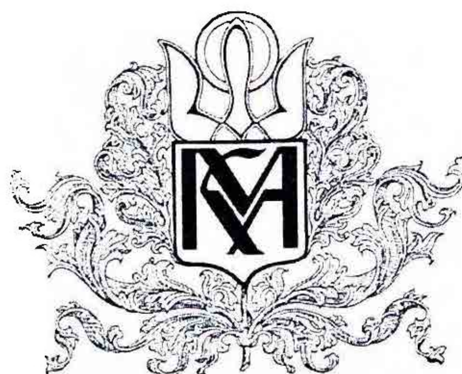
КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ В ІМЕНАХ

XVII—XVIII СТ.

До 10-річчя відродження
Києво-Могилянської академії

На спомин
про Києво-Могилянську
академію,
про тих, хто припадав
до джерел її знань
і ніс їх на олтар України.

На пам'ять нащадкам...
Щоб світильник
Києво-Могилянської
академії не згас,
запаліть від нього вогонь
у Ваших серцях.

ПОДЯЧНИЙ СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА ПІДГОТОВКУ Й ВИДАННЯ ЦІЄЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

ФУНДАТОРИ

Григорій Малиновський, США – $20,000
Остап та Урсуля Балабани, США -$10,000
Степан Бицько, Великобританія – $10,000
Степан і Люся Дудяки, США – $10,000
Ярослав і Ольга Дужі, США – $10,000
Богдан та Наталія Ковалі, США – $10,000
Магістральні нафтопроводи «Дружба», ДАТ, Україна – 55,000 грн.
Ярослав Мігайчук, США – $10,000
«Придніпровські магістральні нафто-проводи», ДАТ, Україна – 55,000 грн.
Тиміш та Євгенія Таборовські, Канада – $10,000
Юрій Трухлий, США – $10,000

МЕЦЕНАТИ

Остап і Наталія Винницькі, Канада – $5,000
Концерн «Стірол», ВАТ, Україна – 27,500 грн.
Подільська районна держадміністрація м.Києва, Україна – 27,000 грн.
Марта Сабара, Канада – $5,000
Михайло та Оксана Салдит (діти: Юрій, Іванна, Мирон), США – $5,000
Степан і Марія Скробач, США – $5,000
Стефан та Володимира Сливоцькі, США – $5,000
«Украерорух», ДП ОПРУ, Україна – 27,500 грн.
Фонд родини Чопівських, США – $ 5,000

БЛАГОДІЙНИКИ

Петро Малофій, із Меморіального фонду Марусі Онищук та Іванка Харук, США – $4,200
Ольга та Михайло Танські, США – $3,000
Надія Амінофф, США – $2,000
Ірина Гриневич, США – $2,000
Іван та Наталія Даниленки, США -$ 2,000
Лідія Кий, США – $2,000
Петро та Марія Одарченки, США – $2,000
Михайло і Любомира Палії, США – $2,000
Степан і Ольга Сабари, Канада – $2,000
Ігор Коцур та діти Юрій і Зоя Коцур в пам'ять дорогої дружини та мами д-ра Любомири Зазулі-Коцур, США – $1,110
«Банкомзв'язок», АТ, Україна – 5,500 грн.
Микола Барицький, США – $1,000
Ярослава Барусевич, США – $1,000
Костянтин і Тереза Бень, США – $1,000
Богдан та Віра Боднаруки, США – $1,000
Святослав Боженко в пам'ять батьків проф. Бориса Боженка та Євгенії Боженко, США – $1,000
Братство колишніх вояків Першої Української дивізії УНА, Канада – $1,000
«Василь Кисіль і партнери», юридична фірма, Україна – 5,500 грн.
Ігор Вислоцький та Марта Фаріон, США – $1,000
Григорій і Надія Гриновці, США – $1,000
Ярослав Гук, Канада – $1,000
Павло та Ірина Джулі, США – $1,000
«Дзеркало тижня», газета, Україна – 5,500 грн.
Іван Заковоротний, США – $1,000
Ірина Іванець, США – $1,000
«Інфоком», СП, Україна – 5,500 грн.
Кредитова спілка «Самопоміч», Філадельфія, США – $ 1,000
Дарія Кузик, США – $1,000
Ада Кулик, США – $1,000
«Мета», газета, США – $1,000
«Миколаївський глиноземний завод», ВАТ, Україна – 5,500 грн.
«Народна воля», газета, США – $1,000
ОДУМ, Філадельфійська філія, США – $1,000
«Політика і культура», всеукраїнський тижневик, Україна – 5,500 грн.
Стефа та Осип Порайки, США – $1,000
Посольство Держави Кувейт в Україні – $1,000
Ярослав та Оксана Розумні, Канада – $1,000
Юрій Русин, США – $1,000
«Свобода», часопис, США – $1,000
Юрій та Петронела Симунюки, Канада – $1,000
Володимир і Марія Сіцінські, Канада – $1,000
Роман Стефанюк, США – $1,000
Теофіль Судомляк, Австралія – 1,790 AUD
Степан і Тамара Тимківи, США – $1,000
«Україна – Business», фінансово-економічний тижневик, Україна – 5,500 грн.
«Український голос», газета, Канада – $1,000
«Українські вісті», газета, США – $1,000
«Укрзалізниця», держадміністрація залізничного транспорту України – 5,500 грн.
«Укрпошта», УДППЗ, Україна – 5,500 грн.
Іван та Марія Фізери, США – $1,000
Оксана Фольварків, США – $1,000
Богдан та Джоанна Целевичі, США – $1,000
Ґльорія та Богдан Чемеринські, Канада – $1,000
«Шлях», Український католицький тижневик, США – $1,000

ПРИХИЛЬНИКИ

Степан Мандчук, США – $800
Українська Православна федеральна кредитна спілка, Нью-Йорк, США – $750
Петро Балей, США – $600
Павло Німець, США – $600
Степан Волковецький, Україна – 2,750 грн.
Головне управління державного казначейства України – 2,750 грн.
Анастасій Ґорчинський, США – $500
«Дніпроенерго», ДАЕК, Україна – 2,750 грн.
«Державний ощадний банк України», ВАТ, Україна – 2,750 грн.
«Діпрозв'язок», ВАТ, Україна – 2,750 грн.
«ДніпроАЗОТ», ВАТ, Україна – 2,750 грн.
Інститут Маркіяна Шашкевича, Канада – $500
Київський міжнародний інститут соціології, Україна – 2,750 грн.
Сергій Кімак, США – $500
Василь Клічук, Канада – $500
Микола та Єлизавета Когути, Бельгія – 1,100 DM
Тарас та Оксана Козбури, США – $500
Конґрес Українців Канади (Віндзор), Канада – $500
«Корн Лтд», КПФ, Україна – 2,750 грн.
Лука та Марія Костелини, США – $500
Євген Кулик, США – $500
Ігор та Дарія Лиси, США – $500
Василь та Оксана Марчуки, США – $500
Петро Махлай, США – $500
Василь Миколинський, Канада – $500
Леонід та Оксана Мостовичі, США – $500
Володимир Паніотто, Україна – 2,750 грн.
Андрій Пащук, США – $500
Лариса Пащук, США – $500
Леонід Петренко, США – $500
Петро Подоляк, США – $500
«Полтавпиво», фірма, ЗАТ, Україна – 2,750 грн.
Богдан Похмурський, США – $500
Андрій Приходько, США – $500
«Сітібанк» (Україна), АКБ – 2,750 грн.
Стефан Сулик, митрополит УКЦ, США – $500
Український державний університет харчових технологій, Україна – 2,750 грн.
«МАСМА», УкрНДІ НП, Україна – 2,750 грн.
«Укрспецекспорт», ДК, Україна – 2,750 грн.
Іван та Марта Федоріви, США – $500
Валерій Хмелько, Україна – 2,750 грн.
Галина Шимонович-Рудницька, Канада – $500

ПЕРЕДПЛАТНИКИ

Ярослав Кендзьор, Україна – 2,200 грн.
Українська Національна кредитова спілка, Монреаль, Канада – $350
Віктор і Надія Вінич, США – $300
Іван Лучканич, США – $300
Григорій та Ольга Філі, Канада- $300
Іван та Ярослава Хохлачі, Канада – $300
Читальня «Просвіта», Вінніпеґ, Канада – $300
Леонід Ліщина, Канада – $250
Стефан Ривак, США – $250
Олесь Смолянський, США – $250
Українська федеральна кредитна спілка, Рочестер, США – $250
Василь та Лідія Філоновичі, США – $250
Андрій і Леся Бігуни, США – $200
Ярослав Бігун, США – $200
Борис Галаган, США – $200
Федір Горбань, Канада – $200
Віра Дратвінська, Франція – $200
Геннадій та Олена Зачернюки, Канада – $200
Михайло Зьомбра, Канада – $200
Павло та Катерина Кральки, Канада – $200
Стефанія Макар-Лауді, США – $200
Іван та Світлана Марченки, США – $200
Волтер Мейєр, США – $200
Василь та Анна Пилип'юки, Канада – $200
Стефанія Пришлак, США – $200
Євген Савчин, США – $200
Марія Сахрин, США – $200
Союз Українок Південної Валії, Австралія – $200
Олександр Стрільбицький, США – $200
Федір та Ірина Ткаченки, Канада – $200
Євген і Ольга Филиповичі, США – $200
Тома Штоник, США – $200
Корпорація «Укрінмаш», Україна – 1,000 грн.
Олена Христина Бойко, США – $150
Богдан Боровець, Канада – $150
Михайло Гук, США – $150
Богдан та Ольга Козаки, США – $150
Петро і Марія Кондрати, США – $150
Тарас Петренко, Канада – $150
Василь і Анна Самсони, Канада – $150
Стефан і Людмила Слобідські, США – $150
Віра Слободянюк-Тріґос, США – $150
Марійка та Святополк Шумські, Австралія – $150
Західна регіональна митниця, співробітники, Україна – 697 грн.
Славко Лин, США – $125
Павло Пундій, США – $125
Ярослав і Тамара Сливки, США – $120
Оленка Стасишин, США – $120
«Імідж Освіта», СП, Україна – 600 грн.
Рада ректорів Київського вузівського центру, Україна – 600 грн.
«Адамант», приватна фірма, Україна – 550 грн.
«Алкон», науково-технологічний алмазний концерн, Україна – 550 грн.
Марія Андрусяк, США – $100
«Базис-Бориспіль», ТОВ, Україна – 550 грн.
Ольга Бандура, Арґентина – $100
Мар'ян Бартошик, США – $100
Людмила і Володимир Безсоніви, США – $100
Станислав Берегулька, США – $100
Ігор і Марійка Білинські, США – $100
Роман і Тамара Білинські, США – $100
Григорій та Ліда Білоуси, США – $100
Марта Богачевська-Хом'як, США – $100
Володимир та Зеновія Бровінси, США – $100
Михайло Бродський, Україна – 550 грн.
Будинок моделей спецодягу, Україна – 550 грн.
Олександр Бураковський та Ірена Яросевич, США – $100
Петро Величко, США – $100
Микола Вересень-Ситник, Україна – 550 грн.
Василь Верига, Канада – $100
Надія Винницька, Канада – $100
Михайло Війтович, Канада – $100
Лео Вітошинський, Австрія – $100
Зірка Воронка, США – $100
Ігор та Рома Гайди, США – $100
Федір та Марія Гайові, США – $100
Микола та Люба Галіві, США – $100
Борис Гвоздулич, Канада – $100
Бен Гевак, Канада – $100
Тит Геврик, США – $100
Михайло Герець, США – $100
Юрій Гнатюк, Канада – $100
Володимир Годинський, США – $100
Мирослав та Марія Горбані, Канада – $100

ПОДЯЧНИЙ СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА ПІДГОТОВКУ Й ВИДАННЯ ЦІЄЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Мирослава Городецька, Канада – $100
Павло Гринишин, США – $100
Михайло Гринчишин, єпископ УКЦ, Франція – $100
Стефанія Гурко, Канада – $100
Петро та Ольга Гурські, США – $100
Йосип Гуцал, США – $100
«Гуцульщина», Рожнівський колеґіум НаУКМА, Україна – 550 грн.
Уолтер Ґерент, США – $100
Дем'ян Ґеча, США – $100
«Ґлорія», виробничо-торговельна фірма, АТЗТ, Україна – 550 грн.
Осип Данко, США – $100
Стефан Дзяк, США – $100
Юрій та Ірена Дейчаківські, США – $100
Андрій Демус, США – $100
Дмитро Джалапин, Канада – $100
Михайло Дзвінка, США – $100
Кен Дідик, Канада – $100
Тетяна Дідошак, США – $100
Василь Дмитришин, США – $100
Ігор Довганюк, Україна – 550 грн.
Марія Долішна, Канада – $100
Любов Драшевська, США – $100
Микола Дупляк, США – $100
Марія Єльник, США – $100
Ростислав Жеребецький, Канада – $100
Зенон Жизномирський, США – $100
Володимир Жулинський, Україна – 550 грн.
«Жуляни», ВАТ, Україна – 550 грн.
Данило Задорожний, Канада – $100
Лариса Зайців, США – $100
Тарас Закидальський, Канада – $100
Ірена Заяць, Канада – $100
Марта Зелик, США – $100
Фаріон Зілик, США – $100
Анна Зубата, Канада – $100
Ольга Калимон, США – $100
Іларіон Калиневич, США – $100
Леонід Каменецький, США – $100
Анатоль Камінський, США – $100
Борис та Тетяна Карпенки, США – $100
Степан та Катерина Качмарські, США – $100
Ніна Квашинська, США – $100
Ігор Кебузинський, США – $100
Кетеван Кекутія, Україна – 550 грн.
«Керос Київ», СП, Україна – 550 грн.
Олександер Кобаса, США – $100
А. Кобила, США – $100
Богдан Ковалюк, Канада – $100
Орест Козіцький, США – $100
Ігор Козуб, Україна – 550 грн.
Михайло Коломієць, Україна – 550 грн.
Антон Колтинюк, США – $100
Стефан Коритко, Канада – $100

Микола Корінець, США – $100
Петро Королишин, США – $100
Олег Король, Україна – 550 грн.
Микола та Оксана Коропецькі, США – $100
Василь Кострицький, США – $100
Ярослав та Богданна Коцки, США – $100
Ірена Кравчук, Канада – $100
Володимир Красільчук, Україна – 550 грн.
Ніна Крезер, Австрія – $100
Олександер Кривенко, США – $100
Петро Круль, США – $100
Мартин Крушельницький, Канада – $100
Петро Лагола, США – $100
Любомир Лампіка, Канада – $100
Микола Латишко, Канада – $100
Марта Левицька-Костюк, Канада – $100
Валентина та Євдокія Лимонченки, США – $100
о.Олексій Лімонченко, США – $100
Аскольд Лозинський, США – $100
Михайло Лотоцький, США – $100
Дмитро Лукаш, США – $100
Марія Лятишевська, Канада – $100
Діонісій Ляхович, Італія – $100
Василь Магдич, Україна – 550 грн.
Дмитро і Марія Мазури, Канада – $100
Левко Майстренко, США – $100
«МакДональдз Юкрейн», ЛТД, Україна – 550 грн.
Галина та Степан Максимюки, США – $100
Анна Макух, США – $100
Роман і Слава Малюки, США – $100
Георгій Манчуленко, Україна – 550 грн.
Михайло та Наталка Марунчаки, Канада – $100
Євгенія Марцинів, США – $100
Елен Марченко, США – $100
Микола Маслій, США – $100
«Матіас», приватна фірма, Україна – 550 грн.
Богдан та Олена Маціви, Канада – $100
Роман Мельник, Канада – $100
Олена Мельничук, США – $100
Володимир і Анастазія Мерещаки, США – $100
Дарія Миндюк, США – $100
Льончин Митюк, Австрія – $100
Аскольд Мосійчук, США – $100
о. Іван Мостівський, Канада – $100
Лідія Мотренко, Україна – 550 грн.
Нестор Мудрий, Канада – $100
Олександер Напора, США – $100
Михайло Негрич, Канада – $100
Сергій і Надія Непрели, США – $100
Олег Нипадимко, Україна – 550 грн.
Жорж Ніва, Франція – $100
Ірина Нікіфорчук, Канада – $100
Святослав Новицький, США – $100

Микола Новіков, Україна – 550 грн.
Тарас та Орися Новосівські, США – $100
Любомир Онишкевич, США – $100
Маріо Онищук, Канада – $100
І. Орлінс, США – $100
Михайло Отрош, Україна – 550 грн.
Аркадій Очеретько, США – $100
Роман та Діана Очотські, США – $100
Григорій Ощипко, Канада – $100
Дмитро Павличко, Україна – 550 грн.
Іван Павлович, США – $100
Василь та Оксана Палійчуки, США – $100
Павло Панкевич, США – $100
Йосип та Олена Пантелюки, США – $100
Ярослав та Ярослава Панчуки, США – $100
Дора і Лада Пастушак, США – $100
Орест Патроник, США – $100
Володимир Петришин, США – $100
Микола та Софія Петруші, США – $100
Володимир та Ірма Пилишенки, США – $100
«Південне», ДКБ ім. М. К. Янгеля, Україна – 550 грн.
Іван Підгірний, США – $100
Ганя Повх і Юрій Голота, США – $100
Юрій та Мирослава Повхи, США – $100
Юліан і Дарія Позняки, США – $100
Анетка Поливка, США – $100
Посольство Великої Британії в Україні – €100
Посольство Турецької Республіки в Україні – €100
Петро Потічний, Канада – $100
Роман та Анастазія Прийми, США – $100
Іриней та Анна Прокоповичі, США – $100
Дмитро Пукас, США – $100
Орест Мирон Рижий, США – $100
Ришард Х. Орест Рижий, США – $100
Слободан і Катерина Розандичі, США – $100
Лариса Розумна, Канада – $100
Зоя Роніш, Канада – $100
Юрій Руденський, США – $100
Джон та Надія Савчуки, США – $100
Григорій Сало, Канада – $100
Юрій Самойленко, Україна – 550 грн.
Сергій Сахарук, США – $100
Св.Володимира Українська Православна Церква, Гартфорд, Коннектикут, США – $100
Михайло Семенець, США – $100
Віра Сендзік, США – $100
Зеня і Олександер Серафин, США – $100
Іван Сивак, Канада – $100
Джеральд та Оксана Сидораки, США – $100
Ярослав і Тамара Сидоряки, США – $100
Сіверськодонецький колеґіум НаУКМА, Україна – 550 грн.
Дмитро Скоробогач, Канада – $100
Яр Славутич, Канада – $100
Євген та Раїса Сластени, США – $100
Роман Стефанюк, США – $100
Богдан Стеців, США – $100
Микола та Аня Татарин, США – $100
Юрій та Оля Татарки, США – $100
Зенон та Христина Татарські, Канада – $100
Володимира Тимчишин, США – $100
«Укрпресгрупа», ЗАТ, Україна – 550 грн.
Федерація профспілок України, Україна – 550 грн.
Федір Федоренко, США – $100
Оксана Федорович, США – $100
Роман Ференцевич, США – $100
Осип Фіріщак, США – $100
«Фортеця – S», ТОВ, Україна – 550 грн.
Богдан Футей, США – $100
Марія Футей, США – $100
Херсонський колеґіум НаУКМА ім.Євгена Маланюка, Україна – 550 грн.
Володимир та Марія Хлисти, Канада – $100
Марта Цегельська, США – $100
Андрій Цибульський, Канада – $100
Михайло Цяпа, США – $100
Степан Чабан, Канада – $100
Євген і Христина Чабани, США – $100
Євген Чолкан, Канада – $100
Євген Чубатий, Канада – $100
Валентина Чудовська, США – $100
Пилип і Софія Шайди, США – $100
Валерій Шмаров, Україна – 550 грн.
Любомир та Марія Явні, США – $100
Марія Якимечко (Сушко), Канада – $100
Йосиф Якимович, США – $100
Дмитро Яремчук, Канада – $100
Роман Яцків, США – $100

ДОБРОДІЇ

Віктор і Джина Андрі, США – $50
О. Безначук, Канада – $50
Ярослав Букачевський, США – $50
Роман Бучок, Канада – $50
Ненсі Верес, США – $50
Іван Головачук, Канада – $50
Вільям та Ізабела Дарковичі, Канада – $50
Олександра Дем'янчук, Канада – $50
Зенон та Віра Захаріясевичі, США – $50
Стефанія Зеневич, Канада – $50
Оксана Калюжна, Канада – $50
Мирон і Дарія Козаки, Канада – $50
Микола Кулішов, Канада – $50

Мирослав і Дженес Купровські, Канада – $50
Ігор Куташ, Канада – $50
Михайло Кушляк, Канада – $50
Ярослава Лабка, США – $50
Василь Ленцик, США – $50
Микола та Євгенія Май, Канада – $50
Борис та Святослав Макаренки, США – $50
Іван Мордованець, Канада – $50
Пітер Реддавей, США – $50
Хелен Рів, США – $50
Параскевія Ткач, США – $50
Мирослава Цибрівська, США – $50
Юлія Заморська, Україна – 250 грн.
Віктор Децик, США – $40
Зореслава Ромовська, Україна – 200 грн.
Олесь Бережин, США – $30
Іван та Олена Данки, Австралія – $30
Володимир Мачула, США – $30
Софія Барусевич, США – $25
Петро Вигінний, США – $25
Елейн Воленбурґ, США – $25
Микола Колодій, Канада – $25
Стефан і Ніна Лугові, Канада – $25
Мері Маґі, США – $25
Григорій Макух, США – $25
Галина Мартинів, США – $25
Володимир Процик, США – $25
Ярослав Савка, США – $25
Ярослав Скрипник, Канада – $25
Євген Стецьків, США – $25
Марія Химинець, США – $25
Роман і Ненсі Цяпали, США – $25
Марія Оксана Бачинська, США – $20
Марія Вах, Канада – $20
Марія Зайцева, Канада – $20
Теодозія Кічоровська, США – $20
Ярослав Микулович, США – $20
Степан Пастернак, Канада – $20
Іван Стадник, США – $20
Аріядна Стебельська, Канада – $20
Любов Яскал, Україна – 100 грн.
Елеонора Андреєва, Україна – 85 грн.
Володимир та Ізабель Бачинські, США – $15
Атанас та Катруся Кобрини, США – $15
Ігор Петренко, США – $15
Богдан Кузьма, США – $10
Джон Мартинів, Канада – $10
Вільям та Анна Назаревичі, Канада – $10
Феодосій Мисюра, Україна – 50 грн.
Леонід Некраш, Україна – 50 грн.
Студентський Інтернет-центр НаУКМА, Україна – 50 грн.
Анна Понас, США – $5

Academia Kyjevo-Mohylaeana in nominibus

XVII—XVIII aeva

Encyclopaedia

Київ 2001

Києво-Могилянська академія в іменах

XVII—XVIII ст.

Енциклопедичне видання

Видавничий дім
«КМ Академія»

ББК 74.58г (4УКР) я2
К38

Ця книга — перша спроба стисло й систематизовано подати інформацію про життєвий шлях і діяльність вихованців та діячів Києво-Могилянської академії XVII—XVIII ст. В Енциклопедії представлено майже 1500 імен: гетьманів, церковних ієрархів, козацьких старшин, дипломатів, професорів, письменників, медиків, композиторів, художників, благодійників і фундаторів Академії. Також — учителів, священиків, козаків, канцеляристів, перекладачів, співаків і багатьох-багатьох інших. Тобто на сторінках нашої Енциклопедії розмістилися не лише знані, але й незнані на сьогодні представники так званої мовчазної більшості, яким ми повертаємо належне місце в історії Києво-Могилянської академії й України, адже, незалежно від посади чи ієрархічної сходинки, працею кожного з них творився дух нації, її ментальність, спосіб життя.

Видання здійснене за рахунок доброчинних внесків тих,
кому не байдужа історія й сьогодення України

Видається за ухвалою Вченої ради НаУКМА. *Протокол № 4 від 29.03.2001 р.*

ISBN 966-518-132-7

З огляду на специфіку праці маємо потребу пояснити її структуру, принципи укладання статей і дати коментарі до довідкового апарату. Після вступних статей ідуть енциклопедичні статті. За ними — довідковий апарат: «Скорочення слів, абревіатури», «Тлумачний словник маловживаних і застарілих слів та деяких подій», «Іменний покажчик», «Географічний покажчик», «Джерела, використані авторами статей», «Автори статей»; також — подяка помічникам за допомогу в укладанні Енциклопедії.

Статті персоналій розміщено за абеткою. В них немає місця для домислення біографічної канви чи ймовірної діяльності осіб. Тому статті не однакові за обсягом. Особи, які проявили себе в царині культури, науки, на державній чи церковній ниві, привертали увагу дослідників — біографів, фахівців з різних галузей знань. Тож дані про них достатні й різноманітні. Щодо інших — вдалося розшукати лише відомості про їхнє навчання в Києво-Могилянській академії, місце праці, посаду: вчитель, священик, канцелярист тощо. У першому випадку матеріал доводилося обмежувати, в другому — подавати наявний.

Підмогою в укладанні Енциклопедії були словники й енциклопедичні видання XVIII–XIX ст. та нашого часу. Це словники М. Новикова, Є. Болховітінова, Г. Геннаді, Ф. Брокгауза й І. Єфрона, М. Бантиш-Каменського, О. Половцова, «Русский биографический словарь», «Polski Slownik Biograficzny»; довідники фахового характеру: «Иерархия Всероссийской церкви» Н. Дурново, «Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской церкви» П. Строєва, «Православная богословская энциклопедия» за редакцією О. Лопухіна, «История первых медицинских школ в России» Я. Чистовича, «Нариси з історії української медичної науки та освіти» В. Плюща, «Словарь русских писателей XVIII века» за редакцією Н. Кочеткова; родовідники О. Лазаревського й В. Модзалевського; окремі видання, присвячені навчальним закладам України і Росії — Полтавській, Переяславській, Харківській, Чернігівській колегіям, Московській слов'яно-греко-латинській академії, іншим школам, семінаріям тощо. Послуговувалися каталогами стародруків: «Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века», «Описание изданий, напечатанных кириллицей» Т. Бикової й М. Гуревича, «Историческое розыскание о русских повременных изданиях и сборниках» О. Неустроєва, «Пам'ятки книжкового мистецтва...» Я. Запаско і Я. Ісаєвича та ін.[1]

Окрему групу становили актові матеріали, присвячені Києво-Могилянській академії, серед них: «Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии», матеріали, опубліковані у ТКДА, ЗНТШ, «Чтениях в историческом обществе Нестора-летописца», «Памятниках Временной комиссии», в «Архиве Юго-Западной России» тощо. Прислужилися дослідження з історії Академії, передусім — М. Петрова, С. Голубева, Ф. Титова; окремі праці з української біографістики І. Срезневського, М. Максимовича, О. Бодянського, М. Костомарова, В. Антоновича та наших сучасників — істориків, філософів, філологів, мистецтво- і релігієзнавців. Значну теоретично-методологічну підмогу з основ укладання біографічних словників мали із збірників наукових праць «Українська біографістика» за ред. В. Чишка та ін.

Багато матеріалів добули в архівних фондах ЦДІАК України: «Київська прикордонна комісія», ф. 6, «Київська духовна консисторія», ф. 127, «Генеральна військова канцелярія», ф. 18, «Києво-Печерська лавра», ф. 128 й ін.; в архівах ІР НБУВ (Київ), РГАДА (Москва); Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Państwowe w Lublinie, Archiwum Główne Aktów Dawnych w Warszawie тощо. Завдяки архівним матеріалам Енциклопедія поповнилася кількома сотнями нових, до цього часу незнаних, імен вихованців Києво-Могилянської академії.

У процесі наукового опрацювання матеріалів автори і редактори мали за мету встановити: достовірне ім'я (світське й чернече) і прізвище особи, дати її життя, місця народження та смерті, соціальне походження, найближче родинне оточення, роки навчання в Академії (в окремих випадках визначались приблизно) та інших навчальних закладах, місце в суспільному житті — посада, сан, суспільна, наукова, літературна, релігійна діяльність, виконання важливих державних і громадських завдань, фахові та особисті зв'язки. Дати вичерпні відповіді не завжди щастило, але це не було підставою для виключення тих чи інших осіб з нашого видання. У багатьох випадках ми вперше віднайшли або уточнили достеменні дані: дати, місця народження й смерті, встановили соціальне походження, роки навчання в Академії, перебування на тій чи іншій службі тощо. Біографії деяких осіб написано вперше.

У кожній статті дотримано такої послідовності викладу: прізвище, ім'я, по батькові, далі — чернече ім'я (якщо воно було), тобто визначальним прийнято ім'я, отримане людиною при народженні. Дати народження й смерті, місця народження

[1] Повні назви наведених видань подаються у Додатку 5 «Джерела, використані авторами статей».

й смерті взято в круглі дужки. Якщо є дві версії, наприклад, про дату народження, то подається найбільш обґрунтована, а через розділовий знак «/» — інша, або зазначається в статті «за іншими відомостями...» Місця народження й смерті подано за старим адміністративно-територіальним поділом України, Російської імперії та Польщі (для тієї частини України, що входила до їх складу в XVI—XVIII ст.) з вірогідністю, яку вдалося встановити за біографічними джерелами, послужними списками, реєстрами студентів, пострижеників монастирів, пом'янниками, церковними метриками тощо. Усі дати в статтях даємо за старим стилем. Щоб визначити дату за новим стилем, варто додати до числа місяця XVI—XVII ст. 10 днів, XVIII ст.— 11 днів, XIX ст.— 12 днів, XX (до 1.02.1918) — 13 днів. Це не стосується польських документів, оскільки Польща з кінця XVI ст. перейшла на новий стиль.

Дефініцію побудовано за принципом: ким була особа за посадою, далі — додаткові дані: «письменник», «художник», «благодійник Києво-Могилянської академії» тощо. Національність зазначено лише в тому разі, коли особа, про яку йдеться, неукраїнського походження (росіянин, серб, грек тощо). У дефініціях немає визначення "український філософ», «український поет», «український вчений», «український святий» і т. ін. Винятком є державні та церковні діячі — в їхніх дефініціях зазначається причетність до країни, де вони працювали: «міністр Росії», «митрополит Тобольський і всього Сибіру» тощо. Наша праця про українців та Україну, де всі вони народилися, виросли, навчалися, сповнились ідеалів. І якщо жити й працювати багатьом могилянцям довелося на чужій землі, в чужих країнах, де вони чесно трудилися й зробили посильний внесок у скарбницю їхньої культури, то низький уклін їм від українців і належний — від інших народів. Так в Україну повертаються її сини: митрополит Тобольський і всього Сибіру Іоан Максимович, вчений Єпіфаній Славинецький, реформатор російської освіти Стефан Яворський, багаторічний ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії Теофілакт Лопатинський, філософи Іван Хмельницький і Теофан Прокопович, письменники Василь Рубан, Михайло Антоновський і багато-багато інших українців — вчених, церковних й політичних діячів, дипломатів, композиторів.

В життєписах, характеризуючи наукову чи літературну творчість осіб, автори статей не обмежувалися лише назвою творів, а й подавали коротко їх зміст, сюжет чи вказували проблематику дослідження. Назви праць — літературних, наукових, художніх, богословських, різних дисертацій тощо наводяться у виданні повністю мовою оригіналу (українською, польською, латинською, російською, німецькою, французькою, румунською), поряд — у перекладі українською. Якщо у статті згадується рукописна праця, то в круглих дужках подано рік її написання і зазначається місце зберігання рукопису, якщо про це є відомості. При повторному згадуванні назви праць подаються скорочено за першим чи ключовим словом (як і назви товариств, комісій, окремих установ).

Бібліографія до статті дається під текстом за такою структурою: «Твори», «Література», «Архіви». Описи в рубриках «Твори» і «Література» подано в хронологічній послідовності, у межах року — за алфавітом авторів чи назв творів. У пристатейних і середтекстових бібліографічних описах застосовано систему стандартів, загальноприйнятих для енциклопедій. Назви праць в рубриці «Література» подаються скорочено, крім видань з короткими назвами. Скорочення позначаються трьома крапками (...). Повні назви праць вміщено у Додатку 5 — «Джерела, використані авторами статей».

Наводячи уривки з українських рукописів і друкованих видань церковнослов'янською мовою, з листів, гетьманських універсалів, видань XVII—XVIII ст. старою українською, більшість авторів подавала їх мовою оригіналу із збереженням тогочасної графіки написання літер, але з виключенням «ъ» в кінці слова і заміною його в середині слова літерою «о». Літеру «ѣ» слід читати як «і», подекуди — «ї»; літеру «θ» (тета) в словах грецького походження — як «т» (теологія, театр, Теофан, Теодосій), в аналогічних словах російського тексту XVII—XVIII ст. і пізнішого часу — як «ф»; «ω» читається як «о»; «і» у закінченнях слів — як «і» (твердо), наприклад, веселіє — веселіє.

Декотрі автори передали старі тексти сучасною українською мовою, зберігаючи специфіку окремих слів, зворотів тощо (проф. В. П. Маслюк, проф. В. В. Німчук, письменник В. О. Шевчук та ін.). Окремі тексти, написані російською мовою, не перекладали українською. І те й інше залишаємо в авторському поданні, без змін. Лексико-граматичні розбіжності у сучасному українському правописі, що відбилися в статтях авторів, намагалися звести до мінімуму.

Прізвища осіб, чиї персоналії увійшли окремою статтею до видання, при першому згадуванні їх в іншій статті виділено курсивом із зазначенням лише одного ініціалу — І. *Лежайський*. Прізвища осіб, що не увійшли до енциклопедичних статей, подано звичайним шрифтом, при першому згадуванні — з повним іменем (Анастасія Скоропадська) або з ініціалами (М. І. Новиков).

Допоміжний довідковий апарат складається з шести додатків:

«Скорочення слів, абревіатури» (Додаток 1) містить в алфавітному порядку загальноприйняті скорочення й абревіатури назв наукових установ, збірників, щорічників, енциклопедій, періодичних видань та ін.

У «Тлумачному словнику маловживаних і застарілих слів та деяких подій» (Додаток 2) означено також деякі поняття і події, які не є на сьогодні широко відомими, наприклад, «Дніпровська лінія», «Перські походи» тощо.

В «Іменному покажчику» (Додаток 3) подано за алфавітом усі прізвища, які зустрічаються в статтях, у бібліографічному описі, й прізвища авторів статей із зазначенням сторінок, де вони згадуються. Номер сторінки, на якій вміщено статтю про дану особу, виділено півжирним шрифтом. Прізвища подано за українсько-російським та латинським алфавітами в тому написанні, в якому вони зустрічаються в текстах. Якщо прізвище має кілька варіантів написання, то воно подається в українському варіанті, а на нього робляться відсилки з інших варіантів. Якщо відсилки робити недоцільно, неукраїнські написання прізвищ наводяться поряд у дужках.

У «Географічному покажчику» (Додаток 4) назви й адміністративна належність населених пунктів подаються за адміністративно-територіальним поділом того часу, до якого належить документ чи історичний факт, та за сучасним адміністративним поділом.

У списку «Джерел, використаних авторами статей» (Додаток 5) подаються в алфавітному порядку повні назви видань, вміщених у пристатейній бібліографії, а також — назви видань, що не ввійшли при скороченні матеріалу.

У списку «Автори статей» (Додаток 6) наводяться дані про авторів енциклопедичних статей.

Ілюстрації розміщено таким чином:

портрети — при статтях, до яких вони належать; гравюри, сучасні фотографії тощо — довільно, але по можливості — відповідно до змісту статей.

Наприкінці видання розміщено подяку тим, хто допомагав укладати Енциклопедію.

ОСЯГНІМО НАШУ СЛАВУ

В'ячеслав Брюховецький
президент НаУКМА

Життя української нації склалося так, що через несприятливі історичні обставини небагато було в ньому тривалих у часі явищ. Безперервні напади сусідів руйнували всі починання, всі спроби створити сталі національні інституції. І чи не єдиним яскравим винятком є діяльність Києво-Могилянської академії. Заснована 1615 р., вона успішно діяла до 1817-го, коли була знищена російським Синодом. За цей час розквітли українська освіта, наука й мистецтво. Культурний вплив КМА поширився на багато країн і, найперше, на Росію. Не випадково славна історія Академії, її внесок у світову цивілізацію перекручувалися російськими шовіністами й замовчувалися за часів більшовицького режиму.

Ми ще й сьогодні не усвідомили всієї ваги відкриттів у науці й культурі, що були тут здійснені. Не увічнено ці досягнення в українському Слові, забуто їх, розтринькано, занедбано, а багато що крадькома й підступно підібрано іншими націями й приписано до нібито їхніх надбань. Це наша спільна провина. Пекучий докір українським історикам адресує один із десятків тисяч випускників Академії, мандрівний дяк з поеми «Маруся Чурай» Ліни Костенко:

> Усе комусь щось пишуть на догоду
> та чечевиці хочуть, як Ісав.
> А хто напише, або написав,
> велику книгу нашого народу?!

Сьогодні можна з впевненістю сказати, що одну з таких книг створено. Вона перед Вами. Її присвячено «труженикам науки», професорам, вихованцям, меценатам Києво-Могилянської академії. У ній представлено близько 1500 імен. І це лише дрібка тих, хто, зачерпнувши знань із скарбниці Академії, сповнився її духовною енергією і проніс її через усе життя.

Сторінками Енциклопедії, разом з могилянцями, Ви пройдете безліччю доріг від домівок селян, козаків, священиків, гетьманів, митців до класів і бурс Києво-Могилянської академії, познайомитеся з її професорами, ректорами, наставниками і благодійниками й знову повернетеся в широкий світ — до міст, містечок, полків, сіл України, а також до Росії, Білорусі, Сербії, Греції, Італії й інших країн, де в різних царинах суспільного й церковного життя трудилися вихованці Академії.

Сподіваємося, що наша праця дещо відхилить завісу майже чотирьохсотлітньої давнини над історичним буттям попередніх поколінь — від початку XVII до початку XIX століть, на життя яких справила благодатний вплив Києво-Могилянська академія.

Видання презентує не лише видатних вихованців Академії — гетьманів, церковних ієрархів, філософів, літераторів, художників, мандрівників, архітекторів, композиторів, медиків, але й, так би мовити, «мовчазну більшість» — учителів, священиків, дяків, канцеляристів, перекладачів, козаків, будівничих, співаків та інших рядових історії. Перепусткою їм до Енциклопедії слугувала лише приналежність до кола Академії. Зауважимо, що це перша спроба такого роду видання — коротко й систематизовано подати інформацію про життєвий шлях і діяльність вихованців Академії. Переважна частина матеріалів уводиться в довідковий обіг уперше. Енциклопедія «Києво-Могилянська академія в іменах» стане першоджерелом інформації для науковців і студентів, політиків і журналістів, і для звичайних читачів, які цікавляться історією України.

У нашому дослідженні дещо порушено звичайний для такого роду видань академічний стиль, енциклопедичний характер викладу. Ми прагнули не лише представити короткі довідки про осіб, внесених до Енциклопедії, але й надати читачеві можливість увійти в той час, коли вони жили й діяли, осягнути через деякі супутні деталі їхні характери, схильності, коло інтересів і уподобань, їхні моральні й духовні цінності, відчути фатальність політичних обставин, що позначилися на їхній долі. Можливості наші, виходячи з характеру видання, були вкрай обмежені, але ми не відмовилися від задуманого.

Введення до видання маловідомих і зовсім невідомих імен сприяє, на наш погляд, відтворенню пам'яті, поверненню численним українцям належного їм місця в історичному процесі, адже, незалежно від посади чи ієрархічної сходини, працею кожного з них творився дух нації, її спосіб життя.

Гортаючи сторінки книги, багато хто зустріне в ній своє прізвище, розпізнає своє родове коріння, утвердиться в гідності й доцільності свого існування в Україні, відчує причетність до творення її історії.

Ось чому ми подаємо місце народження осіб, їх проживання й смерті не лише за старим адміністративним поділом України (полки, губернії, намісництва, сотні, міста й села), а й за сучасним (області, райони, населені пункти). Названо, якщо вдалося встановити, й місця поховання. Так ми вибудовуємо місток у часі, протягуємо ниточку від покоління до покоління, щоб підтримати чи пробудити історичну родову пам'ять, яку предки наші ревно оберігали. Згадаймо билини, апокрифи, історичні пісні, думи, перекази, в образотворчому мистецтві — ікони, світські парсуни, скульптурні зображення, відбитки на монетах тощо. Пам'ять про святих, благодійників, визначних людей зберігають храми, назви вулиць, міст, могили, урочища тощо. Шанобливе ставлення до пращурів, збереження пам'яті про них — категорія моральна. Нею живиться кожне покоління й дістає національні орієнтири, ту «золоту нитку» єднання, без якої народ не існує. Жодному народові, не скаліченому духовно, не байдуже, яке його місце в історії, не однаково, хто його батьки, діди і прадіди й, відповідно, ким будуть його діти. Може, й нам час вибиратися з безіменних «народних мас» і ставати особистостями — з історією, закоріненою в нашій українській землі, з національними почуттями, спрямованими на сучасне й майбутнє.

Увесь світ знає, як на 33-му році першого сторіччя розіп'яли Ісуса Христа. Але мало хто в світі й зворухнувся, як на 33-му році двадцятого сторіччя в центрі Європи розіп'яли цілий український народ, який свого часу зупинив навалу татаро-монголів на принишклу в страху Європу. Проте в історії є не лише день Голготи. Після нього невідхильно приходить Великдень, свято світлого Воскресіння.

Так сталось і зі сплюндрованою Києво-Могилянською академією. Здавалося б, майже два століття перерваної традиції мусили залишити її у свідомості народу лише як історичний знак. Але в Академії витворилася така надпотужна духовна аура, що, як тільки з'явилася найперша реальна можливість, вона відродилася — в дивовижно короткий термін і в дивовижний спосіб. Колись буде написано й історію Національного університету «Києво-Могилянська Академія». І це буде славна історія. Але зараз звернімося до минулого, до наших далеких предків, які виплекали Києво-Могилянську академію і своїми ділами підтримували її велич. Відчуймо свою причетність до цієї історії, історії України. Прочитаймо тую славу, вступімо у плин вічності...

А як їх наймення?
І де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці!

Леся Українка

Зоя Хижняк,
кандидат історичних
наук, доцент,
завідувач
НДЦ «Спадщина
Києво-Могилянської
академії»

На сторінках історії кожного народу карбується його образ — інтелект, духовність, врода, гідність, здатність будувати чи руйнувати, споживати чи творити. Творення — то чи не найважливіша риса народу, нації, що містить у собі найвичерпніше поєднання розуму й духу, які набуваються й передаються з роду в рід, із покоління в покоління. Одним із таких витворів українців є Києво-Могилянська академія.

Скільки б Ви не перегортали сторінки нашої минувшини, натрапите на Академію — на її праобраз і підґрунтя, які сягають ще часів Руси-України, на її сутність як функціонуючої інституції, на її символи, що позначилися на українській культурі, ментальності й збереглися в духовному світі аж до сьогодні.

Часові межі Києво-Могилянської академії — це 1615—1817 роки, тобто два століття. Ці століття багато важили в нашій історії. У перемогах і поразках виборювалась незалежна українська держава, формувалися її адміністративні, судові, культурні установи, гартувалися збройні сили, прилучалася до спільної справи церква. І на всіх етапах у будь-якій царині суспільного життя України бачимо творчу силу Академії, її вихованців.

Виникла Києво-Могилянська академія на хвилях національно-культурного відродження України кінця XVI — початку XVII ст. й швидко стала головним осередком освітньої, наукової, мистецької інтеліґенції, яка формувала духовний світ, суспільно-політичну думку й національно консолідуючу свідомість українців. Як зазначав Є. Маланюк, козацька доба у сфері культури була києво-могилянською, центром культури залишався Київ з його Києво-Могилянською академією[1].

Ще під ім'ям Київської братської школи, заснованої 15 жовтня 1615 року на дарованій Галшкою Гулевичівною київській землі, що виявилася такою благодатною, Києво-Могилянська академія взяла за провідний напрямок своєї діяльності служіння людям «всякого роду й стану», виховання дітей у вірі «древній українській», православній, навчання їх наукам вільним, світським. Тобто школа проголошувала себе всестановою, світською, народною. Засади всестановості, в яких знайшла реальне втілення ідея оцінки людської гідності не за походженням чи достатком, Академія зберігала протягом всього свого існування.

Варто зазначити, що становлення Києво-Могилянської академії відбувалося у надзвичайно складних умовах. На зміну естетиці європейського гуманізму, релігійній толерантності, культурній інтеґрації європейського Відродження й Реформації на східнослов'янські землі приходить духовна криза, викликана Люблінською (1569) і Берестейською (1596) уніями та інтенсивним наступом католицтва. Україна зазнає тиску різних ідеологічних доктрин: прихильників ідеї унії, послідовників польсько-католицького способу життя, захисників церковної ортодоксії й незмінних слов'яно-візантійських традицій в українській культурі тощо. Між українцями западає відчуженість, ворожнеча, протистояння, а відтак виникають різноманітні рухи за виведення України з кризового стану. У цих умовах провідники Академії роблять вибір, що, як підтвердив час, був історично виправданий. Він став поворотним в історії української культури й загалом історії України: не полишаючи ґрунту національних надбань у царині освіти, виховання, віри, традицій, Академія стає на шлях засвоєння західноєвропейських духовних здобутків, шлях культурного компромісу східної, слов'яно-візантійської, й західної, європейської, культур з підпорядкуванням потребам власного суспільства. Як зазначає італійський вчений Санте Ґрачотті, центр тяжіння в українських духовних орієнтаціях зміщується у бік Заходу, «західна модель стає висхідною для формування характеру української культури», і саме Києво-Могилянська академія здійснює «культурний синтез великої ваги для себе самої і для всієї Європи»[2].

Цей напрямок набрав особливо виразних рис з появою в Україні Петра Могили. Мислитель, політик, освітній і релігійний діяч, Могила випереджав багатьох своїх сучасників у їх починаннях. Він рішуче

долав перепони несумісності, нетерпимості, сприяв зближенню двох культурних світів — східного й західного, що історично склалися. Але незмінно стояв на ґрунті українських традицій та інтересів. Почнемо з того, що він, об'єднуючи свою елітарну Лаврську школу з Братською (1632), переводить її з Печерська на Поділ, до братства, а не навпаки. Безперечно, що у такого світового рівня діяча, хоча він і прийшов на Україну з князівського молдавського роду через придворні кола Речі Посполитої, вже тоді складається переконання, що служити православ'ю в Україні можна лише ставши на один ґрунт з її народом — волелюбним, сильним своєю історією й традиціями. На той час київський Поділ був головним осередком життя киян — і бідних, і заможних, учених і ще ненавчених. Тут жили ремісники, крамарі, митці, козаки, тут вирував найбільший київський ринок, на торги якого з усіх країн поспішали купці, з якими залюбки спілкувалися кияни. Тут перегукувалися дзвонами церкви, що залишалися православними — Борисоглібська, Іллінська, Миколи Набережного, Василівська козацька, Покровська (Пирогоща), яку тоді дружно відбудовували кияни з італійським архітектором Браччі, що вже став зятем у відомій міщанській родині Балик. Одним словом, тут Київ жив, тут народилося братство і його Братська школа — майбутня Академія.

Діючи в царині освітній, церковній, політичній, Петро Могила вважав, що досягти успіхів можна лише спираючись на ерудованих учених і високоосвічених богословів, навчених і дисциплінованих священиків і ченців, на людей державного мислення, які б гідно могли репрезентувати Україну на найвищих щаблях міждержавних відносин. Девізом своєї діяльності Могила обрав принципи, вписані ним в обітницю, яку він склав із запрошеними до своєї Лаврської школи професорами Ісайєю Трофимовичем-Козловським і Сильвестром Косовим 15 червня 1630 року у Львівській братській церкві Успіння Пресвятої Богородиці: «Я, Петро Могила, милістю Божою архімандрит Київський Печерський... за ласкою і поміччю Божою і за власною моєю волею... умислив фундувати школи, аби молодь у побожності, у звичаях добрих, у науках вільних навчена була... на користь і втіху православного роду»[3].

Київський братський колеґіум, або гімназіум, що почав діяти на основі об'єднаних шкіл 1 вересня 1632 року, став найважливішою турботою Петра Могили. Ним він опікувався до самої смерті і вважав єдиною заставою свого земного життя (unicum pignus meum)[4]. До праці в Колеґіумі він залучає навчених у європейських університетах за його допомогою професорів. Тим часом з'являються свої добре підготовлені в Колеґіумі випускники. Вчені кола Петра Могили укладають підручники, заявляють про себе як визначні філософи (Інокентій Ґізель, Йосиф Кононович-Горбацький), пишуть історичні й публіцистично-релігійні праці (Петро Могила, Інокентій Ґізель, Афанасій Кальнофойський, Сильвестр Косов, Стефан Почаський та ін.), отримують докторські богословські звання (Ісайя Трофимович-Козловський, Йосиф Кононович-Горбацький, Ігнатій Оксенович-Старушич). Петро Могила відкриває під патронатом Колеґіуму, як годилося вищим школам, «училищні колонії»: колеґії в Кременці, Вінниці, Гощі, школи й друкарні в Яссах (Молдова), Кимполунзі (Довге Поле, Волощина). Пропонує московському цареві з допомогою київських вчених відкрити в Москві школи й друкарні, навчати російську молодь, писати й удосконалювати церковні книги. Колеґіум набуває слави вищої школи — Академії не лише в Україні, а й далеко за її межами. Французький інженер-картограф Гійом Левассер де Боплан, що побував у Києві на початку 30-х років XVII ст., зауважував: у Києві «...при Братській церкві є Університет або Академія»[5]. Та й у самій Польщі знали Колеґіум Петра Могили як вищий навчальний заклад. Львівський підкоморій поляк В. М'ясковський, описуючи зустріч Б. Хмельницького з киянами в грудні 1648 року, занотував: «Академія вітала його ораціями і декламаціями як Мойсея»[6]. До Академії вже в 40-х роках йде молодь з Росії, Білорусі, Молдови, Волощини, Сербії.

Природно, що Петро Могила прагнув закріпити за Академією статус вищої школи офіційним державним документом. Але як центр відродження й розвитку української культури й науки, як ідеологічний осередок захисту українського православ'я, тобто як головна ланка духовності й формування національної свідомості українців, Академія не могла отримати офіційної підтримки від правлячих кіл Польщі[7]. Королівський двір за всієї поваги до Петра Могили цього не дозволив зробити.

Наміри Петра Могили здійснив вихованець Академії гетьман України Іван Виговський. До Гадяцького договору, укладеного ним з Річчю Посполитою, був внесений пункт: «Академію Київську дозволяє його Королівська Милість і стани коронні установити, яка має користуватися такими прерогативами і вольностями, як і Академія Краківська»[8]. Цей договір було ратифіковано у травні 1659 року на Великому Варшавському сеймі у присутності короля Яна Казимира і депутатів від різних станів, які заприсяглися «всі пункти, розділи, параграфи остерігати, сохраняти й виконувати, нічого не уймуючи»[9]. Згодом права Академії було підтверджено в угоді, підписаній королем Міхалом Корибутом Вишневецьким і гетьманом Михайлом Ханенком у грудні 1670 року[10], та царською грамотою від 26 вересня 1701 року[11].

Академія успадкувала ім'я Петра Могили, свого благодійника, освітнього й духовного провідника: вона увійшла в історію під назвою Києво-Могилянської. Своєю організаційно-адміністративною структурою, демократичними засадами всестановості й рівності всіх у навчанні, маючи самоврядування і власне судочинство, високий рівень викладання, вона гідно несла це ім'я, зберігаючи статус вищого навчального закладу й духовного центру України і всього православного світу. Її високоосвічена, конфесійно толерантна молодь разом з тим була готова захищати інтереси власної Вітчизни й Церкви — і на рівні міждержавних угод, і в

[1] Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури, К., 1992, с. 41–42.

[2] Грачотті С. Спадок Ренесансу в українському Бароко. В кн.: Українське Бароко: Матеріали І Конгресу Міжнародної асоціації україністів, м. Київ, 27 серпня – 3 вересня 1990 р., К., 1993, с. 8, 11.

[3] Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном Подольском и Волынском генерал-губернаторе, т. 2. К., 1846, с. 149. (Далі: Памятники...)

[4] Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов. 2-е изд. доп., т. 2. К., 1897, с. 429.

[5] Боплан Гійом Левассер де. Опис України. К., 1990, с. 28.

[6] Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. М., 1953, т. 2, с. 118.

[7] Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilanska... Krakow, 1899–1900, s. 92–93.

ідеологічних змаганнях, і зі зброєю в руках. Закономірно, що були в історії і яскраві сторінки, і спади, викликані воєнними незгодами, різними політичними обставинами. Але духовна енергія Києво-Могилянської академії не переривалася.

Провідники Академії — Петро Могила, Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Інокентій Гізель, Сильвестр Косов, Йосиф Кононович-Горбацький, Йоаникій Галятовський, Лазар Баранович, Йоасаф Кроковський, Теофан Прокопович, Георгій Кониський, Стефан Яворський, Митрофан Довгалевський, Данило Туптало, Давид Нащинський, Георгій Щербацький, Михайло Козачинський і сотні інших талановитих її учнів вірили в творчу силу науки, її спроможність розкріпачити людину й удосконалити людське суспільство. Освіта розглядалася могилянцями не лише як складова системи культури, засіб формування інтелекту й самопізнання людини, але і як чинник піднесення національної свідомості, гарант політичної свободи. «Коли немає світла вчення, не може бути доброго смислу в державі»[12],— вважав Теофан Прокопович.

Повний курс навчання в Академії тривав дванадцять років, у другій половині XVIII ст.— десять. Складався з восьми (в другій половині XVIII ст.— семи) так званих ординарних класів: трьох граматичних, поетики, риторики, філософії та богослов'я. Були й неординарні класи: іноземних мов — грецької, польської, німецької, французької, єврейської, російської (церковнослов'янську, руську, або книжну українську, та латинську мови вивчали в граматичних класах); історії, географії, математики — вищої (алгебра й геометрія) і змішаної (оптика, діоптрика, фізика, гідростатика, гідравліка, архітектура цивільна й воєнна, механіка, математична хронологія тощо); класи музики, малювання.

У кінці XVIII ст. в Академії відкрито додаткові класи — домашньої і сільської економіки та медичний. Всього за час навчання студенти вивчали 30—35 предметів. За стандартами тодішньої європейської освіти Академія була вищою загальноосвітньою школою гуманітарного спрямування.

Як наукова інституція Академія вирішує складне мовне завдання. Поряд з церковнослов'янською мовою — мовою вітчизняної книжкової спадщини — вчені Академії запроваджують вивчення грецької, за допомогою якої осягали богословські християнські джерела й греко-візантійську культуру, та латини, якою послугувалося того часу законодавство й судочинство, дипломати і вчені, наука і література. Як і в європейських університетах, в Академії читають латиною курси вищих наук, пишуть твори, проводять диспути. Користуються нею і в приватному житті — листуються, складають реєстри бібліотек тощо. Гідне місце посідає в Академії також польська мова, яка у XVI—XVII ст. в Україні «була мовою не лише освіченої верстви, але й відігравала роль літературної мови»[13].

Разом з тим професори Академії дедалі активніше залучають до літературного, наукового й ділового вжитку українську книжну мову, вводять до її строю слова народної розмовної мови, витісняють церковнослов'янізми й латинізми, насичують українськими науковими і літературними термінами — філологічними, філософськими, історичними, богословськими тощо, формуючи таким чином українську літературну мову. Розвиток вітчизняного мовознавства в Академії розпочинається вже на початку XVII ст., про що свідчать «Вірші на жалосний погреб... Петра Конашевича Сагайдачного» (1622) професора Касіяна Саковича, «Євхаристеріон» (1632) професора Софронія Почаського, «Требник» (1646) й інші праці Петра Могили, «Мир з Богом людині» (1669) Інокентія Гізеля, твори Йоаникія Галятовського, Теодосія Софоновича, Лазаря Барановича, Дмитра Туптала й інших вчених. Теоретичне вітчизняне мовознавство пов'язане з іменами вихованців і діячів Академії — Мелетія Смотрицького, Памво Беринди, засновника нової української граматичної традиції Олексія Павловського[14]. Впродовж майже століття — від Петра Могили до остаточного підпорядкування української церкви російським патріархатом й Синодом — українською мовою правлять богослужіння, пишуть богослужебні й богословські праці теологи й духовні письменники, що вийшли з Академії.

1654 і 1686 роки відкрили шлюзи русифікації України. Але ще довго в культурному житті XVIII ст. завдяки Академії переважала українська мова. Прикладом є праці козацьких літописців, твори «Владимир» (1705) і «Похвала Дніпрові» (опубл. 1733) Теофана Прокоповича, численні вірші Івана Величковського, Климентія Зіновієва, Митрофана Довгалевського, згодом літературні та історичні праці Георгія Кониського, Петра Симоновського, Семена Дівовича, Опанаса Лобисевича, Григорія Политики.

Всупереч офіційній політиці царського уряду — хазяйнуванню в Україні російських воєвод, присутності російського війська в українських містах, функціонуванню першої і другої Малоросійських колегій, появі царських указів про заборону друку українською мовою — українська книжна мова закріплюється в державних установах Гетьманщини — Генеральній військовій канцелярії, Генеральному суді, полкових і сотенних канцеляріях тощо. Нею пишуть судові акти й гетьманські універсали, хроніки, літописи, щоденники, листи.

Закінчуючи навчання, вихованці Академії вливалися в суспільне життя — працювали вчителями, священиками, писарями, державними службовцями, співаками й музикантами, декотрі вели мандрівне життя (мандрівні, або мандровані, дяки). Вони засновували школи, складали підручники, навчали дітей, правили служби, ставили вистави, ходили з вертепами і т. ін. Таким чином українська мова книжна й народна взаємно збагачувалися. Навколо могилянців формувалось середовище, яке постійно потребувало підручників, філософських, історичних, релігійних творів, художніх книг саме українською мовою.

[8] Volumina Legum, t. 4. Petersburg, 1859, s. 69.

[9] Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, т. 4 (1657—1659). СПб., 1863, с. 211—212.

[10] Величко С. Літопис, т. 2. К., 1991, с. 136.

[11] Памятники.., с. 325—334.

[12] Прокопович Ф. Духовный регламент. М., 1856, с. 45.

[13] Łużny R. Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohilańskiej a literatura polska. Kraków, 1966, s. 13.

[14] Німчук В. В. Києво-Могилянська академія і розвиток української лінгвістики XVII—XIX ст. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988, с. 69.

Без усвідомлення цього явища здаватиметься необґрунтованою поява у кінці XVIII ст. нової української граматики Олексія Павловського, а на початку XIX ст. «Енеїди» Івана Котляревського та «Історії Русів» Григорія Політики, нарешті — глибоко української поетичної творчості Тараса Шевченка. З іншого боку, російська імперська політика не могла не позначитися на внутрішньому житті Академії. І чи не тому її вченим не вдалося теоретично обґрунтувати процес становлення української літературної мови.

У Києво-Могилянській академії було закладено наукову основу викладання іноземних мов, зокрема грецької, польської, німецької, французької, старої єврейської. Цьому значною мірою сприяло навчання студентів Академії в світовому центрі мовознавства — університеті м. Галле (Німеччина) та інших університетах Європи. Коштами Академії в Галле навчалися, зокрема, Симон Тодорський, Варлаам Лящевський, Давид Нащинський та ін. Після повернення вони працювали викладачами іноземних мов в Академії. Лящевський уклав з урахуванням лекцій Тодорського граматику грецької мови — «Institutionum linguae Grecae liber...» (1746), яка кілька разів перевидавалась у Німеччині з деякими доповненнями Георгія Щербацького, згодом Миколи Бантиша-Каменського. Ця граматика стала найпоширенішим підручником грецької мови у Російській імперії аж до початку XIX ст. Могилянець Яків Блоницький уклав грецьку граматику й слов'яно-греко-латинський та грекослов'янський словники. В Академії укладені також перші вітчизняні підручники з мов: латинської — «Gramatica Latina a regulus...» (1765) та польської — «Грамматика польская...» (1791) й російської — «Правописание российское...» (1794) Максима Симигиновського.

Здобувши ґрунтовну філологічну освіту й знання іноземних мов, студенти в класах поетики, потім — риторики, «прилучались до... справжньої гуманітарної освіти»[15]. Навчання у цих класах базувалося на системі теоретичних знань, вироблених в добу Відродження й поширених у всій Європі. Тут студенти вивчали античну, ренесансну і новітню літературу, опановували правила поетичного мистецтва й теорію красномовства. Прилучення до загальноєвропейських засад літературного життя сприяло появі в Академії багатомовної поезії різних стилів. Проза й поезія творилися українською, польською, латинською мовами. Український силабічний вірш поступово стає панівним (Теофан Прокопович, Митрофан Довгалевський, Ґедеон Слонимський та ін.). Академічна поезія дедалі виразніше набуває громадсько-політичного змісту, живиться народною творчістю і, в свою чергу, справляє неабиякий вплив «на широкі кола людей.., на співців, боянів народу, козацтво»[16].

У стінах Академії народилося чимало творів, що стали народними. Це дума «Всі покою щиро прагнуть» й пісня «Ой, горе тій чайці», творцем яких вважається Іван Мазепа, «Дума козацька про Берестейську битву», пісня «Їхав козак за Дунай» та багато інших. Літературна творчість і теоретичні праці могилянців справили вплив на літературне й культурне життя не лише України. Досить пригадати творчість Єпіфанія Славинецького, Симеона Полоцького, Стефана Яворського, Теофана Прокоповича в Росії, Георгія Кониського в Білорусі, Стефана Почаського і Паїсія Величковського в Молдавії, Михайла Козачинського в Сербії тощо.

Неабияку вагу в гуманітарній освіті студентів Академії, їх прилученні до світових культурних надбань мали класи малювання і музики. Тут сформувалася графічна школа, відомості про яку маємо завдяки збереженим студентським конспектам, славнозвісним конклюзіям (тезам) академічних диспутів та книг, оформлених такими майстрами, як Досифей Ґаляховський, Іларіон Мигура, Інокентій Щирський, Михайло Карновський, Григорій Левицький. А скільки митців, що вийшли з Академії, залишилися безіменними. Чи не вони виконували розписи алтарної частини Успенської церкви Києво-Печерської лаври, де зображено 85 історичних осіб? Або — розпис Покровської церкви в Переяславі, де увічнені славетні діячі Академії — Йоаникій Ґалятовський, Інокентій Ґізель, Лазар Баранович, Дмитро Туптало й інші? За визначенням мистецтвознавця Павла Білецького, київська художня школа — «козацький ренесанс» — «справляла вплив на весь православний світ від Москви до балканських країн, й вирішальна заслуга в цім Києво-Могилянської академії»[17].

В Академії сформувалася своя вокально-хорова, композиторська й виконавська школа, за духом глибоко національна, з помітним впливом музичного мистецтва Європи, найперше Німеччини й Італії. Музика була органічною частиною духовного життя Академії, яка дала світові таких композиторів, як Максим Березовський та Артемій Ведель.

Особлива роль в історії вітчизняної освіти й науки належить академічним курсам філософії та історії. За порівняно короткий термін професори Академії переосмислили світові філософські здобутки від античності до Нового часу й виробили власні концепції, уґрунтовані на національній філософській спадщині та ментальності українського народу. Філософія в Академії сформувалася в певну систему знань: раціональна, моральна, натуральна філософія, логіка і психологія.

Професійні дослідники української філософії дають їй високу оцінку: «Філософія в Києво-Могилянській академії була за своєю суттю першим етапом у розвитку професійної філософії в Україні»[18] й «стала репрезентантом і філософсько-теоретичним базисом нової доби»[19].

Філософські та історичні знання формували світогляд студентів, сприяли осягненню новітніх світових знань, культури, політичної і правової думки. В уроках світової й вітчизняної історії шукали могилянці відповіді на суспільно-політичні проблеми, які ставило перед ними саме життя. Розв'язувати їх доводилося вихованцям Академії, коли, полишивши рідні стіни, вони залучалися до служби в державних та військових установах, дипломатичних посольствах тощо, де так чи інакше повинні були проявляти свою громадянську позицію, своє ставлення до долі України.

15 Наливайко Д. С. Київські поетики XVII–XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу. В кн.: Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. К., 1981, с. 166–167.

16 Житецький П. І. Про українські народні думи. К., 1919, с. 4.

17 Білецький П. О. Український портретний живопис XVII–XVIII ст. К., 1969, с. 83.

18 Стратій Я. М. Філософія в Києво-Могилянській академії. В кн.: Горський В., Стратій Я., Тихолаз А., Ткачук М. Київ в історії філософії України. К., 2000.

19 Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України. К., 1997, с. 57.

Архімандрит Золотоверхого Михайлівського монастиря Теодосій Софонович, учень Академії, з приводу громадянської відповідальності українців писав у передмові до своєї «Хроніки» (1672): «Кожній людині необхідно знати про свою Вітчизну і іншим, які питають, розповісти, бо людей, котрі не відають свого роду, за дурнів вважають»[20].

Особливо активізувалася історична думка після поразки гетьмана Івана Мазепи, коли западала зневіра у можливе визволення від російського поневолення, а за нею повзла байдужість, згасав інтерес до долі Вітчизни. Праці випускників Академії Теодосія Софоновича, Романа Ракушки-Романовського (Самовидця), Самійла Величка, Григорія Граб'янки нагадували українцям про славні сторінки їхньої історії, не давали згинути національній українській ідеї і державницькій думці. «І щоб звершення ці не пішли у забуття, я замислив історію сію написати на незабудь нащадкам»,— зазначав у «Слові до читача» свого Літопису Григорій Граб'янка[21]. Навіть без вступних настанов їхні твори були зрозумілі й відігравали належну роль. Праці могилянців звеличували гетьманів, народних героїв, здобуті ними вольності, нагадували українцям, що була у них воля, була своя держава і що не довіку носити чуже ярмо. Таким чином, саме Києво-Могилянська академія та її вихованці продукували суспільно-політичну думку, формували національну свідомість українців, їхні патріотичні настрої.

Києво-Могилянська академія зробила значний внесок у розвиток державно-правової думки в Україні. На лекціях професорів, у багатій академічній бібліотеці студенти знайомилися з державними теоріями великих мислителів — Платона, Арістотеля, Жана Бодена, Томаззо Кампанелли, Ніколо Макіавеллі, ранньобуржуазних учених — Томаса Гоббса, Самуеля Пуффендорфа, Гуго Гроція, Франка Буддея, з творами французьких енциклопедистів (вперше у Східній Європі перекладені могилянцями). Добре знали в Академії й доробок у цій галузі Станіслава Оріховського-Роксолана, могилянських вчених Петра Могили, Теофана Прокоповича, Якова Козельського, Григорія Политики, Федора Туманського, переклади Гаврiїла Бужинського, Григорія Козицького та інших. Теоретична думка, вироблена в Академії, стала однією з підвалин політичного мислення українців. Без неї не можна уявити діяльність таких вихованців Академії, як соратники Богдана Хмельницького дипломати Силуян Мужиловський, Іван Кравченко, Федір Вешняк, Іван Чорнота; мазепинці Іван Максимович, Григорій Герцик; церковні діячі Сильвестр Косов, Йосиф Тризна, Мелетій Дзик, Інокентій Гізель, Діонисій Балабан, Йосиф Нелюбович-Тукальський; гетьмани Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик, кошовий Кость Гордієнко. Їхнє державно-політичне мислення й дії, спрямовані на становлення незалежної Української держави, засвідчені у відносинах з Росією, в угодах з Польщею, Туреччиною, Швецією, у «Маніфесті Війська Запорозького до Європейських держав»[22], у статтях Гадяцької угоди Івана Виговського[23], «Конституції» й «Виводі прав України» Пилипа Орлика[24], нарешті — у повстанні Івана Мазепи проти Росії й підтримці його кошовим Запорозької Січі Костем Гордієнком з військом.

Значний вплив на українське суспільство мав знаменитий «освічений стан» військових канцеляристів, що складався з вихованців Академії. Службу вони розпочинали в канцеляріях сотенного, полкового управління, у Генеральній військовій канцелярії, Генеральному суді й інших установах. Світоглядні ідеї, закладені в Академії, підсилювалися під час їхньої роботи з історичними документами — привілеями, універсалами, господарчими, дипломатичними, судовими справами тощо, що мало неабияке значення у формуванні їхньої державницької думки, національної свідомості. Із стану військових канцеляристів вийшло чимало письменників, дипломатів, літописців, зокрема Самійло Величко, Григорій Граб'янка, поет і перекладач Семен Дівович, письменник, громадський діяч Афанасій Лобисевич. У їхніх творах — віршах, літописах, хроніках, діаріушах — знайшли відображення події вітчизняної історії, найбільш пов'язані з виборюванням суверенності України. Безперечно, вони мали вихід на сучасність, яка найбільше хвилювала свідому частину українського суспільства. Військові канцеляристи вносили у середовище урядових кіл Гетьманщини освіченість та інтеліґентність, сприяли формуванню громадсько-політичної і національної свідомості суспільства[25].

Варто додати, що майже всі майбутні гетьмани України — Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Дем'ян Многогрішний, Михайло Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Іван Скоропадський, Павло Полуботок (наказний), Данило Апостол, переважна більшість полкової, сотенної старшини, провідники Запорожжя — Кость Гордієнко, Іван Глоба, Володимир Сокальський і багато-багато інших — вихованці Києво-Могилянської академії.

В умовах посиленого наступу російського царизму на суверенність України після поразки Івана Мазепи, коли відбувалось нищення її державних установ, козацько-адміністративного устрою, війська, руйнування Запорозької Січі, коли гинула на очах завойована великими втратами незалежність, у суспільно-політичному русі зароджується автономістичний напрямок, провідниками якого були знову ж таки вихованці Академії.

Ідеями осібного місця України в складі Російської імперії керувалися могилянці — члени Кодифікаційної комісії (1728—43), укладаючи Кодекс «Права, по которым судится малороссійскій народ», депутати від українських полків, готуючи накази до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Російської імперії (1767), створеної для вироблення й впровадження єдиного законодавства на всій території імперії. У листі до генерал-губернатора України П. О. Рум'янцева Катерина II писала: «Малую Россию и другие провинции с особым статусом надлежит легчайшим способом привести к тому, чтобы оне обрусели и

[20] Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. К., 1992, с. 33.

[21] Грабянка Г. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. К., 1992, с. 11–12.

[22] Архив Юго-Западной России, издаваемый временною Комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе, ч. 4, т. 3. К., 1908, с. 127.

[23] Volumina Legum, t. 4. Petersburg, 1859, s. 69.

[24] Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького. В кн.: Історія української Конституції. К., 1997, с. 31–46.

[25] Апанович О. М. Урядові службовці Гетьманщини — українська інтеліґенція XVIII ст. В кн.: УІЖ, 1997, № 2, с. 92–97.

перестали бы глядеть как волки в лес»[26]. На Україні виникає протест. Більшість наказів депутатів було спрямовано на «збереження найбільш повного відокремлення Малої Росії від Росії»[27]. Ці автономістичні настрої обстоювали при підготовці роботи Комісії і на її засіданнях могилянці Володимир Золотницький, Яків Козельський, Григорій Политика. У кінці XVIII — на початку XIX ст. у Чернігові й Новгород-Сіверському виникають культурно-мистецькі гуртки, які стають осередками автономістичних ідей. До Новгород-Сіверського гуртка входили відомі представники української культури, вихованці Академії Варлаам Шишацький, Опанас Лобисевич, Олекса Дівович, Гаврило Рачинський, Тимофій Калинський, Григорій Политика, Архип Худорба, Іван Туманський, Петро Симоновський, Павло Коропчевський та інші. Всі вони, за словами першого дослідника цього гуртка Олександра Оглоблина, прагнули не лише культурного відродження, а й політичного оновлення і відродження України, української державності[28]. Члени гуртка працювали в різних галузях суспільного життя, мали різні покликання, але їх об'єднували патріотичні почуття й спільні суспільно-політичні погляди, основи яких було закладено ще в Києво-Могилянській академії,— бачити Україну вільною державою. Г. Политика найбільше вивначився як представник України в Комісії із складання проекту Нового Уложення законів Російської імперії й автор історичних праць «Историческое известие, на каком основании Малая Россия была под республикою польскою и по каких договорах поддалась российским государям, и патриотическое разсуждение, каким образом можно бы оную ныне учредить, чтобы она полезна могла быть российскому государству без нарушения прав и вольностей», «Запись, что Малая Россия не завоевана, а присоединилась добровольно к России». У цих працях автор, спираючись на історичні документи, захищав давні права й привілеї України. Опанас Лобисевич, випереджаючи Івана Котляревського, пише українською мовою «Вергілієвих пастухів в український кобеняк перелицьованих». У листі до друга, архієпископа Білоруського Георгія Кониського, він писав: « У кожного наріччя є своя краса, а ще коли дим вітчизни солодкий, то цей рідний аромат думок найсолодший»[29]. Шанованими серед гуртківців були: опальний архієпископ Білоруський Варлаам Шишацький, котрий, сподіваючись на визволення України з допомогою Наполеона, склав з духовенством Могильова йому присягу; Василь Капніст, який виступав проти насадження в Україні кріпацтва («Ода на рабство») і шукав у Берліні підтримки антимосковським опозиційним настроям; останній архімандрит Запорозької Січі могилянець Василь (Володимир) Сокальський; тут знайшов ґрунт для своїх чудових творів композитор Гаврило Рачинський. Із середовища гуртківців вийшла знаменита «Історія Русів», автором якої, на думку більшості її дослідників, був вихованець Академії Григорій Политика.

Автономістичні ідеї підтримувало також культурно-мистецьке товариство, що мало осідок в с. Кибинці на Полтавщині (1812—14 та 1822—25), у маєтку могилянця, відставного міністра юстиції Росії Дмитра Трощинського. Василь Гоголь-Яновський, Василь Ломиковський, Василь Капніст, Михайло Трохимовський, Павло Коропчевський, а також князь Микола Рєпнін, котрий поділяв настрої, що панували серед провідної інтеліґенції України, й інші збиралися тут на музично-театральні вечори до господаря, де могли вільно обговорити проблеми, які хвилювали українське суспільство.

Суспільно-політична й творча думка вихованців Києво-Могилянської академії стимулювала піднесення духовної культури, сприяла збереженню української ідентичності й не давала згаснути національній свідомості. Це мало особливо велике значення в другій половині XVIII ст., коли політичні умови складалися зовсім не на користь незалежності України.

Проблемами культурного й політичного життя України, її майбутнім переймалася також українська інтеліґенція, вихованці Києво-Могилянської академії, що жили й працювали в Росії. У зв'язку з підготовкою до роботи Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Російської імперії українці в Росії готують і публікують матеріали на захист автономних прав України. Василь Рубан видає кілька історичних пам'яток, власних праць, зокрема «Краткие географическия, политическия и историческия известия о Малой России...» (1773), «Краткую летопись Малой России с 1506 по 1776 год» (1777) та ін. Разом з Олександром Безбородьком добирає матеріали для видання повної історії України. Михайло Антоновський оприлюднює перше історико-етнографічне дослідження про українців. Олександр Безбородько надає великі кошти на відкриття в Ніжині елітарного вищого навчального закладу (згодом Ліцей імені кн. Олександра Безбородька). Численні вихованці Академії передають їй свої бібліотеки, надсилають кошти на стипендії студентам тощо. Цей рух не піднявся до виразності ідеї незалежності України. Але всі його учасники, схиляючись бодай до автономістичних ідеалів, прагнули зберегти ідентичність українців, вирізнити їх із загальної російської історії, виборoти повернення Україні її давніх привілеїв, українцям — осібного життя.

Передаючи сучасникам і нащадкам ідеали України-Гетьманщини, могилянці і в Україні, і в Росії не давали згаснути українській ідеї, національній пам'яті про волю, власну державу, про себе, народ, націю. Їхня діяльність стала ґрунтом для нового українського відродження XIX ст. Ця пам'ять не дає й сьогодні розсипатись підвалинам, на яких вибудовується нова Українська держава.

Отже, носіями суспільно-політичних, правових, національних ідей до останньої чверті XVIII ст. були вихованці Києво-Могилянської академії. Тож на це варто було б звернути увагу тим дослідникам, які викреслюють Академію з суспільного, політичного й культурного життя України вже починаючи з другої половини XVIII ст. і стверджують, що вона на той час «занепала», «згасла», «віджила», перетворилася на «форпост русифікації» тощо. Попри вкрай несприятливі матеріальні умо-

26 Сборник императорского русского исторического общества, т. 7. СПб., 1871, с. 345—348, 376—391.

27 Василенко Н. П. К истории малорусской историографии и малорусского общественного строя. КС, 1894, №11, с. 245.

28 Оглоблин О. Новгород-Сіверський патріотичний гурток. В кн.: Енциклопедія українознавства, т. 5. Париж—Нью-Йорк, 1966, с. 1781.

29 Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен, 1959, с. 144.

ви і тяжкий прес російської імперської політики Академія продовжувала жити і впливати на освітнє й духовне життя. Саме це спричинить ліквідацію її на початку XIX ст. російськими урядовцями.

Провідна роль належала вихованцям Академії у справі освіти. В Україні, власне, не було жодної школи, колеґіуму, семінарії, уч-ща чи гімназії, до заснування яких вони не доклали б рук, або в яких би не трудилися. Започаткувавши свої перші «училищні колонії» в XVII ст. за Петра Могили, Академія продовжує цю справу і в XVIII ст. Її випускники заснували і очолювали Чернігівський, Переяславський, Харківський колеґіуми, Слов'янську семінарію у Полтаві, згодом у Новомосковську й Катеринославі, також Новгород-Сіверську гімназію, Ніжинський ліцей, працювали у Київській гімназії, Харківському університеті та інших навчальних закладах. Як священики, ігумени, настоятелі монастирів могилянці утримували численні церковно-парафіяльні та монастирські школи. Керували січовими школами, навчали у полкових, загальноосвітніх та музичних школах. За даними перепису 1740—48 років у Ніжинському полку на 202 поселення припадало 217 шкіл; в Лубенському на 247 поселень — 172; Чернігівському на 229 поселень — 154; Переяславському на 174 поселення — 119; Полтавському на 61 поселення — 98; Прилуцькому на 102 поселення — 69; Миргородському на 84 поселення — 37[30].

Просвітницьким ідеалам служили також численні в Україні приватні бібліотеки, театри, колекції портретів, старовинного одягу, зброї, посуду, музичних інструментів, фундаторами яких були здебільшого вихованці Академії. Все це приваблювало молодь, що прагнула знань, мала здібності до музики й малярства, і справляло визначальний вплив на її духовний світ. Розбуджений інтерес до інтелектуального життя спрямовував їх до Академії, куди вони приходили часом вже навіть у віці вісімнадцяти-двадцяти й більше років.

«Історія Києво-Могилянської академії є разом з тим історією просвітництва усього краю»[31] — такого висновку дійшов дослідник Києво-Могилянської академії С. Т. Голубєв.

Києво-Могилянській академії були притаманні «...толерантність і відкритість... до всього світу (в тому числі і до чужих країв, а не тільки до чужих мов і вір), що сприяло налагодженню її контактів з цілим світом»[32]. Ця відкритість і разом з тим високий рівень навчання, суголосність ідеям визвольної боротьби, особливо в XVII ст., приваблювали до Академії молодь багатьох зарубіжних країн. Починаючи з 30-х років в Академії навчалися юнаки з Білорусі, Росії, Молдови, Волощини, Болгарії, Боснії, Чорногорії, Сербії, Греції. Відповідно Академія відгукувалася на культурні запити цих країн й допомагала становленню їхньої освіти й культури. Найпотужніший культурний потік з України йшов до Московської держави (згодом Російської імперії), і зупинити його не могли, за визначенням російського академіка О. Пипіна, навіть пануючий у XVII ст. в Росії «церковний фанатизм, ворожість до науки, впертий застій, моральне здичавіння і затятість»[33].

Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Стефан Яворський, Теофан Прокопович, Теофілакт Лопатинський, Лаврентій Горка, Сильвестр Кулябка, Ґедеон Вишневський, Іоан Максимович, Іларіон Лежайський, Теофіл Кролик і найперший з них Петро Могила, який запропонував Москві послуги київських учених,— це лише частина тих могилянців, які піднімали російську культуру. Школи, серед яких — перша школа 1649 року в Москві, друкарні, театр, українські книги, що «ще більше за людей посунули на Москву»[34], перекладна література, поліфонічна партесна музика й нотне письмо, навіть одяг («малоросійский великоросіянам носити» наказано царем Федором) — ось деякі українські культурні віхи на шляху пробудження російської духовності. Російський вчений Л. Безсонов писав: «Після приєднання Малої і завоювання Білої Русі звідти рушили до нас численні натовпи вихідців, що, власне, колонізували Велику Русь. Вже з половини XVII ст. ми значною мірою підкорилися їхньому впливу в діяльності вчених, у школах, літературі, частково навіть у мові і т. ін. Цивілізація, яку вони несли з собою звідти як сміливе знамено перемоги над варварством москалів, цілком збіглася з цивілізацією, яку надягала на Русь могутня рука реформатора Петра»[35]. І це знамено цивілізації несли переважно могилянці. Вони засновували школи від Воронежа до Іркутська, від Архангельська й до Астрахані. Їхніми стараннями, зокрема Стефана Яворського, створено першу вищу школу Росії — Московську слов'яно-греко-латинську академію і не лише створено. Могилянці, як писав історик Московської академії С. Смирнов, «передали їй свій дух, свій напрямок»[36]. З 1701 по 1762 рік тут за царськими наказами працювало 95 вчених з Києво-Могилянської академії. За цей час із 23 ректорів 18 були могилянці, із 25 префектів — 23. Київські вчені в Росії укладають підручники, започатковують силабічну поезію, драматургію, театр, закладають основи філософії, вивчення іноземних мов. Теофан Прокопович, голова «Вченої дружини» Петербурґа, сприяє відкриттю Російської академії наук. Численні студенти Києво-Могилянської академії були серед перших слухачів новровідкритого Московського університету.

У другій половині XVIII ст. у Москві й Петербурзі працює плеяда блискучих перекладачів, викладачів, видавців, письменників, журналістів — високоосвічених могилянців. Серед них: Михайло Антоновський, Григорій Брайко, Іван Ванслов, Володимир Золотницький, Яків Козельський, Григорій Козицький, Микола Мотоніс, Василь Рубан, Лука Січкарьов. Вони розробляли політичні, філософські, правові концепції, публікували власні й перекладні твори, поширювали просвітницьку ідеологію. «Їхня титанічна праця була вражаюча»,— так пише дослідник діяльності вихованців Києво-Могилянської академії в Росії І. Торбаков[37].

[30] Українська культура. Лекції. К., 1993, с. 62–63.

[31] Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886, с. 352

[32] Бичко А. К., Бичко І. В. Феномен української інтелігенції. Дрогобич, 1997, с. 61.

[33] Пыпин А. История русской литературы, т. 2. СПб., 1902, с. 308.

[34] Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія життя українського народу. К., 1992, с. 277.

[35] Безсонов Л. Судьбы нотных певческих книг. «Православное обозрение», 1864, т. 14, с. 35.

[36] Смирнов С. К. История Московской Славяно-греко-латинской Академии. М., 1885, с. 81 -82.

У XVIII — першій половині XIX ст. кожен третій лікар Російської імперії був вихованцем Києво-Могилянської академії, всього, за підрахунками В. Плюща,— 740 лікарів. Багато хто з них після навчання за кордоном поверталися докторами медицини й займали професорські кафедри. Біля витоків епідеміології Росії стояли Д. Самойлович, П. Погорецький, К. Ягельський. Першим фізіологом вважається М. Крутень, першим акушером, фізіотерапевтом — Н. Амбодик-Максимович. Професорами Госпітальних шкіл були С. Леонтович, К. Рожалін, Х. Тихорський та інші. Їх походження довгий час приховувалося під назвою «вітчизняні вчені», при цьому не згадувалося, що Вітчизною їх була Україна.

В іншій царині, церковній, до 70-х років XVIII ст. всі вищі ієрархічні посади в Росії посідали також переважно могилянці. Це митрополити: Тобольський і Сибірський — Філофей Лещинський, Іоан Максимович, Павло Конюшкевич, Арсеній Мацієвич; Ростовський і Ярославський — Дмитро Ростовський (Туптало); єпископи та архієпископи: Псковський і Нарвський — Теофан Прокопович, Рафаїл Заборовський; Рязанський і Муромський — Стефан Яворський, Гавриїл Бужинський; Астраханський і Костромський та Санкт-Петербурзький — Сильвестр Кулябка; Смоленський і Дорогобузький — Гедеон Вишневський; Великоновгородський і Великолуцький — Стефан Калиновський; Вологодський і Великоустюзький — Теофілакт Слонецький; Мстиславський, Оршанський і Могильовський — Георгій Кониський; архімандрити: Троїце-Сергієвський — Амвросій Дубневич, Якутський — Іларіон Лежайський, Слуцький (Білорусь) — Михайло Козачинський, Московського Донського монастиря — Варлаам Лящевський, Московського Заіконоспаського монастиря — Гедеон Слонимський, всі архімандрити Троїце-Сергієвого монастиря від 1722 до 1766 р. та інші.

1 вересня 1998 року у вступній лекції, яку щороку читають в НаУКМА всесвітньо відомі вчені й науковці, професор, росіянин за походженням С. С. Аверінцев сказав, що він щасливий побувати в Києві, «цьому славному Місті, яке накопичило в собі такий величезний скарб історичної пам'яті», і вдячний за можливість прочитати лекцію саме в Києво-Могилянській академії, «яка в пізній схоластичний та ранній модерний період була такою важливою для нас, північних учнів київських докторів...»[38].

Перші посланці з Києво-Могилянської академії, відбуваючи до Росії, керувалися високими ідеями просвітницького характеру. Частина з них їхала добровільно, тяжіючи до центрів митрополії в пошуках можливості застосування своїх знань. Починаючи від часів Петра I, до Росії з Академії забирали практично всіх її талановитих вихованців. Втрачаючи їх, Академія працювала з великою напругою. Не втішали й високі оцінки її діяльності найвищими посадовими особами Росії, такими, як міністр народної освіти Петро Завадовський або ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії архієпископ Смоленський Гедеон Вишневський. Останній писав: «Завжди була багата вченими людьми Академія Київська і мала в собі честь таку, що з неї, як від преславних тих Афін, вся Росія як з джерела премудрості черпала і всі свої новозведені училищні колонії напоїла і виростила»[39].

Відірвані від України, часом поневірялися в тузі численні могилянці в Іркутську, Тобольську, Архангельську, Холмогорах, Астрахані, Владимирі, Смоленську, Севську, Рязані, Казані, Воронежі, Новгороді, Суздалі, Пскові, Устюзі, Костромі, Твері, В'ятці, Нижньому Новгороді, Ростові, Коломні, Можайську, Вологді, в обох столицях — Москві й Петербурзі й інших містах Російської імперії. Так Стефан Яворський, перебуваючи на найвищому щаблі церковної ієрархії — архієпископа Рязанського й Муромського, блюстителя патріаршого престолу й першого президента святійшого Синоду, увесь час намагався повернутися в Україну — просив царя, протестував, уникав обов'язків, але даремно. У листі до друга — єпископа Ростовського Дмитра Ростовського він писав про перебування в Москві як про «нелегкостерпний тягар, що й розум засліпив, і здоров'я відняв, і душу пошкодив... Ось що змушувало й змушує мене вийти з цього Вавилону... заради відпочинку й спокійного життя, у якім я зміг би лишити нащадкам який-небудь бодай незначний твір свого незначного розуму...» і благав: «Помолись, святителю Божий, за визволення полоненних, серед яких першим я є»[40].

Поглинання Росією розумових сил України неухильно зменшувало її освічений стан, інтелектуальну еліту. Україна дедалі виразніше набирала рис колоніальної країни. Ті вихованці Академії, які залишилися на Батьківщині, усвідомлювали це й примножували зусилля, спрямовані на визволення України, принаймні, на обстоювання її автономних прав. До цих прав вони відносили й збереження Академії, надання їй урядової підтримки й перетворення на сучасний університет. Їхні зусилля підтримувала свідома громадськість Києва й України. Але марно. Царський уряд послідовно знищував в Україні все, що могло б стати хоч якимсь ґрунтом живлення національної свідомості, думки про незалежність. Тож чи мала право на життя Києво-Могилянська академія, яка протягом двох століть поширювала знання, готувала наукову, освітню, церковну, мистецьку інтеліґенцію, державних і військових провідників України, формувала суспільно-політичне мислення й духовність українців, впливала на утвердження їхньої національної свідомості? За наказом Синоду від 14 серпня 1817 року Академію було знищено.

Але незнищенним залишається дух нації і його джерела. 24 серпня 1992 року, в першу річницю незалежності України, гостинно відчинив свої двері новим поколінням українців Національний Університет «Києво-Могилянська Академія».

[37] Торбаков И. Б. Киево-Могилянская академия как культурно-просветительский центр переходного периода. В кн.: Русская культура в переходный период от средневековья к Новому времени. М., 1992, с. 108–128.

[38] Аверінцев С. С. Премудрість Божа спорудила «Дім» (Приповісті 9, 1). К., 1998, с. 1.

[39] Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии, отд. 2, т. 2 (1751–1762 гг.). К., 1905, с. 144.

[40] Письма митрополита Стефана Яворского. В кн.: Труды Киевской духовной академии, 1866, т. 1, с. 454–457.

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ПАРАДОКСИ ЕВОЛЮЦІЇ

Оксана Пахльовська,
доктор філологічних наук,
науковий співробітник
Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
зав. кафедрою української мови
та літератури
Римського університету
«Ла Сап'єнца».

Києво-Могилянська академія («рутенські Афіни») є серцем досі не розшифрованого парадоксу української культури, яка ось уже тисячоліття балансує на хисткій грані між Візантією та Європою, між двома цивілізаціями-антагоністами, між двома опозиційними полюсами культурної ментальності. Це — якщо вдатися до формули академічно обтічної. Насправді ж подібне балансування відбувається між інтелектуальним та етичним паралізом догматичного православ'я як ідеологічної опори Російської імперії в усій її діахронічній тяглості та органічною і продуктивною, хоча й не позбавленою конфліктів, присутністю України в координатах європейської культури[1].

В історії Академії і справді парадоксів не бракує. Конфесійна догматичність мозкового центру православ'я межує з незвичною для ортодоксії відкритістю до «латинської науки». Русифікований осередок теологічної схоластики є водночас аванґардом інтелектуальної діяльності православно-слов'янського світу. Але це *не диференційований в часі* погляд на Академію, який власне й зумовив численні інтерпретаційні аберації даного феномена.

Що ж являє собою насправді Академія? Це схоластизована космополітична лабораторія православної освіти, науки, а надто — ідеології, яку з часом через об'єктивні причини випередять інші центри, що зроблять рішучий крок у напрямку секуляризації? Чи все ж таки Академія — етапна віха на шляху розвитку української цивілізації, яка пов'язує традицію Київської Русі з новітньою культурною епохою, засвідчуючи тим самим континуум культурного розвитку та наукового самоусвідомлення цієї цивілізації?

Аналізуючи роль Академії не як панслов'янського православного центру, а як інтеґральної і органічної частини власне українського культурного, а також історичного процесу XVII ст., торкнемось водночас форм і механізмів численних (але вкрай типових) аберацій у погляді на Академію. Для зручності введемо умовні терміни: «*внутрішня традиція*» і «*зовнішня традиція*». «Внутрішня традиція» — це *контекстуальний підхід* до Академії з урахуванням суто історичного та в цілому культурного тла її функціонування в межах насамперед української культури, з розгалуженим впливом Академії на інші культури слов'янсько-візантійського ареалу. З іншого боку, параметри контекстуальності «внутрішньої традиції» часто не виходять за рамки православної ойкумени, спричиняючи недооцінку феноменального православно-західного культурного синтезу, який сміливо запропонувала свого часу стара Академія. Під «зовнішньою традицією» розуміємо домінуючі схеми в осмисленні ролі Академії в російській дореволюційній, радянській та, значною мірою, західній науці. Характерною ознакою «зовнішньої традиції» є *свідоме відчуження феномена Академії від української реальності*, відторгнення її від української історії, бачення її в позаконтекстуальному міфічному просторі абстрактної «православної батьківщини».

Цілком очевидно, що такий сумнозвісний підхід метафізичний за своєю методологією, а також ідеологічно тенденційний. Завважимо, що не випадково були перелічені в одному ряду російська дореволюційна, радянська та західна наука. Саме ці три ланки, багато в чому антиподи, щодо України становлять злютовану парадигматичну цілісність, де відбувається постійне й послідовне перетікання певним чином дібраного фактографічного масиву та умоглядних концепцій. І в цьому плані «внутрішня традиція», тобто власне українське літературознавство, що займається відповідним періодом,

[1] Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohylańska... Kraków, 1899–1900; Horak S. M. The Kiev Academy: A Bridge to Europe in the 17th Century. «East European Quarterly», 1968, vol. 2, № 2, p. 117–137; Sydorenko A. The Kievan Academy in the Seventeenth Century. Ottawa, 1977; The Kiev Mohyla Academy. Commemorating the 350th Anniversary of its Founding (1632). Cambridge, 1985.

майже цілковито виключене з наукового обігу, часто не присутнє в ньому навіть марґінально. І мова йде не лише про традиційну відсутність українознавства — донедавна — на теренах світової славістики, а й про необхідність нового ключа в інтерпретації Академії (як і в українській науці, зокрема задля раціонального, коригуючого узгодження її інтерпретативної традиції з відповідною традицією Заходу).

Одним із таких нових інтерпретативних ключів міг би бути власне *історичний контекст*. Йдеться, отже, про драматичну еволюційну парадигму Академії, яка доводить органічну вписаність КМА саме в українську історію та культуру, в її минуле та її майбутнє.

Є всі підстави припустити, що *саме недиференційований погляд на Академію як на явище, застигле в часі*, дав змогу на теоретичному рівні інтеґрувати її в апріорно уніформну реальність абстрактної «православної культури», яка нібито мала свою тяглість в географічному діапазоні від Московії до Сербії, а в хронологічному — від Хрещення Русі до черговоі експансії Росії в ключі месіанського «звільнення» від міфічного і багатоликого «врага Отечества», байдуже, чи був він неблагодійним «латинником»-ребеліантом, чи — дещо пізніше — кавказьким «терористом». Схема була вироблена вже в період політичної анексії України до Російської імперії і, природно, відповідала ідеологічним запитам «Центру», в омолоґаційну стратегію якого незмінно входило перекреслення національної ідентичності насамперед української культури та опозиційного характеру її історії. Відтак подібний підхід цілковито іґнорує специфіку Академії і в цілому українського варіанта православ'я, яке певною мірою — особливо до середини або й до кінця XVII ст.— становило не лише виняток, а й *виклик монолітній єдності візантійсько-слов'янського ареалу*.

Невралгічний вузол «інтерпретативного конфлікту» слід шукати саме в цьому феномені. Річ, власне, в тім, що проблема Академії є, передусім, складовою проблеми православ'я. Саме ж православ'я (в його панслов'янській парадигмі) — з причин знову ж таки суто ідеологічних — у сприйнятті «зовнішньої традиції» являє собою цілісний феномен без будь-яких національних ознак чи відмінностей. А домінування російського варіанта православ'я, його ідеологічний пафос, його месіанський характер стали на перешкоді критичному та аналітичному підходові до цього явища. Відтак з історії православ'я було вилучено сторінку українського православ'я, а разом з нею і породженої ним проблематики. *Історія української церкви в цілому і українського православ'я зокрема справді знаменує розлом догматичного масиву недиференційованого православ'я.* Але визнання культурної поліцентричності української церкви (насамперед з огляду на виникнення «альтернативного полюса» греко-католицької церкви, а також внаслідок наступного протистояння автокефальної церкви «московській» ортодоксії) змусило б радикально переглянути позірно непорушну православну доктрину. Ось тому ця поліцентричність і усунута з історичного аналізу «зовнішньої традиції»: вона «компрометує» односпрямовані схеми, розмиває і без того хисткі підпори метафізичного «єдиновірства».

До даної проблеми прилучається ще одна, не менш важлива проблема хронологічної тяглості української культури. Відомо, що «зовнішня традиція» і досі, за поодинокими винятками, реконструює «тисячолітню історію» російської культури, виводячи її з літературного спадку Київської Русі. Майже цілковита відсутність українознавства у світовій славістиці до сьогодні давала змогу оминати проблему початку української літератури. Елементарне запитання: хто перший український письменник, який твір можна вважати першою пам'яткою української літератури,— залишається без відповіді. Водночас у переважній більшості історій російської літератури весь «київський спадок», від Іларіона до Сковороди, «записаний» за російською літературою.

Цікаво, що навіть у нових і авторитетних історіях російської літератури така інтерпретативна схема зберігається, зазнаючи лише «косметичних корекцій». Наприклад, в «Історії стародавньої російської літератури» видатного італійського славіста Ріккардо Піккйо ми вже не знаходимо цієї спрощеної схеми. Тут ні Києво-Могилянська академія, ні навіть українські («рутенські» — в західній термінології) письменники XVII—XVIII ст., що згодом працювали в Москві й Петербурзі, не зараховані до корпусу російської літератури. І вже один такий факт досить революційний. Проте знову зустрічаємо твердження, що лише від XVI ст. можна говорити про існування української та білоруської літератур, «тенденційно автономних щодо літератури Московії, тобто від того основного стовбура давньоруської літератури, яка невдовзі переллється в «російську літературу»[2]. Вищенаведеної цитати досить, щоб зрозуміти, в яких непевних хронологічних вимірах бачиться українська література на Заході. На підставі яких історичних аргументацій єдиним спадкоємцем давньокиївської літератури подається література Московії, яка настільки активно засвоює форми й ідеологеми української літератури, що може вважатися, як пише Д. Чи-

[2] Picchio R. La letteratura russa antica. Milano, 1968, p. 244.

[3] Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Тернопіль, 1994, с. 298.

[4] Там само, с. 241.

[5] Цит. за: Секуляризація духовного життя на Україні в епоху Гуманізму і Реформації. К., 1991; Нічик В., Литвинов В., Стратій Я. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI — початок XVII ст.). К., 1990; Pachlovska O. Il Barocco delle terre rutene: il suo ruolo nello sviluppo della cultura ucraina e bielorussa e la sua funzione mediatrice.
В кн.: Il Barocco letterario nei Paesi Slavi. Roma, 1996, p. 185—221.

[6] Цит. за: Грушевський М. Ілюстрована історія України. К., 1992, с. 391.

[7] Salvi S. Ucraina. В кн.: Salvi S. Tutte le Russie. Firenze, 1994, p. 160. Зазначена праця відомого італійського політолога Серджо Сальві «Всі Росії» є чи не першим в Італії систематичним викладом «переглянутої історії» колишніх «колоній» Російської імперії, в якій їхня історія подається в опозиційному ключі до традиційних імперських інтерпретацій. Зокрема, підкреслюється центральність України в цій історії — тієї України, яку, власне, і слід називати, як пише дослідник, «матір'ю всіх Росій» (с. 131).

жевський, її «філіалом»?[3] І потім: якщо навіть назвати, скажімо, І. Вишенського першим українським письменником (хоча б тому, що за своїми стилістичними та ідеологічними характеристиками він неприйнятний ні для російської, ні для польської традиції і, отже, не вписується в жодну з готових схем), то чи й справді письменник такої величини і значення може вирости в літературній порожнечі без культурно-історичного підґрунтя?

Потрібно акцентувати ще на одній проблемі, яку Академія уособлює повною мірою. Феномен Київської академії невіддільний не лише від історичного контексту України як політичного суб'єкта історії, а й від домінантного культурного контексту епохи, тобто Бароко, яке Чижевський назве «історичною долею України»[4]. Українське Бароко, що згодом поширить радіус свого впливу на весь православно-слов'янський ареал, народжується фактично в стінах Академії. Це перший ґрандіозний творчий імпульс, який дасть «історичне дихання» українській культурі, примусить функціонувати її в координатах культури європейської, забезпечить радикальну перебудову її літературної системи та динамізм постійного її оновлення на майбутнє. Академія, отже, є не тільки престижним центром освіти і науки, а й велетенською лабораторією модерної культури, в якій сформується і оновлене літературне мислення, і нова індивідуальність, «людина Бароко», чий критичний допитливий розум подолає обмеження теоцентричної культури і спричинить народження світської ментальності, без якої була б неможлива новітня культура вже нашого часу, тобто XIX—XX ст.[5]

Отже, *історичний контекст розвитку Академії* є тим важливим критерієм, який дає змогу визначити її культурні та ідеологічні параметри. Якщо ми розіб'ємо розвиток Академії на етапи, прив'язавши їх до крутих зламів історії України, це дасть нам можливість артикульованого погляду на Академію як на феномен суто української культури, який еволюціонує в часі. Врешті, поділ на етапи напрошується сам по собі: «допереяславський», «післяпереяславський», «мазепинський» і «післямазепинський». Поділ, звичайно, умовний. Можна б навіть обмежити його до двох, вкрай відмінних між собою періодів: «допереяславський» і «післяпереяславський». І в останньому періоді за основну точку відліку слід було б узяти, власне, 1686 рік, тобто рік втрати київської митрополії, а відтак і філософської та ідеологічної автономії суто київського православ'я з його давньоруським фундаментом. Адже підлеглість Константинопольському патріархові означала вірність «вірі батьків», нащадків Володимира Хрестителя, відтак слугувала підтвердженням багатолітнього культурного континуїтету українського суспільства. Примусовий перехід у підлеглість до Московського патріархату означав радикальну переорієнтацію референційних центрів, а отже, катастрофічне сходження з культурно елітарної історичної маґістралі на узбіччя цілком ще варварського тракту, який українські письменники перетворюватимуть на позірно цивілізовану і (не менш позірно) модернізовану дорогу.

Річ, отже, не в термінах, а в датах, які знаменують собою віхи драматичної боротьби України за свою незалежність. І відповідно ці віхи означають поступове віднесення Академії то до інтеґраційного україно-європейського, то україно-російського процесу. Перемога останнього зумовлює патологічну інволюцію Академії, яка з «рутенських» і «слов'янських Афін» фатально трансформується в поліційний форпост русифікації України вже як імперської периферії. Все ж втрата митрополії 1686 року ще не є остаточною загибеллю Академії, яка отримає новий поштовх до розквіту в часи гетьманування Мазепи. Але від «указу» Петра І 1720 — року першої радикальної цензурної заборони вживання української мови та друку українських книжок («дабы никакой розни и особаго нарѣчія не было»)[6], через драстичні заборони Катерини II і вже аж до закриття в 1817 році Академія підлягатиме деструктивним тенденціям імперської експансії, стане опертям для русифікації української церкви, науки, культури. Однак і тут не обійшлося без історичного парадоксу, який — за всієї драматичності української культурно-історичної ситуації — призвів до позитивних змін. Заборона вжитку українського варіанта церковнослов'янської мови змусила українську літературу звернутися до народної мови, прискорила процес секуляризації, зумовила формування «свідомості української ідентичності»[7]. Народжується нова література, а з нею і нова Україна, свідома своєї історії.

У чому ж унікальність Академії, у чому свідчення її національного характеру? Попри неминучу конфесійну догматичність, *православна Академія є цитаделлю західноєвропейської науки*. Розімкненість Академії на Європу розламує монолітний масив православно-слов'янської культури, конструктивно виявляє його внутрішню неоднорідність, виводить у суто *міфічний, історично безпідставний вимір гіпотетично компактну ідеологему «єдиновірства»*. Академія виразно засвідчує *вроджену екстравертність, більше того — іманентну діалогічність української культури*, готової до інтелектуальної рецепції навіть в умовах антагоністичного зіткнення ворожих ідеологій. Уже сама побудова Академії за

[8] Зеров М. Ad fontes. В кн.: Зеров М. Твори в 2-х томах, т. 2. К., 1990, с. 585.

[9] Kłoczowski J. L'experience de pluralisme religieux et culturel des Ruthènes.В кн.: Il Battesimo delle terre russe. Bilancio di un millennio. Firenze, 1991; Ševcenko I. Ukraina między Wschodem a Zachodem. Warszawa, 1996; L'Ucraina del XVIII secolo. crocevia delle culture (Atti del Quarto Congresso Italiano di Studi Ucraini. Roma. Dicembre 1997) Padova, 1999;
Див. також:
Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи. L'Ucraina del XVII secolo tra Occidente ed Oriente d'Europa (Матеріали І-го українсько-італійського симпозіуму 13–16 вересня 1994 р.). Київ–Венеція, 1996

[10] Возняк М. Історія української літератури, кн. 2. Львів, 1994, с. 3–19

[11] Davies N. Europe. A History. Oxford–New York, 1996, p. 655.

[12] Соловьев С. История России с древнейших времен, т. 15, СПб., 1851–1879, с. 115, 377, 383.

[13] Jonesco T. La Vie et l'Oeuvre de Pierre Mohila, Metropolite de Kiev. Paris, 1944; Жуковський А. Петро Могила й питання єдности церков. Париж, 1969 (перевид.: К., 1997); Jobert A. De Luther à Mohila. La Pologne dans la crise de la Chretientee 1517–1648. Paris, 1974; Sysyn F. E. Peter Mohyla and the Kiev Academy in Recent Western Works. Divergent

моделлю вищих єзуїтських шкіл — провідництва тогочасної європейської освіти — свідчить про її виняткову ідеологічну гнучкість: адже саме єзуїти були в аванґарді «латинізації» України з метою її покатоличення. Але українські інтелектуали вбачали у цьому контакті органічну форму взаємодії із зовнішнім світом: сприйняти все, що є доброго, відкинути все, що є неприйнятним. Отже, в культурі природно функціонував «критичний фільтр», свідчення її ідейної та естетичної самостійності. «Вікно в Європу було прорубано раз, в «Питербурхе-городке» на початку XVIII століття...— з меланхолійною іронією напише М. Зеров,— на Україні ж у нас вікон не прорубали, у нас паруски європейської культури промикалися всюди тисячею непомітних шпар та щілин, сприймаючися помалу, непомітно, але всіма порами соціального організму»[8].

Розімкненість української культури на європейський інтелектуальний спадок — це, власне, кардинальний пункт, який стає неминучою передумовою справді наукового погляду на українську культуру[9]. Українські священики й ченці, викладаючи західну філософію, поетику, фізику давньоукраїнською, польською, латинською, грецькою мовами, виховували покоління за поколінням новий тип українського інтеліґента, толерантного ідеологічно та безбар'єрного в культурному спілкуванні. Конфліктна політична підоснова конфесійного антагонізму не стає перешкодою для інтелекту. Інтелектуальна робота, хоч і в полоні ідеологічних схем, має силу піднятися над ними, оскільки ґрунтується на усвідомленні своєї автономності, сили і певності свого аналітичного потенціалу.

Тож *конфесійна толерантність*, яка виявляється на рівні інтелектуальної праці, може розцінюватися як одна з виняткових ознак саме українського православ'я. «Єретичний» (з точки зору догматизму візантійського кореня) і продуктивний (з точки зору структурування культури) симбіоз західної та східної цивілізацій у стінах «рутенських Афін» руйнує непроникність візантійського коду, пропонує *нову для традиційної ортодоксії культурну модель, яка є лише органічним розвитком і вдосконаленням екстравертного культурного коду Київської Русі.*

Ось тут ми наближаємося до одного з ключових аспектів української культури. І Академія знову ж таки є вузлом її суперечностей. Від самого початку поширення Християнства на Русі культурно-релігійний апарат Києва було поставлено на службу політичному утвердженню держави. У середньовічному Києві віра й ідеологія ототожнюються, виступаючи як синкретичний чинник державотворення. Позитивним він міг бути лише в сильній централізованій державі, яка має достатньо елементів, щоб відстоювати свою ідентичність. Без перебільшення можна сказати, що такою державою (принаймні, в плані свого культурного самоосмислення) була Давня Русь, яка вустами Іларіона, Нестора й інших письменників концепційно обстоювала політичну та конфесійну самостійність Києва від Константинополя. А зустріч-зіткнення в інтелектуальній реальності Києва неспоріднених культурно-релігійних універсумів розмикало Русь на багатовимірну рецепцію інших історичних реальностей, і Західної Європи зокрема.

Однак цей культурно-ідеологічний синкретизм із самого початку виявляє ще й гальмівні тенденції, і його спадок стає особливо небезпечним у переломному XVII ст. Адже в умовах фраґментарності державного буття тогочасної України й остаточної втрати автономії після Переяслава ідентифікація релігії та ідеології з культурою автоматично веде до розмивання національних граней українського суспільства. *Несекуляризована культура стає бранкою ідеологічних метасхем та хаотичного нагромадження політичних сценаріїв.* Ідеологічні механізми культури унеможливлюють формування світських елементів у межах писемної культури, а відтак і її еволюції в руслі етики й естетики Гуманізму. Виявляється нереальною як ідейна, так і естетична автономія культури, тобто її секуляризація. Відтак зміцнює свої позиції схоластика, зводячи творчий потенціал культури до потужного, але естетично та ідейно обмеженого ідеологічного інструментарію. Ось тут і бере початок драматичний *процес відчуження культури від реальної історії народу*, а відтак і небезпечне відокремлення офіційної літератури від культури усної, народної, котра відбиває соціальні та психологічні аспекти національних змагань. А писемна культура дедалі більше замикається в елітарному та умоглядному розумуванні щодо метафізичних позачасових концепцій, в яких ідея унітарної «православної батьківщини» ніби перекриває жорстоку реальність неприхованого зіткнення історичних антагоністів у межах цієї апріорної неіснуючої «батьківщини». Якщо фольклор (історичні пісні та думи зокрема) говорить про Україну як про батьківщину, то писемна література (полемічна, житійна тощо) інтеґрує Україну в недиференційований ідеологічний простір «православної Русі», на політичний та культурний спадок якої щораз категоричніше претендує, паралельно із своїм державним зміцненням, Московія.

Цей процес простежується навіть на рівні топонімії: у народній літературі і, що характерно, в політичних документах

Views on Seventeenth-Century Ukrainian Culture. HUS, 1984, vol. 8, № 1–2 (Див. також: The Kiev Mohyla Academy... Cambridge, 1985, p. 155–187); Ševčenko I. The Many Worlds of Peter Mohyla. В кн.: The Kiev Mohyla Academy... Cambridge, 1985, p. 9–44; Ševčenko I. Rożne oblicza świata Piotra Mohyły. В кн.: Ševčenko I. Ukraina między Wschodem a Zachodem. Warszawa, 1996; Thomson F. J. Peter Mogila's Ecclesiastical Reform and the Ukrainian Contribution to Russian Culture. A Critic of Georges Florovsky's Theory of the Pseudomorphosis of Orthodoxy «Slavica Gandensia», 1993, vol. 20; Крекотень В. Освітня реформа Петра Могили і утвердження Барокко в українській поезії. ЗНТШ, 1992, т. 124; Феномен Петра Могили. Біографія, діяльність, позиція. К., 1996; Нічик В. Петро Могила в духовній історії України. К., 1997; Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997, с. 215

[14] Цит. за: Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь, т. 1. Казань, 1914; Корчмарик Ф. Духовні впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України. Нью-Йорк, 1964; Kortschmaryk F. B. The Kievan Academy and its Role in the Organization of Education in Russia at the Turn of Seventeenth Century. New York, 1976; Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750–1850. Edmonton, 1989; Cymbalisty P. Ukrainian Linguistic Elements in the Russian Language 1680–1760.– London, 1991.

(гетьманських угодах тощо), настійно утверджується термін «Україна», «український». А офіційна література зберігає фанатичну вірність термінові «Русь», який дедалі частіше ідентифікується з терміном «Росія». І якщо релігійна українська культура ще почувається органічною частиною «руського» контексту, то світська культура вже бачить себе в параметрах України — живої, конфліктної, динамічної реальності, оберненої в майбутнє, на тлі ієратичної і надчасової візантійської ікони.

Отже, виникає суперечність між літературою писемною та усною, між державною культурою, яка ідентифікується з першою, та народною, національною культурою, яка ототожнюється з другою. Відбувається розрив між поняттями *«національна культура» та «держава»*: адже Московська держава, яка підпорядковує собі офіційну літературу, віднині має своїм ворогом саме національні прояви культури[10]. Вже не кажучи про відверту зненависть до рутенських представників високого клиру в Москві, незмінно «єретиків», «латинників», а відтак і «зрадників батьківщини», тобто все тієї самої абстрактної, але вже з виразними месіанськими синдромами «Русі» з її перманентною кризою ідентичності, а звідси і «політичною булімією», за словами Нормана Девіса[11], тобто невситимим патологічним голодом нових завоювань для заповнення культурної порожнечі й подолання комплексу меншовартості. До речі, цей інстинктивний страх перед українцями мав свої відверті вияви і на рівні інституційному. Не випадково ж єрусалимський патріарх Досифей відраджував Петрові І призначати Стефана Яворського на високі пости, пояснюючи свою позицію тим, що українці й білоруси, маючи зв'язки з «латинниками», «переймають багато їхніх звичаїв та догм». А «московити» зберігають неторканною стару віру, «будучи людьми простими й позбавленими цікавості»[12].

І знову ж таки Академія опиняється в центрі процесу формування опозиції між літературою книжною та національною. Академія часів Петра Могили[13] і Сильвестра Косіва, тобто Академія «допереяславського періоду», як і в цілому полемістика кінця XVI — 1-ї пол. XVII ст., і тепер постає як цитадель української культури, змістом якої є концепція «віри батьків», захист її заради збереження пам'яті, гідності і, таким чином, людської ідентичності як такої (це одна з основних тем практично всіх українських полемістів цього й попереднього періоду, йдеться про Вишенського чи Копистенського, Герасима чи Мелетія Смотрицьких). Необхідність протистояти полонізації мобілізувала українських вчених на інтелектуальну опозицію вкрай конструктивного характеру, свідченням чого є як «Вірші на жалосний погреб ... Сагайдачного (...)» Касіяна Саковича, так і «Лексикон словеноросьский» Памви Беринди. Антропоцентричний характер української ортодоксії, центральність людини (а не її конфесійної або іншої «групової» приналежності) в історичному процесі, проблема індивідуальності, її свободи та етичного вибору є конститутивними елементами *європейської природи української культурної ментальності*, яка остаточно формується в цей період.

Крім усього, «допереяславський період» Академії є вищим виявом академічного життя України, безпосередньо й активно втягненим в інтенсивний процес культурної розбудови. Щільна мережа братств, робота друкарень, діяльність Академії, інтенсивний розквіт мистецьких структур (скульптурних майстерень, музичних цехів тощо) є грані одного цілого, які взаємодіють у синкретичній єдності своїх функцій. І якщо польський уряд не поспішає визнати за Києво-Могилянською колегією статус вищого навчального закладу, то саме тому, що Колегія перебуває в аванґарді також і національної боротьби, так само як українська ортодоксія — це все ще в очах поляків грізна й нескорена «наливайківська церква». Адже єретична як для Польщі, так і для Московії Академія в 1-й пол. XVII ст. є інтелектуальним центром не лише культурної «схизми», а й політичної автономії України.

Поступовий процес колонізації України з боку Росії, який почнеться 1654 р., лише увиразнить роль Академії як чинника становлення національної культури України в «допереяславський період». Адже русифікація Академії, яку будуть цілеспрямовано реалізовувати Петро І і Катерина ІІ, призведе до дисґреґації українського культурного масиву. До моменту адміністративно-поліційного втручання в її діяльність з боку царського уряду Академія являє собою монолітну цитадель комплексної освіти, охоплюючи в своєму навчальному циклі фактично дві цивілізації — грецьку й латинську. Втрата Україною політичної та церковної автономії спотворює еволюційну динаміку та статус Академії в національному житті України. З університетської структури вона вироджується в архаїчну богословську інституцію і втрачає сенс існування.

Звідси бере початок відірваність України від Європи, від міжнародної циркуляції художніх та наукових ідей. Звідси починається і *процес розриву української культури з українською історією*. Українські письменники перетворюються на «наднаціональну касту» (М. Возняк), продукуючи літературу як статичну метафізичну надбудову цілком реальної і

[15] Urbanczyk St. Uwagi o Polszczyznie Melecjusza Smotryckiego. В кн.: Studien zur Literatur und Kultur in Osteuropa (Bonner Beiträge zum 9. Intern. Slavistenkongress in Kiew).– Koln–Wien, 1983; Frick D. A. Meletij Smotryc'kyj and the Ruthenian Question in the Early Seventeenth Century. HUS, 1984, vol. 8, № 3–4; Frick D. A. Meletij Smotryc'kyj. Cambridge, 1995.

[16] Martel A. La langue polonaise dans les pays Ruthènes, Ukraine et Russe Blanche (1569–1667). Lille, 1938; Chynczewska-Hennel T. Łacina na Zaporozu. В кн.: Łacina w Polsce. «Zeszyty Naukowe», zeszyt 1–2: Miedzy Slavia Latina i Slavia Orthodoxa. Warszawa, 1995; Brogi Bercoff G. Plurilinguismo, retorica e teoria della comunicazione nell'area slavo-orientale (XVII secolo). В кн.: Plurilinguismo letterario in Ucraina, Polonia e Russia tra XVI e XVIII secolo (Atti del Convegno svoltosi a Roma dal 1 al 2 ottobre 1996. Accademia Polacca di Roma). Varsavia–Roma, 1999, p. 117–134; Див. також: Шевельов Ю. Польська мова в Україні в XVI–XVII ст. «Україна» (Париж), 1949, ч. 2; Німчук В. Конфесійне питання і українська мова кінця XVI– початку XVII ст. В кн.: Берестейська унія і українська культура XVII століття. Львів, 1996.

[17] Непересічний рівень освіченості українського суспільства цього періоду засвідчує архідиякон Павло Алеппський. Наведемо цитату, врешті, досить відому:

бурхливої національної історії. «Віра батьків» деґрадує у «віру в православного царя». І якщо Україна, завдяки Академії, спричиниться до ферментування та організації культурного життя в Росії[14], то в самій Україні Академія буде включена в процес деконструкції національної культури. Розгориться конфлікт між церквою, яка з втратою автономії дедалі більше ідентифікуватиме себе з національною «православною батьківщиною», та народною культурою, яка через «низове Бароко» кине виклик узагальненим ідеологічним та естетичним нормативам. Але і в цьому плані, хай і в неґативному розрізі, Академія парадоксально зробить свій внесок у формування національної самобутності української культури.

Зв'язок Академії з українським суспільством відчутно змінюється залежно від політичної ситуації України, увиразнюючи динаміку культурних процесів. Згадаймо перший період розвитку Академії, «допереяславський», який засвідчує тісну взаємодію інтелектуального центру України з громадою. Звідси зв'язки Києва з Військом Запорозьким, вхід до Київського братства гетьмана Сагайдачного «з усім військом» (1620), пожертви заможних громадян тощо. Суспільство ще цілісне. Інтереси інтелектуальної еліти, городян, духовенства, козацтва перехрещуються і сублімуються в явищі Академії. Віра, культура, ідеологія зливаються знову в продуктивний синтез, як у часи Київської Русі. Адже церква продовжує бути оплотом національного життя, захистом національної ідентичності та людської гідності українців.

Не є випадковим той факт, що протагоністи діяльності Академії на початковому етапі її існування, ще в часи Київської братської школи, виключені з історіографічних та літературознавчих розвідок «зовнішньої традиції». У ній не присутні ні «козацький митрополит», перший ректор Київської братської школи Іов Борецький, ні Касіян Сакович, ні (за винятком нечисленних досліджень) навіть його попередник на посаді ректора Мелетій Смотрицький, ґрандіозної величини і драматизму письменник[15]. «Зовнішня традиція» цілком перекреслює цей період навіть на рівні фактографічному, адже він не вписується в пізнішу штучну ідеологічну надбудову концепції «єдиновірства». А реально «єдиновірство» поки що є простором ідеальним, уявним, а не політичним, як це буде після 1654 і особливо 1686. До речі, демократизм братських шкіл та Академії, їхня відкритість різним суспільним станам, зафіксована навіть у статутах, є теж характерною ознакою саме українського типу освіти. Тому не випадково, що майбутня русифікація Академії виявиться її деєвропеїзацією. *Перестаючи бути європейською, українська освіта переставала бути українською.*

Українське суспільство, злютоване цілями національної боротьби, ідентифікує свою батьківщину з Руською землею, Руссю, Рутенією, з її традиціями, звичаями і навіть календарем. Ця батьківщина має тяглість у конкретному історичному часі, вимірюється етичним кодексом лицарської честі, вірності, відповідальності перед суспільством, яке ще сприймається як цілісна *громада*, об'єднана спільними проблемами, пам'яттю, болем і надіями. Освіта концептуалізується як частина захисної системи культури, як необхідний інструмент самопізнання й прогресу суспільства, як основний механізм його зв'язку із зовнішнім світом.

Також і мовний аспект Академії підтверджує унікальність українського православ'я і культури. Рівноправність церковнослов'янської, давньоукраїнської, латинської, польської і грецької мов характеризує тогочасну українську культурну ментальність як винятковий феномен православно-слов'янського ареалу[16]. Врешті, не забуваймо, що значною мірою саме Академії — чи, власне, тому полівалентному культурному масиву, який генерувала Академія (від поетик до історії, від театру до лексикографії),— ми завдячуємо незрівнянним семантичним і лексичним багатством української літературної мови. Невичерпна синоніміка української мови, яка вільно грає органічним паралелізмом лексем слов'янського та латинського і взагалі іноземного походження, величезною мірою має своїм джерелом систему освіти Академії і в цілому плюрилінґвну літературу тогочасної України[17]. Адже в Україні саме Академія остаточно закріпила за латиною статус мови науки, а в цілому і *літературного койне*, забезпечивши тим самим її органічне проникнення в українську реальність на різних реґістрах суспільної свідомості.

Отже, *Академія стає для України трансформатором спадку європейської цивілізації* на рівні змістовому, інформативному, методологічному та лінґвістичному. Але, інтеґруючи Україну в європейський культурний масив, *Академія сприяє формуванню оригінальних культурних моделей*, і саме тому, що в перший період її існування конкретна національна ідея ще не відчужена від загального культурно-освітнього комплексу. *Україна цього періоду належить до латинсько-слов'янського симбіозу*, і її культурну в цілому і зокрема лінґвістичну специфіку слід розглядати насамперед у межах латинсько-слов'янського, а не тільки візантійсько-православного симбіозу, щоб відкоригувати складну і до сьогодні заплутану «карту» культурних масивів у тогочасній Східній Європі[18].

«...у всій Русі, тобто на землі козаків, нас вразила ця надзвичайна річ: всі, за винятком небагатьох, навіть більшість їхніх жінок та дочок уміють читати, знають усю літургію та релігійні співи. Священики опікуються сиротами і навчають їх /.../ Число тих, хто вміє читати й писати значно зросло відтоді, як Хмельницький прийшов до влади і звільнив мільйони православних від чужоземного ярма» (Kowalska M. Ukraina w połowie XVIII w. w relacji arabskiego podroznika Pawła, syna Makarego z Aleppo. Warszawa, 1986, s. 19). Див. також: Харлампович К. Западно-русские православные школы XVI и начала XVII в., отношение их к инославным. Казань, 1898; Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. К., 1966, Пам'ятки братських шкіл на Україні, кінець XVI — початок XVII ст. Тексти і дослідження. К., 1988; Charłampowicz K. Polski wpływ na szkolnictwo ruśkie w XVI i XVII w. Lwow, 1924; Gajecky G. Church Brotherhoods and the Ukrainian Cultural Revival in the 16-th and 17-th Centuries. В кн.: Millenium of Christianity in Ukraine. Ottawa, 1987; Nowicka-Jezowa A. Bazylianie na Kresach — posrednicy między kulturą oficjalną a ludową. В кн.: Literatura i instytucje w dawnej Polsce. Warszawa, 1994.

18 Łuzny R. Teofan Prokopowicz a literatura polska. Z dziejow związków literackich polsko-ruśkich na przełomie XVII i XVIII wieku. «Slavia Orientalis», 1965, vol. 3.
Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylanskiej a literatura polska.

Маловивчене і надзвичайно цікаве питання — роль Академії в еволюції «людини Бароко». У цьому плані вона також являє собою явище парадоксальне. Адже формування нової концепції індивідуальності відбувається знову ж таки в межах несекуляризованої культури. У європейському просторі психологія «людини Бароко» формується переважно у світській літературі, якої в Україні цього періоду практично немає і яка в католицько-протестантській Європі отримує основний імпульс в епоху Відродження. Але й тут український варіант «людини Бароко» є оригінальним синтезом європейської барокової ментальності та візантійського коду. Культурна ідентичність такої індивідуальності складна. Вона формується на полемічному сприйнятті різноспрямованих культурних моделей, пропущених, однак, через призму релігійної — і все ж достатньо критичної — ментальності. Уже не кажучи про те, що рецепція, скажімо, античного спадку відбувається в іншій історичній динаміці порівняно із Західною Європою через брак в українській культурі повноцінного етапу Ренесансу. І все ж, коливаючись між візантійським та європейським кодами, українська культура дедалі впевненіше відповідає на імпульси останнього і водночас послідовно «реєструє» іманентну цивілізаційну конфліктність обох[19].

Абстрактність православної ментальності гальмує розвиток природознавчого пошуку барокової епохи. Однак праця над глобальними теологічними синтезами цілком узгоджується зі спрямуванням допитливого й міфотворчого розуму київських світил. Закоханість Бароко у смерть, в ідею мінливості та непередбачуваності людської долі, в нестабільність «зрадливої Фортуни» теж знаходить свій відгук у творах українських письменників. Рішучі реформи Академії, здійснені Могилою 1644 р., а півстоліття потому — Мазепою в 1694, знаменують собою важливі віхи становлення української наукової і в цілому культурної свідомості в бароковому ключі, яка водночас стає основою для зрілої національної свідомості[20].

Головне те, що український інтелектуал епохи Бароко, ламаючи стереотипи замкненого православного світу, замість того, щоб культивувати хворобливу «ексклюзивність», сміливо йде на контакт із зовнішнім світом. Він долає демаркаційну лінію ідеологічних доктрин, пропонує свої інтерпретації, експериментує з відомими моделями, пристосовуючи їх до потреб і традицій власної культури. Академія, стикаючи в своїй лабораторії різні цивілізаційні моделі, виховала критичність, аналітичність та рефлективність в українській культурній свідомості, що стало важливим кроком на шляху до модернізації пізнавального апарату культури.

Зі стін Академії вийшов новий тип українського інтелектуала, який згодом блискуче вивершиться і разом з тим завершиться в геніальній постаті Сковороди. Завдяки великому філософові на порозі Нового часу «візантійська доба» української культури поступиться місцем «національній добі». Останній геній давньої української літератури і предтеча новітньої літературної епохи, Сковорода, діючи вже в період занепаду Академії, символізує також і відмову вільного розуму від нав'язаних інституційних регламентацій, автономію інтелекту від апріорних моделей. Але дух цієї свободи — це теж дітище того химерного явища Академії, яка органічно поєднала «козацьку Україну» з «латинською Україною», тобто Академії того періоду розвитку, який «зовнішня» історіографічна традиція фактично завжди ігнорувала, аби не порушити імперської схеми Академії як серця «єдиновірного православ'я».

Від інтелектуально незалежного і критичного Сковороди до Модернізму 20-х років нашого століття вибудується неперервна генетична лінія (яка також є одним із непрочитаних ключів нашої культури). Парадигма сковородинської традиції в українській поезії від раннього П. Тичини до «шістдесятництва» — це теж непрямий спадок Академії, її багатовимірної інтелектуальної діяльності. Пантеїзм Сковороди, його етика ненасилля, органічного злиття людини й природи, його культура сумніву, його, кажучи сучасною мовою, плюралізм стануть однією з етичних основ української літератури післяреволюційного періоду в її опозиції до ідеології насилля, яку нав'язувала Москва, вірна своєму месіанському кодові (байдуже, в православному чи комуністичному оформленні). Стилістичний спадок барокової літератури, яка вийшла зі стін Академії, з її любов'ю до парадоксу, до експресивного експерименту та формальної рафінованості відгукнеться в поетиці Необароко, а пізніше — і в «химерній прозі» 60-х років нашої епохи. Вже не кажучи про емблематичні константи української культури, які народилися в епоху Бароко в українських друкарнях, на сторінках української барокової книги: віддзеркалившi «давньоруську свідомість» української літератури, ці константи органічно вписались в українську графіку XX ст., від Нарбута до сьогодні. Стилеми цієї давньої полісемантичної символіки супроводжували Українське Відродження 20-х років і відновилися в 60-х та 90-х,— тобто в періоди, вирішальні для консолідації національної свідомості та її державотворчої енергії,— слугуючи незнищимим формальним кодом культури, генетична лінія якої неперервна в часі.

В кн.: Z dziejow związkow kulturalnych polsko-wschodniosłowianskich XVII–XVIII wieku. Krakow, 1966; Lewin P. Literatura staropolska a literatury wschodno-słowiańskie. Wrocław, 1977; Belarus, Lithuania, Poland, Ukraine. The Foundations of Historical and Cultural Traditions in East Central Europe. Lublin–Rome, 1994; Radyszews'kyj R. Polskojęzyczna poezja ukraińska od konca XVI do początku XVIII wieku, vol. 1: Monografia, vol. 2: Antologia. Krakow, 1996, 1998; Див. також: Наливайко Д. Українське Бароко у контексті європейського літературного процесу XVII ст. «Радянське літературознавство», 1972, №1; Ґрачотті С. Спадок Ренесансу в українському Бароко. В кн.: Українське Бароко. К., 1993.

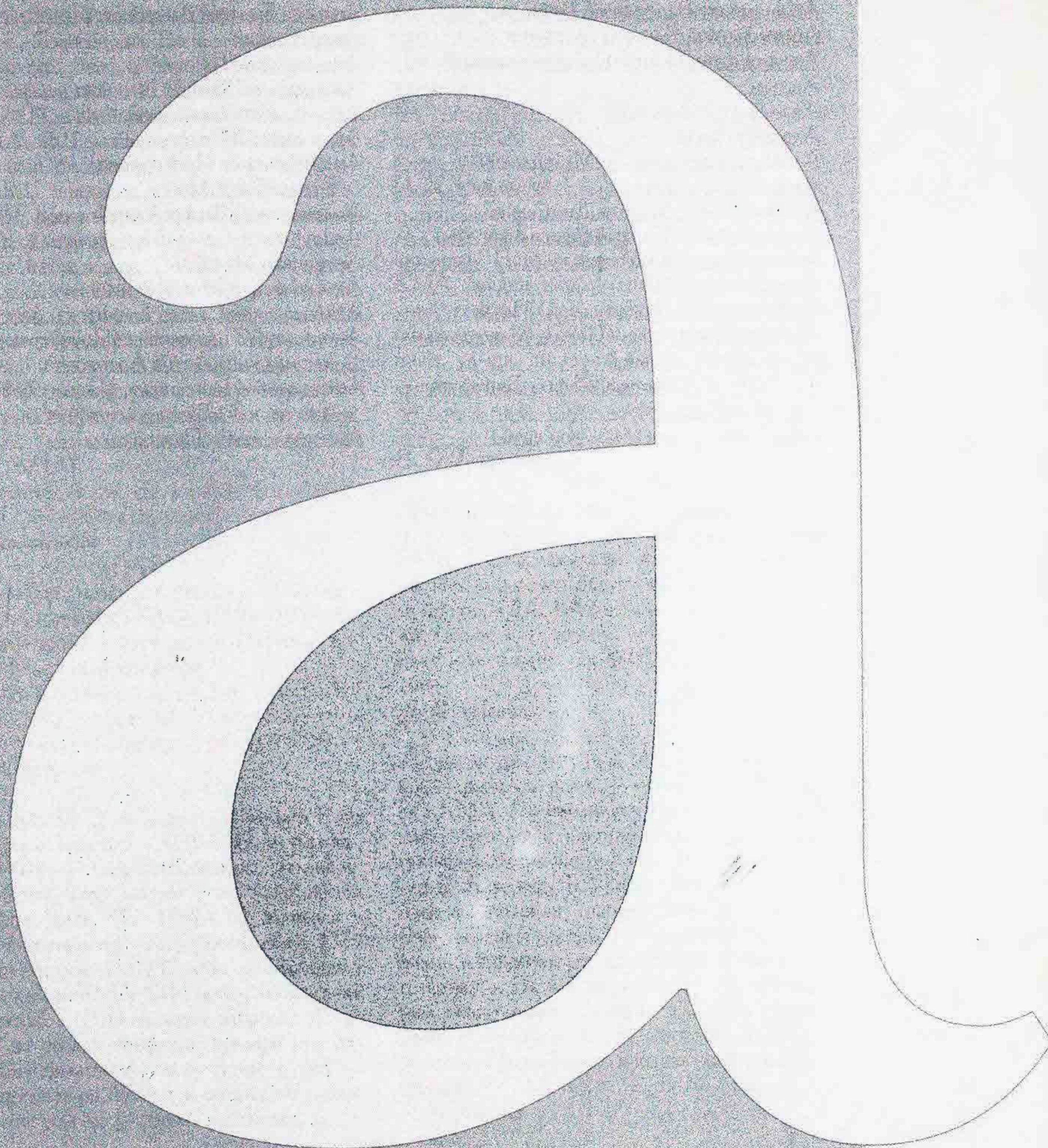
[19] Про дану проблему автор цієї статті писав детальніше в публікаціях: Історичний дуалізм давньої української літератури: Візантія чи Європа? «Сучасність», 1994, № 1, с. 54–68; Соціум та особистість в українській культурній ментальності: концепція, конфлікт, еволюція. «Сучасність», 1994, № 2, с. 101–116; італ. мовою: Pachlovska O. Il paradigma storico della cultura ucraina. tra Bisanzio e l'Europa. «Letterature di Frontiera», 1994, № 1, p. 207–240; Pachlovska O. L'Ucraina tra l'Europa e Costantinopoli. В кн.: Civiltà letteraria ucraina. Roma, 1998, p. 45–77.

[20] Ґрачотті С. Українська культура XVII ст. і Європа. В кн.: Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи. К.–Венеція, 1996, с. 9–28. Див. також:

Chynczewska-Hennel T. Swiadomosc narodowa szlachty ukrainskiej i kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w. Warszawa, 1985; Czech M. Świadomosc historyczna Ukraińcow pierwszej połowy XVII w. w swietle ówczesnej literatury polemicznej. «Slavia Orientalis», 1989, vol. 3–4; Сисин Ф. Поняття нації в українській історіографії 1620–1690. В кн.: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. К., 1992

Києво-Могилянська академія, таким чином, є складним культурним феноменом, який жодною мірою не можна замикати в хронологічних межах його існування. Два століття її, так би мовити, фізичного існування (1615—1817) аж ніяк не вичерпують її *духовної присутності* в українському бутті, яка триває до наших днів, змінюючи в діахронічному розрізі — іноді кардинально — свою роль, характер розвитку і форми культурної еманації в історичній перспективі. Незмінним все ж лишається одне: рішучий вплив на культуру, як у позитивному, так і неґативному плані, від Бароко до Модернізму, від національно-визвольного руху XVII ст. до такої неймовірної і водночас такої неоднозначної української державності сьогодні, над якою не перестали тяжіти привиди ідеологічних сутичок старих часів. Саме тому, щоб мати змогу скористатися з позитивних аспектів Академії, вкрай важливо сьогодні усвідомити історичну специфіку окремих її періодів. *Основний будуючий спадок Академії — це її європейський характер в контексті культур «антиєвропейського» спрямування*, і насамперед у «допереяславський період», доки вона ще не стала «допоміжним» джерелом нівелюючих ідеологем безберегого православ'я, що мало (і має) одним із своїх пріоритетів анігіляцію історичної унікальності української культури.

Врешті, важлива ще одна парадигма Академії: від освітньої інституції до символу. Академія — це медіум між Київською Руссю та сучасною Україною, між Україною та Європою. Цей надчасовий вимір її присутності в українській культурі і забезпечує їй майбутнє.

Абрагамович Варфоломій Гаврилович
Абрамовський Григорій Іванович
Августинович Георгій Пантелеймонович
Авраам
Адамацький Олександр
Адамович Осип
Александрович Дмитро Михайлович
Александрович Іван
Александрович Микола Дмитрович
Александрович Тимофій Васильович
Александровський Стефан
Алексеєв Михайло
Алишевський (Ольшевський) Павло
Амбодик-Максимович Нестор Максимович
Амфілохій Хотинський
Анастасевич (Анастазі) Василь Григорович
Анастасія Яківна
Андрейович Сава (Могильов'янин)
Андреєв Тимофій Андрійович
Андрієвський
Андрієвський Григорій
Андрієвський Євфим Іванович
Андрієвський Іван Самійлович
Андрієвський Петро
Андрієвський (Прокопович) Степан Семенович
Андрієвський Федір Андрійович
Андрущенко Семен Матвійович
Антонович Михайло
Антоновський Михайло Іванович
Антоновський Степан Іванович
Антонський-Прокопович (Прокопович-Антонський) Антон Антонович
Антонський-Прокопович (Прокопович-Антонський) Вукол Антонович
Апостол Данило Павлович
Апостол Петро Данилович
Арістовський Григорій
Армашевський Іван Петрович
Армашевський Петро
Армашевський Сидір Іванович
Армашенко Іван
Армашенко (Гармашенко)
Артемов Яків
Артовський Павло
Аршеневський Василь Кіндратович
Арянський
Аскаронський Дем'ян
Афаназієвич Яків Дмитрович
Афанасієв Федір Гнатович
Афендик Давид Степанович
Афендик Іван Корнилійович
Афендик Іван Семенович
Афендик Максим Степанович

Абрагамо́вич Варфоломій Гаврилович (бл. 1773, с. Козин Богуславського староства Київського воєводства, тепер Миронівського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — викладач. Походив з родини священика о. Гаврила Абрагамовича. 1787 вступив до Канів. базиліан. колеґіуму, де навчався до класу риторики включно. Добре вивчив арифметику, математику, фізику, франц. і польс. мови. Свідоцтво про закінчення колеґіуму одержав 1796 і того ж року вступив до КМА. Протягом року вивчав філософію, 2,5 роки — богослов'я. Крім того, оволодів євр. мовою і прослухав курс змішаної математики (цивільна і військ. архітектура, механіка, гідростатика, гідравліка, оптика, тригонометрія, астрономія, гідрографія, мат. хронологія та ін.) і все — «з успѣхом изрядным». 21.01.1800 на ім'я митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні* надійшов лист від поділ. губ. Олексія Євстафійовича Юзефовича з проханням направити випускника КМА, який би добре володів польс. мовою, для викладання рос. мови в кам'янець-поділ. школах. 8.03.1800, одержавши атестат про закінчення КМА за підписами ректора Ф. *Слоницького* й префекта І. *Логановського*, А. відбув до Кам'янця-Подільського й був зарахований учителем рос. мови Кам'янець-Поділ. семінарії, а «жалованіе ему положено 120 рублей серебром в год».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, тека 3, спр. 69.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Абрамо́вський Григорій Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Вчився в КМА, де здобув і муз. освіту. Був солістом хору КМА. 1652 забраний до Москви, де співав у Хорі государевих півчих дяків.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Авґустино́вич Ґеорґій Пантелеймонович (1784, с. Темберщина Васильківського пов. Київської губ., тепер м. Узин Білоцерківського р-ну Київської обл. — 16.12.1842, м. Київ) — викладач. Н. в сім'ї священика. 1798 вступив до КМА, 1811 закінчив повний акад. курс. Ще будучи студентом, А. з жовт. 1809 до берез. 1811 викладав у КМА нотний спів. 3.02.1811 призначений одночасно учителем нижчого класу граматики та геогр. класу, 1813 — істор. класу, 27.02.1814 — серед. грамат. класу, а 9.10.1814 — вищого грамат. класу. Від 6.05.1814 — супер-інтендант. 1816 знову на викладацькій роботі. Митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* 16.06.1817 рекомендував А. інспектором новоствореної КДА, але призначений він не був. Помер А., будучи протоієреєм Воскресенської церкви (КПЛ).

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Козицький П. О. Спів... в Київській академії... К., 1971.

М. Г. Лабінський

Авраа́м (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Ймовірно, навчався в КМА. 1769—70 викладав граматику і синтаксиму в Переясл. колеґіумі. Мав сан ієродиякона.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733—1785 гг.)... Полтава, 1910.

О. М. Сандалюк

Адама́цький Олександр, чернече ім'я Єпифаній (р., м. н. невід. — 10.10.1739, м. Казань, тепер РФ) — префект Казанської семінарії, архімандрит. Про молоді роки його життя відомостей мало. Бл. 1716—28 навчався у КМА (не закінчив класу богослов'я). 1729 прийняв постриг. 1731/32 навч. р. викладав у нижчих класах КМА. 1734 архієп. Казанський і Свіязький І. *Рогалевський* запросив А. до Казані на посаду префекта семінарії при Успенському Зилантіївому м-рі. З того ж року — архім. цього м-ря. 1734 при семінарії відкрито спец. клас для місц. нерос. населення, де А. викладав лат. мову і «науки кіевскіе». Останні роки життя провів у Казан. Спасо-Преображенському м-рі, де, ймовірно, і похований.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Адамо́вич Осип (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався в Переясл. колеґіумі та КМА, звідки направлений до С.-Петерб. учит. семінарії для здобуття фаху вчителя повіт. уч-щ. З 1793 А. — викл. Прилуцьк. повіт. уч-ща. Невдовзі дістав посаду штатського смотрителя Курськ. губ.

Літ.: Маценко В. А. Прилукщина.., ч. 1–2. Ромны, 1988.

Н. О. Івахненко

Александро́вич Дмитро Михайлович (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Будучи студентом КМА, 1748 склав рукоп. збірник з численними поет. вправами. Зберігався в Церк.-археол. музеї при КДА. 1902 втрачений.

Літ. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы, т. 3. СПб., 1902; УЛЕ, т. 1. К., 1988.

В. О. Шевчук

Александро́вич Іван (бл. 1749, м. н. невід. — р., м. см. невід.) — священик. Навчався у КМА. 1764 значився у реєстрі студентів класу богослов'я, які присягнули в церкві Богоявленського собору Київ. Брат. м-ря сину імп-ці Катерини II Павлу Петровичу. 1770 одержав половину парафії Київ. Царевокостянтинівської церкви (на Подолі) після одруження з Єфросинією, небогою священика цього храму о. Василя Дечинського. За свідченням абшитованого бунчук. товариша Лубен. полку В. Кулябки, А. «был состоянія добропорядочнаго, пречестнаго и неподозрительнаго».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 37.

Р. М. Лякіна

Александро́вич Микола Дмитрович (1761, м. н. невід.— після 1827, м. Київ) — державний службовець, колезький радник. Навчався у КМА в 1770-ті рр. По закінченні служив канцеляристом Малорос. колегії (1780) та Київ. губ. магістрату (1782), реєстратором Верхнього зем. суду (1783), губ. секретарем Геральдмейстерської контори (1788—96), від 1794 — титул. радник. Працював секретарем Київ. казенної палати (до 1800), С.-Петерб. поштамту (1801) та стряпчим Київ губ. карного суду (від 1802), де одержав чин надв. радника (1806). Вийшов у відставку 1827 у чині колез. радника. Кавалер ордена св. Володимира IV ст. (1821).

Від 1814 мешкав у власному будинку на Печерську поряд з Київ. Пустинно-Миколаївським м-рем.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 484, оп. 2, спр. 208, арк. 55; оп. 3, спр. 49.

Р. М. Лякіна

Александро́вич Тимофій Васильович, чернече ім'я Тихін (1714, с. Омбиш Ніжинської 1-ї сотні Ніжинського полку, тепер Борзнянського р-ну Чернігівської обл.—21.10.1746, м. Київ) — викладач, префект КМА, вчений, поет і теоретик поетичного мистецтва. Походив із сім'ї священика. Навчався в КМА до 1743. Проти його прізвища в акад. списках зазначено: «доброизряден», «преизряден». 1733 разом з *Д. Аскаронським*, Василем Тодорським, Федором Яновичем та ін. студентами-філософами виступив на захист однокурсника Пантелеймона Чарнецького, який без достатніх підстав був покараний за непокору префектом С. *Калиновським*. Учасників «философическаго возмущенія» було покарано різками. 1741, навчаючись на богослов. курсі, А. разом з такими відомими згодом діячами, як П. *Падуновський*, І. *Миткевич*, П. *Малиновський* та ін. студентами, у зв'язку з убивством студента КМА Г. Маковецького подали «доношеніе» ректору С. *Кулябці* про свою непричетність до злочину і звернули увагу адміністрації КМА на «вредительную» тяганину слідства в Київ. магістраті, що заважало навчанню. У виданому йому атестаті за підписом ректора С. Кулябки А. значився як студент, що «реторическое, философское и богословское учение совершал с прилежанием довольным», «нравы имел честные, беспорочные, учением преуспевал так, что реторику и другие учения может совершенно, с похвалою своею и пользою слышащих преподавать и сам». Навчаючись у КМА, А. займався приватним викладанням. 1737 на основі праці проф. С. Кулябки склав підручник з риторики під назвою «Summulae praeceptionum rhetoricarum ex labore dignissimi patris Sylvestri Kulabka aurei benedicendi magistri, cum optimo atque insigni discipulorum commodo in hac arte celeberrime consumpto collectae atque in aula per illustris domini Michaelis Turkowski scribae equitalis generalis generoso domino Basilio Kulabka per praeceptorum Timotheum Alexandrowicz traditae ac explicatae anno 1737 Idibus Martii» («Невелика сума реторичних настанов із праці найдостойнішого отця Сильвестра Кулябки, учителя золотого красномовства, разом з найкращою і видатною зручністю для учнів у цьому славному мистецтві, щонайповніше зібрана і в домі ясного пана Михайла Турковського, доброзичливого писаря генерального, шляхетному пану Василю Кулябці наставником Тимофієм Александровичем викладена і витлумачена року 1737 на березневі Іди»). Використовував його для навчання В. *Кулябки*. Після закінчення КМА «в келії екклесіарха» КПЛ А. прийняв чернечий постриг (1743). Як один з найкращих випускників залишений у КМА викладачем. Одночасно був проповідником КПЛ. Готуючись до викладання піїтики 1743/44 навч. р. (замість *М. Козачинського*), склав курс «Praecepta de arte poetica ad usum Roxolanae juventutis in alma orthodoxa ac celeberrima Kijovo-Mohylo-Zaborovsciana Academia tradita et explicata anno 1743 ad nobiles poeseos auditores reverendis patre T. Alexandrowicz» («Настанови з поетичного мистецтва для вжитку української молоді, викладені і витлумачені у православній і преславній Києво-Могило-Заборовській академії для шляхетних слухачів поетики преосвященним отцем Т. Александровичем року 1743»). В курсі, що зберігся, є примітка про дату смерті А. У «Настановах...» А. навів чимало прикладів із власних творів лат., рос., польс. та книжною укр. мовами, зокрема байку про Цвіркуна та Мурашку. Тоді ж склав звід синтаксичних, поет. та ритор. настанов з практичними вправами: «Codex totius anni laboris syntacticis, poeticis et ad finem rheto[ricis] negotiis refretus atque in celeberrima academia Kijovo-Mohylo-Zaborovsciana per professorem hierodiaconum Tychonem Alexandrowycz traditus et explicatus anno 1743 Septembris prima inchoatus per reverendissimum patrem Tychoni Alexandrowycz» («Книга для усього року навчання, синтаксичними, поетичними і врешті риторичними прикладами наповнена, і у преславній Києво-Могило-Заборовській академії професором ієромонахом Тихоном Александровичем викладена і витлумачена, почата преосвященнішим отцем Тихоном Александровичем першого вересня 1743 року»). Курси А. прикрашені акварельними зображеннями. У поет. курсах, де викладається теорія поезії й укр. силабічне віршування, А. вмістив приклади для віршування з сатир Кантемира, оригінальні вірші укр., лат. та польс. мовами, а також кілька акровіршів, присвячених імп-ці *Єлизаветі Петрівні* й митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Р. *Заборовському*. 1744—46 А. викладав риторику за власними підручниками: «Praecepta oratoria ex antiquis atque recentioribus pacto praeceptorum delectu tyronibus eloquentiae ab 1-mis fundamentis sensim ad difficiliora et summa iusto ordine manuducendis et prudenter instituendis. Accommodata in usumque Roxolanorum oratorum in alma orthodoxa ac celeberrima academia Kijovo-Mohylo-Zaborovsciana tradita et explicata anno 1744» («Ораторські настанови з античних, а також сучасних наставників, вибрані згідно з

керівництвами і починаннями від перших основ до більш складних і найвищих. Розумно пристосовані для учнів красномовства і до вжитку українським ораторам у православній і преславній Києво-Могило-Заборовській академії, викладені і витлумачені 1744 року») та «Congeries praeceptorum rhetoricorum cum variis praxibus ad comparandam bene dicendi artem instituta atque in usum orthodoxae Roxolanae iuventuti in academia Kijovo-Mohylo-Zaborovsciana per biennalem eloquentiae professorem patrem Tychonem Alexandrowicz proposita et explicata. Ex anno 1745 in annum 1746 calend. octobr.» («Збірка риторичних настанов з різними практичними заняттями, для набуття мистецтва красномовства призначена, а також до вжитку православному українському юнацтву у Києво-Могило-Заборовській академії дворічним професором риторики отцем Тихоном Александровичем запропонована і витлумачена. Із 1745 року на 1746 рік, на жовтневі календи»). 1745 відмовився від пропозиції викладати філософію, вважаючи себе, ієромонаха, «недовольным к преподаванию философии, как к делу, требующему многих трудов и долговременного приготовления», однак був призначений префектом КМА. Того ж року Синод викликав А. для викладання в Моск. слов.-греко-лат. академії, проте митрополит Р. *Заборовський* не відпустив його як дуже необхідного для КМА викладача. У верес. 1746 А. мав намір продовжити викладання, але захворів і помер. Похований на кладовищі Київ. Брат. м-ря біля дзвіниці.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы,... кн. 2 [№ 33]. СПб., 1884; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; РБС, т. Суворова–Ткачев. СПб., 1912; Стратий Я. М. [та ін.]. Описание курсов философии... К., 1982; УЛЕ, т. 1. К., 1988.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301 КДАп, № 325, 326, 328, 692; РГБ (М), 344 (№ 2139); ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 93.

С. Р. Кагамлик

Александро́вський Стефан, чернече ім'я Серапіон (22.07.1748, м. Александров Владимирської губ., тепер Владимирської обл., РФ — 10/14.09.1824, м. Київ) — єпископ Дмитровський, митрополит Київський і Галицький, протектор КМА. 1759—70 навчався в Тр.-Серг. семінарії, де й залишений викладачем. 8.02.1771 прийняв чернечий постриг і призначений проповідником Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1775 А. висвячено на ігумена Моск. Хрестовоздвиженського м-ря, 1776 переміщено ігуменом Моск. Знаменського м-ря, 1779 — архім. Моск. Богоявленського м-ря. З 1785 — цензор церк. видань. 11.06.1788 висвячений на еп. Дмитровського, вікарія Моск. єпархії. 16.10.1799 призначений на щойно створену Калузьку архієрейську каф-ру, але не виїхав туди, оскільки 21.10.1799 одержав нове призначення архієп. Казанським і Симбірським. 11.12.1803 А. обрано митрополитом Київським і Галицьким та членом Синоду. Прибув до Києва 4.02.1804.

Як протектор КМА запровадив однаковий рівень матер. утримання для іноз. студентів та канд. у священики, які приїздили до Києва з ін. єпарх. семінарій. 1806 склав проект розвитку КМА, який, за В. Аскоченським, «должен остаться навсегда, как памятник его просвѣщенной заботливости о древнѣйшем в нашем отечествѣ училищѣ». За розпорядженням А. після прилюдних іспитів 1806 124 найкращі студенти КМА були нагороджені книгами з акад. б-ки з відміткою «за старанність й успіхи в навчанні», а викладачі з 1807 одержували подвійну заробітну платню. З пожертвувань на КМА виділялись кошти для допомоги бідним студентам. Після спустошливої пожежі 8—9.07.1811 А. розпорядився видати КМА 8000 руб. з коштів Лавр. друкарні, дозволив розпочати збирання добровільних пожертвувань (зокрема, сам перший вніс 2000 руб.) на оновлення акад. конґреґаційного корпусу. Ремонт і реставрацію було проведено за проектом архітектора А. *Меленського* протягом 1812—15. Весною 1812 на ці потреби було виділено ще 29 863 руб.

З 1814 А. — почесний член правління С.-Петерб. дух. академії. 24.01.1822 його відправлено на спочинок. Похований у Київ. Софійськ. соборі. В ТКДА за 1882 (№ 10—11) вміщено щоденник А. за час його управління Київ. митрополією.

Літ.: [Болховитинов Е.] Краткое описание Киево-Софийского собора и монастыря. К., 1825; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Думитрашков К. Поздравление от Киевской Духовной Академии Митрополиту Серапиону. Киев ЕВ, 1875, № 15, 17; РБС т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904.

М. Г. Лабінський

Серапіон Александровський.
З портрета XIX ст.

Алексе́єв Михайло (рр., м. н. і см. невід.) — меценат КМА. За походженням росіянин. Навчався у КМА. По закінченні служив протодияконом при дворі імп-ці Катерини II. 1777 А. поклав 1000 руб. до «Московского Воспитательного банка» з призначенням відсотків на потреби бурси КМА.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Алише́вський (Ольшевський) Павло (рр., м. н. і см. невід.) — бібліотекар. Навчався у КМА. По закінченні призначено священиком Київ. церкви Миколи Притиска (на Подолі). 1815—17 викладав філософію в КМА, 1816 призначений її бібліотекарем. Провів ревізію бібліотечних фондів. У серед. 1816 писав протектору КМА митрополиту Київському і Галицькому С. *Александровському* про те, що в б-ці «...более двух тысяч книг находится, коим ни описей, а другим ни описей, ни нумеров вовсе означеных нет, притом учителя не доставляют своевременно взятых ими книг...» Митрополит відгукнувся наказом не видавати жалування викладачам КМА, які не повернули книг до б-ки. По закритті КМА А. був протоієреєм і ключником Київ. Софійськ. собору.

Нестор Амбодик-Максимович.
З гравюри XVIII ст.

Титульна сторінка праці Н. Амбодика-Максимовича «Повивальная наука». 1781. Національний музей медицини України

Літ.: Асkоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; [Терновский Ф. А.] Киево-Софийский протоиерей Иоанн Васильевич Леванда.., т. 1. К., 1879.
О. М. Сандалюк

Амбóдик-Максимóвич Нестор Максимович (7.11.1742, сот. м-ко Веприк Гадяцького полку, тепер село Гадяцького р-ну Полтавської обл.—24.07.1812, м. С.-Петербург) — учений-енциклопедист, основоположник акушерства, ботаніки, фітотерапії та фізіотерапії в Росії, письменник і перекладач. Н. в сім'ї священика Максима Максимовича. Маючи співзвучні прізвище та по батькові, об'єднав їх латинським «ambo dic» («двічі скажи»), додавши до свого прізвища Ambodic — Амбодик. 1755—68 закінчив повний курс КМА. Навчався у С.-Петерб. гол. нар. уч-щі і слухав лекції у С.-Петерб. військ. госпіталі. Разом з М. *Тереховським* вступив на мед. ф-т Страсбурзького ун-ту. Через рік одержав стипендію кн. Є. Д. Голіциної-Кантемир, призначену для обдарованих юнаків, які вивчали «акушерство в чужих краях». Навчався у знаменитого проф. акушерства Рідерера. 1775 захистив доктор. дисертацію «De hepate humano» («Про печінку людини»). Слухав лекції відомих медиків, відвідував клініки. Повернувшись, викладав «повивальне мистецтво» у двох петерб. госпіт. школах. 1781 очолив С.-Петерб. акушерську («бабичью») школу. Був гол. акушером С.-Петербурга. Першим у Росії мав звання проф. акушерства (1782). 1797 за ініціативою А.-М. в С.-Петербурзі засновано Клінічний повивальний ін-т. Тут склав перші підручники та словники з акушерства, ботаніки. Переклав з лат. мови твір Шрайбера (перекладений 1768 П. Погорецьким з нім. мови) «Руководство к познанию и врачеванию болезней человеческих наружных и внутренних с прибавлением главных немощей женского пола и малолетних детей», ч. 1—2 (СПб., 1781). Вперше в Росії запровадив практичні заняття в пологових відділеннях і на фантомі, виготовленому за власною моделлю, вважаючи, що «...умозрение с опытодействием сопряжено неразрывным союзом»; вперше застосував складні акушерські втручання, винайшов ряд акушерських інструментів, запропонував свою конструкцію пологового ліжка та гінекологічного крісла. Виступав проти надмірного оперативного втручання, покладав надію на природні сили організму жінки. Автор перших наук. настанов з акушерства «Искусство повивания, или Наука о бабичьем деле». Велику увагу приділяв фітотерапії, зокрема, використанню вітчизн. лікар. рослин. Розробляв рос. мед. термінологію. Понад 10 років присвятив створенню багатомовних термінологічних словників (лат., франц. та рос. мовами), до яких включив терміни не лише з різних джерел, але й створені ним особисто. А.-М. гол. справою лікарів вважав запобігання хворобам, індивідуальний підхід до хворого, популяризацію мед.-сан. знань. Турбуючись про зростання населення, одночасно виступав проти заселення Придніпров'я іноз. колоністами: «Здоровий глузд велить більше розмноження народу і новонароджених дітей належно блюсти, ніж заселення необробленої землі невідомими пришельцями». Володів кількома стародавніми і новими іноз. мовами, з яких перекладав. Був почесним членом С.-Петерб. мед. колегії й Вільного екон. т-ва («Вольное экономическое общество»). У РГИА (СПб.) зберігаються неопубліковані рукоп. праці А.-М. «Про акушерські операції» (1795), «Думка про організацію повивального інституту» (1800), «Про колекцію уральських мінералів» (1801). Роки напруженої праці підірвали здоров'я А.-М., у нього погіршився зір. 1798 він залишив практичну роботу. До кін. життя посідав скромну посаду консультанта в С.-Петерб. Калинківському мед.-хірург. ін-ті.

Тв.: Анатомико-физиологический словарь, в коем все наименования частей человеческого тела, до анатомии и физиологии принадлежащие, ч. 1—2. СПб., 1783; Врачебное веществословие или описание целительных растений.., кн. 1—4. СПб., 1783—89; Искусство повивания, или Наука о бабичьем деле.., ч. 1—6. СПб., 1784—86; Novum medico-pathologico-chirurgicum vocabularium. СПб., 1785; Слово о цветущем благоустроенного государства состоянии... СПб., 1787; Словарь ботанический, содержащий наименование растений и их частей. СПб., 1795; Первоначальные основания ботаники, руководствующие к познанию растений в двух частях с раскрашенными рисунками, ч. 1—2. СПб., 1796; Врачебные наставления о болезнях, наиболее изнуряющих здравие человека, и заражающих все телесные части оного. СПб., 1800; Новый ботанический словарь... СПб., 1804.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Груздев В. С. Краткий очерк истории акушерства... ЖАиЖБ, 1906, № 3—4, 6; 10; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Дроздова З. А. Нестор Максимович Максимович-Амбодик... Л., 1950; Громбах С. М. Русская медицинская литература XVIII века. М., 1953; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Данилишина Е. И., Обысоева Е. С. Н. М. Максимович-Амбодик. М.,1976; Верхратський С. А. Історія медицини. К., 1983.
Л. А. Пиріг

Амфілóхій Хотинський (Amfilohie Hotiniul) (бл. 1735, м. н. невід.—1800, с. Беден Молдавського князівства, тепер Румунія) — молдавський автор і перекладач дидактичної літератури, архієпископ Хотинський. Припускають, що А. народився у пн. р-нах Молд. князівства, можливо, в Бессарабії, а поч. освіту здобув у школі Путнянського м-ря (Пд. Буковина). Частина дослідників вважає, що він вивчав богослов'я в КМА. У Києві навчався малярству і його брат. А. вільно володів давньогрец., лат., італ. мовами, дехто додає сюди ще й церк.-слов. та рос. мови. 1768 він уже був архієп. Хотинським, всіляко сприяв розвиткові шкільної освіти у краї. 1771/72 А. здійснив подорож до Італії, після якої не повернувся до Хотина, резиденції своєї каф-ри, а осів у скиті Загавія в с. Беден, поблизу м-ка Хирлеу, неподалік столиці Молд. князівства м. Ясси. Тут він помер і похований.

А.— знавець творів давньогрец. філософів та мислителів і вчених Нового часу. Як просвітитель прагнув поєднувати досягнення науки з основними догматами правосл. віри. 1795 у друкарні Ясської митрополії він надрукував «Gramatica teologhicească scoasă în limba moldovenească de pe Bogoslovia lui Platon, arhiepiscopul de Moscvă» («Богословська граматика, перекладена молдавською мовою за «Богословієм» Платона [Левшина], архієпископа Московського»). 1795 А. видав у тій самій друкарні перекладений ним з італ. мови підручник франц. автора Клода Бюфф'є «De obşte gheografie pe limba moldovenească scoasă acuma de pe gheografia lui Buffier» («Загальна географія, перекладена тепер молдавською мовою за географією Бюфф'є»), до якого додав розділи про Молдову і Трансильванію, хронологічний список молд. господарів та власні враження від поїздки до Італії. Третій підручник, виданий тоді ж А., являв собою переробку книжки італійця Алессандро Конті «Elementi arithmetice arătate fireşti» («Основи арифметики, природно показані»), до якої включив матеріали із деяких ін. італ. джерел. Підручник написано у формі діалога між учителем та учнем. У ньому є розділи, що стосувалися місц. звичаїв, наприклад, про міри довжини, використовувані молдаванами. У Києві в б-ці КДА зберігався анонімний рукопис підручника з фізики, перекладеного з італ. мови. Авторство його також приписують А.

Літ.: Ciobanu S. Istoria literaturii române vechi. Chişinău, 1992.

С. В. Семчинський

Анастасе́вич (Анастазі) Василь Григорович (28.02.1775, м. Київ — 16.02.1845, м. С.-Петербург) — бібліограф, книгознавець, перекладач, поет, журналіст. Н. в сім'ї небагатого поміщика, вихідця з Волощини, члена Київ. маґістрату. 1786—93 навчався у КМА, де був членом Вільного піїтичного т-ва. Після закінчення класу риторики працював домашнім учителем у Курську. З 1795 служив піхотинцем у Малорос. корпусі під командуванням кн. П. М. Дашкова. Займався самоосвітою і користувався не лише книгами, а й «зошитами», за якими кн. П. М. Дашков навчався в Единбурзькому ун-ті, вивчав англ. та італ. мови. 1801 здійснив багато подорожей по Україні, враження від яких лягли в основу щоденників: «Записки из города Полоцька» та «Записки из Херсона в Крым и обратно» (неопубл.). 1802 А. перейшов на цивільну службу. Разом з В. М. Карамзіним і депутатом Вілен. ун-ту (тепер Вільнюський ун-т, Лит. Респ.) Ієронімом Стройновським узяв участь в його реформуванні; до 1810 працював старшим діловодом у попечителя кн. А. А. Чарторизького. Виконував доручення Сенату і Держ. Ради. Одночасно з 1809 займав посаду помічника нач. відділу Польс. і Малорос. права «Комісії до складання законів». Переклав рос. мовою твори В. Стройновського «О условиях помещиков с крестьянами» (Вільно, 1809), І. Стройновського «Наука права природного, политического, государственного хозяйства и права народов», ч. 1—4 (СПб., 1809), а також «Статут великого княжества Литовского с подведением в надлежащих местах ссылки на конституции, приличныя содержанию онаго», ч. 1—2 (СПб., 1811), за що одержав від імп. Олександра І діамантовий перстень. 1811—12 в С.-Петербурзі видавав часопис «Улей», у чотирьох номерах якого вмістив свої статті, зокрема статті, присвячені рос. письменникам О. Сумарокову, Я. Княжніну, Кантемиру, І. *Богдановичу*, М. Хераскову та ін. 1818 А. був секретарем у графа Н. П. Рум'янцева, у кін. 1820-х рр. працював цензором. За дозвіл публікації твору А. Міцкевича «Конрад Валенрод» був звільнений з посади без пенсії у чині стат. радника (1830).

Уперше в Росії А. застосував термін «книгознавство», заклав основи теорії вітчизн. бібліографії (статті «Про бібліографію», «Про словесність», «Про літературу», «Про необхідність сприяння російському книгознавству» та ін.). Склав бібліограф. покажчик період. видань, що виходили в Росії у 1707—1823. У тритомному виданні «Роспись российским книгам для чтения из библиотеки В. Плавильщикова» (СПб., 1820) та п'яти додатках до нього (1821—24) описав і систематизував 8488 творів, а в «Росписи российским книгам для чтения из библиотеки Александра Смирдина» (СПб., 1828) — 9934 твори. Достовірність датування, систематизація, алфавітні й предметні покажчики, розшифрування багатьох псевдонімів, анонімів та криптонімів і досі становлять цінність для дослідників історії рос. л-ри XVIII—XIX ст. Під керівництвом А. з'явилася остання, п'ята частина «Опыта Российской библиографии» В. С. Сопікова і друге видання творів барона Г. А. Розенкампфа «Обозрение Кормчей книги в историческом виде» (1839). Першим друк. твором А. була книга віршів на смерть полк. Деєва (1793). Потім А. опублікував переклади рос. мовою трагедії Ж.-Б. Расіна «Федра» (1805), збірки «Стихотворения Сафо» (1808), поем Гегуве «Слава прекрасного пола» (1808), «Прогулки девицы М. Кр.» (1808), ораторії «Сауль», 6-ї частини «Философической и политической истории о заведениях и коммерции европейцев в обеих Индиях» Г.-Т.-Ф. Рейналя (обидві 1811), «Фридрихиану, или Жизнь Фридриха II» (1812), «Всеобщую экономию народов» В. Стройновського (1817), «Индию и индийцев» Бержиера (1819), «Описания предметов естественной истории на российском, немецком, польском и французском языках» (1821). 1812 написав вірш, присвячений франц. імп. Наполеону І Бонапарту «Аттила XIX века». Друкувався в «Северном вестнике», «Украинском вестнике» та ін. виданнях. Збирав рукописи, публікував матеріали, пов'язані з вивченням історії та етнографії України. Двічі (21 верес. та 21 груд. 1835) висувався в члени Рос. АН, але обраний не був. Через 20 років по смерті А. його б-ку і всі рукописи продали з аукціону. Випадково частина проданого потрапила до Імперат. публ. б-ки. Серед того, що збереглося,— багато бібліограф. карток з

цінними записами, кілька десятків унікальних листів А. до митрополита Київського і Галицького Євгенія Болховітінова, з яким він листувався понад 20 років, і т. ін.

Літ.: Брискман М. А. В. Г. Анастасевич (1775–1845). М., 1958; РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992.

М. Г. Лабінський

Геннадій Андрієвський.
З портрета XVIII ст.
З фонду КПЛ

Анастасія Яківна (рр., м. н. і см. невід.) — благодійниця КМА. Мешкала в Києві. 5.02.1635 подарувала студ. Братству КМА (Конґреґації св. Марії) срібну таріль для Благовіщенської конґреґаційної церкви.

Архіви. ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 92.

З. І. Хижняк

Андрейо́вич Сава (Могильов'я́нин) (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Один з небагатьох відомих учителів Київ. брат. школи, що «були людьми світськими, шляхетними, гідними свого звання», як писав про них в «Автобіографічній записці» білорус І. *Євлевич*, який навчався в цій школі 1628—31, коли ректором був його дядько Х. *Євлевич*. Те, що І. Євлевич називав А. Могильов'янином, а також зв'язки А. із родиною Євлевичів вказують на його походження з м. Могильов (тепер Респ. Білорусь). Можливо, саме його прізвище значиться у списках студентів Краків. академії під 1627. У серед. грамат. класі Київ. брат. школи А. викладав, найвірогідніше, лат. мову, бо 1632, повернувшись до Могильова, навчав учнів місц. Брат. школи теж латини. У зв'язку з епідемією, вірогідно, чуми — «смертоносної зброї», як назвав її Т. *Земка* — що лютувала в Києві із серп. 1630, заняття в школі припинилися. Ректор Х. Євлевич разом з частиною учнів і вчителів, серед яких, ймовірно, був і А., виїхали до маєтку Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря — с. Юр'ївка, «що в трьох милях від Києва», на запрошення колишнього ректора Київ. брат. школи, митрополита Київського, Галицького і всієї Руси Й. *Борецького*, який в ті небезпечні часи також жив у Юр'ївці. 2.01.1631 Брат. школа відновила свою діяльність. Улітку 1632, після злиття Київ. брат. й лавр. шкіл й приходу з П. *Могилою* до об'єднаної школи (Колеґіуму) нових учителів, ректор Х. Євлевич, його небіж І. Євлевич, а разом з ними й А., виїхали до Могильова.

Літ.: Иевлевич И. Автобиографическая записка. В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский [Прил.]. К., 1886; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 4. Kraków, 1950.

З. І. Хижняк

Андре́єв (Андріє́вський) Тимофій Андрійович (бл. 1740, сот. м-ко Куземин Гадяцького полку, тепер с. Охтирського р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — диякон. Н. в сім'ї священика Троїцької церкви о. Андрія Данилова. 15.09.1759 вступив до КМА. Навчався з перервами. 1762/63 навч. р. вивчав піїтику, в акад. списках за 1764/65 навч. р. значився студентом класу риторики. Ще до закінчення навчання був відправлений до посольської рос. церкви в м. Берлін, де прослужив дияконом до 1777.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3–5. К., 1906–08.

О. М. Сандалюк

Андріє́вський, чернече ім'я Амвросій (1728, м. Київ — після 1791, м. Новгород, тепер РФ) — ректор Владимирської семінарії, архімандрит. Н. в сім'ї міщанина. Навчався у КМА. Викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1757 прийняв чернечий постриг і був призначений префектом Тр.-Серг. семінарії, звідки переведений на таку ж посаду до Влад. семінарії. 1759 висвячено на архім. Арзамаського Спаського м-ря. Незабаром переведено до Царевокостянтинівського м-ря Влад. епархії, призначено ректором Влад. семінарії й адміністратором цієї ж єпархії за архієп. Владимирського і Ярополчеського Антонія. 1761 переведено до Макаріївського Успенського м-ря Костром. єпархії, 1770 — до Перм. Пискорського Спасо-Преображенського м-ря, 1772 — до Моск. Симонового м-ря, 1783 — до Іверського Богородицького м-ря, звідки 11.08.1791 відправлено на спочинок до Новгор. Хутинського Спасо-Варлаамівського м-ря, де й помер.

Літ.: Описание документов и дел... Синода, т. 39, (1759). [№ 99]. СПб., 1910.

М. Г. Лабінський

Андріє́вський Григорій, чернече ім'я Геннадій (р. н. невід., полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.—28.04.1758, сот. м. Новгород-Сіверський Стародубського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.) — перекладач, поет, ректор Псковської слов.-лат. школи, єпископ Костромський і Галицький. З 1727 навчався у КМА, почавши з класу синтаксими. У написі під його портретом, який зберігався в Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі, зазначалося, що А. «в греческом, немецком и латинском языках искусен, философію и богословіе в Киеве в 1736 окончил». Як знавець іноз. мов рекомендований на запит рос. посольства до Речі Посполитої. Певний час працював у рос. посла М. І. Неплюєва. 1.01.1737 на прохання архієп. Псковського, Ізборського і Нарвського В. *Ліницького* відпущений до Пскова, де прийняв чернечий постриг. 1737 став першим ректором Псков. слов.-лат. школи та ігуменом Псков. Великопустинного м-ря. Викладав філософію. 1746 призначений архім. Псков. Печерського м-ря. 16.04.1753 висвячений на єп. Костромського і Галицького. Керував єпархією і, як пише сучасник, «...как прилично пастырю духовному, в нарочитые дни труждался довольно, питая словесных овец глаголом Божиим и притом не малое тщание имел о наружном благолепии церковном; много сочинил изрядных поучений и слов, из коих некоторыя и напечатаны». 1.08.1757 був усунутий від управління єпархією і відправлений до Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря, куди упро-

довж багатьох років прагнув повернутися. Тут помер і похований.

А.— автор акровіршів, вміщених у збірнику реліг. пісень «Богогласник», який неодноразово видавався (1791, 1805, 1825, 1834 — у Почаївській лаврі, 1850 — у Львові; 1900 — у С.-Петербурзі).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Самарянов В. А. Памятная книга... Кострома, 1868; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Возняк М. С. Історія української літератури, т. 1. Віки XVI–XVIII, ч. 2. Львів, 1924.

Т. А. Висоцька
М. Г. Лабінський

Андріє́вський Євфим (Юхим) Іванович (1777, м-ко Сміла Черкаського староства Київського воєвод., тепер місто, райцентр Черкаської обл.— 1840, м. С.-Петербург) — доктор медицини та хірургії, гоф-медик. Н. у сім'ї священика о. Івана Андрієвського. 13.09.1795 вступив до КМА, де навчався до класу риторики. 15.11.1801 запрошений співаком до хору митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні*. 1807—11 навчався у С.-Петерб. мед.-хірург. академії. 1811 направлений лікарем до лейб-гвард. Преображенського полку. Того ж року переведений до лейб-гвард. Литовського полку, у складі якого брав участь у Франц.-рос. війні 1812—15. За участь у воєнній кампанії дістав чин колез. асесора, звання штаб-лікаря, орден св. Володимира IV ст. та два коштовні персні. З 1815 — старший лікар лейб-гвард. Павловського полку. 1819 переведений до імперат. двору на посаду гоф-медика. 19.12.1834 без захисту дисертації (honoris causa) удостоєний ступеня д-ра медицини та хірургії. З 1837 — почесний член Мед. ради МВС.

А.— засновник і керівник Т-ва рос. лікарів (Общество русских врачей) у С.-Петербурзі. За практичну та наук. діяльність удостоєний чину дійсного стат. радника.

Мав двох синів: Миколу Андрієвського, харк. віце-губернатора, перм. і казан. губернатора, та Івана Андрієвського, ректора та ординарного проф. С.-Петерб. ун-ту на каф-рі поліцейського права.

Тв.: Два практических наблюдения о нарыве в легком. В кн.: Труды общества русских врачей, т. 1. [СПб.], б. г.; О хронической накожной болезни impetigo называемой, и о новом действительнейшем против оной средстве. СПб., 1834; Лечение икоты. ДЗ, 1836, № 48, Лекарства противу кровотечения из заднего прохода. ДЗ, 1839, № 6.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910, РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992; ЕУ, т. 1. Львів, 1993; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Андріє́вський Іван Самійлович (1759, с. Дроздівка Дівицької сотні Ніжинського полку, тепер Куликівського р-ну Чернігівської обл.—17.10.1809, м. Москва) — доктор медицини, професор ветеринарії та фізіології. Син священика. У 1770-ті рр. навчався в КМА, не закінчивши класу філософії. Зарекомендував себе учнем «успѣха средственнаго». На поч. 1780-х рр. переїхав до Москви і 1786 вступив до Моск. ун-ту на мед. ф-т, де навчався до 1789. Працював в анатомічному театрі ун-ту (1790), потім прозектором (1792) і ад'юнктом (1800) на каф-рі анатомії. 1803 захистив дисертацію на тему «Dissertatio inauguralis medica sistens observationes anatomicas, susceptionem intestinorum vermicosam illustrantes» («Інавгураційна медична дисертація, що містить анатомічні спостереження стосовно зараження кишечника червами») і одержав ст. д-ра медицини. 1805 А. обрано екстраординарним проф. мед. ф-ту, 1807 — надзвичайним проф. каф-ри ветеринарії Моск. ун-ту. Ще під час навчання в ун-ті А. переклав рос. мовою два твори реліг.-моралістичного змісту: «Надежное добро» (1786) з лат. та «Брань духовная, или Наука о совершенной победе самого себя» (М., 1787) італ. містика XVII ст. Л. Скуполі з польс. видання (1782). У журн. «Дело от безделья, или Приятная забава...» (1792, ч. 3) опублікував переклад з франц. мови «Оптика нравов». Характер творів свідчить про те, що в ці роки А. стояв близько до масонських кіл. У 1790—1800-х рр. А. досліджував проблеми фізіології, патології та терапії свійських тварин. Видав кілька оригінальних праць, а також перекладів: з франц. «Диетика, или Наука, предлагающая правила весьма нужные и полезные к сохранению здравия» (М., 1791); з нім. на лат. Вальтера «Myologiae liber manualis» («Підручник з міології») (М., 1795). Крім ветеринарії, працював у галузі медицини, зокрема, цікавився венеричними хворобами і певний час викладав сифілідологію в Моск. ун-ті. У своїх лекціях використовував праці таких відомих учених, як Й. Я. Пленк, Прінгель, Фалько, Вітте, Плезінг, Фріц та ін.

Тв.: Новый полный методический лечебник конской, скотской и других домашних животных, как то: овец, коз, свиней, собак, кошек и домашних птиц.., т. 1–3 [М.], 1793; 1807, Наставление, или изображение правил, собственно принадлежащих к сбережению конского здоровья [ч. 1—4]. М., 1795, Краткое начертание анатомии домашних животных. М., 1804; Начальные основания медицины, ветеринарии или скотолечения. М., 1805

Літ.: Биографический словарь... Московского университета.., ч. 1. М., 1855, Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907, Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

М. Г. Лабінський

Андріє́вський Петро, чернече ім'я Потапій (1727, м. Київ — р., м. см. невід.) — ієродиякон. Н. в міщан. сім'ї. Навчання у КМА скінчив класом риторики. З 23.02.1750 перебував у КПЛ, де 1750 в Пилипів піст (14 лист. — 25 груд.) прийняв чернечий постриг. 1755 переведений у приписаний до КПЛ Свенський Новопечерський м-р Орлов. єпархії (біля

м. Брянськ, тепер РФ). 1759 вихованець КМА, архім. Тр.-Серг. лаври Г. *Вишневський* звернувся до КПЛ з проханням направити кількох вчених ченців для поповнення складу братії. Реформований 1738 за зразком КПЛ Тр.-Серг. м-р 1744 дістав статус Лаври і право викликати потрібних йому осіб з київ. м-рів. У результаті Тр.-Серг. лавра стала своєрідною колонією укр. духовенства (від 1722 до 1766 її архім. були українці). За указом Синоду від 1759 до Тр.-Серг. лаври відрядили ієродиякона А., ієром. Никона та ін. дух. осіб КПЛ. Подальша доля А. невідома.

Літ. Описание документов и дел... Синода, т. 39 (1759). СПб., 1910; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 261зв.

С. Р. Кагамлик

Андріє́вський (Прокопо́вич) Степан Семенович (1760, сот. м-ко Салтикова Дівиця Дівицької сотні Ніжинського полку, тепер село Куликівського р-ну Чернігівської обл.— 19.12.1818, м. Астрахань, тепер обл. центр РФ) — штаб-лікар, організатор і реформатор медичної справи в Росії, астраханський цивільний губернатор. Н. в родині священика Семена Прокоповича, але вже в дитинстві перейшов на прізвище матері. Навчався у КМА 1770-х рр. 1778 вступив до Кронштадтської госпіт. школи, а потім перейшов до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, яку закінчив 1780 у званні підлікаря. Служив у Черніг. легкокінному полку. 1783 склав лікар. іспит і залишився прозектором при каф-рі проф. М. *Тереховського* в С.-Петерб. мед.-хірург. уч-щі. Через хворобу виїхав до м. Чернігів, де працював лікарем. Склав один з перших в Україні мед.-топографічних описів — «Обсервация (медико-топографические наблюдения) в Черниговской губернии» (1783), який дістав високу оцінку С.-Петерб. держ. мед. колегії. Повернувшись 1786 до С.-Петербурга, недовго працював у Ген. сухопут. госпіталі. З огляду на організаторські здібності та знання в галузі епідеміології Держ. мед. колегія включила А. до складу комісії, яка за завданням Сенату мала вивчити у Челябін. пов. Катеринбурзької провінції Уфимського намісн. причини поширення там невід. доти хвороби, що вражала людей і тварин. Згодом за пропозицією А. вона дістала назву «сибірська язва» (виразка). А. вважається її першовідкривачем. Очолюючи експедицію, впродовж трьох років займався вивченням епідеміологічної картини поширення хвороби і особливостей клінічної картини її перебігу у тварин і людей, патолого-анатомічними та ін. дослідженнями, які завершились першим у світі беззаперечним доказом контактного поширення сибірки. З метою доведення зоонозної і водночас інфекційної природи хвороби, тотожності її перебігу у людей і тварин, 18.07.1788 уразив себе виразкою. Дослід А., який мало не коштував йому життя, увійшов в історію «драматичної медицини» як перший з відомих випадків самозараження. Надіслана А. 1788 до Держ. мед. колегії підсумкова наук. праця «О сибирской язве» дістала високу оцінку, а її автор — звання штаб-лікаря, найвище для осіб ст. д-ра медицини. У своїй класичній праці «Краткое описание сибирской язвы, содержащее предохранительные и врачевательные средства, в пользу простого народа» (СПб., 1796) детально описав клінічну картину сибірки, встановив шляхи її передавання і розробив профілактичні заходи проти поширення, які й нині не втратили свого значення. З 1789 працював лікарем та викладачем анатомії, хірургії й «зовнішніх хвороб» С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. Опублікував ряд наук. праць: «О раке», «О костных опухолях», «О глистах», «О нагноении костей черепа», «О происхождении заразительной болезни» та ін. 1792 одержав призначення до Держ. мед. колегії. До 1799 був першим і єдиним її постійним штатним членом. За цей час зробив вагомий внесок в управління мед. справою: склав «Инструкцию физикату» (1793). Разом з Н. К. Карпинським розробив положення «Об устройстве врачебных управ» (1796), перші нормативні докум. губ. мед. закладів — «Об устройстве больниц по губерниям» (1797) і «О штате и содержании больницы на 50 кроватей» (1797), проект реорганізації Держ. мед. колегії (1799), інструкції з сан.-гігієнічного нагляду; вжив заходів до впорядкування роботи мед. бот. городів, в результаті чого в Росії почали вироблятися ліки з власних лікар. рослин тощо. 1800 разом з Н. К. Карпинським та І. І. Вієном опрацював новий «Карантинний статут», прийнятий з доповненнями Д. *Самойловича*. Активний учасник реформи вищої мед. освіти в Росії. На підставі власного досвіду та праць учених-медиків, вихідців з України — М. Тереховського, Н. Карпинського, О. *Шумлянського*, Н. *Амбодика-Максимовича*, Д. Самойловича, О. *Масловського* — підготував разом з Я. *Саполовичем* «Предварительное постановление о должностях учащих и учащихся» (1795), яке лягло в основу першого положення про мед.-хірург. академії, створення яких ініціював А. Здійснював нагляд за будівництвом та обладнанням С.-Петерб. мед.-хірург. академії, був її першим директором (1804—08). Надавав роботу на мед. каф-рах вихідцям з України. Один з ініціаторів ідеї створення мед.-хірург. академії в Києві, де 1802 у КМА був заснований медичний клас. У результаті затіяних проти нього інтриг (1807) А. змушений виїхати з С.-Петербурга. Протягом останніх семи років життя був астрахан. цивільним губернатором. Багато уваги приділяв благоустрою міста, його сан. станові, боротьбі з інфекційними хворобами, охороні здоров'я дітей. Займався вирішенням питань видобутку солі, організації рибних промислів, а також фін. питаннями. Склав проект під назвою «Устройство калмыцкого народа». Зустрічався в Астрахані з випускником КМА, на той час політ. засланцем, письменником-мемуаристом і перекладачем творів франц. просві-

тителів Г. *Винським*. У своїх «Записках» останній з глибокою повагою та любов'ю говорив про А. як про надзвичайну особистість, наголошував, що «скверная корысть не коснулась чистоты души» цієї висококультурної, шляхетної людини, високо оцінював глибокі знання, його розум і серце, мудрі судження. Помер А. в Астрахані «от нервического удара» і похований на старому Духосошественському цвинтарі.

Літ.: ЭСБиЕ, т. 1А. СПб., 1894; Винский Г. С. Мое время. Записки. СПб., 1914; Палкин Б. Н. Русские госпитальные школы XVIII века и их воспитанники. М., 1959; Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Палкин Б. Н. Опыт достоверный. НиЖ, 1982, № 2; Палкин Б. Н. С. С. Андреевский (1760–1818). М., 1986.

Б. П. Криштопа
В. Н. Жук

Андрієвський Тимофій Андрійович — див. *Андреєв* Тимофій Андрійович.

Андріє́вський Федір Андрійович (1729, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— після 26.05.1782, м. см. невід.) — райця, послушник КПЛ. Н. в сім'ї лубен. війта Андрія Опанасовича Андрієвського. Навчався у КМА до класу риторики. Повернувся до Лубен. Деякий час був райцею Лубен. магістрату. 1773 втратив дружину, 1781 прийнятий послушником до КПЛ і призначений до Голосіївської пустині півчим, але швидко розчарувався. У «доношенії» Дух. собору від 26.05.1782 скаржився: «Знаходжусь я з грудня місяця на посаді клирошанській і донині проживаю на власнім своїм, крім харчів, кошті, в чому бачу не малу собі обиду. Та й дожидатися монашества, як заявлено вже мені, три роки, то по старості моїх літ такий довгий час і в такому безлюдному місці, без одягу, досить непідхоже... якщо для мене, бідного чоловіка, в Лаврі місця не знаходиться, то накажіть віддати назад мій атестат, і мене, як вільну людину, відпустіть для пошуків більш підходящого для прожиття місця...» Заява справила на лавр. адміністрацію відповідне враження, і Дух. собор постановив звільнити А. з послушників КПЛ і видати йому документи.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «А», спр. 3, арк. 2, 4–6.

В. А. Шиденко

Андру́щенко Семен Матвійович (1782, с. Гінці Лубенського пов. Київського намісн., тепер Лубенського р-ну Полтавської обл.— 1850, Пирятинський пов. Полтавської губ.) — викладач. Н. в сім'ї священика о. Матвія Андрущенка. Навчався в Переясл. семінарії, з 15.10.1793 — у КМА, своїм коштом. 1797 — студент класу риторики. По закінченні КМА з 1805 працював учителем у нижчих грамат. класах Переясл. семінарії, згодом — викладач нім., франц., лат., грец., слов. мов та математики. 1819 тимчасово працював у Полтав. губ. правлінні. 1820—22 — учитель лат. мови 1-ї Київ. гімназії. 1822—32 — проф. лат. словесності Ніжин. гімназії вищих наук кн. О. А. Безбородька. 1832 залишив службу і останні роки прожив усамітнено у Пирятин. пов.

Літ.: [В. Д.] Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии... Полтав. ЕВ, 1888, № 3, 5; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Столетие Киевской Первой гимназии.., т. 1. К., 1911; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912.

В. Н. Жук

Антоно́вич Михайло (рр., м. н. і см. невід.) — співак хору митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії *А. Могилянського* (до 1765). Сирота. 1766 на його прохання звільнений від «співацької služби» з метою вступу до КМА «для вивчення латинського діалекту». Був пожалуваний «козакином, шубою и голубым поясом», а ще мав одержати 5 руб., як і всі ін. відпущені того ж року хористи.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 160, спр. 128, ст. 5.

Р. М. Лякіна

Антоно́вський Михайло Іванович (30.09.1759, сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— 1816, м. С.-Петербург) — бібліограф, видавець, перекладач і журналіст. За сімейною легендою рід Антоновських походив від франц. дворян, які носили титул графів фон Ланжеронів. Один з них, А. Жофруа, 1649 переселився в Польщу, де перебував на службі у короля Яна II Казимира і за військ. подвиги дістав звання громадянина Польс. Респ., прізвище «Антонович» та виморочний маєток. Пізніше з політ. міркувань перебрався в Україну, прийняв православ'я і змінив прізвище на «Антоновський». Одержав у своє управління «добірну піхоту і артилерію малоросійських козаків», а у власність — м-ко Зіньків «з усією округою». Нащадки Антоновського «служили отечеству своему знатныя службы рыцарскія в званиях малороссийских шляхетных». Зокрема його правнук А. після домашньої підготовки 1772 вступив до КМА. 1779 в числі чотирьох найкращих студентів направлений до Моск. ун-ту з атестатом, «отменно одобряющим его довольные успехи в изящных науках», і «после довольно строгого экзамена... пожалован шпагою яко знаком студента университета». Виявив «прилежание к наукам, успехи в онных необыкновенные, редкие способности к высоким понятиям и созерцаниям, тонкое остроумие и быструю проницательность». За наук. праці А. неодноразово одержував золоті медалі. В ун-ті заснував т-во перекладачів і літераторів — Зібрання універс. вихованців (Собрание университетских питомцев), до якого ввійшли колишні студенти КМА А. *Прокопович-Антонський*, П. *Сохацький*, І. Ф. Софонович та студенти Моск. ун-ту. Займалися перекладами на рос.

мову «весьма полезных книг». 1782 А. був гол. видавцем журн. «Вечерняя заря». У верес. 1783, по закін. навчання, за пропозицією гр. І. Г. Чернишова почав працювати в Адміралт. колегії С.-Петербурга. Тут склав секретну інструкцію для таємної експедиції, спорядженої «для дальнейших открытий и взятий в вечное владение российскому престолу в Северной Америке земель». За це одержав «высочайшее благоволение», звання майора й посаду секретаря колегії. Супроводжував за кордоном гр. Чернишова. В С.-Петербурзі А. утвердився як один із найвпливовіших журналістів. 1784 керував Т-вом друзів словесних наук (Обществом друзей словесных наук), куди увійшли його товариші з ун-ту і петерб. літератори С. Спешницький, К. Луб'янович, С. Тучков, С. Завалієвський, О. Радищев. Мета т-ва — дотримання «чистой нравственности». 1787 А. супроводжував імп-цю Катерину II по Україні й Криму. 1789 призначений управителем похідної канцелярії командуючого рос. флотом адмірала В. Я. Чичагова. Брав участь у морській битві (черв. 1789). Основним завданням А. було «сочинение донесений ко двору о действиях флота...» та ведення істор. журналу. Згодом цей журнал з описом морських кампаній 1789—90, який зберігся в б-ці А., був визнаний як «драгоценный запас для истории Российского флота» і виданий міністром нар. освіти А. С. Шишковим під назвою «Военные действия Российского флота против Шведского в 1788, 89 и 90 годах, почерпнутые из дневных записок и донесений главноначальствовавшего над оным адмирала Чичагова» (СПб., 1826). 1789 А. видавав у С.-Петербурзі журн. «Беседующий гражданин» (вийшло три частини у 12 кн.). 1796 А. призначений бібліотекарем імперат. публ. б-ки, започаткованої на базі б-ки Залуських, вивезеної з Варшави. Здійснив класифікацію 150 000 книг різними мовами. А. був переконаний, що видання книг — найкращий спосіб поширення знань. З цією метою займався перекладами. 1785 переклав з франц. на рос. мову «Опыт исторического доказательства о происхождении россиян от араратцев» і «Переписку Российской Императрицы Екатерины Вторыя с г. Вольтером с 1762 по 1778 год», ч. 1 (СПб., 1802). Видав кілька праць, пов'язаних безпосередньо з історією України. 1795 члени Т-ва друзів словесних наук переклали і видали п'ятитомну працю «Новейшее повествовательное землеописание всех четырех частей света, почерпнутое из вернейших источников, новейших лучших писателей учеными Россианами». У першій частині містилися теоретичні засади вчення про землеопис, у другій — опис європ. частини Рос. імперії, третій — опис європ. держав, четвертій — опис Азії, азіатської частини Росії, Африки, Америки та нововідкритих земель, п'ятій — «землеописание древних владений и обитателей тогдашних народов» та «краткое учение о сфере». Гол. роль у підготовці цієї праці належала А., який вибирав з різних видань статист. матеріали. Книгу було надруковано, але на поч. квіт. 1796 вийшов указ імп-ці Катерини II про заборону її продажу. Причиною були кілька «возмутительных мест», що стосувалися порядку престолонаслідування в Росії, Вел. франц. революції, її передумов і встановлення у Франції нового сусп. ладу та детального викладу принципів «Декларації прав людини і громадянина». А. заарештували, але незабаром звільнили. «Подрывные сочинения» так і залишились невідомими читачам.

1798 А. видав власним коштом книгу «Библиотека духовная», де під заголовком «Дружеския беседы. Беседа первая. О познании себя» вперше без посилання на автора надрукував філос. трактат Г. *Сковороди* «Наркисс. Разглагол о том: узнай себе». А. також переклав і видав працю Йогана Готтліба Георгі «Описание всех, обитающих в Российском государстве, народов и их житейских обрядов, обыкновений, одежд, жилищ, вероисповеданий и прочих достопамятностей», ч. 1—4 (СПб., 1799). Частина 4 цієї праці — «О народах монгольских, об армянах, грузинах, индийцах, немцах, поляках и о владычествующих россианах, с описанием всех именований козаков...» — була не просто перекладена, а фактично написана ним заново. А. додав до неї також нариси «О Россианах», «О Малороссийских козаках» та «Историю Малой России», яку викладав на основі літописів і хронік XVII—XVIII ст., починаючи від Київської Русі й до зруйнування Запорозької Січі (нарис «Малороссийские козаки»), і далі до кін. XVIII ст. А. подав інформацію про мову, одяг, житло, сімейні відносини, «лиценачертание» й «наружный вид» українців, а також сусп. лад, права і привілеї різних станів суспільства. Українці й росіяни, вважав А., хоч і близькі, але все ж різні народи, кожен зі своєю історією. Так, історія українців, за А., розпочинається з Київської Русі, росіян — з Моск. царства часів Івана І. А. підкреслив, що українці перші в Росії прийняли християнство. В загальних рисах А. прослідковує процес входження укр. земель до складу Моск. царства, згодом — Рос. імперії, вважаючи його добровільним: «...Малая Россия произвольно вошла в подданство Всероссийскому престолу (быв перед тем... ни от кого независящею, самоуправляемою республикански)». А. наводить також характерні, на його думку, риси, притаманні лише українцям і лише росіянам. Українці веселі, відкриті, горделиві, мужні, але схильні до безтурботного життя, бездіяльності, проте здібні до вивчення мов і наук. З гордістю пише А. про КМА: «Самую древнюю и первую в России, в которой... дети, часто до двух тысяч, обучаются словесным наукам, языкам восточным, европейским и древним мертвым, истории, географии, математике, философии и богословию». Зазначена праця А. вважається першим істор.-етногр. нарисом про Україну й українців, яку автор свідомо вирізняв з рос. (великорусской) історії, народ якої має свій етнопсихічний склад, свою релігію тощо.

А. причетний до виходу праці «Топографическия описания Киевского наместни-

чества», що була підготовлена ще 1786, до поїздки імп-ці Катерини II в Україну й Крим. А. написав до неї передмову, але видати її вже не зміг, оскільки 1810 був відправлений у відставку «без награждения чином и пенсиона» і доживав свій вік самотньо на крихти, які подавали іноді старі друзі, «між відставними галерними матросами в галерному селищі», на березі Балтійського моря.

Тв.: [Антоновский М. И.] Россианы — малороссийские козаки. В кн.: Георги И. Г. Описание всех, обитающих в Российском государстве, народов..., ч. 4. СПб., 1799; Записки. РА, 1885, кн. 1, в. 2.

Літ.: Светлов Л. Б. М. И. Антоновский. В кн.: Московский университет... М., 1957; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988; Торбаков И. Б. Литературно-издательская деятельность... ФиСМ, 1991, № 10; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992; Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. К., 1996.

Архіви: НБУВ, ф. Дс 54556. Торбаков И. Б. Киево-Могилянская академия и Российское Просвещение. (Литературно-издательская деятельность воспитанников Киево-Могилянской академии в Петербурге и Москве во второй половине XVIII века.) Дисс. к. и. н.: 07.00.08 /НАН Украины. Ин-т украиноведения им. И. П. Крипякевича. К., 1997, 289 л.

З. І. Хижняк

Антоно́вський Степан Іванович (1787, с. Гороховатка Ізюмського пов. Харківського намісн., тепер с. Горохуватка Боровського р-ну Харківської обл.—26.08.1855, м. Харків) — ректор Харківської семінарії, настоятель. Н. в сім'ї дяка. Початкову освіту дав йому батько. Навчався в Харк. колеґіумі (1797—1803). По закін. класу риторики направлений до КМА для здобуття вищої освіти і підготовки до вчителювання. 1809 повернувся до Харк. колеґіуму, працював учителем у класі синтаксими, а також викладав математику та євр. мову. Одночасно був супер-інтендантом сирітського будинку при Колеґіумі, катехизатором, а з 1810 — викладачем поетики, скарбником і бібліотекарем. Відзначався як «вельми здібний, дуже працьовитий, зразково чесний». З 1811/12 навч. р. викладав риторику, член правління Колеґіуму. 14.02.1811 посів місце священика у Харк. Успенському кафедр. соборі, не полишивши при цьому попередніх посад. 1.10.1814 А. висвячено у сан протоієрея. З 1817 — ректор Харк. повіт. і параф. уч-щ. 8.02.1826 призначено настоятелем Харк. Успенського кафедр. собору замість померлого протоієрея А. *Прокоповича*. 1828, 1830 і 1842 перебував на посаді ректора Харк. семінарії.

Нагороджений орденом св. Анни II ст. Автор кількох навч. посібників та проповідей: «Арифметика», «Избранные вопросы с ответами из Российской Риторики Рижского, с дополнениями в некоторых местах из риторики Ломоносова» (Х., 1814), «Дополнения примеров к риторике Бургия на латинском языке», «Слово на смерть ректора Харьковского университета Рижского», «Слово на смерть преосв. Апполоса». Поховано А. у склепі збудованої ним дзвіниці Харк. Успенського собору.

Літ.: Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум... Харьков, 1895; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992.

М. Г. Лабінський
А. О. Усікова

Анто́нський-Прокопо́вич (Прокопович-Антонський) Антон Антонович (1762, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.—6.07.1848, м. Москва) — педагог, професор, ректор Московського ун-ту, засновник і перший голова Товариства шанувальників російської словесності (з 1811), видавець, академік. Н. в сім'ї священика шляхет. походження о. Антона Прокоповича. Закінчив повний курс КМА (1773—82). Богослов'я слухав у ректорів Н. *Панкратьєва* й К. *Лехницького*, філософію — у Г. *Щербацького*, франц. мови навчався у М. де *Зеємеліра* й В. *Люппе*. 1782 разом з братом Михайлом вступив до Моск. ун-ту. Навчався на кошти т. зв. Дружнього вченого т-ва на мед. та філос. ф-тах. За успіхи у вивченні хімії та за мед. практику 1784 одержав срібну медаль. 1785 нагороджений другою срібною медаллю на філос. ф-ті. Навчаючись, видавав з братом журн. «Покоющийся трудолюбец» (1784—85). 1784 став бакалавром Моск. учит. ін-ту, працював репетитором в універс. гімназії, секретарем куратора ун-ту І. Мелісsіно. По закін. ун-ту працював ад'юнктом каф-ри енциклопедії та натур. історії ун-ту (1788), де першим почав викладати не лат., а рос. мовою. Одночасно працював редактором журн. М. І. Новикова «Магазин натуральной истории, физики и химии...» (ч. 1—10, М., 1788—92), редагував «Чтение для вкуса, разума и чувствования» (1791—93), був доглядачем універс. бот. саду. 1790 А.-П. обрано екстраординарним проф. натур. історії, з 1794 — ординарним професором й головою каф-ри с. г. та мінералогії (1804—18). У 1808—18 шість разів обирався деканом фіз.-мат. ф-ту. З 1818 — засл. професор, 1818—26 — ректор Моск. ун-ту. З 1813 — член Рос. АН.

Роботу в Моск. ун-ті поєдн. з роботою у Шляхет. пансіоні при ун-ті. 7.03.1788 — екстраординарний професор каф-ри натур. історії, яку викладав 15 років (1787—1802). Як директор Шляхет. пансіону (1818—24) доклав чимало зусиль для досягнення високого рівня освіти, залучав для цього кращих викладачів Моск. ун-ту. Свої пед. погляди А.-П. виклав у кн. «О воспитании» (М., 1818), де підкреслював необхідність поєднання розумового, морального та фіз. виховання. Вважав, що «благородство происхождения есть ничто, когда оно не украшается благородством духа». Після виходу з ун-ту А.-П. обрано його почесним членом. Віце-президент Моск. імперат. т-ва с. г. (Московское императорское общество сельского хозяйства) (1845—48). Брав участь у роботі Рос. пед. академії. Засновник Т-ва шанувальників рос. словесності

Антон Антонський-Прокопович
З портрета XIX ст.

Гетьман **Данило Апостол**. З портрета XVIII ст.

(«Общество любителей российской словесности») та його перший голова (6.06.1811—10.10.1826). Опублікував у зб. праць Т-ва багато статей, в т. ч. «О преимуществах и недостатках российского языка», «Мысли о различии ударения в одних и тех же словах и примеры оным по церковному и гражданскому произношению», «О пользе просвещения, о влиянии на оное языка и об удовольствиях в науках и словесности», «Буква А производного словаря» та ін. Був членом багатьох вчених ін-тів, т-в, в т. ч. Т-ва шанувальників ученості («Общество любителей учености») при Моск. ун-ті (з 1789), Т-ва змагання фізичних і медичних наук («Общество соревнования физических и медицинских наук») при Моск. ун-ті (з 1804), Т-ва історії і старожитностей російських («Общество истории и древностей российских») (з 1807), почесним членом Т-ва шанувальників рос. словесності при Яросл. Демидівському уч-щі (з 1814), Моск. імперат. т-ва с. г. (з 1820), Т-ва шанувальників комерційних знань («Общество любителей коммерческих знаний») (з 1821) тощо. Останні роки життя працював у Моск. імперат. т-ві с. г. й видавав журн. «Земледельческое общество».

Тв. Три загадки ВЗ, 1782, ч. 3; Слово о начале и успехах наук, и в особенности естественной истории. М., 1791; Слово о воспитании. Речь на акте Университета. М. [1798]; О воспитании. М., 1818; Отчет о визитации училищ Рязанской губернии в 1805 г. ТРАК, 1888, т. 3, № 3.

Літ. Шевырев С. П. Антон Антонович Прокопович-Антонский.. М., 1848; Биографический словарь... Московского университета.., ч. 1. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю.., Полтава, 1913; Белявский М. Т. 200-летие Московского университета. М., 1955; Шип Н. А. Русско-украинское культурное сотрудничество... К., 1988.

Т. О. Дороніна
В. Н. Жук
М. Г. Лабінський

Анто́нський-Прокопо́вич (Прокопович-Антонський) Вукол Антонович, чернече ім'я Віктор (1748, с. Перевода Ніжинського полку, тепер не існує — 28.04.1825, м. см. невід.) — викладач, архімандрит. Н. в сім'ї сільс. священика. 1764—1777 навчався у КМА. Закінчивши повний акад. курс, залишився викладачем нижчого класу граматики КМА. У лип. 1778 прийняв чернечий постриг. Продовжив викладання у серед., потім у вищому класі граматики. З вересня 1785 — проф. поетики, з 1787 — проф. риторики. 1786 — бібліотекар КМА. А.-П. поважали й любили колеґи й студенти. Один з його вихованців І. *Тимківський* згадував: «Він був добре помітний і шанований, вчення сильного, дотепний і солодкоречивий, міцного здоров'я і благовидний...» Дбав про різнобічну освіту студентів. Створив у КМА студ. т-во «для читання добрих книг та газет» (1785). «Збиралися рано,— писав І. Тимківський у «Спогадах»,— у братській обителі, пили чай і по черзі читали кращі статті періодичних видань, переклади Фенелона, Калімаха й інше.., а з першим дзвоном до пізньої обідні він вів нас з великими ключами в академічну бібліотеку... Там залишалися ми до кінця обідні». Від своїх братів М. *Антоновського* та А. *Антонського-Прокоповича* одержував з Москви газети для студентів — «Московские ведомости» та «Новости». Під час відвідування КМА імп-цею Катериною II (1787) виголосив промову на її честь. 1790 А.-П. залишив КМА у зв'язку з висвяченням в архім. Йосифо-Успенського м-ря Моск. єпархії. 14.08.1799 переміщений архім. Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря, 1800 — Моск. Богоявленського, у черв. 1801 — Моск. Донського Богородицького м-ря. 11.12.1809 відпросився на спочинок до одного з м-рів України.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

О. М. Сандалюк
З. І. Хижняк

Апо́стол Данило Павлович (4.12.1654, м. н. невід.— 17.01.1734, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.) — гетьман України, благодійник КМА. Апостоли походили з Молдавії із старовинного і знатного роду Катарреу. Батько А. прибув в Україну 1648, служив сотником у Яреми Вишневецького. 1653 одружився з дочкою миргород. полковника Лісницького Марією. 1655 перейшов на козац. службу. 1662—63, 1672—83 — миргород. полковник. А. здобув хорошу освіту. Достеменно невідомо, чи навчався він у КМА, але його освіченість, ерудиція, правові знання дають підставу так вважати. 1677 одружився з укр. шляхтянкою Уляною Іскрицькою. Успадкувавши і примноживши батьківські маєтки, став одним з найбагатших людей у Гетьманщині. 1724 А. володів 4 містечками, 16 селами, 3 сільцями, 1 слобідкою і 10 хуторами, всього — 2678 дворів. Крім того, мав за́мок, пасіки, тютюнарню, килимарню, млини, цегельні, винокурні, броварні, солодівні, шинки, отари худоби і т. ін. З 1683 упродовж 45 років був миргород. полковником. Виявив неабиякі військ. здібності. Ходив під Азов, брав участь у Крим. походах, де «знатную паче прочіїх показував хоробрість». За гетьмана *І. Мазепи* був наказ. полковником козац. військ, які брали участь у Північній війні 1700—21. Відзначився у боях під Ерестфером (1701), Варшавою (1705). Однодумець і сподвижник І. Мазепи. Однак у лист. 1708 одним з перших зрадив його і в битві під Полтавою був на боці рос. армії. Пізніше брав участь в Прутському (1711), Дербентському (1722) та Астраханському (1723) походах. А.— один із найвпливовіших старшин за гетьмана І. *Скоропадського*. У 1720-х рр. підтримував П. *Полуботка* в його намаганнях відновити автономію

Гетьманщини, а найголовніше — скасувати Малорос. колегію й повернути право на вибори гетьмана. Після арешту Полуботка А. був узятий під арешт (1724) і разом з ген. старшинами — обозним Василем Яковичем Журавським та хорунжим Я. *Лизогубом* — ув'язнений у казематах Петропавлівської фортеці. Після смерті імп. Петра І заслання до Сибіру було замінено інтернуванням А. з сім'єю до С.-Петербурга, де наказано жити «безсъездно». Але у трав. 1726 А. дозволено повернутися в Україну, залишивши заручником сина П. *Апостола*. Перед небезпекою війни з Туреччиною царизм «ради удовольствия й приласканія тамошнего народа» відновив в Україні гетьманство. 1.10.1727 у Глухові А. обрано гетьманом і 26.12.1727 надано жалувану грамоту. У КМА з цього приводу було поставлено п'єсу І. *Неруновича* «Милість Божа», а Я. Галяховський написав панегірик «Луна радості, і вітання, і подяки». У лейпц. виданні «Die Europäische Fama» («Європейські вісті») (1728, № 315) повідомлялося про відновлення гетьманства в Україні, подано біографію й портрет гетьмана.

А. прагнув насамперед відновити укр. державність. 12.03.1728 подав на розгляд президента Колегії іноз. справ гр. Г. Головкіна т. зв. «Статейні пункти», спрямовані на повернення Україні давніх прав і вольностей: виборів гетьмана та ген. старшин вільними голосами, відновлення адм., суд. і військ. структур управління, обмеження в них присутності рос. представників та позбавлення їх права контролю надходжень податків до Ген. скарбової канцелярії, повернення у Київ скасованої імп. Петром І митрополії і т. ін. Відповідь з Росії надійшла у формі наказу, відомого під назвою «Решительные пункты» (22.08.1728), який залишив домагання українців без уваги. Проте А. налагодив адм. управління, зумів оточити себе людьми, які поділяли його погляди і підтримували. Ген. обозним призначив Я. Лизогуба (18.03.1728), ген. суддями — корсун. полк. Андрія Федоровича Кандибу (17.03.1728—трав. 1730) та Михайла Тарасовича Забілу (18.03.1728—26.01.1740), борзнянського сотника; ген. осавулами — сотників Івана Мануйловича (6.12.1728—14.01.1738) й Федора Яковича Лисенка (16.12.1728—1741); ген. писарем — Михайла Турковського (16.12.1728—1739); ген. хорунжим — Якима Івановича *Горленка* (3.01.1729—1741) і ген. бунчужним — бунчук. товариша *І. Борозну* (16.12.1731). Полковником гадяцьким призначено відомого історика Г. *Граб'янку*, лубен. полковником — гетьманича П. *Апостола*. А. багато зробив для впорядкування земельного володіння, насамперед — відновлення ранґових й ратушних маєтностей, припинив незаконне загарбання вільних земель укр. старшиною і рос. чиновниками. 1729—31 провів т. зв. «Генеральне слідство про маєтності». А. упорядкував діяльність Ген. скарбової канцелярії, а також судочинство і законодавство (1730). При А. розпочалася кодифікація укр. права — переклад книг і зведення у єдиний кодекс усіх правових норм, за якими здійснювалося судочинство в Україні. Завершено справу було 1743, вже після смерті гетьмана, і кодекс отримав назву «Права, по которым судится малороссійскій народ...» Він був надісланий до С.-Петербурга, але не затверджений, оскільки царський уряд був зацікавлений у поширенні лише єдиного законодавства на всю Рос. імперію. А. підтримував укр. купців. Добився скасування ряду обмежень, встановлених за імп. Петра І, які привели торгівлю в Україні до занепаду. Спираючись на встановлення заборони росіянам купувати землі в Гетьманщині, спонукав до швидкого виселення тих, хто вже придбав землі. Вживав заходів до виведення з України рос. військ. Кількість полків було скорочено до 6. Зміни, що відбулися за правління А., позитивно оцінили сучасники. Україна, хоч і тимчасово, ожила по страшному погромі, заподіяному царизмом після поразки І. Мазепи. Поверталися в Україну й запорожці, які залишили Олешківську Січ, де перебували під хан. протекцією з часів знищення цар. військами Чортомлицької Січі за підтримку І. Мазепи, і на р. Підпільна заклали Нову Січ (1733).

А. підтримував КМА. 1729 видав універсал, у якому високо оцінив її як інституцію, котра «...всій вітчизні нашій конче потрібна.., де сини України і прочії наукам визволеним навчаються і звідтіля підпору церкві православній і вітчизні належную чинять», і підтвердив ним право Київ. Брат. м-ря на землеволодіння в Київ. полку селами Карпилівкою з присілками, Лутавою, Виповозовом і Косачівкою, перевозом по Десні під Остром, греблею Кудинівською на Острі, селами — Позняками на Оболоні, Плесецьким, Мотовилівкою, Стайками з присілком Стрітівкою і перевозом на Дніпрі, Мостищами з половиною моста на р. Ірпінь, млинами на р. Котор, сінокосами Овлуківськими з озерами, с. Борщівка, ґрунтами Чеснокресними, Трьохсвятительськими понад Либіддю і над ручаями Солонець та Кудрявець, оз. Васильківським біля Чортория, торговими місцями в Києві; в Ніжин. полку — хутором в Івангороді й с. Белмачівка; в Переясл. полку — с. Ядлівка Баришівської сотні. 1732 А. подав т. зв. «Доношеніе» імп-ці Анні Іванівні, доклавши до нього прохання ректора КМА А. *Дубневича* про відновлення для Академії грошової допомоги з Військ. скарбу в сумі 200 руб., яку вона одержувала з часів гетьмана І. Мазепи і втратила із заснуванням Малорос. колегії (1722). Від себе А. додав: «На мій погляд, вищевказані гроші треба видати». А. звертався до КМА і за підтримкою. Так, до роботи в Кодифікаційній комісії (1728—43) були залучені випускники класу філософії: Кузьмінський, значк. товариш Черніг. полку Я. *Огронович*, бунчук. товариш Лохв. сотні В. *Стефанович*, згодом — ректор А. Дубневич, а також випускники ін. класів: радник Київ. магістрату Я. *Величковський*, сотник прилуцький С. *Лукомський*, ігумен Макошинського Миколаївського м-ря Черніг. єпархії *Д. Білинський* і ще 6 студентів КМА. Поховано

Ікона святої Уляни (портрет Уляни Апостол, дружини гетьмана Данила Апостола). Спасо-Преображенська церква у с. Сорочинці. 1732

А. у Сорочинцях у Спасо-Преображенській кам'яній церкві, яку він збудував 1732 і яка стала родовою усипальницею Апостолів. Ікони св. Данила і св. Уляни, на думку дослідників, є портретами гетьмана і його дружини.

А. мав 9 дітей. Сини — Петро й Павло Апостоли — навчалися в КМА, обіймали посади відповідно лубен. й миргород. полковників. На поч. XIX ст. рід Апостолів по чоловічій лінії закінчувався на Михайлові Даниловичу Апостолі (п. 1816). 1801 А. звернувся до імп. Олександра I з проханням передати по смерті його маєтки й ім'я двоюрідному брату, таємному радникові Івану Матвійовичу Муравйову «для збереження роду і прізвища», відомого від «предків по заслугам». Так з'явилися Муравйови-Апостоли. З нащадків роду Апостолів відомі: письменники Василь Ломиковський, автор словника «Про Малоросію», більше відомого як «Словник малоросійської старовини» (1808), Григорій Квітка-Основ'яненко, святитель Йоасаф Бєлгородський (Я. А. *Горленко*), декабристи Сергій та Матвій Муравйови-Апостоли.

Літ. Лазаревский А. Очерки малороссийских фамилий... РА, 1875, № 1; [Апостол П. Д.] Дневник... КС, 1896, № 7–8; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. В кн.: Костомаров Н. Собр. соч., т. 16, кн. 6. СПб., 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Василенко М. П. Матеріали до історії українського права, т. 1. К., 1929; Крупницький Б. Д. Гетьман Данило Апостол... Авсбурґ, 1948; Герасименко Н. О. Данило Апостол... УІЖ, 1992, № 3; Горобець В. М. Присмерк Гетьманщини... К., 1998.

З. І. Хижняк

Апо́стол Петро Данилович (р., м. н. невід. — 1758, м. см. невід.) — полковник лубенський. Молодший син гетьмана Д. *Апостола*. На поч. XVIII ст. кілька років навчався у КМА. Відправлений як заручник до С.-Петербурга, де перебував під наглядом кн. О. Меншикова. Таким чином імп. Петро I вжив заходів перестороги щодо його батька, тоді миргород. полк. Д. Апостола, який свого часу підтримував гетьмана І. *Мазепу*. В С.-Петербурзі А. продовжив навчання разом з сином О. Меншикова. 1723 звільнений після того, як до С.-Петербурга прибув його батько у справі П. *Полуботка*. Д. Апостола затримали, А. повернувся в Україну (поч. 1724). По смерті імп. Петра І Д. Апостола відпущено в Україну (трав. 1726), а А. знову залишився заручником у С.-Петербурзі. 1728 одержав звання лубен. полковника, а 9.09.1728 — грамоту на уряд лубен. полковника, але з наказом жити в Москві. Повернувся в Україну лише влітку 1730. До 1757 керував Лубен. полком. Звільнений у чині бригадира.

Був одружений з Храповицькою (ім'я невід.). Мав двох синів: Данила Апостола — ген. хорунжого (1762—67), члена Малорос. колегії (1767), Якова Апостола (н. 1728) та три дочки: Софію (1721—1773), Олену (н. 1731) й Катерину (1750—1824). А. був високоосвіченою людиною. Г. Енґель, зокрема, писав про нього: «...хотя он никогда не путешествовал, однако очень хорошо говорил и писал: по-латыни, по-польски, по-французски, по-итальянски, по-немецки, и по-русски; знал математику, фортификацию и другие полезные науки...»

А. вів франц. мовою щоденник (трав. 1725 — трав. 1727), у якому подано багато відомостей з історії Лівобереж. України, життя козац. старшини, що примусово, після подій 1708—09, жила в С.-Петербурзі, тощо. Опубліковано щоденник рос. мовою О. Лазаревським.

Тв.: Дневник (май 1725 г. – май 1727 г.). КС, 1896, № 7–8.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России... К., 1993.

О. М. Сандалюк

Арісто́вський Григорій, чернече ім'я Патрикій (р. н. невід., с. Арістовка Сизранського пов. Казанської губ., тепер Респ. Татарстан РФ — р., м. см. невід.) — викладач, письменник, проповідник, архімандрит. Навчався в Казан. семінарії. 1733 вступив до КМА, закінчив повний курс. До Казані повернувся 1744 за викликом єп. Казанського і Свіязького Л. *Конашевича*. Десять років викладав у Казан. семінарії. З 1754 — ігумен Седміозерної Воскресенської пустині (біля Казані), 1755—57 — архім. Іоанно-Предтеченського м-ря, 1757—61 — архім. Зилантіївого Успенського м-ря Казан. єпархії. Гучний розголос мала його промова, виголошена в Казан. Благовіщенському соборі (28.06.1750), в якій викривалися дії чиновників, що з корисливими цілями підтримували в казан. єпархії людей ісламської віри. Противники А. у доносі в С.-Петербурґ витлумачили його виступ як протидію указам Сенату та як порушення правил Дух. реґламенту. Однак це не справило якогось вирішального впливу на долю А., оскільки єп. Л. Конашевич довів у Синоді, що А. указів Сенату не порушував.

Відомий як дух. письменник. У його творі «Синтагміон» вміщено канони та молитви до Ісуса Христа і Пресвятої Богородиці. Крім того, А. переклав з грец. мови три канони Матфея Кіпрського.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 3. К., 1904–06; РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992.

З. І. Хижняк

Армаше́вський Іван Петрович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник веркіївський, хорунжий Ніжинського полку. Походив із козац.-старшин. роду, пов'язаного зі службою в Ген. військ. артилерії. Навчався в Харк. колеґіумі та КМА за гетьмана І. *Мазепи*. Служив у Ніжин. полк. канцелярії. За гетьмана І. *Скоропадського* — військ. канцелярист у Ген. військ. канцелярії. 1724 призначений І. Скоропадським розглядати заплутану маєткову справу після смерті ген. осавула Василя Журавківського в с. Соснівка. 1744—61 А.— сотник Веркіївської сотні Ні-

жин. полку. Зустрічав імп-цю *Єлизавету Петрівну* під час її поїздки до Києва 1744 і підписав петицію старшин про необхідність відновлення в Україні гетьманства. 1767 А.— хорунжий Ніжин. полку.

Літ.: Владимирский-Буданов М. Ф. Акты по управлению... ЧИОНЛ, 1891, кн. 5, отд. 3; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. [Зб. документів]. К., 1993.

Ю. Г. Гаецький

Армаше́вський Петро (бл. 1680, м. н. невід.— бл. 1720, м. см. невід.) — вихованець КМА. Написав лат. мовою панегірик на честь І. *Мазепи* — «Theatrum Gloriae» («Театр Слави»), виданий у Чернігові 1699.

Літ.: Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

Ю. Г. Гаецький

Армаше́вський Сидір Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник веркіївський. Син сотника І. *Армашевського*. Навчався у КМА. Служив у Ніжин. полку як значк. товариш, 1761—66 посідав уряд веркіївського сотника після свого батька. Після 1766 звісток про А. немає аж до 1777, коли його поновлено веркіївським сотником. Служив до скасування полк. устрою. Між його двома урядуваннями служили сотниками брат А.— Павло Армашевський (1766—70) та Іван Виридарський (1770—77).

Літ.: Лазаревский А. Описание Старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978; Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. [Зб. документів]. К., 1993.

Ю. Г. Гаецький

Армаше́нко Іван (1-ша пол. XVII ст., м. н. невід.— не раніше 1680, м. см. невід.) — перекладач, працівник Лавр. друкарні, писар КПЛ. Навчався у КМА. Після 1657 у Новгороді-Сіверському здійснив переклад з лат. мови «Житія блаженного Макарія Римлянина». Ймовірно, у КПЛ прийняв чернечий постриг. У Лавр. друкарні в кін. 60-х — на поч. 70-х рр. XVII ст. займався набором книг польс. мовою. За архім. КПЛ І. *Гізеля* А. очолив польс. відділ друкарні. Л. *Баранович* в одному зі своїх листів до КПЛ (від 18.07.1672) згадував А. як здібного друкаря. Після півторарічної роботи у Лавр. друкарні переведений на посаду писаря.

На поч. берез. 1680 А. разом з намісником КПЛ В. *Ясинським* та блюстителем Ближніх печер Паїсієм Печерником клопотався в Москві про надання КПЛ у власність одного з м-рів Орлов. єпархії — Брян. Свенського або Трубчевського Чолнського як необхідного притулку для укр. ченців на випадок рос.-тур. воєн та для підтвердження майнових прав КПЛ і Київ. Троїцького больничного м-ря. 19.11.1680 А. знову був у Москві в складі посольства від КПЛ разом з проповідником І. *Максимовичем* та дияконом Никоном. Вони висловлювали вдячність за надання КПЛ грамоти на володіння обома м-рями.

Існує припущення, що А.— автор «Синопсиса», оскільки його ім'я прочитується в акровірші, вміщеному у виданні 1680.

Тв.: Письмо типографщика Киево-Печерской лавры о. Армашенка к Черниговскому архиепископу Лазарю Барановичу. ТКДА, 1865, № 8.

Літ.: Баранович Л. Письма преосвященного Лазаря Барановича. Чернигов, 1865; Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский... СПб., 1891; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 3 [№ 31, 430]. М., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры.., т. 1. К., 1918; Будовниц И. У. Словарь... М., 1962.

М. С. Сасина
С. Р. Кагамлик

Армаше́нко (Гармаше́нко), чернече ім'я Наркіс (1695, м. Київ — 1741, м. С.-Петербург) — викладач, проповідник. Походив з міщан. родини. 1704 вступив до КМА. Закінчивши повний курс навчання, 1717 від архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського А. *Стаховського* прийняв чернечий постриг. 1719 тим же архієпископом висвячений в сан ієродиякона. Ймовірно, викладав у Черніг. колегіумі. У КМА викладав риторику з 1719. Склав курс риторики «Liber septem Oratoriae difficultatibus sigillis munitus in gratiam consiliandi legentis ac considerantis [animorum] intus et foris conscriptus, hoc est ab extra decore, laude et dignitate, qua ab intra utilitatem rhetorum adornatus magnifica Tulli Severiensis dextera sedulae menti ad legendum et [utinandum] porrectus anno 1719» («Книга, запечатана сімома труднощами ораторського мистецтва, написана на втіху й пораду тим, хто читає і розмірковує всередині і зовні, тобто оздоблена зовні доречністю, похвалою і гідністю, а зсередини користю риторів; завдяки могутній десниці Сіверського Туллія для читання та вдосконалення старанного розуму видана року 1719»). На примірнику курсу, який зберігається в ІР НБУВ, під заголовком збереглася примітка: «rhetoricos pater — reverendus Narcissus Harmaszenco» («батько риторики преосвященний Наркіс Гармашенко»), а на першій сторінці два написи: «Сию реторику выдал превелебный о(те)ц Наркисс Гармашенко, сродственник о(т)ца Феодосия Сморжевского» і «Его императорского пресветлаго Величества Войска Запорозкаго полковника Гадяцки и кавалера Македонски Михаил Милорадовичя». 1727 А. висвячено в ієромонахи КПЛ єп. Белгородським і Обоянським Є. *Тихорським*. Тут він був одним з кращих проповідників. 1731 ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії С. *Мигалевич* звернувся до Синоду з проханням направити до академії проповідниками двох київ. учителів і назвав кілька кандидатів, у їх числі з КПЛ ієром. А. та ієродиякона Г. *Савицького*. Обидва виїхали до Москви (1731).

Гармаш часів Івана Мазепи
Акварель С. Васильківського. 1900

1739 А. був запрошений архієп. Великоновгородським і Великолуцьким А. *Юшкевичем*, проповідував у м-рях Новгорода, а з 1740 призначений проповідником при Новгор. семінарії. 1741, перебуваючи в С.-Петербурзі, несподівано захворів і помер, там і похований.

Літ. Амвросий (Орнатский) История Российской иерархии, ч. 2. М., 1810; Описание документов и дел... Синода, т. 11 (1731), [№ 342] СПб., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.. ТКДА, 1911, кн. 1; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви. ІР НБУВ, ф. 312, № 680; ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 7зв.; спр. 4, арк. 91зв.—92.

С. Р. Кагамлик
О. М. Сандалюк

Арте́мов Яків (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у міщан. сім'ї. У 1770-х рр. вступив до КМА. 1780 закінчив повний акад. курс. 5.09.1782 звернувся з проханням до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Г. *Кременецького* про призначення його священиком Київ. церкви Миколи Притиска (на Подолі), але митрополит відмовив йому. 27.11.1782 звернувся з тим же проханням до Синоду, мотивуючи своє прохання наміром одружитися з дочкою недавно померлого священика цієї церкви, але й Синод відмовив йому. 1784—88 А. викладав філософію у Полтав. (пізніше Катериносл.) слов. семінарії.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

Арто́вський Павло, чернече ім'я Петро (р., м. н. невід.— 1768, м. Київ) — писар, ігумен. Навчався у КМА від школи синтаксими до класу богослов'я (1742—54), закінчивши її блискуче. З 1754 — судовий писар Київ. консисторії у сані ієромонаха. 1755—58 — кафедр. писар. Київ. Софійськ. м-ря. 1758 був одним з канд. на посаду ректора КМА та ігумена Київ. Брат. м-ря. 11.03.1759 відправлений до Варшави, на місце ієромонаха І. *Павлуцького*, де 1760 став капеланом Варшавської рос. посольс. церкви. У жовт. 1763 повернувся в Україну. 1765 — ігумен Нехворощанського Успенського м-ря Черніг. єпархії, 1767 — ігумен Київ. Петропавлівського м-ря, де помер і похований.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 2—3, 5. К., 1905—08; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Аршене́вський Василь Кіндратович (1758, м. Київ — 27.01.1808, м. Москва) — математик, професор. Навчався у КМА, але не закінчив повного курсу. 1774 перейшов до гімназії при Моск. ун-ті, студентом якого став через три роки. Вивчав мат. науки. 1779 А. зараховано до числа слухачів С.-Петерб. учит. семінарії, які перебували на утриманні Демидівського пансіону. Невдовзі запрошено викладачем арифметики у вищому класі гімназії при Моск. ун-ті, а також перекладачем з лат. і нім. мов. 1785 А. успішно склав іспит на маґістра філософії вільних наук. 1788, після смерті свого універс. вчителя математики Д. С. Анічкова, викладав курс математики у Моск. ун-ті. 1789 — ад'юнкт Моск. ун-ту, а 1795 — екстраординарний проф. математики. Викладав також фортифікацію, артилерію та балістику. 1800—01 запровадив у Моск. ун-ті викладання вищої математики. 1804 став першим проф. каф-ри чистої математики новоствореного ф-ту фіз. та мат. наук, з 1805 — ординарний професор. Уявлення про курс вищої математики А. дають його промови: «Слово о начале, связи и взаимном пособии математических наук и пользе оных» (М., [1794]) та «О связи чистой математики с физикой» (30.08.1802), виголошені на публ. зборах Моск. ун-ту. Це єдині наук. праці А., що збереглися. Вся його б-ка згоріла в Москві 1812. Виконував обов'язки ефора (1780—90-ті рр.). Після реформи вищих навч. закладів (1804) обраний від Ради Моск. ун-ту інспектором казеннокоштних студентів гімназії при Моск. ун-ті. Брав участь у відкритті ряду гімназій та в огляді уч-щ Смолен. і Твер. губ. як візитатор від Училищного комітету. За багаторічну пед. діяльність 1797 А. надано чин колез. асесора, 1801 — надв. радника. За орг-цію гімназій нагороджений трьома золотими табакерками. Похований у Моск. Донському Богородицькому м-рі.

Літ. СЭС, т. 1. СПб., 1847; Биографический словарь... Московского университета, ч. 1. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Историко-математические исследования, в. 8. М., 1955.

Т. О. Дороніна

Аря́нський, чернече ім'я Теофіл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. По закінченні КМА прийняв чернечий постриг в одному з київ. м-рів. 1737 єп. Смоленський і Дорогобузький Г. *Вишневський* викликав його до Смолен. семінарії, заснованої 1715 вихованцями КМА. А. викладав там граматику до 1738.

Літ.: Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ... К., 1904.

О. М. Сандалюк

Аскаро́нський Дем'ян (Даміан), чернече ім'я Дамаскін (1703, м. Київ — 16.04.1769, м. Кострома, тепер РФ) — ректор Новгородської семінарії, архімандрит, єпископ Костромський і Галицький. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА. Був учасником «философического возмущения» 1733 разом з Т. *Александровичем*, Василем Тодорським, Федором Яновичем та ін. студентами-філософами, що виступили на захист свого товариша Пантелеймона Чарнецького, несправедливо покараного префектом С. *Калиновським*. 23.11.1738 прийняв у КПЛ чернечий постриг, 15.05.1739 став ієродияконом. 1740 архієп. Великоновгородський і Великолуцький А. *Юшкевич* викликав через Синод ієром. А. для викладання в новоутвореній

Новгор. семінарії. З 1741/42 навч. р. А. читав там курс синтаксими, 1743/44 навч. р.— піїтики (поетики). Одночасно був проповідником. З 1746 — ректор Новгор. семінарії. 1743 прийняв сан архім. Дерев'яницького Воскресенського м-ря (поблизу Новгорода), але викладання не полишав. По смерті одного з архім. члени Новгор. консисторії хотіли ввести А. до свого складу, однак Синод відмовив їм у цьому, посилаючись на те, що А. «одолжен в епархіи трудом сверх архимандрической должности — истолкованіем семиниристам и прочим приходящим катихизма, обученіем школьников и ставлеников, а в знатние праздники и викторіальние дни сказиваніем проповеди».

А. був настоятелем кількох м-рів Новгор. єпархії: з 1744 — Антоніївського, при якому діяла семінарія, з 1748 — Хутинського Спасо-Варлааміївського, з 1751 — Валдайського Богородицького Іверського. Не поривав зв'язків з КПЛ. Так, 11.10.1756 в листі до архім. КПЛ Л. *Білоусовича* він висловив вдячність за вислані йому з посильним книги: «Новий Завіт», «Апостол» і «Євангеліє» («у футлярі»). У відповідь Л. Білоусович повідомив, що КПЛ надсилає йому в подарунок за «синовську должность» ще ряд книг в оправі «под паргамен». Висвячений 21.06.1758 на єп. Костромського і Галицького. За прикладом ін. архієреїв-українців А. зібрав у своїй резиденції земляків з Києва. У серп. 1758 викликав з КПЛ ієромонаха Т. *Сулиму* й просив КПЛ прислати за його рахунок «добраго человѣка... для устроенія в кафедре моей економом», зазначаючи, що хоча він міг звернутися з подібним проханням до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії, проте не зробив цього, оскільки «болше хочется имети своих, нежели чужих, сеже не для чего иного толко для чести и прославленія добрыми людми святыня нашея общыя матере, Кіевопечерскія лаври». 13.09.1760 А. повідомляв КПЛ, як склалася доля викликаних осіб: Т. Сулиму він висвятив на архім. в Галицький Паїсіївський м-р, ієромонаха Єрофея призначив ігуменом у Железноборовський Предтеченський м-р (1760—65). Ці м-рі вважалися кращими в єпархії — «и не убогіе и спокойны». Єпископ опікувався і просвітництвом краю. 1757 реформував у семінарію школу, відкриту його попередником, єп. Костромським і Галицьким С. *Кулябкою*, збудував для неї нове приміщення і забезпечив учителями з Києва.

А. підтримав митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії *А. Мацієвича*, який виступив проти секуляризації імп-цею Катериною II церк. земель і проти втручання світ. влади у справи церкви. У б-ці Костром. семінарії зберігався його рукопис «Тлъкованіе на 14 посланій Св. ап. Павла». До цієї б-ки перейшли й власні книги А. Помер у сані єпископа, похований у збудованій ним Костром. Лазаревській церкві.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Самарянов В. А. Памятная книга... Кострома, 1868; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905; Описание документов и дел... Синода, т. 23 (1743) [№ 63]. СПб., 1911; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Корчмарик Ф. Б. Духовні впливи... Нью-Йорк, 1964.

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 231; спр. 4, арк. 11—11а, 87; оп. 1 загальночерн., спр. 21, арк. 1—10; оп. 1 друк., спр. 7, арк. 91, 94.

О. М. Сандалюк
С. Р. Кагамлик

Афаназіє́вич Яків Дмитрович (р. н. невід., полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.— р. см. невід., с. Хитці Снітинської сотні Лубенського полку, тепер Лубенського р-ну Полтавської обл.) — сільський священик. Н. в сім'ї селянина. Прізвище «Афаназієвич» взяв від імені свого діда під час навчання в КМА, яку закін., ймовірно, 1762. У старій церкві с. Хитці, збудованій засновником села запорожцем Хитьком, наприк. XIX ст. зберігався докум. козац. громади села за 1762. Громада, очолювана отаманом Іваном Хиленком, «представляла» митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Г. *Кременецькому* обраного нею священика, «обучавшагося в Академіи Кіевской, школы философіи, Іакова Дмитріева сына Афаназіевича.., честнаго, постояннаго... в чтеніи книг и в церковном пеніи искуснаго». Громада висловлювала побажання, щоб до смерті священика о. Петра А. був за «половинного», а після його смерті — і за «цілопарафіяльного» настоятеля церкви с. Хитці. Громада виділила йому ділянку поля в користування. Служив А. у Хитцях дуже довго, піклувався про школу.

Літ. Н. С. Дороги... КС, 1889, № 4

В. Н. Жук

Афана́сієв Федір Гнатович (1759, с. Щебри Глухівської сотні Ніжинського полку, тепер Глухівського р-ну Сумської обл.— р. і м. см. невід.) — вихованець КМА. Син козака Гната Афанасієва. Навчався у КМА 13 р. з 1774. «1787 года февраля 20 дня» А. отримав атестат про те, що він, «...находясь в Кіевской Академіи с 1774 по сей 1787 год, обучался латинской Грамматике, Поезіи, Риторике, Философіи і Богословіи год с успѣхом Преизрядным, так же Французскому и Еврейскому языкам, вел себя притом премногочестно, добропорядочно и ни в чем не подозрительно, к указной Присяге в надлежащее время приведен. Лет ему от роду двадцать восем. А ныне по его желанію от той Кіевской Академіи уволен. О чем ему Афанасіеву из оной сей аттестат дан, с которым

Атестат випускника Києво-Могилянської академії Федора Афанасієва. 1787

Сотник
Малюнок з книги О. Рігельмана «Летописное повествование...» 1847

должен он явится в правленіе наместничества Новгородско-Северскаго». Атестат написаний прекрасним почерком. Його підписали ректор і архімандрит В. *Миславський*, префект ігумен Д. *Устимович*, писар студент філософії Іван Стовпяцький.

Архіви: НаУКМА, ф. 1 атестати.

В. С. Брюховецький

Афе́ндик Давид Степанович (1717, м. н. невід.— між 24.01.1768 і 1779, м. см. невід.) — сотник баришівський, бунчуковий товариш. Його предки (згадуються у XVI—XVII ст.) були львів. міщанами грец. походження, належали до Львів. братства. Дід А. Семен, паркалаб м. Сороки (тепер Респ. Молдова), 27.08.1712 одержав гетьман. універсал на с. Кулажинці Басан. сотні Переясл. полку (тепер село Гребінківського р-ну Полтав. обл.). 1724—26 — наказ. переясл. полковник, 1744—45 — баришів. сотник. Батькові А. вдалося розширити земельні володіння родини: 1730 йому вже належало 25 дворів у Борисполі.

А. навчався у КМА: значився в списках учнів класу інфими за 1727. Ймовірно, 1732 або 1733 закінчив клас філософії, бо вже 1733 розпочав службу. Брав участь у війні між Августом III та Станіславом Лещинським за польс. престол (1733—35), а також у Рос.-тур. війні 1735—39. 1736 А. був у поході фельдмаршала Б. К. Мініха на Перекоп, а 1737 — під Очаків. З 14.06.1745 до 1768 очолював Баришів. сотню (Переясл. полк). 24.01.1768 вийшов у відставку в ранзі бунчук. товариша.

А. був одружений з Анастасією Петрівною (прізвище невід., яка 1779 вийшла заміж вдруге за Олександра Косташа, сотника бобровицького) і мав чотирьох дітей: доньку Анастасію та трьох синів — Степана, Федора й Павла.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини... К., 1995; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Афе́ндик Іван Корнилійович (р., м. н. невід.— після 1848, м. см. невід.) — віце-губернатор, дійсний статський радник. Син Корнилія Максимовича Афендика, бунчук. товариша, онук М. *Афендика*. Бл. 1791 — студент класу поетики КМА. Вчився, очевидно, лише до класу філософії, бо вже 24.10.1795 розпочав службу у Київ. цивільній палаті й менш ніж через півроку ([illegible].03.1796) дістав свій перший чин — колез. канцеляриста. Кар'єру завершив у чині дійсн. стат. радника, який одержав 7.08.1836. Протягом життя обіймав ряд адм. посад, гол. чином, у С.-Петербурзі, у фін. держ. установах: працював у Держ. позиковому банку (з 9.12.1802), у Деп. м-ва фінансів займався справами держ. банків (з 27.08.1803), був секретарем Деп. держ. майна (від 1.01.1812). Під час Франц.-рос. війни 1812—15 перебував на посаді бухгалтера і працівника комітету петерб. ополчення, що займався постачанням провіанту. Після війни А. продовжував працювати у Деп. держ. майна: 21.01.1822 — правитель Канцелярії, а від 3.08.1826 — начальник 1-го відділення. У 1830-х рр. обіймав посади волин. (1832—37) та псков. (1837) віце-губернатора. З 3.06.1837 — голова Псков. казенної палати. Був ним ще 1848. Відзначено держ. нагородами: орденом св. Володимира IV ст. (1818) та III ст. (1829), орденом Станіслава I ст. (1840).

А. був одружений із Софією Василівною Нертовською. Мав чотирьох синів (Федора, Корнилія, Василя й Олександра) та двох дочок (Катерину та Надію).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

О. Ф. Задорожна

Афе́ндик Іван Семенович (поч. XVIII ст., м. н. невід.— до 1763, м. см. невід.) — капітан. Походив з козац.-старшин. роду з Переяславщини. Син Семена Афендика. Мав двох братів: Миколу, вороньківського сотника (1724—27, 1729—47), та Антона, ротмістра Брян. полку. Здобув спочатку домашню освіту, потім навчався у КМА, де 1727 був студентом класу риторики. Разом з братом Антоном мав маєтності у родових володіннях — с. Кулажинці та с. Стара Басань Басан. сотні Переясл. полку. Служив у армії. Одержав чин капітана.

Одружився з Іриною Ґеорґіївною (1711 — після 1763), прізвище невід., з якою мав чотирьох синів (Івана, Василя, Степана, Семена) та трьох дочок (Марію, Ганну та Феодосію).

Літ.: Реестр учителей и учеников... В кн.: Описание документов и дел... Синода, т. 7 (1727). СПб., 1885.

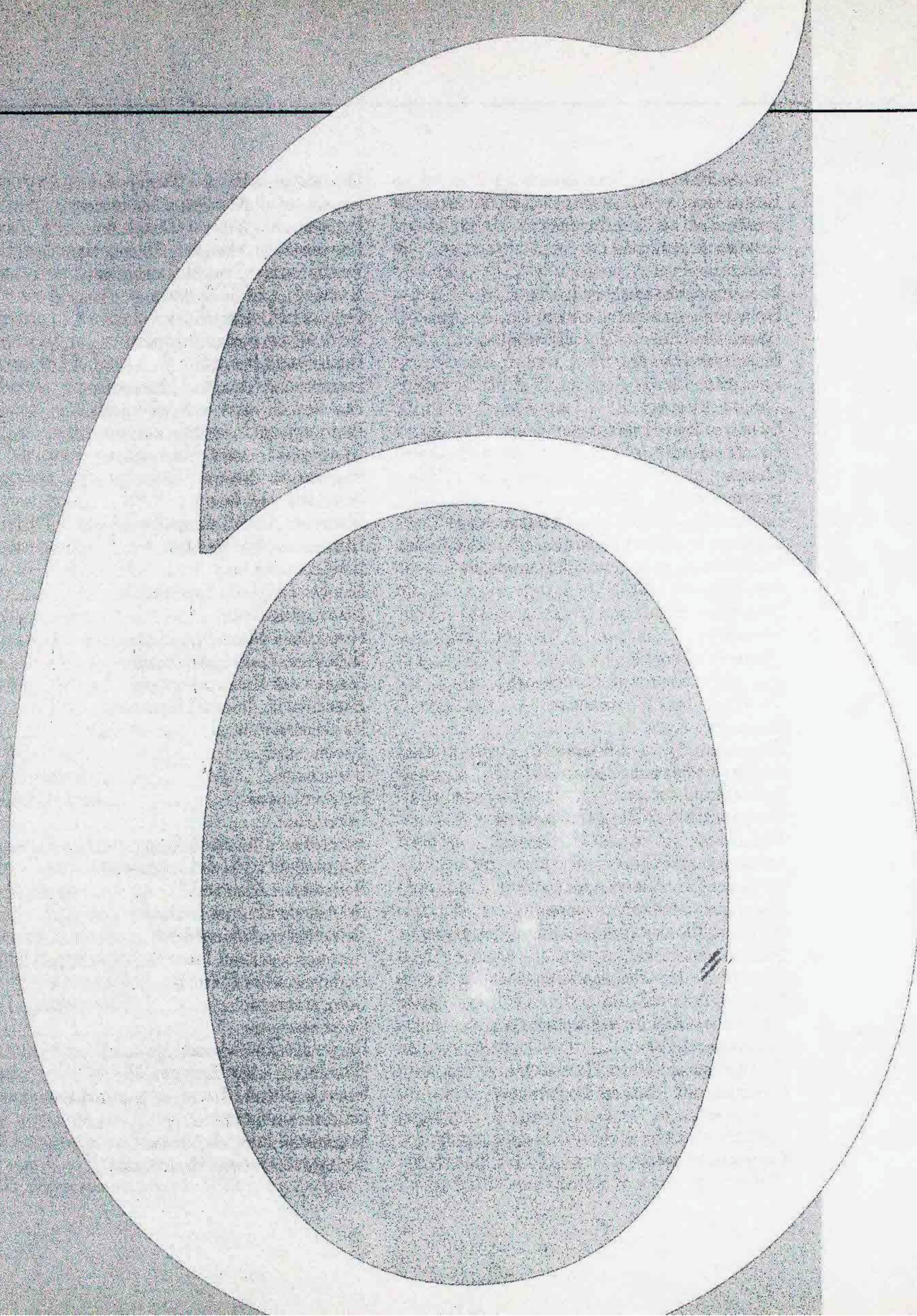
Архіви: ЦДІАК, ф. 990, оп. 1, спр. 414, арк. 284

І. І. Кривошея

Афе́ндик Максим Степанович (1723/24, сот. м-ко Бориспіль Переяславського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— до 1798, м. см. невід.) — сотник бориспільський, полковий хорунжий. Брат Д. *Афендика*. У січ. 1738 згадується учнем класу інфими КМА. Разом з ним навчався молодший брат Михайло Афендик. 21.06.1752 А. змінив батька на уряді борисп. сотника. 5.07.1767 вийшов у відставку у ранзі полк. хорунжого. 1767 підписав «Наказ» до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії від переясл. шляхти. Був одружений з Матроною (прізвище невід.).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908, Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

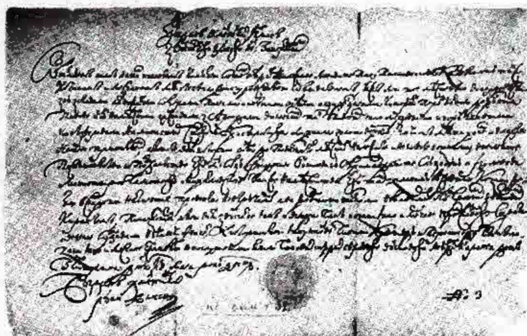
Баєвський Пилип Васильович
Базилевич
Базилевич Григорій Іванович
Базилевич Дмитро Ілліч
Базилевич Іван
Базилевич, чернече ім'я Іустин
Базилевич, чернече ім'я Йов
Базилевич Микита Тимофійович
Базилевич Михайло
Базилевич Петро
Балабан Дмитро
Балабуха Гнат Васильович
Балановський
Балики
Балтич Симон
Бантиш-Каменський Іван Миколайович
Бантиш-Каменський Микола Миколайович
Банулеско-Бодоні Григорій Григорович
Баранецький Павло
Баранович Василь
Баранович
Баранович Ґеорґій
Баранович Євстратій Назарович
Баранович Іван Прокопович
Баранович Лука
Баранович Лук'ян Павлович
Баранович Максим Павлович
Барановський Андрій
Барановський Дмитро Степанович
Барановський Степан Степанович
Барановський Яків
Бардаков Іван Семенович
Барнацький Іван Васильович
Барсук-Мойсеєв (Мойза) Хома Іванович
Башинський Іван
Безбородько Олександр Андрійович
Бенклеєвський Федір
Бережанський Петро Іванович
Березицький Василь
Березницький Пилип Данилович
Березовський Максим Созонтович
Берестович
Беринда Павло
Беринда Стефан
Берлинський Василь Федорович
Берлинський Максим Федорович
Берлинський Матвій Федорович
Берлинський Михайло Федорович
Берлинський Стефан Федорович
Берло Андрій Іванович
Берло Василь Іванович
Берло Володимир Данилович
Биковський Іван
Биковський Михайло Йосипович
Биковський, чернече ім'я Пафнутій
Бистрицький Іван Васильович
Білецький Григорій Кирилович
Білинський Дмитро
Біловольський Іван
Білогородський Григорій
Білоградський Тимофій
Білозерський Ілля
Білоусов Микола Григорович
Білоусович Лука
Білоусович Михайло Андрійович
Білявський Іван Григорович
Білявський Яків Григорович
Блавацький Данило Якович
Блажевський Іван
Блоницький
Блонський
Боболинський
Богацький
Богданович Іполит Федорович
Богданович Кузьма Симеонович
Богданович Максим
Богданович Петро Іванович
Богданович-Любинський
Богомодлевський Іван
Богославський Григорій
Богословський
Богуславський
Богуславський Михайло
Боковня Семен Тимофійович
Болгаревський Михайло Прохорович
Болдинський Єфрем
Борецький Іван Матвійович
Борецький Олексій Васильович
Борецький Поліевкт
Борзаківський Василь Дмитрович
Борзаківський Лев Васильович
Борзаківський Пилип
Бориковський
Бориспольський Микола
Борковський
Боровський Василь
Борозна Іван Владиславович
Борозна Іван Іванович
Борозна Максим Лаврентійович
Борозна Петро Максимович
Борошенко Олексій
Бортнянський Дмитро Степанович
Борщевський Василь Петрович
Борянський Венедикт
Брайко Григорій Леонтійович
Бранкевич Михайло Степанович
Братановський Іван
Братковський Данило Богданович
Бродакевич, чернече ім'я Артемій
Бродакевич, чернече ім'я Транквіліон
Бродський Кирило
Бронкевич
Брульйон П'єр
Брусковський Лук'ян Іванович
Брюховецький Іван Мартинович
Бугаєвський
Бугаєвський Мусій
Бугартовський Прокл
Бужинський
Бузановський Артемій
Бузановський
Булатницький Єгор
Бунґе Християн Георґович
Буржинський
Бурляй Іван Карпович
Бурляй Михайло Карпович
Бутовський Михайло Іванович
Бутолич Олександр Захарович
Бучинський-Яскольд Олександр
Бялковський Василь

Бабако́в Яків Гаврилович, чернече ім'я Ієзекіїль — див. *Діаковський* Яків Гаврилович, чернече ім'я Ієзекіїль.

Бае́вський Пилип Васильович, чернече ім'я Теодосій (р. і м. н. невід.— 11.03.1678, м. Слуцьк, тепер райцентр Мінської обл., Респ. Білорусь) — префект КМА, єпископ Білоруський. Закін. КМА, з 1646 викладав у ній риторику. Префект КМА і намісник ігумена Київ. Брат. м-ря. Поет з оточення П. *Могили* («Києво-Могилянський атеней»). Писав лат. та польс. мовами, автор панегіриків: т. зв. шлюбного панегірика «Choreae bini solis et lunae... in nuptiis... Janussii Radivil et Mariae despotae Moldaviae filiae applaudente Collegio Mohilano Kioviensi» (К., 1645) («Подвійний хороводний танець... на весіллі Януша Радзивілла і Марії, господарівни Молдавії, під оплески Колегії Могилянської Київської»), «Sancti Petri metropolitae Kijoviensis thaumaturgi Rossiae... Petrus Mohila...» (К., 1645) («Святого Петра митрополит Київський, хрестотворець руський... Петро Могила»), «Tentoria venienti Kioviam... Adamo de Brusilow Svendoldicio Kisiel a Collegio Mohilaneo Kiouiensi expansa» (К., 1646) («Шатро, принесене в Київ Адамом з Брусилова із Свентольдів Киселем і розпростерте Колегією Могилянською Київською»). Б. займався відбудовою Трьохсвятительської церкви. 1650 став настоятелем Київ. Видубицького м-ря, потім — Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Б. *Хмельницький* рекомендував його цареві Олексію Михайловичу як «з'ѣло потребного церкв'ѣ Божій... іскусного мужа й премудра і на всяко діло в'ѣр'ѣ нашій благочестивій благопотребна». Патріот України, Б. намагався привернути увагу царя до Києва — «Сіону нашого, от которого закон изидє с просв'ѣщеніем і крещеніем всея Россійскія землі». Дуже швидко переконався в марності сподівань. Разом з митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії С. *Косовим* та архім. КПЛ Й. *Тризною* виступав проти підкорення України Моск. царству. Текст протесту було занесено від імені С. Косова та Й. Тризни до луцьк. гродських книг. Б. таємно перебрався до Слуцька під покровительство лит. коронного гетьмана Януша Радзивілла, де був архім. Слуцького Троїцького м-ря Мінської єпархії. Мав титул коронного намісника Київ. митрополії Великого князівства Литовського. 1669 хіротонований, а 20.04.1672 затверджений єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським (Білоруським).

Літ.: Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., [кн.] 1. М., 1899; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Титов Хв. Стара вища освіта..., К., 1924; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981.
Архіви: Голубев С. Т. Картотека выдающихся деятелей Киево-Богоявленского братства, Киево-братской школы, Киево-Могилянской коллегии. IP НБУВ, ф. 194, № 108.

З. І. Хижняк
В. О. Шевчук

Базиле́вич (рр., м. н. і см. невід.) — композитор і диригент 2-ї пол. XVII ст. Навчався у Львів. брат. школі, а у 90-х рр. XVII ст.— у КМА. Керував акад. капелою, а повернувшись до Львова,— капелою Львів. братства. Автор партесних творів.

Літ.: Мистецтво України... К., 1997.

М. Г. Лабінський

Базиле́вич Григорій Іванович (1759, м. н. невід.— 26.02.1802, м. см. невід.) — доктор медицини, професор патології і терапії. Походив з родини священика. Навчався у КМА. 1783 перейшов до С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ща при С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі, де 1785 дістав звання лікаря. 1785 для підвищення кваліфікації направлений до Страсб. ун-ту, де, захистивши дисертацію «Dissertatio de systemate resorbente. Argentorati» («Дисертація про систематизацію резорбентів. Насичені сріблом») (1791), одержав диплом і ступінь д-ра. З наук. метою перебував у Німеччині та Франції, на два роки залишився у Геттінген. ун-ті. На запрошення д-ра С.-Петерб. держ. мед. колегії барона Васильєва повернувся в Росію. 29.10.1795 Б. призначено проф. патології та терапії при С.-Петерб. мед.-хірург. уч-щі. 1799 обрано першим ученим секретарем С.-Петерб. держ. мед. колегії; був також першим клінічним проф., але через хворобу 1801 залишив усі посади. Брав активну участь у розробленні планів розвитку медицини в Росії. За його ініціативи були створені перші клінічні палати.

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь.., ч. 1. М., 1836; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886.

Л. А. Пиріг

Базиле́вич Дмитро Ілліч, чернече ім'я Веніамін (26.10.1787, с. Велика Мотовилівка Васильківського пов. Київського намісн., тепер с. Червона Мотовилівка Фастівського р-ну Київської обл.— 4.12.1873, м. Київ) — архімандрит, начальник Лаврської друкарні. Походив з родини священика. 1799 батько віддав Б. до хору митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні*, а 1800 — до КМА. Співав в акад. хорі з правом проживання в бурсі для хористів. Навчався до повного закінчення КМА. Виявив здібності у кресленні, архітектурі та механіці. 1810 Б. ще студентом призначено гол. наглядачем будівництва другого поверху кам'яного сирітського будинку, тобто бурси, в якій пізніше було розміщено Києво-Подільське дух. уч-ще (тепер приміщення НаУКМА). З 15.08.1819 — послушник КПЛ, коректор Лавр. друкарні. 29.05.1821 висвячений у сан ієромонаха.

Універсал Богдана Хмельницького
Київському Золотоверхому Михайлівському монастирю від 22.05.1654 р.

Іустин Базилевич.
З портрета XVIII ст.

15.07.1822 митрополит Київський і Галицький Євгеній Болховітінов призначив Б. нач. Лавр. друкарні, в якій він прослужив до 27.02.1855. Б. відповідав за випуск дух. і світ. книг. Під його наглядом друкувалися твори Є. Болховітінова: «Описание Киево-Софийского собора и Киевской иерархии...» (К., 1825), «Описание Киево-Печерской лавры...» (К., 1826; 1831), «История княжества Псковского» (К., 1831), «Проповеди митрополита Евгения». За дорученням митрополита Б. уклав «Полный Киевский месяцеслов», який витримав кілька видань. Був також проповідником, членом Дух. собору КПЛ. На все життя залишилась у Б. любов до архітектури і механіки, яка зародилась у нього в КМА і яку він реалізував, виконуючи обов'язки архітектора під час будівництва лавр. приміщень. 27.02.1855 Б. висвячено в сан архімандрита й призначено на посаду настоятеля Київ. Видубицького м-ря. 23.08.1867 звільнено через похилий вік і слабкість зору на спочинок до КПЛ. Поховано в Китаївській пу́стині (КПЛ).

Літ.: Некролог. Киев. ЕВ, 1873, № 24.

Архіви.: ЦДІАК України, ф.128.

А. В. Бондар

В. А. Шиденко

Базиле́вич Іван, чернече ім'я Іринарх (р. н. невід., с. Антонівка, тепер с. Мала Антонівка Білоцерківського р-ну Київської обл.— після 1814, м. см. невід.) — викладач, ректор Крутицької семінарії, архімандрит. Освіту здобув у КМА. Навчання розпочав 1742 у класі аналогії, закінчив у класі богослов'я. 1767 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 1768 Б. висвячено у сан ієродиякона. Працював проповідником і викладачем КМА у класах аналогії, інфими, синтаксими й піїтики (1768—75). Залишив по собі добру славу. 1775 Б. викликано до Москви, де був ігуменом Покровського м-ря Моск. єпархії і викладачем піїтики та ректором Крутицької семінарії. 1777 за станом здоров'я повернувся до Києва, згодом перебрався до Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії. 1785—87 — ігумен Козелецького Георгіївського м-ря Черніг. єпархії. Звільнений 1788 по секуляризації монаст. земель на спочинок, повернувся у Мгарський м-р. 1795 Б. переведено до Київ. Видубицького м-ря, звідти — до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, де перебував до 1814. Імовірно, помер і похований у цьому м-рі.

Б. залишив по собі чимало рукоп. проповідей, знайдених у минулому столітті, але надруковано з них лише одну.

Тв.: Слово в день равноапостольного князя Владимира. Киев. ЕВ, 1877, № 18.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

В. О. Андрушко

Базиле́вич (Василе́вич), чернече ім'я Іустин (р. і м. н. невід.—17.08.1709, м. Київ) — проповідник, начальник Лаврської друкарні, митрополит Бєлгородський та Обоянський. Освіту здобув у КМА бл. 1660—70-х рр. По закінч. навчання прийняв чернечий постриг у КПЛ і незабаром призначений нач. Лавр. друкарні й проповідником. Як один з найосвіченіших лавр. ченців Б. їздив до Москви з важливими дорученнями. Коли Київ. митрополія потрапила під зверхність Моск. патріархату (1686), для КПЛ було особливо важливо зберегти свої давні привілеї: ставропігію, право вільного вибору архім. тощо. У лип. 1690 Б. разом з А. *Миславським*, Є. *Завадовським* та деякими ін. лавр. служителями їздив до Москви з чолобитною від КПЛ, скріпленою підписом гетьмана І. *Мазепи*, про дозвіл обирати лавр. настоятеля за давнім монаст. звичаєм. Одночасно в чолобитній ішлося про те, що цю посаду не можна поєднувати з саном митрополита, бо це суперечить лавр. ставропігії: «митрополит бо киевский искони не належал и не належит до архимандрии печерской». Однак прохання лавр. братії було відхилене. У серп. 1690 Б. супроводжував до Москви новообраного митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського*, який прибув туди для хіротонії. Під час церемонії посвяти в Петропавлівській соборній церкві Б. виголосив промову перед особами царського двору. 1691 і 1692 їздив до Москви у складі делеґації, яка просила кошти на потреби київ. церков і м-рів, що було дуже поширеним у XVII ст. явищем. 22.01.1704 Б., який був тоді блюстителем Ближніх печер КПЛ, висвятили в Москві на митрополита Бєлгородського та Обоянського. 1709 Б. відпросився до Києва на обітницю, де невдовзі помер. Похований при Київ. Феодосіївській церкві на Печерську.

Тв.: Канон памяти ради смертной ко Пресв. Богородице. В кн.: Петров Н. И. Описание рукописей.., в. 1, [№ 336]. К., 1875.

Літ.: Аскоченский В. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Корчмарик Ф. Б. Духові впливи... Нью-Йорк, 1964; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 7.

С. Р. Кагамлик

Базиле́вич, чернече ім'я Йов (31.10.1723, сот. м-ко Боромля Охтирського полку, тепер село Тростянецького р-ну Сумської обл.— 2.05.1776, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — ректор Переяславського і Харківського колеґіумів, архімандрит, єпископ Переяславський і Бориспільський. Освіту здобув у Харк. колеґіумі та у КМА. По закін. навчання прийняв чернечий постриг, згодом його висвячено у сан ієромонаха. Викладав у Харк. колеґіумі, був префектом, а з 1763 — ректор колеґіуму та архім. Харк. Покровського м-ря. За Б. Харк. колеґіум набув значення ун-ту природн. спрямування. 1765 тут були засновані т. зв. дворян. класи для привілейованого студентства з ускладненою програмою,

що охоплювала вивчення нових іноз. мов, математики, геометрії, малювання, інж. справи, артилерії, геодезії та ін. наук. 1765 Б. через Дух.-навч. відомство запровадив штатні посадові оклади для викладачів, розпочав будівництво приміщень для нових класів (закінчено було лише 1773). 1770 переведений на посаду настоятеля Курськ. Знаменського Богородицького м-ря, де відновив слов.-лат. школу. 31.10.1770 хіротонований на єп. Переяславського і Бориспільського. Велику увагу приділяв Переясл. колеґіуму, де, зокрема, 17.09.1773 відкрив новий клас філософії, завдяки чому істотно підвищився рівень навчання і зросло значення Колеґіуму. По смерті Б. в Колеґіумі залишилася його б-ка з 85 книжок грец., лат., євр., укр. та рос. мовами. Похований у кафедр. соборі Переясл. Вознесенського м-ря.

Літ.: Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Войтков А. Иов Базилевич... К., 1903; Дем'янчук В. М. З історії заснування Переяславського колеґіуму. В кн.: Сковорода Григорій... К., 1992.

С. М. Гузенко
Н. Г. Руссєва

Базиле́вич Микита Тимофійович (рр., м. н. і см. невід.) — церковнослужитель. Навчався у КМА. З 1756 — дяк Катерининської церкви при рос. посольстві у Кілі (Шлезвіг-Гольштинія, тепер ФРН) разом зі священиком о. В. *Григоровичем*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Базиле́вич Михайло, чернече ім'я Мануїл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач Смоленської семінарії, поет, драматург. Навчався у КМА. Його ім'я значиться у списках учнів класів граматики, риторики та богослов'я (останній складено між 1747 і 1749). Можливо, навчався у проф. поетики Г. *Сломинського*. 1750 Б. викликано для вчителювання до Смолен. семінарії. 1752—54 викладав тут піїтику. Автор драм. твору під назвою «Declamatio», поставленого ним силами учнів семінарії. Разом з інтермедіями спектакль було показано у Сирну неділю, тобто на Масляницю. На «Declamatio» відчутно позначився вплив трагікомедій В. *Лящевського* і Г. *Кониського*. Твір має морально-повчальний характер, викриває несправедливий суд, гноблення бідних, розпусне життя. Основна думка драм. твору Б.— шкода від пияцтва. Написаний церк.-слов. мовою з численними українізмами, інтермедії — білорус. мовою.

Тв.: [Вірші]. В кн.: Аполлонова лютня... К., 1982.

Літ.: Драматическое произведение XVIII-го века... КС, 1897, № 7—9 (Прил.); Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков... К., 1911.

М. М. Сулима

Базиле́вич Петро (Різе́нко Петро Васильович) (1749, м. Київ — р., м. см. невід.) — викладач, протопоп. Походив з родини міщанина. Очевидно, навчаючись у КМА, прийняв прізвище двоюрідного брата Й. *Базилевича*, на той час ректора Харк. колеґіуму. 19.09.1763 Б. значиться у списку студентів КМА, що присягали на вірність імп-ці Катерині II, як студент класу піїтики, «от роду» 14 років. По закінч. повного курсу КМА запрошений єп. Переяславським і Бориспільським Й. Базилевичем викладати до Переясл. колеґіуму. З 1771 — викладач риторики, 1773—76 — проф. філософії і префект колеґіуму. 1782—83 викладав піїтику. Згодом став золотоніським протопопом.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии... Полтава, 1910; Дем'янчук В. М. З історії заснування Переяславського колеґіуму. В кн.: Сковорода Григорій... К., 1992.

З. І. Хижняк
С. М. Гузенко

Балаба́н Дмитро (Данило), чернече ім'я Діонисій (поч. XVII ст., Волинь — 20.05.1663, полк. м. Корсунь, тепер м. Корсунь-Шевченківський Черкаської обл.) — митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, благодійник КМА. Належав до старовинного роду укр. правосл. шляхти, відомого на Волині, Київщині та Брацлавщині ще у XV ст. До цього роду належали єпископи Львівський, Галицький і Кам'янець-Подільський Арсеній Балабан (1549—65) та його син Ґедеон Балабан (1569—1607). Останній був одним з двох правосл. єпископів, які відмовилися перейти в унію 1596. Під відомим докум., згідно з яким волин. шляхта обіцяла підтримку членам Луцьк. правосл. братства в справі будівництва церкви, школи й шпиталю, стоять підписи Б., І. *Виговського*, майбутнього гетьмана України, та ін. знаних людей.

Б. здобув блискучу освіту, добре знав церк.-слов., польс., лат., можливо, й грец. мови, писав каліграфічним почерком. Б. мав дочку, яка одружилася з шляхтичем Адамом Білостоцьким. Підтримував дружні стосунки з укр. правосл. кн. Ґедеоном-Святополком *Четвертинським*. Є підстави вважати, що Б. виконував дип. доручення короля Сиґізмунда III Вази. У лип. 1650 Б. подарував КМА 200 зл. Це може свідчити, що саме цей навч. заклад був його альма-матер. Навесні 1650 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії С. *Косов* постриг Б. у ченці у Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі. 24.09.1650 він висвятив Б. на Холмську та Белзьку єпархію (1650—51). Будучи правосл. владикою на зх. кордонах укр. правосл. світу, Б. зазнавав особливо сильного тиску з боку католиків. Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 був змушений залишити Холм (1651). Митрополит С. Косов перевів його на Луцьк. та Острозьк. єпархію (1655). У цей час король Ян II Казимир, прихильний до Б., доручив йому підготувати ґрунт для мирних переговорів з укр. урядом. 1655 Б. зустрічався з гетьманом у Чигирині. Б. *Хмельницький* називав Б. «славним луцьким єпископом». 1657 по смерті митрополита С. Косова у Києві на

Діонисій Балабан.
З портрета XIX ст.

Герб Балабанів.
Малюнок з «Лексикона» Памви Беринди. 1627

Соборі новим (48-м від часу хрещення Руси-України) митрополитом обрано Б. Згодом він побував у Стамбулі й дістав підтвердження свого сану від п. Константинопольського (Вселенського) Парфенія IV. Обрання митрополитом Б. було не випадковим: з блискучою освітою, прекрасний організатор і дипломат, палкий прихильник незалежної укр. держави та незалежної від Москви правосл. церкви в Україні й Білорусі, Б. був гідним продовжувачем справи П. *Могили* та С. Косова. Тверда позиція нового митрополита викликала невдоволення Москви, яка хотіла підпорядкувати собі Київ. митрополію. Воєвода М. О. Зюзін вимагав, щоб Б. звертався за благословенням не до Константинопольського патріарха, а до Москви. Б. відмовився, мотивуючи тим, що з часів прийняття християнства митрополити Київські призначалися в Константинополі. Під час Моск.-укр. війни 1658—59 Б. мусив переїхати з Києва, де стояли моск. воєводи, до Чигирина. Він підтримав І. Виговського у прагненні укласти Гадяцький договір, а зять Б. брав участь у налагодженні дип. зносин між Чигирином і Варшавою. Навесні 1659 Б. особисто прибув до Варшави, де сприяв ратифікації Гадяцького договору. Однак 1659 І. Виговський склав гетьман. повноваження, а Ю. *Хмельницький* підписав Переяславський договір, за яким Україна з незалежної держави перетворювалася в автономну одиницю у складі Моск. держави. Посилився наступ на правосл. церкву в Україні. Проте Б. не допускав порушення церк. канонів. Цар Олексій І навіть був змушений просити вибачення у Константинопольського патріарха за втручання у справи укр. церкви, яка тоді ще не перебувала під юрисдикцією Московського патріарха. 1662 у Корсун. Св.-Онуфріївському Гуляницькому м-рі Б. постриг у ченці Ю. Хмельницького (під іменем Ґедеон). Б. помер і похований у Корсуні. Новий митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Й. *Нелюбович-Тукальський* хотів 1669 перезаховати тіло Б. у КПЛ, але моск. воєводи заборонили це зробити.

Літ.: Памятники.., т. 1. К., 1848; Чистович И. Очерки истории Западно-русской церкви, ч. 1—2. СПб., 1882—84; Малеванский Ф. Краткий очерк Киевской митрополии... Киев. ЕВ, 1895, № 3; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко... Нью-Йорк, 1985.

Ю. А. Мицик

Балабýха Гнат Васильович, чернече ім'я Теодосій (1729, м. Київ — 24.07.1793, там само) — ігумен, член Духовного собору КПЛ, лаврський повірений. Походив з родини київ. війта. Навчався у КМА 1741—52 до класу філософії. У жовт. 1745 разом з ін. студентами префекта М. *Козачинського* перебував у С.-Петербурзі. 12.12.1752 прийняв чернечий постриг у КПЛ. Був лавр. повіреним у справах землеволодіння, будівництва, книговидання і т. ін., членом Дух. собору КПЛ. Неодноразово виїздив до столичних міст з різними дорученнями. Влітку 1758 у сані ієродиякона перебував у С.-Петербурзі, супроводжуючи нововисвяченого митрополита Тобольського і всього Сибіру П. *Конюшкевича*, з яким був знайомий ще з часів навчання у КМА. У черв. 1763 архім. Моск. Високопетровського м-ря С. *Юницький* звернувся від імені П. Конюшкевича до архім. КПЛ З. *Валькевича* з проханням направити з Лаври двох учених ченців для викладання в Тобол. семінарії, називаючи при цьому «хотя бы нарочно отца іеромонаха Феодосія Балабуху... на время с возвращеніем». Однак до Тобольська відправили ін. ченців.

Як лавр. повірений Б. бував на прийомах у імп-ці Катерини II, був знайомий з багатьма впливовими сановниками: О. П. Бестужевим-Рюміним, ген.-фельдмаршалом П. О. Румянцевим-Задунайським, гр. Г. Г. Орловим, кн. Г. О. Потьомкіним, кн. М. Ю. Трубецьким, гетьманом К. *Розумовським*. Мав дружні стосунки з відомим ген. Д. І. Дебоскетом, який, будучи автором проекту укріплення лавр. печерних гір, пропонував Дух. собору КПЛ призначити Б. наглядачем за проведенням робіт. Б. допомагав талановитим художникам (зокрема, З. *Голубовському*) закріпитися у лавр. малярні. З успіхом виступав з проповідями, опікувався літ. справами. Взяв у І. *Григоровича-Барського* рукопис його брата В. *Григоровича-Барського* «Путник» і переконав відомого зодчого написати біографію знаменитого брата-мандрівника. У С.-Петербурзі Б. поділився враженнями від «Путника» з вихованцем КМА, духівником імп-ці Катерини II о. Ф. *Дубянським*. 3.02.1768 Ф. Дубянський прислав до КПЛ свого довіреного Яськовського з листом до архім. З. Валькевича, в якому прохав переслати йому «Путника» для «переписки к его знанию» і зазначив, що рукопис перебуває «у отца Феодосія Балабухи». На лист Ф. Дубянського, впливового члена Синоду, благодійника КПЛ, архім. З. Валькевич відповів, що «Путник» Григоровичев сыскан в библиотеке и отдан к переписке села Чаплеевки священнику Омелляну Яновскому».

Для погодження службових справ Б. вдавався до різноманітних засобів. Так, у листі з С.-Петербурга від 24.09.1764 до архім. КПЛ З. Валькевича він просив доставити преосвященному митрополиту Великоновгородському і Великолуцькому Дмитрію Сєченову (перед тим — еп. Рязанський і Муромський) міцної горілки відер із тридцять, бо «краще нічим прислужити йому не можна», й додавав, що «...він не перебирає, як Крутицький [архієп. А. *Зертис-Каменський* — *авт.*], всяку солодку п'є й дивується незадоволенню Крутицького... Виноградного ж не посилайте, а вишнівка добра годилася би» (горілку було надіслано через колез. асесора Енґельґардта нібито не з КПЛ, а приватним чином). Б. мотивував своє прохання ще й тим, що з часу приїзду до С.-Петербурга майже постійно жив у «первосвященного», а «люди мої,— зазначав він у листі,— варену їжу й квас також з дому його... одержують і дрова палимо, ...й сіно наказав преосвященний лаврським коням видавати. Да й його преосвященство в моїй келії часто буває...».

У лист. 1769 митрополит Тобольський і всього Сибіру П. Конюшкевич, який був у КПЛ на спочинку, висвятив Б. в сан ігумена приписного до КПЛ Трубчевського Чолнського Спаського м-ря Орлов. єпархії. Кар'єра Б. обірвалась 1774. За доносом ченців Єпіфанія та Єремії групу сановних ченців було притягнуто до відповідальності за хабарі, розпусту, жорстокі насильства над кріпаками-селянами й простими ченцями. Б. покарали за те, що через необачність посадив п'яного ченця в комору, де той повісився. Позбавлений звання соборного старця і висланий з КПЛ «пешеходно» в Китаївську пустинь, де жив «у трудах» із забороною здійснювати священнослужіння. Через три роки йому було дозволено священнослужіння, проте жити в КПЛ й обіймати керівні посади — заборонено. 1782 на підставі маніфесту з нагоди відкриття в С.-Петербурзі пам'ятника імп. Петру I Синод дозволив Б. повернутися до КПЛ. На поч. 1783 архім. КПЛ З. Валькевич відновив його в званні соборного старця. У цьому сані Б. і помер. Похований у Китаївській пустині. Майно своє він роздав ще за життя. У келії покійного залишилися меблі: ліжко, пофарбоване в червоний колір, стіл чотирикутний простої роботи, пофарбований зеленою фарбою, три простих стільці з шкіряними подушками, один — без подушки, стільчик складаний, три пофарбованих ослони, дві вмуровані в стіну шафи з дверцятами і замками, а також 30 руб., які Г. В. Балабуха, брат покійного, віддав на поминання Б.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальний, спр. 574, арк. 123–137; оп. 1 загальночерн., спр. 270, арк. 3, 7; спр. 1230, арк. 1–8; спр. 1777, арк. 1–7.

В. А. Шиденко

Балано́вський, чернече ім'я Іринарх (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит. Навчався у КМА до філос. класу (серед. XVIII ст.). 1788 згадується архімандритом Мотронинського Троїцького м-ря Переясл. єпархії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Мариновський Ю. Ю. Черкаська минувшина... Черкаси, 1997.

О. Ф. Задорожна

Бали́ки — численний укр. міщан. рід. в Києві, який мав шляхет. права. Герб «Абданк» відомий з серед. XVI ст. Займали різні посади в міських органах самоврядування. Активні захисники православ'я, учасники культ.-нац. руху кін. XVI—поч. XVII ст. Причетні до заснування Київ. братства, підтримували Київ. брат. школу.

Балика Яцько (Яків) (р., м. н. невід.—1613, м. см. невід.) — київський війт. 1610 брав участь у виступі киян проти Антонія Грековича, намісника уніат. митрополита Київського і Галицького Іпатія Потія в Києві, а також в облозі двору катол. біскупа, який завзято наступав на права православних.

Балика Богдан (Божко) Якович (рр., м. н. і см. невід.) — київський війт. Син Яцька Балики. Автор спогадів під назвою «Про Москву, про Дмитрія, царика московського ложного. Сіє писав міщанин київський іменем Божко Балика, який сам там був і самовидцем тому був». 9.01.1612 він занотував, що того дня увечері перед від'їздом до Москви в торг. справах гостював у братів своїх «пана Олександра і пана Созона Балик, войтовичів київських», а також у свого тестя — бурмистра Себастіана Браччі, італ. архітектора, який 1613—1614 керував перебудовою храму Успіння Пресвятої Пречистої Богородиці-Пирогощі. Церква Богородиці-Пирогощі була слобід. храмом. На відміну від монаст. церков і великокнязівських соборів, слобід. храми були не лише культовими спорудами: біля них на торг. площах збиралися сходи, тут зберігали контрольні зразки мір та ваги. Споруджували їх переважно коштом купців та ремісників міста. 1613—33 Київ. Софійськ. собор був у руках уніатів, і церква Успіння Пресвятої Пречистої Богородиці-Пирогощі стала гол. храмом правосл. українців, користуючись особливою пошаною у киян.

Балика Денис (Діонисій) (рр., м. н. і см. невід.) — київський війт. Брат Яцька Балики. Як видно із «Записки» Б. Балики, він перебував на цій посаді (після брата Я. Балики) приблизно з 1611. 1613 бачимо його на відбудові церкви Успіння Пресвятої Пречистої Богородиці-Пирогощі, «що стоїть на ринку в місті Києві». Київський літописець зазначає, що благословив на цю справу «всіх обще живущих у Києві православних християн, синів святої східної церкви» патріарх Константинопольський Тимофій II (1612—21), «...найпаче ж пана войта Діонисія Балику і його наступника Хведора Ходику».

Балика Созон Денисович (рр., м. н. і см. невід.) — бурмистр. Серед тих, хто відбудовував церкву Успіння Пресвятої Пречистої Богородиці-Пирогощі, літописець називає бурмистра пана Созона, «сина того ж войта Дениса Балики, який був упрошений від усього міста приставом і дозорцею до тої роботи».

Балики Петро Созонович і Леонтій Созонович (рр., м. н. і см. невід.) — студенти Київ. брат. школи. Сини Созона Балики. Їхні підписи стоять разом з підписами ін. 20 студентів-риторів під «Вѣршами на жалосный погребъ... Сагайдачного, гетмана Войска Є. К. М. Запорозкого», які були складені «през ректора Касіяна Саковича» і прочитані студентами на похованні славного гетьмана «у неділю проводную 10.04.1622».

Балика Созон(ович) (р., м. н. і см. невід.). Можливо, син Созона Балики. Числився у списках студентів Замойської академії за 1645/46 навч. р.

Літ.: Памятники... т. 2, [отд. 1]. К., 1846; Акты... ЮЗР, т. 2 (1599–1637), [№ 41]. СПб., 1865; Архив ЮЗР.., ч. 4, т. 1. К., 1867; Антонович В. Б. Паны Ходыки... КС, 1882, № 2; Киевская летопись (1241–1621). В кн.: Сборник летописей .. ЮЗР. К., 1888; Исаевич Я. Д. Новые материалы об украинских и белорусских книгопечатниках... В кн.: Книга.., сб. 34. М., 1977; ЕУ, т. 1. Львів, 1993; Яковенко Н. М. Українська шляхта .. К., 1993.

З. І. Хижняк

Микола Бантиш-Каменський
З портрета поч. XIX ст.

Ба́лтич Симон (Симеон) (р. н. невід., Сербія — р., м. см. невід.) — засновник серб. ської художньої школи. У 70-х рр. XVIII ст. навчався у КМА, як і багато його співвітчизників, які йшли сюди «по науку», щоб потім нести її на свою батьківщину. Лише від 1726 до 1762 у КМА зареєструвалося 28 серб. студентів, насправді ж їх було набагато більше. На високому рівні викладалося худ. мистецтво в КМА, зокрема креслення, малюнок, малярство, т. зв. перспектива, архітектура. У б-ці було чимало ілюстрованої л-ри та посібників з малювання, зокрема збірник «Кужбушки». Тут юнаки набували худ. навичок. Багато з них ставали відомими майстрами. З цього приводу серб. дослідник Динко Давидов писав: «...Київ був визнаним центром... педагогіки, видавничої діяльності та мистецтва... Тут зародилось і слов'янське бароко — явище, що відіграло важливу роль у формуванні й розвитку мистецтва не тільки України й Росії, а й Наддунайської Сербії». Б. відкрив малярську школу в м-рі Гомир'є. Не поривав стосунків з Україною. У м-рі й досі зберігаються укр. книжки XVII—XVIII ст. Гомирська школа була найзахіднішою, у геогр. значенні, школою впливу укр. мистецтва на Балканах. У ній, крім Б., викладали Лука Никшич, Йован Горбич, Джордже Мишлевич та ін.

Літ.: Петров Н. И. Воспитанники Киевской академии из сербов... СПб., 1905; Зборник.., [5]. Нови Сад, 1969; Пащенко Є. Українське барокко в Сербії. «Всесвіт», 1977, № 12.

З. І. Хижняк

Банти́ш-Каме́нський Іван Миколайович (1739, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—1787, м. Москва) — державний службовець, меценат. Поч. освіту здобув у родині під наглядом батька М. Бантиша та матері Анни Степанівни, уродженої Зертис-Каменської. 1745 відправлений до Києва, де разом з рідним братом М. *Бантишем-Каменським* навчався у КМА до класу риторики. З КМА обох братів забрав до Москви дядько, архієп. Московський А. *Зертис-Каменський*. Б.-К. слухав богослов'я і філософію в Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1754, не закінчивши її повного курсу, вступив до Моск. ун-ту. Там навчався і товаришував з майбутнім держ. і військ. діячем Росії кн. Г. Потьомкіним. Після закін. навчання Б.-К. вступив на держ. службу. Його кар'єра була не дуже блискучою, але завдяки освіченості, щирості й щедрості користувався любов'ю й повагою в колах інтелігенції. Як цінитель мистецтва підтримував талановиту бідну молодь. Відомий свого часу поет В. П. Петров мав в особі Б.-К. найкращого покровителя, починаючи з часів їх навчання у Моск. ун-ті. Б.-К., незважаючи на обмежені кошти, допомагав КМА. 1768 подарував б-ці свої книжки. Сприяв у влаштуванні у Москві землякам, випускникам КМА.

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь.., ч. 1. М., 1836; Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856.

О. М. Сандалюк

Банти́ш-Каме́нський Микола Миколайович (16.12.1737, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—20.01.1814, м. Москва) — історик, археограф, бібліограф, перекладач, благодійник КМА. Походив з роду молд. бояр, нащадків князів Кантемирів, які 1711 залишили Молдавію разом з господарем Дмитрієм Кантемиром й оселилися в Ніжині Б.-К., син М. Бантиша та Анни Зертис-Каменської, поєднав їхні прізвища в одному. Мав брата І. *Бантиша-Каменського*. Навчався Б.-К. у Ніжин. грец. школі, 1745—54 — у КМА. З 1755 продовжив навчання у Моск. слов.-грек.-лат. академії, у Моск. ун-ті слухав лекції з історії, фізики, математики, франц. мови; самостійно вивчав італ. й нім. мови. 1762 зарахований до Моск. архіву Держ. колегії закорд. справ, де працював понад 50 років, спочатку актуаріусом, з 1765 — помічником управителя Г.-Ф. Міллера, з 1783 і до кінця життя — управителем.

Б.-К. вражав сучасників знаннями, працездатністю і по праву вважався першим рос. археографом і бібліографом. Систематизував та описав величезну кількість арх. матеріалів: старовинні грамоти новгор. і великих князів; справи КПЛ з приписними до неї м-рями; матеріали про приєднання Грузії й Калмикії до Росії; докум., що стосувалися відносин між Росією й Україною, Туреччиною, Крим. ханством, Молдавією, Волощиною, Пруссією. Важливою є праця Б.-К. «Дипломатическое собрание дел... между Российским и Китайским государствами с 1619 по 1792 год». 1780—84 Б.-К. працював над п'ятитомним дослідженням «Дипломатическое собрание дел между Российским и Польским дворами... по 1700 год». Ці та ін. праці Б.-К. увійшли до всіх опубл. у 2-й пол. XIX ст. п'яти видань «Памятников дипломатических сношений Древней России с державами иностранными» — першого наук. систематизованого видання з питань зовн. політики Росії від давніх часів до поч. XIX ст. 37-річна праця Б.-К. в Архіві була систематизована й описана ним в «Сокращенном дипломатическом известии о взаимных между российскими монархами и европейскими державами... переписках и договорах... с 1483 по 1800 год». Крім того, Б.-К. складав бібліографії, алфавітні та систематичні покажчики, у т. ч. алфавітний покажчик титульних аркушів видань кирилицею і гражданським шрифтом з цінними доповненнями про ці видання (РГАДА /М./, ф. 182, № 793, 724). 1781 вийшло в світ перше видання підготовлених Б.-К. «Дневных записок чудотворца Димитрия, митрополита Ростовского», 1805 — «Историческое известие о возникшей в Польше унии, с показанием начала и важнейших, в продолжении оной, через два века приключений...» Цією працею започатковано наук. дослідження історії унії. Виключним знанням Б.-К. в галузі палеографії, його бережливому ставленню до

відтворення текстів старовинних рукописів завдячує наша культура появі «Слова о полку Ігоревім», яке було підготовлене вченим до друку 1799—1800.

1761 вийшла перекладена ним з франц. мови «История России при Петре Великом» Вольтера, 1783 — з лат. мови «История о жизни и делах молдавского господаря князя Конст. Кантемира» Г.-З. Байєра з додатком родоводів князів Кантемирів. Б.-К.— автор багатьох підручників, за якими навчалося не одне покоління рос. семінаристів. Це скорочений виклад філософії Ф.-Х. Баумейстера під назвою «Елементи філософії» (СПб., 1772), теології Т. *Прокоповича*, граматики грец., лат. і євр. мов, лат.-франц.-рос. словник та ін. Особливою популярністю користувалася удосконалена ним грец. граматика В. *Лящевського* «Libri artis institutionum lingua Graecae...», до якої він додав хрестоматію і видав на власний кошт 1779 у Лейпцигу. У б-ці Б.-К. було багато цінних видань, рідкісних рукописів («Летописец Ростовский», «Летописец Псковский», «Степенная книга» та ін.), які Б.-К. подарував Моск. ун-ту. Під час пожежі в Москві 1812 б-ка згоріла разом з будинком, але Б.-К. вдалося врятувати всі матеріали архіву, які він вивіз у 105 скринях до Владимира, а потім до Нижнього Новгорода. Книжками з б-ки Б.-К., підготовленими ним арх. матеріалами, скопійованими грамотами й ін. докум. користувалися М. Карамзін, М. Новиков, І. Голиков, Ф. *Туманський*, В. *Рубан*, митрополит Київський і Галицький Є. Болховітінов, кн. М. Щербатов та ін. вчені. Працюючи безперервно у вогких підвалах архіву, Б.-К. 1780 втратив слух, але роботи не припинив. Завдяки його невтомній праці, а також діяльності його колег Г.-Ф. Міллера, А. Малиновського, Моск. архів Держ. колегії закорд. справ став визначним наук. і культ. центром Росії. Б.-К. був почесним членом Рос. АН, Моск. ун-ту, ряду наук. т-в, душею гуртка М. Рум'янцева, віце-президентом Всеросійського біблійного т-ва (Всероссийское библейское общество) і т. ін. Неодноразово нагороджувався орденами: св. Володимира IV й III ст., Іоана Єрусалимського, св. Анни I ст.; мав титул кавалера й графа. 1804 співробітники архіву подарували Б.-К. його портрет з проханням помістити його в приміщенні архіву. Б.-К. допомагав КМА, а найбільше — бідним студентам, бурсакам. Йому належить ідея заснування бурсацької б-ки. 1768 надіслав до КМА спец. прошнуровану книгу, на обкладинці якої зробив напис: «1768 року, жовтня 15 дня... для реєстру книг, які присилають на бурсу доброзичливці...», і вписав свій перший дар. Всього Б.-К. передав до б-ки 154 книги. Помер працюючи. Похований у церкві Моск. Донського Богородицького м-ря поряд з дядьком по матері архієп. Московським і Калузьким *А. Зертисом-Каменським*, убитим під час чуми 1771 розгніваним натовпом. Гідним послідовником Б.-К. став його син — Д. М. Бантиш-Каменський, історик, археограф, письменник, автор «Истории Малороссии» (М., 1822; 2-ге вид. М., 1830; 3-тє вид. М., 1842), «Словаря достопамятных людей» (М., 1836).

Літ.: Бантыш-Каменский Д. М. Словарь.., ч. 1. М., 1836; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Здобнов Н. В. История русской библиографии.., т. 1. М., 1944; Кобленц И. Н. Н. Н. Бантыш-Каменский... В кн.: Теория и история библиографии... М., 1970; Моисеева Г. Н. Бантыш-Каменский Н. Н. В кн.: Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

З. І. Хижняк

Бануле́ско-Бодо́ні (Банулеску-Бодоні) Григорій Григорович, чернече ім'я Гавриїл (1746, м. Бистриця, принципат Трансильванія, Австрійська імперія, тепер Румунія — 30.03.1821, м. Кишинів, тепер Респ. Молдова) — проповідник, ректор Катеринославської слов'янської семінарії, митрополит Катеринославський і Херсонсько-Таврійський, Київський і Галицький, Кишинівський і Хотинський, екзарх Молдовлахійський, покровитель КМА. Походив з родини збіднілого молд. боярина Григорія Банулеску, що переїхав до Трансильванії з Молдавії, та його другої дружини Анастасії. Бодоні — прізвище вітчима Б.-Б. Про перші роки життя Б.-Б. відомо мало. Навчався спочатку у Бистрицькій школі, звідки його забрав дядько по матері, сільс. священик, який навчив його молд. грамоти, а 1755 на свої кошти відрядив небожа до Семиградської нормальної школи, де той вивчав лат. і слов. мови. Після закін. школи Б.-Б. з освіт. метою відвідав Будапешт та ін. великі міста Угорщини. 1771 вступив до КМА, де два роки вивчав богослов'я. По закінч. КМА для вивчення грец. мови, якою велося богослужіння у Молдавії та Волощині, поїхав до Греції, де три роки навчався у школах на о-вах Хіос, Патмос та Афон і в м. Смірна. 1776 повернувся до Трансильванії, де протягом року вчителював у м. Насауд. 1777 митрополит Молдовлахійський (Мавровлахійський) Гавриїл Каллімах призначив його вчителем лат. мови до Ясської грец. господарської академії, де він познайомився і заприятелював з майбутнім митрополитом Никифором Феотокі. Високо цінуючи розум і обдарування Б.-Б., Г. Каллімах вирішив підготувати його до церк. служіння, запропонував знову поїхати до Греції для вдосконалення знань з грец. мови, дав гроші й рекомендаційні листи до патріарха Константинопольського Софронія. 1779 Б.-Б. зустрівся з патріархом. Тоді ж прийняв чернечий постриг у Константиноп. Успенському м-рі від митрополита Парфенія Черніки. Після цього виїхав на о-в Патмос, де три роки вивчав грец. мову. 1781 на о-ві спалахнула епідемія чуми, училище було закрито, і Б.-Б. повернувся до Ясс. Г. Каллімах запропонував йому місце учителя грец. мови в Ясській господарській академії. 31.08.1781 висвячений на ієродиякона, 1.09.1781 — на ієромонаха, став проповідником при митрополичій каф-рі. Але в лип. 1782 на запрошення архієп. Слов'янського і Херсонського Н. Феотокі переїхав до його резиденції в Полтаву, де був призначений учителем

Гавриїл Бануаеско-Бодоні.
З портрета XIX ст.

грец. мови, а з 1783 — префектом Полтав. слов. семінарії. 1784 повернувся до Ясс і 25.03.1785 прийняв посвяту на архімандрита. 1786 «по словесному зав'ѣщанію» свого покровителя митрополита Г. Каллімаха був серед канд. на місце єп. Романського, але не був висвячений. У м. Гуша єп. Яковом призначений екзаменатором ставлеників та єпарх. проповідником. З поч. Рос.-тур. війни 1787—91 разом з молд. господарем Олександром Маврокордато виїхав до Росії, де став учителем його дітей і домовим священиком. За рекомендаціями Маврокордато до архієп. Катеринославського і Херсонесько-Таврійського Амвросія Серебренікова 1788 призначений викладачем грец. мови і філософії та ректором Катериносл. слов. семінарії (м. Полтава). Б.-Б. цілком може вважатися одним з творців грец. школи в Україні й Росії, що дала таких знаменитих еллиністів, як І. І. Мартинов, О. Г. Огінський, М. І. Гнідич. Останній з успіхом перекладав Гомера. 1789 кн. Г. Потьомкін викликав Б.-Б. до Ясс помічником місцеблюстителя Молдовлахійської екзархії архієп. А. Серебренікова. 22.12.1789 неканонічно, за указом імп-ці Катерини II, призначений єп. Бендерським і Аккерманським (Білгородським) і лише 26.12.1791 у Яссах у м-рі Іоссії висвячений у цей сан. 11.02.1792 знову неканонічно, за «Височайшим указом», став митрополитом Молдовлахійським. За Ясським миром від 29.12.1791 рос. війська залишили Дунайські князівства (сучасні Румунія і Респ. Молдова), але Б.-Б. відмовився відійти разом з ними без спец. імперат. указу та синод. ухвали. Новий молд. господар Олександр Мурузі за розпорядженням патріарха Константинопольського Неофіта VII вимагав від Б.-Б. зречення сану, але після відмови 19.06.1792 заарештував його і відправив до Константинополя, де він кілька місяців перебував у в'язниці при патріаршому домі, позбавлений каф-ри. 1.12.1792 Б.-Б. написав листа митрополиту Великоновгородському і Великолуцькому Гаврїлу Петрову, в якому скаржився на неправомірність арешту і порушення його прав, повідомляв про своє прагнення надовго закріпитись у Молдавії. Сподівався, що турки, які зазнали поразки від росіян, не посміють його зачіпати. Розраховував на підтримку рос. урядовців. За клопотанням рос. повноважного посла при Порті отримав у подарунок від імп-ці Катерини II прикрашений коштовним камінням хрест і білий клобук. Завдяки рос. дипломатам Б.-Б. був звільнений і 10.05.1793 за ухвалою Синоду став митрополитом Катеринославським і Херсонесько-Таврійським, а з 1797 іменувався митрополитом Новоросійським і Дніпровським. За цей час перебудував Катериносл. слов. семінарію, освятив місце для будівництва м. Одеса і заклав там перші церкви.

Від 29.09.1799 Б.-Б.— митрополит Київський і Галицький. 7.04.1801 став членом Синоду і нагороджений орденом св. Андрія Первозваного. Перебуваючи у Києві, упорядкував дух. адміністрацію. Зробив обов'язковим для дітей духовенства від 8 до 14 років навчання у дух. школах. Для учнів, яким важко давалось навчання, створив при КМА «русскую школу», в якій вивчалися «пространный» катехізис, коротка священна історія, церк. устав, читання, письмо, інструментальна музика. Б.-Б. намагався ліквідувати звичай передачі священицьких посад у спадок. Особливості церковнослужіння в Україні прагнув узгодити зі всерос. канонами. Для цього Б.-Б., зокрема, заборонив обливальне хрещення, замінив богослужебні книги, надруковані у Почаївській лаврі, на синод. видання.

Б.-Б. як гол. протектор КМА активно впроваджував синод. ухвали в її життя, надавав Синоду щорічні звіти про склад учителів, про зміст акад. програм, витрати коштів тощо. Порушуючи акад. традиції, Б.-Б. сам призначав викладачів, членів акад. правління, ректора, але водночас вживав заходів щодо поліпшення добробуту КМА. 14.12.1799 введено посаду економа і призначено на неї ченця Вавила, який перебував на службі при архієрейському домі. Після секуляризації церк. земель КМА одержувала з рос. держ. скарбниці на госп. потреби 3430 руб., на сиріт — 3993 руб. і на утримання викладачів — 3740 руб. щороку. Становище студентів-сиріт поліпшилось за рахунок зменшення кількості казеннокоштних студентів до 200 чол. 1801 звільнив лікаря Д. *Волчанецького*, який не виконував своїх обов'язків, і 1802 призначив Х. *Бунґе*. Виділив на придбання медикаментів для лікарні 400 руб. Помічником лікаря і працівниками лікарні були студенти КМА. Б.-Б. відкрив додаткові класи нотного співу (1801), інструментальної музики (1801), започаткував клас медицини (1802), запросивши кваліфікованих викладачів.

1803 помер останній суперник Б.-Б. митрополит Молдовлахійський Яків Стаматі. Проте і на цей раз йому не вдалося утвердитися в Яссах. Митрополича каф-ра дісталася Веніаміну Костакі. 21.08.1803 Б.-Б. звільнився на спочинок. 1805—10 жив у Одесі та Дубосарах, пильно стежачи за перебігом подій у Молдавії. Росія почала готуватися до війни з Туреччиною. Одеса і Дубосари були вигідними пунктами для спостереження за молд. справами і для втручання в них. Після того як рос. війська увійшли в Дунайські князівства, Б.-Б. було призначено (27.03.1808) членом Синоду та екзархом у Молдавії, Волощині та Бессарабії, що були виведені з-під юрисдикції Константинополя і підпорядковані Синоду. Очевидно, Б.-Б. сам запропонував синод. оберпрокурору кн. О. М. Голіцину свою кандидатуру. 18.05.1808 він прибув до Ясс, 22 трав. склав присягу. Йому підпорядковувались Волоська митрополія з трьома єпископствами та два єпископства Молд. митрополії. У руках Б.-Б. зосередилася велика влада. Крім екзаршої і митрополичої посад, він займав перше місце у молд. дивані, тобто справляв безпосередній вплив і на цивільне управління країною. Б.-Б. знову взявся до реформування дух. устрою князівств, беручи за зразок Рос. імперію. Він відкрив дикастерію для управління справами екзархії, а для митрополії — консисторію;

призначив благочинних, завів метрики та прибутково-витратні книги. З успіхом проводив політику на виведення духовенства з-під юрисдикції світ. влади Туреччини і молд. господаря, а також на вилучення ряду м-рів з-під влади грец. митрополитів. Обмежив кількість священиків та ченців, увівши обов'язковий освіт. ценз. Планував перетворити дух. уч-ще для священнослужителів при м-рі Соколе на повну семінарію. Запропонував створити уч-ще у Волощині. Для цього викликав з Одеси протоієрея Петра Куницького, а з КМА — викладача І. *Нестеровича*. У кін. 1811 Б.-Б. їздив до С.-Петербурга з різними проханнями про потреби екзархату, зокрема, просив перетворити світ. школи на семінарії і передати їх у його відання. Усі заходи Б.-Б. викликали спротив митрополита Волоського Досифея, який не зважав на екзарха і не виконував його розпоряджень. Після скарги Б.-Б. Досифея було усунено. За успішну діяльність як екзарха Молдовлахійського 30.04.1810 Б.-Б отримав орден св. Володимира І ст. Після підписання Бухарестського миру (16.05.1812) Б.-Б. залишився в Бессарабії, яка відійшла до Росії, і поселився у Кишиневі. 21.08.1813 одержав титул митрополита Кишинівського і Хотинського. До його єпархії приєднано зх. частину Херсон. губ. з Одеським, Ананіївським і Тираспольським пов. У січ. 1813 відкрив Кишинів. семінарію, а 1816 шляхет. пансіон при ній — світ. навч. заклад для підготовки держ. службовців. Брав участь в організації перших ланкастерських шкіл у Бессарабії. 31.05.1814 урочисто відкрив друкарню, в якій випущено «Служебник» молд. мовою. Крім дух. книг, у ній друкувалися і навч. посібники для семінарій та уч-щ. Заснував у Кишиневі відділення Всеросійського біблійного т-ва (Всероссийское библейское общество), яке 1817 видало «Новий Завіт» молд. мовою. Помер у Кишиневі від «жестокой простудной горячки». 1.04.1821 похований в Кишинів. Успенському Кипріановому м-рі.

Тв.: Слово, сочиненное и говоренное... при открытіи Вознесенского наместничества 1795 года мая 10-го дня в Свято-Николаевском соборе в городе Ново-Миргороде. К., 1795.

Літ.: Асконченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Гермоген Таврическая епархия. Псков, 1887; Стадницкий А. Гавриил Банулеско-Бодони .. Кишинев, 1894; Жмакин В. Митрополит Гавриил Бодони. РА, 1898, № 11; Орловский П. Материалы для истории Киевской духовной академии с 1798 по 1802 гг. ТКДА, 1904, № 4, 6; Чеховский В. Киевский митрополит Гавриил Банулеско-Бодони (1799–1803 гг.). К., 1905; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Пархомович А. М. Киевская духовная академия... Кишинев, 1914; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 2, ч. 2. Львів, 1984; Бабий А. И. Православие в Молдавии.. Кишинев, 1988; РБС, т. Гааг–Гербель. М., 1991.

О. Ф. Задорожна

Баране́цький Павло (рр., м. н. і см. невід.) — український поет-панегірист. Вірогідно, навчався у КМА. 1686 був тут учителем класу граматики. 1686 видав панегірик гетьману І. *Самойловичу* «Данина ясновельможному його милості пану Іванові Самойловичу... пану протектору, патрону, опікуну й добродієві своєму в школах Киево-Могилянських... на рік 7165...». Прозову частину панегірика написано лат., віршовану — польс. мовами.

Літ.: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981.

В. О. Шевчук

Барано́вич Василь, чернече ім'я Варлаам (поч. XVIII ст., м. н. невід.—5.05.1784, м. Москва) — архімандрит, благодійник КМА. Навчався у КМА. Від 1727 — учень школи граматики. Після 1730 Б. продовжив навчання у Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1737 Синод добирав священика для придворного С.-Петерб. Петропавлівського собору, який мав бути «достойным, ученым, искусным и доброжелательным людям». Вибір упав на Б., студента богослов. класу. У черв. 1745 Б., ключарник Петропавлівського собору, за імперат. указом супроводжував у подорожах кн. Гессен-Гамбурзького Фрідріха II. 22.05.1762 звільнений за власним бажанням, повернувся в Україну. У КПЛ прийняв чернечий постриг і був висвячений на ієродиякона та ієромонаха. 28.01.1768 Синод на прохання гол. попечителя Імперат. виховного дому І. І. Бецького звелів КПЛ відправити за її кошт «ученого таких качеств, чтоб в ученіи и в поступках своих оказывал непритворную добродетель и благочестие», для учителювання в зазначеному закладі. Адміністрація КПЛ відправила Б., який на той час займав посаду нач. Голосіївської пустині (КПЛ) і був членом Дух. собору. У квіт. 1768 уже перебував у Москві, про що з виявом вдячності повідомляв І. І. Бецький. З цього приводу архієп. Московський і Калузький А. *Зертис-Каменський* писав архім. КПЛ З. *Валькевичу* (21.04.1768 з Моск. Чудового м-ря), що «избраніе отца Барановича в воспитательный дом тем болшую приносит похвалу Лавре Святой, чем менше присылка столь честнаго старца ожидаема здесь была». 1768 Б. призначено ігуменом Моск. Іоано-Златоустівського м-ря (з 13.11.1775 — архім.) та катехізатором Імперат. виховного дому; залишався на цих посадах до смерті. Перебуваючи в Москві, Б. підтримував тісні зв'язки з рідною обителлю, постійно листуючись з архім. З. *Валькевичем*.

Відомий як благодійник КМА, допомагав своїми коштами бідним студентам. 1774—75 після великої пожежі у КМА, під час якої згоріла бурса, Б. вніс до Моск. дворян. банку на рахунок КМА 4000 руб. золотом і сріблом (згодом збільшив внесок до 7820 руб.). За заповітом архім. 5 відсотків від загальної суми щорічно йшли на підтримку незаможних студентів акад. бурс у Києві та Переяславі. Помер і похований у Москві.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов .. СПб., 1877; Серебренников В. Киевская Академия .. К., 1897; Петров Н. И. Описание рукописных собраний ..

Український міщанин.
З книги О. Рігельмана
«Летописное
повествование…»
1847

в. 3, [№ 6051]. М., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 2, 4. К., 1904—05, 1907; Описание документов и дел... Синода, т. 18 (1738), [№ 288]. Пг., 1915; т. 29 (1749), [№ 118]. СПб., 1913.

Архіви: ЦДІАК України, ф.128, оп. 2 черн., спр. 49, арк. 1—27.

Н. В. Рогожина
С. Р. Кагамлик

Барано́вич, чернече ім'я Геннадій (р., м. н. невід.—8.08.1845, повіт. м. Новгород-Сіверський Чернігівської губ., тепер райцентр Чернігівської обл.) — архімандрит. Вірогідно, вихованець КМА. До 1816 — законовчитель у Моск. кадет. корпусі. 1816—22 — архім. Моск. Данилового м-ря; 1822—25 — архім. Волоколам. Йосифо-Успенського м-ря; 1825—45 — архім. Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов.. СПб., 1877.

Н. В. Рогожина

Барано́вич Ґеорґій (Юрій) Прокопович (1776, с. Смоляжи Веркіївської сотні Ніжинського полку, тепер Ніжинського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — хоровий диригент, педагог. Н. в сім'ї священика, о. Прокопа Григоровича Барановича та Ксенії Василівни. Рід Барановичів (герб «Сірокомля») належав до давньої укр. шляхти, предки яких вкорінилися з XIV ст. в Заушанській волості поблизу Овруча, Київ. воєвод. у Вел. князівстві Лит. По матері Б.— небіж ректора КМА Ф. *Слонецького (Слоницького)*. Від 1790 навчався у Черніг. семінарії, 1796—1802 за підтримки Ф. Слонецького продовжив освіту в КМА, в класах філософії та богослов'я. Опанував, крім основних дисциплін, грец., франц. та нім. мови, арифметику, історію, географію, красномовство, сільську та побутову (домашню) економіку. Під час навчання, з 1799, викладав спів у нотному ірмолойному класі при Київ. Брат. м-рі, був реґентом студ. хору КМА. З 2.09.1800 митрополит Київський і Галицький Г. *Банулеско-Бодоні*, за поданням ректора Ф. Слонецького, призначив Б. учителем заново відкритого в КМА класу ірмолойного співу, вчителем нижчого класу франц. мови, викладання якої відновилося того ж року. Ці обов'язки він виконував до 16.09.1804, коли вийшов з акад. корпорації у зв'язку з рукоположенням у священицький сан (у КПЛ).

Автор навч. посібників, т. зв. «первоначальных учебных книг в тетрадях», за якими він і викладав у класі ірмолойного співу: «Ирмологион по печерскому напеву» та «Правила для нотного и ирмолойного пения».

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1—2. К., 1910—11; Козицький П. О. Спів ... в Київській академії... К., 1971; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 303, арк. 8—11, 16—18 (1803); ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 13зв.

Н. В. Рогожина
М. Г. Лабінський

Барано́вич Євстратій Назарович (1719, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — київський міщанин. Навчався у КМА. Належав до роду козац. старшини. 1736/37 навч. р. був учнем класу піїтики у КМА. Проживав у Києві на Подолі, де мав дві садиби: одну — у парафії церкви Миколи Набережного поміж вул. Межигірською (нині Спаська) і Нікольською (нині Григорія Сковороди), другу — в парафії Іллінської церкви вздовж набережної Дніпра. Його син Федір Баранович відомий як срібних справ майстер, що виконував замовлення церков, м-рів і приватних осіб. Деякі виконані ним речі зберігаються в КПЛ і Нац. музеї історії України.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Петренко М. З. Українське золотарство XVI—XVIII ст. К., 1970.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86.

Р. М. Лякіна

Барано́вич Іван Прокопович (1783, с. Смоляжи Веркіївської сотні Ніжинського полку, тепер Ніжинського р-ну Чернігівської обл.— 6.04.1852, м. Златопілля Чигиринського пов. Київської губ., тепер смт Златопіль Новомиргородського р-ну Кіровоградської обл.) — військовий лікар, організатор лікарняної польової служби. Молодший син священика о. Прокопа Барановича та дочки священика сот. с. Прохори Ніжин. полку Ксенії Василівни Слонецької, брат Г. *Барановича* та Степана Барановича. Рано залишився сиротою. Небіж (по матері) Ф. *Слонецького*, ректора КМА, якому завдячував своєю освітою. Від 19.10.1795 до черв. 1805 навчався у КМА до класу філософії включно. Виявив велику схильність до наук, особливо до іноз. мов та медицини, клас якої «Основи лікарської науки» закін. 1805, і був рекомендований до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, де й навчався 1805—09. З цього року до 30.05.1851 служив військ. лікарем: 1809—19 — молодшим, потім — старшим лікарем 1-го класу, штаб-лікарем Подільського мушкетерського (перейменований на єгерський) 36-го полку. Учасник Франц.-рос. війни 1812—15, разом з полком брав участь у боях під Смоленськом і Бородіно, у Сілезії, Пруссії, Саксонії, Баварії. Добре знаючись на фітотерапії, успішно лікував поранених. Звільнившись з війська за станом здоров'я, 1819—32 мав приватну практику в м-ку Златопілля. Серед його пацієнтів і друзів — родина Давидових з м-ка Кам'янка: генеральша Катерина Давидова та її син, полковник Василь Давидов, що були хрещеними батьками його старших дітей — дочок Надії (н. 1818) і Катерини (н. 1821). 1832—51 — лікар, згодом — старший лікар і знову на службі в армії: старшим лікарем Ольвіопільського, Борисоглібського, Єлисаветградського, Новомиргородського улан. полків у Новоросії. 1837—51 — старший лікар військ. шпиталю в м-ку Новомиргороді Єлисавет. пов. Херсон. губ., 1846—49 — дивізійний лікар кількох округів Новорос. військ. поселень. Діяльний організатор військ.-мед. польової служби. Брав активну участь у боротьбі з епі-

деміями холери: 1830—31 у Чигирин. пов., 1849 — у Новоросії. З 1834 — колез. асесор, з 1841 — надв. радник, з 1846 — колез. радник. Кавалер орденів св. Анни II й III ст.

Мав троє синів і п'ять дочок. Старший син, Микола Баранович, 1856 — віцегуб. Катеринослава. Родина Б. через дочку Олену та онуку Лідію поєдналася із шляхет. родами Шимкевичів, Трегубових, Волховських, Володковських, знаних в Україні, Литві та Росії. Поодинокі представники цієї гілки нащадків живі й донині. Одна з них — його праправнука, киянка Н. В. Рогожина, уродж. Трегубова, канд. архітектури, та її діти.

Взірцем для Б. був його старший брат Степан Прокопович Баранович (1772—10.10.1839), д-р медицини й хірургії, військ. лікар, стат. радник, кавалер ордена св. Володимира IV ст. З 1821 — гол. лікар Житом., Київ. (з 1823) та Могильов. військ. госпіталю (з 1828).

Син С. Барановича, Михайло Баранович, 1851 закін. Академію Ген. штабу, офіцер Ген. штабу, дослідник, письменник. Брав участь в написанні книги «Опис Росії», створеної в 1850-х рр. Ген. штабом. Автор книги «Материалы для географии и статистики России. Рязанская губерния» (СПб., 1860).

Літ.: Niesiecky K. Herbarz Polski, t. 2, 8–10. Lipsk, 1839–45; Долгоруков П. В. Российская родословная книга, ч. 1. СПб., 1854; Антонович В. Б. О происхождении шляхетских родов... К., 1867; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Boniecky A. Herbarz Polski, cz. 1, t. 1. Warszawa, 1899; Венгеров С. А. Источники словаря русских писателей, т. 1. СПб.,1900; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Яковенко Н. М. Українська шляхта.., К., 1993.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 303, 1803–1871 рр.; Родинний архів Трегубових-Шимкевичів-Волховських. 1839–1969 (К.).

Н. В. Рогожина

Барано́вич Лука, чернече ім'я Лазар (1620, Білорусь — 3.09.1693, полк. м. Чернігів) — ректор КМА, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, письменник, просвітитель. Навчався у КМА, потім на кошти П. *Могили* — в Калуській і Вілен. академіях. З 1642 — викладач КМА у класах фари, інфими, граматики, згодом — проф. поетики, риторики й філософії, з 1650 — ректор КМА й одночасно ігумен Київ. Брат. м-ря. 8.03.1657 за підтримки Б. *Хмельницького* висвячений єп. Чернігівським та Новгород-Сіверським. З 1666 — архієпископ. Водночас упродовж майже 20 років (1657, 1659—61, 1670—85) управляв Київ. митрополичою каф-рою, був фактично першою дух. особою в Гетьманщині. Постійно перебував у центрі політ. й культ. життя України, впливав на політику гетьманів. 27.05.1657 у Брат. м-рі освятив гетьман. клейноди й подав їх новообраному гетьманові І. *Виговському*. Був шанований серед козацтва, брав участь у козац. радах, зокрема Глухівській (1669), на якій гетьманом обрано Д. *Многогрішного*. Виправдовував повстання проти цар. воєвод, доводив цареві, що взагалі краще ліквідувати їх представництво в містах України і відновити «вольності козацькі». Б. переживав за долю України, однак так і не висловив свого ставлення до двох кардинально протилежних течій в Україні, зорієнтованих на Москву і на Річ Посполиту. Не підтримав гетьмана П. *Дорошенка*. У часи Руїни докладав усіх зусиль до примирення воюючих сторін. «Як човен на волі хитається хвилями,— писав, зокрема, Б.,— так діється з нашою бідною Україною й гірше, човен пливе на воді, а Україна в крові й незгоді. Боже, ти пануєш над вітрами й водами, зроби, щоб тихо було між нами». Вважав, що Україні, Росії й Польщі доцільніше було б об'єднати свої сили в боротьбі з тур.-татар. експансією, ніж розпалювати внутр. війни. Неодноразово їздив до Москви, був на церк. Соборі 1666, не підписав вирок п. Никону, листувався з царем Олексієм Михайловичем. Захищав інтереси України, домагався участі її представників у Андрусівських переговорах (1667), наполягав не віддавати полякам Києва.

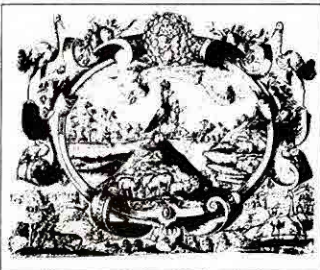
Захищав правосл. віру й церкву від експансії католицизму, а також обстоював незалежність укр. церкви. Картав гетьманів, які дозволяли Москві втручатися в справи укр. духовенства, різко засудив підпорядкування його Моск. патріархату (1686). Вважав цей крок фатальним для України.

Б. доклав багато зусиль для зміцнення правосл. церкви. За допомогою гетьманів повернув Черніг. каф-рі чимало земель та м-рів, відібраних католиками. Упорядкував у Чернігові Єлецький Успенський, Троїцький-Іллінський, у Новгороді-Сіверському — Спасо-Преображенський та Батурині — Крупицький Миколаївський м-рі. Реставрував своїм коштом Новгород-Сів. Спаську церкву, Черніг. Борисоглібський собор. Сподвижник Б. Й. *Галятовський* писав, що в цій справі Б. наслідував «гетьмана Мойсея», тобто Б. Хмельницького, з яким був свого часу тісно пов'язаний громад.-політ. справами. Залучав до справи будівництва й реставрації храмів багатьох благочестивих жертводавців. Серед них — гетьмани І. *Самойлович* та І. *Мазепа*, бравцл. і київ. воєвода А. *Кисіль*, черніг. полк. Василь Дунін-Борковський. Вдова стародуб. полковника Ганна Береславська збудувала в Ніжині жін. м-р (1660). Полковники Даміан та Василій Многогрішні за 40 верст від Кролевця на високому пагорбі серед лісу звели Пустинно-Рихлівський Миколаївський м-р, старець Іона Болховський на правому березі р. Снов збудував Кам'янський м-р. При храмах Б. створював школи, реміснчі цехи, які піклувалися про сиріт і немічних.

Велику увагу приділяв освіті, зокрема КМА. У роки Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 докладав чимало зусиль, щоб захистити КМА від розорення, забезпечити матеріально, піднести авторитет. Залучав до цієї справи гетьманів, зокрема Б. Хмельницького, І. Виговського та Д. Многогрішного, впливових світ. і церк. діячів. Л. *Крщонович*, автор панегірика «Redivivus phoenix, illustrissimus et reverendissimus Lazarus Baranowicz...» («Воскрес-

Лазар Баранович.
З мідьориту О. Тарасевича. 1693

Ґравюра Івана Щирського до панегірика Лазарю Барановичу. Бл. 1683 р.

лий фенікс, найясніший і преосвященний Лазар Баранович...»), зазначав, що Б. як «справжній Аполлон» «заквітчав гори Могилянського Парнасу». Опікувався Б. також Черніг. школою, яку перевів з Новгорода-Сіверського, облаштував її на зразок КМА (офіційно, за підтримки І. Мазепи, вона стала колеґіумом 1700).

1674 в Новгороді-Сіверському Б. заснував друкарню, 1679 переніс її до Чернігова. За життя Б. черніг. друкарнею було видано понад 50 книг: букварів, богослужебників, світ. і реліг. творів. Серед них — праці Б. та його однодумців: Й. Ґалятовського, підтримувати якого Б. вважав «за честь для науки», Д. *Туптала*, котрий певний час був на посаді проповідника при Черніг. каф-рі, С. *Яворського* та ін. До осередку Б. належали поети: І. *Величковський*, Семен Ялинський, Л. Крщонович. Були тісно пов'язані з ним ґравери І. *Щирський* та Л. *Тарасевич*. Співробітничав Б. з культ. діячами Києва, зокрема, з архім. КПЛ І. *Ґізелем*, ректором КМА й ігуменом Київ. Брат. м-ря В. *Ясинським*, проф.-казнодією (проповідником) А. *Радивиловським*, поетом і друкарем І. *Армашенком*; їхні творчі стосунки тривали ще з часів перебування в КМА. С. *Полоцький* рекомендував Б. при цар. дворі, сприяв розповсюдженню його книг в Росії.

Б. любив і пропагував музику. Будучи ректором КМА, створив при Київ. Брат. м-рі великий хор і хор. школу, яку могли відвідувати й студенти. У Чернігові, при своєму дворі, мав хор. капелу, якою керував С. Пекалицький, утримував церк. хор. Б.— автор муз. творів. У одному з рукоп. ірмологіонів (після 1700) вміщено його «Херувимську» (зберігається у Львів. істор. музеї). Є відомості про поширення свого часу кантів і псалмів, створених Б. При ньому Чернігів став другим після Києва культ. центром Гетьманщини. Б. вірив, що саме культура, якій він «служив ревносно, як і Богові», введе Україну в коло найцивілізованіших країн Європи.

Б. був одним з найвідоміших письменників і проповідників 2-ї пол. XVII ст. Вважав, що л-ра не менше сприяє самоутвердженню нації, ніж козац. зброя. У творчості Б. відбилися політ., соц. і реліг. проблеми сучасності. Вона пронизана людяністю, любов'ю до життя в усіх його проявах, патріотизмом. «Єдине моє бажання,— писав Б. 1669,— залишити по собі труди мої на користь церкви Божої й заслужити від людей добру пам'ять». Літ. спадщину Б. становлять різні за обсягом та жанром твори: проповіді, полем.-богослов. трактати, листи, вірші тощо. Про свої твори Б. говорив як про земні й суєтні, просякнуті духом щоденного життя. Писав польс., староукр., слов. мовами. Проповіді Б. вміщені у збірниках «Меч духовний» (К., 1666; 2-ге вид. К., 1679), «Трубы словес проповедных...» (К., 1674; 2-ге вид. К., 1686). У відповідь на антиправосл. книгу єзуїта П. Бойми «Стара міра нової віри» (1668) Б. написав полем. трактат «Нова міра старої віри» (1676, 2-ге вид. 1679), де виступив на захист православ'я. Більша частина творчої спадщини Б.— польськомовні вірші (бл. 1500): збірки «Лютня Аполлона» (1671), «Книга смерті» (1676), «У вінок матері Божої», «П'ять нот» (обидві 1680) та ін. Б. і його учні, поети й художники, були зачинателями нового мистецтва оформлення книги, названого згодом бароко, що ґрунтувалося на естетичності, образності, символах.

Похований у Черніг. Борисоглібському соборі. Того ж року в курсі риторики, що читався в КМА, було вміщено вірші на його смерть. Високоерудований невід. автор писав, що за архієпископом плаче вся Русь, бо доброчинствами своїми ще за життя він заслуговував більшої поваги, ніж карійський цар Мавсол. Той уславлений був лише гробницею (мавзолеєм), прирівняною до семи чудес світу, а преосвященний Лазар відродиться, як Фенікс, у споминах не лише в стінах КМА, але й серед народу.

Тв.: Меч духовный... К., 1666, 1686; Lutnia Apollinowa... К., 1671; Трубы слов испов'ѣдных... К., 1674, 1679; Письма преосвященного Лазаря Барановича... Чернигов, 1865; [Вірші]. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Сумцов Н. Ф. К истории южно-русской литературы XVII в., в. 1. Лазарь Баранович. Харьков, 1885; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; PSB, t. 1. Kraków, 1935; Євдокименко В. Суспільно-політичні погляди... Лазаря Барановича. В кн.: З історії вітчизняної філософської... думки. К., 1959; Аполлонова лютня... К., 1982; Радишевський Р. П. Барокковий концептизм поезії Барановича. В кн.: Українське літературне бароко. К., 1987; Радишевський Р. П. Лазар Баранович... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії... К., 1988; УЛЕ, т. 1. К., 1988; Антоній, архієпископ Чернігівський і Ніжинський. Нариси... КСт., 1992, № 3; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992; Макаров А. Уроки барокко. ЛУ (К.), 1993, 25 листоп.

З. І. Хижняк

Барано́вич Лук'ян Павлович, чернече ім'я Лаврентій (р. н. невід., с. Покровське Путивльського пов. Курської губ., тепер Кролевецького р-ну Сумської обл.—13.03.1796, м. В'ятка, тепер РФ) — ректор Новгородської семінарії, єпископ В'ятський і Великопермський, просвітитель. Походив з родини священика. Брат М. *Барановича*. 1750—58 вчився у КМА. По закінченні курсу прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. 1758 почав служіння в Новгор. семінарії як учитель піїтики, згодом — професор, 1760 — префект, 1761 — віце-ректор, 1762—67 — ректор. 1761 — ігумен Новгор. Антоніївського м-ря, 1762 висвячений на архім. того самого м-ря. З 1767 — архім. Новгор. Хутинського Спасо-Варлааміївського м-ря. 6.08.1774 хіротонований у еп. В'ятського і Великопермського. Виявив неабиякі організаторські здібності. Зміцнював свою єпархію. За відкриття Перм. та Уфим. намісн. нагороджений великою золотою медаллю. Енергійно опікувався навч. єпарх. закладами: заснував «ставленицьку» школу, розбудував старі та звів нові будівлі В'ят. семінарії, що містилась у В'ят. Успенському Трифоновському м-рі, ввів у навч. процес цього закладу курси філософії та богослов'я,

дбав про розширення книжкових фондів семінар. б-ки (у т. ч. за власні кошти). Похований у В'ят. Троїцькому кафедр. соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр... СПб., 1872; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06; РБС, т. Лабзина–Ляшенко. СПб., 1914.

Н. В. Рогожина

Бара́нович Максим Павлович (р. н. невід., с. Покровське Путивльського пов. Курської губ., тепер Кролевецького р-ну Сумської обл. — р., м. см. невід.) — придворний співак, доктор медицини, військовий лікар. Походив з родини священика. Брат Лук'яна *Барановича*, єп. В'ятського і Великопермського. Навчався у КМА в серед. XVIII ст., по закін. якої приїхав до С.-Петербурга і звідти 1755 направлений до м. Кіль (Шлезвіг-Голштинія, тепер ФРН) співаком придв. правосл. Катерининської церкви, засн. у 1-й чв. XVIII ст. при дворі герцога Голштинського Фрідріха його дружиною, царівною Анною, дочкою імп. Петра I. Перебуваючи в Кілі (1755—67), досконало вивчив нім. мову, відвідував лекції з медицини в Кільському ун-ті. Тут 1767 захистив доктор. дисертацію під назвою «De internecione» («Про внутрішні органи»). 1768 повернувся до С.-Петербурга, де склав іспит у Держ. мед. колегії на право практикувати. 1769 направлений військ. лікарем в армію фельдмаршала гр. П. О. Рум'янцева-Задунайського, ген.-губ. Малоросії і президента Малорос. колегії. Вірогідно, разом з армією брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.., ТКДА, 1911, кн. 1; РБС, т. Лабзина–Ляшенко. СПб., 1914; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994.

Н. В. Рогожина

Барано́вський Андрій (рр., м. н. і см. невід.) — український співак. Закін. КМА, де співав в акад. хорі. 1735, під час набору співаків в Україні, забраний до С.-Петербурга. Соліст, а пізніше регент Придв. хору.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Барано́вський Дмитро Степанович (1777, м. н. невід.—20.03.1841, с. Заворичі Козелецького пов. Чернігівської губ., тепер Броварського р-ну Київської обл.) — ротмістр. Походив з родини старшини, відомої на Остерщині з 2-ї пол. XVI ст. Прадід Я. *Барановський* служив обозним Київ. полку (1706—12) і одержав від гетьмана І. *Мазепи* у володіння села Савин та Олбин. Батько Б. С. *Барановський* був суддею Київ. полку і користувався повагою як людина дуже освічена. Навчався у КМА у 80-х рр. XVIII ст. і водночас заочно проходив службу в кінній гвардії (1787). Чин ротмістра одержав 1814 і мав бронзову медаль на згадку про Франц.-рос. війну 1812—15. Його старший брат Іван *Барановський* (1752 — р. см. невід.) теж служив у Київ. полку, виконуючи обов'язки сотника Моровської сотні. Можливо, навчався в КМА.

Літ.: Дивний І. В. Козелецький військовий некрополь.. К., 1997.

Р. М. Лякіна

Барано́вський Степан Степанович (1714, м. н. невід.—20.03.1794, с. Олбин Остерського пов. Київського намісн., тепер в межах м. Козелець, райцентру Чернігівської обл.) — обозний Київського полку, голова Київського міського суду, надвірний радник. Син бунчук. товариша Стефана Яковича Барановського і внук полк. обозного того ж полку Я. *Барановського*. Навчався у КМА до 1738. Канцелярист Ген. військ. канцелярії (1738—42). 1742 призначений ген.-лейтенантом І. Бібіковим сотником Козелецької сотні Київ. полку, де служив до 1754. Від 1757 до груд. 1764 — осавул у тому ж полку, 1764—81 — полк. суддя, з 1767 — полк. обозний. За грамотою імп-ці Катерини II від 30.07.1773 отримав маєтки: сс. Ночегівка й Омелянів у Київ. полку та Шкурати в Яблунівській сотні Лубен. полку. 1782—87 — голова Київ. міськ. суду і одночасно засідатель совісного суду. Б. мав знання і досвід полк. судді, умів «внимать гласу закона и гласу человеколюбия». З 25.03.1784 — надв. радник. 1784—94 — маршалок Київ. полку.

Його дружина — Олена Григорівна Туманська, дочка знатного товариша Переясл. полку (згодом — протопопа басанського). Дочка Б. Анастасія була одружена з надв. радником Семеном Степановичем Катериничем, а друга дочка Ганна — з колез. асесором Антоном Михайловичем Александровичем.

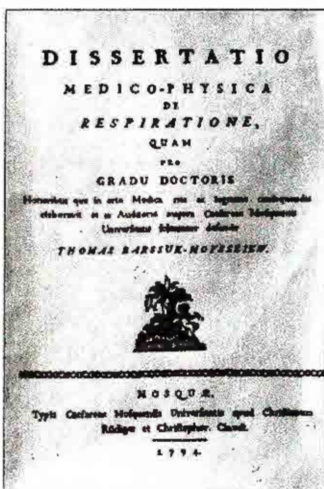
Помер і похований Б. у с. Олбин.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Дивний І. В. Козелецький військовий некрополь.. К., 1997; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, в. 1. К., 1997.

Архіви: ДАКО, ф. 1062, оп. 1, спр. 478; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8433, арк. 17; ф. 63, оп. 1, спр. 23, 25.

Р. М. Лякіна

Барано́вський Яків (р. н. невід., Київщина — р. см. невід., с. Олбин Остерської сотні Київського полку, тепер в межах м. Козелець, райцентру Чернігівської обл.) — полковий обозний. Походив з козац. родини. Освіту здобув у КМА, вірогідно, наприк. 70-х — поч. 80-х рр. XVII ст. З серед. 1680-х рр. посідав старшин. уряди у Війську Запорозькому, зокрема 12.03.1689 згадується як полк. осавул. 1706—12 — полк. обозний Київ. полку. Брав участь у військ. походах. За службу пожалуваний гетьманом І. *Мазепою* прибутками з млина на р. Остер, який належав Ген. скарбу. За універсалом гетьмана І. *Скоропадського* 1710 отримав у володіння села Са-

DISSERTATIO MEDICO-PHYSICA DE RESPIRATIONE, QUAM PRO GRADU DOCTORIS ... THOMAS BARSSUK-MOYSSEIEW. MOSQUAE ... 1794.

Титульна сторінка дисертації Х.Барсука-Мойсеєва. 1794. Національний музей медицини України

Андрій Безбородько, генеральний писар, батько Олександра Безбородька. З портрета XVIII ст.

вин і Олбин. Нащадки Б. займали різні адм. посади у Війську Запорозькому та в Рос. імперії, одержали дворянство.

Літ.: Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 2. СПб., 1901; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

В. М. Горобець

Бардако́в Іван Семенович (бл. 1765, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався в КМА, де вивчав лат. мову, риторику, філософію, математику, рос. мову, малювання. З 1.01.1789 — вчитель малювання Новгород-Сів. гол. уч-ща. З 31.12.1799 — титул. радник. 1.12.1804 перевівся до Черніг. гол. уч-ща, викладав математику. Одночасно викладав фізику й математику в Черніг. гімназії. Одружений з дочкою писаря артилерії Соломки, з якою мав дочку (н. 1812).

Літ.: Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

С. Ф. Задорожна

Барна́цький Іван Васильович (бл. 1770, м. Київ — р., м. см. невід.) — військовий. Син священика Київ. Різдвобогородицької Десятинної церкви. Навчався у КМА, де засвідчено, що він був «состоянія честнаго и проходил ученіе с прилежностью». 1790 подав прохання митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії С. *Миславському* відпустити його «по его склонности в военную службу». 25.06.1790 київ. ген.-губ. С. Ширковим зарахований на військ. службу.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796 гг.). К., 1906; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Андраш

Барсу́к-Мойсе́єв (Мо́йза) Хома Іванович (1768, Чернігівщина — лип. 1811, м. Москва) — професор фізіології, доктор медицини. Вищу освіту здобув у КМА. Навчався на мед. ф-ті Моск. ун-ту (1788—94). 3.12.1794 захистив доктор. дисертацію під назвою «Dissertatio medico practica de respiratione» («Дисертація медико-практична про дихання»). Це була перша доктор. дисертація з питань медицини, написана в Моск. ун-ті. Нагороджений за неї золотою медаллю. По закін. навчання призначений проф. фізіології, патології і терапії мед. ф-ту Моск. ун-ту (працював тут до кін. життя). Крім того, читав семіотику і дієтику. Автор оригінального реліг.-містичного трактату «О превосходном блаженстве человеческом: философское рассуждение, Священным писанием подкрепляемое» (1785, опубл. під іменем Хоми Мойзи), де порушуються проблеми походження й суті людської природи й духу, змісту філос. категорій; думки автора підкріплюються морально-етичними настановами. Відомі також переклади Б. праць нім. натураліста й фізіолога І.-Ф. Блуменбаха — «Физиология, или Наука о естестве человеческом» (1796), «О единстве рода человеческого и его разнообразностях» (1801 або 1804).

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1, СПб., 1886; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Л. А. Пиріг

Баши́нський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, протоієрей. Закін. КМА. 1784—88 в сані протоієрея викладав філософію і був префектом Полтав. слов. семінарії (з 1798 переведена до м. Новомиргород, а згодом до Катеринослава).

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Беднов В. Краткие исторические сведения об Екатеринославской духовной семинарии. Екатеринослав, 1904.

Т. В. Лютий

Безборо́дько Олександр Андрійович (14.03.1747, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.—6.04.1799, м. С.-Петербург) — дипломат, найсвітліший князь, сенатор, канцлер Рос. імперії. Походив зі старовинного козац.-старшин. роду, представники якого відомі з козац. реєстру 1649. Батько Андрій Безбородько був ген. писарем, мати, Євдокія,— дочка ген. судді Михайла Забіли. Закін. КМА. Одержав блискучі знання. Вражав феноменальною пам'яттю, цитував цілі сторінки літописів, священних книг, щойно прочитаних текстів. З 1765 розпочалась запаморочлива кар'єра талановитого українця. Спочатку у званні бунчук. товариша працював у Канцелярії гр. П. О. Рум'янцева, котрого по скасуванні гетьманства було призначено президентом Малорос. колегії й ген.-губ. України (1765—82). Вже через два роки Б.— управитель Канцелярії. У Рос.-тур. війні 1768—74 командував Ніжин., згодом Лубен. та Миргород. компанійськими полками. Брав участь у бойових операціях на рр. Ларга, Кагул, під м. Сілістрія. Одночасно виконував різні доручення П. Рум'янцева. Від 1775 — секретар імп-ці Катерини II. Бездоганне знання мов, історії, законів, кмітливість та вміння викласти найскладніші думки усно й на папері зробили Б. незамінним в оточенні імп-ці. 1779 нагороджений чином бригадира (середній між полковником та генералом) і великими земельними маєтками. 1784 отримав чин ген.-майора і ввійшов до складу Держ. колегії закорд. справ, очолюваної М. Паніним, став фактичним її управителем. Одночасно очолював Деп. пошт. Здійснив ряд реформ поштової служби. З 1785 — граф, з 1786 — гофмейстер і член Ради при імп-ці Катерині II з правом робити доповіді від її імені. Виявив себе умілим політиком і дипломатом. Брав участь у переговорах імп-ці Катерини II з австр. імп. Йосифом II та польс. королем Станіславом Августом Понятовським (під час поїздок імп-ці по Білорусі й Україні), офіційно виконуючи функції міністра закорд. справ. 1783 добився визнання Туреччиною приєднання Криму до Росії, підписав Ясський мирний договір (1791), конвенцію про третій поділ Польщі (1795). Домігся від імп. Павла I видання указу 1796 про часткове відновлення на Лівобереж. Україні адм.-суд. установ колиш-

ньої Гетьманщини. Б. підписав 9651 держ. акт, з яких 894 увійшли до Повного зібрання законів Рос. імперії. У 1790-х рр. кар'єра Б. сягає вершини: 1790 — дійсний таємний радник, 1793 — обер-гофмейстер, 1797 — сенатор і канцлер, а також «найсвітліший князь Рос. імперії». Неодноразово нагороджувався вищими держ. орденами: св. Олександра Невського, св. Андрія Первозваного, хрестом Іоана Єрусалимського та ін.

Був відомий в наук. та інтелектуальних колах. Причетний до становлення демограф. думки в Україні. В 1765—69 брав участь у ген. описі Лівобереж. України. Разом з В. *Рубаном* видав «Краткую Летопись Малыя России с 1506 по 1776 год» (СПб., 1777), що була, власне, виправленим списком «Короткого опису Малоросії» (30-ті рр. XVIII ст.). За деякими даними, написав кілька праць, серед яких «Картина, или Краткое извещение о российских и татарских войнах и делах...» Б. був членом С.-Петерб. АН та почесним аматором Академії мистецтв. Зібрав унікальну колекцію: 330 оригінальних полотен європ. майстрів стали надбанням Ермітажу. Мав тісні стосунки з Г. Державіним, В. *Капністом*, В. Рубаном, І. Хемніцером, М. Новиковим, О. Радищевим й покровительствував їм.

Б. не був одружений. Мав дочку, матір'ю якої була балерина О. Д. Каратигіна. Дочка, Вербицька Наталія Олексіївна, офіційно вважалась вихованкою Б. Залишила про нього добрі спогади. Перед смертю за ним доглядали найдорожчі люди: племінник В. П. Кочубей і друг П. *Завадовський*. Похований в Ол.-Нев. лаврі. Г. Державін відгукнувся на смерть Б. епітафією: «И не народный шум, не погребальный блеск, не звук, ему хвала — Дела». Б. не міг, як і тисячі талановитих українців, забраних до Росії, служити Україні, але не забував про неї. Все майно заповів брату — гр. Іллі Безбородьку, в т. ч. 210 000 руб. на заснування в Україні вищої школи, виявивши тим свою любов до України. І. А. Безбородько заснував у Ніжині гімназію вищих наук, під яку віддав власний будинок і сад. 1832 гімназія реформована в ліцей фіз.-мат. профілю, 1875 — в Істор.-філол. ін-т ім. кн. Безбородька. З 1920 — пед. ін-т ім. М. Гоголя. У різні часи тут навчалися М. Гоголь, Є. Гребінка, О. Афанасьєв-Чужбинський, Л. Глібов, В. Забіла та ін. Сучасники гідно оцінювали діяльність Б. Так, М. М. Сперанський вважав, що Росія у XVIII ст. мала чотирьох геніїв: О. Меншикова, Г. Потьомкіна, О. Суворова й Б.

Літ.: Асконченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Денисенко А. Канцлер О. Безбородько. «Старожитності», 1991, № 4.

З. І. Хижняк

Бенклеє́вський Федір, чернече ім'я Теофіл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен. Вищу освіту здобув у КМА. З 1739 — службовець Моск. синод. контори. 1741 запрошено вчителем класу інфими, потім — граматики Моск. слов.-грек.-лат. академії, де викладав до 1744. Належав до братії Моск. Заіконоспаського м-ря, де 1743 прийняв сан ієромонаха. З 1744 управляв приписаним до Моск. Заіконоспаського м-ря Серпух. Владиченським Введенським м-рем, звідки 1749 переведений до Путивл. Молчанського м-ря на посаду ігумена.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

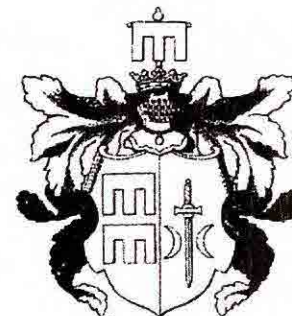
С. М. Гатальська

Бережа́нський Петро Іванович (поч. XVII ст., м. н. невід.— після 1655, м. см. невід.) — співак, перекладач. Вірогідно, був сином відомого укр. правосл. діяча на Волині Івана Бережанського. Останній після придушення повстання міщан в Острозі 1636 втік до Києва, рятуючи своє життя. Б. навчався в КМА, співав у її капелі. 8.04.1652 прибув до Москви на чолі вел. групи співаків (Григорій Іваненко, ЯківІлленко, М. *Биковський*, Іван Нектарев, Роман Павленко, С. Тимофієнко та ін.). Пізніше з Києва прибув ще один співак — Олександр Василенко, котрий після місячного перебування у Москві відпросився до Києва. Шість співаків пішли до Моск. Андріївського м-ря, до Хору государевих півчих дяків, а Б. з іще одним співаком, вірогідно, також студентом КМА, мав перекладати у Посольському приказі на Троїцькому подвор'ї книгу П. *Могили* «Літос». Згодом переведений на проживання у Замоскворіччя до майстра-кравця Карпа Кривого; там і було завершено переклад «Літосу». Після цього Б. повернувся до Посольського приказу, де, ймовірно, працював перекладачем. Б. просив царя і п. Никона дозволити йому жити у Дудинському м-рі Новгор. пов., де проживали укр. ченці-емігранти з Прилуцьк. Густинського Свято-Троїцького м-ря, котрі виїхали до Моск. держави ще у трав. 1638 після поразки повстання 1637—38. Це прохання не було задоволене. У черв. 1652 Б. писав до царя Олексія Михайловича, прохаючи дати обіцяне жалування йому й ін. київ. співакам, бо вони помирають «голодною та студеною смертю». Йому призначили «10 денег замість 6 щоденного корму». У черв. 1652 з цього приводу писали до царя й ін. співаки, прохаючи дозволу повернутися до Києва, але, вірогідно, не дістали позитивної відповіді. Б. просив також про повернення в Україну або переведення до Моск. Андріївського м-ря чи Моск. Донського Богородицького м-ря. Вірогідно, отримав відмову. 5 тижнів він прожив у київ. майстра-будівничого Варнави, потім захворів і пішов через Калугу до Брянська (1655), де зупинився у Брян. Свенському Успенському м-рі Орлов. єпархії. Там на нього доніс Ілля Зам'ятін, стряпчий цього м-ря, про те, що Б. хоче втекти за кордон. На допиті Б. відкинув це звинувачення, однак за наказом брян. воєводи Г. Д. Долгорукова його було заарештовано.

Літ.: Финдейзен Н. Ф. Очерки по истории музыки в России, т. 1, в. 1. М.–Л., 1928; Антонович М. Ук-

Олександр Безбородько.
З портрета XVIII ст.

Герб Безбородьків
«Кміта» або «Остоя»

раїнські співаки на Московщині в XVII ст. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж — Нью-Йорк — Мюнхен — Торонто — Сідней, 1962.

Ю. А. Мицик

Берези́цький Василь (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — магістр, юрист Люблінського коронного трибуналу. Син київ. протопопа. Викладав у класі синтаксими в часи ректорства Х. *Євлевича* (1628—31). Вчителі й магістри Київ. брат. школи, серед яких І. *Євлевич*, учень школи, а згодом студент КМА, згадує і Б., «були людьми світськими, шляхетними, добрими». Згодом Б. став юристом Люблін. коронного трибуналу. За свідченням того ж І. Євлевича, «покинув цей світ через отруєння».

Літ.: Иевлевич И. Автобиографическая записка... В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский, [Прил.]. К., 1886.

З. І. Хижняк

Березни́цький Пилип Данилович (бл. 1744, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — диякон. Син київ. міщанина, що мав свій двір у парафії Спасо-Преображенської церкви на Подолі. Вчився в КМА; 1770 був уже студентом класу філософії. Епідемія чуми змусила Б. залишити Київ. Після повернення звернувся до Київ. консисторії (1772) з проханням призначити його на місце померлого під час «моровой заразительной язвы» диякона Спасо-Преображенської церкви Михайла Висоцького. Мешканці 78 дворів парафії, бургомістр Іван Силенко-Нечай, осавул золотої хоругви магістрату Федір Доброгорський та значк. товариш Іван Загоровський підтримали прохання Б. Вони підтвердили «беспорочное житіе и всегдашнюю трезвость Филиппа, его доброе обхожденіе, уменіе в искусстве чтения и пения». 1773 під час Рос.-тур. війни 1768—74 Б. подав прохання зарахувати його до Сибір. карабінерного полку, в розпорядженні якого був храм Знамення св. Богородиці.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 79.

Р. М. Лякіна

Березо́вський Максим Созонтович (16.10.1745, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.—22.03.1777, м. С.-Петербург) — композитор, співак. Походив, імовірно, з козац. роду, прізвище пов'язане з с. Береза Глух. сотні Ніжин. полку, тепер Глух. р-ну Сум. обл. Перші муз. враження Б. пов'язані з мистецьким життям Глухова, де діяла знаменита Глух. співацька школа при Канцелярському курені та знаходилась капела гетьмана К. *Розумовського*. Навчався у КМА, де отримав і муз. знання, ознайомився з кантовим та партесним співом, почав створювати композиції для хору, брав участь в акад. капелі. Потрапивши до С.-Петербурга (1758), призначений півчим капели вел. кн. Петра Федоровича в Оранієнбаумі, згодом — її капельмейстером. Там навчався музики під орудою венеціанця Ф. Цоппіса, капельмейстера Придв. співацької капели (1758—81), брав уроки співу в італ. співачки Н. Гарані й виступав у провідних партіях в операх італ. композиторів: 1759 — партія Пора в опері Ф. Арайї «Олександр в Італії», 1760 — партія Іркана в опері В. Манфредіні «Впізнана Семираміда». З 1762 — співак італ. оперної трупи, де виступав разом з Є. Й. Білоградською. 2.08.1763 вийшов указ імп-ці Катерини II, який дозволяв Б. одружитися з балериною Францею Ібершер. Запис у «Камерфур'єрському журналі» повідомляє, що 22.08.1766 у бурштиновій кімнаті Катерининського палацу в Царському Селі придв. півчими вперше виконано «Концерт», написаний Б. Таке повідомлення можна вважати серйозним свідченням популярності композитора. Протягом кількох років написав для Придв. капели чудові церк. концерти з таким смаком і відчуттям гармонії, що виконання їх викликало захоплення знавців і схвалення двору. Крім того, Б. грав на скрипці. 1761—69 міг виступати і як виконавець-інструменталіст. 1769 відряджений до Італії для навчання, хоча був уже відомим композитором, автором таких шедеврів, як концерти «Не отвержи мене во время старости», «Господь воцарися» та ін. хор. творів. Його закорд. навчання було швидше стажуванням, яке, крім підвищення професійної майстерності, мало забезпечити майбутню кар'єру митця, дати змогу йому успішно конкурувати з безліччю іноз. музикантів, які служили при дворі. Перебування в Італії пов'язується насамперед з навчанням у Болонській філармонічній академії, зокрема, у падре Дж. Мартіні. Збереглися листи з архіву останнього, які підтверджують факт цільового «пансіонерства» Б. за рахунок казни, високу оцінку ним обдарування й майстерності Б. та великі надії, що покладалися на нього. Б. виправдав довіру свого вчителя і тих, хто з надією стежив за його професійним зростанням. 1771 блискуче склав іспит на звання академіка (отримав 15 білих куль з 15 можливих) й був обраний почесним членом Болонської академії, а ім'я Б. викарбуване золотими літерами на мармуровій дошці Болонської академії поруч з ім'ям В.-А. Моцарта. В Італії Б. створив ряд хор. творів, у т. ч. кращі з його причасних «віршів», Літургію, Сонату для скрипки і чембало (1772, м. Піза), оперу «Демофонт», що була з успіхом поставлена 1773 в Ліворно. На жаль, опера повністю не збереглася, вціліли тільки уривки з неї в б-ці ім. Керубіні у Флоренції. Навчаючись за кордоном, Б. надсилав свої твори до С.-Петербурга. Серед них — «Літургія», концерт «Отригну сердце мое», «Слава в вишніх Богу», «Милость и суд воспою тобі, Господи» тощо. Автора ще до його повернення на батьківщину добре знали й шанували в муз. колах України та Росії. Твори Б. виконували не тільки великі колективи, але й аматори церк. співу. Все обіцяло блискуче майбутнє. Проте життя склалося інакше. 1773 разом з ескадрою гр. Орлова Б. вернувся у Росію, де зустрів байдужість і недоброзичливість. Прихильно поставився до нього лише кн. Г. Потьомкін. Він пообіцяв йому місце директора консерваторії, яку планував відкрити на Україні в Кременчуці. Тим часом талановитого митця приписали до Придв. капели без пев-

ної посади. Минали роки, приниження й ігнорування посилювалися. Доведений до відчаю кривдами і матер. скрутою, композитор у віці 32 років покінчив життя самогубством. Місце поховання Б. невід.

Творчість Б.— епоха в історії укр. та рос. музики, у формуванні композиторської школи. Твори Б. відзначаються образно-інтонаційною багатогранністю, тонким відчуттям гармонії і ладовим колоритом, високим рівнем володіння поліфонічною технікою. У творчості композитора поєднуються риси бароко, класицизму й сентименталізму. Муз. мова та стилістичні прийоми його творів, з одного боку, близькі ранньокласичному європ. мистецтву, з ін.— орієнтовані на засоби виразності укр. і рос. професійної хор. музики та муз. фольклору. Разом з А. *Веделем* Б. був засн. нового напряму в партесному співі, став визначним творцем хор. письма a capella, багато працював над виробленням нового класичного типу хор. концерту. Із його творів (12 концертів) до нашого часу дійшло обмаль. Майже всі композиції збереглися в рукописах по б-ках та на руках у аматорів музики. Частину творів Б. видано, зокрема концерти: «Не отвержи мене во время старости» (вперше 1818 у С.-Петербурзі, згодом не раз перевидавався); «Господь воцарися» (у зб. «Історична хрестоматія», в. 4, 1903); 7 частин «Літургії» (перекладені Є. С. Азєєвим для 4-голосого чол. хору); «Збірка духовно-музичних творів у перекладі різних авторів для 4-х чоловічих голосів» (бл. 1914). Частина творів зберігається в рукописах, чимало композицій відомі лише з назв.

Тв.: Арії з опери «Демофонт». К., 1988.

Літ.: Болховитинов Е. Новый опыт исторического словаря... ДП, 1805, ч. 2, № 6; Кукольник Н. Максим Созонтович Березовский. В кн.: Кукольник Н. Соч., т. 2. СПб., 1852; Грінченко М. Історія української музики. К., 1922; Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII века. Л., 1935; Витвицький В. Максим Березовський... Джерзі Сіті, 1974; Рыцарева М. Г. Композитор М. С. Березовский... Л., 1983; Юрченко М. Максим Березовський... В кн.: УМ, в. 19. К., 1984; Гусарчук Т. В. Шкода, що доля була такою жорстокою... КіЖ, 1995, № 43, 1 листоп.; Степаненко М. Соната для скрипки і чембало М. Березовського. В кн.: УМузА., в. 1, К., 1995.

М. М. Гордійчук

М. А. Шудря

Берестóвич, чернече ім'я Афанасій (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит. Вірогідно, отримав освіту в кін. 20-х рр. XVIII ст. у КМА. По її закінченні прийняв чернечий постриг у Моск. Богоявленському м-рі. 1727 Б. викликаний до С.-Петербурга в Ол.-Нев. лавру, звідки 1728 його направили з великим штатом дух. осіб до Кіля (Шлезвіг-Голштинія, тепер ФРН) для перенесення у Росію тіла померлої царівни Анни, дочки Петра I та дружини Голштинського герцога Фрідріха, засновниці придв. правосл. Катерининської церкви у Кілі. Ген.-майор І. І. Бібіков залишив Б. на короткий час настоятелем придв. Катерининської церкви, але йому довелося прослужити там 15 років, і лише 1743 Б. з великим зусиллям добився повернення в Україну. 1743 отримав сан архімандрита і місце настоятеля у Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі. 1751 вернувся у Моск. Богоявленський м-р.

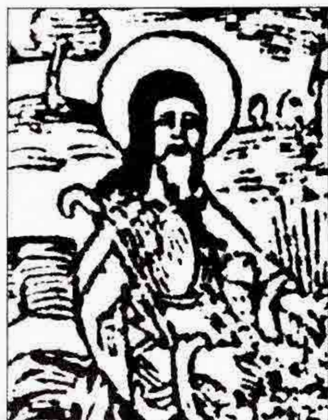
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Бери́нда Павло, чернече ім'я Памво (1555/60, Самбірщина, ймовірно, с. Чайковичі Руського воєвод., тепер Самбірського р-ну Львівської обл.—13.07.1632, м. Київ) — мовознавець, письменник, перекладач, ґравер, друкар, педагог. Був високоосвіченою людиною, крім укр., знав церк.-слов., грец., лат. і польс. мови. Працював у друкарні єп. Гедеона Балабана у Стрятині (1597—1605) та Крилосі (1606—08, тепер Ів.-Фр. обл.). У «Євангелії учительнім» (Крилос, 1606) Б. вперше в укр. друкарстві запровадив сюжетні ілюстрації. Після смерті Г. Балабана (1607) деякий час працював у старости рогатинського і теребовлянського Олександра Балабана. Активний діяч Львів. братства, працював у брат. друкарні й школі (1613—19). У Львові (до 1613) прийняв чернечий постриг. Бл. 1616 Б. запрошено до Києва. Підготував до друку і написав передмову до «Анфологіону» (КПЛ, 1619). Восени 1619 разом із сином Лукашем Бериндою і братом (ймовірно) С. *Бериндою* оселився у КПЛ, став активним учасником вченого гуртка Є. *Плетенецького*, до якого входили також *З. Копистенський*, *Т. Земка*, *Л. Зизаній*, *Й. Кирилович*, *О. Митура*, *Ф. Кизаревич* та ін. Їхня подвижницька діяльність була опорою Київ. брат. школи й колегіуму. Згодом отримав титул «архітипографа церкви Руської» і став завідувачем Лавр. друкарні. За даними дослідників XIX ст., можливо, викладав у Київ. брат. школі, а його син і брат у ній навчались. Як архітипограф, редактор і перекладач Б. брав участь у виданні ґрунтовних друків КПЛ 20-х рр. XVII ст. Був автором кількох передмов і післямов, а також панегіричних епіграм. Ще у Львові видав свою книжечку «На рожство... вѣршѣ для утѣхи православным христіаном», присвячену єп. Львівському Єремії Тисаровському. «Лексикон славеноросский и имен тлъкованіе» Б., що вийшов у світ 1627 у Лавр. друкарні, перевиданий 1653 в Кутеїні (тепер Респ. Білорусь) — найвидатніше досягнення староукр. словникарства, підсумок його 25-річної праці. Використовувався як основний посібник у Київ. брат. школі, пізніше КМА, та ін. навч. закладах, а також як довідник при викладанні й самостійному читанні книг церк.-слов. та укр. мовами не лише в Україні, але й в ін. слов. країнах. Складається з двох частин: I. «Лексикон...» — церк.-слов.-укр. словник; II. «Имена свойственная...» — зібрання тлумачень топонімів і антропонімів, а також загальних назв переважно неслов. походження. Всього у пам'ятці наявно бл. 7000 статей (бл. 5000 у першій частині, 2000 — у другій, у т. ч. бл. 1400 онімів). Основні джерела «Лексикона...» — «Лексис» Л. Зизанія, ономастикони Максима Грека, Мануїла Рито-

Абіе : заразъ.
Агница : овечка.
Агнѧ : овчатко.
Безна : безодна.
Безумїе : шаленство.
Бесѣда : розмова.
Благодарный : вдачный.
Болница : шпиталь.
Благодару : дякую.
Брона : зброя.
Бѣгунъ : волоцюга.
Вервїе : стрички, поворозки.
Вериги : пута.
Воевода : гетманъ.
Милоть : кожухъ.

Сторінка з «Лексикона славеноросского» Памви Беринди. 1627

Фрагмент малюнка (Памво Беринда?) з «Лексикона славенороccкого» Памви Беринди 1627

ра, тлумачення онімів в антверпенському виданні Біблії (1571). Виявлено використання Б. давньоруських і зарубіжних словників, староукр. глософрафії, глоси Ф. Скорини. Зібрання тлумачень і біблійних топонімів у «Лексиконі» — одне з найбагатших у європ. філології. Однак праця Б. глибоко оригінальна: опрацьований запозичений матеріал складає лише бл. 1/5 статей пам'ятки. Джерелом церк.-слов. реєстру книги були Острозька Біблія (всі її книги Ветхого і Нового Завіту), церк.-слов. друки до поч. XVII ст., насамперед, видані в друкарні м. Крилос, твори правосл. богословів, перекладених у давньокиївський і пізніші часи, праці істориків церкви й тлумачів церк. права, житійна л-ра, конфес. поезія, твори світ. письменників — майже все коло читання церк.-слов. мовою до 1-ї чв. XVII ст. У «Лексиконі...» вміщено низку тлумачень енциклопедичного характеру, почерпнутих із Фізіолога, Палеї тлумачної, Луцидарія, з середньовічних бестіаріїв (збірок оповідей про життя тварин). Старанно опрацьовано семантику багатозначних реєстрових слів. Видатний філолог, Б. нерідко вказував на метафоричне й образне вживання слова, вперше у вітчизн. лексикографії застосувавши ремарки «преносн ѣ», «инор ѣчн ѣ», «метафор». «Лексикон...» — не звичайний двомовний диференційний словник, а багатоплановий наук.-лінґвістичний твір. Відіграв важливу роль у розвитку вітчизн. та зарубіжної лексикографії XVII—XVIII ст., ставши джерелом нових словників. Цю працю використовували укр. культ. діячі й письменники старої доби і посилалися на неї як на авторитетне джерело. Особливо часто вживалися вміщені у «Лексиконі...» етимології власних найменувань людей при написанні проповідей та панегіричних віршів, присвячених певним особам. Помер Б. у КПЛ і похований в Успенському соборі.

Тв.: Лексикон словеноросьский Памви Беринди. К., 1961.

Літ.: Сычевская А. И. Памва Берында... К., 1912; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры.., т. 1. К., 1918; PSB, t. 1. Kraków, 1935; Питання східнослов'янської лексикографії... К., 1979; Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія .. К., 1980.

В. В. Німчук

Беринда Стефан (Степан) (р. н. невід., Галичина — після 1634, м. Київ) — письменник, перекладач, друкар і ґравер. Ймовірно, брат П. *Беринди*. Працював у друкарні Гедеона Балабана у Стрятині, потім у Львів. брат. друкарні (1613—19). 1619 переїхав до Києва, працював друкарем у Лавр. друкарні, де за його участю видано бл. 10 книг (серед них «Лексикон славеноросский и имен тлъкованіє» П. Беринди (1627). Автор фігурного вірша, присвяченого одному із засновників Київ. брат. школи Є. *Плетенецькому*, «Великодный дар... Єліссею Плетенецкому», вміщеного в книзі «Іже в святих Іоанна Златоустаго... бес ѣды на 14 посланій... апостола Павла» (К., 1623). Автор акростихового панегірика *П. Могилі* «Имнологія» (1630): його ім'ям підписано партію «І друг друга обыйм ѣмъ». Уклав «Синодик Киево-Печерської лаври, а також складальника Стефана Беринди і його родичів» (К., 1630/1633) (зберігся тільки фраґмент). Відомий Б. і як автор передмов та післямов до багатьох книг, виданих у 20-х рр. XVII ст., а також як перекладач з грец. мови. Б. належать дві ґравюри з власними ініціалами і датами — у виданнях «Акафісти» (К., 1629) і «Параміфій» (К., 1634). Поховано Б. у Хрестовоздвиженській церкві КПЛ.

Тв.: [Вірші.] В кн.: Іже в святых Іоанна Златоустаго отца нашего бес ѣды... К., 1623; [Післямова.] В кн.: Поучения Преподобного отца нашего аввы Дорофеа... К., 1628; [Післямова.] В кн.: Литургиарион, си ест служебник. К., 1629; [Вірші.] В кн.: Земка Тарас [та ін.] Имнологіа, си ест песнословіе. К., 1630.

Літ.: Студинський К. Три панегірики XVII віку. ЗНТШ, 1896, т. 12; Титов Хв. Матеріали... К., 1924; Українські письменники, т. 1. К., 1960.

Т. В. Чухліб

Берлинський Василь Федорович (після 1766, с. Нова Слобода Путивльського пов. Курського намісн., тепер село Путивльського р-ну Сумської обл.— р. см. невід., м. Київ) — викладач, титулярний радник. Син священика Михайлівської церкви о. Федора Берлинського, брат Максима, Матвія та Стефана *Берлинських*. Прізвище Берлинський походить від с. Берлинці Могилів. пов. Поділ. губ., де жив шляхет. рід Берлинських. Його представники переселилися на Слобожанщину. Навчався в КМА до школи філософії включно. У груд. 1789 вступив до С.-Петерб. учит. гімназії. Освіту продовжував у Горному корпусі, де вивчав хімію, пробірне мистецтво, металургію й мінералогію. Вчителював у Київ. Гол. нар. уч-щі, відкритому 1789 за проектом його першого директора Івана Коха (з 1809 — Київ. перша гімназія). Викладав мат. науки. Збирав мінерали та рослини для натур. (природничого) кабінету, хранителем якого, як і б-ки, був Максим Берлинський. У зв'язку з поганим станом здоров'я Б. 1804 виїхав до С.-Петербурґа. Там з ним перебував деякий час М. Берлинський.

Літ.: Грушевский М. С. Барское староство... К., 1894; Щербина В. Первый киевский археолог М. Ф. Берлинский. КС, 1896, № 12.

В. Н. Жук
З. І. Хижняк

Берлинський Максим Федорович (6.08.1764, с. Нова Слобода Путивльського пов. Курського намісн., тепер Путивльського р-ну Сумської обл.—6.01.1848, м. Київ) — історик, археолог, викладач. Н. в сім'ї сільс. священика Михайлівської церкви о. Федора Берлинського. Навчався у КМА до богослов. класу включно (1776—86). «С усп ѣхом преизрядным» слухав лекції таких визначних викладачів, як С. *Миславський*, І. *Самойлович*, І. *Островський*, І. *Фальковський* та ін. Одночасно з ним вчилися і його рідні брати — Стефан, Матвій та Василь *Берлинські*. У груд. 1786 Максима і Матвія Берлинських разом з ін. 29 випускниками КМА направлено у розпорядження Комісії нар. уч-щ С.-Петербурґа.

Протягом двох років Б. вчився в С.-Петерб. учит. гімназії (згодом — С.-Петерб. Гол. пед. ін-т). Вивчав натур. й загальну історію та географію. 1788 Б. повернувся до Києва, де у відкритому 1.05.1789 в парафії церкви Миколи Доброго на Подолі Київ. Гол. нар. уч-щі (з 1809 — Київ. перша гімназія) отримав посаду викладача географії, натур. та цивільної історії у вищих класах. Перебуваючи на цій посаді, 4.04.1799 отримав чин 12 класу (губ. секретаря), 31.12.1799 — титул. радника, 31.12.1806 — колез. асесора, 1826 — стат. радника. 1826 нагороджений орденом св. Володимира IV ст. 1833 Б. отримав посаду інспектора Київ. першої гімназії. Після заснування Київ. ун-ту (1834) призначений інспектором універс. гімназії й членом універс. правління. 30.10.1834 пішов у відставку після 46-річної служби з пенсією 2280 руб.

Під час служби в Київ. Гол. нар. уч-щі жив на Подолі, в парафії церкви Миколи Доброго, з дружиною Ганною Петрівною Балабухою, батько якої 1790 заснував у Києві фабрику сухого варення (цукатів) і цукерок. 1796 у Б. народилася дочка Катерина, 1807 — Марія, 1809 — син Іван. Після пожежі на Подолі 9.07.1811 сім'я переселилася на Печерськ, де жила в найманому, згодом власному, будинку на Гімназичній вулиці (тепер — вул. Пилипа Орлика) поблизу Кловського палацу, де знаходилася перевезена з Подолу Київ. перша гімназія.

17.07.1818 Б., як відомого громад. діяча Києва, обрано на посаду директора місц. відділення Всеросійського біблійного т-ва (Всероссийское библейское общество), яке очолював митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* та віце-президент т-ва ген.-майор М. Ф. Орлов. Т-во займалося просв. та видавничою діяльністю. 1828 Б. став членом Московського імперат. т-ва історії і старожитностей російських (Московское императорское общество истории и древностей российских). 1843 обраний почесним членом Тимчасової комісії для розбору давніх актів (Временная комиссия для разбора древних актов) у Києві. Б. був людиною широких поглядів. Займався природн. науками: ботанікою, мінералогією, метеорологією тощо. Однак найбільший внесок зробив у розвиток істор. знань.

До Б. фактично ніхто не цікавився старожитностями Києва. Він брав участь в археол. розкопках, реєстрував й описував археол. знахідки. Б.— автор багатьох праць з історії України та Києва. 1800 надрукував у Москві «Краткую российскую историю для употребления юношеству...» Цей твір було затверджено як найкращий підручник з історії. 1804 підготував «Историческое описание Малороссии и города Киева», за що отримав нагороду від Кабінету Міністрів (за поданням М-ва нар. освіти) 500 руб. 1820 видав «Краткое описание Киева» — скорочений варіант «Истории города Киева...», але з внесеними змінами, пов'язаними з пожежею 1811 та переплануванням Подолу. Його основний твір — «История города Киева от основания его до настоящего времени» (написаний у 1798—1800 рр.) — до сьогодні залишається одним з найкращих досліджень минулого укр. столиці. Б. здійснив періодизацію історії України, поділивши її на 8 періодів. Він висвітлює історію Києва як адм., політ., реліг. та військ. центру. На основі численних джерел — літописів, хронік, мемуарів, арх. докум., синодик, пом'яників тощо — Б. подає значний фактичний матеріал, зокрема повний перелік воєвод, губернаторів, комендантів, митрополитів та ін. Праця Б. має також джерелознавчу цінність. Детально описано гідрографію, геогр. топографію міста, його рослинний і тваринний світ, клімат тощо. Вел. цінність становлять нариси про КПЛ, Київ. Софійськ., Видубицький, Михайл. Золотоверх., Брат. м-рі та київ. церкви. Б. описує й реліг. життя столиці — важливого центру сх. слов'янства. Політ. ідеалом Б. було міське самоврядування та екон. незалежність міст у поєднанні з політ. автономією України. При житті Б. праця не була видана. Лише кілька уривків з «Истории города Киева» було вміщено в альманасі «Молодик» (1844). Після смерті Б. рукопис загубився і тільки 1970 віднайдений у фондах Держ. публ. б-ки ім. С.-Щедріна (СПб.). 1972 надруковано першу частину твору, а вся праця побачила світ 1991. Історії Києва присвячені й ін. твори Б. Частина його праць стосується загальної історії, археології, істор. географії, статистики. Публікувались у періодиці («Улей», «Украинский журнал», «Молодик»), а також виходили окремими виданнями. Основні істор. праці Б. були написані до появи творів таких істориків, як Микола Карамзін, Дмитро Бантиш-Каменський, Микола Маркевич. Діяльність Б. становить важливу ланку у формуванні істор. науки в Україні й Рос. державі.

Максим Берлинський.
З портрета XIX ст.

Помер Б. у Києві, похований на Старому Байковому цвинтарі. Єдина спадкоємиця Б., його дочка Марія Аврамова, пережила батька на 40 років і мешкала зі своїми дітьми — Євдокією, Іваном, Ганною, Василем, Ольгою, Марією й Олександрою — у двох садибах: одна була розташована в парафії Спасо-Преображенської церкви на Печерську, інша — на вул. Лютеранській, 7 в Києві.

Тв.: Краткая российская история для употребления юношеству... СПб., 1800; Разделение Малороссии на полки. «Улей», 1811, № 3; О городе Киеве. «Улей», 1811, № 8; О могиле Аскольдовой в Киеве. «Улей», 1811, ч. 1, № 11; Наставление о собрании и приготовлении червеца... СПб., 1814; О Киевской академии. «Соревнователь просвещения и благотворения», 1819, кн. 7; Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города. СПб., 1820; Описание найденных недавно в Киеве разных старинных золотых и серебряных вещей. «Украинский журнал», 1824, № 2; О находке серебряных слитков в развалинах Десятинной церкви. ОЗ, 1826, ч. 28, № 80; Известие о Межигорской церкви.— О Десятинной церкви в Киеве. ТиЛОИДР, ч. 5, кн. 1. М., 1830; Статистическое описание Белецкого уезда Могилевской губернии. СПб., 1838; Історія міста Києва. К., 1991.

Арсеній Берло
З портрета XVIII ст.

Літ.: Щербина В. Первый киевский археолог М. Ф. Берлинский, КС, 1896, № 12; Семейкин Н. Н. М. Ф. Берлинский... К., 1916; Брайчевський М. Ю. Максим Берлинський... В кн.: Берлинський М. Ф. Історія міста Києва. К., 1991; РБС, т. Алексинский – Бестужев-Рюмин. М., 1992.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, тека 3, спр. 49; ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1282, оп. 1015, спр. 555; ф. 707, оп. 314, спр. 1, арк. 326, спр. 3 (1809), арк. 153.
З. І. Хижняк

Берли́нський Матвій Федорович (1766, с. Нова Слобода Путивльського пов. Курського намісництва, тепер село Путивльського р-ну Сумської обл.— р. і м. см. невід.). Вихованець КМА. Брат С. *Берлинського*, М. *Берлинського* та В. *Берлинського*. Навчався в КМА. У груд. 1786 з класу філософії направлений з братом М. Берлинським і 29 ін. студентами філос. та богослов. класів у розпорядження Комісії нар. уч-щ С.-Петербурга для навчання в С.-Петерб. учит. гімназії.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 49.
Р. М. Лякіна

Берли́нський Михайло Федорович (рр., м. н. і см. невід.) — колезький асесор, придворний співак. Очевидно, з того ж роду, що й Стефан, Максим, Василь та Матвій *Берлинські*. Б. розпочинав свою кар'єру придв. співака при імп-ці Катерині II, продовжив — при імп. Олександрі І. Перебував при ньому постійно. За велику цінність мав Ірмолой (Ірмологіон) 1752 р. на 425 аркушах з лінійними нотами творів Дамаскіна Блаженного «на прославленіе єдинаго Бога в Церкві поющих і глаголящих. Написаний в царствующім граді С.-Петербургі півчим Гаврилом Головнею». 1853 цей Ірмолой подаровано КДА «... в память о придворном певчем, коллежском асессоре Михаиле Берлинском, бывшем при в Бозе почившем императоре Александре I и сопутствовавшего ему во всех путешествиях». З того, що Ірмолой був подарований саме КДА, можна зробити висновок: Б.— вихованець КМА, про яку зберігав добру пам'ять все життя. А дарителем Ірмолою був підполковник артилерії Кесар Стефанович Берлинський, вірогідно, син С. Берлинського, племінник Василя, Максима й Михайла Берлинських.
Літ. Петров Н. И. Описание рукописей.., в. 1–3, 1875–79.
З. І. Хижняк

Берли́нський Стефан (Степан) Федорович (1755, с. Нова Слобода Путивльського пов. Курського намісн., тепер село Путивльського р-ну Сумської обл.—1832, м. Київ) — статський радник, штаб-лікар. Син священика Михайлівської церкви о. Федора Берлинського. Брат Михайла, Матвія, Василя та історика Максима *Берлинських*. Навчався у КМА, від нижчих класів до школи філософії включно (1772—78). 1778 продовжив навчання в Ген. сухопут. військ. госпіталі, відбір до якого проводив лікар 2-го Київ. батальйону Федір Матковський. По закінченні навчання працював штаб-лікарем у Київ. військ. госпіталі.

Був одружений з Пелагеєю Петрівною (н. бл. 1780). Сім'я жила в Києві на Печерську у власному дерев'яному будинку біля Ольгинської церкви. У докум. за 1845 Пелагея Петрівна числиться стат. радницею, вдовою. Разом з нею проживала дочка Любов Степанівна (н. бл. 1816). До родини Б. належав також Кесар Стефанович (Степанович) Берлинський, ймовірно, син Б. (н. бл. 1795). Був серед учнів Київської першої гімназії. 1811 зарахований юнкером 26-ї арт. бригади. Учасник боїв з наполеонівськими військами під Смоленськом (1812), на Бородінському полі (1812), під Лейпцигом (1814). Нагороджений за хоробрість орденом св. Анни III ст. з бантом і срібною медаллю в пам'ять про 1812 рік і здобуття Парижа. Після війни служив на київ. арсеналі в чині капітан-артилериста (1836), згодом — підполковника. Одружений з дочкою стат. радника Шиянова Олександрою Миколаївною. 1853 подарував КДА Ірмолой (Ірмологіон), що належав Михайлу *Берлинському*, дядькові жертводавця.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 26; КДМА, ф. 338, оп. 7, спр. 54, арк. 183; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 690.
Р. М. Лякіна

Бе́рло Андрій Іванович, чернече ім'я Арсеній (кін. 70-х — поч. 80-х рр. XVII ст., с. Панфили Яготинської сотні Переяславського полку, тепер село Яготинського р-ну Київської обл.—6/7.06.1744, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — викладач, єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський, Переяславський і Бориспільський, засновник Переяславського колегіуму. Н. в сім'ї сотника Воронськівської сотні Переясл. полку, потім переясл. полк. судді й значк. товариша Івана Івановича Берла, який походив із Волощини (тепер Румунія). У 1660-х рр. оселився в сот. м-ку Вороньки. Предок Берла одержав шляхетство, врятувавши від турків пораненого польс. короля Владислава Ягелловича (1440), за що дістав берло (скіпетр), звідки і походить, за родинними переказами, їхнє прізвище. Батько Б. мав родинні зв'язки з багатьма знатними укр. сім'ями. Першою його дружиною була Параскева Сомко, дочка наказ. гетьмана Лівобереж. України Якима Сомка, страченого 18.09.1663 гетьманом І. *Брюховецьким*. Їй дісталися всі маєтності батька. І. Берло 1711 отримав від переясл. полк. С. Томари універсал на маєтності: сс. Жереб'ятин, Рогозів, Старе, Панфили й ін. Мав чотирьох синів і трьох дочок. Б. був сином І. Берла від другого його шлюбу з Тетяною Щуровчанкою (можливо, Щуровська). Від цього шлюбу мав також дочку Софію, одружену з Євстафієм Гулаком, переясл. полк. сотником (1709—25). Навчався Б. в КМА (поч. XVIII ст.) разом з братом В. *Берлом* та Я. *Марковичем*. Цікавий докум. наводить С. Т. Голубєв — духівницю

батька Б. І. Берла: «...не без кошту і так било колко років нам з жоною Мазапетовною госпо́ди наймовати за науки школ київських синам Василю і Арсенію, інспекторам платити готовизною і кому того часу належало». Освіту завершував у Львові. Закінчивши навчання, прийняв чернечий постриг у КПЛ. Деякий час був там трапезним. 1709/10 навч. р. викладав граматику у КМА. Висвячений на архідиякона при Київ. митрополичому домі (1717). 1722 їздив до Москви з ризницею на посвяту В. *Ванатовича* на архіеп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Від 1722 до кін. 1728 — архім. і настоятель Київ. Межигірського м-ря. 2.06.1722 отримав від Синоду грамоту на підтвердження ставропігії м-ря. Був у дружніх стосунках з Т. *Прокоповичем*, який в часи навчання та викладання Б. в КМА був проф. і ректором, і користувався його покровительством. З поч. 1729 Б. за сприяння Т. Прокоповича висвячено на єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського (в межах тодішньої Речі Посполитої). Займав цю посаду до 1732 включно і пройшов тернистий шлях через протистояння уніатів і невизнання його в сані та правах єпарх. архієрея з боку польс. короля Августа II Фридерика Сильного. Наприк. 1732, знову за сприяння Т. Прокоповича, Б. відкликаний з Могильова, а 28.01.1733 призначений єп. Переяславським і Бориспільським. У Переясл. полку Б. одержав у спадок від батька «світлицю шинкову у Вороньковi та хутір з садком в с. Жереб'ятин, крім речей та коней». Переясл. єпархія в цей час вийшла з-під залежності архіеп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії, і Б. 31.08.1733 отримав грамоту як перший самостійний єп. Переяславський і Бориспільський і 9.11.1733 прибув до Переяслава. Переясл. єпархія була невелика — 1737 тут налічувалося 165 церков, 4 м-рі (3 чол. та 1 жін.), 653 особи дух. звання та бл. 100 тис. осіб правосл. пастви. До прибуття Б. архієрейський дім, монаст. та церк. приміщення були в жалюгідному стані. Духовенство єпархії перебувало в постійних сварках і чварах. Б. замінив членів Переясл. консисторії, навів лад у веденні документації (завдяки чому всі накази й ін. докум. по єпархії збереглися аж до XIX ст. і більшість з них опубл. в «Полтавских епархиальных ведомостях»). Встановив чіткі розміри податків та зборів коштів на ремонт і спорудження церков, на архієрейську каф-ру тощо, вів записи всіх прибутків і витрат у спец. облікових книгах. Покарання Б. застосовував лише в крайніх випадках: «за прелюбодейный грех», за крадіжки чи розбій. У ін. випадках допомагав «грішнику» розкаятися і приносити користь суспільству. За наказом Б. у церквах єпархії заведено «збірні книги», куди записували імена жертводавців на м-р чи церкву. Б. запровадив посади дияконів по всіх міськ. парафіях та в тих сільських, де було по 2 священики. Заборонив давати і приймати протопопам та ін. дух. особам і світ. властям хабарі та «посули» під час обрання на священика чи диякона. Суворо заборонив священикам брати шлюб четвертий раз. 1735 імп-ця Анна Іванівна затвердила подання Т. Прокоповича на призначення Б. архіеп. Бєлгородським і Обоянським. Але Б. не хотів їхати з рідної Переяславщини, з багатого краю і впорядкованої єпархії в чужу Бєлгородщину. Посилаючись на виви́х ноги і погіршення стану здоров'я, Б. відмовився від нового призначення й залишився в Переяславі. Вел. заслуга Б.— заснування у жовт. 1738 Переясл. колеґіуму, де навчалися діти представників усіх станів краю, і який став помітним навч. закладом України. Утримувався він на прибутки єп. каф-ри, частину коштів збирали з духовенства. Для цього 6.05.1738 Б. видав указ, який зобов'язував протопопів скласти точні описи церк. маєтків, зазначивши прибутки духовенства, і визначити внесок кожної парафії (в коштах і продуктах) на утримання Колеґіуму. Будинок для Колеґіуму звели на тер. Переясл. Вознесенського м-ря: спочатку — дерев'яний, а 1753—57 — кам'яний; бурсу для студентів — поза огорожею м-ря. Матер. підтримку для будова надав могилянець, настоятель КПЛ І. *Негребецький*, який «соблаговолил подарити четыре хаты за рекою (Трубежем) стоячія, якія хаты к катедре нашей в скорости были б перевезены». У черв. 1738 Б. доповідав Синоду, що «при доме де архіерейском училища уже заложены и ученики на російском языке граммате и писать обучаются», а 9.11.1739 сповіщав про призначення викладачами в Переясл. колеґіум трьох священиків з вихованців КМА, які «на особливом его Преосвященства трактаменте будучи содержаны и консоляціею удоволены, с охотою должность учительскую исполняют». В результаті цих заходів Б. на 1738 у Колеґіумі навчалося 123 учні. Колеґіум утворений на зразок КМА з класами фари, інфими, граматики, синтаксими, поетики й риторики, згодом філософії та богослов'я. На честь засн. Переясл. колеґіум називали «Collegio Berliana», тобто Берліанський колеґіум. Сучасники відзначали освітянську працю Б. з особливою шаною. Так, дидаскал теорії поезії Переясл. колеґіуму 1742/43 навч. р. П. *Ґошкевич* свій виклад поетики «Hortus musarum variis ligatae orationis seu Artis Poëseos modis et principiorum quorundam solutae orationis amplificationibus virens in parnasseo fidelis collegii iugo Pereiaslavoberloviano ob recreandum Roxolanae iuventuti animos implantatus anno quo LUX frUGUM Legeret De Virgine nata in annum hIC oVIUM DUX tUnC arsenIUs fUerat» («Сад муз, що квітує різними способами поетичної мови, або Мистецтва Поезії, і ампліфікаціями певних основ прозової мови, викоханий на парнаському переяславо-берловіанському пагорбі вірного колеґіуму для відродження душ руської молоді 1742—1743 рр.») починає віршами-присвятою Б. Завдяки старанням Б. склад учителів Переясл. колеґіуму постійно поповнювався за рахунок кращих випускників КМА. Традиція батьківської опіки над Колеґіумом, започаткована Б., успадковувалася його наступниками на єпископській каф-рі. У наступні роки цю посаду обіймали: Н. *Срібницький*, І. *Козло-*

вич, Г. *Линцевський*, Й. *Базилевич*, І. *Кондратковський*, які були вихованцями КМА. 1754 у Переясл. колеґіумі викладав курс поетики «Разсуждение о поэзіи и руководство к искуству оной» Г. *Сковорода*.

Вкладаючи у створене уч-ще всі свої особисті кошти, Б. не забував і КПЛ, з керівництвом якої так тісно співпрацював у влаштуванні Колеґіуму. 1741 він пожертвував КПЛ тисячу червінців на позолоту бані лавр. дзвіниці, а також великі срібло-позолочені панікадила, 1200 руб. на поминання в приписні до КПЛ м-рі та 600 руб. на поминання в КПЛ. У свою чергу, КПЛ вшанувала пам'ять свого благодійника портретом, який довгий час перебував в монаст. б-ці. В ряді населених пунктів України до цього часу знаходяться книги з власної б-ки Б., які він дарував парафіяльним церквам. Зокрема, на «Канонах богородичних» (XVIII ст.) з б-ки Черніг. семінарії зазначено: «Дается до церкви святителя Николая в Лозовій Яр за благословеніем преосвященнаго архиерея Арсенія Берло», а в церкві с. Панфили, де проживали його родичі, знаходиться Євангеліє за власним підписом Б.: «от книг Преосв. Арсенія епископа Переяславскаго и Бориспальскаго».

Після тривалої й важкої хвороби Б. помер у Переяславі, де й похований.

Тв.: Переписка епископа Арсения Берла... В кн.: Лебедев А. С. Белгородские архиереи... Харьков, 1902.

Літ.: Лилеев М. И. Описание рукописей... СПб., [1880]; Лебедев А. С. К истории учреждения семинарии в Переяславе. КС, 1888, № 3; Материалы для истории Переяславской епархии прошлого столетия. Полтав. ЕВ, 1891, № 10—11, 17—18; Юзефович И. Меры преосвященного Арсения Берло... Полтав. ЕВ, 1891, № 22; Яновский И. Забота Киевских и Переяславско-Бориспольских архипастырей... Полтав. ЕВ, 1892, № 19—20; Лазаревский А. М. Из семейной хроники Берлов. КС, 1899, № 1; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия. К., 1901, Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Описание документов и дел... Синода, т. 14. (1734). СПб., 1910; Пархоменко В. Епископ Переяславский Арсений Берло... Полтав. ЕВ, 1911, № 3, 9; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; PSB, t. 1. Kraków, 1935; Маслюк В. П. Невідомі байки з Переяславської поетики 1742—1743 рр. Рад. л-во. 1987, № 4.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 15, арк. 1—70.

Т. О. Дороніна
С. Р. Кагамлик

Берло́ Василь Іванович (вірогідно, 1-ша пол. 70-х рр. XVII ст., сот. м-ко Вороньків Переяславського полку, тепер село Бориспільського р-ну Київської обл.— до 1743, там само) — сотник Вороньківської сотні, рідний брат по батькові А. *Берла*. Н. в сім'ї сотника Вороньківської сотні Переясл. полку Івана Івановича Берла та Парасковії Сомківни. Навчався в КМА разом з братом А. Берлом та Я. *Марковичем*. 1706—21 — сотник Вороньківської сотні Переясл. полку. Одружився з Анастасією, дочкою ген. хорунжого І. Сулими, небогою наказ. гетьмана П. *Полуботка*, двоюрідною сестрою дружини Я. Марковича. Отримав від батька два двори у м-ку Вороньків, млин на греблі Ручинській і слобідку поблизу Воронькова. Сестра Ірина була одружена з Л. Петровським, переясл. полк. писарем, пізніше сотником (1712—16).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

В. Н. Жук

Берло́ Володимир Данилович (1717, сот. м-ко Вороньків Переяславського полку, тепер село Бориспільського р-ну Київської обл.— між 1773 і 1784, м. см. невід.) — возний Вороньківської сотні Переяславського полку. Представник старовинного козац.-старшин. роду Берлів, який дав Україні відомого церк. діяча А. *Берла*. Б. доводився йому небожем. Батько Б., Данило Берло, бунчук. товариш — син І. Берла і його третьої дружини Ганни Мазапети, дочки майора рос. гарнізону в Чернігові, грека за походженням. 28.03.1721 Д. Берло отримав універсал *І. Скоропадського* на батьківські маєтки. Мав разом з дружиною Анастасією Носенківною трьох синів і дочку. Старший Григорій був півчим при дворі імп-ці Анни Іванівни (1733). Після смерті чоловіка Анастасія Носенківна 5.01.1733 отримала гетьман. універсал, яким приймалася під протекцію Д. *Апостола*. Серед. син Михайло і молодший Б. вчилися в КМА (1736/37 навч. р. були разом в класі риторики). На думку екзаменаторів, мали непогані успіхи. Далі про життя Б. протягом 30 років відомостей немає, а 1767—73 він посідав уряд возного (суд. виконавця) Вороньківської сотні Переясл. полку, підписав наказ переясл. шляхетства в Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії (1767); пізніше сини Б. пишуть про нього як про полк. писаря (ймовірно, Переясл. полку), але про це не згадується в жодному акті. За Рум'янцевським описом 1767 Б. мав у власності лише один двір посполитих (8 душ) і один двір підсусідків (5 душ) у Вороньківській сотні.

Був одружений. Мав трьох синів: Матвія Берла, полк. канцеляриста і засідателя Київ. нижнього зем. суду, Пантелеймона Берла, губ. кацеляриста, Івана Берла, підпрапорщика лейб-гвардії Ізмайлівського полку, і дочку Марфу Берло, одружену з Іваном Івановичем *Афендиком*. Рід Берлів, що дав енергійних, відомих діячів в першому й другому поколіннях, далі занепадає і стає звичайним дрібнопоміщицьким і чиновницьким родом.

Літ.: Мякотин В. А. Генеральное следствие... Харьков, 1896; Лазаревский А. М. Из семейной хроники Берлов. КС, 1899, № 1; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Федоренко П. К. Вороньковская сотня... В кн.: ТПУАК, в. 12. Полтава, 1915.

С. М. Береславський
Р. М. Лякіна

Бико́вський Іван, чернече ім'я Іоїль (1706, м. н. невід.— 25.08.1798, м. Ярославль, тепер РФ) — письменник, ректор Ярославської семінарії, архімандрит. Походив з незаможної селян. родини. Навчання у КМА розпочав пізно, у віці 34 або 35 років (його ім'я є серед учнів другого грамат. класу — інфими, які складали присягу імп-ці *Єлизаветі Петрівні* 1741). Закінчив повний курс навчання. 1751, будучи богословом, мав кондицію (інспекторство) при молодших учнях Максимі Огієвському і паничах Єсимонтовських, яких навчав латині, наглядав за ними, за що отримував від батьків своїх підопічних плату «готовизною», тобто натурою. Б. здобув у КМА блискучу освіту. Особливий вплив на нього справив відомий науковець, письменник, професор, ректор КМА Г. *Кониський*. 1745/46 навч. р. Б. слухав його курс піїтики, 1751/52 навч. р.— богослов'я. Обидва ці курси збереглися у його запису з власноручною поміткою на титульній сторінці «Scripta et audita ab Ioanne Bykowskj... 1751 Septembri 27 die inchoata» («Записана і прослухана від Іоана Биковського... 27 вересня 1751 року розпочата»). Б. добре вивчив в КМА давні й нові мови (з 1753 ректор Г. Кониський, крім нім., увів франц. мову), опанував мистецтво складання руського, польс. й лат. вірша, панегіриків «на випадок», писав діалоги, драм. твори, на яких «изощеряли свой литературный вкус и поэтическое чутье такие из учеников Конисского, каков, напр., был И. Быковский»,— зазначав дослідник КМА М. І. Петров.

1757 студент-богослов, «по-мирському Іван, прізвищем Биковський, звання посполитого», прийняв чернечий постриг у Софійськ. соборі. 1757 Б.— учитель КМА класу аналогії (фари), де навчалися 159 учнів, 1758 — класу інфими. Але наказом Синоду від 23.02.1758 забраний законоучителем до С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусу й С.-Петерб. Академії мистецтв. 1766—75 — архім. Черніг. Троїцького Іллінського, з 1776 — Яросл. Спасо-Преображенського м-рів й ректор Яросл. семінарії, а також цензор реліг. видань. У лип. 1787 разом з наказом про ліквідацію Яросл. Спасо-Преображенського м-ря й перетворенням його на «архієрейський дім» звільнений на пенсію, але залишився жити при м-рі.

Б. посідав помітне місце серед інтелігенції і вчених не лише Чернігова і Ярославля, але й всієї Рос. імперії. Був вправним проповідником. Відомі його дві проповіді: «На посещение епархии» (1760) та «На день Преображения» (1778) — морально-просв. характеру. Його перу належить «Катехізис» часів викладання в С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі й «Букварь, или Начальное учение хотящим учитися книг писмены славенскими» (Чернигов, 1765), а також, як дехто вважає,— передмова у формі панегірика П. О. Рум'янцеву до «Часослова» (Чернігів, 1768). 1787 видав у Ярославлі трактат дух.-морального спрямування під назвою «Истина, или Выписка о истине». Він містить понад тисячу виписок із 220 книжок не лише богослов., але й світ. змісту. Серед них «Живописец» М. Новикова, «Пересмешник, или Славенские сказки» М. Чулкова, твори М. *Ломоносова*, а також Цицерона, Сенеки, Геракліта, Овідія, Платона, Вольтера, Дідро та ін. У передмові до «Истины» автор подає автобіографічні відомості. У творі, за висновком нім. дослідника Е. Вінтера, поєднуються ідеї пізнього гуманізму, раннього просвітництва й романтизму, що було характерним для укр. просвітництва XVIII ст.

Як ректор Б. організував навчання у Яросл. семінарії за зразком укр. колегій і КМА. Вел. значення надавав іноз. мовам, літ. заняттям, історії. Учні вчилися співати канти, виголошувати на різних мовах промови («орації»), складати вірші й оди. В одній з од на день народження ректора студенти називали Б. «любителем наук и мудрости», а також «покровителем учащихся.., вина, веселия и утех». На вистави у семінарію приїздили численні гості — від ген.-губ. Ярославля та іменитих дворян до «різночинного люду». Саме в ці часи Ярославль посів помітне місце в культ. житті Росії, завдячуючи цим чимало Б. та його семінарії. Б. мав вел. б-ку, що нею, як і б-кою м-ря, мали право користуватися студенти семінарії й усі охочі. Початок б-ці поклали, вірогідно, 3 книги, переписані Б. власноручно ще в КМА: «Мнение о неудобоносімом законном игѣ» Т. *Прокоповича* (1753); збірка «Слова и рѣчи» з промов Т. Прокоповича, А. *Могилянського*, А. *Юшкевича*, С. *Тодорського* та ін. проф. КМА (1757) і збірка, що цілком складалася з творів Т. Прокоповича з автографом «Ex libris Joelis Bykowsky» («Із книг Іоїля Биковського»). Б-ка, яка після смерті її володаря перейшла до Яросл. семінарії, повністю збереглася лише до 1918, але й залишки книг, виявлені рос. дослідником В. В. Лук'яновим у б-ках Ярославля, свідчать, що її власник був людиною різнобічно освіченою й належав до кола просвітників. У б-ці були твори Квінта, Курція Руфа, Августа Аврелія, Василія Кесарійського, Мішеля Монтеня, Еразма Роттердамського, книги з історії філософії, географії, педагогіки, мистецтва, словники, белетристика та ін. У б-ці були й старовинні літописи: «Русская летопись по Никонову списку», ч. 1—2. (СПб., 1767—68), «Библиотека российская историческая», ч. 1. (СПб., 1767), в складі якої були «Радзивилловская летопись», «Житие Нестора», «Древняя Российская вивлиофика» (ч. 2—3, 5—9) й кілька «Хронографів». У одному з них під № 323 серед ін. праць вміщене було «Слово о полку Ігоревім». За свідченням «любителя древностей» обер-прокурора Синоду О. І. Мусіна-Пушкіна, він купив 1792 частину б-ки «архимандрита Иоиля, мужа с просвещением и любителя словесности», в складі якої й був «Хронограф» зі «Словом о полку Ігоревім». Частина рос. дослідників відкидає це свідчення Мусіна-Пушкіна, посилаючись на те, що були й ін. версії виявлення «Слова» на той час, і, по-друге, на можливу нещирість О. Мусіна-Пушкіна, який нібито мав схиль-

ність привласнювати монаст. літописи. А щоб ніхто не міг його звинуватити у привласненні «Слова», він придумав версію з купівлею б-ки Б. Більшість же дослідників вважають, що саме Б. відкрив «Слово» й свідомо передав його відомому збирачеві древніх літописів Мусіну-Пушкіну. Б. був вихованцем КМА. У її б-ці зберігались і численні рукописи, можливо, й «Слово о полку Ігоревім», список якого потрапив і до б-ки Б. Навчався Б. у КМА до страшної пожежі 1780, яка спустошила б-ку. Проте за браком достатніх палеографічних та лінгвістичних знань він не зміг відповідно оцінити цей рукопис. Зробив це блискучий вчений археограф, вихованець КМА М. *Бантиш-Каменський*, який за дорученням О. Мусіна-Пушкіна готував «Слово» до видання протягом 1792—98. Отже, Б. історія мусить завдячувати тим, що він зберіг безцінну поему України-Руси XII ст. «Слово о полку Ігоревім». Вже по смерті Б., 1800 із сенат. друкарні вийшла «Героическая пѣснь о походѣ на половцев удѣльного князя Новгорода Сѣверского Игоря Святославича...» (12 000 примірників).

Прожив Б. у Росії 30 літ. До останніх років життя бачили його ярославці на урочистих богослужіннях. Помер у віці 92 років, похований у Яросл. Тольгському м-рі.

Літ.: Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков... К., 1911; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Лукьянов В. В. Первый владелец рукописи «Слово о полку Игореве»... В кн.: ТОДРЛ, т. 12. М.-Л., 1956; Дмитриев Л. А. История открытия рукописи... В кн.: «Слово о полку Игореве» — памятник XII века. М.-Л., 1962; Крестова Л. В., Кузьмина В. Д. Иоиль Быковский... В кн.: Древнерусская литература... М., 1967; Моисеева Г. Н. Спасо-Ярославский хронограф... Л., 1976; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

З. І. Хижняк

Биковський Михайло Йосипович (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Закін. КМА. Студентом співав у акад. капелі. Забраний «на вѣчное житье» до Москви, куди припровадив його 8.04.1652 разом із третьою партією «малороссов-певцов» путивльський воєвода. Згодом Б. призначено солістом Хору государевих півчих дяків у Моск. Андріївському м-рі. Жилося нелегко, «поденного корму по 6 денег» не вистачало. Незабаром по прибутті, 1.06.1652, «Петрушко Иванов, сын Бережанский, и Мишко Осипов, сын Быковский», подали чолобитну з проханням збільшити щоденне жалування. П. *Бережанський* став одержувати по 10 денег, Б.— по 8.

Літ.: Харламович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. В. Сердюк
К. І. Шамаєва

Биковський, чернече ім'я Пафнутій (р., м. н. невід.—1768, м. Київ) — флотський обер-ієромонах, архімандрит. Навчався у КМА до класу риторики. Закінчивши навчання, прийняв чернечий постриг у КПЛ. Виконував різні послушенства, згодом став ієромонахом. 1742 його забрано до Ол.-Нев. лаври, а звідти разом з ін. ієромонахами КПЛ — Лукою Тимоновським та Іоною Свинським направлено на флот обер-ієромонахом. 1747 перебував з флот. корпусом «в німецькій землі». 19.04.1750 після закін. флот. служби Б. висвячено на архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії. У грамоті митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* від 22.05.1750, оригінал якої зберігся у фондах КПЛ, сказано, що 19.04.1750 указом Синоду обер-ієромонаха Пафнутія Биковського «за знание его обер-иеромонаха Пафнутія труды произвесть в Санкт-Петербурге в Гамалеевскій монастырь архимандритом, который в Александро-Невском монастыре и был произведен Платоном Малиновским, архиепископом московским». З Гамаліївського м-ря Б. відпросився на обітницю до КПЛ, де й помер в Київ. Троїцькому больничному м-рі.

Літ.: Описание документов и дел, ...Синода, т. 11 (1731), т. 19 (1739) [№ 226]. СПб., 1903, 1913; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харламович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 52, арк. 1—22.

С. Р. Кагамлик

Бистрицький Іван Васильович, чернече ім'я Іраклій (1723, м. Чебоксари Свіязького пов. Казанської губ., тепер Чуваська Респ., РФ — р. і м. см. невід.) — викладач. Н. в сім'ї пономаря. 27.03.1733 вступив до КМА. 1744, не закінчивши навчання в богослов. класі, направлений до Казан. семінарії, до 1744/45 навч. р. викладав у класах синтаксими й граматики.

Літ.: Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Білецький Григорій Кирилович (1750-ті, с. Тарасівка 2-ї Зіньківської сотні Гадяцького полку, тепер Зіньківського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — дяк. Н. в сім'ї дяка Свято-Параскевської церкви Кирила Білецького. Навчався в КМА з нижчих класів до класу риторики (1772—76). До присяги імп-ці Катерині II П. приведений 4.05.1775, про що було видано свідоцтво префектом КМА І. *Островським* (26.03.1776). З 9.05.1776 по 11.05.1777 служив дяком у храмі св. Миколи Набережного у Києві на Подолі. Поводив себе «честно и добропорядочно,.. трудился исправно». За власним бажанням звільнився з цієї служби, щоб перейти на іншу.

Літ.: Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. К., 1993.

Ю. А. Мицик

Білинський Дмитро, чернече ім'я Дмитрій (р., м. н. невід.—18.11.1753, полк. м. Чернігів) — викладач, ігумен. Навчався у КМА. По закінченні навчання 2 роки викладав у Черніг. колегіумі. Прийнявши чернечий постриг, був екзаменатором Черніг. каф-ри. З 1729 — ігумен Черніг. Борисоглібського м-ря. 1732 переміщений до Макошинського Мико-

лаїв. м-ря Черніг. єпархії, а 1750 до Черніг. Єлецького Успенського м-ря. 1734 увійшов до Кодифікаційної комісії (1728—43), скликаної для зведення всіх законів, за якими відбувалося судочинство в Україні (Маґдебурзьке право, Литовський Статут і Саксонське Зерцало), і перекладу їх на «великороссийскій языкъ». До складу Комісії входили світ. та дух. особи — вихованці КМА. Підготовлений ними кодекс укр. права являв собою рукопис із 460 аркушів. Праця за змістом, мовою, характером, тлумаченням і формуванням основних юр. понять свідчить про добру правничу підготовку членів Комісії. 1744 цей кодекс надіслано на затвердження до Сенату, де він і пролежав без уваги 12 років. А тим часом на Україну було поширене рос. законодавство. Кодекс як цінне джерело з історії права укр. народу був виданий вперше проф. Київ. ун-ту О. Ф. Кістяківським 1879 під назвою «Права, по которым судится малороссійскій народ», перевиданий 1997 Ін-том права ім. В. М. Корецького НАНУ. Поховано Б. у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Права... 1743. К., 1997; Травкіна О. Викладачі Чернігівського колегіуму... СЛ, 1998, № 3.

З. І. Хижняк

Біловóльський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Н. у родині священнослужителя. Вищу освіту здобув у КМА, де після закінчення викладав малювання (1795—97).

Літ.: Жолтовський П. М. Художнє життя... К., 1983.

Л. І. Горенко-Баранівська

Білогорóдський (Білгорóдський) Григорій (бл. 1710, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — український співак (бас). Бл. 1732 закінчив КМА, де співав у акад. хорі. У 40-х рр. перебував на Запорозькій Січі. Брав участь у військ. походах запорозького козацтва (1740-ві рр.) З 1752 — соліст театру гетьмана К. *Розумовського* в Глухові, з 1764 — Придв. хору у С.-Петербурзі.

Літ.: Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII века. Л., 1935; Локощенко Г. Глухівській школі 250. «Музика», 1988, № 3; Лисенко І. М. Словник... К., 1997; Мистецтво України... К., 1997.

Архіви: РГАДА, ф. 14, оп. 1, спр. 96, арк. 74.

Л. І. Горенко-Баранівська

Білогрáдський Тимофій (р., м. н. невід.— після 1767, м. см. невід.) — бандурист, лютняр, співак, композитор. Навчався в КМА. Звідси його на поч. 1730-х рр. забрали до Придв. хору в С.-Петербурґ. Грав на бандурі, співав у хорі, звернув на себе увагу чудовим голосом. 1733 відряджений до Берліна, потім до Дрездена, де вдосконалював свою гру на лютні у відомого музиканта Л. С. Вайса; там же навчався співу, користуючись порадами італ. співачки Ф. Хассе (Бордоні) та сопраніста Аннібаллі. Був знайомий із композитором Й.-С. Бахом. Упродовж 1739—41 служив придв. музикантом у С.-Петербурзі, а також солістом Придв. хору. 1741 знову поїхав до Дрездена, де служив придв. музикантом гр. Брюлля. Повернувся 1746 і до 1767 був солістом Придв. співацької капели. Як виконавець-віртуоз і чудовий співак Б. з успіхом виступав у Росії та поза її межами. За словами Я. Штеліна, виконував «найсильніше соло й найважчі концерти». Вважають, що Б.— автор музики на вірші О. Сумарокова.

Літ.: Шудря М. З струмка — океан. РУ (К.), 1989, 19 трав.

М. А. Шудря

Білозéрський Ілля (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Навчався у КМА на поч. XVIII ст. 1713 згадується як священик церкви при рос. посольстві в Гаазі (Нідерланди), заснованому 1699.

Літ.: Харламович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Білоýсов Микола Григорович (24.04.1799, м. Київ — 1854, м. С.-Петербурґ) — професор, дійсний статський радник. Н. в міщан. сім'ї. Дитячі роки пройшли в старій частині міста, «на Золотій вулиці» (зараз вул. Золотоворітська) біля Київ. Софійськ. собору, де 7.05.1800 його батько Григорій Гаврилович Білоусов купив садибу у священика Данила Дмитровича Козловського. З правого боку їхнім сусідом був протоієрей та кавалер Д. *Сигиревич*, з лівого — диякон Трохим Бобир.

Навчався в КМА. Закінчивши курс філос. наук, вступив до Харк. ун-ту, де вивчав переважно словесні та юр. науки. Отримавши звання канд., 21.01.1820 призначений учителем рос. словесності до Київ. гімназії. Цю посаду займав до черв. 1825. Потім працював молодшим проф. юр. наук Ніжин. гімназії вищих наук кн. Безбородька (1825—30). Після вимушеної відставки (1830) вступив на службу секретарем Київ. опікунського комітету над в'язницями, звідки незабаром переведений до канцелярії київ. ген.-губ. помічником секретаря. Служив у С.-Петербурзі у капітулі рос. імперат. та цар. орденів (1836—54). 1841 в Києві на Подолі, в парафії церкви Миколи Набережного, жив старий лікар Севастопольського морського госпіталю Білоусов Федір Григорович. Можливо, він також учився в КМА та був рідним братом Б.

Літ.: Столетие Киевской Первой гимназии.., т. 1. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 2032, арк. 94зв.; ф. 486, оп. 5, спр. 3, арк. 85.

Р. М. Лякіна

Білоусóвич Лука (1706, полкове м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл.— 30.03.1761, м. Київ) — архімандрит КПЛ, благодійник КМА. Н. в козацькій сім'ї. 1733 прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ Романа Копи. Виконував різні монастирські послушенства, став намісником. По смерті архім. Й. *Оранського* 1752 у присутності Київ. митрополита Т. *Щербацького* і представників

Музиканти. Малюнок з панегірика Т. Максимовичу. 1730

Лука Білоусович.
З портрета XVIII ст.

Данило Єфремов,
отаман Війська Донського, ктитор Києво-Печерської лаври. З портрета 1752 р.

гетьман. адміністрації ген. бунчужного Дем'яна Оболонського і бунчукового товариша Юхима Дарагана обраний архім. КПЛ. У черв. того ж року хіротонований архієп. С.-Петербурзьким і Шліссельбурзьким С. *Кулябкою* в придворній петергофській Петропавлівській церкві в присутності імп-ці *Єлизавети Петрівни*, в серп. отримав грамоту та реґалії архімандрита.

Перебуваючи в сані архім. КПЛ, підтримував тісні зв'язки з КМА і її вихованцями. У кінці 1760 звернувся до митрополита Тобольського і всього Сибіру П. *Конюшкевича* та єп. Нижньогородського і Алатирського Т. *Чарнуцького* з проханням допомогти у придбанні покрівель для Успенського собору, корпусів трапезної та друкарні. Надану від них допомогу Б. згодом засвідчував у листі до керівника Лавр. друкарні від 31.12.1760: «означенные благонадежны несумненно: могут Лавре святой и от себе укладом услужить».

1760, коли митрополит А. *Могилянський* оголосив збір коштів на нову бурсу КМА, Б. пожертвував лаврський двір на березі Дніпра в приході церкви Миколи Набережного під будівництво. Нову дерев'яну бурсу на кам'яному фундаменті було збудовано й освячено 24.09.1765 (повністю знищена пожежею 1775).

Літ.: Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Болховітінов Є. Вибрані праці... К., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 118, 227, 233; оп. 1 черн., спр. 41; оп. 1 загальночерн., спр. 11; оп. 1 маловаж., спр. 114.

З. І. Хижняк

Білоусо́вич Михайло Андрійович (1742, с. Осокорки Гоголівської сотні Київського полку, тепер в межах м. Київ — р., м. см. невід.) — майстер з фініфті. З 1751 навчався в КМА разом з братом Кирилом Білоусовичем і двома хрещениками отамана Війська Донського Данила Єфремова під опікою свого дядька, архім. КПЛ Л. *Білоусовича*. Останній тримав при небожах і їхніх донських приятелях двох платних інспекторів: Я. Стефановича та К. *Лехницького*. По смерті Д. Єфремова 1755 його син, новий отаман, забрав донських вихованців з КМА, хоч Л. Білоусович просив отамана дати змогу здібним юнакам закінчити акад. курс. Через півтора року після смерті дядька архім. Л. Білоусовича (1761) Б. звернувся до нового архім. КПЛ З. *Валькевича* по допомогу: «...Я потрапив у крайню скруту і до таких тепер дійшов злиднів, що не лише не можу продовжувати богословську науку, а й найпотрібніших засобів не маю, що неминуче приведе до припинення навчання...» До закінчення класу богослов'я (1763) щомісяця Б. та його брат Кирило одержували з КПЛ по 10 руб. Ще студентом Б. виконував доручення КПЛ. Так, 26.07.1762 з канцелярії Дух. собору КПЛ видано «пашпорт Київської академії слушателю класу богословія Михайлу Білоусовичу на вільний проїзд до м. Суми» і лист про постачання йому всього необхідного для роботи в лавр. вотчинах. І по закінченні КМА Б. підтримував постійні зв'язки з КПЛ. Вже будучи відомим майстром, виготовляв на її замовлення фініфтеві медальйони, хрести, іконки та інші прикраси для оздоби церк. речей. 1775 прикрасив передану гр. Шереметєвим дарохранильницю чотирма фініфтевими медальйонами з зображеннями «Таємної вечері», «Умивання ніг», «Моління у вертограді» та «Покладання в труну». За кожний медальйон майстер одержав по 15 руб.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 227, арк. 57, 66, 77, 91, 93–94, 96, 99; спр. 467, арк. 2.

В. А. Шиденко

Біля́вський Іван Григорович, чернече ім'я Ієронім (1775, с. Попівка Черкаського староства Київського воєвод., тепер Смілянського р-ну Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — співак, музикант, коректор. Н. в сім'ї священика о. Григорія Білявського. 6.09.1793 вступив до КМА, закін. 1806 її повний курс. Мав «преизрядные успѣхи в учебѣ, честное поведеніе и превосходное знаніе греческаго языка». Оволодів ораторським мистецтвом, грец., лат. та польс. мовами, добре знав математику, історію та географію, риторику й філософію. 1806 прийшов до КПЛ. Спочатку співав на криласі Успенського собору. Після прийняття 1825 чернечого постригу був коректором у Лавр. друкарні.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 112, арк. 117; ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

К. І. Шамаєва

Біля́вський Яків Григорович (1787, с. Попівка Черкаського староства Київського воєвод., тепер Смілянського р-ну Черкаської обл.— 27.11.1813, С.-Петербург) — вихованець КМА. Походив з родини священика. Брат І. *Білявського*. Навчався «за свій кошт» в КМА від 5.09.1799 до груд. 1808, пройшовши курс навчання від нижчих до вищих класів, включаючи філософію. Серед учнів виділявся «успѣхами, добродетельностью и способностями к науке». За рекомендацією митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Александровського* направлений в числі трьох здібних студентів (Г. О. *Рогаля-Левицький*, В. *Себржинський* і Б.) до С.-Петерб. дух. академії для підготовки до викладацької роботи в дух. уч-щах. Але скінчити навчання Б. не довелося — невдовзі помер. Його прізвище не значиться в списках випускників С.-Петерб. дух. академії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф.127, оп. 362, спр. 119.

Р. М. Лякіна

Блава́цький Данило Якович (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Син абшитованого значк. товариша Ніжин. полку. У своєму «нижайшем доношении» до Ген. військ. канцелярії 25.11.1764 писав: «ходил я, нижайший, до школ в Академіи Кіевской и, обучаясь тамо латинскаго и немецкаго діалектов, трактовал философію». Зачислено його військ. канцеляристом наприкінці 1764.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 1770.

Р. М. Лякіна

Блаже́вський Іван, чернече ім'я Йосиф (1723, м. Київ — р., м. см. невід.) — викладач, префект, ігумен. Н. в сім'ї міщанина. На поч. 30-х рр. XVIII ст. вступив до КМА. Ім'я Б. є в списках студентів класу піїтики за 1737. Пройшовши повний курс навчання, прийняв чернечий постриг. 1746 направлений до Тобол. семінарії, де кілька років викладав граматику, синтаксиму й риторику, а 1760 був префектом. 1761 призначений ігуменом Глух. Петропавлівського м-ря, 1762 — проповідником Вілен. Святодухівського м-ря. Не маючи бажання залишати Україну, посилаючись на слабке здоров'я, просив звільнити його від цієї посади. Але 4.12.1762 указом Синоду Б. забирають префектом Тамбов. семінарії та екзаменатором ставлеників (майбутніх священиків) Тамбов. єпархії. 1763 в сані ігумена кілька місяців управляв Козловським Троїцьким м-рем Тамбов. єпархії, з 1775 — Могильов. Брат. Богоявленським м-рем, з 1786 — Шкловським м-рем (Білорусія).

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов.., СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2–3. К., 1904–06.

О. М. Сандалюк

Блони́цький, чернече ім'я Яків (27.01.1711, с. Орловець, тепер Городищенського р-ну Черкаської обл.—14.04.1774, м. Київ) — український мовознавець, перекладач, педагог. Походив з родини священика. Початкову освіту здобув удома. Навчався в КМА (1724—29). Під керівництвом С. *Тодорського* вивчив іноз. мови. 1729, ще до закінчення навчання, прийняв чернечий постриг. 1741 на прохання єп. Тверського і Кашинського М. *Слотвинського* призначений учителем риторики в Твер. семінарію, з 1742 — префект семінарії. 1743 він як чернець перебував у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі. За рекомендацією митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* 1743 призначений викладачем грец. мови до Моск. слов.-грек.-лат. академії, для потреб якої написав «Коротку грецьку граматику» (1743) та переклав «Підручник» Епіктета. З серп. 1745 за дорученням Синоду понад 2 роки працював у Москві й С.-Петербурзі над виправленням церк.-слов. перекладу Біблії, але через слабке здоров'я залишив цю працю. У цей же час переклав книгу Іоана Златоуста «Про священство», а 1748 — твори «Про небесну ієрархію» і «Про церковну ієрархію» Псевдо-Діонисія Ареопагіта. 17.07.1748 за невідомих обставин, певне, внаслідок якоїсь провини, Синод відіслав Б. до Бєлгорода під опіку єп. Бєлгородського і Обоянського Й. *Горленка*, котрий направив його до Бєлгор. Миколаївського м-ря. Тут Б. продовжував займатися перекладацькою роботою. 1751 таємно залишив Ізюм. Святогорський Успенський м-р Харк. єпархії, де в той час перебував, і подався до Греції, на Афон. Оселився в Зографському м-рі, що належав болгарам. 1751—61 удосконалював тут знання грец. та церк.-слов. мов, дослідив бл. 40 слов. літ. пам'яток, зіставивши їх з грец. текстами. У результаті склав два словники: «Лексиконъ еллино-славенскій» та «Лексиконъ славено-еллино-латинскій». За свідченням Б., в останньому зібрано слов. лексеми з його першого твору, а також із словників Ф. Полікарпова, Целларія, з лат.-слов. рукоп. лексикона, що зберігався в Моск. типографській б-ці (очевидно, «Лексикон латинський» Є. *Славинецького*). При вокабулах давалися етимологічні зауваження, що вигідно відрізняло цей словник від ін. У двох готових частинах «Лексикона славено-еллино-латинского» налічувалося бл. 50 тис. реєстрових слів, а весь мав бл. 80 тис. вокабул. 1761 Б., скориставшись маніфестом імп. Петра III про прощення винних, через Константинополь і Крим прибув до Києва і привіз з собою праці, які розпочав на Афоні. 1763 «на довольствіи» в Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі доопрацював «Грамматіку нову стараго и славнаго языка славенского...» (434 рукоп. стор.). Автор прагнув створити оригінальний курс церк.-слов. граматики. На відміну від попередніх укр. лінгвістів Б. факти морфології й синтаксису паспортизує посиланнями на тексти, насамперед біблійні. При грамат. термінах, у т. ч. й таких, які запропонував сам Б., досить послідовно наводить грец. й лат. або тільки лат. еквіваленти. Прагнучи надрукувати свою працю, Б. звернувся до Синоду, але рецензенти тільки 1774 дали висновок, і то — негативний. Між іншим, вони дорікали, що в граматиці зустрічається багато слів, вживаних тільки в Малоросії (рукопис «Грамматіки» зберігається в РГИА, СПб.). Деякі біографи твердять, що вчений у Києві уклав третій словник — «Латино-славенскій лексикон» (1769) на 47 500 лат. і 80 тис. слов. вокабул. 1774 за наказом Київ. консисторії словники було передано до КМА, щоб «з компетентными людьми рассмотреть и, если понадобится, набело переписать за счет Академии». Подальша доля їх невідома. Того ж року Б. переведено до Київ. Брат. м-ря, де він помер і на цвинтарі якого похований. Наказ Синоду про розшук Б. зберіг його описовий портрет: «...росту среднего, лицом смугл, кругголик, волоса на голове черные, малые, речи тонклявой, мало шепетлив».

Літ.: Чистович И. А. Труды Иакова Блонницкого. ИОРЯС, 1858, т. 7, в. 1; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Німчук В. В. Києво-Могилянська академія.. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії.. К., 1988; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 1279, арк. 143–144.

В. В. Німчук

Бло́нський, чернече ім'я Ієронім (р. н. невід., м. Львів — 1798, м. Київ) — архімандрит, ректор КМА. Походив з родини священика. По закінченні повного курсу КМА був домашнім учителем у поміщицькій сім'ї на Харківщині. 1765 прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі, де був певний час намісником і економом. З 1775 — кафедр. писар і

намісник Київ. Софійськ. м-ря, «присутствующий» Київ. консисторії. 8.09.1779 Б. призначено ігуменом Київ. Петропавлівського м-ря, а 26.03.1783 — ігуменом Київ. Видубицького м-ря. «Проходив усі послухи, на нього покладені, з ревністю і старанністю». 10.08.1791 запрошений на ректорство до КМА. Був ректором до 1795. Одночасно з 1794 став архім. Київ. Михайлівського Золотоверхого м-ря. Дбав про достаток КМА і про її студентів. Пожертвував 2 тис. руб., аби на відсотки з цієї суми платити стипендію здібним вихованцям. Після звільнення з ректорської посади залишався у Михайл. Золотоверх. м-рі, де помер і похований.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 4. К., 1907.

М. В. Андрущенко

Боболи́нський, чернече ім'я Леонтій (р. н. невід., сот. м. Новгород-Сіверський Стародубського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— 1717, там само) — історик, викладач, ієромонах. Навчався у КМА до 1693. Прийняв чернечий постриг у Київ. Видубицькому м-рі. Був деякий час викладачем у КМА. Пізніше — ієромонах Черніг. Троїцького Іллінського м-ря, де 1699 завершив переписування твору «Літописець си єсть Кройніка з розних авторов и историков многих, діалектом руським єсть написана ієромонахом Леонтієм Боболинским, законником монастиря Видубицького». «Літописець» — це, насправді, укр. хронограф другої редакції, створений в часи панування короля Владислава IV (1632—47). Складається з трьох розділів, у яких викладено всесвітню історію від створення світу до падіння Константинополя, а також європ. історію від часів Карла Великого до 1542 і історію Оттоманської імперії. Другий розділ присвячено укр. історії і частково історії сх. слов'ян, він називається «Кройника словяноруская о панствах руских, полских и литовских» і розпочинається викладом історії Київської Русі до укладення Україною союзу з моск. царем Олексієм І Михайловичем (1654). Додано «Сказання про чигиринські походи», взяті із «Синопсису». Далі йде розділ, який називається «Литовская и жмойтская кройника». Виклад подій доведено до часу смерті короля Стефана Баторія. Третій розділ цієї частини — «Краткое собрание кройники полской» — є переказом хроніки М. Стрийковського й теж завершується часами Стефана Баторія. До «Літописця» було додано істор. повісті «О Івоне господаре волосском» і «О Іване Подкове», запозичені з «Хроніки» О. Гваньїні. Б. був переписувачем та автором «Слова ко любимому читателю всякому». Мова і стиль «Слова» відрізняються від викладу самого «Літописця», написаного мовою, близькою до розмовної, тоді як «Слово» Б. тяжіє до слов'яноруської (укр. варіанту церк.-слов.). У передмові до «Слова ко любимому читателю» сформована Б. просв., патріот. мета. Він радить ретельно вивчати книгу, а потім знайомити з нею неписьменних: «Любимий читателю, чти со всяким прилежанієм і разсужденієм, добро бо єсть письменами, а не брашнами насичуватись, да не токмо сам читай, але й прочім не знаючим письма, перекажи й подай до відома». Свій рукопис заповів Черніг. єпископській каф-рі. Згодом він перейшов до б-ки Черніг. колеґіуму.

«Літописець» відомий у двох редакціях та п'яти списках. Коли за наказом імп-ці Катерини II з усіх монаст. б-к відбирали літописи й надсилали у Комісію, яка мала намір їх видавати, рукопис «Літописця» з Черніг. кафедр. б-ки, переписаний Б., був переданий до С.-Петербурґа, де з нього було зроблено копію (зберігається у ГПБ им. Салтыкова-Щедрина, СПб.). Частина тексту рукопису при поверненні до Чернігова зникла (тепер зберігається у б-ці PAN, Kraków, а основна частина, що повернулась,— у НБУВ). Поряд з цим існує ще два списки другої редакції, які теж зберігаються в НБУВ. «Літописець» користувався популярністю і переписувався. Кілька списків XVIII ст. переписані у Сибіру. Очевидно, він був привезений туди укр. ієрархами. Частина одного із списків — тобольського, 1-ша пол. XVIII ст.,— видана М. Улащиком як білорус.-лит. літопис під назвою «Кройника литовская и жмойтская» (ПСРЛ., т. 32). «Слово ко любимому читателю всякому» Б., а також повісті про Івоню та Івана Підкову були опубл. як додаток до літопису Г. *Граб'янки* (К., 1854). Останні роки життя Б. провів у Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі, де й похований.

Літ.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. Отд. исторический. К., 1876; Науменко В. П. Хронографы... ЖМНП, 1885, № 5; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Мыцык Ю. А. Украинские летописи XVII века. Днепропетровск, 1978; Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине... К., 1983.

О. М. Дзюба

Бога́цький, чернече ім'я Веніамін (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен. Вищу освіту здобув у КМА. 1720/21 навч. р. викладав риторику. Залишив після себе рукоп. курс риторики під назвою «Opus de arte rhetorica, in quattuor libros divisum instituendae roxolanae iuventuti pro modo et faciliore norma bene dicendi in insigne religionis orthodoxae patriae suae et avitae domus avamentum traditum in almo collegio Kiievomohilaeano anno 1720. Sub reverendo p[atre] Beniamin Bogacki professore classis rhetoricae ordinario Paulus Isaievicz [ma]ior exaravit» («Твір про риторичне мистецтво, на 4 книги поділений для учнівського українського юнацтва згідно зі способом і більш легкої норми красномовства для користі православної релігії, своєї батьківщини і рідного дому, викладений у рідній колеґії Києво-Могилянській 1720 року. Під керівництвом преосвященного о[тця] Веніаміна Богацького, ординарного професора риторичного класу, Павло Ісаєвич [стар]ший переписав»). 1733 призначений ігуменом Га-

дяцького Красногірського Миколаївського м-ря. Того ж року заарештований за звинуваченням у невідправленні цар. молебнів.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, К., 1904

О. М. Сандалюк

Богдано́вич Іполит Федорович (23.12.1743, сот. м-ко Переволочна Прилуцького полку, тепер село Прилуцького р-ну Чернігівської обл.— 6.01.1803, м. Курськ, тепер РФ) — поет, видавець, перекладач. Походив з небагатої дворян. сім'ї. Отримав домашню освіту. Навчався в КМА. Від 21.03.1754 — юнкер Юстиц-колегії (Москва). Водночас розпочав навчання в мат. школі при Сенат. конторі. 1757 звернувся до М. М. Хераскова з проханням прийняти його актором театру при Моск. ун-ті. Пояснивши «непристойність акторського звання для благородної людини» і дворянина, Херасков зарахував Б. в гімназію при Моск. ун-ті. 11.08.1761 указом Сенату Б. переведено до ун-ту, де навчався водночас з С. Г. Домашневим, Д. І. Фонвізіним, П. І. Фонвізіним та М. М. *Бантишем-Каменським*. Сенат. указом 29.10.1761 Б. з чином прапорщика Навагінського полку прийнято на посаду універс. смотрителя. 1762 опубліковано дві оди Б., присвячені Петру III. Одна з них виявилась досить несвоєчасною у зв'язку з переворотом 28.06.1762. Щоб виправити становище, Херасков призначив Б. в Комісію у справах спорудження у Москві урочистих воріт, що зводилися на честь коронації Катерини II. Для них Б. створював написи. До часу перебування в Комісії відноситься «Ода Екатерине на пришествие в Москву» (верес. 1762). Невдовзі Б.— у штаті Держ. колегії закорд. справ, 1713 — перекладач у гр. М. І. Паніна. 1766—69 працював у Деп. герольдії, з 1780 — в С.-Петерб. держ. архіві (з 1788 — його директор). 1796 вийшов у відставку, проживав ще бл. року в С.-Петербурзі. Переїхав спочатку до Сум, а потім до Курська, де помер і був похований.

Почав віршувати ще в дитинстві, а в 14 років надрукував свої літ. спроби завдяки підтримці М. М. Хераскова. З 1763, познайомившись із гр. К. Р. Дашковою, співпрацював у її часописах. 1763 видавав журн. «Невинное упражнение». 1775 написав вірш. повість «Душенька» (вільний виклад роману Ж. Лафонтена «Любов Психеї й Купідона»), вперше опубл. у С.-Петербурзі (1783). За 1783—1841 витримала 15 видань. Востаннє її видрукував 1887 О. Суворін. Для театру «Ермітаж» Б. написав п'єси «Радость Душеньки» (1786) і «Славяне» (1788), а також вірш. повість «Добромысл» (опубл. 1805). Захоплювався журналістикою: з 1775 видавав «Санкт-Петербургский вестник», а впродовж 1775—82 редагував «Санкт-Петербургские ведомости». Надрукував поему «Сугубое блаженство» (1765), «Русские пословицы» (у 3-х ч., 1785), переклади з Вольтера, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо та деякі істор. праці. По смерті Б. вийшло зібрання його творів у 6 томах. Найпопулярніший твір Б.— повість «Душенька», яка вражала сучасників новизною форми і змісту. Автора було віднесено до рангу геніїв. Замість епітафії йому викарбували на пам'ятнику рядки:

«Вы мрамором его могилы не тягчите
Но только «Душеньку»
на гробе положите!»

Цей твір Б. читають і сьогодні завдяки легкості мелодійного вірша.

Б. був палким книголюбом. Зібрав цінну б-ку. По смерті Б. вона понад 20 років залишалась власністю його спадкоємців. 1826 її виставили на продаж в м. Полтава. Придбав її відомий укр. історик, письменник і поет, музикант-аматор, етнограф-фольклорист Микола Андрійович Маркевич (1804—60), нащадок ген. підскарбія гетьман. адміністрації на Лівобереж. Україні Я. *Марковича*. По смерті М. Маркевича спадкоємці продали б-ку, і протягом півстоліття у книгозбірні неоднаразово змінювалися власники. В лют. 1919 б-ка надійшла до ВБУ при УАН (тепер НБУВ), де зберігається й донині.

Тв.: Стихотворения и поэмы. Л., 1957.

Літ. [Архив Н. А. Маркевича]. ОЗ, 1851, т. 74, № 2; Гербель Н. В. Русские поэты в биографиях и образцах. СПб., 1888; Серман И. З. И. Ф. Богданович — журналист и критик. В кн.: XVIII век, сб. 4. М.-Л., 1959; Щапов Я. Н. Собрание И. Я. Лукашевича и Н. А. Маркевича. Описание. М., 1959; Колесник Е. А. Книжные коллекции... К., 1988.

М. А. Шудря
Є. О. Колесник

Іполит Богданович
З гравюри Г. Афанасьєва

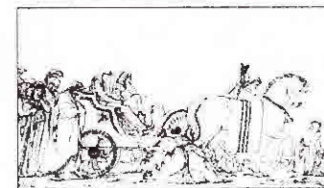
Богдано́вич Кузьма Симеонович, чернече ім'я Климентій (бл. 1714, сот. м-ко Вороньків Переяславського полку, тепер село Бориспільського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, проповідник. Походив з родини священика Михайлівської церкви. 7.11.1728 вступив до класу інфими КМА, яку закін. навесні 1741. Ще студентом класу богослов'я 1739/40 навч. р. викладав у класах граматики і синтаксими в Переясл. колегіумі. Потім повернувся до КМА і закінчив її повний курс. 1741 — соборний писар Київ. Софійськ. м-ря. Після прийняття чернечого постригу і висвячення в сан ієромонаха (1743) запрошений викладачем синтаксими до КМА. У жовт. 1744 призначений «казнодією» (проповідником) Вілен. Святодухівського м-ря Могильов. єпархії. 1746—47 — проф. філософії Смолен. семінарії.

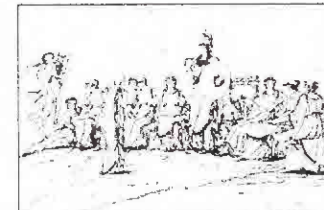
Літ. Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994

Н. В. Науменко
С. М. Гузенко

Богдано́вич Максим, чернече ім'я Мельхиседек (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, префект, архімандрит. Навчався у КМА до класу філософії. 1737 числився в реєстрі його студентів. По закінченні навчання запрошений до Смолен. семінарії. З 1739 — викладач

Ілюстрації Ф. П. Толстого
до поеми Іполита Богдановича «Душенька»

Досифей Богданович-Любинський
З портрета XVIII ст.

філософії, 1741/42 навч. р.— префект. Повернувшись до Києва 1743, став кафедр. проповідником та членом Київ. консисторії. Згодом його висвячено на ігумена Вілен. Святодухівського м-ря. 1748 переміщено ігуменом Прилуцьк. Густинського Свято-Троїцького м-ря Полтав. єпархії, 1750 — архім. Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії.

Літ.: Чистович И. Ф. Очерки истории Западно-русской церкви, ч. 1. СПб., 1882; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. В. Бетлій

Богдано́вич Петро Іванович (кін. 1740-х — поч. 1750-х рр., полк. м. Полтава — 1803, там само) — перекладач, видавець, редактор. Навчався в КМА та за кордоном. Писав, що студіював і подорожував «в чужих краях на власному кошті». 24.08.1765 записався до Лейпц. ун-ту, де вивчав математику. Навчання продовжив у Нідерландах та Англії. Володів нім., англ. і франц. мовами. Після повернення з-за кордону перебував на військ. службі, мав чин поручика (1771). З 1777 працював у С.-Петерб. АН перекладачем та помічником бібліотекаря, впорядковував б-ку Кунсткамери. Редагував журн. «Академические известия» (1779—81), де публікувалися статті про наук. відкриття та винаходи. Ряд праць, зокрема праці Лондонського вченого т-ва та «Історія математики» франц. вченого Ж. Монтюкла, були перекладені Б. В журналі друкувалися також переклади творів Ж.-Ж. Руссо, Ф.-М. де Аруе (Вольтера), К. Ліннея, Плутарха та ін. Тут був опублікований і вірш Б. «Послание к деньгам». У 1780-х рр. Б. мав власну друкарню, де видавав літ. твори Ф. *Еміна*, зокрема, перевидав 1788 його сатир. журн. «Адская почта» (1769), наук.-популярну л-ру, переклади праць з історії, географії, церк. життя, медицини, мемуари. Публікував також власні переклади, зокрема «Размышление английского пресвитера У. Додда в темнице» (СПб., 1784), «Человек в 40 талеров» Вольтера (СПб., 1780, 1785, 1792), «Новый способ лечения чесотки» (СПб., 1786), «Описание последних землетрясений в Калабрии и Сицилии» (СПб., 1787). Відредагував переклад праці протест. богослова Й. Арндта «Про справжнє християнство», здійснений вихованцем КМА С. *Тодорським* (1735). Указом імп-ці *Єлизавети Петрівни* 1743 книгу було заборонено і вилучено із книгозбірень. Згодом працю, підготовлену Б., переглянув митрополит Новгородський і С.-Петербурзький Гавриїл Петров, вказав на деякі протест. трактування і зазначив, що книга може бути надрукована. Проте імп-ця Катерина II не дала дозволу на її видання. Книга побачила світ лише 1785.

1780 за дорученням директора С.-Петерб. АН С. Домашнєва та, вірогідно, з ініціативи чл.-кор. АН Ф. *Туманського* Б. їздив до Полтави з наміром з'ясувати можливості відкриття там книжкової акад. крамниці та поширення акад. видань. Він написав «Разсуждение об учреждении книжных лавок», уклав каталог акад. видань, які можна було б продавати у Полтаві. Подібну книжкову крамницю Ф. Туманський відкрив у Глухові. Разом з ним Б. розпочав видавати журн. «Зеркало света», але незабаром їхні шляхи розійшлися. Б. започаткував самостійне видання — журн. «Новый Санкт-Петербургский вестник» (СПб., 1786, № 1—2). Мав репутацію людини вільнолюбивої, самостійної, що поділяє ідеї франц. просвітителів, а тому 1796 Б. було визнано «человҍком непокорным и упорнаго нрава, неповинующегося властям», і без права повернення до С.-Петербурга заслано в Полтаву, де він і помер.

Літ.: Семенников В. П. Материалы для истории русской литературы... СПб., 1914; Берков П. Н. История русской журналистики XVIII века. М.–Л., 1952; Словарь русских писателей XVIII в., в. 1. Л., 1988; РБС, т. Бетанкур–Бякстер. М., 1995.

Архіви: ФАРАН (СПб.), ф. 3, оп. 1, спр. 331; оп. 8, спр. 95; РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 64, спр. 475.

О. М. Дзюба

Богдано́вич-Любі́нський, чернече ім'я Досифей (р. н. невід., с. Любин Руського воевод., тепер с. Любині Яворівського р-ну Львівської обл.—23.03.1736, м. Обоянь, тепер РФ) — архієпископ Бєлгородський і Курський. Походив зі шляхет. роду. Вищу освіту здобув у КМА. 1711 прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Відбудовував Погарський м-р на тер. Стародуб. полку. 1718 викликаний до С.-Петербурга в родину цариці Прасковії Федорівни, дружини померлого царя Івана Олексійовича, як духівник. Згодом з царівною Анною Іванівною переїздить в Міттау (тепер м. Єлгава Лат. Респ.), а 1721 — до Мекленбурга (тепер місто у ФРН) до герцогині Мекленбурзької Катерини Іванівни. 1725—31 — архім. Саввино-Сторожевського Різдвобогородицького м-ря поблизу м. Звенигород Моск. єпархії. З 28.11.1731 — єп., потім архієп. Бєлгородський і Курський. Того ж року відлучений за іменним указом імп-ці Анни Іванівни. Проте керував єпархією фактично до 1735. У лист. 1735 за несправедливе анафемування двох підлеглих (архім. Харк. Преображенського м-ря Й. *Занкевича* та ігумена Харк. Покровського м-ря, ректора Харк. колегіуму М. *Слотвинського*) підданий суду та засланий до Курськ. Богородицько-Знаменського м-ря.

Б.-Л. сприяв розвитку освіти на Слобожанщині. 1732 саме за його клопотанням імп-ця Анна Іванівна дозволила створити при Харк. колегіумі семінарію. 1732 виклопотав дозвіл на передачу Харк. колегіуму 273 книжок з б-ки С. *Яворського*, яку той передав за тестаментом Ніжин. Спасо-Преображенському м-рю для створення наук.-освіт. центру. Помер і похований Б.-Л. у Курськ. Богородицько-Знаменському м-рі.

Літ.: Лебедев А. С. Белгородские архиереи... Харьков, 1902; РБС, т. Дабелов–Дядьковский. СПб., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Богомодле́вський Іван, чернече ім'я Йоаким (бл. 1670, с. Красне Батуринської сотні Ніжинського полку, тепер Бахмацького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив з родини священика. Вищу освіту здобув у КМА (1685—97), після чого був її викладачем. До 1706 навчався за кордоном в ун-тах Польщі, Німеччини, Литви, Франції, Іспанії. Після повернення до Києва (1708) забраний до Москви, де прийняв чернечий постриг в Моск. Заіконоспаському м-рі й того ж року почав викладати в Моск. слов.-грек.-лат. академії. Не пізніше 1714 залишив Москву й оселився в Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі. 1719, по дорозі додому з С.-Петербурга, був заарештований у Батурині за наклепом сотника Ф. Д. Стожка. Суд. процес Б. із сотником тривав майже 13 років. 1721 київ. губ. кн. В. Голіцин закував Б. «в кандалы». 1730 Б. звинуватили також у крадіжці своєї суд. справи з Ген. військ. канцелярії. 1731 утік з-під варти, але 1735 його вислали до Чердинського м-ря В'ят. єпархії. Ще 1733 єп. В'ятський і Великопермський Л. *Горка*, засновуючи школу, викликав з Києва двох учителів: Василя Ліщинського і Михайла Фініцького. Останній просив, щоб йому на допомогу прислали Б. Так кияни-могилянці виручили свого колегу. 1738 Б. викладав у В'ят. семінарії грец. мову, а з 1739 — піїтику та риторику. Про це є свідчення у списку вчителів і учнів В'ят. семінарії за 1739: «реторической и поэтической школы за профессора з ссылочной взят из под ареста из Чердынского монастыря бывший иеромонах Іоакім Богомодлевский, который аще уже и престарел и от сидения в железы изможден, однако ж ныне риторике и поэтике учит, токмо за старостию ненадежен». Враховуючи останнє, йому дозволили робити священні відправи і перевели до Кирило-Білозерського м-ря Новгор. єпархії, в якому він перебував 1745—47, де, очевидно, і помер.

Літ.: Савицкий Д. Русский гомилет... ТКДА, 1902, № 8—12; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Горфункель А. Х. Андрей Белобоцкий.. В кн.: ТОДРЛ, т. 18, М.-Л., 1962.

В. О. Андрушко

Богосла́вський Григорій (бл. 1729, можливо, с. Мньов Любецької сотні Чернігівського полку, тепер село Чернігівського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — канцелярист КПЛ. Осиротівши, служив, як каже у своїй «сказці» (автобіографії), «от малых лет при его превелебности экономе Киево-Печерской лавры отце Гервасии... И от него обучался в Киевской Академии по школу философии» (1749). З 1750 «был в услужении при канцелярии Киево-Печерской лавры». 12.09.1751 звернувся до архім. КПЛ Й. *Оранського* з «всенижайшим доношением», в якому просив дати місце священика в с. Мньов Пакульської волості, оскільки місц. пастир Дмитро Стамбульський «за крайнею своею очною болезнью, паче же за глухотою, церковных обрядов отправлять не может». Б. просив це місце для себе, «понеже я, нижайший, по отцове моему никаких наследствий к прожитию ґрунтов не имею». Докум. не повідомляє рішення архімандрита.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 6827.

Р. М. Лякіна

Богосло́вський, чернече ім'я Лазар (р. н. невід., Чернігівщина — р. см. невід., полк. м. Чернігів) — викладач, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА, яку скінчив на поч. 1730-х рр. Запрошений до Черніг. колеґіуму викладачем синтаксими, піїтики й риторики. 1738 склав рукоп. підручник з риторики під назвою «Tullius in campis oratoriis non procul a Desnae aquis ad rostra academiae Czernihoviensis locatus atque praeside [...] illustrissimi ac reverendissimi domini Nicodemi Srebnicki dei gratia episcopi Czernihoviensis et Novoburgis severiensis patrocinio rossiacam iuventutem instruens anno [1738] mense Septembri 28» («Туллій на полях ораторських неподалік від вод Десни, біля ростральної трибуни академії Чернігівської розташований і під главенством [...] найсвітлішого і преосвященного пана Никодима Срібницького з Божою поміччю єпископа Чернігівського і Новгород-Сів. російське юнацтво покровительством настановлює року [1738] місяця вересня 28»). 1740 призначений ігуменом Костянського Троїцького м-ря на Стародубщині. 1742 його викликав до В'ят. семінарії єп. В'ятський і Великопермський В. *Сахновський*. Того ж року Б. переїхав до Воронежа, куди В. Сахновського переведено єпископом. 1743 висвячений на архім. Острогозького Успенського Дивногорського м-ря Ворон. єпархії. В. Сахновський мав намір заснувати Острогозьку лат.-слов. школу і поставити Б. ректором, але передчасна смерть єпископа (28.03.1743) зруйнувала ці плани. Відповідаючи за дух.-навч. справи в єпархії, Б. намагався відкрити школу, але зіткнувся з численними перепонами, особливо з боку членів єпарх. правління. Звертався зі скаргами до губ. Ворон. канцелярії, до Синоду і навіть до імп-ці *Єлизавети Петрівни*, але нічого не домігся. Новий єп. Воронезький і Єлецький Феофілакт 1745 відіслав непокірного Б. до Чернігова, де в одному з м-рів він і помер.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Богусла́вський, чернече ім'я Іустин (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, префект Чернігівського колеґіуму. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. на поч. 1720-х рр. Був ієром. одного з черніг. м-рів. З 1722 — викладач і префект Черніг. колеґіуму.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Богусла́вський (Богосла́вський) Михайло (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Почав

Патріарх Єрусалимський Теофан, який 1620 р. надав ставропігію Київському братству і висвятив Й. Борецького на митрополита Української православної церкви. З портрета XIX ст.

навчання в КМА у 2-й пол. 1760-х рр. 1775 запрошений єп. Могильовським, Мстиславським і Оршанським Г. *Кониським* для викладання в Могильов. семінарії. Згодом, очевидно, повернувся до КМА поповнювати освіту: в реєстрі студентів від 31.05.1779, які складали присягу імп-ці Катерині II, числився як студент класу богослов'я. Скінчивши повний курс, повернувся до Могильов. семінарії. 1791/92 навч. р. викладав у класі риторики і був префектом.

Літ. Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08.

З. І. Хижняк
В. В. Котусенко

Боко́вня Семен Тимофійович (бл. 1750, м. Київ — р., м. см. невід.) — священик с. Салкове Вороньківської сотні Переясл. полку. Син міщанина. Навчався в КМА «с самых нижних школ до философии» (1760—72). 1772 одержав атестат для отримання місця священика. Одружився з дочкою священика с. Салкове й успадкував його парафію.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 38.

Р. М. Лякіна

Болгаре́вський Михайло Прохорович (рр., м. н. і см. невід.) — лікар, доктор медицини. У 1791—1801 навчався у КМА, потім три роки у Моск. ун-ті, де отримав ст. канд. медицини. 1805 став магістром. 1806—09 вивчав медицину у Відні в ін-ті хірургії та Мед. академії. 1809 переїхав до Парижа, два роки вивчав там хірургію, хімію та ботаніку. 1811—16 — ад'юнкт-проф. фармації та історії медицини Харк. ун-ту. 1817 отримав звання лікаря і вступив до моск. поліції. 1820 захистив дисертацію «De differentia inter miasmada contagia et venena nec non de antidotis in genere» («Про різницю між гнійним зараженням і отрутою, а також про протиотрути взагалі») і отримав ст. д-ра медицини. Залишивши посаду в поліції, служив моск. повіт. лікарем (1823—24).

Літ.: Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета.., т. 1–2. Харьков, 1893–98, 1904; РБС, т. Бетанкур–Бякстер. М., 1995.

А. О. Усікова

Бо́лдинський Єфрем (р., м. н. невід., Чернігівщина — р., м. см. невід.) — викладач. Поч. освіту здобув у Черніг. колеґіумі, вищу — у КМА. Повернувся до Чернігова. 1727—30 — проф. риторики, філософії та префект Черніг. колеґіуму.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Лилеев М. И. Описание рукописей... СПб., [1880]; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, К., 1904.

О. М. Сандалюк

Боре́цький Венедикт, чернече ім'я Воніфатій — див. *Борянський* Венедикт, чернече ім'я Воніфатій.

Боре́цький Іван Матвійович, чернече ім'я Йов (р. н. невід., с. Бірча Руського воєвод., тепер м-ко Городоцького р-ну Львівської обл.— 2.03.1631, м. Київ) — український політичний, освітній та церковний діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Руси, педагог, ректор Львівської братської школи, перший ректор Київської братської школи, письменник. Походив з родини укр. шляхтича. Навчався у Львів. брат. школі й Краків. ун-ті. З 1604 — викладач лат. й грец. мов Львів. брат. школи, 1604—05 — ректор, «котрому братія подала в моц школу, а також і порядки школниє». Заслужив високу шану як людина, що «Апполонові кохана і в Парнасі на лоні муз вихована». 1610—15 Б.— священик Київ. Воскресенської церкви на Подолі, де заснував парафіяльну школу. Мав власний двір на Подолі (тепер вул. Спаська). Входив до вченого гуртка архім. КПЛ Є. *Плетенецького*.

Б.— один із засновників Київ. братства та Київ. брат. школи, її професор й перший ректор (1615—18). Викладав мови: грец. й лат., ймовірно, філософію; приділяв увагу окремим богослов. питанням. На думку Д. *Туптала (Ростовського)*, був «...премудр в божественнім писанії, в грецькій і латинській мовах добре вправний». Б. виявляв турботу про школу та її учнів: постачав все необхідне для навчання, утримував на свій кошт бідних та сиріт. Кияни шанували ректора й називали «другим Іоаном Милостивим». Втілював у життя думку про те, що спів і музика є важливими важелями естетичного виховання. Багато зусиль доклав, щоб навчити учнів і півчих правильному церк. співові, викорінити т. зв. хомонію — розтягування слів за рахунок додавання до них голосних на шкоду мелодії.

У груд. 1619 Б. і його дружина Никифо́ра Фе́дорівна Чеховиче́вна прийняли чернечий постриг. Б. став ігуменом Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, Никифора, за переказом,— ігуменею Київ. Богословського м-ря (в межах Михайл. Золотоверх.). Разом з однодумцем гетьманом П. *Сагайдачним* та ін. відомими оборонцями укр. правосл. церкви Б. відновив за благословенням патріарха Єрусалимського Теофана укр. правосл. ієрархію (1620), яка після Берестейської унії 1596 була замінена греко-катол. Став першим по її відновленні митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси і був ним до смерті.

Не полишав справ мирських. Підтримував київ. друкарів Т. *Вербицького* й С. *Соболя*. Брав участь у перекладі з грец. на старослов. й редагуванні «Анфологіону», виданого Лавр. друкарнею 1619. Прихильник не конфес., а широкої нар. освіти. Послідовно виступав за її демократизацію, всестановість та за рівність у навчанні. У статут Луцьк. брат. школи, затверджений Б., вписана теза, що стала провідною в брат. школах України: «Багатії над убогими в школі нічим вищі не мають бути, лише самою наукою». У творі «О воспитанії чад» (1609), ймовірно, написаному Б., наука ставиться понад усе, бо «з неї, як з жродла, все добре походить, і през ню чоловік чоловіком ся находить». Вважав, що саме освіта визначає місце людини в суспільстві й спроможна змінити суспільство. В умовах по-

силеного наступу на Україну Речі Посполитої Б. гуртує до опору українців. Він збирає на наради світ. і дух. православних, виступає на козац. радах (заслужив славу «козацького митрополита»), пише листи до впливових магнатів, публікує полем. твори. Доводить, що українці мають істор. права на власну вітчизну й церкву. «Ми громадяни своєї землі, добре і чесно в домах шляхетних уроджені, в ній осідок і оселі свої маємо... і взяли ми лише те, що нам предки наші заповідали», — читаємо в «Протестації» (1621). Написана Б. разом з І. *Курцевичем* та І. *Копинським*, «Протестація» була спрямована на захист відновленої правосл. ієрархії, в ній захищалося право українців жити на рідній землі, сповідувати батьківську віру. Автори підносили козацтво, за допомогою якого відбулося становлення ієрархії. Доводили, що козаччина є спадкоємицею «тої старої Русі», старих руських князів, що козаки — це дійсні лицарі Христа, що віра й спасіння душ православних — це провідна мета їхніх подвигів. На думку М. Возняка та ін. дослідників, Б.— також імовірний автор «Перестороги» (написаної 1605 або 1606 у Львові), одного з найвидатніших творів укр. полем. л-ри, спрямованого проти католицизму й унії. Крім переказу подій 90-х рр. XVI ст., пов'язаних з реліг. боротьбою в Україні, автор висловлює думку про причини, що довели Русь до «такої погибелі»: протягом довгого часу Україна не мала «шкіл посполитих», тобто народних, від того й всі нещастя, грубість поганська, брак одностайності, поширення чужої віри, зрада. Автор закликав до єдності й оборони.

Одночасно Б. шукав шляхів порозуміння між українцями православними й українцями католиками та греко-католиками. Виступав за зміцнення політ. і культ. зв'язків України, Білорусії та Московії. Ставши митрополитом, продовжував опікуватися Київ. брат. школою. Допомагав Київ. братству в придбанні деяких маєтностей на утримання школи. Добився королів. грамоти (19.02.1629), за якою Київ. братство було, нарешті, визнане й затверджене Річчю Посполитою, і «що б вони своїм накладом не побудували, то на вічні часи». Т. ч., хоч про братську школу в грамоті прямо не говорилось, вона з визнанням Київ. братства також дістала держ. захист як його невід'ємна частина. Із записів сучасника, вихованця Київ. брат. школи С. *Косова* довідуємося, що Б. не полишав й учительства: «Йов Борецький, ставши митрополитом Київським, був і опікуном оних братських шкіл і сам в них богословське вчення викладав». Останнє — важливий факт до історії викладання богослов'я в КМА.

Помираючи, Б. передав опіку над освіт. справами «превелебнійшому в Бозі отцю Петру Могилі», але застеріг його, щоб «школи в братстві київськім, а не де індей ґрунтовані були». Похований Б., за його заповітом, «...при церкві святого Архистратига Михаїла над Києвом» Михайл. Золотоверх. м-ря, що був на той час резиденцією митрополита.

Тв.: Протестація [у співавт.]. — О воспитании чад. В кн.: Пам'ятки братських шкіл на Україні... К., 1988.

Літ.: Эпитафия Й. Борецкому. В кн.: Сборник материалов для исторической топографии..., отд. 3. К., 1874; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила..., т. 1. К., 1883; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры..., т. 1. К., 1918; Возняк М. Письменницька діяльність Івана Борецького... Львів, 1954; Науменко Ф. І. Педагог-гуманіст і просвітитель І. М. Борецький. Львів, 1963; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва..., кн. 1. Львів, 1981.

З. І. Хижняк

Боре́цький Олексій Васильович

Боре́цький Олексій Васильович (1745, с. Вишатич Перемишльського пов. Руського воєвод., Річ Посполита, тепер Респ. Польща — 16.07.1801, м. Київ) — канцелярист Генерального суду, писар Лаврської друкарні. Син священика. 1760 з прочанами прийшов до Києва на поклоніння святим і вступив до КМА, де навчався до класу риторики. Під час епідемії чуми брав участь у боротьбі з моровою пошестю в задніпрянських місцях як наглядач-інспектор, потім був «в услуженії» у різних родинах. З 1775 служив у Ген. суді в чині колез. канцеляриста. За сумлінну службу одержав звання військ. канцеляриста. Звільнившись із Ген. суду з атестатом, у лют. 1775 став послушником КПЛ. Постановою Дух. собору призначений лавр. повіреним у суд. тяжбах. 1780 нач. Лавр. друкарні ієромонах Т. *Шиянов-Чернявський* за згодою Дух. собору взяв Б. до друкарні «письмових справ писарем». Після призначення Т. Шиянова-Чернявського архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря новий нач. Лавр. друкарні Павлін Сорока звільнив Б. У трав. 1790 Б. просив митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* залишити за ним посаду писаря. Митрополит визнав, що через поганий почерк вести письмові справи Б. не здатний, і його перевели на посаду рахівника. 19.12.1797 хворого Б. відправили до лавр. лікарні, а на його місце призначили студентів богослов'я Євстафія Бурмовського і Дометія Билинського. Помер Б. дуже бідним, не залишивши ні майна, ні грошей, так і не дочекавшись чернечого постригу.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушницький — «Б», спр. 13, арк. 1—2, 6, 8, 48—49, 58, 65—67.

В. А. Шиденко

Боре́цький Поліевкт

Боре́цький Поліевкт, ієромонаше ім'я Симеон (р., м. н. невід.—12.11.1744, м. Чернігів) — викладач, проповідник. Вищу освіту здобув у КМА. У 1730-х рр. викладав у Харк. колегіумі. 1740 Б. запрошено до Черніг. колегіуму. 1742—44 — викладач риторики й префект, а також ієромонах Черніг. Єлецького Успенського м-ря. 16.01.1744 указом Синоду призначений проповідником Моск. слов.-грек.-лат. академії. Того ж року Б. прийняв хіротонію. Невдовзі тяжко захворів і за власним проханням звільнений указом Синоду від 27.06.1744 до одного з черніг. м-рів, де й помер.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Будинок Галшки Гулевичівни (ліворуч) і Трапезна церква (Св. Духа) станом на початок XVIII ст. Ескізний проект реставрації об'єднання «Укрреставрация». 1992

Борзакі́вський Василь Дмитрович (бл. 1740, м. Київ — після 1803, м. см. невід.) — настоятель Київської Феодосіївської церкви на Печерську. Син протоієрея цієї ж церкви о. Дмитра Борзаківського, котрий 1753 був старшим над всіма священиками і намісниками, підвладними КПЛ. Внук єп. Псковського, Ізборського і Нарвського, вірогідно, по материнській лінії, В. *Пуцека-Григоровича*. Праправнук священика тієї ж церкви о. Полікарпа Борзаківського, котрому архім. КПЛ Є. *Плетенецький* видав 28.12.1614 універсал на володіння о-вом Козином з ґрунтами на потреби храму. 1750 Б. вступив до класу інфими КМА. 1770 — студент класу богословія. Цього самого року помер від чуми його батько. За порадою брата Івана Борзаківського, священика с. Гольці Чорнуської сотні Лубен. полку (тепер с. Гольманівка Полтав. обл.), Б., щоб зайняти батьківське місце, одружився з Єлизаветою Іванівною, дівчиною з с. Гольці, яку йому підшукав брат.

Повернувшись до Києва, Б. став священиком Феодосіївської церкви, продовжив т. ч. традицію роду Борзаківських. Серед парафіян Б. були обер-комендант Печер. фортеці ген.-майор Я. Єльчанінов, дипломат, дійсний стат. радник П. П. Веселицький, підполк. К. Ухтомський. При церкві влаштував парафіяльну школу, де дяк Федір Висоцький навчав дітей грамоти. За сповідальним розписом 1784 у сім'ї Б. було троє дітей: сини Л. *Борзаківський* (н. 1774) та Петро Борзаківський (н. 1776) і дочка Катерина (н. 1778). 11.10.1791 Б. отримав грамоту на дворянство. 1.08.1796 возведений в намісники і нагороджений скуфією. Архіви Києва зберегли 2 «прошенія» Б. Одне з них датоване 1.09.1800 з проханням до Київ. консисторії призначити його на проживання до Київ. Брат. м-ря, друге — від 1.09.1803 відпустити його з м-ря у зв'язку з переходом «на пропітаніе» до своїх дітей.

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописей.., в. 1–3. К., 1875–79; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 518, арк. 110; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 66, арк. 49, спр. 85, оп. 1076, спр. 123.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Борзакі́вський Лев Васильович (1774, м. Київ — після 1836, там само) — титулярний радник. Син священика Київ. Феодосіївської церкви на Печерську о. В. *Борзаківського*. Навчався в КМА. 1836 придбав садибу у священика Київ. Софійськ. собору Лободовського на Боричевому узвозі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 486, оп. 5, спр. 6 (кн. 17).

Р. М. Лякіна

Борзакі́вський Пилип (рр., м. н. і см. невід.) — канцелярист Генеральної військової канцелярії за гетьманів І. *Скоропадського* та П. *Полуботка*. Навчався у КМА. За урядовим дорученням вів «Журнал, си есть насущная записка дѣл, в войсковой енералной канцеляріи приключающыхся, от смерти ясновелможного, его м[и]л[ос]ти пана Іоанна Скоропадского, войск его императорского всепресвѣтлѣйшого величества запорожских обоих сторон Днѣпра гетмана, наченшаяся року 1722, мѣсяца іюля 3 дня», тобто вів щоденні записи про діяльність гетьман. уряду П. Полуботка і про його постійне змагання з правителем Малорос. колеґії бригадиром С. Вельяміновим. Довів записи до кін. 1722, після чого їх продовжив П. *Ладинський*. Записки вів канцелярським викладом, що об'єктивно зафіксовували події й відбивали політ. обстановку. «Журнал» Б., частково виданий Олександром Лазаревським, є прямим продовженням діаріушних записів М. *Ханенка* (1722). Б. не раз виконував різні доручення уряду.

Літ.: Лазаревский А. М. Отрывки из дневника... ЧИОНЛ, 1898, кн. 12, отд. 3.

В. О. Шевчук

Борико́вський (Божико́вський, Боржико́вський), чернече ім'я Бенедикт (бл. 1610—20-х рр., ймовірно, Случчина, тепер Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — ієромонах. З початком Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 в Києві зазнало вигнання катол. духовенство, було вбито ректора Київ. єзуїт. колеґіуму. Пріори бернардинів та домініканців знайшли захист у Київ. Брат. м-рі, а після того, як дехто з козаків став погрожувати нападом на м-р, сховалися в КПЛ. Очевидно, через небезпеку нападу козаків на Брат. м-р Б., котрий ніс тут послух і, ймовірно, викладав у КМА, втік 1.09.1648 до Случчини. Жив там у Свято-Миколаївському м-рі в Грозові. У цих краях жили: його батько, ігумен Казуцького м-ря, брат, ігумен Йоаким, а також син останнього — Лукаш, ймовірно, студент КМА 1640-х рр., і ще один родич — Адам Бориковський. Єдине джерело до біографії Б.— його лист до брата, ігумена Йоакима, від 22.10.1648, в якому він сповіщає про київ. новини та долю Брат. м-ря. Зокрема, він переказує чутки про вбивство козаками архім. КПЛ Й. *Тризни*, владики Луцького Афанасія Пузини, ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря (що, до речі, не відповідало дійсності), про невід. долю ректора КМА І. *Гізеля* та ін. викладачів.

Літ.: Археографический сборник документов.., т. 7, [№ 72]. Вильно, 1870.

Ю. А. Мицик

Бори́спольський (Боржепа́ський) Микола (1770, м. Київ — р., м. см. невід.) — перекладач. Походив з родини київ. міщанина. Наприк. 70-х — поч. 80-х рр. XVIII ст. навчався в КМА, де вивчав поетику, рос. та лат. мови. 1785, зважаючи на його блискучі успіхи в опануванні іноз. мов, КМА за протекцією повноважного у Туреччині рос. міністра Булгакова направила Б. до Константинополя для вивчення тур. мови. Очевидно, пізніше він займався перекладами, а також просв. діяльністю. Наприк. XVIII ст. викладав піїтику в КМА.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5, К., 1908.

Т. А. Висоцька

Борко́вський, чернече ім'я Костянтин (1725, м. н. невід.—6.07.1773, м. см. невід.) — викладач, ректор Казанської й Нижньогородської семінарій, ігумен. Закін. КМА на поч. 1750-х рр. З 1753 — проф. піїтики, риторики й проповідник Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1759 за станом здоров'я звільнений і призначений ігуменом Моск. Данилового м-ря, потім настоятелем Железноборовського Предтеченського м-ря Костром. єпархії. 6.07.1767 переміщений на постійну посаду до Казан. Спасо-Преображенського м-ря і призначений ректором та проф. богослов'я Казан. семінарії. 1.06.1772 переведений в Нижньогор. Печерський м-р, і з цього ж року — член Нижньогор. консисторії, ректор і проповідник Нижньогор. семінарії. З творів Б. відоме «Слово торжественное о всерадостнейшем и вожделеннейшем на самодержавный Всероссийский престол вступлении... имп. Екатерины Вторая» (М., 1762). Серед рукописів Моск. слов.-грек.-лат. академії зберігся його твір «О вечности».

Літ.: Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Описание документов и дел, ...Синода, т. 39 (1759) [№107]. СПб., 1910; РБС, т. Кнаппе–Кюхельбекер. М., 1995.

В. М. Зубко

Боро́вський Василь, чернече ім'я Віталій (1799, Чигиринський пов. Київської губ.—1856, м. см. невід.) — ієромонах, уставник. Походив з родини священика. Після навчання в КМА був дияконом. З 1828 — послушник КПЛ. 1830 прийняв чернечий постриг. Служив у Лавр. друкарні, згодом — архіваріусом, ніс крилашанський послух. З 1832 — підуставник правого криласу, а з 1833 — уставник лівого криласу.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1879, арк. 4.

К. І. Шамаєва

Борозна́ Іван Владиславович (Володимирович) (90-ті рр. XVII ст., Стародубщина, тепер Брянська обл., РФ — 1740, м. см. невід.) — генеральний суддя, голова Кодифікаційної комісії (1728—43). Закін. КМА й 1716 розпочав службу в Стародуб. полку як значк. товариш. У лип. 1722 виконував функції наказ. полковника. 1725—27 — бунчук. товариш. На чолі козаків Стародуб. полку взяв участь у Сулацькому поході (1725—29). 1728—31 — ген. бунчужний. 1731 призначений Д. *Апостолом* на уряд ген. судді на місце Андроніка Кандиби. Був одним з найкращих на цьому уряді. Відзначився організаторськими здібностями, вправністю у вирішенні справ.

Найбільший внесок Б. в історію Гетьманщини — його діяльність як голови Кодифікаційної комісії (1734—40). Організував працю бл. 80 спеціалістів з права Литовського та Магдебурзького. Б. поділив працю на 30 розділів, призначив відповідальних за кожну ділянку. З ним працювали С. *Столповський*, П. *Валькевич*, В. *Лисаневич* й ін. 1734 й 1735 працювали у Москві, 1736—38 — у Глухові. Двічі Б. мусив припиняти роботу через походи козац. війська 1737 та 1738—39. Можливо, що помер Б. внаслідок хвороби після війни. За його головування Кодифікаційна комісія підготувала понад 30 розділів ще в кін. 1736. Пізніше проводилося редагування і витрачались сили на боротьбу з рос. урядом, який зволікав із затвердженням кодексу як офіційного права Гетьманщини, так і не затвердивши його через невідповідність законам Рос. імперії. Велика заслуга Б. в тому, що він довів працю до кінця, і неофіційно кодекс був вживаний в судах Гетьманщини. Зберігся до нашого часу в багатьох списках. Виданий повністю лише 1879 проф. О. Кістяківським під назвою «Права, по которым судится малороссійскій народ», перевиданий 1997 Ін-том права ім. В. М. Корецького НАНУ.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии,.. т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Генеральна старшина... К., 1926; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою... К., 1959; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1–2. Cambridge, 1978; Права... 1743. К., 1997.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Борозна́ Іван Іванович (1720, м-ко Горськ Новоміської сотні Стародубського полку, тепер с. Гірськ Щорського р-ну Чернігівської обл.— після 1784, ймовірно, с. Медведів Чернігівського намісн., тепер Чернігівської обл.) — генеральний бунчужний. Син ген. судді *І. Борозни*. На службі з 15 років. Мав чин бунчук. товариша за військ. заслуги батька і діда. Брав участь у Турецькому поході (1735). Навчався у КМА. 1737 — учень класу піїтики. Повернувшись на службу, отримав чин ген. бунчужного. У відставці (з 1762) брав активну участь у житті Стародубщини. 1767 підписав наказ у Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. На 1784 володів численними землями в Стародуб. полку і 1663 особами чол. статі. Наприк. життя жив переважно в родовому с. Медведів, де мав будинок «на шістнадцять покоїв». Дружина Анастасія Андріївна походила із сім'ї бунчук. товариша Андрія Миклашевського.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

Р. М. Лякіна

Борозна́ Максим Лаврентійович (р., м. н. невід.— 1722, м. см. невід.) — сотник Мглинської сотні Стародубського полку. Син Лаврентія Борозни, прихильника гетьмана Б. *Хмельницького*. Навчався у КМА, добре знав лат. та нім. мови. Дослідники припускають, що він співав при дворі царевича Олексія Петровича, подорожував з ним за кордоном як гоф-фур'єр (1714). Втративши голос, отримав чин мглинського сотника (1715—22), в чому йому допоміг гр. Г. І. Головкін. 16.05.1716 одержав гетьман. універсал

Дмитро Бортнянський. З гравюри XIX ст.

на с. Лопазна і млин в с. Чешуйки «об одном поле на р. Судинце». 4.11.1717 купив у Тимофія Подлузького «млиновое займище, от шведской руины опустелое, лежачое за с. Лопазнею на р. Лопазенці нижей млина п. Алексея Есимонтовского с берегами покосными, и с пашнею край оного займища знайдуючогося».

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

Р. М. Лякіна

Борозна́ Петро Максимович (1713, м. н. невід.—1753, м. см. невід.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Син сотника Мглинської сотні Стародуб. полку. До 1739 закін. КМА, де вчився до класу риторики включно, і відправив «покорнейшее доношение» до Ген. військ. канцелярії з проханням прийняти його на посаду канцеляриста. Прохання було задоволене 1740. Мав чин бунчук. товариша.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 55.

Р. М. Лякіна

Бороше́нко Олексій (бл. 1755, Хорольська сотня Миргородського полку, тепер Полтавська обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист, значковий товариш. Закін. КМА. 1783 згадується як канцелярист Миргород. полку, де, перебуваючи «при письмових справах», вів ділове та дип. листування. Володів рос., лат., франц., нім. мовами. Мав чин значк. товариша, тобто належав до козац. старшини.

Літ. Розсоха Л. О. Миргородці в Київській академії. «Зоря Полтавщини», 1994, 6 січ.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 736, оп. 1, спр. 92, арк. 100.

Л. О. Розсоха

Бортня́нський Дмитро Степанович (1751, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.—28.09.1825, м. С.-Петербург) — композитор, хоровий диригент, педагог. Його рід походить із с. Бортне, що на Жешувщині, тепер Респ. Польща. Батько оселився у Глухові у 40-х рр. XVIII ст. З малих років Б. навчався в місц. муз. школі, а потім — у КМА. Пройшов науку співу й теорії музики в Придв. співацькій капелі С.-Петербурга. Рано почав виступати в концертах: 1764 виконував партію Адмета в опері «Альцеста» Раупаха за рос. лібрето О. Сумарокова. Студіював композицію у Б. Галуппі. Написав твори для капели за сприяння свого земляка з Глухова М. *Полторацького*. 1769—79 навчався в Італії під керівництвом Б. Галуппі, де засвоїв різні муз. школи: Болоньї, Флоренції, Рима, Неаполя, Мілана, Модени. За кордоном написав кілька опер: «Креонт» (в оригіналі — «Антигона», 1777, театр Сан-Бенедетто), «Алкід» (1778, Венеція), «Квінт Фабій» (1779, Герцогський театр, Модена) — всі лібрето італ. мовою. Тоді ж створив низку вокальних та інструментальних композицій на катол. і нім. протест. реліг. теми, а також кілька хорів. З поверненням до Росії (1779) Б. стає капельмейстером, а незабаром і директором Придв. співацької капели, водночас працюючи муз. педагогом і композитором при дворі наступника престолу Павла Петровича. Його опери на франц. лібрето: «Свято сеньйора» (1786, Павловськ); «Сокіл» (1786, Гатчина); «Син-суперник, або Сучасна Стратоніка» (1787, Павловськ) — виконували аматорські театри під керівництвом композитора. Тоді ж він написав кілька клавірних сонат і концертів. А збірка романсів і пісень «Recueil des romances et chansons...» (СПб., 1783) стала взірцем камерно-вокального жанру його творчості. Згодом працював майже виключно в царині церк. музики. У спадщині Б. налічується 400 творів, переважно хор. композицій, із них 45 концертів: 35 для чотириголосного хору, 10 для двох хорів (на 8 голосів) тощо. Твори Б. відзначаються мелодійною виразністю, ясністю форми, стрункою врівноваженістю і тех. свободою. В них міцно переплелися риси класицизму й сентименталізму. Органічно поєднав традиції укр. нац. хор. мистецтва і зх.-європ. бароко. Серед концертів Б.— переважно твори святково-прославляльного спрямування (гімни) та журливо-скорботного настрою (концерти-пасії). Прекрасно звучать його літургійні хори та хор. оранжування, в яких гармонійний стиль, заснований на київ., болг. і грец. старовинних розспівах, перегукується з нар. пісенними джерелами та сучасним для нього муз. мисленням. Камерно-інструментальні твори Б. були першими зразками великої циклічної форми в укр. музиці. Особливо вирізняється з-поміж ін. композицій його квінтет для фортеп'яно, арфи, скрипки, віоли да гамба та віолончелі (1787) і «Концертна симфонія» для тих же інструментів із додачею другої скрипки й фагота (1790). Створив також світ. твори на слова Г. Державіна і О. Радищева, що відлунюють карбованими ритмами й фанфарним звучанням. Повне видання Б. (10 томів дух. творів) побачило світ впродовж 1881—82 завдяки редакції П. Чайковського. Б. любили й поважали. Його прижиттєвий портрет виконаний 1788 М. І. Бєльським. Скульпт. зображення композитора вміщено на пам'ятнику «Тисячоліття Росії» (Новгород, 1861, скульптор М. Микешин). Пам'ятник Б. встановлено у Глухові (1995, скульптор І. Коломієць). 1995 в Україні вперше було виконано оперу Б. «Сокіл» в НаУКМА під час урочистостей з нагоди 380-річчя заснування КМА (переклад лібрето з франц. мови М. Стріхи, режисер Більченко, худ. керівник — нар. артистка України Н. Свириденко). Опера має популярність і добре приймається як вітчизн. глядачем, так і за кордоном, де актори не раз гастролювали з постановкою «Сокола».

Літ.: Скребков С. С. Бортнянский... В кн.: ЕИИИ, в. 2. М., 1948; Доброхотов Б. В. Д. С. Бортнянский. М.–Л., 1950; Волинський Й. Дмитро Бортнянський і Західна Україна.— Хіврич Л. Фугатні форми в хорових концертах Д. Бортнянського. В кн.: УМ, в. 6, К., 1971; Ры-

царева М. Г. Композитор Д. Бортнянский... Л., 1979; Іванов В. Ф. Дмитро Бортнянський. К., 1980.

М. А. Шудря

Борще́вський Василь Петрович (1800, м. Київ — р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Син купця, згодом бурґоміста Петра Івановича Борщевського, який відзначився під час Франц.-рос. війни 1812—15 безкорисливою допомогою військ. відомству і одержав у нагороду бронзову медаль на стрічці ордена св. Анни (1816).

Навчався у КМА. 1807 значиться серед кращих учнів класу граматики. Після закриття КМА (1817) вчився в Київ. семінарії до класу риторики (1819). Того ж року вступив до Харк. ун-ту. Родина Борщевських утримувала у Києві шинки, володіла млинами на Сирці, цегляним заводом на березі Дніпра, кількома дворищами на Подолі, одне з яких містилося на вул. Нікольській (тепер Григорія Сковороди, між КМА і церквою Миколи Набережного). Історія родини Борщевських докум. простежується у Києві до кін. XIX ст. Не пориваючи з купецьким станом, Борщевські у своєму роду мали лікарів, надв. і стат. радників.

Архіви: КДМА, ф. 1, оп. 2, спр. 106, 792; ЦДІАК України, ф. 486, оп. 1, спр. 1887; ф. 1711, оп. 1, спр. 224.

Р. М. Лякіна

Боря́нський (Боре́цький) Венедикт, чернече ім'я Воніфатій (рр., м. н. і см. невід.) — проповідник. Вищу освіту здобув у КМА. Перейшов з уніатства в православ'я і прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. У верес. 1751, вже в сані ієромонаха, призначений проповідником до Моск. слов.-грек.-лат. академії.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. М. Гатальська

Брайко́ (Брайко́вський) Григорій Леонтійович (поч. 1740, м. н. невід.—1793, м. Відень) — журналіст, перекладач, видавець, дипломат. Походив зі шляхет. укр. роду. Вчився в КМА до класу філософії. Залишив її у зв'язку зі скаргою 22 студентів-філософів митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії А. *Могилянському* на префекта М. *Орловського*, який наказав покарати кількох студентів, безпідставно звинувачених у крадіжці дров у київ. міщанина. Студенти вимагали відсторонити префекта від викладання. У разі невиконання цієї умови вони заявили, що підуть з КМА. Ректор С. *Миславський* наказав префекту продовжити читання лекцій і не приймати бунтівних студентів. Деякі з них, в т. ч. і Б., дотримали свого слова й у лист. 1763 залишили КМА. У берез. 1764 зарахований до С.-Петерб. акад. ун-ту, де вивчав мови, юриспруденцію, математику. 1765 для завершення освіти виїхав до Німеччини, навчався у Кільському та Геттінген. ун-тах. Повернувшись до С.-Петербурга на поч. 1770-х рр., Б. отримав посаду перекладача з лат. та польс. мов у історика М. Щербатова, який опрацював архів імп. Петра І. Брав також участь у підготовці до видання його листів та розпоряджень за 1704—06 (опубл. 1774) й, очевидно, допомагав М. Щербатову при написанні праці «История Петра Великого». 1778 перейшов працювати у Держ. колегію закорд. справ в чині титул. радника. Його дип. кар'єра розпочалася з посади радника рос. посольства у Венеції (1783), де послом був С. Р. Воронцов, брат відомого, впливового при дворі діяча О. Р. Воронцова. Воронцови високо цінували освіченість Б. і намагалися сприяти його кар'єрі. Коли 1784 С. Р. Воронцова було призначено послом в Англію, він просив брата допомогти Б. одержати там посаду радника. 1789 його перевели з Венеції до Відня радником рос. посольства, де він і помер.

Б. заслужив немилість у правлячих колах своїм свободолюбством та гідністю, був типовим представником київ. освіченості у С.-Петербурзі. Знання мов, захоплення ідеями франц. просвітництва, віра у просвіченого монарха, який правитиме державою, спираючись на справедливі закони, породжували у Б. та ін. вихованців КМА прагнення прислужитися суспільству своїми знаннями і цим сприяти його реформуванню. Б. займався перекладами, працював у журн. І. *Богдановича* «Собрания разных сочинений и новостей», а потім протягом 1778—81 видавав власний щомісячний журн. «Санкт-Петербургский вестник». Його видавнича діяльність припала на час, коли імп-ця Катерина II відмовилася від реформ, ліквідувала Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії, на яку освічені кола Росії й України покладали великі надії. Знаючи європ. видавничу практику, Б. намагався зробити свій журнал цікавим для широкого кола читачів. «Санкт-Петербургский вестник» складався з двох частин: у першій публікувалися наук. статті з географії, історії, медицини, переклади класичної та тогочасної європ. л-ри (твори Сапфо, Апулея, Бомарше, Вольтера, Д. Дідро, Лессінґа та ін.), підбірки сентенцій; у другій — урядові та цар. укази, офіційні повідомлення. У своєму журналі Б., по суті, започаткував наук. бібліографію. У рубриці «Известия о новых книгах» було надруковано 169 рецензій на рос. та зарубіжні книги. У його журналі друкувалися Г. Державін, М. Львов, Ф. *Козельський*, вчені-академіки А. Шльоцер, Й. Ґеорґі, Я. Штелін, А. Гільденштедт та ін. Спрямованість журналу виявлялася з опубл. у першому номері замість редакційної передмови «фраґментів і думок», запозичених у різних авторів, де наскрізною ідеєю було визнання природ. права, за яким кожна людина є особисто вільною. Не дивно, що у № 6 за 1780 була опубл. «Ода» Г. Державіна, відома під назвою «Властителям и судиям», антисамодерж. зміст якої викликав незадоволення у влади. Сторінки з «Одою» були вирізані, а незабаром і журнал припинив своє існування з причин, що не залежали від видавця, а самого видавця було

відправлено у Венецію з негласною забороною займатися літ. та перекладацькою діяльністю. «Санкт-Петербургский вестник» був одним з кращих період. видань Росії того часу. Його передплачували і на Лівобереж. Україні: бунчук. товариш Осип Маркович у Ромнах, черніг. полк. П. *Милорадович*, архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря Паїсій, еп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Ф. *Ігнатович*, гетьман К. *Розумовський* та ін. Б. опубл. кілька своїх перекладів: з лат. мови — твір «Разговор, содержащий жалобу на супружество, между Евламиею и Ксантипою» Е. Роттердамського (журн. «Собрание разных сочинений и новостей», 1776); з нім.— «Королевство Аглинское, или Великобритания и Ирландия» А.-Ф. Бюшінґа (СПб., 1772).

Б. не нажив маєтностей. Після його смерті сім'я залишилася без засобів до існування. Він сам писав про себе, що «нищ и сир», проте має «благородний образ мислей», якими не сором похвалитися перед цілим світом.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Берков П. Н. История русской журналистики XVIII века. М.–Л., 1952; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Мартынов И. Ф. Журналист, историк и дипломат... В кн.: XVIII век, сб. 12. М.–Л., 1977.

О. М. Дзюба

Бранкéвич Михайло Степанович (Стефанович) (бл. 1778, м. н. невід.—8.07.1812, м. Москва) — викладач, літератор, перекладач, математик. Походив з дворян. сім'ї. Освіту здобув у КМА. З 1799 — студент філос. ф-ту Моск. ун-ту. З 1804 викладав у Смолен. гімназії словесність, філософію, комерц. науки. 1805 — учитель арифметики Моск. універс. гімназії. 1807 підвищений в маґістри мат. наук, тоді ж перейшов працювати до канцелярії Деп. М-ва юстиції, яку незабаром залишив за станом здоров'я. Від 1810 до кінця життя Б.— учитель мат. класу при Моск. ун-ті. Автор праці «Основы математики» (не була опубл.) В останні роки життя Б. був пов'язаний з масонськими колами, проте неґативно ставився до існування лож, вважаючи, що «справжні масони живуть... скромно» і пізнаються «...за внутрішнім світом, покірливістю і любов'ю».

Літ. діяльність Б. розпочалася 1794 публікаціями віршів та перекладів прози з франц. і нім. мов в журналах: «Приятное и полезное препровождение времени» (1794, ч. 1, 3, 4; 1795, ч. 5; 1798, ч. 18), «Иппокрена» (1799, ч. 2, 3). Від сентиментальних і передромантичних мотивів у ранній творчості пройшов своєрідну еволюцію до творів у стилі лубочної л-ри та нар. анекдоту («Храбрый философ Лев Андреевич Громин, сослуживец Силы Андреевича Богатырева» (М., 1809), «Кровопролитная война у Архипыча с Еремеевной» (М., 1810), перевидавався до 1867) і майже одночасно — до творів теософського характеру. Найбільшу популярність Б. приніс «Самовернейший астрономический телескоп, или Всеобщий Астрономический, Физический, Политический и Экономический календарь на 336 лет» ч. 1—3 (М., 1808) за ін. відомостями —1802. Календар, який багато разів перевидавався до 1837, часто порівнювали із знаменитим календарем Брюсова. Звичайну календарну частину Б. доповнив астрологічними передбаченнями істор. подій, метеорологічних змін, описуючи їх вплив на формування людської вдачі, а також дав зведення нар. забобонів і марновірств. Як твір, що «підтримував народні помилкові погляди», календар викликав різкий неґативний відгук в «Библиотеке для чтения» (1837, т. 23). У праці «Дух Эккартсгаузена, или Сущность учения сего знаменитого писателя», кн. 1, 2 (М., 1810) Б. прокоментував і розвинув думки популярного в Росії нім. філософа XVIII ст. У цій проникнутій духом містичного християнства книзі він зосередив увагу на законах внутр. життя, шляхах морального і дух. очищення. Ті ж ідеї — в написаних перед смертю нотатках (ДЮ, 1812, № 11). На поч. XX ст. праці Б. викликали цікавість своєю апокаліптичною тематикою. Б. належить також твір «Древний астролог, или Оракул искушений в гадании Мартына Задеки, Иосифа Мутта, Тихобрага и Физиогномиста Лафатера и др., или Новая и полная гадательная книга» (М., 1814) 2-ге видання (1-ше загинуло 1812). Б. помилково приписували повість «Разговоры калужской губернии крестьянина с женою своею о превратностях счастья французского оружия и чудных успехах русских войск» (СПб., 1813). У ній зображено події, які відбувалися після смерті Б.

Літ.: Невзоров М. Некролог. ДЮ, 1812, № 9; Сушков Н. В. Московский университетский благородный пансион... М., 1858; Сиповский В. В. Материалы.., ч. 1. XVIII век. СПб., 1903; Аксенов Н. В. Исторические записки.., ч. 1. Смоленск, 1912; Лотман Ю. М. Пути развития русской прозы 1800—1810. В кн.: Уч. зап. ТГУ, в. 104. Труды.., в. 4. Тарту, 1961.

М. Г. Лабінський

Братанóвський (Братанóвич) Іван, чернече ім'я Іриней (черв. 1725, сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.—23.04.1796, м. Вологда, тепер РФ) — викладач, проповідник, єпископ Вологодський і Великопермський. Вищу освіту здобув у КМА. Ще під час навчання прийняв чернечий постриг. По закінченні науки мав сан ієродиякона, з 1754 — ієромонаха. Протягом 1752—55 був викладачем класів аналогії, інфими й синтаксими КМА. 1755 Б. разом з В. *Каліграфом* як здібного викладача забрано до Москви і призначено проф. філософії та проповідником. З 1758 — префект Моск. слов.-грек.-лат. академії. Уславився проповідницькою і пасторською діяльністю. 1759 звільнений від акад. роботи «за слабостию здоровья» і призначений ігуменом Миколаївського Угреського м-ря Моск. єпархії. 1762 Б.— архім. Брян. Петропавлівського м-ря. 1775 хіротонований на еп. Вологодського і Великопермського. Коли 1788 було розформовано Великоустюзьку єпархію й семінарію переведено звідти до Вологди, Б. узяв на себе

турботи щодо її влаштування. Започаткував у семінарії викладання географії, історії, богослов'я та вивчення мов. Завершив будівництво Воскресенського собору. Похований у Волог. Софійськ. соборі. Залишилося зібрання його проповідей (бл. 60). На могилі зроблено напис: «...Слова его божественны гремели».

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Суворов Н. Биография Братановского. Вологод. ЕВ, 1867, № 1, 3–4, 12, 21; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994.

В. О. Андрушко

Братко́вський Данило Богданович (бл. 1644, повіт. м. Луцьк Волинського воєвод., тепер райцентр Волинської обл.—26.11.1702, м. Луцьк) — поет, дипломат. Родовитий укр. шляхтич Волин. воєвод. Предки Б. згадуються ще на поч. XVI ст. в землях Перемишлянській і Волин. як правосл. власники маєтків. Рід Братковських завжди був тісно пов'язаний з Луцьк. братством: прадід Б. Богдан Братковський обстоював його інтереси ще 1619, батько Б. Богдан Братковський був 1675—77 старостою Луцьк. братства. Сам Б., за визначенням літописця С. *Величка*, «чоловік учений, поет відмінний, святого благочестя нерушимий блюститель». Був одним з 33 депутатів Луцьк. братства, посланих восени 1679 до польс. короля Яна III Собеського з протестом проти реліг. утисків і об'єднання з уніатами. Освіту здобув у КМА. Вчився разом з С. *Гурком (Палієм)*. У 1660-х рр. продовжив навчання в Італії. Після повернення призначений королем Яном II Казимиром на посаду секретаря польс. посольства в Москві. Потім займав високі посади у Волин. і Брацл. воєвод. 1700 зустрічався в Батурині з гетьманом І. *Мазепою*, з яким, за словами С. Величка, був «здавна знаємій». На зворотній дорозі з Батурина до Луцька представники польс. влади в м. Олика заарештували Б. за звинуваченням у антидерж. діяльності, але невдовзі йому вдалося звільнитися.

1697 в Кракові Б. видав свою книжку поезій польс. мовою «Світ по частинах переглянутий» (один з її примірників нині зберігається у ВСРВ НБУВ). Усі 114 віршів книжки — звинувачення і нещадна критика шляхет. укладу Речі Посполитої, в'їдлива сатира на тогочасні порядки, люблячe слово на захист селянина-русина. На думку історика О. Компан, «зрозумівши на схилі літ марність сподівань домогтися чогось мирними заходами, Братковський дійшов висновку, що для «вбогих» є лише один шлях — боротьба». Він став шукати способу допомогти бідарям. Радикально настроєний, Б. залишив домівку і вирушив на Фастівщину до «козацького батька» С. Палія. Невдовзі став одним з ідеологів й натхненників визв. боротьби на Правобереж. Україні. На поч. жовт. 1702 біля м-ка Заслав Б. заарештували на заставі шляхтичі Волин. ополчення. Під час обшуку в нього знайшли складену ним відозву, листи та ін. папери, що свідчили про його пряму причетність до повстання, яке на той час уже охопило всю Правобереж. Україну. Із Заслава Б. відвезли до підземелля луцьк. в'язниці. 22.11.1702, згідно з записом в книзі протоколів Луцьк. суду, його вирішено піддати тортурам, «щоб домогтися більш докладних свідчень, оскільки звинувачуваний всієї правди не казав, хоч визнав, що був у Києві і по різних містах, у Палія в Фастові, де і Самусь був, завжди з козаками і плебеями знався, з Палієм і Самусем і до злочину проти Речі Посполитої дійшов». Б. катували на дибі, але тортури припинили «після першого ступеню», оскільки через похилий вік і слабке здоров'я підсудний міг загинути від мук ще до суду. 25.11.1702 польс. військ. суд засудив Б. до мученицької смерті, а вранці 26.11.1702 вирок виконали: «...Посеред ринку луцького через ката за сім разів мордерського зістав стятий Данило Братковський — йому відрубали руки, ноги, потім голову і перетяли тулуб». Ще у XIX ст. М. Драгоманов назвав Б. укр. героєм, на прикладі якого потрібно виховувати молодь. Героїчна постать Б. надихнула М. Старицького на створення трагедії «Остання ніч» (1899). За заповітом похований у Луцьк. Брат. церкві. Восени 1992 на місці страти Б. встановлено меморіальну дошку.

Тв.: [Вірші]. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Архив ЮЗР.., ч. 1, т. 4, К., 1871; Доманицький В. Вірші Данила Братковського.– Липинський В. К. Данило Братковський і його доба. В кн.: Липинський В. І. Данило Братковський... К., 1909; Старицький М. Остання ніч. В кн.: Старицький М. Твори, т. 2. К., 1984; Компан О. На поклик альбатросів. ЛУ, 1986, 31 лип.

Д. І. Кулиняк

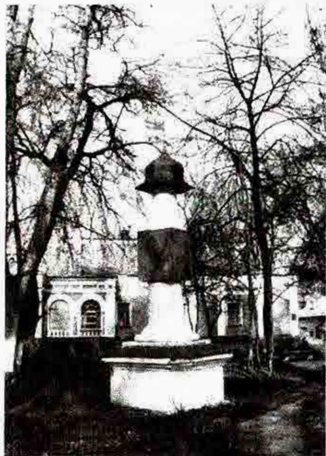
Бродаке́вич, чернече ім'я Артемій (1704, м. Кам'янець-Подільський, тепер райцентр Хмельницької обл.— р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з сім'ї бурмистра. Навчався у КМА. Світ. ім'я Б. невідоме, але ймовірно, що це Олександр Бродакевич, який слухав у КМА 1727 риторику. По закінченні навчання вступив до КПЛ, де 1733 прийняв чернечий постриг. Згодом висвячений на ієродиякона і невдовзі помер.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 67зв.– 68, 107зв.–108.

С. Р. Кагамлик

Бродаке́вич, чернече ім'я Транквіліон (1696, с. Судова Вишня Руського воєвод., тепер місто Мостиського р-ну Львівської обл.—22.01.1745, м. Київ) — ієромонах. Походив з купецької сім'ї. Навчався у КМА, за його словами, «русскаго и отчасти латинскаго письма». 1722 вступив до КПЛ, де прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1731 єп. Бєлгородським і Обоянським Є. *Тихорським* Б. висвячено на

Сонячний годинник
на території
Києво-Могилянської
академії.
2-га половина XVIII ст.
Сучасне фото

ієродиякона й ієромонаха. З 1735 — городничий Лосинівської вотчини КПЛ.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 26; спр. 2, арк. 20зв.

С. Р. Кагамлик

Бро́дський Кирило, чернече ім'я Костянтин (1712, сот. м-ко Китайгород Полтавського полку, тепер село Царичанського р-ну Дніпропетровської обл.—1763, м. Харків) — викладач, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит. Походив з родини священика. Навчався у КМА (1726—43), вважався одним з найздібніших студентів. Т. *Александрович*, студент КМА, потім відомий учений, серед найкращих студентів, які слухали риторику у проф. С. *Кулябки*, називає В. *Лящевського*, Д. *Ґаляховського*, П. Максимовича і Б. У відомості учнів класу богослов'я (1740) проти імені Б. стоїть найвища позначка — «преизряден». Закінчивши повний курс навчання, прийняв чернечий постриг в КПЛ і працював коректором Лавр. друкарні. 17.07.1745 за указом Синоду відправлений до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де викладав філософію, а з серп. 1749 — богослов'я. З лип. 1748 — префект. 1753—63 Б.— проф. і ректор Харк. колеґіуму. Одночасно був архім. Харк. Покровського м-ря.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, т. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 201зв.; спр. 4, арк. 167—168.

В. О. Андрушко
С. Р. Кагамлик

Бронке́вич, по батькові Андрійович, чернече ім'я Леонтій (рр., м. н. і см. невід.) — ректор КМА, ігумен. П. *Могила*, «відібравши» в уніатів правосл. Київ. Трьохсвятительську церкву, передав її з усіма маєтностями Київ. Брат. м-рю, за відповідною грамотою польс. короля Владислава IV Вази від 12.05.1638. Відбудову напівзруйнованої церкви доручив Б., який 1640 був ректором КМА й ігуменом Київ. Брат. м-ря. 9.02.1640 Б. у складі посольства, до якого входили намісник митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії П. Могили І. *Оксенович-Старушич*, архідиякон митрополита ієром. *Іринарх*, архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря Амвросій Биковський та ін., виїхав до Москви. У супровідному листі П. Могила просив царя Михайла Федоровича посприяти посольству, яке їхало за коштами «для поновлення київських святинь». А ще — пропонував збудувати в Москві м-р, в котрому жили б ченці Брат. м-ря і навчали там рос. дітей «грамоте греческой и словянской». До Москви добралися 5 берез. Лише через місяць цар прийняв їх. Чекаючи прийому, посли отримували з цар. казни гроші на утримання. Б., зокрема, мав по 10 руб. на день, по кварті меду й по дві кварти пива. 7 квіт. Б. подав на ім'я царя чолобитну, підписану 29.01.1640 ченцями Брат. м-ря, в якій зазначалося, що Трьохсвятительська церква, збудована ще великим кн. Володимиром в ім'я його ангела, відійшла тепер до Брат. м-ря, але коштів на її відбудову, постачання ризами, начинням немає. При цьому Б. подбав і про КМА. Він писав: «...ущедри нас щедротами твоими, ущедри братію довольствіем, церкву — прикрасами... Церква потребує іконного украшенія і священыя одежды, книг і Євангелія, Минеи двунадесяти месяцев, устава о чину церковном, училище — учителів, труждающихся в слов'ѣ ученія, потребующих і мзды достойные...» 9.04.1640 цар прийняв посольство і «уважив»: Б. отримав камку, адамашку, 40 соболів і 15 руб. На Брат. м-р і КМА — 100 руб. соболями («40 соболей в шестьдесят рублей да другие 40 соболей по сороку рублей сорок»). А ще 5 Міней (але їх в палаці не віднайшли). Вернувшись у Київ, Б. взявся за розбудову КМА і відновлення Трьохсвятительської церкви, але завершив цю справу вже І. Оксенович-Старушич, який змінив 1640 Б. на ректорській посаді. Є версія, що по поверненні Б. був ректором до 1641, змінивши С. *Почаського*, котрий поїхав до Молдови. А заступив його І. Оксенович-Старушич (1641—42).

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 3 (1638—1659). СПб., 1861; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886 [Прил. XVI]; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк

Брулйо́н П'єр (Павло) (рр., м. н. і см. невід.) — математик, топограф, викладач. Прибув до Києва як приватний викладач франц. мови. Мав кількох учнів із заможних родин. Митрополит Київський і Галицький, протектор КМА С. *Миславський* запросив його на один рік викладачем арифметики, алгебри, геометрії, тригонометрії та франц. мови. 26.08.1788 він розпочав викладання в КМА. У січ. 1789 на допомогу Б., бо «сам в российском языке не тверд», призначено студента Івана Чернявського, який добре знав математику та володів франц. мовою. 1789 Б. залишив КМА, отримавши за викладання 400 руб. Як згадував колишній студент КМА директор Новгород-Сів. гімназії І. *Тимківський*, «Брульйон пишався мистецтвом топографа і влаштував для маґістрату сонячний годинник на ротонді фонтана «Самсон».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Бруско́вський Лук'ян Іванович (серед. XVIII ст., сот. м. Горошине Лубенського полку, тепер село Семенівського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.). Вихованець КМА. Син козака. Навчався в КМА з 1764. 1770 — студент класу піїтики. Під час епідемії

чуми (1770—72) перебував при школі церкви Різдва Христового у Києві на Подолі. 1772 одержав атестат для продовження навчання в С.-Петерб. сухопут. госпіт. школі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 77.

Р. М. Лякіна

Брюхове́цький Іван Мартинович (бл. 1623, м. н. невід.—7.06.1668, поблизу с. Диканька 1-ї Полтавської сотні Полтавського полку, тепер смт., райцентр Полтавської обл.) — гетьман Лівобережної України. Походження Б. невідоме: збереглися лише свідчення, що він не мав козац. предків. Освіту здобув в уніат. школі. Згодом, ймовірно, служив при дворі польс. магнатів. Службу Війську Запорозькому розпочав 1648 при гетьмані Б. *Хмельницькому* як старший джура (так був записаний у реєстрі 1649). У 1-й пол. 1650-х рр.— вихователь гетьманича Ю. *Хмельницького*. У квіт. 1656 Б. на чолі укр. делеґації з важливою дип. місією відвідав Трансильванію, де вів переговори з представниками кн. Юрія Ракоці про укладення укр.-трансильванського союзу антипольс. спрямування. Восени 1657 супроводжував Ю. Хмельницького на навчання до КМА. Очевидно, разом з гетьманичем слухав там лекції (1657—59). Навесні 1659 їздив на Запорозьку Січ з метою аґітації проти гетьмана *І. Виговського* на користь Ю. Хмельницького як претендента на гетьман. булаву. На гетьман. виборах восени 1659 запорожці підтримали кандидатуру Ю. Хмельницького. Проте, реально оцінивши сусп.-політ. настрої в Україні, Б. не повернувся до новообраного гетьмана, а залишився на Січі. Тут восени 1659 його обрано кошовим отаманом, а за два роки проголошено кошовим гетьманом. Після зречення Ю. Хмельницьким гетьман. булави і розподілу України на два гетьманати Б. виступив одним з гол. претендентів на гетьманство в Лівобереж. Україні. В той час як суперники Б. в боротьбі за гетьман. булаву — наказ. гетьман Лівобереж. України, переясл. полк. Яким Сомко (брат першої дружини Б. Хмельницького Ганни) та ніжин. полк. Василь Золотаренко (брат третьої дружини Б. Хмельницького Ганни) — представляли, гол. чином, інтереси заможного («кармазинового») козацтва і старшини, Б. спирався на дем. елементи Запорозької Січі та Лівобережжя: рядових козаків, селян, міщан, нижче правосл. духовенство. Б. обіцяв забезпечити соц. справедливість, ліквідувати старшин. привілеї, обмежити владу гетьмана та старшини, зробити їх підзвітними загальним («чорним») радам, одночасно посилити владні повноваження цар. адміністрації, збільшити кількість цар. воєвод в Україні та вивести міщан з-під юрисдикції козац. адміністрації. Москвофільські заяви забезпечили претенденту підтримку цар. уряду та його представника в Україні бєлгор. воєводи кн. Г. Г. Ромодановського. На скликаній за наказом царя 17.06.1663 на околицях Ніжина загальній козац. раді (т. зв. Чорна рада), що відбувалася за участю цар. представника кн. Д. С. Великогагіна та рос. військ на чолі з кн. Г. Ромодановським, Б. проголошено гетьманом, а його конкурентів — Я. Сомка та В. Золотаренка — заарештовано і згодом страчено у Борзні.

Протягом літа—осені 1663 новий гетьман здійснив кардинальні зміни в старшин. корпусі, призначивши на уряди своїх довірених осіб з числа запорозьких козаків та звільнивши всіх старшин, що підтримували у попередні часи його суперників. Провів деякі політ.-адм. реформи, зокрема, розділив Ніжин. полк на три окремі тер.-адм. одиниці: Ніжин., Глух. і Стародуб. полки. Крім того, нейтралізував вплив на держ. життя гетьманату колишніх своїх прибічників з числа рядового запорозького козацтва, розділивши їх на окремі загони і розквартирувавши у різних містах Гетьманщини. Прагнув зміцнити держ. владу в Україні, об'єднати під своєю булавою Правобереж. і Лівобереж. Україну, підпорядкувати гетьман. адміністрації міщанство та обмежити вплив вищого правосл. духовенства на політ. життя суспільства.

Дбав про розвиток шкільництва в Україні, зокрема, піклувався про відновлення діяльності КМА. Коли 1666 над нею нависла загроза закриття, Б. відправив до Москви листа, в якому підтримав клопотання київ. полк. *В. Дворецького* щодо допомоги київ. «латинським школам». Внаслідок цього цар Олексій Михайлович відмовився від свого попереднього рішення, висловленого у листі до воєводи П. *Шереметєва*, «лучше бы тех школ не заводить», і дозволив відновити діяльність КМА.

Реалізація планів Б. щодо зміцнення гетьман. влади зустріла рішучу протидію з боку його колишніх союзників у політ. боротьбі, насамперед місцеблюстителя київ. митрополичого престолу єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського Мефодія Филимоновича, який на поч. 1665 представив у Москву план обмеження гетьман. повноважень в Україні на користь цар. адміністрації. Не маючи змоги в боротьбі з опозицією опертися на впливові політ. сили всередині України, Б. спробував залучити на свій бік цар. уряд. З цією метою 11.09.1665 він перший з укр. гетьманів здійснив візит до Москви бачити «пресвѣтлѣ царскѣ очѣ», щоб «себѣ властѣ прибавливать». Проте, всупереч сподіванням Б., уряд царя Олексія Михайловича на переговорах зайняв жорстку позицію, змусивши укр. керівництво прийняти ряд невигідних умов, що істотно обмежували автономні права Гетьманщини. Новий укр.-рос. договір (т. зв. «Московські статті»), укладений 11.10.1665, конституював передачу в руки цар. адм. безпосереднього управління військ.-адм. і фін.-госп. життям краю. Збільшувалася кількість цар. військ в Україні. Рос. військ. залоги, крім тих, що вже були у Києві, Чернігові, Переяславі, Ніжині (на підставі договору Ю. Хмельницького з Москвою 1659), додатково вводилися до Полтави, Кременчука, Новгорода-Сіверського, Остра, Канева та фортеці Кодак, їх утримання покладалося на укр. сторону. Збір податків

Гетьман Іван Брюховецький
З портрета XVIII ст.

з населення (за винятком козац. стану) мав здійснюватися рос. адміністрацією, а зібрані кошти — надходити до цар. казни. Укр. правосл. церква (Київ. митрополія) підпорядковувалася Моск. патріархові. Як моральну компенсацію за тиск під час переговорів у Москві цар. уряд пожалував Б. у бояри, а старшинам, що його супроводжували, надали дворянство. «Московські статті», а особливо спроба їх реалізації на практиці (перепис населення Лівобереж. України 1666), зумовили подальше падіння політ. авторитету Б. в Україні, призвели до вибуху антигетьман. та антимоск. повстання на Переяславщині (серед. 1666). Ще більше посилилися антимоск., а відтак антигетьман. настрої після укладення Москвою Андрусівського перемир'я з Польщею (1667), що закріпило розподіл України на дві частини: Лівобережну в складі Моск. держави та Правобережну в складі Речі Посполитої. Прагнучи втримати у своїх рукахважелі політ. влади в Україні, Б. на старшин. нараді в Гадячі 1.01.1668 заявив про розрив з Москвою, об'єднання лівобереж. і правобереж. Гетьманатів і намір добиватися незалежності України під зверхністю тур. султана. Протягом 1-ї пол. 1668 рос. війська були вибиті з тер. Лівобереж. України, за винятком окремих укріплених фортець. Б. пішов на об'єднання з П. *Дорошенком* 7.06.1668 на Сербиному полі біля Диканьки відбулося об'єднання військ Лівобереж. та Правобереж. гетьманств, під час якого козаки убили Б. За наказом гетьмана П. Дорошенка загиблого Б. було перевезено до Гадяча і там поховано біля збудованої небіжчиком церкви Благословення Господнього з усіма належними почестями.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 5 (1659—1665). СПб., 1867; Иван Мартынович Брюховецкий. В кн.: Антонович В. Б., Бец В. А. Исторические деятели Юго-Западной России.., в. 1. К., 1885; С. Е. [гунова]. Гетманство Брюховецкого. КС, 1885, № 8; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., [кн.] 1. М., 1899; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія й українське козацтво. В кн.: Історія українського середньовіччя.., ч. 1. К., 1995; Горобець В. М. Зліт і падіння Івана Брюховецького. ІУ (К.), 1997, № 38 (54) – 39 (55) жовт.

В. М. Горобець

Бугаєвський, чернече ім'я Йоаникій (1704, полк. м. Полтава — р., м. см. невід.) — ієромонах. Походив з купецької сім'ї. Навчався у КМА у 20-х — на поч. 30-х рр. XVIII ст. По закінченні вступив до КПЛ, де 1733 прийняв чернечий постриг. Згодом висвячений на ієродиякона. 1735 став ієромонахом і призначений конюшим.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 21; спр. 4, арк. 107зв.–108.

С. Р. Кагамлик

Бугаєвський Мусій (р. н. невід., с. Парафіївка Ічнянської сотні Прилуцького полку, тепер смт Ічнянського р-ну Чернігівської обл. —1747, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — співак, хоровий диригент, педагог. Закін. КМА, де співав в акад. хорі, був його диригентом. 1720—34 — військ. капелан при резиденції гетьмана І. *Скоропадського*, потім Д. *Апостола*, а також священик церкви св. Анастасії у Глухові. У 40-х рр.— регент Глух. хор. капели (до 1747). Серед його учнів — Гаврило Головня, укр. співак, знавець і пропаґандист партесного співу, одружений з донькою Б. Тетяною і опікун його сина — Миколи Бугаєвського.

Літ.: Ханенко Н. Д. Дневник... КС, 1884, № 5; 1885, № 6, 9; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою... К.,1959; Мистецтво України... К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 1420, арк. 2–3зв., 4–5.

Л. І. Горенко-Баранівська

Бугартовський (Бухартовський) Прокл (1724, м. н. невід.—1759, ймовірно, м. Воронеж, тепер РФ) — професор, викладач, священик. У 1740-х рр. XVIII ст. вступив до КМА, пройшов майже повний курс навчання. В лист. 1751 на прохання єп. Воронезького і Єлецького Феофілакта Б. відкликано з класу богослов'я і призначено помічником гол. вчителя Ворон. семінарії Л. *Стасевича*, також випускника КМА. 1755, після звільнення Л. Стасевича, зайняв його посаду і одночасно став священиком Воронезького Благовіщенського собору. У семінарії викладав риторику та філософію. Відзначався великою працьовитістю та здібностями. З його ініціативи єп. Феофілакт заснував при семінарії б-ку. З метою придбання книг Б. їздив до Києва. Підібрана ним л-ра свідчить про його освіченість та ерудицію. Тут зберігались і власні твори Б.— лекції з філософії та літ. праці: «Латинська Арістотелевська логіка» (1756), «Рукописна конкордія, або Симфонія на притчі Соломонові» (1756).

Літ.: Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, К., 1904.

О. В. Ящук
З. І. Хижняк

Бужинський, по батькові Федорович, чернече ім'я Гавриїл (бл. 1680, Правобережна Україна — 14.04.1731, м. Москва) — просвітник, викладач, письменник, перекладач, єпископ Муромський і Рязанський. Освіту здобув у КМА. 1706 викликаний С. *Яворським* до Моск. слов.-грек.-лат. академії. У верес. 1707 прийняв чернечий постриг, 1708 висвячений на ієродиякона, 1709 — на ієромонаха. Викладав піїтику, риторику й філософію. 1709 призначений префектом. Висока освіта, знання мов, чудовий дар слова не залишилися непоміченими. Цар Петро І 1714 викликав його до С.-Петербурга. З 1718 — обер-ієромонах флоту. Жив у Ол.-Нев. лаврі, але багато часу перебував на кораблях. У січ. 1721 Б. висвячено настояте-

лем Костром. Троїцького Іпатіївського м-ря, з 1722 — архім. Тр.-Серг. лаври. З 1721 — радник Синоду і директор та протектор усіх підпорядкованих Синоду шкіл і друкарень. Відповідав за випуск книг у С.-Петербурзі, Москві, Україні. Становище його було складним. Рос. церк. ієрархи повели наступ на укр. видання, вишукуючи в них відступ від православ'я, вимагали їх рецензування, синхронності з рос. виданнями, вилучали з торгівлі ті примірники, які не пройшли цензури. У друкарнях панувало свавілля, привласнення коштів і книг. Тому Б. кілька разів подавав прохання про звільнення. Лише 1726 домігся свого і посів єпископську каф-ру в Рязані. Чимало зробив для діяльності Рязан. слов.-грек.-лат. школи. За допомогою студента-богослова КМА К. *Кондратовича* залучив кваліфікованих учителів з Києва, розширив коло предметів, що викладались. 1727 у школі було вже понад 300 учнів.

Б. посідав визначне місце серед укр. вчених, котрі торували шлях ранньому просвітництву в Росії. Належав до групи діячів, об'єднаних Т. *Прокоповичем* у т. зв. «Вчену дружину»,— літ.-філос. гурток, метою якого було розповсюдження просв. ідей і наук. знань. Славився як проповідник і автор, «пишущий хорошим стилем». Відомі його «Служба благодарственная к Богу о учинении мира между империею Российскою и короной Свейскою» (СПб., 1725), «Служба и канон св. Александру Невскому» (СПб., 1725), ряд проповідей, якими він відгукувався на сусп. життя в Росії й визначні істор. події. У «Слове в похвалу Санкт-Петербурга» (жовт. 1717) та «Слове на день годичного поминовения государя Петра Великого, проповеданное над гробом его» (1726) схвалює розвиток наук, ремесел, промислових закладів тощо. Як просвітник етико-гуманістичного спрямування Б. відомий перекладами гуманістичних і просв. творів: «Разговоры дружеские» Е. Роттердамського (СПб., 1717); «О должности человека и гражданина» (СПб., 1726); «Введение в историю европейскую» (СПб., 1718; 1724) «батька німецького Просвітництва» С. Пуффендорфа, де розповідається також і про формування запорозького козацтва; В. Стратемана «Театрон, или Позор исторический, изъявляющий повсюдную историю Священного Писания и гражданскую» (СПб., 1724). Ґрунтуючись на цих творах, Б. розвиває ранньобуржуазні ідеї про державу й право, знайомить читачів з досягненнями європ. історіографії, в т. ч. з питань укр. історії. До праць С. Пуффендорфа, які зажили великої популярності в Росії і Україні, зверталися численні історики, зокрема С. *Величко*, Г. *Граб'янка* та ін.

Б. мав вел. б-ку — 365 книг, половина з яких були світ. змісту. Це — книги з історії права (Гуго Ґроцій, Н. Макіавеллі, С. Пуффендорф), філософії (Арістотель, Сенека), історії (Тіт Лівій, Фукідід, Юлій Цезар, Квінт Курцій Руф), а також з військ. справи, математики, медицини, худ. твори (Гомер, Верґілій, Горацій, Овідій) та ін. Свою книгозбірню Б. заповів Моск. слов.-грек.-лат. академії, а Синод санкціював передачу, керуючись «всеконечной ее скудностью». Разом з книгами Л. *Горки* книгозбірня Б. фактично поклала початок б-ці Моск. слов.-грек.-лат. академії. Б., як і ін. просвітники з України, зазнав переслідувань з боку реакційно настроєних кіл Росії. Книги його заборонялися й конфісковувалися. В Рязані був звинувачений у відхиленнях від православ'я. Проти нього сфабриковано справу про зловживання. Був відкликаний до Москви. Невдовзі виправданий, але повернутися до праці вже не було сил. Похований в Моск. Заіконоспаському м-рі.

Тв.: Собрание некоторых проповедей, говоренных с 1719 по 1726, в присутствии Петра Великого и при гробе сего монарха преосвященным Гавриилом. М., 1768; Полное собрание поучительных слов, сказанных в Высочайшем присутствии Государя императора Петра Великого Преосвященным Гавриилом Бужинским. М., [1784].

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Пекарский П. П. Наука и литература..., т. 1. СПб., 1862; Чистович И. А. Феофан Прокопович... Сб. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Луппов С. П. Книга в России... Л., 1973; Бегунов Ю. К. Бужинский Г. Ф. В кн.: Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988; Шереметьевский В. Гавриил Бужинский. В кн.: РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991; Болховитинов Е. Словарь исторический..., т. 1. М., 1995.

З. І. Хижняк

Бузанóвський Артемій, чернече ім'я Арсеній (р., м. н. невід.—1786, м. см. невід.) — викладач, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. До 1764 — викладач і префект Ол.-Нев. семінарії. 1764 рукоположений на архім. Яросл. Спасо-Преображенського м-ря. У квіт. 1775 Б. переведено архім. до Хутинського Спасо-Варлаамiївського м-ря (Новгор. єпархія), а 1782 — до Новгор. Юріївського м-ря. 1785 звільнено на спочинок до одного з м-рів Росії.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. М. Сандалюк

Бузанóвський, чернече ім'я Ігнатій (р., м. н. невід. — січ. 1748, с. Максаки Менської сотні Чернігівського полку, тепер Менського р-ну Чернігівської обл.) — викладач, ігумен. Закінчивши КМА, залишився тут викладачем. 1729/30 навч. р. читав курс риторики «Congeries praeceptorum rhetoricorum cum praxibus variis orthodoxae Roxolanae iuventuti ad usum proposita in academia Kijovo-Mohyliana anno 1729 in annum 1730» («Накопичення риторичних настанов з різними практичними заняттями для вжитку православному українському юнацтву, викладене в Академії Києво-Могилянській в році з 1729 на 1730»). Особливо цікавим є в ньому вірш про Б. *Хмельницького*, вперше опубл. І. Крип'якевичем у журн. «Україна». Хоча останній датує цей твір епохою Хмельниччини, можна припустити, що його автором є Б. Вірш написано у ти-

Герб родини Бунґе

повій для тогочасної л-ри панегіристичній манері, згідно із приписами поетик. У ньому прославляється «Великодушний Хмельницький і істинний Марса нащадок», «вождь із вождів», котрий, «наче звірюку якусь, шляхту приборкав, розбив». Указом Синоду від 19.10.1739 Б. викликаний з Михайл. Золотоверх. м-ря в С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпус. 1743 за власним проханням повернувся до Києва з правом отримання настоятельського місця в якомусь м-рі в Україні. Тимчасово проживав у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Від 1745 — ігумен Максаківського Спасо-Преображенського м-ря, де й помер.

Тв.: Вірша в пошану Богдана Хмельницького. «Україна», 1930, № 5–6.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. К., 1983.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, ДА/п. 422.

М. В. Андрущенко

Булатни́цький (Булати́нський) Єгор (1-ша пол. XVIII ст., м. н. невід. — 1767, м. Москва) — викладач, перекладач. У 2-й пол. 40-х — на поч. 50-х рр. XVIII ст. навчався у КМА, потім — в одному з італ. ун-тів. Один з перших українців, які закін. 1755 Моск. ун-т, де «обучался философии, юриспруденции, елоквенции и первым частям математическим с добрым успехом» (атестат 1762). Брав активну участь у публ. універс. диспутах 1756, 1757. 1758 Б., «который сверх своей должности» протягом тривалого часу навчав «с хорошим успехом» студентів італ. мови, був першим із студентів італ. класу маґістра Ніколо Папафіло представлений до нагороди «за ревность и рачение к наукам». 1758, 1760 отримав срібні медалі й згодом направлений до С.-Петерб. академії мистецтв викладачем історії, міфології, катехізису і, можливо, італ. мови. У лют. 1762 звільнений за власним проханням, вірогідно, через поганий стан здоров'я. У роки навчання в Моск. ун-ті Б. склав перший рос. підручник з італ. мови, виданий під заголовком «Новая италианская грамматика. Собрана из разных авторов и переведена на русский язык Московского университета студентом Егором Булатницким» (М., 1759). Анонімно перевидана 1774, ця книга в гімназії при Моск. ун-ті та в С.-Петерб. Академії мистецтв протягом 20 років виконувала роль основного підручника італ. мови.

Як перекладач Б. перший в Рос. імперії звернувся до творчості К. Гольдоні. На поч. 1759 він опублікував переклад італ. «драмы увеселительной» «Сердечный магнит» (М., 1759) — лібрето К. Гольдоні до одноіменної комічної опери Б. Галуппі, яка 29.01.1759 була представлена на відкритті оперного театру на Красному ставі італ. трупою Дж.-Б. Локателлі й мала вел. успіх. У перекладі відчувається добре знання мови і перекладацька впевненість. Помер і похований Б. у Москві.

Тв.: Новая италианская грамматика... М., 1759.

Літ.: Шевырев С. П. История имп. Московского университета (1755–1855)... М., 1855; Петров П. Н. Сборник материалов.., ч. 1. СПб., 1864; Забелин И. И. Из хроники общественной жизни в Москве в XVIII ст. В кн.: Сб. ОЛРС на 1891 г. М., 1891.

Т. В. Чухліб

Бу́нґе Християн Ґео́рґович (20.12.1776, м. Київ — лют. або поч. берез. 1857, там само) — доктор медицини, один з перших педіатрів поч. XIX ст., епідеміолог, лікар КМА. Син київ. аптекаря Ґеорґа-Фрідріха Бунґе, вихідця з Ліфляндії, німця за походженням, який отримав у спадок аптеку тестя Йоганна Гейтера, відкриту для всенародної потреби ще 1728, єдину на той час в Києві (тепер — аптека-музей, міститься на вул. Притисько-Микільській, 7). Батько Б.— Ґеорґ Бунґе, почесний громадянин Києва, член Вільного екон. т-ва (Императорское вольное экономическое общество), засн. Євангелістсько-лютеранської общини. 1791 Б., як і його рід, внесено до дворян. родословної книги Київ. губ. Був дев'ятою дитиною у великій сім'ї аптекаря. Мав 4 сестер та 7 братів. Після смерті батька (1792) аптека перейшла до старших братів: Івана-Фрідріха Бунґе та Андрія Бунґе. Згідно із заповітом вони дали чудову освіту своїм молодшим братам: Б. та Христофору Бунґе. Останні присвятили себе медицині. 1.03.1792 Б. вступив до Калинкінського мед.-хірург. ін-ту в С.-Петербурзі, по закінченні якого (1796) розпочав вільну лікарську практику. Удосконалювався у Йенському ун-ті, де 1798 захистив доктор. дисертацію «Dissertatio inauguralis medica de morbis epidemiis Kiovinsibus» («Про епідеміологічні захворювання в Києві»). 8.04.1802 призначений лікарем КМА, після закриття якої (1817) перейшов до Київ. семінарії, а потім і КДА (1819—35). Мав звання штаб-лікаря (8.08.1808), колез. асесора (7.02.1819), надв. радника (5.08.1826), колез. радника (26.02.1832). За дорученням київ. військ. губ. ген. Михайла Андрійовича Милорадовича був ординатором при київ. військ. госпіталі (25.03.—20.12.1812), отримав свідоцтво про висококваліфіковане й ретельне виконання обов'язків. У пам'ять 1812 нагороджений бронзовою медаллю на Володимирській стрічці.

Під час роботи в КМА поліпшив устаткування акад. лікарні інвентарем, мед. інструментами, медикаментами, постільною білизною тощо. За його клопотанням КМА почала виділяти щорічно 400 руб. на ліки. Студенти-добровольці обслуговували хворих. Їжа готувалась роздільно, залежно від характеру захворювання. Влітку разом зі студентами збирав лікар. рослини на околицях Києва. За наполяганням Б. протектор КДА митрополит Київський і Галицький Євгеній Болховітінов поклав персональну відповідальність за стан лікарні на ректора і префекта. 1831 Б. брав активну участь у профілактиці захворювань холерою студентів КДА. Терміново розробив сан. заходи: вимагав дотримання правил особистої гігієни, чистоти в бурсах та класах. Користувався великою симпатією серед пацієнтів, студентів і

викладачів, повагою у ректорів КМА й КДА, особливо Інокентія Борисова. 1832 відзначений подякою КДА за самовіддану працю. Мав також приватну лікар. практику, особливо в галузі дитячих хвороб. Практичний досвід, особисті якості сприяли гуртуванню коло нього молодих київ. лікарів (С. Алфер'єв, В. Караваєв та ін.). Надавав вел. значення довкіллю, вивчав київ. клімат та його вплив на характер і профілактику захворювань. Б. став фундатором Т-ва київських лікарів (Общество киевских врачей), засн. 29.10.1840, яке мало велике значення в охороні здоров'я киян того часу.

Був людиною скромною. Жив на Подолі у будинку батька, 1818 переселився на Печерськ, придбавши маленький дерев'яний будинок на Липках з місцем для великого саду (будинок не зберігся, містився по вул. Новоєлизаветинській, 13, тепер вул. Пилипа *Орлика*). Тут Б. виявив ще одне захоплення — одним з перших у Києві розводив рідкісні фруктові дерева.

Б. був одружений двічі: спершу — з Меланією Ферран з Дюнкірхена (6.04.1791—20.02.1816), дочкою сільс. священика, сестрою кн. Сперанської, з якою вони мали двох дочок, Катерину та Марію, і сина Андрія. 1822 одружився вдруге з Катериною Миколаївною Ізюмовою, уродж. Гебнер (1786—1877), дочкою ген.-майора артилерії. 1823 у них народився син, відомий потім проф., ректор Київ. ун-ту св. Володимира Микола Християнович Бунге. Б. помер від зараження крові, ймовірно, у лют. або берез., бо в берез. за оголошенням продавався його екіпаж. Похований, вірогідно, на старому нім. цвинтарі, який знаходився у р-ні Звіринець (тепер не існує).

Літ.: Юбилейный акт., 29 октября 1891. К., 1892; [Ф. В.] Киев 1787 г... КС, 1895, № 9; Исторические сведения... К., 1901; Чумак Л. З історії Києво-Подільської вільної аптеки. ФЖ, 1995, № 4.

Л. П. Чумак
З. І. Хижняк

Бужи́нський, чернече ім'я Йосип (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, бібліотекар. До 13.02.1784 — викладач нім. мови та арифметики у КМА. Митрополитом Київським і Галицьким, протектором КМА, С. *Миславським* переведений на посаду бібліотекаря КМА.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796 гг.). К., 1906.

Н. В. Степаненко

Бурля́й Іван Карпович (поч. XVIII ст., м. н. невід. — кін. XVIII ст., м. см. невід.) — вихованець КМА. Син переясл. полк. писаря Карпа Бурляя, онук Гаврила Бурляя, охочекомонного полк. у війську гетьмана І. *Мазепи*, який 1708 здав Білу Церкву каральним військам кн. О. Меншикова. Прадід Б. Кіндрат Бурляй був сподвижником Б. *Хмельницького*, 1655 виконував дип. доручення гетьмана у Москві, потім служив у придв. козац. хоругві короля Речі Посполитої Яна II Казимира (1667).

Навчався Б. у КМА в 2-й чв. XVIII ст. У серед. XVIII ст. разом з братом *М. Бурляєм* перейшов з Лівобереж. України на Правобереж., поселився у Богусл. пов. на Київщині, де мав невеликі маєтності. Після першого поділу Речі Посполитої (1772) йому не вдалося підтвердити своє шляхетство, тому був записаний у кріпаки гр. Браницької. Незважаючи на скарги, мусив залишатись у кріпацтві до смерті. Діти Б. отримали рос. дворянство, але вже за особисті заслуги.

Літ. Кривошея В. В. Еліти нації і еліта суспільства... РД, 1997, № 11.

В. В. Кривошея

Бурля́й Михайло Карпович (поч. XVIII ст., м. н. невід.— кін. XVIII ст., м. см. невід.) — вихованець КМА. Син переясл. полк. писаря Карпа Бурляя, брат І. *Бурляя*. Навчався в КМА у 2-й чв. XVIII ст. разом з братом І. Бурляєм. У серед. XVIII ст. Б. перейшов з Лівобереж. України на Правобереж., поселився у Богусл. пов. на Київщині, де мав невеликі маєтності. Після першого поділу Речі Посполитої (1772) йому вдалося отримати рос. дворянство і підтвердження герба «Ясеньчик».

Літ.: Кривошея В. В. Еліти нації і еліта суспільства... РД, 1997, № 11.

В. В. Кривошея

Буто́вський Михайло Іванович (бл. 1727, сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син борзнянського священика церкви Василя Великого. Його дід та прадід служили козаками у Верківській сотні Ніжин. полку. З Невським піхот. полком Б. брав участь в Очаківському та Дністровському походах. Навчався в КМА. В атестаті, підписаному 4.11.1746 проф. богослов'я та євр. мови В. *Лящевським*, зазначається, що Б. вступив до КМА 1735 і навчався там до 1746, прослухавши всі курси до богослов'я включно. 1741 та 1742 присягав разом з ін. учнями імп-ці *Єлизаветі Петрівні* і вел. кн. Петру Федоровичу. 1749 Б. подав прохання до Ген. військ. канцелярії прийняти його на службу канцеляристом.

Літ.: Акты и документы. , отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 58.

Р. М. Лякіна

Буто́лич Олександр Захарович (р. н. невід., м. Слуцьк, тепер Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — викладач. Походив з купецької родини. Навчався в КМА. 1785/86 навч. р. був студентом богослов. класу. 8.08.1785 ректор КМА В. *Миславський* і префект КМА Д. *Устимович* рекомендували Б. на посаду викладача нім. мови КМА, але він не був затверджений. 1786 виїхав до С.-Петербурга за указом Синоду про забезпечення рос. губерній учителями.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебрянников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Н. В. Степаненко

Бучи́нський-Ясько́льд Олександр (рр., м. н. і см. невід.) — український поет 2-ї пол. XVII ст. Вірогідно, навчався в КМА. Викладав у Новгород-Сів. колегіумі, з 1700 — у Чернігові, куди було переведено цей заклад. Належав до києво-черніг. культ. осередку. 1678 видав панегірик «Czyhiryn pograniczne miasto w ciężkim oblężeniu Tureckim roku 1677» («Чигирин, прикордонне місто, в тяжкій турецькій облозі»), присвячений гетьману України *І. Самойловичу*, який з 25-тис. запорозьким військом разом із 32 тис. рос. воїнів під командуванням Г. Ромодановського 1671 дав відсіч тур.-татар. війську на чолі з Ібрагімом-пашею під Чигирином. Уривки панегірика помістив у своєму літописі С. *Величко*, назвавши автора «козарським [козац.] панегіристом». Ці уривки сучасною укр. мовою переклав і опублікував В. О. Шевчук.

Тв.: Панегирик И. Самойловичу. В кн.: Величко С. Летопись событий.., т. 2. К., 1851; [Вірші]. В кн.: Аполлонова лютня... К., 1982; [Вірші]. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Estreicher K. Bibliografia Polska, cz. 3, t. 2. Kraków, 1894; Шевчук В. О. Співці Київського Парнасу. В кн.: Україна. Наука і культура. К., 1980; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981; Маслюк В. П. Бучинський-Яскольд Олександр. В кн.: УЛЕ, т. 1. К., 1988.

В. П. Маслюк

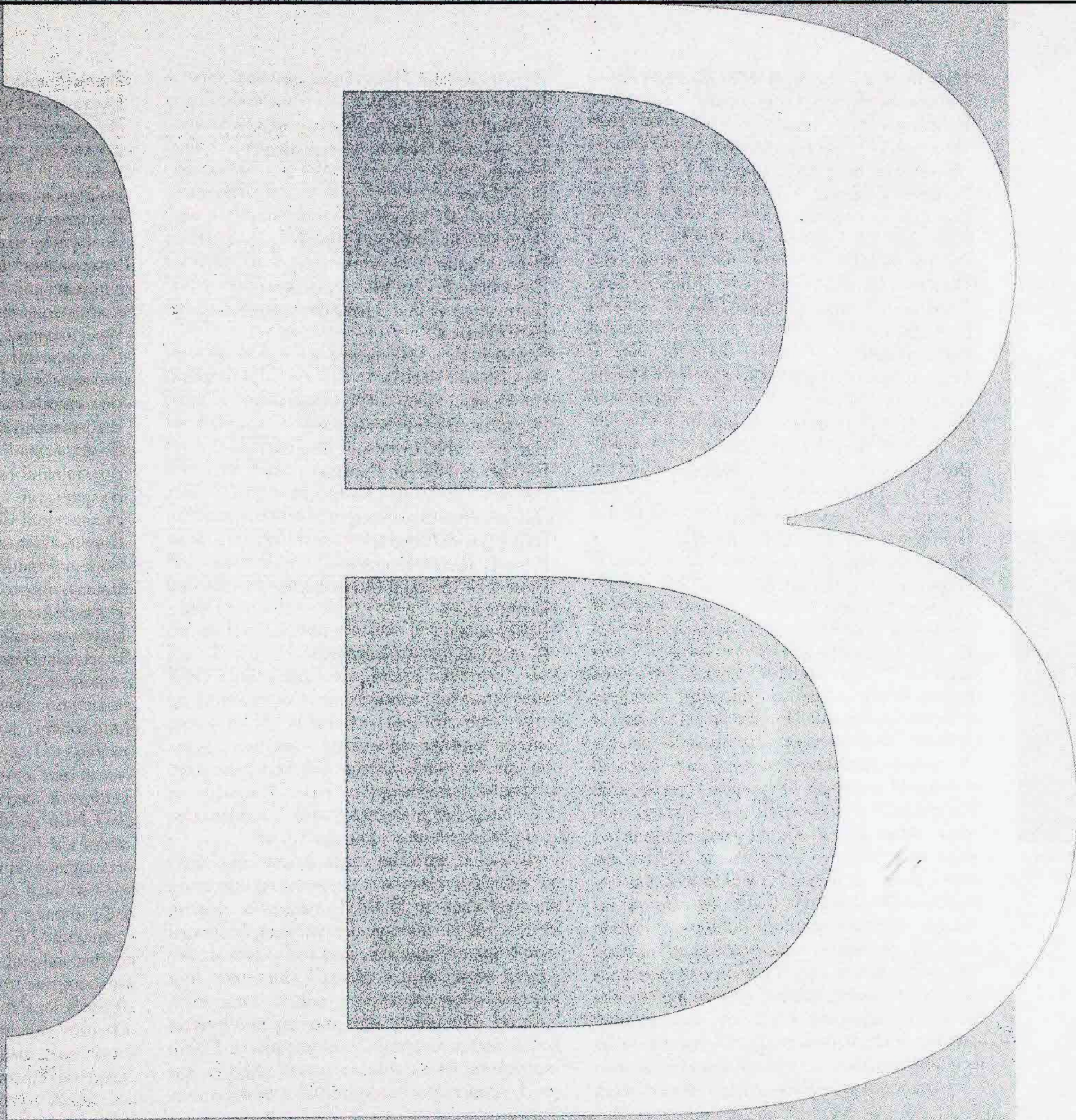
Бялко́вський Василь, чернече ім'я Веніамін (1731, м. Ясси, тепер Румунія — 1.04.1774, м. Київ) — викладач. Походив з селян. сім'ї. За ін. даними, н. в Почаєві, тепер Тернопільської обл. Навчався у КМА. Пройшов повний курс наук. 1760 за рекомендацією члена Дух. собору *З. Валькевича* Б. прийняв чернечий постриг у КПЛ. На поч. 1764 Б. разом з ін. лавр. ієромонахом С. *Ісаєвичем* відправлений до Тобольська на прохання митрополита Тобольського і всього Сибіру П. *Конюшкевича*, де читав курси поетики «Praeceptiones poetica» («Поетичні настанови») та риторики «Janua oratoriae facultatis neoathletis in literaria acie certantibus, non in vitam, sed tritam ad excelsum eloquentiae cacumen principis Romanae facunditae manibus recludens viam, quam deccurenti Tyrony duae stadii studii, monstrabunt ideae, anno currentis tam quam sponsi de talamo suo in terram Dei» («Брама ораторського дару для нових атлетів, що змагаються у граматичній вправності, відкривають не тернистий, а проторений шлях до високих вершин красномовства; руками глав римського красномовства вони вкажуть новому учню дві стадії чи дві ідеї навчання, року теперішнього як обіцяно з (?) свого в землі Божій»). Він склав 1767 на основі піїтики Т. *Прокоповича* свій курс лекцій з цього предмета, про що свідчить примітка на першій сторінці рукопису «Из книг іером. Веніаміна Б. С. 8 мая из рукописных». Готуючи курс риторики, Б. використав курс проф. *П. Левицького*, який той викладав на поч. XVIII ст. у КМА. На першій сторінці цього рукопису є примітка «ex numero librorum ieromonachi Beniamini Bial. Syb.» («із числа книг ієромонаха Веніаміна Бял. Сиб.»). По закінченні викладання в Тобольську Б. вернувся до КПЛ, де згодом і помер. В описі його майна значилося 52 книги, що були зібрані протягом його діяльності в Києві і Тобольську.

Тв.: Janua oratoriae facultatis... ІР НБУВ, ф. 301, КДАп, № 331/XI, 127; Gemius animae poenitentis.— Vota animae Sanstae. ІР НБУВ, ф. 301, КДАп, № 333/XI, 126.

Літ.: Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 34, арк. 23; оп. 1 загальночерн., спр. 1118, арк. 1—95.

С. Р. Кагамлик

Валидовський Діонисій Матвійович
Валькевич Захарій Степанович
Валькевич Іван Степанович
Валькевич Петро Васильович
Валявський Іван Андрійович
Ванатович Василь
Ванслов Іван Улянович
Ваньковський Олександр
Василевич Іван
Васильєв Григорій
Васильєв Олександр Васильович
Васинський
Васьковський
Ведель Артем Лук'янович
Велецький Василь
Велецький Василь Васильович
Веляцький Василь Васильович
Велецький Володимир Васильович
Велецький Іван Васильович
Велецький Максим Іванович
Велецький Михайло Володимирович
Велецький Яків Васильович
Величківський (Величко) Яків
Величко Самійло
Величковський Василь Федорович
Величковський Іван
Величковський Петро Іванович
Величковський Яків
Велланський Данило Михайлович
Велланський Матвій Михайлович
Венерацький
Вербицький
Вербицький Тимофій
Вербицький Тимофій Олександрович
Вернадський Василь Іванович
Вернадський Іван Никифорович
Вертелецький Лаврентій Федорович
Веселовський
Вешняк Федір Якубович
Виговський Василь
Виговський Данило Остапович
Виговський Іван Остапович
Виговський Костянтин Остапович
Виговський Остап Гнатович
Виговський Федір Остапович
Винницький Олександр
Винницький Самсон
Виноградський Гавриїл
Винський Григорій Степанович
Вишинський
Вишневський
Вишневський (Григорій)
Вишнецький Семен
Візерський Гнат Гаврилович
Візерський Пантелеймон Гаврилович
Возмуїлов, чернече ім'я Дорофей
Война
Войнаровський Андрій Янович
Володимир
Волостковський Василь
Волховський Іван Степанович
Волховський Михайло Степанович
Волчанецький Денис Васильович
Волчанський, чернече ім'я Ієронім
Волчанський , чернече ім'я Йосиф
Волчанський Прокіп
Вольський Іван
Вольховський Петро
Вольховський Петро Павлович
Волянський Іван
Волянський
Волянський Федір
Вороничівна-Данилова Голубова Петронелла
Воронківський
Воскобойников Іван Данилович
Воскобойников
Врублевський Йосип
Вуяхевич-Височинський Михайло Васильович

Валидо́вський (Валедо́вський) Діонисій Матвійович (1716, с. Макарівка Варшавського пов. Мазовецького воєвод., тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Н. в сім'ї посполитого. Навчався спочатку в Харк. колеґіумі, а згодом — у КМА (до класу риторики). Закінчивши навчання, 19.12.1749 звернувся до архім. КПЛ Й. *Оранського* з проханням «удостоения монашескаго чина». До прохання додав свідоцтво про навчання у Харк. колеґіумі за підписом префекта Р. Мокренського і свідоцтво про навчання в КМА за підписом префекта Г. *Кониського*, в якому вказувалося, що В. навчався «з средственним успѣхом, обходился же честно, не дав по себѣ никакого подозрительства».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 16, арк. 335–338.

С. Р. Кагамлик

Вальке́вич (Валке́вич) Захарій Степанович, чернече ім'я Зосима (5.09.1719, с. Пантусів 1-ї Стародубської сотні Стародубського полку, тепер РФ — 13.03.1793, м. Київ) — архімандрит КПЛ. Деякі дослідники вважають, що друге прізвище В. у сані архім. КПЛ було Шубський. Н. у сім'ї бунчук. товариша, яка належала до роду укр. козац. старшини, три покоління якого служили в Гетьманщині на різних посадах, переважно у Ген. військ. канцелярії. Небіж П. *Валькевича*, ген. осавула, брат І. *Валькевича*, бунчук. товариша. Освіту здобув, ймовірно, у КМА. 6.04.1745 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Т. *Щербацького*. Пройшовши відповідні ступені монаст. послушенства, став блюстителем (начальником) Ближніх печер і членом Дух. собору КПЛ. По смерті архім. Л. *Білоусовича* (30.03.1761) відбулися традиційні вибори нового настоятеля в присутності митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. *Могилянського* і представників гетьман. адміністрації: київ. полк. Єфима Дарагана і бунчук. товариша В. *Туманського*. Крім представлених 4-х кандидатів: ректора Харк. колеґіуму архім. К. *Бродського*, колишнього ігумена приписного до КПЛ Зміївського Преображенського м-ря Й. *Бугаєвського*, архім. Київ. Брат. м-ря і ректора КМА С. *Миславського* і її колишнього ректора Д. *Нащинського*, братія КПЛ висунула В. Його ж і було затверджено 1.02.1762 указом імп. Петра III. 21.05.1762 В. прийняв посвяту в С.-Петербурзі, а 11.07.1762 отримав від імп-ці Катерини II настольну грамоту з підтвердженням усіх прав і привілеїв КПЛ.

На часи настоятельства В. припадають найскладніші умови Лавр. друкарні за період XVII—XVIII ст. З правлінням Катерини II розпочалися нові утиски лавр. видавництва щодо мовних і правописних особливостей. 6.11.1766 Синод, зазначивши, що з 1728 Київ. та Черніг. друкарні не прислали ніяких книг «для усмотренія их исправности», звелів «впредь во оных типографіях печатать и в продажу употреблять одни ти книги, которыя в Московской типографіи с апробаціи Св. Правительствующаго Синода печатаются и в продажу производятся, но чтоб и в них против тех апробованных книг никакой розни и прибавки и в слоге речей перемены отнюдь не было...». 1768 Синод знайшов «погрешности» і «несходство» з моск. аналогами в новонадрукованих у КПЛ «Октоїху» і «Псалтирі». 1769 «неисправными» виявилися видання «Шестоднева» і «Біблії», внаслідок чого вийшла нова ухвала Синоду з погрозами штрафу і збільшення кількості читачів друк. проб.

Вихолощення мовних особливостей позбавляло лавр. видання їх самобутності, що не могло не турбувати керівництво друкар. осередку. 1769 В. в «разсужденіи народной надобности» зробив спробу видати укр. мовою «Буквар», виславши надрукований примірник Синоду з проханням дозволити друк згідно з поданим примірником, мотивуючи це тим, що «тамошній [укр.— *авт.*] и заграничный благочестивый народ как прежде никогда своих детей по новонапечатанным в Московской типографіи Букварям не обучал, так и теперь... требует продажи прежней печати Букварей». Синод відмовився дати дозвіл і наказав «...впредь таковых представленій не чинить». Це пояснює, чому в переліку видань Лавр. друкарні за часів В., як і періоду XVIII ст. загалом, не зустрічається україномовних.

Попри всі суворі накази Синоду друкувати тільки «сходно с московскими экземплярами», «не прибавляя или убавляя ничего», КПЛ 1767 вдалося додати до надрукованого за моск. зразком «Каноника» місяцеслов, де згадувалися всі печерські святі, які не значилися в книгах моск. друку, а 1775 керівництво КПЛ виклопотало дозвіл зазначити в друк. книгах також імена св. Михайла, першого митрополита Київського, та ін., крім Антонія і Феодосія, печерських святих, у чому, як зазначалося КПЛ, «есть всекрайнейшая нужда».

1767 А. Могилянський, за аналогією зі своїм попередником Т. Щербацьким, зробив спробу відкрити друкарню при Київ. Софійськ. кафедр. соборі, включивши таємно від КПЛ у відправлені в Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії від київ. духовенства пункти питання про необхідність відкриття друкарні при митрополичій каф-рі. Однак КПЛ на чолі з В. і на цей раз зберегла монопольні права за допомогою своїх численних благодійників, зокрема, нововисвяченого єп. Тобольського і Сибірського Варлаама Петрова та його брата — єп. Тверського і Кашинського Гавриїла Петрова. Поміж осіб, з якими листувався В. у даній справі, був і відомий український письменник Г. *Политика*, який, зокрема, у листі від 30.10.1768 з С.-Петербурґа писав: «Много благодарствую вашему высокопреподобію за вашу ко мне доверенность и несомнительство о моем к Лавре святой, а последовательно и к вашему высокопреподобію, как начальнику оныя усердіи, и чтоб оныя нетщетны были, потщусь всегда то самым делом доказывать, и не откажусь никогда Лавре святой в ея делах показывать возможныя мои услуги».

Зосима Валькевич.
З портрета XVIII ст.

За часів настоятельства В. КПЛ видавала і навч. л-ру. Так, 1775 вийшли букварі для навчання солдатських дітей, 1779 — букварі з катехізисами, 1780 — «Священная история для малолетних детей». На замовлення КМА, з якою КПЛ завжди тісно співпрацювала, 1774 видано 1200 примірників «Пиярской грамматики», а 1779 — на прохання ректора К. *Лехницького* — «Догматы христианской православной веры».

За В. на зібрані від жертводавців кошти позолочено куполи Успенського собору, Великої лавр. дзвіниці, Троїцької церкви Больничного м-ря, Воздвиженської церкви на Ближніх і Різдво-Богородицької церкви на Дальніх печерах, влаштовано у них нові іконостаси.

В. був останнім вільнообраним архімандритом КПЛ. Після секуляризації церк. земель (1786), позбавлення КПЛ її ставропігії і перетворення на штатний м-р, В. звільнили від виконання обов'язків настоятеля і направили в Голосіївську пу́стинь, яку на правах третьокласного м-ря віддали йому в безпосереднє керівництво. По смерті В. м-р ліквідовано, а маєтки приписано до КПЛ.

У своєму дух. заповіті В. давав детальні настанови щодо розпорядження його особистим майном, а також просив поховати його «...вне церкви, между столбами противу алтаря Трех Святителей, в назначенном мною самым месте».

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии, т. 1. К., 1888; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 4. К., 1904, 1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1—2. К., 1908—10; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1—2; Книга і друкарство на Україні. К., 1965; Огієнко І. Історія українського друкарства. К., 1994; Болховітінов Є. Вибрані праці... К., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 друк., спр. 92, 105, 108, 109, 116, 134—136, 195, 204, 206, 213; оп. 1 грам., спр. 74.

С. Р. Кагамлик

Вальке́вич Іван Степанович (1712, Стародубщина — після 1781, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, земський суддя. Небіж П. *Валькевича*, брат З. *Валькевича*. Навчався в КМА. Працював у полк. канцелярії Стародуб. полку. Служив у Ген. військ. канцелярії (1742—52). 21.03.1752 гетьман К. *Розумовський* надав йому ранґ бунчук. товариша. Разом з останнім їздив до С.-Петербурґа (1761). Після суд. реформ, запроваджених К. Розумовським, В. став зем. суддею Стародуб. пов. Є відомості про його діяльність 1768. 1781 В. був у списку бунчук. товаришів. Був одружений з Софією Старосельською, дочкою сотника Почепської 2-ї сотні Михайла Старосельського (1748—61).

Літ.: Маркович Я. А. Дневные записки.., ч. 2. М., 1859; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Генеральна Старшина... К., 1926; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII—XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1—2. Cambridge, 1978; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Вальке́вич Петро Васильович (бл. 1687, м. н. невід.— 19.03.1758, м. см. невід.) — другий генеральний військовий осавул. Син Катерини Костянтинівни Пригари, дочки новгород-сів. війта й хорунжого Стародуб. полку, ім'я якого згадується С. *Величком* серед виборців гетьмана Д. *Многогрішного* (12.02.1669). Навчався В. у КМА на поч. XVIII ст. 1709 мав ранґ значк. товариша. Бл. 1714—15 — військ. канцелярист, 1715—21 — нач. відділу Ген. військ. канцелярії. З 1723 — старший канцелярист, з 1728 — реєнт, тобто нач. над канцеляристами під керівництвом ген. писаря. В. був замішаний у справі фальсифікованого універсалу про оподаткування козаків і 1728 звільнився з цієї посади. Про це згадує в своїм «Деннику» Я. *Маркович*. 1728 В. працював у Кодифікаційній комісії. Між 1732 і 1740 отримав від гетьмана Д. *Апостола* ранґ бунчук. товариша. 1738 знову брав участь у роботі Кодифікаційної комісії, також призначений до Тимчасової комісії з обрахунку волів, конфіскованих у населення під час військ. походу 1736. 1741—58 служив другим ген. осавулом Гетьманщини (першим ген. осавулом був Яків Якубович /1740—58/). 23.05.1748 під час великої пожежі в Глухові, врятував із приміщення Ген. військ. канцелярії гетьман. клейноди. Серед них були «сундук малеваный с документами гетмана Данила Апостола, сундучек маленький с именными Указами императрицы *Елизаветы Петровны*, и еще два сундука, некоторые книги в переплете и особливые тетради». У списку врятованих речей згадується також велика корогва, чотири значки і литаври. Все це було «с пожару выхвачено и в дом Валькевича за рекой, яко в безопасное место под охрану жолдацкого караула занесено». Десь 1715—21 В. одружився з Марією, дочкою бунчук. товариша А. *Лизогуба*. Мав брата Степана Валькевича (з 1721 — значк. військ. товариш зі Стародуба).

Літ.: Маркович Я. А. Дневные записки.., ч. 2. М., 1859; Лазаревский А. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Генеральна Старшина... К., 1926; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII—XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978; Величко С. В. Літопис, т. 2. К., 1991; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997; Права... 1743. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3296, 7066, 9146.

Ю. Ґ. Ґаєцький
Р. М. Лякіна

Валя́вський Іван Андрійович, чернече ім'я Йоаникій (рр., м. н. і см. невід.) — викла-

дач. 1689/90 навч. р. читав курс лекцій з риторики у КМА.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895.

Г. П. Бевзюк

Ванатóвич Василь, чернече ім'я Варлаам, ієромонаше ім'я Василь (р. н. невід., м. Ярослав Руського воевод., тепер Респ. Польща — 17.01.1752, м. Тихвін, тепер РФ) — архієпископ Київський, Галицький і всієї Малої Росії, благодійник КМА. Походив з бідної міщан. родини. Навчався в КМА протягом 8 років до філос. класу включно. Бл. 1702 перейшов до Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1704 значився серед 114 колишніх вихованців КМА, які надали дар Благовіщенській Конгреґаційній церкві КМА. Після завершення навчання прийняв чернечий постриг у Тихвінському Успенському м-рі Новгор. єпархії. Можливо, з 1706 викладав у школі, яка містилася при цьому м-рі. Був духівником архієп. Великоновгородського і Великолуцького Ф. *Яновського*. Представлений царю Петру І і 1718 призначений флот. ієромонахом. 2.02.1719 висвячений на архім. Тихвінського Успенського м-ря. На поч. 1722 за викликом Синоду прибув до Москви, де жив на подвір'ї Кирило-Білозерського м-ря з дозволу архім. Іринарха.

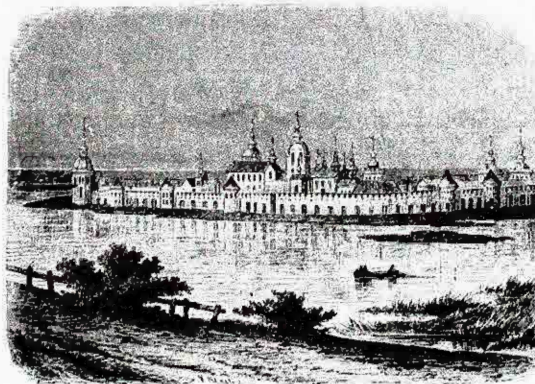
14.05.1722 у Великому Успенському соборі Кремля віце-президентом Синоду Т. *Прокоповичем* рукопокладений в сан архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії. 29.09.1722 прибув до Києва, який уже протягом 4 років не мав свого архіпастиря. 1724 просив повернути єпархії статус митрополії, але безуспішно. 1.03.1724 дістав дозвіл Синоду на право постриження в ченці студентів та викладачів КМА віком до 30 років і без 3-річного випробувального терміну (іскусу). Цей привілей поширився на КПЛ, Київ. Межигірський м-р, Черніг. та Смолен. єпархії. В. не віддавав Синоду прибутку від «вінечних пам'ятей», а використовував їх на потреби єпархії та КМА, зокрема на зведення кам'яних будівель, Конґреґаційної церкви, кам'яної бурси КМА (1729). Частину з цих грошей віддавав на утримання вчителів та студентів. Після встановлення цар. «Решительними пунктами» за гетьмана Д. *Апостола* обов'язкового податку до Ген. скарбової канцелярії В. клопотався про звільнення від податку монаст. людей і про звільнення духовенства від гетьман. суду, але безуспішно. Намагався вирішити субординаційні суперечки з КПЛ, що мала ставропігію, та непорозуміння з київ. міщанами, зокрема з Київ. маґістратом в особі війта Дмитра Полоцького з приводу земельної власності та податкових пільг. Збудував у Київ. Софійськ. м-рі кам'яну двоповерхову трапезну з церквою Праведного Лазаря і заклав монаст. келії (зведені вже за Р. *Заборовського*.). Під Києвом, на Шулявці, в маєтностях архієрейського дому заклав митрополичу резиденцію.

В освіті вбачав гол. засіб викорінення антиморальних вчинків духовенства. 13.11.1723 видав розпорядження про обов'язкове навчання дітей духовенства у КМА. 10.03.1726 вийшла ухвала Синоду, за якою КМА безпосередньо підпорядковувалася В. Відтепер усі рішення мали прийматись Синодом за його поданням. 28.08.1721 Синод заборонив друкувати конклюзії з філософії та богослов'я, а також підносити різним особам присвяти без попередньої з ним згоди, «по се для опасенія, дабы когда в таковых конклюзіях благочестію нашему не было издано что противное». У поданні до Синоду від 31.07.1728 В. писав, що від цих конклюзій та дедикацій «происходить будет Коллегіи училищной похвала со учителями по трудолюбію и ученію, а ученикам к ученію умножатися охота и возрастати будет любомудріе». Синод зважив і 19.08.1728 дозволив префекту та ректору КМА друкувати конклюзії та присвяти, але лише з дозволу В. Намагаючись зберегти для КМА найкращих її випускників, турбувався про викладацькі кадри. Так, він відхилив ухвалу Синоду про відрядження в Сербію двох учителів на прохання митрополита Карловецького Мойсея Петровича. Звертався до Синоду з проханнями про скасування подібних ухвал. Просив хоча б не називати прізвищ, лише кількість та предмети, які вони мали викладати. В. був першим, хто на вимогу Синоду подав списки викладачів та студентів КМА за 1727. Вірогідно, за його клопотанням було відновлено видачу грошей на утримання КМА з Ген. скарбової канцелярії, причому з компенсацією за 1723—27.

В. був противником церк.-адм. перетворень. Стояв на боці м-рів у їхній давній суперечці з міськ. владою. Невдоволений такою позицією митрополита війт Д. Полоцький, скориставшись непорозумінням, пов'язаним із проголошенням маніфесту та відправленням молебня на честь сходження на рос. престол Анни Іванівни, направив на нього донос (19.06.1730). В. викликано до Москви, куди він прибув 19.09.1730. Разом з В. викликано всіх консистористів: ігуменів київ. монастирів — Пустинно-Миколаївського — Й. *Волчанського*, Михайл. Золотоверх.— Олексія Петрину, Видубицького — Феодосія Хоменського, Кирилівського — Феодосія Глинського, намісника Софійськ. м-ря ієромонаха Теофана Степанського, архідиякона Т. *Трофимовича*, кафедр. писаря Т. *Щербацького*, екзаменатора С. *Думницького* та ієромонаха Йоаникія Федоровича. У Москві В. заарештовано, піддано суду, позбавлено архієрейського сану і священства та заслано довічно до Кирило-Білозерського м-ря Новгор. єпархії (м. Кирилов, тепер РФ), куди виїхав 28.11.1730.

Варлаам Ванатович. З портрета XVIII ст.

Кирило-Білозерський монастир на Білому озері. Малюнок XVIII ст.

У м-рі його прихильно зустрів архім. Іринарх. Він дозволив В. жити в архімандричих покоях, тримати при собі небожа Стефана Ваната і на власний розсуд розпоряджатися часом. Проте 1733, після призначення нового архім. Феофілакта, за В. встановлено суворий нагляд. У жовт. 1740 В. помилувано і повернуто архієрейський сан. У лют. 1741 він прибув до С.-Петербурга. Останні роки життя провів у Тихвінському Успенському м-рі (м. Тихвін Новгор. єпархії), прийнявши схиму. Похований біля Успенського собору.

Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-софийского Собора... К., 1825; Крыжановский Е. М. Феофан Прокопович и Варлаам Ванатович. ТКДА, 1861, № 3; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Рыболовский А. П. Варлаам Ванатович... К., 1908; Федорів Ю. Історія церкви в Україні. Торонто, 1967; РБС, т. Вавилов—Веселовский. New York, 1991.

О. Ф. Задорожна
О. М. Шевченко

Ва́нслов Іван Улянович (1742, м. н. невід. — після 1804, м. Перм, тепер РФ) — викладач, дипломат, перекладач. Н. в сім'ї бідного смолен. шляхтича. На поч. 1750-х рр. вступив до КМА. Разом з ним навчалися В. *Рубан*, Ф. *Емін*, М. *Бантиш-Каменський* — у майбутньому відомі літератори, з якими він листувався, співпрацював у різних період. виданнях. Не закінчивши повного курсу КМА, В. переїхав до Москви, де певний час навчався у гімназії при Моск. ун-ті. З 1761 у С.-Петербурзі викладав рос. і франц. мови учням придв. театру. З 1763 слухав лекції і навчався малюванню в С.-Петерб. академії мистецтв, а 1766—68 відвідував ун-т при АН СПб. Проте матер. скрута змусила його відмовитись від мрії стати «вільним художником». 1769 В. призначено канцеляристом у Сенаті. З 1770 — актуаріус Держ. колегії закорд. справ. З 1773 — дип. кур'єр у поїздках до Швеції, Німеччини, Данії. 1774 призначено перекладачем колегії. Консул та повірений у консульських справах в м. Ензем у Персії (1776—82). Пізніше служив головою Перм. суду, а також головою Перм. губ. магістрату. Від 1791 призначений до Цивільної палати і отримав чин надв. радника. 8.03.1794 переведено до Томського губ. правління.

Провадив літ. діяльність, зокрема у петерб. період життя. 1771 В. Рубан, товариш по навчанню в КМА, запросив В. до співпраці в журн. «Трудолюбивый муравей», а 1772 — до збірника «Старина и Новизна». Співробітничав з журн. «Полезное увеселение» і «Парнасский щепетильник». Займався переважно перекладами з франц. мови на рос., зокрема переклав із «Encyclopédie, ou Dictionaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел») статті «О любопытстве и гадании» (1770), «О клевете и презрении» (1771), «О пороке и добродетели» (1774). У періодиці вийшли його переклади «Сатирический и нравоучительный разговор. Правда и ласкательство» («Полезное увеселение», 1762) та «Децемвиры управляли вместо императоров в Риме» («Парнасский щепетильник», 1770).

Літ.: Уляницкий В. А. Русские консульства... ч. 1. М., 1899; Штранге М. М. «Энциклопедия» Дидро... В кн.: Французский ежегодник. 1959. М., 1961; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

О. М. Сандалюк

Ванько́вський Олександр, чернече ім'я Амос (1705, м. Заблудів, тепер Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — ієромонах. Походив з міщан. сім'ї. 1727 слухав риторику у КМА. По закінченні навчання став послушником КПЛ (бл. 1732), де прийняв чернечий постриг. З 1735 — ієродиякон. 19.02.1741 В. з групою ченців відправлено до Ол.-Нев. лаври (С.-Петербург) для поповнення складу братії за указом Синоду.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 110; спр. 4, арк. 66зв.– 67.

С. Р. Кагамлик

Василе́вич, чернече ім'я Іустин — див. *Базиле́вич*, чернече ім'я Іустин.

Василе́вич Іван, чернече ім'я Йов (рр., м. н. і см. невід.) — художник, іконописець. Вихованець КМА. На поч. 1740-х рр. прибув до Сербії. 2.12.1742 у воєводинському м. Петроворадині підписав угоду про виконання мистецьких робіт, в якій зазначалося, що київ. майстер повинен «золотом і гарними фарбами намалювати ікону, подібну до тих, які є в Києві». За роботу авторові було обіцяно 13 дукатів й, окрім того, кошти «на постій, дрова та харчування». Після виконання замовлення В. залишився в Сербії, ставши придв. художником митрополита Арсенія IV Шакабенте, який, борючись за незалежність Сербії, великого значення надавав відродженню нац. культури, зокрема мистецтва, і чималі надії в цьому покладав на укр. художників, був їхнім меценатом і покровителем. В. брав участь у розписі серб. м-рів Бодянського і Крушедола. В останньому він розписав притвор і абсиди, створив низку ікон. Крушедольський ансамбль став для серб. художників наочним взірцем високої майстерності монументального живопису, витоки якого, як вважають сучасні дослідники, закладено в розписах Троїцької надбрамної церкви КПЛ. Навчав та інспектував молодих серб. художників. Всі, хто прагнув присвятити себе малярству, повинні були проекзаменуватися у заснованій В. худ. школі в Карлівцях (тепер Карлівці Сремські). За визначенням серб. дослідника Д. Медаковича, В. був майстром, що «...вирішально вплинув на цілу низку серб. малярів, в творчості яких уже помітний процес відходу від давніх ізографських схем на користь бароко».

Літ.: Петров Н. И. Воспитанники Киевской академии из сербов... СПб., 1905; Медакович Д. Зидно сли-

карство монастира Крушедола. У кн.: Зб. филос. фак-та. Београд, 1964; Медакович Д. Путеви српскога барока. Београд, 1971; Пащенко Є. Українське барокко в Сербії. «Всесвіт», 1977, № 12; Миляева Л. С. Киево-Могилянская академия и украинско-сербские художественные связи. У кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні... К., 1988.

З. І. Хижняк

Васи́льєв Григорій (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. За походженням грек з о-ва Крит. До 13 років навчався вдома «лише грецькій грамоті», а потім — «еллінській мові» у тамтешнього ієромонаха Паїсія. З 1758, по закінченні навчання, працював у різних містах «Турецької області» домашнім учителем, зокрема 3 роки «у Волощині в місті Букурешті», де навчав панських дітей грец. мови. У прошенії до Київ. губ. канцелярії від 5.08.1766 В. писав: «А нині, по прибуттю моєму в богоспасенне місто Київ, маю намір учитись латинській, еврейській і російській мовам, тому що здавна мав бажання в Київській академії навчатись» і просив зарахувати на 7 років. Указом Київ. консисторії від 5.08.1768 «грецький чернець Григорій... за проханням ніжинських греків і за його згодою був відпущений з Академії для навчання дітей їх грецької мови терміном на 3 роки».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

З. І. Хижняк

Васи́льєв Олександр Васильович (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Васильєвим записався, імовірно, при вступі до КМА по імені батька — Василів (чий), згодом, можливо, під час перебування в Росії — Васильєв. Навчався в КМА, співав у акад. капелі. 1651 забрано до Москви, де був солістом Хору государевих півчих дяків (Олексія Михайловича), який розміщувався в Андріївському м-рі. Високо цінувався як співак і знавець партесного співу. 1652, як і багато інших укр. співаків, через матер. скруту вернувся в Київ.

Літ.: Финдейзен Н. Ф. Очерки по истории музыки в России, т. 1, в.1. М.–Л., 1928.

І. М. Лисенко

Васильки́вський Іван Максимович, черненче ім'я Іоан — див. *Максимович* Іван Максимович, черненче ім'я Іоан.

Васи́нський (Васе́нський), черненче ім'я Геннадій (1688, полк. м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл.— 3.01.1749, ймовірно м. Київ) — викладач, ігумен. Походив з купецької сім'ї. Навчався в КМА (1690—1700-х рр.) і, можливо, у Львів. єзуїт. колегіумі. Про це, зокрема, можна зробити припущення з його власноручного підпису на рукоп. лекцій з філософії «Cursus philosophicus scholasticus disputationibus expeditus anno Viatoris Dei Domini 1714 in 1715, ex libris Gennadij Wasinski» («Філософський навчальний курс, викладений у формі диспутів у перехідний Господній рік 1714 на 1715, з книг Геннадія Васинського») з додатком у кінці «Фрагментів математики», прочитаних 1715—16, а також на богослов. трактатах, які читались у Львів. єзуїт. колегіумі 1716—19 рр. 1721 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. 1722 висвячений в ієродиякони єп. Романським Пахомієм Пепковським, а 1723 — архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії В. *Ванатовичем* у ієромонахи. Перебував у приписних до КПЛ м-рях: Трубчевському Чолнському, Спаському Орлов. єпархії, Омбиському Новопечерському Черніг. єпархії і Сінненському Покровському Харк. єпархії. Зокрема, в Чолнському м-рі виконував обов'язки намісника (1728—30). 1734 запрошений до КМА на посаду викладача філософії. Проте В. відмовився, вказавши, що «под час трактованія школ болше болел, неже учился, а потом оставивши школи и Святый габит немощний принял, и от того часу на послушаніях в монастырях же Чолнском, Омбишском и Синянском пребываючи, господарскими делами, а не книгами латинскими, упрался и всегда, як прежде, так и теперь более болезную, нежели при здравіи зостаю...» Однак КМА, де відчувалася нестача кадрів у зв'язку з постійними викликами професорів до Росії, наполягала, і В. викладав у КМА 1735. Згодом адміністрація КПЛ знову відрядила його як досвідченого господарника у свої численні маєтки. Деякий час був ігуменом Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря, розташованого на тер., що входила до складу Речі Посполитої (тепер Респ. Білорусь), а 1743 призначений намісником Свенського Новопечерського м-ря (біля м. Брянськ, тепер РФ), в якому перебував до 1745. Помер в КПЛ.

Літ. Петров Н. И. Описание рукописных собраний... в. 2, [№ 107, 155, 309] М., 1896, Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Памятники православия.., т. 1, ч. 1. К., 1905, Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1–2; Харлампович К. В Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 6; спр. 3, арк. 86; спр. 4, арк. 20.

С. Р. Кагамлик

Васько́вський, черненче ім'я Феодосій (рр., м. н. і см. невід.) — проповідник, викладач, ігумен. За ректора В. *Ясинського* очолив акад. посольство на поч. 1670 до царя Олексія І Михайловича з чолобитною.
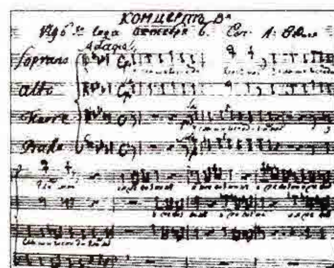
Ректор просив допомоги на м-р «ко ученію благопотребний на захист православной віри.., понеже за сожженієм града Києва во время брані при Васильє Борисовичі Шереметеві сожжена єсть нам великая соборная благоукрашена церква Богоявленія Господня, при ній же і друга церква Благовіщенія Пресвятия Богородиці і ввесь посуд церковний і ризи і ввесь монастир з училищем, яко развє в трапезному малому кам'яному приділі, що залишився, Божественну Службу і можна бідно відправити». А моск. дяки при занесенні чолобитної до реєстру писали так: «Во время воеводства Василья Борисовича Шереметева в их монастыре церкви Богоявленская да другая Благовещения Пресвятыя Богородицы погорели со всей утварью церковной и с ризы, и

колокольня с колоколы, и часовня с часы, весь монастырь с кельями и со училищами». Членами посольства були також Віктор, «префект и учитель школный, си есть начальник училищ и сам учитель, иеромонах Полиевкт, уставник й учитель, и монах Антоний еклизиарх, и монах Епадиа крылошанин и економ, и слуга монастырский Теодор Поповский». Того ж 1670 В.— ігумен Київ. Межигірського м-ря. 31.03.1671 король Михайло Корибут Вишневецький своїм привілеєм затвердив В. ігуменом Межигірського м-ря замість померлого Йова Station Станіславського. Характеризував його як людину «pobożności życia i nauki, nabożnego». Деякі матеріали свідчать про подальші зв'язки В. з КМА. 4.06.1672 В. написав листа до коменданта м. Димер полковника І. *Новицького*, в якому повідомляв про те, що книги його він переплів і пересилає і, водночас, за дорученням ректора КМА В. *Ясинського*, він посилав Новицькому Біблію з б-ки КМА. При цьому застерігав своєчасно повернути її. У листі від 17.03.1673 В. вибачався, що не може особисто зустріти полковника, бо їде до Києва на молебен за здоров'я царя Олексія, а також запрошений виголосити промову над забитими ченцями Київського Братського м-ря під час набігу татар на маєтність м-ря Новосілки.

Літ.: Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII ст. К., 1901.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр.13960–14039, арк. 43.

З. І. Хижняк

Партитура концерту Артема Веделя. 1796

Ве́дель (Ведельський) Артем Лук'янович (1767, м. Київ — 14.07.1808, там само) — композитор, диригент, співак, скрипаль. Н. в сім'ї київ. міщанина Лук'яна Власовича й Олени Григорівни Ведельських, можливо, у квіт., бо цього місяця, 13 і 29 числа за старим стилем, церква відзначає великомучеників Артемона й Артемія. Садиба родини Ведельських містилася на Подолі у парафії Різдво-Предтечинської (Борисоглібської) церкви. Хата з городом і садком стояла на розі сучасних вул. Братської та Андріївської. Тут В. жив до 1788, з квіт. 1792 до весни 1796 та з літа 1798 до серп. 1799. Тут і закінчив свій земний шлях. Батько В. Лук'ян Власович Ведельський (1730—1815) був художником-різьбярем, мав власну майстерню, виготовляв іконостаси. Прізвище композитора Ведель — це, вірогідно, скорочена форма від Ведельський. Так композитор підписував власноручно написані листи, на прізвище Ведель виписані його військ. докум. Батько ж композитора в листі до київ. ген.-губ. пише: «Маю однородного в себе Артема Ведельського» і підписується: «Київський міщанин Лук'ян Ведельський».

В. навчався в КМА до 1787, пройшов курс до класу філософії включно, де здобув ґрунтовну гуманітарну й муз. освіту. У КМА В. почав компонувати свої перші муз. твори, диригував студ. хором та оркестром, виступав як соліст і скрипаль. Співак з хору, яким керував В. у КМА, розповідав згодом дослідникові В. Аскоченському: «...це був красивий юнак з очима, що випромінювали світло, мав ніжний голос, спокійний характер і надзвичайно тактовний». 1788 відряджений митрополитом Київським і Галицьким, протектором КМА С. *Миславським* з малолітніми співаками до Москви, де керував капелами ген.-губ. Москви Петра Єропкіна (до 1790), а після його відставки — Олександра Прозоровського. Ці капели за мистецьким рівнем і значенням в імперії посідали визначне місце слідом за Придв. імперат. капелою. Для керівництва ними підбирались найздібніші музиканти. Отже, вже тоді талант В. був визнаний муз. колами і дістав високу оцінку. Формально В. був зарахований на службу й отримував зарплату на будівництві в Кремлі приміщення «Присутственных мест» (з 17.03.1788 до 27.05.1791), згодом він числився у штаті VI Деп. Сенату підканцеляристом (від 28.05.1791 до 1.12.1792). Під час п'ятирічного перебування в Москві композитор мав можливість познайомитися з муз. культурою Росії й Зх. Європи. 1.12.1792 за проханням В. його звільнено в чині канцеляриста Сенату.

З кін. 1792 В. живе у батьківському домі. Деякий час знову керував хором КМА. У Києві тоді особливо славилися церк. хори, а зі світ.— хор та муз. капела ген. А. Леванідова при штабі укр. піхот. корпусу. На поч. 1794 В. очолив капелу. Водночас керував хором солдатських дітей. Леванідов високо цінував і шанував талант В. і всіляко сприяв його муз. діяльності. Дуже швидко просувався він і у військ. службі, 1.03.1794 його призначено канцеляристом штабу, 27.04.1795 — молодшим ад'ютантом, а 24.09.1796 — старшим ад'ютантом штабу з капітанським ранґом. Муз. діяльність В. у цей час була дуже плідною. За 1793—95 він написав 6 концертів, можливо, ще й низку ін. композицій, які не ввійшли до відомого автографа. У берез. 1796 ген. Леванідова призначено ген.-губ. Харк. намісн. До Харкова переїхав також і композитор, взявши з собою найкращих співаків і музикантів. Тут він організував новий намісницький хор і оркестр, викладав спів і музику в Казенному уч-щі при Харк. колеґіумі. Продовжував композитор і творчу працю. Написав 3 концерти: «Воскресни Боже» та «Услыши Господи глас мой» (6.10.1796) і «Пропов'ѣдника вѣри, слугу Андрея восхвалим» — двохорний концерт (30.11.1796). Названо лише датовані твори, але в цей час композитор міг написати ще ряд ін. композицій, зокрема двохорний концерт «Господь пасет мя». У Харкові дуже високо цінували композитора та його твори. Концерти В. вивчалися й виконувались у Харк. колеґіумі, їх співали у церквах. На поч. 1797 за наказом імп. Павла І корпус Леванідова розформовано, Харків. намісн. ліквідовано, і Леванідов залишив Харків. Цар. указом усі «не положені» за штатним розписом полк. капели було ліквідовано, і В. подав рапорт із проханням про відставку. Указом Держ. військ. колеґії від 12.10.1797 В. «от воинской службы

на собственное пропитание отставлен с тем же чином с ношением мундира». Перейшов працювати у цивільне відомство Олексія Григоровича Теплова, губ. новоствореної Слоб.-укр. губернії. О. Теплов у молодості дістав прекрасну муз. освіту. Він ставився до В. якнайкраще. Композитор продовжував свою муз. діяльність, розпочату при ген. А. Леванідові: керував губ. капелою, був капельмейстером вокального класу у Казенному уч-щі при Харк. колеґіумі, його учні посідали найперші місця у придв. капелі С.-Петербурґа, Моск. та Петерб. митрополичих хорах. Дириґент С.-Петерб. придв. капели, видатний композитор Д. *Бортнянський* відгукувався про веделівські вокальні класи як про «музичну академію». Але поступово культ.-мистецьке життя Харкова занепадає. Ліквідовано театр, губ. хор й хори у військ. частинах, симфонічні оркестри, виконання творів В. у церквах заборонено.

Наприк. літа 1798 В. виїхав до Киева. Жив у батьківському домі на Подолі, працював над новими творами. Написав два концерти: «Боже законоприступницы восташа на мя» (11.11.1798) і «Ко Господу всегда скорбѣти ми». Виконувалися ці концерти у Київ. Брат. Богоявленському й Софійськ. соборах. Але можливостей застосувати свої здібності В., очевидно, не бачив. Він писав своєму учневі: «Я цілком невлаштований у моїй долі. Ні се ні те, але що робити?» На початку 1799 він став послушником КПЛ, але залишив м-р, відмовившись стати ченцем. Вірогідно, це викликало невдоволення митрополита й архім. КПЛ І. *Малицького*. Коли знайшли в КМА книгу «Служба преподобному отцу нашему Нилу», де на чистих без друку сторінках були написані «нелепости», що ображали цар. сім'ю, І. Малицький звинуватив на підставі нібито подібності почерку В., який дружив з викладачами КМА і часто там бував. З власної ініціативи він вислав своїх служителів, вони підстерегли В. на вулиці й припровадили до КПЛ. І. Малицький 25.05.1799 об'явив В. божевільним й передав київ. коменданту Ф. Л. Вігелю під варту. Поки в Петербурзі вирішувалась справа, В. віддали батькові під опіку. 10.07.1799 прийшло розпорядження ген.-прокурора С.-Петербурґа, де зазначалося: цар «повелеть соизволил: буде он Ведель выздоровел, взять его от отца, отослать в дом сумасшедших в Киеве и держать без выпуску». А вже 1.08.1799 київ. губ. П. І. Салтиков рапортував, що капітан В. «в дом сумасшедших для содержания без выпуску отдан». Наступник імп. Павла І імп. Олександр І на справі В. 15.05.1802 написав: «...оставить в нынешнем положении». 9 років промучився композитор у київ. божевільні. Лише напередодні смерті батькові вдалося забрати його додому. 14.07.1808 обірвалось його життя. Поховано його на поділ. Щекавицькому кладовищі. Нині воно повністю зруйноване, й де була могила В.— невідомо.

Твори В. були заборонені. Але вони поширювалися в рукописах, їх знали й виконували, незважаючи на заборону. Повного обсягу муз. спадщини композитора ми ще не знаємо. На сьогодні відомо бл. 80 муз. творів. Серед них 31 хор. концерт, 6 тріо, серед яких «Покаянія отверзи ми двери», 2 Літургії Іоана Златоустого, Всенощна та 1 світ. кант. Зберігся автограф партитури композитора, в якому є 12 концертів, 6 композицій з Літургії і тріо «Кто есть сей цар слави» (фонди НБУВ). Серед виданих: твори концертного жанру «Доколѣ, Господи, забудеши мя» (відомий ще як концерт № 3), «На рѣках Вавилонских», «В молитвах неусыпающую Богородицу», «Боже, придоша языцы», «Днесь владыка твари», «Гласом моім», «Господи, Боже мой, на Тя уповах», «Помилуй мя, Господи», «К Тебѣ, Господи, воззову», «Слыши, дщи и виждь», 3 тріо, Літургії, Всенощна. Всього понад 60 творів, в т. ч. 5 концертів, що містяться в автографі партитури композитора. Перше видання творів В. здійснено 1902 М. Лісициним, згодом В. Г. Петрушевським. У 2000 р. у Канаді в м. Едмонтоні під редакцією Володимира Колесника вперше повністю видано автограф А. Веделя «Божественна Літургія та 12 духовних хорових концертів». Усі відомі нам твори В. написані на реліг. тематику. Відомо лише, що 1796 він написав музику на слова світ. канту «Гряди, гряди, сердец отрада».

Разом з М. *Березовським* та Д. Бортнянським В. представляє період найвищого розквіту укр. хор. музики XVIII — поч. XIX ст. Гол. джерелом творчості В. були думи, канти, пісні-романси тощо, а також партесний концерт, київ. розспів. Значну кількість концертів композитор склав на слова Давидових псалмів. Псалтир був тоді настільною книгою освічених людей, джерелом натхнення поетів і композиторів світу. Концерти В. на слова псалмів мали величезний вплив на слухачів. В. був першим виконавцем власних творів як дириґент і співак (сольні епізоди в хорах). У репертуарі В. були твори й ін. композиторів, зокрема А. А. Рачинського. Серед учнів В.— П. *Турчанінов*, П. *Левандовський*. Найбільше захоплювалися веделівською музикою студенти — вихованці КМА, Харк. колеґіуму і Харк. Казенного уч-ща при Харк. колеґіумі тощо. Мелодії веделівських концертів особливою красою зазвучали у виконанні хору КДА під керівництвом Олександра Кошиця у 1898—1901 рр. «Я поставив собі за завдання,— згадував Кошиць,— воскресити в Академії Великого Веделя, академічного вихованця. Вся його творчість обґрунтована на українських мелодіях, хоч і опрацьованих у стилі італійської школи XVIII ст., але носить яскравий, чисто український характер». Репертуарне відродження спадщини В. продовжувалося і в рад. часи— Акад. рос. хорова капела ім. О. О. Юрлова (концерт № 3), Київ. камерний хор ім. Б. М. Лятошинського й ін. Невтомно працює над відродженням безсмертної музики Веделя Акад. хор. капела НаУКМА «Почайна» (худ. керівник О. І. Жигун). Про музику В. можна сказати, що вона ніколи не забувалася. У листі перед своєю смертю В. пророче писав:

«Доки йтиме час — доти існуватиме моє буття, доки тектимуть води — буде продовжуватися моє зникнення!»

Тв.: Избранные духовно-музыкальные сочинения (1767–1808). (К столетию со дня смерти композитора), в.1–2. К., 1911.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Турчанинов П. И. Автобиография. СПб., 1863; Петрушевский В. Г. О личности... А. Л. Веделя. ТКДА, 1901, № 7; Грінченко М. Історія української музики. К., 1922; Соневицький І. Артем Ведель... Нью-Йорк, 1966; Боровик М. К. Про вплив народної пісні... УМ, 1971, в. 6; Козицький П. О. Спів... в Київській академії. . К., 1971; Кук В. С. Артем Лук'янович Ведель (Ведельський). К., 1971; Кук В. С. Нові документальні дані... УМ, 1971, в. 6; Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики, ч. 1. К., 1980; Гусарчук Т. В. Рукописна колекція творів А. Веделя... В кн.: З історії української музичної культури... К., 1991; Жигун О. Артемій Ведель... УК, 1997, № 7; Корній Л. П. Історія української музики.., ч. 2. К.–Харків, 1998; Жигун О. Постать Артема Веделя... НВНМАУЧ, в. 11. К., 2000; Кук В. С. Артем Ведель-Ведельський... НВ НМАУЧ, в. 2. К., 2001.

В. С. Кук

Веле́цький Василь (р., м. н. невід.— 1721, м. см. невід.) — суддя Гадяцького полку, гадяцький наказ. полковник, гетьман. посол. Навчався у КМА й служив у канцелярії одного з правобереж. полків. 1662 перейшов на Лівобережжя до гетьмана І. *Самойловича*. Свою кар'єру зробив за гетьмана І. *Мазепи*. За універсалом останнього від 10.12.1688 став бунчук. товаришем. 1689—90 — військ. канцелярист, правдоподібно, в Гадяцькому полку. 1692 і 1699 І. Мазепа посилає В. до крим. хана Селіма І у зв'язку з повстанням П. *Іваненка*. 1697—1709 — суддя Гадяцького полку за полковників Михайла Бороховича (1687—1704), Степана Трощинського (1705—08) та Івана Черниша (1709—15). 1705 за універсалом І. Мазепи як наказ. полковник гадяцький командує полком у поході гетьмана на Правобереж. Україну. За гетьмана І. *Скоропадського* дістав підтвердження як бунчук. товариш (універсал від 21.11.1711). У верес. 1711 їздив як посол І. Скоропадського до рос. кн. Михайла Ромодановського й брав участь у поході проти гетьмана П. *Орлика*. 1711—13 В.— гадяцький полк. суддя.

Літ.: Величко С. Летопись событий.., т. 3. К., 1855; Два письма гетмана Мазепы... 1705 года. КС, 1901, № 4; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України–Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Г. Ґаєцький

Веле́цький Василь Васильович (бл. 1680, м. н. невід.— після 1737, м. см. невід.) — сотник 2-ї полкової сотні Гадяцького полку, наказний полковник гадяцький. Син В. *Велецького*. Навчався в КМА. Від 1702 — на службі в Гадяцькому полку. 1705 як значк. товариш брав участь у поході на Правобережжя, аж під Замостя. Тоді наказ. полковником гадяцьким був його батько. 1706 із загоном козаків рейдував на кордоні з Угорщиною. Після повернення в Гетьманщину був при будівництві Київ. фортеці (1706). Гетьманом І. *Скоропадським* піднесений до ранґу бунчук. товариша (1709). Воював під Полтавою, брав участь у поході проти П. *Орлика* (1711). Призначений сотником 2-ї полк. сотні Гадяцького полку (універсал від 21.01.1719) й служив ним аж до 1737, коли пішов в абшит (на пенсію). 1723 і 1724 командував Гадяцьким полком як наказ. полковник замість М. *Милорадовича*. В. підтримав Коломацькі статті гетьмана П. *Полуботка* (1723). Брав участь у т. зв. Терецькому поході 1725 на Кавказ. В. цінував і наступний полковник гадяцький Г. *Граб'янка* (1729—38). 1731 В. командував Гадяцьким полком як наказ. полковник. 1728 працював у Кодифікаційній комісії. Опис посілостей Велецьких є в «Генеральному слідстві про маєтки Гадяцького полку» (1730). В. зникає з джерел після 1737.

Мав двох братів: Михайла Велецького, члена congregatio minor (1725), студента класу філософії (1727), *Я. Велецького* та трьох синів: Івана, Володимира й Василя *Велецьких*.

Літ.: Величко С. Летопись событий.., т. 3. К., 1855; Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.). К., 1896; Два письма гетмана Мазепы... 1705 года. КС, 1901, № 4; Личный состав... КС, 1904, № 7–8 (Прил.); Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978; Права... 1743. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Г. Ґаєцький

Веле́цький Василь Васильович (1723, м. н. невід.—24.01.1793, м. см. невід.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Третій син В. *Велецького*, брат І. *Велецького* та В. *Велецького*. Навчався у КМА. 1745 — військ. канцелярист, можливо, Гадяцької полк. канцелярії. 1754—56 був у Туреччині, можливо, в посольстві, де захворів. 1757 пішов у відставку через хворобу. Згадується ще 1774, коли йому надано ранґ бунчук. товариша в «абшиті» (на пенсії). Був одружений з дочкою полк. судді Григорія Манджоса Анною.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Г. Ґаєцький

Веле́цький Володимир Васильович (поч. XVIII ст., м. н. невід.—1784, м. см. невід.) —

військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Другий син В. *Велецького*, брат І. *Велецького* та В. *Велецького*. Учень класу фари КМА. 1737 з братом Іваном вступив військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії. З 1741 — бунчук. товариш. Очевидно, був у відпустці 1754—56, бо жив у своєму маєтку в Юсківцях на Полтавщині. Після суд. реформи гетьмана К. *Розумовського* служив підкоморієм Гадяцького полку (1764). Був одружений з Катериною (прізвище невід.).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Веле́цький Іван Васильович (поч. XVIII ст., м. н. невід.—1763, м. см. невід.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Син В. *Велецького*. 1727 — учень класу граматики КМА. 1737—41 працював у Ген. військ. канцелярії. З 1741 — бунчук. товариш. Був ним і 1751, коли гетьманом вибирали К. *Розумовського*.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Веле́цький Максим Іванович (1746, м. н. невід.—1811, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, маршалок Гадяцького повіту. Очевидно, навчався у КМА. 1767 мав ранґ колез. канцеляриста. Від 25.10.1771 — хорунжий Гадяцького полку, де служив до 1781. З 1781 — бунчук. товариш, а 1782—84 — предводитель дворянства Гадяцького пов. Був одружений з Оленою Іванівною Єврейповою.

Літ.: Величко С. Летопись событий.., т. 3. К., 1855; Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.). К., 1896; Два письма гетмана Мазепы... 1705 года. КС, 1901, т. 73; Личный состав... КС, 1904, № 7–8 (Прил.); Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. К., 1930; Яковлів А. Український кодекс 1743 року. Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Веле́цький Михайло Володимирович (1745, м. н. невід.—1811, м. см. невід.) — сотник 3-ї полкової сотні Гадяцького полку. Ймовірно, навчався у КМА. З 25.10.1771 — сотник 3-ї полк. сотні Гадяцького полку й служив до 1782, тобто до кінця Гетьманщини. 1784—95 — сотник у відставці. Одружений з Марією Василівною (прізвище невід.).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345, ф. 1808, арк. 183.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Веле́цький Яків Васильович (рр., м. н. і см. невід.) — полковий осавул Прилуцького полку. Син В. *Велецького* На два роки молодший від свого брата Михайла. 1727 вступив до фари, тобто першого класу КМА. Про його кар'єру в Гетьманщині мало звісток. 22.04.1758 він був полк. осавулом Прилуцьк. полку.

Літ.: Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.) К., 1896; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 248, арк. 120–345; ф. 1808, арк. 183.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Величкі́вський (Вели́чко) Яків (кін. XVII ст., м. н. невід.— після 1737, м. см. невід.) — викладач, член Кодифікаційної комісії 1728—43. Вихованець КМА. У 1720-х навчався уже в богослов. класі. По закінченні акад. курсу був полтав. протопопом, членом одного з дух. судів на Полтавщині. Член Кодифікаційної комісії (1728—35), в результаті діяльності якої було створено визначну пам'ятку укр. правової думки XVIII ст.— «Права, по которым судится малороссійскій народ...» Однак внаслідок опозиції певної частини козац. старшини та імпер. політики цар. уряду «Права...» не набули офіційного статусу. 1736/37 навч. р. В. викладав у класі аналогії в КМА.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини... К., 1995; Права... 1743. К., 1997.

Т. В. Чухліб

Вели́чко Самійло (бл. 1670, м. н. невід.— після 1728, можливо, с. Жуки Полтавської сотні Полтавського полку, тепер Полтавського р-ну Полтавської обл.) — історик, автор козац. літопису, що охоплює час від 1648 до 1700. Походив з козац. роду. Вчився у КМА перед 1690, бо з цього року почав служити у домі ген. писаря Василя Леонтійовича Кочубея, був його дворянином, тобто служив «в усіляких домашніх справах», а найбільше писарем. В. Кочубей використовував В. для особливих доручень, включаючи його «у найпотрібніші і секретні на той час військові справи», навіть ті, що йшли цареві, і циферні (зашифровані) до господарів волоського і мунтянського. Через В. проходила й та кореспонденція, про яку І. *Мазепа* не знав. У такому статусі прослужив 15 років і на поч. 1705 уведений до Ген. військ. канцелярії, де пробув старшим канцеляристом 4 роки, тобто до падіння гетьмана І. Мазепи. Брав участь у йо-

го походах, зокрема через Правобереж. Україну з помічним військом на допомогу полякам (після повстання С. *Палія* 1701—02). Очевидно, і в Ген. військ. канцелярії виконував особливі (секретні) доручення, залучався до посольств гетьмана. В кін. 1708 заарештований і ув'язнений як людина, наближена до І. Мазепи. Припускають, що з ув'язнення вийшов 1715 за сприяння сина В. Кочубея. Відтоді жив у Жуках і Диканьці на Полтавщині, де були маєтки Кочубеїв. У Жуках ним було написано літопис, перший том якого датується 1720. Тут же навчав підлітків письму, вони допомагали В. в його роботі, бо, очевидно, під час праці над другим томом літопису В. почав втрачати зір. Остання його робота — «Космографія» (1728) — перекладена на книжну укр. мову.

Літопис В. складається з двох книг, які мають свій розподіл на частини і розділи (перша книга) чи тільки розділи (друга книга). У першій — кожна частина описує рік, у другій — розділ описує рік. Перша книга постала з потреби перекласти на «історичний стиль» вірш. книгу польс. поета Самуїла Твардовського «Wojna domowa» («Громадянська війна»), але, будучи істориком поважним та керуючись історіографічними принципами, що розроблялись у КМА, літописець доповнює, коригує і виправляє розповідь польс. поета даними з козац. літописів, «Діаріуша» С. Зорки й доступних йому книг, зокрема «Вступу в історію європейську» С. Пуффендорфа (з 1718). В. використовує також польс. хроніки О. Ґваньїні та М. Кромера, посилається на укр. стародруки тощо. Перша книга закінчується подіями 1659, як і твір С. Твардовського, але дійшла до нас не повністю (втрачено кінець першої, повністю другу, третю, четверту і перший розділ п'ятої частини, де описувалися роки війни Б. *Хмельницького*). Друга книга збереглася краще, прогалини там невеликі, щоправда, бракує кінця. Охоплює події від 1660 до 1700, хоча літописець обіцяє розповісти й про події після 1700, але чи виконав обіцянку невідомо. Остання дата, подана в літописі,— 1725 — рік смерті імп. Петра І, є посилання на 1722. Друга книга будується на великому джерельному матеріалі, у текст уведено багато автентичних докум., хоч і тут, і в першій книзі є ряд власних стилізацій автора під документи. Робить посилання В. і на «Синопсис», «Скарбницу» і «Stary kościoł zachodni» І. *Галятовського*, «Четьї Мінеї» Д. *Туптала*, «Вечерю душевну» С. *Полоцького*, використовує мотиви поеми «Звільнений Єрусалим» Т. Тассо, подає уривок із астрономії Т. Ормінського, використовує краків. газети. До літопису введено ряд поет. пам'яток як анонімних, так і авторів відомих: О. *Бучинського-Яскольда*, Л. *Барановича*, В. *Ясинського*, І. *Величковського* та ін., якими ілюструється розповідь. Сам літописець був збирачем книг та рукописів, мав власну б-ку, рукописи свої також вкладав у літопис. Користувався виробленою книжною укр. мовою («козацьке наріччя»), був добре знайомий з законами риторики, правилами версифікації, оперував образами античної міфології, тобто виявив знання у тому обсязі, що міг набути у КМА. В. вперше поставив за мету створити вел. історію України. Очевидно, мав намір дописати її, додавши період до повстання Б. Хмельницького. Його рукопис починається з перекладу записок М. Титловського, що описував походи турків проти Речі Посполитої (1620—21), але початок цього перекладу не зберігся, є також посилання на 1595 і 1619. У промові С. Зорки на погребі Б. Хмельницького (неавтентичній) В. пробує говорити про найдавнішу історію русів (українців). Повстання Якова Остряниці описується через переклад польс. діаріуша С. Окольського «Про війну гетьмана Острянина з поляками 1638», до якого літописець додав свою передмову, творячи її на основі «коротких козацьких записок». За своєю ідеологією В.— прихильник ідеї про рівнозначність козац. стану шляхетському, але засуджує вищу козац. старшину, яка прагнула утворити вищий стан, і гетьманів, які спричинилися до розв'язування міжусобних чвар. Загальна орієнтація В. проросійська, але він негативно ставиться до рос. зловживань і наруг в Україні. В. першим з укр. істориків почав критикувати джерельний та істор. матеріал, хоч і сам часто помилявся, йдучи за джерелами, яким довіряв. Він дбав про естетичний ефект при читанні свого твору, через що увів до літопису худ. описи та оповідання, користувався образним словом, відтак його стиль набув ознак худ. прози. Такі ознаки також мають стилізації докум. чи спроби відтворити докум., зміст якого літописець знав коротко, але самого докум. під рукою не мав. В. був значною мірою одним із творців прозового стилю укр. бароко і серед сучасників не мав собі рівних. Літопис В.— багатовимірний твір. Це і літопис, й істор. дослідження, й худ. твір (місцями публіцистичний), і збірка документів, й антологія літ. творів різних авторів і жанрів. Загалом же — це пам'ятка, визначна у тогочасній укр. культурі. Літопис зберігся у двох списках: автографі й так званому спискові М. Судієнка. Різниця між ними невелика: останній список дещо доповнює автограф, що був відкритий 1840 рос. істориком М. Погодіним. Видала твір 1848—64 Київ. археографічна комісія (три томи займав сам текст, а том 4 — додатки до нього). Літопис у автографі був прикрашений портретами укр. гетьманів.

Тв.: Летопись событий в Юго-Западной России в XVII-м веке, т. 1—4. К., 1848—64; Сказаніе о войне козацкой с поляками. В кн.: Пам'ятки українського письменства, т. 1. К., 1926; Літопис... [Уривки]. В кн.: Українська література XVIII ст. К., 1983; Літопис, т. 1—2. К., 1991.

Літ.: Багалій Д. Нарис української історіографії... т. 1, в. 2. К., 1925; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Дзира Я. Творчість Шевченка і літопис Величка. «Вітчизна», 1962, № 5; Соболь В. О. Літопис Самійла Величка... Донецьк, 1996.

В. О. Шевчук

Величко́вський Василь Федорович (1730, сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — причетник. Походив із сім'ї протопопа Борзнянської Успенської церкви. До 1744 навчався з домашнім учителем. 12.09.1744 прийнято до класу аналогії (фари) КМА. Очевидно, мав значні успіхи у навчанні, особливо у вивченні іноз. мов, бо вже 1750 служив у дип. представництві Росії в Пруссії причетником при священику Василію Щербацькому.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Величко́вський Іван (р., м. н. невід.— 1701, м. Полтава) — поет. У 1660-х рр. навчався і, можливо, викладав у КМА, у 1670-х р. перебував у колі черніг. сподвижників архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. *Барановича*. Згодом (не пізніше 1687) був священиком у Полтаві. Писав староукр. книжною і польс. мовами. Автор панегіриків Л. Барановичу (1683—84) та гетьману І. *Самойловичу* (1687), епіграм, зокрема, за темами й мотивами творів англ. епіграматиста Джона Оуена, ліричних віршів тощо. Вірші В. збереглися в рукописах (увійшли до т. зв. антології укр. поезії, укладеної у 70—80-х рр. XVII ст.) та авторських книжечках «Зеґар з полузеґарком» (1690) і «Млеко од овці пастору належноє» (1691). Обидві книжки присвячені митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії В. *Ясинському*, вчителю і покровителю поета. У своїй творчості розробляв й суто реліг., і світ. тематику, закликав до конкретної реалізації «віри» в «ділах», причому не тільки в христ. доброчинностях, а й у громад.-політ. та культ.-просв. справах, обстоював — у христ. дусі — ідею рівності всіх людей. У передмові до збірки «Млеко...» висловив власне розуміння завдань і обов'язків поета і громадянина. В.— теоретик і практик фігурного віршування: збірка «Млеко...» є своєрідним підручником з поетики.

Тв.: Твори. К., 1972, [Вірші]. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Величко С. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке, т. 3. К., 1855; Маслов С. І. Маловідомий український письменник...— Колосова В. П., Крекотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. В кн.: Величковський І. Твори. К., 1972; УЛЕ, т. 1. К., 1988.

В. І. Крекотень

Величко́вський Петро Іванович, чернече ім'я Платон, схимницьке Паїсій Святий (2.12.1722, полк. м. Полтава. 15.11.1794, Ніамецький м-р, тепер Румунія) — богослов, філософ, письменник, перекладач, архімандрит. Походив з родини протоієрея Полтав. Успенської церкви Івана Величковського та його дружини Ірини. Полтав. протоієреями були прадід і дід. Прадід — відомий укр. поет І. *Величковський*. Прадід по матері — купець, єврей Мандя, що перейшов з сім'єю у православ'я, започаткувавши знаний в Україні рід Манденків. 1727 помер батько В. Мати разом зі своїм братом Василем Манденком та старшим сином Іваном Величковським просила архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* визнати їхнє право на наслідування батькового протоієрейського престолу. Архієпископ задовольнив їхнє прохання. Брат В., Іван, впродовж 5 років був протоієреєм полтавським, помер, коли В. було 13 років. 1734 В. вступив до КМА, де навчався 4 роки одночасно з Г. *Сковородою*.

Поїхав до Любецького Антоніївського м-ря з метою стати ченцем. Через деспотичне ставлення ігумена Германа Заборовського В. залишив м-р і, перейшовши по кризі Дніпро, дістався до Медведівського Микільського м-ря, де на день Преображення Господнього 1741 прийняв чернечий постриг від ігумена Никифора Руновського.

Невдовзі В. з ченцями Нартифієм Андрієвим та Крисненотом Даниловим вирушив до Києва. Прийнятий до КПЛ, працював ґравером у майстернях Лавр. друкарні. У Києві В. дізнався, що його мати, яка болісно переживала вибір сина, нарешті змирилася й сама прийняла чернечий постриг у Полтав. Покровському м-рі. В. залишив Україну й вирушив до Молдавії (1743) У скиті Святителя Христового Миколи Чудотворця, що у Трайстенах, В. вперше побував на святковій літургії за афонськими традиціями. Влітку 1746 залишив Молдавію і дістався святої гори Афон. 1750 його відвідав старець Василій з Молдавії, від якого В. прийняв постриг в мантію. 1758 рукоположений у сан священика. З дозволу ігумена м-ря Пантократора, котрий перебував під покровительством Запорозької Січі, оселився у старій келії св. пророка Іллі, де заснував Св.-Іллінський м-р. Цей м-р став поряд із м-рем Св. Пантелеймона найбільшим на горі Афон. Братію його становили українці. Тут В. вивчав святоотечеські аскетичні писання — твори Антонія Великого, Григорія Синаїта, Ісихія Єрусалимського, Нового Богослова та ін., переважно отців-ісихастів. Разом з ченцями займався перекладами їхніх творів. Кількість братії м-ря весь час зростала, і В. разом із 64 ченцями 1763 залишив Афон і з дозволу митрополита Молдовлахійського Гавриїла Каллімаха оселився у Святодухівському м-рі, біля Драгомирни на Буковині. Статут м-ря був по чину Василя Великого Кесарійського, служби велися поперемінно рум. і церк.-слов. мовами. У Драгомирні В. прийняв схиму — найвищий ступінь чернецтва, який передбачав затворництво, суворі обмеження.

У цей час він написав свій основний твір «Об умной или внутренней молитвѣ». Коли ж Буковина в результаті Рос.-тур. війни 1787—91 відійшла до Австрії, В. перейшов з Драгомирни до Секульського м-ря, а через 4 роки на прохання митрополита очолив сусідній Ніамецький м-р (Пятра Ніамц) (1779), найбільший у Молдавії (зараз тер. Румунії).

Сторінка з поетичної збірки Івана Величковського «Зеґар з полузеґарком», 1691

Паїсій Величковський. З портрета XVIII ст.

Тут прийняв сан архімандрита (1790). Працював над перекладами, і насамперед над «Філокалією», на церк.-слов. мову. Значну частину свого часу і сил приділяв бідним, заснував у м-рі шпиталь, розвинув різноманітні ремесла і т. ін.

1794 занедужав і помер. 19.11.1794 його поховано у гол. церкві Вознесіння Господнього Ніамецького м-ря. На могильній плиті слов. і рум. мовами зроблено такий напис: «Здѣсь почиваетъ блаженний отец наш ієросхимонах и архимандрит старец Паисий, малороссиянин, иже от Афонской горы с 60 учениками в Молдавию пришед и тут множество братій собрав и общежитіе собою обновив, ко Господу от іде 1794 года ноября 15: во дни благочестваго господаря Михаила Суджу воеводы и преосвященнаго митрополита Іакова».

В. був одним з найвизначніших наставників і вчителів дух. життя. Він не створив нового вчення. Але, використавши давні автентичні сх.-церк. монастичні та ісихастські традиції, поєднавши їх різноманітні течії та напрями, вдихнув нове життя в сх.-слов. й молдовалаське чернецтво. У своїй дух. праці В. спирався насамперед на твори Ніла Сорського (1433—1508) і на «Філокалію», видану 1782 у Венеції грец. мовою афонським ченцем Нікодимом і еп. Коринфським Макарієм (1731—1805). «Філокалія» являє собою багатотомне видання, в якому зібрані твори 38 письменників христ. Сходу від III до XV ст.— Антонія Великого, Григорія Синаїта, Ісихія Єрусалимського, Іоана Лиственичника, Максима Сповідника, Авви Дорофея та ін. Ці тексти стосуються безпосередньо дух. життя, особливо безперервної Христової молитви, її методу та відповідного їй способу життя. У цьому творі описано досвід, пов'язаний з цією молитвою, та подається його теологічне тлумачення. В. переклав «Філокалію» на церк.-слов. мову і під назвою «Добротолюбіе» 1793 видав у Москві. Відповідно до представленого там учення на дух. шлях до Бога слід ставати лише під проводом Старця. Становлення старчества було гол. моментом всієї діяльності В., спрямованої на оновлення монастичного й ісихастського життя. Досягнення титулу дух. Отця передбачає низку необхідних якостей і чеснот. Його основоположною чеснотою є дух. розум (грец.: diakrisis). Повчання Старця ґрунтується на попередньо сформованих в учня дух. засадах. Учень, який хоче йти дух. шляхом, мусить усвідомити, що він повинен прислухатися до всіх повчань Старця, а також здійснювати їх і сприймати як голос Божий. Дух. шлях до Бога, вважає В., має починатися з очищення від усіх пристрастей, через які людина творить зло всупереч власній волі. У боротьбі з ними вона повинна надавати вел. значення покірливості, послуху й молитві. В одному з своїх творів В. нараховує десять засобів такої боротьби: віра, любов, піст, стриманість, пильність, смиренність, мовчання, безкорисливість, правдиве рішення та молитва до Ісуса.

Найвпливовішим із цих засобів В. вважав молитву до Ісуса або розумну молитву. Розглядаючи останню як необхідне підґрунтя і умову правильного дух. життя, В. і на Афоні, і в Драгомирні, і в Ніамеці наполегливо запроваджував її у своєму чернечому братстві.

У дух. сходженні В. розрізняв два ступені — діяння і бачення, і, відповідно, два види розумної молитви — діяльну й умоглядну; одну — для початківців, ін.— для тих, що набули високого рівня духовності і здатні до дух. бачення. Перша є початком дух. сходження, а друга — його завершенням. У своєму визначенні цих двох ступенів дух. сходження В. спирався на твори Григорія Синаїта. Діянням він уважав такий чернечий подвиг, коли людина, керуючись своєю волею, з Божою допомогою стає на шлях любові до Бога і ближнього, покірності, примирення, терпіння, послуху, коли вона виконує всі Божі заповіді, дотримується посту, церк. правил, проводить час у сльозах, поклонах, виснаженні тіла, в молитвах, в роздумах про смерть. Істинне дух. бачення В. розумів як відкриття розуму внаслідок попереднього подвигу діяння, очищення людської душі і серця від скверни душевних і тілесних пристрастей перед невимовними і неосяжними Божественними таємницями, коли Божа благодать, взявши, як немовля за руку, очищений розум людини, ніби по сходах піднімає її на висоти дух. бачень. І це є, на думку В. та цитованого ним Григорія Синаїта, чиста умоглядна молитва, сповнена жаху і дух. прозрінь. На рівень таких бачень можна піднестися, на думку В., тільки з волі Божої, з допомогою його благодаті. Вчення В. вплинуло не лише на м-рі, а й на ті кола, для яких офіційна церква вже давно втратила будь-який авторитет. У черв. 1988 В. канонізовано.

Тв. Поучение на пострижение монашеского чина РНБ ОР (СПб.), ДА, № 279, арк.142–152; Общежительный устав Паисия. РПБ ОР (СПб.), ДА № 297, арк. 175–202; Житие и писания молдавского старца Паисия Величковского. Одесса, 1887; Житие и писания молдавского старца Паисия Величковского с присовокуплением предисловий на книги св. Григория Синаита, Филофея Синайского, Исихия пресвитера и Нила Сорского, сочиненных другом его и спостником старцем Василием Поляномерульским, об умном трезвении и молитве. М., 1892; Об умной или внутренней молитве. В кн.: Амвросий. Молдавский старец Паисий Величковский 1722–1794. Краткий биографический очерк с приложением учения старца Паисия об умной молитве. Почаев, 1902; Твори. К., 1972.

Літ. Амвросий. Молдавский старец Паисий Величковский... Почаев, 1902; Яцимирский А. И. Возрождение византийско-болгарского мистицизма... В кн.: Почесть... Харьков, 1908; Боровкова-Майкова М. С. Нил Сорский и Паисий Величковский. В кн.: Сергею Федоровичу Платонову.. СПб., 1911; Четвериков С. Путь умного делания... «Путь», 1926, № 3; Четвериков С. Молдавский старец Паисий Величковский,.. т. 1–2. Eesti Petseri, 1938; Smolitsch I. Leben und Lehre der Starzen. Köln-Olten, 1952; Smolitsch I. Russisches Mönchstum. Entstehung, Entwicklung und Wesen. 988–1917. Würzburg, 1953; Леонид (Поляков) Схиархимандрит Паисий Величковский. ЖМП, 1954, № 10; Іларіон [Огієнко І.] Старець Паїсій Ве-

личковський... Binhiner, 1975; Hainsworth C. Staretz Paisy Velichkovsky (1772–1794)... Rom, 1976; Tachiaos A. E. The Revival of Byzantine Mysticism... Salonica, 1986; Флоровский Г. Пути русского богословия. Париж, 1988.

Р. Піч

Величко́вський Яків (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — співак. Закін. КМА, де здобув і вокальну освіту. Спочатку співав в акад. хорі, з 1735 — соліст Придв. хору в С.-Петербурзі, згодом — інспектор цього хору.

Літ. К. Ш-й [Широцький К.]. Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII віку. «Рада» (К.), 1914, 18 черв.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 1109, оп. 1, спр. 59, арк. 159.

І. М. Лисенко

Велла́нський Данило Михайлович (11.12.1773, сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.—15.03.1847, м. С.-Петербург) — фізіолог, філософ, академік. Н. в сім'ї міщанина Михайла Івановича Велланського (Кавунника). Учився в місц. школі. У верес. 1784 вступив до КМА, де навчався до класу філософії. Тут же змінив прізвище на Велланський. Жив у Малій бурсі при церкві Миколи Притиска на Подолі. В акад. атестаті значилося, що він «обучался философіи, немецкому языку, исторіи, географіи и чистой математике с успехом превосходным. Вел себя через всю бытность в Академіи так добропорядочно, что во всем своим сверстникам служил образцом честности и добронравія». Як допитливий і здібний студент звернув на себе увагу проф., ректора КМА І. *Фальковського*, який дозволив В. вільно користуватися своєю б-кою.

Один із шести студентів КМА В. відібраний київ. губ. лікарем О. *Масловським* для навчання в С.-Петерб. мед.-хірург. школі (з 1798 — академія), куди зарахований 22.12.1796. Досконало володіючи нім. мовою, в період навчання в академії переклав рос. мовою два мед. твори, за що був відзначений Держ. мед. колеґією. В останній, четвертий, рік навчання як найкращий студент для заміни вакантної посади ад'юнкт-проф. (помічника проф.) призначений репетитором студентів. Закінчивши повний курс, 2.03.1801 дістав звання канд. хірургії і розпочав працювати в госпіталі, залишаючись репетитором в С.-Петерб. мед.-хірург. академії. У серп. 1802 удостоєний звання лікаря.

У цьому ж році серед чотирьох кращих вихованців першого випуску С.-Петерб. мед.-хірург. академії відряджений за кордон, де протягом 3 років удосконалював свої знання в Берлін., Віден., Паризькому і Вюрцбурзькому ун-тах, відвідав ін. ун-ти та мед. центри (Галле, Лейпциґ, Йєну, Бамберг, Нюренберг, Рагенсбурґ). Відзначаючи його здібності, нім. філософ проф. Ф. Шеллінґ підкреслював: «Із кількох тисяч моїх слухачів одна лише людина зрозуміла мене повністю. Це російський любитель науки Велланський».

Після повернення до Росії, В. призначений ад'юнкт-проф. каф-ри ботаніки й фармакології С.-Петерб. мед.-хірург. академії (8.11.1805). У цей же час подав міністру внутр. справ прохання про надання дозволу на захист доктор. дисертації «De reformatione theoriae medicinae et physicae auspicio philosophiae naturalibus invente» («Про реформу теорії медичних і фізичних спостережень філософії природи взагалі»), де доводив зв'язки філософії й медицини. Але оскільки вищі чиновники не вбачали ніякої користі для мед. науки у такому напрямі наук. праці, питання про можливість захисту дисертації вирішувалось у міністерських та акад. інстанціях протягом 3 років, незважаючи навіть на підтримку такого авторитету, яким був лейб-медик Я. В. Вілліє. Звертаючись у черговий раз до міністра внутр. справ, він у груд. 1808 вказував, що мав можливість отримати доктор. ст. у закордонних ун-тах, але, «зная постановленія своего отечества, счел пристойным доискиваться онаго здесь». Нарешті, 4.03.1808 Мед. рада МВС одноголосно вирішила: «Коллежскому асессору и адъюнкт-профессору Д. Велланскому за отличные природные дарованія, превосходные знанія во врачебных науках и необыкновенное стараніе дать званіе и преимущества доктора медицины и хирургіи», а 15.04.1808 В. затверджено у цьому званні. 1809—37 — викладач каф-ри анатомії та фізіології С.-Петерб. мед.-хірург. академії (з 1819 — її завідувач). 1819 одержав звання академіка. З 1818 очолював б-ку С.-Петерб. мед.-хірург. академії. У зв'язку з втратою зору 1837 пішов у відставку.

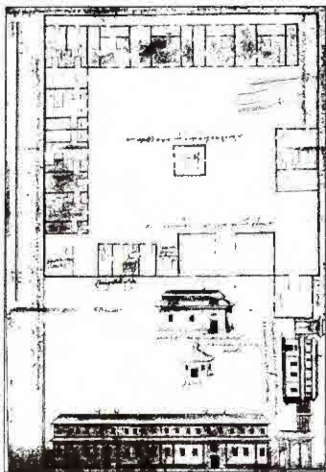
Данило Велланський. З портрета XIX ст.

Основні наук. праці присвятив питанням філософії, порівняльної фізіології та анатомії. Був одним з перших натурфілософів Росії, послідовником Ф. Шеллінґа. Раціональними в його поглядах були ідеї розвитку, погляди на природу як єдине ціле, визнання взаємозв'язку всіх явищ, зокрема органічної і неорганічної природи. Автор підручника «Основное начертание общей и частной физиологии, или Физики органического мира» (1836).

Літ. Аскоченский В. И. Киев... с Академиею, ч. 2. К., 1856; Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1. СПб., 1886; Титов Ф. И. Киевская академия..., в. 3. К., 1912; Татарик П. Й. Велланський Данило Михайлович. УМА, 1931, т. 7, № 2, зош. 1; Биологи... К., 1984; Бородий Н. К. К биографии Д. М. Велланского. СЗ, 1987, № 1.

Б. П. Криштопа

Велла́нський Матвій Михайлович (бл. 1776, сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— 1837, м. Київ) — головний лікар Київського військового госпіталю, статський радник. Н. в сім'ї міщанина Михайла Івановича Велланського (Кавунника). 1.09.1792 дванадцять осіб Королівства Польського з Мазовецького, Сандомирського та Волинського воєводств своїми підписами та особистими печатками завірили докум. (зберігся в київ. архівах) про те, що рід Велланських належить до ста-

Фасад і план дерев'яної бурси Академії, збудованої в 1760-х рр.

ровинної польс. шляхти, яка отримала 1587 від найсвітлішого князя Лешка Белого «за публічні та воєнні заслуги» герб «Латський». Малюнок герба зберігся: на щиті червоного кольору зображено розлюченого крилатого дракона, а зверху — рицарський хрест. Прадід В. Йосиф служив мозирським скарбничим і за свою вірну службу одержав від кн. Попеля II частину земель в с. Велланці Мазовецького воєводства. Після його смерті володіння перейшло до його сина, діда В., Івана Велланського, сандомирського ловчого, який залишив Польщу і переселився в Україну, т. ч. втративши шляхетство. 1782 брати Велланські — Данило, Матвій та Василь — за ревізією були вписані Київ. магістратом до «гродських книг» міщанами. 1794 В. по закінченні навч. у КМА поїхав вивчати медицину до С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. А його старший брат Д. *Велланський* і молодший — Василь Велланський, який був учнем нижчого класу граматики, підписали 2.03.1795 за себе та за В. прохання до Дворянського зібрання надати їм дворян. звання на підставі докум. 1792. Того ж року брати Велланські одержали грамоти на дворянство і були вписані до 4-ї частини Родовідної книги дворян Київ. губ. 1801 14-річний В. Велланський, закінчивши клас риторики КМА і склавши іспити з лат. мови у київ. лікар. управі, поїхав до старших братів у С.-Петербург вивчати медицину.

В., провчившись у С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі з 1794 по 1798, став на службу. Його формулярний список про перші роки поки що не знайдено. Але, враховуючи перебіг подій — рос.-тур. та франц.-рос. війни, можна припустити його участь у цих війнах. 12.11.1821 В. був направлений до Київ. військ. госпіталю гол. лікарем і очолював його протягом 10 років. Після виходу у відставку (1831) залишався ординатором госпіталю. В.— кавалер орденів св. Анни II ст. та св. Володимира IV ст. 1827 під його керівництвом служили у госпіталі кол. студенти КМА — стат. радник, д-р медицини та хірургії Степан Прокопович Баранович, штаб-лікар С. *Берлинський*, колез. радники Г. *Грушинський*, О. *Рудиковський*, С. *Козаковський*, В. *Вернадський*, надв. радники Д. *Сенаторський*, І. *Різенко.*

Літ.: Военно-медицинский журнал, 1826, № 2; Бойчак М., Лякіна Р. Лікарі Київського військового шпиталю (перша третина XIX ст.). «Військово-історичний альманах», 2000, № 1.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 1390; ЦДІАК України, ф. 533, оп. 4, спр. 188, арк. 5; оп. 5, спр. 21, арк. 4; спр. 199, арк. 2, 13.

Р. М. Лякіна

Венера́цький, чернече ім'я Йоаникій (р. н. невід., полк. м. Полтава — р., м. см. невід.) — викладач. Прийняв чернечий постриг у Київ. Видубицькому м-рі, де 1740 числився «футорним» ченцем (хуторним — *авт.*, тобто був на одному з монаст. хуторів). 1741 перебував за кордоном. 1743/44 навч. р. викладав у класі аналогії КМА, 1744/45 — інфими, 1746/47 — синтаксими.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Н. В. Степаненко

Верби́цький, чернече ім'я Мельхіседек (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закінчивши навчання в КМА, викладав студентам Малу інструкцію (верес. 1773 — серп. 1775), піїтику (трав. 1775 — лип. 1777), Велику інструкцію (верес. 1777 — кін. 1778).

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

Г. П. Бевзюк

Верби́цький Тимофій, чернече ім'я Тарасій (р. н. невід., м. Київ — 24.02.1790, там само) — викладач, професор, ректор КМА та Новгородської семінарії, архімандрит. Походив з сім'ї київ. міщан. Навчався у КМА. 1754 В., студент-богослов, просив митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* про чернечий постриг, який прийняв 7.04.1754 у Київ. Брат. м-рі. На той час В. уже був учителем нижчих класів КМА, з 1755 викладав у класі аналогії, з 1757 — інфими, згодом — граматики та синтаксими. 1758 «тлумачив» Вел. акад. інструкцію. З 28.08.1758 — проповідник Київ. Софійськ. м-ря. Двічі виходили укази Синоду про виклик В. на учительські посади до Росії. 16.02.1758 — на посаду викладача до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу (замість нього поїхав учитель аналогії І. *Биковський*) і 21.09.1760 — в проповідники Моск. слов.-грек.-лат. академії, куди він не поїхав через «часту в здоров'ї його неміч, що в несінні такої посади може бути перешкодою і затримкою». 1764 призначено ігуменом Київ. Кирилівського м-ря. Указом Київ. консисторії від 7.10.1768 рекомендовано на посаду ректора КМА. В. обрано ректором, призначено проф. богослов'я і, відповідно, архім. Київ. Брат. м-ря. На цій посаді залишався до 1773, коли вийшов указ Синоду митрополиту Київському і Галицькому Г. *Кременецькому* про направлення В. до С.-Петербурга «для відправлення священнослужіння і проповіді слова Божого у нинішньому 1773 році». В. поїхав до С.-Петербурга «з великим від усіх студентів жалем, який вони виявили своїм зібранням». До КМА В. уже не повернувся. 16.01.1774 вийшов указ Синоду про призначення його архім. Новгор. Антоніївського м-ря і ректором Новгор. семінарії. Потім В. був архім. кількох м-рів в Новгор. єпархії: Хутинського Спасо-Варлаамівського (1773), Іверського Валдайського Богородицького (1775) та ін. Лише 1778 завдяки настійним проханням В. вдалося повернутися в Київ. Михайл. Золотоверх. м-р. 1787 відійшов на спочинок до КПЛ, де й помер, можливо, там і похований. З часу його проповідницької діяльності в С.-Петербурзі залишилися «Слово о бодрости, с которою должен быть препровождаем христіанскій подвиг в торжественный день с благоверного, великого князя Александра Невского» (СПб.,

1774), «Слово в день апостола Андрея Первозваннаго о трудах достойных воздаянія» (СПб., 1774). Доля ін. його праць, що залишилися в рукописах, за Є. Болховітіновим, невідома.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; РБС, т. Суворова–Ткачев. СПб., 1912; Болховитинов Е. Словарь исторический.., т. 2. М., 1995.

М. В. Андрущенко

Вербицький Тимофій Олександрович (р., м. н. невід.— після 1642, м. см. невід.) — друкар, видавець і письменник, сподвижник П. *Могили*. Спочатку працював у Лавр. друкарні. За І. Огієнком, ім'я В. вперше зустрічається в післямові до видання КПЛ «Бесѣды Іоанна Златоуста на 14 посланій апостола Павла» 1623. Тут серед друкарів перший названий «Трезвенный и целомудренный Тімофей Александрович, маістер художества печатного». Більше лавр. видань з його ім'ям не виявлено. 1.09.1624 В. придбав у Києві на Подолі біля Спаської церкви садибу козака Йосипа Путивльця, де заклав власну друкарню. Цього ж року розпочав роботу над «Часословом» для шкільного вжитку. Роботу над виданням перервала поїздка до Острога, куди він прибув 16.04.1625, щоб придбати щось від залишків вже не діючої Острозьк. друкарні. По місту пішла чутка про прибулого «запорожця», «друкаря книг схизматицьких».Його побили, вкинули до в'язниці, де перебував кілька днів, поки не випустили під заставу. Повернувшись у Київ, закін. роботу над «Часословом», який вийшов у світ 27.08.1625. Свою першу книгу В. присвятив митрополиту Київському, Галицькому і всієї Руси Й. *Борецькому* (який, можливо, фінансував створення друкарні). У посвяті В. просив митрополита «отеческою любовію покрить дило и дилателя, да и от терній» оборонити. Шрифт та прикраси книги нагадують печерські, використані й деякі заставки зі спадщини Івана Федорова. 1626 «Часослов» перевидано. У післямові зазначено, що «Часослова» цього видрукувано «многогрешным и худийшим в художестві типографом Тимофеом Александровичом». Про ін. книги з друкарні В. відомостей немає. Є припущення, що В. повернувся працювати у КПЛ, можливо, в 1627, коли архім. став П. Могила. 30.07.1635 В. видав у Довгому Полі (тепер м. Кимполунг у Румунії) «Требник, або Молитвослов» (примірник зберігається в Національному музеї у Львові за № 1071). Видання має дві передмови, з яких видно, як потрапив друкар до Молдавії: волоський господар Матвей Басараб просив митрополита Київського, Галицького і всієї Руси П. Могилу продати йому друкарню. Останній послав до Молдавії «печатню цило свршенну пятовидных письмен», а разом і В. — «искусна типографа, Тимофеа именем, с прочими». Про шанобливе ставлення до київ. друкарів свідчить розпорядження Басараба, який поселив їх у м. Довге Поле і «повелехом тамо жити и градскою данію питатися и одияти». Про ін. видання В. у Молдавії відомостей немає. Друкарня, заснована В. у Кимполунзі, проіснувала до 1650 і відіграла визначну роль в укр.-молд. культ. зв'язках. Дослідники підкреслюють, що подальшим молд. стародрукам притаманні явні ознаки видань КПЛ. Про самого ж В. зафіксовано ще дві згадки: в духівниці від 1.03.1631 Й. Борецький пише, що має борг «на пану Тимофію Олександровичу Вербицькому, типографу київському», і на «мемране» [на поминання душі померлого — *авт.*] заповідає йому 400 золотих, та в запису київ. урядовців від 3.11.1642 про затвердження давньої купівлі В. садиби в Києві.

Літ.: Булгаков (Макарий). История русской церкви, т. 11, кн. 2. СПб., 1882; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1. К., 1883; Каратаев И. Описание.., т. 1. СПб., 1883; Истомин Ф. Материал для биографии «друкара» Тимофея Александровича. ЧИОНЛ, 1898, кн. 12; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры.., т. 1. К., 1918; Книга і друкарство на Україні. К., 1965; Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994.

Л. С. Верьовка

Вернадський Василь Іванович (1769/70, с. Церковщина Березнянської сотні Чернігівського полку, тепер не існує — 19.03.1838, м. см. невід.) — військовий лікар. Н. у сім'ї священика І. *Вернадського*, який походив з козац. роду, 1786 дістав грамоту на підтвердження дворянства. Навчався в Чернігівському колеґіумі, потім, як і батько,— в КМА. Закінчивши клас риторики, отримав, за бажанням, направлення до Моск. мед.-хірург. академії. Але батько не давав на це згоди, і коли В. не підкорився, то, за родинними переказами, батько прокляв сина. Можна лише гадати, що цей вчинок був викликаний незагоєною раною старого козака, свідка зруйнування Січі, знищення гетьманства та ін. дій Росії, котрі позбавили Україну волі й незалежності. Але В. все ж подався до Москви. По закінченні Моск. мед.-хірург. академії отримав звання штаб-лікаря. Брав участь у військ. походах рос. армії на чолі з О. В. Суворовим і М. І. Кутузовим в Австрію, Італію, Швейцарію. Учасник походу через Альпи (Чортів Міст) 1799. Потрапив разом із госпіталем в полон. За хоробрість і гуманне ставлення до франц. солдат, яких він лікував у своєму госпіталі, одержав з рук тодішнього консула Франц. Республіки Наполеона Бонапарта орден Почесного Леґіону. Повернувся в Росію у 1799. Під час Рос.-тур. війни 1806—12, можливо, працював у одному з військових прифронтових госпіталів. Докум. засвідчують появу В. у Києві 1819. Працював у Київ. військ. госпіталі штаб-лікарем майже до кін. 1830-х, 26.03.1826 отримав чин колеж. радника. Дістав підтвердження на дворянство. Жив на Печерську. Одружений з Єлизаветою Яківною Короленко (1781—26.06.1844) з козац. роду Королів-Короленків, до якого належав і укр. письменник В. Г. Короленко. 24.02.1821 народився у Вернадських син, якого назвали на честь батька В. Іваном. Іван Васильович Вернадський (24.02.1821—27.03.1884) закін. Київ. ун-т, удосконалював знання з політекономії за кордоном. Захистив

магістер. дисертацію, отримав звання ад'юнкта, згодом — екстраординарного проф. каф-ри політекономії та статистики Київ. ун-ту. Після захисту доктор. дисертації в 1851 — ординарний проф. Моск. ун-ту, невдовзі — Гол. пед. ін-ту й Олександрівського ліцею С.-Петербурга. Відомий також як журналіст, видавець, громад. діяч демокр. спрямування. 1868 вернувся в Україну, став керуючим Харків. банку, головою Т-ва взаємного кредиту. До кінця свого життя залишався патріотом України. Приятелював з Т. Г. Шевченком, М. О. Максимовичем, Г. Ф. Квіткою-Основ'яненком й Х. Д. Алчевською. У другому шлюбі з Ганною Петрівною Костянтинович мав сина Володимира Івановича Вернадського (28.02.1863—6.01.1945), згодом видатного вченого-енциклопедиста, засн. і першого президента ВУАН.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Сытник К. М., Апанович Е. М. В. И. Вернадский... К., 1988; Томазов В. В. 3 генеалогії козацьких родів... В кн.: Історія українського середньовіччя: козацька доба... ч. 2. К., 1995.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, № 17960—17968.

В. С. Брюховецький

Верна́дський Іван Никифорович (бл. 1730/32, м. н. невід.— р. см. невід., ймовірно, с. Церковщина Березнянської сотні Чернігівського полку, тепер не існує) — священик. Є дві версії походження роду Вернадських. За однією з них засн. роду походив з Італії, за ін.— мав лит.-польс. походження. Фундатором укр. роду Вернадських був Дмитро Вернадський (Вернацький), який брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 рр. В. був прадідом відомих в кількох поколіннях укр. учених, громад. діячів. Навчався у Переясл. колеґіумі та КМА. Козакував на Запорожжі. Після зруйнування рос. військами Нової Січі у черв. 1775 переселився до с. Церковщина Березнянської сотні Черніг. полку. Заслужив глибоку шану односельців — був обраний священиком місц. церкви. 17.07.1786 його ім'я внесене до 1-ї частини Родословної книги Черніг. губ.

Одружений з дочкою диякона Пелагеєю Леонтіївною Леонтович. Мали трьох синів: В. *Вернадського*, Івана Вернадського (н. 1774/78), Микиту Вернадського (1777/80—1852) та дочку Марію Вернадську (н. 1775), яка одружилася з шляхтичем Левом Метилевським.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник т. 2. К., 1910; Сытник К. М., Апанович Е. М. В. И. Вернадский... К., 1988; Томазов В. В. З генеалогії козацьких родів... В кн.: Історія українського середньовіччя: Козацька доба.., ч. 2. К., 1995.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, № 17960—17968.

В. С. Брюховецький

Вертеле́цький Лаврентій Федорович (бл. 1721, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син священика Преображенської церкви о. Федора Вертелецького, який до 1739 переїхав у с. Сергіївка того ж полку (тепер село Прилуцьк. р-ну Черніг. обл.) й служив у Покровській церкві. Навчався В. у КМА з 29.10.1734 протягом 13 років, починаючи з нижчих класів і завершуючи богослов'ям. Викладачі відзначали його «доброе ученіе и понятливость». Прохання про прийняття його військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії подав 1751. Не виключено, що по закінченні КМА кілька років (1747—51) служив у полк. Прилуцьк. канцелярії.

Мав двох братів: Павла Вертелецького (н. бл. 1720) і Омеляна Вертелецького (н. бл. 1731), які також навчалися в КМА. П. Вертелецький вступив до КМА 16.10.1734, 1737 разом з В. був учнем класу граматики, 1743 — піїтики. За характеристикою вчителів був «ученія надежнаго». 18.10.1743 перейшов до Черніг. колеґіуму. О. Вертелецький навчався в КМА з 5.09.1743.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10572.

Р. М. Лякіна

Весело́вський, чернече ім'я Корнелій (1700, м. Могильов, тепер Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з купецької сім'ї. Вихованець КМА, по закін. якої вступив до КПЛ, де 1730 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. Від 1733 — ієродиякон.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1—2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 106—107.

С. Р. Кагамлик

Вешня́к Федір Якубович (р., м. н. невід.— 1650, м. Чигирин, тепер райцентр Черкаської обл.) — чигиринський полковник, дипломат. Походив з Полтавщини. Навчався, ймовірно, в КМА, був якийсь час на Запорожжі. Від 1636 — військ. писар. Служив у реєстровому козац. війську. Брав участь у Нац.-визв. війні під проводом Б. *Хмельницького*. У квіт. 1648 разом із сотниками Ф. Джалалієм та Б. Товпигою очолив повстання реєстрових козаків у Кам'яному Затоні та їх перехід на бік Б. Хмельницького. Від 1648 — чигиринський полковник. За свідченнями сучасників, «найкращий полковник і порадник гетьманський». Виконував дип. доручення Б. Хмельницького: 1648 очолив перше козац. посольство до Варшави, а в квіт.-трав. 1649 керував дип. місіями у Москві. Під час Збаразької облоги (1649) і Зборівської битви (1649) виконував функції наказ. гетьмана укр. козац. війська, заступаючи Б. Хмельницького.

Літ.: Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990.

О. Г. Бажан

Вигі́вський Василь (рр., м. н. і см. невід.) — полковник овруцький. Походив зі старовинного роду укр. правосл. шляхти відгалуження

Лучичів-Виговських (герба «Абданк»), що мешкали на Овруччині, троюрідний брат гетьмана І. *Виговського*. Освіту здобув, імовірно, в КМА бл. 1630-х рр. Активний учасник Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Протягом 1655—58 перебував у татар. полоні. З 1658 — овруцький полковник. У серп. 1658 брав участь у поході наказ. гетьмана Д. *Виговського* на Київ. У бою з рос. військами під Васильковом наприк. верес. 1658 потрапив у полон. Після тривалих допитів «въ распроси и съ пытки» відправлений до Москви, а звідти до Сибіру, «на великую реку Лену, въ Якутский острогъ», куди прибув 24.05.1660. Помер, очевидно, на засланні.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 15 (1658–59). СПб., 1892; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 10. К., 1998; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980

В. М. Горобець

Виго́вський Данило Остапович (р., м. н. невід.—30.11.1659, м. Калуга, тепер РФ) — полковник бихівський. Походив зі старовинного роду укр. правосл. шляхти, відгалуження Лучичів-Виговських (герба «Абданк»), що мешкали на Овруччині. Молодший брат гетьмана І. *Виговського*. Освіту, як і старший брат, здобув у КМА в кін. 30-х — на поч. 40-х рр. XVII ст. Зять Б. *Хмельницького*: на поч. 1650-х одружився з його дочкою Оленою. Брав активну участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58. Прихильно зустрів Переясл.-Моск. угоду 1654. Як наказ. гетьман 1655 разом із цар. військами (під командуванням П. Потьомкіна) здобував Люблін. Категорично виступив проти намірів цар. воєводи руйнувати місто і нищити його жителів, за що головнокомандувач рос. армії в Україні А. Бутурлін скаржився на нього Б. Хмельницькому. Після смерті останнього підтримував брата І. Виговського в боротьбі за гетьман. булаву. Дістав звання наказ. гетьмана, був серед найбільш наближених до гетьмана осіб. За його наказом у 2-й пол. серп. 1658 на чолі козаків Київ., Білоцерк., Павол., Брацл. та Поділ. полків здійснив невдалу спробу оволодіти Києвом, вибити звідти цар. війська під командуванням воєводи П. *Шереметєва*. Активно підтримував Гадяцький договір 1658 з Річчю Посполитою. Польс. король Ян II Казимир підтвердив його шляхет. звання та пожалував с. В'язівка. Під час укр.-польс. переговорів 1659 І. Виговський домагався визнання В. офіційним спадкоємцем на гетьманство. Активно допомагав брату приборкати антигетьман. заколот на Лівобережжі восени 1659. У бою з опозицією під Лисянкою був тяжко поранений. Потрапивши в полон, був виданий цар. військам. По дорозі до Москви 30.11.1659 біля Калуги помер. Похований у с. Горнє. Пізніше тіло гетьманового брата перевезено до Чигирина. За ін. даними (в це вірив і сам І. Виговський) В. було по-звірячому закатовано. Рос. сторона запевняла, що смерть настала від отриманих раніше ран. Родові маєтки В. було конфісковано польс. владою. Його вдова Олена 1660 вийшла заміж за П. *Тетерю*.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 10 (доп. к 3-му т. 1653–54) СПб., 1878; Востоков А. Судьба Выговских и Ивана Нечая. КС. 1890, № 1; Памятники.., т. 3. К. 1898; Kubala L. Wojna moskiewska. R. 1654-1655. Warszawa, 1910; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 10. К., 1998; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980.

В. М. Горобець

Виго́вський Іван Остапович (1616, с. Вигів Овруцького пов. Київського воєвод., тепер Коростенського р-ну Житомирської обл.— 9.03.1664, полк. м. Корсунь, тепер м. Корсунь-Шевченківський, райцентр Черкаської обл.) — гетьман України, полководець, дипломат. Походив з укр. старовинної шляхет. родини Лучичів-Виговських (герб «Абданк»). Батько В.— О. *Виговський*, намісник київського замку, мав чотирьох синів і двох дочок. Усі сини О. Виговського навчалися у Київ. брат. школі й КМА. Закінчивши КМА, В. наприк. 1630-х рр. розпочав службову кар'єру, спочатку юристом у Луцьк. ґродському суді, потім намісником Луцьк. підстарости (завідував канцелярією зем. суду). Вступив до Луцьк. правосл. братства.

Гетьман Іван Виговський.
З портрета XVIII ст.

Військ. кар'єру В. починав службою у королів. кварцяному війську. Відзначився в боях з татар. і ногайськими ордами. З 1638 — писар при комісарі Речі Посполитої в Києві Я. Шемберку, який за т. зв. Ординацією 1638 був поставлений над козацтвом замість виборного гетьмана. Під час Жовтоводської битви (1648), перебуваючи в чині ротмістра у складі польс. авангардного війська, В. потрапив в татар. полон, звідки тікав двічі, за що хан Іслам-Гірей III наказав прикувати його до гармати. Бранця врятував Б. *Хмельницький*, який зумів порозумітися з ханом. Невдовзі В. став найближчою і найдовіренішою особою гетьмана. Спочатку він був особистим писарем останнього, а згодом зайняв одну з найвищих старшин. посад — ген. військ. писаря (канцлера — так найчастіше називали його іноземці), очолив Ген. військ. канцелярію, виконував важливі держ. доручення, готував укр. урядовців, дипломатів, загальна кількість яких при Б. Хмельницькому доходила до ста осіб. 1649 В. склав унікальний держ. докум.— «Реєстр усього Війська Запорозького», створений на основі Зборівської мирної угоди між Україною та Польщею. На основі 40 тис. імен і прізвищ, зібраних козац. писарями на місцях з вуст козаків, В. уклав власноручно весь реєстр (крім двох полків). Реєстр мав 717 сторінок. В. виявив себе як реформатор укр. правопису й основоположник нац. укр. діалектології. Запровадив і утвердив фонетичне письмо, звукова система якого відповідала літерній. На той час у сх.-слов. мовному середовищі це було новаторством. На останній сторінці були підписи гетьмана Б. Хмельницького та В., скріплені

військ. печаткою. На списках десяти полків — підпис-криптонім В. До реєстру було прикладено вірш «Чтирдесять тисяч Богдан війська споряджает...»

Під час Берестецької битви (1651) й взяття у полон Б. Хмельницького крим. ханом Іслам-Гіреєм III В. намагався переконати й умовити хана повернути орду на поле бою, але не зміг. Разом з тим ультимативно висловлена В. погроза розгромити ординські сили на переправах примусила хана звільнити Б. Хмельницького. 28.09.1651 у Білій Церкві укладено угоду, яку підписав і В. Він брав участь також у Батозькій битві (під с. Батіг у Пд.-Сх. Поділлі, 22—23.05.1652). Разом із П. *Тетерею* і Т. *Носачем* В. очолив 6-тис. загін, що супроводжував сина Б. Хмельницького Тимоша до молд. господаря В. Лупула, де успішно провів переговори щодо скріплення укр.-молд. союзу. А 21.08.1652 відбулося весілля Тимоша і дочки Лупула Розанди. В. очолював також групу гетьман. посланців (полковники І. Богун, Г. *Гуляницький*, Григорій Лісницький, Федір Джеджалій і Мартин Пушкар, а також ген. суддя Самійло Зарудний) на переговорах у Кам'янці-Подільському, внаслідок яких відновлено Зборівську мирну угоду.

Після смерті Б. Хмельницького гетьман. булаву успадкував його син Ю. *Хмельницький*, але 23—26.08.1657 він зрікся гетьманства, й старшин. рада обрала гетьманом В. На поч. жовт. 1657 вже загальновійськ. Ген. рада в Корсуні за участю ген., полк. та сотенної старшини, делеґатів від рядового козацтва (по два з кожної сотні), а також духовенства підтвердила гетьманство В. 27.10.1657 у Київ. Брат. м-рі архієп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Л. *Баранович* освятив гетьман. клейноди — булаву, шаблю і бунчук — і підніс їх В. Нового гетьмана вітали посли від Швеції, Польщі, Австрії, Туреччини, Крим. ханства, Семигороду, Молдавії, Волощини. Тут вирішено низку важливих питань, зокрема й оформлено союзний договір зі Швецією, підготовлений ще за Б. Хмельницького, за яким Швеція визнавала Україну вільною державою і зобов'язувалася обороняти її. На Корсун. раді було також укладено перемир'я з Польщею, від якої Україну відділяла нейтральна смуга між Случчю і Горинню. Одночасно В. поновив союз із Туреччиною, замирився з Крим. ханством. Вважав, що система міжнар. рівноваги забезпечить Україні незалежність.

За рішенням Корсун. ради відряджено посольство до Москви, яке мало поінформувати про вибори нового гетьмана і просити підтвердження їх царем. Однак цар не санкціонував вибори. На нову раду, скликану у Переяславі 7.02.1658, із Москви прибув окольничий Б. Хітрово. У його присутності Рада одноголосно підтвердила обрання В., який «голову свою смажив, нас із лядської неволі визволяючи». В. збільшив козац. військо майже до 100 тис., хоча договором 1654 кількість визначена була в 60 тис. осіб. Зробив спробу організувати реґулярне наймане військо. На військ. службу було прийнято чимало сербів, залучено швед. військ. інструкторів і техніків. Гетьман. резиденцією залишався Чигирин.

Спочатку В. не мав наміру розривати союз із Москвою, лише домагався, щоб вона ставилася до України як до рівноправної держави. «Нехай Великоросія буде Великоросією, Україна — Україною — ми є військо непереможне»,— так відповів він моск. послові на заяву про те, що нібито Україна — це «гілля, відламане від природного кореня Великоросії».

В. у держ. справах спирався на старшину та укр. покозачену шляхту. М. Пушкар і Я. Барабаш скористалися цим, підняли заколот проти законно обраного гетьмана. В. узяв в облогу Полтаву. 15 трав. відбувся бій. Серед 15 тис. полеглих був і Пушкар. Барабаша страчено. Полтаву спалено. Так розпочалася в Україні громадян. війна. Вперше козац. полки воювали між собою. Цар. уряд підтримав опозицію, спрямовану проти гетьмана, і надавав їй допомогу військ. силою. Тому В. прийняв рішення розірвати союз із Москвою. Його підтримала більшість козац. полковників зі своїми полками, а також ген. старшина: обозний Т. Носач, суддя С. Богданович-Зарудний, осавул І. Ковалевський, полковники — миргород. Г. Лісницький, переясл. П. Тетеря, прилуцьк. П. *Дорошенко*, уман. М. *Ханенко*, павол. І. Богун, поділ. О. Гоголь, київ. А. Жданович; представники відомих шлях. укр. родів, зокрема Сулими, Нечаї, Морозовицькі, Верещаки, Гуляницькі, Немиричі, Лободи та ін. Старшину підтримувало і духовенство; послідовники митрополита П. *Могили* — С. *Косов*, І. *Ґізель*, Л. *Бронкевич*, Л. Баранович, Д. *Балабан* та ін. В. зі старшиною звернулись до міжнар. спільноти з маніфестом, в якому пояснювалася причина розриву союзу з Москвою: «Москва готує нам ярмо неволі насамперед внутрішньою громадянською війною, а далі відкрито своєю власною зброєю, без усякого приводу з нашого боку». В маніфесті зазначалося, що не українці несуть відповідальність за нову війну, яка вже розпалилася, що вони «примушені підняти законну оборону та вдатися до сусідів із проханням про допомогу для своєї свободи».

16.09.1658 в м. Гадяч укладено укр.-польс. договір про федеративний союз, ратифікований польс. сеймом у трав. 1659. За Гадяцьким договором Україна в межах воеводств Київ., Черніг. і Брацл. мала входити на рівних правах як незалежне Велике князівство Руське у федерацію з Польщею і Литвою.

Києво-Могилянський колеґіум діставав статус академії і такі ж права, які мала Краків. академія. Права уніатів обмежувались, а православ'я зрівняно в правах з католицтвом. Реакцією рос. царя на подію було спорядження весною 1659 в Україну 200-тис. армії під проводом кн. О. Трубецького, Г. Ромодановського, С. Пожарського, Ф. Куракіна та С. Львова. Розпочалася Укр.-моск. війна. Під м-ком Срібне П. Дорошенко з ко-

зац. загоном зробив спробу затримати це військо, але безуспішно. За наказом кн. Пожарського все населення м-ка Срібне винищене. Протягом 70 днів з 21.04.1659 ніжин. полковник Г. Гуляницький із 5 тис. козаків свого та черніг. полків в Конотопі витримували облогу 100-тис. моск. війська. Довготривала оборона дала змогу В. зібрати військ. сили. Велика битва відбулася 28—29.06.1659 під с. Шаповалівка біля р. Соснівка за 15 верст від Конотопа. В. показав себе полководцем значного масштабу. Розгром цар. війська був цілковитим: бл. 40 тис. вбитими й пораненими (серед них 50 воєвод), 15 тис. взято в полон. В. звільнив від рос. військ також Ромен, Лохвицю та ін. міста і мав намір іти на Москву. Але внутрішні негаразди — напад кошового отамана Івана Сірка на ногайські улуси й відхід хана Мухаммада IV Гірея з України, приєднання полковників Тимоша Цицюри, Якима Сомка і Василя Золотаренка до рос. війська, врешті проголошення опозицією гетьманом Ю. Хмельницького — порушили плани В. На Чорній раді 1.09.1659 за участю козацьких низів в Германівці під Ржищевом на Київщині Сулиму та Верещака, депутатів сейму, яким гетьман звелів прочитати Гадяцький договір, убито. В. полишив раду. Через деякий час на раді у Жердеві, поблизу Канева, гетьманом обрано Ю. Хмельницького. В. передав булаву і бунчук посланцям від ради: полк. канів. Івану Лизогубу і миргород. Григорію Лісницькому. Братів В.— полк. бихівського Д. *Виговського*, полк. овруцького В. *Виговського*, Юрія та небожа Іллю заарештовано й вислано: спочатку до Києва, потім — до Москви, а звідти — в Якутський острог до Сибіру.

За цих обставин король Ян II Казимир не зрікся В., призначив його київ. воєводою та сенатором і подарував два староства: Любомльське на Холмщині з 25 селами, Барське на Поділлі, до якого входило 30 сіл і місто-фортеця Бар, та маєтність у Галичині, поблизу Жидачева, з селами Руда-на-Стриї, Волиця й Кохавина. В. був одружений двічі. Ім'я першої дружини невід. Друга — дочка укр.-білорус. правосл. шляхтича, сенатора і новогрудського каштеляна Богдана Стеткевича. За переказом, В. одружився з нею 1656 в Києві. Від першого шлюбу В. мав дочку Мар'яну, дружину Михайла Гунашевського, священика, автора «Львівського літопису», від другого шлюбу — сина Остапа. Спочатку Виговські оселилися в Руді-на-Стриї, а потім перебралися до ін. свого маєтку в Барі, ближче до козац. України. У 1662 вступив до Львів. братства. Коли Ю. Хмельницький на раді в Корсуні 1662 склав булаву і постригся в ченці, деякі правобереж. козац. полковники воліли знову обрати В. гетьманом, але польс. магнати виступили категорично проти. Їм не до вподоби були намагання В. зробити Україну незалежною державою. Затятим ворогом В. став П. Тетеря, колишній переясл. полковник. Спочатку Тетеря підтримував В., брав участь у підготовці Гадяцького договору. Вони були навіть родичами: сестра В. була дружиною Тетері. Після її смерті Тетеря одружився з Оленою, дочкою Б. Хмельницького, вдовою брата В.— Д. *Виговського*. Але, маючи на меті зайняти посаду правобереж. гетьмана під егідою Речі Посполитої, Тетеря разом із польс. полк. Себастіяном Маховським звинуватили В. у прихильності до моск. царя й організації повстання проти Польщі на Правобереж. Україні. 1664 скликали військ. раду в Корсуні і засудили В. до страти. В. намагався спростувати сфальсифіковані звинувачення, довести, що їхній вирок є протизаконним, що його як воєводу й сенатора мають судити тільки король та сенатори. Але йому не дозволили написати королю, не виконали навіть прохання дати можливість сповідатися і причаститися у правосл. священика. На світанку 9.03.1664 прийшли по В., відірвали від читання акафісту Пресвятої Богородиці, витягли з хати й розстріляли. Лиходійний вчинок викликав обурення міщан і козаків Корсуня. Організатори злочину мусили тікати з міста. Дружина В. з великими труднощами добула тіло свого чоловіка і поховала його в скиті Руди Гніздичевської, у склепі Хрестовоздвиженської церкви. Через три місяці вона померла, заповівши поховати її поруч із чоловіком. За ін. даними, Виговські — Іван та Олена — поховані на цвинтарі Манявського скиту, ще за ін.— в Жидачеві, родинному маєтку Олени (тепер Львів. обл.).

Літ.: Востоков А. Судьба Выговских и Ивана Нечая. КС, 1890, № 1; Костомаров Н. И. Гетманство Выговского. В кн.: Костомаров Н. И. Собр. соч., т. 2, кн. 1. СПб., 1903; Герасимчук В. Виговський і Юрій Хмельницький: історичні студії. ЗНТШ, 1904, т. 59–60; Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат. ЗНТШ, 1909, т. 87–89; Герасимчук В. Смерть Івана Виговського. В кн.: Ювілейний збірник на пошану... [М. С.] Грушевського..., ч. 1. К., 1928; Наріжний С. Московська служба Івана Виговського. ЗНТШ, 1928, т. 149; Наріжний С. Гетьманство Івана Виговського. В кн.: Праці УВПІД, т. 1. Прага, 1929; Мицик Ю. А. Іван Виговський. В кн.: Володарі гетьманської булави... К., 1995; Дзира Я. І. Іван Виговський... В кн.: Конотопська битва... К., 1996; Яковлева Т. Гетьманщина... К., 1998.

О. М. Апанович

Виго́вський Костянтин Остапович (рр., м. н. і см. невід.) — полковник, генеральний обозний. Походив зі старовинного роду укр. правосл. шляхти, відгалуження Лучичів-Виговських (герба «Абданк»), що мешкали на Овруччині. Брат гетьмана І. *Виговського*. Освіту, як і його брат, здобув у КМА. Службу В. розпочав при дворі київ. воєводи А. *Киселя*. Брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 рр. У Війську Запорозькому обіймав посаду полк. турівського і пінського. У гетьман. уряді брата 1658 був ген. обозним. Разом з Д. *Виговським* штурмував Київ у 2-й пол. серп. 1658. Підтримував укладення І. Виговським Гадяцького договору з Річчю Посполитою. У 1-й пол. 1659 у складі посольства Великого князівства Руського й Війська Запорозького їздив до Варшави, де складалася присяга сеймом і укр. стороною на статтях Гадяцького договору. Його підпис

стоїть поряд із підписом брата Ф. *Виговського* й обозного Т. *Носача*. Після зречення гетьманства І. Виговським В. перейшов на службу до польс. армії в чині полковника (був під покровительством королеви Марії Казимири). Тяжко поранений у битві під Чудновом 1660 (тепер Житом. обл.). Після розстрілу І. Виговського за наказом польс. полк. С. Маховського на поч. 1664 В. відмовився від пропонованих урядом Речі Посполитої посад підкоморія та київ. каштеляна. Ймовірно, в серед. 60-х рр. прийняв чернечий постриг в одному з м-рів України. Одружений з княжною Мещерською, дочкою багатого смолен. дідича, кн. Івана Мещерського та Тетяни Полубинської. Брат дружини І. *Мещерський* служив при дворі польс. короля Владислава IV Вази, 1657 — ректор КМА.

Літ.: VL, t. 4. Petersburg, 1859; Акты... ЮЗР, т. 15 (1658–59). СПб., 1892; Памятники..., т. 3. К., 1898; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 10. К., 1998; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980.

В. М. Горобець

Виго́вський Остап (Євстафій) Гнатович (р., м. н. невід.—1663, м. см. невід.) — намісник київського замку, член Київського братства. Походив з давнього боярського роду Лучичів-Виговських Овруцького пов., мав шляхет. герб «Абданк». Батько гетьмана І. *Виговського*. Володів маєтком Вигів на Овруччині та Гоголів на Київщині (тепер село Броварського р-ну Київ. обл.). Перебував на службі у київ. воєводи А. *Киселя*, був намісником київ. замку. Служив митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії П. *Могилі*. Як член Київ. братства 31.12.1631 підписав акт, даний братчиками П. Могилі, щодо об'єднання шкіл КПЛ та Київ. братства (на докум. В., так само як і Ф. Виговський, поставив підпис не польс., а укр. мовою). З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 В., «уроджену шляхетську чесноту покинувши», пристав до повсталого народу. Разом з сином Д. *Виговським*, С. *Мужиловським*, Степаном Мазепою (батьком майбутнього гетьмана І. *Мазепи*) та ін. очолював делегацію укр. правосл. шляхти, яка 11.01.1654 склала присягу моск. цареві та вела переговори з рос. посольством Василя Бутурліна про підтвердження станових і майнових прав укр. правосл. шляхти. Протягом 1654—57 підтримував тісні контакти з цар. урядом, насамперед київ. воєводою Андрієм Васильовичем Бутурліним. Особливо зросла політ. активність В. після приходу до влади його старшого сина І. Виговського. Зокрема, В. брав участь у Переясл. раді (січ. 1658), де вирішувалося питання підтвердження гетьман. повноважень І. Виговського. У берез. 1659 за дорученням гетьмана відвідав із важливою місією київ. воєводу Василя Борисовича Шереметєва, переконував його в небезпечності підтримки цар. урядом сил, налаштованих опозиційно до укр. гетьмана. За тогочасними польс. джерелами, В. не підтримав свого сина щодо укладення Гадяцького договору 1658 з Річчю Посполитою.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 4 (1657–59). СПб., 1863; Памятники..., т. 2. К., 1897; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 9, кн. 2, т. 10. К., 1997–98; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980.

В. М. Горобець

Виго́вський Федір Остапович (рр., м. н. і см. невід.) — дипломат. Походив із старовинного роду укр. правосл. шляхти, відгалуження Лучичів-Виговських (герба «Абданк»). Брат гетьмана І. *Виговського*. Разом з батьком О. *Виговським*, єп. Луцьким і Острозьким Ісаакієм Борискевичем, єп. Туровським і Пінським Авраамієм Стагонським, ін. укр. шляхтичами та церк. діячами 31.12.1631 від імені Київ. братства підписав угоду з архім. КПЛ П. *Могилою* про об'єднання шкіл КПЛ та Київ. братства (як О. Виговський, так і В. підписали докум. не польс., а укр. мовою). Освіту, як і його брати, здобув у КМА. Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 виконував важливі дип. доручення гетьман. уряду. Зокрема, в серед. 1657 за дорученням Б. *Хмельницького* разом з П. *Тетерею* відвідав Москву. Після 1657 входив до близького оточення І. Виговського, виконуючи переважно завдання, пов'язані з дип. діяльністю. Брав активну участь у розробці й прийнятті Гадяцького договору 1658 з Річчю Посполитою. За дорученням гетьмана кілька разів відвідав Варшаву, в т. ч. під час ратифікації угоди польс. сеймом (квіт. 1659). Від польс. короля Яна II Казимира отримав підтвердження шляхет. прав і маєток у Стеблеві. 1664 обраний шляхет. зібранням Київщини на посаду київ. судді.

Літ.: VL, t. 4. Petersburg, 1859; Акты... ЮЗР, т. 4 (1657–59), т. 11 (1672–74), т. 14 (доп. к 3-му т. 1654–55). СПб., 1863, 1879, 1889; Памятники..., т. 2. К., 1897; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 10. К., 1998; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980.

В. М. Горобець

Ві́нницький Олександр, чернече ім'я Антоній (1599, м-ко Винники Львівського пов. Руського воєвод., тепер місто Львівського р-ну Львівської обл.—26.10.1679, м. Лаврів Луцького пов. Волинського воєвод., тепер село Луцького р-ну Волинської обл.) — богослов, благодійник КМА, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії. Походив з давнього роду укр. правосл. шляхти герба «Сас», гол. гніздом якої були Винники на Перемишльщині. В юнацькі роки В. дістав добру освіту, знав не лише укр., але й церк.-слов., польс., лат., можливо, й грец. мови. Служив у коронному війську, брав участь у боротьбі проти тур.-ногайсько-татар. військ. Під час однієї з битв потрапив у тур. полон, але був викуплений. Прийняв чернечий постриг, висвятився в диякони, потім у священики. 15.07.1650 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії С. *Косов* висвятив чотирьох єпископів, серед яких поряд з

Д. *Балабаном* і Й. Чапличем-Шпановським був і В., котрому митрополит доручив Перемишл. єпархію. У тому ж місяці нововисвячені єпископи подарували КМА значні суми грошей (В.— 200 зл.). Перемишл. єпархія (з 1645 — Перемишльська, Самбірська й Сяноцька) була найзахіднішою правосл. єпархією Київ. митрополії, і тут точилася гостра боротьба між православними, католиками та уніатами. Перемога укр. армії під Зборовом змусила Річ Посполиту укласти мир (18.07.1649), а також прийняти сеймову ухвалу від 12.01.1650, вигідну для православних. На основі цих правових актів В. в'їхав до своєї єпархії в супроводі представників польс. короля Яна II Казимира й повернув православним Лаврівський Св.-Онуфріївський м-р, Смольницький та Спаський м-рі, також єпископські села Нанчулку, Страшовиці, Бусовиська. 1.07.1661 король видав В. привілей, згідно з яким за православним єпископом Перемишльським, Самбірським і Сяноцьким закріплювалося с. Валява та ін. маєтності. Цьому сприяла політ. ситуація: укладення Слободищенського миру (17.10.1660) і відповідної ухвали сейму (черв. 1661) (В. підтримав зовн.-політ. курс гетьманів Ю. *Хмельницького* і П. *Тетері*, котрі орієнтувалися на Річ Посполиту). 20.05.1663 помер митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Д. *Балабан*. 9—19.10.1663 у Корсуні відбувся Собор, який обрав нового митрополита. Голоси розділилися: одні (їх було трохи більше) віддали свої симпатії Й. *Нелюбовичу-Тукальському*, ін.— В. Щоправда, представники Лівобереж. України, де панувала Москва, не змогли прибути на Собор. Король Ян II Казимир видав привілеї, якими стверджував на митрополичому престолі обох кандидатів. 22.11.1663 у таборі під Борисполем Ян II Казимир передав Київ. митрополію В., причому в привілеї сказано про нього як «людину вельми заслужену для Речі Посполитої». Фактично, влада митрополита Й. Нелюбовича-Тукальського поширювалася тоді тільки на Правобереж. Гетьманщину, а за її межами, насамперед у Галичині, на Волині, частково на Поділлі, митрополитом визнавали В. 1664 митрополита Й. Нелюбовича-Тукальського ув'язнено у фортеці Мальборк. Король Ян II Казимир, продовжуючи свою ворожу щодо України та її правосл. церкви лінію, призначив місцеблюстителем Київ. митрополії єп. Львівського, Галицького та Кам'янець-Подільського Афанасія Желіборського. Після звільнення Й. Нелюбович-Тукальський продовжував керувати правосл. церквою в Україні й Білорусії з Чигирина. Лише по його смерті (5.08.1675) В. передано права на Київ. митрополію, що було підтверджено пізніше і королем Михайлом Вишневецьким. До того ж, В. залишився єп. Перемишльським, Самбірським і Сяноцьким. Наступний король Ян III Собеський зігнорував право В. на Київ. митрополію і надав її єп. Львівському, Галицькому та Кам'янець-Подільському Йосифу Шумлянському, котрий схилявся на бік унії. 23.02.1679 до моск. посольства, яке прибуло на сейм у Гродно, прийшла делеґація укр. духовенства, яку очолював В. До складу делеґації входили також єп. Луцький і Володимирський Гедеон Четвертинський — майбутній митрополит, а також архім. Уневського м-ря Варлаам Шептицький. Делеґація просила моск. уряд активніше обстоювати права православних у Речі Посполитій.

Зі смертю В. значно послабилися позиції правосл. церкви в Зх. Україні, не стало визначного церк. і культ. діяча, відомого проповідника і знавця богослов'я. Похований В. у Лаврівському Св.-Онуфріївському м-рі.

Літ.: Bendza M. Prawosławna diecezja Przemyska w latach 1596–1681. Warszawa, 1982.

Ю. А. Мицик

Ві́нницький Самсон, чернече ім'я Самуїл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. З 1758 викладав у КМА в грамат. класах, а з 3.09.1759 — у класі піїтики. 1758 був третім кафедр. проповідником, а 1759 — кафедр. архідияконом Київ. Софійськ. собору.

Літ. Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

О. О. Євстаф'єва

Виногра́дський Гавриїл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закін. КМА. 1751/52 навч. р. викладав у грамат. класах КМА.

Літ. Аскоченский В. И. Киев... с Академиею. ч. 2. К., 1856.

М. Г. Лабінський

Ви́нський Григорій Степанович (1752, сот. м-ко Почеп Стародубського полку, тепер місто Брянської обл., РФ — після 1818/19, м. Астрахань, тепер РФ) — письменник-мемуарист, перекладач, просвітитель. Вихованець КМА. Його батько — Степан Якимович Винський — походив з укр. козац. старшини з м. Трубчевськ (нині Брянська обл.), дрібний поміщик, служив військ. канцеляристом Почепської комендантської канцелярії. У віці 21 р. одружився з Марфою Артемівною Пороховщиковою, дочкою почепського війта. Помер у віці 24 р., залишивши вдову з двома маленькими дітьми. В. був старшим сином. М. А. Винська невдовзі після смерті чоловіка вийшла заміж удруге, за Михайла Васильовича Губчиця, значк. товариша, від 1756 по 1765 — сотника Бакланської сотні Стародуб. полку.

Поч. освіту В. здобув у Бакланській церковнопарафіяльній школі та в домашнього вчителя І. *Дворецького*, випускника КМА. 1762 В. навчався у Черніг. колеґіумі, 1763—68 — у КМА. Пізніше з повагою згадував КМА і ректора С. *Миславського*. Повернувшись додому 1768, продовжив навчатись у Стародубі, у приватному пансіоні значк. тов. Андрія Лук'яновича Карновича, де досконало опанував франц. мову. Восени 1769 виїхав у Глухів до ген. судді І. В. Журмана, де був призначений до Ген. суду, але вже 2.03.1770 залишив Глухів і за протекцією

гетьмана К. *Розумовського* зарахований до школи 1-ї кадет. роти Ізмайлівського полку. Розчарування прийшло до юнака дуже швидко. Порівняння навчання у КМА з навчанням у школі було не на користь останньої. До того ж В. зазнавав принижень через укр. походження й мову. Врешті, його відрахували зі школи «за негодностію» і направили в роту. За надмірні витрати та несплату векселів та боргів він два роки (1773—74) відсидів у полк. в'язниці, з якої йому допоміг звільнитися 1774 О. *Лобисевич* (чоловік Катерини Михайлівни Губчиць, сестри В. по матері) та ще й з підвищенням звання із капрала у підпрапорщики. Прослуживши ще якийсь час, В. у лип. 1775 вийшов у відставку з чином підпоручика. Тоді ж подала у відставку група ізмайлівців укр. походження, серед них і брат поета В. *Капніста*, власник маєтків на Полтавщині, сержант Ізмайлівського полку П. В. Капніст. Брати тоді ж виїхали за кордон, де шукали підтримки українського автономістичного руху, спрямованого проти імпер. політики Росії. Імп-ця Катерина II жорстоко розправилася з групою ізмайлівців, нащадків укр. козац. старшини, дворян. Весною 1777 В. заарештували, звинувативши у намірі взяти з банку 1400 руб. за нібито фальшивими документами. Взято його разом з групою ін. унтер-офіцерів Ізмайлівського полку, ймовірно, тими, хто подав у відставку відразу після розгрому Катериною II Запорозької Січі. Є версія, що вони прагнули добути кошти для організації повстання. 1779 В. кинуто до одиночної камери Петропавлівської фортеці. За вироком від 18.12.1780 його позбавлено маєтностей (у с. Калачівка Трубчевського пов. йому належали 13 успадкованих від батька кріпаків, а в с. Булишеве — 25), чинів, дворянства і заслано на довічне поселення в Оренбурзький край (Оренб. пров. Уфим. намісн.). Разом з В. поїхала на заслання і його 16-річна дружина Елеонора Карлівна Фродінґ, німкеня за походженням. Спершу В. жив в Оренбурзі (1781—82), де був секретарем у відкупщика, а з серп. 1783 — в Уфі, працюючи домашнім учителем дітей надв. радника М. М. Булгакова. Крім франц. мови, В. навчав також географії, історії, арифметики, користуючись методом викладачів КМА. Сам багато читав, особливо Вольтера, К.-А. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, Г.-Б. Маблі, Л. Стерна та ін. Згодом був домашнім учителем у судді Уфим. совісного суду С. Я. Левашова, з 1794 — у с. Богородське-Язиково Бузулуцького пов. — у Ф. Я. Шишкова, знайомого ще по Ізмайлівському полку. 1801—06 — домашній учитель і вихователь О. П. Величка, сина надв. радника, директора Оренб. митниці П. Є. Величка, з яким В. пов'язувала тісна дружба. П. Величко, як і В., був діяльним прихильником рос. просвітителя М. І. Новикова. В кін. XVIII ст. в Оренбурзі П. Величком засн. нелеґальна організація масонського типу, філія новиковської організації, яка вже після смерті П. Величка (1821) перетворилася в одне з відгалужень декабристського руху — «Оренбурзьке таємне товариство» («Оренбургское тайное общество») (розгромлене 1827). До філії новиковської орг-ції входив і В. Зі вступом на престол імп. Олександра I П. Величко через оренб. військ. губ. кн. Г. С. Волконського клопотався про полегшення долі та помилування В. Амністію В. отримав 1805. Деякий час жив у маєтку О. Ф. Шишкова у с. Богородицьке-Язиково.

Бл. 1814—15 почав писати спогади під назвою «Мое время», які охоплюють час до 1793. Вважається, що праця В. є кращим зразком мемуарної л-ри про XVIII ст. В. розгортає картину сусп. життя Росії. Критикує фальшивий лібералізм Катерини II, аморальність рос. двору, засуджує свавілля поміщиків-кріпосників і урядовців. У спогадах подаються також яскраві картини з життя українців у Росії того часу. Вперше опубл. лише 1877, але сторінки, де йшлося про Катерину II, Г. Потьомкіна та ін. її фаворитів, були вилучені цензурою. 1818 В. склав проект організації військ. експедиції в Хіву для забезпечення охорони торг. шляхів Росії. В останні роки життя часто їздив до Астрахані, де жила після одруження з Я. М. Сизовим одна з його дочок. Там і помер, похований на Духозшественському цвинтарі, де і його щирий приятель, астрахан. губернатор, могилянець С. *Андрієвський*.

Тв. Проект о усилении российской с Верхнею Азиею торговли через Хиву и Бухарию. РА, 1878, т. 1, кн. 4; Мое время. Записки. СПб., 1914.

Літ.: Бартенев П. И. К жизнеописанию Г. С. Винского. РА, 1877, № 6; Большаков Л., Большакова Т. Винский,.. В кн.: Рифей... Челябинск, 1981; Большаков Л. Я истины искал... В кн.: Уральский библиофил. Челябинск, 1986; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988; Большаков Л. Н. Возвращение из прошлого. К., 1988.

В. Н. Жук

Виши́нський, чернече ім'я Антоній (1728, м. Трипілля Київської сотні Київського полку, тепер село Обухівського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Н. у сім'ї протопопа о. Андрія Вишинського. У квіт. 1739 почав навчання у КМА. 1744 слухав курс піїтики. Після закін. науки звернувся з проханням до архім. КПЛ Т. *Щербацького* взяти його послушником до м-ря. Призначений у Китаївську пустинь «в клиросное послушаніе для трилетнего искуса». Проте через кілька років В. відмовлено у постризі, запропоновано повернутися до КМА «ради обученія и окончениія языка латинскаго». В. продовжив навчання в КМА. 16.09.1749 звернувся до архім. Й. *Оранського*, вказуючи, що «трактовал школу риторики» і має «неотменное... намереніе в Киево-Печерском монастыре принять чин монашеский». На цей раз прохання В. було задоволене, про що свідчить примітка на докум. лавр. фонду: «пострижен в Новопечерском Чолнском монастыре в 1750».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 197, спр.16, арк. 331.

С. Р. Кагамлик

Вишне́вський, чернече ім'я Ґедеон (19.06.1678, м. см. невід.—2.06.1761, м. Смоленськ, тепер РФ) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, просвітник, архімандрит, єпископ Смоленський і Дорогобузький, засновник Смоленської семінарії. Вищу освіту здобув у КМА. Вчився також у Вільно, Кракові та Львові. Дістав ст. д-ра філософії («докторський берет»). Потім — викладач піїтики та риторики в КМА. Залишився прочитаний ним тут 1711/12 навч. р. курс риторики — «Regia sublimibus eloquentiae alta columnis nobil Roxolanae iuventuti exstructa anno 1711 mense Novembri die 6» («Високий царський палац, зведений піднесеними колонами красномовності, для шляхетного юнацтва України року 1711, місяця листопада 6 дня»). У зв'язку з загостренням стосунків з Т. *Прокоповичем* залишив КМА. 1712 — вчитель риторики в одній з родин Черніг. губ. 1714 викликано до Москви на посаду проф. риторики, потім — філософії у Моск. слов.-грек.-лат. академії. Розробив латиномовний курс філософії «Всезагальна філософія Арістотеля, викладена згідно з чином християнської істини». З 1718 — префект, а з 7.06.1720 — ректор і проф. богослов'я Моск. слов.-грек.-лат. академії й архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. Виступав проти протест. тенденцій в богослов. вченні Т. Прокоповича. З 19.06.1728 — еп. Смоленський і Дорогобузький. Заснував Смолен. семінарію, школи в Дорогобужі, Рославлі, Білому і Топорці. Викладачі риторики Смолен. семінарії мали за взірець ритор. підручники київ. вчених, як про це свідчить, зокрема, прочитаний тут 1741 курс риторики «Navis Borysthenia fixa sub hac beata urbe Smolescensi ad fortunatas oratoriae eloquentiae insulas Rossiacum Jasonem reverens seu modus orationi praeceptorum arte atque regalis ad perfectionem sciendi notitiam rhetorices dirigens. Ad superandos difficultatum scopulos in orthodoxa Smoleno Wiszniowiana academia floridae Rossiacae iuventuti expositus annoque [...] Rossiacus Jason. Feliciter secundis spirantibus ventis. Sub auspiciis illustrissimi Gedeonis Wiszniowski ad propositum portum dirigere caepit 1741, prima die Decembris» («Дніпровський корабель, що пришвартувався під цим щасливим містом Смоленськом, що привіз назад руського Ясона до блаженних островів ораторського красномовства, або Спосіб настанов в ораторському мистецтві, який спрямовує до більш досконалого пізнання риторики. Викладений для подолання вершин складності у православній Смолено-Вишневіанській академії квітучому російському юнацтву року [...] Російський Ясон почав щасливу путь до бажаного порту під сприятливим вітром за протекцією ясновельможного Гедеона Вишневського 1741 року, в перший день грудня»). В. завжди спирався на досягнення КМА і підтримував її добру славу. Йому належить відомий вислів «изобиловала всегда людьми учеными Академия Киевская и от нее, аки от онных преславных Афин вся Россия источник мудрости черпала». В.— автор похвальних слів, присвячених найближчому оточенню імп. Петра І. Написав «Приветственную песнь» імп. Петру II і «Конклюзии» з приводу коронації імп-ці *Єлизавети Петрівни*, які Синод ухвалив видати. В. займався істор. дослідженнями. Склав «Историческое описание города Смоленска» і «Дополнение к истории Московской Академии» (1726). Похований у Смолен. Успенському соборі.

Тв.: Историческое известие о Московской Академии, сочиненное в 1726 году от справщика Федора Поликарпова и дополненное преосвященным епископом Смоленским Гедеоном Вишневским. В кн.: Новиков Н. И. Древняя Российская Вивлиофика.., ч. 16. М., 1791; Историческое и географическое описание города Смоленска. СА, 1828, ч 32, № 3.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч 2. К., 1856; Чистович И. А. Феофан Прокопович... Сб. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982; Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988.

Архіви: ІР НБУВ, ДС. п 251; ДС. п 266.

В. О. Андрушко

Гедеон Вишневський.
З портрета XVIII ст.

Вишне́вський (Григорій) (рр., м. н. і см. невід.) — латиномовний поет кін. XVII ст. Навчався у КМА бл. 1685—95, вірогідно, у Й. *Кроковського*, згодом — бакалавр вільних мистецтв Вілен. академії. Автор рукоп. збірки «Inter laureatum» («Поміж лауреатів»), до якої входить присвячений Й. Кроковському панегірик під назвою: «Шлях, устелений лаврами, слуги Стагіри після прибуття заради першої нагороди за філософську гідність до вівтаря щедрості із запорукою належного обов'язку, щоб виявити відповідну прихильність, задуманий і од Віленського університету, палацу наук, найяснішому і вельмишановному отцеві Йоасафу Кроковському, ігумену монастиря великої в усьому християнському світі перемоги св. анахорета Миколи і ректору Києво-Могилянської колегії, найдостойнішому владиці, патрону та особливо шанованому меценату від одного з усіх і найвідданішого його імені та честі Григорія Вишневського, бакалавра вільних мистецтв, філософії, метафізики, етики й аудитора цивільного права з виявленням глибокої вірності душі на знак вдячності та вічної прихильності присвячений року Господнього 1696, серпня 15». Твір складається з вірша-присвяти та чотирьох «Стоянок»: у першій виступає муза Талія як образ живої пам'яті про добродійства; в другій — Мельпомена як «голосний відгук вдячності»; в третій — Кіфаристка, або радісна вдячність; у четвертій автор засвідчує своєму герою приязнь та відданість. В. подає у «Стоянках» наявні різні типи гекзаметрового вірша, які тоді культивувалися, творячи унікальний зразок барокового «мистецтва для мистецтва». Панегірик дійшов до нашого часу в рукописі, що зберігається у ВСРВ НБУВ у Києві.

Тв.: Regna infulati solis sub tentorio perillustre ac reverendissimi patris Joasaph Krokowski dignissimum. [б. м. р.]; Шлях, устелений лаврами. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895.

В. О. Шевчук

Вишнéцький Семен, чернече ім'я Софоній (1695, полк. м. Полтава — р., м. см. невід.) — чернець. Походив з міщан. родини. Навчався, як стверджував у своїх автобіографічних свідченнях, «русскому и латинскому письму» у КМА. 23.12.1738 прийняв чернечий постриг у КПЛ. У цей час Синод ухвалив викликати до С.-Петербурга 13 ченців з Київ. єпархії (у т. ч. 10 — з КПЛ), «людей трезвенных, честных, достойных к высшим званіям в самом Невском монастыре». Згідно з цим указом В. разом з ін. лавр. ченцями: Й. *Загоровським*, І. *Даревським*, А. *Ваньковським* та ін.— 1741 відправлено до Ол.-Нев. лаври.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1–2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Описание документов и дел... Синода, т. 18 (1738). Пг., 1915.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 11–11а, 87зв.

С. Р. Кагамлик

Візéрський Гнат Гаврилович, чернече ім'я Ієронім (1780, с. Карапиші Богуславського староства Київського воєвод., тепер село Миронівського р-ну Київської обл.—1837, м. Казань, тепер Респ. Татарстан, РФ) — архімандрит, ректор Волинської і Чернігівської семінарій. Батько В., Гаврило Іванович Візерський, був священиком Михайлівської церкви с. Карапиші. В. навчався у Канів. базиліан. колеґіумі. 10.09.1792 вступив до КМА, де відзначився успіхами в навчанні та здібністю до мов. Закін. повний курс навчання від нижчих класів до класу богослов'я, в якому провчився три роки. Префект КМА М. *Піснячевський* 1804 відзначав у В. «отличные способности и успѣхи превосходные, поведеніе благонравное». Єп. Волинський і Житомирський В. *Шишацький* у своєму листі від 1.09.1804 звертався до митрополита Київського і Галицького С. *Александровського* з проханням дати дозвіл В. «опредѣлиться во учители здешней семинаріи для употребленія его там, где ревность и способности его обещают принести церкви Божіей обильную пользу», оскільки «в подобных людях имеется крайняя нужда». З 1804 викладав у Волин. семінарії філософію, грец. та нім. мови. 1807 прийняв чернечий постриг. З 1809 — ігумен, а згодом — архім. Загаївського Св. Іоана Милостивого м-ря на Волині. Але не залишав викладацької роботи у семінарії, ректором якої став 1812. З 1813 єп. Волинським і Житомирським став С. *Романовський*. Час його правління В. назвав «эпохой пирования». Через ускладнення відносин С. Романовського з семінарською корпорацією В., що всіляко підтримував архієрея, звільнено. Від 1822 — ректор Черніг. семінарії, викладач богослов'я, де залишався до 1829. Сучасники з належною повагою відзначали його освіченість, глибоке знання мов. Семінаристи особливо цінували його практичні поради щодо того, як поводити себе зі своїми майбутніми парафіянами. Але сучасники зазначали й неґативні риси В.: самолюбство, надмірну самовпевненість, хоча у приватному житті він був добрий, гостинний. За спогадами вчителя Черніг. семінарії Л. Мацієвича, В. з приятелями «всегда был весельм, велеречив и казался откровенным». 1828 В. отримав виклик до С.-Петербурга «на чреду священнослужіння та проповіді Слова Божого». За усталеним звичаєм того часу після подібного служіння проповідника призначали архієреєм до нової єпархії. 1824 В. призначили настоятелем Свіязького Богородицького м-ря Казан. єпархії, де він провів останні роки життя. Багато зробив для благоустрою цієї обителі, тому можна вважати цілком слушним його зауваження: «Монастырь мой, теперь мною благоустроенный... памятником мне будет служить». Цей м-р став і місцем його поховання.

Літ.: Асколенский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Л. М. [Мациевич Л.] К характеристике русской церковно-бытовой жизни... КС, 1904, № 12; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 3. К., 1912.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 1186; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 223, спр. 258, арк. 15; оп. 230, спр. 307; ф. 486, оп. 5, спр. 418, спр. 428, арк. 150зв; ф. 1711, оп. 1, спр. 213–214, 219.

Т. О. Дороніна
М. Г. Лабінський

Візéрський Пантелеймон Гаврилович (1787, с. Карапиші Богуславського староства Київського воєвод., тепер село Миронівського р-ну Київської обл.— після 1862, м. см. невід.) — протоієрей. Син священика Михайлівської церкви с. Карапиші Гаврила Івановича Візерського. Брат Г. *Візерського*. Навчався у КМА (1800—14). Квартирував на Подолі. За свідченнями викладачів, мав «превосходные успѣхи и похвальное поведеніе». Закінчивши КМА, прийняв сан священика. Спочатку правив службу в соборній церкві м. Умань, а 1817 переведено до Київ. Георгіївської церкви. 1821 дістав чин протоієрея з пропозицією служити у м. Махнівка (тепер смт. Вінницької обл.). Проте В. не скористався цим запрошенням, оскільки два його сини на той час вже навчалися у Київ. семінарії. Протягом наступних двох років викладав Закон Божий і граматику військ. кантоністам. На прохання парафіян Київ. Покровської церкви (на Подолі) та її старости Хоми Грибченка до митрополита Київського і Галицького Євгенія Болховітінова від 10.02.1830 В. тимчасово заміщав відсутнього священика. 1832 переведений до Київ. Введенської церкви (на Подолі), потім до Воскресенської. За словами парафіян, В. відзначався «добропорядочностью и рачительностью». 1837 В. представляли до нагороди за сумлінну багаторічну працю.

Одружений з дочкою священика Анастасією Зарчанською. Придбав ділянку землі на вул. Ярославській на Подолі у своєї тещі, побудував садибу з «хоромними і господарськими будівлями». Усе надбане майно заповів небожу померлої дружини колез. асесору Федору Яковичу Доморадзькому, позба-

вивши спадщини сина Василя. У своєму заповіті від 12.12.1861 пояснив своє рішення тим, що Василь «по дерзкому своему характеру и наклонности к расточительности и праздности никаких надежд в будущем не подает и своею строптивостью старость мою оскорбляет». 14.08.1862 В. продав свою частину спадкового маєтку у с. Попенки Балтського пов. Поділ. губ. і розрахувався з усіма своїми кредиторами. З віднайдених у київ. архівах докум. відомо, що наймолодший з братів Візерських, Семен Гаврилович (н. 1791), теж навчався у КМА і 1807 був серед учнів класу риторики.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 4. К., 1913.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 223, спр. 258, арк. 15; оп. 230, спр. 307; ф. 486, оп. 5, спр. 418, спр. 428, арк. 150зв; ф. 1711, оп. 1, спр. 213–214, 219.

Р. М. Лякіна

Возмуї́лов, черенче ім'я Дорофей (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах. За походженням грек. Здобув освіту в КМА, по закінченні якої був капеланом у Варшаві при рос. посольській церкві у сані ієромонаха (1769—74).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Во́йна (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Ймовірно, викладач КМА. Виїхав з Києва до Москви 1.05.1651. Згадується в листі студента КМА Т. *Кодрицького*.

Літ.: Воссоединение Украины с Россией.., т. 3. М., 1954.

Архіви: РГАДА (М.), ф. 79, оп. 1, спр. 3, арк. 106, 130; ф. 150, оп. 1, спр. 10.

Ю. А. Мицик

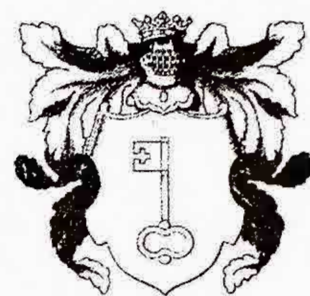
Войнаро́вський Андрій Янович (1680/81, Волинь — 1740/41, м. Якутськ, тепер Респ. Саха (Якутія, РФ) — державний і політичний діяч, дипломат. Небіж і спадкоємець гетьмана І. *Мазепи*. Н. в сім'ї польс. шляхтича, київ. зем. судді, писаря володим. Яна Войнаровського та укр. шляхтянки Олександри Степанівни Мазепи-Колединської, рідної сестри гетьмана І. Мазепи. Через реліг. суперечності Олександра Степанівна залишила чоловіка і за дозволом І. Мазепи та рос. царя Петра І разом з В. і двома пасербицями переселилася до Києва. В. навчався в КМА, потім І. Мазепа відправив його до Німеччини (збереглися відомості про студії В. в Дрезденському ун-ті). Після повернення В. в Україну (поч. XVIII ст.) І. Мазепа активно залучає його до держ. служби, пов'язуючи з ним далекосяжні політ. плани, зокрема, створення княжої родинної династії, що успадковувала б верховну владу в Україні. 1706 В. як довірена особа гетьмана перебував у цар. ставці в Гродно. 1707 І. Мазепа відправив його на чолі козац. полку на Волинь на допомогу союзникові рос. царя в антишвед. коаліції польс. коронному гетьману Адаму Сенявському. В.— один з небагатьох, кому гетьман довірив свої плани щодо розриву з Росією. 23.10.1708 В. повідомив гетьмана про наміри О. Меншикова прибути до Батурина, що змусило І. Мазепу поспішити з укладенням укр.-швед. союзу. Наприк. 1708 — у 1-й пол. 1709 В. був зв'язковим між укр. гетьманом і швед. королем Карлом XII. Відзначився в боях з рос. військом під Веприком і Гадячем.

У лип. 1709 пішов за гетьманом у еміграцію. Брав участь у розробленні Конституції П. *Орлика* 1710. Після смерті І. Мазепи частина козаків висувала кандидатуру В. на гетьман. уряд. Проте він відмовився від гетьман. булави. Через успадковане майно покійного гетьмана між В. і старшиною на чолі з гетьманом П. Орликом виникли тривалі майнові суперечки, що були розв'язані за посередництвом швед. короля на користь першого. Протягом 1711—12 В. перебував з дип. місією від Карла XII у Стамбулі, де одночасно займався вирішенням завдань укр. сторони. 1714 виконував дип. доручення швед. короля в Адріанополі. На поч. 1715 перебрався до Відня, а 1716 вирушив до Швеції, де сподівався повернути собі гроші, взяті в борг у нього та І. Мазепи 1709—10 Карлом XII (понад 300 тис. рейхсталерів). Дорогою до Стокгольма в серед. 1716 В. зупинився в Гамбурзі, де розгорнув активну дип. діяльність, спрямовану на залучення Англії до антирос. союзу. За наказом Петра І 12.10.1716 цар. резидент у Гамбурзі О. Рум'янцев заарештував В. і, незважаючи на протести уряду Гамбурга та спільні дип. демарші урядів Австрії, Франції та Швеції, утримував бранця на тер. рос. посольства. 5.12.1716 В. перевезено до Росії. Після допитів і тривалого утримування в казематах Петропавлівської фортеці наприк. 1723 В. відправлено на довічне заслання до Якутська. Незважаючи на наполегливі домагання дружини Анни, що походила з відомого козац. роду Мировичів, та сина Станіслава, які прагнули за посередництва Швеції добитися амністії засудженого, а також повернути конфісковані родинні маєтки в Україні, В. залишився на засланні, де й помер бл. 1741.

Швед. королів. родина й уряд Швеції постійно допомагали дружині В. Анні. По смерті чоловіка вона одержала замок Тіннельсе у Швеції і значну грошову підтримку.

Літ.: Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. СПб., 1885; Єнсен А. Родина Войнаровських в Швеції. ЗНТШ, 1908, т. 92, кн. 6; Борщак І. Арешт Войнаровського. ЗНТШ, 1925, т. 138–140; Борщак І. Войнаровський. Львів, 1939; Krupnytskyi B. Hetman Mazepa... Leipzig, 1942; Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа.. Нью-Йорк — Париж — Торонто, 1960; Винар Л. Андрій Войнаровський. Мюнхен — Клівленд, 1962; Субтельний О. Мазепинці.. К., 1994.

В. М. Горобець

«Ясеньчик». Герб Мокієвських (роду, з якого походила Марина Мазепа).

Карл XII, король шведський. З гравюри 1717 р.

Волко́вський Петро, чернече ім'я Афанасій — див. *Вольховський* Петро, чернече ім'я Афанасій.

Володи́мир (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. Родом з Волощини. 1750—62 навчався в КМА. По закінченні повного акад. курсу залишився в Україні. Працював у різних

регіонах домашнім учителем. 1773—75 — викладач лат. і франц. мов Ворон. семінарії.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 2040, арк. 21.

З. І. Хижняк

Волостко́вський Василь, чернече ім'я Варнава (1670, м. н. невід.—8.10.1730, м. Холмогори, тепер Архангельської обл., РФ) — викладач, засновник Холмогорської школи, архієпископ Холмогорський і Важеський. Походив зі шляхет. укр. родини, яка володіла маєтками між Львовом і Перемишлем, під Новим і Старим Самбором. Вищу освіту здобув у КМА. По закінченні приватно «утримував у шкільному навчанні чиновних людей по десяти, дванадцяти і більше на рік протягом семи років». 1705 В. забрано до Моск. слов.-грек.-лат. академії на посаду викладача і проповідника. З 24.08.1712 — архієп. Холмогорський і Важеський. З його появою «на север хлынули воспитанники Киевской и Московской академий». У покоях В. запанували лат., польс. та укр. мови, відчувалася «общая атмосфера южнорусского [українського — *авт.*] образования». 1714 заснував при Миколаївському Карельському м-рі школу, продовживши справу протоієрея І. *Рогачевського*, теж вихованця КМА. 1723 заснував школу в Холмогорах, розмістивши її в своєму будинку. 1724, коли кількість учнів першого року навчання подвоїлась і досягла 39, він звів для школи нову будівлю. Піклувався про її утримання, збирав «деятельно» призначену «за регламентом» частину хлібного податку: з м-рів — двадцяту, а з церков — тридцяту. Навчали в школі вихованці КМА й Моск. слов.-грек.-лат. академії. Серед перших — Лаврентій Волох та І. Каргопольський. Після звільнення останнього у школі викладав навіть архієп. Архангельський і Холмогорський Г. *Концевич* зі своїм братом І. *Концевичем* (обидва могилянці). У школі викладали граматику, слов., лат. й грец. мови. 1730 було 59 учнів. Варсонофій, ігумен Соловецького Спаського м-ря, згодом архієп. Архангельський і Холмогорський, дивувався: «Чего ради такая не по здешней скудной епархии школа построена..?» У Холмогор. школі В. навчався М. *Ломоносов*.

В. користувався авторитетом як церк. діяч: 15.06.1718 разом із митрополитом Рязанським і Муромським С. *Яворським* і архієп. Псковським, Ізборським і Нарвським Т. *Прокоповичем* підписав негативну відповідь від усієї рос. правосл. церкви сорбонським богословам з приводу умов об'єднання правосл. і катол. церков. В. зібрав вел. б-ку (734 книги), доля якої невідома. Похований у Холмогор. Спасо-Преображенському соборі.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Рункевич С. Г. Архиереи петровской эпохи.., в. 1. СПб, 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Волхо́вський Іван Степанович (1737, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — протопоп. Походив з дрібношляхет. роду Волковичів (згодом — Волковських, Волховських, Вольховських), які мешкали у XIV—XVII ст., в т. зв. Заушші на Київщині (за річкою Уша [Уж] біля Овруча), а після Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. розселилися на Лівобережжі, зокрема у Черніг. та Полтав. полках. В.— син Степана Волховського, ніжин. протопопа з 1727 по 1761, настоятеля Миколаївського «мурованого» собору, спорудженого козаками Ніжин. полку 1668—70 замість дерев'яної церкви. Брат М. *Волховського*. Вчився у КМА до класу філософії (1761). 1761 висвячений на диякона і направлений на служіння до Ніжин. Миколаївського собору. Від трав. 1762 — настоятель того ж храму замість покійного батька. Водночас його, на власне прохання, призначено ніжин. протопопом, тобто гол. священиком Ніжин. протопопії. Для молодого 25-річного «академіка» це була висока посада, бо за церк. канонами на протопопа призначали священиків не молодших за 30 років. Був одружений з дочкою борзен. протопопа Івана Дубянського (1761). Син В. Григор Волховський, капітан лейбгвардії Ізмайловського полку (з 1788 у відставці), з 1795 проживав у Ніжині, служив засідателем зем. суду, зем. справником (нач. зем. поліції), поштмейстером. З 1805 — надв. радник. З онуків В. відомий Степан Григорович Волховський (н. 1786), дійсний стат. радник, 1830—38 — черніг. віце-губернатор, 1838 — голова Черніг. казенної палати, кавалер орденів св. Станіслава, св. Володимира, св. Анни.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1–6. Чернигов, 1873–74; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Полтавщина... К., 1990.

Архіви: Приватний архів В. А. Трегубова та Н. В. Рогожиної (К.).

Н. В. Рогожина

Волхо́вський Михайло Степанович (1-ша трет. XVIII ст., полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— після 1805, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, статський радник. Син Степана Волховського, ніжин. протопопа, священика Ніжин. Миколаївського собору (1727—61). Брат І. *Волховського*. Навчався у КМА, яку закін. 1761. Від 1762 служив у Ніжин. полк. канцелярії (з 1763 — військ. товариш, з 1779 — бунчук. товариш). Разом з козац. військами брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74 під проводом ген.-фельдмаршала П. О. Рум'янцева-Задунайського, зокрема у боях під Бендерами (1769) та Акерманом (1770). 16.06.1775 перейшов на цивільну службу до Ніжина. 1782—91 — директор Ніжин. банківської канцелярії, 1791—1804 — ніжин. городничий, 1804—05 — експедитор Малорос. поштамту в

Ніжин. поштовій конторі, з 1805 — стат. радник (у відставці).

Одружений з Агафією Абрамівною Полянською. 1784 В. одержав грамоту на спадкове дворянство і зарахований з дітьми та нащадками до дворян Черніг. та Полтав. губ. Син, Петро Михайлович Волховський (н. 1784), арт. капітан, у відставці проживав у повіт. м. Пирятин Полтав. губ. та в с. Золотонішка Полтав. губ. Онуки В., діти сина Петра, породичалися в серед. XIX ст. із відомими в Україні та в Росії родами, чиї маєтки в цьому кутку Чернігівщини та Полтавщини були осередками укр. дворян. інтелігенції. Так, Микола Петрович Волховський (н. 1835) одружився з Ольгою Закревською (1841—1889), дочкою гвард. полк. у відставці Платона Олексійовича Закревського (1801—1882), з кола укр. шляхтичів — приятелів Т. Г. Шевченка. Закревські були близькими родичами Розумовських: дружина прадіда Платона Олексійовича, Йосипа Лук'яновича Закревського, козачка Ганна з с. Лемеші Козелецького пов. Черніг. губ.— це рідна сестра майбутніх графів Розумовських, Олексія та К. *Розумовського*. Серед Закревських у XIX ст. були такі відомі люди, як Микола Васильович Закревський (7.12.1808—1871), двоюрідний брат П. О. Закревського, історик, археолог, етнограф, автор фундаментальної двотомної праці «Описание Киева» (1867); Гнат Платонович Закревський (9.12.1839—9.03.1906) — відомий юрист-правознавець, таємний радник, сенатор, якого за демокр. погляди, критичні статті на адресу імпер. політики Росії 1899 звільнено з посади обер-прокурора Сенату із наданням невеличкої пенсії. Онука В. Уляна Петрівна (н. 12.03.1839), рідна сестра Миколи Петровича Волховського, одружилася зі штабс-капітаном Василем Андрійовичем Трегубовим (н. 1833), представником давнього роду рос. служилих дворян Влад. та Тульської губ., які в серед. XIX ст. з'явилися на Україні. В Луцьку, на Волині відоме ім'я їхнього сина, Андрія Васильовича Трегубова (17.03.1863—8.11.1927), стат. радника, голови Луцько-Дубенського (1901—04), голови та члена від уряду Новоград-Волинсько-Рівненського (1908), Ковельсько-Володимир-Волинського (1913) з'їздів мирових посередників. За діяльність у розвитку нар. освіти на Волині був нагороджений численними грамотами й орденами св. Станіслава II та III ст., св. Анни. За часів рад. влади репресований, помер у м. Ставрополь. Його нащадки стали киянами: син, праправнук В., Василь Андрійович Трегубов (7.07.1890—9.02.1969), інженер-будівельник, канд. техн. наук. Дочка В. А. Трегубова, Наталія Василівна, у шлюбі Рогожина (н. 2.12.1928) — канд. архітектури, онук Олексій Георгійович Рогожин (н. 22.10.1956) — канд. геогр. наук та онука Олена Рогожина, архітектор-художник (н. 31.01.1968). З полтав. гілки роду Трегубових відомий Віктор Павлович Трегубов (н. 1842), юрист, полтав. мировий суддя (1870—89), міський голова (1889—1906), почесний громадянин м. Полтава з 1906, чиїм ім'ям названо вулицю, початкову школу, на будівництво якої він офірував значні кошти.

Літ.: Антонович В. Б. О происхождении шляхетских родов... К., 1867; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1—6. Чернигов, 1873—74; Лазаревский А. И. Описание старой Малороссии, т. 2. К., 1893; Милорадович Г. А. Родословная книга..., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1908; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.

Архіви: Приватний архів В. А. Трегубова та Н. В. Рогожиної (К.).

Н. В. Рогожина

Волчане́цький Денис Васильович (1751, х. Купчин Шишацької сотні Миргородського полку, тепер с. Гоголеве Шишацького р-ну Полтавської обл.— р. см. невід., м. Ярославль, тепер РФ) — професор хірургії. Походив з родини священика. Вчився у КМА до класу риторики. Потім вступив до Моск. мед.-хірург. школи. 1772 одержав звання підлікаря, але продовжив освіту в С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі під керівництвом відомого вченого-медика Х. *Тихорського*. 1776 одержав звання лікаря і призначення до 1-го Єлисавет. батальйону, організував Єлисавет. гарнізонний госпіталь (1777) і був його першим директором. 1783 призначений лікарем Київ. полку, з 1793 очолював Київ. військ. госпіталь. 1795 знову призначений до Єлисавет. госпіталю гол. хірургом, одночасно — проф. хірургії Єлисавет. мед.-хірург. школи. Після її ліквідації працював оператором Київ. лікар. управи. 1802 призначений інспектором Яросл. лікар. управи, де залишався до кін. життя.

В.— автор наук. праць: «Про неврозу», «Про пухлини», «Про отруєння ріжками». Ним розроблена техніка операцій при гангрені нижніх кінцівок. Перу В. належить перший мед.-топографічний опис Яросл. губ.

Літ.: Плющ В. Нариси..., кн. 1-2. Мюнхен, 1970-1983.

Л. А. Пиріг

Волча́нський, чернече ім'я Ієронім (р., м. н. невід.—14.10.1754, м. Могильов, тепер Респ. Білорусь) — єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський. Навчався В. у КМА десь до 1720. Після прийняття чернечого постригу призначений ігуменом Вілен. Святодухівського м-ря Могильов. єпархії, котру очолював на той час його брат еп. Й. *Волчанський*. Після від'їзду брата до Моск. архієпископії В. 2.10.1742 висвячений на еп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського. Був ним до самої смерті. Похований у Могильов. Преображенському соборі Спаського м-ря.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви..., ч. 1. М., 1892.

З. І. Хижняк
М. Г. Лабінський

Волча́нський, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.—10.06.1745, м. Москва) — ректор

Йосиф Волчанський.
З портрета XVIII ст.

КМА, архієпископ Московський і Владимирський. Брат І. *Волчанського*. Закін. повний курс КМА (1710) і залишився в ній викладачем. 1710/11 навч. р.— викладач класу граматики. З 1715 — префект і проф. філософії. Його філос. курс «Philosophia universa doctrinam peripathethicam ad mentem principis philosophorum Aristotelis Stagyritae complectens, commentationibus scholasticis illustrata atque in alma Kijoviensi Academia orthodoxa Mohileana ingenuo auditori Roxolano extructa annis 1717 et 1718, optimo professore ac ordinario praefecto pro tunc scholarum R. Patre Josepho Wolczanski» («Загальна філософія, що охоплює перипатетичне вчення за розсудом глави філософів Арістотеля Стагірита, проілюстрована навчальними прикрасами й викладена шляхетному українському слухачеві у рідній православній Києво-Могилянській академії у 1717 і 1718 роках кращим професором та на той час ординарним префектом шкіл в[ельмиповажним] отцем Йосифом Волчанським») тепер зберігається в ІР НБУВ, свідчить про добру обізнаність у філософії античності, патристиці й схоластиці. 1721—27 — ректор КМА, викладач богослов'я та архім. Київ. Брат. м-ря. Залишив богослов. курс «Theologia Christiana orthodoxa pro diversitate materiarum in varios tractatus, tum disputationes et quaestiones divisa, in Collegio orthodoxo Kijovo-Mohileano tradita et explicata» («Православна християнська теологія»). З 1727 — архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, з 30.12.1734 — єп. Мстиславський, Оршанський і Могильовський, з 1.09.1742 — архієп. (перший) Московський і Владимирський. 1744 брав участь у виправленні слов. перекладу Біблії, що здійснювався в Москві переважно вихованцями КМА. Похований у Моск. Чудовому м-рі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982.

М. В. Андрущенко

Волча́нський Прокіп, чернече ім'я Павло (р., м. н. невід.—2.09.1783, м. Слуцьк, тепер Респ. Білорусь) — викладач, архімандрит. 1748—50 числився у реєстрах студентів класу богослов'я КМА. Разом з ін. студентами, серед яких був і Г. *Сковорода*, переписував для митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* богослов. трактат Адама Зерникава «Об исхождении Св. Духа». По закін. КМА, ймовірно, у Київ. Софійськ. м-рі прийняв чернечий постриг (після 1752). Проживав при Київ. митрополичій каф-рі. На вимогу митрополита (24.08.1754) призначити на наступний рік до КМА вчителів нижчих класів ієродиякон В. мав стати викладачем класу граматики (з 6.01.1755 замінив І. *Братановського* в класі синтаксими, з 8.04.1755 викладав також в класі інфими).

Після призначення ректором КМА М. *Максимовича* частина викладачів, у т. ч. й В., висловлювали невдоволення з цього приводу й демонстративно заявляли про своє небажання викладати в КМА. Проте на офіційний запит (28.08.1755) Т. Щербацького відповіли позитивно. 31.08.1755 В. призначено учителем класу синтаксими на 1755/56 навч. р. З 6.12.1755 — кафедр. проповідник. Під час виборів наступного ректора КМА (11—28.07.1758) схвально відгукувався про канд. на цю посаду архім. Слуцького Троїцького м-ря Д. *Нащинського*. Бл. 1760 — ігумен Київ. Кирилівського м-ря, а в лист. 1763 переведений до Слуцького Троїцького м-ря, архімандритом якого був до смерті.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 1—3. К., 1904—06.

О. Ф. Задорожна

Во́льський Іван (1787, с. Боярка Київського пов. Київського намісн., тепер смт Києво-Святошинського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — інспектор над малими півчими Київського митрополичого хору, співак. Син священика. Навчався у КМА з 6.09.1799 на казенний кошт. 1811 — студент класу філософії. Мав чудовий голос. 9.08.1812 указом Київ. Дикастерії за підписом протоієрея Д. *Сигиревича* і секретаря півчих Корольова призначено в хор митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Александровського*. Однак йому було дано суворy вказівку «в класс ходить», тобто завершити навчання в КМА.

Літ.: Акты и документы..., отд. 3, т. 2. К., 1911.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 304.

Р. М. Лякіна

Вольхо́вський (Волко́вський) Петро, чернече ім'я Афанасій I (25.02.1712, полк. м. Полтава — 15.02.1776, повіт. м. Ростов Ярославської губ., тепер райцентр Ярославської обл., РФ) — педагог, просвітник, ректор Троїце-Сергієвої семінарії, Тверської семінарії, єпископ Іверський і Кашинський, Ростовський і Ярославський. Походив з давнього укр. шляхет. роду Волховських (Волковських, Волковичів), предки яких, як і предки Барановичів, Барановських, Виговських, Володковських, Михалевичів та ін., мешкали в XIV—XVII ст. в т. зв. Заушші на Київщині за р. Уша, тепер р. Уж біля Овруча. Ці роди походили від єдиного родового кореня Ушапів. В. навчався у Харк. колегіумі, по закінченні якого залишився там викладачем. За архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* запрошено до КМА викладачем, був також проповідником. 1740 переведений з Києва до Тр.-Серг. лаври. 1745 працював проповідником у Моск.-слов.-грек.-лат. академії. Брав активну участь у створенні й становленні Тр.-Серг. семінарії. 1746 в Тр.-Серг. лаврі прийняв чернечий постриг. Запровадив у семінарії курс богослов'я. Завдяки В. семінарія набирає статусу вищого навч. закладу (академії). 1748 В. призначено викладачем богослов'я і ректором. 1749 став ще й келарем (економом) Тр.-Серг. лаври. Зразком богослов. думки В. є йо-

го курс «Summa Theologiae, salutatem fidei orthodoxae doctrinam sincere et perspicue proponens, ab improbe in eam congestis tum infidelium blasphemiis, tum haereticorum calumniis et cavillationibus vindicans, pro varietate materiae in varios tractatus dispertita, et pro studentium usui dicata, in seminario Lavrae Sacrosanctae Trinitatis caepta anno Incarnati Verbi 1751, Novembris 15» («Стислий виклад богослов'я, в якому відкрито і зрозуміло запропоноване цілюще вчення православної віри і викриваються хиби, накопичені з одного боку через злослів'я невіруючих, з іншого — через неправильні тлумачення і софістику єретиків, взяті з різноманітних сюжетів, розкиданих у різних трактатах, у семінарії Тр.-Серг. лаври року від Втілення Слова 1751, 15 листопада»). Курс складено під впливом богослов. системи Т. *Прокоповича*. В. відомий також як автор кількох Слів. Два з них опубл. в «Прибавлении к творчеству святых отцов» (1861). 1752/53 В. висвячено в сан архім. Тр.-Серг. лаври. Від 1754 — член Синоду. 23.04.1758 возведений в сан єп. Тверського і Кашинського, продовжив освіт. діяльність. 1758 відкрив семінарію в Твері. 26.05.1763 переведено єп. Ростовським і Ярославським. Тут він багато робив для освіти пастви: реорганізував Яросл. семінарію, відкрив в ній філос. та богослов. класи, увів викладання грец. та євр. мов. На власні кошти збудував церкву в Ростов. Троїцькому м-рі, на Вареницях. Похований В. у Ростов. Успенському соборі.

З представників полтав. гілки роду Волховських треба згадати Тетяну Густавівну Волховську, дружину О. Волховського. Її маєток у с. Мосівка Драбівського пов. (тепер Черкас. обл.) називали «Українським Версалем». У цьому осередку культури та мистецтва постійно збирався цвіт укр. інтелігенції. 1843—46 тут бували Т. Г. Шевченко, Є. Гребінка, Рєпніни, Лизогуби, Закревські та ін. У будинку сенатора Г. П. Закревського, родича В. (с. Березова Рудка Пирятин. пов. Полтав. губ.), була зібрана цікава картинна галерея з малюнків та портретів роботи Т. Шевченка. Відомий також Володимир Дмитрович Вольховський, офіцер Ген. штабу, ген.-майор (1798—1841) з Полтав. губ., ліцейський товариш О. С. Пушкіна, який був членом гуртка «Союз благоденства» («Союз благоденствия»), за що зісланий на Кавказ (1829—37), де 1837 став нач. штабу у головнокомандувача Окремим Кавказ. корпусом барона Г. В. Розена.

Тв.: Слово в пособии во всяком пребывании нашем и силе молитв угодников Божиих, говоренное в окончания путешествия императрицы Елизаветы Петровны в Троицкой лавре, ректором оныя, Іеромонахом Афанасіем Волховским. М., 1749.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр... СПб., 1872; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905; Павловский И. Ф. К истории Полтавского дворянства..., в. 2. Полтава, 1907; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Вересаев В. В. Спутники Пушкина, в. 1. М., 1934; Шевченко Тарас Григорович. Повне зібр. тв., т. 7, кн. 2. К., 1961; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.

Н. В. Рогожина
В. О. Андрушко

Вольхо́вський Петро Павлович, чернече ім'я Афанасій II (бл.1741, полк. м. Полтава — 1.01.1801, там само) — єпископ Староруський, Могильовський і Полоцький. Походив з давньоукр. бояр. роду Вел. князівства Лит. Н. в родині полтав. протоієрея Павла Вольховського. Освіту дістав завдяки дядькові П. *Вольховському*, котрий 1758 взяв його до себе і навчав у Твер. семінарії. Разом з дядьком В. переїхав до Ярославля, де продовжив навчання в Яросл. школі, потім — у Харк. колеґіумі. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1765. З того ж року — священик Полтав. Миколаївської церкви (перша, не збереглася). Після смерті дружини 1.10.1769 прийняв чернечий постриг під ім'ям Афанасій (на честь свого дух. отця і дядька) у Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі, де служив намісником. 1770 за власним бажанням перейшов до Черніг. Спасо-Преображенського собору, де 1770—75 проходив різні послухи. 1766 — забрано до Росії: з 1776 — ігумен Новгор. Кирилового м-ря Новгор. пов., з 1781 — намісник Ол.-Нев. лаври, з 1783 — архім. й настоятель Отенаського, згодом В'яжицького Миколаївського м-рів, 1785 — архім. Новгор. Юріївського м-ря. Від 30.06.1788 висвячено на єп. Староруського і вікарія Новгородського. Від 5.03.1795 — єп. Могильовський і Полоцький. Кавалер ордена св. Анни I ст. Автор «Окружной грамоты пастве» (М., 1795). Прагнучи останні роки життя провести на батьківщині, В. неодноразово подавав прохання про звільнення з усіх посад і про повернення на спочинок в Україну. 27.08.1797 звільнений на спочинок до Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря. Помер у Полтаві, в домі свого швагера, священика Миколаївської церкви Іоана Симоновського. Похований у соборному храмі Полтав. Хрестовоздвиженського м-ря. Мощі його виявилися нетлінними, і домовину 1885 встановлено на спеціальному підвищенні біля входу до усипальниці.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр... СПб., 1872; Геннади Г. Н. Справочный словарь..., т. 1. Берлин, 1876; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Полтавщина... К., 1990; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1999; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.

В. Н. Жук
Н. В. Рогожина

Афанасій Вольховський
З портрета XVIII ст.

Воля́нський Іван, чернече ім'я Іполит (1719, м. Золочів Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Походив з міщан. сім'ї. З 1740 навчав-

ся в КМА. Пройшов повний курс. Після закін. 1747 служив послушником у Київ. Софійськ. м-рі. 2.06.1749 звернувся до архім. КПЛ з проханням, у якому «непременное возимел желаніе сподобиться чина монашескаго в Святой Киево-Печерской Лавре». До прохання В. додав свідоцтво про навчання в КМА за підписом префекта В. *Лящевського*, який свідчив, що вказаний студент «во время обученія своего во всяком добропорядочном, честном, постоянном обхожденіи находился и никакого по себе подозренія не показал» і, крім цього, свідоцтво про виконання послушенств в Софійськ. м-рі від 1747 до груд. 1748. Бажання В. було задоволене. 4.01.1749 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Л. *Білоусовича*.

Літ. Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн.1–2.

Архіви. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 258зв., спр. 16, арк. 393–394

С. Р. Кагамлик

Воля́нський, чернече ім'я Йосип (1696, м. Золочів Руського воевод. тепер райцентр Львівської обл.— 28.04.1738, м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з міщан. сім'ї. Навчався у КМА. По закінченні навчання вступив до КПЛ, де 1722 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1723 В. висвячено на ієродиякона архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським І. *Жураківським*. Ймовірно, В. викладав у Черніг. колеґіумі.

Літ. Титов Ф И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн.1–2.

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп 1 черн., спр. 98зв.–99.

С. Р. Кагамлик

Воля́нський Федір, чернече ім'я Теофан (1699, м. Золочів Руського воевод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з міщан. родини. Пройшов повний курс наук у КМА. Навчаючись на останньому, богослов. курсі, був писарем Старшої студ. конґреґації (Congregatio major, 1725). По закін. навчання вступив до КПЛ, де 1731 прийняв чернечий постриг. 1732 В. висвячено на ієродиякона архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським*. 1735 був серед братії Дальніх печер КПЛ.

Літ. Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн.1–2.

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1, черн., спр. 2, арк. 22, спр. 4, арк. 99–100.

С. Р. Кагамлик

Ворони́чівна-Дани́лова Голубова Петронелла (р. н. невід., м. Київ — після 1656, м. Київ) — добродійниця КМА. Походила, вірогідно, з укр. шляхет. роду Вороничів, представники якого посідали високі посади в земському самоврядуванні Київ. воевод. Зокрема, київським земським писарем 1608—13 був Василь Воронич (про якого писав у своєму «Літописці» П. *Могила*), 1630—39 — Філон Воронич. Данило Голуб, з яким була одружена В.-Д. Г., походив з того ж роду, що й козац. гетьман Оліфер Голуб та канів. реєстровий полк. Юрій Голуб (1622—23). У «Літописці» Й. *Єрлич* подає відомості про те, що 1650 Данило Голуб убитий у своєму дворі біля Домініканського м-ря в Києві. В.-Д. Г. згадується вже як черниця Київ. Вознесенського м-ря, який приймав у свої стіни жінок знатного походження.

1656 надала КМА й Київ. Брат. м-рю «пляц вороничівський на Подолі на вічні часи».

Літ. Jerlicz J. Latopisiec albo kroniczka.., t. 1–2. Warszawa, 1853; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980; Яковенко Н. М. Українська шляхта .. К.,1993.

З. І. Хижняк

Воронківський, чернече ім'я Іаков (1726, сот. м-ко Вороніж Ніжинського полку, тепер Шосткинського р-ну Сумської обл.—1774, м. Київ) — письменник, кафедральний писар, ігумен. Походив із родини священика м. Вороніж. Закін. повний курс КМА. 1754 прийняв чернечий постриг в Київ. Софійськ. кафедр. м-рі. Був реґентом єпарх. канцелярії, писарем Київ. консисторії (його зауваження до Академ. інструкції 1762 зроблені вже в цьому званні). Згодом — кафедр. писар митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. *Могилянського*, з 1767 висвячений на ігумена Київ. Видубицького м-ря. Саме В. розпочав «Краткое описание» цього м-ря. Проф. С. Т. Голубєв назвав В. «выдающимся любителем киевской и вообще западно-русской [укр. — *авт.*] старины, недостаточно оцененным писателем XVIII в.». Помер від сухот.

Літ.: Левицкий О. Переписка с Запорожьем. ЧИОНЛ, 1905, кн. 18, в. 3–4; Голубев С. Т. Старый корпус Киевской академии (Мазепин)... К., 1913. [Примеч. № 14].

З. І. Хижняк

Воскобо́йников Іван Данилович (бл. 1745, сот. м-ко Лохвиця Лубенського полку, тепер місто, райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — архіваріус Київської консисторії. Син козака. Навчався в КМА (1755—69) «от самых низших классов до богословія», яке вивчав півтора року. У лист. 1772 звернувся до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Г. *Кременецького* з проханням видати йому атестат, оскільки бажав «быть в чине архивном» при Київ. консисторії. Прохання було задоволене.

Архіви. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 184.

Р. М. Лякіна

Воскобо́йников, чернече ім'я Іоїль (1742, м. н. невід.— 11.09.1816, м. Київ) — бібліотекар, проповідник, архімандрит. Навчався у КМА, по закін. якої 1776 прийняв чернечий постриг у КПЛ і був висвячений на ієродиякона. У жовт. 1776, у зв'язку з від'їздом до С.-Петербурґа в монаст. справах члена Дух. собору КПЛ Т. *Шиянова-Чернявського*, який завідував монаст. б-кою, останню дору-

чили В., зобов'язавши його належним чином її впорядкувати. Йому надали в допомогу ще двох ієродияконів: Платона та Азарію. У січ. 1785 В. у сані ієромонаха призначено скарбником КПЛ. Крім того, виконував обов'язки проповідника. У лют. 1786 за сумлінне виконання обов'язків В. дістав звання соборного ієромонаха. При цьому зазначалося, що «казначей Иоиль трудился и ныне трудится с похвалою в пропов'ѣди Слова Божія и других послушаніях». 10.04.1812 висвячено на архім. Київ. Видубицького м-ря, одночасно значився намісником КПЛ. 20.08.1815 указом Синоду В. звільнено від управління Видубицьким м-рем; жив у КПЛ.

За дух. заповітом В. 150 голл. червінців мало відійти КПЛ «в церковний оклад» і 50 — Видубицькому м-рю, речі та книги в кількості 42 примірників належало передати за реєстром Видубицькому м-рю і КПЛ, а також небожу — губ. секретарю Адаму Курилу (16 книг, частина речей і 100 руб.); 200 руб.— жебракам. Стосовно родичів В., крім вищезгаданого небожа, у заповіті значилося: «сродников же моих от всего сего моего именія вовсе отдаляю, и сим моим духовным завещаніем весма иметь запрещаю, наследія в имені моем никакого по смерти моей не искати, а духовной власти о сем нимало безпокоить не дерзати».

Літ.: ЕУ, т. 1. Львів, 1993.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 289, арк. 1–85; спр. 371, арк. 1–16; спр. 378, арк. 1–23.

С. Р. Кагамлик

Врублéвський Йосип, чернече ім'я Іоїль (1709, с. Вороб'ївка Варвинської сотні Прилуцького полку, тепер Чернігівської обл.— 21.06.1744, м. Пекін, тепер КНР) — викладач, член православної духовної місії у Пекіні. Походив з купецької родини. Закін. КМА. 1727 вивчав філософію. 1738 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі, де й проживав. 1740/41 навч. р.— учитель класу аналогії КМА. 1742 призначений до місії рос. правосл. церкви у Пекіні. Очолювати цю групу мав намісник Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря Г. *Линцевський*. На деякий час це призначення було замінено посадою вчителя синтаксими Моск. слов.-грек-лат. академії (1742—43). На поч. 1743 вирушив до Пекіна, де незабаром і помер.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Адоратский Н. Православная миссия в Китае.., в.1–2. Казань, 1887; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2, т. 2, 5. К., 1904–05, 1908.

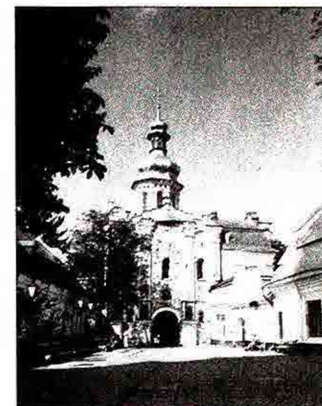
М. В. Андрущенко

Вуяхéвич (Вояхéвич, Вуяхóвич)-**Височúнський** Михайло Васильович, чернече ім'я Мелетій (бл. 1630, м. н. невід.—6.02.1697, м. Київ) — генеральний суддя, наказний гетьман, архімандрит КПЛ. О. Лазаревський вважав його «правобережним шляхтичем», що підтверджує материне прізвище (В. по матері — Височинський, можливо — із зх.-укр. земель). Г. А. Милорадович стверджував, що В. був родом з м. Козелець на Чернігівщині, цю версію підтримував і О. Оглоблин, припускаючи, що він вийшов із сім'ї священика. В роду В. було чимало дух. осіб. Його мати була «старицею» в одному з київ. м-рів. Дядько В., ієром. Рафаїл Вуяхевич, 1647 входив до складу Дух. собору КПЛ.

Закінчивши курс навчання в КМА, В. кілька років служив у КПЛ писарем. На той час одним з впливових лавр. соборних старців був згаданий Р. Вуяхевич. Пізніше, 4.01.1691, «отци Печерскіе» в листі до гетьмана І. *Мазепи* згадували, що В. «от юности своея в ней [КПЛ — *авт.*] на значних писарских трудах, а ще и в мірском чину немало лѣт полезно ей послужил... всякое благод'ѣяніе той же обители святой Печерской, яко свойственній ея поборник и ревнитель... всеусердно творил».

У трав. 1661 В. залишив КПЛ й став ген. писарем при наказ. гетьмані Якимові Сомкові. Обіймаючи цю важливу посаду, В., фактично керував усією зовн. політикою, виявивши неабиякі дип. здібності, і мав значний вплив на уряд. справи. Зокрема, на поч. 1663 він провадив переговори з посланцем моск. уряду С. А. Ладиженським, того ж року очолив посольство до кн. Г. Ромодановського з проханням допомоги проти Ю. *Хмельницького*. Проте на цьому етапі політ. кар'єра В. обривається. 1663, після падіння Сомка, його відправлено до Москви, а звідти заслано до Сибіру. Лише в кін. 1667, завдяки клопотанню гетьмана П. *Дорошенка*, В. вертається в Україну й продовжує держ.-політ. діяльність: восени 1668 стає ген. писарем П. Дорошенка, керує дип. справами. Після Андрусівського перемир'я (1667) очолив 1670 укр. делеґацію на комісії в Острозі, де вирішувалося питання про поновлення Гадяцького договору 1658. Їздив на переговори до Туреччини (1672, 1675) й до Пруссії (1671), виконував й ін. доручення, зокрема, 1668 значився військ. старшиною у Гадячі. На впливову роль В. в уряді Дорошенка вказував 1675 управитель Ген. військ. канцелярії за І. *Самойловича* Василь Кочубей: «...в самом Чигирине ни полковника, ни обознаго и от менших казаков нет ему [Дорошенкові — *авт.*] желателнаго, кроме братіи его да писаря и судьи, которые во всём по нем говорят».

Зі зреченням гетьмана П. Дорошенка (1676) закінчився найбільш яскравий період держ. діяльності В. Склавши обов'язки ген. писаря, він у званні значк. товариша зайнявся госп. справами у своєму маєтку на Лівобережжі. Однак 1678 новий гетьман І. Самойлович направив його в Остер «для пріему тамошнего города» від моск. воєводи. Від 1679 В.— член Ген. військ. суду, 1683 — ген. суддя. 1687 брав участь у змові прихильників Дорошенка проти Самойловича. Новий гетьман І. Мазепа надав В. універсал на сс. Буромка і Шиловичі в Прилуцьк. полку, а на час поїздки до Москви (1689) залишив його на-

Троїцька Надбрамна церква Києво-Печерської лаври. XII ст. Сучасне фото

Мелетій Вуяхевич. З портрета XVIII ст.

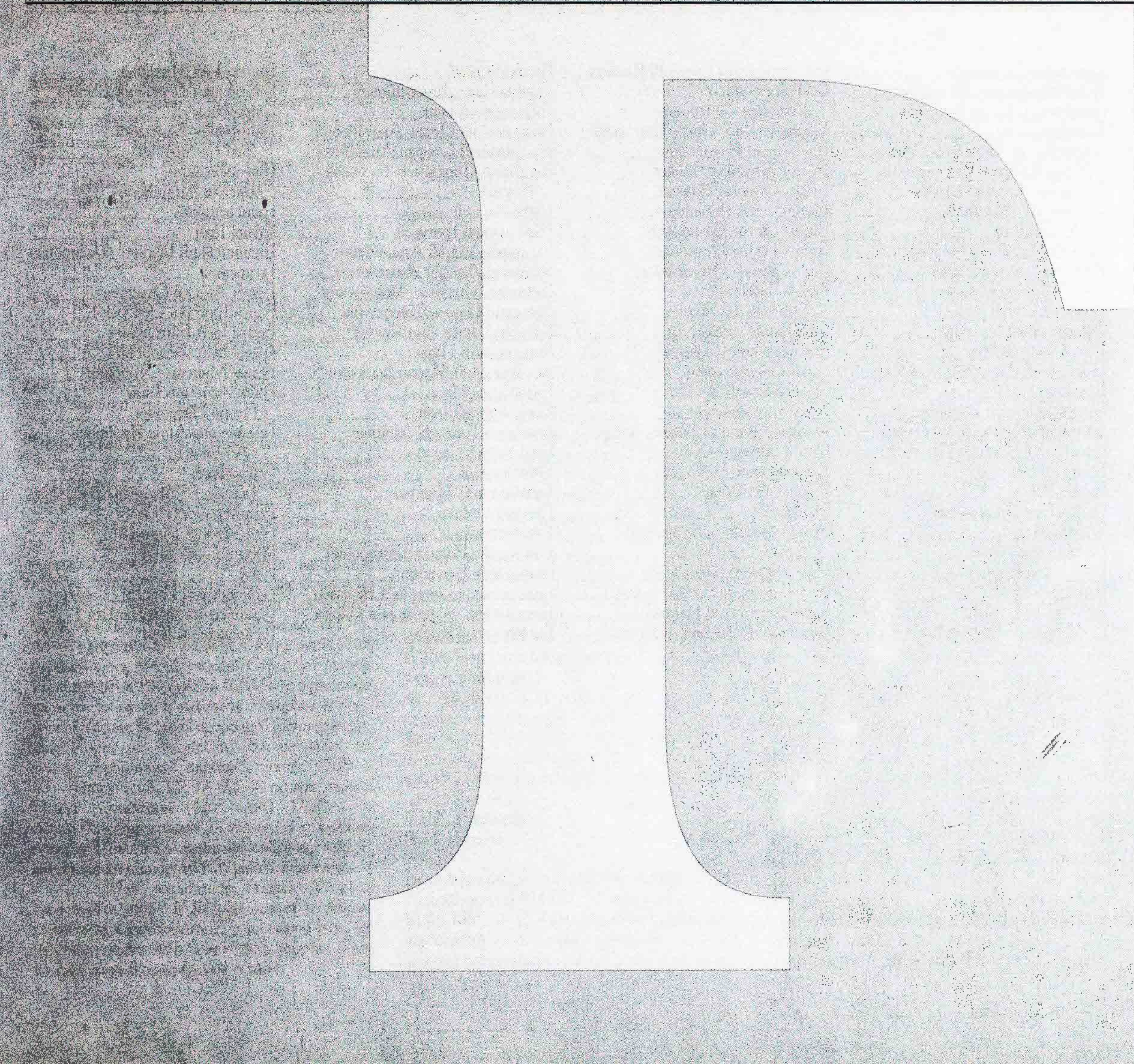
каз. гетьманом. На поч. 1690 В. перебував у Москві як посол Мазепи, де отримав з нагоди народження царевича Олексія Петровича звання стольника. 16.11.1690 В. за дорученням гетьмана разом з полк. черніг. Я. *Лизогубом* прибув на вибори архім. КПЛ. При цьому братія КПЛ, відкинувши трьох своїх кандидатів — намісника КПЛ ієром. Паїсія, архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря Т. *Углицького* та ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря Й. *Кроковського*, одноголосно обрала архімандритом В., цілком світ. особу. Це було вперше в історії КПЛ. Обрання В. неґативно сприйняв патріарх Московський Адріан. Вказуючи на похилий вік і світ. стан новообраного архімандрита, він відмовився дати згоду на його посвяту в сан. Проте І. Мазепа і вище київ. духовенство писали п. Адріану, що В. «по своей старости и немощам» не може прибути в Москву, і тому краще йому прийняти посвяту в Києві. Патріарх змушений був поступитися і погодився на явне порушення ієрархічних законів: «...ради вашего прошенія и трудности в пути, ради времени непогодственнаго, старости лѣт его, попустихом ныне тому быти и послахом нашу грамоту к преосвященному Варлааму [*Ясинському — авт.*], митрополиту кіѣвскому, с благословеніем: да избраннаго мужа іеромонаха Мелетія в обитель святую посвятит в архимандриты и произведет на степень достоинства того. В предшедшая же времена тако творити весьма не повелѣваем и запрещаем...» Упродовж короткого часу В. пройшов у КПЛ всі ступені чернецтва й священства, необхідні для висвячення на архімандрита, і 9.12.1691 прийняв посвяту від митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. Ясинського. Однак ставлену грамоту від п. Адріана В. отримав тільки в лют. 1693.

Займаючи упродовж 1690—97 посаду архім. КПЛ, В. відремонтував Успенський собор, а також опікувався Лавр. друкарнею, надаючи на видавничі справи власні кошти. Користуючись підтримкою гетьмана І. Мазепи й митрополита В. Ясинського, відкрито обстоював незалежність КПЛ у видавничій діяльності. Так, 1692 без погодження з патріархом було надруковано Літургію, в передмові до якої КПЛ «забула» зазначити імена моск. царів, на що п. Адріан зазначив: «А тако бы неподобало творити... книги издаются, еже весма непристойно и дерзновенно». В. знову просив патріарха друкувати книги в КПЛ без попереднього розгляду в Москві, однак згоди не домігся. За участю і допомогою В. КПЛ підготувала й видала низку великих, розкішно оформлених книг: «Апостол» (1695), «Євангеліє напрестольне» (1697), «Четьї Мінеї» Д. *Туптала (Ростовського)* (2-га чв. 1695) та ін. (всього 18 видань).

Перед смертю В. заповів КПЛ свої маєтки: сс. Жукин, Буромка, Шиловичі й двір у Києві. За докум. лавр. фонду кін. XVIII ст. в Успенському соборі КПЛ певний час висів портрет В. з зображенням його родового герба.

Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры... К., 1826; Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования, кн. 6. СПб., 1868; Акты... ЮЗР, т. 5 (1659–65), т. 7 (1657–63), т. 12 (1675–76). СПб., 1867, 1872, 1882; Лазаревский А. И. Описание Старой Малороссии.., т. 3. К., 1902; Архив... ЮЗР, ч. 1, т. 5, ч. 3, т. 4. К., 1872, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1, Казань, 1914; Титов Ф. И. Киево-Печерская Лавра... К., 1918; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры..., т. 1. К., 1918; Оглоблин О. П. До історії Руїни. ЗІФВ УАН, 1928, кн. 16.
Архіви: ЦДІАК України, ф.128, оп. 2 черн., спр. 65, арк. 1–13

С. Р. Кагамлик

Гаванський Андрій
Гавришев Кирило Григорович
Гаєвський Григорій Іванович
Гаєвський Іван
Галеновський Яків Андрійович
Галецький Петро Семенович
Галецький Семен Якович
Галинський Афанасій
Галицький Іван
Гамалія Михайло Леонтійович
Гамалія Платон Якович
Гамалія Семен Іванович
Гамалія Стефан
Гармократний Омелян
Гедарульський Іван
Геневський Андрій Григорович
Германовський
Герцик Григорій Павлович
Гиновський Григорій Павлович
Гиновський Олексій Павлович
Гирич Пилип
Гирчич Федір
Глєбов Іван Федорович
Глинський
Глоба Іван Якович
Гловацький Василь
Гловацький Гнат
Гловацький Стефан
Гловачевський Кирило Іванович
Глядиковський Григорій Якович
Глядиковський
Михайло Семенович
Глядиковський Петро Григорович
Гнідич Іван Романович
Гнідич Михайло Якович
Гнідич Онисим Якович
Гнідич Осип Романович
Гнідич Петро Осипович
Гнідич Петро Петрович
Гнідич Роман Онисимович
Гоголь-Яновський
Афанасій Дем'янович
Гогоцький Сильвестр
Голеневський (Голень)
Іван Кіндратович
Голенковський Василь
Голенковський Стефан
Голіцин Дмитро Михайлович
Голованівський Яків
Голованський Григорій
Головатий Антін
Головчич
Голодович-Острополський
Павло
Голосницький Феодосій
Голуб Григорій Євстахійович
Голуб Костянтин Іванович
Голубничий Зиновій Петрович
Горбачевський
Горголі Сава Дементійович
Гординський Іван
Гординський Петро Андрійович
Гординський Стефан Андрійович
Гордієнко (Гордієнко-Головко)
Кость
Горка Андрій
Горковський Григорій
Горленко Андрій Андрійович
Горленко Андрій Дмитрович
Горленко Михайло Андрійович
Горленко Павло Дмитрович
Горленко Яким Андрійович
Городецький Петро
Гороховський Марко Іванович
Гортинський Іван
Грабовецький Іван
Граб'янка Григорій Іванович
Грамацький Павло
Грембецький
Грембецький Микола
Гречина Степан
Грибовський
Григорович Василь Григорович
Григорович Венедикт
Григорович, чернече ім'я Веніамін,
Григорович, чернече ім'я Іларіон
Григорович Кіндрат
Григорович Михайло
Григорович-Барський Василь
Григорович
Григорович-Барський
Іван Григорович
Григоровський
Василь Андрійович
Гриневецький
Груша Іван
Грушинський Гаврило Федорович
Гугуревич
Гудим Андрій Осипович
Гудим Григорій Осипович
Гудим Іван Григорович
Гудим Іван Федорович
Гудим Максим Осипович
Гулак-Артемовський
Петро Петрович
Гулевичівна Анна Янушівна
(Лозчина)
Гулевичівна
Галшка (Єлизавета) Василівна
Гуляницький Гаврило
Гуляницький Григорій
Гуляницький Іван
Гурій
Гурковський Ґеоргій Іванович
Гурковський Іван Якович
Гусаровський Іван

Гава́нський Андрій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у Черніг. колеґіумі. Завершив освіту в КМА. Повернувшись до Чернігова, прийняв чернечий постриг. 1743/44 навч. р. викладав у класах синтаксими й граматики Черніг. колеґіуму, з 1745 — проф. піїтики.

Літ.: Лилеев М. И. Описание рукописей... СПб., 1880; Акты и документы... отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

Гаври́шев Кирило Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — вчитель. Навчався у КМА. Ще під час навчання був домашнім учителем у дітей Я. *Сулими*.

Літ.: Сулимовский архив... К., 1884.

Л. І. Горенко-Баранівська

Гає́вський Григорій Іванович (бл. 1710, м. н. невід.— після 1773, м. см. невід.) — осавул Стародубського полку. Син решетилівського сотника І. *Гаєвського*. Жив біля Новгорода-Сіверського. Навчався у КМА (1720-ті рр.). 1727 — значився у списках студентів класу поетики. Служив при Полтав. полк. канцелярії (1733—37). 1737 був «на лінії», протягом всієї зими стеріг «магазин» (склад) в Царичанці. Брав участь у Крим. поході як писар. 1737—48 — канцелярист Ген. військ. канцелярії. 1748 отримав посаду суд. писаря Стародуб. полку. Приступаючи до служби, 6.10.1748 присягнув на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні* в Глух. церкві Василя Великого, про що свідчив священик Корнелій Афанасіїв. Зарахований до значк. товаришів Стародуб. полку. 1760—63 — хорунжий, 1764—73 — осавул, змінив Павла Лобисевича (1757—64). 1767 — у складі делегації козаків до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії, які вимагали відновити в Україні гетьманство.

Мав молодшого брата Федора Гаєвського, який 1738 звільнився з військ. служби за клопотанням Г. у зв'язку з тим, що їхні батьки загинули, а все господарство й дім пограбували й зруйнували татари.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии... т. 1. К., 1888; Сб. ИРИО, т. 68. СПб., 1889; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Лятошинський М. В. Історичний нарис... В кн.: Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 63—98, арк. 12, спр. 9024; ф. 248, оп. 1, спр. 1, арк. 20.

Ю. Г. Ґаєцький

Р. М. Лякіна

Гає́вський Іван (кін. XVII ст., м. н. невід.— лют. 1736, урочище Мишурин Ріг, тепер в межах с. Мишурин Ріг Верхньодніпровського р-ну Дніпропетровської обл.) — сотник Решетилівської сотні. Навчався у КМА за часів гетьмана І. *Мазепи*, працював у Полтав. полк. канцелярії. Ще до призначення сотником бував у багатьох походах і битвах: 1709 — під Полтавою, 1711 — під Кам'яним Затоном, разом з ін. козаками будував Ладозький канал. 19.10.1722 Г. призначено сотником Решетилівської сотні Полтав. полку. 1724—27 служив у Низовому корпусі та в Дербенті. 1731 «по тривожным ведомостям от стороны Крымской» сторожував переправи на рр. Оріль та Дніпро, 1733 пильнував прикорд. лінію над р. Ташлик, а 1735 — над Білозіркою. У лют. 1736 вбитий при Мишуриному Розі на Дніпрі у битві з татарами.

Літ.: Лятошинський М. В. Історичний нарис. В кн.: Історико-географічний збірник, т. 3. К., 1929; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 63-98, арк. 12, спр. 9024.

Ю. Г. Ґаєцький

Р. М. Лякіна

Галено́вський (Галинко́вський) Яків Андрійович (6.10.1777, Прилуцький полк — 16.06.1815, м. С.-Петербурґ) — військовий, державний службовець, письменник. Походив зі старовинного козац. роду. Син останнього прилуцьк. полк. писаря (в майбутньому надв. радника) Андрія Федоровича Галинковського та його дружини Матрони Юріївни. Вдома навчався з учителями, випускниками КМА, 1785—87 — у КМА, потім у приватних пансіонах Прилук і Переяслава. Завершив освіту в Моск. універс. шляхет. пансіоні. Військ. службу розпочав 1790 у лейб-гвард. кінному полку єфрейт-капралом (служба була фіктивною). З 15.04.1797 служив у кавалергардському ескадроні. 9.11.1797 з розформуванням ескадронів випущений естандарт-юнкером в кирасирський 2-й Катериносл. полк ген.-фельдмаршала гр. М. І. Салтикова. 2.10.1798 за власним проханням звільнений з військ. служби. Займав різні чиновницькі посади. У берез. 1799 зарахований у чині губ. реєстратора до Межової канцелярії. З 4.12.1800 Г. — колез. реєстратор Гол. соляної контори. З серп. 1801 жив у С.-Петербурзі, де працював у канцелярії гол. директора пошт Д. *Трощинського*. Тоді ж став колез. секретарем, а 1804 — колез. асесором. З 1805 — письмоводитель канцелярії Держ. ради, з 1808 — смотритель уч-щ Лужського пов. С.-Петерб. губ. зі збереженням попередніх місць роботи. 1809 дістав чин надв. радника, 1811 нагороджений орденом св. Володимира IV ст. З 1813 — столоначальник Провіантського деп. Військ. м-ва.

Яків Галенковський
З мініатюри поч. XIX ст.

Літ. діяльність розпочав як шанувальник Л. Стерна та М. М. Карамзіна. 1797 написав роман «Глафира, или Прекрасная валдайка» на взірець англ. сентиментальних романів, який повністю виданий не був. У збірці «Утренник прекрасного пола» (М., 1807) Г. надрукував лише уривок з нього під назвою «Сидония, или Невинное вероломство». У романі «Часы задумчивости» (1799, ч. 1—2) детально описані переживання героя — «второго злополучного Вертера». Вирішальним для Г. виявилось зближення з рос. «Дружнім літ. т-вом» («Дружеское литературное общество»), зокрема з І. П. Тургенєвим, В. А. Жуковським, А. Ф. Мерзля-

ковим, А. С. Кайсаровим та ін. У берез. 1801 Г. виступив з «Одой... Александру І» (не вид.). В С.-Петербурзі видавав журнал «Корифей, или Ключ литературы» (1802—07), фактично енциклопедію з теорії л-ри. Кожен випуск присвячувався окремому жанрові і мав ім'я відповідної музи. Журнал критично оцінював творчість М. М. Карамзіна, Я. Б. Княжніна, О. П. Сумарокова, М. М. Хераскова, проте з розумінням ставився до М. І. Новикова, Ф. *Еміна*, В. І. Майкова. У 1804 Г. зблизився з Г. Р. Державіним, одружившись з його родичкою Марією Бастідон. Співпрацював з Г. Державіним над його пізніми літ.-теорет. працями, а також перебував членом літ. т-ва «Бесіди шанувальників рос. слова» («Беседы любителей русского слова») як його «непременный секретарь» до кін. свого життя.

1813 опублікував «Перевод первой Вергилиевой эклогии» та статтю «Рассмотрение Овидия», а 1814 — вірш. переклад з франц. «Песни дифирамбической победоносному Александру на вшествие в Париж 19 марта 1814 г.».

Тв.: Часы задумчивости.., ч. 1—2. М., 1799; Красоты Стерна, или собрание лучших политических повестей и отличнейших замечаний на жизнь, для чувствительных сердец. М., 1801; Утренник прекрасного пола, содержащий: I. Разныя занимательныя сочинения в стихах и прозе. II. Некоторыя необходимыя гражданския сведения. III. Любопытныя познания о счислении времени. IV. Белыя листы для записи на 12 месяцев. М., 1807.

Літ.: Болховитинов Е. Словарь русских светских писателей.., т. 1. М., 1845; Геннади Г. И. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Лотман Ю. М. Писатель, критик и переводчик Я. А. Галиновский. В кн.: XVIII век, сб. 4. М.—Л., 1959; РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991.

В. О. Андрушко

Гале́цький Петро Семенович (р. н. невід., сот. м-ко Погар Стародубського полку, тепер райцентр Брянської обл., РФ — 25.08.1754, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — полковник гадяцький. Походив з старовинного козац. роду. Син С. *Галецького*. 1725—27 Г. навчався в КМА. 1727 вивчав риторику та був віце-секретарем Старшої конґреґації — Congregatio Major (студ. братства). 1734—38 замінив батька на посаді стародуб. сотника (у спадок отримав 178 дворів). Брав участь у поході рос. армії на Крим (1738). Після загибелі в бою гадяцького полковника Г. *Граб'янки* за наказом маршала П. Лассі призначений на його уряд (6.07.1738).

Одружений з Катериною Василівною Лоренцовою. Ймовірно, їхній син Петро Петрович Галецький, бунчук. товариш (1754), зять ген. писаря А. Безбородька, також здобув освіту в КМА.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Мoздалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 1713, 2179.

З. І. Хижняк
В. Н. Жук

Гале́цький Семен Якович (бл. 1670, м. н. невід.—8.07.1738, Гайман-Долина, тепер с. Балки Васильківського р-ну Запорізької обл.) — генеральний бунчужний. Походив зі старовинного козац. роду. Очевидно, був сином близького до гетьмана І. *Мазепи* шляхтича, взятого в полон татарами 1697. У 1680-ті рр. навчався у КМА. Службу розпочав 1686. 1702—05 — значк. товариш, 1706 — погар. наказ. сотник Стародуб. полку, 1707—12 — осавул Стародуб. полку, 1712—22 — погар., 1722—23 — новгород-сів. сотник. Разом з наказ. гетьманом П. *Полуботком* відвозив імп. Петру І до С.-Петербурга Коломацькі статті. Тоді ж разом з гетьманом за імперат. наказом заарештований. В ув'язненні пробув до 1725. 1725—34 — сотник Стародуб. полку. 1719, 1725, 1726 обирався наказ. полковником цього ж полку. Через відсутність обозного і судді в полку йому доводилось «сверх чину» виконувати їхні обов'язки, беручи участь у комісіях з розгляду справ про спірні земельні наділи жителів полків тощо. І лише 3.10.1726 за наказом імп-ці Катерини І учинили «ему облегчение». З 1734 — ген. бунчужний. Одружений з онукою погар. сотника Феодорою Яківною Ширай. Під час походу рос. армії в Крим (1738) був ген. осавулом під командуванням маршала П. Лассі. Вбитий в Гайман-Долині.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1, К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 489, 489-а, б, 1713, 2179.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Галі́нський Афанасій, чернече ім'я Авксентій (1782, м-ко Обухів Київського намісн., тепер райцентр Київської обл.—10.04.1844, м. Київ) — архімандрит, ректор Воронезької семінарії. Походив з родини протоієрея. З 1789 навчався у КМА. Виділявся відмінними успіхами, здібностями й особливо «благонравієм». Його старанність не залишилася поза увагою акад. керівництва. Ще студентом-богословом Г. призначено вчителем 2-го рос. класу КМА (14.09.1803). Закінчивши повний курс, залишився в КМА, присвятивши себе викладацькій роботі. Був учителем грец. мови у нижчому грамат. класі (до 1805), рос. та лат. граматики, арифметики, історії й географії. У серед. 1809/10 навч. р. переведено викладачем лат. граматики до серед. грамат. класу, а через рік — до вищого грамат., серед. арифм., другого істор. й геогр. класів. Досить рано виявив прагнення до чернечого життя. Двічі (1805, 1812) митрополит Київський, Галицький та всієї Малої Росії С. *Александровський* відмовляв йому «через недостатні літа». І лише після

наполегливих прохань Г. отримав дозвіл прийняти чернечий постриг у КПЛ (14.02.1814). Наступного дня С. Александровський висвятив його у ієродиякони, а 22.02.1814 — в ієромонахи. 14.12.1814 зарахований до соборних ієромонахів КПЛ. З 1814 — проф. риторики КМА. Крім того, займав посаду комісара, тобто завідувача госп. справами КМА, а з 16.03.1815 — член її правління. З відкриттям КДА С. Александровський, зважаючи на багаторічну бездоганну роботу Г., рекомендував його викладачем, але Синод призначив Г. до Ворон. семінарії на посаду інспектора та проф. богослов'я. З 1819 Г.— ректор семінарії. На цій посаді наполегливо утверджував ідеали благочестя, якими мали керуватись у навчанні й житті його вихованці. Це дратувало префекта семінарії, протоієрея Ворон. Благовіщенського собору І. Я. Зацепіна, що врешті й стало причиною звільнення Г. і повернення у КПЛ.

1826 Г. висвячено в архім. та призначено намісником КПЛ, обов'язки якого виконував до 28.08.1834, коли за поданням митрополита Київського і Галицького Євгенія Болховітінова дістав настоятельство у Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі та був призначений членом Київ. консисторії. Крім того, був благочинним штатних та позаштатних київ. м-рів. Після пониження Пустинно-Миколаївського м-ря з 1-го класу до 2-го, Синод залишив за Г. права першокласного настоятеля. На відзнаку багаторічної освіт.-дух. діяльності одержав кілька нагород: 1817 — орден св. Анни II ст., корону до якого йому вручено 1838, 1841 — орден св. Володимира II ст. Як учасник коронації рос. імп. Миколи I одержав пам'ятну срібну медаль. Помер Г. у Києві, де жив свої останні літа, «любимый всеми за простоту и незлобивость».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Никольский П. История Воронежской семинарии, ч. 2. Воронеж, 1899; Акты и документы.., отд. 3, т. 4. К., 1913; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 4. К., 1913.

Т. О. Дороніна

Гамалія Михайло Леонтійович (1749, с. Круподерниці Яблунівської сотні Лубенського полку, тепер Оржицького р-ну Полтавської обл.—1830, м. см. невід.) — лікар, статський радник. Дід мікробіолога М. Ф. Гамалії. Освіту здобув у КМА, навчався також при С.-Петерб. та Моск. ген. сухопут. госпіталях. Службу розпочав 1769. Працював військ. лікарем, згодом хірургом і акушером на Уралі. 1792 — штаб-лікар в Пермі й Оханську, оператор Перм. лікар. управи. Наприкінці життя — інспектор Тульської лікар. управи. Мав чин стат. радника. Нагороджений орденом св. Володимира IV ст. (1827).

1792 видав першу в Росії монографію про «сибірку» (сибірську виразку), яку тоді ж перекладено нім. мовою. Залишив цікаву рукоп. спадщину. Володів будинками в м. Тула, маєтками в с. Красовка та Малі Плоти Єфремівського пов. Тульської губ. Мав дружину Надію Федорівну (прізвище невід.).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

М. Г. Лабінський

Гамалі́я Платон Якович (18.11.1766, сот. м. Пирятин Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—2.07.1817, с. Малютинці, або с. Дейманівка Пирятинського пов. Полтавської губ., тепер Пирятинського р-ну Полтавської обл.) — морський офіцер, викладач, член Держ. адміралтейського департаменту. Походив зі старовинного козац.-старшин. роду Гамаліїв, який мав у XVIII ст. кілька розгалужень. За леґендою Гамалії походили зі старовинного польс. шляхет. роду Висоцьких (Поділ. воєвод.), але пристали до Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Один з Висоцьких, Григорій, виконував дип. доручення Б. *Хмельницького* в Туреччині. Саме там його назвали Гамалією, що в перекладі з тур. мови означає «сильний», «здібний до різних справ» чоловік. Ця леґенда була ґрунтом для отримання Гамаліями в кін. XVIII ст. дворянства. У 2-й пол. XVIII ст. серед Гамаліїв, вихідців з Полтави, були полковники, ген. осавули, ген. бунчукові, ген. хорунжі, дипломати. По жін. лінії Гамалії перебували у родинних зв'язках з гетьманом П. *Дорошенком* та наказ. гетьманом Андрієм Дорофійовичем Дорошенком, служили Б. Хмельницькому, І. *Виговському*, І. *Брюховецькому*, П. Дорошенку, І. *Мазепі*. Батько Г., Яків Олександрович Гамалія, бунчук. товариш (з 1766), пирятин. городничий (1783), колез. асесор, був одружений з Катериною Семенівною Мандрикою. Володів с. Малютинці 1-ї Пирятин. сотні та с. Дейманівка 2-ї Пирятин. сотні Лубен. полку, де мав бл. 300 душ кріпаків та великі земельні володіння. Г. навчався у КМА. 1779 вступив до С.-Петерб. морського кадет. корпусу. З 1781 — капрал. 1782—84 на кораблі «Святой Георгий Победоносец» в ескадрі віце-адмірала В. Я. Чичагова плавав від Кронштадта до Ліворно. З 1783 — підпрапорщик, з 1.05.1784 — мічман; 1785 — на кораблі «Иоанн Богослов» в ескадрі віце-адмірала Круза служив на Балтійському морі; 1786 перебував при Кронштадтському порту. 7.01.1788 — лейтенант. 1788 в ранзі поручика призначений до С.-Петерб. морського кадет. корпусу. 1788 на кораблі «Ростислав» брав участь у Гогландській битві. 1789 призначено у гребну флотилію під командуванням принца Карла-Генріха-Ніколая-Отто Нассау-Зігена, де був перекладачем. Командував катером «Кречет»; учасник Роченсальмської та ін. битв. 13.08.1789 за проявлений героїзм головнокомандуючим рос. військами у Фінляндії гр. Валентином Платоновичем Мусіним-Пушкіним підвищений до звання капітан-лейтенанта. 1790 брав участь у битві на Фрідріхсгамському рейді, у Виборзькій та 2-й Роченсальмській битвах. 1791 — ротний командир та викладач мат. наук С.-Петерб. морського кадет. корпусу. 1792 на фрегаті «Воин» плавав із гардемаринами до багатьох портів Балтійського моря. 1793—1801 викладав гардемаринам курс морської еволюції та теорії морського мистецтва. З 1795 — інспе-

Представник роду Гамаліїв **Василь Григорович Гамалія**, значний товариш. З портрета середини XVIII ст.

ктор класів С.-Петерб. морського кадет. корпусу, з 23.09.1797 — капітан 2-го рангу, з 1799 — капітан 1-го рангу, з 10.12.1804 — капітан-командор. З 1801 — почесний член Рос. АН, з 1808 — дійсний член Рос. АН, з 1805 — член Держ. адміралт. деп. та Вільного екон. т-ва (Вольное экономическое общество). 1809 за станом здоров'я звільнений у річну відпустку, а 1811 пішов у відставку (майже втратив зір). Нагороджений орденами св. Анни III та II ст., св. Володимира III ст. й діамантовим перснем. Після відставки повернувся на рідну Полтавщину, де й помер.

Тв.: Сокращенная оптика Шмита. СПб., 1803; Высшая теория морского искусства, ч. 1—5. СПб., 1803—04; Опыт Морской практики, ч. 1—2. СПб., 1804; Теория и практика кораблевождения, ч. 1—3. СПб., 1806; Речь о науках вообще и пользе их и о способе упражняться в оных. СПб., 1807; Сокращенная история астрономии. СПб., 1809.

Літ. Геннади Г. И. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Россия.., т. 7. Малороссия. СПб., 1903; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908, Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Полтавщина... К., 1992.

В. Н. Жук

Семен Гамалія

Гамалі́я Семен Іванович (31.07.1743, сот. м-ко Китайгород Полтавського полку, тепер село Царичанського р-ну Дніпропетровської обл. — 10.05.1822, с. Авдотьїно Бронницького пов. Московської губ., тепер с. Вознесенське Московської обл., РФ) — державний службовець, перекладач, поет, викладач. Син священика, який походив з давньої козац. родини. Навчання в КМА (1755—12.11.1763) закін. класом богослов'я. Жив в найманому будинку, підзаробляв кондиціями (інспекторством над молодшими студентами). Під час навчання у філос. класі Г. й кілька ін. студентів КМА виступили на захист своєї гідності: префект КМА Мельхіседек Орловський розпорядився покарати студентів класу філософії різками (що траплялося дуже рідко), а Г. позбавив кондицій за те, що вони ніби забрали з двору киянки Стефаненкової дрова. Звинувачені студенти відмовились ходити на лекції М. Орловського, довели свою невинність і вимагали покарання префекта, інакше погрожували залишити КМА. За своїх товаришів вступився весь клас філософії. Очевидно, справа була вирішена на користь студентів, бо всі вони продовжували навчатися. Г. залишався вірним заповітам студ. братства — пам'ятати й підтримувати свою alma mater. 1769 він надіслав до новоствореної бурсацької акад. б-ки 7 книг, 1770 — ще кілька. У листі до бурсаків писав: «Милостиві панове! Люб'язні християни-брати! Жителі великих київських бурс! Прошу милостиво прийняти: Готшедову німецьку граматику — 3 й історію імператора Феодосія Великого — 4. Оние передає в вашу користь той, що проживав колись у вашому товаристві. Ваш найпокірніший слуга».

З 10.06.1764 Г. навчався в Академ. ун-ті С.-Петербурга. З 15.03.1769 — учитель лат. мови С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. З 1770 служив у Сенаті. 26.06.1774 призначений управителем канцелярії намісника Полоцької й Могильов. губ. гр. З. Г. Чернишова. Після призначення графа 1782 моск. ген.-губ. перейшов на таку ж саму посаду до Москви. 1784 вийшов у відставку.

У Москві Г. зблизився з М. І. Новиковим, був одним із фундаторів Дружнього літературного товариства (Дружеское литературное общество). Очевидно, цей крок зумовлено його христ. ідеалами, добротою і безкорисливістю. Він економив кожну копійку, щоб допомагати бідним, відмовився від 300 душ кріпаків, «пожалованих» йому за бездоганну службу в Білорусі, мотивуючи свій вчинок тим, що не знає, як управляти своєю власною однією душею. Мав неабиякий вплив у Товаристві, очолював його містичне крило. Входив також до складу Гол. Капітула ордену разом з бароном Шредером, О. М. Кутузовим, М. М. Трубецьким, М. І. Новиковим, І. В. Лопухіним та І. П. Тургенєвим. Був «великим майстром» ложі в Тулі і ще однієї ложі в Москві — «Девкаліон». Основні його турботи полягали не в управлінні Орденом, а у вихованні молоді та перекладацькій діяльності (перекладав з польс., франц., нім., лат., зі сх. мов). Першою його роботою був переклад з лат. мови творів Л. Вівеса «Путеводитель к премудрости» (1768). 1769 закін. роботу над перекладом франц. твору єп. Німського Е. Флеш'є «История о императоре Феодосии Великом», 1772 переклав анонімне «Житие Густава, короля шведского» (не вид.). Відомий його переклад з нім. мови «Легчайший способ привития оспы, преподанный самим матерям от Иоанна Георгия Ейзена в 1773 году» (1776), виконаний на замовлення гр. О. Р. Чернишової у зв'язку з розпочатою імп-цею Катериною II пропагандою щеплення віспи в Росії. Разом з О. М. Кутузовим, М. І. Багрянським, І. П. Тургенєвим переклав з франц. мови масонський твір Дузетана «Таинство креста...» (1784). Є думка про те, що Г. переклав усі твори нім. містика Якова Бьоме (22 томи). Поки що це не підтверджено, але окремі рукописи й листи Г. свідчать про те, що він був прихильником і розповсюджувачем концепцій Бьоме, спрямованих на дух. удосконалення «внутрішньої людини». Листування з М. І. Новиковим, І. В. Лопухіним, Ф. П. Ключарьовим, І. П. Тургенєвим, Д. П. *Трощинським* та М. М. Карамзіним було видане друзями Г. після його смерті під назвою «Письма С. И. Г.», ч. 1—3 (1832—39). Зміст листів — роздуми про Бога, людину, її моральне вдосконалення. Після розгрому новиковського гуртка оселився в с. Авдотьїно (Тихвинське), яке належало М. І. Новикову, де безвиїзно прожив 30 років. Мешкав у холодній вогкій кімнаті, роздавав милостиню й повчав Св. Письму. Не припиняв роботи над перекладами, листувався з однодумцями, застерігав від захоплення мирськими утіхами, які ведуть до занедбання духу. Помер і похований в с. Авдотьїно.

Літ.: Рябов Н. Еще несколько сведений... МВ, 1859, 21 янв.; Незеленов А. И. Литературные направления в Екатерининскую эпоху. СПб., 1889; Шляпкин И. А. Из масонской переписки (1802—1821). «Библиограф», 1889, № 3; ЭСБиЕ, т. 8. СПб., 1892; Масонство..., т. 2. М., 1991; РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991.
З. І. Хижняк

Гамалі́я Стефан, чернече ім'я Сит (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Навчався у КМА. У 2-й пол. 1753 із келарів митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* призначений реєнтом (реґентом) київ. кафедр. канцелярії. 1758 згадується як кафедр. уставник, ієромонах, який висловив особливу думку з приводу виборів та призначення нового ректора КМА (11—28.07.1758). Запропонував для виявлення необхідних професійних якостей «...имѣючимся как в катедрѣ, так и в Академіи учительным людем дать в подлежащем и к богословію касающемся дѣлѣ публичную диспуту...» З 1762 — ігумен Вілен. Святодухівського м-ря. Проте більше часу проводив у Москві, добиваючись від Синоду виділення допомоги на відновлення м-ря після пожежі 1749. Г. навідувався до Києва, зупинявся в Київ. Брат. м-рі. Під час одного з таких візитів працював у комісії, яка розглядала конфліктну ситуацію, що виникла після сутички між студентами КМА та гусарами Молд. полку. 1764—67 — ігумен Київ. Видубицького м-ря.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Смирнов Ф. Виленский Свято-духов монастырь... Вильна, 1888; Акты и документы..., отд. 2, т. 1—3. К., 1904—06.
О. Ф. Задорожна

Гане́нко Михайло Стефанович — див. *Ханенко* Михайло Стефанович.

Гармаше́нко, чернече ім'я Наркіс — див. *Армашенко*, чернече ім'я Наркіс.

Гармокра́тний Омелян (серед. XVIII ст., м. Слуцьк, тепер Мінська обл., Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Походив з міщан. родини. Поч. освіту здобув у школі Слуцького Троїцького м-ря. З 1760 навчався у КМА: 1770 значився в реєстрах студентів класу риторики. По смерті батька мешкав у київ. сирітському будинку на громад. утриманні. 1772 одержав атестат для влаштування на службу.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 66.
Р. М. Лякіна

Гедару́льський Іван (бл. 1779, м. Салоніки, тепер Грец. Респ.— р., м. см. невід.) — викладач. Грек за походженням, дворянин. Вступив до КМА 1796. Під час навчання у філос. класі був визнаний акад. правлінням здібним і гідним викладати в КМА грец. мову. 1803 висловив бажання вивчати медицину у С.-Петерб. мед.-хірург. академії. Акад. правління звернулося зі спец. проханням до Синоду дозволити Г. навчатися медицині, незважаючи на його дворян. походження (до мед. закладів направлялися діти лише різночинців, згодом — і священиків). Питання було вирішено позитивно. 10.09.1803, отримавши атестат, виїхав до С.-Петербурга.
Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 3, т. 1. К., 1910.
Т. О. Дороніна

Гене́вський Андрій Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Навчався в КМА в 1730-х рр. до класу філософії, по закін. якого дістав місце священика в Бєлгор. єпархії. Наприк. 1741 запрошений до рос. посольської церкви у Франції. Бл. 1744 освятив у Парижі церкву, збудовану рос. посланником кн. Антіохом Дмитровичем Кантеміром. Виконуючи волю князя, здійснив літургію, але без антимінса, і причастив помираючого. Після цього опечатав церкву й написав про свої дії до Синоду. Того самого року Синод викликав Г. до С.-Петербурга для з'ясування обставин справи.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; РБС, т. Ибак—Ключарев. М., 1994.
З. І. Хижняк

Германо́вський, чернече ім'я Ісайя (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит, викладач, ректор Олександро-Невської семінарії. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у Чернігові. З 1753 — викладач Черніг. колеґіуму. З 1759 — проф. риторики Ол.-Нев. семінарії. 1764 — префект, а 1766 — ректор. З 1768 — архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря, 1775—77 — Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря.
Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы..., отд. 2, т. 2, 4. К., 1905—07; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.
В. О. Андрушко

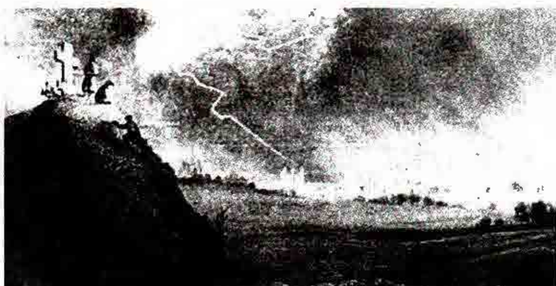
Ге́рцик Григорій Павлович (кін. 70-х—80-ті рр. XVII ст., полк. м. Полтава — після 1735, ймовірно, м. Москва) — бунчуковий товариш, полковник полтавський, генеральний осавул. Походив з козац.-старшин. роду Лівобереж. України, вихідців з Правобережжя. Батько Г., Павло Семенович Герцик, син вихреста з Умані, протягом 1675—79, 1683—87, 1692—95 обіймав уряд полковника полт. 1700 будував Воздвиженську церкву на Ближніх печерах КПЛ, де й похований після 1700.

Після завершення навчання у КМА (навчався разом з братом Іваном Герциком) ймовірно наприкін. 1690-х рр. почав військ. службу бунчук. товаришем гетьман. хоругви. З 1705 виконував обов'язки наказного полтав. полковника. Підтримав політику гетьмана І. *Мазепи*, спрямовану на ліквідацію моск. влади в Україні. За дорученням останнього на поч. 1709 з дип. місією відвідав Крим і Туреччину з метою схилити їхні уряди до боротьби з Москвою. Після поразки швед.-укр. війська під Полтавою у серп. 1709 з

Полковник часів гетьмана Івана Мазепи. Літографія. XIX ст.

братами Іваном та Афанасієм Герциками залишив Україну. Супроводжував тіло І. Мазепи для поховання в Галаці.

У гетьман. уряді П. *Орлика* виконував обов'язки ген. писаря й ген. осавула. Восени 1711 разом з прилуцьк. полк. Д. Горленком, ген. суддею К. Довгополим, ген. писарем І. *Максимовичем* та кошовим отаманом К. *Гордієнком* вів переговори з представниками хан. уряду Девлет-Гірея щодо укр.-крим. союзу, скерованого на визволення України від рос. поневолення. Згодом брав участь у поході гетьмана П. Орлика та союзних йому татар. військ в Україну. Після того як частина козац. старшини (Д. Горленко, І. Максимович, І. *Ломиковський*), зневірившись в успіху боротьби з Росією, вирішила капітулювати, Г. разом з гетьманом переїхав до Швеції (1714). Входив до найближчого оточення П. Орлика, виконував його найвідповідальніші доручення. В умовах загострення стосунків Росії з країнами — членами т. зв. Віденського союзу (Ганновер, Австрія, Саксонія) 1719 Г. разом зі старшинами Ф. *Нахимовським* і Ф. *Мировичем* за дорученням гетьмана вирушив до запорожців та крим. хана Саадет-Гірея з завданням схилити їх до боротьби з рос. царем. На шляху до Криму Г. зупинився у Варшаві, де за наказом цар. резидента у Польщі кн. Г. Долгорукого його було заарештовано і, незважаючи на рішучі протести польс. сторони, таємно вивезено до С.-Петербурга. Після тривалих допитів Г. кілька років провів у Петропавлівському казематі. 1724 утримувався під вартою в Адміралтействі. Наприк. 1727 Г. звільнено з-під варти та вислано до Москви, де до 1735 проживав під пильним наглядом місцевої влади, займаючись лікар. практикою.

Шведська могила під Полтавою на місці битви українських і шведських військ з російською армією. З малюнка П. Свиньїна. 1839

Разом з ним мешкали дружина Анастасія Василівна Громика, дочка смілян. сотника, депортована з України до Москви 1712, та їхні діти: Петро, Василь, Семен, Павло, Микола (згодом священик у м-ку Великі Будищі), Параска.

Літ.: Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. СПб., 1885; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994.

В. М. Горобець

Гинóвський Григорій Павлович, чернече ім'я Гавриїл (1717, Київський полк — р. і м. см. невід.) — ігумен, викладач. Походив з міщан. Вищу освіту здобув у КМА. 1737—39 вчився у класі філософії, 1743 закін. клас богослов'я вже як чернець Київ. Брат. м-ря. Викладав піїтику в Переясл. колегіумі (1743—45) та граматику в КМА (1748—50). 1751—74 — ігумен Сорочинського м-ря.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

В. О. Андрушко

Гинóвський Олексій Павлович, чернече ім'я Амвросій (р., м. н. невід.—21.04.1800, м. Курськ, тепер РФ) — архімандрит, викладач, письменник. Походив з родини священика. Вищу освіту здобув у КМА. Після її закін. до 1765 — священик Конотоп. Миколаївської церкви. Овдовівши, повернувся у Київ (1765), прийняв чернечий постриг. Запрошений до КМА, де викладав лат. мову в граматичних класах, 1770—72 — польс. мову і арифметику, 1773 — піїтику. 1772 виконував обов'язки супер-інтенданта сирітського дому (бурси). У лип. 1774 за ухвалою Синоду Г. переведено до Ол.-Нев. семінарії. У лип. 1781 висвячено на архім. Хотмишського Богородицького Знаменського м-ря Курськ. єпархії. 1786 Г. написав і пізніше анонімно видав «Историю о городе Курске... о Курском Знаменском монастыре и его настоятелях» (Курск, 1792), в якій на підставі монаст. докум. виклав історію міста і Знаменського м-ря до 1780. Помер і похований у Курську. Свою б-ку (267 книг рос., лат., нім. мовами) Г. заповів Бєлгор. семінарії. Тут були богослов., істор., географ. праці, переклади зі світових енциклопедій, «Краткая летопись Малой России», праці Й. Будде, Е. Роттердамського, А. Зерникава, Т. *Прокоповича*. Як і бажав Г., вони дійсно послужили «для пользы учащихся».

Літ.: Истомин, Иоанн. Историческое описание Курского Знаменского первоклассного монастыря. Курск, 1857; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 65, спр. 177, арк. 15—15зв.

В. О. Андрушко

Гúрич Пилип (1782, м. н. невід.— р. м. см. невід.) — канцелярист, повитчик. Син священика. У 1790-х рр. навчався у грам. класах КМА. 6.03.1800 вступив копіїстом до Київ. дикастерії. У цьому чині з відповідною платнею затверджено лише 11.02.1802. 1803 одержав чин підканцеляриста, 31.10.1805 — канцеляриста. 22.12.1807 призначено повитчиком. За характеристикою керівництва був «качеств добропорядочных. К службе и повытческой должности довольно рачителен и прилежен, чрез что приобрел хорошее искусство и успехи в делах».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 362, спр. 119, арк. 49.

Р. М. Лякіна

Гúрчич Федір, чернече ім'я Хома (1720, полк. м. Полтава — р., м. см. невід.) — викладач. Син козака. Закін. повний курс КМА. Учитель аналогії (1747/48 навч. р.) і граматики (1748/49 навч. р.) КМА. Прийнявши чернецтво, залишився в КМА на посаді проф. поетики (1749/50 навч. р.) й риторики (1750/51 навч. р.). З 1753 — кафедр. проповідник при Київ. Софійськ. м-рі. Славився серед учителів

КМА як людина вчена й порядна. Про нього згадував у листі до Г. *Кониського* *О. Лобисевич*, який був серед учнів Г., називаючи його «смиренномудрим». Як учений Г. 1751 брав участь у виправленні «Четьї Мінеї» *Д. Туптала (Ростовського)*. Згодом — проф. філософії Тр.-Серг. семінарії (м. Сергіїв Посад біля Москви).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия .. К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

М. В. Андрущенко

Глéбов Іван Федорович (р., м. н. невід.— 1775, м. см. невід.) — генерал-губернатор Києва, сенатор, покровитель КМА. Бл. 1721 вступив на військ. службу. Невдовзі призначений бригадиром Гол. артилерії. 1752 у званні ген.-майора займався поселенням сербів на землях нижнього Дніпра та у верхів'ях рр. Інгул та Інгулець. У званні ген.-поручика брав участь у Семилітній війні 1756—63. 1762 імп. Петро III надав йому звання ген.-аншефа, призначивши ген.-губ. Києва. І хоча на цій посаді Г. пробув лише 4 роки, однак встиг зробити чимало корисного для міста і, зокрема, КМА. 1764 виділив держ. кошти на будівництво нового приміщення бурси КМА. 1765 сприяв відрядженню до Лондона на службу священиком студента КМА *О. Дяковського*, а 1.02.1766 склав записку імп-ці Катерині II, у якій подав історію заснування КМА та описав її просв. діяльність як ун-ту європ. рівня, де, незважаючи на її нужденне становище, «...от просвещения науками юношества империи Вашего Императорского Величества происходит плод», і обґрунтував необхідність збереження КМА як важливого центру освіти й науки. Г. доводив необхідність виділення коштів на заснування мат. і мед. ф-тів, обґрунтував ідею про спільне керівництво справами КМА київ. ген.-губ. і митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії, якому пропонував лишити в управління лише богослов. ф-т. Це мало підтвердити, на думку Г., світ. характер КМА. 22.03.1766 імп-ця Катерина II наказала виділити на утримання КМА 500 руб. на рік (замість 200 руб., що видавались раніше), але з суми податків, зібраних в Україні. Ідея збереження КМА як центру укр. освіти, очевидно, не входила в плани імп-ці Катерини II, яка послідовно проводила політику зведення цього закладу до рівня провінційної школи. 1766 Г. відкликано до С.-Петербурга і призначено сенатором. Згодом нагороджено орденом св. Андрія Первозваного. Мав двох синів.

Літ.. Бантыш-Каменскии Д. Н. Словарь.., ч. 1. СПб., 1847; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2 К., 1856, Петров Н. И. Киевская академия, во второй половине XVII века К., 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906

О. М. Сандалюк

Глúнський, чернече ім'я Сильвестр (1691, сот. м. Глинськ Лубенського полку, тепер село Роменського р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА (1710-ті рр.), по закінченні якої прийняв чернечий постриг у приписному до КПЛ Омбиському Новопечерському м-рі Черніг. єпархії, з 1723 — ієромонах. Бл. 1725/26 Г. переведено до Зміївського Спасо-Преображенського м-ря Харк. єпархії, теж приписного до КПЛ. 1735 знову перебував в Омбиському м-рі.

Літ.: Титов Ф. И. К истории Киевской духовной академии в XVII—XVIII вв. К.,1913.

Архіви ЦДІАК України , ф.128. оп. 1 черн., спр. 2, арк. 16, спр. 4, арк. 95зв —96.

С. Р. Кагамлик

Глóба Іван Якович (1-ша пол. XVIII ст., м. н. невід.—1790/91, м. Туруханськ Тобольського намісн., тепер Красноярський край, РФ) — останній військовий писар Війська Запорозького. Н. у сім'ї козака Якова Глоби. Імовірно, протягом 1730—40-х рр. навчався у КМА. Служив писарем на запорозьких перевозах і паланках. З 1762 — військ. писар Запорозької Січі. 1762 та 1765 Г. разом з кошовим отаманом Григорієм Федоровичем (Лантухом) брав участь у депутаціях запорожців до С.-Петербурга. Складена Г. промова від імені запорожців в кращих акад. традиціях з нагоди сходження на престол імп-ці Катерини II була виголошена 9.11.1762 Г. Федоровичем. Вона справила враження на імп-цю та її оточення своїм вишуканим стилем і шляхетними епітетами. Імп-ця «милостиво изволила кошевого отамана и старшину о своем покровительстве обнадежить». Під час Рос.-тур. війни 1768—74 Г., очолюючи козац. полки (бл. 13 тис. чол.), виявив військ. хист, за що отримав золоту медаль (1770). 1775 остання Запорозька (Нова) Січ була Росією знищена, а старшина — кошовий Петро Калнишевський, ген. суддя Павло Головатий, військ. писар Г.— «за провини запорозького війська» заарештована і відправлена на заслання. Г. з 1776 відбував покарання в Знаменському Туруханському м-рі у Тобол. намісн. У цар. указі говорилось: «Щоб в'язні ці [запорожці — *авт.*] утримувані були безвипускно з м-рів і позбавлені не лише листування, а й усяких зі сторонніми людьми зустрічей». Після майже п'ятнадцятирічного суворого ув'язнення 1790 (за ін. даними — 1791) Г. помер. Згідно з докум. певна кількість речей козац. побуту, що зберігалась ген. писарем, перейшла до небоги О. Байкової, доньки його рідної сестри Явдохи. Так закінчив своє життя останній запорозький писар, який, за словами історика А. Скальковського, був «найрозумнішим козаком Січі».

Тв.: Речь Запорожского Кошевого Атамана, говоренная императрице Екатерине II в Петровском Дворце, сентября 9-го 1762. РВ, 1841, т. 2.

Літ. Ефименко П. Последнии писарь.. КС, 1882, № 8; РБС, т. Гербенский--Гогенлоэ. М., 1916, Кутинськии М. Некрополь України. «Дніпро», 1990, № 12; Скальковський А. О. Історія Нової Січі... Дніпропетровськ, 1994.

З. І. Хижняк
Т. В. Чухліб

Іван Глоба (за Петром Калнишевським). Фрагмент ікони «Покрова» з Січової церкви. XVIII ст.

Гловáцький Василь, чернече ім'я Варлаам (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, архімандрит. Вихованець КМА. 1742 — студент класу богослов'я КМА. 1745—49 — учитель у Твер. семінарії. Повернувшись в Україну, прийняв сан ієромонаха у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Але невдовзі викликаний до Моск. слов.-грек.-лат. академії на посаду проф. філософії (1749—55), з 1753 — префект. 1756 Г. через хворобу звільнено і призначено настоятелем Коломенського Богоявленського Голутвина м-ря. 1757—59 — настоятель Миколаївського Угреського м-ря Моск. єпархії. З 1760 — помічник архімандрита, а 1761—76 — архім. Моск. Спасо-Андроніївського м-ря.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской .. Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. М. Гатальська

Гловáцький Гнат (1771, с. Обуховичі Київського воєвод., тепер Іванківського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Син протоієрея. Навчався в Овруцькій семінарії (1786—93), де мав успіхи з лат. і польс. мов. З 1793 вивчав риторику, піїтику, математику, історію, географію, нім. мову у Мозир. семінарії. Освіту завершив у КМА, вступивши 1795 до класу філософії. 1796 перейшов до богослов. класу, де досяг високих успіхів у навчанні. Ще студентом Г. призначено викладачем польс. і лат. мов та арифметики КМА (1796). Працював тут до часу її закриття (1817), викладав переважно польс. мову та математику у різних класах. За бездоганну багаторічну службу дістав чин колез. реєстратора (1808). Після закриття КМА Г. призначено учителем Полтав. семінарії, але невдовзі повернувся до Києва, де викладав математику в Київ. семінарії.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1, 3–4. К., 1910, 1912–13.

Т. О. Дороніна

Гловáцький Стефан, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—20.05.1760, м. Суздаль, тепер РФ) — митрополит Тобольський і всього Сибіру, Юріївський, Суздальський, ректор Казанської семінарії. Походив з Правобереж. України. 1720 вступив до КМА. 1733 на прохання архієп. Казанського і Свіязького І. *Рогалевського*, вихованця КМА, до Казані направлено на викладацькі посади двох кращих студентів КМА: Г. і В. *Пуцека-Григоровича*. Прибувши до Казані влітку 1733, Г. взяв участь в розпочатій архієп. І. Рогалевським реорганізації Казан. школи на зразок КМА. Тоді ж призначений першим її префектом. 1733 прийняв чернечий постриг. З 1742 архім. Свіязького Богородицького м-ря і ректор Казан. семінарії. 6.07.1749 Г. висвячено на митрополита Тобольського і всього Сибіру. Перебуваючи в Тобольську, активно залучав до своєї семінарії випускників і викладачів КМА. Підтримував засланих до Тобольська уніат. священиків з України, допомагаючи їм своєю протекцією перед Синодом. Г. звинуватили у підтримці єретиків, і тільки завдяки архієп. Московському та Калузькому А. *Зертису-Каменському* та ін. українцям, членам Синоду, він зумів зберегти свій сан. 9.10.1755 Г. переведено до Сузд. єпархії митрополитом, де також приділяв багато уваги місц. семінарії, заснованій 1723 могилянцями, залучаючи на викладацькі посади випускників КМА. Похований у Сузд. Різдвобогородицькому кафедр. соборі.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Благовещенский А. История Казанской духовной семинарии... Казань, 1881.

О. М. Сандалюк

Гловачéвський Кирило Іванович (27.05.1735, сот. м-ко Короп Ніжинського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.—27.07.1823, м. С.-Петербург) — співак, художник, викладач портретного живопису, колез. радник. Н. в сім'ї священика Короп. соборної церкви. Предки Г. були шляхет. походження, заснували наприк. XV ст. м-ко Короп. Навчався у КМА. Мав добрий слух і гарний голос. Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* призначив його співаком на крилас Богоявленського собору Київ. Брат. м-ря. У груд. 1747 до Києва приїхав «уставщик» імп-ці *Єлизавети Петрівни* Ф. Каченовський для набору півчих та регентів. У берез. 1748 Г. забрали до придв. хору, де співало чимало українців. Серед них і друзі Г.— Іван Соблучок (Саблуков) та Антін Лосенко. Коли всі троє «спали з голосу», Єлизавета Петрівна видала 1753 указ про переведення їх в науку до портретного майстра Івана Аргунова. 1759 вони вступили до С.-Петерб. академії мистецтв, стали її професорами. 1761 Г. був уже у званні академіка 3-го класу з платнею 178 руб. на рік. У серп. 1762 возведений в ад'юнкти з платнею 300 руб. на рік. 7.07.1765 одержав золоту медаль з рук імп-ці Катерини II разом з дипломом на звання академіка. 1765 року акад. рада довірила під нагляд Г. б-ку, казну і все рухоме майно Академії мистецтв. 4.09.1766 Г. призначено радником Академії мистецтв, «который как добрым своим поведением и талантом в живописи портретов, так и ревностною службою в должности казначея и хранителя вещей художественных в академии заслужил себе честь, общего собрания согласием произведен в советники академии». 1767 Г. навчав студентів портретного живописного класу та наглядав за будівництвом нового приміщення Академії. 1767 року одружився з хрещеницею імп-ці Єлизавети Петрівни — Феодосією Прохорівною Гнєвушевою. 1771—73 — інсп. Академії мистецтв і член акад. ради. Бл. 10 років займався лише живописом. З 1777 служив «рисувальним учителем» Держ. мед. колегії. 1783 — знову інсп. Академії мистецтв. На цій посаді перебував до кінця життя. 1802 нагороджений орденом св. Володимира IV ст., 1807 дістав чин колез. радника, 1811 нагороджений повним пансіоном. Все життя прожив

при Академії мистецтв, мав скромний талант, але був сумлінним портретистом та адміністратором. Помер Г. у віці 88 р. Похований на Смолен. кладовищі С.-Петербурга.

Літ.: Божерянов И. Н. Художник Кирилл Иванович Гловачевский.. КС, 1885, № 2; Українська культура... К., 1993.

А. В. Бондар

Глядико́вський Григорій Якович (1686, м. Київ — після 1760, там само) — священик. Навчався у КМА, 1721—24 був у реєстрах студентів класу богослов'я. По закін. КМА дістав місце священика Київ. Покровської церкви (на Подолі). Його сини — П. *Глядиковський* і Семен Глядиковський — з часом стали священиками тієї ж церкви.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 82; оп. 1015, спр. 31.

Р. М. Лякіна

Глядико́вський Михайло Семенович (бл. 1770, м. Київ — після 1821, м. Київ) — надвірний. радник, лікар. Син Семена Григоровича Глядиковського. Внук Г. *Глядиковського*. Обидва, дід і батько, були священиками Київ. Покровської церкви (на Подолі). Освіту здобув у КМА (1780-ті рр.). 1788 Г., студент класу богослов'я, отримав атестат і рекомендацію до вивчення медицини. Де вчився — невідомо. По закін. повернувся до Києва (служив гол. лікарем Київ. військ. госпіталю на Печерську). Винайшов спец. лійку для промивання ран, запроваджену в усіх мед.-хірург. закладах. Мав будинок на Подолі, у парафії Покровської церкви. Виконавцем останньої волі Г. був відомий київ. лікар, поет, друг О. С. Пушкіна і декабристів О. *Рудиковський*.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127. оп. 182, спр. 59; ф. 484, оп. 3, спр. 93, арк. 39.

Н. Д. Микитась

Глядико́вський Петро Григорович (1726, м. Київ — бл. 1770, там само) — священик. Син священика Київ. Покровської церкви на Подолі о. Г. *Глядиковського*. Навчався у КМА з 1736. Значився серед учнів класу граматики (1737) та піітики (1741). За характеристикою вчителів був «остроумен и зело ленив». Проте ці якості не завадили йому взяти на себе ініціативу в справі будівництва кам'яної Покровської церкви, отримати благословення митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. *Могилянського* (1765), організувати добровольців на перевезення 100 тис. шт. цегли, 100 пудів заліза, двох байдаків дикого каменю на закладку фундаменту, домовитися і підписати контракт з «майстром кам'яного заводу» І. *Григоровичем-Барським*, дати йому завдаток 100 руб. і навесні 1766 розпочати будівництво. Церква збереглася до наших днів.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф.127, оп. 160, спр. 17; оп. 161, спр. 43, оп. 1015, спр. 31.

Р. М. Лякіна

Гні́дич Іван Романович (р., м. н. невід.— 1776, м. см. невід.) — протопоп. Син сотника Котельви Р. *Гнідича*, онук О. *Гнідича*, сотника куземського. Походив з відомого козац.-старшин. роду Гнідичів (Гніденків) Гадяцького, потім Охтир. полку, який дав чотири покоління діячів часів Гетьманщини. Навчався у КМА, після закін. якої став священиком у м-ку Тростянець Охтир. пов., пізніше — протопопом (1742—52) у сот. м-ку Боромля Охтир. полку (тепер село Тростянецького р-ну Сум. обл.).

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876; К истории Котельви, КС, 1901, № 11; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Гні́дич Михайло Якович, чернече ім'я Мелетій (р., м. н. невід.—1710, м. см. невід.) — ігумен. Навчався у КМА разом з братом Онисимом *Гнідичем*. Пізніше прийняв чернечий постриг. 1700—10 — ігумен Лебедин. м-ря Київ. єпархії під Ромнами.

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876; К истории Котельви, КС, 1901, № 11; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Гні́дич Онисим Якович (р., м. н. невід.— 1703, м. см. невід.) — сотник котельвянський і куземський. Вчився у КМА разом з братом М. *Гнідичем*. Служив у Гадяцькому полку за полк. Михайла Бороховича (1687—1704). 1687—90 — сотник котельвянський. Одружився з Євдокією Романович (р., м. н. невід.— лист. 1722). У 1690-х рр. переселився до сот. м-ка Куземин Гадяцького полку і служив значк. товаришем. 1700—03 — куземський сотник.

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1, К., 1876, К истории Котельви, КС, 1901, № 11, Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908, Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Гні́дич Осип Романович (р., м. н. невід.— 1769, м. см. невід.) — сотник котельвянський. Син Р. *Гнідича*. Вчився у КМА. 1727 числився у реєстрах класу риторики. 1733 — підпрапорщик, 1734—55 — котельвянський сотник Охтир. полку.

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876, К истории Котельви, КС, 1901, № 11, Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Микола Васильович Гоголь, онук А. Д. Гоголя-Яновського. З малюнка XIX ст.

Гні́дич Петро Осипович (рр., м. н. і см. невід.) — котельвянський сотник. Син О. *Гнідича*. Вчився у КМА. Після 1755—65 — котельвянський сотник.

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1, К., 1876; К истории Котельви, КС, 1901, № 11; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Ґ. Гаєцький

Гні́дич Петро Петрович (1750 полк. м. Полтава — 1817, м. см. невід.) — медик. Вірогідно, як і всі укр. медики, що навчались за кордоном, попередню освіту здобув у КМА. Протягом 8 років навчався у Берлін., Лейпц. і Віден. ун-тах. 1780 в Лейдені захистив доктор. дисертацію «De morbis membranae tympani» («Про хвороби барабанної перетинки»). У період навчання в Лейпц. ун-ті видав наук. працю «Про деякі лікарські засоби і хвороби руських народів» (1778), а разом зі своїм учителем відомим патологом Х. Ф. Людвіґом (1709—1773) написав книгу «Про порошок антерарум» (1778). Після складання іспитів одержав право мед. практики в Росії (1782).

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ в России... СПб., 1883; Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Гні́дич Роман Онисимович (р., м. н. невід.— після 1755, м. см. невід.) — котельвянський сотник. Син О. *Гнідича*. Вчився у КМА. Служив у Гадяцькому полку до 1705. Після битви під Полтавою (1709) цар Петро І віддав Котельвянську сотню Гадяцького полку в розпорядження Охтир. полку, тобто вивів з-під юрисдикції Гетьманщини. Гетьмани І. *Скоропадський* і Д. *Апостол* клопоталися про повернення, але безуспішно. Г. був сотником Котельви в складі Охтир. полку (1714—34).

Літ.: Максимович М. А. Обозрение городовых полков... В кн.: Максимович В. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876; К истории Котельви, КС, 1901, № 11; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Ґ. Гаєцький

Го́голь-Яно́вський Афанасій (Панас) Дем'янович (1738, с. Кононівка 2-ї Лубенської сотні Лубенського полку, тепер Лубенського р-ну Полтавської обл.— поч. XIX ст., с. Василівка (Яновщина) Миргородського пов. Полтавської губ., тепер с. Гоголеве Шишацького р-ну Полтавської обл.) — писар, секунд-майор, перекладач, домашній учитель, дід видатного письменника М. В. Гоголя. Походив з родини священика Успенської церкви с. Кононівка Лубен. полку о. Д. *Яновського*. Освіту здобув у КМА (до 1757). За короткий час навчання опанував шість мов. З 1757 — перекладач у Ген. військ. канцелярії. З 7.06.1782 — полк. писар, останній у Миргороді, секунд-майор (1794—98). Одночасно зі службою працював домашнім учителем у сім'ях козац. старшини, дворянства. 1776 таємно обвінчався зі своєю юною ученицею Тетяною Семенівною Лизогуб, дочкою бунчук. товариша С. *Лизогуба* та онукою переясл. полковника Василя Танського. Сам Г.-Я. не був багатим, мав власних лише 5 кріпаків обох статей на Лубенщині (1782). Дружина за заповітами 1776 та 1781 одержала частину маєтків, пожалуваних ще 1757 В. Танському, що знаходилися в сот. м-ках Бубнове та Ліпляве, в сс. Келеберда і Решітки Ліплявської сотні Переясл. полку. 1784 батько Тетяни подарував їй та онуку Василю х. Купчин (Купчинський) в Шишацькій сотні Миргород. полку та ін. населені пункти з чималими земельними угіддями. Пізніше хутір став називатися Василівка або Яновщина, де в родовому маєтку пройшли дитячі роки М. В. Гоголя. Г.-Я., можливо, не без допомоги Лизогубів і Танських, відшукав у Ген. військ. канцелярії докум. про родинні зв'язки Яновських з козац. полк. Остапом Гоголем — політ. та військ. діячем України XVII ст., який походив зі старовинного роду волин. шляхти. Брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58: полк. вінницький (1648), подільський (1654), пізніше — наказ. гетьман Правобереж. України (1674—78). 1676 нобілітований. Резиденцією гетьмана було м. Димер, де він і помер 5.01.1679. Похований у Київ. Межигірському м-рі. Прізвище знаменитого предка Г.-Я. додав до свого, став писатися Гоголь-Яновський. Це прізвище носив і його син Василь Панасович, а внук, Микола Васильович, як відомо, став уже лише Гоголем.

Літ.: Шенрок В. И. Материалы для биографии Гоголя, т. 1. М., 1892; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Герасименко О. Я. Гоголь і Полтавщина. К., 1976; «В лета моей юности»: Н. В. Гоголь на Полтавщине. М., 1991.

В. Н. Жук
О. М. Сандалюк

Го́голь-Яно́вський Іван Петрович — див. *Яновський* Іван Петрович.

Гого́цький Сильвестр (1783, Літинський пов. Подільського воєвод., тепер Вінницької обл.— 1852, м. Кам'янець-Подільський, тепер райцентр Хмельницької обл.) — протоієрей, викладач. Походив з родини священика. Закін. Поділ. семінарію. Як кращого з першого випуску рекомендовано на навчання до КМА. Навчався у філос. й богослов. класах 1803—08. Ще будучи студентом класу богослов'я, з 4.10.1806 викладав у КМА староєвр. мову. По закін. курсу (28.08.1808) повернувся до Поділ. семінарії на викладацьку роботу. Помер кафедр. протоієреєм Кам'янець-Поділ. Троїцького собору.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

В. О. Андрушко

Голене́вський (Го́лень) Іван Кіндратович (1723, м. Київ — після 1786, м. см. невід.) —

співак, поет і перекладач. Н. у сім'ї київ. ремісника. Бл. 1733 вступив до КМА, закін. майже повний курс навчання. Курс піїтики слухав у С. *Ляскоронського*. Можливо, саме від нього засвоїв барокову стилістику, яка дуже помітна в його одах, написаних у С.-Петербурзі. В той час у КМА викладав також відомий представник нової школи поетики Г. *Слонимський*, який, безумовно, також мав вплив на формування Г. як поета.

Г. мав чудовий тенор, співав у хорі КМА. Його голосом, як казали сучасники, «від Бога» захоплювалися кияни, й на концертах в КМА, де він співав, зали були переповнені. Збереглися свідчення старого київ. міщанина за 1809, де він згадує, що Голень, тобто Г., співав краще за А. *Веделя*. О. Г. Розумовський, в минулому сам співак, 1744 запросив Г. до С.-Петербурга. У придв. хорі Голень був солістом 26 років, отримуючи платню 70 руб. Неодноразово намагався залишити С.-Петербург, але його не відпускали. 1764 Г. звернувся до духівника імп-ці Катерини II Ф. *Дубянського*, з яким навчався у КМА, щоб той допоміг отримати місце наглядача театру; 1769 Г. просив у імп-ці Катерини II місце секретаря Держ. мед. колеґії або поштмейстера в Моск. ямській конторі. Але лише 1770 після «спаду голосу» його звільнено в чині прапорщика з винагородою в 300 руб. і призначено колез. перекладачем з лат. та польс. мов (які вивчив досконало ще в КМА) до Псков. губ. канцелярії. 1779 звільнився через хворобу очей та отримав призначення до Курського намісн. перекладачем. З 1780 — титул. радник. З 1785 виконував обов'язки судді Тульської нижньої розправи.

Г.— автор кількох од, присвячених переважно правлячим особам Росії: імп-ці *Єлизаветі Петрівні* (1751; 1754; 1762) та імп-ці Катерині II (1762; 1772). Проживаючи в С.-Петербурзі, Г. періодично друкувався у журн. «Ежемесячные сочинения» і «Трутень». В «Оде на день коронации Екатерины» (1762) Г. засуджував польс. конфедератів за насильницькі дії проти українців та їхньої віри. 1774 він переклав з польс. мови промову єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського Г. *Кониського*, з яким разом навчався у КМА, до короля Станіслава-Августа Понятовського про утиски правосл. у Польщі.

Тв.: Собрание сочинений. СПб., 1777; Дар обществу. СПб., 1779

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Карпова Е. Е. И. К. Голеневский — поэт ломоносовской школы середины XVIII в. В кн.: Уч. зап. ЛПИ, т. 417. Л., 1971. Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988

О. М. Сандалюк

Голенко́вський Василь, чернече ім'я Варлаам (р., м. н. невід.—1723, м. С.-Петербург) — архімандрит, письменник, благодійник КМА. По закін. навчання в КМА наприк. 1700-х рр. був протопопом соборної Воронезької Михайлівської церкви. Згодом, очевидно, після смерті дружини, прийняв чернечий постриг у КПЛ. Потім став намісником КПЛ. 1714 він постриг у чернецтво (що, як правило, було прерогативою тільки архім. КПЛ) вихованця КМА П. *Долинського*. Після смерті архім. КПЛ А. *Миславського* (1714) Г. керував Лавр. друкарнею, де за його участі підготовлено до друку, зокрема, «Діалогизм или разговор духовный...» (К., 1714) з посвятою митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Й. *Кроковському*, автором якого був сам Г., «Псалтир...» (К., 1715) та ін. твори. 1715 висувався канд. на посаду архім. КПЛ. Пізніше був ігуменом Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря.

Маючи намір створити в новозасн. Ол.-Нев. м-рі (С.-Петербург) школу для підготовки настоятелів м-рів і священиків правосл. церков, цар Петро І звернувся 1715 до київ. губ. кн. Д. *Голіцина* з вимогою прислати 25 «добрих монахов». Згідно з розпорядженням світ. і дух. властей у квіт. 1716 до С.-Петербурга прибула перша партія лавр. ченців на чолі з Г. У кін. 1716 Г. став намісником Ол.-Нев. лаври. Крім того, відкрив при м-рі школу, пізніше перетворену на С.-Петерб. дух. академію. 1721 Г. обирався архім. Новгород-Сів. м-ря, але Петро І не затвердив це призначення.

Постійно намагався повернутися в Україну, через що потрапив у немилість до деяких впливових осіб з вищих церк. кіл Росії. Один з ієродияконів Ол.-Нев. м-ря, напр., звинуватив Г. в намірі позбавити життя архієпископів Великоновгородського і Великолуцького Ф. *Яновського* та Псковського, Ізборського і Нарвського Т. *Прокоповича*, які не відпускали Г. на Україну. Синод, провівши слідство, не знайшов підстав для подібного звинувачення. Однак вищевказані архієреї, дух. фаворити імп. Петра І, хоча й земляки та колеґи по навчанню в КМА, добилися позбавлення Г. посади намісника. Зокрема, Ф. Яновський у своєму повідомленні Синоду твердив, що Г. «своему делу и званію не прилежал, но жил в монастире, яко гость гостил». Його перемістили до Каргопольського м-ря Св. Хреста Холмогор. єпархії, де він у сані архімандрита й помер. Всі свої кошти Г. заповів київ. м-рям, зокрема, КПЛ, Софійськ., Михайл. Золотоверхому, Видубицькому, Пустинно-Миколаївському, Кирилівському, а також Глух. Петропавлівському і Батур. Крупицькому Миколаївському; Ворон. Михайлівській церкві, де був протопопом,— 400 червінців на іконостас; на шпиталь Київ. Троїцького больничного м-ря — 13 червінців; на жебраків — 100 руб. Подбав про Київ. Брат. м-р й КМА — 50 червінців, окрім цього «павперам, которые учатся в братстве, а не имеют за чим — 100 руб. на молитву».

Тв. Діалогизм или разговор духовный любителя с любовію, ч. 1—3. К., 1714, СПб., 1766; Псалтырь с Предисловием и Краткимъ изъясненіем. К., 1715.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856, Описание документов и дел... Синода, т. 1 (1542—1721), т. 5 (1725), № 104, 308; СПб., 1868,

1897; Филарет (Гумилевский). Обзор литературы.., кн. 2. СПб., 1884; Описание архива Александро-Невской Лавры.., т. 1–2. [№ 29]. СПб., 1903, 1911; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской лавры.., т. 1, К., 1918; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 1, арк. 8.

С. Р. Кагамлик

Голенко́вський Стефан, чернече ім'я Сильвестр (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен, проповідник. Вищу освіту здобув у КМА (1740-ві рр.). 1749 на прохання студ. братства ритора Г. призначено інспектором студ. бурси. По закін. КМА прийняв чернечий постриг. 1764 призначений казнодієм (проповідником) Київ. Софійськ. собору. З 1767 — ігумен Вітеб. Марківського Троїцького м-ря Могильов. єпархії.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. О. Андрушко

Голі́цин Дмитро Михайлович (1665, м. н. невід.—25.04.1737, м. Шліссельбург, тепер Ленінградської обл., РФ) — київський ген.-губернатор. Походив з давнього княжого роду нащадків вел. кн. лит. Гедиміна. Рано розпочавши держ. службу, Г. уже 1686 був стольником, 1694 — капітаном Преображенського полку. 1697 за наказом царя Петра I студіював навігаційну справу в Італії. 1702 був послом при дворі тур. султана Мустафи II. 1704 Г. відправлено у складі допоміжного корпусу до Саксонії та Польщі на допомогу союзникам Росії у війні зі Швецією. Навесні 1707 отримав призначення голови бєлгор. розряду з титулом воєводи київ. («за честь Киевского міста»), якому було підпорядковано Київ та ін. укр. міста, де знаходилися залоги рос. військ на чолі з воєводами. Згідно з указом Петра I від 6.03.1711 Г.— ген.-губ. київський. На цій посаді він залишався до 1718, коли отримав призначення президента Камер-колегії, але й після цього впливав на київ. справи.

Адм. діяльність у Києві Г. розпочав з репресивних заходів, зумовлених розривом гетьмана І. *Мазепи* з Росією і укладенням укр.-швед. союзу. За наказом Петра I 1709 Г. вислав усіх студентів КМА, вихідців з Правобереж. України, що належала тоді до Речі Посполитої, в результаті чого кількість студентів КМА зменшилася до 161 особи. Із 30 ченців Київ. Брат. м-ря, до числа яких належали і професори КМА, лише 5 були вихідцями з Лівобереж. України, решта — з підвладних польс. королю територій, і лише один з них — Т. *Прокопович* — був лояльним до Петра I. Згодом взаємини Г. з вищим київ. духовенством і викладачами та студентами КМА значно поліпшилися. У КМА Г. завершив своє навчання, розпочате в Зх. Європі. З числа викладачів і студентів КМА та представників київ. інтеліґенції він організував гурток для перекладу з лат., нім. та франц. мов книг істор. та політ. змісту. Для кращого сполучення Подолу, де знаходилася КМА, з урядовими установами та помешканням ген.-губ. на Печерську за його наказом прокладено нову дорогу — Олександрівський узвіз (тепер — Володимирський узвіз), раніше користувалися об'їзним Андріївським узвозом. За сприяння Г. у Києві збудовано кам'яну церкву Пустинно-Миколаївського м-ря (на Печерську), бічні вівтарі в Михайл. Золотоверх. м-рі, дерев'яну церкву св. Сергія та келії для ченців у Китаївській пустині, що належала КПЛ. Сприяв відбудові КПЛ після пожежі 1718. Після призначення 1718 президентом Камер-колегії і переїзду до С.-Петербурґа продовжував опікуватися київ. справами. За його сприяння на відбудову КПЛ із держ. казни виділено 5 тис. руб. та надіслано указ гетьману І. *Скоропадському* зібрати з козац. старшини решту коштів, необхідних для завершення реставраційних робіт. Сприяв запрошенню до Києва архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* відомого петерб. архітектора Й.-Г. *Шеделя*, який звів 2-й поверх Мазепиного корпусу КМА (1731—39), дзвіницю КПЛ та ін. будівлі в Києві.

У політ. житті Г. обстоював принципи конституційної монархії (на зразок тогочасних Англії та Швеції). Після смерті Петра I став на чолі старобоярської партії, яка обстоювала право успадкування трону Петром II. 1726—30 як член і голова Верховної таємної ради безуспішно домагався від імп-ці Анни Іванівни підписання «кондицій» (умов), які б обмежували самодержавну владу монарха. Після провалу акції Г. призначено членом відновленого у своїх колишніх правах Сенату, але він відійшов від держ. справ і оселився в підмоск. маєтку Архангельському. 1736 Г. безпідставно запідозрено в антиурядовій змові та засуджено до страти, яку за розпорядженням Анни Іванівни замінено ув'язненням та конфіскацією всього майна. Помер Г. у Шліссельбурзькій фортеці. Після його смерті в Архангельському залишилася одна з найбільших на той час у Росії б-к, яку він почав збирати, перебуваючи в Києві. Вона налічувала 6 тис. томів лат., франц., нім., голл., швед. мовами, а також руські літописи та описи подорожей у чужі краї.

Літ.: Пекарский П. Наука и литература.., т. 1. СПб., 1862; Щербина В. Два київські генерал-губернатори. ЗУНТ, т. 19. К., 1925.

В. М. Горобець

Голова́нівський Яків (Іаков) (1791, м. н. невід.—1866, м. см. невід.) — благочинний, співак. Син священика. 1816, закінчивши повний курс навчання КМА, став священиком Смілянської Успенської церкви (тепер м. Сміла Черкас. обл.). Зайняв також посаду благочинного та депутата, тобто представника єпископа у вирішенні госп., суд. і дисциплінарних справ. 1839 перейшов до КПЛ, де співав на криласі Різдвобогородицької церкви на Дальніх печерах.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 519, арк. 1–3.

К. І. Шамаєва

Голова́нський Григорій (р., м. н. невід.— 20.03.1789, м. Київ) — учитель. Освіту здобув у КМА (1776—88), включаючи школу богослов'я. У серп. 1788 призначений учителем серед. класу лат. граматики КМА згідно з указом Київ. дикастерії.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, тека 3, спр. 58, 62.

О. В. Применко

Голова́тий Антін (Антон) (1744, м. н. невід.—27.01.1797, м. см. невід.) — кошовий отаман Чорноморського козацького війська, поет. У 60-х рр. XVIII ст. навчався у КМА. Після її закін. обирався на різні старшин. посади у Новій Січі, зокрема, був писарем полк. канцелярії. Після ліквідації Січі (1775) цар. уряд надав Г. звання капітана рос. армії. Кін. 70-х — поч. 80-х рр. XVIII ст.— полковник Бузького козац. війська (поселення по р. Пд. Буг). Невдовзі сформував разом із запорозькою старшиною т. зв. Військо вірних козаків (1788 перейменоване у Чорноморське козац. військо). У ранзі військ. судді брав активну участь у Рос.-тур. війні 1787—91. Козац. флотилія під командуванням Г. захопила важливий стратегічний центр турків на Чорному морі — о-в Березань. Неодноразово виїжджав на чолі козац. посольств до С.-Петербурга. 1792 домігся від цар. уряду переведення Чорноморського козац. війська на Кубань, 1796 (за ін. даними 1797) став його кошовим отаманом. Власне, укр. козаки під проводом Г. і заснували козац. орг-цію на Кубані, що збереглася до цього часу і є одним з найбільших козац. формувань на тер. сучасної РФ. Під час Перського походу (1796—97) командував двома козац. полками, що були в аванґарді рос. армії. У січ. 1797 під час військ. операції проти турків та персів захворів і помер. За військ. заслуги нагороджений орденами св. Георгія IV ст. та св. Володимира III ст., а також іменною шаблею «За хоробрість».

Г.— автор двох віршів-пісень («Ой, Боже наш, Боже, Боже милостивий», «Ей, годі нам журитися, пора перестати»), в яких, наслідуючи традиції нар. пісень, передав настрої колишніх запорожців, висловив розгублення і нарікання козаків на важку долю після зруйнування Нової Січі. Ці вірші поширювалися у списках і друкувалися багато разів у пісенниках кін. XVIII — поч. XIX ст. Г. неодноразово згадували у своїх творах Т. Шевченко («Сліпий», «До Основ'яненка», «Близнецы»), а також Г. Квітка-Основ'яненко. Існує ескіз, виконаний Шевченком, «А. Головатий біля Неви».

Тв.: [Вірші]. В кн.: Українська література XVIII ст. К., 1983.
Літ.: Комар М. Оповідання про Антона Головатого. СПб., 1901; Возняк М. Історія української літератури, т. 3, ч. 2. Львів, 1924; Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Головатый... В кн.: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Твори, т. 7. К., 1970.

Т. В. Чухліб

Голо́вчич, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—1684, м. Київ) — архімандрит, ректор КМА. Освіту здобув у КМА. Деякий час обіймав посаду ректора Гойського (Гощанського, Гоща — тепер райцентр Рівнен. обл.) колеґіуму й одночасно був ігуменом Гойського Михайлівського м-ря, приписного до Київ. Брат. м-ря ще з часів П. *Могили*. Після розорення Михайлівського м-ря татарами (1673) за рекомендацією архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. *Барановича* дістав посаду ректора КМА й ігумена Брат. м-ря. За спогадами Т. *Прокоповича*, який тоді був студентом КМА, її екон. стан був дуже тяжким. Причинами занепаду Т. Прокопович вважав «незнання економії» та «разорительные поступки» її керівництва.

Г. намагався поліпшити матер. становище м-ря. 1679, після його клопотання, ніжин. протоієрей М. Филимонович подарував м-рю ліс з околицями та сінокосом, раніше куплений ним у івангородського священика. Тоді ж на прохання Г. визначено кордони цих земель, а дарчу занесено до маґістратських книг у присутності війта Олександра Цурковського та бурмистра Тараса Авраамовича. Моск. дяк рос. Посольського приказу П. *Семенніков (Зеркальников)*, вихованець КМА, на прохання Г. подарував КМА двір з будинком, який купив 1658 у київ. бурмистра Сергія Бібікова за 300 польс. зл. У дарчій зазначалося, що робить він це «в ознаменование любви своей за восприятие премудрости на том месте святом киевомогилянском». Просив, щоб у Брат. м-рі молилися за нього та за його батьків. 1681 Г. виклопотав у царя Федора Олексійовича дозвіл приїздити до Москви через кожні 3 роки посланцям Брат. м-ря «для збору милостині», з зазначенням прав, умов утримання і забезпечення посланців. 1683 Г. переведено до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, де він через рік помер і, ймовірно, похований.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Голубев С. Т. Киевская академия в конце XVII и начале XVIII столетия... К., 1901; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк

Печатка Війська Запорозького. XVIII ст.

Голодо́вич-Остропо́льський Павло (рр., м. н. і см. невід.) — український полономовний поет з оточення П. *Могили* — «Києво-Могилянського Атенею». Викладач КМА. Видав 30.07.1636 у Києві панеґірик «Trigonus radości, dzielności, hoyności... Bohdanowi Stetkiewiczowi Lubawieckiemu, podkomorzemu Mscisławskiemu, wystawiony od Michała Stetkiewicza syna jego Mci a studenta collegium Kiiowskiego, pracą zaś i dozorem inspectora jego Mci Pawła Hołodowicza, swiatu prezentowany» («Трикутник радості, хоробрості й гойності... Богданові Стеткевичу-Любовецькому, підкоморію Мстиславському, виставлений від Михайла Стеткевича, сина його милості і студента колеґіуму Київського, працею і доглядом інспектора, його милості Павла Голодовича, світу репрезентований»). Написаний з нагоди приїзду до Києва Богдана Стеткевича. Твір

невеликий за обсягом (20 сторінок), прикрашений ґравюрами, гербом роду Стеткевичів-Любовецьких, які відзначалися прихильністю до православ'я, як писав про Богдана П. Могила: «А церква наша православна вельми задовольняється значною горливістю Вашої милості, мого милостивого пана на багатьох місцях в оборону свою» (передмова до «Євангелія учительного», 1637). «Трикутник радості» є типовою пам'яткою панегіричної поезії 1-ї пол. XVII ст.

Тв.: Trigonus radości,... K., 1636.

Літ.: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981.

В. О. Шевчук

Голосни́цький Феодосій, чернече ім'я Сергій (р. н. невід., м. Казань, тепер Респ. Татарстан, РФ — 23.12.1786, м. Тамбов, тепер РФ) — єпископ Великоустюзький і Тотезький, викладач. Вищу освіту здобув у КМА (40-ві — поч. 50-х рр. XVIII ст.). 1761 висвячений на архім. Псков. Святогорського Успенського м-ря. Від 11.11.1761 до 1766 — єп. Великоустюзький і Тотезький. 9.11.1766 переміщений єпископом до Тамбова, де відкрив при Преображенському соборі школу (йому допомагав випускник КМА, ректор Тамбов. семінарії Й. *Никифорович-Полонський*). Помер і похований у Тамбов. Преображенському соборі.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 1. М. 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Го́луб Григорій Євстахійович, чернече ім'я Гурій (рр., м. н. і см. невід.) — бунчуковий товариш. Навчався у КМА з 1699. Служив у Ніжин. полку. У трав. 1727 за наказом Ген. військ. канцелярії їздив до Полтав. полку, щоб «спонукати полковника швидше вислати козаків у Терський похід». З 1727 — бунчук. товариш. 1733 разом з братом Павлом Голубом продав гуту значк. товаришу Филимону Михайловичу за 2140 руб. Прийняв чернечий постриг. З 1754 жив на Афоні.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

Хижняк З. І.

Го́луб Костянтин Іванович (1-ша пол. XVII ст., м. н. невід.— поч. XVIII ст., м. см. невід.) — сотник, генеральний бунчужний. Походив з козац. родини Голубів. Його дід Оліфер Степанович Голуб був гетьманом запорозьких козаків після смерті П. *Сагайдачного* (1622—24). Він листувався з шахом Персії Аббасом Великим у справі союзу з персами проти турків. Його стрий Юрій Голуб був полк. реєстрових козаків Канів. полку (1646), підписав вимоги від київ. шляхти до польс. сейму 30.12.1631 на захист укр. правосл. церкви.

Г. навчався у КМА (1650-ті рр.). Служив у Ніжин. полку. За полк. Пилипа Уманця (1669—74) був одним із сотників, які командували сотнями, розміщеними в Ніжині. За гетьмана І. *Самойловича* (1678—87) став ген. бунчужним.

Одружений з Анастасією Маркович, дочкою єврея-вихреста Марка Аврамовича Марковича. Пізніше, по смерті Г., Анастасія стала дружиною І. *Скоропадського*. Шлюб Г. з А. Маркович посвоячив його з сім'єю, яка дала кількох полковників та ген. підскарбія (1729—40) Я. *Марковича*, автора відомого «Діаруша» (1716—45).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Lipiński W. Z dziejów Ukrainy. K., 1912; Окиншевич Л. Генеральна Старшина... К., 1926; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Голубни́чий (Голубо́вський) Зиновій Петрович, чернече ім'я Захарія (1736, сот. м-ко Келеберда Полтавського полку, тепер село Канівського р-ну Черкаської обл.— 13.12.1810, Київ) — живописець. Навчався у КМА до 1758, де студіював також живопис, який тут викладався поряд з ін. видами мистецтва. З 1758 удосконалював майстерність в іконописній майстерні КПЛ, якою керував Галик Алімпій. 1761 прийняв у КПЛ чернечий постриг й по смерті вчителя (1763) очолював його майстерню (1764—65, 1772—1810). Творив Г. в епоху укр. бароко, коли в Україні будувалися розкішні палаци, церкви, багатоярусні іконостаси, які часто здіймалися аж до центр. купола храму, вражаючи прихожан своїм золотим сяйвом та малюнками. З 1768 Г. розписував іконостас Хрестовоздвиженської церкви, збудованої на кошти полтав. полк. Павла Герцика (1700) на Ближніх печерах. 1772—77 очолив роботи з оновлення живопису Успенського собору КПЛ. На поч. XIX ст. одночасно з Г. у КПЛ працював срібних справ майстер Самсон Стрельбицький (1766—1831), який 1803 закін. срібні Царські Врата до іконостаса Миколаївської больничної церкви, а чудові зображення шести пророків на них намалював Г. Йому належать також ікони «Успіння», «Антоній і Феодосій Печерські», «Свята мучениця з квіткою в руці». Портрети й ікони Г. зберігаються у Національному Києво-Печерському культ. заповіднику.

Літ.: УРЕ, т. 3. К., 1979; Мистецтво України... К., 1997.

Р. М. Лякіна

Горба́цький Осип Кононович — див. *Кононович-Горбацький* Осип Кононович.

Горбаче́вський (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у КМА. 1775, після заснування Могильов. семінарії єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським Г. *Кониським*, відбув на його запрошення у складі першої групи могилянців для роботи у цьому навч. закладі.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

В. В. Котусенко

Горголі́ (Горголі́й) Сава Дементійович (1730, полк. м. Ніжин, тепер райцентр

Чернігівської обл.— після 21.10.1791, м. см. невід.) — доктор медицини, член С.-Петербурзької державної медичної колегії. Н. у грец. купецькій сім'ї. Навчався у КМА, з 1755 вивчав медицину в Марієнбурзькому ун-ті (м. Галле). Ще студентом здійснив подорож по Австрії та Італії. 1763 захистив дисертацію «Generalis recidivarum pathologico-practica consideration» («Загальна патологія і лікування рецидивів хвороби»), діставши звання д-ра медицини. Після повернення в Росію 21.07.1763 отримав право на лікар. практику. 15.07.1766 призначений лікарем до мед. штату Новорос. губ. з місцеперебуванням у Кременчуці. Залишався на цій посаді 10 років. 11.02.1776 Г. переведено до С.-Петерб. морського кадет. корпусу, в лют. 1778 зайняв місце померлого д-ра А. А. Енса у «віспяному» госпіталі «для призрения и пользования одержимых оспою, корью та лопухою и другими подобными сыпями в С.-Петербурге или где Е. И. В. впредь присутствовать будет»). З 13.01.1780 — лікар інж. та арт. корпусів. 12.08.1781 указом Сенату Г. призначено членом Держ. мед. колегії; 21.10.1791 «за болезненными припадками» звільнився. Мав брата Івана Горголі, теж лікаря, який працював у м. Ніжин.

Літ.: Чистович Я. История.. медицинских школ.. СПб., 1883; Садилова Н. М. Диссертации и монографии.., т. 1. Л., 1956; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Медицина в Україні., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Гордúнський Іван (р. н. невід., полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, колезький реєстратор. Походив з козац.-старшин. роду. Дід письменників Панаса Мирного та Івана Білика (Рудченків) по материнській лінії. За свідченням І. Рудченка, Г., «професор елоквенції Києво-Могилянської академії», утвердив у родині культ високої вченості, прагнення інтелектуального удосконалення. Г.— приятель знаменитого художника Володимира Лукича Боровиковського. Колез. реєстратор (1824).

Літ.: Черкаський В. М. Панас Мирний... К., 1973; Плачинда-Сасина М. С. Листи Івана Рудченка. В кн.: Україна: наука і культура, в. 25. К., 1991; Розсоха Л. О. Віхи родоводу Панаса Мирного. КС, 1999, № 4.

Л. О. Розсоха

Гордúнський Петро Андрійович (1760, сот. м-ко Омельник Миргородського полку, тепер село Кременчуцького р-ну Полтавської обл.— 1834, м. см. невід.) — штаб-лікар, колезький асесор, викладач. Походив зі шляхет. роду. Як більшість українців, що згодом отримали мед. освіту, ймовірно, навчався в КМА. Службу розпочав 15.10.1779 у С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі. 14.02.1782, після іспиту, призначений підлікарем до Дніпровського єгерського батальйону. З 6.04.1786 — лікар Белевського піхот. полку. У Криму служив у лазареті, де лікувались хворі на чуму (1782—86). 25.02.1787 указом Держ. мед. колегії переведений до Глух. карабінерного полку. 1788 рятував поранених у Хотинській битві, 1789 був при штурмі фортеці Ізмаїл. З 1791 перебував з армією за Дунаєм. 21.09.1792 удостоєний звання штаб-лікаря за участь у бойових діях та боротьбі з чумою. 1792 направлений з Молдавії до Польщі, де рос. армія придушувала повстанців під Брест-Литовським та Прагою. 18.02.1797 направлений до Старобільського пов. Слоб. України, а 17.01.1802 — на Кавказ для вивчення мін. вод. За цю працю отримав нагороду (500 руб.) й чин колез. асесора (2.09.1802). Переведений до Київ. міської управи для роботи оператором у закладах Приказу громад. піклування (лікарнях, богадільнях, будинках для інвалідів та божевільних). По смерті викладача «первоначальных правил врачебной науки» КМА О. *Масловського* призначений на його місце (8.06.1804), де читав патологію, терапію, фітотерапію. 1805 «по высочайшему повелению» Г. терміново направлено в армію, і лише 1807 у звітах КМА знову з'явилось його прізвище.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120; ф. 127, оп. 359, спр. 95; оп. 361, спр. 106.

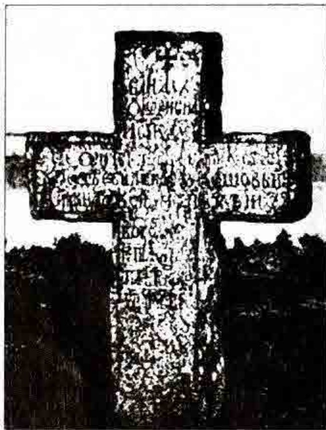
Р. М. Лякіна

Гордúнський Стефан Андрійович (р. н. невід., Миргородщина — р., м. см. невід.) — викладач, священик. Вищу освіту здобув у КМА: 1742 був учнем класу граматики, закін. повний курс КМА. 1749 Г. викликано до Тр.-Серг. семінарії, де 1751—53 викладав у класі граматики та синтаксими, 1753/54 навч. р.— у класі піїтики. Звільнений від викладання через поганий стан здоров'я. 1755 повернувся в Україну, де одержав посаду ієрея Миргород. Троїцької церкви. Відомий як один з найосвіченіших священиків Полтавщини.

Літ.: Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Акты и документы.., отд. 2, т. 9. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк
В. О. Андрушко

Гордíєнко (Гордíєнко-Головкó) Кость (р. н. невід., Полтавщина — 5.05.1733, Кам'янська Січ, тепер с. Республіканець Бериславського р-ну Херсонської обл.) — кошовий отаман Війська Запорозького. Освіту здобув у КМА. Свідчень про обставини прибуття Г. на Запорожжя не збереглося. Швидко здобув авторитет серед січового товариства. Був отаманом Платнирівського куреня. Відзначався хоробрістю, рішучістю й великим патріотизмом. На козац. раді 1.01.1702 обраний кошовим отаманом. Повсякчас відверто виступав проти моск. гніту. 1702 надіслав листа царю Петру І, в якому писав про утиски запорожців рос. воєводами, особливо після будівництва біля Чортомлицької Січі фортеці Кам'яний Затон і розміщення там рос. гарнізону. Тим же мотивувалась і відмова присягнути на вірність моск. царю. Позицію кошового отамана вороже зустрів моск. уряд. Посланці І. *Мазепи* на Січ агітували запорожців не підтримувати Г., і 1703 кошовим обрано Герасима Крису. Про-

Хрест на могилі Костя Гордієнка в Кам'янській Січі

тистояння Гетьманщини і Запорожжя тривало до 1709. Після вступу швед. короля Карла XII з військом в Україну (осінь 1708) моск. монарх намагався схилити до союзу проти шведів запорожців, надіславши на Січ багаті дарунки. У відповідь знову обраний кошовим Г. звинувачатив царизм у порушенні автономії України і поставив вимогу знищення рос. фортець у козац. краях: по Самарі та у Кам'яному Затоні. Не одержавши від царя обіцянки про задоволення вимоги запорожців, Г. в берез. 1709 залишив Січ і вирушив на з'єднання з Мазепою. По дорозі до Полтавщини він розгромив кілька рос. гарнізонів, залучивши до своїх рядів не одну тисячу селян з Подніпров'я. Привів під корогви І. Мазепи бл. 8 тис. козац. лицарства. З Диканьки разом з Мазепою Г. поїхав до Великих Будищ на зустріч із швед. королем. Під час аудієнції звернувся до Карла XII лат. мовою з подякою за обіцянку оборони Війська Запорозького проти спільного ворога. В одній з церков Великих Будищ 27.03.1709 Г. присягнув навзаєм з гетьманом і тримав разом із січовими козаками своє слово до кінця життя. На поч. трав. 1709 рос. військо під керівництвом полк. Яковлєва спалило Чортомлицьку Січ, жорстоко розправившись з її захисниками. Тим часом полтав. катастрофа зумовила відступ швед. армії, якій лише завдяки вмілим діям запорожців вдалося переправитися на Правобережжя. Провідником переможених в укр. степах аж до Бендер був Г.

Після смерті І. Мазепи козаки обрали гетьманом П. *Орлика*. Його помічником став Г. Він безпосередньо брав участь у підготовці першої укр. конституції під назвою «Договір і постанови між гетьманом Орликом і Військом Запорозьким в 1710 році». Водночас Г. клопотався, щоб тур. султан Ахмад III дозволив запорожцям закласти Січ на татар. землях біля Дніпра. Але, незважаючи на домагання Г., хан Девлет II Гірей відмовився дати гармати козакам для зміцнення Олешківської Січі. Зрештою, кримці наклали мито на вивіз запорожцями солі з Прогноїв. Ці обставини призвели до появи на Січі думки про повернення під протекцію правосл. царя. Її прихильники обрали кошовим отаманом Івана Малашевича (1714). Однак цар не задовольнив прохання запорожців, оскільки це загрожувало новою війною з Туреччиною. Врешті, Г. вдалося домовитися в Бахчисараї про поступки козакам, насамперед у занятті промислами. З України приходили тяжкі вісті про звірства рос. гарнізонів і насильство над козаками, вигнання їх тисячами на тяжкі будівельні роботи, звідки повернутися вдавалося небагатьом. Згодом, при малолітньому імп. Петрі II (1727—30), прихильники жорсткої політики щодо України були усунені. Українцям дозволили обрати гетьмана, ним став миргород. полк. Д. *Апостол*. Чутки про поновлення гетьманства відродили в Олешківській Січі ідею повернення на Запорожжя. І хоча навесні 1728 Г. водинадцяте обрали кошовим отаманом, опозиція, очолювана колишніми ватажками запорожців Малашевичем і Гусаком, схилила все-таки січовиків до повернення під зверхність царя. Прибувши на місце Чортомлицької Січі (1728), козаки звернулися до рос. уряду з проханням про дозвіл «стати під царську руку». Відмова з С.-Петербурга поставила Військо Запорозьке в дуже скрутне становище, оскільки вихід з Олешок відбувся без відома крим. хана. Г. провів вдалі переговори у Бахчисараї й урятував запорожців від розправи татар. Згодом хан Менглі II Гірей наказав козакам відійти з Січчю від рос. кордону. На поч. 1730 вони осіли поблизу гирла р. Кам'янка. Готуючись до війни з Туреччиною, цар. уряд розпочав таємні переговори з кошовим Кам'янської Січі Малашевичем. Г. до кінця життя застерігав товариство від повернення у рос. підданство, проте перемогли протилежні тенденції.

Поховали старого кошового отамана запорожці на січовому цвинтарі Кам'янської Січі урочисто, з мушкетною та гарматною пальбою. Кам'яний хрест на могилі зберігся до сьогодні.

Літ.: Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. СПб., 1885; Кащенко А. Кость Гордієнко-Головко... Катеринослав, 1917; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків, т. 3. К., 1991; Апанович О. М. Чортомлицька Запорозька Січ... К., 1998.

В. О. Щербак

Го́рка Андрій, чернече ім'я Лаврентій (1671, м-ко Стайки Київської сотні Київського полку, тепер село Кагарлицького р-ну Київської обл.—10.04.1737, м. В'ятка, тепер РФ) — викладач, єпископ Астраханський і Терський, Великоустюзький і Тотезький, Рязанський і Муромський, В'ятський і Великопермський, письменник. Походив з родини козака з м-ка Стайки, що переселилась до Києва. Навчався в КМА (кін. XVII — поч. XVIII ст.). Закін. повний курс. Під впливом митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського*, колишнього ректора КМА, прийняв чернечий постриг у КПЛ і в сані ієром. повернувся у КМА викладачем. 1706/07 навч. р. викладав у класі синтаксими, 1707/08 услід за Т. *Прокоповичем* — у класі піїтики й риторики, потім — філософії. Дружні стосунки Г. і Т. Прокоповича тривали все життя. Сучасники називали Г. «братом Теофана вдруге». Особливо відзначали його пед. здібності, знання класичних мов, л-ри й філософії. «Idea artis poёsos» («Ідея мистецтва поетики») (1707/08) і «Rhetorica» (1708/09) Г. ґрунтуються не лише на класичних зразках, але й на прикладах з творів польс. поетів Відродження Петра і Яна Кохановських, Самуїла Твардовського й сучасних йому укр. митців Т. Прокоповича, С. *Яворського*, а також власних творів. Послідовниками Т. Прокоповича й Г. у КМА стали М. *Довгалевський*, Г. *Кониський* та ін. До своєї «Поетики» Г. додав трагікомедію «Іосиф Патріарха», а також три інтермедії. Трагікомедія «Іосиф Патріарха» (1708) поряд із «Владимиром» Т. Прокоповича (1705) є однією з перших укр. істор. драм. В основі сюжету п'єси — популярна біблійна оповідь про Йосипа Пре-

красного та про злочинну любов до нього дружини єгипетського вельможі Пантефрія. 1708 поставлена в КМА і мала вел. успіх, бо сприймалась як сатира на побутові звичаї тогочасного панства. Вперше в укр. л-рі зображено сатир. образ закоханої жінки, введені еротичні сцени. Інтермедії до драми не збереглися.

1713 Г. возведено в сан ігумена Київ. Видубицького м-ря. Тут він продовжував займатися самоосвітою, уклав лат.-слов. лексикон (пізніше втрачений), писав вірші, комплектував б-ку. Підтримував тісні стосунки з друзями по КМА, просвітниками Я. *Марковичем*, Г. *Бужинським*, Ф. *Лопатинським*, Г. *Вишневським*. Можливо, недостатня увага до дух. справ була причиною усунення його з посади ігумена (1719). Підтриманий гетьманом І. *Скоропадським*, у квіт. 1722 дістав архімандритство у Моск. Воскресенському Новоєрусалимському м-рі. Але фактично не вступив у права, бо його призначили обер-ієромонахом ескадри, котра під командою імп. Петра І відправилася в Персію (Низовий похід). У лист. 1722 повернувся через хворобу в Моск. Воскресенський Новоєрусалимський м-р. Займався його реставрацією. 8.09.1723 Г. хіротоновано на єп. Астраханського й Терського, з місцеперебуванням у фортеці Св. Хреста при впадінні р. Астрахань в Каспійське море. Прибув туди 1724.

Астрахан. єпархії підлягала велика територія. Населення було різноманітним, церков і особливо священиків не вистачало. В самій Астрахані, писав до Синоду Г., «4 церкви порожні і ... святитись у священики ніхто не хоче, наставляти перед хрещенням татарські й калмицькі сім'ї нікому». А те груз. духовенство, яке прибуло для місіонерської справи, дотримуючись своєї обрядовості, спричинило, за словами Г., розкол. Впливали на правосл. і численні лютеран. сім'ї, які проживали в Астрахані. Все це турбувало Г. Не мав він ладу з астрахан. губ. А. П. Волинським. Бурхлива діяльність Г. викликала невдоволення місц. світ. і дух. властей. За доносами Г. викликали до С.-Петербурга як такого, що довго не присягав імп-ці Катерині І. Від покарання його врятував Т. Прокопович. 22.05.1727 отримав призначення на єп. Великоустюзького і Тотезького. Збудував в єпархії 9 церков. Боровся з розкраданням церк. земель і церк. майна: книг, ікон, дзвонів тощо, котрі закладали, перезакладали, віддавали родичам, продавали і т. ін. «Розкрадання церковного майна досягло таких меж,— писав до Синоду Г.,— що деякі церкви стоять по декілька років у запустінні». Клопотався про заборону нескінченних хресних ходів (в одному Устюзі їх було 33 щорічно), неодноразово порушував питання про заборону одружень неповнолітніх та ін. І знову Г. виявився «неугодним» місц. властям. У берез. 1731 його викликали до С.-Петербурга для покарання, але старий приятель Т. Прокопович виручив: у лип. 1731 Г. призначено єп. однієї з найпочесніших каф-р — Рязанської. Але «...за некоторые его известные предерзости» переведено 26.09.1733 єп. В'ятським і Великопермським. Місц. духовенство зустріло його вороже, але Г. не зважав. Прийняв рішення про надання певної частини церк. й монаст. прибутків на потреби шкіл і найпаче — на грек.-лат. школу (семінарію), яку організував на базі школи, засн. могилянцями ще 1723. Збудував нове приміщення, запросив з Києва вчителів, узяв на облік і залучив до навчання дітей зі всієї єпархії від 7 до 25 років. 1737 у школі навчалося вже 120 осіб (відразу після смерті Г. 10 учнів втекло, а 26 попросили звільнити їх). 1736 невдоволене консервативне духовенство взяло в облогу архієрейський будинок і намагалося розгромити школу, але школа все-таки збереглась. Г. заснував при ній б-ку, основу її склали 355 його власних книг. Серед книг були примірники, які належали ще П. *Могилі* та І. *Гізелю*, книги Т. Прокоповича, твори Томазо Кампанелли, «Апологія» Галілео Галілея (1622), «Про природу речей» Лукреція Кара, венеціанське видання «Божественної комедії» Данте (1536), трактати Г. Горація, праці Ю. Ліпсія, Квінта Курція, Г. Светонія і ін. Більша частина з них перейшла після смерті Г. до Моск. слов.-грек.-лат. академії, поклавши початок її б-ці, частина залишилась у В'ятці. Похований Г. у В'ят. Троїцькому соборі.

Лаврентій Горка
З портрета XIX ст.

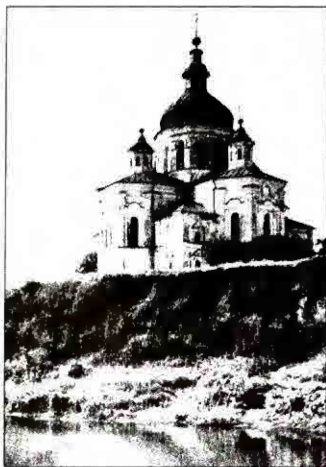
У Києві, в Нац. музеї історії України, зберігається Євангеліє (інв. № 4363) з написом «Святоє Євангеліє сіє сорухися и сребром оковася в Кієве року Божого 1716 до обителі святого Архангела Михаила Видубицкой Кієвской тщанієм всечеснаго ігумена Видубицкого Лаврентія Горки коштом мирскіх сребра гривен 21 и лотов 5. Червоних 13. Fecit «Ioannes Ravios Kijuix».

Літ.: Тихонравов Н. Русские драматические произведения..., т. 2. СПб., 1874; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. К., 1911; РБС, т. Лабзина–Ляшенко. СПб., 1914; Луппов С. П. История города Вятки. Киров, 1958.

З. І. Хижняк

Горко́вський (Гарко́вський, Горго́вський) Григорій (бл. 1710, сот. м-ко Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— після 1781, вірогідно, там само) — священик, протопоп, учитель, намісник. Н. у сім'ї священика Сорочин. Спаської церкви. Навчався в КМА (1730-ті рр.). По закін. зайняв місце свого батька — священика Сорочин. Спаської церкви. З 1736 — протопоп Сорочин. протопопії, до якої входили намістя: Городищенське (Городище — тепер смт Градизьк), Остап'ївське та Фидрівське (Фидрівка — тепер с. Федорівка Глобинського р-ну Полтав. обл.).

Г. відзначався винятковою енергією та дієвістю, не терпів стороннього втручання, діяв на свій розсуд. Коли Синод і Київ. консисторія почали вимагати, щоб священики обов'язково відправляли своїх дітей на навчання до КМА, Г., враховуючи те, що Сорочин. протопопія порівняно далеко від Києва,

Преображенська церква
в с. Сорочинці. 1732.
Сучасне фото

а її духовенство досить бідне й не зможе утримувати у КМА своїх дітей, вирішив створити у Сорочинцях місц. школу, яка хоча б частково могла замінити дітям навчання у КМА. Г. звернувся до архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* з проханням дозволити відкрити в Сорочинцях протопопську школу й дістав дозвіл. Одного педагога для школи він уже мав. Це був домашній учитель його трьох синів І. *Слонський*, бурсак, «філософ», якого порекомендував Г. префект КМА С. *Кулябка*. Вдова миргород. обозного С. Родзянка Тетяна віддала в дім Г. на навчання двох своїх синів. Так у протопопському домі виникла маленька школа. 25.01.1740 Г. писав про це Р. Заборовському і просив пастирського благословіння. За програмою Сорочин. школа відповідала двом нижчим класам КМА з тією лише відмінністю, що служила одночасно і школою для ставлеників, тобто тих, хто претендував на ступінь священика чи диякона. В школі вивчали рос., польс., лат. мови й арифметику, навчали богослужінню та співу «по гласамъ», а у недільні та святкові дні — катехізису (за «Православным ісповіданієм вѣры» П. *Могили*). Катехізичні повчання вів сам Г.

На свої кошти Г. спорудив два будинки для школи та різні допоміжні приміщення. 9.05.1740 школу відкрито, а 15 трав. розпочалися заняття. Г. вимагав від священиків на навчання дітей та утримання школи по 6 руб. та продукти (всього бл. 10 руб. на рік). Для священиків це були дуже великі гроші. Почалося невдоволення, посипались доноси: протопоп влаштував школу самовільно, внески збирає на свою користь тощо. 31.07.1740 Г. усунули з посади сорочин. протопопа, але школа продовжувала діяти, хоча 1741 у ній навчалось лише 7 осіб, з них троє — сини Г. Лише після тривалих клопотань перед Київ. консисторією, Синодом та імп-цею *Єлизаветою Петрівною* вдалося спростувати безпідставні звинувачення, і з 1743 Г. знову обіймав посаду сорочин. протопопа. З 1781 — сорочин. намісник.

Літ.: Попов Х. Протопопская школа... Полтав. ЕВ, 1892, №19–20; Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. К., 1989; Наливайко І. Протопопська школа в Сорочинцях. Зоря Полтавщини, 1995, 20 черв.

В. Н. Жук

Горле́нко Андрій Андрійович (1709, м. Москва — після 1775, м. см. невід.) — останній полтавський полковник, маршалок Полтави. Походив з відомого козац.-шляхет. роду Лівобереж. України, який веде початок від реєстрових козаків Прилуцьк. сотні Яцька Горленка та Лазаря Горленка (п. 1687). Останній був прилуцьк. полк. (1659, 1661—68, 1672—77, 1680—87) та виконував обов'язки прилуцьк. полк. судді (1659, 1678, 1680). Г.— син наказ полк., наказ. гетьмана А. *Горленка* і онук полк. прилуцьк. Дмитра Лазаровича Горленка. Обидва були прихильниками гетьмана І. *Мазепи* і пішли за ним в еміграцію. Але невдовзі повернулися в Україну, були заарештовані й перевезені до Москви, де народився і провів дитинство Г. 1725 батько й син повернулися в Україну.

Навчався Г. у КМА, після закін. якої працював у Ген. військ. канцелярії й допомагав батькові повернути конфісковані родинні маєтки, що частково вдалося. Мав чин бунчук. товариша. Полтав. полковник (7.11.1743—1774). Брав участь в зустрічах імп-ці *Єлизавети Петрівни* у Києві (1744), у виборах гетьмана К. *Розумовського* (1750), в поході на Правобережжя для придушення Коліївщини (1768). 1767 підписав петицію про відновлення в Україні гетьманства, подану до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. Полтав. полк перший в Гетьманщині зазнав «блага» реформ імп-ці Катерини II: 1764 13 сотень були розформовані, їхня тер. приєднана до Новорос. губ., а козаки сформовані у 5 полків пікінерів, тобто драгунів. Протести були марними. 1775, після зруйнування Запорозької Січі, решту тер. полку також приєднано до Новорос. губ. Самого Г. призначено маршалком дворянства Полтави. Одружений з Анастасією Лизогуб.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Сб. ИРИО, т. 68. СПб., 1885; Слабченко М. Е. Малороссийский полк... Одесса, 1909; Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст... К., 1970; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978.

Ю. Ґ. Ґаєцький

Горле́нко Андрій Дмитрович (р., м. н. невід.—1756, м. см. невід.) — наказний прилуцький полковник, наказний гетьман. Син укр. шляхтича Дмитра Лазаровича Горленка, прилуцьк. полк., однодумця і сподвижника І. *Мазепи*. Після смерті останнього виступав одним з претендентів на гетьман. булаву. Г. здобув вищу освіту у КМА (закін. на поч. 1700-х рр.). Вступив на службу до козац. війська в ранзі бунчук. товариша. Брав участь у Північній війні 1700—21. За відсутності батька деякий час виконував обов'язки наказ. прилуцьк. полк. та наказ. гетьмана у поході під Гродно (1705). Восени 1708 підтримав виступ гетьмана І. Мазепи і разом з батьком і тестем Д. *Апостолом* перейшов до швед. короля Карла XII. Проте навесні 1709 повернувся в Україну, був інтернований до Москви, де перебував від 1709 до 1715, коли на його місце відправили батька, Д. Горленка, який прожив у неволі до 1731. Всі маєтки у Горленків було відібрано. Повернувшись в Україну, став до служби у козац. війську. Як наказ. гетьман взяв участь у Гилянському поході до Ірану (1725—27). Г. володів значними маєтностями у Миргород. й Лубен. полках. Йому належало с. Хаєнки, х. Вернигорівський і с. Стасівці, ґрунти в сс. Подище, Журавка, Переволочна, Полонки. Жив у старовинній батьківській садибі — с. Чернявщина (Лапинці) під Прилуками. Одружений з донькою миргород. полк., згодом гетьмана Д. Апостола, Марією. Мав 5 синів і 3 дочок. Найвідоміший син — Я. *Гор-*

ленко, у чернецтві Йоасаф, прилучений правосл. церквою до лику святих. Серед ін. — М. *Горленко*, ігумен Максаківського Спасо-Преображенського м-ря, настоятель Київ. Брат. м-ря, та А. *Горленко*, останній полтав. полковник.

Літ.: Исторические акты: I. Письмо Орлика... (1/12 июня 1721 г.). «Основа», 1862, № 10; Костомаров Н. И. Мазепа и Мазепинцы. СПб., 1885; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994

В. М. Горобець
З. І. Хижняк

ГОРЛЕ́НКО Михайло Андрійович, чернече ім'я Митрофан (р., м. н. невід. — р. см. невід., Святогорська Успенська пустинь, тепер Донецької обл.) — архімандрит. Походив з відомої козац.-шляхет. родини Горленків. Онук прилуцьк. полк. Дмитра Горленка; син прилуцьк. наказ. полк., наказ. гетьм. А. *Горленка*. По матері — онук миргород. полк., згодом гетьмана Д. *Апостола*. Молодший брат Я. *Горленка*, єп. Бєлгородського та Обоянського. Освіту здобув у КМА. По завершенні повного акад. курсу прийняв чернечий постриг. Протягом 1749—54 — ігумен Максаківського Спасо-Преображенського м-ря Черніг. епархії. З 2-ї пол. 50-х рр. XVIII ст. очолив Київ. Видубицький м-р як настоятель, а згодом і архімандрит. У серп. 1763 разом з префектом КМА Мельхіседеком Орловським і вчителем піїтики Р. *Петулинським*, та в лист. 1764 разом з настоятелем Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря архім. Модестом Стефановичем, Київ. Кирилівського м-ря ієром. Т. *Вербицьким* та Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря архім. Є. *Могилянським* брав участь у роботі комісії з розмежування земель Київ. Брат. м-ря, на які претендувала також братія Київ. Софійськ. м-ря (поблизу сс. Стайки та Трипілля). Помер у Святогорській Успенській пустині, де провів останні роки свого життя.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

ГОРЛЕ́НКО Павло Дмитрович, чернече ім'я Пахомій (1692, м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл. — 1736, м. Київ) — ієромонах. Походив з давнього козац. шляхет. роду Горленків. Син прилуцьк. полк. Дмитра Горленка. Закін. КМА. Значився у списках студентів класу філософії за 1715—17. 1715 прийняв чернечий постриг на Волощині, де тимчасово перебували його батьки. Тоді ж став ієродияконом. 1725 висвячений єп. Луцьким, Троїцьким та Переяславським К. Шумлянським у сан ієром. Перебував серед братії Ближніх печер КПЛ. Зберігся лист його батька, Д. Горленка, до гр. Б. *Шереметєва* (без дати), в якому він просить заступництва для свого сина: «к сынови моему, старцу Пахомію, Богу себе иноческим образом обручившему и света отщепившемуся, буди милостив и, где ему укажут до подвигов иноческих местце в монастырях Кіевских, дабы то под протекціею непреломанною Вашего Сіятельства мог спокойное маты помешканье». Серед лавр. ченців Г. відзначався аскетизмом і подвижництвом, що справило велике враження на його небожа — учня КМА, майбутнього святого Я. *Горленка*. Г. покровительствував небожу і підтримав його намір прийняти чернечий постриг.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Жевахов Н. Д. Святитель Иоасаф (Горленко)..., т. 3. Доп. К., 1909; Титов Ф. И. К истории Киевской духовной академии в XVII—XVIII вв. К., 1913

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 23зв; спр. 2, арк. 7, 20

С. Р. Кагамлик

ГОРЛЕ́НКО Яким Андрійович, чернече ім'я Іларіон, Святий Йоасаф Бєлгородський (8.09.1705, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл. — 10.12.1754, м. Грайворон, тепер Бєлгородської обл., РФ) — поет, єпископ Бєлгородський і Обоянський. Н. в укр. козац.-шляхет. родині бунчук. товариша А. *Горленка*, сина відомого мазепинця, прилуцьк. полк. Дмитра Горленка. Його другий дід — Д. *Апостол* — миргород. полк., згодом гетьман Лівобереж. України. З 1713 Г. вчився у КМА. 1725 прийняв рясофор у Київ. Межигірському м-рі, 1727 прийняв мантію в Київ. Брат. м-рі. 8.01.1728 Г., студент-богослов, рукоположений у ієродиякона в Київ. Брат. Богоявленській церкві. У серп. 1729 призначений учителем КМА, де викладав три роки. 1732 як учитель класу синтаксими написав привітального діалога на честь сходження на престол архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* (не знайдений). 8.11.1734 Г. рукоположено в ієром. і призначено екзаменатором Київ. митрополії при Київ. Софійськ. соборі, 1735 — член Київ. консисторії. У черв.1737 призначений Р. Заборовським ігуменом Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. епархії. 1742 їздив до Москви для надання коштів на відбудову погорілого м-ря. 1744 висвячений на архім. Лубен. Мгарського м-ря. Восени 1744 одержав наказ знову їхати до Москви, де в січ. 1745 дістав правління в Свято-Троїцькій лаврі під Москвою. 1746 тяжко захворів («упав на ноги», як пише сам). 2.06.1748 у присутності імп-ці *Єлизавети Петрівни* в С.-Петерб. Петропавлівському соборі Г. висвячено на єп. Бєлгородського і Обоянського. Приїхавши до Бєлгорода, активно взявся за впорядкування церк. життя епархії. У той час ця епархія охоплювала пізніше створені Курську, Харк. епархії і частину тер., яка пізніше увійшла до Черніг. епархії. Більшість населення епархії були українці. Багато сил поклав Г. на піднесення морального та освіт. рівня духовенства та народу. Нелад й негідне поводження духовенства суворо карав. Але дбав про бідних. Характерними для святителя були аскетизм та повна безкорисливість. За описами, був високого зросту, довгобразий, мав темно-сірі очі. Багато читав, приятелював з Г. *Сковородою*. Передбачаючи невдовзі свій кінець, Г. літом 1754 відвідав рідні

Святий Йоасаф Горленко.
З ікони поч. XX ст

місця, попрощався з батьком, що жив у невеликій келії біля Прилук, відвідав Лубен. Мгарський та Густинський Св.-Троїцький м-рі. По дорозі, в Грайвороні, захворів і вже не піднявся. Похований у склепі Бєлгор. Троїцького собору 23.02.1755 єп. Переяславським і Бориспільським І. *Козловичем*. Мощі його знайдені нетлінними. 1911 відбулася канонізація Г. 4 верес. і 10 груд. оголошені церк. святами угодника Божого Святителя Йоасафа.

Г.— автор цікавої епістолярії, поет. і прозових творів, повчань, молитов. Увійшов в укр. л-ру своєю поемою «Бран честных седми добродѣтелей з седми грѣхами смертными в человѣцѣ путнику...» (написана 9.04.1737), яка є видатною пам'яткою укр. поет. бароко. Автор пише, що в людській душі відбувається боротьба лихого і доброго начал (добродійництв із гріхами), і цю війну поет зображує засобами тогочасної батальної поезії як бій між ворожими військами. З одного боку стояла зі своїми військами цариця Гордість і її полковники: Ласість, Блуд, Заздрість, Ненажерство, Гнів, Лінь, а супроти них виступила цариця Смиренність із воєначальниками: Милосердям, Цнотливістю, Любов'ю, Постом, Покірністю та Побожністю. Битва ведеться за правилами воєнного мистецтва того часу, і в ній після жорстоких змагань перемагають, зрештою, добрі чинники. Твір має виразний морально-дидактичний характер, визначається високими поет. якостями. Написано його церк.-слов. мовою. Г. залишив після себе ще й автобіографію «Путешествіе в свѣтѣ сем грѣшника Іоасафа, игумена Мгарского» та дві проповіді (1742, 1743). Г. — дядько укр. письменника Г. Ф. Квітки-Основ'яненка.

Літ. Жевахов Н. Д. Святитель Иоасаф (Горленко), т. 3. Доп. К., 1909; Документы и дела.., в. 1–2. Курск, 1910–11; Троицкий И. Об отношении к Киеву... Киев. ЕВ, 1911, № 3

В. О. Шевчук

Городе́цький Петро, чернече ім'я Палладій (1697, м. Львів — 19.01.1742, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — ієромонах, перекладач. Походив з міщан. сім'ї. Пройшов повний курс навчання в КМА. У списках студентів богослов'я за 1723—27 значився разом з Т. *Щербацьким*, В. *Старжицьким* та ін. згодом відомими діячами. Збереглися підписи Г. на богослов. трактатах, які читав у КМА, починаючи з 1721, Й. *Волчанський*. По закін. науки Г. вступив до КПЛ, де 1727 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1728 архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії В. *Ванатовичем* висвячений на ієродиякона, а 1731 митрополитом Коринфським Митрофаном — на ієромонаха. 1735 — городничий Смілянської вотчини КПЛ в Лубен. полку. 1741 Дух. собор направив Г. до Глухова для роботи перекладачем у Кодифікаційній комісії (1728—43), яка закінчувала підготовку «Прав, по которым судится малороссійскій народ...» Перебуваючи на цій посаді, помер.

Літ. Петров Н. И. Описание рукописных собраний.. в. 2. М., 1896; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.. ТКДА, 1911, кн. 2

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 25, арк. 87–99; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 18зв., спр. 2, арк. 20; спр. 4, арк. 56зв.–57; оп. 2 черн., спр. 8, арк. 1–54.

С. Р. Кагамлик

Горо́вський Марко Іванович (р. н. невід., м. Київ — після 1806, м. см. невід.) — доктор медицини, перекладач, колезький асесор. Навчався у КМА, з 1785 — у Моск. ун-ті на мед. ф-ті. Прослухавши там теорет. курс, мав їхати за кордон для вдосконалення майстерності, але поїздка не відбулась. 1793 після двох невдалих іспитів на звання д-ра медицини Г. призначено підлікарем до С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. 1795 через д-ра Х. *Тихорського* подав до Держ. мед. колеґії обсервацію (огляд) «Про фізіологію дихання» (лат. мовою), яка була схвально прийнята. Після успішного екзамену на звання д-ра медицини отримав право практикувати у Рос. імперії і залишений при тому ж госпіталі. 1796 за власним проханням призначений лікарем до Кавказ. намісн., але вже в тому ж році працював у Ворон. губ. 1797 повернувся у С.-Петербурґ, де з 1798 працював лікарем С.-Петерб. адміралт. госпіталю, 1798—99 направлений на госпіт. корабель. З кін. 1800 — гол. лікар Балтійського флоту. 26.11.1801 подав прохання про звільнення. 9.01.1802 отримав призначення інспектором Слоб.-укр. тимчасової лікар. управи, 1804 — Олонецької тимчасової лікар. управи, звідки звільнився 1806.

Г. ще під час навчання у Москві й С.-Петербурзі здійснив кілька перекладів з франц., нім. та лат. мов, зокрема, переклав з франц. мови працю «О младенческих болезнях, с подробным показанием причин, отличительных знаков и приличнейших средств оныя лечить» (М., 1789), з нім.— твір А. Штерка «Лечебник или наставления, относительные к деятельной врачебной науке для пользы лекарей, находящихся в армиях и небольших городах...», ч. 1—2 (М., 1789) та з лат. мови роботу Гернера «Лекарственник...» (М., 1792).

Літ. Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Медицина в Україні.. К., 1997

О. Ф. Задорожна

Горти́нський Іван, чернече ім'я Йоасаф (рр. н. і см. невід.) — викладач. Походив з родини священика. 1735 закін. КМА. 1735—37 перебував у Київ. Межигірському м-рі. Від 2.11.1737 до лист. 1739 — у Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі. 26.08.1739 від архім. цього м-ря Назарія прийняв чернечий постриг. 1739 викликаний до Смолен. семінарії, де 1740/41 навч. р. викладав у класі поетики, 1741—44 — у класі риторики й філософії і був префектом.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904

Н. В. Науменко

Грабове́цький Іван, чернече ім'я Іларіон (1722, с. Ярошів Брацлавського воєвод., тепер с. Яришів Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив з родини священика. Навчався у КМА (бл. 1730—40-х рр.), де пройшов повний курс навчання. По закін. вступив до КПЛ (27.03.1748 прийняв там чернечий постриг). 1750 Г. в сані ієродиякона разом з П. *Кувечинським* відправлено учителем до Твер. семінарії. Деякий час перебував у Суздалі. 1758 направлено до Моск. Симоновського м-ря. Звідти «самовольно», без паспорта, прибув до Києва. Дух. собор КПЛ, розглянувши справу Г., звернувся до Синоду з проханням дати йому звільнення від послушенства в Москві. Указом від 1762 Г. відпущено до КПЛ. З 1767 проживав у приписних до КПЛ м-рях: Омбиському Новопечерському (тепер Черніг. обл.) і Зміївському Преображенському (тепер Харк. обл.).

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 248; оп. 2, черн. спр. 46, арк. 1–35.

С. Р. Кагамлик

Граб'я́нка Григорій Іванович (поч. 1670-х рр., м. н. невід.—1738, м. см. невід.) — полковник Гадяцького полку, козацький літописець. Ймовірно, родич наказного полковника Переяславського полку (1648) Граб'янки (Кологривенка). Закін. КМА в 1-й пол. 1680-х рр. 1686—1701 — рядовий козак Гадяцького полку, 1702—17 — гадяцький сотник, полк. осавул, 1717—23 — полк. суддя, 1726—30 — полк. обозний, 30.05.1730—38 — полковник Гадяцького полку. Будучи полк. суддею, Г. публічно протистояв протегованому імп. Петром І тодішньому гадяцькому полк. Михайлу Милорадовичу, який утискував козаків, визискував селян, міщан, чинив неправедний суд, займався хабарництвом, здирствами, прямими грабунками, двічі робив замахи на життя Г. У складі козац. військ Г. брав участь у походах: Кримських (1687—89), Азовських (1695—96), Кизи-Керменському і Таманському (1697), у Північній війні 1700—21; командував Гадяцьким полком у Рос.-тур. війні 1735—39, де 1738 загинув у бою при Гайман-Долині (тепер с. Балки Запорізької обл.)

Г. належав до тієї патріот. козац. старшини, яка наполягала на збереженні автономії України і відновленні гетьманства, ліквідації Малорос. колегії. У складі старшин. делегацій кілька разів їздив до С.-Петербурга. 1723 депутацію на чолі з П. *Полуботком* за наказом імп. Петра І було заарештовано. Г. разом з ін. її членами ув'язнили в Петропавлівській фортеці. Після смерті Петра І їх звільнили (8.02.1728), Г. повернувся додому.

Г.— автор істор. твору, якому дав назву «Дійствія презільної і от начала поляков крвавшей небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана запорожского, з поляки за найяснійших королей полских Владислава, потом і Казимира, в року 1648 отправоватися начатой и за літ десять по смерті Хмельницкого не сконченной, з розних літописцов и из діаріуша на той войні писанного, в граді Гадячу, трудом Григорія Грабянки собранная и самобитних старожилов свідетельстві утвержденная року 1710». Книга Г. складається з передмови «Объявление к читателю, кояк ради вины сія історія начатся писати» й шести вступних розділів: коротка характеристика козацтва, його побуту, військ. діяльності, козац.-селян. повстань 1630-х рр., відомості про Б. *Хмельницького*, його діяльність до 1648 р. Друга — центральна частина твору — має 16 розділів, присвячена найбільшим битвам Нац.-визв. війни укр. народу у 1648—58 і розповідає про 2 останні роки життя Б. Хмельницького. Третя частина — з 15 розділів — висвітлює піввіковий період в історії України після смерті Б. Хмельницького (до 1709). У книгу включені вірш. тексти: «Похвала віршами Богдану Хмельницькому от народа малоросійського», «Вірші на герб малоросійський», вірші, в яких оспівуються перемоги під Корсунем і Зборовом; а також таблиці та реєстри укр. гетьманів, козац. полковників, укр. великих міст. Г. возвеличує Б. Хмельницького, який є для нього ідеалом держ. мужа, політ. вождя, полководця та еталоном видатних людських якостей. Автор «Дійствія презільної брані...» намагався розкрити роль козацтва у визв. боротьбі укр. народу, визначити місце України у всесвітній історії, доводив велике значення істор. науки в житті суспільства і особливо знання рідної історії. Істор. джерелами для Г. були два укр. твори: літопис Самовидця і «Синопсис», та два польс.: поема Самійла Твардовського «Wojna domowa» («Громадянська війна») і латиномовна праця Веспасіана Коховського «Annales polonices» («Польські аннали»). На сторінках своєї праці Г. говорить, що він використав «діаріуш наших воинов, в обозі писаного», а також робить посилання й окремі вказівки ще на польс. хроністів Мартіна Кромера, Мартіна та Йохіма Бєльських, Мацея Стрийковського, Александра Гваньїні, нім. істориків Йоганна Гібнера і Самуїла Пуффендорфа. Г. називає також і усні джерела: «Повіствованія очевистих тамо свідетелей, еще в живих обрітанещихся», які доповнювалися його особистими враженнями і життєвим досвідом. «Дійствія презільної брані...» написані тодішньою укр. книжною мовою з елементами живої нар. мови, з вкрапленням польс., чес., лат., нім. слів. Стилю Літопису притаманні образність, емоційність, захоплююча форма розповіді. Т. ч., твір Г. є своєрідною предтечею наук. монографії і водночас кваліфікується істориками л-ри як істор. роман, бароковий за стилістикою, естетикою і світоглядом. Оригінал твору Г. не зберігся, але існують списки з нього в рукоп. книгах XVIII ст. (автором статті знайдено понад 50 списків). У рукоп. книзі 1763 священик Київ. Флорівського м-ря М. *Плиска* не тільки переписав твір Г., а й переклав на вірші частину його тексту.

Тв.: Летописец Малыя России. «Российский магазин», 1793, ч. 2, Грабянка Г. И. Действия... К., 1854; Літопис Гадяцького полковника Григорія Грабянки. К., 1992.
Літ.: Багалій Д. І. Нарис української історіографії, т. 1, в. 1. К., 1923; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Апанович Е. М. Грабянка Г. И. Действия... В кн.: Апанович Е. М. Рукописная светская книга... К., 1983; Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни... Дніпропетровськ, 1996.
О. М. Апанович

Грамáцький Павло (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач. Навчався у КМА у 1-й пол. XVIII ст. 19.05.1749 подав прохання до Держ. колегії закорд. справ Росії направити його в розпорядження комісара Великолуцької провін. перекладачем з польс. мови. 22.11.1749 відбув за призначенням.
Архіви: РГИА (СПб.), ф. 794, оп. 30, спр. 240.
З. І. Хижняк

Грембéцький, чернече ім'я Ґедеон (р., м. н. невід.—1724, м. Москва) — викладач. На поч. 1700-х рр. навчався у КМА і Моск. слов.-грек.-лат. академії, яку закін. 1711 й залишився там викладачем грамат. класів, з 1718 — проф. риторики. 1722—24 — префект. Автор підручника риторики (лат. мовою), яким користувались також у КМА, під назвою «Vellus Gedeonis gemmeo Tullianae eruditionis rore madens idemque universum oratoriae campum in quo rudimenta tirocinii candidatae aeloquentiae sunt posituri atque ad metam victoriae cum felicissimo suo duce sanctissimo Gedeone gloriosissimo [...] victore triumphos decantaturi, se [...] aspergens rossiacae laudatae nobilitatis iuventuti alma s. eius Caesareae Maiestatis Mosquensi in academia representantum suoque patrono excusori atque purgatori tritici ss. Gedeoni per magistrum rhetorices Grebecki dedicatum. Subsistente pro tunc throni Patriarchalis exarcha illustr. DD. Stephani Javorski Metropolita Riazaniae et Muromi benefactore anno 1718 Octobris 23» («Руно Гедеона, яке просякнуте сяючою росою Туліанової вченості, або ж всезагальне поле красномовства, на якому начала першого досвіду світлого красномовства будуть зняті, а також коло піраміди перемоги найщасливішим своїм вождем, найблагочеснішим, славним переможцем Гедеоном [...] тріумфи будуть оспівані; окроплюючий себе [...] для юнацтва хваленого російської шляхти у різній Його Царської Величності Московській академії, яке [руно] постало, і своєму патрону, міднику і чистильнику пшениці св. Гедеону учителем риторики Гребецьким присвячене. За допомогою місцеблюстителя патріаршого престолу, екзарха найяснішого Стефана Яворського, митрополита і добродійника Рязанського і Муромського в 1718 році, 23 жовтня»).
Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982.
Архіви: Vellus Gedeonis... ІР НБУВ, 313/п. 106.
В. О. Андрушко

Грембéцький Микола (рр., м. н. і см. невід.) — наказний полковник. Вчився у КМА, очевидно, у 1660-х рр. Вступив на козац. службу за гетьмана Д. *Многогрішного* й був при його дворі 1672—76. Перейшовши до Черніг. полку, жив як військ. товариш, працюючи у Черніг. полк. канцелярії. 1677 підвищений в ранзі до значк. товариша за полк. черніг. В. *Дуніна-Борковського* (1672—85), з яким воював під Чигирином проти турків (1678). За гетьмана І. *Мазепи* — сотник роїський (1689, 1692, м-ко Роїще розташоване поблизу Чернігова). 1692—99 — черніг. полк. осавул за полк. Я. *Лизогуба* (1687—98), з яким ходив здобувати Азов. 1699, після смерті останнього став наказ. черніг. полковником аж до обрання Юрія Яковича Лизогуба черніг. полковником (1698—1704). 1698—1723 — обозний Черніг. полку. Командував козаками Черніг. полку як наказ. полковник 1710, коли воював з татарами, та 1712—13. Був одружений з дочкою черніг. сотника Станіслава Кохановського (Коханенка) (1658—62).
Літ.: Акты, ... ЮЗР, т. 12 (1675—76). СПб., 1882; Милорадович Г. А. Родословная книга, т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Оглоблин О. П. Гетьман Іван Мазепа... Нью-Йорк—Париж—Торонто, 1960; Передрієнко В. А. Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст... К., 1976; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1—2. Cambridge, 1978.
Ю. Ґ. Ґаєцький

Гречúна Степан (р., м. н. невід.— після 1806, повіт. м. Переяслав Полтавської губ., тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — протоієрей, викладач. Навчався у КМА (1750-ті рр.) за таких відомих ректорів як С. *Ляскоронський* (1746—51), Г. *Кониський* (1751—55), М. *Максимович* (1755—58), Д. *Нащинський* (1758—61). По закін. КМА викладав у Переясл. колеґіумі. Почав 1764/65 навч. р. з класів синтаксими та граматики. Священик Переясл. Воскресенського собору. Пізніше — член Переясл. консисторії та протоієрей. Усе життя підтримував дружні стосунки зі своїми акад. товаришами, найбільше — з протоієреєм Київ. Софійськ. собору І. *Левандою*. Поховано Г. у Переясл. Вознесенському соборі.
Літ.: [Терновський Ф. А.] Киево-Софийский протоиерей Иоанн Васильевич Леванда... т. 1. К., 1879; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733—1785 гг.)... Полтава, 1910.
С. М. Гузенко

Грибóвський, чернече ім'я Софроній (р. н. невід., полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.—17.05.1814, м. Москва) — архімандрит. Освіту здобув у КМА. По закін. філос. класу (1782) збирався вивчати медицину, але потім змінив своє рішення і прийняв чернечий постриг у Різдвобогородицькій Молчанській

Софронієвій пу́стині біля Путивля (Курськ. єпархія). 1787—90 слухав богослов'я у Моск. слов.-грек.-лат. академії, а з 1790 — навчав у Моск. ун-ті студентів правосл. закону і проповідував Слово Боже. 1792 висвячений в архімандрити і призначений місіонером у Китай, звідки повернувся 1807. Г. зібрав чимало відомостей про діяльність правосл. місіонерів у Китаї, описав свою мандрівку від Пекіна до Кяхти (твір неопубл.). Повернувшись в Росію немічним і хворим, відпущений на спочинок у Моск. Новоспаський м-р, де й помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Григоро́вич Василь Григорович (бл. 1718, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Житель м. Короп Ніжин. полку (тепер райцентр Черніг. обл.). Син священика Воздвиженської церкви о. Григорія Кириловича. Навчання у КМА закін. класом філософії (1739). 1740 займав посаду канцеляриста Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, арк. 35.

Р. М. Лякіна

Григоро́вич Венедикт (р., м. н. невід.— 3.12.1793, м. Кіль, графство Голштейн у складі Священної Римської імперії, тепер адм. центр землі Шлезвіг-Голштинія, ФРН) — священик. Вірогідно, по закін. КМА у верес. 1755 призначений настоятелем придв. правосл. Катерининської церкви до м. Кіль, де прослужив 26 років, з невеликою перервою 1764, коли їздив у Росію. 1781 переведений до Копенгаґена, але через хворобу залишився в Кілі, де й помер.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Григоро́вич, чернече ім'я Веніамін, ієромонаше ім'я — Вінарій (Вікарій) (р., м. н. невід.— до 5.10.1745, м. Київ) — викладач, економ. Вчився у КМА. Під час навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. 1734/35 навч. р. викладав у класі аналогії КМА. 1736 висвячений на ієромонаха. Учитель класу інфими (1736/37 навч. р.), грамат. класів (1737—39). 8.11.1737 ухвалою Синоду викликаний до С.-Петербурґа для висвячення в сан архімандрита та відправлення до рос. посольства в Лондоні. Проте Г. послався на хворобу й завдяки підтримці архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* уникнув цієї повинності. Бл. 1739 Г. став економом Брат. м-ря, зробив внесок у добробут його та КМА. 1740 Г. викликано до Москви, але знову «через хворобу» залишився в Києві. У цей час велася справа про поновлення видачі на утримання КМА 200 руб. із Ген. скарб. канцелярії. Єп. Псковський, Ізборський і Нарвський С. *Калиновський* радив архієп. Р. Заборовському для успішного просування цієї справи «приказать страпать честному отцу Вікарію Григоровичу» і його чи когось іншого «выслать в Санктпетербурх для небезнадежнаго о том старанія». У трав. 1740 Г. виїхав до С.-Петербурґа та Москви «для сбора подаяній». Справа закінчилась успішно. 3.07.1742 ухвалою Синоду та клопотанням митрополита Ростовського і Ярославського А. *Мацієвича* Г. призначено екзаменатором ставлеників та викладачем Ростов. славено-руської школи при архієрейській каф-рі. Але Г. відпросився на обітницю до Київ. Брат. м-ря, куди прибув 16.08.1742. Тут згодом і помер.

Літ.: Вишневский Д. Из быта студентов .. КС, 1896, № 1—3; Акты и документы .., отд. 2, т. 1, ч. 1—2, т. 2—5. К., 1904—08.

О. Ф. Задорожна
О. О. Євстаф'єва

Григоро́вич, чернече ім'я Іларіон (20.12.1696, сот. м-ко Сосниця Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— 3.12.1760, м. Москва) — єпископ Сарський і Подонський, викладач, благодійник КМА. Навчався у КМА з 1714. Ще студентом-богословом прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі (1724), 1725 зарахований викладачем до класу синтаксими КМА. 1726 Г. викликано до Харк. колеґіуму, викладав у класі риторики, а 1729/30 навч. р. став проф. філософії і префектом. Висвячений на священика, 29.07.1733 — архім. Святогорського Успенського м-ря Харк. єпархії. Пізніше обіймав архімандричі посади в кількох м-рях Росії: з 1738 в Бєлгор. Миколаївському м-рі, з 1740 — Савиному-Сторожевському Різдвобогородицькому м-рі (Звенигор. пов. Моск. губ.), з 1740 — в Моск. Чудовому м-рі, з 1744 — в Новоєрусалимському Воскресенському м-рі (Звенигор. пов., Моск. губ.). 1748 висвячений на єп. Сарського і Подонського з резиденцією при Крутицькому архієрейському домі у Москві. На цій посаді уславився як святитель праведного життя. Будучи гідним вихованцем КМА, він заповів їй свою велику б-ку (454 книг лат. і 36 руськ. мовою), 1758 прислав 100 руб. на хворих та поховання померлих бурсаків. Ці гроші зберігались у Благовіщенській Конґреґаційній церкві. Залишив друковані «Слова»: на шосту неділю після Великодня (1742), на Новий рік (1747) і на тезоіменитство імп-ці *Єлизавети Петрівни* (1748, 1749). За указом Синоду разом з Я. *Блоницьким* займався виправленням слов. перекладу Біблії. Похований при Крутицькому архієрейському домі в Москві.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с .. Академиею, ч. 2. К., 1856; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум. Харьков, 1895, Вишневский Д. Киевская Академия.. К., 1903; Акты и документы .., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904.

М. В. Андрущенко

Григоро́вич Кіндрат, чернече ім'я Кирило (р., м. н. невід.— р. см. невід., м. Курськ, тепер РФ) — ігумен, викладач. Вищу освіту здобув у КМА (навчався до класу філософії). 1740 направлений викладачем до Рязан. семінарії (читав лат. мову й піїтику, а 1743/44 навч. р.— риторику). Дуже піклувався про

Каїр Малюнок Василя Григоровича-Барського. 1730-ті рр.

комплектування доброї б-ки: склав її реєстр, їздив до Москви з метою придбання книг лат. мовою («риторичних і поетичних»), звідки 1741 привіз численні твори Цицерона, Тіта Лівія, Саллюстія, П. Вергілія, Квінта Курція та ін. 1744 — викладач Моск. слов.-грек.-лат. академії (почав з фари і дійшов до посади проф. риторики). 1748 дістав сан ієромонаха. Законовчитель С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. Перебував на цій посаді до 1756, коли за дорученням Синоду зайнявся виправленням перекладу творів Іоана Златоуста відповідно до грец. оригіналів, видання яких на той час готувалося. 1759—60 — ігумен Михайлівської пустині (поблизу м. Лебедин). За порушення церк. дисципліни переведено до простої братії Курськ. Знаменського м-ря (1760), де й закін. свій життєвий шлях.

Літ. Харламповичъ К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914

С. М. Гатальська

Григоро́вич Михайло (1745, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — священик. 4.09.1758 вступив до КМА. 1764/65 навч. р.— студент класу філософії. Навчався до класу богослов'я. 1778 — священик церкви Антонія та Феодосія у Василькові.

Літ. Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906

Архіви ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 98.

Р. М. Лякіна

Григоро́вич-Ба́рський Василь Григорович, чернече ім'я Василій (1.01.1701, м-ко Літки Остерської сотні Київського полку, тепер село Броварського р-ну Київської обл.— 7.10.1747, м. Київ) — мандрівник, перший український вчений-орієнталіст, письменник. Н. в сім'ї київ. крамаря Григорія Григоро́вича, який вважається засн. універсальної торгівлі в Києві. У спогадах І. *Григоровича-Барського* про Г.-Б., якими він поділився з В. *Рубаном*, розповідається історія роду Григоровичів: дід Г.-Б. був родом з-під Бара, м-ка на Поділлі (тепер райцентр Вінницької обл.). Бл. 1648 він з дружиною Явдохою та дітьми оселився у м-ку Літки на Десні під Києвом. Після 1710 Григорій Григорович, батько Г.-Б., переїхав до Києва. Жили вони спочатку на Печерській слобідці, потім поселилися на Подолі «біля соборної церкви Успіння Богородиці Пирогощі». Другу частину прізвища взяли на честь міста Бара.

Поч. освіту Г.-Б. здобув удома, під наглядом батька, який готував собі помічника. Та Г.-Б. прагнув до освіти, його підтримала мати. 1715 вступив до КМА, де виховувалась повага і до вітчизн., і до світової культури. Цей напрямок особливо підтримувався в часи Т. *Прокоповича* і його послідовників. У лекціях професорів КМА оживала культура Стародавнього Сходу, Греції, Риму, Індії, Китаю, Єгипту, Близького Сходу. КМА заклала основи гуманістично-просв. світогляду Г.-Б. і спрямувала його подальший спосіб життя і діяльність. Провчившись у КМА 8 років (по клас риторики включно), 1723 вирушив пізнавати світ. На короткий час зупинився у Львові, де вступив з товаришем, І. *Левицьким*, до єзуїт. академії, назвавшись уніатами, братами Барськими. 1724 Г.-Б., уже сам, помандрував далі. За 24 роки пройшов пішки Болгарію, Румунію, Словаччину, Угорщину, Австрію, Італію, Грецію, Єгипет, Палестину, Ліван, Сирію, Туреччину. Жив у Венеції, Неаполі, Римі, Солуні (Салоніки), Каїрі, Александрії, Яффі, Єрусалимі, Бейруті, Дамаску, Алеппо, Тріполі, Стамбулі, двічі був на знаменитому Афоні. Неодноразово перебував на о-вах Корфу, Кефіллінія, Закінф, Хіос, Сім, Летос, деякий час жив на Кіпрі і 7 років — на Патмосі. «Записки», котрі Г.-Б. вів протягом усього мандрівного життя, суттєво відрізняються від тодішніх т. зв. «Хоженій до святих місць». Знання, які одержав він у КМА з христ. й заг. історії, античної л-ри, географії й природознавства, худ. й муз. освіта, уміння сформувати й викласти думку, володіння лат., церк.-слов. та ін. мовами, а також спостережливість і працелюбство — все це сприяло формуванню автора «Записок» як ученого, в першу чергу — історика-сходознавця. Г.-Б. описав ряд міст, їхні оборонні споруди, водопостачання, площі й водограї, окремі світ. споруди й церкви, їхнє внутр. й зовн. оздоблення, органічне поєднання з природними ландшафтами. Цікавими є описи Софії Константинопольської, мечеті Омейядів у Дамаску, колони Помпея та обеліска Клеопатри в Александрії. Г.-Б. багато малював з натури. Він відтворив заг. вигляд Александрії, Назарета, Ларнака, Лівану, ряду церков і м-рів Афону. «Записки» Г.-Б.— це своєрідний істор.-літ.-графічний звіт чвертьстолітньої мандрівки. У них є чимало описів природи: річок, гір, долин, екзотичних квітів, дерев, птахів, безмежних морських просторів, але найбільше цікавили Г.-Б. люди. Він писав з повагою про ремісників Каїра, майстрів худ. виробів з венеціанського скла м. Мурано, будівничих Греції. Описав муз. й театр. життя Венеції, традиції різних народів тощо. Мандруючи, листувався з рідними, знав, що повернеться, й готував себе до викладацької діяльності в КМА. Використовував всілякі можливості для поповнення знань. Живучи 1729—31 в Тріполі, «приложився к ученію еллінському на користь Вітчизні» — вдосконалював грец., вивчав італ. й арабську мови. Одночасно викладав 4 роки лат. мову на о-ві Кіпр у Нікосійській школі. У Дамаску Г.-Б. прийняв чернечий постриг від патріарха Антіохійського Сильвестра (1734). 1736—43 жив на о-ві Патмос, викладав у ораторсько-філос. школі, а також заснував власну школу. Створив грек.-лат. граматику «за бажанням і проханням... любомудрих греків». 1743, одержавши звістку про смерть батька, Г.-Б. вирішив повернутися в Україну, але на прохання рос. посла О. Вешнякова ще рік працював священиком у рос. посольстві в Константинополі. Вдячний Вешняков добув Г.-Б. султан. фірман на Афон, котрий відкривав йому доступ до книгосховищ усіх м-рів. Із «Записок»

Г.-Б. правосл. світ вперше дізнався про багатющі істор. й літ. скарби Афону. 1746 він повернувся до Константинополя, а звідти через Болгарію, Волощину, Молдавію, Правобереж. Україну — у Київ. Кілька останніх років перебування на чужині Г.-Б. листувався з відомим ученим, проф. С. *Тодорським*, який відновив у КМА каф-ру грец. мови. Він, а згодом його наступник префект В. *Лящевський* запросили Г. викладачем до КМА. Повернувся він у піднесеному настрої, прагнучи передати набуті знання студентам, та не судилося. Через 35 днів після повернення (5.09.1747) Г.-Б. помер. Поховали його, як записав брат І. *Григорович-Барський*, «в Киевобратськім училищнім монастирі, за церквою, проти самого великого алтаря». Ні могила, ні меморіальна дошка не збереглися.

«Записки» Г.-Б. викликали вел. інтерес в Україні та за її межами. Вони поширювалися у численних списках. За впорядкування їх брався С. Тодорський, але смерть (1754) перервала його наміри. Вперше вони видані В. Рубаном у С.-Петербурзі (1778) під назвою «Пешеходца Василия Григоровича Барского Плаки Албова, уроженца киевского, монаха антиохийского, путешествия к святым местам в Европе, Азии, Африке находящимся, предпринятое 1723 и оконченное в 1747, им самим писанное». Твір перевидавався у С.-Петербурзі (1785, 1793, 1800, 1889), Клинцях (1778) та Москві (1847). У ньому подано докладний опис зовнішності Г.-Б., зроблений його братом: «Возраста високого, волосся на голові і бороді чорні, без усякої сивини, лицем смугл, тілом дородний, брови чорні, високі, і майже разом сошедшіеся, очі гострі, карі, ніс короткий; як одіянієм, так і вимовою і поставою схожий на грека... Вдачі був веселої і жартівливої, допитливий до всяких наук і художеств, а найпаче до малювання». «Записки» малюють їх автора як людину душевної краси, щирого, людяного, вірного сина України, доброго християнина. Повне видання з оригіналу «Записок» Г.-Б. (зібрання А. С. Уварова) з урахуванням всіх списків, з 137 малюнками було здійснене Н. П. Барсуковим (1885). Сучасне видання «Записок» у перекладі зі старої на сучасну українську мову П. Білоуса вийшло у видавництві «Основи» 2000 під ред. М. Москаленка з передмовою О. Субтельного.

Тв. Письма пешехода Василия Григоровича Барского. 1723–1746 // РА. 1874. Кн. 2; Странствования Василия Григоровича Барского по святым местам Востока [illegible] 1723–1747 г. Ч. 1–4. СПб., 1885 [illegible]
Літ. [illegible]

З. І. Хижняк

Григоро́вич-Ба́рський Іван Григорович (1713, м. Київ — 10.09.1791, там само) — архітектор. Син київ. міщанина Григорія Григоровича, брат відомого мандрівника В. *Григоровича-Барського*. Навчався у КМА в серед. 1720-х — на поч. 1730-х рр. Служив депутатом Київ. магістрату, пізніше лавником, райцею, відповідав за садибні межі, запобігаючи пожежам, що входило до обов'язків міськ. архітектора. Г.-Б. — творець оригінальних типів культових та світ. споруд у Києві та ін. містах України. Серед них — міськ. водогін на Подолі з павільйоном-фонтаном «Феліцітал», або «Лев» чи «Самсон» (1748—49, не зберігся, відновлений 1982). Після спорудження «Самсона» Г.-Б. почав одержувати замовлення на будівництво церков, дзвіниць і громад. споруд, житлових будинків, келій тощо. Зокрема, ним збудована 1760 року надбрамна церква з дзвіницею та ін. споруди в Київ. Кирилівському м-рі (збереглася лише частина муру з наріжною вежею, решту знищено у 30-ті рр. XX ст.); Київ. Покровська церква (1766—72); центрична однобанна церква Миколи Набережного (1772—75); магістратська хлібна крамниця на Подолі (зерносховище, 60-ті рр. XVIII ст.); Гостиний двір (1778, відреставровано у 1980-х рр.); одноповерховий дерев'яний будинок бурси КМА, а після пожежі на його фундаменті — кам'яна бурса (1778); дзвіниця Київ. Дмитріївської, або Костянтина та Олени, церкви (1757). Вірогідно, ним складено проекти дзвіниць на Дальніх (1754—61) та Ближніх (1759—62) печерах КПЛ. Перебудовано Трапезну Київ. Софійськ. м-ря (1760-ті рр.) та Маріїнський палац (1776). Складено проект келій (1766) Київ. Межигірського м-ря (не збереглися). Преображенської церкви та дзвіниці (1767—71) у Золотоніському Красногірському м-рі. Разом з архітектором А. В. Квасовим працював над створенням (виконав скульптурне оформлення) Козелецького Різдвобогородицького собору (1752—63) та дзвіниці. Там же збудував будинок полк. канцелярії (1756—60). Для творчості Г.-Б. характерні композиційні прийоми, мальовнича пластика фасадів, рослинні орнаменти в декорі. Будучи найпослідовнішим представником укр. бароко, перейшов до зведення церк. споруд з рисами, властивими класицизмові (церква Миколи Набережного у Києві на Подолі). Г.-Б. пройшов свій шлях від бароко до класицизму і в історію України увійшов як архітектор-новатор. Відомий і як промисловець, який успішно торгував крамом з синами у своїй крамниці на Подолі. Збереглася епітафія, складена Г.-Б. на випадок своєї смерті: «Зде положено тіло киевского міщанина райцы Івана Григоровича-Барського (брата родного монаха Василія Григоровича-Барського, странствовавшего по разным землям и святым местам и описавшего в книгу все виденное), сей же брат его трудившийся в разных сооружениях, воду провел в различніе места, в городе сем от различных источников

Гробниця Василя Григоровича-Барського на території Київського Братського монастиря й Академії. Фото XIX ст.

Церква Миколи Набережного в Києві, споруджена за проектом Івана Григоровича-Барського. 1772–75. Сучасне фото

Козацькі посли. Малюнок Авраама ван Вестерфельда. XVII ст.

спод гор, а потом строил камения церкви, колокольні і покои. Первую зділав у Кириловским монастирі, звоницею, и брамою и погребами. Церков Покровскую и Набережно-Никольскую. У Козельці церков штукатуриею украшал и тынковал, и колокольню вновь построил у Золотоношском Красногорскім монастирі, церков, колокольні у Петропавловском монастирі, у Соборноуспенском монастирі з церквою, еще магазейн городской, и гостиной дом, жилые покои греческому монастиру и Юрию Дранчеву, реперовав [реставрував — *авт.*] Воскресенскую и Успенскую, у Межигорському монастирі келіи, а сего 1785 умре, зде погребен... мая числа которому будет вечное упокоение». У тексті епітафії пропущено число поховання. Мабуть, будівничий переживав тоді кризу або тяжко хворів. Проте помер він на шість років пізніше — 10.09.1791. Про те, що, склавши епітафію, автор її жив і працював далі, свідчать документи: у груд. 1784 він їздив до Житомира, щоб підтвердити своє шляхет. походження, і 1787 подав папери до Київ. магістрату, який 1787 визнав його шляхет. стан. У метричному зошиті за 1791 знайдено науковцем Л. Проценко свідоцтво про те, що «преставився Іван Григорович-Барський, прежде смерти исповіди и святых тайн удостоин... Погребен священником Іосифом Сементовским сборне почину христианску... літ 78».

Літ. Эрнст Ф. И. Иван Григорович-Барский, киевский архитектор XVIII века. КИАТ, 1918, № 3; Історія Киева, т. 2. К., 1986; Кілессо Т. Григорович-Барський... «Старожитності», 1992, № 10.

М. Г. Лабінський
З. І. Хижняк

Григоро́вський Василь Андрійович (р., м. н. невід.—8.09.1794, м. Москва) — прозектор. Навчався в КМА: 1742 був учнем класу піїтики. З 1754 навчався у Моск. сухопут. госпіт. школі. По закін. навчання виконував обов'язки прозектора анатомії Моск. мед.-хірург. школи. З 1786 — прозектор, а з 21.12.1789 — оператор. Переклав з нім. мови працю Розена фон Розенштейна «Руководство к познанию и врачеванию младенческих болезней» (М., 1794).

Літ. Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905; РБС, т. Гоголь—Гюне. М., 1997.

О. Ф. Задорожна

Гриневе́цький, чернече ім'я Спиридон (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Навчався в КМА (закін. класом філософії). Служив священиком. З 1746 — ігумен Яблочинського Свято-Онуфріївського м-ря у Більському пов. (тепер Респ. Польща), з 1753 — Брестського Симеонівського м-ря. 1763—69 — капелан при рос. посольській церкві у Варшаві.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 5. К., 1904, 1908.

Т. А. Висоцька

Гру́ша Іван (рр., м. н. і см. невід.) — дипломат, генеральний писар. Походив з укр. шляхет. роду. Освіту здобув, ймовірно, в КМА. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 служив канцеляристом Ген. військ. канцелярії. На поч. осені 1656 разом з ген. осавулом Іваном Ковалевським очолював укр. посольство до Трансильванії. Успішно виконавши покладену на них Б. *Хмельницьким* місію, 7.09.1656 укр. посли підписали договір з трансильв. кн. Юрієм Ракоці II, за яким останній зобов'язувався «...запобігати всякій втраті й шкоді Війська [Запорозького — *авт.*]..; не замишляти ніяких змов з іншими державами на його шкоду, ні самим, ні через які-небудь підставні особи.., навпаки, коли б хто-небудь схотів іти війною на гетьмана і Військо... зобов'язуємося негайно, як тільки одержимо відомості про будь-які ворожі замисли, їх оповістити, остерегти і спільними діями цих ворогів сумлінно відбивати...» У лип. 1657 за дорученням Б. Хмельницького приймав присягу жителів Глинського пов. на вірність укр. гетьману. У гетьман. уряді І. *Виговського* з осені 1657 до верес. 1659 займав посаду ген. писаря. Разом з Юрієм Немиричем і Д. *Виговським* належав до найближчого оточення гетьмана, брав активну участь у вирішенні як внутр.-політ., так і зовн.-політ. проблем. Активно підтримував курс І. Виговського на розрив з Москвою та укладення конфедеративної спілки з польс. королем Яном II Казимиром (Гадяцький договір 6.09.1658). За літописом Самовидця, Г. влітку 1658 разом з П. *Тетерею* вів переговори з польс. стороною, де «о згоді трактовал». Навесні 1659 разом з Я. Сомком, К. *Виговським* і Г. Лісницьким їздив до Варшави і брав участь у роботі сейму, на якому був ратифікований Гадяцький договір. В умовах антигетьман. повстання на Лівобережжі в серп. — верес. 1659 за дорученням І. Виговського Г. відвідав Варшаву, де ознайомив короля з ситуацією в Україні. Після зречення І. Виговським гетьманства Г. відійшов від участі у політ. житті України, ймовірно, залишившись у Польщі. Став близьким співробітником польного гетьмана коронного, маршалка великого коронного Речі Посполитої і старости краківського Є. Любомирського, брав активну участь у «рокоші» 1665—66.

Літ.: Памятники.., т. 3. К., 1898; Самовидець. Літопис. К., 1971; Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 9, кн. 1–2, 10. К., 1996–98.

В. М. Горобець

Груши́нський Гаврило Федорович (1773, с. Михайлівка — 1829, м. Київ) — штаблікар Київ. військ. госпіталю, колез. радник. Син священика Вознесенської церкви. До КМА вступив 16.10.1785. Як сирота навч. на казенний кошт. 1790, закінчивши школу риторики, вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. школи. Служив у полкових госпіталях, брав участь у Франц.-рос. війні 1812—15. 7.09.1817 Г. направлено штаб-лікарем до Київ. військ. госпіталю. Чин колез. радника дістав 26.03.1826. Мав великий авторитет серед своїх колег і мешканців Києва. 1823 КПЛ уклала з Г. контракт на лікування хворих

ченців. Жив з сім'єю на Печерську у власному будинку.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 101; КДМА, ф. 118, оп. 1, спр. 10, арк. 4; ЦДІАК України, ф. 533, оп. 5, спр. 21, 225.

Р. М. Лякіна

Гуди́м Андрій Осипович (1758, м. Київ — р., м. см. невід.) — значковий товариш. Н. в укр. шляхет. сім'ї бунчук. товариша, київ. бурґомістра Осипа Івановича Гудима та Феодосії Данилівни Берло. Походили Гудими зі старосерб. дворян. роду Левковичів, «вышедших под Российскую державу в Киев» у 2-й пол. XVII ст. Вони склали цілу плеяду старшин Київ. полку: сотників, бунчук. товаришів, були серед них полк. осавул і ген. підскарбій. Найстарший з цього роду Петро Левкович на свої кошти будував важливі річкові переправи, за що одержав від гетьмана І. *Мазепи* (1693) та І. *Скоропадського* (1713) універсали з подякою. Син Петра Левковича капітан Іван Петрович Левкович перший дістав у Києві прізвище Гудим. Від 1717 до 1737 служив райцею Київ. маґістрату. 1692 збудував Київ. Іллінську церкву (на Подолі). Його сини Василь Гудим та Осип Гудим з часом теж стали райцями й бурґомістрами маґістрату, а Павло Гудим — полк. осавулом. 1789 їхні діти, стверджуючи древність свого роду при одержанні дворян. звання, об'єднали прізвища Левковичів та Гудимів в одне — Гудими-Левковичі.

Гудими мали в Києві (на Подолі) кілька садиб. Першу з них (1666) придбав Петро Левкович уздовж берега Дніпра (плац Охрімовський). 1728 його син розширив свою садибу, придбавши ще одну біля вказаного дворища також уздовж берега. 1799 ця родова садиба Гудимів на розі вул. Іллінської та Набережно-Хрещатицької перейшла в спадок онуку Павла Івановича — раднику при дворі Максиму Івановичу Левковичу. Син останнього, Василь Максимович Левкович, продав її 1843 своєму колишньому прикажчику, купцеві третьої гільдії Івану Васильовичу Пирожникову. Новий домовласник і збудував на садибі 1863 кам'яний двоповерховий дім, який зараз стоїть через дорогу від Іллінської церкви.

Г. навчався у КМА (70-ті рр. XVIII ст.). Служив у різних полках у чині значк. товариша, з яким вийшов у відставку. Одружений з Марфою Анатоліївною Прошкевич, дочкою домонтівського сотника.

Літ. Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3093; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 44, 51; спр. 165, арк. 3зв.; оп. 176, спр. 130; ф. 533, оп. 2, спр. 500, арк. 224; ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 14–36; спр. 224.

Р. М. Лякіна

Гуди́м Григорій Осипович (бл. 1741, м. Київ — р. н. невід., м. Київ) — священик. Н. в укр. шляхет. сім'ї бунчук. товариша, київ. бурґомістра Осипа Івановича Гудима та Феодосії Данилівни Берло. Закін. КМА (у 1750-х рр. навчався в класі богослов'я). Став священиком Київ. Іллінської церкви на Подолі, збудованої його дідом Іваном Петровичем Гудимом. 1761 за рекомендацією гетьмана К. *Розумовського* нагороджений у Москві за добру службу двома медалями. Був одружений з Ганною Костянтинівною Леонтович, дочкою золотоніського сотника.

Літ. Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3098; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 44, 51; спр. 165, арк. 3зв.; оп. 176, спр. 130; ф. 533, оп. 9, спр. 500, арк. 224; ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 14–36; спр. 224.

Р. М. Лякіна

Гуди́м Іван Григорович (1770, м. Київ — р. см. невід., м. Київ) — титулярний радник. Син священика Київ. Іллінської церкви о. Г. *Гудима*. Одержав атестат про закін. КМА 1782. 1786 вписаний до родоводу дворян Київ. губ. Титул. радник Симбір. межової контори (1805).

Літ. Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3098; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 44, 51; спр. 165, арк. 3зв.; оп. 176, спр. 130; ф. 533, оп. 2, спр. 500, арк. 224; ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 14–36; спр. 224.

Р. М. Лякіна

Іван Гудим, київський міщанин. З портрета 1755 р.

Гуди́м Іван Федорович (1788, м. Київ — р. см. невід., м. Київ) — державний службовець, колезький асесор. Син купця Федора Осиповича Гудима й онук Осипа Васильовича Гудима, колез. асесора, київ. бурґомістра. Сім'я проживала у парафії Київ. Царево-Костянтинівської церкви (на Подолі). Г. закін. КМА. Від 16.09.1804 до 1805, навчаючись у класі риторики, був учителем малювання. 1807/08 навч. р.— студент класу філософії (за відмінні успіхи 1806 нагороджений книгою).

Отримавши ст. маґістра (1814), вступив на службу канцелярським чиновником 9-го класу у деп. зовн. торгівлі. 1815 — радник Симбір. палати кримін. суду. 1818 одержав орден св. Анни III ст. та чин колез. асесора (1820). Призначений радником при дворі та нагороджений орденом св. Володимира IV ст. Переїхавши до Києва, дістав місце чиновника з особливих доручень при Київ. військ. губернаторі (1827). Нагороджений орденом св. Анни II ст. з діамантовими прикрасами (1828) та призначений керувати справами канцелярії військ. губернатора (1829). Мав брата Семена (н. 1795), який 1807 учився в класі граматики КМА.

Літ. Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1; Серебренников В. Киевская Академия..., К., 1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3098; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 44, 51; спр. 165,

арк. 33в., оп. 176, спр. 130; ф. 533, оп. 2, спр. 500, арк. 224; ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 14–36; спр. 224

Р. М. Лякіна

Гуди́м Максим Осипович (1750, м. Київ — р., м. см. невід.) — учень класу піїтики КМА (1769). Син колез. асесора, київ. бурґомістра Осипа Васильовича Гудима та Ірини Степанівни Афендик. Одружений з Анною Іванівною Коробкою. Дядько І. Ф. *Гудима.* Мав двір у Києві на Подолі у парафії Борисоглібської церкви.

Літ. Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви ДАКО ф. 782, оп. 1, спр. 3098; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 44, 51, спр. 165, арк. 33в., оп. 176, спр. 130; ф. 533, оп. 2, спр. 500, арк. 224; ф. 1711, оп. 1, спр. 190, арк. 14–36; спр. 224

Р. М. Лякіна

Гула́к-Артемо́вський (Артемо́вський) Петро Петрович (ін. псевд. й криптоніми — П. Гулак, П. А. Г; Н-й, N; «И» та ін.) (16.01.1790, м-ко Городище Київського воєвод., тепер місто, райцентр Черкаської обл.—1.10.1865, м. Харків) — ректор Харківського університету, поет. Батько Г.-А. був бідним сільс. священиком дворян. походження. З 1802 Г.-А. вчився у КМА. 1813, закінчивши майже повний акад. курс, оселився у Бердичеві, де викладав у приватних пансіонах та в багатих родинах. У вільний час удосконалював знання з лат., франц. й польс. мов, історії. З 1817 — вільний слухач словесного відділення філос. ф-ту Харк. ун-ту. Одночасно викладав студентам польс. мову, а з 1818 — франц. мову в Харк. ін-ті шляхет. дівчат. З верес. 1820 читав у Харк. ун-ті рос. історію, географію та статистику. У жовт. 1820 витримав канд. та маґістерський екзамени, 1821 дістав ступінь маґістра словесних наук, захистивши дисертацію на тему: «О пользе истории вообще и преимущественно отечественной и о способе преподавания последней». У січ. 1823 отримав каф-ру рос. історії, яку займав до 1849, спершу у званні ад'юнкта, а з 1826 — екстраординарного професора. З 1827 — інспектор Харк. ін-ту шляхет. дівчат. 1.09.1827 на універс. зібранні виголосив промову «De experiendis quibusdam, antiquitatis slavonicae modis» («Про деяку обізнаність з давніми слов'янськими звичаями і життєвим укладом»), яка привернула увагу Моск. т-ва історії та старожитностей російських (Московское общество истории и древностей российских), яке 12.01.1828 обрало його своїм дійсним членом. Від 31 січ. до 27 черв. Г.-А., крім рос. історії, читав лекції з естетики, заг. історії, рос. словесності та слов. мови. 19.09.1828 затверджений на посаді ординарного проф. Харк. ун-ту. 1829, 1833 та 1837 обирався деканом. 1831 на Г.-А. покладено керування навч. частиною в Полтав. та Харк. ін-тах шляхет. дівчат. З 8.12.1841 — ректор Харк. ун-ту. Обіймав цю посаду два чотириріччя, після чого пішов у відставку, маючи чин дійсного стат. радника, отриманий 13.01.1843. 17.01.1855 Харк. ун-т у день 50-річчя існування обрав Г.-А. своїм почесним членом. Був також членом Моск. т-ва шанувальників рос. словесності (Московское общество любителей российской словесности), Королівського т-ва друзів науки у Варшаві. Після виходу у відставку деякий час працював у Харк. і Полтав. ін-тах шляхет. дівчат.

Літ. діяльність розпочав 1817. Друкував у журн. «Украинский вестник» рос. переклади творів Ж.-Ж. Руссо, Дж. Мільтона, Ж. Расіна, Ж. Деліля, П. Ж. Кребійона, Горація та ін. 1818—25 виступив з вільними перекладами публіцистично-філос. статей І. Красіцького та ін. польс. авторів («Критика», «Нечто для сочинителей», «О поэзии и красноречии» та ін.). У дусі естетики просв. реалізму написані найкращі оригінальні твори Г.-А. укр. мовою: «Справжня Добрість — писулька до Грицька Пронози» (1817), «Пан та Собака» (1818), «Солопій та Хівря, або Горох при дорозі» (1819), «Тюхтій та Чванько» (1819), «Батько та Син» (1827) тощо. Г.-А.— перший в укр. літ-рі автор доромантичної балади «Твардовський» (1827). Здійснив також вільний переспів балад А. Міцкевича «Пані Твардовська» та Й.-В. Гете «Рибалка». Його перу належить кілька переробок Горацієвих од. В останні роки створив ряд ліричних медитацій в яскравому нар.-пісенному дусі («Не виглядай, матусенько...», «Текла річка невеличка» та ін). Кращі твори Г.-А. збагатили культуру укр. худ. слова, внесли нові елементи до укр. поетики (різностопний ямб, коломийковий вірш). Небожем Г.-А. був укр. композитор і співак С. С. Гулак-Артемовський (1813—1873).

Тв. Твори. Харків, 1930, Байки, балади, лірика. К., 1958; Твори. К., 1964; Твори. К., 1978; Гулак-Артемовський П., Гребінка Є. Поетичні твори. К., 1984

Літ. Деркач Б. А. Гулак-Артемовський П. П. В кн.: УЛЕ, т. 1. К., 1988.

М. Г. Лабінський

Гулевичі́вна Анна Янушівна (Лозчина) (рр., м. н. і см. невід.) — благодійниця Київської братської школи. Походила із старовинного правосл. шляхет. роду з Волині. Двоюрідна сестра фундаторки Київ. брат. школи Г. *Гулевичівни*, дочка Януша Гулевича, ключника й городничого землі Київської. Одружена з братом С. *Лозки*, Лавріном Лозкою, який прийняв з рук старіючого С. Лозки посаду київ. підчашія. Між обома сім'ями були не лише родинні, але й приятельські взаємини. Після смерті С. Лозки (1617) Лаврін Лозка вів справи Г. Гулевичівни та її сина Михайла. 1618 Г. подарувала на «монастир Київський Братський і для поминання душі своєї... дворове місце позчинське [вірогідно, лозчинське — *авт.*], що лежить однією стороною біля церкви Миколи чудотворця Доброго, а другою біля двору Андрія Скочка», на що й дала братчикам дарчу, підписану «рукою власною».

Літ. Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь.. К., 1893.

З. І. Хижняк

Гулевичівна Галшка (Єлизавета) Василівна (ймовірно, 1577, м. н. невід.—03.1642, м. Луцьк) — фундаторка Київської братської школи, предтечі КМА й Київського Братського м-ря. Походила зі старовинного укр. шляхет. правосл. роду Гулевичів, відомого з поч. XVI ст., які посідали друге місце серед можновладців Волин. землі й обіймали високі посади воєвод, підстарост, хорунжих тощо. Дід Г. Федір Гулевич (п. 1548) згадується в докум. за 1539 як намісник Володимирський, 1540 висвячений за королів. привілеєм на Луцького правосл. єп. під ім'ям Феодосій. Його п'ятеро синів — Григорій, Михайло, Роман, Януш і Василь Гулевичі займали різні посади в уряді Волин. землі й були відомі як ревнителі православ'я. Наймолодший — Василь Гулевич — обіймав посаду підстарости, з 1569 — воєвода Волин. землі. Залишався ним до смерті (1601). Мав трьох синів: Андрія, Миколу, Бенедикта Гулевичів, й двох дочок: Анну Гулевичівну, одружену бл. 1590 з кн. Юрієм Пузиною, і наймолодшу — Галшку Гулевичівну. Ім'я Галшка було досить поширеним в ті часи. Утворилось від польс. Галжбета чи Галжбіта (Elżbieta), тобто Єлизавета. За докум. XVI—XVII ст. імена Галшка й Єлизавета вважаються ідентичними. У скарзі до суду на Г., поданій 1618 шляхтичем Демком Лукарським, вона іменується то як Галшка, то як Галжбіта.

1594 Г. одружилася з Христофором (Криштофом) Потієм, сином Брацл. каштеляна, потім єп. Володимирського і Берестейського Іпатія Потія, одного з гол. ініціаторів Берестейської унії, згодом греко-катол. митрополита Київського і Галицького. Про одруження Г. свідчать два докум. від 24.12.1594: про надання Г. батьком Василем Гулевичем посагу (5 тис. зл. польс., 1000 кіп грошей лит. та на стільки ж різної рухомості) й докум. про передачу зятю Христофору Потію у тимчасове користування, до викупу, маєтності Несвіж. Докум. були підписані й молодими: Г.— укр. мовою «рукою власною», Христофор — польс. мовою «ręką swą»— факт, який свідчить про те, що Г. була не лише добре освічена, але й вихована у родині, вірній укр. традиціям. Овдовівши, Г. сама виховувала доньку Катерину, котру 1615 віддала за правосл. оршанського хорунжого Миколу Млечка, чим накликала на себе гнів братів чоловіка — Яна й Петра Потіїв, які офіційно вважались опікунами Катерини.

1601/2 Г. одружилася вдруге з С. *Лозкою*, заможним укр. шляхтичем з Берестейщини. Відразу після одруження С. Лозка повернув братові Г., Андрію Гулевичу, маєтність, яку тримав у заставі під 33 тис. польс. зл., з усіма дідичними правами: «з людьми, бояри і їх повинностями, зо всіми ґрунти, з ставами, ставищами, з млинами, млинищами, з лови — звіриними й пташиними, з лісами, дібровами, з заростями, з пасіками, з ріками й річками...» Тобто стосунки між Гулевичами й Лозкою були давні. Подружжя оселилось у Києві. Мали сина Михайла. У докум. за 1613 він значиться як «літ не маючий», тобто неповнолітній.

З розгортанням культ.-нац. руху в кін. XVI — на поч. XVII ст. в Україні виникають культ. осередки, друкарні, школи. На їх підтримку розгортається благодійництво. Г. також прилучилась до цієї справи.

14.10.1615 вона склала й підписала дарчу (фундуш), а 15 жовт. внесла її при поважних свідках, серед яких був і С. Лозка, до київ. гродських (маґістратських) книг, за чим вона набрала юр. ваги. У дарчій Г. найперше зазначила, що її спонукало до такого вчинку і кому вона призначає свій дар: «Я, Галшка Гулевичівна, дружина його милості пана С. Лозки, маршалка Мозирського, за згодою й. м. на все нижче вказане, будучи здорова тілом і розумом, явно і добровільно усвідомлюю цим моїм добровільним листом, що я, живучи постійно в давній святій православній вірі Східної Церкви.., з любові й приязні до братів моїх — народу руського... з давнього часу умислила Церкві Божій добро учинити... ...Правовірним і благочестивим християнам народу руського в повітах воєводств Київського, Волинського і Брацлавського, станом духовним і світським... сіятельним княжатам, вельможним панам шляхті і всякого іншого звання і стану людям руським. Даю, дарую, записую і відказую, фундую добра мої власнії, дідичні права і вольності шляхетські маючі... власний мій двір з землею, зі всім до того двору і землі правами, пожитками, різними належностями, нічого собі самій, ані нащадкам моїм не зоставляючи». Як і належало, в дарчій зазначалися межі дарованої маєтності, що була розташована недалеко від Красної (Контрактової) площі: «...з одного боку вулиця, котра йде від ринку до Дніпра мимо двору пана Василя Ходики Красницького, скарбничого київського, з другого — також вулиця, котра йде від ринку до Дніпра мимо двору Христофора Золотаря й Петра Нечая, міщан київських, а третя — з входу до ринку до двору Соленика, а четверта — тилом до двору небіжчика Федора Миткевича, бувшого бурмистра київського». Згодом поряд з Київ. Брат. школою простежуються за докум. садиби митрополитів Київських П. *Могили* та Й. *Кроковського*, трохи згодом — архім. КПЛ Л. *Білоусовича*, представників відомого козац. роду Сулим та ін. відомих поважних громадян Києва й України. Отже, це була найпрестижніша частина міста. Невідомо, в яку суму оцінювалась садиба Г., але лише спроба порушити дарчу, намагання відібрати землю застерігалась штрафом у 10 тис. польс. зл.

У дарчій Г. обумовлювала призначення фундушу: «...Все сіє — на монастир ставропігійний спільного життя по чину Василія Великого, також і на школу дітям тако шляхетським, яко і міщанським і на всякий інший спосіб богоугодного життя, котрий би слугував... вихованню й подаванню наук учтивих дітям народу християнського... з тим, щоб монастир і школа, і весь чин керувався законом Східної Церкви грецького обряду». Аналіз фундушу показує, що він призначався братст-

Галшка Гулевичівна
З портрета роботи М. Перевальської-Пшеничної
1997

ву, члени якого зобов'язувалися фундувати школи, учительні м-рі та утримувати учителів та неімущих учнів. Таким став і Київ. Брат. Богоявленський учительний м-р на дарованій Г. землі, історія якого нерозривно пов'язана з історією КМА. Київ. братство, отримавши притулок, оформляється юридично, вписуючи своїх членів у реєстр з січ. 1616, а школа під його опікою стає відомою як Київ. братська школа.

Школа розпочала своє життя 15.10.1615, в день, коли фундуш було внесено до маґістратських книг. Про це також дізнаємося з дарчої: «...аби тая фундація скуток свій брала, тоді я... зараз, в той двір і на його плац школу впроводила і впроводжаю». Школа розмістилася, вірогідно, в будинку Г. Слова «двір і плац» ідентичні, за тодішньою офіційною термінологією, поняттям «будинок й земля» (садиба). Сьогодні будинок Г. знаходиться на тер. НаУКМА поряд з Борисоглібською (Трапезною) церквою, збудованою на поч. 1630-х рр. П. *Могилою* як нове учб. приміщення для об'єднаних Київ. брат. й лавр. шкіл. Пізніше школу було переведено в корпус, збудований для студентів гетьманом І. *Мазепою* (1704), а попереднє приміщення стало монаст. трапезною з залою для зібрань акад. корпорації, б-кою й церквою, що у XIX ст. дістала назву Святодухівської. Будинок Г. був пристосований для обслуговування трапезної.

Серед перших учнів Київ. брат. школи був і син Г. й С. Лозки — Михайло. Першим ректором школи став І. *Борецький*, згодом він — перший митрополит Київський, Галицький і всієї Руси відновленої укр. правосл. ієрархії (1620). Після Борецького ректорську посаду займав М. *Смотрицький* (є підстави вважати, що він був знайомий з Гулевичами ще по Острогу). В організації і становленні школи взяли участь учені Лавр. гуртка З. *Копистенський*, Л. *Зизаній*, О. *Митура*, П. *Беринда* й, безумовно, Є. *Плетенецький*. Усі вони вписались у братський реєстр, навчали дітей, укладали підручники тощо.

1620 до братства вступає гетьман П. *Конашевич-Сагайдачний* «з усім войськом». Київ. брат. школа, отримавши добрих вчителів і покровителів, швидко зайняла провідне місце в сусп. й культ. житті України й незабаром перетворилася на Колеґіум і Академію. Т. ч., 15.10.1615 звершилась істор. подія — розпочався відлік своєї історії укр. alma mater вищої освіти, культури й христ. благочестя — КМА.

По смерті чоловіка Г. повернулась у рідний Луцьк. Збереглися окремі докум. про суд.-земельні справи Г., маєтності, про те, що син Михайло Гулевич (п. 1648) покатоличився тощо. Але Г. не втратила інтересу до дух. життя. Мала тісні стосунки з кн. Афанасієм Пузиною та Юрієм Пузиною — чоловіком сестри Анни, Ганною Мельницькою, Настасією Древинською та ін. волинянами, які підтримували Луцьке братство, брат. школу й заповідали на них значні кошти.

2.04.1641 Г. склала тестамент. У ньому згадуються найближчі їй люди — син Михайло, єп. Луцький Ісаакій Борискевич (який на час складання заповіту заборгував Г. 3 тис. зл.), княгиня Домникія (Доротея) Курцевичева — ігуменя Печерського Вознесенського жін. м-ря, мати І. *Курцевича-Булиги*, кн. Юрій Пузина та ін. Майже всі свої гроші готівкою й ті, що їй заборгували,— всього 4,5 тис. зл., а також закладене срібло, яке Г. наказувала викупити синові, заповідає на Луцьк. Брат. м-р і його Хрестовоздвиженську церкву, «де тіло моє відпочинок і душа рятунок до прощення гарячими молитвами мати маєт». Відомо, що всі благодійні внески на брат. школи робились через брат. учительні м-рі. Отже, кошти Г. заповідає і на Луцьку брат. школу. Це ще раз підтверджує, що дар її на Київ. брат. школу, а потім — на Луцьку, тобто на розвиток освіти в Україні, був не випадковим, а свідомим. Варто нагадати, що в брат. церквах чи при них ховали не будь-кого, а лише визначних членів братства (до братств, за статутами, приймались і жінки) або благодійників брат. м-рів і шкіл. До них, безперечно, належала й Г.

Померла Г. у берез. 1642, бо заповіт її був вписаний в луцькі гродські книги 31.03.1642. Надгробок не зберігся, бо ще на поч. XIX ст. церква, де була похована Г., згоріла, відбудована була лише в кін. століття. У Києві, зокрема в старій КМА, свято зберігали пам'ять про Г. Щороку в день її іменин — 22 груд., тобто в день св. Анни (ім'я Галшка довгий час трактувалося як Анна), поминали Г. як фундаторку КМА. В цей день відбувались зібрання акад. корпорації, на яких вирішувались найважливіші справи КМА. Сьогодні в календарях-довідниках відродженої КМА — НаУКМА ім'я Г. стоїть першим серед почесних її засновників. Встановлена стипендія її імені, а 15 жовтня відзначається щороку як день НаУКМА.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1–2. К., 1856; Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. К., 1874; Новицкий И. Настоящее имя первой фундаторши киев. братских школ. КС, 1885, № 8; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Голубев С. Т. К биографии фундаторши... ТКДА. 1886, № 9; Голубев С. Т. Материалы... К., 1891; Памятники.., т. 1–2. К., 1897, 1898; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Хижняк З. І. Галшка Гулевичівна. КСт., 1994, № 4.

З. І. Хижняк

Автограф Галшки Гулевичівни

Гуляни́цький Гаврило (1718, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — священик. Н. у міщан. сім'ї Прилуцьк. полку. 1736 навчався в КМА. 1765 — священик у с. Хорошки Лубен. полку. Мав сина Федора Гуляницького (н. 1749), який 1764 навчався в КМА.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини., ч. 1–2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Гуляни́цький (Гуляльни́цький) Григорій (1620-ті рр., м. н. невід.—22.09.1675, м. см. невід.) — наказний гетьман. Походив із старовинного укр. шляхет. правосл. роду, який взяв свою назву від маєтності — с. Гуляники (Гуляльники) Кременецького пов. на Волині. Г., ймовірно, вчився в КМА. Був родичем полк. Укр. козац. держави І. *Гуляницького* (братом — ?), мав двоюрідного брата Федора Гуляницького. Був одружений з шляхтянкою Ганною Шептицькою, мав двох синів — Андрія та Антона, двох дочок, одна з котрих стане черницею жіночого Вознесенського м-ря при КПЛ разом із удовою Б. *Хмельницького* — Ганною Золотаренко. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. Г. став до лав війська Б. Хмельницького. Був спочатку реєстровим козаком Корсун. сотні однойменного полку, потім — корсун. полковником (1653, 1655), полк. осавулом Брацл. полку (1654), ніжин. полковником (1656—59 з перервами). На Переясл. раді 1654 присягав цареві Олексію Михайловичу. По смерті Б. Хмельницького Г. став одним з найактивніших прибічників І. *Виговського*, брав участь у придушенні бунту Мартина Пушкаря (1658), того ж року вів переговори з рос. дипломатами, був одним з ініціаторів укладення Гадяцького миру (1658) з Річчю Посполитою. В роки Рос.-укр. війни (1658—59) виявив себе як послідовний прихильник самостійної Укр. держави. У жовт. 1658 вперше став наказ. гетьманом. Боронив від рос. військ Ніжин, Пирятин, Варву та ін. міста, особливо Конотоп (квіт.—лип. 1659). Після розгрому армією І. Виговського рос. військ під Конотопом (9 лип.) завдав з Конотопу потужного удару по відступаючих цар. військах. Після ратифікації сеймом Речі Посполитої Гадяцького договору одержав від короля Яна II Казимира сс. Носівка й Киселівка на Чернігівщині (1659). Після відставки Виговського Г. за умовами рос.-укр. договору 1659 було заборонено обіймати важливі посади в Укр. державі, однак укр. посольству до Москви вдалося відмінити дану статтю. Пізніше Г. брав участь у рос.-укр. поході проти Речі Посполитої 1660, у Слободищенській битві. Після укладення Слободищенського договору став наказ. гетьманом у Ю. *Хмельницького* (1661—62), корсун. полковником (1662—64), вів боротьбу проти Якима Сомка під Переяславом. У берез. 1662 став членом укр. урядової комісії з повернення УПЦ храмів і маєтностей, забраних уніатами. Після відставки Ю. Хмельницького Г. був одним з гол. претендентів на гетьман. булаву, однак програв у вирішальний момент П. *Тетері*. 1663 очолив посольство до короля Яна II Казимира, брав участь у поході на Сіверську Україну (1663—64), тоді ж був наказ. гетьманом. За підозрою в антипольс. діяльності заарештований і ув'язнений у прусській фортеці Мальборк (1664—66). Після звільнення 1667 служив полковником в польс. службі в Самборі, але, за деякими даними, став служити гетьману П. *Дорошенку*. 1675 брав участь у боротьбі проти нападів на Правобереж. Україну тур.-татар. та рос. військ, діяв під Києвом та Білою Церквою. Загинув 12.09.1675: за одними даними, був розстріляний, за ін.— отруєний поляками. Власним коштом, ймовірно, з І. Гуляницьким збудував Свято-Онуфріївський м-р під Корсунем (1653), ще як ніжин. полк. дав важливі привілеї Свято-Георгіївському та Свято-Микільському в Батурині м-рям (1656).

Літ.: Мицик Ю. А., Степаньків С. Ю. Корсунщина козацька. Корсунь-Шевченківський, 1997; Степанков В. С. Григорій Гуляницький. В кн.: Полководці Війська Запорозького., кн. 1. К., 1998; Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. К., 1998; Корнієнко М. П., Кривошея В. В. Персональний склад старшини... К., 2000.

Ю. А. Мицик

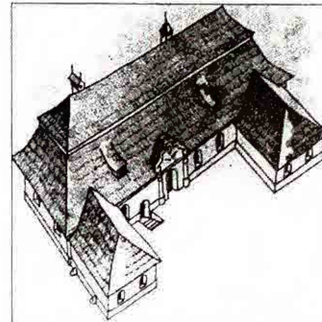
Гуляни́цький (Гуляльни́цький) Іван (р., м. н. невід.— після 1657, м. см. невід.) — полковник ніжинський і корсунський. Походив із старовинного розгалуженого роду укр. правосл. шляхти, відомого з 1516, родовим гніздом якого було с. Гуляники (Гуляльники) Кременецького пов. на Волині. Вірогідно, навчався в КМА в 1630-х рр. Основні риси біографії Г. важко встановити, оскільки в джерелах його постійно плутають з його родичем (братом — ?) Г. *Гуляницьким*, активним учасником Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр., полковником, наказ. гетьманом в часи гетьманату І. *Виговського* та Ю. *Хмельницького*, героєм оборони Конотопа від моск. військ і Конотопської битви 1659.

Г. названий серед реєстрових козаків Корсун. полку (1649), брав участь у ряді важливих битв Нац.-визв. війни, зокрема у Жванецькій. Відмовився присягати цареві після Переясл. ради 1654. 5.01.1655 Г. разом з Б. Хмельницьким, І. Виговським, П. *Тетерею* приймав у Білій Церкві моск. посольство на чолі з А. Матвеєвим. 1654—57 був, ймовірно, ніжин. і корсун. полковником, навесні — влітку 1657 призначений наказ. полк. Стародуб. полку. Очевидно, Г. разом з Г. Гуляницьким брав участь у будівництві Свято-Онуфріївського м-ря під Корсунем, де пізніше митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Д. *Балабан* постриг у ченці Ю. Хмельницького. Рід Гуляницьких в роки Руїни осів на Сіверщині й був досить відомим у XVIII—XIX ст.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини, ч. 1. К., 1998; Степанков В. С. Григорій Гуляницький. В кн.: Полководці Війська Запорозького..., кн. 1. К., 1998; Корнієнко М. П., Кривошея В. В. Персональний склад старшини... К., 2000.

Ю. А. Мицик

Гу́рій, чернече ім'я (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах. Навчався у КМА до класу риторики. Прийняв чернечий постриг у Різдвобогородицькому м-рі Катериносл. єпархії.

Будинок Галшки Гулевичівни XVII ст. Реконструкція Ю. Лосицького

Літ. Синицкий Д. Исторические сведения о Подольской духовной семинарии. Подол. ЕВ, 1865, № 21
З. І. Хижняк

Гурко́ Семен Пилипович — див. *Палій* Семен Пилипович.

Гурко́вський Ґеорґій Іванович (бл. 1760, м. Київ — р., м. см. невід.) — сержант Старооскольського полку 1-ї рос. армії. Син ієрея Київ. Андріївської церкви о. І. *Гурковського*. Навчався у КМА на поч. 1770-х рр. Батько хотів бачити його своїм спадкоємцем на посаді священика, однак, вивчивши рос. мову, латину й початки арифметики, «Георгий пошел по стопам предков и вступил в армейскую службу».
Літ. Архив ЮЗР., ч. 3, т. 2. К., 1868.
Архіви ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86; оп. 1016, спр. 39–44.
Р. М. Лякіна

Гурко́вський Іван Якович (бл. 1720, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — священик. Онук військ. товариша Павла Івановича Гурка, молодшого брата білоцерк. полк. С. *Палія* (С. Гурка). На поч. XVIII ст. родина П. Гурка мешкала в Батурині. Після заслання С. Палія П. Гурко, хоча й уникнув страти, але прожив недовго. З його родини вижив лише син Яків Гурко, батько Г., який рано помер. Навчався Г. у КМА до 1738 «латинской науке сколько мог из-за своего сиротства». Служив канцеляристом Ген. військ. канцелярії (1738—55), за що удостоївся сотницького чину, але відмовився від нього і з 1755 присвятив себе священицтву, «богомольствуя за Веру и Отечество». 1775 призначений настоятелем Київ. Андріївської церкви.

Жив Г. на Подолі, на розі вул. Спаської та Межигірської, в парафії Воскресенської церкви. Про це він писав 1770 до Київ. консисторії, пояснюючи, чому деякий час не ходив відправляти службу до Андріївської церкви: добратись до церкви було неможливо, оскільки у зв'язку з епідемією чуми навколо Подолу були поставлені «рогатки».

Крім того, в парафії Борисоглібської церкви був «двір Палія», який належав ієрею Андріївської церкви Івану Яковичу Палію. Мова, очевидно, йде про Г., внучатого небожа С. Палія.
Літ. Архив ЮЗР., ч. 3, т. 2. К., 1868.
Архіви ІР НБУВ, ф. 2, спр. 6; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86; оп. 1016, спр. 39–44.
Р. М. Лякіна

Гусаро́вський (Гусаре́вський) Іван, чернече ім'я Ієремія (р., м. н. невід.—31.01.1764, м. С.-Петербурґ) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА бл. 1740—50-х рр. Під час навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. По закін. КМА — викладач Черніг. колеґіуму. 1757—59 — префект і професор філософії цього закладу. Тут у нього виникли непорозуміння з єп. Чернігівським і Новгород-Сіверським І. *Комаровським*, на якого він написав вірш. сатиру. Цей конфлікт завадив Г. в його подальшій кар'єрі. 1759 Г. викликано до Ол.-Нев. м-ря для «клироснаго послушанія». Помер у цьому ж м-рі.
Літ.: Документы, известия и заметки. КС, 1905, № 10; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
О. М. Сандалюк

Ґалаґан Григорій Гнатович
Ґалаґан Федір Семенович
Ґалаґан Яків Семенович
Ґалятовський
Ґаляховський Данило
Ґаляховський Данило
Ґаляховський Дем'ян Олексійович
Ґаляховський Іван Олексійович
Ґаляховський Мойсей Дем'янович
Ґаляховський Олексій
Ґаляховський Петро Олексійович
Ґізель
Ґордон Ґеорг-Стефан
Ґордон Патрик
Ґошкевич Пилип
Ґрекко Петро
Ґуґуревич

Ґалаґа́н Григорій Гнатович (20.11.1716, м. н. невід.—24.12.1777, с. Сокиринці Срібнянської сотні Прилуцького полку, тепер село Срібнянського р-ну Чернігівської обл.) — прилуцький полковник, благодійник КМА. Походив з відомого укр. шляхет. роду Ґалаґанів. Син Гната Івановича Ґалаґана (п. 1748), полковника Війська Запорозького (1706), компанійського полковника (1708), чигирин. полковника (1709—14), прилуцьк. полковника (1714—39), канд. в ген. обозні (1727), на той час одного з найбагатших людей Гетьманщини, та Олени Антонівни Тадрини (п. 1763), з відомого київ. міщан. роду Тадрин, представники якого протягом 2-ї пол. XVII ст. кілька разів обіймали посади війтів та бурмистрів Києва. У листі від 1734 Олена Антонівна називає Петра Тадрину своїм братом. Ґ. вчився у КМА від 1727 до 1733 (до класу риторики). 1733 їздив до С.-Петербурґа разом з батьком, який клопотався про закріплення за родиною маєтностей. Почав службу 1734 (брав участь у Дністрянському поході 1738). 9.11.1739 обраний прилуцьк. полковником на місце батька (23-річний Ґ. став наймолодшим козац. полковником на той час). 26.02.1740 О. І. Рум'янцев вручив йому полковницький пернач. 1740—41 брав участь у походах на Буг і під Азов. 1742 був присутній у Москві при коронації імп-ці *Єлизавети Петрівни*, 1744 зустрічав її з Прилуцьк. полком у Батурині, 1750 разом з полком був у Глухові на обранні К. *Розумовського* гетьманом. Під час Семилітньої війни 1756—63 на чолі загону з 1000 козаків брав участь у бойових діях у Пруссії (1760). 25.08.1763 передав управління справами Прилуцьк. полку (до 1767) своєму синові Івану Ґалаґану. 1752 отримав гетьман. універсал на володіння сот. м-ком Ічня у Прилуцьк. полку (тепер м. Ічня, райцентр Черніг. обл.). По ревізії 1764 володів у Прилуцьк. полк. сотні 4-ма тис. душ у сс. Рудівка, Сергіївка і х. Гнилецький (тепер села Прилуцьк. р-ну Черніг. обл.); у Монастирищенській сотні в м-ку Монастирище, сс. Заудайка й Андріївка (тепер села Ічнянського р-ну Черніг. обл.); у Варвинській сотні в сс. Озеряни, Дегтярі, Леляки, Остапівка, Іванківці, Вороб'ївка; у Срібнянській сотні в с. Сокиринці; в м-ку Ічня, а також у Чигрин-Дубровській сотні Лубен. полку, в м-ку Вереміївка і с. Липове. Одружений (з 1738) з Оленою Михайлівною Дуніною-Борковською (п. 4.04.1747), дочкою бунчук. товариша Михайла Васильовича Дуніна-Борковського (п. до 1727) та Парасковії Данилівни Апостол (п. 1731). У автобіографії Ґ. зазначав, що одружився не з власної волі і терпів жінку 10 років до її смерті. Мав сина Івана, управляючого справами Прилуцьк. полку, надв. радника, та дочок — Олену та Парасковію. Після відставки та смерті матері у листі до сина написав про своє бажання усамітнитись від людей та просив не забувати його і підтримувати. Місце усамітнення Ґ. (1764—65) не встановлено. 1766 повернувся до родини, але наступні роки (1766—67) називає в своїй автобіографії найнещаснішими і найбезславнішими в житті.

Ґ.— автор автобіографічних записок, в яких за роками виклав події свого життя до 1770. Записки свідчать про те, що Ґ. страждав на манію переслідування. В них скарги на нескінченні хвороби й травми в дитинстві та юності, нарікання на долю і оточення в старості. Збереглося кілька листів Ґ. (до сина, переясл. полк. С. *Сулими* та ін.). 13.05.1771 склав заповіт, за яким переказав розділити майно між дітьми, а частину віддати м-рям і церквам м. Києва, бурсі при КМА та старцям. Помер у с. Сокиринці, похований у місц. церкві. Зберігся «епітафіон» на могилі Ґ. у вірш. формі, який 1778 склав бунчук. товариш Тарновський Петро Данилович (н. 1736).

Літ.: Лазаревский А. М. Очерки малороссийских фамилий., РА, 1875, № 1; Лазаревский А. М. Галагановский фамильный архив. КС, 1883, № 11; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии., т. 3. К., 1902; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

С. М. Береславський

Ґалаґа́н Федір Семенович (1710-ті рр., м. н. невід.— р., м. см. невід.) — козак. Походив з родини миргород. полк. осавула (1723—30), значк. товариша Семена Івановича Ґалаґана, небіж прилуцьк. полк. Г. *Ґалаґана*, брат Я. *Ґалаґана*. 1727 вступив до 1-го класу КМА — фари. По закін. навчання (на поч. 1730-х рр.) служив у Миргород. полку.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

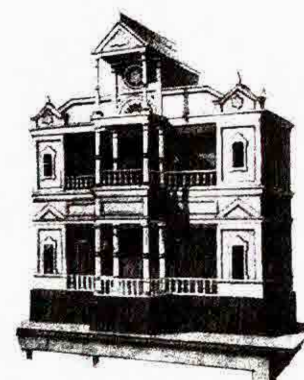
В. М. Горобець

Ґалаґа́н Яків Семенович (рр., м. н. і см. невід.) — значковий товариш. Походив із козац. родини з Лівобережжя. Син миргород. полк. осавула (1723—30), значк. товариша Семена Івановича Ґалаґана, небіж прилуцьк. полк. Г. *Ґалаґана*, брат Ф. *Ґалаґана*. 1727 розпочав навчання з класу фари КМА. По закінченні (на поч. 1730-х рр.) служив у Миргород. полку значк. товаришем під безпосередньою опікою полк. Павла Апостола.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

Галято́вський, чернече ім'я Йоаникій (бл. 1620, м. н. невід.— 12.01.1688, м. Чернігів) — ректор КМА, архімандрит, вчений, письменник, публіцист. Походив з Волині. Освіту здобув у КМА (1640-ві рр.). По завершенні навчання жив на Волині, бл. 1650 прийняв чернечий постриг, служив у Куп'ятицькому м-рі (біля Пінська). На-

Скринька вертепу XVIII ст. із сокиринського маєтку Ґалаґанів, збережена нащадками. Малюнок. 1875

Йоаникій Ґалятовський.
З портрета XIX ст.

Титульна сторінка збірки казань Йоаникія Ґалятовського «Ключ разумѣнія» (К., 1659)

прик. 1655 на запрошення свого вчителя проф. КМА Л. *Барановича* та київ. полк. В. *Дворецького* повернувся у Київ і приступив до роботи в КМА. Деякий час, за даними Ю. А. Мицика, був учителем молодого Ю. *Хмельницького* у Чигирині та Суботові. 1657/58 навч. р. викладав риторику. Його слухачами, ймовірно, в цей час були П. Моравський, згодом митрополит Рязанський і Муромський, та майбутній гетьман України Ю. Хмельницький. 1658/59 навч. р. Ґ. став повноправним ректором КМА та ігуменом Київ. Брат. м-ря. Ректорство Ґ. розпочалося у знаменний для КМА рік. 6.09.1658 гетьман І. *Виговський* підписав з представниками польс. короля Яна II Казимира Гадяцький договір, однією зі статей якого Києво-Могилянському колеґіуму офіційно надавалися права вищого навч. закладу, тобто — академії на рівні Краків. ун-ту. Проте подальший розвиток подій був для КМА несприятливим. У ході Рос.-укр. війни 1658—59 майже повністю були знищені вогнем Брат. м-р і акад. приміщення. У вогні загинули всі докум., що підтверджували права Брат. м-ря та КМА на маєтності. Ґ. довелося не лише піднімати з попелищ зруйновані приміщення м-ря та КМА, але й добиватися повернення маєтностей м-ка Ксаверов й Мухоїди, поселень Плесецьке, Чорногородка, Рильське та ін. За короткий час було відбудовано шкільні й монаст. приміщення. М. Сумцов стверджував, що вже 1662 в нову акад. церкву було внесено чудотворну ікону Божої Матері, відому під назвою Братська, й поновлено заняття в КМА. 1665/66 навч. р., крім грамат., вже працювали класи поетики й риторики. Проте 1665 Київ, а з ним і КМА, знову зазнали руйнувань. Ґ. залишив Київ і понад 3 роки, за його власним виразом, «скитался на Подолі, Волині, Литві и на инших містах, не маючи своей обители». У серед. 1668 Ґ. на запрошення архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. Барановича перебрався до Новгорода-Сіверського. Баранович «принял его с радостію», оскільки завжди вважав свого учня «мужем умным и церкви святой зело потребным». 9.08.1669 Л. Баранович видав Ґ. благословенну грамоту, якою вводив його «на високій архимандрическій степень» Єлецького Успенського м-ря, як «змежи прочих годнаго быти, значне заслуженого, в науках письма святаго добре вычвичоного и в житии иноческом искусного, поважного мужа». Одержавши Єлецьку архімандрію, Ґ. виявив себе дбайливим «строителем, правителем и господарем». За його «диспонованьем, промыслом и печаловитостью місце тое святое пустыни, яко красен крин, во честь Господу Богу проквітнуло». Прагнучи одержати кошти на відбудову та розширення обителі, Ґ. відвідав Москву. Залучав до меценатської діяльності укр. старшину (зокрема, значні кошти пожертвував ген. обозний Василь Дунін-Борковський). Універсалами 1669, 1670 і 1671 гетьман Д. *Многогрішний* затвердив за м-рем отримані раніше маєтності, що підтвердив 1672 і новий гетьман І. *Самойлович*.

Як письменник, освіт. та церк. діяч Ґ. залишив помітний слід в дух. житті України 2-ї пол. XVII ст. Працюючи в КМА, підготував і 1659 видав у Лавр. друкарні збірку проповідей «Ключ разумѣнія», яка мала потім ще два перевидання (Львів, 1663; К., 1665) і розійшлася не тільки в Україні, а й в усім слов. світі. Як додаток до неї Ґ. помістив перший вітчизн. курс гомілетики «Наука, албо способ зложеня казаня», де виклав теорет. засади укр. церк. проповіді й практичні рекомендації до побудови їх жанрових різновидів. Згідно з Ґ., проповідь мусить не лише утверджувати у вірі та морально наставляти парафіян, а й пробуджувати живу думку, розширювати уявлення про світ, примножувати знання. Одна з основних вимог до проповідника полягає в тому, що казання його має бути зрозумілим й цікавим. Для цього не можна обмежуватися переказом лише Святого Письма й книг отців Церкви, але треба вдаватися до розповідей, аналогій зі світу природи, прикладів з історії, нар. переказів тощо. «Використовуй,— пише Ґ.,— гисторіи и кройники о розмаитых панствахъ и сторонахъ, що ся в[ъ] них[ъ] дѣяло и теперъ що ся дѣет[ъ], треба читати книги о звѣра[х], птахахъ, гадахъ, рыбахъ, деревахъ, зѣлах[ъ], камѣняхъ и розмаитыхъ водахъ, которыи в[ъ] морю, в[ъ] рѣкахъ, в[ъ] студняхъ и на иншихъ мѣстцахъ знайдуются, и уважати ихъ натуру, власности и скутки и тоє собѣ нотовати і апплѣковати до своеи речи, которую повѣдати хочеш». Завершуючи виклад матеріалу, Ґ. дав «...такую раду: читай книги и що хорошоє вычитаєш, нотуй собі и до свого казаня апплікуй».

Перу Ґ. належить бл. 20 творів: збірка оповідань-чудес «Небо новоє...» (тричі видана), збірка оповідань-леґенд «Скарбница потребная» (1676) про чудотворність ікони Богоматері Черніг. Єлецького собору, що ґрунтувалася на нар. переказах; теологічний трактат «Душѣ людей умерлых» (1687); ряд полеміко-богослов. трактатів публіцистичного змісту, спрямованих проти поганства — «Боги поганскіи» (1686), іудаїзму — «Месіа правдивый» (1659), ісламу — «Łabędź» («Лебідь», 1679), «Alkoran» («Коран», 1663), католицизму та унії — «Rozmowa białocerkiewska» (1676), «Stary kościół» (1678), «Fundamenta» (1683), аріанства — «Sophia mądrość», (1686). Твори Ґ. антикатол. спрямування репрезентують другий, пізній період полеміки, представники якого були переважно вихованцями КМА, людьми освіченими й ерудованими, які, з одного боку, розуміли необхідність продовжувати полеміку, а з іншого — проголошували ідею слов. єднан-

ня, не виключаючи й Речі Посполитої, мотивуючи це спільними інтересами в боротьбі з тур.-татар. агресією. Праці Ґ. писав як польс., так і тогочасною укр. книжн. мовою. М. Ф. Сумцов зазначав, що мова Ґ. проста і зрозуміла, з багатьма елементами нар. розмовної мови; трапляються не тільки окремі нар. слова, а й цілі фрази і речення. Письменник зробив вел. внесок у становлення укр. літ. мови, ґрунтуючи її на українській книжній та на нар. мові. Він проводив нормалізаторську роботу над словом, про що свідчать численні ґлоси в текстах його творів. Твори Ґ. поширювалися не лише в Україні й Білорусії, а й у Молдові, Румунії, Росії — в Москві, Владимирі, Астрахані, Вологді, Великому Устюзі та ін. містах, проте на Моск. соборі 1690 на його твори, поряд з творами М. *Смотрицького*, П. *Могили*, І. *Ґізеля*, С. *Полоцького* та ін. могилянців, було накладено «проклятство и анафему, не точію сугубо и трегубо, но и многогубо». Наук. й літ. діяльність Ґ. висвітлює його як людину широкого світогляду, глибоких та різноманітних знань, основи яких набув він у КМА. Похований Ґ. у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі.

Тв.: Ключ разумѣнія. К., 1659, 2-ге вид. Львів, 1663; 3-тє вид. Львів, 1665; К., 1985; Небо новое з новыми звѣздами сотворенное... Львів, 1665; 2-ге вид. Львів, [1666]; 3-тє вид. Могильов, 1699; Месіа правдивый.., К., 1669; Messiasz prawdziwy... K., 1672; Скарбница потребная и пожитечная... Новгород-Сіверський, 1676; Rozmowa białocerkiewska... Новгород-Сіверський, 1676; Skarb pochwały z każdej nauki wyzwoloney... Новгород-Сіверський, 1676; Stary kościół zachodni... Новгород-Сіверський, 1678; Łabędź z piórami swemi... Новгород-Сіверський, 1679; Alphabetum... Чернігів, 1681; Alkoran Machometów. Чернігів, 1683; Fundamenta, na których łacinnicy jedność Rusi z Rzymem fundują... Чернігів, 1683; Грѣхи розмаитіи... Чернігів, 1685; Sophia Mądrość... Чернігів, 1686; Души людей умерлых.., вид. 1-ше і 2-ге. Чернігів, 1687.

Літ. Сумцов Н. Ф. Иоанникий Галятовский. К., 1884; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Голубев С. Т. Киевская академия в конце XVII и начале XVIII столетия. К., 1901; Огиенко И. И. Проповеди Иоанникия Галятовского. Харьков, 1913; PSB, t. 7. 1. 31. Wrocław e. t. c., 1948; Історія української літератури, т. 1. К., 1967; Біда К. Іоаникій Галятовський..., ч. 1. Рим, 1975; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

І. П. Чепіга
В. М. Горобець

Ґаляхо́вський Данило (1719, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської області — р., м. см. невід.) — викладач, бібліотекар. Освіту здобув у КМА: 1738/39 навч. р. навчався у класі філософії.

Літ. Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904.

Лякіна Р. М.

Ґаляхо́вський Данило (Даніель, Досифей) (1674, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.—1709, м. см. невід.) — художник, ґравер. Освіту здобув у КМА. Навчався графіці у О. *Тарасевича*, засн. укр. школи ґравюри на металі. Був одним з найобдарованіших його учнів. Найкращі ґравюри на міді Ґ. створив у 1-ше десятиліття XVIII ст. Це — панегірики митрополитам Київським — В. *Ясинському* та Й. *Кроковському*; алегоричний портрет Петра І у панегірику Т. *Прокоповича* «Похвальне слово» (1709); величальні тези, присвячені гетьманові І. *Мазепі* з його портретом (1708, оригінал зберігається у Варш. б-ці Красинських). Відома також композиція на титульній сторінці до «Євангелія Апракос» (1707), виконана з глибоким відчуттям краси художньої форми: на фоні краєвиду з КПЛ зображений Ісус Христос на колісниці, запряженій чотирма євангельськими тваринами, нижче — постаті алегорично зображених Віри (з Хрестом), Надії (з Якорем), Любові (матір з трьома дітьми), внизу — чотири євангелісти з книгами в руках. Станкові ґравюри Ґ. відзначаються бездоганним рисунком, широкими композиціями. Створюючи портрети, Ґ. вдавався до метафор, алегорій, додавав геральдику, прикраси тощо.

Літ. Ровинский Д. А. Подробный словарь... т. 1. СПб., 1889; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1. К., 1927; Степовик Д. В. Олександр Тарасевич. К., 1975.

М. С. Сасина

Нижня галерея академічної бібліотеки
Фото XIX ст.

Ґаляхо́вський Дем'ян Олексійович, чернече ім'я Досифей (1719, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — професор, бібліотекар КМА, архімандрит. Син глух. протопопа о. О. *Ґаляховського*. Освіту здобув у КМА (1724—40). У жовт. 1734 разом зі своїми братами, І. *Ґаляховським* та П. *Ґаляховським*, «їхав до шкіл латинських в Київ для науки на чотирьох конях з двома будками одним возом». 1737—39 навчався у класі філософії. 17.07.1739 Ґ. захищав філос. тези (відома ґравюра з тезами, виконана Г. *Левицьким-Носом* і присвячена архієп. Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Р. *Заборовському*). Керував диспутом проф. філософії префект С. *Кулябка*. По закін. КМА Ґ. запрошено до С.-Петербурга перекладачем при кабінеті імп-ці. Мав атестат від 22.07.1740 «за рукою преосвященного» [архієп. Р. Заборовського — *авт.*] з рекомендацією «о бытии его во училищах при честном обхождении». При підтримці свого вихованця Р. Заборовський добився відновлення щорічних 200 руб. з військ. скарбу на користь КМА, які не надавалися з 1722. Повернувшись у Київ, Ґ. 1745/46 навч. р. був

Інокентій Ґізель
З портрета XIX ст.

учителем у класі синтаксими КМА, з 1746 до серед. 1749 викладав риторику та Велику інструкцію. Крім того, наглядав за Старшою студ. конґреґацією (Congregatio major), був бібліотекарем і відповідав за постачання закорд. видань. З цією метою підтримував постійні зв'язки з книговидавцями Пресбурга (тепер Братислава), Бреслау (тепер Вроцлав), Варшави та ін. міст Європи. 17.08.1749 Г. призначено кафедр. писарем Київ. Софійськ. м-ря. Деякий час був настоятелем Глух. Троїцького собору. Приймав присягу у військ. канцеляристів, які вступали до Ген. військ. канцелярії (1756). 1759—63 — архім. Слуцького Троїцького м-ря. Увійшов в історію церкви як один з відомих захисників православ'я.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1; т. 4. К., 1904, 1907.
З. І. Хижняк

Ґаляхо́вський Іван Олексійович (бл. 1722, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син глух. протопопа о. О. *Галяховського.* 1729—41 навчався у КМА разом зі своїми братами Д. *Галяховським* і П. *Галяховським.* 1737—39 всі були студентами класу філософії. По закін. КМА з 24.06.1741 служив військ. канцеляристом Ген. військ. канцелярії (є у списках канцеляристів за квіт. 1750).
Архіви. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 5911, спр. 9157, арк. 216.
Р. М. Лякіна

Ґаляхо́вський Мойсей Дем'янович (1747, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — секунд-майор. Син священика Троїцької церкви Д. О. *Галяховського.* Навчався у КМА з 1754. Закінчив повний курс: 1767 числився серед студентів школи богослов'я. Вступив на військ. службу. У 1770-х рр. став секунд-майором.
Архіви. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1076, спр. 123.
Р. М. Лякіна

Ґаляхо́вський Олексій (рр., м. н. і см. невід.) — протопоп. Навчався у КМА, після чого був глух. протопопом. 1738 Г. як високоосвічену людину запрошено до роботи в Кодифікаційній комісії (1728—43).
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1; т. 4. К., 1904, 1907.
З. І. Хижняк

Ґаляхо́вський Петро Олексійович (1723, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — суддя Миргородського полку. Син глух. протопопа о. О. *Галяховського.* Навчався у КМА (1730—41). 1737—39 — студент класу філософії. З 24.06.1741 — військ. канцелярист Ген. військ. канцелярії. Виконував різні доручення, зокрема, переправляв до імперат. двору «дику звірину» (1746). 23.05.1748 під час великої пожежі в м. Глухів відзначився, допомагаючи ген. осавулу П. *Валькевичу* рятувати з палаючого будинку Ген. військ. канцелярії гетьман. клейноди й документи. 1753 Г. призначено писарем Миргород. полку. 1761 обрано миргород. полк. суддею.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 116, арк. 30, оп. 3, спр. 5911, 9146, 9157, арк. 216.
Р. М. Лякіна

Ґізе́ль, чернече ім'я Інокентій (бл. 1600, ймовірно, Пруссія — 18.11.1683, м. Київ) — ректор КМА, архімандрит КПЛ, вчений. Частина дослідників схильна вважати, що він народився в протест. сім'ї у польс. Пруссії. У молодому віці за невід. обставин разом з батьком переїхав у Київ. Ін. історики дотримуються думки, що прізвище «Ґізель» було латинізованим варіантом слова «Кисіль», а тому в даному випадку мало місце не переселення, а повернення Ґізелів на батьківщину. У Києві Ґ. прийняв чернечий постриг та вступив на навчання до КМА, ймовірно, наприк. 1630-х рр. 1642 П. *Могила* на власний кошт «разослал в разные государства ради наук» кількох вихованців, які, згідно з характеристикою митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії І. *Копинського,* були «люди, испытанные в святом восточном православии, искусные в знании свободных наук и благочестивые». Серед них був і Ґ., який навчався в Замойській академії, в Пруссії, в Ростоку. Св. *Д. Ростовський (Туптало)* у похвальному слові на честь Ґ., «Пірамідї», зазначав, що останній навчався «в разных школах, до которых и через моря путешествовал», тобто навчався також в англ. ун-тах. Фактологічна й методологічна канва «Синопсиса» свідчить, що, крім філософії та богослов'я, Ґ. вивчав за кордоном також історію та юриспруденцію. Після повернення у Київ Ґ. послідовно обіймав у КМА посади вчителя, проф. філософії, а з 1646 — ректора та був ігуменом Київ. Брат. м-ря. В особі Ґ. П. Могила бачив свого наступника й перед смертю нарік його «благодетелем и покровителем киевских школ», просив зберігати та примножувати їхні славні традиції. Виконуючи дух. заповіт П. Могили, Ґ. утверджував високий наук. та освіт. рівень КМА. Він запросив на викладацьку роботу талановитого *Л. Барановича.* При ньому знання в КМА одержали І. *Ґалятовський,* *Є. Славинецький,* А. *Корецький-Сатановський,* можливо, С. *Полоцький.* Ґ. захищав істор. корені та правовий статус православ'я у напруженій боротьбі з ідеологами католицизму й уніатства. 1645 на противагу КМА, де «руское стало, и тамо законныки православны учили, то тому іезуиты завидя,

костелик свой и школы под горою Здихалницею построили, чтобы студенты з Коллегіума руського до іезуитского переходили для наук и латинской віры научилися...» (Й. Галятовський). 1645 Ґ. з успіхом провів у КМА привселюдний реліг. диспут з єзуїтом М. Циховичем, який тривав 3 дні.

Як проф. філософії Ґ. залишив по собі рукоп. підручник, написаний в дусі барокової схоластики — «Opus totius philosophiae» («Твір про всю філософію»). У творі рукою Ґ. зроблено примітку: «Finitus per reverendum patrem Innocentium Giesel, professorem philosophiae et rectorem Collegii Kiioviensis anno 1647 mense Junii 23-tio veteri stylo» («Завершений 23 червня 1647 року згідно з старим стилем преподобним отцем Інокентієм Ґізелем, професором філософії і ректором Київської колегії»). Твір містить основи діалектики, логіки, фізики та метафізики. Вел. ваги надається раціональним знанням та пізнавальній діяльності.

Піклуючись про поліпшення становища духовенства, в т. ч. Брат. м-ря і КМА, Ґ. з поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 встановив контакти з рос. царем. У рекомендаційному листі до царя гетьман Б. *Хмельницький*, характеризуючи Ґ., зазначав: «пречесный господын отец Иннокентій Кгизель... учителем монастыря братскаго училищ кіевских послужил много церкви Божіей ученіем и за віру много пострадал». На поч. 1650 Ґ. обрали ігуменом Київ. Кирилівського м-ря, проте деякий час він продовжував зберігати за собою й звання ректора КМА. 1652 Ґ.— ігумен Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. Брав активну участь у політ. житті України. У лип. 1654 за дорученням митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Косова* Ґ. провадив переговори з представниками рос. царя щодо статусу Укр. церкви після укладання укр.-моск. договору (1654), домагався підтвердження прав і привілеїв м-рів й архієрейських домів, наданих київ. князями та польс. королями. Зокрема, Ґ. ставив вимогу, щоб митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, так само, як і єпископи, ігумени й архімандрити залишалися на своїх дух. урядах до смерті, а їхні наступники, згідно з укр. правосл. традицією, вибиралися «по вольному избранію духовных и мирян»; щоб моск. дух. влада не втручалася в судочинство Київ. митрополії та ніяких ревізій тут не чинила; щоб правосл. єпархії, розташовані в межах Речі Посполитої, і надалі підпорядковувалися митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії і їхні миряни та дух. особи мали вільний доступ до свого пастиря. Найбільш принциповою була вимога, «которая служит корнем всех наших вольностей и прав», а саме: збереження підпорядкування Київ. митрополії патріарху Константинопольському. Вона зустріла різкий опір моск. світ. і дух. властей. Ґ. твердо обстоював позицію укр. духовенства, посилаючись як на правосл. канони, так і на мотиви політ. доцільності, оскільки такі дії Москви можуть відштовхнути від Київ. митрополії правосл. населення Речі Посполитої. Аргументи Ґ. звучали досить переконливо, і цар. уряд погодився відкласти на майбутнє вирішення справи щодо підпорядкування Київ. митрополії, а поки що підтвердив імунітет правосл. церкви в Україні та її майнові надбання. Цар. воєводам у Києві було суворо заборонено приймати на розгляд скарги від церк. і монаст. підданих і слуг і наказано взагалі ні в які церк. справи в Україні не втручатися.

1656—83 Ґ.— архім. КПЛ. Після смерті С. Косова (1657) київ. духовенство розглядало кандидатуру Ґ. як можливого претендента на митрополита. Як настоятель КПЛ, ставропігії Константинопольського патріарха, Ґ. мав великий вплив на дух. та сусп.-політ. життя в Україні. Обстоюючи майнові інтереси обителі, він апелював до польс. короля щодо неправомірних дій польс. військ. командування, грабежів та образ з боку жовнірів. Також неодноразово звертався до царя із закликами «возбранять ратным людям разоряти и до конца именія пресвятыя Богородицы», бо вже й раніше «вотчины и хуторы от них есть разорены, церкви разрушены, престолы опровержены.., священники обнажены.., а иные и на смерть побиты, и подданые наши от убожества и нажитков своих разорены и иные помучены и попечены, а иным руки и ноги отсечены; прочіи же на смерть побиты». У політ. відношенні Ґ. репрезентував ту частину укр. інтелектуальних провідників, які підтримували обґрунтовану ще в польс. добу С. Оріховським-Роксоланом теорію про можливість обстоювати інтереси свого народу, перебуваючи в чужій держ. організації. Пріоритетним у своїй діяльності Ґ. вважав захист конфес. прав укр. народу, що за умов серед. XVII ст. видавалося найбільш реальним при підтримці правосл. рос. царя. Тому Ґ. не визнав Гадяцького договору 1658; не підтримав гетьмана П. *Дорошенка*, переконував його перейти під владу правосл. царя. Однак сервілізм Ґ. стосовно Москви мав чіткі межі — він закінчувався там, де мова йшла про інтереси України, насамперед її церкви. Так, 1666 він заявив цар. послу І. Леонтьєву, що в разі призначення митрополитом у Київ рос. владики він, зібравши ченців, закриється в м-рі. 1667 Ґ. рішуче виступив проти умови Андрусівського рос.-польс. перемир'я про передачу Києва 1669 польс. стороні. Крім того, він наполегливо клопотався перед царем, щоб на «съездах и договорах [Росії та Польщі — *авт.*] Украйна не была забыта». Незалежність позиції Ґ. чітко проявлялася також і в стосунках з укр. гетьманами. Зокрема, коли І. *Брюховецький* знехтував його прохання про захист маєтностей КПЛ від пограбувань з боку козаків, Ґ. заявив про відмову молитися за гетьмана.

Ґ. був редактором «Синопсиса, или Краткого собрания от различных літописцев о началі славяно-російського народа» (КПЛ, 1674) — першого друк. підручника вітчизн. історії, який неодноразово перевидавався (1676, 1680, 1718, 1810) і тривалий час використовувався в навч. процесі не лише в Україні, а й у Росії. Побудований за схемою, в основі якої був штучний розвиток сх.-європ. історії за династичним принципом, що виправдовувало теорію єдиної й неподільної Росії. Ґ.— автор твору «Об истинной вере», спрямованого проти праць єзуїта Павла Бойми. Найвідомішим літ. твором Ґ. є «Мир с Богом человеку» (КПЛ, 1669, перевид. 1671), спрямований на утвердження високої моралі в тогочасному суспільстві. У ньому автор розглядає онтологію гріха, досліджує тайну покути. За всієї суворості реліг.-моральних настанов Ґ., жива душа людини не підпорядковується абстрактній ідеї реліг.-морального обов'язку. Вчення Ґ. про матерію та форму таїни спокути й ін. суперечило традиційним поглядам рос. правосл. духовенства. Тому на Соборі в Москві (1690) патріарх Московський Й. *Савелов* визначив трактат «Мир с Богом человеку» як найбільш шкідливу з «новотворных» київ. книг.

Ґ. всіляко сприяв наук. та літ. праці Л. Барановича, Й. Галятовського, Адама Зерникава, А. *Радивиловського*. Маючи під своєю опікою найкращу на той час в Україні Лавр. друкарню та б-ку, забезпечував їх необхідними для роботи книгами, сприяв публікації потрібних їм творів. Саме в Лавр. друкарні побачили світ «Меч духовний» і «Труби словес исповѣдных» Л. Барановича, «Огородок Маріи Богородицы» А. Радивиловського. За сприяння архім. видано «Києво-Печерський патерик» (1661, перевид. 1678). Прагнучи знайти кошти на потреби КПЛ, Ґ. добився дозволу на продаж у Москві виданих у Лавр. друкарні книг і 1672 відкрив там першу в Росії спеціалізовану книжкову крамницю (до того часу торгівля книгами здійснювалася в овочевому ряду, і лише наприк. XVII ст. було відкрито книжковий ряд). Сучасники відзначали надзвичайну доброту серця і щедрість душі Ґ. Д. Ростовський зазначав: «плодовитый был милостыни раздаватель... сей был благодетель, от которого никто тщима не отошел руками». 18.11.1683 «нарочитый и знаменитый Иннокентій Гизель... муж премудрый, столп благочестія святаго непоколебим, світило церковное, чрез наитіе смертное сгаснуло» (С. *Величко*). Похований в Успенському соборі КПЛ. Оцінюючи значення його дух., культ. та освіт. діяльності, Д. Ростовський у своєму похвальному слові «Піраміда», виголошеному в першу роковину смерті Ґ., зазначав: «имя его в послідующіе віки жити будет, котораго мудрость и посторонним извістна, а за добрыя свои діла в устах всіх иміет хвалу. Тут и ты, смерть, не берешь, ибо упованіе его безсмертія исполнено. И ты, время, своими забвенія зубами такого человіка не изгрызеш памяти, ибо в память вічную будет праведник».

Тв.: Opus totius philosophiae... [1646–1647]. ІР НБУВ, Мел. М. /п. 127–128; Мир с Богом человеку. К., 1669; 1671.

Літ. Сумцов Н. Ф. К истории южно-русской литературы..., в. 3. Иннокентий Гизель. К., 1884; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., кн. 1. Сношения малороссийского духовенства... М., 1899; Стратий Я. М. Проблемы натурфилософии... К., 1981; Возняк М. С. Історія української літератури, кн. 1. Львів, 1992.

В. М. Горобець
Я. М. Стратій

Ґордóн Ґеорґ-Стефан (24.12.1672, м. н. невід.—1.10.1684, м. Київ) — студент КМА. Син шотландця П. *Гордона*, генерала на моск. службі, який на поч. 1680-х рр. жив у Києві. Ґ. вступив до КМА 28.06.1684. Його батько влаштував на честь цієї події обід для сина і 20 дітей козац. старшини, що вчилися з ним у КМА. Але Ґ. раптово захворів і 1.10.1684 помер. Похорон відбувся у Києві 3 жовт. В останню путь померлого супроводжували викладачі, студенти і півчі КМА, на могилі два студенти виголосили промови. 22.10.1684 та 19.12.1684 на могилі Ґ. з волі батька було встановлено дві латиномовні таблиці з епітафіями. Біографічні дані про Ґ. відбилися у щоденнику його батька, П. Гордона.

Літ. Гордон П. Київ у 1684–1685 роках.– Втішний А. Київські сторінки щоденника Патрика Гордона. «Хроніка – 2000», 1997, № 17–18.

Ю. А. Мицик

Ґордóн Патрик (31.05.1635, м. н. невід.—19.11.1699, м. см. невід.) — військовий інженер, автор спогадів про КМА. Походив зі стародавнього шотландського шляхет. роду, гніздо якого знаходилося під Абердином, тепер адм. центр графства Абердин (Aberdeen) у Шотландії (Великобританія). 1651 залишив батьківщину і прибув до Гданська, вчився у єзуїт. колеґіумі у Бранево (1651—53). Добре знав лат. мову. 1655 у Гамбурзі Ґ. найнявся на швед. військ. службу, але пізніше перейшов служити до короля Речі Посполитої Яна II Казимира. Брав участь у військ. кампанії на Правобереж. Україні 1660. Відіграв активну роль у переможних битвах польс.-татар. війська проти рос. та укр. військ. Тоді були одержані перемоги над рос. військами Б. *Шереметєва* під Любаром (14—25.09.1660), Чудновом (27.09—5.10.1660) і над укр. армією гетьмана Ю. *Хмельницького* під Слободищем (6.10—4.11.1660),

наслідком чого стало укладення Слободищенського договору 1660. У цих битвах Ґ. виступав як поручик драгунського полку під прапорами Яна Замойського, бився пліч-о-пліч з гетьманом України І. *Виговським*, Юрієм Немиричем, майбутнім королем Речі Посполитої Яном III Собеським, Стефаном Чарнецьким, Єжи Любомирським, відомим військ. інженером, автором плану фортеці Кодак Фрідріхом Геткантом. 1661 Ґ. вступив на рос. службу, а 1665 навіть був відправлений царем Олексієм Михайловичем до Англії як дипломат, однак ця місія була невдалою. Ін. його місія (1686) до англ. короля Якова була успішною. Ґ. брав активну участь у військ. кампаніях України ост. трет. XVII ст., насамперед у рос.-укр. походах проти Осман. імперії, Крим. ханства, ногайських орд: Чигиринські походи (1677—78), Кримські походи (1687, 1689), Дніпрово-Азовські походи (1695—96), навіть керував успішною облогою Азова 1696. Брав участь у придушенні Стрілецького повстання 1698, командуючи Бутлеровським полком. Був радником царя Петра І з військ. питань, дослужився до чинів генерала та адмірала, бував у багатьох містах України — Чигирині, Ніжині, Козельці, Броварах, Києві. 1684—86 — командуючий київ. гарнізоном. Укріплював і розбудовував київ. Печер. фортецю, особисто склав її план. На прохання архім. КПЛ В. *Ясинського* дав кваліфіковану пораду щодо врятування печер і храму над ними від підтоплення водою (1685). Був знайомий не тільки з цар. воєводами, зокрема, київ. воєводою П. *Шереметєвим*, гетьманами України І. *Самойловичем* та І. *Мазепою*, київ. та стародуб. полковниками К. Д. Солониною та Г. К. Коровкою-Вольським, але й провідними представниками укр. правосл. духовенства, міцно зв'язаного з КМА та Київ. Брат. м-рем, зокрема — митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Гедеоном Четвертинським, ігуменом Київ. Межигірського м-ря Т. *Васьковським*, ректорами КМА Т. *Ґуґуревичем*, К. *Филиповичем* та ін. Ґ. відомий і як мемуарист, який у своєму щоденнику навів чимало даних про воєнні події в Україні, зокрема Чигиринські походи, про сусп., реліг. та культ. життя Києва, про життя й звичаї студентів КМА, згадав їхні промови на похоронах його сина (3.10.1684) та дружини київ. воєводи П. І. Шереметєвої (29.03.1685). Описав театр. вистави в КМА (був присутнім на «шкільній церемонії» 17.04.1685 «у велику п'ятницю»). Син Ґ. Г.-С. *Гордон* навчався влітку-восени 1684 у КМА. Для нього і товаришів сина по навчанню Ґ. влаштовував обіди й розваги.

Тв.: Tagebuch. SPb., 1851; Дневник [illegible] 1892; Киев в 1684–85 годах [illegible]; Київ у 1684–85 роках // «Хроніка — 2000», 1997, № [illegible].
Літ.: Брикнер А. Патрик Гордон и его дневник. СПб., 1878; PSB, t. 8 [illegible] 37 Wrocław [illegible]; [illegible] А. Київські сторінки щоденника Патрика Гордона // «Хроніка — 2000», 1997, № 17–18.

Ю. А. Мицик

Ґошке́вич Пилип (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закін. КМА і 1741—43 працював у Переясл. колеґіумі викладачем класу синтаксими та поетики. Його поетика мала назву «Hortus musarum variis ligatae orationis seu Artis Poëseos modis et principiorum quorundam solutae orationis amplificationibus virens in parnasseo fidelis collegii iugo Pereiaslavoberloviano ob recreandum Roxolanae iuventuti animos implantatus anno quo LUX frUGUM Legeret De Virgine nata in annum hIC oVIUM DUX tUnC arsenIUs fUerat» («Сад муз, що квітує різними способами поетичної мови, або Мистецтва Поезії, і ампліфікаціями певних основ прозової мови, викоханий на парнаському переяславо-берловіанському пагорбі вірного колеґіуму для відродження душ руської молоді 1742—1743 рр.»). Створена за зразком відповідних київ. курсів теорії поезії і не поступалася їм за своїм наук.-теорет. рівнем. Заголовок, структура й сам виклад матеріалу підтверджують думку, що «Сад муз» Ґ. продовжує традиції ренесансно-барокових поетик, характерних для XVII—1-ї пол. XVIII ст. У поетиці вміщено вірші, очевидно, самого автора, напр., вірш-присвяту засновникові та патронові Переясл. колеґіуму А. *Берлу*, вірш. переклади укр. мовою двох Езопових байок та вірш на істор. тему про Святополка Окаянного.

Літ.: [illegible] 1742–1743 [illegible] 1997, [illegible]
Архіви: [illegible]

В. П. Маслюк

Ґре́кко Петро (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Після закінчення Канів. базиліанського колеґіуму й київ. гімназії викладав франц. мову в КМА (1811—13).

Літ.: [illegible]

Н. В. Степаненко

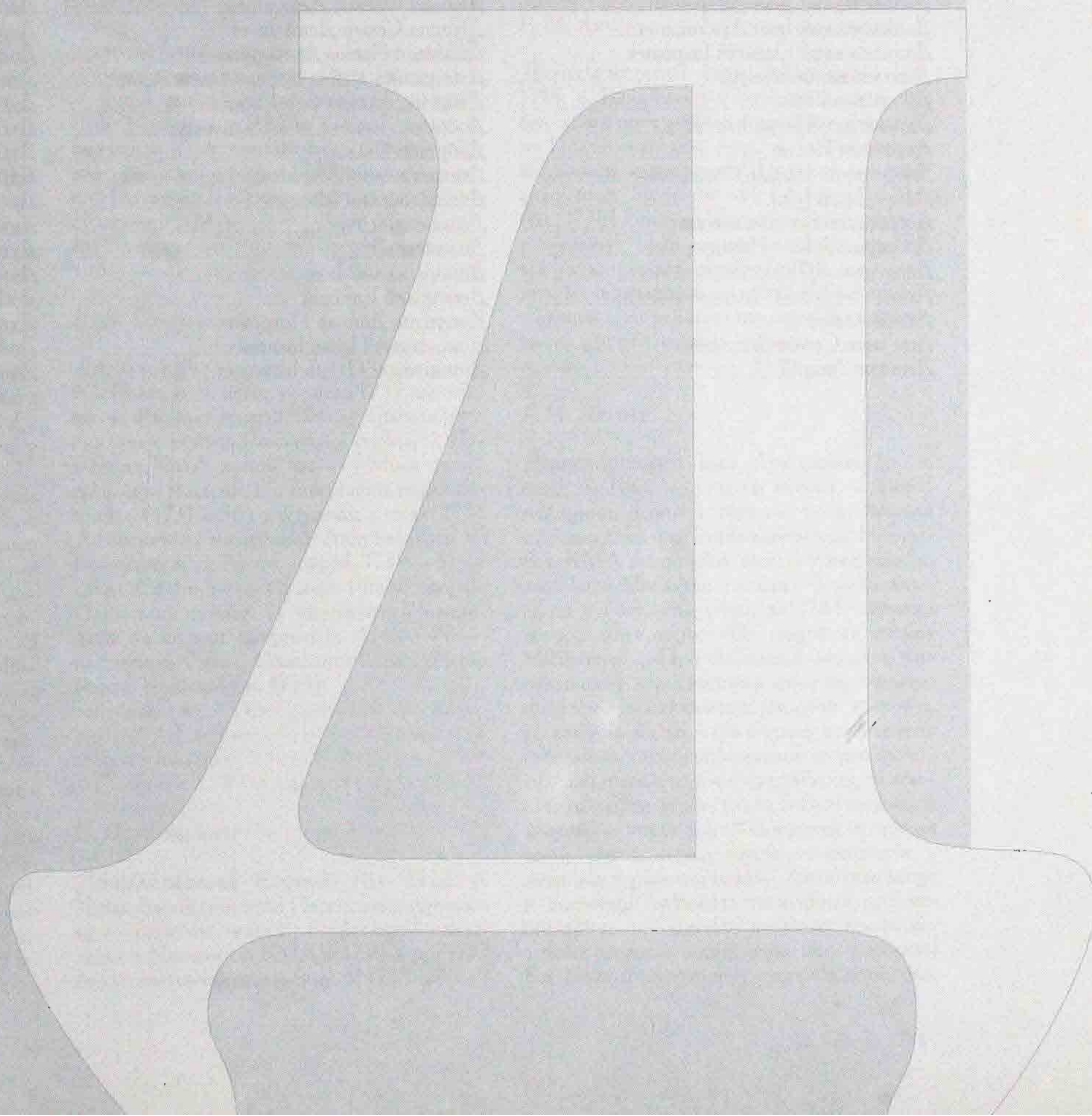
Ґуґуре́вич, чернече ім'я Теодосій (р., м. н. невід.—25.12.1690, м. Батурин, тепер райцентр Сумської обл.) — ректор Києво-Могилянської академії. Навчався в КМА в часи ректорування *Л. Барановича*. Якийсь час був у ній викладачем. Разом з Барановичем, висвяченим на архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського, покинув Київ. Був дух. отцем рукоположенців при каф-рі архієпископа, тобто наставником тих, хто готувався до священства. Виконував різні доручення Л. Барановича. Зокрема, 1671 їздив до Москви домовлятись про продаж його книг. Бл. п'яти років (1677—82) був ігуменом Батур. Крупицького Миколаївського м-ря. 1682 переведе-

ний ігуменом Київ. Михайлівського Золотоверхого м-ря, але був ним лише рік. 1683 обраний ректором КМА й ігуменом Київ. Брат. м-ря. Відомостей про його діяльність ректором немає, хіба що Т. *Прокопович*, який у той час був студентом, писав згодом, що Брат. м-р був тоді «жадѣн и хладѣн». Вірогідно, Ґ. не вдалося керування таким високим закладом, як КМА. 1684 він полишив посаду ректора.

1688—89 Ґ.— ігумен Максаківського м-я Черніг. єпархії. Падіння Ґ. продовжувалося і в Максаківському м-рі. Слідча комісія, споряджена архієп. Л. Барановичем, яку очолював ігумен Черніг. Троїце-Іллінського м-ря Л. *Кршонович*, констатувала провини Ґ. Він був позбавлений ігуменства і 1690 як простий чернець попросився до Батур. Миколаївського Крупицького м-ря, де його прийняв архім. Д. *Туптало*. За рік «в бѣдах и скорбех» Ґ. помер.

Літ.: Асконченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия... К., 1901; Левицкий О. И. Очерки народной жизни... КС, 1901, № 9.

З. І. Хижняк

Д

Дамаскін Римнікський
Данилевич, чернече ім'я Гавриїл
Данилевич, чернече ім'я Давид
Данилевський Євфимій
Данилевський Іван Андрійович
Данилевський Іван Лук'янович
Данилевський Олексій Іванович
Данилевський Тимофій
Даровський Іван
Даровський Петро Іванович
Дашкевич Йосип
Дворецький Василь Федорович
Дворецький Іван
Дворецький Іван Васильович
Дворецький Іван Никифорович
Дворецький Федір Васильович
Дейнекін Ґеорґій Стефанович
Демчинський
Дем'янов Семен Дем'янович
Денисов Андрій
Денисов Семен
Дзик Михайло Миколайович
Дзюбаревич Захар
Діаковський (Бабаков) Яків Гаврилович
Дівович Олекса Данилович
Дівович Семен Данилович
Діомидов Павло Діонисійович
Дмитрашко-Райча Василь Олексійович
Добрина, чернече ім'я Пахомій
Добрина, чернече ім'я Сильвестр
Добринін Яків
Довгалевський Михайло
Довганевський Микита
Долинський Лука
Долинський
Домаранський Іван
Домецький Григорій
Домонтов Данило Петрович
Домонтович Павло Іванович
Домонтович Петро Іванович
Домонтович Степан Іванович
Домонтович (Різник) Федір Даміанович
Домонтович Федір Іванович
Дончевський
Дорожинський Семен
Дорошенко Петро Дорофійович
Досифей
Дробецький Григорій Степанович
Дубинський Іван
Дубневич
Дубровський Петро Петрович
Дубянський Федір Якович
Дулицький
Думницький
Дунаєвський Василь
Дунаєвський Григорій Андрійович
Дунін-Борковський Василь Андрійович
Дунін-Борковський Яків Андрійович
Дяковський Омелян
Дяченко Мойсей Кирилович

Дама́скін Ри́мніксъкий (Damashin Rimniceanu) (р., м. н. невід.— 5.12.1725, м. Римнік-Вилча, тепер Румунія) — єпископ Бузеуський; Римніксъкий, викладач, перекладач. Н. у боярській сім'ї Войнеску. Навчався в КМА, де досконало опанував церк.-слов., давньогрец. та лат. мови, а також здобув навики майстра-друкаря і різьбяра. Деякий час викладав у церк. уч-щі в Бухаресті. Разом з єп. Бузеуським Митрофаном, учнем якого себе вважав, працював над перекладом текстів «Biblia de la București» («Бухарестська Біблія») (1688). Відіграв значну роль у заміні церк.-слов. мови рум. у богослужінні рум. церкви. 1703 Д. висвячено на єп. Бузеуського, 1708 переведено до Римніксъкої єпархії. 1718 частину Валаського князівства окупували австр. війська, які намагалися вивести Римнікське єпископство з-під юрисдикції Угро-Валаської (Бухарестської) митрополії і підпорядкувати його серб. митрополиту Белградському. Ці спроби не мали успіху завдяки рішучому протестові Д.

Переклав 13 реліг. книг, але з них за його життя було надруковано лише 5, а решта вийшла у світ лише завдяки старанню його наступників на єпископській каф-рі Інокентія та Климентія, а також ієром. Лаврентія після раптової смерті Д. Всього протягом 1683—1818 переклади Д. вийшли 73 виданнями. Серед них «Apostolul» (București, 1683) («Апостол»), «Invatatura despre şapte taine» (Râmnic, 1724) («Вчення про сім таїнств»), «Triodion» (Râmnic, 1731) («Тріодь»), «Antologhion» (Râmnic, 1737) («Анфологіон»), «Penticostarion» (Râmnic, 1743) («Пентікостар»), «Orologiul (Ceaslovul)» (Râmnic, 1745) («Часослов»), «Molitvelnic» (Râmnic, 1747) («Молитовник») та ін. Часто оригіналами для перекладу Д. служили укр. видання, зокрема «Тлумачення Апокаліпсиса Іоана Богослова», видане Л. *Зизанієм* у Києві 1625. Перекладені Д. «Mineiele» (Râmnic, 1776—89) («Мінеї») були надруковані Кесарієм Римніксъким значно пізніше після смерті Д.

Літ.: Ciobanu Şt. Istoria literaturii romane vechi. Chişinau, 1992.

С. В. Семчинський

Даниле́вич, чернече ім'я Гавриїл (1717, м. Берестя, тепер м. Брест, Респ. Білорусь — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у міщан. сім'ї. Навчався у КМА: 1736/37 навч. р. був учнем класу синтаксими. Навчаючись у класі богослов'я (серп. 1744), рекомендований і затверджений на посаді викладача класу аналогії КМА.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Н. В. Степаненко

Даниле́вич, чернече ім'я Давид (поч. XVIII ст., м. н. невід.— після 1753, вірогідно, м. Рязань, тепер РФ) — архімандрит, викладач, ректор Рязанської семінарії. Навчався в КМА, деякий час — у Моск. слов.-грек.-лат. академії. По завершенні науки викладав (1731—36) у її грамат. класах. 1738 Д. висвячено на ігумена Андріївського на Пленицях м-ря Моск. єпархії. 1739—41 — архім. Солотчинського м-ря Рязан. єпархії. Одночасно навчав та екзаменував кандидатів на посади священиків. 1741—49 — настоятель Рязан. Спаського м-ря і ректор Рязан. семінарії (до 1753).

Літ. Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Агнцев Д. И. История Рязанской духовной семинарии 1724–1840. Рязань, 1889; Харлампович К. В. Малороссийское влияние... т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Даниле́вський Євфимій (бл. 1722, с. Усівка Басанської сотні Переяславського полку — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Навчався в КМА у 1730-х рр. 1737 був учнем школи синтаксими. У 1738—40 — студент класів поетики й риторики. З 1741 служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8264.

Р. М. Лякіна

Даниле́вський Іван Андрійович (бл. 1718, с. Калайдинці Снітинської сотні Лубенського полку, тепер село Лубенського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Походив з родини священика. По закін. класу філософії КМА (бл. 1738) їздив до Москви. Повернувшись в Україну, 1740 подав прохання до Ген. військ. канцелярії, в якому писав, що з «малих літ навчався в академії Київській латинській мові та іншим наукам». Зараховано на посаду військ. канцеляриста.

Архіви ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 31.

Р. М. Лякіна

Даниле́вський Іван Лук'янович (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — доктор медицини, один з перших представників соціальної гігієни в Російській імперії. Навчався в КМА. Медицину вивчав у мед.-хірург. школі при Моск. ген. госпіталі. Удосконалювався у Ґеттінґен. ун-ті, де 1784 захистив доктор. дисертацію «De magistratu medico felicissimo» («Про найкраще медичне управління»). Присвятивши свою наук. працю проблемі удосконалення охорони здоров'я, Д. вимагав від держави й уряду прийняти на себе зобов'язання опікуватися здоров'ям населення, наголошуючи, що найкращим лікарем має бути держ. влада. «Виліковування хвороб,— писав він,— знищення їх причин треба чекати не від лікарів та аптекарів, а лише від державної влади». Особливе місце в дисертації займають положення про необхідність проведення широких профілактичних заходів, організацію мед. допомоги під час пологів, охорону здоров'я дітей, фіз.

виховання молоді, запровадження сан. освіти та рекомендації сан.-гігієнічного характеру. Дисертація Д. мала чітко виражену соц. спрямованість. «Яку користь,— запитував він,— лікарі принесуть державі, вилікувавши небагатьох за допомогою медицини, у той час як більша частина громадян передчасно помирає внаслідок різних хвороб, що виникають через погані умови життя, недостатню санітарну освіту та інші несприятливі соціальні умови». Праця Д.— перше з відомих соц.-гігієнічних досліджень, виконаних українцем. Видатний нім. клініцист і гігієніст того часу Петер Франк, який стояв біля витоків науки соц. гігієни, повністю надрукував її у своєму журн. «Delecta opuscula» («Вибрані твори») як зразкову. В нім. пресі вона отримала дев'ять позитивних відгуків.

1786 Д. повернувся на батьківщину.

Літ. Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956; Плющ В. Нариси.., кн. 1 Мюнхен, 1970

Б. П. Криштопа

Данилéвський Олексій Іванович (1770, м. н. невід.— 1815, м. Москва) — доктор медицини. Н. в Україні. У 1790-х рр. навчався в КМА. Продовжив освіту в Моск. ун-ті, який закін. 1803. Подальша діяльність пов'язана з роботою в цьому навч. закладі. Працював прозектором (1804—11). 27.06.1805 отримав ст. д-ра медицини і обраний ад'юнкт-проф. повивального мистецтва. Одночасно — проф. повивального ін-ту Моск. виховного будинку. Був одним з провідних акушерів не тільки Москви, а й усієї Рос. імперії. 1813 затверджений екстраординарним проф. акушерства при Моск. ун-ті, де, крім свого предмета, читав курс хірургії та дитячих хвороб. Володів лат. мовою, якою читав лекції. Друкувався в наук. мед. часописах. Помер на 46 році життя. Похований у Москві.

Тв.: Слово о необходимых средствах к подкреплению слабаго младенческаго возраста для размножения в отечестве нашем народа. М., 1814; Недостаток верхнеи части затылочной кости... — Речь в память профессора Венсовича... 7 октября 1811 г. «Медико-физическии журнал», 1821, № 2.

Літ. РБС, т. Дабелов — Дядьковскии. СПб, 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908

Т. В. Чухліб

Данилéвський Тимофій (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Навчався у КМА, де співав в акад. хорі. Протягом трав.— черв. 1760 пройшов спец. вокальну підготовку в Глух. співацькій школі, потім відряджений у складі 12 співаків до С.-Петербурга, а 1761 — до Пруссії, де співав у рос. посольській церкві в Кенігсберзі (тепер м. Калінінград, РФ). 1763 повернувся в Україну (паспорт видано 30.03.1763 похідною військ. канцелярією гетьмана К. *Розумовського*).

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 3289, арк. 28—29; ф. 269, оп. 1, спр. 4133, ч. 1, арк. 23зв.—24, ч. 2, арк. 167зв.—168.

Л. І. Горенко-Баранівська

Дарóвський (*Дарéвський*) Іван, чернече ім'я Йоакинф (1708, полк. м. Стародуб, тепер РФ — бл. 1743, м. Київ) — ієромонах. Походив з сім'ї священика. Навчався у полк. школі м. Стародуб, потім у КМА (30-ті рр.). Ще до завершення освіти став послушником КПЛ. Скінчивши клас богослов'я, подав 1737 прохання архім. І. *Негребецькому*, в якому писав про «крайнее... намереніе послужить обители Святой Печерской для принятія монашескаго чина». 23.12.1738 прийняв у КПЛ чернечий постриг. З 20.12.1739 — ієродиякон, а згодом — ієромонах. 1741 Синод указом викликав 13 ченців Київ. єпархії, з них 10 — із КПЛ, «людей трезвенных, честных, достойных к высшим званиям в самом Невском монастыре». Згідно з цим указом Д. разом з Й. *Загоровським*, С. *Вишнецьким*, А. *Ваньковським* та ін. киянами відправлено до Ол.-Нев. лаври із зобов'язанням пробути там 5 років. Звідти Д., як і багато ін. укр. ченців, був призначений флот. ієромонахом. Після 2-річної морської служби Д. попросив дозволу повернутися у Київ, мотивуючи це різким погіршенням стану здоров'я. Невдовзі після повернення у КПЛ Д. помер.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.. ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914, Описание документов и дел... Синода, т. 18 (1738). Пг., 1915.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 230; спр. 4, арк. 11—11зв., 87.

С. Р. Кагамлик

Дарóвський Петро Іванович (бл. 1720, м. н. невід.—1752, м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син Івана Даровського, «господаря» гетьмана І. *Скоропадського*. Після смерті батька (1721) виховувався вітчимом, бунчук. товаришем В. Гудовичем, який служив у Стародуб. полку, де мав землю, успадковану від свого батька, сотника Бакланської сотні. Мати Д., Анна Петрівна, була дочкою сотника полк. сотні Прилуцьк. полку Білецького-Носенка. Навчався Д. у КМА. 1742 закін. «оние ученія» філос. класом. 2.10.1742 подав «прошеніе» в Ген. військ. канцелярію прийняти його на посаду канцеляриста.

Одружений з Іриною Михайлівною Мокрієвич, дочкою полк. осавула Черніг. полку М. Мокрієвича, який підписав 1723 Коломацькі чолобитні П. *Полуботка*.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК Україні, ф. 51, оп. 3, спр. 8431.

Р. М. Лякіна

Дашкéвич Йосип (рр., м. н. і см. невід.) — студент КМА. 1703/04 навч. р. навчався в

класі поетики у проф. І. Ярошевицького. Брав участь у колективному складанні драми «Про побожне життя святої Катерини» («Declamatio de Sanctae Catherinae Genio»). Йому належить авторство 2-ї дії драми (1-ша частина). Цю дію пізніше писали Серапіон, О. *Ґаляховський*, Д. Сенютович, Д. Волчанський, М. Ілляшевич. Крім того, Д. разом із Сенютовичем і Черняхівським — автори 9-ї дії. Драму написано польс. мовою. У її написанні та виконанні брало участь 29 студентів КМА.

Літ.: Резанов В. І. Драма українська, т. 1, в. 5. К., 1928; Марсове поле, кн. 2. К., 1989.

В. О. Шевчук

Дворе́цький Василь Федорович (1609, м. н. невід.— після 1672, м. см. невід.) — київський полковник, благодійник КМА. Походив з укр. правосл. шляхти герба «Слонина». Батько Д. Федір Дворецький загинув 1631, можливо, як учасник козац.-селян. повстання 1630—31 рр. під керівництвом Т. Федоровича (Трясила). Майже все життя Д. пов'язане з Києвом, де він, ймовірно, народився і помер. Навчався у КМА у 20-х — на поч. 1630-х рр. 1637 одружився, мав дітей (в докум. згадується, зокрема, про двох дорослих синів — І. *Дворецького* та Юрія).

Брав активну участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 рр. З 1653 займав щонайменше посаду київ. наказ. полковника. З трав. 1656 до 14.04.1657 — київ. полковник. Належав до найактивніших прихильників промоск. орієнтації. 1658 виступив проти гетьмана І. *Виговського*, проголосивши себе київ. полковником замість П. *Яненка-Хмельницького* — відомого сподвижника Б. *Хмельницького* та І. Виговського. Разом з моск. воєводами відмовився впустити до Києва війська гетьмана І. Виговського, очолювані полк. бихівським Д. *Виговським*. Дружина й діти Д. потрапили до гетьман. полону й півтора року, аж до обміну полоненими, перебували у Каневі.

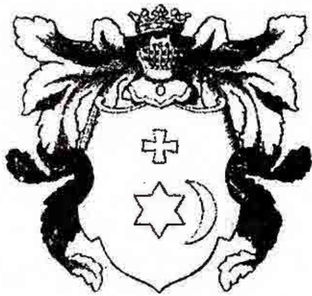
1659 Д.— один з гол. претендентів на гетьман. булаву після зречення І. Виговського, але залишився на посаді київ. полковника. У такому ранзі підписався під Переясл. статтями (1659). Восени 1660 брав участь у спільному моск.-укр. поході проти Речі Посполитої, який зазнав невдачі. Тоді ж потрапив до польс. полону разом із кн. Козловським, Щербатовим та Акінфієвим, а 3.11.1660 відправлений у Краків до короля Яна II Казимира. Після звільнення 1662 повернувся у Київ, де знову затверджений на посаді київ. полковника гетьманом І. *Брюховецьким*. Д.— один з найактивніших прихильників І. Брюховецького, підтримав його на відомій Чорній раді у Ніжині 1663. За дорученням гетьмана наглядав за стратою у Борзні його політ. противників — наказ. гетьмана Я. Сомка, полковників В. Золотаренка, Й. Силича та ін., про що потім писав у листі до Л. *Барановича* від 21.09.1663. Був з дип. місією у Москві. На поч. 1664 керував обороною Глухова від польс. військ. 1665 входив до складу місії гетьмана Брюховецького до Москви, отримав рос. дворянство. Підтримував останнього аж до зміни ним зовнішньополіт. курсу в січ. 1668, після чого був ув'язнений гетьманом. Після падіння Брюховецького влітку 1668 понад рік перебував під арештом у гетьмана П. *Дорошенка* в Чигирині, звідки втік 13.05.1669. 23.05.1669 разом із сином Юрієм Дворецьким вирушив з Переяслава до Москви, де мав аудієнцію у царя Олексія І Михайловича і дістав від нього жалувану грамоту.

Повернувшись у Київ, намагався поновити собі полковницький уряд. 1670 Д. заарештовано київ. полк. К. Солониною за звинуваченням в організації «смут» у Київ. полку. На слідстві були допитані син Д., остер. сотник Іван Дворецький, архієп. Македонський Манасія та ін. Однак звинувачення Солонини не підтвердилися, і Д. звільнено з-під варти. Наприк. 1671 — поч. 1672 займався підготовкою укріплень Києва та прилеглих містечок до відсічі польс. нападників. Невдовзі помер.

Залишив по собі чимало ділової документації, яка ще не стала об'єктом дослідження і навіть не виявлена у повному обсязі. Неабияку цінність становить складена з ініціативи Д. наприк. 60-х — на поч. 70-х рр. рукоп. збірка — «Сборник Дворецких» (РНБ СПб., ОР, Q. XVII. 220). Автором творів, що складають його ядро і є особливо цінними, міг бути і сам Д., і його син І. Дворецький, і якась близька до них особа дух. сану. Пізніше збірка доповнювалася аж до кін. XVIII ст., і останнім за хронологією записом, внесеним 18.07.1770 значк. товаришем, возним підкоморським Остер. пов. Василем Дворецьким, стверджується, що ця збірка є «фамильною книгою» роду Дворецьких. Ядро збірки складають насамперед «Навіти» (кін. 1660-х — поч. 1670-х рр.), «Пересторога Україні» (1669), «Пам'ять» (1670), а також «Літописець» (1673), невід. список «Діяріуша» Афанасія Филиповича. Пізніше були додані «Житіє Володимира Святого», копії окремих докум., сентенції, приказки, стислі записи укр., польс. та лат. мовами. У полем. творах, занесених до «Збірника», яскраво змальовано тяжке становище правосл. церкви на Правобереж. Україні, під владою Речі Посполитої, піддано гострій критиці політику польс. уряду й катол. кліру («Навіти»), подається проект заходів для порятунку правосл. церкви на Правобереж. Україні, причому підкреслюється роль Росії як можливого ґаранта («Пам'ять»). «Пересторога Україні» — перший істор.-політ. трактат в Україні, де проаналізовано внутр.- і зовн.-політ. становище України, варіанти зовн.-політ. союзів. Автор, очевидно, сам Д., пропонує козац. старшині орієнтуватися на Москву, хоч і не ідеалізує останню («зла і

Полковник
Василь Дворецький.
З малюнка Ф. Балцерова з «Кушбушків». 1751

Герб Дворецьких
«Слонина»

тяжка Москва Україні»). Висловлені також думки й спостереження щодо міжусобиць в Україні. Автор закликає до боротьби проти експансії Османської імперії та Речі Посполитої. Водночас висловлює розчарування результатами Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58, зневіру в можливість здобуття Україною незалежності тощо. «Літописець» охоплює події від 1340 до 1672, але головна увага в ньому приділяється Нац.-визв. війні та Руїні. В основу твору лягла третя частина «Кройніки» Т. *Софоновича* («Кройніка о землі Полской»), з автором якої Д. був добре знайомий. «Літописець», як і ін. твори ядра збірника, писано укр. мовою, близькою до народної, а його автор показав себе вправним публіцистом. Він загострив антипольс. спрямування «Літописця», показав вороже ставлення до гетьманів, які відкидали промоск. орієнтацію. Творець ядра «Збірника Дворецьких» — глибоко віруюча та освічена людина, яка добре знає Святе Письмо, обізнана з польс. хроніками, зокрема О. Гваньїні, посилається на укр. полем. твори.

Займаючи посаду київ. полковника, Д. дбав про свою alma mater — КМА, підкреслював її зв'язки з Військом Запорозьким, що посвідчує, зокрема, його універсал від 13.05.1659 про надання Київ. Брат. м-рю володінь ліквідованого в Києві Домініканського м-ря: «Небожчик славної пам'яті Богдан Хмельницький гетьман і все Військо Запорожське помощію Божією, а одвагою, щастям і мужеством своїм рицарським скинувши з себе ярмо неволі лядської... церкви і монастирі Київськіє і Українськіє многіє увільнивши і з пащек лядських вирвавши... монастиреві Брацькому Київському і школам при нім будучим, для наук високих през побожних, а вельце славних годної памяті людей... для оборони... віри і церкви православної... фундованим — яко ктитори і наступци особливе певної маєтності назначили і дали». Про те, що увага до КМА й заступництво Д. були постійні, свідчить також його лист до гетьмана І. Брюховецького від 1666: «...Ясновельможний милостивий гетьмане, мені вельми милостивий господин, куме й добродій... в Києві новина: в монастирі Братському, що іскра та не вгасла і сім'я не було викорененe... обрали на правительство людину добру й поштиву Варлаама Ясинського, котрий уже почав строеніе і людей учених прибирає, тільки не мають достойного корму... По прошенію не токмо новообраного правителя, але й різних людей чесних об'являю челобитіе велможності вашій, щоб до того монастиря і до шкіл милостиво бути... Будьте ім другим оним титором, паче і больше самого Сагайдачного». 1672 Д. надав Київ. Брат. м-рю й КМА двір з землею «проти того монастиря». Всього ж полковник подарував КМА понад 20 будинків у Києві.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Памятники.., т. 2. К., 1897; Ісаєвич Я. «Навіти»... НІБАУ УРСР, 1964, № 6; Мыцык Ю. А. Украинский историко-политический трактат 1669... В кн.: Актуальные историографические проблемы отечественной истории XVII—XIX вв. Днепропетровск, 1982; Мицик Ю. А. Перший український історико-політичний трактат. УІЖ, 1991, № 5.

Ю. А. Мицик
З. І. Хижняк

Дворе́цький Іван (р. н. невід., сот. м-ко Сосниця Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — домашній учитель, священик. 1727 вступив до класу фари КМА. По закін. навчання працював домашнім учителем, одночасно був священиком Сосницької Покровської церкви. Серед його учнів був майбутній письменник-мемуарист, політ. засланець Г. *Винський*. У своїх «Записках» останній згадує Д. як прекрасну людину і хорошого вчителя.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Большаков Л. Н. Возвращение из прошлого. К., 1988.

В. Н. Жук

Дворе́цький Іван Васильович (не раніше 1637, ймовірно, м. Київ — 19.05.1694, м. Київ) — остерський сотник, київський полковий суддя. Походив з укр. шляхет. роду Дворецьких (герб «Слонина»). Н. у сім'ї київ. полковника В. *Дворецького*. Освіту здобув у КМА (серед. XVII ст.). З 22.10.1666 — хорунжий Остер. сотні Київ. полку, 1670—77 — остер. сотник., з 1694 — суддя Київ. полку. Разом зі своїм батьком та невід. дух. особою брав участь у створенні чи, принаймні, редагуванні ядра «Збірника Дворецьких».

Літ.: Отчет имп. Публичной библиотеки за 1894 г. СПб., 1897; Мицик Ю. А. Перший український історико-політичний трактат. УІЖ, 1991, № 5; Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. К., 1993.

Ю. А. Мицик

Дворе́цький Іван Никифорович (р. н. невід., Київський полк — р. см. невід., сот. м-ко Ямпіль Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — вакансовий сотник, управитель маєтків. Навчався в КМА. 1723 оселився в сот. м-ку Ямпіль. Значився вакансовим сотником і був «дворником» (дворецьким), тобто управителем маєтків кн. О. Д. Меншикова у Ямпільській сотні. Одружений з Мотроною Забілою з відомого укр. шляхет. роду, дочкою власника м. Лукнов біля Ямполя. Мав сина Івана Дворниченка, який проживав у Ямпільській сотні і разом з братами 1793 одержав посвідчення про родинні зв'язки з Ф. *Дворецьким*, укр. шляхтичем, для підтвердження дворянства (герб «Слонина»).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. Н. Жук

Дворе́цький Федір Васильович (бл. 1754/56, с. Вовча Гора Остерської сотні Київського полку, тепер, очевидно, тер. Борзнянського р-ну Чернігівської обл.— не раніше 1816, там само) — колезький реєстратор, український шляхтич (герб «Слонина»), дрібний поміщик.

Н. у сім'ї значк. товариша Київ. полку, потім возного Остер. підкоморського суду Василя Дворецького. Батько Б. постійно жив у с. Вовча Гора. Прадід Д.— В. *Дворецький* — київ. полковник (1653—68, з перервами), у 1665 — брацлав. полковник.

Д. навчався в КМА бл. 1770-х, потім працював повитчиком Київ. гродського суду. З 1781 — протоколіст Остер. дворян. опіки (на цій посаді згадується ще 1795). 1811—16 — колез. реєстратор. За ним у с. Вовча Гора 1782 було записано кріпаків 12 душ чол. та 13 душ жін. статі, 1788 — 27 душ, 1796 — 13 душ чол. статі. Жив у с. Вовча Гора. 10.05.1784 занесено у 6-ту частину дворян. родовідної книги Київ. намісн.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. Н. Жук

Дейне́кін (Дейне́ка) Георгій Стефанович (1771, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— 1832, м. Київ) — викладач, священик. Н. у сім'ї диякона Лубен. Троїцької церкви. У 1789—1806 навчався в КМА, пройшовши повний акад. курс. Крім обов'язкових предметів, вивчав нім., польс., франц. мови, чисту математику, історію та географію. З 1806 — викладач сільс. і домашньої економії у КМА, з 1810 — бібліотекар і вчитель нім. мови. На цій посаді залишався до закриття КМА (1817). 1810 висвячений на священика Київ. Софійськ. собору.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–2, 4. К., 1910–11, 1913.

З. І. Хижняк

Демчи́нський, чернече ім'я Варлаам (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, префект, ієромонах. Навчався в КМА, яку закін. на поч. 1720-х. Перебував у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі в сані ієромонаха. Викладав у Черніг. колеґіумі, був префектом 1727—29 з невеликою перервою (якийсь час його заміняв Є. *Болдинський*).

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2, К., 1904.

О. М. Сандалюк

Дем'я́нов Семен Дем'янович, чернече ім'я Самуїл (бл. 1730, с. Гринчук, Кам'янецького пов. Подільського воєвод., тепер Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. — р., м. см. невід.) — диякон. Походив з родини священика. Учень свого дядька — священика с. Макіївка Київ. пов. Київ. воєвод., тепер Білоцерк. р-ну Київ. обл. Навчався у КМА до класу піїтики включно, 1743 отримав атестат. 1752 прийняв чернечий постриг у Батур. Крупицькому Миколаївському м-рі від ігумена Й. *Миткевича*. 18.05.1753 митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Т. *Щербацьким* Д. висвячено в диякони. За даними монаст. відомості від 30.09.1760 ще жив у м-рі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 154, оп. 2, спр. 10, арк. 6–63зв.

С. М. Береславський

Дени́сов Андрій (Мишецький Андрій Денисович) (1674, Олонецький край, можливо, с. Повенці, тепер РФ — 1730, Вигівська пу́стинь, Помор'я, тепер РФ) — керівник церковного розколу на півночі Росії, основоположник російського документального джерелознавства й палеографії. Походив з родини кн. Мишецьких. У кін. XVI ст. кн. Борис Мишецький, новгор. поміщик, переселився разом зі своєю сім'єю до Олонецького краю. Правнуки Бориса, які жили в с. Повенці, були досить відомими особами на півночі Росії завдяки їх родичу олонецькому воєводі (1660—63) кн. Терентію Мишецькому. У сім'ї брата воєводи Діонисія (Дениса) Мишецького й народилися відомі діячі розколу А. та С. *Денисови*. Вони не використовували княжого титулу й називалися просто Денисовими (по батьку), або Вторушіними.

На виховання Д. вплинуло постійне спілкування з представниками розколу, які відвідували дім Діонисія Мишецького. 1692 таємно залишив батьківську домівку й на Сароозері вступив до розкольницької громади, яку очолював Данило Вікулін. Згодом повернувся додому, забрав із собою сестру Соломонію та племінника П. Прокоп'єва, які пізніше посіли значні посади в його громаді. 1695 разом з Вікуліним переселився на р. Виг, де заснував Вигівську пу́стинь. Через 2 роки до нього приєдналися брати — С. Денисов, Іван Денисов та їхній батько. Головою громади вважався Вікулін, але фактично всім керував Д. 1703 на прохання Вікуліна і всієї братії Д. зайняв його місце. Вигівська пу́стинь при Д. стала гол. оплотом розколу в пн. частині Росії. 1708 Д. (як вважає Н. І. Барсов) вступив до КМА. Тут він набув ґрунтовних знань з церк.-слов., руської, грец., лат. та ін. мов, навчився правилам перекладу, дістав знання з світової л-ри, історії, познайомився зі старовинними рукописами, мистецтвом іконографії тощо. Протягом року слухав курс лекцій Т. *Прокоповича*, що в подальшому вплинуло на його літ. діяльність: вміння розташовувати літ. матеріал, застосовувати риторичні прийоми, а також методи філол. критики, які він з успіхом застосовував в «Поморских Ответах».

Вигівська громада розкольників складалась з двох м-рів: Вигівського (чол.) і Лексинського (жін.), яким правила Соломонія Денисова, та ще кількох скитів.

Андрій Денисов.
З малюнка XVIII ст.

Повернувшись з Києва, Д. організував у м-рі переписування книг, укладених переважно до реформи п. Никона. Ці книги відрізнялись красивим, чітким, т. зв. «поморським письмом». Заснував школу, в якій сам викладав ораторське мистецтво. Розсилав своїх місіонерів у всі кінці Росії, щоб залучати до розколу нових членів і пропаґувати успіхи вигівців як свідчення їхньої правоти. За рішенням Синоду 1722 до вигівців було направлено ієром. Неофіта, який передав «пустыножителям» 106 питань стосовно їхнього вчення. Майже півроку Д. з братом С. Денисовим складали відповіді на ці питання, результатом чого стала книга «Поморские Ответы» (1723), в якій обґрунтовувались причини відходу старообрядців від ортодоксальної церкви, викладались гол. основи їх вчення і його відмінності від православ'я. Використовуючи методи істор.-археограф. досліджень, філол. та істор. критики, Д. блискуче як вчений захищав вчення розкольників. Чимало учених визнавали його першим рос. археографом і першим представником філол. критики в Росії.

Серед розкольників-учителів Д. вирізнявся високою освіченістю й талантом проповідника. Проповіді його поділялись на панегіричні, повчальні й надгробні. За формою вони повністю відповідали вимогам ритор. мистецтва КМА. Поділялись на логічні частини, мали певну систему доказів тощо. Щоправда, «поучения» Д. не завжди могли бути зрозумілі вигівській братії, але його «красноглаголание» подобалось пастві, яка величала свого наставника «другим Златоустом» (так називали Д. ще в КМА).

В. Г. Дружинін описав 183 дух. твори, послання, полем. трактати Д. За своїм змістом, а особливо формою, вони вважаються продуктом його освіти, отриманої у КМА. Твори Д. досі не опубл. Більшість з них зберігалася в Імперат. публічній б-ці (колекція Богдановича) та в ІР НБУВ (рукописи Барсова Є. В.). Найвідомішими були «Поморские Ответы» (1723), видані 1887 за межами Росії, «Толкованіе россійскаго реченія благочестіе», а також деякі проповіді й надгробні Слова. Найвідомішим є «Надгробное слово Петру Прокопьевичу вкупе и история краткая, како и откуда зачася Выгорецкое общежительство», яке увійшло до складу «Истории о Выговской пу́стыни» Івана Філіпова. Широко відомим був також твір «Диаковы Ответы». Зберігся словесний портрет Д., складений його біографом: «Он одарён был от природы естественною к риторству добротою, имел мужественный возраст и griseовитость тела, голову аки бисером унизану чинными светлорусыми кудрями и в полсединою украшену, острый ум, лицо белое, очи ясныя и зрением по чернилу скорозрительны, уста и ланиты румяностью помазанныя, круглую бороду, свободный и легкий язык, крепкую грудь, долгий дух, твердый хотя и истиха голос, тонкие и длинные, по естеству умеренные персты, равно как и все прочие члены согласные с его благолепным составом».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Барсов Н. И. Братья Андрей и Семен Денисовы... ПО, 1865, т. 17, № 5–6, т. 18, № 9–12; Барсов А. В. Андрей Денисов... ТКДА, 1867, № 2; Усов П. С. Помор-философ Андрей Денисов, ИВ, 1886, № 4; Бороздин А. Денисовы, братья Андрей и Семен. В кн.: РБС, т. Дабелов–Дядьковский. СПб., 1905; Дружинин В. Г. Писания русских старообрядцев... СПб., 1912; Дружинин В. Г. Поморские палеографы начала XVIII столетия. Пг., 1921.

З. І. Хижняк
О. М. Сандалюк

Дени́сов Семен (Мише́цький Семен Денисович) (1682, Олонецький край, можливо, с. Повенці, тепер РФ — 1740, Вигівська пу́стинь, Помор'я, тепер РФ) — один із організаторів розколу в рос. православ'ї, керівник поморської безпопівської общини, духовний письменник. Н. в сім'ї кн. Мишецьких. 1695 його старший брат А. *Денисов* разом з однодумцями-розкольниками організував на р. Виг поселення своєї общини, т. зв. Вигівську пу́стинь. 1697 Д. приєднався до брата. З 1708 разом з А. Денисовим навчався у КМА, де вивчав граматику, риторику, піїтику, слухав лекції Т. *Прокоповича* з філософії. Повернувшись у Вигівську пу́стинь, займався питаннями адм. устрою поселення старообрядців. 1713 у Новгороді за наказом митрополита Великоновгородського і Великолуцького Йова був заарештований як небезпечний ворог церкви. Протягом 4 років перебував у в'язниці, де його намагалися навернути до православ'я. Однак він утік, переконавши свого охоронця перейти до старообрядницької віри. Після смерті старшого брата (1730) Д. став настоятелем Вигівської пу́стині. Залишив після себе велику кількість рукоп. творів (полем. трактати, проповіді, істор. зводи, вірші тощо), які так і не були опубліковані. В. Дружинін вважає його автором 103 творів з історії розколу. Серед них — «Поморские Ответы» (1723, разом з А. Денисовим), «Законоположеніе по чину монастырскому», «Уложеніе братьев Денисовых», «Виноград российский», «История об отцах и страдальцах соловецких» (дві останні присвячено визначним діячам старообрядництва). У творах переважно обстоював вчення старообрядців, їхні звичаї, церк. обрядовість. Серед проповідей найвідоміші три надгробні «слова»: [Д. Викулину], [Соломонии Дионисьевне] і [Петру Онуфриевичу].

Літ.: Барсов Н. И. Семен Денисов Вторушин, ... К., 1866; Бороздин А. Денисовы, братья Андрей и Семен. В кн.: РБС, т. Дабелов–Дядьковский. СПб., 1905.

Т. В. Чухліб

Дзик Михайло Миколайович, чернече ім'я Мелетій (м., р. н. невід. — 7.02.1682, м. Київ) — ректор КМА, проповідник. Походив зі шляхет. роду з Брацлавщини.

Син Миколи Дзика, власника с. Бабин, поборці брацлавського. Мав брата Петра Дзика, фастівського полковника (з 1651). Його дядько Ян Дзик був брацл. хорунжим. У родині Дзиків велику увагу приділяли освіті дітей. Молодший брат Д. Данило Дзик навчався в Падуанському ун-ті. Прибувши до ун-ту 1660, він записався: «Йозеф Данило Дзик, національність — українець». (Це найдавніша назва «українець», яка зустрічається в списках студентів Падуанського ун-ту.) Д. здобув освіту у КМА (2-га пол. 1640-х рр.), по закін. якої разом із Т. *Баєвським* і Т. *Софоновичем* залишився на запрошення ректора Л. *Барановича* вчителювати в КМА. 1655—57 — намісник Барановича у Київ. Брат. м-рі. Тоді ж, за традицією, виконував обов'язки ректора КМА. З 1657 (1660?) — ігумен Київ. Кирилівського м-ря.

Як проф. риторики і поетики Д. передавав своє мистецтво говорити і писати укр. мовою вихованцям КМА. Серед його учнів — Й. *Ґалятовський*, Д. *Туптало (Ростовський)* та ін.

Д. належав до тієї частини укр. духовенства, яка рішуче виступала проти підпорядкування укр. церкви Моск. патріархату. 4.03.1666 їздив до Москви на чолі посольства від духовенства, яке вимагало добитися непорушності прав і старовинних вольностей укр. церкви, серед яких — «вольный на митрополію Київску сотворить вибір». Підтримував їх посланець архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. Барановича Я. Халчинський, а також архім. КПЛ І. *Ґізель*, який особисто прохав дяка Є. Фрасла допомогти Д. Посольство повернулось у черв. 1666 — Москва відклала розгляд справи до Собору в справі п. Никона, на який мали приїхати з України еп. Мефодій Филимонович, архієп. Л. Баранович, архім. І. Ґізель та ін. визначні дух. особи.

Д. підтримував стосунки з родиною Тупталів. Саме київ. сотник Сава Туптало став ктитором Київ. Кирилівського м-ря, а його син Д. Туптало (в майбутньому Димитрій Ростовський) по закін. КМА пішов послушником до Д. і прийняв від нього чернечий постриг. Після того як Й. Ґалятовський залишив КМА (1662), на думку деяких дослідників (В. Аскоченський, М. Мухін), від 1662 до 1665 Д. знову керував КМА. 1677 його переведено ігуменом до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. В часи ігуменства у Михайл. м-рі висвячений Д. Ростовським у схиму.

Поховано у соборі Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Поховання, як і собор, знищено 1935.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Нудьга Г. Перші магістри і доктори... В кн.: Нудьга Г. Не бійся смерті. К., 1991; Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994; Кривошея В. В., Орел В. М. Українська шляхта... К., 2000.

В. Л. Микитась

Дзюбаре́вич Захар (Захарія) (кін. XVII ст., м. н. невід.— 1-ша пол. XVIII ст., м. см. невід.) — поет і композитор. Син козака Гадяцького полку. Навчався в КМА. 1722 брав участь у Перському поході рос. війська та укр. козаків до берегів Каспійського моря на боці Персії проти Туреччини. Про це написав «Псалму терковску та бербенинску» (1722). Уклав зі своїх та чужих творів рукоп. поет. збірку реліг. і світ. змісту (1728—30), яка тепер зберігається в Держ. істор. музеї в Москві. Автор музики до власних текстів. Мова творів Д. наближена до нар.— книжна українська. Йому приписують пісню «От нещасної долі головонька в мене болить», створену у стилі народно-ліричних наспівів із використанням танцювальних елементів. У збірці вміщено ноти до пісень «Скажи мені, соловейку, правду», «Ой біда, біда мні, чайці-небозі» (слова якої, за деякими дослідниками, написав І. *Мазепа*), «Ой коли любиш» та ін.

Тв.: [Пісні]. В кн.: Хрестоматія української дожовтневої музики, ч. 1. К., 1974; [Вірші]. В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984; З рукописного збірника 1728—1730 років. В кн.: Пісні Купідона... К., 1984.

Літ.: Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы, т. 1, ч. 1. СПб., 1900; Українські письменники... т. 1. К., 1960; Історія української музики, т. 1. К., 1989.

В. О. Шевчук

Діако́вський (Бабако́в) Яків Гаврилович, чернече ім'я Ієзекіїль (р. н. невід., повіт. м. Лубни Полтавської губ., тепер райцентр Полтавської обл.— р. см. невід., ймовірно, там само) — ієромонах. Н. у сім'ї лубен. міщанина Гавриїла Бабакова. З 1739 навчався у КМА, починаючи з класу граматики (1740/41 навч. р.— студент класу поетики), де отримав нове прізвище — Діаковський. 1745 прийняв чернечий постриг у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі. 1747—50 перебував на Афоні. Повертаючись на батьківщину через Волоську землю, у м-рі Кирнул висвячений митрополитом Бухарестським в ієромонахи. Деякий час жив тут, брав участь у будівництві цього м-ря. 1753—67 — священик Токайської комісії (Угорщина) з заготівлі вин для цар. двору. З 1767 служив ієром. при домовій церкві рос. посла у Відні кн. Д. А. Голіцина. 1783 через хворобу і старість звільнено з посади і, ймовірно, повернувся в Лубен. Мгарський м-р.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Діво́вич (Дзіво́вич) Олекса Данилович (р. н. невід, м-ко Семенівка Топальської сотні Стародубського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— після 1790, с. Дубовичі Кролевецького пов. Новгород-Сіверського намісн., тепер Кролевецького р-ну Сумської обл.) — полковий суддя. Навчався в КМА. По закін. був канцеляристом Ген. військ. канцелярії (1756—62). З 1763 — сотник почепівський. 1769—83 — полк. стародуб. суддя. 1783 оселився у своєму маєтку в с. Дубовичі. Був близький до кола укр. інтелектуалів, що сповідували ідеї автономізму, т. зв. Новгород-Сів. патріотичного гуртка, з членами якого мав особисті й родинні взаємини.

Д. цікавився історією України, зокрема, зробив рукоп. копію з деякими власними доповненнями «Описанія о Малой Россіи» військ. канцеляриста Г. *Покаса* (1751), що являла собою т. зв. «українську редакцію» «Краткого описанія Малороссіи», але докладніше написану, з додатком просторого коментаря на захист укр. автономізму. Зробив Д. свою копію «не толко собственно для себе, но ради всех, хто бы ни пожелал сих гисторий ползоваться». На думку дослідників, він виступив тут у значно вагомішій ролі, ніж простий переписувач. Остання згадка про нього датується 1790.

Літ.: Горбань М. Нариси.., ч. 1. Харків, 1923; Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

М. В. Андрущенко

Діво́вич (Дзіво́вич) Семен Данилович (1730-ті рр., м-ко Семенівка Топальської сотні Стародубського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— після 1763, м. см. невід.) — письменник, перекладач. Навчався у КМА в 1740-х рр. до класу риторики, а з 1754 — в С.-Петерб. ун-ті. Але після конфлікту з М. *Ломоносовим*, який неприязно ставився до українців, вихованців КМА, його разом із О. *Лобисевичем* було виключено. Гетьман К. *Розумовський* скасував наказ про виключення, проте в ун-т вони не захотіли повернутися і поїхали до Глухова, де 9.02.1761 Д. призначено перекладачем при Ген. військ. канцелярії. Саме тут 1762 він створив у формі діалогу вел. віршований твір «Разговор Великороссии с Малороссією», один із найзначніших творів на істор. тематику в укр. л-рі 2-ї пол. XVIII ст. Вірогідно, Д. написав його не без впливу, а можливо, й за дорученням гетьмана. У «Разговоре...» автор викладає героїчні дії козацтва, починаючи від польс. черкас. старости (прикордонного) Вацлава Лянцкоронського, який очолив козаків у війні з турками і татарами ще 1516. Особливу увагу Д. приділяє Хмельниччині, багато говорить про утиски й насильства рос. «начальних людей». Твір написано з позиції козац. старшини, в ньому переконливо доводиться, що укр. старшина має ті ж права на привілеї, що й рос. дворянство. Дослідники не раз відзначали, що тоном і тенденцією вірш. діалог Д. має певні аналогії з «Історією Русів», особливо в плані загальної нац.-держ. концепції. Очевидно, «Разговор...» був добре відомий авторові «Історії Русів». Поема Д. написана в традиціях л-ри, що її культивовано було в КМА, про що свідчать силабічні вірші, літ. форма (розмова чи діалог), а також переробка сьомої елегії Овідія з його книги «Tristium» («Скорботні пісні») при описі смерті Б. *Хмельницького*.

1763 Д. призначено архіваріусом Малорос. ген. архіву, але незабаром він помер.

Тв.: Дополнение «Разговора Великороссии с Малороссией». КС, 1882, № 7; Разговор Великороссии с Малороссией. В кн.: Українська література XVIII ст. К., 1983.

Літ. Н. П. Разговор Великороссии с Малороссией. ИВ, 1881, № 5; Оглоблин О. Семен та Олекса Дівовичі. В кн.: Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

М. В. Андрущенко

Діоми́дов Павло Діонисійович (1795, можливо, Орловська губ., тепер РФ — 8.12.1874, полк. м. Переяслав Полтавської губ., тепер м. Переяслав-Хмельницький Київської обл.) — викладач, протоієрей. Навчався у КМА. Продовжив освіту у КДА, яку закін. 1823. Спершу працював у Київ. єпархії інспектором Уман., потім Черкас. дух. уч-щ. 1828 переведено до Переясл. семінарії наставником і викладачем цивільної історії (до 1845). 1832 прийняв сан священика при Переясл. Вознесенському соборі. 1832—64 — наглядач Переясл. дух. уч-ща. 1835—47 — член Переясл. консисторії (до переведення в Полтаву). Протягом 13 років — член дух. правління, 17 років — настоятель Переясл. Вознесенського собору, 18 років — міський благочинний. Д. відзначався винятковою скромністю, чесністю і копіткою працею. Зберігав усі записки і настанови, що видавалися студентам. Під кінець життя передав їх до б-ки КДА.

Особисте життя Д. склалося трагічно. Після семи років подружнього життя померла його дружина, і вже дорослими відійшли обидва його сини (один будучи студентом КДА, другий уже працював). Втративши родину, Д. жив самотньо. Усі свої кошти віддавав на благодійні справи. На користь причту Переясл. Миколаївської церкви передав 295 руб. Збудував 1868 Миколаївську церкву (на Заальтицькому цвинтарі), біля якої були поховані його дружина й сини. На спорудження її дзвіниці передав 800 руб., на оновлення іконостаса та ін. потреби 1860 пожертвував 200 руб. сріблом, 1872 та 1873 — ще 150 руб. сріблом. В попечительство для бідних Орлов. губ. Д. передав 150 руб., Полтав. жін. єпарх. уч-щу — 150 руб. (тут була й стипендія його імені — 1700 руб.). Ґрунт з невеликим будинком заповів родині, яка допомагала йому понад 40 років, родичам в Орлов. губ.— 3000 руб., а б-ку — Переясл. дух. уч-щу.

30.08.1873 Переяслав урочисто відзначив 50-ліття з поч. трудової діяльності Д. Після закін. урочистостей він виступив з невеликою промовою, радив усім жити в мирі між собою. Ще 1841 Д. написав дух. заповіт дітям — своїм тоді ще живим двом синам, у ньому радив не бути гордими, злостивими, злопам'ятними і заздрісними, бути милосердними до бідних; не вживати багато алкогольних напоїв, по можливості берегти здоров'я як перший дар Божий, бути бережливими, але не скупими, збагачуватися більше духовно, ніж матер. скарбами, жити благочестиво. Одружуватися радив не раніше 20 та не пізніше 30 років, звертати насамперед увагу на душу своєї подруги, а не на знатність, походження чи багатство, бо «з подругою доброю приємним буде і посередній стан, а з поганою знатність і багатство будуть тягарем». Гол. якостями жінки вважав доброту серця, чудове виховання, приємну зовнішність, нахил до господарювання.

Помер у Переясл. міській лікарні і був похований на міськ. цвинтарі поруч зі своїми рідними.

Літ.: Александрович Н. Празднование юбилея Павла Дионисиевича Диомидова. Полтав. ЕВ, 1873, № 19; Александрович Н. Некролог. Полтав. ЕВ, 1874, № 2; Александрович Н. К некрологу протоиерея о. Диомидова. Полтав. ЕВ, 1874, № 5; Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища... КС, 1889, № 1; Павловский И. Ф. Полтавцы.., Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Дмитра́шко-Ра́йча (Думитра́шко-Ра́йча, Дми́трашко-Ра́їч) Василь Олексійович (поч. XVIII ст., м. н. невід. — р., м. см. невід.) — педагог, правник, перекладач, березанський сотник. Походив з серб. роду, тісно пов'язаного з Переяславщиною XVII—XVIII ст. Засн. роду, прадід Д.-Р., Родіон Дмитрашко, 1667—71 і 1672—74 був переясл. полковником. Його небіж Марко Дмитрашко, дід Д.-Р. (п. 1690), нобілітований сеймом Речі Посполитої 25.02.1673 (герб «Сас»). Д.-Р. н. в сім'ї Олексія Марковича Дмитрашка (п. рано) й Анастасії Степанівни, дочки ніжин. полковника (п. 1746). Навчався Д.-Р. у 1710-х рр. у КМА і деякий час за кордоном (в Сілезії та м. Прага). Між 1725 та 1730 — учитель в оселі другого віце-президента Синоду Ф. *Лопатинського* в С.-Петербурзі. 1731 повернувся в Україну, де отримав ранг бунчук. товариша (1731—37). 1732 призначено до Кодифікаційної комісії (1728—43). 1740 Д.-Р. звільнено з Комісії, оскільки не з'явився в зазначений термін до Глухова на засідання (у цей час служив у Рахувальній комісії і перекладачем з лат., нім. та серб. мов). 1738 дістав посаду сотника Березан. сотні Переясл. полку і був ним ще 8.06.1753. Коли остаточно пішов у відставку — невідомо.

Збереглося кілька листів Д.-Р., зокрема лист від 2.09.1737 до бунчук. товариша Г. *Скорупи*, в якому він просить віддати дочку Скорупи за свого небожа М. *Кониського*, сотника Івангородської сотні Ніжин. полку (1737—59), теж вихованця КМА. Мова листів вишукана, сповнена лат. слів та висловлювань. Показовим може бути лист від 8.06.1746 до переясл. полковника С. *Сулими* з вітаннями з приводу народження сина Федора Сулими, постскриптум до якого написано латиною.

Д.-Р. володів у 1729—31 разом з матір'ю м-ком Березань (37 дворів), с. Семенівка (7 дворів), с. Лехновці (5 дворів) та с. Недра (33 двори) Березан. сотні Переясл. полку (тепер смт Березань і сс. Семенівка, Недра, Лехнівка Баришівського р-ну Київ. обл.), які були закріплені за родом Дмитрашків ще королів. привілеєм 1674 і перейшли до Д.-Р. за заповітом його прадіда Родіона Дмитрашка. Мав двох братів: Федора старшого — бунчук. товариша (п. 28.09.1726 в Астрахані) і Федора молодшого (п. у дитинстві), та сестру Уляну. Одружений з Сулимою Анастасією, дочкою бунчук. товариша Олексія Сулими. Мав сина Івана (п. 1755) та невід. на ім'я дочку.

Літ.: Теличенко И. Очерк кодификации . КС, 1882, № 11; Лазаревский А. М. Сулиминский фамильный архив КС, 1882, № 11; Лукашевич П. А. Автобиография.. КС, 1885, № 2; Мякотин В. А. Генеральное следствие... Харьков, 1896; Стороженко А. В. Очерки Переяславской старины .. К., 1900; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908, Права . 1743. К.,1997.

С. М. Береславський

Дми́трієв Йосип Дмитрович — див. *Старцев* Йосип Дмитрович.

Добри́на, чернече ім'я Пахомій (р., м. н. невід.— 12.11.1769, Росія) — архімандрит. Освіту здобув у КМА. До 1740 — ієромонах Максаківського Спасо-Преображенського м-ря Черніг. єпархії. 1740 Д. викликано до Москви, 1742 — направлено до Псков. єпархії «для обученія ставленников» (майбутніх священиків). 1742—44 — ігумен Любятового Миколаївського м-ря (під Псковом). 1750 Д. висвячено на архім. Клопського Троїцького м-ря Новгор. єпархії. 1751 переміщено архім. до В'яжицького Миколаївського м-ря, а 1758 — до Валдайського Іверського Богородицького м-ря тієї ж єпархії. Очевидно, там і помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов. . СПб., 1877; Акты и документы ., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Добри́на, чернече ім'я Сильвестр (1712, полк. м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл.— 1767, с. Будища Глухівської сотні Ніжинського полку, тепер с. Будищі Глухівського р-ну Сумської обл.) — викладач, архімандрит. Н. у сім'ї священика о. Данила Добрини. Навчався у КМА (1728—43) разом з Г. *Кониським*, Т. *Александровичем*, І. *Лятошевичем* та ін. Ще в стінах КМА прийняв чернечий постриг у КПЛ.

Поетика Митрофана Довгалевського. 1736

На курсі богослов'я почав учителювати в КМА: викладав у граматичних класах (1738—41), у класі піїтики (1741—43), риторики (1743/44 навч. р.), для яких склав рукоп. курси під назвою «Liber de arte poëtica in duas classes ligatam scilicet et solutam orationem divisus et in alma Kijovo-Mohylo-Zaborowsciana Academia publice tractatus ex anno 1742» («Книга про поетичне мистецтво...») та «Libri octo de facilius ac felicius comparandae eloquentiae ab hieromonacho Sylvestro Dobryna intradendum et explicandum nobilissimae roxolanae iuventuti in alma Kiovo-Mohylo-Zaborowsciana academia reassumpti anno 1743 mense octobri 3 die» («Вісім книг про легшу й успішнішу підготовку красномовства українському юнацтву для вручення і викладу в рідній Києво-Могило-Заборовській академії знову розпочаті в 1743 році, місяця жовтня, 3-го дня»). Курси написано за зразками античних та ренесансних риторик, хоча з певним виходом на сучасну усп.-політ. тематику. Деякий час Д. був проповідником КМА. 1742 Синод викликав Д. і А. *Піонтницького* до Тр.-Серг. семінарії. Але митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський*, за погодженням з архім. КПЛ Т. *Щербацьким*, оповістив Синод, що не може відправити жодного з названих, оскільки вони є викладачами КМА і обидва дуже потрібні. 1742 ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії зробив нову спробу викликати тих самих осіб для проповідництва, але Синод призначив на цю посаду лавр. постриженця І. *Русичевського*, який тоді перебував у Москві. З 22.07.1744 Д.— ігумен Київ. Петропавлівського м-ря. 1746 Синод зробив спробу знову викликати Д. до Москви для проповідництва, однак київ. вчені й ієрархи відстояли його і, щоб утримати Д., доручили йому 1747 разом з С. *Кулябкою*, В. *Старжицьким*, А. Піонтницьким та ін. укласти «Книжицу о собственных всякаго чина должностях». 1748 Д. — ігумен Київ. Кирилівського, з 1749 — Вілен. Святодухівського м-рів. 1751 Д. їздив до С.-Петербурга і звертався до імперат. двору з проханням про матер. підтримку м-ря, але отримав відмову. Допоміг йому цар. духівник Ф. *Дубянський*, який часто клопотався про своїх земляків-українців. Він написав листа гр. О. Розумовському з проханням посприяти м-реві і особисто їздив до нього разом з Д. Крім того, вирішив справу на користь Д. у Синоді. 1759 Д. знову їздив до С.-Петербурга для збору пожертвувань. 1760 Д. був висвячений на архім. Глух. Петропавлівського м-ря, де й помер.

Тв.: Слово о неблагодарности иудейского народа. СПб., 1751.

Літ.: Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Памятники православия.., т. 1, ч. 2. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, КДАп, № 690, арк. 9; ДА/880 Л, арк. 1—290.

С. Р. Кагамлик
М. В. Андрущенко

Добри́нін Яків (рр., м. н. і см. невід.) — благодійник КМА. Н. у купецькій сім'ї й продовжив її традиції. Ймовірно, навчався у КМА. Його дар, зроблений у 60-х рр. XVIII ст.— 42 книги до бурсацької б-ки КМА,— і є свідченням того, що Д. навчався у КМА й, можливо, належав до студ. конґреґації, члени якої зобов'язувалися ніколи не забувати свою alma mater.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796 гг.). К., 1906.

З. І. Хижняк

Довгале́вський Михайло, чернече ім'я Митрофан (рр., м. н. і см. невід.) — письменник, викладач, теоретик поетичного мистецтва. Н., жив і працював у 1-й пол. XVIII ст. Освіту дістав у КМА, де 1722 слухав і записав курс риторики проф. І. *Негребецького*, а 1723 — курс філософії проф. І. *Левицького* (зберігаються у ІР НБУВ). Закін. студії 1732. 1733 прийняв чернечий постриг. 1735/36 навч. р. викладав у класі синтаксими КМА курс «Systema syntaxeos ad expeditiorem utentium commoditatem Polono Latino et Sclavono idiomate locupletatum Hyeromonacho Mytrophane Dowgalewski Anno Domini 1735 Idibus Ianuarii 21» («Система синтаксису, для зручності тих, що вживають польську, латинську та українську мови, яку викладає ієромонах Митрофан Довгалевський. Року Господнього 1735, 21 січня»). Цей курс, знайдений у с. Тирява Сільна на Лемківщині, довгий час зберігався у Львів. митрополичій б-ці ім. А. Шептицького. Текст його написано лат., укр. і польс. мовами. Тематика багатьох лекцій курсу, різноманітних вправ і домашніх завдань побудована на вітчизн. матеріалі, розкриває багатство та красу рідного краю. У рукописі є переклади античних байок лат. мовою. 1736/37 навч. р. Д.— викладач у класі поетики. Його курс поетики мав назву «Hortus poëticus legendi gratia flores et fructus ligatae et salutae orationis in alma Kijoviensi Academia Mohylozaborowsciana in maius alimentum Roxolano abdolonimo eiusque orthodoxae patriae penes Iordanicum et Marianum pontum pastinatus Anno quo exIMIe Lecta Urbs gLaDIIs ozoV IUssIt Ut Anno Calendis 8bris 1 1736 Anno» («Сад поетичний, вирощений задля збирання квітів і плодів віршованого і прозового слова в Київській Могиляно-Заборовській академії для більшої користі українському садівникові і його Православній Батьківщині біля Йорданського і Марійського морів у році, в якому особливо чудове місто дало наказ [здобути] зброєю Озов, 1 вересня 1736 року»). У поетиці Д. з достатньою повнотою зведено основні принципи теорії і практики худ. слова XVII—XVIII ст., відображено теорет. засади панівного тоді в мистецтві

стилю бароко. Вона — найповніша й найґрунтовніша праця в царині теорії поезії того часу. Мала значний вплив на формування естетико-літ. думки й на всю тодішню укр. л-ру. Першим із київ. проф. поетики Д. виклав у своєму курсі теорет. засади укр. вірша. Основні засади теорії поет. мистецтва Д. виклав ще раз у короткому компендіумі «Clavis gratia digni ingressus pulsantibus neopoëtis ingenti claustro Poëseos artis applicata atque eiusdem praestantissimae scientiae occlusa ostia per prosodiae 12 modos hyeromonacho Mytrophane Dowgalewski aperiens anno qUo stUDIIs faXit RaphaeL CLaVIM qUIa fIat In annum Salvatoris 1737» («Ключ для достойного вступу молодим поетам, що стукають до великого замку мистецтва Поезії, який відчиняє зачинені двері цієї найвеличнішої науки дванадцятьма способами просодії ієромонаха Митрофана Довгалевського в році, коли Рафаїл зробить ключ для студій на рік Спасителя 1737»). Його перу належать дві драми — різдвяна «Комическое действіе» (1736) і великодня «Властотворный образ человѣколюбія Божія» (1737). Перша — на чотири дії з прологом про народження Христа, прихід до Ірода волхвів, побиття дітей і покарання Ірода — поставлена 25.12.1736. Друга — про створення й вигнання людини з раю — поставлена 10.04.1737. Драми завершувалися кантами, які виконував хор. До кожного твору додано по п'ять невеликих за обсягом побут.-гумор. сцен з народ. життя — інтермедій (інтерлюдій). Авторство інтермедій остаточно не встановлено. М. І. Петров висловив думку, що інтермедії написав учень Д. Сава Лебединський, син козака з м. Мглин Стародуб. полку. Деякі літературознавці за автора вважають Д. Йому належить також «Кант благодарственной преосвященнійшому нашому Кіевскому Рафаїлу за новоустроенія училища в Кіевѣ» (1737).

Помер Д., ймовірно, в Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі, де провів свої останні роки життя. Тут і зберігалися рукописи його творів. Похований на цвинтарі Київ. Брат. м-ря й КМА.

Тв.: Поетика (Сад поетичний). К., 1973.

Літ.: Резанов В. І. Драма українська, т. 1, в. 3–4. К., 1925–27; Маслюк В. П. «Hortus poeticus» М. Довгалевського... В кн.: Проблемы античной культуры... Тбилиси, 1975; Маслюк В. П. Теорія силабічного вірша... УЛ, 1980, в. 35; Гронський Й. С. Лекції з синтаксису... — Маслюк В. П. Невідомі байки... Рад. л-во, 1982, № 7; Українська література XVIII ст. К., 1983; Мишанич О. В. Довгалевський Митрофан. УЛЕ, т. 2. К., 1988; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

Архіви: ІР НБУВ, ДС/П521, арк. 229–245; ДС/П 261; РФ ЛМУМ, інв. № Рл-Q 31.

В. П. Маслюк

Довгане́вський (Долганіє́вський) Микита, чернече ім'я Софроній (бл. 1719, с. Жовква Руського воєвод., тепер місто, райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. в селян. сім'ї. Бл. 1738 — студент класу риторики КМА. В акад. реєстрах зазначено, що він «ученія мернаго». 1740 разом з Василем Кунашевичем запрошений архієп. Нижньогородським та Алатирським І. *Дубинським* до Нижньогор. семінарії на викладацьку роботу. 1744/45 навч. р. Д. викладав риторику і був префектом.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. В. Ящук
Т. В. Лютий

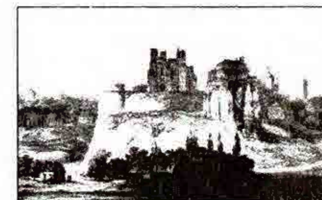
Доли́нський Лука (1750, м. Біла Церква Київського воєводства, тепер райцентр Київської обл.— 1824, м. см. невід.) — живописець. Навчався в КМА, в 1770—71 — у Львові в майстерні Ю. Радивиловського. Завдяки протекції Львів. владики Лева Шептицького завершив мистецьку освіту у Віденській академії мистецтв (1775—77), по закінченні якої був нагороджений похвальною грамотою і почесним перснем імп-ці Марії Терези. Повернувся у Львів, де осів до кінця свого життя.

Працював переважно над розписом церков і костьолів Львова. Його твори виконані в стилі класицизму. Першою роботою Д. був іконостас Львів. Святогорського собору, який приніс йому загальне визнання й високий дарунок — особистий перстень цісаря Йосифа II. У бернардинському костьолі є шість його розписів на тему «Страстей Господніх», в Успенській церкві — три великі портрети Корняктів, фрески в Петропавлівській церкві (знищено), розпис вівтаря П'ятницької церкви, образи в церкві Св. Юра (1778—80). Ін. твори Д.: живописне оформлення іконостаса в церкві Св. Духа, іконостас і настінні розписи в церкві Св. Онуфрія, поліхромія стін П'ятницької церкви, оформлення інтер'єру Успенського собору в Почаєві. Д., хоч і не був за фахом портретистом, все ж залишив серію портретів, гол. чином львів. владик і представників зх.-укр. духовенства: Филипа Володковича, кн. Лева Галицького, Модеста Гриневецького, М. Герасевича, імператриці Марії Терези. За свідченням академіка В. Щурата, сучасники високо оцінювали праці Д. за їх природну гармонію, силу колориту, гарні форми, легкість та виразність пензля. Працював Д. також над розписом Успенського собору в Почаївській лаврі та церков і костьолів у Вороблевичах, Мелані, Жовтанцях, Жовкві та Підкамені на Львівщині.

Літ. Історія української культури. Нью-Йорк, 1990; Українська культура... К., 1993; ЕУ, т. 2. К., 1994.

О. М. Сандалюк

Доли́нський, чернече ім'я Патров (1682, м. Острог Волинського воєвод., тепер райцентр Рівненської обл.— 14.02.1737, м. Київ) — ієромонах. Н. в купецькій сім'ї. Навчався в КМА (1690—1710). 1714 прийняв

Острог. Офорт Наполеона Орди. XIX ст.

чернечий постриг у КПЛ від її намісника В. *Голенковського*. 1716 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Й. *Кроковський* висвятив його на ієродиякона, а 1723 єп. Романський Пахомій Пепковський — на ієромонаха. Помер у КПЛ.

Літ.: Титов Ф. И. К истории Киевской духовной академии в XVII—XVIII вв. К., 1913.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 8.

С. Р. Кагамлик

Домара́нський Іван (1713, м-ко Вишгородок Брацлавського воевод., тепер село Лановецького р-ну Тернопільської обл.— р., м. см. невід.) — послушник. Н. в міщан. сім'ї. Навчався в КМА (1730—40-ві рр.). Завершив науку в класі богослов'я. 31.05.1749 звернувся до архім. КПЛ Й. *Оранського* з проханням прийняти його до КПЛ. Прохання Д. було задоволене, про що свідчить примітка на його проханні: «Принят і определен на Ближнюю пещеру».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 16.

С. Р. Кагамлик

Доме́цький Григорій, чернече ім'я Гавриїл (м., р. н. невід.— після 1708/09, м. Київ) — проповідник, архімандрит, письменник-полеміст. Вищу освіту здобув у КМА. Працював в одному з моск. приказів. У 1670-х рр. прийняв чернечий постриг. Автор кількох творів про стан чернецтва. Можливо, Д. був тим студентом Лавр. школи П. *Могили* (Gymnasium Mohilaeanum Kioviense), який на поч. 1630-х рр. склав «Записку», підписавши її «Домецький Гавриїл», в якій розповідав про «бунт» у Києві проти «новозаведених шкіл» П. Могили. З 1677 — ігумен Моск. Данилового, а 1680 — архім. Моск. Симонового м-рів. Для свого, Симонового м-ря, написав устав «Киновіон, или изображеніе иноческого житія». Ченці зобов'язувались утримуватися від усяких надмірностей, бути ввічливими, охайними, але худим і хворим дозволялось їсти яку завгодно страву і в піст. Написав також трактат проти пияцтва. У проповідях картав невігластво, розпусту, забобони. Врешті прихильники «древнего краснодеяного благочестия» звинуватили Д. у зазіханнях на істинне сх. православіє, в гордині, бо «Київ паче мери хвалил... был величав, укорителен и дерзок», вважав київ. вчених зразком освіченості, а москов. книги написаними «не авторски и не по ученому чину». Церк. моск. Собор 1690 піддав анафемі «єретичні» погляди Д., «завезені», на думку переважної більшості членів Собору, з Києва. 1691 Д. заслано у Валдайський Іверський Богородицький м-р простим ченцем, потім в Каргопольський м-р св. Хреста Холмогор. єпархії і, нарешті, в Новгор. Юріїв. м-р, в якому він перебував протягом 10 років «узником беспомощным и беззаступным». 1701 до Новгорода прибув цар Петро І, і Д. добився «милостивого от уз разрешения». 1704 призначений архім. Юріївського м-ря. Виступив з критикою твору ченця Євтимія «Обличение на гаждатели священнаго писания Библии» і подав її у формі «Извещения» митрополиту Великоновгородському і Великолуцькому Йову. Написав спростування на книгу того самого Євтимія і братів Ліхудів «Остен», підготовлену на замовлення патріарха Й. *Савелова*. У спростуванні, написаному в формі 105 питань, доводив безпідставність нападів на київ. вчених, стверджував, що вони є істинними оборонцями церкви і що патріарх Никон добре це розумів, запрошуючи їх з Києва. Проти Д. виступив ієром. Моск. Чудового м-ря грек Дамаскін. Він написав заперечення на 105 питань і переконав митрополита Йова в тому, що Д. і всі київ. вчені проповідують неправосл. вчення, що їх треба замінити грецьк. вченими. 30.07.1708 Д. позбавили настоятельства, а за деякими відомостями — й сану, після чого він повернувся у Київ, де й закінчив своє життя. Похований на тер. Київ. Брат. м-ря.

Тв.: Цвичене всегдашнее монастырское... 1683. — Киновион, или зображение евангельского иноческого общаго жития, 1683, БРАН (СПб.) ОР, Собр. П. 1, А79; Сад или Вертоград Духовный, украшенный многоразличными нравоучения цветами, 1685 БРАН (СПб.) ОР, Собр., П.1, А77; Чин общежительныя... обители Симонова монастыря... 1690.— Ответы на запущение книги Иоакима Патриарха, называемой Остен, РНБ (СПб.) ОР, Собр. Софийское, № 1203; Путь к вечности... СПб., 1784; Слово о пьяницах... ПС, 1862, ч. 1; О возваню до закону и досконалости.— Размышления по седьм дней о седми добродетелях... ИОРЯС, кн. 4, т. 9, 1904.

Літ.: Яхонтов И. Иеродиакон Дамаскин.., ЖМПН. 1875, № 8; Строев П. М. Библиологический словарь... СПб., 1882; Браиловский С. Н. К литературной деятельности Гавриила Домецкого. ИОРЯС, 1904, т. 9, кн. 4; Українські письменники.., т. 1. К., 1960; Белоброва О. А. Писатели и книжники XI — XVII вв.; Гавриил Домецкий. ТОДРЛ, 1985, т. 40; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994; Болховитинов Е. Словарь исторический.., М., 1995.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

До́монтов Данило Петрович, чернече ім'я Даниїл (р. н. невід., м-ко Домонтів Золотоніського пов. Київського намісн., тепер с. Домонтове Золотоніського р-ну Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. 1791—97 навчався в КМА, після чого акад. правління вирішило відправити Д., М. *Соколовського* та М. *Пісначевського* до Моск. ун-ту для поглибленого вивчення «нових» мов (нім., франц. та рос.). Навчався там до 1800. Одночасно продовжив освіту в КМА (з серп. 1800 за сприяння акад. правління і з дозволу митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні* Д. зараховано студентом класу богослов'я). По закін. навчання викладав у нижчому франц. й 4-му географ., істор. та в

класах чистої математики КМА. Наприк. 1800 — учитель нижчого класу чистої математики. 24.07.1801 виїхав на батьківщину й не повернувся. Є дані про те, що в наступні роки Д. був префектом Переясл. семінарії.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906; Акты и документы... отд. 3, т. 1. К., 1910.

Т. О. Дороніна

Домонто́вич Павло Іванович (р. н. невід., Чернігівщина — 1715, м. Чернігів) — священик. Представник відомої козац.-старшин. родини Чернігово-Сіверщини. Батько — Іван Михайлович Домонтович (п. 1683), городовий сотник Слабинської сотні Черніг. полку, брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58, протягом 1669—81 — ген. суддя Війська Запорозького. Неодноразово виконував дип. доручення гетьманів Д. *Многогрішного* та І. *Самойловича*. На власний кошт 1680 збудував кам'яний Миколаївський собор Крупицького м-ря в Батурині.

Д. навчався у КМА в кін. 60-х — на поч. 70-х рр. З 1688 — парафіяльний священик у Чернігові, 1709—12 — пресвітер Черніг. Благовіщенської церкви. 20.09.1688 отримав від І. *Мазепи* гетьман. універсал на сс. Смолин і Максими, 18.07.1700 — на с. Займище. Право власності Д. на сс. Смолин, Максими, а також млини на річках Білоусі та Жоведі 25.02.1709 підтверджено гетьманом І. *Скоропадським*. З 1693 володів також двором у Києві. Мав синів Михайла Домонтовича, бунчук. товариша (1732), та Федора Домонтовича, седнівського сотника (п. до 1710).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

Домонто́вич Петро Іванович (р. н. невід., Чернігівщина — р., м. см. невід.) — полковий писар. Походив з відомої козац.-старшин. родини Чернігово-Сіверщини. Н. у сім'ї ген. судді (1669—81) Івана Михайловича Домонтовича (п. 1683). Молодший брат священика Черніг. Благовіщенської церкви П. *Домонтовича*. Освіту одержав у КМА у 1660-х рр. Після завершення навчання в ранзі підписка розпочав службу у Ген. військ. канцелярії (1669). 1672—76 — полк. писар Київ. полку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

Домонто́вич Степан Іванович (1749/50, Чернігівщина — після 1807, ймовірно, с. Кудрівка Сосницького пов. Чернігівської губ., тепер Сосницького р-ну Чернігівської обл.) — бунчуковий товариш, земський повітовий суддя. Походив з відомої козац.-старшин. родини Чернігово-Сіверщини, родоначальником якої був ген. суддя під час гетьманства Д. *Многогрішного* та І. *Самойловича* Іван Михайлович Домонтович (п. 1683). Д. доводився правнуком П. *Домонтовичу*, пресвітеру Черніг. Благовіщенської церкви. У 1-й пол. 60-х рр. навчався в КМА (зокрема, у жовт. 1763 значився серед студентів класу піїтики). По завершенні навчання вступив на службу до Війська Запорозького (1770 одержав звання військ. товариша, а 17.12.1779 — ранг бунчук. товариша). Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74, зокрема в Азовському поході рос. армії. З 1782 — засідатель Сосницького повіт. суду, а 1798 — зем. суддя Сосницького пов. Спільно з братом Ф. *Домонтовичем* володів с. Кудрівка Сосницького пов., де й проживав протягом 1784—98.

Одружений з дочкою зем. судді І. *Валькевича* Варварою. Мав синів Василя Домонтовича (н. 1777), Івана Домонтовича (згад. 1815), Григорія Домонтовича (н. 26.01.1801 в с. Каленики, тепер Прилуцьк. р-н Черніг. обл.), підпрапорщика рос. армії, Олександра (н. 5.04.1805), колез. реєстратора, Миколу (н. 1.04.1807), колез. реєстратора, та дочку Тетяну Домонтович (н. бл. 1780).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

Домонто́вич (Різник) Федір Даміанович (1752, сот. м-ко Домонтів Переяславського полку, тепер с. Домонтове Золотоніського р-ну Черкаської обл.— 27.02.1819, повіт. м. Переяслав Полтавської губ., тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — педагог, ректор Переяславської семінарії, протоієрей. Н. в сім'ї козака. Родове прізвище Різник Д. змінив на Домонтович (від м-ка Домонтів), очевидно, в КМА, де навчався (1762—74). По закін. КМА з 1774 працював у Переясл. колеґіумі вчителем нижчого, потім вищого грамат. класів. У Переяславі взяв шлюб з донькою настоятеля Переясл. Троїцької церкви о. Олексія Прохоровича Анастасією. З 1779 — настоятель цієї церкви. З 1786 Д.— учитель поетики й риторики Переясл. семінарії, створеної на базі колеґіуму, член Переясл. дух. правління. З 1794 — проповідник, з 1796 — першоприсутній у Переясл. дух. правлінні та катехізатор. 5.11.1797 призначено протоієреєм Переясл. Вознесенського собору. У відомості вчителів Переясл.-Полтав. семінарії за 1798 вказано, що Д. на той час мав 46 років. Префект Переясл. семінарії (1786—1802). 19.04.1802 архієп. С. *Лебединський* (товариш Д. по навчанню в КМА) призначив його ректором Переясл. семінарії (до 1808). До 1812 — кафедр. протоієрей. У цей період викладав у класі богослов'я догматику за системою І. *Фальковського* лат. мовою, яку знав настільки досконало, що здивував навіть рим. прелата, з яким йому довелося подорожувати до С.-Петербурга. Володів також грец. мовою, що в той час вважалося вел. рідкістю.

Іван Домонтович, генеральний суддя, батько Павла Домонтовича З копії 1765 р. з портрета кін. XVII ст.

Гетьман
Петро Дорошенко.
З портрета XVIII ст.

Був самостійним, стійким, надзвичайно вимогливим, піддавав суворим покаранням як семінаристів, так і службовців. Вважався чудовим адміністратором. Відігравав неабияку роль у єпарх. управлінні, особливо у становленні й розвитку семінарії.

Літ.: Крамаренко И. Из воспоминаний... Полтав. ЕВ. 1878, № 11; Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии... Полтав. ЕВ. 1887, № 20; 1888, № 3, 5; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Домонто́вич Федір Іванович (1746, Чернігівщина — після 1798, ймовірно, с. Кудрівка Сосницького пов. Чернігівської губ., тепер Сосницького р-ну Чернігівської обл.) — бунчуковий товариш. Н. у відомій козац.-старшин. сім'ї Чернігово-Сіверщини. Син бунчук. товариша Івана Домонтовича, старший брат С. *Домонтовича*. Освіту здобував у кін. 50—60-х рр. XVIII ст. разом з братом С. Домонтовичем у КМА, де 1763 вони значилися, зокрема, серед студентів класу піїтики. По завершенні навчання вступив на службу до Війська Запорозького. З 1771 — військ. товариш, 17.12.1779 одержав ранґ бунчук. товариша. Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74. Разом з братом С. Домонтовичем володів с. Кудрівка, де й проживав постійно з 1784.

Одружений з дочкою почепського сотника, полк. Василя Губчиця Марфою (1752—1783). Мав сина Василя (н. бл. 1775), згодом черніг. губ. секретаря, дочок Ганну (н. бл. 1773) та Євдокію (н. бл. 1776).

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. М. Горобець

Донче́вський, чернече ім'я Арсеній (рр., м. н. і см. невід.) — комісар бурси КМА. Закінчивши навчання в КМА, прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. З 22.02.1784 в сані ієродиякона Д. призначено комісаром Великої бурси КМА.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906.

О. М. Андраш

Дорожи́нський Семен, чернече ім'я Симон (1792, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — чернець, співак. Н. у сім'ї священика з Київщини. 1803—07 навчався в нижчих класах КМА, потім служив дияконом. 1815, овдовівши, співав на криласі у КПЛ. 1824 прийняв чернечий постриг.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 112, арк. 75.

К. І. Шамаєва

Дороше́нко Петро Дорофійович (1627, м. Чигирин Київського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.— 9.11.1698, с. Ярополче Волоколамського пов. Московської губ., тепер Волоколамського р-ну Московської обл., РФ) — гетьман України. Походив з відомого козац. роду, внук гетьмана реєстрового козацтва (1625—28) Михайла Дорошенка. Навчався в Чигирині, в 1-й пол. 40-х рр., ймовірно, в КМА. Вільно володів лат. і польс. мовами, був талановитим оратором. З початком Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. вступив до війська Б. *Хмельницького*. У боях під Збаражем і Зборовом 1649 займав посаду гарматного писаря. У наступні роки входив до числа довірених осіб гетьмана. Бл. 1655 дістав призначення на посаду наказ. полковника прилуцького. Улітку 1655 на чолі укр. посольства відвідав Москву, а навесні 1657, ймовірно, вів переговори з представниками швед. короля Карла X Ґустава про укладення військ. союзу, спрямованого проти Речі Посполитої. По смерті гетьмана на Корсун. раді (жовт. 1657) підтримав І. *Виговського*. Навесні 1658 брав участь у придушенні антигетьман. заколоту на Полтавщині. Збереглися свідчення про те, що Д. входив до складу укр. делеґації на переговорах з представником польс. короля Казимиром Беньовським, брав участь у підписанні Гадяцького договору 1658 (ратифікований польс. сеймом навесні 1659). Влітку 1659 — один з лідерів старшин. угрупування на Правобережжі, яке виступало за передачу Виговським булави Ю. *Хмельницькому*. Як представник уряду останнього Д. на поч. жовт. 1659 брав участь у переговорах з представником рос. уряду М. Трубецьким щодо відновлення військ.-політ. укр.-моск. союзу на основі т. зв. Жердівських статей, що передбачали розширення політ. автономії України (порівняно з договором 1654). Наприк. 1659 — на поч. 1660 за дорученням укр. уряду перебував у Москві, безуспішно домагаючись від царя скасування обмежень укр. суверенітету, внесених Трубецьким до Переясл. статей 1659. Після зречення Ю. Хмельницьким гетьманства на виборах 1663 Д. (на той час полк. черкаський) підтримав кандидатуру П. *Тетері*, в уряді якого обіймав посаду ген. осавула. В умовах міжусобної боротьби, що розгоралася на Правобережжі після від'їзду в серед. 1665 до Польщі Тетері, Д. вдалося усунути від влади ставленика Криму Степана Опару та придушити заколот брацл. полк. Василя Дрозденка (Дрозда).

Наприк. 1665 Д. обрано гетьманом Правобереж. України. Діяльність його була спрямована на зміцнення держ. влади в країні, подолання сепаратистських настроїв в середовищі козац. старшини, об'єднання всіх укр. земель в єдиній державі та забезпечення ґарантій її суверенітету. У лют. 1666 Д. санкціонував прийняття радою ухвали, «чтоб в их городех полских людей нигде не было», а наприк. року, заручившись підтримкою Крим. ханства, під Браїловом розбив 6-тис. польс. військо С. Маховського. Скориставшись антигетьман. та антирос.

повстанням на Переяславщині (серед. 1666), намагався поширити свою владу на Лівобережжя. Однак внаслідок військ. акції харк. полк. Івана Сірка та запорозького кошового Івана Рога в Криму татар. орда вийшла з Правобереж. України, і Д. змушений був визнати владу польс. короля.

На поч. 1668 скликав раду в Чигирині за участю лівобереж. старшини, на якій ухвалено рішення: «...По обѣ стороны Днѣпра жителем быть в соедѣнении и жить особно и давать дань турскому царю и крымскому хану...» В результаті повстання І. *Брюховецького* на Лівобережжі моск. війська були витіснені з України (за винятком окремих сильно укріплених фортець), Д. вступив на Лівобережжя. Під час об'єднання правобереж. і лівобереж. військ І. Брюховецького було вбито на Сербиному полі 7.06.1668, а Д. проголошено гетьманом Війська Запорозького. За короткий час йому вдалося взяти під свій контроль майже все Лівобережжя, однак звістка про концентрацію польс. військ на Брацлавщині змусила Д. 8.07.1668 повернутися на Правобережжя. Протягом наступних 2 років Д. вів боротьбу з запорозьким писарем П. Суховієм і його наступником, колишнім уман. полк. М. *Ханенком*. Крім того, Д. намагався відновити владу над Лівобережжям. Одночасно провадив переговори з польс. урядом, добиваючись від нього визнання за Україною прав політ. автономії, розширення її території за рахунок Поділ. воєвод., Волині та Полісся, знищення унії тощо. Не домігшись згоди, у 2-й пол. лист. 1670 визнав протекторат тур. султана. 1672 разом із 100—120-тис. тур. військом на чолі з султаном Мехмедом IV завдав поразки війську польс. короля Міхала Вишневецького та його союзника М. Ханенка, взяв штурмом Кам'янець. Наслідком воєнної кампанії 1672 став Бучацький мирний договір 5.10.1672, що передбачав відмову польс. короля від претензій на Правобережжя і визнання ним факту існування тут суверенної укр. держави під султанським протекторатом. Спроба нового лівобереж. гетьмана І. *Самойловича* за допомогою моск. військ приєднати Правобереж. Україну зумовила появу під Чигирином тур. армії на чолі з візиром Кара-Мустафою. Край зазнав значних руйнувань і численних людських жертв. Спустошення Правобереж. України, руїна Чигирина викликали у Д. розчарування в тур. протекції. 19.09.1676, після чергової спроби І. Самойловича взяти штурмом Чигирин, Д., щоб припинити руїну Правобережжя, склав гетьман. повноваження.

У часи воєнного лихоліття Д. неодноразово намагався внести до текстів угод з польс. королем положення про забезпечення умов розвитку шкільництва в Україні, підтримку діяльності КМА, поширення мережі друкарень тощо. 7.02.1669 Д. надав митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Й. *Нелюбовичу-Тукальському* м-ко Стайки, яке владика, в свою чергу, передав «яко двѣ лепты вдовыцѣ» Київ. Брат. м-рю й КМА.

У проекті договору 1670 з королем Міхалом Корибутом Вишневецьким вніс пункт про підтвердження прав КМА як вищого навч. закладу.

Після зречення гетьманства Д. деякий час проживав на Лівобережжі, у с. Сосниця (Чернігівщина), а згодом за наказом царя вивезений до Росії, де перебував у почесному засланні. 1679—82 виконував воєводські функції у В'ятці, опісля жив у дарованому царем маєтку — с. Ярополче під Москвою, де володів 1 тис. дворів. Одружений був з Любою (за ін. відомостями — Фросиною), близькою родичкою Б. Хмельницького, дочкою київ. полк. П. *Яненка-Хмельницького*. Після її смерті взяв шлюб з рос. дворянкою Агафією Єропкіною, від дітей з нею походила й Наталія Гончарова, дружина рос. поета О. Пушкіна. Незважаючи на численні прохання, цар. уряд не дозволив Д. повернутися на батьківщину. Помер Д. у своєму підмоск. маєтку. Похований на цвинтарі біля церкви св. Параскеви. Довго зберігалася надмогильна плита із написом: «Лета 1698 ноября в 9 день преставися раб Божий гетман Войска Запорожского Петро Дорошевич Дорошенко, а поживе от рождества своего 71 год и положен бысть на сем месте».

Літ.: Целевич О. Причинки до зносин П. Дорошенка з Польщею в 1670—1672 рр. ЗНТШ, 1896, т. 25; Korzon O. Dola i niedola Jana Sobieskiego, t. 2—3. Krakow, 1898; Андрусяк М. До історії боротьби між П. Дорошенком та П. Суховієм в 1668—1669 рр. ЗНТШ, 1929, т. 150; Дорошенко Д. Польсько-українська війна 1671 року.. Прага, 1942; Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко... Нью-Йорк, 1985.

В. М. Горобець

Досифе́й (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, настоятель. Навчався в КМА, по закін. якої до 1794 був уставником Ол.-Нев. м-ря. У черв. 1794 призначено настоятелем Кільської Катерининської правосл. церкви у Шлезвіг-Голштинії (тепер ФРН) на місце о. В. *Григоровича*. 1799 церкву ліквідовано, і в серп. 1801 Д. повернувся в Росію.

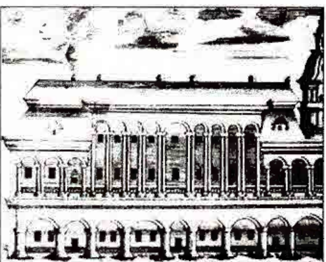
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Дробе́цький (Дроби́цький) Григорій Степанович, чернече ім'я Геннадій (1702, м. Харків — 28.09.1735, сот. м. Зміїв (?) Харківського полку, тепер райцентр Харківської обл.) — викладач, ієродиякон. Двоюрідний брат по матері полк. І. Квітки. Після закін. КМА вступив на військ. службу. Згодом прийняв чернечий постриг від ігумена Зміївського Преображенського м-ря Тихона (1730). За ін. даними — від ректора Харк. колеґіуму, архім. Харк. Преобра-

Чернігівський колеґіум при Трапезній церкві Борисоглібського монастиря. Сучасне фото

Мазепин корпус після перебудови у 1730-х рр. З гравюри Г. Левицького

женського м-ря П. *Малиновського*. 1731 єп. Белгородський і Обоянський Є. *Тихорський* висвятив Д. на ієродиякона. У цьому сані він згадується серед братії Зміївського Преображенського м-ря. Можливо, викладав у Харк. колеґіумі, бо 1735 подарував м-рю, в якому розташовувався колеґіум, свої маєтки: два городи, леваду і луку з вишневим садом.

Літ.: Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд-е 1. Харьков, 1859; Титов Ф. И. К истории Киевской духовной Академии в XVII–XVIII вв... К., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние... т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 99–100.

С. Р. Кагамлик

Дуби́нський Іван, чернече ім'я Іоан (1680, м. н. невід.— 21.01.1743, м. Нижній Новгород, тепер РФ) — викладач Чернігівського колеґіуму, єпископ Нижньогородський і Алатирський. На поч. XVIII ст. вступив до КМА, закін. майже повний акад. курс. 1720 його, тоді ще студента класу богослов'я, викликали до Черніг. колеґіуму на посаду викладача граматики. 1721 ненадовго призначено префектом Черніг. колеґіуму. 1724/25 навч. р. знову був префектом. Викладав риторику та філософію. Склав навч. програму з риторики та діалектики. Про високу освіченість Д. говорилося під час його поховання: «Где его Богословское довольное разумение? Где философское изрядное разсуждение? Где риторская во глаголах уста, красота и доброта? Где прочая изящнейшая его учения». 1732—37 Д.— ігумен Андронікового Троїцького м-ря, а 1737—39 — Черніг. Домницького м-ря. 25.02.1739 хіротонований на єп. Нижньогородського й Алатирського. По дорозі до Нижнього Новгорода був розбитий паралічем. Позбавлений можливості самостійно рухатися, не полишив турбот про свою єпархію. Сприяв поширенню дух. освіти, дбав про облаштування Нижньогор. семінарії. 1740 ухвалою Синоду (за поданням Д.) вирішено бідних учнів семінарії утримувати на держ. кошт. Д. виклопотав кошти на побудову нового цегляного будинку для семінарії. Приділяв увагу викладачам семінарії. 1740 на прохання Д. викладацькі посади зайняли два студенти КМА: Василь Кунашевич та М. *Довганевський*. В особистому житті Д. був суворий і вимогливий, «умерщвляя плоть свою постом и молитвою носил железные вериги на чреслах своих». Багато хворів. Описуючи подвижництво та самозречення Д., автор надгробної промови наводив слухачам його слова: «Терпи Іване, терпи Іване», які Д. часто повторював, підбадьорюючи себе. 1742 Д. звільнився на спочинок до Нижньогор. Печерського м-ря, але залишився в Нижньогор. архієрейському домі до кінця життя. Свою б-ку заповів Нижньогор. семінарії. Похований в Нижньогор. Преображенському соборі.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 2. М., 1810; Булгаков (Макарий). История Нижегородской иерархии.., СПб., 1857; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Дубне́вич, чернече ім'я Амвросій (кін. XVII ст., м. н. невід.— 15.02.1750, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — ректор КМА, єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Н. у шляхет. укр. родині. Освіту здобув у КМА. Після закін. навчання викладав там у грамат. класах та класах поетики й риторики (1723—26). 1727 обраний проф. філософії та префектом КМА. Залишились розроблені ним філос. курси «Philosophia peripathetica juxta mentem ac veram principis philosophorum Aristotelis Stagyritae doctrinam ingenuo auditori Roxolano exposita ac anno... 1727, 7-bri die 15 Kioviae in alma et orthodoxa Academia Mohileana inchoata» («Перипатична філософія, що викладає істинне Арістотелеве вчення благородному українському слухачеві.., почата... 15 вересня 1727 в благодатній православній Могилянській академії»), «Scientia naturalis sev Phisica, inchoata anno Incarnatae Sapientiae 1728 mense Junii 7» («Натуральна наука, або Фізика, почата 7 червня 1728 року від Втілення Мудрості»), «Scientia ultranaturalis seu metaphysica anno Incarnatae Sapientiae 1729 Junii 10 inchoata» («Наука позаприродня, або Метафізика, почата 10 червня 1729 року від Втіленої Мудрості»), які свідчать про його високі знання у галузі філософії античності, середньовіччя, схоластики Нового часу. 1731—37 — ректор КМА й проф. богослов'я. Д. першим увів тут курс морального богослов'я.

1733 за гетьмана Д. *Апостола* Д. очолив Кодифікаційну комісію (1728—43), яка працювала над укладанням Кодексу укр. права. Призначення Д. на посаду голови Комісії свідчило про його авторитет і високий професійний рівень. У КМА відчувалася відсутність Д., тому акад. правління неодноразово зверталося з проханням до гетьмана звільнити Д. від роботи в Комісії, «бо мають утруднення у викладанні богословія». 1737 Д. висвячено архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* у сан архім. Київ. Брат. м-ря, згодом переведений до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, а 1739 — до Тр.-Серг. лаври. 8.09.1742 Д. рукопокладено на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського.

Приділяв вел. увагу Черніг. колеґіуму. У всьому намагався дотримува-

тись порядків і звичаїв КМА. Запровадив 1749 викладання філософії. Потіснивши ченців, розмістив філос. клас у трапезній м-ря. Зобов'язав священнослужителів віддавати дітей до Черніг. колеґіуму, для тих, хто ухилявся від виконання його розпоряджень, запровадив щомісячні штрафи: з протопопів — 1 руб., зі священиків — 1 руб. 50 коп., з дияконів — 1 руб., з дячків та пономарів — 50 коп. Дбав про матер. забезпечення колеґіуму, увів на його користь збір з м-рів та протопопій Черніг. єпархії: із заможних — 12 руб. на рік, з інших — 6. Окрім того, враховувались кількість млинових коліс і вищневі сади. В наказі Д. перераховувалося, на які потреби повинні витрачатись прибутки: «на папір, книги, на свічки, на дрова», а також «на сіль, олію, на рибу в'ялену і свіжу, на м'ясиво у недільні та святкові дні». Завдяки покровительству Д. Черніг. колеґіум був забезпечений викладачами з КМА і досяг нового розквіту, як і в часи покровительства І. *Максимовича*. У 1744 в Колеґіумі навчалося 267 учнів, у 1745 — 268. Помер Д. несподівано у Глухові, куди був запрошений на урочистості з нагоди обрання гетьманом К. *Розумовського*. Похований у Черніг. Борисоглібському соборі (праворуч від входу).

Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского Собора... К., 1825; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1–6. Чернигов, 1873–74; Благовещенский М. Извлечение из материалов... Черниг. ЕИ, 1900, № 15; 1903, № 10, 21–24; 1904, № 1, 3–4, 18; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982.

Архіви: ІР НБУВ, 119/п76, арк. 1–201; 452/п1746.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Дубро́вський Петро Петрович (9.12.1754, Київщина — 9.01.1816, м. С.-Петербург) — колекціонер, бібліофіл, дипломат. Н. в укр. шляхет. родині. До 1772 навчався у КМА. Працював у Синоді на посадах копіїста та підканцеляриста. Маючи намір завершити свою освіту за кордоном, 1778 виїхав до Парижа у складі церк. причту рос. посольської церкви. Зарекомендував себе людиною високої освіченості, гідної поведінки, добрим знавцем мов. 1780—1800 — секретар і перекладач рос. посольства у Франції. У роки Вел. франц. революції Росія розірвала дип. стосунки з Францією й відкликала посольство. Але Д. залишився як повірений у її справах. Він врятував архів посольства, вивіз його до Брюсселя, а потім до Гааґи.

Д. здобув славу видатного колекціонера й бібліофіла. Живучи протягом 23 років у Парижі і виконуючи дип. доручення у багатьох європ. столицях (Лондоні, Римі, Мадриді, Відні, Мюнхені), познайомився з багатьма письменниками, філософами, колекціонерами й почав збирати власну колекцію рукоп. книг, автографів, істор. докум. Одне з перших його надбань — італ. ілюмінований кодекс Тіта Лівія на пергаменті (XV ст.), подарований йому Ж.-Ж. Руссо (1778). Колекція значно збагатилася у роки Франц. революції. Він придбав докум. з архівів Бастилії, Сен-Жерменського абатства, автографи різних діячів тощо. 1800 змушений залишити дип. службу і переїхати до С.-Петербурґа, куди перевіз і значну частину своєї колекції, що складалася більш як з 11 тис. рукоп. книг V—XIII ст. та докум. XII—XVIII ст. 15 мовами, переважно зх.-європ. походження. Серед них — рукописи сх. мовами, а також слов. рукописи. Цю найбагатшу в Європі колекцію було оцінено в Лондоні у величезну на той час суму — 7 тис. ґіней. Д. мав намір подарувати свою колекцію КМА, де він одержав не лише добру освіту, але й розуміння цінності давніх і сучасних рукописів, книг та істор. документів. Але цьому наміру перешкодила, очевидно, реорганізація КМА. 1805 Д. подарував свою колекцію імп. Олександру І, за що одержав винагороду — 15 тис. руб. Для збереження колекції при Імперат. Публічній б-ці створено т. зв. «Депо манускриптів», хранителем якого став сам колекціонер. Доля частини колекції, що залишилася в Парижі, невідома.

У С.-Петербурзі Д. займався літ. діяльністю, працював над книгою, яку назвав «Російський Плутарх, або Життя славетних мужів Росії з IX ст. по сьогодення», готував спогади про подорожі по Франції, Італії, Португалії з описами всіх визначних істор. та архіт. пам'яток. Для видання цих книг мав намір влаштувати в Парижі рос. друкарню, для якої навіть замовив шрифти. Очевидно, він поділяв ідеї Франц. революції, оскільки збирався видати у своїй друкарні рос. мовою «Декларацію прав людини і громадянина». Проте здійснити ці наміри йому не вдалося. Незалежний характер, почуття власної гідності, притаманні Д., стали причиною конфлікту з директором Імперат. б-ки О. Оленіним. 1812 він звільнив Д. з посади хранителя й змусив піти на пенсію. Д. боляче пережив свою відставку і з гіркотою писав, що за такий подарунок, як його колекція, в ін. країні він залишився б довічним почесним хранителем. Його навіть не запросили на офіційне відкриття Імперат. Публічної б-ки 1814, хоча саме його колекція додала їй слави. Помер у бідності й забутті.

Літ.: Васильчиков А. А. Записка...– О собирателе рукописей Дубровском. РА, 1878, кн. 2; Неизданные письма... М.–Л., 1960; Воронова Т. П. П. П. Дубровский... В кн.: АЕ за 1980 год. М.,

Російська церква
в Парижі. Фото XIX ст

1981; Воронова Т. П. Материалы к биографии П. П. Дубровского. В кн.: Источниковедческое изучение... Л., 1984.
О. М. Дзюба

Дубя́нський Федір Якович (бл. 1700, с. Плоске Мглинської сотні Ніжинського полку, тепер Носівського р-ну Чернігівської обл.— бл. 1770, м. см. невід.) — духівник імп-ць *Єлизавети Петрівни* та Катерини II. Навчався у КМА. Одружився з Марією, дочкою Костянтина Федоровича Шаргородського, попереднього духівника імп-ці Єлизавети Петрівни. Мав чотирьох синів: Михайла, Федора, Захарія, Якова та доньку Єлизавету. Указом від 1761 їм даровано дворян. титул. Імп-ця Єлизавета Петрівна прихильно ставилась до Д., щедро його винагороджувала. До кін. життя він став власником вел. маєтностей та капіталу. Частину коштів виділив 1747 на побудову парафіяльного храму у с. Плоске й забезпечив його усім необхідним.

Літ. Стефановский Т. Материалы для биографии царского духовника протоиерея Федора Дубянского. Черниг. ЕВ, 1881, № 27 [Прибавление]; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.
О. М. Шевченко

Дули́цький, чернече ім'я Меркурій (1660, м. Полонне Волинського воєвод., тепер райцентр Хмельницької обл.— 9.08.1742, м. Київ) — ієромонах. Походив з козац. родини. Навчався (імовірно, з 1670) в КМА. По закін. вступив до КПЛ, де 1686 прийняв чернечий постриг від архім. В. *Ясинського*. 1687 висвячений на ієродиякона грец. архієреєм Дамаскіном, а 1690 — на ієром. єп. Переяславським і Бориспільським З. *Корниловичем*. Деякий час перебував у приписному до КПЛ Зміївському Преображенському м-рі (тепер Харк. обл.), звідки 1723 його переведено до Києва. Помер у КПЛ.

Літ. Титов Ф. И. К истории Киевской духовной Академии в XVII—XVIII вв. К., 1913.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 53зв.; спр. 2, арк. 163в.
С. Р. Кагамлик

Думни́цький Ониксій, чернече ім'я Єрофій — див. *Малицький* Оникій, чернече ім'я Єрофій.

Думни́цький, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.— р. см. невід., Київ. Межигір. м-р) — ректор КМА. Ще студентом класу богослов'я КМА прийняв чернечий постриг. 1725—27 — член Київ. консисторії, намісник та екзаменатор ставлеників при Київ. Софійськ. м-рі. 1728 представляв у Москві інтереси архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ванатовича*. З 1.08.1737 по 1740 — ректор КМА та одночасно архім. (другий після А. *Дубневича*) Київ. Брат. м-ря. Викладав курс богослов'я. Знавець історії укр. церкви. Клопотався перед Москвою про повернення їй стародавніх прав і привілеїв, більшість з яких була втрачена за час підпорядкування Київ. митрополії Моск. патріарху, згодом — Синоду, а також підтвердження набутих КМА в попередні часи прав і привілеїв. З 2.09.1740 Д.— настоятель Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, з 1746 — Київ. Межигірського м-ря, де й помер.

Літ.: Булгаков (Макарий). История Киевской академии. СПб., 1843; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
З. І. Хижняк

Дунає́вський Василь (бл. 1714, ймовірно, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Н. в сім'ї козака. Навчався в КМА в 1730-х рр. 1737 значився серед студентів школи піїтики. Закінчивши клас риторики (1739), служив у Ген. військ. канцелярії (1740).

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 8.
Р. М. Лякіна

Дунає́вський Григорій Андрійович (бл. 1714, Переяславщина — бл. 1745, м. см. невід.) — співак, сотенний отаман. Залишившися сиротою, пішов 1725 навчатись до КМА (закін. грамат. клас). Мав чудовий голос, співав спочатку при дворі ген.-фельдмаршала кн. М. М. Голіцина, а також імп-ці Анни Іванівни. Коли ж «голосу зручного не стало», його відпустили в Україну з паспортом, підписаним підполковником лейб-гвардії Преображенського полку С. А. Салтиковим. Оскільки володіння батька були за борги описані кредиторами, Д., не маючи даху над головою, влаштувався стряпчим до полк. канцелярії Прилуцьк. полку.

1736 Д. одружився з дочкою значк. товариша Черніг. полку Федора Антоновича Оленою, оселився в м-ку Березна (тепер Черніг. обл.), де був обраний отаманом Березнянської сотні.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 6765.
Р. М. Лякіна

Ду́нін-Борко́вський Василь Андрійович (р., м. н. невід.— до 1788, Чернігівщина) — бунчуковий товариш. Походив з відомої укр. шляхет. родини герба «Лебідь». Родоначальник черніг. лінії Дуніних-Борковських — Каспер (Карпо), що був онуком люблін. зем. пи-

саря (1572—97) Андрія Борковського, у 1530-х рр. переїхав на Чернігівщину, де володів с. Борківка. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. Дуніни-Борковські покозачились.

Н. у сім'ї бунчук. товариша Андрія Дуніна-Борковського. Освіту дістав у КМА на поч. 1740-х рр., крім того, слухав лекції в ун-тах Пруссії (після 1745). Службу у Війську Запорозькому розпочав як значк. товариш Черніг. полку. З 1751 — бунчук. товариш. Шляхет. зібрання Стародуб. полку 1767 обрало його депутатом до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії.

У першому шлюбі одружений з дочкою мглин. сотника Максима Турковського — Марфою (п. бл. 1767), другий шлюб узяв з дочкою таємного радника Василя Гудовича — Феодосією. Від першого шлюбу мав сина Максима (підполк. польс. коронної армії) та дочку Софію. Від шлюбу з Феодосією мав сина Андрія (н. 1777), офіцера рос. армії, та дочок Ганну (за І. Я. Лизогубом), Марію (за надв. радником П. С. Томарою) та Катерину (за підполк. рос. армії П. Г. Корецьким). Володів однією хатою в с. Дирчині Седнівської сотні, однією хатою в с. Чарниші, хатою в с. Сахнівка і 61 — в с. Тупичів Городнянської сотні, 7 хатами в слободі Деханівка і 53 — в с. Бурівка Городнянської сотні (1760). Йому також належали 30 дворів у с. Княжичі Ніжин. полку, 11 бездвірних хат і 30 дворів у сл. Лукавиця Стародуб. полку. Всього 1788 володів понад 2 тис. залежних селян.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Кудрявцев П. Освітні мандрівки вихованців Київської Академії... В кн.: Київські збірники історії.., зб. 1. К., 1930; Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy. Kórnik, 1991; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини.. К., 1995.

В. М. Горобець

Ду́нін-Борко́вський Яків Андрійович (рр., м. н. і см. невід.) — бунчуковий товариш, чернігівський підкоморій, поет і перекладач. Походив з відомої козац.-шляхет. родини (герб «Лебідь»). Н. в сім'ї бунчук. товариша Андрія Дуніна-Борковського. Брат В. *Дуніна-Борковського*. Освіту одержав спочатку у КМА (поч. 1740-х рр.), а після 1745 навчався в Пруссії. 1760 дістав ранґ бунчук. товариша. За вибором черніг. шляхетства протягом 1767—72 виконував обов'язки підкоморія Черніг. підкоморського суду. 1767 обраний шляхет. зібранням Черніг. полку депутатом до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. За даними 1760, володів 51 хатою в с. Листвин та 52 — у Листвинській сл., 55 — в с. Пекурівка, 11 — в с. Рудня Політиченська та 6 — на х. Гніздинський в Городнянській сотні.

Мав синів — Миколу Дуніна-Борковського (н. бл. 1750/55), офіцера рос. армії, Андрія Дуніна-Борковського (н. 1753), титул. радника, предводителя черніг. дворянства, Василя Дуніна-Борковського (н. 1761), бунчук. товариша, колез. асесора.

Д.-Б. відомий як поет і перекладач. Співробітничав із журн. «Приятное и полезное препровождение времени», що видавався у Москві (1794—98). На сторінках часопису було надруковано вірші Д.-Б. «К дружбе» (1797, ч. 15, № 54—79), «К моей отчизне» (1797, ч. 16, [№ 80—104]), «К ручью» (1798, ч. 19, [№ 53—79]) та переклад з нім. мови твору «Россиянин и Германка» (1797, ч. 2 [№ 28—53].

Літ.: Неустроев А. Н. «Приятное и полезное препровождение времени»... СПб., 1874; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Кудрявцев П. Освітні мандрівки... В кн.: Київські збірники історії.., зб. 1. К., 1930; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини... К., 1995.

В. М. Горобець

Дяко́вський (Діако́вський) Омелян, чернече ім'я Єфрем, Іоан (1727, м. н. невід.— берез. 1795, м. см. невід.) — викладач, намісник монастиря, письменник. Племінник Я. *Діаковського*. Навчався у КМА (1738—58/59). Прийняв чернечий постриг у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі. 3.09.1759 призначено викладачем граматики та грец. мови у КМА. З 3.04.1760 — проповідник Київ. Софійськ. собору. Деякий час був намісником Максаківського Преображенського м-ря Черніг. єпархії, згодом перебував у Ніжин. Вітхому м-рі Черніг. єпархії. 23.02.1765 прибув до Києва, де ректором КМА С. *Миславським* його призначено «к обученію Великій інструкції і к виправленію нравоучительних слов святих отців, з різних книг зібранних». Викладав Інструкцію до вакацій. 30.06.1765 указом Синоду Д. призначений настоятелем грек.-рос. церкви у Лондоні. Відбув з Києва 21.08.1765. Незадовго до смерті оселився у Ніамецькому м-рі (Молдова), прийнявши нове ім'я Іоан. Залишив збірку проповідей і теорет. працю «Порядок, как слагать проповеди».

Літ.: Петров Н. И. Иеромонах Ефрем Диаковский... ТКДА, 1893, № 7; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3, 5. К., 1905–06, 1908.

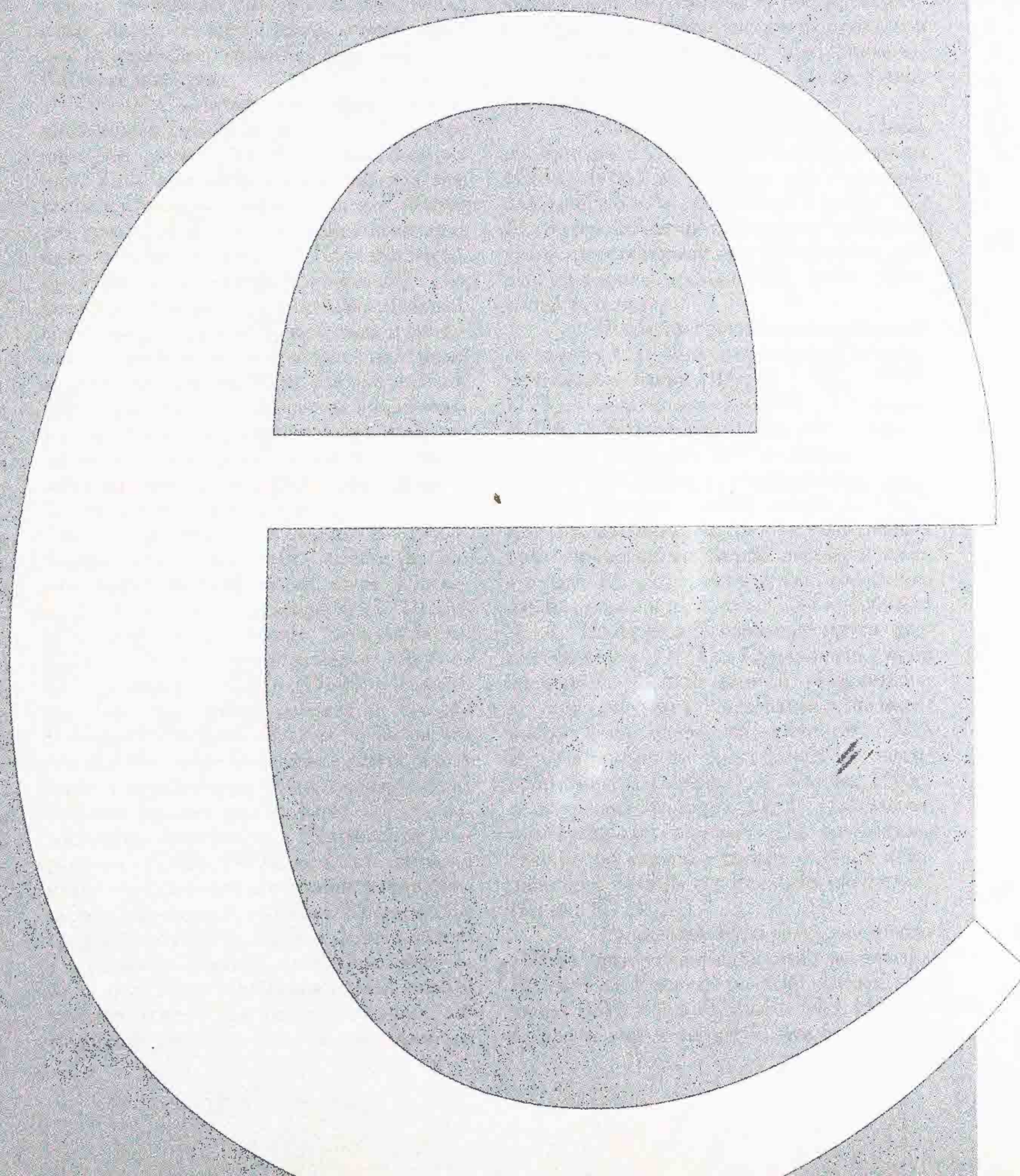
М. С. Сасина

Дяче́нко Мойсей (Мусій) Кирилович (1781, м. Київ — р., м. см. невід.) — послушник. Н. у сім'ї київ. ремісника-ткача. До 1807 навчався в КМА. Закінчивши

клас риторики, отримав атестат і був прийнятий на послух до КПЛ на 2 роки. На Дальніх печерах, куди його направили, Д. читав на відправах у церкві, записував імена прочан до Синодиків, Таблиці тощо. Добившись дозволу Київ. магістрату залишитися в КПЛ назавжди, 1811 занесений до списку на постриг. 1815 блюститель Дальніх печер соборний старець ієромонах Арсеній Якушкін подав до Дух. собору рапорт про те, що послушник Д. вживає «гарячі» напої, самовільно відлучається, «ганьбить лавру, в чорному одязі і в потворному вигляді тиняючись по місту». Дух. собор прийняв рішення звільнити Д. від послуху, вислати через поліцію під нагляд Київ. губ. правління й повернути його в міщан. звання.

Архіви: ЦДІАК України, ф.128, оп. послуш. «Д», спр. 22, арк. 2, 9–10, 20–21, 24.

В. А. Шиденко

Емін (Махмед-Емін)
Федір Олександрович

Емін (Махме́д-Емін) Федір Олександрович (бл. 1735, м. н. невід.— 18.04.1770, м. С.-Петербург, тепер РФ) — мандрівник, письменник, зачинатель російської романістики, сатирик, перекладач, історик, філософ, викладач. У біографії Е. багато неясностей, оскільки він сам оточував ореолом загадковості своє життя. Навіть прізвище Емін, ймовірно, псевдонім (у перекладі з тур. мови означає «надійний», «вірний», «начальник», «директор», «шеф»).

Н. Е. у невеличкому м-ку на укр. землях, що були під владою Речі Посполитої. Ще в ранньому віці осиротів. 1742 вступив до КМА. Жив у бурсацькому сирітському будинку, захоплювався «Подорожніми записками» В. *Григоровича-Барського*. Навчаючись у Києві, він, очевидно, крім мов, що вивчались у КМА як обов'язкові, оволодів також тур. мовою. 1752 успішно закін. КМА і вирушив у мандрівку до Константинополя. Побував також в Австрії, Італії, Португалії, Єгипті, Алжирі, Тунісі, де опанував ще кілька іноз. мов. Прийняв мусульманство, деякий час служив яничаром. 1761 прибув до Лондона і подав кн. Д. О. Голіцину прохання про повернення в Росію. Назвавшись Махмед-Еміном, розповів вигадану історію свого життя як тур. «дворянина». Охрестився в домовій церкві кн. Голіцина і отримав рос. паспорт. У трав. 1761 Е. з'явився у С.-Петербурзі і подав імп-ці *Єлизаветі Петрівні* лист італ. мовою з проханням про призначення на службу, підписавшись як Theodoro Eminescu. У ньому описав своє життя ще фантастичніше, ніж у записці, поданій кн. Д. О. Голіцину. При цьому підкреслив, що володіє сімома мовами, але рос. не знає. Зараховано до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу викладачем італ. мови з платнею 150 руб. на рік. Водночас викладав італ. мову в Академії мистецтв. 1763 — перекладач Колегії закорд. справ у чині титул. радника. Збереглось прохання Е. від 1763 до канцлера М. І. Воронцова, в якому він просив про збільшення платні. Про себе Е. знову писав як про колишнього тур. підданого в полковницькому званні, що володів лат., польс., тур., італ., іспан., португал., англ. і франц. мовами. Згодом Е. переведено на посаду перекладача до Кабінету міністрів.

У С.-Петербурзі Е. уславився як письменник, публіцист, видавець, став першим рос. романістом. З 25 книг, виданих ним, 7 — романи, що користувалися вел. успіхом у читачів, перевидавалися. У мемуарах сучасників Е. можна знайти посилання на його твори. Зокрема, М. Карамзін писав, що у дитинстві зачитувався прозою Е., зауважуючи при цьому, що «романы, изрядно сочиненные, и разные нравоучения и описания разных земель с их нравами и политикой в себе содержащие, суть наиполезнейшие книги для молодого юношества к привлечению их к наукам», підкреслював їхнє значення для утвердження високої моралі, оскільки вони відвертають від зла і прищеплюють любов до добра.

Улюбленою літ. формою Е. був любовно-адюльтерний роман. Спочатку він робив переклади таких творів, зокрема, переклав з італ. романи «Безщастный Флоридор, история о принце рекалмуцком» (СПб., 1763); з португальської «Любовный вертоград...» (СПб., 1763); з іспанської «Горестная любовь маркиза де Толедо» (СПб., 1764) та ін. Згодом почав писати сам, використовуючи знання з життя різних країн, у яких побував. Один із найвідоміших любовно-адюльтерних романів Е.— «Непостоянная фортуна, или Похождения Мирамонда» (СПб., 1763), який складається з низки оповідань про незвичайні, навіть фантастичні пригоди тур. юнака Мірамонда у Греції, Алжирі та ін. країнах. У долі одного з персонажів роману, друга Мірамонда — Ферідота, автор відобразив окремі епізоди власного життя. Тож роман є водночас автобіографічним. Письменник проголошував свої ідеї устами героїв, що жили у різних країнах світу, і це дало йому змогу критикувати неробство дворян, загальне неуцтво і низьку моральну свідомість рос. суспільства. У романах «Непостоянная фортуна, или Похождения Мирамонда» та «Приключения Фемистокла» (1763) Е. подав власну програму сусп. розвитку.

Найвидатніший роман Е. «Письма Эрнеста и Доравры» у чотирьох томах (СПб., 1766) за фабулою та світоглядом близький до «Лії, або Нової Елоїзи» Ж.-Ж. Руссо. У ньому письменник зосередив увагу на особистому житті звичайних людей, художньо дослідив їхні внутр. стан, емоції та почуття.

Яскравим проявом письменницького таланту Е. є його сатир. твори: «Нравоучительные басни» (СПб., 1764, 1789, 1793), «Сон, виденный в 1765 г., 1 генваря» (СПб., 1765), де висвітлювалися тогочасні устої в С.-Петерб. АН та Академії мистецтв, в С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусі. Неопублікована комедія Е. «Ученая шайка», низка епіграм та політ. віршів були спрямовані проти рос. письменника та історика М. Д. Чулкова, нім. дослідника давньоруської історії, члена С.-Петерб. АН А.-Л. Шльоцера і особливо проти рос. письменника О. П. Сумарокова, який висміяв Е. у своїй комедії «Ядовитый». Дружні стосунки у Е. склалися з письменником і видавцем, випускником КМА В. *Рубаном* та рос. письменником-просвітником (пізніше — в'язнем Шліссельбурзької фортеці) М. І. Новиковим, який у зв'язку зі смертю Е. опублікував співчутливу статтю у своєму «Опыте исторического словаря о российских писателях» (СПб., 1772).

Е. видавав журн. «Адская почта» (1769), один з найкращих сатир. часописів у Рос. імперії. У відомій полеміці «Всякой всячины» В. Рубана з «Трутнем» М. І. Новикова про значення сатири Е. був повністю на

боці останнього, який засуджував не недоліки взагалі, а вказував конкретно на вади знайомих йому вельмож. «Адская почта» містила багатий матеріал, який усебічно показував життя рос. суспільства XVIII ст., висміював і викривав недолугість виховної системи, неуцтво та невігластво, домостроївські засади родинних стосунків, пияцтво та гультяйство, сліпе копіювання іноземщини, корумпованість чиновництва, злочинність тощо.

Друкувалися в «Адской почте» оригінальні есе про Вольтера, Ж. Л. Р. д'Аламбера (Даламбера), В. І. Лукіна, М. І. Новикова, С. К. Наришкіна, В. Тредіаковського та ін. видатних людей того часу. На сторінках «Адской почты» та часописів М. Новикова Е. виступив з гострою критикою О. Сумарокова та його оточення. Під нищівну критику Е. потрапив і М. *Ломоносов* за прислужництво цариці та її дворові.

Е.— автор істор. праць «Описание Оттоманской Порты» (СПб., 1767—69) та «Российская история» в 3-х т. (1767—69). Остання сприймалася тодішніми істориками неоднозначно, проте помітно вплинула на розвиток історіографії XVIII ст.

Вершиною творчості Е. вважається філос.-богослов. праця «Путь к спасению», яка вийшла по його смерті (1780). У ній чітко простежується вплив ідей Г. *Кониського*, лекції якого Е., вірогідно, слухав ще у КМА. Ця праця перевидавалася кілька разів у XIX ст.

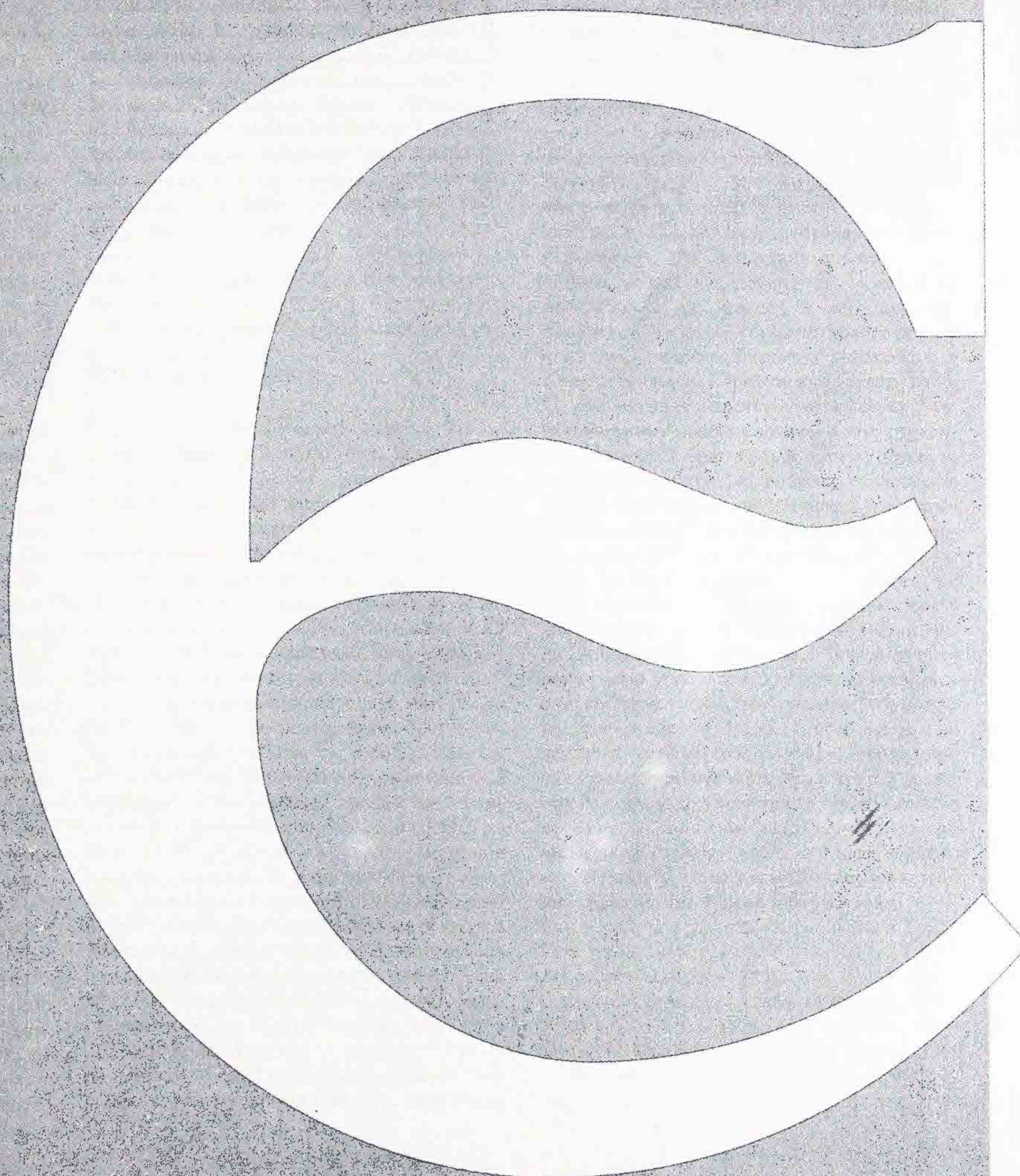
Смерть Е. була несподіванкою для його небагатьох друзів. На його могилу не поклали надгробну плиту. Так чинили з самогубцями.

Син Е., Микола Федорович Емін (п. 1814), працював у Петрозаводському намісн. управлінні при Г. Р. Державіну, за його дорученням написав «Краткое описание образа жизни и свойств живущих в смежности с корелами шведских лапландцев», служив виборзьким губернатором. Був плідним письменником-сатириком, писав вірші, робив переклади з франц. мови. Серед його праць — комедії «Знатоки» (М., 1788), «Мнимый мудрец» (СПб., 1786), повість «Роза» (СПб., 1788), байка «Сильная рука владыка» (1786), вперше опублікована у журн. «Правдолюбец» за 1801.

Тв.: Приключения Фемистокла... СПб., 1763; Награжденная постоянность, или Приключения Лизарка и Сарманды. СПб., 1764; Нравоучительные басни. СПб., 1764; Письма Эрнеста и Доравры, ч. 1–4. СПб., 1766; Российская история жизни всех древних от самого начала России государей.., т. 1–3. СПб., 1767–69.

Літ.: Лонгинов М. Н. [Русские писатели XVIII века]: XVII. Федор Александрович Эмин; XVIII. Николай Федорович Эмин. РС, 1873, т. 7; Гуковский Г. А. Эмин и Сумароков. В кн.: XVIII век, сб. 2. М.–Л., 1940; Арзуманова М. А. Новое о Ф. Эмине. РЛ, 1961, № 1; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Новиков Н. И. Опыт... словаря... М., 1987; Энциклопедия русской жизни... М., 1988; Болховитинов Е. Словарь исторический.., М., 1995.

В. Н. Жук
О. М. Сандалюк

Євлевич Іван Миколайович
Євлевич Хома Якович
Євстатієвич Дімітріє Брашовянул
Євтимович Яків
Євфимій
Єленеєв Іван Іванович
Єлизавета Петрівна
Єллінський Митрофан Микитович
Єльчанінов Богдан Єгорович
Єнохін Іван Олексійович
Єпіфаній
Єпіфаній
Єпіфаній
Єрлич Йоахім Олізарович
Єрмолов Лев Романович
Єрошевич
Єфратов-Тигровський Афін

Євле́вич Іван Миколайович, чернече ім'я Ігнатій (верес. 1619, м. Могильов, тепер Респ. Білорусь — р. см. невід., там само або м. Полоцьк, тепер Респ. Білорусь) — архімандрит, автор «Записки» про КМА. Походив з міщан. родини. Поч. освіту одержав удома. 1630 приїхав до Києва, де ректором Київ. брат. школи був його дядько Х. *Євлевич*, став її учнем і провчився спочатку в школі, а потім в Колегії з перервами до 1647. Із «Записки» Є. дізнаємося про Київ. брат. школу та її учителів молодших грамат. класів, у яких Є. розпочав навчання. У серп. 1630 пішла люта пошесть («моровоє повітріє»), і вся школа, а з нею і Є., виїхала з Києва до с. Юр'ївка, маєтності Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря на запрошення митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Борецького*. 2.01.1631 поновились заняття в школі. 1632 разом з Х. Євлевичем і батьком, який приїхав по нього, повернувся до Могильова, де якийсь час навчався у Брат. школі. 1636 знову приїхав до Києва й закін. навчання у грамат. класах. 1636 кн. Богдан Стеткевич прибув вклонитися київ. святиням, розшукав його і забрав «за виростка» до своїх дітей Михайла і Криштофа. Дітьми князя опікувались учителі філософії П. *Голодович-Остропольський* та Лука Пашкевич, що був раніше ректором у Гощі. Навчаючись разом з синами князя, Є. одержав від учителів promotio ad humanitatem, тобто рекомендацію до вищого гуманітарного класу — поетики. 1638 повернувся до Києва, слухав у КМА риторику в о. Котковського і 3 роки — філософію у проф. Й. *Кононовича-Горбацького*. Одночасно заробляв «на хліб» — мав інспекторство, тобто навчав дітей «цирулика Матяша» і ще кількох дітей «шляхетських і міських», тобто мав невеличку школу. Повернувся до Білої Русі, а звідти пішов здобувати знання до Замойської академії, куди вписався 1643. Але знову повернувся у Київ, слухав філософію у проф. І. *Ґізеля*. 31.08.1647 прийняв у Києві чернечий постриг. 1656 Є. призначено ігуменом Могильовського Брат. м-ря, 1660 — архім. Полоцького Брат. Богоявленського м-ря. На моск. Дух. соборі 1666—67 захищав п. Никона.

Тв.: [Автобиографическая записка...] В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. [Прил. 11]. К., 1886.

Літ.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Album studentow Akademii Zamojskiej (1595–1781). Warszawa, 1994; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996.

З. І. Хижняк

Євле́вич Хома (Томаш) Якович (р. н. невід., м. Могильов, тепер Респ. Білорусь — не пізніше 1647, м. см. невід.) — ректор Київської братської школи, письменник. Н. в сім'ї білорус. міщан. 1622—23 записаний до «Альбому» Замойської академії як «могильов'янин, руської віри, присяглий». Згадка про присягу вказує на навчання у т. зв. «вищих класах»: філософії або права. 1625 навчався в Краків. академії, повернувся у Могильов і запропонував свої послуги Брат. школі, де, очевидно, вчителював між 1625 і 1628. 1628—32 — ректор Київ. брат. школи. За словами небожа Є., учня цієї школи І. *Євлевича*, всі вчителі там (треба гадати, і її ректор) «були людьми світськими, шляхетними і достойними». З серп. 1630 до квіт. 1631 у Києві лютувало «моровоє повітріє», (так назвав невід. пошесть Т. Земка). Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Й. *Борецький* запросив ректора з учителями й учнями, котрі не розійшлися по домівках, виїхати разом з ним до маєтку Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря — с. Юр'ївка. Повернулися до Києва наприк. груд., а з 2.01.1631 відновилися заняття. Після об'єднання Київ. брат. і Лавр. шкіл і створення колеґіуму провідними в ньому стали учителі з Лавр. школи П. *Могили*. Очевидно, цим обумовлений від'їзд Є. до Могильова «на першім тижні посту» (бл. серед. лют.) 1632. Про подальше життя та діяльність Є. відомостей немає.

Є.— автор поеми «Labirynt, albo droga zawiklana, gdzie piękna mądrość z powinności swey pp. mohylowianom y im niektorym w przedsięwzięciach swych podobnym krotsza, y daleka, lepsza, drogę pokazuie» («Лабіринт, або Заплутана дорога, де вишукана мудрість з повинності своєї панам могилянам і ще декому, в заходах своїх подібному, коротшу і далеко кращу дорогу показує»), виданої окремою книжечкою у Кракiв. друкарні Франциска Цезарія 1625. Є. присвятив її «Братству молодшому Могильовському новопочатому», тобто студентам Могильов. брат. школи. Поема цікава за змістом і високохуд. за формою. Є. закликав молодь до пізнання світу й понад усе підносив Мудрість. Вона, й тільки вона допоможе людині пізнати, «як іде світ з початку самого, як не було раніше взагалі нічого, як міниться місяць, чом сонце тьмяніє, чом в небі нічному без ліку зорів зоріє; звідки люди і звірі, вогні, звідки роса..? Чом знає орач пору ріллю управляти, хліб сіяти чи сад новий справувати?» Саме завдяки Мудрості настане згода на землі, і тоді люди «на леміш гармати всі б перекували, шаблі криві на коси перейменували». Закінчує автор поему закликом до українців та білорусів: «Ви ж, славетні слов'яни, розплющуйте очі, до опіки науці ставайте охочі...» Поет, педагог, просвітник, Є. гідно трудився і втілював свої ідеї серед молоді Києва й Могильова.

Тв.: Labirynt, albo droga zawiklana... [Krakow, 1625]. В кн.: Українська література XVI–XVIII ст. К., 1984.

Літ.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877; Иевлевич И. [Автобиографическая записка]. В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. [Прил. 11]. К., 1886; Голубев С. Т. Материалы..., в. 1. К., 1891; Крекотень В. І. З історії українсько-білоруського літе-

ратурного співробітництва... В кн.: Українська література XVI–XVIII ст... К., 1984; Album studentow Akademii Zamojskiej (1595–1781). Warszawa, 1994.

З. І. Хижняк

Євстатіє́вич (Єустатіадіс, Єустату, Єстатьєв) Дімітріє Брашовянул, Брашовець (бл. 1730, м. Брашов, Трансильванія Австрійської імперії, тепер Румунія — 1796, м. см. невід.) — румунський просвітитель, мовознавець, перекладач. Н. в сім'ї брашовського священика Єустатія Грида, ревного захисника прав румунів правосл. віровизнання у Трансильванії. Цей священнослужитель 1744 за дорученням своїх парафіян звернувся до рос. імп-ці *Єлизавети Петрівни* з проханням заступитися перед австр. імп-цею Марією Терезою за правосл. румунів, захистивши їх від переслідувань католиків. Єустатій Грид повернувся з Москви з цінними подарунками: книжками, іконами, церк. начинням та з грішми, на які відремонтував церкву Св. Миколи у брашовській околиці Шкей і збудував при ній двоповерхову школу. Під час відвідин Києва був у захваті від КМА і вирішив віддати до неї в науку свого сина Дімітріє.

Навчався Є. у КМА до квіт. 1753. Отримавши ґрунтовну богослов. і гуманітарну підготовку, він вивчив церк.-сл., грец. та лат. мови. Префект КМА Г. *Щербацький* виписав йому атестат (19.04.1753), а ректор Г. *Кониський* видав більш розгорнутий докум. (23.04.1753), яким засвідчував «скромність, старанність, чесність і цілеспрямованість», що їх виявив студент під час навчання. Припущення, що Є. навчався ще в Москві чи в нім. м. Галле, докум. не підтверджені.

Повернувшись у Брашов, Є. працював учителем у школі, засн. його батьком. У цей час створює першу граматику рум. мови (завершена до 1.09.1757), за зразок для якої взято тодішні слов., грец., лат. граматики. Працю присвячено валаському господарю Костянтину Маврокордату, греку за походженням, але щирому захиснику рум. мови в церкві. Ще навчаючись у КМА, Є. усвідомив, що «мистецтву» граматики належить вирішальна роль як у розвитку мови й л-ри цілого народу, так і у формуванні особистості окремої людини. У передмові Є. згадує про «вічнотекучі й нескінченні справжні джерела» КМА, з яких він живив свій розум. Є. обґрунтовує рішення написати рум. граматику тим, що «початком будь-якої науки є граматика», і саме її бракує румунам. Граматика, на думку автора, є своєрідним ключем до вивчення філософії, риторики, богослов'я. Твір ілюстровано прикладами з Біблії, церк. і античних авторів. Складається з чотирьох основних розділів: орфографії (тут подано коментарі щодо значення кириличних літер у рум. письмі), етимології (власне — морфології), синтаксису і просодії (останній розділ є фактично першою спробою викласти теорію рум. віршування). Є. увів у наук. обіг багато нових термінів, частина з яких прижилася в рум. мові. З передмови видно, що автор запозичив чимало аргументів щодо користі навчання для поступу країни зі слов. граматики М. *Смотрицького* (римніксього видання 1755), широко використав грец. граматики Костянтина Ласкаріса та Антоніоса Катіфороса, лат. граматику Григорія Мольнара. Проте граматика Є.— це не компіляція, а творчий опис грамат. будови рум. мови, складений на рівні знань того часу. Рукопис вчасно не був надрукований, але в копіях використовувався у навч. процесі. Це підтверджує й австр. учений Франц Йозеф Зульцер, який був особисто знайомий з автором і цінував його як знавця багатьох європ., а особливо слов. мов. Після 1762 Є. працював секретарем правосл. єпископів Трансильванії, вимагав офіційного визнання правосл. церкви в цьому регіоні. Від 1786 і до кінця життя — ген. директор рум. неуніат. шкіл Трансильванії. Розгорнув широку культ.-пед. діяльність, організував у м. Сібіу курси для сільс. учителів і церк. дяків, допоміг відкрити нові школи. Переклав рум. кілька посібників з церк.-сл. та нім. мов.

Тв.: Gramatica rumâneascâ 1757. Prima gramaticâ a limbii române. Bucureşti, 1969.

Літ.: Pervain I. Dimitrie Eustatievici. В кн.: Studia Universitatum Victor Babeş — Janos Bolyai, t. 3, N 6, series 4, fasc. 1, Philologia, 1958; Strungaru D. Gramatica lui Smotriţki şi prima gramatica romaneascâ. «Romanoslavica», vol. 4. 1960; Nagy B. Dimitrie Eustatievici à l'Academie de Kiev. В кн.: Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eotvos nominatae. Sectio Philologica, 1967, t. 7.

С. В. Семчинський

Євтимо́вич Яків (1794, с. Тростинка Васильківського пов. Київського намісн., тепер Васильківського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — співак. Походив з родини священика. 25.09.1806 вступив до КМА. Навчався «на свій кошт». 1811, будучи студентом класу поетики, запрошений співаком до хору митрополита Київського і Галицького С. *Александровського*. Одночасно з Є. вчились у КМА його рідні брати Омелян та Діонисій Євтимовичі. О. Євтимович (н. 1790) вступив до КМА 6.09.1800. 1804 — учень вищого класу граматики. Викладачі відзначали його успіхи як «преизрядные». Д. Євтимович (н. 1792) вступив до КМА 10.04.1801. 1806 навчався у класі риторики. Викладачі відзначали його зразкову поведінку та успіхи «изрядные».

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 37зв.; спр. 304.

Р. М. Лякіна

Євфи́мій (рр., м. н. і см. невід.) — благодійник КМА. За походженням росіянин. Навчався в грек.-лат. школі Є. *Славинець-*

кого при Моск. Чудовому м-рі. Славинецький, який підтримував з Україною найтісніші зв'язки, направив Є. наприк. 1660-х рр. до КМА. Закінчивши навчання, Є. «при отшествии своем приказа ради вечного о себе поменовения подати на монастырь Братства Киевского книги своя».

Літ.: Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский... СПб., 1891.

З. І. Хижняк

Єленéєв Іван Іванович (1755, с. Жулинки, тепер, ймовірно, с. Жулин Стрийського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, протоієрей. Освіту здобув у КМА (1775—84), закінчивши класом богослов'я, який відвідував протягом року. За свідченням викладачів, Є. був здібним, чесним та добропорядним у ставленні до товаришів. Добре знав лат., нім. мови та арифметику. Атестат про закін. КМА йому підписали ректор В. *Миславський* та префект І. *Островський*. Єп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Т. *Ігнатович* запросив Є. до Черніг. семінарії на посаду вчителя нижчого класу лат. граматики. Є. відбув до Чернігова з паспортом, виданим 15.10.1784. Згодом обрав дух. кар'єру. У листі до Київ. консисторії від 28.03.1802 підписався як кафедр. протоієрей Чернігова.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, тека 2, спр. 40, 82.

Р. М. Лякіна

Єлизавéта Петрівна (18.12.1709 — 25.12.1761) — російська імператриця. Н. від шлюбу імп. Петра І з Катериною І. Зайняла престол у результаті змови проти малолітнього царя Івана та його матері-регентші Анни Леопольдівни. Фактично впродовж її майже 20-річного правління країною керував гр. П. Шувалов. На поч. її царювання при імперат. дворі засновано велику вокально-інструментальну капелу, до якої набирали багато укр. та італ. співаків. Хористів з України набирали переважно серед студентів КМА, ін. колеґіумів та семінарій, частково з козац., сел. та міщан. родин. З числа хористів вибрала собі Є. П. й чоловіка: восени 1742 вона таємно одружилася з О. Розумом (Розумовським), який походив з козац. родини з Чернігівщини.

1744 Є. П. відвідала Україну. У зв'язку з цим частину студентів КМА не відпустили на вакації і змусили готувати різні театр. видовища, вертепи, хор. спів, прилюдні диспути, привітальні промови для її зустрічі. Є. П. двічі відвідала КМА. 5.09.1744 ознайомилася зі шкільною драмою «Благоутробіє Марка Аврелія Антонія, кесаря римського», що її поставив відомий письменник, проф. КМА М. *Козачинський*. 8.09.1744 була присутня на акад. богослов. диспуті під керівництвом ректора КМА С. *Кулябки*, де прославлялися діяння імп-ці. Тези диспуту захищав студент-богослов, викладач нім. мови Федір Леонтович. Програма диспуту — тези були надруковані й розміщені на вел. ґравірованій картині з портретами імп-ці Єлизавети та її попередників на престолі. Окрім того, імп-ці піднесли панегірик, складений префектом КМА М. Козачинським й надрукований слов'ян., лат. й польс. мовами. Імп-ця виділила на потреби студентів КМА 1000 руб. (на підручники, бурсу тощо).

Складність зовн.-політ. становища Рос. імперії, намагання у зв'язку з цим використати потенціал укр. козацтва, а також настійливі прохання козац. старшини і особисто Олексія Розумовського змусили Є. П. 5.05.1747 підписати указ про відновлення в Україні гетьман. форми правління. 22.02.1750 у Глухові урочисто обрано К. *Розумовського* гетьманом України, 5.06.1750 затверджено імперат. указом. Одночасно Є. П. розпорядилася виділити 1500 руб. на виготовлення нових клейнодів, які особисто вручила гетьману 13.03.1751.

Літ.: Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Микитась В. Л. «Бабське століття»,. «Київ», 1990, № 8.

Т. В. Чухліб

Єллінський Митрофан Микитович (1772, Курське намісн., тепер РФ — 3.03.1830/31, м. С.-Петербург) — ад'юнкт-професор, лейб-хірург, статський радник. Н. у сім'ї священика. Очевидно, навчався у КМА (за Л. Змєєвим — у Харк. колеґіумі), звідки 1792 вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ща при С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі. Ще під час навчання написав розвідку «О цинге» (1793). 1794 отримав звання підлікаря. За рекомендацією проф. Никона Карпинського, який помітив непересічні здібності Є., обраний на посаду прозектора анатомії. 1795 склав іспит, одержав звання лікаря і був обраний ад'юнкт-проф. анатомії каф-ри анатомії та фізіології, яку очолював Н. Карпинський. Однак Є. обірвав блискучу кар'єру науковця і 1796 став полк. лікарем лейб-гвардії Преображенського полку. З 1798 — штаб-лікар, з 1805 — гол. штаб-лікар будинку для вдів та оператор у лікарні для бідних у С.-Петербурзі. 1810 виконував обов'язки помічника міського акушера С.-Петербурга. 1826 одержав звання лейб-хірурга. Нагороджений орденом св. Володимира IV ст.

Є.— автор численних наук. творів. Працюючи під керівництвом Н. Карпинського в галузі анатомії, запропонував на розгляд С.-Петерб. держ. мед. колеґії праці «О сердце покрытом кроме общего перикардия тремя отдельными оболочками (abscititiis cooperata)», «О прибавочном печеночном канале» та «О камнях замешковавшихся в устье мочеточников» — всі надруковані у збірці «Observationes medico-chirurgorum Rutheni Imperii» (Petropoli, 1805). Окремим виданням вийшла 1807 у С.-Петербурзі «Pharmacopoea pro pauperum» («Фармакопея для бідних»). Крім опублікованих праць, деякі залишились у рукописах, зокрема: «О глистах» (1796), «О постоянстве паховых бубонов как симптоме венерической болезни» (1803). Помер Є. у С.-Петербурзі під час епідемії холери.

Імператриця
Єлизавета Петрівна
З портрета XVIII ст.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1. СПб., 1886; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Грандо О. А. Визначні імена... К., 1997; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Єльчані́нов Богдан Єгорович (31.05.1744, м. н. невід.—1.05.1770, біля м. Браїла, Австрійська імперія, тепер Румунія) — військовик, письменник, перекладач. Н. у старовинній дворян. сім'ї. Навчався в КМА від нижчих класів включно до класу філософії (кін. 50-х — серед. 60-х рр.). Потім вступив на військ. службу. У званні капітана служив у С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусі. Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74 у званні полковника (нагороджений орденом св. Ґеорґія IV ст., 1769).

Літ. діяльність розпочав 1765 перекладом з франц. мови «Письма от мистрис Фанни Буртлед к милорду Карлу Альфреду де Кайтобридж» М. Т. Ріккобоні. Належав до літ. гуртка І. Єлагіна (1764—65), учасники якого розробили методику «перекладу іноземних п'єс на російський лад», намагалися перетворити театр у нац.-виховний заклад, який утверджував би у глядачів прагнення до доброчесності. Є. здійснив переклад драм Д. Дідро «Отец семейства», «Побочный сын», а також переробив комедію Вольтера «Шотландка, или Вольный дом» (поставлена під назвою «Вознаграждённая благочестивость» і мала блискучий успіх). Є.— автор одноактної комедії «Наказанная вертопрашка» (1764, поставлена 17.02.1767), свого часу дуже популярної. Працював також над теорією драм. мистецтва. Свої думки виклав у листах «О драматической поэзии», які поширювалися в списках.

Сучасники підкреслювали гострий розум, широку освіченість, скромність та доброчесність Є. Убитий під Браїлою 1.05.1770 під час Рос.-тур. війни 1768—74.

Тв.: Лукин В. И., Ельчанинов Б. Е. Сочинения и переводы. СПб., 1868.

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Новиков Н. И. Опыт... словаря... М., 1987; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

М. С. Сасина

Єно́хін Іван Олексійович (1791, с. Зимовеньки Корочанського пов. Курської губ., тепер с. Зімовноє Шебекинського р-ну Бєлгородської обл., РФ — 27.07.1863, м. Париж) — лейб-лікар імп. Олександра I і Миколи I, академік, доктор медицини. Н. у сім'ї сільс. священика. Здобув домашню освіту, вступив до Бєлгор. семінарії. Продовжив і завершив навчання в КМА. У 1814 призначено викладачем класу синтаксими, потім поетики й математики Курськ. семінарії.

1817 вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, яку закін. зі срібною медаллю. Своїми знаннями, працелюбством привернув увагу президента академії, лейб-медика імп. Олександра I Я. В. Вілліє. Після академії Є. направлено лікарем до лейб-гвардії Павловського полку, через рік — до лейб-гвардії Преображенського полку. Відтоді постійно перебував поруч з імп. Олександром I. Брав участь у Рос.-тур. війні 1825—29, нагороджений орденом св. Станіслава II ст. По закін. війни призначено старшим лікарем гвард. кавалерії. Брав участь у придушенні Польс. повстання 1831, після чого нагороджено орденом св. Анни II ст. з імперат. короною і призначено лейб-хірургом імперат. двору. Досвід, здобутий у військ. походах, використав під час написання дисертації «Tractatus de medulla spinalis» («Трактат про спинний мозок»), яку захистив 1836, отримавши звання д-ра медицини та хірургії. З 1837 — у складі почту цесаревича Олександра (майбутнього імп. Олександра II). З 1845 — член військ. мед. вченого комітету, а з 1849 — гол. лікар військ. навч. закладів. З 1857 — директор військ. мед. деп., лейб-медик. На цій посаді провів докорінну перебудову системи рос. мед. освіти, прагнучи підвищити її рівень. Особливо піклувався про побут і матер. забезпечення лікарів, започатковував б-ки у військ. госпіталях. З 1862 — гол. мед. інспектор армії. За свою бездоганну службу і наук. діяльність нагороджений всіма орденами Рос. імперії, а також багатьма іноз. відзнаками (всього 20 нагород). Обраний академіком С.-Петерб., Неаполітанської та Генуезької мед.-хірург. академій, Римської академії мистецтв і л-ри, Палермської академії наук і словесності, членом мед. т-в Варшави, С.-Петербурга, Москви, Копенгагена, Аверса (Італія). Помер у Парижі, але похований у присутності імперат. родини на кладовищі С.-Петерб. Воскресенського Новодівичого м-ря.

Тв.: О военной гомеопатической больнице в Тульчине в 1828—29 гг. В кн.: Протоколы заседаний Общества Русских Врачей в 1860—1861 гг. СПб., [1861].

Літ.: Щербаченко В. Духовенство и миряне в духовной жизни Белгородчины. В кн.: К духовным истокам Белгородчины. Курск, 1994; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. В. Бетлій

Єпіфа́ній (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Освіту здобув, очевидно, в КМА. 1702—04 — реґент і вчитель співу ростов. архієрейського хору. Заклав укр. акад. традиції співацького колективу, який став одним з кращих у Росії.

Літ.: Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні X—XVIII ст. К., 1992.

І. М. Лисенко

Єпіфа́ній (1770, сл. Стефанівка Монастирищенської сотні Прилуцького полку, тепер не існує — 21.02.1828, м. Київ) — проповідник, керівник Лавр. друкарні, ієромонах. Навчався у Переясл. семінарії, потім — в КМА (90-ті рр.). Відомий як

добрий фахівець з філософії, богослов'я, євр. мови. 1800—11 перебував у рос. посольстві в Константинополі. З 1811 і до смерті — в КПЛ. 1814—22 керував Лавр. друкарнею. Поховано в Китаївській пустині КПЛ. Поховання втрачене.

Літ.: Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

Л. А. Проценко

Єпіфа́ній (рр., м. н. і см. невід.) — співак і реґент. Навчався у КМА. До 1773 ієродиякон-клірошанин одного з монастирів на Чернігівщині. 1773 викликано до Олександро-Невського м-ря, де працював реґентом хору.

Літ.: Чудінова І. А. Клирошани-українці Олександро-Невського монастиря. В кн.: З історії української музичної культури. К., 1991.

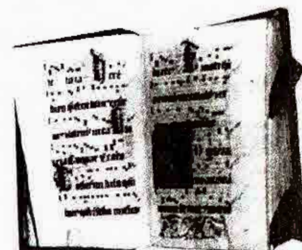
Л. І. Горенко-Баранівська

Є́рлич Йоахім Олізарович (19.05.1598, с. Коленка/Колимка, Колінка, Колимлі/ Острозької волості Луцького пов. Волинського воєвод., тепер с. Колом'є Славутського р-ну Хмельницької обл.— після 1673, м. см. невід.) — автор щоденника польською мовою, в якому є матеріали про П. *Могилу* і Київську Братську церкву.

Волин. рід Єрличів герба «Лис» (Lis), походив із зем'ян Пліщів Юртових, які у 2-й пол. XV ст. володіли кількома селищами у Жмуді (істор. обл. на пн.-зх. сучасної Литви). Син Івана Тимофійовича Пліща Юртова — Василь Єрлич був відданий батьком на службу до вел. гетьмана лит. кн. Костянтина Івановича Острозького і оселився на Волині. Є. був його онуком, сином Олізара Єрлича (п. 18.05.1621, похований у Городиській церкві під м. Заслав) і Катерини Григорівни Сосницької (п. 8.06.1653 у с. Сарники, похована у місц. церкві). На поч. XVII ст. Є. навчався, ймовірно, у Острозькій академії. Завершивши студії, дотримуючись волі батька, пішов на службу до війська. Під керівництвом вел. гетьмана коронного Станіслава Жолкєвського брав участь у кількох сутичках із татарами і турками. Невдовзі полишив військо і направлений Лаврентієм Древинським, чашником волин., до Варшави на службу до підканцлера коронного Анджея Липського, де як знавець руської мови працював у канцелярії. У часи польс.-тур. війни 1620—21 Є. знову опинився у війську і став учасником боїв під Хотином, у одному з яких був поранений. Після укладення Хотинського мирного договору (29.09.1621) Є. ще кілька років перебував на військ. службі, після чого повернувся додому, одружився і зайнявся господарством. Після смерті дружини (бл. 1630) Є. вдруге одружився 24.11.1635 з дочкою Войцеха Рогузького, поручика хоругви кн. Самуеля Корецького, учасника битви на Цецорі (1620; тут він і загинув), — Маріанною.

До серп. 1647 родина Є. тримала у володінні від Яреми Тиші-Биковського, чоловіка рідної сестри Є.— Тетяни Єрлич, селище Биків. Після смерті Яреми (вбитий 11.07.1647) його син Адам Тиша-Биковський разом із сотнею своїх підданих 20.08.1647 вчинив наїзд на двір Є. у с. Биків і вигнав його родину, яка переїхала до с. Кочеров, володіння троюрідного брата Є. Павла Мартиновича Бутовича.

1648, з поч. Нац.-визв. війни укр. народу, Є. перебрався до КПЛ, де жив з 16.08.1648 до верес. 1649. Тут почав писати щоденник, що охоплює події 1620—70-х рр. і містить численні вставки, серед яких королів. універсали, міжнар. договори, витяги з актових книг, апокрифи, генеалогічний нарис «Wypisanie przodków moich, przezacnych Domów JchMość Panów Pliszczów, Jurtów, które przodki nasze służąc Królom JMciom i różnym Książętom w Litwie i na Wołyniu, nazwali się Jerliczami, w sławie Rycerskiej żyjących, przezemnie Joachima Jerlicza spisanych w r. 1648, dnia 3 Sierpnia w te słowa» («Випис моїх предків, преславних домів їх милості панів Пліщів, Юртів, які, служачи Їх Милостям королям і різним князям у Литві й на Волині, звалися Єрличами і у славі лицарській жили, мною Йоахімом Єрличем перелічені у р. 1648 дня 3 серпня тими словами»). Упорядник видання щоденника К. Вуйціцький назвав його «Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i terazniejszych czasów» («Літописець, чи хронічка різних справ і діянь давніх і сьогоденних часів»).

«Ірмологіон». Підручник нотного співу. 1700

У «Літописці...» зазначено низку фактів з біографії митрополита П. Могили. Є. навів короткий нарис його життя, в якому згадує про часи управління П. Могилою КПЛ. Дата смерті 50-річного митрополита, за Є., припадає на день св. Василя, 1.01.1647 (в ніч з четверга на п'ятницю), а поховання — на 19.03.1647 (вівторок). Є., очевидно, був свідком поховання П. Могили в Успенському соборі КПЛ. У щоденнику читаємо: «Na tym pogrzebie obrano Elektami JMci Ojca Sylwestra Kosowa na Metropolija Kijowską i Halicką, a JMć Ojca Józefa Tryznę na Archimandryctwo Pieczarskie-Kijowskie» («На тому похованні було обрано електами їх милості отця Сильвестра Косова митрополитом Київським і Галицьким, а його милість отця Юзефа Тризну архімандритом києво-печерським»). Одним з виборців був і сам Є., який, зокрема, підписався під актом обрання Й. *Тризни* на архім. КПЛ: «Иоакимъ Ерличъ». У «Літописці...» згадується Київ. Брат. церква і її священик: «Dnia 2 Augusta [1648] piorun w Bracką Cerkiew uderzy w czasie odprawiających się nieszporów albo wieczerni, gdy chodząc swiaszczennik, zakonnik ojciec Brzozowski i kadząc po Cerkwi, w ręku kadzielnicę mu skruszyło, onemu rękę po sam łokiec naruszyło i otrętwiało, ciało opaliło, suknie i koszulę całe zostawiło, sam żywo został, tak i Pan Bog cud swój Pański okazał»

(«Дня 2 серпня [1648] блискавка у Братську церкву вдарила під час відправи неспорів, або вечірні, коли священик Бжозовський ходив по церкві із кадилом, з рук [блискавка] кадило вибила, йому руку по самий лікоть пошкодила і спаралізувала, тіло обпалила, вбрання і сорочку цілими залишила і самого [священика] живим залишила, так і Пан Бог диво своє Господнє явив»).

1656, незважаючи на немолоді літа, Є. пішов до війська, де перебував під керівництвом Стефана Чарнецького. Взяв участь у багатьох битвах на Правобереж. Україні, свідок смерті С. Чарнецького.

Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 Є. (з братами й сестрами) переїхав спочатку на Волинь, а пізніше і вглиб країни, зокрема, на Краківщину. Наприк. XVII ст. вони повернулися назад у Київ. воєвод. Єрличі згадуються на Київщині ще у XIX ст.

Є. був батьком 9 дітей: Катерини (н. 9.09.1630), Костянтина (н. 14.12.1636), Олізара (Олізарка) (н. 8.08.1639), Василя (н. 30.01.1641), Єронима (Ярошa) (н. 4.10.1642), Марини (Маріанни) (н. 30.01.1644), Ганни (10.12.1646—23.11.1668), Григорія (23.01.1647—28.12.1647) і дочки N, яка померла при народженні.

Друга дружина Є. Маріанна Рогузька п. 8.02.1663, похована у с. Привередов коло м. Дубна 13.02.1663. Точної дати смерті Є. ми не знаємо; щоденник завершується на 1673.

Тв.: Latopisiec albo kroniczka rożnych spraw i dziejow dawnych i terazniejszych czasow, t. 1–2. [Peterburg]-Warszawa, 1853; Летопись Иоахима Ерлича. ВИВ, 1910, № 1–2.

Літ.: Архив ЮЗР, ч. 2, т. 1. К., 1861; Czermak W. Kilka słow o pamiętnikach polskich XVII w. «Ateneum», 1896, t. 4; Perdenia J. Jerlicz (Irlicz) Joachim. В кн.: PSB, t. 11. Wrocław e. t. c., 1964; Мицик Ю. Національно-визвольна війна... АУ, 1995, № 4–6.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 2219–2220 (Єрличі та Михайловські).

І. А. Тесленко

Єрмо́лов Лев Романович (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач Посольського приказу у Москві (1651), колеґа М. *Кульчинського* та С. *Кольчицького*. Ймовірно, навчався в КМА.

Архіви: РГАДА (М.), ф. 79, оп. 1, спр. 3, арк. 106, 130; ф. 150, оп. 1, спр. 10.

Ю. А. Мицик

Єроше́вич (Яроше́вич), чернече ім'я Кирило (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієромонах. Н. у сім'ї черніг. козака. Освіту здобув у КМА в 1730-х рр. 1737/38 навч. р. викладав риторику у Смолен. семінарії.

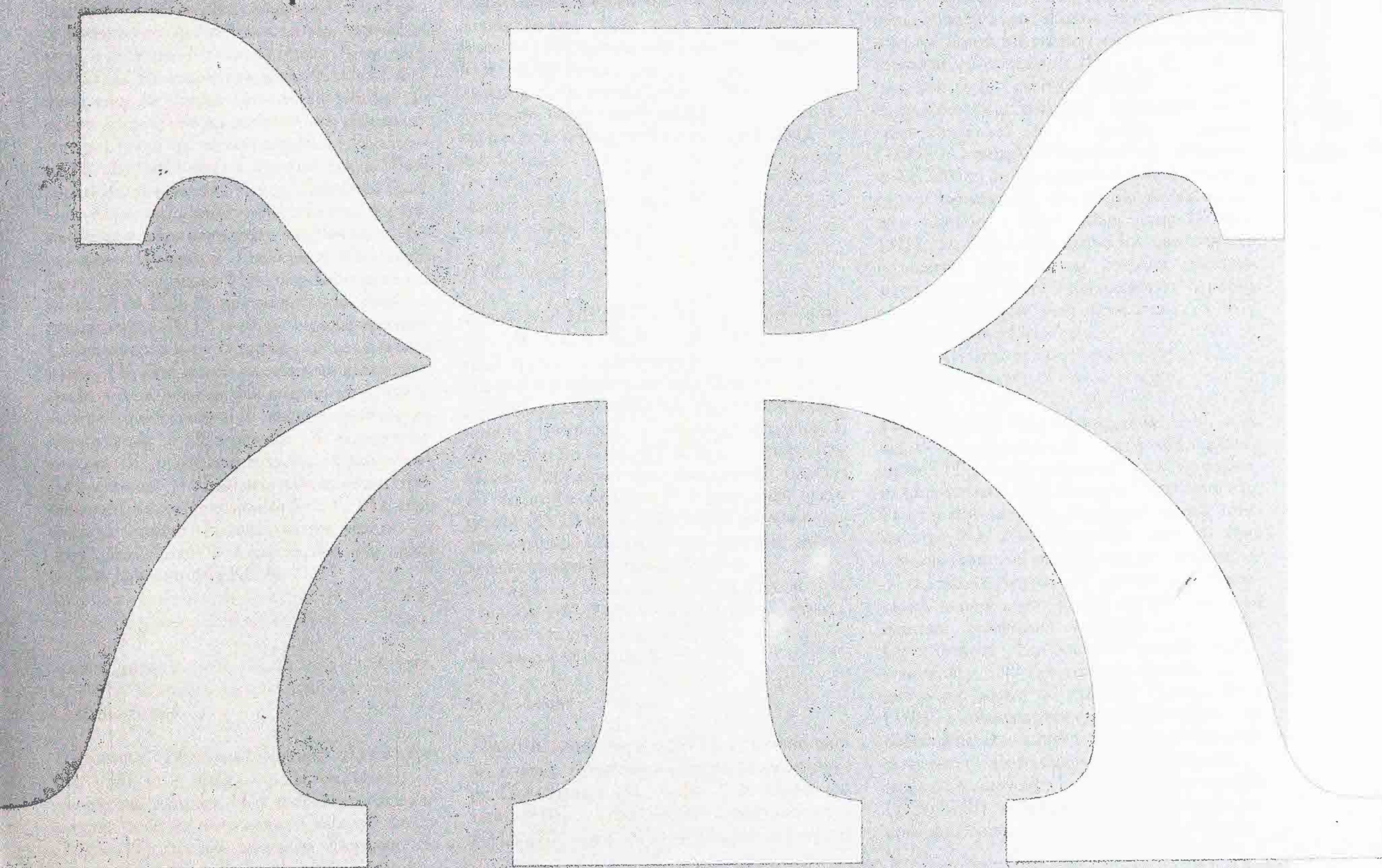
Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. В. Бетлій

Єфра́тов-Тигро́вський Афін, чернече ім'я Акакій (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. Н. в Росії в сім'ї селянина-старообрядця Єфратова. 1725, після виклику до слідчої Таємної канцелярії, повернувся в ортодоксальне рос. православ'я. Вступив до школи братів Ліхудів, однак науку не подужав (Ліхуди погано володіли рос. мовою, а він — грец.). Тоді Є.-Т. вирушив в Україну. Навчався спершу в Черніг. колеґіумі (тут змінив своє прізвище на Тигровський), в кін. 20-х рр.— у КМА, в класі граматики, далі — в Бєлгор. семінарії і знову повернувся до Чернігова, де вивчав піїтику й риторику. В Овруцькому єзуїт. колеґіумі вивчав риторику. І, нарешті, повернувся до розкольників як учитель. У Ветці (місто на тер. Білорусі, неподалік від Гомеля) склав невеличку граматику на основі кількох друкованих слов. граматик. Залишивши Ветку, знову вчився в Чернігові, вивчав риторику, тобто, незважаючи на т. зв. «латинський характер» укр. шкіл, колишній розкольник Є.-Т. віддав перевагу саме їм. 1748 прийняв чернечий постриг в Ол.-Нев. лаврі.

Літ.: Лилеев М. И. Из истории раскола.., в. 1. К., 1895; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Жданович
Жоравка Григорій Лук'янович
Жоравка Тимофій Лук'янович
Жуковський Василь
Жуковський Іван Іванович
Жуковський Петро Іванович
Журавський Федір Степанович
Жураківський Василь,
Жураківський Іван
Жученко (Жуковський) Яків Петрович

Ждано́вич, чернече ім'я Інокентій (р., м. н. невід.— 1731, Новопечерський Свенський м-р, біля м. Брянськ, тепер РФ) — ігумен. Навчався в КМА, по закінченні якої прийняв чернечий постриг у КПЛ, де проходив різні послушенства і згодом став ієромонахом. Адміністрація КПЛ призначила Ж. ігуменом до одного зі своїх приписних м-рів — Дятловицького Спасо-Преображенського, що містився на тер. тогочасної Речі Посполитої (тепер Респ. Білорусь). 18.03.1722 Ж. скаржився архім. КПЛ Й. *Сенютовичу* на утиски католиків і уніатів. До скарги додав копію прохання на ім'я повноважного рос. посла при польс. дворі М. П. Бестужева-Рюміна, завізовану Слуцьким архім. Феодосієм Волковичем та ігуменом Пінського Брат. м-ря Каріоном, в якому вони свідчили про насильницьке захоплення уніат. єп. Пінським і Туровським Феофілом Годебським Пінського Брат., Куп'ятицького і Новодворського правосл. м-рів. 20.04.1728 Ж. призначили намісником ін. приписного до КПЛ м-ря — Новопечерського Свенського поблизу Брянська, де він невдовзі помер. По його смерті залишилися книги лат., польс. і слов. мовами. Як свідчив лавр. ієром. Антоній, цими книгами Ж. користувався під час перебування в Дятловичах. В особистому зібранні Ж. значилися, зокрема, «Євхологіон» («Служебник») і «Требник» на «латинскім і греческім диалекте» (з поміткою б-ки КПЛ), книги польс. мовою «Казания на все недели» (в двох примірниках) і «Скарга», яку Ж. перед смертю заповідав б-ці КПЛ.

Літ.: Памятники православия.., т. 1, ч. 1. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 60–62; оп. 1 загальночерн., спр. 1063, арк. 1–6.

С. Р. Кагамлик

Жора́вка (**Жура́вка**) **Григорій Лук'янович** (бл. 1690, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї новгородського сотника, а потім полковника Стародуб. полку (1709—19) Лук'яна Івановича Жоравки. За добру службу дід Ж. Іван Жоравка одержав землю, угіддя і млин у с. Хильчичі на р. Свич. Навчався Ж. у КМА до 1719, куди йому «посилали з дому товчене просо». Зберігся портрет (1697), де брати Ж. і Т. *Жоравки* зображені разом зі своєю матір'ю Євдокією, а також портрет їхнього батька. З 1727 Ж.— бунчук. товариш. Одружений з дочкою наказ. гетьмана П. *Полуботка* Ганною. Їхня дочка Марія, виходячи заміж за бунчук. товариша Максима Михайловича Турковського, одержала в посаг разом із діамантами, перлами та ін. цінними речами дідівський панцир і шаблю, оправлену в золото, які в реєстрі посагу стояли на першому місці.

Літ.: Білецький П. О. Український портретний живопис XVII–XVIII ст. К., 1969; Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. К., 1993.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 56, оп. 3, спр. 333, 751; ф. 127, оп. 1015, спр. 4, 31.

Р. М. Лякіна

Жора́вка (**Жура́вка**) **Тимофій Лук'янович** (бл. 1694, м. н. невід.— до 1731, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї новгородського сотника, а потім полковника Стародуб. полку (1709—19) Лук'яна Івановича Жоравки. Навчався у КМА разом з братом Г. *Жоравкою* до 1719. З 1727 Ж.— бунчук. товариш. Одружений з дочкою конотоп. сотника А. *Лизогуба* Тетяною. У докум. київ. поділ. церков XVIII ст. за 1740 і 1760 рр. значиться двір в парафії Святодухівської церкви, що належав стародуб. сотнику Жоравці.

Літ.: Білецький П. О. Український портретний живопис XVII – XVIII ст. К., 1969; Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. К., 1993.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 4, 31; ф. 56, оп. 3, спр. 333, 751.

Р. М. Лякіна

Жуко́вський Василь (1762, с. Решетникове, тепер с. Решетники Новосанжарського р-ну Полтавської обл.— 1822, м. Оренбург, тепер РФ) — штаб-лікар. Освіту здобув у КМА (70-ті рр.). 1782 вступив до мед-хірург. школи при С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі, де через 2 роки одержав звання підлікаря і продовжував працювати у цьому ж госпіталі. 1786—91 працював помічником С. *Андрієвського* в експедиції з вивчення сибір. виразки в Оренб. губ., одержав за цей час звання лікаря (1787) і штаб-лікаря (1791). Одночасно був лікарем 2-го Оренб. батальйону. Після призначення 1791 на посаду штаб-лікаря Челябін. округу продовжував наук. працю з вивчення сибірки та організації боротьби з її епідеміями. Ж.— один з найкращих знавців цієї хвороби, написав низку наук. праць з питань епідеміології і терапії сибірки: «О свирепствующей в Челябинске болезни» (1793), «О сибирской язве» (1793), «О сибирке» (1794) та ін. Як визначний організатор мед. справи протягом 20 років займав посади інспектора Оренб. та Уфим. лікар. управ (1797—1817). Відзначився у боротьбі з епідеміями та в поліпшенні лікар. справи, зокрема удосконаленні роботи Оренб. губ. госпіталю, в якому особисто керував навчанням учнів. З 1817 безвиїзно жив в Оренбурзі.

Літ.: Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Євдокія Жоравка з синами Григорієм і Тимофієм
З портрета І. Паєвського. 1697

Жуко́вський Іван Іванович (бл. 1746, м. н. невід.— р., м. н. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї хорунжого Лубен. полку Івана Опанасовича Жуковського. Його прапрадід Прокіп Жуковський (Жученко) під час гетьманства Ю. *Хмельницького* отримав уряд сотника Глинської сотні Лубен. полку (1663—87). Прадід Михайло Прокопович Жуковський змінив свого батька на цій посаді на підставі жалуваної грамоти царя Івана Олексійовича. Дід Опанас Михайлович Жуковський у 1715 був сотником глинським — дістав цю посаду за участь у Полтав. битві (1709) і «поимки утекших шведов». Закінчив бойовий шлях «старим и дряхлим», побувавши зі своєю сотнею на будівництві Ладозького каналу, в Сулацькому (1725—29) і Кримському (1736—38) походах, відбувши службу на прикорд. лініях.

Навчався Ж. у КМА до літа 1764. 26.10.1764 разом зі своїм братом П. *Жуковським* звернувся до Ген. військ. канцелярії з проханням прийняти їх на службу військ. канцеляристами. Обидва були прийняті.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 736; спр. 19254, арк. 177.

Р. М. Лякіна

Жуко́вський Петро Іванович (бл. 1748, м. н. невід.— після 1788, м. см. невід.) — військовий канцелярист, губернський секретар. Н. у сім'ї хорунжого Лубен. полку Івана Опанасовича Жуковського. Нащадок сотників Глинської сотні Лубен. полку. Закінчив КМА і одночасно зі своїм братом І. *Жуковським* прийнятий на посаду військ. канцеляриста до Ген. військ. канцелярії (1764). 1788 — губ. секретар.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 736.

Р. М. Лякіна

Іродіон Жураківський.
З портрета XVIII ст.

Жура́вський Федір Степанович (бл. 1660, м. Київ — після 1742, там само) — український співак (бас). Закінчив КМА, де одержав і муз. освіту. Співав у хорі КМА. З 1685 — співак придв. капели царівни Марії Олексіївни в Москві, а з 1689 — царя Петра І. Бл. 1718 — півчий хору царівни Марії Іванівни в С.-Петербурзі. 1718 звинувачений у змові проти Петра І і засуджений до страти, яка замінена довічною каторгою. 1721—30 перебував на каторжних роботах у Ревелі (тепер м. Таллінн, Ест. Респ.). 1731—41 — співак, потім уставник Придв. імперат. хору в С.-Петербурзі. 1741—42 — чернець Моск. Донського Богородицького м-ря. 1742 повернувся до Києва, де був реґентом капели КПЛ.

Літ.: Устрялов Н. Г. История царствования Петра Великого, т. 6. СПб., 1859; Харламович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Л. І. Горенко-Баранівська
І. М. Лисенко

Жураківський Василь, чернече ім'я Володимир (бл. 1723, сот. м. Ромен Лубенського полку, тепер м. Ромни, райцентр Сумської обл.— після 1767, м. см. невід.) — ігумен. Н. у сім'ї священика церкви Успіння Богородиці о. Феодосія Жураківського. Після домашньої освіти вступив до КМА. 1738/39 навч. р. слухав курс піїтики. Навчання в КМА продовжував до 17.06.1744 (до класу богослов'я включно). 12.10.1744 виїхав з архім. Слуцького Троїцького м-ря Й. *Оранським* до Білорусії. Деякий час слухав лекції у Вілен. єзуїт. академії. Пізніше став ігуменом «закордонного» (Білорусія) Пінського м-ря.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Т. А. Висоцька

Жураќівський Іван, чернече ім'я Іродіон (р., м. н. невід.—8.10.1736, за ін. даними 18.09.1735, Київський Межигірський м-р) — архімандрит, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Походив з укр. шляхет. роду герба «Сас», основоположником якого був Михайло Жураківський, сотник сосницький (1649). Закінчив повний курс навчання КМА на поч. 1680-х рр. 1685 Ж. висвячено на диякона Київ. Межигірського м-ря, 1687 — на ієромонаха, 1690 — намісник цього м-ря. 1709 їздив на Січ аґітувати Запорозьке Військо на службу до рос. царя проти І. *Мазепи*, за що нагороджений саном архімандрита, а Київ. Межигірський м-р визнано архімандрією. 1721 Ж. названо канд. на Київ. митрополію. Він вирушив до С.-Петербурґа, але призначення не відбулося, і його висвячено на архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського.

Немало дбав про місц. духовенство і Черніг. колеґіум. Зокрема, не без його участі там було створено 1726 риторичний курс Феофана Жолтовського «Domus Tullianae eloquentiae quattuor fundamentis confirmata columnis gradibus [que] adornata secundum doctrinam et praecepta eximiorum datorum ad captum et formam faciliorem neorhetorum habitatoribus sub directione illustrissimi Irodionis Zurakowski episcopi Czernihoviensis Novogrodensis totiusque Severiae aedificata anno 1726 Septembris 30» («Дім Туллієнового красномовства, чотирма фундаментами зміцнений, колонами і східцями прикрашений згідно з наукою і настановами видатних учених для легшого сприйняття і обрамлення нових риторів за допомогою мешканців і під керівництвом найяснішого Іродіона Жураківського, єпископа Чернігівського, Новгородського і всієї Сіверщини збудований 1726 року, 30 вересня»). Тепер зберігається в ІР НБУВ. Захищав права і маєтності церков і духовенства. Є згадки про його листи до гетьмана Д. *Апостола*, в яких йдеться про утиски духовенства. 1725 Ж. запідозрено у зносинах з П. *Полуботком*, через що він певний час був в опалі. 23.11.1733 залишив каф-ру і відійшов на спочинок до Межигірського м-ря, де й помер.

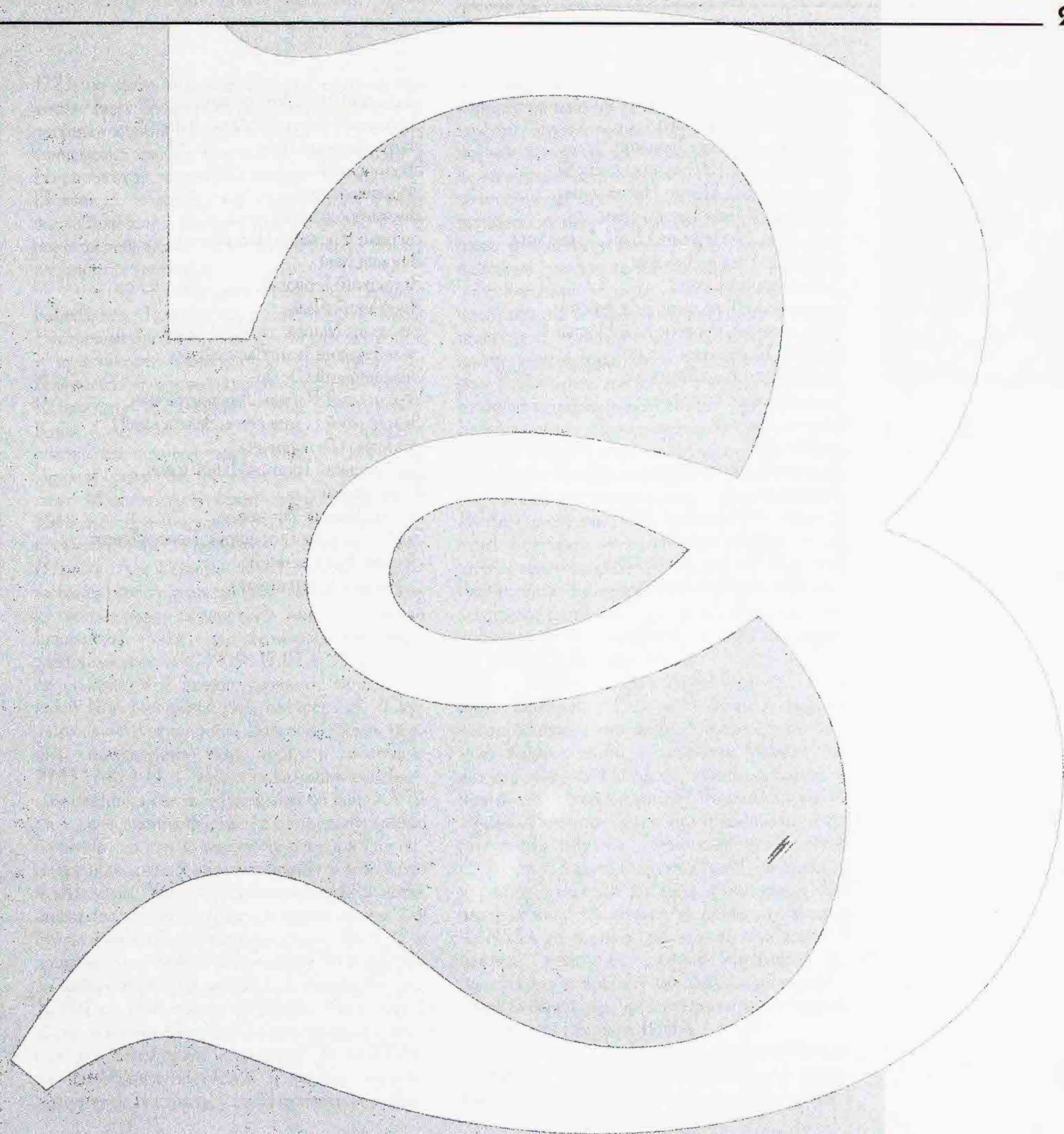
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1—3. М., 1892—98; Харламович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

М. В. Андрущенко

Жуче́нко (Жуко́вський) Яків Петрович (поч. XVIII ст., м. н. невід.— 1762, м. см. невід.) — значковий товариш. Н. у сім'ї полтав. (1676—77), потім сорочинського сотника Миргород. полку (1713—22) Петра Тимофійовича Жученка. Небіж полтав. полковника (1659—61, 1670—72, 1679—1680, 1686, 1687—91) Ф. Жученка, а також — Любові та Параски Жученко, які були дружинами, відповідно, Василя Леонтійовича Кочубея та Івана Іскри. Навчався у КМА, де змінив прізвище на Жуковський. Служив значк. товаришем Ген. артилерії і володів хутором при р. Ольхова Говтва і при с. Сокольський Байрак. Мав двох синів: Григорія Жуковського та Кирила Жученка (н. бл. 1742), значк. товариша (1762—77), прапорщика (1788—91).

Літ.: Сенютович-Бережний В. Полтавський полковник — Федір Жученко. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж—Нью-Йорк—Мюнхен—Торонто—Сідней, 1962.

Ю. А. Мицик

Забіла Іван Іванович
Заборовський Михайло
Завадовський Гнат Іванович
Завадовський (Законник) Єлисей
Завадовський Петро Васильович
Завадський Яків Васильович
Завалевич (Лазаревич) Іван Лазарович
Заверухін Василь Іванович
Загвойський Йосип
Загоровський, чернече ім'я Ієронім
Загоровський, чернече ім'я Йосиф
Загреба Костянтин
Заєць Яким Корнійович
Закровецький Тимофій
Залескевич Іван
Залієвський
Залуцький Себастіян
Занкевич
Запольський Іван Гнатович
Заржецький Рафаель
Зарудний Василь Данилович
Зарудний Іван Петрович
Зарудний Яків Мусійович
Заруцький Опанас Олексійович
Затворницький Іван
Заулонський
Зборовинський
Звенигородський
Звіряка Євстафій Федорович
Звіряка Іван
Згурський Гервасій
Здебський Яків
Зеємелір Маргасту Микола де
Зеленецький Іван Васильович
Зеленецький Федір
Зеленський Василь Лаврентійович
Зеленський (Попкевич-Зеленський) Петро Федорович
Зельницький Григорій Кирилович
Земинський
Земка Тарасій Левкович
Зеркальников Порфирій Тимофійович
Зертис-Каменський Андрій Степанович
Зизаній Лаврентій
Зизаній (Кукіль) Стефан Іванович
Зимович
Зіновіїв Климентій
Злоткович Петро
Злотковський Антоній
Злотнецький
Зміевський Андрій
Значко-Яворський Матвій Карпович
Значко-Яворський Олександр Карпович
Значко-Яворський Трохим Карпович
Золотаревський Петро
Золотницький Володимир Трохимович
Зорковський Григорій
Зотов Конон Микитович
Зражевський (Закржевський-Донець) Андрій Петрович
Зуб
Зуб Тимофій
Зубковський Василь Степанович
Зуццинський Іван Данилович

Забіла Іван Іванович (бл. 1693, м. н. невід.— після 1750, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, хорунжий Генеральної артилерії (22.03.1731—11.11.1735), генеалог. Н. в сім'ї Івана Васильовича Забіли (ост. третина XVII ст.— до 1754) та Ірини Геронімівни Почеки, сестри ніжин. протопопа Максима Почеки. Вчився в КМА приблизно в 1710-х рр. Був значним військ. товаришем, бунчук. товаришем (1727—30, 1734—38), володів кількома селами. Одружився з Параскою Василівною Скоропадською, небогою гетьмана І. *Скоропадського*, дочкою обозного Черніг. полку (1713—21). У 1740—50-х рр. упорядкував три рукоп. збірки історю-літ. змісту, в яких помістив і ряд своїх статей з історії, особливо генеалогії. З.— один з перших укр. генеалогів козац. доби. Мав трьох сестер, одна з яких, Євдокія, була дружиною гадяцького полк. Г. *Граб'янки*.

Літ.: Кривошея В. В., Кривошея І. І. Нариси історії Чернігівщини... І. Борозна. ІІ. Волинка. К., 1999; Ситий І. Генеалогічні та історичні нотатки... СЛ, 1999, № 4 (28).

Архіви: ВР ЧІМ, № Ал.-14.

Ю. А. Мицик

Заборо́вський Михайло, чернече ім'я Рафаїл (1676, м. Зборів Львівської землі Руського воєвод., тепер райцентр Тернопільської обл.—22.10.1747, м. Київ) — митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, протектор і благодійник КМА. Н. у шляхет. польс. сім'ї. Батько віддав З. навчатися до єзуїт. колегіуму. Але під впливом матері, за вірою православної, подався до КМА. Навчався до класу філософії, слухав лекції Й. *Кроковського* та С. *Яворського*. 1700 проф. С. Яворський, викликаний до Москви, забрав З. і ще кількох студентів з собою налагоджувати навч. процес у Моск. слов.-грек.-лат. академії, де З. деякий час навчався, потім викладав риторику. Прийняв чернечий постриг від С. Яворського. За рекомендацією Г. *Бужинського*, члена Синоду, став обер-ієром. рос. флоту. 1723, по закін. морської служби, отримав сан архім. Твер. Троїцького Колязинського м-ря й одержав звання асесора Синоду. 1725 З. висвячено на єп. Псковського, Ізборського й Нарвського, обрано членом Синоду. У Пскові З. відкрив слов.-лат. школу, в якій викладали викликані з КМА вчителі. За 6 років перебування З. у Пскові школа досягла значних успіхів.

1731 З. висвячено на архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Зустрічали його в Глухові урочистим молебнем у присутності гетьмана Д. *Апостола*. До Києва З. супроводжувала почесна варта. Кілька днів відпочивши у КПЛ, оселився у Київ. Софійськ. м-рі. Займався справами єпархії, але основну увагу зосередив на КМА. Відразу розпочав реставрацію й розбудову навч. Мазепиного корпусу, на що віддав власні 1640 руб. Для виконання будівельних робіт запросив 1731 з С.-Петербурга архітектора Й.-Г. *Шеделя*. Але й сам не стояв осторонь. Захоплювався архіт. справами (мав навіть як відзнаку готовальню, подаровану імп-цею Анною Іванівною). Роботи над реставрацією корпусу закінчилися на поч. 1739. 17.07.1739 відбулося освячення й перше урочисте зібрання в новій Конґреґаційній залі на честь З. (Студентська Конґреґаційна Благовіщенська церква, побудована при корпусі, освячена 19.11.1740.) Й.-Г. Шедель залишив незайманим перший поверх, збудований на поч. XVIII ст. у ренесансних формах, а надбудову зробив ближчою до стилю бароко: у центрі в два поверхи підноситься ажурна лоджія з огорожею й колонами. Уся будівля перекривалася чотирисхилим з заломами дахом, характерним для стилю бароко. Споруда мала розмір 49 × 12 м з висотою у середній частині даху 20 м. Це була найкраща палацова споруда Києва 1-ї пол. XVIII ст. Разом з ін. будівлями Київ. Брат. м-ря, зокрема Богоявленським собором, вона була головним архіт. ансамблем Подолу. Кияни намагалися повторити її форми, зокрема відкриту балюстраду, у своїх приватних будинках, Акад. рада помістила зображення нового корпусу на печатці КМА, яка, власне, стала її гербом. Згодом префект КМА Г. *Кониський* під час похорону З. говорив: «Хто не відав безмежную милість його до учащихся?.. Не хочу я про це многіє словеса простирать, краще мене, за мене проповідує, хоча й безгласая оная, столповодружонная, царським палатам подобная, училищна зданія, многим накладом преосвященного архіпастиря вибудована». На честь відкриття Конґреґаційної зали студенти піднесли З. ґравюру розміром 1,2 × 0,8 м, виконану вихованцем КМА, художником-ґравером Г. *Левицьким-Носом*. У численних композиціях відображене тогочасне життя Києва й Гетьманщини. Особливу увагу привертають портрет З. з його гербом і 14 малюнків, на яких з докум. точністю зображені найцінніші споруди, зведені або реставровані за його участю в Києві, одна з них — оновлена КМА. Три постаті з сувоєм паперу в руках стали традиційними у зображенні спудеїв КМА аж до наших часів. Ґравюра досить цінна як джерело для дослідників історії КМА й Києва. Знаходиться у Музеї образотворчого мистецтва ім. О. С. Пушкіна в Москві.

Митрополит **Рафаїл Заборовський**. З портрета XIX ст.

За часів З. у Києві було зведено й лавр. дзвіницю (1736—45), Київ. Софійськ. собор обнесено кам'яною стіною з т. зв. брамою Заборовського — яскравим зразком стилю укр. бароко. На власні кошти, а також на кошти свого попередника Й. Кроковського, З. збудував Велику бурсу, що її називали «студентським домом». Утримував найбідніших студентів й надавав стипендії для навчання за кордоном, передав до акад. б-ки понад 200 власних книг. Звертався за пожертвуваннями на КМА до відомих укр. діячів, свої кошти й частину прибутків церков спрямував на поліпшення добробуту викладачів, не раз клопотався перед цар. урядом про надання коштів, хоча б елементарних, КМА.

1734 З. склав Інструкцію «Leges academicae docentibus et studentibus observandae» («Академічні правила для викладачів і

студентів...»), в якій, спираючись на давні традиції й вимоги нового часу, виклав у 22 пунктах правила внутрішнього життя КМА. 1-й пункт гласив: «До Академії приймається кожна вільна людина, будь-якого звання й стану, звідкіля б вона не прийшла, лише б була здібною до навчання». Але підкреслювалося, що КМА повинна славитись не кількістю студентів, а їхніми знаннями. Заняття розпочинались у встановлений термін, тобто 1 верес., канікули — у липні. Багато уваги приділялось поведінці студентів, прищепленню їм шляхет. якостей. Кожен мусив виявляти повагу до старших за віком і званням, в «одязі і обличчі» дотримуватися чистоти й пристойності, суворо заборонялось насміхатися над убогими, хизуватися багатим вбранням, носити до КМА зброю, вступати в бійки тощо. На перервах дозволялось грати на різних муз. інструментах, влаштовувати ігри (м'яч, кеглі) тощо. Ряд пунктів стосувався Акад. правління, виборів і обов'язків ректора, префекта, викладачів, їх утримання, обов'язків. Зокрема зазначалось: «Діячі науки завжди повинні служити для учнів високим взірцем... скромності, ввічливості, доброго виховання й освіченості, а також бути прикладом не тільки внутрішньої чистоти душі, а й зовнішньої охайності тіла й одягу».

У часи З. зріс інтерес до іноземних мов і сходознавчих студій. 1738 він одкрив класи євр. і нім. мов, поновив клас грец. мови. Іноз. мови викладали підготовлені у зарубіжних ун-тах такі відомі професори, як С. *Тодорський*, В. *Лящевський*, Д. *Нащинський*. У КМА процвітало поет. й хор. мистецтво, шкільна драма, театр. В. Лящевський, Л. *Горка*, Г. Кониський, М. *Довгалевський*, М. *Козачинський* та Г. *Слонимський* сприяли їх розвитку й перенесенню до ін. реґіонів України, Росії, Білорусії, Сербії.

1743 З. отримав сан митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії (цей сан відібрано в укр. церкви після смерті митрополита Й. Кроковського, сподвижника І. *Мазепи*). 1744, під час перебування у Києві імпц. *Єлизавети Петрівни*, З. освятив місце для спорудження церкви в ім'я св. апостола Андрія Первозванного. Плідна праця З., його пастирська турбота про КМА, співробітництво з її ректорами А. *Дубневичем*, С. *Кулябкою*, префектом Г. Кониським, викладачами сприяла процвітанню КМА. Вдячні професори й спудеї найменували КМА на честь З. Києво-Могилянсько-Заборовською. Похований З. у пд. приділі Київ. Софійськ. собору на 38-й день по смерті (29.11.1747).

Тв.: Слово в день сретения чудотворныя иконы... М., [1742]; Слово в неделю четвертую великого поста... СПб., 1743; Слово в похвалу святых угодников божьих... СПб., 1743; Речь к ея имп. величеству... [СПб., 1744]; Слово о мире... с Короною Свейскою... [СПб., 1744].

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Молчанов П. Протектор... Рафаил Заборовский, ... Киев. ЕВ, 1876, № 5–7; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2, т. 3. К.,1904, 1906; Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994.

З. І. Хижняк

Завадо́вський Гнат Іванович, чернече ім'я Іаков (бл. 1737, сот. м-ко Комишна Гадяцького полку, тепер смт Комишня Миргородського р-ну Полтавської обл.— після 1772, м. см. невід.) — чернець. Н. у сім'ї священика Миколаївської церкви о. Іоана Завадовського. Навчався у КМА у 40-х рр. до класу риторики включно. 1752 прийняв чернечий постриг у Батур. Крупицькому Миколаївському м-рі від ігумена Й. *Миткевича*. Забраний до С.-Петербурга в Ол.-Нев. лавру, де прожив 3 роки. Згодом повернувся знову у Крупицький Миколаївський м-р. 1772 З. без дозволу перебрався до Київ. Кирилівського м-ря. За даними реєстру ченців-утікачів з ін. м-рів, які мешкали у Кирилівському м-рі, З. мав зріст середній, обличчя червонувате, волосся руде.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 154, оп. 2, спр. 10, арк. 10–10зв.; ф. 888, оп. 1, спр. 18а, арк. 1зв.

С. М. Береславський

Завадо́вський (Зако́нник) Єлисей (серед. XVII ст., м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач, проповідник, композитор. Освіту здобув у КМА у 1670-х рр. Невдовзі по закін. навчання виконував обов'язки проповідника КПЛ. Одночасно викладав у КМА, зокрема, прочитав курс граматики, записаний його учнем під назвою «Liber Liligentiarum per me scriptus Mathaecum Orlowski sub reverendo Magistro Jelyzeo Zawadowski ex schola grammatica, anno Domini 1684» («Книга Лілейців, записана Матейком Орловським за преосвященного вчителя Єлисея Завадовського зі школи граматики року Божого 1684»). Як одна з найосвіченіших осіб лавр. братії З. часто бував у столиці Моск. держави у справах КПЛ. Так, 14.03.1690 він прибув до Москви з листом від КПЛ до патріарха Й. *Савелова* з проханням дозволити друкувати «Четьї Мінеї» Д. *Ростовського (Туптала)*. Крім того, йому доручили клопотатися в справі уніат. єп. Львівського Кирила Шумлянського, з яким у патріарха були свого часу приязні стосунки. Але 17 берез. патріарх несподівано помер. Тоді З. «бил челом Великим Государям» про видачу жалування і пояснював, що з ним «присланы к святейшему патріарху листи... и волею Божією патріарха не стало, і він тих листів віддати никому не смеет». Листи забрали в Монастирський приказ, а справу з виданням книги «Четьї Мінеї» відклали до вибору нового патріарха. У тому ж місяці З. як проповідник виголосив промову цареві Петру І. У лип. 1690 разом з А. *Миславським*, І. *Базилевичем* та ін. киянами їздив до Москви з «чолобитною» від КПЛ і гетьмана І. *Мазепи* про дозвіл м-рю вибирати настоятеля і з доказами проти поєднання настоятельства з саном митрополита: «митрополит бо киевский искони не належав и не належить до архимандрії печерской». Бував З. в Москві й пізніше, зокрема 1692. Крім того, продовжував викладати в КМА (1694). У черв. 1697 разом із соборним старцем А. Миславським, дияконом В. *Косовським* та ін. (всього 48 осіб) лавр. ченцями супроводжував

до Москви у почті архім. КПЛ Й. *Кроковського*. 1698 З. вручив патріарху Московському Адріану «Псалтир» і «Октоїх». На поч. XVIII ст. переїхав до Москви на постійне проживання. Відомий також і як композитор. Вважався майстром імітаційної поліфонії у партесному співі. Написав «Погреб» для подвійного хору та причасник «Дух твій» для 4 голосів (1697). Рукопис зберігався у б-ці Львів. братства. Відомий укр. композитор М. Дилецький у своєму творі «Граматика пенія мусикійскаго или известныя правила в слоге мусикійском, в них же обретаются шесть частей или разделеній» (Смоленськ, 1677) рекомендував муз. твори З. як приклад для наслідування.

Літ.: Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский... СПб., 1891; Харлампович К. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Митці України... К., 1992.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301 КДАл, № 339.

С. Р. Кагамлик

Завадо́вський Петро Васильович (10.11.1738, с. Красновичі Стародубської 2-ї сотні Стародубського полку, тепер село Брянської обл., РФ — 10.11.1812, м. С.-Петербург) — юрист, міністр народної освіти Росії. Н. у бідній укр. козац. родині. Виховувався у сім'ї дядька по матері, відомого збирача фольклору М. Ширая. Освіту здобув у КМА, яку закін. 1760. 1763—67 — канцелярист у Ген. військ. канцелярії і Малорос. колегії у гр. П. О. Рум'янцева-Задунайського, який управляв Україною після ліквідації гетьманства (1764). У складі рос. армії брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74. Відзначився у битвах під Бендерами та при Ларзі й Кагулі, за що отримав відповідно звання прем'єр-майора та полковника. Разом з гр. Воронцовим підписав Кючук-Кайнарджійський мирний договір (1774). 1776 імп-ця Катерина II, чиєю прихильністю він тривалий час користувався, надала йому чин ген.-майора. 1780 — таємний радник, сенатор. Перебуваючи на держ. цивільній службі, З. брав участь у реалізації різних проектів, проте основним напрямом його діяльності була освіта. 1782 — голова спец. Комісії з упорядкування шкіл Росії, наслідком чого став Устав нар. уч-щ Рос. імперії. У 80-х рр. З. займався реорганізацією Моск. мед.-хірург. школи та Пажеського корпусу, директором якого був призначений. На його пропозицію запроваджено викладання лат. та грец. мов. 1784—96 очолював Комісію зі спорудження С.-Петерб. Ісакіївського собору. 1793 імп-ця Катерина II надала З. почесний титул графа Священної Римської імперії. З 1794 — гол. директор С.-Петерб. дворян. банку, створеного за його проектом. 1801 імп. Олександр I доручив З. головувати у Комісії зі складання законів Рос. імперії. З 1802 — міністр нар. освіти. Під безпосереднім керівництвом З. протягом 1804—05 кількість навч. закладів його відомства зросла з 494 до 698. За підтримки З. відкрито Харківський ун-т (1805). З.— автор нового Статуту ун-тів, академій наук, дух. академій і уч-щ. Увів безкоштовне навчання для всіх верств населення, розробив цензурний устав, який історики адм. права вважають досить ліберальним. З 1810 керував Деп. законів у Держ. раді. Не поривав зв'язків з КМА, піклувався рівнем та умовами викладання, неодноразово звертався по допомогу в освіт. справах. Високо цінував її навчальні та виховні засади. «З-поміж тих, що присилались на учительські посади з різних училищ,— писав З.,— людьми найкращими, найздібнішими... виявлялися ті, що навчались у Київській академії». Після відставки жив у власному маєтку Ляличі на Чернігівщині, тепер Суразького р-ну Брян. обл., де розмістив свою вел. б-ку, відкрив театр, картинну галерею, оранжерею тропічних рослин. Похований в С.-Петербурзі на Лазарівському кладовищі Ол.-Нев. лаври.

Літ.: Листовский И. С. Биография графа П. В. Завадовского... РА, 1883, № 3; Акты и документы.., отд. 2, т. 1–2, К., 1904–05; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; РБС, т. Жабокритский–Зяловский. Пг., 1916; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

З. І. Хижняк
В. О. Андрушко

Петро Завадовський.
З портрета XVIII ст.

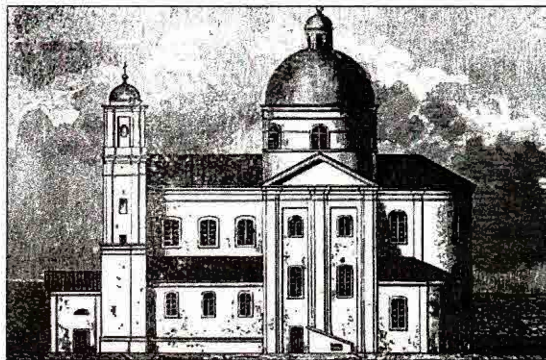
Зава́дський Яків Васильович (1792, с. Ситники Київської губ., тепер с. Ситняки Макарівського р-ну Київської обл.— 18.06.1855, м. Київ) — протоієрей. Н. в сім'ї священика, який походив із волин. шляхти. Навчався в КМА (1813 закін. курс богослов. наук). У груд. 1813 З. висвячено єп. Смоленським і Дорогобузьким І. *Фальковським* на диякона. У січ. 1815 — священик Таращанської Георгіївської церкви, з серп. 1815 — Корсунської Спаської церкви. 1824—29 — благочинний. 01.09.1829 в Київ. Софійськ. соборі митрополитом Київським і Галицьким Євгенієм Болховітіновим йому пожалувано грамоту протоієрея собору Св. Параскеви м. Богуслав. Пізніше служив у Звенигор. Преображенському соборі (1837), Кагарлицькій Троїцькій церкві (1838—39). З 1843 — старший священик Київ. Андріївської церкви. 1846 З. купив будинок у старій частині міста, за софійськ. муром, на розі вул. Стрілецької і Стрітенської (дерев'яний, з флігелями, на кам'яному фундаменті). У флігелі винаймали помешкання М. Гулак та О. Навроцький. Саме тут у груд. 1846 збиралися члени таємного Кирило-Мефодіївського т-ва. За свідченням М. Костомарова, на тому зібранні був і Т. Шевченко. 1848 Київ. консисторія призначила З. депутатом губ. правління у різних справах. 1851 З. нагороджено оксамитовою фіолетовою камилавкою. Невдовзі купив ще один будинок на вул. Рейтарській, 16, який 1854 подарував своїй доньці Марії Черняхівській. 1855 одержав дозвіл на будівництво дому поблизу Андріївської церкви. У трав. 1855 З. придбав ділянку землі на Андріївському узвозі, навпроти церкви, але розпочати будівництво не встиг (у черв. 1855 помер від холери). Поховано З. на Щекавицькому кладовищі. 1857 ділянку на Андріївському узвозі його спадкоємцями продано М. Грабовському, і на ній зведено будинок (тепер під № 34).

Літ.: Слюдикова Т. Б. Де збиралось Товариство. (Нове місцеперебування Т. Г. Шевченка у Києві). ЛУ (К.), 1981, 10 берез.; Слюдикова Т. Б. Київські адреси Кирило-Мефодіївців. ЛУ, 1989, № 3.

Архіви: ДАКО, ф. 41, оп. 1, спр. 1765; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 711, спр. 241; оп. 1010, спр. 110; оп. 1024, спр. 4834; оп. 1066, спр. 30; ф. 486, оп. 1, спр. 12457, 18125, оп. 3, спр. 176.
Т. Б. Слюдикова

Завале́вич (Лазаре́вич) Іван Лазарович, чернече ім'я Іларіон (р., м. н. невід.— після 1766, м. Київ) — викладач, архімандрит. Походив із родини уніат. віросповідання. Навчався у КМА (1727—30 був студентом класів риторики і філософії у С. *Калиновського*). Потім перебував за кордоном («у римлян»), тобто в одному з катол. навч. закладів Європи, можливо, у Вілен. академії. Деякий час перебував у Вілен. Святодухівському м-рі. У кін. 30-х рр. повернувся до Києва і 8.08.1740 прийняв чернечий постриг у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Згодом — реґент при Київ. Софійськ. м-рі. 30.10.1742 вийшла ухвала Синоду про виклик ієродиякона Софійськ. м-ря З. до Москви разом із Т. *Сморжевським* для відрядження в складі дух. місії до Китаю. Уже в лист. 1742 вони виїхали, але архієп. Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* просив не посилати їх за кордон, а дати їм посади в Росії. Очевидно, на його прохання зважили, і З. залишився у Москві. У лют. 1743 почав викладати у Моск. слов.-грек.-лат. академії у класі піїтики. З 1747 — її проповідник. 1749 знову одержав призначення до Пекін. місії архім. Г. *Линцевського*, але й цього разу не відбув до Китаю.

З 1748 З.— настоятель кількох м-рів у Росії (1748—53 — Перервинського Миколаївського під Москвою, 1753—57 — Угрешського Миколаївського, 1757—58 — намісник Моск. Чу́дового м-ря). 6.02.1758 З. призначено архім. Столбовського Миколаївського м-ря (Орлов. єпархія), але відмовився від місця, натомість одержав ігуменство в Ростов. Яковлівському Зачатіївському (Св. Анни) м-рі. Одночасно управляв Спасо-Ярославським та Тольгським Богородицьким м-рями (Ростово-Яросл. єпархія). 1759—61 знову очолював Перервинський Миколаївський м-р, а 1761—62 — Ростов. Борисоглібський на р. Усті. За ухвалою Синоду (6.08.1762) З. звільнено з Ростов. єпархії до Києва на обітницю. 1764—66 — член Київ. консисторії. 27.01.1762 пожертвував Київ. Брат. м-рю напрестольне Євангеліє у срібному окладі з фініфтяними зображеннями Ісуса Христа та євангелістів на верхній дошці.

Віленський Святодухівський монастир (південно-східна сторона)

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Адоратский Н. Православная миссия в Китае.., в. 2. Казань, 1887; Акты и документы.., отд. 2, т. 1—5. К., 1904—08; Шпачинский Н. А. Киевский митрополит Арсений Могилянский... К., 1907.
О. Ф. Задорожна

Заверу́хін Василь Іванович (бл. 1765, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався у Черніг. колеґіумі, КМА та Новгород.-Сів. гол. уч-щі. З 9.11.1790 — викладач 2-го класу Стародуб. уч-ща. Титул. радник (31.12.1802). Одружений з дочкою протоієрея Рклицького. Мав двох синів, які на поч. XX ст. навчались у Стародуб. уч-щі.
Літ.: Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.
М. С. Галенко

Завуло́нський, чернече ім'я Каріон — див. *Заулонський*, чернече ім'я Каріон.

Загво́йський (Заво́йський) Йосип (поч. XVII ст., м. н. невід.— після 1656, м. см. невід.) — співак, хоровий дириґент, композитор. Ймовірно, киянин. Освіту, в т. ч. й муз., здобув у КМА. Був реґентом хору Київ. Брат. м-ря. 1655—56 — співак і реґент хору КПЛ, придв. співак гетьмана Б. *Хмельницького* («стояв на клиросі в Чигирині»). На поч. 1656 моск. цар Олексій Михайлович наказав архім. КПЛ Й. *Тризні* та київ. воєводі Ф. Ф. Волконському прислати З. у Москву до хору государевих півчих дяків навчати «партесному співу». З цар. грамотою заради цього з Москви до Києва прибули два укр. співаки, які перед тим служили у Москві: Олексій Лешковський та Клим Коновський. Однак З. уже залишив КПЛ, і його не могли знайти ні в Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі, ні в Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі, ні в Київ. Межигірському м-рі, ні в Чигирині у Б. Хмельницького. Гетьман відреагував листом: «неволею посилати Загвойського не можна». Безрезультатними були й звернення до ректора КМА Л. *Барановича*. Замість З. хотіли взяти до Москви митрополичого співака і реґента В. *Пикулинського*, але С. *Косов* відмовився відпустити його до Москви («без него в монастыре нельзя»). Твори З. втрачено.
Літ.: К. Ш-й [Широцький К.] Знамениті українські артисти-співці XVII—XVIII віку. «Рада». (К.), 1914, 18 черв.; Разумовский Д. В. Церковное пение в России.., в. 2. М., 1868; Финдейзен Н. Ф. Очерки по истории музыки в России, т. 1, в. 1, М.—Л., 1928; Антонович М. Українські співаки на Московщині в 17 ст. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж—Нью-Йорк—Мюнхен—Торонто—Сідней, 1962; Рибаков М. Біля витоків... «Музика», 1993, № 3.
Л. І. Горенко-Баранівська
Ю. А. Мицик

Загоро́вський, чернече ім'я Ієронім (1741, ймовірно, Львівщина — 25.11.1804, м. Київ) — ігумен, настоятель, ректор Новгород-Сіверської семінарії. Походив з укр. шляхет. роду. Небіж Й. *Загоровського*. Навчався у КМА в кін. 50-х — 60-х рр. По закін. прийняв чернечий постриг у КПЛ (1770), де був проповідником. 1772 З. викликано до Москви (19.05.1775 став намісником Звенигор. Савин-Сторожевського Різдвобогородицького м-ря під Москвою). З 1776 — префект Зве-

нигор. семінарії. 1779 З. переведено ігуменом до Орлов. Успенського м-ря і призначено префектом Орлов. семінарії. З 22.06.1796 — настоятель Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївого м-ря біля Глухова і ректор Новгород-Сів. семінарії. 1799 вийшов указ про відрядження З. до Нижньогор. Печерського м-ря, але через хворобу він відмовився їхати. Дістав посаду настоятеля Київ. Видубицького м-ря, де й помер.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

М. В. Андрущенко

Загоро́вський, чернече ім'я Йосиф (1714, м. Щирець Руського воєводства, тепер смт Пустомитівського р-ну Львівської обл.— 2.11.1777, м. Київ) — ієромонах. Н. в міщан. сім'ї, яка мала шляхет. походження. Навчався у Львові і, як стверджував сам, «в Киевских латинських училищах», тобто в КМА (до класу риторики). Очевидно, що це Іван Загоровський, який значиться в акад. списках студентів класу піїтики за 1727. 1737 прийняв чернечий постриг у Львівському м-рі від «офіціала» Сильвестра Мальського (1738 став ієродияконом). 1739 З. висвячено у ієром. Львівським уніат. митрополитом Афанасієм Шептицьким. Згодом З. перейшов у православ'я.

18.03.1741 прибув до КПЛ, маючи при собі письмове посвідчення Київ. губ. канцелярії про вірність рос. імп-ці Анні Іванівні і що може бути прийнятий до м-ря. Відтоді З.— у складі лавр. братії. 1741 згідно зі спец. указом Синоду від 1738 він, Й. *Даревський*, С. *Вишнецький* та ін. лавр. ченці «як люди тверезні, чесні, достойні вищих посад» відряджені до Ол.-Нев. лаври для поповнення складу братії. Пробувши деякий час у С.-Петербурзі, повернувся у КПЛ. З 1767 перебував у приписному до КПЛ Сінненському Покровському м-рі (Харк. єпархія), а 1772 у зв'язку з хворобою перейшов до Голосіївської пу́стині — притулку для старих і хворих ченців, де й помер.

Серед речей, які залишилися по його смерті, була 21 книга: Псалтир, Акафіст, Новий Завіт та ін. Частина книг і речей стала власністю КПЛ, а частина перейшла у спадок небожам З.— наміснику Звенигор. Савин-Сторожевського Різдвобогородицького м-ря Моск. єпархії І. *Загоровському* і значк. товаришу Івану Загоровському.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии .. ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Описание документов и дел ... Синода, т. 18 (1738), [№144, VIII, прил.]. Пг., 1915.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 187; оп. 2 черн., спр. 96, арк. 1—68; оп. 1 загальночерн., спр. 1131, арк. 1—8.

С. Р. Кагамлик

Загре́ба Костянтин — див. *Лагода* Костянтин.

За́єць Яким Корнійович (1763, м. Васильків Київської сотні Київського полку, тепер райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — послушник. Н. у сім'ї підлеглого КПЛ селянина. Бл. 1771 захворів на чуму, і батьки дали обітницю Богу віддати сина в ченці у разі його одужання. З. видужав, проте батько не поспішав з виконанням обітниці і, незважаючи на бідність, віддав сина до КМА. 1779—84 З. навчався у класі риторики, але слабке здоров'я завадило йому закін. повний акад. курс. Деякий час служив у канцелярії Дух. собору КПЛ. Батьки наполягали, щоб син прийняв «ангельський образ». З. просив, щоб КПЛ платила за нього як послушника подушний податок, і навіть коли КПЛ не захоче за нього, як за свого «вічного слугу», платити, то його батько зобов'язується робити це до наступної ревізії. Був прийнятий послушником Голосіївської пу́стині. Йому доручили послушенство в ключарні й трапезній. Незабаром нач. пу́стині доповідав Дух. собору, що З. ходити в церкву не хоче, в читанні та співах не вдосконалюється. Невдовзі послушник став відлучатися з пу́стині у ближні села, без дозволу брати коней тощо. Коли з нагоди свята Івана Сочавського до пу́стині завітали офіцери і нач. звелів сторожу, пироговському жителю Федору Лисенку, привести З. «ради приносу в келію пива» для частування офіцерів, З. не підкорився і навіть побив сторожа. 1786, на Різдво Христове, З. залишив пу́стинь і зник. Згодом, заявившись у Дух. собор, попросив перевести його з Голосіївської пу́стині до КПЛ, але одержав відмову. Тоді подав заяву про те, що, все зваживши, визнає себе нездатним до чернечого життя і хоче «по теперішніх ще молодих літах залишитися в світі». Дух. собор виключив З. з числа лавр. послушників і відправив у Васильків до батька, який дав підписку, що його син нікуди не втече.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «З», спр. 4, арк. 1—2,19—20.

В. А. Шиденко

Зако́нник Єлисей — див. *Завадовський* Єлисей.

Закрже́вський-Доне́ць Андрій Петрович — див. *Зражевський* Андрій Петрович.

Закрове́цький Тимофій (1713, сот. м. Ромни Лубенського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї козака. 1738 закін. навчання у КМА богослов. класом і вступив на службу до Ген. військ. канцелярії. 1738 З. направлено до Кодифікаційної комісії (1728—43). Його підпис стоїть під остаточно завершеною працею «Права, по которым судится малороссійскій народ...» (1743). 23.05.1748 під час вел. пожежі в Глухові, в результаті якої згоріло чимало адм. будівель та церков, допомагав ген. осавулу П. *Валькевичу* рятувати з палаючого будинку Ген. військ. канцелярії скрині з докум. та клейнодами покійного гетьмана Д. *Апостола*. 1750 продовжував працювати у Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Права, .. 1743. К., 1997.

Селянин. Малюнок з книги О. Рігельмана «Летописное повествование...» 1847

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, арк. 10, 47; спр. 7851, 9146.

Р. М. Лякіна

Залеске́вич (Зелезке́вич, Зелеске́вич) Іван, чернече ім'я Ісайя (1710, м. Тисмениця Руського воєвод., тепер райцентр Івано-Франківської обл.— р., м. см. невід.) — архімандрит, викладач. Н. у сім'ї священика. В одному з акад. списків значився як міщан. син з Перемишля (тепер Респ. Польща). Навчався у КМА: є у списках студентів риторики за 1737 і філософії за 1738. 1746 прийняв чернечий постриг у КПЛ, згодом став ієродияконом. У цьому сані його відправлено до Смоленська на прохання еп. Смоленського і Дорогобузького Г. *Вишневського* для викладання піїтики. У Смолен. семінарії З. учителював до 1747. 1765—67 — архім. Болдинського Троїцького м-ря Смолен. епархії.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Описание документов и дел... Синода, т. 39 (1759), [№ 232]. СПб., 1910; Титов Ф. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 234—235.

С. Р. Кагамлик

Залі́євський, чернече ім'я Маркел (1698, м. Краковець Руського воєвод., тепер смт Яворівського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА «русскому и латинскому писанію». 1728 прийняв чернечий постриг у КПЛ. З 1732 — ієродиякон.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 39зв.—40.

С. Р. Кагамлик

Залу́цький Себастіян, чернече ім'я Синесій (1688, м. Кам'янець Подільського воєвод., тепер м. Кам'янець-Подільський, райцентр Хмельницької обл.— р., м. см. невід.) — просвітник, ректор Карловецької школи, ігумен. Н. у шляхет. сім'ї. Під 1716—17 записаний до «Альбому» студентів Замойської академії. Ймовірно, після того навчався у Львів. єзуїт. колегіумі до класу богослов'я. 1721 вступив до КПЛ, де прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*, 1722 висвячений у ієродияконі еп. Романським Пахомієм Пепковським, згодом — у ієромонахи. У КПЛ займався проповідництвом, одночасно навчався в КМА, слухаючи курс богослов'я.

Бл. 1725 зник із КПЛ і з'явився у Сербії як проповідник при соборній церкві митрополита Сербського Мойсея Петровича. Одночасно він, вірогідно, вчителював у Карловецькій школі. 1733 З. повернувся у Київ і був прийнятий до КПЛ. Приїзд на батьківщину був пов'язаний, очевидно, з намірами знайти собі спільників, залучити й ін. студентів КМА до просв. діяльності в Сербії. 25.05.1733 на прохання митрополита Сербського Вікентія Йовановича «із славної Академії в ученії книжному вправних» виїхало до Сербії шість студентів: М. *Козачинський*, П. *Падуновський*, І. *Минацький*, Т. *Левандовський*, Г. *Шумиляк* і Т. *Климовський*. З ними виїхав і З. Троє перших вчителювали в Сремських Карлівцях, З. як найдосвідченіший призначений ректором (1733—36). У виданому З. при від'їзді свідоцтві митрополит Вікентій Йованович вказував: «...велику користь трудами своїми дневно й нощно в народі нашім православном учинили».

По від'їзді з Сербії З. опинився в Білорусі. Незважаючи на заборону архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського*, братія Мінського Петропавлівського Брат. м-ря запропонувала З. стати настоятелем, і 1736 він погодився. Виявляв турботу про монаст. братію — утримував її частково своїм коштом, оскільки монаст. скарбниця була майже порожня. Знайшов порозуміння з мінчанами. Доповідаючи пізніше Синоду про свою діяльність, З. вказував, що до нього «православному монаху невозможно было и в город прійти для монастырских нужд и для причастия больных, ибо студенты ругались и каменьями били и прочія обиды чинили, а при нем все то спокойно быть стало». Докладав чимало зусиль, щоб повернути обителі приписний до неї Прилуцьк. м-р з фільварком, який захопив Мінський воєвода Йосиф Івановський. Енергійна діяльність нового ігумена викликала повагу і прихильність до нього переважної частини братства. «Братство Минское з отцем Залуцким единого согласія так, что все при нем умирать готовы»,— писав 1739 вілен. старший І. *Волчанський*. У той же час частина братчиків на чолі з родичем покійного ігумена м-ря Ґедеона Шишки Василем Шишкою протидіяла З., звинувативши його в прихильності до «богомерзкой уніи» та жорстокому поводженні з підданими. 1739 Синод завів на нього справу і 5.11.1739 наказав слуцькому архім. і вілен. старшому Й. *Оранському* заборонити З. священнослужіння. Як видно, у Варшаві й Мінську довго зволікали з виконанням цього рішення, бо в берез. 1743 Р. Заборовський знову передав у Синод донесення 5 членів Мінського братства, які повідомляли про таємне зникнення З. з монаст. коштами. При цьому архієп. висловився, що ігумена треба якнайскоріше привезти в Росію «для припинення його шкідливої діяльності». 1743 рос. резидент при польс. дворі Петро Голембіовський, до якого З. звернувся по допомогу, писав у своїй реляції імп-ці *Єлизаветі Петрівні* (17.09.1743), що «оное братство... невзирая ни на какіе представленія и в противность запрещенію самого архіепископа Киевского своим начальником избрали, и потом как он был отставлен, троекратно в тюрьме его держали, однако не взирая ни на что, паки его освободили...» Незабаром сам З. надіслав з Варшави донесення Синоду, в якому просив захистити його від посягань Мінського братства, і 21.02.1744 особисто приїхав до Москви.

Спростовуючи висунуті проти нього звинувачення, він засвідчив, що З. «...православной веры... никогда не оставлял, к богомерзкой уніи не преклонялся, ...своим благонравным житіем церковь Минскую в честь поставил». До закін. слідства Синод направив З. в Звенигор. Савин-Сторожевський м-р Моск. єпархії простим ченцем. 6.03.1746 З. вислали в Кострому без права богослужіння «к послушанію, к какому он явится удобен». У трав. 1747 його перевели до Казані. Єп. Казанський і Свіязький Л. *Конашевич*, який намагався зібрати у своїй резиденції якнайбільше земляків для викладання в Казан. семінарії і проповідництва, з часом доручив З. читати курс риторики та навчати катехізису. Крім того, З. проголошував проповіді, за що Л. Конашевич його щедро винагородив, хоча при цьому висловлював зауваження щодо форми проголошення проповідей. Починаючи з 1754, З., який на той час перебував у Казан. Спасо-Преображенському м-рі, просив звільнити його у зв'язку зі старістю і хворобами до КПЛ, але Синод відмовив йому. Відомий дослідник К. Харлампович, пишучи про гордовите самовеличання «Сенекою», зазначав: «Залускій был человек с большими странностями и самомненіем. Он называл себя знатною персоною и богословом, которому равного нет в Европе, говорил, что у него в одном волоске больше ума, чем у другого в голове». Прекрасна освіта З., успішна діяльність у Сербії та Білорусії, проповідницька діяльність в Києві та Казані дали підставу сучасникам називати його Сенекою. Під цим ім'ям З. був відомий в Україні, Сербії й Росії.

Літ.: Кулаковский П. А. Начало русской школы у сербов в XVIII в... СПб., 1903; Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Памятники православия.., т. 1, ч. 1. К., 1905; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.., ТКДА, 1911, кн. 1; Описание документов и дел... Синода, т. 19 (1739), [№ 489]. СПб., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Колибанова К. В. Український-сербські культурні зв'язки XVIII сторіччя. К., 1993; Album studentów Academii Zamojskiej (1595–1781). Warszawa, 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 91зв.–92, оп. 3 вотч., спр. 14, арк. 1–2.

С. Р. Кагамлик

Занке́вич, чернече ім'я Йосип, схимницьке — Ілля (р., м. н. невід.—16.11.1745, м. Київ) — архімандрит, викладач, місіонер. Навчався у КМА, по закін. якої вступив до КПЛ. Очевидно, йому належить підпис на одному з рукописів XVIII ст., що свідчить про прийняття ним чернечого постригу (25.03.1702). Пізніше З. став ієром. і був призначений настоятелем Краснокутського Петропавлівського м-ря (Харк. єпархія) в сані ігумена (не раніше 1710). У лип. 1730 З. висвячено на архім. і переведено до Харк. Преображенського (Куряжського) м-ря. Одночасно З. викладав у Харк. колеґіумі, займав посаду префекта. Мав добрі стосунки з засн. школи — еп. Бєлгородським і Обоянським Є. *Тихорським*. 7.12.1730 З. доповів Київ. консисторії, що за час його перебування в Сумах «по делам Комиссіи» (?— *авт.*) в м-рі мали місце «большое безчиніє и нетрезвость», господарство м-ря зазнало збитків, а тому просив провести слідство і прислати ін. намісника м-ря. Вірогідно, Київ. консисторія таки звернула на це увагу, бо незабаром до м-ря прибув новий намісник. 1736 Синод порушив суд. справу проти З., звинувативши його в наклепі на єп. Бєлгородського і Обоянського Д. *Богдановича-Любимського*. Як і багатьох ін. засуджених укр. священнослужителів, З. указом Синоду в лип. 1737 вислано до Сибіру в розпорядження єп. Тобольського і всього Сибіру митрополита А. *Стаховського*, з дозволом призначити в один з м-рів єпархії на священнослужіння («ввиду скудости в епархіи ієромонахов»). А. Стаховський призначив З. архім. Тобол. Спаського м-ря. Крім того, З. займався і місіонерською діяльністю. 6.12.1739 він доповідав Синоду про навернення в правосл. віру одного розкольника «в невьянском заводе посланным туда архимандритом Занкевичем». 19.08.1741 З. призначили архім. Якут. Спаського м-ря і начальником місії по наверненню в православ'я народів Камчатки. З. для проповідництва виділили на допомогу двох священиків і диякона з висланих дух. осіб. Але З. ще до отримання указу про призначення його місіонером звернувся в Синод з проханням відпустити його в Київ за станом здоров'я. До цього прохання поставилися позитивно: у протоколі рішень Синоду від 14.11.1742 значилося, що архім. З. «за извѣстными святѣйшему Синоду в той посылке его Занкевича неудобствами, от оной посылки уволен». 1742 З. вже перебував серед братії КПЛ і прийняв схиму. 1743 до КПЛ надійшов указ Синоду, згідно з яким ученим богословам м-ря повелівалося скласти «Книжицу о собственных всякого чина должностях». У написанні окремих частин книги разом з ієром. КПЛ В. *Старжицьким* і А. *Піонтницьким* брав участь і З. 7.09.1745 з КПЛ доповіли Синоду, що «...первые шесть глав обретающійся на обещаніи архимандрит Ілія Занькевич сочинять начерно и начал был, точію а сочиненіє черное за своею болезнію (которая уже в него продолжается болше года) потерял, которых глав яко к высочайшей должности касающейся составить в Кіево-печерской лавре весма некому». 16.11.1745 З. помер (в Актах и документах.., т. 1, ч. 2, с. 422 дату смерті його вказано неправильно), і завершити почату ним частину книги доручили ігумену Київ. Петропавлівського м-ря С. *Добрині*.

Літ. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 1. Харьков, 1859; Громов П. Историко-статистическое описание Камчатских церквей. ТКДА, 1861, т. 1; Строев П. М. Списки иерархов.. СПб., 1877; Описание документов и дел.. Синода, т. 10 (1730), [№ 81, 198]; т. 13 (1733), [№ 488]; т. 16 (1736), [№ 272]; т. 26 (1746), [№ 84]. СПб., 1900–07; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 113, 201зв.; оп. 1 друк., спр. 152, арк. 1—15.
С. Р. Кагамлик

Запо́льський Іван Гнатович (1773, Бєлгородщина — 20.12.1810, м. Казань, тепер Респ. Татарстан, РФ) — математик, фізик, астроном, професор, письменник. Н. у сім'ї священика. Виховувався у Севській та Бєлгор. семінаріях. На поч. 90-х рр. навчався у класі богослов'я КМА, 1796—99 — в Моск. ун-ті. Після його закін. З. призначено вчителем фізики та математики до казан. гімназії. 1804 перейшов на посаду ад'юнкта прикладної математики та фізики Казан. ун-ту (завідував також фіз. кабінетом). Член ради ун-ту (з 1807 виконував обов'язки секретаря ради). 1804 захистив дисертацію «De summo bono» («Про найвище благо»). За визначні досягнення у викладанні математики і фізики у січ. 1810 З. обрано екстраординарним професором.

Крім своїх улюблених предметів, З. захоплювався психологією. 1807 написав працю «Разсуждения о самолюбии» (1815), яка побачила світ лише після смерті З. Автор поет. та прозових творів моралізаторсько-дидактичного характеру, філос.-етична концепція яких близька до вчення Г. *Сковороди*. Йому належать твори: «Желанная встреча» (1789), ода «Совесиль» (1797), поезія «Песнь божеству» (1798), повісті «Волшебник» (1798), «Обманутый мудрец» (1798), оповідання «Апреля первое число» (1798), нарис «Извозчик».
Помер від хвороби серця.

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880; Булич Н. Н. Из первых лет Казанского университета (1805—1819), ч. 2. Казань, 1891; Загоскин Н. П. Биографический словарь.., ч. 1. Казань, 1904; Аксаков С. Т. Собр. соч., т. 2—3. СПб., [1909]; РБС, т. Жабокритский—Зяловский. Пг., 1916.
М. С. Сасина
Т. В. Чухліб

Ржже́цький Рафаель (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Із автобіографічної «Записки» І. *Євлевича*, який навчався в Київ. брат. школі, а згодом — у Могилян. колегіумі, відомо, що З. був магістром класу синтаксими (1636). Його Євлевич називає «Mohilovianin», що вказує на його походження з Могильова.

Літ.: Иевлевич И. Автобиографическая записка. В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. [Прил. 11]. К., 1886
З. І. Хижняк

Зару́дний Василь Данилович (р. н. невід., полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.— до 1760, м. см. невід.) — миргородський сотник, осавул. Н. у козац.-старшин. сім'ї. Навчався в КМА, ймовірно, до класу риторики. У лист. 1725 З. обрано асистентом Меншої Конґреґації (Congregatio Minor) КМА. 1738—58 — сотник 1-ї полк. сотні Миргород. полку, полк. осавул (до 1760). 1752 за розпорядженням Ген. військ. канцелярії З. відряджено до Запорозької Січі з метою активізації діяльності січової старшини щодо стримування гайдамацького руху. Власник дворів у м. Миргород, с. Єрки і с. Тухи Миргород. полку.

Літ.: Из времен упадка Запорожья. КС, 1887, № 8; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Реєстр... 1744 року. КСт., 1992, № 5; Розсоха Л. О. Як миргородець на Січі «порядкував». «Миргород», 1996, 6 січ.
Л. О. Розсоха

Зару́дний Іван Петрович (р., м. н. невід.— 1727, м. С.-Петербург) — архітектор, художник, різьбяр. Н. у козац.-старшин. сім'ї. Навчався у КМА у 1680-х рр. Відзначений проф. С. *Яворським*, який залишався його покровителем протягом усього життя. Удосконалювався в ун-тах Італії. Повернувшись, деякий час перебував на службі в канцелярії гетьмана І. *Мазепи* в Батурині, пізніше в Ромнах і Києві. У груд. 1690 прибув до Москви за протекцією Мазепи. Його перший архіт. твір — дерев'яна арка, збудована на честь здобуття Азова козац. і рос. військом (1696). Згодом З. збудував ще кілька тріумфальних арок: на честь битви під Полтавою (1709), Ніштадтського миру (1721), т. зв. Синодальні ворота (1721) тощо. За його проектом 1704—07 зведено церкву Архангела Гавриїла (Меншикова вежа) у Москві, на той час найвищу споруду рос. столиці. На запрошення С. Яворського брав участь у будівництві Спаського собору Заіконоспаського м-ря, де містилася Моск. слов.-грек.-лат. академія, та церкви Івана Воїна на Якиманці. З 1707 очолив «ізуграфську палату» при Сенаті, маючи під контролем всіх архітекторів та художників Росії, а через деякий час — відділ Оружейної палати, де проектували і виготовляли іконостаси для всіх церков імперії. Особисто З. розробив сім проектів іконостасів. До цього часу збереглися іконостаси С.-Петерб. Петропавлівського собору (1722—27) та Таллінського Преображенського собору (1722). За архіт. проектами З. зведено Моск. шпиталь (1706) і будинок Синоду (1722). Для Петропавлівського собору виконав креслення дерев'яного шпиля. Деякий час З. виконував обов'язки «головного над житлами» в Москві. Існує припущення, що він є будівничим кам'яниці гетьмана І. Мазепи в Москві. Можливо, що З. також автор проектів Миколаївського і Богоявленського соборів у Києві. Ввів в орнаментальне різьблення круглу скульптуру. Представник стилю укр. бароко. Справив великий вплив на розвиток укр. та рос. архіт. та будівельного мистецтва.

Літ.: Русская архитектура... М., 1954; Соловьев С. М. История России.., кн. 9, т. 17—18. М., 1963; Кучерук О. Головний архітектор Москви. ПУ, 1990, № 4/1991, № 1; Зарудний Іван Петрович. В кн.: Митці України... К., 1992; ЕУ, т. 2. Львів, 1993.
Л. О. Розсоха
Т. В. Чухліб

Зару́дний Яків Мусійович (бл. 1710, полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — хорунжий мирго-

родський. Син миргород. сотника Мусія Зарудного, онук миргород. полк. судді (1690—1708) Григорія Зарудного. Освіту здобув у КМА (1727 був учнем класу граматики). Ймовірно, як і більшість синів козац. старшин, навчався до класу риторики. 1744—60 — військ. товариш. В особистому архіві Олексія Васильовича Капніста (1797—1869) — колез. радника, почесного наглядача Миргород. повіт. уч-ща, миргород. повіт. маршалка, сина В. *Капніста*, зберігся універсал гетьмана К. *Розумовського* про затвердження полк. хорунжого З. зем. підсудком Остапівського пов. Миргород. полку (1764). З 1786 З.— у відставці. Згадується і як відставний підкоморій. Жив у с. Слобідка Миргород. сотні Миргород. полку. Мав підданих у Миргороді, в селах 1-ї Миргород., Хорольської, Яреськівської та Шишацької сотень Миргород. полку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Особисті архівні фонди... Львів, 1977; Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. К., 1989; Реєстр... 1744 року. КСт.,1992, № 5.
Архіви: ВР ЛНБС НАНУ, ф. 9, № 572; ДАПО, ф. 858. оп. 1, спр. 1, арк. 21зв.

Л. О. Розсоха
Є. О. Колесник

Зару́цький Опанас (Афанасій) Олексійович (60-ті рр. XVII ст., сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— бл. 1723, сот. м. Новгород-Сіверський Стародубського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.) — протопоп, письменник-панегірист. Н. в сім'ї військ. товариша, глух. міськ. отамана, згодом протопопа новгород-сів. Перебував у родинних стосунках з сім'єю Мировичів через одруження сина з Анастасією Мирович. Освіту здобув у КМА (у 70-х — на поч. 80-х рр.) і, можливо, також за кордоном. 1688 — священик у Ніжині. 1694 З. виконував обов'язки новгород-сів. протопопа, але займався лише госп. справами. Належав до вченого гуртка Л. *Барановича*. 1687—88 написав панегірик «Книжица на похвалу превысокого имени пресветлейших и державнейших великих государей...», в якому прославляв гетьмана І. *Мазепу* і кн. В. Голіцина. Баранович схвально відгукнувся про цей твір, рекомендував його автора гетьману. Останній представив його кн. В. Голіцину: «Видячи я не малую працу Афанасия Заруцкого в начертаню книжици ко прославлению маестату их царского пресветлого величества и вашои княжои велможности, теди, в награду тих его прац... бью челом... покажи милосердие свое над ним... ижь барзо цнотливе, и благородно живе, и в науце книжной есть досконалий». Твір залишився невиданим. 12.11.1708 в Глухові у присутності царя Петра І і новообраного гетьмана І. *Скоропадського* З. виголосив промову, в якій засуджував «изменические дѣла» І. Мазепи, за що отримав нагороду від царя. 1717 написав книгу «Хлѣб ангельскій, на крестном жертвникѣ испеченный». Це — єдиний твір З., що дійшов до нас у рукописі. За конклюзію, що додавалась до цього твору, в якій З. прославляв царя Петра І, був нагороджений за наказом І. Скоропадського. Рукопис твору прикрашали авторські вірші, дедикації (присвячення) та малюнки.

Літ.: Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский... СПб., 1891; Родосский А. С. Описание 432-х рукописей,... СПб., 1893, [№ 57]; Левицкий О. И. Афанасий Заруцкий,... КС, 1896, № 3; Маркевич А. Н. К биографии Афанасия Заруцкого. КС, 1896, № 4; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2, К., 1910; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.

В. О. Андрушко

Затво́рницький Іван, чернече ім'я Ісавр (1712, сот. м. Новгород-Сіверський, Стародубського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах. Н. в сім'ї священика. За ін. свідченнями — син шляхтича з Перемишля (тепер Респ. Польща). Навчався у КМА в 30-х — на поч. 40-х рр. 1744 прийняв чернечий постриг у КПЛ, згодом став ієромонахом. 23.02.1751, згідно з ухвалою Синоду, З. відправлено для поповнення складу братії до Тр.-Серг. лаври, яка на той час була своєрідною колонією укр. чернецтва. Згадувався в документах Лаври ще 1753.

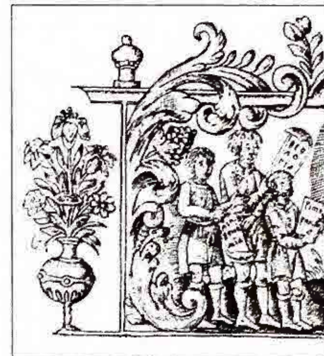
Літ.: Акты и документы., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.. ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 224зв.—225; оп. 2 черн., спр. 22, арк. 1—4.

С. Р. Кагамлик

Зауло́нський (Завуло́нський), чернече ім'я Каріон (кін. 50-х рр. XVII ст., Покровський м-р Калузької єпархії, тепер РФ — 28.10.1703, м. Москва) — архімандрит, письменник, педагог. Н. у сім'ї церковнослужителя Покровського м-ря. Бл. 1660 втратив батька. У 2-й пол. 1670-х рр. прийняв у тому самому м-рі чернечий постриг; перебував там ще 5 років. Не пізніше 1681 став ченцем Моск. Чудового м-ря, і того ж року за наказом патріарха Московського Й. *Савелова* З. відправлено на навчання до КМА. У Київ. Брат. м-рі висвячений на ієром. (1681) архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським Л. *Барановичем*. 1687 у Москві підніс у дарунок царівні Софії Олексіївні збірник власних поезій «Панегирисис» (1686), а патріарху Й. Савелову — поему «Имя новое» (1687), присвячену одруженню царя Петра Олексійовича з Євдокією Федорівною.

1690 завершив навчання в КМА і подав чолобитну воєводі київ. М. Ромодановському з проханням відпустити його до Москви. 19.07.1690 одержав аудієнцію у царів Івана та Петра й підніс їм і новому патріархові Московському Адріанові власну ґравюру з присвятою, де зазначав, що «...все свое приобретеніе, еже истяжа в училищах кіевских і избравши приличнийшія глаголы от всея философіи, от всего усердия моего, приветствующіи принесох». У ґравюрі З. яскраво проявилися вченість і худ. традиції КМА.

1694—97 залишався при дворі як вихователь царевича Олексія Петровича, для

Ґравюра з Букваря кін. XVII ст., подарованого Каріоном Заулонським Київському Братському Богоявленському монастирю

якого створив підручник «Малая грамматика». Входив до літ. осередку, засн. С. *Полоцьким*. 1697 З.— архім. Моск. Симонового м-ря. Перебуваючи в Москві, не забував своєї alma mater. 1700 подарував Київ. м-рю Євангеліє великого формату моск. друку з написом на розвороті: «Лѣта 7205, июля 22 дня, Святое Евангеліе вклад дал ради спасенія души своея Симонова монастыря архимандрит Карион Заулонскій в монастырь Киево-Братскій і помяновенія ради отца своего духовного архимандрита Варфоломея і родных своих: Павла, Маріи, Варвари, Мотрони, Емиліана, Емвферія младенца...» Помер у Моск. Симоновому м-рі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Шляпкин И. А. Св. Димитрий Ростовский... СПб., 1891; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь .. К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Фоменко В. Н. Карион Заулонский... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. К., 1988.

М. С. Сасина
О. М. Сандалюк

Зборови́нський, чернече ім'я Ієракс (1692, м. Поморяни Львівської землі Руського воєвод., тепер смт Золочівського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Н. в сім'ї протопопа. Освіту здобув у КМА (1710-ті рр.). По закін. вступив до КПЛ, де 1718 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. Згадується у відомості особового складу КПЛ за 1732 серед простих ченців.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 106зв.—107.

С. Р. Кагамлик

Звенигоро́дський, чернече ім'я Калістрат (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, викладач. Навчався в КМА (50-ті — поч. 60-х рр. XVIII ст.). Був ієром. Черніг. Єлецького Успенського м-ря, викладачем та префектом Черніг. колегіуму (1769—76).

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

Звіря́ка Євстафій Федорович (1748, сот. м-ко Переволочна Полтавського полку, тепер с. Прилуцького р-ну Чернігівської обл.— 28.04.1829, м. Кишинів, тепер Респ. Молдова) — доктор медицини, педагог. Н. у сім'ї священика. 1759—70 навчався у КМА, по закін. якої на власний кошт вступив до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. Завдяки своїм видатним здібностям вже через півроку отримав звання підлікаря і відповідну посаду в С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусі. Під час Рос.-тур. війни 1768—74 служив на Кавказі. 1773 брав участь у боротьбі з чумою на Кубані.

Вийшовши у відставку (1776), виїхав до Лондона для підготовки доктор. дисертації. Там вивчав анатомію, хірургію, фізіологію та натур. історію. Свої знання удосконалював в Единбурзькому ун-ті, де 1779 захистив доктор. дисертацію «De essentia sanguinis» («Про властивості крові»). Після цього ще 3 роки стажувався у Швейцарії, Франції та Німеччині. Повернувшись на батьківщину, займав одну з провідних мед.-адм. посад у Рос. імперії — директора Екон. канцелярії С.-Петерб. мед. колегії (1782—85). Погіршення стану здоров'я змусило його 1785 вийти у відставку, після чого він кілька років займався приватною практикою в Москві, а потім — в Україні (м. Берислав Херсон. губ.). 1794 С.-Петерб. мед. колегія призначила З. на посаду проф. хімії та мед. практики першого на сході України вищого мед. навч. закладу — Єлисаветградської мед.-хірург. школи, відкритої Г. О. Потьомкіним (1787) під час Рос.-тур. війни 1787—91 для підготовки лікарів для армії і Чорноморського флоту. Саме тоді тут працював соратник Д. *Самойловича* і єдиний її директор — штаб-лікар П. Н. Шарой, майбутній проф. Моск. ун-ту Є. Й. Мухін та ін. відомі вчені. Після закриття імп. Павлом І школи (1797), що була створена без відома С.-Петерб. мед. колегії, З. очолював Єлисавет. ген. сухопут. госпіталь, який також незабаром припинив своє існування. 1798 одержав призначення до Миколаїв. морського госпіталю, де займався питаннями морської медицини і мед. забезпечення Чорноморського флоту. Ставши 1800 лікарем Дубосарського карантину, протягом 16 років займався удосконаленням карантинної служби та проблемою запобігання особливо небезпечним інфекціям. 1812 на запрошення херсон. губ. Рішельє брав участь у боротьбі з епідемією чуми в Одесі. За карантинну службу та самовіддану боротьбу з епідемією чуми З. удостоєно звання стат. радника. Після створення Бессараб. губ., починаючи з жовт. 1816 і до кін. життя, був інспектором губ. лікар. управи, приділяючи особливу увагу комплектуванню мед. персоналу і розвитку аптечної мережі.

Літ.: Бородий Н. К. Е. Ф. Зверяка... СЗ, 1987, № 4.

Б. П. Криштопа

Звіря́ка Іван, чернече ім'я Іустин (1717, сот. м-ко Чорнухи Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—26.02.1790, м. Сінне Богодухівського пов. Харківського намісн., тепер село Богодухівського р-ну Харківської обл.) — ігумен. Н. у міщан. сім'ї. Двоюрідний брат Г. *Сковороди*. З поч. 30-х рр. навчався у КМА в класі В. *Новицького*. 1738 — студент класу риторики, 1742 — богослов'я. 1743 закін. повний акад. курс і одразу ж прийняв чернечий постриг у КПЛ. Згодом З. висвячено на ієродиякона та ієромонаха. Був настоятелем Троїцького больничного м-ря. 16.04.1764 рішенням Дух. собору КПЛ призначено керівником Лавр. друкарні. Влітку 1770 згадується як нач. Китаївської пустині. Тоді у нього гостював Г. Сковорода. Помер у сані ігумена Сінненського Покровського м-ря. Залишив по собі б-ку із 64 книг, 2 з яких були написані грец. мовою.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904–05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, т. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 167зв.–168; оп. 1 загальночерн., спр. 18, 123, арк. 1–6, спр. 1207, арк. 1–17.

С. Р. Кагамлик

Згу́рський Гервасій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закін. повний курс КМА. 1751—53 — викладав у грамат. класах КМА. На поч. 1754 З. забрано до Влад. семінарії, де був її першим префектом й фактично управляв всіма семінарськими справами. Був людиною високоосвіченою, проте крутого характеру. Як педагог вважав за можливе піддавати семінаристів фіз. покаранням.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Малицкий Н. В. История Владимирской духовной семинарии (1750–1814), в. 1. М., 1900.

О. В. Ящук

Зде́бський Яків (1744, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — дяк. Навчався в КМА до класу риторики. 1778 згадується як дяк Васильківської Покровської церкви.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28.

Р. М. Лякіна

Зеємелі́р Маргасту Микола де (р. н. невід., Франція — 1771, м. Київ) — викладач. Учитель франц. мови в Моск. ун-ті. На поч. 1770 М. *Бантиш-Каменський*, відомий випускник і меценат КМА, клопотався від імені митрополита Київського і Галицького А. *Могилянського* перед архієп. Московським і Калузьким А. *Зертисом-Каменським* про викладача франц. мови для КМА, що і було прихильно зустрінуто. 10.05.1770 З. підписав контракт з КМА, за яким зобов'язався навчати студентів франц. мови, а також історії та географії лат. мовою. Договір було підписано на 4 роки з платнею 200 руб. на рік. До цієї справи А. Зертис-Каменський залучив благодійників — колишніх випускників КМА. Митрополит Київський і Галицький Г. *Кременецький* виділив 100 руб., єп. Бєлгородський і Обоянський С. *Миславський* — 50 руб. Стільки ж — А. Зертис-Каменський, який, окрім того, взяв усі дорожні витрати вчителя на себе. У кін. трав. 1770 З. з родиною прибув до Києва. 17.07.1770 вийшов указ Синоду, який підтвердив договір КМА з французом. З. розпочав викладати, але в Києві спалахнула епідемія чуми, навчання в КМА припинилось, а З. невдовзі помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 2. т. 3–4. К., 1906–07.

О. М. Сандалюк

Зелене́цький Іван Васильович, чернече ім'я Ієремія (1717, м. Львів — р., м. см. невід.) — викладач. Н. в міщан. сім'ї. Навчання у КМА закін. класом філософії. 1741 його, ще студента, відправили на прохання архім. Севського Спаського м-ря П. *Петрункевича* до Севської семінарії, де він викладав до 1742. 1743—45 — викладач риторики Коломен. семінарії. 1748 повернувся у КПЛ, де, мабуть, раніше прийняв чернечий постриг. 13.12.1749 у КПЛ прийняв постриг у мантію.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 266; спр. 4, арк. 251.

С. Р. Кагамлик

Зелене́цький Федір, чернече ім'я Теофан (бл. 1717, сот. м. Будища Полтавського полку, тепер с. Вел. Будища Диканського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив з купецької родини. Навчався у КМА. 1736/37 навч. р. був студентом класу філософії, з 1737/38 навч. р.— богослов'я. Тоді ж став послушником Київ. Софійськ. м-ря. 1740 подав прохання про прийняття його до братії Київ. Брат. м-ря і про дозвіл продовжити вивчати богослов'я, на що отримав позитивну резолюцію архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського*. 1742, під час складання присяги імп-ці *Єлизаветі Петрівні*, був уже ієродияконом Київ. Брат. м-ря. 1742—44 викладав у класах аналогії та інфими, 1744—47 — у грамат. класах КМА. З 1745 — ієромонах.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1–2. К., 1904–05.

О. Ф. Задорожна

Зеле́нський Василь Лаврентійович, чернече ім'я Володимир (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, проповідник. Навчався в КМА у 1730-х рр. 1743—49 — префект і професор риторики Переясл. колегіуму. По прибутті на Переясл. каф-ру єп. Н. *Срібницького* (1745) прийняв чернечий постриг, невдовзі зведений в сан ієромонаха. 1749 відбув до С.-Петербурга в Ол.-Нев. лавру. Згодом викладав у Тобол. і Нижньогор. семінаріях, з 1752 був проповідником при Моск. слов.-грек.-лат. академії. Пізніше потрапив під суд і 1756—57 ув'язнений при Золотоніському Красногірському м-рі Переясл. єпархії.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии... Полтава, 1910.

С. М. Гузенко

Зеле́нський (Попке́вич-Зеле́нський) Петро Федорович (бл. 1766, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї дяка. Рано залишившись сиротою, виховувався в сім'ї дядька Лева Полянського, ієрея Св.-Троїцької церкви с. Ржавець Ічнянської сотні Прилуцьк. полку. До КМА вступив 1776, жив у бурсі. 1782 З. вписано до «крамарської сотні» київ. міщанства. Закін. навчання 1788 класом богослов'я. З 1.09.1788 викладав лат. граматику й арифм. у початкових класах Переясл. семінарії, з 17 верес.— викладач грец. мови.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, тека 3, спр. № 48

З. І. Хижняк

Зельни́цький Григорій Кирилович (1762, м. Умань Київського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.—24.01.1828, м. Калуга, тепер РФ) — викладач, науковець, перекладач, видавець. Н. у сім'ї уман. протоієрея о. Кирила Зельницького. Навчався у КМА, потім у С.-Петерб. нар. уч-щі. З груд. 1786 — учитель вищих класів у Калузькому нар. уч-щі. З 1804 — викладач історії, географії, статистики Калузької гімназії, з 1805 — д-р філософії Моск. ун-ту. 1819 дістав дворянство. З 1827 — директор уч-щ Калузької губ. 1786 почав публікуватися у журн. «Растущий виноград», де з'явився його переклад з грец. мови статті «Нечто до воспитания касающееся». З 1794 — коректор і видавець калузької друкарні (видав кілька книг, зокрема «Странствование неумирающего человека по знатнейшим государствам», 1794). Переклав сатир. повість П. Красицького «История, разделённая на две части» (1779). 1804 видавав у Калузі журн. «Урания», де публікував статті пед. та істор.-геогр. змісту, а також власні байки, епіграми, переспіви псалмів. Залучав до праці у часописі викладачів та учнів Калузької гімназії.

З.— автор низки наук. праць: «Краткое начертание российской истории» (Калуга, 1794); «Описание происшествий 1812 г., случившихся в пределах Калужской губернии» (М., 1815); «Краткое начертание археологии» (М., 1818); «Начертание наблюдений, касающихся до статистики и сельской экономии по Калужской губернии», «Топография губернского города Калуги» (1823—25), до якої увійшли також істор. відомості про місто.

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

М. С. Сасина

Зем́инський (Зієми́нський), чернече ім'я Софроній (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен. Н. в сім'ї Івана Земинського. Вищу освіту здобув у КМА. Після її закін. З. прийнято до Черніг. Єлецького Успенського м-ря, де одержав сан ієромонаха і водночас працював викладачем Черніг. колегіуму. 1739 З. призначено викладачем класу риторики Моск. слов.-грек.-лат. академії, де 1741 йому запропонували читати курс філософії, від якого він відмовився через стан здоров'я. На ознаку заслуг у викладацькій діяльності одержав настоятельство в Сретенському м-рі Моск. єпархії (1742—43). 1745 перевівся до Моск. Симонового м-ря, а потім — до Київ. Межигірського м-ря. Очевидно, там і помер.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Зе́мка Тарасій Левкович (Левонич) (2-га пол. XVI ст., Галичина — 13.09.1632, м. Київ) — письменник, історик-богослов, педагог, проповідник, видавець, ігумен, ректор КМА. Досконале володіння грец., лат., церк.-слов. мовами дає змогу припустити, що він здобув добру освіту, вірогідно, навчався у Львів. брат. школі. 1602—06 брав участь у гуртку укр. культ.-освіт. діячів, залучених єп. Львівським, Галицьким і Кам'янець-Подільським Ґедеоном Балабаном до редакційно-видавничої діяльності, яка розгорнулась у маєтках Балабанів — Стрятині, поблизу м. Рогатин, та Крилосі, поблизу м. Галич. 1607—15, після припинення роботи гуртка, був дидаскалом Львів. брат. школи. На запрошення архім. КПЛ Є. *Плетенецького* переїхав до Києва. У сані ієром. став проповідником КПЛ. 1616 вписався до Київ. братства і вчителював у Київ. брат. школі. 1627 З. обрано ігуменом Київ. Брат. м-ря.

Пед. і проповідницьку діяльність поєднував з літ.-редакційною роботою у колі лавр. видавців. Після смерті Є. Плетенецького (1624) разом зі своїм однодумцем і співробітником з часів балабанівського гуртка П. *Бериндою* став гол. помічником новообраного архім. КПЛ З. *Копистенського* у справі організації Лавр. друкарні, був «всего типу [друкарні — *авт.*] правителем». Брав участь у більшості її видань (1624—31). Виступав як автор геральдичних епіграм та емблем (вірш. підписів під малюнками), прозових передмов і післямов, каталогів-покажчиків у книгах, а також як упорядник, редактор, перекладач, «исправитель» (коректор). Прихильник використання укр. «простої», зрозумілої пересічному читачеві мови. Один з фундаторів Лавр. школи П. *Могили*, сприяв її об'єднанню з Київ. брат. школою. 1632 З. обрано ректором об'єднаних шкіл (Колегіуму), але у верес. 1632 помер. Похований в Успенському соборі КПЛ.

Тв.: На герб зацнои и шляхетнои фамілін панов Долматов. В кн.: Іже в святых отца нашего Іоанна Златоустаго... Бесѣды на дѣянія святых апостол... К., 1624; На клейнот пречестнѣйшаго... Єлиссеа Плетенецкого... Епіграмма. В кн.: Псалтырь блаженнаго... Давида... К., 1624; На зацный клейнот... єи милости п[ани] Анны Ходкевичовны, княжны Корецкои. В кн.: Акафіст пречистои богородици.., присно дѣвы Маріи... К., 1625; На старожитный клейнот их милостей панов Балабанов. В кн.: Лексікон славенороссkій и имен тлъкованіє... К., 1627; На пресвѣтлый герб велможных панов Могилов. В кн.: Преподобнаго отца нашего аввы Дорофеа поученія... К., 1628.

Літ.: Отроковский В. М. Тарасий Земка... Сб. ст. ОРЯС, т. 96, в. 2. Пг., 1921; Титов Хв. Матеріали... К., 1924; Українська поезія... К., 1978.

В. П. Колосова

Зерка́льников Порфирій (Порфилій) Тимофійович — див. *Семенніков* Порфирій (Порфилій) Тимофійович.

Зе́ртис-Каме́нський Андрій Степанович, чернече ім'я Амвросій (17.10.1708, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— 16.09.1770, м. Москва) — викладач, архієпископ Сарський і Подонський, Крутицький і Можайський, Московський і Калузький, письменник. Син Степана Костянтиновича Зертиса, вихідця зі старовинної боярської сім'ї Молдови, який переселився в Україну бл. 1691.

Амвросій Зертис-Каменський.
З гравюри М. Розанова

Володіючи кількома мовами, привернув увагу гетьмана І. *Мазепи*, який узяв його перекладачем. Мати З.-К.— з укр. роду Каменських. Після смерті батька З.-К. взяв до себе рідний дядько Володимир Каменський, лавр. соборний старець. Він і записав племінника до КМА під своїм прізвищем (1720). 1728 З.-К. закін. КМА і якийсь час навчався у Львів. академії. З 1733 слухав богослов'я у Моск. слов.-грек.-лат. академії у проф. С. *Калиновського*. Останній помітив здібного юнака, а коли став архім. Ол.-Нев. лаври в С.-Петербурзі, викликав його весною 1734 до слов.-руської школи при Ол.-Нев. лаврі на посаду викладача. На З.-К. звернула увагу і вел. кн. *Єлизавета Петрівна*, яка часто запрошувала його на бесіду разом з Г. *Кременецьким*. 1735 З.-К. попросив у архієп. Великоновгородського і Великолуцького Т. *Прокоповича* рекомендацію на постриг. Прокопович довго відмовляв його від цього наміру, навіть подарував книгу, в якій висвітлювались переваги світ. життя. Через три дні З.-К. підтвердив свій намір і прийняв чернечий постриг. Продовжував викладати в семінарії. З 1742 — її префект. 5.03.1748 З.-К. призначено архім. Новоєрусалимського Воскресенського м-ря Моск. єпархії і тоді ж — членом Синоду. Будучи членом Синоду, який складався переважно з архієреїв-українців, не раз виступав проти призначення «великоросів» на високі архієрейські посади, мотивуючи це тим, що «малороси» більш гідні високого сану, бо мають кращу освіту і спец. підготовку. 1749 реставрує Новоєрусалимський Воскресенський м-р, навчає, організовує навчання ченців різним будівничим ремеслам, сам керує роботами по зведенню кількох споруд. 7.11.1753 З.-К. висвячено на еп. Переяслав-Залеського й Дмитровського, але він залишився настоятелем Новоєрусалимського Воскресенського м-ря (до 1765). На його місце пізніше призначено рідного брата З.-К.— Миколу Каменського, колишнього архім. Звенигор. Савин-Сторожевського Різдвобогородицького м-ря Моск. єпархії, який продовжив традиції З.-К., організував у м-рі школи архітектури й малярства. З 8.03.1761 З.-К. висвячено на еп. Сарського й Подонського (з 7.10.1761 — архієпископ), з 6.06.1764 — архієп. Крутицький і Можайський, а з 18.01.1768 — архієп. Московський і Калузький. 1769 йому доручили реставрацію трьох гол. моск. соборів: Успенського, Благовіщенського та Архангельського. Однак він відреставрував лише Благовіщенський собор, а також архієрейський дім у Переясл. єпархії і Крутицький архієрейський дім у Москві. Загинув З.-К. трагічно. 1770, прагнучи запобігти поширенню епідемії чуми, З.-К. заборонив проведення масових зборищ, богослужінь біля чудотворних ікон. Здичавілий натовп звинуватив З.-К. та його прихильників в небажанні рятувати населення Москви, громив моск. м-рі й убивав ченців. З.-К. був жорстоко замордований у Моск. Донському м-рі. Похований на тому ж місці, де був убитий,— у Трапезній церкві Моск. Донського м-ря біля лівого криласа. Згодом там встановлено пам'ятник, реставрований 1889 клопотаннями настоятеля цього м-ря, преосвященного Германа Осецького.

З.-К.— автор багатьох богослов. творів і перекладів. З його власних праць зберігся лише рукопис: «Служба св. Митрополиту Дмитрию Ростовскому». З перекладів відомі «Разсуждение против атеистов и неутралистов» (М., 1765), переклад з Гуго Ґроція та «Поучения» Кирила Єрусалимського (М., 1772).

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Н. Жизнь преосвященного Амвросия архиепископа. М., 1813; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Новиков Н. И. Опыт исторического словаря, М., 1987; Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988; РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992; Болховитинов Е. Словарь исторический.., М., 1995.

О. М. Сандалюк

Зиза́ній (родове прізвище Кукі́ль-Тустано́вський) Лаврентій (60-ті рр. XVI ст., с. Потелич Руського воєвод., тепер Жовківського р-ну Львівської обл.— після лист. 1634, м. Корець Луцького пов. Волинського воєвод., тепер райцентр Рівненської обл.) — мовознавець, письменник, перекладач, педагог, священик. Можливо, навчався в Ярославському єзуїт. колеґіумі (тепер Підкарпатського воєвод., Респ. Польща) або Острозькій школі на Волині. До 1592 — викладач Львів. брат. школи, 1592—96 — Берест. брат. школи, 1596—97 — Вілен. брат. школи. Читав лекції з церк.-слов. та грец. мов. 1597—1600 — домашній учитель кн. Б. Соломирецького (мав маєток біля Мінська). Повернувшись в Україну, впродовж 1600—02 працював домашнім учителем кн. Острозьких у Ярославі. Протягом 1612—18 — священик у м. Корець.

На запрошення архім. КПЛ Є. *Плетенецького*, який організував у КПЛ книгодрукування й зібрав гурток учених (З. *Копистенський*, П. *Беринда*, Т. *Земка*, О. *Митура* та ін.), бл. 1619 приїхав до Києва, де брав участь у редагуванні лавр. видань, здійснив переклади з грец. на церк.-слов. мову, займався проповідницькою діяльністю. Відомі його переклади «Бесід Златоустого» й «Толкування Андрія Кесарійського». Передмови до них представляють перекладача як «благовѣйна мужа, словеснѣйша дидаскала и вѣтію». У Києві створив «Катехізис» ст.-укр. мовою, з рукописом якого 1626 їздив до Москви, де був прийнятий царем Михайлом Федоровичем. 1627 ця книга в перекладі церк.-слов. мовою вийшла у Москві. З 1628 жив у Корці, очевидно, до кінця життя.

Найгол. праці З.— буквар «Наука ку читанню и розумѣню писма словенского...», «Лексис, сирѣчь реченія, въкратъцѣ собраны

ГРАММАТІКА
СЛОВЕНСКА.
Съставленна, Лаврентіемъ
Зізаніемъ.

О ГРАММАТІЦѢ
Что єсть Грамматіка;
Грамматіка єсть, извѣстное хитрство, еже благо глати и писати.
Толкованіє.
Граматіка єсть певноє вѣданє, жебы мы добре мовили и писали.
Сумне.
Колико єсть частій граматіки:
А

Перша сторінка «Граматики словенської» Лаврентія Зизанія. 1596

Диспут. У центрі — Лаврентій Зизаній. Мініатюра поч. XVIII ст. з «Катехізису»

Віленський Свято-Троїцький монастир, при якому діяла Віленська братська школа, де викладав Стефан Зизаній. З гравюри К. Вейєрмана. XIX ст.

и из слове(н)ского языка на просты(й) рускій діялектъ истол(ъ)кованы» та «Граматіка словенска», надруковані 1596 у Вільно (тепер м. Вільнюс, Лит. Респ.). «Лексис» З.— перший укр. друк. лексикон — мав етапне значення в історії лексикографії. Це — перекладний церк.-слов.-укр. словник, призначений для шкільного навчання. Реєстр «Лексиса» організовано за диференційним принципом, тобто даються тільки слова, відмінні від укр. формою чи значенням, налічує 1061 вокабулу. Джерелом праці З. був рукоп. «Лексис съ толкованієм словенских слов просто» (серед.— 2-га пол. XVI ст.), глоси з укр. книг, конфес. тексти, зокрема Біблія, твори Арістотеля. Реєстрові слова розміщено в алфавітному порядку, який часто порушується, особливо внаслідок прагнення лексикографа опрацьовувати поряд слова одного кореня. Окремо вміщено ононіми, омографи. Однозначні реєстрові слова перекладаються одним чи кількома укр. словами, багатозначні — кількома. Безеквівалентні слова тлумачаться. Пояснення окремих вокабул мають енциклопедичний характер. З. уперше застосував пояснення слова шляхом розкриття його етимології. Він перший в історії укр. й сх.-слов. мовознавства розробив і застосував більшість основних лексикографічних методів упорядкування словника. Його «Лексис» був зразком і основою «Лексикона» П. *Беринди*, рос. азбукословників. «Граматика» З.— перший вітчизн. систематичний підручник церк.-слов. мови, призначений для шкіл. За тодішньою традицією учений визначає 4 частини граматики: орфографія, просодія, етимологія, синтаксис (але розділу про синтаксис немає). З. виділив 8 частин мови: различіє (артикль), ім'я, містоім'я, глагол, причастіє, предлог, нарічіє, союз. Відкрив орудний відмінок у слов. грамат. системі, назвавши його творительним. В імені виділив 10 відмін («склоненій») — 8 іменникових, 1 прикметникову, 1 спільну для обох частин мови. Поділ складний і не дуже вдалий, але він підготував ґрунт для чіткішого розподілу імен за відмінами. Вперше поділив дієслова на дві дієвідміни («супружества»). У розділі «О метрі поетском» дав основи віршування за грец. зразками. З. удосконалив і збагатив слов. лінгвістичну термінологію. «Граматика» і «Лексис» З. були популярними посібниками в школах, зокрема в Київ. брат. школі. Багато хто з дослідників вважає, що й сам автор продовжив викладацьку діяльність і в Київ. брат. школі. Праця З. підготувала ґрунт для М. *Смотрицького* й була до появи його книги єдиним систематичним підручником церк.-слов. мови в Україні, Білорусі та Росії.

Тв.: Наука ку читаню й розумѣню писма словенского. Вільно, 1596; Лексис. К., 1964; Синоніма славеноросская. К., 1964; Грамматіка словенська. К., 1980.
Літ.: Заседание в Книжной Палате... В кн.: Памятники древней письменности и искусства. СПб., 1878; Булгаков (Макарий). История русской церкви, т. 11, кн. 2. СПб., 1882; Студинський К. «Адельфотес», граматика.. ЗНТШ, 1895, т. 7, в. 3; Ильинский Ф. М. «Большой катехизис» Лаврентия Зизания. ТКДА, 1898, № 2, 5—6, 8,10; 1899, № 3; Харлампович К. Западно-русские православные школы... Казань, 1898; Булич С. К. Очерк истории языкознания в России, т. 1. СПб., 1904; Возняк М. Причинники до студій... ЗНТШ, 1908, т. 83, в. 3; Возняк М. Граматика Лаврентія Зизанія з 1596 р. ЗНТШ, 1911, т. 101, в. 1—102, в. 2; Анушкин А. Во славном месте Виленском... М., 1962; Ботвинник М. Б. Лаврентий Зизаний. Минск, 1973; Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV—XVII ст. К., 1985.
В. В. Німчук

Зиза́ній (Кукі́ль) Стефан Іванович, чернече ім'я Сильвестр (1550-ті рр., с. Потелич Руського воєвод., тепер Жовківського р-ну Львівської обл.— осінь 1600, м. Ясси, тепер Румунія) — письменник, проповідник, автор підручників для братських шкіл, ректор Львівської та Віленської братських шкіл. Н. в міщан. родині, старший брат Л. *Зизанія*. Був освіченою людиною, знав сім «вільних мистецтв», володів грец. та лат. мовами. У «Палінодії» З. *Копистенського* З. постає як «муж учоный велце». Мешкав у Львові, у кам'яниці Красовського на вул. Руській (будинок не зберігся). Не пізніше 1577 став ректором Львів. міської руської школи, реорганізованої 1586 у брат. школу. Один з організаторів останньої. З 1586 — учитель церк.-слов. і грец. мов, 1588 — ректор Львів. брат. школи. 24.01.1591 дістав дозвіл митрополита Київського і всієї Русі Михайла Рогози проповідувати разом з К. Т. Ставровецьким. З поч. 1593 — дидаскал і ректор у Вільно. З. стояв біля витоків брат. шкіл в Україні й Білорусі, разом з братом Л. Зизанієм працював над створенням підручників, яких потребували правосл. школи. 1591 з друкарні Львів. братства вийшов підручник «Грамматіка доброглаголиваго еллинословенского языка», одним з авторів якого, можливо, був і З. Книга тривалий час зберігала своє значення підручника грец. мови. 1617 ректор Київ. брат. школи Й. *Борецький* купив для її потреб у Львів. братства кілька «Грамматік».

1596 у друкарні Вілен. братства вийшов підручник Л. Зизанія «Наука ку читаню и розумѣню писма словенского», складовою частиною якого був твір З. «Ізложеніє о православной вірі». Книга переслідувала мету не лише навчити читати, але й розуміти церк.-слов. мову, орієнтуватися в основних догматах правосл. церкви. Проповіді та богослов. праці З., спрямовані проти унії й католицизму, мали значний вплив на тогочасне укр. суспільство. В боротьбі з католицтвом та унією З. використовував аргументацію і твори протестантів, що дало підстави сучасникам вважати його «єретиком». Вплив реформаційної теології особливо позначився у «Катехізисі» (1595) та «Казані св. Кирила». Не збереглося жодного примірника «Катехізису». Про його зміст можна судити з брошури польс. катол. полеміста Щасного Жебровського (Мартина Лаща) «Kąkol, który rozsiewa Stefhanek Zizania w cerkwiach Ruskich w Wilnie. Przytym napomnienie krótkie do uniey Kościoła Ruskiego z łacińskim» («Кукіль, котрий сіє Стефанек Зизаній у руських церквах у Вільно. А також ко-

ротке роз'яснення до унії церкви руської з латинською», Вільно, 1595). Критик знайшов у З. 10 «куколів» (тут у значенні помилок, хиб), які суперечать христ. віровченню, і три неправильно перекладені місця з творів св. отців церкви.

Полем. трактат З. «Казанє св. Кирила Патріарха Єрусалимского, о антихристі і знаках его з розширеніем науки проти єресей розних», виданий у Вільно 1596 ст.-укр. книжн. та польс. мовами був відповіддю на брошуру І. Потія «Unia...» Ідею папи-антихриста З. запозичив з праці голл. протест. полеміста Зібранда Люберта «De Papa Romano, Libri decem Scholastice et Theologice collati cum disputationibus Roberti Bellarmini ad illustres Frisiae in Academia Francherana» (1594). Твір З. набув значного поширення як в Україні, так і Білорусії та Росії. Його примірники зафіксовані у складі 6-ки моск. царів кін. XVI — поч. XVII ст. У перекладі рос. мовою «Казанє» вийшло як частина до т. зв. «Кирилловой книги» (М., 1644). «Казанє» разом з ін. богослов.-полем. творами З. («О знамении крестном», «О вочеловѣчении Господни», «Книжица на Римский костел» (1596), «Защита православія от папизма» та ін.) відіграло важливу роль у полеміці з уніатами та римо-католиками. У Росії «Кириллова книга» згодом використовувалась старовірами і була двічі перевидана ними у Гродно (1786 і 1791).

Діяльність З. викликала невдоволення митрополита Київського і всієї Руси Михайла Рогози, який у січ. 1596 зібрав Собор у Новогрудку, на якому З. як єретика відлучили від Церкви, заборонили читати привселюдно Св. Письмо, проповідувати і вчителювати. Але З. вніс до Новогрудських ґродських книг протестацію на дії М. Рогози (1.02.1596) і продовжував проповідувати й викладати в школі Вілен. братства. У трав. 1596 Сиґізмунд III Ваза заборонив усім жителям Вел. князівства Литовського спілкуватися з З. Правосл. Собор у Бересті (жовт. 1596) виправдав З., але переслідування уніат. єп. Володимирсько-Волинського і Берестейського, згодом митрополита Київського і Галицького Іпатія Потія примусило його виїхати з Вільно. 1597—99 підтримував зв'язки з Львів. братством. 1599 знову з'явився у Вільно і став проповідником у Троїцькій Брат. церкві. Тут він восени 1599 прийняв чернечий постриг. У жовт. 1599 виїхав до Молдавії як паломник. Був убитий воїнами Михая Хороброго в ході боротьби останнього з Є. Могилою за молд. престол.

Тв.: Ізложеніє о православной вірі. Коротки питанье і отповіданьє, для латвешаго вирозуміня христіянским дітє. Странни питаєт зловірни, а православний отповідаєт. О въчловеченіи Господні. О знаменіи крестном. В кн.: Зизаній Л. Наука ку читаню і розумѣню писма словенского. Ту тиж о Светой Тройцы і о въчловеченіи Господні. Вільно, 1596; Казанє святого Кирила патріарха Єрусалимського о антихристі і законах его з розширеніем науки проти єресей розних. В кн.: Пам'ятки українсько-руської мови і літератури, т. 5. Львів, 1906; Herb jaśnie oświeconego welmoznego pana... Ostrozskiego... В кн.: Українська поезія... К., 1978.

Літ.: Булгаков (Макарий). История Русской Церкви, т. 9. СПб., 1879; А. Б. [еляновский] Стефан Зизаний. Волын. ЕВ, 1887, № 6—17; Рункевич С. Описание документов.., т. 1. СПб., 1897; Харлампович К. В. Западнорусские православные школы .. Казань, 1898; Возняк М. Історія української літератури, т. 2, ч. 1. Львів, 1921; Ісаєвич Я. Д. Братства... К., 1966; Ружицький Є. Невідомий документ... АУ, 1972, № 1; Дзюба Е. Н. Просвещение на Украине... К., 1987; Дмитриев М. В. Православие и Реформация... М., 1990; Нічик В. М. [та ін.]. Гуманістичні і реформаційні ідеї .. К., 1990; УЛЕ, т. 2. К., 1990; Садловський Р. І. До історії есхатологічних вчень... В кн.: Секуляризація духовного життя... К., 1991; Капраль М. Неопублікований фрагмент документа... ЗНТШ, 1993, т. 225; Старовойт О. М. Стефан Зизаній. Львів, 1996; Опарина Т. А. Иван Наседка... Новосибирск, 1998.

О. Ф. Задорожна

Зимо́вич, чернече ім'я Ієзекіїль (1692, м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах. Походив з міщан. сім'ї. Навчався у КМА, як свідчив сам, «отчасти латинскаго письма». 1715 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. 1720 З. висвячено на ієродиякона єп. Романським Пахомієм Пепковським, а 1732 — на ієромонаха архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським*.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии .. ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 96—97

С. Р. Кагамлик

Зіно́віїв Климентій, Климентій Зіновіїв син, Климентія Тря́сця (серед. XVII ст., ймовірно, Правобережна Україна — після 1712, Чернігівщина) — поет і етнограф. Походив з незаможної родини, рано осиротів. «Безродный и отнюд сирота»,— писав про себе. Певне, навчався в церк. школі, де і жив, а потім — у КМА, мешкав у бурсі. Молодим постригся у ченці, був монаст. писарем. Обходив усю Україну, збираючи пожертвування для м-ря, а також в ін. монаст. справах. Жив на Закарпатті, Волині, Київщині, у Слобід. Україні, на Запорозькій Січі, бував у Польщі, Білорусі, Литві, Росії. Знав церк.-слов., лат., польс., рос. мови, орієнтувався у білорус. та лит. мовах. Був дуже спостережливим, допитливим, багато думав і читав, любив не тільки церк. співи (сам співав «ірмолоя»), а й нар. думи та пісні, кохався в малярстві. Мав схильність до віршування. Знаючи закони силабічної версифікації, свої спостереження і роздуми виливав у поет. формі. Багато хворів, був у якомусь «гоненії», але дожив до похилого віку. Закін. життя на Чернігівщині у сані ієромонаха.

Майже через 150 років після смерті З. в одному з черніг. м-рів укр. письменник-етнограф О. Шишацький-Ілліч натрапив на збірку його творів. Рукопис не мав ні початку, ні кінця, налічував 321 сторінку (з можливих 400) і поділявся на 3 частини: книжку віршів, що її поет готував до друку, збірку нар.

прислів'їв та приказок, розміщених за алфавітом, і віршів, дописаних З. пізніше. О. Шишацький передав рукопис П. Кулішу, і 1859 в «Русской беседе» вийшла його розвідка: «Климентий, украинский стихотворец времен гетмана Мазепы». Розширену розвідку було надруковано в січневому номері журн. «Основа» за 1861. Вірші З. викликали жваве зацікавлення, на них посилалися при розв'язанні спірних питань, використовуючи як істор. свідчення очевидця. Із збірки робив виписку нар. афоризмів фольклорист і етнограф Опанас Маркович, їх уводила в художні твори Марко Вовчок. На поч. XX ст., працюючи над «Історією української літератури», І. Франко виділив окремо розділ під назвою «Климентій Трясця і Григорій Сковорода». Учений спирався тільки на уривки віршів, наведених Кулішем, бо існувала версія, що рукопис З. загинув під час пожежі Кулішевого хутора. Франка приваблювало те, що вірші містять «дуже багато характерних рис для розуміння життя і побуту особливо нижчих народних верств придніпрянської України», дають «інтересний матеріал для змалювання культури початку XVIII ст.». Проводячи аналогії між З. і Г. *Сковородою*, дослідник писав: «Літературна і соціальна фізіономія обох однаковісінька, хоч у їх інтелеґенції і моральному погляді на життя величезна різниця. Оба вони були учнями Київської академії, оба провели свій вік, блукаючи по Україні та сусідніх з нею країнах, у обох у їх творах крізь старосвітську форму проблискують іскри нових почувань і поглядів, критицизму й рефлексії, зароджується тип новочасного письменника, що виступає не як речник типових поглядів маси або приписів традиційної доктрини, але як індивідуальна поява зі своїми власними поглядами, виробленими сильно розвитим індивідуальним життям і думанням». 1909 С. І. Маслов віднайшов рукопис З. у фондах б-ки Київ. ун-ту св. Володимира, а 1912 В. М. Перетц опублікував усю його поет. спадщину. 1971 Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні видав повністю автограф З., тобто вірші та «приповісті посполиті». Філологи, історики, етнографи, економісти та правознавці отримали безцінний матеріал (бл. 400 віршів і 24 тис. прислів'їв та приказок), який доповнює уявлення про Україну кін. XVII — поч. XVIII ст. Герої його творів — представники всіх верств і прошарків населення України. Це — селяни, козаки, ремісники, духівництво (чорне й біле), торговці, музиканти, малярі, шафарі (управителі, економи), судді, підсудки тощо. З гіркотою констатує поет, що людей бідних незрівнянно більше, ніж заможних, бачить, що довкола точиться жорстока боротьба за існування, коли «чловек чловека рад бы в єдин час згубыть, а гды б мощно, то могл бы живаго поглотить». Цінність творів З. також у їхній худ. якості, зумовленій жвавістю образного мислення поета і органічним засвоєнням скарбів нар. мови. Він продовжив дем. традиції укр. л-ри, які йшли від І. Вишенського, виступаючи предтечею Г. Сковороди, а далі й Т. Шевченка.

Тв.: [Вірші.] В кн.: Пам'ятки українсько-руської мови і літератури, т. 7. Львів, 1912; Вірші. Приповісті посполиті. К., 1971; [Вірші.] В кн.: Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Літ.: Кулиш П. Климентий,... РБ, 1859, т. 5, кн. 17; Кулиш П. Обзор... «Основа», 1861, № 1; Компан О. С. Міста України... К., 1963; Колосова В. П. Климентій Зіновієв... К., 1964; Франко І. Климентій Трясця і Григорій Сковорода. В кн.: Франко І. Зібр. творів, т. 40. К., 1983.

В. П. Колосова

Мельхіседек Значко-Яворський. Гравюра з портрета із Лубенського Мгарського монастиря. XVIII ст.

Злотко́вич (Злотке́вич) Петро (рр., м. н. і см. невід.) — церковний служитель. Навчався у КМА у 2-й пол. 1760-х рр. Разом з кількома здібними студентами З. направлено до Константиноп. патріаршої школи, зокрема, для вивчення тур. і татар. мов. По закін. навчання був церк. служителем при домовій церкві рос. посла у Константинополі (до 1773), але після втрати зору повернувся на батьківщину.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Злотко́вський Антоній (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. У 1-й пол. 60-х рр. XVIII ст. закін. повний курс КМА. 18.11.1765, ще навчаючись у класі богослов'я, призначений викладачем євр. мови в КМА, а з 19.08.1768 почав викладати й грец. мову.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. О. Євстаф'єва

Злотне́цький, чернече ім'я Леонтій (р., м. н. невід.— р. см. невід., м. Київ) — архімандрит, викладач. Навчався в КМА. 1722—25 — ігумен Густинського Троїцького м-ря Полтав. єпархії. 1727—28 — викладач класу аналогії КМА. 1742—43 знову згадується як ігумен Густинського Троїцького м-ря. При ньому на м-р пожертвувано землі в с. Валки (тепер Прилуцьк. р-ну Черніг. обл.). Помер у сані архім. Київ. Софійськ. м-ря у віці 72 роки.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и докумены.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Куриленко М. І. Густинський Свято-Троїцький монастир. [Прилуки, 1997.]

Н. В. Степаненко

Зміє́вський Андрій, чернече ім'я Аверкій (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах. Освіту здобув у КМА. На поч. 1743 З. прийняв постриг у мантію в КПЛ і забраний разом з Є. *Цареградським* до Тр.-Серг. м-ря.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 171зв.

С. Р. Кагамлик

Значко́-Яво́рський Матвій Карпович, чернече ім'я Мельхіседек (1720, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— 2.06.1809, повіт. м. Глухів Чернігівської губ., тепер райцентр Сумської обл.) — архімандрит. Н. у сім'ї сотника 1-ї Лубен. сотні (1753—64) Карпа Ілліча Значка, який 27.02.1766 одержав офіційне свідоцтво про

належність до роду шляхтича Олександра Яворського (нащадка рицаря Геліяша Яворського), що жив у XVII ст. на Лубенщині, і т. ч. став носити подвійне прізвище — Значко-Яворський. Мав братів Андрія та Максима Значків-Яворських, О. *Значка-Яворського* та Т. *Значка-Яворського*. Дістав спочатку домашню освіту, а згодом продовжив навчання в КМА, закін. повний курс (до 1738). По закін. навчання прийшов у Мотронинський Троїцький правосл. м-р (біля Чигирина) Переясл. єпархії. Лише 1745 за благословінням еп. Переяславського і Бориспільського Н. *Срібницького* прийняв чернечий постриг, був трапезним та намісником м-ря, а 8.05.1753 затверджений ігуменом. Відновлював правосл. парафії, зміцнював м-рі, налагоджував постійні зв'язки з лівобереж. церк. колами. Енергійними діями, спрямованими проти насадження в краї унії, завоював пошану серед місц. населення. У верес. 1761 еп. Переяславський і Бориспільський Г. *Линцевський* надав З.-Я. почесний чин «благочестивого правителя» правосл. конфесій усієї Правобереж. України. Для координації діяльності створив Чигирин. дух. правління. Встановив контакти з архієп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським Г. *Кониським*. У 2-й пол. 1765 добився кількох аудієнцій в імп-ці Катерини II. Цариця надала грошову допомогу м-рю та видала рескрипт рос. послові у Варшаві М. В. Рєпніну від 8.09.1765, який зобов'язував останнього домогтися від польс. уряду припинення реліг. утисків православних, щоб «наши единоверныя, их церкви и монастиры от обид и утесненія... ограждаеми и защищаеми были». У 1-й пол. 1766 З.-Я. здійснив візит до Варшави, де добився від короля Станіслава Августа Понятовського привілею, яким монарх, за словами самого ігумена, «всі права и привилеґіи всего народа православнаго и грекороссийскаго, во всей Короне и Литве обретающагося, конфермовать благоволил». Дії З.-Я. викликали неґативну реакцію духовенства та польс. адміністрації. Його неодноразово заарештовували. Після зустрічі з еп. Г. Линцевським на переправі через Дніпро 23.07.1766 З.-Я. закували в кайдани, після допитів і тортур замурували в тісній кам'яниці м. Грудки. Лише завдяки широкому протесту, клопотанням його батька й братів, еп. Г. Линцевського, цар. уряду польс. король Станіслав Август Понятовський віддав наказ про звільнення З.-Я. Діяльність З.-Я. значною мірою вплинула на розгортання нар. повстання 1768—69 (Коліївщини), осередком котрої став Мотронинський Троїцький м-р. Хоча участь З.-Я. у підготовці повстання доведена не була, польс. влада оголосила його натхненником і організатором Коліївщини. Цар. уряд, реагуючи на вимоги польс. сторони, 30.10.1768 перевів опального ігумена настоятелем Переясл. Михайлівського м-ря, заборонивши йому з'являтися на Правобережжі. Наприк. 1771 З.-Я. переведено до Києва, де він став членом Київ. консисторії та намісником Київ. Софійськ. м-ря (на цій посаді, незважаючи на наступні призначення, залишався до 1783). 26.03.1774 возведений у сан ігумена Київ. Видубицького м-ря, 13.06.1781 — Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря. 22.03.1783 одержав сан архімандрита. 1785 (за ін. даними 1786) З.-Я. переведено настоятелем Глух. Петропавлівського м-ря Новгород-Сів. єпархії. Одночасно виконував обов'язки члена Новгород-Сів. консисторії. Похований у Глух. Петропавлівському м-рі.

Літ.: Лебединцев Ф. Г. Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский.— Краткий формуляр архимандрита Мелхиседека Значко-Яворского. В кн.: Архив ЮЗР., ч. 1, т. 2—3. К., 1864; Яновский И. Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский, . Полтав. ЕВ, 1885, № 22—23; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Гермайзе О. Коліївщина . «Україна», 1924, кн. 1—2.

В. М. Горобець
В. Н. Жук

Значко́-Яво́рський Олександр Карпович, чернече ім'я Аркадій (кін. 20-х — поч. 30-х рр. XVIII ст., полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — ігумен. Н. у сім'ї Карпа Ілліча Значка, сотника 1-ї Лубен. сотні (1753—64), потім осавула Лубен. полку. Брат ігумена М. *Значка-Яворського*, сотника 1-ї Лубен. сотні (1764—70), полк. осавула Лубен. полку (1770) Т. *Значка-Яворського*, А. *Значка-Яворського*, сотника 1-ї Лубен. сотні (1771—82). Поч. освіту здобув удома, а вищу — у КМА. Проходив чернече послушництво у Мотронинському Троїцькому м-рі й там прийняв чернечий постриг. Пізніше був ігуменом Богусл. Миколаївського м-ря Київ. єпархії.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

В. Н. Жук

Значко́-Яво́рський Трохим Карпович (серед. або 2-га пол. 20-х рр. XVIII ст., полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— після 1791, очевидно, м. Лубни) — полковий осавул, повітовий суддя. Н. в сім'ї сотника 1-ї Лубен. сотні (1753—64) Карпа Ілліча Значка, який 27.02.1766 отримав свідоцтво про свої родинні зв'язки зі шляхтичем Олександром Яворським, що жив у XVII ст. на Лубенщині і, за генеалогічною легендою, походив з нащадків лицаря Геліяша Яворського, і став писатися подвійним прізвищем. Молодший брат М. *Значка-Яворського*. Батько З.-Я. піклувався про освіту своїх дітей, які спершу навчались вдома, а потім — у КМА. З.-Я. провів у стінах КМА бл. 10 років. Закін. навчання, ймовірно, на поч. 40-х рр. Потім служив у Лубен. полк. канцелярії. З 1.05.1754 — значк. товариш Лубен. полку, з 1764 — військ. канцелярист, з 4.10.1764 — військ. товариш, сотник 1-ї полк. сотні Лубен. полку, з 5.03.1770 — полк. осавул. Обирався засідателем Лубен. повіт. суду, лубен. городничим, суддею Лубен. повіт. суду (1791). За ним у Лубнах значився двір та одна бездвірна хата, а також маєтності у кількох селах на тер. Лубен. полку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.
В. Н. Жук

Золотаре́вський Петро, чернече ім'я Пафнутій (1715, сот. м-ко Решетилівка Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Н. у сім'ї священика. Навчався у КМА. По закін. вступив до КПЛ, де прийняв чернечий постриг (7.02.1746).

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 248.
С. Р. Кагамлик

Золотни́цький Володимир Трохимович (1741, Київщина — після 1796, м. см. невід.) — юрист, письменник, філософ, перекладач. Н. в сім'ї сільс. священика. Поч. освіту здобув від батька, вихованця КМА. У 50-х рр. З. навчався в КМА. 1760 перейшов до Моск. ун-ту на філос. ф-т. З черв. 1762 — викладач нім. мови С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу, з 4.06.1764 — перекладач Моск. камер-колегії, з 10.06.1765 — секретар П. І. Паніна. 1767 — депутат Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії від шляхетства Київ. полку, де 1768 виступив з «пространными замечаниями» на «Проект прав благородных». 1769—70 брав участь в Бендерській кампанії під час Рос.-тур. війни 1768—74. Мав чин підполковника Дніпровського пікінерського полку. 1771—72 — голова Військ. канцелярії в Криму. Був присутній під час підписання договору з крим. урядом. 1773—76 служив у Новорос. губ. канцелярії, прокурором у Кременчуці (1781—84) і Катеринославі (1785—95), головою палати цивільного суду Катериносл. намісн. (1795—96). 12.03.1796 З. вийшов у відставку і невдовзі помер.

Активна літ. діяльність З. припадає на 1760-ті рр. Кілька його невеликих творів і перекладів з'явились в «Полезном увеселении» М. М. Хераскова й журн. «Смесь», серед них: «Дух Сенеки...» (М., 1765), «Путешествие в другой свет» (СПб., 1766), «История разных героинь и других славных жен...» (СПб., 1767—68). З.— автор кількох компілятивних трактатів з етики, про безсмертя душі та природне право. За словами митрополита Київського і Галицького Є. Болховітінова, «...много писал довольно нехудых од, сатирических писем и других стихотворений». Поділяв думки нім. філософів про обов'язок людини перед суспільством. Вважав, що правилам співжиття і поведінки людини в суспільстві слід надавати перевагу перед усіма ін. науками. Таку думку було висловлено в передмові до збірки «Состояние человеческой жизни...» (1763) з присвятою гр. О. Розумовському та в книзі «Общество разновидных лиц...» (1766), присвяченій гр. П. Паніну. Основні теми, які розробляв З. у збірці,— благочестя, невдячність, підлабузництво і т. ін. До цієї групи праць належать і «Новые нравоучительные басни» (1763). В уявленні про людину З., як і багато хто з вихованців КМА, виходив з її вроджених природних здібностей та внутр. прагнень до добра чи зла, що коригуються вихованням, в основі якого має бути пізнання самого себе і свого місця в суспільстві: «Всяк должен делать свое, к чему определяем, и не приниматься за то, что ему не свойственно...» Вел. роль у формуванні суті людини З. відводив релігії. Доказам існування Бога присвячено його працю «Разсуждение о бессмертии человеческой души...» (1768). З. різко виступав проти деїстичних та механістичних ідей Вольтера та енциклопедистів у своїх «Доказательствах бессмертия человеческой души...» (1780). Вважав, що «Опровергать веру есть вооружать одного на другого і вводить всеобщее бедствие...» У богослов. полеміці використовував наук. арґументи: ідею багаточисельності світів, систему світобудови М. Коперніка тощо. «По благости господней,— писав З.,— удостоившись получить некоторое просвещение и будучи от природы склонен к уединению, нередко нахожу время упражняться в богомыслии, и оно-то составляет приятнейшие и сладкие часы моей жизни». Викладенню принципів, на яких ґрунтується людське суспільство, присвячено найвизначнішу працю З. «Сокращение естественного права...» (1764), що була першим систематичним викладом теорії сусп. договору в Росії. З. був також першим, хто звернувся до проблеми основних законів у рос. юр. л-рі. Останній друк. твір З. «Наставление сыну» (1796). Книги З. користувалися великим попитом у студентів КМА, декілька примірників були в акад. б-ці.

Тв.: Новыя нравоучытельныя басни... СПб., 1763; Состояние человеческой жизни,... СПб., 1763; Сокращение естественнаго права... СПб., 1764; Общество разновидных лиц... СПб., 1766; Разсуждение о безсмертии человеческой души... СПб. [1768]; Доказательство безсмертия души человеческой... СПб., 1780.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.
О. М. Сандалюк

Зорко́вський Григорій, чернече ім'я Гликерій (1707, сот. м-ко Бахмач Ніжинського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — соборний старець. Походив з міщан. родини. Навчався в КМА: є в списках студентів класу філософії за 1737. По закінченні науки вступив до КПЛ, де 23.12.1738 прийняв чернечий постриг. Як добрий знавець іноз. мов працював у Лавр. друкарні. 1758 — соборний старець. Тоді ж у сані ієросхимонаха обирався канд. на посаду нач. Китаївської пустині.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 11—11зв., 87; оп. 2 черн., спр. 31, арк. 6.
С. Р. Кагамлик

Зо́тов Конон Микитович (1690, м. н. невід.—30.10.1742, м. Оранієнбаум, тепер м. Ломоносов Ленінградської обл., РФ) — контр-

адмірал, учений в галузі морської справи і кораблебудування. Н. у сім'ї думного дяка Микити Мойсейовича Зотова. 17.08.1700 на прохання останнього цар Петро І розпорядився, щоб гетьман І. *Мазепа* пропустив «стольника нашего Конона Зотова для наук свободных во академию в Киев», а київ. воєвода Юрій Фамендін підтримував З. Після КМА навчався у Моск. морському кадет. корпусі (Школі мат. і навігаційних наук), а 1704 поїхав вчитися мореплавству до Англії, де з 1707 служив у англ. флоті, потім стажувався у Голландії. 1712 повернувся в Росію і 1713 у чині лейтенанта дістав призначення на корабель «Эсперанс», який крейсував у Фінській затоці.

У січ. 1715 відбув до Франції для вивчення флотської справи та для найму матросів. У своїх донесеннях Петру І пропонував мати в Парижі офіційного представника-агента. Перейнявши ще з часів навчання в КМА ідеї про роль освіти й науки у реформаторській діяльності, в одному з донесень звертав увагу царя на те, що офіцери, які служать в адміралтействі, повинні добре знати юриспруденцію, і радив відрядити кількох із них до Франції для вивчення цієї науки. Рекомендував, «чтобы государство обогатить и матросов расплодить», приділяти більше уваги вел. торгівлі. 1716 З. з власної ініціативи розпочав переговори з маршалом д'Етре про укладення торгового договору між Росією та Францією. Наполягаючи на необхідності збереження вільної торгівлі для підданих обох держав, радив Петру І розвивати відносини з ін. торг. партнерами, зокрема з флорентійським м. Ліворно. По поверненні на батьківщину (1718) одержав сувору догану за самовільне втручання в держ. справи.

У трав. 1719 З. на чолі корабля «Девоншир» у складі ескадри Н. А. Синявіна взяв участь у битві зі швед. ескадрою біля о-ва Езель, захопив у полон швед. фрегат, за що отримав звання капітана 2-го рангу. Бл. 1720 наглядав за роботами по зміцненню гавані м. Ревель (тепер м. Таллінн). 1721 З. призначено контролером в Адміралт. колегію, працював над складанням морських реґламентів, зокрема, склав «Регламент адмиралтейского нижнего суда» (комерц. морський статут). Є також автором проекту в адм. сфері про заміну ген.-ревізора ген.-прокурором, що мало спростити контроль центр. влади за виконанням її розпоряджень на місцях. 1726 у званні капітана 1-го рангу командував кораблем «Пантелеймон-Виктория». З 1731 — пом. директора адміралт. контори, з 1732 — обер-екіпажмейстер в адміралтействі, з 1740 — ген.-екіпажмейстер в чині контр-адмірала.

Створив кілька посібників з морської справи, зокрема: «Пополнение, принадлежащее к званию зеймана», «Новые сигналы», «Чертежи о экзерцициях военнаго флота» (1719), «Разговор у адмирала с капитаном о команде, или Полное учение, как управлять кораблем во всякие разные случаи» (1724), «О погоне за неприятелем и о побеге от него», «Светильник морской» (1738, переклад з голл. мови лоції шляху від Ревеля до Ісландії та Гренландії через Балтійське, Північне і Біле моря).

Літ.: Пекарский П. Наука и литература... т. 1. СПб., 1862; Веселаго Ф. Ф. Общий морской список., ч. 1. СПб., 1885; Беляшевский Н. К истории Киевской академии. Конон Зотов. КС, 1893, № 9; Павлов-Сильванский Н. Проекты реформ... СПб., 1897; Уляницкий В. Р. Русские консульства за границей в XVIII в., ч. 1. М.,1899; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия. К., 1901; РБС, т. Жабокритский--Зяловский. Пг., 1916.

О. Ф. Задорожна
О. М. Шевченко

Зраже́вський (Закрже́вський-Доне́ць) Андрій Петрович (1794, с. Махнівка Івангородської сотні Ніжинського полку, тепер с. Петрівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — учитель, військовик, судовий чиновник. Виходець «із дворян духовного звання». Н. у сім'ї протоієрея. 1816 закін. повний навч. курс КМА. Мав намір прийняти чернечий постриг, але, «спокусившись суєтою світу», став на військ. службу. З 1816 — прапорщик, 1818 — підпоручик Бутирського піхот. полку, з 1822 — поручик. Із свідоцтва за підписом ген.-майора М. Ф. Орлова, відомого декабриста, від 20.02.1821 довідуємося, що З. під час служби Орлова «начальником корпусного штабу 4-го піхотного корпусу в Києві був призначений учителем при Київ. військово-сирітському відділенні. Як старанністю своєю, так і успіхами учнів своїх у школі освіти по ланкастерській методі заслужив повністю вдячність і похвалу начальства, в запевнення чого і виданий мною йому цей Атестат». 1824 за недбальство на службі і неуставне поводження з батальйонним командиром перебував під судом. 1828 служив у військ. поселеннях і вийшов у відставку в чині поручика. На прохання З., за згодою київ. військ. губернатора ген.-лейт. Княжніна, його призначили 1830 засідателем Київ. зем. суду. 1831—32 — засідатель Липовецького, 1832—35 — Сквирського зем. суду. 1836, визнавши «марність і нікчемність всього великого світу» і його «набридлу суєтність», вирішив «присвятити залишок днів життя свого царю небесному». 1837 став послушником КПЛ. Виконував послух в екон. відомстві писарем. Дух. собор КПЛ характеризував його як дбайливого, чесного і добропорядного. Несподівано лавр. благочинний Панкратій 28.04.1838 доніс у Дух. собор: «Означений Зражевський з початку вступу його в Лавру і до цього часу не пристосував ще себе до смиренного монастирського життя, та й надії в ньому до того, за його характером, не передбачається». Причиною такої швидкої зміни оцінок стало слідство київ. поліції з приводу переховування учасників польс. повстання 1830—31, зокрема Івана Маклера, до чого З. був ніби причетний. У зізнанні слідчим органам від 4.02.1838 З. писав: «...Пояснюю, що дійсно я, по вчиненому в 1831 році бунту польських заколотників, переведений був з Київського в Липовецький земський суд засідателем. У цьому повіті, у маєтку пана Сарнецького неодноразово робив

Микита Зотов,
батько Конона Зотова.
З гравюри XVII ст.

розслідування.., але про безпашпортного австрійського підданого Івана Маклера нічого не чув і знать не знав». З. також розповів, що по звільненню його з посади засідателя Сквирського зем. суду «проживав Васильківського повіту в селі Великій Салтанівці, в домі чоловіка рідної сестри моеї, парафіяльного священика Михайла Служевського...», також — тимчасово «у повітовім місті Звенигородці в домі чоловіка рідної сестри моеї, повітового стряпчого титулярного радника Мартиніана Вигури» — й причащався у протоієрея Паторжинського. 1836 — причащався у священика Воскресенської парафії Микити Дубницького. Начальство КПЛ, не чекаючи результатів слідства, поспішило позбутися підозрілого послушника: 2.05.1838 Дух. собор на місце відставного поручика З. призначив крилашанина Успенського собору КПЛ Петра Форостецького. Ймовірно, що З. повернувся до канцелярських справ в одному з повітів Київ. губернії.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «З», спр. 40, арк. 1–4, 7, 13, 16, 20–21, 23.

В. А. Шиденко

Зуб, чернече ім'я Симеон (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Навчався у КМА в 1720-х рр. Ігумен Гадяцького Красногірського Миколаївського м-ря. 1733 звинувачувався у неслужінні цар. молебнів.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Зуб Тимофій, чернече ім'я Товія (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. 1721—25 слухав курс богослов'я в КМА у проф. Й. *Волчанського*. 29.06.1730 згадується як ігумен Гадяцького Красногірського Миколаївського м-ря, де залишався не довше 1733, коли ігуменом був С. *Зуб* (вірогідно, брат З.).

Літ.: Барсов Е. В. Описание актов... М., 1884; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Зубко́вський Василь Степанович, чернече ім'я Варлаам (1773, м. н. невід.—28.04.1853, м. Київ) — протоієрей, музикант, проповідник. Н. у сім'ї священика. Закін. повний курс навчання в КМА (1785—97). 1797 у Баришівській Троїцькій церкві прийняв сан священика і служив там до 1821. «Промовляв там власного творіння проповіді, був реґентом вокальної архієрейської музики». 1804 і 1824 відряджався в єпархію для набору півчих для «Височайшого двору». 1821—25 — священик Михайлівської церкви с. Кибинці Миргород. пов. (тепер Миргород. р-ну Полтав. обл.), де був висвячений у протоієрейський сан. До Кибинців, відомого культ. осередку України, З. запросив Д. *Трощинський*, високопоставлений сановник, відомий в історії культури своїми театр. та муз. захопленнями. У театрі, який утримував Д. Трощинський, за диригента, режисера й актора був його далекий родич Василь Опанасович Гоголь, батько славетного письменника. Культ. життя Кибинців, проповіді З. справили незабутнє враження на молодого М. Гоголя. Після Кибинців З. служив священиком Лубен. Миколаївської церкви. 1834 прийшов до КПЛ з атестатом, де було відзначено, що «читання, спів та катехізис знає добре». 1836 прийняв чернечий постриг. Одержав посаду духовника (прослуживши майже 20 років). Через похилий вік З. вже не співав на криласі, але його талант, муз. освіта мали істотний вплив на культуру лавр. співу. 22.10.1847 завершив свій невеликий твір «Замечания... о важных происшествиях в г. Киеве». У його основі лежить розповідь І. *Звіряки* своєму зятю священику Івану Якубовському (жив у с. Красилівка, маєтності КПЛ): про чудесне видіння Пресвятої Богородиці в одному із храмів КПЛ перед пошестю у Києві 1770; про удар блискавки у баню храму Київ. Брат. м-ря під час відспівування померлого ректора М. *Максимовича*. Похований у Китаївській пустині. З роду З. походить засновник миргород. курорту І. А. Зубковський.

Тв.: Замечания... о важных происшествиях в г. Киеве. ІР НБУВ, № 401, п. (231).

Літ.: Шамаева К. И. Музыкальное образование... К., 1992.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 479, арк. 2–47.

К. І. Шамаєва
Ю. А. Мицик

Зущи́нський Іван Данилович, чернече ім'я Йоаникій (1771/72, с. Рубан Вінницького пов. Брацлавського воєвод., тепер с. Ометинці Немирівського р-ну Вінницької обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика Воскресенської церкви. З лист. 1787 до 1798 навчався в КМА на казенному утриманні. Крім обов'язкових курсів, вивчав грец., польс., нім. мови, історію, географію та арифметику. З 1798 — викладач нижчого грамат. класу КМА, з 1799 — ще й арифметики. 5.03.1799 прийняв чернечий постриг у КПЛ. 27.03.1799 З. висвячено на ієродиякона, 15.08.1800 — на ієромонаха. З 6.06.1799 — член Дух. собору КПЛ. 1800—01 — на прохання архієп. Новоросійського й Дніпровського Афанасія Іванова викладав риторику в Слов. семінарії у Новгородську, тепер місто Кіровоградської обл., та був її префектом. Звільнившись, повернувся в Київ і жив у КПЛ. 1802 викладав у вищому грамат. класі й класі поетики КМА. У квіт. 1807 звільнився з посади викладача риторики через хворобу і перейшов «на покой» до КПЛ.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; отд. 3, т. 1. К., 1910.

В. Г. Левківська

Іваненко (Петрик) Петро Іванович
Іваницький Василь
Іваницький Федір Васильович
Іванишів Дмитро Олександрович
Іванов
Іванов Іван
Іванський Андрій
Іванський Григорій Григорович
Ігнатович Іван Тимофійович
Ігнатович Федір Кириякович
Ієрусалимита
Іллевич
Ільковський Єлисей
Ільницький Григорій
Ільницький Іван
Ільницький, чернече ім'я Модест
Ільченко Іван Степанович
Ілляшевич, чернече ім'я Антоній
Ілляшевич, чернече ім'я Іустин
Іпатій
Іринарх
Ісаєвич Михайло
Ісаєвич Степан
Іскра
Іскрицький Петро Григорович
Італинський Андрій Якович

Іване́нко (Петрик) Петро Іванович (2-га пол. XVII ст., сот. м-ко Нові Санжари Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— після 1712, м. см. невід.) — старший канцелярист, гетьман «Ханської України». Н. у козац.-старшин. сім'ї. Ґрунтовну освіту одержав у КМА. По закін. в 1680-х рр. вступив на службу до Ген. військ. канцелярії. Одружившись з Ганною, небогою ген. писаря В. *Кочубея*, зятя полтав. полк. Федора Жученка, І. породичався з найвпливовішими старшин. родинами Гетьманщини. Завдяки високій освіченості та родинним зв'язкам зробив блискучу кар'єру. В кін. 80-х — на поч. 90-х рр. одержав призначення на посаду старшого писаря Ген. військ. канцелярії. Наприк. січ. 1691 за дорученням гетьмана І. *Мазепи* вирушив з Батурина до Полтави, щоб передати полк. Ф. Жученку та місц. старшині отримані з Москви цар. дарунки. Виконавши покладену на нього місію, І. у супроводі нечисленного почту вирушив до Нових Санжар (нібито провідати своїх родичів), а звідти — на Запорозьку Січ, де певний час жив рядовим козаком, отримавши, згідно з січовою традицією, прізвисько Петрик, з яким й увійшов в історію.

В історіографії існують різні думки щодо мотивів втечі І. на Запорожжя. Частина дослідників, зокрема О. Оглоблин, вважає, що його послав туди гетьман І. Мазепа, прагнучи підготувати ґрунт для укладення союзних договорів з Кримом і Туреччиною, щоб з їхньою допомогою позбутися моск. ярма. Ін. історики схильні думати, що ініціатором цієї акції був ген. писар В. Кочубей, який плекав далекосяжні плани щодо гетьман. булави та політично орієнтувався на союз із Крим. ханством. Дехто припускає, що І. діяв за наказом або І. Мазепи, або В. Кочубея (2 різні позиції), котрі намагалися в такий спосіб скомпрометувати свого суперника в очах Москви.

Дізнавшись про заколот І., який, прибувши на Січ, розпочав антимоск. агітацію, І. Мазепа відіслав січовикам наказ видати колишнього канцеляриста. Скликане з цієї нагоди козац. коло на Січі відмовило гетьманові, посилаючись на давню запорозьку традицію — нікого з Січі не видавати, і обрало І. на високу посаду писаря Війська Запорозького Низового.

Протягом року І. перебував на Січі, активно агітуючи проти Москви та гетьмана І. Мазепи. Переконавшись у відсутності широкої підтримки з боку населення Гетьманщини та козаків Запорожжя, він разом із 60 козаками навесні 1692 прибув у Кизи-Кермен (тепер Білгород-Дністровський), де 26 трав. від імені всього Війська Низового уклав з представниками крим. хана Сафи І договір про «вічний мир і братерство» й взаємну оборону від Москви та Польщі. Укр.-крим. угода, що містила 16 статей, передбачала створення «Удільного князівства Київського, Чернігівського і всього війська Запорозького городового й народу малоросійського», до складу якого, крім Гетьманщини, мали також увійти Правобереж. Україна, частина Слоб. України: полки Сум. і Охтир., а полки Харк. та Рибінський (Острогозький) мали бути переселені на правий бік Дніпра, щоб відкрити татарам вільний шлях на Москву. Україна та Крим мали усі справи й непорозуміння між собою вирішувати мирним шляхом. Застерігалося право вільної торгівлі для обох сторін без мита, а для українців ще й спец. право вільного рибальства та звіроловства по низу Дніпра та Побужжю. Незважаючи на формальний характер трактату 1692, він має вел. значення для історії укр. політ. думки, оскільки основною його ідеєю було визволення України з-під чужоземного поневолення та об'єднання укр. земель в одній державі. Під час переговорів у Бахчисараї наодинці з ханом І. запевняв, що він спирається не лише на Запорожжя, а й на старшину Гетьманщини, зокрема ген. писаря Кочубея. Влітку 1692 поблизу Каланчака, у Чорній долині, крим. хан Селім І, його престолонаступник — султан Девлет, татар. беї та мурзи в присутності 20 козаків проголосили І. «гетьманом козацьким ханським» всієї України і Запорозького Війська й подарували йому вел. корогву, малий прапор, бунчук, срібний пернач, гаптоване золотом сукно та тур. коня. У лип. 1692 І. разом з 20-тис. татар. військом на чолі з калгою-султаном Девлет-Гіреєм та Батирча-мурзою вирушив у похід на Україну. Перед цим, 22 черв., І. надіслав на Січ універсали, якими закликав до повстання за визволення України: «Хто хоче йти з нами для відобрання дорогої отчизни нашої з-під московської власті, той нехай готовиться до походу». Бл. 500 запорожців-«охотників» визнали його гетьманом і прилучилися до походу. І. відправив також універсал в «городову» Україну (Гетьманщину), оповіщаючи населення, що він хоче визволити Україну, «скинути московське невільницьке ярмо з вільних козацьких хребтів». Тим часом І. Мазепа вислав проти самопроголошеного гетьмана спочатку чотири городові полки та один компанійський, а згодом сам на чолі ще п'яти компанійських і решти городових полків рушив на Полтаву, куди прямували татари й козаки І. Наблизившись до кордонів Гетьманщини, І. без бою оволодів Царичанкою, Китай-городом, ін. населеними пунктами поблизу р. Оріль. Однак саме в цей час наблизилися війська І. Мазепи, а з Криму надійшло повідомлення про заколот мурз і беїв проти хана. Татари спішно повернулися в Крим, а слідом за ними у супроводі лише 80 козаків відійшов за Перекоп і гетьман ханський.

На поч. 1693, заручившись підтримкою нового крим. хана, колишнього союзника гетьмана П. *Дорошенка*, енергійного Селім-Гірея І, І. на чолі кількасот козаків, разом з 30-тис. татар. ордою знову вирушив у похід на Україну. До запорожців і городових козаків І. надсилав проникливі універса-

ли, де палко закликав пристати до його шляхетної справи: «Якщо й нині не підете, то відайте, що ви загубите ваші вольності, а Україну довіку з московського підданства не визволите», «Москва вас із Січі вижене, вольності ваші військові відбере». Але й на цей раз запорожці фактично не відгукнулися на його заклики. І. ще кілька разів (востаннє — на поч. 1696) з'являвся на кордонах Гетьманщини, намагаючись усе ж схилити на свій бік укр. населення. Під час останнього походу загинув. Однак більшість дослідників вважають, що І. залишився живим і протягом 1696—1712 був гетьманом т. зв. «Ханської України» (тер. між Пд. Бугом і Дністром). О. Оглоблин припускає навіть співпрацю І. з П. *Орликом* під час складання Бендерської Конституції 1710, в якій дослідник вбачає сліди договору І. з Кримом 1692.

Літ.: Уманец Ф. М. Гетман Мазепа... СПб., 1897; Оглоблин О. П. Мазепа і Петрик. ЗІФВ УАН, т. 23. К., 1929; Оглоблин О. П. Договір Петрика... – Оглоблин О. П. Петрик,. В кн.: Студії з Криму. К., 1930; Гейко С. Татарський гетьман. «Старожитності», 1994, № 5/6.

В. М. Горобець

Іваницький Василь, чернече ім'я Варлаам (бл. 1704, м-ко Кобильниці Перемишльського пов. Руського воєвод., тепер Респ. Польща — р. і м. см. невід.) — ректор Смоленської семінарії, архімандрит. Н. у сім'ї священика. Закін. повний курс КМА. 12.01.1738 архієп. Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* подав «прошеніе» про прийняття 34-річного студента-богослова І. до Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. 1740 І. прийняв чернечий постриг. 1739/40 навч. р.— викладач класу аналогії (фари), а 1741/42 — синтаксими у КМА. 1743 І. переведено до Смолен. семінарії, де 1743/44 навч. р. викладав поетику, 1744/45 — курс філософії і перебував на посаді префекта. 1746 І. став наступником В. *Любарського* на посаді ректора з титулом віце-ректора. З 1747 читав богослов'я. 1748 І. затверджено на посаді ректора і висвячено на архім. Смолен. Авраамїівського м-ря. Ректором був до 1778. З 1760 звільнений від обов'язків викладача.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

О. В. Бетлій

Іваницький Федір Васильович (рр., м. н. і см. невід.) — штаб-лікар. Н. у сім'ї священика о. Василя Іваницького. Навчався в Переясл. колеґіумі та КМА. З 1790 — студент С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ща при С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі, після закін. якого призначений лікарем до Охтир. морського госпіталю. 1803 отримав звання штаб-лікаря і призначений на службу до м. Жиздра Калузької губ. (тепер Калузької обл.).

Автор статті «О роге, с успехом вырезанном изо лба», надрукована у збірці «Observationes medico-chirurgorum Rutheni Imperii» (Petropoli, 1805).

Літ.: РБС, т. Ибак—Ключарев. М., 1994.

Є. В. Сапєльнікова

Іванишів (Іва́ниш) Дмитро Олександрович (26.10.1767, с. Парафіївка Ічнянської сотні Прилуцького полку, тепер смт Ічнянського р-ну Чернігівської обл. — 1820, м. Київ) — викладач, священик. Н. у сім'ї священика Миколаївської церкви о. Олександра Іваниша, нащадка козац. старшини Прилуцьк. полку. В сім'ї зберігалися докум. предка Іванишів — Богдана, жителя с. Іваничі Володим. пов. Волин. воєвод., який вступив на козац. службу одного з лівобереж. полків. Прадід І., Іван, був сотником в компанійському полку, дід Микола — значк. товаришем.

І. разом з молодшим на три роки братом Петром Іванишем навчався в КМА (1784—95), успішно закінчив усі класи, включаючи богослов'я. Перебував на казенному утриманні, відзначався працелюбством і прекрасними здібностями. 3.09.1795 на пропозицію митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* І. призначено викладачем лат. і євр. мови КМА, з 1.07.1798 продовжував викладати лат. та євр. мови, а також арифметику, з 2.09.1800 — рос. та лат. риторику, а також — сільс. й домашню економію з платнею 250 руб. на рік, з 1804 знову викладав євр. мову. Під його керівництвом учні класу сільс. та домашньої економії вивчали хліборобство, садівництво, скотарство, бджільництво, птахівництво, рибальство, а також основи науки про утримання й лікування домашньої худоби та птиці. Окрім викладацьких обов'язків, І. протягом двох років тлумачив катехізис й читав проповіді в Богоявленському соборі Київ. Брат. м-ря, в Київ. Софійськ. соборі, 11 років по черзі з ін. викладачами проводив публічні диспути в КМА. Деякий час був супер-інтендантом і відповідальним за скарбницю КМА. 16.03.1805, у день іменин митрополита Київського і Галицького С. *Александровського*, І. прочитав від імені КМА вітальну промову, а 23.09.1805 представляв митрополиту акад. корпорацію в зв'язку з поч. нового навч. року. 9.05.1805, в Миколин день, виголосив у церкві Миколи Притиска на Подолі проповідь у присутності митрополита.

15.08.1806 звільнений з проф. посади, отримав сан і місце священика Київ. Успенської церкви на Подолі (Пирогощі). Одночасно викладав Закон Божий у всіх класах Київ. гол. нар. уч-ща, а з відкриттям Київ. першої гімназії на Печерську служив служби Божі (1811). Допомагав бідним учням, купував їм підручники. 1809 «за чесну службу» пожалуваний з рук митрополита оксамитовою скуфією.

Під час пожежі на Подолі (9.07.1811) рятував не свій будинок, а Ус-

пенську церкву. Про його вчинок багато писали й говорили в Києві.

Одружений був (26.01.1806) з дочкою протоієрея Успенської церкви (Пирогощі) Осипа Сементовського Оленою. Подружжя мало 7 дітей: дочки — Марія, Єлисавета, Одарка — й сини — Олександр, служив лікарем на Кавказі, Осип — учитель Київ. дворян. повіт. уч-ща, Петро ще юнаком потонув у Дніпрі, Микола (17.11.1811, м. Київ — 1874, м. Київ), відомий згодом як Микола Дмитрович Іванишев — проф. Київ. ун-ту, 12 років був деканом юр. ф-ту, 1862—65 — ректор ун-ту. Один із фундаторів «Временной комиссии для разбора древних актов» у Києві, гол. редактор її видань. Також один із засн. Центр. архіву в Києві. 1845 проводив розкопки кургану біля м. Фастів, у яких брав участь Т. Г. Шевченко. Гол. наук. праці М. Д. Іванишева присвячено історії укр. та рос. права.

Сім'я Іванишів до кін. XIX ст. проживала в Києві на Подолі, по вул. Хоревій, в колишній садибі протоієрея О. Сементовського.

Літ.: Иконников В. С. Биографический словарь... К., 1884; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–2, 4. К., 1910–11, 1913.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 707, оп. 314, спр. 1, арк. 324; ф. 1711, оп. 1, спр. 120; ф. 127, оп. 1015, спр. 207, арк. 132; ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 54.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Івано́в (Івано́вич), чернече ім'я Арсеній (рр., м. н. і см. невід.) — настоятель. Серб за походженням. Був ієродияконом у м. Карлівці (Сербія). Як багато його співвітчизників, «прийшов по науку» до КМА (1741). Жив у Київ. Брат. м-рі. З 1745 служив у київ. грец. церкві Св. мучениці Катерини на Подолі. 1747 настоятель цієї церкви звернувся до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* з проханням рукоположити І. в ієром., відзначаючи при цьому чесне та праведне його життя. І. закін. КМА 1751. Зберігся його атестат, в якому зазначалося: «Пред'явник цього слов'яно-сербської нації уродженець, чесний ієромонах Арсеній Іванов, з минулого 1741 року з прибуття свого в Російської імперії богоспасенне місто Київ, навчався в Академії Київській: латинської, іноземних єврейської й грецької мов і богословії... Оний ієромонах Арсеній з початку учення свого і до цілковитого тих мов і богословії закінчення предобре навчався, завжди і у всьому постійно проявляв добропорядність. Чесний ієромонах Арсеній на прохання його на батьківщину відпущений, і на підтвердження Академії нашої ректора Сильвестра [*Кулябки* — *авт.*] й префекта Ґеорґія [*Кониського* — *авт.*] про добре його, ієромонаха, ученіє й добропорядність атестат цей свідчить». Але І. не поїхав до Сербії. Ін. докум. свідчить про відправку його 31.03.1752 до Константинополя, настоятелем рос. посольської церкви замість померлого ієром. Йосифа, також вихованця КМА. У Константинополі І. перебував до 1756. Вірогідно, І. займався ще й літ. працею. Так, у каталозі книг В. *Лящевського*, які той заповів КМА 1776, під № 50 є «Слово иеромонаха Арсенія в похвалу святых».

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч.1, т. 5; отд. 3, т. 1. К., 1904, 1908, 1910.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 32, спр. 20; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 2082, арк. 2–3.

З. І. Хижняк

Івано́в Іван (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Навчався в КМА. 1761 І. запрошено священиком похідної Троїцької церкви при рос. посольстві, що направлялося до Ауґсбурґа на мирний конґрес. Разом з І. виїхали священики Н. *Квітка* та Т. *Козачинський*, також вихованці КМА. 1762 І. відбув разом з похід. церквою до Відня, до рос. посла кн. Д. Голіцина, який потребував священика.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Іва́нський Андрій (1725, м. Дубно Волинського воєвод., тепер райцентр Рівненської обл.— до 1786, м. см. невід.) — підприємець. Освіту здобув у КМА (1737 — учень класу інфими). По закін. навчання (бл. 1743—44) зайнявся підприємництвом. Орендував шинок і шинковий двір біля Київ. Брат. м-ря (1766), мав будинок у Києві на Подолі у приході церкви Миколи Притиска. Предки І., очевидно, були козаками, які дбайливо берегли у своїх кам'яних підвалах і врятували під час пожежі на Подолі 9.07.1811 козац. сідло з кобурами, старовинні пістолі, палаші, шаблі, дорожній погрібець, черкеску зеленого сукна із золотою тясьмою, малиновий штофний жупан, шапку «сивун» з оксамитовим червоним верхом, персидський пояс і тур. перстень з печаткою. Родина була освіченою і багатою. Інтер'єр їхнього дому на межі XVIII—XIX ст. прикрашали меблі з дуба та ясена. На стінах висіло 25 картин на істор. тематику в золочених рамах. У книжковій шафі нараховувалось 64 книги лат., франц., грец. та рос. мовами, найбільше з всесвітньої та новітньої історії. У святкові дні на столи ставилися сервізи саксонської, китайської та англ. роботи. Можливо, що обидва сини І.— Григорій Іванський (1756—1801), міщанин, торговець вином, та Іван Іванський (1763—1812), військ. товариш,— також навчалися у КМА.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904

Архіви: КМДА, ф. 1, оп. 2а, спр. 49; ЦДІАК України, ф. 486, оп. 11, спр. 60, арк. 94; ф. 1711, оп. 1, спр. 220.

Р. М. Лякіна

Іван Ігнатович.
Фото XIX ст.

Теофіл Ігнатович.
З портрета XVIII ст.

Іва́нський Григорій Григорович (1794, м. Київ — р. і м. см. невід.) — домашній учитель. Син міщанина Григорія Андрійовича Іванського. 1807 навчався у класі вищої граматики КМА. Вірогідно, навчався до 1811. Під час пожежі 9.08.1811 повністю згорів будинок його батьків, й І. поїхав вчитися до Моск. ун-ту «для окончания высших наук». Повернувшись в Україну, викладав у заможних родинах м. Ніжин.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904.
Архіви: КМДА, ф. 1, оп. 2а, спр. 49; ЦДІАК України, ф. 486, оп. 2, спр. 60, арк. 94; ф. 1711, оп. 1, спр. 220.

Р. М. Лякіна

Ігнато́вич Іван Тимофійович, чернече ім'я Йоаким (9.09.1783, с. Загальці Київського пов. Київського намісн., тепер Бородянського р-ну Київської обл.—15.03.1881, м. см. невід.) — викладач, протоієрей. Н. у сім'ї священика. Освіту здобув у КМА (1791—1808), залишаючись за власним бажанням у класі богослов'я більше визначеного терміну. Під час навчання в цьому класі його призначено викладачем рос. класу. На цій посаді залишився й по закін. КМА. Від 1.09.1808 до 1813 викладав євр. мову, від 19.12.1808 до 28.10.1809 — ще й нотний ірмолойний спів. 1.05.1810 одружився з дочкою протоієрея Київ. Воскресенської церкви (на Подолі) Івана Маньківського, також випускника КМА. Теща І. була небогою митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького*. Очевидно, це сприяло успішній кар'єрі І. 15.05.1810 його висвячено на священика першокласного Київ. Флорівського жін. м-ря, де він згодом став протоієреєм (19.05.1821). Все своє життя був відданий КМА. Працював там до її закриття (1817). Хоча й не увійшов до складу вчителів КДА, відкритої 1819, але був почесним членом Конференції цієї академії (наук. т-во, відкрите 18.12.1823), а також членом Київ. консисторії. Удостоєний ордена св. Анни II ст.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 4. К., 1913; Титов Ф. И. Киевская академия... в. 4. К., 1913.

Т. О. Дороніна

Ігнато́вич Федір Кириякович, чернече ім'я Феофіл (1727, сот. м-ко Білоцерківка Миргородського полку, тепер Великобагачанського р-ну Полтавської обл.—27.09/26.12.?/1788, м. Чернігів) — викладач, ректор Казанської семінарії, єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Н. у сім'ї священика церкви Успіння Богородиці о. Кирияка Ігнатовича. Вступив до КМА 25.09.1738. 1742 студентом-богословом прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі і на запрошення єп. Казанського і Свіязького Л. *Конашевича* виїхав до Казан. семінарії викладачем риторики, згодом — проф. філософії, з 1748 — ієродиякон і префект семінарії, а з 1751 — ректор і перший її проф. богослов'я в сані архімандрита. Повністю обновив семінарію після руйнівної пожежі. Після її переведення до Казан. Спасо-Преображенського м-ря перейшов туди як ректор і архім. названого, а також Успенського Зилантіївого м-ря. 1765 — архім. Звенигор. Савино-Сторожевського м-ря Моск. єпархії. 17.10.1770 І. висвячено на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського (з 1785 — Чернігівського і Ніжинського). Автор відомої промови, виголошеної на честь прибуття імп-ці Катерини II до Чернігова. Особливу увагу приділяв Черніг. колеґіуму. Виклопотав 1786 на його утримання щорічну суму в 2000 руб. 1787 відкрив у Колеґіумі клас богослов'я. Турбувався також про матер. становище м-рів єпархії та архієрейського дому. Похований у Черніг. Борисоглібському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

М. В. Андрущенко

Єрусалими́та, чернече ім'я Кирило (р., м. н. невід.—4.04.1747, м. Москва) — архімандрит. Навчався у КМА. Здійснив подорож до Єрусалима, звідки й походить його прізвище. Був ченцем КПЛ. 1731 І. призначено настоятелем Псков. Новопечерського Миколаївського м-ря і висвячено на архімандрита. 1732 переведено до Моск. Донського м-ря. Перебуваючи в Москві, підтримував стосунки з КПЛ, а також з вихідцями з України в Москві. Під час одного з візитів до Києва І. взяв на свій рахунок книги Лавр. друкарні для вручення їх різним особам у Москві, у т. ч. архім. Моск. Симонового м-ря Г. *Краснопольському*. І. надав допомогу висланому 1736 на Соловки намініснику Трубчевського Чолнського Спаського м-ря Орлов. єпархії Ісаїї, передавши йому книги, чай, каву та ін. продукти. 1743 І. значився в списках членів Моск. дикастерії. Помер у сані архім. Донського м-ря.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Описание документов и дел... Синода, т. 10 (1730), [№ 294]. СПб., 1901; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. Р. Кагамлик

Ілле́вич (Іле́вич, Ілиле́вич), чернече ім'я Серапіон (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. По закін. залишився в ній викладачем. Прийняв чернечий постриг у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. З 1724 — викладач Моск. слов.-грек.-лат. академії, де читав у класі інфими й синтаксими (1725—28). 1728 за власним проханням звільнений, після чого повернувся у Київ.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1.

К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
В. О. Андрушко

Ільковський (Ілляковський) Єлисей (р. і м. н. невід.— після 1635, м. см. невід.) — співак, реґент і учитель. Навчався у КМА, де співав у акад. хорі. 1625 був при уніат. митрополиті Київському і Галицькому Вельяміні Рутському — у Вільно. Згодом прийняв православ'я і служив півчим у Дерманському Троїцькому м-рі (тепер Рівн. обл.). 1627 згадується як «дозорець альбо учитель школи» Луцьк. братства. 1628 повернувся у Дермань. Пізніше переїхав до Києва, де був придв. співаком митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії П. *Могили*, а також реґентом хору КПЛ.
Літ.: Щурат В. Г. Початки слави української народної пісні в Галичині. Львів, 1927; Мистецтво України... К., 1997.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 39, Кривусів-Борецький, Козицький П. Словник діячів українського музичного мистецтва.
Л. І. Горенко-Баранівська

Ільницький Григорій, чернече ім'я Гаведдай (1688, м. Яворів Руського воевод., тепер райцентр Львівської обл.— р. і м. см. невід.) — церковнослужитель. Походив з шляхет. сім'ї м. Яворів. Навчався «руському и латинскому письму», тобто, за свідченням Ф. Титова, у КМА. По закін. науки звернувся до архім. КПЛ І. *Негребецького* з проханням прийняти його в КПЛ (лют. 1739). 1743 І. було пострижено в ченці архім. КПЛ Т. *Щербацьким*.
Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 96; спр. 4, арк. 165зв.–166.
С. Р. Кагамлик

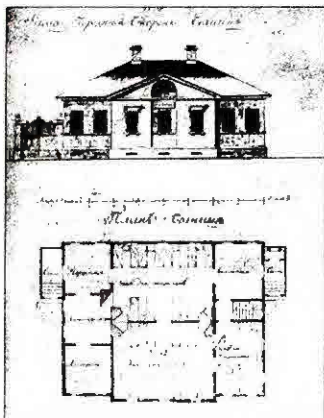
Ільницький (Ільїцький) Іван, чернече ім'я Йосиф (1759, с. Білоусівка Яблунівської сотні Лубенського полку, тепер Драбівського р-ну Черкаської обл.—20.09.1824, м. Полтава) — ректор Полтавського духовного училища, архімандрит. Н. у сім'ї священика. Навчався у КМА (1770-ті рр.). Вільно володів лат., франц. та нім. мовами. Овдовівши перед рукоположенням у сан диякона, прийняв чернечий постриг (1781). Того ж року став архідияконом Київ. Софійськ. собору. Переведений до братії Ол.-Нев. лаври. Викладав Закон Божий у С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусі. 1794 у сані ієром. І. відправлено до Данії, у м. Хорсенс (Горсенз), до принцеси Катерини і принца Петра — дітей «правительки» Рос. імперії Анни Леопольдівни та Антона-Ульріха, герцога Брауншвейзького,— рідних брата і сестри імп. Івана (Іоана) Антоновича. 31.10.1802 І. призначено архім. В'яжицького Миколаївського м-ря Новгор. єпархії, 6.02.1804 — архім. Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря, 13.02.1812 — архім. Полтав. Хрестовоздвиженського м-ря. 1818 пожертвував для нововідкритого при м-рі Полтав. дух. уч-ща кілька монаст. будівель і призначений першим ректором цього уч-ща. Помер і похований у Полтав. Хрестовоздвиженському м-рі.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Яновский И. Общежительный Лубенский... монастырь... Полтав. ЕВ, 1886, № 19; Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.
В. Н. Жук

Ільницький, чернече ім'я Модест (р., м. н. невід.— після 1719, м. см. невід.) — архімандрит. Вірогідно, навчався в КМА. Прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1710—16 — намісник-настоятель Брянського Успенського Свенського м-ря. Від 13.11.1716 до 1719 — архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. 22.11.1717 згадується у зв'язку з листом до гетьмана І. *Скоропадського*, в якому І. просив надати йому упряж на 10 підвід «ради взятія и перевоза некоторых вещей к преосвященному». 1718 з ініціативи С. *Яворського* їздив до Москви.
Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Петров И. И. Описание рукописных собраний.., в. 2. М., 1896; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
С. Р. Кагамлик

Ільченко Іван Степанович (бл. 1744, імовірно, сот. м-ко Горошино Лубенського полку, тепер с. Горошине Семенівського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї возного сот. м-ка Горошино. Навчався в КМА (1764 закін. її слухачем школи філософії й отримав атестат). 6.05.1764 подав прохання до Ген. військ. канцелярії, і його було прийнято на посаду військ. канцеляриста.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 737.
Р. М. Лякіна

Ілляшевич (Ілляшéвич), чернече ім'я Антоній (р. н. невід., Білорусь — 16.11.1755, м. В'ятка, тепер РФ) — викладач, єпископ В'ятський і Великопермський. Навчався у КМА. Після закін. повного акад. курсу на поч. 30-х рр. працював наставником у різних дух. уч-щах. 1734 викладав у слов. школі при Ол.-Нев. лаврі. 1734 І. призначено духівником на Балтійський флот. По прийнятті чернечого постригу (1739) призначений архім. Моск. Новоспаського м-ря. 1741 Синод призначив його протектором Моск. друкарні. І. активно залучав справщиків та ін. спеціалістів з України. 1742 запросив з КПЛ майстра друк. справи ієродиякона Митрофана, а 1743 — Марка Пучковського. Успішна діяльність І. була оцінена, і 1744 його призначено суперінтендантом друкарні.

25.05.1748 І. висвячено на єп. В'ятського і Великопермського. Зіткнув-

Фасад і план лікарні Києво-Могилянської академії. Кін. XVIII — поч. XIX ст.

шись з неграмотністю та невіглаством духовенства своєї єпархії, навчав священиків проповідництву. 1750 розпорядився навіть видавати 50 коп. за кожну проповідь, проголошену у В'ят. Св.-Троїцькому кафедр. соборі, «дабы наибольшую им (проповедникам) к тому охоту и ревнейсейшее к снисканію в сложеніи проповедей каждому от времени лучшего искусства раченіе придати». Щоб запобігти поширенню епідемій, І. суворо вимагав, аби церк. посуд був срібним чи олов'яним, а не мідним або жерстяним. Особливо уславився як проповідник християнства серед місц. «іновірців». Щоб залучити їх до православ'я, збудував для них особливі церкви, де враховувалися звичаї й архіт. традиції цих народів. Такі церкви були зведені, зокрема, для вогулів Чердинського пов. Поховано І. у В'ят. Св.-Троїцькому соборі.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею. ч. 2. К., 1856; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880. Строев П. М. Библиологический словарь... СПб., 1882.

О. М. Сандалюк

Іляше́вич (Ілляше́вич), чернече ім'я Іустин (1692, м. Львів — 1744, м. Київ) — викладач. Н. в сім'ї священика. Ще студентом КМА вступив до КПЛ, де 1728 прийняв чернечий постриг. 1732 І. возведено у сан ієродиякона, а 1734 — ієромонаха. 15.08.1740 І. відряджено до канцелярії Моск. синод. управління, де призначено екзаменатором ставлеників Сузд. єпархії. Разом з тим І. був першим учителем Сузд. «латинської школи», відкритої 1723 еп. Суздальським і Юріївським В. *Ліницьким* при Сузд. Спасо-Єфиміївському м-рі. 1741/42 навч. р. викладав граматику, 1743/44 — всі предмети аж до піїтики. 9.02.1743 подав прохання про звільнення у зв'язку з хворобою. На його місце призначено ієром. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря С. *Шмигельського*, але останній, незадоволений оплатою, незабаром повернувся у Київ. І. продовжив викладати до кін. 1743. Синод звелів нагородити його настоятельством в одному з м-рів Росії, але гідного місця не знайшлося. На поч. 1744 відпросився «на обітницю» до КПЛ і в тому ж році помер. Реформовану І. Сузд. школу було закрито і відновлено тільки 1755.

Літ.: Знаменский П. Духовные школы... Казань, 1881; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн. спр. 1, арк. 55; спр. 4, арк. 58зв.–59.

С. Р. Кагамлик

Іпа́тій (чернече ім'я) (рр., м. н. і см. невід.) — лікар, ієромонах. Мав мед. освіту. Прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 1784 в сані ієродиякона І. переведено до Київ. Брат. м-ря; призначено лікарем до бурсацької лікарні. 1802 звільнився від обов'язків лікаря і став скарбником Київ. Брат. м-ря. З 1807 через поганий стан здоров'я просив І. *Фальковського* звільнити його і прийняти до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Але його прохання не задовольнили, і в лип. 1817 він ще згадується як скарбник Брат. м-ря.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 5; отд. 3, т. 1–2, 4. К., 1908, 1910–1913.

О. Ф. Задорожна

Ірина́рх (рр., м. н., см. невід.) — ієромонах, архідиякон митрополита. Брав участь у посольстві представників київ. духовенства, відправленому митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії П. *Могилою* до Москви просити кошти для відбудови розорених київ. церков. 9.02.1640 посольство виїхало з Києва. 17.02.1640 було затримане в Путивлі воєводою Григорієм Пушкіним. Однак завдяки цар. грамоті швидко було пропущене. До Москви їхали в супроводі путивльця Федора Оладьїна і прибули 5.03.1640. Лише 9.04.1640 дочекалися аудієнції у царя Михайла Федоровича, за розпорядженням якого Київ. Брат. м-рю і КМА видано 100 руб.

І. та представники посольства від імені П. Могили просили царя заснувати у Москві монастир зі школою, де б викладались слов. та грец. мови, але пропозицію було відхилено.

1644 І. підніс Олексію Михайловичу від імені П. Могили 2 книги: «Бесѣды Апостольскіе» та «Дѣянія Апостольскіе с Апокалипсисом», та від себе ще одну книгу. 1646 знову їздив з посольством до Москви з дарами (книги «Тріодь цвѣтная в лицах» та «Акаѳисты в лицах»).

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 3 (1638–1659). СПб., 1861; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Сменцовский М. Братья Лихуды... СПб., 1899.

О. Ф. Задорожна

Ісаѐвич Михайло (р. н. невід., вірогідно, сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.— р. см. невід., там само) — викладач, священик. Освіту здобував у 1730-х рр. у КМА. Закінчивши клас філософії, викладав 1740/41 навч. р. піїтику й риторику у Переясл. колегіумі, обіймав посаду префекта. Згодом — священик Баришівської Троїцької церкви.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии... Полтава, 1910.

С. М. Гузенко

Ісаѐвич Степан, чернече ім'я Саватій (1726, сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.— 14.06.1781, військ. сл. Зміїв Чугуївського пов. Харківського намісн., тепер місто, райцентр Харківської обл.) — викладач, проповідник. Н. в козац. сім'ї. Освіту здобув у

КМА: пройшов повний курс навчання до богослов'я включно. По закін. науки прийняв чернечий постриг у КПЛ (1753). Виконував різні послушенства при Лавр. друкарні, крім того, був екзаменатором ставлеників і проповідником. 21.09.1760 Синод викликав з Києва кафедр. проповідника Т. *Вербицького* до Моск. слов.-грек.-лат. академії, але останній відмовився від цього призначення, і на його місце попросився І. На поч. 1761 він вирушив до Москви, але за указом Синоду від 9.08.1761 повернувся у Київ «с пристойным за его академические труды респектом». Як відзначає Ф. Титов, І. «отличался неудобным в каком-либо отношении характером, и потому в Москве поспешили от него поскорее отделаться».

1764 І. разом з ієром. В. *Бялковським* відряджено з КПЛ до Тобольська на прохання митрополита Тобольського і всього Сибіру П. *Конюшкевича* для викладання в семінарії. Невдовзі І. звинуватив митрополита в жорстокому поводженні з підлеглими, що стало однією з причин звільнення останнього з митрополичої каф-ри. 9.01.1768 І. прибув до Москви «по причине показуемаго от него на преосвященнаго Павла митрополита Тобольскаго» повідомлення. Після розгляду справи І. направили до Моск. Хрестовоздвиженського м-ря, а 10.07.1768 звільнили в КПЛ. Згодом І. викладав у Ростов. семінарії. Про це свідчить лист еп. Ростовського і Ярославського А. *Вольховського* до архім. КПЛ З. *Валькевича* (30.07.1769), в якому єпископ писав, що І., «который находился прежде в тобольской, а потом и моей епаршеской семинаріях учителем и префектом», мав намір повернутися до КПЛ і просив «определить его к прежней должности в типографии». 1771—73 І., ймовірно, був ігуменом приписного до КПЛ Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря Мінської єпархії (тепер Респ. Білорусь).

Помер від сухот у Зміївському Преображенському м-рі, теж приписному до КПЛ.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальноchерн., спр. 87, арк. 1–14, спр. 1146, арк. 1–18, оп. 2 черн., спр. 37, арк. 1–19.

С. Р. Кагамлик

Íскра, чернече ім'я Гавриїл (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. По закін. КМА прийняв чернечий постриг (поч. 40-х рр. XVIII ст.). 1746—50 викладав риторику в Черніг. колеґіумі. 10.09.1749 І., порушуючи правила переходу студентів Черніг. колеґіуму до КМА, відправив учня класу синтаксими Петра Мінца до філос. класу без навчання його в класах піїтики й риторики. Префект КМА Ґ. *Кониський*, довірившись рекомендаційному листу І., зарахував Мінца без екзамену до філос. класу, але в серед. жовт. 1749, дізнавшись з листа префекта Черніг. колеґіуму С. *Новопольського* про допущені порушення, перевів Мінца відповідно до його знань у клас синтаксими. Ображений Мінц залишив КМА. І., дізнавшись про долю свого учня, у груд. 1749 поскаржився митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Т. *Щербацькому* й звинуватив Ґ. Кониського в тиранстві. Отримавши ґрунтовні пояснення префекта, митрополит передав справу еп. Чернігівському і Новгород-Сіверському А. *Дубневичу*. Черніг. консисторія вирішила звільнити І. від викладання в Колеґіумі й заточити на місяць у монаст. в'язниці. І. не визнав себе винним, вимагав у Черніг. консисторії дозволу на поїздку до Синоду, але одержав відмову. Тоді він самочинно прибув до м. Глухів, добившись аудієнції у гетьмана К. *Розумовського* (8.12.1751), і подав скаргу на своїх кривдників. Гетьман заступився за І. і просив митрополита Т. Щербацького «принять [Іскру] под свою защиту и охранение...» Поступаючись проханню гетьмана, Київ. консисторія 20.12.1751 постановила залишити І. при митрополичій каф-рі, але до часу відкликання його до Чернігова. Це мало втішило І. «Я и так,— писав він митрополиту,— довольно бедствиями утеснен и обижен в том Чернигове, и впредь вовсе мой дух не желает воротиться в Чернигов». 13.08.1752 І. побив послушника Київ. Софійськ. м-ря П. *Волчанського*. Той подав на нього скаргу до Київ. консисторії, яка постановила відправити І. якнайшвидше до Чернігова. Місц. консисторія за відсутності нового єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського відіслала його назад до Києва. Слідство за скаргою Волчанського виявило, що І. займався складанням фальшивих листів до багатьох посадових осіб, щоб домогтися посади архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря. 24.08.1752 Київ. консисторія присудила І. «...пера и чернил в келии своей не держать и никаких писем и ничего и никому писать не будет...» Зрозумівши, що всі плани розвалюються й над ним нависла загроза покарання, І. 9.09.1752 втік з Києва.

Літ.: Вишневский Д. Искра Гавриил.. КС, 1897, № 9; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. М. Сандалюк

Іскри́цький Петро Григорович (21.12.1704, ймовірно, тер. Стародубського полку, тепер Брянської обл., РФ — 6.07.1771, с. Дроків Мглинської сотні Стародубського полку, тепер тер. Брянської обл., РФ) — бунчуковий товариш, генеральний хорунжий, земський повітовий суддя. Походив з укр. старшин. роду, засн. якого був Михайло Іскрицький, київ. шляхтич, одружений із сестрою гетьмана П. *Тетері* Євою Моржковською. Їхній син, Василь Михайлович Іскрицький (п. 1698), доводився дідом І. У серед. XVII ст. був полк. димерським, заслуженим товаришем Війська Запорозького (1659), польс. резидентом

при гетьмані І. *Мазепі* та ротмістром при Яні Собеському. Тітка І., батькова сестра Олена (Уляна) Василівна Іскрицька, з 1690 була одружена з миргород. полк., потім гетьманом Д. *Апостолом*. Батьком І. був Григорій Васильович Іскрицький, сотник сум., убитий 1708 у сутичці з К. Булавіним.

Освіту здобув у КМА. З 1721 — військ. канцелярист, 1727—34 — бунчук. товариш, потім — зем. суддя Суразького пов. на Стародубщині (1768), маршалок Стародуб. шляхетства (1765—71). 30.10.1731 та 15.01.1732 одержав від гетьмана Д. Апостола універсали на частину с. Дроків, 29.03.1732 — на с. Далисичі, 16.11.1751 — на сс. Ветлевець, Косичі, Курчичі, Овчинець, заснував сс. Селище, Іскриця, х. Рось та ін. 21.10.1767 одержав від польс. короля Станіслава Августа Понятовського підтверджувальний привілей на шляхетство. 1759 за І. значилось бл. 2500 душ кріпаків у сс. Дроків, Далисичі, Овчинець, Курчичі, Ветлевець та ін. Одружений з Оленою Григорівною Скорупою, донькою судді Стародуб. полку Г. *Скорупи*, який проживав у Стародубі. Суддя мав стосунки з Р. *Романовським-Ракушкою*, який також проживав у Стародубі, та його синами — сотниками. Дослідники, зокрема Я. Дзира, вважають, що від Романовських Скорупа міг отримати літопис Самовидця (Р. Романовського) й переписати його. А через доньку Олену, яка одружилась з І., список потрапив в його родину. На перших двадцяти аркушах рукоп. збірника, де зберігався літопис, було написано: «От книг бунчукового товариша Петра Іскрицького. Рукою». Цей список дістав назву «Іскрицького». О. Левицький, який видав літопис Самовидця по списку Іскрицького, вважав, що він найближчий до оригіналу і зроблений до 1734.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Дзира Я. І. Вступ. В кн.: Самовидець. Літопис. К., 1971.

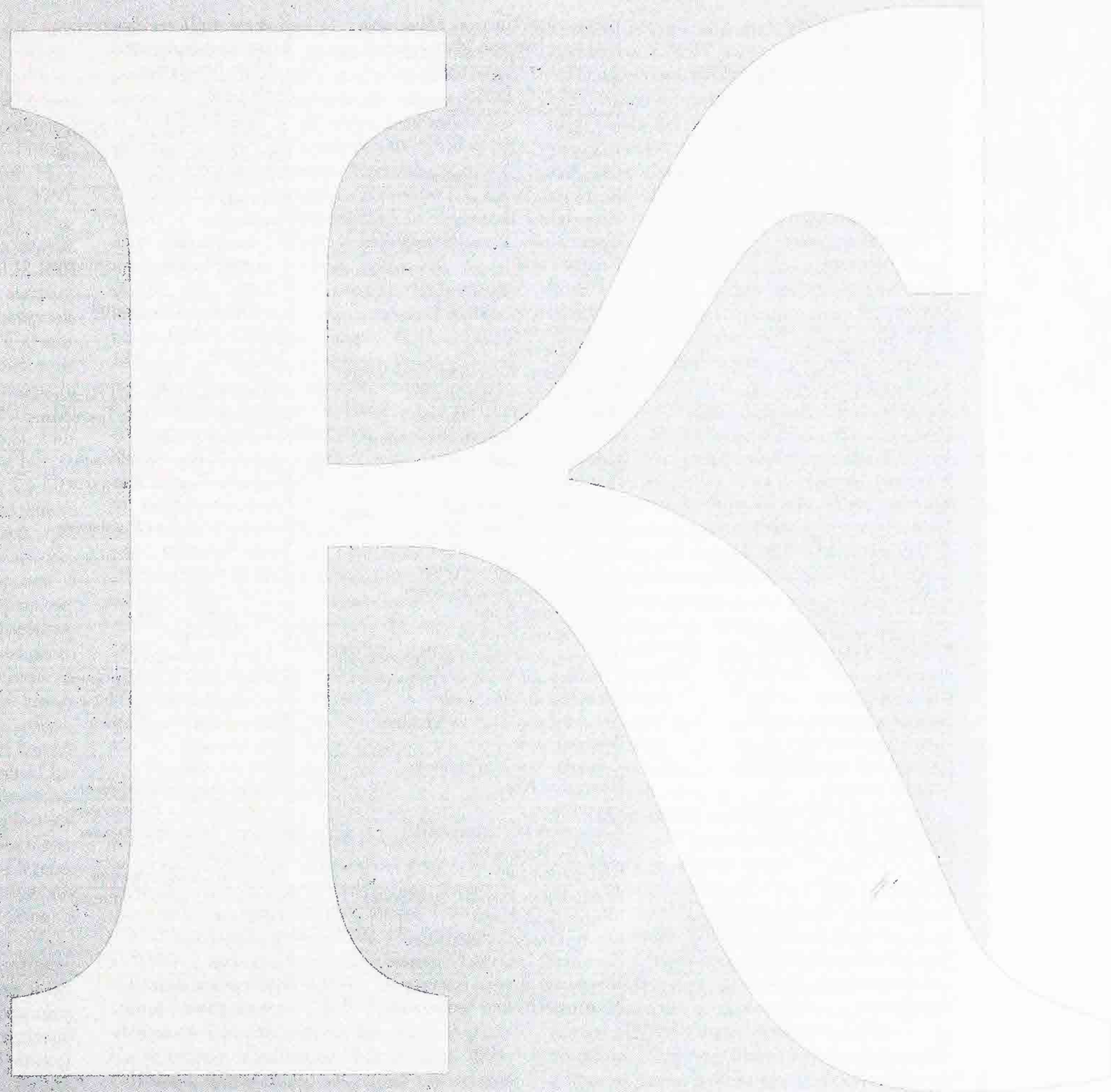
В. Н. Жук
З. І. Хижняк

Італи́нський Андрій Якович (1743, тер. Лубенського полку — 27.06.1827, м. Рим, Італ. Респ.) — доктор медицини, академік, дипломат, археолог і лінгвіст. Н. в сім'ї священика. 1761 закін. КМА й вступив до Моск. сухопут. госпіт. школи. Навчався також у С.-Петерб. сухопут. госпіт. школі. По отриманні звання лікаря (1767) служив у армії, а потім працював лікарем у сот. м-ку Сорочинці Миргород. полку (тепер Полтав. обл.), де 1772 його змінив колишній товариш по КМА М. *Трохимовський*. 1771 виїхав на навчання до Лейден. ун-ту, де 1774 захистив доктор. дисертацію «Dissertatio qua disquiritur an haematemesis sub inde exsola debilitate venae portarum oriuntur» («Дисертація, в якій досліджується, чи можуть гематмези [зупинки кровотечі] виникнути несподівано, внаслідок самої тільки слабкості ворітної вени»). Один з найерудованіших лікарів Рос. держави XVIII ст. Д. *Самойлович* писав про І.: «У нього величезна ерудиція, докази якої він може навести восьма мовами... його слід вважати першим з наших лікарів».

З 1781 — повноважний посол Росії в кількох країнах. Одночасно вивчав філософію, археологію, історію, мови. Обраний членом Рос. АН і почесним членом Рим. академії. 1812 очолив рос. дипломатів на переговорах з Туреччиною в Константинополі, які закінчились підписанням мирного договору саме напередодні війни Наполеона проти Росії, в чому була немала заслуга й І. 1817—27 жив у Римі й Неаполі як посланник Росії. Заповів значні кошти на стипендії здібним студентам КМА для вдосконалення знань з математики й фізики за кордоном.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 3. К., 1904, 1906; Бородий Н. К. М. Я. Трохимовский... СЗ, 1977, № 8; Бородій М. К. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987; Нудьга Г. Перші магістри і доктори... В кн.: Нудьга Г. Не бійся смерті. К., 1991.

Б. П. Криштопа
З. І. Хижняк

K

Кайданов Яків Кузьмич
Калачинський
Каленикова Оксимія Отрошківна
Калимон Іоан
Калинович Герасим
Калиновський Гнат Семенович
Калиновський Степан
Калиновський Федір
Калинський Тимофій Васильович
Калинський-Геліта Йосип Федорович
Кальнофойський
Каменицький Василь
Каменський
Канаровський Григорій
Канаровський-Соха Олексій Григорович
Кандиба Андрій Данилович
Канівецький Євдоким Васильович
Канівецький Павло Петрович
Канівецький Стефан Васильович
Канський Михайло
Каплонський Тимофій Іванович
Капля Кирило Захарович
Капніст Василь Васильович
Капніст Данило Васильович
Карбановський
Карбович Григорій
Кармазинський Костянтин
Карпека Олександр Степанович
Карпинський
Карпович Лонгин
Катальницький
Каховський
Кащинський Іван Григорович
Кашперович Лаврентій Михайлович
Кацинський Григорій
Кветницький Федір
Квітка
Квяткевич Павло
Квятковський Нестор Герасимович
Келембет Андрій Петрович
Келембет Григорій Петрович
Киждобрянський
Кизаревич
Кирієвський Євдоким Назарович
Кир'яков Григорій Матвійович
Кисіль Адам Григорович
Климовський Карпо
Климовський Тимофій
Кованка
Ковет П'єр де
Ковнір Степан Дем'янович
Ковпецький Ієронім
Кодрицький Томаш
Козаковський Семен Федорович
Козачинський Мануйло Олександрович
Козачинський Тимофій
Козачкин Іван
Козачківський Осип
Козельський Костянтин Семенович
Козельський Федір Якович
Козельський Яків Павлович
Козицький Григорій Васильович
Козлович Захарій
Кокуйлович
Колісниченко Тимофій
Колосовський Антоній
Колосовський Дмитро Никифорович
Колосовський Іван Іванович
Колтовський Адам
Колчицький Василь
Кольчицький Григорій Стефанович
Кольчицький Стефан Стефанович
Колюшкевич Максим
Комаровський Василь Іванович
Комаровський
Комаровський Іван Іванович
Компаніон Карл
Конашевич
Конашевич (Сагайдачний) Петро Кононович
Кондратівський
Кондратович Кіріак Андрійович
Кондрацький Кирій
Кондура Андрій Панасович
Кониський Григорій Осипович
Кониський Дмитро Григорович
Кониський Матвій Григорович
Кониський Федір Григорович
Кононович-Горбацький Осип Кононович
Констанцій
Контаревський
Концевич, чернече ім'я Герман
Концевич, чернече ім'я Ігнатій
Концевич Серапіон
Конюшкевич Петро
Копинський
Копистенський
Копцевич Семен Лаврентійович
Кордет
Корецький-Сатановський
Коржевич Лука
Корнилович
Коробчевський Іван
Коробчевський Косьма Васильович
Коропчевський Павло Григорович
Коростовець Іван
Корсун Петро Єремійович
Корчанов Андрій Лазарович
Корчинський Хома
Косаковський Іван Романович
Косач Митрофан
Космачевський Антон
Косов Стефан Адам
Косовський Єрофей
Косс (Кулябка) Петро Якимович
Костенецький Іван Григорович
Костенецький Федір Йосипович
Костенський Яків Якович
Кохановський
Коченевський
Кочубей Аполон Павлович
Кочубей Василь Васильович
Кочубей Федір Васильович
Кошаровський Степан Олександрович
Кошиць (Порай-Кошиць) Ігнатій
Кравченко Іван
Крайський
Краснопольський, чернече ім'я Гавриїл
Краснопольський, чернече ім'я Рафаїл
Красовський Тимофій Григорович
Кременецький Григорій Федорович
Кременецький Іван
Кременецький Лука
Крем'янський Іван Карпович
Крестопольський
Крижанівський (Каліграф) Василь
Крижанівський Костянтин Павлович
Криницький Арсеній Васильович
Криницький Герасим Васильович
Криницький Йосип Арсенович
Криницький Павло Васильович
Криницький Федір
Кришталевський Стефан Назарович
Криштопович Пилип Тимофійович
Криштопович Тимофій Іванович
Кроковський Олександр
Кролик, чернече ім'я Теофіл
Кроткевич
Круп'янський Андрій Олексійович
Крутень Матвій Самсонович
Крщонович
Ксиловський
Кувечинський Антонін
Кувечинський Павло
Кузьмич
Кулицький Михайло Іванович
Кульчинський Михайло Федорович
Кульчицький Іван
Кульчицький
Кулябка Андрій Якимович
Кулябка Василь Григорович
Кулябка Василь Петрович
Кулябка Іван Іванович
Кулябка Йосип Іванович
Кулябка Павло Іванович
Кулябка Семен Петрович
Кулябка Степан Григорович
Кулябка Яків Іванович
Куницький
Куницький Дмитро Олексійович
Куницький Павло Олексійович
Курцевич-Булига Іван Дмитрович

Каву́нник Данило Михайлович — див. *Велланський* Данило Михайлович.

Кайда́нов Яків Кузьмович (18.03.1779, сот. м. Лохвиця Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—9.12.1855, м. С.-Петербург) — доктор медицини, перекладач. Н. у сім'ї дячка. Навчався у КМА з верес. 1791. Скінчивши 1799 курс філософії проф. І. *Ставицького*, вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії. Ще студентом 4-го класу 29.12.1801 призначений репетитором при проф. патології й терапії І. *Сміловському*. 1803 завершив навчання зі званням канд. хірургії. Служив лікарем 1-ї роти кінно-арт. батальйону в м. Любава, звідки перевівся молодшим лікарем до С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. 1803—06 вчився у Віденській ветеринарній школі. Повернувшись у Росію, працював у С.-Петерб. мед.-хірург. академії та ординатором С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. 1807 брав участь у ліквідації епідемії пропасниці у Вітеб. губ. 1808 К. обрано ад'юнкт-проф. патології С.-Петерб. ветеринарного уч-ща. Боровся з епідемією «сибірки» у Шліссельбурзькому пов. 1809 — перший проф. терапії та фармакології ветеринарного відділення ветеринарного уч-ща. 1813 захистив дисертацію на звання д-ра медицини під назвою «Tractatus vitae seu de differentia mutuaque continuitate quatuor cardinalium formarum vitae in genere consideratae, hominis praecipueque» («Трактат життя, або Про відмінності у послідовних змінах чотирьох основних форм життя, досліджуваних в цілому і, зокрема, у людини»). 1810—15 — перекладач. 1816—31 — учений секретар С.-Петерб. мед.-хірург. академії. 1823—31 — віце-директор Мед. департаменту Військ. м-ва, з 1828 — член Мед. ради МВС.

К. — один з перших вітчизн. біологів-еволюціоністів. Розглядав живу й неживу природу разом з людиною як нерозривну єдність. Один з організаторів вищої ветеринарної освіти у Рос. імперії, автор першого вітчизн. посібника з ветеринарної патології і терапії, епізоотології, фармакології і гігієни під назвою «Зоофармакология и патология» (залишився в рукописі). К. переклав з нім. мови багато мед. праць, зокрема, відкрив для рос. читача роботи Г. В. Консбруха — «Клиническая книга для молодых врачей», ч. 1—2, (СПб., 1810—13) та «Начальные основания терапии», ч. 1—2, (СПб., 1819); познайомив з роботами І. Г. Еллізена (Єллізена) «О желваках или сибирской язве, так как она [1]798 — [1]807 в множайших финляндских округах примечена была» (СПб., 1807) та І. І. Енегольма «Карманная книга военной гигиены, или Замечания о сохранении здоровья русских солдат» (СПб., 1813). 1811—16 активно співпрацював із «Всеобщим журналом врачебных и естественных наук». Обраний почесним членом Вілен. ун-ту та Т-ва фармацевтів у С.-Петербурзі, а також дістав чин дійсного стат. радника. Нагороджений орденом св. Володимира IV ст.

Тв. Описание горячки, свирепствовавшей на людях и скоте в Витебской губ. в сентябре 1807. СПб., 1807.

Літ.: Прозоров Г. Материалы. . СПб., 1850; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910; Садилова Н. М. Диссертации и монографии.., т. 1. Л., 1956; УРЕ, т. 6. К., 1961; Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Чикин С. Я. Врачи-философы. М., 1990; РБС, т. Ибак — Ключарев. М., 1994; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

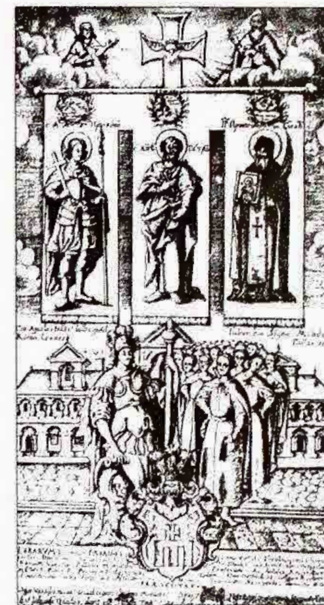
Калачи́нський (Колачи́нський), чернече ім'я Прокопій (р., м. н. невід. — р. см. невід., полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.) — ректор КМА, ігумен. Навчався у КМА, а також за кордоном. Повернувшись в Україну, прийняв чернечий постриг. З 1691 викладав риторику в КМА. Збереглися його курси лекцій: за 1691/92 навч. р. «Promptuarium artis oratoriae candidatis eloquentiae in collegio Mohilaeanae oblatum anno 1691» («Комора ораторського мистецтва кандидатом красномовства в колегіумі Могилянському запропонована 1691 року») та за 1692/93 — «Subsidium rhetoricum variis refertum notatis roxolano rhetori ad rostra Kiiovomohilaeana oblatum anno 1692» («Підручник риторики для українського ритора, різнобічним матеріалом заповнений, на трибуну Києво-Могилянську представлений 1692 року»). Основою цих курсів є антична теорія красномовства. В цілому риторика К. носила світ. характер.

1693—95 К. викладав курс філософії під назвою «Meta scientiarum, ad quam omnis rationalium discursuum intellectus, Aristotelico decertans agone, coronatur sub augustissimis omni voto expetitis novae cunctorum desideriorum Metae Mariae natalitiis nobili Roxolanae juventuti ad eruditum Stagiriticae palaestrae certamen, in Olympo Mohilaeano Kijoviensi anno, ex quo aeterna Sapientia in Clypeo Golgothae ad metam Crucis gloriosae decertavit 1693-tio proposita» («Піраміда наук, на якій усякий інтелект, що випробовує себе в Арістотелевому змаганні, увінчується, запропонована на Києво-Могилянському Олімпі 1693 року, після того, як вічна Мудрість на Олімпі славної Голгофи змагалась біля піраміди хреста»).

1697 К. обрано ректором КМА й настоятелем Київ. Брат. м-ря. 1697 розпочав викладати богослов'я, але складений ним богослов. курс не зберігся. Ймовірно, він викладав за посібником Томи Аквінського або користувався курсом свого попередника С. *Яворського*.

Як ректор і настоятель піклувався про зміцнення матер. становища Брат. м-ря та КМА: купував землі, млини, збільшував продаж вина й відкривав шинки. У цьому мав повну підтримку гетьмана І. *Мазепи* й митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського*. 1701 К. залишив КМА.

Неабиякий інтерес становить панегірична ґравюра на честь К., виконана знаменитим ґравером, колишнім його учнем І. *Щирським* (1698). Вона містить тези філос. та богослов. диспутів і багатофігурну композицію: студенти разом з богинею мудрості, науки та

Академічні тези, присвячені Прокопію Калачинському. Мідьорит Івана Щирського 1698 р.

мистецтв Афіною Палладою (Мінервою) стоять на тлі будинку КМА. На першому плані — герб К. З боків герба вміщено напис лат. мовою, який уславлює ректора й КМА. Дослідження проф. Київ. ун-ту й КДА С. Т. Голубєва допомогли інженеру Є. Ф. Єрмакову відтворити зображений на ґравюрі двоповерховий «Мазепин» корпус, яким за задумом його творців він мав бути, але в силу низки обставин 1704 збудований як одноповерховий. Реставровано корпус як двоповерховий архітектором Й.-Г. *Шеделем* за ініціативою Р. *Заборовського*. З 1706 К.— ігумен Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. Пізніше переведений до Густинського Троїцького м-ря, де й помер, «маючи 70 чи 80 літ».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Стратий Я. М. [та ін.]. Описание курсов философии... К., 1982.

О. М. Сандалюк
З. І. Хижняк

Стефан Калиновський.
З портрета XVIII ст.

Кале́никова Оксимія Отрошківна (рр., м. н. і см. невід.) та Каленик Федір Семенович (рр., м. н. і см. невід.) — подружжя, «обивателі київські», благодійники Київ. Брат. м-ря і КМА. Подарували «...року 1643, місяця маія, 3-го дня дім і пляц власний, тут в місті королівської милості Київськім, що межує з одного боку з колишнім пляцом Сеньки Родконовича й прозивається Хмелевським, який придбали від пана Путяти... з другого боку — з пляцом колись Ничипора Хмеленка, а тепер є. м. отця митрополита Київського [П. *Могили* — *авт.*], з тилу — колись пана Федора Ходики Криницького, а тепер вельможного є. м. п. Адама Киселя, каштеляна Чернігівського, ґрунтом лежачий на вулиці Хмелевській... той кґрунт на вічні... часи на монастир Братський Київський... дали, дарували о. Іосифу Кононовичу Горбацькому, ігумену й ректору Братському київському... зі всіми будівлями так земними, яко і підземними... і огородами, і деревом садовим, і всіма пожитками... на віки». За О. та Ф. Калеників, які не знали грамоти, підписи поставили на дарчій Михайло Балика, Василь Комонезький, Софон Григорович, старший лавник Лукаш Григорович Скорина.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... [Прил. VI]. К., 1893.

З. І. Хижняк

Калимо́н Іоан, чернече ім'я Йосип (Йосиф) (рр., м. н. і см. невід.) — поет, проповідник. Навчався у КМА. З нагоди відвідин 1641 П. *Могилою* класу риторики склав (можливо, лише виголосив) панегірик «Sol post ocassum oriens...» («Сонце, народжене після заходу... Коли риторичний горизонт у своїй Київській колеґії освітив своєю ясною присутністю на другий день Великодня року 1641 ясновельможний князь... Петро Могила»). Назва і структура твору характерні для естетики бароко. 1647 слухав курс філософії. На похороні П. Могили 19.03.1647 виголосив від імені вихованців КМА прозово-вірш. панегірик, згодом надрукований польс. мовою окремою брошурою під назвою «Żal ponowiony po pogrzebie Jaśnie Przewelebnego o. Piotra Mohiły» («Поновлений жаль по похованню ясно-превелебного о. Петра Могили»).

Літ.: ЭСБ и Е, т. 27 (XIV). СПб., 1895; Возняк М. С. Історія української літератури, т. 2, ч. 1. Львів, 1921; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва..., кн. 1 [№ 292, 336]. Львів, 1981; Ісаєвич Я. Д. З літературної творчості... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії... К., 1988; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

З. І. Хижняк

Калино́вич Герасим (рр., м. н. і см. невід.) — учитель, священик. У 1750-х рр. навчався в КМА. 1759—62 викладав у класі граматики і синтаксими, а 1763/64 навч. р.— у класі піїтики Переясл. колеґіуму. Пізніше — священик Переясл. Миколаївської церкви.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733—1785 гг.)... Полтава, 1910.

С. М. Гузенко

Калино́вський Гнат Семенович (1741, с. Мальці Миргородської сотні Миргородського полку, тепер Миргородського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Син священика Покровської церкви о. Семена Калиновського. Навчався в КМА з 1760. 1766/67 навч. р.— студент класу риторики. За свідченням ректора КМА С. *Миславського* та префекта КМА Р. *Петулинського*, «состоянія был честнаго и добропорядочнаго». Одружившись 1773 з донькою померлого священика церкви Преображення Господнього в с. Шарківщина біля Миргорода Якова Василіва, з благословіння митрополита Київського і Галицького Г. *Кременецького* дістав парафію свого тестя.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301. 751 л, папка 1, спр. 16; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1076, спр. 123.

Р. М. Лякіна

Калино́вський Степан, чернече ім'я Стефан (бл. 1700, м. н. невід.—16.09.1753, м. Новгород, тепер РФ) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, філолог, поет, проповідник, архієпископ Великоновгородський і Великолуцький. Закін. КМА на поч. 1720-х рр. З 1726 — префект КМА. Тоді ж викладав риторику й грец. мову. Серед його учнів був В. *Лящевський*, майбутній драматург і поет, твори якого дуже цінував Г. *Сковорода*. 15.11.1731 К. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де був проф. філософії і богослов'я, з 12.12.1733 до 1736 — ректор цього закладу. 1736 К. висвячено на архім. Ол.-Нев. лаври, 17.09.1739 — на єп. Псковського, Ізборського й Нарвського, 18.08.1745 — на архієп. Великоновгородського і Великолуцького. Перебуваючи в Ол.-Нев. лаврі, сприяв перетворенню діючої тут школи на семінарію. У Новгор. семінарії відкрив класи філософії та богослов'я, а також запровадив вивчення євр. мови.

К.— автор ґрунтовного курсу філософії «Cursus philosophicus in Kollegio Kijovomohyleano in genuis sapientiae amatoribus explicatus 1729 ad annum 1730 Sub Reverendis-

simo in Christo Patre Stephano Kalinovsky. M[anu]. p[ropria]. («Філософський курс, викладений у Києво-Могилянській академії шляхетним аматорам мудрості у 1729—1730 роках вельмишановним отцем Стефаном Калиновським. Р[укою] в[ласною]»), частиною якого є «Aristotelis decem ad Nicomachum libri hoc est Ethica» («Десять книг Арістотеля до Нікомаха, тобто етика»). Зберігся курс у записах студента І. *Лазаревича*. Курс риторики К. «Institutionum rheroticarum libri IV roxolanae iuventuti in collegio Kiivomohylaeano traditi et explicati anno 1772 sub sapientissimo parte Stephano Kalinowski» («Чотири книги риторичних настанов для української молоді в колеґіумі Києво-Могилянському, викладені й прочитані 1722 року під керівництвом наймудрішого і благочестивого отця Стефана Калиновського») (1727/28 навч. р.) також зберігся до нашого часу. Побудовано його на зразках античних риторик. У практичній частині багато матеріалу місц. характеру: вірші, промови, прикраси тощо, а також вихід на сусп.-політ. проблематику.

Разом із В. Лящевським К. брав участь у редагуванні слов. тексту Біблії. З усієї його спадщини найкраще досліджено курс етики «Десять книг Арістотеля», найповніший з усіх курсів, які збереглися до нашого часу, — Т. *Прокоповича*, Й. *Миткевича*, С. *Кулябки*, М. *Козачинського* і Г. *Кониського*. Він є найціннішою пам'яткою укр. філос. думки 1-ї пол. XVIII ст. Витонченість дефініцій, висока майстерність свідчать про найкращий зразок методу, впровадженого київ. учнями. У курсі етики К. подано схоластичне вчення про «синдересис» як суб'єкт морального почуття людини, що виходить із учення Ієроніма і Т. Аквінського. Гол. характерна риса курсу — це його серединне положення між традицією викладання етики у XVII ст., якій підбив підсумок Т. Прокопович, і тією новою проґресивною традицією, зорієнтованою на принципи і метод філософії Рене Декарта, яку заклали курси Г. Кониського і Т. *Щербацького*. Відомий К. і як автор віршів, проповідей. Похований в Новгор. Софійськ. соборі.

Тв.: Cursus philosophicus... ІР НБУВ, ДС/п 169; 123/п83; Institutionum rhetoricarum... ІР НБУВ, ДС/п258, арк. 12—103; Десять книг Аристотеля к Никомаху, то есть этика В кн.. Памятники этической мысли... К., 1987.

Літ.: Ничик В. М. Из истории отечественной философии... К., 1978; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982; Памятники этической мысли... К., 1987.

В. О. Андрушко

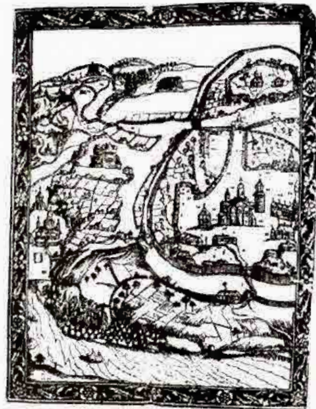
Калино́вський Федір (бл. 1730, м. Київ — р., м. см. невід.) — клірошанин. У молодому віці вступив до КПЛ, де протягом кількох років виконував обов'язки канархістра (клірошанина). Навчався у КМА: 30.03.1753 присягав разом з ін. студентами імп-ці Єлизаветі на вірність. По закін. навчання префект КМА С. *Миславський* видав 6.03.1754 атестат, в якому говорилося, що К. «...при ...Академіи обучался благонадежно, а содержал себя честно и безподозрительно». Мав намір стати сільс. священиком. Перебуваючи в с. Бодаївка Київ. сотні Київ. полку, в одній із лавр. вотчин, К. одружився з дочкою підданого КПЛ Фіялковського. Не одержавши через молодість сподіваної парафії, К. вирушив на пошуки ін. місця. У виданому 3.08.1758 на його прохання відпускному свідоцтві з КПЛ вказувалося, що К., «будучи в Кіевопечерской лавре канархистром и живучи в помянутом селе Бодаевки имел обхожденіе честное». 1758 К. мав намір за сприяння свого родича Степана Лутая влаштуватися священиком в домову церкву гр. О. Г. Розумовського, проте одержав відмову: «за молодостію своих лет в чину священства быть еще не способен». У лист. 1759 С. Лутай звернувся до КПЛ з проханням дозволити його небожеві знову проживати в с. Бодаївка і відновити лавр. підданство.

Літ.: Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. К., 1993.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 маловаж., спр. 139, арк. 1–5.

С. Р. Кагамлик

Кали́нський Тимофій Васильович (1-ша пол. 1740-х рр., м. н. невід. — після 1808/09, м. см. невід.) — військовий канцелярист, юрист, історик укр. шляхетства, художник. Про походження К. існують різні думки. За офіційною генеалогією, рід Калинських (герб «Топор») походить від стародавнього польс. шляхет. роду, що мав землі у Сандомирському, Вітеб. і Черніг. воєвод. За родоводом Калинських, батьком К. та його брата Михайла Калинського був Василь Овсійович Калинський, возний оршанський. Т. ч., К. походив з Білорусії, з Мстиславського воєвод. Дід К. Овсій Кирилович Калинський, який служив при ген.-фельдмаршалі Б. *Шереметєві* «в секретных дѣлах государевых», ніби залишив свій маєток в Польщі і 1708 був пожалуваний землями в Україні. О. Оглоблин вважав, що К. походив з Правобереж. України, з роду старої укр. дрібної шляхти Овруцького пов. Каленських (Kalenscy, Калинських). Сам К. про себе писав: «Я, будучи из польского шляхетства, ревнуя православному закону, оставя мое отечество... в 1755 году и, приняв греческого испов'ѣданія в'ѣру, изобучался в Кіевских училищах». Одержавши в КМА вищу освіту, в лип. 1771 став військ. канцеляристом у Стародуб. полку. Від 1.08.1776 — канцелярист Новомиргород. прикордонної митниці; 1777 — в «унтер-жолнерской должности» на Новоархханг. прикордонній заставі; з 12.11.1778 — канцелярист, а з 19.09.1779 — губ. реєстратор Новорос. губ. канцелярії (м. Кременчук). 23.12.1780 повернувся в губ. канцелярію з Цибулівського округу, де служив деякий час інспектором. У той самий час (1779—83) в Новорос. губ. канцелярії служив Іван Котляревський, т. ч., К. міг бути з ним особисто знайомий. 10.03.1781 К. звільнено за власним бажанням. 18.08.1782 подав прохання до Новгород-Сів. намісн. правління, прийнятий письмоводителем. 17.09.1783 переведено на посаду протоколіста Новгород-Сів. дворян. опіки. 1790 К.— колез. реєстратор у Новгороді-Сіверському. Далі, очевидно, у зв'язку з

План Києва з книги Атанасія Кальнофойського «Тератургіма...» 1638

ліквідацією Новгород-Сів. намісн., перейшов на службу до Чернігова — центру нової губернії. На поч. XIX ст. став титул. радником, 1805 — обраний депутатом черніг. дворянства.

Проживаючи у Новгороді-Сіверському, записаний до дворян. реєстрів Новгород-Сів. пов. У цьому самому реєстрі був і його брат Михайло Васильович Калинський — колез. протоколіст, одружений з донькою священика Ганною Андріївною Вороницькою. К. одружився із донькою значк. товариша Іллі Тамиловського Ганною, поріднившись т. ч. з місц. патриціатом та з численними шляхет. родинами. К. займав у новгород-сів. суспільстві поважніше становище, ніж це дозволяв його скромний уряд й маєтковий стан (мав 2 «душі» кріпаків). Завдяки освіченості й патріот. переконанням він увійшов до відомого укр. культ. гуртка Новгорода-Сіверського, осередку автономістичних ідей. Був авторитетною й шанованою людиною, знався на докум. джерелах, арх. матеріалах, а також на л-рі, пов'язаній з історією укр. шляхти. О. Оглоблин висунув припущення, що ніхто із сучасників К. не мав у своєму розпорядженні такої чудової збірки матеріалів до історії України, як він. До нього як до фахівця з історії укр. дворянства, його прав і привілеїв зверталися за поясненням, документами, довідками тощо. 1808, відповідаючи на запит маршала полтав. дворянства М. Милорадовича, К. писав: «Беспристрастное к отечеству поревнованіе, а паче и униженіе наших отечественных чинов... заставит пророчески говорить правду... изыскивал и изыскивать буду для общей пользы, и славу своего, перед целым светом заслуженнаго народа до послѣдних сил моих защищать не перестану... Рад умереть, защищая общие наши преимущества и свободу». У цих рядках К. виступає як захисник не лише дворян. прав, а й усього укр. «заслуженнаго народа».

К.— автор кількох частково опубл. істор.-юр. творів. Зокрема, йому належать «Мнѣніе о малороссійских чинах и о их преимуществѣ, а равно и о разборѣ их доказательств о дворянствѣ по службѣ и чинам их для внесенія в Родословную дворянскую книгу и в какую именно оной часть» (1805) та «Примѣчанія о малороссійском дворянствѣ» (1808). У цих творах К. обстоював дворян. права не лише для шляхетства України, але й для козацтва. Ґрунтувався на статтях Литовського статуту, сеймових конституцій, міжнар. договорів, сенат. указів тощо. Залучав також арх. матеріали, зокрема, дворян. комісій 1780—90, Малорос. колегії, праці з історії права Г.-Ф. Міллера, «Краткое чиноположение Римской и Российской империи», «Историю польского правительства» тощо.

Основні положення, висунуті К.: споконвічність укр. шляхет. верстви, вищість її над рос. дворянством; все укр. козацтво — то є «чин рыцарскій и стан шляхетскій», тому має право на дворянство Рос. імперії; укр. гетьман не лише воєначальник чи намісник рос. уряду, але й голова держави, суверен. К. виступав як речник укр. автономізму, під який підводив широку докум. базу. Попри всю свою лояльність до рос. царизму К. твердо стояв на ґрунті держ. автономії України.

К. захоплювався малюванням. Йому належать «Изображенія малороссіян разных сословій» у кн. О. І. Ріґельмана «Летописное повествование о Малой России...» (М., 1847).

Літ.: Бобринский А. А. Дворянские роды.., ч. 2. СПб., 1890; Миллер Д. П. Очерки из истории... КС, 1897, № 4; Милорадович Г. Родословная книга... т. 2, ч. 6. СПб., 1901; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

З. І. Хижняк

Калúнський-Гелíта Йосип Федорович (1792, с. Соловіївка Радомишльського пов. Київського воєвод., тепер Брусилівського р-ну Житомирської обл.—30.10.1858, м. см. невід.) — доктор медицини та хірургії. Н. у сім'ї дяка. Навчався у КМА. 1813 на казенний кошт вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, яку закін. 1817 у званні лікаря, й був відряджений на 4 роки за кордон для удосконалення знань в галузі офтальміатрії. З 1821 — штаб-лікар. 22.12.1822 в С.-Петерб. мед.-хірург. академії захистив доктор. дисертацію «Tractatus de nova formandae pupillae methodo» («Трактат про новий метод дослідження зіниці»). 1823 — ад'юнкт-проф. каф-ри очних хвороб цієї академії. 1823—26 працював в Астрахан. губ. на ліквідації епідемії холери, а 1826—29 — при рос. посольстві в Персії. Повернувшись в Росію, викладав у С.-Петерб. мед.-хірург. академії шкірні хвороби і фармакологію (1829—31). 1831 К.-Г. призначено екстраординарним проф. каф-ри загальної та часткової терапії. 1832 за успіхи в боротьбі з холерою удостоєний звання ординарного професора. В С.-Петерб. мед.-хірург. академії перебував до 1844, одночасно редагував «Военно-медицинский журнал» (1832—36) і працював лікарем мед. деп. МВС (1831—44), мед. рада якого 1839 удостоїла К.-Г. ст. д-ра медицини та хірургії без складання іспитів (honoris causa). 1844 вийшов у відставку. Незадовго перед смертю втратив зір.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи... в. 1, тетр. 1. СПб., 1886.

Б. П. Криштопа

Калігрáф Василь, чернече ім'я Володимир — див. *Крижанівський* Василь, чернече ім'я Володимир.

Кальнофóйський, чернече ім'я Атанасій (кін. XVI ст., Галичина — після 1638, м. см. невід.) — письменник, історик, поет. Походив з укр. правосл. шляхет. роду. Його батьком був, ймовірно, Габріель Кальнофойський, благодійник КПЛ, згаданий К. у творі «Тератургіма». Ймовірно, з цього самого шляхет. роду походив і Валеріан Кальнофойський (Калонофойський), уніат. ієром., котрого поруч із Рафаїлом Корсаком, майбутнім уніат. митрополитом Київським і Галицьким, згадує св. П. *Могила* у своїх записках (у розповіді про чудо у Вільні 1625, яке викривало унію).

К. здобув добру освіту, знав церк.-слов., польс., лат., грец. мови. За припущен-

ням В. Асноченського, він вчився у Київ. брат. школі, а на думку В. Шевчука — і в навч. закладах Заходу. Вірогідно, завдяки зусиллям Є. *Плетенецького*, який прагнув сконцентрувати в Києві, насамперед у КПЛ, найкращі інтелектуальні сили України, К. залишився тут і прийняв чернечий постриг. Був сподвижником архім. КПЛ, а потім митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії, св. П. Могили. Втілюючи його задуми й розпочаті справи, К. разом із С. *Косовим* поставив за мету прославити у своїх творах КПЛ, дати відсіч наклепам єзуїтів, котрі стверджували, що в останній припинилися чудеса. Спочатку вийшов у світ «Paterikon» С. Косова (К., 1635), а 1638 у Лавр. друкарні видрукована «Тератургіма або чуда, котрі як у самому святочудотворному монастирі Печерському київському, так і в обох святих печерах, у яких, за волею Божою, поживши, поклали тягарі тіл своїх благословенні отці печерські, вірно й пильно тепер уперше зібрано і світу подано через велебного отця Атанасія Кальнофойського, законника того ж святого монастиря Печерського». Книга задумувалася як продовження і завершення твору Косова. У ній К. активно використав записки св. П. Могили, давні укр. літописи, насамперед «Повість временних літ» св. Нестора Печерського, польс. хроніки (Я. Длугоша, М. Стрийковського) тощо, виявив блискуче знання Св. Письма. Тут знаходимо опис Києва та його околиць, насамперед КПЛ, тексти (оригінальні або відредаговані К.) надмогильних написів та епітафій видатних церк., держ. та культ. діячів, похованих у КПЛ (до них він додав свої вірші); опис 47 чудес, які мали місце у КПЛ (останнє з них датоване 1637); широкі генеалогічні дані, насамперед про рід князя Іллі Святополка-Четвертинського, котрому присвячено твір, про роди укр. князів Острозьких, Корецьких, Вишневецьких та ін. Є дані й ін. характеру, напр., про відкриття Х. Колумбом Америки. Унікальними є плани та малюнки Києва, КПЛ, лавр. печер, Лавр. друкарні тощо. У «Тератургімі» К. виступає як поет, прозаїк, історик, топограф, творець першого друк. істор.-краєзнавчого твору, свого роду путівника для туристів-паломників. В. Шевчук характеризує «Тератургіму» як одну «з визначних пам'яток українського літературного бароко», як перший твір нової поет. школи розвинутого бароко КМА, який вплинув на такого визначного укр. поета XVII ст., як І. *Величковський*. У дусі кращих традицій укр. історіографії XVII ст. (З. *Копистенський*, Й. *Борецький*, С. Косов, Т. *Софонович*) К. підкреслював безперервність зв'язку історії України від доби Київської Русі; вороже ставився до нац.-визв. повстань кін. XVI ст.—30-х рр. XVII ст., очолюваних запорозькими козаками.

Був редактором і співавтором книги «Парергон чуд святих образу Пречистої Богородиці в монастирі Куп'янськім» Денисовича (К., 1638). До книги останнього він написав додаткові розділи (параенесиси). Відомі також записи К. на примірнику «Тріоді цвітної» (К., 1631). Разом з П. Могилою відкрив поховання св. кн. Володимира у Десятинній церкві. Похований К. у Хрестовоздвиженській церкві КПЛ.

Тв.: Teraturgima, 1638. В кн.: Seventeenth-century writings on the Kievan Caves Monastery [Cambridge], 1987; Тератургима, або чуда... (К., 1638) «Хроніка–2000», 1997, № 17–19.

Літ.: Глобенко М. «Тератургіма» Атанасія Кальнофойського... Мюнхен, 1956; Мыцык Ю. А. Украинские летописи XVII века. Днепропетровск, 1978; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Шевчук В. «Тератургима» Атанасія Кальнофойського. «Хроніка–2000», 1997, № 17–18.

Ю. А. Мицик

Камени́цький Василь (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з укр. правосл. шляхет. роду, який мав маєтності на Київщині, зокрема на Білоцерківщині. Очевидно, був сином Михайла Мазепи-Каменецького і таким чином пов'язаний і з Мазепами-Колединськими. Навчався в Лавр. школі. К. є одним з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*, написав вірш «Геометрія учить землѣ розмѣреня». Ймовірно, саме його разом з ін. білоцерківськими шляхтичами було приведено до присяги цареві Олексію Михайловичу після Переясл. ради 1654.

Літ. Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, кн. 2 К., 1997; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Пам'ятки історії Східної Європи..., т. 5... Острог – Варшава – Москва, 1999.

Ю. А. Мицик

Каме́нський (Камене́цький), чернече ім'я Володимир (р. н. невід., полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл. — після 1746, м. Київ) — архімандрит. Брат архієп. Московського і Калузького А. *Зертиса-Каменського*. Навчався у КМА: 1727—31 був студентом класу богослов'я. Прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1736 згадується як ігумен приписного до КПЛ Омбиського Покровського м-ря в сані ієромонаха. 1743 К. висвячено на архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. 1746 переміщено до КПЛ, де й помер.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Ежерец Е. А. Первый русский врач... В кн.: Авиационная и космическая медицина.., т. 1. М., 1969.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 44; оп. 1 черн., спр. 2, арк. 203; оп. 1 вотч., спр. 936, 939, 941.

С. Р. Кагамлик

Кампаніо́н Карл — див. *Компаніон* Карл.

Канаро́вський Григорій (поч. XVIII ст., м. н. невід. — р., м. см. невід.) — священик. Навчався у КМА: 1727 — студент класу філософії. Після закін. КМА став священиком церкви Різдва Богородиці с. Красне Басанської сотні Переясл. полку. Мав сина О. *Канаровського*, сотника яготинського.

Літ. Реестр учителей и учеников в Колегиуме Братском Киевском обретающихся, року 1727 поданный.

В кн.: Описание документов и дел... Синода, т. 7 (1727). СПб., 1885.

Архіви: ІР НБУВ, ф.160, спр. 172, арк. 89.

І. І. Кривошея

Канаро́вський-Со́ха Олексій Григорович (кін. 1720-х рр., с. Красне Басанської сотні Переяславського полку — 1761, сот. м. Яготин Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.) — яготинський сотник. Син священика о. Г. *Канаровського*, небіж переясл. полк. С. *Сулими*. Наприк. 30-х — у 40-х рр. (з перервами) навчався у КМА. 1758—61 К.-С.— яготинський сотник.

Одружений (бл. 1746) з Тетяною Петрівною Дмитрашко-Райча. Після смерті К.-С. його вдова одружилася із Федором Сляватинським (Славутинським), наступником К.-С. на яготинському сот. уряді (1761—67).

Приятелював із Г. *Сковородою* з часів навчання в КМА. Невідомо, у якій справі на поч. 50-х рр. К.-С. перебував у Москві. 25.01.1754 він відправив з Москви лист до Г. Сковороди у с. Каврай на Переяславщині (тепер с. Коврай Золотоніського р-ну Черкаської обл.), де останній служив домашнім учителем у сім'ї поміщика Степана Томари. Очевидно, відповідаючи на лист приятеля, К.-С. писав з турботою: «Не отлучайся никуда, я за тобой пришлю, как прїѣду... Бога ради, братѣку, прилѣжай ученіям и ежели нѣ от кого, то сам до пріезду моего у себя учись, не печалься ни одѣяніем, ни другим чим; все будет, толко ученія не забывай».

Дружні стосунки К.-С. і Сковорода зберегли на все життя. Образ свого «стариннного друга» Сковорода вивів через багато років у творі «Кольцо. Дружеский разговор о душевном мирѣ» (бл. 1772).

Літ.: Канаровский-Соха А. Письмо Григорию Сковороде 1754 г. КС, 1882, № 11; Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. К., 1972.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160. спр. 172, арк. 89.

З. І. Хижняк

Канди́ба Андрій Данилович (бл. 1747, сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл. — після 1809, м. см. невід.) — полковий хорунжий, повітовий маршалок. Представник старшин. роду, який походив з Корсунщини. Прадід К. Федір Кандиба був за гетьманування П. *Дорошенка* корсун. полковником (1669—72, 1675). На запрошення гетьмана І. *Самойловича* осів у Конотоп. сотні Ніжин. полку і дослужився до полк. обозного, діставши за службу сл. Кандибівка і с. Курилівка на тер. полку. Дід К. Андрій Кандиба, конотоп. сотник, корсун. полковник, другий ген. суддя, був одним із найзаможніших людей Гетьманщини. Його син Данило Кандиба, батько К., став єдиним спадкоємцем маєтностей Кандиб (1779 за ним нараховувалось 400 душ). Розпочав службу в званні бунчук. товариша. 1744 супроводжував імп-цю *Єлизавету Петрівну* по Гетьманщині. 1750 взяв участь у виборах гетьмана К. *Розумовського*. 1755 збудував у м-ку Конотоп церкву Св. Варвари.

Був одружений з Марією Юріївною фон-Вейсбах, дочкою ген.-майора рос. армії, з якою мав п'ятьох синів і трьох дочок.

1760—61 К. навчався у Моск. ун-ті, але повернувся додому і 1763/64 навч. р. вчився у класі піїтики КМА. Вірогідно, закінчив повний акад. курс. З 3.10.1772 служив військ. товаришем. З лист. 1772 до трав. 1773 командував невеликим загоном козаків Ніжин. полку. 1774 — комісар при 1000-й команді козаків, направленій до Казан. і Оренб. губ. для придушення повстання Омеляна Пугачова. 9.05.1774 К. отримав паспорт на проїзд із Казані до Глухова, де служив канцеляристом Ген. суду. З 10.08.1781 — ніжин. полк. хорунжий. З ліквідацією Гетьманщини К. продовжував службу в нових адм. структурах. 1782—83 — засідатель Конотоп. повіт. суду, колез. асесор (1786—97), надв. радник (1798—1804), колез. радник (1807). 1787—96 і 1803—09 обіймав посаду маршалка Конотоп. пов. Нагороджений орденом св. Володимира IV ст. Жив, мабуть, постійно в Конотопі (1783, 1804). Був досить багатим, 1783 разом із братом Петром Кандибою мав у м-ку Конотоп, сс. Курилівка, Старе, Кандибівка і хуторах Конотоп. пов. Новгород-Сів. намісн. 1687 душ посполитих, у хуторах Кролев. пов. того самого намісн.— 44 душі.

Першою дружиною К. була Васса Пироцька (п. між 1797 і 1803), дочка Івана Пироцького, бунчук. товариша (1736—57), і Марії Мануйлович, дочки Івана Мануйловича, одного з трьох правителів Ген. військ. канцелярії. К. мав трьох синів і вісьмох дочок. З 1803 другою дружиною К. була Парасковія Лук'янович, дочка С. Я. Лук'яновича (бл. 1716 — бл. 1800), лубен. полк. хорунжого. Нащадки Кандиб в XIX — на поч. XX ст. також обіймали виборні посади в Конотоп. пов. (маршалки, хорунжі, депутати від шляхетства), служили в місц. адм. установах, судах, були поміщиками Конотоп. пов. Черніг. губ.

Літ.: Маркович Я. А. Дневные записки.., ч. 1. М., 1859; Лазаревский А. Конотопская старина. В кн.: Памятная книжка Черниговской губернии. Чернигов, 1862; Лазаревский А. М. Обозрение Румянцевской описи Малороссии, в. 2. Чернигов, 1867; Лазаревский А. М. Села Конотопского уезда... В кн.: ЗЧГСК, кн. 2, в. 3—4, Чернигов, 1869; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 6. Чернигов, 1874; Списки Черниговских дворян 1783... Чернигов, 1890; Лазаревский А. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Список... предводителей дворянства... Чернигов, 1893; Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729—1731). К., 1896; Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка (1729—30 года). Чернигов, 1901; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

С. М. Береславський

Каніве́цький Євдоким Васильович, чернече ім'я Єпіфаній (1776, м-ко Богушкова Слобідка Кропивнянської сотні Переяславського полку, тепер с. Чапаєвка Золотоніського р-ну Черкаської обл.—24.05.1825, м. Воронеж, тепер обл. центр РФ) — ректор Казанської духовної

академії, єпископ Воронезький і Черкаський. Н. в сім'ї священика о. Василя Канівецького. По закін. класу риторики Переясл. семінарії перевівся до КМА (1798 закін. її повний курс). Відзначався «похвальным... знанием» грец., франц. та нім. мов, географії, історії, математики, а також філософії та богослов'я. З 9.09.1798 працював у Переясл. семінарії вчителем вищого граммат. класу, грец. мови та в класі риторики. 16.09.1800 прийняв чернечий постриг від єп. Переяславського С. *Лебединського*. 1805 — викладач риторики і математики Новгор. семінарії. З 8.10.1806 — вчитель герменевтики та церк. історії Ол.-Нев. семінарії. Причислений до братії Ол.-Нев. лаври в С.-Петербурзі. 1806/07 К. призначено архім. Вілен. Святодухівського м-ря й запрошено «на чреду священнослуженія» до С.-Петербурга, де уславився виголошеними промовами. 6.02.1808 К.— архім. Казан. Спасо-Преображенського м-ря та ректор і проф. богослов'я Казан. дух. академії. Одночасно — член Казан. консисторії і благочинний м-рів Казан. єпархії.

7.01.1811 нагороджений орденом св. Анни II ст. («За благоустройство основанной в 1809 году при академіи библіотеки для чтенія»). 26.03.1816 К. висвячено на єп. Воронезького й Черкаського. У цьому сані перебував до кінця свого життя. Помер у Воронежі, похований у Ворон. Благовіщенському кафедр. соборі.

Тв.: Слово в день Иоанна Златоустаго об обязанностях наставника. СПб., 1807; Слово в день тезоименитства императрицы Марии. СПб., 1807.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 2, М., 1810; Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр... СПб., 1872; Знаменский П. История Казанской духовной академии.., в. 1—3. Казань, 1891--92; Яновский И. Епифаний Канивецкий,... Полтав. ЕВ, 1883, № 19; Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии... Полтав. ЕВ, 1887, № 20; Акты и документы.., отд. 3, т. 1—3. К., 1910—12; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук
В. О. Андрушко

Каніве́цький Павло Петрович (жовт. 1784, с. Деньги Золотоніського пов. Київського намісн., тепер Золотоніського р-ну Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — доктор філософії, викладач. Н. у сім'ї священика о. Петра Канівецького. Навчався у Переясл. семінарії. 18.11.1795 вступив до КМА, де провчився до філос. класу включно. 7.09.1803 К. звільнено на вимогу Переясл. семінар. правління у зв'язку з направленням до С.-Петерб. пед. ін-ту, студентом якого став 4.10.1803. 1.09.1808 по закін. ін-ту призначено учителем історії до Вітеб. гімназії. 1.09.1811 переведено до Вілен. ун-ту на посаду перекладача. 1.06.1812 — д-р філософії. З 15.05.1812 до верес. 1815 — викладач філософії у Київ. першій гімназії, також — смотритель Київ. повіт. уч-ща (1.08.1812—12.12.1813). У верес. 1815 звільнився з гімназії через хворобу.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т 1. К., 1910, Столетие Киевской Первой гимназии.., т. 1. К., 1911; Павловский И Ф Краткий биографический словарь .. Полтава, 1912

О. Ф. Задорожна

Каніве́цький Стефан Васильович (р. н. невід., с. Дем'янці Переяславської сотні Переяславського полку, тепер Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист, сотник ямпільський. Н. у сім'ї отамана Переясл. полк. сотні. Поч. освіту здобув у Переясл. колеґіумі, вищу — у КМА. По закін. класу філософії 25.10.1734 зараховано до Ген. військ. канцелярії з випробувальним терміном. 10.11.1734 склав присягу вже як військ. канцелярист. На цій посаді перебував до лип. 1749, іноді залучався до роботи у Ген. суді. Супроводжував командувача рос. військами в Україні ген.-аншефа П. О. Рум'янцева під час його інспекторських поїздок. Призначався у різні комісії. 1741 за відсутності у Ніжин. полку писаря виконував його обов'язки. 1742 вибраний за рекомендацією голови Правління гетьман. уряду ген.-лейтенанта І. Бібікова сотником Ямпільської сотні Ніжин. полку, де перебував до 1755. 1743 одружився з дочкою козака Ямпільської сотні Василя Семенова, який подарував молодим у довічне володіння половину греблі та млин на р. В'язова.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4671, 4783, 8433, арк 11; ф. 56, оп. 3; спр 705.

Р. М. Лякіна

Ка́нський Михайло, чернече ім'я Мелетій (р., м. н. невід.—1705, м. Москва) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. бл. 1697. За наказом царя Петра І і на прохання організатора і першого протектора Моск. слов.-грек.-лат. академії С. *Яворського*, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ясинський* 1701 відпустив «...до цар-граду Москви від православної Академії Київської» шістьох викладачів: Р. *Краснопольського*, Й. *Туробойського*, А. *Соколовського*, Григорія Ґошкевича, Антонія Стрешовського та К. для налагодження навчання в Моск. слов.-грек.-лат. академії. К. викладав у класах граматики й риторики.

Літ.. Петров Н И. Киевская академия во второй половине XVII века. К , 1895, Харламтович К. В. Малороссийское влияние , т. 1. Казань, 1914; Хижняк З І. Києво-Могилянська академія. К., 1981

З. І. Хижняк

Капло́нський (Покло́нський) Тимофій Іванович, чернече ім'я Тарасій (р. н. невід., сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах, мандрівник 2-ї пол. XVII ст. Н. в сім'ї священика Успенської церкви о. Іоана Каплонського. Навчався в КМА. Успішно вивчив граматику, синтаксиму й поетику у «казнодія київських шкіл» Теофана Прокоповича, дядька відомого вченого Т. *Прокоповича*. Згодом перейшов до єзуїт. колеґіуму м. Несвіж (тепер с. Несвіж, Респ. Білорусь), де 3 роки вивчав риторику «у єзуїта Юдейка». Потім 3 роки вивчав риторику й філософію у Львів. єзуїт. ко-

Василь Капніст.
З гравюри А. Осипова

леґіумі. Повернувшись у Конотоп, 1682 прийняв чернечий постриг в Черніг. Єлецькому Успенському м-рі від архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. *Барановича* з рукоположенням в ієромонахи.

1696 К. заявив про намір здійснити «благочестиву обітницю» — відвідати м. Бар (Італія) і вклонитися мощам св. чудотворця Миколая. Проживаючи деякий час у Макошинському Миколаївському м-рі Черніг. єпархії та в КПЛ, він старанно готувався до мандрівки, заручився «відкритими листами» (посвідченням особи паломника) від ігумена Никодима й архім. КПЛ Й. *Кроковського*. 9.06.1697 прибув до Кракова. Тут від бурмистра та райців отримав подорожню, в якій зазначалось, що «чесний отець Тарасій Каплонський закону св. Василія Великого йде до Рима, до порогів св. апостолів Петра й Павла з ін. місць за своїм бажанням», що він з місць «благополучних від морового повітрія», і рекомендувалося всюди надавати йому милостиню, яка «зарахована буде подателю Господом Богом». Далі К. йшов через Прагу й «городи і володіння баварського князя: Мінікен (Мюнхен), Авшпурк (Аугсбурґ) на Теролю (Тіроль), на Іншпрук (Інсбрук)», Венецію, Падую, Феррару, Болонью, Анконію й Лоретто. На шляху він не забував відвідувати найзнаменитіші храми. У жовт. 1697 прибув до Рима, де пробув 3 дні, вклонився мощам св. апостолів Петра й Павла, сповідався в храмі св. Петра, видавши себе за католика, й отримав посвідчення про перебування в Римі. Такі свідоцтва служили за подорожній докум. і надавали можливість користуватися гостинністю катол. м-рів та заїжджих домів для паломників. Потім через «володіння гішпанського короля» дійшов до міста своєї мети — Бара (неподалік від Неаполя). На шляху до Бара зустрівся з росіянами — кн. Петром Голіциним та Дмитром Голіциним, Шереметєвим, Лопухіним, Лобановим, стольником Дмитром Ртіщевим. У Барі К. пробув 3 дні, сповідався й причастився св. Тайн в тамтешньому єзуїт. костелі, вклонився мощам св. чудотворця Миколая, які «лежали в гробниці, а навколо гробниці — срібні лампи позолочені, на гробниці вiдлитий із срібла образ св. Миколая». Взяв кілька пляшечок з миром і отримав нову подорожну на зворотний шлях, датовану 29.11.1697 за н. ст. Повертався в Україну тим же шляхом, яким прибув до Італії, лише з Відня звернув на Варшаву, Гродно, Мінськ, Могильов, Смоленськ і 16.05.1698 прибув до Москви. Тут він з'явився найперше до патріарха Московського Адріана з дарами: скляночкою з миром від мощей св. Миколая — й розповів про подорож. Потім, за тогочасними законами Рос. імперії, давав пояснення в Малорос. приказі, пред'явивши всі свої подорожні й посвідчення, розповів про свою мандрівку й найважливіші події в Європі. У результаті був складений докум. під назвою «Распросные речи черниговского иеромонаха Тарасия Каплонского, отправившегося в итальянский город Бар для поклонения мощам святителя Николая». К. оголосив, що має святині для царя Петра Олексійовича: скляночку з миром від мощей св. Миколая. Цар милостиво прийняв дар, наказавши видати К. проїзну грамоту, а воєводам — пропускати його без перешкод і давати підводи аж до Чернігова. Оселився К. в Єлецькому Успенському м-рі.

Літ.: [О. Л.] Путешествие... в Италию в 1697 году. КС, 1896, № 4—6; Плохинский М. М. Путешествие Тарасия Каплонского... В кн.: Сб. ХИФО, т. 8. Харьков, 1896.

З. І. Хижняк

Ка́пля Кирило Захарович (1764, с. Мала Дівиця Прилуцької сотні Прилуцького полку, тепер смт. Прилуцького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. Навчався в КМА до класу богослов'я. 5.01.1790 митрополитом Київським і Галицьким С. *Миславським* К. направлено у складі 25 студентів КМА до Комісії нар. уч-щ у С.-Петербурзі. В С.-Петерб. учит. гімназії вивчав математику, малювання та нім. мову. З 14.04.1792 — викладач малювання Черніг. гол. уч-ща. 1.12.1804 перейшов до Новгород-Сів. гол. уч-ща, де викладав математику, фізику, малювання. Титул. радник (31.12.1802). Одружений з дочкою надв. радника Єстифеєва. Мав трьох синів і двох дочок.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

Н. В. Котенко

Капні́ст Василь Васильович (12.11.1757/58, с. Обухівка Сорочинської сотні Миргородського полку, тепер с. Велика Обухівка Миргородського р-ну Полтавської обл.— 28.10.1823, с. Кибинці Миргородського пов. Полтавської губ., тепер Миргородського р-ну Полтавської обл.) — поет, драматург, громадсько-політичний діяч. За офіційною рос. генеалогією, укр. гілка родини гр. Капністів походить з роду Капніссісів (Капніссі), іонічних греків о-ва Закінфа [італ. назва Занте (Zante)], що перебували на військ. службі у венец. дожів. Перші відомі представники роду — полк. Петро Капніст та кавалер ордена св. Марка Стомателло Капніст (кін. XVII — поч. XVIII ст.). 1702 за визначні військ. заслуги перед Венец. Респ. С. Капністу та його нащадкам надано графський титул. На укр. землі еміґрували представники четвертого та п'ятого коліна Капніссісів — Петро Христофорович Капніссіс та його малолітній син Василь, якого на терені нової батьківщини стали називати Капністом. Обставини еміграції, як і офіційна генеалогія роду, піддаються сумніву рядом дослідників.

К. н. у сім'ї миргород. полковника (1737—51), згодом командира слобід. полків у чині бригадира Василя Петровича Капніста та Софії Андріївни Дуніної-Борковської з відомого старшин. роду. Виховувався в укр. дусі. 1771 приїхав до С.-Петербурґа, де його було зараховано капралом до лейб-гвардії Ізмайловського полку, і вчився у полк. школі. 1772 перейшов до Преображенського полку. 1775 дістав чин прапорщика, але військ. служба його не захоплювала. Вивчав стародавні та зх.-європ. мови й л-ру. Вийшовши у відставку в

чині підпоручника, повернувся в Україну, де одержав посаду стряпчого у Черніг. зем. суді (1781); 1782 обраний маршалком Миргород. пов. Тоді ж став контролером Гол. поштового управління в С.-Петербурзі. Пробув на цій посаді неповний рік і знову повернувся в Україну. 1785 К. обрано київ. шляхетством у маршалки. 1787 призначено гол. наглядачем Київ. шовковичного з-ду. 1799 зараховано до театр. дирекції рос. трупи. 1802 затверджено ген. суддею Полтав. ген. суду, а 1812—18 працював у М-ві нар. освіти. Деякий час був директором уч-щ Полтав. губ. 1822 обраний полтав. губ. маршалком. На усіх посадах обстоював інтереси укр. населення.

Одружений з Олександрою Олексіївною Дьяковою (н. 1759), донькою бригадира О. Дьякова (її сестра Дарія Дьякова була одружена з Г. Р. Державіним).

В С.-Петербурзі К. увійшов до кола відомих літераторів того часу (О. Радищев, Г. Державін, українці К. І. Дараган, І. Ї. Богаєвський, І. Г. Долинський та ін.). Перший твір К. — «Ode à l'occasion de la paix conclue entre la Russie et la Porte Ottomane à Kaynardgi le 10 Juillet Anno 1774» («Ода з нагоди укладення миру Росії з Оттоманською портою в Кайнарджі 10 липня 1774 року» (1775). 1780 написав «Сатиру первую», яка мала в рос. літ. колах розголос. 1783 створив знамениту «Оду на рабство» (опубл. 1806) як протест проти скасування рос. урядом держ. автономії України, зокрема остаточної ліквідації 1783 козац. полків. 1796 видав першу збірку власних віршів; 1798 надрукував комедію «Ябеда», в якій засудив рос. колоніальну політику в Україні й викрив хабарництво та наклепництво. П'єса здобула популярність. Переклав рос. мовою «Слово о полку Ігоревім...» і зробив до нього коментар, в якому підкреслював укр. походження й укр. особливості цього твору. Переспівав силабо-тонічним віршем античні твори, а також поезії Г. *Сковороди*. Писав рос. мовою, але, як зазначає укр. історик О. Оглоблин, «завжди залишався українцем і українським поетом у душі».

К. не вчився у КМА, але входив до укр. політ. кіл, був пов'язаний із Новгород-Сів. патріот. гуртком, що складався переважно з її вихованців. 1787 разом із групою автономістів України підготував проект відновлення козац. формувань — «Положение, на каком может быть набрано и содержано войско охочих козаков», який, незважаючи на підтримку П. О. Рум'янцева-Задунайського, було відхилено цар. урядом. 1791 за дорученням антирос. опозиції в Україні разом з братом Петром Капністом їздив із політ. місією до Берліна, де звернувся до канцлера Пруссії Е.-Ф. Герцберга з проханням допомогти Україні, коли та підніме повстання проти Росії. Дух. зв'язок К. з культурою, твореною в стінах КМА, визначається ще й тим, що він перебував під етичним та естетичним впливом Г. Сковороди, приятелював із учнем філософа В. Томарою та ін. його послідовниками. К. мав широкі особисті, родинні та громад. зв'язки в Лівобереж. Україні, зокрема був близький з такими могилянцями, як літописець П. *Симоновський*, І. *Туманський*, О. *Лобисевич*, І. *Леванда*, родинами Дуніних-Борковських, Лизогубів, Гудовичів, зокрема з опальним ген. А. Гудовичем, підтримував зв'язки з укр. громадою в С.-Петербурзі. 1812—13 брав активну участь у формуванні укр. козац. ополчення. В останні роки життя займався громад. працею, що призвело його до політ. компромісу з рос. урядом, чим пояснюється поява його оди на честь рос. самодержавства. Хоча сусп. погляди К. з часом стали консервативними, проте від ідеї укр. автономізму не відходив ніколи. Дочка поета Софія Скалон писала: «Мой отец страстно любил свою родину и готов был жертвовать всем состоянием для блага Малороссии... близко принимая к сердцу нужды своего края. Его заветным желанием было восстановить прежнее благоденствие и богатство Малороссии, оживить народ, помнивший еще свою свободу».

Похований у с. Обухівка, де відкрито музей і встановлено пам'ятник.

Тв.: Собрание сочинений, т. 1—2. М.—Л., 1960

Літ.: Колосова В. П. У рукописному архіві Капніста. Рад. л-во, 1958, № 3; Оглоблин О. П. Василь Капніст. В кн.: Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959

В. О. Шевчук

Капні́ст Данило Васильович (р., м. н. невід. — до 1759, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї бригадира рос. армії Василя Петровича Капніста (п. 1757) та дочки грец. купця Согдена Марії Мойсеївни. К. мав п'ятьох братів: молодшого брата Ананія (Олексія) Капніста (п. до 1802) та чотирьох братів від другого шлюбу батька з Софією Андріївною Дуніною-Борковською — Миколу Капніста, Петра Капніста, Андрія Капніста та В. *Капніста*. Навчався у КМА між 1730 і 1741. 1751 висунуто старшиною та козацтвом на миргород. полковника. Призначення К. було відхилено через конфронтацію його батька з гетьманом К. *Розумовським*.

Був одружений, мав кількох дітей. Відомості про його нащадків уриваються на синові Івані Капністі (п. 1787) та онуках Автономові та Калістраті.

Літ.: Лобанов-Ростовский А. Б. Русская родословная книга, т. 1. СПб., 1895; Курдюмов М. Г. Описание актов... Археографической комиссии. СПб., 1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Оглоблин О. П. Люди Старої України. Мюнхен, 1959; Дашкевич Я. Р. Берлін, квітень 1791 р. ... УАЩ (Нова серія), т. 4, в. 1. К., 1992

Архіви: ІР НБУВ, ф. 130, спр. 9, арк. 1—2зв.

М. Ф. Дмитрієнко

О. В. Ясь

Карбано́вський, чернече ім'я Серапіон (1748, сот. м. Устивиця Миргородського полку, тепер село Великобагачанського р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — ієродиякон, викладач. Навчався у КМА до 1779 по клас богослов'я включно. Добре володів лат., грец., нім. мовами. З верес. 1779 — викладач нижчого класу граматики в КМА. У 2-й пол. 1784 К. висвячено на ієромонаха. Перед

від'їздом до Черніг. семінарії 15.10.1784 отримав паспорт із зазначенням віку — 36 років.

Літ. Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 40.

Р. М. Лякіна

Карбо́вич Григорій, чернече ім'я Теодосій (1790, м. н. невід. — р., м. см. невід.) — співак, намісник Почаївської лаври. Н. у сім'ї паламаря з Полтав. єпархії. Навчався у Полтав. семінарії та КМА. 1821 прийняв чернечий постриг у КПЛ. Довгий час співав на криласі монаст. храмів. 1832—33 — намісник Почаївської лаври.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 177, арк. 87.

К. І. Шамаєва

Кармази́нський Костянтин, чернече ім'я Кипріан (р., м. н. невід.—22.04.1754, м. Калуга, тепер РФ) — архімандрит. Н. у сім'ї урядника з Правобереж. України. Навчався в КМА. Його прізвище є в списках студентів класу риторики за 1737. Викладав у Смолен. семінарії. 1738 — її префект. З 1745 — архім. Калузького Лаврентіївського м-ря, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

З. І. Хижняк

Карпе́ка Олександр Степанович (бл. 1725/27, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— бл. 1791, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, суддя. Походив зі старшин. роду, відомого завдяки діду К., Семену Карповичу Карпеці (п. до 1720), глух. городовому отаману (1691, 1707—09), осавулу Ген. військ. артилерії (1715). Батько — Степан Карпека (п. 1755), бунчук. товариш (1725—55), брав участь у Гилянському (1725—26), Очаківському (1737), Дністровському (1738) та ін. походах укр. козац. полків у складі рос. армії.

К. навчався у КМА: 1738 — учень класу граматики. Вірогідно, закін. повний курс навчання. 1760 — військ. товариш, 1781—91 — бунчук. товариш. Після ліквідації Гетьманщини обіймав посаду судді Глух. пов. Новгород-Сів. намісн. (1783, 1787, 1789, 1791). Володів частиною с. Пустогород Глух. пов. (тепер Глух. р-н Сум. обл.), це було затверджено гетьман. універсалом від 17.12.1715 за дідом К. 1783 К. належало 15 душ селян, 96 підсусідків.

Одружений з дочкою протопопа м. Севськ Пелагеєю Михайлівною Пилиповою. Мав трьох синів: Михайла Карпеку, стат. радника, казан. пошт-директора, Дмитра Карпеку, канцеляриста Новгород-Сів. казенної палати, та Юрія Карпеку, військового; п'ятьох дочок: Олену, Ганну, Параскеву, Уляну і Євдокію; брата Дмитра Карпеку (п. 1793), бунчук. товариша, секретаря Малорос. колегії (1769—71), глух. зем. суддю (1781), голову Новгород-Сів. верхньої розправи (1791—93), колез. радника (1.01.1793).

Літ.: Списки Черниговских дворян 1783 года... Чернигов, 1890; Лазаревский А. Описание старой Малороссии..., т. 2. К., 1893; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

С. М. Береславський

Карпи́нський, чернече ім'я Йоакинф (бл. 1723, м. Красний Кут Харківського полку, тепер смт Краснокутськ, райцентр Харківської обл.—29.11.1798, м. Москва) — архімандрит, член Синоду, ректор семінарій, письменник, перекладач. Н. у сім'ї протоієрея. Поч. освіту здобув у Бєлгор. учщі, потім закін. повний курс Харк. колеґіуму. Пізніше у КМА вивчав богослов'я, грец. та давньоєвр. мови. По закін. викладав у різних навч. закладах. 1744 прийняв чернечий постриг у Харк. Покровському м-рі. 1744 призначений префектом Харк. колеґіуму. 1757 К. переведено до Дмитровського Борисоглібського м-ря, де висвячено на архімандрита. 17.01.1758 перейшов до Переясл. Данилового м-ря, а на поч. 1761 — до Севського Спаського м-ря. Настоятель Рильського Миколаївського м-ря Курської єпархії (1767—71), Голутвинського Богоявленського м-ря біля Коломни (1771—16.01.1774); Новгор. В'яжицького м-ря (16.01.1774—28.08.1774); Кирилівського Білозерського м-ря (28.08.1774—27.06.1792); Новгор. Юріївського м-ря (27.06.1792—18.04.-1795); Моск. Донського Богородицького м-ря (18.04.1795—18.12.1797); Моск. Новоспаського Крутицького м-ря (18.12.1797—29.11.1798). Працював ректором Переясл.-Залеської, Коломен., Кирилобілозерської, Вологод., Новгор. семінарій. Був гол. управителем Миколаївського дух. правління. З 1794 — член Моск. синод. контори; член Синоду.

Досконало володів лат. мовою, за що сучасники називали його «Цицероном». Автор морально-догматичних творів. Найвидатнішими вважаються «Compendium theologiae dogmatico-polemicae» (Lipsiae, 1786) («Скорочення догматично-полемічного богослов'я») та «Поучительные слова» (СПб., 1782), виголошені з приводу різних подій. За дорученням Г. Потьомкіна-Таврійського К. переклав лат. мовою Духовний реґламент з додатком трактату Т. *Прокоповича* «О правильном разводе мужа с женою». Помер у Моск. Новоспаському м-рі, де й похований.

Тв.: Рассуждение о католическом значении книги Есфирь. М., 1790.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906.

М. С. Галенко

Карпо́вич Лонгин, чернече ім'я Леонтій (поч. 1580-х, місто поблизу Пінська, тепер Респ. Білорусь — жовт. 1620, м. Вільно, тепер м. Вільнюс Лит. Респ.) — ректор Віленської брат. школи, єпископ Володимирський і Берестей-

ський, проповідник, письменник, редактор. «Урожен єст зацне и знамените з родичов благочестивых и побожных: сын єст священнический»,— говорив на похоронах К. його знаменитий сподвижник М. *Смотрицький*. Батько К. був правосл. шляхтичем, пінським протопопом. Освіту К. здобув у Вільно, хоча висловлювалася думка, що навчався в Острозі, зв'язок з яким ніколи не поривав. Ґрунтовна освіта, знання мов, суворий спосіб життя — «вс ѣми свѣта сего знаменитостями добровольне погордивши», стійке обстоювання правосл. віри у конфес. конфронтаціях — все це зумовило авторитет К. у жителів Вільно.

У січ. 1609 обраний послом на Варшав. вальний (загальнодерж.) сейм, де виступав проти уніат. митрополита Київського і Галицького Іпатія Потія. Повернувшись, працював у брат. друкарні над підготовкою до видання «Треносу» М. Смотрицького. Після закриття друкарні й конфіскації «Треносу» 2 роки пробув у в'язниці. Це, говорив на похоронах М. Смотрицький, «єму в нижших нѣж тридцати лѣтах пришло,... гды єму през цѣлыи два роки срогим и окрутным темничным вязенем мордованому, на кождый день для євангелскои правды бѣдне умирати приходило... Был насмѣван для вѣры православнои, лжен, безчещен, шарпан, от суду до суду, з турмы до турмы, през цѣлыми два роки як злочинца якій поволокан,... правды єднак евангелскои не запрѣлся».

Після звільнення К. прибув до Києва, де прийняв чернечий постриг у КПЛ. Вірогідно, був одним з членів гуртка Є. *Плетенецького* й брав участь у становленні Київ. брат. школи. 1615 став першим архімандритом Вілен. Святодухівського м-ря, запровадив там «общежительні» правила. Як ректор очолив брат. школу. Продовжував брати участь у видавничій справі, зокрема співпрацював з друкарнею у Єв'є (Вевісі). У серп. 1620, під час перебування в Україні Єрусалимського патріарха Теофана, який відновив укр.-білорус. правосл. ієрархію, К. було обрано канд. на Володимирське і Берестейське єпископство, але не встиг хіротонізуватися — слабий здоров'ям, вмер, не доживши сорока років.

«Правдиве заистє апостолскій сей муж шол вслѣд Христа,— проголошував на його похоронах М. Смотрицький,— в натурѣ барзо слабой, в здоровю барзо плохом, в силах всего тѣла пречоным дворочным вязенєм барзо змдленых. Кламства, фалшу, здрады, подступку, потвары, пыхи, самолюбства, лакомства, зазрости, речій добрых ненависти отнюд не знал. Скромность, зась, трезвость, покора, люскость, укладность, склонность, литость, милость, а на особливей щирость, правда и любов в души єго вѣчное собѣ мешканє услалы...» («Казаньє на честный погреб пречестного и превелебного мужа господина и отца Леонтія Карповича...», Вільно, 1620). К. мав вплив на сучасників, зокрема на молодь, не тільки прикладом свого життя, а й блискучими за формою друкованими «казаннями», написаними тогочасною укр.-білорус. книжною мовою. Насичені епітетами, метафорами, порівняннями, риторичними фігурами й цитатами з Біблії, патристики та гімнографії, вони були зразками проповідницького мистецтва, на яких вчилися спудеї Київ. брат. школи, майбутні казнодії. Ті ж твори, що не потрапили до друку, поширювалися шляхом переписування. Про це свідчить казання під назвою «В неделю пред Рожеством Христовым Наука блаженного пастыря отца Леонтія архімандрита виленского», що знаходиться в київ. рукоп. збірнику 1-ї пол. XVII ст.

Високо оцінював діяльність К. П. *Могила*, який пізніше писав про нього у своїх сказаннях.

Тв.: Казаньє двоє. Одно на преображеніє Господа Бога и Спаса нашего Ісуса Христа. Другоє на успеніє пречистоє и преблагословенноє владычицы нашоє Богородицы присно девы Маріи, которая мѣл отец Леонтій Карпович, архимандрит монастира общежителного братского виленского... Евье, 1615; [Передмова]. В кн.: Фикары Вертоград душевный, сиреч собраніє и сочиненіє молитв исповѣдательних и благодарственных... Вільно, 1620; [Передмова] В кн.: Святого Іоанна Златоустаго, архієпископа Константінополскаго, на Отче наш выклад. З грецкого на рускій одным з молодшых слуг церковных за розказанєм старшых преложоный. Вильно, 1620 (Передмова Леонтія Карповича).

Літ.: Сказания Петра Могилы из времен Унии. Киев. ЕВ, 1861, № 18; Терновский Ф. Киевский митрополит Петр Могила... КС, 1882, № 4; Маслов С. И. Казание Мелетия Смотрицкого... К., 1908; Маслов С. І. Наука Леонтія Карповича.., ЗУНТ, кн. 2. К., 1908; Попов П. М. Замітки.., ч. 1—3. К., 1923; История белорусской дооктябрьской литературы. Минск, 1977; Мицько І. З. Матеріали до історії... К., 1990.

В. П. Колосова

Катальни́цький, чернече ім'я Патрикій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у Черніг. колеґіумі та КМА. По закін. навчання (1750-ті рр.) — викладач Черніг. колеґіуму, 1761—68 — префект Колеґіуму.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы... отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Ҡахо́вський, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—29.07.1749, м. Варшава, тепер Респ. Польща) — ієромонах. Навчався у КМА, по закін. якої став священиком. До 1719 жив у Берестейському Симеоновому м-рі. 1719 у сані ієром. призначений капеланом при рос. посольській церкві у Варшаві. Протягом 30-річної служби у Варшаві К. неодноразово просив звільнити його через слабке здоров'я та нестачу засобів до існування, але повернутися в Україну йому не судилося.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Каши́нський (Кащи́нський) Іван Григорович (1770/71, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.—1846, м. см. невід.) — доктор

медицини й хірургії, гоф-медик, кореспондент С.-Петербурзької медико-хірургічної академії. Н. в сім'ї священика Васильківської Покровської церкви Г. *Кащинського*. З 19.09.1783 вчився в КМА. 1789/90 навч. р. був студентом класу риторики. 1793, після закін. філос. класу, вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. учща при Ген. сухопут. госпіталі. 1797 закін. учще канд. медицини і хірургії і став палатним ординатором С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. 1798 дістав звання лікаря 1-го класу і став лікарем у пологовому відділенні виховного дому у С.-Петербурзі. Після повернення з відрядження у Ліфляндію (1799) призначений лікарем Держ. уч-ща земляного будівництва. 1802 працював у Новому Осколі, 1803 — штаб-лікар Моск. військ. госпіталю. 1806 — лікар лейбгвардії Ізмайловського полку, який брав участь у воєнних діях проти франц. армії (1806—07). 1807 — лікар Преображенського полку, 1808 — лікар 5-ї піхот. дивізії. Брав участь у Франц.-рос. війні 1812—15, отримав чин надв. радника. 1815 через хворобу перейшов на посаду проф. до С.-Петерб. академії мистецтв. 10.05.1816 за наук. праці й проведення операцій у бойових умовах дістав звання д-ра медицини й хірургії. У 1817—21 — гоф-медик, а 1824—31 — інспектор Тамбов. тимчасової лікар. управи.

К.— автор перекладів з нім. та лат. мов, а також оригінальних праць з медицини. 1790 видав у С.-Петербурзі роботу В. Ріхтера «Полная диэтика». 1799 переклав з лат. мови і видав у С.-Петербурзі твір Й. Я. Пленка «Избранные предметы, к судебной медицине относящиеся», яку доповнив сотнею додатків. Із власними додатками видав також переклад з нім. мови «Домашней аптеки» (СПб., 1842). К.— автор капітальної праці «Краткая медико-хирургическая «материя медика», или Наука о лекарствах, кои обыкновенно употребляются для врачевания внутренних и наружных болезней человеческого тела, выбранные из лучших писателей врачебного веществословия», ч. 1—2 (СПб., 1797—1800), у якій подано класифікацію, опис фіз.-хім. властивостей та способи вживання понад 400 лікар. препаратів. Ця праця, видана С.-Петерб. АН, була одним із найкращих підручників «матерії медики» того часу. К. довів можливість лікування сечокам'яної хвороби за допомогою мін. вод, за що дістав 1803 звання штаб-лікаря. Свої думки про лікування мін. водами виклав у роботі «Способ составлять минеральные целительные воды», яка отримала премію і була видана казенним коштом.

К. захоплювався повітроплаванням. Був одним з перших у Рос. імперії, хто здійснив політ на повітряній кулі (24.09.1805, 1.10.1805).

Тв.: Способ составлять минеральные целительные воды. СПб., 1808; Русский лечебный травник, содержащий описание отечественных врачебных растений, качествами своими заменяющих иноземные. В пользу соотечественников, ч. 1–3. СПб., 1817, 1862.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Ежерец Е. А. Первый русский врач... В кн.: Авиационная и космическая медицина.., т. 1. М., 1969; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Кашперо́вич Лаврентій Михайлович (рр., м. н. і см. невід.) — полковий писар, капелан. Ймовірно, навчався в КМА ще до кін. 1640-х рр. Вступив на службу до київ. полк. канцелярії, київ. полк. писар (1663—66). На цій посаді він підписав статті про вибір гетьмана 11.10.1663 «Великого Государя й ц. в. вірного Войська Запорозького послання від полковника і від всього полку Переяславського замість Андрія Романенка, сотника Івана Корнієнка, сотника Івана Лощенка, обозного Переяславського Гаврила Ярмоленка, що грамоти не вміють, за проханням їх писар полку Київського Лаврін Михайлов на сих утверджених статтях і за себе руку приложив», які І. *Брюховецький* привіз з Москви (1666). Після поділу гетьманом Брюховецьким великого Ніжин. полку на Ніжин., Стародуб. та Глух., служив писарем Глух. полку (1666). Залишивши свій уряд, К. прийняв чернечий постриг, згодом висвячений на ієромонаха. 1694 гетьман І. *Мазепа* призначив його козац. капеланом. Обов'язки капелана ще детально не досліджені, але відомо, що в походи з козац. військом ходили й священики. Вони надавали козакам дух. опіку, правили святі літургії, сповідали козаків перед боєм та після бою, ховали їх з усіма христ. почестями. У козац. війську ця посада існувала й у XVIII ст.

Тв.: Письмо войскового капеллана Лаврентия Касперовича к святителю Углицкому о владении рымшинским млином. ТЧГАК, 1898, в. 1, отд. 2.

Літ.: Маркевич Н. А. История Малороссии, т. 3. М., 1842; Бантыш-Каменский Д. Н. Источники Малороссийской истории, ч. 1. М., 1858; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1–2. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Кащи́нський Григорій (1737, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Батько д-ра медицини й хірургії І. *Кащинського*. Навчання в КМА закін. у класі богослов'я. 1778 згадується як священик Васильківської Покровської церкви.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28.

Р. М. Лякіна

Квітни́цький Федір, чернече ім'я Теофілакт (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієромонах. Навчався у КМА. Завершив навчання у Моск. слов.-грек.-лат. академії (1729) і залишився там викладачем. 1730/31 навч. р. викладав у класі синтаксими, 1731/32 — у класі піїтики. 1733 прийняв чернечий постриг й висвячений на ієромонаха. 1739 припинив викладання в Моск. слов.-грек.-лат. академії «за станом здоров'я», залишився ієром. Моск. Донського Богородицького м-ря. 1759 — переведений до Тр.-Серг. лаври.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Кві́тка, чернече ім'я Наркис (Нарцис) (р. н. невід., м. Харків — р., м. см. невід.) — викладач, архімандрит. Належав до старовинного харк. роду. Рідний дядько письменника Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. Вірогідно, навчався у Харк. колегіумі. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої став священиком. 1751 у сані ієродиякона викладав у грамат. класі КМА. До 1761 — викладач Псков. семінарії, був ігуменом Псков. Любятового Миколаївського м-ря. 1761 відряджений до Аугсбурга з похідною Троїцькою церквою на мирний конгрес по закін. Семилітньої війни 1756—63. Його супроводжували І. *Іванов* та Т. *Козачинський*. 1762 К. переведено разом з похідною церквою у Відень до рос. посла кн. Д. Голіцина, але того ж року повернувся в Росію, де його призначили ігуменом Обоянського Знаменського м-ря (до 1768). Тоді ж згадується як архім. Устюзького Успенського м-ря.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк
Т. А. Висоцька

Квятке́вич Павло (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався в КМА. У жовт. 1739 по закін. науки запрошений єп. Тверським і Кашинським М. *Слотвинським* до Твері, де до 1744 викладав у Твер. семінарії.

Літ.: Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии... Тверь, 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Квятко́вський Нестор (Микита) Герасимович (1759, с. Суходілля 2-ї Стародубської сотні Стародубського полку, тепер РФ — 1812, м. Орел, тепер РФ) — доктор медицини. Навчався у КМА, з 1778 — в Моск. госпіт. школі, звідки відряджений для удосконалення до Кенігсберзького ун-ту. 1784 у Кенігсберзі захистив доктор. дисертацію «Theses anatomico-physiologicae de nervorum fluido, decussatione et gangliis» («Анатомо-фізіологічні тези про флюїди нервів, їх перехрестя та вузли»), присвятивши її митрополитові Київському і Галицькому Г. *Кременецькому*. Працював лікарем у С.-Петерб. адміралт. госпіталі (1784), Курськ. намісн. (1785) і Орлов. намісн. (з 1794), займав посаду інспектора лікар. управи 1797.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956.

Б. П. Криштопа

Келембе́т Андрій Петрович, черенече ім'я Амвросій (1745, сот. м. Чорнухи Лубенського полку, тепер смт, райцентр Полтавської обл. — 4.07.1825, повіт. м. Лубни Полтавської губ., тепер райцентр Полтавської обл.) — викладач, бібліотекар КМА, ректор Воронезької та Новгородської семінарій, архієпископ Тобольський і Сибірський. Н. у сім'ї укр. шляхтича, диякона Покровської церкви о. Петра Келембета. Брат Г. *Келембета*, викладача Черніг. колегіуму. 1760 К. вступив до КМА. Через епідемію чуми у квіт. 1770 залишив навчання, але повернувся й закін. повний курс КМА (1777). 9.04.1777 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі й почав працювати бібліотекарем та викладачем лат. мови в КМА. 1778/79 навч. р. «тлумачив» у молодших класах катехізис. З 1.10.1784 викладав риторику та грец. мову, з 1.09.1785 — проф. філософії, з 1791 — префект. 15.02.1786 отримав сан ігумена в Хрестовій Воскресенській церкві Київ. Петропавлівського м-ря. З 1793 К.— архім. Ворон. Акатового м-ря і ректор Ворон. семінарії, з 1796 — архім. Новгор. Антоніївського м-ря і ректор Новгор. семінарії. 13.02.1799 К. хіротоновано на єп. Оренбурзького та Уфимського, 25.05.1806 — на архієп. Тобольського й Сибірського. У Тобольську опікувався семінарією, відкритою Ф. *Лещинським* ще 1703. Запровадив нові предмети, турбувався матер. становищем викладачів та учнів. 21.01.1822 звільнений на спокій до Абалакського Знаменського м-ря, звідти переведений до Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії, де й закін. свій життєвий шлях. За добру архіпастирську службу К. нагороджено орденом св. Анни І ст.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796). К., 1906; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 101; ф. 301, оп. 751 л, тека 3, спр. 46.

О. М. Сандалюк
З. І. Хижняк

Амвросій Келембет.
З портрета XVIII ст

Келембе́т Григорій Петрович (1754, сот. м. Чорнухи Лубенського полку, тепер смт, райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї диякона Покровської церкви о. Петра Келембета. Брат А. *Келембета*.

Навчався К. в КМА (1767—84), останні 5 років — у класі богослов'я. За свідченнями вчителів був добрим та порядним студентом з неабиякими здібностями і зразковою поведінкою. Чудово володів грец. та нім. мовами. 1784 єп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Ф. *Ігнатович* запросив К. до Черніг. колегіуму на посаду викладача поезії. К. прийняв пропозицію. Прізвище К. зустрічається також серед представників козац. старшини XVIII ст. Зокрема, у Прилуцьк. полку служив значк. товариш Іван Келембет, який успадкував частину маєтків судді Лубен. полку Андрія Яковлева. Проте встановити родинні зв'язки поки що не вдалося.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 40.

Р. М. Лякіна

Киждобря́нський, чернече ім'я Миколай (р., м. н. невід.—1795, м. Новгород, тепер РФ) — ректор Новгородської семінарії, архімандрит. Серб за походженням. Поч. освіту здобув у «західних училищах», після чого вступив до КМА, де по закін. повного курсу викладав франц. мову та філософію. Відвідавши батьківщину, лишився там учителем Карловецької школи, яка перебувала під покровительством митрополита Карловецького Павла. Згодом переїхав до Молдавії, де в Кишинівському уч-щі при архієрейському домі викладав франц. мову, риторику, геометрію. Тоді ж прийняв чернечий постриг від митрополита Кишинівського Вікентія. Спадкоємець Вікентія митрополит Г. Каллімах висвятив К. на архімандрита. 1781 — учитель геометрії та арифметики у Новгор. семінарії. Протягом недовгого часу він одночасно був проф. філософії в Ол.-Нев. (1782, 1783—88) та Новгор. (1783) семінаріях. З 1783 — префект Новгор. семінарії. 1788 К. — настоятель Новгор. Антоніївського м-ря та ректор Новгор. семінарії. 1790 — настоятель Іверського Валдайського Богородицького м-ря Новгор. єпархії. Похований у Новгор. Антоніївському м-рі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 4—5 , К., 1907—08

Т. О. Дороніна
З. І. Хижняк

Кизаре́вич, чернече ім'я Філофей (Філарет) (кін. XVI ст., Галичина — 20.04.1648, м. Київ) — поет, письменник, видавець, богослов, намісник КПЛ. Відіграв активну роль у діяльності Лавр. друкарні, а також у розбудові КПЛ (його у джерелах називають «строителем»). 1625 видав «Акафісти» з власною передмовою і віршами на честь кн. Анни Ходкевичівни Корецької. Остання була матір'ю відомого борця проти агресії Османської імперії кн. Самійла Корецького (1586—1622), одруженого з двоюрідною сестрою св. П. *Могили* Катериною. 1628 разом із друкарем С. *Бериндою* видав «Повчання Авви Дорофея», причому написав передмову, присвячену П. Могилі, і кінцеву статтю. Це видання містило в собі також твори Ісаака Сиріна («О чину новоначальных») і преподобного Ніла. Книга мала стати настановою для зразкового чернечого життя, вміщувала правила поведінки. Вона відігравала важливу роль у реалізації планів П. Могили, який був тоді архім. КПЛ, щодо реформи монаст. життя. Отже, не випадково саме К. було призначено П. Могилою намісником КПЛ. У січ. 1628 К. разом із «братом своим Рафаилом» направлено до царя Михайла Романова з листом від КПЛ для отримання матер. допомоги. Місія К. була успішною. 26.06.1628 цар Михайло і патріарх Філарет видали йому грамоту, за якою ченцям КПЛ дозволялося приїжджати до Москви за грошовою допомогою 1 раз на 5—6 років. Саме в такій якості архім. КПЛ П. Могила згадував про К. у своєму «Літописці» у записі від 3.09.1629, переповідаючи історію про чудо, яке трапилося у КПЛ і вберегло московитина, старця Феодосія. Як намісник КПЛ К. виступає у своєму листі до удови київ. підкоморія Самійла Горностая кн. Теофілії, де просить повернути ченцю Окулинському несправедливо забраного підданими княгині коня. Лист є автографом К., писаним польс. мовою гарним каліграфічним почерком (зберігається у Держархіві Кракова, ф. «Зібраніє Русецьких», № 56, с. 39). Деякі джерела вказують, що 1628 він був ігуменом Овруцького м-ря. 26.03.1633 К. був одним з тих, хто обирав кандидатом на Перемишльську єпархію Гулевича. К. разом з ченцем КПЛ Анатолієм Мужиловським подав на суд на Криштофа Макаровича-Івашенцевича за шкоду, вчинену ним підданим монаст. села Шибенного (черв.—лип. 1633). К. відіграв важливу роль в утвердженні на митрополичому престолі П. Могили, насамперед зайнявши Київ. Михайл. Золотоверх. м-р у серп. 1635 і зробивши неможливою претензію на Київ. митрополію І. *Копинського*. 1635 призначений П. Могилою ігуменом Михайл. Золотоверх. м-ря. Займав цю посаду з 1635 до 1643, після чого знову повернувся у КПЛ і став її намісником. Керував Слуцьким Спасо-Преображенським м-рем. Наприк. життя добровільно передав ігуменство Й. *Кононовичу-Горбацькому*. У фондах Трибунальського коронного суду в Любліні збереглися назви суд. справ 1642 та 1648, де К. виступав як права рука П. Могили у процесах проти домініканських ченців та ін. кривдників КПЛ, зокрема проти київ. воєводи Єжі Тишкевича, шляхтичів Яна Стецького, Юзефа Якубовського, шляхтянки Козицької, а також судді гродського київського. Не випадково про К. згадує у своєму «Требнику» П. Могила (К., 1646). Варто відзначити, що К. у суд. процесах КПЛ виступав разом із С. *Мужиловським*, сином відомого укр.-білорус. письменника-полеміста Андрія Мужиловського. Очевидно, він був у близьких стосунках і з братами П. *Бериндою* та С. Бериндою, можливо, і з сином П. Беринди Л. *Бериндою*, студентом Київ. брат. школи.

Літ.: Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1—2. К., 1883—1898; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 7. К., 1995; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Нічик В. М. Петро Могила... К., 1997; Архіў уніяцкіх мітрапалітаў. Мінск — Полацк, 1999.

Архіви: Archiwum Panstwowe w Krakowie, ф. «Zbior Rusieckich», № 56, с. 39; Archiwum Państwowe w Lublinie, ф. 16, № 65, 72.

Ю. А. Мицик

Кирі́євський (Корні́євський) Євдоким Назарович (1758, сот. м-ко Гоголів Київського полку, тепер село Броварського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — священик. Н. у сім'ї козака Назара Кирієнка. Навчався у КМА з 1773. Виявив схильність до іноз. мов. 1777 разом з К. *Чернявіновим* за викликом рос. міністра Стахієва призначений священиком рос. посольської церкви у Константинополі із зобов'язанням вивчити тур. мову, очевидно, для подальшої перекладацької діяльності.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4—5. К., 1907—08.

Т. А. Висоцька

Кир'яко́в Григорій Матвійович (1730, м-ко Борки Ковалівської сотні Гадяцького полку, тепер с. Бірки Зіньківського р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — співак Придворного імператорського хору. Н. у сім'ї священика Миколаївської церкви о. Матвія Кир'якова. Навчався у КМА з 22.09.1744, вступивши до класу аналогії. Володів чудовим голосом. 8.04.1746 К. відібрав для служби у Придв. хорі реґент Семен Тихонов, який приїхав із С.-Петербурга в Україну для набору співаків.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 1225, арк. 85.

Р. М. Лякіна

Кисі́ль Адам Григорович (1600, с. Низкиничі Володимирського пов. Волинського воєвод., тепер село Іваничівського р-ну Волинської обл. — 3.05.1653, там само) — магнат, воєвода брацлавський і київський, дипломат, благодійник КМА. Сподвижник П. *Могили*. Н. у сім'ї середньозаможних правосл. шляхтичів Григорія Гнівошовича Киселя-Низкиницького та Терези Іваницької. Витоки роду Киселів лежать у Київ. землі, волин. гілка роду започаткована десь у серед. XV ст. Олехном (Олександром) Киселем. Генеалогічна леґенда роду пов'язує прізвище зі знаменитим літописним епізодом: коли печеніги взяли в облогу Білгород (тепер с. Білогородка Київ. обл.), предок Киселів — Свентольдич запропонував показати ворогові колодязь, наповнений киселем, і печеніги, що мали надію зморити голодом обложений Білгород, повірили в те диво і зняли облогу. Відтак дотепний Свентольдич дістав прізвисько «Кисіль». Згідно з «Малоросійським гербовником», герб Киселів являв собою щит із зображенням на золотому полі зеленого намету.

1610—16 К. вчився в Замойській академії, по закін. якої став на військ. службу. Брав участь у битві польс. гетьмана Станіслава Жолкевського під Ориніним (1619) та Цецорою (1620). 1621 відзначився хоробрістю під Хотином, 1626 був учасником Прусської експедиції. 1632 одержав звання королів. ротмістра. Ставши помічником при дворі не лише завдяки своїм здібностям, а й за протекцією Томаша Замойського, з яким навчався в Замойській академії, К. як королів. представник виїжджав 1622, 1628, 1629 на сеймики до Луцька й Житомира, на правосл. Синод до Києва. 1630 і 1632 шляхта Волин. воєвод. обирала його своїм послом на сейм Речі Посполитої. 30-ті рр. були періодом утвердження К. як оборонця інтересів правосл. 1632 зрікся унії, тоді ж на сеймі, скликаному після смерті короля Сиґізмунда III Вази, захищав права правосл. релігії. За сприяння митрополита І. *Копинського* та провідних правосл. шляхтичів Л. Древинського, К. та Воронича П. Могила був делеґований на цей сейм, де його обрано митрополитом.

Розум, дип. здібності, блискучі виступи на сеймах, популярність серед земляків та особиста симпатія короля Владислава IV Вази відкрили К. шлях до Сенату (був єдиним укр. шляхтичем, який удостоївся почесного звання сенатора). Щаблями сходження на гору стали посади: черніг. підкоморія (1634—39), брацл. (з 1639), а потім київ. (з 1646) каштеляна, нарешті, брацл. (з 1648) і київ. (з 1649) воєводи. 1646 їздив з посольством до Москви з метою створення союзу христ. держав проти мусульман.

Сприйняття постаті К. сучасниками — поляками й українцями — неоднозначне, як і прийдешніми дослідниками його діяльності. Одні вважали його зрадником, ін.— одним з найвидатніших укр. патріотів та політ. діячів XVII ст. «Він був... одним з найзаможніших маґнатів та провідником непоказної православної шляхти і виступав в соймі та в сенаті в обороні українського народу та православної віри» (Н. Полонська-Василенко). Перед поляками заступався за права українців, серед українців обстоював держ. права Польщі. Вважаючи, що між Україною та Польщею можна досягти компромісу, не раз брав участь як представник Польщі у переговорах з козаками: 1649 — в Переяславі і Зборові, 1651 — у Білій Церкві. У лют. 1649 приїхав з посольством від польс. короля Яна Казиміра III до Б. *Хмельницького* в Переяслав, щоб вручити йому гетьман. клейноди, досягти домовленостей, запропонувати свій проект перемир'я. Такі місії часто були небезпечними. У Переяславі полк. кропивнянський (ічнянський) Філон Джелалій обірвав промову К. перед Хмельницьким словами: «І ти, Кисіль, кістка від кістки нашої, відколовся, зв'язуєшся з ляхами». 1651, коли польс. ватажки вислали до Білої Церкви на переговори з гетьманом і старшиною комісара К. з товаришами, розлючений натовп, що зібрався під замком, погрожував смертю і послам-«ляхам», і самому гетьманові за те, що веде з ними переговори. К., їдучи між рядами повстанців, кричав: «Друзі мої, ми не ляхи, я руський, мої кості такі ж руські, як і ваші!» На що козаки відповідали: «Твої руські кості обросли лядським м'ясом!» Тоді ж К. ледве не вбив стрілою татарин через баштову бійницю. Автор «Літопису Самовидця» називає К. «благочестивим паном», котрий «в згоді з гетьманом Хмельницьким був». Можливо, з цієї причини сам канцлер пропонував йому «вплинути на впертість» Хмельницького, пообіцявши повстанцям пробачити їх та задовольнити їхні вимоги. Саме з таємного листа К., надісланого з ченцем Петронієм Ласком, Хмельницький дізнався про смерть короля Владислава IV Вази. Виявляючи, за висловом О. Рігельмана, «давню козацьку вірність», називаючи Б. Хмельницького «давнім приятелем», К. переконував його припинити війну, давав поради щодо того, як досягти миру, а саме: припинити військ. дії, відправити додому татар і вирядити до Варшави посольство. Сам же К. так характеризував свою діяльність з першого року Хмельниччини: «Я майже зів'ялий, весь умучений і на здоров'ї скалічений,— писав він Хмельницькому 1651,— три роки ганяю... від сойму

Адам Кисіль.
Літографія XIX ст.
з портрета, що зберігався
у церкві Максаківського
монастиря

**Скульптурне зображення
над похованням
Адама Киселя**
в Успенській церкві
с. Низкиничі. 1653

почавши, досі постійно зношуся з королем, щоб кров християнська не лилася, щоб остання частина народу нашого не загинула».

К. був одним з найбагатших в Україні й Польщі магнатів. Власник успадкованих Низкиничів, наприк. життя володів 65 населеними пунктами (37 — на Волині, 18 — на Київщині, 7 — на Чернігово-Сіверщині, 3 — в Галичині), частково наданими королем, частково купленими після Зборівського миру (1649).

Блискучий дипломат, людина, на думку якої зважали королі й гетьмани, котра сама могла вплинути на хід подій у суспільстві, К. помер у рідних Низкиничах. Похований у підземеллі родинної Успенської церкви, де й досі зберігся надгробок з епітафією лат. мовою, написаною дружиною К. Анастасією: «Перехожий! Зупинися, читай. Цей мармур говорить про славного потомка роду Светольда, славу і опору держави — Адама з Брусилова Кисіля, що був каштеляном чернігівським, потім воєводою брацлавським і київським, мужа, що відзначився у боях твердістю та далекоглядністю. ...Плач про втрату цього знаменитого мужа, котрого оплакую разом з його достойними громадянами, хай буде пам'ятником тобі... 3 травня 1653 року. Смерть прийшла на 53-му році життя. Прощай...» Дружина К. Анастасія, дочка київ. шляхтича Філона Гулковича, похована там само. Дітей подружжя не мало.

За життя К. був благодійником КМА, значився одним із духівників митрополита Київського, Галицького і всієї Руси П. Могили. Надавав матер. підтримку Гощанському Михайлівському м-рю та правосл. школі, що містилася при ньому і підпорядковувалась КМА. У топоніміці Києва згадка про К. залишилася в назві гори, де, за переказами, був його палац: її називають Замковою або Киселівкою.

Літ.: Петровський М. Нариси історії України... Харків, 1930; Самовидець. Літопис... К., 1971; Sysyn F. E. Between Poland and the Ukraine... Cambridge, 1985; Ефименко А. Я. История украинского народа. К., 1990; Кониский Г. История Русов... К., 1991; Полонська-Василенко Н. Історія України, т. 2. К., 1992; Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России... К., 1993; Історія України в особах: IX–XVIII ст. К., 1993; Костомаров М. І. Галерея портретів... К., 1993; Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. К., 1993; Рігельман О. І. Літописна оповідь... К., 1994; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі... К., 1997; Михальчук Л. Дилема Адама Кисіля. ПСт., 1998, № 3.

Л. С. Верьовка

Климо́вський Карпо, чернече ім'я Арсеній (рр., м. н. і см. невід.) — крилашанин. Н. у сім'ї священика з Богусл. пов. Київ. намісн. З 1800 навчався від нижчого до богослов. класу КМА. З 1816 — послушник, а 1824 прийняв чернечий постриг у КПЛ, де співав на криласі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 112, арк. 62.

К. І. Шамаєва

Климо́вський Тимофій, чернече ім'я Трофим (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. 1733 з класу філософії відбув до Сербії, де викладав, вірогідно, у Новосадському і Петроварадинському колеґіумах. 1737 К. повернувся на батьківщину.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924.

Т. А. Висоцька

Ко́ванка, чернече ім'я Порфирій (р., м. н. невід.— 19.12.1763, м. Київ) — викладач. Навчався у КМА. Серед учнів класу аналогії, які 1742 присягали на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*, є Петро Кованка. Можливо, він та К.— одна й та сама особа. По закін. навчання викладав у Харк. колеґіумі. 1763, перебуваючи на посаді проф. риторики, був запрошений до КМА викладати в класі піїтики. Прибувши до Києва, прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 29.09.1763 став до викладацької роботи, але невдовзі помер.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06.

О. Ф. Задорожна

Кове́т П'єр де (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. За походженням француз. Надаючи великого значення вивченню студентами іноз. мов, митрополит Київський і Галицький, протектор КМА С. *Миславський*, запрошував викладачів-іноземців. 5.02.1784 за його наказом франц. клас КМА було розділено на два: вищий та нижчий. У нижчому студенти навчалися «только хорошо по книгам читать, исправно выговаривать и чисто писать». У цей клас і призначено було «природного» француза К. Проте вже 1785 він виїхав з Києва.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Ко́внір Степан Дем'янович (1695, с. Гвоздів Київської сотні Київського полку, тепер с. Гвіздів Васильківського р-ну Київської обл.— 1786, м. Київ) — майстер-будівничий, учасник забудови території КМА. Навчаючись професійної майстерності в архітекторів І. Каландіна, Ф. Васильєва, П. Неєлова та Й.-Г. *Шеделя*, К. виробив своє творче обличчя. Майстерність будівничого набув на практиці відбудовчих робіт у КПЛ після пожежі 1718. Тут К. збудував кілька споруд, зокрема т. зв. Ковнірівський корпус (1721—22), дзвіниці та будинки ігуменів на Дальніх і Ближніх печерах (1754—68). Брав участь у спорудженні Великої дзвіниці (1741—44). На тер. Екон. двору КПЛ звів палітурну майстерню (1757, будинок зберігся). Крім того, у ці ж роки плідно працював у лавр. вотчинах, зводячи палац у Клові (1752—56), церкву Антонія та Феодосія з дзвіницею у Василькові (1756—58), Троїцьку церкву у Китаєві (1763—68), відбудував церкву Київ. Воскресенського м-ря тощо, самостійно розв'язував усі архітектурно-будівельні питання. Ім'я К. було широко відоме, завдяки чому 1756 ректор КМА і архім. Київ. Брат. м-ря М. *Максимович* доручив йому на договірних засадах збудувати дзвіницю м-ря «за абрисом, даним цим монастирем». Автор

проекту невід. Дзвіниця згоріла під час пожежі 1811. Архітектором міг бути Й.-Г. Шедель, який протягом 1730—40-х рр. очолював реставраційні роботи в Брат. м-рі та КМА разом із помічниками — майстрами будівельної справи І. *Стобенським* та С. *Стобенським*. Але, найвірогідніше, ним був І. *Григорович-Барський*, роботи якого на Подолі широко відомі в ті часи. Про це свідчать і стилістичні особливості дзвіниці.

Залишки фундаменту та арх. докум. показують, що дзвіниця належала до типу надбрамних споруд з арковим проїздом. Це була триярусна кам'яна споруда, увінчана барокової банею з хрестом, квадратна у плані, з не дуже чітким членуванням по висоті. Перший ярус було поділено на три частини. Середню частину займав арковий проїзд, а в бокових частинах розташувалися сходи: на вищі яруси — праворуч і до караульного приміщення — ліворуч. Розміщення дзвіниці як гол. входу до м-ря із зх. боку було визначене наявністю тут торг. площі. Вона залишалась композиційною домінантою м-ря до кін. XVIII ст. За свою майже 60-річну працю, яку виконував «елико мог с усердієм», К. був звільнений від кріпосної залежності і став київ. міщанином.

Архітектура була гол., але не єдиною сферою діяльності К. У 1760-х рр. архім. КПЛ *З. Валькевич* здавав бажаючим під крамниці подвір'я на Подолі. Орендарем крамниць № 56 і 68 був К., який акуратно сплачував по 4 руб. на рік за кожну крамницю. Крім того, мав ще дві крамниці: у ряду дзвонарів і різницькому. Мешкав зі своєю сім'єю у Києві на Печерську в парафії Спасо-Преображенської церкви (Спаса на Берестові). К. та його дружина Євдокія Іванівна мали двох синів: Василя, прапорщика рейтарської команди, одруженого з Тетяною Єфремівною, з якою мав дочку Ірину, та Матвія, одруженого з Катериною Тимофіївною. Сини К. носили прізвище Кришталевські. Очевидно, воно було родове, а Ковнір — набуте пізніше. Можливо також, що прізвище «Кришталевські» сини набули,

Академія. Київський Братський монастир з дзвіницею, збудованою С. Ковніром. Фото С. В. Кульженка. XIX ст.

навчаючись, напр., в КМА. З часом онука К. Ірина Василівна Кришталевська, одружена з підпоручиком 2-го батальйону Сергієм Фроловичем Жуковим, 1792 дістала за заповітом матері-вдови ковнірівський «двір зі всіма хоромами, лежачий в Києво-Печерському форштаті, недалеко від ринку». Протягом кількох років К. був ще й ктитором церкви Спаса на Берестові. Ця посада вимагала від нього відповідної громад. діяльності на користь мешканців своєї парафії, більшість з яких були військовими: полк. П. Енгельгардт, прем'єр-майор П. Суровцев, капітан В. Головін та ін. Ймовірно, що в церкві Спаса на Берестові був його ктиторський портрет.

Літ.: Холостенко М. Степан Ковнір. ВАА УРСР, 1947, № 3; Крицький Б. О. Архітектурно-будівельна діяльність Степана Ковніра. В кн.: Питання історії архітектури... К., 1959; Килессо С. К. Києво-Печерская лавра... М., 1975.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 122, оп. 1, спр. 16; ф. 127, оп. 1015, спр. 66; оп. 1016, спр. 56; ф. 128, оп. 1, спр. 66; ф. 486, оп. 11, спр. 53.

Є. В. Горбенко
Р. М. Лякіна

Ковпе́цький (Колпе́цький, Копе́цький) Іеронім, чернече ім'я Теодосій (1685, с. Копців Руського воевод., тепер, можливо, с. Копитів Сокальського р-ну Львівської обл. — р., м. см. невід.) — викладач, проповідник. Н. в сім'ї священика. Навчався у КМА (1690—1700). Залишився його підпис на першій сторінці рукоп. курсу грец. мови, що читався в КМА: «Hic liber ex Biblioteca R. Patris Hyeronimi Kavpecki» («Ця книга з бібліотеки преосвященного отця Ієроніма Ковпецького»). По закін. навчання прийняв чернечий постриг у КПЛ (1717). 1720 К. висвячено на ієродиякона єп. Романським Пахомієм Пепковським. З 1721 — ієромонах. Викладав у КМА з 1719. 1721 ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії Т. *Лопатинський* доповів Синоду про необхідність поповнити штат викладачів і вказав на ієромонахів КПЛ, у т. ч. й на К., як на здібних «ко ученію философіи, риторики и пиитики мужей». Після кількох невдалих спроб адміністрації КПЛ затримати їх у Києві, всіх було відправлено до Москви. К. викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії 4 роки і одночасно був у ній проповідником. 1725 відпросився до Києва «на обітницю», але за поданням члена Сенату гр. *Д. Голіцина* Синод відрядив його 1726 посольським священиком у Голландію до повноважного міністра Росії гр. І. Г. Головкіна. 1728 К. повернувся у Москву, а 19.03.1728 вже перебував у КПЛ. 1735 значився «блюстителем пещери преподобного Феодосія».

Літ.: Описание документов и дел... Синода, т. 2, ч. 1–2, (1722); т. 8 (1728) [№ 134]. СПб., 1878–79; 1891; Петров Н. И. Описание рукописных собраний... в. 2 [№ 212]. М., 1896; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 3зв., спр. 2, арк. 20; спр. 4, арк. 90зв.–91.

С. Р. Кагамлик

Кодри́цький Томаш (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — студент КМА, товариш по навчанню С. *Кольчицького*. Зберігся його лист, писаний лат. та польс. мовами, адресований з Києва (1.05.1651) до Москви С. Кольчицькому. К. розповідає про долю спільних знайомих, імовірно, студентів КМА, згадує про битву війська Б. *Хмельницького* під Берестечком.

Лекція в Києво-Могилянській академії.
Фрагмент гравюри Никодима Зубрицького «Академія» до книги «Іфіка ієрополітика». Друкарня Києво-Печерської лаври. 1712

Літ.: Воссоединение Украины с Россией.., т. 3. М., 1954.
Архіви: РГАДА (М.), ф. 79, оп. 1, № 3, арк. 106, 130; ф. 150, оп. 1, № 10.
Ю. А. Мицик

Козако́вський Семен Федорович (1773, с. Глеваха Київської сотні, Київського полку, тепер смт Васильківського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — старший лікар, колезький радник. Син священика Покровської церкви. Навчався в КМА з 11.09.1783 до 12.09.1790. З класу філософії направлений до С.-Петерб. мед.-хірург. школи. Після закінчення навчання 1791 служив лікарем. Чин колез. радника отримав 31.12.1822. У Київ. військ. госпіталь направлений в жовт. 1825. 1831 нагороджений орденом св. Анни II ст. за «ревностную службу и неутомимость в лечении тяжелобольных холерой», згодом — орденом св. Володимира IV ст. Вийшов у відставку 1835, але продовжував служити ординатором Київ. військ. госпіталю.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 101, арк. 63зв; ЦДІАК України, ф. 533, оп. 4, спр. 188; оп. 5, спр. 21, 555.
Р. М. Лякіна

Козачи́нський Мануйло Олександрович, чернече ім'я Михайло (1699, сот. м-ко Ямпіль, Брацлавського полку, тепер райцентр Вінницької обл. — 4.08.1755, м. Слуцьк, тепер Мінська обл., Респ. Білорусь) — ректор Карловецької школи в Сербії, архімандрит, філософ, письменник. Н. у збіднілій укр. шляхет. сім'ї. Відомості про батьків обмежуються іменем батька. Освіту здобув у КМА (1720—33). Студентом багато мандрував, побував у кількох слов. країнах та Німеччині, де добре оволодів нім. мовою. Дворічний курс філософії (1727—29) прослухав у префекта, а згодом ректора КМА, досвідченого вченого-правознавця А. *Дубневича*. Часто брав участь у публічних філос. диспутах як дефензор (захисник власних тез). Протягом 1731/32 навч. р., ще студентом теології, викладав у своїй alma mater риторику. Наприк. 1733 митрополит Сербський В. Йованович просив архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* прислати йому 10 осіб з КМА, «в ученії книжному вправних...» К. на чолі групи з шести випускників «Атен Могилянських» (Г. *Шумляк*, П. *Падуновський*, І. *Минацький*, Т. *Левандовський* і Т. *Климовський*) «відпущений» у Сербію для допомоги в організації «словено-латинських шкіл» на звільнених Австр. імперією від тур. панування землях Сербії та Хорватії. Реорганізував у Карлівцях Сремських у Сербії школу на зразок КМА, де викладав латину, поетику та риторику, був її префектом та ректором. Тут же, у Карловецькому шкільному театрі, силами учнів у черв. 1734 була поставлена його «Трагедія, сирѣчь печалная повѣсть о смерти послѣдняго царя сербскаго Уроша Пятаго и о падении Сербскаго царства». Написана староукр. мовою, вона була надзвичайно популярною й стала частиною нац. літ. скарбниці Сербії. Певний час К. виконував також обов'язки «архієрейського проповідника», навчав у Хорватії місц. священиків. Тут же у Северині (Беловарі) 13.02.1737 його висвячено на священика, а невдовзі — і на диякона. У лист. 1737 разом з П. Падуновським і Т. Климовським переїхав до м. Беч, а в серп. 1738 повернувся в Україну.

1738 — послушник Київ. Видубицького м-ря, де в січ. 1740 прийняв чернечий постриг. У верес. 1739 К. призначено проф. філософії КМА, де до кін. 1744/45 навч. р. він прочитав поспіль три дворічні курси.

Від черв. 1740 — префект КМА. Піклувався про її добробут. Зокрема, 1740 написав листа архієп. Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Р. Заборовському (від 1743 — митрополит) про аварійний стан студ. церкви, в якому просив перенести тимчасово богослужіння до Святодухівської церкви (тоді — Борисоглібської). Також влаштовував житло студентам (малі бурси) при Миколо-Притиській, Василівській та ін. церквах Подолу. За підтримку митрополита Р. Заборовського в його протидії Синоду, що намагався остаточно позбавити київ. вчених можливості друкувати свої твори в Україні, К. в черв. 1746 (після смерті митрополита) позбавлено посад префекта і проф. теології й вислано «на спочинок» до Видубицького м-ря. Восени 1746 його призначено ігуменом Гадяцького Красногірського Миколаївського м-ря, а в серп. 1748 — архім. Слуцького Троїцького м-ря й водночас — намісником митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії у тій частині України та Білорусі, що була під владою Речі Посполитої. Виявляючи неабияку активність у церк. й громад. житті, К., за висловом кн. Г. Ф. Радзивілла, «чесно жив, порядно ґаздував і бездоганно завершив своє життя з жовтачки й опуху». Поховано К. на цвинтарі Слуцької архімандрії поряд з оборонним ровом.

У своїй пед. діяльності К. керувався переконанням, що основним рушієм сусп. розвитку є освіта, бо лише вона вдосконалює світ, і тому людина, ким би не була, мусить постійно вчитися. Відповідно, вищим суддею в житті й діяльності як окремого індивіда, так і цілого суспільства він визнавав розум. Обґрунтуванню саме цієї філос. позиції присвячено вже згадану «Трагедію». Доведення необхідності розвитку наук, поширення знань, мудрості й морального вдосконалення суспільства є також гол. ідеєю його анонімної драми «Образ страстей міра сего образом страждущего Христа исправися» (ТКДА, 1877, № 3), пов'язаної, проте, з конкретними істор. подіями у політ. житті України, зокрема з поверненням запорожців з Туреччини та заснуванням Нової Січі. У питаннях філософії природи К. стояв на позиціях деїзму, розглядаючи Бога лише як першу «зовнішню» причину руху й розвитку, яка, раз створивши світ, природу, матерію і наділивши їх внутр. причиною саморозвитку, руху й вдосконалення, вже не втручається у хід природних процесів, подій і явищ, виступаючи лише гарантом стабільності й порядку в природі, охоронцем природних законів. У теорії пізнання він дотримувався теорії «двоякої істини» з її лінією на чітке й послідовне розмежування між філо-

софією і теологією, наукою й вірою, знанням і гадкою, природним і надприродним; постійно висловлював переконаність у необмеженості здатностей людського розуму як на ниві пізнання, так і у сфері віри; відповідно, філософію вважав сферою розуму, тоді як теологія залишалася тереном віри, за межі якого не виходили й «одкровенські істини». Етичні й сусп.-політ. погляди К. спиралися на вчення про людину як інтеґральну частину природи, для чого мислитель використовував ренесансну теорію «природного права». Найважливіші з них — право на життя, а отже, й право його захисту всіма доступними засобами, право свободи совісті, право приватної власності та право вибору. Щастя людини, на думку К., полягає у досконалому вмінні користуватися власним розумом, у повсякчасному втіленні його постулатів у життя, яке, отже, не повинно суперечити природним законам, тобто у вмінні індивіда постійно узгоджувати свою особисту поведінку з його власною «природою». Т. ч., вчений дійшов висновку, що основа людини — її самодостатня чеснота, совість. Ця думка найяскравіше виявилася у творах та поведінці його учнів: Г. *Сковороди* і Г. *Політики*. Самопізнання, на думку К., дає людині змогу знайти джерело всіх цінностей у самій собі й, т. ч., стати володарем і водночас творцем автономних, незалежних від будь-кого норм поведінки. Отже, етичне й держ.-правове вчення К. характеризується ранньобурж., антиабсолютистськими тенденціями, а його світогляд загалом має ренесансний, а в окремих питаннях і ранньопросв. характер і є помітним кроком на шляху до становлення й утвердження в укр. філософії ідеології Просвітництва з її ідеалом оновлення та вдосконалення суспільства через поширення освіти, розвиток науки і культури.

Тв.: Artis oratoriae libri IV Illyrico Rascianae indoli traditi et explicati primo in collegio slavono-latino Carloviciensi anno Domini 1735, mense Octobris XXVI. (Мистецтво риторики у чотирьох книгах іллірико-ретійській молоді, викладене і витлумачене вперше у словено-латинському Карловецькому колеґіумі року Божого 1735, місяця жовтня 26). Београд. Народна бібліотека СР Србије, сигнатура Р 474; Cursus philosophicus... expositus anno 1739... Kijoviae... sub M. Kozaczynski (Філософський курс, викладений М. Козачинським у Києві 1739 року...). ІР НБУВ 126 П/Х. 70; Syntagma totius Aristotelicae philosophiae ad usum scholae peripatheticae in celebri ac orthodoxa Academia Mohilo-Zaborowsciana... in V libros divisum Roxolano auditori ex consvetis per biennium traditum et explicatum nec, non publicis disputationibus acutioribus videlicet argumentis viva voce prolatis... (Твір всієї Арістотелевої філософії до послуг перипатетичної школи. В знаменитій православній академії Могило-Заборовській... розділена на 5 книг, за звичаєм викладена і пояснена українському слухачеві за 2 роки, ілюстрована в публічних диспутах, прочитаних усно, переконливими аргументами, 18 вересня 1741 року). ІР НБУВ, ДА/331 л; 128п/85; Philosophia Aristotelica... inchoata anno 1743. ІР НБУВ, КДА/п. 52; КДС/п.171—173; Philosophia aristotelica ordine scholae peripatheticae ex consvetis in alma et orthodoxa Academia Kijovo-Mohilo-Zaborovsciana per biennium dictata... sub auspiciis illustrissimi, celsissimi domini orthodoxi archiepiscopi mitropolitae Kijoviensis, Haliciensis et Parvae Rossiae Raphaelis Zaborovski, qui primus post 25 annos I apsum Mitropoliae titulum ab Archiepiskopatu iterum dioecaesi Kijoviensi praesenti 1743 Julii 15 die revocavit, aedesque scholarum superiores propria industria erexit, nec non idioma Graecum, Haebraicum Germanicum cum hac in Academia anno 1738... quae usque nunc certis horis rite docentur, doceri sua benevolentissima cura induxit (Арістотелева філософія, продиктована у звичному порядку перипатетичної школи у альма (матер) і православній Києво-Могило-Заборовській академії протягом двох років під керівництвом високоповажного, ясновельможного пана, православного архієпископа, митрополита Київського, Галицького і Малоросійського Рафаїла Заборовського, котрий вперше після 25 років, перебуваючи 15 липня 1743 року в Київській єпархії, знову відновив втрачений архієпископатом титул митрополії, завдяки власному старанню надбудував другий поверх шкіл, а також своїми протекторськими зусиллями домігся вивчення в Академії 1738... року грецької, євритської і німецької мов, які до цього часу по справедливості, по праву вивчаються у певні години). ІР НБУВ, ДА/п52; Благоутробіє Марка Авреліа Антоніна Кесаря Римскаго... К., 1744; На тріумфальных кієво-печерних воротах, до ангела держащаго хартію. К., 1744; Філософія Аристотелева, по умствованію перипатетиков изданная... Львов, 1745; Трагедіа, сирѣч печалная повѣсть о смерти послѣдняго царя сербскаго Уроша Пятаго и о паденіи Сербскаго царства. Будима, 1798.

Літ.: N. О трагедии славено-сербской. ВЕ, 1807, ч. 33, № 11; Асноченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1—2. К., 1856; Максимович М. Известие о книге. «Благоутробие Марка Аврелия»..., напечатанной во Львове 1745 г. Киев. ЕВ, 1871, № 1; Соболевский А. И. Неизвестная драма М. Козачинского. К., 1901; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Гнатюк В. Зносини українців із сербами. В кн.: Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському... Львів, 1906; Резанов В. І. Драма українська, т. 1, в. 3. К., 1925; Томандл М. Српско позориште у Војводини (1736—1868), кн. 1. Нови Сад, 1953; Маслов С. І. Мануїл (Михаїл) Козачинський і його «Трагедия о смерти последнего царя сербского...» Рад. л-во, 1958, № 4; Железняк І. М. М. Козачинський... В кн.: З історії української та інших слов'янських мов..., К., 1965; Мизь Р. Емануїл Козачинський... «Шветлощ...» (Нови Сад), 1967, № 1; Барабан В. Емануїл Козачинський у Сербії. В кн.: Український календар. 1970. Варшава, 1969; Рогович М. Д. Філософська думка... Мануїло Козачинський. ФД, 1969, № 1; Ерчић В. Мануил (Михаил) Козачинский и његова Траедокомедија. Нови Сад — Београд, 1980; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987; Рогович М. Д. Теоретичні джерела філософії Григорія Сковороди... Львів, 1993.

М. Д. Рогович

Козачи́нський Тимофій (рр., м. н. і см. невід.) — священик. По закін. КМА став священиком. 1761 разом з Н. *Квіткою* та І. *Івановим* був з похідною Троїцькою церквою в Аугсбурзі на мирному конґресі (з приводу закін. Семилітньої війни). 1762 переїхав до Відня, до кн. Дмитра Голіцина, який потребував священика.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Коза́чкин Іван (бл. 1742, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї священика. У своїй «сказці» (біографії), поданій до Ген. військ. канцелярії, вказав, що навчався в КМА до 1762. Призначено на посаду військ. канцеляриста Ген. військ. канцелярії в січ. 1763. Однак у лип. 1764 його вже розшукувала Канцелярія, оскільки він жив удома в Гадяцькому полку й уникав служби. Вірогідно, що причиною цього могло бути одруження й очікування посади священика в парафії батька.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 578.

Р. М. Лякіна

Козачкі́вський (Козачко́вський) Осип (Йосип) (1771, м. н. невід. — р. см. невід., вірогідно, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — викладач, ректор Переяславської семінарії. Батько товариша Т. Г. Шевченка, лікаря Андрія Осиповича Козачківського (1812—1889). Шевченко гостював у А. Козачківського з перервами у серп., жовт., лист., груд. 1845. У жовт.-лист., будучи тяжкохворим, перебував тут близько двох місяців і написав поеми «Наймичка» і «Кавказ», вступ до поеми «Єретик». 25.12.1845 Т. Шевченко написав «Заповіт». У Переяславі Шевченко зробив кілька малюнків церков, краєвидів, написав автопортрет, який подарував А. Козачківському (оригінал не зберігся). У черв. та серп. 1859 Шевченко знову відвідав Козачківського. Зараз у будинку лікаря, вул. Шевченка, 8, знаходиться Переяславський історичний музей.

Навчався К. у КМА до 1793, закінчивши її повний курс. З 1.11.1793 працював у КМА вчителем нижчого, а з верес. 1795 — вищого грамат. класів та проф. поетики й риторики. 9.09.1798 запрошений до Переяслава, де викладав у Переясл. семінарії рос. красномовство, географію, історію та філософію. 1802—17 — префект, потім інспектор, згодом — ректор цього навч. закладу.

Був одружений з дочкою протоієрея Ф. *Домонтовича*.

Літ.: [В. Д.] Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии.. Полтав. ЕВ, 1888, № 3, 5; Анісов В. Ф., Середа Є. О. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. К., 1959.

В. Н. Жук

Козе́льський Костянтин Семенович (1757, м. Київ — р. і м. см. невід.) — титулярний радник. Син бургомістра, виходця з родини козац. старшини Семена Козельського та дочки бунчук. товариша Івана Берла Наталії. Навчався у КМА з 1767. 1772 — у списках студентів класу риторики. 1772 одержав атестат для продовження навчання «в других местах». 1790 мешкав з матір'ю в м. Вороньки Переясл. полку в приході Різдвобогородицької церкви. Завдяки військ. заслугам предків, сім'я володіла земельними наділами, сіножатями, двома шинковими дворами, млином, хутором і двором у Вороньках.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 59; оп. 1016, спр. 88.

Р. М. Лякіна

Козе́льський Федір Якович (1734, полк. м. Полтава — після 1791, м. С.-Петербург) — поет. Н. у сім'ї полтав. полк. осавула (1738—61), депутата Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії Якова Павловича Козельського. Небіж письменника і філософа Я. *Козельського*. Навчався у КМА, починаючи з класу аналогії (1742). 1754 поїхав продовжувати навчання до С.-Петербурга. 1755 проекзаменований універс. комісією С.-Петерб. АН і «оказался недостаточно сведущим в гуманитарных науках». Зарахований студентом гімназії. 6.05.1757 за рішенням універс. проф. зібрання почав вивчати механіку в ун-ті. По закін. ун-ту вступив на військ. службу, яку залишив у чині капітана. Служив протоколістом у Сенаті, 1791 — канцелярський радник при Держ. колегії закорд. справ. Активний член масонської ложі «Уранія».

Літ. творчість розпочав у 1760-х рр. Писав багато віршів, од, елегій, епіграм, послань, п'єс, які друкував у петерб. журн. «Собрание новостей» та «Санкт-Петербургский вестник», а також окремими виданнями. Серед опубл.— «Ода на новый 1764 год», «Трагедия в пяти действиях и стихах», «Элегия и письмо» (СПб., 1769), поема «Незлобивая жизнь» (1769), «Сочинения в 2-х частях» (1769—71), «Письмо графу П. А. Румянцеву на прибытие его в Москву 24 июля 1774» (1775). Деякі з творів К. були у б-ці КМА, зокрема «Ода на взятие Хотина», подарована М. *Бантишем-Каменським*, «Пантея», надіслана 17.01.1770 К. *Флоринським* І, єп. Севським і Брянським, «Ода на победоносное Ея Величества оружие над турецкими войсками на земле и на море 1770 г.», подарована намісником Київ. Брат. м-ря Варлаамом Воланським.

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880; Акты и документы.., отд. 2, т. 2—3. К., 1905—06; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987; Марголис Ю. Д., Тишкин Г. А. Отечеству на пользу... Л., 1988; УЛЕ, т. 2. К., 1990.

О. Ф. Задорожна

Козе́льський Яків Павлович (молодший) (1728, сот. м-ко Келеберда Полтавського полку, тепер Кременчуцького р-ну Полтавської обл.— бл. 1794, с. Крутий Берег Лубенського пов. Київського намісн., тепер Лубенського р-ну Полтавської обл.) — письменник, філософ-просвітитель, викладач. Н. у сім'ї наказ. сотника кобеляцького Павла Степановича Козельського. Брат депутата Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії Якова Козельського. Дядько Ф. *Козельського*. Дитячі роки провів у Келеберді та Кобеляках. Навчався у КМА, де «постиг основы латыни». 1742 згадується серед учнів класу граматики,

які присягали імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. Закінчивши клас риторики, вирушив восени 1750 до С.-Петербурга, щоб продовжити освіту. 1750—52 вчився в універс. гімназії при С.-Петерб. АН. У квіт. 1752 за клопотанням академіка С. П. Крашеніннікова, який 20.03.1752 писав про К. у рапорті, що він «во всех оных науках поступает с прилежанием хвалы достойным», зарахований до ун-ту, де вивчав філософію та математику. Курс філософії слухав у Й.-Ф. Брауна, а лекції з математики та фізики — у Г.-В. Ріхмана. Менше ніж через рік К. призначено викладачем нім. мови в універс. гімназії; на цій посаді залишався до січ. 1756. З 1755 — репетитор з нім. і лат. мов та математики у небожа прокурора Комерц-колегії Н. Самаріна. У лип. 1757 звернувся до акад. канцелярії з проханням дозволити йому жити в будинку прокурора, щоб була можливість більше грошей виділяти на книги і речі, потрібні для навчання. 22.05.1757 подав чолобитну про звільнення з АН і вже через 4 дні отримав «абшит» і вступив на військ. службу. За сприяння Самаріна зарахований гренадером до Преображенського полку і значився при коменданті ген. І. Косагові. Дослужився до чину інженер-капітана артилерії (1764). Службу залишив 1766. Ще з поч. 1760-х рр. викладав математику і механіку в С.-Петерб. арт. інж. шляхет. корпусі. 1764 випустив навч. посібники «Арифметические предложения» та «Механические предложения», у передмові до яких задекларував себе прихильником дослідного методу.

Одночасно з пед. діяльністю займався перекладами з франц. та нім. мов. 1764—66 переклав 6 великих творів, чотири з яких — історичні. Причина такої спрямованості полягає в тому, що «чтение истории приносит людям пользу: она вместо сухих и скучных философских правил исправляет нам разум и поступки живыми и в натуре происходящими примерами». Завдяки К. читач ознайомився з двотомною «Датською історією» скандинавського просвітника Л. Гольберга; з книгою «Государь и министр» нім. історика, прихильника освіченого абсолютизму К.-Ф. Мозера, «Историей славных государей и великих генералов, с рассуждениями о их поступках и делах, собранные И. Шоффиным. Из сочинений Роллена, Кревнера и других», ч. 1—2 (СПб., 1765), де протиставляються «мудрые законодатели» та «монархи-поработители»; і, нарешті, з «Историею о переменах, происходящих в Швеции в рассуждении веры и правления», ч. 1—2 (СПб., 1764—65) франц. історика Р. О. Верто д'Обера. К. супроводжував переклади власними передмовами та примітками. На думку К., всі біди й нещастя породжені бажанням одних людей підкорити своїй волі інших. Звідси всі насильства і війни. Закликав монархів утримуватись від загарбницьких воєн, які нічого, крім горя, не приносять народам. К. розвінчував сусп. нерівність і говорив про те, що кожна людина має працювати і користуватися усіма благами життя. Тому він протестував проти «праздности, неумеренности и других излишеств». З приводу політ. устрою писав, що «единоличие», крім як на війні, «весьма бесполезно». Одна людина не може необмежено керувати тисячами, вона має радитись зі «своими товарищами и помощниками». Серед оригінальних творів помітне місце належить «Философическим предложениям» (1768). Цю роботу було написано менше ніж за рік, коли К. працював секретарем 3-го деп. Сенату, куди він вступив 1768. Книга складається із вступу та двох гол. розділів: теорії філософії (логіки і метафізики) та практичної, або ж морально-повчальної (юриспруденції і політики). У цьому творі К. звертався насамперед до питання «прямой добродетели». На його думку, вона полягає в тому, щоб заради добробуту людей навчати їх («просвещать их разум»). К. висловив оригінальну позицію: «Выполировать народ иначе нельзя, как чрез облегчение его трудностей». Тим самим К. протиставив загальноприйнятному для просвітників гаслу «Шлях до свободи лежить через просвіту!» діаметрально протилежне: «Свобода — шлях до просвіти!» Гол. завдання філософії К. вбачав у віднайденні «правил», які ведуть до добробуту людської істоти. Вимагав правового обмеження свавілля держ. влади. Рівність і безправність перед особою абсолютного монарха прагнув замінити рівністю перед законом. У цьому полягала суть теорії сусп. договору. К. спирався на франц. філософів: Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, К.-А. Гельвеція, Вольтера та показав себе не лише знавцем сучасної йому зх.-європ. просв. л-ри, але й глибоким мислителем з власною позицією. Його книги посіли гідне місце у б-ці КМА завдяки М. *Бантишу-Каменському*.

Крім наук. творів, переклав і видав рос. мовою трагедію англ. драматурга XVII ст. Отвея «Возмущение против Венеции» (СПб., 1764). З 1768 — учасник «Собрания, старающегося о переводе иностранных книг». Для нього переклав вибрані статті з «Encyclopédie, ou Dictionaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел»), опублікувавши їх у двох томах 1770. Серед них — «Диалектика», «Логика», «Мораль», «Нравоучение», «Политика», «Философия» та ін.

1770 у порядку старшинства по службі К. мав посісти вакантне місце обер-секретаря Сенату, але його кандидатуру було відхилено. У черв. 1770 виїхав із С.-Петербурга до Глухова, де зайняв полковницький уряд у Малорос. колегії. 1773 отримав у довічне володіння сс. Крутий Берег, Петрівці та х. В'язівці Городиської сотні Лубен. полку з 60 дворами та 3 бездвірними хатами. За ревізією 1782, мав 793 душі обох статей. Восени 1778 через загострення хвороби вийшов у відставку в чині стат. радника і оселився у своїх маєтностях. Тут він вивчав природн. науки, наслідком чого став твір «Рассуждения двух индийцев Калана и Ибрагима о человеческом познании» (СПб., 1788), у якій узагальнив зібрані ним дані різних наук, викладені у формі діалогу. 1784 дістав підтверджувальну грамоту на дворянство. 1786 повер-

нувся у С.-Петербург, де перевидав «Механические предложения». 1791 — інспектор у Гімназії для чужоземних одновірців, відкритій при С.-Петерб. арт. інж. шляхет. корпусі, у якій навчались діти з грец. сімей, що перейшли на бік Росії під час Рос.-тур. війни 1787—91. 18.07.1793 за станом здоров'я звільнився зі служби і виїхав із столиці у свої маєтності, де залишався до кін. життя. Мав сина Євграфа Козельського та дочку Катерину.

У родині К., зокрема у його брата Якова Козельського, полтав. полк. осавула (1738—61), зберігався список Літопису Самовидця разом з працею Г. *Граб'янки* та ін. докум. На його останній сторінці екслібрис «С числа книг осавула полкового полтавского Якова Козельского». Цей список, зроблений 1740 на Полтавщині, дістав назву «Козельського». Разом із списком Іскрицького ліг в основу видання Літопису Самовидця, підготовленого О. Левицьким (К., 1878) і Я. Дзирою (К., 1971).

Тв.: Арифметические предложения для употребления обучающегося в Артиллерийском и инженерном шляхетском корпусе благородного юношества. СПб., 1764; Механические предложения для употребления обучающегося в Артиллерийском и инженерном шляхетском корпусе благородного юношества. СПб., 1764; Философические предложения. СПб., 1768; Рассуждения двух индийцев Калана и Ибрагима о человеческом познании. СПб., 1788.

Літ.: Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880; Акты и документы.., отд. 2, т. 2—3; отд. 3, т. 4. К., 1905—06, 1913; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Дмитриченко В. С. Суспільно-політичні погляди Я. П. Козельського. К., 1957; Коган Ю. Я. Просветитель XVIII века Я. П. Козельский. М., 1958; Дзира Я. І. Вступ. У кн.: Самовидець. Літопис... К., 1971; Кулябко Е. С. Замечательные питомцы Академического университета. Л., 1977; Новиков Н. И. Опыт биографического словаря... М., 1987; Марголис Ю. Д., Тишкин Г. А. Отечеству на пользу... Л., 1988; Шип Н. А. Русско-украинское культурное сотрудничество .. К., 1988.

О. Ф. Задорожна

Козицький Григорій Васильович (1727, м. Київ — 26.12.1775, м. Москва) — викладач, публіцист, видавець, перекладач, статс-секретар імп-ці Катерини II. Н. у сім'ї священика церкви Св. Василя. 11.09.1737 вступив до КМА. 1747 закін. клас філософії. В атестаті, виданому КМА, зазначалось, що К. старанністю та працелюбством є взірцем для своїх товаришів. 21.07.1747 виїхав з Києва разом зі своїм другом М. *Мотонісом*, а 20.08.1747 вже прибув до Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща). 15.09.1747 записався до гімназії Св. Єлизавети, де вивчав мови й філософію. 18.04.1749 інспектор гімназії проф. теології Йоган-Фредерік Бург видав йому атестат, після чого К. поїхав до Лейпцига, де почав слухати лекції в ун-ті. Звернувся до С.-Петерб. АН з проханням призначити йому стипендію. Акад. канцелярія погодилася, але за умови, що К. присягне на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*, погодиться довічно служити АН і за першим же викликом виїде до С.-Петербурга. При цьому наголошувалося звернути особливу увагу на вивчення «великороссийского языка и штиля». У жовт. 1749 К. прийняв ці умови і почав отримувати стипендію 100 руб. на рік, а з берез. 1752 після неодноразових клопотань — 150. Однак К. не поспішав повертатися у С.-Петербург. Його бажання продовжити навчання в ун-ті підтримував Г. Гейнзіус, проф. астрономії Лейпц. ун-ту та почесний член С.-Петерб. АН. Він писав про К. як про здібного, старанного студента, що охоче відвідував публічні та приватні лекції, виявляв вел. інтерес до математики, і від якого можна чекати великих успіхів у науці.

1755, коли С.-Петерб. АН підшуковувала в Німеччині когось на посаду ректора та конректора для Моск. гімназії, Л. Ейлер зупинив свій вибір на М. Мотоносі та К. 1756 прибув до С.-Петербурга, де успішно склав екзамен перед публ. зібранням. М. Новиков писав пізніше про його «совершенное искусство во славенском, греческом, латинском, французском и немецком языках». З 1757 почав викладати грец. й рим. риторику та філософію. 1760—63 читав лекції з лат. та грец. красномовства в Акад. ун-ті. 26.01.1767 К. обрано почесним академіком С.-Петерб. АН «во внимание к его удивительным способностям по части русского языка». У січ. 1762 К. та М. Мотоноса запросили до редакційної роботи в Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. За успішне виконання цього відповідального завдання К. нагороджено чином колез. радника. 20.11.1763 урядовим указом призначено секретарем гр. Г. Г. Орлова для «корреспонденции с иностранными государствами», виконував й ін. доручення фаворита імп-ці Катерини II. Так, коли Г. Орлов після смерті М. *Ломоносова* став власником його архіву та б-ки, він доручив К. та М. Мотоносу розібрати й описати наук. спадщину вченого. Вони разом з працівниками С.-Петерб. АН відбирали докум., що стосувались акад. канцелярії та Конференції, а також манускрипти, які мали бути опубл. за рішенням Акад. зібрання. Бл. 1766 К. працював у Кабінеті імп-ці Катерини II. Займався підбором іноз. текстів для «Наказу», перекладом та редагуванням його.

Вихований на ідеях європ. просвітництва, К. вірив у можливість реформувати суспільство, вдосконалити його шляхом поширення знань, освіти, виховання на гуманістичних засадах. Тому взявся за реалізацію задуму Катерини II про скликання Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. К. належить «Проект избрания в Комиссию депутатов из мещан и цеховых», чорновий список «Обряда управления Комиссиею». Остаточна редакція обох інструкцій, однак, сильно відрізняється від редакцій К. Він також написав Указ губернаторам про обрання депутатів, в якому, навпаки, імп-цею Катериною II зроблено дуже мало правок. Крім того, К. контрасигнував усі акти, підписані Катериною II. Очевидно, в ці роки він щиро вірив, що, служачи «просвещённому монарху», сприяє поступу. Потрібен був час, щоб пере-

конатись, що він був лише знаряддям в руках Катерини II. 1767 депутат Василь Баскаков передав К. свої депутатські повноваження.

У черв. 1768 К. призначено на пост статс-секретаря імп-ці Катерини II «по принятию подаваемых всеподданейших прошений». Це призначення ще більше наблизило К. до Катерини II, яка вміло використовувала його для вирішення малоприємних для нього справ. К., у свою чергу, намагався використати своє становище при дворі для сприяння поширенню знань. Зручним засобом для цього стало створення за його участю у груд. 1768 «Собрания, старающегося о переводе иностранных книг». К. призначено одним з його керівників разом з В. Г. Орловим, директором С.-Петерб. АН, та гр. А. П. Шуваловим. Орлов та Шувалов керували «Собранием» лише номінально, а К. безпосередньо підбирав тексти для перекладу, залучив до роботи у «Собрании» понад 100 перекладачів. За час, коли К. був керівником «Собрания» (до серед. 1775), перекладено 112 книг (173 томи), здебільшого загальноосвіт. характеру, з історії, географії, твори грец. та рим. класичної л-ри, а також франц. просвітників: М. Монтеск'є, Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Г. Б. Маблі, статті з «Encyclopédie, ou Dictionaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел»).

Літ. творчість К. розпочав ще під час навчання за кордоном. Разом з М. Мотоносом він переклав з новогрец. мови, виправив і прокоментував відомий твір І. Мінятія «Камѣнь соблазна» (виданий у Бреслау 1752 разом з оригіналом). Присвятив його своєму викладачеві грец. мови з КМА В. *Лящевському*. Після повернення у С.-Петербург на К., крім викладання у гімназії та ун-ті, покладалось завдання перекладати праці академіків, їхні промови на акад. сесіях тощо. Так, К. перекладав лат. промови М. Ломоносова, серед яких «Слово о пользе химии» (1758) та «Слово о происхождении света, новую теорию о цветах представляющее» (1758). З кін. 1750-х рр. К. працював у журн. «Ежемесячные сочинения» та «Трудолюбивая пчела». О. П. Сумароков, видавець останнього, зазначав, що К. був серед найактивніших його співробітників та «прославился прекрасным знанием русской стилистики». Досконало володіючи лат. та грец. мовами, К. перекладав твори античних авторів. Йому належать переклади діалогів та памфлетів давньогрец. письменника Лукіана — «Разговоры в царстве мертвых», «Торг жизней», «О плаче над мертвыми», а також окремі твори з рим. поетичної спадщини — поеми «О гражданской войне, или Фарсалия», «Превращение, или Метаморфозы» Овідія та ін. К. належить також оригінальний твір — есе «О пользе мифологии», надруковане 1759 в журн. «Трудолюбивая пчела». К. закликає читачів знайомитись з античними авторами, прославляє їхні твори, які «возвели древних на самую высочайшую степень мудрости и учения и славе их даровали вечность». І тепер, коли Європа вийшла з мороку невігластва середніх віків, «все просвещенные народы пользуются преизрядными их сочинениями». К. значився видавцем журн. «Всякая всячина», хоч насправді займався лише літ. редагуванням статей.

К. не забував і своєї alma mater. Коли 1768 засновано б-ку КМА, він був серед перших, хто надіслав до неї книги (всього 39 томів). Ґравер Є. Чемесов присвятив йому та М. Мотоносу портрет їхнього приятеля, актора Ф. Г. Волкова «по собственному желанию Волкова в знак своей к ним дружбы». Був також у приязних стосунках із художником А. П. Лосенком, своїм учнем О. Я. Поленовим, відомим юристом, листувався з М. Новиковим. З верес. 1774, посилаючись на хвороби «час отчасу умножающиеся», почав клопотатися про свою відставку з посади статс-секретаря. 10.06.1775 його прохання задовольнили. Після звільнення виїхав до Москви, де 26.12.1775 покінчив життя самогубством.

Тв.: О пользе мифологии. «Трудолюбивая пчела», 1759, № 1.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Пекарский П. История императорской Академии наук в Петербурге, т. 1—2. СПб., 1870—73; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 3. К., 1904, 1906; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Кулябко Е. С. Замечательные питомцы Академического университета. Л., 1977; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987; Марголис Ю. Д., Тишкин Г. А. Отечеству на пользу.. Л., 1988; Дзюба О. Козицький і Мотоніс. «Старожитності», 1994, ч. 3/4; РБС, т. Кнаппе—Кюхельбекер. М., 1995.

О. Ф. Задорожна
О. О. Євстаф'ева

Козло́вич Захарій, чернече ім'я Іоан (1703, м. н. невід.—17.03.1758, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, єпископ Переяславський і Бориспільський. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої став викладачем класу граматики (1738/39 навч. р.), синтаксими (1739/40 навч. р.), риторики (1740/41). К.— автор курсу риторики «Manuductio ad artem eloquentiae duobus liber comprehensa et ad usum roxolanae iuventuti in orthodoxa academia Mohylo-Zaborowsciana instituta ac explicata Kiioviae anno 1740 pridie nonarum Novembris inchoata» («Керівництво до мистецтва красномовства у двох книгах викладене і до вжитку української молоді у православній академії Могило-Заборовській створене і викладене у Києві 1740 року напередодні листопадових нон [нони — день першої чверті місяця у римському календарі. У лист. припадав на 5 число] розпочате»). 1742—48 — префект Моск. слов.-грек.-лат. академії, а з 1748 — її ректор. 8.05.1748 К. призначено архім. Моск. Донського Богородицького та Моск. Заіконоспаського м-рів. 7.03.1753 прийняв сан єп. Переяславського і Бориспільського. Поховано у Переясл. Вознесенському соборі.

К. створив кілька проповідей. Відомий також його курс філософії, прочитаний у

Аггей Колосовський.
З портрета XVIII ст.

Моск. слов.-грек.-лат. академії, в якому він відходить від принципів грец. філософа Арістотеля і схиляється до новітньої філософії Р. Декарта і Г. В. Лейбніца.

Тв.: ІР НБУВ, ДС/п 165, арк.1–18.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1–2. М., 1807–10; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Стратий Я. М. [та ін.]. Описание курсов философии... К., 1982.

В. О. Андрушко

Кокуйло́вич, чернече ім'я Фадей (бл. 1694, с. Піщана на Волині, тепер, можливо, с. Піщане Камінь-Каширського р-ну Волинської обл.—25.05.1758, Харк. Святогорський Успенський м-р, тепер Донецька обл.) — викладач, префект, архімандрит. Н. у сім'ї протопопа Лаврентія Степановича Кокуйловича. Бл. 1705 почав вивчати граматику та лат. мову у Меленійському Миколаївському м-рі Волин. єпархії. 1709—13 навчався у школах Луцька й Любліна (тепер Респ. Польща), а з 1715 — у Львів. єзуїт. колегіумі. Завершив освіту в КМА. У верес. 1719 К. перебував у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі, а в груд. того самого року його висвячено в ієродиякони. 1721 — ігумен Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря і викладач риторики Черніг. колегіуму. З 1722 — префект. 1725 звільнився за власним бажанням з м-ря та Колегіуму і перейшов до Єлецького Успенського м-ря. 1730 знову став префектом і викладачем класу риторики Черніг. колегіуму. 22.02.1732 вдруге став намісником Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря, де 1733 висвячений на архімандрита. 1734—37 К. перебував під слідством за звинуваченням у невідправленні «в царские и викториальные дни установленных служб». Зокрема, він відмовлявся правити службу в монаст. храмі у дні військ. перемог імп. Петра І. Його утримували під вартою в Глухові, Чернігові й С.-Петербурзі при Синоді й Таємній канцелярії. 3.02.1736 позбавили настоятельства. 27.06.1737 за вироком Таємної канцелярії К. «нещадно наказано плетьми» та відправлено до «смиренного места». Але вже 1738 призначено намісником Суджанської пустині (тепер м. Суджа Курської обл., РФ), а трохи згодом переведено до Святогорського Успенського м-ря Харк. єпархії. 14.01.1741 К. як знавця лат., грец. та ст.-слов. мов викликано до Москви, де разом із К. *Флоринським* II виправляв слов. текст Біблії. Одночасно він тимчасово керував Моск. Хрестовоздвиженським м-рем. 1742, після завершення роботи над Біблією, К. було відпущено до Святогорського Успенського м-ря Харк. єпархії, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Лилеев М. И. Описание рукописей... СПб., 1880; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; РБС, т. Кнаппе–Кюхельбекер. М., 1995.

О. М. Сандалюк

Колачи́нський, чернече ім'я Прокопій — див. *Калачинський*, чернече ім'я Прокопій.

Колісниче́нко Тимофій, чернече ім'я Тихон (р., м. н. невід.—4.11.1765, м. Київ) — викладач. 30.08.1764 — викладач класу аналогії КМА. 18.10.1764 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 10.09.1765 — викладач класу інфими КМА, але невдовзі помер.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

О. В. Гончарук

Колосо́вський Антоній, чернече ім'я Аггей (1738, сот. м-ко Білики Полтавського полку, тепер смт. Білики Кобеляцького р-ну Полтавської обл.—24.10.1792, пов. м. Переяслав Київського намісн., тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — єпископ Бєлгородський і Обоянський. Н. в сім'ї козака. До 1759 навчався у КМА. По закін. філос. класу став послушником КПЛ. 8.04.1759 прийняв чернечий постриг. Працював справщиком у Лавр. друкарні, був провідником і соборним старцем. 1770 К. у храмі Київ. Брат. м-ря виголошував надгробну промову над труною померлого ректора КМА ігумена М. *Максимовича*. Ухвалою Синоду від 14.05.1769 К. викликано до С.-Петербурга й призначено законовчителем С.-Петерб. морського кадет. шляхет. корпусу. 1774 — архім. Нижньогор. Вознесенського Печерського м-ря. Від 9.02.1774 до 28.11.1786 — еп. Бєлгородський і Обоянський. Керуючи Бєлгор. єпархією, багато уваги приділяв розвиткові навч. закладів, особливо Харк. колегіуму, де вперше при ньому введено богослужіння рос. мовою. Завдяки його піклуванню реставровано Харк. Успенський собор, і після реставрації освячено його в присутності ген.-фельдмаршала гр. П. О. Румянцева-Задунайського. У зв'язку з погіршенням стану здоров'я К. відправлено «на спочинок» до Переясл. Вознесенського м-ря з правом керувати ним і пенсією 1000 руб. сріблом на рік. Тут прожив 6 років. За його ініціативи в Михайлівському м-рі споруджено муровану гробницю для мощей преподобного мученика Макарія, архім. Овруцького. В останній період життя К. уже не міг ходити та виконувати богослужіння, тому під час вел. реліг. свят і в час перенесення мощей преподобного мученика Макарія його носили навколо храму на ношах. Помер К. у Вознесенському м-рі, де й похований. Збереглася його друкована промова, піднесена імп-ці Катерині II 1770 під час спуску на воду нового корабля. Твір, що вважався бібліографічною рідкістю у XIX ст., відзначається високою художністю.

Літ.: Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова... т. 1. Харьков, 1905; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Колосо́вський Дмитро Никифорович (1758, сот. м-ко Городня Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — штаб-лікар. Походив із козац. родини. По закін. КМА 1778 вступив учнем до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. З 19.03.1780 працював на флоті підлікарем, з

14.04.1782 — лікарем. 2.05.1784 К. переведено до Влад. драгунського полку. З 25.01.1786 працював за фахом у Ворон. губ.; 18.01.1792 — штаб-лікар. З 25.05.1799 — лікар у Задонську на Воронежчині. У лист. 1803 через хворобу звільнився зі служби. Вилікувавшись, переїхав до Києва, де у верес. 1805 став послушником КПЛ, оселившись «при палаті лаврській під оградою», тобто в Онуфріївській башті. 27.01.1806 К. у черговому «прошенії» заявив, що «не може жити в такій багатолюдній обителі, як Лавра, та й монашества дослужуватися в ній не бажає». Козац. натурі К. було затісно в рамках монаст. життя, і це проявлялося часом у його бешкетницьких вчинках. Врешті, митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* розпорядився, щоб послушника, «яко неспокійного і нездатного до монастирського життя, вислати в покарання за прописані вчинки з Лаври».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «К», спр. 37, арк. 1–3, 5–7, 9–11.

В. А. Шиденко

Колосо́вський Іван Іванович (1736, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Навчався в КМА, яку закін. класом богослов'я. Учасник протесту студентів-філософів проти префекта і проф. філософії КМА М. *Орловського* (1763). 1778 згадується як священик церкви Спасителя Миколая в м-ку Васильків.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28.

Р. М. Лякіна

Колпе́цький Іеронім, чернече ім'я Теодосій — див. *Ковпецький* Іеронім, чернече ім'я Теодосій.

Колто́вський Адам (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. Освіту одержав у КМА (1776—88). Закінчив навчання класом богослов'я й 28.08.1788 призначений учителем нижчого класу лат. граматики та викладачем євр. мови КМА. З 1789 викладав також франц. мову. 1790 серед викладачів КМА вже не згадується.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К.,1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, тека 3, спр. 58.

О. В. Применко

Колчи́цький Василь (рр., м. н. і см. невід.) — військовий. Походив із дворян. родини. Навчався у КМА до класу риторики включно. 22.08.1789 просив звільнити його у зв'язку зі вступом на військ. службу.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906.

О. М. Андраш

Кольчи́цький Григорій Стефанович (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач. Молодший брат С. *Кольчицького*. Киянин (можливо, походив з Поділля), вірогідно, був студентом КМА. З 1651 перекладач Посольського приказу в Москві. У лист. 1657 організував прийом послів І. *Виговського* у царя. Був посланцем від моск. уряду до польс. короля Яна Собеського. 1669 згадується як перекладач, який «показал о речах» П. Забіли. Виступав посередником між Москвою і Л. *Барановичем*. У берез. 1669 через Г. Г. Ромодановського отримав від царя 40 соболів. 1672 їздив у Батурин до гетьмана Д. *Многогрішного*. Був присутній під час виборів І. *Самойловича*. Вірогідно, саме він був слугою Василя Кочубея (1707—08). 21.04.1708 був допитаний у зв'язку зі справою Кочубея.

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Н. Источники малороссийской истории, ч. 2. М., 1859; Акты... ЮЗР, т. 4 (1657–59), 8 (1668–69), 9 (1668–72). СПб., 1863, 1875, 1877.

Архіви: РГАДА (М.), ф. 79, оп. 1, № 3, арк. 106, 130. ф. 150, оп. 1, № 10.

Ю. А. Мицик

Кольчи́цький Іван, чернече ім'я Інокентій — див. *Кульчицький* Іван, чернече ім'я Інокентій.

Кольчи́цький Стефан Стефанович (1610-ті рр., м. Київ — 2-га пол. XVII ст., м. см. невід.) — перекладач. На поч. 1630-х рр. вчився у КМА. Його прізвище згадане у «Mnemosynon», виданому в Лавр. друкарні 1632. Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 виїхав до Москви, де з верес. 1651 працював перекладачем з польс., лат. та церк.-слов. мов у Посольському приказі разом із Т. *Топоровським*, М. *Кульчинським* та братом Г. *Кольчицьким*. Брат Іван Кольчицький, мати та вітчим Стефан Орват прибули до Москви пізніше. Збереглися листи К. до студента КМА Т. *Кодрицького*. Був учасником дип. місій Моск. держави, насамперед офіційним перекладачем у складі посольства в Україні В. В. Бутурліна (кін. 1653 — поч. 1654). Повернувшись з Переяслава до Москви, брав участь разом з Т. Топоровським та М. Кульчинським у переписуванні одного з варіантів рос.-укр. договору 1654 («11 статей»).

Літ.: Воссоединение Украины с Россией..., т. 3. М., 1954.

Архіви: РДАДА (М.), ф. 150, оп. 1, № 3

Ю. А. Мицик

Колюшке́вич Максим (р. н. невід., полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — співак. Закін. КМА, де одержав і вокальну освіту. Спочатку співав у хорі КМА, а потім був придв. співаком гетьмана І. *Мазепи* (до 1701). Залишивши гетьмана, подався до Москви.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Комаро́вський Василь Іванович (1718/20, полк. м. Чернігів — р., м. см. невід.) — бунчуковий товариш, колезький асесор. Навчався в КМА до 1742. По закін. навчання вступив на службу. Черніг. полк. хорунжий (1749—63), бунчук. товариш (з 1763), 1766 вийшов у відставку. З 8.02.1781 — зем. підсудок Черніг. пов. З 13.05.1782 — колез. асесор. Остання згадка про К. датується 1790.

Лука Конашевич.
З портрета XVIII ст.

1767—87 жив у с. Рогощі (тепер Черніг. р-ну Черніг. обл.), де, можливо, й помер. За ним числилось 1104 душі кріпаків у Черніг. пов. (1788).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

В. Н. Жук

Комаро́вський, чернече ім'я Геннадій (р., м. н. невід. — 1758, м. Київ) — архімандрит. Навчався в КМА. 1702 митрополит Тобольський і всього Сибіру Ф. *Лещинський* відвідав Київ і взяв з собою кількох ченців КПЛ, у т. ч. ієром. К. Вірогідно, К. викладав у влаштованій Ф. Лещинським Тобол. семінарії. За сприяння Ф. Лещинського К. став архім. двох м-рів Тобол. єпархії: Тюмен. Троїцького м-ря (1717—24) (як вказує К. Харлампович — «против воли») і Тобол. Знаменського м-ря (1724—40). 1729 до К. приїхав його син, учень богослов'я Моск. слов.-грек.-лат. академії Іван Комаровський, який попередньо просив Синод дати йому відпустку для побачення з батьком у Тобольську. 15.12.1740 К. попросився до КПЛ «на обітницю», і його звільнили «с подобающим в путь награжденіем». 1744 К. знову викликано до Тобольська. З ним відпущено для викладання в Тобол. семінарії «учительного» ієродиякона С. *Яновича*. На цей раз К. був у Тобольську недовго. 1745 він знову перебував у КПЛ «на спочинку». Склав службу митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Р. *Заборовському* під назвою «Служба иже с/вя/тых о/т/ца н/а/шего Михаила, первого митрополита Кіевскаго, и всея Россіи чудотворца», «Сказаніе о пришествіи в Кіев, иже в с/вя/тых о/т/ца н/а/шего Михаила, перваго митрополита Россійскаго, и о крещеніи о/т/ него Россіян...» На звороті першого аркуша — зображення святителя Михаїла, виконане тушшю з золотом ґравером Зелчковським, а на останній сторінці — приписка: «Сія служба с/вя/тая Хр/ис/това Міхаила митрополита кіевского написася трудолюбивым Архімандрітом Тобо/л/ским преподобнейшим о/т/цем Геннадіем Комаровским в Кіевопечерской лавре, жителствующим в року 1745-м». Бл. 1745/46 склав службу архідиякону Стефану: «Служба перенесенію ч/ес/тних мощей с/вя/таго первомученика и архідіакона Стефана» з зображенням «убіенія» первомученика Стефана і приміткою в кінці книги: «Трудился его пр/е/п/одо/біе о/те/ц а/р/химанд-ри/т/ Тоболскій Генадій Комаровскій написал сію с/вя/таго Стефана службу своею рукою». Під кінець життя архім. подарував б-ці КПЛ кілька рукоп. книг, які придбав, ще перебуваючи в Тобольську (одна з них — твори св. Кирила, архієп. Єрусалимського), які, ймовірно, сам переклав на тодішню літ. мову.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 2 [№ 77, 146, 221, 277, 373]. М., 1896; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, КДАп, № 53, 55; ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 9; оп. 1 грам., спр. 28.

С. Р. Кагамлик

Комаро́вський Іван Іванович, чернече ім'я Іраклій (кін. XVII — поч. XVIII ст., полк. м. Чернігів — 26.10.1765, там само) — викладач, префект, архімандрит, єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Походив з укр. шляхет. роду. Н. в сім'ї священика о. Івана Комаровського. Нащадок намісника Черніг. Троїцького собору Пахомія Комаровського (1699). Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої викладав у 20-х роках у класах синтаксими, потім риторики Черніг. колеґіуму. Наприк. 1730 прийняв чернечий постриг. 1731—32 — ієром. і кафедр. черніг. писар, потім — ігумен Костянського Троїцького, Суразького і Каменського Успенського м-рів. Бл. 1736/37 К. — архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря. 8.09.1752 висвячений на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського. 1761 К. звільнено на спочинок до Новгород-Сів. Преображенського м-ря. Але указом Синоду від 21.02.1763 призначено архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря, де він помер і похований.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2, К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

В. Н. Жук
М. В. Андрущенко

Компанió́н (Кампанió́н) Карл (1754, м. н. невід. — після 1806, м. см. невід.) — військовий, викладач. Походив з англ. дворян. родини. 1770—98 перебував на рос. імперат. службі. З 1780 — директор інж. школи лейб-гвардії Преображенського полку. 3.05.1798 вийшов у відставку в чині капітана. 18.01.1802 за резолюцією протектора КМА, митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні* К. призначено викладачем практичного курсу франц. мови КМА. Від верес. 1802 до1805 викладав ще й малювання.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1—2. К., 1910—11; Жолтовський П. М. Художнє життя... К., 1983.

З. І. Хижняк

Конаше́вич, чернече ім'я Лука (р., м. н. невід.—1.01.1758, м. Бєлгород, тепер РФ) — єпископ Великоустюзький і Тотезький, Казанський і Связький, Бєлгородський і Обоянський, засновник Казанської та Великоустюзької семінарій, викладач. Походив з укр. шляхет. родини. Освіту здобув у КМА. 28.10.1728 указом Синоду призначено викладачем класів граматики, синтаксими та піїтики Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1731—32 — проповідник. 1732 — обер-ієромонах, пом. законовчителя-катехізатора та вчитель лат. мови С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. У С.-Петербурзі 1736 возведений в сан архім. Моск. Симонового м-ря. 18.09.1737 К. висвячено на єп. Великоустюзького і Тотезького. Заснував Великоустюзьку слов.-лат. семінарію, де вперше зібрав дітей священнослужителів з усієї єпархії. 9.03.1738—9.10.1755 — єп. Казанський і Свіязький. Піклувався Казан. семінарією: розширив коло

предметів, підняв рівень викладання, подарував Казан. семінарії б-ку (1757), яку збирав упродовж багатьох років. 1740 організував Казан. «новохрещенську контору», яка піклувалася справами правосл. місій на тер. тодішніх Казан., Астрахан., Нижньогор., Ворон. губ., що обіймали усе Поволжя. 9.10.1755 К.— єп. Бєлгородський і Обоянський. Похований у Бєлгор. Троїцькому соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев... с Академиею, ч. 1. К., 1856; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской Церкви.., ч. 1. М., 1892; Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Власовський І. Нарис історії... т. 3 (XVIII – XX ст.). Нью-Йорк – К. – С. Бавнд Брук, 1990.

З. І. Хижняк
О. В. Ящук

Конаше́вич (Конаше́вич-Сагайда́чний) Петро Кононович (бл. 1570, 1577 чи 1578, с. Кульчиці Самбірського пов. Руського воєвод., тепер Самбірського р-ну Львівської обл.— 10.04.1622, м. Київ) — дипломат, гетьман Війська Запорозького, один із засновників Київської братської школи, її покровитель і благодійник. Більш відомий під прізвиськом Сагайдачний. Походив зі старовинного укр. правосл. шляхет. роду Конашевичів-Попелів з Підгір'я, гербом якого був «Побуг». Виявлено документи-автографи К.-С., писані каліграфічним почерком польс. мовою і з особистим підписом «Konaszewicz». Вірогідно, що Сагайдачним майбутнього гетьмана прозвали уже на Січі. На тогочасній ґравюрі, вміщеній у друк. посмертному панегірику, К.-С. зображено верхи на коні із сагайдаком за плечима.

До нашого часу дійшов «Помяник» (синодик) Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, створений з ініціативи ігумена цього м-ря Т. *Софоновича* (1667). Це джерело, як і його попередник — «Поминаніє» (кін. XVI — 1-ша пол. XVII ст.), містить у собі і поминальний запис про рід Сагайдачних: «...Помяни Г[оспо]ди д[у]ши усопших раб своих Петра, Конона, Єлисея, Якова, інокині Макрини, Феодосії, Стефана, Михайла, Гавриїла, Пелагеї, Наума, Іоана, Євдокии, Маріи, Анастасии, ієрея Феодора, Параскевии, ієрея Михаила». Наскільки можна судити, батька К.-С. звали Кононом, по смерті якого мати прийняла чернечий постриг («інокиня Макрина»). Єлисей, котрий згадується з прізвищем Казновський, це, ймовірно, дід К.-С. по матері. Очевидно, були у К.-С. і брати, й сестри. У «Помянику» згадується також Анастасія. Це — дружина К.-С. Анастасія Повчанська, теж із шляхет. роду, котра по смерті К.-С. вдруге одружилася (1624) зі шляхтичем Іваном Піончином.

К.-С. навчався, ймовірно, в Острозькій академії (бл. 1587—91), де його викладачами могли бути Герасим Смотрицький, Іван Федорович, Андрій Римша, Василь Малюшицький, О. Мотовило, Т. Аннич, Теофан Грек, Євстахій Нафанаїл, Емануїл Москопулос, Тимофей — архієп. грец. колонії в м. Поло в Калабрії (Італія) та ін. У той час тут навчалися Й. *Борецький*, М. *Смотрицький*, брати Наливайки — Дем'ян (у майбутньому — вчений, письменник, священик) та Семен (Северин) — керівник повстання 1594—96 рр. З «Римованої хроніки» (1682), писаної невід. сполонізованим подільським шляхтичем, довідуємося, що укр. козаки, йдучи в бій під Берестечком (1651), співали бойові гімни-пісні, складені К.-С. Цей же автор говорить про гострий розум К.-С., його тонкий гумор. Поляк-сучасник писав: «Петро Конашевич, муж рідкісної мудрості та зрілого судження у справах, біглий в словах і вчинках, хоча за походженням, способом життя та звичками був простою людиною, однак в очах пізнішого потомства був гідним стати в один ряд із найзнаменитішими людьми свого часу в Польщі».

За припущенням В. Б. Антоновича, К.-С. після закін. Острозької академії служив у київ. судді Яна Аксака (бл. 1592). Через деякий час у родині Аксака стався конфлікт, у який було втягнуто і К.-С. Він мусив податися на Січ (1595 чи 1596), яка з 1594 була розташована на березі р. Базавлук при її впадінні в Дніпро (тер. сучасного Нікопольського р-ну Дніпроп. обл.). Одні дослідники (М. О. Максимович) вважали, що К.-С. вперше обрали гетьманом 1598, ін. (І. М. Каманін) — 1606. Останній погляд більш вірогідний. На поч. XVII ст. К.-С. як керманич козац. війська активно діяв проти Османської імперії та Моск. держави. З іменем К.-С. пов'язана слава козац. морських походів 1606, 1613—16, 1620 проти Туреччини та Крим. ханства. 1607—08 під тиском козац. війська, керованого К.-С., впали Кілія, Ізмаїл, Очаків і Перекоп. 1609 козаки спалили передмістя Стамбула, 1612 розгромили орду, яка дійшла аж до Білої Церкви, й визволили 5000 бранців; 1613 виходили в море, атакували кілька берегових фортець, звільнили полонених. 1614 К.-С. здійснив сміливий напад на Синоп й звільнив тисячі невільників. 1615 80 козац. чайок потопили значну частину тур. флоту й спалили передмістя Стамбула — Мізевну й Архіокі; 1616 козаки на чолі з К.-С. взяли потужну тур. фортецю Кафу (Феодосію), що мала сумну славу центру торгівлі невільниками.

1618 К.-С. зі всім Військом Запорозьким вступив до «Ліги християнської міліції» — міжнар. союзу, який очолював герцог де Невер, франц. нащадок останньої візантійської династії Палеологів. Ліга мала на меті об'єднання європ. країн для боротьби з тур. агресією. К.-С. вступив до Ліги самостійно, всупереч ухвалі Вільшанській (1617), яка забороняла козакам виступи проти Туреччини й Крим. ханства.

1618 на прохання короля К.-С. з 20 тис. козац. війська вирушив на допомогу королевичу Владиславу, якого було оточено рос. військами під Вязьмою. Разом з М. Дорошенком К.-С. взяв кілька моск. міст і фортець, у т. ч. Ливни, Єлець, Переяславль, Серпухов, Калугу тощо. Разом з військом лит. гетьмана Кароля Ходкевича штурмували й саму Москву біля Арбатських воріт (6.10.1618). Цікаво, що пліч-о-пліч з К.-С. тут воював і командувач найманцями полк. Лермонт, ймовірно, предок

Гетьман **Петро Конашевич-Сагайдачний**. Портрет з гравюри XVII ст.

Хрест Петра Конашевича-Сагайдачного, який він «Року 1622 дав... до церкви святого Богоявлення Господня» Київського Братського монастиря

видатного рос. поета М. Ю. Лермонтова. Тут у двобої з моск. воєначальником Бутурліним К.-С. вибив його з сідла. Козаки підірвали петардами Арбатські ворота, але в Москву К.-С. не ввійшов, бо вже 2.10.1618 розпочалися польс.-рос. переговори. Відмова К.-С. взяти Москву прискорила підписання Деулінського перемир'я (3.01.1619). Військо Запорозьке відійшло до Києва, де зав'язалася гостра боротьба між різними козац. угрупованнями. Одні, на чолі з Яковом (Яцьком) Неродою (Бородавкою), тяжіли до розриву з Річчю Посполитою, ін., на чолі з К.-С., М. Дорошенком та Оліфером Голубом, виступали за збереження антиосманського фронту, одночасно добиваючись важливих поступок від Речі Посполитої. Зберігся лист запорожця Семена Садири (Задири), котрий виступав як посередник між Османською імперією та К.-С., пропонуючи останньому укласти союз з султаном. 29.07.1619 на раді у Києві бл. тисячі запорожців присягнули на вірність К.-С. Після цього частина запорожців брала активну участь у Тридцятилітній війні, частина воювала на боці груз. царя проти Туреччини. 7.10.1619 на р. Роставиця укладено угоду, за якою козац. реєстр зменшувався до 3 тис., хоча претендентів було майже 20 тис. Виконувати угоду К.-С. не поспішав, чекав слушного моменту для виборювання нових поступок укр. козацтву. К.-С. відзначався послідовністю у проведенні своєї лінії. Він та О. Голуб виступили ініціаторами посольства до іранського шаха Аббаса II, де їхній представник Стефан уклав союз між Військом Запорозьким та Іраном. Для посилення тиску на уряд Речі Посполитої К.-С. направив спец. посольство на чолі з полк. Петром Одинцем (січ. 1620) до царя Михайла. Багатообіцяючі для Москви заяви послів про бажання Війська служити царю Михайлу Романову не варто сприймати за чисту монету. Однак це стривожило панівні кола Речі Посполитої і сприяло успішній місії в Україну Єрусалимського п. Теофана.

Добре усвідомлюючи роль віри й церкви, К.-С., спираючись на підтримку різних станів тогочасного суспільства, насамперед правосл. шляхти та міщанства, взявся за відновлення правосл. ієрархії, яка перестала існувати після Берестейської унії. Використавши перебування Єрусалимського п. Теофана в Києві (1620), К.-С. умовив його висвятити правосл. митрополита і єпископів. Діяв рішуче й наполегливо — п. Теофану, який вагався, не маючи на це дозволу короля, було сказано: «Не був би ти патріархом, не був би ти пастирем добрим, не був би ти Христовим і апостольським намісником, якби... народові руському митрополита і єпископів не посвятив і не зоставив». 15.08.1620 у Києві оголошено імена кандидатів на митрополита і єпископів. Першим прийняв хіротонію на еп. Перемишльського і Самбірського І. *Копинський*. 9.10.1620, у неділю, Й. Борецького хіротоновано в Успенському соборі КПЛ на митрополита Київського, Галицького і всієї Руси, а згодом висвячено єпископів й на ін. каф-ри. Перше висвячення відбулося під охороною козаків у Богоявленській (Благовіщенській) церкві Київ. Брат. м-ря, збудованій К.-С. для Київ. брат. школи. Новопосвяченими стали особи, широко відомі в культ.-нац. русі України, і серед них — представники Київ. брат. школи, з якими К.-С. мав найтісніший зв'язок: Й. Борецький, М. Смотрицький, І. *Курцевич-Булига*. Реакцією офіційної Польщі були королів. універсали з погрозами, звинуваченням у незаконності. Але невдовзі, перед загрозою нової тур. навали, Сигізмунд III Ваза був змушений особисто звернутися до козаків по допомогу. Гетьманом у цей час був опонент К.-С. — Я. Нерода (Бородавка). К.-С., котрий залишався впливовою особою у Війську Запорозькому, відправив до короля посольство (10.03.1621), на чолі якого стали Марко Жмайло — майбутній вождь повстання 1625, Павло з Десни та Супрун Богуш. Вони мали добиватися ліквідації унії, відновлення прав і вольностей Війська Запорозького. У черв. 1621 на козац. раді в урочищі Суха Діброва (під Кагарликом) під впливом К.-С., Й. Борецького та І. Курцевича-Булиги прийнято рішення про участь у майбутній війні на боці Речі Посполитої. К.-С. та еп. Володимирського і Берестейського І. Курцевича обрано послами у Варшаву до короля Сигізмунда III Вази від імені козац. війська і правосл. духовенства. Посли представили королю схвалені козац. радою вимоги: визнання й затвердження нововисвячених митрополита і єпископів, припинення утисків правосл. церкви й релігії, зрівняння її у правах з ін. конфесіями у Речі Посполитій, скасування посади старшого над козаками з боку польс. уряду, визнання влади гетьмана, який обирається загальною козац. радою. За послами, як свідчив очевидець, відомий укр. правосл. полеміст Андрій Мужиловський, виступило Військо Запорозьке, розтягнувшися від р. Прип'ять до м. Кам'янець-Подільський (лист до кн. Криштофа Радзивілла від 5.07.1621). Ця збройна демонстрація мала успіх, Сигізмунд III Ваза дав широкі обіцянки послам, і К.-С. повернувся у Військо Запорозьке, яке поволі рухалося до Молдавії.

У серп. 1621 він зі своїми козаками мав сутичку з ординцями і був поранений стрілою, яка виявилася отруйною і призвела з часом до смерті. По прибутті до козацького табору К.-С. був проголошений гетьманом. Яцька Бородавку було скинуто. Досі вважалося, що К.-С. наказав його стратити, але виявлений нещодавно докум. засвідчує, що Бородавка помер своєю смертю (бл. берез. 1623).

Після перемоги К.-С. повернувся у Київ. Смертельно хворий, писав листи до короля, сенаторів Речі Посполитої, насамперед кн. Криштофа II Радзивілла, добиваючися виконання даних Сигізмундом III Вазою обіцянок, особливо щодо ліквідації унії та ствердження прав і привілеїв козацтва.

Велику увагу приділяв К.-С. освіт. справам. Ще 1620 зі «всім військом» вступив до Київ. братства: козацтво т. ч. стало захисником інтересів православних, підтримало культ.-нац. відродження, пов'язане значною мірою з заснуванням Київ. брат. школи (згодом — КМА). Але 1620 — це офіційна дата вступу К.-С. і козаків до Київ. братства. К.-С. стояв

біля самих витоків Київ. брат. школи. До речі, висвячення перших правосл. ієрархів відбулося у вже збудованій 1620 К.-С. церкві Богоявлення-Благовіщення. Не без впливу К.-С. п. Теофан надав Київ. братству 9.06.1620 свою патріаршу грамоту, якою благословив «новозложенную Церкву св. Богоявлення й Благовіщення Богородиці, братство і при ньому школу...» і «смирення хрест на кгрунте братском водрузіше, ставропігією патріаршества учинимисмо». Теофан благословляв також «братство младенческоє [студентське — *авт.*], послушне в Господе старшему братству». І, нарешті, ще однією грамотою від 7.01.1621 стердив братство «на вічнії часи». Офіційна підтримка вселенського патріарха, спротегована К.-С., стала потужною силою при захисті Київ. братства і його школи, що швидко набрали ваги освіт. й дух. центру України.

К.-С. до кінця днів своїх творив благодійні справи. Збудував козац. церкву Св. Василія у садибі Київ. Флорівського м-ря, а для старих, хворих і покалічених козаків — шпиталь.

За кілька днів до смерті, 5.04.1622, склав тестамент, підписаний митрополитом Й. Борецьким й наказ. гетьманом Війська Запорозького О. Голубом. Всі свої кошти заповів Київ., а також Луцькій і Львів. брат. школам «...на науку й цвічення бакалаврів вчених... церкві Божій, дітям християнським, народу руського... За чим би наука тривати могла вічнії й потомнії часи». До спорудженої ним церкви Богоявлення передав срібний позолочений хрест «в 2 фунти, 16 лотів й 1 золотник, інкрустований 9 дорогоцінними каменями», з нарізним написом: «Року 1622 дал сей хрест раб Божий Петр Конашевич Сагайдачний, гетьман Войска Его К. М. Запорозкого до церкви святого Богоявлення Господня в дом братскій на отпущеніе гріхов своих». Хрест довго зберігався в Богоявленському храмі, потім — в Церк.-археол. музеї при КДА, а тепер знаходиться в Музеї істор. коштовностей Києва.

10.04.1622 поклали гетьмана на вічний спочинок в Богоявленській церкві Київ. братства «з великим плачем Войська Запорозкого і всіх людей православних», на могильному камені вирізьбили: «Тут зложил Запорозкій гетьман свои кості, Петр Конашевич, раниний в войне: для вольности Отчизни...». 20 спудеїв Брат. школи, змінюючи один одного, читали складені ректором К. *Саковичем* «Вѣршѣ на жалостный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного, гетьмана Войска Его К. М. Запорозкого», в яких вперше в укр. давній поезії створено образ нац. укр. героя: «С него гетьмана каждый рыцер нех ся учит!» Стверджуючи ідею про безсмертя подвигів і добродійств К.-С., спудеї проголошували: «несмертельної слави достойный, Гетьмане, твоя слава в молчанію нікгди не зостане!..»

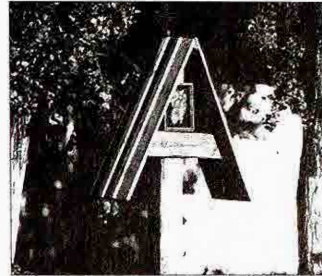
Літ.: Величко С. В. Летопись событии..., т. 1. К., 1848 [Прил.]; Jierlicz J. Latopisiec albo kroniczka, t. 1–2. [Peterburg] — Warszawa, 1853; Максимович М. А. Записки... К., 1865; Максимович М. А. Исследования... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886 [Прил.]; Сборник летописей,.. К., 1888; Мемуары.., в. 2. К., 1896; Каманин И. М. Очерк гетманства Петра Сагайдачного. К., 1901; Воссоединение Украины с Россией... Т. 1. М., 1954; PSB, t. 13. 4. 59. Wrocław e.t.c., 1968; Гуслистий К. Г. Петро Конашевич Сагайдачний... УІЖ, 1972, № 4; Борецький Й., Копинський І., Курцевич-Булига І. Протестація. (1621 р.). В кн.: Пам'ятки братських шкіл на Україні... К., 1988; Мицько І. З. Острозька... академія.. К., 1990, Яворницький Д. І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Дніпропетровськ, 1991; Петро Сагайдачний... К., 1992; Мицик Ю. А. Із листування... ЗНТШ, 1993, т. 225; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 7. К., 1995; Апанович О. М. Сагайдачний Петро — український козацький гетьман. КК, 1998, жовт., № 106; Мицик Ю. А. Нові дані до біографії Петра Конашевича. В кн.. Україна.., в. 5. Львів, 1998; Палий А. И. Гетман Сагайдачный... Умань, 2001.

Ю. А. Мицик
З. І. Хижняк

Кондраті́вський (Кондрато́вич, Кондратко́вський), чернече ім'я Іларіон (р. н. невід., м. Воронеж, тепер РФ — 12.01.1799, повіт. м. Новгород-Сіверський Чернігівської губ., тепер райцентр Чернігівської обл.) — проповідник, ректор Тверської семінарії, єпископ Переяславський і Бориспільський, Новгород-Сіверський і Глухівський, Мстиславський, Оршанський і Могильовський. Навчався у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ і був проповідником та реґентом її канцелярії. 1769 відвідав м. Глухів, де від ген.-губ. П. О. Рум'янцева-Задунайського дістав запрошення стати обер-ієром. рос. армії і одночасно виконувати обов'язки духівника графа. 30.01.1773 К. призначено архім. Київ. Межигірського м-ря, а 1775 переведено настоятелем Калязинського Троїцького м-ря Твер. єпархії. Одночасно призначено ректором Твер. семінарії. 17.07.1776 — висвячено в Моск. Успенському соборі на єп. Переяславського і Бориспільського. Прибувши до Переясл. єпархії, К. подав прохання про розширення її меж за рахунок приєднання ряду церков Прилуцьк., Миргород. і Лубен. полків, які до того належали Київ. єпархії. Завдяки діяльності К. 1781 в Переясл. колеґіумі відкрито богослов. клас, а 1782—83 проведено капітальний ремонт приміщення і добудовано ще один клас для навчання богослов'я.

По смерті митрополита Київського і Галицького Г. *Кременецького* (8.08.1783) упродовж трьох місяців керував Київ. митрополією.

Після закриття Переясл.-Борисп. єпархії 27.03.1785 К. переведено до Новгород-Сів. єпархії, де пробув 12 років. Сюди ж з його особистого наказу переведено і Переясл. колеґіум, внаслідок чого традиції КМА, що здавна там культивувалися, було перенесено і до нової Новгород-Сів. семінарії, ректором якої став колишній ректор Переясл. колеґіуму В. *Шишацький*. К. приділяв багато уваги цьому навч. закладові, який мав чималий вплив на тогочасне сусп. і культ. життя в Новгороді-Сіверському й усій Чернігівщині. Т. ч., маємо усі підстави віднести К. до діячів т. зв. Новгород-Сів. патріот. гуртка кін. XVIII ст., що об'єднував

Каплична П. Конашевичу-Сагайдачному на території НаУКМА
Сучасне фото

прихильників укр. автономізму. З ліквідацією й цієї єпархії 1.09.1797 К. переведено єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським. До Могильова він їхати не захотів, мотивуючи відмову поганим станом здоров'я, внаслідок чого 24.10.1797 його звільнено на спочинок, але доручено наглядати за Новгород-Сів. Спасо-Преображенським м-рем, де він помер і був похований. Після К. залишилась досить значна за обсягом б-ка, що характеризує його як людину великої вченості, але доля цього книжкового зібрання невідома.

Тв. Слова, говоренные на чреде проповедания. М., 1779; Речь при открытии народного училища в Новгород Северске. СПб., 1789.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.).. Полтава, 1910; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Дем'янчук В. М. З історії заснування Переяславського колегіуму. В кн.: Сковорода Григорій... К., 1992.

М. В. Андрущенко
С. Р. Кагамлик

Кондрато́вич Киріак Андрійович (бл. 1701, полк. м-ко Охтирка, тепер райцентр Сумської обл.—14.09.1788, м. см. невід.) — перекладач, педагог, лексикограф, поет. Н. у сім'ї охтир. сотника. 1713—28 навчався у КМА, де прослухав повний акад. курс. 1728—31 викладав лат. мову в архієрейській школі Переяславля-Залеського, заснованій його дядьком, архієп. Рязанським і Муромським Г. *Бужинським*. Був там першим учителем. 1731—32 перебував при дворі імп-ці Анни Іванівни, вважався придв. філософом. 1733 переїхав до Т. *Прокоповича* в Новгород, займався перекладами. Потім майже 9 років учителював у школі, організованій В. Татищевим в Єкатеринбурзі. Викладав лат. мову, поетику, риторику, філософію, а також перекладав для В. Татищева істор. праці, зокрема «Хроніку» М. Кромера. З 1743 — перекладач з польс. і лат. мов у С.-Петерб. АН. У С.-Петербурзі підтримував зв'язки з могилянцями, зокрема з М. *Ханенком*. Мав велику пристрасть до перекладу, укладання словників, віршування, музики й співу. Більшість його перекладів залишилась неопубл., про що з гіркотою писав: «... перекладав не для бібліотечних цеглин, а для людей». Серед його опублікованих перекладів — праці рос. академіків Г. З. Байєра, Ф. С. Бера, «Елегія» Овідія (в журн. «Трудолюбивая пчела», 1759), з франц. мови — вірші Катона у збірці «Истинная политика знатных и благородных особ» (СПб., 1745), з лат. — «Марка Тулия Цицерона двенадцать отборных речей» (СПб., 1767), дисертація Й. Рігера «Исследование сочинителя Ригера о воздухе» (СПб., 1767), словники. У С.-Петерб. АН К. працював над укладанням словника рос. мови, протлумачив бл. 100 тис. слів. Безпідставно вважалося, що основну роботу виконав М. *Ломоносов*, який конфліктував з К., звинувачував його у незнанні рос. мови, поганому стилі. Словник К. було використано при виданні акад. словника (1786—96). К. не дослужився до високих чинів, пішов у відставку з посади старшого перекладача при АН, бідував зі своєю великою сім'єю. Бажання бачити свої праці опубл. було таким сильним, що у полеміці К. готовий був навіть відмовитися від свого укр. походження, писав, що мова його була «ушкоджена у Києво-Могилянській академії». Його доля — приклад зрусифікованої укр. інтелектуальної еліти, яка, не маючи можливостей працювати у себе на батьківщині, шукала чинів і посад у Рос. державі. Опубл. лише одну збірку своїх епіграм під назвою «Старик молодой. Доброхотному и недоброхотному читателю» (СПб., 1769). Рукоп. збірку своїх творів — епіграм, епітафій, сентенцій лат., польс. і рос. мовами — К. подарував 1788 вихованцю КМА, відомому колекціонеру П. *Дубровському*. Збірка зберігається у рукоп. відділі РГПБ ім. С.-Щедріна (СПб.), F. XIV.17.

Літ. Пекарский П. Кондратович... «Современник», 1858, № 6; Тихонравов Н. С. Кирьяк Кондратович, переводчик прошлого столетия. БЗ, 1858, № 8; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Дзюба

Кондра́цький Кирій (рр., м. н. і см. невід.) — співак XVIII ст. Закін. КМА, де здобув і вокальну освіту. Багатолітній соліст хору КМА.

Літ. Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Конду́ра Андрій Панасович (р. н. невід., м. Чернігів — р. і м. см. невід.) — доктор медицини. Навчався у КМА. Мед. освіту здобув у Галльському ун-ті, де 1798 захистив дисертацію «De narcoticorum remediorum virtute» («Про силу наркотичних лікарських засобів») і дістав ст. д-ра медицини. Це була одна з перших праць з цього питання, написаних укр. медиками. Повернувшись у Росію, витримав іспит у С.-Петерб. мед. колегії і одержав право на лікар. практику. Працював у Ніжині. Брав участь у першому віспощепленні укр. населення. 1802 очолив Полтав. богоугодний заклад, сприяв будівництву богадільні, гол. корпусу лікарні, спец. приміщень для психіатричної лікарні (1804). Як учень і послідовник голл. психіатра Й. Х. Рейля, який виступав за докорінну перебудову організації психіатричних закладів, багато уваги приділяв поліпшенню лікування та догляду за психічнохворими. 1809 з невід. причин залишив лікарню.

Літ. Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970; Милявский В. М. Лекарь Андрей Кондура... СЗ, 1975, № 9; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Кони́ський Григорій Осипович, чернече ім'я Ґеоргій (20.11.1717, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—13.02.1795, м. Мо-

гильов, тепер Респ. Білорусь) — учений, філософ, письменник, проповідник, ректор КМА, архієпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський (Білоруський). Н. у сім'ї знатного полк. товариша, ніжин. бурґомістра (з 1727) Осипа Івановича Кониського. 1728—43 К. навчався в КМА; після закін. навч. як один з найздібніших випускників поповнив її викладацький склад. 1745/46 навч. р. викладав курс поетики «Praecepta de arte poetica ex autoribus, qui geminem poeseos rationem attigerunt, summatim cum pernecessariis observationibus collecta ad usum studiosae juventuti in alma et orthodoxa Academia Mohylo-Zaborowsciana tradita nec non explicata anno 1746» («Правила поетичного мистецтва, почерпнуті з авторів, які вивчають сутність поезії, коротко, з найнеобхіднішими спостереженнями, зібрані і на користь студентської молоді викладені й витлумачені у благодатній і православній Могило-Заборовській академії 1746 року»). У цьому курсі наслідував теорію поезії Т. *Прокоповича*, ввів розділ про укр. вірш, а також про форми літ. творів, обстоював силабо-тонічну систему віршування та ін. худ. особливості. У цей час К. створив драму «Воскресеніє мертвих...» (поставлена в КМА 1747), написав кілька віршів тогочасною укр. літ. мовою.

На відміну від більшості драм. творів XVII—XVIII ст., які в основному є інсценізаціями фрагментів Св. Письма, «Воскресеніє мертвих» — це інтерпретація одного з христ. постулатів про злочин і кару. Драматург звертається до не раз апробованих у л-рі стосунків працьовитого селянина (Гіпомена) й свавільного та жорстокого багатія (Діоктита). Майстерно сполучивши цю колізію з притчею про багатія й Лазаря та нарікши гол. героїв іноз. іменами, К. чи не вперше в укр. л-рі написав універсальний твір, близький і зрозумілий не лише українцеві, а й представникові будь-якої нації. За жанром «Воскресеніє мертвих» — це драма-мораліте, за структурою, стилем — один із найяскравіших і найдосконаліших творів того часу: він має пролог, епілог, п'ять актів, після кожного з яких співається кант і виставляється інтерлюдія, тобто в ньому відбулося гармонійне поєднання майстерності й норм складання драм. твору.

1747—51 К. — проф. філософії і префект КМА. Написав і виклав слухачам два філос. курси. Перший із них має назву «Philosophia peripathetica juxta, numerum quatuor facultatum quadripartita, complectens logicam, ethicam, physicam et metaphysicam in mente Principis Philosophorum Aristotelis Stagiritae Kijoviae in alma et orthodoxa Academia Mohylo-Zaborowsciana tradita anno 1747 et 1748 sub Professore reverendissimo Patre Georgio Konissky Praefecto Academiae Kijoviensis» («Філософія перипатетиків, поділена на чотири відділи, що вміщує логіку, фізику, метафізику й етику, викладена згідно з думкою глави філософів Арістотеля Стагірита у Києві, в благодатній православній Могило-Заборовській академії в 1747 і 1748 рр. професором, преподобним отцем Ґеоргієм Кониським, префектом Київської академії»). Побудований на принципах схоластизованого арістотелізму, від якого К. відразу відмовився. Другий курс має назву «Philosophia juxta numerum quatuor facultatum quadripartita, complectens logicam, ethicam, physicam et metaphysicam, tradita in Academia Kijoviensi sub auspiciis illustrissimi Domini Thymothei Szczerbacki eiusdem Academiae Nutritoris munificentissimi anno 1749 Septem. 20» («Загальна філософія, поділена на чотири відділи, в складі логіки, етики, фізики та метафізики, викладена в Київській академії під наглядом найяснішого пана Тимофія Щербацького, щонайщедрішого куратора цієї ж академії, 20 вересня 1749 року»). Цей філос. курс можна розглядати як певний рівень розвитку укр. професійної філос. думки, оскільки він охоплює всі розділи філос. знання у системному викладі. К. знайомить слухачів з логічним вченням Арістотеля, в т. ч. й з теорією силогізмів у повному обсязі, з його раціоналістичною етикою, спрямованою на осягнення людиною можливого на землі щастя. У розділі натурфілософії, де подаються відомості про першопочатки Всесвіту і про всі тіла природи та природні процеси, К. пропагує вчення Р. Декарта і здобутки тогочасної європейської науки, зокрема фізики й астрономії. Розділ метафізики, скорочений до мінімуму, розглядає природу загальних понять. Підсумувавши досягнення своїх попередників у КМА, насамперед Т. Прокоповича, К. полемізує з Арістотелем та його коментаторами, демонструє високий професіоналізм і орієнтацію на європ. філософію Нового часу. К. вважався у свій час найавторитетнішим знавцем філософії. Саме на його суд виніс митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії С. *Миславський* проект запровадження в КМА викладів філософії за підручником Х. Баумейстера. К. схвалив намір митрополита, зауваживши, що в цьому підручнику «все основательно викладено, твердо и ясно учится... Логика его от смеття схоластиков, можно сказать, седмижди перечищенная».

1752—54 К.— ректор КМА і проф. богослов'я. У цей час він уклав курс богослов'я, який викладав протягом 3 років. К. був добрим адміністратором, дбайливим ректором й ерудованим професором. 1754 разом з Т. *Щербацьким* уклав інструкцію «Про порядок викладання предметів у всіх класах...», що значно поліпшила навч. процес у КМА.

1755 К. призначено єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським (з 1783 — архієпископ). Відтоді присвятив все своє життя білорус. народу, обстоював його нац. і реліг. інтереси, протистояв впливам католицизму й уніатства: проголосив і опублікував ряд проповідей, істор. досліджень, де обґрунтовував споконвічність православ'я на білорус. землях, викривав свавілля катол. священиків і ченців стосовно правосл. білорус. населення. 1757 заснував у Могильові семінарію на зразок КМА, видав для неї кілька підручників, в т. ч. книгу Т. Прокоповича «Про поетичне мистецтво». По допомогу К. звертався до рідної КМА. У різний час на запрошення К. в семінарії працювали могилянці М. *Богуславський*, Григорович,

Ґеорґій Кониський
З портрета XVIII ст.

Таїна Святого хрещення. Заставка до «Требника» Петра Могили. 1646. Дереворит

А. *Піючевський*, С. *Цвітковський*, Віктор Черняєв й ін. Могильовські католики вчинили К. запеклий опір. Кілька разів підбурена ними юрба громила семінарію, катувала ченців та школярів. Тільки завдяки своїй мужності К. рятувався й продовжував боротьбу.

Зібрані істор. факти й докум., що засвідчують чужорідність унії на білорус. та укр. землях, К. опублікував у працях «Историческое известие о епархии Могилевской, в Белой России состоящей, и о епархиях в Польше бывших благочестивых, т. е. греко-восточного исповедания, кои римлянами обращены на унию или соединение с римскою церковью» («Любопытный месяцеслов», 1776); «Записки Конисского о том, что в России до конца XVI века не было унии», перевод преосв. Макария (ЧОИДР, 1846); «Prawa y wolności obywatelom Korony Polskiej y Wielkiego Księstwa Litewskiego religii greckiey-orientalniey wyznawcom» (Warszawa, 1767) («Права й свободи мешканцям Корони Польської і Великого Князівства Литовського, вірним греко-східної релігії»); «Ответы Вольтеру Г. Конисского, архиепископа Могилевского» («Домашняя беседа», 1867, № 46—48) та ін.

Широко відома збірка промов К., у яких осмислюється роль релігії та церкви в житті людини, призначення священика як просвітителя народу, носія христ. моральних чеснот. Невтомна праця К. на ниві освіт. й дух. діяльності, його істор. й публіцистичні праці, талант проповідника зробили його ім'я відомим і шанованим сучасниками й наступними поколіннями. «Георгий есть один из достопамятных мужей минувшего столетия,— писав 1836 О. Пушкін.— Жизнь его принадлежит истории». Деякі дослідники вважають К. автором «Історії Русів».

Поховано К. у Могильов. Спасо-Преображенському соборі. Його могилу пограбовано франц. солдатами під час наступу Наполеона на Росію під приводом пошуку захованої там зброї. Могильов. Спаський собор зруйновано у роки Другої світової війни. Проте зберігся митрополичий дім, у якому жив К.

Тв.: Praecepta de arte poetica.. anno 1746. IP НБУВ, ДА/п. 426; 693/489 С; Philosophia peripathetica juxta.. anno 1747—49. ГБЛ (М.), ф. 152, № 130; Philosophia juxta numerum quatuor facultatum quadripartita, complectens logicam, ethicam, physicam et metaphysicam, tradita in Academia Kijoviensi sub auspiciis illustrissimi Domini Thymothei Szczerbacki eiusdem Academiae Nutritoris munificentissimi anno 1749 Septem. 20. ГПБ им. Салтыкова-Щедрина (СПб.), ф. С.-Петерб. дух. акад., № 202; IP НБУВ, ДА/п. 51; Cristiana orthodoxa theologia... anno 1751. IP НБУВ, ДА/п. 207, ДА/п. 90, ДА/п. 91; «Воскресеніє мертвих». IP НБУВ, ДА/п. 659; ДА/п. 664, Мих. мон. № 52с; Собрание сочинений Г. Конисского, архиепископа Белорусского, с портретом его и жизнеописанием, ч. 1—2. СПб., 1835; Слова и речи. Могилев, 1892; Філософські твори. К., 1990.

Літ.: Бережков М. Н. Георгий Конисский как проповедник... К., 1895; Петров Н. И. Драматические произведения Г. Конисского. Д и НР, 1878, № 9—12; Житецкий П. И. Памяти Георгия Конисского (1717-1795). К., 1895; Колосов И. А. Георгий Конисский – епископ Белорусский. М., 1895; Ливотов Е. Георгий Конисский,.. РО, 1895, № 3—4, 6; Протасевич В. И. Георгий Конисский. В кн.: Из истории... Минск, 1962; Кашуба М. В. З історії боротьби проти Унії XVII—XVIII ст. К., 1976; Кашуба М. В. Георгий Конисский. М., 1979; Кашуба М. В. Георгій Кониський – світогляд та віхи життя. К., 1999.

М. В. Кашуба
М. М. Сулима
З. І. Хижняк

Кони́ський Дмитро Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник варвинський. Навчався у КМА: 1727 — студент класу філософії. 1730—36 служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. 1736—53 — сотник Варвинської сотні Прилуцьк. полку.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8433, арк. 63зв.

Р. М. Лякіна

Кони́ський Матвій Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник Івангородської сотні Ніжин. полку. Н. у сім'ї писаря Ніжин. магістрату Григорія Леонтійовича Кониського. Онук ніжин. війта Леонтія Єремійовича Кониського. Освіту здобув у КМА: 1727 навчався у класі філософії. 1730—36 служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. 1737—59 — сотник Івангородської сотні Ніжин. полку. Брав участь у Кримських походах (1736—38). Одружений з Марією Дем'янівною Туранською, дочкою глух. сотника.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8433.

Р. М. Лякіна

Кони́ський Федір Григорович (1727, м. н. невід.— після 1788, м. см. невід.) — хорунжий Ніжинського полку. Син писаря Ніжин. магістрату Григорія Леонтійовича Кониського та онук ніжин. війта Леонтія Єремійовича Кониського, ймовірно, брат М. *Кониського*. Навчався у КМА: 1742 — студент класу риторики. По закін. КМА служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. 1750 значився у реєстрі канцеляристів, «живутщих чрез несколько лѣт в домах своих». 1765 завершив свою службу хорунжим Ніжин. полку і вийшов у відставку.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 217зв.

Р. М. Лякіна

Кононо́вич-Горба́цький (Горба́цький) Осип Кононович, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.— лют. 1653, м. Могильов, тепер Респ. Білорусь) — вчений, філософ, ректор КМА, єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський. Н. в міщан. сім'ї. Вчився за кордоном. У джерелах відомості про К.-Г. з'являються 1635, коли його було запрошено зі Львова на викладацьку роботу до КМА. 1635/36 навч. р. К.-Г. — проф. риторики, 1639—42 — проф. філософії, 1642—46 — ректор КМА, 1646—50 — ігумен Київ. Михайл. Золото-

верх. м-ря. Мав двір на Подолі, недалеко від КМА, поряд із двором А. *Киселя*. 2.05.1650 затверджено королів. привілеєм на єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського.

К.-Г. був високоосвіченою людиною, чудово знав мови, античних авторів, орієнтувався у сучасних йому напрямах філос. й богослов. думки. Сподвижник П. Могили, своєю освіченістю заслужив його особливу увагу. К.-Г., як і І. *Трофимович-Козловський*, С. *Почаський*, І. *Оксенович-Старушич*, працював разом з П. Могилою над «Требником» (К., 1646). Брав участь у створенні «Православного сповѣдання вѣри». Працю було розглянуто на Київ. дух. соборі (верес. 1640), а згодом на правосл. помісному соборі в Яссах (15.09—30.10.1642) і затверджено 11.03.1643 чотирма патріархами Сходу — Константинопольським, Александрійським, Антіохійським та Єрусалимським, які визнали її відповідною догмам христ. церкви. Представляли «Сповідання» на Ясському соборі І. Трофимович-Козловський, І. Оксенович-Старушич та К.-Г. Там усі вони, за свідченням п. Нектарія, показали себе «мужами істино гідними подиву й всякою мудрістю й знаннями прикрашеними» й були визнані д-рами богослов'я.

Вивчення теорет. спадщини К.-Г. розпочалося у серед. XX ст. Неабиякий інтерес має наук. творчість вченого для з'ясування типу й рівня філос. думки поч. періоду КМА, яка тоді вперше в історії дух. життя України поставила питання про філос. рефлексію на теорет. рівні. Відповіддю була викладацька діяльність К.-Г. Його праця «Ученіе о школах» сповнена турботою про розвиток і розповсюдження освіти в Україні. Саме в піднесенні освіт. рівня укр. народу, його учености вбачав силу, що зможе протистояти поширенню католицизму. К.-Г. — автор найстарішого в Україні курсу риторики «Orator Mohileanus Marci Tullii Ciceronis apparatissimis partitionibus excultus» («Оратор могилянський, прикрашений найдосконалішими ораторськими розділами Марка Тулія Цицерона»), читаного ним у 1635/36 навч. р. До риторики входив також курс діалектики — «in dialecticarum institutiones prooemium» («вступ до дослідження діалектичного вчення»). У риториці К.-Г. наголошує, що оратору, який прагне досягти найвищої досконалості, необхідно мати високу різнобічну освіту, найбільше — істор. й філос. Зберігся також «Subsidium Logicae» («Підручник з логіки») (1639, 1640), який входив до його трирічного курсу філософії (1639—42).

Розглядаючи питання гносеології, К.-Г. обирав для своїх творів форму полеміки з визначними представниками т. зв. другої схоластики, течії, започаткованої в Іспанії Фонсекою, Каетаном, Суаресом. У процесі полеміки розкриваються погляди К.-Г. на природу сущого, категорії, роль інтелекту в пізнанні, утверджується думка про силу людського розуму, завдяки якому людина, піднімаючись, «наче по щаблях», пізнає дійсність. Ці погляди характерні для філософів епохи Просвітництва. З іменем К.-Г. пов'язується й утвердження в Україні раціоналістичної філософії, перехід від властивого сх. слов'янам «життя в істині» (тобто по вірі), від постановки питання «як мудро жить?» до теорет. осмислення світоглядних проблем. «Логіка» К.-Г. при цьому формувала культуру мислення, виходячи на новий рівень розробки філос. питань. За схоластичною формою творів першого визначного акад. філософа проступають ідеї, навіяні новим часом: «Логіка — це якнайкраща матір наших талановитих початківців, з найплодючіших та найнеосяжніших ланів якої всмоктуємо і примножуємо раціональне знання». Зусиллями К.-Г. дух. традицію «софійного» світовідчуття було переведено на рефлексивно-теорет. рівень. Трактат «Оратор могилянський» відзначається вишуканим стилем та мовною вправністю. Цей курс визначив зміст і стиль творчості багатьох укр. поетів доби бароко на рівні методу, породив критерії і вимоги до тогочасної поезії — пишність, урочистість. Якщо у «Логіці» К.-Г. прагнув добитися точності в опануванні мови, то його риторика навчає правил використання мови, цим самим розвиваючи її. Філос. думка К.-Г. знайшла продовження і розвиток у творчості його учнів і послідовників: І. *Ґізеля*, Й. *Кроковського*, С. *Яворського*, Т. *Прокоповича*, Г. *Кониського*. Помер К.-Г. в сані єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського (Білоруського). Похований у Могильов. Спасо-Преображенському соборі.

Літ. Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Корзцко А. А. [illegible] філософське спрямування. В кн.: Від Вишенського до Сковороди. К., 1972; [illegible] 1974, в. 36; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Стратий Я. М. [illegible] Описание курсов философии [illegible] К., 1982; [illegible] Полацк, 1999.

Архіви: Subsidium [illegible] ІР НБУВ, [illegible] 1969 [illegible] № 80.

С. В. Конончук

З. І. Хижняк

Конста́нцій (чернече ім'я) (р., м. н. невід.—1839, Синайська обитель, тепер Арабська Респ. Єгипет) — патріарх Константинопольський. Грек за походженням. Навчався у Константиноп. патріаршій школі, 1783—88 — у КМА (заклади мали тісні зв'язки). 1795 К. висвячено на архім. Київ. Катерининського грец. м-ря. Пізніше залишив Київ і вирушив до Палестини, де був возведений в сан архімандрита, згодом — архієп. Синайського. 1830—34 К.— патріарх Константинопольський. «Знесилений хворобами та працею», склав патріарші повноваження і повернувся у свою попередню єпархію — на Синайську гору.

Літ. Акты и документы [illegible] К., 1903.

З. І. Хижняк

Патріарх Констанцій
З портрета XIX ст.

Контаре́вський, чернече ім'я Філофей (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Вищу освіту здобув у КМА. У серед. XVIII ст. К. — ігумен Лебединського м-ря Київ. єпархії. 1764—67 написав «Листи», у яких висловив своє ставлення до унії. Надруковані 1769 в «Домашней беседе».

Святий Павло Конюшкевич.
З портрета роботи С. В. Пантушина. 1997

Титульна сторінка рукописного курсу піїтики Павла Конюшкевича. 1739/40

Літ. Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905.
О. М. Сандалюк

Конце́вич (Копце́вич), чернече ім'я Герман (р., м. н. невід.—25.06.1735, м. Холмогори, тепер Архангельської обл., РФ) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, проповідник, архієпископ Архангелогородський і Холмогорський. Вищу освіту здобув у КМА. Ще під час навчання прийняв чернечий постриг. 1722 К. разом з трьома викладачами КМА — І. *Ковпецьким*, С. *Мигалевичем*, І. *Рудинським* — запрошено на викладацьку роботу до Моск. слов.-грек.-лат. академії: 1722—26 — учитель філософії, 1726—28 — проповідник, від 1727 читав богослов'я. У серп. 1728 призначено ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії та архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. На посаді ректора перебував до 2.05.1731, коли став архієп. Архангелогородським і Холмогорським. Незважаючи на високий сан, викладав у школі, створеній у Холмогорах протоієреєм І. *Рогачевським* і поновленій 1723 архієп. Холмогорським і Важським В. *Волостковським*. Увів до шкільної програми лат. і грец. мови. Разом з ним у цій школі викладав його брат І. *Концевич*.

Перед смертю К. заповів: «... двести рублей до обители свято-печерской, иде же я и братия мои воспитаны, сто рублей до братства в Киеве, иде же изучен, ...книги мои, которые я с собою привез, отдаю до библиотеки Холмогорской...» Похований у Холмогор. Спасо-Преображенському соборі.

Літ. Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви РГИА (СПб.), ф. 796 (Св. Синоду), оп. 16, спр. 276.
З. І. Хижняк
В. О. Андрушко

Конце́вич (Копце́вич), чернече ім'я Ігнатій (1695, м. Пінськ, тепер Респ. Білорусь — 28.12.1753, м. Київ) — викладач, ігумен. Н. в міщан. сім'ї. Навчався у КМА, по закін. якої вступив до КПЛ, де 1721 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1722 єп. Романським Пахомієм Пепковським К. висвячено у ієродиякони, 1731 — архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* — у ієромонахи. Вирушив разом з братом, архієп. Архангелогородським і Холмогорським Г. *Концевичем*, до Холмогор, де викладав у семінарії. По смерті брата (25.06.1735) повернувся до КПЛ. З його від'їздом Холмогор. семінарія припинила свою діяльність до 1737. З 1750 — ігумен приписного до КПЛ Сінненського Покровського м-ря Харк. єпархії. Пізніше став нач. Китаївської пустині, де залишався до смерті. В особистому зібранні К. налічувалося 20 книг, зокрема Євангеліє печер. друку, «Октоїх», «Полуустав», «Камѣнь вѣры» та ін., у т. ч. 5 книг польс. і лат. мовами. За заповітом К. книги передано до Китаївської пустині.

Літ. Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 24зв., спр. 2, арк. 20, оп. 2 черн., спр. 24, арк. 1–4.
С. Р. Кагамлик

Конце́вич (Копце́вич) Серапіон (р., м. н. невід.—23.01.1720, м. С.-Петербург) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА і залишився в ній викладачем класу граматики. Склав посібник для грамат. класу «Книга вправ та екзерцицій для кращого розуміння зв'язків між словами, викладена в школі граматики під керівництвом отця Серапіона Концевича 1718 року» лат. мовою. Коли Т. *Прокопович* вирішив заснувати у Пскові школу на зразок КМА, він викликав К. до С.-Петербурга, проте той до роботи не приступив. Як свідчить лист Т. Прокоповича до Я. *Марковича* від 20.10.1720, К. помер невдовзі після приїзду.

Літ. Прокопович Ф. Письмо к Якову Марковичу — из Петербурга от 10 мая 1720 года. ТКДА, 1865, кн. 1; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.
В. О. Андрушко

Конюшке́вич (Конюске́вич) Петро, чернече ім'я Павло. Святий (1705, м. Самбір Руського воєвод., тепер місто, райцентр Львівської обл.—4.11.1770, м. Київ) — викладач, митрополит Тобольський і всього Сибіру. Н. у сім'ї міщан, які походили з прикарпатського с. Конюшки (тепер с. Луки неподалік Самбора). Навчався у Самбір. брат. школі, потім у КМА, де мав відмінні успіхи (1717—33). По закін. акад. курсу прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Романа Копи. 5.12.1734 — рукоположений архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* в ієродиякони. Працювати розпочав, вірогідно, одразу після закінчення КМА, в одному з її нижчих класів. З поч. серп. 1735 К. повернувся у КПЛ, прийнявши послух шафара при друкарні, тобто хранителя книг, де працював до 26.11.1738. В роботі відрізнявся особливою старанністю і акуратністю: коли 1741 у КПЛ перевіряли шафарські книги, за період служби К. не виявлено жодних порушень. Восени 1738 К. знову запрошено до КМА, вірогідно, Р. Заборовським, і призначено вчителем класу піїтики, де викладав до 1740. Зберігся його курс поетики «Regia regis animorum Apollinis id est structura poёseos in supremis Parnassi cellibus erecto generosae juventuti Roxolanae in almo Kijovo-Mohilo-Zaborowsciano anno Supremi Regis Regum 1739 in annum 1740 ad inhabitendam tradito» («Палац Аполлона, царя душ, тобто Палац Поезії, споруджений на найвищих пагорбах Парнасу для руської знатної молоді у Києво-Могило-Заборовському Атенеї і переданий для заселення року Всевишнього Царя царів 1739 на 1740 рік»). К. вважається також автором віршованого твору «Образ страстей міра...». 30.12.1739 висвячений у сан ієромонаха і навесні 1740 став «подо-

рожнім шафарем» й скарбником архім. КПЛ Т. *Щербацького*. 3.06.1740 К. супроводжував Т. Щербацького до С.-Петербурга, куди прибув лише 2.08.1740. На поч. січ. 1741 Т. Щербацький із супроводом вирушив назад до Києва. У Москві разом з Т. Щербацьким К. відвідав Моск. слов.-грек.-лат. академію, Тр.-Серг. лавру та семінарію. К. вів особливу книгу, підписану 4-ма старцями, в якій фіксував видатки й прибутки делегації. Найбільше витрат пішло на «презенти», а серед них — книги київ. друку: імп-ці Анні Іванівні — 4, принцесі Анні Леопольдівні — 17, цесарівні *Єлизаветі Петрівні* — 17 тощо. «Книжкові презенти» було піднесено також Моск. слов.-грек.-лат. академії, Тр.-Серг. лаврі та семінарії.

9.03.1741 К. повернувся у Київ, але відразу викликаний до Москви й призначений проповідником Моск. слов.-грек.-лат. академії (1741—43). За клопотанням архієп. Великоновгородського і Великолуцького А. *Юшкевича* 18.02.1744 К. призначено архім. Новгор. Юріївського м-ря, де він залишався 14 років. До 1745 з ініціативи К. збудовано приміщення для ризниці, яке збереглось до сьогодні. Збереглась також огорожа сх. частини м-ря (1752—57). У роки перебування К. у цьому м-рі новгор. архіпастирями були його колишні наставники по КМА: А. Юшкевич (1740—45) і С. *Калиновський* (1745—53). 1753—57, коли в Новгороді не було єпископа, К. фактично керував єпархією. Підтримував також жваві стосунки з КПЛ, приймав її архімандритів, зокрема Л. *Білоусовича* (1752), з яким разом вступив на шлях чернечого життя.

23.05.1758 К. хіротоновано на єпископа і возведено у сан митрополита Тобольського і всього Сибіру. 20.11.1758 прибув до Тобольська. Звернув особливу увагу на Тобол. семінарію, перетворивши її на значний центр освіти й культури Сибіру. Насамперед відкрив вищий богослов. клас, учителем його і ректором семінарії призначив 1760 архім. Михайла Миткевича. Зважаючи на віддаленість Тобольська, суворість його клімату та досить убоге забезпечення, К. звернувся до КМА, сподіваючись знайти там однодумців і підтримку. 1764 до Тобольська прибули вихованці КМА С. *Ісаєвич* та В. *Бялковський*. К. знаходив різні способи заохочення викладачів, зокрема збільшив платню ректору до 100 руб., префекту — до 30 руб., учителям від 10 до 25 руб. Окрім того, викладацький склад семінарії безплатно отримував продукти та одяг. 1765 виклопотав для семінарії постійне казенне утримання в розмірі 490 руб. на рік.

Багато енергії забирала сама Тобол. єпархія, яка охоплювала кілька губерній (Тобольську, Томську, Єкатеринбурзьку). Тут жили люди різної етнічної належності й віровань. Серед них було багато таких, що відбували заслання. Тому К. особливо турбувався про виховання священиків, дбав, щоб вони були освіченими і високоморальними, займались місіонерством. Чимало працював з численними старообрядцями, навертав до правосл. віри язичників. У часи архієрейства К. у Тобольську було споруджено понад 20 кам'яних храмів та безліч дерев'яних церков, відкрито кілька нових парафій у селах та на з-дах. Один з франц. вчених, абат Шоне де Трош, який 1762 проводив у Сибіру астрономічні спостереження, згадував про К., називаючи його «ревнителем веры, весьма вежливым, приятным в обращеніи и вместе с тем человеком ученым, хоть и не верившим обращенію земли около солнца».

Перебуваючи в Росії, К. підтримував тісні зв'язки з КПЛ. Так, у кін. 1760 до нього звернувся архім. КПЛ Л. Білоусович з проханням допомогти у придбанні покрівель для Успенського собору, друкарні та ін. будівель м-ря. К. відгукнувся на прохання і «доставил листовой меди и покрыл оною Успенскую лаврскую церковь», а також виділив 6 тис. руб. для купівлі покрівельного заліза. На знак вдячності адміністрація КПЛ направила через ієром. С. *Лебединського* в подарунок ікони і книги.

Його діяльність викликала невдоволення і навіть ворожнечу з боку місц. старожилів. Вони знайшли підтримку у обер-прокурора Синоду І. Меліссіно. К. за несправедливими звинуваченнями було викликано до С.-Петербурга. Справжньою причиною незадоволення у «верхах» була послідовна діяльність К., спрямована проти втручання світ. влади у справи церкви й наміру секуляризувати її землі. Він був, як вважає митрополит Іларіон Огієнко, «однодумцем митрополита Арсенія [Мацієвича — *авт.*] щодо оборони святої Православної Церкви», а головне: «...був високоосвічений ієрарх, українець, родом із Самбора, першорядний проповідник і богослов. Вперто говорив до всіх українською мовою». 2.04.1768 К. прибув до Москви. Звідти, не чекаючи розгляду справи, 25.04.1768 подав прохання до Синоду звільнити його від митрополичих обов'язків і відпустити, за старістю й хворобами, до КПЛ на спочинок. За наказом імп-ці Катерини II від 7.05.1768 прохання його задовольнили, і 29.06.1768 К. прибув до КПЛ, де пробув на спокої трохи більше 2 років.

Восени 1770 К. склав заповіт, за яким все, що в нього залишилось, він «при добрій пам'яті й з власної волі» роздав бідним. Поховано К. в Успенському соборі КПЛ у приділі св. Стефана. Тіло його залишалось нетлінним. Звідусіль йшли до святителя паломники за зціленням. З 1910 почалася підготовка до канонізації К. У зв'язку з цим 1912 його останки разом з дерев'яною труною перекладено до нової гробниці — бронзової, визолоченої, з карбованими фрагментами з житія Павла Тобольського. Труну подарували почесні громадяни С.-Петербурга Степан і Клавдія Богомазови. Урочистості готували на 15.10.1915, тобто на 300-річний ювілей КДА, але все змінила Перша світова війна... Лише 1984 Моск. патріархія канонізувала К. День пам'яті святителя Павла припадає на 23 черв. (за н. с.). 1984 у зв'язку з підготовкою до святкування 1000-ліття хре-

Раїна Могилянка, княгиня Вишневецька, сестра Петра Могили, на запрошення якої Ісайя Копинський будував Ладинський Підгірський, Лубенський Мгарський і Густинський Троїцький монастирі. Худ. Л. І. Іванова. З портрета XVII ст.

щення Русі та встановлення Собору на честь святкування сибірських святих було написанно ікону, на якій серед ін. сибір. святих зображено К. 20.03.1994, у неділю Торжества св. Православія, у Самборі, рідному місті К., освячено наріжний камінь, який ліг в основу правосл. храму на честь К. На сьогодні храм возведено.

Тв. Regia regis animorum Apollinis id est structura poëseos in supremis Parnassi cellibus erecto generosae juventuti Roxolanae in almo Kijovo-Mohilo-Zaborowsciano anno Supremi Regis Regum 1739 in annum 1740 ad inhabitendam tradito. IP НБУВ, 326 п/103; Епіграма В кн.: Аполонова лютня . К , 1982.

Літ. Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры... К., 1826, Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Абрамов Н. Павел Конюшкевич., СПб., 1868; Знаменский П. Духовные школы... Казань, 1881; Иконников В. С. Павел Конюшкевич... РС, 1892, № 3; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903, Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Огієнко І. Митрополит мученик Арсеній Мацієвич. Вінніпег, 1964; Швець О. «Радуйся, святителю Павле»... Самбір–Філадельфія, 1998; Швець О. Святитель Павло Конюшкевич.., ПВ, 1999, № 3–4.

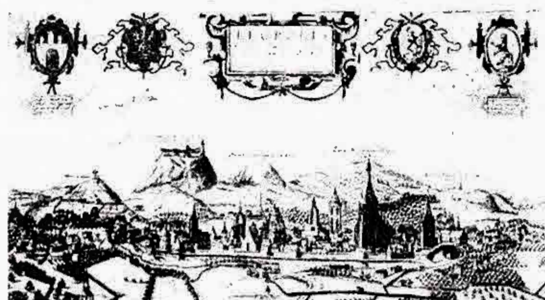
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 благоч., спр. 3305, арк. 1–237, спр. 3376; оп. 1 друк., спр. 11, 62; оп. 1 заг., спр. 232, арк. 14, спр. 286, арк. 51зв; оп. 1 загальночерн., спр. 87, арк. 1–16; оп. 2 заг., спр. 448; оп. 2 черн., спр. 54, арк. 1–45.

З. І. Хижняк

Копе́цький Ієронім, чернече ім'я Теодосій — див. *Ковпецький* Ієронім, чернече ім'я Теодосій.

Копи́нський, чернече ім'я Ісайя (2-га пол. XVI ст., с. Копин Підляського воевод., тепер Респ. Польща — 5.10.1640, м. Ніжин Чернігівського воевод., тепер райцентр Чернігівської обл.) — філософ, письменник, викладач, митрополит Київський, Галицький і всієї Руси. Походив з укр. шляхет. родини. Навчався в Острозькій школі, а на думку деяких дослідників — у «галицьких училищах» Львова. Освіту мав добру. Сучасники називали його мужем «благоговейним, искусним, во всіх добродетелях исправным». Бл. 1600 пішов з батьківського дому й прийняв чернечий постриг у КПЛ. 16 років жив у печері св. Антонія, але брав діяльну участь в організації монаст. життя, «многія труды подъях и зыдания воздвигох». За Густинським літописом, був «устроїтелем монастирів». Після 23 серп., тобто після свята Успіння Пречистої Богородиці, вірогідно, 1614, виїхав на запрощення ігумена Густинського Троїцького м-ря Йоасафа, який перед кончиною своєю просив «помощи ко всякому строєнію і ко созиданію обителі тоея святиє». Там К. «много со старцем и со всіма братіями смотряше прилічнішого местца, аже основати где пространнейше». Заклав стіни м-ря, келій, другої, теплої, церкви — Благовіщення або Різдва Пречистої Богородиці при трапезній, а в кін. черв. — на поч. лип. 1615 повернувся у Київ — «отбыл восвоясі на пещерю» — так розповідає Густинський літопис.

К. був одним із засн. Київ. братства й Київ. брат. школи. Разом з першим ректором Й. *Борецьким* 1615 увів до школи перших учнів. Того ж року обраний ігуменом Київ. Брат. м-ря, розпочав його будівництво: визначив місце для Богоявленської церкви, трапезної Борисоглібської церкви, чернечих келій, «странноприїмного» дому, школи та огорожі навколо брат. садиби, подарованої Г. *Гулевичівною*. Дослідники КМА М. Булгаков, Є. Болховітінов та ін. вважають, що К. також викладав у Київ. брат. школі. Сам К., будучи митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Руси, у листі до П. *Могили* від 5.01.1632, наполягаючи на перенесенні Лавр. школи до Київ. братства, писав про свій вклад

Львів. З гравюри XVII ст.

у справу її заснування так: «...як з початку за старанням нашим, так і тепер за благословінням те місце святе фундуватися має», а ім'я його мусить поминатися «у возглашеніях та ектеніях». Крім того, чимало сторінок його «Алфавіту духовного» присвячено молоді. Після смерті ігумена Йоасафа (8.10.1616) К. запрошено на ігуменство до Густинського Троїцького м-ря, але на цей час він уже був, за порадою архім. КПЛ Є. *Плетенецького*, ігуменом Київ. Межигірського м-ря. Ігуменом Густинського Троїцького м-ря К. став лише 1619. Продовжив свою улюблену справу — «устроєніє монастирів». Так, на прохання Раїни Могилянки, кн. Вишневецької, двоюрідної сестри митрополита П. Могили, К. заснував там ще два м-рі: Лубен. Мгарський Спасо-Преображенський і жін. Підгірський Ладинський.

6.10.1620, під час перебування у Києві патріарха Єрусалимського Теофана, К. було висвячено на єп. Перемишльського і Самбірського, але він залишався лише номінальним владикою, бо каф-ру займав уніат. єп. Афанасій Крупецький. 1620 надіслав до Москви делегацію ченців, які від його імені заявили про готовність К. і 150 ченців переселитися у Московію. У квіт. 1621 митрополит Й. Борецький, єп. Володимирський і Берестейський І. *Курцевич* та К. склали (польс. мовою) сповнену глибокої гідності «Універсальну протестацію з побожною юстифікацією», спрямовану проти переслідування польс. урядом і католиками укр. правосл. церкви, нововисвячених єпископів та на захист укр. лицарства-козацтва, під покровом якого було відновлено правосл. ієрархію, «щоб і свої, і народи Землі відали, які люди і нащо і яким претекстом і способом за віру нас переслідують, в'язнять і мучать». «Протестація» не була надрукована, але, адресована від імені всього духовенства «народу руському набоженства східної церкви», вона набула широкого розголосу. У серп. 1628 К. став архієп. Смоленським, Чернігівським та всього Сівера. Того самого місяця брав активну участь у Київ. соборі, який проголосив анафему

на «Апологію» М. *Смотрицького*, де розглядались перспективи унії, можливості примирення православних з уніатами.

Завдяки вел. авторитетові у козаків та підтримці широких верств населення, К. було обрано 20.06.1631 митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси. Не визнаний польс. сеймом, конфліктував тривалий час з П. Могилою, посвяченим у сан митрополита Київського, Галицького і всієї Руси у квіт. 1633 за підтримки польс. короля Владислава IV та з благословення патріарха Константинопольського К. Лукаріса. До кінця життя К. не визнавав законності обрання П. Могили на Київ. митрополію. Однією з вагомих причин конфлікту між ієрархами була орієнтація К. на Москву, що П. Могила розцінював як політ. зраду. 1634—35 жив у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі, але через ворожнечу з П. Могилою перебрався на Полісся.

К.— автор листів і послань, серед яких найвідоміше до кн. Яреми (Ієремії) Вишневецького-Корибута, який прийняв католицтво і насаджував його у своїх володіннях на Лівобережжі всупереч волі матері Раїни Вишневецької, яка на смертному одрі закликала сина залишитися при вірі своїх батьків. У листі від 7.05.1634 К. як духівник кн. Вишневецької нагадав відступнику про заповіт матері: «Вѣдаемо всѣ, Милостивый Княже, под которыми кондицыями страшными стороны религии и обовезками и клятвами родителка Вашои Княжои Милости, з того свѣта сходячи, зоставила; на чией-то душѣ падет, Господь Бог же тот вѣдает. Вѣдаемо, же отцевская клятва высушает, а материнская выкореняет... На имя Божие, все духовенство, все християнство униженe а плачливе просимо: не горди, Ваша Княжая Милость, вѣрою своею, в которой водою и духом єстес урожоный, але навернися до церкви Божеи, матки своеи природнои, а утѣш нас всѣх...» Неабиякий слід в історії дух. культури України залишив твір К. «Алфавит духовный в ползу іноком и мірским богоугоднѣ жити хотящым написанный...», який понад півстоліття поширювався лише в рукописах і тільки 1710 вперше виданий у Лавр. друкарні. Протягом XVIII—XIX ст. видавався в Україні й Росії бл. 20 разів. У творі викладено світоглядні ідеї К., що ґрунтуються на вченні ісихастів. Наголошується на необхідності пізнання Бога і з'єднання з ним через пізнання себе. «Познавый бо кто истинно себе, позна Бога, и познавый Бога, позна себе, с Богом соєдинен єсть». К. показує стани, які має пройти людина на цьому шляху: моральне вдосконалення, праця, зречення і обмеження законів тілесної природи, очищення і просвітлення розуму, самозаглиблення. Викладаючи теорію «умного деланія», автор високо оцінює розум людини, даний Богом, бо він є «начало и вина всему благому». Віддаючи свої симпатії бідним і гнобленим, автор «Алфавіту» закликає до зречення розкоші і багатства, що пригнічує дух і веде до відриву від Бога, закликає до рівності, свободи, високої духовності. Ідеї, якими пройнятий «Алфавит духовный», в багатьох моментах розвивають концепцію дух. вдосконалення Івана Вишенського і підводять до морально-філос. світу П. Могили, Г. *Сковороди*. 5.10.1640 К. помер у Ніжині, а 13.12.1640 похований у КПЛ.

Тв.: Алфавит духовный в ползу іноком і мірским... К., 1907; Протестація (1621 р.) [у співавт.]. В кн.: Пам'ятки братських шкіл на Україні. К., 1988.

Літ.: Памятники..., т. 2, К., 1846; Акты... ЮЗР, т. 4 (1657–59) [№ 215–216]. СПб., 1863; Петров Н. И. Историко-топографические очерки... К., 1897; Возняк М. Старе українське письменство. Львів, 1929; Нічик В. М. Філософські попередники Г. С. Сковороди. ФД, 1985, № 2; Мицько І. З. Матеріали до історії... К., 1990.

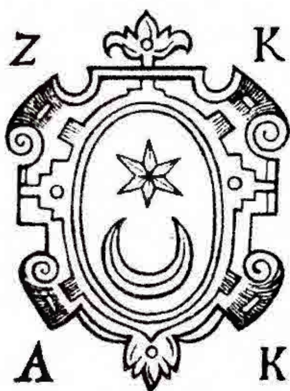
З. І. Хижняк
В. П. Колосова

Копи́стенський, чернече ім'я Захарія, псевд. Азарія (бл. 1590, м. Перемишль Руського воєвод., тепер Респ. Польща — 21.03.1627, м. Київ) — письменник-полеміст, перекладач, редактор, видавець, архімандрит. Небіж еп. Перемишльського й Самбірського Михайла Копистенського, котрий разом із еп. Гедеоном Балабаном відмовився прийняти унію 1596. Освіту здобув у Львів. брат. школі. Згодом у «Палінодії» дав повний план Львова й виявив обізнаність з цим містом. Був одним із найосвіченіших людей серед своїх сучасників, володів грец., польс., лат. мовами. По закін. навчання здійснив освіт. подорож по Європі. Прибув до Києва на запрошення архім. КПЛ Є. *Плетенецького*. Одним із перших вступив до Київ. братства. «...Во иноцех Захарія Копистенський, сповідник, яко ненавидячи зло.., составленое в Кіеві граді братство приймаю і облобизаю... на сіе же і руку мою підписую — писал дня 4 генваря по старому праведному стилю року 1616». Разом з Є. Плетенецьким зібрав у Києві гурток учених, видавців, які здійснювали наук.-літ., культ. та просв. роботу. За словами Є. Плетенецького, «муж ревности призельныя в благочести, словесна же и премудра в Богословіи йісповіданіи православныя вѣры» (передмова до «Анфологіону» К., 1619). Як член Київ. братства, людина вчена, знавець мов К., безсумнівно, брав участь у заснуванні Київ. брат. школи та її становленні, ймовірно, викладав, як й ін. учені Лавр. гуртка — Т. *Земка*, О. *Митура*, Л. *Зизаній*, П. *Беринда* та ін. Міг бути й ігуменом Київ. Брат. м-ря, змінивши 1616 І. *Копинського*. По смерті Є. Плетенецького К. був обраний архім. КПЛ (20.11.1624), продовживши справу свого попередника.

Захарія Копистенський. Копія XIX ст. з розпису Успенського собору Києво-Печерської лаври. XVII ст.

К.— автор найбільшого в укр. полем. л-рі трактату «Палінодія, или Книга обороны кафолической святой апостольской всходней церкви и святых патриархов, и о греках, и о россох христіанех», що був відповіддю на твір відомого уніат. полеміста Лева Кревзи «Obrona jedności cerkiewney» («Оборона єдності церковної») (Вільно, 1617). Трактат К., створений протягом 1619—22, складається з передмови, чотирьох частин і додатку. У передмові автор підкреслює, що мета його книги — оборона православ'я від інвектив представників католицизму та народу руського від дух. поневолення. Подається список використаних літ. джерел, що нараховує понад 100 позицій, серед яких праці вітчизн. учених-богословів, катол.

Герб Захарії Копистенського. Малюнок з книги „Толкованіє на Апокаліпсис". 1625

теологів, письменників-полемістів, а також твори видатних гуманістів XIV—XV ст., зокрема Марка, митрополита Ефеського, який на Флорентійському соборі залишився вірним православ'ю, а також видатного історика-гуманіста Лаоніка Халкоконділа та його брата Дмитрія (вперше видав гомерівську «Іліаду» та «Одіссею»), котрі належали до найближчого оточення Георгія Геміста Плетона. К. заперечував твердження католиків та уніатів, які звинувачували православних у невченості, називаючи низку імен, які репрезентують візантійсько-слов. культ. традицію, мудрість і освіченість. У перших трьох частинах «Палінодії» К. спростовував катол. вчення про першість римських пап, доводив рівність усіх апостолів, обґрунтовував рівноправність правосл. та катол. ієрархій на свої церкви. Спростовував також тезу, ніби Київ. митрополія була у змові з Римом ще до Флорентійської унії, підкреслюючи, що християнство у Русі-Україні було прийняте не від Риму, а від Візантії, тому вона вірна не «папежові», а старій грец. вірі. Висловлював думку про незаконність Берестейської унії, засуджував діяльність ватиканських посланців на укр. землях. Водночас К. обґрунтовував своєрідну власну культ.-освіт. та філос. програму, одна з гол. засад якої — засвоювати здобутки зх.-європ. вченості, але при цьому вміти «відмітати сміття», тобто підходити до інокульт. надбань з позицій запитів власної вітчизн. традиції. У четвертій частині автор звернувся до істор. минулого Руси-України, підкресливши, що лицарство та відвага «роського народу» відомі ще з Троянових часів, розповів про славні походи київ. кн. Олега, Святослава, Володимира, звеличував запорозьке козацтво, чию силу та мужність визнають усі вороги християнства. «Палінодія» відзначається високим патріотичним пафосом, багатством мови та худ. засобів, поєднанням наук.-логічного та образного мислення. Це один із найкращих творів давньої укр. л-ри. Книга не була надрукована, але в списках широко розповсюджувалась в Україні, Білорусі та Росії.

К. є автором ще кількох полем. творів: «Книга о правдивой єдности православных христіан церкви восточной, там же против апостатов и о их лживой унии» (1623), «Оміліа албо казанье на роковую память» (1625), а також «Казанье на чесном погребі блаженного мужа и превелебного кір отца Єлиссея Плетенецького» (1625). Здійснив кілька перекладів церк. книг з грец. мови разом із Й. *Борецьким*, П. Бериндою, Л. Зизанієм: «Часослов» (1616), «Апокаліпсис» (1619), «Тріодь постна», «Бесіди Іоанна Златоуста на 14 посланіє апостола Павла» (1623), «Бесѣды Іоанна Златоуста на дѣяння св. апостолов» (1624). У передмові до «Часослова» і першої книги, виданої Лавр. друкарнею 20.12.1616, яка призначалася як підручник для шкіл, К. зазначав, що «Часослов» допоможе православним, котрі навчаються в брат. школах, ще й полемізувати з католиками — «Да будет еретикам ответ». К., за висновком І. Франка, стояв «на висоті історичного розуміння релігійного розвою... і найближче до типу новочасного вченого». Деякі автори, зокрема П. М. Попов, вважали К. автором відомого «Густинського літопису», складеного на поч. XVII ст. у Густинському Троїцькому м-рі. Як зазначається в епітафії, складеній А. *Кальнофойським*, «запрошений до вічного радісного життя Захарія Копистенський архімандрит Печерський» похований був у приділі св. архідиякона Стефана Успенського собору КПЛ.

Тв.: Палинодия. В кн.: Русская историческая библиотека, т. 4. Памятники полемической литературы Западной Руси, кн. 1. СПб., 1878; Палінодія (фрагменти). В кн.: Українська література 20 століття. К., 1993.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Возняк М. С. Історія української літератури, т. 2, ч. 1. Львів, 1921; Українські письменники..., т. 1. К., 1960; Книга і друкарство на Україні. К., 1965; Грицай М. С. [та ін.] Давня українська література. К., 1989; Нічик В. М. [та ін.] Гуманістичні і реформаційні ідеї... К., 1991; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996.

З. І. Хижняк
М. С. Сасина

Копце́вич, чернече ім'я Герман — див. *Концевич*, чернече ім'я Герман.

Копце́вич, чернече ім'я Ігнатій — див. *Концевич*, чернече ім'я Ігнатій.

Копце́вич Семен Лаврентійович (поч. 1720-х рр., ймовірно, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.— бл. 1763, ймовірно, там само) — переяславський сотник. Походив з міщан. родини. Батько К. Лаврентій Хомович (Хоменко) Копцевич послідовно обіймав у магістраті Переяслава посади бурмистра (1709—14) і війта (1714—31). Бл. 1724—26 збудував у Переяславі Петропавлівську церкву. К. був учнем КМА: 1734—37 навчався в грамат. класі КМА разом із Г. *Сковородою*, з 1737 мав вчитися в класі піїтики, але в списку учнів відсутній. Вірогідно, кинув навчання, бо 1737 служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. 31.01.1742 дістав ранг військ. товариша. Про наступні 10 років життя К. відомостей немає. 1751 брав участь у роботі Рахункової комісії Переясл. полку. 28.06/07.1752 універсалом К. *Розумовського* призначений сотником 1-ї Переясл. сотні, і на цьому уряді був ще 1757. З 1753 до зими 1754/55 у К., давнього друга по КМА, жив Г. Сковорода.

1742 К. разом з матір'ю мав у Переясл. полку 21 двір, володів с. Гречаники у Терехтемирівській (Трахтемирівській) сотні, тепер село Переяслав-Хмельницького р-ну Київ. обл., та хутором у Яготинській сотні того самого полку. Помер К. до 1763, залишивши дружину Тетяну Яківну і дітей — сина Михайла Копцевича, військ. товариша, переясл. повіт. суддю, і трьох дочок: Пелагею, Софію і Тетяну, які через одруження поріднили Копцевичів з родами Максимовичів, Константиновичів, Гулаків та Новицьких. Серед нащадків К. в XIX — на поч. XX ст. можна зустріти військових, чиновників, поміщиків. Блискучу військ. кар'єру зробив онук К.— Петро Михайлович Копцевич (1772—3.07.1840), герой Франц.-

рос. війни 1812—15, тобол. і томський ген.-губ., одружений з княжною Марією Петрівною Прозоровською (1788—5.07.1816), похованою у Київ. Видубицькому м-рі.

Літ.: Мотыжинский архив... К., 1890; Милорадович Г. А. Родословная книга..., т. 1, ч. 2. СПб., 1901; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

С. М. Береславський
З. І. Хижняк

Копцéвич Серапіон — див. *Концевич* Серапіон.

Кордéт, чернече ім'я Лаврентій (1720, Слобідська Україна — 18.05.1781, м. Курськ, тепер РФ) — викладач, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит. Н. в сім'ї військовика. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої призначений до Харк. колеґіуму викладачем класу риторики та піїтики, згодом став префектом і проф. філософії. 1756 прийняв чернечий постриг і почав викладати богослов'я в старших класах Колеґіуму. Деякий час навчав парафіян катехізису в Харк. Покровському м-рі. 1760 К. висвячено на ігумена й призначено настоятелем приписної до Покровського м-ря Озерянської Богородицької пу́стині. 1765 переведено настоятелем Бєлгор. Миколаївського м-ря, звільнено з посади префекта Колеґіуму та призначено «присутствующим» у Харк. консисторії. 17.08.1767 К. переведено настоятелем Святогорського Успенського м-ря Харк. епархії. 1768 єп. Бєлгородський і Обоянський Порфирій Крайський клопотав про надання К. сану архімандрита. Та лише 1770 за підтримки єп. Бєлгородського та Обоянського С. *Миславського* К. призначено ректором й проф. богослов'я Харк. колеґіуму, а 16.06.1770 переведено до Харк. Покровського м-ря і 8.09.1770 висвячено в сан архімандрита.

Перебуваючи на посаді ректора, К. став членом Вільного екон. т-ва (Вольное экономическое общество) при Моск. ун-ті й брав участь у складанні «Географічного словника». У жовт. 1775 К. звільнено з посади ректора Харк. колеґіуму й призначено настоятелем Курськ. Знаменського м-ря, в якому й помер.

Про вел. авторитет К. в наук. світі того часу свідчать схвальні відгуки його сучасників. Так, С. Миславський зазначив, що К. «до навчання богослов'я та інших наук зразкову має здібність», а Г. *Сковорода* визнавав його неабиякий розум та філос. здібності. У листі до ректора Колеґіуму Й. *Базилевича* Сковорода дав високу оцінку К. як викладачеві: «О філософских его суптильностях, даже до четвертого неба проникающих, нѣт чего уже й говорить». Реєстр б-ки К. свідчить про його широкі наук. інтереси. Крім дух. л-ри, б-ка мала велику кількість творів класичної грец. та рим. л-ри, статті з енциклопедії Дідро—д'Аламбера, книги Я. Коменського, праці М. *Ломоносова* з фізики, сатиричні журнали М. Новикова, твори А. Кантемира, О. Сумарокова, В. Тредіаковського тощо. К. зібрав майже всі посібники з логіки й філософії Х. Баумейстера, вел. кількість книг з географії, економіки, медицини, словників. Вагомим є внесок К. у розвиток красномовства: після його смерті залишилось кілька томів проповідницької прози, яка була найкращим зразком церк. ораторського мистецтва XVIII ст. Чимало корисного зробив К. і для історії Харк. колеґіуму, зберігши кілька томів рукоп. збірок (проповідей, листів та докум., що стосуються цього навч. закладу). Зокрема, слід відзначити два томи «Слов и поучений» вихованців Харк. колеґіуму часів ректорства К., виголошених у Покровському м-рі. Вел. значення для історії Харк. колеґіуму має також збережена К. «Інструкція харківському училищному колеґіуму, ректору та викладачу богослов'я Іову та префекту викладачу філософії, харківському протоієрею Шванському з вчителями про те, як і чому саме в цьому колеґіумі навчати» (1769) митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. Миславського.

Літ.: Лебедев А. С. Харьковский Коллегиум... М., 1886; Стеллецкий Н. С. Харьковский Коллегиум. Харьков, 1896; Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова... Харьков, 1905; Сковорода Г. С. Лист [illegible] Базилевичу [illegible] 1765 р. В кн.: Сковорода Г. С. Повна зібр. тв., т. 2. К., 1973; Журавський Ю. И., Зайцев Б. П. Харьковский коллегиум. В кн.: [illegible] Харків, 1992; Посохова Л. Ю. [illegible] Харків, 1999.

З. І. Хижняк
А. О. Усікова

Корéцький-Сатанóвський, чернече ім'я Арсеній (кін. XVI — поч. XVII ст., м-ко Сатанів Кам'янецького пов. Подільського воєвод., тепер місто Городоцького р-ну Хмельницької обл. — після 1653, м. см. невід.) — лексикограф, педагог, перекладач. Походив із збіднілого шляхет. роду. Батьки К.-С., рятуючись від татар. набігів, переселилися з Поділля на Наддніпрянщину. Можливо, навчався у Київ. брат. школі. Прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Викладав у КМА, ймовірно, церк.-слов. або лат. мову. Мабуть, для студентів КМА уклав разом з Є. *Славинецьким* «Лексикон словено-латинський». 1649 цар Олексій Михайлович запросив К.-С. до Москви для виправлення церк. книг і нового перекладу Біблії з грец. мови. У чолобитній цареві 1650 К.-С. зазначав, що не знає грец. мови і вважає себе «малопотребним» у справі зазначеного перекладу. Проте він став у пригоді як знавець лат. мови, зокрема переклав книгу енциклопедичного характеру «Hortulus Reginae» («Сад королеви») та частину космографії Блау (Блеу) «Позорище всея вселенныя или Атлас новый». Улітку 1653 К.-С. заслано до Сійського Антоніївського м-ря, що біля Архангельська.

«Лексикон словено-латинський» — церк.-слов.-лат. словник, посібник для навчання й перекладів. Основну роботу над словником, очевидно, здійснив К.-С., який склав реєстр і зробив переклад, а Є. Славинецький доповнив та відредагував його перекладну частину. Праця залишилася в рукописі. На найдавніших примірниках «Лексикона» зазначено рік і місце створення книги — 1650, м. Москва. Однак,

ймовірно, в Москві в цей час було перероблено або доповнено готову працю, привезену з Києва (адже автори виїхали до Москви у лип. 1649). Перекладений словник налічує бл. 7500 статей. Його церк.-слов. реєстр базується на реєстрі словника П. *Беринди*. Частину загальнослов. вокабул словника (напр., вода, риба, нога та ін.), яких немає в П. Беринди, взято з польс.-лат. словника Г. Кнапського (1621). До реєстру введено також звичайні укр. слова з живого мовлення (напр., голота, штани). Автори склали найбагатше в XVII ст. зібрання «слов'янських» вокабул. «Лексикон словено-латинський» — цінне джерело для вивчення історії укр. мови. На його основі були спроби укладання перекладених церк.-слов.-лат.-швед. і двох церк.-слов.-лат.-нім. словників. Ним користувалися при зведенні слов.-лат. словника швед. поліглот Й. Спарвенфельд та ін. Праця К.-С. та Є. Славинецького була одним із основних джерел слов.-грец.-лат. словника «Лексикон треязычный» (М., 1704) рос. ученого Ф. Полікарпова-Орлова.

Тв.: Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. К., 1973.

Літ.: Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія... К., 1980.

В. В. Німчук

Коржéвич Лука (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закін. повний курс навчання КМА, де з 23.09.1759 викладав у класі аналогії (фари), а з 15.04.1761 — у класі інфими. Ймовірно, К. лишався у КМА недовго, бо влітку 1761 його вже не було в реєстрі викладачів.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы... отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06.

О. О. Євстаф'єва

Корнилóвич, чернече ім'я Захарія (р., м. н. невід. — 28.08.1715, Данилівський скит, неподалік Києва) — єпископ Переяславський і Бориспільський. По закін. навчання в КМА прийняв чернечий постриг у КПЛ. Був намісником Київ. Софійськ., а з 21.12.1697 — ігумен Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. У січ. 1700 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ясинський* на підставі цар. указу від 1698, яким дозволялося відновити (через кілька століть після зруйнування монголо-татарами Переяслава) Переясл. епархію, відправив до Москви, до п. Адріана, К. та ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря С. *Яворського*. У супровідному листі В. Ясинський просив призначити одного з них єп. Переяславським і Бориспільським. У квіт. 1700 за велінням царя Петра І С. Яворського висвячено на митрополита Рязанського і Муромського, а К.— на єп. Переяславського і Бориспільського і коад'ютора митрополита Київського (1.10.1700). За участю К. на кошти гетьмана І. *Мазепи* відремонтовано й позолочено в Переяславі Вознесенську собор. церкву, а потім при ній засн. Вознесенський м-р, де розмістилися епарх. управління та дух. семінарія. До Переясл. каф-ри були приписані маєтки «запустілих» Канів. та Терехтемир. (Трахтемирівського) м-рів на правому березі Дніпра. 1710 у Переясл. гарнізонній фортеці, на тому місці, де до монголо-татар. навали був кафедр. Михайлівський собор та дім єпископа, К. влаштував на свої кошти церкву в ім'я архістратига Михаїла (Михайлівську), а при ній — м-р. 1713 до церкви перенесено мощі преподобного мученика Макарія, архімандрита Овруцького. Маючи сан єп. Переяславського й Бориспільського, К. залишався настоятелем Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Тому жив переважно у його Данилівському Св.-Онуфріївському скиту (за 50 км від Києва). У скиту збудував 2 церкви — в ім'я преподобного Онуфрія та Трапезну в ім'я св. Захарія. Написав тут «Житія преподобного Макарія Овруцького». За переказами, К.— один з небагатьох єпископів, котрі відмовились анафемувати гетьмана І. Мазепу. Ніби за це його поховали не в кафедр. Переясл. соборі, як належало єпископам, а в скитській церкві.

Літ.: Юзефович Д. Иерархия Переяславско-Полтавской Епархии. Полтав. ЕВ, 1863, № 15; Полиевкт. Сведения о Полтавской епархии... Полтава, 1868; Грановский А. Полтавская епархия..., в. 1. Полтава, 1901; Терлецкий В. Н. Столетний юбилей... Полтава, 1904; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии... Полтава, 1910.

В. Н. Жук
О. М. Шевченко

Корнієвський Євдоким Назарович — див. *Кириєвський* Євдоким Назарович.

Коробчéвський Іван (р. і м. н. невід.— після 1789, ймовірно, м. Воронеж, тепер РФ) — викладач. Походив з міщан. сім'ї. Вищу освіту здобув у КМА, де навчався разом з Т. *Якубовським*, який вплинув на подальше його життя. 1753 закін. навчання в КМА; кілька років працював писарем у різних держ. установах. 1768 К. запрошено нововисвяченим єп. Воронезьким і Єлецьким Т. Якубовським до Ворон. семінарії. Викладав у класі інфими та граматики, з 1770 — у класі синтаксими, а з 1773 — риторики, також нім. мову і арифметику. 1773 призначено віцепрефектом, фактично керував справами семінарії. 1778 першим з ворон. викладачів дістав чин колез. реєстратора. 1775 новий єп. Воронезький і Єлецький Тихон Малинін, призначивши префектом ігумена Самуїла, усунув К. від керівництва семінарією, і він залишився простим викладачем. Скориставшись ситуацією, новий префект і деякі викладачі семінарії подали скаргу єп. Т. Малиніну про те, що К. непоштиво до них ставиться, особливо до осіб дух. звання. Складає «ругательные и поносительные стишки, которых слова внить на бумагу благопристойность запрещает», й читає їх в семінарії та своїм знайомим. Розпочате слідство змусило К. подати у відставку (1782). Після звільнення К. деякий час працював повіт. писарем в м. Коротояк. 1786 знову запрошений до Ворон. семінарії викладачем філософії, де працював до 1789.

Літ.: Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Коробче́вський Косьма Васильович (бл. 1770, м. н. невід. — р. і м. см. невід.) — священик. Навчався у КМА 1780—91. 1791 призначений дияконом у Київ. Андріївську церкву, згодом священиком Київ. Різдвобогородицької (Десятинної) церкви в старій частині міста. Мав двох синів: Миколая Коробчевського (н. 1795), який 1806 був учнем серед. грамат. класу КМА, та Василя Коробчевського (н. 1801), котрий почав тоді ж навчатися в поч. грамат. класі КМА.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1009, спр. 37, арк. 53зв.

Р. М. Лякіна

Коропче́вський Павло Григорович (1741, ймовірно, сот. м-ко Конотоп Чернігівського полку, тепер райцентр Сумської обл. — 16.03.1808, с. Баничі Глухівського пов. Чернігівської губ., тепер Глухівського р-ну Сумської обл.) — віце-губернатор Малоросійської губернії. Н. в сім'ї козака Григорія Коропчевського, згодом значк. товариша, який загинув у Крим. поході (1775) в складі 2-ї рос. армії. Прадід і дід К. переселилися «в Малоросію» з Правобереж. України. К. навчався в КМА до 1759. З черв. 1759 — на службі в Миргород. полк. канцелярії, з лют. 1760 — в Ген. військ. канцелярії, з квіт. 1769 — реєстратор Малорос. колегії, з 13.01.1774 — полк. писар, з 11.02.1775 — хорунжий Ген. артилерії. 23.11.1777 за довголітню і сумлінну службу К. дістав ранґ бунчук. товариша, з 19.07.1779 — колез. асесор з чином сухопут. майора. З 7.10.1781 — голова 1-го деп. Новгород-Сів. губ. магістрату, з 7.04.1783 — надв. радник у ранзі сухопут. підполковника, з 2.09.1793 — колез. радник, із 7.11.1794 — голова 1-го деп. Новгород-Сів. верхнього зем. суду, із жовт. 1796 — голова Новгород-Сів. палати цивільного суду, з 30.03.1797 — віце-губ. Малорос. губ. (з центром у м. Чернігів), на цій самій посаді був і 1799. 14.10.1797 дістав чин стат. радника. Член Ген. суду. 22.09.1785 К. нагороджено орденом св. Володимира IV ст., 13.08.1799 — орденом св. Анни II ст. 30.09.1784 внесено до III частини «Родословной книги» Новгород-Сів. намісн. 1788 купив у Катерини Григорівни Гамалії с. Баничі в Глух. пов. Черніг. губ., де мав 28 чол. підданих, у с. Карпилівка Путивл. пов. — 47 чол. обох статей (1799). Поховано К. у Батур. Петропавлівському м-рі.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

В. Н. Жук

Коростове́ць Іван (рр., м. н. і см. невід.) — співак. У 1750-х рр. вчився в КМА, де був солістом Акад. хору. 1761 відряджено до Пруссії у м. Кенігсберг (тепер м. Калінінград, РФ), де співав у рос. посольській церкві.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Коротке́вич, чернече ім'я Дорофей — див. *Кротке́вич*, чернече ім'я Дорофей.

Ко́рсун Петро Єремійович (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї бунчук. товариша. Навчався в КМА «латинскому и нѣмецкому діалектам» до 1759. 1760—64 служив у Ген. військ. канцелярії «у письменных дѣл» військ. канцеляристом. Бажаючи продовжити службу на ін. посаді, у груд. 1764 просив видати йому атестат за роки «нелѣностнаго труда».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 724.

Р. М. Лякіна

Корча́нов Андрій Лазарович, чернече ім'я Афанасій (1746, сл. Лебедин Сумського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл. — 14.12.1825, м. Пенза, тепер РФ) — віце-ректор КМА, ректор Чернігівської семінарії, єпископ Пензенський і Саратовський. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої працював у Черніг. колеґіумі та Переясл. семінарії. З 1.09.1777 працював у КМА викладачем серед. класу граматики, з 1778 — вищого класу граматики, з 1782 — піїтики, з 1.09.1785 — риторики, з 1.09.1790 — франц. мови, з 21.04.1793 — префект, з 1795 — віце-ректор. 1.06.1778 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 1793 — ігумен Козелецького Ґеоргіївського м-ря. 1797 направлений до Київ. Видубицького м-ря, де незабаром дістав сан архімандрита, а 21.03.1799 переведений до Черніг. Єлецького Успенського м-ря. Ректор Черніг. семінарії. 5.09.1811 К. призначено єп. Пензенським і Саратовським, а 8.02.1819 — звільнено за станом здоров'я. Поховано у Пензен. Спаському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, т. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 9, т. 4. К., 1907.

В. О. Андрушко

Корчи́нський Хома (1789, с. Севрук Кременецького пов. Волинського воевод., тепер, можливо, с. Севруки Красилівського р-ну Хмельницької обл. — р., м. см. невід.) — учитель. Н. у сім'ї священика. Навчався у Житом. семінарії. 9.10.1807 вступив до КМА, де вивчав філософію, богослов'я, лат. та рос. риторику, грец. та франц. мови, чисту та змішану математику. У зв'язку з пожежею в Києві на Подолі 9.07.1811 та припиненням занять у КМА отримав атестат (18.08.1811) за підписом ректора Й. *Логановського* та префекта Й. *Мохова*. Повернувся у Житом. семінарію для одержання вчительської посади.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 164.

Р. М. Лякіна

Косако́вський Іван Романович (рр., м. н. і см. невід.) — комісіонер КМА. 13.05.1769 через нього М. *Бантиш-Каменський* передав до КМА 29 книг. 1787 у справах КМА і Київ. митрополичої каф-ри їздив до Москви.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906; Акты и документы..., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908.

О. В. Гончарук

ΠΑΤΕΡΙΚΟΝ
ABO
ZYWOTY SS.
OYCOW PIECZAR-
SKICH,
NESTORA ZAKONNIKA
W KIIOWIE,
ROKU, 1635.

Титульна сторінка «Патерикону» Сильвестра Косова. 1635

Ко́сач Митрофан, чернече ім'я Манасія (1704, сот. м. Погар Стародубського полку, тепер РФ — р. см. невід., м. Київ) — викладач. Н. в козац. сім'ї. По закін. навчання в КМА 1728 прийняв чернечий постриг у Заворівському Різдвобогородицькому м-рі. 1729 К. висвячено на ієродиякона Холмським уніат. еп. Йосипом Левицьким. 1732 — ієромонах. Був ченцем КПЛ (дата вступу в м-р невід.). 18.02.1733 за указом Синоду відправлено до Псков. семінарії в розпорядження архієп. Псковського, Ізборського і Нарвського В. *Ліницького*; навчав лат. мови 170 дітей. К. визначено платню 100 руб. на рік і казенний стіл на двох з київ. студентом Стефаном Леваковським, теж викладачем семінарії. У груд. 1735 просив перевести його до Ол.-Нев. лаври. Своє небажання залишатися далі у Пскові К. пояснював зневажливим ставленням до нього архієп. В. Ліницького і «недоплатой жалованія». У квіт. 1736 К. призначено на службу у флоті, а в лист. того ж року звільнено в КПЛ на обітницю.

1738 брав участь у діяльності Кодифікаційної комісії (1728—43), результатом якої стали «Права, по которым судится малороссійскій народ...» Помер і похований у КПЛ.

Літ.: Описание документов и дел... Синода, т. 12 (1732), [№ 128]. СПб., 1902; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Права... 1743. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 33зв.; спр. 2, арк. 21; спр. 4, арк. 81, 96зв.–97

С. Р. Кагамлик

Космаче́вський Антон (1799, с. Сухий Ташлик Звенигородського пов. Київської губ., тепер с. Ташлик Смілянського р-ну Черкаської обл. — р., м. см. невід.) — співак. Походив з родини священика. 24.05.1807 вступив до КМА. 1807/08 навч. р. був учнем поч. граматичного класу. Регент хору митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Александровського* Іван Савченко високо оцінив його вокальні дані й запросив до митрополичого хору.

Літ.: Акты и документы..., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 304.

Р. М. Лякіна

Ко́сов (**Ко́сів**) Стефан Адам, чернече ім'я Сильвестр (бл. 1600, маєток Жировиці Вітебського воєвод., тепер Респ. Білорусь — 13.04.1657, м. Київ) — викладач, єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський, митрополит Київський, Галицький і всієї Руси, письменник, сподвижник П. *Могили*. Н. у правосл. шляхет. сім'ї. У подорожніх нотатках архідиякона Павла Алеппського (1654) згадується брат К., який зустрічав правосл. патріарха Антіохійського Макарія III і архідиякона П. Алеппського у Київ. Софійськ. м-рі. К. навчався «в училищѣ братском киевском, в обители Св. Богоявленской» у роки ректорства Й. *Борецького* (1615—18) й М. *Смотрицького* (1619—20). Вчився у Вілен. академії та Люблін. єзуїт. колеґіумі. 1628/29 навч. р. К. вписано до «Альбому» студентів Замойської академії. Після закін. навчання прийняв чернечий постриг у Вілен. Троїцькому м-рі. Деякий час викладав у Вілен. і Львів. брат. школах. У верес. 1631 архім. П. Могила відкрив Лаврську школу в приміщенні Київ. Печерського Троїцького больничного м-ря. І. *Трофимович-Козловський* дістав у ній посаду ректора, а К. — префекта. Після об'єднання київ. Лавр. та Брат. шкіл (1632) і створення Колеґіуму К. одержав посаду префекта (1632—35). Разом з П. Могилою, І. Трофимовичем-Козловським, А. *Пацевським*, колишніми вчителями Лавр. школи, К. вписався 1632 до реєстру Київ. братства: «Сильвестр Косов, префект шкіл Київських братських рукою власною». Викладав курс риторики й курс філософії. Його вихованцями були І. *Максимович*, Павло Моравський, В. *Ясинський* та ін. 1635 К. написав твір «Exegesis, to iest dawne sprawy o szkołach Kiowskich i Winickich», в якому захищав засади, що на них було засновано Колеґіум, від нападок конкурентів — єзуїтів та співвітчизників — прихильників лише слов.-візантійського типу освіти. У відповідь на протести киян щодо введення до програм навчання «семи вільних наук» й лат. мови К. доводив, що лат. мова є міжнар. мовою дипломатів, ділових кіл, мовою викладання в ун-тах, мовою л-ри й науки, тобто є ключем до європ. знань, культурної спадщини, і вивчення її в Україні зовсім не означає відхід від батьківської віри. «Ти, сповнений святині народе руський,— звертався К. до співвітчизників,— проси, як милості, щоб тобі не забороняли манни вільних наук. Тільки тоді твої церкви наповняться богобоязливими священиками, кафедри твої розквітнуть красномовними проповідниками, нащадки твої, укріплені в батьківській вірі та прикрашені ораторією, філософією, юриспруденцією, прославляться своїми судженнями та промовами на загальних сеймах і трибуналах, в судах та земських розправах, твої адвокати і надалі домагатимуться правди різного роду та оберігатимуть твої права кожного дня».

У серп. 1635 К. рукопокладено в сан еп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського. 1.08.1636 він освятив Могильов. Богоявленський собор, при якому розмістилась його каф-ра. Після смерті митрополита Київського, Галицького і всієї Руси П. Могили К. одностайно було обрано його наступником (25.02.1647); він отримав благословіння у патріарха Константинопольського Парфенія II. Митрополитом К. був до 1657. Разом з патріархом Єрусалимським Паїсієм урочисто вітав гетьмана Б. *Хмельницького* під час його в'їзду у Київ 23.12.1648. Б. Хмельницький доручив К. важливу справу — сприяти затвердженню в Сенаті Зборівської угоди, в якій були пункти щодо повернення православним їхніх давніх прав та привілеїв. У січ. 1650 К. (разом з еп. Львівським Арсенієм Желіборським, архім. КПЛ Й. *Тризною*, воєводою київ. А. *Киселем* та ін.) їздив до Варшави. Згідно зі Зборівською угодою митрополит Київський, Галицький і всієї Руси отримував місце в Се-

наті, але сенатори-католики висловили протест, і К. змушений був залишити сейм. Все ж договір було затверджено (12.01.1650). Спираючись на королів. привілеї, К. протягом 1650—51 енергійно відбирав в уніатів церкви й м-рі, які були захоплені ними після Берестейського собору (1596), наставляв правосл. священиків, єпископів. 3.02.1650 видав універсал, яким скликав духівництво і шляхту на обрання правосл. єпископів. У Красноставі на єпископа Перемишльського і Самбірського обрано А. *Винницького*, на Холмського і Белзького — Д. *Балабана*, на Луцького і Острозького — Й. Чаплича. Восени 1650 через свого представника у Варшаві Климентія Старушича добився від польс. уряду затвердження «Декларації народу руському...» Маючи вплив у Білорусії, фактично керував Могильов. і Поділ. єпархіями, підтримував еп. Полоцького і Смоленського Калліста Дорофеєвича.

Допомагав КМА. Щоб швидше відновити в ній заняття й відбудувати розорені під час воєнних дій 1656 приміщення, звертався до впливових людей. Чотири єпископи — А. Винницький, Й. *Кононович-Горбацький*, Й. Чаплич та Д. Балабан — зобов'язались щорічно вносити певну суму на підтримку КМА. Б. Хмельницький передав Братському м-реві на користь КМА «лядські маєтності і млини», володіння ліквідованого Домініканського собору — сс. Мостища, Плесецьке, Чорногородка та ін., дозволив ситити мед і продавати у святкові дні на свою користь. Тоді ж Київ. Брат. м-р і КМА одержали в дар від П. *Вороничівни-Данилової Голубової* «плац на Подолі».

К. був непримиренним противником зближення України з Московією. У 1640—50-х рр. він очолив опозицію вищого укр. духівництва проти підпорядкування Київ. митрополії Моск. патріархату, а також проти Переясл. угоди 1654, рішення якої засудив. Рос. боярин В. В. Бутурлін писав, що під час урочистої церемонії в Київ. Софійськ. м-рі К. «не бивал челом... к великому государю... и его царского величества милости к себе не поискал». Разом з архім. КПЛ Й. Тризною відмовився приводити до присяги моск. цареві Олексію Михайловичу своїх підданих («его милость митрополит не разрешил присяги, также и отец архимандрит и все духовенство») й внесли в Луцькі магістратські книги протест проти підпорядкування України моск. цареві. Аналогічний протест К. подав до польс. сейму. Незалежна позиція К. не раз піддавалась засудженню з боку прихильників Москви. Так, гетьман П. *Тетеря-Моржковський* склав супліку «О поведении Киевского митрополита С. Косова», якою повідомляв царя про «митрополичье дурно и измену». Під час будівництва Київ. фортеці була потрібна ділянка землі поблизу Київ. Софійськ. м-ря. К. рішуче виступив проти і заявив, що битиметься з царевими чиновниками, бо він не прагнув об'єднання з Москвою (на відміну від Хмельницького), з усім Собором «о том челом не бивал» і живе він з дух. людьми «ні під чиєю владою». 26.07.1654 К. надіслав свого посла І. *Ґізеля* до Смоленська, де в той час перебував цар, щоб одержати підтвердження давніх вольностей укр. духівництва: самостійне обрання в Україні митрополита Київського, архім. КПЛ та єпископів, право мати власний митрополичий суд над духовними, утримувати правосл. єпархії Волині й Литви, як і раніше, у підпорядкуванні митрополита Київського, Галицького і всієї Русі, вільні зв'язки із закорд. церквами. І щоб Москва не присилала в Україну моск. дух. людей і не забирала силою українських. Найгол. вимогою було залишити Київ. митрополію у підпорядкуванні патріарха Константинопольського, що вважалось «першою вольностю, еже єсть всіх вольностей і прав коренем».

К. — автор багатьох полем. творів, у яких виступав проти Берестейської унії. За сприяння митрополита П. Могили видав «Patericon, abo żywoty s. s. ycców pieczarskich...» (1635) («Патерик, або Житія святих отців печерських...»), додавши до нього деякі істор. примітки, вибрані з грец., лат. та польс. авторів, і хрон. список митрополитів Київських від часів хрещення Русі до П. Могили. Відомий також богослов. твір К. укр. мовою, присвячений Семи Таїнствам, надрукований 1637 під назвою «Дидаскалія, альбо Наука... о седми сакраментах, альбо таїнах...» Цей твір було піддано жорстокій критиці з боку патріарха Московського Й. *Савелова*, котрий звинуватив автора в єресі. На захист К. та ін. письменників України, що зазнали дискредитації з боку Москви, Д. *Туптало (Ростовський)*, ще будучи ігуменом Батур. Крупицького Миколаївського м-ря, писав: «Залишаючи в Москві мудрувати грецьких або греко-латинських вчителів, ми як навчилися від батьків наших, так і сповідуємо». Захист незалежності укр. правосл. церкви К., також Й. Тризною, Д. Балабаном, Д. Тупталом та ін. церк. діячами, сприяв тому, що укр. церква більше 30 років після Переясл. угоди 1654 залишалась незалежною.

Поховано К. в Успенському соборі КПЛ.

Тв.: Exegesis, to iest dawne sprawy o szkołach Kiowskich y Winnickich, u których uczą zakonnicy Religiey Graeckiey... 1635. В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до Могилянский. Прил. I. К., 1886; Paterikon, abo żywoty s. s. oycow pieczarskich obszyrnie słoweńskim iezykiem przez swietego Nestora zakonnika y latopisca russkiego przedtym napisany, teraz zasz... objaśniony y krocey podany... К., 1635; Дидаскалія, альбо наука... о седми сакраментах, альбо таінах... Кутеїн, 1637; Patericon, 1635. Cambridge, 1987.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Петрушевич А. С. Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 годы. Львов, 1874; Булгаков (Макарий). История Русской церкви, т. 12. СПб., 1883; Из истории православия... В кн.: Тихомиров Д. Столетие... Могилев на Днепре, 1885; Петров Н. И. Киевская академия во второй пол. XVII века. К., 1895; Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха

Автограф Сильвестра Косова

Макария в Россию в половине XVII века, в. 2... М., 1897; Харламтович К. В. Западно-русские православные школы... Казань, 1898; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., [гн.] 1. М., 1899; Архив ЮЗР., ч. 1, т. 10. К., 1904; Памятники православия... т. 1, ч. 1. К., 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 3—4. К., 1906—07; Bibliografia literatury Polskiej. Nowy Korbut, t. 2. Piśmiennictwo staropolskie. Warszawa, 1964; PSB, t. 14. 3. 62. Wrocław etc., 1969; Плохій С. М. До історії... В кн.: Секуляризація... К., 1991; Album studentów Akademii Zamojskiej (1595—1781); Oprac. H. Gmiterek. Warszawa, 1994; Болховитинов Е. Словарь исторический.. М., 1995; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

Архіви: ІР НБУВ, оп. 3, спр. 69, арк. 375.

З. І. Хижняк

Косо́вський Єрофей, чернече ім'я Варлаам (бл. 1654, м. Київ — 4.05.1721, м. Смоленськ, тепер РФ) — митрополит Смоленський і Дорогобузький. Н. в купецькій сім'ї. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1693. Спочатку К. був ченцем Київ. Межигірського м-ря, а в 1690-х рр. став намісником Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, ігуменом якого в той час був С. *Яворський*. З 1707 — вікарій Іркут. та Нерчинської епархії, утвореної 1707 царем Петром І на допомогу митрополиту Сибірському і Тобольському Ф. *Лещинському*. 1714—20 — еп. Тверський і Кашинський. Мав прихильність царя Петра І і митрополита Муромського і Рязанського С. Яворського. Про його авторитет свідчить те, що К. брав участь у визначенні провини царевича Олексія, судах над дух. особами. З 9.07.1720 до 4.05.1721 К.— митрополит Смоленський і Дорогобузький. Похований біля вхідних дверей Смолен. Успенського собору.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1, М., 1807; Терновский Ф. А. Варлаам Коссовский. ТКДА, 1879, № 10; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Харламтович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Косс (Куля́бка) Петро Якимович (рр., м. н. і см. невід.) — доктор філософії та богослов'я. Н. у сім'ї бунчук. товариша з Лубенщини Якима Кулябки. Псевд. «Косс» прийняв, очевидно, перебуваючи в закорд. єзуїт. закладах. Як і всі Кулябки, навчався в КМА, по закін. якої від 1723 слухав лекції з філософії у Львів. єзуїт. колеґіумі, з 1725 — у Вілен. академії. Зі званням д-ра філософії і д-ра теології навчався 1728—31 у Папській колеґії Конґреґації розповсюдження віри в Римі. Повернувшись в Україну, прийняв православ'я. 1739—41 клопотався про заснування при Львів. Успенській Брат. церкві архімандрії, яка б підпорядковувалася лише папі, а його, К., було б призначено на цю архімандрію.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Błażejovsky D. Byzantine Kyivan rite students... (1576—1983). Romae, 1984.

З. І. Хижняк

Костене́цький Іван Григорович (бл. 1691, сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл. — після 1751, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї конотоп. сотника Григорія Назаровича Костенецького. Внук значк. товариша Корсун. полку, який загинув бл. 1664. К. навчався у КМА до 1709. Свою службу розпочав учасником Полтав. битви. 1711 брав участь у Прутському поході. Повернувшись з походу, вступив на службу до Ген. військ. канцелярії (1717). Разом з ген. хорунжим Іваном Сулимою працював у Києві в Комісії з розмежування земель між Рос. імперією та Річчю Посполитою. Потім був з полк. Сухарєвим у Полтаві на церемонії затвердження полковником Івана Черняка. Бл. 1724 К. відряджено гетьманом І. *Скоропадським* «верхоконною поштою» в С.-Петербург до монаршого двору. Повернувшись на Україну, розслідував суд. справи. Дістав чин бунчук. товариша. Був у Сулацькому поході (1725—29). Брав участь у Рос.-тур. війні 1735—39. Прослуживши 43 роки, 1751 вийшов у відставку, а на його місце бунчук. товариша універсалом гетьмана К. *Розумовського* від 16.11.1751 призначено сина, Афанасія Костенецького. За свої «знатные охочо и нелениво роненные праци и услуги» дістав с. Вербівка і два батьківських млини на р. Сейм.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10591, арк. 60.

Р. М. Лякіна

Костене́цький Федір Йосипович (1719, м. н. невід. — бл. 1767, м. см. невід.) — конотопський сотник. Цю посаду К. успадкував від свого діда й батька. Торгуючи волами за кордоном, вони одержали прізвисько «Волуваті». Універсалом від 10.05.1713 гетьман І. *Скоропадський* нагородив за добру військ. службу діда К. Григорія Костенецького земельними наділами. Навчався К. в КМА: 1737/38 навч. р.— студент школи риторики. 1739 обійняв посаду військ. канцеляриста у Ген. військ. канцелярії. З 1750 — наказ. сотник, а з 1751 — сотник Конотоп. сотні Ніжин. полку. Під час Семилітньої війни 1756—63 перебував в укр. козац. полку в складі рос. армії. Тяжко захворівши, одержав 6-тижневу відпустку за наказом полк. Петра Розумовського.

Одружений з дочкою бунчук. товариша Михайла Мартоса Ганною. 1767, виконуючи заповіт чоловіка — турбуватися про освіту та виховання синів,— вдова, щоб підтримати їх, продала дальній хутір біля с. Фесівка Прилуцьк. полку двоюрідному братові К. Йосипу Костенецькому за 700 руб. Старший син Федір Костенецький в цей час уже служив канцеляристом у Ген. військ. суді, а молодші — Яків Костенецький та Петро Костенецький — навчалися. Місце навчання дітей К. достеменно невід., але можна припустити, що вони, як і їхній батько, навчались у КМА. Родина підтвердила дворянство. Вірогідно, один з родичів К., Костенецький Іван Якович, син свя-

щеника Конотоп. Різдвобогородицької церкви, 1740 навчався в КМА у класі інфими.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевський В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 24930—24938; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 10.

Р. М. Лякіна

Костéнський Яків Якович (1738, сот. м-ко Опішня Гадяцького полку, тепер райцентр Полтавської обл.—1772, м. С.-Петербург) — викладач, перекладач. Н. у сім'ї протопопа Преображенської церкви о. Якова Костенського. У верес. 1754 К. вступив до КМА, де пройшов повний курс навчання. 1764 знання К. з богослов'я були оцінені як «весьма изрядные». По закін. КМА викладав лат. і франц. мови у Ворон. семінарії. Пізніше переїхав до С.-Петербурга, де вступив до сенат. канцелярії перекладачем. Саме в той час у Сенаті працювали Я. *Козельський* та І. *Ванслов*, з якими він навчався у КМА. Разом з ними та ін. випускниками КМА К. активно включився в літ. роботу. Переклав і опублікував «Статьи о философических толках» з «Encyclopédie, ou Dictionaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел») Д. Дідро, присвячені давньогрец. філософії: «Ионическая школа», «Философия Сократа и сократовские школы», «Школа Платона» та ін.

Літ.: Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965.

О. М. Сандалюк

Коханóвський, чернече ім'я Симон (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач, викладач. Освіту здобув у КМА, де вчився до класу богослов'я. Прийняв чернечий постриг. Викладав у КМА, зокрема курс поетики (1710/11 навч. р.). 1718 на прохання Т. *Прокоповича* К. направлено до Пскова «для управління єпархією та навчання дітей», хоча школи у Пскові тоді ще не було. Допомагав Т. Прокоповичу впроваджувати церк. реформу. 1719 жив у домі Т. Прокоповича в С.-Петербурзі, виступав з проповідями, в яких роз'яснював сутність реформ Петра І. Невдовзі перейшов на службу до архієп. Великоновгородського і Великолуцького Т. *Яновського*, який 20.09.1721 призначив К. офіційним проповідником. Тим часом Т. Прокопович подав на К. скаргу до Синоду, прохаючи захистити його від «цього ворожого брата». Провину К. вбачав у тому, що в листі до архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря Є. *Тихорського* той радив не довіряти Т. Прокоповичу. 8.07.1722 після розгляду справи К. звільнено імперат. указом з посади проповідника «за проступки не только неумеренные, но и Духовному регламенту противны» і відправлено до Києва. 1724 перебував у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі Полтав. єпархії.

Найвідоміші твори К.: «Слово», прочитане 25.03.1720 на день Благовіщення в Ревелі, і переклад твору представника «неостоїцизму» Юста Ліпсія «Увѣщанія и приклады политические» (1721) з доповненнями уривків із творів рим. історика Тіта Лівія.

Тв.: Понеже о Благовещении. В кн. Пекарский П. Наука и литература, т. 1. СПб., 1862.

Літ.: Прокопович Ф. Письмо к Якову Марковичу – из Петербурга от 10 мая 1720 года ТКДА, 1865, кн. 1; Чистович И. А. Феофан Прокопович и его время. В кн.: Сб. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Савлучанский П. Русская духовная литература... ТКДА, 1878, № 4—5; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903, Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987.

В. О. Андрушко
М. В. Андрущенко

Коченéвський, чернече ім'я Мойсей (р., м. н. невід.—12.03.1787, м. Київ) — викладач. Пройшов повний курс навчання у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ. 16.12.1759 еп. Смоленський і Дорогобузький Г. *Вишневський* звернувся до архім. КПЛ Л. *Білоусовича* з проханням направити для викладання у Смолен. семінарії одного з ченців, вихованців КМА: «...буде таковый из духовных теологію совершивший, добронравный и вышшия школы учить могущий». У відповідь КПЛ відправила нововисвяченого ієродиякона К. 1762—63 К. викладав у Смолен. семінарії в класі синтаксими, а потім знову повернувся у КПЛ. Проживав у Китаївській пустині, де й помер у сані ієромонаха.

Серед речей, які залишилися по його смерті, були книги: Біблія, «Псалтырь толкованая», «Камѣнь вѣры» С. *Яворського*, «Правильник», «Служебник» — усього 12 книг, у т. ч. лат. (Квінт Курцій «О делах Александра Великого») і польс. мовами.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 35, арк. 1—5; оп. 1 загальночерн., спр. 1183, арк.1—38.

С. Р. Кагамлик

Кочубéй Аполон Павлович (рр., м. н. і см. невід.) — дійсний камергер. Походив з відомої козац.-старшин. родини Лівобереж. України. Н. у сім'ї бунчук. товариша, згодом підкоморія полтав., стат. радника, голови цивільної палати Катериносл. намісн. Павла Васильовича Кочубея. Освіту здобув у КМА, навчався також в одному з ун-тів Англії, ймовірно, в Оксфорді. 1775 став на службу до імперат. двору камер-пажем. 1786 К. зведено у чин прапорщика лейб-гвардії Преображенського полку, 22.09.1786 дістав звання камер-юнкера, з 1805 — дійсний камергер. Після виходу у відставку проживав у с. Чуйківці на Глухівщині.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

В. М. Горобець

Кочубéй Василь Васильович (бл. 1680, Полтавщина — 21.08.1743, с. Жуки Полтавської сотні Полтавського полку, тепер Полтавського р-ну Полтавської обл.) — полковник пол-

тавський. Походив з відомої козац.-старшин. родини Лівобереж. України, яка бере свій поч. з 1-ї пол. XVII ст. від Андрія Кочубея, котрий, згідно з сімейними переказами, походив з крим. татар. Н. у сім'ї Василя Леонтійовича Кочубея (1640—14/15.07.1708), ген. судді в уряді гетьмана І. *Мазепи*, та Любові Федорівни, дочки полтав. полк. Ф. Жученка. Освіту здобув у КМА, ймовірно, наприк. 1690-х — на поч. 1700-х рр. Закін. повний курс навчання: у весільному вірші «Wieniec Triumphalny», складеному на одруження К. його товаришем по навчанню «аудитором елоквенції» Ф. *Криницьким*, молодого вітають всі школи (класи) КМА, в яких він навчався. Інтерес до знань К. зберіг на все життя. Його б-ка нараховувала 5 тис. добірних книг. З осені 1708 — значк. товариш. 1718 К. зведено у ранг бунчук. товариша. За дорученням наказ. гетьмана П. *Полуботка* 1723 їздив на чолі делеґації до С.-Петербурґа, добиваючись дозволу на проведення нових гетьман. виборів і скасування запроваджених Малорос. колеґією нових статей оподаткування. 1725—29 брав участь у Гілянському поході рос. армії, де разом з бунчук. товаришами А. *Лизогубом*, А. *Кандибою* та І. Тарасевичем очолював спец. корпус, сформований з числа бунчук. і значк. товаришів. У січ. 1726 за атестацією К. звільнено від участі в поході. 1727 обрано полк. полтав. На поч. 1730-х рр. на чолі полку охороняв пд. кордони України «от воровских заграничных набегов». Як високоосвічений адміністратор і знавець укр. права «найдовался в Москве у переводу и своду правных Малороссийских книг» (1735). Після повернення в Україну в умовах поч. Рос.-тур. війни 1735—39, перебуваючи під командою гр. Б. К. Мініха та кн. А. Шаховського, 1736 займався «высылкой из Малой России подвод с провіантом в Крымскую область, до Перекопу»; взимку 1737 разом з полком стояв заставою в м-ку Царичанці на р. Оріль, влітку 1737 в складі корпусу гр. П. П. Лассі ходив на Крим. У 1-й пол. 1739 брав участь у відбитті татар. вторгнення на Миргородщину, влітку 1739 у складі рос. армії під командою Б. К. Мініха здійснив похід на Хотин.

К. належав до числа найбільш заможних людей України-Гетьманщини 1-ї пол. XVIII ст. Початок земельним володінням К. поклав універсал гетьмана І. *Скоропадського* від 14.12.1708, яким він, «...пана Василія Кочубея, знатного товарища войскового до услуг войсковых способного и заохочаючи его до оных...», надав останньому с. Стасівці в Полтав. полку (раніше належало Г. *Герцику*) і с. Кунашівка в Борзнян. сотні Ніжин. полку. 1709 маєтності К. поповнилися за рахунок с. Жуки та сл. Локощина Полтав. полку, успадкованих ним спільно з братом Ф. *Кочубеєм* від діда по материнській лінії Федора Жученка. 17.08.1714 К. дістав гетьман. універсал на двір Г. Герцика в Полтаві; 14.06.1716 — на маєтності полк. Івана Іскри (сс. Іванчинці, Іванівка, Грабинівка та ін.); 30.08.1718 — цар. грамоту на с. Жуки та сл. Локощина. Володів двором у Києві на Подолі, поблизу Воскресенської церкви. 12.08.1743, «видя приближавшуюся... кончину», К. склав «тестамент», за яким передав 5 тис. руб. на потреби м-рів і церков, злиденних людей, «которіе ради своего нещастія и обнищанія не могут из долгов своих себя выкупити». А ще раніше виділив війту полтав. І. Марченку та місц. жителю І. Богдановичу 1 тис. руб. на реставрацію «обветшалой мурованной церкви Воздвиженія Честнаго Креста Господня» в одному з м-рів Полтавщини, а також переказав 500 руб. на «репарацію» збудованої коштом його батька Київ. Трьохсвятительської церкви. Помер у родовому маєтку Жуки, де й похований.

К. був одружений з дочкою миргород. полк., згодом гетьмана Д. *Апостола* Анастасією. Після смерті останньої взяв шлюб із сестрою глух. отамана Івана Яновича Марією (п. 29.10.1742). Мав синів: Івана Кочубея, Семена Кочубея, полк. ніжин. з 1746, ген. обозного в уряді К. *Розумовського*; Павла Кочубея, бунчук. товариша; Петра Кочубея, бунчук. товариша; а також дочок — Олену, в шлюбі за Турковським; Марфу — за бунчук. товаришем С. С. *Лизогубом*; Анастасію — за Я. *Лизогубом*, Ганну — за переясл. полк. Степаном Томарою; Уляну — за І. *Скоропадським*, ген. осавулом.

Перейшовши на службу до рос. монархів, родина К. у 2-й пол. XVIII ст. отримала грамоту на дворянство і герб — на блакитному щиті червоне серце з двома золотими хрестами, щит тримають лев і воїн. Під щитом девіз: «Elevor ubi consumor». Найбільш відомий нащадок К. — його внук Віктор Павлович Кочубей, голова Держ. ради та Кабінету міністрів за імп. Миколи І. Ін. нащадок — Семен Кочубей, полтав. губ. маршалок, 1818 разом з І. Котляревським і В. Лукашевичем був членом полтав. масонської ложі «Любов до істини».

Літ.: Маркович Я. Дневные записки.., ч. 1, М., 1859; Панегирик Кочубеям... КС, 1887, № 6–7; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2, К., 1910; Нудьга Г. Перші магістри і доктори... В кн.: Нудьга Г. Не бійся смерті. К., 1991; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини... К., 1995.

В. М. Горобець

Кочубе́й Федір Васильович (р., м. н. невід. — 1729, Полтавщина) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї ген. судді Василя Леонтійовича Кочубея. Молодший брат В. *Кочубея*. Освіту, ймовірно, здобув у КМА. 1718 дістав ранґ значк. товариша. 1724 — бунчук. товариша. Даних про держ. і військ. службу збереглося мало. У січ. 1723 (вірогідно, як асесор Ген. військ. суду) разом із ворон. сотником Іваном Холодовичем за наказом Ген. військ. канцелярії виконував обов'язки ревізора при визначенні кількості «добр», що залишилися після смерті сотника новгород-сів. Ф. Лісовського.

Одружений з дочкою черніг. полк. обозного В. *Скоропадського*, небогою гетьмана І. *Скоропадського* Анастасією. Разом з братом В. Кочубеєм володів успадкованим від діда по материнській лінії Ф. Жученка с. Жуки Полтав. полку. Крім того, мав у Сосницькій сотні

Черніг. полку с. Змітневе (тепер с. Змітнів Сосницького р-ну Черніг. обл.), а також 14 дворів з млином на р. Муравейка, 10 хат бобилів у с. Березка на Новгород-Сіверщині та 30 хат бобилів у с. Стара Гута.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2, К., 1910; Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини... К., 1995.

В. М. Горобець

Кошаро́вський Степан Олександрович (1783, с. Боярка Звенигородського староства Київського воєвод., тепер Лисянського р-ну Черкаської обл. — р., м. см. невід.) — сенатський підканцелярист. Н. у сім'ї священика Миколаївської церкви о. Олександра Кошаровського. Поч. освіту здобув удома, а 1795 вступив до КМА. З 1.09.1801 навчався в класі філософії. Вивчав красномовство, польс. мову, історію, географію, арифметику та вищу математику «с успѣхом и похвальным поведением». 8.05.1802 дістав атестат про закін. КМА за № 1875, підписаний ректором і архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря Ф. *Слонецьким* й секретарем Павлом Корольовим. 5.12.1802 К. звернувся з проханням на ім'я імп. Олександра I дозволити йому вступити «в статскую службу его императорскаго величества». Обер-прокурор 3-го деп. Сенату П. Аверін доповів про це дійсному таємному раднику, міністру юстиції, сенатору Гаврилу Романовичу Державіну, який 1.02.1803 підписав докум. про призначення К. на посаду підканцеляриста 3-го деп. Сенату.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 755 (Муз. 850).

Р. М. Лякіна

Ко́шиць (Пора́й-Ко́шиць) Ігнатій (20.12.1784, м. н. невід.—30.01.1837, м. см. невід.) — священик. Походив зі старого і розгалуженого укр.-білорус.-польс. шляхет. роду Порай-Кошиців (герб «Порай»), родоначальником якого, за генеалогічною леґендою, був Никифір Кошиць з Косціна, що в Італії (Сардинське королівство), який начебто прибув до Литви за правління вел. кн. лит. Вітовта (1392—1430). Батько К. був військовим, мав звання капітана. Крім К., у нього було ще два сини: Іван Кошиць (н. 1787), Фома Кошиць (п. 1854) — і дочка Марта (п. 1856). Батько Олексія Кошиця, двоюрідного брата К., Григорій Кошиць був священиком у с. Кирилівка Звенигор. пов. Київ. губ. 1814 він охрестив новонародженого Т. Г. Шевченка.

По закін. КМА К.— священик у с. Малі Низгурівці Бердичівського пов. Київ. губ. Відзначався прекрасним знанням латини. Започаткував священицький рід, представники якого служили в різних парафіях Київ. губ. понад століття. Мав дочку Анну і трьох синів — Андрія Кошиця, Павла Кошиця, Антонія Кошиця, котрі були священиками й дияконами. Онуки та внучаті небожі К. стали видатними діячами укр. муз. культури, здобули світове визнання. Це, насамперед, Олександр Антонійович Кошиць (1875—1944) — диригент, композитор, етнограф; Павло Олексійович Кошиць (справж. прізвище Порай-Кошиць) (1863—1904) — оперний співак. Дочка останнього, Ніна Павлівна Кошиць (1892—1965), стала однією з найвидатніших камерних співачок XX ст. Тривалий час жила в еміграції (США), знімалася в кіно.

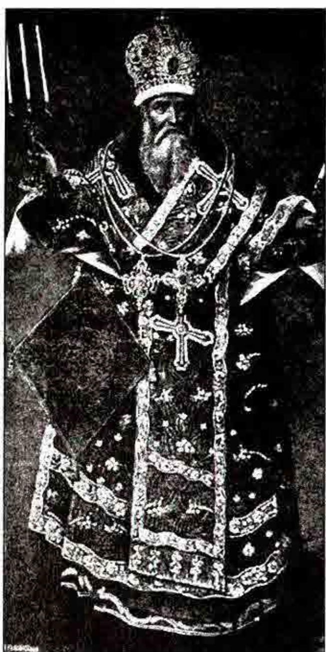
Літ.: Кошиць О. А. Спогади. К., 1995; Лисенко І. М. Словник... К., 1997; Шевченківський словник, т. 1—2. К., 1976—77.

Ю. А. Мицик

Кра́вченко Іван (1610-ті рр., м. н. невід.— 1675, м. см. невід.) — полковник білоцерківський, військовий суддя, дипломат. Походив з козац. роду, ймовірно, з Черкас. Вірогідно, його родичем був Григорій Кравченко, сподвижник полк. брацл. Данила Нечая, який загинув у бою під Красним (лют. 1651). К. вчився у КМА (1630-ті рр.), потім служив у Війську Запорозькому. Очевидно, саме його згадував Б. *Хмельницький* у своєму листі від 3.03.1648 до великого гетьмана коронного Миколи Потоцького. Останній допоміг К. визволити свого пасинка з татар. полону. Записаний у Реєстрі Війська Запорозького 1649 серед керівництва Білоцерк. полку поруч із двома Кравченками: Данилом і Тимошем. Під час походу укр.-татар. війська в Молдавію у верес. 1650 сотника К. у супроводі понад сотні козаків і чотирьох татар направлено Б. Хмельницьким до коронного гетьмана М. Потоцького в Кам'янець-Подільський, щоб відвернути того від наміру втрутитися у молд. справи. Дип. місія К. була успішною, після переговорів Потоцький щедро його обдарував. На шляху до Кам'янця-Подільського (у Могилеві-Подільському) і на зворотному шляху (у Буші) К. вів переговори з моск. послами П. Протасьєвим і Г. Богдановим. У лип. 1658 К. став полк. білоцерк. Підтримував гетьмана І. *Виговського*. У серп. 1658 разом з полк. паволоцьким Іваном Богуном, полк. поділ. Остапом Гоголем, полк. брацл. Іваном Сербином та Іваном Саблинським здійснив невдалу спробу вибити моск. гарнізон з Києва. Зазнавши поразки, втік до Білої Церкви. Восени 1658 гетьман І. Виговський доручив К. очолити мирні переговори з воєводою київ. П. *Шереметєвим*, після яких К. присягнув царю Олексію Михайловичу. У груд. 1658 І. Виговський послав К. з дип. місією до Москви. Разом з ним у посольстві брали участь сотник білоцерк. Д. Нечипоренко й отаман Григорій Семененко. 29.12.1658 К. писав з Москви І. Виговському про хід переговорів і просив відрядити нових послів. Були та-

Прийом у московській Посольській ізбі

Порфирій Крайський, брат Сильвестра Крайського. З портрета XVIII ст.

кож написані листи до полк. ніжин. Василя Золотаренка та деяких ін. полковників. Моск. уряд затримав К. у Москві. У відповідь на цю акцію те ж саме вчинено в таборі під Зіньковом з моск. послом в Україну Г. Старковим. Внаслідок цих дій К. відпущено, і він з новими цар. послами Г. Булгаковим та Ф. Брайковим повернувся в Україну. Їздив на переговори з крим. ханом Мухамедом-Гіреєм IV, що сприяло відновленню укр.-татар. військ. союзу. Брав участь і в переможній битві проти моск. війська під Конотопом 1.07.1659. Наступного дня разом з групою полковників звернувся з листом до І. Безпалого, претендента на гетьман. булаву, з вимогою припинити опозиційні виступи. 28.07.1659 разом з цими ж полковниками написав листа до царя Олексія Михайловича, пропонуючи укласти мирний договір. Підтримував І. Виговського, відмовився прибути на Жердевську раду, на якій гетьманом було проголошено Ю. *Хмельницького*. За одними даними, не був він і на Переясл. раді 27.10.1659, наслідком якої стало підписання Ю. Хмельницьким договору з Моск. державою, що було наступним кроком до втрати держ. незалежності (стояв з військами на кордоні). За ін. даними, К. був на цій раді, однак особисто не підписав договір. Замість нього підписався ієром. Иоасафат Куцевський, керівник Лавр. друкарні. Брав участь у невдалому рос.-укр. поході 1660, який закінчився укладенням Слободищенського миру і переходом Укр. держави під владу Речі Посполитої. Під цим договором є підпис і К. Пізніше відносини К. з Ю. Хмельницьким загострились, і він разом з деякими старшинами вступив у таємне листування з наказ. гетьманом Лівобереж. України Я. Сомком, котрий орієнтувався на Моск. державу. Про це стало відомо Ю. Хмельницькому, і за його наказом, вірогідно, 14.01.1663 К. та його однодумців було розстріляно. Однак це не підтверджується ін. докум. 1675 К. як колишній білоцерк. полковник зі своїм двоюрідним братом Іваном Кравченком та синами останнього (Іваном та Федором) переселився з дозволу гетьмана І. *Самойловича* на Лівобереж. Україну. Відомі їхні нащадки: титул. радник Петро Кравченко (1787), штаб-лікар Олексій Кравченко, сот. отаман Олексій Кравченко.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 7 (1651—1663). СПб., 1872; Реєстр... 1649 року. К., 1995; Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1. К., 1998.

Ю. А. Мицик

Кра́йський, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—1712, м. Смоленськ, тепер РФ) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, митрополит Смоленський і Дорогобузький. За походженням українець, навчався у КМА з 1655/56. 1665 виїхав за кордон. Учився в кількох європ. ун-тах. Закін. Рим. академію. Повернувшись в Україну, викладав у КМА, 1701 виїхав до Моск. слов.-грек.-лат. академії. З 1704 — її ректор та архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. 11.03.1705 К. хіротоновано на еп. Холмогорського і Важеського, 18.09.1705 возведено у сан архієпископа. 1707—12 — митрополит Смоленський і Дорогобузький.

К. належав до найосвіченіших людей свого часу: знав стародавні й сучасні мови, математику, астрономію, природ. науки. Вірогідно, саме він переклав 1709 з італ. мови «Краткую космографію» для Смолен. школи. Помер і похований у Смолен. Троїцькому м-рі разом з ін. смолен. митрополитами: його попередником С. *Черницьким* і наступником Д. *Кроткевичем*.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; [Червинский Е.] Смоленские митрополиты: (1676—1718)... Смоленск, 1899; Рункевич С. Г. Архиереи петровской эпохи.., в. 1. СПб., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; РБС, т. Кнаппе—Кюхельбекер. М., 1995.

В. О. Андрушко

Краснопо́льський, чернече ім'я Гавриїл (1690, м. Кам'янець Подільського воєвод., тепер м. Кам'янець-Подільський, райцентр Хмельницької обл.—1771, м. Москва) — викладач, архімандрит. Н. в козац. сім'ї. По закін. навчання в КМА прийняв чернечий постриг у КПЛ і став ієродияконом (1727). 1728 висвячений у сан ієром. еп. Бєлгородським і Обоянським Є. *Тихорським*. З 1737 — ігумен приписного до КПЛ Зміївського Преображенського м-ря Харк. єпархії. У кін. 1739 Синод призначив К. екзаменатором у Ростов. єпархію, але його затримали в КПЛ як необхідного для друкарні працівника, а замість нього поїхав економ Київ. Брат. м-ря В. *Григорович*. У трав. 1740 К. одержав призначення до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу, де був законоучителем. З 1745 — архім. Моск. Симонового м-ря, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 56 зв., 57, 124зв., 125

С. Р. Кагамлик

Краснопо́льський, чернече ім'я Рафаїл (р., м. н. невід.—3.11.1711, м. Холмогори, тепер Архангельської обл. РФ) — перший ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архієпископ Холмогорський і Важеський. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1693. Залишився в ній на викладацькій роботі. 1701 С. *Яворський*, створюючи Моск. слов.-грек.-лат. академію, перший вищий навч. заклад Росії, взяв за зразок КМА й запросив її викладачів для налагодження навч. процесу. Перші шість могилянців приїхали до Москви 7.06.1701. Це були Й. *Туробойський*, А. *Соколовський*, Григорій Гошкевич, Антоній Стрешовський, М. *Канський* і К. 1703 К. став першим ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії і першим настоятелем Моск. Заіконоспаського м-ря. Сучасники високо цінували К., вважали його кращим після Яворського «в знаніи богословія и свободных ученій и во изрядствѣ латинскаго диалекта» («Лексикон треязычный» Ф. Полікарпова). 1704 К. при-

значено архім. Моск. Симонового м-ря. 20.03.1708 хіротоновано на архієп. Холмогорського і Важського. В листі до С. *Яворського* боярин Б. Головкін, обґрунтовуючи призначення К. на Холмогор. каф-ру, писав, що до Холмогор потрібні «искусные и ученые и политичные люди, понеже та холмогорская епархія у знатного морского порту, где бывает множество разных народов иноземцев, с которыми дабы тамошний архиерей мог обходиться по пристойности политично...» Поховано К. в кафедр. Холмогор. Преображенському соборі.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Харламович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Красо́вський Тимофій Григорович (1765, полк. м. Миргород, тепер райцентр Полтавської обл.— після 1830, м. см. невід.) — вчитель, губернський секретар, титулярний радник. Н. в сім'ї Григорія Красовського, капелана Охтир. гусар. полку, пізніше протопопа, вікарія Миргород. Троїцької церкви. Закін. повний курс навчання в КМА. У груд. 1786 виїхав до С.-Петербурга, де вступив до учит. гімназії. 1789 — приватний вчитель у Миргороді. Служив у війську. 1793 вийшов у відставку у званні підпоручика. 1812 за призначенням Харк. ун-ту служив штатним смотрителем Миргород. повіт. уч-ща. 1819 — губ. секретар, 1828 — титул. радник. 1829 вийшов у відставку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

Архіви: ДАПО, ф. 858, оп. 1, спр. 1, арк. 22зв.; ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751, арк. 49.

Л. О. Розсоха

Кремене́цький Григорій Федорович, чернече ім'я Гавриїл (р. н. невід., сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.—8.08.1783, м. Київ) — ректор Олександро-Невської семінарії, митрополит Київський і Галицький, протектор і покровитель КМА. Н. у сім'ї «градоначальника» м. Києва Федора Кременецького. Вчився у КМА, потім під наглядом друга батька С. *Калиновського* — у Харк. колегіумі й Моск. слов.-грек.-лат. академії. Вся службова діяльність К. до призначення митрополитом Київським і Галицьким проходила в Росії: ректор Ол.-Нев. семінарії (1740—48), архім. Моск. Новоспаського м-ря (1748), єп. Коломенський і Каширський (1749—55), єп. Казанський і Свіязький (1755—62), архієп. С.-Петербурзький і Шліссельбурзький (1762—70). З 1749 — член Синоду. К. характеризувався як людина набожна, покірна, обачлива, здібна до наук. Брав участь у перекладі рос. мовою «Зерцала» А. Селія. Автор «Поучения об обрядах христианских, или Слова к народу кафолическому» та ін.

1763—65 брав активну участь у розробці проекту «Уставу і штатів» навч. закладів Росії. Був одним із трьох дух. членів Комісії з секуляризації церк.-монаст. маєтностей. Будучи ставлеником високих дух. кіл Росії, постійно втілював у життя в Україні централізаторські устремління рос. уряду, певною мірою сприяв знищенню істор. та побутових особливостей укр. церкви й духовенства. КМА він намагався влаштувати відповідно до вимог «Духовного реґламенту» щодо рос. дух. навч. закладів. І все ж кровна причетність до свого народу, до рідної землі давалася взнаки, що проявилось особливо в любові до КМА.

22.09.1770 К. призначено митрополитом Київським і Галицьким, коли Київ був охоплений епідемією чуми. Певний час проживав у свого друга, випускника КМА, колишнього ректора Ол.-Нев. семінарії, архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря І. *Германовського* у Гамаліївському Різдвобогородицькому Харлампіївому м-рі Черніг. єпархії. Підготував кілька указів, покликаних реформувати церковну службу в парафіях згідно з нормами Всерос. церкви. Однак деякі свої укази К. сам же скасовував як такі, що не відповідали нормам і звичаям укр. церкви (укази про просфори, вікарних священиків і призначення їх на дияконські посади тощо). У Києві один із перших указів К. (1771) містив вимогу, аби вихованців до КМА приймали «с разбором» і не виганяли їх до повного закін. курсу навчання. Канд. в ієреї мали бути переважно «роду церковного», проходити перед тим суворий екзамен, обов'язково вступати в шлюб, крім тих, що ставали ченцями. Такі ж вимоги ставилися і до причетників. Світ. вихованцям для вступу у священицький сан треба було довести своє походження із колишнього духовенства. Але діти останніх, вихованці КМА, за бажанням могли вибирати й світ. професії. К. рішуче заборонив студентам — «школярам різного звання людям» — мандрувати з місця на місце і без користі жити в церк. шкільних приміщеннях. Для контролю встановив штат причетників: при одному священику — дяк і паламар, при двох — чотири причетники, при трьох — шість, які повинні були знати церк. «чтеніе и пѣніе». Ін. школярі мали повертатись до навч. закладів — КМА і семінарій.

Вишукував різні засоби для добробуту КМА, не шкодував і своїх особистих заощаджень. Давав викладачам додатково по 2 руб. за проповідь. На бурсу і шпиталь при КМА виділив 44 000 руб. Щорічні відсотки з них (2200 руб.) розподілив так: 1500 — на утримання найбідніших студентів, 500 — на акад. б-ку і лікування хворих, 200 — на Трьохсвятительську богадільню. За тестаментом К. КМА дісталося ще 7500 руб., а всього 51 500 руб., з яких щорічно відсотків виходило 2575 руб. Крім того, дозволив збір подаянь на спорудження нового цегляного будинку бурси. Ще будучи ректором Ол.-Нев. семінарії, К. 1743 подарував 400 руб. на ікони вел. Богоявленській церкві Київ. Брат. м-ря. 1768 пожертвував для студентів КМА два календарі та 100 примірників катехізису; 1770 брав участь у складчині на утримання учителя франц. мови. Подарував КМА і власну б-ку.

К. займався також реформуванням навч. процесу. Акад. курс він скоротив із 12

Гавриїл Кременецький.
З портрета XIX ст.

до 9 років навчання; традиційні класи — інфима, граматика і синтаксима — стали називатися нижчий, серед. та вищий грамат. класи. Курс богослов'я скоротився з 4 до 2 років. Поліпшилось викладання франц., грец. та євр. мов. Відповідно до Дух. реґламенту, К. запропонував такі навч. курси: граматику разом з географією, арифметику з геометрією, логіку або діалектику, риторику разом або окремо від поетики, фізику із метафізикою, «коротку політику» за С. Пуффендорфом, богослов'я, іноз. мови. Ректори, префекти та проф. тепер не обиралися, а їх призначав сам митрополит. Поховано К. у пд. частині Київ. Софійськ. собору.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1–2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия... К., 1895; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

В. Л. Микитась

Кремене́цький Іван, чернече ім'я Ігнатій (бл. 1718, сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл. — р., м. см. невід.) — викладач, ігумен. Н. в селян. сім'ї. 1744 закін. навчання в КМА і став послушником Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 1746/47 навч. р. викладав у класі аналогії та інфими КМА. 1747 виїхав до С.-Петербурґа. 1751—52 — ігумен Клопського Троїцького Михайлівського м-ря Новгор. єпархії, з 1752 — Сковородського м-ря.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Андраш

Кремене́цький Лука, чернече ім'я Леонід (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит, проповідник, місіонер, викладач. Навчався у КМА. 1751—55 — префект Казан. семінарії та ігумен Кізицького Введенського м-ря. З 1757 — архім. Іоано-Предтеченського, з 1758 — Зилантіївського Успенського м-рів Казан. єпархії. 1759 К. переведено до Введенського м-ря цієї ж єпархії, а 1763 — знову до Успенського м-ря настоятелем. З 1754 — пом. управителя Новохрещенської контори Казан. єпархії, де проповідував Слово Боже. У груд. 1756 172 чол. з мордвинів та чувашів виявили бажання охреститися у К. 2.07.1763 його «як людину вчену» призначено для налагодження справ у Пискорський Спасо-Преображенський м-р Перм. єпархії, де він залишався до 1769.

Літ.: Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903.

О. В. Ящук
І. В. Ралко

Крем'я́нський Іван Карпович (1711, сот. м-ко Журавка Прилуцького полку, тепер село Варвинського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика Карпа Крем'янського. Навчався в КМА: 1730 значився в реєстрах учнів серед. класу граматики. 6.11.1744 К. виїхав до Новгорода, де 1744/45 навч. р. викладав у класах фари та інфими Новгор. семінарії. 1748 прийняв чернечий постриг, але залишився викладачем.

Один з нащадків К., Крем'янський Іван Павлович, який н. бл. 1745 у сім'ї священика церкви Різдва Христового м. Шишаки Миргород. полку о. Павла Крем'янського, 1.10.1762 вступив до класу граматики КМА. 19.09.1763, навчаючись у класі синтаксими, присягнув на вірність імп-ці Катерині II. В акад. докум. числився як «очень добр».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 3. К., 1904–06.

Т. В. Лютий
О. В. Ящук

Крестопо́льський, чернече ім'я Порфирій (р., м. н. невід. — 27.11.1745, м. Семилуки, тепер Воронезької обл., РФ) — викладач, ігумен. Навчався у КМА. 8.06.1730 прибув до Воронежа разом із еп. Воронезьким і Єлецьким Йоакимом Струковим, переведеним з Переяслава (тепер м. Переяслав-Хмельницький). Направлений на посаду викладача в Острогозьку школу Ворон. губ., засновану еп. Йоакимом. Незважаючи на повну байдужість начальства до освіт. справ і мізерну платню, залишався викладачем до 1743. 1745 призначений викладачем щойно створеної Ворон. семінарії, але відмовився від посади, посилаючись на похилий вік. Дістав ігуменство в Семилуцькому Преображенському м-рі, де й помер.

Літ.: Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898.

З. І. Хижняк

Крижані́вський (Калігра́ф) Василь, чернече ім'я Володимир (бл. 1716, м-ко Меджибіж, Летичівського пов. Подільського воєвод., тепер Летичівського р-ну Хмельницької обл.— 9.08.1760, Троїце-Сергієва лавра, тепер м. Сергіїв Посад, РФ) — викладач, ректор Ярославської семінарії, архімандрит. Походив із євр. родини, «вихрест». Вищу освіту здобув у КМА, де залишився викладачем. Чернечий постриг прийняв після закін. КМА, змінив не тільки світ. ім'я, але й прізвище, став зватися Володимир Каліграф. Під час навчання в КМА захоплювався твором італ. поета-гуманіста М. Палінгеніуса «Зодіак життя», вивчав праці зх. богословів-протестантів. Ідейно споріднений із Г. *Сковородою*, з яким був особисто знайомий і товаришував, про що свідчив останній.

У КМА педагогічна діяльність К. почалася з класу інфими (1746), 1753/54 навч. р. викладав у класі риторики. У січ. 1755 за указом Синоду викликаний до Москви. Був проповідником у церкві Владимирської Богоматері, а з верес. 1755 — префект і проф. філософії. 1757 — проф. богослов'я. Під час святкування у Владимирській церкві Моск. Заіконоспаського м-ря свята Чудотворної ікони Богоматері Владимирської К. виголосив проповідь, в якій висловив сумнів щодо необхідності закликати на допомогу Пресвяту Богородицю, святих угодників і шанувати іко-

ни. К. потім щиро каявся перед ректором Геннадієм Драніциним та єпарх. начальством і виправдовувався тим, що ця «недоречність» виникла «випадково від недоразуміння». Синод констатував, що К. «говорил плевелы не токмо лютеранские, но и жидовские», але прийняв до уваги його каяття і дозволив викладати богослов'я, проте з тією незаперечною умовою, «щоб і в його курсі богослов'я, і в його проповідях надалі не було ніяких дивацтв і такого, що перечить святій церкві». В указі Синоду від 11.10.1757 між іншим сказано: «А якщо за ним... будь-яка противність церкві святій буде побачена, то вже без жодної поблажливості по правилам святих отець найжорстокіше засуджений і скараний він має бути неодмінно». К. ще протягом року працював у Моск. слов.-грек.-лат. академії. 24.06.1758 став настоятелем Великоустюзького Архангельського м-ря Вологод. єпархії, а з верес. 1759 — архім. Спаського м-ря Яросл. єпархії і ректор Яросл. семінарії. Помер і похований у Тр.-Серг. лаврі.

Тв.: Слово в день архистратига Михаила Ноября 8, 1743, в Михайловском монастыре проповедаемое учителем Володимиром. — Слово в день рождества пресв. Богородицы, проповеданное Калиграфом... из текста: Юнейший бех, ибо состареся и проч. ІР НБУВ, ф. 301, ДА п. 305.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1–2. К., 1904–05; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. К., 1972.

Архіви: Указ Свят. Синода ректору Московской Славяно-греко-латинской академии архимандриту Заиконоспасского монастыря Геннадию о префекте Славяно-греко-латинской академии Владимире Каллиграфе от 11. X.1757. ІР НБУВ, ф. 301, 438/430 С.

В. О. Андрушко

Крижанівський Костянтин Павлович (р. н. невід., вірогідно, Полтавщина — р., м. см. невід.) — викладач, настоятель студентської церкви КМА, протоієрей. Вчився у КМА. У трав. 1747 виїхав до Пресбурга (тепер м. Братислава), який в той час був столицею Угор. королівства. У 2-й пол. XVIII ст. тут у катол. гімназії, протест. ліцеї й Королів. правничій академії навчалося понад 1000 студентів. К. вступив до ліцею, де навчався з 1747 до 1750. У серп. 1751 перейшов до Академії Фрідерікана (Пруссія). 1752 повернувся в КМА, де 1752/53 навч. р. викладав нім. та євр. мови, а 1753 призначений першим викладачем відкритого франц. класу. Того самого року К. закупив через братів Корнів із м. Бреслау (тепер Вроцлав, Респ. Польща) 100 франц. граматик для студентів КМА. 1754 К.— настоятель акад. студ. Конґреґаційної Благовіщенської церкви. В поданні на ім'я митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* взимку 1756 К. сповіщав про трагічне становище в акад. бурсі, де він «...много труда возле больных бурсаков положил, а особливо в этом году от Рождества до самаго Воскресенія Христоваго, отправляясь на ночь три, а иногда и по четыре раза испов'ѣдывать и причащать умирающих бурсаков». Для поліпшення становища студентів, зокрема тих, що проживали в бурсі, митрополит звелів обкласти грошовою даниною Пустинно-Миколаївський, Михайлівський Золотоверхий, Видубицький та Кирилівський м-рі в Києві.

13.10.1758 К. призначено кафедр. проповідником, проте залишено викладачем нім., франц. та євр. мов. 1767 К. став протоієреєм роменським. 1767 виїхав на два роки до Лейпциґа, де навчалися сини його брата, полк. гадяцького Антона Крижанівського (за деякими даними — й сини К.). Перебуваючи там, К. закупив для КМА «пару глобусов... за 12 червонцев с поставкой их до границы российской, в Васильков».

К. займався літ. перекладами. Зокрема, переклав з лат. мови твори Блаженного Августина «Богомыслие уединеныя души с Богом разговоры» (1786) та «О прилежном еже о Христѣ или Божіем словѣ в умѣ своем поученіи» (1795).

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия.. К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 2781, арк. 1.

З. І. Хижняк

Криницький Арсеній Васильович, чернече ім'я Варлаам (1744, с. Вишеньки Бориспільської сотні Київського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — архімандрит. Н. у сім'ї священика Георгіївської церкви о. Василя Криницького. Освіту здобув у КМА, де навчався з 1764. 1766/67 навч. р. — студент класу піїтики «со средственными способностями». Закін. КМА школою філософії. 1778 служив половинно-парафіяльним священиком у Київ. Феодосіївській церкві на Печерську, згодом став протоієреєм.

К. надавав матер. підтримку поетові І. *Некрашевичу*, про що дізнаємося з його віршів «Писмо, написанное к отцу Арсенію Кринѣцкому и к госпожѣ его Иринѣ Григоріевнѣ 1787 года августа 4 дня за нѣкоторое оказанное от них особливое благодѣяніе». 1814 К. служив у церкві Св. Володимира на Печерську. 1817—33 — архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. У КПЛ зберігається подарована ним таріль.

Одружений з дочкою священика Воскресенської церкви на Печерську Іриною Григорівною Левицькою. Родина мешкала на вул. Різницькій (Ніжинській). Нащадки проживали за цією самою адресою й 1860. Дочка К. Анастасія була одружена з надв. радником Яковом Фомичем Трембачевим. Мав двох братів: Г. *Криницького*, настоятеля Київ. Преображенської церкви на Печерську, та П. *Криницького*, викладача, священика рос. посольської церкви в Парижі.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28; КДМА, ф. 17, оп. 5, спр. 671; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 1379, арк. 208; оп. 1015, спр. 85, арк. 43; оп. 1076, спр. 123.

Р. М. Лякіна

Софроній Кришталевський
З портрета поч. XX ст.

Криницький Герасим Васильович (1741, с. Вишеньки Бориспільської сотні Київського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — настоятель. Н. у сім'ї священика Георгіївської церкви о. Василя Криницького. Освіту здобув у КМА, де навчався до класу філософії з 8.09.1757 до 1768. Пізніше згадується як настоятель Київ. Преображенської церкви на Печерську. Мав двох молодших братів: А. *Криницького*, архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, та П. *Криницького*, викладача, священика рос. посольської церкви в Парижі, які також навчалися в КМА.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1076, спр. 123.
Р. М. Лякіна

Криницький Йосип Арсенович (бл. 1790, м. Київ — р. см. невід., м. Київ) — протоієрей. Н. у сім'ї протоієрея А. *Криницького*, який мав шляхет. корені. Закін. повний курс навчання в КМА. 4.12.1811 К. рукопокладено в сан диякона, а 9.12.1811 висвячено на священика Радомишльського Троїцького собору. 1813 переведено до Київ. Володимирської церкви на Печерську. 26.12.1817 митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* висвятив його в сан протоієрея. 1818 нагороджений бронзовим хрестом на Володимирській стрічці.

Був одружений з Варварою Дмитрівною. Мав синів Василя Криницького (н. бл. 1812), Андрія Криницького (н. бл. 1813) та Стефана Криницького (н. бл. 1816).

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 1091–1100 (1098).
Р. М. Лякіна

Криницький Павло Васильович (1753, с. Вишеньки Бориспільської сотні Київського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика Георгіївської церкви о. Василя Криницького. З 1766 навчався в КМА. По закін. навчання (бл. 1778) викладав у КМА і одночасно був священиком. 1783—92 К. — священик рос. посольської церкви у Парижі. Мав двох старших братів: Г. *Криницького*, настоятеля Київ. Преображенської церкви на Печерську, та А. *Криницького*, архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28; КДМА, ф. 17, оп. 5, спр. 671; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 1379, арк. 208; оп. 1015, спр. 85, арк. 43; оп. 1076, спр. 123.
Т. А. Висоцька
Р. М. Лякіна

Криницький Федір (рр., м. н. і см. невід.) — «аудитор елоквенції», поет. Навчався в КМА (1690-ті — поч. 1700-х). На весілля В. *Кочубея*, сина ген. судді В. Л. Кочубея, з Анастасією Апостоловою, донькою полк. миргород. Д. *Апостола*, склав «Wieniec Triumphalny». У віршах К. від імені всіх шкіл (класів) КМА, в яких навчався В. Кочубей, від синтаксими до філософії, поздоровляв у гумор. дусі нареченого. Підписався як аудитор елоквенції, тобто слухач красномовства.

Літ.: Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия... К., 1901.
З. І. Хижняк

Кришталевський (Кристалевський, Назаревський) Стефан Назарович, чернече ім'я Софроній. Святий (25.12.1703, сот. м-ко Березань Переяславського полку, тепер місто Баришівського р-ну Київської обл.—30.03.1771, м. Іркутськ, тепер РФ) — місіонер, просвітник, єпископ Іркутський і Нерчинський. В книзі Ол.-Нев. м-ря, до якої вносились відомості про всіх його ченців та настоятелів, К. про себе написав: «Софроний, прозванием Назаревский, родился в Малороссии в Черниговском полку в 1704 году. Отец его Назарій Федоров был посполитой человек, белцомь ево Софронія звали Стефаном, учился в Киево-Подольских школах и ходил до риторики...» Прізвище Кришталевський, очевидно, К. дістав у КМА, де навчався до класу риторики, закінчивши його 1727. Того самого року вступив послушником до Золотоніського Красногірського м-ря Переясл. єпархії, де 25.03.1730 прийняв чернечий постриг. 1732 рукоположений в ієродиякони, а незабаром — в ієромонахи архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* у Київ. Софійськ. м-рі. Згодом К. призначено ігуменом цього м-ря. 1742 викликано до Ол.-Нев. лаври, а 1745 призначено її намісником. 1752 був одним із трьох канд. «из иноков ученых и благовейных» на місце еп. Переяславського і Бориспільського. 23.01.1753 указом Синоду призначено еп. Іркутським і Нерчинським, а 18.04.1753 відбулась його хіротонія. К.— четвертий єпископ Іркут. єпархії із вихованців КМА. Його попередниками були В. *Косовський*, І. *Кульчицький* та І. *Неронович*. Усі вони відзначилися як просвітники та місіонери. Розуміючи труднощі місіонерської праці в Сибіру, К. впродовж року підбирав собі помічників, гол. чином серед українців.

К. прибув у свою величезну єпархію наприк. 1753. Значна частина його пастви складалася із засуджених на заслання та людей нехрист. віросповідань. 1754 К. видав розпорядження, за яким священики й селяни повинні були віддавати дітей у навчання. 1755 збудував архієрейський дім, до якого перевів з передмістя Іркутська (Жилінської Заминки) семінарію, засн. 1721 І. Кульчицьким, і доклав чимало зусиль до її облаштування. Заснував також семінар. б-ку, для якої виписав підручники й книги з Києва. На прохання К. Синод направляв до Іркутська випускників КМА на викладацькі посади. Багато подорожував по своїй єпархії, проголошував проповіді, дбав про будівництво храмів. Тужив за Україною, куди прагнув повернутися.

Похований в Іркут. Богоявленському соборі. Біограф К., протоієрей М. Чефранов, пізніше писав: «Від дня смерті святителя Софронія пройшло 132 роки, його труна, покривало, надгробок та одіж, природно, мали б зотліти

й зруйнуватися, а між тим перебувають нетлінними, а мощі творять чудеса, особливо зцілення... Пам'ять про нього все більше і більше відроджується, а число його шанувальників весь час збільшується».

1918 К. канонізовано.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; ПБЭ, т. 5. СПб., 1904; Чефранов М. Блаженный Софроний, 3-й епископ Иркутский. М., 1907.

О. М. Сандалюк

Криштопо́вич (Криштофо́вич) Пилип Тимофійович (бл. 1750, м. н. невід. — між 1798 та 1811, м. см. невід.) — останній сотник 1-ї Сенчанської сотні Лубенського полку (1772—82). Походив з відомого старшин. роду з Лубенщини, 5 представників якого обіймали уряд сенчан. сотників з перервами від 1680 по 1782. Поч. цій родинній традиції поклав родоначальник Сергій Криштопенко, ймовірно, виходець з Польщі. Його син Кирило Сергійович Криштопенко був сенчан. городовим отаманом (1708), а потім сенчан. сотником (1717—26). Цей уряд посідав також дід К. Іван Криштопович; 1740 за ним нараховувалося 45 дворів підсусідків. Син Івана Т. *Криштопович* був сенчан. сотником після батька (25.10.1757—20.10.1772).

Навчався К. у КМА: 1763 — учень класу піїтики. Довчився до класу філософії, а 1768 вступив на службу канцеляристом до Малорос. колегії. 1772 посів уряд сотника 1-ї Сенчан. сотні (бл. 1760 Сенчан. сотня поділилась на дві частини) після звільнення батька. Про його діяльність немає відомостей. 14.05.1782 К. звільнено в ранзі бунчук. товариша, отже, був останнім сенчан. сотником. Як й ін. абшитовані (після 1782) укр. сотники, К. дістав чин прем'єр-майора у відставці (15.04.1787). Потім жив у Лубен. пов. Київ. намісн., де 1798 мав спадкових 82 і куплених 39 селян чол. статі. Востаннє згадується 1798. 1811 К. вже не було серед живих.

Одружений із дочкою полк. осавула Олексія Тимченка Оленою. Мали двох синів: Олександра (бл. 1779—1818), служив з 6.10.1794 в рос. армії, з 1811 — штабс-капітан у відставці, з 1818 — земський комісар Лохв. пов. Полтав. губ.; та Костянтина (бл. 1780—1812), з 2.10.1794 служив підпрапорщиком лейб-гвардійського Семенівського та Павлоградського гренадерського полків, 1812 востаннє згадується засідателем Лохв. зем. суду.

Літ.: Маркович Я. Дневные записки..., ч. 2. М., 1859; А. Л. «От чего дух геройства в Малороссии исчез?» КС, 1883, № 4; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910; Модзалевский В. Л. Очерки по истории... сотен Лохвицкого уезда. К., 1906; Український архів..., т. 4, Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку. К., 1931.

С. М. Береславський

Криштопо́вич (Криштофо́вич) Тимофій Іванович (поч. 1710-х рр., м. н. невід. — між 1772 і 1798, м. см. невід.) — сотник сенчанський. Походив з відомої козац.-старшин. родини з Лубенщини. Н. у сім'ї сенчан. сотника (1727—57) Івана Криштоповича. Навчався у КМА: 1727 — учень класу синтаксими. Про наступні 30 років життя К. відомо лише, що 1757 був значк. товаришем Лубен. полку. 25.10.1757 на прохання батька, який вийшов у відставку через старість, К. призначено на уряд сенчан. сотника Лубен. полку. 20.10.1772 звільнено в ранзі бунчук. товариша. Ймовірно, К. успадкував від батька маєтки: с. Лучка (тепер село Лохв. р-ну Полтав. обл.), х. Криштопівка (тепер не існує) і володіння в м-ку Сенчі, можливо, дещо скупив. Мав сімох синів: Івана Криштоповича (старшого) (бл. 1740 — до 1811), бунчук. товариша, скарбника Ромен. пов. Черніг. намісн.; Азарію Криштоповича (бл. 1746 — після 1811), останнього ромен. сотника; П. *Криштоповича*; Івана Криштоповича (молодшого) (п. до 1811), підпоручика Курськ. піхот. полку; Тимофія Криштоповича (н. бл. 1776), естандарт-юнкера Глух. кирасирського полку; Мартина Криштоповича (бл. 1779 — після 1822), хорунжого Лохв. полку, та Петра Криштоповича (н. бл. 1780), естандарт-юнкера Глух. кирасирського полку. У XIX ст. Криштоповичі були відомі як поміщицька родина з Лубенщини.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Очерки по истории... сотен... Лохвицкого уезда. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.

С. М. Береславський

Кроко́вський Олександр, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.—1.07.1718, м. Твер, тепер РФ) — ректор КМА, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії. Походження невідоме. У КМА навчався до 1670, з 1673 — у зарубіж. ун-тах. Слухав курси філософії та богослов'я у Рим. академії (можливо, це Collegium Graecum — Колегіум св. Афанасія), прийнявши на той час уніатство. З 1683 К.— на батьківщині, повернувся у православ'я, 21.11.1683 прийняв чернечий постриг у Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі. 16.12.1688 обраний його ігуменом. З 1683 — проф. поетики й риторики, 1686—89 — проф. філософії та префект, 1689/90 навч. р.— ректор і проф. богослов'я КМА. 20.01.1693 К. знову обрано на посаду ректора КМА й водночас висвячено на ігумена Київ. Брат. м-ря, але не полишив ігуменства в Пустинно-Миколаївському м-рі. На цей раз читав 4-річний курс богослов'я (1693—97).

Мав підтримку гетьмана І. *Мазепи*. У ставленій грамоті митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського* від 20.01.1693, наданій К. на ректорство, сказано, що затверджується «... пречестний ігумен монастиря Пустинно-Микільського Йоасаф Кроковський з благовоління Божого та нашого пастирського благословіння та повеління ясновельможного його милости пана Івана Мазепи, гетьмана військ... запорозьких...» З приводу цієї події І. Мазепа писав митрополиту В. Ясинському: «Як завжди я всією душею ба-

Йоасаф Кроковський. З портрета XVIII ст.

Академічні тези, присвячені Йоасафу Кроковському. 1713

жаю того, щоб в школах братських київських було належне правління, щоб на пожиток всій Малоросійській Україні від них добрі виростали плоди, так і тепер… щоб Йоасаф Кроковський при своїм ігуменстві (Микільським) був ректором Братським, понеже знаю, що він, пречесний отець Кроковський, ігумен Микільський, людина досконало вчена, богобоязлива, зело розумна і статечна і краще від інших управляти зможе». Ректорував К. до 1697, до призначення його архім. КПЛ.

15.08.1708 в Моск. Успенському соборі С. *Яворським*, блюстителем патріаршого престолу, К. висвячено на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Дбав про облаштування Київ. м-рів — Пустинно-Миколаївського, Братського та Михайл. Золотоверх. В останньому власним коштом спорудив чудовий іконостас.

За згодою і підтримкою митрополита Ясинського й гетьмана Мазепи очолив посольство до Москви, де подав чолобитну й 11.01.1694 отримав 2 цар. грамоти — про закріплення за КМА всіх її маєтностей та про підтвердження прав КМА користуватися її давніми привілеями — самоврядуванням та правом приймати і навчати дітей всіх станів з України, Росії «и иных стран приходящих». Крім того, КМА призначалося «жалованіє» — 50 руб. і 50 чвертей жита на рік. Дбаючи про виховання студентів, К. відновив студ. конґреґації, засн. свого часу ще П. *Могилою*. Заповів КМА усю свою б-ку і вел. кошти на бурсу. Кількість студентів завдяки співпраці К. та покровителя КМА І. Мазепи швидко збільшилась й сягнула на поч. XVIII ст. майже 2000 чол.

Як педагог викладав ясним і доступним способом. У запису студента класу риторики Федора Кончаківського дійшов до нас рукопис курсу лекцій К. з риторики під назвою «Penarium Tullianae eloquentiae ad usus politicos Roxolanae iuventuti in Collegio Kijovomohylaeano a reverendo patre praefecto et professore rhetorices Ioasaph Krokowski accomodatum et reseratum anno 1683» («Комора Тулліанського красномовства до політичного вживання українською молоддю в Колеґіумі Києво-Могилянськім преосвященим отцем префектом і професором риторики Йоасафом Кроковським представлена і відкрита 1683 року»). Риторика має світ. характер. У ній багато прикладів, складених самим К., й посилань на П. Могилу, С. *Косова*, І. *Ґізеля* та ін. Традиційна церк. проповідь відсутня. Зберігся також рукопис курсу філософії К. «Disputationes per consonam dispositionem Organi Aristotelici traditae et Roxolanae juventuti in Collegio Kijovomohilaeano resolutae; tradita et per sententias sapientium doctorum menti Aristotelis annuentium explicata anno 1686» («Диспути через узгоджену побудову Арістотелівського органону, викладені в Колеґіумі Києво-Могилянськім українській молоді і пояснені в сентенціях досвідчених докторів, згодних з думкою Арістотеля, року 1686») та курс теології (1693—97). У філософському курсі досить помітні відхід від арістотелівської філософії і тенденція до відокремлення її від теології. Про ставлення до К. сучасників, проф. і студентів, говорять численні панегірики та промови, присвячені йому,— Й. *Валявського*, Й. *Туробойського*, Ігнатія Миштальського. Останній вважав засади діяльності К. у вихованні молоді «чудотворними й божественними основами». Про вплив К. на розвиток укр. риторики йдеться в підручнику І. *Левицького* «Classis oratoria inter Tulliana flumina fructibus eloquentiae impleta atque spatiosissimis […] clementia sophia illustrissimi Krokowiani tentorii velis ad felicem annalis navigationis portum non per Borysthenis undas, sed Iordanis fluvios deducta […] Collegio Kijevomohilaeani miraculius plena ad commune[m] Rossiaci orbis utilitate[m] et additandos Roxolanae iunventutis animos exposita. Cum mercibus spiritualis civilis et politicae doctrinae ad commenus usus anno 1716» («Риторичний корабель серед Тулліанських річок плодами красномовства наповнений, а також під широкими вітрилами […] завдяки розсудливості й мудрості світлійшого захисника Кроковського в щасливий порт річного плавання не на хвилях Бористена, але річки Йордан приведений, у Колеґії Києво-Могилянській чудесами наповнений для загальної користі руського краю і задля зростання мужності українського юнацтва з духовними товарами світської і політичної науки, для загального користування виставлений року 1716»). А у назві філос. курсу Х. *Чарнуцького* згадуються імена «felicissimis… luminatibus» («незрівнянних… світочів») В. Ясинського та К. — «thaumaturgi caeli Peczariensis magno abbatum patre» («великого отця серед архімандритів чудотворного неба печерського»). Найвідоміші тези І. *Щирського* (1708), створені з нагоди повернення К. з Москви. На тезах разом з алегоричними фігурами зображено К. та Мазепу.

К. відомий і як історик. На основі літописів Київської Русі, «Літописця», редагованого В. Ясинським, «Кройніки» Т. *Софоновича*, «Синопсису» та хроніки М. Стрийковського уклав 1685—1712 «Літописець», де висвітлювалися події вітчизн. та всесвітньої історії з давніх часів. До нього увійшли й нотатки автобіогр. характеру. К.— автор передмов до «Тріодіона» (К., 1702), «Акафіста св. Варварі» (К., 1728) та ін. праць. Вже по смерті К. КПЛ клопоталася перед Москвою про дозвіл на друкування «Акафіста» (оскільки на Україні укр. книги друкувати заборонялося). Дозвіл надійшов, але з умовою: «Акафіст» перекласти «на великороссійское наречіе».

Як ієрарх, вчений, письменник К. не міг бути осторонь громад. життя. Він мав міцні зв'язки з укр. культ. діячами. Опікувався С. Яворським, Х. Чарнуцьким та ін. вихованцями КМА. Є припущення, що був утаємничений у плани І. Мазепи. 1708, коли І. Мазепа відкрито виступив проти рос. царя, Петро І викликав до Глухова К., архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського І. *Максимовича* і еп. Переяславського і Бориспільського З. *Корниловича*, де вони оголосили гетьманові анафему. 1718 почався процес царевича Олексія Петровича, якому співчували в Україні люди, невдоволені

політикою Петра І. На допитах царевич показав, що в листах до К. писав про свій примусовий від'їзд з Росії, де йому погрожували монаст. ув'язненням, і що він просив К. надати цьому розголосу. 1718 до царя дійшли вісті, що Собор укр. ієрархів, зібраний К., постановив не приймати ряду рос. реформ, які стосувалися церкви. К. було викликано до царя й по дорозі, в Твері, взято під варту і запроваджено до в'язниці Архангельського м-ря, де він 11.07.1718 помер «либонь, неприродною смертю», як пише Н. Полонська-Василенко. Похований у Твер. Преображенському соборі.

Тв.: Penarium Tullianae eloquentiae... ІР НБУВ, 653/444 С, арк. 1—288; Disputationes... ІР НБУВ, 617/393С; Акафист св. Варваре. К., 1728.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1—2. К., 1856; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия... К., 1901; Мыцык Ю. А. Украинские краткие летописцы XVII века. Днепропетровск, 1978; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982; Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988; Конисский Г. История Русов... К., 1991; Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994.

Л. С. Верьовка

Кро́лик, чернече ім'я Теофіл (р., м. н. невід. — 12.08.1732, м. Москва) — просвітник, викладач, перекладач, архімандрит. Навчався у КМА, а також за кордоном, де блискуче вивчив нім. та лат. мови. У Моск. слов.-грек.-лат. академії викладав філософію, був префектом (1713). 1716 за наказом царя Петра І разом з кількома перекладачами перебував у Празі, де переклав два томи універсального лексикона Й. Ф. Будде. Повернувшись 1721 у С.-Петербург, ввійшов до т. зв. Ученої дружини Т. *Прокоповича*, з якою брав участь у підготовці церк. реформи в Росії. Співавтор Дух. регламенту, радник Синоду. Не залишав перекладацької діяльності, зокрема, редагував переклад з нім. праці Г. Гохберга про раціональне ведення господарства (рукопис зберігався у його б-ці). 1723—28 — архім. Моск. Чу́дового м-ря, а з 1728 і до смерті — архім. Моск. Новоспаського м-ря.

К. був високоосвіченою, діяльною, всебічно обдарованою людиною. Не вкладався в рамки монаст. життя: ні чернецтво, ні високий дух. сан не могли стримати його життєлюбну і діяльну натуру. Він тримав у м-рі вел. табун коней (22), продавав хліб з монаст. угідь, змусив ченців замість старого саду розбити регулярний парк, грав на бандурі й співав, що, на думку сучасників, вже зовсім не личило архімандриту. Був палким бібліофілом — зібрав велику б-ку (бл. 500 книжок). Більшість із них — зх.-європ. видання лат., нім., польс., франц. мовами з теології, філософії, класичної л-ри, різні словники, граматики. Серед них — твори Е. Роттердамського, Ф. Меланхтона, Н. Макіавеллі, «Хроніка» М. Кромера, вірші Я. Кохановського, рукоп. праці з філософії, теології, риторики, поетики тощо. Про різнобічні зацікавлення К. свідчать такі книги, як «Садовник голландский на французском и немецком диалекте», «Описание и употребление микроскопа», «Наука как на коня садиться, печатана в Париже», «Книжка о рецептах», «Книжка о любовных разговорах» та ін. Значну частину своєї б-ки К. привіз з Праги, деякі книги з дарчими написами. По смерті К. єп. Іркутський і Нерчинський І. *Нерунович*, теж випускник КМА, звернувся до Синоду з проханням передати б-ку К. для потреб створеної ним школи в Іркутську. Синод визнав, що більшість книг б-ки «историческіе, а не учительние», що вони не потрібні ні Синоду, ні Моск. слов.-грек.-лат. академії, і вирішив передати їх, за винятком ризничих і тих, що належали ін. особам, І. Неруновичу. Б-ку К. перевезено до Іркутська. Бл. 300 книг і тепер зберігаються у Наук. б-ці Іркут. ун-ту.

Літ.: Пекарский П. Наука и литература.., т. 1. СПб., 1862; Куликаускене Н. В. Книги... Феофила Кролика. В кн.: Федоровские чтения. 1980. М., 1984.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 13, спр. 248, арк. 45—62.

О. М. Дзюба

Кротке́вич (Коротке́вич), чернече ім'я Дорофей (1676, м. н. невід.—3.06.1718, м. Смоленськ, тепер РФ) — викладач, митрополит Смоленський і Дорогобузький. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої став ченцем Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. У трав. 1702 викликаний до Москви разом з двома ін. викладачами КМА: І. Савельським та І. Мищальським. Протягом 8 років викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1710—13 — архім. Моск. Симонового м-ря, 1712—18 К. — митрополит Смоленський і Дорогобузький. Займався освіт. справами. Саме за ініціативою К. 1714—15 створено Смолен. семінарію. Всіляко сприяв її діяльності, постійно залучав кращих викладачів з КМА, серед яких, зокрема, був С. *Маєвський*, котрий, починаючи з 1714, викладав тут у поч. класах та в класі поетики й риторики. Поховано К. у Смолен. Троїцькому соборі.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Круп'я́нський Андрій Олексійович (бл. 1730, м. н. невід. — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Н. у сім'ї військ. товариша. Навчався в КМА, був студентом класу богослов'я (1748), переписував разом з ін. студентами для митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* богослов. трактат А. Зерникава «Об исхождении Святого Духа». З кін. 1748 на службі в Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 33.

Р. М. Лякіна

Кру́тень Матвій Самсонович (1737, полк. м. Чернігів — 1770, м. С.-Петербург) — фізіолог, доктор медицини. Н. в сім'ї черніг. міського голови. Навчався в КМА. 1757 вступив до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. 1758 дістав звання підлікаря, 1759 — лікаря, після чого працював військ. лікарем. 1761 в числі де-

сяти найздібніших випускників рос. госпіт. шкіл (в минулому студентів КМА) К. відряджено С.-Петерб. держ. мед. колегією до Лейден. ун-ту, де 1765 захистив доктор. дисертацію «Specimen medicum inauguralis de manducatione» («Медичний виклад про травлення»), де докладно описав будову порожнини рота. Висловлені тут припущення щодо неврогенної регуляції травлення дають змогу вважати її однією з перших в Росії праць з фізіології. Після повернення 1767 з-за кордону і складання іспитів у Держ. мед. колегії на право мед. практики в Росії служив у армії дивізійним лікарем. Був керівником першої в Росії венерологічної лікарні в С.-Петербурзі, ініціатором створення якої виступав разом з першим її старшим лікарем Д. *Самойловичем*. Тяжко захворівши, К. помер у С.-Петербурзі.

К.— автор твору «Примечания о болезнях, в армии случающихся» (не видана), однієї з перших в Росії праць з військ. медицини.

Літ.: Гл. Л. Список докторов медицины... КС, 1896, № 3; Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Крщоно́вич, чернече ім'я Лаврентій (1-ша пол. XVII ст., м. н. невід.—1704, полк. м. Чернігів) — письменник, ґравер, видавець, архімандрит. Навчався в КМА, досконало володів кількома мовами. Прийняв чернечий постриг у Чернігові, був архідияконом, а з 1660-х рр. — ігуменом Черніг. Троїцького Іллінського м-ря. У 1670-х рр. не виконував обов'язки ігумена. Ймовірно, удосконалював мистецтво ґравера в гуртку О. *Тарасевича*. Відома його ґравюра «Хотинська битва 1673» (1674) У лют. 1696 у м. Вільно К. запропонував себе на архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського як «значна и учена персона в духовенствѣ чернѣговском». 16.11.1696 написав листа до гетьмана І. *Мазепи*, в якому подав низку автобіографічних фактів і просив підтримки у здобутті «достоинства архієрейского». Однак черніг. духовенство його не обрало. «А же на той елекціи,— писав у своєму Літописі С. *Величко*,— помененного отца Крщоновича желаніе презрѣнно, того ради в монастыру Свято-Троєцком Иллѣнском Чернѣговском для уконтентованя его устроєнна архимандрія, и он, Крщонович, первій тоя обители бысть архимандрит». 4.01.1697 прибув до Москви, щоб затвердити сан архімандрита. Привіз 5 примірників «Руна орошенного» (Чернігів, 1696) Д. *Туптала (Ростовського)* зі своєю передмовою, присвяченою царю Петру І, і три друк. аркуші з приводу Азовської перемоги. Підніс цареві також ікону Троїцько-Іллінської Божої Матері з двома написаними на іконі привітальними промовами, що їх підписали «ігумен Лаврентій Крщонович с братією Троицкаго монастиря». Ікону було поставлено в Моск. Успенському соборі (згодом перенесено до церкви Св. Петра митрополита в с. Улянівка на Петергофському шляху). 22.03.1697 К. підтверджено сан архімандрита, і він повернувся в Чернігів. 1702 домігся від І. Мазепи універсалу на право утримувати при м-рі друкарню. До самої смерті займався видавничою діяльністю, писав присвяти і передмови до видань, що виходили з черніг. друкарні. К. належить ряд творів: «Redivivus phoenix, illustrissimus ac reverendissimus Lazarus Baranowicz. Archiepiscopus Czernihaiensis, Novgrodensis etc.» (Чернігів, 1683) — панегірик Л. *Барановичу*, складений прозою і віршами. В основу покладено мотив воскресіння євангельського Лазаря, поєднаний із мотивом фенікса, який під старість спалює себе в променях сонця й відроджується з власного попелу; «Тріодь цвѣтна...» (1685); «Modlitwy dzienne y nocne» (1689); «Молитвослов треакафистный» (1691), присвячений І. Мазепі «Молитвослов» (1692) з віршами на герб І. Мазепі та присвятою йому; «Молитвослов треакафистный» (1697) з присвятою полк. ніжин. І. *Обидовському*; «Ilias oratoria, sive brevissima summa rhetoricae» (1698) з передмовою до учнів — підручник з риторики; «Полуустав, имѣющ в себѣ дневную и нощную службу по преданію св. церкве» (1703) з присвятою І. Мазепі.

Літ.: Величко С. В. Летопись событий, т. 3. К., 1855; Маслов С. І. Етюди з історії стародруків. IX–X ст. К., 1927; Попов П. М. Панегірик Крщоновича... К., 1927; Українські письменники.., т. 1. К., 1960.

В. П. Колосова

Ксило́вський, чернече ім'я Аполлос (1684, м. Варшава, тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — чернець. Н. у шляхет. сім'ї. Навчався «русскому и латинскому письму» в КМА. По закін. навчання служив у КПЛ, де 1721 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 90зв.

С. Р. Кагамлик

Кувечи́нський (Кувичи́нський) Антонін, чернече ім'я Антоній (1705, сот. м. Великі Будища Полтавського полку, тепер с. Великі Будища Диканського р-ну Полтавської обл.—10.04.1737, м. Москва) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Син священика. Брат П. *Кувечинського*. Вірогідно, крім КМА, навчався за кордоном, де познайомився з «книжным искусством». 1730/31 навч. р. читав у КМА разом зі Стефаном Скорачинським курс риторики під назвою «Liber rhetorices de eloquentia ecclesiastica et civili continens in se artem inveniendi, disponendi et eloquendi nec non modos docendi movendi, delectandi ac in primis amplificandi in usum rossiacae iuventutis in collegio Kijevomohylaeano anno 1732, Jannuarii 11 die» («Риторична книга про церковне і світське красномовство, яка містить у собі мистецтво знаходження матеріалу, виклади і способи навчання, збудження, втішення перш за все ампліфікації, до використання російському юнацтву в колеґіумі

Києво-Могилянському 1732 року 11 січня»). 1731 К. прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Романа Копи, 1732 його висвячено архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* у сан ієродиякона, а згодом — ієромонаха. Залишався в КМА викладачем. 23.02.1733 указом Синоду К. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де у берез. обійняв посаду проф. філософії та проповідника. У груд. 1733 К. призначено префектом, а 1736 — ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії і архім. Моск. Заіконоспаського м-ря.

На 32 році життя К. обірвалося.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 12; спр. 4, арк. 58зв. – 59.

С. Р. Кагамлик

Кувечи́нський Павло, чернече ім'я Пахомій (бл. 1721, сот. м. Великі Будища Полтавського полку, тепер с. Великі Будища Диканського р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. Брат А. *Кувечинського*. Навчався у КМА до класу богослов'я: значився в списках студентів цього курсу за 1743/44 навч. р. У лют. 1748 прийняв чернечий постриг у КПЛ. У 1750 на прохання архієп. Тверського і Кашинського М. *Слотвинського* К. відправлено на викладацьку роботу до Твер. семінарії разом з ієродияконом І. *Грабовецьким*.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1, черн., спр. 4, арк. 248зв.

С. Р. Кагамлик

Кузьми́ч, чернече ім'я Йосиф (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, настоятель. Навчався у КМА. Прийняв чернечий постриг, згодом висвячений на ієромонаха. На схилі життя (1.09.1756) призначено настоятелем рос. посольської церкви у Константинополі. Указом Синоду від 22.07.1758 звільнено з цієї посади за станом здоров'я і за віком.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2, 5. К., 1905–08.

Т. А. Висоцька

Кукі́ль Стефан Іванович — див. *Зизаній* Стефан Іванович, чернече ім'я Сильвестр.

Кукі́ль-Тусано́вський Лаврентій — див. *Зизаній* Лаврентій.

Кули́цький Михайло Іванович (р. н. невід., м. Старокостянтинів Кременецького пов. Волинського воєвод., тепер райцентр Хмельницької обл. — р., м. см. невід.) — писар, священик. Н. у сім'ї священика параф. Покровської церкви о. Іоана Кулицького та його дружини Марії. Вдома К. вивчав «руську грамоту», а потім рік навчався у Гощанській і два роки у Житом. семінаріях. У КМА (1750-ті рр.), вірогідно, закін. класи поетики та риторики. По закін. КМА протягом кількох років був писарем у м. Балта (тепер райцентр Одес. обл.). 1765 митрополит Ренський Даниїл рукопоклав К. у священики Михайлівської церкви у с. Пацицели неподалік Балти (тепер с. Пасицели Балтського р-ну Одес. обл.). Але відразу ж, на прохання парафіян, перейшов до Свято-Миколаївської церкви м. Фокшани і залишався там до 1772. По смерті митрополита Ренського Даниїла просив єп. Переяславського та Бориспільського Й. *Базилевича* взяти його парафію до своєї єпархії, але той відмовив.

Літ.: Лобатынский С. Церковно-административная деятельность преосвященного Иова... Подол. ЕВ, 1890, № 23 [Прибавление].

О. Ф. Задорожна

Кульчи́нський Михайло Федорович (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — перекладач. Ще будучи студентом КМА, 1651 виїхав до Москви, став у Посольському приказі перекладачем з лат., польс. та церк.-слов. мов. 1653 перекладав у Москві разом із Т. *Топоровським* «Paterikon» С. *Косова*. Був перекладачем посольства кн. Р. М. Рєпніна-Оболенського до Речі Посполитої 1653. Разом із С. *Кольчицьким* та Т. Топоровським брав участь у переписуванні одного з варіантів рос.-укр. договору 1654 («11 статей»).

Літ.: Воссоединение Украины с Россией., т. 3. М., 1954.

Архіви: РГАДА (М.), ф. 79, оп. 1, № 3, арк. 106,130; ф. 150, оп. 1, № 10.

Ю. А. Мицик

Кульчи́цький (Кольчи́цький) Іван, чернече ім'я Інокентій. Святий (1680/82, Чернігівщина — 26/27.11.1731, м. Іркутськ, тепер РФ) — викладач, єпископ Іркутський і Нерчинський, Переяславський (Залеський). Походив зі старовинного галицького шляхет. роду, представники якого переселились на Чернігівщину. К. рано втратив батьків, тому виховувався у родичів. Одним з них був перекладач Посольського, згодом Малорос. приказу Г. *Кольчицький*, який був посланцем від моск. уряду до польс. короля Яна Собеського, а 1672 їздив у Батурин до Д. *Многогрішного*. Дядьком К. доводився писар В. Кочубея, за зв'язки з яким був засланий І. *Мазепою* до Сибіру. 1693—1706 К. навчався в КМА. 1708 прийняв чернечий постриг у КПЛ, потім висвячений на ієродиякона та ієромонаха. 1710 молодого талановитого вченого забрано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де він викладав граматику, філософію, богослов'я, метафізику. З 1714 — префект. В Україну більше не повернувся. 1719 переведено до Ол.-Нев. лаври і в сані соборного ієром. призначено на корабель «Самсон». Служив першим обер-ієром. у фінляндському корпусі при мисі Або. У кін. 1720 К.— намісник Ол.-Нев. лаври, а 5.03.1721 хіротонований на єп. Переяславського (Залеського) з призначенням головою Пекін. дух. місії. Виїхавши 19.04.1721, К. лише в берез. 1722 дістався

Інокентій Кульчицький.
З ікони поч. XX ст.

Іркутська. На кит. кордоні його не пропустили, оскільки в супровідному листі він значився «великим господином», тоді як право подібного титулування належало лише гол. дух. особі Китаю — Кутухті. Залишившись без коштів, К. протягом 5 років утримував себе і свій супровід рибальством і невеликими пожертвами від рос. купців. Проживав у маєтності Селенгинського м-ря (за Байкалом, біля с. Красноярське). К. з братією написав кілька ікон для місц. храму, зокрема Стражденного Спаса і Скорботну Богоматір, які збереглися навіть після пожежі 1740. 14.02.1725 отримав наказ виїхати до Іркутська, де на нього чекав урядовий посланець гр. С. В. Рагузинський, який мав супроводжувати К. до Китаю. Проте останній вирішив не ускладнювати стосунки з Кутухтою і відправив замість К. його попередника А. *Платковського*. Натомість К. 15/31.01.1727 отримав призначення на новостворену Іркут. єпископську каф-ру, де пробув ще понад 4 роки. Відкрив при Іркут. Вознесенському м-рі школу для дітей усіх станів, де навчали читати, писати, співу, катехізису. Доклав чимало зусиль для налагодження навч. процесу — утримував школу своїм коштом, розшукав для неї перекладача, турбувався про забезпечення школи підручниками. Зібрати учнів для новоствореної школи виявилося нелегкою справою, бо місц. духовенство відмовлялося віддавати дітей у навчання, навіть під загрозою штрафу, причому з батьків брали письмове зобов'язання, що їхні діти, «пока не выучатся, не отойдут и не убегут без ведома архіерейскаго». Підтримував діяльність спец. монг.-кит. школи, відкритої 1721 при Вознесенському м-рі архім. А. Платковським. За свідченням сибір. історіографів, К. «сделал больше для озаренія края грамотностію, чем можно было бы сделать обыкновенному человеку при скудных средствах и в короткое время».

Отримавши єпархію в незадовільному стані — переважна більшість духовенства була неграмотна, священики не знали христ. молитов, серед населення панували пияцтво і розпуста,— К. намагався виправити становище. Священикам він наказував «во всех церквах смотреть всякаго благочинія церковнаго, прочность и чистоту церкви», ввів посаду екзаменатора ставлеників, збільшив кількість параф. храмів з 33 до 50. Клопотався перед світ. владою про звільнення духовенства від поборів. У проповідях турбувався про підвищення рівня духовності своєї пастви, вдаючись навіть до крайніх заходів — позбавлення христ. поховання. Проповідував серед бурятів, тунгусів та ін. сибір. народів.

Похований у чернечій мантії в склепі дерев'яної церкви Тихвінської Божої Матері Вознесенського м-ря. 1764 його мощі знайдено нетлінними. 1805 К. канонізовано. 1808 мощі перенесено до срібної раки, виготовленої на кошти сибір. купця М. Мильникова. Любов до К., поклоніння його мощам населення Іркут. краю викликали вел. занепокоєння у рад. влади. 1921 його мощі перевезені до Москви, оголошені «удивительно и искусно бальзамированными», а невдовзі зникли. Лише нещодавно їх було віднайдено в Яросл. істор.-архіт. музеї і 2.09.1990 урочисто перенесено до Іркут. Знаменського собору. В Іркут. обл. худ. музеї зберігається низка ікон і портретів із зображеннями К. 26 лист. — день його пам'яті.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев... с Академиею, ч. 1. К., 1856; Словарь исторический о святых... СПб., 1862; Громов П. Начало христианства в Иркутске.., ч. 1—3. Иркутск, 1868; Модест (епископ Люблинский). Жизнь св. Иннокентия... СПб., 1879; Путинцев М. Сказания... М., 1889; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Дублянський А. Українські святі. Мюнхен, 1962; Власовський І. Нарис історії.., т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк—К.—С. Бавнд Брук, 1990; Кіндзерявий-Пастухів С. Світильники Землі Української. ВАНУ, 1993, № 4; Крючкова Т. Иркутский святитель. «Земля Иркутская», 1994, № 2.

З. І. Хижняк

Кульчи́цький, чернече ім'я Полікарп (1688, с. Кульчиці Руського воєвод., тепер Самбірського р-ну Львівської обл. — р., м. см. невід.) — ігумен. Н. у сім'ї укр. шляхтича. 1690—1700 навчався у КМА. 1719 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*, 1727 висвячений на ієродиякона архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським І. *Жураківським*. З 1729 — ієромонах. К. був одним з ігуменів приписного до КПЛ Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря на тер. Речі Посполитої (тепер Респ. Білорусь), що 1745 засвідчив син слуцького священика Никанор, чернець цього м-ря.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1—2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 15зв.; спр. 4, арк. 92—93.

С. Р. Кагамлик

Куля́бка Андрій Якимович (бл. 1729, м. н. невід.—1776, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї бунчук. товариша Якима Федоровича Кулябки. 1742 згадується серед студентів КМА. Військ. канцелярист (з 1745), бунчук. товариш (з 1761). Був одружений з дочкою бунчук. товариша Степана Тарновського Оленою, вдруге — з Мотроною Василівною Часник.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Куля́бка Василь Григорович (1718, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— після 1767, м. см. невід.) — обозний, підкоморій. Н. у сім'ї лубен. сотника (1715—32), бунчук. товариша Григорія Федоровича Кулябки. Небіж проф. і ректора КМА С. *Кулябки*. Навчався в КМА: 1737/38 навч. р. значився в реєстрах студентів класу філософії. З 1739 обіймав посаду військ. канцеляриста. 1750 дістав чин бунчук. товариша, з 2.01.1761 до 12.11.1763 — обозний Лубен. полку, пізніше — підкоморій Лубен. полку. Одружений з Уляною Степанівною Миклашевською.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 2. К., 1910.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 4.
Р. М. Лякіна

Кулябка Василь Петрович (бл. 1718, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— до 1769, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Навчався в КМА: згадується в списках студентів за 1736/37 навч. р. 1754—63 — бунчук. товариш, з 28.10.1763 — у відставці.
Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 2. К., 1998.
В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Кулябка Іван Іванович (р., м. н. невід.— до 1784, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї лубен. полк. Івана Петровича Кулябки. 1742 закін. навчання в КМА. 1750 — студент Віттенберзького ун-ту. Бунчук. товариш (з 1759), зем. суддя Лубен. пов. (7.04.1764—1782), колез. асесор (з 9.09.1782). Був одружений спершу з Євдокією Марківною Маркович, дочкою бунчук. товариша, потім з Уляною Якимівною (1754—1798). Мав 6 братів і 4 сестри.
Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 2. К., 1998.
В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Кулябка Йосип Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — поручик. Брат Я. *Кулябки* та П. *Кулябки*. Згадується серед студентів КМА 1750. Дослужився до чину поручика.
Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.
В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Кулябка Павло Іванович (1735, м. н. невід.— після 1788, м. см. невід.) — лубенський полковий обозний. Навчався у КМА (1750). Сотник Снітинської сотні Лубен. полку (1762—69), лубен. полк. обозний (1773—82), лубен. повіт. маршалок (1782). Після скасування полк. адміністрації Гетьманщини дістав чин полковника, з яким вийшов у відставку (7.09.1786). Був одружений з Ольгою Олексіївною Семеновою, дочкою прокурора Малорос. колегії.
Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.
В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Кулябка Петро Якимович — див. *Косс* Петро Якимович.

Кулябка Семен Петрович, чернече ім'я Сильвестр (1704, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.—17.04.1761, м. С.-Петербург) — просвітник, філософ, теолог, ректор КМА, архієпископ Санкт-Петербурзький і Шліссельбурзький. Походив зі старовинної козац.-старшин. родини. Н. у сім'ї бунчук. товариша Петра Кулябки та доньки гетьмана Д. *Апостола* Анни. Подружжя мало 5 синів і доньку Анастасію. Близькими родичами Кулябок були Горленки. З двоюрідним братом по матері Якимом Горленком К. був пов'язаний дружніми й дух. стосунками. Разом навчалися у КМА (1714—26), обидва стали послушниками Київ. Межигірського м-ря. У берез. 1727 К. прийняв тут чернечий постриг, а незабаром рукоположений в ієродиякони архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським І. *Жураківським*.

На поч. 1730-х рр. К. запрошено до КМА. Спочатку викладав у молодших класах та іноз. мови, 1732—35 — у класі риторики. Збереглися його два рукоп. ритор. курси: «Praeceptionis quaedam de eloquentia comparanda per hyeromonachum Sylvestrum Kulabka anno... 1733 observatae atque per eundem anni eius professorem Roxolanae iuventuti in Kiovomohylaeano collegio traditae et explicatae» («Деякі настанови про набуття красномовства, ієромонахом Сильвестром Кулябкою року 1733 зібрані й українському юнацтву Києво-Могилянської колегії викладені й розтлумачені») та «Libri V de arte rhetorica in collegio Mohyloraphalaeano Roxolanae iuventuti anno... 1734 Septembro die 27 intradendum et explicandum resumpti ab hieromonacho Sylvestro Kulabka» («П'ять книг про риторичне мистецтво в колегії Могило-Рафаїлянській українському юнацтву для навчання й пояснювання року... 1734, у вересні 27-го дня ієромонахом Сильвестром Кулябкою розпочаті»). Підручники побудовані на взірцях античних і ренесансних риторик, але автор додав до них цікавий матеріал для практичного використання з сучасного життя та приклади з історії, а також власні промови про хвалу наукам. З серп. 1735 до 1739 викладав філософію. Перший його філос. курс (1735—36) включав логіку й метафізику, другий «Cursus philosophicus ingenuis sapientiae amatoribus in academia Kijovo-Mohylo-Zaborovsciana iteratim expositus nec non scholasticis commentationibus tritus anno Domini 1737 ex die Septembris 19 patre Sylvestro Kulabka protunc philosophiae professore scholarumque praefecto» («Філософський курс, повторно викладений з вченими доповненнями шляхетним пошановувачам мудрості в Києво-Могило-Заборовській академії з 19 вересня 1737 року... отцем Сильвестром Кулябкою, тодішнім професором філософії і префектом шкіл») (1737—39) — складався з діалектики, логіки, фізики, метафізики й етики. 1739—45 К.— проф. богослов'я. Складений ним курс «Theologicae sacrae summa» («Виклад священного богослов'я») (1743) вважався визначним досягненням тодішньої богослов. думки.

Нім. пастор Христоф-Вільгельм Хегельмайєр, духівник ген.-фельдмаршала Б.-К. Мініха, писав про К. як про освічену й добре виховану шляхетну людину. Мав з ним тривалі бесіди про новітні нім. філос. системи, ділився творами нім. авторів.

Сильвестр Кулябка.
З портрета XVIII ст.

К. був відомий не лише як вчений, але й як педагог і оратор. Його високо цінували колеґи й студенти, вважали кращим з проф. КМА й величали «aureus benedicendus magister» («златоблагословенный учитель»). Працюючи у КМА, К. не втрачав зв'язків із родиною. Не маючи прямих нащадків, турбувався про освіту синів братів Григорія та Івана Кулябок. 1737 направив до Лубен у родину брата Григорія свого студента Т. *Александровича* для підготовки небожів до вступу в ун-ти. Зокрема, Т. Александрович навчав їх риторики за матеріалами «dignissimi patris Sylvestri Kulabka aurei benedicendi magistri» («достойного отця Сильвестра Кулябки, учителя золотого красномовства»). Згодом троє небожів К. навчалися у КМА, ще троє — у Віттенберзі та Римі.

У серп. 1737 К. призначено префектом, 1740—45 — ректор КМА й настоятель Київ. Брат. м-ря. Добрі взаємини пов'язували його з протектором КМА митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським*. Разом вони докладали чимало зусиль для поліпшення умов навчання й побуту студентів. К. звертався до Синоду з поданням, в якому доводив недоцільність квартирування рос. солдатів у будинках, куплених студентами, або в тих, де вони квартирували. Поліпшував умови проживання студентів у бурсах. Допомагав Р. Заборовському завершити будівництво двоповерхового навч. корпусу й студ. Конґреґаційної Благовіщенської церкви. Кількість студентів за часів ректорства К. зросла від 564 (1740/41 навч. р.) до 1100 (1744/45 навч. р.). К. турбувався також про викладачів. 1743 він склав «Звіт», з якого випливало, що в середньому на одного викладача (харчування й опалення) щорічно припадало 80 руб. Цього було явно недостатньо, і Р. Заборовський виділив додаткові гроші на одяг, взуття, книги.

Як найкращого промовця Р. Заборовський відрядив К. 1742 до С.-Петербурґа. Там він виголосив промову на коронації імп-ці *Єлизавети Петрівни* і подав їй прохання на підтвердження володінь Брат. м-ря та КМА. Вдруге К. вітав промовами імп-цю Єлизавету Петрівну під час її перебування в Києві 1744: в КПЛ та на диспуті, спеціально влаштованому на її честь студентами й викладачами КМА. 1745 К. знову їздив до С.-Петербурґа, де виголосив вітальну промову на одруження Петра III. У Київ він вже не повернувся: його настановлено єп. Костромським і Галицьким (10.11.1745—25.04.1750). 1747 відкрив семінарію при архієрейському домі, в Костром. Іпатіївському м-рі. Прагнучи організувати її на зразок КМА, К. залучав на учительські посади викладачів і випускників з Києва. Першим її ректором став могилянець Анастасій Білопольський, який приїхав до Костроми разом із К. 25.04.1750 К. призначено єп. Санкт-Петербурзьким і Шліссельбурзьким (з 4.07.1750 — архієпископ), а також членом Синоду й настоятелем Ол.-Нев. лаври. 1750 передав Ол.-Нев. семінарії майже всю свою б-ку.

Помер К. у С.-Петербурзі. Похований у Благовіщенській церкві Ол.-Нев. лаври.

Тв.: Praeceptiones quaedam eloquentia comparanda per hyeromonachum Silvestrum Kulabka... ІР НБУВ, ф. 301, ДА/п. 304, арк. 58–201; Libri V de arte rhetorica... ІР НБУВ, 689/483 С, арк. 114–145; Cursus philosophicus... ІР НБУВ, 124/п. 79 арк. 1–378; ф. ДА/п. 50, арк. 1–808.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1–2. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1895; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1–4. К., 1904–07; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Новиков Н. Опыт исторического словаря... М., 1987; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995; Хегельмайєр Х.-В. Повідомлення про стан учености у Києві в російській Україні. В кн.: Крисаченко В. С. Українознавство.., кн. 1. К., 1996.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1, арк. 21.

З. І. Хижняк

Куля́бка Степан Григорович (бл. 1727, м. н. невід.—1787, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Навчався в КМА з 1736. Від 30.04.1748 — бунчук. товариш, глух. повіт. маршалок (1782—86), надв. радник. Був одружений з Уляною Федорівною Остроградською, дочкою миргород. полковника. Мав 4 дочки: Ірину, Ганну, Тетяну, Олену, які були одружені з представниками родів Оболонських, Турковських, Лашкевичів і Рославців. Жив з родиною у с. Полковнича Слобода.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Куля́бка Яків Іванович (р., м. н. невід. — до 1798, м. см. невід.) — корнет. Навчався у КМА (1750). Дослужився до чину корнета. Брат Й. *Кулябки* та П. *Кулябки*, які разом з ним навчались у КМА. Був одружений з Уляною Петрівною (1745 — після 1801).

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1–2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Куни́цький, чернече ім'я Григорій (1734, м. Київ — р., м. см. невід.) — чернець. Н. в міщан. сім'ї. Пройшов повний курс навчання в КМА. 1760 прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ Л. *Білоусовича* разом з ін. вихованцями КМА: В. *Бялковським* і Ф. *Яновським*. При цьому лавр. соборний старець і писар Феодосій засвідчував «честное состояніе» К.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 34, арк. 23.

С. Р. Кагамлик

Куни́цький Дмитро (Діонисій) Олексійович, чернече ім'я Кирило (1781, с. Гвоздів Київської сотні Київського полку, тепер с. Гвіздів Васильківського р-ну Київської обл.—16.04.1836, м. Київ) — викладач, ректор КДА, єпископ Чигиринський. Н. у сім'ї священика о. Олексія Куницького. З 1792 навчався у КМА, де виявив себе старанним уч-

Київський Братський Богоявленський монастир з дзвіницею, збудованою С. Ковніром, та Новим корпусом Академії (1825–26). Ґравюра. 1830-ті рр.

нем. Ще студентом-богословом 5.10.1805 призначений учителем грец. мови у нижчих класах КМА, по закін. якої продовжував викладати грец. мову, а також із 1809/10 навч. р. — арифметику й географію. У лист. 1811 К. призначено ще й комісаром КМА, тому його звільнено від викладання франц. мови. Повернувся до цього класу лише 22.10.1812. З 1814 читав у вищому грамат. класі та в класі лат. і рос. поетики. Окрім того, з 1814 багато займався поновленням акад. б-ки, яка постраждала під час пожежі 1811. 14.02.1814 прийняв чернечий постриг у КПЛ. 22.02.1814 митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* висвятив його в ієродиякони, а 8.03.1814 — у ієром. 11.03.1815 К. ввійшов до складу членів акад. правління, яке у листі до С. Александровського характеризувало його як «відомого своєю завзятістю до дотримання казенного інтересу». К. був єдиним професором з усієї проф. корпорації старої КМА, якого комісія з реформування дух. уч-щ запросила викладати словесність у Київ. семінарії. З 1819 — її ректор. Після відкриття КДА — архім. Київ. Брат. м-ря. 13.05.1828 К. висвячено на єп. Чигиринського та вікарія Київ. митрополії. 19.04.1834 переніс інсульт. 15.01.1835 звільнений від усіх посад і відпущений на спочинок до КПЛ, де невдовзі помер. Похований у Іоано-Предтеченському приділі Успенського собору КПЛ.

Літ.: Булгаков (Макарий). История Киевской академии. СПб., 1843; Акты и документы... отд. 3, т. 4, К., 1913; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 4. К., 1913.

Т. О. Дороніна

Куни́цький Павло Олексійович (1779, с. Гвоздів Київської сотні Київського полку, тепер с. Гвіздів Васильківського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика о. Олексія Куницького. У сім'ї, крім К., було ще 9 дітей. 5.11.1799 К. вступив до КМА, де вже навчався його брат Д. *Куницький*. По закін. навчання запрошений до Харк. ун-ту, де викладав статистику. Наприк. 1820-х рр. дістав звання ординарного проф. грец. словесності. У харк. журн. «Украинский вестник» опублікував перекладені з грец. мови «Москову идилию» (берез. 1816), «Времена года», «Бионову идилию» (трав. 1816), «Доблесть», «Орфей и Эвридика» (серп. 1816), «Из Вергилиевых Георгик» (жовт. 1816), «Отрывок из Каллимахова гимна Аполлону» (квіт. 1818).

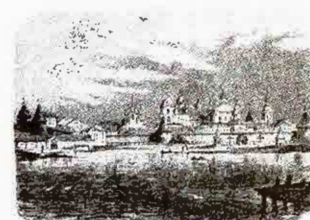
Літ.: РБС, т. Кнаппе—Кюхельбекер. М., 1995; Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

А. О. Усікова

Курце́вич-Булі́га Іван Дмитрович, чернече ім'я Іезекіїль, в хіротонії Йосиф (9.12.1589, можливо, м. Біла Церква Білоцерківського старосотва Київського воєвод., тепер райцентр Київської обл.—15.06.1642, м. Казань, тепер РФ) — один із засн. Київського братства і Київської брат. школи, єпископ, архієпископ Суздальський і Таруський. Походив із князів. лит.-укр. роду Курцевичів, вірогідним родоначальником якого був син вел. кн. литовського Ґедиміна Наримунт (п. 1348). Перша згадка про представника роду — Костянтина (Курча), кн. Пінського,— відноситься до 1431. Дідом К.-Б. був королів. ротмістр Василь Іванович Курцевич (невід. — бл. 1555). К.-Б. походив із родини білоцерк. підстарости Дмитра Курцевича (невід. — 1596) та його дружини Галшки Стужинської, відомої після смерті чоловіка під чернечим ім'ям Доминікії (Доротеї). К. здобув ґрунтовну освіту. Де вчився в Україні — невідомо. Його ім'я значиться в реєстрі за 1616 польс.-укр. студ. земляцтва (natio polonia) Падуанського ун-ту (Італія). Запис зроблено укр. мовою: «ієромонах Ієзехієль Курцевичъ рукою власною» й повторено латиною: «Ian Kurczewicz manu propria scripsit Anno 1616 d. 13 Julii». Якщо взяти до уваги, що К.-Б. мав на той час майже 27 років і що тоді саме повернувся в Україну, то очевидно, що 1616 він не розпочав, а закін. навчання в Падуї. Повернувшись в Україну, К.-Б., високоосвічений і діяльний, з шанованого князів. роду, зайняв помітне місце в культ.-нац. русі. Його було висвячено в сан архімандрита м-ря Успіння Пресвятої Богородиці в Терехтемирові (тепер Канів. р-н Черкас. обл.), що входив до володінь козацьк. війська й іменувався «Війська Запорозького обитель» або «Богородиця Запорозька». Ймовірно, часто відвідував Київ, де його мати Доминікія була ігуменею жіночого Вознесенського м-ря, що недалеко від КПЛ. Там близько зійшовся з архім. КПЛ Є. *Плетенецьким*. Як і всі члени його гуртка, взяв участь у створенні Київ. брат. школи та Київ. братства. Його ім'я стоїть серед тих, хто першими вписалися до брат. реєстру 1616: «Бачу,— писав К.-Б.,— справу зело добру — составленіе Братства во граді Києві і того ради всігда есм готовий з ним пострадати, добро і зло і кров мою за благочестіє дати...». 1619 вступив також до Луцьк. братства і разом із 47 представниками аристократії й шляхти Волині поставив свій підпис — «Іезекіил Курцевич, архимандритъ Терехтемировскій і для того і руку мою підписую власною рукою» — під листом, в якому ґарантувалося заступництво, політ. та матер. підтримка братству.

Разом з гетьманом П. *Сагайдачним* взявся за справу відновлення укр. правосл. ієрархії. У жовт. 1620 патріарх Єрусалимський Теофан висвятив у Богоявленській церкві Київ. брат. школи митрополита Київського, Галицького і всієї Руси та єпископів на укр. каф-ри. Невдовзі за рекомендацією козацтва було висвячено й К.-Б. на єп. Володимирського й Берестейського. Одночасно його призначено прототронієм митрополії Київської та Галицької. Хіротонія відбулася в січ. 1621, коли п. Теофан вдруге відвідав Терехтемирівський м-р, повертаючись у Константинополь. Король Сиґізмунд III Ваза й катол. церква не визнали відновленої ієрархії. Й. *Борецький*, І. *Копинський*, К.-Б склали «Протестацію» (1621), в якій захищали права українців на їх віру й церкву.

К.-Б. брав участь в козац. радах, зокрема в київській, що відбулася у черв.

Соловецький монастир. Кін. XIX ст
Фото І. С. Попова

1621, де був обраний посланцем до короля з наказом стояти за православну віру «до горла». Їздив до Варшави разом із П. Сагайдачним, потім ще двічі — в серп. 1621 і на поч. 1623. Король, хоча й не підтвердив офіційно вимог православних, проте переслідування й загрозливі універсали проти укр. єпископів припинилися. К.-Б. навіть отримав архімандрію в Дерманському Свято-Троїцькому м-рі, найкращому й найбагатшому на Волині, що був під зверхністю католика кн. Заславського. Невдовзі залишив м-р і під впливом тієї частини правосл. духовенства, що бачила єдиний порятунок укр. православ'я в заступництві Моск. царства, 1625 подався до Москви. Люб'язно прийнятий царем Михайлом Федоровичем і його батьком п. Філаретом (можливо, ще й тому, що Філарет був висвячений на патріарха, як і К.-Б. на єпископа, також п. Теофаном), К.-Б. оселився в Китай-городі. Одержав багатий «корм» із цар. двору, мав запрошення на високі прийоми. У серп. 1626 його висвячено на архієп. Суздальського і Таруського (друга в Росії за значенням єпископія).

Відомості про життя К.-Б. в часи його архієрейства (черв. 1626 — лют. 1634) дуже скупі. Закріплював за єпархією вотчини, будував, поповнював б-ку, дарував книги в м-рі, зокрема в Суздальський Спасо-Євфимівський тощо. Намагався забрати до себе на постійне життя матір. Мав на це згоду царя й підтримку митрополита Київського, Галицького і всієї Руси Й. Борецького, просив «сльозами серця», але марно — ігуменя Домникія, тепер уже в схимі Доротея, спочатку відмовлялася під різними приводами, а потім відверто відповіла, що Україну не залишить.

Становище К.-Б. різко змінилося після смерті п. Філарета (1.10.1633). Противники князя перемогли. За те, що жив «не по святительському чину», цар, «скорбя о нем и о душе его», наказав вислати К.-Б. до Сійського Антоніївського м-ря, що під м. Холмогори Арханг. єпархії. Умови були жорстокі: тримати в келії, під наглядом «черного попа», котрий був би «духовен и крепкожителен» і жив би постійно у келії архієпископа, охороняти вигнанця мали 20 стрільців на чолі з Іларіоном Лопухіним. Остаточний вирок у справі «иноземца архиепископа Иосифа из Суздаля» виніс Моск. церк. собор: за численні провини — «мясоедение, трапезничание с блудницей, а паче же за то, что он не христианин суще», а «обливанец» (тобто хрещений не трикратним занурюванням у воду, а обливанням), сам не хотів перехрещуватися й ін. «иноземцам» не дозволяв, котрі «по еретическим храмам хаживали и в костелах с еретиками маливались... И поелику его лихоимственное и нечистое житие стало многим явно блазнительно», присудили: на очах всієї братії Сійського м-ря зняти з К.-Б. єп. облачення й панагію, тобто позбавити святительського чину, надягти просту чернечу рясу і під охороною стрільців відправити на Соловки «в чину плачущих и рыдающих», а «бумагу и чернил не давать». Характерно, що, відправляючись на заслання, К.-Б. віз із собою книги. Дві з них — «Октоих осмигласов киевской печати» та «Потребник московской печати» — подарував (як зазначено в каталогах монастир. б-ки «От архиепископа Суздальского») Спаському Соловецькому м-рю, під наглядом якого прожив на Соловках 5 років.

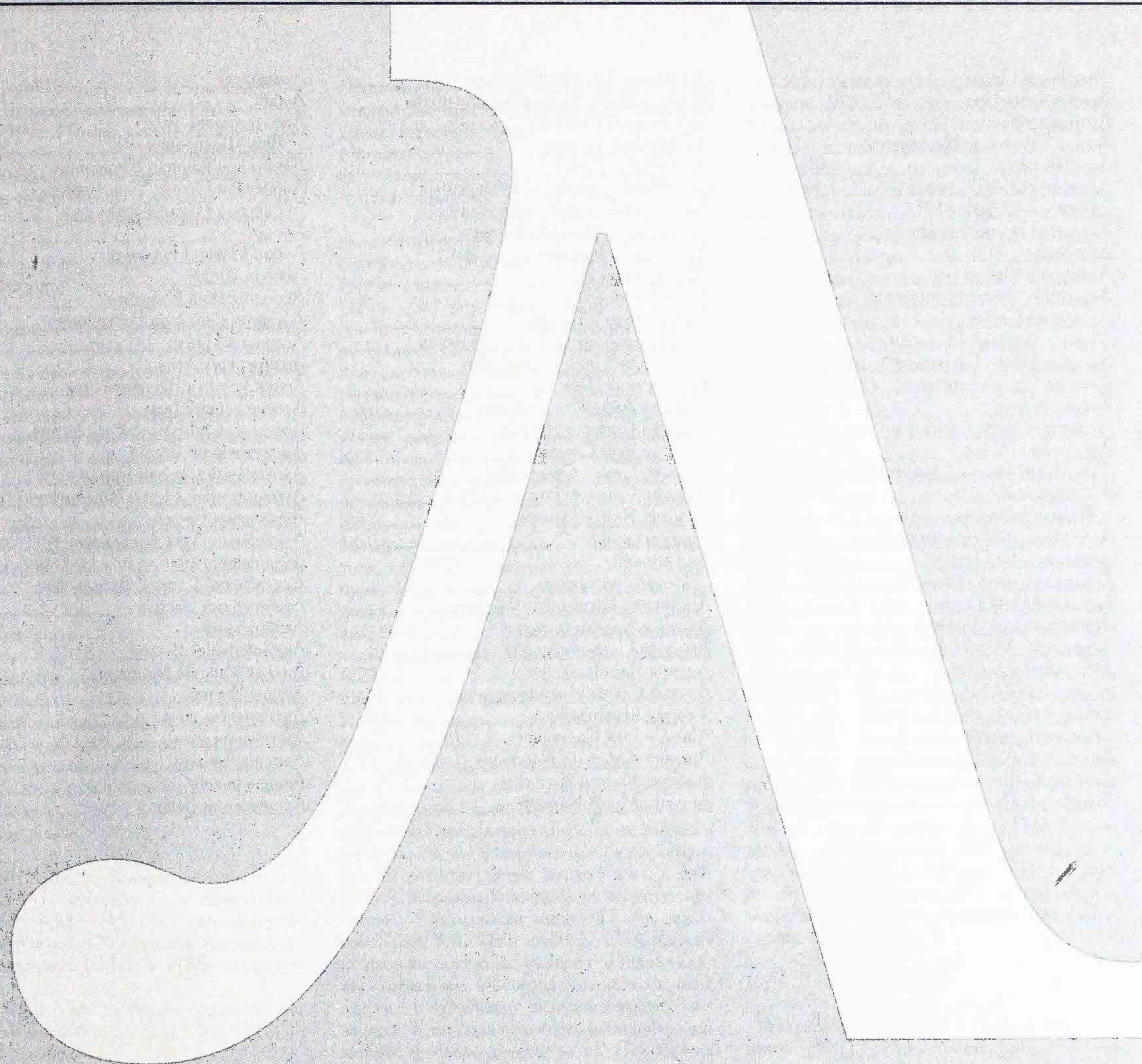
9.04.1640 переведений до Казан. Успенського Зилантіївського м-ря. Історики церкви не знають, хто вплинув на пом'якшення вироку. Можливо, це був митрополит П. *Могила*, який 1640 вів переговори з моск. царем з приводу приїзду до Москви київ. вчених. А може, розкаявся сам цар? В останньому відомому листі до К.-Б. перед засланням його на Соловки цар, дорікаючи князю за те, що той не оцінив його милості, як і милості його батька п. Філарета, в кінці, ніби виправдовуючись, дописав: «А пища тебе и одежда во обители всемилостивого Спаса будет монастырская нескудно...» Прожив К.-Б. в Зилантіївському м-рі ще 2 роки «в молитвах, подвигах покаяння, самоумерщвлении плоти, кротости, вольной нищете, учительстве и милосердии к ближним». По смерті похований в кам'яній гробниці Успенського собору Зилантіївського м-ря із зазначенням сану — «Иосиф архієпископ Суздальський». В м-рі щиро шанували пам'ять К.-Б. й називали по-своєму — Арцибеєвич. Намалювали його портрет і поставили на гробницю разом з єпископським жезлом (не біда, що зроблений з очерету), показували паломникам місце, де жив опальний архієпископ, і образи та розписи, зроблені ним на стінах б-ки м-ря, де мав бентежний князь останній притулок. А ще передавали з уст в уста повір'я про зцілення й повернення душевного спокою немічним й знедоленим біля гробу князя-мученика, хоча портрет створений без німба.

Можливо, якби не вирок «бумагу и чернил не давать», сьогодні ми б знали більше про сутність цієї справи, про самого К.-Б.— високоосвіченого, пристрасного укр. князя, який допустився фатальної помилки — переселився до Москви і став, мабуть-що, першим в'язнем страшного в пам'яті багатьох поколінь Соловецького м-ря.

Тв.: Протестація (1621 р.) [у співавт.]. В кн.: Пам'ятки братських шкіл на Україні... К., 1988.

Літ.: Памятники.., т. 2. К., 1846; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1. К., 1883; Памятники, изданные Киевской Комиссиею.., т. 1. К., 1898; Харлампович К. В. Иосиф Курцевич. Почаев, 1900; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Блажейовський Д. Ієрархія Київської церкви (861–1996). Львів, 1996.

З. І. Хижняк

Лавецький Петро
Лавровський Гнат
Лавровський
Лагода (Загреба) Костянтин
Ладанін Іван
Ладижинський Василь
Ладинський Пилип
Ладонка Пилип Антонович
Лазаревич
Лазаревич Йосип
Лазаревич Роман Степанович
Лазаревич Степан
Лакерда Антоній Пилипович
Лакерда Петро Пилипович
Лакерда Пилип Іванович
Лапкевич Іван
Ласкевич Петро Семенович
Латушевич Семен
Лашкевич Максим Онисифорович
Лебединський
Василь Іванович
Лебединський Олександр Петрович
Лебединський Петро
Леванда (Сікачка) Іван Васильович
Левандовський Прокіп
Левандовський Тимофій
Левицький Антоній Григорович
Левицький Гаврило
Левицький Дмитро Григорович
Левицький, чернече ім'я Іларіон
Левицький, чернече ім'я Іустин
Левицький Лука Іванович
Левицький Петро Степанович
Левицький Платон
Левицький Стефан Григорович
Левицький-Ніс Григорій Кирилович
Лежайський Василь
Лежайський Іларіон
Лелянський Петро
Леонтович, чернече ім'я Амфілохій
Леонтович Йосип Михайлович
Леонтович Сава Олексійович
Леонтович, чернече ім'я Теофіл
Лесовицький
Лехницький,
чернече ім'я Касіян
Лехницький, чернече ім'я Серапіон
Лещинський Іван Степанович
Лещинський Федір
Лизогуб Андрій Юхимович
Лизогуб Григорій Якович
Лизогуб Іван Семенович
Лизогуб Семен Семенович
Лизогуб Семен Юхимович
Лизогуб Яків Юхимович
Линцевський
Лип'яцький
Йосип Григорович
Лисаневич Василь Михайлович
Лисенко Василь Іванович
Лисенко Павло Іванович
Лисиця Яків Іванович
Личков Семен Никифорович
Лігарид Пантелеймон
Ліневич Іван Карпович
Ліневич Корнилій Карпович
Ліневич Матвій Карпович
Ліневич Мусій Карпович
Ліницький
Лобач
Лобачевський
Яків Федорович
Лобисевич Кирило Кирилович
Лобисевич Опанас Кирилович
Лобисевич Павло Кирилович
Лобко
Лобко Павло Павлович
Лобода Федір
Лободовський Симеон
Логановський Іван Васильович
Логвинов Павло
Лозинський Лука
Лозка Стефан Васильович
Ломиковський Іван
Ломоносов Михайло Васильович
Лопатинський Федір
Лубенський Стефан Романович
Луб'янівський Петро Федорович
Лукашевич Василь
Лукашевич Лука Михайлович
Лукашевич, чернече ім'я Паладій
Лукомський Степан Васильович
Любарський Василь
Любарський
Любинецький Віктор
Любич Микола Іванович
Люппе Василь
Ляскоронський
Лятошевич Іван
Ляшков Трохим
Ляцевецький
Лящевський Василь

Лаве́цький Петро (рр., м. н. і см. невід.) — лікар. Ймовірно, навчався в КМА бл. 2-ї пол. XVII ст. Наприк. XVII ст. жив з дружиною неподалік від КПЛ, був близьким до архім. І. *Гізеля*. 1681 лікував полк. І. *Новицького* та його першу дружину Софію. Володів польс. мовою, мав каліграфічний почерк.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, № 13995.

Ю. А. Мицик

Лавро́вський Гнат, чернече ім'я Ігнатій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієродиякон. Вищу освіту здобув у КМА. 1763 Л. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії на викладацьку роботу, але весь час добивався повернення в Україну. За численними проханнями звільнений і 7.03.1768 повернувся до Київ. єпархії з посвідченням про те, що 7.03.1764 його дійсно було висвячено на ієродиякона митрополитом Московським і Севським Т. *Щербацьким*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Лавро́вський, чернече ім'я Йосиф (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у КМА, закінчивши її повний курс 1725. Ще студентом прийняв чернечий постриг. 1725 призначено викладачем інфими у КМА.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Т. О. Марценюк

Ла́года (Загре́ба) Костянтин (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Н. у дворян. сім'ї. Навчався у КМА. Ще студентом класу богослов'я, у верес. 1785, призначено викладачем арифметики КМА, з 1788 також географії.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. О. Марценюк

Лада́нін Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Від верес. 1778 до січ. 1779 викладав у класі інфими КМА.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

В. П. Кандинська

Ладижи́нський Василь, чернече ім'я Віктор (р., м. н. невід.—1777, м. С.-Петербург) — викладач. Читав у КМА грец. мову (1753—58) та риторику (1758—62). 1762 прийняв чернечий постриг, і його направили до Полтав. Скельського м-ря. 1764 переведено до Київ. Петропавлівського м-ря. 1766 тимчасово, через хворобу С. *Миславського*, обіймав посаду проф. богослов'я КМА. Того самого року Л. призначено намісником до Київ. Софійськ. м-ря. Пізніше займав посаду намісника м-рів: з 1768 — Ніжин. Назарет-Богородицького, з 1770 — Курськ. Знаменського, з 1774 — Калязинського Макаріївського Троїцького. Можна припустити, що 1775 перебував уже в С.-Петербурзі. Підставою для цього є дві його проповіді, виголошені в С.-Петербурзі: «На новый 1775 год» та «На день тезоименитства великой княгини Наталіи Алексѣевны» (1775).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с.. Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

Т. О. Дороніна

Ладинський Пилип (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Вірогідно, навчався у КМА. За уряд. дорученням Л. вів «Журнал, си есть насущную записку дѣл, в войсковой енеральной канцеляріи приключаючыхся...», продовжив записи П. *Борзаківського* від 4.03.1723 до 31.12.1723. Вказав на своє авторство в акровірші «Планет княжич небесных мѣсяц март начася...», який вмістив у «Журналі» перед початком своїх записів. Крім позначки свого імені, автор зазначив, що веде діаріуш за П. *Полуботка* «его милости пана полковника главна, чернѣговского Павла Полуботка, славна Леонтиевича», і за ген. писаря Симеона Савича; виклав творчі принципи: писати «кратко и разумливо», моторно, а для цього «имѣти и искуство и вѣжливость знати». Зашифрував також у вірші й рік — 1723. Але все ж був покараний за неправильне написання титулів президента Малорос. колегії Степана Вельямінова-Зернова. Діаріуш доніс нам безліч цікавих фактів з історії боротьби П. Полуботка та його уряду з рос. експансією в Україні, зафіксував факти арештів козац. старшини. Частково опубл. Олександром Лазаревським.

Літ.: Лазаревский А. Отрывки из дневника... ЧИОНЛ, 1898, кн. 12.

В. О. Шевчук

Ла́донка Пилип Антонович (бл. 1700, полк. м. Чернігів — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син черніг. міщанина Антона Ладонки, про якого відомо, що він купив 1699 сім комор у Старому місті. Мав брата Іоана Ладонку, диякона Черніг. Спаського собору (1736). Закін. повний курс навчання КМА (1724). Почав службу військ. канцеляристом Черніг. полку. 1729 Л. переведено до Ген. військ. канцелярії, де «служил безпорочно» до 1734. 1734—38 працював у Кодифікаційній комісії (1728—43), яку очолював ген. суддя І. *Борозна*. 1734 в її складі їздив до Москви. За особистим проханням звільнений з посади канцеляриста (20.01.1738) і від архієп. Чернігівського та Новгород-Сіверського І. *Рогалевського* прийняв чернечий постриг. 28.04.1738 Л. призначено кафедр. писарем. Після смерті І. Рогалевського (1739) попросив пашпорт для поїздки до С.-Петербурга «для подыскания нового места службы у знакомых архиереев».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, арк. 143, спр. 4173.

Р. М. Лякіна

Лазаре́вич, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.—10.11.1701, м. Ростов, тепер РФ) —

митрополит Ростовський і Ярославський. Навчався в КМА. 1688 висвячено на архім. Моск. Чу́дового м-ря, 1691 — на митрополита Ростовського й Ярославського. За життя Л. відзначався «особенною ревностью к церковному благолѣпію». Похований у Ростов. кафедр. соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Хронологический указатель иерархов... СПб., 1859; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994.

О. М. Сандалюк

Лазаре́вич Іван Лазарович — див. *Завалевич* Іван Лазарович.

Лазаре́вич Йосип, чернече ім'я невідоме (1719, м. Ярослав Руського воєвод., тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — інспектор, чернець. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА, зокрема, 1736/37 навч. р. був учнем класу синтаксими, 1737/38 навч. р.— поетики, 1742 — риторики. Ймовірно, закін. повний акад. курс. До серед. 1749 — інспектор над учнями поч. класів: піддияконом-граматиком Петром Кашпуровським, півчими: Іваном Злотковським з класу синтаксими, граматиком Г. *Яновським* та учнем аналогії Федором Ревуцьким. Прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі, у зв'язку з чим 11.06.1749 учні просили про призначення нового інспектора.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2, т. 2. К., 1904–05.

О. Ф. Задорожна

Писар
Ґравюра з книги О. Рігельмана «Летописное повествование...», 1847

Лазаре́вич Роман Степанович (бл. 1724, м. н. невід.— після 1783, м. см. невід.) — військовий канцелярист, писар. Онук сотника Воронізької сотні Ніжин. полку (тепер м-ко Вороніж Сум. обл.) Лазаревича Романа Лазаровича (1693—1708), згодом — судді Ніжин. полку (1710—1726). Син відставного бунчук. товариша С. Лазаревича, який брав участь у Сулацькому поході (1725—29) й повернувся додому 1727. У лип. 1742 він звернувся до Ген. військ. канцелярії з проханням прийняти сина Л., «который обучался в Кіевськіх латинских училищах, для обученія дѣл канцелярскіх». До 1752 Л. служив підканцеляристом Ген. артилерії, потім військ. канцеляристом (1762), возним Воронізької сотні (1765—81). 1782—83 — полк. писар Ніжин. полку. Жив у м-ку Вороніж.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8298.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Лазаре́вич Степан, чернече ім'я Спиридон (1721, сот. м. Батурин Ніжинського полку, тепер місто Бахмацького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА. 1738 значився учнем класу синтаксими. По закін. повного курсу прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1743 за викликом Синоду викладав риторику у Твер. семінарії. Після повернення до Києва йому запропонували посаду вчителя синтаксими у КМА (1746). Л. погодився працювати, але не нижче класу риторики, вказавши на свій досвід у Твері та пропозицію викладати піїтику в Моск. слов.-грек.-лат. академії.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 205; спр. 4, арк. 225–226.

С. Р. Кагамлик

Лаке́рда Антоній Пилипович (1778, м. Київ — бл. 1857, м. см. невід.) — київський купець 1-ї гільдії, ратгер, бурґомістр. Син купця П. *Лакерди*. Навчався в КМА до школи філософії включно. 10.11.1797 дістав атестат про закін. КМА, підписаний ректором Ф. *Слоницьким*, віце-ректором, ігуменом Київ. Видубицького м-ря А. *Корчановим* та префектом І. *Ставицьким*. 1801 одружився з дворянкою Анастасією Дмитрівною Кувечинською. Родина мала садиби в Києві на Подолі, крамниці в Гостиному дворі, хутір з млином на р. Сирець у передмісті Києва (тепер в межах міста). 1817 Л. займався комерцією, служив також ратгером Київ. маґістрату. 1820, 1829—31 — бурґомістр. 1836 в одній із садиб коло церкви Різдва жили його вже дорослі діти — Олексій Лакерда (н. 1814), Ганна Лакерда (н. 1815) та Марія Лакерда (н. 1816). Онуки Л. Сергій Олексійович Лакерда (1868—1917) та Аркадій Олексійович Лакерда (1875—1925) стали інженерами-путійцями і проживали в одному будинку по вул. Флорівській, 3 на Подолі.

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописей.., в. 1–3. К., 1875–79.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 1184, 1379; ф. 486, оп. 1, спр. 6133.

Р. М. Лякіна

Лаке́рда Петро Пилипович (1793, м. Київ — 1864, м. см. невід.) — колезький радник. Син купця 2-ї гільдії П. *Лакерди*. Навчався у КМА. 1807 — учень класу риторики. Його твір «Жизнь Юлія Агриколы» відзначено акад. нагородою. По закін. КМА служив у держ. установах. На службі у Палаті держ. майна дістав чин колез. радника.

Архіви: КДМА, ф. 1, оп. 4, спр. 35, 36, оп. 1, спр. 228; ЦДІАК України, ф. 486, оп. 1, спр. 13152, ф. 533, оп. 1, спр. 1155; ф. 1711, оп. 1, спр. 219, 224.

Р. М. Лякіна

Лаке́рда Пилип Іванович (бл. 1755, м. Київ — бл. 1827, там само) — київський бурґомістр, купець 2-ї гільдії. Син міщанина.

Л. навчався в КМА до школи філософії включно. 18.02.1777 отримав атестат про закін. навчання, підписаний ректором КМА К. *Лехницьким*. Одружився з

дочкою надв. радника Миколи Леонтовича Марфою. Успадкував від батька (п. 1787) капітал та нерухомість. Лакерди здавна мали в центрі Подолу кам'яний будинок з льохом та лавку у великому ряду на Торговельній (Контрактовій) площі; окрім того, від тещі — садибу на Подолі в приході Святодухівської церкви. Разом із заможними купцями тримав у місті «питейний відкуп», мав постоялий двір у парафії церкви Миколи Доброго. 1790 купив на Подолі подвір'я у Київ. Видубицького м-ря на вул. Чорна Грязь. 1809 під час будівництва Гостиного двору садибу Л. було знесено. Міська влада на чолі з київ. губ. Петром Панкратьєвим виділила недалеко нову садибу з кам'яним будинком, яка раніше належала ковальському цеху. 1812 Л. надавав матер. підтримку військ. відомству, яке готувало Київ до можливого нападу армії Наполеона, за що 1816 нагороджений бронзовою медаллю на стрічці ордена св. Анни. 1815 60-річний Л. значився почесним громадянином міста Києва. Був постійним членом Київ. відділення Всерос. біблійного т-ва, що займалося питаннями просвіти та книгодрукування (утворене 1817 на чолі з митрополитом Київським і Галицьким С. *Александровським* та віце-президентом ген.-майором Михайлом Федоровичем Орловим). Мав трьох синів — А. *Лакерду*, Івана Лакерду та П. *Лакерду*. 1825 родина мала на Подолі два кам'яних та два дерев'яних будинки, чотири лавки, два хутори на Сирці з сіножатями та млином. Історія родини Л. в Києві простежується документально до 1925.

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописей.., вип. 1–3. К., 1875–79.

Архіви: КМДА, ф. 1, оп. 2а, спр. 106; ЦДІАК України, ф. 484, оп. 3, спр. 30 (№ 7); ф. 486, оп. 1, спр. 6133; ф. 533, оп. 1, спр. 1155.

Р. М. Лякіна

Ланцéвський, чернече ім'я Гервасій — див. *Линцевський*, чернече ім'я Гервасій.

Лапкéвич Іван (р. н. невід., с. Бронниці Перемишльського пов. Руського воєвод., тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. 1760 навчався у класі піїтики КМА. Можливо, кілька років навчався за кордоном.

Від 3.12.1772 до 15.08.1777 Л. викладав франц. мову в КМА. Залишивши КМА, давав приватні уроки у заможних сім'ях Києва. 1784 куратор КМА митрополит Київський і Галицький С. *Миславський* запропонував розділити франц. клас на вищий і нижчий. Викладачем вищого знову запрошено Л., а викладачем нижчого — «природного» француза В. *Люппе*.

Як писав у своїх спогадах випускник КМА І. *Тимківський*, франц. мову викладав «...кіевскій гражданин Лапкевич, с резною латинскою надписью на воротах дома; ходил в богатой черкескѣ, с высокой тростью, а в праздники с дорогою саблею, учил gratis, за что портрет его поставлен был при входе в академическую конгрегацію». У лют. 1788 Л. ще був викладачем КМА.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897. Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08.

О. М. Сандалюк

Ласкéвич Петро Семенович (р., м. н. невід.— після 1763, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Син ромен. сотника Семена Остаповича Ласкевича (1728). Освіту здобув у КМА. 1727 навчався у класі риторики. 1735 призначено до Кодифікаційної комісії (1728—43), у якій був присутній «безотлучно» до 1741. Виконував обов'язки перекладача. 1741 змушений залишити роботу в Комісії через від'їзд до С.-Петербурга у невідкладних особистих справах. 1743 звернувся з проханням до ген.-лейтенанта І. Бібікова знову зарахувати його до Комісії, оскільки, писав він, «реченая комиссія приходит в окончаніе и мнѣ обидно, если кто подпишется на моих трудах». Однак під остаточним докум. Комісії його підпису немає. До 1745 мав чин військ. товариша, а 1745—63 — бунчук. товариша.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Права... 1743. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, арк. 157.

Р. М. Лякіна

Латушéвич (Лятушéвич) Семен, чернече ім'я Серапіон (р., м. н. невід.—22.04.1762, м. Вологда, тепер РФ) — архімандрит, єпископ Можайський і Волоколамський, Переяславський і Дмитровський та Вологодський і Білозерський. Засн. Вологод. семінарії. Вищу освіту здобув у КМА. 1727 навчався у філос. класі. Пройшовши повний акад. курс навчання, прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. 1733 — ієром. і ключар цього м-ря, а також — член Київ. консисторії. 9.03.1740 Л. висвячено на архім. Твер. Отрочого м-ря, а 3.02.1741 переведено в тому самому сані до Калязин. Троїцького м-ря Твер. єпархії. 1745 висвячено на єп. Можайського і Волоколамського та вікарія Переясл. єпархії (тепер РФ). 1753 відкрив школу, яка згодом стала основою Влад. семінарії. Того ж року отримав в управління Переясл. (Залеську) єпархію. Наприк. 1753 переведено на єпископську каф-ру до Вологди. 1759 він тяжко захворів (розбив параліч). У груд. 1761 Л. звільнено на спочинок до Вологод. Спаського Троїцького м-ря, де й помер. Поховано у Вологод. Софійськ. соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; РБС, т. Сабанеев–Смыслов, СПб., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Лашкéвич Максим Онисифорович (р. н. невід., Стародубський полк — після 1773, м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син значк. товариша Онисифора Лашкевича та Уляни Михайлівни Улезко, дочки значк. то-

Сильвестр Лебединський.
З портрета XVIII ст.

Іван Леванда.
З портрета XIX ст.

вариша. З 1740 навчався в КМА. До 1748 встиг також закінчити й «німецькі школи» (лютеранська школа) в м. Рига. 23.09.1748 написав подання в Ген. військ. канцелярію з проханням прийняти його на службу. В докум. за 1760 та 1773 значився військ. канцеляристом. Мав двір із винокурнею в с. Пихторівка Стародуб. сотні, який дістав 1773 в спадок від матері. Жив у с. Рохманів Стародуб. сотні Стародуб. полку, тепер с. Рохманівка в РФ, де мав двір та млин.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 22; ф. 56, оп. 3, спр. 1639.
Р. М. Лякіна

Лащéвський Василь, чернече ім'я Варлаам — див. *Лящевський* Василь, чернече ім'я Варлаам.

Лебеди́нський (Лебеди́нцев) Василь Іванович (бл. 1742, м. Мерефа Харківського полку, тепер Харківського р-ну Харківської обл. — р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Онук ієрея Михайла Лебединцева й син міщанина Івана Лебединцева. В одному із докум. про себе повідомляв, що «по изучении руськоі грамоти в малых лѣтах, продовжив учение в Академии», де навчався у 1760—72. Закін. навчання класом богослов'я. 14.05.1763 разом з ін. учнями присягав на вірність імп-ці Катерині II. У верес. 1772 звернувся до ректора КМА Т. *Вербицького* з проханням видати йому атестат «для приисканія свѣтской должности». Атестат було видано.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 189.
Р. М. Лякіна

Лебеди́нський Олександр Петрович (бл. 1745, с. Пізняки Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — канцелярист. Н. у сім'ї священика Вознесенської церкви. З 5.09.1763 навчався в КМА. 1764/65 навч. р. — учень класу граматики. 1787 згадується як канцелярист київ. губ. магістрату.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906.
О. Ф. Задорожна

Лебеди́нський Петро, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід. — 5.11.1808, сл. Ровеньки Острогозького пов. Воронезької губ., тепер РФ) — викладач, ректор Тамбовської та Казанської семінарій, єпископ Полтавський і Переяславський, архієпископ Астраханський і Терський. Н. в Україні. Освіту здобув у КМА, по закін. якої викладав у Тамбов. семінарії. У Тамбові прийняв чернечий постриг і згодом став ректором Тамбов. семінарії та архім. Тамбов. Спаського м-ря. 1794 Л. переведено до Казан. Свіязького Богородицького м-ря, з цього самого року розпочав викладати у Казан. семінарії, ректором якої став 1797. Як проф. богослов'я склав для своїх учнів підручник «Compendium Theologiae» («Скорочене богослов'я»).

25.01.1799 Л. висвячено на єп. Полтавського і Переяславського. Переясл. епарх. після зміни її статусу 16.10.1799 одержала незалежність від Київ. митрополії. На цей час вона посідала 15-те місце в Рос. імперії, нараховувала 898 церк. парафій. Під час перебування Л. у єпархії збільшилась кількість парафій, підвищився освіт. і моральний рівень духовенства, зріс авторитет Переясл. семінарії. 1799 Л. відкрив клас філософії, 1800 — богослов'я і франц. мови (ці класи було закрито 1785). За його розпорядженням семінаристи спілкувалися грец. і лат. мовами. При Л. із семінарії щорічно викликали студентів до Моск. дух. та С.-Петерб. мед.-хірург. академій. Вихованцями й послідовниками Л. були церк. діячі й богослови: Ф. *Домонтович*, Й. *Козачківський*, Є. *Каніверцький*, Р. *Суходольський*, Леонтій Савич. 25.01.1807 Л. висвячено на архієп. Астраханського і Терського. Але вже 1808 звільнено у зв'язку з погіршенням стану здоров'я і за його бажанням відпущено в Україну управляти Глух. Петропавлівським м-рем. По дорозі помер в с. Ровеньки; там, у церкві, й похований.

Літ.: Булгаков (Макарий). История Киевской академии. СПб., 1843; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища... КС, 1889, №1; Акты и документы..., отд. 3, т. 4. К., 1913; Дем'янчук В. М. З історії заснування Переяславського колегіуму. В кн.: Сковорода Григорій... К., 1992.
Т. О. Дороніна
З. І. Хижняк

Лева́нда (Сіка́чка) Іван Васильович (берез. 1734, м. Київ — 25.06.1814, там само) — письменник, проповідник. Н. в сім'ї бідного київ. шевця Василя Сікачки. Жив на Подолі біля Воскресенської церкви, рано залишився сиротою. 1748 вступив до КМА, де змінив своє родове прізвище на прізвище свого благодійника — священика Київ. Воскресенської церкви Іоана Леванди, який дав йому поч. освіту. Навчався у КМА при ректорах С. *Ляскоронському*, Ґ. *Кониському*, М. *Максимовичу* і Д. *Нащинському*. Був улюбленцем учителів і товаришів. Досконало опанував усі предмети, особливо лат. мову та ораторське мистецтво. Заробляв собі на хліб, складаючи і виголошуючи промови на різних урочистостях. Префект КМА С. *Миславський* редагував його перші ораторські твори. Закінчивши повний курс навчання, Л. викладав у нижчому класі граматики в КМА (1760—62), але основною його діяльністю залишалось виголошення проповідей на офіційних зібраннях. Одружився з дочкою незаможного міщанина І. М. Сербицького Євфимією. 28.09.1763 отримав посаду священика Київ. Успенського собору (Богородиці Пирогощі). Служив тут 23 роки: 20 — як священик та 3 — як протоієрей.

Жив на Подолі, спочатку в домі тестя, а пізніше у власному будинку. Мав 9

дітей — 6 синів (Іван, Василь, Олександр, Стефан, Андрій і Петро) та 3 дочок (Тетяна, Марія і Дарія). 1770 в Києві спалахнула епідемія чуми. Л. мало не щодня утішав в київ. церквах мешканців міста. Митрополит Київський, Галицький С. Миславський. 1786 призначив Л. протоієреєм Київ. Софійськ. собору, екзаменатором ставлеників і наглядачем проповідницької справи. З 1786 Л.— штатний кафедр. протоієрей. 11.03.1787 імп-ця Катерина II, прослухавши божественну літургію в Київ. Софійськ. соборі, нагородила Л. коштовним хрестом на червоній стрічці. 1797 у цьому ж соборі він прийняв чергову нагороду — митру з рук імп. Павла I, а 1801 вирушив до Москви з нагоди коронації імп. Олександра I. 1806 Л. нагороджено орденом св. Анни II ст., а 1810 — орденом св. Анни I ст. 1811, після пожежі на Подолі, під час якої загинули дружина й син і було знищено все домашнє майно, переїхав на Печерськ до свого зятя — корпусного ген. Андрія Леванідова. Але потрясіння не витримав, захворів і поступово згас. Поховано Л. у Софійськ. соборі у Благовіщенському приділі (попереду Царських Врат). Надгробне слово виголосив священик Софійськ. собору, вихованець і викладач КМА С. *Сем'яновський*.

Л.— автор понад 200 проповідей, спочатку позначених впливом польс. ораторського мистецтва, а згодом більш оригінальних. Його твори, записані або ним самим, або вдячними слухачами, мали популярність і після його смерті. Знання багатьох мов, читання різних творів в оригіналі дали змогу Л. викладати свої думки просто й доступно. Досить часто у промовах він переходив на свою рідну укр. мову. Мав велику збірку істор. докум. Листувався з В. *Капністом*, О. *Лобисевичем*, М. *Бантишем-Каменським*, П. *Любарським*, О. Шафонським та ін. У листах Л. відкривається образ надзвичайно симпатичної людини — задушевної, смиренної і лагідної, готової допомогти всякому стражденному — істинного християнина. Рос. літератор В. В. Ізмайлов писав: «Жизнь Леванды текла как жизнь истинного мудреца... Он сидит в тишине кабинета под зелеными ветвями, висящими пред окнами его дома, и наука, кроткая сопутница жизни, занимает его уединение. Он сажает или копает в садике своем, и ясность смиренного чувства сияет в его взоре...» Відома доля двох синів Л.: Іван Леванда був консулом у швед. місті Ґетеборзі, членом Рос. АН, Петро Леванда — військовим, загинув під Аустерліцем. Особиста б-ка Л. (570 книг) куплена 1815 КМА. До 1917 в Києві, на Печерську, була вул. Левандовська, названа на честь Л., тепер вул. Анищенка (з'єднує вул. Московську з вул. Суворова).

Тв.: Слова и речи Иоанна Леванды, протоиерея Киево-Софийского собора. СПб., 1821.

Літ.: Терновский Ф. А. Киево-Софийский протоиерей Иоанн Васильевич Леванда.., т. 1. К., 1879; ЕУ, т. 4. Львів, 1994; Проценко Л. А. Київський некрополь.. К., 1994.

О. М. Сандалюк
З. І. Хижняк

Левандо́вський Прокіп (бл. 1781, м. Богуслав Київського пов. Київського воєвод., тепер райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї протоієрея церкви Св. Параскеви (п. 1795). З 1805 Л. — студент класу богослов'я КМА і водночас викладав у класі малювання (1806/07 навч. р.).

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 1—2. К., 1910-11; Жолтовський П. М. Художнє життя.. К.,1983.

Т. О. Дороніна
Л. І. Горенко-Баранівська

Левандо́вський Тимофій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Н. в Україні. Навчався у КМА. Закін. клас філософії й 25.08.1733 відбув до Сербії з групою студентів богослов'я і філософії КМА. Це була перша група могилянців, котру архієп. Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* направив на прохання митрополита Карловецького Вікентія Йовановича для організації шкільної справи у Сербії. Очолював їх М. *Козачинський*, супроводжував серб А. *Стойков*, який навчався у КМА. У Сербії Л. учителював, вірогідно, у Новосадівському та Петроворадинському колегіумах, а також у школі м. Вуковар, що були засн. посланцями КМА. Їхня діяльність дістала високу оцінку митрополита В. Йовановича. Після його смерті (1738) укр. просвітники повернулися до Києва.

Літ.: Кулаковский П. А. Начало русской школы у сербов в XVIII в.. СПб., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Шевченко Ф. П. Роль Киева.. К., 1963.

З. І. Хижняк

Леви́цький Антоній Григорович (1747, м. Київ — р., м. см. невід.) — диякон. Син священика, згодом намісника церкви Воскресіння (на Печерську) в Києві о. Григорія Антоновича Левицького. Брат С. *Левицького*. 4.10.1764 Л. вступив до КМА. 1768/69 навч. р. вчився у класі піїтики у проф. І. *Самойловича*. Закін. навчання класом філософії. 1778 згадується як диякон Київ. Воскресенської церкви (на Печерську).

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28.

Р. М. Лякіна

Леви́цький Гаврило (1785, с. Котелянка Новоград-Волинського пов. Волинського воєвод., тепер Полонського р-ну Хмельницької обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Син священика Михайлівської церкви. Навчався у КМА протягом 1805—09: два роки у філос. класі та стільки ж у класі богослов'я. За цей час прекрасно опанував усі науки, що викладалися, у т. ч. вище красномовство, чисту математику, грец. і франц. мови. 10.09.1809 еп. Волинський і Житомирський Д. *Натток-Михайловський* просив Київ. дух. консисторію «выслать из обучающихся в Кіевской Академіи студента богословія Гаврила Левицкаго» для заміщення посади ви-

кладача у Волин. семінарії. 24.09.1809 Л. отримав паспорт для проїзду до м. Острог.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 1217; ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 224.

Р. М. Лякіна

Дмитро Григорович Левицький
З гравюри О. Алексєєва

Леви́цький Дмитро Григорович (1735, м. Київ — 16.04.1822, м. С.-Петербург) — художник-портретист, академік. Н. в сім'ї священика, відомого укр. гравера Г. *Левицького-Носа*. Молоді роки Л. пройшли в батьківському будинку в Києві, на Подолі. Першим його вчителем «малярської науки» був батько, вихований на кращих традиціях укр. і зх. мистецтва. Вел. вплив на формування Л. як художника мало навчання в КМА, яку А. Н. Бенуа називав «русскою Сорбонною». Все це і заклало основу майбутньої слави Л. як художника, основоположника парадного портрета в Рос. імперії.

1752—55 допомагав батькові та Олексію Антропову розписувати Київ. Андріївську церкву, після чого поїхав з ним як помічник до С.-Петербурга. 1758 прізвище «малороссіянина Левицкаго» зустрічається серед учнів, які жили в будинку Антропова. За документами, Л. залишався там аж до 1764. Але його навчання не обмежувалося майстернею Антропова. Він відвідував також класи Ж.-П. Лагрене, який викладав в той час в С.-Петерб. академії мистецтв.

Свій самостійний творчий шлях Л. почав як іконописець. 1766 виконав перше вел. замовлення для двох моск. церков. 1770 за портрет О. Ф. Кокорінова дістав звання академіка і став, за словами його сучасника Я. Я. Штеліна, «самым любимым портретистом эпохи». За 10 років тяжкої праці він перемалював майже всіх катерининських вельмож, створив кілька знаменитих портретів імп-ці Катерини II. Протягом 17 років був пов'язаний із С.-Петерб. академією мистецтв. Регулярно брав участь в акад. виставках, керував класом портрет. живопису, з 1780 — чл. акад. ради. Його творчість і викладацька діяльність вплинули на формування цілого покоління укр. і рос. портретистів (В. Л. Боровиковського, Л. С. Дрождіна, П. С. Дрождіна, Є. Д. Камеженкова та ін.). 1787 Л. подав прохання про звільнення з Академії мистецтв, працював лише на приватні замовлення. Останнє десятиліття життя майже сліпий художник не працював, жив у своєму домі з вірною помічницею і дружиною Анастасією Яківною, турбуючись про рано овдовілу дочку Агашу та її дітей. Л. ніколи не забував свою родину і свою рідну землю. 1812 він намалював останній твір — портрет брата Миколи Левицького, який був священиком у рідній родинній Маячці. Творчість Л. додала величі Рос. імперії, її вельможам, але, вихований на кращих традиціях укр. портр. живопису XVII—XVIII ст., Л. все ж залишається сином укр. народу.

Помер Л. у своєму домі на Васильєвському о-ві в С.-Петербурзі.

Літ.: Горленко В. П. Украинские были. К., 1899; Гершензон-Чегодаева Н. М. Дмитрий Григорьевич Левицкий. [М., 1964]; БСЭ, т. 14. М., 1973.

О. М. Сандалюк

Леви́цький, чернече ім'я Іларіон (р., м. н. невід.—14.06.1731, м. Київ) — ректор КМА, ігумен. По закін. повного акад. курсу навчання залишився в КМА викладачем класу поетики, з 1716 до 2-ї пол. 1719 викладав риторику, 1719—21 — проф. філософії. 1723 — казнодій Київ. Софійськ. м-ря і член Київ. консисторії. 1723 повернувся до КМА. З серед. 1724 до 23.02.1727 — проф. філософії і префект, а з 23.02.1727 до 1731 — ректор КМА, проф. богослов'я (1727—29) та ігумен Київ. Брат. м-ря. За відгуками сучасників це був «ретельний проповідник, премудрий богосл. учитель і ректор поважний, ділом і словом тихосний, тихомирний, незлобивий, всім зерцало життя іночого». 1729 Л. висвячено на ігумена Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря, але продовжував виконувати ректорські обов'язки до 1731. У цьому званні й помер. Поховано у Богоявленській церкві Брат. м-ря. На одному з церк. дзвонів, що зберігався аж до зруйнування Богоявленської церкви (1934) був напис: «Сей дзвон есть Кіево-Могилянскій сделан за преподобного отца префекта Іларіона Левицкого. Anno MDCCXXVII [1727]». До нас дійшов його курс риторики «Classis oratoria inter Tulliana flumina fructibus eloquentiae impleta atque spatiosissimis [...] clementia sophia illustrissimi Krokowiani tentorii velis ad felicem annalis navigationis portum non per Boristhenis undas, sed Iordanis fluvios deducta [...] collegio Kijevomohilaeani miraculius plena ad commune[m] Rossiaci orbis utilitate[m] et additandos Roxolanae iuventutis animos exposita. Cum mercibus spiritualis civilis et politicae doctrinae ad communes usus anno 1716» («Риторичний корабель серед Туллієвих річок плодами красномовства наповнений, а також під широкими вітрилами [...] завдяки розсудливості і мудрості найяснішого захисника Кроковського до щасливого порту річного плавання не на хвилях Борисфена, але річок Йордану приведений [...], у колеґіумі Києво-Могилянському чудесами наповненна для загального користі руського краю і до мужання українського юнацтва з духовними товарами світської і політичної науки для загального користування виставлений року 1716»), оригінальний за викладом і композицією. Істор.-філос. джерелами його були античні та ренесансні риторики, втім, у зразках промов маємо і вихід на сучасну авторові сусп.-політ. тематику. Відомі також 8 рукописів філос. курсу Л. та кілька богослов. курсів (ІР НБУВ).

Тв.: Classis oratoria... ІР НБУВ, 312/п 105, арк. 240—483.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 3—4. К., 1906—07; Стратий Я. М. [и др.] Описание курсов философии... К., 1982.

М. В. Андрущенко

Леви́цький, чернече ім'я Іустин (р., м. н. невід.—16.10.1766, м. Київ) — викладач, проповідник, ієромонах. Навчався в КМА до класу риторики (1724). Того ж року Л. разом з В. *Григоровичем-Барським* залишив КМА і вирушив у мандри. 1725 обох як православних вигнали з Львів. єзуїт. колегіуму, де вони навчались. В. Григорович-Барський помандрував далі, а Л. повернувся у КМА, де й завершив освіту. До 1751 — викладач Смолен. семінарії. Згодом повернувся до Києва і в Кирилівському м-рі прийняв чернечий постриг. 1765 ходив на Запорозьку Січ для збору пожертв і проповідування. Помер в сані ієром. в Кирилівському м-рі.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К.,1905.

О. М. Сандалюк

Леви́цький Лука Іванович (бл. 1746, сот. м-ко Луком'я (Лукомля) Лубенського полку, тепер с. Лукім'я Оржицького р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Син священика (половинного настоятеля) і намісника лукомського о. Іоана Левицького. Навчання в КМА (1763—70) закін. школою філософії, в якій пробув один рік. У зв'язку з епідемією чуми 1770 залишив Київ, але повернувся і в лист. 1773 отримав атестат «для пріисканія мѣста и женитьбы», в якому зазначалося, що Л. «житія и состоянія был честнаго, но успѣха средственнаго».

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 15.

Р. М. Лякіна

Леви́цький Петро Степанович (1765, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався в КМА до класу риторики. У Черніг. колегіумі вивчав філософію, а в С.-Петерб. учит. гімназії — арифм., історію, географію і малювання. З 1.01.1789 — викладач історії та географії Новгород-Сів. гол. уч-ща. Титул. радник (31.01.1799). Одружений з дочкою ніжин. полк. писаря (1777—79) Івана Уманця. Мав двох синів.

Літ.: Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

С. Ф. Задорожна

Леви́цький Платон (р., м. н. невід.— 1749, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1729. 1736/37 навч. р. — проф. богослов'я у КМА. 4.03.1739 Л. призначено ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії і того самого року — архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. 1741 повернувся у Київ вже як настоятель Києво-Софійськ. м-ря. З 1746 — архім. Ніжин. Назарет-Богородицького м-ря.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Леви́цький Стефан Григорович (1745, м. Київ — р., м. см. невід.) — настоятель. Син намісника Київ. Воскресенської церкви на Печерську о. Григорія Антоновича Левицького. Брат А. *Левицького*. 6.04.1761 вступив до КМА. Викладачами характеризувався як «весма прележен, весма изряден и весма понятен». 1764/65 навч. р. був учнем класу піїтики, де викладав Ілля Шумилевич. Бл. 1772 закін. повний акад. курс. 1778 згадується як священик Київ. Воскресенської церкви на Печерську; вірогідно, змінив на цій посаді свого батька.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28

Р. М. Лякіна

Леви́цький-Ніс Григорій Кирилович (бл. 1697, сот. м-ко Маячка Полтавського полку, тепер село Новосанжарського р-ну Полтавської обл.—19.05.1769, там само) — художник, ґравер, священик. Рід Л.-Н. походив із Правобереж. України. У 2-й пол. XVII ст. один із його засн. Василь Ніс оселився у м-ку Маячка, де 1680 став священиком Михайлівської церкви, у 1691 священиком тут був уже Степан Ніс. Після смерті о. Степана (1704) троє його синів: Дорофей, Кирило, Олексій — були по черзі священиками цієї церкви. К. Ніс був найпомітнішим із братів. Крім свого родового прізвища, він мав ще ін. — Орел. Кирило Ніс довго священствував в Михайлівський церкві, а потім — у церкві Богородицької фортеці (пізніше — м-ко Новомосковськ). Мав двох дітей — Л.-Н. і Устину. Після Полтав. битви, коли мешканців Маячки було переслідувано за підтримку І. *Мазепи*, Л.-Н. пішов до КМА, де, вірогідно, за акад. традицією змінювати прізвища, записався як Л. (себто з коліна Левитого). Існує й ін. версія: одружившись із дочкою київ. шляхтича, Л.-Н. взяв прізвище дружини. Після закін. Академії, де Л.-Н. опанував техніку малюнка і ґраверської майстерності, він виїхав за кордон. У 1720—30-х працював у м. Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща), в майстерні відомого польс. художника Бартоломея Страховського. Згодом навчався і працював у Німеччині, у м. Данциґ (тепер м. Ґданськ, Респ. Польща). Бл. 1740 повернувся до Києва вже як досвідчений майстер. 1741 висвячений на священика і дістав у спадщину парафію в Маячці. У той саме час купив у Києві будинок за 20 руб. у вдови Марії Василихи Цилюрички, в якому жив під час своїх приїздів до міста разом із дружиною Агафією і дітьми: Дмитром, Іваном, Прокопом і Марією. Деякий час був справщиком (редактором) Лавр. друкарні. 1752 разом із сином Д. *Левицьким* розписав Київ. Андріївську церкву під керівництвом Олексія Антропова. Пізніше Л.-Н. призначено інспектором церк. живопису із правом відбирати і знищувати «неискусной резьбы иконы» в Нехворощанському, Царичанському, Орлянському і Мишуриноровському намістях. Це свідчить, що Л.-Н. було визнано як кваліфікованого іконописця.

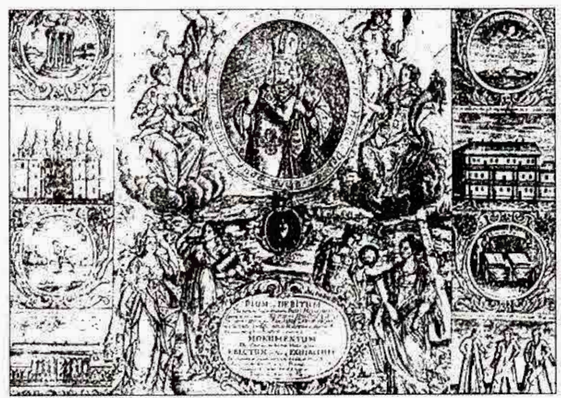

Портал Львівського єзуїтського колегіуму. Після перебудови 1723 р. Сучасне фото

Левицький-Ніс Григорій Кирилович
З портрета роботи Д. Г. Левицького

Л.-Н.— найбільший укр. майстер ґравюри доби бароко в Україні. У його мистецтві виразно помітна нац. основа, яка вимагала конкретного зображення явищ навколишнього життя, що своєрідно перепліталось із традиціями зх. малярства. До нашого часу дійшло не менше 40 його ґравюр — книжкових і на окремих аркушах. Найбільш відомі — на честь архім. КПЛ Р. Копи (не пізніше 1730), архім. КПЛ І. *Негребецького* (1738), митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* (1739). Дві останні ґравюри були виконані на замовлення КМА до диспутних тез, які захищали студенти. У цих творах уже помітний вплив класицизму. З книжкових ґравюр Л.-Н. насампеpед треба назвати дві серії для видань КПЛ — «Апостола» і «Євангелія» (1737), а також чотири ґравюри до львів. видання «Філософії Арістотелевої» (1745) М. *Козачинського* (один примірник був у б-ці гр. К. *Розумовського*). Школа, створена Л.-Н. та А. *Тарасевичем*, справила величезний вплив на ґраверне мистецтво України 2-ї пол. XVIII — поч. XIX ст. як найбільш худ. і техн. досконала.

Літ.: Ровинский Д. А. Подробный словарь.., т. 2. СПб., 1895; Горленко В. П. Украинские были. К., 1899; Новицкий А. П. История русского искусства.., т. 2. М., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Ладыженко К. Жизнь и деятельность Григория Кирилловича Левицкого. ИвЮР, 1914, № 5–6; Модзалевський В. Л. До біографії українського штихаря Григорія Левицького. В кн.: Зб. СМ УНТ, [т.] 1. К., 1921; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1. К., 1927; Січинський В. Григорій Левицький... Львів, 1936.

О. М. Сандалюк

Академічні тези, присвячені Рафаїлу Заборовському. Ґравюра Григорія Левицького. 1739

Лежайський Василь (бл. 1769, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — перекладач. Походив із сім'ї козака. Навчався у КМА, де мав неабиякі успіхи. 1785, беручи до уваги здібності Л. до іноз. мов, його з класу риторики направлено до Константиноп. патріаршої школи для вивчення тур. мови. Вірогідно, по закін. навчання Л. був перекладачем посольства Росії в Туреччині.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Лежайський Іларіон (р., м. н. невід.— 1718/19, м. Пекін, тепер КНР) — викладач, архімандрит, голова Духовної православної місії в Китаї. Навчався в КМА. По закін. навчання викладав у Черніг. колеґіумі у перші роки його заснування, допомагав архієп. Чернігівському та Новгород-Сіверському І. *Максимовичу* у справі організації й становлення Черніг. колеґіуму. На поч. XVIII ст. Л. разом із І. Максимовичем, висвяченим на митрополита Сибірського і Тобольського, від'їздить до Тобольська і служить там ієром. при митрополичому домі. 1709 його висвячено на архім. Якут. Спаського м-ря Іркут. єпархії. 1714 призначено головою першої рос. Дух. правосл. місії в Китаї. Разом із супроводжуючими приєднався до рос. посольства і 1715 прибув до Пекіна. Там він проявив себе як людина вчена, чесна й працьовита, чим заслужив прихильність кит. богдихана, який надав йому звання мандарина V ст.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии.., ч. 2. М., 1810; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 5. К., 1904, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк
Т. А. Висоцька

Лелянський Петро (бл. 1771, м. н. невід.— р. і м. см. невід.) — викладач. Походження невідоме. До КМА вступив бл. 1782, закін. навчання школою філософії у 1789. 8.01.1790 призначено на посаду викладача Київ. гол. нар. уч-ща.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 4169.

Р. М. Лякіна

Леницький, чернече ім'я Варлаам — див. *Ліницький*, чернече ім'я Варлаам.

Леонтович, чернече ім'я Амфілохій (1729, м. н. невід.—1.07.1798, м. см. невід.) — архімандрит, єпископ Переяславський і Бориспільський. Походив зі шляхет. родини. Навчався в КМА, по закін. якої працював у Миргород. полк. та Ген. військ. канцеляріях. 1750 прийняв чернечий постриг під ім'ям Амфілохій у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Згодом його викликано до Тр.-Серг. лаври, де з 1761 працював скарбником. 1769 направлено ігуменом до Київ. Кирилівського м-ря. 1776 висвячено на архім. Ростов. Яковлевського м-ря, а 1786 — переведено у цьому ж сані до Київ. Межигірського м-ря, після закриття якого у 1787 переведено настоятелем Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. 24.06.1795 Л. висвячено на еп. Переяславського і Бориспільського, а також вікарія Київ. митрополії. У цьому сані й помер.

Літ.: Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви... М., 1892; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. М. Сандалюк

Леонтович Йосип Михайлович (1772, сот. м-ко Золотоноша Переяславського полку, тепер місто, райцентр Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — перекладач. Походив із сім'ї священика Золотоніської Успенської церкви о. Михайла Леонтовича. Вихованець КМА. 1790/91 навч. р. вчився у класі риторики, був на казенному утриманні. 1795 на прохання гр. О. В. Суворова-Римнікського відправлений з класу богослов'я в гол. квартиру

рос. військ у Варшаві разом із викладачем КМА протоієреєм Д. *Сигиревичем*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Леонтóвич Сава Олексійович (р. н. невід., с. Максимівка Городиської сотні Миргородського полку, тепер Кременчуцького р-ну Полтавської обл.— після 1798, м. см. невід.) — медик, професор. Н. у сім'ї міщанина. Навчався у КМА, звідки 1758 після класу риторики вступив до С.-Петерб. госпіт. школи. Отримавши звання підлікаря, служив у армії. 1761 разом з 15-ма найкращими випускниками рос. госпіт. шкіл, вихованцями КМА, відряджено для продовження навчання до Страсбурзького ун-ту, де 1766 захистив доктор. дисертацію «De partu praeternaturali ex vitiis trunci foetus orto» («Про неприродні пологи, які спричинюються дефектами тулуба плоду»). Після повернення з-за кордону призначено проф. С.-Петерб. адміралт. госпіталю (1768). З 1775 служив у рос. військах, які дислокувалися біля Саратова.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956.

Б. П. Криштопа

Леонтóвич, чернече ім'я Теофіл (Феофіл) (остання третина XVI ст., м. н. невід.— 1638/39, м. см. невід.) — викладач, письменник-полеміст, ректор Більської та Люблінської братських шкіл. Світ. ім'я невід. Син Василя Леонтовича. Мав добру освіту. На поч. XVII ст. прийняв чернечий постриг. 1620—26 Л.— представник митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Борецького* і єп. Луцького і Острозького Ісаакія Борискевича у Вільно і Любліні, де підтримував контакти з правосл. братствами. 1622—26, 1629—33 викладав у школі Вілен. Святодухівського братства. У Любліні 1626 — намісник єп. Холмського і Белзького Паїсія Іполитовича. У квіт. 1627 привіз з Вільно кілька сотень книжок. 1627—29 — настоятель правосл. Люблін. Преображенського собору, викладав у Люблін. брат. школі. Наприк. 1629 мусив виїхати. Навесні 1633 митрополит Київський П. *Могила* призначив Л. своїм намісником у Більську, де Богоявленське правосл. братство провадило боротьбу з уніатами за Богоявленський собор. Л. прибув до Більська 29.06.1633. Викладав у Більській брат. школі, був її ректором. Завдяки йому рівень освіти в школі значно підвищився, що викликало вел. інтерес до школи не лише у православних. Успішно протистояв настоятелю Богоявленської парафії, уніату Федору Якубовичу. 1634—36 — ректор Люблін. брат. школи. 2.08.1636 прибув до Києва і вступив до КПЛ. Ймовірно, став також викладачем КМА.

Л.— автор низки полем. творів, щоденника, що охоплює події 1620—38. Ймовірно, уклав збірник листів митрополитів Й. Борецького та П. Могили, переписаний пізніше А. *Миславським*.

Літ.: Mironowicz A. Bractwo Objawienia Pańskiego w Bielsku Podlaskim. Bielsk, 1994; Sosna G., Fionik D. Dzieje Cerkwi w Bielsku Podlaskim. Białystok, 1995.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 74 П/20.

Ю. А. Мицик

Леп'я́цький Йосип Григорович, чернече ім'я Йоасаф — див. *Лип'яцький* Йосип Григорович, чернече ім'я Йоасаф.

Лесовицький, чернече ім'я Ілля (1711, полк. м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з родини протопопа. Навчався у КМА. Ймовірно, це Іван Лесовицький, який 1727 навчався у класі філософії. 1731 прийняв чернечий постриг у КПЛ. Згодом став ієродияконом.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 30–31.

С. Р. Кагамлик

Лехни́цький (Ляхни́цький), чернече ім'я Касіян (1734, м. Київ — 11.07.1784, там само) — професор, ректор КМА, архімандрит. Син причетника Єрофея Лехницького. З докум., датованих 1784, що збереглися в київ. архівах, довідуємося, що батьківський дім Л. містився в Києві на Подолі, в парафії церкви Різдва Христового. Там же, на Подолі, служив священиком Введенської церкви рідний брат Л.— Євфимій Лехницький, котрий помер під час морової язви (чуми) в Києві 5.12.1770. Після нього залишилась маленька донька Марфа — небога Л. На Подолі жила й рідна сестра Л. Параска Єрофеївна, дружина Омеляна Сковороди, з донькою Євфросинією. Другий рідний брат, Павло Лехницький, служив дияконом Покровської церкви в с. Івахніки на Полтавщині. Після його смерті залишився син Михайло Лехницький, який 1784 був студентом школи філософії КМА і перебував під опікою Л. Ще один брат, найстарший за віком, Герасим Лехницький, служив ієром. В'яземського Свято-Предтеченського м-ря. Л. на поч. 1750-х рр. вступив до КМА, 1762 закін. її повний курс. Того ж року прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Ще студентом викладав у КМА грец. мову. З 1762 — викладач класу аналогії, з 1763 — інфими, з 1764 — граматики. 1765 за вимогою з С.-Петербурга наказом Київ. консисторії Л. призначено намісником рос. посольської церкви у Лондоні. 27.06.1765 Л. просив залишити його в Україні. Продовжив викладати у класі синтаксими КМА. 1767/68 навч. р. читав риторику. З 1774 — префект КМА й проф. філософії. 17.05.1775 Л. обрано ректором КМА й проф. богослов'я, а також висвячено на архім. Брат. м-ря.

Був найвідомішим вченим-богословом й знавцем грец. мови серед тих, які працювали у КМА в 1780-х рр. Склав для студентів широковідоме «Руководство о догматах веры» (К., 1779). Ймовірно, брав участь у підготовці лейпц. видання грец. граматики,

Фасад покоїв архімандрита Київського Братського Богоявленського монастиря. Креслення поч. XIX ст.

складеної у цей час В. *Лящевським*, але тепер під заголовком «Grammatica graeca in Academia Kijoviensi adornata» («Грецька граматика, підготовлена у Київській академії») (Lipsiae, 1779). Працював над виправленням книги «Нравоучительные слова из Іоанна Златоуста».

За ректорства Л. у КМА сталися 2 вел. пожежі: 5.08.1775 згоріла студ. бурса, а 9.03.1780 в Трапезній церкві вогнем знищено частину акад. б-ки, згоріли також викладацькі «келії». Л. займався відбудовою і поновленням втраченого. 14.10.1781 виголосив «Изрядную Речь при встрече высочайших особ в Академии» кн. Павла Петровича з вел. кн. Марією Федорівною, познайомив гостей з акад. визначними пам'ятками й подарував «Рукописные оды в тетрадях, обложенных парчою».

У жовт. 1782 Л. було викликано до С.-Петербурга «на чреду священнослуженія и пропов'ѣди». Влітку 1784, тяжко хворий, повернувся до Києва, де й помер «от водяной болезни» об 11 годині ранку 11.07.1784 в Кудрявському кафедр. домі, що належав Київ. Софійськ. м-рю. Після смерті Л. залишилося багато книг укр., грец., лат., польс. й рос. мовами та особисте майно.

Першим спадкоємцем Л. вважався найстарший серед братів Герасим Лехницький. На запит митрополита Київського С. *Миславського* Г. Лехницький розпорядився розділити майно порівну між небогами Марфою і Євфросинією. Собі він узяв деякі особисті речі Л.— кожух на куничому хутрі, покриту «вишневим канаватом» літню шовкову рясу й жупан, та ще персидський пояс чорний, тканий золотом з такими ж китицями. Срібний кишеньковий годинник привласнила двоюрідна сестра Л. Дарія Яківна Филиповська, яка була за священиком студ. Конґреґаційної церкви КМА о. Федором Филиповським. Б-ка Л. перейшла до КМА, крім кількох книг, які попросив собі «для вищого к наукам поощрения» небіж Л. філософ Михайло Лехницький, на що отримав згоду митрополита.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07; РБС, т. Ибак–Ключарев. М.,1994.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 1751 л, тека 2, спр. 39.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Лехни́цький, чернече ім'я Серапіон (р., м. н. невід.— після 1774, м. см. невід.) — викладач, архімандрит. По закін. навчання в КМА запрошено до Смолен. семінарії, де 1737—39 викладав у класі піїтики, а 1746—50 — риторики та філософії. 1739 їздив до Києва запрошувати випускників КМА викладачами до Смолен. семінарії. З 1747 — префект Смолен. семінарії. Допомагав єп. Смоленському і Дорогобузькому Г. *Вишневському*, котрий створив семінарію на базі засн. ще 1715 Д. *Кроткевичем* школи й опікувався нею. 1750—70 — архім. Авраамиївського, 1770—74 — Троїцького м-рів Смолен. єпархії, а також єпарх. екзаменатор ставлеників.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Г. П. Бевзюк

Лещи́нський Іван Степанович, чернече ім'я Іона (поч. XVIII ст., м. н. невід. — р., м. см. невід.) — викладач, екзаменатор ставлеників, архімандрит. Навчання, ймовірно, розпочав у КМА, а закін. у Моск. слов.-грек.-лат. академії (1729/30). Немає достовірних відомостей щодо початків його пед. діяльності. За К. Харламповичем, він ще студентом був репетитором юнаків, направлених від архієп. Сарського і Подонського Леоніда, а 1730 став викладачем Моск. слов.-грек.-лат. академії. М. Петров вважав, що після закін. в Москві повного курсу навчання Л. 1730—32 працював інспектором новівідкритої Крутицької архієрейської школи, 1732 викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії граматику, а 1739 — піїтику. 1732/33 Л. прийняв у Москві (за К. Харламповичем) чернечий постриг, однак справи архіву КПЛ свідчать, що Л. перебував у складі печерської братії (ймовірно, постриг відбувся в Києві або Москві — на ім'я КПЛ, як бувало у деяких випадках). 5.06.1739 архієп. Леонід, якому доручили відкрити місц. семінарію, звернувся до Синоду з проханням забезпечити її викладачами, направивши до нього Л. і трьох студентів. Хоча Синод не взяв на себе постачання кадрами Крутицької семінарії, зобов'язавши самого архієп. Леоніда вирішувати це питання, все ж Л. 1739—41 значився екзаменатором Крутицької єпархії. У лип. 1741 його поставлено ігуменом Миколо-Угреського м-ря Моск. єпархії, а 1744 висвячено на архім. Моск. Андронівського м-ря.

Упродовж служіння в Моск. єпархії Л. підтримував тісні зв'язки з КПЛ, надавав їй вел. пожертви. Так, 1754 він разом з груз. кн. Анною Бакаровою та ін. особами подарував КПЛ срібнопозолочені шати на ікони Успенського собору, а 1760 надіслав 100 червінців. Вірогідно, бл. 1760 переїхав на спочинок до КПЛ.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 133, 193; оп. 1 КДС, спр. 80, арк. 11–11зв.; оп. 1 друк., спр. 69, арк. 1–4.

С. Р. Кагамлик

Лещи́нський Федір, чернече ім'я Філофей, у схимі Теодор (1650, м. н. невід.— 31.05.1727, м. Тюмень, тепер РФ) — просвітник, місіонер, митрополит Тобольський і Сибірський. Н. у шляхет. сім'ї. Освіту здо-

був у КМА. Одружився і кілька років служив параф. священиком. Овдовівши, прийняв чернечий постриг у КПЛ, був її економом. 1701 Л. призначено намісником Свенського Успенського м-ря Орлов. єпархії, що був підпорядкований КПЛ. За рекомендацією Д. *Туптала* і С. *Яворського* 4.01.1702 висвячено на митрополита Тобольського та Сибірського. 1703 при архієр. домі у Тобольську відкрив грек.-лат. школу. Для придбання книг 1702 відрядив до Києва боярського сина, ченця Єремію Іванова, котрий привіз 206 різних підручників, букварів, граматик, а також часословів і псалтирів. Заснував у Тобольську театр на зразок театру в рідній КМА. Сиб. літописець писав про Л.: «...славные и богатые комедии делал... владыка был охотник до театральных представлений, и когда должно на комедию зрителям собираться, тогда он, владыка, в соборные колокола на сбор благовѣст производил».

Л. як добрий місіонер навернув до православ'я багатьох корінних жителів Сибіру. 1711 після прийняття схими відмовився очолювати єпархію. Жив у Тюмен. Троїцькому м-рі, який свого часу розбудував і оздобив. 1712, коли митрополитом Тобольським і Сибірським став І. *Максимович*, теж вихованець КМА, Л. здійснив з ним ще кілька місіонерських подорожей по єпархії.

Тужив за Україною. Весь час намагався повернутися в рідні краї. 1716 приїздив до КПЛ на богомілля, але змушений був виїхати до Сибіру. За наказом царя Петра І з лип. 1715 до лют. 1721 (після смерті І. Максимовича) знову очолював Тобол. єпархію. У груд. 1727 звернувся до Т. *Прокоповича* з проханням допомогти йому, «хворому і убогому», повернутися на батьківщину. Скаржився, що нездужає їздити хрестити іновірців, а за труди свої праведні не заробив й «хлѣба ошонка». Його лист — чудовий зразок епістолярного жанру, в якому християнські сентенції і, так би мовити, «високий стиль» поєднувалися з фольклорними елементами: «Лѣта минають, смерть за плечима, а гди грішник явиться, когда праведний єдва спасеться». Мав невелику б-ку — 64 книги лат., польс. та церк.-слов. мовами: біблії, псалтирі, минеї, Октоїх, Акафіст, Требник, лат. граматика Альвара, «Лексикон славеноросскіи...» П. *Беринди*, твори І. *Ґізеля*, Й. *Галятовського*, С. *Яворського*, переклад книги Самуїла Пуффендорфа «Введение в историю европейскую» та ін. Деякі з них — біблії лат. і польс. мовами — заповів КПЛ, проповіді польс. мовою — Черніг. єпископській каф-рі, підручники — Тобол. архієрейській школі. Частину своїх книжок роздав ще за життя, ін. мали бути роздані під час похорону на спомин його душі, згідно з його заповітом. Деякі книги збереглися у фондах музеїв Тюмені й Тобольська. Заповіт та опис книг зберігаються у Російському історичному архіві (Санкт-Петербург). Помер Л. у Тюмен. Троїцькому м-рі, похований біля Свято-Троїцької церкви. Мощі його нетлінні.

Тв.: Письмо бывшего Тобольского митрополита Филофея Лещинского к архиепископу Феофану Прокоповичу от 25 декабря 1727 г. с просьбой о позволении выехать ему в Киево-Печерскую Лавру на обещание. ЧИОНЛ, кн. 1 (1873–77). К., 1879.

Літ.: Солуцкий А. Филофей Лещинский... В кн.: Временник МОИДР, кн. 20. М., 1854; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Описание документов и дел... Синода, т. 4 (1724) [№422], т. 5 (1725) [№ 322]. СПб., 1880, 1897; Абрамов Н. Святитель Филофей,.. Омск, 1882; Адоратский Н. Православная миссия в Китае... в. 1–2. Казань, 1887; Путинцев М. Митрополит-схимонах Федор... ДЧ, 1887, № 1; Морозов П. О. История русского театра... СПб., 1889; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 2 [№ 197, 222–23, 227, 244–53], в. 3 [№ 673]. М., 1896, 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Гузнер И. А. Библиотеки учебных заведений... В кн.: Книга в Сибири... Новосибирск, 1980; Мангилев П. И., Шашков А. Т. Библиотека... В кн.: Книга в России... Л., 1990.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 грам., спр. 28; РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 8, спр. 282, арк. 1–4.

О. М. Дзюба
З. І. Хижняк

Філофей Лещинський.
З портрета XIX ст.

Лизогу́б Андрій Юхимович (бл. 1675, м. см. невід. — 1737, сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — бунчуковий товариш, купець. Син Юхима Лизогуба, ген. хорунжого (1688—98), полк. черніг. (1698—1705), та Любові Дорошенко, дочки П. *Дорошенка*, гетьмана України. 1686 разом з батьком, матір'ю, братами й сестрами Л. їздив до Москви провідати свого діда П. Дорошенка, який перебував у моск. засланні. З братом Я. *Лизогубом* навчався у КМА з 1687. 1692 разом з братом Яковом та І. *Обидовським*, небожем гетьмана І. *Мазепи*, їздив до цар. двору. Там посланці піднесли царям Івану та Петру Олексійовичам «Печатную конклюзію» (друк. панегірик) і привітали їх орацією. Посланці отримали винагороду, а для Київ. Брат. м-ря було звелено передати грамоту «свободно училища производить и на братскіе маетности». Про цю місію розповідає Лизогубівський літопис.

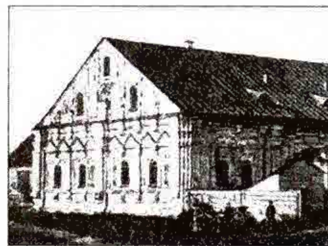
Л. мав ранґ бунчук. товариша. По смерті батька (1705) одержав у спадок маєтності під Кролевцем і Конотопом: сс. Кропивна, Хижки, Погребки, м-ко Сосниця. Був одружений з Параскою, дочкою стародуб. полк. Михайла Миклашевського, за якою дістав посаг — с. Старий Почеп на Стародубщині, де й осів. Заснував сс. Лизогубівка і Дадирівка. По загибелі під час Північної війни (під Несвіжом у берез. 1706) тестя Л. втратив Старий Почеп. Переїхав із сім'єю до Конотопа. 1708 новий гетьман І. *Скоропадський* повернув Л. Старий Почеп, але вже в лип. 1709 його забрав собі цар. фаворит Олександр Меншиков. Тільки після падіння останнього (1727) ця маєтність знову перейшла до Л.

Активно займався господарством і торгівлею. Його представники торгували волами аж у Ґданську. Ґданські купці, зокрема Якуб Шольц та Матвій Демковський, 1708 приїздили до Л. у Конотоп для укладання торг. угод. О. Лазаревський зазначав, що Л., один із найбагатших людей у Гетьманщині, прагнув обернути козаків на залежних від нього селян. 1719 — конотоп. сотник, але через розтрату держ. грошей змушений був піти у відставку. Решту життя провів у Конотопі, де своїм коштом збудував кам'яний собор на честь Різдва Пресвятої Богородиці. 1725 під час Гілянського походу помер син Л. Антон Лизогуб, бунчук. товариш.

Залишив по собі чотирьох дочок: Євдокію (у першому шлюбі дружина бунчук. товариша А. Ф. Кулябки, у другому — Г. А. Стороженка, ічнян. сотника); Олену (у першому шлюбі дружина сотника луком. І. *Піковця*, у другому — серба С. Требинського); Марію (дружина П. *Валькевича*, ген. осавула); Тетяну (у першому шлюбі дружина Лук'яна Жоравки, у другому — капітана Б. Ланкау, в третьому — майора В. І. Войникова). Тетяна Лизогуб-Войникова проживала у С.-Петербурзі, опікувалась там своїм смертельно хворим дядьком Я. *Лизогубом*.

Літ.: Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. І. Лизогубы. КС, 1882, № 1; Сборник летописей, ... ЮЗР. К., 1888; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Ю. А. Мицик

Кам'яниця Якова Лизогуба
(полкова канцелярія) у Чернігові. Кін. XVII –XVIII ст.

Лизогу́б Григорій Якович (до 1717, м. н. невід. — до 1760, м. см. невід.) — бунчуковий товариш (1743—51). Н. у сім'ї ген. обозного Я. *Лизогуба* та Феодори Іванівни Мирович, дочки переясл. полк. Був одружений з Настею Степанівною (1732 — після 1760), яка проживала у с. Листвин Білоуської сотні Черніг. полку.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Лизогу́б Іван Семенович (до 1717, м. н. невід.— до 1754, м. см. невід.) — бунчуковий товариш (1748). Н. у сім'ї бунчук. товариша С. Ю. *Лизогуба*. Навчався у КМА (1727). Був одружений з Катериною Михайлівною Кондратьєвою (1717 — після 1774), дочкою полк. обозного. Мав братів Василя Лизогуба та С. *Лизогуба*, які теж навчались у КМА.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Лизогу́б Семен (Симон) Семенович (кін. 1708 — поч. 1709, м. н. невід.— кін. 1781, м. см. невід.) — бунчуковий товариш (до 1742—1760). Син С. *Лизогуба*. Прадід по матері Миколи Гоголя. Навчався у КМА в 1720-х рр. Був високоосвіченою, дуже реліг. людиною, схильною до містицизму. Добре знав Св. Письмо. Будучи багатою людиною, віддавав значну частину своїх статків на благодійні цілі. Одружений з Ганною Танською, єдиною дочкою полк. переясл. Василя Танського. Мали дочку Тетяну, яка одружилась з А. *Гоголем-Яновським*, і від цього шлюбу в неї народився син Василь, батько М. Гоголя.

Літ.: Оглоблин О. П. Проблема предків Миколи Гоголя. УІ, 1968, № 1—4; Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.

Ю. А. Мицик

Лизогу́б Семен Юхимович (1689, Чернігівщина — 1734, василіанський м-р під м. Гродно, Річ Посполита, тепер Респ. Білорусь) — бунчуковий товариш. Молодший син Юхима Лизогуба, ген. хорунжого (1688—98), черніг. полк. (1698—1705), та Любові Дорошенко — дочки П. *Дорошенка*, гетьмана України. 1686 разом з батьком, матір'ю, братами й сестрами Л. їздив до Москви провідати свого діда П. Дорошенка, який перебував у моск. засланні. Наприк. XVII ст. Л. вчився в КМА (1699). Після цього служив на Чернігівщині, був бунчук. товаришем (1715—34). Одружений з Іриною Скоропадською, дочкою І. *Скоропадського*, гетьмана України, і його першої дружини, дочки черніг. полк. обозного (1681, 1688—90) Никифора Калиниченка. По смерті тестя (1719) Л. втягнуто у довготривалий суд. процес за маєтності з мачухою дружини — Настею Скоропадською-Маркович. 1730 отримав через суд такі маєтності: сс. Бурівка, Вихвостів, Дроздовиця, Ваганичі, різні хутори (разом 600 дворів). 1725 брав участь у Гілянському поході. 1727 був у числі козац. депутатів, посланих до Москви для відновлення гетьманату в Україні. 1734 у складі козац. корпусу Я. *Лизогуба* брав участь у подіях, пов'язаних із втручанням Рос. імперії в боротьбу за польс. престол Речі Посполитої на боці Августа III; тоді й загинув. Поховано у василіан. м-рі під Гродно з військ. почестями (салютом з рушниць і гармат).

Мав синів: С. *Лизогуба*, бунчук. товариша; Василя Лизогуба (1712—1760), одруженого з Мартою Василівною Кочубей, дочкою полк. Полтав. полку; І. *Лизогуба*, бунчук. товариша. Всі троє навчалися у КМА.

Літ.: Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. І. Лизогубы. КС, 1882, № 1; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1—2. К., 1998.

Ю. А. Мицик

Лизогу́б Яків Юхимович (бл. 1677, Чернігівщина — 24.01.1749, м. С.-Петербург) — генеральний хорунжий, генеральний обозний, наказний гетьман. Син Юхима Лизогуба, ген. хорунжого (1688—98), черніг. полк. (1698—1705) та Любові Дорошенко — дочки П. *Дорошенка*, гетьмана України (1665—76). 1686 Л. з батьком, матір'ю, братами й сестрами їздив до Москви провідати свого діда П. Дорошенка, який перебував у моск. засланні. З 1687 навчався в

КМА. 1692 з братом А. *Лизогубом* та І. *Обидовським*, небожем гетьмана І. *Мазепи*, їздив до Москви. Там посланці від КМА піднесли царям Івану та Петру «печатну конклюзію» (друк. панегірик) і привітали їх орацією (промовою). Після закінчення КМА гетьман І. Мазепа взяв Л. до Батурина, де він виконував різні дипломатичні доручення. Наприк. 1694 їздив з листами гетьмана до царя Петра І.

Л. був улюбленцем свого діда Якова Лизогуба, черніг. полк. (1687—99), наказ. гетьмана під час походу на Азов (1696), котрий відіграв важливу роль у взятті цієї тур. фортеці. Дід турбувався про матер. забезпеченість онука і навіть підшуковував йому наречену. Після повернення з Москви (1695) Л. одружився з Федорою — дочкою переясл. полк. Івана Мировича (1692—1706), за котрою дістав вел. посаг. Тривалий час жив у м. Седнів. 1700, під час Північної війни 1700—21, брав участь у поході проти шведів, який очолював його батько Юхим Лизогуб, що був тоді черніг. полк. Тоді ж Л. став наказ. черніг. полк. і отримав самостійне доручення від ген.-аншефа рос. армії Б. *Шереметєва*: на чолі загону козаків (1500 чол.) Черніг. полку та двох охочекомонних полків діяв проти шведів на берегах Чудського озера, ставши гарнізоном у м. Ґдов. По смерті батька (1705) служив як бунчук. товариш. 1707 ходив на Польщу — проти швед. армії і союзного Швеції короля Речі Посполитої Станіслава Лещинського, дійшов тоді аж до тодішнього польс.-австр. кордону над р. Варта, побував у Ченстоховському м-рі. Звідти супроводжував до Києва представника короля Речі Посполитої Августа II С. Хоментівського. 1708 перебував у ставці гетьмана І. Мазепи у Білій Церкві і за його дорученням їздив до вел. коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського і до рос. резидента при варш. дворі кн. Дашкова. Під час антиколоніального повстання гетьмана І. Мазепи Л. залишився (чи змушений був залишитися) на боці Петра І. За гетьмана І. *Скоропадського* Л. став ген. хорунжим (1710—28). 1711 брав участь у Прутському поході Петра І, причому з району військ. дій цар направив його до Києва з дорученням. Того самого року Л. з військ. загоном охороняв пд.-сх. кордони України, розбив орду, яка верталася після грабіжницького походу на Слобожанщину і везла зі Старої і Нової Водолаг (Харківщина) ясир. Л. визволив тоді 3000 полонених і привів їх до Полтави. 1712 він разом з ген. осавулом Василем Жураківським (1710—24), віце-губ. Калачовим був у складі комісії, котра на підставі положень Прутського миру 1711 проводила новий кордон між Рос. та Османською імперіями між ріками Оріль та Самара. 1715—16 Л. був також наказ. стародуб. полковником, і на його плечі лягла нелегка місія охороняти козаків Почеп. сотні від претензій цар. фаворита Олександра Меншикова. 1717 разом з гетьманом І. Скоропадським їздив до Москви, звідти повернувся оголосити про призначення спадкоємцем престолу Петра Петровича. 1718—22 був у складі комісії, яка перевіряла монаст. майно у Києві, що особливо стосувалося КПЛ та Київ. Видубицького м-ря. Після ув'язнення в С.-Петербурзі наказ. гетьмана, черніг. полк. П. *Полуботка* з групою старшин, котрі добивалися обрання нового гетьмана і збереження прав Гетьманщини (1723), Л. та ген. осавула В. Жураківського було викликано імп. Петром І до С.-Петербурґа і заарештовано як однодумців П. Полуботка. По смерті імп. Петра І Л. разом з ін. представниками козац. старшини звільнено. Їм повернуто конфісковане майно, крім грошей.

Після обрання новим гетьманом України Д. *Апостола* Л. став ген. обозним (18.03.1728) і обіймав цю посаду аж до смерті. Тоді ж отримав вел. ранґові маєтності. Коли помер імп. Петро II і гетьман Д. Апостол виїхав до Москви для участі в похороні, обов'язки наказ. гетьмана виконував Л. На цій посаді був і 1731, коли Д. Апостол знову їздив до Москви. 1733—34 він як наказ. гетьман командував укр. військами у польс. поході, брав Варшаву, Ґданськ та ін. польс. міста. Після смерті гетьмана Д. Апостола (січ. 1734) Л. відкликано до С.-Петербурґа, де мав аудієнцію з імп-цею Анною Іванівною. Призначено членом Малорос. колегії. Відігравав значну роль у керуванні адм.-госп. життям Гетьманщини. Брав участь у Рос.-тур. війні 1735—39, зокрема у поході на Очаків (1737), яким керував фельдм. Б. К. Мініх. Знову був серед тих представників козац. старшини, котрі добивалися відновлення гетьманату в Україні. Не випадково саме Л. разом із М. *Ханенком* та В. Гудовичем восени 1745 виїхав до імп-ці *Єлизавети Петрівни* добиватися виборів нового гетьмана, чого, врешті, і вдалося досягти.

Наприк. трирічного перебування у С.-Петербурзі Л. смертельно захворів, його розбив параліч. В останні дні хворим опікувалися брат його дружини Дмитро Мирович, сотник яготинський С. *Лукомський* (відомий укр. літописець), економ Ген. артилерії Кирило Білоровський, частково небога Тетяна (дочка брата А. Лизогуба) та її чоловік В. І. Войников, який служив при Адміралт. колегії. 24.01.1749 Л. помер і похований у Ол.-Нев. лаврі. Залишив по собі трьох синів: Івана, Іллю та Г. *Лизогуба*. Всі троє були бунчук. товаришами, Ілля — ще й полк. рос. армії (з 1776).

Л. був високоосвіченою людиною, чудово знав латину, якою пересипав мову своєї кореспонденції. На думку В. Б. Антоновича, саме за ініціативи, а частково й авторства Л. складено т. зв. Лизогубівський літопис, що охоплює події від 1506 до 1737. В його основі лежить «Короткий опис Малоросії», але Л. наповнив пам'ятку даними, взятими з родових записів, і особливо власними спогадами. Літопис укладався ним 1742, про що зазначено у тексті пам'ятки. Най-

цінніші свідчення стосуються історії роду Лизогубів, переважно 1-ї пол. XVIII ст. Характерним для істор. поглядів автора є прагнення зберегти політ. автономію Гетьманщини.

Літ.: Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. І. Лизогубы. КС, 1882, № 1; Сборник летописей,.. ЮЗР. К., 1888; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959.

Ю. А. Мицик

Линце́вський (Ланце́вський), чернече ім'я Гервасій (р. н. невід., м. Київ — 2.12.1769, там само) — викладач, єпископ Переяславський і Бориспільський. Н. в сім'ї священика. Вищу освіту здобув у КМА. Після закін. навчання наприк. 1730-х рр. прийняв чернечий постриг, викладав у класах синтаксими і поетики КМА. Водночас — намісник Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 25.09.1742 Л. призначено головою Пекін. правосл. місії в Китаї й архім. Пекін. Срітенського м-ря. 23.02.1743 місія виїхала з Москви, а 27.11.1745 прибула до Пекіна. Л. прослужив там майже 10 років 27.07.1757 архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря висвячено на єп. Переяславського і Бориспільського. Тер. Переясл. єпархії входила тоді до т. зв. «Польської України». За Л. повернення з унії до православ'я набуло в єпархії широкого розмаху. Щоб затримати цей перехід, польс. влада використовувала навіть військ. силу. У відповідь почалося повстання правосл. населення, в придушенні якого брав участь і рос. цар. уряд. Л. звинуватили у підбурюванні православних, 27.07.1768 його звільнено з посади єпископа і 1769 переведено до Києва, де й помер. Небіжчика перевезли до Переяслава і 22.12.1769 поховали в Переясл. Вознесенському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1—2. М., 1807—10; Грановский А. Полтавская епархия.., в. 1. Полтава, 1901; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Лип'я́цький (Леп'яцький) Йосип Григорович, чернече ім'я Йоасаф (1699/1700, полк. м. Полтава, тепер обл. центр — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика о. Григорія Лип'яцького. Освіту здобув у КМА. 1736/37 навч. р.— викладач класу риторики та префект Черніг. колегіуму.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873.

Г. П. Бевзюк

Лисане́вич Василь Михайлович (бл. 1702, м. н. невід.— після 1763, м. см. невід.) — сотник мглинський, правознавець. Походив із родини козац. старшини Стародуб. полку. Закін. навчання у КМА класом філософії (1715—17). Добре оволодів лат. мовою, проявив здібності до правничих наук. Вірогідно, вивчав право в Кенігсберзі. 1735—43 Л. брав участь у роботі Кодифікаційної комісії (1728—43). І. *Борозна*, голова Комісії, доручив йому підготувати розділи VII і VIII Кодексу про суд. устрій та судочинство в Гетьманщині. Переклав також «Spaeculum Saxonum» (Саксонське Зерцало) — підручник нім. права (польс. переклад мав помилки й неточності).

З 1734 — військ. товариш Стародуб. полку. Після смерті мглинського сотника Івана Немировича-Данченка призначений на його посаду (15.03.1740—20.10.1761) за листом-рекомендацією колишнього ген.-фельдм. Б. К. Мініха, якого Л. супроводжував у Хотинському поході (1739) як перекладач. Зустрічав і супроводжував імп-цю *Єлизавету Петрівну* до Києва (1744). Був присутній не виборах гетьмана К. *Розумовського* (1750). Неодноразово брав участь у з'їздах старшини.

Одружений з Євдокією Федорівною Підгурською, дочкою священика домової церкви гетьмана Д. *Апостола*. 1763 ген. бунчужним Яковом Тарновським Л. запрошено до співпраці у відновленій Кодифікаційній комісії, однак він відмовився. Після 1763 в докум. не згадується, ймовірно, помер.

Літ.: Лазаревский А. Описание Старой Малороссии, т. 1. К., 1888; Милорадович Г. А. Родословная книга.., т. 2. СПб., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Окиншевич Л. Центральні установи.., ч. 2. К., 1930; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 1, спр. 54483, арк. 160—164; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284.

Ю. Г. Гаєцький
Р. М. Лякіна

Ли́сенко Василь Іванович (1721/22, м-ко Олександрівка Киселівської сотні Чернігівського полку, тепер село Корюківського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — сотник киселівський. Старший син Івана Федоровича Лисенка, сотника киселівського (1723—35), і Анастасії Іванівни N (Товстоліс?). Дядько Л. Йосип Федорович Лисенко був прадідом композитора Миколи Віталійовича Лисенка.

Навчався Л. у КМА. 1738 його ім'я фігурує у переліку студентів класу риторики, викладачем якого був Варлаам Новицький. Характеризується як студент «[учѣнія] слабаго». 1744—60 перебував на уряді сотника киселівського. 1768 згадується як колишній полковник, «аттестований в хоружіє полковіє».

У сот. м-ку Киселів Л. володів 29 хатами (1760). 1.03.1752 продав власний бондарівський сінокіс киселівському сотенному писарю Василеві Ковтуну. 1768 був власником усього Киселева.

Одружений з Марією Василівною Петрусевою (н. бл. 1720). Мали 5 синів і 5 дочок.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997; Скорульська Р. М. Лисенки давні і сьогочасні. В кн.: УМузА.., в. 2. К., 1999.

І. А. Тесленко

Ли́сенко Павло Іванович (1722/23, м-ко Олександрівка Киселівської сотні Чернігівського полку, тепер село Корюківського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Молодший син Івана Федоровича Лисенка, сотника киселівського (1723—35), і Анастасії Іванівни N (Товстоліс?).

Навчався Л. у КМА разом із братом В. *Лисенком*. 1738 його ім'я значиться у переліку студентів класу риторики, викладачем якого був Варлаам Новицький. Характеризується як студент «[учѣнія] мѣрнаго». 1752—60 служив військ. канцеляристом. 1768 — бунчук. товариш.

1752 згадується як житель м-ка Олександрівка. 1760 був власником 14 хат, а 1768 — 39 дворів у с. Верхолісся.

Одружений з Ганною Стефанівною Леонтович (н. бл. 1730), дочкою черніг. полк. хорунжого. Мали 4-х синів і 3 дочок.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997; Скорульська Р. М. Лисенки давні і сьогочасні. В кн.: УМузА.., в. 2. К., 1999.

І. А. Тесленко

Лиси́ця Яків Іванович, чернече ім'я Досифей (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Належав до старшин. роду, відомого з XVII ст. Батько Л. Іван Лисиця був брацлав. полковником, виконував дип. доручення за гетьманів І. *Самойловича* й І. *Мазепи*. Крім Л., мав двох дочок.

1699 Л. вступив до КМА. 1712 прийняв чернечий постриг. 1716 запрошений до КМА викладачем граматики. Успадковані родинні маєтності — с. Пекарі Прилуцьк. полку, подароване батькові І. Самойловичем, і с. Родинці Лубен. полку, подароване батькові І. Мазепою — продав своїм сестрам. На Л. рід Лисиць по чоловічій лінії згас.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; ЕУ, т. 4. Львів, 1994.

О. М. Сандалюк

Личко́в Семен Никифорович (1801, м. Київ — бл. 1879, там само) — купець 2-ї гільдії, київський міський голова. Син калузького купця-старообрядця Никифора Івановича Личкова, який поселився у Києві, на Подолі, в кін. XVIII ст. разом зі своїм рідним братом Фадеєм Личковим. Поч. освіту здобув у параф. уч-щі (1809). Навчався у КМА. 1814 — учень класу інфими. По закін. науки зайнявся торгівлею. Численна родина Личкових мала суконну фабрику у с. Хабне, Ковшилівську паперову фабрику та х. Рудня у Радомишльському пов. (тепер Житом. обл.). У Києві в них було два кам'яних двоповерхових будинки на Олександрівській вул. (тепер вул. П. Сагайдачного), шість кам'яних крамниць на Олександрівській площі (тепер Контрактова площа), два магазини та два філіали в Москві та Бердичеві. У 1880-х рр. Личкови відкрили (разом з купцем Іваном Козловським) торг. дім для продажу виробів із золота, срібла та діамантів. В архівах зберігся список товарів, якими вони торгували. Це найрізноманітніше військ. спорядження: шаблі, шпаги, кинджали, клинки, рапіри, сукно, еполети та зірочки на погони, стрічки для орденів, значки КДА та багато ін. Личкови відправляли в армію зі своїх фабрик сукно, суконні ковдри, папір. Л. користувався вел. повагою. Був потомственним почесним громадянином Києва, обирався міськ. головою (1854). Він багато зробив для Київ. Покровської церкви, в парафії якої мав будинок і старостою якої був: поповнював ризницю необхідним начинням, наймав робітників для ремонтів, на свої кошти замовив новий іконостас (1861), який виконав майстер Авраам Савелійович Мельников. 1862 Л. нагороджено золотою медаллю «за старанну службу».

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 4. К., 1913.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 833, спр. 69; оп. 1015, спр. 192, 1152, арк. 80зв.; ф. 486, оп. 1, спр. 12758.

Р. М. Лякіна

Лігари́д Пантелеймон, чернече ім'я Паїсій (1614/16, о-в Хіос, тепер Грец. Респ. — 24.08.1678, м. Київ) — митрополит Солунський і Газький, письменник, перекладач, викладач. За походженням грек. Освіту здобув у Римі в Collegium Graecum — колеґіумі св. Афанасія Великого, засн. папою Григорієм XIII. За деякими даними, там прийняв дух. сан. Пізніше служив у Єрусалимі протопопом, прийняв чернечий постриг, його висвячено на митрополита Солунського. Звідти переведено у Газу Єрусалимську. Про Л. сучасники (Л. Аллацій та ін.) говорили як про талановиту людину, яка мала хист до полеміки. Ці риси Л. виявив і на терені укр. та рос. культури, де він відігравав помітну роль як викладач і письменник-полеміст. Л. з'явився спершу в Молдавії, потім в Росії (поч. 1662) як митрополит Газького Предтеченського м-ря. На той час виникло розходження між п. Никоном і царем Олексієм Михайловичем з приводу церк. реформи, що перетворилося на відкриту ворожнечу. Л. відразу ж став на бік опонентів п. Никона, брав активну участь у Соборі 1666, який засудив патріарха.

Л. мав неабиякий хист дипломата. Допомагав Б. *Хмельницькому* в становленні відносин з Москвою. Підтримував ідею спільних дій всіх слов'ян проти турків. Проте особливу роль відігравав в церк. житті України. Рос. духовенство використовувало Л. у контактах з укр. церквою, зокрема, він листувався з архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським Л. *Барановичем* з приводу різних канонічних питань. Перебуваючи в Києві 1673, Л. писав царю Олексію Михайловичу про місц. негаразди, натякав на те, що він може очолити Київ. митрополію і започаткувати загальний похід слов'ян проти турків. Увійшов в коло учених Києва, як сам

зазначав, «з благочестивими київськими мужами вправляється в читанні і написанні богословських речей». 1673 чи 1674 читав курс філософії у КМА, про що є свідчення А. А. Барсова. 1675 їздив до Москви, але 1676 повернувся. Помер і похований у Києві. На його могилі в Київ. Брат. м-рі був напис:

В Могилянськом Кіевских школ братстве
Пастир сей мудрый дался смертной пастве
В год спасеніа тысяча шестьсотній
Семьдесять осмій почил в день суботній
Серпня двадцять четвертій якь клас зрѣл пожатій...

Літ. Горский А. Несколько сведений о Паисии Лигариде,... В кн.: Прибавление к изданию творений Святых Отцов... ч. 21. М., 1862; Булгаков (Макарий). История русской церкви, т. 12. СПб., 1883; Каптерев Н. Характер отношений России... М., 1885; Лавровский Л. Я. Несколько сведений для биографии Паисия Лигарида, ХЧ, 1889, № 11–12; Соловьев С. М. История России.., кн. 3, т. 11. СПб., 1894; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. [кн. 1]. М., 1899; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 3. М., 1904. Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.
Архіви: ІР НБУВ, 493/307 С.
В. О. Андрушко

Лінéвич Іван Карпович (бл. 1718, ймовірно, сот. м-ко Волинка Чернігівського полку, тепер село Сосницького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син волин. сотника Ліневича Карпа Петровича (1718—34), який загинув, перебуваючи в складі козац. полку рос. армії під час війни за польс. спадщину 30.01.1734, і онук (по матері) Петра Демиденка, також сотника Волинської сотні (п. 1697/99). Навчався Л. у КМА. По закін. класу риторики 1734 разом з братом М. *Ліневичем* на прохання матері-вдови його зараховано військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії.
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4651, арк. 26–27.
Р. М. Лякіна

Лінéвич Корнилій Карпович (бл. 1724, ймовірно, сот. м-ко Волинка Чернігівського полку, тепер село Сосницького р-ну Чернігівської обл.— після 1772, м. см. невід.) — військовий канцелярист, суддя. Молодший брат І. *Ліневича*, Матвія *Ліневича*, Мусія *Ліневича*. 1734 навчався у поч. класах КМА. З 1759 — військ. канцелярист Ген. військ. канцелярії. 1765—68 — зем. писар Менського пов. Черніг. губ., з 1772 — суддя цього самого пов. Жив у с. Чорнотичі.
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4651, арк. 26–27.
Р. М. Лякіна

Лінéвич Матвій Карпович (бл. 1717, ймовірно, сот. м-ко Волинка Чернігівського полку, тепер село Сосницького р-ну Чернігівської обл.— до 1767, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Син волин. сотника Черніг. полку Ліневича Карпа Петровича. Брат І. *Ліневича*, К. *Ліневича*, М. *Ліневича*. Навчався у КМА. 1734, по закін. класу риторики, на прохання матері-вдови Л. зараховано разом з братом І. Ліневичем військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії. 1742 мав звання бунчук. товариша. Жив, вірогідно, у м-ку Волинка, де мав одну хату, і в с. Чорнотичі — 5 хат.
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4651, арк. 26–27.
Р. М. Лякіна

Лінéвич (Леневич) Мусій (Мойсей) Карпович (бл. 1722, ймовірно, сот. м-ко Волинка Чернігівського полку, тепер село Сосницького р-ну Чернігівської обл.— до 1767, м. см. невід.) — військовий товариш. Брат К. *Ліневича*, І. *Ліневича*, М. *Ліневича*. 1734 — учень молодших класів КМА. Очевидно, як і брати, закін. навчання класом риторики. Служив у чині військ. товариша у Черніг. полку.
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4651, арк. 26–27.
Р. М. Лякіна

Лiнúцький (Ленúцький), чернече ім'я Варлаам (кін. XVII ст., Чернігівщина — 8.01.1741, м. Київ) — просвітник, засновник низки шкіл у Росії, письменник, архієпископ Псковський, Ізборський і Нарвський. Закін. повний курс КМА бл. 1697—1701. У 1-му десятиріччі XVIII ст. прийняв чернечий постриг і деякий час був ієром. КПЛ. Згодом призначений капеланом при дворі фельдм. гр. Г. П. Шереметєва. З 1711 Л., який вільно володів тур. і татар. мовами, супроводжував повноважних послів Росії барона Шафірова та ген. М. Б. Шереметєва у Туреччину. В лист. 1711, як писав пізніше Л., «...имущи аз давно намереніе и обращеніе местам святым поклонитися в богоспасаемом граде Іерусалиме... бил челом Их Превосходительствам, Господам Послам, и молил их о моем намереніи во святый град Іерусалим, дабы мя отпустили...» У 1712—14 перебував у Єрусалимі. Свої враження залишив у подорожніх записках під назвою «Перегринація» («Путник»), складених у Константинополі 1714. Твір містить довгий перелік святинь Єрусалима, Віфлеєма та ін. міст. Особливо змістовно описана зустріч мандрівників з мешканцями Єрусалима та урочисті відвідини його святинь у супроводі патріарха і численного духовенства.

Після повернення до Києва Л. призначено ігуменом Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 1716 відправлено у воєнний похід під Ригу. Був довіреною особою єп. Суздальського і Юріївського Ігнатія Смоли, а вже 31.05.1719 його хіротоновано у сан єпископа. Починаючи з 1719, очолював кілька рос. єпархій, звертаючи першочергову увагу на заведення шкіл і піднесення освіт. рівня населення, зокрема духовенства. 1723 заснував школу в Суздалі, до якої одразу зібрав понад 100 учнів. Крім цього, Л. піклувався організаційним устроєм довірених йому єпархій, подав Синоду донесення з 30 пунктів стосовно змін в єпарх. управлінні. Новаторство Л. не сподобалося місц. церк. владі, і 19.05.1724 його звільнили «за подозрительные и предерзостные поступки», але на честь коронації імп-ці Катерини I було даровано амністію і призначено Л. єп. Коломенським і Каширським (18.06.1724). В Коломні 1724 Л. заснував школу, де викладалась і латина. Кількість учнів від 1724 до 1727 зросла з 30 до 720 осіб. Але Л. намагався повернутися в Україну і 1727 звернувся до Синоду з проханням перемістити його на одну з вільних каф-р — Чернігівську або Білоруську. Однак, всупереч проханню, 7.09.1727 його висвячено на єп. Астраханського і Терського. Тут він узявся за реорганізацію місц. школи, що існувала на кошти купецтва. Оновлену школу було відкрито 1728 і проіснувала вона до 1731. За клопотанням Л. поповнилася кваліфікованими вчителями. 1728 він реформував Астрахан. дух. приказ в консисторію і призначив її секретарем учителя місц. школи Павла Горошковського (вихованець Моск. слов.-грек.-лат. академії). З 8.06.1730 Л.— єп. Переяславський і Бориспільський. 13.04.1731 призначено єп. Псковським, Ізборським і Нарвським (з 10.08.1732 — архієп.). Тут на базі школи, заснованої ще 1725 Р. *Заборовським*, Л. відкрив семінарію (1733), якою постійно опікувався — з року в рік відкривав нові класи аж до класу філософії, запрошував з КМА викладачів. У січ. 1733 до Пскова виїхали студент КМА Стефан Леваковський та ієром. КПЛ М. *Косач*.

Л. не переставав порушувати перед церк. властями клопотання про переведення його на одну з єпископських каф-р в Україну, аж поки Синод під загрозою відлучення від церкви заборонив йому подавати такі «предерзые» прохання. Як «человеку иностранному» Л. важко було в Росії. У Суздалі піддячий Михайловський привселюдно обзивав його «архиереишком и черкашенишком». Через кілька років за «неслуженіе молебна» імп-ці Анні Іванівні і «неправильное ее титулование» Л. позбавили архієрейського сану. 1735 Л. проживав «в подначальстве» у Святогорському Успенському м-рі Псков. єпархії. Згодом Л. відновлено у сані. Ще 1737 протестував проти мобілізації до військ. служби 200 причетників, які були потрібні в його єпархіях. Невтомна діяльність Л. припинилася 9.01.1739 (за ін. даними 9.08.1738), коли, нарешті, його звільнили на спочинок до КПЛ, де він і помер.

Залишив КПЛ 170 книг грец., лат. та слов. мовами. Поховано Л. на кладовищі Дальніх печер КПЛ. 1991 о. Даміаном на могилі Л. було встановлено пам'ятник.

Тв.: Слово на день мученицы Екатерины. СПб., 1725; Перегринація, или Путник, в нем же описуется путь до святаго града Ієрусалима и всея святая места Палестинская, от Ієромонаха Варлаама, бывшаго тамо в 1712 г. ЧОИДР, 1873, кн. 3.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Описание документов и дел... Синода, т. 2, (1722), ч. 1, [№ 9, 58, 123]. СПб., 1879, т. 9, [№ 386]; т. 14, (1734), [№ 35, 44, 45, 72, 149, 178, 223, 250, 256, 350, 367, 384, 386, 389, 474]. СПб., 1910; т. 19, (1739), [№ 241]. СПб., 1913; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 1—2. СПб.,1884; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 1. К., 1904; Покровский И. М. Малороссийские и западно-русские епархии в XVIII в. ПС, 1913, № 1, 3, 6; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914. Українські письменники... т. 1. К., 1960; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

С. Р. Кагамлик
З. І. Хижняк

Лоба́ч, чернече ім'я Мартин (1690, м. Вишеньковичі, тепер Респ. Польща — 27.10.1741, м. Зміїв Ізюмського полку, тепер райцентр Харківської обл.) — ігумен. Н. в сім'ї «дворових служителей». Навчався у КМА (1720-ті рр.). 1728 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. 1729 Л. висвячено архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії В. *Ванатовичем* на ієродиякона. 28.08.1729 гетьман Д. *Апостол* звернувся з черговим листом до архім. КПЛ з проханням направити в Глухів для участі в роботі Кодифікаційної комісії (1728—43) «способных к переводу монахов», вказуючи, зокрема, на Л. 1730 його разом з ієродияконом Г. *Савицьким* відрядили до Глухова. Проте з'ясувалося, що названі особи не могли повністю присвятити себе роботі в Комісії, оскільки вони виконували ще обов'язки лавр. повірених у Глухові. У зв'язку з цим 10.02.1731 ген. обозний Я. *Лизогуб*, який брав участь в організації роботи Комісії, просив адміністрацію КПЛ вислати ін. осіб, бо вказані, «меючи дело монастырское в суде енеральном... не могут досконале переводного дела сочиняти». Л., на той час висвяченого митрополитом Коринфським Митрофаном у сан ієром., звільнено від роботи в Комісії, і він повернувся у Київ. 1735 перебував у Москві, очевидно, в справах КПЛ. 1740 адміністрація КПЛ направила Л. в один зі своїх приписних м-рів — Зміївський Преображенський (тепер Харк. обл.) на посаду ігумена. В описі цього м-ря значиться, що Л. 1741 «принял в Гомольчанских Ровнях на Крымской стороне место с яблочным садом и с пахотным полем» в обмін на ділянку землі, передану місц. жителю Івану Осадчому.

Літ.: Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 3. Харьков, 1859; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 25, арк. 5–12; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 13; спр. 2, арк. 20–20зв.
С. Р. Кагамлик

Лобаче́вський (Любаче́вський) Яків Федорович, чернече ім'я Ієрофей (24.03./17.04.1783, пов. м. Ковель Волинського воєвод., тепер райцентр Волинської обл.— 17.04.1871, Дерманський Свято-Троїцький м-р на Волині, тепер Здолбунівський р-н Рівненської обл.) — викладач, єпископ Острозький, вікарій Волинський. Н. у сім'ї уніат. священика. Поч. освіту здобув у рідному домі. Ще змалечку допомагав батькові вчити ін. дітей. Коли 1793 Волинь відійшла до Росії, батько Л., як і багато ін. уніатів, повернувся у православ'я. 1795 було засновано Волин. семінарію в Острозі, до якої 1799 вступив Л. Навчався добре, з легкістю оволодів франц. та нім. мовами, одночасно був репетитором у сім'ї викладача медицини тієї ж семінарії Єреховича. По закін. філос. курсу в Волин. семінарії Л. 9.10.1807 вступив до КМА, де вивчав філософію, богослов'я, а також лат. і рос. красномовство, грец., франц., нім. мови, історію. Відзначався «превосходно изрядными способностями». Навчання скінчив 9.07.1811 в рік пожежі на Подолі, яка обірвала заняття в КМА. Атестат отримав 18.08.1811 за підписами ректора Й. *Лагановського* та префекта Й. *Мохова*. Повернувся на батьківщину. Перебував на різноманітних вчительських посадах у Волин. семінарії. Як педагог Л. відзначався спокійним, тихим, доброзичливим характером, з відданістю виконував свої обов'язки. 1814 Л. прийняв чернечий постриг у Загаївському м-рі св. Іоана Милостивого на Волині, з 1819 — його архімандрит. Але не залишав пед. праці у семінарії, де викладав риторику. З 1815 після реорганізації семінарії обіймав посаду інспектора та проф. філософії. Під час сутичок між волин. архієр. С. *Романовським* і семінар. корпорацією Л. 1823 було звільнено. Але архієрей залишив його настоятелем Загаївського м-ря, де Л. зайнявся відбудовою і упорядкуванням монаст. споруд. 1829 його переведено настоятелем до Дерман. Св.-Троїцького м-ря. Тут він також відновив гол. монаст. храм та відбудував монаст. дух. уч-ще, які постраждали внаслідок пожежі. Л. не залишив настоятельства у м-рі навіть тоді, коли його було висвячено на єп. Острозького та вікарія Волинського (25.03.1845). Сучасники Л. відзначали його освіченість, глибокі знання з богослов., філос. та природн. наук, прекрасне володіння лат., грец., євр., польс., франц., нім., італ. та англ. мовами. Л. мав чудову б-ку. Займався літ. працею. Друкував, не підписуючись своїм іменем, статті істор. змісту у «Волынских губернских ведомостях», зокрема, 1783 — «Исторические записки о Дерманском монастыре» та ґрунтовну рецензію на твір архім. Тихона «Историко-статистическое описание Минской епархии». Брав участь у роботі Комісії, створеної при київ. ген.-губ. для видання давніх актів та докум. з історії Пд.-Зх. Росії (України). З 1845 — віце-президент Волин. опікунського комітету над тюрмами (Попечительного о тюрьмах комитета). Поховано Л. у Дерман. Св.-Троїцькому м-рі.
Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2–3. К., 1911–12; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 3. К., 1912.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 164.
Т. О. Дороніна
З. І. Хижняк

Лобисе́вич Кирило Кирилович (р. н. невід., сот. м. Погар Стародубського полку, тепер місто Брянської обл., РФ — до 1760, м. см. невід.) — стародубський полковий суддя. Вірогідно, навчався у КМА, як і брати О. *Лобисевич* та П. *Лобисевич*. З 1757 — стародуб. полк. суддя. За універсалом гетьмана К. *Розумовського* 8.01.1757 «отримав в м-ку Березна 40 дворів й Задесятовецьке поле» біля Стародуба.
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.
З. І. Хижняк

Лобисе́вич Опанас (Афанасій) Кирилович (бл. 1732, сот. м. Погар Стародубського полку, тепер місто Брянської обл., РФ — 1805, вірогідно, с. Леньків Новгород-Сіверського пов. Чернігівської губ., тепер Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.) — предводитель дворянства, радник Малоросійського генерального суду, письменник, перекладач. Лобисевичі — давній козац. рід, що походив із погар. міщан. Прадід, Філон Корнійович Лобасов (Коновал), був погар. міщанином (1662—80). Його син Яків Філонович (Філонов) 1706 став військ. товаришем Погар. сотні. Його сина Кирила Лобисевича (п. до 1748), батька Л., за службу діда й батька прийнято 15.05.1723 «під знак полковой». К. Лобисевич, який жив переважно у С.-Петербурзі, мав трьох синів: К. *Лобисевича*, П. *Лобисевича* й Л.

Л. навчався в КМА протягом 1747—54. Це був блискучий період в її історії. Тут працювали такі відомі вчені, як Г. *Кониський*, С. *Ляскоронський*, Г. *Щербацький*, Д. *Нащинський*, М. *Максимович*, Х. *Гирчич*, Іларіон Ярошевський та ін. Друзями по навчанню Л. були згодом відомий філософ Я. *Козельський*, письменники Г. *Политика*, Ф. *Емін*, С. *Дівович (Дзівович)*, протоієрей І. *Леванда*, архієп. Ф. *Мочульський*. З багатьма із них Л. зберіг дружні стосунки на все життя. У листі до Г. Кониського від 30.09.1794, через 50 років по закін. КМА, Л. писав: «Отрочества учителі й наставники, юношества начальники суть предмети вѣчної памяті, люблення, почитанія й преданности

серця». Л. закін. навчання класом риторики, що було майже правилом для синів козац. старшини, й на запрошення брата Кирила перебрався до С.-Петербурга. 12.03.1754 молодий «nobilis Ukrainensis» подав прохання до С.-Петерб. акад. ун-ту й 18.03.1754, витримавши іспит, був зарахований до числа його студентів. У той час в ун-ті навчались М. *Мотоніс*, Г. *Ковицький*, С. Дівович та ін. вихованці КМА. Тут Л. слухав лекції з філософії акад. Й.-Ф. Брауна, знавця класичної історії та філології Фішера та ін. відомих учених. Спілкувався з укр. і рос. культ. діячами столиці, зокрема з Г. Политикою, О. Сумароковим, О. Мусіним-Пушкіним. 1760 Л. запрошено перекладачем до АН С.-Петербурга. Почав займатися перекладами з лат. мови. Ще 1759 помістив у «Трудолюбивой пчеле» О. Сумарокова «Розсужденіе о войнѣ» й «Слово М.-Т. Цицерона к Цесарю». Успішно розпочата службова й літ. кар'єра в С.-Петербурзі обірвалася: 16.06.1760 за вказівкою М. *Ломоносова* Л. та С. Дівовича виключили з ун-ту нібито «за нехожденіе их на профессорскія лекціи». Втручанням президента АН гетьмана К. *Розумовського*, який покровительствував сім'ї Л., друзів було поновлено в правах студентів. Але Л. та Дівович уже добровільно 1.09.1761 звільнилися з ун-ту і на запрошення гетьмана приїхали до Глухова, де Л. став перекладачем гетьман. канцелярії. 1765 в ранзі капітан-поручика призначений секретарем К. Розумовського, відповідальним за письмову кореспонденцію. До 1767 подорожував з гетьманом Європою: Німеччина, Франція, Італія, Швейцарія, Англія. З 11.10.1769 Л. — ген.-авдитор (ад'ютант)-лейтенант в чині прем'єр-майора, керував канцелярією тепер уже фельдм. К. Розумовського, з 25.11.1773 — ген.-авдитор-фельдм. у ранзі підполковника. Перебуваючи на службі у К. Розумовського, Л. був фактично вільною від формальних обов'язків людиною. Близькість до гетьмана, людини з виразними укр. симпатіями й автономістичними поглядами, справила вплив на формування його літ. й громад.-політ. поглядів. Поновив роботу над перекладами. 1770 друкує у журн. «Барышек Всякія Всячины», що його видавав Г. Козицький, «Слово Госп. Президента де-Монтескіеу, пер. с франц. А. Л.» і «Описаніе пещеры бога сна из Овидіевых Превращеній. А. Л.»

1774 у ранзі полковника вийшов у відставку. Цього ж року одружився з Катериною Михайлівною Губчиць (бл. 1754 — до 1824), донькою бунчук. товариша, згодом мглинського повіт. маршалка, надв. радника Михайла Васильовича Губчиця, вел. землевласника Стародуб. полку. Мав дітей: сина Василя, капітана рос. армії, доньок Марію та Анну (навчались у Смольному ін-ті).

1783 Л. обрано повіт. мглинським маршалком, 1785—88 — новгород-сів. губ. маршалок. Брав участь у дворян. депутат. комісії з перевірки дворян. прав. Під його наглядом збудовано «Браму» (тріумфальну арку) у Новгороді-Сіверському, через який (22—24.01.1787) пролягав шлях імп-ці Катерини II з С.-Петербурга до Криму. У 1780—90-х рр. Новгород-Сіверський був значним культ. й громад. центром пн. Гетьманщини. Тут формується осередок (гурток) укр. культ. діячів, патріотів-автономістів. Дослідники вважають, що з цим гуртком пов'язані такі акції, як поїздка В. *Капніста* до Європи, вихід «Історії Русів» тощо. Складався гурток переважно з колишніх вихованців КМА: В. *Шишацький*, Г. Политика, С. Дівович, П. *Коропчевський*, А. Рачинський, М. *Значко-Яворський* та ін. До нього належав і Л. Після закін. маршальських повноважень переселився з сім'єю до родового маєтку — с. Карбовщина на Почепщині, отриманого ще 1774 в нагороду від К. Розумовського, під кінець життя мешкав здебільшого в маєтку дружини в с. Леньків, за 7 км від Новгорода-Сіверського. Звідси їздив до Москви, С.-Петербурга, Новгорода-Сіверського у справах.

З ліквідацією намісництв (1796) і об'єднання Лівобереж. України (колишня Гетьманщина) у Малорос. губ. Л. повернувся на держ. службу: 4.03.1797 його призначено радником I деп. Малорос. ген. суду. Отримав ранґ надв. радника, 1800 — дійсний стат. радник. У Чернігові Л. знайшов старих (по Новгороду-Сіверському) й нових друзів-однодумців. Це Г. Долинський, П. Коропчевський, чернігівці В. *Садковський*, архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря; Михайло Миклашевський, ген. суддя; В. Чарниш, черніг. губ. маршалок; Т. *Калинський*, депутат черніг. дворянства; Адріян Чепа, аматор і знавець укр. старовини; Опанас Шафонський, д-р права і філософії, автор книги «Черниговского Намѣстничества Топографическое Описаніе» й ін. Л. повертається до літ. справ, звертається до укр. нац. л-ри. Готує до друку трагікомедію Г. Кониського «Воскресеніе Мертвих» (про це він писав Кониському 1794). У той самий час Л., запозичивши сюжет «Енеїди» Вергілія (з «Буколік»), написав у бурлескно-травестійному стилі укр. мовою літ. твір. Про це відомо з його листа до архієп. Кониського того ж 1794: «...посилаю при тім Вергилиевых Пастухов... в малороссійскій кобеняк переодетых». При цьому зауважував, що почав писати укр. мовою свідомо «для чести нации, матери нашей, всегда у себя природою и ученостью великих людей имевшей», що «запах думок», висловлених рідною мовою, «есть найсладчайший». Твір Л. і досі не знайдено. Дослідники М. І. Петров, О. Оглоблин вважали, що він цілком самостійний (щодо «Буколік» Вергілія), як і «Енеїда» Івана Котляревського, і присвячений українцям 2-ї пол. XVIII ст. з їхніми звичаями, стилем життя, громадян. прагненнями. Отже, Л. був укр. письменником, попередником І. Котляревського, одним із зачинателів літ. відродження, творчість якого поєднувала старі літ. традиції з новими, характерними для «другого українського відродження кінця XVIII — поч. XIX в.» (М. Грушевський).

Літ.: Пекарский П. История... т. 2. СПб., 1873; Лазаревский А. Описание старой Малороссии, т. 1. К., 1888; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Петров Н. И. Один из предшественников И. П. Котляревского... В кн.: Статьи по славяноведению, в. 1, СПб., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

З. І. Хижняк

Лобисе́вич Павло Кирилович (бл. 1723/24, сот. м. Погар Стародубського полку, тепер Брянської обл., РФ — до 1780, вірогідно, м-ко Грим'яче Погарської сотні Стародубського полку, тепер с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.) — стародубський полковий осавул, бунчуковий товариш. Н. у сім'ї значк. товариша Кирила Лобисевича. Брат О. *Лобисевича* і К. *Лобисевича*. Навчався в КМА (серед. 1730-х — поч. 1740-х рр.). Значк. товариш Стародуб. полку (1754—55); управитель почепських маєтків гетьмана К. *Розумовського* (1755—57); стародуб. полк. осавул (1757—64). З 7.01.1768 — зем. підсудок Погарського пов.; 29.02.1768 — бунчук. товариш у відставці.

Одружений з дочкою бунчук. товариша Марією Матвіївною Холодович; з 1770 — з Анною Якимівною Миткевич, дочкою писаря Черніг. полку. Останні роки жив у м-ку Грим'ячому.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

З. І. Хижняк

Лобко́, чернече ім'я Гавриїл (р. н. невід., м. Київ — 28.02.1776, там само) — начальник Китаївської пустині й Лаврської друкарні. Походив, ймовірно, з сім'ї священика козац. Василівської церкви о. Павла Лобка. Навчався у КМА. 1751 — послушник КПЛ, де 1753 прийняв чернечий постриг і досяг сану ієром. Виконував різні послушенства, зокрема «смотреніе строеній деревянных и каменных церквей» (ще до постригу збудував у Китаївській пустині власним коштом келії для себе та хворого брата Івана). Бл. 1760 Л. призначено нач. Китаївської пустині, де він «в возобновлении обветшалой оной пустынки ограды и всем нужным строением всеприлежнейше трудился». У трав. 1770 КПЛ з трьох канд. на вакантну посаду нач. друкарні обрала Л., «по ученію и состоянію благонадежного и в послушаніях потрудившегося». Він «со всевозможным тщаніем и верностію» трудився, а 1775 попросив звільнити його за станом здоров'я знову в Китаївську пустинь, де й помер. Речі, які залишились після смерті Л., у т. ч. й 2 книги проповідей Т. *Прокоповича*, «Беседы о покаяніи», «Месяцеслов», «Правильник», «Каноник седмичный воскресенский» та кілька рукоп. книг, були передані за дух. заповітом його небожу, П. *Лобку*.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 187, арк. 1–8; спр. 274, арк. 1–6; спр. 323, арк. 1–7.

С. Р. Кагамлик

Лобко́ Павло Павлович (1748, м. Київ — бл. 1812, вірогідно, там само) — купець, райця. Син священика козац. Василівської церкви, збудованої ще П. *Сагайдачним*, о. Павла Лобка, який багато зробив для поповнення її ризниці й будівництва при ній шпиталю. Навчався Л. у КМА. 1760 був учнем класу аналогії, а 1763 — риторики. За свідченнями учителів, був «добрих успѣхов». По закін. науки займався торгівлею. 1786 згадується як райця Київ. магістрату. Володів двома садибами: однією на розі вул. Хоривої й Боричевого току (згоріла під час пожежі 1811), а другою — в парафії церкви Різдва Христового.

Прізвище Лобків трапляється серед представників козац. старшини XVII ст. Зокрема, Юхим Лобко — сотник у Виблях (1679) на лівому березі Десни, а сто років опісля (1781) Яків Лобко — сотник у Погарі.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 138, спр. 52; оп. 1015, спр. 86, арк. 42; оп. 1076, спр. 123, арк. 19.

Р. М. Лякіна

Лобода́ Федір (рр., м. н. і см. невід.) — генеральний суддя. Навчався в КМА на поч. 1640-х рр. Можливо, був посвоячений з Григором Лободою, гетьманом запорозьких козаків (1594—96), який загинув в битві з поляками під Солоницею. Л. був реєстровим козаком, вірогідно, й сотником Переясл. полку. 1649 Б. *Хмельницький* призначив його переясл. полк. (до 1653, коли його місце зайняв П. *Тетеря*). Брав участь у Зборівській битві, записаний на чолі полку в Реєстрі 1649. Учасник Молд. походу (1650), Берестецької битви (1651) та Батозької битви (1652). У січ. 1654 — другий ген. суддя у Б. Хмельницького разом з Самійлом Богдановичем-Зарудним (1652—58). 1656 його замістив на цій посаді Антін Жданович. За гетьмана І. *Виговського* Л. знову ген. суддя (1658—59) разом із Германом Гапановичем (1657—59). Він підтримував Гадяцький договір (1658), воював з моск. військами під Конотопом (1659). Після зречення булави І. Виговським, ймовірно, пішов на Запорожжя.

Літ.: Акты, ... ЮЗР, ... т. 4 (1657–59), т. 15 (1658–59). СПб., 1863, 1892; Lipiński W. Z dziejów Ukrainy. K., 1912; Крип'якевич І. П. Студії над державою Богдана Хмельницького. ЗНТШ, 1931, т. 151; Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький... Львів, 1953; Воссоединение Украины с Россией... т. 2–3. М., 1954; Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 9, кн. 1. К., 1996; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1–2. Cambridge, 1978; Реєстр... 1649 року. К., 1995.

Ю. Ґ. Гаєцький

Лободо́вський Симеон (1786, с. Мирівка Київського воєвод., тепер село Кагарлицького р-ну Київської обл.—1855, м. Київ) — викладач, священик. Здобув освіту в КМА, де навчався з 1800 до 1811. З 1811 — учитель нотного співу в КМА; працював до її закриття (1817).

Літ.: Митці України... К., 1992; Мистецтво України... К., 1997.

Г. П. Бевзюк

Логано́вський Іван Васильович, чернече ім'я Йоакинф (1763, м. Київ — 1817, м. Курськ, тепер РФ) — ректор КМА, архімандрит. Походив зі шляхет. збіднілого роду, батько його займався кравецтвом. Вступив до КМА вже шістнадцятилітнім (1779), оскільки батько тривалий час був проти освіти сина. По закін. 1792 повного акад. курсу навчання призначено учителем Переясл. семінарії (викладав граматику і грец. мову), а 1793 повернувся до Києва й став учителем математики й граматики в КМА. 20.06.1795 прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Викладав у вищому класі граматики, з 1796 — риторики, а з 8.05.1800 — префект і проф. філософії, в цьому званні його возведено в сан архім. Київ. Брат. м-ря (8.09.1803), а 30.03.1804, після звільнення І. *Фальковського*, призначено ректором КМА.

У період ректорства Л. КМА переживала не найкращі часи. На неї вівся наступ з боку цар. уряду і Синоду з метою її закриття. Вона не мала коштів на реорганізацію. До того ж 9.07.1811 постраждала від величезної подільської пожежі, внаслідок якої були знищені її дерев'яні споруди й більша частина акад. б-ки. 1813 Л. висвячено на архім. Курськ. Знаменського м-ря, де й помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

М. В. Андрущенко

Ло́гвинов Павло (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у КМА. 1792 відряджено акад. правлінням до Моск. ун-ту для досконалого вивчення рос. мови. 1795 повернувся до КМА, де призначений викладачем рос. красномовства та нім. мови.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906.

О. М. Андраш

Лози́нський Лука, чернече ім'я Лаврентій (1782, с. Кам'янече Уманського пов. Київського воєвод., тепер Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл. — р., м. см. невід.) — співак. Н. в сім'ї священика. Вищу освіту здобув у КМА, де навчався до 1812 від нижчого до богослов. класу. З 1812 — послушник у КПЛ. 1815 прийняв чернечий постриг. Ніс крилашанський послух.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1557, арк. 130.

К. І. Шамаєва

Ло́зка Стефан (Степан) Васильович (бл. 1545, м. н. невід.—1617/18, м. Київ) — підчаший київський, маршалок мозирський. Чоловік Г. *Гулевичівни*, яка надала землю на Київ. брат. школу за його згоди і підтримки. Походив зі старовинного шляхет. укр. роду з Берестейщини, відомого за докум. з поч. XVI ст. Його герб, знайдений дослідником Т. Ю. Лютою (НаУКМА), являє собою щит, на лівому полі якого міститься знак у вигляді хреста з розгалуженою нижньою частиною, що спирається на півмісяць, на правому — рак, клешнями догори. Над щитом — шолом з трьома перами та сиглами «SL». 1508 три брати: Андрій Лозка, берест. войський, Олехно Лозка, київ. городничий та Яцько Лозка, новогрудський намісник,— ділили між собою землю, що залишилася по смерті батька. Згідно з королів. привілеєм 1575 Яцько Лозка, дід Л., отримав підтвердження на володіння (у зв'язку із загибеллю докум. під час пожежі у берест. замку) маєтками Жереб'ятин, Старе Бусурманське, Колабрів, Княгинин, Рогози, Воронковичі, Ярославське городище, пустош Брусилівщина, «на ім'я селище Пуків, місце, де предка млин на річці Здвижу... був», а ще маєтком Раковщина та ін. селами. У докум. було вказано, що ці землі були надані Лозкам вел. кн. лит. Вітовтом і підтверджені королями Сигізмундом (1432—40) та Казимиром (1440—92). Т. ч., Лозки належали до старожитної укр. шляхти Волині й Київщини. За докум. 1522 з'являється ім'я батька Л.— Василя Лозки, який одержав від свого батька Яцька Лозки м. Пуків і частину с. Бусурманське (Батиєве).

Ім'я Л. значиться у суд. справі 1566, за якою він судиться із Петром Костюшковичем, житом. підстаростою, за маєтки. Крім батьківських маєтків, мав «дедизну» Раковщину й володіння, придбані на Волині й Київщині, зокрема м-ко Рожів на Овруччині та ін. 1577 отримав титул підчашого київ. 1590 обрано маршалком мозирським. 1600 за службовим обов'язком підчашого увів у київ. володіння уніат. митрополита Іпатія Потія.

Першою дружиною Л. була Анна Боговитинова-Козирадська (згадується в докум. 1574). Вірогідно, 1601 чи 1602 одружився з Г. Гулевичівною. Мабуть, будучи тяжко хворим, склав 7.10.1603 тестамент, за яким заповів Г. Гулевичівні м-ко Рожів та «дедизну» Раковщину. Але Л. прожив ще більше 10 років. Актові книги за 1611 подають тексти скарги Миколая Францкевича-Радимінського на Л. та його дружину про напад їхніх підданих на землі його селян, а за 1612 — скаргу вже Л. з дружиною на урядника митрополита Іпатія Потія за наїзд на землі Рожева. 1615 Л. дав згоду на передачу Г. Гулевичівною землі й двору в Києві на Подолі під Київ. брат. школу й Богоявленський м-р. Про це зазначає Г. Гулевичівна у своїй дарчій: «...даю, дарую, записую й відказую ...власний мій двір... разом з землею, отрима-

ний мною від мужа [Стефана Лозки — *авт.*] у вічний дар за його згодою». Під фундушем Г. Гулевичівни стоїть її підпис та підпис Л.: «Стефан Лозка, маршалок мозирський, рука с[воя]». Т. ч., зауваження деяких дослідників про протистояння між подружжям безпідставні, а дарча Г. Гулевичівни на Київ. брат. школу була схвалена й підтримана Л.

Наприк. 1616 митрополитом Київським і Галицьким Вільямом Рутським занесено в суд. справи скаргу на Л., його дружину Г. Гулевичівну та сина Михайла Лозку з приводу наїзду їхніх людей на його «ґрунти Нежиловські». 3.01.1617 до суду надійшла відповідь про те, що «пані маршалкова яко зацная білоголова [жінка — *авт.*] неслушней до тей акціи потягнена», тому що при живому мужеві за справи, що його стосуються, не мусить відповідати, син же, Михайло, ще «літ не маючий», а сам Л. не може з'явитись до суду, бо «бардзо старий». Помер Л. між 9.10.1617 і 3.03.1618. Перед кончиною немічний Л. склав маршальство Мозирське на брата Юзефа (Йосипа) Лозку, а титул київ. підчашого — на брата Лавріна Лозку, що був одружений з А. *Гулевичівною*, двоюрідною сестрою Г. Гулевичівни, дочкою Януша Гулевича.

Літ. Памятники, ..., т. 2. К., 1846; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886.

Архіви. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1а вотч., спр. 326, арк. 93; ф. 182, оп. 2, спр. 65; ф. 221, оп. 1, спр. 3, арк. 4; РГАДА (М.), ф. 386, кн. 204, арк. 93в—10; РГИА (СПб.), ф. 826, оп. 1, спр. 238.

З. І. Хижняк

ЛОМИКО́ВСЬКИЙ Іван (р. н. невід., Волинь — 1714, ймовірно, м. Ясси, тепер Румунія) — генеральний хорунжий, генеральний осавул, генеральний обозний, наказний гетьман. Навчався в КМА у 1660-х рр. Брав участь у нац.-визв. боротьбі в Україні 1660—70-х рр. Був військовим писарем у гетьмана М. *Ханенка*. У 1670-х рр. переселився на Лівобережжя. З 1689 входив до складу укр. уряду гетьмана І. *Мазепи*, спочатку в ранзі ген. хорунжого (1689—91), згодом — ген. осавула (1692—1707), а з 1707 — ген. обозного. 1690 за дорученням І. Мазепи виконував обов'язки наказ. гетьмана. Один з найактивніших діячів антимоск. руху в Україні. Протягом 1706—07 в помешканні Л. у Києві неодноразово відбувалися таємні наради, на яких старшина радилася «о способах обороны» своєї Вітчизни від наступу царя Петра І на її автономні права. У політ. відношенні Л. дотримувався прополькс. орієнтації, виступав за укр.-польс. федерацію на основі Гадяцького договору (1658). Мав певний вплив на прийняття І. Мазепою рішення про розрив з Москвою. Восени 1708 разом з П. *Орликом* відряджено гетьманом до швед. короля Карла XII з метою узгодження дій по об'єднанню укр. та швед. армій. Після 1709 пішов за І. Мазепою в еміграцію. Входив до гетьман. уряду П. Орлика як ген. обозний. Перед 1714 Л. разом із Г. *Герциком* та І. *Максимовичем* за посередництвом патріарха Єрусалимського ввійшов у контакт із рос. стороною з метою повернення в Україну. Помер не пізніше 1714, ймовірно, в Яссах.

Після смерті Л. в Україну повернулися його сини Ілля та Михайло, яких 1715 було депортовано й засуджено на довічне заслання у Москві. До роду Л. по материнській лінії належав відомий держ. діяч України 1-ї пол. XVIII ст., ген. хорунжий, автор цінних мемуарів М. *Ханенко*.

Літ.: Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. СПб., 1885; Оглоблин О. П. Гетьман Іван Мазепа... Нью-Йорк—Париж—Торонто, 1960; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994.

В. М. Горобець

ЛОМОНО́СОВ Михайло Васильович (8.11.1711, с. Денисовка біля м. Холмогори Архангельської губ., тепер с. Ломоносово Холмогорського р-ну Архангельської обл., РФ — 4.04.1765, м. С.-Петербург) — російський вчений, енциклопедист, природодослідник, філософ, поет, художник, історик. Н. в сім'ї поморянина, який займався морським промислом і торгівлею на власних суднах. Поч. шкільну освіту здобув у рідних місцях, де вперше познайомився з представниками київ. вченості. 1712—30 церк. й культ. життя в Холмогор. єпархії очолював вихованець КМА, єп. Холмогорський і Важеський В. *Волостковський*. З його появою в Холмогорах, пишуть дослідники життя Л., «на север хлынули воспитанники Киевской и Московской академий». 1714 Волостковський відкрив при Карельському Миколаївському, а 1723 при Холмогор. Преображенському м-рях словенські школи. Учителями, зокрема, в Холмогорській, були могилянці Лаврентій Волох, І. Каргопольський. Священиком Курейської (Куростровської) парафії, до якої належало й с. Денисовка, став колишній студент КМА Федір Кардашевський. Бл. 1724 Л. пішов до Холмогор. школи, де викладали вихованці КМА (вивчав церк.-слов., лат. і грец. мови). Тут або, як вважає дехто з дослідників, ще в домі священика Ф. Кардашевського, де Л. розпочинав навчання, він познайомився з «Граматикою словенською» М. *Смотрицького*, одного з перших ректорів КМА, й «Арифметикою» Леонтія Магницького, які він уже в зрілому віці називав не інакше як «вратами своей учености». Саме через київ. учителів у Л. зародився вел. інтерес до л-ри й худ. слова. Цьому, зокрема, сприяло його знайомство з Псалтирем, перекладеним у віршах вихованцем КМА С. *Полоцьким*. Як писав Л. у листі до М. І. Новикова 1772, читав він цей Псалтир «неоднократно... и пристрастился к стихам и получил желание обучаться этому искусству». Пізніше сам здійснив вірш. переклад Псалтиря, дуже подібний до перекладу С. Полоцького. Серед учених людей Куростровської волості й Холмогор побутував також «Синопсис»,

виданий 1674 у КПЛ (як свідчив напис на задній дошці одного з тамтешніх примірників).

15.01.1731 Л. зараховано до першого класу Моск. слов.-грек.-лат. академії — фари. За півтора року закін. всі три грамат. класи й перейшов 1.09.1732 до класу піітики. Викладачами Л. від фари до філософії були могилянці І. *Лещинський*, Ф. *Кветницький*, Порфирій Крайський, А. *Кувечинський* та ін., ректорами — Г. *Концевич*, С. *Калиновський*.

Перший біограф Л. М. І. Вєрьовкін 1784 зазначав, що допитливий юнак у вільний від занять час «рылся в монастырской библиотеке», тобто в б-ці Моск. Заіконоспаського м-ря, при якому була Моск. слов.-грек.-лат. академія. Саме у рік вступу Л. до Академії еп. Рязанський і Муромський Г. *Бужинський* заповів їй власну б-ку — 365 томів, які й поклали початок акад. б-ці. В ній були праці античних письменників, отців христ. церкви та ін. богословів, істор. і філос. твори, посібники до вивчення іноз. мов — від давніх до новітніх, праці письменників Нового часу.

У жовт. 1734 Л. вирушив до КМА. Вперше про це написав зі слів самого Л. академік Я. Штелін. З приводу поїздки Л. до Києва висловлювалися різні припущення. За однією з версій причиною було його виключення з Моск. слов.-грек.-лат. академії за те, що він при вступі безпідставно вказав на своє дворян. походження. Вірогідно, задум відвідати КМА визрів у Л. під впливом київ. учителів та учених і за підтримки найвпливовішого на той час в Росії могилянця Т. *Прокоповича*. За переказами, після виключення Л. він взяв його під свій захист: «Не бійся нічого, хоча б під калатання великого московського соборного дзвону оголошуватимуть тебе самозванцем — я твій захисник». Ректор Г. Концевич не лише поновив Л. в студентах, але й згодом зарахував його до 11 найкращих вихованців, канд. до С.-Петерб. академ. ун-ту. Тобто двічі, як емоційно зазначають сучасники Л., Т. Прокопович «оказал великую услугу отечеству — он даровал России Ломоносова».

У жовт. 1734 Л. був уже в КМА. Час перебування в ній дослідники визначають по-різному: або 4 місяці, або до кін. 1734/35 навч. року. Відомо, що взимку (в лист.— груд.) 1735 він був уже в Москві, вірогідно, якраз у зв'язку з переведенням до С.-Петерб. акад. ун-ту.

На той час КМА мала славу найвідомішого освіт. й культ. центру. Саме в КМА найкраще було розроблено теорію поезії й ораторського мистецтва, був високий рівень викладання латини, філософії й вищої математики. Існувала розвинена мистецька школа, славилася акад. б-ка з її рукоп. зібраннями. Очевидно, що Л. відвідував окремі лекції, багато часу проводив у акад. б-ці. Петерб. дослідницею Г. М. Мойсеєвою виявлено понад 40 друк. книг і рукописів, які в той час належали КМА, на сторінках яких Л. залишив безліч різноманітних поміток (треба врахувати, що не всі книги нею опрацьовані та й не всі збереглися). Студіював Л. праці з історії та філософії, поетики і риторики, підручники з лат. і грец. мов, давні літописи. Зокрема, це «Печерський патерик» (КПЛ, 1633) та лавр. збірник поч. XVIII ст., що складався з «Літописця келейного» Д. *Туптала (Ростовського)* й додатка каталога митрополитів Київських. Обидві праці Л. використав згодом у своїх творах: «Кратком российском лѣтописцѣ с родословієм» (1760), «Древней российской истории», ч. 1—2 (СПб., 1766) та написаній ним 1764 праці «Идеи для живописных картин из российской истории». Увагою Л. користувалися курси акад. проф. з філософії за 1702—33 роки. На їхніх сторінках теж виявлені помітки. Вивчав поетики, особливо поетику Т. Прокоповича «De arte poetica libri III ad usum et institutionem studiosae iuventutis roxolanae dictati Kiioviae in orthodoxa academia Mohylaeana anno Domini 1705» («Три книги про поетичне мистецтво для вжитку і вдосконалення студіюючої української молоді, прочитані в Києві у православній Могилянській академії року Божого 1705»), яка тривалий час була незмінним керівництвом для теоретиків поезії. Надзвичайно ретельно опрацьовував лат. граматику Альвара, на сторінках якої залишив найбільше поміток, вивчав теорію силабічного і силабо-тонічного вірша, що викладалась у КМА. Пізніше на її основі Л. у «Письмах о правилах російскаго стихосложенія» (1739) і «Кратком руководстве к красноречию» (1743/44 і 1747/48), теоретично обґрунтував і утвердив силаботонічну систему рос. віршування. 1755 вийшла «Россійская грамматика» Л., яку, за твердженнями дослідників, було написано під впливом «Граматики словенської» М. Смотрицького. Зацікавився технологією добування корисних копалин, солеваріння, виготовлення смальти для мозаїк і кольорового скла. Збереглося понад 20 творів, виконаних Л. та його учнями (портрети, ікони, ландшафти) в мозаїчній майстерні, відкритій вченим з урахуванням київ. досвіду. Серед них «Нерукотворний Спас», «Богоматір», панно «Полтавська баталія» та ін. Одночасно Л. вивчав історію та географію України, знання яких виявив, зокрема, у відомій полеміці з Г.-Ф. Міллером (1749), де він наводив назви архіт. та істор. пам'яток Києва, дніпровських порогів — Козацький, Ненаситець, імена київ. князів та ін. Т. ч., перебування Л. у КМА, почерпнуті в ній знання мали на молодого вченого плідний вплив і склали частину того ґрунту, на якому розвинувся згодом багатогранний талант Л.— вченого, історика, географа, мовознавця, засновника нової рос. мови, л-ри, поезії.

Ломоносов Михайло Васильович.
З портрета XVIII ст.

Літ. Смирнов С. К. История Московской ... Академии. М., 1855; Описание документов и дел, .. Синода, т. 10 (1730) [№ 424]. СПб., 1901; Рункевич С. Г. Архиереи петровской эпохи.., в. 1. СПб., 1906; Писканов Н. К. Областные культурные гнезда... М.–Л., 1928; Данилевский В. В. Ломоносов на

Украине. Л., 1954; Пештич С. Л. «Синопсис» как историческое произведение. ТОДРЛ, 1958, т. 15. Морозов А. А. М. В. Ломоносов. Путь к зрелости. 1711–1741. М.–Л., 1962; Моисеева Г. Н. Ломоносов и древнерусская литература. Л., 1971.
З. І. Хижняк

Ло́нгинов Данило Устимович, чернече ім'я Дмитрій — див. *Устимович* Данило Устимович, чернече ім'я Дмитрій.

Лопати́нський Федір, чернече ім'я Теофілакт (бл. 1680, Волинь — 6.05.1741, м. С.-Петербург) — професор, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архієпископ Тверський і Кашинський, віцепрезидент Синоду. Н. у шляхет. укр. сім'ї. Поч. освіту здобув у навч. закладах Львова, вищу — у КМА і в Collegium Graecum Афанасія Великого в Римі. Л. належав до найосвіченіших людей свого часу. Був знавцем класичної л-ри, математики, філософії, богослов'я, володів лат., грец., польс., араб., халдейською, франц., нім., голл. та ін. мовами. З верес. 1704 — префект; читав курс філософії й логіки, викладав класичні мови, а з верес. 1706 до 1722 — ректор Моск. слов.-грек.-лат. акад. й проф. богослов'я. 1722 Л. висвячено на архім. Моск. Чудового м-ря, в жовт. 1723 — на еп. (з травня 1725 — архієп.) Тверського і Кашинського м-рів й призначено другим після Т. *Прокоповича* віце-президентом Синоду. 1712 брав участь у перевірці достовірності слов. перекладу Біблії. З 1715 разом із директором Дух. друкарні, створеної ще при школі братів Ліхудів, Т. Полікарповим займався перекладами з лат. мови, готував до видання кілька своїх творів. Висока ерудиція та особисті якості Л. привертали до нього увагу сучасників ще в період викладання в Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1704 він прочитав там курс «Trivium Aristotelis ab Alcide Roxolano bienno decurrendum, sev tres philosophiae species Logica, Phisica et Metaphisica, trita a Peripateticis via ac methodo in scholis usitata Athenis Alexiewisianis S. Caesareare Maiestatis Moschovitibus praelucente, Javorsciana Cynthia elucudari et publice tradi caeptae anno, quo aeterna Sapientia de coelo ad terras investigabilem suscepit viam 1704, 9 Septembris» («Арістотелів трівій, викладений українською Мінервою протягом двох років, три розділи філософії, логіка, фізика і метафізика, пройдені шляхом перипатетиків, методом, що використовується у школах, Афінах Олексієвських, святої ясновельможної царської величності у Москві, осяяні аполлоновим світлом Яворського і публічно викладені після того, як вічна мудрість знайшла ясний шлях з неба на землю року 1704, 9 вересня»), який використовувався в рукоп. варіанті також студентами КМА. Цей курс викладено за Томою Аквінським. Проте в ньому відчутний вплив новітньої філософії Рене Декарта. Л. був одним із перших, хто виклав його погляди.

Теофілакт Лопатинський.
З портрета XVIII ст.

За дорученням Синоду написав вел. працю, що називалась «Обличение неправд Раскольнических», де намагався спростувати догмати розкольників, викладені в «Поморскіх отвѣтах» братів А. *Денисова* й С. *Денисова*. Як учений-філософ і богослов перший у Росії зробив наук. дослідження старообрядницької ідеології. Л. відомий і як полеміст, зокрема своїми творами, спрямованими проти протестантів. За Л. закріпилася репутація ортодоксального правосл. богослова й захисника автономії церкви. 1728 опублікував богослов. працю С. *Яворського* «Камѣнь вѣры», спрямовану на захист церкви, її традицій, проти проникнення протест. впливів і підпорядкування церкви державі. Його власні твори «Апокрисис» та «Об Игѣ Господнем благом» спрямовані проти твору Т. Прокоповича «Объ игѣ неудобоносимом» (1712). Діяльність Л. викликала невдоволення при дворі, зокрема герцога Бірона, відвертого прибічника лютеран. партії, й Т. Прокоповича, який сприйняв книгу Л. як особисту образу. Відчуваючи загрозу, Л. усамітнився в Твері, де зайнявся єпарх. справами. Але 1732 Л. допитано в Таємній канцелярії, а 1735 притягнуто до синод. суду, головою якого був Т. Прокопович. У лип. 1735 позбавлено архієрейства і навіть чернецтва і під світ. ім'ям Федір знову передано до Таємної канцелярії, де він зазнав тяжких катувань. Розбитий паралічем, 3 роки просидів у в'язниці на подвір'ї Канцелярії, а потім ще 2 роки у в'язниці Виборзької фортеці. Після смерті імп-ці Анни Іванівни й падіння Бірона, наприк. 1740, за велінням імп-ці Анни Леопольдівни Л. повернуто архієрейський сан. Поховано Л. у церкві Св. Лазара Ол.-Нев. лаври. Величезну, як на той час, б-ку із 1416 книг Л. заповів Твер. семінарії.

Дослідник історії Моск. слов.-грек.-лат. академії С. К. Смирнов писав про Л.: «Это был муж замечательный обширностью сведений, неутомимым трудолюбием и бедственною судьбою», характером «кроток, снисходителен, благоприступен, нелюбостяжателен, умерен во всем и милостив».

Тв.: Обличение неправд Раскольнических. М., 1742; Зерцало горячайшего к Господу Богу духа. М., 1782.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII в. К., 1895; Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988.
В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Лубе́нський Стефан Романович (1740, м. Київ — р., м. см. невід.) — священик. Син протопопа церкви Миколи Набережного (на Подолі) Романа Лубенського і родич (можливо, онук) священика Стефана Лубенського, який служив у церквах Подолу за часів митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* (1742) і був відзначений у списках киян, які присягали імп. Петру III.

Навчався Л. у КМА з 1752. Закін. повний курс 1764 і того ж року став

священиком церкви Миколи Набережного, вірогідно, посівши місце свого батька.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 860, ч. 1; ф. 127, оп. 1012, спр. 595.

Р. М. Лякіна

Луб'янівський Петро Федорович (1736, с. Млини Опішнянської 2-ї сотні Гадяцького полку, тепер Зіньківського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, протопоп. Н. в сім'ї священика церкви Василя Великого. 1751 вступив до КМА. 1766, не закінчивши навчання в богослов. класі, вирушив до м. Воронеж разом з архім. Гервасієм, який за наказом єп. Воронезького і Єлецького Тихона Соколова приїхав до Києва набирати студентів на посади викладачів до ворон. шкіл. З серп. 1766 викладав у Ворон. семінарії граматику, а з 1768 — риторику. Того ж року Л. призначено віце-префектом Ворон. семінарії. Але за власним бажанням все полишив і повернувся в Україну. Отримав місце священика в м. Лубни, з 1773 — протопоп лубенський.

Літ.: Никольский Г. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. М. Сандалюк

Лукашéвич Василь (бл. 1713, с. Мостища Бобровицької або Київської сотні Київського полку, тепер, можливо, Києво-Святошинського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — сотник 2-ї Лохвицької сотні, полковий суддя Лубенського полку. У своїй «сказці» (автобіографії), написаній у груд. 1761, Л. свідчив, що він син козака, «ревностно отправлявшего войсковую службу по смерть свою». Навчався у КМА (бл. 1722—32). По закін. вирушив до Речі Посполитої, де мав намір продовжувати освіту, але воєнні дії рос. військ у Польщі змінили його плани: 1732 він вступив на службу до канцелярії полк. Київ. полку Василя Танського перекладачем з лат. й польс. мов. 1733 направлений до рос. Інгерманландського драгун. полку до полк. фон Веделя також перекладачем (1733—35). Повернувшись в Україну 1735, продовжив службу в Лубен. полку. «Самоохотно» брав участь в охороні прикорд. лінії в районі міст Кременчук та Городище до повного «утишенія» ворога (1738). 1744 під час поїздки імп-ці *Єлизавети Петрівни* до Києва споряджав з Лубен. полку для її супроводу коней. Під командуванням полк. П. *Апостола* брав участь у відбитті татар в Придніпров'ї (1751). 1752 Лубен. полк. канцелярія призначила його стрілецьким отаманом для відловлювання до двору імп-ці «звірини та дичини у Задніпров'ї». На цій посаді він перебував до 1756. 16.01.1756 отримав указ із Лубен. полк. канцелярії за підписом полк. П. Апостола та обозного Івана Кулябки про присвоєння йому рангу значк. товариша. Військ. присягу склав у Лубен. соборі. 1758 і 1759 займався закупівлею коней для рос. армії, «был на всем своем коштѣ». За бездоганну службу 12.09.1760 дістав чин сотника 2-ї Лохв. сотні Лубен. полку. 5.07.1761 за сенат. указом Л. призначено командиром над семистами робітниками з Ніжин., Київ., Миргород., Полтав. та Лубен. полків для будівництва на Дону, в урочищі «Багатий колодязь», «новопрожектированной крепости св. Дмитрия Ростовского [Туптала — *авт.*]». Прямуючи туди із загоном через тер. малорос. і слобід. полків, суворо дотримувався інструкції Ген. військ. канцелярії — «никаких обид и взятия у населения чтоб не было». Після продажу батьківських ґрунтів у Мостищах купив собі землі в Лубен. полку і жив у м-ку Горошине (тепер село Семенівського р-ну Полтав. обл.). З 1772 — суддя Лубен. полку.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 16945.

Р. М. Лякіна

Лукашéвич Лука Михайлович (1748/49, м. н. невід.—29.05.1797, м. см. невід.) — полковник Київського полку, генерал-майор. У 1750-х рр. навчався у КМА. Почав службу 1761 як військ. товариш. З 15.08.1767 отримав чин переясл. полк. сотника, з 1769 — переясл. полк. осавула, а з 23.09.1773 — переясл. полк. обозного. З 5.05.1779 — київ. полк., з 28.06.1783 — полк. Київ. кінного реґулярного полку, з 1784 — полк. Твер. кінного та з 1785 — Твер. карабінерного полків. Мав звання бригадира (1786) та ген.-майора. Брав участь у Рос.-тур. війні (1768—84). Нагороджено орденом св. Володимира (1786) та св. Анни (1795/97). За сумлінну службу отримав х. Чумгацький у Яготин. сотні Переясл. полку та млин в с. Дем'янці Переясл. 1-ї сотні Переясл. полку (тепер Переяслав-Хмельн. р-ну Київ. обл.). За даними на 1795, володів численними селами: у Золотоніськ. пов.— Решітки (102 чол.), Келеберда (53 чол.), Ліпляве (32 чол.); у Переясл. пов.— Лецьки (177 чол.), Гланишів (11 чол.), Гайшин (30 чол.), Старосілля (16 чол.), Скопці (42 чол.), Волочкове (23 чол.); у Київ. пов.— Глибоке (341 чол.), м. Бориспіль (2 тис. 167 чол.). Жив із сім'єю у маєтках Київ. губ. (тепер Переяслав-Хмельн. р-ну Київ. обл.)— с. Салкове і с. Дем'янці, тепер не існує.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Г. П. Бевзюк

Лукашéвич, чернече ім'я Паладій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Н. на Чернігівщині. Поч. освіту здобув у Черніг. колеґіумі, вищу — у КМА (серед. XVIII ст.). Повернувшись до Чернігова, Л. прийняв чернечий постриг в одному з черніг. м-рів. 1778—82 — викладач і префект Черніг. колеґіуму.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

Луко́мський Степан (Стефан) Васильович (1701, м. Умань Брацлавського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.— бл. 1779, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.) — історик, перекладач, сотник яготинський та переволочанський, полковий обозний. Н. в козац. сім'ї. Його дід і прадід походили із сот. м-ка Лукомля Лубен. полку (нині с. Луків'я Оржицького р-ну Полтав. обл.). Вже дід Іван носив прізвище Лукомський. 1711 Л. перейшов із родиною в м-ко Вереміївка Лубен. полку. 1712—22 навчався в КМА — опанував «латинско ученіє», як пише у автобіографічній «сказці», поданій ним до Ген. військ. канцелярії 1733. Бажаючи продовжити науку, виїхав за кордон. З огляду на хворобу лишився в Польщі, але «через переслідування за благочестіє грецького віросповідання і що я малоросіянин не зміг далі навчання свого мати» 1726 повернувся до Києва і закін. повний курс КМА («совершил богословіє»). Потім вчителював у старшин. родині Лизогубів. 1731 вступив на службу до Ген. військ. канцелярії, де 1733 за указом гетьмана Д. *Апостола* його призначено старшим військ. канцеляристом. З квіт. 1735 до лип. 1747 Л.— сотник Прилуцьк. полк. сотні, брав участь у різних комісіях, найбільше у Кодифікаційній (1728—43). З верес. 1751 до кін. 1757 обіймав уряд сотника Яготинської сотні Переясл. полку, потім Переволочанської сотні Прилуцьк. полку. 1763 вийшов у відставку полк. обозним й оселився в Прилуках.

У Прилуках приступив до написання істор. праць та перекладів (хоча розпочав займатися цим уже під час яготинського сотництва). За його свідченням, робив це «заради полезного удовольствованія» зацікавленого читача. Така діяльність задовольняла також його особистий інтерес до історії. Три праці Л., пов'язані з історією козацтва, мають переважно компілятивний характер. Він творив їх, перекладаючи істор. праці польс. авторів і доповнюючи відомостями козац. літописців, т. ч., продовжуючи хрон. виклад перебігу подій. 1738 Л. переклав із польс. мови «Діаріуш» Симона Окольського, капелана королів. війська, яке вело війну з козац.-селян. повстанцями, керованими Яковом Остряницею та Дмитром Гунею (опубл. в праці С. Величка «Летопись событий в Юго-Западн. России...», т. 4. К., 1864) і склав оповідання про подальші події в Україні з 1639 до 1648, користуючись даними «Руського літопису достовірного» (не зберігся). Друга робота Л. була підготовлена 1770 на підставі записок польс. історика Матвія Титловського, де висвітлюється битва під Цецорою (1620) і Хотинська війна (1621), в якій польс. і козац. війська разом протистояли тур. збройним силам, а перемогу здобули саме козаки, очолені козац. гетьманом П. *Сагайдачним*. Л. також використав відомості знову ж таки не названих поіменно «вірних руських літописів», які прислужилися йому для продовження викладу подій до 1638. Цій своїй компіляції він дав назву «История о двух султана турецкого Османа Гордого... с поляками и козаками бывших воинах (1620—1621)». Обидві праці було видано в додатках до «Літопису Величка» (т. 4, К., 1864). 1770 Л. закін. свою третю працю, яку назвав «Собрание историческое из книг древнего писателя Александра Гвагнина и из старых верных руских летописей абшитованым полковым обозным Степаном Василевичем Лукомским сочиненное в городе Прилуки 1770 года». Вона складалася, як і дві попередні, з перекладеного твору польс. історика, в даному разі «Хроніки» О. Ґваньїні (2-га пол. XVI ст.), що містила істор. дані від кн. Ґедиміна і геогр. опис України, а також з відомостей козац. «старих літописів». У передмові до «Зібрання історичного» Л. написав, що має намір усі свої три праці зробити вступом до свого перекладу з польс. істор. поеми Самійла Твардовського «Wojna domowa» («Громадянська війна»), присвяченої війні України з Польщею 1648—58, але цей переклад не зберігся. «Зібрання історичне» надруковане в додатках до «Літопису Самовидця» (1878). В істор. працях Л. порушував питання про тяглість історії України та істор. існування укр. народу з княжої доби до XVIII ст. включно. Впродовж 1751—57 Л. виконував грандіозну щодо розмірів працю — перекладав з лат. видання твору євр. історика I ст. після Різдва Христового Йосифа Флавія, всіх його 20 книг «Древностей іудейських». Переклад першої книги майже не зберігся, тільки її закінчення. Крім того, в рукописі вміщено переклад двох книг «Про древність іудейську Апіона, граматика Александрійського, до Епафродита» — кінця перекладу бракує. Працював над цим перекладом 1751—63. В описі книг архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря Паїсія Яновського (1781) згадані два рукоп. переклади Л., закін. 1763. Крім перелічених, відомо ще кілька рукоп. перекладів Л. з друк. видань. Перекладав він рос. мовою, яку іноді називав «російським наречієм», очевидно, з польс. видання, популярний в Європі в XIV—XVII ст. лицарський роман «Історія про імператора римського Оттона Першого» з доданою наприк. «Історією правдивою про графиню Алтдорську, котра одним породженням дванадцять синів породила», а також з польс. мови — «Короткий християнський про четверочасну вічність розмисел» (1753). До 1761 належить переклад Л. «Історії про короля польського Іоана Собеського» з книги польс. автора Якова Рубінковського, яка побачила світ 1754. Остання з відомих праць Л.— «Виписання» з першої частини «Бесід Іоана Златоустого на першу Мойсееву книгу Буття» (1771). Після смерті Л. його рукописи та б-ка перейшли до сина С. С. Лукомського, який успадкував маєтності батька та уряди (був військ. канцеляристом, переволочанським сотником, прилуцьк. повіт. суддею). Рукописи та б-ка С. С. Лукомського перейшли далі онукові Л. І. С. Лукомському, який читав їх у кінці XVIII ст. «не без удовольствия». На

поч. XX ст. вони зберігалися у родині нащадків Л.— праправнуки С. С. Лукомського Дарії Могилянської.

Поховано Л. у Прилуках.

Тв.: Дополнение дневника Окольского (1639–1648)... История о двух султана Турецкого Османа Гордого... бывших воинах (1620–1621).— В кн.: Величко С. В. Летопись событий.., т. 1. К., 1848.

Літ.: Левицкий О. И. Автобиографическая «сказка»... КС, 1890, № 9; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 3. К., 1902; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Маслов С. І. До питання про літературну спадщину С. В. Лукомського. В кн.: Ювілейний збірник на пошану... [М. С.] Грушевського.., ч. 2. К., 1928; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 204, оп. 5, спр. 1383.

О. М. Апанович

В. О. Шевчук

Люба́рський (Любоми́рський) Василь, чернече ім'я Варфоломій (р., м. н. невід.— 5.07.1774, м. В'ятка, тепер РФ) ректор Смоленської та Ярославської семінарій, єпископ В'ятський і Великопермський. Вищу освіту здобув у КМА. 1727—29 навчався у класі богослов'я. На поч. 1729 Л. направлено викладачем до Смолен. семінарії разом із студентом КМА П. *Маковецьким*. Того самого року прийняв чернечий постриг. Викладав у різних класах семінарії аж до класу богослов'я (1741). 1738 призначено віце-ректором, а 1740 — ректором Смолен. семінарії і архім. Смолен. Авраамїівського м-ря. 29.06.1745 Л. переведено архім. Железноборовського Іоано-Предтеченського м-ря Костром. єпархії. 1746 на прохання митрополита Ростовського і Ярославського А. *Мацієвича* перебрався до Ярославля, де заснував і очолив Яросл. семінарію й водночас був архім. Яросл. Спаського м-ря. 19.06.1758 Л. висвячено на єп. В'ятського і Великопермського. Відразу відновив діяльність В'ят. семінарії, а також відкрив дві «латинські школи» в Кунгурі та Солікамську. Вел. увагу приділяв підборові учителів, запрошував їх здебільшого з України, зокрема, освіченого й талановитого богослова з Харкова І. Огинського, студента КМА П. *Любарського*, свого небожа, та ін. Поховано Л. у В'ят. Троїцькому соборі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

З. І. Хижняк

Люба́рський, чернече ім'я Платон (р., м. н. невід.—20.10.1811, губ. м-ко Самара Катеринославської губ., тепер м. Новомосковськ Дніпропетровської обл.) — викладач, архімандрит, єпископ Тамбовський і Пензенський, архієпископ Астраханський і Кавказький. Н. в сім'ї священика. По закін. навчання в КМА наприк. 1750-х рр. поїхав до свого дядька, єп. В'ятського і Великопермського В. *Любарського (Любомирського)*, який призначив його вчителем, потім префектом В'ят. семінарії (1762—72). Прийняв чернечий постриг, був ігуменом Верхньочепецького Хрестовоздвиженського м-ря. З 1772 — архім. Спасо-Преображенського м-ря біля В'ятки, з 1775 — Свіязького Богородицького м-ря Казан. єпархії, згодом — Моск. Новоєрусалимського Воскресенського м-ря. 1792 за власним бажанням переведений до Моск. Донського Богородицького м-ря з призначенням членом синод. контори. 1794 рукоположено у єп. Тамбовського і Пензенського. Але вже на шляху до своєї єпархії одержав нове призначення й сан архієп. Астраханського і Моздоцького (з 1803 — Астраханського і Кавказького). 1800 Л. нагороджено орденом св. Олександра Невського. 1805 переведено архієп. до Катеринослава. Поховано у Катериносл. Самарському Пустинно-Миколаївському м-рі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, т. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, том 4–5. К., 1907–08; Харлампович К. В. Малороссийское влияние, т. 1. Казань, 1914.

Т. О. Дороніна

Любаче́вський Яків Федорович, чернече ім'я Ієрофей — див. *Лобачевський* Яків Федорович, чернече ім'я Ієрофей.

Любине́цький Віктор (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався в КМА 1719/20 навч. р., викладав у класі інфими.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

Н. В. Степаненко

Лю́бич Микола Іванович (бл. 1719, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Житель м. Глухів Ніжинського полку (тепер Сум. обл.). У своїй «сказці» (автобіографії), поданій ним до Ген. військ. канцелярії, писав, що він син Івана Павловича Бойченка, закін. «латинскіе школы», тобто навчання в КМА, в 1739 [де, вірогідно, й змінив родове прізвище — *авт.*], й просив прийняти його на посаду військ. канцеляриста. Зараховано 1740.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 29, 45.

Р. М. Лякіна

Любоми́рський Василь, чернече ім'я Варфоломій — див. *Любарський* Василь, чернече ім'я Варфоломій.

Люппе́ Василь (1731, м. Люневіль, Франція, тепер Франц. Респ. — р., м. см. невід.) — викладач. Н. в сім'ї збіднілого дворянина. Здобув освіту в одному з ун-тів Франції. Викладав 4 роки в різних місцях. Згодом подався шукати щастя за кордоном. 3 роки викладав франц. мову в Варш. єзуїт. колегіумі, потім 7 років був приватним учителем в польс. сім'ях і півтора року викладав у Замойській академії (Польща). 1769 Л.

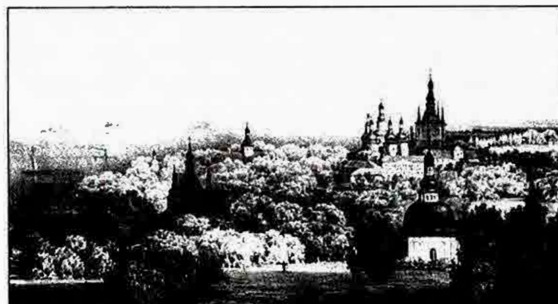
Платон Любарський
З портрета XIX ст.

приїхав в Україну. 1771 у Харкові перейшов у православ'я і одружився. До 1777 вчив франц. мови дітей козац. старшини. У верес. 1777 його рекомендовано митрополитом Київським і Галицьким Г. *Кременецьким* викладачем франц. мови до КМА. Того ж року він купив на взяті в кредит у КМА гроші (350 руб.) будинок київ. міщанина О. О. Гальченка. Л. отримував платню з «граціальних» грошей, які збиралися спеціально для викладача франц. мови з багатих студентів КМА. Це були невеликі кошти, тому 1778 Л. змушений продати свій будинок. 1780 акад. правління надіслало листа до Київ. консисторії, в якому звинувачало Л. у незнанні франц. граматики й вимагало його звільнення. У серед. жовт. 1782 Л. звільнено. 1783 він подав скаргу митрополитові Київському і Галицькому Г. Кременецькому з проханням виплатити йому заборговану платню за весь 1782/83 навч. р., оскільки й після звільнення він продовжував викладати до кін. року. Київ. консисторія зобов'язала КМА виплатити йому ці гроші.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Ляскоро́нський (Ляцкоро́нський), чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.— 8.05.1754, м. Київ) — драматург, ректор КМА, архімандрит. По закін. навчання в КМА на поч. 1730-х рр. запрошений її викладачем. 1734/35 навч. р. викладав у класі граматики, 1736/37 — синтаксими, 1737/38 — піїтики, 1738—40 — риторики. Прийнявши чернечий постриг, на якийсь час залишив КМА. 1740 — член Київ. консисторії, 1741—44 — ігумен Вілен. Святодухівського м-ря, 1745 — архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. 1746 Л. запрошено на посаду ректора КМА, проф. богослов'я й архім. Київ. Брат. м-ря (23.01.1746—28.08.1751). У грамоті від

Видубицький монастир. Офорт Наполеона Орди. XIX ст.

23.01.1746 на ректорство й архімандритство митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* писав: «...о чем известясь Академии наши учители и братья оного м-ря должны ему... Сильвестру, всякое при подобающей чести отдавать послушание без роптания и все по благому его совету действовать».

Л.— автор двох курсів риторики «Aerarium eloquentiae ad eloquentiam styli et non vulgarem dicendi in omni genere modum praeceptis rhetoricis praxibus refertum ad usum et imitationem rossiacis orthodoxis rhetoribus reseratum in collegio Mohylozaborovsciano anno 1738» («Скарбниця красномовства для високого стилю і витонченого висловлювання будь-яким способом, риторичними настановами і практичними заняттями наповнена, для вжитку і наслідування руським православним риторам, розпочата у колеґіумі Могило-Заборовському року 1738») та «Institutiones oratoriae eloquentiae candidatis ad stylum dicendi comparandum in collegio Mohylo-Zaborovsciano traditae et explicatae anno 1739» («Основи ораторського красномовства зі складання тексту промови для кандидатів колеґіуму Могило-Заборовського, викладені і представлені 1739 року»). У часи викладання поетики й риторики написав «Трагедокомедію» (1737—38), що є зразком великодньої драми. У ній Л. змалював події, пов'язані з розіп'яттям і воскресінням Ісуса Христа, дещо він запозичив з анонімної драми «Царство Натури Людської». В обох творах Люципер сперечається з архангелом Михаїлом, Заздрість нахваляється скинути з престолу Натуру Людську (тобто прабатьків — Адама і Єву), Спонада спокушає Єстество забороненим плодом, Гнів (чи Справедливість Божа) має покарати Натуру Людську, і він її карає... Йдеться тут і про визволення Ізраїля з рабства, Йони — з черева кита, про сутичку апостола Павла з євреями, про зречення Петра і т. ін. Цінність твору полягає в тому, що, незважаючи на заборону виводити як дійових осіб Ісуса Христа, Матір Божу (за нормами єзуїт. театру), Л. показує і «молящегося Господа», і як «от ран на крест распятого излеваеться кров в чаше», і як Богоматір плаче під хрестом. Отже, твір закріпив спробу вийти за рамки певних обмежень.

Л. плідно займався упорядкуванням внутр. життя КМА. Зокрема, при ньому було складено «Инструкцію находящимся по школам при церквях Кіевоподольских студентам...» (лют. 1750) для тих студентів, котрі жили в параф. приміщеннях поділ. церков (Малій бурсі). Від них вимагалося відвідувати богослужіння, особливо в дні, коли немає занять у КМА, одержувати благословення настоятелів, «досаждать и как-нибудь презирать их весьма не дерзали бы», «не отнимали бы и не переманивали бы... учащихся детей у дячков», хіба що за згодою батьків або коли вже їх пора «заправляти латиною» й т. ін.

З 1748 Л. вів суд. боротьбу з Київ. маґістратом за ґрунти й ліс в урочищах Берковець і Клепач, які здавна належали Брат. м-рю й КМА. Незважаючи на маґістратську заборону пропінацій, КМА тримала шинок на Житньому ринку аж до 1752. Ім'я Л. тісно пов'язане з завершенням будівництва Успенської церкви в с. Стайки, приписному на той час до Київ. Брат. м-ря.

Л. багато справ робив самочинно, не погоджуючи їх із протектором КМА, митрополитом Київським, Галицьким і всієї

Малої Росії Г. *Щербацьким*, за що 1751 його звільнено «на спочинок» в Київ. Видубицький м-р, де й помер.

Тв.: Aerarium eloquentiae... ІР НБУВ, 323/п. 100, арк. 208–406; Institutiones oratoriae eloquentiae... ІР НБУВ, 323/п. 100, арк. 402–528.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Голубев С. Т. Две драматические пьесы... ТКДА, 1877, № 9; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

З. І. Хижняк

Лятоше́вич Іван, чернече ім'я Іраклій (1715, м. Заслав Волинського воєвод., тепер м. Ізяслав, райцентр Хмельницької обл.— 12.05.1770, м. Київ) — викладач, ігумен, начальник Лаврської друкарні. Н. в міщан. сім'ї. 1730 «ради обученія школ латинских» прибув до Киева і 1731 вступив до КМА. Навчався з такими відомими у майбутньому діячами, як Г. *Кониський*, Т. *Александрович*, С. *Тернавіот*. Закін. КМА класом богослов'я. Пізніше їздив до Москви, де працював його брат Степан Лятошевич. 28.10.1745 Л. викликано до Твер. семінарії, де до 1748 викладав піїтику. Повернувшись у Київ, писав до архім. КПЛ І. *Негребецького*: «Возымел желаніе крайное чин принять монашескій». При цьому додав атестат про навчання в КМА. 21.09.1748 прийняв чернечий постриг у КПЛ.

1750 Л. як знавець лат. мови разом з членом Дух. собору І. *Русичевським* та ієром. Г. *Зорковським* брав участь в описі речей і книг, які залишились після смерті нач. Лавр. друкарні В. *Фальковського*. 1753 Л.— намісник приписного до КПЛ Трубчевського Свенського Успенського м-ря Орлов. єпархії (біля Брянська). Дух. собор КПЛ доручив йому «правилно житія на путь спасителній наставляти, добрих люблеңіем к болшой доброте поощряти, развращенних духом кротости исправляти, непокоривих же наказовати». Також збирати і розподіляти монаст. податки, наглядати за майном.

Разом з лавр. стряпчим С. Тернавіотом Л. їздив до столиці Моск. держави, вирішуючи монаст. справи. Зокрема, 29.01.1756 він повідомляв із С.-Петербурга про рішення Синоду щодо передачі КПЛ майна, яке залишилося тут після смерті вихідця з лавр. чернецтва Н. *Рудзинського*. З 1759 Л.— ігумен Трубчевського Свенського Успенського м-ря Орлов. єпархії. 27.03.1765 звернувся з листом до КПЛ, прохаючи звільнити його на обітницю, посилаючись на погіршення стану здоров'я. При цьому повідомляв про вирішені ним справи: побудовано кам'яний мур, викопано колодязь, влаштовано з чавуну «церковное преддверие», вимощено церк. підлогу і т. ін. 18.01.1766 Л. переміщено до Київ. Троїцького больничного м-ря на місце ігумена і соборного старця Антонія Сумнецького, який отримав ін. призначення. З 7.11.1767 виконував обов'язки керівника Лавр. друкарні.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 234, арк. 2; спр. 235, арк. 2; спр. 248, арк. 2; спр. 1095, арк. 1; оп. 1 вотч., спр. 1174, 1181–1183; оп. 2 черн., спр. 33, арк. 23в.

С. Р. Кагамлик

Лятуше́вич Семен, чернече ім'я Серапіон — див. *Латушевич* Семен, чернече ім'я Серапіон.

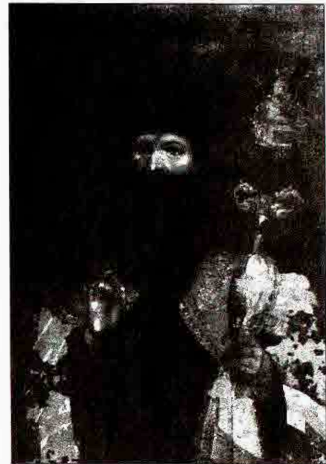
Ляхни́цький, чернече ім'я Касіян — див. *Лехницький*, чернече ім'я Касіян.

Ляшко́в Трохим (1771, с. Сорокошичі Остерської сотні Київського полку, тепер Козелецького р-ну Чернігівської обл.— р. см. невід., можливо, м. Київ) — викладач, протоієрей. За походженням дворянин. Навчався в КМА з 1787, закін. повний курс. Викладачі відзначали його «похвальну» поведінку та відмінні знання. По закін. науки 1.09.1798 Л. призначено викладачем класу змішаної математики КМА, тобто викладав механіку, гідростатику, гідравліку, арифметику, оптику, катоптрику й діоптрику. 12.09.1798 висвячено на диякона, а 14.09.1798 — на священика. 3.01.1803 — протоієрей Київ. Флорівського Вознесенського жін. м-ря на Подолі.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Р. М. Лякіна

Кирило Лящевецький
З портрета XVIII ст.

Лящеве́цький (Лящеви́цький), чернече ім'я Кирило (р., м. н. невід.—14.05.1770, м. Чернігів) — викладач, проповідник, єпископ Воронезький і Єлецький, Чернігівський і Новгород-Сіверський, бібліофіл. Навчався у КМА. 1742 відкликано Синодом до Тр.-Серг. лаври, де став її намісником, а також викладачем і префектом Тр.-Серг. семінарії. 1758 — архім. Моск. Новоспаського м-ря, 6.08.1758 висвячено на єп. Воронезького і Єлецького, 19.10.1761 — на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського. Відомий як проповідник. Його проповіді друкувалися у Москві (1745—49).

Мав вел. б-ку — бл. 400 примірників книг лат., нім., польс., частково церк.-слов. та рос. мовами. Переважала богослов. і філос. л-ра, окремі праці нім. пієтистів: Й. Ф. Будде, А. Міхаеліса, філософів Х. Вольфа, Х. Баумейстера, латиномовні видання Публія Овідія, Квінта Горація, Джона Локка та ін. Були також рос. переклади Мішеля Монтеня, Самуїла Пуффендорфа, А. Бюшінга, Д. Локка, різні словники, граматики. Л. цікавився також істор. і юр. л-рою. Серед його книг були рукоп. «Історія козацька», «Права, по которым судится малороссійскій народ» (цей примірник зберігається тепер у б-ці Ягеллонського ун-ту, м. Краків), переклад з польс. видання Статуту Великого князівства Литовського тощо. По смерті Л. б-ка залишилась при Черніг. епис-

копській каф-рі й була передана Черніг. колеґіуму. Поховано Л. у Черніг. Борисоглібському соборі.

Літ.: Новиков Н. И. Опыт исторического словаря... М., 1987.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 51, спр. 238.

О. М. Дзюба

Варлаам Лящевський. З портрета XIX ст.

Ляще́вський (Лаще́вський) Василь, чернече ім'я Варлаам (бл. 1704, м-ко Кобильниці Перемишльського пов. Руського воєвод., тепер Респ. Польща — 28.07.1774, м. Москва) — мовознавець, професор, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Н. в сім'ї священика. Навчався в КМА. 1732/33 навч. р.— студент класу філософії. 15.03.1733 разом зі студентами-філософами, які відмовилися слухати лекції проф. С. *Калиновського*, засуджено Р. *Заборовським*, тоді протектором КМА, до тілесного покарання. Як студента, здібного до іноз. мов, найкращого учня мовознавця проф. С. *Тодорського*, на кошти Р. Заборовського направлено до європ. центру орієнталістики — ун-ту Галле. Повернувшись у КМА, слухав 1739/40 навч. р. богослов'я і одночасно викладав у класі фари (аналогії). Ґрунтовні знання й пед. здібності дали змогу Л. порушити ієрархічні учительські щаблі просування від нижчого класу до вищого, бо вже наступного 1740/41 навч. р. він — викладач піїтики. Уклав для студентів як посібник з поетики трагікомедію «О награждении в сем свете присканных дѣл мзды в будущей жизни вечной». 1740 прийняв чернечий постриг. 1741/42 навч. р. викладав риторику і після виклику С. Тодорського до Москви (трав. 1742) заступив його на посаді проф. «священних мов» — євр. і грец.

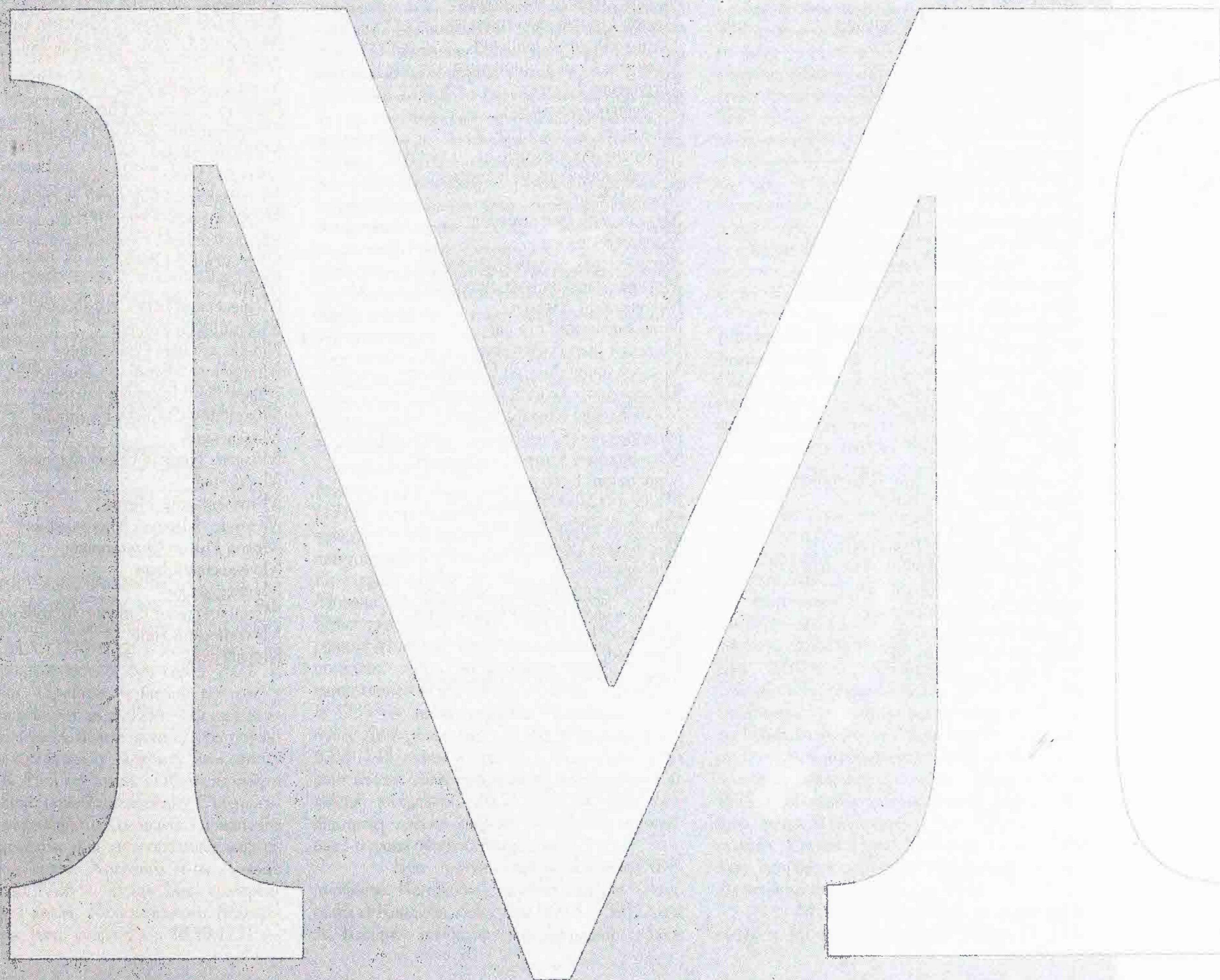
1744 переклав для вел. кн. Петра Федоровича з грец. «Зерцало должности государей». 1746 склав лат. мовою за матеріалами лекцій С. Тодорського граматику грец. мови «Libri artis institutionum linguae Graecae... in Academia Kijovomohylozaborowsciana exhibit» («Книга мистецтва настанов з грецької мови, ...представлена у Києво-Могилянській академії»), яку було видано у Вроцлаві того самого року. Згодом учень Л., й викладач грец. мови КМА Г. *Щербацький* доповнив граматику, а М. *Бантиш-Каменський*, який навчався у КМА в 1745—54, поділив її на параграфи, долучив хрестоматію й видав 1779 у Лейпциґу, де її видавали ще кілька разів. Переклад рос. мовою було здійснено студентом КМА В. Петровим («Греческая грамматика...». СПб., 1788). Одне з моск. видань зберігається в НБУВ. 1746/47 навч. р. Л.— проф. богослов'я й префект КМА. Але у трав. 1747, не скінчивши читати курс, змушений за ухвалою Синоду «немедля» виїхати до С.-Петербурґа для перегляду й виправлення слов'ян. перекладу Біблії. Як винагороду в Києві за Л. залишили ігуменство у Межигірському м-рі.

Після успішного завершення роботи над Біблією Л. отримав архімандритство у Моск. Донському Богородицькому м-рі. 23.06.1753 призначений ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії як «искусный и известный человек» і отримав архімандритство в Моск. Заіконоспаському м-рі, але останнім керував через намісника. 1754—58 Л.— член Синоду з місцем проживання у С.-Петербурзі. На поч. 1770-х рр. подарував КМА 4000 руб., з умовою, щоб на проценти з них утримувалися викладачі грец. і євр. мов і закуплялися навч. посібники з цих предметів. 1774 заповів ще 3000 руб. з тією ж метою й 872 книги для акад. б-ки.

Помер у Москві в сані архімандрита Донського м-ря, похований у монаст. Сретенській церкві.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2, т. 4. К., 1904—05, 1907; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.

З. І. Хижняк

VI

Маєвський
Маєвський Сидір
Мазаракі Андрій Дем'янович
Мазаракі Дем'ян Іванович
Мазаракі Іван Дем'янович
Мазаракі Семен Андрійович
Мазепа Іван Степанович
Майборода Микита Якович
Маковецький Павло
Максимович Іван Максимович
Максимович Іван Петрович
Максимович Іван Петрович
Максимович, чернече ім'я Ігнатій
Максимович Ілля Васильович
Максимович, чернече ім'я Йоакинф
Максимович Михайло
Максимович Петро Дем'янович
Максимович Степан
Максимовський Тимофій
Малиновський Василь
Малиновський Олексій
Малиновський Павло
Малицький Оникій
Маляховський Григорій Федорович
Манжос Іван Григорович
Маньківський Федір
Маркович Дмитро Федорович
Маркович Іван Андрійович молодший
Маркович Лука Андрійович
Маркович Яків Андрійович
Мартос Іван Романович
Марчевський Лаврентій
Маскевич-Даджибог
Масловський Опанас Федорович
Масюк Леонтій Федорович
Масюк Прокіп Леонтійович
Масюк Федір Юрійович
Масюков Семен Прокопович
Матушевич Кіндрат
Мацієвич Олександр
Мезенець Олександр
Мезеряну Вартоломей
Меленський Андрій Іванович
Мелес Федір
Мещерський Іван Іванович
Мигалевич
Миглянський Андрій Герасимович
Мигура-Плаксич Іван Детесович
Мизунський Дмитро
Миклашевський Пилип
Милович Іван Васильович
Милорадович Андрій Степанович
Милорадович Георгій Петрович
Милорадович Михайло Степанович
Милорадович Олександр Степанович
Милорадович Петро Степанович
Минацький Іван
Мирович Семен Іванович
Мирович Федір Іванович
Миронович Ромуальд
Миславський
Миславський Власій
Миславський Симон Григорович
Миткевич Іван
Миткевич
Митрофанов Сила Митрофанович
Митура Олександр
Михайло
Михайлов Афанасій Максимович
Михайлов Василь Афанасійович
Михайлович Семен
Мишляєвський Яків
Мілеску Спафарій Ніколає
Многогрішний Дем'ян Гнатович
Множинський Семен
Могила Петро Симеонович
Могилянський Євстафій Васильович
Могилянський Олексій Васильович
Модзалевський Семен Іванович
Можайський Петро
Мойсей
Мокієвський Іван Стефанович
Мокрицький Андрій
Мокрієвич Іван Оникійович
Мокрієвич Михайло Оникійович
Мокрієвич Павло Михайлович
Мокрієвич Самійло Карпович
Молевський
Молявка Кирило Олександрович
Морозевич
Мотилевський Петро
Мотоніс Микола Миколайович
Мохов Йосип Омелянович
Мочульський Іван
Мужиловський
Мужиловський Силуян Андрійович
Мултянський Яків
Муравський

Мае́вський, чернече ім'я Варлаам (р., м. н. невід.—1786, біля м. Новгород, тепер РФ) — архімандрит, перекладач. По закін. КМА служив благочинним Ол.-Нев. лаври в С.-Петербурзі (1761). Того ж року направлений перекладачем у дип. представництво Росії в Аугсбурзі (Австрія). Разом з ним виїхали: півчий архієп. Великоновгородського і Великолуцького Димитрія Сеченова Т. *Козачинський* та придв. співак Іван Міщенко. 1761 М. переведено до цісарської Кроатської армії, де служив до 1762 у похідній правосл. Троїцькій церкві. 1762 церкву направлено у Відень на вимогу рос. посла кн. Д. Голіцина. Повернувшись в Росію, перебував архім. Столбовського Миколаївського м-ря Орлов. єпархії (до 1763), Лаврентіївського Рождественського м-ря Калузьк. єпархії (1763—6.09.1778), Троїцького Клопського м-ря Новгор. єпархії. 11.12.1778 М. переведено у сан ігумена Дерев'яницького Воскресенського м-ря під Новгородом, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

М. С. Сасина
Н. Г. Руссева

Мае́вський Сидір, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.—після 1752, м. см. невід.) — викладач, проповідник, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА (1710-ті рр.), де навчався до класу риторики включно, був серед учнів Т. *Прокоповича*. Прийняв чернечий постриг у Вітеб. Марківському м-рі. 1714—15 викликаний митрополитом Смоленським і Дорогобузьким Д. *Кроткевичем* у відкриту ним школу для навчання дітей лат. мови. 1718, після смерті Д. Кроткевича, новий митрополит Смоленський і Дорогобузький С. *Холмський* призначив М. проповідником при митрополичій каф-рі. 1721—24 — архім. Хресного м-ря Арханг. єпархії; з черв. 1726 — суддя Твер. архієрейського дому і архім. Калязинського Макаріївського м-ря Твер. єпархії, а з 18.10.1731 — настоятель Бізюківського м-ря (біля м. Дорогобуж Смолен. єп.). У суперечках між Т. *Лопатинським* і Т. Прокоповичем М. підтримав першого. Це негативно позначилося на його долі. 1732 його викликано до С.-Петербурга і засуджено за підозрою у змові проти Т. Прокоповича. 7.05.1736 М. позбавлено чернецтва й сану, наречено світ. ім'ям Сидір Маєвський і відправлено до Таємної канцелярії. Проте цар. указом 20.07.1740 звинувачення було знято, М. повернено чернецтво разом з ім'ям Йоасаф і відправлено на постійне життя до Київ. Межигірського м-ря. 9.07.1742 йому дозволено здійснювати церк. службу, а 22.12.1745 повернено сан архімандрита й призначено настоятелем Межигірського м-ря. Наприк. 1750 ченці звинуватили М. у порушенні давніх правил і порядків м-ря.

Літ.: Чистович И. Феофан Прокопович... В кн.: Сб. ст. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Прокопович Т. Філософські твори, т. 3. К., 1981.

В. О. Андрушко

Мазара́кі (Мазара́кій) Андрій Дем'янович (1717, м. н. невід.— після 1787, м. см. невід.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Н. у козац. сім'ї військ. товариша Прилуцьк. полку *Д. Мазаракі* та Катерини Мовчан (п. 5.09.1734), дочки полк. осавула Прилуцьк. полку (1711—41) Михайла Федоровича Мовчана. Як і батько, вчився у КМА, по закін. якої 1736 розпочав службу військ. канцеляристом у Прилуцьк. полк. канцелярії. З 1737 — значк. товариш Прилуцьк. полку, був у Дністровському (1738) та ін. походах; з 6.02.1745 разом з братом І. *Мазаракі* дістав ранг військ. товариша з підпорядкуванням Ген. військ. канцелярії. 20.12.1765 М. вийшов у відставку «через хворобу очей і біль в суглобах» в ранзі бунчук. товариша.

Був одружений з Ганною Федорівною Кандибою, онукою Андрія (Андроніка) Кандиби, ген. судді (1728—30). Хоча А. Кандиба позбавив своїх нащадків спадку, М. вдалося ін. шляхом значно розширити маєтності. Так, 1782 в Ромен. пов. Черніг. намісн. за ним нараховувалося в с. Талалаївка 339 душ, в с. Блотниця, тепер Талалаївського р-ну Черніг. обл., 51 душа, на х. Гришківщина і Богутівщина 7 душ. Востаннє він згадується абшитованим бунчук. товаришем 1787. Мав сина С. *Мазаракі*, який також навчався в КМА.

Літ.: Антонович В. Б. Прилукский полковой есаул.. КС, 1885, №1; Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729—1731 гг.). К., 1896; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 3. К., 1902; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

С. М. Береславський

Мазара́кі (Мазара́кій, Мазара́ка) Дем'ян Іванович (остання чв. XVII ст., м. Львів — 1722, Пн. Кавказ, тепер РФ) — військовий канцелярист. Прадід М. грец. купець Христофор Мазаракій наприк. XVI ст. переселився до Львова, де й помер (до 1641) і був занесений до поминальника Львів. братства. Дід М. Іван Христофорович Мазаракій з 1645 — член Львів. братства, записаний у його протоколах уже як Іван Христофорович Мазаракі. За послуги, надані Війську Запорозькому, за поданням гетьмана І. *Виговського* на сеймі 1659 отримав шляхетство. Батько М.— Іван (Ян) Іванович Мазаракі (п. 1690) — їздив з дип. місією від польс. короля Яна III Собеського до Персії. Був активним поборником православ'я. Спільно з Ґеорґієм Папарою і Максиміліаном Балабаном протестував проти зведення Йосифа Шумлянського на Львів. єпископську каф-ру. Був старшим братчиком (1686—90) Львів. братства, послом братства на сеймах 1669 та 1677, де обороняв права братчиків. Матір'ю М. була дочка вілен. ловчого Іллі Крузера Констанція. Сестра Ганна Мазаракі (згад. 1714) була одружена з бунчук. товаришем Василем Леонтійовичем Свічкою (п. 1714).

М. навчався у КМА до класу філософії, в якому слухав лекції 1715—17. 1717

одружився з Катериною Михайлівною Мовчан (п. 5.09.1734), дочкою Михайла Федоровича Мовчана, полк. осавула Прилуцьк. полку (1711—41). З 1719 М.— військ. товариш Прилуцьк. полку. Купив ґрунт, хату з «пляцем, з огородом, гребелкою и гаем за 200 золотых личбы Литовское» у с. Талалаївка Красноколядинської сотні Прилуцьк. полку (село тепер не існує, його назву має смт Талалаївка, райцентр Черніг. обл.). Дістав від свого тестя дозвіл поселити на цьому ґрунті людей. 21.01.1719 одержав гетьман. універсал на нього.

Мав 4 синів: Петра Мазаракі (п. до 1742); А. *Мазаракі* (1717 — після 1787), І. *Мазаракі* та Григорія Мазаракі (1722—1787). Загинув у Дербентському поході, в якому брали участь козаки Прилуцьк. полку у складі рос. військ (1722).

Літ.: Антонович В. Б. Прилукский полковой есаул... КС, 1885, № 1; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии... т. 3. К., 1902; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

В. Н. Жук

С. М. Береславський

Марина (чернече ім'я Магдалена) Мазепа (Мокієвська), мати гетьмана Івана Мазепи. Худ. А. І. Іванова. З портрета кін. XVII ст.

Мазара́кі (Мазара́кій) Іван Дем'янович (між 1717 і 1722, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — військовий товариш. Н. у козац. сім'ї. Його батько, Д. *Мазаракі*, був військ. товаришем Прилуцьк. полку, а мати, Катерина Мовчан, дочкою полк. осавула Прилуцьк. полку (1711—41) Михайла Мовчана. Як і батько та старший брат А. *Мазаракі*, М. навчався в КМА. З 1736 розпочав службу військ. канцеляристом у Прилуцьк. полк. канцелярії. 6.02.1795 дістав звання військ. товариша з підпорядкуванням Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии., т. 3,.. К., 1902; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К.,1912.

С. М. Береславський

Мазара́кі (Мазара́кій) Семен Андрійович (бл. 1749, м. н. невід.—1838, м. см. невід.) — хорунжий, бунчуковий товариш. Н. в укр. козац. сім'ї, яка бере свій початок від грец. купця Христофора Мазаракі, який в кін. XVI ст. переселився до Львова. Батько М. А. *Мазаракі* — військ. канцелярист Ген. військ. канцелярії, бунчук. товариш; мати — онука ген. судді Андроніка Кандиби (1728—30) Ганна Федорівна Кандиба.

М., єдиний син А. Мазаракі, вчився у КМА (1763 був учнем класу піітики і, можливо, закін. повний курс, бо лише 1769 почав службу військ. канцеляристом в Ген. військ. канцелярії). 30.04.1774 отримав ранґ військ. товариша. З 10.08.1781 — прилуцьк. полк. хорунжий, 1.01.1784 вийшов у відставку в ранзі бунчук. товариша. Період, коли М. обіймав уряд полк. хорунжого, припадає на час знищення Прилуцьк. полку (1781), так що М. швидше був лише номінальним, а не реальним хорунжим. Пізніше, по ліквідації полку, отримав чин прем'єр-майора (1792—1819).

1786 у М. було 210 душ спадкових селян в Ромен. пов. Черніг. намісн. 1811 мав у с. Талалаївка і х. Гришківщина Ромен. пов. Полтав. губ. селян чол. статі 230 душ, а 1816 там само — загалом 64 дворових і 430 душ кріпаків, отже, був середньої руки поміщиком. 6.02.1819 він розподілив свій маєток між дітьми.

М. продовжував вести записи свого діда по матері, Михайла Мовчана, які містять багато відомостей, зокрема генеалог., про родини Мовчанів і Мазаракі.

Був одружений з Анастасією Іванівною Міницькою, дочкою бунчук. товариша, мав 6 синів і 2 дочки. Всі сини М.: Федір, Семен, Іван, Петро, Андрій та Степан Мазаракі стали військовими. Дочка Варвара (н. бл. 1784) одружена 1819 з Прохором Федоровичем Ласкевичем, маршалком Ромен. пов.

Традиційно серед нащадків М. було багато військових, найбільш уславленим серед них був онук М. Микола Семенович Мазаракі (15.11.1825—16.03.1875), який закін. Академію Ген. штабу. Уславився при обороні Севастополя (1855). Ще однією відомою постаттю є Сергій Мазаракі (п. 1912), поміщик Ромен. пов., археолог-аматор, розкопував поховання скіфської доби біля Ромен, мав власну археол. колекцію.

Літ.: Антонович В. Б. Прилукский полковой есаул... КС, 1885, № 1; Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729—1731 гг.). К., 1896; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии., т. 3. К., 1902; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

С. М. Береславський

Мазе́па Іван Степанович (20.03.1639, с. Мазепинці Київського воевод., тепер Білоцерківського р-ну Київської обл.— 22.09.1709, с. Варниця, біля м. Бендери, тепер Респ. Молдова) — гетьман України (1687—1709). Шляхет. рід Мазеп (Мазеп-Колединських) відомий на Білоцерківщині з серед. XVI ст. Предок М. київ. зем'янин Михайло Мазепа одержав 1574 від польс. короля Сигізмунда І Старого на ленному праві х. Кам'янці (згодом с. Мазепинці). Федір Мазепа — козац. полковник, вірогідно, син Михайла Мазепи, за участь у повстаннях Криштофа Косинського, Григорія Лободи й Северина Наливайка був страчений у Варшаві 1596. Батько М. Адам-Степан Мазепа, що успадкував с. Мазепинці, був учасником визв. змагань 1638 й доби Б. *Хмельницького*, 1654 — білоцерк. городовий отаман. Брав участь у переясл. переговорах. 11.01.1654 склав присягу царю Олексію Михайловичу. Перейшов у козац. стан. В часи І. *Виговського* належав до найближчих його соратників, мав добрі стосунки з Юрієм Немиричем та його братом Степаном Немиричем. Разом з Ю. Немиричем А. Мазепа їздив у складі посольства на Варшав. сейм для ратифікації Гадяцького договору (квіт. 1659) та переговорів з королем Яном II Казимиром про федеративне об'єднання України з Річчю Посполитою. 1662—65 він — підчаший черніг. Мати М. Марина (з білоцерк.

шляхет. роду Мокієвських) була членом («сестрою») Луцьк. правосл. братства. По смерті чоловіка прийняла чернечий постриг під ім'ям Марія (в схимі Магдалена) і до 1707 була ігуменею Київ. Вознесенського Печерського м-ря, водночас — настоятелька Глух. Успенського м-ря, яким керувала через свою заступницю. Молодша сестра М. Олександра, одружена втретє з польс. шляхтичем Яном Войнаровським, розлучилася з ним, відмовившись перейти в католицтво, й прийняла чернечий постриг; черницею стала і її дочка Марта. Син Олександри А. *Войнаровський* виховувався при дворі дядька-гетьмана. Брат Магдалени київ. полк. К. *Мокієвський* пішов за М. у вигнання, там і згинув. Т. ч., М. виховувався в освіченій укр. правосл. сім'ї, що не могло не вплинути на його дух. і політ. орієнтири — він вважав себе «малороссийской отчизны и святой восточной церкви сыном».

Освіту М. здобув у КМА, вірогідно, 1650—57, за часів ректорства *Л. Барановича* та *Й. Ґалятовського*. Про навчання його у КМА писав у своєму Діаріуші П. *Орлик*. С. *Величко* в літописі зазначав, що М. скінчив навчання класом риторики. 1657 поїхав вивчати артилерійську справу до голл. м. Девентер. У Девентері артилерійській справі навчався Ю. Немирич, можливо, і його молодший брат С. Немирич, який 1658—59 обіймав при І. Виговському посаду генерала артилерії Великого князівства Руського. Після Девентера десь із рік М. навчався у Краків. академії, про що є свідчення франц. дипломата Жана де Балюза. Зі зміною політ. ситуації в Україні 1659 — зречення І. Виговським булави, переслідування і винищення його прибічників (вбивство на Чернігівщині ймовірного автора Гадяцького договору Ю. Немирича та ін.) — Адам-Степан Мазепа відправив свого сина до Варшави з листами до короля Яна II Казимира від І. Виговського, де той повідомляв про стан речей в Україні. Король надав батькові М. титул підчашого черніг., а М. взяв до двору покоєвим. З дип. дорученнями короля їздив 1663 до крим. хана Селім Гірея, до гетьмана Правобереж. України П. *Тетері-Моржковського*. Одночасно навчався у Варшав. єзуїт. колеґіумі. 1663 М. супроводжував Яна II Казимира з військом в Україну. 1665 помер батько М., і він успадкував чин підчашого черніг., а 1666, отримавши в дар від родички Констанції-Євдокії Бобрикович-Васильєвої Мокієвської, черниці Київ. Вознесенського Печерського м-ря, маєтність Ольшанку-Шавулину, повернувся до Польщі. 1666—68 М. навчався у Франції, Італії та Німеччині. Із листів П. Орлика до сина Григора Орлика відомо, що М. прекрасно оволодів франц., італ. та нім. мовами. Крім того, «досить міцно знав татарську».

Після зречення Яном II Казимиром престолу (1668) М. повернувся в Україну. Одружився із дочкою ген. військ. судді Семена Половця (п. 1672) Ганною, вдовою білоцерк. полк. Самійла Фридрикевича, усиновив двох її дітей від першого шлюбу. 1669 приєднався до війська гетьмана П. *Дорошенка*. Як військовий, що мав досвід служби офіцером у гвардії короля, призначений ротмістром надв. коруґви (гетьман. гвардії). Деякий час був ген. осавулом і ген. писарем при гетьмані. Був його дорадником разом із М. *Вуяхевичем*, Василем Кочубеєм та ін. правобережними старшинами. Брав участь у війнах П. Дорошенка проти крим. хана Селім Гірея та Польщі (похід в Галичину 1672), вів переговори з представниками Речі Посполитої та Криму; здійснював дип. місії, зокрема, до Криму (1673) і до гетьмана І. *Самойловича* (поч. 1674). Під час поїздки до Криму й Туреччини (1674) з листами від Дорошенка М. потрапив у полон до січовиків. Невдовзі став у І. Самойловича «гетьманським дворянином» — їздив з різними держ. та приватними справами гетьмана до Москви, брав участь у Чигиринських походах (1667—78). Незабаром призначений на посаду ген. осавула.

Після падіння І. Самойловича козац. рада на р. Коломак 25.08.1687 обрала М. гетьманом. Тоді ж було укладено новий договір, який визначав подальші стосунки між Моск. державою та Україною. В його основі були Глух. статті 1669 з додатками, зробленими за І. Самойловича й М. на користь Москви. Обмежувались політ. права (дип. стосунки з іноземн. державами і надання привілеїв старшині без згоди царя не дозволялись, моск. воєводи залишались в укр. містах, заборонялась торгівля з Кримом і в Моск. державі). На Правобережжі визнавалась влада Речі Посполитої. Вперше законодавчо формулювалася вимога злиття укр. народу з російським: «Народ малороссийский всякими меры и способы с Великороссийским соединять и в неразорванное и крепкое согласие приводить» і щоб «никто голосов таких не испущал, что малороссийский край — Гетьманского регименту, а отзывались бы везде единогласно — их царского Пресветлого Величества самодержавной державы». Рекомендувалось укладати змішані укр.-рос. шлюби.

Ставши на чолі козац.-гетьман. держави, М. найперше доклав зусиль попри Коломацькі статті до її зміцнення й об'єднання укр. земель, насамперед — Гетьманщини, Правобережжя, Запорожжя, також Слобожанщини й Ханської України. Великої ваги надавав створенню постійного реґулярного війська: наказав провести ревізію в козац. полках: сформував 8 охотницьких (1708 їх вже було 10) — компанійських (кінних) та сердюцьких (піших) — полків, переважно за рахунок людей з Правобережжя і з військ. формувань П. Дорошенка. Запорозьке військо отримало жалування за попередні два роки. Старшини дістали на ранґ значні володіння і т. ін. 1696 направив 1000 руб. і хлібну валку з 200 возів на Запорожжя для виготовлення суден, в квіт. 1697 отримав повідомлення, що готові «ще 70 і 600 човнів». Зміцнив гарматний арсенал. Було відкрито багато рудень, ливарень, порохових заводів. Т. ч., гетьман турбувався про зміцнення України як самостійної держави. М. як правителю автономної частини Рос. імперії доводилося витрачати час і ресур-

Гетьман **Іван Мазепа**. З гравюри 1706 р.

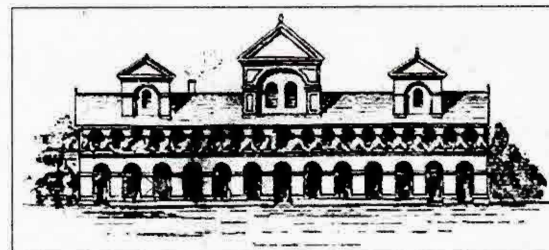
си на війни Москви з Туреччиною, Кримом та Швецією (Кримський похід 1689, взяття Кизикермена 1695, облога і взяття Азова 1696, Таванські походи на пониззя Дніпра 2-ї пол. 1690-х тощо), але все це до певної міри, згідно з Константинопольською угодою 1700, на якийсь час захистило й укр. землі від агресії з боку Туреччини й руйнівних нападів татар. Участь у Північній війні 1700—21 дала М. змогу, незважаючи на опір і протести Польщі й Москви, оволодіти Правобереж. Україною, де завдяки діяльності С. *Палія* в кін. XVII — на поч. XVIII ст. було фактично ліквідовано польс. владу. Військ. діяльність гетьмана здобула належне визнання: 1700 за участь козаків у Рос.-тур. війні Петро I нагородив М. орденом св. Андрія Первозваного, 1703 польс. король Август II Саксонський — орденом Білого орла, 1.09.1707 М. отримав титул «Князя Св. Римської імперії». З приводу цього М. зауважував П. Орлику: «Гетьманська ранґа — вище за все».

За короткий час М. добився стабілізації сусп. життя в Україні. Зміцнив сусп. опору держави — прошарок козац. старшини й козаків. Підписав понад 1000 поземельних універсалів, значна частина яких припадає на 1687, 1689—92. Видав низку універсалів на захист міст, турбувався про розвиток укр. торгівлі, охороняв інтереси укр. купецтва. Відповідними універсалами (зокрема 1691) він суворо заборонив світ. і дух. державцям переобтяжувати селян повинностями, примушувати козаків переходити в посполиті, відбирати у них землю. Одночасно захищав посполитих і міщан від численних поборів та утисків моск. чиновництва й військових. Селянам дозволив подавати скарги на можновладців до суду. М. заснував десятки сіл, розширюючи межі Гетьманщини, на прикордонній з Рос. державою території. Пільги переселенцям швидко перетворили новостворені села на процвітаючі. До сьогодні у Курськ. обл. РФ під м. Рильськ є сс. Івановське, Степанівка та Мазепівка, назви яких зберігають ім'я, по батькові та прізвище їх засновника.

М. як визначний держ. діяч дбав не лише про екон. та військ. могутність України, а й про її культуру, про піднесення освіти, науки, мистецтва, зміцнення авторитету церкви. Сам поповнював свої знання усе життя, вправлявся в іноз. мовах, отримував франц. й голл. газети, віршував, складав пісні й музику, був знаним колекціонером. П. Орлик згадував про батур. б-ку М.: «...Дорогоцінні оправи із гетьманським гербом, найкращі київські видання, німецькі й латинські інкунабули, багато ілюстровані стародавні рукописи...» — книжкові багатства, рівних яким не було в Україні. У б-ці М. була безцінна дух. пам'ятка укр. народу — Пересопницьке Євангеліє, яке він передав у дарунок Переясл. кафедр. собору, «...котрий од його ж Ктиторской милости создан, одновлен і дорогоцінними утвари церковними украшен при преосвященном Єпископі Захарії Корниловичі. Року 1701 Апреля 17 дня». [На цьому Євангелії присягали два укр. президенти: Леонід Кравчук та Леонід Кучма.] Франц. дипломат Жан де Балюз, відвідавши гетьмана в Батурині 1704, писав: «Володар Мазепа показав свою збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті...». М. сприяв роботі черніг. друкарні, за час його правління тут було збудовано папірню, вийшло бл. 50 дух. і світ. книг. 1700 за його підтримки постав Черніг. колеґіум.

Особливим покровительством М. користувалася КМА та її вихованці. 1703—04 на його кошти (200 000 золотих) збудовано кам'яний навч. корпус, відомий сьогодні як «Мазепин», та Богоявленський собор Брат. м-ря. КМА отримала нові маєтності й щороку — 1000 золотих на стипендії студентам, «всякому з малоросійських дітей хотячому вчитись»; поповнював б-ку «різними манускриптами», відвідував лекції і студ. диспути, виголошував промови «мовою Тита Лівія та Ціцерона». При М. в КМА навчалися діти практично з усіх укр. козац. старшин. родин; щорічно кількість студентів сягала 2000 і більше. КМА стали називати Києво-Могило-Мазепинською. Гетьманові як «промислителю і благодітелю Академії» присвячували свої твори С. *Яворський* — «Echo glosu wolaigcego na puszy...» (К., 1689), І. *Орновський* — «Musa Roxolanska...» (Чернів., 1688), П. Орлик — «Алцід руський» (1695), П. *Армашенко* — «Театр зголошеної слави» (1699), Д. *Туптало (Ростовський)* — «Руно Орошенное» (1697), Т. *Прокопович* — «Владимир» (1705), Л. *Горка* — «Іосиф Патріарха» (1708) та ін. А. *Стаховський* у «Молитві за гетьмана Мазепу» (1705) писав: «Наш пророче, предтече, святий Іоане, що з неплідних родився, ти Бога посланець. Тобі благодать нам молитися дана. Славного гетьмана покрий Іоана!» За свідченням дослідника КМА проф. М. І. Петрова, М. згадується в багатьох рукоп. підручниках КМА: риторики «Rostra Tulliana», діалектики «Prolegomena dialecticae», піїтики «Lyra Heliconis» (1708—09), філософії «Philosophia naturalis et ultranaturalis» (1706) та ін. М. опікувався С. Яворським, І. *Максимовичем*, сприяв написанню «Четьї Міней» Д. Тупталом, «Літописця» Л. *Боболинським*; у гетьман. домі працював архітектор і дух. письменник Адам Зерникав, автор 8-томного дослідження побудови фортець і «Про походження святого духу...», ченці Батур. Крупицького Миколаївського м-ря переклали «Толкованіє Григорія Богослова». До наших днів дійшли поет. твори, як вважається, самого гетьмана — дума «Всі покою щиро прагнуть», пісні «Ой, горе тій чайці», де в трагічному образі чайки-матері постає Україна, та «Бідна моя головонька».

М. був щирим благодійником духовенства. Ним збудовано два храми в Києві: Богоявленський на тер. Київ. Брат. м-ря та Пустинно-Миколаївський на Печерську, об-

Навчальний корпус Києво-Могилянської академії (1703–1704), збудований гетьманом Іваном Мазепою. За гравюрою Івана Щирського. Реконструкція Володимира Січинського

несено муром КПЛ (понад 1 млн золотих), прикрашено бані дзвіниці та церков КПЛ й Київ. Софійськ. м-ря, відновлено Київ. Кирилівську церкву та вівтар у Київ. Межигірському м-рі; фундовано Переясл. кафедр. собор, церкви на Січі, в Глухові, Батурині, Дігтярях, Рильську, м-рі Бахмацький, Каменський, Любецький, Думницький; відновлено м-рі — Черніг. Троїцький Іллінський, Батур. Св. Сави, Макошинський Миколаївський з церквою та ін. Підтримуючи широкі міжнар. зв'язки, М. подавав «на милості» дух. особам із Греції, Палестини, Молдови, Волощини, Сербії, Болгарії, Польщі, Литви, а також на ченців, студентів, бранців. Пожертвував чашу з чистого золота, лампаду та шиту сріблом плащаницю до правосл. собору Воскресіння при Гробі Господньому в Єрусалимі, а також срібну раку на мощі св. Варвари, вівтар для церкви у Вільно, Євангеліє араб. мовою (1708) православним у Сирії. Це лише частина з реєстру благодійних витрат гетьмана, складеного старшиною у Бендерах 1709. Переконавшись в антиукр. анексіоністських планах царизму, враховуючи зростаючі опозиційні настрої серед козац. старшини, гетьман очолив повстання проти рос. царя. У присязі, складеній М., йшлося про обов'язок «із синівної любові... проти ворогів москалів за добро отчизни стати, в обороні законів і свобід повстат... не щадячи свого маєтку, здоров'я, життя й останньої краплі крові... доки не визволиться наша малоросійська отчизна й запорозьке військо від деспотичного московського ярма». 29—30.10.1708 підписав зі швед. королем Карлом XII в м. Гірки на Новгород-Сіверщині договір, до якого 23.03.1709 у Великих Будищах приєдналося й запорозьке козацтво на чолі з кошовим отаманом К. *Гордієнком*. Зміст договору передано П. Орликом у «Виводі прав України». Швед. король визнавався патроном укр. козац. держави на час воєнних дій і зобов'язувався не укладати мирної угоди з Москвою, доки Україна і Запорожжя не будуть визволені з-під її ярма; підтверджувалася влада гетьмана І. Мазепи над усіма укр. землями, усім станам укр. суспільства ґарантувались вольності «згідно зі своїми правами та стародавніми звичаями». Т. ч., гол. змістом військ. союзу мазепинців зі шведами була незалежність України. Поразка військ Карла XII та М. під Полтавою 27.06.1709 стала й поразкою М. Разом з Карлом XII, кошовим К. Гордієнком з рештками війська М. полишив Україну на поч. лип. Цар Петро І неодноразово звертався до тур. султана Ахмада III з домаганням видати йому М., який перебував у м. Бендери (тепер Респ. Молдова), але він відмовився це зробити. Помер гетьман 21.09.1709 о 10 год. вечора в с. Варниці неподалік від Бендер, де його й поховано. У берез. 1710 його труну перенесено до м. Галац (тепер Румунія) і там перепоховано у правосл. кафедр. церкві м-ря Св. Юра. Згодом могилу було розорено, прах знищено.

Цар Петро І оголосив М. зрадником і наказав анафемувати його. В Батурині, на Гончарівці, де стояв палац М., на рукотворній могилі встановлено дерев'яний хрест із написом: «Вічна пам'ять жертвам царського геноциду 2—4 листопада 1708 року. 28 тис. чоловік», неподалік від хреста — меморіальна плита з портретом і фамільним гербом М., встановлена в лип. 1991, у с. Мазепинці — пам'ятник гетьману. Справедливими були слова П. Орлика: «Ім'я славного гетьмана Івана Мазепи вічно житиме безсмертною славою в пам'яті нашого народу, бо він хотів дати йому змогу розвинути у повній свободі всі його безмежні можливості».

Справи й доля гетьмана привертали увагу не лише істориків. Його образ виведено у численних творах письменників: поемі Дж. Байрона «Мазепа» (1818), поемі К. Рилєєва «Войнаровський» (1825), поемі О. Пушкіна «Полтава» (1829), романі Ф. Булгаріна «Мазепа» (1833—34), трагедії Ю. Словацького «Мазепа», вірші В. Гюго «Мазепа», поемі С. Руданського «Мазепа», поемі Ю. Дарагана «Мазепа», тетралогії Б. Лепкого «Мазепа», поемі В. Сосюри «Мазепа». М. присвячено: оперу П. Чайковського «Мазепа», симф. поему Ф. Ліста «Мазепа», оперу П. Сокальського «Мазепа». В образотворчому мистецтві: ґравюри Д. *Галяховського* (1708), К. Балатевича (1699), портрети роботи худ. М. Бутовича, Т. Шевченка, І. Рєпіна, О. Архипенка й численних невідомих художників.

Літ.: Джиджора І. Україна в першій половині XVIII віку... К., 1930; Возняк М. Бендерська комісія по смерті Мазепи. В кн.: Мазепа. Збірник, т. 1. Варшава, 1938; PSB, t. 20 2. 85. Wrocław e. t. c., 1975, Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа... Мюнхен, 1988, Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа... К., 1991; Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський... Львів, 1991; Величко С. В. Літопис, т. 2. К., 1991; Дорошенко Д. І. Нарис історії України, т. 2. К., 1992; Єнсен А. Мазепа... К., 1992; Павленко С. Міф про Мазепу. Чернігів, 1998

З. І. Хижняк

Нагрудна мощехоронильниця гетьмана Івана Мазепи. Музей УАПЦ, Саут Бавнд-Брук, Нью-Джерсі, США

Ма́йборода Микита Якович

Ма́йборода Микита Якович (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Навчався у КМА. 1780—91 служив священиком при рос. правосл. церкві Св. Катерини у Кілі (тепер земля Шлезвіг-Голштинія, ФРН) за рекомендацією її настоятеля В. Григоровича.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908

Т. А. Висоцька

Маков́ецький Павло

Макове́цький Павло, чернече ім'я Петро (р., м. н. невід.—1737, м. Смоленськ, тепер РФ) — викладач, архімандрит. Навчався у КМА. З 1725 — студент богослов. класу, який закін. 1729. Викликаний до Смолен. семінарії, куди прибув 21.03.1729. До 1737 викладав богослов'я й був віце-ректором семінарії. 1737 висвячений на архім. Смолен. Авраамїівського м-ря, де й помер.

Літ.: Полное собрание постановлений... 1721—1737, т. 6 (8 мая 1727—16 января 1730) [№ 2212]. СПб., 1889; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Н. В. Науменко

Святий **Іоан Максимович**. З портрета XVIII ст.

Максимо́вич (Васильківський) Іван Максимович, чернече ім'я Іоан. Святий (груд. 1651, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— 10.07.1715, м. Тобольськ, тепер РФ) — викладач, письменник, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, митрополит Тобольський і всього Сибіру. Н. у сім'ї Максима Васильківського (Печерського), шляхтича, який належав до козац. старшини. Батько Максима Васильківського, дрібний шляхтич з київ. Полісся, в серед. XVII ст. жив у м. Ніжин і значився «обивателем Києво-Печерським»: мав на відкупі шинки і млини, що належали КПЛ. Максим Васильківський служив «в деле войсковом около вибранья индукти працюючій», тобто інтендантом, був активним помічником та однодумцем гетьмана І. *Мазепи*, як і троє його синів — уже Максимовичів. 1688 отримав гетьман. універсал на пожалувані за військ. службу і куплені в різний час будівлі, хутори, млини, земельні угіддя. В універсалі як акт високого гетьман. визнання записано: «Беремо его самого и сынов его пана Василя, пана Петра и пана Дмитрія Максимовичов под нашу гетьманскую оборону...» Василь Максимович — наказ. полковник Переясл. полку, потрапив до татар. полону, де 1698 страчений в м. Кодима; Петро Максимович — значк. товариш, разом з батьком був у «обороні» І. Мазепи, постійно мешкав і помер у Переяславі (1711); Дмитро Максимович — ніжин. полк. писар, потім полк. суддя та ген. бунчужний (1703—08), відав держ. прибутками Гетьманщини, був також в «обороні» Мазепи, один з гол. його помічників й однодумців. 1710 (після поразки війська Мазепи під Полтавою) засланий до Архангельська, де 1732 помер. У М. було ще троє братів: Григорій Максимович — протопоп Перясл. Успенської церкви (п. 1711); Михайло Максимович — бунчук. товариш (п. 1712); Антон Максимович — значк. товариш (1711—16), бунчук. товариш (1724, п. 1728). Вірогідно, що всі брати, як і М., навчалися у КМА. М. одержав хорошу домашню освіту. 1669 за рекомендацією Л. *Барановича* прийнятий до КМА. Навчання скінчив 1673. Читав у КМА поетику, риторику та лат. мову. 1676 прийняв у КПЛ чернечий постриг. 1678 у сані ієром. призначено економом і проповідником КПЛ. 1679 у складі делегації КПЛ їздив до царя Олексія Михайловича за коштами на ремонт лавр. укріплень. 1681 призначено намісником Брянського Свенського м-ря, приписного до КПЛ. Тут він активно займався реорганізацією монаст. життя, приділяючи особливу увагу дисципліні й благочестю ченців. Це викликало численні скарги: «Черный священник Іоанн... скоро заполнил его [монастир] поляками и черкасами.., а нашых священников московских и дьяконов выслал из монастыря всех до одного человека, а набрал священников и дьяконов иноземцев зарубежных...» 1680 й 1681 М. як талановитого проповідника відряджали від КПЛ до Москви поздоровляти з Різдвом п. Й. *Савелова*.

Згодом М. викладав лат. мову в Черніг. «латинській школі», переведеній 1689 за ініціативи Л. Барановича й підтримки І. Мазепи з Новгорода-Сіверського. 1695 М. висвячено архієп. Чернігівським та Новгород-Сіверським Ф. *Углицьким* на архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря. 1696 Ф. Углицький помер, й за старовинним звичаєм зібралась рада представників всіх станів Лівобереж. України для виборів нового єпископа. З трьох претендентів на цю посаду — Л. *Крщоновича*, Михайла Лежайського та запропонованого І. Мазепою М.— одноголосно обрано останнього. 10.11.1697 висвячено у Москві п. Адріаном на архієп. Чернігівського та Новгород-Сіверського. 14 років керував Черніг. єпархією, відзначався високими христ. чеснотами та просв. справами. 1700 на основі «латинської школи» М. відкрив у Чернігові Колегіум на зразок КМА, але спочатку лише з трьох грамат. класів. Сам був у Колегіумі першим викладачем. До співпраці в розбудові Колегіуму запросив свого колишнього студента А. *Стаховського*, якого призначив префектом, і двох випускників КМА: Г. *Кононовича* та І. *Лежайського*. Колегіум був на утриманні Черніг. Борисоглібського м-ря. М. за підтримки І. Мазепи купував для м-ря землі. 1705 на кошти з єпарх. скарбниці та пожертви І. Мазепи збудував для Колегіуму новий кам'яний корпус, згодом — храм святителя Іоана Богослова для студентів і дзвіницю Борисоглібської церкви. І. Мазепа подарував на Черніг. колегіум кошти, книги, для церкви — начиння «во благовременное регіментарство щасливого панованія своего іасне велможного Єго Милость Пан Иоан Мазепа Гетман», 26.03.1701 за труди надав М. універсал на Наданчицьку рудню на р. Борзна в с. Наданчичі Любецької сотні Черніг. полку та на земельні угіддя. М., дбаючи про викладачів, направляв вихованців Черніг. колегіуму до КМА із зобов'язанням повертатися назад після її закін. У рукоп. матеріалах за 1708 є відомості, що Колегіум називався тоді на честь свого засн. Collegium Archiepiscopo Maximoviano Czernihoviae («колегіум архієпископа Чернігівського Максимовича»). М. жертвував на цей заклад і власні кошти.

М. належав до черніг. літ-мистецького осередку культ. діячів, а після смерті Л. Барановича очолив його. Тут вийшло кілька творів М., на яких позначився вплив Європ. Просвітництва і протестантизму. 1705 відредагував і видав книгу «Зерцало от Писанія Божественнаго...» (Чернігів, 1705). 1710 видав «Богомысліє в пользу правоверным», що є перекладом «Meditaciones» нім. протестанта Й. Ґерхарда (вид. 1664). 1711 «Богомысліє...» перевидане з передмовою С. *Яворського*. Цей твір мав вел. попит в Україні й Росії. Видав також свій переклад книги Бенедикта Гестена «Regia via crucis» (Антверпен, 1635) під назвою «Украинский путь Креста Господня...» (Чернігів, 1709) та переклад твору пресвітера Ордену єзуїтів Дрекселія «Илиотропіон» (Чернігів, 1714). У ряді творів М. висловив підтримку реформ царя Петра І. Се-

ред них «Феатрон нравоучительный...» (1708). Тут посилання на Св. Письмо тісно переплітаються з висловлюваннями класиків — Демосфена, Цицерона, Плутарха й Сенеки, з віршами Гомера, Вергілія та Горація. Деякі з творів М. («Богомыслїє...», «Осьм блаженства» та ін.) Москва указом від 3.10.1720 заборонила як невідповідні моск. правосл. канонам. Відомий М. і як поет. Він досконало розробив вірш-притчу, вище нього в цьому жанрі ніхто з тогочасних поетів не піднімався. Був майстром епіграмного вірша. У низці його віршів — філос. роздуми про світобудову, сутність життя, його цінності, загадковість навколишніх явищ. «Беріть мене, глибини, бо вас не збагнути»,— доходить висновку автор, дивуючись природним силам.

1712 М. змушений був залишити Україну. За указом царя Петра I висвячений на митрополита Сибірського і Тобольського. Разом з ним до нового місця відправився його вірний помічник І. Лежайський, а також 4 черніг. півчі. Прибувши до Тобольська, митрополит розгорнув просв. й місіонерську діяльність серед нехрист. народів Сибіру. У цьому йому допомагав знавець місц. звичаїв попередній митрополит Сибірський і Тобольський, на той час на спочинку, Ф. *Лещинський*. М. продовжував його справу, переносив на сибір. ґрунт укр. церк. звичаї, укр. культуру. Підтримував засн. Лещинським школи і театр. Опікувався бідними, дбав про освіту й підвищення моральності духовенства. Запрошував з України малярів, які принесли до Сибіру традиції укр. та європ. бароко. Укр. майстри створили портрети, ікони для Тобол. Софійського Успенського кафедр. собору, для храмів Тюмен. Троїцького м-ря, для Тобол. Спаської церкви. Серед запрошених, можливо, був і автор портрета М., що зберігається донині у Тобольську. Поховано М. у Софійському Успенському соборі. Місц. жителі ще за життя вважали М. святим і вірили в чудеса, які творилися біля його могили, та лише через 200 років по його смерті на Моск. соборі М. прилучено до лику святих (1916).

Тв.: Алфавит собранный, рифмами сложенный... Чернигов, 1705; Богородице дѣво... Чернигов, 1707; Феатрон, или Позор нравоучительный царем, князем, владыкам и всѣм спасительный... Чернигов, 1708; Молитва Отче Нашъ... Чернигов, 1709; Осьм блаженства евангельские... Чернигов, 1709; Синаксар о победе под Полтавою... Чернигов, 1710; Богомыслие в пользу правоверным... Чернигов, 1710; 1711; Духовные мысли... М., 1782.

Літ.: Амвросий (Орнатский) История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807, Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1—2. Чернигов, 1873; ЭСБиЕ, т. 13а, кн. 26. СПб., 1894; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Святитель Иоанн Максимович. . Киев. ЕВ, 1916, №№ 22—28, 30—33; Юрьевский А. К жизнеописанию святителя Иоанна Максимовича. ТКДА, 1916, № 5—6

В. Н. Жук
З. І. Хижняк

Максимо́вич Іван Петрович (вірогідно, 1670-ті рр., вірогідно, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—1.08.1732, ймовірно, м. Москва) — генеральний писар, перекладач, бібліограф, редактор, лексикограф. Н. у сім'ї значк. товариша Петра Васильківського, що був «в обороні І. *Мазепи*» (п. 1711). Онук Максима Васильківського (Печерського) (п. між 1694 і 1698). Вчився у КМА, яку закін. на поч. XVIII ст. Прийнятий військ. канцеляристом до полк. канцелярії Ніжина, де на той час його дядько Дмитро Максимович займав посаду полк. судді. М. також став довіреною особою гетьмана І. Мазепи. Виконував його дип. доручення. 1704 їздив до польс. короля Августа II Сильного.

Після поразки в Полтав. битві М. разом з гетьманом І. Мазепою еміґрував. 1710 обраний ген. писарем в уряді гетьмана П. *Орлика*. 1710—11 разом з полк. Дмитром Горленком і ген. суддею Климом Довгополим брав участь у переговорах з крим. ханом Девлет-Гіреєм, які завершилися укладенням союзного укр.-крим. договору, що мав антирос. спрямування. У груд. 1711 відправлений гетьманом П. Орликом з дип. місією до Стамбула для укладення укр.-тур. союзу, спрямованого проти Росії, але політ. ситуація і плани швед. короля Карла XII змінилися, і тому укр. посольство, опинившись в ізоляції, змушене було затриматися в Стамбулі на тривалий час. Більше того, цар Петро I, дізнавшись про місію представників П. Орлика, наказав вислати їхніх найближчих родичів до Москви, що й було здійснено в квіт. 1712. Серед них був і брат М. Степан Максимович. Ці тяжкі обставини змусили укр. посланців шукати можливості повернення на батьківщину. Звернувшись із проханням про посередництво до патріарха Єрусалимського, на поч. 1714 вони отримали від рос. послів амністію та дозвіл повернутися в Україну, куди вирушили у берез. 1715. Однак на батьківщині колишні прибічники І. Мазепи прожили недовго, оскільки царським наказом їм було звелено жити безвиїзно в Москві. Життя в рос. столиці для депортованих українців було тяжке: лише через кілька місяців М. почав отримувати гроші на харчування — по 10 коп. на день.

У Москві М. захопився літ. діяльністю. 1718 закін. переклад книжки медитативних елегій брюссельського єзуїта Германа Гюго (Herman Hugo, 1587—1629) «Pia Desideria» («Желания благоговейные», 1624); нині відомі чотири списки цього перекладу, які зберігаються в РНБ (СПб.) та в БРАН (СПб). Після цього перекладу М. почав працювати над великим лат.-слов.-рос. словником (Dictionarium latino slavono-rossiacum, 1718—24), що був складений на підставі другого тому «Thesaurus polono-latino-graecus» (1-ше вид. 1621) польс. єзуїта Ґжеґожа Кнапського (1564—1639), «Tomus secundus latino polonicus» (відомі п'ять видань цього тому: 1626, 1644, 1652, 1668, 1693). М., як він сам говорить у передмові до словника, користувався також лат. словником Амброджо Калепіно (Ambrogio Calepino, 1435—1511), в слов. рукоп. перекладі *Д. Туптала (Ростовського)* (ін. переклад цього словника зробив Є. *Слави-*

нецький). Праця М. була величезною: це можна бачити як стосовно лат. реєстру, де М. не обмежився вищезгаданими джерелами і вніс нові слова та вирази, так і щодо перекладної слов.-рос. частини, де лексикографічна обробка матеріалу супроводжується постійним вживанням нових синонімів. М. мав намір подарувати словник імп-ці Катерині I на день її коронації (1724) в надії, що вона накаже надрукувати його «Лексикон». Але, на жаль, словник довго залишався в рукописі. Нині відомі два його примірники, які зберігаються в РНБ (СПб.) та в БРАН (СПб.) (в останньому передмова завершена і більш досконала, а в словниковій частині містяться доповнення). 1991 перший примірник надруковано у факсимільному вид. О. Горбача (Рим, 1991).

1722—26 М. працював справщиком Моск. синод. друкарні з оплатою 110 руб. на рік та виконував обов'язки бібліотекаря її книгосховища. 1722, за наказом імп. Петра I йому разом зі справщиком Андрієм Івановим було доручено скласти каталог б-ки. Однак основну частину роботи перебрав на себе М., який працював з великою відповідальністю та цілеспрямованістю. Праця над каталогом затяглася майже на 5 років. Закінчений «Каталог универсальный» зберігся в двох повних списках — у РГБ (М.) і в Наук. б-ці Казан. ун-ту. Одночасно М. займався редакторською роботою: у січ. 1724 разом з ін. справщиками він завершив звірку «Цветной Триоди» (К., 1723) з моск. вид. (нині у РГИА, СПб.); після цього разом з Йосипом Кречетовським правив мову і стиль перекладу А. К. Барсова «Аполлодора грамматика афинейскаго библиотеки, или О богах», виданого 1725. У цей саме час М. закінчував роботу над своїм словником.

1726 викрито крадіжку зі скарбниці друкарні. І хоча ім'я М. з кримін. справою не пов'язувалося, на нього надійшов донос друкар. канцеляриста Кирила Афанасьєва, в якому М. звинувачувався у зраді через свою підтримку І. Мазепи. Його було визнано «неблагонадійним» і за наказом Синоду в груд. 1726 усунено з посади в друкарні.

В останній період свого життя в Москві М. вивчав великий скарб араб. монет, знайдений 1707 у Києві. У жовт. 1728 (у двох списках вказано берез. 1730) він переклав з лат. мови посібник з медицини «Ковчежец медицинский» (відомі чотири списки XVIII ст.); підпис «пребедный страдалец малороссиянин Иван Максимович» дуже виразно говорить про його настрій цього часу. В кін. груд. 1730 поширилася чутка, що М. дозволено повернутися в Україну. І хоча М. все життя до цього прагнув, навряд чи це йому вдалося здійснити.

Тв.: Лексикон латинсько-слов'янський 1718–1724. (Dictionarium latino-slavono-rossiacum). Рим, 1991.

Літ.: Максимович И. С. Сборник сведений о роде «Максимович». Рига, 1897; Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. В кн.: Костомаров Н. И. Собр. соч., кн. 6, т. 16. СПб., 1905; Слуховский М. И. «Каталог универсальный» 1727 г. В кн.: АЕ за 1979 год. М., 1981; Николаев С. И. Литературные занятия Ивана Максимовича. ТОДРЛ, т. 40. Л., 1985; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994.

Дж. Сьєдіна

Максимо́вич Іван Петрович (р. н. невід., сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Вел. Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— після 1786, м. см. невід.) — доктор медицини. Н. у сім'ї козака. До 1757 вчився у КМА, потім у С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі (до 1.06.1760). 25.10.1760 призначено лікарем в Астрахан. драгун. полк. 5.09.1765 переведено до Калмикії. З 28.01.1768 служив при Астрахан. губ. канцелярії. З 1772 навчався у Кенігсберзі. У квіт. 1773 після захисту дисертації «Specimen inaugurale medicum de lepra graeca et arabica» («Інавгураційний медичний виклад про грецьку та арабську проказу») дістав ст. д-ра медицини. Після підтвердження ступеня С.-Петерб. держ. мед. колегією отримав дозвіл на мед. практику в Росії і 25.07.1773 знову направлений лікарем до Астрахан. губ. З 24.10.1785 — надв. радник. 17.08.1786 за поданням ген.-губ. Кавказ. намісн. ген.-поручика Павла Потьомкіна М. переведено лікарем до цього намісництва.

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Лахтин М. Ю. Краткий биографический словарь... СПб., 1902; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Максимо́вич, чернече ім'я Ігнатій (1725, с. Ручки Комишнянської сотні Гадяцького полку, тепер Гадяцького р-ну Полтавської обл.— 30.11.1793, м. Чернігів) — викладач, архімандрит, поет. Н. у сім'ї священика церкви Різдва Богородиці о. Євфимія Максимовича. 1741 вступив до КМА, закін. її повний курс. 1756 був канд. на посаду викладача С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу, але залишився в КМА. Викладав у класах граматики й синтаксими (1757—58), поетики й риторики (1759—62), роз'яснював Малу і Велику інструкції, а 1763 призначений префектом і проф. класу філософії. На цій посаді залишався до літа 1764, коли по дорозі з Охтирки до Києва захворів і пробув у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі до трав. 1765. Повернувшись у Київ, деякий час жив у Київ. Софійськ. м-рі, де висвячений на архімандрита. Був ним у ряді м-рів Росії та України: Нехворощанському Успенському Полтав. єпархії (з 1768), Глух. Петропавлівському (з 1775), В'яжицькому Миколаївському Новгор. єпархії (з 1782), Калязинському Макаріївському Троїцькому м-рі Твер. єпархії (з 1783). 1789 переведений архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря, де й помер.

М.— автор «Оды на первый день мая 1761 года», яку він написав, будучи вчителем класу поетики у КМА. У ній зображ. один з найхарактерніших моментів тогочасного акад. життя — травневі рекреації студентів КМА.

Тв.: Ода на перший день травня 1761 року. В кн.: Аполлонова лютня... К., 1982; Ода на первый день

мая 1761 года. В кн.: Українська література XVIII ст. К., 1983.

Літ.: Мациевич Л. Ода на первый день мая 1761 года... ТКДА, 1897, № 9; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

М. В. Андрущенко

Максимо́вич Ілля Васильович (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Одержав освіту в КМА, по закінченні якої у 50-х рр. XVIII ст. був солістом Придв. хору в С.-Петербурзі. 1756 М. разом з М. *Базилевичем* відряджено у Кіль (тепер земля Шлезвіг-Гольштинія, ФРН), де служив півчим у рос. правосл. Катерининській церкві при настоятелі В. *Григоровичу*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Максимо́вич, чернече ім'я Йоакинф (1701, м. Київ — р. см. невід., там само) — ієромонах, викладач. Н. в міщан. сім'ї. По закінченні КМА (1719) прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ Й. *Сенютовича*. Згодом висвячений на ієродиякона еп. Романським Пахомієм Пепковським. Після висвяти 1735 в сан ієромонаха архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* виконував обов'язки палатного ієромонаха. У лют. 1738 проходив «по дѣлу в Тайной канцелярии», у зв'язку з чим висланий до Сибіру. З ініціативи еп. Іркутського і Нерчинського І. *Неруновича* М., як і його земляк-засланець П. *Малиновський*, викладав у Іркут. семінарії. Реабілітований за царювання Анни Леопольдівни, М. повернувся до Києва і був відновлений в братії КПЛ. 1747 обирався канд. на посаду архім. КПЛ. Не пізніше 1748 — член Дух. собору КПЛ і намісник Троїцького больничного м-ря. Під впливом М. прийняв чернечий постриг у КПЛ його родич, випускник КМА С. *Тернавіот*. При цьому М. виступив поручителем свого небожа, а 1750 сприяв призначенню його економом Троїцького больничного м-ря. На 1756 М. ще проживав у КПЛ, але вже був звільнений від обов'язків намісника.

Літ.: Терновский Ф. А. Очерки из истории Киевской епархии XVIII столетия.. К., 1879; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2, 6; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 18; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 46; спр. 4, арк. 98зв.–99, 247; оп. 2 черн., спр. 20, арк. 1–34.

С. Р. Кагамлик

Максимо́вич Михайло, чернече ім'я Манасія (р. н. невід., Миргородщина — 2.07.1758, м. Київ) — письменник, ректор КМА, архімандрит. Навчався у КМА бл. 1730—41, деякий час — за кордоном. Оволодів кількома іноз. мовами, слухав філософію й богослов'я. Повернувшись до Києва, працював у КМА. Належав до найвизначніших її діячів, просвітників, реформаторів. Викладав нім. та давньоєвр. мови (1745—48) за методом, розробленим С. *Тодорським*, В. *Лящевським*, С. *Кулябкою*. 1749 прийняв чернечий постриг і одержав посаду архідиякона при митрополиті Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Т. *Щербацькому*. На цій посаді 18.11.1751 підготував т. зв. «Училищний проект» (6 правил), за яким упорядковувався навч. процес у КМА. Затверджені митрополитом як «корисні й добропорядочні», з деякими незначними додатками правила були передані до виконання ректору КМА Г. *Кониському*. 1.09.1755, висвятившись на ієромонаха, М. повернувся до КМА, отримав богослов. каф-ру та посаду ректора, яку обіймав до 1758. Одночасно був ігуменом Київ. Брат. м-ря (з 25.11.1755 — архімандрит). Викладав, писав дух. праці, вірші, виступав з проповідями. Його широко відомий «Трактат про відмінність Римської і Грецької церков», виданий 1754 у Бреслау (тепер Вроцлав, Респ. Польща), дістав високу оцінку істориків правосл. церкви (М. Булгакова, Є. Болховітінова й ін.).

Будучи ректором КМА, 1756 розпочав будівництво нової кам'яної дзвіниці Брат. м-ря, закупивши 100 тис. шт. цегли й уклавши договір із С. *Ковніром* (за браком коштів не була завершена, добудована лише через 40 років). 1758 одержав від спадкоємців колишнього київ. бурмистра Василя Зимовича за борги (300 талерів, взяті ним ще 1704) «пляц по Введенській вулиці». Заклав церкву у маєтності Брат. м-ря — х. Стрітівка (бл. 10 км від м-ка Стайки).

Помер раптово. Похований в склепі Богоявленського собору Брат. м-ря. Під час похорону М. відбулася пригода, про яку повідав В. *Зубковський*: коли над померлим проголосили «во блаженном успеніи вечний покой», вдарила страшна блискавка, і грім потряс весь Богоявленський собор. Величезне срібне панікадило, що висіло посеред церкви, розтопилося, впало на підлогу. Люди були оглушені й паралізовані, а сеньйор бурси при Преображенській церкві ритор Саєвський убитий.

Літ.: Булгаков (Макарій). История Киевской академии. СПб., 1843; Аскоченский В. И. Киев с .. Академиею, ч. 2. К., 1856; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

З. І. Хижняк

Максимо́вич Петро Дем'янович (1773, сот. м-ко Іркліїв Переяславського полку, тепер місто, райцентр Черкаської обл.—1857, м. Київ) — протоієрей, економ. Син священика Різдвобогородицької церкви, протоієрея Дем'яна Максимовича, з роду Йосипа Максимовича, який жив у XVII ст. і мав герб «Бялыня». Навчався М. у КМА від нижчих класів до класу богослов'я (з 15.01.1783 до 1795). Відразу по закін. 20.09.1795 висвячено на диякона, 22.09.1795 — на священика Київ. Успенського собору Богородиці-Пирогощі (на Подолі). 1796—1800 залучався військ. адміністрацією міста до роботи з арештантами та приведення їх до присяги. 13.08.1801 М.

призначено депутатом до міськ. поліції для розгляду справ дух. осіб. Тоді ж обирався представником від духівництва і в ін. комісії, які вирішували подібні справи. 1802 — митрополит Київський і Галицький Г. *Бонулеско-Бодоні* з поваги до великих трудів М.— проповідування протягом 10 років Слова Божого — дозволив йому носити священицький набедреник. 6.04.1806 митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* висвятив М. в протоієреї Успенського собору Богородиці-Пирогощі. 5.03.1809 нагороджений фіолетовою оксамитовою скуфією, 20.08.1812 призначений благочинним.

Восени 1814 правління КМА доручило М. відповідальні фінансові справи в С.-Петербурзі, у зв'язку з чим 20.10.1814 тимчасово призначило його економом КМА. 1815 ця посада стала для М. постійною. 27.10.1817 М. запропонували посаду економа у Київ. семінарії, 13.10.1819 — в КДА. 24.08.1818 за сумлінну працю М. одержав фіолетову оксамитову камілавку, 1.04.1820 — наперсний хрест.

Був одружений з Маргаритою Гаврилівною Ярославською, яка походила з роду війта Софоновича (1780—1811). За свідченням докум. Успенського собору Богородиці-Пирогощі, в сім'ї М. було 8 дітей — 7 синів: Павло (1796—1888), письменник і педагог, автор першої хрестоматії для дитячого читання «Друг детей», яка перевидавалася 19 разів, таємний радник; Олександр (н. 1799), директор С.-Петерб. технологічного ун-ту; Андрій (н. 1802), Михайло (н. 1804), доктор медицини; Микола (н. 1805), Іван (н. 1807), професор євр. мови у КДА, автор відомого путівника по м-рям і церквам Києва; Степан (н. 1809) — і дочка Олександра. Онуки М.— Іван Іванович Максимович і Микола Іванович Максимович — закін. 2-гу Київ. гімназію. Перший після навчання в Київ. ун-ті св. Володимира став д-ром медицини, другий, закінчивши ін-т інженерів шляхів сполучення,— викладачем політехнічного ін-ту. Онук Петро Олександрович Максимович полк. артилерії.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 207; ІР НБУВ, ф. 160, спр. 1271.

Р. М. Лякіна

Максимо́вич Степан (р. н. невід., ймовірно, Стародубщина — до січ. 1741, м. см. невід.) — полковий писар, наказний полковник. У 1710-х рр. навчався в КМА. Службу почав військ. канцеляристом Ген. військ. канцелярії (1719—22). В лип. 1722 відправлений у Стародуб. полк для проведення фіскальної ревізії. 1723 — знатний військ. канцелярист; у жовт. 1723 знову відправлений Ген. військ. канцелярією разом з Д. Кутневським у Стародуб для контролю за стягненням ринкових зборів і податків. 1724 стародуб. полк. писар Г. *Скорупа* утримувався з невід. причин під арештом, і М. понад рік виконував його функції (верес. 1724 — лист. 1725) і одночасно керував справами Стародуб. полку, який тривалий час не мав полковника. Хоча у кін. 1725 колишнього писаря Г. Скорупу було звільнено з-під арешту, М. удруге приступив до обов'язків стародуб. полк. писаря. У січ. 1728 разом із стародуб. полк. обозним Афанасієм Єсимонтовським і С. *Галецьким* дістав універсал Д. *Апостола* на колегіальне правління Стародуб. полком в ранзі наказ. полковника. У квіт. 1729 разом з М. *Ханенком* згадується як управитель справами Стародуб. полку. 1730 М. був військ. товаришем, хоча мусив би після обіймання урядів полк. писаря і правителя полк. справами вийти у відставку в ранзі бунчук. товариша.

Був одружений з Євпраксією Афанасіївною Єсимонтовською. Від тестя отримав частину с. Тютюри Стародуб. полк. сотні (тепер тер. Брянської обл., РФ). За ревізією 1723 володів у Тютюрах 12 хатами і 6 бобилями. Мав сина Михайла Максимовича, військ. канцеляриста (1746), і двох дочок: Марію, одружену з бунчук. товаришем Олександром Корецьким, а після його смерті — з Іваном Петровичем Кулябкою, лубен. полк. (1757—70) і автором проекту «Про навчання козачих дітей грамоті і воєнним екзерциціям» (1758); Ганну, одружену 1766 з Іваном Григоровичем Стаховичем, бунчук. товаришем (1767), який і став разом з Ганною володарем с. Тютюри.

Літ.: Лазаревский А. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Списки Черниговских дворян 1783 года... Чернигов, 1890; Личный состав малороссийской козацкой старшины в 1725 году. КС, 1904, № 7–8 (Прил.); Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: Harvard Ukrainian Studies, vol. 8, № 1/2, June 1984. Cambridge, 1985.

С. М. Береславський

Максимо́вський Тимофій (5.01.1770, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— 30.10.1800, м. Київ) — викладач. Н. у сім'ї священика. Все недовге життя М. пов'язане з КМА, до якої вступив 1778. Ще під час навчання у класі богослов'я призначений учителем малювання та математики в КМА (з 1797). Успіхи М. були помітні й відкривали йому широкий шлях, але через 3 роки праці він помер в акад. лікарні.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910.

Т. О. Дороніна

Малино́вський Василь, чернече ім'я Вукол (1684, с. Городиловичі Руського воєвод., тепер Сокальського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Н. у сім'ї священика. Навчався у КМА, по закінченні якої став послушником КПЛ, де прийняв чернечий постриг (1744).

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф.128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 225зв.– 226.

С. Р. Кагамлик

Малино́вський Олексій (1716, м. Сокаль Белзького пов. Белзького воєвод. Речі Посполитої, тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. Вищу освіту одержав у КМА (1737 навчався в класі богослов'я). Закін. повний курс КМА. 1741/42 навч. р. викладав у класах синтакси-ми й піїтики, 1742/43 — у класі риторики й був префектом Переясл. колегіуму, який на той час нараховував 136 учнів.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.)... Полтава, 1910.

В. О. Андрушко

Малино́вський Павло, чернече ім'я Платон (р., м. н. невід.—14.06/07.1754, м. Москва) — ректор Харківського колегіуму, архієпископ Сарський і Крутицький, Московський і Севський. Навчався у КМА, по закін. якої в серед. 1710-х рр. став учителем класу граматики, а згодом — проф. філософії КМА (1721—23) та її префектом. Прочитав курси «Olympia philosophica ad cursum biennalem decertantibus sapientiae amatoribus in Collegio Kievo-Mohilaeano proposita anno... 1721 die 15 Septembris m(anu) p(ropria) Malinovscii» («Філософська Олімпія для дворічного курсу, запропонована у Києво-Могилянській Академії диспутуючим пошановувачам мудрості 15 вересня 1721 року... написана р(укою) в(ласною) Малиновського») та «Philosophia naturalis seu phisica disputationibus illustrata ex anno 1722 in annum 1723 Septembris XVIII die Malinovscij» («Філософія природна, чи фізика, викладена в диспутах з року 1722 на рік 1723 18 вересня Малиновським»).

Імперат. указом 2.08.1723 та указом Синоду 10.01.1724 М. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де був префектом, проф. філософії та богослов'я. 15.03.1727 «за станом здоров'я» відпросився в Україну. 1727—29 перебував у КПЛ. 28.07.1728 кн. Михайло Голіцин звернувся до архім. КПЛ Й. *Сенютовича* з проханням «о присылкѣ к той школе [Харк. колегіум — *авт.*] обрѣтающихся в Свято-Печерской Кіевской Лаврѣ из трех персон кого вы за благо изберете: брата вашего, или Негребецкаго, или Платона Малиновскаго».

1729 М. призначено першим ректором Харк. колегіуму й архім. Харк. Преображенського (Курязького) м-ря, а 21.03.1730 затверджено імп-цею Анною Іванівною архім. КПЛ. Але не був прийнятий братією. 21.07.1730 М. обрано членом Синоду та переведено архім. до Костром. Іпатіївського Троїцького м-ря.

У богослов. суперечках, що точилися між Т. *Прокоповичем* і С. *Яворським* та їхніми прихильниками, М. став на бік С. Яворського, підтримавши його «Камѣнь вѣри». 12.08.1732 М. заарештовано і звинувачено в єресі, а 13.12.1732 позбавлено сану архімандрита, священства та чернецтва і під мирським ім'ям заслано на Камчатку. Перебував там до смерті імп-ці Анни Іванівни (1740), після чого єп. Іркутський і Нерчинський І. *Нерунович* взяв його викладачем до Іркут. семінарії. 1741 був реабілітований. Йому повернуто сан ієромонаха і дозволено зайняти посаду настоятеля одного з моск. м-рів, хоч сам він просив звільнити його до КПЛ. 19.09.1742 М. хіротоновано на єп. Сарського і Крутицького (з 17.07.1744 — архієпископ). З 14.04.1748 — архієп. Московський і Севський. 1744 М. знову член Синоду. На цій посаді перебував до самої смерті (1754). Похований у церкві Архангела Михаїла Моск. Чу́дового м-ря.

Тв.: Слово во вторую неделю по сошествии Св. Духа (20.06). М., 1742; Слово на тезоименитство императрицы Елизаветы (5.09). М., 1744; Слово на день рождения императрицы Елизаветы (18.12). М., 1745; Слово на тезоименитство императрицы Елизаветы (5.09). М., 1746; Слово на день восшествия императрицы на престол. М., 1747; Слово в день рождения императрицы Елизаветы. М., 1752.

Літ.: Молодик на 1844 г. Харьков, 1844; Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Цветков Г. Харьковские школы.. ДВ, 1864, № 8; Данилевский Г. П. Харьковские народные школы (1732–1865). В кн.: Данилевский Г. П. Украинская старина. Харьков, 1866; Чистович И. А. Феофан Прокопович... В кн.: Сб. ст. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум.. Харьков, 1895; Вишневский Д. Киевская Академия.. К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904.

Архіви: ІР НБУВ, ДС п/166

В. О. Андрушко
С. О. Сєряков

Ма́лицький (Думни́цький) Оникій, чернече ім'я Єрофій (1727, полк. м. Чернігів — 2.09.1799, м. Київ) — ректор Чернігівської семінарії, митрополит Київський і Галицький. Дослідники Є. Болховітінов, В. Аскоченський вважали його вихованцем Черніг. колегіуму, М. Булгаков — КМА, А. Білгородський — Ворон. семінарії. Запрошений намісником Тр.-Серг. лаври К. Лящевецьким, викладав у її семінарії. 1758 після висвячення Лящевецького на єп. Воронезького і Єлецького повернувся з ним до Воронежа. Прийнявши 1758 чернечий постриг (у Воронежі), обраний членом Ворон. консисторії. 1759 — викладач риторики і логіки Ворон. семінарії та її префект. 1762 переміщений до Черніг. єпархії ігуменом Рождественського Думницького м-ря (бл. 42 км від Чернігова), 1772 — намісник Черніг. Борисоглібського м-ря, а 1774 — архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря. З 20.04.1786 М. — перший ректор Черніг. семінарії. Завдяки протекції канцлера кн. О. *Безбородька*, з яким приятелював ще з часів перебування в Думницькому Рождественському м-рі (батьки Безбородька були благодійниками м-ря), М. висвячено на єп. Чернігівського і Ніжинського (28.10.1788). Він розгорнув енергійну діяльність з відновлення Черніг. Преображенського собору (його спорудження датується 1024, часом князювання Мстислава). Після смерті С. *Миславського* за ухвалою Синоду М. призначено на його місце, відпо-

Єрофій Малицький
З портрета XIX ст.

відно, митрополитом Київським і Галицьким, архім. КПЛ і членом Синоду. Хіротонія відбулася 1.04.1796. Будучи митрополитом, М. дбав про КМА. За його ініціативою викладачем польс. мови в КМА призначено С. *Стрілецького*, якому після написання «Комедії уніатів з православними» митрополит особисто подарував настоятельське місце в одному з м-рів. За його ж правління відновлено закритий 1786 Київ. Брат. м-р. Сприяв пристосуванню КМА до потреб церкви, збільшивши кількість учнів дух. стану, регулярно проводячи богослов. диспути. Похований у пд. приділі Київ. Софійськ. собору.

Літ.: Булгаков (Макарий). История Киевской Академии. СПб., 1843; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796—1799 гг.). К., 1901; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

М. В. Андрущенко

Маляхо́вський Григорій Федорович, чернече ім'я Геласій (1710, полк. м. Паволоч, тепер село Попільнянського р-ну Житомирської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Син шляхтича. 1725 вступив до КМА, де навчався по філос. клас включно. Був послушником у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі й у трав. 1740 подав прохання про чернечий постриг до КПЛ. До прохання додав свідоцтво про навчання в КМА за підписом префекта С. *Кулябки* (24.05.1739), в якому зазначалося, що «оказатель сего Григорій Маляховській в Академіи слишатель философіи ученія и обхожденія добраго, ради нужд своих, желая от коллегіума отлучитись, при благословеніи Академейском свободно отпущен», та рекомендаційний лист від 30.05.1740 за підписом намісника Михайл. Золотоверх. м-ря, з якого видно, що М. проживав «довольное время» в цьому м-рі та виконував там різні послушництва «постоянно, трезвенно и незазорно». У кін. трав. 1740 М. прийнято до КПЛ. 10.03.1742 звернувся до її архім. Т. *Щербацького* з проханням висвятити його на ієродиякона. 1743 на прохання викладача Троїцької семінарії при Тр.-Серг. м-рі А. *Могилянського* прислати йому двох осіб, які можуть викладати піїтику і риторику, М. відрядили до Москви. Звідси 1745 перейшов до Смолен. семінарії, де читав до 1746 піїтику.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 109зв.; спр. 3, арк. 408—410.

С. Р. Кагамлик

Мальє́вський, чернече ім'я Йов — див. *Молевський*, чернече ім'я Йов.

Манжо́с (Манджо́с) Іван Григорович (бл. 1729, сот. м-ко Ромни Лубенського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.— після 1784, м. см. невід.) — полковий осавул. Н. у козац.-старшин. сім'ї з Роменщини. Прадід М., ромен. міщанин Іван Манжос, 1690 згадується в докум. уже як значковий товариш, тобто перейшов до козац. стану. Його син, дід М., Хома Манжос (п. до 1709) був заможним ромен. купцем. Він переганяв до Ґданська волів, яких випасав на луках Красноколядинської сотні Прилуцьк. полку. 1704—05 Хома Манжос — ромен. сотник, тобто, як і батько, перейшов до козац. стану.

Був одружений з Агафією Лизогуб. Сини — Федір Манжос і Яків Манжос — значк. товариші Лубен. полку; Григорій Манжос, батько М., був з 1734 ромен. городовим отаманом, з 1738 — значк. товариш Лубен. полку. 2.12.1738—3.12.1751 — лубен. полк. хорунжий, 3.12.1751—1763 — лубен. полк. осавул. 1763 звільнений зі служби в ранзі лубен. полк. судді. 1760 мав у с. Миколаївка Ромен. сотні (тепер Ромен. р-ну Сум. обл.) 15 хат і 21 хату в с. Коровинці Костянтинівської сотні Лубен. полку (тепер с. Коровинці Недригайлівського р-ну Сум. обл.). Одружений з дочкою значк. товариша Катериною Дмитрівною Дроздовською.

Мали 3 синів і 2 дочок. М. був старшим. Навчався у КМА, в січ. 1738 перебував у першому класі (аналогії) і, як відзначали вчителі, вчився успішно. 1744 М., закінчивши клас риторики, почав службу у Ген. військ. канцелярії. 1767 підписав прохання лубен. шляхетства в Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії як військ. товариш. 1779 М.— лубен. полк. осавул, замістив на уряді свого батька. 1784 мав у с. Миколаївка Ромен. сотні 73 душі посполитих, 14 підсусідків. Одружений з Оленою (прізвище невід.).

Син Степан Манжос (бл. 1757—1798) надав 1000 руб. на будівництво кам'яної ромен. Миколаївської церкви; дочка Олександра одружена з бунчук. товаришем Петром Пирятинським; брат М. Григорій Манжос (бл. 1738 — до 1811) — військовий, одружений з дочкою бунчук. товариша Уляною Федорівною Савич; брат Дмитро Манжос — військовий, одружений з дочкою бунчук. товариша Оленою Жуковською. Сестри: Ганна Манжос (бл. 1734—1786), одружена з В. *Велецьким*, бунчук. товаришем; Анастасія Манжос, одружена з надв. радником Іваном Богдановичем. Манжоси входили до кола шляхти Лубен. полку, а пізніше — до дворян. кола Ромен. пов. Полтав. губ.

Літ.: Наказы малороссийским депутатам 1767 года... К., 1889; Лазаревский А. М. Исторические очерки. ЧИОНЛ, 1896, кн. 2; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Український архів... т. 4. К., 1931.

С. М. Береславський

Мантя́йський Яків — див. *Мултянський* Яків.

Манькі́вський Федір (бл. 1710, сот. с. Шептаки Стародубського полку, тепер Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.—

р., м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї козац. старшини. Маньківські традиційно служили з 1692 до 1778 сотниками, «не щадя живота своего», брали участь у багатьох походах, у будівництві київ. Печер. фортеці, військ. складів, в охороні укр. прикорд. смуги. М. навчався у КМА (1727 був студентом класу філософії). По закін. навчання служив у Ген. військ. канцелярії. 1750 згадується в реєстрі військ. канцеляристів, які жили уже «декілька років в домах своїх». Отримав ранґ бунчук. товариша і був рекомендований Ген. військ. канцелярією до штату ген.-майора М. Леонтьєва перекладачем з лат. та польс. мов (1756).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9257, арк. 217зв.; 14039.

Р. М. Лякіна

Марко́вич Дмитро Федорович (р., м. н. невід.—1758, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї прилуцьк. полк. сотника, бунчук. товариша Федора Марковича та Катерини Степанівни Томари, дочки переясл. полковника. Освіту здобув у КМА (1727 був студентом класу риторики). Від шлюбу з дочкою лубен. полк. судді Єфросинією Михайлівною Жуковською мав 2 синів: прем'єр-майора Костянтина (п. до 1784) та Івана (1743— до 1802), колез. асесора, і дочок: Тетяну, Уляну, одружену з прем'єр-майором Опанасом Дем'яновичем Холодовським, та невід. на ім'я — за секунд-майором кн. Олексієм Саакадзєвим (1720—1785). Мав 2 молодших братів, які теж навчалися у КМА: Григорія Марковича (п. до 1739), який 1727 був студентом класу риторики, та бунчук. товариша Михайла Марковича (п. бл. 1743/47), учня класу синтаксими (1727), згодом одруженого з дочкою батур. намісника Єфросинією Іванівною Джунковською.

Літ.: Маркевич А. И. Марковичи. К., 1890; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

В. В. Томазов

Марко́вич Іван Андрійович молодший (р., м. н. невід.—26.12.1760, м. см. невід.) — лубенський обозний. Молодший брат Я. *Марковича*. Освіту здобув у КМА (1727 навчався у класі риторики). 1738—58 — сотник Ромен. сотні, а 1758—60 — обозний Лубен. полку. Спершу був одружений з дочкою І. *Ломиковського* Анастасією (п. до 1737), онукою гетьмана Д. *Апостола*, а вдруге — з дочкою сум. полк. судді Марфою Семенівною Романовою (п. після 1760). Мав сина, бунчук. товариша Андрія (бл. 1746—1797/98), та дочку Анастасію (п. до 1789), що була в першому шлюбі за відставним майором Козьмою Андрійовичем Политикою (бл. 1737 — бл. 1772), а в другому — за секунд-майором Михайлом Дмитровичем Білухою.

Літ.: Маркевич А. И. Марковичи. К., 1890; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

В. В. Томазов

Марко́вич Лука Андрійович (р., м. н. невід.— до 1747, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Молодший брат Я. *Марковича*. Освіту здобув у КМА (1727 — студент класу риторики). Був одружений з дочкою значк. товариша Стародуб. полку Мотроною Олексіївною Плотною (п. до 1779), в шлюбі з якою мав дочку Ганну (п. після 1796), дружину військ. товариша Миколи Івановича Гамалії (1734—15.01.1775).

Літ.: Маркевич А. И. Марковичи. К., 1890; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912

В. В. Томазов

Марко́вич Яків Андрійович (7.10.1696, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.—20.09.1770, с. Сваркове Глухівської сотні Ніжинського полку, тепер Глухівського р-ну Сумської обл.) — генеральний підскарбій, перекладач, письменник. Належав до впливового, найбагатшого козац.-старшин. роду Лівобереж. України, що брав початок від Марка Аврамовича (п. 1712), багатого «арендаря» з Прилук (1660-ті рр.) та Пирятина (1683). Син останнього Андрій Маркович, полк. лубен. (1714—27) і ген. підскарбій (1729—40), доводився батьком М. Мати, Ганна Моковська, належала до козац. роду, її батько Іван Моковський був кролевецьким сотником. По батьківській лінії М. доводився небожем гетьманші Анастасії (Насті) Скоропадській.

Яків Маркович
З портрета XVIII ст

М. закін. КМА 1713. Був улюбленим учнем ректора Т. *Прокоповича*, який пророкував йому блискучу дух. кар'єру. Але М. віддав перевагу світ. держ. діяльності та господарюванню у численних маєтках, нажитих його батьком. 1718 одержав своє перше звання військ. товариша, а в 1721 одержав ранґ бунчук. товариша. 1721 і 1723—35 М.— наказ. лубен. полковник. У його родині зберігався оригінал універсалу гетьмана І. Скоропадського (1721), «в коим повелено ему, Якову Марковичу, по Указу Его Императорского величества, за командированием отца его, полковника Лубенского полка Андрея Марковича с подчиненными ему казаками на канальное дело до Ладоги, в полку Лубенском всякие к правлению полковому дела надлежащим порядком исправлять». Після смерті І. Скоропадського, незважаючи на близькі родинні зв'язки з П. *Полуботком* (був одружений із його дочкою Оленою, п. 23.01.1745), не брав участі в автономістичному русі, активно співпрацюючи з Малорос. колеґією. У верес. 1723 відмовився підписати підготовлену з ініціативи Д. *Апостола* Коломацьку чолобитну, спрямовану на захист укр. автономії. Після відновлення в Україні гетьманства (1727), з обранням гетьманом Д. Апостола, М. далі по службі не просунувся. 1725—27 брав участь у Дербентському поході проти персів, в якому його батько був наказ. гетьманом. За бойові заслуги в цьому поході удостоєний атестата від ген.-майора Гаврила Семеновича Кропотова з переліком акцій, безпосереднім учасником яких він був. Так, у верес. 1725, перебуваючи у

фортеці Святого Хреста на Пн. Кавказі, ходив у похід проти «бывшего в то время противника и недоброжелателя к империи Российской Адель-Гирея Шахмала с его подвластными и в разорении оного Шахмала города Таркова, в котором имелось тысяча четыреста дворов». Крім того, М. був «при учинившихся с неприятелями акциях под деревнями Кумтуркалах, Козанишах, Караптаках, Ченгутсях, где мужественно поступал». У груд. 1725 брав участь у другому поході «в реченую Дагистань». У трав.—черв. 1726 був свідком повної поразки персів, коли було взято в полон онука Адель-Гірея та синів шістьох його князів. За участь у Дербентському поході і за подальшу службу в різноманітних комісіях М. одержав ранг ген. підскарбія. В автобіографічній «сказці» (1757) повідомляв, що «27 июня 1741 года от покойного генерал-аншефа Михаила Ивановича Леонтьевича.., також и от всей Генеральной старшины за знатные его бунчукового товарища службы аттестован был на вакансию в Малороссийские полковники» і «через многие годы присутствовал в суде Генеральном вместе с прочими членами».

Під час урочистостей з нагоди коронації імп-ці *Єлизавети Петрівни* перебував у Москві та С.-Петербурзі (1741—42), де зустрічався зі своїми численними земляками-українцями, які служили в столицях. У Москві в нього гостювали співаки Придв. капели, у списку якої був і Г. *Сковорода*. Серед запрошених значився і сліпий бандурист, полк. Григорій Михайлович Любисток, сусід М. по маєтку у Лубен. полку. У трав. 1757 М. звернувся з «покорнейшим доношенієм» до гетьмана К. *Розумовського* надати йому звільнювальний «абшит», посилаючись на те, що «старость и слабкость здоровья требуют единого моего покоя и от служб увольненія». У цьому ж листі просив, щоб, видаючи «абшит», не забули залишити його в ранзі полковника. У відставку вийшов 4.03.1762 у почесному ранзі ген. підскарбія.

М. був одним з найосвіченіших людей свого часу. Добре володів польс., нім., франц., лат. мовами. Він зібрав величезну б-ку. Любов до книги, безперечно, було прищеплено йому в КМА. Упродовж життя М. купував книжки в Україні, виписував їх з-за кордону, просив придбати для нього те чи ін. видання, цікавився реєстрами книжок, що продавалися. Починаючи з 40-х рр. XVIII ст. регулярно передплачував франц., нім., рос. газети й журнали. Активно листувався з книголюбами, високоосвіченими людьми, обмінювався книжками, напр., з Ф. *Туманським*, на книжкових інтересах ґрунтувалися контакти з Г. М. Тепловим, ад'юнктом С.-Петерб. АН, наставником юного К. *Розумовського*. М. і лубен. полк. П. *Апостол* деякий час майже реґулярно пересилали один одному газети й журнали. В останні 20 років свого життя М. виявляв особливий інтерес до франц. л-ри, зокрема до Ф. Фенелона, Ролена, Вольтера. «Історію Карла XII» Вольтера придбав, очевидно, через П. Апостола, доклавши чимало зусиль, щоб мати всі чотири томи цього твору, в якому викладалися події, що безпосередньо стосувались України, і, головне, висвітлювалися зовсім інакше, ніж у Росії. Зокрема, висвітлюючи події, пов'язані з виступом І. Мазепи, Вольтер писав: «L'Ukraine a toujour aspire a etre libre» («Україна завжди прагнула бути вільною»).

М. писав проз. та вірш. твори, зокрема на мотиви псалмів, а також композиції на теми проповідей: «слів» Іоана Златоуста та ін. отців Церкви; перекладав з латини, залишив цінні «Генеалогічні замітки». Схильність до такого роду творчості вихована була ще під час його навчання в КМА, де було обов'язковим складання віршів на мотиви псалмів, вільних композицій на богослов. теми, переклади з латини тощо. Інтерес до того, чому навчали в КМА, з роками не ослаб у М. певною мірою й через зв'язки з Т. Прокоповичем, до якого колишній учень зберіг найвищий пієтет. У них склалися дружні стосунки, вони постійно листувалися, під час відвідин М. Москви й С.-Петербурга обговорювали богослов., філос. та мистецькі проблеми. Ці бесіди фіксувалися М. у «Щоденнику». Він виявляв значний інтерес до природн. наук, його найбільше приваблювали досліди, експерименти, прилади. Придбав працю винахідника мікроскопа А. Левенгука «Таємниці природи» (Антверпен, 1697) й ретельно виклав її зміст у «Щоденнику». Під час перебування у С.-Петербурзі 1742 відвідав Кунсткамеру, звіринець, слухав публічні лекції в С.-Петерб. АН.

У б-ці М. було чимало рукоп. книг. Він власноручно зробив список з твору козац. літописця Г. *Граб'янки*. «Дѣйствія презѣльной...» Найвизначнішим твором М. є його «Діаріуш» («Щоденник»), що охоплює півстоліття (1717—67) і складається з десяти рукоп. книг, писаних ним власноручно. Спочатку М. продовжив «Кройніку» — короткі записи істор. подій за 1452—1715, які робив його тесть П. Полуботок. З 1717 розпочав свої власні записи про політ., соц., екон., культ., госп. та родинні події, які вів до 1767. Своїм записам він дав назву «Домашній протокол». У поле зору автора потрапила широка панорама життя Гетьманщини 1720—60-х рр. XVIII ст. Приналежність М. до старшини, родинні зв'язки з гетьманами, службове становище давали йому доступ до держ., урядових та ін. докум.: від сот. і полк. канцелярій до Ген. військ. канцелярії. Його цікавили проблеми розвитку землеробства, садівництва, виноградарства, бджільництва у козац. і старшин. господарствах, промислів та ремесел, торг. скотарства, розширення торг. зв'язків Гетьманщини з Правобереж. Україною, Запорозькою Січчю, Росією, Кримом, Польщею і країнами Зх. Європи. М. фіксував у «Щоденнику» також розміри оплати найманої праці, ціни на землю, с.-г. та пром. товари протягом п'яти десятиріч, співвідношення укр. грошових одиниць з грішми ін. країн. Окремі записи щодо політ. та соц. ситуації відображають колоніальну політику царизму в Україні, показують, яким важким тягарем лягла на укр. народ спустошлива війна 1735—39, що її вела Рос. імперія проти

Туреччини передусім коштом укр. козаків та селян. М. писав про чисельний склад козац. війська та окремих полків, що відправлялися з рос. армією в похід, про кількість зібраних волів, коней, возів, заготовленого сіна, провіанту, про мобілізацію козаків, селян, міщан для супроводу і обслуговування обозів рос. армії. Під 1738 роком М. зафіксував факт притягнення навіть селян до участі в поході під Нехворощу (на р. Оріль) проти татар, що переправлялись через Дніпро поблизу Кодака. Згадується тут і про т. зв. «полоніння льоду», коли за наказом головнокомандувача Рос. армії Б. К. Мініха щорічно взимку мобілізувалася величезна кількість людей з числа селян і міщан, яких примушували рубати кригу на Дніпрі, щоб перешкодити переправі татар. Таке прорубування ополонок було неймовірно тяжкою роботою, а до того ж безглуздою. З посиленням морозів місце, розчищене від криги, знову швидко замерзало. М. записав під 1738, що для полоніння льоду було вигнано 15 тис. чол. Із записів «Щоденника» можна побачити, що Мініх, який неподільно розпоряджався людськими і матер. ресурсами Гетьманщини і володів величезними маєтками, ставився до укр. козацтва зневажливо, з надзвичайною жорстокістю. Майстерно виписано картини й деталі побуту укр. суспільства XVIII ст. Є також чимало витягів з періодики, у т. ч. й зарубіжної (нім., польс., франц. та ін.), копії віршів, рецептів тощо.

Рукопис твору (8 книг із 10, п'яту та шосту книги не віднайдено) зберігається в ІР НБУВ, ф. 1, 12, 28. Твір М. видавався тричі, однак не повністю, частково у скороченій редакції, без виписок з газет, віршів, рецептів та ін., наявних в оригіналі. Так, перше вид. було здійснене його внуком Олександром Марковичем 1859 у скороченому вигляді й перекладі рос. мовою; друге — більш повне, але з деякими скороченнями та змінами, мовою оригіналу — розпочате за ред. О. Лазаревського (т. 1—3, 1893, 1895, 1897) і продовжене В. Модзалевським (т. 4, 1913), але доведене лише до 1740.

Від шлюбу з Оленою Полуботок М. мав двох дочок: Ганну (п. до 6.01.1757), дружину бунчук. товариша Степана Єсимонтовського, та Пелагею (п. 12.02.1744), дружину лукомського сотника С. *Пиковця*. Від другого шлюбу з дочкою священика Марією Прохорівною Миткевич (по першому шлюбу Яворською), пасербицею ген. судді Ф. Лисенка, мав сина Михайла Марковича (18.04.1752 — бл. 1829), титул. радника, батька відомих істориків Олександра та Якова Марковичів, і дочок — Анастасію (н. 30.10.1749), дружину кролевецького повіт. маршалка, титул. радника Миколи Забіли, та Ганну-молодшу (н. 19.08.1754), дружину черніг. повіт. маршалка Івана Дуніна-Борковського.

Тв.: Дневные записки... ч. 1—2. М., 1859; Дневник Якова Марковича (1717—1767 гг.), ч. 1—3. К., 1893—97; Дневник Якова Марковича (1735—1740). Львів, 1913.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Оглоблин О. П. Микола Василенко й Вадим Модзалевський. Мюнхен—Нью-Йорк, 1968; Горобець В. Й. Діаріуші... В кн.: Історичні джерела та їх використання, в. 7. К., 1972; Томазов В. В. Марковичі. «Старожитності», 1994, № 1/2—3/4; Горенко Л. І. Щоденники Я. Марковича та М. Ханенка .. В кн.: Рукописна та книжкова спадщина України, в. 3. К., 1996; Апанович О. М. «Щоденник» Якова Марковича. БВ, 1997, № 4.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 1676.

О. М. Апанович

В. М. Горобець

Ма́ртос Іван Романович (бл. 1760, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.—4.04.1831, х. Парк-Трудолюб Миргородського пов. Полтавської губ., тепер с. Трудолюб Миргородського р-ну Полтавської обл.) — історик, поет. Походив із козац. старшини Лохв. сотні Лубен. полку. Праправнук Мартина Мартоса, лубен. полк. судді (1698—1706), син значк. товариша Романа Мартоса, двоюрідний брат історика О. І. Мартоса. Навчався в КМА, по закін. якої (1778) був секретарем у гетьмана К. *Розумовського*. З 1796 до 1816 — столоначальник і директор департаментів у М-ві юстиції (С.-Петерб.). Дружив і листувався з етнографом, істориком, агрономом В. Ломиковським, письменником В. *Капністом*, міністром юстиції Д. *Трощинським*, близько знався з сенатором В. С. Томарою. З 1813 — колез. радник. Кавалер орденів св. Анни II ст. і св. Володимира IV ст. 1815 пішов у відставку, захопився дослідженнями літописної спадщини Київської Русі. 1819—29 — чернець КПЛ, де вивчав рукописи й старовинні книги, збирав і переписував істор. докум. в ін. київ. м-рях та архівах. Уклав каталог вел. б-ки Д. Трощинського в с. Кибинці. 1810—16 — учасник петерб. «масонських лож». Захоплювався містицизмом. Цікавився творчістю Г. *Сковороди*. З 1830 переїхав до свого друга В. Ломиковського в Парк-Трудолюб, де й помер. Похований у Трудолюбі на родинному цвинтарі Ломиковських. На знак своєї поваги до друга В. Ломиковський спорудив на його могилі пам'ятник, автором якого є відомий скульптор І. П. Мартос, дядько М. Поховання не збереглося. Пам'ятник на могилі зруйновано за рад. доби; його фрагмент довго лежав у с. Трудолюб без догляду. Знайшов його 1986 краєзнавець Розсоха Л. О. Зараз пам'ятник зберігається в історико-краєзнавчому музеї с. Шахворостівка Миргород. р-ну Полтав. обл.

Тв.: Исследование банного строения, о котором повествует летописец Нестор. СПб., 1809.

Літ.: Мартос И. Р. Частная переписка... К., 1898; Павловский И. Ф. К истории Полтавского дворянства.., в. 2. Полтава, 1907; Затенацький Я. П. Українське мистецтво першої половини XIX ст. К., 1965; РЕІУ, т. 3. К., 1971; Розсоха Л. О. Слідами історії. ПП (Миргород), 1986, 15 лип.; Митрополит Евгений (Е. А. Болховитинов: 1767—1837)... Воронеж, 1998.

Л. О. Розсоха

Марче́вський Лаврентій (1788, с. Гуляйгород Черкаського пов. Київського воєвод., тепер, можливо, с. Гуляйполе Тальнівського р-ну Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — співак. Н. у сім'ї священика Покровської церкви. Навчався у КМА з 4.09.1800 до 15.05.1806. З класу граматики М. рекомендовано регентом Петром Гетьмановим до хору митрополита Київського і Галицького С. *Александровського* як найбільш здібного до співу. У ці саме роки вчились у КМА, можливо, брати М.: Ілля Марчевський (н. 1797), який 1808 вступив до першого грамат. класу КМА, та Іван Марчевський (н. 1794), який 6.09.1806 вступив до серед. класу граматики КМА, а 1808 значився серед учнів вищого класу лат. граматики. За визначеннями викладачів, відзначався «прилежаніем в ученіи».

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 190.

Р. М. Лякіна

Маске́вич-Даджибо́г (рр., м. н. і см. невід.) — дяк Посольського приказу, поет. Префект КМА С. *Косов* у своїй праці «Exegesis» (К., 1635) повідомляв, що він отримав від М., учня класу поетики Almae Gymnasii Mohilaeani Kioviensis, прекрасний панегірик «Elegium». 1.05.1651 М. разом з ін. студентами КМА виїхав до Москви, де працював у Посольському приказі.

Літ.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 2. [Прил.]. К., 1898; Воссоединение Украины с Россией.., т. 3. М., 1954.

З. І. Хижняк

Масло́вський Опанас Федорович (1740, с. Підлісне Козелецької сотні Київського полку, тепер село Козелецького р-ну Чернігівської обл.—25.04.1804, м. Київ) — доктор медицини, надвірний радник, організатор медичної справи в Україні. Н. в бідній козац. сім'ї. 1769 закін. клас риторики КМА і під час набору учнів для вивчення медицини виявив бажання вивчати лікар. науку. Після складання іспиту з лат. мови у квіт. 1770 зарахований до Моск. госпіт. школи, початок навчання в якій збігся з епідемією чуми в Москві (1770—72). На боротьбу з нею були мобілізовані всі медики міста, в т. ч. й лікар. учні. Спочатку працював у госпіталі на Віденських горах, на карантинній заставі, а потім у лікарні для хворих на чуму під керівництвом Д. *Самойловича*. Переніс чуму. 1772 у званні підлікаря служив в армії на Дніпровській лінії, де знову брав участь у боротьбі з чумою. Склавши 1774 лікар. іспит, продовжував служити в армії, з 1781 — у Києві. За успішну лікар. діяльність, за ліквідацію цинги в гарнізонах Дніпровської лінії, а також за переклад рос. мовою підручника з хірургії в берез. 1784 дістав звання штаб-лікаря. У груд. 1784 С.-Петерб. держ. мед. колегією М. призначено на посаду губ. лікаря в Київ, з яким пов'язаний майже 20-літній період його діяльності. Але вже 1786 на цій посаді був лікар-іноземець Е. Єлізен, який займав її майже 5 років, виконуючи одночасно обов'язки керівника Київ. військ. госпіталю. За М. залишалося керівництво тільки цивільною медициною в Миргород. пов., але 1791 він знову обійняв посаду губ. лікаря.

У київ. період діяльності М. став одним з кращих організаторів мед. справи в Україні у XVIII ст. Він — ініціатор створення в Києві цивільних лікарень, зокрема першої в Україні психіатричної — Кирилівської (1789) та дит. інфекційної у приватному будинку Башилова на Печерську (1787). Остання, яку він сам очолив, стала першим віспяним госпіталем в Україні. Крім надання лікувальної допомоги, тут безкоштовно виконувалося віспощеплення, що поклало початок організованому його проведенню в Україні. Після реформи в управлінні мед. справою і створення 1797 в губ. центрах лікар. управ обійняв посаду акушера Київ. губ. лікар. управи, багато зробив для поліпшення допомоги під час пологів, домігся призначення акушерів («повивальних бабок») в усі повіти губернії. Наприк. 1798 М. призначено інспектором (керівником) Орлов. лікар. управи, а 1801 повернувся до Києва і очолив губ. лікар. управу. М. став першим в Україні практичним лікарем, що, не навчаючись в зарубіжному ун-ті, захистив у Росії доктор. дисертацію «De morbo convulsio in gangrenem et necrosium saepe finiente que epidemiae» («Про конвульсивну хворобу, що закінчується гангреною і некрозом при епідемії») (СПб., 1792), в основу якої покладено власні спостереження за масовим захворюванням ерготизмом селян у Київ. губ. (1785).

М. (з 19.09.1802 до 15.01.1804) — викладач і перший у Києві проф. медицини у створеному з його ініціативи «медичному класі» КМА. За свідченням, поданим митрополиту Київському і Галицькому С. Александровському префектом КМА й учителем філософії Й. *Логановським*, викладання медицини учням проводилось «...с хорошим поясненіем, с надлежащим прилежаніем и с пользой для учащихся». М. викладав анатомію «за Шарміддтом», фізіологію «за Галлером», хірургію «за Гейстером». М.— автор оригінальних і перекладних праць з хірургії, ботаніки, офтальмології, акушерства та інфекційних хвороб, у т. ч. рукоп. підручника «Наставление, как пользовать домашними самыми дешевыми лекарствами больных, страдающих ломотою в руках или в ногах, с опухолью или без опухоли, с затвердением или без затвердения, с болью и опухолью десен или без оной» (1803). Переклав з нім. мови «Сочинение о повивальном искусстве, изданное Маренгеймом, 1791» (1803). Перший в Рос. державі практичний лікар, призначений почесним членом С.-Петерб. держ. мед. колегії (1802).

Жив зі своєю сім'єю в Києві на Печерську, в парафії Вознесенської церкви. Мав рухоме та нерухоме майно, яке, за заповітом 21.04.1804, передав дружині Надії Матвіївні і дітям: старшому сину Федору та 2 незаміжнім дочкам: Вірі та Уляні. По його смерті виклада-

ти медицину в КМА було призначено колез. асесора П. Гординського.

Літ.: Бородий Н. К. А. Ф. Масловский... С3, 1984, № 5. **Архіви**.: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 357, спр. 48; оп. 359, спр. 95; ф. 193, оп. 1, спр. 1656; ф. 486, оп. 5, спр. 5, арк. 28; ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Б. П. Криштопа
Р. М. Лякіна

Масю́к Леонтій Федорович (р. н. невід., ймовірно, сот. м-ко Веприк Гадяцького полку, тепер село Гадяцького р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — сотник веприцький. Походив із т. зв. «сотничної династії» Масюків, чотири покоління яких держали сот. уряд у Веприку, починаючи з часів правління гетьмана І. *Скоропадського* до скасування Гетьманщини. Син Ф. *Масюка*. Навчався у КМА. 25.11.1711—1736 — сотник веприцький. Брав участь у козац. походах. Підписав Коломацькі чолобитні (1723) П. *Полуботка*. У 1730-х рр. ходив у похід проти татар і Польщі (1733).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII в., т. 2. Прага, 1925; Лятошинський М. В. Історичний нарис територіального складу Полтавщини. В кн.: Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Ґаєцький

Масю́к Прокіп Леонтійович (р. н. невід., ймовірно, сот. м-ко Веприк Гадяцького полку, тепер село Гадяцького р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — сотник веприцький. Син Л. *Масюка*. Навчався у КМА. Під час перебування на сот. уряді батька був наказ. сотником. З 28.11.1738 до 10.03.1768 — дійсний сотник веприцький.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII в., т. 2. Прага, 1925; Лятошинський М. В. Історичний нарис територіального складу Полтавщини. В кн.: Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Ґаєцький

Масю́к Федір Юрійович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник веприцький. Батько Л. *Масюка* і дід П. *Масюка*. Навчався у КМА. За правління гетьмана І. *Скоропадського* посідав уряд сотника веприцького (1708—11), брав участь у військ. діях проти шведів.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII в., т. 2. Прага, 1925; Лятошинський М. В. Історичний нарис територіального складу Полтавщини. В кн.: Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Ґаєцький

Масюко́в (Масю́к) Семен Прокопович (бл. 1745/46, сот. м-ко Веприк Гадяцького полку, тепер село Гадяцького р-ну Полтавської обл.— до 1832, с. Бобрик Гадяцького пов. Полтавської губ., тепер Гадяцького р-ну Полтавської обл.) — військовий, чернігівський губернський маршалок. Н. у сім'ї П. *Масюка*, онук Л. *Масюка*. Мати М. була дочкою військ. товариша, поміщика Івана Кир'якова, одного з найбагатших «селітряних компанійщиків».

Навчався М., як і його предки, у КМА (до 1764), де, очевидно, змінив прізвище на Масюков. 11.06.1764 вступив до Моск. ун-ту. З 27.04.1767 — прапорщик батальйону Канцелярії будівництва держ. доріг, з 9.03.1770 — підпоручик, з 1.01.1772 — поручик Єлецького піхот. полку, з 14.01.1774 — провіантмейстер Провіантського штату, з 18.01.1775 — секунд-майор у відставці. 1774 взяв участь у поході під час Рос.-тур. війни 1768—74 в складі 2-ї рос. армії під командуванням ген.-аншефа В. М. Долгорукова як волонтер, брав участь у взятті Кафи, штурмі Перекопської лінії.

Одружений з Ольгою Дмитрівною Білухою-Кохановською, дочкою бунчук. товариша. Депутат черніг. дворян. зібрання (1784), черніг. губ. маршалок (1788—90), гадяцький повіт. маршалок (1802—09), надв. радник. М. був досить заможним. У Гадяцьк. пов. йому належало 1664 душі кріпаків обох статей (1786). Володів с. Бобрик, де й помер. І. Ф. Павловський, напевне помилково, пише, що М. мав 1664 дес. землі. Його синові Павлові Семеновичу Масюкову, підполковнику, камер-юнкеру, гадяцькому маршалку, власникові Веприка та ін. маєтностей у Гадяцьк. пов., на час скасування кріпосного права (1861) належало 15 тис. дес. зем. угідь.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Павловский И. Ф. Полтавцы. Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Мато́н Микола Миколайович — див. *Мотоніс* Микола Миколайович.

Матуше́вич (Матушевський) Кіндрат, чернече ім'я Кандид (1758, с. Лісовичі Таращанського староства Київського воевод., тепер село Таращанського р-ну Київської обл. — р., м. см. невід.) — викладач, протоієрей. Н. у шляхет. сім'ї. Навч. у КМА (1780—89). 17.03.1789 М. висвячено на диякона і в цьому ж місяці — на священика. Служив священиком у с. Диканька Полтав. губ. 4.05.1796 став протоієреєм. Після смерті дружини був послушником Київ. Брат. Богоявленського м-ря (лют. 1804). З 16.09.1804 — учитель нижчого класу франц. мови КМА, а з 7.08.1806 — класу поетики, де 111 учнів під його керівництвом вивчали лат. і рос. поетику. 1808 прийняв чернечий постриг. З 1810 — бібліотекар. Працював у КМА до її закриття. 1816 призначений настоятелем одного з м-рів. 16.06.1817 митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* рекомендував ієродиякона М. на посаду ректора Київ. нар. уч-ща, але Комісія дух. уч-щ його не затвердила. Писав дух. твори. Відома його праця «Толкованіє Божественных имен в Священном Писании на еврейском языке» (1818, рукопис).

Арсеній Мацієвич.
З малюнка XIX ст.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К, 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120.
Т. О. Дороніна

Махме́д-Емі́н Федір Олександрович — див. *Емін* Федір Олександрович.

Маціє́вич Олександр, чернече ім'я Арсеній. Святий (бл. 1697, повіт. м. Володимир Волинського воєвод., тепер райцентр Волинської обл.—28.02.1772, м. Ревель, тепер Таллінн, Респ. Ест.) — письменник, викладач, митрополит Тобольський і всього Сибіру, Ростовський і Ярославський, член Синоду. Н. у шляхет. правосл. сім'ї. 1728 закін. повний курс навчання у КМА. Під час навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі, де іноді виступав з проповідями. Останні курси слухав уже ієродияконом Київ. Брат. м-ря. 1728—29 перебував у КПЛ, з 1729 — у Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі, з 1730 — в Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі, звідки викликаний до Тобольська на місце проповідника на прохання митрополита Тобольського і всього Сибіру А. *Стаховського*. За ін. даними, відразу після закін. КМА направлено до Моск. слов.-грек.-лат. академії, але замість учительської посади призначений ієромонахом синод. дому та екзаменатором ставлеників Моск. єпархії. 1734 призначено флот. ієром. в Камчатську експедицію по Північному Льодовитому океану, з якої звільнено 1737 через хворобу.

Деякий час жив у С.-Петербурзі, де був законовчителем С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу, екзаменатором при Синоді, викладачем Закону Божого в гімназії при С.-Петерб. АН. З 1740 відігравав помітну роль при члені Синоду і його «первоприсутствующему», єп. Вологодському і Великопермському А. *Юшкевичу*. Завдяки його протекції 1741 М. висвячено на митрополита Тобольського і всього Сибіру, але 1742 викликано до С.-Петербурга на коронацію імп-ці *Єлизавети Петрівни*. До Тобольська він уже не повернувся: 31.05.1742 його висвячено на митрополита Ростовського і Ярославського і призначено членом Синоду. У Ростові М. відкрив мощі митрополита *Д. Ростовського (Туптала)*, дбав про написання його Житія і сам брав безпосередню участь у цьому, а також порушив справу про його канонізацію.

Не раз відкрито виступав за збереження давніх прав і вольностей правосл. церкви, був автором проекту про відновлення патріаршого правління, мотивуючи це потребами полеміки з розкольниками, які постійно вказували, що синод. правління «від єдиного зразка протестантського взяте». 1744 М. єдиний відмовився скласти присягу, встановлену для членів Синоду, бо в ній було визнання найвищим суддею в церк. справах рос. монарха. 6.03.1763 виступив з протестом проти відібрання монаст. маєтностей у держ. казну і сміливо відслужив у Ростові «чин отлученія от церкви» й проголосив анафему на всіх «насильствующих и обидящих светыя Божія церкви и монастири». Як ослушника цар. волі його позбавлено сану й заслано до Арханг. Карельського Миколаївського м-ря (36,6 км від Архангельська). Але він не скорився. 1766 за доносом солдата М. піддано повторному суду вже як політ. злочинця. Суд повністю визнав його провину як таку, що вимагає смертної кари, але по «милосердію» імп-ці Катерини II М. помилувано, розстрижено із ченців і під ім'ям «Андрія Брехуна» 8.01.1768 ув'язнено до каземату Ревельської фортеці. Там його замурували в камері 10×7 футів (бл. 3×2 м), де мучився ще 4 роки. Над віконцем «кормушки» знайдено нашкрябані ним слова з Псалтиря: «Благо мнѣ, яко смириль мя еси».

М. відомий як дух. письменник. Виступаючи проти розкольників, видав зі своєю передмовою і виправленнями «Феофилактово обличение поморским ответам» та «Дополненное обличение ответов разкольнических пустосвятами выгорецкими 1723 предложенных» (М., 1745). Вже перебуваючи в ув'язненні, написав «Увещаніе бывшему Мошенскаго [Мошногорського Вознесенського — *авт.*] монастыря игумену Іоасафу [Раковичу — *авт.*], за раскол в соловецком заключении держащемуся, мною, нижайшим, в той же обители Соловецкой сочиненное» (зберігалося в б-ці Яросл. Спасо-Преображенського м-ря, зараз зібрання знаходиться в Яросл. обл. краєзн. музеї). Відзначається досить помірним як для полем. твору тоном, невеликою кількістю різких виразів. Проти лютеран написав твір «Возражение на пасквиль лютеранский, называемый Молоток» (між 1745 і 1753), де підтримав «Камѣнь вѣри» С. Яворського. Славився він і проповідницьким талантом. У б-ці Яросл. семінарії було 12 томів його проповідей, з яких надруковано лише вісім.

Тв.: Семь поучений. М., 1742—43; Феофилактово обличение поморским ответам. М., 1745; Увещание бывшему мошенского монастыря игумену Иоасафу, за раскол в соловецком заключении держащемуся. ПС, 1861, ч. 3, № 10—12.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Попов М. С. Арсений Мацеевич... СПб., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние... т. 1. Казань, 1914; Власовський І. Нарис історії... т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк—К.—С. Бавнд Брук, 1990; Болховитинов Е. Словарь исторический... М., 1995.
М. В. Андрущенко

Мезене́ць (Стремо́ухов) Олександр (1620-ті рр. XVII ст., м. Новгород-Сіверський Чернігівського воєвод., тепер райцентр Чернігівської обл.— після 1677, м. см. невід.) — музикант, теоретик музики. Навчався у КМА бл. 1640-х рр. У 50-х переїхав до Москви, ймовірно, разом з відомим композитором І. *Календою*, котрого цитував у книзі «Граматка пенія мусикійскаго или известного правила в слоге мусикійском, в них же обретаются шесть частей им разделеній» (Смоленск, 1677) Микола Дилецький. З 1657 М.— справщик

Моск. печатного двору. Прийняв чернечий постриг у Звенигор. Новоєрусалимському Вознесенському м-рі Моск. єпархії. З 1668 — член собору цього м-ря. Очолив комісію, яка мала провести виправлення моск. церк. муз. книг та реформу самого церк. співу і муз. нотації «крюкового знамени». Один з авторів теорет. праці «Азбука знаменного пения» (1888), яка є найповнішим викладом теорії знаменного співу.

Тв.: Азбука знаменного пения. Казань, 1888.

Літ.: Антонович М. Українські співаки на Московщині в 17 ст.— Сенютович-Бережний В. Полтавський полковник Федір Жученко. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962; Бражников М. В. «Азбука» Александра Мезенца. СМ, 1968, № 6.

Ю. А. Мицик
І. М. Лисенко

Мезеряну Вартоломей (Варфоломій) (бл. 1720, м. н. невід.— бл. 1790, м. см. невід.) — румунський діяч культури, перекладач. Н. у сім'ї священнослужителя. У дитинстві став послушником Путнянського м-ря на Пд. Буковині. Навчався у КМА. Повернувшись додому, 1755 одержав титул архімандрита, а 1757 обраний ігуменом Путнянського м-ря. Тоді ж здійснив як прочанин подорож до Києва, звідки привіз церк. книжки та ікони. 1769 у званні ігумена м-ря Солка в складі молд. делегації відвідав С.-Петербург. Спогади про цю подорож виклав у рукоп. щоденнику, який опублікував через півстоліття після його смерті відомий рум. історик М. Когелнічану. 1776 організував у Путнянському м-рі двоступеневу (семирічну) школу для майбутніх священнослужителів. Господар Молдови призначив його гол. інспектором шкіл країни.

З історіографічних робіт М. слід назвати «Condica mănăstirii Solca» («Історія монастиря Солка», 1775), до якої додано «Arătare pentru Ştefan Tomşe voevoda, Domnul ţării Moldovei, ctitorul sfintei mănăstiri Solcăi» («Свідчення про воєводу Штефана Томшу, господаря землі Молдови, засновника святого монастиря Солка», 1771), «Condica mănăstirii Voroneţul» («Історія Воронецького монастиря», 1775), до якої прилучено «Domnia lui Ştefan Voevoda cel Viteaz, ctitorul st. mănăstirii Voroneţului şi a altor multe mănăstiri şi beserici» («Князювання воєводи Штефана Хороброго, засновника Воронецького та багатьох інших монастирів і церков», 1775). У творчій спадщині М. чимало перекладів л-ри світ. змісту, зокрема: «Esopia» («Байки Езопа»), збірки сентенцій та афоризмів «Învăţătură dulce, sau Livada înflorită» («Благосне вчення, або Розквітла левада»), «Crinii ţarinei» («Царицині лілії»), «Apoftegmata» («Апофтегмата» — «Висловлювання», рукопис зберігається в Центр. універс. б-ці в Бухаресті за номером V-1, VI-28) та «Ithica ieropolitica» («Ієрополітична етика», рукопис за номером 67 зберігається в Рум. АН), більша частина яких лишилася в рукописах. З житійної л-ри переклав рум. мовою «Patimile sfântului mucenic Procopie» («Страсті святого мученика Прокопія», 1779, видано в Чернівцях 1939—1940), «Viata precuviosului părintelui nostru Macarii Eghipteanul» («Житіє преблагочестивого отця нашого Макарія Єгипетського» 1778), рукопис зберігається за номером 155 в б-ці Рум. АН «Pătimire si Minunile sfântului şi marelui mucinic Ghurghie» («Страсті й чудеса святого великомученика Ґеорґія», 1779, рукопис зберігається за номером 297 в б-ці Рум. АН). 1776 М. переклав рум. мовою частину «Требника» П. *Могили*. Переклав також «Літопис» Д. *Туптала (Ростовського)*. У Румунії високо цінують внесок М. у розвиток рум. літ. мови, його дух.-пастирську, дидактичну та історіографічну діяльність.

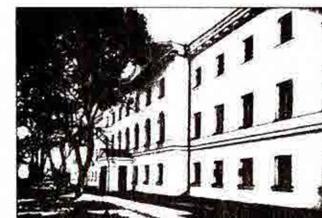
Тв.: Călătoria la Petersburg de p. p. Vartolomei şi Benedict. «Arhiva Romaneasca», 1841, N 1; Condica mănăstirii Voroneţul. Suceava, 1900; Condica mănăstirii Solca. Suceava, 1902; Domnia lui Ştefan cel Mare şi cea a lui Ştefan Tomşa. Suceava, 1904.

Літ.: Urechia V. A. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul (1720–1780). Bucureşti, 1889; Dan D. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul. Bucureşti, 1911; Laudat I. D. Vartolomei Măzăreanul. «Mitropolia Moldovei», 1966, № 7–8.

С. В. Семчинський

Меленський Андрій Іванович (1766, м. Москва — 31.12.1832, м. Київ) — архітектор. Освіту здобув у Москві, де сформувався як визнаний архітектор. Працював в Експедиції кремлівського будівництва з 1766 та у С.-Петербурзі у Дж. Кваренгі (1787—92). Деякий час обіймав посаду гол. архітектора Волині. З 1799 по 1829 — гол. архітектор Києва. М.— автор пам'ятника на честь повернення Києву Магдебурзького права, або, як його ще називають,— нижнього пам'ятника Володимирові чи пам'ятника Хрещення (1802—08). Збудував кілька особняків, службових будинків (1806—10, не збереглися), перший міськ. театр (ймовірно, 1806), відбудував перший Контрактовий будинок (1800—01), брав участь у проектуванні другого (1815—17). Був причетний до створення ген. плану Києва (1808—09). Спланував ансамбль нової адм. площі на Печерську проти цар. палацу. Йому належить планування вул. Васильківської, Хрещатика, Олександрівської (тепер вул. Сагайдачного) й усіх ін. вул. Подолу. Але через тісноту й надмірне скупчення будівель Подолу перепланування здійснити не вдалося.

Внаслідок пожежі на Подолі (9.07.1811), яка знищила бл. 1200 будинків, постраждали Київ. Богоявленський собор, акад. Борисоглібська церква з трапезною, келії Брат. м-ря, а також — навчальний корпус КМА. Від нього залишилися лише кам'яні стіни. При його відбудові М. проявив особливу толерантність, намагаючись навіть у деталях відтворити первісні конструкції споруди. Одна з кращих робіт М.— іконостас Богоявленського собору Брат. м-ря. 1822—25 М. збудував навч. корпус для КДА, проект якого було складено архіт. Л. *Шарлеманем*.

Новий академічний корпус (північна сторона), збудований за проектом Л. Шарлеманя і Андрія Меленського. Фото XIX ст.

1811 М. склав план відбудови Подолу й подав київ. військ. губ. Михайлові Андрійовичу Милорадовичу (проект і кошторис зберігаються у РГИА, СПб.). План включав роботу з перепланування вулиць, проведення каналу довжиною 1,5 км і 13 малих каналів, відкриття кількох криниць, мощення тротуарів і озеленення з урахуванням особливостей істор. рельєфу, ландшафту. Проте імп. Олександр I у берез. 1812 затвердив проект архіт. І. Гесте, який поступався планові М., оскільки Гесте ніколи не жив у Києві. Згодом відбудова проводилась за зведеним проектом Гесте і М.

М. приділяв увагу також церк. будівництву. За його проектами збудовані церкви Миколи Доброго (1802), Воскресіння у Флорівському м-рі (1809), церква-ротонда на Аскольдовій могилі на місці Миколаївської церкви (1810), дзвіниця церкви Спаса на Берестові, Хрестовоздвиженська церква, церква Різдва (1814).

Жив М. у садибі № 208 на розі вул. Духівської та Набережної, після 1811 — на вул. Олександрівській, 86 (тепер Сагайдачного, 12). Згодом цю садибу продав міщанину Петрові Лобанову й оселився у дружини Пелагеї Іванівни, уродженої Ляшкевич, біля церкви Миколи Притиска (тепер вул. Хорива, 11—13). Поховано М. на Щекавицькому кладовищі (знищене за рад. часів).

Літ.: Ернст Ф. Київ. Путівник. К., 1930; Холостенко М. Андрій Меленський... ВАА УРСР, 1947, № 1; Зодчество Украины. Сборник. К., 1954; Берлинський М. Ф. Історія міста Києва. К., 1991; Виноградова М., Дяченко В. Де жив головний архітектор? ЛУ (К.), 1993, 4 лют.; Горбенко Є. В. Києво-Могилянська академія... К., 1995.

Є. В. Горбенко
З. І. Хижняк

Ме́лес (Ме́лесь) Федір, чернече ім'я Теофілакт (р. н. невід., сот. м-ко Золотоноша Переяславського полку, тепер місто, райцентр Черкаської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, настоятель. Походив з рум. або грец. родини. Вищу освіту здобув у КМА (1730-ті рр.), почавши з класу аналогії, тобто першого грамат. класу. З 1742 М.— ієродиякон Київ. Софійськ. собору і викладач КМА. За указом Синоду від 4.08.1753 призначений викладачем класу синтаксими Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1754 отримав сан ієромонаха і призначення в Голштинію (тепер ФРН), в м. Кіль, настоятелем Катерининської придв. правосл. церкви. 1755 поїхав до Гамбурга і жив там всю зиму, поводив себе «предосудительно и вызывающе». 1756 повернувся у Кіль, постриг волосся і бороду, почав носити світ. одяг, навіть змінив ім'я. М. було заарештовано і під конвоєм відправлено до Росії, де за порушення церк. дисципліни позбавлено сану, названо Теодором і заслано до Сибіру. Там він на деякий час зрікся християнства і чотири місяці сповідував іслам, але покаявся, повернувся до православ'я і знову прийняв чернечий постриг.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской духовной академии... М., 1879; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. М. Гатальська

Мете́нський Симеон, чернече ім'я Саватій — див. *Янович* Симеон, чернече ім'я Саватій.

Меще́рський (Меще́рин, Меще́ринів) Іван Іванович, чернече ім'я Йосиф (рр., м. н. і см. невід.) — ректор КМА, архімандрит, дипломат. З княз. роду Мещерських. Мав родинні стосунки з гетьманом І. *Виговським*, брат якого К. *Виговський* був одружений з сестрою М. Служив дипломатом короля Речі Посполитої Владислава IV, представляв його інтереси при дворі бавар. кн. Філіппа-Вільгельма, воював у складі бавар. військ проти Франції, служив капітаном піхоти війська Речі Посполитої під прапором коронного маршалка Єжі Любомирського. Брав участь у військ. діях проти Трансильванії, зокрема в облозі під Меджибожем трансильванського кн. Дьєрдя (Юрія) II Ракоці (літо 1657), після чого виїхав до Львова. З отриманням І. Виговським гетьман. булави на поч. серп. 1657 виїхав до Києва й прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Тоді ж за сприяння гетьмана І. Виговського обійняв посаду ректора КМА (після залишення ректорства Л. *Барановичем* і М. *Дзиком*). Ректорував до серп. 1658. Ще ректором отримав привілей короля Яна II Казимира на архімандрію Чернігівську. Був одним з канд. на Київ. митрополію після смерті С. *Косова*. На прохання короля займався дипломатичними справами. 25.08.1657 зустрічався з моск. послом до Трансильванії Іваном Желябузьким, який перебував тоді в Києві, й консультував його з ряду питань, що стосувалися ситуації у Речі Посполитій та умов капітуляції під Меджибожем кн. Дьєрдя II Ракоці. Ян II Казимир неодноразово звертався до М. по допомогу в дип. справах. У зв'язку з цим М. 7.07.1659 у Варшаві подав прохання про звільнення його з Чернігівської архімандрії, яке було затверджено універсалом короля, і був залучений до участі у дип. місіях Речі Посполитої. 11.10.1657 присутній на похороні сестри І. Виговського, 18 жовт.— на виборах митрополита у Київ. Софійськ. м-рі. Того ж дня написав листа до окольничого Федора Ртищева, в якому просив аудієнції царя. У Смоленську клопотався про звільнення із в'язниці свого родича Стефана Гурка, після чого повернувся до Києва.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 4 (1657–59), [№ 36]. СПб., 1863; Голубев С. Т. Гедеон Одорский... ТКДА, 1900, № 10, 12; Мицик Ю. Московський посол у Корсуні 1657 року. КЧ, 1998, №7–8; Пам'ятки історії Східної Європи.., т. 5. Руська (Волинська) метрика.., [док. 44]. Острог–Варшава–Москва, 1999.
Архіви: РГАДА (М.), ф. 40, оп. 1 (1657), арк. 1–40.

Ю. А. Мицик
З. І. Хижняк

Мигале́вич, чернече ім'я Софроній (р., м. н. невід.— після 1751, м. см. невід.) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Вищу освіту здобув у

КМА (на поч. XVIII ст.), де залишився працювати викладачем граматики й синтаксими. 1722 разом з трьома ін. викладачами КМА, Г. *Копцевичем*, І. *Копецьким* та Я. *Рудзинським*, М. викликано указом Синоду до Москви на прохання ректора Моск. слов.-грек.-лат. академії Т. *Лопатинського*. Викладав риторику (з 1722), з 1730 — проф. богослов'я. З 1727 — префект, 1731—32 — ректор і одночасно архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. Будучи ректором Моск. слов.-грек.-лат. академії, М., у свою чергу, звертався до Синоду з проханням присилати висококопрофесійних викладачів з КМА. Дбав про освіту церк. служителів. Звернув увагу Синоду на те, що священики і диякони віддають своїх дітей до світ. шкіл. Синод заборонив священицьким дітям переходити в світ. звання.

1732 М. звільнено з посади ректора у зв'язку з причетністю до полеміки, спричиненої публікацією книги С. *Яворського* «Камѣнь вѣри» (1730). 1733 переведено до Ол.-Нев. м-ря (С.-Петербург). Невдовзі повернувся до Києва й оселився у Київ. Видубицькому м-рі, де жив протягом 1736—38. 1738 призначено архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії. 1738 поряд з ін. відомими дух. особами працював у складі комісії з приводу Очаківського походу.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1; т. 2. К., 1904—05; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Мигля́нський Андрій Герасимович (бл. 1763, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався в КМА до класу риторики, потім у Черніг. колеґіумі — в класі філософії. У Черніг. гол. уч-щі вивчав арифметику, малювання і «вчительський метод». З 14.12.1789 — викладач 2-го класу і малювання Черніг. гол. уч-ща. Титул. радник (31.12.1802). Одружений з дочкою надв. радника Зварковського. Мав сина (н. 1799) і дочку (н. 1801).

Літ.: Марков М. Матеріали. . СЛ, 1999, № 4

С. Ф. Задорожна

Миґу́ра-Пла́ксич Іван Детесович, чернече ім'я Іларіон (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — художник-живописець і графік, поет, ігумен. Освіту здобув у КМА (кін. XVII — поч. XVIII ст.), де прослухав повний курс риторики, філософії і богослов'я. На одній зі своїх картин, присвячених С. *Яворському*, він називає себе «olim in Rhetoricis, Philosophicis et Theologicis per septennium Almae Kiiovianae discipulus» («колишній упродовж семи років учень риторики, філософії, богослов'я благодійниці Київської»). 1702—03 викладав у КМА в класі синтаксими. Уславився як талановитий художник-живописець та графік, ґравер на металі та дереві. 1703 М. запрошено настоятелем Київ. Софійськ. собору Іларієм виконувати худ. роботи. Там же прийняв чернечий постриг. З 1704 — архідиякон Софійськ. м-ря. З 1709/10 по 1712 — ігумен Батур. Крупицького Миколаївського м-ря, що біля с. Осіч на Чернігівщині. Як художник М. проявив себе ще в КМА, де одержав ґрунтовну худ. освіту. Роботи М. віддзеркалюють видатні події священної історії, зображують знаменитих людей. Вони складають своєрідний живописно-графічний літопис буття України кін. XVII — 1-ї пол. XVIII ст. Найвідоміші з них — тези-панеґірики, присвячені й подаровані ним видатним укр. діячам: гетьманам — І. *Мазепі*, Д. *Апостолу*, І. *Скоропадському*; ген. старшині — А. *Войнаровському*, В. Кочубею, І. *Ломиковському*; митрополитам — С. Яворському, В. *Ясинському*, єп. З. *Корниловичу* та ін. Неабияким досягненням М. були ґравюри на дереві, рамки для заголовків до 12 книг «Міней місячних» (1750), «Хрещення Івана Хрестителя» та «Народження Божої Матері» у «Євангелії» (1771), різноманітні заставки. Поет. спадщина М.— це писані ним латиномовні тексти до тез, панеґірики до ґравюр, в яких поет. слово доповнює графічний малюнок або роз'яснює його. Майже всі живописні та графічні роботи М. збереглися у КПЛ.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Ровинский Д. А. Подробный словарь.. СПб., 1895; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Українська ритовина 17—18 вв. (Доба Мазепи). В кн.: Історія української культури, зш. 12, верес. Львів, 1937; Степовик Д. В. Українська графіка XVI—XVIII ст... К., 1982.

З. І. Хижняк
М. С. Сасина

Ґравюра Івана Миґури на честь Івана Мазепи з портретом і гербом гетьмана та фундованими або відновленими ним храмами

Мизу́нський Дмитро (1785, с. Баламутівка Сквирського пов. Київ. воевод., тепер не існує — р., м. см. невід.) — колезький реєстратор, канцелярист. Н. у сім'ї священика. Навчався в КМА з 6.09.1799 до 21.07.1806. Закін. науку класом філософії. Працювати почав писарем у Київ. консисторії в чині підканцеляриста. 14.04.1807 за зразкову службу нагороджено чином канцеляриста. З 30.03.1809 призначено у Махновське дух. правління до письмових справ канцелярії; 1809 став колез. реєстратором.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 362, спр. 119, арк. 49.

Р. М. Лякіна

Миклаше́вський Пилип (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Вірогідно, походив з укр. правосл. шляхти. Навчався в Лавр. школі. Один з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*. Написав вірш «Вдячність». Ймовірно, був родичем Михайла Андрійовича Миклашевського, полк. стародуб. (1690—1706).

Літ.: Жуковський А. Петро Могила... К., 1997, Оглоблин О. П. Люди старої України та інші праці. Острог — Нью-Йорк, 2000.

Ю. А. Мицик

Мило́вич Іван Васильович (1724, сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — ви-

кладач. Н. у сім'ї о. Василя Миловича, священика Миколаївської церкви. 10.09.1737 М. вступив до КМА. По закін. повного курсу навчання відвідував лекції богослов'я у Харк. колегіумі. 1753 направлено КМА на прохання еп. Воронезького і Єлецького Феофілакта викладачем до Ворон. семінарії, але вже 1754 М. у С.-Петерб. гімназії при АН вивчав нім. та франц. мови. 13.09.1756 подав прохання про призначення його священиком посольської рос. церкви у Парижі. Але ієром. Й. *Шостаковський*, поставлений настоятелем цієї церкви, запросив ін. осіб.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 2, т. 5. К., 1904–05, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Андрій Милорадович.
З портрета XIX ст.

Милора́дович Андрій Степанович (1726, с. Пізняки Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну Полтавської обл.—2.06.1796, м. Чернігів) — бунчуковий товариш, генерал-майор, генерал-губернатор, перший правитель Чернігівського намісництва. Рід Милорадовичів походив з Герцеговини. Дід М. Михайло Милорадович переселився 1711 в Україну. Тут він за короткий час вислужився до гадяцького полковника (1715—26). Батько М. Степан Милорадович був бунчук. товаришем. Мати Марія — дочка ген. осавула Михайла Гамалії. Сім'я мала 7 дітей.

У 1730-х рр. М. навчався в КМА, по закін. якої вступив на військ. службу. З 17.03.1747 — бунчук. товариш, а 12.12.1749 призначений в рос. лейб-кампанію гренадером. 25.09.1758 М. переведено з лейб-кампанії до армійських полків секунд-майором. Брав участь у Семилітній війні 1756—63, де був поранений. З 1.01.1760 — прем'єр-майор; 22.02.1762 — підполковник; 17.04.1763 — полк. Севського піхот. полку; 21.04.1771 — бригадир армії; 25.09.1771 — ген.-майор. Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74, за що отримав нагороди: орден св. Анни І ст. (1771), орден св. Георгія III ст. (10.06.1775). 1776 М. призначено ген.-губ. Малої Росії і членом Малорос. колегії.

Влітку 1779 за наказом гр. П. О. Рум'янцева створено «Особую комиссию о введении в Малороссии учреждений по примеру иных губерний», головою якої став М. Йому було доручено скласти опис України: «...лично обозреть в ней города, местечка, села, деревни и всякие селения и сделать свои примечания в рассуждении физического и морального их положения». М. об'їздив тер. майбутнього Київ. намісн. і склав його детальний опис. Комісія завершила роботу 1781, і М. призначено першим правителем Черніг. намісн. і черніг. ген.-губ. За службу 1786 отримав орден св. Володимира II ст., а 1795 — орден св. Олександра Невського. 1782 дістав від імп-ці Катерини II «за Турецкую баталию» с. Вороньки Лубен. полку, де подовгу жив.

Був одружений з Марією Михайлівною Горленко. Мав двох дітей: дочку Марію і сина Михайла Милорадовича, військ. діяча Росії, смертельно пораненого декабристами під час грудневого повстання 1825 в С.-Петербурзі. Поховано М. в Успенському соборі Черніг. Єлецького Успенського м-ря.

Літ. Милорадович Г. А. О роде дворян и графа Милорадовича. К., 1871; Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи. КС, 1882, № 2; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. К., 1989.

О. М. Сандалюк

Милора́дович Георгій Петрович (8.01.1756, с. Нові Боровичі Городнянської сотні Чернігівського полку, тепер село Щорського р-ну Чернігівської обл.—19.05.1828, там само) — генеральний суддя, таврійський цивільний губернатор. Н. у сім'ї останнього черніг. полк. П. *Милорадовича*. Навчався в КМА, потім вдосконалював свої знання у Геттінгені (Німеччина). Повернувшись, служив надв. радником та директором Укр. поштової служби (1791—92). З 22.09.1792 М.— колез. радник. З 1799 обіймав посаду черніг. ген. судді. З 1801 — таємний радник. 1802—03 — тавр. цивільний губернатор. Нагороджений орденом св. Анни І ст. (29.06.1799) та орденом св. Володимира II ст. (22.09.1802).

М. належав до родини вел. землевласників, яка володіла землями у Сх. та Пд. Україні. Йому на 1824 належало: 3962 душі кріпаків у Городнянському, Черніг. й Сосницькому. пов.; 1524 душі в Лохв., Гадяцькому, Пирятин., Зіньківському, Миргород. пов. У Золотоніському пов.— 1524 душі, у Катериносл.— 293 душі, 39 душ у Херсон. пов. Помер у своєму маєтку в с. Нові Боровичі. Поховано в Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: Harvard Ukrainian Studies, vol. 8, № 1/2, June, 1984. Cambridge, 1985.

Я. Ю. Цекова

Милора́дович Михайло Степанович (бл. 1730/33, с. Пізняки Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну Полтавської обл.—1798, там само) — бунчуковий товариш, державний службовець. Брат А. *Милорадовича*. Батько М., продовжуючи традицію сім'ї, віддав його на навчання до КМА. У списках студентів за 1742 значиться учнем класу піїтики. У КМА навчався з вел. перервами. Не закінчивши повного курсу, вступив на держ. службу. 1775 — бунчук. товариш, а 31.03.1780 — колез. асесор. 1785 М. в чині надв. радника подав у відставку. Все подальше життя провів у родовому маєтку Милорадовичів в с. Пізняки. Одружений не був.

Літ.: Милорадович Г. А. О роде дворян и графа Милорадовича. К., 1871; Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи. КС, 1882, № 2; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. М. Сандалюк

Милора́дович Олександр Степанович (після 1733, с. Пізняки Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну

Полтавської обл.—17.12.1757, м. Москва) — військовий діяч. М. був наймолодшим з братів Милорадовичів, які навчалися у КМА. 1741 — учень першого класу (аналогії). 1751, закінчивши навчання в класі піїтики, залишив КМА. 1752 «отпущен из России морем в Саксонию и в другие места для науки», але вже 1753 повернувся в Росію. Служив прапорщиком у піхот. полку вел. кн. Петра Федоровича. З 1757 — прем'єр-лейтенант цього самого полку. Пізніше став поручиком. Помер у молодому віці. Поховано М. у Моск. Спасо-Андроніївському м-рі.

Літ.: Милорадович Г. А. О роде дворян и графа Милорадовича. К., 1871; Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи. КС, 1882, № 2; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. М. Сандалюк

Милора́дович Петро Степанович (бл. 1723, с. Пізняки Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну Полтавської обл.—7.02.1799, с. Гамаліївка Лохвицької сотні Лубенського полку, тепер Лохвицького р-ну Полтавської обл.) — військовий канцелярист, останній полковник чернігівський, генерал-майор російської армії. Брат А. *Милорадовича*, М. *Милорадовича* і О. *Милорадовича*. З молодих літ М. був на військ. службі. 1737 вступив до серб. гусар. піхот. полку, який брав участь у Рос.-тур. війні 1735—39. 1738 вступив до КМА, де, крім осн. акад. наук, вивчав євр., грец. та нім. мови. Серед товаришів по навчанню було багато студентів, які пізніше прославили себе і КМА: Г. *Сковорода*, Г. *Кониський*, К. *Лящевський*. 1741 М. призначено канцеляристом до Ген. військ. канцелярії. 1762 — гоф-фур'єр «высочайшего двора». З січ. 1762 до 1781 — останній полк. Черніг. полку. Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74. Під його командуванням були всі козац. полки, які воювали на боці Росії. 1773 М.— бригадир армії, а 28.06.1783 — ген.-майор. 1786 пішов у відставку в чині ген.-майора. Не раз обирався депутатом Черніг. дворян. зібрання.

Був одружений з Софією Семенівною Полуботок, правнучкою П. *Полуботка*. Після одруження М. став найбагатшою людиною в Україні. Мав 2 дочок і сина. Останні роки життя провів у с. Гамаліївка, займаючись своїм господарством.

Літ. Милорадович Г. А. О роде дворян и графа Милорадовича. К., 1871; Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи. КС, 1882, № 2; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

О. М. Сандалюк

Милосла́вський, черникове ім'я Афанасій — див. *Миславський*, чернече ім'я Афанасій.

Мина́цький Іван (поч. XVIII ст., м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач, протопоп. Навчався у КМА з класу синтаксими (1727/28 навч. р.) до класу філософії (1733). 28.08.1733 разом із М. *Козачинським*, Г. *Шумляком*, П. *Падуновським*, Т. *Левандовським* і Т. *Климовським* виїхав до Сербії на запрошення митрополита Карловецького Вікентія Йовановича. У Сербії брав участь в організації Карловецької школи, влаштованої за зразком КМА. Викладав у ній риторику. 6.06.1737 В. Йованович помер, і посланці з Києва повернулися додому. Проте М., який встиг одружитися, переїхав до Нового Саду, став префектом Петроворадинської школи. Пізніше священик, згодом протопоп Георгіївської церкви в Пешті. Мав двох синів. Старший, Гаврило Минацький, вчителював, а молодший став купцем.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2, т. 4. К., 1904, 1907; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

О. Ф. Задорожна

Миро́вич Семен Іванович (р. н. невід., полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.—1726, м. Тобольськ, тепер РФ) вихованець КМА. Походив зі старовинного старшин. козац. роду, відомого на Переяславщині в XVII—XVIII ст., який особливо відзначився за гетьманів І. *Мазепи* й П. *Орлика*. Родоначальник Мировичів Іван Михайлович (або Іванович) Мирович — військ. і держ. діяч за гетьманування І. Мазепи. З 1691 — полк. переясл., виконував обов'язки наказ. гетьмана. Брав участь у численних військ. походах. Був покровителем церков, зокрема, збудував Переясл. Покровську церкву (1704—09). Помер у швед. полоні бл. 1709. На Переяславщині йому належали села: Велика Каратуль, Помоклі, Лецьки, Пологи, Циблі, Козинці, Городище, В'юнище, Лісняки, Сосново, Ташань, Ольхи.

М. н. у сім'ї полк. переясл. Івана Мировича та Палагії Захарівни Голуб, своячки гетьмана І. *Самойловича*. Брати Ф. *Мирович* та Іван Мирович — відомі мазепинці, соратники П. Орлика в еміграції.

Навчався М. у КМА. З 1699 — віце-префект Старшої конгрегації КМА (Congregatio major). Його підпис «Семен Мирович, віцепрефект» стоїть під скаргою членів акад. корпорації митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії В. *Ясинському* (1700). У ній доводиться, що Київ. магістрат не має права утискувати студентів і втручатися у справи КМА, оскільки їй за старовинними привілеями належить право самоврядування. Саме цю скаргу покладено в основу чолобитної В. Ясинського до Москви, на яку КМА отримала цар. грамоту від 26.09.1701, що підтверджувала її права академії. Був одружений з Оленою Іванівною, дочкою ген. обозного Ломиковського (1707—09). Про діяльність М. після закін. КМА відомостей не збереглося. М. розділив долю родини Мировичів, прихильних до Мазепи, що залишилися в Україні: 1712 його депортовано до Москви, 1716 — до Тобольська, де й помер.

Літ. Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII ст., К., 1901; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959. Субтельний О. П. Мазепинці... К., 1994.

З. І. Хижняк

Гетьман **Іван Мазепа** і фундатор Переяславської Покровської церкви полковник **Іван Мирович** (за Петром І і Катериною І). З ікони «Покрова Богородиці» 1706—08

Афанасій Миславський.
З портрета XIX ст.

Мирда́мський, чернече ім'я *Даниїл* — див. *Натток-Михайловський*, чернече ім'я Даниїл.

Миро́вич Федір Іванович (р. н. невід., полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.—1758, Крим) — генеральний бунчужний, генеральний осавул. Брат С. *Мировича*. М., вірогідно, був старшим серед дітей переясл. полк. Івана Мировича — 4 синів і доньки Анни, що стала дружиною А. *Войнаровського*. Освіту здобув у КМА (поч. XVIII ст.). На тер. Переясл. полку йому належали маєтки: в с. Стовпяги — 11 дворів, в с. Нехайки — 33 двори, в с. Жорнокльови — 17 дворів, мав хутір і греблю з млином в с. Коломийці та двір у Переяславі. Був одружений з сестрою черніг. полк. П. *Полуботка* Анною. 1708 увійшов до складу укр. уряду. Був бунчук. товаришем, ген. бунчужним (1708—09), ген. осавулом (з 1710), помічником І. *Мазепи*. Саме М. за дорученням гетьмана вів переговори з керівництвом Запорозької Січі, які закінчилися приєднанням запорожців на чолі з К. *Гордієнком* до укр.-швед. союзу. Емігрував у числі 45 вищих козац. старшин з І. Мазепою, що стало підставою для конфіскації рос. цар. урядом всіх маєтків Мировичів і депортації матері М. з родиною до Москви (1712) й Тобольська (1716). Лише 1745 їй дозволено повернутися в Україну, але без права спілкуватись із синами-емігрантами — М. та Іваном Мировичем.

На еміграції М. увійшов 1710 до уряду П. *Орлика* в ранзі ген. осавула. Протягом 1710—24 мешкав у Криму й Туреччині. 1725 з гетьманом П. Орликом послідував за Карлом XII до Швеції. Разом з братом Іваном Мировичем, котрий приєднався до М. після втечі з рос. заслання (1730), й такими старшинами Мазепи, як Г. *Герцик*, Федір Нахимович, Клим Довгополий та ін., виконував політ. і дип. доручення Пилипа й Григора Орликів.

Мав 2 синів, Якова й Петра, та доньку, які залишились жити в Україні. Синів було депортовано до С.-Петербурга, а потім заслано до Сибіру. З 1742 обидва — воєводи: Яків у Кузнецьку, Петро в Єнісейську. Сина Якова, Василя Мировича (1740—1764) — підпоручика рос. армії було страчено за спробу визволити спадкоємця рос. престолу Івана VI із Шліссельбурзької фортеці. Донька Анастасія була одружена з О. *Заруцьким*, священиком Новгород-Сів. Успенського собору.

Літ. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Крупницький Б. Д. Гетьман Пилип Орлик... К., 1991; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994; ЕУ, т. 4. К., 1994.

З. І. Хижняк

Мироно́вич Ромуальд (р. н. невід., сот. м-ко Котельва Охтирського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — поет. Рано осиротів, але завдяки допомозі сотника котельвянського Р. *Гнідича* зміг навчатися у КМА. Залишився його зошит за 1727—29 із поет. творами (зберігається в ІР НБУВ).

Серед творів збірника виділяються епітафія В. *Ясинському* і «Поема, чи слово похвальное в честь, славу и вящое достоинство благородному его милости пану, Роману Гнѣдичу, сотнику Котельвянскому, моему премилостивѣйшому патрону» — характерний зразок панегірика чи «евхаристичної поезії» (за М. *Довгалевським*), такої, де людина вихваляється за вчинене добродійство. Вірш, писаний книжною укр. мовою, є майстерною учнівською вправою, витриманою повністю в традиціях КМА. Містить також розлогий акровірш.

Тв.: [Вірші]. В кн.: Аполлонова лютня... К., 1982.
Архіви: ІР НБУВ, № 258 (VII. 181) ДС.

М. В. Андрущенко

Мисла́вський (Милосла́вський), чернече ім'я Афанасій (р., м. н. невід.—1714, м. Київ) — архімандрит, викладач. Навчався у КМА, коли ректором був С. *Головчич* (1673—84). Пізніше — викладач і префект КМА. Йому присвячено тезу Г. *Грембецького* (1711), гравіровану І. Стекловим. Соборний ієром. КПЛ, 20.07.1710 у Моск. Успенському соборі Кремля висвячений на її архімандрита митрополитом Рязанським і Муромським С. *Яворським*. Помер у сані архім. КПЛ. Поховано М. на тер. Київ. Брат. м-ря.

Тв.: [Передмова]. В кн.: Туптало Дмитрій [Ростовський]. Книга житій святых... на три місяцы первых, еже ест: септемврій, октобрій, новембрій. К., 1711; Ифіка ієрополітика, или философія нравоучителная... К., 1712; СПб., 1718; [Передмова]. В кн.: Орологіон сі єсть Часослов. К., 1713.
Літ.: Асконченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва, кн. 2, ч. 1. Львів, 1984; Фоменко В. Н. Карион Заулонский... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії... К., 1988; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994; Болховітінов Є. Вибрані праці... К., 1995; Болховитинов Е. Словарь исторический... т. 1. М., 1995.

О. Ф. Задорожна

Мисла́вський Власій, чернече ім'я Варлаам (р. н. невід., м. Київ — 30.07.1791, там само) — ректор Харківського колеґіуму та КМА, архімандрит. По закін. повного курсу навчання в КМА прийняв чернечий постриг (1775) і його запрошено до Харк. колеґіуму учителем риторики. За ін. версіями, М.— рідний брат С. *Миславського*, митрополита Київського і Галицького, і 1763 був священиком кролевецької церкви Св. Варвари (М. Петров). Існує також думка, що по закін. КМА М. був протоієреєм у Глухові і чернечий постриг прийняв у Харк. Покровському м-рі (В. Серебренников).

У Харк. колеґіумі обіймав ряд учительських посад. Врешті зайняв посаду ректора (1775—79) і отримав сан архім. Харк. Покровського м-ря (1777), того ж року — Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, а потім Ростов. Борисоглібського м-ря зі званням члена Ростов. консисторії. 10.08.1784 М. призначено ректором КМА і проф. богослов'я, а також архім.

Київ. Брат. м-ря. Після ліквідації останнього (1786) вдруге дістав настоятельство в Михайл. Золотоверх. м-рі, але залишався ректором КМА до 1791. Поховано М. у Михайл. Золотоверх. соборі.

Літ. Аскоченский В. И. Киев с... Академиею. ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796). К., 1906

М. В. Андрущенко

Мисла́вський Симон Григорович, чернече ім'я Самуїл (24.05.1731, с. Полошки Глухівської сотні Ніжинського полку, тепер Глухівського р-ну Сумської обл.—5.01.1796, м. Київ) — історик, ректор КМА, архієпископ Ростовський і Ярославський, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії. Н. у сім'ї священика. Виховувався у КМА. Мав унікальну характеристику, зокрема як студент 2-го року навчання богослов. класу (1752/53 навч. р.) — «цвѣт между протчіими». Не розпочинаючи навчання четвертого, останнього року у богослов. класі, «выбыл по другому намеренію своєму 1754 года». 12.06.1754 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. соборі від митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* і тоді ж почав працювати вчителем нижчих класів КМА. З 1757 — префект і проф. філософії, з 1758 — проф. богослов'я і в. о. ректора, з 10.02.1761 до 1768 — проф. богослов'я, ректор КМА та архім. Київ. Брат. м-ря. Бл. 1760 проводив відбір та апробацію співаків (із студентів КМА) до рос. посольської церкви в Кенігсберзі. 1766 склав обов'язки архімандрита на ігумена Анастасія, але залишався почесним настоятелем м-ря. 1768 М. призначено архім. Київ. Миколаївського Пустинного м-ря, але вже через два місяці, 28 груд., викликано до С.-Петербурга і висвячено на єп. Бєлгородського; 1771 переміщено єп. Крутицьким і Можайським Моск. єпархії і обрано чл. Синоду; 1776 переведено до Ростовської єпархії, де висвячено на архієпископа. Після смерті Г. *Кременецького* М. 22.09.1783 обрано митрополитом Київським і Галицьким з правом носіння білого клобука.

Один із найдіяльніших і найенергійніших ректорів КМА і митрополитів Київських, який вважав діяльність КМА своєю найважливішою справою. Автор підручника «Латинська граматика» (1765), котрий був одним із кращих вітчизняних навч. посібників. М. підтримував наук. стосунки з багатьма вченими, у т. ч. і зарубіжними. Х. Баумейстер, проф. Бранденбурзької академії, писав до М.: «Ви не думайте, що Бранденбурзька академія пана, гідного Академії київської префекта Самуїла Миславського не знає і я думаю і в самому Парижі він вшанований тим ім'ям, яким прикрашене тамтешнє Сорбоннське училище». Саме за рекомендацією М. навчався у Бранденбурзькій академії відомий вихованець КМА І. *Хмельницький*. Як прихильник філос. системи Баумейстера М. запровадив в КМА його підручник, але при цьому заборонив професорам укладати власні курси, що знаменувало собою закін. давньої акад. традиції.

У складі Комісії київ. духовенства 1767—68 брав участь у виробленні пунктів про права і привілеї укр. духовенства та КМА для проекту «Нового Уложенія». Порушив клопотання через київ. губ. про надання КМА держ. субсидії й затвердження її традиційних прав і привілеїв. В умовах наступу цар. уряду на КМА вживав заходів щодо прирівняння КМА до ун-тів. За його інструкціями скориговано курс навчання. Напр., 1784 він був таким: богослов'я, філософія з логікою, психологією, фізикою, метафізикою та етикою, лат. та рос. поезія, лат. та рос. риторика, математика, чиста й змішана, історія, географія, малювання, вищі, середні та нижчі лат. грамат. класи, фр., нім., грецьк. та євр. мови, музика. За вимогою Синоду ввів до програми обов'язкове вивчення рос. мови, запрошував рос. учителів або посилав у Росію вихованців КМА для оволодіння нормами рос. мови. Склав Інструкцію для класу словесності, наставивши Д. *Сигиревича*, який повернувся після навчання у Моск. ун-ті, викладачем «рос. поезії, елоквенції й ораторії» «за правилами М. *Ломоносова*»; наказав усім учителям викладати лише рос. мовою й суворо стежити за вимовою. (Хоча русифікаторська політика М. викликала протест учителів та професорів і частина з них пішла з КМА.) Т. ч., за М. КМА щодо курсу навчання була прирівняна до Моск. ун-ту. У ній бракувало лише таких предметів, як історія російська, старожитності, геральдика, історія літеральна.

При М. складено перший опис майна Київ. Брат. м-ря. 1786 із секуляризацією земель Брат. м-ря вийшов цар. указ розмістити КМА при архієрейському домі КПЛ, а Брат. м-р реорганізувати під шпиталь. Магістрат запланував провести підземний водяний канал під акад. будівлями і дзвіницею Брат. м-ря та збудувати поряд склад для солі. М. все зробив, аби цього не сталося. Він просив не лише місц. начальство, а й імп-цю Катерину II залишити КМА на старому місці, для шпиталю пропонував Київ. Межигірський м-р, заодно рекомендував влаштувати там бот. сад, старих відставних офіцерів розміщати у Київ. Кирилівському м-рі, водоканал провести ін. шляхом тощо. Цар. уряд зважив на прохання М., і все лишилося так, як було до 1786. Біля КМА закрили соляні магазеї й запланували на їх місці збудувати кам'яний будинок лікарні для студентів. Того самого року М. відкрив «гражданську друкарню» КМА при КПЛ. У підпорядкування митрополита, крім Переясл. семінарії, перейшли і нар. уч-ща. 1785 він одержав указ Синоду про методи викладання в уч-щах й застосування нових підручників і одразу ж розпорядився використати цей метод у КМА з метою підготовки вчителів. Зобов'язав викладачів філософії читати ще й правила про обов'язки людини у суспільстві. Для навч. потреб М. просив надіслати достатню кількість підручників та посібни-

Самуїл Миславський
З портрета XVIII ст.

Йоасаф Миткевич.
З портрета XVIII ст.

ків, що їх видавала Комісія нар. уч-щ у С.-Петербурзі. Т. ч., КМА поступово трансформувалась у вищий учительський ін-т. Для Переясл. семінарії М. відредагував і схвалив дві навч. програми: одну — погодинну, другу — для кожного класу. 1792 М. дав згоду на створення при КМА Вільного поет. т-ва (Вольное пиитическое общество) під керівництвом проф. І. *Фальковського*. Дбав про б-ку: постійно закуповував нові книги, опікуном її наставив відомого проф. А. *Келембета* й призначив двох здібних студентів йому в помічники. Поліпшив митрополит і матер. становище студентів-бурсаків, у т. ч. і за свої власні кошти. Розпорядився бурсакам нижчих класів давати безкоштовно хліб, борщ, кашу, в м'ясоїдні дні із салом, а під час посту — з олією, на базарі з процентних грошей купувати сіль та ін. провізію, звітуючи перед адміністрацією КМА, але заборонив «миркування» (випрошування подаяння). Крім того, звелів найняти одну-двох «портомойок» і лікаря для бурсацької лікарні, слідкувати за дезінфекцією будівлі та її зовн. благоустроєм, на хворих студентів видавав по 3 коп. в день. Кількість студентів у КМА значно збільшилася — до 1000 чол. Водночас збільшився і відплив студентів до Моск. ун-ту, С.-Петерб. мед.-хірург. академії, в урядові закорд. місії, військ. частини та ін. установи Рос. імперії за вимогою цар. уряду. Викладачів забирали до навч. закладів Росії, і М. звертався до Синоду та рос. уряду, доводячи пагубність такої політики для України. Так вимушену русифікацію КМА М. поєднував з патріот. почуттями.

Займався істор. дослідженнями, зокрема історією Київ. Русі, Києва, КПЛ.

По смерті М. залишив особистий архів, до якого входила рукоп. збірка (в оригіналах і копіях), що складалася з докум., пов'язаних зі службовою, пед. і наук. діяльністю, кореспонденція, біогр. та ін. матеріали. Збірка не збереглася цілісною в своєму первісному стані, а розійшлася по різних установах і приватних сховищах. Ще за життя М. передав частину рукописів (лекції XVIII ст. лат. мовою, записані в КМА і Переяславському колегіумі) до акад. б-ки. Згідно з заповітом митрополита частина рукоп. надійшла до б-ки Київ. Софійськ. собору, частина паперів потрапила до архіву київ. Консисторії. Один з біографів М., Ф. Рождественський, опублікував його кореспонденцію (71 лист) за рукописами Софійськ. собору (46) і Консисторії (25). У знаного колекціонера графа О. І. Мусіна-Пушкіна були оригінали рукописів, писаних рукою М., але вони загинули під час пожежі Москви 1812. Укр. історик М. А. Маркевич (1804—1860), далекий родич М., 1830 придбав рукописи митрополита від його небожа Карпа Васильовича Мисловського і долучив до своєї, відомої широкому колу колекціонерів, рукоп. збірки. Незадовго до смерті він продав осн. її частину одному з тогочасних бібліофілів І. Я. Лукашевичу — поміщику з Полтавщини. Решту рукописів разом з б-кою Маркевича придбала у спадкоємців його двоюрідна сестра К. В. Ґалаґан і подарувала засн. 1871 у Києві приватному навч. закладові — Колегії Павла Ґалаґана. 1919 ці фонди надійшли до ВБУ при УАН (тепер НБУВ), де зберігаються дотепер. Колекцію Лукашевича купив Рум'янцевський музей (тепер РГБ) у Москві, куди вона надійшла після 1869. До її складу увійшли рукописи, що належали М.: виписки з Космографії Ґерхарда Меркатора; Слова і промови Самуїла, виголошені під час прийняття чернечого постригу (12.06.1754) та в періоди до висвячення його в єпископи і перебування в єпископському сані; Слова і промови ін. осіб до М. (І. *Леванди*, В. *Рубана*); примітки, міркування, повчальні слова, пояснення до ілюстрованого (152 гравюри) Євангелія тощо.

Поховано М. у пд. частині Київ. Софійськ. собору.

Тв.: Догматы православной веры... К., 1760; Слово о истинном преимуществе града,.. М., 1786; Увещательное поучение... М., 1786; Слово при отбытии из богоспасаемого града Ростова в древнейший град Киев. К., 1787; Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры... К., 1795, 1801, 1804, 1817. Додатки до вид. 1801: Достопамятнейшие древности в Киеве; Краткое историческое известие о Киеве; Известие о погребенных в Киеве князьях и княгинях роду Рюрикова.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Рождественский Ф. Самуил Миславский,.. К., 1877; Иконников В. С. Опыт русской историографии, т. 1, кн. 2. К., 1892; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 3. М., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 1—5. К., 1904—08; Петров Н. И. Киевская академия... (1750—1763 гг.). К., 1905; Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796 гг.). К., 1906; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Щапов Я. Н. Собрание И. Я. Лукашевича и Н. А. Маркевича. Описание. М., 1959; Колесник Є. О. Бібліотека М. А. Маркевича. УІЖ, 1973, № 1; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Колесник Е. А. Библиотеки... В кн.: Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР... К., 1984.

Архіви: ГБЛ ОР, ф. 152, № 7, арк. 1—17; № 92, арк. 1—267; № 102, арк. 1—430; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 3276, арк. 1—13зв.; ф. 269, оп. 1, спр. 3289, арк. 8.

В. Л. Микитась
Є. О. Колесник

Миткéвич Іван, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.—3.06.1763, полк. м. Охтирка, тепер райцентр Сумської обл.) — ректор Новгородської семінарії, єпископ Бєлгородський і Обоянський. Учень проф. КМА С. *Тодорського*. 20.10.1741, залишивши клас богослов'я, прибув до архієп. Великоновгородського і Великолуцького А. *Юшкевича*, теж вихованця КМА, разом зі своїм товаришем Й. *Ямницьким*. 1743/44 навч. р. викладав у класі синтаксими, 1744/45 навч. р.— піїтики, до 1748 — риторики. 1748 — префект, з 1750 — ректор Новгор. семінарії. Водночас з 1747 М.— архім. Хутинського Спасо-Варлаамівського м-ря і Антоніївського м-ря Новгор. єпархії. 26.04.1758 М. хіротоновано в єп. Бєлгородського та Обоянського.

Як людина високоосвічена брав участь у виправленні «Житія святих» Д. *Туп-*

тала (Ростовського) для 2-го і 3-го вид. і «Печерського патерика» (1759). М. відомий також благодійницькою діяльністю: пожертвував у б-ку КМА 200 книг.

Помер в Охтирці, похований у Белгор. Троїцькому соборі.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Власовський І. Нарис історії,.. т. 3 (XVIII— XX ст.). Нью-Йорк—К.—С. Бавнд Брук, 1990.

О. В. Ящук
Т. В. Лютий

Миткéвич, чернече ім'я Іеронім (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, намісник. Навчався в КМА. 1732/33 навч. р.— викладач піїтики КМА. З кін. 1733 до 1738 — префект КМА. Одночасно 1733—35 викладав філософію, 1735—39 — богослов'я (1735—37 — разом з П. *Левицьким*). 1739 — намісник Київ. Софійськ. м-ря. 1746 висувався канд. на архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, але 1747 все ще згадувався як кафедр. намісник.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Н. В. Степаненко

Митрофáнов Сила Митрофанович (р., м. н. невід.—27.06.1772, м. Бухарест, тепер Угорщина) — доктор медицини, епідеміолог. Н. в Україні. Освіту здобув у КМА. Навчався у Моск. та С.-Петерб. госпіт. школах. 1758 дістав звання підлікаря, 1759 — лікаря.

1761 серед перших 10 найбільш здібних вихованців рос. госпіт. шкіл (у минулому студентів КМА) з метою удосконалення і підготовки до проф. діяльності М. відряджено С.-Петерб. держ. мед. колегією до Лейден. ун-ту, де 1765 захистив доктор. дисертацію «De spontaneo aeris introitu in pulmonem» («Про вільне входження повітря в легені»), в якій на підставі власних спостережень дослідив і пояснив акт дихання. Повернувшись після кількох років стажування в Парижі й склавши в С.-Петерб. держ. мед. колегії іспит на право ведення мед. практики, незважаючи на свою високу кваліфікацію, жодної посади не отримав. Лише 1770 його призначено старшим лікарем Київ. військ. госпіталю, водночас виконував обов'язки міськ. лікаря. 1770 під час епідемії чуми у Києві очолював чумний госпіталь. Всупереч існуючій на той час інструкції про застосування при епідемічних захворюваннях кровопускань та проносних засобів, використовував зміцнювальні, що зменшило кількість смертельних випадків. Згодом такий спосіб лікування застосовували Д. *Самойлович* і К. *Ягельський* під час боротьби з епідемією чуми у Москві 1771. Восени 1770 М. відряджено на Поділля для боротьби з епідемією чуми, а звідти — в діючу армію до Бухареста, де 27.06.1772 помер, заразившись чумою.

Літ.: Плющ В. Нариси... кн. 1. Мюнхен, 1970; Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини. К., 1991.

Б. П. Криштопа

Митýра Олександр (2-га пол. XVI ст., м. н. невід. — 1-а пол. XVII ст., м. см. невід.) — педагог, поет. Н., вірогідно, на Правобереж. Україні, навчався у Львів. брат. школі, можливо, працював у Львів. брат. друкарні. У 1620-х рр. увійшов до гуртка діячів, яких закликав архім. КПЛ Є. *Плетенецький* до Києва з метою розгортання видавничої діяльності. Ймовірно, викладав у Київ. брат. школі. Його поет. твір-панегірик на честь Є. Плетенецького «Вѣзерунок цнот...» (1618), надрукований у вигляді невеликої книжечки у Лавр. друкарні, належить до її найперших видань, можливо, зроблених по-аматорськи (площа друк. сторінок, кількість рядків на них і розмір літер не завжди однакові, нема пагінації, кустодій та кіноварі тощо). Особливо відчувається вплив на характер видання панегірика праці «На рожество Господа Бога и Спаса нашего Ісуса Христа вѣршѣ для утѣхи православным хрістіаном», виданого 1616 у Львів. брат. друкарні П. *Беринди*, однодумцем і колегою М. «Вѣзерунок цнот» складається з дев'яти частин: епіграми «На клейнот их милостей панов Плетенецких» і восьми розділів, які прославляють особу і діяння Є. Плетенецького: «На урожене», «Статечность в вѣрѣ», «Праца и старанє о релѣи старожитной», «Фундованє монастирей и церквей», «Преложенство», «Фундованє друкарнѣ», «Промова» та «Коляда». «Вѣзерунок цнот» написано тогочасною книжною укр. мовою, в ній проявляється нар. струмінь — як у лексичному складі, так і у фразеології. Поет добре володів технікою віршування: усі 170 рядків «Вѣзерунка цнот» майже повністю витримані у 13-складовому розмірі, останній розділ «Коляда» (твір приурочено до Різдва) подано у формі акровірша.

Тв.: Вѣзерунок цнот превелебного в Бозѣ его милости господина отца Єлисея Плетенецкого, архімандрита Кієвского монастиря Печарскаго и проч. Матфей, глава 5, зачало 11: Тако да просвѣтится свѣт ваш пред человѣки, яко да видят ваша добрая дѣла и прославят Отца вашего иже на небесєх. К., 1618.

Літ.: Возняк М. С. Історія української літератури, т. 2., ч. 1. Львів, 1921; Українські письменники.., т. 1.. К., 1960; Історія української літератури, т. 1. К., 1967; Українська поезія.. К., 1978.

В. П. Колосова

Михáйло (чернече ім'я) (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач, співак. Ймовірно, навчався в КМА. У серед. XVII ст.— архідиякон Київ. Брат. м-ря. Керував групою співаків, серед яких був Ф. *Тернопільський*, що на запрошення моск. царя Олексія Михайловича, передане через путивльського священика Івана Курбатова, прибули до Москви на поч. 1652. Після повернення товаришів у Київ у черв. 1652 М. залишився в Москві, щоб закін. переклад «душеспасительной книжици». У лип. 1652 просив царя про підвищення жалування, щоб було чим приймати людей, які приходили до нього.

Літ. Антонович М. Українські співаки на Московщині в 17 ст. В кн. Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж–Нью Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962.
Ю. А. Мицик

Миха́йлов Афанасій Максимович (1724, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Навчався в КМА до класу риторики. 1778 згадується як священик Васильківської Покровської церкви.
Архіви IP НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 28
Р. М. Лякіна

Миха́йлов Василь Афанасійович (1741, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Син священика Покровської церкви в м-ку Васильків о. А. *Михайлова*. Навчався в КМА до школи синтаксими. Пізніше зустрічається в докум. як священик тієї самої церкви.
Архіви IP НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 98
Р. М. Лякіна

Михайло́вич (Тата́рин) Семен (р., м. н. невід.— після 25.01.1632, м. Київ) — благодійник Київського Братського монастиря й КМА. Уроджений татарин, «однак охрестившийся і зоставший же правдивим християнином». Жив у Києві на Подолі. Почуваючи себе хворим, 25.01.1632 склав духівницю, в якій, звертаючись до архім. КПЛ П. *Могили*, писав: «з доброї волі своєї за добрим розумом і зупольної пам'яті моєї... на монастир Братський Київський і церкву Богоявлення Господнього і на інші милосердні вчинки по животі моїм одписую і легую дім мій власний через мене самого побудований на плацу п. Креницького куничником, в котором сам мешкаю, і огород мій власний,.. за баштою міською ґрунтом лежачий, в вечность... также 2 тисячі і двадцать п'ять золотих польських. ...А тіло моє мает бити поховано при монастирю Михайла Золотоверхого ведле небіжчиці жони моеї». Ймовірно, М. прожив після складання духівниці ще не менше 10 років: його заповіт було вписано в маґістратські книги лише «року 1643, іюля 10 дня — за потребованіем і прозбою в Бозе велебного господина о. Йосафа *Кононовича-Горбацького*, ректора й ігумена Братського».
Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893.
З. І. Хижняк

Мише́цький Андрій Денисович — див. *Денисов* Андрій.

Мише́цький Семен Денисович — див. *Денисов* Семен.

Мишляє́вський Яків (бл. 1760, м. н. невід.— до 1832, м. см. невід.) — канцелярист, колезький реєстратор. Дворянин. Н. у сім'ї священика. 9.07.1793 вписано до IV родословної книги Казан. губ. Навчався у КМА від нижчих класів і завершив освіту в класі філософії (1786). В атестаті відзначені його добрі здібності і «изрядное поведеніе». 19.07.1786 вступив на службу до Київ. управи доброчинності, перейменованої потім у цивільну поліцію, і протягом 10 місяців виконував обов'язки копіїста. 26.05.1787 — підканцелярист, 1788 — канцелярист. 30.05.1791 одержав похвальний атестат. 30.01.1799 призначений до справ по відомству Київ. дикастерії, несучи також службу при акад. правлінні. 31.12.1803 — колез. реєстратор.

Був одружений із Зіновією Михайлівною, дочкою міщанина. Його старші сини — Самсон Мишляєвський (н. 1789) і Даниїл Мишляєвський (н. 1793) — 1809 навчалися в КМА. Сім'я жила у Києві на Подолі в парафії Воскресенської церкви.
Архіви КДМА, ф. 11, оп. 1, спр. 10; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 363, спр. 126, арк. 19; оп. 1015, спр. 555, арк. 68.
Р. М. Лякіна

Міле́ску (Milescu) Спафарій Ніколає (1625, пов. Васлуй, тепер Респ. Молдова — 1708, м. см. невід.) — румунський книжник і діяч культури. Навчався в заснованому П. *Могилою* Колеґіумі, згодом Слов.-грек.-лат. академії в Яссах. Першим ректором Колеґіуму в Яссах був сподвижник П. Могили С. *Почаський*. Він та колеґи-вчителі з Києва надали першій молд. вищій школі духу й змісту КМА. 1645—53 М. навчався у вищій школі Константиноп. патріархії. Поліглот, блискуче знав, крім рідної, давньогрец., лат., церк.-слов., новогрец., рос., італ. та тур. мови. Працював урядовцем у господарів Молдавського й Валаського князівств. Від господаря Волощини Ґеорґія Гіки одержав посаду і звання великого спафарія (spatar), котре стане його другим прізвищем, під яким його знатимуть в Європі. М. брав активну участь у політ. житті Молдови й Волощини, що й примусило його еміґрувати до Європи після смерті своїх покровителів. 1668 повернувся в Молдову, але тодішній господар Александру Іліаш, запідозривши в ньому заколотника й претендента на престол, звелів відрізати йому носа. Після поневірянь в кількох європ. країнах 1671 одержав рекомендаційного листа від Константинопольського патріарха Досифея до моск. царя Олексія І Михайловича й прибув до Москви, де цар і впливовий боярин А. Матвеєв прийняли його на роботу драгоманом до Посольського приказу. 1675 його призначено у чині полковника керівником моск. посольства до Китаю. Посольство тривало три роки. Після повернення його зустріли прохолодно, бо вже не було при владі ні царя Олексія, ні Артемона Матвеєва, навіть почалося слідство проти нього, чи правильно він витрачав виділені йому кошти, та незабаром його реабілітували. Згодом посів вагоме місце при дворі царя Петра І, якого М. супроводжував у Азовських походах 1695—96 як перекладач з тур. і татар. мов.

Творчу діяльність розпочав ще 1655 написанням короткої леґенди про чудотворну ікону з Ніамецького Вознесенського м-ря Молдови. 1661 М. переклав з грец. мови богослов. трактат і всі ці роки посилено працював над рум.

перекладом «Старого Заповіту», згодом надрукованого у «Бухарестській Біблії» («Biblia de la Bucureşti», 1688). Переважна більшість його праць написана церк.-слов. та рос. мовами, а також латиною, як-от «Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens» («Енхірідіон, або Східна зірка, що сяє на Заході») (твір надруковано у Франції 1669), та грец. мовою. Укладений ним «Російсько-грецько-латинський словник» не зберігся, але до наших днів дійшли рукописи ін. праць, створених М. у Москві, напр., «Арифмологіон» (1672) про символіку цифр і чисел, «Хрисмологіон» (1673), «Василіологіон» (1673) та ін. дрібніші твори (про дев'ять муз, про сім чудес світу, про Сивіллині книги, про будівництво собору Святої Софії у Константинополі), написані на основі грец. та лат. оригіналів.

Особливе місце в його творчості посідають книги, написані внаслідок його подорожі до Китаю: «Опис подорожі до кордонів Китаю», «Статейний список посольства Н. Спафарія в Китай» та «Опис Китаю», в основі якого лежали не тільки власні враження автора, а й деякі книжки катол. місіонерів. Крім того, наслідком його подорожі в Азію була й «Книга про татарів». Опис подорожі до Китаю містить цікаву розповідь про місця, якими пролягав його маршрут до цієї країни, та надзвичайно цікаву інформацію про дип. етикет у Китаї XVII ст., про фактичні переговори з кит. дипломатами та про прийом моск. посольства кит. імператором.

Літ.: История Молдавской ССР, т. 1. Кишинев, 1965; Dicționarul literaturii române... Bucureşti, 1979; Урсул Д. Т. Николай Гаврилович Милеску Спафарий. М., 1980; Белоброва О. А. Об использовании миниатюр к сочинениям Николая Спафария 1670-х гг. ТОДРЛ, т. 45. Л., 1992.

С. В. Семчинський

Многогрі́шний Дем'ян Гнатович (1621, село поблизу м. Короп Чернігівського воєвод., тепер Коропський р-н Чернігівської обл.— 1703, м. Селенгинськ, тепер Респ. Бурятія, РФ) — гетьман Лівобережної України, меценат КМА. Н. в селян. родині.

З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. пішов до укр. війська. Наприк. 50 — поч. 60-х рр. XVII ст. виконував обов'язки чигирин. полковника, 1665 від лівобереж. гетьмана І. *Брюховецького* отримав призначення на полк. уряд до Чернігова. Відкрито виступав проти моск.-польс. замирення 1667 (Андрусівське перемир'я), яке, закріплюючи розподіл укр. земель між Москвою та Польщею, завдавало непоправної шкоди Україні. На поч. 1668 підтримав антимоск. виступ І. Брюховецького. Після падіння останнього в серед. 1668 перейшов на службу до гетьмана Війська Запорозького П. *Дорошенка*, з яким був близько знайомий ще з Нац.-визв. війни.

В уряді Дорошенка дістав призначення на посаду ген. осавула. Напередодні свого вимушеного повернення на Правобережжя П. Дорошенко призначив М. наказ. гетьманом Лівобереж. України. В умовах широкомасштабного наступу моск. військ на Лівобереж. Україну восени 1668 та відсутності дієвої допомоги з боку П. Дорошенка М., за порадою стародуб. полк. М. Гвинтовки та архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. *Барановича*, розпочав мирні переговори з моск. представниками. Поновити союзні відносини з Москвою мав намір на основі Переясл.-Моск. договору 1654, застерігши при цьому за Україною права політ. автономії, суттєво порушені під час гетьманства Брюховецького. Прагнув зробити так, щоб «у Малій Росії й нога московська не стояла».

У груд. 1668 на старшин. раді в Новгороді-Сіверському за активного сприяння Л. Барановича обраний «сіверським гетьманом». На поч. берез. 1669 на раді у Глухові обрання М. було підтверджене. На переговорах з цар. представником Г. Ромодановським М. тримався твердої позиції щодо прав України. Цар. уряд був змушений відмовитися від інкорпораційних за змістом Моск. статей 1665. Водночас Ромодановський зумів змусити М. погодитися на присутність в окремих лівобереж. містах цар. воєвод на чолі залог, щоправда, їхня діяльність не могла відтепер виходити за межі військ. функцій. Крім того, гетьман. уряд позбавлявся права зовн.-політ. зносин.

Як глава Лівобереж. Гетьманщини М. зарекомендував себе прибічником сильної гетьман. влади. Зокрема, на старшин. з'їзді 17.04.1670 він рішуче заявив присутнім: «Поки я буду гетьманом, свавільників буду приборкувати, скільки в мене буде сил...» Не дуже довіряючи старшині, котра за очі дорікала йому «мужицьким» походженням, М. осаджував полк. та сот. уряди своїми родичами та свояками, водночас наділяючи їх маєтками та формуючи тим самим впливову прогетьман. партію. 1671 змусив старшин. раду призначити свого брата, полк. черніг. Василя Многогрішного, наказ. гетьманом. Будучи прибічником авторитарної влади, М. намагався започаткувати родову гетьман. династію. У стосунках з царем Олексієм І Михайловичем намагався проводити незалежну політику, що базувалася б насамперед на укр. інтересах. Зокрема, він рішуче виступав проти всіляких тер. поступок польс. стороні за рахунок України. Намагався будь-якою ціною втримати за Лівобереж. Гетьманщиною землі за р. Сож, приєднати до неї м. Гомель, населення якого висловило бажання бути під гетьман. булавою. Неодноразово М. просив повернути із сибір. неволі утримуваних там в'язнів з України (старшин В. Дециков, М. Панкевича, Л. Бута, священика В. Загоровського та ін.). Зневірившись у Москві, з 1671 М. пішов на зближення з Дорошенком, плануючи спільні військ. акції проти польс. військ і плекаючи надії в майбутньому об'єднати Україну.

У роки свого короткого гетьманування М. чимало посприяв поліпшенню матер. стану КМА й Київ. Брат. м-ря. У той час як цар. уряд послідовно ігнорував усі клопотання ректора й ігумена В. *Ясинського* стосовно

Гетьман Дем'ян Многогрішний.
Малюнок з «Літопису» Самійла Величка

підтвердження за Брат. м-рем його давніх маєтностей і надання нових, М. пожалував братчикам замість розореного поляками правобереж. с. Новосілки с. Мураска (Муравка) на Лівобережжі, а згодом замінив його більш прибутковим м-ком Карпилівка з усіма прилеглими до нього околицями. М. обіцяв також «и церкву братскую кам'яну соорудити, і школи для ученія побудувати», оскільки в результаті пожежі 1658 КМА завдано значних збитків. З цією метою він віддав наказ збирати «з миру» гроші до Військ. скарбу. Але антигетьман. змова 1672 не дозволила реалізувати ці плани. Авторитарні методи правління М., зосередження влади в його родинному клані викликали роздратування вищої старшини, в середовищі якої визрів антигетьман. заколот. У ніч з 7 на 8.03.1672 відбулася таємна зустріч старшин з цар. воєводою А. Танеєвим, під час якої М. звинувачено в таємних зносинах з П. Дорошенком, намірах порвати з Москвою тощо і ухвалено рішення найближчим часом заарештувати М. та передати на розправу моск. властям. У ніч на 13.03.1672 старшина за допомогою цар. стрільців виконала погрозу. М. терміново відвезено спочатку до Конотопа, згодом — у Путивль, а звідти — в Москву. Брат М. Василь Многогрішний, довідавшись про арешт М., намагався врятуватися спочатку в Черніг. Єлецькому Успенському м-рі, згодом — Микільському м-рі та Максаківському Спасо-Преображенському м-рі, а коли дістав відмову від їх настоятелів і братії,— в Київ. Брат. м-рі, де переховувався кілька днів. За наказом київ. воєводи Г. Козловського його було заарештовано і відправлено слідом за братом до Москви.

14.04.1672 в Посольському приказі розпочалися допити «з пристрастієм» братів Многогрішних. Після тортур і висунення сфабрикованих звинувачень 28.05.1672 їх вивели на плаху й оголосили вирок, але в останній момент примчав цар. гонець, який повідомив про заміну смертної кари висилкою до Сибіру та ув'язненням. Разом з М. на заслання було відправлено його дружину, синів Петра та Якова Многогрішних, дочку Олену, небожа Михайла Зінов'єва, брата Василя Многогрішного та сім'ї старшин, звинувачених у підтримці гетьман. планів.

Тривалий час М. тримали в іркут. та селенгинській в'язницях. Звільнений 1682, перебував на міськ. та повіт. службі Селенгинська (Забайкалля). Однак 1684 після втручання гетьмана І. *Самойловича* його знову ув'язнили в Селенгинську, де умови утримання були значно гіршими, але вже 1688 (після падіння І. Самойловича) М. разом із сином Петром записано у діти боярські. Перебував у складі дип. місії Ф. О. Головіна під час підписання Нерчинської угоди з Китаєм (1689) та переговорів з монг. тайшами. 1691—94 стояв на чолі Селенгинська, був його «вершником» (фактично воєводою). Керував обороною міста та його околиць від набігів монг. племен, які здійснювали походи на Бурятію. 1691 загинув син М. Петро, який очолював вел. загін козаків та бурятів. Його загибель описано у старовинній бурятській нар. пісні. 1696 гетьман прийняв чернечий постриг. Помер бл. 1703.

Поховано М. біля Селенгинського Спаського собору. Його син Яків тривалий час перебував на військ. службі в Сибіру та на Далекому Сході. Небіж Михайло Зінов'єв, засланий до Якутська, був прикажчиком на Колимі та Анадирі (1688—99). З поваги до дядька взяв собі прізвище Многогрішний під час поїздки на Камчатку. 1707 внуку М. Михайлові надано дворянство. Відомості про родину М., яка мешкала на Далекому Сході, простежуються до серед. XIX ст. Досить довго існував невеликий будиночок М. на березі р. Селенга, змитий під час повені. Декабрист М. Бестужев, засланий на Забайкалля, цікавився особою колишнього гетьмана. Зокрема, він повідомляв про надмогильну плиту та будиночок М., за якими тривалий час наглядала онука гетьмана. Жителі Респ. Бурятія до сьогодні зберігають пам'ять про М.

Літ.: Антонович В. Б., Бец В. А. Исторические деятели Юго-Западной России.., в. 1. К., 1885; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., [кн.] 1. М., 1899; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетий... К., 1901; Матвеев П. Батуринский переворот 13-го марта 1672 года... РС, 1903, № 9—11; Русско-китайские отношения.., т. 1 (1608—1683). М., 1969; Борисенко В. Дем'ян Многогрішний. КСт., 1992, № 4; Заруба В. М. Постаті.., кн. 2. Дніпропетровськ, 1993; Заруба В. М. Студії з історії України. К., 1995; Брайчевська О. А. [та ін.] Про традиції... В кн.: Українська біографістика. Зб. наук. праць, в. 1. К., 1996; Цирендоржієв Р. Український гетьман... ВК (К.), 1998, 16 черв.

В. М. Горобець
З. І. Хижняк

Множи́нський Семен, чернече ім'я Серапіон (бл. 1722, сот. м-ко Чорнухи Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл. —1760, Жаботинський м-р, Чигиринське староство Київського воєвод., тепер Чигиринський р-н Черкаської обл.) — письменник, ієромонах. Н. в сім'ї священика. 22.09.1734 вступив до КМА. 1744 навчався у філос. класі. 1745 прийняв чернечий постриг. 1749 в сані ієром. здійснив подорож до Єрусалима. 1751 склав «Путник от богоспасаемого града Киева до святого града Иерусалима и от Иерусалима до Киева». Помер в Жаботинському Онуфріївському м-рі Київ. єпархії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Моги́ла Петро Симеонович, чернече ім'я Петро (21.12.1596—1.01.1647) — митрополит Київський, Галицький і всієї Руси. Святий. Н. в сім'ї молд. господаря Симеона Могили й угорської княжни Маргарет (Маргіт). У традиціях знатних родин XVI—XVII ст. польс. геральдика виводила походження родини Могил від знаменитого римлянина Муція Сцеволи, нащадки якого перейшли з Риму до Греції, а звідти — в Молдову. За ін. легендою, рум. походження, предком Могил був молд. дворя-

нин Пуриг, який допоміг у битві молд. воєводі Стефану IV, отримав від нього щедру винагороду й ім'я Могила (горб, могила). Прямим предком М. вважається вел. виночерпій (чашник), потім член княжої ради при Стефані Великому Козьма Могила. Дід М. Іоан Могила був його внуком, управляв молд. воєводством за господаря Александра. Мав 3 синів: Єремію, Ґеорґія та Симеона.

Симеон, батько М., був хотинським паркалабом, гетьманом сучавським, а згодом — господарем Волощини (1601—02) й Молдови (1606—07). У фамільному гербі М. містяться герби і Молдови, і Волощини. Загинув у жовт. 1607, будучи отруєним в боротьбі за молд. престол. Залишив 6 синів: Михайла, Гавриїла, Петра, Павла, Івана, Мойсея.

Могили мали постійну підтримку польс. короля, посвоячились з польс. й укр. спольщеними родинами — Потоцькими, Вишневецькими, Корецькими, Пршеремб-ськими тощо. Мали права набувати маєтки на Поділлі й Київщині. Визнаючи політ. зверхність Польщі, залишались вірними правосл. вірі.

Мали тісні зв'язки з правосл. Львів. братством. Єремія й Симеон побудували Львів. Брат. церкву Успіння Пресвятої Богородиці (її називали й називають «Волоською»). Упродовж багатьох років підтримували братство грошовими внесками. Дочка Єремії, двоюрідна сестра М., Раїна (Реґіна), дружина Михайла Вишневецького, заснувала кілька правосл. м-рів в Україні, її сестра Анна, дружина краків. воєводи Станіслава Потоцького, була членом Львів. братства.

Після смерті Симеона Могили його сім'я переселилась на зх. землі України, що були у складі Польщі. Більшість дослідників, ґрунтуючись на зв'язках Могил з Львів. братством, схиляються до думки, що М. навчався у Львів. брат. школі. Окрім того, перших професорів до своєї майбутньої Лавр. школи М. запросить саме зі Львова, а Й. *Борецький*, що був у ті часи дидаскалом і ректором Львів. брат. школи, став покровителем і дух. наставником М., вже будучи митрополитом, і залишився ним до кінця свого життя. А ще треба зважити на те, що саме Львів в кін. XVI — на поч. XVII ст. був центром освіти України. Його освіт. впливи сягали й молд.-волоських правосл. земель. Щодо подальшої освіти, думки дослідників розходяться: одні вважають, що це — Сорбонна або єзуїт. коледж Ла Флеш, ін.— що це Замойська академія або ін. навч. заклади Польщі. М. володів досконало укр., польс., рум., лат., грец. мовами, мав добру світ. й реліг. освіту.

Життям, освітою, вихованням молодого М. опікувався польс. коронний канцлер і гетьман Станіслав Жолкевський, аж до загибелі в битві під Цецорою (1620), в якій брав участь і М. як старшина польс. армії. За нового протектора йому став польс. коронний гетьман Гнат Хоткевич. М. брав участь також у битві під Хотином (1621), де, вірогідно, відбулося його знайомство з гетьманом П. *Сагайдачним*. Вперше до Києва М. приїздить саме в рік його смерті (1622), потім — постійно в 1624—27. В ці роки він жив у с. Михайлівка-Рубежівка (тепер Києво-Святошинського р-ну Київ. обл.), де був його маєток. За даними молд. істориків — там, у скиті КПЛ, він проходив чернечий послух. 16.09.1627 М. обрано архім. КПЛ. 3.11.1632 на конвокаційному сеймі у Варшаві правосл. депутати (49 чол.) обрали його на митрополита Київського, Галицького і всієї Руси.

14.03.1633 М. отримав привілей на митрополію від новообраного короля Владислава IV, а на поч. квіт. того самого року — благословення («сакру») від патріарха Константинопольського Кирила Лукаріса й титул «екзарха святого апостольського Константинопольського трону». 28.04.1633 у Львів. Брат. церкві Успіння Пресв. Богородиці відбув хіротонію, яку провели Львів. єп. Єремія Тисаревський, як екзарх патріарха Константинопольського, єп. Луцький і Острозький Ісакій Борискевич, єп. Холмський і Белзький Паїсій Іполитович, єп. Туровський і Пінський Авраамій Лецида (Стагонський). 7 лип. М. в'їхав у Київ, де його урочисто зустрічали кияни. Студенти Колеґіуму виголосили на його честь панеґірик під назвою «Mnemosyne sławy, prac i trudów przeświętnego w Bogu i m. o. Piotra Mohiły» (К., 1633), а друкарі КПЛ — «Евфонію веселобрмячу». Обрання М. спочатку архім. КПЛ, а потім митрополитом Київським було здійснене за підтримки тієї частини правосл. шляхти й духовенства, яка за його допомогою сподівалася вивести укр. правосл. церкву з того становища, в якому вона перебувала після Берестейської унії, і добитися визнання її польс. урядом. Найсуттєвішу підтримку М. отримав від свого дух. наставника митрополита Й. Борецького. На користь М. було й прийняття сеймом «Пунктів заспокоєння народу руського» (1632). Цими «Пунктами» проголошувалося повернення православним втрачених прав й визнавалася обрана 1620 ієрархія.

Висока церк. посада була для М. щаблем, за допомогою якого він здійснював в Україні свої задуми, і найперше — реформування церкви й освіти. М. не був першопрохідником на обраному шляху. Він спирався на досвід своїх попередників — кн. К. Острозького, гетьмана П. Сагайдачного, митрополита Й. Борецького, архім. Є. *Плетенецького* й ін. зачинателів культ.-нац. руху в Україні, притому відкинув непослідовність декотрих з них, хитання між католицтвом й моск. ортодоксією, зумів рішуче здолати побоювання впливів європ. культури.

Як зазначав М. Грушевський, М. «зумів вибрати перспективу розвитку народу й країни». Засобом до здійснення своїх намірів він обрав, найперше, освіту. Ще будучи архімандритом, М. заснував у приміщеннях больничного м-ря КПЛ т. зв. Лавр. школу або Гімназіум.

Професорами і своїми помічниками М. запросив І. *Трофимовича-Козловського* й С. *Косова*. Перший став ректором, другий — префектом Лавр. школи. Підписуючи з ними угоду 15.06.1630 у Львів. Брат. Успенській

Петро Могила
З портрета XVIII ст.

Петро Могила.
Фрагмент фрески «Моління» з церкви Спаса на Берестові в Києві. 1644–46

Автограф Петра Могили
під документом, датованим 1641 р.

церкві, М. виклав своє бачення гол. засад навчання молоді — побожність, традиції й вільні науки; їх дотримувався все життя. Й. Борецький в передсмертній духівниці (виконавцем якої призначив М.) заповів М. продовжувати його дух. й освіт. справи, зокрема, непорушно тримати школу на тер. Київ. братства.

11.03.1631, на дев'ятий день після смерті свого дух. наставника Й. Борецького, М. вступив у Київ. братство. 1.12.1631 підписав з ним «Акт», за яким визнавався «старшим братом, довічним охоронцем й наставником» об'єднаних шкіл. Угоду підписали також поважні світ. та дух. особи: І. Борискевич, єп. Луцький і Острозький, Авраамій Лецида (Стагонський), владика Туровський і Пінський, представники шляхти — О. *Виговський* та Ф. *Виговський*, міщан — Філон *Стрибиль*, Теодор Сущанський-Проскура й ін. Підтримку М. отримав від Львів., Луцького, Вінницького, Кременецького, Вілен. братств, з якими підтримував тісні зв'язки.

Об'єднані школи — тепер Київ. брат. колеґіум, згодом Києво-Могилянський колеґіум й КМА — почали діяти з 1.09.1632. Основу навчання складали прийняті в школах і ун-тах Європи «сім вільних наук». Для забезпечення високого рівня навчання М. на власні кошти навчав у зарубіжн. ун-тах майбутніх професорів (І. *Ґізель*, С. *Почаський*, І. *Оксенович-Старушич*, Л. *Бронкевич* й ін.). Утримував Колеґіум матеріально: «...на кошт мого родинного майна... я постачав, постачаю і дуже бажаю постачати за допомогою небесною до кінця мого життя школу книгами, учителями, засобами до утримання бідних студентів...», збудував нове шкільне приміщення (спершу учнів розміщував, ймовірно, в будинку Г. *Гулевичівни*) з церквою Св. Бориса й Гліба (пізніше — Трапезна або Святодухівська), першу бурсу, відписав на Колеґіум лавр. вотчини Вишеньки й Гнідин, власний х. Позняківщина, за корол. привілеєм провів на тер. закладу водогін (1635).

Колеґіум при М., продовжуючи традиції брат. школи, став нац. всестановою вищою школою. Тут формувалась нова високоосвічена, нац. свідома, шляхетна укр. інтелектуальна верства, яка сприяла відродженню України і поверненню її в коло вільних держав. «Могилянська академія стала тим, чим вона була, тільки завдяки тому, що її засновник був людиною багатьох світів, багатьох мов і культур» (І. Шевченко).

Складаючи «Антологію... В душевную ползу спудеов и всѣх благочестивих любомолитвених» (1636), М. значну частину її присвятив принципам виховання молоді. Вел. значення у справі виховання молоді М. надавав укр. (руській) мові. Її студенти вивчали, нею писали твори, як «Евхаристеріон, албо вдячність... Петру Могилі» (31.03.1632). Сам М. послуговувався переважно укр. мовою — листувався з братствами, писав твори: з 19 творів, котрі, як вважають дослідники, належать перу М., лише «Літос» написаний польс., решта — церк.-слов. і укр. мовами. У передмові до «Служебника» (1629) зазначав, що в богослужебних книгах слід дотримуватись «орфографії й діалекту слов'янського». Укр. мовою складає проповіді: у казанні «Крест Христа Спасителя і каждого человѣка» (1632) всі тексти Св. Письма подав укр. мовою.

М. дбав про поширення освіти шляхом заснування т. зв. «училищних колоній» КМА — колеґіумів: 1636 — в Кременці, 1638 — у Вінниці, 1639 — в Гощі, 1640 — у Більську і Яссах, 1646 — у Тирговіште.

Вел. ваги М. надавав друкарству. І. Огієнко зазначав: «...Могилянська доба — це найкраща доба в житті Печерської друкарні, доба її повного розквіту та многоплідної праці». За М. з Лавр. друкарні вийшли «Служебник» (1629, 1639), «Номоканон си ест законоправилник» (1629), «Антологія» (1636), «Євангеліє учительне» (1637), «Тріодіон» (1640), «Краткий Катехізис» (1645), також — «Mnemozyne sławy» (1633), «Exegesis» (1635), «Paterickon» (1635), «Teraturgima» (1638), «Λίθοζ albo kamień» (1644), «Требник» (1646) й ін. М. заснував друкарні у Волощині (Кимполунг, 1635), у м-рі Говора (1637), у Молдові (Ясси, 1641).

М. дбав про піднесення Правосл. церкви, зміцнення її авторитету й довіри серед народу, а також — повернення їй гідного місця серед церков ін. світових держав. Насамперед, подбав про унормування її правового становища, покращення матер. стану, поліпшення дисципліни й моралі серед священства. Він зайняв рішучу позицію щодо повернення правосл. церков і майна, відібраних уніатами. Відібрані храми відбудовувалися. У Києві це — Св. Софія, церкви Десятинна, Василівська (Трьохсвятительська), Спаса на Берестові, Михайлівська Видубицького м-ря. Їх реставрували, оздоблювали іконами, водночас проводили археол. пошуки, зокрема на тер. Десятинної церкви. М. розсилав грамоти православним, закликаючи їх до стійкості при захисті батьківської віри. З цією метою створив спец. молитву «Парафимія» (1634).

М. ввів сувору дисципліну серед ченців й священиків, вимагав суворого дотримання правосл. моральних принципів, запровадив консисторію, завданням якої було слідство і суд над духовенством. Високонавчені пастирі, і в першу чергу ті, що закінчували Колеґіум, поповнювали число служителів правосл. церкви, ставали відомими богословами: І. Трофимович-Козловський, С. Почаський, С. Косов, Й. *Кононович-Горбацький*, І. Ґізель та ін. Важливим чинником дух. відродження й єднання церкви з народом М. вважав українізацію богослужіння. Він виходив (за Біблією) з того, що мова кожного народу — то дар Божий і виголошення літургічного чину чужою мовою є збиткуванням над віруючими. Значна частина книг М., призначених для богослужіння, містить так багато укр. слів, що дає підставу дослідникам вважати ці твори написаними укр. мовою. Служби й проповіді, що відправлялись укр. мовою, збирали багато віруючих, укр. православ'я наповнилось громад.-політ. змістом. Визнаючи релігійну спорідненість з рос. православ'ям, М. не ототож-

нював її з політ. союзом з Моск. державою і залежністю укр. церкви від Москви. Так діяли і послідовники М.— С. Косов, Й. Тризна, Д. *Балабан*, І. Ґізель, Л. Бронкевич, Й. *Нелюбович-Тукальський* та ін.

М. упорядкував Устав церкви й уніфікував обрядовість. 1629 перевидав у Львові «Номоканон» з розгорнутою власною передмовою, «Літургіон». Ці праці слугували осмисленню Канону, літургії, догматики правосл. церкви й сприяли наближенню її до народу, отже, були націотворчим чинником.

Капітальним твором православ'я став твір М. та І. Трофимовича-Козловського «Православне сповідання віри» («Катехізис»), схвалений на київ. Соборі (1640), згодом — на помісному Соборі в Яссах (1642) й затверджений чотирма вселенськими патріархами: Партенієм Константинопольським, Йоаникієм Александрійським, Макарієм Антіохійським, Паїсієм Єрусалимським 11.03.1643. Цей твір став основою віровчення для всього правосл. світу. Один із примірників зберігається у Паризькій нац. б-ці під № 1265. 1645 М. видав «Катехізис» польс. й укр. мовами («Малий Катехізис»). 1667 він вийшов грец. мовою в Голландії, 1691 — рум. мовою в Румунії, 1696 — церк.-слов. мовою у Москві. Протягом XVII—XVIII ст. у світі здійснено 25 видань.

16.12.1646 з Лавр. друкарні вийшов твір М. «Евхологіон, албо Молитвослов или Требник», відомий більше під назвою «Великий Требник Петра Могили», або «Требник». Має він 1760 стор. великого формату, прикрашений ґравюрами майстра Іллі. «Требник» був на той час і залишається своєрідною церк. енциклопедією. У ньому викладені молитви й обряди, даються літургічні й канонічні пояснення. Він поширився у всіх слов. країнах, в Молдові, Волощині. З огляду на істор. значення цього твору в дух. житті, нещодавно його перевидано в Україні. І «Катехізис» і «Требник», як вважають дослідники,— спільна праця вчених, натхненником яких був М. До таких творів належать і «Λίθοζ albo kamień z procy prawdy cerkwie swiętey prawosławney Ruskiey...» (К., 1644), який мав літургічну цінність й захищав правосл. укр. церкву від катол. й уніат. апологетів.

Отже, «стараннями М. і його сподвижників занепад укр. правосл. церкви було припинено, вона подолала кризу і почала відроджуватись», стала по суті помісною, а її провід — фактично самостійним. Тобто це була реальна автономія (В. М. Нічик). Підготовка нац. еліти, зміцнення церк. дисципліни й ієрархії, на думку М., повинні були слугувати згуртуванню укр. суспільства, а відтак — виведенню України з-під влади Польщі й відтворенню її державності. Як зазначав нім. вчений Едуард Вінтер, «бувши людиною західної орієнтації він [Могила — *авт.*] схилявся до співробітництва з Польщею. Але права українського народу на його духовне й культурне самоврядування охороняв пильно».

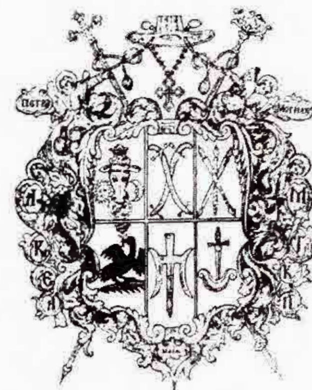
22.12.1646 М. склав духівницю: «Оскільки нічого певнішого над смерть людині нема, а година в божих таємницях самого Бога перебуває... учиняю короткий волі моеї... останній заповіт». Як істинний син правосл. христ. церкви, М. підводить підсумки своєї діяльності й дає настанову на наступні часи. Не обминув увагою київ. м-рі — Печерський з церквою Спаса на Берестові, Софійський, Богоявленський, Видубицький, Св.-Феодосіївський, а також Лубен. Мгарський, Прилуцьк. Густинський, Крехівський. Але найбільшу приязнь і любов виявив до Колеґіуму, який був відомий уже всьому світові як Києво-Могилянський. М. закріпив за Колеґіумом лавр. села Гнідин, Вишеньки, заповів власні вотчини: х. Позняківщина, сс. Пологи, Мухоїди, Опачичі та ін., будинки й дворові місця, 81 тис. зл., родинний срібний посуд, митрополичий одяг й митру, прикрашені родинними коштовностями, свій срібний хрест, сакос і — найбільшу свою цінність — б-ку (2131 книгу). Виконавців заповіту М. «слізно» просив берегти його дітище, «Collegium unicum pignus meum» (єдине своє надбання, яке «chceć przy naywyższey opatrnosci Bozskiey na potomne czasy realisatum ostawic»).

Помер М. о четвертій годині в ніч на 1.01.1647. Покладений у Св. Софії. 19.03.1647, як написано у Межигірському літописі, «з великим собором народу християнського, отправивши звичайную вельце знатную церемонію, похоронений в церкві Успенія Богородиці» КПЛ в лівому криласі між двома стовпами, як заповідав. Прощальну промову «Поновлений жаль» виголосив студент Колеґіуму Й. *Калимон*. Через кілька років вихованець М. І. *Виговський* втілив у життя його мрію: за Гадяцьким договором (6.09.1658) Колеґіум офіційно отримав права вищого навч. закладу і з ім'ям Києво-Могилянська академія ввійшов в історію.

Нац. ун-т «Києво-Могилянська Академія», відновлений 1992, є гідним пам'ятником великому митрополитові. 12.12.1996, у 400-ту річницю народження, митрополита Петра Могилу прилучено до лику святих і включено його ім'я до диптихів усіх 15 канонічних автокефальних Правосл. церков для вшанування.

«Києво-Могилянська академія, а з нею все громадянство в ній виховане, жило спадщиною Могили, його духом. Звідти величезне його значення в історії України і незвичайний пієтизм його пам'яті й імені» (М. Грушевський).

Тв.: [Передмова] В кн.: Номоканон си ест законоправилник, имея по сокращенію правила святых апостол седмы соборов і помѣстных нѣкіих. К., 1629; Крест Христа спасителя и каждого человѣка на казаню публичном чрез ясновелебного в бозѣ его милости господина и отца Петра Могилу... К., 1632; Антологіа, сирѣч молитвы и поученія душеполезная... В душевную ползу спудеов и всѣх благочестивих любомолитвених. К., 1636; Передмова до чителника. В кн.: Евангеліє учителное. К., 1637; Λίθοζ, albo kamien... К., 1644; [Могила Петро, Трофимович Ісайя] Катихисис сирѣчь исповеданіе православныя вѣры... К., 1712; Духовное завещание митрополита Петра Могилы. В кн.: Памятники.., т. 2. К., 1897; Требник. Канберра—Мюнхен—Париж, 1988.

Герб Петра Могили
З «Требника».
1646

Літ.: Голубев С. Т. О составе библиотеки Петра Могилы. Киев. ЕВ, 1876, № 8–9; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1–2. К., 1883–98; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Архив ЮЗР.., ч. 1, т. 7. К., 1887; Межигорская летопись (1608–1700). В кн.: Сборник летописей... К., 1888; Памятники.., т. 2. К., 1897; Ж-цкий И. [Житецкий И. П.] Петр Могила. В кн.: ЭСБиЕ, т. 46. СПб., 1898; Василенко Н. П. Очерки по истории Западной Руси и Украины. К., [1916]; PSB, t. 21.3.90. Wrocław e.t.c., 1976; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981; Shevcenko I. I. The Many Worlds of Peter Mohyla. В кн.: HUS, vol. 8, № 1/2. Cambridge, 1984; Бобынэ Г. О. Гуманизм... Кишинев, 1988; Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу. К., 1993; Bobână Gh. Umanismul lui Petru Movilă. В кн.: Analele Universitătii Bucureşti. Filozofie. Anul XLII. 1993; Jobert A. Od Lutra do Mohiły... Warszawa, 1994; Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994; Липинський В. К. Релігія і церква в історії України. К., 1995; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996; Жуковский А. Петро Могила... К., 1997; Нічик В. М. Петро Могила... К., 1997; Колодний А., Филипович Л. Петро Могила...– Хижняк З. Освіта,...– Яроцький П. Петро Могила і проблеми унії. В кн.: Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997; Архіў Уніяцкіх мітрапалітаў. Мінск–Полацк, 1999.

З. І. Хижняк

Арсеній Могилянський.
З портрета XIX ст.

Могиля́нський Євстафій (Остап) Васильович, чернече ім'я Єпіфаній (1-ша чв. XVIII ст., сот. м-ко Решетилівка Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—1769, м. Київ) — викладач, священик, проповідник, архімандрит. Н. у сім'ї священика о. Василя, але чи мав він прізвище Могилянський, невідомо. Є думка, що прізвище предків було Могилати чи Могили, але і М., і його брат О. *Могилянський*, пізніше митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, писалися в КМА Могилянськими. 1727 перейшов з КМА до Харк. колеґіуму.

По закін. навчання був учителем Великоустюзької архієрейської школи, а потім — священиком у церквах Москви. Як і брат, володів даром проповідника. Його викликано до С.-Петербурга і призначено проповідником при дворі імп-ці *Єлизавети Петрівни*. У плеяді тодішніх найвідоміших проповідників М. стояв не нижче А. *Юшкевича*, К. *Флоринського II*, Дмитра Сєченова. У своїх проповідях засуджував «біронівщину» і прославляв царювання імп-ці Єлизавети Петрівни, кілька разів виступав у її присутності. Проповіді його були популярні і принесли йому славу. 6 із них тоді ж було опубліковано (серед них — проповідь у 5-й тиждень та в 24-й після п'ятидесятниці, перший тиждень Великого Посту, всіх святих та ін.).

Указом імп-ці Єлизавети Петрівни від 22.04.1744 М. переведено до Полтави, висвячено на полтав. протопопа та священика Полтав. Воскресенської церкви. Тим же указом йому пожалувано в Полтаві двір, що колись належав полк. Павлу Герцику, який пішов за гетьманом І. *Мазепою*. Садиба з усіма госп. будівлями звільнялася від усіх постоїв та податків. М. дозволялося також купувати на тер. України місця і ґрунти та до 30 чол. підсусідків, які теж звільнялися від усіх служб і постоїв (хоча указом 1728 духовенству заборонялося купувати ґрунти). Нащадки колишніх підсусідків М. з прізвищем Могилати жили і в XIX ст. на тер. Микільської волості Полтав. пов. Полтав. губ. Овдовівши, М. 1761 прийняв у Києві чернечий постриг. З 1763 — архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. З 1769 — настоятель Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. У цьому сані й помер.

М. дбав про церк. будівництво, чимало витрачав на це і власних коштів. 1740 збудував муровану Троїцьку церкву в с. Малі Будища Полтав. полку, а 1762 — двоповерхові архімандричі покої та при них Богородицьку всіх скорботних церкву в Києві.

Літ.: Листки из записной книжки «Русской старины». Указ императрицы Елизаветы 1744 г. РС, 1875, т. 14, № 10, 16; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум... Харьков, 1895; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. К., 1989.

В. Н. Жук

Могиля́нський Олексій Васильович, чернече ім'я Арсеній (17.03.1704, сот. м-ко Решетилівка Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—8.06.1770, м. Київ) — викладач, проповідник, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, письменник, благодійник КМА. Н. в сім'ї священика о. Василя. 1721 вступив до КМА. 1727 перейшов до Харк. колеґіуму, який у той час очолював вихованець КМА П. *Малиновський*. Від груд. 1735 до 1741 на запрошення архієп. Тверського і Кашинського М. *Слотвинського* працював викладачем Твер. семінарії.

З лист. 1741 М.— студент, а з 1742 — викладач у класах інфими, граматики та катехізису Моск. слов.-грек.-лат. академії. 21.11.1741 прийняв чернечий постриг у Моск. Заіконоспаському м-рі й призначений ієродияконом. У жовт. 1742 переведено на посаду вчителя і катехізатора Тр.-Серг. семінарії. Був талановитим проповідником. 1743, уже в сані ієром., М. викликано до С.-Петербурга і призначено придв. проповідником. 29.01.1744 висвячено в архім. Тр.-Серг. м-ря (з 8.04.1744 — лаври) й призначено членом Синоду (8.02.1744), а 25.07.1744 рукоположено в сан архієп. Переяславського і Дмитровського зі збереженням титулу архім. Тр.-Серг. лаври. У Переяславі Залеському М. багато зробив для розвитку освіти, особливо піклувався Тр.-Серг. семінарією. Нагороджений панагією з портретом імп-ці *Єлизавети Петрівни*, прикрашеною вел. діамантами і рубінами вартістю 60 тис. руб. (тепер зберігається у Тр.-Серг. лаврі) та хрестом із її вензелем, інкрустованим діамантом. У черв. 1744 супроводжував імп-цю в подорожі на Україну. У жовт. того самого року переїхав до С.-Петербурга,

але продовжував управляти Переясл. епархією через вікарія, еп. Можайського С. *Лятошевича*. 27.05.1752 М. подав прохання звільнити його за станом здоров'я на спочинок до Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря, на що отримав згоду.

22.10.1757 М. висвячено на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Прибув до Києва 9.06.1758. На цій посаді багато піклувався про матер. стан, навчання і виховання студентів КМА. Приділяв увагу вивченню іноз. мов. Для кращого вивчення нім. мови виписав для студентів через Г. *Политику*, який тоді перебував у Москві, нім. газету. За його ініціативою розроблено й 1.04.1764 затверджено Інструкцію КМА, яка регламентувала її навч., виховний і організаційний процеси. 1767 зробив ще одну спробу звернути увагу монаршої особи на КМА. Параграф 54, внесений за його ініціативою до «Пунктів, складених духовенством київської епархії» для Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії, присвячено КМА. У ньому йдеться про вел. вагу КМА у суспільстві, наголошується на її матер. трудношах і потребі в коштах на її «благопристойне утримання, хоча б як в Московській академії» [1847 руб. 16 коп. на рік — *авт.*] та утримання бурси. Але прохання було проігноровано цар. урядом.

М. жертвував власні кошти: закуповував нові книги для акад. б-ки, виділив 6000 руб. на нову бурсу на кам'яному фундаменті та 3000 руб. на покрівлю навч. корпусу. За М. збудовано в Києві багато ін. споруд, зокрема в Київ. Софійськ. м-рі, та виконано чимало робіт по його оздобленню. 19.07.1767 М. освятив закладену 1744 імп-цею Єлизаветою Петрівною Київ. Андріївську церкву. Серед більш ніж 650 указів Київ. консисторії за часів М. багато стосувалися КМА, її розбудови, навчання дітей священнослужителів тощо.

М. писав свій титул «Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії». Синод суворо заборонив йому додавати «і всієї Малої Росії», мотивуючи тим, що в Малоросії є ще дві епархії — Черніг. та Переясл., підвладні лише Моск. патріархату. На це М. 6.05.1767 з гідністю відповів у Синод, що він вживав цей титул на підставі цар. і патріарших грамот, які були свого часу надані митрополитам Г. *Четвертинському*, В. *Ясинському* та Й. *Кроковському*, а також на підставі синод. грамоти, наданої його попередникові, митрополиту Т. *Щербацькому*. Оскільки у всіх тих грамотах до титулу митрополита Київського і Галицького додавалося «і всієї Малої Росії» (замість «всієї Росії»), то він не відступає від традиції. Це був хоч і незначний, та все ж протест проти пригнічення укр. церкви.

Помер М. у заміському митрополичому будинку в Києві на Шулявці. Останки його перенесено в супроводі митрополита Тобольського і всього Сибіру П. *Конюшкевича*, що був тоді на спочинку в Києві, до Київ. Софійськ. собору й поховано 21.06.1770.

Тв.: Слово в день стретения иконы Владимирской пресвятой Богородицы. М., 1742; Слово в неделю IV великого поста. СПб., 1743; Слово в похвалу святым угодникам Божиим. СПб., 1743; Слово в день Успения пресвятой Богородицы. М., 1743; Слово Императрице Елизавете Петровне, к Троице-Сергиевой лавре нашей приближавшейся. СПб., 1744; Слово на мир со шведами. М., 1744; Служба и акафист св. Дмитрию Ростовскому. К., 1759.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Корольков К. Арсений Могилянский... Киев. ЕВ, 1875, № 12, 19; Яновский И. Русские иерархи... Арсений Могилянский... Полтав. ЕВ, 1883, № 6—7; ЭСБиЕ, т. 2, кн. 3. СПб., 1890; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Болховітінов Є. Вибрані праці з історії Києва. К., 1995.

В. Н. Жук
З. І. Хижняк

Могильов'я́нин Сава — див. *Андрейович* Сава.

Модзале́вський Семен Іванович (1730, сот. м-ко Почеп Стародубського полку, тепер місто Брянської обл., РФ — 1805, м. см. невід.) — сотенний отаман, прапорщик. Предок історика козац. генеалогії Вадима Модзалевського. М. вчився у домашнього вчителя «по латині» і також «російської грамоти і писанія», продовжив навчання в КМА. 1760 почав службу в 1-й Почепській сотні за сотника Василя Губчиця (1749—64) як козак-підпомічник, тобто служив у піхоті, бо не мав досить грошей на коня й спорядження. Але службу М. поцінували наступник Губчиця сотник О. *Дівович* (1764—69) та сотник Олексій Булашевич, за якого М. був сот. отаманом 1-ї сотні, тобто заступником сотника. Після 1782 тер. Стародуб. полку перейшла до Новгород-Сів. намісн., а М. 1783 став прапорщиком Семенівського полку, був відповідальним за коней (фур'єр). Одружений М. був з Катериною Єлинською (1745—1784).

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии, т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1. Cambridge, 1978; Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. К., 1996.

Ю. Г. Гаєцький

Можа́йський Петро, чернече ім'я Павло (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. 1763 у сані ієродиякона викладав у класах аналогії та інфими Смолен. семінарії.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... (1728—1868 гг.). Смоленск, 1892.

О. М. Сандалюк

Мо́йза Хома Іванович — див. *Барсук-Мойсеєв* Хома Іванович.

Мойсе́й (Симеон) (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен. 1748 в сані ієродиякона перейшов із Переясл. колегіуму до класу піїтики КМА. По закін. КМА (ймовірно, закін. курс навчання класом філософії) М. висвячено на ієром. У черв. 1753 направлено до Влад. семі-

нарії митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Т. *Щербацьким*, за що останній отримав листа з подякою від єп. Владимирського і Ярополчеського П. *Петрункевича*. 1755/56 навч. р. викладав у класі риторики, а з 1757 — філософії. Одночасно — префект Влад. семінарії та ігумен Боголюбівського (Різдва Богородиці) м-ря Влад. єпархії. 1758 попросив Синод звільнити його до Київ. єпархії «с опредѣленіем ему в награжденіе каковаго либо монастыря». Проте Синод не поспішав виконувати його прохання. Натомість у лист. 1758 його переведено на посаду викладача євр. та грец. мов Моск. слов.-грек.-лат. академії. М. не припинив своїх прохань про звільнення і 1761 переведений до Київ. Софійськ. м-ря.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. Ф. Задорожна

Мокіє́вський Іван Стефанович (бл. 1718, с. Мокіївка Хмелівської або Чорнуської сотні Лубенського полку, тепер Чорнухинського р-ну Полтавської обл. або Роменського р-ну Сумської обл.—30.03.1747, м. Київ) — викладач. Н. у сім'ї священика церкви Св. мучениці Параскеви о. Стефана Олександровича Мокієвського. 1733—45 — навчався в КМА, від класу поетики до богослов'я. Його вчителями були С. *Ляскоронський*, І. *Козлович*, М. *Козачинський*, С. *Кулябка*. На 1745/46 навч. р. обрано учителем класу інфими. 16.08.1746 за поданням ректора КМА С. Ляскоронського та префекта В. *Лящевського* від 14.08.1746 затверджено митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* на посаду викладача грец. мови у грамат. класі. Але на той час М. був дуже хворий. Вірогідно, його замінив В. Лящевський, попередній учитель. Якщо М. і викладав, то недовго. Напередодні смерті подав прохання про чернечий постриг, але так і не дочекався дозволу.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Мокри́цький Андрій, чернече ім'я Ананія (1696, с. Мервич Кальницького полку, тепер с. Мервин Линовецького р-ну Вінницької обл.— після 1745, м. Київ) — ієромонах, викладач. Н. у сім'ї священика. Навчався у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ (1741). Указом Синоду 1743 М. направлено до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де викладав у класі синтаксими, але 1745 звільнено «за віком». Повернувся у КПЛ.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 205, спр. 4, арк. 148 зв.—149.

С. М. Гатальська

Мокріє́вич Іван Оникійович (бл. 1679, м. н. невід.— після 1739, м. см. невід.) — полковий суддя. Н. у сім'ї сотника любецького Черніг. полку Оникія Карповича Мокрієвича та Єфросинії Никифорівни Каленикович, дочки обозного Черніг. полку і рідної сестри першої дружини гетьмана І. *Скоропадського* Пелагеї Никифорівни (п. бл. 1699). Онук Карпа Мокрієвича, ген. писаря, який служив ще за гетьмана Б. *Хмельницького*. Предки М. поховані у Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі.

Навчався у КМА до 1699. У «сказці» (1734) свідчив, що «с юных своих лѣт служив в полку Черниговском». Службу розпочав восени 1699 під Пилипів день, коли його полк разом з ін. козац. полками виступив боронити кордон від татар. 1702 брав участь у поході під Бихов «в польскую сторону». 1703 стояв у Києві з військом гетьмана І. *Мазепи*, коли думний дяк Украінцев зустрічав «ишовших с Царьграда к Москве с примиреніем». 1704 брав участь у поході під Любар, до 1705 перебував у Польщі. Наприк. серп. 1706 прибув до Києва, коли «великороссійскіе и казацкіе войска при бытности Петра І Кіево-Печерскую крепость зачинать делали». Усе літо 1707 був на будівництві Печер. фортеці. 1709 брав участь у Полтав. битві. 1711 взимку перебував з полком на кордоні у м-ку Ірклїїв Переясл. полку, а у трав. 1711 ходив у похід під Кам'яний Затон. 1713 знову під Києвом будував з полком укріплення. Наприк. 1716 — на поч. 1717 полк брав участь у поході під командуванням гетьмана І. *Скоропадського*. У наступні роки відбував службу комісаром та конвоїром у «великороссійскіх полках, а также в Венгерском и Макленбургском корпусах». 1724 прийняв комісарське правління у Черніг. полку за указом Малорос. колегії і цілий рік (1725—1.10.1726) був при Гренадерському, Тверському, Троїцькому і Ямбурзькому полках. За гетьмана Д. *Апостола* (1729) став полк. сотником і брав участь у суд. справах разом з полк. суддею Василем Канівським-Оболонським. 1731 призначений командиром над 1800 козаками, що брали участь у закладанні фортеці Св. Іоана на прикорд. лінії. 26.09.1732 прийняв ранг судді у Черніг. полку за універсалом гетьмана Д. Апостола (1731) і отримав «на ранг» с. Хотуничі (тепер село Щорського р-ну Черніг. обл.) з угіддями. Пішов у відставку «по старости и дряхлости» 12.07.1739, маючи універсали від гетьманів І. Скоропадського і Д. Апостола про вірну службу. Його військ. кар'єру продовжив син Василь Мокрієвич, що навчався у Черніг. колегіумі й одержав ранг бунчук. товариша. Клятву на вірність службі склав у Глух. Микільській церкві 8.07.1749.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4830, 10031.

Р. М. Лякіна

Мокріє́вич Михайло Оникійович (р., м. н. невід.—8.07.1738, Гайман-Долина, тепер с. Бал-

ки Василівського р-ну Запорізької обл.) — осавул. Н. у родині сотника любецького Черніг. полку Оникія Карповича Мокрієвича та Єфросинії Никифорівни Каленикович, дочки полк. обозного. Його дід Карпо Іванович Мокрієвич розпочав свою службу при гетьмані Б. *Хмельницькому* й дослужився до рангу ген. писаря. М. навчався у КМА і з 1705 розпочав службу в канцелярії Черніг. полку. 1705 опинився в Польщі «за гетьмана Мазепы под бунчуком». 1706—07 служив у Польщі в Преображенському полку у кн. В. В. Долгорукова, перекладаючи листи з польс. та лат. мов. 1708 служив у Білій Церкві при полк. П. *Полуботку*. За наказом гетьмана І. *Скоропадського* брав участь у битві зі шведами під с. Лісна (28.09.1708). Призначався комісаром у війську кн. О. Меншикова і був з ним до взяття Батурина. 1709 брав участь у Полтав. битві. Взимку 1711 при гетьмані І. Скоропадському і полк. П. Полуботку служив у Лубнах, Ірклієві та в Кам'яному Затоні, а влітку 1713 стояв «с Черниговским полком в Киеве, по над Либѣдью». 1716 і взимку 1717 служив у Черніг. полку. 1718—20 обирався полк. комісаром. 1721 за полк. П. Полуботка ходив у Ладозький похід на будівництво каналу, звідки відправлений до С.-Петербурга «за квартирмейстера». У трав. 1723 призначений П. Полуботком полк. осавулом і був тоді ж за полк. і наказ. гетьмана Д. Апостола на Бузькому Броді. Підписав «Коломацькі чолобитні» Полуботка. 1725 і 1728 їздив з полк. справами до С.-Петербурга. 1727 і 1728 з тими ж справами — із С.-Петербурга в Глухів, де містилася Малорос. колегія. 1731 брав участь «в човновом походѣ» із Черніг. полком. 1732 направився до Макленбурзького корпусу «для розыска». 1733—35 був у Польс. поході, а в лист. 1735 його відряджено на прикорд. лінію у фортецю Св. Параскеви. 1738 брав участь у Крим. поході як наказ. полк. черніг., але «при сильном с неприятелем сраженіе от бусурманских рук на Гайман-Долине убит вместе с Генеральным бунчучным Сименом Галецким». Про це свідчить наказ ген.-фельдмаршала Петра Лассі від 25.09.1738, де зазначено, щоб у «Мокриевичей в их собственном доме в селе Гучине постою никому не иметь, обид и розоренія не чинить, безденежно ничего не брать. Также лошадей, волов его в подводы не иметь».

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10031.

Р. М. Лякіна

Мокріє́вич Павло Михайлович (бл. 1713, м. н. невід.— до 1782, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Н. у сім'ї осавула Черніг. полку М. *Мокрієвича*. У 1720-х рр. навчався у КМА. У «сказці» від 16.02.1749 повідомив, що «пришедши с обученія с Польши начал служить с 1731 в полку Черниговском в разных комиссіях и ревизіях дворов ежегодных». 1736—37 був разом із батьком на прикорд. лінії при фортеці Св. Параскеви. По смерті батька з полк. П. Ізмайловим служив у Канів. форпості. Займався закупівлею волів у Черніг. полку. 1739 брав участь у Хотин. поході в команді полк. обозного Івана Сахновського. Саме там за завданням ген. Левендала «посылан был... шпегоном для уведомления про турецкое войско под Хотин, за сорок верст. И в то время... достал языка, у которого много найдено писем». Разом із седнівським сотником Іваном Римшею (1727—60) брав участь у битві за р. Дністер. 1742—43 мав ранг військ. товариша. У жовт. 1747 призначений комісаром у Черніг. полк. За заслуги своїх предків та за свою службу отримав ранг бунчук. товариша разом із своїм рідним братом Олександром Мокрієвичем і 3.03.1749 склав присягу на вірність у Глух. Михайлівському соборі. 1756—67 брав участь у роботі Ген. суду. Був одружений з Ганною Романівною Квіткою.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10031.

Р. М. Лякіна

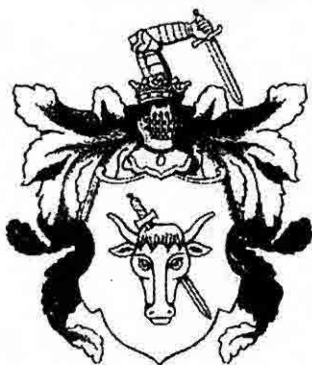
Мокріє́вич Самійло Карпович (р., м. н. невід.— після 26.07.1712, м. см. невід.) — сотник, поет. Н. у сім'ї Карпа Мокрієвича, ген. писаря при гетьмані Д. *Многогрішному*, який розпочав військ. службу ще за Б. *Хмельницького*. Освіту здобув у КМА. Служив у Чигирин. полку. 1687 і 1689 брав участь у Крим. походах. За військ. заслуги М. призначено сотником березанським у Черніг. полку (1689—90). З 1690 — сотник черніг. 1704—09 — значк. товариш. 1687 отримав універсал гетьмана І. *Мазепи* на сл. Роїську в Роїській сотні Черніг. полку. За заповітом своїх батьків — Карпа Івановича Мокрієвича та Ганни Станіславівни Кохановської, дочки черніг. полк. сотника — володів хутором у Чернігові на Лесковиці, який відписав незадовго до своєї смерті Черніг. Троїцькому Іллінському м-рю на поминання батька, матері та старшого брата Оникія Мокрієвича, похованого у м-рі. Вірогідно, що й М. поховано у тому самому м-рі. Останні розпорядження по господарству датовано 26.07.1712.

Дружина М. Тетяна Романівна Лопата була дочкою війта Черніг. магістрату. Сини — Іван, Пантелеймон, Василь та Карпо Мокрієвичі — продовжили військ. традиції родини. Так, Пантелеймон Мокрієвич «служил во всякой вѣрности беспорочно лѣт близко пятидесяти, жодного не минуя походу».

В історію укр. л-ри М. увійшов як автор дух. творів, побудованих за сюжетами Старого та Нового Заповітів. Належав до черніг. культ. осередку кін. XVII ст. (в період І. *Максимовича*). 1697 видав у Чернігові поет. книжку «Виноград домовитом благим насажденый, в ньому ж наслѣдник вѣков всѣх бысть убиенный...» Твір присвячено гетьману І. *Мазепі*. Починається вірш. передмовою «К благородному читателю». Далі подано вірш, де автор вказує на свою убогість і незнатність, та вірш про герб І. Мазепи. Далі йдуть поет. парафрази Мойсеєвих книг та Євангелія від Матвія, вірші, присвячені страстям Господнім, вірш. місяцеслов «Додаток до похвали Божої та уставу церковного» і молитва до всіх святих.

Освячення козацької корогви. Фрагмент мініатюри зі Служебника Лазаря Барановича

Герб Молявок «Пом'ян»

Книжка ілюстрована, має два різновиди герба І. Мазепи, одну мідьоритну ілюстрацію, виливні прикраси, рамку на титулі, заставки, орнамент замість колонтитулів тощо. Твір є цікавим зразком реліг. поезії 2-ї пол. XVII ст. Написано його книжною укр. мовою. Крім вищезгаданого твору ще є цикл віршів на біблійну тематику.

Тв.: Виноград, домовитом благим насажденый... Чернігів, 1697.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К.,1912; Матеріали до історії української пісні і вірші.., в. 2. Львів, 1914; Перетц В. Н. Отчет об экскурсии... К., 1915; Возняк М. С. Історія української літератури, т. 2, ч. 1. Львів, 1921; УРЕ, т. 9. К., 1962.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7758; ф. 56, оп. 3, спр. 357.

Р. М. Лякіна
В. О. Шевчук

Моле́вський (Мальє́вський), чернече ім'я Йов (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. 28.04.1757 М. висвячено на архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря. 10.10.1761 переведено до Черніг. Єлецького Успенського м-ря, а 21.02.1763 — до Бізюківського Хрестовоздвиженського м-ря Смолен. єпархії. 1766 звільнено на спочинок до того самого м-ря, де, можливо, й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877.

О. М. Сандалюк

Моля́вка Кирило Олександрович (бл. 1718, м. н. невід.—28.05.1786, сот. м-ко Баклань Стародубського полку, тепер село Почепського р-ну Брянської обл., РФ) — військовий товариш. Походив зі старшин.-шляхет. роду Молявок з Чернігівщини, засн. якого був Харко Молявка (значиться в Реєстрі Війська Запорозького 1649 козаком Черніг. полк. сотні). У квіт. 1650 Х. Молявка був черніг. городовим отаманом. Його син і дід М. Іван Харкович Молявка (п. 1716) був також черніг. городовим отаманом і значк. товаришем Черніг. полку, володів ґрунтами в с. Мосани Черніг. полк. сотні (тепер Масани, передмістя м. Чернігова), в сс. Шибиринівка, Антоновичі й Левонки Любецької сотні Черніг. полку (тепер села Черніг. р-ну Черніг. обл.). Іван Харкович мав 6 синів і 3 дочок. Батько М., Олександр Молявка, значк. товариш Черніг. полку (1726—30), мав 1730 в Шибиринівці і Антоновичах 3 двори. У нього було два сини — Федір Молявка, значк. товариш Черніг. полку (1726), і М.

М. навчався у КМА, де значився як Молявський. 1738 вчився в класі синтаксими, мав високу успішність. 1746 — дозорець (управитель) Бакланського гетьман. маєтку, центру гетьман. ранґових маєтностей, тобто М. служив не в Черніг., як його родичі, а в Стародуб. полку, де, ймовірно, і жив у м-ку Баклань. Значк. товариш Стародуб. полку (1754—58), військ. товариш (1760—86). 1760 мав у с. Антоновичі Любецької сотні Черніг. полку лише одну хату (мабуть, ту, яку мав ще його батько). Натомість він став землевласником на Стародубщині: 1786 у м-ку Баклань і трьох селах Погарського пов. Новгород-Сів. намісн. мав залежних селян.

Був одружений з Варварою Іванівною Ширай (нар. бл. 1725), дочкою бакланського сот. отамана, з якою мав 3 синів — Івана Молявку, Дмитра Молявку та Семена Молявку — і 2 дочок: Уляну та Євдокію. Нащадки М. відомі у XIX — на поч. XX ст.

Літ.: Лазаревский А. М. Обозрение Румянцевской описи Малороссии, в. 1. Чернигов, 1866; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Генеральное следствие о местностях Черниговского полка (1729—1730). Чернигов, 1908; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

С. М. Береславський

Морозе́вич, чернече ім'я Маркел (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, перекладач. Вищу освіту здобув у КМА (серед. XVIII ст.). Під час навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. За указом Синоду від 4.08.1753 М. викликано на викладацьку роботу до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де читав поетику. 1754 за власним бажанням, але з офіційним висновком за «несостоятельность», тобто невідповідність посаді викладача, було звільнено. По поверненні жив у Київ. Софійськ. м-рі. 1765 М. здійснив переклад з грец. твору Миколи Булгара «Катихисис святый или Божественная и Святыя Литургии толкование... изданный повелеванием светосиянного, высокопочтенного Господина, Христодула Керкирского... от Николая же Булгара брата его... в Венеции года 1681 напечатанный». Існували й ін. переклади цього твору рос. мовою, один з яких здійснив монах Євтимій за часів патріарха Московського Адріана наприк. XVII ст. Проте переклад М. цілком самостійний і свідчить про високі здібності його як перекладача.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ІР НБУВ, 499/352 С, арк. 31–157.

В. О. Андрушко

Мотиле́вський Петро (рр., м. н. і см. невід.) — підканцелярист. Навчався в КМА по клас риторики. 1795 зарахований підканцеляристом Брацл. консисторії.

Літ.: Высокопреосвященный Иоанникий, первый православный архипастырь Подолии (1795–1819 гг.), Подол. ЕВ, 1896, № 42.

З. І. Хижняк

Мото́ніс (**Мато́н**) **Микола Миколайович** (1-ша чв. XVIII ст., полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—1787, с. Липовий Ріг Ніжинського пов. Чернігівського намісн., тепер с. Липів Ріг Ніжинського р-ну Чернігівської обл.) — літератор, перекладач, вчений-філолог, викладач. У КМА навчання закін. класом філософії, відзначався «великою охотою, раченіем и прилежаніем». Захоплювався математикою, філософією, історією та мовами. 21.07.1747 супроводжував молодих

графів Гудовичів за кордон. Виїхав до Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща), де з 15.09.1747 у гімназії Св. Єлизавети вивчав мови та філософію. З весни 1749 у Лейпц. ун-ті слухав лекції з математики, філософії, історії та європ. мов. У серп. 1749 звернувся до С.-Петерб. АН з проханням взяти його на казенний кошт та продовжити термін перебування за кордоном ще на три роки. Прохання підтримали лейпц. професори та почесний член С.-Петерб. АН Г. Гейнзіус, який знаходився на той час в Лейпцигу. Він характеризував М. як здібного студента, що охоче відвідує лекції, виявляє інтерес до математики і від якого можна сподіватись вел. досягнень у науці. Акад. канцелярія погодилась, але за умови, що М. із Г. *Козицьким*, з яким разом навчався і потім підтримував стосунки все життя, присягнуть на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*, вступлять на службу до С.-Петерб. АН і на першу ж вимогу повернуться в Росію. При цьому їм рекомендувалось звернути особливу увагу на вивчення «великороссійскаго языка и штиля, в сочиненіи котораго они легко научиться могут из книг, печатанных при Академіи наук на великороссійском языке». Друзі пристали на ці умови і почали отримувати стипендію в розмірі 100 руб. на рік, а з берез. 1752 після неодноразових прохань — 150 руб. 1756 М. та Г. Козицький повернулися в С.-Петербург й успішно екзаменувались перед акад. зібранням.

З 1757 М. викладав у вищих лат. класах гімназії при С.-Петерб. АН грец. і лат. мови. У проекті штату гімназії, складеному в берез. 1758, М. *Ломоносов* планував М. на посаду ректора «верхнего старшего латинскаго класса». Крім того, за розпорядженням акад. канцелярії М. мав виправляти переклади, що публікувались у журн. «Ежемесячные сочинения» Г.-Ф. Міллера та «Трудолюбивая пчела» О. Сумарокова. 15.03.1759 дістав звання ад'юнкта.

1762 М. та Г. Козицького залучили до роботи в Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. За успішну роботу в Комісії його удостоєно чину колез. асесора. 1767 обрано почесним академіком. У трав. 1764 імперат. указом М. відкликано із С.-Петерб. АН і призначено секретарем Герольдмейстерської контори Сенату, де він понад 10 років працював разом зі своїми друзями та учнями по Акад. ун-ту: І. *Туманським*, В. І. Крамаренковим, Я. *Козельським*. 1765 М. разом із Г. Козицьким розбирав і описував на прохання гр. Г. Г. Орлова рукописи М. Ломоносова та відбирав книги, взяті ним із б-ки С.-Петерб. АН. Г. Г. Орлов залучив М. й до опрацювання купленої ним особистої б-ки та архіву М. Ломоносова.

Обраний депутатом Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії від шляхти Гадяцького, Миргород. та Полтав. полків, М. вірив у можливість реформувати суспільство, вдосконалити його шляхом поширення знань, освіти, виховання на гуманістичних засадах. Тому на засіданнях Комісії обстоював природне право рівності всіх людей, знатних і чесних своєю працею, вихованням і доброчинністю. Закликав до правової рівності, вказуючи, що «законы должны подвергать одному и тому же наказанию людей всякого чина и достоинства без лицеприятия». Остаточний розпуск Комісії (1773) означав крах ілюзій і надій. Незабаром відбулось і звільнення М. із Сенату. Приводом послужила сфабрикована і начебто пов'язана з обер-секретарем 3-го деп. Сенату справа про послаблення для Ніжин. грец. братства. У зв'язку з цим 14.12.1775 вийшов іменний указ, який позбавляв М. усіх чинів і не дозволяв обіймати жодних держ. посад. Однак безпідставність звинувачення була настільки очевидною, що вже 23.12.1775 вийшов ін. указ імп-ці Катерини II, яким ці звинувачення повністю знімались. Але повернутись до Сенату він уже не зміг: указ зобов'язував «возвратить ему прежний чин и опредѣлить к дѣлам в другое мѣсто». М. повернувся у свій маєток на х. Липовий Ріг біля Ніжина, де й помер 1787.

М. займався літ. роботою. Ще перебуваючи за кордоном, разом із Г. Козицьким 1752 переклав «Камѣнь соблазна» І. Мінятія (1743). Праця була оформлена у два стовпчики, в одному з яких надруковано оригінальний текст, а у другому — переклад. Цю працю друзі присвятили своєму наставнику в КМА В. *Лящевському*. Крім власне перекладу, провели скрупульозну текстологічну роботу, зробивши деякі виправлення в оригінальному тексті, звіривши його з усіма письменниками, на яких Мінятій посилався, а важкозрозумілі місця прокоментували самі. До перекладу додали також покажчик. Вже перебуваючи в С.-Петербурзі, М. переклав працю Еразма Роттердамського «Разговор об искусстве удобовразумляющем» («Трудолюбивая пчела», 1759, № 3) та «Речь о пользе и превосходстве свободных наук» («Трудолюбивая пчела», 1759, № 2) франц. гуманіста XVI ст. Марка Мюре. Був одним з найактивніших співробітників сумароковської «Трудолюбивой пчелы» та «Ежемесячных сочинений» Г.-Ф. Міллера. Однак 17.05.1760 припинив співпрацю з Міллером. Крім перекладів, залишив оригінальну працю — есе під назвою «Рассуждение о двух главных добродетелях, которые писателю истории иметь необходимо должно...» У ньому М. виклав думки про моральний обов'язок історика, його завдання та призначення. Він вважав, що історику можна пробачити і деяку обмеженість знань, і огріхи при використанні джерел, хоча це саме по собі варте осуду, але йому не можна вибачити нещирості, перекручування фактів, забобонності та некритичності.

М. вважається одним з корифеїв демограф. думки в Україні. Готуючи «Наказ» про скликання Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії, він включив розділ «О розмножении народа в государстве», присвячений питанням збільшення кількості мешканців у Рос. державі. М. увів також в обіг термін «вележюдство», аналогічний до «народонаселення», який дістав

Філософська кафедра Києво-Могилянської академії. Фото поч. XIX ст.

Феоктист Мочульський
З портрета XVIII ст.

широке розповсюдження в Зх. Європі. Будучи депутатом Комісії, запропонував запровадити статист. облік дворянства у регіональному розрізі. 1773 в С.-Петербурзі вийшов довідник «Краткие географические, политические и исторические ведомости о Малой России», який містив відомості про адм. поділ, правовий статус міст, історію, становий склад суспільства, «чисельність народу» в Лівобереж. Україні за даними ревізії 1763—64. Книгу було надруковано за підтримки Г. Козицького.

Перебуваючи в С.-Петербурзі, не забував про КМА, надіслав до її б-ки 17 книг. 1768 в каталозі книг, пожертвуваних до б-ки бурси КМА, значаться «Тезауровая философия» (передана з В. *Рубаном*), «Иоанна Златоустого Беседы из Бытия», «История о римских императорах с Августа по Константина» в 2-х томах, «Собрание разных сочинений в стихах и в прозе» М. Ломоносова, ще 10 видань лат. мовою (серед них — Овідій, Е. Роттердамський та ін.).

Тв.: Рассуждение о двух главных добродетелях, которые писателю истории иметь необходимо должно, то есть об искренности и несуеверном богопочитании. «Трудолюбивая пчела», 1759, № 1.

Літ.: Асковенский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Пекарский П. История императорской Академии наук в Петербурге, т. 1—2. СПб., 1870—73; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Кулябко Е. С. Замечательные питомцы Академического университета. Л., 1977; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Марголис Ю. Д., Тишкин Г. А. Отечеству на пользу... Л., 1988; Дзюба О. Козицький і Мотоніс. «Старожитності», 1994, № 3/4; Прибиткова І. М. Основи демографії... К., 1995; Когут З. Російський централізм... К., 1996.

В. С. Брюховецький

Мо́хов Йосип Омелянович, чернече ім'я Йоасаф (1779, сот. м-ко Жовнине Лубенського полку, тепер село Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.— р. см. невід., м. Київ) — викладач, професор, останній ректор КМА. Н. у сім'ї священика о. Омеляна Мохова. 1793 вступив до КМА. Згідно з указом Синоду як одного з кращих учнів КМА вибрано канд. на вчителя до Катериносл. слов. семінарії (у Полтаві), і в старших класах КМА вже навчався казенним коштом. Мав муз. здібності. Ще в жовт. 1799 М., студент-філософ, був канд. на вчителя класу нотного співу.

1801 викликано до Катериносл. слов. семінарії (у Новомиргороді), де був учителем франц. та нім. мов, з 1806 — викладачем класу поетики. 14.02.1809 прийняв чернечий постриг у КПЛ. 8.03.1810 його запрошено до КМА проф. філософії. З 5.11.1810 — префект, з 17.01.1814 — ректор КМА. У груд. 1816 його відсторонено митрополитом Київським і Галицьким С. *Александровським* від ректорства за самовільний продаж заліза, що належало КМА, та лише 1817 (рік закриття КМА) його остаточно звільнено з усіх посад і відправлено в КПЛ, де він і помер.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

М. В. Андрущенко
З. І. Хижняк

Мочу́льський Іван, чернече ім'я Теоктист (Феоктист) (1729/32, Правобережна Україна — 29/30.04.1818, м. Бєлгород, тепер РФ) — вчений, письменник, архімандрит, архієпископ Бєлгородський і Курський. Навчався спочатку в Переясл. колегіумі. Продовжив навчання в КМА в часи ректорства Г. *Кониського* (1752—54). Ще студентом прийняв чернечий постриг. 1761 М. зведено в сан ієром. і призначено законовчителем С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. Для своїх учнів написав підручник «Краткая Логика и Риторика». Займався проповідництвом. Кілька його проповідей тоді ж було надруковано.

1767 висвячений в сан архімандрита і призначений настоятелем Глух. Петропавлівського м-ря. У Глухові залишався недовго. Протягом 1767—84 був архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря (до 1776), Полтав. Хрестовоздвиженського м-ря (до 1779), займаючи одночасно посаду адміністратора архієп. Слов'янського і Херсонського Євгенія Булгаріса. Як знавець грец. мови допомагав єпископу-греку керувати єпарх. справами. 1777 викладав у Полтав. слов. семінарії лат. мову, арифметику, музику, географію. Згодом М. переміщено до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, звідти — до Ростов. Яковлівського Зачатьївського м-ря, а звідти — до Твер. Калязінського Троїцького м-ря. 4.01.1784 — висвітлено на єп. Севського і Брянського. Опікувався Севською семінарією, а також Орлов., Брян., Рильською, Карачаївською школами. Для Севської семінарії склав навч. інструкцію. 9.02.1787 М.— єп. Бєлгородський і Курський (з 15.09.1799 — архієпископ). Особливу увагу приділяв Харк. колегіуму і Бєлгород. семінарії. 1796 склав і видав Інструкцію для інспекторів Харк. колегіуму. Метою навчання школярів вважав не лише здобуття якомога більшого обсягу знань, але перш за все — розвиток у них усіх позитивних природних задатків, виховання їх добрими християнами і чесними громадянами.

У Бєлгороді розширив старе приміщення семінарії і побудував нове. 1787 відкрив клас риторики, 1788 — філософії, 1790 — богослов'я. Часто відвідував семінарію, стежив за навч. процесом, запрошував кращих викладачів. Сам склав і видав підручники для семінаристів: «Словеснословие и песнопение» (1790), який складався із «Риторики и Логики» та трактату «Краткая грамматика и Поэзия»; друге видання (Харків, 1811) має додаток у вигляді трактату про нотний спів; «Сокращение нравственной Дергамовой физики и астрономии, в Белгородской семинарии учрежденной» (1797), переклад з франц. мови; «Опыт герменевтического объяснения о Пасхалии по неисходному индиктіону» (1799), на це видання отримав схвальний відгук акад. корпо-

рацій КМА; «Краткие правила ирмолойного пения» (1800), друге видання (1806) має додаток «Трактат о внешнем богослужении» під загальною назвою «Четверочастный дар юным Курской епархии священно-церковнослужительским детям»; «Краткое объяснение церковного устава» (1800), згодом стало класичним підручником для навч. закладів Рос. імперії; «Краткая Логика и Риторика для учащихся в российских духовных училищах» (1803); «Драхма от сокровища Божественных писаний Ветхого и Нового Завета, т. е. сокращение правил при чтении Священного писания к знанию потребных» (1809). 1807 склав інструкцію для інспекторів Харк. колегіуму «Должности определяемым по Синодальному (от 31 окт. 1798 г.) указу семинарским инспекторам по Курской семинарии, о наблюдении за семинаристами своекоштными и казенными».

Відкрив школи в Курську і Старому Осколі, Обоянську школу при Знаменському м-рі. 1793 — Рильську і Путивльську школи. Це були підготовчі навч. заклади, які складались із двох класів — граматики і синтаксими. Опікувався також параф. школами, склав для них програму «Сокращение детской Энциклопедии и самократчайшии правила латинской грамматики» (1815). Видав також підручник для домашнього навчання «Наставления для священно-церковно-служителей Курской епархии, как им обучать детей в домах своих» (1807).

М. нагороджено орденом св. Анни I ст. (1800), орденом св. Олександра Невського (1810), обрано почесним членом Харк. ун-ту (30.08.1815) та Рос. АН.

Він — автор численних Слів: «Слово о получении известия о рождении великого князя Александра» (1778), «Слово о примирении с Богом, совестью и ближним, сказанное по случаю примирения г. Бекарюкова с женою» (24.11.1778), «Слово о важности судопроизводства, по выборе судей тверского наместничества, на основании Высочайших учреждений для управления губерний во всероссийской империи, произнесенное на тверском Благовещенском соборе» (19.12.1781). Вважається першим краєзнавцем Курської губ. Йому належить книга з історії Курського Знаменського м-ря, «История Белгородской духовной семинарии». 1813 заснував у Курську одне з перших відділень Всерос. біблійного т-ва (Всероссийское библейское общество).

Тв.: Словеснословие и песнопение. М., 1790; Харьков, 1811; Опыт герменевтического объяснения о Пасхании по неисходному индиктіону. М., 1799; Краткие правила ирмолойного пения. М., 1800; Краткое объяснение церковного устава. М., 1800; Краткая Логика и Риторика для учащихся в российских духовных училищах. М., 1803; Четверочастный дар юным Курской епархии священно-церковно-служительским детям. М., 1806; Наставления для священно-церковно-служителей Курской епархии, как им обучать детей в домах своих. Харьков, 1807; Драхма от сокровища Божественных писаний Ветхого и Нового Завета, т. е. сокращение правил при чтении Священного писания к знанию потребных. М., 1809; Сокращение детской Энциклопедии и самократчайшии правила латинской грамматики. Харьков, 1815.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Дурново Н. Н. Иерархия Всеросийской церкви, ч. 1. М., 1892; Титов Ф. И. Феоктист (Мочульский)... К., 1894; Лебедев А. С. Феоктист Мочульский,.. Харьков, 1902; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

Т. О. Дороніна
З. І. Хижняк

Мужило́вський, чернече ім'я Діонисій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. 1727 закін. навчання в КМА. Прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі, де згодом висвячений на ієромонаха. 1741/42 навч. р. викладав у класі інфими КМА.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Мужило́вський Силуян Андрійович (поч. XVII ст., м. Слуцьк — бл. 1655, м. см. невід.) — політичний і військовий діяч, дипломат. Походив з дрібної правосл. шляхти. Н. у сім'ї Андрія Мужиловського (п. після 1631), священика Слуцької Спаської церкви, з 1621 — слуцьк. протопопа, з 1631 — ієром. КПЛ, відомого правосл. письменника-полеміста, сподвижника митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Борецького*, одного з претендентів на Київ. митрополію по смерті останнього. А. Мужиловський брав активну участь в організації поїздки в Україну та Білорусію патріарха Єрусалимського Теофана (1620—21), який посприяв відновленню вищої правосл. ієрархії.

На поч. 30-х рр. М. вчився в Лавр. школі П. *Могили*, ймовірно, разом з братом Григорієм (?) Мужиловським, пізніше — у КМА. Відомий також чернець КПЛ Анатолій Мужиловський (ймовірно, родич М.), який у черв.—лип. 1633 разом з Ф. *Кизаревичем* подав на суд на К. Макаровича-Івашенцевича за шкоду, заподіяну підданим монаст. села Шибенного. У 1632 в Лавр. друкарні видано відомий «Євхаристеріон... албо вдячность... Петру Могилі... од спудеов гімназіуму его милости з школи реторики...» проф. КМА С. *Почаського*, а також анонімний польськомовний «Mnemosynon». Серед студентів, котрі декламували і, можливо, складали вірші панегіриків на честь П. Могили, названо і М. Бл. 40-х рр. М. купив у шляхтича Каспара Данковського х. Коростелівський на р. Дівичка (Новий Потік) біля с. Талаліївка (тепер не існує), за 15 км від Ніжина або ж біля с. Сильченкове. Напередодні Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 був писарем у Речиці. З перших днів повстання вступив до загону сотника і наказ. полк. Григорія Бута, разом з ним та з полк. ніжин. Прокопом Шумейком звільняв Чернігів від польс. військ (кін. лип. — поч. серп. 1648). Потім разом з Г. Бутом й ін. пішов до Б. *Хмельницького*, де почав служити у Ген. військ. канцелярії. Під час походу на

Гетьман **Богдан Хмельницький**. Фрагмент ікони «Покрова» з м. Мотижин

Пилявці Б. Хмельницький відрядив М. з Паплинців до Ясс для зустрічі патріарха Єрусалимського Паїсія. Водночас виконував доручення Б. Хмельницького як посол до молд. господаря Василя Лупула. Супроводжував Паїсія від Ясс до Києва, де їх зустрів Б. Хмельницький. Після завершення місії очолив перше посольство України до Моск. держави і разом з Паїсієм прибув до Москви (січ. 1649), де мав аудієнцію у царя Олексія Михайловича, встановив дип. зв'язки між двома державами. 26.03.1649 з Москви в Україну відправлено посольство Григорія Унковського, яке М. супроводжував до Чигирина. Брав участь у переговорах Б. Хмельницького та Г. Унковського (29.04.1649). Учасник Зборівської битви. Після укладення Зборівського миру (8.08.1649) відправлений Б. Хмельницьким і королем Яном II Казимиром на Сіверщину у справі замирення між Україною і Вел. князівством Литовським, вів переговори з кн. Янушем Радзивіллом, польним гетьманом литовським. Деякий час обіймав посаду ген. судді Війська Запорозького.

У трав. 1651 під час повернення з посольства в Молдавію М. взято у полон польс. вояками. Після визволення з неволі (наприк. 1651) разом з І. *Виговським* та Григорієм Лісницьким брав участь у посольстві до крим. хана Іслам-Гірея III (1653), а також (вже самостійно) — до тур. султана Мухамеда IV. 2.04.1653 разом з Кіндратом Бурляєм очолив укр. посольство до Москви й Стокгольма, але через вторгнення моск. військ поїздка до Швеції не відбулася. Тоді ж у Москві вів переговори про умови союзу України з Моск. державою. Пізніше М. і Бурляй супроводжували до Чигирина цар. послів А. Матвєєва та І. Фоміна, були учасниками переговорів з ними (12—15.07.1653). Пізніше знову очолив посольство до крим. хана Іслам-Гірея III.

25.02.1654 відписав свій х. Коростелівський Ніжин. Благовіщенському Назарет-Богородицькому м-рю, щоб «хвала Божия в церкви благочестивой христианской восточной множилася и отправовалася». Цей докум., підписаний також полк. ніжин. Іваном Золотаренком, містить згадки М. про його далеку рідню. Очевидно, молодшим братом або небожем М. був священик Григорій Мужиловський, який 1670 подавав гетьману Д. *Многогрішному* політ. відомості. Брав участь у білоруському поході. Після утворення Білорус. полку (черв. 1654) був у ньому полк. суддею. Наприк. верес. 1655 разом з полк. І. Золотаренком, сотником І. Борсуком вів переговори з царем Олексієм Михайловичем у його ставці під Смоленськом. Загинув 1655 під час конфлікту з І. Золотаренком.

Становить інтерес епістолярна та мемуарна спадщина М., зокрема істор.-мемуарний опис поч. етапу Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр., що він подав цареві Олексієві Михайловичу під час аудієнції 14.01.1649. Тут яскраво відбилася ідеологія укр. повстанців. 1653 М. і Бурляй написали чолобитну до патріарха Московського Никона й додали до неї «прохання козаків», де яскраво змалювали гніт Речі Посполитої, переслідування православних. Ці послання написані церк.-слов. мовою й побудовані за всіма вимогами ораторського мистецтва. Простежується безперечний вплив деяких творів М., зокрема згаданих послань, на «Літопис» Г. *Граб'янки* та деякі ін. тогочасні твори. Відомі перекази двох листів М. до Б. Хмельницького та І. Виговського (1653).

Літ.: Грамоты к Патриарху Никону от Богдана Хмельницкого и проч. ВЕ, 1827, № 13, июль; Забелин И. И. Малороссийская переписка,... М., 1848; Воссоединение Украины с Россией, т. 2—3. М., 1953—54; Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко,... Нью-Йорк, 1985; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, кн. 2, К., 1997; Архіў Уніяцкіх мітрапалітаў. Мінск—Полацк, 1999.

Ю. А. Мицик

Мултя́нський (Мантя́йський) Яків (р., м. н. невід. — після 1745, сот. м. Козелець Київського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.) — співак. Навчався у КМА, де одержав і вокальну освіту. Співав тривалий час в Акад. хорі, потім працював канцеляристом у Києві. 1735—41 — соліст Придв. капели в С.-Петербурзі. 1741 через хворобу пішов у відставку. З 1745 — священик при церкві Св. Миколая в Козельці, де й помер.

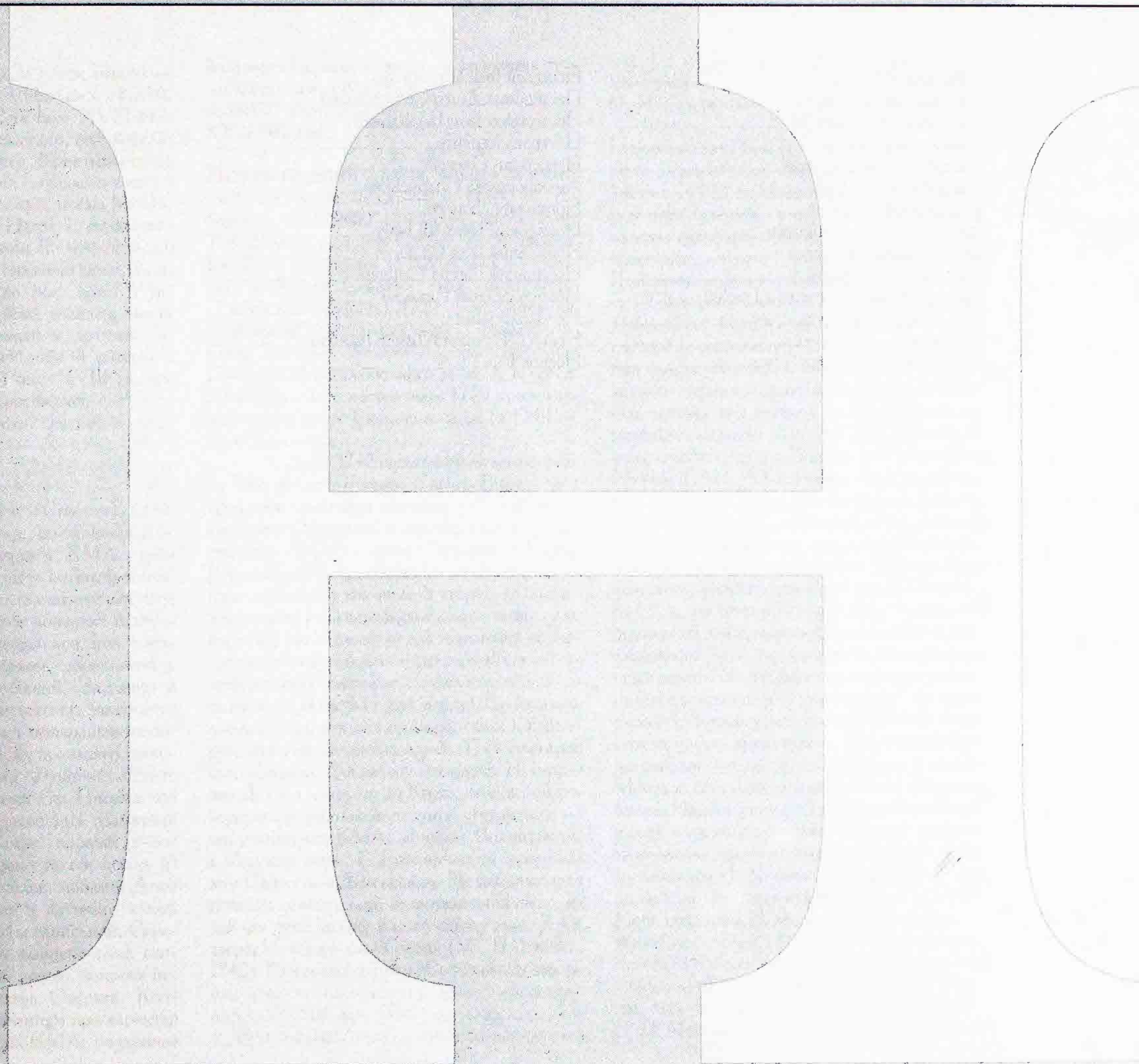
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1. К., 1904.

І. М. Лисенко

Мура́вський, чернече ім'я Діонисій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. У кін. 1700/01 навч. р. (навесні) викладав діалектику в класі риторики КМА замість висланого до Москви Й. *Туробойського*. Можливо, перед цим був викладачем нижчих класів КМА. Вірогідно, бл. 1701—02 помер, бо в джерелах згадується про тяжку хворобу М. 1701/02 навч. р. вчителем наступного за поетикою класу риторики значиться Ігнатій Миштальський.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

О. Ф. Задорожна

Навроцький Петро
Наменовський Семен
Нарожницький Андрій
Нарольський Іван
Натток-Михайловський
Нахимовський Федір
Нацинський Данило
Невяровський Іван Якович
Негребецький Андрій
Негребецький Георгій
Негребецький, чернече ім'я Іларіон
Некрашевич Іван Ґеорґійович
Нелюбович-Тукальський
Нерунович (Неронович) Іван
Нестелей Іван Федорович
Нестерович Дмитро Матвійович
Нестерович Іван Гаврилович
Нестурел Удріште
Нетребкін Олексій
Никифорович-Полонський
Новакович Діонисій
Новицький Григорій Ілліч
Новицький Ілля Федорович
Новицький Петро Іванович
Новопольський Григорій
Новопольський
Носач (Шкарлат) Тиміш Іванович
Носков Іван

Навро́цький Петро (рр., м. н. і см. невід.) — військовий підканцелярист. Навчався в КМА. Уклав рукоп. збірник (2-га пол. XVIII ст.). «Сии псалми Петра Навроцкого, подканцеляристы полкового Гадяцкого». Крім псалмів, до збірника ввійшли повчальні оповідання з життя стародавніх царів та філософів, поема М. *Ломоносова* на честь імп. Петра І, солдатська пісня часів імп-ці Катерини II, ліричні вірші, два різдвяні та великодні силабічні вірші, написані мовою, близькою до рос. (рос. з українізмами). Можливо, вони складені самим упорядником збірника, який є зразком самодіяльної творчості тієї доби й однією з пам'яток рукоп. л-ри 2-ї пол. XVIII ст., що вже потрапила під вплив російської.

Літ.: О. Л.[азаревский] Рожденственские вирши в списке XVIII ст. КС, 1889, № 1.

В. О. Шевчук

Наменóвський Семен (Симеон) (поч. XVIII ст., м. н. невід.— р., м. см. невід.) — поет. 1722—26 прослухав у КМА курси аналогії (фари) та інфими у І. *Григоровича*, граматики у І. *Хмарного* та синтаксими знов у І. Григоровича. Зберігся конспект-підручник Н. із лат., польс. і церк.-слов. мов, писаний каліграфічним почерком, оправлений у шкіру, зі смаком оформлений. Заставки й ініціали виконані, як і весь текст, залізистим чорнилом. Титульний лист прикрашає малюнок розп'яття у рослинному орнаменті, виконаний на високому рівні. Рукопис містить тексти, переважно на теми Св. Письма, які служили для кращого засвоєння граматики вищевказаних мов, грамат. вправи, паралельні переклади. Вміщено також понад 10 віршів Н. церк.-слов. і польс. мовами. Деякі тексти містять відомості з античної історії (згадується Олександр Македонський, Сенека тощо). На форзацах вміщено різні сентенції, писані церк.-слов. мовою, зокрема передсмертні слова філософа Сократа. Конспект Н. є чудовим свідченням про характер навчання в грамат. класах КМА, розкриває його зміст і рівень, а також — ставлення студентів до своїх обов'язків.

Архіви: ВР ДОІМ, спр. 1487.

Ю. А. Мицик

Нарожни́цький Андрій, чернече ім'я Антоній (р., м. н. невід.—9.10.1748, м. Тобольськ, тепер РФ) — місіонер, митрополит Тобольський і всього Сибіру. Н. в Україні. Бл. 1713/15 вступив до КМА. 1725 — перший асистент Старшої акад. конґреґації (Congregatio Majores). 1727 закін. навчання, пройшовши повний акад. курс. Прийняв чернечий постриг. Згодом — чернець Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, а в серед. 30-х рр.— його настоятель. 1739 призначений настоятелем Троїцького м-ря (з 1744 — Тр.-Серг. лавра).

26.09.1742 висвячений на митрополита Тобольського і всього Сибіру. Відразу ж з прибуттям налагодив навчання у Тобол. грек.-слов. школі, запросивши викладачами колишніх студентів КМА — ієром. Феодосія та Василя Русановича. Місц. священиків зобов'язав віддавати своїх дітей у навчання. У єпархії, де проживало багато розкольників, мусульман та людей ін. вірувань, необхідно було для підготовки освічених священиків відкрити «...на первый случай самую скудную семинарію... с философіей и богословіем...» (З листа Н. до Синоду). Він збудував кам'яний будинок для семінарії, склав її кошторис, визначив склад викладачів. 1744 семінарію було відкрито. Для набору викладачів Н. направив Д. *Смяловського* до Києва; згодом той повернувся в Тобольськ разом зі студентами — випускниками КМА: Яковом Волинським, І. *Блажевським*, Г. Граневичем та ієромонахом Пафнутієм Данєвським. Н. також поклав початок семінар. б-ці, подарувавши їй свою, на той час дуже велику й цінну збірку книг. З літ. творів Н. відомі два «Слова» (М., 1741 та М., 1742). Похований у Тобол. Софійському соборі.

Літ.: Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992.

О. М. Сандалюк

Наро́льський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — латиномовний поет. Жив наприк. XVII— в 1-й пол. XVIII ст. Навчався у КМА. Пізніше, можливо, працював у ній. 1708, перебуваючи на курсі філософії, написав лат. мовою великий панегірик «Insigne honorum in Gentilicio Krokowsciano Tentorio illustrissimo reverendissimo in Christo patri Ioasapho Krokowski Kijoviensi Halicensi etc. Metropolitae Solium septem sapientiae sophiae columnis erectum ad decuset ornamentum eiusdem illustrissimi Nominis nec non singulare incrementum neoexorti honoris in primo cathedrae ingressu inter publicos Archipraesuleae inaugurationis plausus et triumphos Rudi Minerva ab indigno servo perpetuo Nominis sui Cultore Iwan Narolski (IALL) Philosophiae Auditore reparatum Anno quo Confert sors Ioasaphum Sapientia scandera rostra» («Славетний престол почестей у рідному кроковському домі для найяснішого і вельмишановного отця у Христі Йоасафа Кроковського, митрополита Київського, Галицького і т. д., на семи колонах знання та мудрості піднесений для прикраси та поваги того ж найславнішого імені та особливого возвеличення нової почесті під час першого вступу на кафедру серед публічних аплодисментів та тріумфальних настроїв у день інаугураційного торжества на посаду архієпископа, підготовлений недостойним рабом, недосвідченим у науках Мінерви, постійним шанувальником його імені Іваном Нарольським (...), аудитором філософії, в році, коли доля дозволяє Йоасафові виступати на амвоні завдяки його премудрості»), в якому вихваляв Й. *Кроковського* за прихильність до муз та наук, що культивувались у КМА. Поет. спадщина Н. збереглася в рукописах.

Тв.: Insigne honorum... ВР ЛНБС НАНУ, ф. Баворського, № 851; Пам'ятник вічної слави Кроковському Йоасафу. В кн.: Аполлонова лютня... К., 1982.

Літ.: Аполлонова лютня... К., 1982.

В. П. Маслюк

Нарци́с, чернече ім'я Наркис — див. *Квітка*, чернече ім'я Наркис.

Натто́к-Михайло́вський (Мирда́мський), чернече ім'я Даниїл (1755, м. н. невід. — 31.05.1821, м. см. невід.) — ректор Мінської семінарії, архієпископ Білоруський і Могильовський. Н. у сім'ї священика. Вищу освіту здобув у КМА, де певний час був викладачем. 1780 Н.-М. прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. Згодом — настоятель цього м-ря. З 1786 Н.-М.— ігумен Лебединського Миколаївського м-ря Київ. єпархії. 1796 — старший ігумен вілен. м-рів та ректор Мінської семінарії. 1797 Н.-М. висвячено на архім. Вілен. Святодухівського м-ря. 1800 їздив до С.-Петербурга «для исполненія чреды священнослуженія». Тоді ж призначено архім. Ніжин. Назарет-Богородицького м-ря, а 1801 переведено настоятелем до Кам'янець-Поділ. Троїцького м-ря. 1806 висвячено на єп. Волинського і Житомирського. 1813 Н.-М. переведено у тому самому сані на Могильов. кафру, де незадовго перед цим архієп. В. *Шишацький* з усім духовенством присягнув імп. Наполеону. Місц. духовенство насторожено зустріло нового єпископа. 2.03.1816 Н.-М. висвячено на архієп. Білоруського і Могильовського. В цьому сані й помер.

Літ.: Тихомиров Д. Могилевские епископы. . Могилев-на-Днепре, 1887; РБС, т. Дабелов--Дядьковский. СПб., 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

Нахимо́вський Федір (р. і м. н. невід.— 1758, м. см. невід.) — генеральний бунчужний, генеральний писар, дипломат. Походив з родини вихрестів-євреїв Нахимовських, що належали до лубен. старшини. Навчався у КМА. По закін. потрапив у коло найближчих помічників І. *Мазепи*. На прохання гетьмана складав таємні дип. депеші. У лист. 1708 І. Мазепа і Карл XII відрядили його з посланням до польс. короля Станіслава Лещинського. Після полтав. поразки еміґрував з вірними мазепинцями. Був ген. бунчужним, а з 1730-х рр.— ген. писарем у гетьмана П. *Орлика*. 1720—21 виконував дип. доручення П. Орлика й Григора Орлика. До 1714 жив у Туреччині, згодом у Швеції та Польщі, а з 1754 — у Криму.

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Источники Малороссийской истории, ч. 2. М., 1859; Кресін О. Мазепинці. К., 1994.

З. І. Хижняк

Нащи́нський Данило, чернече ім'я Давид (31.01.1721, полк. м. Полтава — 5.05.1793, м. Київ) — ректор КМА, архімандрит. Навчався у КМА. У списках студентів за 1736/37 навч. р. значиться у грамат. класі з відміткою «ученія не слабаго». На кошти протектора КМА архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* вивчав грец., староєвр., халдейську, араб. й нім. мови у всесвітньо відомому центрі орієнталістики — Маґдебурзькій академії (м. Галле, Німеччина), слухав лекції в Кеніґсберзькому ун-ті. З 1743 жив у м. Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща). Тут переклав кілька панегіриків, листів і богослов. праць Т. *Прокоповича*, які були видані в збірниках під назвою «Miscellanea sacra» («Священне тисячоліття») (1743) і «Lucubrationes illustrissimi ac reverendissimi Th. Procopovicz» («Праці, виконані по ночах, найяснішого і преосвященнішого Т. Прокоповича») (1745). Н. заявив про себе як літератор, лінґвіст і перекладач. Повернувшись бл. 1747 до Києва, відвідував лекції з поетики, риторики та філософії у КМА, вдосконалював знання з нім. мови у відомого проф. С. *Тодорського*, став його послідовником як учений і просвітник. 1747—55 працював у КМА: вів класи граматики, синтаксими, піїтики, риторики й філософії, а також викладав нім., грец. та нововведені — рос. мову й скорочений курс рос. поетики та риторики. Крім того, виконував обов'язки Конґреґаційного префекта й префекта КМА. 1755 Н. висвячено на архім. Слуцького Троїцького м-ря, що був центром православ'я на тер. України й Білорусі, які належали Речі Посполитій, і представляв там інтереси митрополита Київського. Але вже 1758 повернувся в Київ, де після смерті М. *Максимовича* одержав посаду ректора КМА (2.07.1758).

За Н. у КМА відбулися деякі зміни, до яких був причетний і він сам. Насамперед, змінились характер і методика викладання окремих предметів, запроваджено підручники. Зокрема, рос. мову і рос. риторику він викладав за підручником М. *Ломоносова*. Першим запровадив рос. тонічний вірш. 1751 переклав рос. мовою для студентів нім. граматику Лангія. 1752 почав читати філософію за підручником проф. Бранденбурзької академії вольфіанця Християна Баумейстера «Elementa philosophiae Recentioris» («Елементи оглядової філософії»), лекції якого слухав у Кеніґсберзі і з яким підтримував наук. контакти. Т. ч., КМА пориває з арістотелівською традицією, на якій ґрунтувалася її стара філос. школа.

Велику увагу Н. приділяв богослов'ю. В основу своїх лекцій поклав «Исповѣданіе Кафолической і Апостольской вѣры» І. Дамаскіна. Широко залучав й ін. богослов. вчення, навчав студентів критично їх розглядати й спиратися в своїх судженнях на першоджерела. З цією метою 1759/60 навч. р. провів показовий богослов. диспут.

Н. уславився як здібний і діяльний викладач, знавець мов, проповідник, книголюб (зібрав вел. б-ку). Листувався з вітчизн. і закорд. вченими-просвітниками. Його прихильність до просв. ідей проявилась і у перекладі лат. і нім. мовами твору Т. Прокоповича «О неудобоносімом игѣ» (Лейпциг, 1782). Але добрі стосунки з викладачами КМА не склалися. Н. став ректором за рекомендацією Київ. консисторії, в той час як акад. корпорація хотіла бачити на цій посаді префекта С. *Миславського*. Н. звертався за підтримкою до протектора КМА, митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. *Могилянського*. «Прошу,— писав він,— архіпастирською інструкцією окреслити точні межі начальництва ректорського над викладачами».

Його наполегливість і вимогливість викликали невдоволення. Окрім того, Н. підтримав настоятеля Київ. Брат. м-ря, котрий став відпускати менше коштів на утримання викладачів. Незадоволення переросло в конфлікт. Митрополит змушений був стати на бік викладачів. Н. відмовився від ректорства.

16.01.1761 Н. висвячено на архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії, 1769 — Глух. Петропавлівського м-ря, 1772 — Бізюківського Хрестовоздвиженського м-ря Смолен. єпархії. Монаст. життя гнітило Н. Його розум, знання, творча енергія шукали виходу. Він переклав з англ. на нім., а потім рос. мову «Златый клейнод дѣтей Божіих, то есть правдивый путь к христианству» (1762), написав філос.-моралістичні праці «Сотница правил христианскаго житія», «Лѣкарство на нечистоту и похоть плотскую», «Полезное наставленіе о священном писаніи» (всі — 1762) та ін. Багато сил доклав на захист ставропігійних прав Бізюківського Хрестовоздвиженського м-ря. Н.— автор ґрунтовної доповідної в синод. контору, в якій вимагав повернути м-реві Георгіївську церкву. Цю церкву передали парафіянам с. Слободки, що спричинило до значних, далеко не благочестивих дійств на тер. м-ря, особливо у дні церк. свят. Доповідна вражає логікою, стилем, багатством побутових деталей з життя селян і м-ря. 1774 збудував нову Успенську Трапезну церкву. Під час освячення встановлено великий хрест (його можна було бачити ще на поч. XX ст.) з написом «...при архимандритѣ Давидѣ, в лѣто от рождества во плоти Бога Слова ѰѰОД (1774), индикта 3-го маіа 11 дня».

Але ніщо не розраджувало Н. «Как дерево, пересаженное на нездоровую и неудобную для себя почву, если и остается живым, то все время болеет и чахнет, так и бывший ректор Академии, Бизюковский архимандрит.., со времени отстранения от нее [Академії — *авт.*] всегда болел душой и неудержимо стремился к дорогому Киеву»,— так писав про Н. дослідник його життя П. Строганов. Останнє з численних його прохань до Синоду 1789 — перевести його за станом здоров'я на спочинок з пенсією до КПЛ — нарешті вдовольнили. Повернувся він 1789, прожив ще 4 роки.

Похований на кладовищі Дальніх печер КПЛ біля Різдвобогородицької церкви. Збереглася чавунна плита з написом: «Здесь покоится в храминѣ своей архимандрит Давид Нащинскій, родившийся в 1721 году, скончавший дни свои в 1793 году, исполнив жизни лѣт 72, 3 мѣсяца и 5 днѣй. Муж дарованіях достойных и добродетелей ревнитель... Киевская академія... славилась учителем сім, болѣе от него приняв просвѣщение, нежели ему удѣлила...»

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Серебренников В. Киевская Академия. . К., 1897; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1—2. К., 1904—05; Строганов П. Архимандрит Давид Нащинский.., ТКДА, 1905, № 3; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

З. І. Хижняк

Невяро́вський Іван Якович (1774, м. Слуцьк, тепер Респ. Білорусь — р. см. невід., там само) — викладач. Н. у сім'ї священика. Від 1.10.1790 до 1796 навчався у КМА. 1794 на прохання обер-коменданта Києво-Печерської фортеці Ф. Л. Вігеля направлявся до воєнного суду разом з Павлом Соловйовичем, теж студентом КМА, перекладачем з польс. мови. 1795, навчаючись у класі богослов'я, призначений викладачем польс. мови КМА, де залишався до 1796.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5; отд. 3, т. 1. К., 1908—10.

О. Ф. Задорожна

Негребе́цький Андрій, чернече ім'я Амвросій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у КМА до 1731, після чого прийняв чернечий постриг і висвячений на ієромонаха. 1735/36 навч. р.— викладач класу інфими, 1736/37— граматики, 1737—39 — синтаксими у КМА.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

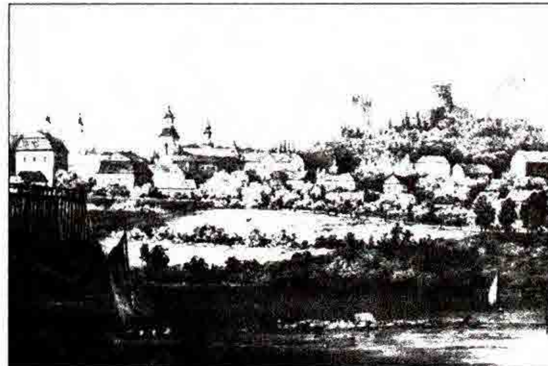
Н. В. Степаненко

Негребе́цький Георгій (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з укр. правосл. шляхти з Брацлавщини. Навчався в Лавр. школі. Є одним з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*. Написав вірш «Евтерпе, то ест Цвиченє в спѣваню». У своєму заповіті від 22.12.1646 П. Могила згадує як опікуна КПЛ намісника Київ. Софійськ. м-ря Костянтина Негребецького. Вірогідно, це був Н., який з прийняттям чернечого постригу змінив ім'я, або ж його близький родич.

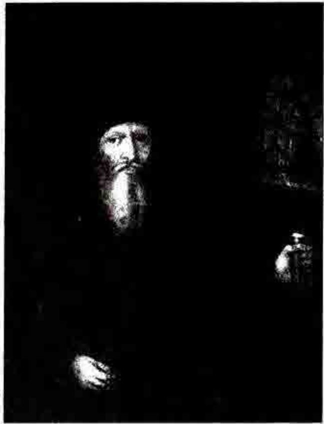
Літ.: Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Негребе́цький, чернече ім'я Іларіон (1692, м. Перемишль Руського воєвод., тепер Респ. Польща — 8.01.1740, м. Київ) — архімандрит, викладач, видавець. Н. в укр. шляхет. сім'ї. Закінчивши навчання в КМА, 1720 прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1721 висвячений на ієродиякона. З 1722 — ієромонах. Упродовж 1722—34 працював у Лавр. друкарні, поєднуючи обов'язки друкаря з викладанням у своїй alma mater курсу риторики (1722—23) під назвою «Certantibus Argo Borysthеni fixa ad fortunatas eloquentiae insulas

Перемишль над рікою Сан
Офорт Наполеона Орди
XIX ст.

Іларіон Негребецький.
З портрета XVIII ст.

Rossiacum Iasonem revehens seu modus omni praeceptionum genere atque regulis ad pertectiorem scientiae notitiam rhetorices dirigens ad superandos difficultatis scopulos expositus anno, quo Argo Spiritu divino deaurata salutem orbi naufrago exposuit 1722» («Арго для тих, хто змагається, що стоїть на Березі Бористена, який до щасливих берегів красномовства російського Ясона перевозить, чи спосіб усякого роду настанов, а також спрямовує до стрімких круч труднощів правилами для кращого розуміння риторичних знань, відкритий в році, коли Арго, позолочений Божественним духом, нещасному миру порятунок відкрив 1722») і богослов'я (1733—35) під назвою «De Deo optimo Maximo, uno in essentia, trino in personis... explanatus ex anno 1733 in annum 1733 [рік виправлено Д. Вишневським на 1734 — *авт.*] die 21 7-bris.., studio et opere ad modum reverendi Illarioni Nehrebecki professoris diligentissimi accurate ostensus in Collegio Kijevo-Mohilaeano» («Про Бога доброго і всемогутнього, єдиносущного в Трійці... виголошений з року 1733 на 1733 [1734] 21 вересня, підготовлений поважним Іларіоном Негребецьким, професором найдобросовіснішим, і старанно прочитаний у Колеґіумі Києво-Могилянському»). 1728 кн. М. Голіциним зроблена спроба залучити Н. до викладання в Харк. колеґіумі. Ім'я Н. він називав у листі до архім. КПЛ Й. *Сенютовича* серед ін. ченців, прохаючи когось із них прислати до Харкова. 1735 Н., який у той час був членом Дух. собору КПЛ, доручили ігуменство в приписному з 1702 до КПЛ Зміївському Преображенському м-рі (тепер Харк. обл.). 1737 Н. обрано архім. КПЛ. За описом цієї церемонії у Києві його обрано в присутності архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського*, а в С.-Петербурзі, в Петропавлівському соборі, висвячено членом Синоду, архієп. Нижньогородським і Алатирським Питиримом. 1737 Н. отримав грамоту імп-ці Анни Іванівни на «архімандричий чин» і на підтвердження ставропігії КПЛ. Під час свого недовгого архімандритства (1737—40) багато зробив для благоустрою м-ря та його друкарні. Активно залучав до служби в КПЛ вихованців КМА, забезпечуючи їм відповідні їхньому освіт. і культ. рівню послушництва. 1737—38 багато вихованців КМА прийняло чернечий постриг у Н. В пам'ять про тісні стосунки з КМА студенти присвятили Н. ілюстровані акад. тези (1738). За дух. заповітом все його майно було роздано «неимущим и протчим, особливо же на монастыри, на церкви и на богадельни».

Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры... К., 1826; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301 КДА, № 175 п, 515 п; ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 789, арк. 50–51; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 43зв.–5, 90; оп. 2 черн., спр. 5, арк. 2, спр. 7, арк. 1–28.

С. Р. Кагамлик

Некраше́вич Іван Ґеорґійович (1742, с. Вишеньки Вороньківської сотні Переяславського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл.— після 1796, м. см. невід.) — письменник, священик, благочинний. Н. в сім'ї сільс. священика о. Ґеорґія Некрашевича. Освіту здобув у КМА, куди вступив 10.09.1754, а вибув 1764, вже будучи відомим своїми віршами та діалогами. Ще під час навчання Н. проф. філософії Мельхіседек Орловський доручив йому виголосити промову лат. мовою на честь обрання І. *Леванди* префектом Студ. конґрегації. Більшу частину свого життя Н. служив священиком Ґеорґіївської церкви с. Вишеньки, що належало КПЛ, заступивши на цій посаді свого батька. 1773 написав книжною укр. мовою, а 1781 переписав і виправив віршований богослов. твір «Спор души и тѣла».

За період від 1773 до 1785 про життя Н. нічого не відомо. Залишились спогади про Н. як про неабиякого столярного майстра. Ймовірно, саме в ці роки він зробив для своєї церкви «купель, рѣзной деревянный семисвѣчник» (переданий археологом Т. В. Кибальчичем у XIX ст. до С.-Петерб. академії мистецтв). 5.02.1785 Н. звернувся з промовою до митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* (у минулому свого вчителя в КМА) з проханням благословити Степана Світловського на одруження зі своєю дочкою та висвятити його на штатну дияконську посаду. 27.02.1785 Н. виголосив промову перед архім. КПЛ З. *Валькевичем*, в основі якої було це саме прохання. 1.05.1785 (теж у формі промови) дякував митрополитові за «произведеніе в діякона» С. Світловського, вже його зятя.

Н.— автор автобіографічних поезій. Це вірш-діалог «Исповѣдь» (1789) й «Суплика, або Замысл на попа» (1798), де у сатир.-гумор. ключі показані стосунки священика з парафіянами. Його твори цікаві розкриттям селян. психології. Н. використовує худ. засіб мовної характеристики персонажів. Якщо піп говорить книжною мовою, то селяни відповідають укр. розмовною, нар. мовою. Укр. розмовною мовою написано і невеликий діалог з побутового життя селянства «Ярмарок» (1790). Зразком запровадження в укр. л-рі XVIII ст. силабо-тонічного вірша, написаного нар. мовою, є «Писмо, писанное к Гнѣдинскому священнику Іоанну Филѣповичу и к его сыну Петру, и к дячку Стефану Кринѣцкому» (1791) та «Писмо, писанное к Гнѣдинскому о. Іоанну Филѣповичу во время его именин» (1791), які малюють побутові картинки з життя сільс. духівництва та дрібних чиновників. З вірша «Писмо, написанное к отцу Арсенію Кринѣцкому и к госпожѣ его Иринѣ Григоріевнѣ 1787 года августа 4 дня за нѣкоторое оказанное от них особливое благодѣяніе», дізнаємось про важкий матер. стан поета, про те, що йому іноді доводилось звертатись за допомогою до заможніших товаришів. І хоча Н. був близько знайомий з архім. КПЛ, він перебував у певній залежності від лавр. властей. Частина дослідників вважає, що

йому належить гостра сатира на вище духовенство «Плач Киевских монахов» (1786). Творчість Н. свідчить про його зв'язок з теорет.-літ. традиціями КМА та про добре знання нар. життя. Н. своєю творчістю прокладав шлях новій укр. поезії. Останні датовані твори — це дві вдячні промови митрополитові С. Миславському (1792) за обрання Н. благочинним та промова, виголошена митрополитові Київському й Галицькому Є. *Малицькому* (1796), коли той своєю грамотою призначив Н. намісником і благочинним.

Поховано Н. на цвинтарі гори Щекавиці в Києві.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 3. К., 1906; Кістяківська Н. Твори Івана Некрашевича... К.,1929; Мишанич О. В. Українська література... К., 1980; Українська література XVIII ст. К., 1983; Антологія української поезії, т. 1. К., 1984; Грицай М. С. [та ін.]. Давня українська література. К.,1989.

М. С. Сасина

Нелюбо́вич-Тука́льський, чернече ім'я Йосиф (поч. XVII ст., м. н. невід. — 5.08.1675, полк. м. Чигирин, тепер райцентр Черкаської обл.) — митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії. Н. у сім'ї правосл. шляхтича з Пінщини. Є думка, що його батьком був священик. Н.-Т. освіту здобув, ймовірно, у КМА. Тривалий час навчався за кордоном. Повернувшись з-за кордону, прийняв чернечий постриг у одному з м-рів Вел. князівства Литовського. Добре володів укр., церк.-слов., польс. та лат. мовами, був відомим проповідником, полемістом, знавцем Св. Письма. У роки Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. був архім. Лещинського правосл. м-ря під Пінськом, який 1656 зазнав нападу з боку католиків та уніатів. Н.-Т. мусив рятуватися втечею і звернутися по допомогу до гетьмана України Б. *Хмельницького*. Відомі чотири листи Б. Хмельницького на захист Лещинського м-ря і його архімандрита, адресовані до великого гетьмана лит. Павла Сапєги та пінської шляхти (1657). 1657—61 — архім. Вілен. Святодухівського м-ря. 1657 побував у Києві на обранні митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Д. *Балабана*. У лют. 1658 брав участь у Переясл. раді, яка підтвердила обрання новим гетьманом України І. *Виговського*. Спочатку Н.-Т. покладав вел. надії на союз України з Росією, однак швидко розчарувався у ньому. Підтримав Гадяцький договір (1658). Після поразки України у війні з Росією і відставки Виговського Н.-Т. впливав на нового гетьмана Ю. *Хмельницького* з тим, щоб той відмовився від нерівноправного договору з Москвою (1659). 13.08.1661 митрополит Д. Балабан висвятив Н.-Т. на єп. Мстиславського, Оршанського та Могильовського і тим самим перекреслив необґрунтовані й неканонічні претензії Моск. патріархату на укр. церкву, що перебувала тоді під омофором Вселенського Константинопольського патріарха.

По смерті митрополита Д. Балабана (1663) у Корсуні відбувся Собор (9—19.10.1663). Обидва канд. на митрополичий престол — Н.-Т. та єп. Перемишльський, Самбірський та Сяноцький А. *Винницький* — отримали привілеї на Київ. каф-ру. Обрання Н.-Т. вороже зустріли у Москві та у Варшаві. Неприязно до новообраного митрополита поставився і гетьман Правобереж. України П. *Тетеря*. Внаслідок інтриґ останнього Н.-Т. разом з архім. Ґедеоном (кол. гетьманом Ю. Хмельницьким) та героєм оборони Конотопа (1659) полк. ніжин. Г. *Гуляницьким* потрапив до фортеці Мальборк у Пруссії (1664). Цей арешт викликав неґативну реакцію українців. Тетеря зрозумів свою помилку, але запізно, бо мусив скласти гетьман. повноваження. Новий гетьман П. *Дорошенко* доклав максимум зусиль для визволення Н.-Т. і досяг, врешті, свого. Навіть крим. хан Мухамед-Гірей IV вимагав визволення Н.-Т. 29.11.1665 Н.-Т. вийшов з ув'язнення й дістався в Україну. У Чигирині його з почестями зустрів гетьман П. Дорошенко і подарував йому м-ко Стайки — важливу переправу через Дніпро, але Н.-Т. невдовзі передав цей дар КМА.

Н.-Т. не визнавав зверхності над собою Моск. патріарха. Тому Москва змушувала контрольовану нею частину України (лівобереж. Гетьманщину й Київ) не визнавати його за митрополита. Н.-Т. жив у гетьман. столиці — Чигирині, у Троїцькому м-рі; був першим дорадником гетьмана. Вел. гетьман коронний Ян Собеський, майбутній король Речі Посполитої, стверджував, що гетьман і вся Україна живуть духом Н.-Т. Після антимоск. повстання на Лівобережжі, викликаного тяжким для України Андрусівським перемир'ям (1667), Н.-Т. одразу визнано митрополитом духовенством і віруючими всієї України, а патріарх Константинопольський Мефодій III грамотою від 6.03.1668 також визнав його канонічним предстоятелем всієї правосл. церкви в Україні та Білорусі. Вступаючи в сан, Н.-Т. розпорядився, щоб по церквах України молилися за гетьмана П. Дорошенка, ім'я ж царя Олексія Михайловича на єктеніях щоб не згадувалось. Його підтримав архім. КПЛ І. *Ґізель*. Воєвода моск. у Києві Б. *Шереметєв* радив царю визнати Н.-Т. митрополитом обох сторін Дніпра, бо його підтримує вся Україна, але Москва не поступалася. Незабаром ситуація в Україні погіршилася, і гетьману довелося шукати виходу в союзі з Османською імперією. Н.-Т. мусив з цим погодитися і навіть виступив з промовою, обґрунтовуючи необхідність саме такої орієнтації України. Він був ініціатором підписання угоди з Туреччиною, якою ґарантувалися виключні права правосл. церкви в Україні та Білорусі від Вісли й Перемишля до Путивля й Німана (1669).

Н.-Т. відігравав велику роль у церк., політ. і культ. житті України. Він створював школи, підтримував КМА, контактував з визначними діячами укр. церкви й культури. Так, 1672 у нього в Каневі врятувався від переслідувань польс. адміністрації св. Макарій Овруцький. Н.-Т. висвятив його на архім. Канів. Успенського м-ря, де він прославився як чудотворець і провидець і прийняв мученицьку смерть від турків, котрі захопили місто

Йосиф Нелюбович-Тукальський.
З гравюри XIX ст.

(14.09.1678). 1673 Н.-Т. зустрічав у Чигирині колишнього сотника макарівського С. Туптала, батька св. Д. *Туптала (Ростовського)*, котрий визволився з трирічного польс. полону.

У лип. 1674 столиця правобереж. Гетьманщини Чигирин тримала облогу рос. військ. та їхніх лівобереж. союзників. Під час боїв гарматне ядро розірвалося в будинку Н.-Т., він майже осліп, а наприк. 1674 йому відмовили ноги, хвороба прогресувала. 5.08.1675 Н.-Т. помер і був похований у Чигирин. Троїцькому м-рі. На надгробку вміщено епітафію, написану архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським Л. *Барановичем*. По смерті Н.-Т. його архів передано до КПЛ. У лип. 1678 турки взяли штурмом Чигирин і спалили місто. Під час боїв слуга Н.-Т. ієром. Макарій Русанович переніс тіло покійного до табору відступаючих рос.-укр. військ. Його було перепоховано у Преображенському соборі Лубен. Мгарського м-ря. Пізніше за наказом Петра І місце поховання Н.-Т. закладено камінням, а його ім'я всіляко замовчувалося.

Н.-Т.— автор кількох пристрасних проповідей і послань, спрямованих супроти польс. і моск. втручання у справи України.

Літ.: Дорошенко Д. Православна церква... Берлін, 1940; Огієнко І. І. Українська церква за часів Руїни. Вінніпег, 1956; Лисенко І. Митрополит Йосиф Нелюбович-Тукальський. КСт., 1994, № 6; Липинський В. К. Релігія і церква в історії України. К., 1995.

Ю. А. Мицик
І. М. Лисенко

Неруно́вич (Нероно́вич) Іван, чернече ім'я Інокентій (р. н. невід., м. Київ — 26.10.1741, м. Іркутськ, тепер РФ) — викладач, письменник, єпископ Іркутський і Нерчинський, місіонер. 1721 закін. КМА. У Київ. Брат. м-рі прийняв чернечий постриг (26.02.1725) за рекомендацією ректора КМА Й. *Волчанського*, який характеризував його як «чесного і благовійного, здатного як до професорської, так і до проповідницької діяльності». 1727/28 навч. р. викладав у КМА курс поетики «Bicollis parnassus» («Двоколірний Парнас») (зберігався у б-ці Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, тепер в ІР НБУВ). За указами Синоду (21.09.1727, 10.04.1728) Н. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де викладав риторику; з 1730 — проф. філософії і префект Академії.

З 25.11.1732 Н.— єп. Іркутський і Нерчинський. В Іркутську він відновив школу, засн. раніше могилянцями, й залучив до викладання засланих до Сибіру вихованців КМА: П. *Малиновського* (1738) та Й. *Максимовича* (1740). Істориками правосл. церкви він характеризується як «один з найбільших місіонерів у Сибіру». Найближчими за поселенням до єпископської каф-ри Н. були тунгуси, які мешкали в Нерчинському окрузі Іркут. губ., і він за допомогою старшини Мальцова, більш-менш знайомого з місц. жителями, розпочав серед них просв. і місіонерську роботу. Мав досить вел. успіх, принаймні, ім'я його і по смерті вшановувалось сибір. християнами, а його послідовники називали себе неруновцями. Н. як викладачу класу поетики КМА приписується знаменита київ. шкільна драма «Милость Божія, Украину от неудоб носимых обид лядських чрез Богдана Зиновія Хмельницькаго, преславного войск запорозких гетмана, свободившая и дарованными ему над ляхами побѣдами возвеличившая, на незабвенную толиких его щедрот память репрезентованная в школах кіевских 1728 лѣта», присвячена 80-річчю початку Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр., де вперше виведено образ Б. *Хмельницького*, а також висловлено кілька сусп.-політ. ідей. Остаточного підтвердження ця версія не отримала, бо немає точних даних, коли Н. виїхав до Москви, але є в ній і доля істини, оскільки, за свідченням Я. *Марковича*, він складав діалоги і перебуваючи в Моск. слов.-грек.-лат. академії: «По обіді були в Спаському монастирі, де бачили діалог, що ставився, складений професором риторики Нероновичем».

Літ.: Асоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Маркович Я. Дневник... КС, 1894, № 6; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Власовський І. Нарис історії..; т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк — К. — С. Бавнд Брук, 1990.

М. В. Андрущенко

Нестеле́й Іван Федорович (1710, сот. м-ко Зіньків Гадяцького полку, тепер місто, райцентр Полтавської обл.— до 1781, сот. м-ко Басань Переяславського полку, тепер с. Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.) — військовий канцелярист, басанський сотник, полковий хорунжий. Н. у сім'ї козака. Навчався у КМА до 1734. У своєму поданні до Ген. військ. канцелярії «сіятельнішому князю ген.-лейтенанту А. І. Шаховському» повідомляв, що «по обученіи Кіевскіх латинских і Богословских наук» бажав служити у Ген. військ. канцелярії. 9.05.1734 зарахований до Ген. військ. канцелярії військ. канцеляристом з випробувальним терміном. А через кілька місяців отримав атестат, підписаний писарем канцелярії М. Турковським, в якому відзначалося його «тщательное и неленостное служеніе и способность к дѣлам канцелярским». Служив тут до 1738. Обраний сотником басанським Переясл. полку (1738—68). У відставку вийшов у чині полк. хорунжого.

Був одружений з дочкою ічнянського сотника Г. *Стороженка* (1715—41) Тетяною і таким чином поріднився з нащадками гетьмана Б. *Хмельницького*. За сімейними переказами, дружиною полк. прилуцьк. Івана Стороженка (1687—92) була Марія, дочка Б. Хмельницького.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, [т. 5], в. 1. К., 1996.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4671.

Р. М. Лякіна

Нестеро́вич Дмитро Матвійович (бл. 1711, м. н. невід.— після 1756, м. см. невід.) — значковий товариш, правник. Н. у сім'ї значк. товариша Ніжин. полку Матвія Семеновича Нестеровича, який виконував обов'язки сотника в Конотоп. сотні. Внук полк. корсун. Семена Нестеровича. З автобіографії («сказки»)

Н. дізнаємось, що навчався він у КМА до 1731 і, «отлучаясь от училищ латинскіх», брав участь у різноманітних комісіях за завданням Ген. військ. канцелярії. 1736 і 1737 виконував обов'язки комісара в Ніжин. полку. 1738 ходив у Крим. похід, а 1739 був у поході під Хотином. Відслуживши ще кілька місяців у Молдавії, отримав від командування атестат і 1740 знову виконував обов'язки комісара в Ніжин. полку, беручи участь в роботі Лічильної комісії. 1741 дістав звання значк. товариша за військ. заслуги свої, а також батька й діда. Направлений в Кодифікаційну комісію (1728—43) і прослужив у ній три роки. 1744 під час «шествія Ея Императорскаго Величества из Москвы в Кіев по главному тракту» був в охороні мостів «на дистанціи Борзенской в команде генеральнаго хорунжего Ханенка». 1745—46 служив у «воловій комісії» для розрахунку з населенням за волів, що були взяті для обслуговування війська під час Рос.-тур. війни 1735—39. 1747—48 брав участь у ревізії дворів у Київ. полку разом з бунчук. товаришем Данилом Кандибою. 1750 звернувся у Ген. військ. канцелярію з проханням видати йому абшит на звільнення «ради упокоенія старости и полученія чина духовнаго». Докум. видано 2.07.1750.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10591, арк. 56.

Р. М. Лякіна

Нестеро́вич Іван Гаврилович, чернече ім'я Іриней (25.01.1783, с. Старі Дмитрушки Уманського пов. Київської губ., тепер с. Дмитрушки Уманського р-ну Черкаської обл.— 24.05.1864, м. Ярославль, тепер РФ) — викладач, ректор Кишинівської семінарії, єпископ Пензенський і Саранський, архієпископ Іркутський і Нерчинський. Н. у сім'ї священика о. Гаврила Нестеровича (що перейшов із уніат. в правосл. віру), де було ще дві доньки — Олександра та Агрипина, які згодом одружились зі священиками. Чоловіком першої був Василь Пуришкевич, священик с. Оксанина Уман. пов. Київ. губ. (тепер Уман. р-ну Черкас. обл.), засн. кишинів. роду Пуришкевичів, чоловік другої — Михайло Коцюбинський (Кочубинський) — згодом посів місце свого тестя у с. Старі Дмитрушки. Родинне виховання Нестеровичів було глибоко релігійним. Батько радив Н. присвятити своє життя служінню церкві.

1792—99, до вступу в КМА, Н. навчався у польс. базиліан. уч-щі (Уманському або Канівському), де добре опанував польс. мову, якою пізніше користувався в особистому листуванні. 7.10.1800 Н. вступив до філос. класу КМА. 1801 його переведено до класу богослов'я, викладачем якого був тоді І. *Фальковський*. Закін. навчання в КМА «з похвалою». З трав. 1804 за рекомендацією ректора І. Фальковського зарахований викладачем рос. класу КМА, а з берез. 1808 викладав нім. мову, крім того, «тлумачив катехізис» учням молодших класів і обіймав посаду супер-інтенданта (помічник префекта) у бурсі. З 1811 на прохання митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні* та за рекомендацією єп. Бендерського і Аккерманського Д. Сулими Н. переїхав до Молдавії, де дістав посаду вчителя рос. мови у світ. Ясському уч-щі. З 1813 — вчитель та префект рос. семінарії у Кишиневі.

Талановитий, життєрадісний, він мав успіх у товаристві. Але домашнє виховання спонукало Н. до прийняття чернечого постригу. 1805 його прохання про постриг відхилене Синодом через невідповідний вік. Лише 1813 прийняв чернечий постриг від митрополита Кишинівського і Хотинського Г. Банулеско-Бодоні. Протягом 14 років працював у Кишинів. семінарії, обіймаючи посади вчителя, префекта, а з 19.02.1821 — ректора. Крім того, був директором шляхет. пансіону при цій же семінарії.

Підтримував зв'язки з місц. світ. товариством, зокрема, спілкувався з О. С. Пушкіним, який жив на той час у Кишиневі (1820—22). Друкував істор. статті-розвідки: «Известие о кончине и жизни преосвященного экзарха Гавриіла, митрополита Кишиневского и Хотинского» (Кишинів, 1821) та «О монастыре Городище» (Кишинів, 1822). За дорученням міськ. влади займався дослідженням питання про права власності за стародавніми місц. законами. У жовт. 1824 викликаний до С.-Петербурга, де працював законовчителем у Кадет. шляхет. корпусі.

На поч. 1826 Н. висвячено на єп. Пензенського і Саранського. 1826 брав участь у похованні імп. Олександра I, а 22.08.1826 — у коронації імп. Миколи I. На посаді єпископа виявив себе добрим пастирем, але вимогливим до підлеглих. Невдоволене духовенство Пензенської губ. навіть служило молебні за позбавлення від Н.

26.06.1830 призначений архієп. Іркутським і Нерчинським. Іркут. єпархія, що простягалась від Пн. Льодовитого океану до кордону з Китаєм, обіймала Камчатку і о-ви Тихого океану, перебувала в занедбаному стані. Населення єпархії належало до різних сповідань, більшість — колишні каторжники. Н. вимагав від духовенства єпархії чіткого дотримання церк. правил та порядків, моральної чистоти і аскетизму. Проповіді його вражали присутніх ораторською вправністю, силою переконань. Критика існуючих порядків та правителів Іркут. краю призвела до конфлікту з місц. можновладцями, зокрема з ген.-губ. А. Лавінським, нач. адміралтейства Є. Стоговим та ін., що ввійшов в історію під назвою «Бунт сибірського архієпископа Іринея». Після зливи доносів 6.09.1831 Синод видав указ про відлучення Н. від єпархії, але із збереженням сану й орденів, та переведення його в один із м-рів на розсуд Синоду. 20.09.1831 до Іркутська прибув чиновник для виконання указу, проте Н. не підкорився. Він звернувся по допомогу до військових, які взяли його під свій захист. На центр. площі міста Н. виступив зі зверненням до народу, в якому звинуватив адміністрацію краю у зловживаннях. Боячись нар. бунту, комендант Іркутська за наказом ген.-губ. замкнув Н. у його ж будинку, який охороняла рота солдат, ще сто матросів охороняли будинок ген.-губ. Протягом двох місяців, доки не вщухли пристрасті,

Іриней Нестерович
З портрета XIX ст.

перебував під домашнім арештом. 18.12.1831 під наглядом трьох військових Н. доставлено до Вологод. Спасо-Прилуцького м-ря, де спеціальна мед. комісія, що мала засвідчити його божевілля, визнала його фізично та психічно здоровим. 13.01.1832 Синод завів особливий секретний журнал з розслідування справи Н. Священнослужителям Іркут. єпархії було заборонено виявляти особливі почесті ген.-губ. Іркутська під час церк. служби, але Н. залишався у Вологод. Спасо-Прилуцькому м-рі. Неодноразово звертався до С.-Петербурга з проханням про переведення його у який-небудь м-р Кишинів. єпархії і про дозвіл священнослужіння, але марно. Врешті-решт, 1848 його перевели до Яросл. Толгського Спаського м-ря з правом управління і дозволом архієрейської служби. Там пройшли останні 16 років життя Н.

Залишилося багато переказів про Н., що друкувалися переважно в XIX ст., і пам'ять як про чесного церк. служителя, вихователя, талановитого проповідника. Зберігся словесний портрет Н.: він був серед. зросту, ґраційний у рухах; очі великі, чорні, блискучі; чорне довге хвилясте волосся; енергійний, сильний, з мужнім проникливим швидким поглядом. Помер у Ярославлі, похований у Спаській церкві Толгського м-ря.

Тв.: Известие о кончине и жизни преосвященного Экзарха Гавриила, митрополита Кишиневского и Хотинского. ОЗ, 1821, № 15, Переписка. Из Кишинева. О монастыре Городище. ОЗ, 1822, № 30.

Літ.: [Стогов] Э. И. Бунт Иркутского архиепископа Иринея. РС, 1878, т. 23; Павловский И. Д. Ириней Нестерович... РС, 1879, т. 26, № 11; Ириней... РС, 1879, т. 24; Карабьин П. А. Поставление Иринея... РС, 1880, т. 29; Ириней Нестерович... РС, 1882, т. 36; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–2. К., 1910–11; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 3. К., 1912.

В. О. Андрушко
Т. О. Дороніна

Нестуре́л (Năsturel) Удріште (Уріїл, Орест) (бл. 1596, м. н. невід.— після 1658, м. см. невід.) — румунський культурний діяч і перекладач. Н. у великобоярській родині. Знав грец., лат., церк.-слов. та рум. мови, з яких і на які перекладав. Церк.-слов. мова Н. містить і деякі укр. елементи, що дало підставу окремим дослідникам стверджувати, що він навчався у КМА. Молодим вступив на службу до канцелярії молд. господаря писарем, а згодом дістав звання «другого логофета» господаря М. Басараба, який одружився з його сестрою Єліною. Фактично Н. був таємним радником і спец. дип. послом валаського князя. Він порадив своєму господарю придбати в Києві друкарню і розгорнути книговидавничу діяльність слов. та рум. мовами. Це також дозволяє стверджувати, що Н. навчався в Києві за П. *Могили*, діяльність якого він цілком підтримував і якого наслідував. Н.— автор передмов та вірш. гербових присвят у валаських виданнях 1635—47, при цьому він дещо запозичував із передмов книжок, виданих П. Могилою. Стиль віршів, написаних Н., цілком вписується в бароковий стиль, що панував тоді і в укр. правосл. виданнях. 1647 Н. видав слов. переклад латиномовної богослов. праці Фоми Кемпійського «О подражании Исусу Христу». У передмові Н. засвідчив свою зацікавленість спорідненою лат. мовою з юних літ і любов до «прославленої слов'янської мови». Йому належить також перший рум. переклад популярного середньовічного роману про Варлаама і Йоасафа. Як гадають дослідники, цей переклад здійснено з кутеїнського вид. 1637 року, благословенного П. Могилою. Рум. літературознавці приписують Н. також переклад рум. мовою «Слів повчальних воєводи Н. Басараба синові своєму Феодосію» та «Житія патріарха Ніфона». Ім'я Н. останній раз зустрічається в докум. 1658 року.

Літ.: Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900. Bucureşti, 1979.

С. В. Семчинський

Нетре́бкін (Потре́бкін) Олексій (1791, с. Федрівка Кременчуцького пов. Полтавської губ., тепер с. Федорівка Глобинського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — учитель. Закін. Полтав. семінарію. 15.09.1809 вступив до КМА, де рік вивчав філософію і 3 роки богослов. науки. Одночасно опанував лат. і рос. красномовство, грец. та нім. мови. Атестат з підписом ректора Й. *Мохова* про закін. КМА видано Н. 9.02.1815 (в кінці атестата прізвище «Нетребкін» писар замінив на «Потребкін»). Єп. Полтавський та Переяславський Антоній Максимович своїм розпорядженням викликав Н. до Полтав. семінарії для викладання в нижчому грамат. класі.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 196.

Р. М. Лякіна

Никифоро́вич-Поло́нський, чернече ім'я Йоаникій (1742, м. н. невід.—7.02.1819, м. см. невід.) — ректор Тамбовської семінарії, засновник Кам'янець-Подільської семінарії, архієпископ Брацлавський і Подільський. Н. у сім'ї мельника Никифора (звідки перша частина прізвища) Беркута, що мешкав на хуторі неподалік м. Полонне (тепер райцентр Хмельн. обл.). 1752 під час татар. набігу батьки Н.-П. загинули. Жив і виховувався у рідного дядька, який і віддав його в навчання до КМА, де, вірогідно, прийняв прізвище Никифорович-Полонський (друга частина від Полонного). Закінчивши повний акад. курс, Н.-П. прийняв чернечий постриг. До 1777 в сані ієром. викладав у Смолен. семінарії. 1777 направлений до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу на посаду «законоучителя». 1778 отримав сан архімандрита й призначення намісником Влад. Костянтино-Оленівського м-ря. 1779 запрошений єп. Тамбовським і Пензенським Ф. *Голосницьким* до недавно відкритої Тамбов. семінарії і призначений її ректором. Разом розбудовували семінарію на зразок КМА. За часів ректорства Н.-П. у Тамбов. семінарії впроваджено повний навч. курс з філософією та богослов'ям. З 1780 Н.-П.— архім. Нижньоломівського Богородицького м-ря (100 км від Пензи). При м-рі заснував семінарію, запросивши до викладання ви-

пускників КМА. 1786 Н.-П. переміщено архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря, 1790 призначено настоятелем Нижньогор. Печерського Вознесенського м-ря. 1792 — архім. Моск. Донського Богородицького м-ря, член синод. контори (12.03.1794—12.05.1795).

13.05.1795 висвячено на першого еп. Брацлавського й Подільського. Активно взявся за організацію цієї недавно засн. правосл. єпархії. 1797 відкрив семінарію в м. Шаргород, також на зразок КМА. 1806 перевів її до Кам'янця-Подільського. Семінаристи одержували непогану мовну підготовку (вивчали лат., нім., франц., грец., польс. та рос. мови), а також знання з богослов'я, загальної історії та історії християнства, філософії, риторики, географії, математики, фізики, логіки та ін. предметів.

Н.-П. жив спочатку в Шаргороді, а пізніше у Кам'янці-Подільському. 15.09.1801 отримав сан архієпископа, 1804 нагороджений орденом св. Анни I ст. Незадовго до смерті передав Кам'янець-Поділ. семінарії 5000 руб. Похований в Кам'янець-Поділ. Іоано-Предтеченському соборі. На надгробній плиті вирізьблено: «Сей, ревностный ко благу паствы, деятельный пастырь, полезный отечеству и Церкви, достопамятный ревностью к преобразованію в православіе подольской епархіи, покровительством сирых и вдов, благоучрежденіем семинаріи, скончался 7.02.1819».

Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; РБС, т. Ибак—Ключарев. М., 1994.

О. М. Сандалюк

Новако́вич Діонисій (бл. 1705, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — єпископ Будимський. Н. в Далмації у сім'ї священика. Навчався в КМА (1726—37), закін. її повний курс. Повернувшись до Сербії, заснував на поч. 1740-х рр. у м. Новий Сад та ін. містах школи, запозичивши принципи організації навчання КМА. Працював учителем та префектом в Новому Саді та ін. школах Воєводини. Невдовзі став еп. Будимським. Залишався пошановувачем КМА, постійно направляючи до неї серб. юнаків, які «мали неодмінне бажання саме в Академії Київській навчатись». 2.12.1742 він підписав у м. Петроворадині найдавнішу відому в тих краях угоду про виконання мистецьких робіт з Й. *Василевичем*, вихованцем КМА.

Літ.: Петров Н. И. Воспитанники Киевской академии из сербов... СПб., 1905; Шевченко Ф. П. Роль Києва... К., 1963; Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 17, спр. 119, арк. 43

З. І. Хижняк

Нови́цький Григорій Ілліч (р., м. н. невід.— бл. 1727, м. см. невід.) — полковник, письменник, етнограф, місіонер. Н. у сім'ї охочекомонного полк. І. *Новицького*. Мати Софія рано померла. Батько навчав сина вдома, а згодом відправив до КМА (2-га пол. 1690-х рр.). Сам митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ясинський* у листі до І. Новицького від 25.09.1696 високо оцінював його зусилля по вихованню сина. Н. навчався успішно. 1699 обраний префектом Старшої студ. конґреґації. Збереглися листи Н. до батька, в яких він постає людиною вихованою, шанобливою, освіченою. Листи писано красивим, каліграфічним почерком польс. та лат. мовами, з цитуванням Св. Письма церк.-слов. мовою. Після закін. КМА служив військ. канцеляристом. Службу в охочекомонному полку батька розпочав 1704.

Був одружений з рідною сестрою дружини ген. писаря П. *Орлика*. Восени 1708 підтримав виступ гетьмана І. *Мазепи*. Призначений ним резидентом при польс. коронному гетьмані Адамові Сенявському, що був у союзницьких стосунках з укр. гетьманом і швед. королем. Внаслідок поразки Мазепи Н. еміґрував, а після його смерті на поч. 1709 прибув з повинною у ставку Петра I, де за наказом останнього його було заарештовано і за вироком цар. похідної канцелярії вислано на поселення до Сибіру, ймовірно, в Березов. Перебуваючи на засланні, Н. близько зійшовся із земляком — митрополитом Сибірським і Тобольським Ф. *Лещинським*. Допомагав останньому в його місіонерській діяльності, супроводжував для проповідей перед остяками і вогулами. Подорожуючи Сибіром, вивчав побут і звичаї місц. населення. 1715 підготував книгу «Краткое описание о народе остяцком и вогульском и о крещении их», яку по праву вважають однією з найбільш ранніх у світовій л-рі етногр. монографій. Дослідження Н. у витягах і в перекладі нім. мовою та без вказівки на ім'я автора було опубліковано 1720, 1730, 1744 і повністю в оригіналі 1884 та 1941. Крім народознавчих студій, Н. цікавився ботанікою та рільництвом і був одним з піонерів хліборобства та садівництва в Сибіру. За дорученням митрополита Лещинського наглядав за дотриманням христ. обрядів та норм христ. моралі новохрещеними остяками і вогулами. Загинув, ймовірно, на ґрунті реліг. непорозуміння від рук місц. населення.

Тв.: Краткое описание о народе остяцком, сочиненное в 1715 г. СПб., 1884; Новосибирск, 1941.

Літ.: Эварницкий Д. И. Источники для истории запорожских казаков, т. 1—2. Владимир, 1903; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Горленко В. Ф. Нариси з історії української етнографії... К., 1964; Рукописна та книжкова спадщина України., в. 1. К., 1993.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 13970, 13974, 13975.

В. М. Горобець

Козацький полковник
Малюнок з книги О. Рігельмана «Летописное повествование...», 1847

Нови́цький Ілля Федорович (бл. 1630, м. н. невід.—1704, ймовірно, с. Нехаївка Новомлинської сотні Чернігівського полку, тепер Коропського р-ну Ніжинської обл.) — охочекомонний (компанійський) полковник. Н. у козац. сім'ї. Очевидно, його батьком був Федір Новицький, вписаний до Реєстру 1649 як козак Чигирин. сотні. Навчався, вірогідно, в КМА (серед. 1640-х рр.). Про поч. військ. служби Н. відомо лише з універсалу І. *Самойловича*, що він «от молодих літ трактував воен-

Ілля Новицький
З портрета поч. XVIII ст.

ную услугу». 1669 гетьман Д. *Многогрішний* створив полк особливого призначення з 1 тис. найманців, гол. завданням якого було «всякіе шатості и измены», «всякіе ссорные и смутные слова» серед «пахотных мужиков, бутников, винокуров» підмічати й виявляти, «а буде где от кого какие шатости и измены... тех своевольных унимать». Очолити полк було доручено Н., тобто він став першим компанійським полковником на Лівобереж. Україні. Після усунення Д. Многогрішного від влади (1672) гетьман І. Самойлович і старшина настояли на тому, щоб цар «тысяча человек полку Новицкого кумпании быть не указал...» Полк було розформовано. Н. перейшов на польс. службу і протягом наступних 2 років був комендантом м-ка Димер. Незабаром гетьман І. Самойлович повернувся до практики формування вільнонайманих підрозділів, піхот. (сердюків) і кінних (компанійців). Н. знову дістав полковницький уряд (остаточно затверджений 1676). Протягом 2-ї пол. 70-х — 1-ї пол. 90-х рр. успішно захищав пд. рубежі України-Гетьманщини. 1674 був тяжко поранений. Згодом взяв активну участь у відсічі Чигирин. походів тур.-татар. війська 1677—78, Крим. походах В. Голіцина 1687 та 1689, Дніпровській кампанії 1695—98. Неодноразово призначався наказ. гетьманом, а 1696 гетьман І. *Мазепа* удостоїв його звання гол. нач. всіх прикорд. міст і містечок з боку Крим. ханства. Завдяки зусиллям Н. та під його безпосереднім керівництвом по Дніпру та Ворсклі створено систему охоронної та розвідувальної служби, яка захищала Лівобереж. Україну від тур.-татар. нападів. Крім відсічі тур.-татар. агресії, Н. неодноразово залучався гетьман. урядом до виконання ін. завдань. Від'їжджаючи до Москви 1689, І. Мазепа доручив йому слідкувати за настроями в краї і надав повноваження на випадок «шатостей и измены» чинити зі свавільниками по належних правах. За дорученням І. Самойловича у жовт. 1676 брав участь у приведенні до присяги цареві Федору Олексійовичу правобереж. гетьмана П. *Дорошенка*, після чого відвозив до Москви здані останнім гетьманом клейноди. Мав аудієнцію в царя, перед яким виголосив промову, і був пожалуваний подарунками. За особисту мужність і вміле керівництво полком неодноразово діставав різноманітні заохочення гетьман. уряду. І. Самойлович 1673 пожалував йому с. Нехаївка поблизу м-ка Сосниця на Чернігівщині, І. Мазепа 1689 — городище Снятин. Н. також володів сс. Окоп й Ісачки, Кліщинці, Литвяки, Хорошки, Гробище, Щеки, Галицька Слобідка в Лубен. полку.

Н. був двічі одружений. Від першого шлюбу з Софією (прізвище невід.) мав сина Г. *Новицького*, військ. та політ. діяча, письменника та етнографа. Після смерті першої дружини 1685 одружився з Меланією, вірогідно, вдовою Івана Петровича Забіли (п. 1678), від шлюбу з якою мав кількох дітей, в т. ч. сина Івана Новицького, котрий дістав титул бунчук. товариша і виконував обов'язки прилуцьк. полк. комісара. Н. турбувався про освіту своїх дітей. Старший син навчався у КМА. На прохання Н. ігумен Рихловського Миколаївського м-ря могилянець Лука Григорович посилав до Нехаївки вчених ченців і черниць для навчання молодших дітей грамоті та рукоділлю.

1696 Н. дістав титул значк. товариша і незабаром пішов у відставку. Ще 1697 брав участь у поході на низ Дніпра, щоправда, вже як «бывший полковник охотницкий». Командування охочекомонним полком Н. перейшло до сина Г. Новицького. Вийшовши у відставку, проживав у своєму маєтку Нехаївці. За життя Н. породичався з багатьма представниками найвищої козац. старшини: старший син Григорій був одружений з Христиною Герцик, донькою полтав. полковника і рідною сестрою дружини П. *Орлика* — Ганни; син Іван — з Анастасією Жураківською, донькою ніжин. полковника; донька Марія була одружена з Михайлом Забілою, а Ганна — з небожем І. Мазепи Степаном Трощинським. Сам Н. був кумом майже всіх полковників та ген. старшин.

Помер Н. на поч. 1704. Залишив дуже цінний архів, що містив збірки докум., універсали, щоденники, також унікальну колекцію його приватних і ділових листів, які відображають різнопланове й бурхливе життя в Україні. Як згадував дослідник В. Заруба, архів Н. можна назвати «енциклопедією українського життя кінця XVII ст.» — виснажлива боротьба з тур.-татар. агресією, участь козац. полків у походах рос. армії на Крим й тур. фортеці, сусп. й політ. життя (справи землеволодіння, судочинства, адм. поділу й управління, історія церкви, культ. життя й побуту укр. козац. старшини) тощо.

Родина Н. ще за його життя отримала шляхетство, мала свій герб. Найбільш відомими представниками роду Новицьких були сини Г. Новицький та Іван Новицький, а також онук Петро Новицький — військ. канцелярист, бунчук. товариш, а з 1776 — полковник. Стараннями останнього 1773 фамільні реліквії діда було відреставровано, систематизовано, акуратно зшито у фоліанти та посторінково пронумеровано. Частина колись вел. фамільного архіву Новицьких зберігається сьогодні в ІР НБУВ. Численні нащадки роду Н. жили на Полтавщині ще в кін. XIX ст.

Літ.: Синбирский сборник.., т. 1. М., 1845; Величко С. В. Летопись событий.., т. 2. К., 1851; Акты... ЗР, т. 5. СПб., 1853; Костомаров Н. И. Руина... СПб., 1882; Стороженко Н. В. Новицкий Илья Федорович... КС, 1885, № 7; К портрету Ильи Федоровича Новицкого. КС, 1886, № 9; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Заруба В. М. Охочекомонний полковник Ілля Новицький... В кн.: Рукописна та книжкова спадщина України.., в. 1. К., 1993; Заруба В. М. Украинское казацкое войско... Харьков, 1993.

Архіви: ІР НБУВ, збірки Новицького, ф. 2.

В. М. Горобець

Нови́цький Петро Іванович (1773, с. Окоп Снітинської сотні Лубенського полку, тепер с. Окіп Лубенського р-ну Полтавської обл.—

р., м. см. невід.) — прапорщик, судовий службовець. Н. в сім'ї дворянина, капітана у відставці Івана Новицького. До 1793 навчався в КМА, по закін. якої служив у повіт. Лубен. суді, потім перейшов до Яросл. мушкетерського полку. 1796 за станом здоров'я вийшов у відставку в чині прапорщика. З черв. 1798 — послушник КПЛ. Коли переконався, що послушницького жалування (3 руб. 50 коп.) замало і прийняти чернечий постриг найближчим часом неможливо, а послушницькі обов'язки тяжкі, Н. написав прохання, в якому відверто заявив, що в КПЛ «не бажає більше жити». Найбільш імовірно, що повернувся в Лубни і там продовжив службу в повіт. суді.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «Н», спр. 6, арк. 15, 18–19.

В. А. Шиденко

Новопо́льський Григорій, чернече ім'я Ґедеон (1722, м. Крига Сумського полку, тепер м. Білопілля, райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах, викладач. Н. у міщан. сім'ї. Навчався у КМА, пройшовши тут повний курс, включаючи й богослов'я, яке слухав 2 роки. 14.02.1748 Н. подав прохання на ім'я архім. КПЛ І. *Негребецького*, в якому вказував, що він «имеет желаніе получить чин монашескій...», і додав при цьому атестат про навчання в КМА. 14.04.1748 прийняв чернечий постриг. 1749 — ієромонах. На поч. трав. 1749 еп. Владимирський і Ярополчеський П. *Петрункевич* звернувся до архім. КПЛ з проханням відправити «в семінарію, вновь многотрудно заводящуюся», когось з лавр. освічених ченців. У відповідь КПЛ направила Н. З січ. 1751 він був єдиним учителем у реформованій семінарії і фактично очолював її до 1752, коли через поганий стан здоров'я повернувся в Київ.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 248; спр. 16, арк. 22–23.

С. Р. Кагамлик

Новопо́льський, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—23.11.1761, м. Чернігів) — ігумен, ректор Чернігівського колеґіуму. Вищу освіту здобув у КМА. 1749—52 — префект і проф. філософії Черніг. колеґіуму. 1753 Н. призначено настоятелем Черніг. Троїцького Іллінського м-ря, 1757 переміщено ігуменом до Черніг. Єлецького Успенського м-ря. 1757 еп. Чернігівський і Новгород-Сіверський І. *Комаровський* призначив Н. ректором колеґіуму. Префект при ньому — І. *Гусаровський*. Помер Н. у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі, де, можливо, й похований.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. М. Сандалюк

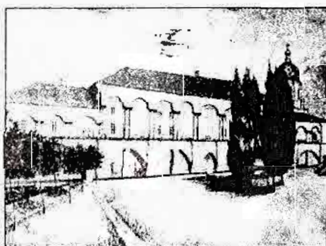
Но́сач (Шкарла́т) Тиміш (Тимофій) Іванович (поч. XVII ст., м. н. невід.— після 1672, м. см. невід.) — полковник прилуцький та брацлавський, генеральний обозний, наказний гетьман. Є твердження, що він був укр. правосл. шляхтичем. Довгий час перебував у лавах Війська Запорозького, що може опосередковано свідчити про його козац. походження. В одному з листів від 2.11.1655, писаних до Львів. маґістрату, Н. згадує про «небіжчика батька свого Івана Шкарлата», з чого видно, що справжнє його прізвище Шкарлат, а Носач — згодом набуте. Листування з приводу боргів і розрахунків із Львів. маґістратом дає певні підстави для припущення про міщан. походження Н. Також цей лист наводить на думку, що, можливо, його батько був з Галичини. Проте в одному з джерел Н. називають «корсунським», що може означати і місце проживання, і місце походження. Був Н. і прилуцьк., і брацл. полковником, отже, і ці райони України можуть бути його батьківщиною.

Замолоду Н. одержав хорошу освіту. За твердженням деяких сучасних дослідників, зокрема Ю. Ґаєцького, він навчався у КМА. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. вступив до лав повстанців, був учасником всіх осн. битв. До Реєстру Війська Запорозького 1649 Н. вписано як полк. прилуц. Влітку 1650 у Чигирині з групою вищої козац. старшини зустрічав рос. посла Василя Унковського. У верес. 1650 Н. поруч з Б. *Хмельницьким*, полк. полтав. Мартином Пушкарем та полк. Дорошенком (можливо, останній — це П. *Дорошенко*) брав участь у взятті Сорок, Сучави та Ясс. Наприк. 1650 Б. Хмельницький призначив Н. на посаду ген. обозного, яку до цього обіймав І. *Чорнота*. Це підвищення було, без сумніву, заслуженим. «Людина великих чеснот», як називав Н. І. *Виговський*, був обозним протягом 10 років, поступившись тільки на короткий термін (1653—54) цією посадою Федору Коробці. Повноваження ген. обозного Війська Запорозького були дуже широкими. Він відав військ.-інж. роботами, артилерією, постачанням війська боєприпасами, кіньми, провіантом та фуражем. Як ген. обозний Н. брав участь у Берестецькій битві, боях під Білою Церквою (1651) та Батогом (1652). Молд. літописець Мирон Костин засвідчує активну участь Н., вже як полк. брацл., у молд. поході навесні 1653, яким керував Тиміш Хмельницький. Окрилений першими успіхами, Т. Хмельницький зважився на ризикований похід у Валахію і відсторонив від командування Н. і Богуна. Проте зазнав поразки від об'єднаного польс.-угор.-валаськo-молд. війська і змушений був відступати до Сучави, де після тривалої оборони і загибелі Т. Хмельницького було укладене перемир'я. На посаді полк. брацл. Н. брав участь у Жванецькій битві наприк. 1653. У трав. 1654 з полк. паволоцьким Іваном Богуном, полк. уман. Йосипом Глухом та полк. брацл. Михайлом Зеленським та ін. брав участь у боях на Брацлавщині. Зупинив просування війська коронного гетьмана Станіслава Потоцького. 1655 Н. у складі гетьман. генералітету

Чернігівський Успенський собор. XII ст. Сучасне фото

(ген. писар І. Виговський, полк. бихівський Д. *Виговський*, ген. суддя Самійло Зарудний, полк. миргород. Григорій Лісницький, полк. переясл. П. *Тетеря*) був з Б. Хмельницьким під час облоги укр. армією Львова. Як ген. обозний брав участь у переговорах з львів. маґістратом, добиваючись викупу за зняття облоги. Переговори затяглися, і лише 10.11.1655 Б. Хмельницький зняв облогу, вдовольнившись значним викупом. Під час переговорів Н. вирішував і свої приватні справи — добився сплати батьківського боргу через свого слугу Якова Рибицького.

Академічний Мазепин корпус з криницею. 1820-ті роки. З малюнка 20-х років XIX ст.

27.07.1657 помер Б. Хмельницький. На раді в Чигирині спочатку склали свої повноваження Ю. *Хмельницький*, ген. писар І. Виговський та Н. На тій же раді було вирішено знову обрати ген. обозним Н., а Ю. Хмельницький поступився булавою до свого повноліття І. Виговському. З цього моменту Н. виступає як один з прихильників І. Виговського. Н. був безпосередньо причетний до укладення Гадяцького договору (1659), і не випадково бачимо під цим докум. його підпис-автограф: «Тимош Носач, енералний обозный Войска Запорозкого, рукою в[ласною]». Очолив укр. делеґацію, яка вирушила на сейм для ратифікації договору. Як зазначив польс. мемуарист Ян Антоні Храповицький 10.05.1659, до Варшави на сейм «приїхав козак Носач». 22.05.1659 присягнув на вірність даному договору, після того як його ратифікував сейм. У розпал рос.-укр. війни в Україні опозиція, очолювана Іваном Богуном, Іваном Сірком і Тимошем Цицюрою, оголосила гетьманом Ю. Хмельницького. На його бік став і Н. Саме Н. разом з П. Дорошенком та Г. *Гуляницьким* привезли Виговському «асекурацію» нового гетьмана, й Виговський склав булаву. Наслідком програної Україною війни з Росією був Переясл. договір 17.10.1659, за яким держ. права Гетьманщини ще більше обмежувались. Цей договір другим після Ю. Хмельницького мав підписати Н., однак замість нього це зробив його писарчук Тимофій Степанов (тобто Степаненко). Таке ухиляння було в дусі того часу, коли глибоко віруюча людина, не бажаючи бути клятвопорушником, вдавалась до такого роду дій (Н. поставив свій підпис під Гадяцьким договором). До речі, так вчинили і деякі ін. особи, зокрема І. Сірко.

27.08.1660 взяв участь у рос.-укр. поході на Правобереж. Україну, який закінчився поразкою рос. (під Любаром і Чудновом) та укр. (під Слободищами) армій від об'єднаного польс.-крим. війська та укладанням з Польщею Слободищенського договору (1660), за яким Правобереж. Україна поверталася Речі Посполитій. Під Слободищенським договором є підпис Н.

Під час гетьманування наступника Ю. Хмельницького П. Тетері Н. став наказ. гетьманом. У ніч на 14.04.1665 посланці лівобереж. гетьмана І. *Брюховецького* раптовим штурмом оволоділи Корсунем, що був ставкою правобереж. гетьмана П. Тетері. Н. потрапив у полон разом з Іваном Креховецьким, першим ген. писарем часів Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр., корсун. полк. Яковом Улезком та польс. полк. Милявським. 16.04.1665 полонених привезли до Канева, вчинили допит. Через два дні їх відіслали до Москви, а звідти вислали до Сибіру. Новий гетьман П. Дорошенко у ході переговорів з Москвою добився 1667 повернення їх в Україну. Т. ч., Н. став першим укр. політ. засланцем, котрому вдалося повернутися з Сибіру в Україну. Однак по поверненні він уже не відігравав помітної політ. ролі. Після 1672 не знаходимо про нього у джерелах жодних даних.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 5 (1659–65). СПб., 1867; Сборник летописей... К., 1888; Воссоединение Украины с Россией... т. 3. М., 1954; Документы Богдана Хмельницкого (1648–1657), [№ 13, 15–16]. К., 1961; Документы об освободительной войне.., [№ 297]. К., 1965; Самовидець. Літопис... К., 1971; Chrapowicki J. A. Diariusz, t. 1. Warszawa, 1978; Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко... Нью-Йорк, 1985; Величко С. В. Літопис, т. 2. К., 1991; Реєстр... 1649 року. К., 1995; Гаєцький Ю. Києво-Могилянська академія і Гетьманщина. НЗ НаУКМА, т. 3. Історія. К., 1998.

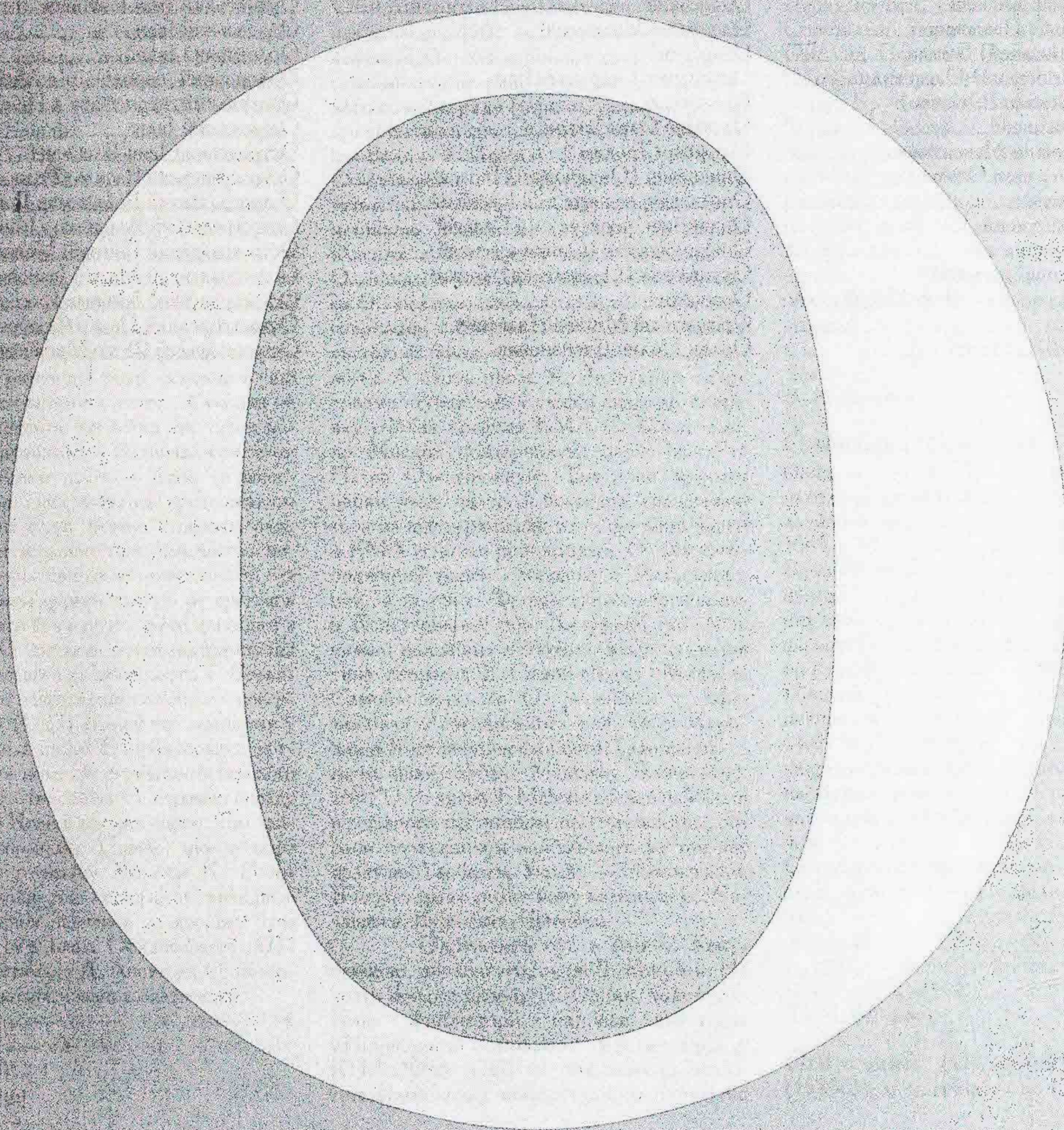
Архіви: ЦДІАУ, Львів, ф. 132, оп. 1, № 798; ф. 52, оп. 2, № 65; Biblioteka Czartoryskich w Krakówie, nr. 402.

Ю. А. Мицик

Носко́в Іван, чернече ім'я Мелетій (1776, м. Київ — 1851, там само) — виконуючий обов'язки ректора КМА, архімандрит. Н. у сім'ї священика. 1789—1801 навчався в КМА, по закін. якої залишився в ній учителем нижчих грамат. класів (викладав рос., грец., нім. мови, арифметику). 1809 прийняв чернечий постриг і продовжував викладати у серед. грамат. класах. З 1814 — проф. філософії та префект КМА. 1815 Н.— архім. Київ. Видубицького м-ря, але не покинув викладацької роботи. Після звільнення ректора *Й. Мохова* (1816) виконував ще й обов'язки ректора та викладав богослов'я, а також отримав настоятельство у Київ. Брат. м-рі. З 1817, після закриття КМА, був архім. у різних м-рях: Черніг. Думницькому, Черніг. Єлецькому Успенському, Острозьк. Спаському, Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському, Свіязькому Богородицькому. Працював у семінаріях: Черніг. (1817—22), Волин. (1823—24), Полтав. (1824—38). Останні роки життя Н. перебував на спочинку в КПЛ, де й упокоївся. Похований на Ближніх печерах КПЛ.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Титов Ф. И. Киевская академия... в. 3–4. К., 1912–13; Акты и документы.., отд. 3, т. 4. К., 1913.

Т. О. Дороніна

Обидовський Іван Іванович
Обидовський Іван Павлович
Огинський (Огінський) Богдан
Огинський (Огінський) Олександр
Огієвський (Огієвич, Огієнко) Григорій Павлович
Огієвський Дмитро Максимович
Огієвський (Огієвич, Огієнко) Карпо Павлович
Огієвський-Охотський Олександр Кирилович
Огінський Григорій Іванович
Огранович (Огронович) Яків Михайлович
Одинович
Одинцов Яків Федорович
Одорський
Одровонж-Мигалевич
Озерський
Оксенович-Старушич Гнат
Олександр
Олекшич Олександр
Ольхович Трохим
Онискевич (Онишкевич) Герасим
Онискевич, чернече ім'я Ієзекіїль
Онискевич, чернече ім'я Саватій
Онихимовський (Оникимовський)
Онушкевич (Онишкевич) Трохим
Оранський
Оріховський Михайло Іванович
Орлик Пилип Степанович
Орловський Гнат Савович
Орловський Іван
Орловський Іван
Орловський, чернече ім'я Митрофан
Орловський, чернече ім'я Паїсій
Орновський Іван
Островський Іван Власович
Остроградський Василь Федорович
Остроградський Володимир Григорович
Остроградський Володимир Іванович
Остроградський Григорій Матвійович
Остроградський Матвій Іванович
Остроградський Микола Григорович
Остроградський Павло Федорович
Остроградський Федір Матвійович

Обидо́вський Іван Іванович (між 1698 і 1701, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — перекладач. Син небожа гетьмана І. *Мазепи* стольника київського, полковника ніжинського І. *Обидовського* (1676—1701) та дочки ген. судді В. *Кочубея* — Анни. Після загибелі батька (1701) О. виховувався матір'ю. Освіту здобув у КМА (у 1710-х). Протягом 1721—23 навчався в гімназії св. Єлизавети у м. Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща). Залишившись сиротою, знайшов опіку в сім'ї Т. *Сулими*, одруженого з сестрою його матері Параскою Кочубеївною. Позбавлений рос. урядом маєтностей батька, під час навчання за кордоном О. потерпав від матер. скрути. В листах до материної рідні скаржився, що «барзо оскуден єстем на денги... Суконки не маю за що справити, аж встид мнє перед нашими людьми появитися». Водночас з пієтетом говорив про «святе діло» — науку та запевняв, що за будь-яких умов буде продовжувати навчання «...на славу Божію и пользы ради души моєй... и на вашего тиж дому честь и похвалу», бо «...віра святая не может стояти без науки, як можем церков святую от єретиков чисту сохранити без науки». Крім допомоги з боку Сулим, О. діставав також підтримку від архієп. Псковського та Ізборського Т. *Прокоповича*. Після завершення навчання і повернення додому (1723) деякий час працював у С.-Петербурзі, в школі Т. Прокоповича, котрий опікувався ним. За сприяння останнього та гетьмана Д. *Апостола* О. отримав посаду перекладача в Колегії закорд. справ. Там займався укр. справами. Цікаво, що паспорт майбутньому гетьману України К. *Розумовському*, коли той «інкоґніто» виїжджав для продовження навчання за кордон, було виписано на ім'я Івана Обидовського. 1731 універсалом гетьмана Д. Апостола О. повернуто частину конфіскованих маєтностей.

Літ.: Приватні листи XVIII ст. К., 1987; Дзюба О. М. Злигодні полковника-мазепинця. «Старожитності», 1994, № 3/4.

В. М. Горобець

Обидо́вський Іван Павлович (1676, м. н. невід. — січ. 1701, м. Псков, тепер РФ) — ніжинський полковник, наказний гетьман, стольник київський. Походив зі старовинного шляхет. роду (герб «Сулима»), окремі представники якого зустрічалися у XVII ст. на Волині й Поділлі. Батько О., Павло Обидовський, був одружений з сестрою гетьмана І. *Мазепи* Олександрою Степанівною Мазепою. Гетьман, не маючи власних дітей, велику надію покладав на О., приділяв увагу його вихованню. Навчався О., як і переважна більшість синів козац. старшини, у КМА (1689—93). Оточений увагою й почестями, 4.08.1691 виїхав разом з А. *Лизогубом*, Я. *Лизогубом* та ще трьома студентами у складі акад. делеґації, яку очолив префект КМА С. *Озерський*, до Москви поздоровляти царів Івана та Петра Олексійовичів. Там вони вручили царям акад. філос. й богослов. ґравіровані тези на підтвердження того, що вищі науки в КМА успішно процвітають. О. був нагороджений царем слободою в Рильському пов., а також с. Фролівське «с деревнями» в Козелецькому пов. Калузької губ. Мав чималі володіння в Україні: після заслання сина гетьмана І. *Самойловича*, Михайла Самойловича, до О. перейшли с. Михайлівка Лебединського пов. та с. Коровинці Костянтинівської сотні (раніше належало полк. лубен. Максиму Ілляшенку). 1695 О., в якому І. Мазепа вбачав найбільш вірогідного наступника на гетьманство, обрано полковником найбільшого на той час полку на Лівобереж. Україні — Ніжинського. В межах цього полку йому належали сс. Євлашівка, Курилівка і Топчіївка.

Одружений був з Анною Кочубеївною, дочкою ген. судді В. *Кочубея*. На честь їхнього шлюбу П. *Орлик*, тоді писар Київ. консисторії, написав панегірик «Hippomenes Sarmacki», надрукований у КПЛ 1698. 1700 О. призначено наказ. гетьманом козац. військ, що були кинуті під Нарву на поч. Північної війни 1700—21. Смертельно поранений, О. помер у січ. 1701 під Псковом. Дружина після смерті О. отримала цар. грамоту на села в Ніжин. полку: Крутичполе, Вишнівка, Саричіївка, Короваї і Пореводи. Після поразки І. Мазепи позбавлена всіх володінь, до 1711 перебувала під слідством у Полтаві. За рішенням суду відправлена до Глухова, де їй наказано жити безвиїзно.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь .. К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

З. І. Хижняк

Герб Івана Обидовського
З мідьориту Івана
Щирського. 1688

Огі́нський (Огі́нський) Богдан (р., м. н. невід.— до 1657, м. см. невід.) — надвірний литовський хорунжий. Походив з давнього укр.-білорус. князівського роду. 1645—49 — надв. хорунжий литовський. Відомий благодійник церков і м-рів. Про нього згадував П. *Могила* у своїх літописних замітках, переказуючи свідчення І. *Трофимовича* про Вілен. архім. Л. *Карповича* і про зустріч останнього у Вілен. м-рі з О. Пізніше П. Могила своїм заповітом призначив О. одним з опікунів КМА. 14.07.1648 був серед тих, хто на конвокаційному сеймі Речі Посполитої виступив на захист правосл. віри. Наприк. 1648 вже на елекційному сеймі разом з Б. *Стеткевичем*, О. *Огинським*, Ф. Єловицьким, кн. Сангушком та ін. висловив протест проти реліг. політики Речі Посполитої.

Літ. Грушевський М. Історія української літератури, т. 6. К., 1995; Жуковський А. Петро Могила ... К., 1997; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі ... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Огі́нський (Огі́нський) Олександр (1585(?), м. н. невід.— до 1657/67, м. см.

невід.) — воєвода мінський, каштелян троцький. Походив з давнього укр.-білорус. князівського роду. У 1632 разом з Самійлом Огинським та ін. був у числі тих, хто обирав П. *Могилу* митрополитом Київським. 25.08.1637 П. Могила тепло згадав О. та його рід у передмові до «Учительного Євангелія» (К., 1637). 1646—48 — воєвода мінський; замінив на цій посаді Андрія Масальського. Своїм заповітом П. Могила призначив О. одним з опікунів КМА. 1648 на елекційному сеймі разом з Б. *Огинським* виступив на захист правосл. віри. Водночас не вповні сприйняв Нац.-визв. війну укр. народу 1648—58 рр., домагався, щоб Річ Посполита оборонила маєтності шляхти від повстанців, дала належний притулок шляхет. сім'ям, утікачам з Гетьманщини. З 1649 О.— каштелян м. Троки (тепер м. Тракай, Лит. Респ.). Був тричі одружений, третя дружина п. 1660. Мав сина Марціяна Огинського (1632 — 1690), канцлера Великого князівства Литовського.

Літ. Жуковський А. Петро Могила.. К., 1997; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі: ... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Огіє́вський (Огіє́вич, Огіє́нко) Григорій Павлович (між 1703 і 1707, ймовірно, сот. м-ко Кролевець Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.— між 30.04.1772 та 9.07.1772, там само) — кролевецький сотник. Представник шляхет. старшин. роду Огієнків (Огіїв), який наприк. XVII ст. переселився з Правобереж. України до м-ка Кролевець. Огієнки, можливо, були споріднені зі шляхтичами з Житом. пов. Київ. воєвод. Огій-Тишкевичами. Дід О. Іван Степанович Огій був значним товаришем Кролевецької сотні (п. після 1699). Батько Павло Іванович Огієнко (інколи Огієвич) був сотником Кролевецької сотні (1720—22), пізніше бунчук. товаришем, загинув 1726 під час Сулацького походу (1725—29). Мати Уляна Іванівна Маковська (бл. 1667 — після 1749) — дочка сотника кролевецького (1675—1707, з перервами) Івана Миколайовича Маковського. Після 1714 батьки віддали О. разом зі старшим братом К. *Огієвським* у дім їхнього дядька з материного боку Андрія Марковича Марко́вича (бл. 1674—1747), полк. лубен. (1714—27), згодом ген. підскарбія (1729—40). Тут брати вивчали лат. мову. Згодом їх віддали до КМА, яку О. закінчив 1727 класом риторики. У КМА брати почали писати своє прізвище як Огієвські.

Одразу після закін. КМА О. служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії (1727—30). Був комісаром Ніжин. полку (1733—35), 1736—40 брав участь як командир різних козац. підрозділів у Рос.-тур. війні 1735—39, 1737—39 ходив у зимові походи проти татар на Дніпро, 1740 — у похід під Азов у ранзі полк. ніжин. писаря. 1738—41 — значк. товариш Ніжин. полку, а з лист. 1738 управляв справами Кролевецької сотні Ніжин. полку. 1741 обраний козаками та міщанами сотником Кролевецької сотні. 1743—44 О. займався підготовкою шляхів для приїзду імп-ці *Єлизавети Петрівни* в Україну, був у штаті її охорони. Їздив до С.-Петербурґа: 1745 — за дозволом на будівництво у Кролевці кам'яної церкви, 1749 — з клопотанням до Сенату про відновлення ярмарку в Кролевці (одного з найбільших на Лівобережжі). 1746—48 О. брав участь у роботі кінногвардійської комісії. У груд. 1764 на місце О. призначено сотником кролевецьким його сина Максима Огієвського, однак вже 7.04.1765 О. знову як сотник кролевецький зустрічав із 30 козаками Малорос. ген.-губ. П. О. Рум'янцева і супроводжував його до Глухова. На уряді сотника кролевецького був до 1767.

Родинні зв'язки з впливовим А. Марковичем, ген. підскарбієм, а через нього і з ін. представниками політ. еліти Гетьманщини забезпечували О. досить впливове становище. Не погоджуючи своїх дій з полковником ніжин., використовуючи протекцію А. Марковича, вигравав в численних суд. справах з сусідами за земельні угіддя. 1764 за О. налічувалося 72 чол. в м-ку Кролевець, сс. Андріївка та Ревутинці (тепер, відповідно, райцентр та села Кролевецького р-ну Сум. обл.). Крім того, йому належало кілька хуторів, будинок у Кролевці та ґрунти в сс. Алтинівка, Спаське, Мутин Кролевецької сотні (тепер села Кролевецького р-ну). 30.04.1772 О. склав заповіт, за яким поділив свої землі між дітьми та онуками, а всі богослужебні книжки, написані лат. мовою, віддав своєму молодшому синові Антону Огієвському і наказав йому вчитися в КМА до філос. класу.

Був одружений двічі: від 1730 з Марією Федорівною Карпекою, дочкою бунчук. товариша з Глух. сотні Ніжин. полку Карпеки Федора Семеновича (п. до 1732); вдруге взяв шлюб з невідомою за прізвищем Феодосією Захарівною (п. після 1784). Мав трьох синів: Гаврила Огієвського, військ. товариша; Максима Огієвського, сотника кролевецького, який, ймовірно, навчався у КМА, де 1750 був помилково названий як іноз. студент; Антона Огієвського, військ. товариша (невідомо, чи виконав він батьківський заповіт вчитися у КМА) — та чотирьох дочок: Уляну, Параскевію і Євфросинію, які 1784 були вже одружені, та Феодору, черницю Глух. Успенського м-ря.

З нащадків О. відомі онуки: Д. *Огієвський*, Олександр Максимович Огієвський, ймовірно, навчався в КМА, секретар Деп. казенних і поточних справ Колегії закорд. справ; а також праправнук Василь Дмитрович Огієвський (1861—1921), один із засновників лісової справи у Рос. імперії.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
С. М. Береславський

Огієвський Дмитро Максимович (бл. 1760—62, сот. м-ко Кролевець Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — доктор медицини, письменник-перекладач. Походив із козац.-старшин. роду. Онук Г. *Огієвського*, син сотника кролевецького М. Огієвського, який, вірогідно, здобув освіту у КМА, був перекладачем при рос. дип. місіях у Константинополі, Відні, Венеції. Після навчання у КМА 1777 О. зараховано до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. Закінчивши навчання, працював лікарем у піхот. полку, з 1781 — перекладачем у С.-Петерб. мед. колегії. Одержав держ. стипендію й 1783 записався на мед. ф-т Страсбурзького ун-ту. Завершив навчання у Геттінґен. ун-ті. 1785 захистив дисертацію «Theses medicae» («Медичні тези») на звання д-ра медицини. Працював лікарем, займався перекладами. Переклав віршами з франц. мови Вольтера «Рассуждение о воинском искусстве» (СПб., 1780).
Літ.: Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.
О. М. Дзюба

Огієвський (Огієвич, Огієнко) Карпо Павлович (до 1709, ймовірно, сот. м-ко Кролевець Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.— між 1734 і 1749, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Походив зі старшин. роду Огієнків. Старший брат сотника кролевецького Г. *Огієвського*. З 1714 жив і вчився в будинку дядька, полк. лубен. (1714—27), ген. підскарбія (1729—40) А. Марковича, згодом навчався в КМА, де писався як Огієвський. З 1729 — бунчук. товариш, 1731 фігурує як учасник суд. справи, яку вела його мати Уляна Іванівна. Востаннє згадується 1734 як вбивця свого слуги. У серп. 1749 його мати склала заповіт, де О. вже не згадувався, на підставі чого можна зробити припущення, що він помер до 1749.

Був одружений з невідомою на ім'я дочкою ніжин. полк. судді (1727—28), ген. судді (1728—40) Михайла Тарасовича Забіли. Мав сина Лук'яна Огієвського, який вперше згадується в заповіті своєї бабці Огієнко Уляни Іванівни; з 10.10.1782 — бунчук. товариш, 1782—84 — засідатель Кролевецького повіт. суду.
Літ.: Маркович Я. А. Дневные записки.., ч. 1. К., 1859; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
С. М. Береславський

Огієвський-Охотський Олександр Кирилович (1788, с. Талалаївка Ніжинського пов. Чернігівського намісн., тепер Ніжинського р-ну Чернігівської обл. — 25.11.1859, м. Чернігів) — викладач, протоієрей. Н. у сім'ї священика, пізніше протоієрея з с. Талалаївка Кирила Тимофійовича Огієвського, вихованця КМА. О.-О. навчався у Черніг. семінарії, і 3.10.1807 разом із З. *Розановським* його направлено до КМА, де вивчав філософію, богослов'я, лат. та рос. риторику, євр., франц., нім. мови, математику та історію. У зв'язку з пожежею 9.07.1811 в Києві на Подолі заняття у КМА призупинені, і канд. на вчительські посади, що закінчували курс навчання, отримали атестати. Атестат О. про успішне навчання та поведінку було підписано ректором Й. *Логановським* та префектом Й. *Моховим* 27.08.1811. Викладав у КМА, потім працював учителем словесності, франц. мови й економіки Черніг. семінарії. Священик черніг. Вознесенської церкви, з 1825 — протоієрей черніг. кафедр. Спасо-Преображенського собору і член Черніг. консисторії. Похований у Черніг. Єлецькому Успенському м-рі.
Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 5. Чернигов, 1874; Акты и документы.., отд. 2, т. 3; отд. 3, т. 2–3. К., 1906, 1911–12.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 165.
О. Ф. Задорожна
Р. М. Лякіна

Огінський Богдан — див. *Огинський* Богдан.

Огінський Григорій Іванович, чернече ім'я Гавриїл (1725, с. Кистра Шептаківської сотні Стародубського полку, тепер с. Кистер (Китьор) Брянської обл. РФ — 26.01.1779, Сійський Антоніїв м-р Холмогорського пов. Архангельської губ., тепер РФ) — ректор Архангельської семінарії, архімандрит. Син протопопа стародуб., священика Ґеоргіївської церкви о. Іоана Огінського, якому гетьман І. *Скоропадський* надав у володіння половину с. Кистра. У класах фари та інфими О. вчився у Черніг. колеґіумі, а 16.10.1739 разом з братом Андрієм (Афанасієм?) Огінським вступив до КМА. Закін. повний акад. курс. 1750—53 викладав у граматичних класах Черніг. колеґіуму, з 1753 — у класі риторики, був префектом (1753—56). Але через часті конфлікти з еп. Чернігівським і Новгород-Сіверським І. *Комаровським* О. звільнено з цієї посади. Певний час був кафедр. проповідником при Черніг. архієрейському домі. Згодом вирушив до С.-Петербурґа. Викладав в Ол.-Нев. семінарії: 1758 — філософію, з 1760 займав посаду префекта. Завдяки протекції архієп. С.-Петербурзького і Шліссельбурзького В. *Пуцека-Григоровича* 2.02.1762 О. зведено в сан архім. Сійського Антоніївого м-ря (за 96 км від м. Холмогори), а також призначено членом Арханг. консисторії та ректором Арханг. семінарії (20.02.1762—1779).

Ґравюра, присвячена Ґедеону Одорському. 1704

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.
М. В. Андрущенко

Огі́нський Олександр — див. *Огинський* Олександр.

Огранóвич (Огронóвич) Яків Михайлович (бл. 1700, м. н. невід.— після 1772, Прилуцький полк, тепер Прилуцький р-н Чернігівської обл.) — бунчуковий товариш, полковий суддя, обозний, правник. Походив з козац.-старшин. родини, представники якої тривалий час обіймали уряди в Лохв. сотні Прилуцьк. полку. Його батько Михайло Григорович Огранович служив полк. суддею (1709—16), потім обозним (1717—37) Прилуцьк. полку. Їздив до С.-Петербурга разом з ген. осавулом В. Жураківським і суддею Гадяцького полку Г. *Граб'янкою* з дорученнями від гетьмана І. *Скоропадського*.

О. навчався в КМА (1715—17 — студент класу філософії). Лат. мову вивчав разом зі своїми товаришами В. *Лисаневичем* та В. *Стефановичем*. 1729 усі троє залучені гетьманом Д. *Апостолом* до роботи в Кодифікаційній комісії (1728—43). Влітку 1738 був у поході до фортеці Рясної на прикорд. лінію. Взимку 1739 брав участь у битвах з татарами під м-ками Городище та Кобеляки, ходив зі своїм полком під Хотин та Яссі. 1734—60 — суддя Прилуцьк. полку, 1767—70 — обозний. 1744 разом із козац. старшиною відповідав за підготовку урочистостей з нагоди приїзду в Україну імп-ці *Єлизавети Петрівни*. Отримав абшит (1772), доживав вік у своєму маєтку під м. Прилуки на р. Удай.

Був одружений з дочкою протопопа с. Краснопілля Короп. сотні Коколевського. Син О. Василь Огранович служив з берез. 1740 військ. канцеляристом в Ген. військ. канцелярії, пізніше — підсудком у Прилуцьк. зем. суді.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, 8504.
Р. М. Лякіна

Одинóвич, чернече ім'я Антоній (р., м. н. невід. — 1.06.1716, м. Коломна, тепер місто Московської обл., РФ) — викладач, архієпископ Коломенський і Каширський. Вчився у КМА між 1672 і 1684 за ректора С. *Головчича*. Разом з греками братами Софронієм Ліхудою та Йоаникієм Ліхудою і вихованцями КМА був організатором Моск. слов.-грек.-лат. школи при Богоявленському, а потім Спаському м-рі, де якийсь час викладав. Пізніше — чернець Моск. Донського Богородицького м-ря і його намісник, з 7.07.1698 — архімандрит. 18.03.1705 висвячений на архієп. Коломенського і Каширського.

О. був серед тих вихованців КМА, хто надіслав із Москви Євангеліє у дорогій срібній оправі до студ. Конґреґаційної Благовіщенської церкви. Похований у Коломенському Успенському соборі.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895.
О. Ф. Задорожна

Одинцóв Яків Федорович (1762, с. Черевки 2-ї Лубенської сотні Лубенського полку, тепер Оржицького р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — викладач. Син священика Воскресенської церкви о. Федора. З 1776 навчався в КМА. У груд. 1786 з класу богослов'я з групою студентів КМА О. направлено до С.-Петерб. учит. гімназії. Вивчав там географію, історію натуральну, арифметику, рос. граматику, малювання. 18.11.1788 отримав свідоцтво про закін. навчання за підписом таємн. радника, сенатора, члена Комісії з заснування нар. уч-щ Петра Пастухова. Користуючись правом вихованців гімназії добровільно вибирати місце «учительської служби», вернувся у Київ і подав прохання до КМА. 9.01.1789 О. зараховано викладачем рос. граматики, загальної історії та малювання з річним окладом 150 руб. і добавкою 50 руб. від митрополита Київського і Галицького С. *Миславського*. Резолюція про прийняття О. на викладацьку службу накладена С. Миславським і ректором КМА В. *Миславським*. 1789 О. склав для Переясл. семінарії, що була під патронатом КМА, два «расположенія» (розклади) по предметах і класах на 1789/90 навч. р. На їх основі викладачі КМА склали «Расположеніе чему и в какіе часы учить в Переяславской семинаріи», а митрополит С. Миславський затвердив (23.09.1789).
Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 101; ф. 301, оп. 751 л, тека 3, спр. 49, 62.
Р. М. Лякіна

Одóрський, чернече ім'я Ґедеон (імовірно, 60-ті рр. XVII ст., м. н. невід.— після 1715, м. см. невід.) — ректор КМА, засновник Архангельської слов'яно-латинської школи, архімандрит. Походив зі шляхет. правосл. роду. Син Данила Довмонта (Моновида) Одорського, стольника і городничого донемборського, власника вотчин в Одоркові і Толчині у Вітеб. воєвод. На поч. 1688 Д. Одорський переїхав до Києва, змінив підданство і став на службу при гетьмані. З 1674 О. навчався, ймовірно, у Львів. єзуїт. колеґіумі, де, щоб мати змогу відвідувати класи філософії і богослов'я, став греко-католиком. Освіту свою завершив в Оломоуці (Моравія). Там же прийняв чернечий постриг. Невдовзі став архім. уніат. Онуфріївського Михайлівського м-ря Мстислав. єпархії (тепер Чериковський р-н Могильов. обл., Респ. Білорусь). 1690 від короля Речі Посполитої Яна III Собє-

ського отримав привілей на правосл. єпископську каф-ру з правом одержання титулу єп. Білоруського і Мстиславського та архім. Новгород-Сіверського і Чернігівського. 1690 вирушив до Києва, щоб отримати благословення митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського*. Остаточне вирішення питання про надання йому єпископського звання вирішувалось у Москві. Ніби за недостатньої підтримки білорус. пастви Москва відмовляла, хоча згодом дала позитивну відповідь. О. на той час уже прийняв православ'я, й згідно з ухвалою Синоду його було зараховано ченцем до КПЛ. 1691 став казнодієм (проповідником), 1693 вже мав сан ієромонаха. 1693 у складі посольства київ. духовенства виїхав до Москви, де залишався до 1697. Клопотав про відновлення своїх маєткових прав у Вітеб. воєвод. після смерті батька. Разом з ігуменом Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря Й. *Кроковським* читав проповіді, складав хвалебні твори церк. діячам. Зокрема, є згадка про його панегірик патріарху Моск. Адріану «Тригласная жертва хваленія согласная со именем трисилявным Адріан...» Але заслужити прихильність моск. духовенства так і не зміг. До нього ставилися підозріло як до колишнього уніата, і коли він повернувся до КПЛ, слідом прийшов наказ «о самом бдительном надзоре».

У трав. або черв. 1701 О. призначено ректором КМА і настоятелем Київ. Брат. м-ря. Це був рідкісний випадок в історії КМА, коли ректором призначався не її вихованець і навіть не колишній учитель (нема ніяких даних, що О. викладав у КМА). Не останню роль тут відіграла протекція митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. Ясинського і особисто гетьмана І. *Мазепи*. Ректорство О. було коротким, але саме в цей час відбулося зміцнення матер. стану КМА. Приязні стосунки О. з гетьманом сприяли тому, що І. Мазепа видав ряд універсалів (серед. 1702, 27.10.1704) на надання нових маєтностей для КМА, які й раніше належали Київ. Брат. м-рю, але в різні часи були у нього відібрані, зокрема, р. Котор з млинами й прилеглими землями, о-в Влуків з озерами й сіножатями біля Вишгорода, с. Плисецьке біля Фастова, надане КМА ще Б. *Хмельницьким*, а також всі двори «в нижнім городі Києві», котрі закріплені за м-рем «по древним крепостям». 11.07.1703 надання закріплені за Київ. Брат. м-рем і КМА цар. жалуваною грамотою. За О. восени 1703 закладено й весною 1704 розпочато будівництво кам'яного навч. корпусу КМА (т. зв. Старого, або Мазепиного), що здійснювалося фундацією і за особистим наглядом гетьмана. Зображення цього корпусу є на тезі ректору П. *Калачинському*, створеній І. *Щирським*. О. також звернувся до випускників КМА, які жили в різних містах України й Росії (141 чол.). Разом вони спорядили великий дар студ. Конгрегаційній Благовіщенській церкві — срібні з позолотою потир, дискос, звіздицю, лжицю, кадильницю, Євангеліє в коштовній оправі та ін. 1704 О. призначено до гетьман. столиці архім. Батур. Крупицького Миколаївського м-ря. (На честь цієї події створено тезу І. Мигурою-Плаксичем.)

1712 як прихильника І. Мазепи та П. *Орлика*, «изменников России», О. заарештовано і заслано до Соловецького м-ря. Там він разом з протопопом Лохвицьким І. *Рогачевським*, теж могилянцем, засланим на Соловки, заснував Арханг. слов.-лат. школу (1713), згодом семінарію і певний час був її ректором (з 1715). Написав для учнів «Катехізис» (зберігався в б-ці Флорищевської Успенської пустині Влад. губ. за № 108, можливо, тепер — у Владимиро-Сузд. музеї-заповіднику).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Строев П. М. Библиологический словарь... СПб., 1882; Памятники.., т. 2. К., 1897; Голубев С. Т. Гедеон Одорський... ТКДА, 1900, № 10, 12; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905, Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914, Болховітінов Є. Вибрані праці.. К., 1995

М. В. Андрущенко

Одрово́нж-Мигале́вич, чернече ім'я Інокентій (р. н. невід., м. Львів — 1744, м. Новгород, тепер РФ) — ректор Новгородської семінарії, архімандрит, драматург. Навчався в КМА у 20-х — на поч. 30-х рр. XVIII ст. 1737—40 був тут викладачем. 1740 О. викликано до Новгор. семінарії, де 1741/42 навч. р. викладав у класі піїтики, 1743/44 навч. р.— риторики, обіймаючи одночасно посаду префекта семінарії, згодом — ректора. Під час учителювання в Новгор. семінарії написав драму «Стефанотокос», до складу якої входило сім чи вісім інтерлюдій, і здійснив її постановку силами учнів. Твір було приурочено до відвідин семінарії імп-цею *Єлизаветою Петрівною* (груд. 1742). В основу драми покладено історію переслідування Стефанотокоса. Вона нагадує історію переслідування Давида Саулом та Авессаломом і його боротьби за престол. У такий спосіб відтворювався прихід до влади Єлизавети Петрівни. Помер О.-М. в сані архім. Новгор. Антоніївського м-ря.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII—XVIII веков... К., 1911

М. М. Сулима

Озе́рський, чернече ім'я Силуян (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. Можливо, навчався за кордоном. 1687—89 викладав у КМА риторику, 1689—91 — філософію і виконував обов'язки префекта. Зберігся його латиномовний курс риторики «Orator e mente Tulliana ad ubique exacte dicendum instructus

in collegio Kijovomohileano anno [1687]» («Оратор, вихований за ціцеронівськими зразками та наставлений в усіх видах красномовства в Києво-Могилянській колегії [1687] року»). Атрибуцію курсу філософії, де є його ім'я, слід вважати умовною. Курс риторики, який зберігається зараз в ІР НБУВ, належав М. *Довгалевському*. Тобто курси логіки та риторики О. використовувалися в подальші часи ін. професорами КМА.

1691 ректором КМА та ігуменом Київ. Брат. м-ря П. *Подлузьким* О. відряджено до Москви на чолі депутації, що складалася з трьох викладачів і трьох студентів, з проханням до царів Івана та Петра Олексійовичів підтвердити права на володіння всіма маєтностями Брат. м-ря й КМА, за винятком тих, що знаходилися на тер. Правобереж. України, що відійшла до Речі Посполитої за «Вічним миром» 1686.

Тв. Orator e mente Tulliana ad ubique exacte dicendum instructus in collegio Kijovomohileano anno 1687. ІР НБУВ, 499/П 1729.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Стратий Я. М. [та ін]. Описание курсов философии... К., 1982.

В. О. Андрушко

Ігнатій Оксенович-Старушич.
З портрета XVII ст.

Оксенóвич-Старýшич Гнат, Старушич Гнат Оксенович, чернече ім'я Ігнатій (р., м. н. невід. — бл. 30.10.1651, м. Київ) — ректор Гойського колеґіуму та КМА, доктор богослов'я, письменник, ігумен, проповідник. 7.02.1637 висвячений митрополитом Київським, Галицьким та всієї Росії П. *Могилою* на священика церкви Успіння Богородиці КПЛ. Допомагав П. Могилі відновлювати права укр. правосл. церкви, втрачені нею у зв'язку з наступом уніат. і катол. церков, та відбудовувати правосл. храми, зокрема київ. Трьохсвятительську та Воздвиженську церкви. 1638 став ігуменом новозасн. Гойського Михайлівського м-ря (м. Гоща). 5.02.1639 кн. Реґіна Соломирецька заснувала при м-рі правосл. колеґіум. Опікуном його став П. Могила, а ректором (1639—40) — О.-С. Колеґіум було об'єднано з засн. 1638 (теж під опікунством П. Могили) Вінницьким колеґіумом з місцеперебуванням у Гощі. 1640 ректором Гойського колеґіуму став І. *Гізель*, а О.-С. переїхав до Києва, вірогідно, на виклик П. Могили, бо вже у лют.— берез. 1640 у складі посольства від київ. духовенства виїхав до Москви на зустріч із царем Михайлом Федоровичем. Посольство мало домовитися про фінансування відбудови правосл. храмів.

Повернувшись з Москви, О.-С. став після С. *Почаського* ректором Київ. колеґіуму (за ін. даними — після Л. *Бронкевича*) й ігуменом Київ. Брат. м-ря. На посаді ректора він залишався до трав. 1642. У трав. 1642 разом з І. *Трофимовичем-Козловським* та Й. *Кононовичем-Горбацьким* брав участь у Ясському правосл. помісному соборі (15.09—30.10.1642), де вони представляли «Православне сповідание вѣры» — твір митрополита П. Могили та І. Трофимовича-Козловського, який називався спершу «Виклад віри церкви Малої Росії», розглядався і затверджений на Київ. правосл. соборі (8—18.09.1640). Існує припущення, що О.-С. теж брав участь у підготовці цього правосл. катехізису. Посланці від П. Могили як «...мужіе истинно чудніи и всякою мудростію и вѣдѣніем украшенніи» були удостоєні ступеня д-рів богослов'я.

11.03.1643 Катехізис було затверджено чотирма вселенськими патріархами правосл. церкви: Партенієм Константинопольським, Йоаникієм Александрійським, Макарієм Антіохійським і Паїсієм Єрусалимським. 1645 П. Могила видав свій твір старою укр. мовою під назвою «Собрание короткой науки о артикулах вѣры православной кафолической христианской...» Твір видавався також польс., грец., лат., церк.-слов. мовами й став основою віри всього правосл. світу.

Після повернення з Ясського собору (1642) О.-С. посів ігуменство у Київ. Видубицькому м-рі. 12.07.1650 його висвячено на єп. Білоруського (Мстиславського, Оршанського і Могильовського), після того як його попередник С. *Косов* став митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії. Проте О.-С. не довелось належним чином зайнятися справами єпархії, бо незабаром після висвячення він помер, тому у списках білоруських архієреїв не згадується. Точна дата смерті невідома. Поховано О.-С. біля Михайлівської церкви Видубицького м-ря, недалеко від входу.

Тв.: Казане погребовое над тѣлом яснеосвецоного князя... Иліи Святополка, ... Четвертенского, ротмистра, войска кварцяного его Королевской милости. През велебного господина отца Игнатія Оксеновича Старушича, ректора и игумена монастиря братського Кіевского одправованое... К., 1641.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты... ЮЗР, т. 3 (1638–59). СПб., 1861; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Архив ЮЗР., ч. 1, т. 6 (1322–1648), [№ 303]. К., 1883; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Титов Ф. И. К вопросу о значении Киевской академии для православия... К., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; Українські письменники.., т. 1. К., 1960; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

З. І. Хижняк

Олексáндр (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, викладач. 1807—17 навчався в КМА. Після її закриття перейшов до Київ. семінарії, яку закін. 1821 і був призначений у ній викладачем словесності. З 1822 — диякон Київ. Софійськ. собору і студент КДА, яку закін. 1825 зі ступенем канд. бо-

гослов'я та отримав посаду вчителя вищого відділу Київ. волосного уч-ща. 1825 прийняв чернечий постриг. Обіймав посади інспектора київ. уч-щ (з 1826), бібліотекаря Київ. семінарії (з 1829), вчителя грец. і євр. мов Ворон. семінарії (з 4.03.1829), попечителя ворон. «Попечительного о тюрьмах комитета» (1831). 1831, не знайшовши порозуміння зі своїми учнями й керівництвом, О. залишив Ворон. семінарію і повернувся в Україну. Того ж року став соборним ієромонахом КПЛ.

Літ.: Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898.

О. В. Ящук

Оле́кшич Олександр (р., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з укр. правосл. шляхет. роду Олекшичів (Олекшичів-Гератовських), які мали свої маєтності на Київщині. Цей рід був наближений до магната Ю. Тишкевича і осаджував слободи у його володіннях у Слободищенській волості. 1631—32 О. навчався у Лавр. школі. Був автором вірша «Реторика учить слов и вымовы», одного з тих, що увійшли до складу «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*. Збереглись згадки про Павла Олекшича, вірогідно, брата О., який у берез. 1654 був посланий коронним гетьманом С. Потоцьким до І. Богуна, щоб переманити його на польс. бік, пообіцявши йому гетьманство над Військом Запорозьким. Ця місія була безуспішною.

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, ч. 1. К., 1996; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Ольхо́вич Трохим (1748, м. н. невід.— 23.10.1807, м. см. невід.) — лікар, колезький асесор. Н. в сім'ї міщан. 1769 закін. навчання в КМА. Тоді ж вступив учнем до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. 1770 О. дістав звання підлікаря і призначення до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. Згодом переведений лікарем до Тамбов. піхот. полку. 1779 призначений міським лікарем до м. Охтирка. 1782 отримав звання медика-хірурга. 1797 О. призначено оператором Курськ. лікар. управи й того ж року вийшов у відставку.

О.— автор праці «О камне, прикрепленном к мочевому пузырю у семилетнего мальчика...», надрук. у збірці «Observationes medico-chirurgorum Rutheni Imperii» (Petropoli, 1805).

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 1. СПб., 1886; РБС, т. Обезьянинов—Очкин. СПб., 1905; Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; Плющ В. Нариси... Мюнхен, 1970.

О. М. Сандалюк

Ольше́вський Павло — див. *Алишевський* Павло.

Ониске́вич (Онишке́вич) Герасим, чернече ім'я Ґедеон (1696, м. Ярослав Руського воєвод., тепер Респ. Польща — 1747, с. Дятловичі, тепер Респ. Білорусь) — ігумен, перекладач. Н. у міщан. сім'ї. Брат С. *Ониськевича*. Навчався у КМА, по закін. якої став послушником КПЛ і 1727 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1727 архієп. Чернігівський і Новгород-Сіверський І. *Жураківський* висвятив його на ієродиякона. 19.05.1729 гетьман Д. *Апостол* звернувся до архім. КПЛ Й. Сенютовича з проханням направити до Глухова для участі в роботі Кодифікаційної комісії (1728—43) «способных к переводу монахов», вказуючи, зокрема, на О., однак з КПЛ відрядили ін. осіб. 1731 О. висвячено на ієром. митрополитом Коринфським Митрофаном. У цьому сані призначений настоятелем в приписний до КПЛ Дятловицький Спасо-Преображенський м-р, що знаходився на тер. Речі Посполитої (тепер Респ. Білорусь). У січ. 1735 О. відправлено до Москви, де на той час перебували члени Кодифікаційної комісії (1728—43), перекладати «правні книги» з лат. мови. О. був членом цієї комісії до 1737, після чого повернувся у Дятловичі. Рос. резидент Голембіовський (Голубовський) призначив його (не пізніше 1745) своїм помічником у справах діяльності Варшав. комісії, створеної польс. королем Авґустом III на вимогу рос. уряду для розгляду скарг православних на переслідування їх уніатами. Відомий лист О. до Голембіовського від 17.12.1745. О. спілкувався також зі Слуцьким архім. (з 1747 архім. КПЛ) Й. *Оранським*, який брав активну участь у створенні зазначеної комісії. О. готували на зміну рос. капеланові в Польщі С. Каховському, однак він за станом здоров'я відмовився. Помер, вірогідно, 1747 на посаді ігумена Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря.

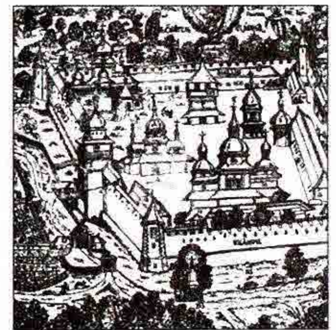
Літ.: Оранский Й. Письма архимандрита Слуцкого... Черниг. ЕИ, 1862, № 2 [Прибавление]; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Памятники православия..., т. 1, ч. 1. К., 1905; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 25, арк. 1–2, 5, 47зв., оп. 1 черн., спр. 1, арк. 35, спр. 4, арк. 56зв.—57, 96зв.—97; 124зв.—125.

С. Р. Кагамлик

Ониске́вич, чернече ім'я Ієзекіїль (1692, м. Жовква Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах. Н. в сім'ї міщан. На поч. XVIII ст. навчався в КМА, по закін. якої прийняв 1710 чернечий постриг у Крехівському Спаському м-рі (під Жовквою), тепер Львів. обл. 1712 Львівський уніат. єп. Варлаам Шептицький висвятив О. в сан ієродиякона. Повернувшись у Київ, вступив до КПЛ. 1724 архієп. Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ванатович* висвятив О. на ієромонаха.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Крехівський Преображенський монастир. З гравюри Діонисія Сенкевича. 1699

Лаврівський монастир

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1, спр. 1, арк. 30.
С. Р. Кагамлик

Онискевич, чернече ім'я Саватій (1702, м. Ярослав Руського воєвод., тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — ієромонах. Н. в сім'ї міщан. У 1710-х рр. навчався в КМА, по закін. якої прийняв 1721 чернечий постриг в Лаврівському м-рі на Волині від ігумена Ієзекіїля, а 1722 висвячений на ієродиякона Перемишльським уніат. єп. Ієронімом Устрицьким. Згодом О. був серед братії КПЛ, але час його вступу до м-ря невідомий. 1729 О. висвячено на ієром. єп. Бєлгородським і Обоянським Є. *Тихорським*.
Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 963в.–97.
С. Р. Кагамлик

Йосиф Оранський.
З портрета XVIII ст.

Онихимовський (Оникимовський), чернече ім'я Михайло (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, викладач. 1696/97 навч. р. викладав у КМА риторику. Відомий його курс за цей рік «Triumphus cum annui laboris victoria in facunda Mohilaeanae palestrae arena Tulliano tirocino triumphandus» («Тріумф на честь перемоги у річній праці на сприятливій арені Могилянської палестри, що відбувається завдяки Тулліановому починанню»), присвячений взяттю Азова Петром І (1696). У курсі також містяться панегірики, присвячені митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії, покровителю КМА В. *Ясинському* та архієп. Чернігівському і Новгород-Сів. Л. *Барановичу*. 1697—99 був проф. філософії і префектом КМА.
Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. 666/471 С, арк. 1–263.
О. Ф. Задорожна

Онушкевич (Онишкевич) Трохим (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з роду укр. правосл. шляхти. Навчався у Лавр. школі. Один з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*. Написав вірш «Пречистой и преблагословенной дѣвѣ Маріи, матери въскресшаго спасителя нашего Іисуса Христа, хвала, годность и поклон вдячности навѣки». Ймовірно, доводився родичем Василю Онишкевичу, писарю Війська Запорозького (1630-ті рр.), дипломату.
Літ.: Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.
Ю. А. Мицик

Оранський, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.—8.10.1751, м. Київ) — викладач, архімандрит. Навчався в КМА (1720-ті рр.), де 1730/31 навч. р. викладав риторику, склав підручник з цього предмета «Hortus variis praeceptorum rhetorices floribus venustus ad ornandam roxolanam juventutem in Tullianis Kijevo-mohylaeanae academiae campis plantatus 1730 in 1731 annum Novembri 16 die» («Чудовий сад, різними квітами вчителів риторики для прикрашення української молоді на Тулліанових полях Києво-Могилянської академії погоджений з 1730 на 1731 рік, 16 листопада»). У цей самий час прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. У лип. 1731 відправлений до Моск. слов.-грек.-лат. академії викладачем. З 1733 — архім. Слуцького Троїцького м-ря, що був церк.-адм. центром для населення не тільки Білорусі, а й Зх. України. На цю відповідальну і неспокійну посаду обирали, як правило, тих, хто відзначався мудрістю і твердістю переконань. О., як й ін. архім. цього м-ря, вважався намісником архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії, зв'язуючи його з правосл. паствою укр. земель, що перебували тоді в складі Речі Посполитої. 1744 Синод поклав на О. відповідальну місію — обстоювати правосл. віру в столиці Речі Посполитої — Варшаві. Він приймав скарги від православних і передавав їх повноважному рос. послу при дворі польс. короля М. П. Бестужеву-Рюміну. О. брав активну участь у створенні комісії, яка 1744 була призначена (на вимогу рос. уряду) польс. королем Августом III для розгляду скарг православних на переслідування їх уніатами. 1748 іменним указом імп-ці *Єлизавети Петрівни* діяльність О. в Польщі була високо оцінена: його призначено архім. КПЛ без традиційного вибору братією м-ря. У С.-Петербурзі у жовт. 1748 отримав мантію та ін. регалії, а 20.02.1749 — грамоту на ставропігію КПЛ. Під час перебування в столиці імперії О. спілкувався з багатьма держ. і церк. діячами укр. походження: єп. Псковським, Ізборським і Нарвським С. *Тодорським*, намісником Брянського Новопечерського Свенського м-ря Л. *Білоусовичем*, придв. духівником Ф. *Дубянським*, ген. хорунжим М. *Ханенком*, капеланом при рос. посольстві у Варшаві С. *Каховським* та ін.

Помер О. у сані архім. КПЛ. В пам'ять про нього на срібних Цар. Вратах Успенського собору зроблено напис: «...совершено же при всечестном Господине Отце Йосифе Оранском сея же Святыя Лавры архимандрите».
Тв.: Письма архимандрита Слуцкого Й. Оранского Киевскому митрополиту и капелану при Российском посольстве в Варшаве С. Коховскому. Черниг. ЕИ, 1862, № 1–2; Hortus variis praeceptorum rhetorices floribus venustus... ІР НБУВ, 519/п. 1711; ф. 312 (Соф.), № 477.
Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры... К., 1826; Акты Унии 1742–1747 гг. Черниг. ЕИ, 1862, ч./офиц., № 1 [Прибавление], № 7 [Прибавление]; Ханенко Н. Д. Дневник... К., 1884; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Памятники православия, т. 1, ч. 1. К., 1905; ПБЭ, т. 7. СПб., 1906; Титов Ф. И.

Русская православная церковь.., т. 3. К., 1916; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994; Болховітінов Є. Вибрані праці... К., 1995.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 312, № 477; ЦДІАК України, ф. 127, оп.1020, спр. 670; ф. 128, оп. 1 заг, спр. 113, 566, арк. 77; оп. 1 грам., спр. 32; оп. 1 загальночерн., спр. 1607.

С. Р. Кагамлик

Оріхо́вський Михайло Іванович (1728, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.—1775, м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син протопопа Лубен. Троїцької церкви Івана Євстафійовича Оріховського, онук протопопа Лубен. Троїцької церкви Євстафія Оріховського. Деякі представники цієї родини несли військ. службу й належали до козац. старшини. Так, рідний дядько О. Михайло Остапович (Євстафійович) Оріховський служив бунчук. товаришем. З часом і син О. Іван Оріховський командував 2-ю Пирятин. сотнею (1762) Лубен. полку, що знаходилася неподалік р. Удай (на пн. зх. від м. Полтава). Родина мала володіння у Лубнах та його околицях, а також у Миргород. полку: орні землі, сади, двори, лавки, млини, пасіки, рибне озеро.

О. навчався в КМА з 11.09.1740. За характеристикою викладачів класу аналогії (1741), він був «прележен и надежен». По закін. навчання вступив на службу військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії (1750).

Був одружений з Феодосією Жуковською.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 1613, 1752; ф. 486, оп. 11, спр. 42, арк. 866зв.

Р. М. Лякіна

О́рлик Пилип Степанович (11.10.1672, с. Косуть Ошмянського пов., тепер Лит. Республіка — 25.06.1742, м. Ясси, тепер Румунія) — публіцист, дипломат, генеральний писар, гетьман України в екзилі. Походив з роду чес. бояр, який згадується у джерелах ще 1121. Одна з гілок цього роду в XV ст. під час Гуситських воєн переселилася на схід. У XVII ст. родина Орликів мешкала біля м. Вільно, де й народився О. Його батько Степан Орлик загинув на 51-му році життя у польс.-тур. війні під Хотином, коли сину виповнився лише один рік. Виховувала його мати Ірина, яка походила з правосл. роду Малаховських. У молоді роки О. разом із родиною переселився в Україну. Освіту здобув у Вілен. єзуїт. колегіумі та в КМА, де навчався до 1694. Виявив особливий хист до філос. і богослов. наук, історії, поетики, риторики і логіки. Природний розум і блискучі знання О. помітив С. *Яворський*, котрий був тоді проф. КМА. Між ними встановились приязні стосунки, які збереглися на все життя.

О. вільно володів, крім укр. мови, польс., болг., араб., лат., нім., швед., церк.-слов., ймовірно, тур. Умів ясно, логічно і переконливо складати листи, звернення та маніфести, послуговуючись бароковим стилем. Мав велику б-ку, що загинула у спаленому цар. військом Батурині.

По закін. КМА працював кафедр. писарем Київ. митрополії, від 1700 — в Ген. військ. канцелярії молодшим писарем, а з 1706 зайняв посаду ген. писаря.

Визначальну роль в житті й держ. кар'єрі О. відіграв гетьман І. *Мазепа*. З часом О. став одним із найближчих і найбільш довірених людей гетьмана. Один з біографів І. Мазепи, А. Єнсен, говорячи про оточення гетьмана, так охарактеризував О.: «З усіх мазепинців це найяскравіша постать. Який патріотизм, яка енергія, а освіта! Він міг бути канцлером великої імперії, не те що генеральним писарем у козаків. Що мене вражає, це його великий інтелект і освіта». Після поразки гетьмана І. Мазепи О. з сім'єю пішов у вигнання. Після смерті І. Мазепи у м. Бендери (Молдавія), що належало тоді Османській імперії, 5.04.1710 на козац.-старшин. раді одноголосно обраний гетьманом України.

Під час обрання О. гетьманом із козац. старшиною було укладено угоду, яка ввійшла в історію під назвою «Конституція прав і свобод Запорозького Війська», тобто всієї Козац.-Гетьман. держави. Цей твір укр. держ. і політ. думки поч. XVIII ст. за своїми ідеями, дем. засадами, спрямуванням не мав на той час аналогів у Європі. Навіть франц. просвітники ще лише наближалися до розробки тих громадян. ідей, що були закладені в проекті Конституції О. У підготовці Конституції поряд з О. брали участь козац.-гетьман. старшина, представники запорозького козацтва. У своїх спогадах О. зазначав: «Були зі мною на нарадах люди світського й духовного стану та численні знатні особи, що відвозили наші рішення на Україну».

Гетьман Пилип Орлик.
З портрета XVIII ст.

У вступі до Конституції О. пояснював, чому Україна пориває з Московщиною: звільнившись від польс. панування, Україна прилучилася до Моск. держави як рівна до рівної, але рос. царизм порушив умови договору і накинув на «народ вільний козацький, собою ніколи не завойований, невольниче ярмо». Тому звільнення України почав ще Б. *Хмельницький*, а продовжували його ін. гетьмани, й особливо «славної пам'яті гетьман ясновельможний Іоан Мазепа».

У статтях проекту «Конституції...» передбачалося встановлення нац. суверенітету, визначення кордонів укр. держави, забезпечення дем. прав людини, визнання непорушності трьох складових чинників правового суспільства: законодавчої (виборна Ген. рада), виконавчої (гетьман, гетьман. старшина) і суд. влади. Влада гетьмана мала бути обмежена постійною участю в управлінні представництва від козац. старшини, городових полковників, родового козацтва. У статтях визначалися засади організації, структура, джерела матер.

забезпечення Запорозького низового війська, що «заслужило собі безсмертну славу численними рицарськими відвагами на морі й землі».

Проект Конституції зобов'язував гетьмана здійснювати нагляд за діяльністю адміністрації, захищати населення від сваволля з її боку.

Вся наступна діяльність О. була присвячена боротьбі за звільнення України. Він всіляко намагався привернути увагу світу до укр. визв. боротьби, організувати антимоск. коаліцію. 1712 звертається з маніфестом до правлячих кіл європ. держав: «Козацька нація, що стогне під тиранським ярмом Москви, прагне лише того, щоб добитися своєї волі». Майже одночасно з маніфестом О. написав «Вивід прав України», де обстоював перед усіма європ. державами право українців на вільне, незалежне існування. Козаки мають за собою право людське і природне, одним із головних принципів якого є: «Народ завжди має право протестувати проти гніту і повернути вживання своїх стародавніх прав». Застерігав, що коли Україна не одержить підтримки у боротьбі за незалежність від Росії, то ціла Європа і кожна з її держав «зрозуміють небезпеку для свободи Європи від такої агресивної держави».

Окрім союзного договору зі Швецією, він також уклав 1710 союзний договір із Крим. ханством, за яким воно визнавало незалежність України і давало зобов'язання не припиняти війни з Росією без погодження з гетьманом. 1712 Туреччина визнала владу О. на Правобереж. Україні та на Запорожжі. За дорученням О. брат дружини ген. осавул Г. *Герцик* вів переговори з донськими козаками-булавінцями, які знайшли притулок на кубанських землях. Але орієнтувався О. передусім на запорозьке військо та укр. населення, до якого писав немало звернень, листів, посилав своїх представників.

Весною 1711 військо О. вирушило в Україну. Завдяки підтримці місц. населення міста здавались без бою. Досить швидко більшість правобереж. козац. полків, крім Білоцерк., перейшли до О. й визнали його гетьманом. Військо гетьмана І. *Скоропадського*, підлеглого Москві, під проводом ген. осавула Степана Бутовича було розгромлене, а сам Бутович здався в полон. У кін. берез. війська О. зазнали невдачі під Білою Церквою, крим. татари, союзники О., призупинили бойові дії і почали грабувати населення, залишили О. і польс. частини. О. відступив до Молдавії.

1713 гетьман здійснив ще один невдалий похід на Україну. У цей час турки підписали мир з Московією і зажадали від Карла XII залишити їхні володіння. За таких обставин О. з родиною 1714 залишив Бендери. Разом з ним із Бендер виїхали А. *Войнаровський*, небіж Мазепи, брати дружини Григорій, Іван та Панас Герцики, Федір Нахимовський, Клим Довгополий, Ф. *Мирович*, Федір Третяк та ін. Оселилися вони спершу в Швеції, в Кристіанштадті, а потім у Стокгольмі.

Почався новий тяжкий етап у житті О. Значно послабшав зв'язок з батьківщиною. Запорожці поступово поверталися на Січ. Постійно переслідували цар. агенти, які намагалися викрасти чи знешкодити його.

У 1720 О. залишив Швецію, жив інкогніто у Сілезії та Польщі, виїздив до ін. країн. Знову намагався створити коаліцію держав проти Росії із Швеції, Туреччини, Криму. Сподівався і на Францію, король якої Людовік XV одружився з дочкою Станіслава Лещинського, польс. короля, котрий позитивно ставився до дій О. Брав до уваги О. й буджацьку орду, донське козацтво, астрахан. та волзьких татар. Особливі надії він покладав на запорожців, але підтримки від них не дістав.

Смерть швед. короля Карла XII (1718), союзника О., послабила визвольні змагання українців. 1721 було підписано моск.-швед. мирну угоду (Ніштадтський мир). У берез. 1722 О. сам, без родини, виїхав до Туреччини з метою отримати від неї та Криму більш рішучу підтримку. Опинився там фактично в становищі інтернованого. До 1734 жив у Салоніках, потім у Молдавії, в Яссах, де і закін. свій життєвий шлях. Найближчим помічником О. був його старший син Григор Орлик (народився в Батурині 1702, хрещеним батьком його був гетьман І. Мазепа). Після одержання належної освіти Григір Орлик служив спершу у швед. армії, потім у саксон. гвардії. Досить високого становища досяг на службі у Франції — став ген.-поручиком, польним маршалом, членом Королів. ради Франції, дістав титул графа. В останні десятиріччя О. продовжував свою діяльність при активній співучасті Григора, який доклав багато сил для налагодження зв'язків батька з представниками правлячих кіл Європи та Бл. Сходу. Так, 1730 він їздив із спец. місією до Царгорода, де став дорадником франц. посольства у справах Сх. Європи, постійно проводив там акції на користь батькової ідеї. 1732 і 1734 уряд Франції посилав Г. Орлика до крим. хана Каплан-Гірея І, щоб спонукати його до підтримки запорожців і гетьмана О. проти Москви. 1734 здійснив конспіративну поїздку на Гетьманщину, де вів таємні переговори з опозиційними колами козац. старшини, переконуючи їх виступити проти царизму. Дуже багато зробив Г. Орлик у справі збирання батьківських архівів та епістолярної спадщини. Після смерті батька з 1742 став фактичним лідером укр. еміграції. Мав титул графа Франції, був польним маршалом, чл. Королівської ради Франції. У Семилітній війні 1756—63 був тяжко поранений у битві під Берґеном і помер від ран (14.11.1759).

Завдяки діяльності О. та його прихильників у XVIII ст. укр. справа в Європі займала досить помітне місце, хоча так і не знайшла підтримки. Його енергійна, невтомна праця залишила глибокий позитивний слід в укр. політ. думці, у діях патріот. поколінь в XVIII—XX ст.

О. мав велику родину. Дружина гетьмана Ганна, донька полтав. полк. Г. Герцика, допомагала своєму чоловікові, а потім сину Григору. В сім'ї було семеро дітей: 4 дочки та, окрім Григора, ще 2 синів. Старша дочка Настя 1723 одружилася з австр. генералом гр. Штенфліхтом, у них було 2 сини — Карл Густав Штенфліхт (названий на честь Карла XII) та молодший Пилип Штенфліхт (названий на честь діда). Останній був у 1750-х рр. старшиною в полку свого дядька Григора, їздив неодноразово до Стокгольма як посередник у франц.-швед. переговорах щодо козац. справ. Після смерті Насті 1728 граф одружився з другою донькою О., Варварою. Нічого не відомо про Марту та Марію. Син Яків, що народився в Бендерах, хрещеник Карла XII, помер у Бреслау. Михайло був з батьком в Салоніках і там помер від холери.

О. залишив після себе велику рукоп. спадщину, частину якої вже надруковано, а решта чекає на багатотомне видання. Писав він укр., але більше франц., польс., нім. мовами.

Тв.: Алцід руський, тріумфальним лавром укоронований ясновельможний його милість пан Іван Мазепа. К., 1695; Hippomenes Sarmacki. K., 1698; Діярій. В кн.: Праці Українського інституту у Варшаві, т. 17, сер. історична, кн. 3. Варшава, 1936; Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького... В кн.: Історія української Конституції. К., 1997.

Літ.: Крупницький Б. Д. Гетьман Пилип Орлик... К., 1991; Різниченко В. Пилип Орлик (Гетьман-Емігрант)... К., 1991; Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський... Львів, 1991; Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Львів, 1991; Апанович О. М. Гетьмани України... К., 1993; Землинський В. Пилип Орлик. «Віче», 1994, № 3; Субтельний О. Мазепинці... К., 1994; Полонська-Василенко Н. Д. Історія України, т. 2... К., 1995; Борщак І. Великий мазепинець... В кн.: Різниченко В. Пилип Орлик... К., 1996; ЕУ, т. 5. Львів, 1996.

В. П. Хижняк

Орло́вський Гнат Савович, чернече ім'я Олександр (1770, м. Брусилів Київського воєвод., тепер райцентр Житомирської обл. — р., м. см. невід.) — співак. Батько О. Сава Орловський був кріпаком-учителем у родині гр. Тадея Чацького. 1803—05 О. вчився «со всевозможным раченіем» у КМА й одночасно був послушником у Київ. Брат. м-рі. 1805, сплативши необхідні податки, отримав «вольную». Прийшов до КПЛ, де виявив себе «в чтеніи и пеніи искусным» й був призначений до «криласного по его способностям голосу послуху» (1805). 1809 прийняв чернечий постриг. Довгі роки співав на криласі.

Літ.: Шамаева К. И. Музыкальное образование... К., 1992.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1557, арк. 63, 74, 93; оп. 2 черн., спр. 190, арк. 1–3.

К. І. Шамаєва

Орло́вський Іван, чернече ім'я Йоаникій (р., м. н. невід.—1788, Солотчинський Різдвобогородицький монастир, тепер РФ) — ректор Рязанської та Олександро-Невської семінарій, архімандрит. Навч. у КМА з 1742 (клас аналогії) до поч. 1760-х рр., пройшовши тут повний акад. курс. По закін. КМА прийняв чернечий постриг. 1765 викладав граматику й риторику в Рязан. семінарії. 1771 призначений її префектом, 1772 — ректором. 1774 О. запрошено до Ол.-Нев. семінарії на посаду префекта. Того ж року його в сані архім. С.-Петерб. Зеленецького м-ря призначено ректором семінарії. Перебуваючи на цій посаді, О. викладав філософію (1774—76) і богослов'я (1776—82). 1782 О. звільнено від ректорства і направлено до Солотчинського Різдвобогородицького м-ря Рязан. єпархії намісником, де й помер.

Тв.: Слово на день святого Георгия. СПб., 1778.

Літ.: Чистович И. История Санкт-Петербургской духовной академии. СПб., 1857; Агнцев Д. И. История Рязанской духовной семинарии. 1724—1840. Рязань, 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 4. К., 1904, 1907.

О. М. Сандалюк

Орло́вський Іван, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід. — р. см. невід., м. Симбірськ, тепер РФ) — викладач, архімандрит. 1725 вступив до КМА. По закін. навчання в серед. 1730-х рр. прийняв чернечий постриг. Тоді ж О. направлено викладачем до Казан. школи, згодом семінарії. 1738 в сані архім. Казан. Спасо-Преображенського м-ря призначено «семинарских дел правителем». 1742 переведено до Симбір. Покровського м-ря, де згодом і помер.

Літ.: Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Орло́вський, чернече ім'я Митрофан (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Не пізніше 1695/96 навч. р. викладав у класі синтаксими КМА. Володів церк.-слов., польс., лат. мовами. Разом з намісником Київ. Брат. м-ря П. *Родовичем* опікувався Г. *Новицьким*, студентом КМА, з батьком якого, полковником І. *Новицьким*, листувався.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 13980.

Ю. А. Мицик

Орло́вський, чернече ім'я Паїсій (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Вищу освіту здобув у КМА. У кін. 1730-х рр. прийняв чер-

нечий постриг у Київ. Брат. м-рі, де згодом став ієром. 1742 О. направлено до Казан. єпархії «для обученія ставленников» (майбутніх священиків). 1745 призначено ігуменом Седмієзерської Воскресенської пустині біля Казані. 1749 повернувся в Київ, де в сані ієромонаха до 1756 жив у Брат. м-рі.

Літ. Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904–05.

О. М. Сандалюк

Орно́вський Іван (2-га пол. XVII ст., Чернігівщина — 1-ша пол. XVIII ст., м. см. невід.) — поет-панегірист. Належав до кола культурних діячів архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського *Л. Барановича*. Ймовірно, ще в КМА О. звернув на себе його увагу поет. хистом. Коли Л. Баранович налагодив у стінах Черніг. Троїцького Іллінського м-ря роботу друкарні, О. почав друкувати там свої твори. Перша книжка поета «Niebieski Merkuryusz...» («Небесний Меркурій»), в якій прославлявся Станіслав Голинський, побачила світ 1686 (до нашого часу не дійшла і відома лише з бібліографії). Була присвячена гетьману І. *Мазепі*. Ін. твори присвячено представникам козац. старшини, зокрема І. *Обидовському*, С. *Лизогубу* й ін.

Тв.: Niebieski Merkuryusz... Czerniehów, 1686; Musa Roxolańska o triumfalney sławie y Fortunie pana Jana Masepy hetmana Woysk J. carsk. M. Zaporoskich. Czerniehów, 1688; Bogata drogich kamieniy speza na wystawienie złotoświętnego pałacu p. Jana Obidowskiego. Czerniehów, 1693; Apollo Sauromacki przy weselnym akcie... pana P. Simeona Lizohuba... Czerniehów, 1703; Bogaty w parantele, sławą y honory panów P. Zacharzewskich... K., 1705.

Літ. Каменева Т. Н. Черниговская типография... В кн.: ТГБЛ, т. 3. М., 1959; Аполлонова лютня... К., 1982; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1 [№ 650, 687]; кн. 2, ч. 1 [№ 794, 817]. Львів, 1981–84.

В. П. Колосова

Остро́вський Іван Власович, чернече ім'я Іоан (1741, м. Київ — 24.12.1801, м. Перм, тепер РФ) — професор, ректор Новгородської та Коломенської семінарій, виконуючий обов'язки ректора КМА, єпископ Пермський і Єкатеринбурзький. Н. в сім'ї міщанина. Вищу освіту здобув у КМА в 1750—60-х рр., по закін. її став послушником, а потім ченцем Київ. Софійськ. м-ря. З 1769 викладав у серед. грамат. класі КМА. 1773 О. призначено писарем Київ. консисторії. З 31.09.1775 — проф. філософії та префект, 1783—85 — проф. богослов'я. Після смерті ректора КМА К. *Лехницького* до призначення нового ректора В. *Миславського* О. три місяці виконував ректорські обов'язки. 1785 рукоположений у сан архім. Гамаліїв. Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії. 15.12.1789 переведений до Голутвинового Богоявленського м-ря поблизу Коломни. 1792 О. призначено ректором Коломен. семінарії, 1795 — настоятелем Новгор. Антоніївого м-ря та ректором Новгор. семінарії. У серп. 1796 переведено до Новгор. Юр'ївого м-ря. Через місяць викликано «на чреду священнослуженія» до С.-Петербурга. 1797 направлено до Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря, але відразу ж відкликано до Новгор. Антоніївого м-ря. 10.12.1798 О. призначено до Калязин. Троїцького м-ря. 5.02.1800 хіротоновано на єп. Пермського і Єкатеринбурзького. Поховано у Перм. Преображенському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08.

Т. О. Дороніна

Острогра́дський Василь Федорович (1716, м. н. невід. — до 1782, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, говтвянський сотник. Син полк. Ф. Остроградського та онук судді миргород. М. *Остроградського*. Навчався у КМА (1727 був учнем класу інфими). З 1735 — військ. товариш. 1735 брав участь у поході проти ногайців. 31.05.1738 обраний сотником Говтвянської сотні Миргород. полку. 1738—39 командував козаками Лубен. полку, які охороняли форпости по Дніпру. Під час Хотинського походу 1739 ходив «внутрь неприятельской земли, по добытию языка», постачав з Молдавії худобу для армії, був у бою при взятті м. Фокшани, за дорученням полк. канцелярії брав участь у ревізії Гадяцької, Остапівської, Білоцерківської, Богацької, Устивицької, Яреськівської та Шишацької сотень (1741—55).

1741—42 зі своєю сотнею охороняв укр. прикорд. смугу та форпости по Дніпру. Був з Миргород. полком на зустрічі імп-ці *Єлизавети Петрівни*, «когда она шествовала в Киев» (1744), а 1750 — на церемонії обрання гетьманом К. *Розумовського*. 1748—50 «ловил гайдамаков на той сторонѣ Днѣпра в мѣстечкѣ Цибулив и в других степных мѣстах». Охороняв кордон у м. Кременчук під командуванням наказ. миргород. полк. Івана Гамалії (1750). Протягом шести місяців знову охороняв форпости «вниз по Днѣпру» (1755). Пішов у відставку 5.10.1761 в ранзі бунчук. товариша. За військ. службу пожалуваний ранговими маєтками, мав двори у Полтаві, Говтві, с. Єрки тощо.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2202.

Р. М. Лякіна

Острогра́дський Володимир Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — осавул Миргородського полку. Син сотника омельницького Г. *Остроградського*. Після навчання в КМА служив у Миргород. полку як військ. товариш. 1752 О. призначено другим осавулом Миргород. полку на місце Семена Родзянка, а 1757 став першим осавулом

Миргород. полку замість Тихона Кальницького (служив до 1770).

Літ.: Лазаревский А. Исторические очерки... ЧИОНЛ, 1896, кн. 2; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. К., 1976; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Архів Коша Нової Запорозької Січі... К., 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 64, спр. 435; ф. 248, ч. 3, спр. 1809, арк. 124, 141–142.

Ю. Г. Ґаєцький

Острогра́дський Володимир Іванович (1732, м. н. невід. — до серп. 1795, м. см. невід.) — бунчуковий товариш Миргородського полку. Син бунчук. товариша того самого полку Івана Матвійовича Остроградського, який пішов у відставку після важкого поранення в ногу (1738). Навчався О. у КМА: 1742 був серед учнів класу інфими, котрі присягали на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. Службу розпочав 1756 в ранзі значк. товариша. За ордерами Ген. військ. канцелярії брав участь у різноманітних комісіях. Від 5.06.1770 до 1783 — сотник говтвянський. 1783 О. звільнено у відставку в ранзі бунчук. товариша. 1784 обирався депутатом дворянства Говтвянського пов. 1790 дістав чин прем'єр-майора. Разом із рідним братом Іваном Івановичем Остроградським (1728—1778), який служив у канцелярії Малорос. скарбу (1761) і, напевно, також навчався в КМА, жили, не розділяючи маєтки, що дісталися після майже столітньої служби предків сотниками у Говтві. Після 1795 не згадується.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2210.

Р. М. Лякіна

Острогра́дський Григорій Матвійович (рр., м. н. і см. невід.) — сотник омельницький. Син М. *Остроградського*, миргород. полковника. Навчався у КМА. 3.10.1729 обраний сотником м-ка Омельник (тепер селище Полт. обл.). Обіймав цю посаду до 28.08.1760.

Літ.: Лазаревский А. Исторические очерки... ЧИОНЛ, К., 1896, кн. 2; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. К., 1976; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Архів Коша Нової Запорозької Січі... К., 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 64, спр. 435; ф. 248, ч. 3, спр. 1809, арк. 124, 141–142.

Ю. Г. Ґаєцький

Острогра́дський Матвій Іванович (1670, м. н. невід. — після 1736, м. см. невід.) — наказний полковник миргородський. Походив із старшин. родини з Миргород. полку, яка дала чотири покоління діячів Гетьманщини. У 1680-х рр. О. навчався в КМА. 1688—1715 — говтвянський сотник. Говтва належала до Полтав. полку, але гетьман І. *Мазепа* 1687 передав цю сотню до Миргород. полку. О. ходив у походи проти татар, шведів, поляків і турків. 1715 полк. миргород. Д. *Апостолом* О. призначено полк. суддею на місце Григорія Зарудного. На цій посаді був до 1734. Двічі виконував функції наказ. миргород. полковника: 1722, коли Д. Апостол був у Дербентському поході, і 1730 замість П. *Апостола*, якого було відпущено на Україну.

Літ.: Лазаревский А. Исторические очерки... ЧИОНЛ, кн. 2. К., 1896; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912; Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст... К., 1976; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Архів Коша Нової Запорозької Січі... К., 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 64, спр. 435; ф. 248, ч. 3, спр. 1809, арк. 124, 141–142.

Ю. Г. Ґаєцький

Острогра́дський Микола Григорович (1728, м. н. невід. — р., м. см. невід.) — значковий товариш, сотник омельницький. Син бунчук. товариша Миргород. полку Г. *Остроградського*. Навчався у КМА: 1742 був серед учнів школи аналогії, що присягали на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. 1755—61 командував козаками, які охороняли задніпровські форпости в районі Нової Сербії. Обраний і універсалом гетьмана К. *Розумовського* від 28.08.1760 затверджений сотником в Омельницьку сотню Миргород. полку на місце свого батька.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 2. К., 1905.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2190.

Р. М. Лякіна

Андрій Федорович Остроградський, брат П. Ф. Остроградського. З портрета XVIII ст.

Острогра́дський Павло Федорович (1730, м. н. невід. — до 1813, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, підкоморій, колезький радник. Син полк. миргород. Ф. *Остроградського*. Навчався у КМА: 1742 був серед учнів класу аналогії. Службу розпочав з 1754. За грамотою Колегії закорд. справ і за ордером Ген. військ. канцелярії виконував ряд відповідальних доручень: «чинил чертежи по делу бунчукового товарища Павловского о находящихся по Днепру рыбных ловлей и угодий», «чинил чертеж Запорожской Сечи и месту Никитину, на котором Войско Запорожское поселиться вновь просило дозволения» (1758), «чинил чертеж обывательских земель и свободных разных угодий в Золочанской и Келебердинской сотнях Полтавского полка». За Універсалом гетьмана К. *Розумовського* 1760 отримав ранґ бунчук. товариша та половину вільного Лозового о-ва, що знаходився на Дніпрі між Переволочанською та Келебердинською сотнями. За наказом гетьмана служив у Комісії забудови Батурина. 13.03.1764 О. призначено підкоморієм Миргород. полку, а 1784 обирався депутатом дворянства Говтвянського пов. 1793 отримав чин колез. радника.

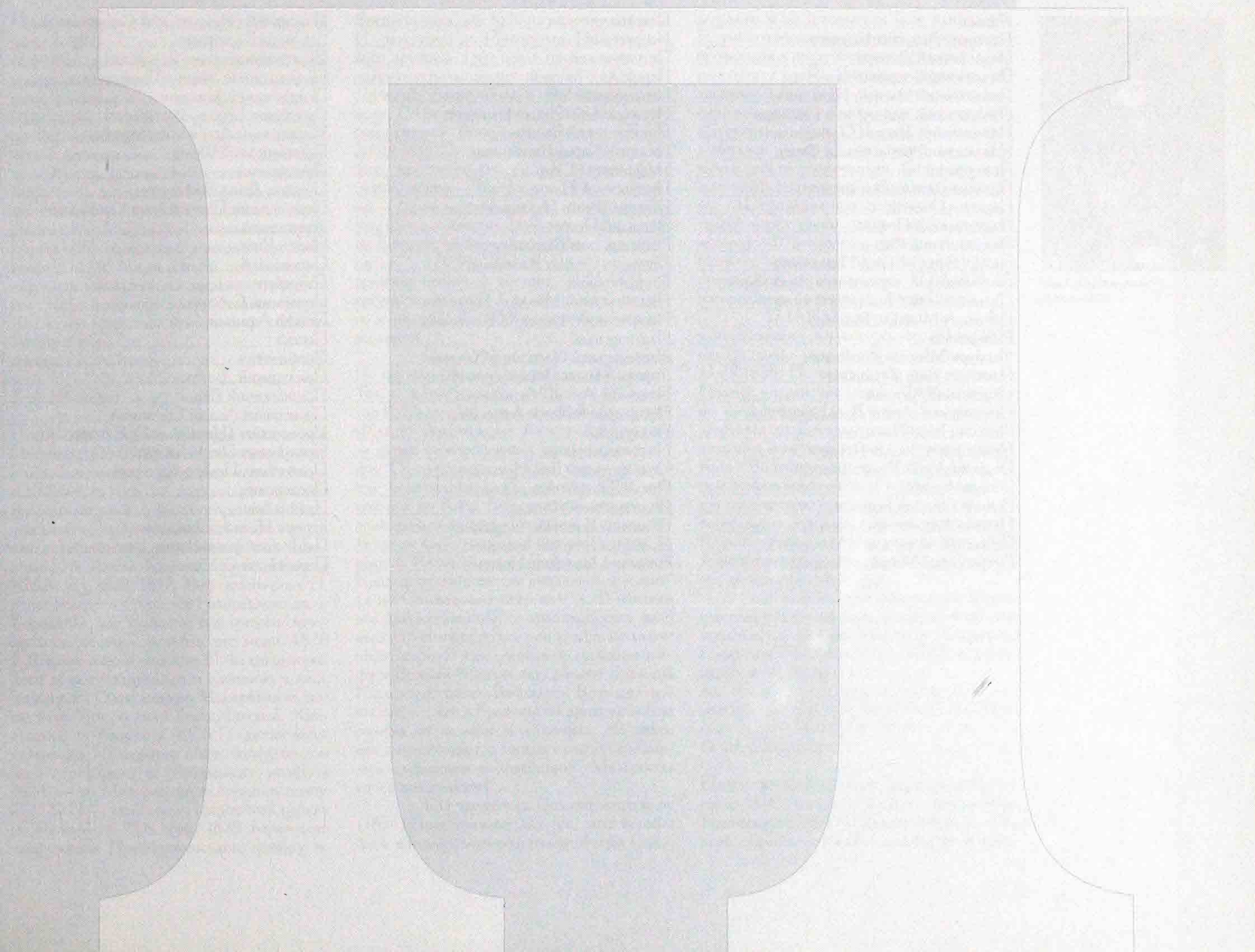
Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 2. К., 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2196.
Р. М. Лякіна

Острогра́дський Федір Матвійович (бл. 1693, м. н. невід. — бл. 1768, м. см. невід.) — полковник миргородський. Син сотника, потім судді того самого полку, учасника Північної війни 1700—21 М. *Остроградського*. Навчався у КМА на поч. XVIII ст. Служити почав з 1711 і одразу ж дістав бойове хрещення у Прутському поході. 1715 обраний сотником Говтвянської сотні Миргород. полку. Підписав Коломацькі чолобитні П. *Полуботка* (1723). 1734 зайняв місце свого батька на посаді судді Миргород. полку, де залишався до 1752. Брав участь у Кримському поході 1736, 1737 відбив напад татар від м-ка Говтва. Разом зі своїм полком був у Хотинському поході 1739. Обраний полк. Миргород. полку й затверджений універсалом гетьмана К. *Розумовського* від 25.01.1752. Перебував на цій посаді до серп. 1768. За завданням Ген. військ. канцелярії 1754 проводив перепис угідь та володінь свого полку. Організовував охорону прикорд. смуги та форпостів. Разом зі своїм сином В. *Остроградським* ходив «по секретным дѣлам» до м-ка Архангельське. Його сім'я володіла угіддями, дворами, селами і хуторами у Говтвянській та Хорольській сотнях. Мав будинок у Сорочинцях. Був знайомий зі скрипалем Павлом Мущенком, якого запрошував на родинні урочистості.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 1306, 1307, 1343; ф. 51, оп. 3, спр. 08433, арк. 35.
Р. М. Лякіна

Павлов
Павлович Андронік Іванович
Павловський Дмитро
Павловський, чернече ім'я Йов
Павловський Олексій Павлович
Павловський, чернече ім'я Полікарп
Павловський Трофим Олексійович
Павловський, чернече ім'я Федір
Павлуцький Іван
Падалка Василь Дем'янович
Падкевич Олексій
Падуновський Петро
Падуновський Федір
Палій (Гурко) Семен Пилипович
Пальмовський, чернече ім'я Варсонофій
Пальмовський (Тихоневич) Сава
Панкевич Михайло Іванович
Панкратьєв
Парпура Максим Йосипович
Паскевич Яків Федорович
Пацевський Антоній
Пекалицький Антон Васильович
Пелехін Петро Павлович
Петрашевич Василь Якович
Петрижицький-Кулага Іван
Петров Артемій
Петров Олексій Іванович
Петров-Лавровський Василь
Петрович, чернече ім'я Макарій
Петровський Михайло Андрійович
Петрункевич
Петрусевич Іван
Петулинський
Печерський Тимофій
Пешковський Іван
Пешковський Степан Іванович
Пикулинський Василь
Пилашко Карпо Васильович
Пищанський Стефан
Підгурський Павло
Підкова Федір Павлович
Підпалий Петро
Піковець Іван Васильович
Піковець Стефан Васильович
Піонтницький
Піснячевський Михайло Петрович
Піючевський Авксентій Васильович
Платковський
Плетенецький Олександр Хомович
Плиска Максим Никифорович
Плиський Антон Матвійович
Погорецький Петро Іванович
Подлузький
Подлузький Яким
Подолинський Іван Наумович
Покас Григорій Андрійович
Политанський Кирило
Политика Григорій Андрійович
Политика Григорій Іванович
Политика Іван Андрійович
Полоцький (Петровський-Ситнянович) Самуїл Гаврилович
Полторацький Іван Федорович
Полторацький Марко Федорович
Полубенський Михайло
Полуботок Павло Леонтійович
Полянський Дем'ян Стефанович
Помаранський Федір
Помовський
Понирка Денис Васильович
Понтовський Пантелеймон Стефанович
Понятський
Попов Яків
Поповський
Потребенський
Почаський Стефан
Почека Афанасій
Почека
Прибилович
Прилуцький Дмитро
Прожанський Яків
Прокопович Андрій Семенович
Прокопович (Церейський) Єлизар
Прокопович Петро Іванович
Прокопович Прохор Карпович
Прохорович
Пузина Іван
Пузіно Полікарп Іванович
Пуцек-Григорович Василь Григорович
Пчельський Стефан

Па́влов, чернече ім'я Димитрій (1804, м. н. невід.—1845, м. см. невід.) — співак, регент. Син дяка. 1811 вступив до КМА, де вивчав рос., лат. та ст.-слов. мови, арифметику, катехізис та нотний спів. Від 1814 до 1827 співав у складі київ. митрополичого хору. 1829 рукоположений у диякони і призначений регентом хору. Згодом П. відправлено до м. Вільно, де взяв участь у створенні «при литовській архієрейській кафедрі... хору», що свідчить про його високий професіоналізм. У зв'язку з погіршенням стану здоров'я П. переведено дияконом до Київ. єпархії. 1843 після смерті дружини він «вирішив полишити всі мирські турботи и поступить в монашество». Ставши ченцем КПЛ, ніс крилашанський послух в Успенському соборі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1704, арк. 1–2.

К. І. Шамаєва

Павло́вич Андронік Іванович, чернече ім'я Олександр (16.05.1798, с. Кобринова Гребля, тепер Тальнівського р-ну Черкаської обл.—8.10.1874, м. Київ) — архімандрит, єпископ Архангельський і Холмогорський, Полтавський і Переяславський. Н. в сім'ї уніат. священика шляхет. походження Івана Павловича та Агапії Іванівни Синяк. Навч. у КМА, яку закін. 1817. Того самого року П. рукопокладено в диякони і направлено до м. Бородянка, але залишено при митрополичому хорі, де вчив хористів лат. мови. 1820 І. *Фальковський* висвятив П. на священика. Того ж року одружився з дівчиною з київ. міщан сім'ї Олександрою Максимівною, вони мали четверо дітей: Івана, Гаврила, Христофора та Анастасія. 1820 П. дістав місце священика Полоцького піхот. полку, згодом його переміщено до Лібавського полку, а 1824 — до Малорос. кирасирського полку. З 1827 П.— священик Покровської церкви м. Рижанівка Київ. губ. 1829 переведено священиком Преображенського собору м. Звенигородка, але 1830 на вимогу прихожан П. повернуто до Рижанівки. 1831 померла його дружина, і він подав прохання про зарахування полк. священиком. 5.08.1832 призначений священиком в Олексопольський полк. Синів він залишив у Києві під опікою своїх родичів. Вони саме навчалися в КДА. 20.05.1847 П. призначено протоієреєм Арханг. морського собору. «В Архангельске скучно жить,— писав він київ. знайомому.— Удовольствий нет тех, что в благодатном климате южном. Имею утешение в храме Божьем, великолепном соборе, и в переписке...» 20.06.1853 в Ол.-Нев. лаврі прийняв чернечий постриг. 21.06.1853 П. висвячено на архім. Соловецького Спаського м-ря, а 25.07.1853 призначено його намісником.

Перебуваючи далеко від України, П. не забував своєї батьківщини й рідних. Так, в листах до нього за 1854 та 1857 ректор КДА митрополит Київський і Галицький Філарет Амфітеатров висловлював подяку за щедрі пожертвування, зроблені намісником Соловецького м-ря «в храмы селений ему родственных». П. передав 2000 руб. сріблом до Київ. Всіхсвятської церкви, що знаходилася на горі Щекавиці, а ще на молитви за своїх померлих батьків. У листі до архієп. Рязанського і Шацького Смарагда Крижанівського він так змалював своє життя на Соловецьких островах: «...В обители все братья смирные, из мужиков, есть мало высшего звания, но все они крайне не любят опрятности. Я завел читать по субботам акафист Божьей Матери, по примеру Братства Киевского, даже «Взбранной Воеводе» поют так же, как в Братстве. Я привез с собою разных нот и завел хор певчих... Не знаю, как дальше будет, а теперь с охотой занимаюсь служением и хозяйством. Малороссы способны ко всему...»

Під час облоги Соловецького м-ря (1854), яка тривала два дні, два кораблі англ. військ. флоту розпочали обстріл Соловецького м-ря й вимагали його капітуляції. П. уміло організував оборону, озброївши добровольців з послушників та арештантів, які перебували у м-рі. Виявивши мужність, захисники Соловецького м-ря, маючи на озброєнні всього дві гармати, змусили англійців відступити. У серп. 1855 англ. кораблі знову з'явились коло Соловецького м-ря, але військ. дій не розпочинали. Командир англ. флотилії передав ченцю, який жив на Заячому о-ві, прохання про зустріч з П., але останній через цього самого ченця надіслав відмову. Флотоводець, вказавши на свій пістолет, заявив, що тільки мав намір подарувати його архімандритові. 17.04.1854 П. нагороджено орденом св. Анни II ст.

Олександр Павло́вич
З портрета XIX ст.

17.11.1857 хіротоновано на єп. Архангельського і Холмогорського. 21.06.1858 нагороджено орденом св. Анни I ст. 13.09.1860 П. переміщено єпископом до Полтав. єпархії, але вже 17.11.1862 звільнено на спочинок до Києва. Неодноразово звертався до Синоду з проханням про призначення його намісником Соловецького або Київ. Видубицького м-ря. 8.02.1865 П. призначено намісником останнього, але з дещо обмеженими правами. Тому він так і не переселився до нього, а продовжував жити в Київ. Софійськ. митрополичому домі. 1868 здійснив шестимісячну подорож до Єрусалима, де відвідав святі місця.

В останні роки життя дуже хворів, але навідувався до київ. м-рів не лише для молитов, а й брав участь у священнослужіннях. Поховано П. у КПЛ в церкві Зачаття св. Анни.

Літ.: Флоринский Н. Жизнеописание ... Александра (Павловича). М., 1885; РБС, т. Павел, преподобный — Петр (Илейка). СПб., 1909.

О. М. Сандалюк

Павло́вський Дмитро (р., м. н. невід.—після 1802, м. см. невід.) — штаб-лікар. Навчався в КМА. 1755 вступив до С.-Петерб. адміралт. госпіт. школи, де в трав.

1757 отримав звання підлікаря. Служив на флоті. Після складення в жовт. 1758 лікар. іспиту залишений на роботі в С.-Петерб. адміралт. госпіталі. Протягом 1760—72 служив полк. лікарем Казан. піхот. полку, набув досвіду в організації карантинної служби. Після звільнення з армії П. призначено лікарем Моск. мед. контори. Брав участь у боротьбі з епідемією чуми в Москві, яка розпочалась 1770, відзначився на будівництві моск. лікарень. 1776 за наук. заслуги та практичний внесок дістав звання штаб-лікаря. З груд. 1797 знову працював в Моск. мед. конторі.

Літ.: Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Павло́вський, чернече ім'я Йов (1776, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Син священика. Навчався спочатку у Переясл. семінарії у класах граматики, поезії та риторики, а потім — в КМА в класах філософії, богослов'я. Крім обов'язкових предметів, вивчав також грец., нім. мови, математику та ін. По закін. КМА з 9.09.1798 викладав у нижчих класах Переясл. семінарії граматику й арифметику.

Літ.: Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии... Полтав. ЕВ, 1887, № 20.

В. Н. Жук

Павло́вський Олексій Павлович (бл. 1770, Путивльщина — після 1822, м. см. невід.) — мовознавець, письменник, викладач. 1779—89 навчався у КМА, потім у С.-Петерб. учит. гімназії (лют. 1790—93). Викладав у Ніжин. ліцеї. Виходячи з потреб шкільної освіти, створив «Грамматику малороссійскаго нарѣчія» (перше видання 1798, наступні — 1802, 1805, 1808, 1813, 1818), а 1822 як відповідь на рецензію П. Цертелєва — «Прибавленія к грамматикѣ малороссійскаго нарѣчія». «Грамматика...» складалася з коротких грамат. відомостей про укр. мову, переважно з пн.-укр. діалектною основою. Це був перший опис живої (розмовної) укр. мови, її найважливіших звукових особливостей та морфологічної будови. П. поклав початок фонетичному правопису укр. мови, запропонувавши, зокрема, літеру «і» для позначення звука [і] незалежно від його походження та літеру «и» для позначення звуків [и] та [ы]. У своєму посібнику помістив також укр.-рос. словник на 1130 слів, добірку фраз, прислів'їв, приповідок, зразків літ.-критичних та поет. творів укр. мовою. На поч. XIX ст. П. написав і видав низку статей, од та оповідань.

Тв.: Грамматика малороссийского наречия, или Грамматическое описание существеннейших отличий, отдаливших малорусское наречие от чистого российского языка. СПб., 1798; Стихи на кончину его светлости канцлера... князя Александра Андреевича Безбородко... СПб., 1805; Ведьма и злодеи, или Чудное произшествие. СПб., 1808; Чудо из чудес. Стихи господину генерал-фельдмаршалу светлейшему князю М. И. Голенищеву-Кутузову на поражение французских войск и очищение от них России. СПб., 1813.

Літ.: УРЕ, т. 10. К., 1962; Дзендзелівський Й. О. Видатний український філолог. «Мовознавство», 1968, № 6; Німчук В. В. Києво-Могилянська академія... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії... К., 1988; ЕУ, т. 5, Львів, 1996.

В. Г. Левківська

Павло́вський, чернече ім'я Полікарп (р., м. н. невід.—1785, м. Чернігів) — викладач, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. 1756 П. запрошено до Смолен. семінарії викладачем грамат. класу. 1757 прийняв чернечий постриг в Смолен. Авраамїівському м-рі. Продовжував працювати у семінарії. 1762/63 навч. р. викладав риторику, а 1763/67 — префект і викладач богослов'я. 1767 — ігумен Болдінського м-ря Астрахан. єпархії, 1770 — Смолен. Троїцького, 1772 — В'ят. Трифоновського м-ря. 1774 П. висвячено на архім. В'яжицького Миколаївського м-ря Новгор. єпархії, 1782 направлено архім. Черніг. Троїцького Іллінського м-ря, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... (1728—1868 гг.). Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. М. Сандалюк

Павло́вський Трофим Олексійович (бл. 1771, с. Хильківка Хорольської сотні Миргородського полку, тепер Хорольського р-ну Полтавської обл. — р., м. см. невід.) — священик. Прослухав повний курс навчання в КМА (з 1787). 30.1.1796 рукопокладений в диякони митрополитом Київським і Галицьким Є. *Малицьким*. 26.11.1798 висвячений на священика Київ. Володимирської церкви на Печерську. З 17.12.1800 Київ. дикастерією на нього покладено обов'язок обслуговувати засуджених, який він виконував ще 1818. Мав сина Івана Павловського (н. бл. 1798).

Архіви: ІР НБУВ, ф. 160, спр. 101, 1091—1100 (1098).

Р. М. Лякіна

Павло́вський, чернече ім'я Федір (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Прослухав у КМА курс філософії та богослов'я (до 1727). 1728 П. направлено викладачем до Смолен. семінарії. 1729 прийняв чернечий постриг.

Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... (1728—1868 гг.). Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Павлу́цький (Павло́цький) Іван, чернече ім'я Ілля (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієромонах. Після навчання в КМА став ченцем, потім ієромонахом Києво-Софійськ. м-ря. До 1753 викладав у грамат. класі КМА. 1753 викликаний разом з Ф. *Мелесом* і М. *Морозевичем* до Моск. слов.-грек.-

лат. академії, де викладав у класі інфими та граматики, а щонеділі роз'яснював катехізис. 1754 П., посилаючись на стан здоров'я, повернувся в Києво-Софійськ. м-р, де був соборним старцем та ієромонахом. 1755—58 — капелан Варшав. правосл. церкви. 23.03.1759 його замінив П. *Артовський*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2, 5. К., 1905, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Па́далка Василь Дем'янович (бл. 1722, с. Володькова Дівиця 2-ї Ніжинської сотні Ніжинського полку, тепер не існує — р., м. см. невід.) — священик. Син священика Богоявленської церкви о. Дем'яна Падалки. Вступив до КМА 1739. 1742 — учень школи синтаксими. Навчався до 1744, закін. школу риторики. У КМА «с вакации не вернулся, поскольку женился». Ймовірно, отримав частину парафії батька.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

Р. М. Лякіна

Падке́вич Олексій, чернече ім'я Адам (1724, повіт. м. Меджибіж Подільського воєвод., тепер смт Летичівського р-ну Хмельницької обл. — р., м. см. невід.) — чернець. Походив із міщан. сім'ї. Навчався у КМА до класу філософії. З 28.05.1750 перебував у КПЛ і перед Різдвом 1750 прийняв постриг в мантію.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 261.

С. Р. Кагамлик

Падуно́вський Петро, чернече ім'я Порфирій (1705, м. Шепетівка Кременецького пов. Волинського воєвод., тепер райцентр Хмельницької обл.— після 1749, м. см. невід.) — викладач, організатор шкіл у Сербії. Походив з родини священика. Навчався у КМА, 1727 — студент класу риторики. Прославив себе як здібний ритор. Про це писав товариш П. Т. *Александрович*, спираючись на судження їхнього викладача С. *Кулябки*, котрий у своєму курсі риторики назвав їх «найздібнішими послідовниками ритор. майстерності в Академії». Не закінчивши класу філософії, П. разом з кількома ін. студентами КМА на прохання митрополита Сербського Вікентія Йовановича 1733 поїхав до Сербії. Там могилянці реорганізували Карловецьку школу на зразок КМА: почали викладати в ній піїтику, риторику й іноз. мови. Відкрили також школи й в Бєлграді, Осеке, Далє, Вуковарі та ін. містах. 1738. П. повернувся в Київ і продовжив навчання: 1742 згадується серед студентів класу богослов'я КМА й з 1739 був префектом Старшої конґреґації (Congregatio major). 1743 закін. богослов. курс, а 6.09.1743 в КПЛ прийняв чернечий постриг, працював у Лавр. друкарні. 1744 ректор Харк. колеґіуму Ґедеон Антонський запрошував П. на посаду викладача піїтики й риторики, проте архім. КПЛ Г. *Щербацький* його не відпустив. 1745 запрошений на викладацьку роботу архієп. Тверським і Кашинським М. *Слотвинським* до Твер. академії, як називали сучасники Твер. семінарію. Працював викладачем філософії й префектом. Бл. 1749 повернувся в Київ. 11.07.1749 був викликаний на посаду викладача філософії до Моск. слов.-грек.-лат. академії, проте через «крайню хворобу» туди не поїхав.

Літ.: Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2, т. 2. К., 1904—05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Описание документов и дел ... Синода, т. 18 (1738). [Прил. 2]. Пг., 1915; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 166зв.—167.

З. І. Хижняк
В. О. Андрушко

Падуно́вський Федір, чернече ім'я Фалалей (1707, м. Шепетівка Кременецького пов. Волинського воєвод., тепер райцентр Хмельницької обл.— р., м. см. невід.) — чернець. Брат П. *Падуновського*. Навчався у КМА. Ймовірно, закін. повний курс навчання. 1739 звернувся до архім. КПЛ І. *Негребецького* з проханням прийняти його до м-ря. До прохання додав свідоцтво про навчання в КМА за підписом префекта С. *Кулябки*, який свідчив, що «Федор Падуновский, в 1733 г. слушая у мене реторики, обходился честно и постоянно». 1741 П. прийняв чернечий постриг.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 62зв.—63; спр. 4, арк. 147зв.—148.

С. Р. Кагамлик

Феодосія Палій з онуками.
З портрета поч. XVIII ст.

Палі́й (Гурко́) Семен Пилипович (кін. 1630-х/поч. 1640-х рр., сот. м-ко Борзна Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл. — січ. 1710, м. см. невід.) — полковник фастівський та білоцерківський. Походив з міщан. родини серед. статку. Належав до правосл. родини Гурків, яка в той час проживала у Борзні. Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 його батько Пилип Гурко записався до компуту Ніжин. полку. Освіту П. здобув у КМА (кін. 50-х — поч. 60-х рр. XVII ст.). По завершенні навчання вступив на військ. службу до Ніжин. полку. Наприк. 1670-х, після смерті дружини, подався на Запорозьку Січ, де швидко увійшов до числа найбільш шанованих запорозьких старшин. Тут, на Запорожжі, він і отримав прізвисько «Палій». Восени 1683 на чолі одного із загонів запорожців допомагав польс. королю Яну III Собеському розгромити тур. війська під Віднем та на тер. Угорщини, за що отримав від короля промовисте ім'я «Віденського богатиря». Повернувшись з походу, влітку 1684 разом зі своїм загоном осів на Правобережжі, яке внаслідок укр.-

рос.-польс. та укр.-рос.-тур. воєн було повністю розорене та обезлюднене. З цього часу розпочалася активна адм. діяльність П., що мала чітко визначений державотворчий характер. Спочатку він заручився підтримкою польс. уряду, який надав П., полк. С. Самусю, А. Абазину та З. Іскрі привілей, що узаконював окремі військ.-адм. права козац. старшини на тер. Київщини та Брацлавщини. Постанова вального сейму від 16.02.1685 також підтвердила давні козац. права та вольності на зазначеній тер. 1684—85 за безпосередньої участі П. засн. Фастів., Богуслав., Брацл., Корсун., пізніше — Білоцерк., Канів., Черкас., Чигирин., Уман. та Кальн. полки.

Діяльність П. сприяла швидкому заселенню краю. Якщо 1690 у Фастові нараховувалось кількасот місц. жителів, то за два роки було вже до 3 тис. дворів. У краї встановлювався традиційний козац. устрій, діяв козац. суд. У цей час П. намагався розширити межі підвладної йому тер., успішно вів боротьбу проти татар. та тур. військ. Особливо успішними були його походи на Кизикермен (1691, 1693), Буджак (жовт. 1691), Очаків (берез. 1692). 1688 П. звернувся до Москви з пропозицією об'єднати Правобереж. та Лівобереж. Україну в єдиній гетьман. державі під зверхністю царя. 21.04.1690 звернувся з листом до лівобереж. гетьмана І. *Мазепи*, де знову повторив бажання об'єднати укр. землі та просив його посприяти в тому. 1693 П. надав І. Мазепі допомогу у відбитті нападу хан. гетьмана П. *Іваненка*. Восени 1693 спільно з козаками Переясл. та охотницького полків здійснив похід під Тягиню. Повертаючися з походу, зустрів у дніпровських степах Білгор. орду, що йшла грабувати Київ. У результаті дводенного бою орда змушена була повернути назад. За виявлену військ. майстерність й особисту мужність П. дістав коштовні цар. подарунки особисто та жалування для полку.

Діяльність П. викликала невдоволення місц. польс. шляхти та варшав. уряду. У 1-й пол. 1690-х рр. раз по раз виникали воєнні сутички козаків П. з польс. військами. До сейму постійно надходили вимоги вивести козац. полки і притягнути старшину до суду. П. звинувачувався у захопленні території та створенні власної монархії по р. Случ. У жовт. 1689 П. заарештовано за наказом польс. уряду, але вже у квіт. 1690 утік із в'язниці м. Немирів. Ефективна боротьба П. з турками й татарами змушувала польс. керівництво шукати шляхи порозуміння з козац. полковником. На серед. 1690-х рр. П. підлягала значна тер. Правобережжя з реставрованим козац. устроєм, характерним для серед. XVII ст. Однак ситуація зазнала докорінних змін після примирення Польщі з Туреччиною. Польс. сейм 1699 прийняв рішення про заборону утримання «козацької міліції» (так трактував польс. уряд козац. підрозділи П.). Намагання П. уладнати справу політ. методами (звернення до короля Августа II Сильного від 22.08.1700, укладення тимчасового перемир'я з польс. адміністрацією в Україні) не дали позитивних наслідків, і після того як 1701 польс. коронна армія розпочала наступ на Правобережжі, П. припинив усякі політ. відносини з польс. урядом і оголосив свої володіння «вільною козацькою областю». Влітку 1702 на заклик П. розгорнулося широкомасштабне антипольс. повстання, яке охопило не тільки Київщину та Брацлавщину, а й частину Поділля та Волині. 10.11.1702 П. оволодів гол. польс. фортецею на Правобережжі — Білою Церквою, а його соратники зайняли Немирів, Бердичів, Старокостянтинів та ін. міста. На весну 1704 влада П. поширилася майже на все Правобережжя.

П. неодноразово в цей час звертався до цар. та гетьман. уряду з пропозицією про приєднання Правобережжя до Гетьманщини. Але, виходячи з геополіт. інтересів, Рос. монархія допомогу йому не надала. Більше того, виходячи з положень Нарвського договору між Росією та Польщею від 19.08.1704, цар. уряд зобов'язав П. повернути польс. королю всі захоплені ним фортеці та міста, а коли полковник не виконав цієї вимоги, за наказом І. Мазепи його було заарештовано (лип. 1704) під Бердичевом. Після річного ув'язнення в Батурині П. за наказом царя Петра І відправлено спочатку до Москви, а потім на заслання до Тобольська, хоча І. Мазепа клопотався про Єнісейськ. На Україну повернувся за особистим наказом Петра І 1709 після виступу І. Мазепи. Повернувся у Фастів, де знову зайняв полковницький уряд, спочатку охотницький, а потім Білоцерк., і надалі плекаючи надії визволити все Правобережжя від польс. влади та об'єднати з гетьман. Україною. Проте здоров'я П. було підірване ув'язненнями та сибір. засланням. У січ. 1710 його не стало. З усіма належними почестями П. поховано на тер. Київ. Межигірського м-ря.

Збереглися відомості про родину П. Був одружений першим шлюбом із дочкою козака із с. Зазим'є (тепер Борисп. р-ну Київ. обл.) Марусею. Друга його дружина, Феодосія, зображена на портреті невід. художника XVIII ст., була мужньою, вольовою жінкою. За відсутності свого чоловіка вона сама видавала універсали від його імені. Крім Феодосії, на картині зображені її онуки: Федір та Іван Танські. П. мав брата Федора Гурка і сестру, яка потрапила до татар. неволі, одружилася там з тур. мурзою. Її син Чарамуржа приїздив до дядька у Фастів. Нащадки П. по лінії його брата Павла Гурка мешкали в успадкованій садибі полковника, яка знаходилась у Києві на Подолі в парафії Борисоглібської церкви. Серед них онук Павла Гурка І. *Гурковський* — ієрей, настоятель Київ. Андріївської церкви, та Ґ. *Гурковський* — син І. Гурковського, військовик. Зять П. Антон Танський та небіж Карпо Часник

1701 перейшли на бік І. Мазепи й допомогли йому захопити П. Вірним йому залишився лише пасинок Семашко, разом з ним засланий до батур. в'язниці.

Літ.: Антонович В. Б. Последние времена казачества... К., 1868; Архив ЮЗР, ч. 3, т. 2. К., 1868; Максимович М. А. Сказание... В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877; Волк-Карачевский В. В. Борьба Польши с казачеством... К., 1899; Крупницький Б. Д. З історії Правобережжя 1683–1688 рр. В кн.: ПУІФТ, т. 4. Прага, 1942; Сергієнко Г. Я. Семен Палій... УІЖ, 1960, № 1; Костомаров М. І. Галерея портретів... К., 1993; Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна... К., 1993; Чухліб Т. В. Козацький устрій... К., 1996.

Архіви: РГАДА (М.), ф. 229, кн. 62, арк. 1, кн. 86, арк. 687; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1016, спр. 39, 44; ф. 127, оп. 1015, спр. 86.

В. М. Горобець

Пальмо́вський, чернече ім'я Варсонофій (поч. XVIII ст., м. н. невід.—4.11.1786, м. Київ) — архімандрит. Навчався у КМА. Згодом прийняв чернечий постриг у КПЛ. Пройшовши монаст. послушництво і чергові ступені священства, став членом Дух. собору. 1763 — настоятель Батур. Крупицького Миколаївського м-ря. 1764 на клопотання К. *Розумовського* П. висвячено на архімандрита. Опікуючись матер. становищем м-ря, їздив на Запорозьку Січ по допомогу. На зібрані кошти (1592 руб., окрім них 27 коней) П. провадив будівництво монаст. приміщень, примножив ризницю до 4200 руб. Проте братія неодноразово подавала на нього скарги, внаслідок чого П. перемістили в Охтир. Троїцький м-р Бєлгор. єпархії. 21.02.1780 указом Синоду направлено до КПЛ із забороною виїзду з м-ря. В лист. 1780 архім. КПЛ З. *Валькевич* повідомляв Синод, що П., який перебуває під його наглядом, не дотримується поставлених умов і самовільно відлучається з КПЛ. У відповідь Синод указом від 29.04.1782 звелів посилити нагляд за П., вказавши, щоб «ему, Варсонофію, строжайше подтвердить, дабы он будучи в той лавре житіе свое препровождал добропорядочно и соответственно монашескому его обещанію». В лист. 1782 Синод мав намір перемістити П. на вакансію настоятеля в Черніг. єпархії, однак через хворобу його залишили в КПЛ.

Згідно з дух. заповітом П., після його смерті особисті речі й книги (17, з них 2 франц. мовою) передано брату, колишньому архім. Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря Є. *Пальмовському*, а деякі архімандричі атрибути — в ризницю КПЛ.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 4. К., 1907.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 296, арк. 1–5; оп. 2 черн., спр. 102, арк. 1–183; оп. 1 малов., спр. 130, арк. 1–4.

С. Р. Кагамлик

Пальмо́вський (Тихоне́вич) Сава, чернече ім'я Євстахій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен, голова Консисторії православної церкви у Речі Посполитій. Освіту здобув у КМА. По закін. навчання з 5.09.1760 викладав у класі інфими КМА. З 17.09.1760 — суд. писар, з верес. 1761 — кафедр. еклесіарх. 1763 у сані ієром. направлено у церк. справах до Москви. Після повернення (1767) П. запропоновано стати вчителем класу граматики у КМА, але він відмовився через поганий зір. 16.06.1767 П. призначено будівничим Моровського Онуфріївського скиту, але через хворобу він одразу подав прохання про звільнення. 24.06.1767 до Синоду надійшло прохання з КПЛ дозволити П. бути наставником і помічником княжича Дмитра Долгорукого, ченця КПЛ. Невідомо, чи задовольнив Синод це прохання. 1769 П. керував буд-вом Трьохсвятительського скиту, приписного до Київ. Софійськ. собору, який на той час був зовсім спустошений. Збудував дві церкви й келії, у яких він і жив до 1775. Без дозволу кафедр. керівництва почав з 1773 іменувати скит м-рем, а себе — його начальником. У січ. 1775 П. звинувачено у несанкціонованій Синодом назві Київ. Трьохсвятительського скиту м-рем. 30.05.1775 за указом Синоду Трьохсвятительський скит перетворено на ружну церкву Київ. Брат. м-ря, а П. переведено до КПЛ. Згодом П. висвячено ігуменом Костянського Троїцького м-ря, що на Почепщині; але 1786 м-р ліквідовано у зв'язку з секуляризацією, а костянських ченців переведено до Каменського Успенського м-ря. Наступна згадка про П. датується 1791. У зв'язку з піднесенням нац. настроїв на Правобереж. Україні правосл. духовенство виступило за автокефалію Укр. та Білорус. правосл. церкви. 15.06.—2.07.1791 відбувся Пінський собор, який проголосив автокефалію правосл. церкви на терені Речі Посполитої під зверхністю Константиноп. патріарха. Гол. роль відіграв на соборі П., який тоді був ігуменом Більсько-Підляського м-ря. Тоді ж ухвалено новий статут церк. управління: на чолі правосл. церкви мали бути правосл. митрополит та єпископи, а безпосереднє керівництво церк. справами передавалось Консисторії правосл. церкви Речі Посполитої. П. обрано першим асесором та головою Консисторії. Ухвали Пінського собору були затверджені польс. сеймом 21.05.1792. В одному з листів до знайомого ігумена від 26.05.1792 П. писав, що день 21.05.1792 треба вважати епохальним, бо він приніс на вічні часи «nieschibne ugruntowanie» («непорушну основу») правосл. ієрархії в Польщі, але Консисторія діяла лише до літа 1792.

Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии..., т. 1. К., 1888; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

Т. А. Висоцька
З. І. Хижняк

Панке́вич Михайло Іванович (1757, біля полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.—1812, м. Москва) — професор, учений. Походив з родини священика. Після домашнього навчання вступив до КМА, закін. її повний курс. З метою поглибленого вивчення фізики, математики та хімії 1780 вступив до Моск. ун-ту. З 1782 викладав у гімназії при Моск. ун-ті математику і фізику, в той же час продовжував вивчати історію, хімію та анатомію в ун-ті. 1787—96 — викладач вищого арифм. класу Шляхет. пансіону при Моск. ун-ті, де, крім математики, викладав артилерію та фортифікацію. 1789 захистив дисертацію на ступінь магістра філософії та вільних наук. Об'єктом дослідження його дисертації була парова машина, предмет на ті часи новий у Росії. Його праця «De praecipuis machinis hydraulicis, quibus elasticorum ferventis aquae veporum ponderisque athmospherae ope, a qua ad insignem altitudinem elevari potest» («Про переваги парової машини...») є однією з перших надрукованих в Росії наук. праць на цю тематику. Після захисту дисертації став викладачем ун-ту. 1791 П. отримав звання екстраординарного професора і очолив каф-ру прикладної математики, якою керував до 1812. За час роботи у Моск. ун-ті його тричі обирали деканом фіз.-мат. відділення, протягом 8 років був членом Училищного к-ту та як візитатор уч-щ у різні роки інспектував підлеглі Моск. ун-ту навч. заклади у Яросл., Вологод., Костром., Калузькій, Тульській та Твер. губ. 1808 П. удостоєно чину колез. асесора, 1818 отримав діамантовий перстень.

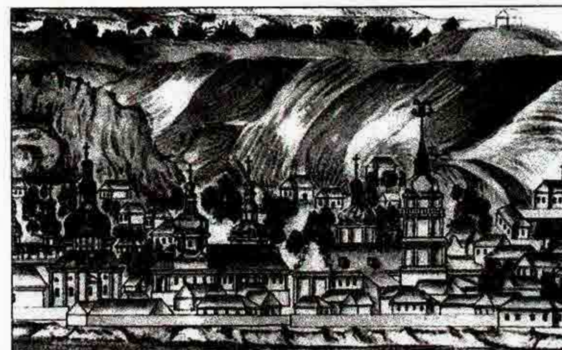
Дружні стосунки підтримував з вихованцем КМА, проф. словесності Моск. ун-ту П. *Сохацьким*. За особистим свідченням П., кожна лекція коштувала йому багатогодинної копіткої підготовки, а зауваження сторонніх про помилки, яких він припустився, розцінював як особисту образу. Був неодруженим. Часто хворів, помер під час загострення хвороби на 56-му році життя. Поховано П. на Лазаревому цвинтарі в Москві. Сучасники вшанували його пам'ять словами: «У цій видатній людині університет втратив тверду опору».

П.— автор кількох наук. праць, зокрема «О подлинной цели математических наук и сообразном ей расположении упражнений» (30.06.1792) та «Об отличительных свойствах, источниках и средствах просвещения» (30.06.1796).

Літ.: Речи, произнесенные в торжественных собраниях имп. Московского университета.., ч. 3. М., 1821; Биографический словарь... Московского университета.., ч. 1. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1—2. К., 1856.

Т. О. Дороніна

Панкра́тьєв, чернече ім'я Никодим (р. н. невід., Слобожанщина — 25.11.1774, м. Київ) — професор, ректор КМА, архімандрит. Н. у сім'ї Федора Панкратьєва. Закінчивши повний курс КМА, 12.08.1759 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. Послідовно викладав у КМА в класах аналогії (1759/60 навч. р.), синтаксими і грец. мови (1760—64), поетики (1764/65 навч. р.), риторики (1765—68). З 1768/71 — проф. філософії і префект КМА. У верес. 1773 П., за розпорядженням ректора Т. *Вербицького*, почав викладати богослов'я. Але у нього «приключилась головная и грудная тяжелая болезнь», і він попросив звільнити його від читання цього курсу. 16.01.1774 П. рукопокладено на архім. Київ. Брат. м-ря і призначено на посаду ректора КМА. 13.02.1774 після указу митрополита Київського й Галицького Г. *Кременецького* П. приступив до виконання ректорських обов'язків, а 25.11.1774 помер від «долговременной болезни в осьмом часу с полночи, после напутствования его всеми христианскими обрядами».

Панорама Подолу.
З малюнка М. Рожена.
1785–1786

П. не залишив по собі ніякого заповіту. Тому за указом митрополита було створено спец. комісію для опису речей П. в складі ігумена Київ. Петропавлівського м-ря Р. *Петулинського*, префекта КМА К. *Лехницького* й намісника Брат. м-ря о. Ієроніма, яка закін. роботу лише у трав. 1775. У реєстрі комісії значаться б-ка й різні особисті речі. Якщо описані в реєстрі особисті речі (одяг, мідний підсвічник, таця, тарілка, чайник з олова і 2 пари порцелянових кухликів) відзначаються скромністю, то б-ка вражає: 271 книга лат., польс., франц., грец., євр., рос. мовами вітчизн. і зарубіжних авторів. Всі речі померлого було передано спадкоємцям — рідним братам П., поміщикам Харк. пов. Слоб. України: капралу Прокопу Федоровичу Панкратьєву й капітану Юрію Федоровичу Панкратьєву. Справами спадщини й похорону займався також небіж П.— Петро Панкратьєв, підканцелярист Слоб.-укр. губ., у майбутньому — ген.-губ. Киева (з 1802).

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л., тека 1, спр. 18–19.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Парпу́ра Максим Йосипович (1763, сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.—11.06.1828, Харківщина) — лікар, перекладач, видавець, викладач, благодійник. Походив із родини значк. товариша Йосипа Парпури та його дружини Степаниди Павлівни Єзу-

чевської, відомої своїми пожертвами на Конотоп. богадільню (10 тис. руб.). Навчався П. у КМА. Працював канцеляристом у С.-Петерб. дворян. держ. банку. 15.05.1783 вступив до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. 13.11.1783 перейшов до С.-Петерб. Калинкінського мед.-хірург. ін-ту. 1785 дістав звання підлікаря і залишився працювати в С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі. Одночасно був репетитором повивального мистецтва в С.-Петерб. виховному будинку. З 21.01.1787 викладав нім. і рос. мови в С.-Петерб. мед.-хірург. школі. 27.10.1787 призначено перекладачем до 1-ї екон. експедиції С.-Петерб. мед. колегії. 15.10.1793 обійняв таку саму посаду в С.-Петерб. мед. колегії. З 1789 — директор мед. установ на Аптекарському о-ві, з 1793 — директор друкарні С.-Петерб. мед. колегії.

З кін. 1780-х рр. розпочав літ.-перекладацьку, а пізніше — видавничу діяльність. Переклав з нім. мови праці Йозефа Жакена «Начальное основание всеобщей и врачебной химии», ч. 1—2 (СПб., 1796—97, 1800) та І. Г. Еллізена «Фармакология, или Описание лекарств для российских сухопутных войск» (СПб., 1797). 1798 без відома автора підготував і на свої кошти видав «Енеїду» Івана Котляревського. П. відомий також благодійністю на користь навч. закладів та лікарень, зокрема, 1825 він виділив 16 тис. руб. на Конотоп. повіт. уч-ще, 30 тис.— на Конотоп. богадільню, 16 тис.— на Черніг. та Новгород-Сів. гімназії і 16 тис.— на Харк. ун-т.

Тв.: Несчастие от Очакова, или Торжествующее коварство в Царьграде. СПб., 1789.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи, в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; РБС, т. Павел, преподобный – Петр (Илейка). СПб., 1902; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; ЕУ, т. 5. Львів, 1996; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Паске́вич Яків Федорович, чернече ім'я Інокентій (бл. 1722, м. н. невід.— після 1804, м. Київ) — викладач, проповідник, архімандрит. Походив з польс. шляхет. родини. Вищу освіту здобув у КМА: 1740 — студент класу піїтики. Учителем П. був С. *Тодорський*, з яким він провадив наук. листування. В груд. 1744 П. призначено викладачем євр. мови Троїцької лавр. семінарії. 1745 прийняв чернечий постриг у Тр.-Серг. лаврі, згодом став ієродияконом. Був вправним проповідником. У трав. 1752 П. висвячено на ієромонаха, а 1753 призначено келарем Тр.-Серг. лаври. 1758 висвячено на архім. Калязин. Троїцького Макарівського м-ря, але через хворобу відмовився від цієї посади. Згодом П. поселився при Твер. архієрейському домі й отримував 100 руб. пенсії від Тр.-Серг. лаври. 1804 митрополит Московський і Коломенський Платон Левшин бачив його в Києві «82-летним старцем». З творів П. надруковано лише дві його проповіді 1747 і 1750.

Літ.: Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К.,1904.

О. М. Сандалюк

Паце́вський Антоній (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, священик. Був одним із перших учителів, запрошених П. *Могилою* до його Лавр. школи. Викладав там 1631/32 навч. р. разом з Афанасієм Івашковським у нижчих грамат. класах. Разом із групою вчителів Лавр. школи перейшов до Київ. брат. колеґіуму, створеного на основі злиття київ. Брат. і Лавр. шкіл. З листа ректора Київ. брат. колеґіуму І. *Трофимовича-Козловського* від 30.08.1633 до Теофіла Левковича дізнаємося: «Я вчу філософії, Сильвестр [*Косов — авт.*] вчить риторики, а Пацевський є зараз священиком і вчителем поетики». Тобто 1633/34 навч. р. П. був ще в Київ. брат. колеґіумі.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 2. [Прил.] К., 1898.

З. І. Хижняк

Пекали́цький Антон Васильович, чернече ім'я Аарон (бл. 1750, с. Бирин Шептаківської сотні Стародубського полку, тепер с. Бирине Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл. — р., м. см. невід.) — викладач, священик, скарбник КМА. Н. у сім'ї священика Георгіївської церкви. З 13.10.1766 навчався у КМА. Прослухав її повний курс. 1769/70 навч. р. був студентом класу піїтики. 4.04.1780 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 17.05.1780 П. висвячено на ієродиякона, 24.06.1780 — на ієромонаха. За ухвалою Синоду того самого року призначено священиком до Токайської комісії із заготівлі вин до цар. двору (Угорщина), де замістив померлого о. Іустина Фальковського. Протягом 6 років мав можливість вдосконалювати набуті знання, особливо з класичної філології. Навчався, ймовірно, у Пресбурзькому ліцеї (тепер м. Братислава) і вів практичні заняття з грец. мови з греками, які на той час перебували в Токаї. Тут познайомився зі своїми співвітчизниками, вихованцями КМА І. *Фальковським* та А. *Ставицьким*, які навчалися в Пресбурзі, і підтримував з ними теплі стосунки. 1786 повернувся в Київ. 1787 П. прийнято до братії КПЛ і призначено «содержателем типографской казны». 25.06.1788 призначено учителем грец. мови КМА. 28.04.1793 йому доручено в «смотреніе» акад. Конґреґаційну Благовіщенську церкву з усіма її госп. прибудовами. Одночасно виконував обов'язки скарбника КМА. Очевидно, з особистих зібрань П., А. Ставицького та І. Фальковського до б-ки КМА потрапили рідкісні книги угорських друкарень кін. XVIII ст.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия.. К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия...

(1762–1796 гг.). К., 1906; Акты и документы.., отд. 2, т. 2, 4–5. К., 1905, 1907–08; Даніш М. Українські студенти... УІЖ, 1991, № 3.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 404, арк. 1–8; спр. 412, арк. 1–13; оп. 2 черн., спр. 109, арк. 1–8.
Т. А. Висоцька
С. В. Сердюк
С. Р. Кагамлик

Пекове́ць Іван Васильович — див. *Піковець* Іван Васильович.

Пекове́ць Стефан Васильович — див. *Піковець* Стефан Васильович.

Пеле́хін Петро Павлович (1794, м. н. невід. — 1871, м. Київ) — викладач, доктор медицини. 1814 закін. КМА і був залишений на посаді вчителя граматики, нім. і франц. мов (1814—19). 1820 вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, яку закін. 1824 із золотою медаллю, й отримав призначення на посаду ад'юнкт-професора каф-ри фізіології і патології. 1825 відряджений для удосконалення знань до Единбурзького ун-ту, де 13.06.1829 захистив доктор. дисертацію «De neurosibus in genere» («Загальні відомості про невроз»). Після повернення з-за кордону виконував обов'язки ад'юнкт-проф. каф-ри очних хвороб С.-Петерб. мед.-хірург. академії (1830) і працював ординатором С.-Петерб. арт. госпіталю, брав участь у боротьбі з епідемією холери в Астрахані. З 1837 понад 10 років викладав суд. медицину, отримавши 1839 ступінь д-ра медицини і хірургії honoris causa. 1849 повернувся в Київ і перейшов до дух. відомства, зайнявши посаду проф. медицини та лікаря КДА, де й працював до самої смерті.
Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886.
Б. П. Криштопа

Пентни́цький, чернече ім'я Арсеній — див. *Піонтницький*, чернече ім'я Арсеній.

Петраше́вич Василь Якович (р. н. невід., сот. м-ко Великі Будища Полтавського полку, тепер с. Великі Будища Диканського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — хорунжий Чернігівського полку. Син козака Якова Петренка, який бував у багатьох походах «и там живот свой скончал». 1744—48 навчався у КМА. У поданні до Ген. військ. канцелярії від 31.08.1748 П. просив прийняти його на посаду військ. канцеляриста. Того самого року прийнятий. 1765 згадується як хорунжий Черніг. полку, мав свій двір, «состоящий при городе Чернигове за речкой Стрижнем, против Гноевой гребли, близ моста». Двір купив у писаря Черніг. магістрату Михайла Сапковського.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 29, 90; ф. 56, оп. 3, спр. 2008.
Р. М. Лякіна

Петрижи́цький (Петражи́цький)-Кула́га Іван (70—80 рр. XVI ст., м. н. невід.— 1632, м. Канів Київського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.) — гетьман Війська Запорозького, покровитель Київського братського колеґіуму. Шляхет. рід Петражицьких у XVII—XVIII ст. зустрічається в Оршанському пов. Мстиславського воєвод. (тепер Респ. Білорусь). У 1-й пол. XVII ст. були Кулаги канівські й Кулаги переяславські, причому не виключено їхнє спільне коріння. Можливо, батьком або родичем П.-К. був кошовий отаман Кулага, котрий очолив морський похід запорожців проти Османської імперії та Крим. ханства, під час якого і загинув 1589 у м. Гезлев (тепер м. Євпаторія). Імовірно, місцем народження П.-К. був Канів, де він тривалий час мешкав. Вірогідно, брав участь у козац. посольстві 1623 до короля Сигізмунда III Вази. 1626 гетьман М. Дорошенко, вирушивши в похід проти ординців, залишив П.-К. на Січі як свого заступника, щоб той наглядав за виконанням Куруківської угоди 1625. П.-К. брав участь у повстанні 1630 під проводом Тараса Федоровича (Трясила), але належав до поміркованої, схильної до угод з Річчю Посполитою течії у повстанському таборі. Не випадково саме він арештував Т. Федоровича після поразки повстання. 1631 П.-К. обрано гетьманом Війська Запорозького і затверджено на цій посаді Сигізмундом III. 12.03.1632 гетьман П. видав у Каневі універсал, яким від свого імені і від імені Війська Запорозького брав Київ. колеґіум під свою опіку, обіцяв «твердо захищати, й за них до самої смерті стояти». Цей універсал підтверджений гетьманом України Б. *Хмельницьким* 1654, а пізніше й гетьманом Ю. *Хмельницьким*. Прагнув скористатися смертю Сигізмунда III, щоб, діючи в союзі з укр. і білорус. правосл. шляхтою і протестантами, домогтися на сеймі Речі Посполитої важливих поступок на користь укр. правосл. церкви та запорозького козацтва. З цією метою вів листування з одним із провідників протестан. партії Речі Посполитої кн. Криштофом II Радзивіллом та ін. Однак серйозних поступок від Речі Посполитої добитися не вдалося. 21.04.1632 на раді біля Маслового Ставу П.-К. скинуто з гетьманства, а на його місце було обрано А. Діденка. П.-К. повернувся у Канів, де пізніше був убитий.
Літ.: Памятники.., т. 2. К., 1897; Мицик Ю. А. Листи Петрижицького-Кулаги. «Козацтво», 1996, № 1.
Ю. А. Мицик

Пе́трик Петро Іванович — див. *Іваненко* Петро Іванович.

Петро́в Артемій (1780, м-ко Хомутець Миргородської сотні Миргородського полку, тепер село Миргородського р-ну Полтавської обл.—3.09.1849, можливо, м. С.-Петербург) — доктор медицини, професор, академік. Син священика. Вірогідно, брат О. *Петрова*. Навчався в КМА до поч. XIX ст., звідки вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, яку закін. 1806 і був зали-

шений при ній репетитором. Кілька років навчався за кордоном. Мав ступінь д-ра медицини. Працював у С.-Петерб. мед.-хірург. академії спершу екстраординарним, а з 1827 — ординарним професором. 1829—33 — академік і вчений секретар. Після закриття Мед.-хірург. академії П. звільнено. Помер від холери.

Тв.: Клиническое медико-хирургическое наблюдение об успешном отсечении бедра. М-ФЖ, 1827, т. 3.

Літ.: Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912.

В. Н. Жук

Петро́в Олексій Іванович (1787, м-ко Хомутець Миргородського пов. Київського намісн., тепер село Миргородського р-ну Полтавської обл.—30.04.1870, повіт. м. Кременчук Полтавської губ., тепер місто обласного підпорядкування Полтавської обл.) — викладач, протоієрей. Син священика, вірогідно, брат А. *Петрова*. 1817 закін. КМА, одержав атестат «с прописанием в нем превосходных успехов и поведения добраго». 27.07.1819 рукоположено у сан священика в Костянтиноград. Благовіщенський собор і призначено законовчителем Костянтиноград. повіт. уч-ща Полтав. губ. (тепер м. Красноград Харк. обл.). 1824—30 — учитель «рисовальнаго искусства». 24.10.1824 переведено до новозбудованого Костянтиноград. Різдвобогородицького собору. З 1831 П.— протоієрей і настоятель Кременчуцького Успенського собору. Бл. 27 років був першоприсутнім у Кременчуцькому дух. правлінні, а також благочинним м. Кременчук та Крюковського посаду (з 17.12.1838). Протягом своєї багаторічної служби обіймав різні посади, був старанним помічником архієп. Полтавського і Переяславського (1844—49) Г. *Вишневського* у справі навернення старообрядців у єдину правосл. віру. Привів до православ'я бл. 300 розкольників та 18 євреїв. Суворо дотримувався реліг. приписів, був добрим, прямодушним і мав «в высшей степени симпатичный характер», чим заслужив велику любов населення Кременчука.

Літ.: Протоиерей г. Кременчука о. Алексий Петров. Некролог. — Клепачевский А. Слово, сказанное при погребении... Алексия Петрова. Полтав. ЕВ, 1870, № 11; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Петро́в-Лавро́вський Василь, чернече ім'я Варлаам (1729, м. Москва — 27.12.1802, м. Тобольськ, тепер РФ) — архімандрит, архієпископ Тобольський і Сибірський. Син ієродиякона синод. дому, брат Гавриїла Петрова, митрополита Новгородського і Олонецького (1775 — груд. 1800). П.-Л. співав у капелі синод. дому, звідки його через погіршення голосу звільнено. Від запропонованого місця священика відмовився, почуваючи себе недостатньо підготовленим. Вирушив до Києва, 1753 став послушником КПЛ і попросив дозволу слухати лекції в КМА. Навчався протягом 6 років. Закінчивши філос. клас, прийняв у КПЛ чернечий постриг. 1761 за ухвалою Синоду П.-Л. переведено у Тр.-Серг. лавру, намісником якої був тоді його брат. 1768 призначено архім. Новоторзького Борисоглібського м-ря, а 5.10.1768 хіротоновано на єп. Тобольського і Сибірського; з 6.11.1792 П.-Л. — архієпископ. Поховано у Тобол. Софійському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877.

Г. П. Бевзюк

Петро́вич, чернече ім'я Макарій (1734, м. Темешвар, тепер Угорщина — 24.12.1765, м. Твер, тепер РФ) — викладач, архімандрит, ректор Тверської семінарії. Н. в сім'ї серб. правосл. священика. Молоді роки провів в Угорщині під покровительством архієп. Віссаріона, який направив П. до КМА. Провівши кілька років у КМА, 1751 перевівся до Моск. слов.-грек.-лат. академії. Успішно закінчивши навчання, прийняв чернечий постриг. З 1758 викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії риторику, з 1761 — філософію й мав посаду префекта. Молодий і талановитий вчений мав у перспективі всі шанси зайняти ректорське місце. Він навіть заздалегідь підготував для викладання свій богослов. курс «Церкви Восточная православное учение...», але коли 1763 Моск. слов.-грек.-лат. академію залишив її ректор Гавриїл Петров, на його місце призначено не П., а Геннадія Броницького. Вражений такою несправедливістю, П. відразу ж «отказался от префекторства и учительства в Московской Академии».

На запрошення свого колишнього колеги, тепер єп. Тверського і Кашинського Г. Петрова, виїхав до Твері, де його 1764 висвячено на архім. Твер. Желтікова м-ря й призначено ректором Твер. семінарії. Відразу ж активно взявся за реформування семінарії. 15.09.1764 відкрив богослов. клас, в якому першим у Росії розпочав викладати богослов'я «на российском языке», вимагаючи того ж і від ін. викладачів. Сам П. настільки добре володів рос. мовою, що своїм красномовством і талантом проповідника не поступався кращим тогочасним письменникам і промовцям в Росії. Частину творів П. опубліковано, «Согласие евангелистов» та «Система философии» збереглися лише в рукописах. Мав слабке здоров'я, передчасно помер від «чахотной болезни». Похований у Твері.

Тв.: Житие св. Арсения, епископа Тверского. М., 1764, 1802, 1805; Православное учение. СПб., 1778, 1783; Проповеди. М., 1786; Житие и страдания св. кн. Михаила Тверского. М., 1796.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии... Тверь, 1889; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904—05.

Олексій Іванович Петров.
Фото XIX ст.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 796, оп. 35, спр. 554, арк. 1; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 2040, арк. 21.
О. М. Сандалюк

Петро́вський Михайло Андрійович (1764, м. н. невід. — бл. 1828, м. см. невід.) — генерал-майор, письменник. Походив з укр. дворян. роду. Навчався у КМА, завершив освіту в Моск. ун-ті, де співробітничав з журн. М. І. Новикова «Покоящийся трудолюбец» (1784—85), писав вірші. 1785 П. працював у Новгор. губ. правлінні. 3.02.1790 призначений на службу до С.-Петерб. асигнаційного банку, але того самого року перейшов на військ. службу.

4.12.1790 П. дістав звання прапорщика Тобол. мушкетерського полку, а 1.01.1791 його призначено військ. секретарем штабу ген.-фельдмаршала гр. І. П. Салтикова. 15.06.1792 отримав звання капітана. 16.05.1795 П. уже як майора переведено до Псков. драгунського полку, а 25.11.1796 — до Лейб-кірасирського імперат. полку. З 16.05.1798 — підполковник, з 31.07.1799 — полковник. 2.01.1800 П. нагороджено орденом св. Анни II ст. 3.02.1800 вийшов у відставку й 23.08.1800 призначений «присутствующим» до Комісаріатського департаменту. 23.02.1803 П. переведено експедитором до Деп. сухопут. військ. 23.06.1803 — дійсний стат. радник. 6.06.1804 П. у званні ген.-майора призначено головою Моск. комісії комісаріатського депо. 29.02.1812, з поч. Франц.-рос. війни 1812—15, призначений польовим ген.-крігс-комісаром 1-ї Зх. армії. 15.09.1812 дістав у нагороду орден св. Володимира III ст. й тоді ж залишений у Вільно для організації рос. та франц. військ. госпіталів. У черв. 1813 П. переведено польовим ген.-крігс-комісаром до рос. армії в Польщі під командуванням гр. Л. Л. Бенігсена. З жовт. 1813 — ген.-інтендант 2-ї армії. 30.09.1816 залишив військ. службу.

Був одружений з Надією Миколаївною Дурново, донькою генерала від інфантерії Миколи Дмитровича Дурново.

Літ.: РБС, т. Павел, преподобный — Петр (Илейка). СПб., 1902; [Помяловский И. В.] Записки Михаила Ивановича Антоновского. РА, 1885, № 2.
О. М. Сандалюк

Петро́вський-Ситня́нович Самуїл Гаврилович (Омелянович) — див. *Полоцький* Самуїл Гаврилович (Омелянович).

Петрунке́вич, чернече ім'я Платон (1700, сот. м-ко Сосниця Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.—16.04.1757, м. Москва) — єпископ Владимирський і Ярополчеський, засновник школи у Владимирі-на-Клязьмі. Походив з козац. роду. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої направлений до Коломни (під Москвою), де прийняв чернечий постриг від єп. Коломенського і Каширського Веніаміна Сахновського. Працював при архієрейському домі. Призначений «законоучителем» С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусу. Мандруючи зі світлійшим кн. Гессен-Гамбурзьким по різних країнах, вивчав нім. мову. 1740 повернувся з-за кордону, був висвячений на архім. Звенигор. Савин-Сторожевського м-ря Моск. єпархії. Обрано чл. Синоду. 1742 — архім. Влад. Рождественського м-ря. 20.03.1748 П. хіротоновано на єп. Владимирського і Ярополчеського. 1749— відкрив школу у Владимирі-на-Клязьмі. На її утримання надав багато власних коштів. За його розпорядженням у школі здобували освіту, крім юнаків, і дорослі — малограмотні рос. священики та ченці прилеглих м-рів. Прагнучи організувати викладання у школі на зразок КМА, запрошував на роботу випускників своєї alma mater. Так, на його прохання 1753 до школи направлені митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Т. *Щербацьким* Г. *Згурський* та ієром. *Симеон*.

1757 П., перебуваючи у Москві, раптово помер. Спочатку похований у Моск. Хрестовоздвиженському м-рі, але у груд. 1757, за ухвалою Синоду, його прах перенесено до Влад. Успенського собору. На надгробку П. вирізьблено довгий напис, який містить його життєпис.

Тв.: Слово на Преображение Господне. М., 1742; Слово на 15-ю неделю по Пятидесятнице. М., 1742; Слово на день Полтавской победы. М., 1743; Слово на возвращение императрицы из Киева. М., 1745; Слово на Новый год. М., 1746; Слово на день восшедствия императрицы Елизаветы на престол. М., 1746; Слово на день Святого апостола Андрея. М., 1746.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; РБС, т. Плавильщиков — Примо. СПб., 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.
О. М. Сандалюк

Петрусе́вич Іван (бл. 1785, с. Соснівка Чигиринського староства Київського воєвод., тепер не існує — р., м. см. невід.) — викладач, землемір. 1797 вступив до КМА. Вже під час навчання у богослов. класі (з 21.10.1808) викладав у КМА малювання. По закін. КМА П. запрошено вчителювати у нижчих мат. та грамат. класах. При закритті КМА (1817) митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* рекомендував П. на місце вчителя нижчого грамат. класу та малювання до Київ. повіт. уч-ща. Проте після відкриття КДА (1819), вірогідно, втративши надію на поновлення академії як світ. закладу, П. залишив пед. роботу і працював землеміром у Києві.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1—4. К., 1910—13.
Т. О. Дороніна

Петули́нський, чернече ім'я Рувим (р., м. н. невід.—1784, м. Київ) — викладач, ігумен. Закін. повний курс навчання в КМА. З

1756 — учитель класу інфими в КМА, 1758 — граматики, 1759 — синтаксими, 1760—62 — поетики. 30.10.1763 — учитель євр. мови та Великої інструкції, 1764 викладав риторику, а з 30.08.1764 через хворобу префекта КМА І. *Максимовича* П. виконував обов'язки префекта й викладав філософію (18.10.1764 його затверджено на цих посадах). З 1768 — ігумен Київ. Петропавлівського м-ря, в якому й помер.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

М. В. Андрущенко

Печерський Тимофій (р. н. невід., м. Київ — р. см. невід., м. Харків) — півчий, священик, протоієрей. Походив з родини київ. міщанина. Навчався в КМА (1780—90-ті рр.). З 1798 — півчий в хорі єп. Феодосійського і Маріупольського Х. *Сулими* й одночасно — копіїст Феодосійської консисторії. Слідом за переміщеним у Слобід.-Харк. єпархію Х. Сулимою перебрався 1799 до Харкова, де також співав у архієрейському хорі й працював копіїстом Харк. консисторії. З 1804 — священик, протоієрей і ключар Харк. Покровського собору.

Літ.: Лащенков Н. А. Христофор — первый епископ... Харьков, 1895.

З. І. Хижняк

Пешко́вський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — чернець. Навчався в КМА. 1754, навчаючись у класі богослов'я, виявив бажання вивчати медичні науки. 1755 виїхав до Москви. На поч. 1760-х рр. навчався у Лейпц. ун-ті. 1764 повернувся в Росію і прийняв чернечий постриг.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Т. А. Висоцька

Пешко́вський Степан Іванович (1765, м. н. невід. — р., м. см. невід.) — викладач. Навчався у Черніг. колегіумі у грамат. класах, у КМА — в класі поетики, у Новгород-Сів. семінарії — в класі риторики, у Новгород-Сів. гол. уч-щі вивчав арифм., малювання і педагогіку («вчительський метод»). З 12.05.1790 — викладач 2-го класу Погарського уч-ща. Губ. секретар (31.12.1802). Одружений з дочкою возного Колосова. Мав трьох синів.

Літ.: Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

С. Ф. Задорожна

Пикули́нський Василь (рр., м. н. і см. невід.) — співак, хормейстер і композитор XVII ст. Вчився в КМА, де здобув і муз. освіту. Спочатку був реґентом капели Академії, а з 1656 — реґент і «начальник партесного співу» капели Київського митрополита С. *Косова*. Блискучий знавець партесного співу. 1656 П. запрошено до Хору государевих півчих дяків царя Олексія Михайловича в Москву, але його не відпустив митрополит. Автор двох восьмиголосих служб Божих і «Єліци во Христа».

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Лисенко І. М. Пикулинський Василь. В кн.: УРЕ, т. 8. К., 1982.

І. М. Лисенко

Пила́шко Карпо Васильович (бл. 1738, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл. — р., м. см. невід.) — співак Придворного хору *Єлизавети Петрівни*. Батько П. мав у Ніжині свій двір і був звільнений від усіх податків та від розквартирування військових у зв'язку з тим, що його син знаходився «на півчій службі» (1749—54). 20.03.1754 П. отримав «Абшит», за яким йому дозволялося вільно жити у батька чи в будь-якому ін. місті. Повернувшись у Ніжин, незабаром «отлучился с дому отца своего в Киевскую Академию для обучения латинскому языку». У верес. 1756 — студент школи піітики КМА.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9881, арк. 173.

Р. М. Лякіна

Пино́вський, чернече ім'я Сильвестр — див. *Помовський*, чернече ім'я Сильвестр.

Пища́нський Стефан, чернече ім'я Серафим (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА: 1727 — студент класу піїтики. 1743 разом з К. *Лящевецьким* направлений до Троїцької лавр. семінарії, де викладав у грамат. класах.

Літ.: Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Акты и документы. , отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Підгу́рський (Подгу́рський) Павло, чернече ім'я Патров (1719, м. Київ — р., м. см. невід.) — чернець. Н. у міщан. сім'ї у Києві на Подолі. Навчався в КМА: 1736—38 — студент класу риторики. 1744 прийняв чернечий постриг у КПЛ.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн. спр. 4, арк. 223зв.—224.

С. Р. Кагамлик

Підко́ва Федір Павлович (1748, с. Рудякове Вороньківської сотні Переяславського полку, тепер не існує — р., м. см. невід.) — копіїст. Син Павла Підкови, управляючого маєтками ген. обозного Семена Кочубея, онука В. *Кочубея*. Батько П. постійно перебував у роз'їздах, оскільки спадкові володіння ген. обозного знаходились у Полтав. полку, а ранґові — у Ніжин. полку. Після смерті батька й матері малолітнього П. взяла на виховання сім'я двоюрідного дядька, єп. Бєлгородського і Обоянського Й. *Миткевича*. Опікун був людиною високоосвіченою і турбувався, щоб хлопчик ще до вступу в КМА оволодів основами поч. освіти й познайомився з латиною. 14.05.1763 — учень класу філософії КМА, ім'я його — в присяжних списках Богоявленської церкви Київ. Брат. м-ря на вірність імп-ці Катерині II та її

сину Павлу. За відгуками викладачів КМА, він навчався «с успѣхом добронадёжным и состоянія был чеснаго». 19.01.1766 отримав атестат про закінчення КМА, підписаний префектом і викладачем філософії Р. *Петулинським*. 1766 звернувся з проханням до Київ. губ. канцелярії прийняти його на службу копіїстом. Того самого року почав працювати з річним заробітком 30 руб. 1766 приведений до присяги священиком Дмитром Борзаківським у Київ. Феодосіївській церкві на Печерську.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 5062, арк. 13.

Р. М. Лякіна

Підпа́лий Петро, чернече ім'я Павло (1745, м. Миропіль Курської губ., тепер РФ — 2.08.1809, м. Київ) — працівник Лаврської друкарні, начальник Ближніх печер КПЛ. Навч. в Харк. та Черніг. колеґіумах, Переясл. семінарії та КМА. 1778 вступив до КПЛ «для читання друкарських проб». 1800 — член Дух. собору КПЛ, 1807 — нач. Ближніх печер. Через його руки проходили всі вид. Лавр. друкарні. Саме в цей час видано заборонений митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії С. *Миславським* «Опис Києво-Печерської Лаври», де зазначено, що друкарство в КПЛ почалось 1531. Поховано П. коло Ближніх печер.

Літ.: Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994.

Л. А. Проценко

Пікове́ць (Пекове́ць) Іван Васильович (бл. 1710, м. н. невід.—01.02.1751, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — сотник Лукомської сотні Лубенського полку, писар Генерального військового суду. Походив з родини козац. старшини. Син лукомського сотника В. Піковця, доводився двоюрідним братом сотнику ковалівському Гадяцького полку Данилові Лісевичу. Навчався у КМА: 1725 — студент класу риторики й секретар Молодшої конґреґації (Congregatio minor), 1727 — студент класу філософії. 1732—41 П.— лукомський сотник. 1745—51 — писар Ген. військ. суду. Був одружений з дочкою конотоп. сотника А. *Лизогуба* Оленою. Мав володіння у с. Іванівка (70 дворів), у с. Мойсіївка Лукомської сотні, будинок у м-ку Луком'я, землі у сс. Мозоліївка та Олександрівка. Заселив кілька слобід, серед яких найбільшою була Іванівка. 20.02.1750 склав заповіт. Похований біля Глух. Миколаївської церкви.

Літ.: Маркович Я. Дневные записки.., ч. 2. М., 1859; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 861.

Р. М. Лякіна

Пікове́ць (Пекове́ць) Стефан Васильович (бл. 1717, м. н. невід. — бл. 1761, м. см. невід.) — сотник Лукомської сотні Лубенського полку. Син лукомського сотника. Навчався в КМА разом із братом І. *Піковцем*: 1727 — учень класу інфими. Був одружений із дочкою Я. *Марковича* Палагеєю (пом. 12.02.1744). 1742—54 — сотник лукомський.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 861, 1292.

Р. М. Лякіна

Піонтни́цький (Пентни́цький, П'ятни́цький), чернече ім'я Арсеній (рр. м. н. і см. невід.) — чернець, викладач. Навчався в КМА. Був ченцем КПЛ. 1739 П. відправлено до Смолен. семінарії, де з 1740 до 12.08.1741 викладав риторику. 1741 повернувся у КПЛ, мотивуючи свій від'їзд зі Смоленська «слабостью здоровья». Протягом 1742/43 навч. р. П. викладав риторику в КМА, склавши для цього навч. посібник під назвою «Thesis principis Tullii firma et cathegorica rhetoricae praecepta artis complectens in literaria Kijovo Mohylo Zaborowsciani aede collegii ad perennem oratoriae Basim scientiae communi et solido Rossiae neorhetori exposita ac candidis rerum exemplis stabilita anno 1742, die 22 Octobris» («Сильна і категорична теза вождя Туллія, що містить настанови риторичного мистецтва, в науковому храмі Києво-Могило-Заборовському колеґіумі для вічної основи ораторського знання всім і кожному російському новоритору викладена, а також пресвітлими взірцями прикладів зміцнена 1742 року, 22 жовтня»). У цей час Синод викликав до Троїцької семінарії при Тр.-Серг. м-рі П. або С. *Добрину*. Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* написав до Синоду, що він не може відправити жодного з них, оскільки вони є викладачами КМА, до того ж у П. погане здоров'я. Ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії Порфирій Крайський теж зробив спробу (і також невдалу) призначити П. на посаду другого проповідника цієї академії.

Крім викладання в КМА, 1741 і 1742 П. разом із В. *Старжицьким* працював над складанням «Книжицы для основательнейшего знанія калмыкам христианского закона». 1744—45 за дорученням Р. Заборовського разом з ректором КМА С. *Кулябкою*, архім. Й. *Занкевичем* та В. Старжицьким займався складанням «Книжицы о собственных всякаго чина должностях». 1746 за ухвалою Синоду Р. Заборовський відрядив П. викладати філософію в Харк. колеґіумі.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 306, № 265п; ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 2, арк. 198, 201зв.; оп. 1 вотч., спр. 1060.
С. Р. Кагамлик

Піснячéвський Михайло Петрович, чернече ім'я Мефодій (1772, с. Остролуччя Баришівської сотні Переяславського полку, тепер с. Гостролуччя Баришівського р-ну Київської обл.—10.07.1845, Лубенський Мгарський м-р, тепер Лубенського р-ну Полтавської обл.) — викладач, ректор Олександро-Невської семінарії, єпископ Староруський, Полтавський і Переяславський, архієпископ Астраханський та Кавказький, Псковський і Ризький. Н. у сім'ї священика. З 1784 разом зі старшим братом Павлом Піснячевським навчався у КМА. По закін. повного курсу навчання 1797 П. разом з Д. *Домонтовим* вступив до Моск. ун-ту, де вчився 3 роки (за успіхи нагороджений срібною медаллю).

2.09.1800 П. призначено учителем рос. і лат. поетики та чистої математики КМА. 1802 разом з М. *Соколовським* подав прохання про чернечий постриг. Митрополит Київський і Галицький Г. *Банулеско-Бодоні* характеризував П. як учителя з «отменным прилежаніем и добронравіем». 28.02.1803 П. став ченцем КПЛ, наступного місяця рукоположений в ієродиякони, а у верес.— в собор. ієромонахи. Протягом 1804—1809 — викладач і префект КМА.

Згідно з ухвалою Синоду, у січ. 1810 П. виїхав до С.-Петербурга, де став інспектором та викладачем філософії в Ол.-Нев. семінарії. 1811 — ректор Ол.-Нев. семінарії, 1812 висвячено на архім. Петергофської Сергіївської пустині біля С.-Петербурга. Далі П.— єп. Староруський, вікарій Новгородський (1813—16), єп. Полтавський і Переяславський (1816—24), архієп. Астраханський та Кавказький (1824—25), архієп. Псковський і Ризький (1825—34). Лише 10.05.1834 повернувся в Україну. Останні 10 років був настоятелем Лубен. Мгарського м-ря, де помер і похований.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 2–3, К., 1912.
Т. О. Дороніна

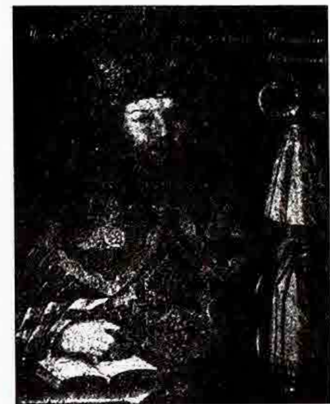
Піючéвський Авксентій Васильович (1739/40, с. Єсковець Миргородського полку, тепер не існує — р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика Ґеорґіївської церкви о. Василія Піючевського. 1760 вступив до КМА. 1764/65 навч. р. вчився у класі риторики. 1775 запрошений єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським Г. *Кониським*, який був свого часу проф. і ректором КМА, до засн. ним Могильов. семінарії.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07.
В. В. Котусенко

Платкóвський, чернече ім'я Антоній (р., м. н. невід.—15.08.1746, м. Переяславль, тепер м. Переяславль-Залеський Ярославської обл., РФ) — викладач, архімандрит, місіонер, просвітник. На поч. XVIII ст. вступив до КМА. Вчився у Моск. слов.-грек.-лат. академії, куди 1715 прибув для налагодження навчання разом з викликаними викладачами-могилянцями. Прийняв чернечий постриг у Моск. Заіконоспаському м-рі. 1715 митрополит Сибірський і Тобольський Ф. *Лещинський* приїхав до Москви з наміром залучити нових церковнослужителів до місіонерської діяльності в Сибіру. На поч. 1717 він повернувся до Сибіру лише з П., якого призначив архідияконом та проповідником. 13.12.1717 П. направлено до Іркутська «для присмотра благочинія церковнаго». Неодноразово Ф. Лещинський посилав його проповідувати в найвіддаленіші куточки єпархії, а також в Монголію та Китай.

1718 П. призначено архім. Іркут. Вознесенського м-ря. 1720 направлено до Пекіна з дорученням забрати речі колишнього намісника Пекін. дух. місії І. *Лежайського*. Цю подорож П. здійснив разом з надзвичайним послом Росії в Китаї Левом Ізмайловим. 1721, повернувшись в Іркутськ, клопотався про відкриття в Іркутську спец. монг.-кит. школи з метою навчання священиків мов прикорд. з Китаєм народів Росії для розповсюдження серед них православ'я. 1721 за активної допомоги нового митрополита Сибірського і Тобольського А. *Стаховського* монг.-кит. школу відкрито в Іркут. Вознесенському м-рі. П. викладав у ній монг. та ін. мови. Він склав статут школи, зібрав учнів, знайшов учителів тощо. Завдяки наполегливості П. у пошуках коштів, школа змогла існувати до 1728. З його від'їздом школа занепала, але відродилась із приїздом нового архієрея І. *Кульчицького*.

3.12.1726 П. призначено намісником Пекін. дух. місії. 13.07.1728 він виїхав разом з трьома своїми учнями монг.-кит. школи до Пекіна і прибув на місце лише 1729. У Пекіні П. продовжував навчати своїх учнів кит. мови, клопотався про друк рос.-лат.-кит.-маньчжурського лексикона, про благоустрій церкви на посольському дворі, розширив приміщення місії та влаштував новий двір для новохрещених. Але згодом виникли непорозуміння («ссоры и драки») між співробітниками торг. і церк. частин місії. На П. посипались скарги. 1734 Синод відкликав з Пекіна П. та ще двох членів місії. П. звинувачувався «в разореніи Иркутских монастырей», а також в розтраті грошей, відпущених на побудову церкви в Пекіні. 26.08.1738 привезений у кайданах на суд до С.-Петербурга, який закінчився 9.01.1741 вироком: позбавити П. архімандричого, ієрочернечого й чернечого сану, ув'язнити, а майно конфіскувати. Але маніфестом від 23.01.1741 його виправдано і направлено простим ченцем до Тр.-Серг.

Мефодій Піснячевський.
З портрета XIX ст.

лаври. 1742 П. призначено скарбником Тр.-Серг. лаври й представлено імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. За її велінням 1744 хіротоновано на архім. Переясл. Данилового м-ря (Влад. єпархії), де й помер.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 2. М., 1810; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; РБС, т. Алексинский – Бестужев-Рюмин. М., 1992.

О. М. Сандалюк

Єлисей Плетенецький.
З портрета XVIII ст.

Плетене́цький Олександр Хомович, чернече ім'я Єлисей, ієромонаше Євфимій (бл. 1554, м. Львів — 29.10.1624, м. Київ) — архімандрит КПЛ, вчений, один із засновників Київської братської школи. Н. в родині львів'янина Хоми та його дружини Палажки, які мешкали на вулиці Руській «між кам'яницями Яцька й Павличка». Вірогідно, сім'я походила з с. Плетеничі Золочівського пов. Руського воєвод. (тепер Перемишлянського р-ну Львів. обл.), звідки й родове прізвище Плетенецькі. Хома Плетенецький займався торгівлею, був досить заможним, крім того, навчав дітей у церк. школі, звідки в докум. значиться як «дяк Хома-русин». Мав синів: Панаса, Ієроніма (Яроша), Олександра, та дочок — Ганну й Євфимію. Саме Євфимія, вдова Івана Рудка, доводячи своє право на частину батьківського майна, подала докум., виписані з львів. ґродських книг, про те, що її «рідний брат всечесний Єлисей, тобто Олександр, в цей час київський архімандрит, відмовився від своєї частини батьківської спадщини: двох будинків на вул. Руській та фільварку на Галицькому предмісті, в її, Євфимії, користь». Брати Панас та Ярош служили у кн. К. Острозького.

Брав участь в брат. русі Львова. 1594 прийняв чернечий постриг, а 1595 став архім. Пінського Ліщинського м-ря. 1596 взяв участь у Берестейському соборі (1596), рішуче захищаючи права православних в Україні. 1599, після смерті Никифора Тура, П. обрано архім. КПЛ (офіційно затверджений королем Сиґізмундом III Вазою лише 1605). Був ним до смерті. П. швидко повернув КПЛ її колишню славу дух. центру укр. православ'я. Спираючись на козацтво, вернув відібрані уніатами маєтності, налагодив чернече життя, а головне — перетворив КПЛ на найвизначніший культ. осередок України. З цією метою запросив до Києва відомих учених, проповідників, письменників, перекладачів, лексикографів, а також друкарів, малярів, ґраверів, художників. До гуртка П. ввійшли З. *Копистенський*, П. *Беринда*, О. *Митура*, Т. *Земка*, Л. *Зизаній*, Г. Дорофієвич, Й. *Борецький* та ін. Вони й створили в Києві під патронатом П. наук.-культ. осередок (академію — за М. Грушевським), метою якого було обґрунтування догм правосл. віри, поширення освіти та наук. знань. Цьому слугувала й засн. П. Лавр. друкарня, яка за короткий час розвинула інтенсивну діяльність, випускаючи церк. й богослужебні книжки, підручники, словники, полем. л-ру, наук. праці. За 8 років (до смерті П.) вийшли друком 11 книжок: «Часословец» (1616), «Вѣзерунок цнот» О. Митури (1618), «Анфологіон» (1619), «Книга о вѣрѣ единой» (1620), «Вѣршѣ на жалосний погреб... Сагайдачного» К. *Саковича* (1622), «Іже в святих Іоанна Златоустаго... бесѣды на 14 посланій... апостола Павла» (К., 1623) та ін.

Члени гуртка П. взяли участь у заснуванні Київ. братства (1615), вписалися до його реєстру (поч. 1616) й стали викладачами Київ. брат. школи, а Й. Борецький — її першим ректором. Все це відбувалося за підтримки й благословення П., зокрема, у передмові до «Часословця» П. вказував на її призначення — «для шкіл у православному місті Києві та інших». Саме за підтримки вчених з гуртка П. Київ. брат. школа швидко зміцніла й набрала значної ваги в укр. культ.-освіт. русі. Наступник П. на посаді архім. КПЛ З. Копистенський у «Казаньї на чесном погребі блаженного мужа и превелебного кір отца Єлисея Плетенецького», виголошеному в річницю його смерті восени 1625, так охарактеризував гол. напрями діяльності П.: «Ми поминаємо вчених людей прибіжище, науки люблячих проматора й шкіл на різних місцях зичливого фундатора».

П. єднався з козацтвом, яке влилося до культ.-нац. руху. Брав участь у відновленні укр. правосл. ієрархії. Деякі дослідники вважають, що перше 20-ліття XVII ст. було добою саме Плетенецького — Сагайдачного. Укр. правосл. церква, як писав В. Липинський, придбала за цієї доби те, чого найбільш потребувала: реліг. виховання, освіту, дисципліновану організацію й уміння обходитись без світ. влади — й значною мірою, можна додати, завдяки розумінню цими мужами ваги духовності й освіти в нац. поступові народу, якому вони служили. Поховано П. в Успенському соборі КПЛ.

Літ.: Архив ЮЗР, ч. 1, т. 6. К., 1883; ч. 1, т. 8, в. 1. К., 1914; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1. К., 1883; Копистенский З. Казанье на честном погребе отца Єлисея Плетенецкого... В кн.: Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры.., т. 1 [Прил.]. К., 1918; Ружицький Є. Звідки походив Єлисей Плетенецький. НК (Варшава), 1973, трав., № 5 (181); Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994.

З. І. Хижняк

Плúска Максим Никифорович (рр., м. н. і см. невід.) — літописець і поет серед. XVIII ст. Ймовірно, вчився у КМА, бо мав добру освіту. Був священиком Київ. жіночого Флорівського м-ря. У верес. 1763 закін. переписувати «Літопис» Г. *Граб'янки*, доповнивши його власним описом подій і доклавши добірку документів. Збірка починається з віршів самого П. «До чителника» і «Писець до себе», а завершується віршами «Сказаніе о Малой России и о бѣдствіях, ей бывших», що є просторішим варіантом звернення «До чителника», очевидно, літописець хотів пода-

ти цей вірш як вступ до своєї праці і дописав його пізніше, опрацювавши перший варіант — розмисел «О началѣ Россіи Малой Украйни». Автор вважає, що козац. рід йде від скіфів, аланів, хозар (болгарів). Поляки відібрали у них вольності, зробивши Русь-Україну «безчестною», хоч без козацтва ніде не ходили воювати. Б. *Хмельницького* називає «вторим Моисеем», а мету своєї книги визначає: оповісти про рід козац., їхнє ймення, звідки походять, а в основному — розповісти про Б. Хмельницького, тобто дбав про збереження нац. істор. пам'яті. Праця П. залишилася в рукописі. Зберігається в РГБ (М.) у фонді Н. С. Тихонравова.

Літ.: Апанович Е. М. Літопис Григорія Грабянки. В кн.: Рукописная светская книга... К., 1983; Марсове поле, кн. 2. К., 1989; Шевчук В. Козацьке літописання... РД, 1992, № 4.

В. О. Шевчук

Плі́ський Антон Матвійович (бл. 1766, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався у КМА до класу риторики. У Черніг. колеґіумі вивчав філософію, а в С.-Петерб. учит. гімназії — арифм., географію, алгебру і малювання. З 1.01.1789 — викладач 3-го класу і малювання Ніжин. уч-ща. Виконував також обов'язки смотрителя. Титул. радник (31.12.1799). Одружений з дочкою священика Величковського.

Літ.: Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

М. С. Галенко

Погоре́цький Петро Іванович (1740, с. Чорногородка Київського воєвод., тепер Макарівського р-ну Київської обл.—1780, м. см. невід.) — доктор медицини, педагог, перекладач. 1749—57 навчався у КМА, опісля — у С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі (1757—59). 1758 дістав звання підлікаря, 1759 — лікаря. 1761 серед перших 10 найздібніших вихованців рос. госпіт. шкіл (у минулому студентів КМА) П. відряджено С.-Петерб. мед. колеґією до Лейден. ун-ту, де 1765 захистив доктор. дисертацію «De semimetalo Nickel. Cui accedit examen medicum modi, quo vulgus expirale ulcera sobet» («Про напівметал нікель. З додатком про медичне дослідження того способу, яким народ звичайно припікає виразки»). Викладач Моск. госпіт. школи (1765—69). Виявив себе здібним педагогом та організатором навч. процесу, неодноразово подавав С.-Петерб. мед. колеґії пропозиції щодо його поліпшення, зокрема практичної підготовки майбутніх лікарів, але вони не були прийняті. Більше того, через протидію керівників-іноземців змушений був залишити роботу. За відмову виїхати до нового місця призначення — лікарем Сибір. корпусу — П. було заарештовано і відправлено до Сибіру під конвоєм. Але невдовзі повернувся і 1770—71, перебуваючи поза службою, добровільно взяв участь у боротьбі з епідемією чуми в Москві, став одним з найближчих соратників Д. *Самойловича*. Переніс легку форму чуми. Са́ме спостереження над хворим П. наштовхнули Д. Самойловича на думку про можливість протичумних щеплень — застережну дію інокуляції чумного гною, який містив у собі ослаблений вірус чуми.

П. займався перекладом іноз. мед. л-ри. 1768 він не тільки переклав з нім. на лат. мову підручник Й. Шрайбера (1756) з діагностики та терапії, на той час один з найкращих у Європі, а й додав до нього власний розділ з описом окремих жін. та дит. хвороб. Його переклади іноз. праць рос. мовою відіграли значну роль у перебудові викладання в перших госпіт. школах Росії та створенні рос. мед. термінології.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3, К., 1906; Громбах С. М. [Примеч.]. В кн.: Самойлович Д. С. Избранные произведения, в. 1. М., 1949; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Подгу́рський Павло, чернече ім'я Патров — див. *Підгурський* Павло, чернече ім'я Патров.

Подлу́зький (Підлу́зький), чернече ім'я Пахомій (рр., м. н. і см. невід.) — професор, ректор КМА. Освіту здобув у КМА в 1660-х рр. Про діяльність до 1690 відомостей немає. Обрано ректором з ігуменів Київ. Видубицького м-ря (1690). Про роки ректорства П. існують різні думки: за М. Петровим і М. Мухіним — 1690—91; за П. Строєвим — 1690—92, найвірогідніше — 09.1690—12.1692. Одночасно з посадою ректора П. займав місце ігумена Київ. Брат. м-ря. Але каф-ру богослов'я, яку посідали ректори, тримав 1689—91 Й. *Кроковський*. Зміцнив матер. становище Брат. м-ря й КМА. Мав добрі стосунки з гетьманом І. *Мазепою*. Універсалом від 4.08.1691 останній на прохання П. затвердив за Брат. м-рем всі дворові місця в Києві, придбані протягом тривалого часу, також села в Остерській сотні: Позняки, Карпилівку з присілками Косачівкою й Лутавою, сільце Виповзів, Остерську греблю з млинами, а також наданий Брат. м-рю від жителя Іван-города Ніжин. полку Данила Чернеця двір з городом, полем, гаєм, сінокосом, пасікою й озером. З метою отримання цар. грамот на придбані маєтності П. з відома І. Мазепи й митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського* послав у 2-й пол. 1691 до Москви депутацію, в складі якої були: небіж І. Мазепи, студент філософії І. *Обидовський*, його учитель Михайло Дорогомирецький, учитель філософії Іполит Зарубецький, ієром. Брат. м-ря Парфеній, вірогідно, *Родович*, учителі З. *Корнилович*, М. *Орловський*, ще два студенти і «христовий піп» Василь Філінський. Очолив депутацію префект С. *Озерський*. Депутати склали царям Івану і Петру Олексійовичам «достодолжное желательство и благоприв'ѣтства» та піднесли панегірик з богослов. й філос. тезами й ґравюрами на знак високих досягнень КМА у визначених науках. Крім того, до Малорос. приказу передано реєстр маєтностей Брат. м-ря на затвердження. Але депутація повернулась ні з чим.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII в. К., 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

З. І. Хижняк

Подлу́зький (Підлу́зький) **Яким**, чернече ім'я Юстиніан (1713, м. Старов Руського воєвод., тепер, очевидно, м. Старий Самбір — Старе Місто — райцентр Львівської обл.— після 1743, м. см. невід.) — чернець. Н. у селян. сім'ї (за ін. свідченнями — у міщан. родині м. Ярослав, тепер Респ. Польща). Навчався у КМА, зокрема 1737 студіював риторику. По закін. КМА став послушником КПЛ, де 1743 прийняв чернечий постриг. При цьому «о добропорядочном его житии и состояніи» свідчили Петро Морозовський, «академіи Кіевской слишатель философіи», Андрій Римбалович та І. *Доманський*, «слишатель риторики».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 191зв.

С. Р. Кагамлик

Подоли́нський Іван Наумович (1777, с. Зазим'є Київської сотні Київського полку, тепер с. Зазим'я Броварського р-ну Київської обл.—25.01.1852, м. Одеса) — голова Київської кримінальної палати, дійсний статський радник. Походив зі шляхет. роду Подолинських, який переселився до Київ. воевод. з Берестейщини наприк. XVII — поч. XVIII ст. Батько П., Наум Степанович Подолинський, служив священиком у с. Зазим'є. З 1787 П. навчався у КМА. 1795 закін. навчання з похвальним атестатом, вступив на службу підканцеляристом до Київ. консисторії. Протягом своєї 53-річної служби П. обіймав різні посади: канцеляриста, секретаря Київ. губ. правління й київ. цивільного губернатора, радника, чиновника з особливих доручень при київ. військ. губернаторові, виконував обов'язки київ. віце-губернатора, з 1834 — голова Київ. кримін. палати.

Подолинські жили у Києві в Липках, де мали свої будинки. П. особисто не мав родового маєтку. 1835 його дружина Агафія Антонівна одержала за дарчою кріпостю від рідної сестри Т. А. Дубяги-Стародубової с. Ярославка (тепер Шполянського р-ну Черкас. обл.), в якому було 1200 дес. землі і 266 душ кріпосних чол. статі. Дружина мала на Сирці (тоді передмісті Києва) хутір, який 1832 продала Н. Лукашевич. 1839 П. пожалувано 1500 дес. землі в Самар. губ. Після смерті дружини у лист. 1847 маєток Ярославка дістався у спадщину П. 1848 він вийшов на пенсію в чині дійсного стат. радника, передав садибу сину Андрію Подолинському й переїхав до нього в Одесу, де той служив. Там і помер.

Збереглися уривки спогадів А. Подолинського про батька як про добру, лагідну, життєрадісну людину. Найближчими друзями батька були лікарі Х. *Бунге*, В. Караваєв, ректор ун-ту Богородський, А. Петров, майбутній директор Рішельєвського ліцею в Одесі, та ін. В домі любили лру, музику і особливо співи, що приваблювало молодь. П. дав добру освіту сину Андрію (1806—1886), який став відомим у свій час поетом, обіймав значні посади. Внук П., Сергій Подолинський (1850—1891), став укр. ученим, мислителем, громад. діячем 70-х — поч. 80-х рр. XIX ст., соратником Михайла Драгоманова. Син і онук П. були поховані на Аскольдовому кладовищі (могили їх перенесено до Звіринецького цвинтаря). А. І. Подолинський наприк. свого життя намагався опублікувати спогади батька про київ. життя 1-ї пол. XIX ст. У зв'язку з хворобою (втрата зору) він не встиг цього зробити. Доля спогадів П. зараз невідома.

Літ.: Слюдикова Т. Б. Джерела до біографії... АУ, 1991, № 5/6; Чесноков В. С. Забытый научный новатор. БКРННВ, 1994, № 12; Слюдикова Т. Б. Літопис життя та діяльності С. А. Подолинського (1850—1891). АУ, 1999, № 1—6.

Архіви: ОР РГБ (М.), ф. 232, спр. 53; РГИА (СПб.), ф. 1653, оп. 1, спр. 2; ЦДІАК України, ф. 486, оп. 5, спр. 11, арк. 97—98.

Т. Б. Слюдикова

По́кас Григорій Андрійович (р. н. невід., м. Погар Стародубського полку, тепер РФ — 1780, там само) — військовий канцелярист, історик. Освіту здобув у КМА, за ін. даними (О. Оглоблин) — у Черніг. колеґіумі. 1742—57 — військ. канцелярист, 1757—68 — війт м. Погар. 1767 під час виборів до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії показав себе противником рос. централістичної політики на Україні (виступив на чолі погарської старшини проти частини міщанства, очолюваної Денисом Приваловим), за що був заарештований і деякий час перебував в ув'язненні. З 1768 залишився без посади у ранзі військ. товариша.

Відомий як автор «Описанія о Малой Россіи о гетманѣх ея и о дѣйствіях их, и под каким владѣніем народ малороссійский бывал, и в какое время и при яких волностях, и коим образом тѣ свои волности сохраняли, и как Россійскому государству добровольно присоединились, и потому на яком основаніи прєбывают» (1751), що є укр. редакцією «Краткаго описанія Малороссіи». Існує два його варіанти: один описаний В. Іконніковим, другий — М. Горбанем (рукоп. копія 1756 О. *Дівовича*). Осн. ідея твору — «как великость малороссійской націи ясно увѣдать возможете». Хоч твір і має за основу «Краткое описаніе Малороссіи», він значно відрізняється від нього як хрон. рамками (доведене до 1751), так і явними укр. автономістичними ідеями («слава сего народа и учрежденія их во всѣм свѣтѣ и сосѣдственным ино-

странным народам совершенно изъвѣстны и никогда потаитись не могут»).

«Описаніе о Малой Россіи» було поширене в списках і справило значний вплив на укр. історіографію та л-ру. Так, «Разговор Великороссіи с Малороссіей» С. *Дівовича* створено безпосередньо на його основі і, як твердить М. Горбань, «в деяких місцях є лише віршованим перекладом його». Можна розглядати цей твір і як предтечу «Історії Русів».

Літ.: Иконников В. С. Опыт русской историографии, т. 2, кн. 2. К., 1908; Горбань М. Нариси.., ч. 1. Харків, 1923; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

М. В. Андрущенко

Полита́нський Кирило, чернече ім'я Костянтин. Святий мученик (р. н. невід., вірогідно, сот. м-ко Козелець Київського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— 23.10.1742, м. Константинополь, тепер м. Стамбул, Тур. Респ.) — духівник. Здобув освіту у Черніг. колеґіумі, з 1727 навчався у класах філософії та богослов'я КМА. Не закінчивши повного курсу богослов'я, бл. 1730 вступив на службу духівником рос. посольства в Константинополі. 1735 П., вертаючись у Росію з усім складом дип. представництва (через війну з Туреччиною), утік на Афон. Під час своїх подорожей П. вивчив грец. мову і здійснив численні «подвиги благочестя». 1740 П. повернувся у Константинополь, де дістав прощення за самовільне відлучення, оскільки мав добрі відгуки про своє життя. Працюючи у посольській церкві, відзначився благочестям, добрими проповідями та літ. працями. Так про нього писав В. *Григорович-Барський*, який проживав на той час у Константинополі. 1742, після 12-річної служби у Константинополі, П. відкликали до Росії, але 8.07.1742 він несподівано для всіх прилюдно зрікся правосл. віри і прийняв іслам. Та через кілька днів, 29.08.1742, прокляв Магомета і знову почав сповідувати християнство. 23.10.1742 турки його стратили, відрубавши голову. Грец. Константиноп. церква причислила П. до лику святих мучеників.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2, т. 5. К., 1904, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн. Harvard Ukrainian Studies, vol. 8, № 1/2, June, 1984. Cambridge, 1985.

З. І. Хижняк

Полі́тика (Поле́тика, Полі́тика) Григорій Андрійович (1723/25, сот. м-ко Ромен Лубенського полку, тепер м. Ромни, райцентр Сумської обл.—27.11.1784, м. С.-Петербург) — письменник, філолог, перекладач, історик, правник, вірогідний автор «Історії Русів». Походив із відомої козац.-старшин. родини з Лівобереж. України, що, за родинними переказами, мала шляхет. корені, ймовірно, на Волині. За гіпотезою укр. ученого Ярослава Дзири, родоначальником родини Политик був Полит Єрмоленко, зафіксований у реєстрі козац. війська 1649. Прадід П., Іван Политика, загинув у Хотинській битві 1673, воюючи на боці польс. короля Михайла Вишневецького проти турків. Дід Павло Политика разом зі своїм братом Григорієм Политикою (родичі Д. *Многогрішного*) навчались у КМА. Після завершення навчання Павло Политика переселився з Правобереж. України на Лівобережжя, неодноразово обирався на старшин. уряди в Полтав. полку, загинув у Полтав. битві 1709. Батько Андрій Павлович Политика недовгий час навчався в КМА, в ранзі бунчук. товариша служив у Війську Запорозькому, обирався ромен. війтом. Мати П.— Ганна Іванівна Ласкевич — онука лубен. полк. осавула. П. мав молодшого брата І. *Политику*, відомого в Росії і Україні д-ра медицини, лікаря.

Протягом 1737—45 П. навчався в КМА, де виявив здібності до іноз. мов, зокрема лат. та нім., які, за визначенням виданого по закін. навчання атестату, «сам совершенно с похвалою своею и пользою слышащих его оные проповедовать может». По закін. філос. класу П. за власним бажанням «отстал от оной Академии для изыскания себе случая к продолжению высших наук». 9.07.1746 подав клопотання до С.-Петерб. АН про зарахування його на посаду перекладача. Перед отриманням призначення пройшов атестацію у проф. Я. Я. Штеліна на знання нім. мови, у проф. В. К. Тредіаковського — рос. та лат. мов, у ад'юнкта Крузіуса — грец. мови. За результатами екзаменування 8.08.1746 дістав призначення на посаду перекладача з лат. та нім. мов при С.-Петерб. АН (з платнею 10 руб. на місяць). Водночас 18.08.1746 вступив до С.-Петерб. акад. гімназії, де вивчав франц. мову у проф. Е. Леруа та математику — у Г. В. Ріхмана. 3.02.1748 залишив роботу в АН і став перекладачем Синоду, де працював до серп. 1761, здобувши за службу чин колез. асесора (1757) та надв. радника (24.08.1761).

На час роботи в Синоді припав поч. його наук. діяльності. 1757 у берез. книзі «Ежемесячных сочинений» С.-Петерб. АН (ред. — проф. Герард Фрідріх Міллер) розпочато публікацію істор. дослідження П. «О начале, возобновлении и распространении учений и училищ в России и о нынешних оных состояний. Письмо к приятелю». У першій статті П. писав про школи, засн. в Україні кн. Володимиром, про роль П. *Конашевича-Сагайдачного* й П. *Могили* у засн. Київ. брат. школи, згодом КМА, тощо. Проте за наполяганням М. *Ломоносова* видання праці було зупинене на тій підставі, що у ній ні слова не говорилося про школи в Росії, починаючи з X і аж до XVII ст. (які, на думку рос. ученого, існували при італ. архітекторах, виписаних вел. кн. Іваном Васильовичем, та при друкарні Івана Федорова). У червневому номері першого рос. наук.-літ. журн. «Еже-

Григорій Политика.
З портрета XVIII ст.

месячные сочинения к пользе и увеселению служащия», який з т. 7 (1758) змінив назву на «Сочинения и переводы к пользе увеселению служащия», а 1763—64 виходив як «Ежемесячные сочинения и известия о ученых делах», побачив світ його переклад з грец. мови твору Арістотеля «О гражданском учреждении» (1757, т. 5, № 6), згодом — «Описание человеческих нравов» (1757, т. 6, № 11), «Речь на полуученых» (1758, т. 7, № 12). Окремими виданнями вийшли переклади «Епиктита, стоического философа, Енхиридиона и апофегматы Кевита Фивейского Картина, или Изображение жития человеческого» (СПб., 1759, 1767), «О достопамятных делах и разговорах Сократовых четыре книги и оправдание Сократово перед судиями» Ксенофонта (СПб., 1762), а також богослов. праця «Истинные основания и должности христианской веры, или Настановление язычникам, обращающимся в христианскую веру» (СПб., 1762).

24.08.1761 П. залишив держ. службу і наступних три роки провів в Україні. 1763 П. «в пользу учащегося российского юношества» видав унікальний «Словарь на шести языках: российском, греческом, латинском, немецком, французском и английском» (СПб., 1763) та написав «Записку о начале Киевской академии». 1764 повернувся у С.-Петербург на держ. службу, діставши призначення в Адміралт. колеґію на посаду гол. інспектора С.-Петерб. морського шляхет. кадет. корпусу. У лют. 1765 запропонував низку принципових нововведень до навч. процесу Корпусу. «Проект изменения порядка обучения и улучшения учебного процесса, предложенный инспектором классов Г. А. Полетикой» передбачав впровадження друк. навч. програм (енхіридіонів) з усіх навч. предметів; посилення дисципліни, введення системи матер. заохочень викладачів і слухачів за успіхи у навчанні та одночасно — стягнень і покарань за дисциплінарні порушення чи низький рівень знань останніх. Проект дістав схвальний відгук директора Корпусу І. Л. Голенищева-Кутузова і був упроваджений у навч. процес. У трав. 1767 П. обрано лубен. козац. старшиною депутатом Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії на місце вибулого полк. гадяцького А. Крижанівського, який угледів у наказі лубенців депутату багато такого, що суперечило імперат. «височайшему манифесту» й відмовився від депутатства. Вважаючи вимоги лубенців справедливими, П. погодився представляти їхні інтереси в Комісії, запевнивши останніх, що, виконуючи їхній наказ, буде керуватися «любов'ю до вітчизни і прямим... пошуком вашої всієї користі», котрі «за найперші і найголовніші... правила в житті своєму вважає». Готуючись, за власним його висловом, до «походу на Москву», П. уважно вивчив істор. докум., літописи укр. авторів тощо. На основі арх. матеріалів склав три докум.: «Историческое известие, на каком основании Малая Россия была под Республикой польскою и на каких договорах поддалась Российскому государству без нарушения прав и вольностей», «Записка, как Малая Россия во время владения польского разделена была и о образе ее управления» та «Запись, что Малая Россия не завоевана, а присоединилась добровольно к России». Опубліковані праці не були. Довгий час зберігалися в рукоп. відділі Київ. ун-ту св. Володимира. Ґрунтуючись на глибоких знаннях і керуючись патріот. почуттями, П. подав до Комісії найбільше зауважень і пропозицій. Широку славу П. принесла патріот. промова «Возражение депутата Малороссийской коллегии господину Дмитрию Наталину», виголошена в присутності імп-ці Катерини II. Вказавши на користь, яку мала Росія від добровільного прилучення України (примноження цар. титулу на «Малу Русь», завоювання за допомогою козац. війська Смолен. князівства, заселення українцями вільних земель у Слобід., Бєлгор. та Ворон. губ., 113-річна служба Війська Запорозького царям та ще й без жалування, незаконні побори — грошима, хлібом, горілкою, худобою тощо), промовець висловив подив з приводу намірів Малорос. колегії зламати укр. судову та тер.-адм. системи, переформувати козац. військо на загальноімпер. зразок тощо. Пропоновані Колегією реформи Лівобереж. України «всі вимучені, всі насильні, всі обтяжливі, всі непоєднувані ні зі станом нашого народу, ні з вихованням, ні з його звичаями». Восени 1768 під час обговорення проекту «О правах благородных» П. виголосив промову, в якій нагадав про існування таких прав укр. старшинства-шляхетства, реалізувати які можна лише за умови повернення Україні держ. автономії, зокрема, він наголошував, що управління справами тут має «залежати від шляхетства», «шляхетство має право установлювати, скасовувати і поправляти свої закони і просити государя про підтвердження їх». П. наполягав, щоб укр. шляхетство й надалі залишалося при всіх своїх попередніх правах, привілеях, перевагах, вольностях і свободах, дарованих польс. королями та підтверджених рос. царями. Активна політ. діяльність та принциповість П. сприяли тому, що 18.04.1768 його було обрано членом Комісії про порядок держави в силі «загального права», 6.05.1768 — Комісії для розгляду способів оподаткування та способів витрат бюджету, 8.01.1769 — експедиційної Комісії.

Після розпуску імп-цею Катериною II Комісії П. повернувся працювати до С.-Петерб. морського шляхет. кадет. корпусу. 23.05.1771 у петерб. квартирі П. на Васильєвському о-ві сталася пожежа, яка знищила його майно на 16 тис. руб. «А що всього для мене найбільш дороге,— писав П. до І. Л. Голенищева-Кутузова,— і всю мою бібліотеку, що складалася із кількох тисяч книг, про яку запевнити можу, що вона була однією з кращих в Російській державі... а особливо, що стосується зібрання російських рукописних і друкованих книг, то без по-

хвальби можу запевнити, що такого не тільки ні в кого з приватних осіб не було, але і з державними російськими бібліотеками моя за першість, рідкісність і древність сперечатися могла». Вдалося врятувати лише незначну частину б-ки. Серед урятованих раритетів були літописи С. *Величка* та Г. *Граб'янки*. Втрата б-ки істотно розладнала здоров'я П. Отримавши річну відпустку, виїхав в Україну, а по закінченні відпустки подав прохання про відставку, яку й отримав 6.02.1773 з чином колез. радника й пенсією 500 руб. на рік. В Україні зайнявся господарськими справами, намагався зібрати нову б-ку. Жив з сім'єю у с. Юдинів Стародуб. полку (Погарського пов.). Володів значними маєтностями. 3.12.1761 успадкував від батька млин в с. Аксютинці на р. Сула, сад, ґрунти, греблю, підварок Педківщину в Ромнах. Дружина Олена, дочка абшитованого ген. судді Івана Андрійовича Гамалії, принесла йому посаг — сс. Чехівка і Юдинів; 17.11.1773 купив слободу Приліновка в Погар. пов.; 18.06.1775 — двір у Погарі, слободу Ракова Січ, с. Коровинці, х. Переточчанський. Всього у 1780-х рр. володів майже 3 тис. селян. Мав 7 дітей: синів Василя, Івана, Павла, Андрія, Григорія та дочок Ганну й Анастасію. Проживаючи в Україні, змушений був часто бувати в С.-Петербурзі у суд. справах, шукаючи захисту маєткам дружини та її братів. У С.-Петербурзі й помер. Турботами директора С.-Петерб. морськ. шляхет. кадет. корпусу І. Л. Голенищева-Кутузова похований з належними почестями в Ол.-Нев. лаврі. Могила не збереглася.

Частина дослідників (О. Лазаревський, Д. Майков, М. Грушевський, М. Драгоманов) вважала П. та його сина Василя Политику найбільш вірогідними авторами «Історії Русів». На думку сучасного вченого Я. Дзири, авторство визначної історіограф. пам'ятки належить П., а син Василь її лише відредагував і, можливо, дещо доповнив. 5.05.1809 В. Политика писав: «Між моїми рукописами я вважаю найкращими ті, котрі написав батько-небіжчик. У них повсюди сяє розум вченої людини, промовляє дух патріота великої душі. Від нього і я вчуся любити людей і Вітчизну, черпаю знання, потрібні для їх захисту. Почесно і приємно синові мати в особі батька такого навчителя й наставника. Непростимо було б поховати в порсі труди задля Вітчизни й співвітчизників. Малоруси, вас має поєднати з ним вічна вічна любов! Він гідний ваших пам'ятників, й найкращим для нього буде той, коли виноситимете завжди його ім'я у своїх шляхетних серцях».

Тв.: Записка о начале Киевской академии. ЧИОНЛ, 1896, кн. 11.

Літ.: Лазаревский А. М. Отрывки из фамильного архива Полетик. КС, 1881, № 4; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Иконников В. С. Опыт русской историографии, т. 1, кн. 1–2. К., 1892; РБС, т. Плавильщиков–Примо. СПб., 1905; Дзюба Е. Н. Переводческая деятельность воспитанников Киевской академии (XVIII в.). В кн.: Культурные и общественные связи Украины... Сб. научн. тр. К., 1990; Хорунжий Ю. Злет і заземлення Григорія Полетики. К., 1994; Дзира Я. Чия ж насправді «Історія Русів»? «Слово Просвіти» (К.), 1996, 6 черв. (№ 25).

В. М. Горобець
З. І. Хижняк

Полі́тика (Поле́тика, Полі́тика) Григорій Іванович (бл. 1735, м. н. невід.—1798, м. см. невід.) — дипломат, перекладач. Походив із козац.-старшин. родини Лівобереж. України, вихідців з Волині. Син значк. товариша Лубен. полку Івана Григоровича Политики (п. бл. 1789). Протягом 1745—50 навчався в КМА і Моск. слов.-грек.-лат. академії, з 15.06.1750 зарахований в ун-т при С.-Петерб. АН. По завершенні навчання 1755 одержав призначення на роботу до Колегії закорд. справ перекладачем з лат. та польс. мов. З 1762 — секретар рос. посольства при Рим. імперат. дворі у Відні, з 1770 — радник посольства. 3.08.1777 від імп. Йосифа II дістав грамоту на австр. дворянство. 5.05.1779 переведений на посаду канцелярського радника, а невдовзі — стат. радника. За бездоганну дип. службу 1786 отримав орден св. Володимира IV ст.

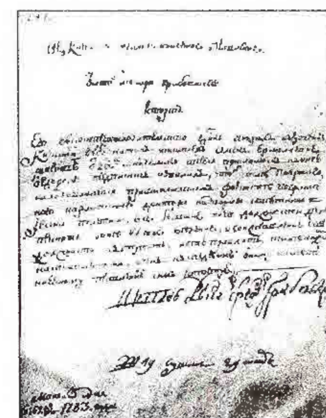
Переклав з лат. мови «Речь Павлина и Санкто Іозефо о том, что в ученіи спешить не должно» («Трудолюбивая пчела», 1759, № 2).

Літ. Полетика Г. А. Записка о начале Киевской академии. ЧИОНЛ, 1896, кн. 11; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Литвинова Т. Ф. До питання про історичні погляди... Григорія та Василя Полетика. В кн.: Історія суспільної думки Росії та України XVII – початку XIX ст. Дніпропетровськ, 1992.

В. М. Горобець

Андрій Политика, батько Івана та Григорія Политик. З портрета поч. XVIII ст.

Рапорт про смерть головного лікаря Васильківського карантину І. А. Политики. 1783. Національний музей медицини України

Полі́тика (Поле́тика, Полі́тика) Іван Андрійович (1722, сот. м-ко Ромен Лубенського полку, тепер м. Ромни, райцентр Сумської обл.—24.04.1783, пов. м. Васильків Київського намісн., тепер райцентр Київської обл.) — доктор медицини, професор, директор С.-Петербурзького генерального сухопутного госпіталю, керівник Васильківського карантину. Н. у сім'ї бунчук. товариша Лубен. полку Андрія Политики. Брат Г. *Политики*. Протягом 1735—46 навчався у КМА. Зацікавившись медициною, 1746 власним коштом виїхав до Німеччини, де до 1750 навчався в Кільській мед. академії і був церковнослужителем у рос. посольській Катерининській церкві м. Кіль. Повернувшись в Росію в кін. 1750, домігся дозволу С.-Петерб. мед. колегії на відвідування лекцій і практичних занять в С.-Петерб. сухопут. госпіт. школі, де його вчителями були проф. Й. Шрайбер, оператор Я. Меллен та доктор Уегебауер. Менш ніж через рік вдруге виїхав за кордон і продовжив навчання спочатку в Кільській мед. академії, а потім на мед. ф-ті Лейден. ун-ту, де перший з вихованців КМА 1754 захистив док-

тор. дисертацію «Dissertatio medica inauguralis de morbis haerediteris» («Інаугураційна медична дисертація про спадкові хвороби»), зазначивши в ній своє походження «з України». 1754 за наук. заслуги П. обрано проф. Кільської мед. академії. Обрання стверджене Голштин. герцогом Петром, майбутнім рос. імп. Петром III. Після Георгія Дрогобича (XV ст.) це був другий випадок, коли укр. вчений очолював каф-ру (1754—56) у зх.-європ. вищому навч. закладі. Але працював там недовго і, відхиливши досить вигідні пропозиції, з дозволу герцога Петра 1756 повернувся в С.-Петербург.

Зваживши на наявність професорського звання, отриманого за кордоном, С.-Петерб. мед. колегія визнала можливим зробити для П. виняток і замінити обов'язковий іспит для надання права мед. практики в Росії на співбесіду. 13.09.1756 у співбесіді брали участь директор С.-Петерб. мед. колегії П. З. Кондоїді, проф. Й. Шрайбер і лікар флоту Д. П. Синопіус. За результатами бесіди П. отримав атестат «доктора и профессора» та право вільної мед. практики в Рос. імперії з призначенням молодшим лікарем С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю, а через три тижні — старшим лікарем. На цій посаді П. перший у Рос. державі (не іноземець) очолив провідний госпіталь. «Это был,— вказує Я. А. Чистович,— человек молодой, энергичный, самолюбивый и крайне упрямый и самонадеянный. Но вместе с тем обширно образованный, честный, не грабивший казны и не наживавшийся за счет госпиталя». За короткий час він збудував кілька нових корпусів, заклав бот. сад, накреслив деякі зміни в адм. і клінічній роботі госпіталю та його школи. Боровся проти застарілих методів лікування та догляду за хворими, домагався розширення прав для лікарів та вихованців школи тощо. «Упрямый, задорный и крайне самолюбивый малоросс» вступив у боротьбу проти казнокрадства в госпіталі з боку високоповажних чиновників та іноз. лікарів. Ця боротьба призвела не лише до розладу стосунків з правлячою верхівкою, але й до усунення П. в груд. 1759 з посади старшого лікаря. До жовт. 1763 служив у армії дивізійним лікарем Петерб. дивізії, але військ. кар'єра його не цікавила. Саме на цей період припала здійснена за його ініціативою і з дозволу С.-Петерб. мед. колегії перша поїздка в Україну з метою добору учнів для госпіт. шкіл з укр. навч. закладів, що фактично поклало поч. організованому навчанню укр. молоді лікар. справі в межах Рос. держави. Його переконливий виступ перед студентами КМА щодо користі оволодіння мед. професією призвів до того, що бажаючих вступити до госпіт. шкіл Москви і С.-Петербурга виявилось набагато більше, ніж передбачалося прийняти. Після індивідуальних бесід та надзвичайно вимогливого іспиту з лат. мови він відібрав 55 студентів КМА. Серед них були Д. *Самойлович*, А. *Італинський*, І. *Руцький*, М. *Трохимовський* та ін. Плекаючи надію створення в Україні мед. наук. осередку, а можливо, і навч. мед. центру, висловив бажання зайняти вільну на той час посаду керівника Васильківського (під Києвом) карантину — першої в Рос. державі прикорд. застави з карантинними функціями (засн. 1729), якому віддав останніх 20 років свого життя й діяльності.

Природні риси його характеру, і насамперед чесність і безкомпромісність у виконанні лікар. обов'язків, призвели до сутичок з карантинними чиновниками і службовцями митниці, які, захищаючи себе, звинуватили у хабарництві самого П. Це стало підставою для його звільнення з посади С.-Петерб. мед. колегією. Для відновлення свого чесного імені йому знадобилось три роки впертої боротьби. Кінець цьому було покладено спец. указом імп-ці Катерини II від 23.04.1767: «...онаго доктора Полетику, яко оказавшегося по учиненному над ним следствию во взятках невинным, по-прежнему доктором карантинны при Васильковском форпосте определить и удержанное у него за тринадцать месяцев жалованье выдать сполна из суммы Коллегии медицинской...»

Як керівник гол. в Україні Васильківського карантину багато зробив для становлення карантинної служби, яка набула в межах України певної системи завдяки його філіям (Добрянка, Переяслав, Новоархангельськ, Кременчук, Переволочна, Микитів Перевіз у Запорозькій Січі). На поч. верес. 1770 очолювана П. мед. бригада встановила на Подолі перші в Києві випадки захворювання на чуму, які переросли в тяжку епідемію. У цей час доклав багато зусиль до налагодження карантинної служби в місті, госпіталізації хворих у Кирилівській лікарні, їх ізоляції на Трухановому о-ві, працював у тимчасовому чумному госпіталі в приміщенні Кловського палацу. Його будинок на Печерську став своєрідним центром організації боротьби з епідемією чуми, а також осередком мед. громадськості міста. У ньому збиралися С. *Митрофанов*, Й. Лерхе, лікарі П. Бланк, П. Зимович, І. *Яновський*, аптекар Г. Бунге та ін. Квартиру свого «хрещеного батька» відвідував Д. Самойлович, який весною 1771 знаходився проїздом у Києві і з яким вони разом оглядали в Боярці підозрілих на чуму. На жаль, не діставши підтримки з Москви, він не зміг створити в Україні наук. або навч.-мед. центру. Помер 24.04.1783 у Василькові, де й похований.

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Акты и документы.., отд. 2, т. 2—3, 5. К., 1905—06, 1908; Плющ В. Нариси... Мюнхен, 1970; Милявский В. М. И. А. Полетика... СЗ, 1977, № 2; Бородій М. К. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987.

Б. П. Криштопа

Пóлоцький (Петрóвський-Ситня́нович) Самуїл Гаврилович (Омелянович), чернече ім'я Симеон (1629, м. Полоцьк, тепер Респ. Білорусь — 25.08.1680, м. Москва) — пись-

менник, педагог, проповідник. Походження невідоме. Найвірогідніше — виходець із правосл. білорус. міщанської сім'ї. 1637/43—1650/51 навчався в КМА. На формування П. як ученого, філософа, письменника, педагога мали вплив такі діячі КМА, її професори, як П. *Могила*, Й. *Кононович-Горбацький*, І. *Ґізель*, Л. *Баранович*. 1648 П. написав перший (з тих, що дійшли до нашого часу) вірш «Акафист присвятій Дѣве». 1650/51—53 навчався у Вілен. єзуїт. академії. Між 1650—53 написав свою першу драму «Вѣршѣ в Великий Пяток при выносе плащаницы». 8.06.1656 прийняв чернечий постриг. 1656—64 викладав у Брат. школі Полоцького Богоявленського м-ря разом з ін. вихованцем КМА — І. *Євлевичем*. 1655, під час перебування у Полоцьку моск. царя Олексія Михайловича, вітав його й прочитав свої панегіричні вірші «Метри». Був запрошений до Москви, але остаточно переїхав до рос. столиці лише 1667 й оселився у Заіконоспаському м-рі. У рік приїзду П. заснував Заіконоспаську школу, де й став першим викладачем (1665—67). Одним з перших чотирьох його учнів був відомий рос. культ. діяч, письменник Сильвестр Медведєв. Саме він згодом описав стрілецький бунт 1682, склав перший опис рукоп. і друк. книг Росії.

1667 П. — гол. наставник дітей царя Олексія Михайловича, перший і єдиний на той час придв. поет. Одночасно розгорнув активну літ.-освіт. й громад. діяльність. Проповідував ідею необхідності освіти, стверджував, що Моск. держава повинна бути славною саме своїми вченими, письменниками, а не лише збройними походами. П. — основоположник рос. світ. л-ри, зокрема з таких галузей знань, як астрономія, історія, л-ра. Виступав також на захист жінки. Суспільство, за П., сильне мораллю, гуманним ставленням до жінки. Важливого значення надавав театру. Засн. ним моск. придворний театр став першим у Росії. Писав для нього п'єси, був їх постановником.

П. займався літ. творчістю. Свої вірші наприк. життя вмістив у збірці «Рифмологион», зазначивши, ким і коли їх було виголошено. Найбільші драм. твори П. «Трагедия о Навуходоносоре» и «Комидия притчи о блудном сынѣ» також написані у віршах за зразком шкільних драм КМА. Виховні ідеї, закладені в них, не втратили свого значення і в наступному столітті, про що писав видавець «Комидии...» 1795.

1653 П. склав перший збірник вправ з риторики польс. та лат. мовами. У Москві працював разом з Ф. М. Ртищевим над «Букварем» (1664). 1667 і 1669 вийшло ще два «Букварі» за його участю. Найбільш досконалим вважається «Буквар языка словенска» (1679) з вірш. передмовою «К юношам учитися хотящым», де П. оспівує навчання, а книги називає «зерцалом души» людини.

1678/79 П. відкрив за згодою свого вихованця царя Федора т. зв. Верхню друкарню. Об'єднував навколо неї таких культ. діячів Москви, як художник Симон Ушаков, майстер книжкової ґравюри Афанасій Трухенський, письменник і редактор Сильвестр Медведєв. Вперше в Росії П. застосовував при оформленні книг символіко-емблематичне мистецтво, яким широко послуговувалися могилянці Й. *Галятовський*, Л. Баранович й ін. З Верхньої друкарні вийшли книги П., вже після його смерті: «Обед душевный...» (1681) і «Вечеря душевная...»(1683) — збірники проповідей, які виголошував П. в моск. храмах. Дослідники зазначають, що ідеї й джерела, до яких звертався П., складаючи проповіді, ті ж самі, якими послуговувались педагоги й проповідники КМА — М. *Смотрицький*, З. *Копистенський*, Л. Баранович, Й. Ґалятовський та ін. Особливо відчутний зв'язок творів П. з працею Й. Ґалятовського «Ключ разумѣнія».

П. підтримував зв'язки з могилянцями, сприяв їх приїзду до Москви. 1666 за рекомендацією П. «Меч духовний» Л. Барановича було піднесено царю Олексію Михайловичу, який дав дозвіл продавати книгу в Москві. 1667 на прохання парафіян церкви Іоана Богослова, що в Бронній Слободі, дати їм вченого священика, який знав би київ. спів, умів виголошувати проповіді й «учити риторическому учению», П. добивається від Й. *Савелова* схвальної грамоти на приїзд глух. протопопа Івана Шматковського, який 1667 відкрив при церкві школу. 1669 П. відредагував і дав позитивний відгук на книгу І. Ґізеля «Мир с Богом человеку», яку було піднесено царю, а Ґізель одержав дозвіл продавати її в Москві, щоб книгу «любезно и невозбранно принимал весь российский народ». Того самого року Л. Баранович надіслав П. свій твір «Трубы словес испов'ѣдных» з проханням «яко искусcному в богословии» очистити її від всього «неудобного с точки зрения московского общества» й посприяти її друкові в моск. друкарнях. І хоча цар відмовив, але надіслав Барановичу для її друку папір. 1670 П. підтримав прибулого до Москви Й. Ґалятовського з подарунком і посвятою царю Олексію Михайловичу свого твору «Месії Правдивого».

П. підготував у Москві ґрунт до відкриття першого рос. вищого навч. закладу на зразок КМА. Він розробив проект статуту Моск. слов.-грек.-лат. академії — «Привелегию». Як і КМА, Моск. академія проголошувалась всестановою «...всякого чина, сана и возраста людям... без всякого зазора свободному», пропонувалися ті ж самі, що в КМА, науки, і світ., і дух., «от граматики, пiитики, риторики, диалектики, философии разумительной, естественной и правной даже до богословии». Високо цінуючи працю вчителя, П. вніс до «Привелегии» пункт, за яким учитель академії за багатолітню й сумлінну працю мав забезпечуватися пенсією. Розмістити академію П. радив при Заіконоспаському м-рі, де він постійно жив. Моск. академія не була створена при житті П.,

Симеон Полоцький.
З ґравюри Н. Соколова. XIX ст.

але спадковість від КМА, закладену ним у статуті, було збережено й втілено у життя через 20 років після його смерті, коли протектором й організатором Моск. слов.-грек.-лат. академії став проф. КМА С. *Яворський*. Численні могилянці — професори й студенти — заповнили Моск. слов.-грек.-лат. академію й надали їй змісту й характеру КМА.

П. згуртував навколо себе багатьох моск. послідовників. Серед них: боярин Федір Ртищев, митрополит Сарський і Подонський Павло, С. Медведєв та ін. вчені. Партію опонентів очолив патріарх Й. Савелов й греки брати Ліхуди. Після смерті П. партія Савелова перемогла. При спробі втекти в Україну Медведєва затримали й на Дух. соборі 1690 засудили за розповсюдження «папских мнений», занесених в Москву «через книги... привезенные из Киева» до ув'язнення з суворим рішенням «бумаги и чурнила отнюдь не давать», а невдовзі, ніби за участь у справі окольничого Ф. Шакловитого, відрубали голову. Книги Й. Ґалятовського, П. Могили, Л. Барановича, К. Транквіліона-Ставровецького, а також П., як такі, що «заключают в себе душетлительную отраву латинского зломудрія и новшества», спалено на вогнищах. Але праця, покладена укр. вченими — заснування друкарень, шкіл і театру, переклади й друкування книг, розповсюдження книг київ. друку, впровадження київ. муз. культури, популяризація КМА серед рос. молоді — не була марною. Є. *Славинецького*, А. *Корецького-Сатановського*, П. й ін. відомих й невід. укр. вчених, які трудилися у Москві в 2-й пол. XVII ст., справедливо вважають зачинателями й фундаторами нової рос. культури, яка сформувалась на основі укр. і вплив якої став провідним аж до XVIII ст. включно.

П. був перший представлений в Зх. Європі як рос. «писатель-монах Базилианского ордена... в высокой степени преисполнен латинской учености» — так писалося в книзі «Сказание светлейшему герцогу Тосканскому Козьме Третьему о Московии», виданій у Падуї 1680 (переклад з лат., М., 1905).

Помер П. на 52-му році життя, похований в Заіконоспаському м-рі. На могильній плиті висічено «Епітафіон Симеону Полоцкому», складений його учнем С. Медведєвим. Плита зберігається в Держ. істор. музеї Москви. Пам'ять про П. увічнена й земляками-білорусами: на одній з будівель Полоцького Богоявленського м-ря встановлено меморіальну дошку, 1994 відкрито «Музей-бібліотеку Симеона Полоцького».

Тв.: Поучение о благоговейном стоянии во храме Божии и слушании божественныя литургии. М., 1674; Букварь языка славенска, сиречь начало учения детем, хотящым учитися чтению писаний. М., 1679; Псалтир царя и пророка Давида, художеством рифмотворным равномерно слога... преложенная. М., 1680; Избранные сочинения. М.–Л., 1953; Метры. В кн.: Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры. Мінск, 1959; Рифмологион, или стихослов... В пользу юных и старых, духовных и мирских различных санов... В кн.: Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии. Минск, 1962; Псалтир царя и пророка Давида... В кн.: Русская силлабическая поэзия... Л., 1970; Комедия притчи о блуднем сыне... В кн.: Ранняя русская драматургия: XVII — первая пол. XVIII в. М., 1972; Вертоград многоцветный,... трудоположением многогрешнаго во иеромонасех Симеона Полоцкаго утяженный и насажденный в лето от создания мира 7168, а от Рождества еже во плоти Бога-слова 1678 совершися месяца августа.— О Навуходоносоре царе, о теле злате и о триех отроцех, в пещи не сожженных. В кн.: Полоцкий Симеон. Вирши. Минск, 1990.

Літ.: Певницкий В. Ф. Симеон Полоцкий. ПО, 1860, № 10–11; Татарский И. Симеон Полоцкий... М., 1886; Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии XVII в. [кн.1]... М., 1899; Білецький О. І. Симеон Полоцький... В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. Д. І. Багалія... К., 1927; Еремин И. П. Симеон Полоцкий — поэт и драматург. В кн.: Полоцкий С. Избр. сочинения. М.–Л., 1953; Пузиков В. М. Общественно-политические взгляды... В кн.: Научн. труды по философии БГУ, в. 2, ч. 2. Минск, 1958; Из истории... Минск, 1962; Серман И. З. «Псалтырь рифмотворная»... ТОДРЛ, т. 18. Л., 1962; Сетин Ф. И. «Буквари»... В кн.: Симеон Полоцкий... М., 1982; Ничик В. М. Роль Киево-Могилянской коллегии... В кн.: Славянские культуры... Минск, 1985; Звонарьова Л. У. Вплив педагогічної системи... В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. К., 1988.

З. І. Хижняк

Полтора́цький Іван Федорович (1716, ймовірно, сот. м-ко Сосниця Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— після 1783, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Брат М. *Полторацького*. Навчався у КМА. 1739—52 — військ. канцелярист Ген. військ. канцелярії, з 1753 — бунчук. товариш. 1755 отримав за службу 50 дворів у Сосниці. 1779 мав ще куплених у Сосниці 2 хати на двох підсусідських дворах і 35 дворів підданих. 1783 вийшов у відставку. Був одружений з донькою полк. хорунжого Ксенією Жуковською.

Літ.: Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781). К., 1931; Кривошея В. В., Кривошея І. І. Сосниця козацька. К., 1999.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 16956, арк. 30; спр. 13478, арк. 10; ф. 57, оп. 1, спр. 26, арк. 267–268; част. 4, арк. 16, 18.

В. В. Кривошея
І. І. Кривошея

Полтора́цький Марко Федорович (17.04.1729, сот. м-ко Сосниця Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.—13.04.1795, м. С.-Петербург) — диригент, оперний співак, дійсний статський радник. Н. у сім'ї козака Федора Пилиповича Полторацького, згодом священика й протопопа Сосницької Успенської церкви, та Марії Полторацької.

Навчався П. спочатку в Черніг. колеґіумі (бл. 1737—41), а потім у КМА (до 1745). Тут його голос (баритон) на криласі почув Олексій Розумовський. З 1745 співав

у Придв. хорі, його запрошували солістом придв. італ. опери. Направлений до Італії для поповнення муз. освіти. Бл. 1750 зарахований до придв. італ. оперної трупи і дебютував у опері «Беллерофонт» Франческо Арайї. Був першим укр. співаком, який виступав на сцені разом зі славетними італ. вокалістами, яким не поступався, як стверджувала тогочасна преса. П. було визнано одним з найкращих укр. оперних співаків 2-ї пол. XVIII ст. З 1753 П.— диригент, з 1763 і до кінця життя — директор Придв. хору, який перейм. того самого року на Придв. співацьку капелу. Його капела посіла одне з провідних місць у муз. житті С.-Петербурга. П. залучав до неї іноз. музикантів і співаків (Б. Галуппі, Дж. Сарті) й талановитих українців. Неодноразово їздив в Україну, прослуховував голоси в полк. хорах, церквах, м-рях, школах. У реєстрі малих півчих, вивезених ним з України, від 30.10.1760 значився й *Д. Бортнянський*. Чимало було серед залучених П. до С.-Петербурга студентів КМА, котрі співали в Акад. хорі або церквах Подолу, при яких знаходилися студ. бурси. Серед них кияни Іван Ковальковський, Василь Постоленко, Іван Окунів, І. Сичевський і багато ін., що славилися не лише прекрасними голосами, але й доброю муз. освітою.

За багатолітню співацьку службу П. отримав грамоту на дворянство й чин полковника. Дворян. герб затверджено 22.12.1763. У його нижній частині на срібному полі зображено арфу. Одружився П. з сімнадцятилітньою Агофоклою Олександрівною Шишковою. Мав двір із землею на батьківщині у м-ку Сосниця, який купив 1749 у міщанина Петренка. 1756 відбудував у Сосниці замість старої нову кам'яну Успенську церкву. У сім'ї П. народилося 22 дітей. Всі отримали добру освіту. Одна з дочок — Єлизавета Марківна (1768—1838) — одружилася з президентом С.-Петерб. академії мистецтв Олексієм Миколайовичем Оленіним. У їхньому будинку збиралися представники худ. інтеліґенції С.-Петербурга (І. А. Крилов, В. А. Жуковський, молодий О. С. Пушкін та ін.). Будинок зберігся до нашого часу (Набережна Фонтанки, № 101). Одним з молодших синів у сім'ї П. був Петро, майбутній надв. радник, полтав. поміщик. Його дочку Анну Петрівну Керн увічнив у своєму вірші «Я помню чудное мгновенье...» О. Пушкін. Романс на ці слова написав М. Глінка, присвятивши його дочці Анни Керн, правнучці П. Катерині Єрмолаївні. Анна Керн у своїх спогадах писала, що її дід Марко Полторацький навчався у КМА. Відомий портрет П., що виконав В. Боровиковський.

Літ.: Общий гербовник.., ч. 2. СПб., 1798; Риман Г. Музыкальный словарь. М., [1901—1904]; МЭ, т. 4. М., 1978; Керн (Маркова-Виноградская) А. П. Воспоминания о Пушкине. М., 1987; EU, vol. 4. Toronto, 1993; Мистецтво України... К., 1997; Кривошея В. В., Кривошея І. І. Сосниця козацька. К., 1999.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8354, арк. 60, 82, спр. 9881, спр. 14213.

Р. М. Лякіна

Полубе́нський Михайло (кін. XVI ст., м. н. невід.—1651, м. см. невід.) — поет. Походив з князів. укр.-білорус. роду, котрий бере свій початок від Ґедиміновичів. Був, вірогідно, сином Івана Івановича Полубенського (п. 1600). Навчався в Лавр. школі. Є одним з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*, написав вірш «Астрономія учить бѢгов небесных». Ймовірно, був одружений з Ельжбетою Корсак, а в другому шлюбі — з представницею роду Офонасовичів.

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Полубо́ток Павло Леонтійович (бл. 1660, полк. м. Чернігів — 18.12.1724, м. С.-Петербурґ) — полковник чернігівський, наказний гетьман Лівобережної України. Н. в заможній козац.-старшин. родині, перші згадки про яку датують поч. XVII ст. Прадід П. Ярема Полуботок з поч. XVII ст. мешкав у Чернігові, а 1637 згадується як райця місц. маґістрату. Батько — Леонтій Полуботок послідовно обіймав уряди полк. писаря та сотника Черніг. полку, ген. бунчужного та ген. осавула і, нарешті, полк. переясл.

П. навч. у КМА (1670-ті рр.). 1680 одружився з племінницею гетьмана І. *Самойловича* Євфимією. Службу у Війську Запорозькому розпочав у Черніг. полку як військ. товариш, згодом отримав ранґ значк. товариша. За гетьмана І. *Мазепи* разом з батьком був притягнутий до слідства 1692 у справі ченця Соломона за звинуваченням у держ. зраді. Леонтія Полуботка («промышлял о гетьманстве и желал гетьману и всем при нем будучим погубы и нестроения в народе») позбавлено полковницького уряду та значної частини маєтків, а перед його сином надовго було закрито шлях до високих урядів Гетьманщини. Лише на поч. XVIII ст. стосунки П. з гетьманом нормалізувалися. У черв. 1703, «респектуючи на его, пана Полуботка, значніе, шире и статечне в войску Запорожском роненіе услуги», І. Мазепа затвердив за ним придбані ґрунти в Роїській і Білоуській сотнях Черніг. полку, а 1705 погодився на обрання його черніг. полковником.

Восени 1708 П. не підтримав антирос. виступ І. Мазепи і на Глухівській раді 6 груд. виступив одним з реальних претендентів на гетьманство в Україні. Однак проти його обрання рішуче виступив цар Петро І, за свідченням О. Ріґельмана, заявивши: «Этот очень хитер, он может Мазепе уравниться». На гетьман. уряд було обрано І. *Скоропадського*, П. натомість дістав від царя щедрі земельні пожалування. 24.11.1708 цар надав йому «за верные и усерднорадетельные службы, как в войсковых действиях против неприятеля нашего, короля шведского, также и за показанную

Павло Полуботок.
З портрета XVIII ст.

Церква в с. Боровичі, перероблена з будинку Полуботка

его непоколебимую к нам верность в настоящем случае измены нам, великому государю, бывшего гетьмана Мазепы» жалувану грамоту на кілька сіл, що раніше належали небожу І. Мазепи І. *Обидовському*. У груд. 1708 П. отримав «в вечное владение... местечко Любеч с перевозом на Днепре Любецким и Лоевским с озеры, с преселками всеми, к тому местечку надлежащими, с лесы и с сенными покосы, с деревьями бортными и до борт потребными и со всякими угодьями», ін. маєтності, що перед тим перебували у власності І. Мазепи та П. *Орлика*. П. також на власний кошт активно скуповував маєтності, осаджував слободи, споруджував численні млини, ґуральні, гути, рудні, успішно займався комерційною діяльністю, контролюючи торгівлю зерном, горілкою та тютюном у межах Черніг. полку та проводячи широкомасштабні експортні операції. За короткий час став одним з найзаможніших і найвпливовіших людей Гетьманщини. Його володіння розляглися на теренах Черніг., Лубен., Гадяцьк., Ніжин., Сум. й Охтир. полків. П. належало бл. 3 200 селян. дворів. Він мав двоповерховий кам'яний будинок у центрі Чернігова, садибу на його околиці, а також «двори з хоромами» у Гадячі, Любечі, Лебедині, Михайлівці, Коровинцях, Оболоні, Боровичах та ін. м-ках і селах Лівобереж. та Слобід. України. П. належала одна з найкращих б-к в Україні поч. XVIII ст., яка налічувала за описом «печатних книг всяких, латинських и польських, 54, в том числе Евангелий два, непокрыты, а в них листы золоченые.., Калепин, Тезаврус, Помон, Кнатеус, Спекулум Саксонум, Твардовский, Конституция, Мир с Богом, Сообразование воли человеческой с божественной». П. колекціонував також картини, стародавні ікони, коштовну зброю, прикраси. Цікавився вітчизн. історією. За свідченням його зятя, автора «Дневных записок» Я. Марковича, П. упорядкував стислу істор. «Кроніку», що охоплювала події в Україні протягом 1452—1715. Щедрими були надання П. укр. церквам. Особливою його прихильністю користувався Черніг. Вознесенський собор, куди він передав придбані власним коштом дзвін, срібні чаші, потири, богослужбові книги в коштовних окладах тощо.

Як наказний гетьман 1721 водив 10-тис. козац. загін на «канальні роботи» на Ладогу. Протягом 1-ї пол. 1722 за відсутності гетьмана І. Скоропадського виконував обов'язки наказ. гетьмана України. Після смерті останнього 4.07.1722 старшина ще до оголошення нових виборів обрала П. наказ. гетьманом. Діяльність П. протікала в умовах жорстокого протистояння з президентом створеної імп. Петром І 28.06.1722 Малорос. колегії С. Вельяміновим, на якого покладалося завдання зосередити у своїх руках всю повноту влади в Україні з тим, щоб ліквідувати укр. автономію, уніфікувати держ. порядки гетьманату із загальноімпер. нормами. Прагнучи протидіяти рос. наступові на укр. автономію, П. намагався реформувати держ. устрій гетьманату, поліпшити діяльність системи судочинства, впорядкувати соц. відносини в суспільстві, посилити відповідальність старшини за службові зловживання. 19.08.1722 він видав універсал, який серед ін. зобов'язував: «абы пани полковники, панове старшина полковая, сотники, державцы духовніе и свіцкіе, атамани и прочіе урядники и отнюдь нихто не дерзали козаков до приватних своих работизн принуждати и употребляти, но міют они, козаки, при своих свободах зостаючи, толко войскові, чину их козацкому пристойные... отбувати и исполняти услуги». Крім того, докум. передбачав реформування укр. судочинства: «А суди везді... со всяким надлежащим устроити порядком, жебы не сам [полковник] и не один суддя, але в присудствіи и другой старшины тамошней, також без-урядовых, только бы честных и разумных особ... справи судовые в судебной избі размотрувал и рішал бы обще-совістно, по истине, як право и самая слушность указывает...» Встановлювався чіткий порядок подачі суд. апеляцій, реґламентації процесу судочинства. Особливу увагу П. приділяв питанням проведення нових гетьман. виборів і скасування фін. підпорядкування України Малорос. колегії. З цією метою він неодноразово подавав до імперат. канцелярії та Сенату відповідні клопотання, організовував подання колективних, від імені всього укр. народу, чолобитних, саботував розпорядження Малорос. колеґії тощо. За відсутності в країні імп. Петра І П. восени 1722 вдалося на короткий час загальмувати хід інкорпораційної реформи, домогтися від Сенату скасування деяких розпоряджень С. Вельямінова, які завдавали явної шкоди укр. суспільству. Проте імперат. указ 16.04.1723 ще більше розширював повноваження Малорос. колеґії, звужуючи натомість прерогативи гетьман. уряду. 22.05.1723 П. та ген. старшину за організацію опозиційної діяльності «для ответу» викликали до С.-Петербурґа, а указ Петра І від 23.06.1723 заборонив надалі навіть порушувати питання щодо проведення нових гетьман. виборів. Проте, прибувши до С.-Петербурґа, П. продовжував пошук шляхів повернення Україні автономних прав, апелював з приводу неправомірних дій Малорос. колеґії до імператора та Сенату, вимагав її закриття та пропонував запровадити на її місце «Генеральний суд в седьми персонах». У верес. 1723 розпочалися допити П. в Таємній канцелярії. Після отримання в С.-Петербурзі «Коломацької чолобитної», ініційованої П. і витвореної під керівництвом Д. *Апостола* від імені всього Війська Запорозького, щодо проведення нових гетьман. виборів і ліквідації нововведених Малорос. колеґією статей оподаткування, Петро І 10.11.1723 «з великим гнівом» і «яростію» наказав ув'язнити П. та старшину, «хто за им ассистовал», до каземату Петропавлівської фортеці. Понад рік тривали допити, і в 2-й пол. 1724 справу передано на розгляд Вищого суду.

Однак до суд. процесу не дійшло: П. важко захворів, і о третій годині дня 18.12.1724 його не стало. Похований на цвинтарі церкви Св. Сампсонія Прочанолюбця за Малою Невою в С.-Петербурзі. Про смерть П. в Україні стало відомо 17.02.1725 від його обслуги, що повернулася із столиці. 29.02.1725 в одній з глух. церков було відправлено панахиду по П.

Трагічна загибель П. породила в Україні низку переказів, що передавалися із покоління в покоління й справили помітний вплив на розвиток вітчизн. істор. та сусп.-політ. думки. Зокрема, широко відомою стала промова П., яку начебто він виголосив у присутності Петра І в момент арешту, а також записаний Д. Бантишем-Каменським переказ відповіді смертельно хворого гетьмана присланому імператором лікареві: «Начто мнѣ жизнѣ, когда я не могу быть полезным отчизнѣ».

П. був двічі одружений. З першою дружиною Євфимією Самойловичевою (п. у лют. 1717) мав п'ятьох дітей: Андрія, Якова, Олену, Ганну-старшу та Ганну-молодшу. У лист. 1717 одружився вдруге з дочкою ніжин. полк. судді Ганною Лазаревичевою, вдовою військ. товариша Р. Жураківського. Видавши дочку Олену заміж за улюбленого небожа гетьманші Анастасії Скоропадської, П. породичався з Марковичами та Скоропадськими. У 2-й пол. XVIII ст. рід Полуботків згас.

Літ.: Лазаревский А. М. Павел Полуботок... РА, 1880, № 1; Я. Ш. [Шульгин Я.] Павел Полуботок,... КС, 1890, № 12; Модзалевский В. Л. Павел Леонтьевич Полуботок... СПб., 1903; Костомаров Н. И. Павел Полуботок. В кн.: Костомаров Н. Собр. соч., кн. 5, т. 14. СПб., 1905; Джиджора І. Реформи.., 1722–23 рр. В кн.: Науковий збірник... М. Грушевському... Львів, 1906; Василенко М. Павло Полуботок... «Україна», 1925, кн. 6; Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації:... К., 1995; Коваленко О. Павло Полуботок. В кн.: Володарі гетьманської булави... К., 1995; Горобець В. М. Присмерк Гетьманщини:.. К., 1998.

В. М. Горобець

Поля́нський Дем'ян Стефанович (1761, с. Ханбиків Київської сотні Київського полку, тепер не існує — р., м. см. невід.) — викладач. Син священика. Навчався в КМА (1773—83) до школи богослов'я включно. Оволодів польс., нім., франц., євр. та халдейською мовами. 9.03.1784 запрошений ректором КМА В. *Миславським* викладати євр. мову. З 1.09.1785 — викладач нижчого, з 28.09.1786 — серед. класу граматики. Протягом року навчав бажаючих катехізису. П. хотів отримати місце священика в Києві й 1787 просив митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* підвищити його в званні. Очевидно, прохання його не було задоволене. Згодом ім'я П. зустрічалося в списках викладачів Смолен. семінарії.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 54.

Р. М. Лякіна

Помара́нський Федір, чернече ім'я Фавст (1709, повіт. м-ко Любачів Белзького воєвод., тепер Респ. Польща — після 1738, м. см. невід.) — чернець КПЛ. Походив з міщан. родини. Поч. освіту здобув у рідному м-ку. Потім навчався у КМА. У латиномовному списку студентів філос. курсу за 1725—27 зустрічається прізвище Pomarackj. По закін. навчання став послушником у КПЛ. 23.12.1738 прийняв тут чернечий постриг. Подальша доля невідома.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 11–11а, 87зв.

С. Р. Кагамлик

Помо́вський (Пино́вський), чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід. — серед. 1721, м. Київ) — ректор КМА. Навчався у КМА. 1711—17 — проф. філософії і префект КМА. З 1717 — ректор і проф. богослов'я КМА та ігумен Київ. Брат. м-ря. Виконував ректорські обов'язки до 1721, але вважався незатвердженим, бо не мав благословення митрополита (якого після кончини Й. *Кроковського* певний час в Україні не було). Богослов. курс П. був подібним до системи, запровадженої Т. *Прокоповичем*, але більш заглибленим у полеміку й діалектичні тонкощі. Як досвідчений богослов запрошувався на обговорення Дух. регламенту, під яким серед інших стоїть і його підпис — «Свято-Богоявленського Братського монастиря Київського віце-ректор С. Помовський» (25.01.1721). В останній рік ректорства П. Москва зробила наступний крок до русифікації КМА: 28.05.1721 отримано наказ Синоду викладати в КМА лат. мову «по толкованию и переводу российским наречием». У часи ректорства П. становище Брат. м-ря, як і КМА, було тяжким. Втрата такого благодійника, як гетьман І. *Мазепа*, давалася взнаки. Крім того, під час пожежі на Подолі 1718 постраждала й КМА. Після обрання І. *Скоропадського* гетьманом П. неодноразово звертався до нього по допомогу. 1.11.1720 гетьман затвердив за КМА м-ко Мотовилівку. Поховано П. у Богоявленському соборі Брат. м-ря.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

В. О. Андрушко
М. В. Андрущенко

Поні́рка Денис Васильович (1746, с. Полошки Глухівської сотні Ніжинського полку, тепер Глухівського р-ну Сумської обл. — р. і м. см. невід.) — доктор медицини. Нар. у козац. сім'ї. Після закін. КМА (1767) навчався у Моск. сухопут. госпіт. школі, дістав звання підлікаря (1769) і лікаря (1771). Працював лікарем у В'ят. провінції, у Моск. мед. конторі (орган управління мед. справою у Москві). 1774 виїхав для удосконалення знань до Страсбурзького ун-ту, де 1780 за-

христив доктор. дисертацію «De anathymiasi cinnabaris» («Про випари кіноварі»), присвячену надзвичайно актуальному питанню того часу — лікуванню сифілітичних виразок носа, ротової порожнини та горла парами сірчаного «живого срібла» (кіноварі). Довів недоцільність цього методу через шкідливий вплив кіноварі на легені, а також непридатність її при лікуванні хвороб шкіри. Повернувшись 1781 з-за кордону і склавши в С.-Петерб. мед. колегії іспит на право мати мед. практику, тривалий час працював у С.-Петерб. адміралт. госпіталі. Став одним із перших лікарів Рос. держави, відряджених за кордон для вивчення методу віспощеплення (варіоляції) англ. лікаря Дімсдала. 1783 за власним бажанням перейшов на посаду лікаря Васильківського (під Києвом) карантину, першої в Рос. імперії прикорд. застави з карантинними функціями, яку протягом 1763—83 очолював проф. І. *Политика*. 1789 звільнився з посади через хворобу. Подальша доля невідома.

Літ.: Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Понто́вський Пантелеймон Стефанович (1734, с. Каленики Остапівської сотні Миргородського полку, тепер Решетилівського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, церковнослужитель. Н. у сім'ї ієрея Стефана Матфієва. Навчався у КМА з 1752 від класу аналогії, мабуть, досить успішно, бо ще студентом, вірогідно, класу богослов'я викладав у КМА риторику. 1757 П. призначено церковнослужителем рос. посольської церкви у Варшаві.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 2, 5. К., 1905, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Поня́тський, чернече ім'я Ієронім (р., м. н. невід.—4.07.1802, Звенигородський пов. Московської губ., тепер РФ) — викладач, письменник-перекладач, архімандрит. Освіту здобув у Смолен. семінарії. По закін. навчання служив ієром. на флоті. 1790—92 — викладач КМА. 1793 П. призначено ігуменом Смолен. Троїцького м-ря, а 1794 висвячено на архім. Нижньогор. Печерського Вознесенського м-ря. Від 17.01.1799 — архім. Новоієрусалимського Воскресенського м-ря Моск. єпархії, де згодом і помер.

Крім цих скупих фактів, відомих із друкованих біографічних джерел, деякі етапи життя П. можна простежити з його літературної діяльності. Володіючи кількома іноземними мовами, П. працював над перекладами, здебільшого з нім. 1776 друкарня Академії наук видрукувала збірник віршів і промов, виголошених з нагоди приїзду 21.12.1775 з Москви до Смоленська ген.-губ. О. І. Глєбова: «Стихи и речи... генералу-аншефу, Смоленского наместничества государеву наместнику Белгородской губернии, генералу-губернатору, сенатору и разных орденов кавалеру, Александру Ивановичу Глебову, от Смоленской семинарии...» (СПб., 1776). Текст рос., польс., лат., нім., грец. мовами з перекладом рос. і звернення до Глєбова підписані: «...Смоленской семинарии префект и священныя богословии профессор Иероним со всеми учителями». Відомий переклад П. з нім. «Гарвоода радостные мысли о блаженстве благочестивой жизни» (М., 1783). На титульному аркуші зазначено, що переклад зроблено «...в Коломенской семинарии учителем, иеромонахом Иеронимом». Книжку було надруковано у М. І. Новикова в університетській друкарні. 1787 твір було заборонено і в моск. книжкових крамницях конфісковано 589 примірників цього видання. П. зібрав з різних нім. друкованих джерел повчальні слова моралі, за його висловом, «...славнейшего в нынешнем столетии христианским нравоучением мужа Цолликофера». П. переклав і систематизував матеріали під назвою: «Надежное руководство родителям и учителям к разумному христианскому детей воспитанию... Собрал.., и в настоящее привел расположение Нижегородского Печерского монастыря архимандрит Иероним (Понятский)» (СПб., 1798). Видання посібника було здійснено державною відомчою друкарнею військової колегії. Примірник книги (189 с.) з автографом П. зберігається у Москві (ГБЛ, тепер — РГБ).

Тв.: Слово в день возшествия на всероссийский имп. престол Павла Перваго... СПб., 1798; Слово и речи, говоренные по случаю освящения храма Марии Магдалины. М., 1801.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Сводный каталог русской книги.., т. 1—5. М., 1962—67; Здр[авомыслов К. Я.] Иероним (Понятский). В кн.: РБС, т. Ибак—Ключарев. М., 1994.

О. М. Сандалюк
Є. О. Колесник

Попке́вич-Зеле́нський Петро Федорович — див. *Зеленський* Петро Федорович.

Попо́в Яків (бл. 1791, сот. м-ко Боромля Охтирського полку, тепер село Тростянецького р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — учитель. Син дячка. Закін. Харк. колеґіум. 11.09.1809 вступив до КМА з метою вивчення філос. і богослов. наук та підготовки до пед. діяльності. За 4 роки навчання оволодів лат. та рос. красномовством, вищою математикою, історією, географією, грец., франц. та нім. мовами. Атестат про закін. КМА з рекомендацією і підписом ректора Й. *Логановського* (30.08.1813) давав можливість П. зайняти посаду вчителя в Харк. колеґіумі.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 180.

Р. М. Лякіна

Попо́вський, чернече ім'я Інокентій (рр., м. н. і см. невід.) — ректор КМА, архімандрит. Походив з укр. шляхет. родини. Небіж ректора КМА, митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського*. Навчався в Празькому ун-ті й КМА. По закін. останньої залишився в ній викладачем. 1698/99 навч. р. викладав риторику, 1699—1701 — філософію й богослов'я. Від 1699 до 1703 — префект, з трав. 1704 до поч. 1707 — ректор КМА й архім. Київ. Брат. м-ря. 1701 підтримав (і першим поставив свій підпис) петицію студентів і викладачів КМА до її покровителя митрополита В. Ясинського, в якій одностайно (in corpore) вимагалось добитися від цар. уряду підтвердження старовинних прав КМА, точніше — самоврядування й власного суду, які час від часу порушувалися деякими представниками київ. міськ. влади: «Академія наша Києво-Могилянська від самого заснування мала привілегії, як інші академії в усіх державах іноземческих... нині несвободна есть». Ця петиція послужила підставою для В. Ясинського й нового ректора Ґ. *Одорського*, яких підтримав І. *Мазепа*, звернутися до моск. царя Петра І із проханням підтвердити старовинні привілеї КМА. Шукаючи підтримки впливового у Москві могилянця С. *Яворського*, В. Ясинський писав: «Всемилостиво прошу... умоли государя... в наданні грамоти... щоб не мали віднині міщани київські й генерал-губернатори над студентами влади і волі, але якби котрий студент і завинив, щоб шукали управи в суді і праві шкіл братських київських у ректора й префекта». Відповіддю була схвальна грамота царя від 26.09.1701. В ній підтверджувалися всі пункти попередньої грамоти (1694) і ще раз — право власного суду і самоврядування в Академії: «Пожаловать велели никаких ректору и префекту, и учителям, и ученикам в школах будучих, обид и утеснений не чинить. А кто из студентов явица кому виновен, чтоб искать управы в надлежащем суде и праве у школ Братских и Киевских ректора и префекта, якоже и прежде было изначала...Окадемия их Киево-Могилянская, от прежнего своего основания, будущая равными привелеями, как обыкновенно иным Окадемиям иноземческим, право свободности иметь подтверждено». Тобто грамота від 26.09.1701 лише підтвердила старовинні права КМА як вищого навч. закладу, а не надавала їх, як писали деякі дослідники XIX ст. і рад. часу. За П. у КМА сталася пам'ятна подія: 114 її колишніх вихованців, згуртовані ще 1702 проф. Слов.-грек.-лат. академії Антонієм Стрешовським, за підтримки попередника П. ректора Ґ. Одорського, подарували студ. Конґреґаційній Благовіщенській церкві Євангеліє у срібній з позолотою оправі, потир, дискос й ін. речі в пам'ять свого навчання у КМА і щоб «оноє святоє місце блажити і завжди про нього пам'ятствовати».

Залишилося кілька розроблених П. курсів, зокрема риторики, філософії, полем. і догматичного богословія й математики. Риторичний курс «Concha novas easque praesentis aevi genio accomodatas artis oratoriae gemmas continens ad litus Borysthenis nata ad exornandos ingeniorum vertices Kiivomohilaeanis rhetoribus collata, anno 1698» («Мушля, що містить нові і доповнені генієм нашого віку перли ораторського мистецтва біля берегів Бористена народжені і для прикраси голів талановитих Києво-Могилянських риторів підібрані року 1698») побудовано за правилами античного ораторського мистецтва. Він містить чимало зразків панегіриків, промов і вітальних слів на честь вітчизн. істор. діячів, зокрема, гетьмана І. Мазепи, митрополита В. Ясинського, київ. воєводи П. *Шереметєва* та ін. В одному з рукоп. варіантів є додаток «Про п'яниць і про п'янство» укр. мовою та ін. Цікавий цей курс риторики також тим, що містить у собі «Tractatus de 1-mo ac nobilissimo universae mathematicae scientiae fundamento seu de arithmetica prooemium» («Трактат про перший преславний фундамент універсальних математичних знань чи про арифметику, вступ»). Трактат, як вважають фахівці, є неспростовним доказом того, що математика вищого рівня читалася у КМА ще до Т. *Прокоповича*. Лекції П. з риторики, філософії й богослов'я використовувалися в різних навч. закладах Росії. Наприк. 1706 П. наставлено ігуменом Батур. Крупицького Миколаївського м-ря.

Тв.: Concha... anno 1698. ІР НБУВ, 303/п 121; Universa Philosophia commentariis scholasticis illustrata doctrinam peripateticam complectens ingenuo auditori Roxolano exposita 1699. ІР НБУВ, 622/396 С.

Літ.: Памятники... т. 2. К., 1846; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 4. К., 1907; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Пора́й-Ко́шиць Ігнатій — див. *Кошиць Ігнатій*.

Потребе́нський, чернече ім'я Манасія (1673, с. Дмитровичі Руського воєвод., тепер Мостиського р-ну Львівської обл.— 1738, м. Київ) — ієромонах. Походив із шляхет. сім'ї. Навчався у КМА. 1702 прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ Й. *Кроковського*. 1704 митрополитом Бєлгородським і Обоянським І. *Базилевичем* П. висвячено на ієродиякона, 1711 митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Й. Кроковським — на ієромонаха. 1721—23 і 1737 — намісник КПЛ, настоятель Трубчевського Чолнського Спаського м-ря Орлов. єпархії. Помер в КПЛ.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Петро Могила.
Гравюра з панегірика «Євхаристеріон». Друкарня КПЛ, 1632

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 7.
С. Р. Кагамлик

Потребкін Олексій — див. *Нетребкін Олексій*.

Почаський Стефан, чернече ім'я Софроній (р., м. н. невід.— після 1640, м. Київ) — богослов, письменник, засновник і ректор Ясського колегіуму (Молдова) і КМА, ігумен. Навчався у Київ. брат. школі: 1622 був серед студентів класу риторики у проф. й ректора школи К. *Саковича*. Його ім'я стоїть першим серед 20 імен студентів-риторів, які підписалися під «Вѣршами на жалосний погреб... Петра Конашевича Сагайдачного» й проголошували їх на похороні гетьмана «у неділю проводную 10 квітня 1622 року». П. презентував першу частину «Вѣршів», де відтворено портрет Сагайдачного, його відданість Вітчизні. 20 спудеїв, які підписались під «Вѣршами», належали до знатних і впливових київ. родин, як-то Лукаш Беринда, Іван Сакович, Іван Казарин, П. *Балика*, С. *Балика*, Матвій Кизимович та ін. Вірогідно, що й П. належав до впливової київ. родини. Після Брат. школи навчався за кордоном разом з С. *Косовим* та І. *Трофимовичем-Козловським*. 1631/32 навч. р. П.— професор риторики Лавр. школи П. *Могили*. Написав «От спудеов Гімназіуму Его Милости з Школы Реторіки...» панегірик з нагоди Великодня «Євхаристеріон, албо Вдячность Ясне превелебнѣйшому в христѣ Є. М. господину, отцу кир. Петру Могилѣ... року 1632, мѣсяца марта 29 дня». У передмові П. Могила величається «милостивим отцем, пастирем, патроном і фундатором» школи. У двох його частинах, «Парнас» і «Гелікон», оспівуються науки й музи, що оселились у школі. Їх перелік відображає той напрям навчання, який обрала Лавр. школа, спираючись на досягнення зх.-європ. освіти — система «Семи вільних наук». Автор оселяє їх на Геліконі: граматика — «учить слів і мові», риторика — «учить слів і вимові», діалектика — «учить розумному в речах пізнавання», арифметика — «учить лічбі», геометрія — «учить землі розмірення», музика — «учить співам», астрономія — «учить рухів небесних», теологія — «учить боських речей». В «Євхаристеріоні» висловлюється впевненість, що сад знань і муз розквітне в укр. землі і що її сини, «нащадки славних роксоланів, в науках порівняють премудрих поганів». Написано твір укр. літ. мовою.

Після об'єднання Лавр. школи з Київ. брат. школою (1632), тобто з заснування Колеґіуму, П. з лавр. вчителями посів у ньому провідне місце. Спочатку він продовжував читати там риторику, а 1638 обраний ректором Київ. брат. колеґіуму й ігуменом Київ. Брат. м-ря як «муж мудрий і добродійний». Саме на ім'я П. як ректора й ігумена було надано 2 привілеї Владислава IV від 12.05.1638 й 7.06.1640, за якими до Брат. м-ря було приєднано дві київ. церкви: Трьохсвятительську й Воздвиженську (Андріївську) з усіма маєтностями: о-вом Влуків й сіножатями біля Вишгорода.

П. виступив як вірний прибічник і активний помічник П. Могили, від якого прийняв чернечий постриг 1632 і називав себе його дух. сином. Разом із П. Могилою, С. Косовим та ін. П. записався в рік об'єднання шкіл до Брат. реєстру — «Софроній Почаський, інок монастиря Печерського». П. і С. Косов по обранню П. Могили митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси, готуючись до його зустрічі в Києві, 2.07.1633 зібрали міщан, шляхту й козаків і з їхньою допомогою відібрали від уніатів Київ. Софійськ. м-р та ін. церкви.

П. взяв активну участь у засн. Вінницького колеґіуму (1638) і перенесенні його до Гощан. Михайлівського м-ря, засн. кн. Ириною (Регіною) Соломирецькою (1639).

Відомий П. і як богослов, листувався (1638—40) з константиноп. богословом Теофілом Коридалом. Вірогідно, П. брав участь в укладанні П. Могилою та ін. вченими «Православного сповідання віри», схваленого на Київ. церк. соборі (8—18.09.1640), а опісля — вселенськими патріархами (11.03.1643). На Київ. соборі П. не був присутній. Влітку, вірогідно, у лип.—серп., 1640 П. очолив групу культ. діячів, яких П. Могила направив до Молдови на прохання господаря Василя Лупула. Вони заснували в Яссах друкарню й колеґіум на взірець Київ., згодом найменований Слов.-грек.-лат. академією, що стала, фактично, першою вищою школою Молдови. П. став його першим ректором та ігуменом м-ря «Трьох ієрархів» (ігуменом Молдавським Ясським). З появою Ясської академії й друкарні розпочався новий етап у розвитку нац. культури Молдови. Історик рум. церкви Юстиніан називав Академію, засн. П. в Яссах, «Світильником культури, запаленим у Києві». Вірогідно, після облаштування Ясського колеґіуму (можливо, через поганий стан здоров'я) П. повернувся у Київ. Похований з почестями на цвинтарі Брат. м-ря і КМА.

Літ.: Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 2. К., 1898; Грушевський М. С. Історія української літератури, т. 6, кн. 2. К., 1996; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.
З. І. Хижняк

Почека Афанасій, чернече ім'я Антоній (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит. З 1727 навчався у КМА, по закін. якої до 1749 служив писарем у Київ. Софійськ. кафедр. м-рі. Ймовірно, в ньому прийняв чернечий постриг. 30.11.1749 в сані ієромонаха призначений капеланом рос. посольської церкви у Варшаві. 1755 П. вернувся в Україну. Запрошений до КМА помічником ректора М. *Максимовича* з екон. справ, але того самого року просив звільнити його за станом здоров'я. 1756 — ігумен Київ. Видубицького м-ря. 1758 П. представлено канд. на посаду ректора КМА, але його не обрали. 1762—70 — ігумен Пол-

тав. Хрестовоздвиженського м-ря, а 1770—84 — архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії. 19.12.1784 за ухвалою Синоду П. звільнено «на спочинок» у Київ. Петропавлівський м-р, де, вірогідно, й помер.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2—3, 5. К., 1904—06, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Почéка, чернече ім'я Феодосій (1702, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл. — 30.04.1740, м. Сінне Богодухівської сотні Охтирського полку, тепер село Богодухівського р-ну Харк. обл.) — ігумен. Походив із сім'ї священика. По закін. КМА прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича* (1722). Згодом єп. Романський Пахомій Пепковський висвятив його на ієродиякона (до 1724). 1735 П. висвячено архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* на ієромонаха. Призначено ігуменом в приписний до КПЛ Сінненський Покровський м-р Харк. єпархії, де й помер.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 46, спр. 3, арк. 247, спр. 4, арк. 98зв.—99; оп. 2 черн., спр. 4, арк. 5.

С. Р. Кагамлик

Прибилóвич, чернече ім'я Стефан (р. н. невід., м. Ярослав Руського воєвод., тепер Респ. Польща — до 1726, м. С.-Петербурґ) — викладач, ігумен, письменник. Походив з польс. родини. Поч. освіту здобув у Польщі. 1692 вступив до КМА, по закін. якої залишився викладачем класу риторики (1698—1701). 1700 прийняв чернечий постриг в КПЛ. 1702 викликаний до Моск. слов.-грек.-лат. академії. Займав посаду проф. філософії й префекта (1707—1708), викладача логіки (1708) і фізики (1710). 1708 П. висвячено у сан ієром. митрополитом Ростовським і Ярославським Д. *Тупталом*. Користувався прихильністю С. *Яворського*, Т. *Лопатинського*, Т. *Прокоповича*. Збереглися курси П.: «Speculum veritatis scientiarum representans seu Summulae logica les. anno 1708» («Взірець істиності наук, або Стислий виклад логіки 1708») і «Tractatus phisicus anno 1710» («Фізичний трактат 1710 року»). 1708 П. підніс Д. Туптaлу з приводу посвячення в ієром. тези з присвятою лат. мовою. 1710 пристав до братії Ол.-Нев. м-ря в С.-Петербурзі, але 1711 вернувся в КПЛ. Згодом — ігумен приписного до КПЛ Зміївського Преображенського м-ря (Харк. єпархія). П. досить вільно тлумачив тексти правосл. служби і викреслював слова, які, на його думку, не відповідали контексту. 1717 позбавлений за це ігуменства і знову вернувся у КПЛ. З приводу своїх поглядів і дій 1717 давав пояснення спец. комісії Сенату. Остаточним рішенням Сенату та за особистим розпорядженням кн. О. Меншикова П. направлено на поселення в Троїцький Невський м-р. 1721 П. виконував обов'язки ієром. у Фінляндському корпусі, яким командував кн. Голіцин, також — на кораблях «Самсон» і «Ревель». Останні роки життя провів, займаючись літ. діяльністю в Ол.-Нев. м-рі, де й помер.

Тв.: Ответы на вопросы о фортуне, о предопределении, о промысле. ОР РГБ (М.), № 317; Conclusiones phisicae de principiis extrinsecis corporis. В кн.: Шляпкин И. А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651—1709 гг.). СПб., 1891.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... академии... М., 1879; Токарев Н. Я. Дело об еретичестве Стефана Прибыловича (1717—1718). ЧОИДР, 1888, кн. 1; Шляпкин И. А. Св. Димитрий Ростовский... СПб., 1891; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; РБС, т. Плавильщиков—Примо. СПб., 1905; Рункевич С. Г. Архиереи петровской эпохи... СПб., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Прилýцький Дмитро, чернече ім'я Дамаскін, ієромонаше — Єрофей (26.10.1682, м. Немирів Кальницького полку, тепер райцентр Вінницької обл. — 28.10.1728, м. Москва) — архімандрит. Належав до шляхет. роду. Наприк. XVII ст. навчався у КМА, де пройшов повний акад. курс. Разом зі своїм покровителем В. *Косовським* виїхав до Сибіру. 2.09.1707 прийняв чернечий постриг у Тюмені, а 16.08.1709 П. висвячено в ієромонахи. 1714—18 — економ архієрейського дому єп. Тверського і Кашинського В. Косовського. 1718 за власним бажанням став флот. ієромонахом. 1720, вернувшись з далекого плавання, висвячений на архім. Моск. Донського Богородицького м-ря. 1721 призначений радником Синоду й архім. Моск. Новоспаського м-ря, де й помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; РБС, т. Ибак—Ключарев. М., 1994.

О. М. Сандалюк

Прожáнський Яків (бл. 1790, с. Могриця Сумського пов. Слобідськоукраїнської губ., тепер село Сумського р-ну Сумської обл. — р., м. см. невід.) — учитель. Син священика. Закін. Харк. колеґіум, де відзначався відмінними успіхами та зразковою поведінкою. 11.09.1809 вступив до КМА з метою вивчення філос. та богослов. наук і підготовки до пед. діяльності. За 4 роки навчання оволодів лат. та рос. красномовством, вищою математикою, історією, географією, грец., франц. та нім. мовами. 30.08.1813 отримав атестат, підписаний ректором Й. *Логановським*, й вернувся у Харк. колеґіум для отримання посади викладача.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 180.

Р. М. Лякіна

Прокопóвич Андрій Семенович (28.11.1756, сот. м-ко Нові Санжари Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської

обл.— 29/31.01.1826, м. Харків) — ректор Харківського колеґіуму, настоятель, письменник, проповідник. Н. в сім'ї священика, походив з шляхет. роду. Навчався в КМА, 1770—80 — в Харк. колеґіумі. По закін. навчання 22.02.1780 П. висвячено на священика Миколаївської церкви й одночасно обійняв посаду вчителя граматики в нижчому класі Харк. колеґіуму, публічно викладав катехізис у недільні дні. 1783—89 читав синтаксис, історію, географію, поетику (1789), риторику (1790), філософію (1791—93), богослов'я (1794). 1788 висвячений у сан протоієрея. Займав відповідальні посади у Колеґіумі та в структурах правосл. церкви. 1794 П. призначено префектом. 1801 отримав посаду ректора (1801—22). З 1796 — настоятель Харк. Успенського собору, протягом 10 років був «первоприсутствующий» в Харк. дух. управлінні. Читав публічні богослов. лекції. 1800—07 одночасно з настоятельством в Успенському соборі був кафедр. протоієреєм у Харк. Покровському соборі, впродовж 23 років — членом Слоб.-укр. консисторії, протягом 12 років — благочинним і протягом 24 років — єпарх. цензором.

1809 випустив краєзнавче видання «Харківський календар на 1809 рік», який містив, крім звичайних для календаря відомостей, опис Слоб. України, Харкова та Харк. колеґіуму. 1806 П. обрано почесним членом мед.-фіз. т-ва при Моск. ун-ті та вченого т-ва при Харк. ун-ті. Крім кількох грошових премій, отримав орден св. Анни II ст. (1803) та алмазний знак Анни II ст. (1811). Був вихователем дітей гр. М. І. Платова, отамана Війська Донського. Мав неабияку популярність серед харків'ян. Один з його вихованців, Є. М. Топчій, згадував, що П. «был ловкий, находчивый, приятный собеседник, большой анекдотист, умевший кстати втянуть в разговор латинскую пословицу, привесть в доказательство текст из Священного Писания». Помер П. після тяжкої хвороби. Похований на Мироносицькому цвинтарі (біля Хрестовоздвиженської церкви) поруч з могилою свого наставника протоієрея М. *Шванського*.

Тв.: Слово в день коронации государыни императрицы Екатерины II, произнесённое в городском соборе в 1795 году и напечатанное тогда же по высочайшему повелению. М., 1795; Поучительные слова. М., 1803; Слова и речи на праздники. М., 1803; Речь, сказанная в день открытия Харьковского университета (17 января 1805 г.). «Прибавление к Санктпетербургским Ведомостям». СПб., 1805; Latina Chrestomatia pro discentibus Poësin in Seminariis. [Б. м.], 1810; Lexicon manuale Ecclesiasticorum Scriptorum ex variis probattissimis historiis. Charkoviae, 1813; Latina Chrestomatia pro discentibus Rhetoricam in Seminariis [Б. м.] 1817; Lexicon Ecclesiasticorum Scriptorum nec non haetericorum adecto cyclo paschali, Charkoviae, 1818; Мысли при чтении послания св. апостола Павла к Колоссянам. СПб., 1820; Мысли при чтении послания св. апостола Павла к Єфессянам. СПб., 1821.

Літ.: Молодик на 1844 г. СПб., 1844; Цветков Г. Харьковские школы... ДВ, 1864, № 8; Данилевский Г. П. Харьковские народные школы (1732—1865 гг.). В кн.: Данилевский Г. П. Украинская старина. Харьков, 1866; Лебедев А. С. Харьковский Коллегиум... М., 1886; Стеллецкий Н. С. Харьковский Коллегиум... Харьков, 1895; Посохова Л. Ю. Харківський колеґіум... Харків, 1999.

О. С. Сєряков
З. І. Хижняк

Прокопо́вич (Цере́йський) Єлизар (Єлисій), чернече ім'я Теофан (7.06.1677, м. Київ — 8.09.1736, м. С.-Петербурґ) — просвітник, вчений, письменник, філософ, ректор КМА, єпископ Псковський, Нарвський та Ізборський, архієпископ Новгородський і Великолуцький. Походив з родини купця. П. рано осиротів, і ним опікувався дядько по матері — Прокопович, прізвище якого він прийняв. Його ж власне прізвище було, ймовірно, Церейський. 1687 вступив до КМА. Не закінчивши курсу теології, вирушив 1694 (за ін. даними — 1696) в освіт. мандрівку. Був у Володимирі-Волинському, Львові, де перейшов на уніат. віру, а також у Кракові, потім три роки вчився у Римі в Collegium Graecum — Колеґії св. Атанасія. В докум. від 14.11.1698, поданому в праці Р. Штупперіха «Прокопович в Римі», говориться про П. як про студента «великих здібностей, що досягнув найвищих результатів». Багато часу проводив у Ватиканській б-ці, збагачуючи свої знання. І хоча на нього чекала блискуча кар'єра, таємно залишив Рим. Певний час подорожував Європою, зокрема, побував у протест. країнах, де познайомився з провідними ученими-реформаторами міст Лейпциг, Галле, Йени. 1702 прибув до Почаєва, знову прийняв правосл. віру й 1704 вернувся в Київ. Прийняв чернечий постриг і незабаром став проф. КМА. 1705—16 викладав поетику, риторику, фізику, математику, історію, філософію, теологію. 1711—16 (після повернення з Прутського походу, куди його брав Петро І) П.— ректор КМА. Перший почав знайомити студентів із вченнями Р. Декарта, Дж. Локка, Ф. Бекона, дав пояснення системи М. Коперніка і вчення Г. Галілея. Неодноразово висловлював думку про безліч світів, подібно до Дж. Бруно. Визнаючи Бога за першооснову всього існуючого, разом із тим вважав, що матер. світ розвивається на основі власних закономірностей. Прагнув дати природним явищам наук. пояснення. П. рішуче виступав проти схоластики, канонізованих авторитетів, зокрема Арістотеля, закликав спиратися на розум і критичне мислення. Звертався до експерименту, використовуючи мікроскоп, телескоп, армілярну сферу тощо. Підтримував жваві зв'язки з нім. вченими м. Галле (Г. Франке, С. Шаршмідт, Ф. Будде), яких спізнав ще під час згадуваної мандрівки. Послідовниками П. в КМА були Г. *Бужинський*, Т. *Кролик*, Л. *Горка*, І. *Максимович*, С. *Тодорський*, С. *Прибилович* та ін. 1716 цар Петро І викликав П. до С.-Петербурга, де він спо-

чатку став проповідником, а від 7.04.1718 — єп. Псковським, Нарвським та Ізборським і гол. дорадником Петра I у держ. і дух. справах. В 1721 — віце-президент Синоду. З 10.07.1725 П.— архієп. Великоновгородський і Великолуцький. Його власної згоди на це ніхто не питав. Своє різко неґативне ставлення до цієї «вельми почесної посади» він висловив у листі до ген. підскарбія Я. *Марковича* від 9.08.1716: «Випадково почув, що мене мають викликати до єпископства. Цей гонор притягує й вабить мене не більше, ніж кліть з хижими звірами, до якої мене хочуть кинути... Немов від коштовного каменю відмовлюся од цієї спокуси, а позбувшись її, повернуся до вас...» Але зробити цього йому не дозволили. В іншому листі до Я. Марковича уже з С.-Петербурга писав: «Коли ж я висловив бажання повернутися до вас, ті, хто нас слухали, образилися і сказали, що про це годі й думати... [та] наполегливо просили, щоб я не зважувався про це навіть нагадувати...» Думкою П. постійно линув до «друзів, відданих філософії... і багато добра для своєї вітчизни бажаючих...», писав, що пам'ятає і постійно про них думає та хотів би «жити, перебувати в їхньому колі, розмовляти з ними». Опинившись не з власної волі в Росії, П. все життя підтримував стосунки з Україною. Про це свідчать, зокрема, його численні листи до професорів КМА, світ. і дух. діячів Гетьманщини. У Росії залишився вірним своїм просвіт. ідеалам. Радив цареві засновувати нові школи різних ступенів і спрямувань, а також посилати за кордон учнів для навчання і запрошувати іноз. учених до Росії. Взірцевою стала й заснована самим П. 1721 школа у С.-Петербурзі на Карповці, до якої він приймав дітей усіх станів. За рівнем освіти, яку здобували тут вихованці, це була найкраща школа того часу в Росії. П. був також безпосереднім учасником засн. Петерб. АН. Після смерті Петра I діяльність П. вже не була такою плідною. Як одному з провідників петровських реформ йому довелося витримати запеклі нападки опонентів. У цій боротьбі він значною мірою загубив свій талант вченого і просвітника. Помер П. у С.-Петербурзі. Похований у Новгор. Софійськ. соборі.

Тривалий час П. був не тільки найбільшим філос. авторитетом в Україні й Росії, а й визначним громад. діячем, навколо якого згуртовувалися прихильники сусп. перетворень, котрих він називав «ученою дружиною». До неї входили, зокрема, В. Татищев, могилянець Т. Кролик, А. Кантемир, Я. Брюс та ін. Всі вони глибоко поважали П., цінували його вченість. Так, Татищев давав П. на перегляд свою багатотомну «Историю российскую». У заготовленій «духовній» Татищев радив своєму синові читати поряд з творами святих отців твір П. «Первое ученіе отроком». «Наш архієпископ,— писав він,— був у науці, філософії і теології настільки вчений, що на Русі рівного йому досі не було. За природою гострим розумом і на диво твердою пам'яттю був обдарований». Доленосною стала підтримка П. також для М. *Ломоносова*, коли молодого росіянина хотіли виключити з Моск. слов.-грек.-лат. академії. «Не бійся нічого,— сказав йому тоді П.,— якби навіть зі дзвоном у великий Московський соборний дзвін стали тебе публікувати самозванцем... — я твій захисник». Ломоносов за порадою П. їздив учитися до КМА, а 1735 П. допоміг йому влаштуватися до гімназії С.-Петерб. АН, що остаточно й вирішило долю Ломоносова як ученого. Висока освіченість П. була дуже важливою і для царя Петра I, котрий, як і його найближче оточення, не мав систематичної освіти. У П. цар знайшов людину, яка була йому потрібна для виконання починань у справі реформи церкви і держави. П. написав відомий «Духовний регламент» (1721), в якому обґрунтував нову систему управління церквою (узаконювалася влада царя над церк. організацією) під керівництвом Синоду замість патріарха; також приписувалося всім рос. архієпископам засн. у своїх єпархіях школи. П.— основоположник теорії просвіченого абсолютизму в Росії.

Літ. і наук. спадщина П. велика і різноманітна. Він писав численні «Слова» і проповіді, був автором курсів поетики, риторики, логіки, натурфілософії, математики, написав вірш. драму «Владимер» (1705), яка є одним із найвизначніших творів шкільної драми. Це перша п'єса на істор. тему, і разом з тим п'єса, пройнята певними політ. тенденціями. Тема твору — боротьба християнства з поганством у Київській Русі часів Володимира Святителя. В образі Володимира очевидний образ гетьмана І. *Мазепи*, якому, власне, і було присвячено трагікомедію. П. також автор значної кількості віршів, написаних лат., польс., рос. мовами. Серед них латиномовні: «Сатира на Г. Дашкова» (175 вірш. рядків), «Laus Borysthení» («Похвала Дніпрові»), «Ad pontificum» («На захист Галілея») тощо.

П. був також істориком. Він написав «Собрание от лѣтописателей краткаго вѣдѣнія от началства великих монархов российски на престолѣх государственных бывших, по степенях и по лѣтам здѣ описуемым» та «Реестръ государей российских от самого Рюрика до государя императора Петра Великого, кторых счисляется 33». Проте його заслуги не вичерпуються суто істор. працями. П. розробив також методологію писання історії, яку виклав у шостій книзі риторики під назвою «De methodo scribendi historiae» («Про метод писання історії...») (1706/07 навч. р.). Особливо важливе значення мали його сусп.-політ. та наук.-освіт. твори, написані ще на Україні. За «Первим ученієм отроком» (1721) П. вчилися українці й росіяни, білоруси й молдавани, грузини, серби, болгари, греки. Так, у Сербії останній твір витримав сім видань. Ця книга була однією з найпопулярніших в нашій країні в XIX ст. Твори мислителя видавалися укр., рос., ст.-слов., нім., англ., франц., швед., лат. та ін. мовами. Писав П. і польс. мовою. Нещодавно в Україні видано тритомник творів П., який є першим перекладом з лат. мови його багатої рукоп. філос. спадщини. До зібрання

Теофан Прокопович.
З портрета XVIII–XIX ст.

Перша сторінка драми
Теофана Прокоповича
«Владимер». 1705

ввійшли курси лекцій, прочитані П. у КМА протягом 1705—09 та ін. твори. У першому томі видруковано «De arte rhetorica libri pro informanda Roxolana iuventute utriusque eloquentiae studiosa, bono religionis et patriae a reverendo p. Theophane Procopovicz traditi Kiiovіae in celebri et orthodoxa academia Mohyleana, anno 1706» («Десять книг про риторичне мистецтво для української молоді, яка вивчає два види красномовства, для блага релігії і вітчизни преосвященним отцем Теофаном Прокоповичем викладені в Києві, у славній і православній академії Могилянській 1706 року») та виписки різних висловлювань видатних (переважно античних) авторів: «Sententiae varie» («Різні сентенції»). У другому томі міститься [«Логіка»], [«Натурфілософія, або Фізика»], [«Етика»] (Ці твори у рукописах подані без поч. аркушів, тому їх назви умовні.) У них поряд зі значними елементами схоластики відображено прагнення автора відмежувати філософію від теології, зблизити її з природознавством. Третій том складають: «Duo primi et uberrimi rerum mathematicarum fontes, arithmetica et geometria in gratiam studiosae Roxolanae iuventutis in Academia Kiiovo-Mohyleana explicatae annis Domini 1707 et 1708» («Два найважливіших і найзмістовніших джерела математичних предметів, арифметика і геометрія, викладені для користі української молоді, яка навчається у Києво-Могилянській академії 1707 і 1708 року»), частина курсу натурфілософії, істор. праці, епістолярна спадщина, вірші, «Curriculum vitae» («Життєпис»), складений у XVIII ст. Т.-Г. З. Байєром, витяг з опису б-ки вченого, список його праць. Усі ці матеріали засвідчують, що П. за своїми поглядами належав до найвидатніших діячів раннього Просвітництва в Україні й Росії.

Тв.: Владимер, всіх словеноросійських стран князь і повелитель, от невірія тьми во великий світ євангельський духом святим приведен в літо от рождества Христова 988, нині же в преславной Могило-Мазеповіанськой Кієвськой, привітсвующой ясновельможного его царського пресвітлого величества войська запорозького обоїх стран Дніпра, гетьмана і славного чину святого Андрея-Апостола, кавалера Іоанна Мазепу, превеликого своєго ктитора, на позор російському роду от благородних російських синів, добрі здє воспитуємих, дійствієм еже от поєтов нарицается трагедокомедія, літа Господня 1705, іюля 3 дня, показанний (1705). В кн.: Феофан Прокопович. Сочинения. М.–Л., 1961; De arte rhetorica libri X pro informanda Roxolania iuventute utriusque eloquentiae studiosa, bono religionis et patriae a reverendo p. Theophane Procopovicz traditi Kiiovіae in celebri et orthodoxa academia Mohylaeana, anno Domini 1706. ІР НБУВ ДА/п 418, арк. 1–245зв.; Duo primi et uberrimi rerum mathematicarum fontes, arithmetica et geometria in gratiam studiosae Roxolani iuventutis in Academia Kiiovo-Mohylaeana explicatae annis Domini – 1708. ІР НБУВ, ДА/п 485; Первое ученіе отроком. СПб., 1721; Духовный регламент. СПб., 1721; Epistolae illustrissimi ac reverendissimi Theophanis Procopovicz varios temporibus et ad varios amicos datae, nunc primum in unum corpus collectae et suo ordine digestae. Typis Universitatis Caesareae Mosquensis, 1776; Філософські твори = Opera philosophica, т. 1–3. К., 1979–81.

Літ.: Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь.., ч. 3. СПб., 1847; Чистович И. А. Феофан Прокопович... Сб. ст. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1, М., 1892; Татищев В. Н. Духовная моему сыну. СПб., 1896; Плеханов Г. В. Сочинения, т. 21. М.–Л., 1925; Stupperich R. Feofan Procopovicz in Rom. «Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte», 1931, Bd. 5; Винтер Е. Феофан Прокопович... В кн.: XVIII век, сб. 7. М.–Л., 1966; Winter E. Frühaufklärung... Berlin, 1966; Ничик В. М. Феофан Прокопович. М., 1977; Історія філософії на Україні, т. 1. К., 1987.

В. Д. Литвинов

Прокопо́вич Петро Іванович (10.07.1775, с. Митченки Батуринської сотні Ніжинського полку, тепер Бахмацького р-ну Чернігівської обл.—3.04.1850, с. Пальчики, тепер Бахмацького р-ну Чернігівської обл.) — педагог, науковець, бджоляр-реформатор, винахідник. Н. у сім'ї священика Покровської церкви з козацького роду о. Іоана Андрійовича Прокоповича (н. 1741). Дід П. Андрій Прокопович був значк. товаришем, прадід Прокопій Стефанович — полк. комісаром, прапрадід Стефан Васильович — полк. старшиною. Родичі по лінії матері, як і її ім'я, невідомі. Сім'я мала 5 синів і 3 дочки.

З трав. 1782 П. записано кадетом Херсон. пікінерського полку. 1786—94 навчався в КМА разом з братом Федором, закінчивши навчання класом риторики (на той час завершена світ. освіта). По закін. курсу брати пішли на військ. службу. Брали участь як кадети у Польському поході військ О. Суворова (1794). При взятті Праги, у боях за передмістя Варшави відзначилися й були представлені до нагороди. 1798 в чині поручика П. вийшов у відставку й повернувся у рідне с. Митченки, у маєток батька, де серйозно зайнявся бджільництвом. 1814 винайшов рамковий («втулковий») розбірний вулик. Осн. його принцип полягав у рухомості стільника, замкнутого у дерев'яну рамку, т. ч., йому першому у світі вдалося одержати чистий стільниковий мед без розплоду і попереднього знищення бджіл. Ця проста і в той самий час геніальна для бджолярів конструкція стала основою для всіх подальших удосконалень рамкового вулика. У розбірний рамковий вулик П. з часу його винайдення внесено бл. 600 змін, але принцип конструкції залишився таким же, як і 160 років тому. 1828 в с. Митченки П., за підтримки Імп. моск. т-ва с. г., організував школу бджільництва, що була на той час єдиною в Європі. Навчаючись 2, згодом 3 роки, учні набували теорет. та практ. знань про вулики, медоносні рослини, біологію бджолиної сім'ї, лікування бджіл, створення кормової бази тощо. За 50 років свого існування школа підготувала 640 спеціалістів-бджолярів. 1830 школу переведено з с. Митченки до сусіднього с. Пальчики. Багато людей приїздили на пасіку П. в Батурин. 1843 тут побував і Т. Г. Шевченко, який назвав П. «великим пасічни-

ком». За твердженням сучас. дослідників, «історія бджолярства після Арістотеля подібної особистості не знала». Помер П. у с. Пальчики. Тут 1954 йому споруджено пам'ятник. 1975 ім'я П. було присвоєне Укр. наук.-дослідній станції бджільництва у м. Гадяч Полтав. обл. В Батурині, на місці пасіки П., в будинку, що зберігся з тих часів, працює філія Черніг. істор. музею, експозицію якої присвячено життю й діяльності славетного українця.

Син П., Степан Петрович Великдан (походження прізвища [прізвиська] не встановлене), писав про батька: «Покійний Петро Іванович був високого зросту, з відкритою фізіономією і мав веселий і відвертий характер; любив допомагати бідним і залишив по собі добру поміж ними пам'ять і жалощі. Все своє життя любив трудитись — працював або вів якісь ділові розмови. Не терпів балів і гучних зборищ». За спогадами сина й ін. сучасників П., зокрема С. О. Маслова, секретаря Імп. моск. т-ва с. г. й ред. «Земледельческого журнала», худ. Г. А. Петров виконав портрет видатного бджоляра.

Тв.: Избранные статьи по пчеловодству. К., 1961.

Літ.: Конончук М. Великий пасічник... «Сільські вісті», 1975, 10 лип.; УРЕ, т. 11. К., 1963; УСЭС, т. 2. К., 1988.

З. І. Хижняк

Прокопо́вич Прохор Карпович (1789, с. Черепин Таращанського пов. Київського намісн., тепер Тетіївського р-ну Київської обл. — бл. 1870, м. см. невід.) — письменник, протоієрей. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1813. 1814 П. рукоположено на священика й направлено до Лит. корпусу. Бл. 1830 — священик Варшав. придворної церкви вел. кн. Костянтина Павловича. Після Польс. повстання 1830—31 перебував протягом 1832—33 у полоні. Згодом направлений протоієреєм до лейб-гвардії Павлівського полку.

П.— автор низки дух. творів: «Духовный подарок рекрутам» (1842), «Письма о причинах отделения Западной церкви от Восточной» (1862), «Письма отца к сыну о начале употребления в церкви Христовой Знамения Креста Христова» (1864).

Літ.: Ландышев С. Юбилей протоиерея о. Прохора Прокоповича. Киев. ЕВ, 1864, № 8; Юбилеи духовных лиц [П. К. Прокоповича]. ПО, 1864, т. 14, № 7; РБС, т. Притвиц–Рейс. СПб., 1910.

О. М. Сандалюк

Прокопо́вич Степан Семенович — див. *Андрієвський* Степан Семенович.

Прокопо́вич-Анто́нський Антон Антонович — див. *Антонський-Прокопович* Антон Антонович.

Прокопо́вич-Анто́нський Вукол Антонович — див. *Антонський-Прокопович* Вукол Антонович.

Прохоро́вич, чернече ім'я Герман (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, правник, ігумен. Вищу освіту здобув у КМА у 1720-х рр. З 1730/31 навч. р.— викладач поетики в Черніг. колегіумі. До 1758 П.— ігумен Переясл. Михайлівського м-ря. Тоді ж призначений членом Кодифікаційної комісії (1728—43). Від 18.06.1758 до 19.07.1760 П., згідно з ухвалою Синоду, керував справами Черніг. Троїцького Іллінського м-ря у зв'язку з відсутністю намісника м-ря Й. *Молевського*, який перебував у С.-Петербурзі. Після його повернення П. знову став ігуменом Переясл. Михайлівського м-ря. У 1760-х рр. він як канд. брав участь у таємних від Синоду виборах єп. Переяславського і Бориспільського.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Пузи́на Іван (р. н. невід., с. Шишаки Хорольської сотні Миргородського полку, тепер Хорольського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Син козака. Вищу освіту здобув у КМА на поч. 1770-х рр. 1776 на прохання власника с. Шишаки капітана Андрія (?) Кулябки П. призначено на посаду священика Шишацької Успенської церкви Миргород. протопопії.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1076, спр. 169, арк. 1–2.

Л. О. Розсоха

Пузі́но Полікарп Іванович (1781, м. н. невід.— бл. 1866, м. см. невід.) — штаб-лікар, перекладач. Походив із дворян. родини. Навчався у КМА, «за превосходные успѣхи и отличное поведение» нагороджений книгою. 1803 перейшов до С.-Петерб. мед.-хірург. академії. Встигав досить добре, викладачі відзначали його успіхи, зокрема у малюванні. 14.03.1807 закін. Академію зі званням лікаря. Мав залишитись у ній пом. професора, але міністр внутр. справ В. П. Кочубей розпорядився призначити його до лейб-гвардії єгерського полку. У його складі П. брав участь у битвах під Гутштадтом, Гейльсбергом та Фрідландом (Пруссія). 1809—10 був з полком у Фінляндії і брав участь у битвах при Куопіо, Іденсальмі та при окупації Аландських о-вів. У груд. 1809 П. нагороджено діамантовим перснем. 1810 дістав звання штаб-лікаря 2-го класу, 1811 — 1-го класу і призначення до Курляндського драгун. полку. Тоді ж «за отличные познанія и искусство» йому присвоїли чин колез. асесора. Під час Франц.-рос. війни 1812—15 брав участь у битвах під Вязьмою, Бородіном, Можайском, а також — у закорд. походах: в Польщі, Пруссії, Сілезії, Саксонії та Вестфалії. 1814 після взяття Парижа був нач. рос. госпіталів, нагороджений орденом св. Володимира IV ст. 1814 переведено до лейб-гвард. кінно-єгерського полку і тоді ж отримав чин надв. радника. 1.01.1817 вийшов у відставку.

1821—27 — виборний від дворянства Новгород-Сів. пов.: 1821—24 — повіт. суддя, 1824—26 — засідатель совісного суду та Приказу громад. опіки, 1825—26 — повіт. маршалок. З 10.05.1827 до 6.09.1828 — член

Веніамін Пуцек-Григорович.
З портрета XVIII ст.

Радзивіллівської митниці. 7.02.1832 — 4.04.1839 — комісіонер у Комісаріатському деп. Военного м-ва. 24.11.1839 дістав чин дійсного стат. радника. 1843 П. нагороджено орденом св. Станіслава II ст. «в воздаяніе полезной предпріимчивости и особеннаго усердія, оказанных по части сельскаго хозяйства». 8.06.1845 призначено головою Новгор. палати цивільного суду. 16.08.1851 звільнився зі служби остаточно і з того часу мешкав у своєму маєтку в Новгор. пов., де й помер.

П. відомий як перекладач мед. праць з нім. мови. Ще будучи студентом, переклав з лат. мови твір І. Є. Арсюля «Подробное описание эпидемической лихорадки, недавно в Малаге свирепствовавшей» (СПб., 1807). 1816 надрукував у С.-Петербурзі твір Ф. Й. Галла та Шпурцгейма «Исследования о нервной системе вообще и о мозговой в особенности», а 1817 — «Краткое начертание Галловой системы или науки о мозговых отправлениях». Вже перебуваючи у відставці, 1853 описав епідемію сибірської виразки в Саблінській парафії Новгор. губ.

Тв.: Взгляд на суеверие и предрассудки. СПб., 1834; Beobachtungen... «Medizinische Zeitung Russlands», 1853, № 52.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; РБС, т. Притвиц—Рейс. СПб., 1910; Невский В. А., Федотов Д. Д. Отечественная невропатология и психиатрия... М., 1964.

О. Ф. Задорожна

Пу́цек-Григоро́вич Василь Григорович, чернече ім'я Веніамін (1706, сот. м. Лохвиця Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—21.06.1783/85, Седміозерна Богородицько-Вознесенська пу́стинь Казанської єпархії, тепер РФ) — вчений, проповідник, ректор Казанської семінарії, митрополит Казанський і Свіязький. Походив зі шляхет. родини: батько Григорій Григорович — лубен. значк. товариш, мати — зі шляхет. польс. родини Пуцеків. П.-Г. поєднав ці два прізвища під час навчання в КМА. У цей час його викладачами були такі відомі професори, як Т. *Прокопович*, С. *Калиновський* та І. *Рогалевський*. Ректор С. *Кулябка* згадував П.-Г. серед кращих учнів-риторів С. Калиновського поряд з С. *Тодорським* та В. *Лящевським*. 1733 його разом зі студентом КМА С. *Гловацьким* запрошено до Казан. семінарії архієп. Казанським і Свіязьким І. Рогалевським, який добре знав своїх учнів. Там з 1734 П.-Г. викладав латину, граматику та піїтику, а 1735 розпочав викладати арифметику. 1743/44 навч. р. став професором риторики та філософії. Намагався повернутися в Україну, але не добився дозволу. 1740 П.-Г. прийняв чернечий постриг. 1744 його призначено ректором Казан. семінарії та настоятелем Казан. Спасо-Преображенського м-ря. Виявив себе талановитим проповідником, катехізатором, місіонером. Протягом 1741—42 було охрещено й наставлено в правосл. віру 17 362 віруючих Казан. єпархії, чимала доля — турботами П.-Г. 1748 — хіротоновано на єп. Нижньогородського та Алатирського. 1753 переведено єп. до Твер. єпархії і обрано чл. Синоду; 1758 призначено до Псков. єпархії із саном єп. Псковського і Нарвського.

1761 П.-Г. був присутній у С.-Петербурзі на похованні архієп. С.-Петербурзького і Шліссельбурзького С. Кулябки. 15.09.1761 посів його місце. 26.07.1762 П.-Г. переміщено за власним бажанням архієп. до Казан. єпархії. 1769 подав до С.-Петерб. АН граматику чуваської мови, а 1775 — удмуртської та марійської мов. 1773 перебував у Казані під облогою повстанців О. Пугачова. 1774 його заарештовано і передано до Таємної комісії зі звинуваченням у допомозі грошима прихильникам О. Пугачова. Мабуть, неабияку роль в цьому відіграло й те, що П.-Г. брав особисту участь у похованні імп. Петра III, вбитого змовниками, бо притягнув його до суду камер-юнкер Г. Потьомкін. Під час арешту П.-Г. розбив параліч. Згодом його звільнено і 26.01.1775 дістав сан митрополита Казанського і Свіязького та «білий клобук».

П.-Г. постійно опікувався Казан. семінарією, неодноразово надсилав до неї книжки з власної б-ки. Незадовго до смерті заповів пол. своєї б-ки КМА (1782), а другу пол.— Казан. семінарії (1783). 17.03.1782 за власним проханням, посилаючись «на старість і неміч», звільнений на спочинок. 1783 оселився в Седміозерній Богородицько-Вознесенській пу́стині, де й похований. Тіло його спочиває нетлінним. У пам'яті сучасників П.-Г. залишився як людина добра, правдолюбна, зі щирим серцем, високоосвічена й шанована своєю паствою.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь.., ч. 1. М., 1836; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Архангельский М. Преосвященный Вениамин... «Странник», 1866, т. 1, № 1; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Вениамин (Пуцек-Григорович),... Полтав. ЕВ, 1883, № 8; Венгеров С. А. Источники словаря русских писателей, т. 1. СПб., 1900; Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк
В. О. Андрушко

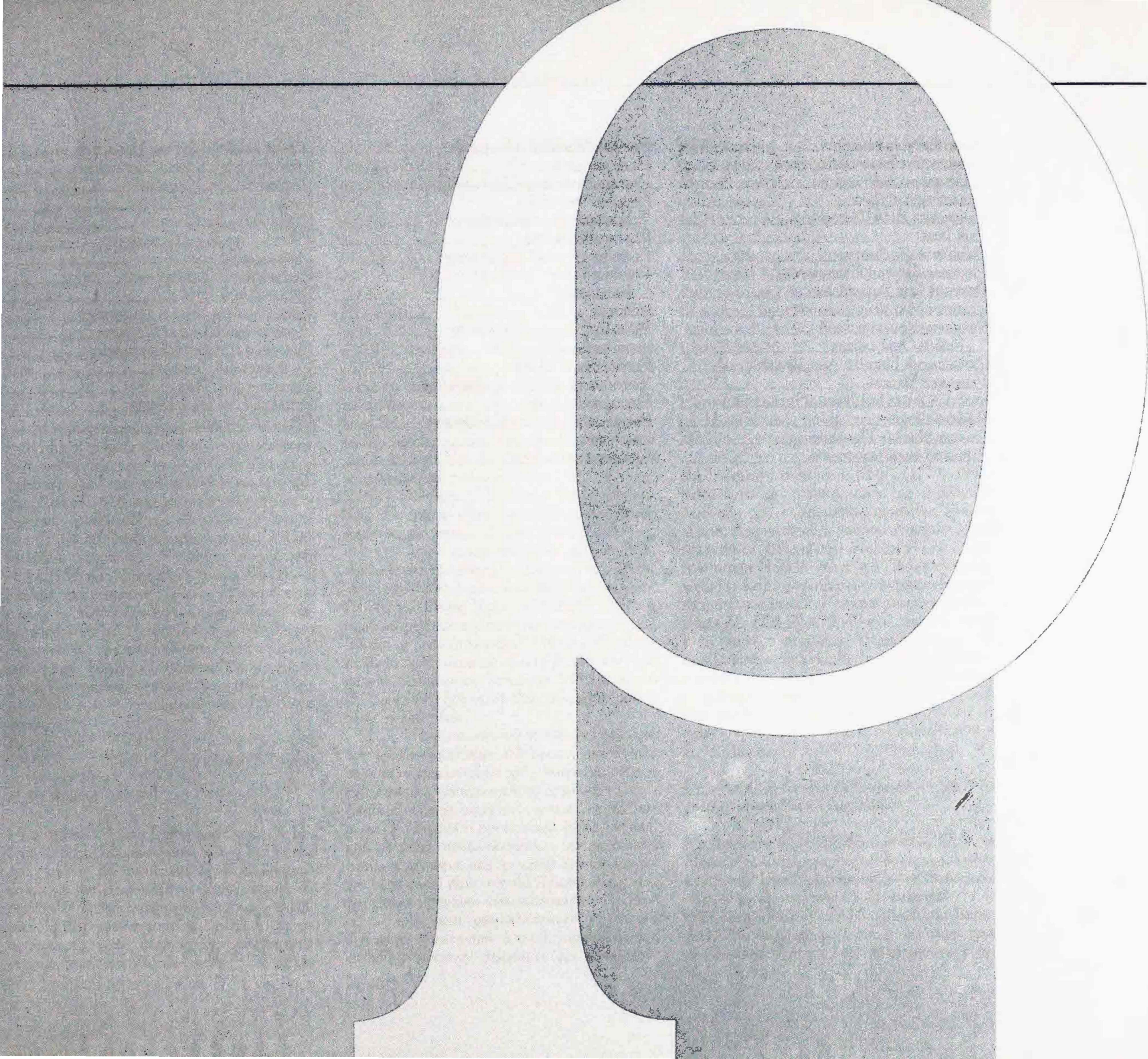
Пче́льський Стефан, чернече ім'я Сильвестр (рр., м. н. і см. невід.) — учитель, чернець. Родом із правосл. сім'ї Ужгорода («Унгвара») — так писав він 1740, прибувши на навчання до КМА. З невід. причин залишив КМА, продовживши освіту в колеґіумах Переяслава й Чернігова. 1744 вернувся у КМА і, закінчивши «школу філософії», 1746 переїхав на Закарпаття («паки в свою сторону»). 1749 П. виїхав до Угорщини, де вчителював у школі м. Темешвар Сремської єпархії та ін. школах. 1757 через Волощину повернувся у Київ, де прийняв чернечий постриг у Київ. Видубицькому м-рі.

Літ.: Шевченко Ф. П. Роль Киева... К., 1963.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 154, спр. 53.

З. І. Хижняк

П'ятни́цький, чернече ім'я Арсеній — див. *Піонтницький*, чернече ім'я Арсеній.

Равич Єгор Іванович
Радецький Роман Григорович
Радивиловський
Радишевський Іван
Радькевич Яків Федорович
Раїч Іван
Райковський Дмитро
Ракович Дмитро Павлович
Ракович Іван Андрійович
Ракович Михайло Павлович
Ракушка-Романовський Роман Ониськович
Рачинський Гаврило Андрійович
Репський Василь
Римша Петро Іванович
Рисієвич Іван
Різенко Василь Павлович
Різенко Іван Федорович
Різенко Михайло Павлович
Рогалевський
Рогаля-Левицький Григорій Григорович,
Рогаля-Левицький Григорій Олександрович
Рогачевський Іван
Родзянко Єремій Степанович
Родзянко Іван Степанович (молодший)
Родович
Рожалін Кузьма Федорович
Розановський Захарій
Розборський Микола
Розумовський Кирило Григорович
Рокицький Степан
Ромаданов Максим Григорович
Романович Василь
Романовський Лука
Романовський Микола Павлович
Романовський Симон Лук'янович
Ропчановський Симеон
Рубан Василь Григорович
Рубан Яків Андрійович
Рубець Михайло Михайлович
Рудзинський Іван
Рудзинський Микола
Рудзинський Яків
Рудиковський Андрій Петрович
Рудиковський Остап Петрович
Руновський Андрій Гаврилович
Русичевський Тимофій
Русичевський Яків,
Руцький Ілля Васильович
Руцький Федір

Ра́вич Єгор Іванович (1747, м. Київ — р., м. см. невід.) — київський міський лікар. Н. в сім'ї дворянина, який належав до польс. шляхет. роду, що бере свій початок з 1032. Дід Р. був поважною людиною, обирався головою магістрату. Дід і батько прийняли правосл. віру в церкві Богоявлення Київ. Брат. м-ря. Р. навч. в КМА: 1759/60 навч. р. був учнем першого класу граматики — аналогії. 1769 вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. школи, по закінченні якої направлений на службу до карабінерного полку (17.07.1773). Захворівши, 1780 вийшов у відставку і повернувся з сім'єю до Києва. Жив на Печерську у парафії церкви Св. Володимира. 1783, коли в Новорос. губ. спалахнула епідемія «моровой язвы», а в Києві було вжито заходів найсуворішої перестороги, Р. постійно виїжджав на лівий берег Дніпра до Наводницької пристані, щоб обстежити хворих. Як кваліфікованого діагноста його запрошували і в совісний суд обстежувати підсудних. Р. був не тільки відомим лікарем, а й поважною людиною. Зберігся докум. від 12.02.1786 про хрещення у церкві Св. Володимира священиком Павлом Плаксовським сина Р. — Костянтина. Його хрещеними батьками були полк. Печерської фортеці Василь Турчанінов і дружина дійсного стат. радника, дипломата Петра Петровича Веселицького Уляна Костянтинівна з сім'ї Леонтовичів. Арх. матеріалів про Р., починаючи з кін. XVIII ст., немає.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 9591; ІР НБУВ, ф. 160, спр. 316, арк. 92, 111зв; ЦДІАК України, ф. 194, оп. 89.

Р. М. Лякіна

Раде́цький Роман Григорович, чернече ім'я Руф (1805, Махновський пов. Подільської губ., тепер Козятинський р-н Вінницької обл.— р., м. см. невід.) — крилашанин, коректор. Н. в сім'ї священика Григорія Радецького. З 1816 навчався в КМА і КДА. Вивчив лат. та грец. мови, слов. і рос. граматику, катехізис, церк. історію, арифметику, географію, нотний спів та церк. устав. 1827 прийняв чернечий постриг в КПЛ. Виконував послух на криласах, працював коректором у Лавр. друкарні.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1557, ч. 2, арк. 250; оп. 1 черн., спр. 177, арк. 27.

К. І. Шамаєва

Радивило́вський, чернече ім'я Антоній (поч. XVII ст., Чернігівщина — 10.12.1688, м. Київ) — ігумен, проповідник, письменник. У 1740-х рр. навчався у КМА. Одним з його вчителів був *Л. Баранович*. По закін. навчання прийняв чернечий постриг, був архідияконом Черніг. каф-ри. 1656 — проповідник КПЛ, виголосив першу проповідь на посвяті в архім. КПЛ І. *Ґізеля*. 1657 читав проповідь на відзначенні роковин смерті П. *Могили*. 1671 — намісник КПЛ. У кін. 1683 — ігумен Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. Похований на кладовищі Дальніх печер КПЛ.

Р.— автор двох вел. збірок проповідей, надрукованих за його життя у Лавр. друкарні: «Огородок Марии Богородицы» (1676) та «Венец Христов» (1688). До сьогодні збереглися первинні рукоп. варіанти цих збірок, що датуються 1671 і 1676—83. Друга книга проповідника «Венец Христов» була видана без дозволу патріарха Московського Й. *Савелова*, що викликало незадоволення у церк. колах Росії.

Р.— визначний теоретик і практик ораторського мистецтва. У проповідях виявив знання із загальної історії, географії, зоології, ботаніки, мінералогії, астрономії і медицини. Добре володів лат., польс., грец. мовами. У більшості проповідей стверджував, що всякого прославляння і наслідування гідна та людина, яка до кінця життя дотримується своєї віри, готова її боронити і вел. труди для вітчизни «подиймовати». Р. наводить приклади самовідданого служіння вітчизні з античної історії, підносить як найвищу чесноту здатність до пожертвування власним життям в ім'я спільного блага громади. Його ораторські твори є показовими зразками новелістики в укр. л-рі стилю бароко.

Тв.: Огородок Марии Богородицы... К., 1676; Венец Христов з проповедий недельных .. К., 1688.

Літ.: Марковский М. Антоний Радивиловский... УИ, 1894, № 4, 7, 10; 1895, № 9, 11—12; Крекотень В. І. Оповідання Антонія Радивиловського... К., 1983; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: HUS, vol. 8, N 1/2, June, 1984. Cambridge, 1985.

Т. В. Чухліб

Радише́вський Іван (1756, сот. м-ко Дівиця Ніжинського полку, тепер с. Салтикова Дівиця Куликівського р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї козака. Навчався в КМА (1773—84), включаючи клас богослов'я, де перебував один рік. За свідченнями вчителів, вчився добре, був чесний і добропорядний. 1784 згадується як викладач вищого класу лат. граматики Черніг. колеґіуму. Колеґіум знаходився за р. Стрижень, у будівлях маєтку колишнього наказ. гетьмана Лівобереж. України П. *Полуботка*. В арх. докум. 1649 зустрічається прізвище Радишевського — наказ. полковника Черкас. полку. Проте встановити родинні стосунки Р. з полковником поки що не вдалося.

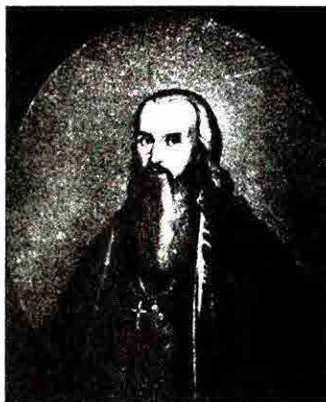
Літ.: Чернігівщина... К., 1990.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, тека 2, спр. 40.

Р. М. Лякіна

Радо́вич, чернече ім'я Парфеній — див. *Родович*, чернече ім'я Парфеній.

Радьке́вич Яків Федорович (бл. 1764, с. Новосілки Остерської сотні Київського полку, тепер Вишгородського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї священика. У КМА вивчав лат. мову. 2.11.1786 за ухвалою Синоду в складі студентів класу філософії відправлений до

Іоан Раїч.
З портрета XIX ст.

Комісії нар. уч-щ. У С.-Петерб. учит. гімназії вивчав математику, історію, географію, малювання. З 1.02.1789 — викладач 3-го класу Стародуб. уч-ща. Титул. радник (31.12.1800). Одружений з дочкою ніжин. осавула Миколи Андрійовича Занькевича (Занковського). Мав сина й дочку, які на поч. XIX ст. навчались у Стародуб. уч-щі.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Марков М. Матеріали... СЛ, 1999, № 4.

Н. В. Котенко

Ра́їч Іван, чернече ім'я Іоан (1726, м. Карловець, Сербія, тепер м. Карлівці Сремські — 1801, м. см. невід.) — діяч сербського відродження, письменник, перекладач. За походженням серб. Навчався у Карловецькій школі, засн. посланцями КМА на чолі з М. *Козачинським* (1734). Вищу освіту здобув у КМА (1750-ті рр.). З 1761 — викладач, префект шкіл у Темешеварі, Карлівцях, Новому Саді (Угорщина, Сербія). Ще навчаючись у КМА, виявив інтерес до слов. історії. Створена ним на батьківщині 4-томна «Історія слов'янських народів, насамперед Хорватів, Болгар і Сербів» (Відень, 1792—95) стала однією з гол. підвалин відродження серб. нації. Р. переклав серб. мовою проповіді найвидатніших укр. проповідників, що ввійшли до його збірки «Проповіді, перекладені чи точніше сказати переложені з руської» (1794, у 3 ч.). 1798 доповнив і видав п'єсу М. Козачинського «Трагедія, сиречь печальная пов'ѣсть о смерти посл'ѣднего царя сербского Уроша Пятаго и о паденіи сербскаго царства» (1734), яка відтворювала істор. минуле серб. народу. П'єса написана староукр. книжною мовою, була першим драм. твором у серб. л-рі, поширювалася у списках. Р. вперше надрукував п'єсу у слов. друкарні Будима. Вона ввійшла до найкращих надбань серб. нац. л-ри. Р. — автор низки худ. творів, дух. пісень та богослов. праць.

Літ.: Пыпин А. Н., Спасович В. Д. Обзор... СПб., 1865; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Возняк М. С. Історія української літератури, т. 3, ч. 2. Львів, 1924; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

З. І. Хижняк

Райко́вський Дмитро, чернече ім'я Діонисій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, проповідник, перекладач, ієромонах. Вищу освіту здобув у КМА. По закін. навчання викладав у граммат. класах КМА. Отримавши сан ієром., 1733 за наказом Синоду викликаний до Моск. слов.-грек.-лат. академії разом з двома ін. викладачами: С. *Калиновським* і А. *Кувечинським*. Викладав у класах граматики, піїтики, риторики, виконував обов'язки акад. проповідника до 1738. 1738 переклав з грец. мови «Казання про чудо чудотворної ікони пресвятої Богородиці Іверської».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Рако́вич Дмитро Павлович (рр., м. н. і см. невід.) — вихованець КМА. Син бунчук. товариша Павла Семеновича Раковича, який служив у Прилуцьк. полку. У цьому ж полку служив писарем дід Р.— Семен Федорович Ракович. Вчився Р. у КМА. 1727 разом із братом М. *Раковичем* був серед учнів школи піїтики. 1735 не служив, бо «у домі лежав хворий». 1736 його батько «за свій кошт» збудував у с. Радькове Вознесенську церкву. Можливо, що це відбулося після смерті сина.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

З. І. Хижняк

Рако́вич Іван Андрійович (р., м. н. невід.— після 1761, м. см. невід.) — хорунжий генеральної військової артилерії. Походив зі старшин. роду Прилуцьк. полку. Прадід Семен Ракович — полковий писар при полк. прилуцьк. Лазареві Горленку, батько Андрій Ракович і дід Павло Ракович мали звання бунчук. товаришів. Обидва ходили у Гілянський похід (1725—27). Навчався Р. у КМА до 1744. 9.02.1745 звернувся до Ген. військ. канцелярії з проханням прийняти його на посаду військ. канцеляриста як сина померлого бунчук. товариша і повідомляв, що закін. навчання «в школах латинских в Києв'ѣ». Прохання задовольнили. У докум. Ген. військ. суду за 1748—50 він значився як бунчук. товариш. У докум. за 1760—61 про нього говориться як про колишнього хорунжого Ген. військ. артилерії.

Перебуваючи в С.-Петербурзі, 5.06.1748 одружився з Феодосією Григорівною Бринцовою, дочкою піддячого. Сім'я мала в Ямпільській сотні Прилуцьк. полку х. Стрижевський, с. Шпаківка й ґрунти на Монастирщині (тепер Сум. обл.), куплені у придв. бандуриста імп-ці *Єлизавети Петрівни* Григорія Михайловича Любистка, який отримав їх за свою співацьку службу разом з дворян. грамотою й чином полковника.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 752, 1673, 8686.

Р. М. Лякіна

Рако́вич Михайло Павлович (рр., м. н. і см. невід.) — вихованець КМА. Н. у сім'ї бунчук. товариша Павла Семеновича Раковича, який служив у Прилуцьк. полку. Дід Семен Федорович Ракович — полк. писар (1688—91), полк. обозний (1709—16) Прилуцьк. полку.

Освіту Р. здобув у КМА. 1727 вчився разом із братом Д. *Раковичем* у класі поетики. Як дід і батько, пішов на козац. службу.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

З. І. Хижняк

Ра́кушка-Романо́вський Роман Ониськович (Онисимович) (бл. 1622, м. Ніжин Чернігівського воєвод., тепер райцентр Чернігівської обл.— 1703, полк. м. Стародуб, тепер

Брянської обл., РФ) — наказний полковник ніжинський, генеральний підскарбій, літописець. Н. у сім'ї правосл. шляхтича, який перебрався на Лівобережжя в 1620-х рр. з Брацл. воєвод. і тут перейшов у козац. стан. Уперше докум. згадка про Р.-Р. зустрічається в козац. реєстрі 1649, де він записаний як козак 1-ї полк. сотні Ніжин. полку. До того часу, ймовірно, навчався у КМА. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 брав активну участь у військ. і політ. акціях уряду Б. *Хмельницького*, 1654—55 посідав відповідальні уряди дозорця Військ. скарбу в Ніжин. полку, наказн. полковника ніжин. (1656), ніжин. сотника (1658), ніжин. полк. судді (1658), 1660 — знову сотник та наказ. полковник Ніжин. полку. Водночас Р.-Р. виконував важливі дип. доручення укр. уряду. У верес. 1656 він на чолі делеґації від білорус. полк. Івана Нечая їздив до Риги в ставку рос. царя Олексія Михайловича з дорученням уладнати укр.-рос. конфліктні ситуації, що мали місце на тер. Білорусі. Навесні 1658 брав участь у переговорах гетьмана І. *Виговського* з посольством крим. хана Мухаммада IV на чолі з Карамбеєм щодо відновлення укр.-крим. військ.-політ. союзу. Восени 1659, після відставки І. Виговського, Р.-Р. у складі делеґації від Лівобереж. України їздив до Москви з метою досягнення укр.-рос. примирення. У 1-й пол. 1660 відряджений урядом Ю. *Хмельницького* в складі делеґації до польс.-рос. комісії в Борисов для участі у виробленні умов майбутнього перемир'я та демаркації кордонів. Протягом 1661—63 Р.-Р., обіймаючи уряд ніжин. сотника, активно підтримував старшин. партію, яка боролася за вибори на гетьманство спочатку ніжин. полк. Василя Золотаренка, а згодом переясл. полк. Якима Сомка. Після приходу до влади на Лівобереж. Україні І. *Брюховецького* (черв. 1663) та страти Я. Сомка і В. Золотаренка Р.-Р. вдалося не лише уникнути опали, але й увійти до складу ген. старшини.

Як ген. підскарбій Р.-Р. організував фін. справу Гетьманщини, керував будівництвом млинів і копалень, налагоджував збирання з них податків до держ. скарбу. За дорученням гетьмана 1663 проводив поділ Ніжин. полку на три адм.-тер. одиниці: Ніжин., Стародуб. і Сосницький полки. Як довірена особа І. Брюховецького Р.-Р. брав участь у підготовці антимоск. повстання на Лівобереж. Україні та розриві укр.-рос. відносин (1668). Після укр.-рос. примирення 1669, щоб уникнути переслідувань від гетьмана Д. *Многогрішного* та цар. адміністрації, Р.-Р. був змушений переселитися на Правобережжя, під протекцію гетьмана П. *Дорошенка*. Зазнавши від Д. Многогрішного значних матер. збитків, Р.-Р. оселився в Брацлаві, де протягом 1669—75 був протопопом, водночас продовжуючи активно втручатися в політ. життя суспільства. 1670 як посол гетьмана П. Дорошенка та митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Нелюбовича-Тукальського* їздив до патріарха Константинопольського Мефодія III з проханням затвердити Йосифа Шумлянського єп. у Львові. Р.-Р. домігся від патріарха прокляття на свого ворога і політ. противника П. Дорошенка лівобереж. гетьмана Д. Многогрішного. Після зруйнування польс. військами Брацлава (1675) Р.-Р. на деякий час перебрався до Чигирина, а після отримання інформації про усунення Д. Многогрішного від влади переселився на Лівобереж. Україну. Тут він одержав Старомикільську парафію у Стародубі.

Перебуваючи в Стародубі, протягом 1676—1702 Р.-Р. створив «Літопис Самовидця» — одну з найвидатніших історіографічних пам'яток і одне з найдостовірніших істор. джерел XVII ст., що лягло в основу всіх літописів XVIII ст. аж до «Історії Русів», багатьох істор. праць XIX ст. та роману П. Куліша «Чорна рада». Як істор. джерело «Літопис Самовидця» містить повідомлення про такі події і явища, які не збереглися в жодних докум. або ж передані тенденційно. Вперше «Літопис Самовидця» опубл. Осипом Бодянським завдяки сприянню П. Куліша 1846 у ЧОИДР. Друге видання твору здійснив Орест Левицький 1878 у Києві, включивши до нього два нововідкритих списки літопису (Іскрицький та Козельський). 1971 Ярослав Дзира підготував третє видання твору.

Помер Р.-Р. у Стародубі і, ймовірно, згідно з заповітом похований біля Миколаївської церкви.

Тв.: Летопись Самовидца о войнах Богдана Хмельницкого и междоусобиях бывших в Малой России по его смерти, доведена продолжателем до 1734 года. М., 1846; Летопись Самовидца... К., 1878; Літопис Самовидця. К., 1971.

Літ.: Иконников В. С. Опыт русской историографии, т. 2, кн. 1. К., 1908; Модзалевский В. Л. Роман Ракушка... ТЧГАК, 1913, в. 10; Модзалевський В. Л. Перший військовий підскарбій... ЗІФВ УАН, 1919–23, кн. 1–3; Романовський В. Хто був «Самовидець»?.. «Україна», 1925, кн. 5; Оглоблин О. П. До питання про автора Літопису Самовидця. ЗІФВ УАН, 1926, кн. 7–8; Петровський М. Н. Нариси історії України... Харків, 1930; Петровський М. Н. Українські діячі XVII віку ... ЗІФВ УАН, 1931, кн. 26; Дзира Я. І. Михайло Грушевський... УІ, 1991/92, № 3–4/1–4; Горобець В. Славетні імена... СЛ, 1997, № 3.

В. М. Горобець

Рачи́нський Гаврило Андрійович (1778, сот. м. Новгород-Сіверський Стародубського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— 30.03.1843, там само) — скрипаль, гітарист, композитор, дириґент, педагог. Рід Рачинських походив з давньої укр.-польс. правосл. шляхти. Батько Р. Андрій Андрійович Рачинський був реґентом капели єп. львівського Лева Мелецького, у 50-х рр.— реґентом Придв. капели гетьмана К. *Розумовського*. Після 10 років служби став новгор. сотником (7.06.1703—02.1780) й одружився з Мариною, дочкою бунчук. товариша Івана Яворського, рідною небогою митрополита С. *Яворського*, пізніше — камер-музикант при дворі Петра III. 1790 відбирав в Україні співаків для Придв. капели. Відомий як композитор, писав дух. і світ. музику.

З дитячих років Р. був записаний на військ. службу сержантом лейб-гвардії Ізмайловського полку, але 1789 вступив до КМА, де навчався 6 років. У КМА Р. професійно вчився музиці (ймовірно, під керівництвом А. *Веделя*), основам якої, в тому числі грі на скрипці й ін. інструментах, навчився у свого батька. 1795—97 продовжив освіту в Моск. універс. гімназії, після чого працював там учителем вищих муз. класів. 6.10.1805 вийшов у відставку в чині колез. реєстратора.

1817—23 жив у Новгороді-Сіверському. Перший великий концерт Р. відбувся в Києві. З великим успіхом концертував у Москві, де жив 1823—39, також у Калузі, Твері, Орлі, Курську, Нижньому Новгороді. Був одним з перших укр. інструменталістів, які концертували не лише у Києві, Полтаві, Харкові, але й у провінційних містах України. 20.05.1828 вперше виступив у філармонічній залі С.-Петербурга. Особливо уславився Р. своїми композиціями і виконанням укр., рос., польс. нар. пісень з власними варіаціями. На тему укр. нар. пісень Р. створив варіації для скрипки: «Малороссийская пастушеская песня», «Среди долины ровныя», «Ой кряче, кряче молоденький ворон», «Віють вітри, віють буйні», «За долами, за горами» (останній твір із звуконаслідуванням). Це викликало особливий інтерес, афіші оповіщували: «Гаврила Рачинский будет играть новую русскую песню «За долами, за горами» в квартете с вариациями собственного сочинения, в которой некоторые вариации будут выражать пение овсянки». Характерні прийоми звукопису, наявні у таких варіаціях, як «Малороссийская пастушеская песня» та «За долами, за горами», близькі до танцювальних гуцульських награвань. Р. писав п'єси для семиструнної гітари, зокрема варіації («Вечер был я на почтовом на дворе» та ін.) та фантазію «На берегу Десны». Він також є автором багатьох пісень та романсів. Його мистецтво «задушевного співу» на скрипці дістало високу оцінку сучасників, які відзначали імпровізаційність гри, її колоритність, різноманітність прийомів нар. виконавства на скрипці (гра щипком, дерев'яною частиною тростї смичка, гра біля підставки, застосування глісандо тощо). Р. успішно виступав упродовж 35 років. Майстерність його відзначали «Русский вестник», «Сын отечества», «Славянин», «Галатея», «Московские ведомости», «Северная пчела» та ін. видання. Серед прихильників його таланту були С. М. Глінка, І. С. Аксаков, В. Панов. 1839 повернувся в Україну, до рідного Новгорода-Сіверського, де, хворий на сухоти, прожив останні роки. Мав трьох синів і чотири дочки.

У біогр. нарисі про Р. Ф. Кітченко писав: «Он был напоен философией XVIII века: Вольтер, Деламбер, Дидро... были его идеалами, ...был человеком образованным и приятный собеседник; страстный любитель нумизматики: старая монета или медаль, попадавшаяся ему в руки, получала в его глазах чрезвычайную важность».

У родині Рачинських були сильні укр. літ. традиції. Саме з цієї родини вийшла ще одна укр. «Енеїда» (описана М. Марковським), складена у 1840-х рр. студентом Моск. ун-ту Рачинським (мабуть, одним із трьох синів Р.), яка відзначалася цінним етногр. матеріалом (опис укр. сватання та весілля), а також чистою укр. мовою. Сам Р. був троюрідним братом В. Р. Лисенка, батька Миколи Лисенка, класика укр. музики.

Літ.: Кітченко Ф. О кончине Г. А. Рачинского. Из Новаграда Северского. «Москвитянин», 1843, № 11; Ямпольский И. Русское скрипичное искусство... М.–Л., 1951; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; МЭ, т. 4. М., 1978; Історія української музики, т. 1. К., 1989; Шамаева К. И. Музыкальное образование... К., 1992; Воїнов С. Нове про родину Рачинських. СЛ, 1999, № 3; Китченко Ф. Гавриил Андреевич Рачинский... В кн.: УМузА, в. 2. К., 1999.

З. І. Хижняк

Ре́пський Василь (1651, м. Гадяч Полтавського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — співак і художник. Освіту здобув у КМА (кін. 50-х — поч. 60-х рр. XVII ст.). Співав у КПЛ. З 1665 — співак при дворі Олексія Михайловича у Москві. Пізніше відданий до школи С. *Полоцького*, де вчив лат. і слов. мови. Закін. її 1668. Цього ж року відряджений з боярином О. Ордіним-Нащокіним до Курляндії. Повернувшись, навчався живопису (1669—70) у П. Енглеса. Невдовзі боярин А. Матвеєв силою взяв його до свого двору, тримав у кайданах, морив голодом, змушуючи грати «на комедіях, на органах і на скрипках» (1673—76). 1676 Р. втік від Матвеєва і прийшов до царя з проханням узяти його на службу, але через деякий час знову викрадений Матвеєвим.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Ри́мша Петро Іванович (бл. 1734, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син Івана Римші, сотника Седнівської сотні Черніг. полку (1727—60), тепер м-ко Седнів Черніг. р-ну, з 1767 — полк. осавул у відставці. У цій самій сотні служили дід та прадід Р. «по смерть свою». Родина мала землі й сіножаті в Городнянській сотні Черніг. полку біля р. Смяч, які отримав за гетьман. універсалом дід Р.

Навчався Р. у КМА до 1749, а в лют. подав чолобитну до Ген. військ. канцелярії з проханням прийняти його військ. канцеляристом. Прохання задовольнили. 1760—69, після залишення сотницького уряду в Седневі Іваном Римшею, його місце посів Федір Римша, вірогідно, другий син Івана Римші.

Літ.: Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 36, оп. 3, спр. 2226; ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 55, 131, 217; ф. 56, оп. 3, спр. 396.

Р. М. Лякіна
З. І. Хижняк

Рисі́євич Іван, чернече ім'я Іоан (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА: 1727 навчався в класі філософії, 1728 почав вивчати богослов'я. Вірогідно, закін. повний курс навчання. 1738 призначений викладачем Переясл. колеґіуму. За твердженням еп. Переяславського і Бориспільського А. *Берла*, Р. був одним з перших викладачів Переясл. колеґіуму, працював у ньому з року засн. (1738). 1738/39 навч. р. викладав у класах фари й інфими, 1739/40 — у класі синтаксими, 1740—42 — поетики й риторики. Від 1741 — префект колеґіуму.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733—1785 гг.)... Полтава, 1910.

В. О. Андрушко

Різе́нко Василь Павлович (26.12.1783, м. Київ — 11.01.1827, м. см. невід.) — професор медицини. Н. в сім'ї купця Павла Васильовича Різенка та Марини Миколаївни Леонтович. Охрещений у Київ. Покровській церкві на Подолі священиком Семеном Глядиковським. Сім'я Різенків належала до старовинного шляхет. роду, який мав герб «Лада». Прапрадід Євстафій Різенко відомий з родинних докум. XVII ст., прадід Василь Різенко володів подвір'ям на Подолі в парафії Воскресенської церкви і доживав свій вік зі старшим сином Федором Різенком, який з часом став інстигатором Київ. маґістрату (1741), а згодом лавником (1761). Його молодший син Василь Васильович Різенко, дід Р., був київ. бурґомістром.

Навчався Р. у КМА. 1798—99 був учнем проф. КМА, укр. вченого-просвітителя, письменника, філософа, математика І. *Фальковського*. Брав участь у написанні «Київських молитвословів» (1798 і 1799), які укладав і редагував І. Фальковський. По закін. класу риторики КМА 1800 вступив до Моск. універс. гімназії, а 1801 — до Моск. ун-ту на мед. відділення, яке закін. 1806 у званні канд. медицини. 1806—08 навчався в С.-Петербурзі у лейб-медика П. Франка. 18.01.1811 захистив у Моск. ун-ті доктор. дисертацію «De statu uteri humano dynamico normali et abnormali incitabilitate theoriae principiis fundata» («Про обґрунтування теорії динаміки розвитку нормальної і ненормальної матки») і того ж року став ад'юнкт-проф. повивального мистецтва і почав працювати секретарем мед. ф-ту Моск. ун-ту (1811—19). 1814 одержав звання екстраординарного, а 1819 — ординарного професора повивального мистецтва. Від 1817 — консультант Моск. лікарні для бідних.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 9839; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 191, арк. 20.

Р. М. Лякіна
Б. П. Криштопа

Різе́нко Іван Федорович (1757, м. Київ — р., м. см. невід.) — доктор медицини, надвірний радник. Н. у сім'ї райці Київ. маґістрату Федора Васильовича Різенка та Анастасії Лаврентіївни Різенко (1777 Анастасія вже була вдовою). Родина мала свій двір у Києві на Подолі, в парафії Воскресенської церкви, та хутір з дібровою, винокурнею, земельним наділом на Сирці (тепер в межах Києва). Р. навчався в КМА (1766—78) «от нижних классов до школы философии», в якій був три з половиною місяці «с успѣхом хорошим». Добре знав латину, продовжив освіту в Моск. ген. сухопут. госпіт. школі. В атестаті, виданому Р. Київ. маґістратом 12.01.1778 й підписаному війтом Григорієм Пивоваровим, бурґомістром Димитрієм Олександро́вичем та райцею Миколою Леонтовичем, сказано, що він «житія чеснаго й беспорочного». Здобувши мед. освіту, з 1786 служив підлікарем в м. Гродно (тепер Респ. Білорусь). Того ж року приписаний до дворян. стану. Повернувся до Києва, де продовжив службу штаб-лікарем у Київ. військ. госпіталі. Мав старшого брата Дмитра Федоровича Різенка, штаб-лікаря у відставці (згад. 1817). Ймовірно, що й він здобув освіту в КМА.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 9839; ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, тека 2, спр. 26, арк. 19, 35; ЦДІАК України, ф. 221, оп. 2, спр. 487.

Р. М. Лякіна

Різе́нко Михайло Павлович (20.09.1785, м. Київ — 23.04.1829, м. Браїла, Австрійська імперія, тепер Румунія) — доктор медицини, ординатор військ. госпіталів. Син купця Павла Васильовича Різенка та Марини Миколаївни Леонтович. Брат В. *Різенка*. Вчився у КМА. 10.09.1799 — студент класу риторики, разом зі своїм товаришем Володимиром Вередковичем читав «Разговор при погребении его высокопреосвященства митрополита Киевского Иерофея [*Малицького — авт.*]...», написаний з цієї нагоди викладачем КМА М. *Соколовським*. 1806 Р., одержавши атестат про закін. повного акад. курсу, продовжив навчання в Моск. універс. гімназії та Моск. ун-ті, який закін. 1812 докторантом. 15.07.1812 дістав звання д-ра медицини і з 1813 три роки служив у 1-му резервному кавалерійському корпусі. 1816 повернувся у Київ, де служив старшим лікарем 3-го пікінерного батальйону. 1823 — ординатор Могильов. військ. госпіталю, 1827 перевівся на таку ж посаду до Києва. 1828 під час рос.-тур. війни відряджений до діючої армії, де й помер від чуми, перебуваючи на посаді ординатора Браїлівського військ. госпіталю.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 3, т. 1—3. К., 1910—12.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 9839; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1012, спр. 191, арк. 20.

О. Ф. Задорожна
Р. М. Лякіна

Різе́нко Петро Васильович — див. *Базилевич* Петро Васильович.

Рі́зник Федір Даміанович — див. *Домонтович* Федір Даміанович.

Іларіон Рогалевський

Рогале́вський, чернече ім'я Іларіон (2-га пол. XVII ст., м. Мінськ, тепер Респ. Білорусь — бл. 1740, м. Твер, тепер РФ) — архієпископ Казанський і Свіязький, Чернігівський і Новгород-Сіверський, засновник Казанської семінарії. Походив зі шляхет. родини. Вчився у КМА в часи ректорства П. *Калачинського* (1690-ті рр.). По закін. навчання повернувся у Мінськ, де прийняв чернечий постриг, вірогідно, у Мінському Петропавлівському м-рі. Згодом отримав сан ієродиякона. Бл. 1707/08 став похідним священиком та духовником гр. Б. *Шереметєва*, фельдмаршала рос. армії. У складі рос. посольства, яке очолив А. П. Волинський, їздив до Персії. Після повернення був флот. обер-ієромонахом на кораблі «Пинск» (1720). 1722 перебував у Ол.-Нев. лаврі. 23.07.1722 отримав місце ігумена Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря. Проте через суперечки з єп. Черніг. і Новгород-Сів. І. *Жураківським* Р. відкликано з Лубен і призначено архім. Моск. Донського Богородицького м-ря (1728—32), де особливо відзначився своєю будівничою діяльністю. За життя Р. користувався особливою прихильністю імперат. двору, отримував від монарших осіб коштовні подарунки, зокрема, дістав від імп-ці Анни Іванівни в подарунок будинок на о-ві р. Невка у С.-Петербурзі.

1732 Р. висвячено на єп. Казанського і Свіязького. Після прибуття до Казані (20.09.1732) зайнявся реорганізацією існуючої тут з 1723 школи. Мав намір влаштувати її на зразок КМА. Для цього, ще перебуваючи в С.-Петербурзі, Р. викликав з КМА двох студентів, В. *Пуцека-Григоровича* та С. *Гловацького*, вчителя Є. *Адамацького* для заміщення викладацьких посад. Навч. курс закінчувався класом риторики включно. Семінарію Р. перевів із Казан. Теодорівського до Казан. Успенського Зилантіївського м-ря. 1733 для управління семінар. справами, переважно госп., створив т. зв. семінар. контору і призначив управителем архім. Казан. Спасо-Преображенського м-ря Германа Барутовича, вихованця КМА. 1734 розпочав буд-во нової кам'яної будівлі для семінарії: обрав для неї зручне місце і заклав фундамент, а 1735 звів перший поверх. Р. вдалось зібрати до семінарії відразу бл. 120 учнів. 15.02.1735 з метою забезпечення семінарії учнями наказав архім. Казан. Свіязького Раїфського Богородицького м-ря Олексію створити школу в його м-рі, де б мали навчатись до 30 дітей-сиріт читанню, письму, Божим заповідям, тобто отримувати поч. освіту. У берез. архім. Олексій зібрав 21 учня. Школа проіснувала до 1743. Згідно з представленим Р. проектом у Казан. єпархії було відкрито 4 школи для дітей нерос. народів: у Казані, Єлабузі, Цивільську та Царевококшайську (1733).

1735 Р. переведено архієп. до Черніг. і Новгород-Сів. єпархії. Тут також опікувався освітою. Намагався забезпечити Черніг. колегіум матеріально. Для цього, зокрема, 1737 для Колегіуму завів синодик для вписування пожертв («Собраніе Дѣвы Богородицы попечительное о Черниговской семинарии»). Під час його управління єпархією кількість учнів і вчителів у Колегіумі значно збільшилась. Серед ін. заходів відомі його розпорядження по єпархії про впорядкування і полегшення процедури взяття шлюбу та про уніфікацію літургії. 1738 звільнився до КПЛ на спочинок. Бл. 1740 його викликано Синодом до С.-Петербурга, по дорозі куди помер. Похований у Твер. Отрочому Успенському м-рі. По смерті Р., згідно з ухвалою Синоду від 14.01.1741, всі його особисті речі, кошти й книги належало відправити в канцелярію Моск. синод. правління для оцінки. Незважаючи на протести адміністрації КПЛ, частину майна передано Черніг. архієрейській каф-рі. Особиста б-ка Р. налічувала 138 друк. і рукоп. книг, з них 8 — печерського друку, 67 — моск., 11 — петерб., 2 — черніг., 20 — «польской и немецкой печати» та ін. друкарень. Значна частина б-ки дісталася КПЛ, «Книга Кормча» моск. друку і нім. Біблія в рос. перекладі відправлені до Синоду, 80 книг — Черніг. архієр. каф-рі. Решту книг передано найбіднішим церквам і м-рям Черніг. єпарх.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Черниговские иерархи. ТКДА, 1860, кн. 2; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1. Чернигов, 1873; Описание документов и дел... Синода, т. 1 (1542–1721), т. 2, ч. 2 (1722), т. 4 (1724). СПб., 1868, 1878, 1880; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Знаменский П. Духовные школы... Казань, 1881; Яновский И. Общежительный Лубенский... Полтав. ЕВ, 1886, № 19; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1–2. К., 1904; Описание архива Александро-Невской Лавры.., т. 2 [№ 68]. СПб., 1911; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 6, арк. 1–631; спр. 17, арк. 3, 5–8.

В. Н. Жук
О. Ф. Задорожна
С. Р. Кагамлик

Рогаля́-Леви́цький Григорій Григорович, чернече ім'я Гаврило (1768, м-ко Городня Чернігівського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — чернець, головщик. Н. у сім'ї протоієрея, укр. шляхтича з давнього козац. роду о. Григорія Левицького (герб «Рогаля»). Навчався у КМА. Був на козацькій службі. 1798 прийняв у КПЛ чернечий постриг. Співав в Успенському соборі. З січ. 1802 став головщиком лівого криласу. Крім крилашанських обов'язків, ніс й ін. послухи, зокрема, займався «читанням проб. книг, що виходили з Лаврської друкарні».

Літ.: Шамаєва К. З музичного побуту Києво-Печерської лаври. КС, 1992, № 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 728, арк. 4.

К. І. Шамаєва

Рогаля́-Леви́цький Григорій Олександрович (1787, Чигиринський пов. Київського

намісн., тепер Черкаської обл.— 1830, м. см. невід.) — священик, професор. Н. у сім'ї священика Лебедин. Миколаївського дівочого м-ря о. Олександра Рогаля-Левицького. Навчався у КМА від нижчих класів до філософії включно (13.09.1798 — груд. 1808). 22.12.1808 разом з трьома здібними учнями КМА, що вирізнялись «примерным добронравием», Р.-Л. направлено до С.-Петерб. дух. академії для завершення богослов. освіти й підготовки до викладацької роботи в дух. закладах. Перед відправкою екзаменований митрополитом Київським і Галицьким С. *Александровським* і на його вимогу отримав «пристойное одеяніе» для гідного перебування у столиці. 1814 закін. курс С.-Петерб. дух. академії зі ст. бакалавра богослов. наук. До 1818 — священик однієї з моск. церков, 1819—1823 — професор богослов'я і церк. історії Моск. ун-ту. Мав брата Михайла, який з 3.09.1793 навчався в КМА. 1804 відвідував клас богослов'я.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 362, спр. 119; ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Р. М. Лякіна

Рогаче́вський Іван (р. н. невід., сот. м. Лохвиця Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Вірогідно, походив зі священицького роду Рогачевських, представники якого тривалий час служили у Лохв. Богоявленській церкві. Навчався у КМА в кін. XVII ст. Згодом — лохв. протопоп. Був політ. прибічником І. *Мазепи*, за що після поразки останнього під Полтавою засланий до Соловецького м-ря. 1712 прибув до Архангельська. За вироком арханг. віце-губ. Олексія Олексійовича Курбатова залишився на материку, де 1712—13 разом з ін. засланцем, колишнім архім. Батур. Крупицького Миколаївського м-ря Г. *Одорським*, заснував Арханг. слов.-лат. школу, в якій був викладачем і префектом.

До 1736, а потім з 1738 у Кодифікаційній комісії (1728—43) працював якийсь протопоп лохв. Рогачевський. Можливо, йдеться про Р.

Літ.: Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1970; Права... 1743. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Родзя́нко Єремій (Ієремія) Степанович (бл. 1713, сот. м-ко Хорол Миргородського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— до 1786, м. см. невід.) — полковий обозний, полковник миргородський. Походив із знатного козац.-старшин. роду. Син Степана Родзянка, хорол. сотника, потім миргород. полк. обозного, брат І. *Родзянка* (молодшого). Навчався Р. у КМА з 1726. 1727 був у класі інфими. 1732 подарував КМА ризу з червоного оксамиту на золотому ґлазеті. Служив військ. канцеляристом Ген. військ. канцелярії (1735), хорол. сотником (1735—60), обозним Миргород. полку (1772—79). З 1779 — миргород. полковник. Володів землями у селах Сорочин. сотні та будинками в Хоролі. У 1-й пол. XVIII ст. родині належало подвір'я у Києві на Подолі, яке мати Р., коли жила у своїй хорол. садибі, здавала під школу. 1742 це дворище перейшло до ген. бунчужного Дем'яна Оболонського, з яким була одружена сестра Р. Тетяна.

Літ.: Наказы малороссийским депутатам 1767 года... К., 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 4. К., 1904—1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 955; ф. 127, оп. 137, спр. 2, арк. 36зв.

Р. М. Лякіна

Родзя́нко Іван Степанович (молодший) (бл. 1730, сот. м-ко Хорол Миргородського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— до 1784, м. см. невід.) — військовий канцелярист. Його дід Василь Родзянко й батько Степан Родзянко служили «по смерть свою» обозними Миргород. полку. У своїй «сказці» (серп. 1751) Р. вказав, що він навчався у КМА і дійшов до класу філософії. Мати Р., вдова Пелагея Родзянко, у своєму проханні до Ген. військ. канцелярії (1751) висловила бажання бачити сина на службі у «Ея императорского Величества». Прохання було задоволене. 19.10.1751 Р. склав присягу в Глухові в присутності намісника Глух. протопопії Никифора Шолупіна і був зарахований військ. канцеляристом.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 233; ф. 59, оп. 1, спр. 955.

Р. М. Лякіна

Родо́вич (Радо́вич), чернече ім'я Парфеній (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Освіту здобув у КМА, де по закін. навчання (1689) читав курс поетики, якому дав бароковий заголовок «Helicon bivertex seu Poësis bipartita solutae et ligatae orationis rudimentis instructa et studiosae iuventuti in Collegio Kiovo-Mohilaeano pro praxi et doctrina data sub reverendo Parteno Rodowicz anno 1689» («Гелікон двоверхий, або Поезія, що подає у двох частинах основи прозової і віршованої мови, викладена преосвященним Парфенієм Родовичем 1689 року для науки і практики молоді, що навчається в Києво-Могилянській колеґії»). На арк. 158 цього курсу замітка: «Записав Григорій Вишневський [див. статтю *Вишневський Григорій*], спудей школи поезії в Києво-Могилянській колеґії під керівництвом Парфенія Родовича року Господнього 1689». Рукопис зберігається у РГАДА (М.). Поетика Р. розпочинається «Одою», присвяченою св. Володимиру, патронові Русі. Крім теорет. викладу основ поезії і ораторської прози, в поетиці є чимало езопівських байок, перекладених лат. мовою, зокрема «Байка про Коня, Оленя і Людину», «Байка про Дуба та Очерет», «Байка про Мурашку та Голуба» та ін.

Підтримував зв'язки з полк. І. *Новицьким*, син якого, Г. *Новицький*, був учнем Р. Зокрема, в листі від 26.09.1696 до полковника Р. висловлював вдячність йому разом «з усіма професорами нашого колеґіуму» як покровителеві КМА і хвалив сина Григорія, який «як у науках, так і в чеснотах Богу на хвалу і презацному імені вашої милості, милостивого пана добродія мого, прогресує». Р. виявив здібності й в ін. галузях акад. життя. Й. *Кроковський*, ректор КМА та ігумен Київ. Брат. м-ря, піднімаючи занедбане г-во м-ря, запросив на посаду економа саме Р., людину, за характеристикою Т. *Прокоповича*, «тверезу, працездатну, трудолюбиву, кмітливу і у всьому тієї посади гідну». Невдовзі, завдяки старанням Й. Кроковського і Р. (1696 згадується як намісник Брат. м-ря), було поліпшено госп. справи м-ря, а також майновий стан викладачів та студентів КМА.

Літ.: Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия... К., 1901; Антологія української поезії, т. 1. К., 1984.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 2, спр. 14006; РГАДА (М.), Библиотека Московской синодальной типографии, ф. 381, № 1769.

В. П. Маслюк
З. І. Хижняк

Рожа́лін Кузьма Федорович (1740, с. Вовнівці Роменської сотні Лубенського полку, тепер Роменського району Сумської обл.— 1795, м. Москва) — доктор медицини, викладач, організатор медичної справи. Н. у сім'ї козака. По закін. КМА, де навчався 1751—58, вступив до С.-Петерб. адміралт. госпіт. мед.-хірург. школи. 1759 дістав звання підлікаря, 1760 — лікаря. Служив у армії. 1761 у числі перших десяти найбільш здібних вихованців рос. госпіт. шкіл (у минулому студентів КМА) з метою вдосконалення і підготовки до професорської діяльності відряджений С.-Петерб. мед. колеґією до Лейден. та Берлін. ун-тів. 1765 у Лейден. ун-ті захистив доктор. дисертацію «De scorbuto» («Про скорбут [тобто цингу — *авт.*]»), що є, на той час, найповнішим зведенням знань про цю хворобу. Категорично заперечував лікування цинги «живим сріблом» (ртуттю). Після повернення 1767 з-за кордону викладав «матерію медику» (фармакологію) в обох С.-Петерб. госпіт. школах, обіймав посади лікаря Новорос. губ. (1769—74), дивізійного лікаря Укр. дивізії, керівника Єлисаветград. гарнізонного госпіталю. Керував боротьбою з епідемією чуми в Єлисаветграді, Новомиргороді та Харкові (1771—75), 1776 — лікар Новорос. губ.

Високоосвічена людина, Р. володів кількома іноз. мовами, листувався з видатним нім. вченим і поетом Вольфгангом-Йоганном Гете. 1778 захворів на психічну хворобу й залишив працю.

Літ.: Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа
І. М. Лисенко

Студенти Києво-Могилянської академії.
З картини В. Кохаля «Майбутні лікарі»

Розано́вський Захарій (1787, м. Мглин Чернігівської губ., тепер РФ — р., м. см. невід.) — учитель. Н. у сім'ї священика. Закінчивши вищий риторичний клас Черніг. семінарії, у жовт. 1807 вступив до КМА, де вчився до 9.07.1811. Слухав філософію, богослов'я (2 роки), вивчав лат. та рос. риторику, франц., грец., нім., польс. мови, чисту математику та історію. Після пожежі на Подолі 9.07.1811 та припинення занять у КМА повернувся у Черніг. семінарію з атестатом, підписаним 27.08.1811 ректором КМА Й. *Логановським* та префектом Й. *Моховим*.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 165.

Р. М. Лякіна

Розбо́рський Микола, чернече ім'я Наркіс (1689, м. Краковець Любачівського пов. Руського воєвод., тепер м-ко Яворівського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — городничий. Походив з родини дячка. Навчався у КМА, по закінченні якої 1727 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. 1727 висвячений еп. Черніг. і Новгород-Сів. І. *Жураківським* на ієродиякона. З 1733 — ієромонах. 1735 — городничий у Василькові.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 51; спр. 2, арк. 21.

С. Р. Кагамлик

Розумо́вський Кирило Григорович (18.03.1724, за ін. даними, 1728, с. Лемеші Козелецької сотні Київського полку, тепер Козелецького р-ну Чернігівської обл.— 3.01.1803, м. Батурин Конотопського пов. Чернігівської губ., тепер смт Бахмацького р-ну Чернігівської обл.) — останній гетьман України-Гетьманщини (1750—64), сенатор (з 1762). Н. у сім'ї козака Григорія Яковича Розума та його дружини Наталії Дем'янівни, дочки козака Демешка з сусіднього з Лемешами с. Адамівка. Згідно з офіційною генеалогією роду, складеною у КМА, Розумовські походили від польс. шляхет. родини Ружинських (Рожинських).

1742 Р. переїхав до цар. двору, де перебував під опікою старшого брата, фаворита імп-ці *Єлизавети Петрівни* гр. Олексія Розумовського. 1743—45 навчався у вищих навч. закладах Німеччини, Франції та Італії. Одружився з родичкою імп-ці Єлизавети Петрівни з боярського роду Наришкіних.

1744 дістав титул графа Рос. імперії. Президент Рос. АН (1745—65). У лют. 1750 на козац. раді в Глухові обраний гетьманом України. Був ним до 1764. Вирішальне значення при обранні мала пряма вказівка цар. уряду щодо його кандидатури.

Держ.-політ. діяльність Р. відзначалася значною мірою самостійністю і незалежністю від цар. уряду в питаннях внутр. політики. Під тиском Р. 13.01.1752 вийшов цар. указ про заборону поширення на українців «холопства» (кріпацтва). Без дозволу гетьмана заборонялося заарештовувати українців (крім підозрюваних у кримінальних злочинах) рос. урядовцями. У цьому зв'язку при гетьмані створено спец. установу — контору для прийому прохань і листів від представників усіх верств населення. Деякий час Р. без погодження з С.-Петербургом призначав полковників лише своїми універсалами. Така самостійність укр. гетьмана викликала невдоволення цар. уряду й спонукала його до активного втручання в справи управління Гетьманщиною. Вже в берез. 1754 імп-ця Єлизавета Петрівна спец. указом заборонила гетьману самостійно призначати полковників, залишаючи за ним право лише добирати канд. на цю посаду. Тоді ж офіційно підтверджено становище, за яким укр. гетьманам (починаючи з І. *Скоропадського*) заборонялося вести самостійну переписку з іноз. державами, а до них [гетьманів] приставлено рос. радників-міністрів. Все це відтепер безпосередньо стосувалося й Р. Під нагляд були поставлені фінанс. справи Гетьманщини. За указом 1754 Р. повинен був надсилати до С.-Петербурга докладні звіти про всі прибутки й витрати, водночас були ліквідовані всі внутр. та зовн. митні збори («індукта» та «евекта»). На поч. 1756 вирішення усіх справ України-Гетьманщини перенесено з Колегії іноз. справ до Сенату. Останній 1761 підпорядкував і м. Київ, відірване від Гетьманщини. Це були перші офіційні кроки цар. уряду 2-ї пол. XVIII ст. на шляху остаточної ліквідації автономії України-Гетьманщини.

Р. докладав значних зусиль, спрямованих на зміцнення центр. і місц. органів держ. управління. Першим кроком у цьому напрямку стала реформа судочинства. За універсалами 1760 та 1763 скасовувалися суд. функції Ген. військ. канцелярії, а Ген. суд став вищим апеляційним органом і найбільш престижною суд. установою. Наприк. 1763 на тер. кожного полку створено станові шляхет. суди — земські, підкоморські і ґродські, що мали місце в Україні до Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. Ці суди підлягали Ген. суду і реґламентувалися відповідними положеннями Лит. Статуту 1588.

Значну увагу Р. приділяв екон. питанням. Зокрема, намагаючись покласти край надмірному поширенню винокуріння, він 6.07.1761 видав універсал, за яким ця діяльність дозволялася лише старшині й козакам, які мали земельні й лісові угіддя. Водночас заборонялося мати в Гетьманщині винокурні й шинки духовенству, рос. поміщикам, а також вихідцям з ін. реґіонів і країн. Сприяючи лівобереж. укр. купцям, Р. домігся заборони вивозу горілки з Правобереж. України до Нової Сербії і Запорозької Січі, а також ліквідував на тер. Гетьманщини тютюнові та ін. відкупи, що обмежували реґіональний ринок. 1760, поступаючись тиску правлячої старшин. верхівки, спец. універсалом заборонив селянам переселятися на нові місця і забирати при цьому своє майно без письмового дозволу володаря даної маєтності. 1763 цей універсал підтверджений відповідним цар. указом.

1763 Р. подав імп-ці Катерині II проект створення в Україні двох ун-тів, кількох гімназій та ін. освіт. установ. КМА мала перейти у відомство гетьмана. Лише богослов. ф-т мав залишатись під наглядом митрополита. Але проект так і залишився на папері.

Започатковані Р. перетворення, як і в цілому його політ. курс, спрямований на збереження держ.-політ. автономії України-Гетьманщини, викликали різке невдоволення цар. уряду, в першу чергу імп-ці Катерини II, яка прийняла остаточне рішення про ліквідацію укр. держави, насамперед її гол. чинника — гетьман. влади. Як привід до рішучих дій в цьому напрямку використано підписану на раді в Глухові наприк. 1763 більшістю присутньої там старшини чолобитну до цариці, де містилося прохання про повернення Україні-Гетьманщині «затверджених прав, вольностей і привілеїв», а також про дозвіл на встановлення спадкового гетьманства в роді Розумовських. Цар. маніфестом від 10.11.1764 і сенат. указом від 17.11.1764 Р. усунений від гетьманства, а саму посаду гетьмана України скасовано. Для управління Україною за цими ж указами створювалася Малорос. колеґія (друга) на чолі з гр. П. О. Рум'янцевим. Понад 11 років Р. заборонялося навіть з'являтися в Україні. Лише 1776 йому дозволено приїхати на батьківщину. 1794 Р. остаточно поселився в м. Батурин.

Останні роки життя він присвятив буд-ву кам'яних споруд у своїх володіннях (Батурині, Баклані, Почепі, Яготині та ін.), а також госп. діяльності. Тоді ж завершено за проектом архітектора Чарльза Камерона будво батур. палацу, залишки якого збереглися до наших днів. Похований Р. у трапезній Батур. Воскресенської церкви, відбудованої ним на руїнах мазепинської.

Літ.: Маркевич Н. А. История Малороссии, т. 2. М., 1842; Васильчиков А. А. Семейство Разумовских, т. 1. СПб., 1880; Голобуцький В. О. Запорізька Січ... К., 1961; Соловьёв С. М. История России.., кн. 12—13, т. 23—26. М., 1964—65; Путро А. И. Левобережная Украина... К., 1988; Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. К., 1990; Дашкова Е. Р. Записки... М., 1990; Екатерина II. Записки... М., 1990; Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России... К., 1993.

О. І. Путро

Гетьман **Кирило Розумовський**. З портрета XVIII ст.

Рокúцький Степан (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Вчився, вірогідно, у КМА до 1692. Співав у хорі при дворі боярина Л. Наришкіна в Москві, потім у капелі КПЛ.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
І. М. Лисенко

Рома́данов (Ромода́нов) Максим Григорович, чернече ім'я Мефодій (1793, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — крилашанин. Син священика. Після навчання в КМА з 1817 служив дяком у м-ку Городище Черкас. пов. Київ. губ. 1829 прийшов до КПЛ, де прийняв чернечий постриг. Ніс крилашанський послух.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1557, ч. 2, арк. 122.
К. І. Шамаєва

Романо́вич Василь (1716, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — художник. Навчався у КМА, ймовірно, у 1730-х рр. Ще юнаком 1737 розписував придія Іоана Предтечі Київ. Борисоглібської церкви на Подолі, зобов'язавшись намалювати «увесь Апокаліпсис і Страшний суд... фарбами гарними і не простими, а малювати так майстерно, як у святого Миколая Набережного». На поч. 1740-х виїхав до Сербії. В архівах одного з м-рів збереглися докум. про виплату грошей «малярам Йову й Василію», ймовірно, Р. та І. *Василевичу*, які працювали в Бодянах (1745—46). Є припущення, що 1756 з групою укр. художників Р. брав участь у розписах м-ря Крушедола, виконував там монументальні полотна. 1758 під ім'ям «многогрішного Василя з Малої Русі» він прибув до серб. м-ря Хопово, де засн. малярську школу. Звідси наїздив до серб. поселень у Хорватії. 1758 створив іконостас для церкви Дреноваце, а 1759 — для церкви с. Костайнице, запровадивши у Хорватії нові барокові зразки укр. правосл. іконографії. Р. працював у портрет. жанрі: 1759 «маляр Василь Русиканин» отримав гроші за три портрети єп. Софронія Йовановича. Виконав інтер'єр нового єпископського палацу в м. Панкрац (1769) у співавторстві з невід. майстром. Привертає увагу вел. герб єпархії, виконаний в дусі бароко. Малярська школа Р. й ін. укр. митців вплинула на формування серб. та хорв. художників, засновників пд.-слов. бароко. Під впливом українців, які працювали в Сербії, серб. юнаки їхали до КМА. Це, зокрема, відомі згодом серб. живописці — Герасим Зелич, Іосиф Сербин, Васа Остоїч, Стефан Тенецький, Йован Четир Грабован й ін., завдяки яким у Сербії сформувалася своя нац. школа живопису й ґравюри.
Літ.: Петров Н. И. Киевская Рождество-Предтеченская, или Борисоглибская церковь. ТКДА, 1895, № 7, 1896, № 2–3; Петров Н. И. Воспитанники Киевской академии из сербов... СПб., 1905; Давидов Д. О украјнско-српском уметничким везама у XVIII веку. В кн.: Зборник за ликовне уметности, 4. Нови Сад, 1968; Пащенко Є. Українське барокко в Сербії. «Всесвіт», 1977, № 12; Миляева Л. С. Киево-Могилянская академия и украинско-сербские художественные связи. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. К., 1988.
З. І. Хижняк

Романо́вський Лука (рр., м. н. і см. невід.)— викладач. Вищу освіту здобув у КМА. 1770 Р. запрошено учителем до Переясл. колеґіуму, в якому на цей час навчалося 169 учнів. 1770/71 навч. р. викладав у класах синтаксими й граматики, 1771/72 — піїтики.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3–4. К., 1906–07; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.)... Полтава, 1910; Пархоменко В. Дополнения к статье «К истории образования в Украине». КС, 1905, № 3.
В. О. Андрушко

Романо́вський Микола Павлович (бл. 1804, м. Київ — р., м. см. невід.) — кандидат словесних наук, чиновник 12-го класу (1836). Н. у сім'ї старожитнього шанованого міщанина, бурґомістра (1824) Павла Петровича Романовського, одного з останніх відомих «дзвонників», тобто майстра по відливанню дзвонів кін. XVIII — 1-ї трет. XIX ст., який відливав дзвони для КПЛ та київ. м-рів — Михайл. Золотоверх., Брат. та ін.

Р. навчався в КМА до її закриття, 1817—19 — в Київ. семінарії, де опанував «разные языки и науки в школе риторики», з 1819 — у Харк. ун-ті. Подальша доля Р. пов'язана з пед. діяльністю.
Архіви: КДМА, ф. 1, оп. 2, спр. 792, 1115.
Р. М. Лякіна

Романо́вський Симон Лук'янович, чернече ім'я Стефан (21.07.1777, м. Чечельник Брацлавського воєвод., тепер райцентр Вінницької обл.—4.12.1841, м. Астрахань, тепер РФ) — ректор Подільської семінарії, архімандрит, єпископ Волинський і Житомирський, Вологодський і Великоустюзький, архієпископ Астраханський і Терський. Здобувши добру домашню освіту, 1789/91 вступив до КМА відразу до класу синтаксими. Ще студентом став відомою в Києві людиною. Не побоявся звинуватити митрополита Київського І. *Малицького* у зловживанні владою. (Митрополит залучив до свого хору учня КМА, який походив з Брацл., а не Київ. єпархії, що було не за акад. правилами. Репетитором цього учня був Р., він і опротестував правомірність цих дій.) Ображений митрополит вимагав від І. *Фальковського*, виконуючого обов'язки ректора, привселюдного покарання студента. Фальковський відмовився, посилаючись на те, що КМА — вищий навч. заклад, не підлягає дух. керівництву і всі питання внутр. порядку вирішує самостійно. Акад. керівництво обмежилось доганою Р.

По закін. навчання повернувся у рідні краї, де з 1799 працював викладачем граматики та нім. мови у Поділ. семінарії, яка знаходилася у Шаргородському Миколаївському м-рі. Саме тут 1801 Р. прийняв чернечий постриг. 1805 став професором філософії та префектом семінарії й одержав настоятельство у Коржовецькому м-рі. Після переведення семінарії до Кам'янця-Подільського Р. 1806—08 заступив на посаді професора бого-

слов'я ректора І. *Ставицького*, а після його смерті став ректором та архім. Кам'янець-Поділ. Троїцького м-ря (1809).

1813 у Київ. Софійськ. соборі Р. хіротоновано на єп. Волинського і Житомирського митрополитом Київським і Галицьким С. *Александровським*. Єпархія на той час була порівняно новою, в ній було багато католиків і греко-католиків; архієрейська каф-ра та Волин. семінарія містилися в Острозі, були погано облаштовані, не вистачало вчителів. Усі зусилля Р. спрямовував на благоустрій єпархії та семінарії, в якій він намагався запровадити порядки, запозичені з КМА. Реформа дух. навч. закладів 1817 торкнулася і Волин. семінарії, але Р. не корився новим порядкам, що викликало невдоволення місц. духовенства. Треба зазначити, що сама владна і водночас відкрита особистість Р., спосіб його життя дратували місц. церковників. За спогадами викладача семінарії І. *Візерського*, Р. жив розкішно та відкрито, дім його часто наповнювали гості, «для забавы в том же доме был бильярд». Від викладачів Р. вимагав повної покори, тому нерідко обходився з ними досить різко, що викликало невдоволення, яке швидко набрало рис прямої ворожнечі. Р. звернувся зі скаргою до Комісії дух. навч. закладів, а семінар. правління поскаржилося на нього у КДА, яка тоді опікувалася Волин. семінарією. З Києва приїхав ревізор Смарагд Крижанівський. Після з'ясування обставин він став на бік викладачів. 24.11.1828 Р. переведено єп. до Вологди. Тут при ньому, 1831, перебував на засланні у Вологод. Спасоприлуцькому м-рі архієп. Іркутський, Нерчинський і Якутський І. *Нестерович*, якого Р. підтримував. У Вологді Р. пробув 13 років. 1.03.1841 одержав призначення архієп. до Астрахані, де того ж року помер. Похований в Астрахан. Успенському соборі.

Літ.: Чистович И. А. Очерки из истории духовных училищ... «Странник», 1887, т. 2, № 1; Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796–1799 гг.). К., 1901; Акты и документы..., отд. 3, т. 1–3. К., 1910–12; Титов Ф. И. Киевская академия..., в. 3. К., 1912.

Т. О. Дороніна

Ромода́нов Максим Григорович, чернече ім'я Мефодій — див. *Ромаданов* Максим Григорович, чернече ім'я Мефодій.

Ропчано́вський (Рубчано́вський) Симеон, чернече ім'я Самуїл (1702, м. Кам'янець Подільського воєвод., тепер м. Кам'янець-Подільський, райцентр Хмельницької обл.— 1764, м. Київ) — викладач, ігумен. Походив з купецької сім'ї. Навчався в Кам'янці-Подільському, а філософію і богослов'я слухав у КМА, яку закін. бл. 1733. 23.12.1738 прийняв у КПЛ чернечий постриг, а 15.04.1739 став ієродияконом. 1738 в сані ієром. за ухвалою Синоду виїхав до Москви для викладання піїтики в Моск. слов.-грек.-лат. академії. З 1742 читав риторику. 1743 за станом здоров'я відпросився в КПЛ. Виконував різні послушенства, 1747 призначений ігуменом приписного до КПЛ Зміївського Преображенського м-ря Харк. єпархії. 1750—64 завідував Лавр. друкарнею і входив до складу Дух. собору КПЛ. Після його смерті залишилося 6 книг: «Псалтырь следованная» моск. друку, «Шестоднев» і «Каноны повечоровы» друку КПЛ, філософські диспути лат. мовою, а також два примірники «Камня вѣры» С. *Яворського*, видані 1764 у Москві.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904–05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 11–11а, 87, оп. 1 загальночерн., спр. 123, арк. 1–5; спр. 1080.

С. Р. Кагамлик

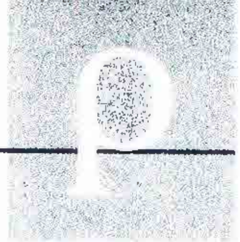
Ру́бан Василь Григорович (14.03.1742, м. Бєлгород, Слобідська Україна, тепер м. Бєлгород, обл. центр РФ — 24.04.1795, м. С.-Петербург) — письменник, історик, видавець, перекладач, державний службовець. Із старовинного козац. роду, представник якого Мирон Рубан брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58. Батько Р. Григорій Рубан володів невеликим спадковим маєтком. Після занять з домашнім учителем Р. навчався в КМА (1752—54), де ректором був Г. *Кониський*, слухав лекції в Моск. слов.-грек.-лат. академії (1754—55), пройшов підготовку при універс. гімназії і 27.04.1759 був зарахований до Моск. ун-ту, який закін. 1761. З 12.06.1762 — актуаріус Держ. колегії іноз. справ. Того самого року вступив на службу перекладачем до Запорозької Січі — Микитів Перевіз на Дніпрі (тепер у межах м. Нікополь, райцентру Дніпропетр. обл.). Добре володіючи тур. і татар. мовами, знання яких отримав ще під час навчання у КМА, Р. керував паспортним контролем — оформляв докум. підданим Рос. імперії, що від'їжджали у Крим чи Туреччину. 10.08.1763 одержав атестат від Коша Війська Запорозького Низового, залишив службу й повернувся в Колегію іноз. справ в С.-Петерб. 10.07.1767 переведений на посаду колез. перекладача, 25.02.1771 — колез. секретаря. У трав. 1773 перейшов до Межової експедиції Сенату під керівництвом кн. О. О. В'яземського. З груд. 1744 — колез. асесор і секретар кн. Г. Потьомкіна (в цей час президента Військової колегії). Працював у князя 18 років, обіймаючи посаду зав. відділу іноз. листування і перекладача з іноз. мов. 1775 їздив з Г. Потьомкіним в Україну. З 29.09.1779 — надв. радник і директор Новорос. уч-щ у м. Кременчук. На цій посаді Р. був до кінця життя, дослужився до чину колез. радника.

Перебуваючи на держ. службі, Р. успішно займався журналістикою, наук., літ. і видавничою діяльністю. Захоплення античністю — одна з найхарактерніших рис просвітників. Маючи прекрасну підготовку з класичних мов, античної л-ри, могилянці

Василь Рубан.
З гравюри К. Адта

були першими, хто в Росії почав займатися у серед. XVIII ст. перекладами рим. поетів. 1774 Р. переклав «Две ироиды, или Два письма древних ироинь» Овідія, додавши власні коментарі й біографію поета. 1775 Р. виступив як співавтор і наук. редактор першого рос. перекладу «Енеїди» Вергілія, а 1777 — як редактор його «Ґеорґік» і перекладач «Тітир». Р. видавав також власні журн.: «Ни то ни се» (1769), «Трудолюбивый муравей» (1771), «Старина и новизна» (1772—73). Вмістив у них власні переклади з Овідія, Сенеки, Горація, Лукіана, а також 7 перекладів з Вольтера, дав кілька істор. публікацій, присвячених Україні. 1770 надрукував «Исторические известия польских писателей о провинциях и городах российских, бывших некогда во владениях польских, а потом опять россиянами взятых». Тут автор подав і власні матеріали з історії князівств Київ. Русі, запорозького козацтва та ін. У «Трудолюбивом муравье» надрукував кілька статей про Крим: «Описание местонахождения и расстояния городов полуострова Крым» (1771), «О Крымской коммерции» (1771), що практично є першими публікаціями в Росії про Крим. В «Старине и новизне» (ч. 2, 1773) Р. помістив матеріали, які безпосередньо стосувалися КМА: «Исторические известия о первых Славено-греколатинских в России Киевском и Московском училищах». Ці матеріали підготовлені були рос. справщиком Федором Полікарповим з додатком колишнього студента КМА єп. Г. *Вишневського*. Розділ «О Киевских училищах», написаний С. *Миславським*, охоплював події від засн. Київ. брат. школи до серед. XVIII ст. і був по суті першою друк. працею з історії КМА. У статті Миславського, складеній для Адрес-Календаря на замовлення Київ. консисторії, зокрема, зазначалося, що попередні дані про засн. Київ. брат. школи 1588 за благословення п. Єремії — безпідставні й бездоказові, і роком заснування Академії треба вважати 1615, «когда воспоследствовала от Галшки Гулевичивны надача (дома и двора) на монастырь и школу». На сторінках журн. Р. друкував промови Г. *Бужинського*, Т. *Прокоповича*, Г. Кониського; він першим опублікував «Елегію до бібліотеки» С. *Яворського*. 1799 видав «Историческое, географическое и топографическое описание Санкт-Петербурга от начала заведения его с 1703 по 1751 год», використавши рукоп. замітки архіваріуса С.-Петерб. АН І. *Богдановича* і список епітафій кладовища Ол.-Нев. лаври, який передав йому архієп. С.-Петербурзький і Шліссельбурзький (тоді вже митрополит Київський і Галицький) Г. *Кременецький*. Книга, за характеристикою П. М. Петрова, заслуговує на найвищі оцінки порівняно з усіма попередніми виданнями з історії С.-Петербурга.

У контексті інтересу до історії України, що набув ще й практичного значення в 2-й пол. XVIII ст. у зв'язку з роботою Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії, Р. видав кілька істор. пам'яток: збірник матеріалів «Краткия географическия, политическия и историческия известия о Малой России, с приобщением украинских трактатов и известий о почтах, списка духовных и светских тамо находящихся ныне чинов, числе народа и пр.» (СПб., 1773). Праця 1773 перекладена нім. мовою і 1775 видана в м. Галле (Німеччина). Цим був покладений поч. входженню пам'яток укр. історіографії XVIII ст. в зх.-європ. істор. л-ру Німеччини, Франції та ін. країн. Збірник було перевидано 1777. У цьому ж році Р. видав «Краткую летопись Малыя России с 1506 по 1776 год, с изъявлением настоящаго образа тамошняго правления и с приобщением списка прежде бывших гетманов, генеральных старшин, полковников и иерархов» (СПб., 1777). «Краткая летопись» складається з 2-х частин: Літопису з 1506 по 1734, складеного в 30-ті рр. XVIII ст. невід. автором (на думку В. Б. Антоновича, ним був Я. *Лизогуб*) на основі літопису Г. *Граб'янки* (люб'язно наданих Р. Ґ. Кониським) і доповненого матеріалами Р. за 1734—76 рр., і додатка «Землеописание Малыя России, изъясняющее города, местечки, реки, число монастырей и церквей, и сколько где выборных козаков по ревизии 1767 года находилось». Цей додаток був переданий Р. канцлером Рос. імперії кн. О. *Безбородьком*. Саме Р. і Безбородько мали намір видати «Повну малоросійську історію». «Краткая летопись» Р. стала одним з найважливіших джерел для написання Д. М. Бантишем-Каменським першої повної «Истории Малой России» (СПб., 1822). Наведені й опрацьовані в «Краткой летописи» матеріали дають підставу зарахувати Р., як і О. Безбородька, до перших укр. археографів. Р. належить також публікація першої праці з етнографії України «Описание свадебных украинских простонародных обрядов» (СПб., 1777), укладеної його небожем Григорієм Калиновським. Від 1775 до 1780 Р. видав низку моск. «Любопытных Месяцесловов» і знову ж таки найбільшу увагу в них приділив істор. й істор.-стат. матеріалам. Серед них — опис рос. церк. ієрархії, м-рів, церков, єпархій, губерній, міст, друкарень. Не забував і про Україну: надрукував «Роспись ректоров Академии Киевской» (1775), «Роспись митрополитов Киевских» (1776), Киевский Месяцеслов (1797) і т. ін. Старанннями Р. за підтримки кн. Г. Потьомкіна, його покровителя, 1778 вперше побачили світ «Записки» В. *Григоровича-Барського* «Пешеходца Василия Григоровича-Барского-Плаки-Альбова... Путешествие к святым местам... им самим писанное, ныне же... изданное в свет под смотрением Василья Григорьевича Рубана». «Тридцать лет уже прошло,— писав Р. у передмові,— как сию книгу по кончине сочинителя ее, с превеликой жадностью списывают все те, до коих о ней хотя малейшее дошло сведение. В Малой России и в окружающих оную губерниях нет ни одного знатного места и дома, где бы не было ее списка...» До «Путешествия...» Р. до-

дав біографію В. Григоровича-Барського, написану його братом І. *Григоровичем-Барським*, з яким він спілкувався в справах видання. Вимушений жити в Росії, Р. сприяв своєю працею й талантом її сусп.-культ. розвитку, але завжди пам'ятав про свою alma mater і Україну, які щиро любив і усвідомлював їхню роль і місце в історії.

Літ.: Василенко Н. К истории малорусской историографии... КС, 1894, № 11–12; Неустроев А. Н. Литературные деятели XVIII в. I. Василий Григорьевич Рубан. СПб., 1896; Модзалевский В. Л. Василий Григорьевич Рубан... СПб., 1897; Лазаревский А. Рубан Василий Григорьевич. КС, 1897, № 1; Тихонравов Н. С. В. Г. Рубан. Соч., т. 3., ч. 1. М., 1898; Ельницкий А. Рубан Василий Григорьевич. В кн.: РБС, т. Романова–Рясовский. Пг., 1918; Сохань П. Історична доля... української історіографії. В кн.: Тези доп. І наук. конференції... К., 1993.

Архіви: Торбаков И. Б. Киево-Могилянская академия и российское Просвещение... Дис. канд. ист. наук: 07.0008/НАН України. К., 1997. НБУВ, ф. ДС 54556.

З. І. Хижняк

Рýбан Яків Андрійович **(1760, м. н. невід.—1806, м. см. невід.) — письменник, історик, професор, надвірний радник. Під час навчання в КМА виявив схильність до наук. праці й серед кількох найздібніших студентів (А. *Антонський-Прокопович*, П. *Сохацький* та ін.) 1782 направлений до гімназії при Моск. ун-ті. На стипендію новиковського Дружнього ученого т-ва вступив до Моск. ун-ту. Брав участь в засн. І. Г. Шварцем і М. *Антоновським* Студ. вченого т-ва, члени якого у вільний від лекцій час писали, перекладали та готували до публікації книги, розраховані на широкий читацький загал. Після завершення навчання дістав посаду професора в Микол. Чорноморському корабельному уч-щі. 29.01.1802 отримав чин надв. радника. Після закриття уч-ща (1803) залишився поза штатом, а тому згодом порушив клопотання перед міністром** нар. освіти М. М. Новосельцевим про призначення його проф. Харк. ун-ту. М-во нар. освіти дало позитивну відповідь, водночас зобов'язало Р. підготувати і подати на захист до Моск. ун-ту відповідну дисертацію. Р.— перший в Росії перекладач творів Іммануїла Канта. 1803 вийшов його переклад «Кантово основание для метафизики нравов». Проте вже 1805 Р. був звільнений від служби, але у чині професора.

Тв.: Разсуждение историческое о возмутительном и насильственном переселении в средних веках варварских северных народов в провинции Римской империи, ...ими до основания разоренной. М., 1789; Математическая география, почерпнутая из достоверных писателей и в пользу юношества выработанная. Николаев, 1802; Кантово основание для метафизики нравов. Николаев, 1803.

Літ.: Биографический словарь... Московского университета за... столетие, ч. 2. М., 1855; Шевырев С. П. История имп. Московского университета (1755–1855); М., 1855; Описание дел архива Морского Министерства ... т. 3, 6, 9. СПб., 1882–1902; [Помяловский И. В.] Записки Михаила Ивановича Антоновского. РА, 1885, № 2; РБС т. Романова–Рясовский. Пг., 1918.

В. М. Горобець

Рубéць Михайло Михайлович **(бл. 1730, Стародубський полк — після 1784, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Син бунчук. товариша Михайла Рубця, який «служил в разных службах без малейшего подозрения по жизнь свою». Навчався у КМА (1740-ві рр.). У своїй «сказці» (груд. 1749) повідомляв, що він «после смерти отца остался малолетним и находился в училищах латинскіх, чрез несколько лет и оные окончил». Подав до Ген. військ. канцелярії прохання прийняти його на службу (груд. 1748). 4.10.1760 дістав ранґ військ. товариша. 1771—84 — бунчук. товариш. В останні роки життя був казначеєм Новоміського повіт. казначейства (1783—84).** Проживав у Ситій Буді (1783). Дружина Марина Онисифорівна Пашкевич була дочкою значк. товариша та сестрою Максима Онисифоровича, який служив разом з Р. у Ген. військ. канцелярії. Дітей не мав.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 24, 99.

Р. М. Лякіна

Рубчанóвський Симеон, чернече ім'я Самуїл — див. *Ропчановський* Симеон, чернече ім'я Самуїл.

Рудéнський Яків, чернече ім'я Йоасаф — див. *Рудзинський* Яків, чернече ім'я Йоасаф.

Рудзúнський (Рудúнський) Іван, чернече ім'я Іустин **(р. н. невід., ймовірно, м. Стрий Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.—10.04.1727, м. Ревель, тепер м. Таллінн, Ест. Респ.) — викладач, обер-ієромонах. Навчався у КМА: 1702—04 слухав логіку у Х. *Чарнуцького*, про що свідчить підпис на першій сторінці рукопису «Manuductio ad Logicam» — «Ex libris Ioannis Rudzinski» («Посібник з логіки» — «З книг Іоана Рудзинського»). Закінчивши КМА, Р. прийняв чернечий постриг у КПЛ. 2.11.1721 у сані ієродиякона відправлений до Моск. слов.-грек.-лат. академії. 12.04.1722 Синод призначив Р. довіреною особою на сейм у Річ Посполиту для захисту «обретающихся в Польше восточного благочестия православных христиан, униатами и римлянами утесняемых». З часом Р. повернувся у Моск. слов.-грек.-лат. академію, де викладав у класі риторики. 8.01.1724 одержав призначення у Ревельську ескадру і служив обер-ієромонахом флоту.**

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Описание документов и дел... Синода, т. 2, ч. 1 (1722), [№ 753]. СПб., 1879; Петров Н. И. Описание рукописных собраний... в. 2.

М., 1896; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994.
С. Р. Кагамлик

Рудзи́нський (Руди́нський, Руде́нський) Микола, чернече ім'я Никодим (1698, м. Стрий Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— поч. 1753, м. С.-Петербург) — викладач. Походив зі шляхет. родини. Навчався у КМА, зокрема, 1727 був студентом класу піїтики, 1729 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. Того ж року став ієродияконом. 1732 висвячений у сан ієром. архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським*. Згідно з ухвалою Синоду 1738 Р. направили до Коломен. семінарії викладачем. 1744 запрошений до Моск. слов.-грек.-лат. академії. З 1747 обіймав посаду законоучителя С-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. За дух. заповітом Р. речі та книги (94 предмети), що залишилися після його смерті, були передані в КПЛ.
Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 17зв.; спр. 4, арк. 57зв.–58, оп. 1 загально-черн., спр. 1097, арк. 2.
С. Р. Кагамлик

Рудзи́нський (Руде́нський) Яків, чернече ім'я Йоасаф (1703, м. Стрий Перемишльського пов. Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, архімандрит. Походив з укр. міщан. родини. Закін. повний курс навчання КМА. Значився студентом класу богослов'я у реєстрах за 1727—31. Можливо, в той же час один рік слухав богослов'я у Львів. єзуїт. колеґіумі: його підпис «Labor Jacobi Rudenski» («Праця Якова Руденського») стоїть на богослов. трактатах, які читалися у Львів. єзуїт. колеґіумі 1728/29 навч. р. 1730 прийняв чернечий постриг у КПЛ, 1731 став ієродияконом, а згодом — ієромонахом. 7.01.1739 згідно з ухвалою Синоду Р. відправлено до С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу, де викладав Закон Божий, латину і «чистописаніє». У серп. 1747 висвячений на архім. Курськ. Знаменського м-ря. 9.07.1753 у зв'язку з конфліктом між ним і єп. Бєлгородським і Обоянським Й. *Горленком* Р. відправлено до КПЛ простим ченцем із забороною священнослужіння. 1756 Синод зняв з нього заборону священнослужіння і відновив у сані архімандрита.
Літ.: Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 2, [№ 169–171]. М., 1896; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; [Письмо Иоасафа Горленко архимандриту Иоасафу Рудзинскому от 15.07.1754]. В кн.: Жевахов Н. Д. Святитель Иоасаф (Горленко), т. 3. К., 1909; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Описание документов и дел... Синода, т. 18 (1738), 20 (1740), 22 (1742). Пг., 1915; СПб., 1913, 1914; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 169; спр. 4, арк. 58зв.–59; оп. 2 черн., спр. 27, арк. 1–23.
С. Р. Кагамлик

Рудико́вський Андрій Петрович (1796, с. Вільшанка Київського пов. Київської губ., тепер с. Велика Вільшанка Васильківського р-ну Київської обл.—1874, м. Київ) — письменник. Н. у сім'ї священика. Його родина походила з Іллірії, тепер тер. сучасної Албанії.

Будинок бурси Києво-Могилянської академії.
Кін. XVIII – поч. XIX ст.
Сучасне фото

Молодший брат О. *Рудиковського*. Рано залишився сиротою. Навчався у нижчих класах КМА до нищівної пожежі 1811 на Подолі, коли згорів Київ. Брат. м-р з церквою, акад. класи, бурса, де він мешкав. Цей період свого життя описав у «Воспоминаниях от юности бурсацкой жизни до вступления в военную службу и до офицерского чина». У КМА так і не вернувся, наймитував у родичів у Житомирі та на селі. За допомогою брата О. Рудиковського, пом. лікаря корпусу ген. Воронцова, який вернувся з Парижа, виклопотав дворян. свідоцтво, яке давало право вступити на військ. службу. Служив підпрапорщиком у ґренадерській роті, розквартированій у Києві, а згодом — портупей-прапорщиком у Харкові, де вчив грамоти солдатів, дістав чин підпоручика, капітана, командував ротою. З Харкова з маршовим батальйоном відправлений до Варшави у діючу армію. 1833 брав участь у походах до Молдавії та Валахії, 1839 переведений в Ізмаїльську фортецю плац-ад'ютантом. 1848 через хворобу звільнений від служби в чині майора з пенсією 315 руб. на рік. Переїхав до Києва, де жив до самої смерті.
Тв.: Воспоминания от юности бурсацкой жизни до вступления в военную службу и до офицерского чина. КС, 1892, № 4.
Літ.: Рудыковский Н. Устройство военных поселений. РС, 1873, т. 8, № 10. Щербина В. Из семейного архива. I. Записки Андрея Петровича Рудыковского (1796–1874). КС, 1892, № 4.
Н. Д. Микитась

Рудико́вський Остап Петрович (1784, с. Вільшанка Київського пов. Київського намісн., тепер с. Велика Вільшанка Васильківського р-ну Київської обл.— 1851, м. Київ) — письменник, лікар. Н. у сім'ї священика. Старший брат А. *Рудиковського*. Навчався у КМА, де вивчав давні та сучасні мови. Під впливом проф. і ректора КМА І. *Фальковського* розпочав літ. працю. 1806 направлений до С.-Петерб. мед.-хірург. академії, яку закін. 1810.

Служив штаб-лікарем у Томському піхот. полку, брав участь у Франц.-рос. війні 1812—15, був у Сілезії, Саксонії, Баварії, Франції на посаді пом. лікаря корпусу під командуванням ген. Воронцова. 1818 перейшов на службу до Київ. військ. госпіталю, потім прикомандирований до 4-го корпусу ген. М. Раєвського. Під час подорожі з останнім на Кавказ і Крим познайомився з О. Пушкіним і заприятелював з ним. 1825 познайомився на квартирі ген. О. І. Красовського з О. Грибоєдовим. У Раєвських зустрічався з декабристами С. Волконським, С. Трубецьким, М. Лорером та ін., лікував їх. Залишив службу в армії 1825 і працював у київ. Кирилівській лікарні «Приказа общественного призрения», потім — ординатором військ. шпиталю до кін. життя. Дружив з першим ректором Київ. ун-ту Михайлом Максимовичем і своїм сватом Яковом Івановичем Шульгіним (Шульгою), чиновником київ. губернаторства, присвячував їм гумористичні послання.

Зібрав вел. і цінну б-ку, цікавився історією, політикою, займався літ. творчістю: залишив кілька десятків віршів укр. та рос. мовами. Зберігся рукопис «курйозних», або фігурних, віршів, написаних Р. ще у КМА: «Крестообразные эпиграммы на день ангела митр. Серапиона [*Александровского — авт.*]: Сочинил и писал Киевской академии студент богословия Евстафий Рудыковский». Ці та ще понад 30 віршів укр. та рос. мовами вперше опубл. В. Щербина в «Киевской старине» (1892). За характером вони поділяються на чотири групи: твори укр. мовою на життєво-побутові теми, автобіографічні твори, вірші рос. мовою на патріот. теми та твори дух. тематики. Найпомітнішими у спадщині Р. є твори укр. мовою, в яких поет продовжував акад. бурлескно-травестійні традиції та був певною мірою епігоном творчості Івана Котляревського: «Об Наталці Полтавці», «Казка» (про с. Глеваха), «Климова капуста», «Мужича казка. Ні се ні те, або Ганчин ставок», байки «Звіриний мор», «Вибір женихів», «Невістчина плахта», пісні «Старина на новий лад» і «Пісня харківським розмахом», «Козли», «Од Грицька Перепеличенка», «Полин». Його гумор. поезії присвячені родинам Максимовичів і Шульгіних. Вони написані нар.-розмовною мовою київ. діалекту на соц.-етногр. теми. Р. приписували гумор.-сатир. вірш XVIII ст. «Козаки в щасті», відомий під назвою «Сатира слобожан», на тій підставі, що твір був переписаний (а може, і оброблений) у його «Сімейному архіві». У творах рос. мовою «Победная песнь», «Торжество Киева», «Рыцарская баллада», «Год 1851», «День моего рождения» та ін. є відгомін царефільських тенденцій та нових реалістичних віянь з елементами гумору. Однак ці твори і за тематикою, і за худ. мовно-стилістичним рівнем дрібніші та набагато слабкіші за українські.

Тв.: Встреча с Пушкиным... РВ, 1841, т. 1, № 1; Стихотворения Евстафия Петровича Рудыковского (1784—1851). КС, 1892, № 5—7.

Літ.: Щербина В. Из семейного архива. II. Стихотворения Евстафия Петровича Рудыковского (1784—1851). КС, 1892, № 5—7; Історія української літератури, т. 2. К., 1967.

Н. Д. Микитась

Руди́нський Іван, чернече ім'я Іустин — див. *Рудзинський* Іван, чернече ім'я Іустин.

Руди́нський Микола, чернече ім'я Никодим — див. *Рудзинський* Микола, чернече ім'я Никодим.

Руно́вський Андрій Гаврилович (р. н. невід., с. Дубовичі Кролевецької сотні Ніжинського полку, тепер Кролевецького р-ну Сумської обл.— після 1774, м. см. невід.) — обозний Полтавського полку. Син священика с. Дубовичі о. Гаврила Руновського. Навчався у КМА: 1725—27 був студентом класу філософії. 1727—1731 — військ. канцелярист Ген. військ. канцелярії та Ген. військ. суду. 1731—47 — писар Полтав. полку. В окремі роки (1744, 1745, 1749) виконував обов'язки ген. писаря. 1750—74 — обозний Полтав. полку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: Harvard Ukrainian Studies, vol. 8, N 1/2, June, 1984. Cambridge, 1985.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8433, арк. 24зв.

Р. М. Лякіна

Русиче́вський Тимофій, чернече ім'я Тит (1709, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, ігумен. Н. у сім'ї міщанина, предки якого були козаками, молодший брат Я. *Русичевського*. Вчився спочатку в Прилуцьк. полк. школі, а вищу освіту здобув у КМА (1724—37). За підтримки прилуцьк. полк. Гната Ґалагана 23.12.1738 прийняв чернечий постриг у КПЛ одночасно зі старшим братом Я. Русичевським. Починаючи з 1740, уже в сані ієродиякона, Р. викладав у КМА у класі інфими, а 1741/42 навч. р.— граматики. 1743 на прохання еп. Смоленського і Дорогобузького Ґ. *Вишневського* відправлений до Смолен. семінарії, де 1744/45 навч. р. викладав у класі граматики, а потім — риторики. Р. тужив за Україною, просив Ґ. Вишневського відпустити його «для поклонения мощам» у КПЛ, але натомість отримав доручення викладати філософію. Не бажаючи далі залишатися в Смоленську, Р. («по болезни глаз») вирішив самовільно виїхати звідти. Синод, дізнавшись про це з донесення еп. Ґ. Вишневського, звелів провести слідство, а самому Р. до закін. справи проживати в Моск. Симоновому м-рі. 4.08.1747 призначений викладачем Моск. слов.-грек.-лат. академії, але відмовився. Виїхав до Києва. 1751 за дорученням Дух. собору КПЛ прийняв ігуменство в приписному до КПЛ Сінненському Покровському м-рі (тепер Харк. обл.) від попереднього ігумена І. *Концевича*, який тяжко захворів. 10.04.1758 Р. затверджено за вибором братії нач. Китаївської пустині, що входила до відомства КПЛ.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И.

Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 207; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 101; спр. 3, арк. 165, 193, 229; оп. 1 загальночерн., спр. 90, арк. 2; оп. 2 черн., спр. 31, арк. 1–8.

С. Р. Кагамлик

Русичевський Яків, чернече ім'я Іуст (1706, полк. м. Прилуки, тепер райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — коректор, проповідник. Н. у сім'ї міщанина, предки якого були козаками. Старший брат Т. *Русичевського*. Вчився в Прилуцьк. полк. школі, а потім — у КМА, де вивчав латину, філософію та богослов'я. 31.01.1738 Р. звернувся до архім. КПЛ І. *Негребецького* з проханням прийняти його в м-р. За підтримки прилуцьк. полк. Гната Ґалагана 23.12.1738 Р. разом з братом прийняв у КПЛ чернечий постриг. 15.04.1739 став ієродияконом, працював у Лавр. друкарні. 5.10.1739 Синод призначив Р. екзаменатором Устюзької єпархії. Адміністрація КПЛ спробувала утримати Р. як необхідного для Лавр. друкарні працівника, але Синод повторив свою вимогу 20.11.1740, і Р. виїхав до Устюга. Тут у нього склалися напружені стосунки з архієп. Великоустюзьким і Великопермським Гавриїлом Руским. В результаті 22.09.1742 Р. переведено проповідником до Моск. слов.-грек.-лат. академії, але у жовт. 1742 він звільнився в КПЛ «на обітницю». 1750 Р. як член Дух. собору КПЛ керував описом речей і книг, які залишилися після смерті нач. Лавр. друкарні В. *Фальковського*. До цієї справи він залучив «искусных латинского языка людей» — ієром. КПЛ Г. *Зорковського* та І. *Лятошевича*.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 1. М.,1891; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 100; спр. 3, арк. 188, 229; спр. 4, арк. 87зв.; оп. 1 загальночерн., спр. 1095, арк. 1.

С. Р. Кагамлик

Руцький Ілля Васильович (1741, Київщина — 2.10.1786, м. Москва) — доктор медицини, педагог. Навчався у КМА. 1761 вступив до С.-Петерб. госпіт. школи, 1762 дістав звання підлікаря і направлення в армію на посаду полкового лікаря. 1766 склав іспити на звання лікаря і продовжив службу в армії, брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74. У ці ж роки виявив себе як організатор боротьби з чумою в Україні. 1776—78 обіймав посаду лікаря С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю. 1778 виїхав на навчання до Страсб. ун-ту, де 1781 захистив доктор. дисертацію «De peste» («Про чуму»), яка дістала високу оцінку Д. *Самойловича*. Дисертація була однією з перших у світі про цю хворобу і узагальнювала досягнення медицини Росії у боротьбі з «моровой язвой». Побудована на власних спостереженнях автора за наслідками лікування чумних хворих під час епідемії в Україні (1770—74), зокрема в Херсон. губ. та Кінбурні (1771—73). Довів неефективність ртутних препаратів при лікуванні чуми. Після складання 1781 іспиту в С.-Петерб. мед. колегії його призначено лекційним доктором С.-Петерб. адміралт. госпіт. школи, але незабаром він переїхав до Москви, де обійняв посаду професора повивального мистецтва акушерської школи та міського акушера.

Літ.: Оборин Н. А. Вклад воспитанников... академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории... медицинского образования... на Украине. К., 1965; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

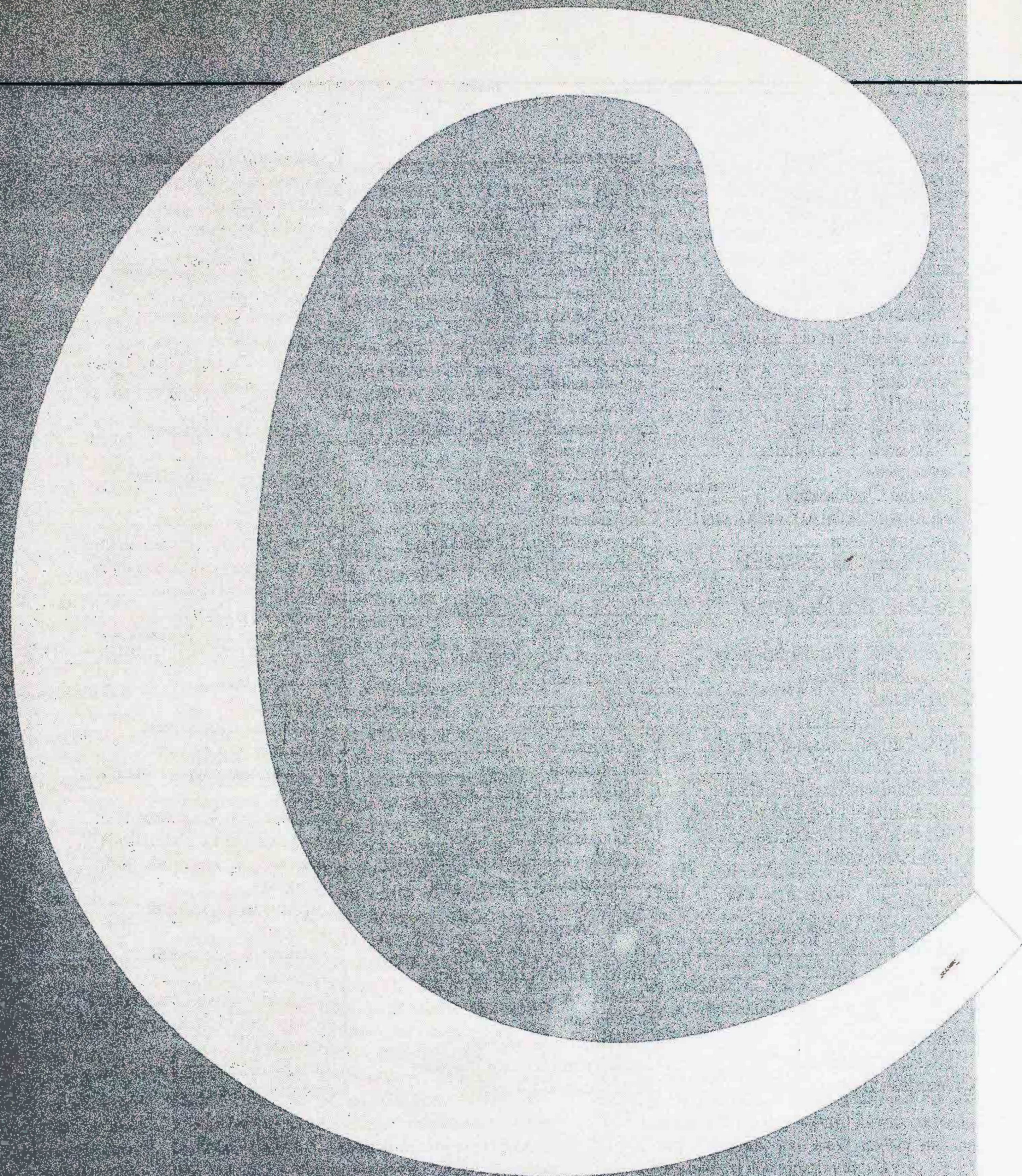
Б. П. Криштопа

Руцький Федір, чернече ім'я Фадей (1722, с. Високе Прилуцької сотні Прилуцького полку, тепер Прилуцького р-ну Чернігівської обл.— після 1748, м. см. невід.) — чернець КПЛ. Походив із родини священика. Навчався у КМА впродовж 1733—44 до класу філософії. 24.09.1748 звернувся з проханням про чернечий постриг до архімандрита КПЛ Й. *Оранського*. До прохання додав атестат про навчання в КМА. Того ж року став ченцем.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2, К., 1904–05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 248, спр. 16, арк. 4.

С. Р. Кагамлик

Савелов Іван Петрович
Савецький
Савинський Анастасій
Савинський Іван
Савицький
Савицький Стефан
Савицький Стефан Васильович
Савицький Яків Пилипович
Савурський Кирило Савович
Садковський
Садовський
Сакович Калліст
Самарський-Биховець Сильвестр Васильович
Самборський Андрій Опанасович
Самойлович Данило Самійлович
Самойлович Іван
Самойлович Іван Самійлович
Санковський Василь Дем'янович
Саполович Яків Йосипович
Сатарський
Сахновський Григорій Іванович
Свенцицький Василь
Свідерський
Світ Павло Якимович
Своло-Михайловський Григорій
Святковський Іван
Себастьянович Іван Григорович
Себастьянович Петро Матвійович
Себржинський Василь Іванович
Секур Констянтин
Селецький
Семенніков Порфирій Тимофійович
Семенов Ярема
Семенченко Петро
Семієцький
Сем'яновський Степан
Сенаторський Дорофій Григорович
Сенютович Дмитро
Сенютович Йосиф
Серачинський
Сербинович Іван
Середа Іван Лук'янович
Сигиревич Димитрій Іванович
Сигиревич Йосип Дмитрович
Сидорович Олексій
Силич Антон Іванович
Силич Василь Іванович
Сильвестр
Сильницький Іван
Симеон
Симоновський Петро Іванович
Симонтовський Петро Семенович
Синдоровський
Синьковський
Сичевський Іван Стефанович
Сичевський Мартин Якович
Сичевський Олександр Мартинович
Сіомашко Яків
Січкарьов Лука Іванович
Скабовський Петро
Скалуба
Скальський Іван
Скерлетов Станіслав
Скибинський Стефан
Сковорода Григорій Савич
Скоропадський Василь Ілліч
Скоропадський Іван Ілліч
Скоропадський Іван Михайлович
Скоропадський Павло Ілліч
Скоропадський Яків Михайлович
Скорупа Іван Григорович
Скорупа Павло Григорович
Славинецький
Славинський Захар Станіславович
Славинський Матвій Іванович
Следзинський Никифір
Слонецький Федір Васильович
Слонимський Григорій
Слонський Іван
Сльозка Михайло
Слюсаревський Пантелеймон Лук'янович
Смирницький Авраамій Гаврилович
Смирницький Гаврило
Сміловецький Іван Андрійович
Сморжевський Федір
Смотрицький Максим Герасимович
Смяловський
Снісарев Василь Іванович
Соболевський Григорій Федорович
Соболь Євтихій Спиридонович
Соболь Спиридон Богданович
Соботовський Косьма
Сокальський Василь
Сокальський Гнат Матвійович
Сокальський Матвій Гнатович
Соколович Іван
Соколовський Калістрат Миронович
Соколовський Кіндрат
Соколовський Микита Іванович
Сологуб
Солонина Іван Михайлович
Сольський Петро Дмитрович
Сопковський Павло Іванович
Софонович, чернече ім'я Мефодій
Софонович, чернече ім'я Теодосій
Софонович Тихін
Сохацький Павло Опанасович
Срібницький Йосип Лук'янович
Срібницький
Ставицький Андрій Павлович
Ставицький Іван
Station Станіславський Іван
Стржицький Василь
Старцев (Дмитрієв) Йосип Дмитрович
Стасевич Лук'ян Васильович
Стаховський Андрій
Стеткевич Богдан Вільгельмович
Стефанович Василь Васильович
Стефанович Іван Васильович
Стефанович Іван Данилович
Стефанович Корнелій Андрійович
Стефанович Максим
Стефанович-Донцов Михайло Якович
Стецький Микола Олехнович
Стобенські: Іван Гнатович і Степан
Стойков Арсеній
Столповський Семен
Стороженко Андрій Григорович
Стороженко Петро Григорович
Стрельбицький Іван Іванович
Стремуша Сава Федорович
Стрибилі
Стринжа Григорій Григорович
Строєвський Григорій
Строцький Павло
Сулима Григорій Семенович
Сулима Іван
Сулима
Сулима Харитон Семенович
Сулима Яким Семенович
Сулимовський Криштоф
Сурин Мартин
Суханський Семен Іванович
Суходольський Роман Маркович
Сухозагнет Дмитро
Сущанський-Проскура Федір Михайлович
Суяновський

Сабато́вський Косьма, чернече ім'я Павло — див. *Соботовський* Косьма, чернече ім'я Павло.

Саве́лов Іван Петрович, чернече ім'я Йоаким (1620, м. н. невід.— 17.03.1690, м. Москва) — митрополит Великоновгородський і Великолуцький, патріарх Московський. Походив з моск. дворян. роду Савелових. Наприк. 1640 С. навч. в КМА, по закін. якої вступив на військ. службу. За даними В. Аскоченського, від 1648 до 1654 брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 рр. Втративши дружину й дітей, 5.05.1655 прийняв чернечий постриг у Київ. Межигірському м-рі від ігумена Варнави Лебедевича з обітницею ніколи не виходити звідти. Але 1657 поїхав до Москви «для закупки сукон, крашенины и полотен» для братії. Все це відправив на підводах в Україну, а сам не повернувся. Патріарх Московський Никон призначив його келарем Моск. Чу́дового м-ря, згодом керівником будівництва Валдайського Іверського Богородицького м-ря. На прохання боярина Ф. Ртищева С. переведено до Москви керівником буд-ва Моск. Андріївського м-ря. 1664 С. висвячено на архім. Моск. Чу́дового м-ря, 1673 — на митрополита Великоновгородського і Великолуцького. 1674 С. обрано патріархом Московським. С. турбувався, в першу чергу, життям духовенства, намагався укріпити його екон., правове становище й підняти престиж у суспільстві, насамперед зміцнивши моральність. Цій справі були присвячені Собори 1675, 1682 рр. Займався С. також виправленням церк. книг, визнаючи лише книги моск. друку. Енергійно боровся з «латинством» та «новими віяннями», які почали розповсюджуватись у Моск. державі серед освічених росіян. У Москві створилися й протистояли одна одній дві реліг.-культ. течії: «латинствуючих» послідовників укр. й білорус. вчення, прихильників європ. культури й освіти на чолі з намісником Моск. Заіконоспаського м-ря, учнем С. *Полоцького* Сильвестром Медведєвим та прихильників ортодоксального слов.-грец. напрямку на чолі з С. та братами Ліхудами, які заснували в Москві 1679 «грецькі» уч-ща. Стараннями С. Медведєва піддано суду. Його реліг. твір «Книга о Манне хлеба жѣвотного», в якому ставилися під сумнів деякі церк. канони, запроваджені С., надіслано в Україну. Дістав підтримку й схвальний відгук ігумена Київ. Кирилівського м-ря Інокентія Монастирського: «Пречестного монаха Медведева веру, труд, разум хвалю,— писав ігумен,— и почитаю для того, яко согласуется со установлением самого Христа Спасителя». А гетьман І. *Мазепа*, якому було доручено цю справу цар. двором, сповіщав, що він і все київ. духовенство визнали: «Медведев правду пишет, а онѣ ложь». Незважаючи на це, твір в Москві було засуджено й спалено, Медведєва жорстоко катовано і страчено (1689). С. розганяв «сборища еретические», забороняв хворим звертатися до нім. лікарів, боровся проти «гнусного обычая» голити бороду й стригти волосся. Проводив непримиренну політику щодо розкольників. Наполегливо переслідував позбавленого на Соборі 1666 влади п. Никона. Навіть після смерті останнього не давав змоги поховати його як патріарха, не був на похороні й не прийняв дорогоцінної митри померлого, яку надіслав йому цар Федір. Все «латинство» йшло, на думку С., з України та КМА. Після підкорення 1686 Київ. єпархії Моск. патріархатом С. почав урізувати й відбирати права та привілеї укр. духовенства, прагнучи зрівняти Київ. митрополію з ін. рос. єпархіями. Діяв послідовно й фанатично. Пильно слідкував за укр. церквою, карав за усі, хоч і найменші, відступи від догматів, заборонив випускати книги укр. мовою Лавр. друкарні, підтримував скарги київ. властей проти КМА та її студентів, намагався обмежити її права й вольності, відібрати землі Київ. Брат. м-ря на користь Київ. Межигірського м-ря. Надав останньому ставропігію (1687). С. вважався автором численних грамот, а також окремих творів, зокрема «Увет духовний» (до розкольників), «Слово поучительное». Але історики церкви доводять, що ці твори, а також грамоти належать перу ченця Євфимія, який був його секретарем. Після смерті С. його прихильники й послідовники доклали чимало зусиль, щоб канонізувати патріарха, але марно. Поховано С. в Моск. Успенському соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Максимович М. А. Сказание о Межигорском монастыре. В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; РБС, т. Ибак–Ключаев. М., 1994.

О. М. Сандалюк
З. І. Хижняк

Саве́цький (Сави́цький), чернече ім'я Гервасій (ймовірно, Іоїль) (1703, сот. м-ко Вороньків Переяславського полку, тепер село Бориспільського р-ну Київської обл.— після 1742, м. см. невід.) — ієродиякон, васильківський городничий, перекладач. Походив з селян. сім'ї. Навчався у КМА, по закін. якої 1727 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. 1729 архієп. Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ванатович* висвятив його на ієродиякона. 28.08.1729 гетьман Д. *Апостол* звернувся до архім. КПЛ з проханням направити в Глухів для участі в роботі Кодифікаційної комісії (1728—43) «способных к переводу монахов». 1730 С. разом з ієром. М. *Лобачем* виїхав до Глухова, але не міг себе повністю присвятити роботі в Комісії, оскільки був лавр. повіреним у Глухові. 1731 ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії С. *Мигалевич* звернувся до Синоду з проханням призначити в проповідники двох київ. ченців і вказав кількох канд., у т. ч. С. та ієром. Н. *Армашенка*. Проте С. до Москви не поїхав. 1735 він був городничим у Василькові, в одній з вотчин КПЛ. 1742 значився у списку «учительных людей» КПЛ, тобто ченців, які мали досвід викладацької діяльності або могли викладати.

Літ.: Описание документов и дел... Синода, т. 11 (1731) [№ 342]. СПб., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904–05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Права... 1743. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 25, арк. 5–22; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 49зв.; спр. 2, арк. 21.

С. Р. Кагамлик

Сави́нський Анастасій, чернече ім'я Афанасій (р., м. н. невід.—22.12.1811, м. Воронеж, тепер РФ) — викладач, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. Указом Київ. дикастерії від 28.08.1788 С. направлено до Переясл. семінарії, де він викладав у вищому грамат. класі, також — франц. мову, історію й географію (1788—95). З верес. 1795 послідовно викладав у класах поетики, риторики, філософії й богослов'я. Указом Синоду від 16.03.1800 направлено до Ол.-Нев. семінарії, де викладав франц. мову та риторику. В кінці навч. року, у черв. 1800, С. переведено префектом до Новгор. семінарії. Тоді ж призначено ігуменом Кирилів. Білозерського м-ря Новгор. єпархії. 12.01.1804 С. висвячено на архім. Новгор. Антоніївського м-ря, а 24.06.1804 він звільнився на спочинок. 1807 переведено архім. до Ворон. Акатового м-ря, що дало підставу деяким дослідникам історії Ворон. семінарії стверджувати, що С. був ректором цієї семінарії, хоча в семінар. архівах ніяких свідчень про його ректорство немає.

Літ.: Чистович И. История Санкт-Петербургской духовной академии. СПб., 1857; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л., тека 3, арк. 58.

О. М. Сандалюк

Сави́нський Іван (р., м. н. невід.— після 1806, м. см. невід.) — викладач, протоієрей. Освіту здобув у КМА у 1750-х рр. за ректорів С. *Ляскоронського* (1746—51), Г. *Кониського* (1751—55), М. *Максимовича* (1755—58), Д. *Нащинського* (1758—61). С. належав до когорти видатних вихованців КМА, серед яких — М. *Бантиш-Каменський*, Ф. *Мочульський*, П. *Любарський*, І. *Леванда*. З останнім С. все життя підтримував дружні стосунки. 1763—66 С. викладав у грамат. класах Переясл. колегіуму, 1767/68 навч. р.— проф. піїтики, 1769/70 навч. р.— проф. риторики й префект Переясл. колегіуму. Одночасно — священик Переясл. Преображенської церкви. Згодом — настоятель Переясл. Покровської церкви, протоієрей переяславський, член консисторії та хрестовий протопоп.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.)... Полтава, 1910.

М. С. Сасина

Сави́цький, чернече ім'я Гервасій — див. *Савецький*, чернече ім'я Гервасій.

Сави́цький Стефан (рр., м. н. і см. невід.) — полковий лубенський писар (1714—31). Вірогідно, навчався у КМА. Автор прозового перекладу першої частини поеми польс. поета С. Твардовського «Wojna domowa». Чи завершив свій переклад С., невідомо. С. *Величку* потрапила до рук тільки частина цієї праці, яку він доклав 1728 до свого перекладу «Космографії». Можливо, ця робота стала стимулом для повного переказу поеми С. Твардовського, здійсненого С. Величком, а можливо, потрапила до нього після завершення. Свою роботу С. завершив у квіт. 1718 і назвав її «Пов'Ѣсть о козацкой з поляками войнѢ...». (У С. Величка: «Сказаніє о войнѢ козацкой з поляками...»). Переказ С. супроводжений передмовою, що теж нагадує Величкову: тут автор з пієтетом ставиться до Б. *Хмельницького*, жалкує, що українці не описали цієї війни самі, свідчить, що «Громадянська війна» містить у собі багато догани козакам і надмірні словесні хвали полякам і що він викидає той непотріб, а вірші переводить на звичайну просту історію, оповіджену простим малоросійським наріччям, власне, книжною укр. мовою. Рукопис С. містить повний переказ першої частини поеми С. Твардовського і подає поч. частини другої, що свідчить: до С. Величка дійшов тільки уривок праці С.

Літ.: Величко С. Летопись событий.., т. 4. К., 1864; Величко С. Літопис, т. 1. К., 1991.

В. О. Шевчук

Сави́цький Стефан Васильович (бл. 1706, с. Семенівка Руського воєвод., тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — диякон, проповідник, бібліотекар. Н. у сім'ї сільс. священика о. Василія Савицького. 15.09.1725 С. вступив до КМА. У акад. списках за 1738 значиться студентом богослов. класу. 1742—46 — придв. проповідник. О. П. Сумароков писав про нього: «Диакон Савицкий украшал придворную кафедру, хотя был мало почитаем, а паче — гоним невеждами...» Проповіді С., проголошені в присутності імп-ці *Єлизавети Петрівни*, старшому поколінню придв. проповідників здавались недозволено новаторськими. Тому С. звільнили і перевели працювати бібліотекарем Моск. слов.-грек.-лат. академії.

Тв.: Слово на 4 июля 1742. СПб., 1742; Слово о посте. СПб., 1743; Слово на 31 неделю. СПб., 1743.

Літ.: Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; ЭСБиЕ, т. 28. СПб., 1900; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Сави́цький Яків Пилипович (серед. XVIII ст., сот. м. Чорнухи Лубенського полку, тепер смт, райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — церковнослужитель. Син козака. Навчався у КМА. 1763 був серед учнів першого грамат. класу — фари, 1770 — класу риторики. Під час епідемії чуми у Києві (1770—72) служив у церкві Різдва Христового на Подолі. 1772 одержав атестат для вступу до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 77.

Р. М. Лякіна

Саву́рський (Саву́рин) Кирило Савович (р. н. невід., с. Лучка Гадяцької сотні Гадяцького полку, тепер с. Лука Лохвицького р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. У КМА навчався з перших класів до класу риторики включно. Після випробувального терміну зараховано до Ген. військ. канцелярії, 15.11.1734 склав присягу.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4671, арк. 21.

Р. М. Лякіна

Сагайда́чний Петро Кононович — див. *Конашевич* Петро Кононович.

Садко́вський, чернече ім'я Віктор (р. н. невід., м. Київ — 11.11.1803, м. Чернігів) — просвітник, єпископ Переяславський і Бориспільський, архієпископ Мінський і Волинський, Чернігівський і Ніжинський. Н. в сім'ї київ. священика. КМА закін. бл. 1755. Був учнем Г. *Кониського*, який звернув увагу на здібного юнака і 1755 вже як еп. Мстиславський, Оршанський і Могильовський забрав до себе секретарем. З відкриттям Могильов. семінарії (1757) С.— викладач, з 1774 — префект. 1774 дістав ігуменство у Тупичівському м-рі (тепер Респ. Білорусь), 1775 С. призначено капеланом до рос. посольської церкви у Варшаві. 1784 за рекомендацією Г. Кониського висвячено на архім. Слуцьк. Троїцького м-ря. На той час Слуцьк — центр православ'я на укр. і білорус. землях, які були під владою Польщі. 1785 Польща згодилась на відкриття спец. коад'юторської правосл. Переясл. і Борисп. єпархії в її межах з кафрою в Слуцьку. 1785 С. хіротоновано на еп. Переяславського і Бориспільського й призначено коад'ютором Київ. митрополії. Король Станіслав-Август 27.06.1786 підтвердив це призначення. Влітку 1785 С. одержав від Синоду завдання з'ясувати, скільки правосл. м-рів і парафій перейшло після 1717 в унію, а скільки залишилось православними, а також — утримувати правосл. духовенство «від всіляких надмірностей і негідних вчинків супроти римлян та уніатів». Восени 1785 він виїхав з Києва ревізувати свою нову паству. С. вживав рішучих заходів для припинення занепаду православ'я і дух. зубожіння священиків і прихожан. Він повертав священиків до тих парафій, з яких вони були вигнані; заселяв спорожнілі м-рі ченцями з Києва; відшукував кошти на відбудову храмів. Звелів відкрити у Вільшані, Черкасах та ін. м-ках правобереж. Придніпров'я поч. школи для дітей священиків — готувати їх т. ч. до вступу в Слуцьк. семінарію, відкриту 1786. Про високий рівень навчання в цій семінарії свідчить такий факт: 1787 митрополит Київський і Галицький С. *Миславський* направив двох студентів КМА до Слуцька для поглибленого вивчення нім. та франц. мов. С. часто приїздив до Києва набирати викладачів до семінарії з випускників КМА. Активна просв. діяльність С. викликала невдоволення катол. духовенства. Поширювались чутки, що С. готує бунт проти католиків. Для розслідування Сеймом створено особливу комісію. 18.04.1789 С. по дорозі до Слуцька заарештовано і в кайданах відправлено до Варшави на сеймовий суд. Три роки він перебував у варшав. в'язниці, а потім — в тюремній келії Ченстоховського м-ря. Лише з другим поділом Польщі С. звільнено (21.06.1792). 1793 висвячено на еп. Мінського, Ізяславського і Брацлавського, з 1795 — на архієп. Мінського та Волинського, з 13.05.1796 — на архієп. Чернігівського і Ніжинського. При ньому було закін. перебудову Черніг. Спасо-Преображенського собору і відновлено в Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі печери преподобного Антонія Печерського, засн. КПЛ, що збереглися й до сьогодні. Помер С. після тяжкої і тривалої хвороби. По його смерті видані латиномовні промови до польс. короля, в яких він виступав на захист правосл. віри в Польщі, а також кілька грамот і звернень (1765 і 1794). Похований у Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі.

Літ.: Лилеев М. И. Описание рукописей... СПб., [1880]. Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; ЭСБиЕ, т. 6. СПб, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Історія церкви.., кн. 3. К., 1994.

З. І. Хижняк

О. М. Сандалюк

Садо́вський (рр., м. н. і см. невід.) — чернець, ймовірно, викладач КМА. Виїхав з Києва до 1.05.1651. Згадується у листі студента КМА Т. *Кодрицького*.

Літ.: Воссоединение Украины с Россией, т. 3. М., 1954.

Ю. А. Мицик

Сако́вич Калліст, чернече ім'я Касіян (1578, м-ко Потелич Белзького воєвод., тепер село Жовківського р-ну Львівської обл.— 1647, м. Краків, тепер Респ. Польща) — ректор Київської братської школи, філософ, богослов, проповідник, засновник київської поетичної школи. Походив з родини правосл. священика. Здобув ґрунтовну освіту в Замойській та Краків. академіях. Жив при дворі уніат. еп. Перемишльського і Самбірського Афанасія Крупецького. Бл. 1620 прибув із Перемишля до Києва й прийняв тут чернечий постриг (за М. Грушевським). Про те, що С. був уже цього року в Києві, свідчить його оповідь в «Epanorthosis» як очевидця висвячення укр. правосл. ієрархів патріархом Єрусалимським Теофаном у Богоявленській церкві Київ. Брат. м-ря (жовт. 1620). Цього ж року змінив М. *Смотрицького* на ректорській посаді Київ. брат. школи. За даними, зокрема В. Асоченського, С. перед цим був домашнім учителем у родині майбутнього київ. воєводи А. *Киселя*. Належав до найбільш освіченої частини діячів Київ. брат. школи (Й. *Борецький*, М. Смотрицький, Х. *Євлевич* та ін.), зусиллями яких школа швидко підіймалась до рівня вищої. С. викладав поетику, риторику й філософію. Був палким поборником освіти, переконаним в тому, що виховання й набуті знання роблять людину людиною. «В деяких місцях,— писав С.,— нині більш потрібні школи, ніж численні

Віктор Садковський. З портрета XIX ст.

Успіння. Деталь розпису церкви Святого Духа в Потеличі. 1620 р.

Вѣршѣ
на жалосный погребъ
Зацного Рыцера
Петра Конашевича
Сагайдачного, Гетмана
Войска Его Кр: Мл[и]ти.
Запорозкого.
Зложоныи През Инока
Касиана Саковича
Ректора Школ Кіевских

Титульна сторінка «Віршів на жалосний погреб… Петра Конашевича Сагайдачного…» 1622

церкви без єдиної школи… Буває, що в якомусь місці є десять або п'ятнадцять церков, а школи немає жодної. Звідки ж будуть братися добрі читачі, писарі, півчі, а також і священики..?» Високо підносить С. постать митця, який допомагає людині творити її власний і навколишній світ. Але й не відкидає ролі видатних держ. мужів, які спрямовують народ на доленосні дії. Ця теза, зокрема, яскраво відбита у його творі «Вѣршѣ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного», що є кращим вірш. твором в укр. л-рі поч. XVII ст. Написаний з приводу смерті гетьмана П. *Конашевича-Сагайдачного*, одного з засн. Київ. брат. школи, її благодійника й покровителя. Вперше читались «Вірші» на похованні гетьмана «в неділю проводную» 10.04.1622 двадцятьма спудеями-риторами. Вони сповнені високих почуттів патріотизму, прославляють запорозьке козацтво, його гетьмана, що віддав життя за вітчизну. На думку С., це — найвищий подвиг, бо «…хто за вітчизну не хоче вмирати, той потім мусить з нею погибати». Це яскраве підтвердження того, що українці мали глибоке чуття нац. вітчизни, державності, потребу її творення й захисту. «Вірші» — безцінна літ. пам'ятка київ. поет. школи, біля витоків якої стояв С. Вони написані тодішньою укр. літ. мовою, що підтверджує високий рівень укр. ритор. мистецтва, а також свідчить про патріот. виховання студентів Київ. брат. школи. Крім того, містять цінні істор. відомості, фрагменти біографії уславленого гетьмана.

С.— автор двох філос. творів: «Aristoteles problemata, albo Pytania o przyrodzeniu człowieczym» («Арістотелівські проблеми, або Питання про природу людини», 1620) і «Traktat o duszy» («Трактат про душу», 1625). Твори написані в роки ректорства С. у Київ. брат. школі, надруковані польс. мовою у Кракові. Мають філос.-природн. характер, за структурою це підручники. Автор виявив у них широку ерудицію: він залучає праці філософів античності й Відродження, сучасних йому мислителів, оперує численними філос. категоріями, одночасно посилається на ідеологічні проблеми в Україні. Все це свідчить про те, що в Україні вже на той час існувала своя філос. традиція і що філософія вже досить ґрунтовно вивчалась в Київ. брат. школі.

Трагедія народу, у якого відбирали свою і нав'язували чужу віру, мову, культуру, стала й особистою трагедією С. 1624 або на поч. 1625 він залишив Київ і на запрошення Л. Древинського переїхав до Любліна, де очолив правосл. братство. Але відносини з братством не склалися. 1625 С. прийняв унію й став архім. греко-катол. Дубнівського Свято-Преображенського м-ря на Волині. 1641 прийняв католицтво й завзято виступив як антиуніат. та антиправосл. полеміст. Переходом з однієї конфесії до ін., «в'їдливими обмовляннями» покинутого ним православ'я і його захисників С. набув недобру славу і не одного позбавив бажання, як зазначав М. Грушевський, йти його шляхом. Помер у Кракові, там і похований.

Тв.: Вѣршѣ на жалосний погреб Зацного Рыцера Петра Конашевича Сагайдачного… В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Арістотелівські проблеми або питання про природу людини. Краків, 1620.— Трактат про душу. Краків, 1625. В кн.: Пам'ятки братських шкіл на Україні… К., 1988.

Літ.: Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1—2. К., 1883—98; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Архив ЮЗР., ч. 1, т. 9. К., 1893; Українська поезія… К., 1978; PSB, t. 34. 3. 142. Wrocław e. t. c., 1993; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996; Нічик В. М. Петро Могила… К., 1997.

З. І. Хижняк

Сама́рський-Би́ховець Сильвестр Васильович (1761, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. У КМА вивчав грец. і лат. мови, поетику, риторику, філософію. 31.05.1779 в Богоявленському соборі Київ. Брат. м-ря як учень серед. класу граматики присягнув на вірність імп-ці Катерині II і вел. кн. Павлу Петровичу. У Черніг. колеґіумі слухав філософію, потім у С.-Петерб. учит. гімназії вивчав історію, географію і малювання. З 10.12.1783 — вчитель історії Черніг. гол. уч-ща, а також історії, географії, статистики, технології і комерційних наук Черніг. гімназії. Одружений з дочкою колез. радника Плохути. Мав сина і дочку.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Марков М. Матеріали… СЛ, 1999, № 4.

Н. В. Котенко

Самбо́рський Андрій Опанасович (1.08. 1732, с. Нижня Сироватка Сумського полку, тепер село Сумського р-ну Сумської обл.— 1814, м. С.-Петербурґ) — просвітник, агроном, духівник і законовчитель царської родини. Н. у дворян. сім'ї священика Михайлівської церкви о. Афанасія (Опанаса) Самборського. 1755—64 навчався в КМА до класу філософії. 1765 С. запрошено священиком до рос. посольської церкви в Лондоні. 1769 одружився з англійкою Єлизаветою Філдінг. Жив у Англії майже 16 років. Ґрунтовно вивчав агрономію. Видрукував там «Опис практичного землеробства» (1781), призначений для теорет. і практичної підготовки фахівців с. г. 1781 запрошено духівником вел. кн. Павла та його дружини Марії Федорівни. З 1784 навчав мовам, зокрема англ., вел. кн. Олександра й Костянтина Павловичів, написав для них «Пространный катехизис…». 1788 С. призначено дух. наставником до вел. князівен Олени й Марії Павлівних, одночасно — протоієреєм Царськосельського Софійськ. собору.

Андрій Самборський.
З гравюри Г. Афанасьєва XIX ст.

1797 обрано членом Рос. вільного екон. т-ва (Российское вольное экономическое общество) й директором практичної школи землеробства і с. г. в Царському Селі під С.-Петербурґом, для якої написав книгу «Положение Практической школы земледелия и сельскаго хозяйства». 1799 як духівник Олек-

сандри Павлівни поїхав після її одруження з ерцгерцогом Йосифом до Угорщини. Використав вільний час для подорожей, поповнення знань з агрономії. Побував у словацьких Нижніх Татрах, Чорногорії, Греції, Константинополі, Криму. Залишив детальний опис цієї подорожі. Зав'язав нові знайомства в Угорщині, зокрема, з істориком Еде Шебештьєном та агрономом і просвітником Шаумелем Ташшедиком, які залишили про С. спогади як про людину здібну й високоосвічену. Пізніше на батьківщині співчутливо говорив про прагнення Угорщини відділитися від Австрії. Повернувшись в Україну 1804, оселився у своєму маєтку с. Стратемирівка Ізюм. пов. Харк. губ., подарованому йому на знак вдячності імп-ром Олександром І. Тут він відкрив для селян школу, лікарню, будинок для вдів та сиріт. Навчав селян новим методам ведення с. г., виписав з Англії с.-г. знаряддя тощо. Декабрист А. Є. Розен, одружений з онукою С., схвально писав про намагання С. поліпшити «нравственное и вещественное положение крестьян».

Тв.: Пространный катехизис через вопросы и ответы. СПб., 1784; Положение Практической школы земледелия и сельскаго хозяйства. СПб., 1798; О пребывании великой княгини Александры Павловны в Угрии (1799–1801 гг.). В кн.: Памятники новой русской истории, т. 2, отд. 2. СПб., 1872.

Літ.: Лебедев А. С. Харьковский коллегиум... М., 1886; Стеллецкий Н. С. Протоиерей А. А. Самборский... К., 1896; Акты и документы.., отд. 2, т. 3, 5. К., 1906, 1908; Багалей Д. И. Два культурных деятеля... В кн.: Сб. ХИФО, 1912, т. 20.

З. І. Хижняк

Самойло́вич (Сушко́вський) Данило Самійлович (11.12.1742, с. Янівка Чернігівської сотні Чернігівського полку, тепер с. Іванівка Чернігівського р-ну Чернігівської обл.— 4.03.1805, м. Миколаїв Херсонського пов. Херсонської губ., тепер обл. центр) — доктор медицини, основоположник епідеміології в Російській державі, член 12 зарубіжних академій. Н. в сім'ї священика о. Самійла Сушковського. При вступі до КМА 28.03.1756 змінив своє справжнє прізвище на Самойлович. Своєму вступу на мед. ниву С. зобов'язаний І. *Политиці*, старшому лікареві С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю і проф. С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, який 1761 під час спец. відрядження в Україну з метою набору учнів для госпіт. шкіл серед 55 студентів КМА відібрав і студента класу риторики — С.

Мед. освіту С. здобув у С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі. 1765 дістав звання підлікаря, а 1767 — лікаря. Деякий час очолював першу в Росії С.-Петерб. жіночу венерологічну лікарню, а з 1768 служив в армії, брав участь у Рос.-тур. війнах (1768—74, 1787—91). Саме під час війни вперше зіткнувся з чумою, боротьбі з якою у майбутньому присвятив все своє життя.

Діставши 1771 призначення до Оренбурга і їдучи через Москву, застав там епідемію чуми, яка розпочалася ще 1770. Добровільно залишився для роботи в чумному госпіталі. Ще зовсім молодою людиною став справжнім організатором ліквідації чи не найтяжчої в історії Росії епідемії чуми. Першим у світі встановив, як передається чума, довів її контагіозність, запропонував щеплення ослабленою вакциною, заклав основи власної системи протичумних заходів і успішно їх застосовував. Переконаний, що чума — інфекц. хвороба, він вже 1771 пропонував різні засоби дезінфекції речей хворих на чуму, зокрема одягу, прищепив собі заражений матеріал, взятий від людини, яка одужувала після захворювання чумою.

Після ліквідації епідемії разом з Опанасом Шафонським, К. *Ягельським* і О. *Масловським* С. брав участь у написанні фундаментальної праці «Описание моровой язвы, бывшей в столичном городе Москве в 1770—1772 гг.», що підсумовувала досвід боротьби з епідемією чуми у Москві.

Відтоді починається світове визнання С. як видатного чумолога. Продовжуючи лікар. та дослідницьку працю, 1776 на власні кошти поїхав на навчання до Страсб., а згодом — до Лейден. ун-ту, де 1780 захистив доктор. дисертацію «Tractatus de sectione symphyseos ossium pulis et... sectionem Caesareum» («Трактат про розтинання лонного зрощення та про кесарів розтин»), яка двічі була перевидана. С. першим з лікарів Рос. імперії опублікував за кордоном не тільки доктор. дисертацію, а й ін. свої наук. праці. Його класичні твори «Міркування про щеплення чуми» (1783) і «Міркування про чуму, яка спричинила спустошення у столичному місті Москві» (1785; 1787) видані відповідно в Страсбурзі, Лейпцигу й Парижі, не тільки принесли йому світову славу, а й сприяли виходові рос. науки на світову арену. Після одержання доктор. титулу С. ще протягом трьох років вивчав за кордоном організацію мед. справи та вищої мед. освіти, маючи на меті все краще перенести на батьківщину. Але імп-ці Катерині II стали відомі його критичні висловлювання на адресу монарх. уряду, і вона віддала розпорядження про позбавлення його будь-яких привілеїв.

Спалахи чуми, що загрожували рос. армії і буд-ву Чорноморського флоту, змусили цар. уряд в особі намісника Новорос. краю кн. Г. О. Потьомкіна 1784 запросити С. для ліквідації чуми в Херсоні, призначивши його гол. лікарем Катеринос. намісн. і Тавр. губ., керівником мед. справи всього півдня України. До кінця життя його діяльність була пов'язана безпосередньо з Україною, зокрема з її пд. р-нами та морськими кордонами. На цей час припадає і розквіт його наук. творчості.

У Херсоні та Кременчуці 1784 С. з успіхом використав свою систему протиепідемічних заходів, внаслідок чого кількість тих, хто одужав, досягла небувалого для тих часів рівня — 49, що викликало широкий інтерес і захоплені відгуки у світовій мед. пресі. У Кременчуці вперше в світовій практиці С. започаткував низку епідеміологічних експери-

Данило Самойлович.
З гравюри XVIII ст.

Дисертація Д.Самойловича 1780 р.
Національний музей медицини України

ментів, якими спростував думку про можливість зараження чумою через повітря, одним з перших у Європі широко практикував розтини померлих від чуми, здійснив першу в Росії, а можливо і Європі, спробу знайти збудника чуми, існування якого передбачав. Але мікроскоп ще був недосконалий. Свої спостереження виклав у праці «Краткое описание микроскопических исследований о существе яду язвенного, которые производил в Кременчуге Данило Самойлович» (СПб., 1792, Николаев, 1795). 1784 успішно ліквідував спалахи чуми в Криму та на пд. України. 1790 через незгоди з оточенням Г. О. Потьомкіна змушений був залишити працю.

Незважаючи на світову славу, не зміг отримати ніякої роботи ні в С.-Петербурзі, ні в Москві. Майже два роки прожив у рідній Янівці. І тільки 1792 його запросили на посаду ординатора Моск. ген. госпіталю. Указом імп-ці Катерини II від 6.06.1793 С. знову призначено гол. лікарем усіх карантинів України. З властивою йому енергією взявся за створення та відновлення мережі цих закладів. 1795, після докладного обстеження стану карантинної служби в Україні та Криму, у спец. доповіді С.-Петерб. мед. колегії С. запропонував низку заходів для поліпшення карантинної служби, а 1797 видав працю «Начертания о карантинах». За його участю створено карантини в Катеринос. і Тавр. губ., на узбережжі Чорного моря, що започаткувало систему карантинів на пд. України, продовжену в XIX ст.

За своє життя С. брав участь у ліквідації дев'яти найбільш значних епідемій чуми у Рос. державі (Москва, Київ, Молдавія, Кременчук, Херсон, Тамань, Одеса, Дубосари, Крим), тричі хворів на чуму, під час «чумного» бунту в Москві мало не загинув від рук розлюченого натовпу. 1796—99 побував на спалахах чуми в Одесі й Тамані (1796), в р-ні Кам'янця-Подільського (1797) і Дубосар (1798), Феодосії і Катеринослава (1799), в Євпаторії, Очакові, Миколаєві, Катеринодарі та ін. пд. містах.

Очолюючи в останні роки життя (1801—1805) інспекцію Чорноморської мед. управи, він і далі узагальнював свій багаторічний досвід боротьби з епідеміями, вніс суттєві доповнення до рос. «Карантинного статуту» (1800), розробленого С. *Андрієвським*, Н. К. Карпинським та І. І. Віеном.

Втілюючи ідею влаштування госпіталю поблизу театру воєнних дій, 1788 відкрив у с. Вітовці (тепер Херсон. обл.) госпіталь, гол. лікарем якого був з черв. 1788 до верес. 1790. У битві під Кінбурном прямо на полі бою надавав мед. допомогу пораненому О. В. Суворову.

С.— один з ініціаторів реформи мед. освіти в Росії наприк. XVIII ст. В «Речи к слушателям госпитальных школ Российской империи» (1782) висвітлив невідкладні її завдання, поставив питання про моральне обличчя лікаря. С.— єдиний вчений Рос. держави, котрого обрали членом 12 європ. академій: Діжонської (1782), Марсельської (1782), Немської (1782), Нансінської мед. колегії (1783), Тулузької (1783), Паризької хірург. (1783), Паризького вільного королів. вченого зібрання (1783), Падуанської (1784), Ліонської (1786), Майянсійської (1786), Турінської (1786), Мангеймської (1787). Рос. академія ніяк не хотіла визнавати його наук. заслуг. Єдиним проявом уваги до нього стало присвоєння звання штаб-лікаря (1771) за участь у ліквідації чуми у Москві, а через 20 років — обрання почесним членом С.-Петерб. держ. мед. колегії (1792).

1969 з нагоди 225-річчя від дня народження С. на місці його поховання (тер. сучасної обл. туберкульозної лікарні) та у м. Жовтневому Херсонської обл., де в с. Вітовці був госпіталь, який влаштував С., встановлено пам'ятники.

Тв.: Избранные произведения [в. 1–2]. М., 1949–52.
Літ.: Джунковский В. Данило Самойлович. ВЖВН, 1813, № 6; Громбах С. М. Данило Самойлович (1744–1805). М., 1951; Бородий Н. К. К биографии Д. С. Самойловича. СЗ, 1977, № 3; Бородій М. К. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987; Плющ В. Нариси.., кн. 1, Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Самойло́вич Іван, чернече ім'я Іоїль (бл. 1737, м. н. невід.—23.10.1783, м. Київ) — професор, інтендант. Вищу освіту здобув у КМА, якій служив протягом 24 років. Ще студентом філософії 1759/60 навч. р. викладав у класі інфими. 1761/62, будучи студентом богослов'я,— у класі граматики. По закін. КМА викладав з 10.09.1765 поетику й риторику, а також нім. мову. Мав славу одного з найвправніших її знавців. 23.03.1772 С. подарував студ. Благовіщенській Конґреґаційній церкві КМА шовкову італ. хустку жовтого кольору з блакитною каймою. З 1773 займав посаду гімнасіарха (інтенданта) КМА. 1783 за наказом митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* призначений викладачем філософії, але, повернувшись з С.-Петербурґа, куди цого викликали у невід. справі, помер «в приступѣ запоя».

Очевидно, С. не сподівався на передчасну смерть і не склав заповіту. Найближчою родичкою виявилась його тітка Васса Нікітіна, дочка Новохатнього. Розпорядником спадку був ректор КМА В. *Миславський*. Привертають увагу особисті речі С., які дають уявлення про побут викладача КМА: жупани малинового, блакитного й коричневого кольору, «з шовку, канавашу або білокосу», черкески з сталевого й вишневого сукна, кожухи на лисячому й овечому хутрі, лівреї також вишневого сукна, шапки з чорного оксамиту, обшиті соболем, також — срібний годинник, при ньому ще срібна печатка, визолочена табакерка, а також 3 пояси — перський, підшитий зеленою тафтою, шалевий і підшалевий, «дуже ветхий». Найбільшою цінністю С. була б-ка — 1147 книг, яка за взаємною згодою спадкоємиці й ректора була передана до КМА разом з 126-ма «бумажными картинами» [ймовірно, ґравюрами —

авт.]. Кілька книг отримав студент класу риторики Єремія Левеновський, який протягом 3 років прислуговував С. й супроводжував його в останню поїздку до С.-Петербурга.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–5. К., 1905–08.

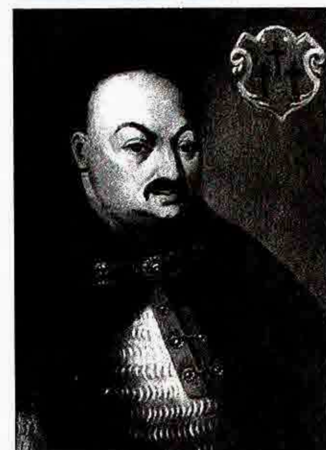
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, тека 2, спр. 36, 71.

З. І. Хижняк
Р. М. Лякіна

Самойло́вич Іван Самійлович (р. н. невід., м. Ходорків (Ходорів) Київського воевод., тепер село Попільнянського р-ну Житомирської обл.— після 1690, м. Тобольськ, тепер Тюменської обл., РФ) — гетьман України. Н. у сім'ї священика. У родині Самойловичів високо цінували освіту, тому С., як і його брати Василь Самойлович, Мартин Самойлович і Тимофій Самойлович, які згодом стали священнослужителями, навчався у КМА. Щоправда, завершити повний курс він не встиг, оскільки в цей час в Україні вибухнула Нац.-визв. війна укр. народу 1648—58, і 1649 С. пішов до війська. Проте роки навчання у КМА не минули марно — козац. літописець С. *Величко* характеризував С. як людину «в письмі козацько-руськім справну, розумну, гарну вродою, до людей чемну і прихильну». Освіченість і військ. звитяга С. сприяли його швидкому просуванню по службі. У серед. 50-х рр. обрано сот. писарем спочатку в Прилуцьк., згодом Черніг. полках. На поч. 60-х рр. він посів сот. уряд у Веприцькій сотні Гадяцького полку, а через деякий час — у Красноколядинській сотні Черніг. полку, куди незадовго перед тим перебралася на мешкання родина Самойловичів. Під час гетьманування І. *Брюховецького* (1663—68) С. посів уряди черніг. полк. осавула та судді, призначався полковником компанійських військ, виконував важливі дип. доручення гетьман. уряду (зокрема, 1663 очолив посольство до Москви). 1668 І. Брюховецький призначив С. наказ. черніг. полковником. 1668 він узяв участь в антимоск. виступі І. Брюховецького, зокрема — проти цар. воєвод на Сіверщині. Після поразки повстання на деякий час С. відійшов від держ. справ. Однак за клопотанням нового укр. гетьмана Д. *Многогрішного* дістав прощення від царя і призначений ген. суддею Війська Запорозького. У квіт. 1669 очолив укр. делегацію на переговорах у Москві щодо затвердження нового укр.-моск. договору — т. зв. Глух. статей.

Після усунення з гетьманства Д. Многогрішного 17.06.1672 на старшин. раді в Козацькій Діброві С. обрано гетьманом Лівобереж. України. Впродовж 15 років правління проводив політику, спрямовану на зміцнення держ. влади, впорядкування соц. відносин у суспільстві, об'єднання всіх укр. земель в єдиній державі. Гетьман прагнув прилучити до козац. держави не лише Правобережжя, а й «Поділля, Волинь, Підляшшя, Підгір'я і всю Червону Русь, де стоять славні міста Галич, Львів, Перемишль, Ярослав, Люблін, Луцьк, Володимир, Острог, Заслав, Корець та інші». С. вдалося припинити внутр. конфлікти, посилити вплив козац. адміністрації на сусп. життя в Україні. Гетьман припинив практику скликання громіздких і неефективних при вирішенні важливих справ загальних рад, переніс їх на розгляд старшин. рад. За його наказом утворено гетьман. гвардію, до складу якої входили представники впливових старшин. родин, бунчук. товариші, із числа яких здійснювались призначення на керівні військ. та адм. посади. Для підтримання порядку в країні С. утримував спец. наймане «охотницьке» військо. Гетьман виступав проти спроб Запорозької Січі здобути собі політ. незалежність. Він осадив своїм військом Кодак, намагався утримувати перевози в Келеберді та Переволочній, вимагав від запорозької старшини надсилати всю кореспонденцію, що надходила на Низ із-за меж України, та заборонив самостійно вести переговори з іноз. послами та представниками Москви. Вже у січ. 1674 С. при підтримці моск. військ форсував Дніпро і після ряду успішних бойових операцій на раді в Переяславі 17.03.1674 домігся проголошення себе «на обох боках Дніпра єдиним гетьманом над усім Військом Запорозьким». Однак несприятлива геополіт. ситуація в регіоні, незважаючи на полководницьку майстерність гетьмана та героїзм його війська, так і не дозволила С. закріпитися на Правобережжі. Не маючи змоги стримати наступ багатотисячної тур.-татар. армії, у серп. 1678 об'єднане укр.-моск. військо було змушене припинити оборону Чигирина і повернутися на Лівобережжя. Щоб позбавити противника, ставленика Туреччини гетьмана Ю. *Хмельницького*, людських і матер. ресурсів для продовження боротьби, за наказом С. восени 1678 — навесні 1679 всі фортеці на Правобережжі було знищено, а населення насильно переселено на терени Лівобережжя та Слобожанщини («великий згін»). Незважаючи на провал своїх політ. планів, С. і надалі твердо обстоював ідею об'єднання України, а тому виступив проти моск.-польс. зближення, засуджував «Вічний мир» 1686, вбачаючи в ньому непереборну перешкоду на шляху об'єднання укр. земель.

Політ. стабільність, що запанувала на Лівобережжі під час гетьманування С., сприяла розвитку госп. життя краю, піднесенню добробуту населення, відродженню культури. Завдяки коштам С. та його оточення в цей час відновлюються і будуються десятки церков і м-рів, відкриваються нові школи. Особливу турботу гетьман виявляв до КМА. Універсалом від 7.06.1672 С., враховуючи той факт, що Київ. Брат. м-р — «святое місто, столькопотребное малороссійскому народу, особенно для образованія греко-русских дітей в свободних науках, находится не в таком, как слідовало, достаткі, и желая святую обитель ту поддержать своею отеческою милостію и помочь», надавав КМА право «ситити мед к шести важнійшим в году праздникам» на свічки й утримання вчителів. Крім того, С. не-

Гетьман Іван Самойлович.
З портрета XVIII ст.

одноразово ставав на захист маєтностей Київ. Брат. м-ря у його поземельних суперечках з сусідами, допомагав КМА власними коштами та заохочував до меценатства старшину. Поряд із безперечними успіхами у діяльності С. як гетьмана України були й прорахунки. Прагнучи об'єднати укр. держ.-політ. та дух. еліту навколо ідеї соборності України, консолідувати населення укр. земель, С. підтримав ідею підпорядкування Київ. митрополії Моск. патріарху, що було реалізовано 1686. Авторитарні методи правління С., його наміри започаткувати укр. правлячу династію викликали невдоволення старшин, які, скориставшись загостренням стосунків гетьмана з Москвою, організували змову, і 22.07.1687 його заарештували і передали головнокомандувачу моск. військ кн. В. Голіцину. Останній без суду та слідства відправив колишнього гетьмана разом із сином Яковом Самойловичем до Сибіру. Сина гетьмана, Григорія Самойловича, також заарештовано і за наказом цар. воєводи Л. Неплюєва 11.11.1687 четвертовано в Севську. Місцем заслання для С. визначено Тобольськ. Тут він і помер після 1690. Якова заслали ще далі — в Єнісейськ, де він помер 9.07.1695.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Бантыш-Каменский Д. Н. Источники малороссийской истории, ч. 1 (1649–1687). М., 1858; Востоков А. К. К истории первого крымского похода. КС, 1886, № 2; Востоков А. К. Суд и казнь Григория Самойловича. КС, 1889, № 1; Пархоменко В. До питання про політику гетьмана Самойловича. В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. М. С. Грушевського, ч. 1. К., 1928; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія й українське козацтво. В кн.: Історія українського середньовіччя.., ч. 1. К., 1995.

В. М. Горобець

Санкóвський Василь Дем'янович (1741, м. н. невід.— поч. XIX ст., м. Углич, тепер Ярославської обл., РФ) — викладач, письменник, перекладач, видавець, суддя. Навчався у КМА в серед. 1750-х рр., Моск. слов.-грек.-лат. академії та Моск. ун-ті. У Москві увійшов до літ. гуртка М. М. Хераскова. 1760—65 видавав з ним журнали «Полезное увеселение», «Свободные часы». 1764 заснував у С.-Петербурзі власний журн. «Доброе намерение», в якому опублікував низку власних творів: од, елегій, сатир, епіграм. З 1765 служив у Камер-колегії. Перекладав античних поетів. 1769—72 надрукував переклад двох пісень «Енеїди» Публія Вергілія Марона та «Елегії» Публія Овідія Назона. Переселився до Ярославля, де викладав у школах, брав участь у редагуванні журн. «Уединенный пошехонец», який потім реорганізував у «Ежемесячные сочинения». Передав у дарунок КМА через І. *Бантиша-Каменського* дві свої книги: «Стихи на возшествие на престол Екатерины II» та «Енеїду» Публія Вергілія. З 1787 служив суддею нижньої зем. управи в Угличі, де й помер.

Літ.: Болховитинов Е. Словарь русских светских писателей... т. 1. М.,1845; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К.,1906.

Архіви: ІР НБУВ, ф. Грушевського М. С., X 4866, спр. 1108.

З. І. Хижняк

Сапкóвський Павло Іванович, чернече ім'я Парфеній — див. *Сопковський* Павло Іванович, чернече ім'я Парфеній.

Саполóвич Яків Йосипович (1766, сот. м-ко Срібне Прилуцьк. полку, тепер райцентр Чернігівської обл.—14.08.1830, м. С.-Петербург) — доктор медицини, професор, хірург, реформатор медичної освіти. Н. в козац. сім'ї. Навчався у КМА. Вивчати медицину розпочав 1778 у Кронштадтській госпіт. школі, 1779 перевівся до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, де 1780 дістав звання підлікаря і залишився при госпіталі для удосконалення знань з анатомії й хірургії. Після одержання 1783 звання лікаря працював прозектором С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю, а 1786 став фактичним керівником хірург. відділу С.-Петерб. адміралт. госпіталю. 1790 призначено на посаду проф. хірургії С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ща, займав її до реорганізації уч-ща в мед.-хірург. академію (1799). Першим у Рос. державі наприк. XVIII ст. почав застосовувати у хірург. практиці методи перкусії і аускультації, що сприяло успішному виконанню оперативних втручань з приводу перфорації грудної клітки. Був учителем більшості рос. хірургів кін. XVIII — поч. XIX ст. Відомий своєю мед.-адм. діяльністю. 1796—1829 керував С.-Петерб. мед.-інструментальним з-дом. Створив (разом з Н. К. Карпинським) нові хірург. набори для полк. і морських лікарів (1785), автор низки оригінальних хірург. інструментів.

Активний учасник реформи вищої мед. освіти в Рос. державі наприк. XVIII ст. Разом з С. *Андрієвським* підготував «Предварительное постановление о должностях учащих и учащихся» (1795), що стало основою першого положення про мед.-хірург. академії. Співавтор (разом з Й. Каменецьким) підручника з медицини для студентів семінарій і священиків. За видатні праці в галузі хірургії і створення нових мед. інструментів удостоєно С.-Петерб. мед.-хірург. академією ступеня д-ра медицини без захисту дисертації (1814) і обрано її почесним членом. Член С.-Петерб. держ. мед. колегії (1795—1804). Помер у С.-Петербурзі від холери, в боротьбі з епідемією якої брав активну участь.

Літ.: Громбах С. М. [Примечания]. В кн.: Самойлович Д. С. Избранные произведения, [в. 1]. М., 1949; Олеарчик-Керенко А. С. Видатні українські лікарі XVIII сторіччя. НК (Варшава), 1965, листоп., № 11 (91).

Б. П. Криштопа

Сатáрський, чернече ім'я Віктор (1705, полк. м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — ієродиякон. Походив з сім'ї священика. Навчався у КМА. По її закін.— послушник КПЛ, де 1729 прийняв чернечий постриг від архім. Й. *Сенютовича*. 1730 висвячено на ієродиякона архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої

Росії В. *Ванатовичем*. 1740 «был взят по делу в Москву».

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 98—99.

С. Р. Кагамлик

Сахно́вський Григорій Іванович (р., м. н. невід.— після 1772, м. см. невід.) — суддя, обозний. Онук Гната Васильовича Сахновського, обозного Черніг. полку (1723—31). Син Явдохи Михайлівни, дочки ген. судді М. Т. Забіли (1728—40), та Івана Гнатовича Сахновського, обозного Черніг. полку (1739—68). Поч. освіту здобув у домашнього вчителя Федора Михайловича Шапошникова. Вступив до КМА, де 1727 був студентом школи піїтики. 1733—37 служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. 1747—68 — суддя Полтав. полку. 1772 отримав уряд обозного. Він був останнім обозним Полтав. полку. У кін. свого життя служив суддею Полтав. зем. суду.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8433, арк. 243в.

Р. М. Лякіна

Свенці́цький Василь (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Можливо, польс. походження. Навчався спочатку за кордоном, ймовірно, в Італії, потім — у КМА. 1723 С. направлено вчителем до Казан. семінарії, звідки 1733 запрошено І. *Рогалевським* для орг-ції Свіязької Новохрещенської школи. 1734 повернувся у Казан. семінарію, де до 1737 вчителював у класах інфими й фари.

Літ.: Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904.

О. Я. Ящук

Свіде́рський, чернече ім'я Артемій (р., м. н. невід.— 18.08.1748, м. Київ) — архімандрит. Навчався у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ. Намісник Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії. За указом Синоду 1716 разом з намісником Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря В. *Голенковським* та ін. ченцями (всього 19 осіб) викликано в Ол.-Нев. лавру. 1738 висвячено на архім. ставропігійного Бізюківського Хрестовоздвиженського м-ря Смолен. єпархії (біля м. Дорогобуж). Прибувши до м-ря, С. виявив брак священнослужителів і звернувся до Синоду з проханням допомогти виправити становище. 1740/41 просив перемістити його до Київ. митрополії через старість і хвороби. Того ж року митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* направив його до Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря для догляду за братом С., ченцем цього м-ря Петром Свідерським. З 1745 перебував у КПЛ на обітниці і проживав разом з братом у Київ. Троїцькому больничному м-рі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 17, 26.

С. Р. Кагамлик

Світ Павло Якимович (бл. 1680, с. Великі Бубни Хмелівської сотні Лубенського полку, тепер Роменського р-ну Сумської обл.— бл. 1750, там само) — співак, регент. Навчався у КМА, де здобув і музичну освіту. Співав у Київ. митрополичому хорі, був придв. співаком князівни Катерини Олексіївни у С.-Петербурзі. 1718 повернувся у рідне село, де керував церк. хором.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Лисенко І. М. Словник... К., 1997.

Л. І. Горенко-Баранівська

Сво́ло-Михайло́вський Григорій (рр., м. н. і см. невід.) — поет, перекладач. Вихованець КМА. Автор епіграми на честь прибуття Г. *Кременецького*, митрополита Київського і Галицького, до Києва 1771. Вірш надруковано у журн. «Трудолюбивый муравей» (№ 1, 1771) і складався з двох частин: І. «Ниспослан Гавриил в Назарет...», II. «Играйте днепровские веселья струны...» Автор порівнює митрополита Г. Кременецького з архангелом Гавриїлом, посланим з небес у Назарет. С.-М. здійснив переклад «Християнських молитов», що витримав кілька видань.

Літ.: Неустроев А. Н. Историческое розыскание... СПб., 1874; Губерти Н. В. Материалы для русской библиографии, в. 1. М., 1878; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

М. С. Сасина

Святко́вський Іван, чернече ім'я Йоаникій (бл. 1721, сот. м. Лохвиця Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— 3.06.1768, м. Новгород, тепер РФ) — викладач, архімандрит. Батько С. був священиком Лохв. Преображенської церкви. На поч. 1730-х рр. він віддав сина до КМА. Не закінчивши повного курсу навчання, С. прийняв чернечий постриг. 1746 призначено новоначальником Київ. Межигірського м-ря. 1756 викликано до Ол.-Нев. семінарії, де викладав і 1758 став префектом. Викладачі й студенти семінарії поміж себе звали його Святошею. Навіть в деяких докум. він так іменувався. 1758 С. висвячено на архім. Новгор. В'яжицького м-ря, а згодом Новгор. Юріївського м-ря, де й помер.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии.., ч. 1. М., 1807; Чистович И. История Санкт-Петербургской духовной академии. СПб., 1857; Акты и документы.., отд. 2, т. 1. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Святопо́лк-Четверти́нський Стефан Якович — див. *Четвертинський* Стефан Якович.

Себастьяно́вич Іван Григорович (рр., м. н. і см. невід.) — бунчуковий товариш. Походив із відомого старшин. роду Себастьяновичів,

представники якого займали уряди в Прилуцьк. полку. Засн. роду був Василь Себастьянович, який послідовно займав уряди писаря (1659), обозного (1672, 1674), судді (1677) Прилуцьк. полку. 1674 отримав від гетьмана І. *Самойловича* універсал на сс. Гурбинці та Гнатівка Варвин. сотні Прилуцьк. полку (тепер Срібнянського р-ну Черніг. обл.). Його син Іван Васильович Себастьянович був прилуцьк. полк. писарем (1693—1703). 1703 прийняв чернечий постриг в Густинському Троїцькому м-рі. Батько С., Григорій Іванович Себастьянович, був бунчук. товаришем (1726—30, п. 1730/31).

С. навчався в КМА: 1727 — студент класу піїтики, пізніше бунчук. товариш. Володів с. Гурбинці (1731). Востаннє згадується 1736. Помер бездітним.

Літ.: Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.). К., 1896; Лазаревский А. Описание старой Малороссии.., т. 3. К., 1902; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Очерки по истории... сотен, ..Лохвицкого уезда. К., 1906; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

С. М. Береславський

Себастьяно́вич Петро Матвійович (р., м. н. невід., сот. м-ко Варва Прилуцького полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— після 1775, м. см. невід.) — військовий канцелярист. 1740—49 навчався у КМА. У «сказці», поданій до Ген. військ. канцелярії 1749, повідомляв, що він син померлого сотника Варвин. сотні Прилуцьк. полку Матвія Себастьяновича, мешканець м-ка Варви, й просив Ген. військ. канцелярію прийняти його на службу канцеляристом. Прохання задовольнили. 1775 мешкав у своєму маєтку в сот. м. Сміле Лубен. полку (тепер Ромен. р-ну Сум. обл.).

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 62, 93.

Р. М. Лякіна

Себржи́нський Василь Іванович (1785, с. Босівка Звенигородського пов. Київського воєвод., тепер Лисянського р-ну Черкаської обл.— 30.06.1832, м. С.-Петербург) — викладач, дириґент, професор. Навчався у КМА з 13.09.1797 до 1808, вирізнявся неабиякими здібностями. До 1804 вивчив лат., грец., франц., нім., польс. мови й філософію. 1804, будучи студентом класу філософії, дістав запрошення від ректора КМА І. *Фальковського* викладати нотний ірмолойний спів. 1808 у числі трьох найкращих учнів, витримавши іспит митрополита Київського і Галицького С. *Александровського*, направлений до С.-Петерб. дух. академії для підготовки до викладацької діяльності у дух. закладах. Крім киян, туди мали приїхати до 10.01.1809 ще 97 відібраних учнів з Моск. та Казан. академій і 22 семінарій Росії. С. відібрано згідно з вимогами, які виклав кн. О. Голіцин 14.11.1808 в листі до С. Александровського: бути одним із найздібніших учнів, що закінчили філос. курс, і схильним до наук. діяльності, володіти, окрім лат., європ. мовами, мати не більше 22-х років і не мати «никаких телесных значущих недостатков в здоровье и благовидности».

На вимогу С. Александровського акад. правління виділило кошти на придбання «пристойного одеянія» для трьох студентів. Їм пошили сюртуки з синього сукна з комірцями малинового кольору, такого ж синього кольору суконні шинелі, теплі кожухи, зимові чоботи, по дві пари сірих суконних штанів, шовкові жилети. Для літнього сезону справили усім по дві пари штанів і чобіт. Забезпечили шийними й носовими хустинками, панчохами й рукавичками, а також простирадлами, рушниками, халатами і нічними ковпаками, подарували кожному по килиму і валізі, купили їм дорожню бричку і дали гроші на харчування в дорозі. Студенти КМА виправдали цю турботу.

С. блискуче закін. 1814 навчання у С.-Петерб. дух. академії й залишився в ній викладачем фізики та математики. 1818 призначено ординарним професором. С. автор посібника «Основания алгебры в пользу юношества, обучающегося в духовных училищах» (1820).

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911; Козицький П. О. Спів... в Київській академії... К., 1971.

Архіви: ЦДІАК України , ф. 127, оп. 362, спр. 119.

Р. М. Лякіна

Се́кур Костянтин (р. н. невід., о-в Закінф в Іонічному морі, тепер Грец. Респ.— після 1764, Сербія) — архімандрит. До 1743 — венеціан. підданий. 24.06.1743 звернувся до рос. представника в Константинополі О. Вешнякова з проханням дозволити йому їхати до Києва з метою навчання у КМА: «Я нижче іменований, вихований на острові Закінф, області Венеціанської, і навчений на тому ж острові еллиногрецької й італійської мов досконало, інших же мов — у міру, і, довідавшись від тамтешніх жителів, що... щасливо різним ученням процвітає Академія Київська, покинув навчання римське і, забувши труднощі, що в дорозі бувають, пустився на глас Академії». У серп. цього ж року прийняв рос. підданство. Можливі викладачі С. в 1743—44 навч. р. — Т. *Александрович*, Й. *Венерацький*, С. *Добрина*, С. *Кулябка*, В. *Лящевський*, М. *Козачинський*; вірогідно, С. бачив у КМА виставу за драмою М. Козачинського «Благоутробіє Марка Аврелія» (1744). Є підстави вважати, що С. після навч. в КМА виїхав до Сербії і став там архім. Константином — так підписано його лист до однокурсника по КМА Йосифа Вітковича, датований 1764.

Літ.: Гласник српског ученог друштва, 2 од., кн. 5. Београд, 1874; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904.

М. М. Сулима

Селе́цький, чернече ім'я Віктор (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієромонах. Вищу освіту здобув у КМА. Ще під час навчання став ченцем Київ. Брат. м-ря. 1728 в сані ієром. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії,

де протягом двох років викладав у класі синтаксими і був проповідником. 1730 С. «за скорбію» відпросився в Україну. Жив у КПЛ.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Семе́нніков (Зерка́льников) Порфирій (Порфилій) Тимофійович (18.02.1623, м. Москва — 1695, м. Москва) — дяк Московського посольського приказу, вчений. Один із тих росіян, що навчались у КМА ще до 1648, записаний у докум. як Зеркальников. У лип. 1649 з цар. грамотою С. послано до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Косова* з проханням надіслати до Москви учителів, які б представляли там «київську науку». 12.07.1649 прибув до Москви разом із посланцями КМА А. *Корецьким-Сатановським*, Є. *Славинецьким*, Д. *Птицьким*. Супроводжував їх викладач риторики Т. *Баєвський*, який мав представити їх царю. Влітку того самого року С. наполегливо, «со слезами на глазах» добивається разом з Іваном Озеровим дозволу виїхати до Києва «доучиваться латыни». Спочатку «во избежаніе грѣха» йому відмовили, бо, як писав його дух. отець піп Хома, «кто латыни научится, тот с правого пути извратится». Але відомий прихильник київ. освіти Федір Ртищев допоміг їм виклопотати відпустку й проїжджу грамоту. Навчаючись у КМА, С. 1653—54 виконував дип. доручення, як «торговий чоловік» їздив до Москви й знову до Києва з таємними цар. листами до Б. *Хмельницького*. Навчався в КМА принаймні до 1658. 13.03.1657 С. придбав «в богоспасаемом градѣ Кіевѣ на Подолѣ, близ ограды монастыря Кіево-Братского», біля бурси, дворове місце з будинком у київ. бурмистра Сергія Бібікова за 300 польс. зл. (можливо, був одружений). По завершенні навчання повернувся до Москви. 1667—85 служив дяком у посольському Патріаршому казенному приказі. 1680 до Москви прибула делеґація могилянців від ректора й ігумена Київ. Брат. м-ря С. *Головчича* на чолі з В. *Ясинським* вирішувати справи про маєтності. Останній нагадав С., що той у свій час «благорозумних вчителів до Москви... призвав був еси... і сам в тих Києвомогилянських училищах вчення був ізрядний рачитель». У відповідь С. підписав дарчу: «Я, Порфирий Семенников, поступаюсь вкладом безденежно дворовым своим мѣстом [йдеться про куплену землю й будинок 13.03.1657— *авт.*] Братству Кіево-Могилянскому в державу... в ознаменованіе любви за воспріятіе премудрости на том мѣстѣ святом Кіевомогилянском». Обидва докум.— чолобитна могилянців і дарча С.— підписані «мая осмнадцатого дня года сто осмдесят осмого», тобто 1680. Вони були внесені в книги Київ. маґістрату 2.08.1680. Виписку з цих документів було внесено в жалувану грамоту царів Івана та Петра від 2.01.1694, надану на підтвердження маєтностей Київ. Брат. м-ря. У Москві С. підтримував зв'язки з київ. вченими, не полишав наук. занять. Саме він підготував до друку «Лексикон греко-словяно-латинский» Є. Славинецького і 1687 подарував його патріарху Й. *Савелову*.

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Памятники.., т. 2. К., 1897; Перетц В. Московский книгочий XVII века. Лит. В, 1901, т. 1, кн. 4; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Воссоединение Украины с Россией.., т. 3. М., 1954; Колосова В. П. Новые данные... В кн.: Федоровские чтения 1982. М., 1987.

З. І. Хижняк

Семе́нов Ярема (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Закін. КМА, де співав у її хорі. 1666 разом з групою укр. співаків запрошений до Москви і став солістом Хору государевих півчих дяків при дворі царя Олексія Михайловича.

Літ.: Разумовский Д. В. Церковное пение в России.., в. 1–3. М., 1867–69; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Семе́нченко Петро (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Навчався у КМА. Входив до поет. осередку, що групувався в КМА навколо проф. І. *Фальковського*. 1801, перебуваючи в класі поетики, С. склав рукоп. збірку «Collectio sententiarum Poeticarum» («Збірка поетичних сентенцій») лат. і наближеною до рос. мовами, подаючи спершу лат. текст, а тоді — рос. відповідник за абеткою, що групує сентенції в тематичні цикли. Збірка має 30 рукоп. сторінок і входить у «Піитическій сборник» із написом рукою І. Фальковського, на той час єп. Чигиринського: «З числа книг бібліотеки Чигиринського архієрейського дому».

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописных собраний... в. 3. М., 1904; Марсове поле, кн. 2. К., 1989.

В. О. Шевчук

Семіє́цький, чернече ім'я Йоасаф (рр., м. н. і см. невід.) — архімандрит. Навчався у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ. Згодом висвячено на ієродиякона, потім — ієромонаха. 3.05.1751 на прохання архієп. Московського і Севського П. *Малиновського* відправлено разом з ієром. Й. *Тимошевичем* до Моск. Чудового м-ря для виконання обов'язків економа і намісника. Згодом висвячено на архім. Моск. Богоявленського м-ря. 1762 переїхав до КПЛ.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 229; оп. 1 малов., спр. 116; оп. 1 загальночерн., спр. 97, арк. 1–7, спр. 102, арк. 1–5.

С. Р. Кагамлик

Сем'яно́вський Степан, чернече ім'я Стефан (1772, м-ко Оржиця Горошинської сотні Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— 27.01.1827, м. Київ) — викладач, священик, проповідник. Все життя С. пов'язане з КМА, де він з 1786 навчався, потім вчителював понад 20 років. Навчання в КМА було доброю традицією родини Сем'яновських.

Тут вчилися батько С., який став священиком Оржицької Преображенської церкви, два старших брати: Григорій Сем'яновський (з 1762) та Антон Сем'яновський (з 1765). Ще під час навчання в КМА С. почав викладати грец. мову (1795—97) у нижчих та серед. грамат. класах. Проте відразу по закін. повного акад. курсу (лип. 1798) С. подав прохання на ім'я митрополита Київського і Галицького Є. *Малицького* про звільнення від викладання. Він прагнув стати священиком, створити власну сім'ю, що майже неможливо було здійснити, перебуваючи на акад. службі. Тому, хоча Є. Малицький запевняв С., що відпустить його з КМА, як тільки знайдуть здібного викладача, С. поновив свої подання у верес. та груд. 1789. Митрополит відмовляв, доки С. не пообіцяв не залишати викладання в КМА. 4.02.1799 С.— спочатку дяк, а незабаром — священик Київ. Трьохсвятительської церкви, згодом — Київ. Софійськ. собору (1809—14), одночасно. Викладав грец. мову, риторику та вище красномовство. Як і більшість викладачів КМА, С. був змушений після її закриття (1817) припинити вчителювання й присвятив подальше життя тільки церк. служінню. 1824—27 С.— протоієрей Київ. Софійськ. собору, проповідник. Найбільш відомі його проповіді на новий 1816 рік та на Пасху 1816. С. брав безпосередню участь у роботі Рос. біблійного т-ва (Российское библейское общество), київ. кореспондентом якого він був, а з відкриттям у Києві відділення цього т-ва (11.08.1817) — його гол. секретар.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796–1799 гг.). К., 1901; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–4. К., 1910–13.

Т. О. Дороніна

Сена́торський Дорофій Григорович (1789, м. н. невід.— після 1864, м. см. невід.) — штаб-лікар, надвірний радник. Син дячка. Навчався у КМА: 1804 — учень вищого грамат. класу, 1806/07 навч. р.— студент класу риторики. По закін. ритор. класу навчався у С.-Петерб. мед.-хірург. академії (1807). Служив ординатором Тифліського військ. шпиталю (1812), лікарем 46-го єгерського полку (1815). З 1829 перебував при військ. госпіталі Київ. арсеналу. Нагороджений орденом св. Анни III ст. Одружений з дочкою колез. асесора Олександрою Павлівною Корольовою. Мешкав у парафії Київ. Троїцької Либідської церкви.

Архіви: КДМА, ф. 338, оп. 7, спр. 25, арк. 492, 501; ф. 1711, оп. 1, спр. 120, арк. 36зв.; спр. 224; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 975.

Р. М. Лякіна

Сеню́то́вич Дмитро, чернече ім'я невідоме (рр., м. н. і см. невід.) — чернець, священик. Молодший брат Й. *Сенютовича*. Навчався у КМА до класу філософії (1727). По закін. курсу, очевидно, під впливом брата, вирішив прийняти чернечий постриг і став послушником КПЛ. 24.07.1728 кн. М. Голіцин, меценат Харк. колеґіуму, особисто звернувся до архім. КПЛ Й. Сенютовича з проханням направити для роботи в нововідкритому Харк. колеґіумі «обрѣтающихся в Свято-Печер[ской] Киев[ской] Лаврѣ из трех персон, кого вы за благо изберете: брата вашего, или Негребецкаго, или Платона Малиновскаго. Того ради и я Вашей превелебности, яко давняго моего благодѣтеля, прошу із оных приказать отправить, дабы та зачатая школа чрез и ваше стараніе не оставлена была». Однак С. не поїхав до Харкова.

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 2. М., 1896 [№ 147]; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1, Казань,1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 71.

С. Р. Кагамлик

Сеню́то́вич Йосиф, чернече ім'я Йоаникій (рр., м. н. невід.— 12.11.1729, м. Київ) — архімандрит КПЛ. Здобув вищу освіту у КМА. Вірогідно, в кін. 1680-х рр. студіював риторику (оскільки його ім'я значиться в списку авторів вірш. текстів на честь св. великомучениці Варвари, вміщених на сторінках однієї з латиномовних риторик, що викладалася в КМА 1685/86 навч. р.). По закін. навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. За митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Кроковського* (1708—18) виконував обов'язки архідиякона, згодом — намісника Київ. Софійськ. м-ря і фактично займався управлінням епархії, про що зазначав Т. *Прокопович* у своєму з ним листуванні. 1713—15 — ігумен Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 1715 у присутності митрополита Й. Кроковського, гетьмана І. *Скоропадського*, ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря Х. *Чарнуцького* та намісника КПЛ В. *Голенковського* обрано архім. КПЛ. 24.07.1715 прийняв посвяту в Моск. Успенському соборі від єп. Тверського і Кашинського В. *Косовського*. 17.10.1715 отримав відповідну цар. настольну грамоту. При цьому особам цар. сім'ї згідно з традиціями Лавр. друкарні були вручені книги лавр. друку (13 найменувань, що складало бл. 50 примірників). 1722 Синод представив С. разом з флот. обер-ієром. Р. *Заборовським* як канд. на заміщення вакантної Іркут. архієрейської каф-ри, однак у цьому сані С. не затвердили.

Упродовж настоятельства в КПЛ С. підтримував тісні стосунки з КМА, залучав до служби в КПЛ її вихованців, забезпечуючи їм відповідні їхньому освіт. і культ. рівню послушництва. 1721—29 чимало вихованців КМА прийняли чернечий постриг від С.: Т. *Бродакевич*, П. *Городецький*, А. *Ксиловський*, М. *Лобач*, Ф. *Почека*, Н. *Рудзинський* та ін.

На час правління С. в КПЛ сталась пожежа, від якої постраждали друкарня, архів, б-ка, ризниця та ін. монаст. приміщення. Ста-

новище Лавр. друкарні ускладнилося через указ царя Петра I від 5.10.1720, який фактично позбавив її свободи друку. Проте керівництво м-ря намагалося видавати книги в обхід розпоряджень моск. властей. 1724 Лавр. друкарня видала «Тріодь цвітну». Висилаючи в Москву новонадрукований примірник, С. запевняв Синод, що книга видана згідно з моск. оригіналом «без всякой розни, слово в слово». Однак після ретельної перевірки коректори синод. друкар. контори виявили, що «та книга с московскою печатью в реченіях не согласна». Це викликало обурення Синоду: за «явную ложь, чего ради хотя бы и надлежало ево взять в Святейшій Синод ко изтязанію и жестокому наказанію» на архім. КПЛ наклали штраф у розмірі 1000 руб., а всі примірники книги наказано вислати у Москву з суворим попередженням: «Ежели впредь таковую покажет продерзость, то без всякого пощажения наказан жестоко имать быти». Лише на слізне прохання соборних старців КПЛ «не разорять до конца их обители, и без того разоренной пожаром», Синод зменшив кару, дозволивши указом від 28.10.1725 виправити книги на місці, а штраф обмежити тими грішми, які знайдуться в особистій касі С.

5.08.1727 Синод порушив справу за звинуваченням С. ченцем КПЛ Костулою в тому, що той приймав у своєму м-рі чотирьох запорозьких козаків, які «приносили одежды архимандриту Іоанникію, подарки, обедали у монастырского эклисіарха Иліодора, а квартировали у келаря Іоанникія». Однак слідство не підтвердило цієї інформації.

С. опікувався добробутом КПЛ: при ньому перебудовувалися погорілі у 1718 монаст. корпуси, а також Успенський собор, який освятили 14.08.1729.

Літ.: Чистович И. Феофан Прокопович и его время. СПб., 1868; Описание документов и дел... Синода, т. 4 (1724) [№ 49, 320, 379]. СПб., 1880; Петров Н. И. Описание рукописных собраний..., в. 2–3. М., 1896–1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994; Болховітінов Є. Вибрані праці з історії Києва. К., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 566, арк. 44зв.; оп. 1 друк., спр. 5, арк. 1–19; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 90зв., спр. 2, арк. 20–21зв.; спр. 4, арк. 57–59, 98зв.–99; оп. 2 заг., спр. 637.

С. Р. Кагамлик

Серачи́нський, чернече ім'я Матвій (1677, с. Копців Руського воевод., тепер, можливо, с. Копитів Сокальського р-ну Львівської обл.— 10.09.1738, м. см. невід.) — ієромонах, уставник. Н. в сім'ї священика. Навчався в КМА. Став послушником КПЛ. 1704 прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ Й. *Кроковського*, 1706 висвячено еп. Переяславським і Бориспільським З. *Корниловичем* в сан ієродиякона. З 1710 — ієромонах. Виконував різні послушенства. З 1735 — уставник Китаївської пустині.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 29зв.; спр. 2, арк. 20.

С. Р. Кагамлик

Сербино́вич Іван (рр., м. н. і см. невід.) — священик. Вірогідно, отримав освіту у КМА. До 1779 працював канцеляристом у Комерцколегії. 1779—87 — священик Кільської придв. правосл. Катерининської церкви, тепер земля Шлезвіг-Гольштинія, ФРН.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Середа́ Іван Лук'янович (бл. 1730, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — співак. Вчився, вірогідно, у КМА. 1758 С. помічений у Києві придв. співаком Степаном Андрієвським, котрий набирав співаків в Україні, і відправлений до С.-Петербурга. 1758 С. був уже солістом Придв. хору.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Сигире́вич Димитрій Іванович (бл. 1755, Воронезька губ., тепер Воронезька обл., РФ — 1827, м. Київ) — викладач, протоієрей. Н. у сім'ї священика Покровського дівочого м-ря Ворон. єпархії. 1770—79 навчався у Ворон. семінарії від грамат. класів до класу філософії. 1779 вступив до Моск. сухопут. академії, де закін. філос. курс, почав вивчати богослов'я, але 1781 через смерть батька не зміг продовжувати навчання і тому переведено його на казенний кошт у Тр.-Серг. лавр. семінарію, де продовжив вивчати філософію, богослов'я, грец. і євр. мови. З 13.02.1784 призначено вчителем рос. поезії та риторики КМА. За указом митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* він мав «производить оное ученіе по правилам поэзии, напечатаным в Москвѣ, ораторское же — по правилам господина Ломоносова, преподавая оное сокращенно, по вторникам, четвергам и субботам по утру десятого и одиннадцатого часов. А жить ему в Братском монастырѣ в учительских кельях с протчими учителями».

1784 С. одружився і розпочав службу протоієреєм Київ. Царевокостянтинівської церкви на Подолі. Указом Сенату та Синоду від 17.09.1784 за № 3702 удостоєно чину колез. протоколіста. На підставі резолюції митрополита С. Миславського від 26.10.1786 став священиком Київ. Софійськ. собору. 1787 подав прохання про звільнення з викладацької посади, посилаючись на слабке здоров'я, але звільнений не був і продовжував викладати риторику та піїтику до 1789. 13.03.1795 С. призначено капеланом у гол. квартиру ген.-фельдмаршала О. Суворова у Варшаву. Прослужив там кілька років. З відкриттям у Києві відділення Всеросійського біблійного т-ва (Всероссийское библейское общество) (1.08.1817), на чолі якого стояв митрополит Київський і Галицький С. *Александ-*

ровський, а віце-президент — ген.-майор М. Ф. Орлов, С. увійшов до числа його директорів. Т-во займалось питаннями поширення освіти та виховання народу. До т-ва входили та підтримували його матеріально відомі люди Києва: архітектор А. *Меленський*, історик М. *Берлинський*, «серебреннических дѣл мастер» Самсон Іванович Стрельбицький, купці Григоренко, А. *Лакерда*, Пирожков, Смородин, П. Борщевський та багато ін. 1817 С.— протоієрей у Київ. Софійськ. соборі. Був одружений, мав трьох синів, які теж навчалися в КМА: Й. *Сигиревич* — з 1803, Іван — з 1810 і Микола — з 1811.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 5; отд. 3, т. 2. К., 1908, 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 1350, ч. 3, арк. 230; ф. 193, оп. 1, спр. 763; ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Р. М. Лякіна

Сигире́вич Йосип Дмитрович (1791, м. Київ — 1850-ті рр., там само) — викладач. Н. в сім'ї протоієрея Київ. Софійськ. собору Д. *Сигиревича*. 16.09.1803 вступив до нижчого грамат. класу КМА, в якій навчався до 1810, до класу риторики включно. У КМА вивчав лат. та рос. риторику, франц., нім. та грец. мови, математику, історію, географію, малювання. 10.07.1806 за відмінні успіхи в навчанні і зразкову поведінку нагороджений книгою. У груд. 1810, перебуваючи в класі риторики, подав прохання до акад. правління про дозвіл виїхати на навчання до С.-Петерб. пед. ін-ту. По закін. навчання у С.-Петербурзі направлено учителем філософії, права та політ. економії до Білостоцької гімназії (12.02.1816). 1.03.1816 переведено до Київ. першої гімназії викладачем тих самих предметів на місце П. *Канівецького*. У гімназії С. викладав до 1819. Мав схвальні відгуки колег. Крім викладацької роботи, завідував гімназичною б-кою, упорядкував книги і зробив нові каталоги. Разом з учителем Пилипом Антоновичем Орловським погодився викладати безплатно у військово-сирітському відділенні, за що отримав подяку. У трав. 1819 нагороджено орденом св. Анни III ст. Крім С., у КМА навчались його брати Іван та Микола Сигиревичі, які вступили до навч. закладу відповідно 1810 та 1811.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 1–3. К., 1910–12; Столетие Киевской Первой гимназии.., т. 1. К., 1911.

О. Ф. Задорожна

Сидоро́вич Олексій (між 1731 і 1742, сот. м-ко Конотоп Ніжинського полку, тепер місто, райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — доктор медицини. Походив з міщан. родини. Навчався у КМА. 1.05.1754 разом з учнями класу синтаксими склав присягу на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. 23.06.1758, закінчивши клас філософії, вступив до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. 14.05.1759 дістав звання підлікаря, 16.02.1761 — лікаря, а навесні 1761 виїхав на казенний кошт за кордон у числі 10 перших рос. лікарів (всі — вихованці КМА). Вчився спочатку в Лейдені, потім — у Страсбурзі й Парижі. Мав доручення повідомляти про хід навчання за кордоном молодих лікарів. С. вивчав фізіологію у Альбіна, патологію та хімію — у проф. Гаубіуса, «матерію медику» — у фон Роена, експериментальну фізику — у Лалемана. 1765 у Парижі захистив дисертацію «Theses medicae» («Медичні тези») і отримав ступінь д-ра медицини.

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; РБС, т. Сабанеевъ–Смысловъ. СПб., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 2–3. К., 1905–06; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997; Радиш Я. Українські військові лікарі. ПСт., 1997, № 1.

О. Ф. Задорожна

Си́лич Антон Іванович (бл. 1723, м. н. невід.— між 25.04.1788 і 1796, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, колезький асесор. Походив із відомого старшин. роду з Чернігівщини, засн. якого були брати Оникій Силич, черніг. полковник (1657—63), і Степан Силич, дід С., який обіймав уряди черніг. сотника (з 1661) й черніг. полк. хорунжого (1672). Батько С., Іван Степанович Силич, був значним військ. товаришем і черніг. наказ. полковником.

С. навчався у КМА. 1736/37 навч. р. перебував у класі синтаксими, 1737/38 навч. р.— у класі піїтики. Службу почав 1746 військ. канцеляристом; 1749 дістав ранг військ. товариша. 1767 С. підписав послання черніг. шляхетства імп-ці Катерині II з приводу скликання Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. З 11.04.1771 — бунчук. товариш. З ліквідацією полк. устрою служив засідателем Черніг. верхнього зем. суду (1782—84); з 5.04.1783 — колез. асесор.

1760 С. належало 11 хат в сс. Янівка, Старий Білоус і Тереховець Білоуської сотні Черніг. полку (тепер села Черніг. р-ну Черніг. обл.). 1786 йому належало в двох селах Черніг. пов. Черніг. намісн. 182 душі селян. 25.04.1788 С. склав заповіт, а вже 1796 його не було в живих.

Був одружений з дочкою колез. асесора Феодосією Петрівною Григорович-Фурсанович. Мав двох синів і дочку: Миколу Силича (колез. канцелярист та колез. реєстратор), Федора Силича (колез. канцелярист, колез. реєстратор і губ. секретар) та Ганну, одружену з Матвієм Васильовичем Ждановичем, бунчук. товаришем. Нащадки С. були переважно чиновниками та військовиками. Онук Роман Федорович Силич — командир Борисоглібського улан. полку, ген.-майор, учасник закорд. походів проти Наполеона Бонапарта.

Літ.: Лазаревский А. М. Обозрение Румянцевской описи Малороссии, в. 1. Чернигов, 1866; Наказы малороссийским депутатам 1767 года... К., 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка (1729–1730). Чернигов, 1908; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

С. М. Береславський

Си́лич Василь Іванович (бл. 1720, м. н. невід.— між 1797 і 1801, м. см. невід.) — сотник, маршалок, земський суддя. Брат А. *Силича*. Вчився в КМА. У січ. 1738 перебував у класі філософії. 1738 почав службу військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. З 1.06.1747 до 1764 обіймав уряд любецького сотника (Черніг. полк). Після суд. реформи на Гетьманщині (1760—63) обрано зем. підсудком Черніг. пов. (1764), перебував на цій посаді до 1781. Одночасно до 1782 (засн. Черніг. намісн.) обирався тричі на почесну посаду маршалка Черніг. пов. З 8.02.1781 — зем. суддя Черніг. пов., 1784 — радник Черніг. цивільної палати. Мав чин колез. асесора. З 1797 — надв. радник.

1757 купив у Л. Я. Климовича сл. Олсохівка Білоусівської сотні Черніг. полку. 1760 йому належало 48 хат в м-ку Сосниця, сс. Пушкарі, Чорторийка та ін. (відповідно Сосницької, Любецької і Білоусівської сотень Черніг. полку). 1786 в Городнянському пов. Черніг. намісн. мав 564 душі в 16 населених пунктах, які, напевне, одержав за уряди сотництва і суддівства.

Був одружений з Катериною Леонтович, дочкою Степана Леонтовича, черніг. полк. хорунжого. Мав шістьох синів і двох дочок: Івана, Григорія, Андрія, Василя, Іллю, Миколу, Надію, Ірину.

Літ. Лазаревский А. М. Обозрение Румянцевской описи Малороссии, в. 1. Чернигов, 1866; Любецкий архив графа Милорадовича, в. 1. К., 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

С. М. Береславський

Сильве́стр (чернече ім'я) (кін. XVI ст., м. н. невід.— не пізніше 1648, м. см. невід.) — друкар, видавець, редактор, поет. Сприяв становленню Київ. брат. школи. Сподвижник П. *Могили*. Перші відомості про С. маємо від 1609, коли він працював у друкарні Вілен. братства, готуючи до видання разом з Павлом-Домживом Лютковичем-Телицею та Л. *Карповичем* «Тренос» М. *Смотрицького*. Після закриття друкарні польс. властями та конфіскації «Треноса», переслідування усіх причетних до видання, С. разом з ін. вілен. братчиками, певно, знайшов притулок у новозасн. правосл. діячем кн. Б. *Огинським* та його дружиною Раїною Волковичівною м-рі в Єв'є (Вевісі). 1611 з друкарні в Єв'є вийшли «Книга Нового Завҍта» з геральдичними віршами на герб Б. Огинського та «Молитви повседневні», в підготовці яких, імовірно, С. брав участь. Згодом С. разом з П. Лютковичем виїхав до новоствореного Мінського Петропавлівського м-ря, філії Вілен. Святодухівського м-ря, архімандритом якого був Л. Карпович. Однак 1613 Петропавлівський м-р злився зі Святодухівським, і С. з П. Лютковичем рушили на Пінщину, а потім — в Україну. Після 1617 перебували в Києві, допомагаючи діячам Київ. брат. школи та Лавр. друкарні. З Києва майбутні видавці вирушили на Самбірщину і невдовзі влаштувалися в с. Угорці, яке належало родині Шептицьких. Правосл. магнат О. Шептицький дав кошти на обладнання друкарні, і 1618 в Угорцях вийшов друком посібник «к науцҍ младолҍтних отрочат» під заголовком «Събраніє вкратцє словес от божественнаго писанія. Из обясненіем изложенія святых апостол двунадесяти артыкулов православнои вҍры». 1619 С. і П. Люткович надрукували «Часослов, або Молитвослов» (видання не збереглося), вмістивши наприк. короткий літопис. 1620 з угор. друкарні вийшов збірник «Апостолы и Євангліє чрез всҍ неделҍ и празники и избранным святым на весь год». 1621 помер О. Шептицький, татари погромили Самбірщину, і С. з о. Павлом залишили Угорці. 1622 вони надрукували «Казаньє на чиненью памяти по зешлом єго милости пану Александрови Федоровичу Шептицком». Місця видання вони не вказали, боячись переслідування з боку польс. уряду. На поч. 1620-х рр. С. з Лютковичем оселилися у Загоровському м-рі в с. Волиця Загоровська на Волині. Ченці з ігуменом Захарієм їх радо прийняли і допомогли готувати до видання «Псалтир». Пізніше С. і Люткович перебралися до Спасо-Преображенського м-ря у с. Четвертня (поблизу Луцька), куди запросив їх член Луцьк. братства магнат Гедеон Святополк-Четвертинський. Тут 1625 «Псалтир» і вийшов друком. 1628 у Луцьк. брат. друкарні С. і о. Павло видали вірш «Лямент по святобливе зошлом велебном господину отцу Іоаннҍ Васильєвичу, презвитери», автором якого був Давид Андрієвич. До «Ляменту» додано кілька вірш. творів: «Трен нищих спудеєв школы братскоє Луцкоє» Григорія Соминовича, «Елекгія» Іоана Карповича, анонімний «Епітафіон» та два курйозні вірші: анаграма «Іоанн Вассилевич» і мезовірш «Короніє», підписані також анаграмами, що розшифровуються як Т. Касіянович та Іоан Волкович. Одним із зразків для авторів були «Вҍршҍ на жалосный погреб...» (К., 1622) К. *Саковича*. У свою чергу «Лямент» та вірші луцьк. авторів були взяті до уваги викладачами та учнями КМА при складанні панегіриків на честь П. Могили: «Імнології» (1630), «Євхаристеріону» (1632) та «Євфонії веселобрмячои» (1633).

1629 у маєтку шляхтича Адама-Урсула Рудецького С. й о. Павло налагодили роботу друкарні й видали «Часослов» та «Диалог, албо Розмову человҍка хорого албо умираючого с духом». Це — переклад на тогочасну книжну укр. мову твору польс. письменника Станіслава Решки. Після смерті о. Павла (1635) С. поїхав до Києва під опіку П. Могили. Виконуючи його доручення, на прохання господаря Волощини Матвія (Матея) Басараба налагоджував книгодрукування у Волощині та водночас писав власні твори. До нашого часу дійшов рукоп. збірник з вел. акровіршовим панегіриком С., що прославляє волоського господаря і його дружину за організацію «училища языка словенска» та «типографії», яку споруджено на «земле любоплодной, но и глад терпящей».

Гедеон Святополк-Четвертинський
З літографії XIX ст

Тв.: Діалог про смерть з 1629 р. В кн.: Щурат В. Г. Вибрані праці з історії літератури. К., 1963.
Літ.: Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила... т. 1 [Прил. XXV]. К., 1883; Яворский Ю. Пропавшая... книга... 1629 года. СПб., 1912; Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника. М., 1981; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва..., кн. 1. Львів, 1981; Колосова В. П. Преемники Ивана Федорова... В кн.: Иван Федоров и восточнославянское книгопечатание. Минск, 1984; Колосова В. П. Новые записи... В кн.: Федоровские чтения 1982. М., 1987.
В. П. Колосова

Сильни́цький Іван, чернече ім'я Іоан (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. 1786 запрошено до Смолен. семінарії, де викладав піїтику та риторику до 1794.
Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892
О. М. Сандалюк

Симео́н — див. *Мойсей*.

Симео́н (чернече ім'я) (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, настоятель церкви. Навчався у КМА. 1748 у сані ієромонаха призначено настоятелем правосл. Катерининської церкви у м. Кіль (тепер земля Шлезвіг-Голштинія, ФРН). 1754 у зв'язку з хворобою повернувся в Росію, де до 1758, вірогідно, був ігуменом Боголюбівського м-ря Влад. єпархії.
Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Українські письменники..., т. 1. К., 1960.
Т. А. Висоцька

Симоно́вський Петро Іванович (1710, м. н. невід.— 1809, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, історик, перекладач. Н. в сім'ї значк. товариша Ніжин. полку. Навч. у КМА, по закін. якої продовжив освіту у Варшаві, де потім і викладав. Слухав також лекції у Віттенберзькому (1748), Кенігсберзькому (1751), Галльському, Лейпц. та ін. ун-тах Німеччини, а також у Парижі. Повернувшись з-за кордону, постійно жив в Україні. Службу почав перекладачем у Ген. військ. канцелярії (1753—56). Кобижчанський сотник (24.07.1757—7.04.1764), згодом — зем. суддя Остер. пов., а з 1764 — член Ген. військ. суду. Мав ранґ бунчук. товариша, з 12.11.1781 одержав чин стат. радника. Був одружений з дочкою кобижчанського сотника Семена Мандрики (1724—50) Марфою. У Кобижчі йому належало 32 двори, а також володіння в ін. сотнях.

1765 С. написав істор. працю: «Короткий опис про козацький малоросійський народ і про воєнні його справи, зібрані з різних історій іноземних: німецької — Бюшінґа, латинської — Безольді, французької — Шевальє і рукописів руських, через бунчукового товариша Петра Симоновського, 1765 року». Лише третину книжки складає текст, створений ним самим. З 139 друк. сторінок (видання 1847) — 48 є перекладом двох творів франц. історика, секретаря франц. посольства при польс. дворі часів Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. П'єра Шевальє з його книги «Історія війни козаків проти Польщі», написаної бл. 1653 і виданої 1663, перевиданої кілька разів у Парижі та Лондоні. В укр. перекладі книга Шевальє з'явилася 1960 у Києві. С. пояснює, чому він залучив праці саме франц. автора: «Яко иноземній людині без сумніву не було жодного резону одну хулити, а другу похваляти сторону, отже його за вірнішого писателя цієї війни почитати і приймати должно». Переклад твору Шевальє, присвячений викладу подій Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58, виконаний С. точно, повно, водночас творчо осмислено. Другу працю Шевальє «Розвідка про землі, звичаї, управління, походження та релігію козаків», переклав дуже довільно і скорочено, використавши гол. чином опис морських походів запорожців. На ін. іноз. авторів С. посилається тоді, коли окремі події висвітлює лаконічно, завершуючи своєю оцінкою і відсилаючи читача до спец. істор. праці. Серед тих джерел, які використовував С. для написання самостійної частини своєї праці і які він узагальнено окреслив у її назві — «Рукописи руськи», першоосновою для нього прислужився рукоп. істор. твір Г. *Граб'янки*. Матеріал з нього С. доповнив докум., вибираючи їх з численних паперів, які він мав у своєму розпорядженні, працюючи перекладачем у Ген. військ. канцелярії та займаючи старшин. посади в установах Гетьманщини. С. надавав перевагу офіційним докум., які з'явилися в Україні. Напр., він тільки згадує цар. маніфест, а гетьман. універсал, присвячений тому ж питанню, наводить повністю («для знання усіма істини»). Наслідуючи деякі твердження Г. Граб'янки, С. в низці спірних істор. питань, напр., про походження козацтва, висловлює свою точку зору. Він засуджує заборону польс. урядом під тиском Туреччини козац. морських походів, стверджуючи, що це завдало шкоди не тільки Україні, а й Польщі, «бо тільки козаки татарам і туркам небезпечні були, а Польщі від ворожих нападів за кам'яну служили стіну». Своє невдоволення обмеженням, а потім і ліквідацією державності України С. виявив у критичному ставленні до заходів, що їх запровадив царизм на Україні, і в неґативній їх характеристиці. Напр., запровадження 1722 Малорос. колегії розцінює як подію, що мала для укр. народу дуже тяжкі наслідки. С. співчутливо ставиться до звернень козац. старшини до царя після 1722 з проханням дозволити вибрати гетьмана, бо «частые переменные правителі правления же не весьма полезны и скучны». С. відверто висловлює протест проти т. зв. «консистентських зборів», тобто забезпечення окупаційних рос. військ в Україні провіантом і фуражем за рахунок місц. населення. Рос.-тур. війну 1735—39 С. оцінює неґативно, бо вона надто дорого коштувала укр. народові. Історик справедливо підкреслює, що, крім безпосередньої участі козаків у військ. діях, Україна несла на своїх плечах гол. тягар екон. забезпечення рос. армії і безмежно

потерпала від хижацького, іноді безглуздого використання головнокомандуючим Б. К. Мініхом, тодішнім фактичним правителем України, укр. населення для безлічі різноманітних «повинностей», «нарядів», «комендерацій». «У цих турецьких походах,— пише С.,— малоросійський народ стільки горя і кривд усередині і поза Малою Росією зазнав — світові відомо. Він не тільки сам, персоною своєю, за присяжним своїм обов'язком службу державі відбував, худоба і майно у тих походах російській армії великою підмогою були. На усі воєнні тяготи з Малої Росії декілька тисяч волів узято без платежу, а до них і погоничів до 20 тисяч чоловік, з котрих рідко хто повернувся в дім свій. У тих же походах малоросіян, які відбували службу, і доми їх не були вільні від російських армійських полків, що переходили або стояли. Хоч до армійських командирів багато разів заносили були скарги, однак нічого бідні малоросіяни в задоволення одержати не могли. А між тим за проектом фельдмаршала Мініха лише одні малоросіяни полонили Дніпро, зачав від Києва до самої майже лінії [фортифікаційне укріплення — т. зв. Українська лінія — *авт.*], де багато тисяч народу від холоду і глада загинули, а користи через те жодної не принесли». «Полоніння», тобто рубання криги, щоб перешкодити татар. ордам взимку перейти через Дніпро, було найбезглуздішою витівкою Мініха і оберталося справжнім лихом для селян і міщан. Виганяли кілька десятків тисяч людей, які в неймовірно тяжких, нелюдських умовах очищали ріку від криги, а з посиленням морозів вона знову замерзала.

Праця С., сучасника багатьох описаних ним подій, є цінним істор. свідченням становища підневільної України і тих настроїв, які панували в укр. суспільстві.

Тв.: Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах, собранное из разных историй иностранных, немецкой — Бишенга, латинской — Безольди, французской — Шевалье и рукописей русских. М., 1847.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Кудрявцев П. Освітні мандрівки вихованців Київської Академії.— Миловидов Л. Проект університету в Києві у другій половині XVIII в. В кн.: Київські збірники... зб. 1. К., 1930; Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в. ЗІФВ УАН, 1931, кн. 26; Марченко М. І. Українська історіографія... К., 1959; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: HUS, vol. 8, N 1/2, June 1984. Cambridge. 1985.

О. М. Апанович

Симонто́вський Петро Семенович (1747, полк. м. Суми, тепер обл. центр — 1815, м. Симбірськ, тепер РФ) — штаб-лікар. Н. в сім'ї священика. Навчався у КМА (1756—66), Моск. госпіт. школі, де 1767 отримав звання підлікаря і був призначений до Білярського драгунського полку. 1772 в званні лікаря переведено до Астрахан. батальйону, в якому служив понад 20 років. В Астрахан. губ. брав участь у боротьбі з чумою серед калмиків, вивчав проказу, організував в Уральську перший лепрозорій.

Автор наук. праць «Про камені жовчного міхура» (1788), «Опис потворств» (1792), «Про параплегії» (1793), «Про аневризму аорти» (1794), «Про проказу», «Про хірургічні операції» (1801), «Про каліцтва людини» (1802). Склав перший мед.-сан. опис міста Уральська. За наук. праці отримав звання штаб-лікаря. 1797 призначено акушером Астрахан. лікар. управи. Брав участь у боротьбі з холерою в Сарат. губ. (1808—09). Через непорозуміння з інспектором управи залишив роботу в Астрахані й переїхав до Симбірська, де й помер.

Літ.: Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

М. О. Дяченко

Синдоро́вський, чернече ім'я Мелетій (1682, м. Броди Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах. Навчався у КМА, вірогідно, у 1690—1700-х рр. 1715 прийняв чернечий постриг від ігумена Почаївської Успенської лаври Арсенія Почаївського. Того ж року висвячено Луцьким уніат. еп. Йосипом Виговським на ієродиякона. У цьому сані прибув до Києва і вступив до КПЛ. 1721 еп. Романський Пахомій Пепковський висвятив його в сан ієромонаха.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии.., ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 15.

С. Р. Кагамлик

Синько́вський, чернече ім'я Варлаам (р., м. н. невід.— 1773, Росія, тепер РФ) — ректор Троїце-Сергієвої семінарії, архімандрит. По закін. КМА 1758 С. запрошено до Тр.-Серг. семінарії, де викладав у граматі. й ритор. класах. 1759 прийняв чернечий постриг. У груд. 1761 С. призначено префектом Тр.-Серг. семінарії, а в черв. 1763 — її ректором, 1765 — архім. Тр.-Серг. пустині (біля С.-Петербурга), 1767 — Волоколамського Йосипова м-ря Моск. єпархії, 1773 — Савиного Сторожевського Різдвобогородицького м-ря Моск. єпархії, де він і помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с.. Академиею, ч. 2. К., 1856; Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Акты и документы.. отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. М. Сандалюк

Biчeвський

Сиче́вський Іван Стефанович (рр., м. н. і см. невід.) — київський війт. Н. в сім'ї протопопа Стефана Мартиновича Сича (н. бл. 1671). Відомості про родину Сичевських збереглися з кін. XVII ст., з часів гетьмана І. *Мазепи*, коли дід Мартин Сич 1699 обіймав посаду старшого райці Київ. магістрату, а батько Стефан Мартинович Сич — лавника і за гідну службу в козац. війську був пожалуваний чином сотника. 1711, як і багато представників козац. шляхет. родин, не бажаючи служити рос. імп. Петру І, взяв дух. сан і став протопопом

Київ. Спасо-Преображенської церкви на Подолі, в якій правив службу до своєї смерті (1742). Два його сини, Яків Сичевський (1703—1765) та Кирило Сичевський (1711— бл. 1762), також належали до дух. сану.

С. навчався у КМА. По закін. служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії, потім — поручиком і секунд-майором ґренадерської роти Преображенського полку у С.-Петербурзі. Мав за покровителя гетьмана К. *Розумовського*.

По смерті київ. війта Павла Войтича (1751) кияни довго не обирали його наступника, оскільки не було указу Держ. колеґії іноз. справ, якій підпорядковувався Київ. маґістрат. І лише з обранням К. Розумовського гетьманом, такий указ за його сприяння 1654 вийшов: обрати на київ. війта «из лейб-компании гренадера секунд-майора Ивана Сычевского». Прибув С. до Києва лише через два роки після призначення. Весь час вів боротьбу з маґістратськими працівниками, котрі не хотіли підкорятися гетьману. С., навпаки, не бажав підкорятися Київ. губ. канцелярії і губернатору, бо був прихильником гетьман. влади. Маґістрат тричі скаржився в Сенат на свого війта, і, врешті, 1766 спец. комісія звільнила С. з посади.

Літ.: Андриевский А. А. Войтовство Ивана Сычевского.. КС, 1891, № 4—6; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь.. К., 1893.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 11710; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1, спр. 10; оп. 137, спр. 2; оп. 167, спр. 71; оп. 1015, спр. 2.

З. І. Хижняк

Сиче́вський Мартин Якович (1745, м. Київ — р., м. см. невід.) — священик. Вчився у КМА до класу богослов'я (1760—70). Після смерті батька успадкував місце священика Київ. Спасо-Преображенської церкви (на Подолі). Належав до сім'ї Сичів, які «були природними польськими шляхтичами, котрі вийшли з Польщі в Росію у давні роки». За свідченням 12 київ. шляхет. осіб Подолу від 12.04.1787 на підтвердження дворянства, спосіб життя С. був «подібний до дворянського». Сичі були люди заможні, мали земельну власність у Лубен. полку, хутір на Пріорці (тепер в межах Києва) та млин. Сичевські постійно офірували значні кошти на потреби КМА.

Літ.: Андриевский А. А. Войтовство Ивана Сычевского.. КС, 1891, № 4—6.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 11710; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1, спр. 10; оп. 137, спр. 2; оп. 167, спр. 71; оп. 1015, спр. 2; ф. 1711, оп. 1, спр. 2.

Р. М. Лякіна

Сиче́вський Олександр Мартинович (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — полковник артилерії. Н. у сім'ї священика Київ. Спасо-Преображенської церкви на Подолі М. *Сичевського*. Родина Сичевських мала вел. садибу на вул. Межигірській (тепер Спаській, 16а), від якої залишилась лише кам'яниця, яка налічує майже 300 років. Навчався в класі риторики КМА до 1780, а потім залишив навчання, перейшов на військ. службу і згодом став полковником артилерії рос. армії.

Літ.: Андриевский А. А. Войтовство Ивана Сычевского... КС., 1891, № 4—6.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 11710; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1, спр. 10; оп. 137, спр. 2; оп. 167, спр. 71; оп. 1015, спр. 2; ф. 1711, оп. 1, спр. 2.

Р. М. Лякіна

Сіома́шко Яків (рр., м. н. і см. невід.) — поет. 1792, навчаючись у класі риторики КМА у проф. І. *Фальковського*, написав «Оду на пресветлый день Воскресенія Христова», побудовану в стилі псевдокласицизму, в якій переповідається епізод із «Слова про сходження в пекло Іоана Предтечі» псевдо-Євсевія і Никодимового Євангелія, яке не визнається канонічним. Твір є панегіриком на честь протектора КМА митрополита Київського і Галицького С. *Миславського*, якого С. називає «вірним стражем». Оду написано силабо-тонічним віршем із правильно розкладеними частинами, вступом та викладом, писано її рос. мовою, що є наслідком реформ С. Миславського в КМА. Зберігається ода в ІР НБУВ, ф. 312, спр. 489.

Літ.: Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы, т. 3, СПб., 1902.

В. О. Шевчук

Січкарьо́в Лука Іванович (1741, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— 1809, м. Москва) — письменник, перекладач, видавець, педагог, обер-прокурор Синоду. Н. у сім'ї зем. писаря. 1757 закін. курс філософії у КМА. У навчанні виявив неабиякі здібності, особливо в царині мов, про що відзначалося в офіційному річному звіті КМА, поданому митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії А. *Могилянському*. 1757 вступив до С.-Петерб. акад. ун-ту. Був учнем М. *Ломоносова*. З 1762 — учитель нім. мови та красномовства, а пізніше — англ. мови С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу. На поч. 1769 С. перейшов до С.-Петерб. держ. мед. колеґії перекладачем, але невдовзі знов повернувся до пед. роботи. 1769 став учителем історії, географії та «российского штиля» в С.-Петерб. адміралт. та інж. кадет. корпусах. Ще до вступу до інж. корпусу мав чин підпоручика, а за наступну пед. діяльність дістав чин армійського капітана. 1772 — перекладач у Синоді. 1777 перейшов на службу до ген.-губ. Новорос., Азовської та Астрахан. губ. кн. Г. О. Потьомкіна і його призначено директором Катеринос. уч-щ. Щоправда, учщами С. не займався, бо весь час перебував при князі аж до підписання Ясського миру з Туреччиною (1791). Після смерті Г. О. Потьомкіна (1792) призначено обер-прокурором Синоду. 1798 звільнився зі служби в чині стат. радника з повним пенсіоном.

Як вчений і літератор заслужив собі славу не стільки власними творами, скільки перекладами (вільно володів польс.,

нім., грец., англ., франц., італ. мовами). Серед небагатьох надрукованих перекладів слід відзначити збірку повчальних філос. статей «Забавный философ» (1766), яка складалася із творів Джозефа Аддісона, Річарда Стіла, Джонатана Свіфта та ін. англ. письменників. Свій переклад С. хотів донести «до всякаго званія и состоянія людей», маючи надію посприяти просвіті співвітчизників. Книга мала успіх, і 1784 вийшло друге видання під назвою «Зритель мира и деяний человеческих». С. належав також переклад книги відомого англ. вченого Томаса Дімсдейла «Нынешний способ прививать оспу» (СПб., [1770]).

За свідченнями сучасників, С. не лише перекладав, а й писав оригінальні твори. Зокрема, рос. письменник М. Новиков повідомляв, що С. належить кілька «изрядных торжественных од», «Надгробная песнь» на смерть М. Ломоносова і «немало других мелких стихотворений», які друкувались в С.-Петербурзі в різні роки. Але найбільше творів С. міститься у його власному часописі «Смесь», який видавався з квіт. до груд. 1769 і був дуже близьким за ідейним спрямуванням до новиковського «Трутня».

За своїми переконаннями С. належав до людей, які вірили у перетворюючу силу знань, і зараховував себе до тих, «кои для пользы Отечеству жизнь свою оным [літ. працям — *авт.*] посвящают». Видавець відгукувався на всі питання, що перебували в центрі уваги тодішньої громад. думки. Його статті присвячені селянському питанню («Речь о существе простого народа»), питанням відносин між різними групами суспільства («Письмо настоящего камчедала»). У своїх статтях С. виходив з того, що всі люди від природи рівні, і, зневажаючи собі подібних, людина тим самим зневажає саму себе. Після вступу на службу до Г. О. Потьомкіна С. перекладав для нього церк.-філос. книги. До літ.-просв. діяльності більше не повертався.

Тв.: Надгробная песнь... Михайле Васильевичу Ломоносову... 1765 года апрель 15 дня. СПб., 1765; Речь о существе простого народа. «Смесь», 1769, № 25; Письмо настоящего камчедала. «Смесь», 1769, № 27.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 2—3. К., 1905—06; Берков П. Н. История русской журналистики XVIII века. М.-Л., 1952; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981; Новиков Н. И. Опыт исторического словаря .. М., 1987; Шип Н. А. Русско-украинское культурное сотрудничество... К., 1988.

О. Ф. Задорожна

Скабо́вський Петро, чернече ім'я Йоаникій (бл. 1704, м Київ — 1759, там само) — ректор Тверської семінарії, архімандрит. Н. в сім'ї київ. міщанина. Закін. повний курс навчання у КМА. 1738 перебував на послуху в Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. 1739 Синод викликав С. до Смолен. семінарії, але його залишив біля себе архім. Михайл. Золотоверх. м-ря Т. *Щербацький*. 1742 С. на прохання єп. Тверського і Кашинського М. *Слотвинського* призначено ректором Твер. семінарії і висвячено на архім. Твер. Отрочого м-ря, а 1745 — Калязин. Макаріївського Троїцького м-ря. 1748 за сприяння митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. Щербацького повернувся у Київ. 1749 — настоятель Київ. Кирилівського м-ря. 1750 висвячено на архім. Михайл. Золотоверх. м-ря, 1753 — на архім. Київ. Межигірського м-ря. У цьому сані й помер.

Тв.: Слово на 32 неделю по сошествии Св. Духа (ноябрь, 14). М., 1742.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии. Тверь, 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1—2. К., 1904—05.

О. М. Сандалюк

Скалу́ба, чернече ім'я Давид (рр., м. н. і см. невід.) — місіонер, архімандрит. Вірогідно, здобув освіту у КМА, по закін. якої від 1718 до 1722 викладав у Моск. слов.-грек.-лат. академії граматику, піїтику та риторику. 1722 призначено настоятелем рос. посольської церкви у Стокгольмі (Швеція), але не поїхав туди ніби через фін. труднощі. 15.02.1723 призначено флот. ієромонахом. 1724 С. розпочав місіонерську діяльність серед калмиків, яка тривала до 1727. 1727—28 — настоятель Новгор. Антоніївського м-ря, з 1728 — Великолуцького Троїцького м-ря Псковської єпархії. С. прагнув повернутися на батьківщину, писав численні «прошенія», але Синод йому відмовляв. Наприк. 1728 рішуче відмовився від настоятельства і виїхав в Україну.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 5. К., 1904, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк

Ска́льський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, протопоп. Навчався у КМА. 1775 викликано архієп. Могильовським, Мстиславським і Оршанським Г. *Кониським* для викладання у Могильов. семінарії. Повернувся до Києва, де завершив навчання в філос. й богослов. класах КМА (до 1784). На поч. 1790-х рр.— префект Могильов. семінарії і парафіяльний священик. 1791 — протопоп у Могильов. Йосипівському соборі.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия.. К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4—5. К., 1907—08.

В. В. Котусенко

Скерле́тов Станіслав, чернече ім'я Євстахій (1712, с. Черешневиці, що в Далмації, тепер істор. обл. в межах Хорватії і Чорногорії — р., м. см. невід.) — викладач. Із «Допросных пунктов» канцелярії кафедр. Київ. Софійськ. м-ря (1741), на які С. як прибулий в Україну іноземець давав відповіді, довідуємося: н. С. «від батьків православних, звання військово-

Григорій Сковорода.
З портрета XVIII ст.

го». Навчався «руській грамоті» в м. Осеке до 1726, проживаючи у своїх родичів. 1728—32 навчався «в школах латинських» м. Загреб (тепер Хорватія), для чого назвався католиком. Перебувши один рік у Липовинському м-рі, залишив його і подався знову до Загреба, де «під виглядом уніатського попа» навчався в єзуїт. школі аж до риторики і філософії, «але серцем сповідав православіє». 1737 прибув до Києва, однак на Васильківському форпості його не пропустили. Змушений був повертатися до Загреба, «до єзуїтів». На цей раз зазнав дискримінації як православний. Тоді подався аж до папи Климента XII «за уніатством». Отримавши докум., повернувся до Загреба, де вивчав два роки богослов'я. Жив в одному з уніат. м-рів у м. Львів, але «урозумів» і знову втік до Києва (1741). На цей раз його пропустили через Васильківський форпост, і він прийшов до КМА. Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. *Заборовський* наклав на нього епітимію й оселив у Київ. Брат. м-рі. Тим часом префект КМА М. *Козачинський*, який кілька років працював у Сербії, очевидно, звернувся до Липовинського м-ря. Звідти 28.01.1742 прийшов лист-посвідчення про те, що С. дійсно є православний. 1742 С.— викладач у класі синтаксими КМА. Невдовзі прийняв чернечий постриг у Київ. Пустинно-Миколаївському м-рі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 290, арк. 25–30, 57, 65.

З. І. Хижняк

Скиби́нський Стефан (р. н. невід., м. Перемишль Руського воєвод., тепер Респ. Польща — р., м. см. невід.) — викладач. Син купця. У списках КМА значився як студент «ученія добраго». Не закінчивши богослов. класу КМА, поїхав на учительську посаду до Казан. семінарії, де 1741/42 навч. р. викладав у класі риторики. 1743 — викладач класу інфими Новгор. семінарії.

Літ.: Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904.

Т. В. Лютий

Сковорода́ Григорій Савич (22.11.1722, сот. м. Чорнухи Лубенського полку, тепер смт, райцентр Полтавської обл.—29.10.1794, с. Пан-Іванівка Харківського пов., тепер с. Сковородинівка Золочівського р-ну Харківської обл.) — мислитель, поет, композитор і педагог, родоначальник української класичної філософії. Н. у сім'ї «малоґрунтовного» (малоземельного) козака Сави Сковороди і Пелагеї, що походила з давнього старшин. козац. роду Шенгереїв (як вважає сучасний науковець Р. М. Лякіна). Вже змалку виявляв схильність до «богочтенія», охоту до музики і до наук; грав на сопілці, співав у церкві на криласі «приємним голосом». З 1730 ходив у сільс. школу до учителя-дяка, який вчив укр. мовою.

1734 вступив до нижчого грамат. класу КМА — фари. До груд. 1741 послідовно закін. фару, інфиму, граматику і синтаксиму, поетику й риторику. На 2-му році класу філософії перервав навчання у зв'язку з зарахуванням півчим до Придв. хору імп-ці *Єлизавети Петрівни* у С.-Петербурзі. У серп. 1744 С. в чині «придворного уставщика» (дириґента) вернувся в КМА і невдовзі як співак церкви у складі Токайської комісії по заготівлі вин до цар. двору виїхав до Угорщини. Перебуваючи на службі в Токаї, С. здійснив за сприяння голови Комісії Ф. Вишневського поїздки до Відня, Пресбурґа, Праги та ін. міст. Особливо значимою виявилася мандрівка до Галле, тодішнього центру пієтичної філософії, знайомство з представниками якої справило істотний вплив на формування власної філос. позиції С. (екзистенційно-кордоцентричної її основи).

Повернувшись з-за кордону в жовт. 1750, С. працював викладачем піїтики у Переясл. колеґіумі, але за нетрадиційний підхід до викладання звільнений з посади і восени 1751 повернувся до КМА, де продовжив навчання у класі богослов'я, вивчаючи давньоєвр., грец. та лат. мови, проте повного курсу не закінчив. Його як найкращого студента митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Т. *Щербацький*, покровитель КМА, рекомендував домашнім учителем поміщику С. Томарі в с. Каврай Гельмязівської сотні Переясл. полку (тепер с. Коврай Золотоніського р-ну Черкас. обл.). Тут С. від 1753 до 1759 з невеликою перервою навчав малолітнього сина Томари Василя (пізніше щирого шанувальника свого вчителя) різним наукам, розробив і вперше застосував свою оригінальну пед. концепцію «виховання серця». Як відзначає М. Ковалинський, «Сковорода почав більше плекати серце молодого свого вихованця і, розглядаючи природні його нахили, допомагати лиш природі у вирощуванні спрямування легким, невідчутним, а не дочасно обтяжувати його розум науками,— і вихованець прив'язався до нього внутрішньою любов'ю».

У кін. 1759 на запрошення єп. Бєлгородського і Обоянського Й. *Миткевича* С. став викладачем піїтики, а згодом — грец. мови у Харк. колеґіумі, де працював із перервами до 1764. Тут він познайомився з вихованцем Харк. колеґіуму М. Ковалинським, який відтоді став його послідовником і найближчим другом на все життя, а після смерті С.— першим біографом і видавцем творів. 1764 С. разом з Ковалинським здійснили поїздку до Києва, відвідали КПЛ. 1768 на прохання харк. губ. Є. О. Щербиніна, який глибоко шанував талант і розум С., останній повернувся до викладання у Харк. колеґіумі, але 1769, на цей раз назавжди, покинув царину офіційної служби. Від цього моменту почався найважливіший період життя С.— життя мандрівного філософа, що тривав до його смерті.

Писати С. почав ще у Кавраї («Сад божественних пісень»), у харк. період написано основну частину «Байок харківських», а також «Вступні двері до християнської добронравності» (курс лекцій з етики) і два невелич-

ких трактати: «Прокинувшись побачив славу його» і «Хай цілує мене поцілунками уст твоїх». Головні ж твори: «Наркіс», «Асхань», «Кільце», «Алфавіт», «Ікона Алківіадська», «Боротьба архистратига Михаїла з сатаною», «Вдячний Еродій», «Убогий жайворонок», «Потоп зміїний» та ін. були написані у мандрівний період. Мандрував С., гол. чином, по Слобожанщині, зупиняючись на кілька місяців у того чи ін. зі своїх знайомих-шанувальників (у поміщиків Івана та Григорія Земборських, у братів Иосипа, Георгія та Олексія Сошальських, у І. Мечникова, С. Тев'яшова та ін.). Мандрівний спосіб життя досить гармонійно поєднувався зі специфічним стилем творчості, який цілком природно «вписувався» в поширений у тогочасній Україні літ.-філос. стиль творчого мислення — бароко. Барокова спрямованість сковородинської думки виявилася насамперед у принципово нераціоналістичному тлумаченні розумової діяльності людини — навіть термінологічно С. уникав слова «розум», вживаючи лише подекуди іронічний вираз «повзучий розум». Натомість зустрічаємо терміни «думки», «душа», «дух» і т. п., причому всі ці поняття найтісніше пов'язані у С. із серцем, органічно пронизані кордоцентричним [від лат. *cordos* — серце] змістом. Пізнання тлумачиться в дусі Екклезіастової тези: «Бо при могутності мудрості множиться й клопіт, хто ж пізнання побільшує, той побільшує й біль!» (Екл. 1,18). «Чисте серце..,— читаємо у С.,— є Дух Святий, дух відання, дух благочестя, дух премудрості, дух поради, дух нетлінної слави і камінь віри». «Глибоке серце — людина є.., а що ж є серце, коли не душа? Що є душа, коли не бездонна думок безодня? Що є думка, коли не корінь, сім'я і зерно всієї нашої плоті, крові, шкіри та іншої зовнішності?». Отже, серце є не просто дух, безодня думок, але й людина (істинна людина) — тим самим йдеться про інтерпретацію людини не як «мисленної» істоти (гносеологічного суб'єкта), але як специфічного роду духовно-сердечного буття, екзистенції (онтологічного суб'єкта в дусі С. К'єркегора, засн. екзистенційної філософії). Це — типово барокова (у її екзистенційно-кордоцентричній основі) позиція, яка виразно виявляється і у сковородинському визначенні філософії: «Філософія, або любов до мудрості, спрямовує все коло справ своїх на той кінець, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце є філософія».

Реальність, за С., не є моністично-унітарним (ідеальним чи матер.) буттям. Вона є гармонійною взаємодією трьох світів: макрокосму (всесвіту), мікрокосму (людини) і символічного світу (Біблії).

Вел. світ (макрокосм) і людина (мікрокосм), будучи відмінними світами, водночас тісно між собою взаємодіють. Взаємодія ця гармонійна, але встановлюється гармонія не автоматично, не сама собою: її ґрунт — творча життєва ініціатива людини. Для кожного людського індивіда існує спосіб гармонізації за макрокосмом (природним і соц. буттям). І «інструментом» знаходження вірного свого життєвого шляху є серце.

Гол. джерело всіх бід людських — «несродність» (невміння чи небажання творчого пошуку шляхів «сродності» зі світом). Відповідаючи на запитання харк. губ. Є. О. Щербиніна, чому С. не хоче взятися до якоїсь «престижної» роботи, мислитель сказав так: «Милостивий пане! Світ нагадує театр: щоб зобразити в театрі гру з успіхом і похвалою, то беруть ролі за здібностями. Дійова особа в театрі не за знатність ролі, а за вдалу гру взагалі хвалиться. Я довго міркував про це і після довгого випробування себе побачив, що не можу представити у театрі світу вдало жодної особи, крім низької, простої, безпечної, усамітненої: я цю роль вибрав, узяв і задоволений... лиш людина є найблагородніше його [Бога — *авт.*] знаряддя, що має перевагу свободи й повну волю вибору, а тому ціну і звіт за вживання цього права містить у собі». У кожного — унікальний і неповторний спосіб «сродності», і водночас можливість для всіх «сродної» праці і життя С. розкриває в ідеї «нерівної рівності», яку ілюструє притчею про водограй (фонтан).

Переважна більшість рос. учених називають С. рос. філософом, навіть «родоначальником» рос. філософії (О. І. Введенський, О. Ф. Лосєв, М. О. Лоський, В. Ф. Ерн та ін.). Без сумніву, С. мав вел. вплив на розвиток рос. філософії, але достовірнішою нам видається думка київ. філософа-екзистенціаліста М. Бердяєва, у якого ми читаємо про «украинского философа-теософа Сковороду... замечательного человека, народного мудреца». Літературознавець М. Ф. Сумцов відзначав: «Сковорода був «гражданином» України, бо він на Україні тільки добре себе почував, за кордоном, в Німеччині, в Петербурзі, в Москві, в Хотетові біля Орла, як гарно та ласкаво його не приймали, він не засиджувався довго, й дух гнав його додому, в рідний край, під яскраве та тепле небо України, найбільш на його любу Слобожанщину... Сковорода ніколи не був бродягою [як писав про нього Ерн — *авт.*], він грав у величнім розмірі ту ролю, яку в старовину на Україні грали мандровані дяки, просвітні діячі, що переходили, навчаючи людей грамоти та співу, з міста до міста, з села до села». Іноді С. приписують «космополітичну», навіть «общерусскую», позицію. Навряд чи можна погодитися з такою оцінкою, хоча іноді С. справді висловлювався в дусі «громадянина світу». Цікаву думку з цього приводу висловлює черніг. проф. В. Шевченко. Він зауважує, що позиція «світового громадянства» з боку представника «бездержавної нації» не обов'язково свідчить про його «космополітичну» чи «проімперську» позицію. Світорозумінню «бездержавного» філософа, якщо він не копіює філософів націй державних, властива... одна риса: він сприймає світ не як «ієрархію» (системно-лінійна підпорядкованість «нижчого» «вищому»), а як

Гетьман
Іван Скоропадський
З портрета XVIII ст.

«анархію» («безначальність», де все пов'язане самодостатньо, є причиною і наслідком одночасно). Якщо в ієрархічному світі «одне» (Бог, цар, держава, церква та ін.) упорядковує «все», то у світі «безначальному» усі роди буття хоча і пов'язані «любов'ю» і «ненавистю», проте рівні як субстанції. Тому і будь-яка особа, з погляду «бездержавного» філософа, представляє один і той же рід — «людина». Людина в контексті філософії «безначальності» розглядається, т. ч., не з боку соц. статусу у відносно обособленому і перехідному сусп. цілому, а як елемент світового існування роду як «мікрокосм», а мікрокосм (або «монада» у Лейбніца) співвідноситься з макрокосмом не як частина і ціле, а як співмірні і тому співрівні феномени. І все-таки найпереконливішим аргументом на користь приналежності творчості (в т. ч. і філос.) С. до укр. культури, як і будь-якого мислителя до певної нац. культури, може служити критерій ментальності (менталітету), сформульований учасниками франц. істор. школи «Анналів» як специфічний методологічний принцип дослідження культ. феноменів. Менталітет може виражати різні рівні свідомості (від побутово-«приземлених» до висот High Culture). У нашому випадку, зрозуміло, йдеться про останній. На цьому, світоглядному, рівні укр. менталітет виступає як єдність трьох осн. моментів: антеїзму, екзистенційної множинності світу та кордоцентризму.

Названі риси виявляються вже на перших кроках укр. світоглядної культури, яка починається у XI ст., але класичної чіткості набуває у XVIII ст. у філософії С. Отже, домінантні лінії укр. світоглядної ментальності — екзистенційність (орієнтація на неповторність у своїй окремішності людського існування, плюралістичність і, водночас, діалогічна гармонійність реальності), кордоцентризм («серце — всьому голова»), антеїзм («сродність» світу і людини) — у філософії С. вперше набувають характеру не просто тенденцій, але стійкого ядра (внутр. «каркасу») і тому надають їм класичної форми вияву. Тому С. законно одержав статус родоначальника укр. класичної філософії.

Тв.: Твори, т. 1–2. К., 1994.
Літ. Шреєр-Ткаченко О. Я. Григорій Сковорода — музикант. К., 1972; Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. К., 1972; Бердяев Н. А. Русская идея... В кн. О России и русской философской культуре... М., 1990; Багалій Д. І. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. К., 1992; Ковалинський М. І. Життя Григорія Сковороди. В кн.: Сковорода Г. Твори, т. 2. К., 1994; Філософія... К., 1994; Чижевський Д. І. Історія української літератури... Тернопіль, 1994; Шевченко В. І. Вчення Г. Сковороди... В кн.: Сковорода Григорій... К., 1997.
І. В. Бичко

Скоропáдський Василь Ілліч (р., м. н. невід.— 1727, м. см. невід.) — генеральний бунчужний. Молодший брат гетьмана І. *Скоропадського*. Освіту здобув, вірогідно, у КМА. Разом із братом вступив на службу до гетьмана І. *Самойловича*. Спочатку служив підписком у Ген. військ. канцелярії, з 1676 — військ. канцеляристом. Виконував ряд дип. доручень: у жовт. та груд. 1676 та 1682 разом з братом Іваном та Семеном Кульженком їздив до Москви з листами гетьмана. За гетьманування І. *Мазепи* займав пост березан. сотника Черніг. полку (1697—1709). Брав участь у військ. походах, у т. ч. й на Старий Костянтинів (1705). 1713—21 С.— черніг. полк. обозний, а з 1726 — ген. бунчужний. Одружений був двічі. Перша дружина — дочка Павла Грибовича, ген. осавула (1671—72), потім березан. городового отамана, а друга — Ксенія Хомівна. Від цих шлюбів мав синів: Михайла Скоропадського, ген. підскарбія, та Івана Скоропадського (п. до 1746), бунчук. товариша; дочок: Анастасію (п. 1725), одружену з Ф. *Кочубеєм* п. 1729), бунчук. товаришем, та Парасковію, одружену з хорунжим Ген. військ. артилерії І. *Забілою*.

Літ. Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Семья Скоропадских (1674—1758 гг.). ИВ, 1880, № 8; РБС, т. Сабанеев—Смыслов. СПб., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Пріцак О. Рід Скоропадських:... В кн.: За велич нації. Львів, 1938.
В. В. Томазов

Скоропáдський Іван Ілліч (бл. 1646, м. Умань Брацлавського воевод., тепер райцентр Черкаської обл.—3.07.1722, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — гетьман Лівобережної України, покровитель і меценат КМА. Походив із правосл. шляхет. роду (можливо, з Підляшшя), який на поч. XVII ст. переселився на Уманщину і покозачився. Дід С., Федір Скоропадський, брав участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 рр., загинув у бою під Жовтими Водами (1648). Згідно з родинними переказами, матір'ю С. була невід. на ім'я княжна Чарторийська.

Освіту С. здобув у КМА. Службу у Війську Запорозькому розпочав у гетьманів Правобереж. України П. *Дорошенка* та М. *Ханенка*. Після 1674 разом зі своїми молодшими братами переселився на Лівобережжя та став на службу до гетьмана І. *Самойловича*. 1675—76 — військ. канцелярист у Ген. військ. канцелярії, 1676—81 — старший військ. канцелярист, 1681—94 — черніг. полк. писар, 1698—99 — ген. бунчужний, 1701—06 — ген. осавул (другий). Брав участь у Чигирин. (1687) та Крим. (1689) походах. Неодноразово виконував дип. доручення І. Самойловича, їздив до Москви (1675 і 1676), до Криму (1681) та від І. *Мазепи* — до Польщі (1690), Москви (1693 і 1696), Запорозької Січі (1703). Належав до тієї групи вищої старшини, яка повністю підтримувала І. Мазепу, з яким був пов'язаний і особистою приязню. 1706 Мазепа призначив С. на уряд стародуб. полковника, посаду, яка в умовах Північної війни 1700—21 набувала особливої ваги. Згідно з окремими свідченнями,

І. Мазепа розглядав С. як можливого наступника на гетьманство. Восени 1708 тактичні прорахунки швед. командування дали змогу рос. військам блокувати полк С. у Стародубі, відрізавши його від гол. укр. сил, й унеможливили з'єднання з військами Карла XII. За таких умов С. відчинив браму Стародуба перед військами О. Меншикова і на Глух. раді 6.11.1708 поряд з П. *Полуботком* виступав претендентом на гетьман. булаву. За розпорядженням царя Петра І обрано гетьманом.

Правління С. протікало під пильним контролем рос. влади, в умовах істотного звуження владних повноважень укр. правителя на користь цар. уряду. У Глухові, куди за наказом Петра І перенесено столицю Гетьманщини, постійно перебували цар. резиденти, які наглядали за діяльністю гетьман. уряду. В Україну цар. уряд увів 10 драгунських полків, утримання яких з 1712 покладено на укр. населення. Незважаючи на численні клопотання С., Петро І так і не затвердив запропонований укр. стороною проект нового укр.-рос. договору (т. зв. Решетилівські статті 1709). За таких умов С. робив усе можливе, щоб захистити укр. інтереси, зберегти автономію Гетьманщини. Підтримував і захищав старшин, котрі поверталися після смерті І. Мазепи в Україну.

С. проявив себе покровителем і меценатом КМА, матер. становище якої істотно погіршилося внаслідок руйнування краю у ході рос.-швед. війни, втрати маєтностей на Правобережжі, поширення епідемії чуми, нашестя саранчі тощо. Зокрема, С. продовжив започатковану Мазепою традицію, згідно з якою КМА щорічно отримувала з Ген. військ. скарбу 200 руб. на утримання її викладачів (після смерті С. 1722 Малорос. колегія скасувала їх надання). 1714 С., «...взирая на обитель кіевомогилянскую, всему отечеству нашему благопотребную, где сыны Малороссии надлежащее имиют в науках наставленіе, для совершенія всяких добрих дѣл и благонравных поступков, и оттуда на подпору Церкви православной и отчизны просвіщенние разумом исходят, и что потому особливо тое святое місто требует искусных мужей и благоразумных учителей; для вспоможенія и довольствованія оных», відписав на КМА с. Ядлівка, а 1720 підтвердив право Київ. Брат. м-ря на володіння с. Мотовилівка.

1722 С. безрезультатно протестував проти створення за наказом імп. Петра І Малорос. колегії, що мала разом з гетьманом управляти Лівобереж. Україною. Дорогою з Москви захворів і помер. Похований у Гамаліївському Різдвобогородицькому Харлампіївському м-рі Черніг. єпархії.

Одружений був двічі. Від першого шлюбу з дочкою черніг. полк. обозного Палагією Никифорівною Калениченко (п. бл. 1699) мав дочку Ірину (н. бл. 1679), яка стала дружиною бунчук. товариша С. *Лизогуба*, онука гетьмана П. Дорошенка, та сина ген. бунчужного Юхима Яковича Лизогуба. Від другого шлюбу з Анастасією Маркович (1671—19.12.1721), дочкою прилуцьк. орендаря Марка Авраамовича (п. 1712), вдовою ген. бунчужного Костянтина Івановича Голуба, мав дочку Уляну (9.03.1703 — 13.03.1733), яка стала дружиною гр. Петра Петровича Толстого (п. 24.10.1728), ніжин. полковника.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Коструба Т. Гетьман Іван Скоропадський (1708–1722). Львів, 1932; Горобець В. М. Присмерк Гетьманщини... К., 1998; Гуржій О. І. Гетьман Іван Скоропадський. К., 1998.

В. М. Горобець
В. В. Томазов

Скоропа́дський Іван Михайлович (9.08.1727, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Вел. Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— 1782, м. см. невід.) — генеральний осавул. Син Михайла Скоропадського. Освіту здобув у КМА, згодом подорожував по країнах Зх. Європи. Службу у Війську Запорозькому розпочав 1752 у ранзі бунчук. товариша (універсал на чин бунчук. товариша від 26.03.1752). 1762—81 — ген. осавул, останній в історії Гетьманщини. У зв'язку з ліквідацією гетьман. устрою на Лівобереж. Україні вийшов у відставку в чині бригадира. 1767 обрано шляхетством Глух. пов. депутатом в Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. Мав вел. популярність серед укр. громадськості, в очах якої виступав можливим претендентом на гетьман. булаву. Одружений був з Уляною Кочубей, дочкою полтав. полк. В. Кочубея, від шлюбу з якою мав сина Василя Скоропадського (н. 1751/56), суддю 1-го деп. Черніг. ген. суду, та дочку Софію (28.09.1767—30.01.1833), дружину ген.-майора кн. Петра Олександровича Прозоровського.

Літ.: Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Семья Скоропадских (1674—1758 гг.). ИВ, 1880, № 8; РБС, т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Пріцак О. Рід Скоропадських:... В кн.: За велич нації. Львів, 1938.

В. В. Томазов

Скоропа́дський Павло Ілліч (р., м. н. невід.— до 1739, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Освіту здобув у КМА. Був захоплений у тур. полон під Уманню (1674), в якому перебував бл. 30 років. Звільнений завдяки зусиллям брата — І. *Скоропадського*. Після повернення в Україну отримав звання бунчук. товариша. Від туркені, яку привів із полону, мав сина Тимофія Скоропадського (п. бл. 1764), бунчук. товариша, та дочку Тетяну, дружину бунчук. товариша Федора Романовича Посудевського (бл. 1700 — бл. 1764).

Літ.: Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Семья Скоропадских (1674—1758 гг.). ИВ, 1880, № 8; РБС, т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К, 1914; Пріцак О. Рід Скоропадських:... В кн.: За велич нації. Львів, 1938.

В. В. Томазов

Настя Скоропадська, дружина гетьмана Івана Скоропадського. З портрета XVIII ст.

Скоропа́дський Яків Михайлович (р., м. н. невід.— бл. 1785, м. см. невід.) — генеральний бунчужний. Син Михайла Скоропадського та молодший брат І. *Скоропадського*. Освіту здобув у КМА. Згодом разом з братом відвідав країни Зх. Європи. Навчався в Бреслау (тепер м. Вроцлав, Респ. Польща). С.— останній ген. бунчужний Гетьманщини. Після скасування гетьман. устрою С. зараховано до лейб-гвардії кірасирського полку майором. Одружений був з Єфросинією Закревською (п. 19.09.1799), дочкою ген. обозного Осипа Лук'яновича Закревського (п. до 1769) та Ганни Григорівни Розумовської, сестри останнього гетьмана. Від цього шлюбу мав синів: Михайла Скоропадського (19.04.1764 — до 1810), секунд-майора у відставці, Петра Скоропадського (бл. 1768 — до 1810), хорунжого Конотоп. пов., та дочок: Єлизавету (н. бл. 1765), у шлюбі за бунчук. товаришем Павлом Михайловичем Дуніним-Борковським (п. до 1785), Катерину (н. бл. 1767), одружену з таємним радником Олександром Семеновичем Хвостовим (1754—1820), Софію (бл. 1769 — 19.11.1804), у шлюбі за гвардії прапорщиком у відставці Михайлом Івановичем Корбе, і Єфросинію (17.01.1767—7.03.1839).

Літ. Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Семья Скоропадских. ИВ, 1880, № 8; РБС, т. Сабанеев--Смыслов. СПб., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Кудрявцев П. Освітні мандрівки вихованців Київської Академії... В кн.: Київські збірники.., зб. 1. К., 1930; Пріцак О. Рід Скоропадських:... В кн.: За велич нації. Львів, 1938; Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: Harvard Ukrainian Studies, vol. 8, N 1/2, June 1984. Cambridge, 1985.

В. В. Томазов

Скору́па Іван Григорович (бл. 1719, м. н. невід.—4.05.1756, м. см. невід.) — бунчуковий товариш (1754). Походив зі стародуб. старшин. роду Скоруп. Дід Дем'ян Григорович був вихідцем з білорус. земель, в 1693 оселився в полк. м. Стародуб (тепер місто, райцентр Брян. обл., РФ), був купцем, відігравав важливу роль у самоврядуванні міста. Послідовно обіймав виборні посади: лавника (1701—03), райці (1707—09) і бурмистра (1711—14) Стародуб. магістрату. Користувався особливою увагою і приязню гетьмана І. *Скоропадського*, який наділяв його селами, а 1713 надав право садити слободи (привілей козац. старшини, яким Дем'ян Скорупа не був). 1709 йому належали с. Кустичі з млинами в Новоміській сотні, пізніше також села в Стародуб. полку у Стародуб. сотні: Покослов, Олехвин, Яремин, Невзорів, Гриденки, Гарців, Пихторівка; Мглинської сотні: Буда, Писарівка, Молодькова; в Новоміській сотні: Чорнижів, Оленівка, Найтоповичі, Рябівка, Цинка (тепер села Брян. обл. РФ). Крім того, родині належали двори, комори, млини в Стародубі й Ніжині.

Помер Дем'ян Скорупа 1728, і всі маєтності відійшли його єдиному синові, батькові С. Григорію Скорупі (бл. 1692—8.07.1753). Почав службу 1708 в Ген. військ. канцелярії, був учасником крим. походів (1710—11). 1713 працював у комісії зі створення застав на кордонах Гетьманщини, 1715—27 — значк. товариш і писар Стародуб. полку. За цей час разом з полком перебував на будівництві київ. Печерської фортеці, з гетьманом Скоропадським — у С.-Петербурзі, був учасником Коломацького походу (1723). 1727 дістав ранґ бунчук. товариша. Г. Скорупа — один з найбагатших старшин Гетьманщини. Був одружений з дочкою бунчук. товариша Степана Спиридоновича Ширая — Анастасією (бл. 1702—8.03.1754), мав двох синів С. і П. *Скоруп*, а також доньку Олену. Мав зв'язки з родинами Апостолів, Борозн, Єсимонтовських, Жураківських. 20.05.1752 склав заповіт, за яким усі маєтності передав дружині.

С. бл. 1730 вступив до КМА разом з братом П. Скорупою. 16.05.1754 поділив після смерті батька й матері маєтності. Отримав села Покослов, ґрунти в Олехвині, Яремині, Невзорові, Гриденках та ін. Згадується як бунчук. товариш.

Був одружений з Марією Максимівною Надаржинською, дочкою охтир. полк. судді. Помер рано — 4.05.1756; опікуном його дітей був бунчук. товариш Іван Степанович Ширай, родич з материного боку. Після смерті С. його вдова з дітьми залишилася в скрутному матер. становищі.

Діти С.: Іван Скорупа (бл. 1746—1774) — військ. товариш; Володимир Скорупа (1751—до 1817) — на службі з 1767; Олександр (бл. 1751 — до 1800) — на службі з 10.03.1761; також Петро, Федір та Анастасія Скорупи. Поступово рід Скоруп втратив і свої маєтності, і впливове становище на Стародубщині.

Літ.: Лазаревский А. М. Сулиминский фамильный архив. КС, 1882, № 11; Сулимовский архив... К., 1884; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 1. К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Український архів... т. 1. Генеральне слідство.., К., 1929.

С. М. Береславський

Скору́па Павло Григорович (бл. 1722, м. н. невід.— 1779, м. см. невід.) — стародубський полковий обозний (1757—72). Молодший син Григорія Скорупи, брат І. *Скорупи*. З 1730 вчився в КМА разом з братом. Службу почав 1738 військ. канцеляристом у похідній військ. канцелярії (в часи Рос.-тур. війни 1735—39), брав участь у Дніпровському поході (1738). 1738—41 виконував різні доручення для потреб війська. Влітку 1741 був писарем при ген. обозному Я. *Лизогубі*, брав участь в інспекції всіх укр. полків. 1741 отримав чин полк. вакансового судді (судді без місця, який при звільненні в будь-якому полку суддівського уряду мав його зайняти). Залишався на цій посаді до 1756. У цей період за допомогою батька намагався посісти якийсь важливий

уряд, використовуючи гроші й зв'язки, однак безуспішно. У 1740—50-х рр. брав участь у роботі Ген. військ. суду, а також третейських судів. 1746 здійснив поїздку в справах до С.-Петербурга. 1757—72 — стародуб. полк. обозний. 1757 за наказом гетьмана К. *Розумовського* відправляв коней з усіх укр. полків до Пруссії, театру бойових дій між рос. і прусською арміями в часи Семилітньої війни (1756—63). 1760 почався військ. період у кар'єрі С. За наказом гетьмана виїхав до Пруссії командиром загону в тисячу козаків. На чолі загону в Сілезії прикривав обоз і був в ар'єргарді рос. корпусу ген.-майора Єропкіна, потім — при корпусі ген.-поручика П. Рум'янцева. Набирав серед козаків компанійців для комплектування гусарських полків. 1761 на чолі козац. загону брав участь у бойових акціях в Сілезії, потім прикривав артилерію на шляху до Торуня. 1762 при гофквартирі ген.-фельдмаршала П. С. Салтикова зробив ревізію прибулих з Гетьманщини козаків. Після цього відпущено додому з атестатом на чин армійського полковника. У трав. 1761 головнокомандувач рос. військ у Пруссії О. Б. Бутурлін просив імп-цю *Єлизавету Петрівну* посприяти наданню С. полковництва в Стародубі, однак 25.12.1761 вона померла, а її наступник, імп. Петро III, призначив у Стародуб полковником свого улюбленця С. Карновича. 1764 С. подав до Сенату чолобитну про нагородження його за службу чинами і маєтностями, просив для себе або уряду ген. підскарбія, який тільки що звільнився після В. Гудовича, або уряду полковника в Київ. чи Прилуцьк. полках, які теж тоді були вакантні. Однак тодішній правитель України П. О. Рум'янцев не підтримав цього прохання. Але, ймовірно, С. полковництва таки домігся, оскільки 1777 в Переясл. полку був наказ. полковник Скорупа. 1765 С. знову подав чолобитну до Сенату, на цей раз про надання йому диплома на дворянство, посилаючись на польс. предків-шляхтичів. Однак Сенат відмовив. 1772 С. звільнено з уряду стародуб. обозного в чині армійського полковника, а не бунчук. товариша, як зазвичай, і це тоді, коли ранґ полковника укр. полку дорівнював чинові майора рос. армії. Тому зрозуміло, що С. вимагав вищої посади і мусив за свої військ. заслуги отримати її, але, мабуть, через кон'юнктурні проблеми (можливо, неприязнь Рум'янцева) так і не ввійшов до складу ген. старшини.

Після смерті батька С. зі старшим братом І. Скорупою 16.05.1754 поділив батьківські маєтності (сестри ще раніше при шлюбі дістали свої частини в посаг). За цим розподілом С. отримав с. Кустичі, ґрунти в сс. Чорнижів, Гарців, Найтоповичі, Оленівка, Рябівка, Пихторівка, х. Дубки, дворища і комори в Стародубі й Ніжині. Можливо, після смерті І. Скорупи (1756) зробив спробу відібрати в удови і небожів їхні маєтки. Відомі тяжби за землі між С. і сусідами, а під час його перебування на війні захопленням маєтностей займалася його дружина. С. одружився 1750 з Жураківською Ганною, сестрою Андрія Яковича Жураківського, ніжин. полк., онукою також ніжин. полк. Лук'яна Яковича Жураківського і правнукою Д. *Апостола*. Подружжя мало дочку Марію, яка 30.06.1773 в с. Кустичі взяла шлюб з Я. *Сулимою*, сином Семена Сулими, переясл. полковника.

Літ.: Сулимовский архив... К., 1884; Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии, т. 1 К., 1888; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

С. М. Береславський

Славине́цький, чернече ім'я Єпіфаній (кін. XVI — поч. XVII ст., Волинь або Поділля — 19.10.1675, м. Москва) — ієромонах, філолог, перекладач, письменник, викладач. Навчався у КМА та в закорд. навч. закладах. У Києві прийняв чернечий постриг. Приблизно від 1639 до трав. 1649 викладав у КМА лат., грец. і, можливо, церк.-слов. мови. Для потреб КМА створив «Лексикон латинський», найстаріший список якого датується 1642. У кін. черв. 1649 приїхав до Москви разом з Т. *Софоновичем* та А. Корецьким-Сатановським. Мешкав у Моск. Чудовому м-рі й викладав у створеній тут посланцями Києва школі. Запрошений для здійснення нового перекладу Біблії, С. із самого початку перебування в Москві зайнявся виправленням конфес. книг, перекладами з грец. на церк.-слов. мову. Біблія, надрукована ним 1663 у Москві з невеликими виправленнями, є практично перевиданням Острозької Біблії. До нового, наук. перекладу Біблії С. приступив лише 1674, однак встиг перекласти лише Новий Завіт і П'ятикнижжя. Особливо плідно працював над перекладами й виправленням конфес. творів після обрання на моск. патріарший престол Никона (1652). С. називають найближчим помічником Никона в справі церк. реформ. Коли п. Никона звинуватили в єресі й судили, С. виступив на його захист.

С. прожив у Москві 26 років, залишив після себе бл. 150 праць, перекладних і оригінальних (бл. 60 слів-проповідей). Особливої уваги заслуговують переклади з лат. мови наук. творів з медицини, географії, педагогіки, зокрема, «Атласу» нідерландського вченого Блау (Блеу) та «Про будову людського тіла» А. Везалія. Своїми перекладами вчений сприяв розвиткові освіти й формуванню наук. термінології. У Москві С. створив дві філол. праці, що залишилися в рукописах: т. зв. «Філологічний словник» (зведення пояснень термінів Святого Письма та святоотческої літератури) і «Лексикон греко-слов'яно-латинський». Разом із А. Корецьким-Сатановським створив «Лексикон словено-латинський». Гол. словникова праця С.— «Лексикон латинський» — також дійшла до нас у рукопису, але в дуже багатьох списках. Це найбільший словник (бл. 27 000 вокабул у реєстрі), скарбниця церк.-слов. та укр. лексики XVII ст., посібник для навчання міжнар.

мови (якою тоді була латина) і перекладів з неї. Реєстр «Лексикона» взято зі словника італ. вченого доби Відродження А. Калепіно (1435—1511), який багато разів перевидавався, і в кін. XVI ст. в ньому, крім лат. тлумачень вокабул, давалися відповідники 11 мовами, в т. ч. грец. й польс. Деякі реєстрові слова взято з праць ін. авторів. При заголовних словах є грамат. позначки. С. широко використав і «Лексикон» П. *Беринди*. Для перекладної частини вибрав церк.-слов. мову (сх.-слов. редакції) своєї епохи, чим довів адекватність її лат. мові. Однак багато вокабул не мали еквівалентів у звичайній (конфес.) церк.-слов. мові. У таких випадках автор подавав відповідники з рідної укр. (напр., therioma — вредъ, болячка). При словах із галузі природознавства, медицини, астрономії, філології тощо вчений вживає слова-ремарки: зеліє, трава, древо, звѣрь, птица, рыба, звѣзда, стихъ та ін. (напр., шалвѣя трава, выдра звѣрь, нурокъ птица і т. д.). «Лексикон латинський» відіграв велику роль в історії укр. та рос. лексикографії. Він був серед джерел «Лексикона треязычного» (М., 1704) Ф. Полікарпова-Орлова, Х. Целларія «Краткий латинской лексикон с российским и немецким переводом» (1746), «Лексикона славяно-еллино-латинского» (серед. XVIII ст.) Я. *Блоницького*. Можливо, його мав у своєму розпорядженні хорв. лексикограф Й. Стуллі (Стулич). С. також автор численних проповідей, які на той час ще не були у Москві в широкому вжитку. У 50-ти укладених ним проповідях він картав неправедне життя — любов до грошей, лицемірство й особливо невігластво тих, що «полюбили темноту неуцтва, ненавидя світло науки, шкодять тим, які бажають просвітити інших. Такі люди — як сови, що люблять темноту й жахаються сонячного світла науки». Постійно звертався до священиків: «Дбати і старатися закладати школи для малих дітей — це більше всіх чеснот, за це отримаєте відпущення всіх гріхів своїх».

С. та його помічники стали першими українцями, які започаткували просв. рух у Москві, перенесення укр. вченості до Росії. Своє багатство — б-ку — він відписав КМА. Але більшість книг залишилися в Москві. 80 червінців, що зосталися по його смерті, розіслано по різних укр. м-рях. Поховано С. в Моск. Чудовому м-рі. Надмогильний надпис нагадував: «...Зде лежит мудрейший отец Єпіфаній, первотолковник ізящный Священных Писаний».

Тв.: Лексикон латинський Є. Славинецького. -- Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. К., 1973.

Літ. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською. К., 1980.

В. В. Німчук

Слави́нський Захар Станіславович (кін. XVII ст. (?), м. н. невід.— 1730-ті рр., м. см. невід.) — військовий канцелярист, хорунжий, перекладач. Син краків. підстолія Станіслава Славинського, який перейшов з Корони Польської на службу до Укр. держави. С. вчився в КМА на поч. XVIII ст. По закін. став військ. канцеляристом в похідній канцелярії гетьмана І. *Мазепи*. Потім був хорунжим гетьман. надв. корогви. 1726 — перекладач при Київ. ген.-губ. І. Ю. Трубецькому.

Літ.. Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини, т. 1. К., 1999.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Слави́нський Матвій Іванович (1773, Чернігівщина — 1824, м. Воронеж, тепер РФ) — викладач, історик-краєзнавець. Н. в сім'ї священика. Навчався в Черніг. повіт. уч-щі, Черніг. семінарії, КМА. По закін. останньої з 1.08.1795 працював у Черніг. семінарії викладачем лат. мови, історії та географії. 1804—08 навчався в Харк. ун-ті, по закін. якого працював викладачем історії, географії та статистики у Ворон. чол. гімназії. Досліджував історію та географію Ворон. краю й зарекомендував себе глибоким знавцем у цих галузях. Підготував твір з історії та географії Воронежа та губернії з найдавніших часів до 1817, який не втратив своєї актуальності й нині. Праця складається з двох частин (перша характеризує губернію в цілому, друга — усі її повіти) та додатків у вигляді статист. таблиць.

Тв. Историческое, географическое и статистическое описание Воронежской губернии, сочиненное Воронежской гимназии учителем Матвеем Славинским. Воронеж, 1817.

Літ.: Аббасов А. М. Воронезький край і Полтавщина. В кн.: Тези доповідей... Полтава, 1991.

В. Н. Жук

Следзи́нський Никифір, чернече ім'я Миколай (1720, сот. м-ко Кропивна Переяславського полку, тепер село Золотоніського р-ну Черкаської обл.— після 1748, м. см. невід.) — чернець. Походив з козац. сім'ї. Закін. повний курс навчання КМА. По закін. вступив до КПЛ, де 7.10.1748 прийняв чернечий постриг.

Літ. Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 247зв

С. Р. Кагамлик

Сломи́нський Григорій, чернече ім'я Ґедеон — див. *Слонимський* Григорій, чернече ім'я Ґедеон.

Слоне́цький (Слони́цький) Федір Васильович, чернече ім'я Теофілакт (1738/44, сот. с. Прохори Ніжинського полку, тепер Борзнянського р-ну Чернігівської обл.— 13.08.1827, м. Київ) — ректор КМА, архімандрит КПЛ, єпископ Вологодський і Великоустюзький. Син Слонецького Василя Павловича, священика церкви Різдва Христового с. Прохори. Наприк. XVII — у серед. XVIII ст. його пращури були настоятелями у тій самій церкві. Рідна сестра,

Ксенія Василівна, у шлюбі за священиком Барановичем Прокопом Григоровичем мала дітей — С. *Барановича*, Г. (Ю.) *Барановича*, І. *Барановича*. С. щиро опікувався своїми небожами, які рано залишилися сиротами, віддав їх до КМА.

С. поч. освіту здобув в Черніг. колегіумі, з 1756 навчався в класах риторики, філософії, богослов'я КМА, курс якої закін. 1766. Під час навчання характеризувався як здібний, старанний та вельми надійний студент. 1766 прийняв чернечий постриг у КПЛ і прослужив бл. 30 років. Був коректором Лавр. друкарні й проповідником. 1768 висвячено на архідиякона і призначено реґентом лавр. канцелярії, соборним ієромонахом. Потім став ігуменом Київ. Троїцького больничного м-ря КПЛ, блюстителем Дальніх печер. З 17.08.1792 С.— намісник, 1793 — архім. КПЛ. 17.08.1795 призначено ректором КМА та архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, а 10.12.1798 — Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря.

За час ректорства (1795—26.06.1803) виявив себе, за словами митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні*, здібним, дбайливим, благонадійним. За його клопотанням відновлено курс франц. мови (1800), заборонений наприк. правління імп-ці Катерини II. С. піклувався про розвиток викладання нотного ірмолойного співу, клас якого поновив у КМА того ж року. З 1802 заснував новий клас в КМА — основи лікарської науки. Проте сам ректор безпосередньої участі у навч. процесі не брав. 26.04.1803 С. хіротоновано на єп. Вологодського і Великоустюзького. 3.01.1808 звільнено на спочинок і доживав віку з пенсією 600 руб. на рік у КПЛ. Поховано під Великим Успенським собором КПЛ біля правої стіни.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Закревский Н. В. Описание Киева, т. 2, М., 1868; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 6. Чернигов., 1874; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Титов Хв. Стара вища освіта. . К., 1924.
Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 303, арк. 5—14.
Н. В. Рогожина

Слони́мський (Сломи́нський) Григорій, чернече ім'я Гедеон (1715, м. Жовква Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— 25.08.1772, Київ. Межигірський Спасо-Преображенський м-р, тепер тер. Вишгородського р-ну Київської обл.) — поет, викладач, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Походив з родини священика, за деякими відомостями, вихідця із Польщі. Вищу освіту здобув у КМА, був одним з найздібніших учнів проф. С. *Кулябки*, в якого прослухав курс богослов'я. По закін. КМА прийняв чернечий постриг (1744). Того ж року викладав у КМА курс поетики «De arte poëtica cum pernecessariis observatiombus ex probatissimis authoribus summatim collecta et in usum poëseos studiosis tradita et explicata a professore poëseos reverendissimo sapientissimo viro hieromonacho Gedeone Slominski» («Настанови про поетичне мистецтво з найнеобхіднішими спостереженнями, зібраними разом у найславніших авторів, викладені та пояснені для вжитку студентам класу поетики професором теорії поезії вельмишановним і наймудрішим мужем, ієромонахом Ґедеоном Сломинським»). Цей курс поетики втрачений. Вважають, що поетику С. слухав Г. *Сковорода*. Крім того, 1746/47 навч. р. С. викладав «Cursus philosophiae de rerum divinarum et humanarum cognitionem contendentibus in Academia Mohilo-Zaborowsciana institutus nec non doctis celeberrimorum auctorum commentationibus quod fieri potuit, tritus» («Курс філософії, що стосується речей божественних і людських, запропонований на допомогу звитяжним учням в Академії Могило-Заборовській і викладений з урахуванням поглядів найславніших авторів»), тепер зберігається в ІР НБУВ.

1747 Синод викликав С. разом з префектом КМА В. *Лящевським* як знавців грец. мови до С.-Петербурґа для виправлення відповідно до грец. оригіналу слов. тексту Біблії. До них в С.-Петербурзі приєднався С. *Тодорський*. Праця тривала до 1751. Результатом їх роботи стало загальновідоме видання «Єлизаветинської Біблії». 1754 С. призначено ректором і викладачем богослов'я в Тр.-Серг. семінарії і першим соборним ієромонахом. 1758—61 С.— ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії і архім. Моск. Заіконоспаського м-ря, 1761 переміщено до Черніг. Єлецького Успенського м-ря. Підставою для цього було те, що С. без дозволу Синоду приймав до братії Заіконоспаського м-ря мандрівних ченців, ін.— відпускав у віддалені м-рі на богомілля. С. відмовився їхати в Черніг. єпархію, посилаючись на «деґрадацію», приниження, порівняно з посадою, яку він займав на той час, на давню хворобу і на те, що він має закінчити курс богослов'я. Це була щира правда: «Богослов'я», курс, прочитаний С. в Моск. слов.-грек.-лат. академії, користувався увагою не тільки у моск. студентів, а й у студентів КМА. Проте Синод розцінив цю відмову С. як зухвалість і призначив його настоятелем Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. 1768 С. переміщено архім. до Київ. Межигірського м-ря і перебував на цій посаді до кінця життя. Разом з ін. представниками укр. духовенства, професорами КМА він був автором поданих 1768 до Синоду «Пунктів від Київської єпархії для Комісії по

Панорама Подолу з Києво-Могилянською академією. Фото 1869 р.

складанню Нового Уложення, які стосуються Київської Академії». За своїм духом цей докум. був співзвучний задумам гетьмана К. *Розумовського* створити на основі КМА ун-т.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1–2. К., 1856; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 1; т. 2–3. К., 1904–06; Петров Н. И. Киевская академия. . (1762–1796 гг.). К., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние. , т. 1. Казань, 1914; Попов П. М. З історії поетики... В кн.: Матеріали до вивчення історії української літератури, т. 1. К., 1959; Маслюк В. П. Теорія силабічного вірша... УЛ, 1980, в. 35.

В. О. Андрушко
В. П. Маслюк

Слони́цький Федір Васильович, чернече ім'я Теофілакт — див. *Слонецький* Федір Васильович, чернече ім'я Теофілакт.

Сло́нський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. Навчався в КМА, закінчивши акад. курс філос. класом. Добре вчився, жив у бурсі. Проф. КМА С. *Кулябка* порекомендував С. сорочин. протопопу Г. *Горковському* як домашнього вчителя для його синів. 1740—41 С. вчителював у засн. Горковським Сорочин. протопопській школі, де навчав дітей і молодих ставлеників, тобто претендентів на сан священика чи диякона, рос., польс., лат. грамоти і письма, лат. граматики, арифметики, молитов і співу «по гласам» (нотам), вивчав із ними богослужебні книги та ін.

Літ.: Попов Х. Протопопская школа... Полтав. ЕВ, 1892, № 19–20.

В. Н. Жук

Сльо́зка Михайло (кін. XVI ст., м. Новогрудок, тепер Респ. Білорусь — кін. квіт. 1667, м. Львів) — друкар, видавець, письменник, редактор, підприємець. Батько С. володів двома крамницями в Новогрудку. С. рано осиротів. Навчався, очевидно, у м. Вільно і там прилучився до друкар. ремесла. «Дѣло типографское, дѣло святоє, а мнѣ з дѣтинства привыклоє»,— писав пізніше у передмові до свого видання «Апостола» (1639). Згодом переїхав до Києва, де у Лавр. друкарні працював його, певне, близький родич, ієродиякон Ісайя. У панегірику «Имнологія, си ест пѣснословіє, албо пѣснь през части писмом мовленая на день въскресенія Господа нашего Іисуса Хріста», надрукованому 1630 у Лавр. друкарні і піднесеному архім. П. *Могилі* «дѣлателями в типокграфіи в дарунοчок», ім'я «типоназирателя Ісайи» стоїть під першим акровіршем — «Петрови». Можливо, у Києві під опікою ієродиякона Ісайї С. вдосконалював свою майстерність в друкар. справах і навчався у Київ. брат. школі. Згодом влаштувався «друкарчуком» до Львів. Успенського братства, членом якого став 1633. Тут він видав «Канони Богородиці» (1634), «Псалтир» (1634), «Євангеліє» (1636), «Служебник» (1637). Працелюбний, ініціативний і діловий, С., поліпшивши своє матер. становище, поїхав до Варшави і добився перегляду суд. вердикту новогрудського міськ. уряду у справі позову С. щодо батьківської спадщини. У черв. 1638 він одержав декрет польс. короля Владислава IV Вази про присудження йому частини батьківської спадщини у Новогрудку. Зібравши кошти, С. придбав у нащадків нещодавно померлого львів. друкаря Яна Шеліги польс.-лат. друкарню, купив у свого приятеля А. Скольського (Скульського) «руські» літери і обладнав власну друкарню. У груд. 1638 С. одержав привілей, яким Владислав IV надавав йому «повне право займатися без жодних перешкод у нашому місті Львові друкарством і друкувати всякі книжки, як духовні і світські, старі, передруковані ним заново, так і нові, мовами латинською, польською і руською або старослов'янською (однак без порушення прав католицької церкви), а також користуватися пожиттєво іншими правами і пільгами, які належать всім нашим друкарям». 1639 С. одержав схвальні грамоти від патріарха Константинопольського, а також правосл. єп. Львівського, Галицького і Кам'янець-Подільського Єремії Тисаровського і митрополита П. Могили, який дозволив С. «друковане в друкарне своєй вшеляких церковных и учительных книг кгрецким, словенским и руским диалектом». З П. Могилою постійно підтримував ділові стосунки, допомагав реалізовувати видання Лавр. друкарні, вів різні комерц. справи у багатьох містах. З друкарні С. вийшли «Буквар» (1638), «Поученіє Ієреєві новосвященному» (1638), «Апостол» (1639), «Псалтир» (1639 та 1642), «Октоїх» (1640), «Часослов» (1640). Навесні 1641 С. відмовився працювати у Львів. брат. друкарні. У власній друкарні він видав «Молитви і Часослов» (1642) та численні польс. й лат. панегірики «на замовлення». Один з них — «Aurora na horyzoncie lwowskim...» (1639), що його С. присвятив Є. Тисаровському, за наказом катол. консисторії прилюдно спалили, а С. оштрафували. 1642 видав «Тріодь цвітну», в різних примірниках якої містилися присвяти — А. *Киселю*, київ. воєводі, молд. господареві Василеві Лупулу і воєводі Волощини Матею Басарабу, а також П. Могилі, у присвяті якому С. оспівує діяльність митрополита — «чулого, дбалого, печаловітого, упрейного, любовного, учительного, ділом і словом прикладного пастира», котрий не жалкує свого маєтку для фундації м-рів, шкіл, семінарій у різних містах України. 1643 Львів. братство знову запросило С. керувати Київ. брат. друкарнею, поставивши умову, щоб він не випускав у власній друкарні кириличні книжки великого формату. 1644 друкарня видала під керівництвом С. «Євангеліє» та «Октоїх», а з його власної друкарні вийшли «Требник» (1644), «Номоканон» та «Служебник» (обидва 1646). Передрук на замовлення правосл.

еп. Львівського, Галицького і Кам'янець-Подільського Арсенія Желіборського цих двох книг київ. лавр. та львів. брат. видань викликав анафемування С. П. Могилою та докори Львів. братства. Незважаючи на конфлікт з братством, С. продовжував керувати друком в брат. друкарні «Анфологіона», який побачив світ 1651. Після розриву видавничих справ з Львів. братством із власної друкарні С. до його смерті вийшло ще бл. 20 видань, переважно польс.-лат. панегіриків, серед яких низка творів *Й. Ґалятовського*. За своє життя С. здійснив понад 50 видань. До багатьох з них сам писав геральдичні вірші, передмови і присвяти.

Літ.: Исаевич Я. Д. Типография Михаила Слезки... В кн.: Федоровские чтения 1973. М., 1976; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва.., кн. 1. Львів, 1981; Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника. М., 1981; Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров... Львів, 1983; Росовецкая Т. Н. Апостол Ивана Федорова... В кн.: Федоровские чтения 1983. М., 1987; Українська поезія... К., 1992.

В. П. Колосова

Слюсаре́вський Пантелеймон Лук'янович (1774, м. Київ — 3.12.1828, м. Київ) — чиновник. Син київ. міщанина. Після смерті батька Лук'яна Онисимовича Слюсаревського опікуном С. був його дід, ієром. Київ. грец. Єкатерининського м-ря Варахіїл, який і віддав онука на навчання до КМА. За 6 років С. закін. чотири грамат. класи і два середні: поетики й риторики. Не маючи змоги продовжувати навчання і взявши з КМА атестат, а з маґістрату — свідоцтво з дозволом за своїм бажанням шукати собі роботу, влаштувався до Житом. консисторії, потім — до Заславського окружного правління і нижчого зем. суду писарем. Отримав чин колез. реєстратора і посаду підканцеляриста. У верес. 1797 С. прийнято на послух до КПЛ, але не минуло й року, як повідомив начальство КПЛ, що чернечі обов'язки виконувати не в змозі, й просив видати йому папери. Його відпустили. Згодом одружився, працював у київ. установах. Помер у КПЛ, де багато років служив у канцелярії Дух. собору канцеляристом.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн. «с», спр. 23, арк. 1–2, 13–14.

В. А. Шиденко

Смирни́цький Авраамій Гаврилович, чернече ім'я Антоній (29.10.1773, с. Повстин 2-ї Пирятинської сотні Лубенського полку, тепер село Пирятинського р-ну Полтавської обл.— 20.12.1846, м. Воронеж, тепер РФ) — намісник КПЛ, архієпископ Воронезький і Задонський. Н. в сім'ї священика, потім протоієрея Г. *Смирницького*. 1783 вступив до КМА, де вчився понад 10 років. 13.08.1796 С.— послушник КПЛ, а 21.02.1797 прийняв чернечий постриг (чин інока). 12.04.1797 С. висвячено в ієродиякони, 20.11.1799 — в сан ієромонаха, став зав. б-ки КПЛ, згодом — Лавр. друкарні. 20.09.1814 — нач. Ближніх, Антонієвих печер КМА. З 2.01.1815 — намісник КПЛ. У верес. 1816 під час відвідин КПЛ імп. Олександром І нагороджений наперсним алмазним хрестом. 10.07.1817 указом Синоду призначений архім. і скоро після цього нагороджений орденом св. Анни II ст. 31.01.1826 С. висвячено на еп. Воронезького і Черкаського (6.12.1832 — архієп. Воронезький і Задонський) архієп. Чернігівським і Ніжинським Лаврентієм Бакшеєвським. 19.04.1831 за довголітню службу нагороджено орденом св. Анни І ст., а 17.04.1837 — орденом св. Володимира II ст. С. багато зробив у справі розвитку освіти та культури на Воронежчині. Завдяки його турботам 1837 відкрито Задонське дух. уч-ще, а 1838 — Павлівське дух. уч-ще (м. Павловськ Ворон. обл., тепер РФ). Обидва уч-ща були значною мірою забезпечені ним матеріально. Ворон. семінарія за час перебування С. на каф-рі набула свого найбільшого розквіту: коли він заступив на каф-ру, в ній навчалося бл. 400 учнів, а 1845 — 665. У роки епідемії холери (1831) та голоду (1841), які спіткали Ворон. єпархію, С. надавав пастві матер. допомогу. Чудовою пам'яткою часів його управління Ворон. єпархією залишився відкритий ним 1.09.1836 першокласний Митрофанів Благовіщенський м-р.

С. був чудовим проповідником. Відомі його вісім «Слів» — проповідей за період 1826—39: з нагоди дня пам'яті св. Митрофанія, на освячення храму св. Миколая в Спасо-Преображенському Толгському м-рі, при перенесенні мощей св. Митрофана із Михайлівського в Благовіщенський собор, на відкриття Ворон. Благовіщенського Митрофанового м-ря, на освячення новоспорудженого в ньому храму. Ім'я С. називають серед найвідоміших укр. подвижників, які діяли на тер. Рос. імперії. Поховано С. у Ворон. Благовіщенському соборі.

Антоній Смирницький.
З портрета XIX ст.

Літ.: Севастьянов Н. М. Жизнь преосвященного Антония,... СПб., 1852; Толстой Ю. Списки архиереев... СПб., 1872; Яновский И. Преосвященный Антоний Смирницкий,... Полтав. ЕВ, 1883, № 19; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–4. К., 1910–13; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Смирни́цький Гаврило (2-га пол. XVIII ст., м. н. невід.— 1-ша пол. XIX ст., м. см. невід.) — учитель, священик, протоієрей. Батько архієп. Воронезького і Задонського *А. Смирницького*. Закін. КМА, був високоосвіченою людиною. Очевидно, прізвище «Смирницький» прибрав у КМА за лагідну та добру вдачу, «смирний» характер. Працював священиком, потім — протоієреєм церкви с. Повстин 2-ї Пирятин. сотні Лубен. полку, а також домашнім учителем у поміщицькій родині. Дав хорошу поч. освіту своєму синові.

Літ.: Яновский И. Преосвященный Антоний Смирницкий... Полтав. ЕВ, 1883, № 19; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Смілове́цький (Сміло́вський) Іван Андрійович (1760, м. Київ — 11.05.1808, м. С.-Петербург) — викладач, штаб-лікар. Син

міщанина, цехмістра кравецького цеху. Навчався в приход. школі. 1773 вступив до КМА, закін. її повний курс. Оволодів лат., франц., нім., грец. та євр. мовами. Добре знав алгебру, геометрію, історію, географію та ін. акад. дисципліни. Після закін. навчання С. призначено 16.08.1785 викладачем грец. мови, а 28.09.1786 — нижчого класу граматики КМА. За його словами, обидві служби ніс «со всевозможным раченієм». 1787 звернувся до митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* з проханням підвищити його у званні. У зв'язку з цим подавав два свідоцтва з Київ. магістрату про своє походження і про те, що він не має боргів та ніякими справами не обтяжений. Крім того, 8.02.1786 С. сплатив через кравецьке цехове т-во подушні та ін. держ. податки (20 руб. 91 коп.) на 17 років уперед. Розписку про отримання грошей підписали старшина т-ва Стефан Жуковський, товариш старшини Семен Миславський і шість свідків. Проте бажаного підвищення С. не отримав.

Вірогідно, у зв'язку з цим полишив КМА і поїхав до С.-Петербурга, де 1788—90 навчався в С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі. Отримав звання лікаря, служив в армії (1790—91), брав участь у Рос.-швед. війні 1788—90. Три роки працював лікарем в Олонецькій губ., 1794 призначений лікарем С.-Петерб. адміралт. госпіталю. Одночасно виконував обов'язки помічника секретаря С.-Петерб. мед. колегії. 5.04.1796 у присутності її членів прочитав пробну лекцію «О болезненных причинах вообще и о чахотке» і за пропозицією проф. Г. *Базилевича* був затверджений ад'юнкт-проф. каф-ри патології і терапії С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ща. 1798 після подання наук. трактату «Элементы практической медицины» С. отримав звання штаб-лікаря. 1801 С.— ординарний проф.,1802 — проф. 1805 С. затверджено на посаді зав. каф-ри гігієни, фізіології і патології С.-Петерб. мед.-хірург. академії.

С.— автор праці «Критическое обозрение Броуновой системы», а також досліджень хвороб лімфатичних судин. Переклав на рос. мову кілька підручників відомих на той час європ. вчених-медиків.

Літ.: Российский Д. М. История... отечественной медицины... М., 1956; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 53.

Б. П. Криштопа
Р. М. Лякіна

Сморже́вський Федір, чернече ім'я Теодосій (р., м. н. невід.— 1758, біля м. Севськ, тепер Брянської обл., РФ) — викладач, архімандрит. Походив із зх.-укр. земель. Навчався спочатку у Львів. єзуїт. колегіумі, потім — у КМА. 1727 був учнем класу синтаксими. По закін. навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі, згодом став ієродияконом. 29.10.1742 викликано до С.-Петербурга для відправки з Пекін. дух. місією. С. намагався відмовитись від поїздки, посилаючись на свою молодість та недостатність освіти, але 17.01.1743 Синод постановив рукоположити його в сан ієромонаха і відправити з місією архім. Г. *Линцевського*. Бл. берез. 1743 місія виїхала з Москви, 12.10.1743 прибула до Іркутська, де змушена була залишитись на цілий рік через дип. проблеми з Китаєм. 27.11.1745 IV Пекін. дух. місія прибула до Пекіна.

Місіонери застали попередню місію в стані занепаду: вплив православних був помітно слабшим від впливу єзуїтів, будівлі потребували термінового ремонту, книги прибутків і витрат велись попередниками абияк. IV місія мусила терміново виправляти становище. Внутрішнє життя місії відзначалося гострими конфліктами між архім. Г. Линцевським та С. Перший надсилав до Синоду скаргу за скаргою про непокору С., який, у свою чергу, все пояснював лише особливостями характеру Г. Линцевського, його нездатністю управляти місією. У донесенні Синоду від 15.08.1753 С. повідомляв, що склав «Руководство к лучшему успеху миссии», витяги з якого надіслав до Синоду під заголовком: «Можно ли в Китае проповедывать и как, или Какие порядки должны быть в миссии». Із його пропозицій деякі взято до уваги, серед них про найм єзуїтів та китайців для викладання в школі при місії, про необхідність скласти три лексикони та граматику, хоч ще постановою Синоду від 13.10.1742 учасникам місії доручено було перевірити лат.-кит. лексикон та вивчити кит. мову для ефективнішого проповідництва серед місц. населення, а також про перебудову старої Миколаївської церкви.

С. приписується написання «Обстоятельной истории Российской пекинской миссии и всех бывших там наших миссионеров» — перша спроба осмислити 70-річну історію місії. Твір зберігався в Пекіні до XI чи XII місії (40—50-ті рр. XIX ст.), після чого потрапив до Росії. Витяги з нього опубліковані в «Сибирском вѣстнике». Якийсь примірник рукопису без початкових 92 сторінок під назвою «Записки о Китае иеромонаха Сморжевского» знаходився серед фондів КДА. Ін. твір С. «Об иезуитах в Китае» надруковано в «Сибирском вѣстнике», і він складається з понад 100 частин, в яких описується роль єзуїтів у поширенні християнства серед китайців, їхні звичаї, характер, особливості їхньої політики. Твір С. про єзуїтів у Пекіні та Китаї в серед. XVIII ст. суттєво доповнював розрізнені донесення рос. кур'єрів та керівників караванів. Його написано не лише на основі спостережень, але й з власного досвіду спілкування з єзуїтами. Навіть після повернення до Росії С. продовжував отримувати листи від пекін. єзуїтів, зокрема від Сигізмунда.

Замість запланованих 7, IV місія пробула в Китаї 10 років. 23.12.1754 прибула V місія, і лише 4.06.1755 попередники змогли виїхати з Пекіна. У січ. 1756 місія прибула до С.-Петербурга. 1757 С. викликано до Москви в справі замирення із архім. Г. Линцевським. 22.02.1757 висвячено в сан архім. і направлено настоятелем до Севського Спаського м-ря Орлов. єпархії, де 1758 помер.

1800 у Благовіщенській конґреґаційній церкві КМА зберігалися «наракавицы іеромонаха Ѳеодосія Сморжевскаго».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Адоратский Н. Православная миссия в Китае.., в. 2. Казань, 1887; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 1. М., 1891; Акты и документы.., отд. 2. т. 1, 5; отд. 3. т. 1. К., 1904, 1908, 1910; РБС т. Яблоновский–Ѳомин. СПб., 1913.

О. Ф. Задорожна

Смотри́цький Максим Герасимович, чернече ім'я Мелетій (бл. 1575, м-ко Смотрич, тепер смт Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл., або м. Кам'янець Подільського воєвод., тепер м. Кам'янець-Подільський, райцентр Хмельницької обл.— 27.12.1633, с. Дермань Волинського воєвод., тепер Здолбунівського району Рівненської обл.) — письменник, мовознавець, ректор Київської братської школи, архієпископ Полоцький, Вітебський і Мстиславський. Син письменника-полеміста Г. Д. Смотрицького. Спочатку навчався в Острозькій школі у свого батька та грека Кирила Лукаріса, де здобув глибокі знання з церк.-слов. та грец. мов. 1594—1600 студіював у Вілен. єзуїт. академії. Бл. 1600—08 працював домашнім учителем дітей кн. Соломирецького у його маєтку в Баркулабові коло Мінська, з сином якого подорожував за кордоном, слухав лекції в Лейпц., Віттенберзькому й Нюрнберзькому ун-тах. Здобув блискучу гуманітарну освіту й учений ступінь д-ра медицини. Бл. 1608 повернувся у Вільно, де викладав у Вілен. брат. школі. Тут включився в активну боротьбу проти унії правосл. церкви з Римом. Під псевдонімом Теофіл Ортолог 1610 надрукував свій найвидатніший полем. твір «Тренос, або плач східної церкви», що свідчить про високу вченість (посилається на 140 авторів) і глибокий патріотизм С. Щоб уникнути переслідувань за цей твір, повернувся в Україну. Працював в Острозькій школі. Бл. 1615 — у 1-й пол. 1618 викладав церк.-слов. та лат. мови у новозасн. Київ. брат. школі. Був другим ректором цього навч. закладу (1619—20). Але не поривав зв'язків із м. Вільно, де 1616 вийшов його переклад староукр. мовою «Євангелія учительного... Калиста». 1618 у Вілен. Святодухівському м-рі прийняв чернечий постриг. 1619 у м. Єв'є (Вевіс) поблизу Вільно вийшла друком його праця «Грамматіки славенския правилное синтаґма». Деякі біографи С. пишуть, що він 1617—20 склав лексикон (але жодних слідів його не збереглося), а ще раніше (1615) у Кельні опублікував граматику грец. мови. Брав участь у написанні «Букваря языка славенска» (Єв'є, 1618). 1620 в Києві С. висвячено на архієп. Полоцького, Вітебського й Мстиславського. Після цього видав низку антиуніат. творів, за що зазнав переслідувань польс. королів. властей.

На поч. 1624 С. з Києва вирушив у подорож на Близький Схід: відвідав Константинополь, Єгипет, Палестину. Навесні 1625 повернувся до Києва. 1627 перейшов на бік унії. Папа Урбан VIII дав йому титул архієп. Ієрапольського, але С. жив скромно як архім. Дерманського Троїцького м-ря. Протягом 1628—29 видав кілька книжок, у яких виправдовував свій вчинок, агітував за унію, за скликання собору для примирення прихильників і противників унії. Але ця його діяльність не мала успіху. Помер С. у Дерманському Троїцькому м-рі. Там і поховано.

«Граматика» С.— один із найвидатніших творів старожитного слов. мовознавства. Призначена для шкільного вжитку, насамперед для викладачів. Вона вел. за обсягом, насичена визначеннями, правилами, прикладами, поясненнями винятків із правил, додатковими відомостями. С. перший в історії нашої лінґвістики дав повний курс церк.-слов. мови в прийнятих тоді частинах: орфографія, етимологія (тобто морфологія), синтаксис, просодія. У розділі про орфографію в давнину давався й опис фонетики, орфоепії. С. упорядкував вживання букв Ъ, Ь як знаків, що не мають звукової вартості. Літера Ѕ («зело») зберігалася тільки для позначення числа «6». Увів нову літеру для позначення дзвінкого проривного задньоязикового приголосного Ґ, узаконив вживання букви Й. Встановив правила вживання літер на позначення голосних і приголосних, вживання великої букви. Писав, що приголосні перед буквами Е, И вимовляються твердо, отже, його орфоепія — українська. Дав правила вживання розділових знаків, правила переносу. Виділив 8 частин мови: «ім'я, містоіменіє, глагол, причастіє, нарічіє, предлог, союз, междометіє». Викинув з переліку й опису частин мови не притаманний слов. мовній системі артикль. Перший виділив як категорію дієприслівник, названий ним «дієпричастіє». Відкрив місц. відмінок («сказательний падеж»). Іменники поділив на 5 відмін («склоненій»), котрі в основних рисах у шкільних граматиках зберігаються і донині. Вперше описав відмінювання прикметників і числівників. Запропонований С. принцип поділу дієслів на дієвідміни зберігається в сх.-слов. граматиках і в наш час. Дуже збагатив слов. лінґвістичну термінологію, що найкраще збереглася в рос. та болг. традиціях.

Мелетій Смотрицький.
З портрета XVIII ст.

С. здійснив кодифікацію церк.-слов. мови сх.-слов. редакції. Об'єднання в «Граматиці» елементів, спільних для сх. і пд. слов'ян, із специфічними сх.-слов. і пд.-слов. зробило її однаково прийнятною і близькою для всіх слов. народів, які користувалися церк.-слов. мовою. Через друк. церк.-слов. тексти норми набули загального поширення й понині функціонують у конфес. вжитку. До поч. 1-ї чв. XIX ст. «Граматика» С. була основним підручником церк.-слов. мови. «Граматика» 1648 і 1721 була перевидана в Москві, 1699 — в Снагові (Румунія), 1755 — в Римніку (Румунія). На основі «Граматики» С. укладено анонімну «Грамматіку или писменницу языка словенского» (Кременець, 1638). Певний вплив С. спостерігається на книзі «Грамматыка словенская» (1643) І. Ужевича та анонімній граматиці, надрукованій

1773 в Почаєві, на церк.-слов. «Граматиці» (1763) Я. *Блоницького*, а також «Граматиці» А. Коцака, на праці «Grammatica slavo-ruthena» («Граматика слов'яно-руська») (Будин, 1830) М. Лучкая. Вплив «Граматики» С. спостерігається на рукоп. праці хорв. лінгвіста Ю. Крижанича «Граматично изказаніє» (1666). М. *Ломоносов* знав напам'ять книжку С. і назвав її разом з «Арифметикою» Л. Магницького «вратами своеї вченості». «Российская грамматика» (СПб., 1755) відбиває значний вплив укр. мовознавця. Велике значення книга С. мала для автора граматики рос. мови Г.-В. Лудольфа, що побачила світ 1696 в Оксфорді. За нормами С. правилися хорв. глаголичні культові книги XVII—XVIII ст. Перекладена лат. мовою «Граматика» С. вживалася в деяких дух. семінаріях Хорватії. Книга С. зробила вплив на розвиток грамат. думки в Сербії, Болгарії, Румунії. Вона була відома в країнах Європи та поза ареалом функціонування церк.-слов. мови в перекладах лат. мовою. Віддав належне своєму видатному попередникові основоположник сучасної славістики чех Й. Добровський, який відверто визнав, що йшов «слідами Мелетія», де С. «показав правильну дорогу», але не міг схвалити багато того, що не підтверджується найдавнішими пам'ятками. Завдяки «Граматиці» С. укр. філологія стала помітною галуззю європ. мовознавства старожитної епохи.

Тв.: Θρηνος — to jest lament... (Тренос, або плач східної церкви...). Вільна, 1610; Грамматіка славенская... Єв'є, 1619; Казаньє на честный погреб отца Леонтия Карповича. Вильна, 1620; Verificatia nevinności. 2-ге вид. Вільна, 1621; Apologia peregrinatiy do kraiów wschodnych... Львів, 1628; Граматика. К., 1979.

Літ.: Східнослов'янські граматики XVI—XVII ст. Матеріали... К., 1982; Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV - XVII ст. К., 1985; Яременко П. К. Мелетій Смотрицький... К., 1986.

В. В. Німчук

Дерманський Свято-Троїцький монастир. Кінець XIX ст.

Смяло́вський, чернече ім'я Димитрій (р. н. невід., Чернігівщина — р., м. см. невід.) — викладач, архімандрит, місіонер. Вищу освіту здобув у КМА. По закін. навчання на поч. 1720-х повернувся до Чернігова. Невдовзі прийняв чернечий постриг. 1726—27 — префект та викладач риторики у Черніг. колеґіумі. Залишився його рукоп. підручник з риторики: «Domus Tullianae eloquentiae...» («Дім Туллíанового красномовства...»). 1737 С. викликав до Тобольська його знайомий по Чернігову митрополит Тобольський і всього Сибіру А. *Стаховський*. Він призначив С. архім. Єнісейського Спаського м-ря. С. допомагав А. Стаховському в справі місіонерства і просвітництва в Сибіру. 1744 С. направлено новим митрополитом Тобольським і всього Сибіру А. *Нарожницьким* до Києва для набору вчителів до місц. школи. Згодом повернувся й залишився архім. Єнісейського Спаського м-ря до 1748 включно.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Сні́сарев Василь Іванович (1.01.1756, с. Левендалівка Валківської сотні Харківського полку, тепер в межах с. Перекіп Валківського р-ну Харківської обл. — 20.08.1833, повіт. м. Валки Харківської губ., тепер райцентр Харківської обл.) — викладач, протоієрей, благочинний, проповідник. Н. у сім'ї дзвонаря Валківської Спасо-Преображенської церкви Івана Снісарева. Після указу імп-ці Катерини II (січ. 1772) про обов'язковий рекрутський набір усіх неграмотних дітей церк. служителів батько віддав сина на навчання до дячка Варфоломія у сусіднє с. Миколаївка. Екзаменатор ієром. Іеракс, вражений успіхами С., рекомендував його до Харк. колеґіуму (1772). Тут пройшов перші два класи за один рік і надалі вчився блискуче. Закін. Харк. колеґіум богослов. курсом, ґрунтовно знав лат., грец. і нім. мови. Здібності й красномовство С. оцінив префект колеґіуму, проф. богослов'я М. *Шванський*, який доручав йому читати проповіді в Харк. Успенському соборі, а по закін. колеґіуму залишився в ньому репетитором богослов. класу. Через деякий час у колеґіумі звільнилась посада викладача грец. мови, і канд. на її заміщення став С. Для вдосконалення знань з грец. мови С. відряджено на 2 роки до Ніжина, де в поселенні греків була добра школа. Пройшов дворічний курс за 8 місяців, за дозволом префекта Харк. колеґіуму ще протягом 16 місяців слухав лекції у КМА. Тут він познайомився з І. *Левандою*, під впливом якого вирішив стати проповідником. Повернувшись у Харків 1786, викладав грец. мову в колеґіумі й служив параф. священиком церкви Різдва. Часом служив ранні обідні у Харк. Покровському м-рі грец. мовою. Служба й проповіді С. принесли йому велику популярність.

Під час поїздки до Валок з метою підшукати місце для буд-ва Воскресенської церкви познайомився з Анною Сухомлиновою, дочкою попечителя церкви, з якою за два тижні одружився. За поданням М. Шванського висвячено на протоієрея, але вирішив залишити Харків. Г. *Сковорода* пропонував свою допомогу в пошуках місця в Охтирці. 12.06.1786 С. добився переводу до Валок, де став протоієреєм Різдвобогородицького собору. Від тестя отримав невелику садибу біля собору, млин і лісок. 1787 призначено благочинним Валківського пов. і протягом 14 років виконував ці обов'язки. 1807 у Валках відкрито повіт. уч-ще, і С. запрошено викладачем За-

кону Божого. На його уроки по суботах та неділях приходили й жителі міста та навколишніх сіл. Попечитель Харк. ун-ту гр. Северин Потоцький поклопотав про нагородження С. камилавкою і запропонував каф-ру богослов'я, але С. відмовився.

1811 С. втратив дружину, з якою мав чотирьох синів та дочку. 1812 загинув його другий син у Бородінській битві. 1813 старший син Василь Снісарев по закін. богослов. курсу Харк. колеґіуму дістав місце священика в с. Знаменське Валківського пов. Два молодших сини вчилися у Харк. колеґіумі, а потім у Харк. ун-ті. 1818 С. викликано на проповідь до Харк. Успенського собору і призначено духівником та цензором проповідей по Валківському пов. Ці обов'язки він виконував до самої смерті. 1822 за поданням універс. правління нагороджено наперсним хрестом, а 1830 отримав золотий наперсний хрест.

Швейцарець Н. Ф. Вернет, канд. богослов'я, який особисто знав С., писав: «Лучшее украшение прекрасных и мирных Валок составляет протоиерей В. Снѣсарев, кроткий служитель Церкви, ревностный и красноречивый проповедник слова Божия, неутомимо побуждающий слушателей к благочестию правилом и примером».

Літ.: Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 2. Уезды Харьковский и Валковский. М., 1857; Романовский Н. Протоиерей Василий Иоаннович Снисарев. «Странник», 1861, т. 1. № 1; РБС, т. Смеловский—Суворина. СПб., 1909; Посохова Л. Ю. Харківський колеґіум... Харків, 1999.

О. Ф. Задорожна

Соболе́вський Григорій Федорович (25.01.1741, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл. — 4.01.1807, м. С.-Петербург) — доктор медицини, директор ботанічного саду, колекціонер. Н. у сім'ї значк. товариша Федора Соболевського. 1749—53 — співак Придв. хору у С.-Петербурзі. Після втрати голосу з 1753 вчився до класу піїтики у семінарії при Тр.-Серг. лаврі, потім — у КМА, а з 31.07.1757 по 29.04.1761 — у С.-Петерб. сухопут. госпіт. школі. 1758 отримав звання підлікаря і продовжив працювати в госпіталі. 1761 у званні лікаря виїхав за кордон. Слухав лекції з природн. дисциплін у Паризькому ун-ті, де 1766 дістав звання канд. медицини. Вивчав медицину в Лейдені. Проф. Лейден. ун-ту Гаубіус в листі до імп-ці Катерини II відгукувався про нього з вел. похвалою, але С.-Петерб. держ. мед. колеґія через рос. посла в Гаазі вислала спец. наказ про повернення С. 17.02.1775 захистив доктор. дисертацію «De potiore ductu naturae ad medicinam rationalem, sive qua desquiritur, an medicos natura potius ad rationalem, quam ad empiricam ducat praxim» («Про переважне наслідування природи для раціональної медицини, або Про те, що природа веде лікарів скоріше до раціонального, ніж емпіричного методу»). Праця складалася з чотирьох розділів: у першому викладалась історія медицини, у другому визначалися причини труднощів у мед. науці, у третьому перераховувались умови, які природа ставить перед раціональною медициною, і в четвертому досліджувався емпіричний метод. Отже, С. одним з перших укр. учених дав нарис з історії медицини. Дисертація, зокрема, була спрямована проти чистого емпіризму в мед. науці і доводила необхідність досліду та наук. мислення. 1775 С. видав книжку «Phenomenorum circa salium naturam chemiko observatio» («Хімічні досліди над властивостями солей»). Праця здобула популярність, її цитували у багатьох мед. виданнях Європи. Під час перебування за кордоном С. зібрав гербарій з-понад 2200 екземплярів рослин та колекцію мінералів.

9.07.1775 витримав іспит у С.-Петерб. держ. мед. колеґії, одержав право на мед. практику і призначення на посаду доцента фармакології та ботаніки, а також керівника анатомічного кабінету до обох петерб. госпіталів. Крім того, викладав ботаніку аптекар. учням, але лікар. практику не залишив.

1779 зробив опис лікар. рослин С.-Петербурга та його околиць, за що дістав звання проф. ботаніки і призначення на посаду директора С.-Петерб. бот. саду. С. було доручено читати ботаніку та «матерію медику», керівництвом до викладання якої була праця Н. *Амбродика-Максимовича*, яку С. через деякий час просив замінити «Ботанічною філософією» Карла Ліннея, перекладеною рос. мовою Тимофієм Сміловським. Наслідком його 24-річних наук. досліджень стала капітальна праця «Санкт-Петербургская флора», видана 1799 лат. мовою, а 1801 — рос. мовою. В ній описано 1038 рослин, причому з докладною бот. характеристикою та відомостями про їхнє лікувальне й пром. значення. 15.03.1782 призначено гол. лікарем до гвард. полків. Перебуваючи на цій посаді, продовжував займатися наук. дослідженнями. Лише після смерті М. *Тереховського* 23.06.1796 зайняв його місце проф. ботаніки і фармакології у С.-Петерб. госпіт. школі. Тоді ж почав видавати свої каталоги петерб. флори. С. докорінно змінив методику вивчення ботаніки і фармакології. Він перший почав читати лекції з ботаніки рос. мовою, ввів обов'язкові практичні заняття у бот. саду, організував навч. кабінети з колекціями мінералів та рослин. У літній час виїжджав зі студентами на екскурсії для вивчення петерб. флори. Займався дослідженнями чистоти повітря в містах, цікавився питаннями поліпшення землеробства у Росії, запобігання пожежам і т. п. З 1777 — учасник Вільного екон. т-ва (Императорское вольное экономическое общество), де читав наук.-популярні лекції з ботаніки. Писав рецензії на бот. та фармакологічні дослідження рос. вчених. З 1793 — почесний член С.-Петерб. мед. колеґії. 15.05.1797 пішов у відставку через хворобу, але ще до 1804 продовжував викладати ботаніку.

С. зібрав прекрасні колекції рослин, тварин та мінералів. 1808 його дві бот. колекції, що складались із 6,5 тис. сухих рослин

та 2 тис. видів насіння, були куплені за 9800 руб. і передані до Бот. кабінету С.-Петерб. мед.-хірург. академії. Була куплена також мінералогічна колекція із 500 штуфів мінералів та скам'янілостей. Для відкритої 1808 каф-ри зоології за 120 руб. куплено зоологічну колекцію С., що складалась із 189 спиртових препаратів, бл. 60 опудал птахів, засушених рибин, 60 ящиків комах та 4000 мушель. Б-ку С. із 1500 книг (з них 85 мед.) теж було передано до С.-Петерб. мед.-хірург. академії (частина книг потрапила до її моск. відділення).

Тв.: Phenomenorum circa saiium naturam chemico observatio. Leiden, 1775; Appendix ad Floram Ingricam s. Catalogus plantarum circa Petropolim crescencium, a D. Gr. Sobolewsky, nuper detectarum et secundum ill. Linaei systema naturae difinitarum, quae in Flora Ingrica non reperiuntur. Petropoli, 1796–99.

Літ.: Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Лахтин М. Ю. Краткий биографический словарь. СПб., 1902; РБС, т. Смеловский – Суворина. СПб., 1909; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970; Грандо О. А. Визначні імена... К., 1997; Медицина в Україні..., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Со́боль Євтихій Спиридонович (поч. XVII ст., м. н. невід.— після 1655, м. см. невід.) — член Генеральної канцелярії Війська Запорозького. Походив з укр. шляхет. роду, син С. *Соболя*. Навчався в Лавр. школі П. *Могили*, був одним із студентів — авторів «Євхаристеріону» (1632) на його пошану. Написав вірш «Терпсіхора, албо наука інструментального співу». Пізніше служив секретарем А. *Киселя*. Під час дип. місії останнього на Гетьманщину, яка завершилась укладенням з повстанцями Переясл. перемир'я (лют. 1649), перейшов на бік Б. *Хмельницького* і став на чолі його особистої канцелярії. Колега А. Киселя по цій дип. місії В. М'ясковський у своєму щоденнику так охарактеризував С.: «людина немолода і досвідчена у справах і ділах Речі Посполитої». Позитивно охарактеризував С. також венеціанський дипломат А. Віміна (Віміні), який вів переговори у Чигирині (1650) і зустрічався з С. Останній входив до складу Ген. канцелярії Війська Запорозького, очолюваної ген. писарем І. *Виговським*. Разом з ним до її складу входили С. *Мужиловський*, Юрій Ярмолович, М. Гунашевський, П'ясецький, грек І. Мануйлов, серб В. Данилович, ймовірно, З. Шийкевич, Ф. Погорецький та ін. Знаходився поруч з гетьманом під час походу укр. армії 1655, брав участь в облозі Львова.

Літ.: Мицик Ю. Іван Виговський. В кн.: Володарі гетьманської булави... К., 1994; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Со́боль Спиридон Богданович, чернече ім'я Сильвестр (кін. XVI ст., м. Могильов-на-Дніпрі, тепер Респ. Білорусь — кін. 1645, Волощина) — український і білоруський друкар, видавець, письменник, викладач, ректор Київської та Могильовської братських шкіл. Походив із заможної міщан. родини. Батько, Богдан (Мирон) Ігнатович Соболь, могильов. бурмистр, мав досить великі маєтності: землю, сіножаті, крамниці. Виступав як активний громад. діяч-антиуніат, мав можливість дати сину добру освіту в Могильові, а потім відправив його до Київ. брат. школи, ректором якої в той час був Й. *Борецький*. Закінчивши школу з добрими знаннями мов, С. залишився в ній, за словами сучасника, «школьным мастером», очевидно, викладачем, а 1626—28 — ректором. Водночас брав участь у видавничій діяльності КПЛ. Бл. 1627 організував власну друкарню на подвір'ї свого покровителя митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. Борецького. 1628 С. видав збірку леґенд про палестинських подвижників «Минею общую Кириллом Философом, учителем словян и болгар... составленую» й «Октоїх» з передмовою книжною укр. мовою. На титульному аркуші «Октоїха» С. вперше у сх.-слов. книгодрукуванні застосував мідерит. 1630 С. надрукував «Апостол», де на титульній сторінці повідомляв, що книжку видано «коштом и накладом его милости пана Богдана Стеткевича», мстислав. підкоморія. Не витримуючи конкуренції з Лавр. друкарнею, С. після смерті Й. Борецького (1631) на запрошення Б. *Стеткевича* та його дружини Олени Соломирецької оселився в засн. ними Кутеїнському м-рі (біля м. Орша, тепер Респ. Білорусь). Тут додрукував за підтримкою ігумена Іоїля Труцевича «Апостол», 1631 видав «Буквар», який повторював зміст «Букваря», надрукованого вілен. братчиками 1618 в Єв'є (Вевісі), але додав «Азбучний вірш» («Аз єсмь всему миру свѣт»), що був у львів. «Букварі» (1574) І. Федорова. 1631 вийшли «Молитвы повседневные», а 1632 — «Часослов». 1635 «в новозаложенном местѣ Буйничах, в маєтности его милости пана Богдана Стеткевича» С. надрукував «Псалтир». Деякі свої видання, що раніше вийшли в Києві, С. повторював у Кутеїні, видаючи їх за київські. Він не хотів викликати невдоволення П. *Могили*, який суворо стежив за тим, щоб не створювалось конкуренції лавр. виданням. І тільки після відвідин митрополитом Могильова і Кутеїна (1635) С. почав позначати місце своїх видань. У «Псалтирі» (Могильов, 1637) вже повідомлялося, що книга вийшла «благоволеніем и иждивеніем» П. Могили «в друкарни Спиридона Соболя его слуги». Проживаючи у Могильові, С. поєднував видавничу діяльність з викладанням у Могильов. брат. школі. Бл. 1635 став її ректором.

1636 продав частину батьківської спадщини у Могильові і подався до Москви, щоб запропонувати свої послуги як друкаря, перекладача, педагога. У Москві С. заприязнився з рос. друкарем В. Ф. Бурцевим. 1637 С. хотів знову відвідати Москву, однак його затримали у В'язьмі і до Москви не допустили. Повернувшись у Могильов, видав 1638 «Тестамент» грец. царя псевдо-Василія. Видаючи цей світ. твір візантійського походження,

орієнтувався на «Тестамент... Василія Цесара кгрецкого... до сына своего... Льва Філозова», що вийшов друком в Острозі 1607 у складі збірки Дем'яна Наливайка «Лѣкарство на оспалый умысл чловѣчий...». Острозький «Тестамент» відіграв вел. роль у формуванні світоглядних засад засн. Київ. Брат. школи, з якою С. був тісно пов'язаний. На поч. 1640 передав частину друк. обладнання Могильов. Брат. м-рю і поїхав до Києва, де у Київ. Брат. м-рі прийняв чернечий постриг, але на запрошення П. Могили прилучається до роботи у Лавр. друкарні.

На поч. 1645 поїхав до Могильова, де в родинному домі склав заповіт (13.02.1645), в якому перераховані всі «добра, лежачые и рухомые», які він заповів своїм молодшим синам Іванові Соболю та Леонтію Соболю (в цей час студенту КМА) разом з 600-ма примірниками кожному недодрукованого «Апостола». Старших синів — *Є. Соболя*, який навчався у 1630-ті рр. у Лавр. школі П. Могили (його підпис є під «Євхаристеріоном... Петру Могилѣ»), й Тимофія Соболя С. наділив грошима «готівкою» дещо раніше. Повернувшись до Києва, він влітку 1645 виїхав до Волощини («Мултян»), щоб виконати доручення П. Могили — допомогти волоському воєводі Матею Басарабу у справах книгодрукування. Як свідчать докум., наприк. року «у Мултанѣх» він помер.

Літ.: Зернова А. С. Белорусский печатник... В кн.: Книга..., сб. 10. М., 1965; Мацюк О. Я. Новые документы о... В кн.: Федоровские чтения 1973. М, 1976; Исаевич Я. Д. Новые материалы... В кн.: Книга..., сб. 34. М., 1977; Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника. М., 1981.

В. П. Колосова

Соботóвський (Сабатóвський) Косьма, чернече ім'я Павло (р., м. н. невід.— 7.02.1832, м. Астрахань, тепер РФ) — ректор Смоленської семінарії, архімандрит, єпископ Слобідськоукраїнський і Харківський, архієпископ Астраханський і Кавказький. Вищу освіту здобув у КМА. З 1795 С. викладав у Смолен. семінарії лат. і рос. поетику, історію, географію та вищу риторику. 1803 — префект Смолен. семінарії і проф. філософії. Тоді ж отримав місце ігумена Смолен. Троїцького м-ря та члена Смолен. консисторії. 1809 С. обрано ректором Смолен. семінарії й висвячено на архім. Смолен. Авраамїівського м-ря. 1812 С. — член комісії з відбудови «казенных зданій духовнаго вѣдомства», спалених франц. армією під час війни. 1813 — цензор проповідей, які проголошувалися в Смолен. Успенському соборі. 10.02.1816 за указом Синоду С. виїхав до С.-Петербурга «на чреду священнослуженія и проповѣди слова Божія», де 18.02.1817 висвячено на єп. Слобідськоукраїнського і Харківського. За його наказом збудовано новий навч. корпус Харківської семінарії. З 26.01.1826 С.— єп. Астраханський і Кавказький, з 22.08.1826 — архієпископ. У цьому сані й помер. Поховано в Астрахан. Успенському соборі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; РБС, т. Смеловский—Суворина. СПб., 1909.

О. М. Сандалюк

Сокáльський Василь, чернече ім'я Володимир (бл. 1725, Миргородщина — 4.04.1790, м. Батурин Новгород-Сіверського намісн., тепер смт Бахмацького р-ну Чернігівської обл.) — начальник всіх січових церков, останній архімандрит Запорожжя. Походив з родини священика з Миргородщини. Закінчив повний курс КМА. 1762 став настоятелем січової Покровської церкви, а згодом — нач. всіх січових церков. На Січ С. направив, як і всіх ін. дух. служителів, Київ. Межигірський Спасо-Преображенський м-р. Січ вважалася парафією «Межигірського Спаса». Козаки будували там церкви, постачали для них цінне церк. начиння, книги, утримували шпиталь, декотрі з них доживали в Межигірській обителі віку. Але залежність Січі від м-ря була швидше духовною, моральною, ніж адміністративною. Відомо, що рішення свого Коша козаки ставили вище розпоряджень не лише архім. Межигірського м-ря, але й митрополита Київського та Галицького. Але формальної сторони справи дотримувались. Так, 1773 Запорозький Кіш звернувся до архім. Межигірського м-ря Іларіона з проханням продовжити термін перебування С. на Січі, «дабы непременяемо было Владимира Сокалского з Сечи, а он бы там оставался началником» всіх церков. А коли архімандрит відмовив, «утруждали государыню о бытіи ему, Владимиру, в Сечи началником и архимандритом и пожаловании креста в Сечевую церковь к ношению оного на вии [на шиї — *авт.*] началнику». Відповідь була позитивною: С. дістав сан архімандрита й залишився нач. всіх січових церков, яких, за підрахунками Д. Яворницького, на поч. 70-х рр. XVIII ст. було 47. Кіш виготовив для новонисвяченого архімандрита й урочисто вручив йому дорогу митру, наперсний хрест й зобов'язався щорічно сплачувати йому 300 руб.

Людина високоосвічена й шанована, С. займався й уряд. справами Січі. Кошовий отаман Петро Калнишевський до вирішення адм., суд., госп. справ залучав не лише членів уряду — писаря І. *Глобу*, суддю Миколая Косапа та ін.,— але й С. Збереглися листи П. Калнишевського від 1762 до С. з приводу виготовлення в Києві прапора блакитного кольору. Запорозька, т. зв. Нова Січ, що знаходилась на р. Підпільна, була зруйнована 4.06.1775 рос. військом. Місце, де вона розташовувалась (біля с. Покровське Дніпроп. обл.) тепер під водами Кременчуцького «моря». Після зруйнування й пограбування Січі С. прибився до Батурина, де згодом був обраний архім. Батур. Крупицького Миколаївського м-ря. Посідав почесне місце серед громад. та культ. діячів Новгород-Сіверщини 80—90-х рр., до яких належали А. Гудович, О. *Лобисевич*, Т. *Калинський*, П. *Коропчевський*,

О. *Туманський*, І. *Туманський* та ін. 1790 С. звільнено на спочинок. Того самого року помер.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків, т. 1. К., 1990; Гісцова Л. З. Чи були блакитні й жовті прапори на Запоріжжі? АУ, 1990, № 5; Біднов В. «Найдорожче для мене зосталося там,..». КСт., 1993, № 2; Архів Коша Нової Запорозької Січі... К., 1994.
Архіви: ЦДІАК України, ф. Коша Нової Запорізької Січі, спр. 3, 320, 359.
З. І. Хижняк

Сока́льський Гнат Матвійович (1744, м. Київ — р., м. см. невід.) — копіїст. Н. в сім'ї священика Київ. Спасо-Преображенської церкви (на Печерську) о. М. *Сокальського*. Приблизно від 1754 до 9.12.1764 навчався в КМА від грамат. класів до класу філософії. Є в списках студентів класу риторики, які присягали на вірність імп-ці Катерині II і її спадкоємцю Павлу в Богоявленській церкві Київ. Брат. м-ря КМА (14.05.1763). За характеристикою учителів, був «успеха надѣжнаго и обхожденія честнаго». Отримавши атестат, підписаний префектом Р. *Петулинським*, 1.01.1765 вступив на службу копіїстом в Дух. протопопське правління Печер. фортеці. З серп. 1766 — копіїст Київ. губ. канцелярії. Присягу на вірність склав у Київ. Феодосіївській церкві (на Печерську) в присутності священика Дмитра Борзаківського.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 5062, арк. 34.
Р. М. Лякіна

Сока́льський Матвій Гнатович (1721, м. Київ — р., м. см. невід.) — священик. Син священика Київ. Спасо-Преображенської церкви (на Печерську) о. Гната Сокальського. Навчався у КМА з 3.09.1734. Його ім'я є в реєстрах студентів класу риторики за 1740. 3.06.1741 висвячено на диякона Київ. Спасо-Преображенської церкви (на Печерську). У наступні роки служив там священиком, змінивши старого або померлого батька.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Р. М. Лякіна

Соколо́вич Іван, чернече ім'я Йоаникій (1694, м-ко Городище Київського воєвод., тепер місто, райцентр Черкаської обл.— після 1732, м. см. невід.) — ієромонах. Походив з міщан. родини. 1731 закін. повний курс навчання у КМА класом богослов'я. Ще студентом вступив до КПЛ, про що свідчить примітка в акад. списках: «Ioannes Sokolowicz monachus in Peczariensi». 1730 прийняв чернечий постриг у КПЛ, а 1731 висвячено на ієродиякона. З 1732 — ієромонах. Подальша доля невідома.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 91–92.
С. Р. Кагамлик

Соколо́вський Калістрат Миронович (1775, сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.— після 1849, м. см. невід.) — викладач, священик. Син дворянина Мирона Яковича Соколовського. З 1789 навчався у Переясл. семінарії, де вивчав граматику, поетику, риторику, арифм., історію, географію та грец. мову. 1795 вступив до КМА, де вивчав філософію, богослов'я, вище красномовство, сільс. та домашню економію, грец. та нім. мови. У процесі навчання показав себе здібним і «очень благонадежным учеником». 1799 по закін. КМА лишився в ній викладачем нижчого грец. класу. З 1800 викладав у нижчих класах граматики, також — історію, географію та арифметику. З 1803 — суперінтендант у бурсі, наглядав за студентами, що жили при параф. церквах та на квартирах. 1804 призначено учителем серед. класу граматики, другого класу історії, географії та арифм., а з 1805 — вищого класу граматики, арифм., третього істор. та географічного класу. 1809 у зв'язку з 10-літтям пед. діяльності нагороджено 12-класним чином (губ. секретар). З 1810 — викладач класу поетики, домашньої та сільс. економії, з 1814 — риторики, з 1815 — вищого арифм. і географічного класів. Працював у КМА до 1817 року. Був священиком церкви Миколи Притиска. 1829—49 — протоієрей Київ. Софійськ. собору.
Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 1–4. К., 1910–13.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 363, спр. 126.
Р. М. Лякіна

Соколо́вський Кіндрат, чернече ім'я Костянтин (р. н. невід., м. Богодухівка Охтирського полку, тепер м. Богодухів, райцентр Харківської обл.— р., м. см. невід.) — ректор Смоленської семінарії, архімандрит. Походив з міщан. сім'ї. Вчився у КМА. 1748/49 навч. р., ще студентом богослов'я викладав у класі фари (аналогії). 15.09.1749 одержав атестат за підписом ректора КМА С. *Ляскоронського* і префекта Г. *Кониського*, де зазначалося, що С. навчав студентів наукам і різним чеснотам, і не лише словесними переконаннями, але й прикладом особистого добродійного життя. У жовт. 1749 запрошено до Смолен. семінарії викладачем у грамат. класах, з 1755 — проф. філософії. Залишився його філос. курс «Philosophia juxta sectatores Aristotelicos ex consuetis ad dictandum et explicandum instituta...» («Філософія Арістотелевими послідовниками, як завжди, задиктовуванням і пояснюванням викладена...»), який він читав 1755/56 навч. р. Курс містить іфіку (філософію моральну), фізику та метафізику. 1760—63 С.— проф. богослов'я. 1764—73 — архім. Торопецького Троїцького Небіна м-ря Псков. єпархії. 1773 — архім. Смолен. Троїцького м-ря, 1775 — архім. Смолен. Авраамієвського м-ря, 1778—85 — ректор Смолен. семінарії.
Літ.: Петров Н. И. Описание рукописей... в. 1–3. К., 1875–79; Строев П. М. Списки иерархов... СПб.,

1877; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982

Н. В. Науменко
С. В. Сердюк

Соколо́вський Микита Іванович (1769, с. Половецьке Київського воєводства, тепер Богуславського р-ну Київської обл.— 4.11.1810, м. Київ) — викладач. Н. в сім'ї священика с. Половецьке, який згодом перейшов до церкви Миколи Набережного у Києві на Подолі, у парафії якої сім'я С. мала дім. Парафіянами церкви були родини Родзянків, обозних Миргород. полку у 1711—82, й ін. козац. старшини, діти яких навчались у КМА: Барановичі, Сичевські, Киселевські, Мартоси та ін.

С. навчався у КМА (1782—92), закін. повний курс наук. Отримав рекомендацію митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* до Моск. ун-ту для удосконалення рос. мови з умовою повернення і викладання її у КМА. Протягом двох років перебування в Москві С. досконало вивчив рос., грец., нім. мови та рос. красномовство, загальну історію, експериментальну фізику, чисту математику, рим. та лат. право. За відмінні успіхи у навчанні нагороджено срібною медаллю (1794). В його особі КМА придбала широкоосвіченого, красномовного, енергійного професора, який віддав пед. діяльності в КМА 16 років. Збереглася вступна лекція С., в якій він закликав студентів «пламенеть любовью к наукам в священном храме Киевской Академии» і «ревностно трудиться, не теряя напрасно дорогого времени своей юности». Від 1797 до 1800 викладав рос. та лат. риторику, франц. мову, рос. та лат. красномовство. У жовт. 1802 подавав прохання на ім'я митрополита Київського і Галицького Г. *Банулеско-Бодоні* дозволити йому прийняти чернечий постриг, але в останній момент відмовився. У квіт. 1807 отримав чин губ. секретаря. 16.12.1809 призначено в. о. префекта КМА, що порушувало її традиції, бо С. був світ. особою. На цій посаді він пробув недовго. 3.11.1810 захворів на пропасницю, був уражений ударом і помер. Поховано на міському (Щекавицькому) цвинтарі.

Історик М. *Берлинський* у «Місяцеслові» за 1810 віддав данину пам'яті своєму колезі, з яким був зв'язаний щирою дружбою. В історію КМА С. увійшов як один із знаних її професорів. Він автор понад 100 творів. Складав церк. слова й промови, психологічні етюди, вірші та надгробні діалоги, тези для акад. диспутів рос. та лат. мовою, оповідання з описом природи і т. ін. Писав легко, красиво, емоційно, вишуканою мовою. Мав великий успіх у тогочасного київ. читача.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 3. К., 1912.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86; ф. 1711, оп. 1, спр. 120

З. І. Хижняк

Сологу́б, чернече ім'я Ісихій (1746, сот. м-ко Красний Колядин Прилуцького полку, тепер село Талалаївського р-ну Чернігівської обл.— 9.07.1819, м. см. невід.) — ієромонах, поет. Навчався у КМА. Був ієром. Київ. Видубицького м-ря, писав вірші, які й досі залишилися у рукописі. Частина їх записана була у книзі І. *Гізеля* «Мир з Богом человѣку...» (К., 1669) з б-ки Видубицького м-ря. Очевидно, відав тут б-кою чи мав власну книгозбірню, бо лишив свій підпис на ін. кількох книжках, а в книзі «Собраніє разних поученій на всѣ воскресеніе празничные дни» (К., 1777) записав свої біографічні дані. Укр. вчений та поет кін. XVIII — поч. XIX ст. І. *Фальківський* називав С. своїм «духовним отцем». Він переписав у свої збірники вірші С., які зберігаються тепер в ІР НБУВ.

Літ.: Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 3. М., 1904; Перетц В. Н. Отчет об экскурсии... К., 1916.

В. О. Шевчук

Солони́на Іван Михайлович (1731, м. н. невід.— 20.09.1798, м. см. невід.) — остерський сотник, обозний Київського полку. Перші згадки про Солонин належать до 1658. Майже всі представники роду служили у Київ. полку — сотниками, полковниками, бунчук. товаришами. Там же мали й володіння. Онука Солонини Костянтина Дмитровича, наказ. київ. полковника (1669—71), Агафія Дмитрівна володіла в кін. XVII ст. двором на Подолі. 1737 у парафії церкви Миколи Притиска доживав свій вік 70-річний Семен Степанович Солонина, а в 2-й пол. XVIII ст. свої двори мали там само удови Солонин: Парасковія та Марія Гаврилівна. Солонини перебували у родинних зв'язках з багатьма відомими козац.-старшин. родинами: Лизогубами, Дмитровичами, Гамаліями, Горленками, Забілами, Дмитрашками-Райчами, Тризнами та ін.

С.— син остер. сотника Київ. полку Михайла Сергійовича Солонини (30.09.1729—29.05.1757), внук сотника тієї самої сотні (1687, 1709—27), потім бунчук. товариша Сергія Васильовича Солонини, небіж архім. Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря (н. 1742) Назара Сергійовича Солонини. Мати С. Єлизавета Яківна була дочкою ген. обозного Я. *Лизогуба*. Навчався С. у КМА: 1742 — учень класу аналогії (фари). З 29.05.1757 перебував на посаді сотника Остер. сотні Київ. полку, успадкувавши уряд від батька. 1774—81 — 2-й обозний Київ. полку.

Похований на цвинтарі Успенської церкви с. Татарівщина Остерського повіту.

Літ.: Дивний І. Козелецький військовий некрополь. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 63, оп. 1, спр. 55; оп. 2, спр. 6, 43; ф. 127, оп. 1015, спр. 2, арк. 6–6зв; спр. 86

Р. М. Лякіна

Со́льський Петро Дмитрович (1790, м. Полонне Кременецького пов. Волинського воєвод., тепер райцентр Хмельницької обл. — 21.12.1876, губ. м. Житомир Волинської губ.,

тепер обл. центр) — викладач, священик, протоієрей.

Н. в сім'ї уніат. священика Преображенської церкви Дмитра Яковича Сольського (н. 1752) та Ірини Яківни (н. бл. 1762). Дядько С. Йосип Сольський теж був священиком. Мав братів — Йосипа, Григорія, Михайла, які по закін. Волин. семінарії були священиками на Волині, та брата Мартина, випускника С.-Петерб. мед.-хірург. академії, лейб-медика імп. Миколи І. С. закін. ритор. клас Волин. семінарії. 1809 як одного з найкращих учнів відправлено до КМА, де вивчав філософію, богослов'я, нім. та франц. мови, красномовство. 1814 відкликано з КМА і призначено вчителем франц. мови та граматики у нижчому класі Волин. семінарії. У верес. 1814 призначено викладачем грец. мови в нижчому та граматики у серед. класі цієї семінарії. Там же став вчителем вищого класу граматики (з 25.09.1815). 1817 рукоположено у священики, 1820 — протоієрей Житом. Преображенського собору. 1855—66 — кафедр. протоієрей. Одночасно обіймав посади законовчителя в Житом. повіт. уч-щі (1822—32), Волин. губ. гімназії (1834—54). Член Волин. консисторії (з 1840).

Одружений з донькою священика Єлизаветою Андріївною Яновською (бл. 1796—5.09.1881, м. Житомир). Від цього шлюбу у 1824—1840 мав семеро дітей: Дмитра (1824—1882), який по закін. Волин. семінарії (1850) служив священиком, Тимофія (н. 1837), прокурора Симбірського окружного суду, Хрисанфа (н. 1840), попечителя Одес. учб. округу, Петра, дійсного стат. радника, та Олену, Олександру, Марію.

Літ.: Кондратюк Р. До питання генеалогії духовенства Волині. В кн.: Болохівщина: земля і люди... Хмельницький–Стара Синява–Любар, 2000.

Р. Ю. Кондратюк

Герб роду Солонин **«Слонина»**

Сопко́вський (Сапко́вський) Павло Іванович, чернече ім'я Парфеній (р., м. н. невід.— 7.03.1795, м. Смоленськ, тепер РФ) — ректор Новгородської семінарії, єпископ Кексгольмський і Ладозький, Смоленський та Дорогобузький. Закін. повний курс навчання КМА бл. 1744. Викладав у граматичних класах КМА, згодом викликано до Новгорода. 1744/45 навч. р. викладав у класі синтаксими Новгор. семінарії, з 1750 — її викладач філософії і префект. 1756—58 — ректор. 1756 висвячено на архім. Новгор. Антоніївського м-ря, з 1758 — архім. Хутинського Спасо-Варлаамівського м-ря Новгор. єпархії. 1759 рукопокладено в єп. Кексгольмського і Ладозького та вікарія Новгор. єпархії. 7.03.1761 переведено на Смолен. каф-ру у сані єп. Смоленського і Дорогобузького.

С. піклувався про Смолен. семінарію, поліпшив її матер. стан. 1767 виклопотав у Синоду жалування для вчителів семінарії по 116 руб. 23 коп., а 1780 — 2000 руб. на потреби всієї семінарії. Турбуючись про освіченість духовенства, С. разом із архієп. Г. *Кониським* уклали книгу про посади й обов'язки параф. священиків. Твір, починаючи з 1776, мав кілька видань, був перекладений англ. мовою д-ром Пальмером. Користувалися популярністю промови й слова (проповіді) С., зокрема, промова на честь імп-ці Катерини II (1776) та Слово на відкриття Полоцького намісн. Похований у Смолен. Успенському соборі.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К.,1856; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Т. В. Лютий
О. В. Ящук

Софоно́вич, чернече ім'я Мефодій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ієромонах. По закін. навчання у КМА 1741/42 навч. р. викладав у класі інфими, а 1742/43 — синтаксими Новгор. семінарії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России.. К., 1904.

Т. В. Лютий

Софоно́вич, чернече ім'я Теодосій (поч. XVII ст., м. Київ — кін. 1677, там само) — викладач, історик, письменник, ігумен. Походив, вірогідно, з міщан. сім'ї. Його брат Іван Софонович був у 1660—80-х рр. київ. райцею та бурмистром. Можливо, з його роду походили три київ. священики 1-ї пол. XVIII ст. — Григорій Софонович, Мефодій Софонович та Олексій Софонович. У 1630-х рр. С. вчився у КМА. Разом з Л. *Барановичем* грав у першій шкільній драмі в Києві «Йосиф Прекрасний», в основі якої лежав біблійний сюжет (роль Веніаміна). Міцні дружні стосунки мав із Л. Барановичем до самої смерті. У 1640-х рр. прийняв чернечий постриг, став ієромонахом. Був проф. теології у КМА. 1649 очолив відому культ. місію А. *Корецького-Сатановського* та Є. *Славинецького* до Москви. Під час перебування у Москві, паломництва до Тр.-Серг. лаври, зустрічей з царем та представниками уряду Моск. держави С. добився матер. допомоги для КМА. Цар обдарував послів камкою й соболями, а на КМА і Брат. м-р виділив 200 руб. Дозволив також посланцям з Києва приїздити кожного шостого року по допомогу. Під час аудієнції у царя Олексія Михайловича С. виголосив промову, автограф якої зберігся у Моск. арх. давніх актів. 1653—55 — намісник Київ. Брат. м-ря. 1654 знову їздив до Москви, добиваючись матер. допомоги для КМА. Навесні 1655 за універсалом Б. *Хмельницького*, за підтримки митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії С. *Косова* обраний ігуменом Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, був ним до кінця життя. 1668 Л. Баранович передовірив свої функції місцеблюстителя Київ. митрополичого престолу, т. ч. С. фактично очолив укр. правосл. церкву на Лівобереж. Гетьманщині. Докладав значних зусиль, щоб зберегти незалежність укр. правосл. церкви від Моск. патріархату, дбав про поліпшення її матер. становища, не забуваючи при цьому і про Київ. Брат. м-р та КМА. Особистими знайомствами з чільними політ.

та церк. діячами, зокрема, з гетьманами Б. Хмельницьким, І. *Виговським*, Ю. *Хмельницьким*, П. *Тетерею*, І. *Самойловичем*, патріархом Антіохійським Макарієм, послуговувався в інтересах справи, яку обстоював.

З 1660-х рр. починається період активної наук. діяльності С. Редагував Житія св. Володимира та св. Варвари («Мученіє...»), написав оригінальний твір «Повість о преславних чудах святої великомучениці Варвари» (1669), був упорядником «Пом'яника» Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Гучну славу приніс йому «Виклад о церкві» (К., 1666, 1667, 1668; Унев, 1670). У книзі пояснюється церк. термінологія, порядок богослужіння, роз'яснюються деякі важливі догматичні питання. «Виклад» вже по смерті С. став причиною відомої полеміки у Москві між прихильниками зх.-європ., т. зв. лат. освіти (Сильвестр Медведєв та його прибічники) і ревнителями візантійських традицій (брати Йоаникій та Софроній Ліхуди). Останні звинувачували С. у «латинських» думках про таїнства євхаристії (причастя). На захист С. виступив С. Медведєв, котрий видав «Книгу о Манне хлеба животного», де поділяв погляди автора «Викладу». У відповідь Ліхуди надрукували свій «Акос», в якому назвали «Виклад» єретичним. Ліхудів підтримав патріарх Московський Й. *Савелов*. Він звернувся до вищих ієрархів укр. правосл. церкви, вимагаючи визнати правильною свою і Ліхудів точку зору і засудити «Виклад». Не допомогло заступництво Л. Барановича, Гедеона Святополка-Четвертинського та В. *Ясинського*, котрі особисто знали С. і переконували п. Й. Савелова у бездоганній репутації автора «Викладу», в тому, що його трактування євхаристії повністю збігається з правосл. догматикою. Церк. собор 1690 у Москві засудив твори П. *Могили*, С. Косова, І. *Ґізеля*, Й. *Ґалятовського*, С. *Полоцького*, С. Медведєва та ін., й насамперед «Виклад» С. Чимало творів, в т. ч. й «Виклад», було спалено.

Справою життя С. став його фундаментальний істор. твір «Кройніка з літописцув стародавних» (1672—73). Він складається з трьох частин: «Кройніка о Русі» (1672), «Кройніка о початку й назвиску Литви» (1673), «Кройніка о землі Полской» (1673). У «Кройніці» подається історія України з давніх часів до 1673, причому після XIII ст. на тлі історії Литви та Польщі. Цей стислий курс історії України, «...бо,— як писав С.,— кожному потрібна річ про свою вітчизну знати й іншим, що питатимуть, сказати, бо людей, що свого роду не знають, за дурних вважають», справив вплив на розвиток нац. та істор. свідомості українців. С. обстоював древність та автохтонність русинів-українців, їхніх князів, починаючи від Кия, особливу увагу приділяв героїчним сторінкам в історії Київ. держави, розвивав теорію «Галич — другий Київ», вбачав у князях Острозьких та ін. укр. магнатських родах спадкоємців Володимира Святого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Романа Великого та короля Данила Галицького. Укр. козац. державу розглядав як спадкоємицю Київ. держави та Галицько-Волин. королівства, при цьому був прихильником сильної держ. централізованої влади. При створенні «Кройніки» С. використав укр. літописний звід кін. XIII ст., польс. хроніки О. Гваньїні, М. Бєльського та Й. Бєльського, М. Стрийковського, літопис Вел. князівства Лит., «Paterikon»(1635) С. Косова, київ. легенди та перекази, особисті спогади. Вона стала значною пам'яткою укр. історіографії XVII ст., яка справила вагомий вплив на подальші історіографічні твори, а саме: «Літописець» Дворецьких, «Синопсис» (2—3-тє вид. 1678, 1680), «Хронограф» (1681) та «Обширний синопсис руський» (1682) Пантелеймона Кохановського, Чернігівський літопис, «Літопис» Г. *Граб'янки*, «Ядро російської історії» А. І. Манкієва (Манкевича) та ін.

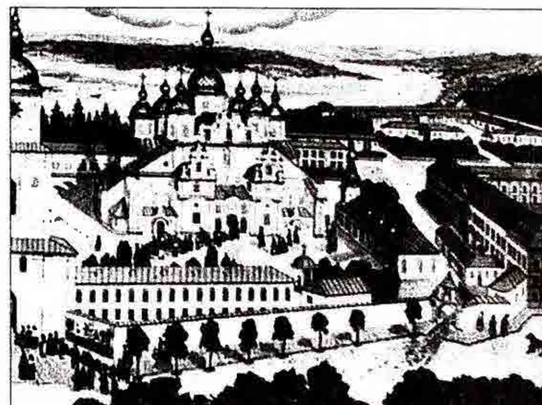
Поховано С. у Михайлівському соборі Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. Собор і поховання знищені 1935.

Тв.: Хроніка з літописців стародавніх. К., 1992.

Літ.: Мыцык Ю. А. Украинский историко-политический трактат. . В кн.: Актуальные историографические проблемы. . Днепропетровск, 1982; Мыцык Ю. А. «Летописец» Дворецких. . В кн. Летописи и хроники. 1984 г. Сб. ст. М. 1984; Мицик Ю. А. Перший український історико-політичний трактат. УІЖ, 1991, № 5

Архіви: РГАДА (М.), ф. 124, оп. 1, № 4

Ю. А. Мицик

Михайлівський Золотоверхий собор у Києві. Хромолітографія. 1911

Софоно́вич Тихін, чернече ім'я Тимон (1717, сот. м-ко Короп Ніжинського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.— після 1743, м. см. невід.) — чернець. Походив з міщан. сім'ї, за ін. даними — син купця. Навчання в КМА закін. класом філософії. 1743 прийняв чернечий постриг в КПЛ.

Літ.: Акты и документы. . отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии. . ТКДА, 1911, кн. 2

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 167зв.–168

С. Р. Кагамлик

Соха́цький Павло Опанасович (1765, с. Світличне Варвинської сотні Прилуцького полку, тепер Варвинського р-ну Чернігівської обл.— 18.03.1809, м. Москва) — професор, письменник, перекладач, видавець, надвірний радник. Н. в сім'ї священика. Поч. освіту здобув у Прилуцьк. полк. школі, 1777 вступив до КМА, де вчився до класу філософії. Під час навчання в КМА виявив інтерес і неабиякі здібності до класичних мов. 1782 С. направлено до філотропічної семінарії, згодом гімназії,

відкритої при Моск. ун-ті. Гімназія готувала до пед. діяльності, і її слухачі одночасно вважалися студентами Моск. ун-ту. Тут він вивчав «новітні» мови, особливо нім. Ще в студ. роки С. почав займатися літ. творчістю і друкуватися на сторінках тогочасних журналів. М. І. Новиков, видавець журн. «Покоящийся трудолюбец» (1784—85), що був продовженням журн. «Вечерняя заря», зазначив у передмові до ч. 1 (1784), що редакторами-укладачами і учасниками «Вечерней зари» були студенти Моск. ун-ту, члени Зібрання універс. вихованців («Собрание университетских питомцев»), засн. 1781. Оскільки значну частину творів у журналі було надруковано анонімно або підписано криптонімами, Новиков назвав прізвища учасників, серед яких були могилянці: А. *Антонський-Прокопович*, М. *Петровський*, С.

Відразу по закін. навчання в ун-ті С. здобув ст. магістра філософії та «вільних наук» і одержав призначення вчителем лат. та грец. мов до обох універс. гімназій. 1797 — інспектор Моск. учительського ін-ту. Незабаром його переведено викладачем Моск. ун-ту, де 1801 дістав звання екстраординарного проф. каф-ри давньої словесності та ординарного проф. філософії, з 1805 — проф. естетики й давньої словесності. Працював тут до кін. життя.

Саме завдяки С. у Моск. ун-ті відбулося піднесення рівня викладання давніх мов. За свідченням сучасників, С., пояснюючи з каф-ри класичні твори, «умел открывать подлинные красоты в целом и в частях, силу в выражениях, простоту и ясность в мыслях и чувствах». Крім класичної словесності, С. протягом кількох років викладав рос. словесність, логіку та етику. Для поліпшення навчання видав у рос. перекладі «Умственную науку, или Логику» Уатса. Як ерудована та широко обізнана людина С. намагався аналізувати давні класичні твори з точки зору новітніх філософів та науковців сучасності. З цією метою працював над власним посібником з естетики «Изъяснения об изящных науках и искусствах», поч. (загальну і теорет. частини) якого надрукував.

Серед сучасників С. був відомий не лише як талановитий професор, а й письменник, видавець кількох літ.-крит. журналів. Відданість давній л-рі наклала відбиток на творчість С., зумовила неприйняття ним нового на той час літ. напрямку — романтизму. Улюбленим жанром поет. творів С. був епічний. Відомі «Слова», виголошені С. на урочистих зборах Моск. ун-ту: «Слово о главной цели воспитания» (30.06.1793) та «О предметах, свойствах и влиянии изящного вкуса на счастье жизни» (30.08.1801), а також «Памятник другу просвещения Отечества» (на честь гр. І. І. Шувалова, 30.06.1805) та «Торжественное слово на полувековой юбилей Московского университета» (30.06.1805).

Займався С. і журналістикою. 1790 Моск. ун-т почав видавати рос. мовою «Политический журнал, с показанием ученых и других вещей, издаваемый в Гамбурге Обществом ученых мужей» (1790—1830), який з січ. 1807 виходив під назвою «Политический, статистический и географический журнал, или Современная история света», 1809—30 — «Исторический, статистический и географический журнал, или Современная история света». Щомісячний журнал складався зі статей, перекладених з нім. видання «Politische Journal nebst Anzeige von gelehrten und anderen Sachen. Hrsg. von einer Gesellschaft von Gelehrten». Редакторами і перекладачами журналу куратор Моск. ун-ту І. І. Мелліссіно призначив професорів ун-ту С. та М. Г. Гаврилова. Протягом перших десяти років видавцем був С., а з 1801 — разом з Гавриловим. 1794—98 видавав журн. «Приятное и полезное препровождение времени» (перші 2 роки редагував разом з письменником В. С. Подшиваловим, а з 1796 — сам), а також літ. журн. «Иппокрена, или Утехи любословия» (1799—[1801]) та 1802—04 — «Новости русской литературы» (1802—05) (з ч. 9, 1804 С. замінив П. В. Победоносцев). «Новости русской литературы» не було новим виданням, воно продовжило «Иппокрену», яке в свою чергу стало продовженням журн. «Приятное и полезное препровождение времени». У цих виданнях друкувалися твори кращих на той час письменників: перші літ. спроби В. А. Жуковського, В. Т. Наріжного та ін. Тут працювало бл. 100 літераторів, серед яких зустрічаємо Я. *Дуніна-Борковського*, Івана *Тимківського* і Іллю *Тимківського*.

С.— автор перекладів з класичних і європ. мов. Серед перекладів відомі «Начертание и история изящных наук» Мейперсона (до цього перекладу С. додав від себе «Чертеж системы эстетики»), «Краткое начертание латинского слога...» (М., 1795) Г. Г. Фюллеборна, «Федеон, разговор Платона, помещенный в Эфемеридах» (М., 1804), «Рассуждение о должностях» Цицерона з зауваженнями (1807, незакінчений). Передчасна смерть С. обірвала його літ. та освіт. діяльність. Більшість його праць залишилися незакінченими.

Тв.: Загадки: «Невидим я никем...». ВЗ, 1782, ч. 3, № 21; Ода к Российскому юношеству Мих. Магницкого. — Разговор о тщеславии (чит. на публичном Акте Благородного Университетского Пансиона 21 декабря 1794 г.— Эпитафия: «Сей муж лет сорока...». ПиППВ, 1795, ч. 5; Principia sermonis graeci. М., 1795; Благодетельность — Торжественная песнь на коронование Его ИМП. Величества Павла Первого, соверш. 5 апреля. ПиППВ, 1797, ч. 14; Краса своего возраста и пола. ПиППВ, 1797, ч. 15; К читателям. Цель и план Политического журнала (от издателей Павла Сохацкого и Матвея Гаврилова). ПЖ, 1802, ч. 1, кн. 1.

Літ.: Биографический словарь... Московского университета..., ч. 2. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Неустроев А. Н. Исторические розыскания... СПб., 1874; Сиповский В. Сохацкий П. А. В кн.: РБС, т. Смеловский—Суворина. СПб., 1909.

Є. О. Колесник
Т. О. Дороніна

Срібни́цький Йосип Лук'янович (серед. XVIII ст., м. Київ — р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Н. в сім'ї селянина. З 1764 навчався в КМА. 1770 — студент класу риторики. 1772 одержав атестат про закін. КМА для влаштування на службу «за Дніпром».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 66.

Р. М. Лякіна

Срібни́цький, чернече ім'я Никодим (кін. XVII ст., м. н. невід.— 12/15.06.1751, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — член Синоду, єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, Санкт-Петербурзький і Шліссельбурзький, Переяславський і Бориспільський. Освіту здобував у КМА. 1701 викликано С. *Яворським* до Москви, де продовжив навчання у Моск. слов.-грек.-лат. академії. Прийняв чернечий постриг. Освіченість, доброчесність та сумлінність С. дали змогу йому зробити добру церк. кар'єру. Наприк. 1720-х рр. став настоятелем Бєлгор. м-ря та суддею при Бєлгор. каф-рі. У черв. 1731 переведено настоятелем до Святогорського Успенського м-ря (біля Пскова), а на поч. 1734 призначено членом С.-Петерб. дух. правління та настоятелем до Костром. Іпатіївського м-ря. 1733 переведено до Моск. Новоспаського м-ря й водночас призначено членом Синоду. 6.12.1738 висвячено на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського, а вже у трав. 1740 призначено митрополитом Тобольським і всього Сибіру. Але, пославшись на хворобу, домігся скасування наказу і на 2 роки залишився в Москві при Архангельському соборі без єпархії.

Зі вступом на рос. престол імп-ці *Єлизавети Петрівни* С. призначено першим єпископом нової С.-Петерб. єпархії з одночасним керівництвом Ол.-Нев. м-рем (1742). За бездоганну працю нагороджено орденом св. Олександра Невського. Але коли виникла можливість служіння в Україні, С. без жалю залишив столицю й переїхав до Переяслава, де став єп. Переяславським та Бориспільським (2.02.1745), змінивши на цій посаді А. *Берла*.

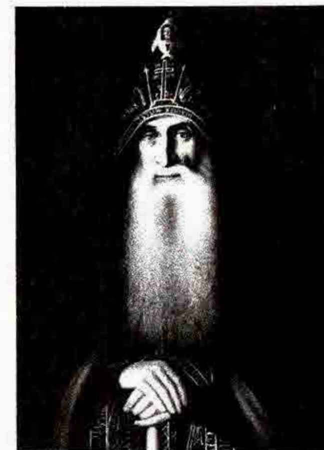
6 років С. очолював єпархію. Залишились досить суперечливі судження про його діяльність. Енергійна, безкомпромісна праця С. з приборкання норовів місц. духовенства й викорінення забобонів була охарактеризована як жорстока. Але С. енергійно захищав інтереси духовенства, обстоював його самостійність і не допускав втручання в дух. справи світ. осіб. Турбувався про дух. освіту, опікувався Переясл. колегіумом. 1748 у Переясл. Вознесенському м-рі спалахнула пожежа, внаслідок якої постраждали навч. класи, дзвіниця Вознесенського цегляного собору, згоріло багато монаст. майна. С. енергійно взявся за відбудову приміщень Переясл. колегіуму. Але передчасна смерть не дозволила йому завершити задумане. Це зробив його наступник І. *Козлович*. Похований С. у Переясл. Вознесенському м-рі.

Літ.: Асноченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1–2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Памятники православия... т. 1, ч. 2. К., 1905; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.). Полтава, 1910.

Т. О. Дороніна

Стави́цький (Ста́вицький) Андрій Павлович, чернече ім'я Анатолій, ієромонаше — Августин (1748, с. Клюси Топальської сотні Стародубського полку, тепер Брянська обл., РФ — 29.12.1842, Новоєрусалимський Воскресенський м-р Звенигородського пов. Московської губ., тепер Московська обл., РФ) — викладач, ректор Костромської семінарії, архімандрит. Навчався у Черніг. колегіумі до класу риторики включно. 1765 вступив до КМА, де вивчав філософію, риторику, богослов'я, євр. та нім. мови. 1776—78 вивчав польс. мову та філософію в Уман. базиліан. колегіумі. Мав намір продовжити навчання і в пошуках служби намагався влаштуватися при рос. посольстві у Відні. Проте йому відмовили, і С. поїхав до Пресбурга (тепер м. Братислава), де його прийняли у конвікт для бідних студентів. 1778—80 вивчав у місц. гімназії філософію, історію, географію, арифметику, євр. та нім. мови. 1780 влаштувався писарем при рос. Токайській комісії для заготівлі вин до цар. двору. Сподівався за найменшої можливості повернутися додому. Був у близьких стосунках з А. *Пекалицьким* та І. *Фальковським*. З останнім заприятелював ще у Пресбурзі. 1782 повернувся в Київ. 8.07.1782 прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 26.10.1782 рукоположено в ієродиякони, а 27.01.1785 став ієромонахом. Відразу ж по приїзді влаштувався викладачем до нижчого грамат. класу КМА. Пізніше викладав історію, географію, нім. та лат. мови. 1786 запрошено єп. Смоленським і Дорогобузьким П. *Сопковським* працювати префектом і викладачем Смолен. семінарії. У верес. 1789 повернувся до Києва. 1790 призначено проф. риторики, а пізніше — викладачем нім. мови КМА. 1791 знову викликано до Смолен. семінарії на посаду префекта і проф. богослов'я. З лют. до 16.08.1793 на прохання ген. Михайла Кречетникова призначено вищим польовим священиком рос. військ у Польщі. Після повернення — префект та проф. богослов'я КМА. За власним бажанням і за резолюцією митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* 1795 звільнено до КПЛ, де став нач. Лавр. друкарні. З 1798 — соборний ієром. З 1800 — член Київ. дикастерії. 1801—02 — архім. Галицького Паїсіївого м-ря Костром. єпархії і ректор Костром. семінарії, 1802—1.11.1808 — архім. Ростов. Борисоглібського м-ря, 1.11.1808—6.02.1820 — архім. Богоявленського м-ря біля Ростова і 6.02.1820—21.08.1822 — архім. Юріївського м-ря Новгор. єпархії. 21.08.1822 звільнено на спочинок до Хутинського м-ря. 17.12.1824 переселився до Новоєрусалимського Воскресенського м-ря Моск. єпархії, де й помер.

Відомі три його «Слова», виголошені у 1830-х рр.

Никодим Срібницький.
З портрета XVIII ст.

Тв.: Слово по освящении соборного храма во имя воскресения Господня... в г. Старой Русе, гов. Янв. 21.1834. Новгород, 1834; К., 1845; Слово при отпевании тела с. с. П. А. Зотова. Новгород, 1835; Слово в Великий Пяток, гов. 1835. Апр. 5-го. Новгород, 1836.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1. Берлин, 1876; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–5. К., 1906–08; Титов Хв. Стара вища освіта... К., 1924; РБС, т. Алексинский – Бестужев-Рюмин. М., 1992.
Т. А. Висоцька
О. Ф. Задорожна

Стави́цький Іван, чернече ім'я Інокентій (1761, м. н. невід.— 1808, м. Кам'янець-Подільський, тепер райцентр Хмельницької обл.) — викладач, ректор Подільської семінарії, архімандрит. Походив з родини польс. шляхтича. Прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі ще під час навчання в КМА (1780). Після закін. її повного курсу працював викладачем у Переясл. семінарії (1786—88): викладав у вищому класі грец. мову, граматику, географію та історію. Обдарованість С. не лишилася поза увагою КМА, яка в серп. 1788 повернула здібного вихованця. Викладав у вищому грамат. класі, з 1793 — у класі риторики, також арифметики та нім. мови. Від 1795 до 1800 — проф. філософії та префект КМА, замінив на цій посаді свого однофамільця А. *Ставицького*. 1800 С. призначено ректором та проф. богослов'я Шаргородської Поділ. семінарії та архім. Шаргородського Миколаївського м-ря Кам'янець-Поділ. єпархії. Після переведення семінарії з Шаргорода до Кам'янця-Подільського (1806) С. отримав настоятельство у Кам'янець-Поділ. Троїцькому м-рі, однак через хворобу не міг вчителювати, тому обов'язки проф. богослов'я у Поділ. семінарії на той час виконував С. *Романовський*, який після смерті С. замінив його й на посаді ректора семінарії.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Титов Ф. И. Киевская академия.., в. 1–4. К., 1910–13.
Т. О. Дороніна

Станісла́вський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, протоієрей. Вихованець КМА 1783—91 викладав поетику і риторику у Полтав. слов. семінарії. Тут навчалося багато згодом відомих укр. діячів: письменники й перекладачі М. І. Гнідич та І. І. Мартинов, письменники В. П. Гоголь-Яновський, І. П. Котляревський, чиїм вчителем і наставником був С.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.
З. І. Хижняк

Старжи́цький Василь, чернече ім'я Варнава (бл. 1707, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— р., м. см. невід.) — коректор, викладач, ігумен. Син купця (за ін. даними — міщанина). Закін. повний курс навчання в КМА. 1725 ректор КМА Й. *Волчанський* повідомляв архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ванатовича*, що 11 студентів-богословів, у т. ч. й С., бажають мати «монашеский чин». 1727 С. прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Сенютовича*. Того ж року висвячено архієп. В. Ванатовичем на ієродиякона. Виконував обов'язки коректора Лавр. друкарні. З 1729 — проф. КМА: 1729/30 навч. р. викладав курс піїтики «Tabulae praeceptorum Poëseos in Parnasso Kijovomohilaeano traditae atque ad usum Roxolanae iuventuti per capita et puncta explicatae ex anno reparationis nostrae 1729 in annum 1730 neovatibus repraesentatae» («Рукопис настанов поетичних на Парнасі Києво-Могилянськім перекладений, а також для вжитку (користі) українського юнацтва по розділах і пунктах пояснений з 1729, року нашого оновлення, на 1730 рік викладачем представлений»), а 1735/36 навч. р.— курс риторики «Regina artium eloquentiae vulgo Rhetorica dicta Athenis Kijovomogilaeanis Tulliana juventuti tradita atque per capita, nec non theoremata lucullentissime exposita illustrissimis sub auspitiis Raphaelo Zaborovscianis abindigno nominis et honoris sui cultore H. Barnaba Starzychj anno, quo Magni consilii Angelus solio dimissum ab alto salutem toti terrarum orbi nunciavit 1735 in annum 1736» («Цариця мистецтва красномовства, чи просто риторика для молоді Тулліанської в Атенах Києво-Могилянських подана, а також по розділах і, звичайно ж, прекрасних положеннях представлена Варнавою Старжицьким під началом найяснішого Рафаїла Заборовського, достойного імені і честі свого наставника, року, коли наш Божий вісник залишив небесний престол і повну радість всьому світу сповістив, з 1735 на 1736»). Примірники риторики певний час зберігались у рукоп. фонді б-ки Смолен. семінарії. 12.12.1737 С. висвячено архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* на ієромонаха. 1738 направлено ігуменом приписного до КПЛ Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря, що знаходився на тер. Речі Посполитої (тепер Респ. Білорусь), у кін. трав. 1740 — Київ. Троїцького больничного м-ря (КПЛ), 1741 — нач. Китаївської пустині, що теж входила до відомства КПЛ. 26.05.1741 С. просив звільнити його від ігуменських обов'язків і призначити екзаменатором в КПЛ. Прохання було задоволено.

С. виконував також кілька доручень світ. та церк. влади. За указами Синоду від 1741 та 1742 він разом з А. *Піонтницьким* працював над складанням «Книжицы для основательнейшаго знанія калмикам христианского закона». 1743 брав участь у діяльності Кодифікаційної комісії (1728—43), результатом якої стали «Права, по которым судится малороссійский народ...». 1744—45 за дорученням митрополита Р. Заборовського С. разом з ректором КМА С. *Кулябкою*, архім. Й. *Занкевичем* та ієром. КПЛ А. Піонтницьким займався складанням «Книжицы о собственных всякаго чина должностях». До 1750 С.— член Дух. собору КПЛ.

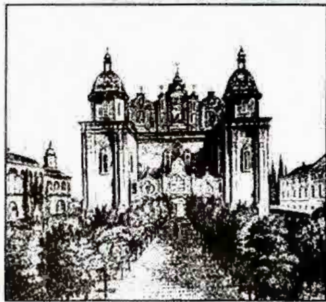
Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Петров Н. И. Описание рукописных собраний.., в. 2, [№ 321]. М., 1896; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2, т. 2. К., 1904—05; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви: ІР НБУВ, ф. 306. КДА, № 321п, арк. 105; ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 46зв; спр. 4, арк. 58зв—59.
С. Р. Кагамлик

Ста́рцев (Дми́трієв) Йосип Дмитрович (рр., м. н. і см. невід.) — російський архітектор, будівничий. Працювати почав у Москві. Спорудив у Кремлі церкву Спаса «За золотими ґратами» (1677—81), закін. будувати собор Симонового м-ря (1680—83), спорудив надбрамний терем Крутицького м-ря (1690). До Києва С. запросив гетьман І. *Мазепа*, де на його замовлення С. збудував Богоявленський собор (1690—93) і Київ. Пустинно-Миколаївський собор (1690—96). Буд-во їх здійснене на високому тех. і мистецькому рівні з урахуванням тогочасних традицій укр. буд-ва. Зображення Богоявленського собору дає ґравюра І. *Мигури* 1713, присвячена філос. диспуту на честь митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Й. *Кроковського*. Собор збудовано на місці старої Богоявленської дерев'яної церкви. Був тринефний, п'ятибанний, мав стримане декоративне рішення. Фасади його прикрашали пілястри і напівколони. Ліпний декор на порталах та фронтонах з'явився пізніше, у 1740-х рр. І. Мазепа приділяв особливу увагу буд-ву цих споруд. У листі-скарзі до царів Петра та Івана Олексійовичів Мазепа писав 21.05.1693, що С., зобов'язавшись збудувати два собори, «получил... пять тысяч рублей, борошно и солонину, а дѣло церквей еще не окончено», й просив повернути С. до Києва зі Смоленська, куди він вирушив на новий підряд. Дістав позитивну відповідь від царів. Ймовірно, С. вернувся і завершив справу.
Літ.: П. Л. [Лебединцев П. Г.] Исторические заметки о Киеве. КС, 1884, № 10; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Голубев С. Т. Старый корпус Киевской академии (Мазепин)... К., 1913; Горбенко Є. В., Нельговський Ю. П. Реконструкція вигляду будинку Київської Академії (XVIII ст.). ВАБіА УРСР, 1962, № 1; Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII—XVIII веков. [М., 1967].
Є. В. Горбенко

Стасе́вич Лук'ян Васильович (1717, полк. м. Ніжин, тепер райцентр Чернігівської обл.— 1769, сл. Ліски Острогозького пов. Воронезької губ., тепер Воронезької обл., РФ) — викладач, священик. Н. в козац. сім'ї. На поч. 1730-х рр. прийшов до КМА. Після закін. навчання ритор. класом 1739 викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де підписав контракт на викладання в класах інфими й граматики Коломен. семінарії (під Москвою). Був першим її викладачем і організатором навч. процесу. Вважається фактичним її засновником. 1.09.1741 по закін. терміну контракту відпущений за власним бажанням до Києва, де зробив спробу влаштуватися до канцелярії архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського*, але йому відмовили. 1742 викликано до Воронежа єп. Воронезьким і Єлецьким Веніаміном Сахновським, який добре знав С. ще по Коломні. Останній мав намір доручити С. створення у Воронежі «латинського училища», але 1743 помер. 1745 новий єп. Феофілакт проголосив семінарію відкритою й доручив С., який уже мав славу вченого й організатора, облаштувати її. С. трудився один. За кілька років створив усі класи аж до риторики за зразком КМА, в яких сам викладав, заснував б-ку. Невдовзі С. одружився, через що 1748 єп. Феофілакт звільнив його. С. залишився не тільки без роботи, але й, як він скаржився в Синод, «и дневной лишился пищи». Єп. Феофілакт змушений був призначити його першим іподияконом (помічником диякона) до архієрейського дому. Крім цього, С. повинен був навчати ставлеників (молодих священиків) «символу веры, заповедям Божим и церковным таинствам, добродетелям богословским и евангельским, апостольским и отечественным преданиям и прочему до букваря и катехизиса принадлежащему, что священнику ведать надлежит...» У жовт. 1748 С. призначено священиком нової церкви на Святих вратах пресвятої Богоматері Неопалима Купина, наглядачем за порядком в семінарії, а з 1.10.1749 — викладачем. 1755 його через глухоту звільнили і призначили священиком Острогозької Покровської церкви з половинним прибутком. З 1764 С.— управитель Деркульського дух. правління, а 1766 переведено на таку ж посаду до м. Острогозьк. 30.07.1767 звільнено з цієї посади за дозвіл розпустити достроково по домівках учнів місц. школи, але йому надано посаду протопопа в м. Бахмут.
Літ.: Знаменский П. Духовные школы... Казань, 1881; Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Власовський І. Нарис історії... т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк — КС. Бавнд Брук, 1990.
О. М. Сандалюк

Стахо́вський Андрій, чернече ім'я Антоній (р. н. невід., сот. м-ко Олишівка Чернігівського полку, тепер смт Чернігівського р-ну Чернігівської обл.— 27.03.1740, м. Тобольськ, тепер РФ) — просвітник, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, митрополит Сибірський і Тобольський, місіонер. Н. в сім'ї священика. Рід Стаховських належав до козац. старшини. Один з предків С., Андрій Стахович, був городницьким сотником Черніг. полку (1691—99). Впродовж 1668—76 С. навчався в КМА, по закін. якої став ченцем одного з черніг. м-рів. 1695 призначено черніг. кафедр. проповідником та намісником Черніг. Борисоглібського м-ря. С. був одним з гол. пом. свого учителя по КМА, архієп. Чернігівського та Новгород-Сіверського І. *Максимовича* в справі засн. Черніг. колеґіуму. 1700 архієп. І. Максимович призначив його першим префектом Колеґіуму.

Антоній Стаховський
З портрета XVIII ст.

Братський Богоявленський монастир у Києві з будинками Академії. Офорт К. Думітрашкова. XIX ст.

С. викладав у колеґіумі піїтику й риторику, запровадив диспути й драм. вистави, складав підручники. 1705 у промові на честь архієп. І. Максимовича, присвяченій побудові «нового каменного здания» для учнів, С. повідомив: «Кеды/коли/ живы будем в настоящий год, историческому учению начало в оном положено будет». 1709 С. висвячено архієп. І. Максимовичем на архім. Новгор.-Сів. Спасо-Преображенського м-ря. 1713 обрано на раді з представників духовенства, козацтва й міщан єп. Чернігівським і Новгород-Сіверським. 20.09.1713 хіротоновано в Моск. Успенському соборі на архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського.

1.03.1721 С. отримав сан митрополита Сибірського і Тобольського. Маючи кафру в Тобольську, розпочав активну місіонерську діяльність серед нехрист. народів Сибіру. Турбувався про буд-во храмів, переважно кам'яних. 1726 заснував при Іркут. Вознесенському м-рі, архім. якого був А. *Платковський*, рос.-монг. школу. Тут діти спочатку вивчали рос. граматику, а потім переходили до «мунгальської школи», де вивчали «...аэбуку, читать и переводить мунгальские книги, говорить по-мунгальски». 1739 С. реорганізував Тобол. слов.-рос. школу, засн. 1704 митрополитом Тобольським і Сибірським Ф. *Лещинським*, в семінарію. Але мав лише єдиного учителя, котрий викладав у молодших класах фари, інфими, граматики, синтаксими, а також поетики й риторики. Це був Іван Якимович, священик Стародуб. полку, засланий цар. владою до Сибіру, вірогідно, вихованець КМА. 8.10.1739 він писав до Синоду: «...учителя, которые и при нас с приезду нашего были, не хотят при мне жить, отбыли на Украину». Помер від тяжкої хвороби. Поховано в Тобол. Софійськ. соборі.

Тв.: Зерцало от писания Божественного. Чернигов, 1705; Сказание о Святом Писании. Чернигов, 1705.
Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1–2. Чернигов, 1873; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Оглоблин О. П. Гетьман Іван Мазепа.... Нью-Йорк – Париж – Торонто, 1960; РБС, т. Алексинский–Бестужев-Рюмин. М., 1992.
О. М. Сандалюк

Стеткéвич Богдан Вільгельмович (після 1601, м. н. невід.— 1657 (?), м. см. невід.) — підкоморій мстиславський, мінський воєвода, благодійник КМА. Походив з білорус. правосл. шляхет. роду, що мав маєтності в Оршанському, Мінському і Мстиславському пов. Н. в сім'ї брацл. підкоморія Вільгельма Стеткевича і кн. Ганни Огінської. Був онуком надв. лит. маршала Богдана Стеткевича та кн. Овдотьї Друцької-Горської. Мав братів: Криштофа Стеткевича, який першим в роду прийняв католицтво, та Івана Стеткевича. С. дістав добру освіту. Був одружений з кн. Оленою Соломирецькою, з котрою мав сина Юрія Стеткевича, одного із сподвижників Б. *Хмельницького*, Михайла Стеткевича, який навчався в КМА в 1630-х рр., та дочку Олену Стеткевич, дружину ген. писаря Війська Запорозького І. *Виговського*, і ще одну дочку, дружину шляхтича Івана Суходольського, учасника Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр., помічника полк. білорус. Івана Нечая. Небіж С., Юрій Криштофович Стеткевич, теж був активним прибічником Б. Хмельницького.

С. брав участь у польс.-швед. війні у Прибалтиці (1620-ті рр.), був ротмістром у Смоленській війні 1632—37 і відзначився в боях з моск. військами, мстиславським підкоморієм (1631?—1647), новогрудським каштеляном, а після 1647 став мінським воєводою. Разом з Іваном Стеткевичем та ін. він був одним з тих, хто обирав П. *Могилу* митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії. Заснував разом з дружиною Кутеїнський м-р під Оршею, у якому 1635 був Петро Могила, а також Буйницький та Баркулабівський м-рі. Надавав підтримку КМА. П. Могила присвятив С. друковане у Лавр. друкарні «Учительне Євангеліє» (1637). Своїм заповітом П. Могила призначив С. одним з опікунів, котрим доручив догляд по своїй смерті за КМА, «щоб ця єдина твердиня православної руської церкви прихильністю, піклуванням і патронатством їх милостей на збільшення хвали Божої і виховання православноруських діток постійно тривала».

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі... К., 1997; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, кн. 2, 10. К., 1997—98.
Ю. А. Мицик

Стефанóвич Василь Васильович (1697, м. н. невід.— після 1773, м. см. невід.) — лохвицький сотник, лубенський суддя, правознавець, голова Кодифікаційної комісії (1728—43). Походив з козац. старшин. родини. Навчався в КМА. 1715—17 значиться серед студентів класу філософії. Добре володів укр., польс., лат. та ін. мовами. Закінчивши КМА, 5 років вчився за кордоном — у Саксонії, Моравії, Чехії, у Віден. ун-ті. Був у Римі, Мілані та Венеції. Завершив науку в Леопольдинському ун-ті з дипломом маґістра вільних наук і філософії (1722). Після повернення з-за кордону на запрошення Т. *Прокоповича* викладав риторику та філософію у засн. ним школі в С.-Петербурзі. До 1725 — перекладач у імп. Петра І. За рекомендаційним листом Т. Прокоповича до гетьмана Д. *Апостола*, в якому високо оцінювалися ділові та моральні якості колишнього студента КМА, С. повернувся в Україну. Вступив до Глух. канцелярського куреня при Ген. військ. канцелярії, де вивчав правничі й камеральні дисципліни, військ. справу, музику тощо. По закін. обраний сотником Лохв. сотні Лубен. полку (1729—39) і вдруге (1741—51). 1729 Д. Апостол запросив С. очолити Кодифікаційну комісію (1728—43), призначену для підготовки укр. кодексу. Впродовж 1729—34 С. її очолював. Розробив план роботи Комісії, розподілив завдання між її членами. Запропонував розмістити матеріали у

кодексі за принципом внутр. спорідненості правових норм та правового зв'язку. Осн. завданням Комісії були переклад і зведення в один кодекс норм Лит. статуту, Саксонського земського права та Магдебурзького міськ. права, яким послугувались в Україні. Сам С. переклав 1, 2, 3, 7, 13-й розділи Лит. статуту та книгу «Титули». Упорядкував три розділи кодексу: «О чести Божьей и чести государевой», «О грамотах и привилегиях», «О наследии и близкости по родству». Обирався суддею Лубен. полку (1751—73) за підтримкою полк. П. *Апостола* та Івана Кулябки. С. був співавтором звернення від Лубен. полку до імп-ці Катерини II (1767) під час роботи Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії. С. мав дружину Марію, яка походила з родини бунчук. товариша Івана Гамалії. Володів двором у с. Жабки Лохв. сотні Лубен. полку.

Літ.: Владимирский-Буданов М. Ф. Материалы для биографии В. Стефановича (1697—1773). ЧИОНЛ, 1893, кн. 7, отд. 3; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року... Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 1—2. Cambridge, 1978.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, 3750, 4166, 4826.

Ю. Г. Гаєцький
Р. М. Лякіна

Стефано́вич Іван Васильович (бл. 1730, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — значковий товариш Лубенського полку. Син судді того самого полку В. *Стефановича*. Навчався у КМА з 1743. По закін. школи філософії отримав атестат (10.10.1751) за підписом префекта КМА Г. *Кониського*, в якому було сказано, що «чрез все бытіе свое в оной Академіи как в ученіи, так и в обхожденіи был постоянен и ни в чем не подозрителен». Службу розпочав з 1761 у званні значк. товариша під командуванням військ. товариша Якова Мартоса. Якийсь час заміщав Василя Корниловича Нельговського на сот. правлінні у 1-й Лохв. сотні до його повернення із Задніпровського походу в часи Рос.-тур. війни 1768—74.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 16938, арк. 69.

Р. М. Лякіна

Стефано́вич Іван Данилович (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, голова В'ятського губернського маґістрату. Походив зі шляхет. родини. По закін. КМА (1759) запрошено викладачем до Псков. семінарії. 1762 перейшов на посаду викладача історії та риторики до Казан. семінарії, був її префектом (1767—75). З 1776 — повіт. скарбничий воєводської канцелярії м. Яранськ. 1780—86 — перший засідатель верхнього В'ят. зем. суду. 1786 обирався головою В'ят. губ. маґістрату і радником губ. правління. 20.11.1786 обійняв посаду директора нар. уч-щ В'ят. намісн., на якій перебував (з перервою півтора року) до 15.01.1801. Запровадив студ. публічні диспути. Вони проводилися дуже урочисто: в супроводі інструментальної та вокальної музики, студ. хору, з численними поважними гостями. Улюбленим заняттям С. були метеорологічні спостереження. Звільнився через похилий вік, отримував пенсію (300 руб.).

Літ.: Юрьев В. П. Народное образование в Вятской губернии... Вятка, 1887; Харлампович К. В. Материалы... Казань, 1903.

З. І. Хижняк

Стефано́вич Корнелій Андрійович (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Син сотника Багацької сотні Миргород. полку Андрія Степановича Стефановича (1718—41). Навчався у КМА до класу риторики. Далі навчання не продовжував «по причинѢ умертвія отца своего» й у черв. 1764 вступив до Ген. військ. суду писарем. 14.12.1764 подав прохання до Ген. військ. канцелярії й був зарахований військ. канцеляристом.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 743.

Р. М. Лякіна

Стефано́вич Максим, чернече ім'я Модест (бл. 1709, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.— після 1768, м. см. невід.) — кафедральний писар, архімандрит. Н. в міщан. сім'ї. Навчався в КМА до філос. класу включно. 1738 прийняв чернечий постриг у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. З 1743 — кафедр. писар у Києві, 1746 висвячено на архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 1752 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Т. *Щербацький* перевів С. до Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії. Незгідний з таким рішенням, С. неодноразово скаржився в Синод. Після двох указів Синоду (1754, 1757) Т. Щербацький повернув С. до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, де він був ще 1768.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904—05.

О. М. Сандалюк

Стефано́вич-Донцо́в Михайло Якович (1753, с. Козли Любецької сотні Чернігівського полку, тепер смт Михайло-Коцюбинське Чернігівського р-ну Чернігівської обл.— 18.03.1833, м. Чернігів) — штаб-лікар, перекладач, винахідник. Н. у сім'ї священика. Поч. освіту здобув у Черніг. колеґіумі (1765—67). Потім навчався у КМА, а з 1772 — у С.-Петерб. адміралт. госпіт. школі. 1774 став підлікарем і залишився у С.-Петерб. адміралт. госпіталі. З 1778 — лікар 1-го канонерського полку, з яким брав участь у походах. Займався протиепідемічними заходами на тер. України. 1785 у званні штаб-лікаря за власним бажанням перейшов на цивільну службу. Працював повіт. лікарем у м. Плес Костром. губ., а потім перейшов на таку саму посаду до Нижньогор. губ. За виступ проти свавілля місц. суд. влади звинувачено у лжесвідченні і засуджено до

Стобенські.
З деревориту І. В. Батечка

10 років каторжних робіт та позбавлення громадян. прав та права на держ. службу. У зв'язку з амністією з нагоди вступу на престол імп. Олександра І покарання не відбував, але працювати лікарем уже не міг.

С.-Д.— автор наук. творів лат. мовою з різних питань медицини, переважна більшість яких збереглась у рукописах. Писав про лікування переломів, інф. та урологічних захворювань, вперше описав випадок епілепсії травматичного походження. 1781 переклав підручник з хірургії Гейстера. Удосконалив деякі отоларингологічні інструменти; 1781 подав до С.-Петерб. держ. мед. колегії власну модель інструменту для вилучення зі стравоходу сторонніх предметів.

Літ. Плющ В. Нариси., кн. 1. Мюнхен, 1970; EU, v. 5. Toronto–Buffalo–London. 1988; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Сте́цький Микола Олехнович (р., м. н. невід.— 1624, ь. см. невід.) — один із засновників Київського братства й Київської братської школи, тивун київський. Походив із заможного шляхет. роду, засн. якого вважаються Тишкевичі, одна з гілок якого (від Олехна Тишкевича) відома з поч. XVII ст. як Стецькі (герб «Леліва»). 1600—24 — київ. тивун. Його підпис стоїть під дарчою Г. *Гулевичівни* Київ. брат. школі поряд з підписами Максима Федоровича Трипольського й Семена Шишки-Ставицького. Всіх їх Гулевичівна «упросила... як обивателів воєводства київського добре осілих й приятелів своїх... о приложенії печатей і підписів рук їх», котрі «при тому були й того добре свідомі... учинил». Треба думати, що С. був членом Київ. братства, яке засновує на землі, дарованій Галшкою, брат. школу. Учнем цієї школи був син С.— Іван (Ян) Стецький. Його підпис стоїть під «Віршами на жалосний погреб... Сагайдачного», котрі склали, а потім декламували студенти класу риторики на похороні гетьмана 10.04.1622. Відомі й ін. сини С.: Федір, Самійло, Григорій, Олександр і Павло Стецькі. Цілком імовірно, що всі вони навчалися в Київ. брат. школі. 1625—50 сини С. володіли на Київщині 11 поселеннями (250 домів, або 1,5 тис. підданих).

Літ.: Памятники.., т. 1–2. К., 1845–46; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.

З. І. Хижняк

Стобе́нські: Іван Гнатович і Степан (рр. н. невід., м. Жовква Белзького воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— рр., м. см. невід.) — кам'яних справ майстри XVIII ст., виконавці декоративного оздоблення Київ. Богоявленського собору Братського м-ря. Навчалися майстерності у відомого сницаря Гната Стобенського (Іван Стобенський — його старший син, Степан Стобенський — молодший брат). До 1746 працювали разом з Гнатом Стобенським у Жовкві і навколишніх селах. 1746—48 залучені до робіт з відновлення дзвіниці Київ. Софійськ. собору, яка постраждала під час землетрусу в Києві (1742). Об'ємно-конструктивне рішення дзвіниці при реставрації не зазнало суттєвих змін. Новим був декор. Його зміст і структура були виконані цілком в стилі бароко. Крім реконструкції дзвіниці, займалися реставрацією центр. барабану і щепців Софійськ. собору. 1747—48 виконували декоративні роботи і в Київ. Богоявленському соборі Брат. м-ря. Під наглядом архітектора Й.-Г. *Шеделя* вони оздоблювали зх. портал та фронтони собору. Тематика ліплення різноманітна. Поряд з нар. нац. мотивами у вигляді звисаючих рушників і квіткових гірлянд широко застосовували класичні мотиви: йоники, акантове шиття, голівки янголів (путті) тощо. Ті самі мотиви — у виконаному ним декорі Київ. Пустинно-Миколаївського собору. Після роботи в Києві імена С. зустрічаються в арх. докум. серед будівничих Полтав. Успенського собору. Далі, спираючись на архіт. аналіз декору, можна припустити, що цими ж майстрами були виконані декоративні роботи у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському та Золотоніському Красногірському Михайлівському м-рях.

Літ.: Яблонский Д. Н. Порталы... К., 1955; Горбенко Е. В. Новое в исследовании творчества... Стобенских. В кн.: Исследование... К., 1980.

Є. В. Горбенко

Сто́йков Арсеній (рр., м. н. і см. невід.) — діяч сербського відродження. Навчався в школі м. Карловець (Сербія), організованій посланцем із Росії Максимом Суворовим. 1731 прибув до КМА як чернець Гоповського м-ря разом зі Стефаном Станіславлевим. Рос. посол у Відні, який видав їм паспорти на проїзд до Києва, писав, що юнаки мають намір «науки в тамошній Академії по можливості помножити, щоб потім у свій час в своїй вітчизні використати їх». Як засвідчив Д. *Новакович*, співвітчизник С., який навчався в цей час у КМА, С. мав завдання митрополита Бєлградського Вікентія Йовановича підбирати «людей учительних в школах київських із світських, які могли б у Сербію поїхати навчати». У січ. 1733 С. поїхав до Вікентія за коштами, повернувся у трав. з товаришами Яковом Івановим з м. Карловець та Іваном Поповичем з м. Петроворадин, а також одним прислужником, котрі «на одному возі трьома кіньми їдуть на Русь для науки в Київ,— писав у подорожній 22.04.1733 комендант Петроворадина Гоффендеріч,— того ради прошу вищезгадуваних не тільки вільно пропускати, але й пристойну допомогу чинити». Вірогідно, саме С. привіз лист від митрополита Вікентія до протектора КМА, архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* з проханням надіслати вчителів «із своєї славної Академії до Сербії в навчанні книжному вправних числом десять чоловік, щоб вони навчали сербських юнаків, як в Академії». У серп. 1733 С. супроводжував групу київ. студентів-богословів і філософів на чолі з М. *Козачинським*, які згодилися їхати до Сербії

відкривати школи. «І він, Арсеній, з показаними студентами, прибувши до Сербії, в Белград, при домі вищезгадуваного митрополита жив»,— свідчив той же Новакович. У серп. 1734 С. повернувся «з товаришем, двома послушниками й Кіром Семеновим», тобто С. не лише підібрав і супроводжував групу могилянців до Сербії, але й постійно привозив з собою серб. юнаків до Києва на навчання. Кількість іноземців, які йшли навчатися до КМА, постійно зростала, і архіеп. Р. Заборовський обмежив їх прийом. Очевидно, з цього приводу С. їздив до Москви (1735), бо вже 1736 вийшов цар. указ приймати до КМА іноземців без обмеження. У Москві С. одержав паспорт для виїзду у Сербію. Повернувся в Київ, залишив свої речі у Д. Новаковича і в берез. 1736 знову виїхав до Сербії, обіцяючи вернутися «неодмінно, якщо не буде якої перешкоди». Очевидно, ця поїздка була викликана тією самою метою, що й попередні. Відомо, що С. продовжував навчання у КМА в 40-х рр.

Літ.: Шевченко Ф. П. Роль Києва... К., 1963; Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

Архіви: РГИА (СПб.), ф. 196, оп. 17, спр. 119, арк. 42—43, 45.

З. І. Хижняк

Столпо́вський Семен (рр., м. н. і см. невід.) — бунчуковий товариш, правник, член Кодифікаційної комісії (1728—43). Вчився у КМА за часів гетьмана І. *Скоропадського*. Кар'єру розпочав, правдоподібно, в Лубен. полк. канцелярії. За полк. П. *Апостола* став Лубен. полк. хорунжим. Звернув на себе увагу полковника своїми знаннями, розумом, і той рекомендував його батькові, гетьманові Д. *Апостолу*, який формував Кодифікаційну комісію. С. працював у комісії всі 15 років, від 1728 до 1743. Підготував три розділи кодексу: розділ X («Про шлюб, посаг і віно, про майнові відносини подружжя та про розлучення»), розділ XII («Про тестаменти») та розділ XIV («Про контракти, застави, борги, дари й поруки»). Отже, С. був експертом з цивільного права, зокрема сімейного. Посідав ряд урядів у Лубен. полку: хорунжий — 1728—38; писар — 1732, коли заступав хворого С. *Савицького*, 1739—44 та 1758—60. 1738 — бунчук. товариш. Вістки про С. обриваються після 1760.

Літ.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876; Лазаревский А. М. Исторические очерки.. ЧИОНЛ, 1896, кн. 2; Маркович Я. А. Дневник Якова Марковича (1735—1740), т. 4. Львов, 1913; Яковлів А. Український Кодекс 1743 року.. Мюнхен, 1949; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, v. 1—2. Cambridge, 1978.

Ю. Г. Гаєцький

Сторо́женко Андрій Григорович (1717, м. н. невід.— 1753, м. см. невід.) — сотник Ічнянської сотні Прилуцького полку. Син і онук сотників ічнян., відповідно, Стороженка Григорія Андрійовича (до 1741) та Стороженка Андрія Івановича (до 1715), відзначених за свою службу гетьман. універсалами. Мати — Уляна, донька наказ. полк. переясл. Василя Степановича Томари (1721, 1730, 1731, 1735—36). Нащадок гетьмана Б. *Хмельницького* по лінії його доньки Марії Богданівни і предок укр. композитора Левка Ревуцького (1889—1977). Навчався у КМА: 1738 був студентом школи філософії. 1740 прийнято на посаду військ. канцеляриста до Ген. військ. канцелярії одночасно зі своїм братом П. *Стороженком*. 1741—52 — сотник Ічнян. сотні Прилуцьк. полку.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1—2. К., 1904—05; Стороженки. Фамильный архив, т. 4. К., 1910; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Кузик В. Від Хмельницьких до Ревуцьких. ДУ(К.), 1995, 23 листоп.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 49.

Р. М. Лякіна

Сторо́женко Петро Григорович (1719, м. н. невід.— 17.10.1748, м. см. невід.) — військовий канцелярист (до 1741). Син Уляни Василівни Томари та Григорія Андрійовича Стороженка, ічнян. сотника. Нащадок гетьмана Б. *Хмельницького* по лінії його доньки Марії Богданівни. Предок укр. композитора Левка Ревуцького. Навчався у КМА разом з братом А. *Стороженком*. 1738 значився в реєстрі студентів школи філософії. З 1740 — на службі військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Стороженки. Фамильный архив, т. 4. К., 1910; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 49.

Р. М. Лякіна

Стрельби́цький Іван Іванович (1720, м. Київ — 1770, там само) — викладач. Син укр. шляхтича з м. Самбір Руського воєвод. (тепер райцентр Львів. обл.). Його батько, Іван Якович Стрельбицький, служив панцирним хорунжим, володів маєтком Чепелів у Київ. воєвод. на підставі привілею польс. короля Августа II (1701). Дід, Яків Федорович, був черніг. чашником, обирався депутатом до вального сейму Речі Посполитої від Черніг. та Київ. воєводств. Прадід з дружиною Ганною 1619 відписали частину свого майна Київ. Михайл. Золотоверх. м-рю.

С. навчався у КМА. 1736/37 навч. р. значився серед студентів класу піїтики. Був наполегливим у навчанні. Існує згадка сучасників, що він по закін. навчання викладав у КМА. Жив з родиною на Подолі, в парафії Іллінської церкви, в якій хрестили його сина Самсона Стрельбицького (27.06.1766—1831), майбутнього срібних справ майстра, відомого і як громад. діяч Києва. Його дім біля Київ. Покровської церкви, збудований за проектом архітектора А. *Меленського*, приятеля С. Стрельбицького, й досі є окрасою Подолу (вул. Покровська, 5).

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 11399.
Р. М. Лякіна

Стремоу́хов Олександр — див. *Мезенець* Олександр.

Стрему́ша Сава Федорович, чернече ім'я Созонт (р., м. н. невід.— 1828, Мотронинський Троїцький м-р, тепер ліс Холодний Яр Чигиринського р-ну Черкаської обл.) — священик, викладач. Походив з родини уніат. священика. Навчався в КМА до класу філософії, а 1791—92 — у Радомишльській семінарії. Висвячено на священика. 1797 перейшов з греко-катол. віри у правосла'я і став викладачем польс. мови у КМА. 1800—01 — вчитель арифметики, нижчого грамат. класу і польс. мови Поділ. семінарії. Перевівся до Київ. єпархії, де був сільс. священиком. Прийняв чернечий постриг у Мотронинському Троїцькому м-рі, де й помер.
Тв.: Комедия униатов с православными. Киев. ЕВ, 1869, № 22–24.
Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796–1799 гг.). К., 1901; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910.
Т. О. Дороніна

Стри́билі — рід, представники якого посідали помітне місце серед бояр-шляхти України з кін. XV ст. Київ. С. володіли 548 димами, тобто належали за майновим статусом до маґнатів. Відігравали вагому роль у боротьбі за збереження укр. традицій, віри, культури й правосл. церкви. Імена Богдана, Данила, Абрама, Євстахія, Філона, Степана Стрибилів зустрічаються серед активних учасників брат. руху. Підтримували Київ. брат. школу й колеґію П. *Могили*.
Стрибиль Данило (рр., м. н. і см. невід.) — його підпис стоїть одним з перших в уписі (реєстрі) Київ. братства (поч. 1616): «Даніель Стрибиль, рукою власною. Повинен буду на кожен рік до 10 злотих так теж лигумини давати» (на братство й школу).
Стрибиль Філон (рр., м. н. і см. невід.) — підвоєвода київ. від кн. К. Острозького. 1598 кияни обрали його послом до сейму. 5.07.1629 поставив своє ім'я під протестацією київ. шляхти проти поширення в Україні унії. 30.12.1631 підписався під Актом Київського братства на об'єднання шкіл — Лавр. архімандрита КПЛ П. Могили й Київ. брат.
Стрибиль Стефан (рр., м. н. і см. невід.) — навчався в Лавр. школі П. Могили. Його ім'я стоїть під розділом «Гелікон» панегірика «Євхаристеріон», що його учні піднесли П. Могилі на Великдень 29.03.1632.
Літ.: Памятники.., т. 2. К., 1846; Акты.. ЮЗР, т. 2 (1599–1637), [№ 41]. СПб., 1865; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993.
З. І. Хижняк

Стринжа́ Григорій Григорович (бл. 1710, сот. м-ко Білики Полтавського полку, тепер Кобеляцького р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — священик. Походив з родини священика Покровської церкви о. Григорія Стринжі. З 1726 навчався у КМА, вірогідно, мав перерву в навчанні, бо лише 1738—41 вивчав філософію, 1741—43 — богослов'я. 26.06.1743 закін. КМА і повернувся додому. Служив священиком тієї самої церкви в с. Білики, де раніше служив батько. Був одружений, мав дочку. 1746 рекомендований митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Р. *Заборовським* до м. Гаага (Голландія) священиком рос. дип. місії.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, 5. К., 1904, 1908.
Т. А. Висоцька

Строе́вський Григорій, чернече ім'я Гавриїл (1741, с. Чорне Харківського полку, тепер Великобурлуцького р-ну Харківської обл.— 1795, м. см. невід.) — викладач, ігумен. Син дяка. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1774. 1774—77 викладав у грамат. класах КМА, 1777—83 — євр. мову, з 1784 — риторику. 1775 прийняв чернечий постриг. 1784 направлено капеланом до правосл. церкви при рос. війську у Варшаві. Водночас призначено ігуменом Бельського (Білостоцького) Миколаївського м-ря Мінської єпархії, підпорядкованого КПЛ. 1795 відмовився від ігуменства. Під час польс. повстання 1794 заарештований повсталими у Варшаві і кинутий до в'язниці. Після взяття Варшави рос. військами звільнений. За словами О. Суворова, «за священное наблюдение порядка в служении и поведении своем, приличного его сану, Строевский всеми бывшими послами был уважаем».
Літ.: Титов Ф. И. Русская православная церковь... т. 2. К., 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08.
В. О. Андрушко
З. І. Хижняк

Стро́цький Павло, чернече ім'я Протасій (1717, с. Лівичі Руського воєвод., тепер с. Лівчиці або Городоцького, або Жидачівського р-ну Львівської обл.— після 1747, м. см. невід.) — чернець. Походив з сел. родини. Навчався в КМА, зокрема, 1737 був учнем класу синтаксими. По закін. повного курсу вступив до КПЛ, де 24.08.1747 прийняв чернечий постриг.
Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 247–248.
С. Р. Кагамлик

Сулима́ Григорій Семенович (рр., м. н. і см. невід.) — чернець. Походив з козац. старшин. роду Сулим, які мали родовий маєток у Сулимівці Баришівської сотні Переясл. полку (тепер Борисп. р-ну Київ. обл.) та в м-ку Баришівка Переясл. полку (тепер райцентр Київ. обл.). Син переясл. полк. Семена Сулими (1759—66), брат еп. Слобідськоукраїнського й Харківського Х. *Сулими*. Навчався С. у

КМА та С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі. Повернувшись в Україну, оселився в Мотронинському Троїцькому м-рі Переясл. єпархії, який знаходився за 140 км від Києва і 40 км від Чигирина, розташований у прекрасній місцевості, відзначався стародавніми звичаями, благочестям. Звідси розпочалося повстання гайдамаків. 1766 ігумен м-ря М. *Значко-Яворський* писав до Переясл. архієрея, в чиєму відомстві знаходився Мотронинський м-р: «Його вельможність пан полковник Переяславський Семен Іванович Сулима в листі, мені писаному, просить його вельможного сина, що в нашому монастирі перебуває, ввести в святий іночеський образ». Цього ж 1766 С. прийняв чернечий постриг. Тут, в Мотронинському м-рі, 1765 прийняв постриг старший брат С. Х. Сулима, який, імовірно, мав вел. вплив на С.

Літ.: Архив ЮЗР., ч. 1, т. 2. К., 1864; Лащенков Н. А. Христофор – первый епископ... Харьков, 1895.

З. І. Хижняк

Сулима́ Іван, чернече м'я Ієссей (1728, Полтавщина — після 1750, м. см. невід.) — чернець. Походив з міщан. родини. В 1740-х рр. навчався в Харк. колегіумі, потім — у КМА до класу риторики включно. По закін. звернувся з проханням про чернечий постриг до архім. КПЛ Й. *Оранського*, додавши свідоцтво про навчання в Харк. колегіумі, яке засвідчив його брат, протопоп с. Деркачі Харк. протопопії о. Симеон Сулима. З 21.09.1749 С. перебував у КПЛ, а 1750, у Пилипів піст (14 лист.— 25 груд.), прийняв чернечий постриг.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 263; ф. 1725, оп. 1, спр. 278, арк. 17–18.

С. Р. Кагамлик

Сулима́, чернече ім'я Теофан (р., м. н. невід.— 1761, м. Галич, тепер РФ) — архімандрит, проповідник, стряпчий. Вищу освіту здобув у КМА, по закін. якої став послушником КПЛ, де прийняв чернечий постриг. Виконував обов'язки стряпчого й повіреного в монаст. справах. 1755 керівництво КПЛ відрядило його разом з ін. лавр. повіреним С. *Тернавіотом* до Москви й С.-Петербурга для вирішення монаст. справ. 1756, маючи сан ієром., призначений проповідником Моск. слов.-грек.-лат. академії, керівництво якої відзначало, що на цій посаді С. працював «тщательно и препохвально», «с довольным прилежаніем и с немалым удовольствіем». У серп. 1758 єп. Костромський і Галицький Д. *Аскаронський*, який за прикладом ін. архієреїв-українців зібрав у своїй резиденції земляків з Києва, переважно могилянців, звернувся до КПЛ з проханням відправити в його єпархію для поповнення складу братії кількох ієромонахів. 1759 КПЛ відрядила С. до Костром. єпархії. 1759 С. висвячено на архім. Железноборовського Іоано-Предтеченського м-ря, одного з кращих у єпархії. «И не убогій и спокойный»,— зазначав про нього у листі до КПЛ Д. Аскаронський. 1760—71 С.— архім. Галицького Паїсівського м-ря, де й помер.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы., отд. 2, т. 2. К., 1905; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1912, кн. 12; Харлампович К. В. Малороссийское влияние., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 21, арк. 1–10.

С. Р. Кагамлик
С. М. Гатальська

Сулима́ Харитон Семенович, чернече ім'я Христофор (бл. 1734, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький Київської обл. або сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер місто, райцентр Київської обл. — 17.05.1813, м. Харків) — ректор Чернігівського колегіуму, єпископ Феодосіївський та Маріупольський, перший єпископ Слобідськоукраїнський і Харківський. З козац. старшин. роду, відомого ще в 1-й пол. XVI ст. Рід започаткував Михайло Сулима. Його син, гетьман запорожців Іван Сулима, страчений у Варшаві (1635), мав двох синів: Степана Сулиму (п. 1659) та Федора Сулиму (п. 1691), полк. переясл. полку. Син Федора Іван Сулима був ген. хорунжим гетьманів І. *Мазепи* та І. *Скоропадського* (1708—21). Його син (батько С.) Семен Сулима (п. 27.05.1766), полк. переясл. (1739—1766), був одружений з Параскевою Василівною, донькою лубен. полк. Василя Савича (1708—09 наказ., 1709—14 повн.).

С. закін. повний курс КМА. Добре знав філософію, лат., грец., польс. мови. Любив книги: упродовж всього життя поповнював свою б-ку. Є дані, що навчався С. ще й в С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі, можливо, в Моск. ун-ті. Брати С. Я. *Сулима* та Г. *Сулима* теж навчались у КМА й С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі.

1765 С. прийняв чернечий постриг у Мотронинському Троїцькому м-рі. Послух проходив також на переясл. єпископській кафрі, куди його запросив переясл. архієрей, коад'ютор Київ. митрополії І. *Кондратковський* на посаду архідиякона й проповідника. За спогадами І. *Тимківського*, «Знамениту ієрархію Переяслава» в його час складали три вихованці КМА: архієрей І. Кондратковський, ректор колегіуму В. *Шишацький* та архідиякон С. 1785 ліквідована Переясл. єпархія; Кондратковського призначено єп. новоствореної Новгород-Сів. єпархії. Разом з ним до Новгорода-Сіверського перебрався й С. 1789 на вимогу Синоду він супроводжував до С.-Петербурга ризниці ліквідованих у єпархії м-рів. Відмовився від нагоди перейти до Ол.-Нев. лаври. За протекцією земляків — кн. О. *Безбородька* та гр. П. *Завадовського* С. висвячено 1789 на ігумена Мозенського м-ря Новгор. єпархії, а через два місяці, в перший день Різдва — на архім. Гамаліївського Харлампіївого м-ря Новгор.-Сів. єпархії. З 1794 С.— архім. першокласного Черніг. Єлецького

Семен Сулима, полковник переяславський, батько Григорія, Харитона (Христофора) і Якима Сулим. З портрета середини XVIII ст.

Успенського м-ря й ректор Черніг. колеґіуму (1794—98). Турбувався про поліпшення навчання та матер. утримання студентів. 1796 50 бурсаків колеґіуму отримували «на прокорм і письмове приладдя» 438 руб. 80 коп. (чого, напр., не було в КМА). Відновив Черніг. Спасо-Преображенський собор.

1798 рукопокладений на єп. Феодосіївського й Маріупольського, вікарія Катериносл. єпархії. Оселився в м-ку Старий Крим, налагодив стосунки з тавр. греками, але вже 1799 хіротонований на єп. Слоб.-українського й Харківського. 1.04.1799 прибув до Харкова, де його урочисто зустрічали як першого архієп. Слоб. краю (у Харкові в цей час було бл. 12 тис. жителів, бл. 2 тис. будинків, по всій єпархії — понад 500 церков). Оселився С. у Харк. Преображенському м-рі. Крім справ єпархіальних, турбувався справами освіти, найбільше — Харк. колеґіуму. Не без клопотання С. 1799 вийшов указ Синоду, за яким кожного другого року до КМА направлялись 2 студенти для здобуття вищої освіти з обов'язковим поверненням на учительські посади до Колеґіуму. 1802 в Колеґіумі відкрито мед. клас для 50-ти студентів, філософів та богословів, які слухали лекції з фаху в Харк. ун-ті. 1803 С. збудував нову бурсу («сиропитательный дом»), влаштовував бідних студентів причетниками, щоб вони мали можливість продовжити навчання. Виклопотав у Синоду збільшення щорічних асигнувань на Колеґіум з 2-х до 4-х тис. руб. Пожертвував до б-ки, засн. Є. *Тихорським*, 119 власних книг, а за заповітом — ще 500, ввів посаду бібліотекаря й бібліографа. Покровительствував двом нар. уч-щам — малому й головному. Брав участь у відкритті Харк. ун-ту. Сам відбирав учнів до Колеґіуму і суворо слідкував, щоб влітку, на вакаціях, вони не байдикували, а працювали з батьками на полях, зазначаючи, що «при такій праці ніяка дурниця не лізе в голову, окрім того, всяка проста їжа здається смачною, і спиться міцно, і сили відновлюються, і все тіло здоровшає».

Парасковія Сулима, дружина переяславського полковника Семена Сулими, мати Григорія, Хартона (Христофора), Якима Сулим. З портрета середини XVIII ст.

С. керував Слоб.-укр. архієпископією 12 років. «Христофор,— писав учитель Колеґіуму Я. *Толмачов*,— був першим єпископом в Харківській єпархії і відзначався високою шляхетністю й добротою душі. Він був людиною освіченою, розумною, доброю, архіпастирем добродійним».

Займаючись благоустроєм єпархії, С. не забував про родовий маєток Сулим — с. Сулимівка Баришівської сотні Переясл. полку (тепер Борисп. р-ну, Київ. обл.), яку дістав у спадок його рідний брат Я. Сулима. Вносив вел. пожертви на Покровську церкву, родову усипальницю Сулим. Був щедрий до численних родичів, з яких найбільш відомі брати: Семен Сулима, надв. радник; Я. Сулима, ген. суддя; Євстафій Сулима, секунд-майор, і Григорій Сулима, чернець, та сестри: Марія, одружена з бригадиром А. І. Новицьким; Євдокія, одружена з поміщиком Г. В. Перехрестовим; Пелагея, одружена з ніжин. полк. П. І. Розумовським; а також небіж Микола Сулима, ген.-губ. Сх. Сибіру.

У лист. 1812, почуваючи себе зле, С. попросився на спочинок, на що одержав згоду й пенсію від Синоду у розмірі 1200 руб. Решту днів свого життя провів у келіях Харк. Куряжського м-ря, який любив і часто відвідував. Похований 20.05.1813 у Трьохсвятительській церкві Харк. Покровського м-ря на місці, навмисно ним для цього обладнаному.

Літ.: Лазаревский А. Сулиминский фамильный архив. КС, 1882, № 11; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Толмачев Я. В. Автобиографическая записка. РС, 1892, № 9; Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 1—5. Харьков, 1857—59; Лащенков Н. А. Христофор – первый епископ... Харьков, 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; РБС, т. Фабер—Цявловский. СПб., 1901.

З. І. Хижняк

Сулима́ Яким Семенович (1737, м. н. невід.— 1818, с. Сулимівка Баришівської сотні Переяславського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл.) — викладач, таємний радник, останній генеральний суддя України, перекладач. Н. в сім'ї переясл. полк. Семена Сулими та його дружини Параски Василівни, дочки лубен. полк. В. Савича (1708—09 наказ., 1709—14 повн.). Брат Х. *Сулими*. Навчався у КМА та С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі (1755—59), який закін. із золотою медаллю. Відзначався високою освіченістю. Викладав у С.-Петерб. шляхет. кадет. корпусі. 1763—76 обирався ген. суддею. С.— автор Статуту шляхет. кадет. корпусу та ін. виховних актів, сповнених просв. ідей, а також низки перекладів і щоденника, який вів франц. мовою. 1776 повернувся у С.-Петербург. Впродовж 1759—78 отримав чини від сержанта до ген.-майора. Після відставки (1778) жив у своїх маєтках: с. Сулимівка та м-ку Баришівка Переясл. полку. 2.05.1797 обраний суддею 1-го держ. деп. Учасник Аустерліцької битви (1805). Нагороджений орденом св. Володимира великого хреста. Одружений був з Марією Скорупою, донькою стародуб. полк. обозного П. *Скорупи* (1757—72). Два сини С. навчались у Моск. та Геттінген. ун-тах. Залишилось листування С. із синами геттінген. періоду навчання. Не забував С. КМА, надсилав книги до її б-ки.

Літ.: Лазаревский А. М. Сулиминский архив. КС, 1882, № 11; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Петров Н. И. Киевская академия... (1762—1796 гг.). К., 1906; РБС, т. Суворова—Ткачев. СПб., 1912; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

М. М. Сулима

З. І. Хижняк

Сулимо́вський Криштоф (Христофор) (рр., м. н. і см. невід.) — благодійник Київського Братського монастиря та Київської братської школи. 30.01.1632 дав на Брат. м-р дворове місце на Подолі з «огородом» й будівлями, навіть з куничником Мироном Кушніром (як зазначається в дарчій).

Двір той лежав напроти «кляштора Бернардинів, через вулицю від Братського монастиря межи домами Стефана Плотника, мешкаючого... при дорозі, котрою їздять з гори до міста, а з другого боку — Данила Злотника, а тилом до Мартина аптекаря».

Літ.: Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893.

З. І. Хижняк

Су́рин Мартин (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з укр. правосл. шляхет. роду Суриних (Суримовичів, Путят). Ймовірно, був сином Гарасима Станіславовича Сурина, київ. зем. підсудка (1598—1613). С. навчався в Лавр. школі. Був одним з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*. Написав вірш «Теологія учить бозьких речій».

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

Ю. А. Мицик

Суха́нський Семен Іванович, чернече ім'я Стефан (бл. 1719, сот. м-ко Монастирище Прилуцького полку, тепер село Ічнянського р-ну Чернігівської обл.— після 1760, м. см. невід.) — ієродиякон. Син священика Різдвобогородицької церкви м-ка Монастирище о. Іоана Суханського. Поч. освіту здобув при батькові. Вчився в КМА до класу філософії включно, 1748 отримав атестат. У берез. 1749 прийняв чернечий постриг у Батур. Крупицькому Миколаївському м-рі від ігумена Й. *Миткевича*, 8.02.1755 митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Т. *Щербацьким* рукоположений в диякони. З 1749 до 1760 безвиїзно мешкав у м-рі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 154, оп. 2, спр. 10, арк. 7–7зв.

С. М. Бериславський

Суходо́льський Роман Маркович, чернече ім'я Сильвестр (1773, с. Малютинці Яблунівської сотні Лубенського полку, тепер Пирятинського р-ну Полтавської обл.— після 1820, м. см. невід.) — викладач, ректор Смоленської семінарії, архімандрит, благочинний. Н. в сім'ї протоієрея церкви Іоана Предтечі с. Малютинці Марка Павловича Суходольського, вихованця КМА. 1784—98 С. від нижчих класів навчався у КМА, яку закін. з похвальними відзнаками. 9.09.1798 обійняв посаду викладача нім. та польс. мов у Переясл. семінарії. 1800 прийняв чернечий постриг. 1801—1804 у Ол.-Нев. семінарії працював викладачем франц. та нім. мов, поезії, риторики, філософії, був префектом. Тоді ж зарахований до числа соборних ієромонахів Ол.-Нев. лаври. У берез. 1804 С. висвячено на ігумена Новгор. Кирило-Білозерського м-ря, але вже у черв. призначено ректором Смолен. семінарії та висвячено на архім. Смолен. Авраамїівського м-ря. У Смолен. семінарії викладав богослов'я, проповідував, тлумачив Св. Письмо. З 20.11.1805 — благочинний над штатними м-рями. З поч. 1812 С.— проф. богослов'я КМА (під час відсутності її ректора Й. *Логановського*). 1813—17 працював у Полтав.-Переяславській семінарії (м. Переяслав). Переїхавши до Полтави, жив у Хрестовоздвиженському м-рі, а 1820 став законовчителем у Полтав. ін-ті шляхет. дівчат та священиком Інститутської Єлизаветинської церкви. Автор «Исторического рассуждения о догматическом богослови».

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею. К., 1856; Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии... Полтав. ЕВ, 1887, № 20; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; РБС. Т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904.

Т. О. Дороніна
В. Н. Жук

Сухозагне́т Дмитро, чернече ім'я Давид (рр., м. н. і см. невід.) — ігумен. Навчався у КМА. В акад. реєстрах за 1742 значився учнем класу риторики. Згодом «в немецких странах целой курс философии, медицины и немецкаго языка обучался...». Повернувшись у Київ, прийняв чернечий постриг. 1759 — ієром. Київ. Софійськ. м-ря. 1761 намагався отримати місце викладача КМА, але не був затверджений. 1770—75 — ігумен Козелецького Ґеорґіївського м-ря Черніг. єпархії.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Петров Н. И. Киевская академия... (1750–1763 гг.). К., 1905. Акты и документы..., отд. 2, т. 2, 4. К., 1905–07.

О. М. Сандалюк

Сушко́вський Данило Самійлович — див. *Самойлович* Данило Самійлович.

Суща́нський-Проску́ра (Проску́ра-Суща́нський) Федір Михайлович (1580-ті (?), м. н. невід.— після 1647, м. см. невід.) — київський земський писар, покровитель КМА. Походив із значного укр. правосл. шляхет. роду, що мав маєтності у Київ. воєвод., два значні села (Білки, Корнин) понад р. Ірпінь. Батько — Михайло Сущанський-Проскура. Відомий дядько по батькові — Григорій С.-П. У С.-П. було два брати (Микола, Юрій) і сестра Марія. У 1609 між ними було проведено поділ маєтностей, зокрема С.-П. дістався млин на р. Ірпінь. 1615—47 — київ. зем. писар. Його підпис як київ. зем. писаря стоїть під фундушем Г. *Гулевичівни*, внесеним до київ. ґродських книг, за яким вона дарувала свої землі в Києві на Подолі Київ. брат. школі й Київ. Брат. м-рю. Підпис скріплений маґістратською печаткою. За ін. даними був певний час брацл. зем. писарем. С.-П. був добре знайомий з П. *Могилою*, який виводив його рід від грец. принцеси Анни, дружини вел. кн. київ. Володимира Святого. Був депутатом вального сейму Речі Посполитої (лют. 1629), на якому увійшов до групи правосл. депутатів (разом з Л. Деревинським і Кропивницьким), які згодилися на обговорення реліг. компромісу між православними і уніатами спільним собором, а пізніше на черговому сеймі, але ця справа не мала успіху. 30.12.1631 С.-П. в числі групи

Ікона «Покрова»
з с. Сулимівка, родового маєтку Сулим. 1730-ті рр.

укр. шляхтичів та братчиків підписав звернення до П. Могили, щоб той благословив приєднати Лавр. школу до Київ. брат. школи. С.-П. був названий П. Могилою у заповіті одним з опікунів КМА по смерті митрополита.

Родич С.-П. (можливо, син) Василь Сущанський-Проскура вчився в КМА на самому початку її існування, декламував вірш «Парнас», можливо, був і його автором. Цей вірш увійшов до «Євхаристеріону» (К., 1632) на пошану П. Могилі. Ін. родич С.-П. Іван Сущанський-Проскура був київ. підчашим та чашником Речі Посполитої (1656—74).

Літ.: Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.. К., 1981; Книга Київського підкоморського суду 1584—1644. К., 1991; Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 7. К., 1995; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6. К., 1995; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі... К., 1997.

Ю. А. Мицик

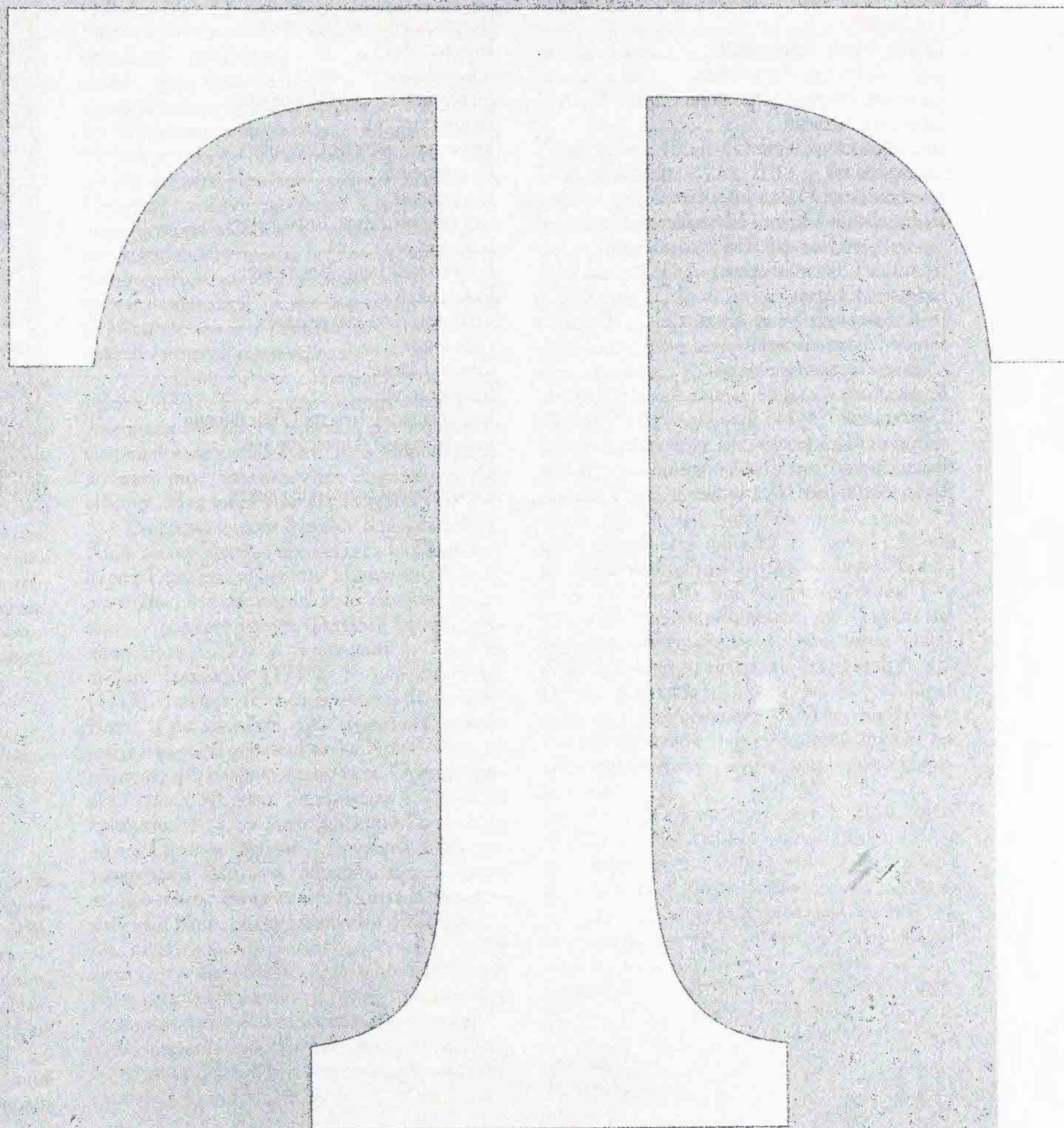
Суяно́вський, чернече ім'я Рафаїл (р., м. н. невід.— 24.04.1763, м. Москва) — архімандрит. Навчався в КМА. По закін. прийняв чернечий постриг у КПЛ. У кін. 1758 у сані ієром. С. направлено до Москви для виконання обов'язків ризничого і соборного ієром. в Моск. Чудовому м-рі. 1759 С.— намісник м-ря, а з 1760 — член Моск. консисторії. Водночас, на прохання архім. КПЛ *Л. Білоусовича*, «почтили соборным старцем». Посідаючи адм. посаду в Моск. Чудовому м-рі, виконував також обов'язки довіреної особи КПЛ, зокрема займався розповсюдженням книг лавр. друку і врученням у Москві книжкових подарунків впливовим дух. особам. 6.10.1760 він повідомляв Л. Білоусовича, що 9 з отриманих ним 12-ти «Патериков печерских» у хорошій оправі він роздав архієп. Московському і Севському Т. *Щербацькому*, єп. Сарському і Подонському І. *Григоровичу*, єп. Переславльському і Дмитровському А. *Зертису-Каменському* і архімандритам Моск. Новоспаського м-ря — Мисаїлу Чирському, Моск. Симонового м-ря — Г. *Краснопольському*, Звенигор. Савин-Сторожевського Преображенського Різдвобогородицького м-ря — І. *Павлуцькому*, а три неоправлених залишив собі і архім. Моск. Златоустівського м-ря Й. *Тимошевичу* «за благословеніе вашей архіпастырской святыни». 1762 С. висвячено на архім. Калузького Лаврентіївського м-ря.

Похований у Моск. Златоустівському м-рі «по правую сторону трапезы». По його смерті у КПЛ та її численних вотчинах відслужили панахиду.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 192—193, арк. 2—2зв; спр. 206, 255; оп. 1 загальночерн., спр. 58, арк. 1—19; оп. 1 КДС, спр. 80, арк. 11—11зв, 17; оп. 2 черн., спр. 50, арк. 1—9.

С. Р. Кагамлик

Танський
Танський Іван Антонович
Танський Йосип Антонович
Тарасевич Кіндрат Федорович
Тарасевич Леонтій
Тарасевич Олександр
Твардовський
Тележинський Йосип Іванович
Тереховський Мартин Матвійович
Терешкевич Тимофій Іванович
Тернавіот Степан Іванович
Тернавіот Стефан
Тернопільський Федір Якович
Тетеря-Моржковський Павло Іванович
Тещинський
Тимківський Василь Федорович
Тимківський Єгор Федорович
Тимківський Іван Федорович
Тимківський Ілля Федорович
Тимківський Осип Тимофійович
Тимківський Роман Федорович
Тимошевич
Тимченко Григорій Павлович
Тиньовський
Тихорський
Тихорський Хома Трохимович
Тиша Адам
Тищевський Іван Дмитрович
Тодорський
Толмачов Яків Васильович
Томилович
Тонкий Павло
Топольський
Топоровський Тимофій Лук'янович
Травлинський Антон Якович
Тризна
Трипільський Іван Григорович
Трипольський Григорій
Трипольський Стефан
Трофимович Федір
Трофимович-Козловський
Трохимовський Михайло Якович
Трощинський Дмитро Прокопович
Трояновський Василь
Трояновський Нектарій
Троянський Георгій
Туманський Андрій Григорович
Туманський Василь Григорович
Туманський Іван Григорович
Туманський Осип Григорович
Туманський Федір Осипович
Туптало Данило Савич
Туранський Дем'ян Олексійович
Туранський Олексій Михайлович
Туркевич Яків
Туробойський
Турчиновський Ілля Михайлович

Та́нський (рр., м. н. і см. невід.) — письменник XVIII ст. Навчався в КМА в 40-х — на поч. 50-х рр. XVIII ст. Відомий як автор вірш. діалогів і бурлескно-гумор. творів. Твори Т. до нас не дійшли, проте їх високо шанували його сучасники. О. *Лобисевич*, який хотів опублікувати інтермедії Т., у листі до Г. *Кониського* 30.09.1794 писав про «славного Танского природного стихотворца во вкусе площадном, во вкусе Плавтовом», «да даст величие отечеству своему наш Плавт, наш Мольер, ежели что не боле». Дослідники XIX ст. прослідковують вплив Т. на творчість М. Гоголя.

Т.— автор п'ятої інтермедії до трагікомедії Г. Кониського «Воскресеніе мертвих» (1746), яка підкреслювала осн. ідею твору. Інтермедія ставилась студентами КМА. У ній розповідалося, як ксьондз викликав своїми молитвами утопленика на цей світ для сповіді. П'яні мужики розправляються з ксьондзом, утопленикомта його братом. Т.— автор великодньої ліро-драм. вітальної поезії, написаної силабічним подвійним леоненським віршем (1746). У ній зображено святкування правосл. християнами Великодня, смерть Іуди, втечу Сатани, Смерті, прихід старозавітних праведників з раю.

Літ.: ЭСБиЕ, т. 32а. СПб., 1901; Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы... К., 1911; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Єфремов С. О. Історія українського письменства. К., 1995.

М. С. Сасина

Та́нський Іван Антонович (бл. 1706, м. н. невід.— до 1762, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. По лінії матері — онук білоцерк. полк. С. *Палія*, по лінії батька — онук Михайла Танського, брацл. полковника, котрий мав привілей польс. короля Владислава на брацл. володіння (1633). Син білоцерк. (1710), а потім київ. (з 20.08.1712) полк. А. М. Танського, який вийшов з Молдавії із загонами військових (1704—06). Ці загони за маніфестом царя Петра І служили Росії за винагороду («высочайшие милости»). За участь у рос.-швед., тур., іран. війнах і за вірну службу царю та гетьману І. *Скоропадському*, Антону Танському подаровано х. Мокієвський і сл. Мокієвську в Кобижчанській сотні Київ. полку «з необозримим степом» біля річки Перевод і тракту, що йшов з гетьман. столиці Батурин на Київ. Ці землі з 1695 належали небожу гетьмана І. *Мазепи* київ. полковнику Костянтину Мокієвському. Проте після конфіскації царем маєтків у родичів І. Мазепи землі перейшли до Антона Танського і його спадкоємців.

Синів полк. Танський віддав до КМА. 1727 Т. зі своїм рідним братом Й. *Танським* значився у списках школи фаристів (перший клас). Навчався Т., найвірогідніше, до класу риторики включно. Служив у козац. війську. Мав чин бунчук. товариша (1749—51). З призначенням Антона Танського полк. Київ. полку Танські поселилися на Подолі, в парафії церкви Миколи Притиска. Сюди, вірогідно, й було перевезено сімейну реліквію — портрет бабусі Феодосії Палій, дружини полк. С. Палія, з онуками — Т. і Федором Танським (1711). У цей саме час (1713) Танські почали арендувати у Київ. Брат. м-ря за п'ять руб. куничних грошей місце в парафії церкви Різдва Христового, де збудували броварню, баню та ін. Оренда тривала понад 30 років і приносила сім'ї значні прибутки. У Т. та його дружини Ганни була дочка Пелагія Іванівна, одружена з бунчук. товаришем Антоном Михайловичем Александровичем. За нею в с. Калита Козелецької сотні Київ. полку значилося 492 душі.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII—XVIII вв. Л., 1981; Баклан М. М. Історія села Макіївки... К., 1995; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник [т. 5], в. 1. К., 1996.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3237, ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 412, ф. 56, оп. 1, спр. 141, оп. 3, спр. 115, 2338, 3388, ф. 127, оп. 1015, спр. 86.

Р. М. Лякіна

Та́нський Йосип (Осип) Антонович (бл. 1706, м. н. невід.— бл. 1788, м. см. невід.) — капітан, меценат Київського Братського монастиря. Син полк. київ. Антона Михайловича Танського. 1727 разом з братом І. *Танським* розпочав навчання в класі фари КМА. З 1737 — поручик Молд. гусар. полку. З 1742 — капітан у відставці. 1754 купив вел. земельні маєтки у свого 92-річного дядька, колишнього полк. переясл. Василя Михайловича Танського. Жив у с. Рівчак Кобижчанської сотні Київ. полку зі своєю дружиною Ганною — дочкою бунчук. товариша Андрія Андрійовича Дуніна-Борковського. В сім'ї було п'ять синів: два Василі, Іван, Антон і Семен. Усі вони служили у війську. Будинок у Києві за заповітом дістався сину — Івану Танському. 1788—91 він був засідателем 1-го деп. Київ. верхнього зем. суду. Танські матеріально підтримували свою alma mater. 1764 Т., який належав до студ. конгрегації (студ. братства), члени якого складали присягу підтримувати КМА, подарував Благовіщенській конгрегаційній церкві зелену оксамитову ризу з коштовними прикрасами.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII—XVIII вв. Л., 1981; Баклан М. М. Історія села Макіївки... К., 1995; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. [5], в. 1. К., 1996.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 3237, ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 412, ф. 56, оп. 1, спр. 141, оп. 3, спр. 115, 2338, 3388, ф. 127, оп. 1015, спр. 86.

Р. М. Лякіна

Тарасéвич Кіндрат Федорович (бл. 1711, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — значковий товариш. Син сотника Мглинської сотні Стародуб. полку Федора Тарасевича. Навчався в КМА. 1727 був учнем школи синтаксими. На військ. службу вступив 1738. Разом із батьком брав участь у Рос.-тур. війні 1735—39, зокрема, у походах під Перекоп, Козлов, Бахчисарай у чині хорунжого Ніжин. полку (заступив померлого Яна Левицького). У Т. був рідний брат Андрій Тарасевич, який до 1752 обіймав посаду військ. канцеляриста Ніжин. полку. Ймовірно, що і він здобував освіту в КМА. Універсалом гетьмана К. *Розумовського* 16.01.1752, обом братам надано ранг значк. товаришів Київ. полку. Надалі Т. ніс військ. службу на польс. кордоні. Брав участь під командуванням бунчук. товариша Михайла Дуніна-Борковського в наборі людей «в армію ея императорскаго величества Елизаветы Петровны». Призначався полк. командиром в Сорокошицьку дистанцію.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2239

Р. М. Лякіна

Прибуття іконописців з Царгорода в Печерський монастир.
Мідьорит Леонтія Тарасевича.
1702

Тарасéвич Леонтій, чернече ім'я Інокентій (бл. 1650, вірогідно, Закарпаття — бл. 1710, м. Київ) — художник, ґравер на металі. Мав вел. вплив на формування худ. школи КМА. У 2-й пол. 70-х рр. навчався в Аугсбурзі (Баварія), у братів Киліанів, там опанував поширену в зх.-європ. графіці техніку ґравірування на металевих пластинках за допомогою ручного різця (штихеля) і травлення кислотою (офорт), в той час як в Україні найбільші друкарні продовжували застосовувати для оздоблення книг дереворити і дереворізи. 1682—88 Т. жив і працював у м. Вільно, де виконував роботи для друкарні Вілен. єзуїт. академії та для базиліан. і францисканських друкарень. Входив до мистецького гурту, який очолював його старший брат О. *Тарасевич*. У Вільно сформувалася індивідуальна творча манера Т.

1682 з'явилась його перша робота — «Апостоли Петро і Павло біля чудотворного образу Марії», де Т. втілив у христ. образах святих шляхетність і розум людини. Рання творчість Т. має яскраво виражений інтелектуальний характер. Оформлення книг, виданих у 1680-ті рр. у друкарні Вілен. єзуїт. академії, досягло найвищого рівня.

1688 Т. прибув до Києва, куди ще раніше приїхав його брат О. Тарасевич. У той час царівна Софія Олексіївна доручила В. *Ясинському* знайти художників, які б виґравіювали її портрет. Останній звернувся до О. Тарасевича, а той рекомендував для цієї роботи свого молодшого брата та його товариша І. *Щирського*, у майбутньому викладача КМА. Черніг. друкарня видала панегірик на честь Софії Олексіївни, прикрашений ґравюрами Т. та І. Щирського. Із делеґацією, очоленою охтир. полк. І. Перехрестом, виїхав до Москви, де провів весну і літо, жив у заміській оселі думного дяка, нач. Стрілецького приказу Ф. Шакловитого, близького друга царівни Софії, зробив низку ґравюр, естампів, більшість з яких втрачено. Робота над портретом рос. царівни була перервана двірцевим заколотом проти Петра І. Виступ зазнав поразки. Одним із перших покарано на смерть Ф. Шакловитого. У матеріалах слідства цього найбільшого у XVII ст. політ. процесу згадується прізвище Т., але без імені.

Повернувшись до Києва, Т. прийняв чернечий постриг. 1689—93 перебував у Вільно. 1693 повернувся, жив і працював у Чернігові. Згодом ілюстрував книги в Лавр. друкарні, створив портрети видатних діячів того часу. Підтримував дружні стосунки з викладачами КМА, зокрема з І. Щирським, ймовірно, викладав у класах малювання. Здійснював худ. оформлення тезоголошень для філос. і богослов. диспутів у КМА, т. зв. «конклюзій і афікцій», тобто афіш з тезами диспутів. Низка класичних графічних робіт Т. підняла укр. графіку до нових вершин. Це — титули до Псалтиря, мініатюри і фронтисписи до Нового Заповіту, вел. цикл мідьоритів для Києво-Печерського патерика (1702). Основа творчості Т.— поступовість в утвердженні нового, у розвиткові рис барокового мистецтва, майстерне поєднання запозиченого і нац. Т. використав у своїх роботах широке коло мистецьких тропів — іносказань, метафор, алегорій, символів, часто звертався до нац. міфологічних джерел. Лавр. друкарня 200 років використовувала мідні дошки Т. для перевидання книг. Іконографія печерських преподобних, як її запропонував Т., стала класикою. Наступне покоління укр. художників-графіків сприйняло досягнення школи О. Тарасевича та Т., їх струнку систему ідейно-темат. та образно-формальних засад. Найбільш відомі тв.: «Апостоли Петро і Павло з чудотворним Жировицьким образом Богородиці» (1682); «Герб Бжостовських» (1682); «Герб О.-М. Котовича» (1685); «Герб Огінських» (1686); «Герби Браницьких» (1687); «Образ Студитської Богоматері з віленської церкви Св. Духа» (1687); «Таїнство Блаженної Діви» (80-ті); «Мадонна з віленського монастиря бернардинок» (80-ті); «Христос-дитя з віленського костьолу Св. Терези» (80-ті); «Куди мені подітися?» (1688); «Франціск Ксаверій розкриває серце» (80-ті); «Теза Олехновича» (80-ті); «Портрет Софії Олексіївни на тлі Кремля» (1689); «Портрет В. Голіцина» (1689); «Портрети Георгія-Лаврентія Землі» (1690); «Портрет короля Станіслава Радзивілла» (1690); «Портрет Лазаря Барановича» (1693); «Богоматір Одигітрія» (Чернігів, 1693—94); «Радість Дніпрових вод» (1695); «Камінь життя» (1697); «Києво-Печерський патерик» (К., 1702); «Новий заповіт» (К., 1703) — портрети евангелістів Луки, Марка, Іоана, апостолів Павла, Іуди та ін.

Літ.: Ровинский Д. А. Подробный словарь... СПб., 1895; Попов П. М. Матеріали до словника українських

граверів, Додаток 1. К., 1927; Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич... К., 1986.

М. С. Сасина

Тарасе́вич Олександр, чернече ім'я Антоній (бл. 1640, вірогідно, Закарпаття — 12.05/15.08.1727, м. Київ) — художник-ґравер, засновник української школи різьби на металі. Мав вел. вплив на формування худ. школи КМА. До 1672 разом з братом Л. *Тарасевичем* навчався в Аугсбурзі (Баварія) у ґраверів Килианів. 1672—78 жив і працював у м. Глуськ (Білорусь), де ним опікувався маршалок Лит. князівства О.-Л. Полубинський. На його замовлення Т. виконав 40 мідьоритів до збірника молитов «Różany wianek xięcia Alexandra Polubińskiego», що витримав два видання — польськомовне (1677) та латиномовне (Аугсбург, 1678). Цей ілюстративний цикл — видатне досягнення Т. у царині книжкової графіки. Т. осмислив і синтезував усе найцінніше в арсеналі графічного мистецтва України та Зх. Європи. Після виходу книги популярність Т. зросла. Його роботи швидко набули популярності в Європі, друкувалися у Вільно, Кракові, Слуцьку, Замості та ін. містах. 1678—88 Т. жив у Вільно, де очолював гурт укр. художників-ґраверів. Тут він поширив жанр тез, які на той час уже були відомі в КМА. Вихованець КМА П. *Баранецький* виконав одну з перших ґравюр до тез, декоративно оздоблених студ. оголошень. Найбільш відомими, збереженими донині є тези Т. «Triplex philosophia» («Три філософії», 1675), ґравюра до книги «Rosarium» (Аугсбург, 1678), портрет Яна III Собеського, мідьорит (1680), «Philosophia rationalis» (1683), «Геоцентрична будова Всесвіту» (1683), виконані для Вілен. єзуїт. академії. Такі художньо прикрашені тези тиражувалися, певна кількість їх примірників потрапляла за межі України. Київ. ґравюри-тези стали дуже популярні у культ. центрах Європи завдяки Т., який підніс мідьорит до рівня провідної техніки, відкривши шлях новим творчим здобуткам в укр. та зх.-європ. графіці. Тези почали підносити в дар іменитим людям, реліг., військ., політ. діячам, ченцям. 1688 Т. переїхав до Києва, слідом за В. *Ясинським*, який став архім. КПЛ. Тут Т. прийняв чернечий постриг, виґравіював перші в історії Лавр. друкарні мідьорити до книги В. Ясинського «Три венца», титул до кн. «Раціональна філософія» (1683) та портрет Л. *Барановича* (1693). Це був найплідніший період творчості Т. З поч. XVIII ст. припинив ґравіювати. Керував Лавр. друкарнею, яка набула зразкового стану. Водночас створив свою школу ґравіювання. Його учнями й послідовниками були І. *Мигура*, Д. *Галяховський*, І. *Щирський*, М. Карновський та ін. Вони розвинули мистецтво ґравірованих тез, в яких прославляли КМА, її професорів, студентів, покровителів тощо. 1705 Т. направлено архім. КПЛ Й. *Кроковським* до Брян. Свенського м-ря його намісником. З 1710 знову очолив Лавр. друкарню. 1715 їздив до С.-Петербурга, супроводжував новообраного архім. КПЛ Й. *Сенютовича* до столиці на висвячення. 1718 Т. став намісником архім. КПЛ.

Літ.: Ровинский Д. А. Подробный словарь... СПб., 1895; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1. К., 1927; Степовик Д. В. Олександр Тарасевич... К., 1975; Степовик Д. В. Києво-Могилянська академія і розвиток української гравюри. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії... К., 1988.

М. С. Сасина

Тарнавіо́т Стефан, чернече ім'я Софроній — див. *Тернавіот* Стефан, чернече ім'я Софроній.

Тата́рин Семен — див. *Михайлович* Семен.

Твардо́вський (рр., м. н. і см. невід.) — чернець, ймовірно, викладач КМА. Виїхав з Києва до 1.05.1651. Згадується у листі студента КМА Т. *Кодрицького*.

Літ.: Воссоединение Украины с Россией..., т. 3. М., 1954.

Ю. А. Мицик

Тележи́нський Йосип Іванович (1780, с. Ксендзівка Уманського староства Київського воєвод., тепер с. Пугачівка Уманського р-ну Черкаської обл. — р., м. см. невід.) — послушник. Син священика Троїцької церкви о. Івана Тележинського. Писати й читати навчився від батька, якому допомагав при церк. відправах. 1799—1803 вивчав у КМА словесні науки. Після смерті батька (1803) залишив КМА і з допомогою вікарія митрополита Київського і Галицького Т. *Шиянова-Чернявського* (колишнього нач. Лавр. друкарні) влаштувався послушником до КПЛ. Проживши в КПЛ бл. двох з половиною років, усвідомив свої «природні немощі» і неготовність до прийняття чернечого постригу. Щоб марно, за його словами, не витрачати часу і не забути того, чого навчився в КМА, твердо «вирішив вибрати рід життя по природному обдаруванні і одержати приємну для звання мого посаду». Т. звільнився і одержав білет «для пріискания себе места».

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн., «Т», спр. 9, арк. 4–7.

В. А. Шиденко

Терехо́вський Мартин Матвійович (1740, полк. м. Гадяч, тепер райцентр Полтавської обл. — черв. 1796, м. С.-Петербург) — доктор медицини, мікробіолог, реформатор вищої медичної освіти. Н. в сім'ї священика о. Матвія Тереховського. Закін. КМА (1763) і С.-Петерб. сухопут. госпіт. школу, де 1765 дістав звання лікаря, залишений при С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталі для удосконалення практичної діяльності. З 1767 — співробітник С.-Петерб. бот. городу на Аптекарському острові. 1769 Т. переведено на роботу до С.-Петерб. адміралт. госпіталю. 1770 за рахунок сти-

«Матір Божа» з Жировиць. Варшава. Національна бібліотека. Ґравюра Олександра Тарасевича

пендії Є. Д. Голіциної-Кантемир виїхав до Страсб. ун-ту, де протягом 5 років навчався на мед. ф-ті і 1775 захистив доктор. дисертацію «Dissertatio inauguralis zoologico phisiologica de chao infusorio Linnaei» («Зоологофізіологічна інаугураційна дисертація про хаос інфузорій Ліннея»). Вона стала зразком того експериментально-наук. шляху в медицині, який відстоювали передові вчені-медики XVIII ст. Незалежно від Л. Спаланцані спростував теорію Т. Нідхема і Ж. Буффано про самозародження мікроорганізмів безпосередньо з неорганічних речовин і висунув припущення про їх занесення ззовні, що пізніше підтвердив Л. Пастер.

Один з перших в Росії дослідників-мікроскопістів, перший вчений Рос. держави, який виконав експериментальне мікробіологічне дослідження мікроорганізмів («анімалікул»), показавши при цьому, в яких умовах вони розвиваються, в яких гинуть і як на них впливають зовн. фактори. Його праці в цьому напрямку склали основу протиепідемічних заходів в Рос. державі у XVIII ст. Д. *Самойлович* писав про нього: «Тереховский один из наиболее заслуженных моих соотечественников, его таланты как преподавателя Госпитального училища такие, что почти невозможно найти ему равного, а его выдающиеся достоинства как ученого очень хорошо известны Страсбургскому университету, который отметил его среди многих других».

Після повернення 1777 з-за кордону викладав загальну патологію, фармакологію та мед. практику в Кронштадтській мед.-хірург. школі, працював молодшим лікарем. 1779 Т. призначено викладачем анатомії С.-Петерб. госпіт. школи. З 1783 — проф., директор С.-Петерб. бот. городу. 1785—86 за дорученням С.-Петерб. мед. колегії разом з О. *Шумлянським* вивчав стан мед. освіти у зх.-європ. ун-тах. Напрацьований ними матеріал покладено в основу реформи мед. освіти в Росії в кін. XVIII ст.— реорганізації госпіт. шкіл у мед.-хірург. уч-ща. Автор проекту організації С.-Петерб. мед.-хірург. академії, низки наук. праць. Переклав рос. мовою відомий підручник Герхардта ван Светена «Краткое описание болезней, которые весьма часто приключаются в армиях, с правилами, как оные врачевать» (1778). 1792 — почесний член С.-Петерб. мед. колегії. 1796 видав каталог рослин С.-Петерб. бот. городу — «Польза, которую растения смертным приносят» (у віршах).

Літ.: Соболь С. Л. Мартин Тереховский .. «Микробиология», 1948, № 4; Самойлович Д. С. Избранные произведения, [в. 1]. М., 1949; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Терешкéвич Тимофій Іванович, чернече ім'я Аполлос (21.02.1746, сот. м-ко Говтва Миргородського полку, тепер села Говтва та Приліпка Козельщинського р-ну Полтавської обл.—19.01.1817, м. Харків) — викладач, ректор Олонецької й Архангельської семінарій, архімандрит, єпископ Слобідськоукраїнський і Харківський. Походив із сім'ї козака Говтвянської сотні Івана Терешкевича. Освіту здобув у КМА (бл. 1760—77), був серед найкращих її вихованців. Будучи студентом старших класів, отримав кондиції. Прагнув викладати. Неодноразово запрошувався до Моск. ун-ту, але «зрѣлыя его лѣта отвели от сего», як писав він пізніше в одному зі своїх листів. 1780 поїхав до С.-Петербурга і подав прохання чл. Синоду Г. Петрову прийняти його до Ол.-Нев. лаври, де того самого року прийняв чернечий постриг.

1781—85 Т. служив священиком на рос. флоті у Середземному морі. 1785 введений в сан ігумена Ол.-Ошевенського м-ря (в Карелії) і призначений до Олонецької семінарії (м. Олонець біля Ладозького озера, тепер РФ) префектом і вчителем риторики. З 1790 Т. — архім. Арханг. Миколаївського м-ря й ректор Арханг. семінарії, викладач богослов'я та грец. мови, першоприсутній член Арханг. консисторії. В Архангельську прослужив до 1803. Через хворобу очей, які пошкодив ще під час служби на флоті, залишив викладацьку роботу.

1803 Т. переведено настоятелем до Курськ. Знаменського м-ря. Не раз виконував обов'язки ректора Бєлгор. семінарії, де мав чимало своїх пансіонерів із числа бідних студентів. 1809 нагороджений орденом св. Анни II ст. Після смерті першого єп. Слобідськоукраїнського і Харківського Х. *Сулими* Т. 19.06.1813 призначено його наступником, а 14.10.1813 хіротоновано у Києві. Через тяжку хворобу очей наступного літа змушений був жити й лікуватися в Харк. Курязькому м-рі. У Харкові Т. звернув увагу на розвиток навч. закладів, насамперед на Харк. колеґіум. Добився від Комісії дух. уч-щ 30 тис. руб., на які було реставровано і розширено приміщення Колеґіуму й відкрито нові церк.-параф. школи.

Займався благодійницькою діяльністю. При архієрейському домі постійно жило на його утриманні кілька бідних чи бездомних учнів, взятих ним із Курська. Тут же Т. влаштував екзаменаторську школу для відстаючих учнів, які не лише поглиблювали свої знання, але й вдосконалювали хор. спів. За своє життя Т. зібрав чималу б-ку. Частину її (бл. 300 примірників) пожертвував Харк. колеґіуму. Відзначався винятковою добропорядністю і ввічливістю. Любив простоту та поміркованість у всьому, не приймав надмірної розкоші. Навіть будучи тяжкохворим і фізично слабким, продовжував ходити в церкву на всі служби. Помер 19.01.1817, похований 23.01.1817 в нижній церкві Харк. Покровського м-ря.

Літ.: Аполлос Терешкевич,.. Полтав. ЕВ, 1881, № 21; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Тернавіóт Степан Іванович (1762, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — колезький сек-

ретар, дворянин. Навчався у КМА в 1770—80-х рр., по закін. її служив у Київ. магістраті у чині колез. секретаря. Невдовзі після смерті дружини Ірини (донька київ. війта, колез. асесора Ґеорґія Рибальського) 1818 став послушником КПЛ. Як працівника відомства економа КПЛ 16.09.1820 Т. призначено продавцем книг в книжковій крамниці, що містилася на лавр. подвір'ї на Подолі. Але вже через 3 місяці подав скаргу до Дух. собору КПЛ: «...не можу жити в тому подвір'ї, де продається як виноградне, так і гаряче хлібне вино, від чого повсякчасно, напившись... люди виголошують лайливі слова і роблять інші непристойності для спокуси моєї. І такий послух ні по літах моїх, ні по вдачі моїй мені нестерпний і душі моїй шкідливий, а тому прошу всенижайше Духовного собору благословити, аби мені, як і досі, бути послушником у отця економа, або яке-небудь назначити інше послушництво з тим, щоб жити мені в призначеній мені теперішній келії...» Виконував різні доручення Дух. собору і отця економа, зокрема, «...від найвсемилостивішого государя Лаврі пожалуваним озерам та берегам в селищах Чернині, Тарасовичах і Пуховці... документи на постійне володіння виклопотав», відповідав за покриття деревом і залізом лавр. великого корпусу, де знаходилася «просфорня з хлібною», керував мулярами, які відновлювали стіни всередині і зовні корпусу. «Крім цих послушаній, ще й інші виконував з старанністю і ревністю. Але за всі три роки і сім місяців покладених мною зусиль і старанності я не передбачаю ніякої поваги, зате умножилось більше й більше гоніння і зненависті до мене, і вже не в змозі далі терпіти кривду, а тому, всупереч своєму бажанню, наважився заспокоїти таку ненависть висилкою себе з Лаври». Такою була сповідь Т. на ім'я митрополита Київського і Галицького. Дух. собор видав докум. на звільнення.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. послушн., спр. 16, арк. 1–2, 5–7.

В. А. Шиденко

Тернавіо́т (Тарнавіо́т, Турновіо́т) Стефан, чернече ім'я Софроній (1725, м. Київ — 27.05.1771, м. Кострома, тепер РФ) — архімандрит, ректор Костромської семінарії. Н. у Києві, на Подолі, в сім'ї бунчук. товариша. 1737 розпочав навчання в КМА і пройшов усі класи, крім богословського. 26.07.1748 Т. разом із товаришами по навчанню І. *Лятошевичем*, П. *Строцьким*, Г. *Новопольським*, П. *Кувечинським* та ін. прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1750 у сані ієродиякона Т. призначено економом Київ. Троїцького больничного м-ря (КПЛ). За дорученням Дух. собору КПЛ 1750 їздив до С.-Петербурга й Москви для вручення книг лавр. друку сановникам імперат. двору, членам Сенату, Синоду, радникам Колеґії іноз. справ та архієпископам. На поч. 1751 за дорученням архім. Й. *Оранського* Т. їздив до С.-Петербурга «с всеподданейшим поздравленіем новаго лѣта» і з новонадрукованими місячними мінеями. Пізніше Т. став постійним уповноваженим КПЛ у С.-Петербурзі, вирішуючи у вищих світ. і церк. колах Рос. імперії різноманітні справи, що стосувалися життя і діяльності обителі, як то: укріплення лавр. печер, розв'язання земельних суперечок КПЛ із Київ. митрополичою каф-рою, передача КПЛ Київ. Флорівського жіночого м-ря, отримання дозволу на використання на монаст. потреби речей та коштів, які залишалися після смерті церк. ієрархів — вихідців з лавр. братії і т. ін. 1752—54 Т. обстояв виняткове право КПЛ на друкарню у зв'язку зі спробою нового митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького* (1748—57) відкрити в Києві власну друкарню при митрополичій каф-рі. З цією метою Т. подав кілька чолобитних від КПЛ до Колеґії іноз. справ і, використавши свої зв'язки з кн. М. Ю. Трубецьким, гр. П. І. Шуваловим та ін. впливовими особами, яких він щедро обдарував книгами, іконами тощо, добився 5.12.1753 аудієнції в імп-ці *Єлизавети Петрівни*. Завдяки клопотанням Т. до КПЛ передано 94 книги та ін. речі за заповітом колишнього лавр. ієром., викладача С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусу Н. *Рудзинського*. В трав. 1754 Т., вважаючи свою місію завершеною і посилаючись на поганий стан здоров'я, просив архім. КПЛ Л. *Білоусовича* дозволити йому повернутись у КПЛ. Але від'їзд затримався, оскільки в черв. 1754 Т. довелося виконати ще одне доручення — особисто представити імп-ці Єлизаветі Петрівні для Придв. хору трьох співаків з КПЛ. Лише в кін. жовт. 1754 Т. повернувся в КПЛ. Однак 1755 Дух. собор знову відрядив його до С.-Петербурга, надавши йому в поміч лавр. «стряпчего» Т. *Сулиму* й цілий обоз «презентів» для вищих дух. осіб. Т. став відомим у правлячих колах Росії. Чл. Синоду рекомендували його на архімандрію Костром. Богоявленського м-ря. 1756 Т. введено у сан архім. цього м-ря, але Дух. собор КПЛ благословив Т. лише 1759.

Перебуваючи в Костромі, Т. став першим ректором Костром. семінарії, засн. як школа 1747 еп. Костромським і Галицьким С. *Кулябкою* і реформованої 1757 в семінарію його наступником Д. *Аскаронським*.

Підтримував тісні стосунки з КПЛ. Зокрема, звідти в Кострому йому передавали нові видані книги печерського друку «Трифологіони», сухі фрукти тощо. У своїх листах до Києва Т. не раз висловлював бажання: «Когда с епархіи уволнюсь на обьещаніе, от святѣйшаго синода о пребываніи мне во святой лавре испросить указ». Але йому так і не судилося закін. свої дні і бути похованим, як він того бажав, у КПЛ. Помер у Костромі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы... отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904;

Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 6, 12; 1912, кн. 10, 12.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 297, 376; оп. 1 загальночерн., спр. 28, 1097; оп. 1 друк., спр. 28, 150; оп. 1 вотч., спр. 1867, 1900, 2020.

С. Р. Кагамлик

Терно́пільський (Терно́вський) Федір Якович (Федка Яковлів) (р. н. невід., м. Київ — р., м. см. невід.) — співак і хормейстер. Навчався в КМА, де здобув добру муз. освіту. У 1640—50-х рр. — реґент хору КМА. У лют. 1652 Т. запрошено моск. царем Олексієм Михайловичем через путивл. священика Івана Курбатова реґентом Хору государевих півчих дяків, куди приїхав з 11 київ. співаками. Отримав «корм», одяг, а також 5 алтин на день. Однак жалування перестали платити, і Т. з 11 співаками повернувся до Києва 11.06.1652. В друкованих джерелах Т. іменується «творцом строчного пения» (багатоголосого співу).

Студенти й козаки на церковних хорах. Фрагмент ікони «Здвиження хреста». Кін. XVII ст. Серед хористів — студенти Академії

Літ.: Разумовский Д. В. Церковное пение в России..., в. 2. М., 1868; Антонович М. Українські співаки на Московщині в 17 ст. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962; МЭ, т. 5. М., 1981.

Л. І. Горенко-Баранівська

Тете́ря-Моржковський (Мошко́вський, Морко́вський) Павло Іванович (бл. 1620/22, Овруччина або Переяславщина — кін. берез./поч. квіт. 1671, ймовірно, м. Адріанополь, тепер м. Едірне, Тур. Респ.) — гетьман Правобережної України. Походив із правосл. шляхет. родини гербу «Радван». Щоправда, це не виключає того, що його батько, Іван Моржковський, брав участь у козац. випpавах і саме в середовищі козаків дістав прізвисько Тетеря, яке закріпилося за ним і його нащадками (відомо, що нар. думи інколи називають правобереж. гетьмана Тетеренком, тобто сином Тетері). Ймовірно, хрещеним батьком Т.-М. був Б. *Хмельницький*. До 1673 навчався у Мінській уніат. школі. Можливо, навчався і в КМА. З кін. 1630-х розпочав придв. службу в польс. маґнатів Пражмовських у Мазовії. Разом із нащадком маґнатської родини, майбутнім канцлером Польщі Миколою Пражмовським, здійснив подорож до Європи, зокрема, до Італії.

У 2-й пол. 1640-х рр. служив у луцькій ґродській канцелярії на посаді підписка. Тут познайомився з майбутнім ген. писарем, згодом гетьманом Війська Запорозького І. *Виговським*, одружився з його сестрою. 1647 — реґент (управляючий) канцелярії ґродського суду у Володимирі. З поч. Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 приєднався до повсталих. Бл. року служив рядовим козаком у Переясл. полку. Водночас, зважаючи на освіченість, витонченість манер і природну обдарованість Т.-М., Б. Хмельницький неодноразово доручав йому виконання важливих дип. місій. Так, наприк. верес. 1649 Т. очолив посольство до трансильв. кн. Юрія (Дьєрдя) II Ракоці. Влітку 1652 супроводжував гетьманича Тимофія Хмельницького до Молдавії на весілля з донькою господаря Василя Лупула Розандою. З весни 1651 обіймав посаду писаря Переясл. полку, а влітку 1653 призначений його полковником. Наприк. 1653 — поч. 1654 брав найактивнішу участь у підготовці та проведенні укр.-моск. переговорів, організовував і вів Переясл. раду 18.01.1654. У берез. 1654 разом з ген. суддею Самійлом Богдановичем-Зарудним очолював укр. делеґацію на переговорах у Москві, на яких уточнювались умови укр.-моск. військ.-політ. союзу. Протягом 2-ї пол. 1654—57 входив до найближчого оточення гетьмана Б. Хмельницького. В серед. 1657 відвідав Москву з метою домогтися від цар. уряду визнання Ю. *Хмельницького* офіційним спадкоємцем гетьмана. Після смерті Б. Хмельницького у боротьбі за владу підтримав кандидатуру І. Виговського як претендента на гетьманство. Протягом 1-ї пол. 1658 очолював укр. делеґацію на переговорах з представниками польс. короля Яна II Казимира, що завершилися підписанням Гадяцького договору 6.09.1658. Оцінюючи роль Т.-М. в досягненні домовленостей, польс. урядовці зазначали, що він «цього миру перший після Бога творець». Т.-М. очолив представницьку укр. делеґацію до Варшави, де 28.10.1658 отримав аудієнцію у короля Яна II Казимира та королеви Марії-Людовіки. Присутній на зустрічі посол Франції П'єр де Нуає у листі до короля Людовіка XIV характеризував укр. посла так: «Поставний, гарних манер, убраний був у сукно із зеленого оксамиту із золотими ґудзиками». Виконавши покладену на нього місію, Т.-М. в Україну не повернувся і протягом 1659—61 залишався у Варшаві, лише короткими наїздами відвідуючи батьківщину. У цей час він фактично втратив полк. уряд у Переяславі, натомість посів місце придв. експерта з укр. справ й одержав різні титули — королів. секретаря, мельницького підчашого, полоцького стольника.

За службу при дворі одержував пенсію з королів. скарбниці, у берез. 1659 — сеймові підтвердження шляхетства та прав на володіння колишніми та новими отриманими від короля маєтностями. Поволі Т.-М. перетворився на одного з найбагатших власників в Україні. Йому належали волості Київець і Мелешичі, м-ко Піщатичі з належними до нього селами в Берест. економії, сс. Демидів, Литурівка, Абрагамівка, Раківка, Воронівка на Київщині. Мав маєтки,

розташовані в Лит. князівстві, Підляшші, на Брацлавщині. У берез. 1654 дістав від царя Олексія Михайловича жалувану грамоту на володіння м-ком Сміла. Крім того, в цей час Т.-М. отримав пенсію від франц. короля. Перебуваючи у Варшаві, підтримував тісні контакти зі своїм колишнім учителем, ректором Мінської уніат. школи, а нині уніат. єп. Холмським Яковом Сушею.

1660 Т.-М. одружився з дочкою Б. Хмельницького Оленою, яка залишилась удовою після смерті Д. *Виговського*. Отримав посаду ген. писаря в уряді Ю. Хмельницького, суміщуючи її з виконанням функцій королів. представника при гетьмані. Брав участь у Чуднівській кампанії та підписанні Слободищенського договору 1660. В умовах занепаду політ. авторитету Ю. Хмельницького та виходу ситуації в Україні з-під його контролю Т.-М. включився в боротьбу за гетьман. булаву і після зречення першим влади (можливо, за порадою самого Т.-М.) за підтримки польс. короля та крим. хана Мехмеда IV Гірея в серед. жовт. 1662 (за ін. даними, на поч. січ. 1663) проголошений гетьманом Правобереж. України. Як гетьман Т.-М. намагався проводити виважену зовн. політику, добивався об'єднання правобереж. та лівобереж. гетьманств. Прагнув досягти зрівняння у правах правосл. церкви з римо-катол. та повернення їй раніше захоплених уніатами храмів; ґарантування за Військом Запорозьким усіх його прав і вольностей; надання гетьману права самостійних дип. зносин з Молдавією та Валахією; укладення союзного договору з Кримом тощо.

Значно менше уваги приділяв вирішенню проблем внутр. політики, зокрема, досягненню соц. рівноваги в суспільстві. Намагання шляхти відновити старі, панщинно-фільваркові форми поземельних відносин на Правобережжі вкрай неґативно позначилися на політ. авторитеті гетьмана, з іменем якого асоціювалися реставраційні процеси, внаслідок чого у квіт. 1663 спалахнув антигетьман. бунт у Паволочі, очолюваний наказ. полк. паволоцьким Іваном Поповичем-Ходорковичем. У лип. 1663 бунт придушено, його керівника закатовано, але популярність Т.-М. після цього ще відчутніше знизилася. Не сприяв її зростанню й похід у Лівобереж. Україну, що здійснювався за підтримки польс. військ на чолі з королем і завершився повним провалом, спричинивши значні людські та матер. втрати. Проти Т.-М. виступили жителі Брацлава, Кальника, Могилів, Рашкова, Умані, Сміли та ін. міст і містечок. У середовищі старшини визріла антигетьман. змова, на чолі якої стояли Ю. Хмельницький (тепер архім. Ґедеон), колишній гетьман І. Виговський, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Й. *Нелюбович-Тукальський*, дружина Т.-М. Олена. Арешт Ю. Хмельницького, Й. Нелюбовича-Тукальського, Г. *Гуляницького* в берез. 1664 та страта І. Виговського 16.03.1664 не могли вже врятувати ситуацію. Антигетьманське й антипольське повстання поширилося аж до Волині, а в пд. рубежі гетьманату вторглася татар. орда. Проти Т.-М. виступив брацл. полк. Василь Дрозденко, який спирався не лише на повсталих укр. козаків і селян, а й на молдаван та буджацьких татар. За підтримки Криму в боротьбу за гетьман. булаву на Правобережжі вступав Степан Опара. Коли більшість польс. жовнірів самовільно залишили Україну, гетьман. війська на поч. черв. 1665 зазнали поразки, після чого Т.-М., захопивши гетьман. клейноди та найважливіші держ. докум., також залишив Україну і з незначним почтом вирушив до Варшави.

Протягом 1666—68 Т.-М. проживав у королів. столиці, займаючись, гол. чином, маєтковими справами. За роки гетьманування його володіння поповнилися за рахунок придбаних містечок Любомль на Волині, Мачоха на Брацлавщині, Кам'яний Брід і м. Висоцьк на Поліссі. Відтепер Т.-М. по праву вважався одним із найбагатших власників не лише в Україні, а й в усій Речі Посполитій. Щоправда, після переїзду до Варшави екс-гетьману постійно доводилося витримувати суд. тяжби щодо численних майнових претензій польс. шляхтичів і маґнатів, які зазнали матер. збитків від козаків, у т. ч. в роки його гетьманування. Крім того, Т.-М. постійно переслідували уніати, наполегливо схиляючи його до прийняття унії (в успіху даного задуму їх переконував приклад його дружини Олени, яка прийняла постриг у катол. м-рі Вільно). У відповідь на це Т.-М. в серп.—жовт. 1667 демонстративно вступив до Львів. Ставропігійного братства, яке справедливо вважалося стовпом православ'я на зх.-укр. землях (у груд. 1668 подарував братству цінну реліквію — мощі св. Меркурія). На поч. 1668 різко погіршився стан психічного здоров'я Т.-М., він впав у глибоку депресію. Після зречення влади восени 1668 його покровителем Яном-Казиміром, становище екс-гетьмана ускладнилось ще більше. Проти нього розпочалася серія нових суд. процесів. За таких умов наприк. квіт. 1669 він звернувся з листом до ігумена Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря Т. *Софоновича*, висловлюючи побажання провести решту свого життя в келії КПЛ. Приблизно в цей же час він звернувся з подібним клопотанням і до самого настоятеля цієї обителі, архім. І. *Гізеля*. Однак, ймовірно, позитивної відповіді він не дістав. Тим часом у квіт. 1670 Люблінський трибунал виніс Т.-М. вирок інфамії та баніції, тобто позбавлення честі разом з довічним вигнанням за межі держави.

Випрохавши в нового короля Михайла Вишневецького відстрочку на виконання суд. вироку, в черв. 1670 він сам таємно залишив Польщу і з невеликим гуртом відданих людей прибув до столиці Молдавії, міста Ясси, де з почестями був прийнятий господарем Григорієм III Дукою і митрополитом Ясським. Тут він зав'язав тісні контакти з султан. урядом, якому надав

Гетьман **Павло Тетеря**.
З портрета XVIII ст.

цінну інформацію про військ.-політ. становище Речі Посполитої. Польс. керівництво намагалося будь-що повернути обізнаного з таємницями варшав. двору втікача. Польс. аґенти розпочали з ним переговори, обіцяючи віддати конфісковані судом маєтки. Проте переговори завершилися безрезультатно. Водночас тур. султан Мухаммед IV вручив Т.-М. султан. прапор — санджак, що формально засвідчило його затвердження гетьманом України під протекцією Порти. Не маючи змоги повернути Т.-М. назад до Варшави, польс. аґенти наприк. берез.— поч. квіт. 1671 його отруїли. Поховано Т.-М., ймовірно, в одній з правосл. церков Адріанополя.

Літ.: Антонович В. Б., Бец В. А. Исторические деятели Юго-Западной России.., в. 1. К., 1885; Павлищев Н. И. Польская анархия.., т. 2. СПб., 1887; Волк-Карачевский В. В. Борьба Польши с казачеством... К., 1899; Костомаров Н. И. Руина. В кн.: Костомаров Н. Собр. соч., кн. 6, т. 15. СПб., 1905; Rawita-Gawroński F. Ostatni Chmielniczenko (Kniaze kozacki) 1640—1679. Poznań, 1919; Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти... Філадельфія, 1980; Дашкевич Я. Павло Тетеря. В кн.: Володарі гетьманської булави... К., 1994.

В. М. Горобець

Тещинський, чернече ім'я Варлаам (р., м. н. невід.— бл. 1764, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.) — ректор Харківського колеґіуму, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. 1723 навчався у богослов. класі. 1727 в сані ієром. викладав у класі інфими Харк. колеґіуму. 1737—41 — ректор Харк. колеґіуму й проф. богослов'я. Тоді ж Т. призначено ігуменом Краснокутського Петропавлівського м-ря Харк. єпархії. 15.06.1742 висвячено на архім. Харк. Куряжського м-ря. 1748 обрано членом Харк. консисторії. 1753 — архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, 1756 — Бєлгор. Миколаївського м-ря Курськ. єпархії. 1758—64 — архім. Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. єпархії, де й помер.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум.. Харьков, 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Тимківський (Тимковський) Василь Федорович (1781, напевне, х. Згарська Тимківщина Золотоніської сотні Лубенського полку, тепер у межах м. Золотоноша, райцентру Черкаської обл.—1832, м. см. невід.) — поет, перекладач, губернатор. Брат відомих укр. учених Є. *Тимківського*, Івана *Тимківського*, Іллі *Тимківського* та Р. *Тимківського*, дядько М. О. Максимовича, видатного укр. ученого, першого ректора Київ. ун-ту. Н. в родовому маєтку представника козац. старшини, полк. осавула Переясл. полку Федора Назаровича Тимковського. Рід Тимковських бере початок від козака Бубнівської сотні Переясл. полку Тимка (Тимофія) Антоновича, який вийшов із Правобереж. України після Прутського миру 1711. Його син Василь по імені батька одержав прізвище Тимченко, переселився з Бубнового до Переяслава. Син Василя Назар уже писався Тимковським і був сот. писарем у Терехтемирівській (Трахтемирівській) сотні Переясл. полку, мав двох синів: Федора Тимковського та Івана Тимковського. Полк. осавул Федір Назарович Тимковський і був батьком Т. Одна із сестер Т., Гликера, одружена з О. І. Максимовичем, була матір'ю М. О. Максимовича, Тетяна — з І. І. Прохоровичем, а Марія — з С. Ф. Самусем. Федір Назарович мав маєтності на х. Згарський (Згар) Золотоніської сотні, хутір поблизу м-ка Кропивна Кропивнянської сотні, земельні угіддя та кріпаків у с. Деньги та ін.

Т. навчався у школі при жін. Золотоніському Благовіщенському м-рі. Вищу освіту здобув у КМА. Ще на студ. лаві займався перекладами з іноз. мов і писав вірші. Кілька його віршів було надруковано в книзі «Радостныя чувствования муз» ([К., 1796]), якою КМА привітала нового митрополита Київського і Галицького Є. *Малицького*. Після закін. КМА Т. жив у родовому маєтку, займався літ. діяльністю. 1801 вступив до Моск. ун-ту. 1810 вступив на службу до Канцелярії держ. ради, де працював при голові деп. держ. економії адміралі М. С. Мордвінові, в будинку якого й жив. На поч. 1812 його запросив на службу тодішній держ. секретар О. С. Шишков. Т. став його постійним супутником і співробітником в усіх його мандрівках по Росії та Європі у свиті імп. Олександра І. Під час війни з Наполеоном Т. складав маніфести та ін. докум. Займав послідовно посади: правителя канцелярій при уповноваженому наміснику Бессараб. обл., нач. обох відділень Азіатського деп. МЗС, голови Оренб. прикорд. комісії. Після того за проханням головнокомандуючого в Грузії Олексія Петровича Єрмолова Т. відряджено до нього з особливими дорученнями, потім призначено губ. Бессараб. обл. (1826—28). Ще будучи чиновником для доручень при бессараб. намісннику, Т. на основі зібраних матеріалів написав «Историю Бессарабии» (1816), але ця праця (рукопис) загинула під час повені в С.-Петербурзі. Небіж Т., М. О. Максимович, називав ще й ін. його працю — «Князь Курбский», але її доля невідома. Загинули й рукописи його подорожніх заміток та записок про Кавказ. Опублікував переклади: «Путешествие Морица по Англии» (М., 1804) й «Жизнь графа Миниха» Гергарда-Антона Галема (М., 1806). М. О. Максимович був дуже високої думки про праці й талант Т. «Сила пера его,— говорив він,— нерѣдко уравнивалась с силою его увлекательнаго слова, в котором я не знал ему равнаго».

Літ.: Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский... КС, 1891, № 8—10; Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю... Полтава, 1913; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914.

В. Н. Жук

Тимківський (Тимко́вський) Єгор Федорович (23.05.1790, х. Згарська-Тимківщина Золотоніського пов. Київського намісн., тепер у межах м. Золотоноша, райцентру Черкаської обл.—9.02.1875, очевидно, м. С.-Петербург, тепер РФ) — учений, письменник, мандрівник і дипломат. Н. в сім'ї представника козац. старшини, полк. осавула Федора Назаровича Тимковського. Навчався у школі при Золотоніському Благовіщенському жін. м-рі (з 1795), у КМА (1798—1801), Переясл. семінарії (1801—04), гімназії при Моск. ун-ті (1804—06) та у Моск. ун-ті (1806—13), який закін. із срібною медаллю. По закін. навчання вступив на службу секретарем до Гол. управління шляхів сполучення у Твері. 1815 Управління перевели до С.-Петербурга, куди й переселився Т. 1820 М. М. Сперанський, ген.-губ. Сибіру, запропонував Т. супроводжувати в Пекін дух. місію на чолі з архім. Петром Каменським і вивести з Китаю місію, начальником якої був відомий синолог Йоакинф Бічурін. Т. 9 місяців пробув у Пекіні, знайомлячись з Китаєм. Його праця «Путешествие в Китай через Монголию в 1820 и 1821 годах», перекладена франц. та нім. мовами, протягом тривалого часу була настільною книгою для тих, хто вивчав історію Китаю. У ній Т. описав побут, господарство, традиції, звичаї та релігію монголів, а також навів детальні відомості про Китай та його столицю. Крім праці про Китай, були надруковані спогади Т. під назвою «Воспоминания о моей жизни», доведені до 1813. Повернувшись з Китаю, служив головою відділу в Азіатському департаменті МЗС (1821—30). Т. сприяв ініціативі Азіатського департаменту видати твори Й. Бічуріна. 1830—36 Т.— консул в Молдавії та Яссах. 1836—45 — у відставці й проживав у своєму маєтку в Золотоніському пов. 1845 зайняв посаду голови перекладацького відділу у МЗС, а 1852 його призначено керуючим С.-Петерб. гол. архівом МЗС, з 1866 до кінця життя був також членом ради м-ва. 1826 одружився з дочкою придв. духовника, протоієрея Павла Креницького. Мав одну дочку, яка померла у віці 6 років.

Тв.: Путешествие в Китай через Монголию в 1820 и 1821 годах, т. 1—3. СПб., 1824; Воспоминания о моей жизни. КС, 1894, № 3; 1895, № 4.

Літ.: [Некрологи]. В кн.: Отчет Императорского Русского географического общества за 1875 год. СПб., 1875; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912; Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю... Полтава, 1913; Скачков К. А. Тимковский Е. Ф. (Некролог). МВ, 1875, 18 февр., № 47; [Скачков К. А.] Еще о покойном Тимковском. МВ, 1875, 14 марта, № 66; Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский, . КС, 1891, № 8—10.

В. Н. Жук

Тимківський (Тимко́вський) Іван Федорович (кін. XVIII ст., х. Згарська Тимківщина Золотоніського пов. Київського намісн., тепер у межах м. Золотоноша, райцентру Черкаської обл.— поч. XIX ст., м. см. невід.) — письменник і перекладач. Брат І. *Тимківського*, В. *Тимківського*, Р. *Тимківського* та Є. *Тимківського*, дядько М. О. Максимовича (1804—1873), видатного укр. вченого, першого ректора Київ. ун-ту. Т. навчався у КМА, потім у Моск. ун-ті, який закінчив з трьома медалями. Служив у канцелярії гр. Олександра Романовича Воронцова, а потім у Комісії зі складання законів Рос. імперії.

Ще в студ. роки Т. почав писати вірші і займатися літ. перекладами з прозових і поет. творів, які були опубл. в моск. літ. журн. «Приятное и полезное препровождение времени». З перекладів Т. відомі: «Мысли прекрасной вдовы о цветах», «Выписка из Арапского манускрипта», «Суд» (ПиППВ, 1797, ч. 14), «Приятный вечер при лунном сиянии», «Утро в Вилденфельде», «Маркел у Сиракуз, из Ливия», кн. 25, гл. 24 (ПиППВ, 1798, ч. 19). Під своїми працями підписувався «Ив. Тимковский» і криптонімами: «И-ъ Т-й», «И-ъ Тмквск». Залишив по собі кілька перекладів з нім. й англ. мов, що вийшли окремими виданнями: «Полное собрание сочинений» С. Гесснера, ч. 1—4 (М., 1802—03), роман Ж. Лафонтена «Природа и любовь» (М., 1799, 1-ше вид.) й ін. Помер у віці 29 років.

Тв.: К пышной гробнице. ПиППВ, 1796, ч. 12; Подобие лица, истинное произш. в Германии. ПиППВ, 1797, ч. 15; Роза и фиалка.— Милой кавалер.— Кончина Фокионова.— К Луне. ПиППВ, 1798, ч. 20.

Літ.: Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский... КС, 1891, № 8—10; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912.

В. Н. Жук
Є. О. Колесник

Тимківський (Тимко́вський) Ілля Федорович (15.07.1773, полк. м. Переяслав, тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.—15.02.1853, с. Туранівка Ямпільської сотні Ніжинського полку, тепер Ямпільського р-ну Сумської обл.) — мовознавець, педагог, правник, освітній діяч. Походив із родини Федора Тимківського, осавула Переясл. полку, який виконував ще й обов'язки поштмейстера, пізніше — колез. асесор. Т. зростав у с. Деньги Золотоніської сотні. Поч. освіту здобув у Золотоніському жін. Благовіщенському м-рі, де черниці влаштували щось подібне до невеличкого пансіону. З 1781 навчався у Переясл. семінарії, 1785—89 — у КМА, де вчився у поет., ритор. та філос. класах, вивчав польс., франц., нім. мови, історію, географію, математику і т. ін. Акад. курс навчання, крім кількох дисциплін, в цей час найбільше відповідав універс. вимогам. 1789—97 навчався у Моск. ун-ті, де вивчав право, політику, прикладну математику, класичну л-ру, філологію та критику. Професори Моск. ун-ту А. Барсов, М. *Панкевич*, Ф. Баузе відзначали чудові успіхи Т. У цей

Ілля Тимківський.
З портрета XIX ст.

період почав друкувати свої літ. спроби у журналах і газетах: «Новости», «Московские ведомости». Зокрема, вірш на честь Нового року, надрукований у «Московских ведомостях», привернув увагу куратора Моск. ун-ту кн. Ф. М. Голіцина, що поклало початок їхньому зближенню.

Т. закін. філос. ф-т з двома срібними (1790, 1792) і юр. — із срібною (1793) та золотою (1795) медалями. Продовжував займатися літ. працею. Переклади Т. поет. і прозових творів з франц. і нім. мов були опубл. в літ. журн. «Приятное и полезное препровождение времени»: «Вольнодумец» з Геллерта, Сент-П'єра «Исследование природы», «Солнце» (1796, ч. 9, 10); з Гакгедорна «Венок», «Размышление о Боге» (1797, ч. 13); з С. Гесснера «Желание» (1797, ч. 15). А перший рос. поет. альманах «Аониды, или Собрание разных новых стихотворений», що виходив у Москві, упорядником і видавцем якого був М. М. Карамзін, надрукував поезію Т. Свої твори і переклади Т. підписував криптонімами: «Ил. Тмквск», «И-я Тмквск».

У лют. 1797 розпочав службу в Канцелярії ген. прокурора кн. Ф. Куракіна (з серп. 1798 — кн. Лопухіна) в С.-Петербурзі. Після утворення міністерств (1802) новий міністр юстиції Г. Р. Державін запропонував Т. перейти до свого деп., де він прослужив 4 місяці юрисконсультом. За цей період склав устав Третейського совісного суду. Одночасно викладав правознавство у Сенат. юнкерському ін-ті. З 1801 — секретар Сенату. За укладання підручників і «Систематического расположения законов российских» (перша спроба систематизації рос. законів) отримав у серп. 1802 в нагороду цар. діамантовий перстень. У січ. 1803 запрошений на посаду куратора Харк. навч. округу і проф. цивільного й кримін. права, загальної словесності та історії Харк. ун-ту, у засн. і відкритті якого брав активну участь. Склав «Рекомендации по изучению русского языка». Отримав тут ступінь д-ра філології «honoris causa». 1805 — дістав ступінь д-ра права Моск. і 1807 — Харк. ун-тів, а наук. т-во Геттінген. ун-ту обрало Т. за працю «Сравнение юстиниановых законов с российскими» своїм членом (1809). З 1809 — декан ф-ту морально-політ. наук. Займався укладанням історії Харк. ун-ту. У 2-й пол. 1811, вийшовши у відставку, виїхав з Харкова на постійне проживання у Туранівку. Рада ун-ту, оцінюючи по справедливості заслуги Т., внесла в управлінські докум. таку постанову: «Университет всегда с величайшей признательностью будет вспоминать, что устройство весьма многих училищ в округе нашего университета, теперь цветущих, обязано благоразумию, усердию и неутомимому труду проф. Тимковского». З поч. Франц.-рос. війни 18.08.1812 обраний членом Дворян. комітету; був ним до 2.01.1815. 1815—21 — двічі обирався глух. повіт. суддею. За сприяння Т. відкрито гімназії й повіт. уч-ща в Харкові, Чернігові, Катеринославі, Воронежі, Новгород-Сіверському. 1825—38 — директор Новгород-Сів. гімназії (цю посаду до 1825 обіймав його тесть). Зміг «підняти» її до високого рівня. Вплинув на формування пед. та наук. світогляду К. Д. Ушинського, який закін. цю гімназію. 21.10.1838 Т. вийшов у відставку, знову поселився у Туранівці, присвятивши весь свій час господарству та турботам про сім'ю, займався бджільництвом й літ. працею. Написав «5 лет», «Судья и парадоксы», «О Даждь-Боге», «О состоянии пчеловодства в Черниговской губернии» (всі опубл. у «Москвитянине»). На прохання колишнього свого вихованця, небожа М. О. Максимовича, першого ректора Київ. ун-ту св. Володимира, та видавця журн. «Москвитянин» М. П. Погодіна (останній просив написати спогади про І. І. Шувалова — засн. Моск. ун-ту) Т. написав спогади «Мое определение в службу» (1852). Вони містять матеріали не тільки для біографії самого Т., але й дані про Моск. ун-т, його професорів, стан освіти, виховання й навчання в Україні в 2-й пол. XVIII ст., зокрема, опис життя, навчання, побуту, звичаїв вихованців і викладачів Переясл. колегіуму й КМА.

Особливий інтерес для Т. як науковця становила філологія, зокрема етимологізація давніх назв. У книзі «Опытный способ к философическому познанию российского языка» Т. одним із перших поставив питання про старожитність мови слов'ян і її зв'язки з ін. давніми мовами, про періодизацію історії «славеноросійської мови», вказав на різницю між церк.-слов. та рос. мовами, здійснив порівняння деяких «славеноросійських» слів із лексемами грец., лат., нім. і «кельтської» мов для доказу їхньої спорідненості, здійснив класифікацію лексики залежно від походження, цитував давні пам'ятки. Як історика мови його вважають попередником Ф. Буслаєва, І. Срезневського та ін. Варті уваги також його спроби словотвірного аналізу слова.

Тв.: К Отечеству. Ода. ПиППВ, 1796, ч. 9; Беглец.— Вкус.— Добродетель.— Кларисе любящей стихотворство. Эпиграмма.— Красноречие. ПиППВ, 1796, ч. 10; Взгляд на самого себя. — К потерянному сну. ПиППВ, 1796, ч. 12; Псал. 27: «К Тебе Предвечный Сын...». ПиППВ, 1797, ч. 13; Утро. ПиППВ, 1797, ч. 14; Замыслы.— Письмо.— Сон. ПиППВ, 1797, ч. 15; Новый Эмиль. «Аониды», 1798/99, кн. 3; Весть. «Новости», 1799, кн. 1, № 5; Утренняя прогулка. «Новости», 1799, кн. 4, № 8; Опытный способ к философическому познанию российского языка. Харьков, 1811; Мое определение в службу... «Москвитянин» 1852, № 17—18.
Літ. Чалый М. К. Воспоминания. КС, 1889, № 4—7; Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский... КС, 1891, № 8—10; Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета.., т. 1—2. Харьков, 1893—98, 1904; Максимович М. А. Воспоминания о Тимковских. К., 1893; Булич С. К. Очерк истории языкознания в России, т. 1. СПб., 1904; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; РБС, т. Суворова—Ткачев. СПб., 1912; Павловский И. Ф. Первое до-

полнение к Краткому биографическому словарю... Полтава, 1913; Колесник Є. О. До 200-річчя від дня народження І. Ф. Тимківського. УЖ, 1972, № 8; Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды.., т. 1. Минск. 1976.

В. В. Німчук
Є. О. Колесник

Тимківський (Тимковський) Осип (Йосип) Тимофійович (р. н. невід., х. Княжий, очевидно, Грунської сотні Гадяцького полку, тепер не існує, напевне, тер. с. В'язове Охтирського р-ну Сумської обл.—1789, м. Москва) — військовий лікар, письменник. Син козака. Навчався у КМА, по закін. якої вступив у С.-Петерб. адміралт. корпус. У Лейдені отримав доктор. ст. за «Медико-практичну дисертацію про несправжні перипневмонії» (1765). Був лікарем у багатьох військ. частинах. 1781 призначений моск. штат-фізиком, але невдовзі переведений до Ревельського госпіталю. Згодом подав у відставку. Написав дві праці з медицини (лат. мовою).

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь... Полтава, 1912.

В. Н. Жук

Тимківський (Тимковський) Роман Федорович (1785, х. Згарська-Тимківщина Золотоніського пов. Полтавської губ., тепер у межах м. Золотоноша, райцентру Черкаської обл.—16.01.1820, м. Москва) — професор, доктор філософії і словесності. Брат В. *Тимківського*, Є. *Тимківського*, Івана *Тимківського*, Іллі *Тимківського*. Поч. освіту дістав від свого дядька, який перебував на обітниці у КПЛ. У жовт. 1797 Т. закін. клас поетики і вступив до гімназії при Моск. ун-ті. З верес. 1801 — студент Моск. ун-ту, де вивчав давні мови під керівництвом проф. Маттеї, Мельмана і П. *Сохацького*. У серп. 1803 Т. нагороджено срібною медаллю й призначено викладачем грец. етимологічного і лат. синтаксичних класів (верес. 1803). 1804 — канд. словесних наук, 1805 — магістр, 1806 — д-р словесних наук. Того самого року разом з Болдирєвим виїхав до Галле для стажування. У зв'язку з воєнними діями переїхав до Лейпцига, де провчився рік. Став дійсним членом Лейпц. філол. т-ва. Потім подався до Геттінгена, де його керівником були Г. Гейне та Мічерліх. 1809 повернувся до Росії. У званні ад'юнкт-проф. став викладачем давньої словесності Моск. ун-ту, а також пом. інспектора та вчителем грец. і лат. мов універс. гімназії. З 1810 викладав лат. мову в універс. шляхет. пансіоні. Того самого року отримав звання екстраординарного професора, 1811 — ординарний професор. 1812—19 — член училищного комітету (крім 1816/17 навч. р.). 1814/15, 1815/16, 1817/18 навч. р.— декан ф-ту словесності. З 1811 — цензор книг, написаних давньогрец. мовою.

1812 під час пожежі у Москві згоріла вся б-ка, зібрана Т. переважно під час стажування в Німеччині. Тоді ж саме втрачено і єдину фундаментальну працю «Сравнительное описание Несторовой летописи», у якій Т. піддав критиці деякі твердження про авторство Нестора щодо кількох літ. творів. Після порівняльного аналізу літописів з ПВЛ прийшов до висновку, що остання була єдиним твором Нестора. Розпочав видання літопису за Лаврентіївським списком, яке тривалий час вважалось зразковим.

Літ. працю розпочав ще студентом. Для отримання ступеня магістра написав твір «De Dithyrambis eorumque usu apud Graecos et Romanos»(«Про дифірамби та їх використання у греків і римлян»), виданий у Москві. 1807 цей твір, доповнений Т. під час перебування в Німеччині, надруковано у Актах Лейпцизької семінарії. Т. друкувався в «Русских достопамятностях», Трудах ОИДР. Відомі його урочисті промови: «Торжество Московских Муз, восхищенных бессмертными деяниями Великого императора Всероссийского Александра I» (25.04.1804), промова на честь взяття рос. військами Парижа (1814). З 1815 — директор Моск. пед. ін-ту. Цю посаду обіймав до смерті. Похований на Лазаревому цвинтарі у Москві. На могилі студенти встановили мармуровий пам'ятник з посвятою.

Тв.: De Dithyrambis eorumque usu apud Graecos et Romanos. M., 1806; De virtutibus Graecorum et Romanorum non nisi ex eorum ingenio moribus et vita recte aestimandis anno MDCCCXI [1811]. M., 1811.

Літ.: Калайдович К. О трудах профессора Тимковского... ВЕ, 1820, ч. 110, № 5–8; Речи, произнесенные в торжественных собраниях имп. Московского университета.., ч. 3. М., 1821; СЭС, изд. К. Краи, т. 10. СПБ., 1848; Настольный словарь.., т. 3. СПб., 1864; Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский. КС, 1891, № 8–10; Словарь.. (1811—1911). М., 1911; РБС, т. Суворова–Ткачев. СПб., 1912.

Т. О. Дороніна

Тимошевич, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.—1.12.1775, сот. м. Новгород-Сіверський Чернігівського полку, тепер райцентр Чернігівської обл.) — архімандрит. Навчався у КМА, по закін. якої прийняв чернечий постриг у КПЛ. Згодом висвячено на ієродиякона, пізніше — на ієромонаха. 3.05.1751 на прохання архієп. Московського і Севського П. *Малиновського* Т. направлено разом з ієром. Й. *Семієцьким* до Моск. Чудового м-ря для виконання обов'язків економа і намісника. 1758 Т. став намісником м-ря. Перебуваючи у Росії, Т. підтримував з КПЛ тісні зв'язки. 1762—70 разом із С. *Юницьким* та В. *Барановичем* — уповноважений КПЛ у Москві, займався обліком фінансів, у т. ч. пов'язаних з продажем книг, приймав пожертви на КПЛ, вирішував питання госп. характеру (купівля паперу і устаткування для друкарні, книг для лавр. б-ки, церк. атрибутів тощо); посередник у діловому листуванні КПЛ з різними

Епіфаній Тихорський.
З портрета XVIII ст.

особами. 1756 вислав до КПЛ срібні шати на Розп'яття, алебастр і хміль. 11.03.1772 Т. переміщено в Новгород-Сів. Спасо-Преображенський м-р. Турбуючись матер. становищем м-ря, 1773 подав «доношеніе» в Новгор. підкоморський суд зі скаргою на захоплення різними особами монаст. маєтків і представив витяг з книг повіт. суду за 1633, який підтверджував пожертви м-рю «бортневых ухожій и рыбных ловель».

Літ. Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 129, 157, 181, 246, 350, 395, 420, 494; оп. 1 друк., спр. 139, 175–177; оп. 1 малов., спр. 628; оп. 1 загальночерн., спр. 75, 97; оп. 1 КДС, спр. 80, арк. 11–11зв., 17.

С. Р. Кагамлик

Ти́мченко Григорій Павлович (р., м. н. невід.—21.09.1793, м. Москва) — доктор медицини, дивізійний лікар, професор. Навчався у КМА до 1772. Медицину почав вивчати у С.-Петерб. адміралт. школі (верес. 1772 — квіт. 1773). Протягом п'яти з половиною років навчався в Мед.-хірург. академії м. Кіль (Німеччина). Там з 1773 допомагав о. В. *Григоровичу* у рос. посольській церкві. 1779 звільнився для продовження навчання в Копенгагені. 1780 у Кілі захистив доктор. дисертацію «Observationes medico-obstetriciae» («Медико-акушерські спостереження»). Після складання іспитів у С.-Петерб. мед. колегії і отримання права на мед. практику в Росії служив у Симбірську дивізійним лікарем. З лист. 1786 — проф. повивального мистецтва Моск. акушерської школи, займав також посаду моск. міськ. акушера, професора Моск. ген. госпіталю.

Літ. Чистович Я. История... медицинских школ... СПб., 1883; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

М. О. Дяченко

Тиньо́вський, чернече ім'я Паїсій (р., м. н. невід.—26.09.1726, м. Москва) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. Під час навчання прийняв чернечий постриг у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Викладав у класі граматики КМА. 1724 викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де 1725/26 навч. р. викладав у класі граматики.

Літ. Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Тихоно́вич Сава, чернече ім'я Євстахій — див. *Пальмовський* Сава, чернече ім'я Євстахій.

Тихо́рський, чернече ім'я Єпіфаній (р., м. н. невід.—2.07.1731, м. Бєлгород, тепер РФ) — засновник Харківського колеґіуму, єпископ Бєлгородський і Обоянський. Навчався в КМА, викладав там, а за часів ректорства Т. *Прокоповича* був намісником з економії Київ. Брат. м-ря (1711).

Перебував під впливом просв. ідей, осередком яких була КМА, всіляко сприяв розвиткові освіти на Слобожанщині. 9.07.1722 із архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря висвячено на єп. Бєлгородського і Обоянського. Турбуючись тим, що в Бєлгор. єпархії не було гідної школи, Т. на кінець літа 1722 відкрив її на базі Бєлгор. Миколаївського м-ря. Командувач військами Слоб. України кн. М. М. Голіцин запропонував перенести школу до Харкова, маючи на меті підняти авторитет цього гол. в Слоб. Україні міста. 1726 школу перенесено до Харкова. Тут вона спочатку мала назву Тихореціанської академії. І тільки після смерті Т. дістала назву Харк. колеґіуму. Навч. та виховний процес у ньому був побудований за зразком КМА. Після заснування Харк. ун-ту Колеґіум перетворено на семінарію.

Заснувавши в Харкові Колеґіум, Т. зробив чимало для становлення його матер. статку та забезпечення викладацькими кадрами. Завдяки його клопотанням козац. старшина та духовенство зробили значні пожертвування маєтків, земель, дворових місць, млинів тощо. Один з найкращих будинків, розташований в істор. центрі Харкова, добудований за Т. і пристосований під навч. корпус. Т. дав власні кошти на будівництво бурси для незаможних студентів і з дозволу Синоду передав у власність Харк. колеґіуму Озерську, Чугуївську та Аркадіївську пу́стині (1729), об'єднав параф. Покровську церкву з Харк. колеґіумом. Т. виділив на утримання Харк. колеґіуму 1/20 частину прибутків з м-рів та 1/30 — з параф. церков його єпархії, прибутки від Каплунівської ікони Богоматері, найбільш популярної на Слобожанщині, та значну кількість книжок, що поклали початок першій на Слобожанщині б-ці. Завдяки Т. б-ці Харк. колеґіуму було передано власне зібрання книжок С. *Яворського*. Цьому передувало листування Т. з видатними діячами церкви. Т. підтримав Т. Прокоповича. Їхнє листування тривало все життя.

1727 Т.— засн. першого у Харкові церк. хору із студентів Колеґіуму.

Піклувався він і про забезпечення Харк. колеґіуму належними викладацькими кадрами. 1727 домігся згоди Синоду на запрошення талановитих студентів та викладачів КМА на викладацькі посади, а 1731 з метою виховання власних кадрів відправив на навчання до Німеччини кілька молодих випускників. Т. перевів вихованців Бєлгор. семінарії до Харк. колеґіуму. Чимало піклувався про достаток та авторитет викладачів Харк. колеґіуму. 1729 домігся для його ректора посади архім. Харк. Покровського м-ря. Т. перетворив Харк. колеґіум у найавторитетніший навч. заклад і освіт. центр на Слобожанщині. Поховано Т. у Бєлгородському Троїцькому соборі.

Літ.: Молодик на 1844 г. СПб., 1844; Данилевский Г. П. Харьковские народные школы (1732–1865). В кн.: Данилевский Г. П. Украинская старина. Харьков, 1866; Лебедев А. С. Харьковский коллегиум... М., 1886; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум... Харьков, 1895; Посохова Л. Ю. Харківський колегіум... Харків, 1999.

Л. Ю. Посохова
С. О. Сєряков

Тихо́рський Хома Трохимович (1733, сот. м-ко Домонтів Переяславського полку, тепер с. Домантове Золотоніського р-ну Черкаської обл.—2.02.1814, м. С.-Петербург) — доктор медицини. Н. у козац. сім'ї. По закін. КМА (1756) вступив до С.-Петерб. адміралт. госпіт. школи. 1758 одержав звання підлікаря, 1759 — лікаря. Залишений при С.-Петерб. адміралт. госпіталі для наук., лікувальної та пед. роботи. 1761 серед перших 10 найздібніших вихованців рос. госпіт. шкіл (в минулому студентів КМА) відряджено Держ. мед. колегією до Лейден. ун-ту, де 1765 захистив доктор. дисертацію «De vera sive proxima causa podagrae» («Про істинну чи безпосередню причину подагри»). 1765—68 продовжував удосконалювати знання за кордоном. 1765 Т. призначено лекційним д-ром, викладачем фармакології і «медичної практики» обох С.-Петерб. госпіт. шкіл (адміралт. і сухопут.). Одним з перших у Росії почав читати лекції рос. мовою. З 1771 — старший лікар С.-Петерб. адміралт. госпіталю, а з 1776 — С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю, продовжував викладацьку і наук. діяльність. Серед його учнів — майбутні визначні медики-українці С. *Андрієвський*, Н. Карпинський, Д. *Самойлович*, Я. *Саполович* та ін.

Т.— автор першого в Росії підручника з суд. медицини (1774), перекладів іноз. мед. творів. 1779—99 — чл. С.-Петерб. держ. мед. колегії, а з 1804 — Мед. ради. За успіхи в наук. та пед. праці обраний почесним чл. Рос. АН.

Літ.: Громбах С. М. [Примечания]. В кн.: Самойлович Д. Избранные произведения, в. 1. М., 1949; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Ти́ша Адам (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з давнього укр. шляхет. роду Тиш (Тиш-Биковських) з Київщини. Вчився у КМА. Разом з ним навчалися, ймовірно, його брати: Тиша Іван та Тиша Юрій (Георгій). Всі троє разом з ін. студентами Лавр. школи є авторами польськомовного віршованого панегірика з акровіршем на пошану П. *Могили* «Mnemosyne sławy, prac i trudow przeświętnego w Bogu i m. o. Piotra Mohiły» (К., 1633). У своїй частині панегірика виявили себе майстрами алегорії. Під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 рр. разом з братами став на бік Речі Посполитої. У лип., ймовірно, саме він і його брати потрапили в Ходоркові на Житомирщині в полон до повстанців. Не виключено, що Т. був родичем Михайла Тиші, сотника звягельського (1649), якому, однак, приписують походження зі звягельських міщан, та якогось Тиші, що був послом М. Пушкаря до царя Олексія Михайловича (берез.—квіт. 1658).

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Грушевський М. Історія української літератури, т. 6. К., 1995; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, кн. 1, 10. К., 1996, 1998; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997.

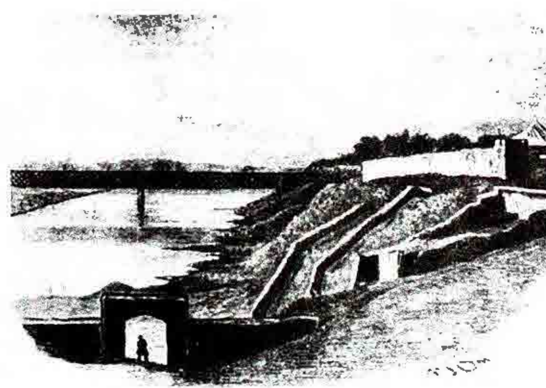
Ю. А. Мицик

Тише́вський Іван Дмитрович (1760, с. Сачковичі Топальської сотні Стародубського полку, тепер Брянської обл., РФ — 19.08.1830, м. Полтава) — лікар. Н. у шляхет. укр. родині. 1783 закін. КМА і вступив до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, де 1785 дістав звання підлікаря і призначений до Полтав. легкокінного полку. З 1789 — лікар, брав участь у Рос.-тур. війні 1787—91. Відзначився хоробрістю під час боїв біля Очакова, Бендер та Аджибея. 1792—94 працював лікарем Катериносл. намісн., потім служив у лейб-гвардії Преображенському полку, отримав звання штаб-лікаря (1795). З 1797 — полт. міськ. лікар, на власні кошти збудував і утримував одну з перших в Лівобереж. Україні міськ. лікарню для бідних і одиноких людей. Утримуючи і лікуючи людей протягом 5 років за власний рахунок, Т. розорився і звернувся з проханням до С.-Петерб. мед. колегії про виділення коштів. Проте йому відмовили, і він змушений був закрити лікарню. 1802 призначено акушером Черніг. лікар. управи, 1803 переведено на таку саму посаду до Полтави. Автор праць «Про панариції», «Про літотомію», «Про попередження отруєння ріжками». 1802 разом із лікарем та педагогом Петром Піддубиком-Сущевським написав «План наставления Малороссийской Черниговской Семинарии студентов первым основаниям врачебной науки».

Літ.: Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970. Полтаві 800 років... К., 1974.

В. Н. Жук

Тодо́рський, чернече ім'я Симон (1701, сот. м-ко Золотоноша Переяславського полку, тепер місто, райцентр Черкаської обл.—21.02.1754, м. Псков, тепер РФ) — викладач, вчений-лінгвіст, просвітник, архієпископ Псковський, Ізборський і Нарвський. Син козака Золотоніської сотні

Бендерська фортеця.
З гравюри XIX ст.

Симон Тодорський.
З портрета XVIII ст.

Переясл. полку. 1718—27 вчився у КМА. На поч. 1727, не закінчивши богослов. курсу, виїхав через С.-Петербург, Ревель (тепер м. Таллінн) до Німеччини. 1729—35 жив у м. Галле, вивчав 6 років у Магдебурзькій академії «богослов'я, єврейську, грецьку та ін. сх. мови» у відомого в Європі того часу гебраїста Йогана-Генріха Міхаеліса, який заснував при цій академії Collegium orientale theologicum. Виявивши здібності Т., Міхаеліс залучав його до ведення практичних занять зі студентами, які вивчали гебраїстику, до перевірки їхніх перекладів євр. текстів Біблії, а особливо — до викладання основ сх.-слов. мов. Таку людину, яка б могла перекладати з нім. на мови сх. слов'ян, давно чекали в Галле. Багато мандрував. Бував у Лейпцигу, Угорщині (де учителював), на Балканах. Відвідував правосл., уніат. і катол. м-рі, знайомився з реформаційними і контрреформаційними ідеями та рухами. Вже тоді, як вважають дослідники, оволодіваючи філол.-критич. методом, готувався до серйозного перекладу на слов. мову Біблії. Співпрацював з проф. Августом Германом Франке, засн. т. зв. «Сирітського дому» — центру дух. життя пієтистів — добре поставленої школи з б-кою, друкарнею, де навчалися діти не лише з Німеччини, але й Європи, сх.-слов. країн, Африки, Америки. Метою школи було розповсюдження чистого еванг. вчення. Тут Т. брав участь у роботі друкарні «Заклади Франке», якою керував Грішов. «Заклади» вели торгівлю книгами в багатьох країнах Європи і в Америці. Захопившись просв. ідеями, переклав «Чотири книги про справжнє християнство» Йогана Арндта — програмний і фундаментальний пієтистський твір, для якого характерні віротерпимість, заклик до первісної христ. рівності, поєднання розуму й віри. 1735 праця була видрукувана за сприяння і фінансування Т. *Прокоповича* і мала 1426 стор. тексту. Переклав також кілька пієтистських творів, зокрема «Катехізис», складений Франке, а також — дух. гімни, псалми, в т. ч., написані самим М. Лютером. Ці рідкісні видання відшукав й проаналізував Дмитро Чижевський. Він писав: «При детальному обробленні української духовної історії не можна буде обминути перекладів Тодорського, які дуже природно входять в історію містичної думки на Україні та творять надзвичайно цікаву сторінку історії протестантських впливів на українську релігійність». Нім. просвітники високо цінували знання, працю Т., захоплювались його перекладами. Завдяки нім. пастору в Нарві Й.-Ф. Буддею й ін. нім. вченим 3500 примірників «Справжнього християнства» у перекладі Т. було надіслано до Росії. 500 примірників придбала С.-Петерб. АН.

1738 Т. повернувся до Києва, за його спогадами, майже з півтонною книг. У КМА одержав посаду викладача євр., грец. та нім. мов. Нім. мову ввів у навч. курс Р. *Заборовський*, який підтримував Т. в його закорд. мандрах. Т. вже тоді користувався величезною славою і авторитетом. Учнями, помічниками, послідовниками Т. як вчені й просвітники стали могилянці В. *Лящевський*, Д. *Нащинський*, Г. *Сломинський*, Я. *Блоницький*, Г. *Сковорода*. Листувався Т. з В. *Григоровичем-Барським*, склав схвальні відгуки про підготовлену ним для КМА граматику грец. мови. Через гетьмана К. *Розумовського* і рос. посла в Туреччині О. А. Вешнякова клопотався про його повернення до Києва з метою викладання в КМА.

31.05.1742 в КМА отримано ухвалу Синоду: Т. «быть в Москве немедленно», і 23.06.1742 він туди відбув. Там він за велінням імп-ці *Єлизавети Петрівни* навчав і навертав із лютеранства в православ'я спадкоємців престолу — гольштинського герцога Петра Карла Ульріха (майб. Петра III) та ангальт-цербську принцесу Софію Августу Фредеріку (майб. Катерину II). В Україну Т. вже не повернувся. 12.09.1743 дістав чин архім. Іпатіївського м-ря біля Костроми, а 31.03.1745 хіротонований на єп. Костромського і Галицького. Того самого року Т.— радник Синоду і єп. Псковський, Ізборський і Нарвський (з 1748 — архієпископ). Інтенсивно працював з В. Лящевським та Я. Блоницьким над слов. перекладом Біблії. Застосувавши метод філол.-критичного аналізу, могилянські вчені очистили тексти Біблії від вікових, невластивих їй нашарувань. Біблія була видана 1751 і дістала назву Єлизаветинської. Поширювалася в Україні, Росії, Польщі, Австро-Угорщині. Вона й на сьогодні вважається найкращою Біблією у слов. перекладі. І хоч 1753 «Справжнє християнство» Арндта заборонено, ім'я Т. не називалось, і він залишився на своїх посадах. З Києвом зв'язків не поривав. 1751 видав свої лекції з риторики, в яких викладено деякі просв. погляди. В архівах С.-Петербурга зберігається його «Rudimenta linguae graecae» («Скорочений курс грецької граматики»). Збереглися також «Краткие собственноручные показания о первых (37-ми) годах своей жизни», які проливають світло на біографію вченого. Поховано Т. у Псков. Свято-Троїцькому соборі. Його б-ка перейшла до Псков. семінарії, а згодом забрана до цар. двору. На думку дослідника раннього просвітництва в Німеччині й Україні Едуарда Вінтера, в центрі «німецько-українсько-російських зв'язків раннього періоду просвітництва стояв українець Тодорський зі своїми перекладами», і він заслуговує на те, щоб певна доба в укр. ранньому просвітництві носила його ім'я.

Літ. Аскоченский В. И. Киев... с Академиею, ч. 2. К., 1856; [Лазаревский А. М.] Одиннадцать писем .. 1723—1746. РА, 1874, № 2; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Чижевський Д. І. Українські друки в Галле. Краків—Львів, 1928; Winter E. Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandkunde im XVIII Jahrhundert. Berlin, 1953; Winter E. Frühaufklärung... Berlin, 1966.

З. І. Хижняк

Толмачо́в Яків Васильович (6.10.1779, с. Липці Харківського пов. Слобідськоукраїнської губ., тепер село Харківського р-ну Харківської обл.—18.01.1873, м. см. невід.) — викладач, професор словесності, автор підручників. Н. в сім'ї дяка шляхет. походження. Вчитися грамоті почав у батьківському домі на четвертому році життя і в 5—6 років вже знав напам'ять майже весь Часослов та Псалтир. 1793 Т. вступив до Харк. колеґіуму, де вчився до ритор. класу включно. Закін. навчання у КМА. Досягнувши значних успіхів та оволодівши вищими науками, Т. повернувся до Харк. колеґіуму, де став викладачем піїтики, математики, грец., лат. та франц. мов. З 1806 викладав риторику та математику. З вел. задоволенням згадував роки, проведені в Харк. колеґіумі: «Несмотря на многочисленные труды моей харьковской жизни, мне приятно вспоминать о дружеских беседах, своих коллег, которые своей искренностью, открытостью и остроумием оживляли эти беседы». У Колеґіумі Т. залишався до 1809, коли за рекомендацією М. *Бантиша-Каменського* Колеґія дух. уч-щ призначила його проф. рос. словесності С.-Петерб. семінарії. 1809 став конференц-секретарем зовн. та внутр. управління С.-Петерб. АН, 1816 призначено до С.-Петерб. пед. ін-ту проф. рос. словесності, а з 1819 — проф. філософії С.-Петерб. ун-ту, з 1820 — директор С.-Петерб. гол. нар. пед. ін-ту.

Т. залишив по собі велику різнопланову спадщину. 1806 створив для учнів старших класів Харк. колеґіуму нову франц. граматику, яка стала популярною й за межами Харкова (4 рази видавалася в Москві), а 1809 він склав новий посібник з піїтики «Русская поэзия...» Вел. значення та популярність мали свого часу підручники Т. «Правила словесности...» та «Краткое обозрение словесности древних народов». Слід також відзначити перекладацьку діяльність Т.: саме він переклав з латини для харк. гімназій підручники з логіки, метафізики, «Моральную философию» Х. Баумейстера та ін. необхідні в навчанні книги.

Тв.: Русская поэзия в пользу юношества, обучающихся в Харьковском коллегиуме. М., 1809; Правила словесности, руководствующие от первых начал до высших совершенств красноречия. СПб., 1815; Краткое обозрение словесности древних народов. СПб., 1820; Автобиографическая записка. РС, 1895, № 9.

Літ.: Молодик на 1844 г. СПб., 1844; Цветков Г. Харьковские школы... ДВ, 1864, № 8; Данилевский Г. П. Харьковские народные школы (1732—1865). В кн.: Данилевский Г. П. Украинская старина. Харьков, 1866; Лебедев А. С. Харьковский коллегиум... М., 1886; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум.. Харьков, 1895; Посохова Л. Ю. Харківський колеґіум... Харків, 1999.

С. О. Сєряков

Томило́вич, чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.— до 1735, м. Київ) — викладач, ігумен. Вищу освіту здобув у КМА, де навчався до класу філософії. 1702 викликаний до Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1711/12 навч. р.— викладач класу риторики, 1712/13 — проф. класу філософії і префект. 1713 повернувся у Київ, де обраний проф. КМА. З 1717/18 навч. р. викладав курс богослов'я: «Theologia theoretica de Deo uno et trino commentariis et disputationibus scholasticis illustrata, doctrinam orthodoxam complectens, ingenuo Roxolano auditione exposita anno Domini 1719 in annum 1718 die 9-na septembris inchoata ab admodum reverendo patre Joazaphe Tumilowicz» («Теоретична теологія про Бога єдиного у Трійці, коментарями і дистинкціями схоластичними проілюстрована, містить православну доктрину, для шляхетних українських слухачів представлена 1719, 9 вересня 1718 року розпочата преосвященним отцем Йоасафом Томиловичем»). 1719 їздив за цар. указом до Москви, потім до С.-Петербурга (причини невід.). Того самого року повернувся до Києва. 1720 призначено настоятелем, згодом ігуменом Київ. Кирилівського м-ря. Продовжував читати курс богослов'я у КМА. Найбільш імовірною датою смерті Т. є 1735.

Літ.: Савицкий Д. Русский гомилет... ТКДА, 1902, № 8–12; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы., отд. 2, т. 1, ч. 2. К. 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Тонки́й Павло (1788, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — послушник. Син священика Кухмистерської слобідки Остерського пов. Черніг. губ. (тепер у межах Києва). Навчався у КМА з 1.09.1801 «в нижчих класах латинської граматики, поезії, риторики, філософії і півтора року богословським предметам з успіхом похвальним, притому вищому латинському і російському красномовству з успіхом хорошим; в нижньому класі грецької мови з успіхом непоганим; нижньої чистої математики, історії і географії з успіхом похвальним; поведінки він чесної, літ йому від народження 25. По звільненні його з Академії для вступу в послушники Києво-Печерської лаври перешкод за ним, крім того, що не закінчив курсу богословського, немає ніяких. 1813 року лютого 28 дня». Отримавши таке свідоцтво за підписами «Академії ректор богословії учитель архімандрит Йоакинф [*Логановський — авт.*], академії префект Йосиф [*Мохов — авт.*], правлячий письмовими справами студент богословії Яків Завадовський», від себе додав, що давно виношував «бажання вибрати собі тихе, пристойне і спасенне послушництво в Києво-Печерській лаврі, а згодом стати монахом». У трав. 1813 зараховано послушником (ніс крилашанський послух на Ближніх печерах КПЛ). На поч. трав. 1817 звернувся до Дух. собору КПЛ за дозволом поклонитись гробу Господа в Єрусалимі, але реакція чл. собору була різко неґативна. Через

Шляхтич. Малюнок з книги Олександра Рігельмана «Летописное повествование...»

кілька днів написав ще одне прохання, на цей раз намісникові архім. КПЛ А. *Смирницькому*. «Через подане від мене цього місяця 4 дня прошеніє в Духовний собор,— писав Т.,— про звільнення моє з Лаври і про видачу мені свідоцтва, зрозумів із слів і виразу обличчя Вашого високопреподобія та інших соборних незадоволення і гнів на мене, від чого... третій день пройшов, а від неприємних слів в Соборі і поглядів в серці моєму й досі рану почуваю. По виході з Собору, прийшовши в келію, день і ніч безперервно роздумував, розглядав погляди і думки свої, старанно проціджував на решеті міркування і по недосвідченості, а більше по боязкості мого духу погодився було залишитись для задоволення хотіння... Але совість, цей праведний суддя, щоденно, повсякчасно і навіть щохвилинно гризла мене за невиконання обіту мого, примусила, спонукала мене все обурення, всі труднощі, всі незручності і навіть саму смерть знехтувати... Я, може бути, невдовзі з благовоління Бога удостоївся б монашества. Але... я в монастирі не буду мати до кінця життя спокою від мук моєї совісті». І знову благав намісника не забороняти виконати обітницю і милостиво відпустити до Єрусалима. В кінці обіцяв: «Якщо Бог допоможе мені вернутися з задуманого мною міста, то я знову, якщо буде благовоління Боже і святі отці не відмовлять, приплиvу і щиро буду служити святій Києво-Печерській лаврі». Проте дозволу на прощу до Єрусалима так і не отримав, натомість відправлений до Черніг. дикастерії. Де і коли закінчив своє життя Т., не встановлено.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 16, послуш., спр. 13, арк. 1–3, 6–7, 9–11.

В. А. Шиденко

Топо́льський, чернече ім'я Афанасій (рр., м. н. і см. невід.) — ректор Харківського колегіуму, архімандрит. Вищу освіту здобув у КМА. У 1730-х рр. викладав у Харк. колегіумі. 1741—44 — ректор Колегіуму й проф. богослов'я. Т.— перший ректор, який одночасно був і архім. Харк. Покровського м-ря.

Тв.: Слово в неделю по Пасхе. М., 1742; Слово на перенесение мощей благоверного князя Александра Невского. М., 1742.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии.., ч. 1. М., 1807; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 1. СПб., 1884; Стеллецкий Н. С. Харьковский коллегиум... Харьков, 1895; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Топоро́вський Тимофій Лук'янович (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач. Будучи студентом КМА, 1651 виїхав до Москви, де став перекладачем з лат. та церк.-слов. мов Посольського приказу. Перекладав у Москві разом із М. *Кульчинським* «Патерикон» С. *Косова* (1635). Був перекладачем у посольстві князя Р. М. Рєпніна-Оболенського до Речі Посполитої (1653). Відвідав Мінськ, Люблін, Варшаву. Разом із С. *Кольчицьким* і М. Кульчинським брав участь у переписуванні одного з варіантів рос.-укр. договору 1654 («11 статей»).

Архіви: РГАДА (М.), ф. 150, оп. 1, № 10; ф. 79, оп. 1, № 3, арк. 106, 130.

Ю. А. Мицик

Травли́нський (Травули́нський, Трauли́нський) Антон Якович (1751/52, сот. м-ко Ічня Прилуцького полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.—16.07.1830, м. см. невід.) — штаб-лікар. Син священика Преображенської церкви о. Якова Травлинського. Від 1769 до трав. 1778 вчився в КМА, закін. класом філософії. Щоправда, встиг ще прослухати три з половиною місяці курс богослов'я «с успѣхом преизрядным». За указом С.-Петерб. держ. мед. колегії від 6.12.1777 про присилку 29 студентів КМА поїхав вивчати медицину до Моск. госпіт. школи. 1783 працював лікарем у м. Несвіж Черніг. намісн., 1784 — у Борзн. і Ромен. пов. того самого намісн. З 1790 переїхав до м. Катеринослав, 1794 його призначено до Козловського піхот. полку. 1796 — штаб-лікар. 1798 працював у Богусл. пов. Київ. губ., а з 1800 — акушером при Новорос. (Катериносл.) лікар. управі. 1828 вийшов у відставку. 1805 у «Observationes medico-chirurgorum Rutheni Imperii» (Petropoli, 1805) опублікував статтю «О пуле 20 месяцев в полости черепа пребывавшей, без всяких болезненных припадков». Мав молодшого брата Онисима Травлинського, котрий 1772—78 вчився у КМА до класу філософії, яку слухав три з половиною місяці «с успѣхом изрядным». 1778 разом з Т. виїхав до Москви і також вступив до Моск. госпіт. школи.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907; Медицина в Україні.., в. 1. К., 1997.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 26, арк. 31.

О. Ф. Задорожна

Р. М. Лякіна

Три́зна, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.—1655, м. Київ) — архімандрит КПЛ, письменник. Походив з укр. шляхет. роду. Освіту здобув у Лавр. школі П. *Могили* та Київ. колегіумі. Був вихованцем й послідовником П. Могили. По прийнятті чернечого постригу наставлено архім. Вілен. Святодухівського м-ря (1640—47). По смерті П. Могили одностайно обрано архім. КПЛ (1647). Підтримував Нац.-визв. війну укр. народу, очолювану Б. *Хмельницьким*, власним коштом спорядив військовий загін, котрим командував його родич. Брат Т.— Хома Павлович Тризна — був лубен. полк. писарем 1663 та 1672. Як депутат Ген. Варшав. сейму (разом з митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії С. *Косовим* та еп. Львівським, Галицьким і Кам'янець-Подільським Арсені-

ем Желіборським) Т. за дорученням гетьмана добивався ратифікації Зборівської угоди (затверджена 12.01.1650 королем Яном II Казимиром).

Уславився як достойний наступник П. Могили на архімандрії КПЛ. Дбав про її незмінний статус твердині укр. православ'я. Слідом за Б. Хмельницьким двічі звертався до царя Олексія Михайловича. 1651 привіз цареві цінні дари: «...хрест Христов різьблений.., кныга Бесіди Апостольскіє с толкованієм, Апокаліпсис, мощі святі преподобного отця нашого Марка Печерського» — і просив з братією КПЛ підтвердити грамотою володіння і права м-ря, серед яких: «двір печатний» і найпаче — вибори вільними голосами архім. КПЛ від «братії соборної разом з мирським чином і з шляхетським за звичаєм древнім». Цар. грамоти від 1654 й 1658 підтвердили ці права. Захищав Т. маєтності КПЛ часом й «оружно» (1652, 1654). Належав до тих послідовників П. Могили, котрі виступали проти політ. та ієрархічної залежності України та її церкви від Москви. Це — І. *Гізель*, С. Косов, Л. *Бронкевич*, Л. *Баранович*, Д. *Балабан* та ін.

Т. й митрополит С. Косов відмовилися примушувати киян і жителів КПЛ присягати на вірність Переясл. статтям. Лише під тиском Б. Хмельницького й козаків Т. пішов на цей крок 19.01.1654.

Т. відредагував і доповнив «Києво-Печерський патерик». Деякі дослідники вважають, що саме він його завершив. Написав цікаву передмову до «Служебника» (Літургіона) 1653 про важливість і необхідність цієї книги.

В історії укр. правосл. церкви Т. залишив пам'ять як діяч, що відзначався глибокою моральністю, був палким ревнителем правосл. віри й Української церкви. Поховано Т. у Хрестовоздвиженській церкві КПЛ.

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 10 (доп. к 3-му т. 1653—54). СПб., 1878; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 1. СПб., 1884; Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры.., т. 1. К., 1918; Никитенко І. [та ін.] Православ'я на Україні. К., 1985; Очерки истории Киево-Печерской лавры и Заповедника. К., 1992; Модзалевський В. Л. Тризни. В кн.: Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник, т. 5, в. 2 [Тризни—Туранські]. К., 1998.

З. І. Хижняк

Трипі́льський Іван Григорович, чернече ім'я Іустин (1741, полк. м. Полтава — 16.12.1809, м. см. невід.) — вчений, педагог, архімандрит. Н. в сім'ї полтав. протоієрея Григорія Трипільського. Закін. КМА. З 1770 працював у КМА викладачем, невдовзі переведений на посаду проф. С.-Петерб. семінарії, де прийняв чернечий постриг. 1775 Т. призначено префектом Псков. семінарії, настановлено ігуменом Псков. Спасо-Мірозького м-ря. 26.05.1781 Синод планував направити його до рос. місії в Голштинію, але той відмовився, посилаючись на поганий стан здоров'я. З 1784 — настоятель Бєлогор. Миколаївського м-ря. 23.08.1794 — архім. Сузд. Спасо-Євфиміївого м-ря, але через хворобу не зміг туди вирушити. 1797—1808 — настоятель Ворон. Акатового м-ря. 1808 відійшов на спочинок. Після нього залишилася чимала б-ка (бл. 300 книг, переважно іноз. мовами).

Літ. Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю.. Полтава, 1913.

В. Н. Жук

Трипо́льський (Трипільський) Григорій (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з давнього правосл. укр. шляхет. роду Трипільських (Дідовичів-Трипільських), що мали маєтності на Київщині, зокрема Трипілля (XVI ст.). Навчався у Лавр. школі. Т.— один з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*, написав вірш «Грамматіка учить слов и мовы». Вірогідно, Т.— близький родич, можливо, двоюрідний брат, С. *Трипольського*.

Літ. Яковенко Н. М. Українська шляхта .. К., 1993; Жуковський А. Петро Могила.. К., 1997; Пам'ятки історії Східної Європи.., т. 5... Острог—Варшава—Москва, 1999.

Ю. А. Мицик

Трипо́льський (Трипільський) Стефан (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Походив з давнього правосл. укр. шляхет. роду Трипільських (Дідовичів-Трипільських), що мали маєтності на Київщині, зокрема Трипілля (XVI ст.). Навчався у Лавр. школі. Т.— один з авторів «Євхаристеріону» (1632) на пошану П. *Могили*, написав вірш «Ерато, альбо Цвичене в сп[ѣ]ваню умильном». Вірогідно, саме Т. був згодом несвізьким губернатором (до 1663) і київ. підстолієм (з 1663). В універсалі короля Яна II Казимира від 24.11.1663 (за н. ст.), даному Т. під Бориcполем, відзначаються його заслуги перед Річчю Посполитою, згадуються також його брати: Остап Трипольський, який служив у хоругві київ. воєводи Ю. Тишкевича і загинув під Вінницею бл. 1651, Іван Трипольський, який служив у хоругві новогр. хорунжого Миколи Киселя, брата А. *Киселя*, і загинув під Костянтиновом бл. 1648, та Стефан Трипольський із хоругви ротмістра Голуба, загинув під Збаражем 1649. Вірогідно, Т.— близький родич, можливо, двоюрідний брат, Г. *Трипольського*.

Літ. Яковенко Н. М. Українська шляхта .. К., 1993; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Пам'ятки історії Східної Європи.., т. 5... Острог—Варшава—Москва, 1999.

Ю. А. Мицик

Трофимо́вич Федір, чернече ім'я Теофан (р., м. н. невід.—1736, полк. м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.) — викладач, письменник, ігумен. Освіту здобув у КМА, яку закін. 1725. Прийняв чернечий постриг. 1727—29 викладав піїтику у КМА. Як вважають деякі дослідники, зок-

Йосиф Тризна
З портрета XVIII ст.

рема М. Грушевський, Т. є автором драми «Милость Божія, Украйну от неудоб носимых обид лядских чрез Богдана Зиновія Хмельницкого преславного войск запорозких гетмана, освободившая... репрезентованная в школах кіевских 1728 лѣта». Це єдина, що дійшла до нас, шкільна драма, створена на істор. матеріалах. Дослідники вважають «Милость Божію» одним із найвидатніших творів XVIII ст. за реалізм у зображенні подій. Б. *Хмельницький* виступає тут як вождь укр. народу, його поводир у боротьбі за волю, захисник нар. мас, покровитель освіти й культури. Монологи драми насичені фактичним матеріалом істор. минулого й сучасності. У творі автор широко використовує нар. творчість — пісні, колядки, прислів'я тощо й козацькі літописи, які допомогли йому в осмисленні Нац.-визв. війни укр. народу серед. XVII ст. й характеристиці істор. постатей. З 1730 Т.— член Київ. консисторії. Арештований у Москві в справі митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ванатовича*. З 1733 — ігумен Лубен. Мгарського м-ря, 1736 отримав призначення на посаду ректора Моск. слов.-грек.-лат. академії, але через хворобу там не працював. Поховано Т. у Лубен. Мгарському Спасо-Преображенському м-рі.

Літ.: Житецкий П. И. Энеида Котляревского и древнейший список ея... К., 1900; Грицай М. С. [та ін.] Давня українська література. К., 1989.

Архіви: ІР НБУВ, ф. Грушевського М., спр. 1205, Х-4867.

З. І. Хижняк

Трофимо́вич-Козло́вський, чернече ім'я Ісайя (р., м. н. невід.—1651, м. Київ) — богослов, ректор Лаврської школи й КМА. Навчався у Львів. брат. школі, а також за кордоном. Належав до тих професорів КМА, що, як писав С. *Косов*, «навчались в академіях латинських Польщі, Литви, Відня». У 1620—30-х рр., ймовірно, учителював у школі Вілен. братства, згодом — у Львові. Підтримував зв'язки з П. *Могилою*, які склалися, можливо, ще під час їхнього спільного навчання у Львів. брат. школі. 1631 у Львів. Богородицькій церкві архім. КПЛ П. Могила, «умисливши фундувати школи», уклав із львів. вченими С. Косовим й Т.-К. угоду. Перший став префектом, а Т.-К.— ректором Лавр. школи (Лавр. гімназіума), відкритої 1631 в приміщенні Київ. Троїцького больничного м-ря КПЛ. З верес. 1632 до 1638 Т.-К. — ректор об'єднаних Лавр. й Київ. брат. шкіл, тобто колегіуму, де продовжував викладати філософію й богослов'я. Одночасно Т.-К.— ігумен Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря (1635—51).

Співпрацював з П. Могилою, був його дорадником, помічником і духівником. 1632, після обрання П. Могили митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси на Ген. Варшав. сеймі, їздив «з паспортом» (охоронною грамотою) короля Владислава IV Вази разом з настоятелем Київ. Кирилівського м-ря о. Леонтієм до патріарха Константинопольського Кирила Лукаріса за сакрою (благословенням на митрополичий стіл, до якого додавались атрибути митрополичого достоїнства — саккос і т. ін.), яку «благоговійно отримав» і привіз Могилі. 1633, готуючись до зустрічі нововисвяченого у Львові митрополита, подбав про повернення православним церков і м-рів, раніш захоплених уніатами, найперше Софії Київської, «єдиної народу православного оздоби, голови і матері всіх церков». Трудився не лише на освіт., але й церк. ниві. Уклав разом із П. Могилою Катехізис, відомий як «Виклад віри церкви Малої Росії», а пізніше — «Православне сповідання віри». Катехізис розглядався на Правосл. соборі 8—18.09.1640 на каф-рі Софії Київської й отримав високу оцінку й схвалення. На цьому самому Соборі розглядався укладений Т.-К. «Монастирський статут» (на сьогодні втрачений). Катехізис схвалено на Помісному правосл. соборі в Яссах (15.09—30.10.1642). На цьому Соборі посланці П. Могили як «мужіє істинно чуднії і всякою мудрістю і знаннями прикрашені» були удостоєні ступенів д-рів богослов'я. У берез. 1643 Катехізис (в лат. перекладі, який зробили київ. вчені на чолі з Т.-К.) затверджено 4 вселенськими патріархами: Парфенієм Константинопольським, Йоаникієм Александрійським, Макарієм Антіохійським і Паїсієм Єрусалимським. Катехізис — важлива подія у житті всіх православних, мав вплив на покращання стану церкви — її правопорядку, звичаїв, благочестивого життя: «Щоб церква,— писав П. Могила,— була достойно направлена до давньої краси». «Православне сповідання віри» видавалося в Україні 1645 П. Могилою, в Голландії 1667, Румунії 1889 й ін. країнах. У груд. 1646 Т.-К. як духівник П. Могили сповідав його, а на похороні читав над ним молитви. Помер соратник великого митрополита 1651 у сані ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. Похований на кладовищі Київ. Брат. м-ря й КМА.

Літ.: Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила.., т. 1—2. К., 1883—98; Голубев С. Т. Киево-Могилянская коллегия при жизни своего фундатора,.. К., 1890; Петров Н. И. Киевская Академия во второй половине XVII века. К., 1895; Проценко Л. А. Київський некрополь... К., 1994; Жуковський А. Петро Могила... К., 1997; Нічик В. М. Петро Могила... К., 1997.

З. І. Хижняк

Трохимо́вський Михайло Якович (1739, с. Безуглівка 2-ї Ніжинської сотні Ніжинського полку, тепер Ніжинського р-ну Чернігівської обл.—21.09.1813, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Вел. Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.) — лікар, член-кореспондент Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії. Н. в сім'ї священика, навчався в місц. школі. 1752 вступив до КМА, де був

одним із кращих студентів. Своїм вступом на мед. ниву зобов'язаний проф. І. *Полиtиці*, який під час поїздки на Україну 1761 відібрав понад 50 студентів КМА, що успішно склали йому іспит з лат. мови. Після бесіди зі студентом школи богослов'я Т. подав щодо нього окреме прохання про зарахування поза встановленим нормативом. При цьому проф. наголошував на визначних здібностях юнака, досконалому знанні ним лат., нім., франц. та грец. мов. У жовт. 1761 Т. разом з Д. *Самойловичем*, А. *Італинським* та ін. майбутніми відомими лікарями виїхав до С.-Петербурга. Став одним з небагатьох вихованців С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, які після півроку навчання дістали звання підлікаря.

Після складання 1763 лікар. іспиту, зарахований на військ. службу. Під час Рос.-тур. війни 1768—74 брав участь у бойових діях у запорозьких степах, під Бендерами та Перекопом, надавав мед. допомогу хворим на чуму. Розроблена 1770 за участю Т. інструкція-настанова про розпізнавання і лікування чуми відіграла значну роль у боротьбі з епідемією в Україні у 1770—74. Звільнившись 1772 за станом здоров'я з армії, Т. дістав дозвіл С.-Петерб. мед. колегії на цивільну роботу.

1773—1813 жив і працював у Сорочинцях. На власні кошти утримував лікарню, в якій надавав безкоштовну мед. допомогу бідним. Широко застосовував лікування місц. лікар. рослинами. Особливо популярним був настій з трав, відомий серед медиків XVIII ст. під назвою «трохимівка», для лікування шлунково-кишкового тракту. Завдяки діяльності Т. та застосовуваних ним засобів лікування, Сорочинці були відомі в Рос. державі ще й під назвою «Лікарівщина».

Т.— автор першої в Рос. імперії праці з фармакології лікарських рослин «Рассуждения о растениях в Крымской степи полковым лекарем усмотренных» (СПб., 1772). Застосування Т. при лікуванні окремих хвороб цілющих властивостей місц. «мінеральної купелі», про що він сповіщав С.-Петерб. мед. колегію 1786, дозволяє вважати його першовідкривачем миргород. мін. води.

Звільнений 1782 за станом здоров'я від служби без призначення пенсії, оскільки для мед. чинів вона не передбачалася, змушений влаштуватися на посаду лікаря Миргород. пов. Листувався зі своїми товаришами з КМА та С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, надіслав Д. Самойловичу похвальний відгук на його праці про чуму. Зібрав багату мед. б-ку. 1809 у своєму будинку надавав акушерську допомогу при народженні майбутнього письменника М. В. Гоголя. За успіхи в галузі практичної медицини удостоєний звання штаб-лікаря (1777), обраний чл.-кор. С.-Петерб. мед.-хірург. академії (1811).

Літ. Бородий Н. К. М. Я. Трохимовский... СЗ, 1977, № 8

Б. П. Криштопа

Трощи́нський Дмитро Прокопович (1749/54, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.— 26.02.1829, с. Кибинці Миргородського пов. Полтавської губ., тепер Миргородського р-ну Полтавської обл.) — міністр уділів, юстиції і фінансів Росії, сенатор, меценат української культури. Походив із давнього козац. роду. Прадід Т. Матвій Трощинський козакував на Запорожжі, був близьким родичем І. *Мазепи*, за що потрапив до в'язниці, де й помер. З цього самого роду був і Степан Трощинський, полк. гадяцький (1704—08), мав герб «Шеліга». Після закін. КМА Т. працював у Малорос. колегії (1766), брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74, був на службі у кн. Миколи Григоровича Рєпніна (1774—76). Після приїзду до С.-Петербурга пройшов шлях від управителя маєтків кн. О. *Безбородька* (1784) до держ. секретаря (1793), дійсного таємного радника, сенатора Росії. За імп. Олександра І Т. призначено членом Держ. ради та директором Поштового відомства. 1802—06 обіймав посаду міністра уділів. 1806—14 жив у родовому маєтку на Полтавщині — с. Кибинці. Був обраний полтав. губ. маршалком (1812—14). Під час Рос.-франц. війни 1812 брав участь у формуванні козац. ополчення Лівобереж. України. 1814—17 — міністр юстиції і фінансів Росії. Після відставки (1821) повернувся у с. Кибинці. Перетворив їх на культ. центр — «Українські Афіни», як називали його сучасники. Мав багатющу б-ку (бл. 4000 книг), яку постійно поповнював, неоціненну колекцію зброї, меблів, картин, порцеляни, яка несла на собі відбиток вишуканого смаку й ерудиції власника. 1812—14, а потім 1822—25 Т. організував у Кибинцях театр. З 1812 батько М. В. Гоголя Василь Панасович Гоголь-Яновський та В. В. *Капніст* були керівниками театру, його режисерами та постановниками. Саме в Кибинцях В. Гоголь-Яновський, секретар і довірена особа Т., проявив себе як талановитий режисер, постановник і актор. Тут він написав кілька п'єс, які прославили його не лише як театр. діяча, але й як відомого укр. письменника. До Кибинців приїздили художники, письменники, розумні й освічені люди з усієї Полтавщини й України, зокрема Я. *Маркович*, Василь Ломиковський, В. Капніст, його брат Олексій, лікар М. *Трохимовський*, П. *Коропчевський*, Микола Гоголь, ген. губ. України кн. М. Г. Рєпнін, Микола Лорер, брати Матвій та Сергій Муравйови-Апостоли, Микола Бестужев-Рюмін, майбутні декабристи, та ін. Т. був щедрим меценатом. Підтримував і заохочував здібних студентів, митців, зокрема Я. Марковича, В. Ломиковського, вже відомих художника В. Боровиковського та композитора А. *Веделя*,

Дмитро Трощинський.
З гравюри І. Куликова.
XIX ст.

виклопотав М. Гоголю казеннокоштне утримання у Ніжин. гімназії. Через свого друга О. Каменецького допоміг видати «Енеїду» І. П. Котляревського.

На думку дослідників, Т. поділяв погляди укр. автономістів, своїх товаришів В. Капніста, П. Коропчевського, М. Миклашевського, братів Ф. Лукашевича та В. Лукашевича. Разом з В. Капністом склав проект формування козац. ополчення на Лівобереж. Україні 1812—1813 з виразним козац. устроєм. Незважаючи на протидію ген.-губ. України кн. Я. Лобанова-Ростовського, котрий хотів надати ополченню загальнорос. характеру, справа закінчилася перемогою укр. патріотів.

В останні роки життя Т. майже увесь час хворів. Їздив на «лікування й купання» в с. Яреськи Миргород. пов. Полтав. губ. Збудував домову церкву в ім'я св. великомученика Димитрія. Як писав П. Куліш, «...старий Трощинський... любив слухати українські народні пісні, й навіть іноді прослухавши відому «Чайку» [слова й музика І. *Мазепи — авт.*], заходився від гірких старечих сліз». «Козак-вельможа» — так називав його Т. Г. Шевченко. Помер і похований у Кибинцях.

Літ.: Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. КС, 1888, № 11; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture, 1750—1850. Edmonton, 1985; EU, vol. 4. Toronto—Buffalo—London, 1993; Барабаш Ю. Кибинці й недалеко Кибинців. КСт., 1994, № 2.

З. І. Хижняк

Троя́новський Василь (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався у КМА. У лют. 1739 Т. направлено разом з ін. випускником КМА О. *Могилянським* до щойно відкритої Твер. семінарії. Там О. Могилянського призначено старшим викладачем Твер. семінарії з платнею 100 руб., а Т.— молодшим, з платнею 70 руб. У жовт. 1739 Т. залишив семінарію.

Літ.: Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии... Тверь, 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Троя́новський Нектарій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Закін. КМА. Працював проф. поетики і риторики у КМА. 1723/24 навч. р. читав курс теорії поезії «Via poëtarum ad Fontes Castalidum vario genere tam ligatae quam solutae orationis redundantes anno gradu trita atque in tres metas divisa quarum prima in se includit constructionem Artis Poëticae secunda praecepta periodorum et chriae tertia epistolarum Anno Viatoris de caelo in terram Dei 1724 sub R[everendissimo] P[rofessore] Nectario Troianowski tradita in collegio Kijovomohilano» («Шлях поетів до джерел касталід, що вирують різними видами як віршованої, так і прозової мови, однорічний курс, поділений на три частини, з яких перша містить у собі виклад мистецтва поезії, друга — правила будови періодів і хрії, третя — настанови, як писати послання, прочитаний у Києво-Могилянській колегії під наглядом в[ельмишановного] п[рофесора] Нектарія Трояновського в році 1724, коли посланець Господній зійшов з неба на землю»), який записав його слухач Денис Надажинський. Рукопис поетики ілюстрований, мабуть, тим же слухачем. 1725 викладав курс риторики «Palatium reginae eloquentiae septem excelsis oratoriis columnis firmatum gradibusque retroitum per me Nectarium Troianowski reseratum Anno quo Sapientia aedificavit sibi domum septemque firmavit columnis 1725» («Палац цариці риторики, скріплений сімома прекрасними ораторськими колонами з добудованими сходами, призначений талановитій роксоланській молоді для щасливого входження, який я, Нектарій Трояновський, відчинив 1725, коли Мудрість спорудила для себе будівлю, скріпивши її сімома колонами»). Цей курс також записаний Д. Надажинським. Титул. сторінка рукопису риторики з прекрасною ґравюрою, на якій зображено риторику в образі молодої вродливої жінки. В поетиці для ілюстрації теорет. положень подаються приклади-вірші польс. і лат. мовами філос. змісту, як-от: «Лиш мудрість робить людей безсмертними», «Немає нічого вічного під сонцем», «Страх перед смертю» та ін., автором яких є, мабуть, сам Т. Наук.-пед. спадщина збереглася в рукописах.

Тв.: Via poëtarum... ІР НБУВ, ДС/П 254, 682/481 С; РГАДА (М.), ф. 381, № 1763; Palatinum reginae... РГАДА (М.), ф. 381, № 1754.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

В. П. Маслюк

Троя́нський Георгій, чернече ім'я Гедеон (1712, сот. м-ко Великі Будища Полтавського полку, тепер с. Великі Будища Диканського р-ну Полтавської обл., або сот. м-ко Решетилівка того самого полку, тепер райцентр Полтавської обл.— після 1751, м. см. невід.) — пресвітер, чернець. Навчався у КМА до класу філософії включно. По закін. навчання став пресвітером у м-ку Великі Будища. У черв. 1748 овдовів і 1749 звернувся до архім. КПЛ Т. *Щербацького* з проханням прийняти його в м-р «на вечное житіе и для получения монашескаго чина». 1749 Т. направили в Дальні печери КПЛ, де 1750, у Пилипів піст (з 14 лист. до 25 груд.), він прийняв чернечий постриг. З жовт. 1751 Т. перебував у приписному до КПЛ Чолнському Спаському м-рі поблизу Брянська.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 260зв.—261; оп. 2 черн., спр. 14, арк. 1—19.

С. Р. Кагамлик

Тума́нський Андрій Григорович (бл. 1729, сот. м-ко Басань Переяславського

полку, тепер с. Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — співак. Син священика Басанської Різдвобогородицької церкви протопопа Григорія Тимофійовича Туманського. 1743 співав у групі дискантів при дворі імп-ці *Єлизавети Петрівни* у С.-Петербурзі. У цьому самому хорі був і Г. *Сковорода*. 13.09.1743 вступив до КМА. У верес. 1744 значився серед студентів школи піїтики, а 1748 — у школі богослов'я. Закін. навчання 1750. Враховуючи, що його рідний брат О. *Туманський* вступив до КМА 1740 і що 1744 Т. відразу ж вступив до класу піїтики, можна припустити, що він навчався разом з братом в КМА ще до від'їзду до Придв. хору С.-Петербурга.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19254, арк. 136–137.
Р. М. Лякіна

Тума́нський Василь Григорович (бл. 1725 сот. м-ко Басань Переяславського полку, тепер с. Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — бунчуковий товариш, генеральний писар. Син басанського протопопа, священика Басанської Різдвобогородицької церкви Григорія Тимофійовича Туманського. По закін. КМА служив у Переясл. полк. канцелярії, згодом у Ген. військ. канцелярії. 1748 — старший військ. канцелярист. 1750 — бунчук. товариш. З 8.03.1762 до 1767 — ген. писар. Пом. і соратник К. *Розумовського*, згодом президента Малорос. колегії П. О. Рум'янцева.

Літ.:Пріцак О. Доба військових канцеляристів. КСт., 1993, № 4; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.
З. І. Хижняк

Тума́нський Іван Григорович (бл. 1740 сот. м-ко Басань Переяславського полку, тепер с. Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.— кін. XVIII ст., м. см. невід.) — перекладач, голова палати цивільного суду. Син басанського протопопа Григорія Тимофійовича Туманського, діти й онуки якого навчались у КМА. По закін. КМА Т. 1758—61 навчався разом з О. *Лобисевичем* та С. *Дівовичем* у С.-Петерб. акад. ун-ті. Працював перекладачем у Герольдмейстерській конторі, був обер-секретарем Сенату. Захопившись ідеями Просвітництва і реформування Рос. імперії, займався перекладами творів франц. філософів, входив до «Собрания, старающегося о переводе иностранных книг». Одним з перших його перекладів був твір вихователя герцога Бурґундського, онука франц. короля Людовіка XIV Фенелона Франсуа де Саліньяк «О воспитании девиц» (СПб., 1763), виданий коштом перекладача. Т. переклав 64 статті з «Encyclopedie, ou Dictionaire raisonnė des sciences, des arts et des mėtiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел»), які належали переважно Л. де Жокуру, та уклав збірку «Пелопонис, или Морея с находившимися и находящимися в оной городами, областями и другими примечания достойными местами. Из Энциклопедии перевод И. Туманского» (СПб., 1769), присвячену античній Греції і подіям на Балканах. Одночасно Т. переклав ще 24 статті з франц. «Енциклопедії» на теми сусп. устрою і держ. політики: «Правление», «Демократия», «Ограниченная монархия», «Тиран», «Узурпатор» та ін. Статті підібрані за твором Ш. Монтеск'є «Дух законів», де наявна характеристика осн. форм держ. правління: демократії, аристократії і монархії, а також природного права, основою якого є особиста свобода людини. Видані вони окремою збіркою під назвою «О государственном правлении и разных родах онаго из Енциклопедии переводил Иван Туманский» (СПб., 1770). Ця збірка була надзвичайно актуальною і популярною, поширювалася й на тер. Гетьманщини. Її мав у своїй б-ці митрополит Київський і Галицький С. *Миславський* (після його смерті б-ка перейшла до КМА). Після ліквідації Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії (1775) Т., як і його вчителів і колег М. *Мотоніса* та Г. *Козицького*, усунено з посади обер-секретаря Сенату і, по суті, заслано до Глухова, де став членом Малорос. колегії. Сприяв реалізації проекту свого родича Ф. *Туманського* про відкриття акад. книгарні у Глухові. 1781 звернувся до С.-Петерб. АН з проханням надіслати акад. видання для продажу в Глухові, які одержав на суму більш як 1 тис. руб. Протягом 1791—96 — голова Київ. палати цивільного суду, зарекомендував себе як справедливий та принциповий суддя. Один із сучасників писав про Т., що «не було людей, які б не любили чи не поважали його».

Літ.: Лазаревский А. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Семенников В. П. Собрание, старающееся о переводе... СПб., 1913; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965.
О. М. Дзюба

Тума́нський Осип Григорович (бл. 1730, сот. м-ко Басань Переяславського полку, тепер с. Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.—20.12.1795, м. Новгород-Сіверський, тепер райцентр Чернігівської обл.) — військовий канцелярист, бунчуковий товариш, статський радник. Син священика Басанської Різдвобогородицької церкви Григорія Тимофійовича Туманського. Навчався у КМА з 5.09.1740 до 1749. Згідно з характеристикою вчителів класу риторики (1744), був «понятен и добр». У лют. 1749 за поданням до Ген. військ. канцелярії прийнято на посаду військ. канцеляриста. З 1760 — старший військ. канцелярист. 1764 — керуючий похідною канцелярією гетьмана К. *Розумовського*. Як близька до гетьмана людина виконував його таємні доручення, зокрема,

їздив до Києва вмовляти митрополита підтримати задуми К. Розумовського про спадковість гетьманства за його сім'єю. З 20.11.1764 — секретар Малорос. колегії, з лют. 1766 — присутній в канцелярії Малорос. скарбу.

Дістав чин колез. асесора (1767), потім — надв. радника. Працював у Ген. лічильній комісії (1773—79), радником й колез. радником (8.02.1782) Київ. казенної палати, головою Новгород-Сів. кримін. палати (1787—92). З 1.01.1793 — стат. радником.

Одружений з Парасковією Романівною Яновською (Яненко), донькою бунчук. товариша (1761). Родина володіла невел. ґрунтами та «дубовим гаєм, купленим 1731 у вдови ніжин. протопопа Яворського», брата С. *Яворського.* Мали двох синів — Федора й Василя, які після смерті матері, згідно з заповітом батька від 22.11.1794, успадкували 3 будинки й торг. лавки в Глухові та Новгороді-Сіверському, ґрунти у Мглинському пов. і в с. Хотянівка. Трьом своїм дочкам, Пелагеї, Олені й Марії, Т. заповідав земельні наділи, млини, сінокоси.

Літ. Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914, Ільїн О. Невдачливий Федір Туманський. ПСт., 1998, № 5.

Архіви ІР НБУВ, ф. 14, спр. 5141; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 57.

В. В. Кривошея
Р. М. Лякіна

Тума́нський Федір Осипович (1757, ймовірно, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл. — 1810, х. Родіонівка Глухівського пов. Чернігівської губ., тепер село Ямпільського р-ну Сумської обл.) — вчений, письменник, видавець, перекладач, бібліофіл. Виходець із козац. роду, представники якого навчалися у КМА. Тут здобув освіту його дід Григорій Тимофійович Туманський, протопоп басанський, батько О. *Туманський,* бунчук. товариш. Точних даних про навчання Т. в КМА немає, але цілком імовірно, що він був її вихованцем. 1773 Т. разом зі своїми двоюрідними братами Іваном та Василем Туманськими записався до Кеніґсберзького ун-ту. Тут він вивчав право у проф. Д. Лестока, філософію у проф. Д. Бука, історію й статистику у проф. Вернера. Безперечно, слухав тут і лекції І. Канта з філософії, логіки, математики, фізики, історії і т. ін. У Кеніґсберзі Т. обрано членом Корол. прусського наук. т-ва (1774). Повернувся 1778 чи 1779 до Глухова, де були його володіння й де зосереджувалась політ. та інтелектуальна еліта України. Саме тут познайомився і подружився з В. *Капністом.* Дістав звання бунчук. товариша. Почав збирати істор. докум., літописи, бо мав намір написати «Історію Малоросії». 1779 обраний чл.-кор. С.-Петерб. АН. Він розробив кілька цікавих проектів, здійснення яких мало б сприяти розвиткові науки на Лівобереж. Україні. У листі до академіка Й. Ейлера (1779) Т. писав, що зібрав уже чимало докум., і просив надіслати йому копії з літописів, які зберігаються у б-ці С.-Петерб. АН, з тим, щоб взятися до написання «Історії Малоросії». Й. Ейлер вітав цю ідею, але застерігав, що здійснення її вимагає знань грец., польс., чес., швед. джерел, рекомендував шукати в Україні давні літописи, зокрема «Повість временних літ». Одночасно Т. звернувся до академіка І. Лепєхіна з пропозицією відкрити в Глухові філію С.-Петерб. АН, розробив проект цієї установи. Акад. зібрання розглянуло проект, але, з огляду на неясність джерел фінансування, а також відсутність достатньої кількості вчених людей у Глухові, зробило висновок, що проект здійснити не вдасться. Однак частину цього проекту — відкриття акад. книжкової лавки у Глухові — все ж було реалізовано. Т. просив надсилати до Глухова по 25 примірників кожного акад. видання. До цієї книгарні надсилав книги зі своєї друкарні і М. Новиков. Ін. наміром Т. було здійснити опис Лівобереж. України, для чого він розробив спец. анкету й запропонував ген.-губ. П. Рум'янцеву 1779 розіслати її по всіх маґістратах, м-ках, селах, щоб зібрати т. ч. геогр., істор., екон., демогр. відомості про Лівобережжя. Його проект не був здійснений, але задум реалізував пізніше О. Шафонський у праці «Черниговского наместничества [топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей коей оное наместничество составленное в 1786 г.]» (К., 1854).

У 1780-х рр. Т. переїхав до С.-Петербурґа, де отримав посаду директора Держ. позичкового банку. Крім того, активно зайнявся видавничою та перекладацькою діяльністю. Разом з І. Богдановичем видавав журн. «Зеркало света» (1786—87, ч. 1—6). Попри всю свою еклектичність (у щотижневику містилася інформація про події в зарубіжних країнах, оди, присвячені цар. сановникам і написані самим Т., мед. поради, моральні настанови тощо), тут друкувалися досить великі бібліограф. огляди зарубіжних видань та період. преси, а також переклади Г. Горація, Лукіана, П.-А. Гольбаха, К.-А. Гельвеція та ін. Ін. журн., «Лекарство от скуки и забот» (1786—87, ч. 1—2), мав переважно літ. характер. Інтерес до історії зумовив видання журн. «Российский магазин» (1792—94, ч. 1—3), де Т. заявив про себе як історик та археограф. Епіграфом до журналу він узяв відому сентенцію Горація: «І дим вітчизни нам солодкий і приємний». У редакційній передмові Т. звертався до читачів із закликом вивчати історію свого краю, збирати старовинні докум., складати описи міст, містечок, сіл, але укр. історію він розглядав уже як невід'ємну частину історії Рос. держави, підкреслюючи, що Україна «підпала під іго поляків і мусила як справжнє чадо Росії присовокупитися до матері своєї». У журналі Т. було опубліковано Білоцерк. універсал Б. *Хмель-*

ницького (1648); «Письмо канцлера графа Сапеги к епископу Полоцкому Йоасафу, о вреде и нестроении от введения Унии» (1793, ч. 2, № 18), переклад з польс. мови; Літопис Г. *Граб'янки*; докум. про обрання останнього кошового отамана на Запорожжі; переклад з англійського рукопису мемуарів шотландського інж. П. *Гордона*, який перебував у Києві у 1684—85, під назвою «Дневныя записки Патрикия (Петра) Иоанновича Гордона, содержащие достопамятныя приключения его жизни, времени и бытности в России (оканчиваются по 1686 год)» (1793, ч. 2, № 7; ч. 3, № 12; 1794, ч. 3, № 1) та ін. Більшість творів, надрукованих в журн. «Российский магазин» (1792—94, чч. 1—3), належать Т. або друкувалися з його примітками. Декотрі публікації Т. підписував криптонімом «Ф. Т.». Журнал мав багато передплатників в Україні. Серед них — відомі укр. діячі, вихованці КМА. Т. видав також частину докум. і джерел до історії царювання імп. Петра І, опубл. під назвою «Собрание разных записок и сочинений, служащих к доставлению полного сведения о жизни и деяниях государя императора Петра Великого», ч. 1—10 (СПб., 1787—88). З перекладів Т. найвідоміші: П. С. Палласа «Путешествие по разным провинциям Российской империи», ч. 2, кн. 1—2 (СПб., 1770), Діонисія Катона «О благонравии» (СПб., 1791), грец. письменника Палефата «О невероятных сказаниях» (СПб., 1791) та ін. Т. був членом Російського товариства при Моск. ун-ті та «Вольного экономического общества к поощрению в России земледелия и домостроительства», у «Трудах» якого було опубліковано значну частину праць Т. Це статті з питань с. г., економіки, домоводства, медицини, політ. економії, статистико-географ. дослідження та ін. матеріали, багато з яких були перекладами з іноз. видань.

У л-рі існує гіпотеза, що Т. деякий час служив цензором Ризької митниці й не пропускав іноз. л-ру, боячись, щоб в Росію не проникли видання, які несли ідеї франц. революції. Проте, О. Оглоблин вважав, що цензором насправді був його двоюрідний брат Ф. В. Туманський. Але у деяких публікаціях є інформація про те, що цензор Туманський вчився у Геттінгені. Тоді ним міг бути Іван Туманський, який після Кенігсберзького ун-ту продовжив навчання у Геттінгенському (записався 1775). Даних про те, що Т. вчився у Геттінгені, немає.

1801 повернувся в Україну до Глухова, де продовжував наук. й громад. діяльність. Помер у своєму х. Родіонівка. Очевидно, там залишилась його вел. б-ка, яку сучасники оцінювали в 10 тис. руб. Похований у родовому гнізді Туманських с. Чорториги Глух. пов. Черніг. губ., тепер с. Шевченкове Глух. р-ну Сум. обл.

Тв.: Описание путешествия графа Фалкенштейна в мае 1780 г. Писанное в дороге (следовавшим за графом до Могилева) [Ф. О. Туманским] АИ, 1780, ч. 5, № 8. В пример Российского прежнего домостроительства (выписка из разметной 1700 г. книги о расходе на кушанье, питье и прочее, что до стола при Царском дворе употребляемо было. Государя Петра Великого, Царицы Марфы Матвеевны, Царицы Параскевы Федоровны, Царевича Алексея Петровича, Царевны Татианы Михайловны. РМ, 1792, ч. 1, № 10–11; Выписка из записки 1749 г. о происходившем в бывшей Сечи Запорожской при выборе в Кашевые Атаманы, войсковые судьи, писари и Асаулы; також в разные места в Полковники, что обыкновенно бывало в Новый год. РМ, 1792, ч. 1, № 11, Известия о службе и прочих обстоятельствах разных родозваний – Краткое описание жизни ген. майора Манштейна, издателя новейших записок о России с 1727 по 1744 год. РМ, 1792, ч. 1, № 12; Настоящий нынешний город Санктпетербург по разделении онаго на семь частей:... РМ, 1792, ч. 1, № 10; 1793, ч. 2, № 4; (Некролог) Октября 6 дня сего года скончался ген. майор Иоанн Никитич Болтин известный писатель. РМ, 1792, ч. 1, № 11; Нечто о Павловском из записной моей книжки июня 29, 1792 года.– О намерении Российского Магазина (предисловие [Ф. Т. Туманского]). РМ, 1792, ч. 1, № 10, О суждении книг (возражения на рецензию Палефата). МЖ, 1792, ч. 5, Описание рода князей Долгоруковых. РМ, 1792, ч. 1, № 12; 1793, ч. 1, № 1; Посвящение Е. И. Вел. Княгине Марии Федоровне. РМ, 1792, ч. 1, № 10; Речь к Вольному экономическому обществу ТВЭО, 1792, ч. 46; Российские нравоучительные сказки (Око хозяйское главной во всем успех). РМ, 1792, ч. 1, № 11, 1793, ч. 1, № 1. Известие о цене некоторых товаров как оные в Москве 1704 года продаваемы были из известий П. И. Марпергера. РМ, 1793, ч. 1, № 2, Изъяснение малороссийских речений, некоторых слов (всех слов объяснено 333). РМ, 1793, ч. 2, № 3, 5–6; ч. 3, № 9–10, 1794, ч. 3, № 2, О заведении при эвангелической Св. Петра церкви [в СПб.] для неимущих больных. РМ, 1793, ч. 1, № 2; О сохранении воды и льда в погребах. ТВЭО, 1793, ч. 47, О торфе. ТВЭО, 1793, ч. 48; Показание, колико нужно тягости под чужестранным именем балласта ныне известной, для погрузки в меру кораблей российских.– Показание расстояний знатнейших мест Санктпетербургской губернии.– Указание по азбучному порядку о содержании первой части Российского Магазина. РМ, 1793, ч. 1, № 2; Речь о причинах, препятствующих усовершенствованию хозяйства. ТВЭО, 1794, ч. 49.

Літ.: Семенников В. П. Материалы для истории русской литературы... СПб., 1914; Любименко И. И. Проект 1779 г. об устройстве филиала Академии наук в Глухове... ВАН СССР, 1935, № 5; Любименко И. И. Ученая корреспонденция... М.–Л., 1937, Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959, Ільїн О. Невдачливий Федір Туманський. ПСт., 1998, № 5.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 1, спр. 2231.

О. М. Дзюба
Є. О. Колесник

Ту́птало (Тупталéнко) Данило Савич, чернече ім'я *Димитрій*. Святий (11.12.1651, м-ко Макарів Київського воєвод., тепер рай-

Сава Туптало, сотник макарівський і київський, батько Димитрія Ростовського. З портрета серед. XVIII ст.

центр Київської обл.—28.10.1709, м. Ростов, тепер РФ) — митрополит Ростовський і Ярославський, письменник, проповідник. Н. в сім'ї сотника макарівського Сави Григоровича Туптала, учасника Переясл. ради (1654), сотника київського. 1660 батьки Т. переїхали до Києва і жили в кам'яниці напроти пд. фасаду церкви Миколи Притиска (на Подолі). Рід Тупталенків відзначався особливою побожністю: батько Т. був ктитором Київ. Кирилівського м-ря, у Троїцькій церкві якого похований 1703 поряд з дружиною Марією Михайлівною (п. 1689). Давали кошти також на утримання КМА та Київ. Царевокостянтинівської церкви. Про своїх батьків Т. писав: «Родителі мої — християни благочестивії», а про матір: «...не сомніваюсь о Божієм милосердії, а о ея спасенії, відая постоянную, добродітельную и набожную ея жизнь». Т. мав чотирьох сестер. Найстарша Олександра (бл. 1630—1704) — черниця, найменша Параскева (п. 1710) — ігуменя Київ. Миколаївського Йорданського м-ря. Дві ін. сестри — Марія та Феодосія також досягли високих щаблів у церк. ієрархії.

Поч. освіту Т. здобув удома, «був добрѣ навыче [навчений — *авт.*] чтенію і пісанію славенского діалекта». 1662 вступив до КМА «ради обученія иностранным языкам и другим свободным тамь... наукам». Навчання в КМА, де був ректором Й. *Галятовський*, істотно позначилося на інтелектуальному рівні, світоглядній широті й орієнтирах Т. Характеризуючи навчання в тодішній КМА, С. Голубєв зазначав, що студенти отримували тут досить солідну підготовку, любов і готовність до самостійної наук. роботи. Навчання Т. тривало до 1665. В результаті військ. дій Київ. Брат. м-р і КМА було зруйновано, а заняття перервано до 1669 (1667 руйнування повторились). Малоймовірно, що Т. продовжував навчання в КМА після 1669. Однак, оцінюючи його наступну творчу діяльність, глибину, масштабність творчої спадщини, енциклопедизм знань, його надзвичайно широке використання богослов., істор., агіографічних, літописних джерел, іншомовних видань, можна з впевненістю стверджувати, що Т. у КМА встиг осягнути досить солідну частину навч. програми, на базі якої в наступні десятиліття вже йшло нарощування цих знань, їх творче використання. Щоб краще усвідомити непересічність Т., зазначимо, що коли в Синоді стали виношувати задум перевидання, а у зв'язку з цим перегляду його «Книги житія святых», то досить довго не могли знайти фахівців, яким би було під силу взятися за таку роботу. Т. один створив працю, посильну цілому колективу.

Документально простежити життєвий шлях Т. дуже важко. Чи не єдиним орієнтиром у цій справі залишається його Діаріуш, що вівся з 1681 до 1703. Саме тут зберігся запис: «1668 июля 9 пострижен єсмь в чин іноческий в Київі в монастиру Кирилском, а постригал ігумен Мелетій Дзик. Сего року убито Івана Бруховецкого». На такому рішенні Т. позначилася глибока релігійність, сформована в сім'ї, його слабке здоров'я, а також, ймовірно, авторитет ігумена Київ. Кирилівського м-ря М. *Дзика*, який був активним поборником незалежності укр. православ'я, мав вплив на політ. події в Україні. Так Т. опинився біля епіцентру ідей боротьби за незалежність укр. церкви, які значною мірою виходили з провідних укр. м-рів, став очевидцем багатьох ключових подій нац. історії. 1669 митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Й. *Нелюбович-Тукальський* у Канів. Успенській церкві висвятив Т. на ієродиякона. 1675 Л. *Баранович* висвятив його в Чернігові на ієромонаха і залишив при собі як проповідника. 1681 він же вручив Т. грамоту на ігуменство в Максаківському Спасо-Преображенському м-рі Черніг. єпархії, пророкуючи молодому ігумену велике майбутнє. Кандидату в ігумени протегував сам гетьман І. *Самойлович*.

Т. жив досить активним життям: цікавився подіями поза м-рем, проповідував (1676—79). Вже як відомого проповідника його запрошували правосл. м-рі не лише України, але й Литви та Білорусі, зокрема Вілен. Святодухівський м-р, Слуцьке Преображенське братство тощо. Більш ніж дворічне перебування поза Україною Т. використав не лише як церк. проповідник, але й для ознайомлення зі становищем православ'я у котол. та уніат. оточенні, студіювання римо-катол. доктрини, вивчення польс. мови. На цей час припадає вихід у світ першого друк. твору Т. «Руна орошенного» (Чернігів, 1680), де в традиційній схоластичній манері описано чудеса в Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі. Твір перевидавався у Чернігові 7 разів протягом 1680—1702.

Після повернення в Україну Т.— ігумен Батур. Крупицького Миколаївського м-ря (1682—83, 1686—92), Глух. Петропавлівського м-ря (1684—97), Київ. Кирилівського м-ря (лют.—черв. 1697), Черніг. Єлецького Успенського м-ря, де його висвячено на архімандрита (1697—99), Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря (1699—1701). 1684 прийняв запрошення архім. КПЛ В. *Ясинського* і переїхав до Києва. Тут Т. став найближчим пом. В. Ясинського при підготовці особливо відповідальних листів, послань, був проповідником, але предметом його гол. турботи з 1684 стала підготовка «Книги житій святих» («Четьї Мінеї»). Виконання цієї праці вважав за «послушаніє святе, від малоросійської церкви... вручене». Над своїм гол. твором працював «нощеденственно» майже до кін. життя (до лют. 1705). У цьому, крім В. Ясинського, його підтримували І. Самойлович та І. *Мазепа*.

Створення такої праці стало одним з проявів церк., культ., наук. і освіт. піднесення України XVI—XVII ст. Освіченість

Т., його талант дослідника уможливили появу цієї церк.-реліг. енциклопедії. Під час її створення Т. зміг спертись на широку джерельну базу, на здобутки сх. і зх. культур, на спадщину попередників агіографів.

«Книга житій святих» вийшла у чотирьох томах (чвертях). Кожен том охоплював три місяці, починаючи з верес.— першого місяця церк. календаря. 1689 з Лавр. друкарні вийшов перший том, 1695 — другий, 1700 — третій, 1705, коли Т. вже був митрополитом Ростовським і Ярославським,— останній. З кожною книгою моск. цензура ставала все прискіпливішою. «Український слід» було видно вже під час випуску перших томів. У 1750-х рр., коли свободу друку в Україні остаточно було задушено, «Четьї Мінеї» зазнали нещадного цензорського втручання: зі збірки були вилучені не лише «малоросійські слова», але й розуміння укр. богословами церк. догматів, проблем; викидалися цілі оповідання. Мова проста, «мова освічена, мова серця», що так захоплювала слов. читача, у багатьох випадках була замінена навмисне витонченим, піднесеним стилем, характерним для катерининської епохи. Подібних «редакцій» зазнали й ін. твори Т., зокрема його проповіді «на украинском наречии», також ін. книги укр. походження.

Поява «Житій святих», їх численні перевидання і переклади, впровадження у церк. і світ. життя слов. народів по суті творило нову дух. ситуацію, нову реліг.-моральну атмосферу і не лише в Україні, що сприяло подальшому дух. прогресу слов. народів. Дослідники реліг.-літ. спадщини Т., оцінюючи його творчий доробок, вважали, що якби він нічого більше не створив, окрім «Житій святих», то й цього б з надлишком вистачило, щоб внести ім'я автора до числа видатних агіографів християнства.

Т. також автор величезної кількості проповідей, повчань, досліджень з церк.-істор. хронології, богослов. розвідок, богослужебних праць різних жанрів, драм. творів, скороченого перекладу Св. Письма («Лѣтописець келейний», 1703). Неабияке церк.-наук. й культурологічне значення має епістолярна спадщина Т., оскільки його листи — це продовження творчого процесу, нерідко,— первинне апробування ідей, задумів, арґументації. Його творча спадщина залишилась переважно в рукописах. Вона, за оцінкою Л. Янковської, мала б скласти бл. 30 томів по 600—700 сторінок кожний. Оцінюючи творчість Т., рос. академік Д. С. Лихачов назвав його «останнім письменником, який мав величезне значення для всієї православної Східної та Південної Європи».

1701 за наказом царя Петра І Т. забрано до Москви і висвячено на митрополита Сибірського і Тобольського. Проте він захворів і не виїжджав до Сибіру, а після одужання в січ. 1702 призначений митрополитом Ростовським і Ярославським. У Ростові він відкрив семінарію (другу в Росії), проповідував. На цей час здоров'я Т. вже було підірване виснажливою працею, суворими постами. Помер під час молитви в ніч з 27 на 28 жовт. 1709, похований 25 лист. Панахиду за його заповітом відправив С. *Яворський*, його друг ще з часів навчання в КМА. Він же перевіз б-ку Т. до Москви. Восени 1752 митрополит Ростовський і Ярославський А. *Мацієвич* відкрив нетлінні мощі Т., біля яких, за свідченнями сучасників, відразу почали відбуватися зцілення. Мацієвич розпочав роботу з канонізації Т., яка відбулась 22.04.1757. Мощі Т. покладено у срібну раку і перепоховано у соборній церкві Зачаття Богоматері Ростов. Спасо-Яковлевського м-ря. Правосл. церква відзначає день пам'яті Т. двічі: 21 верес. (4 жовт.) і 28 жовт. (11 лист.). Ім'я Т. вшановується багатьма київ. храмами. Однією з перших, де було освячено престол на честь Димитрія Ростовського, була церква Миколи Притиска (кін. 1750-х рр.).

На жаль, в Україні ім'я Т. сьогодні майже забуто. Сталося так, що в силу рос. самодерж.-правосл., а отже, й ідеологічного домінування протягом 200 років Т., який з 58 років життя 50 провів на Україні, штучно перетворили в цілком рос. церк. і культ. діяча, найплідніший період якого нібито припадає на останні «російські» 8 років творчого життя, на тлі яких попередні роки мали виглядати непоказним, маловиразним підготовчим періодом. Подібні трактування особливо посилилися після канонізації, наслідком чого стали виправлення творів Т. Проте наведений матеріал переконливо свідчить, що гол. працю свого життя Т. здійснив на Україні, а в Ростові її лише завершив.

Тв.: Руно орошенное, пречистая и преблагословная дѣва Марія, или чудеса образа пресвятыя Богородицы, бывшія в монастырѣ Ильинском черниговском... Чернігів, 1683, 1689 та ін.; Книга житія святых в славу святыя животворящія Троицы Бога хвалимого в святых своих. На три мѣсяцы первыя: септемврій, октоврій, и ноемврій... К., 1689; Книга житія святых в славу святыя животворящія Троицы Бога хвалимого в святых своих. На три мѣсяцы вторыя: декемврій, іануарій и феврурарій... К., 1695; Апологія в утоленіе печали человѣка сущаго в бѣдѣ, гоненіи и озлобленіи, вкратцѣ сложенная по совѣту святаго апостола Павла глаголющаго: утѣшайте друг друга и созидайте каждого ближняго... Чернігів, 1700; Книга житія святых в славу святыя животворящія Троицы Бога хвалимого в святых своих. На три мѣсяцы третіи: март, апріль, маій... К., 1700; Книга житія святых в славу святыя животворящія Троицы Бога хвалимого в святых своих. На три мѣсяцы четвертыи: іюнь, іюль, август... К., 1705; Розыск о раскольнической брынской вѣрѣ, о ученіи их, о дѣлах их; и изъявленіе, яко вѣра их неправа, ученіе их душевредно и дѣла их небогоугодна. М., 1745; Дневные записки святого чудотворца Димитрия митрополита Ростовского, изданные с собственноручно писанной им книги, находящейся в Киево-Печерской библиотеке. М., 1781; Летопись иже во

Святий Димитрій Ростовський (Данило Туптало). З портрета XVIII ст.

святых отца нашего Димитрия, митрополита Ростовского, новоявленного чудотворца, сказующая вкратце деяния от начала миробытия до рождества Христова, собранная из божественных писаний, из различных хронографов и историографов греческих, славенских, римских, польских, еврейских и иных, с присовокуплением келейной летописи сего же святого чудотворца. М., 1784; Зерцало православного исповедания... СПб., 1805; Жития Святых, кн. 1–3. К., 1998; кн. 4–5, т. 1–2, кн. 6–11. К., 1999.
Літ.: Архів ЮЗР., ч. 1, т. 5. К.,1872; Орловский П. Сотник малороссийского войска Сава Григорович Туптало... Киев. ЕВ, 1868, № 16; Лазаревский А. Документальные сведения... КС, 1882, № 8; [Л. П.] Где находился киевский дом Савы Туптало сотника. КС, 1887, № 2; Шляпкин И. А. Св. Димитрий Ростовский... СПб., 1891; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII ст. К., 1901; Поселянин Е. Русская церковь... СПб., 1905; Величковский А. Святитель Димитрий... Чернигов, 1909; Титов А. А. Проповеди святителя Димитрия... М., 1909; Титов Ф. И. Св. Димитрий... К., 1909; Яворский С. Надгробная юке... ДЧ, 1909, ч. 3; Петров Н. И. О духовных драмах св. Димитрия... ЧЦИАО КДА, 1910, № 10; [Огієнко І.] Іларіон (митрополит). Св. Димитрій Туптало... Вінніпег, 1960; Сумцов Н. Ф. К истории южнорусской литературы XVII в., в. 1. Харьков, 1885; Ключевский В. О. Древнерусские жития... М., 1988; Лабынцев Ю. А. Последний общеславянский писатель... В кн.: Роль библиотек в развитии общества... К., 1989; Огієнко І. Українська культура... К., 1992; Антонович Д. В. Українська книга. В кн.: Українська культура... К., 1993; Братчикова Е. К. Парсуна Димитрия митрополита Ростовского и Ярославского. ТОДРЛ, 1993, т. 46; Климов В. В. Святитель Димитрій. Львів, 1995; Рогожина Н. В. Святитель Христовий Димитрій Ростовський. НВ (К.), 1999, листоп., № 11(139); Павленко Ю. В. 100 великих украинцев. М., 2001.
В. В. Климов

Туранський Дем'ян Олексійович (рр., м. н. і см. невід.) — глухівський сотник. Н. у сім'ї ген. судді О. *Туранського*. Закін. КМА. З 22.03.1740 по 1760 займав посаду глух. сотника.
Літ.: Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.
Л. І. Горенко-Баранівська

Туранський Олексій Михайлович (бл. 1672/77, м. н. невід.— бл. 1716, м. см. невід.) — генеральний суддя. Походив з козац. родини. Закін. КМА. 1699—1709 займав посаду глух. сотника. Мав добрі стосунки з гетьманом І. *Мазепою*, котрий у нього «всегда детей крещевал». 1709—16 — ген. суддя. 1716 глух. маляр Григорій виконав на замовлення Т. його портрет.
Літ.: Лазаревский А. М. Старинные малороссийские портреты. КС, 1882, № 5; Жолтовський П. М. Художнє життя... К., 1983; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.
Л. І. Горенко-Баранівська

Туркевич Яків, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.— після 1727, м. см. невід.) — викладач, проповідник. З 1702 навчався в КМА. Завершив освіту в Моск. слов.-грек.-лат. академії під керівництвом Йосипа Прибиловича, у якого 1710 прослухав курс філософії. Після закін. навчання призначений скарбничим Моск. Заіконоспаського м-ря в сані ієромонаха. На поч. 1721 направлений на викладацьку роботу до Новгор. слов.-грек.-лат. школи, проте восени 1721 повернувся до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де став акад. проповідником і викладачем класу синтаксими. 1722 Т. запрошено архім. Тр.-Серг. лаври Г. *Бужинським*, який керував Моск. друкарнею, на посаду наглядача замість Ф. Полікарпова. Втім, Т. швидко повернувся до своїх попередніх обов'язків. Він увесь час намагався повернутися в Україну і в останні роки життя навіть отримав дозвіл пристати до братії КПЛ. Однак відомостей про те, чи здійснилась його мрія, немає.
Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Голубев С. Т. Гедеон Одорский... ТКДА, 1900, № 10, 12; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
В. О. Андрушко

Турнавіот Стефан, чернече ім'я Софроній — див. *Тернавіот* Стефан, чернече ім'я Софроній.

Туробойський, чернече ім'я Йосиф (рр., м. н. і см. невід.) — вчений, письменник, викладач, архімандрит. Навчався у КМА в 1690-х рр. Був викладачем грамат. класів КМА, 1701 викладав риторику. Перед святом Пасхи, передавши читання діалектики в ритор. класі (іноді читали такий предмет ще до класу філософії) Д. *Муравському*, Т. терміново виїхав до Москви за указом царя Петра І. «Монарший виконуючи наказ,— писав митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії В. *Ясинський* 1701,— відпускаю до цар-града Москви від преславної Академії Київської учителів шість: Рафаїла Краснопольського, Йосипа Туробойського, Опанаса Соколовського, Григорія Гошкевича, Антонія Стрешовського, Мелетія Канського...» У Моск. слов.-грек.-лат. академії Т.— перший викладач риторики, з 1703 — перший префект Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1708 його призначено архім. Моск. Симонового м-ря, звідки 1711 переведено у Моск. Новоспаський м-р. 1704 — організатор урочистої зустрічі царя Петра І, який повертався до Москви після завоювання Ліфляндії, для чого склав спец. сценарій із різними привітаннями, надрукований слов. мовою під назвою «Торжество православное Свободителя Ливонии» з двома передмовами: 1-ша — до Його Царської Величності; 2-га — до читача з поясненням емблеми Тріумфальних воріт. Разом з учителями Моск. слов.-грек.-лат. академії та-

кож створив привітання грец., лат. і рос. мовами, емблеми й написи для Тріумфальних воріт, картин і Храму Слави для урочистого входження Петра I в Москву після Полтав. перемоги 1709. Для пояснення усіх цих тріумфальних споруд і написів над ними написав книгу, яку тоді ж було надруковано під назвою «Торжественная врата, входящая в храм бессмертныя славы, непобедимому имени новаго Геркулеса, великаго победителя Фракиі, грома поражающего Свейскую силу и проч.» і піднесено Петру I. У стилі бароко складені й назви його рукоп. курсів риторики та філософії, що збереглися лат. мовою. Складений і прочитаний ним у КМА курс риторики має назву «Cornucopiae artis oratoriae omni genio eloquentiae fructus ad genium at ingenium gentis roxolanae accommodo fecundae in Kijovo Mohileani Athenei promptuario neo rhetori oblatae anno 1700» («Ріг достатку риторичного мистецтва, насолода для кожного генія красномовства, відповідний різносторонньому генієві й талантові українського народу у скарбниці Києво-Могилянської академії представлений новому риторові у році 1700»). Він оригінальний як за формою, так і за змістом. Т. широко використав образи античності, застосував алегоричний бароковий стиль. Риторика відгукується також на тогочасні істор. події. Таким же бароковим стилем написано курс філософії «Organum Aristotelis seu aurea scientiarum clavis ad universam rationalis philosophiae portam assertionibus et disputationibus in Collegio Kijovomohileano adornata ac generosis mentibus felicissime exporrecta Anno Incarnatae sapientiae 1702 octobri die 23'» («Арістотелівський органон, або Золотий ключ наук від дверей до раціональної філософії, прикрашений роздумами й диспутаціями в Києво-Могилянському колеґіумі, і найкращим чином викладений шляхетним умам 23 жовтня 1702 року»), який, за свідченням М. Петрова, замість Т., що від'їхав до Москви, прочитав студентам Д. Муравський. Курс філософії, очевидно, Т. підготував як канд. на проф. філос. каф-ри в КМА. Він складається з діалектики, раціональної філософії або логіки, натурфілософії та метафізики. Курс дуже обширний, виклад надмірно деталізовано. Автор добре знає філософію античності, патристику, схоластику у всіх її різновидах — ранню, пізню й другу, широко цитує твори її представників. У натурфілософії Т. розробляє один із варіантів синтезу ареопагітського неоплатонізму з арістотелізмом. Розділ метафізики, також досить обширний, трактує традиційні для надприродної філософії поняття: сутнє і його властивості, субстанція та акциденція, Бог і ангели. Наявність в б-ці КМА кількох списків курсу свідчить про те, що він викладався у КМА у 1702—04, є зразком барокової філос. системи.

Тв. Cornucopiae artis oratoriae... IP НБУВ, ДС п240; Organum Aristotelis seu aurea scientiarum clavis ad universam rationalis philosophiae portam assertionibus et disputationibus in Collegio Kijovomohileano adornata ac generosis mentibus felicissime exporrecta Anno Incarnatae sapientiae 1702 octobri die 23. IP НБУВ, 625/400С.

Літ. Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilańska. Kraków, 1900; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982

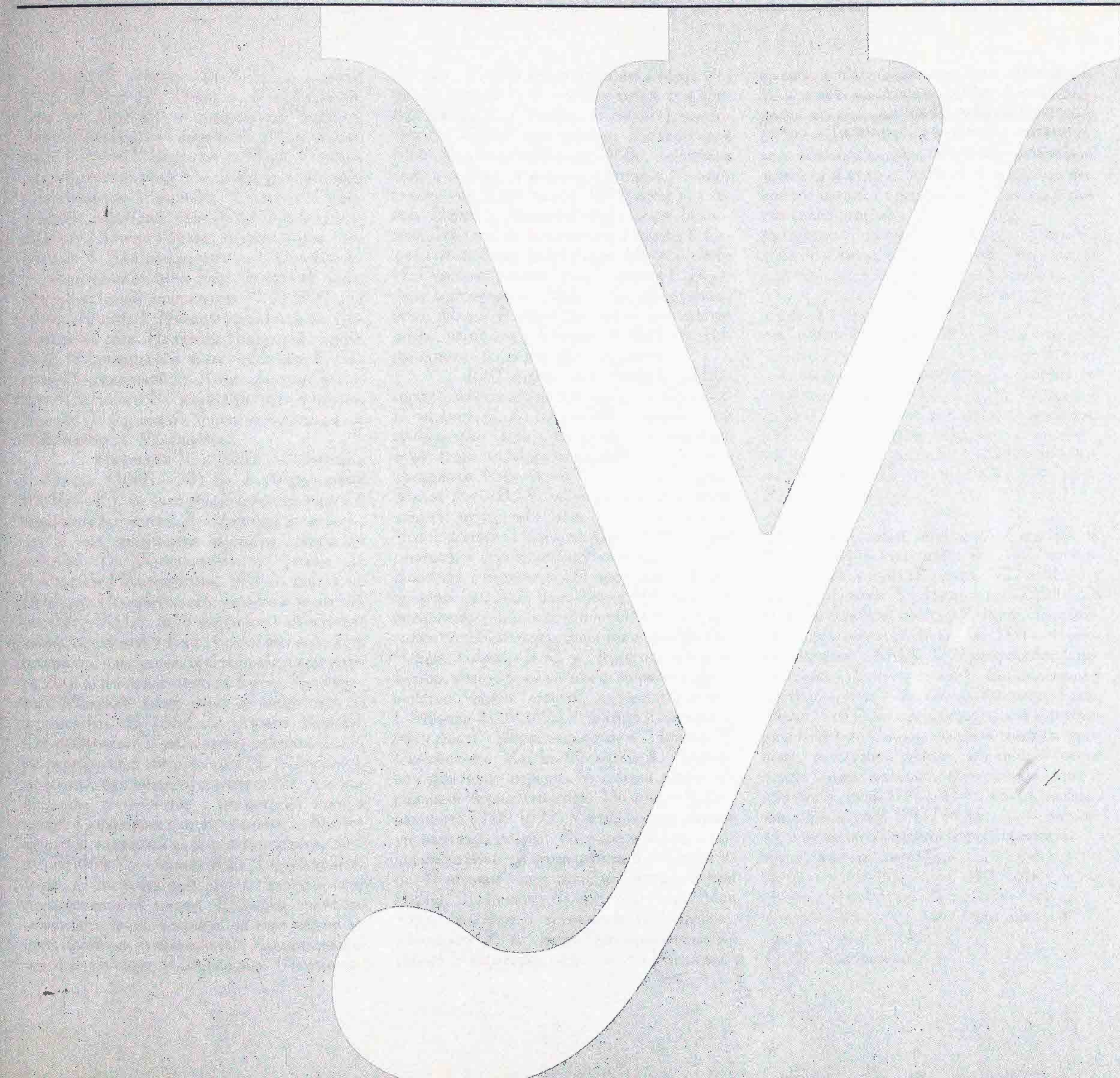
М. В. Кашуба

Турчинóвський Ілля Михайлович (20.07.1695, сот. м-ко Березань Переяславського полку, тепер місто Баришівського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — мандрівний дяк, реґент, священик. Н. в сім'ї березан. сотника Михайла Турчина, згодом полк. обозного у наказ. гетьмана Івана Федоровича Сулими; мати — Ганна Садковська. Муз. здібності виявилися з дитинства, мав гарний голос. Поч. освіту здобув у школі Березан. Свято-Успенської церкви, а також у березан. дяка Іоана Кудинського. 1699 припинив навчання й повернувся у Березань. Подальшу освіту Т. продовжив у школі Покровської церкви с. Синяки, де опанував мистецтво співу (бл. 1703—04). Протягом 1707—08 — канонарх лівого криласного хору Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря і водночас навчався у нижчих класах КМА. 1708—10 перебував у Березані. З 1710 пішов у мандри по Україні та Білорусії. Перебував у Чернігові, Синявці, Могильові, Шклові, Гомелі, Лоєві, Рєпках, знову у Чернігові, Седневі, Переяславі та повернувся до Березані. Під час своїх освіт. мандрівок Т. працював писарем у синявського сотника Петра Мандрики (п. 1721), а також навчав його сина Петра Мандрику «псалтирям». Був дяком у школі Печерського м-ря с. Попова Гора Новоміської сотні Стародуб. полку, згодом — писарем у компанійського сотника цього самого села. Перебуваючи у Могильові, Т. вдосконалив свої знання лат. мови у школі Покровської церкви, а також вступив до Могильов. єзуїт. школи. Під час співу у криласному хорі Могильов. Преображенської церкви його голос почув правосл. еп. Мстиславський, Оршанський і Могильовський Сильвестр Четвертинський і запросив до архієрейського хору. Тоді ж Т. вибув з Могильов. єзуїт. школи і протягом року співав у хор. капелі С. Четвертинського, де засвоїв мистецтво партесного співу. Після конфлікту з реґентом хору залишив капелу і продовжив мандрувати у супроводі двох співаків та купців — Івана Мазуровича й Михайла Косебуцького. Чотири роки працював реґентом хору Шкловського Благовіщенського м-ря, а також час від часу вчителював. Імовірно, у Шклові Т. створив капелу, до складу якої входили місц. співаки та мандрівні студенти КМА. Ставили й театр. вистави (як, напр., «Діалог з інтермедією»).

У супроводі шести співаків подорожував до Гомеля, відвідав Лоєв, Рєпки та зупинився у Чернігові. Два співаки, що супроводжували Т., вступили у Чернігові на службу до архієрея І. *Жураківського*. Сам Т. й четверо співаків помандрували далі — до Седнева. Протягом року Т. працював дяком (з утриманням півчих) у домовій церкві ген. обозного Я. *Лизогуба*. Два співаки, що мандрували з Т., стали до служби у Я. Лизогуба і залишились у Седневі. Бл. 1716—17 Т. у супроводі співака Івана Мазуровича повернувся в Березань, де був «принят в певчіе в катедру переяславскую к Кирилу Шумлянскому за реґента». У кін. лют. 1718 Т. одружився з донькою березан. сотника Михайла Пилипенка Анастасією. 3.11.1718 у Березан. Свято-Успенській церкві Т. за «певческие заслуги» був хіротонований архієреєм К. Шумлянським у сан священика (на місце березан. церк. намісника Андрія Покори). За доносом про службові зловживання, а також за «предерзостные речи... против архиерея и консистории» його судили, закували в кайдани й вислали на три місяці «чорних робіт» до Золотоніського Красногірського м-ря. Пізніше повернувся на священство, але в ін. парафії. Останній запис «Автобіографії» датується 21.05.1725. «Автобіографія» містить цінні матеріали з життя КМА. Помер у глибокій старості.

Літ.: Лукашевич П. А. Автобиография южно-русскаго священника 1-й половины XVIII ст. КС, 1885, № 2; Житецкий П. Странствующие школьники в старинной Малороссии. КС, 1892, № 2; Автобіографія Іллі Турчиновського. В кн.: Білецький О. І. Хрестоматія.., К., 1952; Лисенко І. М. Словник... К., 1997.

Л. І. Горенко-Баранівська

Углицький
Удицький Стефан
Усович Михайло Кузьмич
Устимович (Устинович, Лонгинов) Данило Устимович

Угли́цький, чернече ім'я Теодосій, Святий (поч. 1630-х рр., Поділля — 5.02.1696, полк. м. Чернігів) — архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Н. у родині ієрея Микити Углицького та Марії. Є думка про належність роду Углицьких до шляхтичів Полоницьких-Углицьких. Один із Полоницьких, ймовірно, брат У. Євстафій Полоницький, служив у польс. війську, потім — у війську Б. *Хмельницького* та І. *Виговського*. Родичами У. були Іоан Углицький, київ. протопоп, який підписався 25.07.1687 під актом обрання І. *Мазепи* гетьманом на Коломацькій раді, Йоаникій Углицький, ієром. Київ. Видубицького м-ря, та небіж У. Василь Полоницький. У Коломацькому акті є підпис і самого У., який був тоді ігуменом Черніг. Єлецького Успенського м-ря й намісником Л. *Барановича*.

Навчався У. в КМА за ректорів І. *Ґізеля* (1648—50) та Л. Барановича (1650—55), до яких зберіг почуття поваги й любові на все життя. Деякі автори вважають, що У., не закінчивши навчання, пішов до війська Б. Хмельницького разом із Євстафієм Полоницьким. 1655 У. поїхав на Поділля. Повернувшись, прийняв чернечий постриг у КПЛ. 1658 висвятився на ієродиякона та служив у Київ. Софійськ. соборі як правитель адм. справ при митрополичій кафрі. Далі шлях привів його до Батур. Крупицького Миколаївського м-ря, де висвятився на ієромонаха. З 1662 — ігумен Корсун. Онуфріївського м-ря, в якому розділив 2-річне перебування митрополита Д. *Балабана* і, можливо, був свідком зречення Ю. *Хмельницьким* гетьманства і висвячення його в ченці. Породичався з гетьманом І. *Брюховецьким*, віддавши за його небожа свою дочку. З 1664 У.— ігумен Київ. Видубицького м-ря, де заснував муз. школу, що має своє продовження й понині. Відновив колишню могутність м-ря, закріпив за ним надані на його прохання гетьманом Ю. Хмельницьким землі в урочищах Калинівщина, Гнилещина і Лісняки. Маючи впливові зв'язки (брат Семен Углицький 1666 служив дяком при новгор. воєводі В. Г. Ромодановському), клопотався в Москві про грошову допомогу для Київ. Видубицького м-ря. 1680 влаштував скит у одному з монаст. маєтків у Мозирському пов. Київ. воєвод. 1685 разом з ігуменом Переясл. Вознесенського м-ря Ієронімом Дубиною за дорученням гетьмана І. *Самойловича* їздив до патріарха Московського Й. *Савелова* у справі затвердження Ґ. Балабана митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії. Одночасно виклопотав дозвіл на приїзд у Москву ченців Київ. Видубицького м-ря для збору пожертв.

1687 архієп. Чернігівський і Новгород-Сіверський, на той час управитель Київ. митрополії, Л. Баранович запросив У. на архімандрію Черніг. Єлецького Успенського м-ря. Їздив до Москви з дорученням від митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії В. *Ясинського* у справі вирішення суперечки між ним та архієп. Чернігівським і Новгород-Сіверським Л. Барановичем про канонічну належність Глух., Конотоп. і Борзнянської протопопій. В результаті цієї місії Барановичу відмовлено у поверненні спірних протопопій, а У. отримав грамоту про затвердження його намісником Черніг. єпархії. 1692 у Чернігові відбувся Собор, участь у якому взяли миряни й духовенство Черніг. єпархії, а також гетьман І. Мазепа. 11.09.1692 У. обрано й висвячено на архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського. Майже 90-літній Л. Баранович фактично передав У. справи щодо управління Черніг. єпархією. По смерті Л. Барановича (3.09.1693) У. став повноправним управителем єпархії. Керував нею три з половиною роки, будував церкви й закладав м-рі. Особливу увагу приділяв друкарні при Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі. Мав добрі стосунки з гетьманом І. Мазепою. Поховано У. в Свято-Преображенському соборі. У Чернігові, недалеко від Успенського собору Єлецького м-ря, зберігся будинок У.— єдина на Лівобереж. Україні житлова дерев'яна споруда XVII ст. Через 200 років після смерті У. знайдено його мощі нетлінними, з ними віруючі пов'язують численні зцілення й чудеса. 9.09.1896 відбулося відкриття мощей і приєднання У. до лику святих (канонізація).

Тв.: Письмо святителя Феодосия Углицкого к «державце» с. Обтова (Кропевецкого У.) Ивану Забеле с заступничеством за тамошнего священника, чтобы последний «не был отдален» от Обтовской церкви. КС, 1896, № 10.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Лотоцкий А. Святитель Феодосий Углицкий... Каменец-Подольский, 1895; [Гордиевский И.] Святитель Феодосий Углицкий, ... КС, 1903, № 9; Дубровський В. Життя й діла Феодосія Углицького (Полоницького). Харків, 1930; Антоній, архієпископ Чернігівський. Нариси... КСт., 1992, № 3; Житие святителя Феодосия... М., 1996.

З. І. Хижняк

Святий Феодосій Углицький.
З ікони кін. XX ст.

Уди́цький Стефан, чернече ім'я Сава (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. 1725—27 навчався у КМА в класі філософії, 1727—31 — у класі богослов'я І. *Левицького*. 22.04.1728 прийняв чернечий постриг у Черніг. Троїцькому Іллінському м-рі. Вірогідно, 1731—41 знову викладав у КМА. 1739 митрополит Смоленський і Дорогобузький Ґ. *Вишневський* у листі до архієп. Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* просив відпустити з КМА до Смолен. семінарії вчителів філософії, риторики і піїтики, які були б також здатні згодом викладати богослов'я. Одним із них був У., який 1741—45 у Смолен. семінарії викладав піїтику, 1743/44 навч. р.— риторику, одночасно обіймаючи посаду префекта.

Літ. Описание документов и дел... Синода, т. 4 (1724) – т. 5 (1725). СПб., 1880, 1897; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии. Смоленск, 1892; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Димитрій Устимович.
З портрета XIX ст.

Усо́вич Михайло Кузьмич (1793, м. Київ — р., м. см. невід.) — лікар 1-го класу. Н. у сім'ї купця Кузьми Андрійовича Усовича, райці київ. магістрату. Навчався у КМА: 1807 — студент класу поетики. Бл. 1812 вступив до Моск. мед.-хірург. академії. 1819 служив у м. Крапивна Тульської губ., пізніше в м. Каргополь Олонецької губ. (1826).

Родина Усовичів володіла двома садибами в Києві на Подолі: у парафії церкви Миколи Доброго та в парафії церкви Миколи Набережного на вул. Спаській (нині № 16а), купленій у нащадків Кирила Сичевського (1787), від якої збереглася кам'яниця трьохсотлітньої давності. Зараз у цьому приміщенні діє музей Гетьманства.

Архіви: КДМА, ф. 1, оп. 4, спр. 15; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 87, арк. 15зв., ф. 1711, оп. 1, спр. 213.

Р. М. Лякіна

Устимо́вич (Устино́вич, Лонги́нов) Данило Устимович, чернече ім'я Димитрій (1745, м. Київ — 26.05.1805, м. Смоленськ, тепер РФ) — викладач, єпископ Полтавський і Бориспільський, Смоленський і Брянський. Н. у сім'ї київ. міщанина Устима Лонгинова. Майже все життя У. було пов'язане з КМА, в якій він навчався (1762—74) й викладав. Після закін. класу богослов'я (1774) отримав атестат і його рекомендували вчителем вищого класу граматики КМА. З 1775 послідовно викладав грец. мову, піїтику, риторику, філософію. 1785 У. обрано префектом КМА.

1777 вирішив прийняти чернечий постриг. Київ. магістрат видав йому «урядовое свидетельство» за підписами надв. радника війта Григорія Пивоварова, бургомістра Дмитра Олександровича та райці Миколи Леонтовича про те, що він неодружений, «долгами и никакими другими дѣлами необовязан». Після одержаного 20.12.1777 дозволу Київ. консисторії прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі (квіт. 1778).

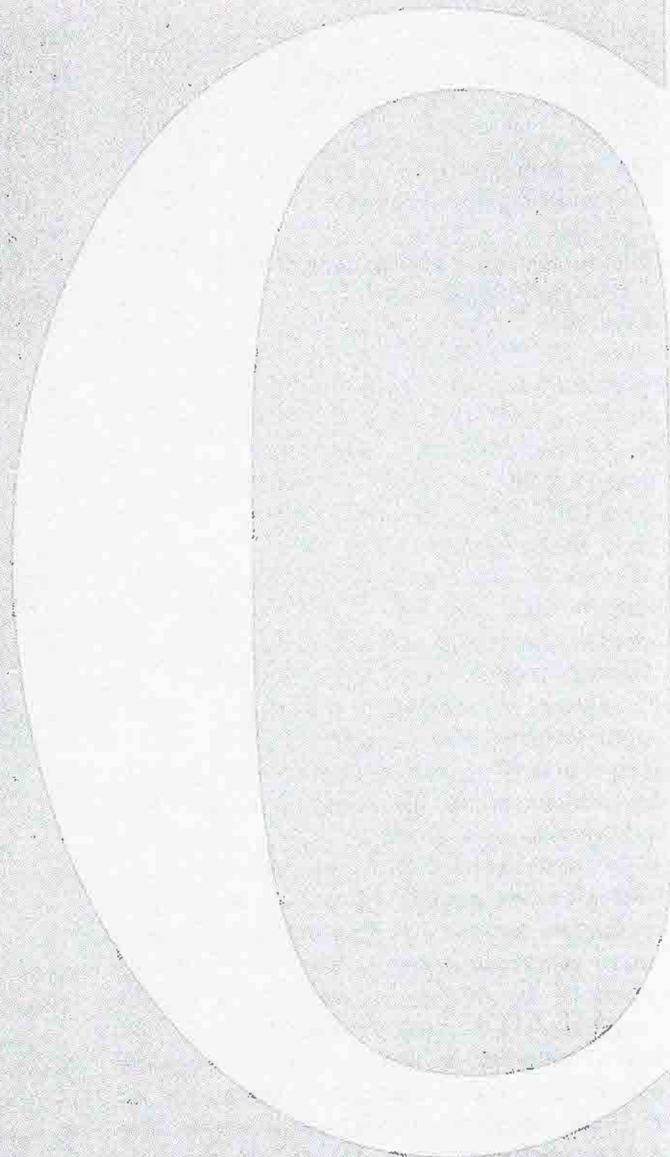
1785 У. висвячено в ігумени Золотоніського Красногірського м-ря, але залишався викладачем богослов'я КМА. 1791 направлено архім. Переясл. Вознесенського м-ря. 14.08.1793 хіротоновано на єп. Полтавського і Бориспільського та вікарія Київ. митрополії. 1.05.1795 переміщено єпископом до Смоленська, де він провів останні роки свого життя. Заповів КМА всю свою б-ку. Похований у Смолен. Успенському соборі. У портретній залі КДА (тепер Конґреґаційна зала НаУКМа) був його портрет.

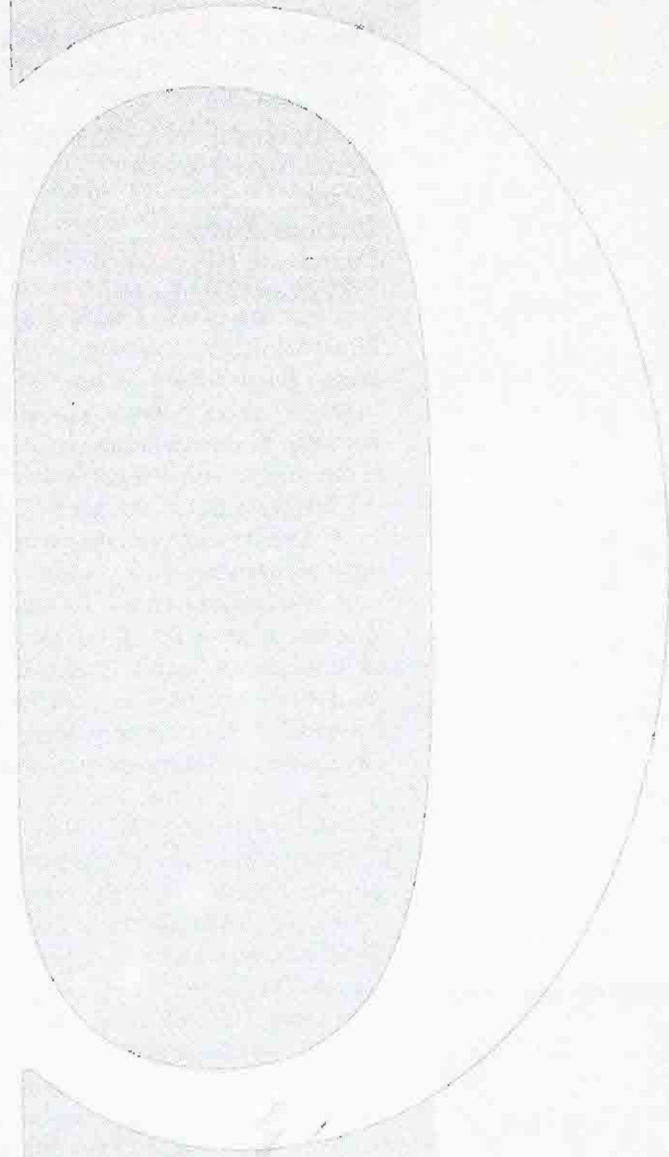
Тв.: Слово на день рождества Богородицы. М., 1784.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Для посетителей портретной залы... К., 1874; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751 л, спр. 24.

Т. О. Дороніна
Р. М. Лякіна

Фаворський Йосип Євстафійович
Фаворський Яків Павлович
Фальковський
Фальковський Іван Якимович
Феген Карл-Йоганн
Федір
Федоров Дмитро
Федорович (Федоров) Максим Федорович
Федорович Михайло
Федорович Яків Федорович
Феодорович
Феодосій
Филипович Григорій
Филипович (Филимонович) Кирило
Филиповський (Филипович, Філь) Степан Григорович
Фіалковський Степан Герасимович
Флавенський Іван
Флоринський Андрій
Флоринський Кирило
Флоринський (Фліоринський), чернече ім'я Кирило І
Флоринський, чернече ім'я Кирило ІІ
Фоминський Іван
Форінель Йосип

Фаво́рський Йосип Євстафійович (бл. 1714, сот. м-ко Срібне Прилуцького полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Навчався в КМА (1724—34) до класу філософії. Рекомендований префектом КМА І. *Миткевичем* в дім лубен. полк. П. *Апостола* домашнім учителем. Навчав його сина Данила Апостола (названого на честь діда, гетьмана України) латини протягом 6 років. 1740 Ф. зараховано військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 7794, арк. 50, 57.

Р. М. Лякіна

Фаво́рський Яків Павлович, чернече ім'я Йоасаф (1718, с. Дем'янці 1-ї Переяславської сотні Переяславського полку, тепер Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, писар. Н. у сім'ї священика Воздвиженської церкви Павла Фаворського. 1742 навчався у класі риторики КМА. 1743—45 викладав у грамат. класах КМА. 1745 — писар Київ. Межигірського м-ря.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Р. М. Лякіна

Фалько́вський, чернече ім'я Веніамін (1690, сот. м. Козелець Київського полку, тепер смт, райцентр Чернігівської обл.— 28.04.1750, м. Київ) — ієромонах, намісник, начальник Лаврської друкарні. Н. у сім'ї військових. Закінчивши навчання в КМА, 1712 прийняв чернечий постриг від архім. КПЛ А. *Миславського*. За викликом Синоду 1720 у сані ієродиякона відправлено до Ол.-Нев. лаври, де згодом висвячено на ієром. 1724 Синод, на прохання держ. канцлера Рос. імперії камер-юнкера М. Бестужева, який перебував при швед. дворі, призначив Ф. як «человҍка ученаго и состоянія добраго» священиком рос. посольської церкви у Стокгольмі. Ф. прожив у Стокгольмі від 1725 до 1727. За цей час надіслав Синоду п'ять донесень, в яких повідомляв, що він задовольняє дух. запити росіян і українців, полонених або втікачів після Полтав. битви (1709), які «с великим усердіем желают исповедываться и причащаться Св. Таин». В одному з донесень (3.08.1725) пропонував Синоду надіслати 150 руб. на викуп священицького одягу і церк. начиння, оскільки «оное все в закладҍ у шведов обретается». 29.09.1727 Ф. звернувся до Синоду з проханням дозволити повернутися в КПЛ або Ол.-Нев. лавру. З 30.11.1727 вже був в Ол.-Нев. лаврі і до 1730 — її намісник. 1729 значився серед 6 канд. на посаду архім. КПЛ. З 1730 проживав у КПЛ, 1734 призначений нач. Лавр. друкарні. 1738 за указом Синоду Ф. викликано до С.-Петербурга «для производства в Суздальскаго архіерея». Керівництво КПЛ сповістило Синод, що Ф. важко захворів і прибути не може. У відповідь Синод наказав київ. лікарям представити мед. свідоцтво (як це бувало в ряді випадків, коли українці відмовлялися від ієрархічних посад в Росії, посилаючися на поганий стан здоров'я) і сповістити, чи є надія на одужання Ф. Військ. лікар Ау-Зарита доповів Синоду, що пацієнт хворий на сухоти і перебуває в передсмертному стані. Однак Ф. прожив після того ще 10 років. 10.10.1741 він просив архім. КПЛ Т. *Щербацького* звільнити його як соборного старця від участі в засіданнях Дух. собору або від керівництва Лавр. друкарнею. Від керівної посади Ф. було звільнено, але в Лавр. друкарні продовжував працювати. 1744—45 за дорученням митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського* разом з ректором КМА С. *Кулябкою*, архім. Й. *Занкевичем* та ієром. В. *Старжицьким* працював над складанням «Книжицы о собственных всякаго чина должностях». 1746 просив помістити його в притулок для хворих і похилого віку ченців — у Київ. Троїцький больничний м-р, бо, працюючи в Лавр. друкарні з 1733, «очима знатно ослабел и вконец изнемощел всҍм тҍлом». При цьому Ф. згадував, що за його участі було надруковано в КПЛ Малий молитвослов, Буквар учбовий, Акафіст і Канонник. Після смерті Ф. усе його майно перейшло у власність КПЛ.

Після смерті Ф. у КПЛ створено комісію для опису книг і речей, які залишилися. Член Дух. собору І. *Русичевський* повідомляв 1750, що до участі в цій справі він залучив знавців латини ієром. Г. *Зорковського* та І. *Лятошевича*. З реєстру книг Ф. (частина з лавр. б-ки) видно, що із 192 книг було 129 лат. і 63 слов. (з них 7 рукоп., 10 книг печер. друку, 3 — львів., 4 — петерб., 10 — моск., 2 — могильов. друкарні, 2 — вілен., 1 — на «греческом диалекте», 1 — лат.-грец. і 1 грек.-слов.). У келії колишнього нач. Лавр. друкарні було виявлено ділові папери: «справленія нҍкоторые к выпечатаніи книг, а паче Миней», «копии писаній о напечатаніи панегирика» та ін.

Літ.: Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры... К., 1826; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Описание документов и дел... Синода, т. 2, ч. 1 (1722). СПб., 1879; Петров Н. И. Описание рукописных собраний..., в. 2. М., 1896; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 5. К., 1904, 1908; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914; Каменева Т. Н. Черниговская типография... В кн.: ТГБЛ, т. 3 [№ 30, 34]. М., 1959.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 друк., спр. 13, 14; оп. 1 черн., спр. 1, арк. 2; спр. 3, арк. 169; спр. 4, арк. 90зв.-91; оп. 1 загальночерн., спр. 1095, арк. 1, 7-11.

С. Р. Кагамлик

Фалько́вський Іван Якимович, чернече ім'я Іриней (28.05.1762, с. Білоцерківці Пирятинської сотні Лубенського полку, тепер

Іриней Фальковський
З портрета початку XIX ст.

Пирятинського р-ну Полтавської обл. — 29.04.1823, м. Київ) — науковець, письменник, історик, математик, географ, астроном, ректор КМА, єпископ Чигиринський, Смоленський і Дорогобузький. Н. у сім'ї священика о. Якима Фальковського, який після смерті дружини прийняв чернечий постриг у Київ. Брат. м-рі. З 1772 Ф. навчався в КМА. 1775 перервав навчання у класі поетики і поїхав з братом Степаном Фальковським до Токаю (Угорщина), де його батько отримав посаду священика домової церкви рос. Токайської комісії із заготівлі вин до цар. двору. Очолювали Токайську комісію ген.-майор Федір Степанович Вишневський (до 1749), за походженням українець, потім його син — ген. Гавриїл Вишневський. Обидва охоче запрошували на службу студентів КМА, які, виконуючи незначні обов'язки в церкві, мали змогу навчатися за кордоном.

1777/78 навч. р. Ф. навчався у протест. школі, потім у піарській гімназії Пешта й Пресбурзькому (Братиславському) ліцеї, де вивчав сучасні іноз. мови, в т. ч. угорську. З 1780/81 навч. р. навчався на кошти глави рос. посольства у Відні кн. Дмитра Голіцина в ун-ті Буди (тепер у межах Будапешта), де досконало вивчив історію, географію, експериментальну фізику та ін. науки, особливо захоплювався математикою та астрономією, був одним з найкращих студентів ун-ту. Екзамени склав 1781 у Буді та 1882 у Пешті. Встановив зв'язки із серб. й словацькими вченими. Свої майбутні наук. праці з географії «для всегдашней памяти о Венгрии и о Сербской благодетельствующей мне нации» напише на основі досліджень учителів історії та географії Пресбурзького ліцею словака Яна Томка Саскія та Матея Бела. Це була перша праця рос. мовою з географії Угорщини. 1779 Ф. написав вірш лат. мовою, присвячений історії Угорщини часів хрестових походів. Цікавими є його листи-оповідання, адресовані товаришу А. *Ставицькому* до Токаю, в яких є опис міст Зомбора, Кереспеша, Геделе, замальовки угорськ. пейзажів тощо.

Навесні 1783 Ф. повернувся в Київ, відмовившись від посади писаря в рос. посольстві у Відні, мотивуючи це тим, що хоче стати викладачем у Києві. Привіз із собою багато книг, частину яких передав до акад. б-ки. У КМА слухав богослов'я, вивчав євр. і грец. мови і в груд. 1783 рекомендований на посаду викладача КМА. 1786 прийняв чернечий постриг. Його послух, який тривав 8 років, полягав у читанні й перекладі щосуботи нім. газет митрополиту Київському й Галицькому С. *Миславському*, який покровительствував молодому вченому.

Протягом 21 року Ф. викладав у КМА алгебру, геометрію, астрономію, архітектуру, змішану математику — гідравліку, оптику, також — історію, географію, поезію, нім. мову, філософію, теологію. З 20.03.1803 до 25.02.1804 Ф.— ректор КМА. На думку дослідників, Ф. «був самим дорогоцінним її надбанням», найобдарованішим серед усіх відомих в Рос. імперії вчених кін. XVIII — поч. XIX ст.

Ф. багато писав. Він — автор псалмів, гімнів, елегій рос., нім., лат. і франц. мовами, складав стихирі, писав істор., філос., богослов. твори, праці з географії, математики, фізики, астрономії, статистики, укладав підручники, календарі та ін. Ф.— автор «Краткого географического описания Венгрии», «Записок о Киево-Могилянской академии», «Сокращения Церковной хронологии, называемой наукой о Пасхалии» (ця праця мала, крім теорет., й практичне застосування). Найвідомішою працею був його підручник з догматико-полем. богослов'я, яким користувалися у всіх дух. закладах, «Christianae Ortodoxae Dohmatico-polemicae Theologiae, olim a clarissimo viro Theophane Procopowicz ejusque continuato rebus adornatae ac in tribus voluminibus primum anno MDCCLXXXIII [1783] editae, Compendium» («Стислий виклад християнського православного догматично-полемічного богослов'я, колись найяснішого мужа Теофана Прокоповича, продовжений і вдосконалений і вперше у трьох томах року 1783 відредагований»). У ньому автор систематизував здобутки богослов. науки, висловив свою думку про богослов. проблеми. Цією працею нагороджували найкращих студентів КМА. Цікавим є своєрідний щоденник Ф. «Размышления ежедневные, писанные в 1787 году», сповнений молитовними роздумами, прагненням до подолання пристрастей, до вдосконалення. Ф. склав тлумачення до всіх послань апостола Павла, які містять короткі відомості про час, місце й мету їх написання, короткий аналіз змісту й самі тлумачення. Вони чіткі, ясні, доступні читачам. Для написання цієї праці Ф. використав твори Й. Флавія, Страбона, Оригена, Іоана Златоуста, Августина Блаженного, Амвросія Медіоланського й багатьох ін. дух. письменників. Але надруковані були лише «Толкование на послание апостола Павла к Римлянам» (1807) та «Толкование на послание апостола Павла к Галатам» (1807). Значна частина із 92-томної рукоп. спадщини Ф. (наук. праці, нариси, проповіді — бл. 1300) зберігається в ІР НБУВ і поки що невід. читачеві.

У КМА Ф. відкрив фіз.-мат. кабінет, в якому були земні й небесні глобуси, сфери М. Коперніка, повітряний насос, електрична машина, телескоп, астролябія, барометр тощо. При Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі Ф. відкрив навіть маленьку обсерваторію. Викладаючи астрономію, дотримувався кеплерівської теорії руху планет, описав видимий рух Сонця та залежні від нього явища, а також рух Місяця і пов'язані з ним затемнення; навів відомості про комети та змінні зорі; розглядав питання, що стосуються обрисів та розмірів Землі. Короткі відомості про свої спостереження друкував у

«Киевских месяцесловах», які виходили під його керівництвом.

Ф. захоплювався музикою, писав музичні твори. З його ініціативи після тривалої перерви відкрито клас нотного співу, який мав задовольнити потреби акад. хору та хору Київ. Брат. м-ря. Першими викладачами в ньому за рекомендацією Ф. стали студент-філософ Й. *Мохов* та Г. *Баранович*. При КМА Ф. створив студ. Вільне піїтичне товариство (1792), метою якого було «повсякденне читання хороших книг». Окрім того, бурсаки могли користуватися б-кою професора. Труди свої Ф. оцінював скромно: «Дорогій вітчизні моїй потрібні знання я завжди любив».

За вел. пед. і наук. працею Ф. знаходив час для церк. справ. З 1795 він — архім. Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського м-ря Черніг. єпархії й Київ. Брат. м-ря, з 1803 — Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря.

1804 залишив КМА. 24.02.1807 Ф. висвячено на єп. Чигиринського й коад'ютора Київського; 1812—13 — єп. Смоленський і Дорогобузький, де 1812 організував нар. ополчення для боротьби з франц. армією (за що пізніше отримав нагороду); з 1813 — знову коад'ютор Київський і настоятель Михайл. Золотоверх. м-ря. Намагався реорганізувати чернече життя, зробити його більш доцільним і корисним — навчав ченців проповідництву слова Божого, організував школу церк. співу, написав «Правила для упорядочения жизни монахов». У ці роки Ф. склав «Описание церков Черниговской епархии», «Описания Златоверхого Михайловского монастыря» та «Описание всех православных монастырей Киевщины». Мав багато задумів, але помер, як мовиться в епітафії, перед розкритою Біблією «1823 года Апреля 29 дня в Неделю Фомину, на камнях в молитве к служенію Литургіи... Если время все уносит, то дела живут вечно». Похований в Михайл. Золотоверх. соборі в приділі св. Варвари. Поховання, як і собор, знищені 1935. Майно Ф. дісталося у спадщину його небожам Бодянським, рукописи розпорошені по різних сховищах.

Тв.: Сокращение Церковной хронологии, называемой наукой о Пасхалии. М., 1797; Christianae Orthodoxae Dohmatico-polemicae Theologiae... Compendium. К., 1802; Толкование на послания Апостола Павла к Галатам. К., 1807; Толкование на послание Апостола Павла к Римлянам. К., 1807; Краткое жизнеописание святых. К., 1876; Размышления ежедневные, писанные в 1787 году. В кн.: Наук. записки ІУАДГ НАНУ. Зб. праць молодих вчених та аспірантів, т. 2. К., 1997.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Скворцов И. М. Хроника жизни Иринея Фальковского... Киев. ЕВ, 1861, № 6, 8, 10; Булашев Г. О. Преосвященный Ириней Фальковский... К., 1883; Яновский И. Преосвященный Ириней Фальковский... Полтав. ЕВ, 1883, № 19; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви..., ч. 1. М., 1892; Петров Н. И. Автобиографические записки..., ч. 1. ТКДА, 1907, кн. 7; Штернберг Я. І. Студенти і вихованці Київської академії в Угорщині. УІЖ, 1965, № 4; Даніш М. Українські студенти... УІЖ, 1991, № 3; Лозова Т. Іриней Фальковський... В кн.: Наук. записки ІУАДГ НАНУ, т. 2. К., 1997.

З. І. Хижняк

Фéген Карл-Йоганн (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Н. в Німеччині. Про батька Ф. відомо тільки, що його ім'я було Йоганн. Після переїзду до Росії Ф. викладав до 1784 у різних навч. закладах, зокрема у Харк. колеґіумі, нім. мову. Без сумніву, він знав КМА як дух. і просв. центр, був знайомий з багатьма її випускниками. 5.02.1784 подав прохання митрополиту Київському і Галицькому С. *Миславському*, протекторові КМА, про призначення його на посаду викладача нім. мови. 13.02.1784 Ф. отримав призначення до КМА з місячним утриманням 22 руб. з умовою навчати студентів за граматикою, яка раніше використовувалась в КМА. З невід. причин викладав Ф. лише до серп. 1785.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Фéдір (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. Н. у Росії («москаль родом», як писав у автобіографічній «Записці» І. *Євлевич*, котрий навчався в Київ. брат. школі за часів ректорства його дядька Х. *Євлевича*, 1628—31). Серед учителів школи І. Євлевич називав і Ф., який навчав у «руській школі», тобто руській мові в грамат. класах. Він був також уставником, тобто пильнував дотримання церк. уставу під час богослужіння в Брат. церкві й, можливо, тлумачив молоді «уставні поучення».

Літ.: Иевлевич И. Автобиографическая записка... В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь. К., 1893.

З. І. Хижняк

Фéдоров Дмитро, чернече ім'я Демосфен (1708, м-ко Родимль — після 1744, м. см. невід.) — викладач. Н. у міщан. родині. Навчався у КМА, по закін. звернувся 1744 до архім. КПЛ Т. *Щербацького* з проханням про чернечий постриг. Невдовзі Ф. викликано указом Синоду для викладання до Новгор. семінарії, а звідти — до Псков. архієрейської школи, засн. єп. Псковським, Ізборським і Нарвським Р. *Заборовським*.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 225зв.–226.

С. Р. Кагамлик

Федоро́вич (Фе́доров) Максим Федорович (1737, м-ко Васильків Київської сотні Київського полку, тепер місто, райцентр Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Навчався в КМА. 1754 значився в списках 3-го класу Братисл. протест. ліцею як українець Максес Федорович, що має 17 років. Ймовірно, по закін. ліцею вернувся у КМА. Серед студентів, які виїхали до Костром. семінарії 1758, були брати Максим та Іван Федоровичі. Того самого року вони стали до роботи: І. Федорович викладав у семінарії лат. мову, поетику й риторику, а Ф.— «слов'яно-руську граматику».

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2, К. 1905.

Архіви: КГУ им. Т. Г. Шевченко, ф. Д8868. Даниш М. Украинско-словацкие связи в XVIII веке. Дис. к. и. н.. 07.00.02. К., 1989, 171 л.

З. І. Хижняк

Федоро́вич Михайло (р. н. невід., Срібнянська сотня Прилуцького полку, тепер Срібнянський р-н Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Навчався у КМА в 1730-х рр. 19.12.1734 подавав скаргу на ім'я імп-ці Анни Іванівни, в якій повідомляв, що син ген. хорунжого Петра Якимовича Горленка «избил его разбойническим нападеніем на мосту киями, не вѣдая за что, и ругал непристойными словами, учинив ему бесчестіе». Закінчивши КМА, служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії (з 1741).

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 5040, 8101, 8509.

Р. М. Лякіна

Федоро́вич Яків Федорович (1741, с. Юхнів Новгородської сотні Стародубського полку, тепер РФ — р., м. см. невід.) — підлікар. Н. у сім'ї «посполитого майстра» Федора та його дружини Устини Василівни. 1756 прийшов з богомольцями до Києва через Вигранський форпост. 1756—61 навчався у КМА, закін. навчання класом риторики. З атестатом за № 225, виданим КМА 4.10.1761 і підписаним префектом Мельхіседеком Орловським, у лист. 1761 вступив до школи Моск. ген. госпіталю, по закін. якої (1764) дістав посаду підлікаря у цьому самому госпіталі. 15.06.1765 за указом С.-Петерб. держ. мед. колегії переведений до рос. Каргопольського карабінерного полку, що перебував у Польщі. Прослуживши до 31.08.1771, але через тяжку хворобу 27.05.1774 звільнений з військ. служби. Отримавши докум. командуючого корпусом ген.-поручика фон Веймарна, вирушив з Варшави у Познань, а звідти в Україну. Жив у Києві на Подолі. 1777 значився серед послушників Київ. Петропавлівського м-ря. Ходив на прощу по м-рях Київщини.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 7514, 7442.

Р. М. Лякіна

Феодоро́вич, чернече ім'я Іларіон (1666, м. Ярослав Руського воєвод., тепер Підкарпатського воєвод., Респ. Польща — після 1707, м. см. невід.) — духівник. Н. у купецькій сім'ї. Навчався у КМА, по закін. якої став послушником КПЛ, де 1693 прийняв чернечий постриг від архім. М. *Вуяхевича*. 1699 висвячений на ієродиякона єп. Перемишльським, Самбірським і Сяноцьким Інокентієм Винницьким, 1707 — на ієром. єп. Переяславським і Бориспільським З. *Корниловичем*. У КПЛ був духівником Київ. Троїцького больничного м-ря.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 1.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 29зв.—30.

С. Р. Кагамлик

Феодо́сій, чернече ім'я (1727, м. н. невід. — 1818, м. см. невід.) — ієромонах, будівничий. Закін. повний курс навчання КМА. З 1775 — ієром. Нехворощанського Успенського м-ря Полтав. єпархії, з 1778 — ієром. Єгерського полку, учасник Рос.-тур. війни 1787—91. З 1798 — економ в архієрейських домах єп. Феодосійського і Маріупольського, потім Слобідськоукраїнського Х. *Сулими*, член консисторій у Феодосії й Харкові. З 1806 — будівничий Харк. Курязького м-ря — літньої резиденції єп. Х. Сулими.

Літ.: Лащенков Н. А. Христофор — первый епископ.. Харьков, 1895.

З. І. Хижняк

Филипо́вич Григорій (бл. 1745, м. Київ — р., м. см. невід.) — учитель, священик. Н. у міщан. сім'ї. Навчався у КМА (1755—66) від нижчих класів до класу богослов'я, який відвідував два з половиною роки. 4.10.1766 отримав атестат про закін. навчання і «отправился за Днѣпро обучать малороссійских шляхетних детей риторике и философіи». 1771 Ф. рекомендовано КМА на службу до директора Васильківської митниці, де займався «письменными дѣлами». У груд. 1772 просив митрополита Київського і Галицького Г. *Кременецького* благословити на шлюб і на службу священиком у Покровській церкві м. Хмелів (тепер село Ромен. р-ну Сум. обл.), де, ймовірно, й був священиком.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 193.

Р. М. Лякіна

Филипо́вич (Филимоно́вич) Кирило, чернече ім'я Ієзекіїль (рр., м. н. і см. невід.) — професор, ректор КМА. Н. у сім'ї ніжинського протопопа, згодом єп. Мстиславського, Оршанського і Могильовського Мефодия Филимоновича. Закін. КМА. Обраний на її ректора й ігумена Київ. Брат. м-ря 26.07.1684. За деякими даними, на цей час Ф. уже був відомий як проф. КМА, але підручники, укладені ним, не збереглися. Залишились докум. про його госп. діяльність, турботу і благодійництво щодо КМА. На прохання Ф. гетьман І. *Мазепа*

видав універсал, за яким передавав с. Бельмачівка, що належало до гетьман. володінь, Київ. Брат. м-рю, «всей Малой России потребного для того, что в нем цвіченіе всякому с малороссійскіх дітей хотячому учитися походить». За Ф. у КМА з'явилися нові наук. сили, зокрема професори С. *Озерський*, С. *Яворський*, П. *Калачинський*, Й. *Кроковський*. Де після Академії перебував Ф., коли помер і де похований невідомо.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895.

З. І. Хижняк

Филипо́вський (Филипо́вич, Філь) Степан Григорович (1745, с. Требухів Бориспільської сотні Київського полку, тепер Броварського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — співак при дворі імператриці *Єлизавети Петрівни* (1755—61). Н. у сім'ї священика Покровської церкви о. Григорія Филиповського. 1756 значився в реєстрі малих півчих, батьки яких ще не були (як згодом) звільнені від загальнодерж. податків та військ. постоїв. Закінчивши співацьку службу й отримавши абшит, 1761 вступив до КМА. 1767 — студент класу риторики.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8354, арк. 61; ф. 127, оп. 1076, спр. 123.

Р. М. Лякіна

Фіалко́вський Степан Герасимович (1734, м. Київ — 1772, м. Новгород, тепер РФ) — доктор медицини, дивізійний лікар. Н. у сім'ї козака. Навчався в КМА (1746—55) і С.-Петерб. сухопут. госпіт. школі (1755—59). 1757 отримав звання підлікаря і його призначили керівником мед. б-ки госпіталю. 1761 одержав звання лікаря і був відряджений С.-Петерб. держ. мед. колеґією для підготовки доктор. дисертації до Лейден. ун-ту. Навчався також у Страсбурзькому ун-ті. 1765 у Лейдені захистив доктор. дисертацію «De actione ventriculi in ingesta» («Про дію шлунку на їжу»). На поч. 1766 повернувся в Росію. Після складання іспиту в С.-Петерб. держ. мед. колеґії отримав право мед. практики і був призначений дивізійним лікарем у м. Севськ. З 1771 у Новгороді займався організацією карантинних протичумних заходів. Автор праці «De methodo studii media» («Про методи медичної освіти»).

Літ. Чистович Я. История... медицинских школ в России. СПб., 1883; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970.

М. О. Дяченко

Філаре́т, чернече ім'я Філофей — див. *Кизаревич*, чернече ім'я Філофей.

Флаве́нський Іван, чернече ім'я Ісаак (1723, м. Шаргород Брацлавського воевод., тепер райцентр Вінницької обл.— після 1782, м. см. невід.) — ігумен, начальник Лаврської друкарні. Н. у євр. сім'ї. Вихрест. Закін. повний курс навчання КМА. З 16.09.1750 перебував у КПЛ, де під час Пилипового посту (14 лист.—25 груд.) прийняв чернечий постриг. Виконував послушенства при Лавр. друкарні, зокрема, в берез. 1761 призначений друк. шафаром, згодом — читачем друк. проб, з січ. 1766 — нач. Лавр. друкарні. З лист. 1767 — настоятель приписного до КПЛ Трубчевського Чолнського Спаського м-ря Орлов. єпархії. 1769—82 — ігумен Сінненського Покровського м-ря Харк. єпархії.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 261зв.; оп. 1 загальночерн., спр. 180, арк. 1—16; спр. 114, арк. 1—8; спр. 236, арк. 1—4; спр. 248, арк. 1—43; спр. 265, арк. 1—30; спр. 270, арк. 1—167; оп. 2 черн., спр. 36, арк. 1—51.

С. Р. Кагамлик

Флори́нський Андрій, чернече ім'я Авраамій (1720, сот. м. Сорочинці Миргородського полку, тепер с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.— 30.04.1797, м. Ростов, тепер РФ) — викладач, письменник, архімандрит. Можливо, належав до відомого укр. роду Флоринських, який дав світу багатьох літераторів, філософів, діячів науки і культури. Вищу освіту здобув у КМА у 1740-х рр. 1753 прийняв чернечий постриг. Був префектом та викладачем філософії у КМА (1757/58 навч. р.). Архім. Вілен. Святодухівського (1758—62), Влад. Царевокостянтинівського (1762—73), Ростов. Борисоглібського (1773—75) м-рів, з 9.02.1786 — Ростов. Богоявленського м-ря.

Авраамій Флоринський
З портрета XIX ст.

Ф. переклав твір Іоана Златоуста «Бесѣди на Євангеліє от Матѳѣя и от Іоанна».

Тв.: Слово на память св. Димитрия. М., 1807.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Флоренский П. А. Детям моим... М., 1992.

В. О. Андрушко

Флори́нський Кирило (рр., м. н. і см. невід.) — співак. Навчався у КМА, де співав у студ. хорі. У 1730-х рр. гр. М. Г. Шувалова відвезла юнака до С.-Петербурга, де він став солістом Придв. хору. Через деякий час Ф. повернувся в Київ. За ін. даними, співав у С.-Петербурзі ще у 1741.

Літ. Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Флори́нський (Фліори́нський), чернече ім'я Кирило I (1727/29, сот. м-ко Баришівка Переяславського полку, тепер райцентр Київської обл.—24.09.1779, м. Київ) — викладач, єпископ Севський і Брянський. Н. у сім'ї козака, можливо, один з представників старовинного козац. укр. роду Флоринських.

Навчався у КМА. 1754 узятий співаком до двору імп-ці *Єлизавети Петрівни*, але скоро залишив це місце і відвідував лекції з фізики в ун-ті при С.-Петерб. АН. 1756 від митрополита Великоновгородського і Великолуцького Дмитра Сєченова прийняв чернечий постриг. Тоді ж став учителем Новгор. семінарії. 1761 виїздив до Парижа для служіння в рос. посольській церкві, але незабаром повернувся. Був законовчителем у С.-Петерб. кадет. корпусі. 1765 — архім. Новоторзького Борисоглібського м-ря. Звернув на себе увагу як проповідник імп-ці Катерини II. 13.01.1768 Ф. висвячено на єп. Севського і Брянського. Не забував про КМА: 1770 двічі надсилав до її б-ки книги (всього 94 томи). Позитивні риси, про які свідчать його сучасники: живий розум і добра пам'ять — інколи контрастували з нетерпимістю і нестриманістю Ф. у церк. справах, особливо у ставленні до старообрядців. 1773 Синод передав численні скарги стосовно нетерпимості його на розгляд спец. комісії, яка визнала їх справедливими. 26.04.1778 Ф. звільнено на спочинок до Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, де через рік помер і похований.

Літ.: Добрынин Г. И. Истинные повествование... РС, 1871, № 2–10; Рачинский А. В. Кирилл Флоринский, епископ Севский.— Соловьев С. М. Кирилл Флоринский в 1761 г. – Павловский И. Д. Кирилл Флоринский, епископ Севский. РС, 1876, № 2–3, 5–8; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; РБС, т. Ибак–Ключарев. М., 1994.

В. О. Андрушко

Флори́нський, чернече ім'я Кирило II (р., м. н. невід.—9.01.1744, Троїце-Сергієва лавра, тепер м. Сергіїв Посад Московської обл., РФ) — ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, письменник-полеміст, архімандрит. Представник відгалуження роду Флоринських. Вищу освіту здобув у КМА. З 1729 навчався в Німеччині. З 1732 — викладач піїтики Харк. колегіуму, згодом — його префект. З 6.07.1736 — проф. богослов'я та префект Моск. слов.-грек.-лат. академії. Керував Моск. Заіконоспаським м-рем. 1737 очолив Моск. Симонів м-р. 1741—42 — ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1742 — архім. Тр.-Серг. лаври, де 1744 відкрив семінарію.

Автор полем. твору «Богословие положительное и полемическое, преподанное в Московской академии», спрямованого проти католиків і протестантів, написаного під впливом ідей С. *Яворського*. Був особисто знайомий з Г. *Сковородою*. Про це свідчить, посилаючись на родинні перекази, рос. філософ і вчений П. О. Флоренський.

Літ.: Васильчиков А. А. Семейство Разумовских, т. 1. СПб., 1880; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Флоренский П. А. Детям моим... М., 1992.

В. О. Андрушко

Фооми́нський Іван (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА (1750-ті рр.). 1761 Ф. запрошено до Смолен. семінарії, де до 1763 викладав у класах аналогії та інфими.

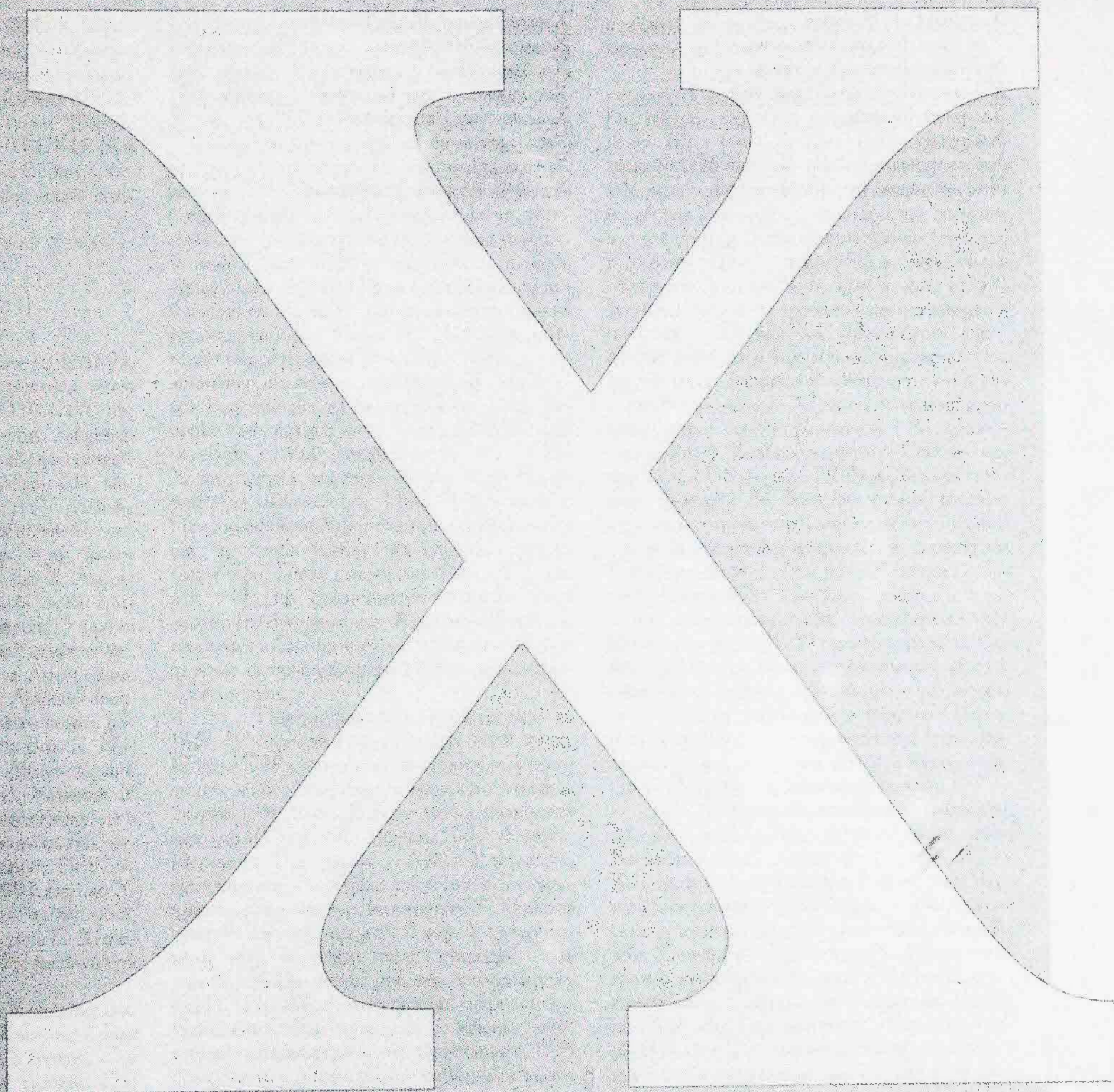
Літ.: Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии... Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905.

О. М. Сандалюк

Форіне́ль Йосип (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Француз за походженням. 1.08.1788 підписав з КМА контракт на 1 рік, згідно з яким Ф. зобов'язувався «учить прилежно хорошему произношенію, правописанію, правилам грамматики на россійском языке, дѣлать переводы с французского на россійскій и с россійского на французскій, писать письма». Він також зобов'язувався навчати окремо двох студентів, які могли б замінити його на випадок хвороби. За указом митрополита Київського і Галицького С. *Миславського* Ф. за 1788/89 навч. р. отримав великі на той час гроші — 400 руб.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Петров Н. И. Киевская академия... (1762–1796 гг.). К., 1906; Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

О. М. Сандалюк

Ханенко Гнат Іванович
Ханенко Микола Данилович
Ханенко Михайло Осипович
Ханенко Михайло Стефанович
Хмарний Андрій
Хмарний
Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович
Хмельницький Іван Парфенович
Хмельницький Юрій Богданович
Холмський-Волинець
Холодович Іван Іванович
Холодович Матвій Іванович
Хорошкевич Яків Іванович
Хотунцевський
Храпанов Самійло
Худорба Архип Михайлович

Хане́нко Гнат Іванович (до 1750, с. Мокринці — після 1784, м. см. невід.) — бунчуковий товариш. Походив з відомого гетьман. роду. 1763 згадується серед студентів КМА. 1770 розпочав службу у Київ. полку. Військ. товариш, бунчук. товариш (18.03.1784). Був одружений (з 27.01.1773) з Настею Степанівною Барановською, дочкою надв. радника.

Літ.: Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини..., ч. 1–2. К., 1998.

В. В. Кривошея
Ю. А. Мицик

Хане́нко Микола Данилович (6.12.1693, сот. м-ко Лохвиця Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.—27.01.1760, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — генеральний бунчужний, полковий суддя, генеральний хорунжий, мемуарист. Н. у впливовій козац. сім'ї, родоначальником якої був запорозький козак Степан (Стефан) Ханенко, згадки про якого зустрічаються на поч. XVII ст. Дід Х. Лаврін Ханенко — молодший брат уман. полковника, згодом гетьмана Правобереж. України М. *Ханенка*; 9.09.1661 отримав шляхетство. Після зречення М. Ханенком гетьманства (1674) родина переселилася на Лівобережжя. По матері Х. належав до відомого козац. роду Ломиковських, що походив з Волині. Його дід по материнській лінії І. Ломиковський був ген. писарем у гетьмана М. Ханенка. У 1670-х рр. переселився на Лівобережжя, де з 1689 входив до складу укр. уряду як ген. хорунжий (1689—91), ген. осавул (1692—1707) та ген. обозний (1707—09). Батько Х. Данило Ханенко, наказ. полк. лубенський, брав участь у Дніпровському поході Б. *Шереметєва* проти Туреччини (1695); загинув при облозі Кизикермена.

Після смерті батьків Х. виховувався в родині Ломиковських. Освіту здобував спочатку у Львів. брат. школі, а згодом — у КМА. 1710 вступив на військ. службу. 1711 брав участь у військ. поході на крим. фортеці у Нижньому Подніпров'ї. 1717 перейшов на адм. роботу до Ген. військ. канцелярії, де з 1721 обіймав посаду старшого канцеляриста. У 1-й пол. 1722 супроводжував гетьмана І. *Скоропадського* до Москви, вів офіційний щоденник діяльності гетьман. канцелярії — діяріуш. У 1722—23 Х. брав активну участь в опозиційних діях рос. урядові наказ. гетьмана П. *Полуботка* за збереження укр. автономії. У лип. 1722 за дорученням гетьман. уряду їздив до імп. Петра I під Дербент, добиваючись дозволу на проведення нових гетьман. виборів. Навесні 1723 очолив депутацію укр. старшини до С.-Петербурга з чолобитною від всього укр. народу до імп. Петра I про дозвіл на проведення гетьман. виборів і ліквідацію новозаведених Малорос. колегією статей оподаткування. 10.11.1723 Х. за участь в опозиційній діяльності Полуботка за наказом імп. Петра I ув'язнено в Петропавлівській фортеці, де пробув понад рік, зазнавши тортур від слідчих Таємної канцелярії. Після смерті імп. Петра I Х. разом з ін. укр. старшинами звільнено з-під варти, але був вимушений ще деякий час залишатися в С.-Петербурзі. Працював викладачем у гарнізонній школі, давав уроки цар. придворним.

Повернувшись в Україну наприк. 1727, Х. отримав уряд стародуб. полк. судді. 1728 та 1729 супроводжував гетьмана Д. *Апостола* в його офіційних поїздках до Москви. З трав. 1736 до січ. 1737 — наказ. полковник над укр. (Стародуб., Черніг., Київ., Ніжин., Переясл., Гадяцьким і Лубен.) полками, відправленими для захисту рубежів Гетьманщини від загрози тур. вторгнення. 1738 дістав уряд обозного Стародуб. полку. У цьому самому році як наказ. полк. стародуб. брав участь у Крим. поході рос. ген.-фельдмаршала П. П. Лассі, штурмував перекопські укріплення. За мужність і військ. майстерність отримав ранґ ген. бунчужного. 1739 брав участь у Хотинському та Молдавському походах ген.-фельдмаршала Б. К. Мініха, де командував Стародуб. полком.

Після повернення з походу 1740 служив у Ґен. військ. канцелярії та був членом Ген. військ. суду. 1741 дістав ранґ ген. хорунжого. Брав участь у роботі Кодифікаційної комісії (1728—43). 1744 організував зустріч в Україні імп-ці *Єлизавети Петрівни*. 1745 перебував у складі укр. депутації, яка порушила перед імп-цею клопотання про реставрацію в Україні гетьман. форми правління. Після обрання гетьманом К. *Розумовського* (1750) Х. неодноразово супроводжував останнього в поїздках до Москви та С.-Петербурга, виконуючи обов'язки керуючого справами Ген. військ. похід. канцелярії. За відсутності в Україні Розумовського Х. разом з членами гетьман. уряду Семеном Кочубеєм, І. М. *Скоропадським*, А. Безбородьком та П. *Валькевичем* (кін. 1758 — поч. 1760) виконував гетьман. функції. До його обов'язків входило «хранить гетманские клейноды и большое знамя, и содержать список всего шляхетства Малороссийского, и где какие к чинам вакансии... По своей должности исправен и к правлению поручаемых ему дел совершенен и трудолюбив». У лют. 1759 гетьман подав до Сенату представлення про призначення Х. ген. писарем, але з невід. причин цього не сталося.

Був одружений з Уляною Петрівною Корецькою, мав трьох синів: Петра, Василя й Івана, та п'ятьох дочок: Галину, Анастасію, Марфу, Єфросинію, Євдокію.

Х. був високоосвіченою людиною; по собі залишив листування зі своїм сином Василем, який навчався (1746—51) у Кільському ун-ті (Шлезвіг-Голштинія). Частину листування опубліковано в «Черниговских губернских ведомостях» (1852) Михайлом Ханенком. Через сина Х. поповнював свою б-ку, зокрема, творами з філософії, л-ри, математики, географії, мовознавства, історії, політики, історії церкви тощо. Його б-кою користувалися всі бажаючі. Особливу увагу приділяв мовам, пояснював це таким чином у

Гетьман Михайло Ханенко
З портрета XVIII ст.

спец. наказі «Сину моему Василю Ханенку», коли той їхав за кордон: «Обучатеся тебе латинского и французского языков не забывая и немецкого, а если допустит время — хотя и других каких.., чтобы мог еси чинно и свободно оным разговаривать и самым изрядным стилем писать, найпаче же и всяких высоких авторов на тых языках не токмо читати, но и переводить и толковать был бы достаточен». Протягом 1719—54 (з перервами) робив записи у приватному щоденнику «Партикулярний журнал, чи Для пам'яті щоденна записка». Значний інтерес представляє також багатий особистий архів Х., що включає збірку істор. матеріалів: укр.-рос. договори (т. зв. «гетьманські статті»), конституції польс. сеймів; укази цар. уряду XVII—XVIII ст.; службові і родинні папери; рукописи «Краткое описание Малороссийского края...», «Бендерська конституція 1710» тощо. Особистий архів Х., а також його б-ка, що вміщувала бл. 150 томів, після його смерті перейшла спочатку до сина Василя, а згодом — до його небожа Олександра Івановича Ханенка. Саме ці матеріали поряд з ін., на думку деяких дослідників (О. Оглоблин, О. Путро), слугували за докум. та історіографічну базу при написанні анонімним автором «Історії Русів».

Серед нащадків Х. слід згадати онука, Олександра Івановича Ханенка, видатного діяча часів реформи 1861, відомого бібліофіла; його брата Михайла Ханенка, автора кількох істор. праць, а також їхнього небожа Богдана Івановича Ханенка, мецената й колекціонера творів живопису. Богдан Іванович цікавився минулим свого народу, фінансував археол. розкопки, видання праць «Древности Приднепровья» та «Кресты и образки». Підтримував молодих талановитих художників. Був почесним членом Академії мистецтв, членом Археологічної комісії, головою Київ. т-ва любителів старожитностей і мистецтва, головою музею «Зібрання Ханенків». Тепер у його будинку на вул. Терещенківській у Києві, який він заповідав рідному місту з усією колекцією з умовою, що вона буде називатися «Зібрання Ханенків», розташований музей його імені.

Тв.: Диариуш или журнал, то есть повседневная записка... наченшийся в 1722 году, и сконченный в том же году, . войсковой канцелярии старшим канцеляристом Николаем Ханенком... ЧОИДР, 1858, кн. 1, № 1; Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка, 1727—1753. К., 1884; Дневник Николая Ханенка (1719—1723, 1754). КС, 1896, № 7—8.

Літ.: Бодянский О. Исторические сведения о генеральном хорунжем, Николае Даниловиче Ханенке. ЧОИДР, 1858, кн. 1, № 1; Лазаревский А. Предисловие к дневнику Николая Ханенко. КС, 1884, № 3; Титов А. Дневник Николая Ханенко. КС, 1896, № 7—8; Путро О. І. Славний рід Ханенків... В кн.: Українська козацька держава:.. Черкаси, 1994; Горенко Л. І. Щоденники Я. Марковича та М. Ханенка .. В кн.: Рукописна та книжкова спадщина на Україні, в. 3. К., 1996.

В. М. Горобець

Хане́нко Михайло Осипович (1782, м. Київ — груд. 1839, м. Ярославль, тепер РФ) — письменник, професор. Н. у сім'ї протоієрея Київ. церкви Всіх Святих Осипа Ханенка, який походив зі шляхет. роду. Навчався в КМА (1795—1805). У реєстрах класу риторики за 1801/02 й 1802/03 навч. р. значився як «понятен, не худого успѣха». Перший рік був на казенному утриманні, другий — на власному. 1803—05 — слухав курс філософії, мав оцінку «понятен». По закін. класу філософії вступив до Моск. ун-ту, де здобув ступінь канд. фіз.-мат. наук (1809). Через 2 роки захистив дисертацію й дістав ст. магістра вільних наук. 1811 служив старшим доглядачем й викладачем логіки, риторики, поетики й лат. мови в шляхет. пансіоні при Моск. ун-ті. 1812 призначено проф. Яросл. Демидівського ліцею. Був головою Т-ва любителів рос. словесності (Общество любителей российской словесности) при цьому ліцеї і подібного т-ва в Казані. Х.— автор праць з історії, л-ри, філології, частину яких було надруковано вже після його смерті.

Тв.: Разсужденіе о духе первобытной поэзии. М., 1813; Разсужденіе о сущности, цели и употреблении изящных искусств. М., 1828; Граф Михаил Васильевич Гудим-Левкович. Черниг. ГВ, 1852, № 1; О бумагах генерального хорунжего Николая Даніиловича Ханенко. Черниг. ГВ, 1852, № 33—34; Черты жизни и деятельности Ярославльского Демидовского высших наук училища. Ярославль, 1869.

Літ.: РБС, т. Фабер—Цявловский. СПб., 1901; Н. В. Ханенко М. О. В кн.: ЭСБиЕ, т. 73. СПб., 1903; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910.

З. І. Хижняк

Хане́нко (Гане́нко) Михайло Стефанович (бл. 1620, м. Умань Брацлавського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.—1680, м. см. невід.) — гетьман Правобережної України. Н. у сім'ї шляхтянки, дочки старости лукомського (м-ко Лукомля, тепер Лукім'я Оржицького р-ну Полтав. обл.) та козака Стефана Ханенка, який на поч. XVII ст. ходив у походи з військом П. *Сагайдачного*. Х. мав двох братів: Сергія Ханенка та Лавріна Ханенка. Вірогідно, Х. навчався у КМА. 1648—57 брав участь у боях у складі Уман. полку війська Б. *Хмельницького*. З весни 1656 обрано полк. уманським. Восени 1659 брав участь у козац. раді в Германівці, де було обрано гетьманом Ю. *Хмельницького*. 17.10.1659 підписав Переясл. статті. 1660 Ю. Хмельницький призначив Х. наказ. гетьманом. У лют. 1660 керував обороною Могильова-на-Дніпрі, змусивши коронного гетьмана Речі Посполитої Станіслава Потоцького відійти від міста. Влітку 1660 брав участь на чолі Уман. полку у Чуднівському поході. Входив до комісії, яка виробила 10 пунктів Чуднівського (Слободищенського) договору (Deklaracya łaski.., 17.10.1660). 13.07.1661 дістав привілей на шляхетство і герб («Wieża murowana, nad nią gwizda szwięcąca»).

За правління гетьмана П. *Тетері* виконував обов'язки наказ. гетьмана. У лист. 1663 побудував під Ржищевом переправу через Дніпро для переходу на Лівобереж.

Україну військ короля Яна II Казимира і гетьмана П. Тетері. Підтримав Петра Суховія у його конфлікті з П. *Дорошенком*. Звинуватив останнього у зраді після того, як він у берез. 1669, підтриманий Ген. радою правобереж. козацтва, звернувся по допомогу до тур. султана Мехмеда IV.

У кін. літа — на поч. осені 1669 Уман., Кальн., Павол. і Корсун. полки зібрались на раду під Уманню і проголосили Х. гетьманом Правобереж. України. Відразу ж вступив у війну з П. Дорошенком, намагаючись протиставити йому союз із лівобереж. гетьманом Д. *Многогрішним*. Але переговори з Многогрішним не дали бажаного результату. 29.10.1669 об'єднані сили Х., П. Суховія і Ю. Хмельницького були вщент розбиті під Стеблевом. Х. відступив на Січ, де був обраний кошовим отаманом. 1670—71 разом з І. Сірком здійснював успішні походи в Крим і тур. міста Аслан, Джакерман та ін.

Х. налагоджував стосунки з польс. королем, крим. ханом (мав у Варшаві офіційну підтримку хан. посла), Москвою. Для укладення договору з Річчю Посполитою у лип. 1670 вислав посольство на чолі з ген. суддею Семеном Богаченком до Острога, де було підписано угоду про врегулювання взаємовідносин (схвалена сеймом 22.12.1670). У порівнянні з Гадяцьким договором політ., екон. і конфес. права українців значно обмежувались. Х. погоджувався стати підданим польс. короля за умови визнання його [Х.— *авт.*] гетьманом Правобереж. України зі збереженням автономії самого лише козац. стану. На укр. тер. залишалась уніат. церква, а шляхта отримала змогу безперешкодно повертатись до своїх маєтків. Проте й тепер Х. не отримав булави від короля. 22.02.1671 на раді в Корсуні висловлено протест Острозькій угоді. З поч. польс.-тур. війни у трав. 1671 зібрано посполите рушення на Правобереж. Україну, до якого приєднався і Х. 8.08.1671 він зустрівся з коронним гетьманом Яном Собеським у Брацлаві, де відбулася спільна укр.-польс. військ. нарада, на якій вирішено просуватися до Кальника, форпосту П. Дорошенка. Незважаючи на спільні дії, Х. не допускав поляків до полк. міст, за винятком Брацлава. Хоч Кальник зазнав тривалої облоги, взяти його так і не вдалося. У кін. жовт. 1671 Х. з рук королів. послів отримав гетьман. булаву.

У груд. 1671 Х. намагався внести на сейм Речі Посполитої питання про визнання правосл. віри не тільки на тер. України, але й у всій Речі Посполитій. Один із пунктів угоди стосувався КМА та шкіл в Україні. 26.01.1672 розпочалася сесія сейму, яка мала вирішити ці питання, але вже у лют. була зірвана.

Після від'їзду Яна Собеського із Правобережжя загальне керівництво польс.-укр. військами покладено на Х. У берез. 1672 у Корсуні розпочався виступ проти Дорошенка, учасники якого просили заступництва у Х. На поч. 1672 влада Х. поширювалась на Уман., Могилів., Тарговицький, Брацл. і Корсун. полки. 1672 в Україну мав прибути тур. султан Мехмед IV, назустріч якому під Кам'янець вирушив Дорошенко. Х. виступив із Ладижина, щоб перешкодити з'єднанню армії султана з армією свого суперника. Під с. Четвертинівка обидва гетьмани зустрілись і вступили в бій, в якому гору взяв П. Дорошенко. Х. з двома полками відійшов до Ладижинського замку. Осівши в Білій Церкві, неодноразово надсилав листи до Москви з проханням про військ. допомогу. Не дочекавшись підмоги, знову вирушив на з'єднання з Я. Собеським, разом вони успішно провели операції проти татар під Краснобродом, Комарним та ін. 27.07.1672 Х. зазнав нищівної поразки від П. Дорошенка під Кам'янцем, після чого майже всі полк. міста Правобережжя перейшли на бік останнього. Х. знайшов притулок у Польщі. 16.10.1672 у Бучачі підписано договір між Польщею і Туреччиною, за яким Річ Посполита віддавала Туреччині Поділля, а Брацлавщина і Пд. Київщина переходили під владу Дорошенка під протекторатом Туреччини. Окремим пунктом Х. заборонялось вступати в межі цих територій. Резиденцію Х. у с. Христинівка поблизу Умані зайняв Дорошенко.

Якийсь час Х. брав участь у королів. походах, шукав політ. однодумців. На поч. груд. 1672 мав розмову з моск. послом Протасовим, у якій заявляв про своє бажання перейти під протекцію царя, але розмова не мала позитивного результату. 1673 в Умані піднялося повстання проти Дорошенка. Повсталі вимагали повернення Х. в Україну, на що останній отримав універсал від короля. У квіт. 1673 Х. прибув на Волинь, звідки 23.04.1673 знову надіслав листа до моск. царя Олексія Михайловича з пропозицією про підданство, проте і на цей раз дістав відмову. Прибув до Умані, а звідти до Києва. 11.09.1673 відбувся бій під Києвом, який Х. програв і знову втік на Січ, але вже не був прийнятий запорожцями. Вони вимагали повернути клейноди і булаву. Тоді Х. вирушив до Чигирина, до війська гетьмана І. *Самойловича* і рос. кн. Г. Ромодановського, яке виступило проти Дорошенка і на поч. берез. під Лисянкою отримало над ним перемогу. 17.03.1674 на козац. раді в Переяславі склав клейноди Самойловичу, присягнув на вірність царю і отримав цар. грамоту про дозвіл поселитися на Лівобережжі.

Одержав маєтності й оселився в Козельці. Навесні 1677 написав листа до короля Яна III Собеського з пропозиціями про співробітництво. Лист перехоплено Самойловичем. Х. викликано на допит. До кін. 1678 він перебував у Батур. тюрмі, але скоро його виправдали і звільнили. Останні роки Х. жив у Лохвиці та Києві разом зі своїм сином Яковом Ханенком. Був одружений, мав трьох синів. Де помер і похований Х., точно невідомо. Частина дослідників вважає, що він похований десь на Чернігівщині, вірогідно, в Козельці. Ін. дотримуються думки про те, що його могила знаходиться на цвинтарі Київ. Видубицького м-ря.

Зберігся словесний портрет Х. у щоденнику радника польс. двору Ульріха Вердума. Він записав: «Була це людина років сорока [1671 рік — *авт.*], середньої, але кремезної статури, з жовтим обличчям і кучерявим, чорним як смола волоссям, так що виглядав доволі мужикувато, але сміливо і войовничо... він виявляв більше серця, ніж розуму, і взагалі не визначається якимись особливими здібностями».

Літ.: VL, t. 4. Petersburg, 1859; РБС, т. Фабер-Цявловський. СПб., 1901; Будзиновський В. Наші гетьмани. Львів, 1907; EU, vol. 2. Toronto–Buffalo–London, 1988; Дзира Я. Михайло Ханенко. В кн.: Гетьмани України... К., 1991; Бакуменко П., Кощій В. Ханенки. «Україна», 1992, № 26; Апанович О. М. Гетьмани України... К., 1993; Чухліб Т. В. Михайло Ханенко. В кн.: Володарі гетьманської булави... К., 1994; Шудря М. Михайло Ханенко. «Українська газета» (К.), 1997, 10 лип.; Пам'ятки історії Східної Європи..., т. 5. Острог–Варшава–Москва, 1999.

О. Ф. Задорожна

Хма́рний Андрій (рр., м. н. і см. невід.) — поет. Навчався в КМА. 1706 написав латиномовний панегірик митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Й. *Кроковському* під назвою «Domus sapientiae illustrissimo ac reverendissimo patri P. Joasapho Krokowski» («Дім найсвітліших наук, а також пошанування отцю Йоасафу Кроковському»), в якому віддав належні похвали патрону КМА за сприяння розвитку науки та поезії у цьому навч. закладі. Зберігся рукопис.

Тв.: Domus sapientiae illustrissimo ac reverendissimo patri P. Joasapho Krokowski. IP НБУВ, P 6491.

В. О. Шевчук

Богдан Хмельницький
Копія Вауманса з гравюри В. Гондіуса. 1651

Хма́рний, чернече ім'я Ісаакій (р., м. н. невід. — р. см. невід., м. Київ) викладач, драматург. Навчався в КМА, можливо, був її викладачем. До 1724 — ієром. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. За синод. указом від 23.11.1724, у якому, зокрема, писалося, що Х. необхідно «взять в Москву в Спасский училищный монастырь в славяно-латинские школы для учения обретающихся в тех школах учеников», забрано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де 1726/27 навч. р. викладав піїтику, а 1727/28 — риторику. 1727 написав трагікомедію «Образ поб'ѣдоносія торжественнаго подвигоположника, огражденнаго несом'ѣнною в Бога в'ѣрою, надеждою и любовію, ієрусалимскаго царя Єзехія, чрез художество юности благородных отроков училищ Московской славено-греко-латинской академіи риторскаго стиховнаго составленія, на подобіє благодарящей России Всемогущему Богу за благод'ѣянія со упованієм неоскудным. Начертан л'ѣта Господня 1728. Anno Domini 1728». В основі її лежить історія царя Єзекії та асирійської навали зі старозавітної Другої книги царів. У січ. 1728 поставив за нею спектакль, приурочений до приїзду в Москву імп. Петра II. 1728 Х.— проповідник Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1729 повернувся в Київ.

Літ.: Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков... К., 1911.

М. М. Сулима

Хмельни́цький Богдан-Зиновій Михайлович (вірогідно, 27.12.1595, с. Суботів на Чигиринщині Київського воєвод., тепер Чигиринського р-ну Черкаської обл.—27.07.1657, с. Суботів Чигиринського полку, тепер Чигиринського р-ну Черкаської обл.) — організатор і керівник Національно-визвольної війни українського народу 1648—58, фундатор Української держави (Війська Запорозького), гетьман України, меценат і покровитель КМА. Н. в дрібношляхет. родині (герб «Масальський», згодом «Абданк»), що в серед. 1590-х рр. перебралася на помешкання з Жовкви (чи Олеська) на Чигиринщину. Найбільш вірогідним місцем народження Х. є с. Суботів. В істор. л-рі називаються також Жовква (С. Тароня, Н. Полонська-Василенко та ін.), Чигирин (І. Крип'якевич), Переяслав (М. Петровський). Освіту здобув спочатку вдома під керівництвом батька Михайла Хмельницького чи когось із священнослужителів, згодом батьки відправили до Києва «в научение руское» в школу при одному з місц. м-рів. Провчився майже 5 років у Львів. єзуїт. колеґіумі, пройшов, згідно з твердженням автора «Історії Русів», «всі тогдішні класи добірних наук... під керівництвом найкращих вчителів... щедротою набутих. Природні гострота й обдарованість виправдали старання батьківські і вчительські». У Львів. єзуїт. колеґіумі Х. був учнем д-ра теології, відомого письменника і проповідника Гонцеля Мокрського. Одночасно з ним у Львів. брат. школі навчався майбутній митрополит Київський, Галицький і всієї Руси, визначний церк. і культ. діяч П. *Могила*. Деякі дослідники (В. Замлинський) вважають, що саме тоді вони познайомились, і з того часу бере початок їхнє дружнє тепле ставлення один до одного.

Пройшовши класи граматики, поетики та риторики, оволодівши досконало польс. та лат. мовами (згодом самостійно вивчив тур., татар. та франц. мови), засвоївши курс всесвітньої історії, Х. повернувся на Подніпров'я і вступив на військ. службу до Чигирин. сотні реєстрових козаків. 1620 разом з батьком брав участь у поході 10-тис. королів. війська під командою коронного гетьмана Станіслава Жолкевського проти Туреччини. Після поразки польс. армії в битві під Цецорою (1620), де поліг М. Хмельницький, потрапив до тур. полону, де, за власним визначенням, зазнав два роки суворого ув'язнення. Звільнившись, Х. продовжив службу в складі реєстровців. 1626, ймовірно, брав участь у відсічі нападу на укр. землі Добруджської орди Кантемира-Мурзи, був учасником Крим. походу гетьмана Михайла Дорошенка (1624).

У 1630-х рр. брав участь у козац. повстаннях Тараса Федоровича (Трясила),

П. М. Бута (Павлюка). Причому, якщо в повстанні 1630 перебував серед рядових козаків, то 1637—38 виступав як представник старшини, обійнявши посаду військ. писаря. Після поразки повсталих під Кумейками 6.12.1637 й ухвали польс. сеймом «Ординації Війська Запорозького» (трав. 1638) Х. наприк. серп. 1638 обрано членом козац. посольства до короля Владислава IV Вази, перед яким стояло завдання пом'якшити умови перемир'я. В цей саме час Х. став чигирин. сотником. Протягом 1638—44 як козац. посланець кілька разів відвідав Варшаву, зустрічався з польс. королем, європ. дипломатами. Восени 1644 він двічі зустрічався з франц. послом гр. де Брежи, обговорюючи можливість залучення козаків на службу до франц. короля Людовіка XIV. Під враженням зустрічі посол інформував у Париж: «Цими днями у Варшаві побував один з козацької старшини — полковник Хмельницький... Це людина освічена, розумна, сильна в латинській мові». Навесні 1645 Х. приїздив у Фонтенбло, де було досягнуто домовленості із франц. командуванням про наймання 2,6 тис. козаків. Частина дослідників (І. Крип'якевич, В. Серчик, В. Сергійчук) припускають, що Х. особисто був серед козаків, які восени 1645 прибули морським шляхом з Ґданська до Кале і брали участь в успішній облозі Дюнкерка.

З 1646 Х. розпочав підготовку козац. повстання проти всевладдя маґнатерії та шляхти в Україні, вирішивши скористатися для цього планами короля Владислава IV розпочати війну з Туреччиною та завербувати для участі в ній козаків. Після викриття задуму (через донос чигирин. осавула Р. Пешти) у лист. 1647 Х. заарештовано польс. адміністрацією, але невдовзі за допомогою М. Кричевського випущено на волю. У серед. груд. разом з кількома десятками однодумців і сином Тимофієм Хмельницьким відправився на Запорозьку Січ і 30.01.1648 оволодів нею, вибивши звідти залогу козаків-реєстровців. Після цього Х. обрано гетьманом Війська Запорозького, і він звернувся до укр. народу із закликом до повстання. 22.04.1648 виступив у похід в «городову» Україну, заручившись попередньо допомогою крим. хана Іслам-Ґірея III. Розбивши протягом квіт.-трав. 1648 польс. війська під Жовтими Водами і Корсунем, у 2-й пол. трав. Х. поставив перед польс. королем вимогу про відновлення усіх прав і вольностей козацтва, скасування прав воєвод і старост і «створення по Білу Церкву удільної, з визначеними кордонами, держави». В умовах розгортання визв. боротьби в Україні, здобуття переконливої перемоги в Пилявецькій битві 11—13.09.1648, визволення укр. земель аж до Львова та Замостя, гетьман переосмислив завдання Нац.-визв. війни і на поч. лют. 1649 вперше в історії політ. думки України чітко сформулював програму нац. державотворення. Під час переговорів з польс. посольством А. *Киселя* 13.02.1649 заявив про намір «звільнити з лядської неволі народ весь руський» та будувати незалежну Укр. державу: «Досить нам на Україні і Подолю і Волині; тепер досить достатку в землі і князівстві своїм по Львов, Холм і Галич. А ставши на Віслі, скажу дальшим ляхам: сидіте, мовчіте ляхи... А будуть лі і за Віслою брикати, знайду я їх там певне. Не постоїть мі нога жадного князя і шляхотки тут в Україні...» Польс. комісарам повідомлено також, що в козац. Україні влада належить не королю, а гетьману: «Мі то Бог дав, жем єсть єдиновладцем і самодержцем руським». Поставивши завдання нац. державотворення, гетьман доклав зусиль для становлення на звільнених тер. центр. влади та місц. самоврядування, організації політ.-адм. структури, власних фінансів, системи судочинства, боєздатного козац. війська, налагодження зовн.-політ. діяльності молодої держави. Однак добре спланована й організована воєнна кампанія літа 1649, що об'єктивно мала завершитися переконливою перемогою над військами польс. короля Яна II Казимира, через підступність крим. хана Іслам-Ґірея III обернулася невигідним для України Зборівським договором 8.08.1649, який передбачав істотне зменшення тер. Війська Запорозького, обмеження кількості козац. реєстру до 40 тис. чол., повернення в Україну польс. шляхти, реставрацію старої соц.-екон. системи тощо. Повторення подібної ситуації в черв. 1651 в ході Берестецької битви, коли зрада хана призвела до тяжкої поразки укр. війська і надзвичайно принизливого Білоцерк. договору 18.09.1651, остаточно переконало гетьмана в ненадійності крим. допомоги й спонукало його до укладення в січ.—берез. 1654 укр.-рос. договору, який передбачав створення своєрідної конфедерації держав антипольс. спрямування під зверхністю корони Романових. Заручившись допомогою Москви, Х. наполегливо проводив курс на звільнення від влади польс. короля всіх укр. земель та об'єднання їх в одній державі. В умовах рос.-польс. перемир'я, досягнутого у Вільно восени 1656, гетьман, будучи незадоволеним діями Москви, вніс корективи до зовн.-політ. курсу України, поклавши в його основу принцип надання пріоритетів союзам з країнами, вороже налаштованими до Польщі: Швецією, Трансильванією, Бранденбургом.

Упродовж усього гетьманування Х. проводив гнучку соц. політику, запобігаючи загостренню соц. конфліктів у суспільстві, не допускаючи вибуху, за його власним виразом, «війни Русі з Руссю».

Х. високо цінував освіт. і дух. потенціал КМА, «от которыя многия изыдоша в целомудрии и любомудрии літоросли [тобто, вихованців чесних і мудрих — *авт.*] церкви Божіи». Гетьман широко залучав проф. і студентів КМА до виконання політ. і дип. місій. Неодноразово за дорученням Х. відвідували Москву ігумен Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря І. *Ґізель*, який, за гетьман. оцінкою, «бывши учителем монастыря Братцкого училищ киевских, послужил много церкви Божие учением, и за веру много пострадал»,

Клейнод Богдана Хмельницького
З Реєстру Війська Запорозького 1649 р.

намісник Київ. Брат. м-ря ієром. Т. *Софонович* та ін. Чимало київ. студентів, працюючи перекладачами у Посольському приказі в Москві, виконували різні дип. доручення гетьмана. Вел. довірою у Х. користувався вихованець КМА росіянин П. *Зеркальников*, який у 50-х рр. служив у Посольському приказі. Високо цінуючи освіченість вихованців КМА, Х. активно сприяв тому, щоб саме вони очолили найбільш значимі реліг. центри України: Л. *Баранович* — Черніг. єпархію, І. Ґізель — КПЛ, Т. Софонович — Київ. Михайл. Золотоверх. м-р. Опосередковані дані свідчать про те, що саме з ініціативи Х. розпочав навчання в КМА його молодший син Ю. *Хмельницький*, якого він хотів бачити спадкоємцем на гетьманство в Україні.

Х. виступав рішучим оборонцем правосл. віри, зокрема, піклувався про захист церк. володінь. За підрахунками І. Крип'якевича гетьман протягом 1648—57 надав 11 м-рям бл. 50 земельних володінь. Значною прихильністю Х. користувалися й КМА та Брат. м-р. Так, 11.01.1651 гетьман, маючи «старанє... пильноє около благоліпія церквей Божих и монастерев...», надав Брат. м-рю «для поправи і виживленя... доминіканскиє маєтности, а особливе село названное Мостища, над річкою Ірпинем і над річкою Котором, зо всіми принадлежними кгрунтами, полями, сіножатми, борами, лісами і всіми млинами і пожитками... в владзу і спокойное уживане». Універсалом від 9.01.1656 Х., «іж видячи... манастир Братский Киевский при недостатку, потребуючий от нас поратунку, в котором щоденне за нас и все Войско Запорожскоє отдаетсе хвала Божія...», надав йому «...на вижвенне і на поратунок церкви Божои братиї монастиря вишменованного... село Ксаверов, що ксендз Єлец держал, і на Полісю маєтность Мухоєди, також і села под Фастовом єзуїтскиє, которие перед тим єзуїти держали, то єсть, Плисецкоє, Черногородку, Сарновичи, Обиходы і Базар, зо всіми пожитками, ставами, млинами, сеножатми і іншими єнералітер доходами і принадлежностями». Універсалами від 18.06.1655 та 9.01.1656 гетьман «іж видячи манастир Братский Києвский через тиє заверухи военниє зпустошалий і зубожалий, на который славноє памяти Сагайдачний накладал, а хотячи то міт, абы і тепер якой колвек поратунок могл бит...», дозволив братчикам «...для пожитку... мед ситит» і безмитно його продавати. Крім того, Х. неодноразово видавав універсали, які зобов'язували монаст. підданих справно виконувати «послушенство» святій обителі, доручаючи слідкувати за цим особисто київ. полковнику. Виявляв гетьман також сприяння братчикам й у їх намаганнях поліпшити матер. добробут обителі за допомогою рос. монарха, надаючи їхнім посланцям до Москви рекомендаційні листи. Зокрема, влітку 1654 наміснику м-ря Т. Софоновичу надано лист, в якому Х. від імені усього Війська Запорозького клопотався задовольнити всі прохання «...в чем те Братцкие училища киевского законники учнут челом бити... понеже несть угодно оставити то место святое, которое предки наши, наипаче же Петр Конашевич Сагайдачный, славные памяти гетман Войска Запорожского, сооружи...»

Х. був тричі одружений. Від першого шлюбу з Ганною Сомківною (побралися бл. 1625), яка походила з родини заможного переясл. міщанина (була сестрою переясл. полковника, наказ. гетьмана Лівобереж. України Якима Сомка), мав синів Тимоша (загинув у Молд. поході 1651) та Юрія, майбутнього гетьмана України, «князя Сарматського»; доньок Олену (в першому шлюбі за полк. бихівським Д. *Виговським*, у другому — за П. *Тетерею*), Степаниду (дружину полк. І. Нечая), Марію (дружину Івана Стороженка), імена ін. дітей не встановлено. Після смерті Ганни 1647 побрався з Мотроною Чаплинською, яка за зв'язки з ворогом була страчена весною 1651. Влітку цього самого року одружився з сестрою ніжин. полковника, наказ. гетьмана на Білорусі Івана Золотаренка Ганною.

Після важкої, виснажливої хвороби 27.07.1657 Х. помер. Похорон відбувся 23.08.1657 у Суботові. Згідно з одними відомостями, місцем поховання стала Іллінська церква, з ін.— Михайлівська, де 1653 поховали його сина Тимоша.

За заповітом Х. братчикам Брат. м-ря передано «Аксаківський пляц» у Києві на Подолі, який «...з одное стороны от двора отца Геронима Почеки протопопы Козелского, и от пляцу Братского названого Пекулицкого, от улицы до другое улицы скруз, аршинов сто и два, з стороны другое от двора пана Семена Кривошки, и от пляцу Братского, Андреевичовского и Семеничовского, з улицы также аршинов сто и два, в тылу через улицу против монастыря Братского, аршинов сорок и полпята, а воротами уз другую улицу идучую з рынку до церкви Святого Духа аршинов тридцать и три».

Літ.: Акты... ЮЗР, т. 3 (1638–59), 10 (1653–54). СПб., 1861, 1878; Архив ЮЗР.., ч. 4, т. 1. К., 1867; Буцинский П. Н. О Богдане Хмельницком. Харьков, 1882; Памятники.., т. 2. К., 1897; Rawita-Gawroński F. Bohdan Chmielnicki, t. 1–2. Lwów, 1906–09; Жерела.., т. 12. Львів, 1911; Oljanćyn D. Aus dem Kultur... «Kyrioz», Bd. 2, H. 1–4. Berlin, 1939; Vernadsky G. Bohdan, hetman of Ukraine. New-Haven — London, 1941; Документы Богдана Хмельницкого (1648–1657). К., 1961; Kaczmarczyk J. Bohdan Chmielnicki. Wrocław e. t. c., 1988; Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990; Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький... К., 1993; Костомаров Н. И. Богдан Хмельницкий, т. 1–3. М., 1994; Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький... К., 1994; На чолі козацької держави.., в. 2. Рівне, 1996; Апанович О. М. Богдан Хмельницький... К., 1997.

В. М. Горобець
З. І. Хижняк

Хмельни́цький Іван Парфенович (січ. 1742, м. н. невід.—13.01.1794, м. С.-Петербург) — філософ. Походив з роду, до якого належав і Б. *Хмельницький*, але збіднілої гілки. Навчався в КМА. У 1750-х рр. проф.

філософії С. *Миславський* звернув увагу на здібного студента і влітку 1760 рекомендував його відомому нім. філософу проф. Кенігсберзького ун-ту Християну Баумейстеру. За даними Ігоря Лоського, від 1547 до 1790-х рр. там навчалося понад 40 українців, в т. ч. й вихованців КМА. Григорій Нудьга вважає, що число їх було значно більше — майже сотня. 2.08.1760 Х. значився в універс. реєстрах Кенігсберга. У КМА Х. отримав блискучу освіту. Х. Баумейстер у листі до С. Миславського писав: «Дай Бог, щоб я й надалі був ощасливлений такими учнями». Уже в перші роки навчання Х. написав дві наукові роботи: «Delucidatio principiorum ontologicorum quam consentiente amplissimo philosophorum ordine eruditorum» (1762) («Ясність онтологічних принципів, узгоджених з найвизначнішим колом найосвіченіших філософів») й «Gravia quaedem psychologiae dogmata sum incudem noverata...» (1763) («Висвітлення складних догматів психології...»). Першу працю присвятив гетьману К. *Розумовському*, відомому покровителю здібних українців, на кошти якого, можливо, навчався. 10.04.1767 захистив доктор. дисертацію «Dissertatio philosophica, de servitute minus tolerenda ob rationes et ex jure naturae gentium allatas» («Розмірковування про рабство по законам природним і праву всенародному»). На захисті дисертації був присутній Іммануїл Кант, лекції якого Х. відвідував. Цю працю Х. присвятив гр. М. І. Паніну. Дисертація опублікована того ж 1767. Праця привернула увагу вченого світу, про що писав гол. редактор «Гамбурзьких відомостей». 1763—67 Х. працював як провідний вчений Кенігсберзького ун-ту.

Повернувся на батьківщину й згодом оселився у С.-Петербурзі. Служив обер-секретарем Синоду. На замовлення імп-ці Катерини II підготував «Инструкцію для Комиссіи о сочинении проекта Нового Уложения». Не полишав наук. роботи. Помітною була його філос. праця «Спростування одного розмірковування Шлегеля». Переклав з нім. мови кілька книг з педагогіки, серед них — твори Яна Амоса Коменського.

Син Х. Микола Іванович Хмельницький (11.08.1791—8.09.1845) здобув блискучу освіту. Входив до кола петерб. поетів. Друзями його були О. Пушкін, О. Грибоєдов, О. Верстовський. З літ. праць найбільш відомі «Своя семья, или Замужняя невеста» — п'єса у співавторстві з О. Грибоєдовим і О. Шаховським; «Зиновий Богдан Хмельницкий», переклади з Ж.-Б. Мольєра й ін. 26.02.1826 призначений ген.-губ. Смоленська, 6.07.1837 — Архангельська. Допомагав знедоленим, підтримував розкольників тощо. За спровокованою справою ув'язнений у Петропавлівській фортеці. Згодом звільнений.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы... отд. 2, т. 2. К., 1905; Лоський І. Українці на студіях в Німеччині в XVI – XVIII ст. ЗНТШ, 1931, т. 151; Oljančyn D. Aus dem Kultur... «Kyrioz», Bd. 2, H. 1—4. München, 1937; EU, vol. 2. Toronto—Buffalo—London, 1988; Нудьга Г. А. На літературних шляхах... К., 1990; Нудьга Г. Перші магістри і доктори... В кн.: Нудьга Г. Не бійся смерті. К., 1991; Нічик В. М., Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія і українсько-німецькі культурні зв'язки. НЗ НаУКМА, т. 18. Історичні науки. К., 2000; Нічик В. М. Києво-Могилянська академія і німецька культура. К., 2001.

З. І. Хижняк

Хмельни́цький Юрій Богданович, чернече ім'я Гедеон (1641, м. Чигирин Київського воєвод., тепер райцентр Черкаської обл.— бл. 1681, м. см. невід.) — гетьман України, архімандрит. Н. у сім'ї Б. *Хмельницького* та його першої дружини, сестри Якима Сомка, Ганни. У 1650-х рр. навчався в КМА у Й. *Галятовського*, але слабке здоров'я не дало йому змоги далі продовжувати навчання, і батько забрав сина додому. З докум. 1656 видно, що гетьманич мав домашнього вчителя з латини — ченця КПЛ І. Добродіяшка. Обговорюючи майбутнє України на Ген. раді у Чигирині (квіт. 1657), гетьман серед наступників, які б могли завершити його справу, назвав Х. Всі одностайно підтримали цю кандидатуру: «Щоб слава була, що в нас Хмельницький гетьманом». Про цю ухвалу Б. Хмельницький сповістив усі сусідні держави: Польщу, Крим, Туреччину, Швецію, Молдавію, Трансильванію (Семигород) і Волощину. У листі від 23.04.1657 він писав до рос. царя Олексія Михайловича: «За изволением всех полковников вручил есмя гетьманство сыну моему Юрию Хмельнитцкому». Після смерті гетьмана 23.08.1657 знову зібралася старшин. рада. Присутні наполягали, щоб Х. узяв булаву, але він, посилаючись на молодість, відмовився брати на себе «тягар влади» і знайшов за краще продовжити навчання в КМА. Тимчасово гетьман. обов'язки доручили виконувати ген. писареві І. *Виговському*, і той згодився бути регентом. 23.10.1657 на раді в Корсуні І. Виговському передали булаву, і Х. у супроводі батькового джури І. *Брюховецького* поїхав до Києва завершувати освіту. Про КМА та Київ. Брат. м-р не забував, надаючи їм пізніше підтверджувальні універсали. Так, після обрання гетьманом Х. передав Брат. м-рю власність І. Виговського, конфісковану в Києві. Щоб схилити на свій бік Військо Запорозьке, Х. послав на Січ до І. Сірка І. Брюховецького, який залишався там майже 3 роки. Після падіння Виговського на козац. раді в Германівці на Київщині 11.09.1659 гетьманом проголошено Х. Під тиском промоск. партії й уповноваженого рос. уряду кн. О. Трубецького 17.10.1659 Х. підписав в Переяславі нові т. зв. Переяславські статті, що обмежували суверенітет України, давали право Москві призначати своїх воєвод і мати військ. залоги, крім Києва, ще у п'яти укр. містах. Цей договір викликав в Україні загальне обурення. Після поразки під Чудновом 17.10.1660 уклав Слободищенський (Чуднівський) договір з польс. королем, за яким зламано союз із Росією, скасовано Переясл. статті, відновлено унію з

Гетьман **Юрій Хмельницький**. З портрета XVIII ст.

Польщею, але, порівняно з Гадяцьким договором, Україні, яка зобов'язувалася воювати спільно з поляками проти Москви, ґарантовано лише автономію. Цього договору не прийняли деякі лівобереж. полки. Столицею опозиції до Х. став Переяслав. Очолював її дядько гетьмана з боку матері Яким Сомко, Титаренко (Золотаренко), брат мачухи Х., та сини Мартина Пушкаря. Спираючись на підтримку лівобереж. старшини та згоду рос. уряду, опозиція діяла сміливо й навально. У сутичці з дядьком, якого підсилювали війська кн. Г. Ромодановського, Х. зазнав поразки — загинуло бл. 20 тис. козаків, безліч потрапили в полон. Спроби Х. відновити стосунки з Польщею і Росією не мали успіху. Звертатися по допомогу до Криму не міг, бо там вимагали заплатити гроші за участь у попередній кампанії, а в нього була порожня скарбниця, тому дозволив ординцям узяти ясир у Каневі та на його околицях (120 тис. душ). Восени 1662 Х. зібрав старшин. раду в Корсуні, віддав булаву П. *Тетері*. Після того Х. прийняв чернечий постриг у Корсун. Онуфріївському м-рі, де навіть невдовзі отримав сан архімандрита. Продовжував втручатися у політ. життя. Коли спалахнули пристрасті навколо виборів митрополита Київського по смерті Д. *Балабана*, то група Х. висувала Й. *Нелюбовича-Тукальського*, тоді як Тетеря зі своїми прибічниками обстоював особу А. *Винницького*. На вибори до Корсуня прибув і король Ян II Казимир, якого вітав своєю заздалегідь написаною промовою Х. У цей час на Правобережжі вибухнуло повстання під проводом Сулими. П. Тетеря нещадно розправився зі своїми ворогами, а найперше — з суперниками в боротьбі за булаву. Загинули від кулі Іван Богун та І. Виговський. Були заарештовані й відправлені під конвоєм до Львова Х. та Й. Нелюбович-Тукальський, звідти, за наказом короля,— до фортеці Марієнбаум, або Мальборк у Пруссії. Після Андрусівського перемир'я (1667) в'язнів переведено до королів. двору у Варшаві, а потім відпущено в Україну.

Х. опинився в Чигирині, коли там гетьманував П. *Дорошенко*. Він підтримав батькового полковника й пообіцяв навіть передати йому частину своїх скарбів, але після походу гетьмана на лівий берег Х. перекинувся до табору суперника Дорошенка П. Суховія, родича І. Брюховецького. Супротивники П. Дорошенка зібралися в Умані. Претендентом на булаву козац. старшина висунула Х. До Умані прибув полк. М. *Ханенко*, і йому дісталися гетьман. клейноди (1669). Він, не вагаючись, виступив проти Дорошенка, але, розбитий під Стеблевом, відступив до Умані. Під Уманню Білгородська орда захопила в полон Х. і повезла до Акермана (тепер м. Білгород-Дністровський, райцентр Одес. обл.). Султан Мухаммад IV зачинив Х. майже на десятиліття до стамбульської тюрми Єдикуле. Після короткої перерви він знову опинився за ґратами. Лише після складення повноважень П. Дорошенком (1676) турки зацікавилися особою Х. На сторінках європ. преси з'явилося повідомлення: «Хмельниченко отримав свою колишню булаву і служить у турецькій армії, яка стоїть на Дунаї. Передбачається, що він невдовзі повернеться на батьківщину». Підписувався Х. уже так: «Ґедеон Венжик Хмельницький, князь України». У тур. докум. його ще називали: «князь Молдавії і гетьман Війська Запорозького», а то й «Руський монарх» чи «Сарматський князь».

Влада Х. за підтримки тур. армії поширилась на тогочасну Київщину та Поділля, передовсім йому підлягали міста Черкаси, Корсунь, Канів, Жаботин, Бар, а згодом — Немирів, Кальник і Меджибіж. Х. почав насильно переганяти людей з лівого берега Дніпра на правий. Це вело до ще більшого розорення й спустошення земель, що постраждали внаслідок війн. Його вчитель Й. Галятовський намагався зупинити Х. в жорстокостях і радив повернутися за монаст. мури, проте безуспішно. Своєю столицею Х. обрав передмістя Немирова Вискидки, розташоване біля невеликої фортеці. Маючи кілька сот найманців (татар і волохів) та козац. загін, Х. керував підвладними йому землями. Х. став слухняною іграшкою в руках не лише султана чи великого візира, а й кам'янецького паші. Знущався зі свого оточення (стратив наказ. гетьмана грека Астаматія, убив кальн. полк. Василя Вареницю, вчинив самосуд над кальн. полк. Гаврилом Ковалевським). Родич і порадник Х. П. *Яненко-Хмельницький* змушений був утекти до Львова. На Х. посипались скарги, які дійшли до паші, а від нього — до султана. Х. заарештували й відвезли до Кам'янця-Подільського. Вирок був — шибениця (1681), але де і як його було виконано, невідомо. За одними відомостями, Х. задушили шнурком на Тур. мосту над Смотричем, за ін.— скарали в Стамбулі. У «Літописному повіствуванні...» О. Ріґельмана з посиланням на розповідь адмірала К. Кребу подано ін. версію. Коли Х. повертався в «отеческое достоинство» у супроводі турків, на них напали козаки на чолі з полк. І. Сірком, що охороняли будівництво фортеці біля Очакова, «и его со всеми имеющими при нем людьми порубили, кроме малого остатка, кои могли от того избежать и об оном подать известие...» Ін. свідчення містить «Історія Русів»: «...наказний гетьман Дорошенко, щоб остаточно усунути суперника, схопив Х. й віддав кримському ханові, а той заслав його до міста Білгорода, звідки його взято до Царгорода й ув'язнено в Єдикуле, або Семибаштовому замку, де й утримувано 14 років. Після чого заслано на якийсь грецький острів, де він і помер паламарем у грецькому монастирі». Вірогідно, в цьому повідомленні сполучено два різні факти з життя Х.

Літ.: Памятники,... т. 2. К., 1846; Мицик Ю. А. Юрій Хмельницький. В кн.: Володарі гетьманської булави.. К., 1995.

М. А. Шудря

Хóлмський-Волинéць, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.—31.05.1735, м. Виборг, тепер РФ) — митрополит Нижньогород-

ський і Алатирський, Смоленський, Тверський і Кашинський, Казанський і Свіязький. Н. у дворян. сім'ї Волинських. Вищу освіту здобув у КМА, яку закін. 1693. Був скарбником Новгор. архієрейського дому. 1700 Х.-В. висвячено на архім. Новгор. Дерев'яницького м-ря, 1701 — переведено до Новгор. Юріївого м-ря, 1704 — до Тр.-Серг. лаври. 14.09.1708 хіротоновано на митрополита Нижньогородського і Алатирського. При ньому замість дерев'яних були збудовані цегляні церкви: Покровська (1709), Вознесенська (1715), Олексіївська (1719) та нові — Сергіївська (1715), Рождественська (1715). Крім цього, турботами Х.-В. відбудовано Іванівський м-р. За цей період єпарх. правління збереглась і доповідь Х.-В. «Как присоединить к Православию Лютеран и Кальвенистов», проголошена ним 1718 в Москві на зборах архієреїв у митрополита Рязанського і Муромського С. *Яворського*. 5.03.1719 Х.-В. переміщено митрополитом до Смолен. єпархії, а 3.03.1720 — до Тверської, але клобук залишили чорний. Х.-В. відкрив школу в Твері (1722), викликав з КМА викладачів, придбав підручники. 1723 позбавлений сану митрополита й переведений еп. Рязанським і Муромським. 1724 у Рязані відкрив слов.-лат. школу, до якої також запросив викладачами випускників своєї alma mater.

25.08.1725 Х.-В. переведено архієп. до Казані. Тоді саме він звернувся до Синоду з проханням повернути йому сан митрополита «ради степени Казанская митрополія». 20.03.1727 хіротоновано на митрополита Казанського і Свіязького. Будував церкви, «странноприимницы и подворья», турбувався про хрещення татар та пільги для них. 1731 Х.-В. звинувачено в потуранні засланому до Казан. Свіязького Богородицького м-ря митрополиту Коломенському і Каширському Ігнатію Смолі та в розкольництві, звільнено з посади, віддано під суд і в груд. 1731 заслано до Ол.-Нев. лаври, де продовжувалося слідство. 28.03.1732 Х.-В. переведено до Псков. Кріпецького м-ря, а 19.10.1732 — до Виборга, де ув'язнено у фортеці «Гермон». Тут згодом помер. Можна припустити, що Х.-В., подібно до ін. Волинських, зазнав такої долі за свої зв'язки з Долгорукими після вступу на престол імп-ці Анни Іванівни.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Булгаков (Макарий). История нижегородской иерархии... СПб., 1857; Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви.., ч. 1. М., 1892; Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895; РБС, т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904.

О. М. Сандалюк

Холодо́вич Іван Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Походив із козац.-старшин. роду. Брат М. Холодовича. Навчався у КМА. Служив військ. канцеляристом у Ген. військ. канцелярії. Н. у сім'ї ворон. сотника І. Холодовича.

Літ. Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии..., т. 2. К., 1893.

Л. І. Горенко-Баранівська

Холодо́вич Матвій Іванович (1710, сот. м-ко Вороніж Ніжинського полку, тепер смт Шосткинського р-ну Сумської обл.— 1784, там само) — старший військовий канцелярист, бунчуковий товариш. Н. у сім'ї сотника Ворон. сотні Ніжин. полку. За О. Лазаревським, рід Холодовичів веде свій початок від купця Івана Холодовича, який у Воронежі тримав на відкупі продаж горілки, тютюну й дьогтю. Навчався Х. в КМА: 1727 — студент класу поетики. По закін. КМА служив у Ген. військ. канцелярії. До 1743 — військ. канцелярист, а з 1743 — старший військ. канцелярист. Звільнившись зі служби 13.09.1751, жив у м-ку Вороніж, де збудував дві церкви: Спасо-Преображенську та Свято-Михайлівську. Володів с. Пирогівка у Ворон. сотні Ніжин. полку. На підставі універсалу К. *Розумовського* від 4.12.1761 отримав ранг бунчук. товариша. Помер бездітним. Його сестра Анастасія Іванівна була одружена з київ. міщанином Павлом Гудимом, а сестра Ірина — з Василем Шрамченком, сотником Олишівської сотні Ніжин. полку. Молодший брат Степан Холодович (н. бл. 1721) 1738 був студентом класу поетики КМА.

Літ. Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии.., т. 2. К., 1893; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997; Ільїн О. Люди старої Сіверщини. СЛ, 1998, № 2.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 14, спр. 4551; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8297, 8554, арк. 6–13.

Р. М. Лякіна

Хорошке́вич Яків Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — перекладач. Ймовірно, навчався в КМА. 1761 виїхав до Кенігсберга, 1762 вписався до універс. матрикулів: «Яків Хорошкевич, українець». За власним визнанням, вивчав «різні науки», очевидно, юриспруденцію, філософію, мови. 1766 повернувся в Глухів й просив Малорос. колегію видати йому паспорт на проїзд через Смоленськ до Москви та С.-Петербурга. Подальша діяльність Х. пов'язана з С.-Петербургом. Разом з ін. вихованцями КМА брав активну участь у роботі Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів Рос. імперії (1768—74) — реєстратор дирекційної комісії та комісії, яка розглядала права «середніх» людей. Дослужився до чину титул. радника.

Займався перекладами, друкував їх у журн. «Ни то, ни се», який 1769 видавав В. *Рубан*, та «Санкт-Петербургском вестнике», видавцем якого був Г. *Брайко*. Три переклади з нім. мови вийшли окремими вид.: «Игнаций, Венедикт Яков. Благодарственная речь о щастливом взятии княжества Молдавскаго...» (СПб., 1770); Маендорф Р. И. «Опыт некоторых разсуждений о воинстве вообще» (СПб., 1777); «Антимахиавель, или Опыт возражения на Махиавелеву науку о образе государственного правле-

ния, сочинено ныне славно владеющим королем прусским Фридериком» (СПб., 1779). Співпрацював з очолюваним Г. *Козицьким* «Собранием, старающимся о переводе иностранных книг», на замовлення якого перекладав «Историю шведскую» Ботина.

Літ.: Семенников В. П. Собрание, старающееся... СПб., 1913; Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, спр. 1120.

О. М. Дзюба

Хотунце́вський (Хотунце́вич), чернече ім'я Йоасаф (р., м. н. невід.—29.04.1759, м. Новгород, тепер РФ) — проповідник, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, єпископ Кексгольмський і Ладозький, голова Камчатської духовної місії. Вищу освіту здобув у КМА у кін. 20-х — 30-ті рр. XVIII ст. По закін. КМА прийняв чернечий постриг. 1739 в сані ієродиякона Х. направлено до Моск. слов.-грек.-лат. академії проповідником. 1741 — екзаменатор ставлеників Крутицької єпархії, а наприк. 1742 призначено головою дух. місії на Камчатці, де залишався до 1749. Займався місіонерською діяльністю. Особисто навернув до православ'я і охрестив 4719 чол., написавши для них щось на зразок катехізису «Сила Божественаго ученія вкратцѣ начертанная». Займався церк. будівництвом, 16.05.1746 подав до Синоду проект спорудження трьох церков вздовж берега Пенжинської губи: Вознесенської на р. Ічі в Ічівському острозі, Христорождественської по р. Тигіль у Тигільській фортеці та третьої на березі р. Ука. Одночасно подав прохання про призначення священиків до тих церков. 3.03.1748 обидва подання затверджені Синодом. Х. відкрив для новохрещених дітей на Камчатці три школи: Большорецьку, Верхньокамчатську і Нижньокамчатську, в яких навчалось 203 учні.

1754 Х. призначено ректором і проф. богослов'я Моск. слов.-грек.-лат. академії і архім. Моск. Заіконоспаського м-ря. У верес. 1755 звільнено з проф. посади «за немаловременные труды в Камчаткѣ», але до 12.05.1757 залишався ректором. 1757—58 переведено на архім. Моск. Високо-Петровського м-ря. 1758 рукопокладено на єп. Кексгольмського і Ладозького та призначено Новгородським вікарієм. З 1758 — настоятель Новгор. Юріївського м-ря, де помер і був похований.

Тв.: Слово в день вознесения (1742). ІР НБУВ, 266 (п 85); Слово в день св. великомученика Георгия, в Новгородском Юрьевом монастыре проповеданное... иеромонахом Іоасафом... ІР НБУВ, П 300.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 1–2. Берлин, 1876–80; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Храпа́нов Самійло (Самуїл) (1771, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. у сім'ї дворянина в Цісарській обл. (колишня тер. Австро-Угорщини). З 1790 навчався в Пряшівській гімназії (Сх. Словаччина), вивчав лат. мову, поезію, риторику, філософію, загальну історію та ін. науки. 1793—96 вивчав богослов'я, угор., слов., лат., нім. та франц. мови у Пресбурзі (тепер м. Братислава). 1797 прибув до Києва, де запрошений викладачем вищого класу нім. мови КМА. На поч. 1801/02 навч. р. тимчасово викладав у нижчому франц. класі. Вірогідно, його приїзд до Києва пов'язаний з порадою і допомогою укр. студентів, які навчались у Пресбурзі.

Літ.: Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796–1799 гг.). К., 1901; Акты и документы.., отд. 3, т. 1. К., 1910.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

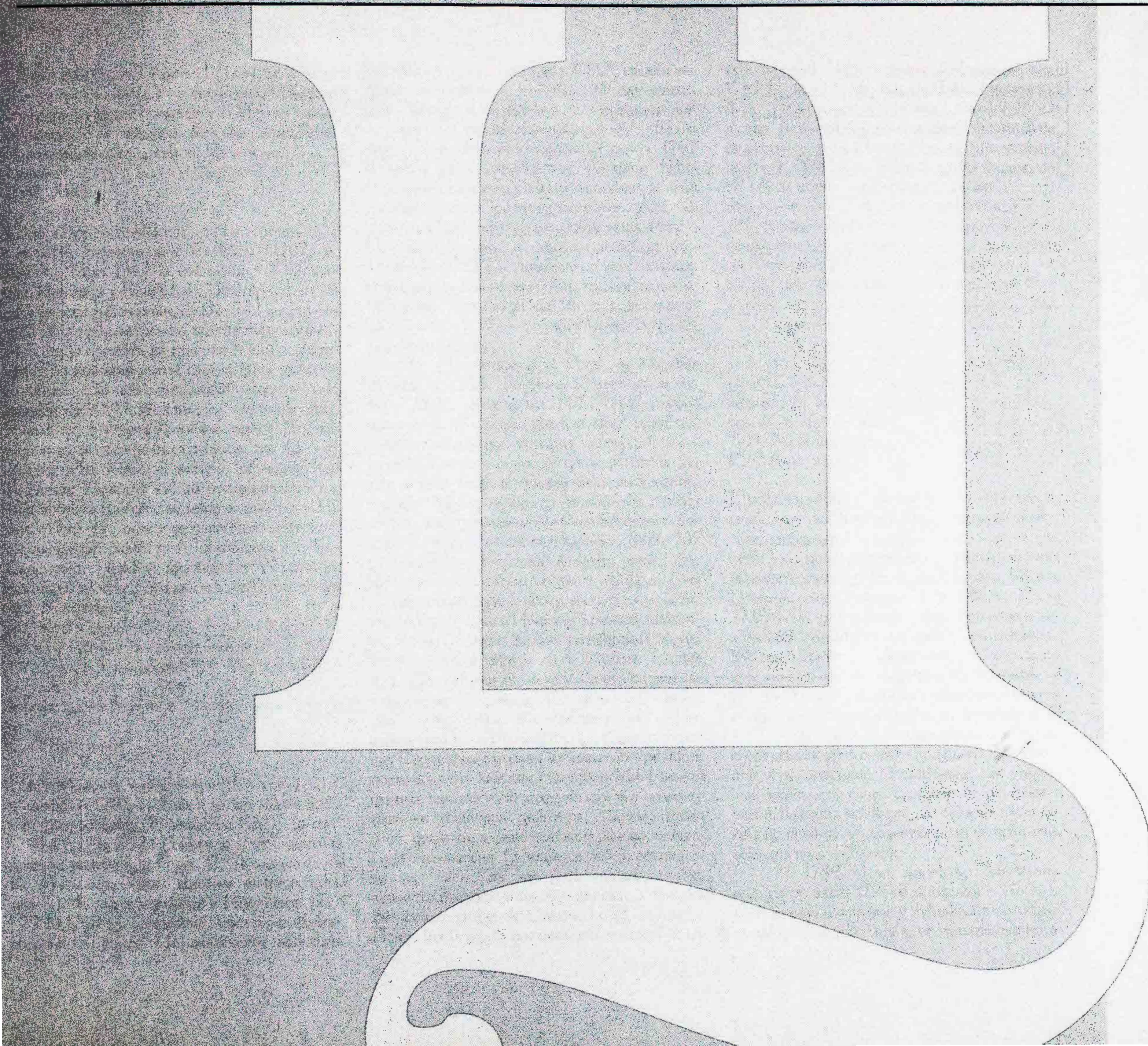
З. І. Хижняк

Худорба́ (Худорбій) Архип Михайлович (р. н. невід., с. Комань Новгородської сотні Стародубського полку, тепер Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.— після 1799, м. см. невід.) — військовий канцелярист, історик. Походив з рядового козацтва, освіту здобув, очевидно, в КМА чи одній з її училищних колоній. Був сотенним канцеляристом Новгород-Сів. канцелярії (1763—69), сотенним осавулом (1769—73), брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74, з 1773 — сотенний отаман, 1777—82 — сотник шептаківський. 1783 отримав ранґ бунчук. товариша. Вірогідно, під началом О. Суворова брав участь у Рос.-тур. війні 1789—91 разом із Стародуб. карабінерним полком. Останньою згадкою про нього є повідомлення про надання йому рос. дворянства (1799).

Збереглася згадка у листі декабриста О. Ф. фон Бріггена до К. Рилєєва: «Я имею в виду получить Історію, писанную современником Конисскаго Худорбою; оная неизвѣстна, ибо один токмо экземпляр оной существует в домѣ, в коем жил Худорба. Сія історія цѣнится здѣсь наравнѣ с Історіею Конисскаго [тобто «Історією Русів» — *авт.*] ставят ей только в порок, что она очень вольно и против нашего правительства писана». Доля цього твору досі невід., хоч висловлювалися певні припущення (О. Оглоблин, В. Шевчук), що Х. можна вважати автором «Історії Русів», де значна увага приділяється роду Худорбів.

Літ.: Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Шевчук В. О. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». В кн.: Історія Русів. К., 1991.

М. В. Андрущенко

Цареградський Артемій
Царогородський Євстафій
Цвіт Максим
Цвітковський Самсон Васильович
Церейський Єлизар
Цесарський Савелій

Цареградський Артемій (1741, м. н. Київ — р., м. см. невід.) — священик. Походив з родини купця. Навчався у КМА до класу філософії. 1778 згадується як священик Київ. Володимирської церкви на Печерську.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 28.

Р. М. Лякіна

Царогородський (Цареградський) Євстафій, чернече ім'я Євнікіан (1707, м. Київ — після 1743, м. см. невід.) — викладач. Навчався у КМА (кін. 1730-х — 1740-ві рр.) до класу риторики. 25.01.1742 звернувся в КПЛ з проханням «ко пристанищу словеснаго стада приняти во иноческій чин», обіцяючи «до кончини житія своего щире и верне служити». До прохання додав свідоцтво про навчання в КМА за підписом секретаря акад. правління, студента богослов. класу В. *Головацького*, в якому вказувалося, що Ц. «от младих лѣт Кіевскій житель обучался при Академіи Кіевской аж до реторики... состоянія добраго и обовязан никому ничем...» На поч. 1743 Ц. прийняв чернечий постриг і відправлений разом із А. *Змієвським* у Тр.-Серг. м-р. Пізніше викладав у Холмогор. семінарії, де перед тим викладали Г. *Копцевич* та І. *Копцевич*.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 3, арк. 390–391.

С. Р. Кагамлик

Цвіт Максим, чернече ім'я Миколай (р., м. н. невід.— 1787, м. Київ) — викладач, архімандрит, місіонер. Навчався в КМА (з поч. 1740-х рр. до 1752/53 навч. р.), був одним із кращих вихованців проф. С. *Тодорського* та К. *Крижанівського*, відомих знавців іноз. мов. Продовжив навчання в Німеччині. 1753 і 29.10.1760 Ц. записаний в реєстрах Кенігсберзького ун-ту. По закінченні навчання прийняв чернечий постриг у КПЛ, звідки забрано до Смолен. семінарії на посаду викладача франц. мови. Деякий час перебував при митрополиті Великоновгородському і Великолуцькому Дмитрі Сєченові. У берез. 1762 разом з двома дияконами, Андрієм Щировським та Василем Мгонським, направлено до Кенігсберга ієродияконом рос. похідної церкви. Проте через укладення миру Росії з Пруссією посланці не доїхали до місця призначення. 1763 Ц. призначено до Тр.-Серг. семінарії, де викладав франц. та нім. мови до поч. 1768. У семінарії мав 16 учнів, які вивчали нім. мову, й 15 — франц. Навчав їх граматиці й перекладу.

Перебуваючи в Росії, не поривав зв'язків з КПЛ. Зокрема, в листі до архім. КПЛ З. *Валькевича* від 11.01.1764 Ц. просив вважати його і надалі членом лавр. братства, зазначаючи, що він «есть сын святыя обители» і «где бы ни был телом до времени, однак духом всегда буду в святыя великія Кіевопечерскія Лавры обращатся пребывать... неотступно, и буду сыном собственным святыя обители Печерскія везде називатися». 8.09.1767 рукоположено у Москві в архім. пекін. дух. місії, метою якої було не лише «відправлення служб та треб церковних» для правосл. християн, які перебували в Пекіні, а й розповсюдження Слова Божого поміж китайцями. У січ. 1768 посланці вирушили з Москви і лише 8.11.1771 прибули до Пекіна. Попередники залишили тер. й приміщення пекін. місії в незадовільному стані. Незважаючи на погане фінансування місії Синодом, Ц. відремонтував дах Стрітенської церкви, замовив нові ризниці, поставив нову кам'яну стіну біля Микільської церкви, залатав у ній дах, звів кам'яну огорожу навколо місійного цвинтаря, відремонтував церк. будинки, а деякі поставив заново, оновив і підтримував сад. Ц. вдалося також розширити тер. місії. За час його настоятельства кількість православних збільшилась, з'явилося 24 нових охрещених. Одночасно Ц. керував у Пекіні школою, де посланці вивчали кит. мову та її діалекти. По поверненні з Пекіна на поч. 1783 Ц. якийсь час був у Моск. Чудовому м-рі. Повернувся в Україну, де 21.05.1783 дістав призначення настоятеля Київ. Кирилівського м-ря. Після перетворення м-ря на жіночий (1786) звільнився на спочинок до КПЛ, де помер і, ймовірно, похований.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев... с Академиею, ч. 2. К., 1856; Смирнов С. К. История Троицкой лаврской семинарии. М., 1867; Адоратский Н. Православная миссия в Китае за 200 лет ее существования.., в. 2. Казань, 1887; Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии. Смоленск, 1892; Акты и документы.., отд. 2, т. 3–5. К., 1906–08; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Oljančyn D. Aus dem Kultur... «Kyrioz», Bd. 2, H. 1–4. Berlin, 1939.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 загальночерн., спр. 1612, арк. 2–9зв.

Т. А. Висоцька
С. Р. Кагамлик

Цвітковський Самсон Васильович (р. н. невід., сот. м. Хорол Миргородського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — професор, директор Могильовських народних училищ. Н. у сім'ї козака Василя Цвітковського. Навчався у КМА. Після 27.05.1780 ще студентом класу богослов'я викликаний єп. Мстиславським, Оршанським і Могильовським Г. *Кониським* до Могильова для викладання у створеній ним семінарії. З поч. 1781 впродовж восьми років викладав поетику, риторику, філософію та богослов'я. З 1785 — префект Могильов. семінарії. В усій своїй діяльності, як писав про нього Г. Кониський, був «довольно достаточным, так отправляя должность свою с отличным раченіем и учеников своих успѣхом, вел себя честно и добропорядочно». У деякі роки через брак вчителів вів по 2—3 класи.

1789 Ц.— директор Могильов. нар. уч-щ, але з 1791 на прохання Г. Кониського знову викладав у Могильов. семінарії філософію та богослов'я, не залишаючи поса-

ди директора нар. уч-щ, а з 1793 — знову префект. На цій посаді 1793 склав інструкцію під назвою «Метод для всѣх классов семинаріи», яка вступила в силу 1795. Розписав «Примерное положеніе на годовое содержаніе семинаріи» (1795). 31.01.1798 виголосив у Могильові привітальну промову новому єп. Білорусько-Могильовському Анастасію Братановському, а в лют. 1798 подав прохання про звільнення з посади префекта і проф. семінарії через необхідність постійно перебувати у Вітебську. 1.03.1798 звільнився. Востаннє згадується 1.12.1805.

Ц. був одружений з онукою двоюрідного брата Г. Кониського, Якова Федоровича Кониського, Уляною Павлівною Кониською (н. 1780). Мав «многочисленное семейство». Одна з його дочок, Олександра, була одружена з ад'ютантом гарнізонного батальйону Павлом Ордовським.

Літ.: Тихомиров Д. Столетие... Могилев-на-Днепре, 1885; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Горючко П. С. Материалы... 1. Самсон Васильевич Цветковский. Могилев, 1901; Горючко П. С. Учителя Могилевской духовной семинарии... Могилев, 1904; Горючко П. С. Документы... Могилев. ЕВ, 1907, № 20–24; Акты и документы.., отд. 2, т. 4–5. К., 1907–08; Могилевская епархия.., т. 1, в. 2, ч. 1. Могилев-на-Днепре, 1908.

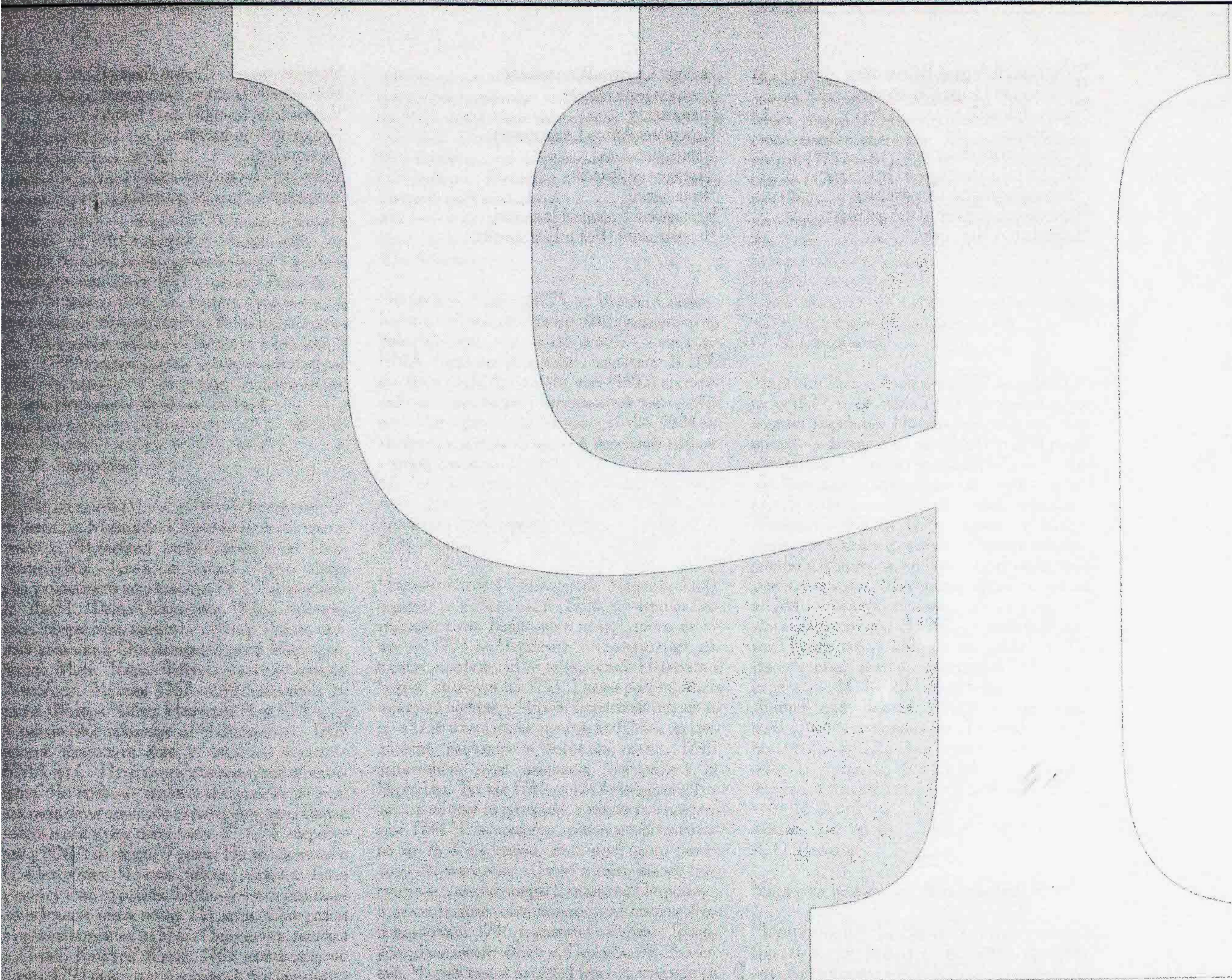
О. Ф. Задорожна

Церéйський (Єлисій) Єлизар, чернече ім'я Станіслав, Теофан — див. *Прокопович (Єлисій) Єлизар, чернече ім'я Станіслав, Теофан.*

Цесáрський (Цезáрський) Савелій (р. н. невід., Київський пов. Київського намісн., тепер Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, капельмейстер. Н. у дворян. сім'ї. Про навчання відомостей немає. 15.12.1802 запрошено на посаду учителя музики і капельмейстера КМА. За угодою зобов'язувався навчати студентів музики кілька разів на тиждень, організувати оркестр і працювати з ним над муз. репертуаром. У КМА надавалося особливої уваги вивченню інструментальної музики. Особисто наглядав за цим митрополит Київський і Галицький Г. *Банулеско-Бодоні*. Інструкцією акад. правління від 26.05.1803 суперінтенданту К. *Соколовському* наказувалось: «имѣть вам смотрѣніе о вокальной и иструментальной музыкѣ, наблюденіе за регентом и капельмейстером, по надлежащему и сходственно ли капельмейстер поступает в обученіи музыкѣ, как контрактом обовязался.., при всемъ том имѣть в списках сколько от уконтрактованія капельмейстера выучено и каких хоров или каковые вновь искупленны музыкальныя штуки, рапортовать, сколько имѣется на лицо инструментов, сочиненій и всѣ ли в цѣлости...» У трав. 1804 Ц. «по намеренію выбыть из Кіева...» просив «выдать ему за продолжительную капельмейстерскую должность аттестат». На акад. доповідній про прохання Ц. митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* написав таку резолюцію: «Капельмейстера по его прозбѣ уволить, а впредь вмѣсто его инструментальной музыкѣ может обучать из студентов знающій оную и охоту к оной имѣющій». Муз. оркестр у КМА також продовжував існувати і успішно виступав поряд з хором під час акад. свят і урочистостей.

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911; Козицький П. О. Спів... в Київській академії... К., 1971.

М. Г. Лабінський

Чайковський Андрій Васильович
Чайковський Петро Федорович
Чапський Ігнатій
Чарниський
Чарниш Василь Іванович
Чарнуцький, чернече ім'я Йов
Чарнуцький Федір Прокопович
Чарнуцький, чернече ім'я Христофор
Часник Гнат Карпович
Часник Стефан Васильович
Чепелевський Василь,
Чепелєв
Черетович Антон Опанасович
Чернейовський
Черницький Андрій
Черницький
Чернявінов Корнилій Іванович
Чернявський Федір Григорович
Четвертинський Стефан Якович
Чижевський Григорій Григорович
Чижевський Григорій Дмитрович
Чишкевич Іван Іванович
Чорнота Іван
Чуйкевич Йосип Федорович
Чуйкевич Семен Васильович

Ча́йка Петро Федорович — див. *Чайковський* Петро Федорович.

Чайко́вський Андрій Васильович, чернече ім'я Аарон (поч. XVIII ст., с. Чайківці Самбірського староства Руського воєвод., тепер с. Чайковичі Самбірського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив зі шляхет. родини. З 1715 навчався у Львів. єзуїт. колегіумі, по закін. якого слухав богослов'я у КМА у майбутнього архім. КПЛ проф. І. *Негребецького*. У берез. 1736, ще будучи студентом, на прохання єп. Вологодського і Великопермського А. *Юшкевича* виїхав до Вологод. семінарії. У квіт. 1738 просив дозволу на чернечий постриг. 1741/42 навч. р. Ч. вже в сані ієродиякона викладав риторику у Вологод. семінарії.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. Ф. Задорожна

Чайко́вський (Ча́йка) Петро Федорович (р. н. невід., с. Миколаївка Миргородського полку, тепер с. Фрунзівка Глобинського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — штаб-лікар. Дід уславленого композитора П. І. Чайковського. Дід Ч., Федір Опанасович Чайка, був правосл. шляхтичем, батько — Федір Чайка, служив козаком в Омельницькій сотні Миргород. полку. Мати, Ганна Чайчиха (за ген. описом Лівобереж. України 1765—69), значиться як удова Федора Чайки. Навчався Ч. у КМА, де й змінив своє прізвище на Чайковський. 1769 просив направити його у числі ін. студентів КМА до С.-Петербурга для опанування медицини. Як правило, від'їздили студенти до мед. закладів після закін. класу риторики, хоча інколи навіть після класу богослов'я. Т. ч., Ч. перебував у КМА не менше 7 років. Після навчання в С.-Петербурзі Ч. став військ. лікарем. Брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74 у складі Владимирського піхот. полку. По закін. війни разом з полком потрапив на Урал. Одружився, мешкав у Пермі, Кунгурі, В'ятці. 1785 дістав дворян. права. 1795 вийшов у відставку й був призначений городничим повіт. м. Слободське. Тут того самого року народився син Ілля — в майбутньому талановитий гірничий інженер. 25.04.1840 в сім'ї Іллі Петровича в с-щі при Камсько-Воткінському з-ді Сарапульського пов. В'ят. губ. (тепер м. Воткінськ в Удмуртії) народився Петро Ілліч Чайковський.

Літ. Ситник А. Талант козацького роду... «Старожитності», 1993, № 15/16.

З. І. Хижняк

Ча́пський Ігнатій (1775, с. Велика Снітинка Київського воєвод., тепер Фастівського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач КМА. Походив із родини священика. З 1793 навчався у КМА, по закін. якої (1803) висвячений на ієродиякона і призначений викладачем рос. мови першого грамат. класу КМА. 1804 залишив викладацьку справу й перейшов на дияконську службу.

Літ. Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы..., отд. 3, т. 1—2. К., 1910—11.

Архіви ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Р. М. Лякіна

Черни́ський (Черну́цький, Черни́йський), чернече ім'я Панкратій (1706, с. Чернин Остерської сотні Київського полку, тепер не існує — 1773, м. Чернігів) — архімандрит, викладач, префект. Н. в козац. сім'ї. Навчався в Черніг. колегіумі до 1733. Цього року прийняв чернечий постриг у Черніг. Борисоглібському м-рі, а 1736 в сані ієром. прибув до КМА, де продовжив навчання в богослов. класі. 1740, закінчивши курс навчання, повернувся до Чернігова. Тут від 1741 до 1742 викладав у Колегіумі піїтику та риторику, а також був префектом. 1744 Ч. як кращого проповідника викликано до Тр.-Серг. лаври, де 6 черв. цього самого року він виголосив «Слово в высочайшее присутствие... императрицы Елизаветы Петровны... о делах мздовоздаятельных», яке пізніше було надруковане. 1746 висвячено на архім. Троїцького Данилового м-ря в м. Переяславль-Залеський. Ч. став також членом Переясл. консисторії. Від 1753 до 1763 — архім. м-рів: Волоколамського Йосифа, Можайського Лужецького Моск. єпархії (1754—56), Бізюківського Хрестовоздвиженського в м. Дорогобуж Смолен. єпархії (1757—61), Черніг. Єлецького Успенського (1761—62), Черніг. Троїце-Іллінського (1762—63). З 1763 Ч. знову архім. Єлецького Успенського м-ря, де згодом і помер.

Літ. Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн 1. Чернигов, 1873; РБС, т Павел, преподобный—Петр (Илейка). СПб., 1902; Акты и документы.., отд. 2, т 1, ч 2. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1 Казань, 1914.

О. М. Сандалюк

Черни́ш Василь Іванович (1759, м. н. невід.— після 1820, м. см. невід.) — генеральний суддя, перший маршалок Полтавської губернії. Його предки — козац. старшина Миргород. і Гадяцького полків. Правнук ген. судді (1715—25) Івана Черниша. Син миргород. полк. писаря (1764—81) Івана Никифоровича Черниша. Навчався в КМА: 1779 значився у списках учнів серед. класу граматики. Служив канцеляристом у Миргород. чи Гадяцькому полку, брав участь у походах. Мав звання військ. товариша, з 1784 — бунчук. товариш. 1797 був маршалком Гадяцького пов. З 1802 — перший маршалок Полтав. губ., з 1803 — ген. суддя 1-го Деп. Вдруге став полтав. маршалком 1809—12, утретє — 1818—20. Збирач укр. старовини. Дійсний стат. радник. Входив до масонської ложі «Любов до істини» (м. Полтава).

Літ. Список «студентов и учеников» Киевской академии 1779 года. КС, 1902, № 1; Модзалевский В. Л. Генеральный судья Иван Чарныш и его род. КС, 1904, № 4—5.

Архіви ЦДІАК України, ф. 736, оп. 1, спр. 92, арк. 87.

Л. О. Розсоха

Черно́та Іван — див. *Чорнота* Іван.

Черну́цький (Черну́цький), чернече ім'я Йов (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах, архімандрит. Здобув освіту у КМА: 1727 відвідував клас

інфими. У черв. 1744, маючи сан ієромонаха, призначений настоятелем рос. посольської Катерининської церкви у м. Кіль. Бл. 1748 повернувся до Росії, де до 1749 був соборним ієром. Тр.-Серг. лаври. 1755 його призначено архім. Лаврентіївського Калузького м-ря, але він відмовився від посади. 1757 став архім. Спаського Арзамаського м-ря Нижньогород. єпархії, якою тоді управляв преосвященний Т. *Чарнуцький*, що, ймовірно, був родичем Ч. Подальша доля невідома.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Чарну́цький, чернече ім'я Панкратій — див. *Чарниський*, чернече ім'я Панкратій.

Чарну́цький Федір Прокопович, чернече ім'я Феофан (бл. 1704, сот. м-ко Чорнухи Лубенського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— 8.03.1780, м. Київ) — викладач, ігумен, намісник Троїце-Сергієвої лаври, єпископ Нижньогородський і Алатирський. Н. у сім'ї військ. канцеляриста Прокопа Чарнуцького. Навчався в КМА, зокрема, 1727 був студентом класу філософії. Переписав курс А. *Дубневича* з цього предмета (пізніше передав його до б-ки КМА). 1732 закін. повний курс навчання і став послушником КПЛ. У січ. 1735 як «монастырский служитель» Г. *Онискевича* їздив до Москви для участі у роботі Кодифікаційної комісії (1728—43) та для викладацької діяльності. З 1736/39 навч. р.— викладач поч. класів Моск. слов.-грек.-лат. академії. У січ. 1740 в КПЛ прийняв чернечий постриг (за ін. даними — у Тр.-Серг. лаврі), після чого повернувся до Москви і викладав у класах синтаксими і піїтики. У трав. 1740 від архім. КПЛ Т. *Щербацького* отримав «Служебник» і «Лустку» печер. друку. 13.11.1742 через хворобу звільнився до Моск. Донського Богородицького м-ря. 1743 — архім. Серпухівського Висоцького Богородицького м-ря, 1744 — ігумен Угреського Миколаївського м-ря Моск. єпархії. З 1744 виконував також обов'язки у Тр.-Серг. лаврі: келар (1744—45), скарбник (1745—48), намісник (1749—53). 14.03.1753 хіротоновано на єп. Нижньогородського і Алатирського. 1765 виклопотав щорічне утримання для Нижньогор. семінарії (816 руб. 23 коп.). Підтримував стосунки з КПЛ, зокрема допоміг у придбанні покрівельного матеріалу для Успенського собору, корпусів Трапезної і друкарні. 1.07.1773 звільнився до КПЛ, де й помер.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр... СПб., 1872; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Феофан Чарнуцкий,.. Полтав. ЕВ, 1883, № 10; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 2. К., 1904—05; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии.. К., 1982.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 25, арк. 47 зв; оп. 1 друк., спр. 62, арк. 1—5; оп. 1 вотч., спр. 339; оп. 2 черн., спр. 60, арк. 1—107.

С. Р. Кагамлик
В. Н. Жук

Чарну́цький, чернече ім'я Христофор (р., м. н. невід.—28.06.1726, м. Київ) — вчений, ректор КМА, архімандрит. Де здобув вищу освіту, невідомо. 1700 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. Й. *Кроковського*. Викладав у КМА логіку (1702—04), з трав. 1704 до серед. 1706 — філософію, був також префектом. З 2-ї пол. 1706 до серед. 1710 читав богослов'я і виконував обов'язки ректора, залишаючись (до черв. 1707) на посаді префекта. Від 19.07.1708 до 14.08.1709 — ректор. Про перебування Ч. в КМА розповідають дві події. 1704, вірогідно, у жовт., «префект школ могилянських о. Чарнуцький» виголосив промову на честь «найсвітлішого гетьмана запорожців, преславного покровителя Академії Івана Мазепи» — так записано в курсі риторики проф. І. Ярошевицького. Зберігся також курс філософії, розпочатий 17.12.1704, з поміткою, що склав його префект КМА Ч. На посаді префекта й ректора Ч. дбав про розбудову Київ. Брат. м-ря й КМА. Виявив себе неабияким правником. 1707 підготував на ім'я гетьмана І. *Мазепи* низку документів про права Брат. м-ря на с. Стайки. Гетьман визнав, що документи носять правовий характер, і, маючи «повагу до Братського м-ря, всій православній церкві благопотребному», затвердив універсалом від 15.07.1705 за м-рем с. Стайки з присілком Стрітівкою, з усіма угіддями й перевозом через Дніпро. Ч. залагодив також давні непорозуміння між Київ. Брат. та Михайл. Золотоверх. м-рями за межі між «пущами» Плисецькою й Данилівською. Дбав про рівень навчання в КМА. Випускниками Ч. були такі відомі згодом вчені й діячі, як Г. *Бужинський*, Р. *Заборовський*, Т. *Лопатинський*, А. *Юшкевич*, І. *Прилуцький* та ін. Як вчений Ч. належав до прогресивної частини проф. КМА перехідного періоду до Нового часу, таких як І. *Поповський*, С. *Яворський*, Г. *Вишневський* та ін., він пов'язував поступ суспільства з розвитком освіти й науки, проте всяке втручання розуму в справи віри відкидав. Підтримуючи реформи імп. Петра І в галузі просвіти й економіки, Ч., проте, не погоджувався з думкою про підлеглість церкви світ. владі. Його філос. концепція об'єднує в собі неоплатонівсько-пантеїстичні мотиви й арістотелівські тенденції. При складанні курсу натурфілософії Ч. використав спадщину як класичну, так і Оригена, Августина, Дунса Скота, Авіценни та ін. Знайомий був з геліоцентричним вченням М. Коперніка, деякими положеннями Г. Галілея і його послідовників. Природу він розумів як творця, тобто Бога, називав «творящою» (natura naturans) і створеною природою (natura naturata). Утверджував думку, що між мовою й мисленням існує нерозривний зв'язок, що мова є дійсністю думки, що поза єдністю з мисленням мова була б лише порожнім і беззмістовним комплексом звуків та їх систем. Більшість учених КМА визнавали божественне походження мови. Ч. відходив від цієї традиції. У логіці Ч.

Фасад Богоявленського собору Київського Братського монастиря. Креслення XIX ст.

помітні зародки матем. логіки, зокрема семіотики й особливо логічної семантики. Філос. курси Ч., як і ін. професорів КМА, підготували ґрунт для дальшого розвитку прогресивної сусп.-політ., філос. і мовознавчої думки в Україні. 1709 Ч. возведений в сан ігумена Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, де він і помер. Через опір братії вказаної обителі не вдалося відразу виконати останню волю покійного: поховати його в КПЛ, «где воспріял монашескій образ и обещался жить до кончини своей». З цього приводу почався суд. процес між КПЛ і Миколаївським м-рем, завершенням якого стала ухвала Синоду від 21.09.1726 Київ. митрополії, яка наказувала поховати Ч., згідно з його бажанням, у КПЛ. Ще за життя Ч. передав КПЛ частину своєї б-ки — 119 друк. книг (7 слов. мовою і 112 польс. і лат.) та 51 рукоп. книгу. За заповітом решту книг також передав до б-ки КПЛ, а гроші поділив між КПЛ, її приписними м-рями і пустинями та Київ. Пустинно-Миколаївським, Софійськ., Михайл. Золотоверх., Видубицьким, Брат., Кирилівським, Межигірським, Петропавлівським, Флорівським, Богославським та Йорданським Миколаївським м-рями.

Тв.: Cursus philophicus, doctrinam Aristotelis Stagyritae ea methodo... Anno 1704. ІР НБУВ, шифр 627/ 403, с. 97, п. 59.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilańska... Kraków, 1900; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904–05; Рогович М. Д. Проблема знака... «Мовознавство», 1971, № 5; Стратий Я. М. [та ін.] Описание курсов философии... К., 1982; Захара І. Теорія пізнання і логіка. В кн.: Історія філософії на Україні, т. 1. К., 1987; Философская и общественно-политическая мысль Белоруссии и Литвы. Минск, 1987.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2 черн., спр. 3, арк. 1–14.

С. Р. Кагамлик
О. В. Матковська
З. І. Хижняк

Часни́к Гнат Карпович (бл. 1712, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — полковник компанійського полку. Син фастів. сотника Карпа Часника, небожа полковника С. *Палія*. Навчався у КМА: 1727 був учнем класу риторики. По закін. навчання служив у компанійських полках, з 1737 — сотник у полку Григорія Павлова. Пізніше отримав ранґ бунчук. товариша. 1750 у ранзі полковника був присутній на святкуванні у м. Глухів з приводу обрання гетьманом К. *Розумовського*. У 50-ті рр. зі своїм полком охороняв прикорд. укр. лінію. 1757 двічі брав участь у Семилітній війні 1756—63. У відставку вийшов до 1767. Молодший брат Ч.— Карпо Карпович (н. 1718) — брав участь у Рос.-тур. війні 1768—74. Часників було відзначено ще полк. С. Палієм, а також гетьманом К. Розумовським і щедро нагороджено землями на Чернігівщині. Нащадки Часників жили в Києві з XVIII ст. 1760 в парафії церкви Різдва Христового на Подолі був двір полковників Часників. Павло Іванович Часник, генерал-майор, інженер-будівник ряду укріплень Брестської фортеці, вийшов у відставку 1857; його сини, Олександр та Іван, мешкали в Либідській частині міста по вул. Бульварній; Микола Іванович, інженер-полковник (1796 — бл. 1872), володів у Києві двома дворищами: на Печерську й на Подолі. Подільське дворище знаходилось на розі вул. Хоревої і Притисько-Микільської, навпроти церкви Миколи Притиска. Його кам'яний одноповерховий будинок, куплений 1845 у купця Федора Курлюкова, своїм фасадом виходив на обидві вулиці. М. І. Часник був одним з небагатьох киян, який засвідчив історикам, що бачив кам'яницю київ. сотника С. Туптала на дворищі Курлюкова, яку купець зруйнував під час будівництва нового флігеля. Свої капітали М. І. Часник відписав м-рям, церквам і багатодітним удовам для виховання й освіти їхніх дітей.

Літ.: [Л. П.] Где находился киевский дом Саввы Туптала сотника? КС, 1887, № 2; Акты и документы..., отд. 2, т 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 12841–12842, 12947–12948; ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 16927; ф. 56, оп. 3, спр. 305; ф. 127, оп. 1015, спр. 31, арк. 15, спр. 86.

Р. М. Лякіна

Часни́к Стефан Васильович (бл. 1729, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син полковника охочекомонного полку Василя Карповича Часника, онук полковника того ж полку Карпа Петровича Часника та правнук двоюрідного брата білоцерк. полк. С. *Палія*, який 1702 видав у Фастові універсал В. Часнику на користування двома млинами та посполитими людьми в сс. Мотовилівка та Салтанівка за його бойові успіхи. Навчався в КМА «з малол'ѣтства и года до 1749». Про це він повідомив у своєму поданні в Ген. військ. канцелярію (29.05.1749), в якому прохав прийняти його на службу військ. канцеляристом. Це прохання було задоволене. Мешкав Ч. в Києві на Подолі.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 79; ф. 127, оп. 1015, спр. 31.

Р. М. Лякіна

Чепеле́вський Василь, чернече ім'я Авксентій (бл. 1719, с. Каплинці Пирятинської сотні Лубенського полку, тепер Пирятинського р-ну Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Н. в сім'ї сільс. священика. З лют. 1743 навчався у КМА, починаючи зі старших класів. 1747 направлено до Тр.-Серг. семінарії викладачем класу фари й інфими. Керівництво семінарії характеризувало його як «челов'ѣка добраго, постояннаго, трезвеннаго и искуснаго». 1749 Ч. прийняв чернечий постриг. 1751 — викладав піїтику. 1753 залишив семінарію.

Літ.: Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Че́пелєв, чернече ім'я Лаврентій (р., м. н. невід.— р. см. невід., м. Іркутськ, тепер РФ) — вчитель. Вищу освіту здобув у КМА. Під час навчання прийняв чернечий постриг. 1747

направлено учителем аналогії до Моск. слов.-грек.-лат. академії. 1752 — вчитель класу граматики. Того ж року отримав сан ієромонаха в Моск. Заіконоспаському м-рі. Помер у вигнанні в м. Іркутськ.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние., т. 1. Казань, 1914.

С. М. Гатальська

Черетóвич Антон Опанасович (Адольфович) (р. н. невід., м. Київ — 1826, м. см. невід.) — доктор медицини. Походив з міщан. родини. Після навчання у КМА поїхав вивчати медицину до Вілен. ун-ту, де утримувався на казенному кошті. 30.06.1803 захистив там доктор. дисертацію «Dissertatio inauguralis medico-practica de galactirrhoea» («Інаугураційна медико-практична дисертація про болісно посилене виділення молока»). Після захисту вступив на службу до Вілен. військового госпіталю, 1815 переведено до рос. військового госпіталю у Варшаві. За діяльність на мед. ниві дістав чин надв. радника.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; РБС, т. Чаадаев–Швитков. СПб., 1905; Белинис А. Диссертации докторов медицины... Вильнюс, 1958; Медицина в Україні., в. 1. К., 1997.

О. Ф. Задорожна

Черней́овський (Чернявський), черенче ім'я Йосиф (р., м. н. невід.— після 1781, м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.) — архімандрит. Освіту здобув у КМА. У 1760-х рр. Ч. був ієромонахом Київ. Софійськ. м-ря. 1766 висвячений на ігумена цього м-ря, а 1767 — ігумен Прилуцьк. Густинського Троїцького м-ря Полтав. епархії. 27.03.1779 Ч. висвячено на архім. Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря Полтав. епархії. 1781 звільнено на спочинок. Закінчив свій життєвий шлях у цьому самому м-рі.

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 3. К., 1906.

О. М. Сандалюк

Черни́цький Андрій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Навчався в КМА. 1742 Ч. викликав еп. Тверський і Кашинський М. *Слотвинський* і призначив викладачем семінарії, якою він опікувався, в класах аналогії та інфими. 1745 Ч. звільнено.

Літ.: Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии. Тверь, 1889; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Черни́цький, чернече ім'я Сильвестр (р. н. невід., м. Полоцьк, тепер Респ. Білорусь — 1706, м. Смоленськ, тепер РФ) — митрополит Смоленський і Чернігівський. Вірогідно, здобув поч. освіту в Полоцькій брат. школі. Продовжив навчання у КМА. Відразу ж по закін. навчання переїхав до Москви. Бл. 1673 був уже архім. Звенигород. Савиного Сторожевського м-ря Моск. епархії. 1688 зі 165 ченців цього м-ря 26 були вихідцями з укр. м-рів і випускниками КМА. Більшість з них були запрошені до нього Ч. і складали «старшу братію» м-ря. У Савиному м-рі із «пришлых иноков» (українців) створилось вчене братство, яке займалося перекладами, виправленням та виданням книг. Очолював це братство Ч. Швидко став досить значною особою в церк. колах Росії. 1665 та 1678 присутній на соборах Рос. правосл. церкви. Брав участь і в деяких держ. актах: 1676 був присутнім на коронації Федора Олексійовича, 1682 — на коронації Івана й Петра Олексійовичів. Під час повстання стрільців цар. родина, рятуючись, знайшла притулок саме в архім. Савиного Сторожевського м-ря Ч. 25.03.1699 висвячений на митрополита Смоленського і Чернігівського. У трав. 1699 прибув до Смоленська, де застав недобудований кафедр. собор. Не відшукавши коштів на відбудову цього храму, 1703 збудував на Соборній горі невеличку цегляну церкву Іоана Предтечі. Похований у Смолен. Троїцькому м-рі. З праць Ч. відомий тільки переклад з італ. «Космографії» (рукопис із зібрання графа Л. Толстого).

Літ.: Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; [Чернвинский Е.] Смоленские митрополиты... Смоленск, 1899; РБС, т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904.

О. М. Сандалюк

Черну́цький, чернече ім'я Йов — див. *Чарнуцький*, чернече ім'я Йов.

Черня́вінов Корнилій Іванович (бл. 1752, с. Дубовичі Кролевецької сотні Ніжинського полку, тепер село Кролевецького р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — церковнослужитель, перекладач. Н. у сім'ї козака Івана Чернявінова. Після смерті батька (1762) жив у багатьох містах. З 1774 навчався у КМА, починаючи з грамат. класів. 1777 його разом з Є. *Кирієвським* призначено церковнослужителем у Константинополь при рос. посольській церкві за викликом міністра Стахієва. Ч., окрім того, зобов'язаний був вивчати тур. мову, очевидно, для подальшої перекладацької діяльності.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

Т. А. Висоцька

Черня́вський, чернече ім'я Йосиф — див. *Чернейовський*, чернече ім'я Йосиф.

Черня́вський Федір Григорович (Павлович) (1762, м. Київ — 28.03.1812, м. Щигри Курської губ., тепер Курської обл. РФ) — штаб-лікар. Н. у сім'ї міщан. Навчався з дом. учителем, потім у КМА. З січ. 1783 — учень Моск. госпіт. школи. 1788 отримав звання підлікаря і призначення в Курськ до штаб-лікаря Горбатовського, який очолював школу, спеціально створену для вивчення та лікування кам'яної хвороби. Закінчив школу вже за д-ра В. Галідея. 1791 став лікарем, а 1801 — штаб-лікарем. 1792 призначено повіт. лікарем до м. Богате Курськ. губ., звідки 1797 перевівся до м. Щигри. 1808 Ч. брав участь у боротьбі з епідемією чуми в Астрахані, за що дістав чин колез. асесора. Повернувся до Щигрів, де й помер.

Тв.: De partu extra uterum. В кн.: Observationes medico-chirurgorum Rutheni Imperii. Petropoli, 1805.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; РБС, т. Чаадаев–Швитков. СПб., 1905; Акты и документы.., отд. 2, т. 4. К., 1907.

О. Ф. Задорожна

Черня́та Іван — див. *Чорнота* Іван.

Четверти́нський (Святопо́лк-Четверти́нський) Стефан Якович (бл. 1574, м. н. невід.— 1665, м. см. невід.) — благодійник КМА. Походив з давнього укр. князівського роду, що брав початок від Рюриковичів. Син Якова Андрійовича Четвертинського і представниці правосл. шляхет. роду Бокіїв. Мав добру освіту. З 1629 — брацл. підкоморій. Ч. був тричі одружений: з Ганною Бокій, Ганною Микулинською, Катериною Харлинською (за ін. даними — Лесньовською). Від цих шлюбів мав 5 синів і дочку. Один із синів — Микола Четвертинський (п. 1659), мінський каштелян (з 1649), був одружений з кн. Доміцелою Соломирецькою і т. ч. поріднився з І. *Виговським* та його дружиною Оленою Стеткевич; був приятелем митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Д. *Балабана*. Ч. був одним із лідерів волин. правосл. шляхти, заснував із дружиною Г. Микулинською у своїй родинній маєтності Новій Четвертні правосл. м-р. Сприяв відновленій 1620—21 правосл. ієрархії, зокрема 1620 у його маєтності в Животові патріарх Єрусалимський Теофан з двома митрополитами, Софійським та Стагонським, висвятив Паїсія Іполитовича на єп. Холмського і Белзького. Ч. мав міцні контакти з вищим правосл. духовенством, насамперед з митрополитами Київськими, Галицькими і всієї Малої Росії П. *Могилою*, С. *Косовим*, Д. Балабаном, архім. КПЛ З. *Копистенським*, котрий 1623 присвятив Ч. свій переклад творів Іоана Златоуста. Д. Балабан написав йому співчутливого листа з приводу передчасної смерті сина Миколи. Ч. мав контакти з Луцьким правосл. братством. 1647 він разом з двоюрідним братом Григорієм Остафійовичем Четвертинським, підкоморієм луцьким (1638—51), та ін. підписав заповіт шляхтича Олександра Музеллі (грека за походженням), який весь маєток передав Луцькому правосл. братству. Цей Григорій Четвертинський був одним з тих, хто обирав П. Могилу митрополитом Київським (1632). Ч. прихильно ставився до Укр. козац. держави, до Війська Запорозького, був знайомий з П. *Конашевичем-Сагайдачним*, позичав гроші гетьману І. *Петражицькому-Кулазі*, листувався з Б. *Хмельницьким*, І. Виговським, полк. київ. А. Ждановичем. 1656 Хмельницький наказав А. Ждановичу обороняти волин. маєтності Ч.

Ч. разом зі своїм двоюрідним братом Григорієм Четвертинським та сином останнього Захарієм Четвертинським, луцьким підсудком (1644—49), названий у заповіті П. Могили серед тих осіб, яким передавалась в опіку КМА.

Літ.: Яковенко Н. М. Українська шляхта... К., 1993; Жуковський А. Петро Могила.. К., 1997; Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі... К., 1997; Грушевський М. Історія України-Руси, т. 9, кн. 2, 10. К., 1997–98.

Ю. А. Мицик

Чиже́вський Григорій Григорович (1790, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — підполковник, командир 3-го Рухомого арсеналу. Син підпоручика Г. *Чижевського* та онук сотника 2-го охочекомонного полку Дмитра Чижевського. Здобував освіту в КМА: 1807 був студентом школи риторики. Згодом навчався в 2-му С.-Петерб. кадет. корпусі. 1810, маючи чин підпоручика, служив у київ. арсеналі. Того ж року брав участь у Рос.-тур. війні 1806—13, був у складі тих, хто здійснював облогу фортеці Рущук, 1811 дістав чин поручика і орден св. Володимира IV ст. зі стрічкою. Учасник Франц.-рос. війни 1812—15, зокрема битв при Жан-Вальєрі та Суасані і наступу на Париж. Повернувшись до Києва (1815), служив командиром 3-го Рухомого арсеналу. Жив на Печерську, був парафіянином Спасо-Преображенської церкви.

Архіви: ДАКО, ф. 782. оп. 1, спр. 12987; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86; ф. 1711, оп. 1, спр. 214.

Р. М. Лякіна

Чиже́вський Григорій Дмитрович (1753, м. н. невід.— до 1818, м. Київ) — військовий. Походив зі шляхет. роду. Його батько і дід були записані до Родословної книги, мали герб «Побуг». За бойові заслуги були нагороджені землями в с. Божок Кролевецької сотні Ніжин. полку. Батько Ч., Дмитро Чижевський, був сотником 2-го охочекомонного полку, брав участь у Семилітній війні з Пруссією 1756—63, загинув 1757. Ч. у 1760-ті рр. навчався в КМА. Спочатку служив на Запорозькій Січі, потім, 1789, вахмістром в Маріупольському легкокінному полку, 1793 одержав патент на звання підпоручика за «ревностную службу фурьером в лейб-гвардии». Клопотав про прийняття його до складу дворян Київ. губ. Жив у Києві на Подолі, мав двір у парафії церкви Миколи Доброго.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 12987; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86; ф. 1711, оп. 1, спр. 214.

Р. М. Лякіна

Чишке́вич Іван Іванович, чернече ім'я Ігнатій (1710, с. Добромиль Руського воєвод., тепер місто Старосамбірського р-ну Львівської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Походив з міщанської родини. Навчався в КМА: 1740 закінчив курс філософії, який слухав у проф. М. *Козачинського*, до 1744 студіював богослов'я, яке читав проф. і ректор С. *Кулябка*. 10.12.1741 склав присягу на вірність імп-ці *Єлизаветі Петрівні*. 1744 на вимогу члена Синоду архієп. Великоновгородського і Великолуцького А. *Юшкевича* Ч., який на той час ще був студентом класу богослов'я, відправлений до Новгор. семінарії, де викладав у класах синтаксими і граматики. 1747 вернувся у КМА. 1748 подав прохання до КПЛ про чернечий постриг, який прийняв 5.08.1748. Згодом висвячено на ієродиякона. 21.09.1749 архієп. Переяславський і Дмитровський А. *Могилянський* попросив архім. КПЛ Й. *Оранського* прислати Ч. на викладацьку посаду до Тр.-Серг. семінарії. Наступним листом від 14.02.1750 з С.-Петербурга архієпископ висловлював подяку за прибулого Ч.

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты

и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии.. ТКДА, 1911, кн. 1; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 247зв., спр. 16, арк. 369—370.

С. Р. Кагамлик
О. В. Ящук
Т. В. Лютий

Козацька старшина. З карти до книги Гійома Левассера де Боплана «Опис України» (К., 1990)

Чорно́та (Черня́та, Чарно́та) Іван (р., м. н. невід.— вірогідно, 1650, м. см. невід.) — генеральний обозний, дипломат. Не виключено, що він був споріднений зі шляхет. родом Чарнот, яким ще 1563 було надано урочище Ладава в Барському старостві на Поділлі. За даними Ю. Ґаєцького, Ч. навчався в КМА, ймовірно, у 1630-х рр. Був одним з найближчих сподвижників Б. *Хмельницького*, брав активну участь у Нац.-визв. війні укр. народу 1648—58 з перших її днів, обіймав посаду ген. обозного (1648 — поч. 1650). Брав участь у переговорах з представниками Речі Посполитої. 25.02.1649 прийняв у Переяславі А. *Киселя*, М. Киселя, В. М'ясковського, А. Смяровського, ксьондза Леонтовського, але відмовився видати їм польс. полонених, за що В. М'ясковський назвав його у своєму щоденнику «жорстоким тираном». Після переговорів у Переяславі Б. Хмельницький послав Ч. із 30 гарматами через замерзлий Дніпро до Мошен. 1649 він був серед вузького кола козац. старшини на чолі з Б. Хмельницьким, яка приймала у Чигирині моск. посла Григорія Унковського. Ч. брав участь в облозі Збаража і переможній Зборівській битві (серп. 1649). За дорученням Б. Хмельницького брав участь у складанні Реєстру Війська Запорозького, який за умовами Зборівського миру збільшувався до 40 тис. козаків. Ч. поряд із Б. Хмельницьким та І. *Виговським* слід вважати одним із найголовніших упорядників цього Реєстру. Характерно, що в Реєстрі Війська Запорозького, складеному наприк. 1649 — поч. 1650, ім'я Ч. стоїть третім (!) після Богдана й Тимоша Хмельницьких: «Иван Чернята, обозный войсковый». Оскільки даних про подальшу долю Ч. немає, а обозним з 1650 став Федір Коробка, можна припустити, що Ч. помер або загинув 1650.

Літ.: Воссоединение Украины с Россией.., т. 2. М., 1954; Реєстр... 1649 року. К., 1995; Ґаєцький Ю. Києво-Могилянська академія і Гетьманщина. НЗ НаУКМА, т. 3. Історія. К., 1998.

Ю. А. Мицик

Чуйке́вич Йосип Федорович (р. н. невід., Кролевецька сотня Ніжинського полку — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. У своїй «сказці» (жовт. 1749) зазначав, що він син бунчук. товариша Федора Олександровича Чуйкевича, який за завданням гетьмана Д. *Апостола* 1729 складав реєстр Кодифікаційної комісії (1728—43) (з 30 чол.), і онук Олександра Ничипоровича Чуйкевича, який служив писарем Полтав. полку в кін. XVII — на поч. XVIII ст. Мати, Марина Маковська, була дочкою значного військового товариша Дем'яна Маковського. Навчався Ч. у КМА до весни 1749. Його ім'я є у реєстрі студентів класу поетики за 1740/41 навч. р. 26.04.1749 його батько звернувся з проханням до Ген. військ. канцелярії прийняти сина військ. канцеляристом. Ч. почав служити у Ген. військ. канцелярії з трав. 1749. У трав. 1750 брав участь у роботі Рахункової комісії.

Одружений з Катериною (прізвище невід.). Родина Чуйкевичів володіла землями, сіножатями, дворами. Один з них був куплений 1737 в м-ку Кролевець (тепер райцентр Сум. обл.) у Федора Обидовського. Родина брала участь у благодійних акціях, зокрема, надала значні суми на реставрацію Успенського собору КПЛ, що постраждав під час пожежі 1718.

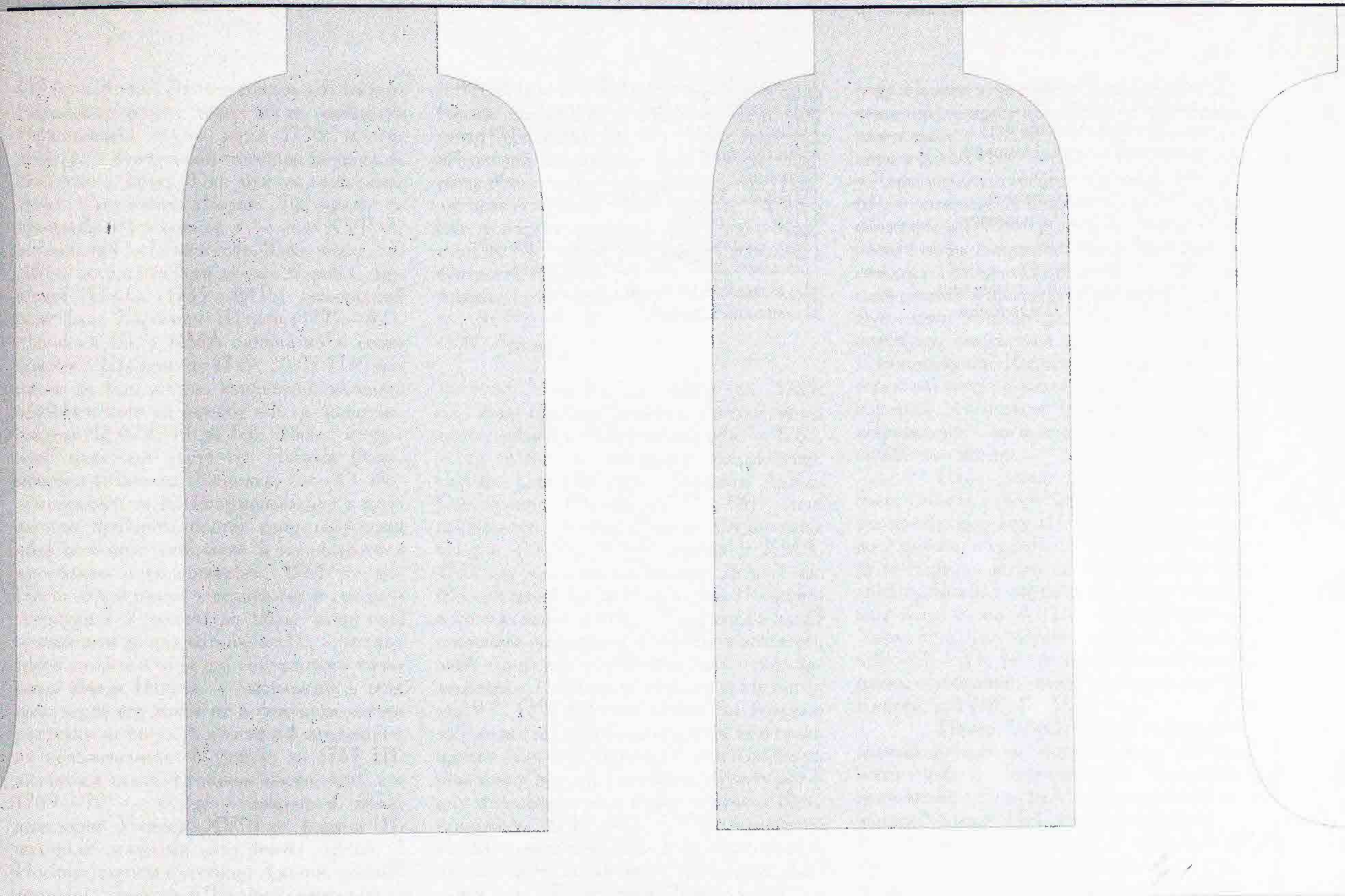
Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 3. К., 1912.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3284, 9157, арк. 75, 134, 216зв.

Р. М. Лякіна

Чуйке́вич Семен Васильович (бл. 1674, м. н. невід.— після 1743, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, суддя Ніжинського полку, правник. Навчався в КМА наприк. XVII ст. Військ. службу розпочав 1700. У своїй «сказці» повідомляв, що, коли 1708 В. Кочубей та І. Іскра доносили Петру І на гетьмана І. *Мазепу*, тоді й він «той же верности совокупно с ними согласной писал о том доношение», за що «окован был в железа и держан под крепким караулом перво в Батурине, потом в Белой Церкве и много пристрастного утерпел страдания». Після звільнення продовжував службу в ранзі бунчук. товариша при гетьмані І. *Скоропадському*. Брав участь у Полтав. битві 1709. 1715 отримав від гетьмана І. Скоропадського с. Біловод в Ромен. сотні Лубен. полку з десятьма дворами і неподалік — присілок Попівку з п'яти дворів. 1727 виконував обов'язки ген. писаря. Гетьман Д. *Апостол* удостоїв його за тридцятилітню службу присілком Піски з десятьма дворами (1729) і чином судді Ніжин. полку (1730), яким командував Іван Хрущов. З утворенням за ініціативою гетьманів І. Скоропадського і Д. Апостола Кодифікаційної комісії (1728—43) Ч. «через кільканадцять років на своєму кошті від початку до закінчення цього перекладу і звідної справи перебував» (1729—43). 1729 він брав участь разом з численними представниками козац. старшини всіх полків у благодійному акті — зборі коштів на реставрацію після пожежі Успенського собору КПЛ. 1735, коли у нього «приключилась болезнь жестокая и долговременная», написав «покорнейшее доношеніє» в Ген. військ. канцелярію з проханням про звільнення його від суд. служби в Ніжин. полку. Прохання було задоволено. Після одужання продовжував службу в ранзі бунчук. товариша.

Літ.: Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, vol. 2. Cambridge, 1978; Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.
Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3204, 8504, арк. 31.

Р. М. Лякіна

Шаула Андрій Якович
Шаула Іван Якович
Шаула Мойсей Андрійович
Шванський Михайло Іванович
Шедель Йоганн Готфрід
Шереметєв Борис Петрович
Шереметєв Петро Васильович
Шехновський Григорій
Шигура Йосип Іванович
Шишацький Григорій Степанович
Шишковський Іван Федорович
Шиянов-Чернявський Федір Григорович
Шкляревич Петро Опанасович
Шмигельський Сергій Євстафійович
Шостаковський
Шпаковський
Штефан Олексій Іванович
Шумляк Георгій
Шумлянський Олександр Михайлович
Шумлянський Павло Михайлович
Шумовський Олексій Павлович
Шумський Стефан

Шау́ла Андрій Якович (сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— після 1770, м. см. невід.) — бунчуковий товариш, полковник Київського полку. Син бунчук. товариша Якова Семеновича Шаули. Дід, прадід та прапрадід Ш. служили з 2-ї пол. XVII ст. сотниками Носівської сотні Київ. полку. На цій же посаді був його дядько Карпо Семенович Шаула (1735—64) і двоюрідний брат Іван Карпович Шаула (1771—82). Навчався Ш. у КМА одночасно зі своїм братом І. *Шаулою* до 1749. 20.02.1749 написав до Ген. військ. канцелярії прохання прийняти його на службу військ. канцеляристом. 12.02.1749 до Ген. військ. канцелярії надіслала листа гр. Наталія Розумовська (Наталка Розумиха, мати О. Розумовського та К. *Розумовського*) з проханням прийняти братів канцеляристами «без особливої тяганини» й попіклуватися «особливо о содержаніи». 1763 козаки Носів. сотні разом з осавулами й писарем звернулися з листом до полк. канцелярії призначити до них сотником Ш., «...от которого самого и отца его бунчукового товарища Якова Шаули — насильства и обид нам, через все житіе их в сотенном нашем местечку, не было. А многие и благодияніем их пользовались». У докум. за 1767 Ш. значиться наказ. сотником носівським, а в 1769—70 — бунчук. товаришем, полк. київським. У серед. XVIII ст. родина Ш. володіла млинами на річках Остер і Носівка, степом в урочищі Данини, орними землями, дворами в Носівці, винокурнею «о двух котлах», солодовнею та ін. нерухомістю. Срібний та мідний посуд у домі вимірювався пудами, рушниці й шаблі зберігалися в родині від дідів-прадідів.

Літ.: Кривошея В. В. Українська козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 65, 114; ф. 63, оп. 2, спр. 58.

Р. М. Лякіна

Шау́ла Іван Якович (р. н. невід., сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син бунчук. товариша Київ. полку Якова Семеновича Шаули, брат А. *Шаули*. 1749 закін. КМА, того самого року зарахований військ. канцеляристом до Ген. військ. канцелярії одночасно з братом А. Шаулою.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 65, 114.

Р. М. Лякіна

Шау́ла Мойсей Андрійович (бл. 1725, сот. м-ко Носівка Київського полку, тепер місто, райцентр Чернігівської обл.— 1763, м. см. невід.) — київський поліцмейстер, капітан. Син київ. полк. обозного Андрія Семеновича Шаули (1737—38), онук носівського сотника Семена Федоровича Шаули (1707—19). Навчався у КМА: 1737 — учень школи інфими. Деякий час був при дворі імп-ці *Єлизавети Петрівни* в «певческой службѣ». 1752 разом з ін. 23 співаками повернувся в Україну з абшитом, який підписали обер-гофмаршал і гофмаршал двору. На підставі іменного указу імп-ці від 9.12.1752 Ш. мав пільги, за котрими звільнявся від загальних податків, мав право жити в будь-якій частині України й обіймати пристойну посаду. На військ. службу вступив того самого року в чині поручика Київ. гарнізону. 1762—63 — поліцмейстер Києва в чині капітана. Був одружений з онукою обер-скарбничого груз. царя Вахтанга, кн. Трангістана Туркістанова — Марфою.

Літ.: Андриевский А. А. Из архива.., в. 8. К., 1885; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 2460.

Р. М. Лякіна

Шва́нський Михайло Іванович (1738, Чернігівщина — 10.06.1790, м. Харків) — професор, протоієрей. Походив зі шляхетроду. Навчався, за одними даними (В. Аскоченський), спершу в Харк. колеґіумі, а вищі класи закін. у КМА, за ін. (Д. Багалій) — лише в КМА (1745—60). З 1760 викладав у Харк. колеґіумі грец. та нім. мови, 1763—65 — риторику. З 1766 — префект і проф. філософії, з 1775 — проф. богослов'я. 1764 висвячено на священика Харк. Успенського собору, а 1769 дістав сан протоієрея, але посади ректора й проф. богослов'я не полишав. Був одним з найкращих викладачів Харк. колеґіуму, вважається засн. ритор. школи Слобожанщини. Користувався вел. повагою серед науковців і вихованців Колеґіуму та парафіян Успенського собору як педагог і проповідник. Свої проповіді завжди виголошував укр. мовою.

Ш.— автор проповідей, віршів, поем, промов. Імп-ця Катерина II, вислухавши привітальну оду Ш. на честь її приїзду до Харкова, подарувала Успенському собору та Харк. колеґіуму по 1000 руб. 1803 деякі з промов Ш. опублікував під своїм іменем його учень А. *Прокопович*, ректор Харк. колеґіуму. Рукоп. твори Ш. зазначені М. І. Петровим в «Описании рукописных собраний, находящихся в городе Киеве», в. 1 (М., 1891).

Помер 10.06.1790, був «сопровождаемый до могилы непритворными слезами всего города». Похований біля Хрестовоздвиженської церкви на Мироносицькому кладовищі Харкова. Цей цвинтар не зберігся.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Филарет (Гумилевский). Обзор... литературы, кн. 2. СПб., 1884; Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова.., т. 1. Харьков, 1905.

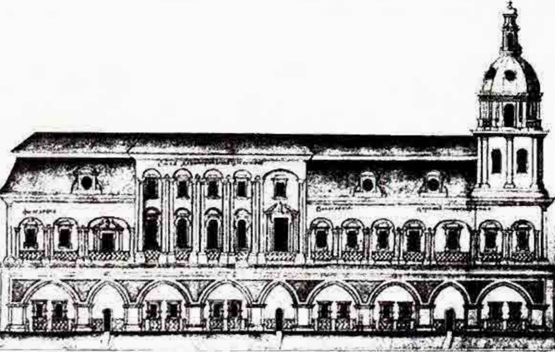
З. І. Хижняк
С. О. Сєряков

Ше́дель Йоганн Готфрід (1680, поблизу м. Гамбурґ, тепер ФРН — 10.02.1752, м. Київ) — архітектор. За походженням німець. З його ім'ям пов'язане буд-во й ре-

Йоганн Готфрід Шедель.
Малюнок
Ю. П. Нельговського. 1975

конструкція монументальних цивільних і культових споруд епохи стилю бароко, зокрема у КМА. 1713 Ш. у м. Альтона (Німеччина) був запрошений кн. О. Меншиковим до Росії, за угодою «утверждал себя делать каменную и гипсовую работу и своды». У С.-Петербурзі Меншиков залучив Ш. до буд-ва своїх власних міськ. та приміськ. палаців, робота над якими тривала від 1713 до 1729. Водночас продовжував буд-во палаців на Васильєвському о-ві та в Оранієнбаумі, яке розпочав архітектор М. Фонтана, будував вел. палац у Кронштадті та дачу «Фаворит» у Стрельні. Робота в С.-Петербурзі була для нього доброю школою вивчення місц. худ. і тех. прийомів та стилістичних особливостей. Творчість Ш. сформувалася під впливом петерб. бароко. У С.-Петербурзі наприк. 1729 він атестувався, дістав звання архітектора і незабаром з сім'єю від'їхав до Москви. Перебування у Москві було нетривалим (кін. 1729 — поч. 1731), але досить результативним. Тут у докум. він уже іменувався на рос. лад — Іваном Івановичем Шейденом. У Москві Ш. спроектував і почав буд-во церков: Благовіщення у Кремлі та Миколаївської у Домодєдово, а також дзвіницю в Донському Богородицькому м-рі. До Києва Ш. приїхав 1731 зрілим майстром, досвідченим і самостійним архітектором. Найбільш плідний період (з 23 його творів 16 виконано саме тут) його діяльності в Києві — за митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. *Заборовського*, який сам був шанувальником архітектури, полюбляв креслити проекти і навіть одержав від імп-ці Анни Іванівни в подарунок готовальню. Разом з Ш. вони перебудували добру половину тодішніх київ. церков. Однією з перших робіт Ш. у Києві (1736—39) була реставрація навч. корпусу КМА, збудованого ще за часів І. *Мазепи*. Ш. надбудував над існуючою спорудою ще два поверхи і прибудував на сході конґреґаційну церкву Благовіщення. Подвійні колони, баня конґреґаційної церкви, дах із подвійним заломом та наличники вікон — характерні риси укр. барокової архітектури. Акад. корпус — одна з найкращих палацових будівель Києва XVIII ст. Акад. керівництво помістило його зображення на своїй печатці. Ш. виконав також декоративну обробку гол. входу Київ. Богоявленського Брат. собору. Митрополит Р. Заборовський залучив Ш. до будівельних робіт у Софійськ. м-рі (1731—42), які розпочалися з реконструкції митрополичого дому. Парадний вхід до будинку пов'язувався за планом з новою брамою, збудованою 1746 разом з огорожею м-ря. Багате декоративне оздоблення її присвячувалося прославленню митрополита Р. Заборовського, який дав багато власних коштів на відновлення істор. споруд Києва. Цей твір є одним з кращих зразків синтезу укр. архітектури і скульптури стилю бароко.

Мазепин корпус Академії після реконструкції Й.Г. Шеделем у 1730-х рр. Гравюра з книги «Іфіка ієрополітика». 1760

Вінцем творчості Ш. в Києві є зведення Великої дзвіниці КПЛ (1731—44), яку вважають вершиною розвитку укр. архітектури епохи бароко. Однак у пластичному силуеті, чіткій лінії архіт. форм і застосуванні класичної ордерної системи проступають риси, притаманні зх.-європ. мистецтву. Проект дзвіниці склав 1721 архітектор Ф. Васильєв, але буд-во її розпочалося лише через 10 років і вже за проектом Ш. За контрактом він повинен був збудувати дзвіницю за 3 роки, але будувалася вона майже 14 років, і Ш. залишився у Києві до кінця свого життя. Цікаве конструктивне вирішення дзвіниці. Зведення башти висотою 96,6 м на просадочних ґрунтах свідчить про високу професійну майстерність Ш. Пишаючись своїм витвором, Ш. писав: «Сия звонница в Киево-Печерской лавре трудом моим сделанная таким образом, что по всей Руси и в Европе других не обыщится... и на вечность онная звонница стоять будет». І дійсно, дзвіниця не тільки прекрасно завершила мальовничий ансамбль КПЛ, а й створила неповторний силует Києва. Вона справляла вел. вплив на спорудження ін. дзвіниць XVIII ст. (Козелець, Чернігів, Полтава, Переяслав). Творчість Ш. дістала найвищі оцінки. Архітектор Д. Мічурін, інженер Д. Дебоскет, архім. КПЛ Л. *Білоусович* та обер-комендант Київ. фортеці І. Косторін свідчили про нього як про добропорядну людину й талановитого майстра, здатного виконувати найвідповідальніші архіт.-будівельні роботи.

Літ.: Голубев С. Т. Старый корпус Киевской академии (Мазепин)... К., 1913; Ернст Ф. Київські архітектори XVIII віку, ч. 1. К., 1918; Горбенко Є. В. Нове у дослідженні творчості архітектора І. Г. Шеделя. ВАБіА УРСР, 1960, № 4.

Є. В. Горбенко

Шереме́тєв Борис Петрович (25.06.1652, м. н. невід.—17.11.1719, м. см. невід.) — граф, генерал-фельдмаршал. Походив з відомого рос. боярського роду Шереметєвих. Його батько, боярин П. *Шереметєв*, довгий час був воєводою рос. військ. гарнізону в Києві. Дослідник історії родоводу Шереметєвих А. Барсуков висловив припущення, що старший син воєводи Борис з п'ятнадцятирічного віку міг навчатися в КМА разом з майбутнім митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Й. *Кроковським*, що підтверджують їхні пізніші дружні стосунки. Наприк. 1660-х рр. Ш. почав службу при цар. дворі. 1681 керував частиною рос. військ на кордоні з

Крим. ханством, мав титул воєводи і намісника тамбовського. Згодом перебував на дип. службі, з 1684 брав участь у переговорах і укладенні «Вічного миру» з Річчю Посполитою (1686), що остаточно закріпив розподіл України між Моск. державою і Річчю Посполитою. За участь у спільних укр.-моск. походах на Крим (1687, 1689) дістав титул ближнього боярина і намісника в'ятського. Під час Азовських походів (1695—96) командував армією. 1687—99 перебував з дип. місіями у Польщі, Австрії, Італії, на Мальті (його найближчим радником був укр. священик І. Пашковський). Відзначився у Північній війні 1700—21, отримав звання ген.-аншефа, а згодом ген.-фельдмаршала (1701). Керував придушенням повстання стрільців в Астрахані (1705—06). Під час Полтавської битви 1709 очолював рос. піхоту. 1710 цар. війська під командуванням Ш. окупували Ригу. Командував рос. армією у Прутському поході 1711 проти Османської імперії, де зазнав нищівної поразки. Протягом 1712—14 Ш. очолював прикорд. з Туреччиною армійські підрозділи. 1715—17 — командувач корпусу в Померанії і Мекленбурзі.

Володів маєтностями в Україні. 1711 гетьман І. *Скоропадський* надав Ш. м. Сміла Чигирин. полку, а після втрати Правобереж. України як компенсацію за маєтки Ш. отримав сс. Ольшанка, Єросівка, Змирянка в Лівобереж. Україні. Від двох дружин мав 5 дочок і 3 синів. Один із його синів, Михайло Шереметєв (ген.-майор, посол у Туреччині, помер 1714), похований у КПЛ. Дочка Ганна Шереметєва (у шлюбі Долгорукова) прийняла схиму в Київ. Флорівському м-рі.

Залишив заповіт, в якому наказував поховати його у КПЛ. Заповіт було підписано 28.03.1718 митрополитом Київським Й. Кроковським, але, незважаючи на заповіт, Ш. поховали у Лазаревській церкві Ол.-Нев. лаври.

Тв.: Военно-походный журнал 1711—1712. СПб., 1898.
Літ.: СИЭ, т. 16. М., 1976; Генерал-фельдмаршал граф Борис Петрович Шереметев. В кн.: Бантыш-Каменский Д. М. Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов. Ч. 1. Пушкино, 1991; Буганов В. И., Буганов А. В. Полководцы XVIII в. Русские полководцы. М., 1992.

Т. В. Чухліб

Шеремéтєв Петро Васильович (Великий) (р., м. н. невід.— бл. 1689, м. см. невід.) — київський воєвода, покровитель КМА. Походив з відомого боярського роду Шереметєвих, вихідців з Пруссії. Держ. службу розпочав 1644 при дворі Михайла Федоровича. Впродовж 1645—54 ніс придв. службу в царя Олексія Михайловича. У 2-й пол. 50 — на поч. 60-х рр. XVII ст. брав участь у військ. походах рос. армії проти Польщі та Швеції. 1658 і 1660 входив до складу посольств на переговорах з польс. послами щодо обрання рос. царя на польс. престол. Протягом 1662—64 виконував обов'язки севського воєводи. 25.10.1665 отримав призначення на посаду київ. воєводи, якому підпорядковувалася вся цар. військ. адміністрація на тер. Лівобереж. України. Перебуваючи в Києві, Ш. підтримував КМА. Коли рос. уряд прийшов до висновку й повідомив Ш., що «лучше бы тѣх школ не заводить... чтоб от них смуты и всякого дурна не было», Ш. переконав царя в тому, що закрити школу, тобто КМА, «никоторыми мѣры нельзя, потому что кіевским жителям будет великое оскорбленіе». У КМА навчався старший син Ш., майбутній ген.-фельдмаршал, таємний радник, граф Б. *Шереметєв*. Діяльність Ш. в Україні припала на час загострення укр.-рос. стосунків, зумовлених реалізацією цар. урядом Моск. договору 11.10.1665, підписаного гетьманом І. *Брюховецьким* і Моск. урядом, що істотно обмежував автономію України. Влітку 1666 Ш. придушив антимоск. повстання на Переяславщині, відправивши туди 2-тис. каральну експедицію. У 2-й пол. 1667 Ш. таємно зносився з гетьманом Правобереж. України П. *Дорошенком* щодо визнання останнім протекції рос. царя. Переговори завершилися безрезультатно. Навесні 1669 Ш. відкликали з України, нагородивши «за кіевску службу» цінними подарунками та збільшенням грошової платні.

1670 Ш. відправлено до Казані, згодом Симбірська для боротьби з союзниками Степана Разіна, повсталими башкирами та калмиками, а також загонами отаманів В. Уса та Ф. Шелудяка. Протягом 1673—75 виконував обов'язки новгор., а 1676—78 — тобол. воєводи. 1679 Ш. на чолі полків Рязан. розряду, а 1680 — Влад. розряду ніс службу поблизу кордонів України, щоб у разі вторгнення тур. армії негайно надати допомогу гетьману І. *Самойловичу*. На поч. 1681 Ш. знову призначено воєводою в Києві, де він пробув на цей раз лише 3 місяці. 1684, 1685 у відсутність царів Івана та Петра Олексійовичів іноді «вѣдав Москвою».

Літ. Акты... ЮЗР, т. 6 (1665–68), 7 (1657–63, 1668–69), 8 (1668–69; 1648–57), 9 (1668–72), 11 (1672–74. Прибавл. 1657). СПб., 1869–77, 1879; Барсуков А. П. Род Шереметевых, кн. 4 СПб., 1884; Эйнгорн В. Киевский воевода П. В. Шереметев... КС, 1891, № 11; Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия. К., 1901; РБС, т. Шебанов- Шютц. СПб., 1911

В. М. Горобець

Шехнóвський Григорій (1771, с. Мостища Київської сотні Київського полку, тепер Макарівського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, протоієрей. Син священика. Навчався в КМА (1783—94) від нижчих класів до класу богослов'я. 7.01.1794 призначено викладачем євр. мови КМА, а з 7.09.1794 — викладачем математики. З 1795 викладав у серед. класах лат. граматику, з 1797 — нім. мову, з

Борис Шереметєв.
З портрета XVIII ст.

1.09.1798 до 1804 — лат. поезію, євр. та нім. мови. 31.03.1801 висвячено у диякони, 7.04.1801 — у священики Київ. церкви Різдва Христового (на Подолі). 21.05.1806 звільнений від викладацької діяльності у зв'язку з отриманням сану протоієрея соборної церкви в м. Тараща (тепер місто Київ. обл.).

Літ.: Акты и документы.., отд. 3, т. 2. К., 1911.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

Р. М. Лякіна

Шигу́ра Йосип Іванович (1719, м. Київ — 1790, там само) — художник. Навчався у КМА. З 1740 мандрував по Зх. Європі. З його малюнка Давид Шлевен (1741) в Берліні ґравірував тези із зображенням мучениці Варвари. У 1750-х рр. жив у Києві. На замовлення митрополичого дому, Київ. Софійськ. собору та КПЛ малював ікони.

Літ.: Ровинский Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов, т. 2. СПб., 1884; Жолтовський П. М. Художнє життя... К., 1983; Мистецтво України... К., 1997.

Л. І. Горенко-Баранівська

Шища́цький Григорій Степанович (Стефанович), чернече ім'я Варлаам (12.03.1750, сот. м-ко Шишаки Миргородського полку, тепер райцентр Полтавської обл.— верес. 1821, м. Новгород-Сіверський Чернігівської губ., тепер Чернігівської обл.) — ректор Переяславського колеґіуму та Новгород-Сіверської семінарії, єпископ Волинський і Житомирський, архієпископ Могильовський і Вітебський (Білоруський). Н. в сім'ї паламарчука Спасо-Преображенської церкви м-ка Шишаки Степана Шишацького. Ш. спочатку навчався у Переясл. колеґіумі. Продовжив освіту у КМА, де в 1760-х рр. прослухав повний курс академ. наук і закін. навчання у числі найкращих випускників. І, «яко первейшій по превосходным успѣхам», направлений разом з ін. здібними випускниками на казенний кошт до Італії, в Рим, «для дальнѣйшаго усовершенствованія в науках». Оскільки в Італії у той час відбувалися воєнні дії, то доїхати до Рима Ш. не вдалося. Він повернувся до Києва, а звідти — в Переяслав, де став викладачем Колеґіуму. У Переяславі 1776 прийняв чернечий постриг. Невдовзі був призначений ігуменом Мошногірського Вознесенського заштатного м-ря (м-ко Мошни, тепер село Черкас. р-ну Черкас. обл.) на той час Переясл. єпархії. 1779 через хворобу попросився «на спочинок» і перебував два роки (1779—80) у Переясл. Михайлівському м-рі. 1781 дістав сан ігумена й настоятельство у цьому самому м-рі, керував ним до 1785. З 7.05.1782 до 26.06.1783 — префект, а з 26.06.1783 до 28.04.1785 — ректор Переясл. колеґіуму, а також цензор і член Переясл. консисторії. За свідченням переяславчанина, учня Переясл. колеґіуму І. *Тимківського*, Ш. «був людиною глибокої вченості, високих обдарувань та ораторських здібностей».

У серп. 1785 ліквідовано Переясл.-Борисп. єпархію. Значна частина її ввійшла до новоствореної Новгород-Сів. єпархії. Ш. разом з єп. І. *Кондратківським* переїхав до Новгорода-Сіверського. Там він потрапив до інтелектуалів-патріотів. Очевидно, саме тут зміцніли нац. свідомість Ш. і бажання боротись за відродження укр. церкви й держави. У Новгороді-Сіверському він — перший ректор новоствореної семінарії й ігумен Макошинського Миколаївського м-ря (тепер Менського р-ну Черніг. обл.), де перебував до 1787, коли його призначено керувати Вілен. Святодухівським м-рем та ін. приписаними до нього м-рями. Тут Ш. опинився у центрі польс.-рос. змагань за правосл. церкву в Литві й Білорусі. Ряд постанов польс. сейму, спрямованих проти правосл. церкви, й вимоги до правосл. духовенства скласти присягу на вірність польс. королю викликали спротив Ш. 1789 він виїздив до архієп. Г. *Кониського* в Мінськ, а згодом у Могильов. Саме в цей час у нього викристалізовується ідея автокефальної руської (укр. та білорус.) правосл. церкви, незалежної від Москви й Польщі, під зверхністю константинопольського патріарха, що згодом привела його до підтримки Наполеона. Його підтримало духовенство Правобереж. України і Білорусі. Росії це було не до вподоби. Ш. відправили подалі від України. 1789/91 його призначено архім. Новгор. Кирилівського м-ря, 1793 — переведено до В'яжицького Миколаївського м-ря Новгор. єпархії. 1792 займав також посаду префекта Новгор. семінарії, з 1793 — архім. Дятловицького Спасо-Преображенського м-ря.

У черв. 1795 Ш. хіротоновано на єп. Житомирського і вікарія нової Мінської єпархії. Влаштував в Острозі, при Преображенському м-рі «єпаршеську» семінарію з 4 класів. 16.10.1799 призначений єп. Волинським і Житомирським, з 20.12.1805 — єп. Могильовський та Вітебський, з 23.03.1808 — архієпископ. Після зайняття Могильова франц. військами 14.07.1812 Ш. в кафедр. соборі присягнув на вірність Наполеону разом з усім духовенством. У франц. офіційних докум. значилось, що в Могильові армію зустрічали дуже чемно, і цьому сприяв той факт, що правосл. єпископ, за походженням українець, підкреслювалось у звіті, відразу визнав авторитет франц. влади. Деякі дослідники вважали, що в тих умовах він змушений був так вчинити, щоб залишитися і захищати правосл. паству в завойованій французами землі від католиків союзної Наполеону Польщі. Але Ш. пішов на цей крок свідомо. З поч. війни Наполеона проти Росії пожвавили свою діяльність прибічники укр. автономії й повної незалежності України (таємна місія до європ. держав, формування козац. загонів для підтримки Наполеона тощо). Серед опозиційно настроєних укр. дворян і духовенства був і Ш., і, як справедливо зазначав О. Оглоблин, «...цей

чин єпископа був наслідком усієї ідеології і всієї попередньої діяльності його як українського патріота і князя церкви». Моск. уряд жорстоко покарав Ш. Після відступу франц. армії його віддано до суду, за рішенням якого, підтвердженим імп. Олександром I (1.05.1813) та Синодом (5.05.1813), його позбавили єпископства, священства, ордена св. Анни I ст. 29.06.1813 у Троїцькому кафедр. соборі архієп. Чернігівський і Ніжинський Михайло Десницький за указом Синоду провів церемонію позбавлення Ш. сану. Після цього Ш., як простий чернець, прожив у Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі в келії над брамою ще 6 чи 7 років. Виконував обов'язки дзвонаря й привратника.

Перебуваючи фактично в ув'язненні, Ш. користувався вел. повагою сучасників, зокрема своїх колег, ректорів Новгород-Сів. семінарії Івана Халанського, І. Тимківського (учня Ш. в Переясл. колеґіумі). Мав вел. б-ку, в якій були книги, що їх не мала навіть АН С.-Петербурга. Після смерті Ш. б-ку передано Черніг. колеґіуму, а потім забрано до С.-Петербурга. Помер майже зовсім сліпим. Поховано у Новгород-Сів. Спасо-Преображенському м-рі.

Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 3. Чернигов, 1873; Хойнацкий А. Ф. Варлаам Шишацкий... ИВ, 1881, № 7; Соколов О. Варлаам Шишацкий... Вильна, 1883; Яновский И. Варлаам Шишацкий... Полтав. ЕВ, 1883, № 18; Волынь... СПб., 1888; Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища... КС, 1889, № 1; Чернышев С. Православно-русское духовенство... ТКДА, 1913, № 1; Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959; Власовський І. Нарис... т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк—К.—С. Бавнд Брук, 1990.

В. Н. Жук
З. І. Хижняк

Шишко́вський Іван Федорович, чернече ім'я Йоаким (1750, м. Київ — 25.05.1795, на шляху з Пекіна до Росії) — архімандрит. Походив із сім'ї священика. 1767—78 навчався в КМА, завершив навчання класом богослов'я. У груд. 1777, навчаючись у класі богослов'я, виявив бажання їхати до Москви для вивчення медицини. Але, виявившись нездатним до цієї діяльності, прийняв чернечий постриг у С.-Петерб. Ол.-Нев. лаврі. 1780 Ш. призначено архім. Пекін. Стрітенського м-ря. Пробувши за кордоном бл. 15 років, Ш. отримав дозвіл повернутися на батьківщину, але на шляху з Пекіна до Росії 25.05.1795 помер.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Акты и документы... отд. 2, т. 4—5. К., 1907—08.

Т. А. Висоцька

Шия́нов-Черня́вський Федір Григорович, чернече ім'я Феофан (8.06.1741, сот. м-ко Китайгород Полтавського полку, тепер село Царичанського р-ну Дніпропетровської обл.—12.01.1812, повіт. м. Переяслав Полтавської губ., тепер м. Переяслав-Хмельницький, райцентр Київської обл.) — ректор Чернігівської семінарії, єпископ Полтавський і Переяславський, перекладач. Походив з міщан. родини. Ще в дитинстві залишився сиротою. Дядько Ш.-Ч., еклесіарх КПЛ о. Ромило, віддав його до КМА. Навчаючись, мав «кондиції» у киево-поділ. міщан. 1769 закін. навчання курсом богослов'я, який слухав два роки. 28.07.1769 прийнято послушником до КПЛ. Послух відбував у Лавр. друкарні. 1770 Ш.-Ч. прийняв чернечий постриг. З 1774 — член Дух. собору КПЛ. 28.05.1775 призначено гол. коректором Лавр. друкарні. Цей послух виконував до 1786. Уклав «Полное положеніе о типографіи». Займався також літ. та перекладацькою роботою. 11.04.1787 у Київ. Брат. м-рі висвячено на архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. 1798—99 — архім. Черніг. Єлецького Успенського м-ря, 1799—1800 — Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря. Тоді ж обіймав посаду ректора Черніг. семінарії (1798—99). 12.02.1800 у Київ. Софійськ. м-рі висвячено на єп. Чигиринського, вікарія митрополита Київського. Жив у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. Покращив його матер. стан за рахунок вікарних угідь. Влаштував також у м-рі іконно-книжкову крамницю. 1803 створив скит неподалік від Києва, названий на його честь Феофанією. З 25.01.1807 — єп. Полтавський і Переяславський з місцеперебуванням у Переяславі (приміська дача Андруші). За відгуками сучасників, Ш.-Ч. був щиросердним добродушним пастирем, ставився до всіх дуже приязно, розмовляв укр. мовою. Помер від паралічу, похований у Переясл. Вознесенському м-рі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2—3. Чернигов, 1873; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы..., отд. 2, т. 4—5; отд. 3, т 1. К., 1907—08, 1910; Павловский И. Ф. Полтава... Полтава, 1910; Свято-Пантелеймоновский скит... К., 1996.

В. Н. Жук
О. Ф. Задорожна

Феофан Шиянов-Чернявський.
З портрета XIX ст.

Шкарла́т Тиміш Іванович — див. *Носач* Тиміш Іванович.

Шкляре́вич Петро Опанасович (бл. 1740, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — сотник Хмелівської сотні. Син хмелів. сотника (1739—59), який отримав 1761 посаду лубен. полк. судді, Опанаса Прокоповича Шкляревича. 28.01.1762 Ш. у сказці повідомляв, що він «з малых лѣт учился в доме і в Киевѣ», а після навчання в КМА (бл. 1756) ще 5 років навчався у Моск. ун-ті та у С.-Петербурзі «на кошт своего отца». Крім лат., франц. та нім. мов, вивчив ще «некоторые части математики». За рекомендацією полк. Лубен. полку Івана Куляб-

ки, який вважав його «достойным к произведению в чин сотника», 31.06.1761 дістав універсал на цей ранґ, підписаний гетьманом К. *Розумовським*. Вірогідно, що й батько Ш., який завершував свою службу зем. суддею Ромен. пов. (1768—72), також навчався в КМА, оскільки службу розпочав військ. канцеляристом Ген. військ. канцелярії, куди потрапляли переважно високоосвічені випускники КМА.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 16943; ф. 56, оп. 3, спр. 2314, 2329, арк. 10, 19зв., 59.

Р. М. Лякіна

Шмиге́льський Сергій Єфстафійович, чернече ім'я Сисой, ієродиякон Симеон (1706, сот. м-ко Лохвиця Лубенського полку, тепер місто, райцентр Полтавської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, проповідник. Походив з родини лохв. купця. Освіту здобув у КМА, по закін. якої 1738 прийняв чернечий постриг у Київ. Михайл. Золотоверх. м-рі. 25.07.1739 на прохання єп. Смоленського і Дорогобузького Ґ. *Вишневського* направлений до Смолен. семінарії, де викладав піїтику, риторику та філософію у сані ієродиякона. 25.07.1742 Ш. викликано до Москви й призначено пом. архім. Г. *Линцевського*, який очолював дух. місію у Китаї. З невід. причин Ш. залишився у Москві й отримав посаду проповідника Моск. слов.-грек.-лат. академії. На поч. 1743 призначений учителем школи при Сузд. Спасо-Єфиміївському м-рі, але, прагнучи повернутися в Україну, відмовився від посади і відпросився до Михайл. Золотоверх. м-ря, де 1746 був намісником.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Описание документов и дел... Синода, т. 4 (1724). СПб., 1880; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1, т. 2, 5. К., 1904—05, 1908; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Т. А. Висоцька

Шостако́вський, чернече ім'я Йоасаф (рр., м. н. і см. невід.) — ієромонах. Вірогідно, здобув освіту в КМА, по закін. якої 1757 призначений священиком до рос. посольської церкви в Парижі. 1760 Ш. повернувся в Україну.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908.

Т. А. Висоцька

Шпако́вський, чернече ім'я Сава (р., м. н. невід.—29.07.1749, м. Коломна, тепер Московської обл., РФ) — архієпископ Архангельський і Холмогорський та Коломенський і Каширський. Вищу освіту здобув у КМА. З 1720 Ш.— ігумен Черніг. Борисоглібського м-ря, з 1722 — архім. Ніжин. Благовіщенського Назарет-Богородицького м-ря. 18.02.1739 хіротонований на архієп. Архангельського і Холмогорського. Реформував Арханг. школу, де на той час викладались тільки слов.-руська й лат. граматики, на зразок КМА. Запровадив класи фари, інфими, граматики та синтаксими. Справу не завершив, бо 30.06.1740 його перевели архієп. до Коломни. Тут Ш. почав реорганізацію Коломен. школи, спираючись на викладачів, яких запросив з КМА та Черніг. колеґіуму. Похований в Коломенському Успенському соборі (під Москвою).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Строев П. М. Списки иерархов... СПб., 1877; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. М. Сандалюк

Ште́фан Олексій Іванович, чернече ім'я Анастасій (1775, с. Боярка Київської сотні Київського полку, тепер м. Боярка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. — 1858, Виноградський Успенський монастир, тепер Смілянського р-ну Черкаської обл.) — ігумен. Н. у сім'ї священика Успенської церкви. З 30.04.1790 разом з молодшим братом Петром Штефаном навчався у КМА, починаючи з нижчого грамат. класу до класу філософії. З 1803 — священик Вознесенської церкви с. Криве Сквирського пов. Київ. губ., тепер Попільнянського р-ну Житом. обл.). З 1807 — благочинний. 1812 нагороджений бронзовим хрестом на стрічці ордена св. Володимира. 1822 став послушником КПЛ, де 1833 прийняв чернечий постриг. 1835—39 — настоятель Лебединського Ґеоргіївського м-ря. З осені 1839 — ігумен Виноградського (Ірдинського) Успенського м-ря, де залишався до смерті. Перебудував у м-рі Троїцьку церкву (1840), відновив Миколаївську церкву (1844), збудував Успенський собор.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 5. К., 1908; Мариновський Ю. Ю. Черкаська минувшина... Черкаси, 1997.

О. Ф. Задорожна

Шумля́к Ґеоргій (рр., м. н. і см. невід.) — учитель. До 1730 Ш. навчався у Харк. колеґіумі. 1730—33 вивчав у КМА філософію і богослов'я. Був серед шести «в учении книжному» вправних студентів — філософів і богословів, котрих КМА відправила 25.08.1733 на прохання митрополита Карловецького Вікентія Йовановича до Сербії для організації «словено-латинских шкіл». Очолював групу студентів М. *Козачинський*. Найвірогідніше, Ш. викладав у заснованій могилянцями Новосадівській і Петроворадинській школах. 1737 повернувся на батьківщину.

Літ.: Кулаковский П. А. Начало русской школы у сербов в XVIII в. СПб., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Шевченко Ф. П. Роль Киева... К., 1963.

Д. О. Купко

Шумля́нський Олександр Михайлович (1748, с. Янівка Полтавської сотні Полтавського полку, тепер у межах м. Полтава — 5.06.1795, м. Москва) — доктор медицини, професор, один з основоположників гістології в Російській державі. Н. у сім'ї значк.

товариша Михайла Шумлянського. Навчався в КМА (1758—65). Оволодівши іноз. мовами, працював перекладачем у Моск. архіві при Держ. колегії закорд. справ. Цікавився природознавством і медициною. Скориставшись знайомством з М. *Тереховським* і Н. *Амбодиком-Максимовичем*, переїхав до С.-Петербурга. У берез. 1773 вступив волонтером (на власний кошт) до С.-Петерб. адміралт. госпіт. школи. 1774 дістав звання підлікаря, а по закін. навчання (1775) призначений лікарем того самого госпіталю. З 1777 на стипендію кн. Є. Голіциної-Кантемир Ш. стажувався у Страсб. ун-ті, де 1781 захистив доктор. дисертацію «Dissertatio inauguralis anatomica de structura renum» («Інавгураційна анатомічна дисертація про структуру нирок»), яка принесла йому славу видатного вченого. Застосувавши власний оригінальний метод ін'єкцій сечових канальців, Ш. першим у світі дав найдокладніший на той час опис гістологічної будови нирок. На 60 років раніше од відомого англ. анатома В. Боумена (1816—92) описав особливості гістологічної будови звивистих канальців та судинних клубочків нирки, а також оболонку, що оточує їх, яка у світовій мед. л-рі дістала назву «капсули Шумлянського-Боумена». Ця наук. праця — одна з найвидатніших мед. дисертацій в Рос. державі XVIII ст. як за оригінальністю техніки експериментальних досліджень, так і за її результатами. Вона справила вел. враження у мед. світі Європи. Двічі перевидавалася за кордоном, на неї посилалися в іноз. посібниках з анатомії і фізіології. Про дисертацію Ш. Д. *Самойлович* у листі до Діжонської академії писав: «Дисертація Шумлянського про будову нирок з таблицями, що він їх сам склав, принесла йому велику славу. Професори Страсбурзького університету знають, що всі згадані вище мною особи [медики-українці — *авт.*] варті бути посвяченими у члени нашої медичної республіки як за їхні глибокі знання, так і за їхню наукову працю». З 1781 до 1783 Ш. стажувався у Парижі, Відні та Марбурзі з акушерства, терапії та хірургії, вивчаючи одночасно систему вищої мед. освіти в європ. ун-тах. 1784 на пропозицію члена Держ. мед. колегії М. Тереховського Ш. призначено проф. акушерства С.-Петерб. Калинкінського мед.-хірург. ін-ту. Протягом 1785—86 за завданням Держ. мед. колегії разом з М. Тереховським вивчав постановку мед. освіти в ун-тах Європи. Напрацьовані ними матеріали, а також пропозиції С. *Андрієвського*, *Я. Саполовича*, *Г. Базилевича*, *П. Шумлянського* були покладені в основу реформи мед. освіти в Росії наприк. XVIII ст.— реорганізації госпіт. шкіл у мед.-хірург. уч-ща (1786). 1786 Ш. призначено проф. патології і терапії щойно організованого Моск. мед.-хірург. уч-ща. Того самого року подав до Держ. мед. колегії проект плану реорганізації системи підготовки лікарів у Росії, а методичну основу навчання виклав у «Мнении одного истиннолюбца о поправлении наиполезнейшей для людей науки» (1787). На його пропозицію в мед.-хірург. уч-щах було відкрито окремі каф-ри акушерства, жін. та дитячих хвороб (1787). Підтриманий президентом Держ. мед. колегії А. Васильєвим, 1793 обійняв важливу на той час посаду Моск. міськ. акушера.

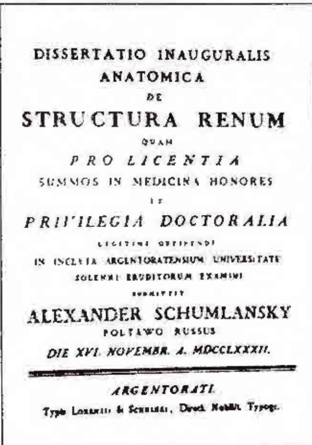
Ш.— автор низки наук. праць, зокрема з питань мед. освіти та повивального мистецтва. Член-кор. Паризького музею (1789), почесний член Держ. мед. колегії (1794).

Літ.: Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970; Біологи... К., 1984; Бородий Н. К. К биографии братьев А. М. и П. М. Шумлянских. СЗ, 1984, № 7.

Б. П. Криштопа

Шумля́нський Павло Михайлович

(1752, с. Малі Будища Опішнянської сотні Гадяцького полку, тепер село Зіньківського р-ну Полтавської обл.— 1824, м. Харків) — доктор медицини, професор, перший декан медичного факультету Харківського університету. Молодший брат О. *Шумлянського*. Н. в сім'ї значк. товариша Михайла Шумлянського. Навчався в КМА (1763—70), а в період її тимчасового закриття у зв'язку з епідемією чуми в Києві (1770—73) працював переписувачем у Київ. консисторії. У квіт. 1773 Ш. зараховано до С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи. 1774 дістав звання підлікаря і призначений до польового госпіталю поблизу Ростова. 1777 склав лікарський іспит і продовжував службу в армії, певний час у Полтаві. За порадою старшого брата О. Шумлянського 1784 вийшов у відставку і на кошти С.-Петерб. виховного будинку виїхав на навчання до Страсб. ун-ту, де 1789 захистив доктор. дисертацію «De proxima topicae inflammationes causa» («Про безпосередню причину місцевого запалення»), що викликала зацікавлення мед. кіл, була широко відома за кордоном, перекладена й видана нім. мовою. Повернувшись з-за кордону, 1790 отримав призначення молодшим лікарем С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталю, а 1793 став проф. анатомії та хірургії Кронштадтського мед.-хірург. уч-ща. По смерті брата 1795 за власним бажанням переїхав до Москви, де викладав хірургію і фармакологію в Моск. мед.-хірург. уч-щі. Після його реорганізації у мед.-хірург. академію (1799) обраний ординарним проф. хірургії. Свої погляди на рівень і систему мед. освіти в Росії виклав у праці «Об устройстве учения», а 1798 подав до Держ. мед. колегії свій проект її реорганізації. Як визначний фахівець Ш. якийсь час очолював Моск. з-д хірург. інструментів. Стояв біля витоків розвитку вищої мед. освіти в Україні. Після відкриття в січ. 1805 Харк. ун-ту, створеного за ініціативою прогресивної укр. громадськості, Ш. перевівся на посаду декана мед. ф-ту й керівника хірург. клініки м. Харків. Доклав чимало зусиль до формування викладацького складу ун-ту переважно

DISSERTATIO INAUGURALIS ANATOMICA DE STRUCTURA RENUM QUAM PRO LICENTIA SUMMOS IN MEDICINA HONORES ET PRIVILEGIA DOCTORALIA LEGITIME OBTINENDI IN INCLYTA ARGENTORATENSIUM UNIVERSITATE SOLENNI ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT ALEXANDER SCHUMLANSKY POLTAWO RUSSUS DIE XVI. NOVEMBR. A. MDCCLXXXII.

ARGENTORATI

Typis Lorenzii & Schuleri, Direct. Nobili. Typogr.

Титульна сторінка дисертації О. Шумлянського «Про будову нирок». 1762. Національний музей медицини України

з вітчизн. учених (І. Д. Книгін, І. П. Каменський та ін.), запровадив викладання медицини рос. мовою, організував першу хірург. клініку. Коло наук. інтересів Ш. було різнобічним. Опублікував низку статей з питань хірургії. Разом з проф. анатомії І. Д. Книгіним видав докладну інструкцію про запобігання інфекційним хворобам: «Краткое наставление, как предохранить себя от прилипчивых болезней простыми общедоступными средствами». Займався вивченням уперше відкритих в Україні (Костянтиноградський пов. Полтав. губ.) мін. вод («О минеральных водах Полтавской губернии», 1806). Почесний член Держ. мед. колегії, С.-Петерб. мед.-хірург. академії (1811), Т-ва змагання лікарських і фізичних наук (Общество соревнования врачебных и физических наук) при Моск. ун-ті (1805), стат. радник. 1809 Ш. обрано ректором Харк. ун-ту, але, посилаючись на стан здоров'я, відмовився від посади, а 1817 з тієї самої причини за власним бажанням вийшов у відставку.

Літ.: Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970; Бородий Н. К. К биографии братьев А. М. и П. М. Шумлянских. СЗ, 1984, № 7.

Б. П. Криштопа

Шумóвський Олексій Павлович (1793, с. Катюжанка Київського пов. Київського намісн., тепер Вишгородського р-ну Київської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Син священика Михайлівської церкви с. Катюжанка о. Павла. Навчався в КМА (11.01.1804—1816). За свідченням викладачів, вчився з успіхом «самым превосходным». На прохання архієп. Катеринославського, Херсонського і Таврійського Йова Потьомкіна митрополит Київський і Галицький С. *Александровський* направив студента-богослова Ш. на викладацьку посаду до Катериносл. семінарії. З атестатом, підписаним ректором КМА Й. *Моховим*, Ш. виїхав за призначенням (1816).

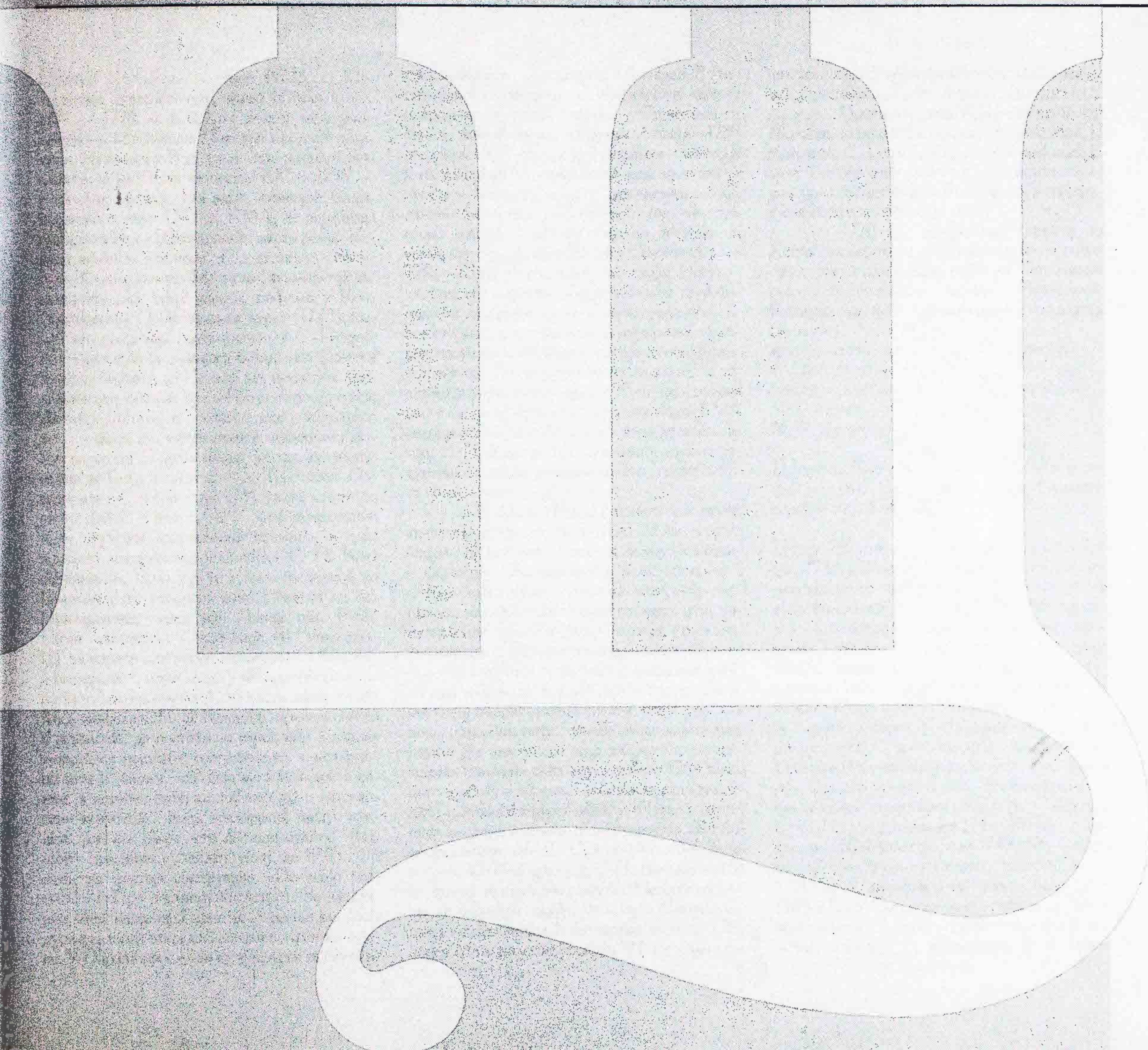
Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751л, спр. 212.

Р. М. Лякіна

Шýмський Стефан, чернече ім'я Сильвестр (р., м. н. невід.— 1731, м. см. невід.) — ієромонах, викладач. Вищу освіту здобув у КМА (1720-ті рр.). По закін. навчання прийняв чернечий постриг (1728). За указом Синоду виїхав з Києва разом з двома викладачами КМА — С. *Калиновським* та І. *Неруновичем* — до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де 1728—30 викладав піїтику й риторику.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1. К., 1904; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

С. М. Гатальська

Щепін Костянтин Іванович

Щербацький Григорій

Щербацький Тихін Іванович

Щирський Іван

Щокін Гнат

Щéпін Костянтин Іванович (1728, с. Молотнікове В'ятської губ., тепер В'ятської обл. РФ — 1770, м. Київ) — доктор медицини, професор, перекладач. Походив з родини паламаря. Навчався у В'ят. слов.-лат. семінарії, викладачами якої були вихованці КМА, 1738 — у класі граматики. По закін. семінарії Скамницького прибув 1742 до КМА, де перебував під прізвищем «Щепицький» шість років. Виявив неабиякі здібності. Під впливом «Записок» В. *Григоровича-Барського*, якими в той час захоплювалися всі студенти, побував у Константинополі. По закін. акад. курсу (1748) деякий час працював перекладачем у С.-Петерб. АН і самотужки займався ботанікою. Домігся дозволу на виїзд до Польщі під приводом придбання лат. книжок, але в Росію не повернувся. Дістався до Італії, де протягом двох років слухав лекції з філософії, математики й медицини у Болонському та Падуанському ун-тах, потім переїхав до Греції, а згодом — до Туреччини. Повернувся в С.-Петербург 1751, склав іспити до ун-ту при С.-Петерб. АН і був зарахований «для обучения натуральной истории» в клас відомого мандрівника й ботаніка С. П. Крашеніннікова. Брав участь у його експедиції до Інгерманландії (прирічні р-ни Неви та пд.-зх. Приладожжя, тепер тер. Псков. обл. РФ). Після повернення з експедиції АН направила Щ. за кордон для поглиблення знань з ботаніки й медицини. Слухав лекції у Флорентійському, а потім у Лейден. ун-тах. 1756 на прохання голови Мед. канцелярії П. З. Кондоїді переведений до її відомства, де поставлено перед ним завдання «стараться получить совершенство в медицине по всем ее частям, особливо же в ботанике и химии, в истории натуральной вообще и аптекарском искусстве... дабы докторский градус принять мог, как скоро того достоин будет». Мед. освіту завершив у Лейден. ун-ті, де 19.05.1758 захистив доктор. дисертацію «De acido vegetabili» («Про рослинну кислоту»). За завданням Мед. канцелярії їздив до Лондона для огляду лікувальних закладів і вивчення гірничої справи. У Парижі прослухав курс хірургії та акушерства, відвідав усі мед. заклади й бот. сади. В Амстердамі й Копенгагені оглянув королів. кабінет природних раритетів, побував у Стокгольмі та Упсалі, познайомився з Карлом Ліннеєм. 1759 повернувся в С.-Петербург, витримав екзамен на д-ра медицини й отримав право мед. практики та посаду в Мед. канцелярії з одночасним викладанням медицини у С.-Петерб. ген. сухопут. госпіт. школі. 1760 добровільно вступив на армійську службу, брав участь у Семилітній війні 1756—63 на посаді дивізійного лікаря. Його наук. інтереси в цей час зосередились на проблемі мед.-сан. добробуту д-ви: «...приложить особливое старание о составлении медицинских судебных постановлений касательно врачебного благоустройства с государственными законами и постановлениями сообразных». Т. ч., дослідження цього напрямку були виконані вихованцем КМА вперше в Європі, майже за 25 років до знаменитого Й. П. Франка. Їх слід віднести до започаткування основ тієї дисципліни, яка згодом дістала назву «мед. поліції».

У берез. 1762 Щ. призначено проф. анатомії, фізіології та хірургії Моск. госпіт. школи, де викладав також клінічну медицину й фармацію. Запропонував нову програму і методи викладання, зокрема клінічних дисциплін, навчив своїх помічників мистецтву виготовлення анатомічних препаратів, удосконалив методику виконання операцій на трупах і ведення історій хвороб, увів викладання вчення про мін. води та ін. У моск. період діяльності він перший почав читати лекції рос. мовою, розробив наук. основи викладання мед. науки. Це викликало опір з боку лікарів-іноземців, протидія яких змусила його 1764 залишити роботу в Москві і зайняти посаду викладача анатомії й хірургії обох С.-Петерб. госпіт. шкіл — адміралтейської й сухопутної. Тут його учнями стали *Д. Самойлович*, *М. Тереховський*, Ф. Керестурі, І. П. Венедиктов та ін. відомі медики. Але й у С.-Петербурзі виникла опозиція лікарів-іноземців. Скориставшись погіршенням його здоров'я, вони 1766 через Мед. колегію усунули Щ. не тільки від викладання, а й домоглися заборони для нього мед. практики в Росії.

Протягом року Щ. мандрував по Молдові, Галичині й Волощині. У лип. 1767 за підтримки С.-Петерб. АН отримав дозвіл Мед. колегії на приватну практику під суворим наглядом моск. штадт-фізика Ріндера, до якого змушений був з'являтися щотижня.

1770 Щ. добровільно прибув до Києва для боротьби з епідемією чуми, привіз з собою книги для академічної б-ки. Того самого року, заразившись, помер. Похований, ймовірно, на київ. Щекавицькому кладовищі (не існує).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с ... Академиею, ч. 2. К., 1856; Куприянов В. В. К. И. Щепин — доктор медицины XVIII века. М., 1953; Плющ В. Нариси..., кн. 1. Мюнхен, 1970

М. О. Дяченко

Щербáк Тихін Іванович, чернече ім'я Тимофій — див. *Щербацький* Тихін Іванович, чернече ім'я Тимофій.

Щербáцький Григорій, чернече ім'я Ґеоргій (бл. 1725, с. Рогозів Вороньківської сотні Переяславського полку, тепер Бориспільського р-ну Київської обл.—18.08.1754, м. Москва) — професор, письменник, філософ, ієромонах. Походив із козац. родини. Небіж проф. КМА, згодом митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Т. *Щербацького*. 1736—47 навчався в КМА, починаючи з класу інфими. У берез. 1745 брав участь в урочистому диспуті з філософії, присвяченому Олексію Розумовському, а в жовт. того самого року разом з префектом М. *Козачинським* та ще п'ятьма студентами їздив до С.-Петербурга. По закін. навчання 1747/48 навч. р. викладав у КМА синтаксиму, 1749/50 — піїтику, 1749—51 — риторику та грец. мову, 1751/52 — філософію та Велику інструкцію. 1749 у Київ. Софійськ. м-рі прийняв чернечий постриг; того самого року рукоположено на диякона, а згодом — ієромонаха. 1752 обрано

Митрополит Тимофій Щербацький.
З портрета XIX ст.

префектом. 1752/53 навч. р. продовжив викладання філософії та грец. мови. Написав шкільну п'єсу під назвою «Трагедокомедія, нарицаемая Фотій, т. е. об отступлени западныя церкви от восточныя...», де порушував актуальну для України проблему відносин між православ'ям і католицизмом. Для втілення загальної ідеї твору використав нар. й міфологічні мотиви з натяками на сучасні події. Як блискучий знавець грец. мови Щ. відредагував створену В. *Лящевським* грец. граматику, видану 1746 у Вроцлаві (1779 — у Лейпцигу М. *Бантишем-Каменським*). Брав участь у комплектуванні найкращої на той час не лише в Україні, але й у Рос. імперії б-ки КМА. (Відомо, що замовляв у бреславського (вроцлавського) книготорговця Я. Корна книги на суму 1000 руб.) 1750 — один з укладачів Інструкції для студентів КМА, що проживали в бурсах, для запобігання в майбутньому сутичок між студентами, духовенством та парафіянами, які нерідко траплялися. Вона визначала умови проживання студентів при церквах, правила поведінки, обов'язки.

1751/52 навч. р. прочитав у КМА курс філософії «Ad maiorem Dei Teroptimi Maximi Gloriam, quod felix faustumque sit, proponentur institutiones veterum ac recentiorum philosophorum lectionem... anno Domini 1751 Mense Septembri die 17» («Для більшої слави Тричі Всемилостивого і Всемогутнього Бога, із сподіванням на успішне і плідне завершення 17 вересня 1751 року у Київській академії; коли Бог дасть сили, інтелектуальному цвітові молоді будуть запропоновані і викладені настанови, складені з метою полегшення читання старих і новітніх філософів»). Цей курс складався з логіки, метафізики, фізики й етики. В дусі картезіанського раціоналізму він визначав філософію як науку або як «істинне, вірогідне, очевидне пізнання якоїсь речі, незаперечної і незмінної, через певну істинну підставу чи причину, що робить її такою, або в кожному разі завдяки якій стверджується, що вона саме така чи заперечується попереднє визначення». Дослідницький інтерес філософії при цьому спрямовувався на пізнання насамперед довкілля і людини за умов опертя на людський розум, керований єдиним методом, що уможливлює здобуття істини. Цей метод, на думку Щ., повинен спиратися на самосвідомість, сутність якої виражена у нього картезіанською формулою «мислю, отже, існую» (cogito, ergo sum). Визнає слідом за Рене Декартом це судження вихідним положенням філософії, тобто підтримує ідею переваги умоосяжного світу над чуттєвим, переконує в онтологічній значущості «внутрішньої людини», що виражається у самосвідомості. Виходячи з визначення філософії як істинного, вірогідного і очевидного пізнання, в основу філос. мислення поклав принцип очевидності. Останній передбачає ретельну працю дослідника, спрямовану на перевірку будь-яких раніше прийнятих суджень. Як і Декарт, ототожнює принцип очевидності з природним світлом розуму або зі світлом філософії. Це світло він розуміє як ясні й виразні ідеї. З вокремлення таких ідей шляхом відкидання усього сумнівного повинна розпочинатися, на його думку, пізнавальна діяльність людського мислення. Особливо виділяв ідею Бога, ідею істинного і хибного. Завдяки зосередженій розумовій діяльності, побудованій на розмірковуванні й умовиводах, з'являється чітке й виразне розуміння. Воно виникає, на думку укр. філософа, з глибинного внутрішнього відчуття душі або свідомості. Це відчуття і є справжньою основою для схвалення здобутого результату. У дусі картезіанської філософії Щ. стверджував, що людська свідомість, людське мислення «не є для себе світильником», не є продуцентом своїх ідей. Отже, воно не може бути ґарантом істинного пізнання. Таким ґарантом може бути тільки Бог, який і вклав у людину природне світло розуму, тобто чіткі ідеї. Основою об'єктивної значимості людського мислення вважав Божу всемогутність, що створила людську свідомість, а об'єктивним відповідником цієї всемогутності — принцип очевидності. Загалом філос. курс Щ. дає підстави стверджувати, що в укр. думці 2-ї пол. XVIII ст. досить впевнено прокладала собі шлях європ. раціоналістична філософія. 4.08.1753 за указом Синоду Щ. переведено до Моск. слов.-грек.-лат. академії на посаду проф. богослов'я та префекта. Але через рік він помер. Залишив після себе книги, які поповнили б-ку Моск. академії.

Тв.: Ad maiorem Dei Teroptimi Maximi Gloriam, quod felix faustumque sit, proponentur institutiones veterum ac recentiorum philosophorum lectionem... anno Domini 1751 Mense Septembri die 17. IP НБУВ, 454/П. 1698.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903.

Я. М. Стратій

Щерба́цький (Щерба́к) Тихін Іванович, чернече ім'я Тимофій (1698, м-ко Трипілля Київського полку, тепер село Обухівського р-ну Київської обл.—18.04.1767, м. Москва) — митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, Московський і Калузький.

Н. в сім'ї міщанина Івана Щербака. З 1706 почав навчання в КМА, де значився вже під прізвищем Щербацький. Виявив неабиякі вокальні здібності, співав в акад. хорі. 22.06.1709 був у складі хористів, які вітали царя Петра І. Спів Щ. вразив присутніх гостей; його забрали до Придв. хору. Втративши голос, повернувся до КМА, де став одним з кращих її студентів. Навчаючись у вищих акад. класах, вступив до Великої студ. конґреґації (Congregatio major) в ім'я Благовіщення Пресвятої Богородиці. На останньому, богослов., курсі (1725) став її секретарем. По закін. КМА (1727) Щ. прийняв чернечий постриг. На думку М. Петрова і Є. Болховітінова, ця подія відбулася у Київ. Софійськ. м-рі, за докум. свідченнями І. С. Граєвського — у Київ. Межигірському м-рі. Останній стверджував, що 26.09.1726 архім. Київ. Межигірського м-ря А. *Берло* клопотав у Синоді про постриг Щ., С. *Кулябки* та ін. вихованців КМА. М. Максимович («Сказаніе о Межигорском монастыре») датує постриг Щ. 1726, тобто до закін. ним повного курсу навчання.

1728 Щ. висвячено на ієром. в Київ. Софійськ. м-рі і призначено писарем Київ. кафедр. правління. Початок служби Щ. збігся з судом над архієп. Київським, Галицьким і всієї Малої Росії В. *Ванатовичем* (15.10.1730), якого звинуватили в «неслыханной в презреніи Высочайшей чести Ея Императорскаго Величества продерзости», позбавили священства і вислали до Білозерського Кирилівського м-ря Новгор. епархії. Щ. за співчуття Ванатовичу втратив свою посаду, проте вже в 1731 Синод відновив його у складі Київ. консисторії.

Перебуваючи до 1737 на посаді писаря, Щ. активно допомагав новому київ. ієрархові — архієп. Р. *Заборовському* в управлінні епархією. 20.09.1737 Щ. настановлено ігуменом Лубен. Мгарського Спасо-Преображенського м-ря, звідки того самого року переміщено до Київ. Видубицького м-ря настоятелем. За порівняно короткий час зміг значно покращити матер. стан м-ря, налагодити його господарство. І надалі Щ. надавав цьому м-рю посильну допомогу. Зокрема, 1760 допоміг відновити після пожежі Михайлівську церкву, а 1763 надіслав ігумен. посох, прикрашений золотом і дорогоцінним камінням.

У серп. 1739 Щ. висвячено на архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря. 1740 Дух. собор КПЛ обрав його архімандритом. Указом від 14.04.1740 імп-ця Анна Іванівна затвердила вибір Щ. У трав. 1740 отримав у С.-Петербурзі свої реґалії — мантію, панагію з зображенням Антонія і Феодосія Печерських, а також грамоти на підтвердження прав і привілеїв КПЛ.

Обіймаючи упродовж 1740—47 посаду архім. КПЛ, Щ. виявив себе енергійним адміністратором. При ньому 1745 було закін. буд-во Вел. лавр. дзвіниці, розпочате нім. архітектором Й. Г. *Шеделем* ще 1731 за архім. Романа Копи. Щ. звернув також особливу увагу на укріплення лавр. печер. гір, яким загрожували весняні повені. 1741 Щ. отримав від імп-ці *Єлизавети Петрівни* на ці потреби 5 тис. руб. 29.08—12.09.1744 імп-ця Єлизавета Петрівна відвідала КПЛ і надала щедру пожертву — 10 тис. руб. на оздоблення Успенського собору та церк. облачення і окремо 3 тис. руб. Щ. з подякою за гостинність і за розміщення її в лавр. архімандричих покоях.

Щ. широко опікувався просв. і видавничою діяльністю КПЛ. Запрошував до м-ря десятки вихованців КМА: доручав їм написання богослужебних та ін. праць, корекцію і підготовку книг до друку тощо. В складний період цензурних утисків з боку моск. влади Щ. намагався зберегти традиційні права Лавр. друкарні і розширити список її видань. Зокрема, 1740 за допомогою члена Синоду, архієп. Великоновгородського і Великолуцького А. *Юшкевича* виклопотав у імп-ці Єлизавети Петрівни дозвіл на продаж книги «Камѣнь вѣры» С. *Яворського*, виданої ще 1730, але без ухвали моск. дух. влади. Адміністрація м-ря, занепокоєна тим, що закриті в приміщенні б-ки 1194 примірники книги без належного просушування і провітрювання могли зазнати шкоди, і раніше неодноразово зверталася до Синоду з проханням зняти з надрук. книг заборону, але безрезультатно. 1740 Щ. звернувся до Синоду за дозволом перевидати «Патерик Печерскій» і «Житія святых» Д. *Туптала (Ростовського)*, вказуючи на особливу потребу в цих книгах: «многіе люди по своей горливости и усердию к Богу и святым угодникам Его для содержанія и чтенія в пользу душевную своего спасенія желают иметь, а таких книг за давностію времени, как напечатались, везде уже сыскать невозможно». В лип. 1741 Синод формально дозволив передрук, але обставив це певними умовами, які значно ускладнювали підготовку книг до друку. Під час перебування в Києві імп-ці Єлизавети Петрівни Щ. вдалося переконати її в необхідності прискорити їх видання і отримати від неї усний дозвіл — «печатать по-прежнему неотложно». Однак Синод 29.04.1745 віддав розпорядження зупинити друкування книг до того часу, поки всі «сумнительные места» і «неисправности» не будуть виявлені. У 50-х рр. Щ., на той час вже митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, створив спеціальну комісію з «людей в священном писаніи и церковных историяхъ искустных», до складу якої увійшли архім. Й. *Занкевич*, ієром. В. *Старжицький* та ієром. А. *Піонтицький*, а також керівник Лавр. друкарні В. *Фальковський*. Але Синод зволікав, доки виправлені «Житія святых» («Четьї Мінеї») 1759 надрукувала сама Москва, а дозвіл на видання «Києво-Печерського патерика» надав КПЛ лише 21.02.1760.

1745 Щ. представлено Синодом як канд. на Моск. каф-ру. Однак у зв'язку зі смертю митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. Заборовського імп-ця Єлизавета Петрівна указом від 9.11.1747 звеліла висвятити на його місце Щ. Останній намагався зберегти за собою архімандрію КПЛ. 29.11.1747 він написав до Синоду, що через хворобу не може прибути до С.-Петербурга для хіротонії, просив звільнити його від нового призначення й залишити на старому місці. Проте вже через місяць, коли надійшов імперат. указ про вибори нового архім. КПЛ, Щ. на поч. 1748 сповістив Синод про свій негайний виїзд до С.-Петербурга. 10.03.1748 Щ. висвячено на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії.

Обмежив виборні права укр. парафій і м-рів, слідкував, щоб богослужіння проводилися за правилами рос. церкви. 1753 заснував у Києві митрополичу друкарню.

Предметом особливої турботи Щ. завжди була КМА. Зокрема, він скоригував навч. процес, впровадив нову Інструкцію (1754), яка всебічно реґламентувала акад. життя, кількість предметів та порядок їх викладання, 1753 ввів франц. мову.

Щ. передав до акад. б-ки власне книжкове зібрання: в описі книг за 1773 значилися 144 книги, подаровані Щ. Турбувався про покращення матер. становища Київ. Брат. м-ря й КМА, був, за словами ректора Г. *Кониського*, «благодетельнейшим куратором этой академии». 1756 доручив київ. майстру С. *Ковніру* буд-во кам'яної дзвіниці Київ. Брат. м-ря, звів дерев'яну церкву в с. Борщагівка. 1754 звернувся до гетьмана К. *Розумовського* з прохан-

Академічні філософські тези, присвячені Тимофію Щербацькому. 1741

ням дозволити вільний проїзд через прикорд. села і м-ка, що належали Брат. м-рю. Тоді саме видав розпорядження про щорічне внесення 11 м-рями Київ. єпархії до Брат. м-ря по 50 руб. грошей та харчів. Обидва заходи не набули сили й не були до кінця реалізовані.

Проте за Щ. були обмежені деякі давні привілеї КМА. Так, професори та посадові особи КМА вже не обиралися, а призначалися (зокрема, 1755 Щ. призначив на посаду ректора КМА М. *Максимовича*). Почав впровадження «печатних руководств и пособий» не лише у нижчих, але й у вищих класах КМА, що обмежувало характерне для вищих навч. закладів вільне викладання предметів.

1757 Щ. звернувся до Синоду з проханням звільнити його «на спочинок» у Київ. Видубицький м-р. Але всупереч проханню був хіротонований на митрополита Московського і Севського (з 1764 митрополит Московський і Калузький). Керував моск. паствою ще 9 років, виклопотав збільшення річного фінансування для Моск. слов.-грек.-лат. академії до 4747 руб. Похований у Моск. Чудовому м-рі.

Тв.: Письмо архимандрита Киево-Печерской лавры Тимофея Щербацкого к митрополиту киевскому Рафаилу Заборовскому априля 15 д. 1742 году. Москва. КС, 1896, № 7–9.

Літ.: Самуил (Миславский). Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры. К., 1817; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Максимович М. А. Сказание о Межигорском монастыре. В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877; Яновский И. Общежительный Лубенский... монастырь.. Полтав. ЕВ. 1886, № 19; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1, т. 2. К., 1904–05; Петров Н. И. Киевская академия . (1750–63). К., 1905; Описание документов и дел... Синода, т. 20 (1740) [№ 587], 23 (1743) [№ 5, 10, 48–49, 60, 67, 78, 105]. СПб., 1908–11; Граевский И. Киевский митрополит Тимофей Щербацкий. К., 1912; Болховітінов Є. Вибрані праці... К., 1995.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 друк., спр. 15, 37–38, 53; оп. 1 заг., спр. 263, 328; оп. 1 грам., спр. 70.

С. Р. Кагамлик
В. Н. Жук

Щирський Іван, чернече ім'я Інокентій (бл. 1650, ймовірно, м. Чернігів — 1714, м-ко Любеч Киселівської сотні Чернігівського полку, тепер смт Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.) — ґравер, майстер портрета, іконописець, поет, ігумен. Навчався в КМА бл. 1660—70-х. Працював у Лавр. друкарні. На кошти архієп. Чернігівського і Новгород-Сіверського Л. *Барановича* навчався у Вільно (1677—83). Повернувся до Чернігова, де пристав до культ.-мистецького гуртка, очолюваного Л. Барановичем. Досконало опанував видавничу справу, техніку ґравюри на міді, дереві й офорту. Відомі його прекрасні ілюстрації до книг Л. Барановича «Благодать та істина» (1683), С. *Яворського* «Відлуння голосу волаючого в пустелі» (1684), рясно ілюстрований панегірик на честь архієп. Л. Барановича «Фенікс воскреслий» (1683), який він створив разом з Л. *Крщоновичем*. Власне, це була перша робота Щ. в дусі емблематичного мистецтва, в якій поєднувалась емблематична поезія з ілюстраціями, що відтворювали глибини містичного світосприйняття, знаменували прагнення віднайти зорові образи абстрактних понять. 1689 у складі депутації від Л. Барановича їздив до Москви з подякою за подання Черніг. каф. патріаршої ставропігії, а 1691 зробив вел. ґравюру на честь царів Івана й Петра Олексійовичів. Відомі й ін. його ґравюри, зокрема, заголовок до «Октоїха», герби гетьмана І. *Мазепи*, І. *Максимовича*, Голіциних, ритини із зображенням гетьманів І. Мазепи та П. *Орлика*. Широкої популярності набула його ґравюра-панегірик, піднесена достойному (emeretissimo) ректору КМА П. *Калачинському* в день його народження (1701). На ґравюрі зображено групу студентів КМА на тлі старого (Мазепиного) корпусу (проект) з трьома святими й Афіною Палладою, покровителькою наук. Ця ґравюра відіграла неабияку роль в історії дослідження забудови КМА. Мистецтво Щ. справило глибокий вплив на його сучасників та укр. ґраверів наступних поколінь, зокрема, на Л. *Тарасевича*, Никодима Зубрицького, Г. *Левицького* і навіть Григорія Нарбута.

Щ. 1697 прийняв чернечий постриг і розпочав подвижницьку діяльність — вирив печеру в Любечі біля Чернігова й жив там якийсь час, наслідуючи Антонія Печерського, який теж розпочав подвижницьке життя з Любеча. Згодом Щ. за допомогою гетьмана І. Мазепи збудував тут Любецький Антоніїв м-р, пізніше відомий як Черніг. Троїцький Іллінський. Був його ігуменом і жив тут до смерті. Відомий Щ. і як іконописець. Нещодавно виявлено ікону Любецької Божої Матері з підписом «АХМЧ [1688] року писав в Любечі І. Щирський». Це типова панегірична композиція в дусі укр. бароко з численними пояснювальними написами, з алегоричними постатями. За висновками фахівців, образ Божої Матері глибоко ліричний, в ньому виразно проступають риси укр. жінки як нац. ідеал краси. Відреставрована київ. фахівцем Є. Бабенко-Сизовою, ікона Щ. повертається до життя.

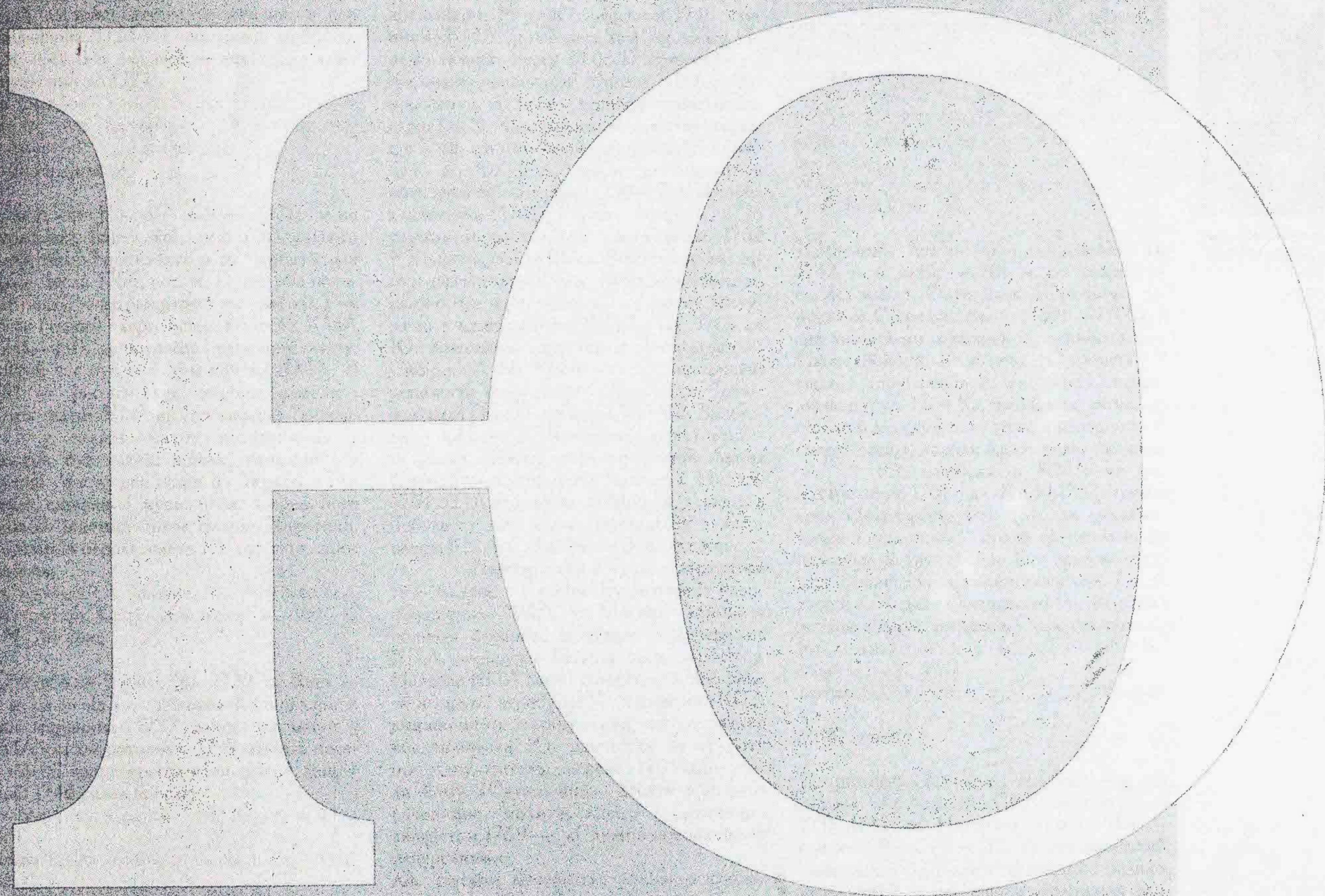
Літ.: Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 4. Чернигов, 1873; Ровинский Д. А. Подробный словарь.., т. 1–2. СПб, 1895; Голубев С. Т. Старый корпус Киевской академии (Мазепин)... К., 1913; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1. К., 1927; Пархоменко І. Любецька богоматір. «Старожитності», 1992, № 1.

З. І. Хижняк

Щокін Гнат (1785, с. Салтиково-Тернаве Вовчанського пов. Слобідської губ., тепер не існує — р., м. см. невід.) — учитель. Син дяка. Освіту здобув у Харк. колеґіумі, був найкращим учнем класу риторики. 13.10.1807 відправлений до КМА для одержання вищої освіти й підготовки до вчителювання. У КМА слухав філософію та богослов'я (2 роки), вивчав лат. та рос. риторику, історію та географію. 3.09.1811 отримав атестат про відмінне закін. КМА, підписаний ректором Й. *Логановським* та префектом Й. *Моховим*. Призначений викладачем Харк. колеґіуму.

Архіви: ІР НБУВ, ф. 301, оп. 751/л, спр. 166.

Р. М. Лякіна

Ю

Юзефович, чернече ім'я Єрофей
Юзефович Корнелій Іванович
Юзефович Степан
Юницький Семен
Юркевич Лук'ян Пантелеймонович
Юшкевич Андрій

Юзефо́вич, чернече ім'я Єрофей (рр., м. н. і см. невід.) — викладач. Вищу освіту здобув у КМА. По закін. навчання на поч. 1720-х рр. викладав у КМА. Прийняв чернечий постриг, згодом висвячений у сан ієродиякона. 1724 Ю. викликано до Моск. слов.-грек.-лат. академії, де викладав у класі синтаксими до 1727.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии. М., 1855; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Юзефо́вич Корнелій Іванович (1726, м-ко Парафіївка Ічнянської сотні Прилуцького полку, тепер Ічнянського р-ну Чернігівської обл.— після 1766, сот. м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сумської обл.) — співак (тенор) і хормейстер. Вчився в КМА (1741—50), де одержав і вокальну освіту. Довгий час був солістом капели КМА. З 1751 — реґент Глух. хорової капели і соліст театру К. *Розумовського* в Глухові. 1753 у складі театру гастролював у Москві, був також військ. капеланом у Глухові. Часто роз'їздив по Україні в пошуках співаків і музикантів. Серед його учнів — відомий співак Василь Харченко. В останній період життя Ю. був глух. протопопом.

Літ.: Ханенко Н. Д. Дневник... К., 1884; Всеволодский-Генгросс В. Н. Русский театр... М., 1957.

І. М. Лисенко

Юзефо́вич Степан (бл. 1720, м. Київ — р., м. см. невід.) — військовий канцелярист. Син міщанина. 1737 закін. навчання у КМА класом риторики. 1739 обіймав посаду військ. канцеляриста у Ген. військ. канцелярії. 1740 склав присягу.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 17946, арк. 7.

Р. М. Лякіна

Юні́цький Семен, чернече ім'я Сильвестр (1719, м-ко Ведмедівка Волинського воєвод., тепер село Березнівського р-ну Рівненської обл.— р., м. см. невід.) — архімандрит. Н. у сім'ї священика. 1740 вступив до КМА, де навчався до філос. класу. По закін. повного курсу 29.08.1748 звернувся з проханням про постриг до архім. КПЛ *Л. Білоусовича*, від нього і прийняв чернечий постриг (за К. Харламповичем, він став ченцем ще 1740, що малоймовірно). Згодом направлено до Ол.-Нев. лаври, де виконував обов'язки бібліотекаря (1750—53), економа і намісника (1761). На поч. 40-х рр. і 1756 служив на флоті військ. священиком. 1762 Ю. переміщено до Моск. Високопетровського м-ря і висвячено на архімандрита. Неодноразово був посередником у діловому листуванні з адміністрацією КПЛ. Так, 1763 до Ю. звернувся митрополит Тобольський і Сибірський П. *Конюшкевич* з проханням допомогти йому знайти вчителів для Тобол. семінарії. Передаючи архім. КПЛ *З. Валькевичу* прохання П. Конюшкевича, Ю. від себе радив «такому знатному святой Лавры благодѣтелю удоволствіе зделать». На поч. 1764 КПЛ направила до Москви, а звідти в Тобольськ двох своїх ієромонахів з вихованців КМА: С. *Ісаєвича* і В. *Бялковського*.

Перебуваючи в Росії, підтримував тісні зв'язки з Києвом. Був одним із уповноважених КПЛ у Москві, займався обліком фінансів, приймав пожертви на КПЛ, вирішував питання госп. характеру. Надавав КПЛ багаті пожертви: ікони, ризи та ін. церк. атрибути. У свою чергу, КПЛ книжковими подарунками неодноразово висловлювала Ю. вдячність за турботу про рідну обитель, зокрема, 1765 відправила йому «Служебник», десять збірників (очевидно, молитвословів) і седмичний акафіст, а 1769 — «Служби преподобним печерським».

Літ.: Григорий, архимандрит. Списки настоятелей Московского Высокопетровского монастыря с 1379 года. ЧОИДР, 1874, кн. 1, № 1–3; Родосский А. С. Описание книг... СПб., 1899; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Рункевич С. Г. Александро-Невская лавра, 1713–1913. СПб., 1913; Титов Ф. И. Святитель Павел... К., 1913; Харлампович К. В. Малороссийское влияние., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 35–37, 45–46, 52, 57, 114, 117, 125, 129, 157, 181, 246, 255, 266, 280, 350–351, 395, 420, оп. 1 загальночерн., спр. 87, арк. 1–16; оп. 1 друк., спр. 117, арк. 5, спр. 142, арк. 1–3; оп. 1 черн., спр. 4, арк. 248зв; спр. 16, арк. 1; оп. 2 черн., спр. 10.

С. Р. Кагамлик

Амвросій Юшкевич. З портрета XIX ст.

Юрке́вич Лук'ян Пантелеймонович (бл. 1742, м. н. невід.—1801, м. см. невід.) — секунд-майор. Онук Івана Юркевича, хорунжого Стародуб. полку (1696—1706), й син значкового товариша того самого полку Пантелеймона Івановича Юркевича. У своєму «доношенії» в Ген. військ. канцелярію в груд. 1764 Ю. повідомив про те, що батько й дід служили «чесно й непорочно по смерть свою», ходили багато разів у походи.

Ю. навчався в КМА «с малолѣтства по 1761 год». З 5.10.1762 отримав уряд канцеляриста Ген. суду, де «челобитческіе и колодничіе» справи «рачительно отправляв» до груд. 1764. Того самого місяця зарахований до Ген. військ. канцелярії. Одружений з Марією Йосипівною Рославцевою, дочкою бунчук. товариша Стародуб. полку.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 766.

Р. М. Лякіна

Юшке́вич (Юске́вич, Яске́вич) Андрій, чернече ім'я Амвросій (1690, м. н. невід.— 17.05.1745, м. Новгород, тепер РФ) — єпископ Вологодський і Великопермський, архієпископ Великоновгородський і Великолуцький. Після навчання в «польських шко-

лах», на поч. XVIII ст. вступив до КМА, де навчався разом з А. *Мацієвичем* (підтримував з ним тісні стосунки протягом життя). 1717, студіюючи риторику, переписав курс з цього предмета під назвою «Reginae hortus eloquentiae prope Desnae aquas expositus exaratusque ad variis amaenioris sermonis flosculis ob recreandam Roxolanae iuventutis mentem neointrantis eum plantatus anno 1717» («Королівський сад красномовства поблизу вод Десни розбитий і написаний для різних квітучих бесід, що надихають розум відпочиваючої української молоді; насаджений року 1717»). По закін. навчання 1723 — послушник Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря, де 26.02.1725 прийняв чернечий постриг. З 1727/28 навч. р. викладав у КМА, починаючи з класу синтаксими. З 1731 Ю.— настоятель Вілен. Святодухівського м-ря, одного з найважливіших правосл. м-рів Київ. митрополії на тер. Речі Посполитої. 1733 приїжджав до Москви, де отримав від Синоду жалувані грамоти і грошову допомогу (200 руб.). З 4.08.1734 — архім. Моск. Симонова м-ря. Того самого року переведено настоятелем до Іпатіївського м-ря (Моск. єпархії). 1735 за дорученням Синоду виправляв Біблію за грец. вид., але цю справу він не закінчив, тому що в лют. 1736 хіротонований на єп. Вологодського і Великопермського. Реформував Вологод. семінарію. Запросив кілька випускників КМА на викладацькі посади. У трав. 1740 Ю. хіротоновано на архієп. Великоновгородського і Великолуцького. Відразу взявся за перетворення Новгор. школи Т. *Прокоповича* на семінарію. Статут семінарії затвердив вже 24.09.1740. У жовт. 1740 він розташував семінарію в Антоніївому м-рі, перевівши ченців і архімандрита до Дерев'яницького м-ря. Викладацький штат Ю. сформував із запрошених ним викладачів і випускників КМА. Першим керівником і префектом призначив І. *Одровонж-Мигалевича*, з яким разом навчався і товаришував. Проповідником запросив Н. *Армашенка*. Для учнів, які не змогли розміститись у м-рі, було збудовано кілька дерев'яних гуртожитків. У груд. 1741 Ю. прийняв семінарію з «ведомства разряда и казенного приказа» під безпосереднє своє керівництво. Цього року призначив ректором семінарії колишнього викладача КМА М. *Радишевського* і викликав з Києва на викладацькі посади ще двох студентів КМА — І. *Миткевича* та І. *Ямницького*. 1741—42 за наказом Ю. розпочато буд-во за межами м-ря нових кам'яних корпусів семінарії та б-ки. Ю. також видав розпорядження по всій єпархії священикам віддавати своїх дітей з 12 років до семінарії, попередньо навчивши їх читати й писати. Сам узяв на цілковите своє утримання кількох бідних студентів. Тут викладались усі акад. науки. 1742 відкрито клас малювання. Новгор. семінарія стала визначним освіт. й культ. центром Росії.

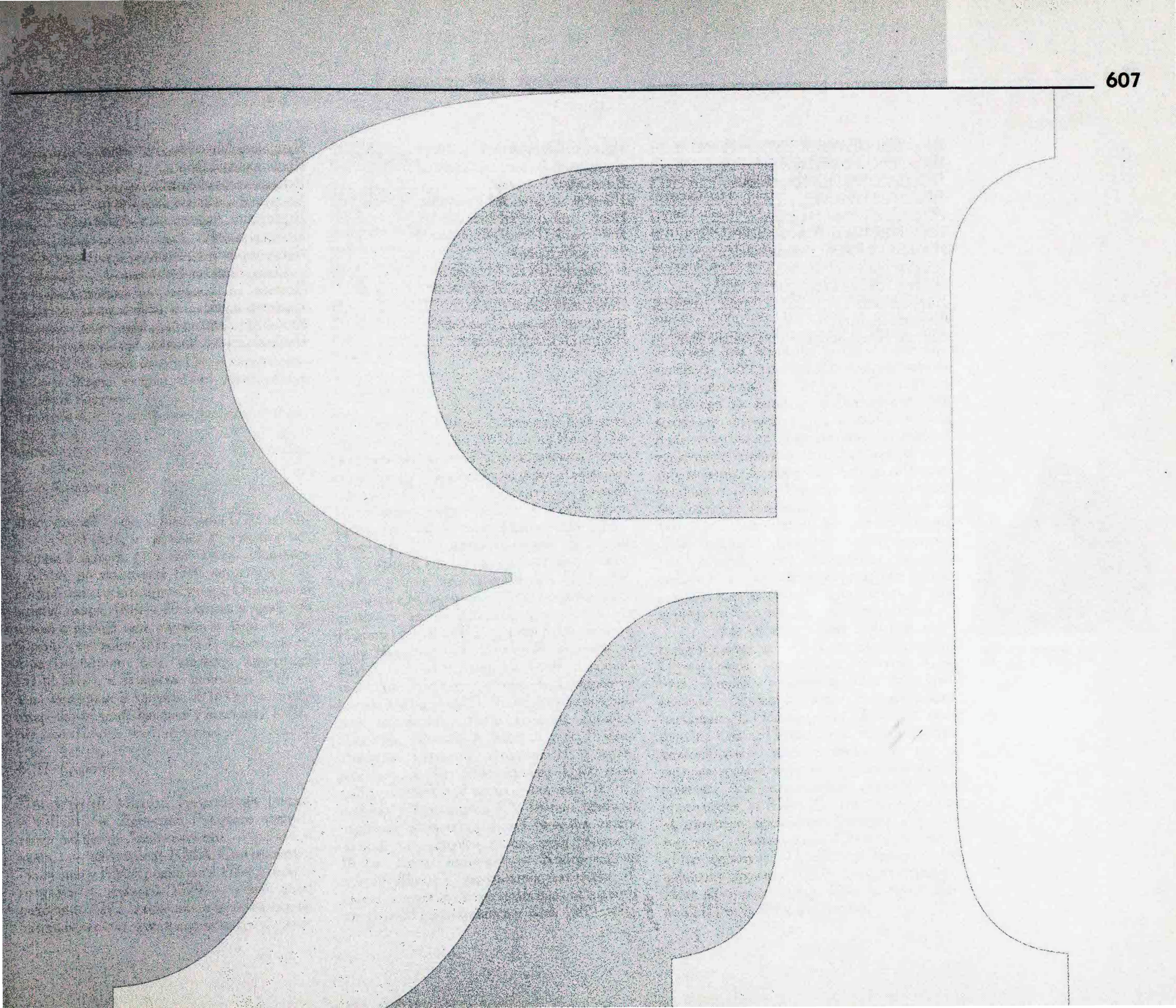
Будучи з 1734 членом Синоду, Ю. користувався вел. авторитетом у церк. колах і мав значний вплив на хід церк.-політ. справ. Зокрема, за його пропозицією на єп. Чернігівського і Новгород-Сіверського висвячено Н. *Срібницького*, а на архієп. Тобольського і Сибірського — А. Мацієвича. 1742 і 1744 Ю.— придв. проповідник. Виступав проти секуляризації церк. земель. 1742 Ю. разом з А. Мацієвичем подали імп-ці *Єлизаветі Петрівні* свої пропозиції стосовно реформи вищого церк. управління. Вони рекомендували повернути церкву у відомство патріарха чи митрополитів, скасувавши синод. правління. Ю. був талановитим проповідником. Багато його проповідей залишилося в рукописах, зокрема його твір «Основательное показание разностей между греческой и римской папской церковью». Деякі проповіді були надруковані.

Похований 1.07.1745 у соборній церкві Новгород. Антоніївого м-ря. Заповів Новгор. семінарії свою книгозбірню. Епітафія на його могилі гласить: «...основал и учредил в Антониеве монастире Семинарию, о которой особливое и великое рачение всегда имел».

Тв.: Основательное разностей показаніе между православною греческою и римскою церковію, сочиненное в самой краткости ради знания тем, которые не могут в долгом богословском книг чтении упражнятися 1741 года сентября. ІР НБУВ, ф. 301, КДАп, № 497, арк. 1—68, № 498, арк. 1—25, № 499, арк. 2—22; Слово в день торжеств. Всещедрому Господу Богу принесенного третияго благодарения о состоявшемся вечном между Империею Российскою и Короною шведскою мире. М., 1744; Слово в день «чудесного на Родительский Всероссийский Престол Ея Имп. Величества возшествия». М., 1744.

Літ.: Амвросий (Орнатский). История российской иерархии, ч. 1. М., 1807; Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Родосский А. С. Описание старопечатных и церковно-славянских книг,.. в. 2. СПб., 1894; Здравомыслов К. Я. Иерархи Новгородской епархии... Новгород, 1897; Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 1—2. К., 1904; Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России... К., 1904; Памятники православия.., т. 1, ч. 1. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914; Огієнко І. І. Митрополит мученик Арсеній Мацієвич. Вінніпег, 1964; Стратий Я. М. [и др.] Описание курсов философии... К., 1982; РБС, т. Алексинский—Бестужев-Рюмин. М., 1992.

О. М. Сандалюк
С. Р. Кагамлик

Яворницький Андрій
Яворський Григорій Іванович
Яворський Микола Георгійович
Яворський Назарій
Яворський Семен Іванович
Яворський Федір Михайлович
Ягельський Касіян Йосипович
Ядрило Гаврило Іванович
Ядрило Матвій Іванович
Якубовський
Ямницький Іван
Яненко-Хмельницький Павло Іванович
Янович (Метенський) Симеон
Яновський Андрій Іванович
Яновський Григорій
Яновський Данило Семенович
Яновський Дем'ян Іванович
Яновський (Гоголь-Яновський) Іван Петрович
Яновський Федір Михайлович
Яновський Хома Максимович
Яновський Яким
Яроцький Василь Якимович
Яроцький Гнат Якимович
Яроцький Михайло Якимович
Ярошинський Іван
Ясилковський Стефан
Ясинський, чернече ім'я Варлаам
Ясинський, чернече ім'я Лаврентій
Ясноводський
Ясноводський-Рубанов Олександр Іванович
Ясон
Ястрембський
Яхимович Дмитро
Ящуржинський Василь

Яворни́цький Андрій, чернече ім'я Афиндорф (1692, м. Синява Білоцерківського староства Київського воєвод., тепер село Рокитнянського р-ну Київської обл.— після 1743, м. см. невід.) — чернець, співак. Н. у шляхет. сім'ї. 1706 прибув до КМА навчатися «словенскому и латинскому письму». Навчаючись, займався приватним викладанням — «бывал на инспекторіях у знатных особ в соседніх полках». По закін. навчання прийнятий до КПЛ. З 1742 перебував крилашанином у приписному до КПЛ Зміївському Преображенському м-рі Харк. єпархії. 1743 прийняв тут чернечий постриг.

Літ.: Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 168–169, 208.

С. Р. Кагамлик

Яво́рський Григорій Іванович (1770, м. Києв — 19.09.1834, м. см. невід.) — доктор медицини й хірургії. Н. в сім'ї купця. Навчався у КМА, по закін. якої 1795 вступив до С.-Петерб. ген. госпіт. хірург. уч-ща. Отримавши звання лікаря, 1810—20 служив в армії. За успіхи в орг-ції мед. служби в армії під час Франц.-рос. війни 1812—15 Я. удостоєно ст. д-ра медицини без захисту дисертації (31.12.1812), а за військ. кампанію 1813 — д-ра медицини й хірургії. З 1813 ген. штаб-лікар діючої армії. Вийшов у відставку 1820.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886.

Б. П. Криштопа

Яво́рський Микола Ґеорґійович (серед. XVIII ст., м. Дрогобич Руського воєвод., тепер райцентр Львівської обл.— р., м. см. невід.) — вихованець КМА. Син селянина. Навчання у КМА розпочав з 1764 з першого класу — аналогії. 1770 — учень класу риторики. 1772, закінчивши курс філософії, одержав атестат для пошуків місця служби.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 127, оп. 167, спр. 66.

Р. М. Лякіна

Яво́рський Назарій (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, протопоп. У 1750-х рр. навчався у КМА, по закін. якої був першим викладачем нім. мови. 1762—65 перебував на посаді префекта Переясл. колеґіуму і проф. риторики. Пізніше — священик Борисп. Різдвобогородицької церкви, потім борисп. протопоп.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 3. К., 1906; Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии... Полтава, 1910.

С. М. Гузенко

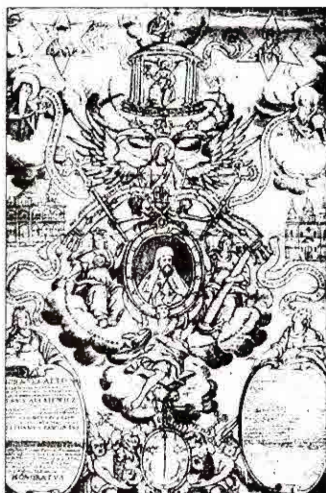
Яво́рський Семен (Симеон) Іванович, чернече ім'я Стефан (1658, м-ко Явора Перемишльського пов. Руського воєвод., тепер село Явори Турківського р-ну Львівської обл.—24.11.1722, м. Москва) — учений, організатор вищої освіти в Росії, поет, публіцист, митрополит Рязанський і Муромський. Н. в небагатій міщан. сім'ї Івана та Євфимії Яворських. Початкову освіту здобув у брат. школі м-ка Явора. Після Андрусівського перемир'я (1667) родина переселилась до с. Красилів (неподалік від Ніжина, тепер с. Красилівка Козелецького р-ну Черніг. обл.). Звідси Я. подався до КМА. З 1684 Я., завдяки своєму покровителеві митрополиту Київському, Галицькому і всієї, Малої Росії В. *Ясинському*, продовжив навчання у єзуїт. колеґіях Львова, Любліна, Познані й академії у м. Вільно. Лекційні курси у Познані Я. слухав, вірогідно, в Яна Моравського. Щоб мати змогу навчатися у катол. закладах, Я. перейшов у католицтво й у Вільно прийняв чернечий постриг під ім'ям Станіслав, навіть деякий час керував катол. студ. т-вом у Вілен. єзуїт. академії — Конґреґацією пресв. Діви. У зарубіжних закладах Я. дістав звання маґістра філософії та вільних мистецтв. Повернувшись у Київ 1689, зрікся католицтва, пояснивши публічно, що «...відступництво від благочестивої віри учинив не серцем, лише єдиними устами створив науки ради». Прийняв чернечий постриг (між 1689 і 1691). Успішно склав перед професурою КМА іспит, підтвердив отримане за кордоном вчене звання й був зарахований до складу акад. вченої корпорації.

Викладав поетику, риторику, філософію й богослов'я, з 1694 — префект КМА. Багато віршував. Ще будучи студентом, склав вірш. панегірик ректору В. Ясинському «Heracles post Atlantem» («Геракл після Атлантів»). 1689 видав у Києві панегірик на честь гетьмана І. *Мазепи* «Echo głosu wolajacego na puszy...» («Відлуння голосу волаючого в пустелі...»), в якому оспівав герб гетьмана та його успішну боротьбу з турками та татарами. Віршував лат., польс., укр. мовами. Дістав у КМА титул artium liberalium et philosophiae magister, consummatus theologus (маґістр вільних мистецтв та філософії, досконалий теолог) та звання «poëta laureatus» (поет, увінчаний лаврами, лавроносний поет). Відомий і як проповідник, що «до витійства мав дар незвичайний і навряд чи в Росії подібні є»,— так поцінують його згодом сучасники в Росії.

На сьогодні відомо 250 його проповідей (лише частину з них опубліковано). Перша орація — панегірик «Виноград Христов...», вийшла в Чернігові 1698 і була присвячена І. Мазепі з нагоди одруження його племінника І. *Обидовського*. Вірогідно, вона була не єдина. Пізніше між Я. й Мазепою встановляться тісні стосунки на ґрунті спільних громад. та культ. інтересів й особиста приязнь. Але як найвищий духівник Росії проголосив у Моск. Успенському соборі «Слово перед прокляттям Мазепи». Я.— автор книг «Конкордація Святого письма», «Про церкву», «Про святу Троїцю», які вийшли у друкарні КПЛ, але були втрачені. Його вірші перекладали Микола Зеров, Валерій Шевчук, Віталій Маслюк.

Стефан Яворський
З портрета XIX ст.

Ґравюра І. Мигури, присвячена Стефану Яворському

У Києві залишився відомий сьогодні курс лекцій з філософії «Agonium philosophicum in arena Gymnasii Mohilaeanae Kijoviensis orthodoxae Rossiacis agonothetis apertum ad majorem ejus gloriam, qui olim gyganteo passu mortalitatis nostrae ingressus fuerat stadium novus ex compressore viator Patris unigena ad augendum hyperdulae cultum beatissimae ejus matris per montana Judeae olim festinantis anno Domini 1691 die VII. Septembris». («Філософське змагання, розпочате 7 вересня 1691 року на арені православно-руської Києво-Могилянської академії руськими атлетами для більшої слави того, котрий будучи вільним від гріха, пілігримом Єдинородним Сином Отця, виступив на шлях помноження слави найблаженнішої його Матері, яка ходила юдейськими узгір'ями»). У ньому, як і в багатьох ін. філос. курсах КМА, народжувалися і розвивалися перспективні для подальшого наук. поступу ідеї, напр., мат. логіки, семіотики, семантики, психології Нового часу. Наук. діяльність Я., як і його найкращих сподвижників, зокрема В. Ясинського, Й. *Кроковського*, сприяла подальшому розвитку КМА. Я. був відомий у Києві і як громад. діяч — займався перекладами, дип. кореспонденцією, входив до складу різних посольств, зокрема до Москви, де зажив слави як учений, дипломат, промовець, завдяки чому до КМА цар його вже не відпустив.

1.04.1700 Я. за велінням Петра І зведено у сан єпископа і висвячено на митрополита Рязанського і Муромського, а 16.12.1701 призначено після смерті п. Адріана доглядачем (місцеблюстителем) патріаршого престолу. На той час це була найвища дух. посада в Росії. Я. підтримав реформи Петра І щодо перебудови держ. устрою, економіки, науки, освіти. Проте виступав за автономію церкви, за невтручання держави в її справи. Він полемізує із старообрядцями як із противниками перетворень. Цій полеміці присвячує працю «О знаменіях пришествія антихристова и кончины века» (М., 1703). Капітальною працею Я. є «Камѣнь вѣры» (М., 1728, 1729, 1749; К., 1730), в якій він висловив свою незгоду з церк. реформою в Росії, виступив на захист «чистоти» православ'я, незмінності обрядів, церк. традицій та догматів, застерігав проти поширення протестантизму (праця «Отвѣт Феофану Прокоповичу на слово об игѣ неудобоносимом»). Водночас зробив спробу раціоналізувати православ'я. І хоча такі виступи й були відомі цареві, він, враховуючи авторитет, ученість та ерудицію Я. і, в кінцевому результаті, його підтримку, призначив його головою Синоду (1721). У Москві Я. багато займався освіт. справами. Призначений протектором Моск. академії, перебудував її на зразок КМА. Так в Росії постав перший вищий навч. заклад — Моск. слов.-грек.-лат. академія (1701). Щоб швидко і якісно налагодити в ній навч. процес, Я. забезпечував її викладачами й професорами лише з Києва, які, їдучи до Москви, везли з собою й студентів: рос. молодь не була ще підготовлена до слухання вищих наук. Перші професори з України, Р. *Краснопольський*, Й. *Туробойський*, Афанасій Соколовський, Григорій Ґошкевич, М. *Канський*, Антоній Стрешовський та ін., розпочали довгу низку вчених, які за наказом царя й Синоду були забрані з КМА до Москви. Там вони очолювали каф-ри, були ректорами, викладачами тощо. З 1701 до 1762 до Моск. слов.-грек.-лат. академії виїхало 95 могилянців. Із 23 ректорів за цей час могилянців було 21, із 25 префектів — 23. Я. можна вважати одним із засновників рос. театру. Він автор текстів спектаклів, які ставляться на сцені Театру при Моск. слов.-грек.-лат. академії. Я. налагодив також роботу Моск. друкарні, дбав про видання навч. посібників, словників тощо, сам редагував церк., мовознавчі, істор. книги. Написав посібник з риторики «Риторическая рука...», праці з філософії, теології. За освітою та ерудицією йому не було в той час рівних у Росії. Саме до нього звернувся знаменитий нім. учений Готфрід Лейбніц 1712 з пропозицією заснувати АН у Росії.

Я. підтримував у Москві інтереси КМА, зокрема, сприяв поверненню її маєтностей, свого часу відібраних ченцями Київ. Межигірського м-ря, протегував могилянцям у їхніх клопотаннях перед цар. урядом в отриманні грамоти 1701, якою затверджувалися всі маєтності Київ. Брат. м-ря, надбані протягом його існування, та підтверджувались права КМА як вищого навч. закладу. Незважаючи на блискуче становище, визнання в держ., вчен. і церк. колах, Я., як і сотні ін. українців, вивезених примусово до Росії, відчував себе пригніченим і намагався звільнитися від церк.-адм. обов'язків, «набридав чолобитними», в яких «слізно просив» повернути його в Україну. Коли Я. чекало вище духовенство на чолі з патріархом, щоб висвятити в митрополити, він вдався до протесту — заховався у Переясл. Донському м-рі. Але, як відомо, це не допомогло. 1706 під час перебування з царем у Києві знову просив залишити його в КМА. Зберігся лист Я. до Д. *Туптала (Ростовського)* від 19.12.1706, в якому він гірко скаржився на свій «марнотратний», «нелегкостерпний» спосіб життя, «що й розум засліпив, і здоров'я відняв, і душу пошкодив... Ось що, отче, змушувало і змушує мене вийти з цього Вавилону. Ось що побуджувало мене шукати Київської кафедри, не заради кафедри, тому що я вже маю кафедру, яка є першою в ієрархічному значенні... але заради відпочинку і спокійного життя, у якім я зміг би лишити нащадкам який-небудь, бодай незначний твір свого незначного розуму... Помолися, святителю Божий, за полонених, серед яких і я є». Думка повернутися в Україну, принаймні прислужитися їй, не залишала Я. до кінця життя. 1702—16 всі свої кошти він вкладав у буд-во Ніжин. Благовіщенського собору Спасо-Преображенського м-ря, де жив йо-

го брат Павло Яворський і був там протопопом. Коли собор було зведено, Я. приїздив його освячувати. Мріяв заснувати тут щось на зразок дух. академії — Колеґію вчених ченців, яка готувала б високоосвічених і високоморальних священнослужителів для України. Основою закладу мала стати подарована ним за рік до смерті власна б-ка з 609 книг. Склад б-ки — це зміст життя Я.: книги богослов., євангелія, агіографічні твори отців Церкви, праці з історії, географії, твори вітчизн. авторів — «Вечеря душевна» С. *Полоцького*, «Меч духовний» Л. *Барановича*, «Четьї Мінеї» Д. Ростовського і т. ін., зарубіжних філософів — Самуеля Пуфендорфа, Юста Ліпсія, античних авторів — Гомера, Софокла, Демосфена, Катона, Лівія, Флавія, Юстиніана, Верґілія, Овідія, збірки байок та анекдотів, мед. посібники тощо. Відправляючи книги до Ніжина, Я. склав власноручно реєстр і «Тестамент», в якому навчав, як уберегти книги від «огненного випадку, вологості, шашелів, крадіжок» і т. ін., а також додав знамениту елегію латин. мовою «Прощання з книгами», в якій зізнавався, що книги були його «любов'ю й скарбом, паче тисяч злата й срібла дорожчі»:

Книги, прощайте! Пора.
Я гортав вас, леліяв і пестив.
Світло і гордість й утіхо моя!
Іншим тепер прислужітесь
достойнішим людям,
Спрагу блаженних сердець
ваш потамує нектар.
Горе мені! Очі мої розлучаються
з вами навіки.
І остигаючу душу
вже не зогріє ваш жар.

«Прощальна елегія» полонила душі читачів. Її переписували віршами й прозою, перекладали різними мовами, аж до далекої Англії. 1732 за ініціативи ректора А. *Прокоповича* книги було передано до Харк. колеґіуму. На сьогодні частина з них віднайдена й зберігається у Харк. ун-ті. 23 книги залишились у Ніжині, але час і люди не пощадили їх, як і ін. речі, передані Я. до Благовіщенського собору. За роки рад. влади загинули оригінальні грамоти, надані Я. собору (1717), ікони Божої Матері Корсунської, за переказами, написаної митрополитом Р. *Заборовським*, й Каплунівської Богоматері (Рим, 1435), 3 срібні хрести з мощами св. угодників, серед них — св. євангелістів Матвія, Марка й Луки, «Апостол» (1632), Євангеліє (1644) та ін. В Україні пам'ять про Я. увічнена у назві площі у м. Львів, на якій стояв колись будинок єзуїт. Колеґіуму, де він навчався. Так і не повернувся Я. на Україну. Помер у Москві. Похований у церкві Стрітення Господнього Донського м-ря, що в Переяславі-Рязанському.

Тв: Pełnia nieubywaiącey chwały w herbowym xiężycu z trzech prima magnitudinis luminarzów Barlaama swięntego pustelnica, Barlaama swiętego męczenica, Barlaama swiętego pieczarskiego, jedniegoż dnia nowembra 19, na niebie cerkiewnym swiecących pod Hieroglyphikiem swiata od nichże podeptanego. Jaśnie w Bogu przeoświęconemu jego mości oycu Barlaamowi Jasińskiemu prawosławnemu archiepiskopowi metropolicie Kiiowskiemu, Halickiemu y wszystkiej Rossiey. Przy dorocznym Festu patrońskiego recursie Plausibus gratulatoriis reprezentowana rudi calamo et Minervae jegoż Alumna w Duchu świętym Syna y sługi naynizszego hieromonacha Stephana Jaworskiego, praefecta szkoł Kiiwo-Mochilańskich y philosophiey professora. Anno, quo Pulchara ut Luna Maria in perfecto a sole Justitiae stetit plenilunio 1691; Echo głosu wołaiącego na puszy od serdeczney reflexyi pochodzące, a przy solennym powinszowaniu doroczney festu patrońskiego rewolucyey, Jana swiętego Krzciciela, jasniewielmoznemu jego mości p: Janowi Mazepie, hetmanow woysk ich carskiego prześwietnego maiestatu zaporozkich, brzmiące głosną zyczliwego affectu resonancyą nayniższego sługi Symeona Jaworskiego Artium Liberalium et Philosophiae Magistri Contummari Theologi. Roku, ktorego dolina Światowa Echo wydała Przedwiecznego Słowa. Kiiów 1689; Виноград Христов в нем же лето本 же летоpocль единa от трех сі есть брак честный един то трех чинов девствующих, вдовствующих и супружих в честь Богу в Троице святой покланяемому обретающихся. При благословительном венчаніи и супружества вельможного его милости пана Иоанна з Обедова Обедовского его царского пресветлого величества стольника и полковника нежинского. Проповедию Церковною Почтенный в Церкви Свято-Троицкой Батуринской от иеромонаха Стефана Яворского, игумена Монастыря Святоникольского Пустынного Кіевского, року 1698, месяца января в неделю. Егда чтеся Божественное Евангелие святого Евангелиста Луки в главе: учителю благий, что говорю до живот вечный наследую. Чернігів, 1698; Agonium philosophicum... ІР НБУВ, Д. С. 152, VIII60M/42; Твір теологічний (без назви) ІР НБУВ, 149/п. 40; Знаменія пришествія антихристова и кончины века от писаний божественных явленна. Апостольскому же вопросы: что есть знаменіе Твоего пришествія и кончины века (Матвей 24) согласующая. М., 1703; Камень веры православнокефаліческія восточныя Церкове святыя сыном на утвержденіе и духовное созиданіе: претыкающимся же о камень претыканія и соблазна на востаніе и исправленіе. М., 1728, 1729, 1749; К., 1730; Проповеди блаженной памяти Стефана Яворского., [писанные кириллицей]. М., 1804–05; Слова Стефана Яворского, митрополита Рязанского и Муромского. ТКДА, 1874, № 7, 10, 12; 1875, № 1, 3, 5, 9–10; 1877, № 4; Риторическая рука, сочинение Стефана Яворского, перевод с латинского Теодора Поликарпова. СПб., 1878; Грамота Стефана Яворского Нежинскому Благовещенскому монастырю 1717 г. (с комментариями С. И. Маслова) К., 1914; Філософські твори, т. 1–3. К., 1992.

Літ.: Терновский Ф. А. Стефан Яворський .. ТКДА, 1864, № 1, 3, 6; Письма митрополита Стефана Яворского. ТКДА, 1866, № 1; Завещание о книгах и прощание с ними. ДБ, 1868, № 23; Самарин Ю. Т. Соч., т. 5. Стефан Яворский и Феофан Прокопович. М., 1880; Петров Н. И. Киевская академия.. К., 1895; Голубев С. Т. Гедеон Одорский. ТКДА, 1900, № 12; Маслов С. И. Библиотека Стефана Яворского. К., 1914; Українські пись-

менники.., т. 1. К., 1960; Захара И. С. Борьба идей... К., 1982; Аполлонова лютня... К., 1982; Литвинов В. Д. Ідеї раннього просвітництва... К., 1984; Захара І. С. Стефан Яворський. Львів, 1991; Трофимук О. Літературний текст бароко... В кн.: Mediaevalia Ukrainica: ментальність та історія ідей, т. 2. К., 1993.

І. С. Захара
З. І. Хижняк

Яво́рський Федір Михайлович (1780, м. н. невід.—9.04.1828, м. С.-Петербург) — лікар, доктор медицини й хірургії. У 2-й пол. 1790-х рр. навчався у КМА. 1802 закін. С.-Петерб. мед.-хірург. академію і 1804 призначено пом. прозектора каф-ри анатомії, з 1806 — канд. хірургії. Працював у С.-Петерб. морському госпіталі лікарем, прозектором і оператором. За виготовлення анатомічних препаратів нагороджено перснем і золотою табакеркою. 1810 С.-Петерб. мед.-хірург. академією Я. удостоєно звання медика-хірурга. Першим у Росії здійснив артеріальну перев'язку a. popliteam. Запропонував апарат для вправлення вивиху плеча. Інспектував Київ. військ. госпіталь. 1813—21 — гол. лікар С.-Петерб. морського госпіталю, потім — гол. лікар на Кавказ. мін. водах. 22.08.1822 Я. без іспитів удостоєно ст. д-ра медицини і хірургії. 1824 призначено старшим штаб-лікарем С.-Петерб. поліції і членом фізикату, органу управління мед. справами, 1827 — петерб. штадт-фізиком (гол. лікарем).

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи.., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886.

Б. П. Криштопа

Яге́льський Касіян Йосипович (1736, м. Київ — 21.11.1774, м. Москва) — доктор медицини, один із засновників епідеміології в Росії. Навчався у КМА. 1756 вступив до С.-Петерб. адміралт. госпіт. школи. 1758 дістав звання підлікаря, 1761 після складання відповідних іспитів — звання лікаря і призначення до військ. лазарету. Того самого року в числі перших 10 найбільш здібних вихованців рос. госпіт. шкіл (у минулому студентів КМА) відряджено С.-Петерб. мед. колеґією до Лейден. ун-ту, де 1765 захистив доктор. дисертацію «De passione hysterica» («Про істеричну пристрасть»). 2 роки працював у Німеччині та Франції. Після складання 1767 в С.-Петерб. мед. колеґії іспитів на право мед. практики Я. призначено проф. фізіології, патології і «матерії медики» С.-Петерб. сухопут. госпіт. школи, але того ж року переведено на аналогічну посаду до Москви. Під час епідемії чуми у Москві (1770—72) — один із найближчих сподвижників Д. *Самойловича* і найдіяльніший член уряд. «Комиссии для врачевания и предохранения от моровой язвы». Склав «Наставление о предохранительных средствах от моровой язвы» (1771), для населення Москви написав «Уведомление, каким образом вообще яд язвенный в домах и вещах зараженных и сумнительных истреблять» (1771). Винайшов обкурювальний порошок для дезинфекції речей, заражених чумою. Я.— один із найздібніших лікарів свого часу. Стоїть у ряду засн. епідеміології в Росії. Помер від туберкульозу.

Літ.: Громбах С. М. [Примечания]. В кн.: Самойлович Д. С. Избранные произведения, в. 1. М., 1949; Плющ В. Нариси.., кн. 1. Мюнхен, 1970.

Б. П. Криштопа

Ядри́ло Гаврило Іванович (1726, м. Київ — р., м. см. невід.) — райця Київського маґістрату, військовий товариш. Походив із міщан. родини. Навчався у КМА: 1737 — учень «изрядных способностей» першого класу — аналогії. По закін. КМА, наприк. 1740-х рр.,— на цивільній службі, але «из уваженія долговременной и беспорочной службы» дістав ранґ військ. товариша. 1781 — райця Київ. маґістрату. 1784 служив квартальним наглядачем Київ. управи. Прийнятий з родиною до дворян. стану Київ. губ. Володів садибою в парафії церкви Миколи Притиска на Подолі. Був одружений з Анастасією Йосипівною Гудим, дочкою київ. бурґомістра. Брати Я.— М. *Ядрило*, Микола Ядрило й Пилип Ядрило — також навчалися в КМА.

У КМА навчався й син Я. Іван Ядрило та внук Гаврило Іванович Ядрило, який служив згодом підпоручиком Черніг. полку. Притягався до суду у справі декабристів.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2. т. 1, ч. 2. К., 1904.

Архіви: ДАКО, ф. 782, оп. 1, спр. 13621; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1015, спр. 86.

Р. М. Лякіна

Ядри́ло Матвій Іванович, чернече ім'я Михайло (1723, м. Київ — після 1768, м. см. невід.) — ігумен. Н. в міщан. сім'ї у Києві на Подолі. 1737 — учень «изрядных способностей» класу аналогії КМА. 1745 закін. навчання класом філософії. 1745—48 працював канцеляристом при Київ. митрополичій каф-рі. 23.09.1748 звернувся до архім. КПЛ Й. *Оранського* з проханням прийняти його в м-р «для полученія монашескаго чина». При цьому додав атестат про навчання в КМА за підписом префекта і проф. філософії М. *Козачинського*. Через місяць прийняв у КПЛ чернечий постриг. 1758 його у званні соборного старця,звільнивши від послушенства в економії, направили на ігуменство у приписний до КПЛ Зміївський Преображенський м-р Харк. єпархії, де він перебував до 1768.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 238, 247; оп. 1 вотч., спр. 258, 863, 866, 881, 885; оп. 2 черн., спр. 30, арк. 1–3.

С. Р. Кагамлик

Якубо́вський, чернече ім'я Тихін (р. н. невід., сот. м-ко Короп Ніжинського полку,

Мікроскоп XVIII ст.
Національний музей медицини України

тепер смт, райцентр Чернігівської обл.— 4.04.1786, м. Суздаль, тепер РФ) — викладач, єпископ Воронезький і Єлецький, Суздальський і Юріївський, Севський і Брянський. Походив з міщан. сім'ї. Навчався у КМА до 1756. По її закін.— чернець Київ. Брат. м-ря та ієродиякон і уставник Київ. Софійськ. собору. Ще студентом викладав у класі аналогії та інфими КМА (1755—57). 1757—58 — законовчитель С.-Петерб. кадет. шляхет. корпусу. 1758 Я. рукопокладено в архім. Яросл. Спасо-Преображенського м-ря, звідки направлено з рос. військами до Кенігсберга. 1761 призначено настоятелем рос. похідної церкви в Кілі. Відразу після укладення мирного договору між Росією та Пруссією (1763) Я. вернувся у Яросл. Спасо-Преображенський м-р. 8.08.1764 його хіротоновано на єп. Севського і Брянського, вікарія Московського. З 17.12.1767 — єп. Воронезький і Єлецький. Опікувався Ворон. семінарією, започаткованою Іваном Струковим. За Я. в семінарії запроваджено вивчення нім. та франц. мов. Для посилення викладацького складу викликані вихованці КМА, серед яких Петро Федорів, Я. *Костенський*, Володимир Дорimендовський та ін. 19.05.1775 Я. переміщено до. Сузд. єпархії, де й провів останні роки свого життя. Детальних відомостей про його діяльність за цей час немає. Похований у Сузд. Різдвобогородицькому соборі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Для посетителей портретной залы... К., 1874; Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897; Акты и документы.., отд. 2, т. 2, 4—5. К., 1905, 1907—08.

Т. О. Доронiна

Ямни́цький Іван, чернече ім'я Йосиф (р., м. н. невід.—30.12.1748, м. см. невід.) — ректор Новгородської семінарії. Закін. повний курс КМА бл. 1741. Цього самого року викликано архієп. Великоновгородським і Великолуцьким А. *Юшкевичем* до Новгор. семінарії викладати лат. мову. 1743 прийняв чернечий постриг. 1743/44 навч. р. викладав у класі граматики, 1744—46 — у класі риторики і одночасно був префектом. 1746 з відкриттям у семінарії класу філософії отримав посаду проф. філософії. З 1748 — ректор і проф. богослов'я. Турбувався рівнем навчання в семінарії, добробутом студентів і викладачів. За свідченням сучасників, Я. був освіченою і талановитою людиною. Не забував свою alma mater — КМА, жертвував книги для її б-ки. Я.— автор шкільної драми «Стефанотокос» (1743).

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 2. К., 1856; Геннади Г. Н. Справочный словарь.., т. 2. Берлин, 1880; Знаменский П. Духовные школы... Казань, 1881; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

О. В. Ящук

Яне́нко-Хмельни́цький Павло Іванович (1610—20-ті рр., м. н. невід.— р., м. см. невід.) — полковник київський, дипломат. Сподвижник Б. *Хмельницького*, І. *Виговського*, П. *Дорошенка*. За однією з версій — син брата Б. Хмельницького Івана (Яна) Хмельницького, у котрого були ще один син і дочка. За іншою версією — Я.-Х. був сином сестри Б. Хмельницького. Прізвище Я.-Х. подається у джерелах порізному: Яненко, Янченко, Янович, а додаток «Хмельницький» наводиться переважно в працях дослідників.

Я.-Х. здобув ґрунтовну домашню освіту, потім вчився в КМА. В архівах знаходиться ряд автографів Я.-Х., переважно універсалів, відомий також підпис, зроблений на універсалі кирилицею, прекрасним каліграфічним почерком, в якому Я.-Х. підтвердив право на землю козелецькому протопопу Григорію (трав. 1657). Вперше Я.-Х. згадується як учасник Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58 у Реєстрі Війська Запорозького 1649—50. Його ім'я — «Павло Яненко» стоїть на самому початку списку Чигирин. полку серед найближчого оточення Б. Хмельницького. 1650 брав участь у посольстві України до Османської імперії. Навесні 1651 разом з Андрієм Кулькою (Культою) очолив укр. посольство до Ясс, яке прискорило укладення політ. і династичного союзу між Україною і Молдавією. 14.05.1651 посли відправили з Ясс два листи, адресовані Б. Хмельницькому і його сину Тимошу Хмельницькому, у яких звітували про справи. 20.05.1651 господар Молдавії В. Лупул у листі до Б. Хмельницького підтвердив успішність місії Я.-Х. та А. Кульки. Коли Тиміш Хмельницький загинув при обороні Сучави і укр. війська мусили залишити це місто, тіло гетьманича першим зустрічав в Україні саме Я.-Х., двоюрідний брат покійного. У січ. 1654 Я.-Х. був одним з тих, хто зустрічав у Переяславі моск. посольство.

1653 — наказ., а з 1654 — дійсний полк. київський. Влітку 1654 у боях під Мозирем Я.-Х. розбив війська полк. Семена Павші. 25.06.1655 Б. Хмельницький своїм універсалом ствердив угоду між ним і племінником: Я.-Х. передав Війську Запорозькому 8 тис. зл., а гетьман йому — у користування маєтності покійного пана Грузевича: Бугаївку, Берково Козелецької сотні Переясл. полку та два села за Прип'яттю — Масани й Борщівку з млинами та ін.

Я.-Х. був добрим адміністратором. 7.03.1656 своїм універсалом став на оборону ковальського цеху в Києві, наказуючи повернути йому захоплені ченцями сіножаті, дозволив купити землю й будинок у Києві київ. протопопу Михайлу Гунашевському, дипломату й канцеляристу, зятю І. Виговського, автору знаменитого Львівського літопису (1657). Підтримував КМА. Подарував їй кілька «дворових місць» на Подолі. Після смерті Б. Хмельницького Я.-Х. став на бік І. Виговського. Під час

Рос.-укр. війни 1658—59 він брав участь у боях за Київ. У верес. 1658 разом з Д. *Виговським*, братом гетьмана, повів наступ проти моск. воєвод, керуючи військами з боку Щекавиці та Киселівки, але зазнав невдачі, втратив прапор, обоз і артилерію і мусив відступати до Почайни. Після цього київ. полковником де-факто, а потім і де-юре став В. *Дворецький*. Я.-Х. підтримував Виговського до кінця його гетьманування, а потім пішов до Ю. *Хмельницького*. Брав участь у спільному поході проти Речі Посполитої рос. та укр. військ, який закін. поразкою під Чудновом та Слободищами (1660). Був прихильником Слободищенського договору, за що, очевидно, сейм Речі Посполитої ствердив його шляхетство 1661. Після падіння Ю. Хмельницького став на службу до П. *Тетері*. Його підпис бачимо, зокрема, під суплікою до короля Яна II Казимира від 30.11.1664, підписаною у таборі під Лисянкою групою козац. старшини (Т. *Носач*, Остап Гоголь, С. Зарудний, М. *Ханенко*, П. Дорошенко). Після відставки П. Тетері Я.-Х. служив гетьману П. Дорошенку. Дочка Я.-Х., Єфросинія, була одружена з гетьманом П. Дорошенком. Від цього шлюбу народилася дочка Марія, котра у моск. засланні Дорошенка вийшла заміж за стольника Головіна. Історія Марії лягла в основу відомої поеми Лесі Українки «Бояриня». Я.-Х. брав участь у походах гетьмана Дорошенка. Разом з його братом Григорієм він підійшов 1668—69 аж під Конотоп і Козелець, активно агітував потім київ. полк. Костянтина Солонину, щоб той покинув Д. *Многогрішного* і повернувся під зверхність Дорошенка. Разом з Дорошенком він тримався до останнього, ведучи тяжкі бої проти польс. та моск. військ, як-от під Смілою (19.06.1674). Коли ж ситуація стала безнадійною, саме Я.-Х. разом із Семеном Тихим повіз до Москви умови капітуляції гетьмана, причому на шляху до них приєдналися посли Івана Сірка. 22.01.1676 Я.-Х. передав у Москві царю Олексію Михайловичу тур. прапори, отримані раніше Дорошенком від султана. Коли Я.-Х. вже був у Курську (на зворотному шляху), помер цар Олексій, і новий монарх Федір Олексійович передав через Я.-Х. своє послання до гетьмана. Я.-Х. провів Дорошенка з Чигирина до Батурина, але потім вернувся в Чигирин, де мешкали його дружина і діти. Тільки 1677 він прибув із сім'єю до Сосниці, де ще перебував Дорошенко. Останній був засланий до Москви, але його дружина Єфросинія воліла залишитися при батькові. Пізніше Я.-Х. проживав у Нових Млинах на Чернігівщині. Його син або брат, теж Павло, був активним прибічником Ю. Хмельницького. Де пройшли останні роки Я.-Х., де він помер, яка доля його сім'ї — невідомо.

Літ.: Акты.., ЮЗР, т. 12 (1675–76). СПб., 1882; Документы об освободительной войне... К., 1965; Каталог документів... К., 1982; Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко.. Нью-Йорк, 1985; Реєстр... 1649 року. К., 1995; Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини.., ч. 1. К., 1998.

Архіви: Biblioteka PAN (Kraków), Dział rękopisów, N 269, f. 32–33.

Ю. А. Мицик

Янóвич (Метéнський) Симеон, чернече ім'я Саватій (1711, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — ієродиякон, викладач. Свідчення про місце його народження розходяться. За М. І. Петровим, він н. в м-ку Літки Остерської сотні Київ. полку (тепер село Броварського р-ну Київ. обл.). Ф. І. Титов вважає, що Я. походив з м. Доробуг (можливо, це с. Дорогобуж Луцького пов. Волин. воєвод., тепер Гощанського р-ну Рівненської обл.). Походив з міщан. родини. Навчався в КМА: значиться в списках студентів класу філософії за 1737/38 навч. р. Звідси відправлено до Твер. семінарії, де 1742 викладав у класі синтаксими й піїтики. 1743 Я. переведено до Тр.-Серг. семінарії учителем першого грамат. класу — фари. 1743 він відпросився до Києва, щоб прийняти чернечий постриг у КПЛ. 1774 Я. з Г. *Комаровським* на прохання митрополита Тобольського і всього Сибіру А. *Нарожицького* викликано до Тобольська для викладання риторики та проповідництва. Щодо Я. з КПЛ дано такі рекомендації: «ежели он иеродиакон Гинович (Іанович) по прошествіи трех год пожелает обратно в Кіевопечерскую лавру, то оного милостиво отпусти, буди же пожелает тамо жить, то его произвесть на вакансовую архімандрію».

Літ.: Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

Архіви: ЦДІАК України, Ф. 128, оп. 1 черн., спр. 4, арк. 168; оп. 2 черн., спр. 9, арк. 1–15.

С. Р. Кагамлик

Янóвський Андрій Іванович (рр., м. н. і см. невід.) — військовий канцелярист. Син бунчук. товариша. Навчався у КМА до 1764. Наприк. року зараховано на посаду військ. канцеляриста до Ген. військ. канцелярії.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9157, арк. 754.

Р. М. Лякіна

Янóвський Григорій, чернече ім'я Ґедеон (рр., м. н. і см. невід.) — викладач, ігумен. Вищу освіту здобув у КМА (1740-ві — поч. 1750-х рр.). По закін. навчання прийняв чернечий постриг. 1753 — ієромонах Київ. Брат. м-ря і викладач класу аналогії КМА, 1755 — класу інфими й синтаксими. 1756—60 — екзаменатор (відповідальний за надання священицького сану особам, які не мали вищої богослов. освіти) при Київ. митрополичій каф-рі. Водночас — проповідник Моск. слов.-грек.-лат. академії і екзаменатор Моск. єпархії. 1760—61 Я. — ігумен Давидової пустині Вознесенського м-ря Моск. єпархії.

1760—61 Я. — ігумен Давидової пустині Вознесенського м-ря Моск. єпархії.

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Акты и документы..., отд. 2, т. 2. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Яно́вський Данило Семенович (1767/69, с. Чаплїївка Кролевецької сотні Ніжинського полку, тепер Шосткинського р-ну Сумської обл.—14.02.1840, повіт. м. Ніжин Чернігівської губ., тепер райцентр Чернігівської обл.) — чернігівський губернський суддя, директор Ніжинської гімназії. Походив з родини протоієрея. Навчався у КМА. Служив у канцелярії Черніг. намісн., потім у канцелярії малорос. губ. гр. П. О. Рум'янцева-Задунайського, згодом став його ад'ютантом. Після смерті останнього допоміг його синам поділити маєток батька. За це отримав від них село з 300 кріпаками. Служив управителем маєтків Сергія Рум'янцева. Дворянство обрало його Черніг. підкоморним (межевим) суддею, а згодом — губ. суддею. За рекомендацією гр. Іллі Андрійовича Безбородька від 1826 до 1835 перебував на посаді директора Ніжин. гімназії (з 1832 — ліцей). Маєток Я. було продано з торгів за борги. Жив у Ніжині на пенсію гр. С. Рум'янцева.

Літ.: РБС, т. Яблоновский—Фомин. СПб., 1913.

Архіви: ІР НБУВ, ф. Грушевського М., спр. 1448, Х-4868.

З. І. Хижняк

Яно́вський Дем'ян Іванович (кін. XVII — поч. XVIII ст., с. Кононівка 2-ї Лубенської сотні Лубенського полку, тепер Лубенського р-ну Полтавської обл., за ін. даними, м. Лубни, тепер райцентр Полтавської обл.— р. см. невід., очевидно, там само) — священик. Син Івана Яковича Яновського, вікарного священика лубен. Свято-Троїцької церкви (з 1695), потім — священика Успенської церкви с. Кононівка. Я. навчався в КМА, яку закін., вірогідно, бл. 1723, бо цього року став священиком Успенської церкви с. Кононівка. Я. був батьком А. *Гоголя-Яновського*, діда відомого письменника Миколи Васильовича Гоголя, тобто Я.— прадід М. В. Гоголя.

Літ.: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908.

В. Н. Жук

Яно́вський (Го́голь-Яно́вський) Іван Петрович (бл. 1740, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — штаб-лікар. Походив із відомого на Полтавщині священицького роду. Син Петра Федоровича Яновського. Навчався в КМА до 1761, коли був направлений проф. І. *Политикою* на навчання до С.-Петерб. адміралт. морського госпіталю, по закін. якого 1764 призначений підлікарем Білівського піхот. полку. 1784 йому присвоєно звання штаб-лікаря. Став відомим медиком. Сподвижник лікарів Д. *Самойловича*, А. *Італинського*, М. *Трохимовського* та ін. 1783—84 боровся з чумою в Диканьці й Кременчуці на Полтавщині. 1791 працював штаб-лікарем у Полтав., а 1794 — в Олексопольському пов. Жив у Градизькому пов. (тепер район Полтав. обл.), де мав 40 душ селян чол. статі. Я. — двоюрідний брат А. *Гоголя-Яновського*, діда письменника М. В. Гоголя.

Літ.: Модзалевский В. Л. К родословной Гоголей-Яновских. ТПУАК, в. 1. Полтава, 1905; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1. К., 1908; Бородій М. К. Участь вихованців Київської академії в розвитку вітчизняної медицини XVIII ст. УІЖ, 1980, № 3; Бородій М. К. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987.

Л. О. Розсоха

Яно́вський Федір Михайлович, чернече ім'я Теодосій (р., м. н. невід., ймовірно, Смоленськ, тепер РФ — 3.02.1726, м. Архангельськ, тепер РФ) — архієпископ Великоновгородський і Великолуцький, засновник Олександро-Невської семінарії. Походив з родини смолен. шляхтича Михайла Степановича, «сина Янова». Мав трьох братів — Кирила, Василя та Леонтія Яновських. За ін. даними, Я.— син рейтара зі Смоленська. Навчався в КМА (1663—76), закін. повний курс. 1693 прийняв чернечий постриг у Моск. Симоновому м-рі, а вже 1704 призначений архім. першокласного Хутинського м-ря Новгор. єпархії. У різних місцях єпархії заснував 13 шкіл з елементарним навчанням, з підпорядкуванням їх школі «греко-слов'яно-латинських діалектів», створеній ним у Новгороді. Рівень викладання в школі був високий, особливо мов, котрим навчав запрошений ієродиякон Моск. Заіконоспаського м-ря могилянець Й. *Туркевич*. Діяльність Я., його незалежність в судженнях щодо церкви і духовенства, боротьба з марновірством і забобонами, ідолопоклонством, критичне ставлення до деяких обрядів і церемоній, а також схвалення держ. реформ, які проводились у Росії, привернули увагу Петра І. 1708—09 Я. перебував у С.-Петербурзі. Займався облаштуванням церк. справ на новозавойованій Росією у війні зі Швецією тер., брав участь у розбудові Ол.-Нев. лаври. Як найдовіреніша дух. особа навчав, а згодом і вінчав племінницю царя Анну Іванівну. У берез. 1712 став першим настоятелем Ол.-Нев. м-ря з підпорядкуванням йому всіх церков С.-Петербурга, адміністратором дух. справ Тимчасового церк. управління, найближчим радником Петра І у справах церкви. 1716—18 з цар. родиною перебував у Гаазі, Карлсбаді й Берліні. Повернувшись, найбільше клопотався справами Ол.-Нев. м-ря. Найперше розширив його земельні маєтки, частково за рахунок Сергіївого м-ря, частково — Новгор. архієрейського дому. Намагався зміцнити монаст. дисципліну. Діяв рішуче, часто жорсткими методами. Мав монаст. в'язницю та

охорону, тримав зв'язки з Таємною канцелярією, її гол. діячами П. Толстим та А. Ушаковим, брав участь у засіданнях в справах засуджених дух. осіб. Змінив склад ченців Ол.-Нев. м-ря за рахунок могилянців. Направлення до С.-Петербурга для українців в той час сприймалось як заслання, ченці вважали це найтяжчою повинністю. З часом Я., вірогідно, стали обтяжливими його справи й спосіб життя, ворожнеча, інтриги у вищих світ. і церк. колах. Він подав прохання відпустити його на спочинок, але за указом Петра І 6.01.1721 Я. висвячено на архієп. Великоновгородського і Великолуцького і призначено віце-президентом Синоду. Разом з Т. *Прокоповичем* став фактичним його правителем.

1721 заснував Ол.-Нев. семінарію і дбав про її розвиток. Підтримував зв'язки з Т. Прокоповичем, котрий називав його «великим шанувальником істини», Т. *Кроликом*, Й. *Томиловичем*, Г. *Бужинським*, С. *Кулябкою*, Я. *Марковичем* та ін. Як і вони, цікавився природознавством; зібрав вел. колекцію морських павуків, п'ять скринь з якої подарував до Кунсткамери С.-Петербурга. Був прихильником протестантизму, але швидше не в реліг. плані, а як вчення з елементами раціоналізму. Зі смертю Петра І Я. почав висловлювати думки докорінно протилежні попереднім, обстоював свободу й незалежність церкви від держави, засуджував покійного царя за жорстокість, розв'язання війн, страждання народу. Цим і скористалися його супротивники. Я. віддано до суду з формулюванням «за кощунство над іконами й різні злочини». За вироком суду позбавлено сану (17.10.1725) й відправлено у заслання до Карельського Миколаївського м-ря. Там він і упокоївся як простий чернець Теодосій. Похований у Кирило-Білозерському м-рі.

Літ.: Аскоченский В. И. Киев с... Академиею, ч. 1. К., 1856; Чистович И. А. Феофан Прокопович... Сб. ст. ОРЯС, т. 4, СПб., 1868; Морошкин И. Я. Феодосий Яновский. . РС, 1887, т. 55, № 7, т. 56, № 10–11; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. Торонто, 1967; Литвинов В. Д. Ідеї раннього просвітництва... К., 1984; Власовський І. Нариси історії Православної церкви, т. 3 (XVIII–XX ст.). Нью-Йорк–К.–С. Бавнд Брук, 1990.

З. І. Хижняк

Яно́вський Хома Максимович (1741, м. н. невід.— р., м. см. невід.) — викладач, перекладач. Походив з незаможної козац. родини. Навчався у КМА в 1760-х рр., згодом — в ун-ті при С.-Петерб. АН. По закін. навчання працював викладачем у С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпусі. Займався літ. працею. Відомі його переклади з 11-томної загальної географії А.-Ф. Бюшінга: «Италия из Бюшинговой географии» (СПб., 1776) та «Азия и Аравия из Бюшинговой географии, с немецкого языка переведена губернским секретарем Фомою Яновским» (СПб., 1778).

Літ.: Штранге М. М. Демократическая интеллигенция... М., 1965.

Л. О. Розсоха

Яно́вський Яким, чернече ім'я Ієронім (1736, Полтавщина — 16.01.1814, вірогідно, м. Новгород-Сіверський Чернігівської губ., тепер райцентр Чернігівської обл.) — ректор Полтавської слов'янської семінарії. Син священика. У 2-й пол. 40-х — 50-х рр. XVIII ст. навчався у КМА, по закін. якої висвячений на священика. 1763 Я. призначено полтав. протопопом. З 1776, коли до Полтави прибув перший архієп. Слов'янський і Херсонський (з місцем перебування в Полтав. Хрестовоздвиженському м-рі) Євгеній Булгаріс, Я. став членом Слов.-Херсон. (пізніше Катериносл.) консисторії, а також активним помічником архієпископа. За дорученням Булгаріса Я. розробив пропозиції щодо утворення на базі школи півчих при Хрестовоздвиженському м-рі Полтав. слов. семінарії з 10-річним терміном навчання, де б навчалися представники усіх станів. Він же був і першим ректором семінарії (1778—79). 1786 прийняв чернечий постриг у КПЛ, був її намісником. 1.01.1799 Я. висвячено у сан архім. Київ. Михайл. Золотоверх. м-ря, 1800 переведено намісником до Новгород-Сів. Спасо-Преображенського м-ря. 1804 викликано до С.-Петербурга на чергові священнослужіння та проповіді, але відмовився їхати, посилаючись на похилий вік. Я.— автор «Краткого описания Новгород-Северского Спасского монастыря», надрукованого в «Истории Российской иерархии».

Літ.: Павловский И. Ф. Полтавцы... Полтава, 1914; Жук В. Н. Унікальна пам'ятка історії та культури. В кн.: Полтавський Хрестовоздвиженський монастир... Полтава, 1993.

В. Н. Жук

Яро́цький Василь Якимович (1799, м. Київ — після 1836, м. см. невід.) — старший лікар. Син священика Миколаївської церкви колишнього жін. Київ. Йорданського м-ря (на Подолі). Брат Г. *Яроцького* та М. *Яроцького*. 18.05.1808 вступив до нижчого грамат. класу КМА. Вчився до класу риторики включно до закриття КМА (1817). Ймовірно, 1815 осиротів, бо з січ. 1816 перебував на казенному утриманні. Можливо, вчився також у Київ. семінарії та КДА. Проявив себе як старанний студент, за характеристикою викладачів, «очень понятенъ, успѣха довольно изряднаго, поведенія честнаго». 1821 вступив на мед. ф-т Моск. ун-ту на держ. кошт. 1824 закін. ун-т із золотою медаллю, а 1825 призначено лікарем до 43-го піхот. полку. Потім служив у гр. І. Ф. Паскевича в Єреванському полку. 1832 — старший лікар Нашебурзького піхот. полку, 1833 — Єреванського карабінерного полку, а 1834 — Кременчуцького єгерського полку. 1836 звільнився з військ. служби. Того самого року опублікував статтю «О перевязывании огнестрель-

ных ран... курдюками и свежеснятой животной кожей».

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Акты и документы..., отд. 3, т. 3—4. К., 1912—13.

О. Ф. Задорожна

Яро́цький Гнат Якимович (1802, м. Київ — 1847, м. С.-Петербург) — лікар. Син священика Миколаївської церкви колишнього жін. Київ. Йорданського м-ря (на Подолі). Брат В. *Яроцького* і М. *Яроцького*. 1809 вступив до нижчого грамат. класу КМА, де вчився до класу риторики включно до закриття КМА (1817). Продовжив навчання в Київ. семінарії. 1825 вступив до С.-Петерб. мед.-хірург. академії. У лют. 1828 Я. закін. навчання і направлений лікарем до лейб-гвардії гренадерського полку. 1830 перейшов до лейб-гвардії Преображенського полку. 1833 дістав звання медика-хірурга. 1835 звільнився з військ. служби і перейшов у цивільне відомство — отримав посаду лікаря при М-ві юстиції.

Я.— автор низки енциклопедичних статей до Лексикона М. І. Греча на мед. теми: «Гофманские капли», «Грудь», «Гортанная чахотка», «Детское место». 1835 у газ. «Друг Здравия», постійним співробітником якої з цього року був, опублікував розвідку «Замечания о грибах» та «Разбор перевода общей терапии Гартмана» (1839); помістив кілька рецензій на іноз. мед. праці. Помер 1847 від холери, перебуваючи на службі в Комісії подань.

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Акты и документы..., отд. 3, т. 3—4. К., 1912—13; РБС, т. Яблоновский—Фомин. СПб., 1913.

О. Ф. Задорожна

Яро́цький Михайло Якимович (1798, м. Київ — після 1861, м. см. невід.) — військовий лікар. Син священика Миколаївської церкви колишнього жін. Київ. Йорданського м-ря (на Подолі). Брат В. *Яроцького* і Г. *Яроцького*. 25.11.1807 вступив до нижчого грамат. класу КМА, вчився до класу філософії включно (1817). Потім рік провчився у Київ. семінарії і 1818 вступив до Моск. мед.-хірург. академії. 1822 Я. призначено лікарем до Терського козац. війська. 1826 — штаб-лікар. 1828 — старший лікар 41-го єгерського полку, 1829 — у Єреванському полку гр. І. Ф. Паскевича, 1831—32 — у Георгіївському військ. госпіталі. З 1833 — ординатор Варшав. Олександрівського військ. госпіталю, з 1844 — другий помічник гол. лікаря госпіталю. 1846 — гол. лікар Келецького військ. тимчасового госпіталю. З 1854 виконував обов'язки окружного лікаря польових госпіталів, а також був гол. лікарем варшав. Олександрівського військ. госпіталю. Вийшов у відставку 1861 в чині стат. радника. У вільний час займався перекладами, зокрема, переклав з франц. мови працю Рамарджі «О свойстве и лечении чахотки легких обогащенное множеством любопытных наблюдений, касательно пользования этой болезни новым механическим способом» (СПб., 1839), твір А. Рациборського «Полное руководство прислушивания и постукивания, или Применение органов слуха к распознаванию болезней» (Варшава, 1843).

Літ.: Змеев Л. Ф. Русские врачи..., в. 1, тетр. 2. СПб., 1886; Акты и документы..., отд. 3, т. 2—4. К., 1911—13; РБС, т. Яблоновский—Фомин. СПб., 1913.

О. Ф. Задорожна

Яроши́нський Іван, чернече ім'я Йосиф (р. н. невід., с. Ярошівка Глинської сотні Лубенського полку, тепер село Роменського р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — викладач, намісник монастиря.

Навчався у КМА. З 1746—47 навч. р. до 1751 викладав у грамат. класах КМА. З 1751 — намісник Київ. Брат. м-ря. Його портрет прикрашав Конгрегаційну залу КМА.

Літ.: Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2; т. 2. К., 1904—05; Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

З. І. Хижняк

Ясилко́вський Стефан (рр., м. н. і см. невід.) — співак XVII ст. Н., вірогідно, в Києві. Закін. КМА, де співав в акад. хорі. 1666 відряджено до Москви півчим при дворі царя Олексія Михайловича.

Літ.: Харлампович К. В. Малороссийское влияние..., т. 1. Казань, 1914.

І. М. Лисенко

Яси́нський, чернече ім'я Варлаам (р., м. н. невід.—22.08.1707, м. Київ) — письменник, ректор КМА, архімандрит КПЛ, митрополит Київський, Галицький та всієї Малої Росії. Навчався в КМА в часи ректорства Л. *Барановича* (1650—57), по закін. якої слухав лекції в ун-тах Польщі й Чехії (Краків, Оломоуц, Ельбінг), отримав ст. д-ра філософії. Після повернення (1661) Я. запрошено на посаду проф. КМА. 13.11.1665 обрано, а 6.01.1666 затверджено ректором КМА та ігуменом Київ. Брат. м-ря митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Мефодієм Филимоновичем. Був також ігуменом Київ. Пустинно-Миколаївського м-ря. В КМА викладав піїтику, риторику, філософію й богослов'я.

Учнями Я. були Й. *Кроковський*, С. *Яворський*, Х. *Чарнуцький* та ін., з якими він підтримував дружні й ділові стосунки до кін. життя. Користувався повагою вихованців, йому присвячено кілька панегіриків та промов, зокрема М. *Онихимовського* (1696), похвальна промова в курсі риторики за 1699, також вірші «Млеко» та «Зегар з полузегарком» І. *Величковського*, відомого укр. барокового поета, якому покровительствував і як поетові. Я. виступив як редактор анонімного Літописця, у якому висвітлювались події всесвітньої та вітчизн. історії. Обрання Я. на ректуру викликало схвалення в укр. наук. та реліг. колах, а також серед ділової частини суспільства. «Я в захваті,— писав архієп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Л. Баранович,— від єдинодушного обрання... о. Ясинського —

Варлаам Ясинський
З портрета другої половини XIX ст.

плодоносної гілки могилянського винограду». Я. відразу взявся за відродження КМА. В лют. 1666 полк. київ. В. *Дворецький*, вел. прихильник КМА, писав до гетьмана І. *Брюховецького*: «Щоб іскра Божа не погасла й сім'я не було викорінене до навчання дітей... обрали на правительство... шановного о. Варлаама Ясинського, котрий уже велике почав будівництво в монастирі Братськім», просив підтримати Я. й спонукав до цього ін. видатних політ., церк. та всіх «христолюбивих людей», зокрема, Л. Барановича, І. *Ґізеля*, Д. *Туптала*, гетьманів Д. *Многогрішного*, І. *Самойловича* та І. *Мазепу*. Митрополит Й. *Нелюбович-Тукальський* пожертвував КМА своє с. Стайки (тепер Кагарлицького р-ну Київ. обл.), сам Дворецький — кілька садиб у Києві на Подолі, гетьман І. Брюховецький клопотався перед царем про «школи київські» й обіцяв оголосити «всенародний збір» на їх відновлення. Ще коли правове становище Києва не було визначене, Я. звертався до обох монархів — польського й російського. 1670 дістав грамоту польс. короля Михайла Вишневецького на підтвердження володінь Київ. Брат. м-ря й грамоту від 10.10.1670, якою дозволялось «Києво-Могилянську академію на її місці, ґрунтах і фундаціях відновити і в ній викладати всім, хто приходить, всі начальні предмети, мистецтва, науки й знання через професорів». У листах до рос. царя Олексія Михайловича Я. повідомляв, що церква Богоявленська й при ній Благовіщенська повністю згоріли, так що й чудотворної ікони Пресв. Богородиці Вишгородської поставити ніде, а службу Божу можна проводити лише в Трапезному малому храмі, що залишився після пожежі. А цар. воєвода Юрій Борятинський забрав 600 колод, припасених на відбудову КМА, й маєтність м-ря Новосілки з присілками «пограбував і розорив і хліб більше 1000 четвертей забрав і всякої скотини й коней, також й інших чисельних рухомих речей і прикрас церковних» позабирав. Дяки моск. Малорос. приказу так занесли чолобитну до справ: «...в их монастыре церкви Богоявленія Господня да Благовещенія Пресв. Богородицы погорели со всею утварью церковной и с ризы и колокольня с колоколы и часовня с часы, весь монастырь с кельями и со училищами».

Я. дбав про відновлення й розширення навч. курсів КМА, підбір викладачів, підвищення рівня знань. Вже на другий рік його ректорування в грамат. класах відновилися заняття, у 1672 запрацювали класи поетики, риторики й філософії. На викладацькі посади ректор запрошував високоосвічених учителів, що закін. навчання за кордоном, зокрема Паїсія Мокачевського й Віссаріона Шулковського, обраного префектом. 1670 Я. відбудував «учбові училищні зданія» та келії, а також звів нову дерев'яну Богоявленську церкву на місці старої, що згоріла. У 1672 через Ф. *Васьковського* послав полковнику І. *Новицькому* Біблію з б-ки КМА для прочитання. Коли І. Мазепа почав буд-во нового кам'яного Богоявленського собору (1693), Богоявленську дерев'яну церкву, збудовану Я., було перенесено на гору Уздихальницю (Андріївську) на місце спаленої 1677 при обстрілі Києва татарами церкви Воздвиження (Св. Апостола Андрія). Я. повернув до життя також чимало вотчин Брат. м-ря, серед них Новосілки, яким спокою не давали ще й татари, котрі під час чергового набігу убили там 3 брат. ченців. Ченці Брат. м-ря подали «Ляментацію», сповнену докорів ректору, хоча його ім'я прямо не називалось. Беручи на себе провину у смерті ченців, Я. попрохав звільнити його з ректорської посади. 1673 його перевели на посаду проповідника КПЛ, а по смерті І. Ґізеля він став її архімандритом (1684—90).

Вел. турботою Я. стала Лавр. друкарня. Виникли чималі труднощі: Москва після підпорядкування 1686 Укр. Церкви намагалась остаточно упокорити її. Патріарх Московський Й. *Савелов* заборонив Я. видавати книги без попередньої моск. цензури. Я. на це не зважив. Тоді Й. Савелов підпорядкував Лавр. друкарню митрополитові Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Ґедеону Четвертинському, лояльному до Москви. Я. опротестував це рішення перед царем (трав. 1688) на основі того, що КПЛ має ставропігію. Цар став на бік Я. Тоді п. Йоаким звернувся за підтримкою до Царгородського патріарха, щоб той наказав українцям «да имут покореніє й послушаніє святейшему нашему престолу Московскому, и да не имут волю и власть... ниже книгы какія печатати». Проте підтримки не отримав. Я. послідовно обстоював незалежність укр. друку, навіть ігнорував наказ поміщати на першій сторінці кожної книги, що виходила друком, імена царя й патріарха Московських, на що наступник п. Йоакима Адріан нарікав: «Лавр. книги издаются еже весма непристойно и дерзновенно». Найбільшою працею Лавр. друкарні часів Я. було видання 1689 першої частини твору Д. Туптала (Ростовського) «Книги житій святых».

31.08.1690 Я. возведено в сан митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Окрім того, гетьман І. Мазепа виклопотав для нього титул екзарха Московського патріарха. Я. продовжував піклуватися про КМА вже як її протектор. Саме в кін. XVII — на поч. XVIII ст. за його підтримки тут працювали С. Яворський, Й. Кроковський, Т. *Прокопович*. 1707 Я. поновив курс математики, що дало можливість Т. Прокоповичу прославити КМА як заклад, в якому були започатковані студії з вищої математики. Я. намагався зменшити відкликання випускників КМА до Моск. слов.-грек.-лат. академії, звертав увагу її проректора С. Яворського на неґативні наслідки такого грабування укр. інтелектуальних сил для України.

Я. підтримав гетьмана І. Мазепу в його меценатських справах — буд-ві нового навч. корпусу (Старого, або Мазепиного), Богоявленського собору, наданні стипендій студентам тощо. Митрополит також рішуче стояв на обороні прав КМА: заручившись підтримкою своїх вихованців, гетьмана І. Мазепи та митрополита Рязанського і Муромського С. Яворського, Я. виклопотав у Петра І грамоту від 26.09.1701, яка підтверджувала силу попередньої грамоти (1694) і визнавала право КМА на власний суд і самоврядування, тобто ще раз підтверджувала давній статус КМА («Окадемии их Киево-Могилянской») як вищого навч. закладу. Поховано Я. в Успенському соборі КПЛ в усипальниці поряд з архім. І. Гізелем.

Тв.: [Передмова]. В кн.: [Туптало Д. С.] Книга житій святых в славу свята животворящія Троицы Бога хвалимаго в святых своих. На три мѣсяцы первая: септемврій, октоврій и ноемврій... К., 1689.

Літ.: О. Наместнику Братского монастыря с братиею (7 января 1668 года). [Письмо № 30]. В кн.: Страдомский А. Письма преосвященного Лазаря Барановича. Чернигов, 1865; Архив ЮЗР.., ч. 1, т. 5. К., 1872; О. Л.[евицкий О. И.] Письмо и стихи Варлаама Ясинского. КС, 1890, № 3; Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь... К., 1893; Петров Н. И. Киевская акдемия во второй половине XVII в. К., 1895; Голубев С. Т. Киевская академия в конце XVII и начале XVIII столетия. К., 1901; Українські письменники.., т. 1. К., 1960; Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 друк., спр. 920, оп. 1 грам., спр. 27; ф. 220, оп. 1, спр. 220.

З. І. Хижняк

Яси́нський, чернече ім'я Лаврентій (р., м. н. невід.—1751, м. Нижній Новгород, тепер РФ) — проповідник, викладач, архімандрит. Навчався у КМА в кін. 20-х — серед. 30-х рр. XVIII ст. З 1737 до 1744 працював у Смолен. семінарії. Викладав у класах граматики (1737—42) і синтаксими (1742—44). Одночасно — ієродиякон Смолен. Авраміївського м-ря. 1744—46 — проповідник Моск. слов.-грек.-лат. академії вже в сані ієромонаха (з 1745). 1746—51 — архім. Нижньогор. Благовіщенського м-ря. Автор «Слова в неделю 29-го по Пятьдесятнице».

Літ.: Смирнов С. К. История Московской... Академии... М., 1855; Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904.

Н. В. Науменко

Яске́вич Андрій, чернече ім'я Амвросій — див. *Юшкевич* Андрій, чернече ім'я Амвросій.

Ясново́дський, чернече ім'я Веніамін (1730, с. Біловод Роменської сотні Лубенського полку, тепер Роменського р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — викладач. Син священика церкви Воздвиження Чесного Хреста с. Біловод о. Івана, брат О. *Ясноводського-Рубанова*. Освіту здобув у КМА. 1757 студентом класу богослов'я разом з братом прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 1758 почав викладати у КМА, але вже 1759 викликано до Москви. Впродовж двох років викладав риторику в Моск. слов.-грек.-лат. академії.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905; Харлампович К. В. Малороссийское влияние.., т. 1. Казань, 1914.

В. О. Андрушко

Ясново́дський-Руба́нов Олександр Іванович, чернече ім'я Азарія (бл. 1728, с. Біловод Роменської сотні Лубенського полку, тепер Роменського р-ну Сумської обл.— р., м. см. невід.) — кафедральний писар, намісник м-ря. Н. в сім'ї священика церкви Воздвиження Чесного Хреста о. Івана, брат В. *Ясноводського*. 28.11.1743 Я.-Р. вступив до КМА. В акад. списках за 1748—50 значиться студентом класу богослов'я. 1757 разом з братом прийняв чернечий постриг у Київ. Софійськ. м-рі. 1759 призначений писарем кафедр. контори митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. *Могилянського*. 1762 його за образу митрополита звільнено з посади й відправлено до Вілен. Святодухівського м-ря. 1764 Я.-Р. став його намісником.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 1, ч. 2, т. 2. К., 1904—05.

О. М. Сандалюк

Ясо́н (чернече ім'я) (р., м. н. невід.—1778, м. Київ) — бібліотекар, викладач. 1761—63 — бібліотекар КМА. З верес. і до кін. 1761 викладав Малу інструкцію. 1775 ім'я Я. знову з'являється у реєстрах КМА: 1775/76 навч. р. він — учитель класу інфими (фари), 1776/77 — класу граматики, 1777/78 — синтаксими. Одночасно до кін. 1776 викладає Малу інструкцію.

Літ.: Серебренников В. Киевская Академия... К., 1897.

В. П. Кандинська

Ястре́мбський, чернече ім'я Іоан (рр., м. н. і см. невід.) — ієродиякон. Навчався у КМА, яку закін. бл. 1722. З 1731 — ієродиякон при Казанському і Свіязькому, потім Чернігівському і Новгород-Сіверському єп. І. *Рогалевському*. Пізніше перебував за кордоном при архім. Серб. Хілендарського м-ря Кирилові. З 1737/38 перебував у Київ. єпархії. Саме на ці роки припадає його скарга Синоду на І. Рогалевського за невиплату йому грошей та за утиски.

Літ.: Акты и документы.., отд. 2, т. 2. К., 1905

Т. В. Лютий

О. В. Ящук

Яхимо́вич Дмитро, чернече ім'я Данило (1710, с. Вільшани Харківського полку, тепер смт. Дергачівського р-ну Харківської обл.— р., м. см. невід.) — ієромонах, викладач. Син священика. Поч. освіту здобув у с. Вільшани, а вищу — у КМА (1730-ті рр.). 23.12.1738 прийняв чернечий постриг у КПЛ від архім. І. *Негребецького*,

20.12.1739 став ієродияконом. 1740/41 навч. р. в сані ієром. викладав у КМА в класі синтаксими, 1742/43 навч. р.— піїтику.

Літ. Вишневский Д. Киевская Академия... К., 1903; Акты и документы..., отд. 2, т. 1, ч. 2. К., 1904; Титов Ф. И. Воспитанники Академии... ТКДА, 1911, кн. 2.
Архіви. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 черн., спр. 1, арк. 100, спр. 4, арк. 87.
С. Р. Кагамлик

Ящуржи́нський Василь (р. н. невід., Бердичівський пов. Київської губ.— 23.02.1855, повіт. м. Умань Київської губ., тепер райцентр Черкаської обл.) — викладач, письменник-перекладач, священик. Н. в сім'ї священика. Навчався в КМА. 1819, після її реорганізації в КДА, переїхав до Умані. Тут Я. понад 20 років викладав у повіт. уч-щі лат. мову і був священиком Уман. Миколаївського собору. Я. добре володів грец., польс., нім., франц., а особливо лат. мовами, багато читав, захоплювався природн. науками. Переклав з лат. мови «Священную историю» та багато різних за характером статей. Співпрацював з «Киевскими губернскими ведомостями», до яких надсилав численні переклади та замітки. Залишив багато рукоп. праць та заміток, переважно природн. характеру.

Літ.: РБС, т. Яблоновский—Фомин. СПб., 1913.
О. М. Сандалюк

Додатки

Скорочення слів

адм. — адміністративний і похідні
адміралт. — адміралтейський
акад. — академік *(з прізвищем)*, академічний
аптек. — аптекарський
арифм. — арифметика, арифметичний
арт. — артилерійський
арх. — архівний
археол. — археологічний
архієп. — архієпископ
архім. — архімандрит
архіт. — архітектурний
базиліан. — базиліанський
берез. — березень
бібліограф. — бібліографічний
б-ка — бібліотека
бл. — близько
богослов. — богословський
бот. — ботанічний
брат. — братський
буд-во — будівництво
бунчук. — бунчуковий
в-во — видавництво
вел. — великий
верес. — вересень
вид. — видання
військ. — військовий
вірш. — віршований
вітчизн. — вітчизняний
внутр. — внутрішній
в. о. — виконуючий обов'язки
воєвод. — воєводство
вул. — вулиця
газ. — газета
гвард. — гвардійський
г-во — господарство
ген. — генерал *(з прізвищем)*, генеральний
ген.-губ. — генерал-губернатор
геогр. — географічний
гетьман. — гетьманський
гол. — головний
госп. — господарський
госпіт. — госпітальний
гр. — граф
грамат. — граматичний
громад. — громадський
громадян. — громадянський
груд. — грудень
губ. — губернія *(з назвою)*, губернатор, губернський
гумор. — гумористичний
гусар. — гусарський
д-ва — держава
дворян. — дворянський
демогр. — демографічний
демокр. — демократичний
деп. — департамент
держ. — державний
дес. — десятина
дип. — дипломатичний
дит. — дитячий
доктор. — докторський
докум. — документ, документальний
д-р — доктор
драм. — драматичний
друк. — друкарський, друкований
дух. — духовний
екон. — економічний
етногр. — етнографічний
еванг. — євангелічний, євангельський
євр. — єврейський
єп. — єпископ
єпарх. — єпархіальний
жін. — жіночий
жовт. — жовтень
журн. — журнал *(з назвою)*
зав. — завідуючий
закін. — закінчив, закінчення
закорд. — закордонний
засл. — заслужений
засн. — заснований, засновник
заступ. — заступник
з-д — завод
зем. — земський
зл. — злóтий
значк. — значковий
зовн. — зовнішній
зх. — західний
ідеол. — ідеологічний
ієром. — ієромонах
ім. — імені
імп. — імператор
імпер. — імперський
імперат. — імператорський
імп-ця — імператриця
ін. — інший
інж. — інженерний
іноз. — іноземний
інсп. — інспектор
ін-т — інститут
інф. — інфекційний
істор. — історичний
кадет. — кадетський
канд. — кандидат
катол. — католицький
кафедр. — кафедральний
каф-ра — кафедра
квіт. — квітень
кін. — кінець
кн. — книга
кн. — князь, княгиня, князі *(з ім'ям)*
княз. — князівський
козац. — козацький
колез. — колезький
комерц. — комерційний
конф. — конфесійний
королів. — королівський
кримін. — кримінальний
крипт. — криптонім
к-т — комітет
культ. — культурний
лавр. — лаврський
лат. — латинь, латинський
лейб-гвард. — лейб-гвардійський
лип. — липень
лист. — листопад
лит. — литовський
лікар. — лікарський
літ. — літературний
літ.: — література *(в бібліографії)*
л-ра — література
лют. — лютий
лютеран. — лютеранський
м. — місто
мат. — математичний
матер. — матеріальний
м-во — міністерство
мед. — медичний
мех. — механічний
міжнар. — міжнародний
мін. — мінеральний
міськ. — міський
місц. — місцевий
міщан. — міщанський
м-ко — містечко
м. н. — місце народження
монаст. — монастирський
м-р — монастир
м. см. — місце смерті
муз. — музичний, музикальний
н. — народився
навч. — навчальний
навч. р. — навчальний рік
надв. — надвірний
наказ. — наказний
намісн. — намісництво
напр. — наприклад
наприк. — наприкінці
нар. — народний
натур. — натуральний
наук. — науковий
нац. — національний
нац.-визв. — національно-визвольний
нач. — начальник
н.-д. — науково-дослідницький
невід. — невідомий
о. — отець
обл. — область
о-в — острів
оз. — озеро
окр. — окружний
опубл. — опублікований
орг. — організаційний
орг-ція — організація
освіт. — освітній
п. — патріарх *(з іменем)*
параф. — парафіяльний
пд. — південний
пед. — педагогічний
період. — періодичний
п-ів — півострів
піхот. — піхотний
пн. — північний
пов. — повіт
повіт. — повітовий
поет. — поетичний
пол. — половина
полем. — полемічний
політ. — політичний
полк. — полковник *(з прізвищем)*, полковий
пом. — помічник
посольс. — посольський
портр. — портретний
поч. — початок, початковий
правосл. — православний
придв. — придворний
природн. — природничий
прізв. — прізвище
пров. — провінція
прод. — продуктивні (сили)
пром. — промисловий
пром-ть — промисловість
просв. — просвітницький
протест. — протестантський
проф. — професор *(з прізвищем)*, професорський
псевд. — псевдонім
публ. — публічний
р., рр. — рік, роки
р., рр. — річка, річки *(з назвою)*
рад. — радянський
ред. — редакційний
реліг. — релігійний
респ. — республіка, республіканський
ритор. — риторичний
р. н. — рік народження
р-н — район
рос. — російський
р. см. — рік смерті
руб. — рубль
рукоп. — рукописний
с. — село
сан. — санітарний
сатир. — сатиричний
св. — святий
світ. — світський
с. г. — сільське господарство
с.-г. — сільськогосподарський
сел. — селянський
сенат. — сенатський, сенаторський
серед. — середина, середній
серп. — серпень
синод. — синодальний
сільс. — сільський
січ. — січень
сл. — слобода
слов. — слов'янський
смт — селище міського типу
сот. — сотенний
соц.-політ. — соціально-політичний
спец. — спеціальний
ст. — ступінь
старшин. — старшинський
стат. — статистичний
стат. — статський
ст.-слов. — старослов'янський
студ. — студентський
ст.-укр. — староукраїнський
суд. — судовий
сусп. — суспільний
сх. — східний
с-ще — селище
т-во — товариство
театр. — театральний
теорет. — теоретичний
тер. — територія, територіальний
тех. — технічний
т. зв. — так званий
тимчас. — тимчасовий
тис. — тисяча
титул. — титулярний
торг. — торговельний
трав. — травень
т. ч. — таким чином
улан. — уланський
уніат. — уніатський
універс. — університетський
ун-т — університет
уродж. — уроджений
у т. ч. — у тому числі
уч-ще — училище
феод. — феодальний
фіз. — фізичний
філол. — філологічний
філос. — філософський
фін. — фінансовий
флот. — флотський
ф-т — факультет

х.— хутір
хан.— ханський
хірург.— хірургічний
хор.— хоровий
христ.— християнський
хрон.— хронологічний
худ.— художній
цар.— царський
центр.— центральний
церк.— церковний
церк.-слов.— церковнослов'янський
чв.— чверть
черв.— червень
чол.— чоловік, чоловічий
шляхет.— шляхетський
юр.— юридичний

Навчальні заклади, установи, лаври і монастирі

АМН — Академія медичних наук
АН — академія наук
Балт. флот — Балтійський флот
Воскресенська церква КПЛ *(якщо відноситься до Києво-Печерської лаври)*
Ген. військ. канцелярія — Генеральна військова канцелярія
Ген. військ. суд — Генеральний військовий суд
КДА — Київська духовна академія
Київ. Брат. м-р — Київський Братський Богоявленський Училищний монастир
Київ. Видубицький м-р — Київський Видубицький монастир
Київ. Гол. нар. уч-ще — Київське Головне народне училище
Київ. Кирилівський м-р — Київський Кирилівський монастир
Київ. консисторія — Київська духовна консисторія
Київ. Михайл. Золотоверх. м-р — Київський Михайлівський Золотоверхий монастир
Київ. перша гімназія — Київська перша гімназія
Київ. Пустинно-Миколаївський м-р — Київський Слупський Пустинно-Миколаївський монастир
Київ. Софійськ. м-р — Київський кафедральний Софійський монастир
КМА — Києво-Могилянська академія
Комісія дух. уч-щ — Комісія духовних училищ
Комісія нар. уч-щ — Комісія народних училищ
КПЛ — Києво-Печерська лавра
Лавр. друкарня — друкарня Києво-Печерської лаври
Малорос. колегія — Малоросійська колегія
Моск. кадет. корпус — Московський кадетський корпус
Моск. мед.-хірург. академія — Московська медико-хірургічна академія
Моск. слов.-грек.-лат. академія — Московська слов'яно-греко-латинська академія
Моск. т-во історії і старожит. рос. — Московське товариство історії і старожитностей російських
Ол.-Нев. лавра — Олександро-Невська лавра
Полт. Густинський м-р — Полтавський Густинський Харлампіїв монастир
Полтав. слов. семінарія — Полтавська слов'янська семінарія
Псков. Печер. м-р — Псковський Печерський монастир
Синод — Святійший Синод
С.-Петерб. адміралт. госпіт. школа — Санкт-Петербурзька адміралтейська госпітальна школа
С.-Петерб. ген. сухопут. госпіталь — Санкт-Петербурзький генеральний сухопутний госпіталь
С.-Петерб. гол. нар. уч-ще — Санкт-Петербурзьке головне народне училище
С.-Петерб. гол. пед. ін-т — Санкт-Петербурзький головний педагогічний інститут
С.-Петерб. держ. мед. колегія — Санкт-Петербурзька державна медична колегія
С.-Петерб. мед.-хірург. академія — Санкт-Петербурзька медико-хірургічна академія,
С.-Петерб. мед.-хірург. уч-ще — Санкт-Петербурзьке медико-хірургічне училище
С.-Петерб. морський кадет. шляхет. корпус — Санкт-Петербурзький морський кадетський шляхетський корпус
С.-Петерб. сухопут. госпіт. школа — Санкт-Петербурзька сухопутна госпітальна школа
С.-Петерб. сухопут. шляхет. кадет. корпус — Санкт-Петербурзький сухопутний шляхетський кадетський корпус
С.-Петерб. учит. семінарія — Санкт-Петербурзька учительська семінарія
Тр.-Серг. лавра — Троїце-Сергієва лавра
Церк.-археол. музей при КДА — Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії
Шляхет. пансіон при Моск. ун-ті — Шляхетський пансіон при Московському університеті

Географічні назви

австр.— австрійський
арханг.— архангельський
астрахан.— астраханський
бавар.— баварський
балт.— балтійський
басан.— басанський
батур.— батуринський
бердичів.— бердичівський
березан.— березанський
берест.— берестейський
берлін.— берлінський
білгор.— білгородський
білорус.— білоруський
білоцерк.— білоцерківський
богусл.— богуславський
болг.— болгарський
борисп.— бориспільський
братисл.— братиславський
брацл.— брацлавський
брян.— брянський
варвин.— варвинський
варш.— варшавський
венец.— венеціанський
віден.— віденський
вілен.— віленський
вітеб.— вітебський
влад.— владимирський
волин.— волинський
вологод.— вологодський
володимир.— володимирський
волоколам.— волоколамський
ворон.— воронезький
в'ят.— в'ятський
геттінген.— геттінгенський
глух.— глухівський
голл.— голландський
Грецька Респ.— Грецька Республіка
грец.— грецький
груз.— грузинський
дніпроп.— дніпропетровський
Ест. Респ.— Естонська Республіка
європ.— європейський
єлисавет.— єлисаветградський
житом.— житомирський
звенигор.— звенигородський
ів.-фр.— івано-франківський
ізюм.— ізюмський
іркут.— іркутський
італ.— італійський
кавказ.— кавказький
казан.— казанський
кальн.— кальницький
канів.— канівський
катеринос.— катеринославський
київ.— київський
кит.— китайський
кишинів.— кишинівський
кіровогр.— кіровоградський
конотоп.— конотопський
константиноп.— константинопольський
корсун.— корсунський
костром.— костромський
краків.— краківський
крим.— кримський
кролев.— кролевецький
курськ.— курський
лебедин.— лебединський
ленінгр.— ленінградський
лейден.— лейденський
лейпц.— лейпцизький
Лит. Респ.— Литовська Республіка
лохв.— лохвицький
лубен.— лубенський
луцьк.— луцький
львів.— львівський
люблін.— люблінський
микол.— миколаївський
миргород.— миргородський
могилів.— могилівський
могильов.— могильовський
мозир.— мозирський
молд.— молдавський
моск.— московський
нижньогор.— нижньогородський
нідерл.— нідерландський
ніжин.— ніжинський
нім.— німецький
новгор.— новгородський
новгород-сів.— новгород-сіверський
новомирг.— новомиргородський
новорос.— новоросійський
одес.— одеський
оренб.— оренбурзький
орлов.— орловський
оршан.— оршанський
остер.— остерський
острозьк.— острозький
охтир.— охтирський
павол.— паволоцький
пекін.— пекінський
перемишл.— перемишльський
переясл.— переяславський
перм.— пермський
петерб.— петербурзький
пирятин.— пирятинський
погар.— погарський
поділ.— подільський
полтав.— полтавський
польс.— польський

прилуцьк.— прилуцький
путивл.— путивльський
Респ. Білорусь — Республіка Білорусь
Респ. Молдова — Республіка Молдова
Респ. Польща — Республіка Польща
рівн.— рівненський
ромен.— роменський
ростов.— ростовський
рум.— румунський
РФ — Російська Федерація
рязан.— рязанський
самар.— самарський
самбір.— самбірський
сарат.— саратовський
сенчан.— сенчанський
серб.— сербський
серпух.— серпуховський
сиб.— сибірський
слоб.— слобідський
смілян.— смілянський
смолен.— смоленський
сорочин.— сорочинський
С.-Петербург — Санкт-Петербург
стародуб.— стародубський
страсб.— страсбурзький
сузд.— суздальський
сум.— сумський
тавр.— таврійський
тамбов.— тамбовський
татар.— татарський
твер.— тверський
терноп.— тернопільський
тобол.— тобольський
трансильв.— трансильванський
Тур. Респ.— Турецька Республіка
тур.— турецький
тюмен.— тюменський
угор.— угорський
укр.— український
уман.— уманський
уфим.— уфимський
фастів.— фастівський
ФРН — Федеративна Республіка Німеччина
Фр. Респ.— Французька Республіка
франц.— французький
харк.— харківський
херсон.— херсонський
хмельн.— хмельницький
холмогор.— холмогорський
хорв.— хорватський
хорол.— хорольський
челябін.— челябінський
черкас.— черкаський
чернів.— чернівецький
черніг.— чернігівський
чес.— чеський
Чеськ. Респ.— Чеська Республіка
чигирин.— чигиринський
швед.— шведський
якут.— якутський
яросл.— ярославський

Абревіатури

АЕ — Археографический ежегодник
АИ — Академические известия
АПН — Академія педагогічних наук
АРАН (СПб.) — Архив Российской академии наук (Санкт-Петербург)
АУ — Архіви України
БВ — Бібліотечний вісник
БГУ — Белорусский государственный университет
БЗ — Библиографические записки
БКРННВ — Бюллетень Комиссии по разработке научного наследия акад. В. И. Вернадского
БРАН (СПб.) — Библиотека Российской академии наук (Санкт-Петербург)
БСЭ — Большая советская энциклопедия
ВАА УРСР — Вісник Академії архітектури УРСР
ВАБ і А УРСР — Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР
ВАН СССР — Вестник Академии наук СССР
ВАНУ — Вісник Академії наук України
ВД (Дн.) — Вільна думка (Дніпропетровськ)
ВЕ — Вестник Европы
ВЖВН — Всеобщий журнал врачебной науки
ВЗ — Вечерняя Заря
ВИВ — Военно-исторический вестник
ВиЖ — Вера и Жизнь
ВиР — Вера и Разум
ВК (К.) — Вечірній Київ (Київ)
ВР ДОІМ — Відділ рукописів Дніпропетровського обласного історичного музею
ВР ЛНБС НАНУ — Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України
ВР ЧІМ — Відділ рукописів Чернігівського історичного музею
ВСРВ НБУВ — Відділ стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
ГБЛ — Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина (Москва)
ГВ — Губернские ведомости
ГПБ им. С.-Щедрина (СПб.) — Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина (Санкт-Петербург)
ДАКО — Державний архів Київської області
ДАПО — Державний архів Полтавської області
ДБ — Духовная беседа
ДВ — Духовный вестник
ДЗ — Дух здравия
ДиНР — Древняя и Новая Россия
ДП — Друг просвещения
ДУ (К.) — Демократична Україна (Київ)
ДЧ — Душеполезное чтение
ДЮ — Друг юношества
ЕВ — Епархиальные ведомости
ЕИ — Епархиальные известия
ЕИИИ — Ежегодник института истории искусств
ЕС — Ежемесячные сочинения к пользе и увеселению служащия
ЕУ — Енциклопедія українознавства
ЖА и ЖБ — Журнал акушерства и женских болезней
ЖМНП — Журнал Министерства народного просвещения
ЖМП — Журнал Московской патриархии
ЗІФВ УАН — Записки історико-філологічного відділу УАН
ЗНТШ — Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка
ЗП — Зоря Полтавщини
ЗУНТ — Записки Українського наукового товариства в Києві
ЗЧГСК — Записки Черниговского губернского статистического комитета
ИВ — Исторический вестник
ИвЮР — Искусство в Южной России, графика, живопись, художественная промышленность
ИОРЯС — Известия Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук.
ІР НБУВ — Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
ІУ (К.) — Історія України (Київ)
ІУАДГ НАНУ — Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної академії наук України
ІФ — Іноземна філологія
КГУ — Киевский государственный университет им. Тараса Шевченко
КДМА — Київський державний міський архів
КИЛТ — Куранты искусства, литературы, театра и общественной жизни
КіЖ — Культура і життя
КК — Кур'єр Кривбасу
КС — Киевская старина
КСт — Київська старовина
КЧ — Корсунський часопис
ЛВ — Лікарський вісник. Журнал Українського лікарського товариства в Америці [Нью-Йорк]
Лит. В — Литературный вестник (СПб.)
ЛУ — Літературна Україна
МВ — Московские ведомости
МЖ — Московский журнал
М-фЖ — Медико-физический журнал
МЭ — Музыкальная энциклопедия
НАНУ — Національна академія наук України
НаУКМА — Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
НБУВ — Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
НВ — Наша Віра
НВ НМАУЧ — Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського
НДІ — Науково-дослідний інститут
НДЦ — Науково-дослідний центр
НЗ НаУКМА — Наукові записки Національного Університету «Києво-Могилянська Академія»
НиЖ — Наука и жизнь
НІБАУ УРСР — Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР
НК (Варшава) — Наша культура (Варшава)
НМ — Наше минуле
ОЗ — Отечественные записки
ОЛДП — Общество любителей древней письменности (СПб.)
ОЛРС — Общество любителей российской словесности
ОР ГБЛ — Отдел рукописей Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина (Москва)
ОРЯС — Отделение русского языка

и словесности
имп. Академии наук
ОЭиР ГПБ
им. С.-Щедрина
(СПб.) —
Отдел эстампов
и репродукций Государственной публичной
библиотеки
им. М. Е. Салтыкова-Щедрина
(Санкт-Петербург)
ПБЭ — Православная богословская энциклопедия
ПВ — Православний вісник
ПЖ — Политический журнал
ПиППВ — Приятное и полезное препровождение времени
ПО — Православное обозрение
ПП — Прапор перемоги (Миргород)
ПС — Православный собеседник
ПСРЛ — Полное собрание русских летописей
ПСт — Пам'ять століть
ПУ — Пам'ятки України
ПУІФТ (Прага) — Праці Українського історико-філологічного
товариства в Празі
РА — Русский архив
Рад. л-во — Радянське літературознавство
РБ — Русская беседа
РБС — Русский биографический словарь. Изд. А. А. Половцев
РВ — Русский вестник
РГАДА (М.) — Российский государственный архив древних актов (Москва)
РГБ (М.) — Российская государственная библиотека (Москва)
РГИА (СПб.) — Российский государственный исторический архив (Санкт-Петербург)
РД — Розбудова держави
РЕІУ — Радянська енциклопедія історії Укаїни
РЛ — Русская литература
РМ — Российский магазин
РНБ (СПб.) — Российская национальная библиотека (Санкт-Петербург)
РО — Русское обозрение
РС — Русская старина
РУ — Радянська Україна
РФ ЛМУМ — Рукописний фонд Львівського музею українського мистецтва
СА — Северный архив
Сб. ИРИО — Сборник Имп. российского исторического общества
Сб. ОЛРС — Сборник Общества любителей российской словесности
Сб. ст. ОРЯС — Сборник статей отделения русского языка и словесности имп. Академии наук
СВ (К.) — Сільські вісті (Київ)
СЗ — Советское здравоохранение
СиП — Сочинения и переводы к пользе и увеселению служащия
СИЭ — Советская историческая энциклопедия
СЛ — Сіверянський літопис
СМ — Советская музыка
СЭС — Справочный энциклопедический
словарь. Изд. К. Край
ТВЭО — Труды Вольного экономического общества
ТГБЛ (М.) — Труды Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина (Москва)
ТГУ — Тартуский государственный университет
ТиЛ ОИДР — Труды и летописи Общества истории и древностей российских при Московском университете ТКДА — Труды Киевской духовной академии
ТОДРЛ — Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы (Пушкинского дома) АН СССР
ТПУАК — Труды Полтавской ученой архивной комиссии
ТРАК — Труды Рязанской архивной комиссии
ТЧГАК — Труды Черниговской губернской архивной комиссии
УАЩ — Український
археографічний щорічник
УВПІД — Український високий педагогічний інститут ім. Михайла Драгоманова (Прага)
УГ (К.) — Українська газета (Київ)
УИ — Университетские известия
УІ — Український історик
УІЖ — Український історичний журнал
УК — Українська культура
УК-р — Урядовий кур'єр (Київ)
УЛ — Українське літературознавство
УЛЕ — Українська літературна енциклопедія
УМ — Українське музикознавство
УМА — Український медичний архів
УМузА — Український музичний архів
УНТ — Українське наукове товариство
УПЦ КП — Українська Православна Церква Київського патріархату
УРЕ — Українська
радянська енциклопедія
УСЭС — Украинский советский энциклопедический словарь
Уч. зап. ЛПИ — Ученые записки Ленинградского педагогического института им. А. И. Герцена
ФАРАН (СПб.) — Филиал Архива Российской академии наук (Санкт-Петербург)
ФГСН — факультет гуманітарних і суспільних наук
ФД — Філософська думка
ФЕИ — факультет економічних наук
ФЖ — Фармацевтический журнал
ФиСМ — Философская и социологическая мысль
ФПвН — факультет правничих наук
ФПН — факультет природничих наук
ФСНТ — факультет соціальних наук і технологій
ХИФО — Харьковское историко-филологическое общество
ХЧ — Христианское чтение
ЦДІАК України — Центральний державний історичний архів України у м. Києві
ЦДІАУ (Львів) — Центральний Державний історичний архів України (Львів)
ЧИОНЛ — Чтения в историческом обществе Нестора-летописца
ЧОИДР — Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете
ЧЦИАО КДА — Чтения в Церковно-историческом и археологическом обществе при Киевской духовной академии
ЭСБиЕ — Энциклопедический словарь. Изд. Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон
EU — Encyclopedia of Ukraine
HUS — Harvard Ukrainian Studies
PAN — Polska Akademia Nauk
PSB — Polski Słownik Biograficzny
VL — Volumina Legum

Тлумачний словник маловживаних і застарілих слів та деяких подій

Додаток 2

А

Абшит — відставка, звільнення від служби.
Абшитований — відставний, звільнений.
Автокефалія (*грец.* сам собі голова) — право окремої церк. орг-ції на самоврядування, незалежність від ін. єдиновірних церков.
Адамашка (адамашок, єдамашка) — однотонна шовкова тканина з Дамаска (Сирія) з жакардовим візерунком.
Ад'юнкт, ад'юнкт-професор (*лат.* приєднаний, зарахований) — пом. професора чи той, хто заміняє його.
Азовські походи 1695—96 — походи рос. і укр. козац. війська на Азов і в Пониззя Дніпра під час Рос.-тур. війни (1686—99). Вирішальну роль у взятті Азова відіграло укр. козац. військо.
Академічна книжкова крамниця — засн. 1763 при КМА, придбати в ній книги могли всі охочі. Річний прибуток становив приблизно 300 руб. Завідував справами крамниці акад. бібліотекар.
Академічна конґреґація — див. *Конґреґація академічна.*
Академічне правління — орган управління КМА, створений 16.12.1798. До його складу входили: ректор, префект, 2 писарі (зі студентів), скарбник, бібліотекар, економ, діловод, комісар для закупок і заготівлі та 2 викладачі.
Академічний хор — започаткований зі створенням КМА, іноді налічував бл. 300 чол. Під час щорічних змагань хорів на Контрактовій площі визнавався найкращим у Києві. Керували А. х. *реґенти* — із найздібніших муз. обдарованих вихованців КМА. Хор здебільшого виконував твори укр. композиторів Ф. Тернопільського, Й. Загвойського, Д. *Туптала*, Д. *Бортнянського*, А. *Веделя* та інших, також — твори італ. й нім. композиторів — Й. С. Баха, К. В. Глюка, Г. К. Вангейзера. 1675 Богоявленський храм Брат. м-ря, де співав акад. хор, відвідав нім. вчений Йоган Гербіній. «Грекоросіяни,— писав він,— бачать святіше і величніше прославляють Бога, ніж римляни. Псалмів та інших святих церковних пісень багато щодня виголошується в храмах з приспівуванням народу рідною мовою, з додержанням усіх правил музичного мистецтва... У них простий люд розуміє, що саме клір співає або читає природною слов'янською мовою. Всі миряни через те співають, з'єднавшись із кліром, та ще й так гармонійно та благоговійно, що я, бувши в захваті від прослуханого, уявляв собі, що я в Єрусалимі й бачу там образ і дух первовічної християнської церкви».
Академія (*лат.* academia) — вищий навч. заклад. Назва походить від філос. школи, засн. 387 р. до н.е. античним філософом Платоном на околиці Афін в садах, що, за легендою, належали героєві Троянської війни — Академу. Вищі навч. заклади, що виникають у Європі в часи Ренесансу, також називали академіями (Болонська, Флорентійська, Падуанська, Сорбонна, Краківська та ін.). Так названо і перший вищий навч. заклад України — *Києво-Могилянська академія.*
Академія Києво-Могилянська — див. *Києво-Могилянська академія.*
Акант (*грец.* колючка, терен) — архіт. прикраса у вигляді стилізованого листя та стебел на капітелях античних колон корінфського ордера, а також в орнаментах фризів та карнизів доби Відродження.
Акафіст (*грец.* несідальний) — одне з христ. богослужінь візантійського походження, присвячене возвеличенню Христа, Богородиці чи святих.
Акростих (*грец.* крайній віршований рядок) — вірш, у якому початкові літери рядків утворюють слово або речення; одна з найпоширеніших (в т. ч. і в КМА) форм в укр. поезії доби бароко.
Актуарій (*лат.* актуаріус — скорописець) — протоколіст, реєстратор.
Алтин — старовинна рос. монета, вартість якої дорівнювала трьом копійкам.
Ампліфікація (*лат.* поширювання, збільшення) — один з видів грамат. вправ, що полягає в розширенні простих речень; у худ. л-рі, промовах — використання кількох однорідних означень для підсилення характеристики явища; збільшення обсягу тексту під час перекладу з однієї мови на іншу.
Анаграма — переставляння окремих літер або складів у слові, внаслідок чого утворюються нові слова з ін. значенням.
Аналогія — див. *Класи.*
Антимінс (від *грец.* і *лат.* замінник столу) — полотняна або шовкова тканина з часткою св. мощей, яку клали на престол. У XVII ст. з'явилися й друковані А.— своєрідні ґравюри на тканині.
Апарати (*лат.* устаткування) — довідкові матеріали з риторики, історії, географії тощо, які готували викладачі КМА для полегшення вивчення цих предметів студентами. Включали бібліографію, поради для складання промов, рефератів тощо.
Апологія (*грец.* захист) — промова або письмовий твір на захист якоїсь думки, особи або теорії.
Апракос (*грец.* євангеліє) — євангеліє, в якому події висвітлено не в усталеному порядку (від євангелістів), а по днях і тижнях, починаючи з Великодня.
Армата, гармата — артилерія, зброя.
Артілі студентські — об'єднання найбідніших студентів, які спільно добували харч, наймали житло тощо.
Архіваріус (*лат.* охоронець архіву) — працівник архіву; охоронець архів. матеріалів.
Архідиякон (*грец.* старший прислужник) — гол. диякон при *єпископові* чи *митрополитові*, обирався з людей вчених, здебільшого з тих, що закін. КМА. Навчав ставлеників на різні церк. посади, завідував видачею єпископ. грамот.
Архієпископ (*грец.* старший наглядач) — старший єпископ з правом верховного нагляду за ін. єпископами; почесне звання єпископа, яке надається за заслуги перед церквою.
Архієрей (*грец.* першосвященик) — узагальнена назва вищих правосл. церк. ієрархів: єпископів, архієпископів тощо; старший в *єпархії ієрей з чорного духовенства (чернецтва).*
Архімандрит (*грец.* старший над паствою) — найвище дух. звання у ченців; титул ігуменів вел. чол. м-рів, ректорів дух. *семінарій*, глав дух. місій. Надається пожиттєво. А. має право на *митру* і жезл. Возведення в сан А. здійснюється єпископом за літургією по особливому чину.
Архіпастир — див. *Архієрей.*
Асесор (*лат.* засідати) — судова службова особа в Стародавньому Римі та країнах середньовічної Європи; у Рос. імперії цю посаду запроваджено реформами Петра І.
Асистент — пом. *конґреґаційного префекта*. Обирались два асистенти зі студентів КМА.
Астраханський похід — похід рос. війська на Астрахань, до якого був залучений укр. козац. корпус, для придушення сел. повстання 1706—07.
Аудитор (*лат.* той, що слухає) — у КМА пом. викладача зі студентів, завданням якого було вислуховування підготовлених студентами уроків перед перевіркою їх викладачем.
Аускультація (*лат.* слухання, вислуховування) — вислуховування звукових явищ в організмі (шумів, дихання, тонів серця та ін.) для встановлення діагнозу захворювання.
Афон (*грец.* тихий, беззвучний) — свята гора, частина Халкідійського п-ва у Греції. З VII ст. — осередок грец. ченців, т. зв. чернеча республіка — ком-

плекс м-рів, скитів із суворим статутним способом життя. На А. зібрано вел. христ. цінності. Україна мала з А. тісні реліг.-культові зв'язки через Антонія Печерського, Івана Вишенського, Йова Княгинецького, вихованців КМА В. *Григоровича-Барського*, П. *Величковського* та ін. Останній заснував на А. Іллінський м-р для укр. ченців.

Б

Баніція — покарання вигнанням з вітчизни.

Берестейська унія (*лат.* unio — об'єднання) — злука катол. церкви та правосл. єпископії України й Білорусі, внаслідок якої утворилась укр. греко-катол. церква. Спричинена необхідністю протистояти латинізації й полонізації укр. світ. еліти, залучити її до підтримки своєї церкви, урівняти в правах укр. правосл. духовенство з католицьким, ввести єдине віросповідання. Б. у. підписана в м. Бересті 16—20.10.1596. За її умовою укр. церква зберігала сх. обряд, церк.-слов. літургійну мову, право на заміщення митрополичої та єпископських каф-р, користування старим (юліанським) календарем, нижче духовенство зберігало право одружуватись. Водночас визнавалася зверхність Римського папи як першоієрарха всієї христ. церкви. Б. у. стала причиною тривалого розколу в укр. суспільстві, оскільки не була сприйнята всіма православними.

Бéрло (*грец.* скіпетр, знак влади монарха) — жезл, оздоблений коштовним камінням, різьбленням.

Благочестіє — православ'я.

Благочинний — пом. єпископа, який здійснює нагляд за духовенством, благоустроєм церков, веденням церк. господарства, поведінкою вихованців навч. закладів у своїй церк. окрузі.

Бобиль — юридично-побутовий термін, що означав самотнього безземельного, а часом і бездомного селянина.

Богдихан (*монг.* священний хан) — титул кит. імператорів.

Богослов'я (*грец.* теологія) — див. *Класи*.

Болонський університет (Італія) — перший ун-т в Європі, засн. 1119. Один з найдемократичніших ун-тів. Серед його студентів були й українці, зокрема Юрій Дрогобич, М. *Березовський* та ін. вихованці КМА.

Братства — реліг. та культ.-просвіт. організації міщан в Україні XV—XVII ст. Опікувалися церквою, обстоювали станові та реліг. інтереси укр. населення, допомагали бідним і хворим братчикам, створювали школи й шпиталі, утримували вчителів та бідних учнів. У кін. XVI ст. Б. розгорнули широку культ.-освіт. діяльність, спрямовану на подолання нац. та реліг. тиску з боку католиків. Найдавніше — Львів. Б. (бл. 1543—44). Наприк. XVI — поч. XVII ст. Б. діяли в Києві, Луцьку, Острозі, Перемишлі, Рогатині, Судовій Вишні, Вінниці, Самборі та ін. містах України. Київське Б. засноване 1615.

Братська Божа Матір — чудотворна ікона, виконана у візантійському стилі. За переказами, початковим місцезнаходженням реліквії був храм у м. Вишгород. 1662 татари пограбували храм. Ікону Божої Матері течією Дніпра прибило до Києва. Вона мала слід від удару татар. шаблею від правого ока на ліву щоку. Кияни помістили її у кіоті Богоявленської церкви *Брат. м-ря*; 1693 кіот зі святинею перенесено до нового Богоявленського собору, збудованого гетьманом І. *Мазепою*. На свята Чудотворної ікони Брат. Божої Матері, 10.05, 2.06, 6.09, і на п'ятому тижні Великого посту, в суботу, тут збиралася силасиленна киян і прочан. Ікона зникла після зруйнування Богоявленського собору (1934). До цього часу її не віднайдено.

Братські школи — навч. заклади серед. типу для дітей усіх станів в Україні, Білорусі, Литві XVI—XVII ст., засн. й утримувані братствами. У Б. ш. вивчали укр. (руську), церк.-слов., грец., польс., лат. мови, граматику, риторику, поетику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію, музику, у Б. ш. підвищеного типу — також філософію, розглядали окремі богослов. питання. Перша Б. ш. виникла 1586 у Львові, згодом — у Луцьку, Перемишлі, Самборі, Галичі, Вінниці, Вільно, Мінську, Могильові. 1615 відкрито *Київ. брат. школу*. В Україні на поч. XVII ст. діяло бл. 30 Б. ш. Вони відіграли значну роль у розвитку укр. культури, піднесенні нац. самосвідомості українців.

Бунчужний генеральний — див. *Генеральна старшина*.

Бунчукові товариші — частина козац. старшини в *Гетьманщині* (кін. XVII—XVIII ст.), що належала до еліти суспільства, не займаючи військ.-адм. посад. За часів І. *Мазепи* — почесна сторожа біля гетьмана. Б. т. перебували під його покровительством («під гетьманським *клейнодом*»). За ранговою субординацією — перші після полковників. Посаду скасовано 1764.

Бурмистер, бургомістер (*нім.* міський голова) — в Україні з XIV ст.— пом. війта у містах, що мали *Магдебурзьке право*; обирались 2—4 бурмистра, які по черзі головували в *магістраті*.

Бурса (*лат.* гаманець, торба, або від нім. Bursch, тобто парубок, студент) — гуртожиток для бідних студентів при середньовічних ун-тах. Б. КМА утримувалася частково на кошти Братства та прибутки Брат. м-ря, частково — на пожертвування, зібрані самими студентами. Першу Б. збудовано П. Могилою на поч. 30-х рр. XVII ст. Найбільші кошти в буд-во акад. бурс вкладали ректори та покровителі Академії П. Могила, В. *Ясинський*, Й. *Кроковський*, Р. *Заборовський*, Г. *Кременецький* та ін. Б. поділялася на *велику* і *малу*.

Бурса велика (академічна) — студ. гуртожиток, що був розташований на тер. КМА.

Бурса мала — гуртожитки для студентів КМА при церквах Подолу: Добромикільській, Борисоглібській, Набережномикільській, Іллінській, Спаській, Воскресенській, Покровській, Різдва, Царевокостянтинівській, Василівській (Козацькій), Воздвиженській, Петропавлівській, Йорданській, Андріївській, Покровській, Святодухівській, Миколи Притиска.

Бурсацькі клітки — невеличкі клаптики землі, які надавав Брат. м-р бурсакам під городи.

В

Вакансовий суддя — див. *Суддя вакансовий*.

Вакації (*лат.* звільнення) — вільний від занять час, *канікули*.

Вахмістр (*нім.* звання, чин) — посада молодшого командного складу в кавалерії та кінній артилерії деяких армій, зокрема в цар. Росії.

Вертеп (змінене *лат.* vertex — центр обертання неба) — скринька, в якій ставилися лялькові вистави; вид театру, що побутував у КМА, коріння якого сягає в далеке минуле України. Вертепне дійство поєднувало мистецтво худ. слова, дії актора і сценічні прийоми лялькової гри. Найпоширенішим був біблійний сюжет про Ірода, пристосований до нар. смаків. Такі вистави показували на верхньому поверсі скриньки, а на нижньому — *інтермедії*. Дійові особи інтермедії здебільшого — Козак, Москаль, Лях, Піп, Корчмарка. У народі В. поширювали «мандровані дяки», студенти, що покинули навчання, або ті, що під час канікул заробляли на харчі. Вертепні вистави відбувалися на ярмарках, майданах, біля церков, часом в сел. хатах.

Вертоград — сад.
Вихрист — той, що перейшов у християнство з ін. релігії.
Військо кварцяне — наймане військо Польщі (XVI—XVIII ст.). Утримувалося за рахунок т. зв. кварти — чверті прибутків з королів. маєтків. Слугувало, передусім, для охорони кордонів, придушення повстань. Значна частина його розміщувалась на укр. землях.
Військо компанійське — наймані кінні козацькі полки по 500—600 чол. у кожному, здійснювали нагляд за громад. порядком.
Військо охочекомонне (охотницьке) — наймане військо, створене гетьман. урядом на поч. XVII ст. з добровольців (охотників). Поділялось на полки піхотні (сердюцькі) та кінні (компанійські). Одночасно набирали 3—4 полки по 1500—1800 козаків. Функції В. о.— участь у військ. діях, придушення антидерж. виступів та заворушень, сторожова прикордонна й розвідувальна служба, охорона гетьман. резиденції. Скасоване на поч. 80-х рр. XVIII ст.
Військовий канцелярист (через *польс.* з *лат.* воротар) — службовець *канцелярії* — Генеральної, полкової чи сотенної. У XVII—XVIII ст. В. к. призначалися з-поміж козац. аристократії, як правило, після закін. КМА або *Ген. військ. куреня*. В. к. вели щоденники, книги реєстрації документів, готували листи, грамоти, брали участь в дип. посольствах тощо. Набуваючи додаткових юр., військ. та дип. знань, швидко просувалися по службі («зранку канцелярист, а ввечері — полковник»). З рядів В. к. вийшли здібні юристи, адміністратори, мемуаристи, письменники.
Військовий товариш (товариш Війська Запорозького) — почесний титул, який надавався *гетьманом* заслуженим козакам, насамперед тим, хто побував у походах, на урядах полкових та сотенних старшин.
Війт — у містах і селах Правобереж. України голова місц. самоврядування на засадах *Магдебурзького права*, яке з XVIII ст. поширюється і на Лівобережну та Слобідську Україну. В. уособлював суд. та адм. владу. Утримувався за рахунок податків та суд. виплат. Посаду скасовано на поч. XIX ст. (сільс. В.— в кін. XVIII ст.).
Вікарій (*лат.* — заступник) — помічник або заступник *архієрея* у правосл. церкві, єпископа чи священика — у катол.; призначався, якщо архієрей не міг виконувати свої обов'язки через старість або слабке здоров'я. В Україні посада існувала до 1865 лише в Київ. єпархії.
Вільне піїтичне товариство — створене в КМА проф. І. *Фальковським* 1792. За невеликий внесок (1 руб.) студенти користувалися книгами т-ва до закін. навчання. Збиралися члени т-ва здебільшого по суботах для спільного читання і обговорення книг, також вчилися користуватись акад. бібліотекою.
Вінечні (вінцеві) пам'яті (квітові) — документи про вінчання, збори від яких митрополити (зокрема Р. *Заборовський*) направляли на прибавку до заробітної плати викладачам.
Віттенберзький університет (Німеччина) — засн. у 1502—18, пізніше об'єднаний з ун-том у м. Галле. З поч. його виникнення тут навчались українці, зокрема М. *Смотрицький* — майбутній ректор *Київ. брат. школи*, С. *Тодорський*, В. *Лящевський* та ін.
Віце-ректор (*лат.* віце — замість) — заступник ректора КМА. Після закриття Київ. Брат. м-ря (1786) і ліквідації посади архімандрита, яку обіймали за сумісництвом ректори КМА, В.-р. (здебільшого ним був префект) практично керував КМА.
Воєвода (від воїн і водити) — у Речі Посполитій та Великому кн. Литовському — королів. намісник за мирного часу і воєначальник за воєнного стану; у Моск. державі XVI—XVII ст.— адм. та військ. управитель. З 1654 — голова рос. військ. адміністрації в укр. містах — Києві, Переяславі, Чернігові, Умані, Ніжині, з 1660-х рр.— також у Гадячі, Полтаві, Миргороді, Лубнах, Глухові та ін. В. підпорядковувались *Малорос. приказу* і особисто цареві. Посаду скасовано 1775 у зв'язку з утворенням губерній.
Воєводство — адм.-тер. одиниця у Речі Посполитій у XV—XVIII ст. На укр. землях у складі Речі Посполитої існували В.: Белзьке, Берестейське, Брацлавське, Волинське, Підляське, Подільське, Руське, Київське (увійшло 1793 до складу Рос. імперії), Чернігівське.
Воздух — плащаничка; гаптований воздух мистецтвознавці поціновують як витвір мистецтва.
Возний — службовець при укр. зем. і міськ. судах, який вручав позови до суду, вводив у власність, засвідчував наявність наруги, вчиненої над особою, і т. ін. При *Ген. суді* була посада ген. возного.

Г

Гадяцький договір 1658 — укладений між гетьманом України І. *Виговським* та польс. урядом 16.09.1658 у м. Гадячі. За умовами договору укр. землі (Київ., Брацл. і Черніг. воєводства) під назвою Велике князівство Руське входили на рівних правах з Польщею та Литвою до складу федеративного держ. утворення — *Речі Посполитої*. Вища законодавча влада належала нац. зборам депутатів, делегованих від усіх земель Руського князівства. Виконавчу владу уособлював *гетьман*, який після обирання затверджувався королем. Діловодство належало вести укр. мовою, передбачалося карбування власної монети. Гарантувалися права та привілеї козацтва. Православні зрівнювались у правах з католиками. Греко-катол. церква зберігала чинність, але унеможливлювалося її поширення на нові території. Правосл. митрополитові та 5 єпископам надавалося право засідати в Сенаті. За Г. д. КМА отримала такі самі права, як і Краків. ун-т, тобто Академія київська вперше офіційно отримала статус вищого навч. закладу. Передбачалося заснувати ще одну академію (університет), а також гімназії, колегії, друкарні «скільки буде потрібно» в Україні.
Галльський університет (Німеччина) — світовий центр орієнталістики, засн. 1694 у м. Галле. Тут навчалося багато українців, серед них — вихованці КМА, зокрема В. *Лящевський*, С. *Тодорський*, Д. *Нащинський*.
Гекзаметр (*грец.* шестистопний) — віршований розмір в античній поезії.
Генерал-аншеф — один з осн. військ. чинів у Рос. імперії за «*Табелем про ранги*» (XIX ст.), належав до 2-го класу.
Генерал-губернатор — вищий уряд. чиновник у Рос. імперії (1708—1917), що зосереджував повноту цивільної та військ. влади, прирівнювався за рангом до міністра. З 1708 очолював органи колоніальної адміністрації в Україні. Здійснював нагляд за військ. справами, обороною кордонів, судовими та фін. справами, мав повноваження вести переговори з Крим. ханством, Туреччиною, Польщею. Фактично (особливо після реформи 1775) в колоніальних володіннях Росії Г.-г. мав необмежені повноваження.
Генеральна артилерія (генеральний — *лат.* головний) — окрема одиниця в козац. війську, очолювана *ген. обозним*. Його заст. були артилерійські обозні, в полках — артилерійські осавули, їхніми пом. — полкові отамани.
Генеральна військова канцелярія — верховна адм. установа України-Гетьманщини XVII—XVIII ст., уряд, який здійснював військ., адм., суд. і фін. управління. Виникла в ході Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Підпорядковувалась *гетьману*. Очолював Г. в. к. *Ген. писар*, якому підлягали *військ.*

канцеляристи. Діловодство велось укр. мовою. Канцелярія перебувала там, де містилася резиденція гетьмана — у Чигирині, Гадячі, Батурині, Глухові. 28.11.1720 указом царя Петра I Г. в. к. позбавлено фін. і суд. функцій. З 1722 її діяльність контролювалась *Малорос. колегією*. 1727—34 знову підпорядковувалась гетьману, 1734 реорганізована у *Правління гетьманського уряду*. За К. *Розумовського* Г. в. к. відновлена і функціонувала до остаточної ліквідації гетьманства (10.11.1764).

Генеральна військова рада — збори ген. старшини, вищий політ., адм. і військ. орган у 1648—54. Обирала гетьмана, розглядала політ., військ., фін., суд., адм. справи.

Генеральна скарбова канцелярія — найвищий фін. орган гетьман. адміністрації в Україні (1723 — кін. XVIII ст.). Г. с. к. збирала податки, контролювала прибутки й видатки держ. скарбниці, відала військ. і *ранговими маєтностями*. Очолювали Г. с. к. 2 *підскарбії*.

Генеральна (військова) старшина — найвища військ. і цивільна адм. в Україні в XVII—XVIII ст. Сформувалася за Б. *Хмельницького*. На чолі її стояв *гетьман*. До її складу входили:

генеральний писар — очолював *Ген. військ. канцелярію*, здійснював загальне керівництво, відав внутр. і закордонними справами, вів дип. роботу. Готував питання для розгляду на козац. радах, брав участь у засіданнях *Ген. військ. суду*, виконував обов'язки *наказного гетьмана*;

генеральний обозний — перша особа після гетьмана. Керував військ. артилерією, відав обозом, виконував дип. доручення гетьмана, займався розслідуванням особливо важливих справ, засідав у Ген. військ. канцелярії та Ген. військ. суді. Під час воєнних дій як найвищий за рангом найчастіше призначався наказним гетьманом;

генеральний осавул — найближчий пом. гетьмана у військ. питаннях, розслідував тяжкі злочини, брав участь у переговорах з іноз. послами, у роботі Ген. військ. канцелярії, інспектував війська, вів козац. реєстри, виконував обов'язки наказ. гетьмана, командував окремими загонами під час військ. дій. Одночасно набиралися два Г. о.— старший і молодший (підосавульний);

генеральний суддя — керував Ген. військ. судом; як правило, Г. с. було двоє (1750—64 — один), один з них вважався головним. Брав участь також у дип. переговорах, виконував обов'язки наказного гетьмана;

генеральний бунчужний — формально охоронець гетьман. бунчука, символа гетьман. влади. Виконавець адм., суд. та дип. доручень гетьмана, його пом. у походах, за відсутності гетьмана міг бути призначений наказним гетьманом. Посаду скасовано 1764;

генеральний підбунчужний — помічник *ген. бунчужного*. У військ. походах — ад'юнкт при гетьмані, на урочистих церемоніях носив за ним малий бунчук. Посаду скасовано 1764;

генеральний підскарбій — очолював *Ген. скарбову канцелярію*. Відав держ. скарбницею, прибутками і витратами держ. коштів, керував збиранням податків, встановлював мита;

генеральний хорунжий — керував особистою охороною гетьмана (*надвірним військом*), відповідав за охорону військ. прапорів. Інспектував військо, брав участь у засіданнях Ген. військ. суду, дип. переговорах.

Посади Г. в. с. були виборні, пізніше їх надавав гетьман, а наприк. існування *Гетьманщини* — рос. уряд. З 1764 ранги Г. в. с. перетворилися фактично на почесні звання, а 1782 їх скасовано остаточно.

Генеральний військовий суд — найвищий судовий орган і найвища апеляційна інстанція в Україні XVII—XVIII ст. Підпорядковувався гетьманові. Виконував також законотворчі функції, наглядав за дотриманням законодавства. 1782 наказом рос. уряду ліквідовано, хоча діяв до 1790.

Генеральний військовий курінь — особливий навч. заклад напіввійськ. типу, створений при *Ген. військ. канцелярії*, де готували керівні кадри для держ. апарату Гетьманщини: дипломатів, юристів, адміністраторів. Містився у гетьман. столицях — Батурині, Глухові. Приймали до нього осіб переважно із старшин. родин, випускників КМА, котрі успішно склали іспити. Зараховані вважалися *військовими канцеляристами*. Вивчали юриспруденцію, камеральні (фін.-екон.) науки, військ. справу, навчалися співу, музики, верхової їзди та ін.

Герменевтика (*грец.* пояснювати) — тлумачення філос. і реліг. (переважно біблійних) текстів; роз'яснення різних символів; частина курсу богослов'я в КМА.

Герольдмейстерська контора (герольдія) — установа, створена Петром I для ведення всіх пов'язаних з дворянством та цивільними чинами справ.

Гетьман (від нім. Hauptmann — вищий чоловік, начальник). З утворенням козац. реєстрового війська — його керманич. З 1648 Г.— голова Укр. козац. держави (*Гетьманщини*) з титулом «Гетьман Війська Запорозького». В руках Г. зосереджувалася вся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади. У XVI—XVII ст. Г. називали деяких кошових Запорозької Січі. Ознаки влади Г.— бунчук і булава. Посада Г. на *Лівобереж. Україні* існувала з перервами (1722—27 та 1734—50) до остаточної ліквідації її цар. указом 1764. Резиденція Г. послідовно містилась в Чигирині, Гадячі, Батурині, Глухові.

Гетьман великий (коронний) — з 2-ї пол. XV ст.— командуючий збройними силами в Речі Посполитій та Вел. князівстві Литовському. Спочатку призначався королем на час військ. дій, з 1503 — постійна посада, з 1581 — довічна.

Гетьман надвірний — командувач придворного польс. війська.

Гетьман наказний — тимчасово обіймав посаду *гетьмана*. Призначався самим гетьманом або обирався *козац. старшиною* з ген. старшин чи полковників. Виконував обов'язки гетьмана під час походу, в якому не брав участі сам гетьман за тривалої відсутності його у зв'язку з війною, участю в посольстві тощо. У разі смерті або усунення гетьмана виконував його обов'язки до нових виборів.

Гетьман польний — заступник коронного гетьмана.

Гетьманщина — Українська держава. Назва виникла під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Поширювалася на всю *Лівобереж. Україну* в складі Рос. імперії після Андрусівської угоди (1667), хоча цар. уряд уникав цієї назви і в офіційних докум. називав Україну Малоросією. 1782 з ліквідацією полкового устрою та введенням загальнорос. законодавства в Україні Г. припинила існування.

Глазет (*франц.* лощений) — парча з кольоровою шовковою основою та гладеньким золотим або срібним тканням.

Глісандо (*італ.* ковзати) — особливий прийом гри, який полягає у швидкому ковзанні пальців по струнах чи клавішах муз. інструментів.

Глоса (*лат.*— слово, що потребує тлумачення) — у граматиці — пояснення чи примітка до слова або фрази.

Гносеологія (*грец.* пізнання) — теорія пізнання, вчення про сутність та закономірності пізнання світу людиною, один з розділів філософії у КМА.

Гомілетика (*грец.* вести бесіду, розмовляти) — богослов. наука про правила церк. красномовства. Викладалась у КМА студентам-богословам.

Головщик — див. *Уставщик*.

Городничий — адм. посада в лавр. вотчинах, на яку призначалися ченці КПЛ. Г. зосереджували госп., суд. і поліцейську владу на місцях.
Городові козаки — див. *Козаки городові.*
Гоф-фур'єр — придворний чин 9-го класу за «*Табелем про ранги*».
Граматика — див. *Класи.*
Граматика Альвара — (Institutiones linquae latinae) — лат. граматика португальського вченого єзуїта Еммануїла Альвара, була підручником у навч. закладах Зх. Європи, також у КМА.
Граматика піарська — граматика лат. мови, складена 1741 чернечим орденом піарів-католиків у Польщі. Вперше видана в Україні 1756, до того нею послуговувалися в рукописах.
Грамота царська (Петра І) від 26.09.1701 — підтверджувала статус вищого навч. закладу КМА: право на самоврядування, власний суд, дозвіл вільно приймати і навчати молодь з усіх країн і т. ін.
Ґратуляція — вітання, поздоровлення.
Ґрезет — шовкова тканина, переважно сірого кольору, з однотонним дрібним візерунком.
Гренадери (*франц.* граната) — у XVII—XVIII ст. солдати, спеціально навчені метати ручні гранати при облозі фортець; добірні частини в багатьох європ. арміях. Гренадерський полк лейб-гвардії Росії створено 1702. Окрема рота Г. при дворі підпорядковувалась міністрові двору.
Губернатор (лат. правитель) — з 1703 в Рос. імперії найвищий урядовий чиновник у губернії. Призначався царем. На тер. України було в різні часи від 3 до 10 губ. Поділ на губ. існував до 1925.
Густинський літопис — складений на поч. XVII ст. у Густинському Свято-Троїцькому м-рі (нині Прилуцького р-ну Черніг. обл.). Автор невідомий. Деякі дослідники вважають, що ним був З. *Копистенський.* Г. л. зберігся в копії 1670. Вперше видано 1845 у С.-Петербурзі в кн. «Полное собрание русских летописей».

Д

Дедикація (*лат.* посвячувати) — присвята.
Дербентський похід — див. *Перський похід.*
Деулінське перемир'я — укладене між Росією і Річчю Посполитою 1.12.1618 в с. Деуліні (нині Сергіїв Посад, Росія). За Д. п. передбачалося припинення на 15 років Рос.-польс. війни 1617—1618.
Дефензор — захисник власних тез на диспутах у КМА.
Дзвінники — студенти, що дзвонили до уроків, або до церкви.
Дидаскал (*грец.* учитель) — термін, уживаний в Київ. брат. школі, Колеґіумі.
Дикастерія — див. *Консисторія.*
Диспут (*лат.* досліджувати, сперечатися) — одна з форм навч. процесу в КМА. Публ. захист філос. чи богослов. праць студентами у присутності *ректора*, професорів КМА, *митрополита* й ін. почесних гостей. Напередодні захисту з тезами Д. (*конклюзії*) могли ознайомитися всі бажаючі, взяти в ньому участь. Проводили Д. надзвичайно урочисто: зі студ. вітальними промовами, з акад. хором, оркестром тощо. Д. у КМА відбувалися не лише між студентами, а й часом між представниками різних конфесій — правосл. і катол. тощо.
Диякон (*грец.* слуга) — у сх. правосл. церкві — пом. *єпископа* і *священика*, третій, найнижчий ступінь в ієрархії священства. Слідкував за порядком і поведінкою віруючих у храмі. З відома єпископа розпоряджався церк. майном: роздавав милостиню, опікувався сиротами, вдовами тощо.
Дідич — в Україні — землевласник, який володів маєтками з правом спадкової власності.
Діоптрика (*грец.* дзеркало) — розділ геометричної оптики, де вивчається заломлення світла під час проходження його з одного прозорого середовища в інше. Складова частина курсу змішаної математики в КМА.
Діяруш, діаріуш (денник) — в Україні XVII—XVIII ст. назва щоденних записів, тобто щоденник.
Дніпровська лінія — система укріплень (фортеці, рови тощо) довжиною бл. 214 км, споруджена у 1768—74 замість застарілої *Української лінії*. Пролягала від Дніпра до гирла р. Московка. Відігравала стратегічну роль у рос.-тур. війнах.
Дунайські князівства — спільна назва князівств Молдови і Валахії, що виникли в XIV ст. 1859—62 Д. к. об'єдналися у складі Румунського князівства.
Духовний регламент — зб. документів, виданий 25.01.1721 як керівництво для *Святійшого Синоду*. Складений Т. *Прокоповичем.* У Д. р. викладено причини заміни патріаршества Синодом, визначено його функції і склад.
Духовний собор — гол. орган управління КПЛ, який складався з 12 осіб.
Дяк (*грец.* слуга) — церковнослужитель, до поч. XIX ст.— також півчий, псаломщик у церк. хорах царя, *патріарха, митрополита, єпископа*; здебільшого Д. учив дітей грамоті у парафіяльній школі.
Дяки мандрівні, мандровані — так називали мандрівних студентів, які, ходячи від села до села, навчали дітей, заробляючи тим «на хліб» або «на продовження навчання» в КМА чи в ін. навч. закладах.

Е

Евекта (*лат.* піднімати, відхиляти) — митний податок, що стягувався гетьман. урядом за вивіз товарів з *Лівобереж. України* в Росію (з серед. XVII до серед. XVIII ст.).
Екзаменатор ставлеників — особа, відповідальна в єпархії за надання священицького сану особам, які не мали вищої теологічної освіти.
Екзамени (*лат.* звітування, випробування) — перевірка, іспити з певного предмета. У КМА:
вступні (тестування) — «отведывать память, остроумие и если окажется весьма туп, не принимать,... а чтобы который не претворял себе тупости, желая отпуска в дом, то испытания повторить»;
суботні (суботівки) — для учнів підготовчих (грамат.) класів із пройденого матеріалу; проводились вранці, протягом 2 год. у присутності акад. керівництва;
щомісячні — кожного місяця у визначені дні о 8-й, 10-й, 11-й та 14-й, 15-й, 16-й год. ректор і викладачі прослуховували студентів старших класів, оцінюючи засвоєння вивченого;
річні — з 1 по 15 липня з мов, поетики, риторики. Екзаменували викладачі тих класів, до яких переходили студенти (у письмовій та усній формах). Студенти-філософи й богослови захищали свої знання на *диспутах.*
Екзарх (*грец.* керівник) — у Старод. Греції — глава жерців при храмі; у Візантії — намісник імп., правитель області; у правосл. церкві — повноважний представник вищої церк. влади в державі або в окремих обл. держави.
Екзархат — область, що підлягала управлінню екзарха.
Екзеґеза, екзеґезис (*грец.* викладення, роз'яснення) — тлумачення текстів, переважно біблійних.
Екзерциції (*лат.* вправа) — завдання (твори, переклади), які студенти КМА виконували під час уроку.
Еклесіарх (*грец.* наглядач храму) — посадова особа у сх. правосл. церкві, що слідкує за чистотою в храмі й порядком богослужіння; наставник, якому підпорядковані *церковнослужителі.*
Економ — чин *Академічного правління.*

Екстраординарний професор — вищий ступінь *ординарного професора*.

Ектенія (*грец*. протягувати) — стародавня форма молитов у правосл. церкві, що складається з коротких прохань; молитва усіх присутніх у храмі; заздравна молитва за главу держави.

Елекція (*лат*. обирання, вибори) — процедура виборів *конгрегаційного префекта* КМА, яка проводилась за місяць до конгрегаційного свята — зачаття св. Анни (9.XII). Після урочистої літургії в *Конгрегаційній залі* в присутності акад. керівництва та гостей члени *Конгрегації* голосували за претендентів, подаючи спец. картки, на яких записували імена обранців. Вибори проводилися шляхом подачі голосів членами Конгрегації за претендентів, імена яких записувались на спец. картках.

Елоквенція (*лат*. виголошення промови) — красномовність.

Епетиції — ходіння незаможних студентів КМА під час літніх *вакацій* у багаті райони України з метою забезпечити себе засобами для подальшого навчання. Співали у церк. хорах, читали молитви, складали канти, виголошували промови, діалоги, грали інтермедії, навчали дітей грамоті тощо. На Е. студенти отримували спец. дозвіл (пашпорт) від *префекта* — часом ще до закін. навч. року, іноді на кілька місяців і навіть на рік чи два. Цей час значилися студентами. У 2-й пол. XVIII ст. звичай занепадає.

Епігон (*грец*. нащадок) — зневажлива назва осіб, що в нових умовах механічно відтворюють застарілі ідеї або мистецькі прийоми й засоби своїх попередників.

Епізоотологія — наука про закономірності виникнення, розвитку й згасання інф. хвороб с.-г. тварин.

Ерготизм (*франц*. ріжки) — отруєння людини чи тварини ріжками, що потрапляють у борошно, або лікар. препаратами, виготовленими з них.

Еррата — див. *Нотата*.

Естандарт-юнкер — у регулярній кавалерії звання того, хто представлений до офіцерського чину, але чекає на вакансію. 1903 скасовано.

Ефор — інспектор-наглядач за поведінкою вихованців, які перебували на держ. утриманні.

Є

Євангеліє Пересопницьке — пам'ятка укр. культури, найдавніший з відомих перекладів Євангелія з церк.-слов. на ст.-укр. мову. Виготовлено у 1556—61 у Пречистенському м-рі в с. Пересопниця (тепер село Рівнен. р-ну Рівнен. обл.) Михайлом Василевичем за підтримки кн. Заславської (Жеславської). 1701 подароване гетьманом І. *Мазепою* Переяславському кафедр. собору. Зберігається в ІР НБУВ м. Києва.

Євхаристія (*грец*. подяка) — те саме, що й причастя.

Єгермейстерське управління (єгер *нім*. мисливець) — установа в Рос. державі, що відповідала за полювання.

Єлизавети Св. фортеця — збудована у верхів'ях р. Інгул на Запорозьких землях, переданих імп-цею Єлизаветою сербським переселенцям. Названа на її честь. Тепер м. Кіровоград.

Єпархія — церк.-адм. округа, що перебуває у віданні *єпископа (архієрея)*.

Єпископ (грец. наглядач, наставник) — глава єпархії; третій, найвищий ступінь христ. церк. ієрархії.

Єпископія — див. *Єпархія*.

Ж

Жолдак (жовдак, жовнір) — від польс. вояк.

З

Законовчитель — викладач Закону Божого.

Зала конгрегаційна — див. *Конгрегаційна зала*.

Замойська академія — відкрита 1595 у м. Замостя (тепер Респ. Польща). За статутом прирівнювалася до ун-ту. Засн.— гетьман Речі Посполитої Ян Замойський та вчений Шимон Шимонович (Симон Симонід) зі Львова. Більшість викладачів у З. а. були львів'яни. Серед вищих європ. шкіл З. а.— найменша. 1596 налічувала 50 студентів, у 1600 — 32, у 1608 — 118. Тут навчалось багато українців, що стали відомі як освіт. діячі: К. *Сакович*, І. *Трофимович-Козловський*, *С. Косів*, *Й. Кононович-Горбацький* та ін.

Земський суд — див. *Суд земський*.

Зем'яни — один з нижчих шляхет. прошарків в Україні XIV—XVII ст., статус якого характеризувався обмеженнями у політ. і соц. правах порівняно з правами магнатів і панів. За перебування на службі у вищої шляхти З. отримували землю, якою володіли на *ленному праві*.

Зигар, дзигар — годинник.

Значки — див. *Хоругви малі*.

Значковий товариш — звання, що з 2-ї пол. XVII ст. надавалося в укр. козац. війську *гетьманом* або *Ген. військ. канцелярією* старшині та козакам. З. т. підпорядковувався безпосередньо полковнику, виконував його доручення, керував військ. загонами, беріг сотенні й полкові прапори-хоругви. Кількість З. т. у полках була стала — 30—50 чол. 1783 в усіх полках Лівобереж. України було 403 З. т. Пізніше це звання надавалося синам полк. старшини. Скасоване цар. урядом 1785.

Зоонози (*грец*. хвороби тварин) — інф. хвороби тварин, що вражають і людей (чума, сказ, бруцельоз, сап тощо).

І

Ігумен (*грец*. той, що веде, йде попереду) — *настоятель* або пом. настоятеля м-ря.

Ієрархія (*грец*. священний і влада) — поділ на вищі й нижчі посади, чини; суворий порядок підлеглості нижчих щодо посади або чину вищим; за христ. уявленнями — священний лад або порядок, за допомогою якого відбувається єднання з Богом.

Ієрей — те саме, що священик.

Ієродиякон — чернець у сані диякона.

Ієромонах — чернець, що має сан священика.

Ієросхимонах — чернець «великого ангельського образу», що має ступінь священства й бере на себе особливо суворі обов'язки.

Ізографія — точне відтворення письмен, рукописів, почерків; іконопис.

Імператор (*лат*. володар) — учень КМА, який вирізнявся успіхами з-поміж інших, мав право сидіти на окремому місці поруч з учителем.

Інавгурація, інаугурація (*лат*. посвячення) — урочиста церемонія введення на посаду глави держави або посвячення в сан; тут урочиста церемонія захисту дисертації на ступінь д-ра медицини і надання цього ступеня.

Інвектива (*лат*. лайлива) — різкий викривальний виступ, образлива промова, лайка, випад.

Індукта (*лат*. водити, приводити) — мито на ввіз товарів.

Інокуляція (*лат*. робити щеплення) — введення живих мікроорганізмів, інфікованого матеріалу в тканини рослин, тварин, людей чи в поживне середовище.

Інспектор (*лат*. наглядач) — пом. *супер-інтенданта* зі старших студентів, наглядач за малими бурсаками і студентами, що мешкали на квартирах; репетитор молодших студентів; домашній вчитель із числа студентів старших класів.

Інстигатор (від лат. закрадливий) — посадова особа, яка виконувала обов'язки прокурора. У Київ. магістраті І. наглядав за правосуддям, притягненням до суду правопорушників тощо.

Інструкція академічна («Leges academicae docentibus et studentibus observandae...», 1734) — спец. документ про організацію, зміст і правила навчання та поведінки студентів у КМА, бурсі та місті. Були також І. а. 1750, 1752, 1756, 1759, 1763 та ін.

Інструкція велика — посібник, за яким студенти КМА вивчали у недільні дні в Конґреґаційній Благовіщенській церкві *катехізис* і Св. Письмо, набували навичок богослужіння, церк. читання й співу.

Інструкція мала — викладалась учням молодших класів, містила основи катехізису, правила поведінки та обов'язки *членів конгрегації* молодшої.

Інтендант (*лат.* спрямовувати, готувати) — військовослужбовець офіцерського складу, що відає постачанням військ продовольством, зброєю тощо.

Інтенція (*лат.* прагнення, увага) — за середньовічним вченням — природна здатність інтелекту або волі бути спрямованими на пізнання об'єкта, зосередження уваги.

Інтермедія (*лат.* проміжний, середній) — невелика п'єса, переважно комедійного характеру, яку виконували між актами осн. спектаклю. Жанр І. поширено в КМА у XVII—XVIII ст.

Інфамія — позбавлення честі.

Інфима — див. *Класи.*

Іподиякон — церковнослужитель, який допомагає священику під час богослужіння: носить трикирій, дикирій (підсвічники з 3 чи 2 свічками); слідкує за чистотою церк. посуду.

Ірмологіон, ірмолой (*грец.* сплетення і збираю) — рукописні богослужебні нотно-лінійні книги із записом монодичного (без супроводу) церк. співу, *ірмосів* тощо. Відомі з X ст. у Візантії, в Україні з кін. XVI — поч. XVII ст. Для запису київ. та болгар. розспівів використовували І. п'ятилінійні квадратні, т. зв. київ. нотації. Їх поява сприяла утвердженню багатоголосся в укр. світ. та церк. музиці. Найстаріший відомий рукопис І.— Супрасльський (Білорусь). Укр. друк. І. виходив у Львові 1700, 1709 й ін. рр.

Ірмос (грец. сплетення, зв'язок) — у візантійській гімнографії — поєднання біблійних пісень з христ. гімнами. З XVIII ст., після появи нового поет. жанру — канона, І. стали називати перший тропар у кожній пісні канона.

Ісихазм (*грец.* спокій, відчуженість) — вчення про шлях людини до єднання з Богом через сердечну молитву.

Іскус — випробувальний термін перед прийняттям *чернецтва.*

Історія натуральна — наука про природу. Навч. предмет у КМА.

Іфіка ієрополітика (*грец.* етика, або моральна філософія) — збірка емблематичних малюнків з віршами до них.

К

Казнодій — див. *Проповідник.*

Калефактор (*лат.* kaleo — гарячий, faktor — роблю) — учень КМА, що мав за обов'язок топити печі у класах і бурсі, виконувати дрібні доручення та чинити тілесні покарання за наказом учителя.

Ка́лькулюс (лат. лічильний камінець, підрахування, обчислення) — у КМА довгий сувій паперу, в якому записували ім'я учня, що порушив правило говорити лише латиною або припускався помилки. Винуватець носив незручний К., поки не виявляли ін. порушника. Наступного дня оголошувалося, що калькулюс ночував у пана (domini) N, і бідний dominus страждав від сорому і образ. Застосовувався також за *Інструкцією академічною* 1763 «для нагляду в одязі, в обличчі, волоссі чистоти, в ході й виразі поважним особам шаноби, пристойності».

Камеральні дисципліни або камералістика (від лат. казна) — курс адм.-екон. дисциплін, що викладався у європ. ун-тах у XVII—XVIII ст. В Україні К. д. вивчали в КМА й *Канцелярському курені* з поч. і до 80-х рр. XVIII ст.

Камергер (*нім.*) — в Рос. імперії придворне звання (чин).

Камер-фур'єр — начальник над цар. прислугою, наглядач за порядком під час урочистих прийомів.

Камилавка (*грец.* верблюжа шапка) — головний убір священнослужителів. З 1798 надавалась як винагорода.

Камка́ — старовинна іранська шовкова тканина з кольоровими візерунками; ка́мка — головний жін. убір.

Канават — старовинна шовкова тканина з візерунками, вироблялася в Греції.

Канікули (*лат.* canis — собака) — римляни вважали, що Сіріус, Зірка Пса, додає свого тепла до жару Сонця з 3 лип. по 11 серп., внаслідок чого температура значно підвищується. Цей період вони називали канікулами, тобто «днями пса». Саме на ці дні у всьому європ. світі призначався літній відпочинок від занять для студентів і учнів — канікули. У КМА дотримувалися традиційних термінів канікул, іноді з невеликими відхиленнями.

Канонізація (*грец.* підпорядковувати правилу, узаконювати) — офіційне визнання й проголошення церквою особи святою і визначення певного дня для вшанування її пам'яті. З вихованців КМА канонізовані (прилучені до лику святих): *Петро Могила*, святий, *Данило Туптало* (святий Димитрій Ростовський), *Яким Горленко* (святий Йоасаф Білгородський), *Петро Величковський* (святий Паїсій Величковський), *Іван Кульчицький* (святий Інокентій Іркутський), *Кирило Політанський* (великомученик Костянтин), *Теодосій Углицький* (святий Теодосій Чернігівський), *Іван Максимович* (святий Іоан Тобольський), *Петро Конюшкевич* (святий Павло Тобольський), *Стефан Кришталевський* (святий Софроній Іркутський).

Кант (*лат.* спів) — урочиста хвалебна пісня дух. або світ. змісту. Жанр, широко вживаний у КМА (тексти й музика).

Кантоністи (*нім.* військовозобов'язаний) — у Рос. імперії — солдатські сини, що від самого народження значилися за військ. відомством. Для підготовки їх до військ. служби 1721 створено гарнізонні школи, перейменовані 1798 у «військово-сирітські відділки». Їх вихованців з 1805 називали К. Пізніше школи К. були передані відомству військ. поселень. Категорію К. скасовано 1856.

Канцелярист військовий — див. *Військовий канцелярист.*

Канцелярський курінь — див. *Генеральний військовий курінь.*

Канцелярія Малоросійського генерал-губернаторства — держ. установа рос. адміністрації на *Лівобереж. Україні.* Утворена 1767. Керувала діяльністю *Малорос. колегії*, полкових, сотенних канцелярій, а також повіт. і місц. судами. Фактичний керівник — *генерал-губернатор.* Існувала до 1796.

Канцелярія полкова — установа козац. полк. адміністрації в Україні, через яку полковник здійснював свою військ. і цивільну владу; керував канцелярією *полковий писар.*

Капелан, каплан (*лат.* священик) — у катол. та англікан. церквах — священик у війську під час походів, в каплиці або домашній церкві. В укр. козац. війську — правосл. священик, який духовно опікував козаків, (правив *літургії*, сповідав перед боєм та після бою, ховав загиблих з усіма христ. почестями).

У козац. війську ця посада існувала ще у XVIII ст.

Капельмейстер (нім. майстер капели) — учитель музики, керівник інструментального оркестру.

Карантин Васильківський — перша в Україні прикордонна мед. застава, збудована 1742 у м. Васильків, тепер Київ. обл. Першим лікарем К. В. був Ян Фарбі, родом із Словаччини, реорганізатором і начальником — д-р медицини І. *Политика*.

Кармазин (італ. carmesino, з перс. кермез — багряний) — сукно темно-червоного або малинового кольору.

Катехізис (*грец*. усне повчання, настанова) — виклад основ христ. віровчення, переважно у формі запитань і відповідей. Найвідомішим є «Православне сповідання віри» (1640) митрополита П. *Могили* та І. *Трофимовича-Козловського*.

Катехізатор — законовчитель.

Катоптрика (*грец*. відображення) — розділ оптики, в якому вивчається теорія зображень, одержаних за допомогою дзеркальних поверхонь.

Кафедральний собор — гол. храм єпархії, міста або м-ря. У К. с. служба відправлялась вищою дух. особою.

Каштелян, кастелян (*лат*. той, що живе у фортеці) — у Польщі — службова особа, заст. воєводи, призначався королем або князем для управління «ґродом» (замком) та навколишньою місцевістю. К. належала військ., суд., поліцейська влада. Під час військ. дій командував шляхтою свого повіту. Посада існувала до XVIII ст., згодом К.— лише доглядач замку, сторож у катол. церкві.

Келар (*грец*. комірник) — завідував коморою з харчовими припасами, видавав їх до монаст. кухні й столу, вів звітність надходжень і видачі продуктів. У вел. м-рях К. мав двох помічників.

Кембриджський університет (Англія) — один з найстаріших навч. закладів, засн. 1209. У XVI—XVIII ст. тут навчалися й українці, його закін., зокрема, І. *Гізель*.

Кенігсберзький університет (Німеччина) — засн. 1544. У 1770—96 проф. К. у. був Іммануїл Кант. Видатного філософа слухали десятки студентів з України, серед них А. і М. Базилевські з Полтавщини, І. *Максимович*, Ф. і М. *Туманські*, С. *Кулябка*, І. *Данилевський*; навчалися тут І. *Хмельницький*, М. *Цвіт*, Я. *Хорошкевич* та ін. У списках ун-ту за 1547—1790 виявлено понад 100 укр. студентів. До Кенігсберга йшли переважно ті, хто хотів удосконалити свої знання з гуманітарних наук.

Києво-Могилянська академія — перший вищий навч. заклад України й всього правосл. світу. Початок КМА поклала Київ. брат. школа (15.10.1615). З верес. 1632, після об'єднання *Київ. брат. школи* з Лаврською, КМА діє під назвою Київ. колеґіум (колегія) або Київ. академія. Офіційно права вищого навч. закладу КМА отримала за *Гадяцькою угодою* 16.09.1658. Двісті років була гол. осередком освіти, науки, культури й сусп.-політ. думки в Україні. Мала вирішальний вплив на формування нац. укр. еліти. Сприяла культ. розвитку ін. країн, зокрема — Росії, Білорусі, Сербії, Болгарії. Гідно репрезентувала Україну в освіченому європ. світі. Закрита цар. урядом 14.08.1817 як небажаний осередок нац. культури, нац. свідомості. Нині традиції старої Академії гідно продовжує НаУКМА.

Києво-Печерська лавра — чоловічий *монастир* у Києві, засн. преподобними Антонієм і Феодосієм Печерськими в серед. XI ст. Першим ігуменом був преподобний Варлаам (1061). У XII ст. м-р одержав статус *лаври*. КПЛ відігравала роль одного з найвизначніших культ.-реліг. осередків України і всього правосл. світу. Значну частину її архімандритів та ін. діячів у XIII ст. становили вихованці КМА.

Києво-Печерський патерик — пам'ятка давньоукр. письменства поч. XIII ст., що містить життєписи «батьків» КПЛ (лат. pater — звідки патерик). Вперше надруковано 1661 в друкарні КПЛ. Пізніше неодноразово перевидавався.

Київська братська школа — засн. 15 жовт. 1615. У її створенні значну роль відіграла Галшка *Гулевичівна*, подарувавши свою садибу на Подолі з усіма її прибутками під школу й Учительний м-р. Безпосередню участь в організації школи взяли кияни, об'єднані у братство, члени *Лаврського гуртка* — Є. *Плетенецький*, П. *Беринда*, Л. *Зизаній*, З. *Копистенський* та гетьман П. *Сагайдачний*, який вступив «зі всім Войськом Запорозьким» до *Київ. братства*, що забезпечило школі політ. і матер. захист. На утримання школи *гетьман* надав значні власні кошти. Як засн. і покровитель К.б.ш. й Богоявленської церкви похований 1622 за її олтарем «з великим плачем Войська Запорозького і всіх людей православних».

Київська імператорська духовна академія (1819—1918) — вища духовна школа в Києві, відкрита на місці КМА 28.09.1819.

Київська лаврська школа — засн. 1631 архім. КПЛ П. *Могилою*. Містилася в Троїцькому больничному м-рі КПЛ. 1632 К. л. ш. об'єднана з *Київ. брат. школою*.

Київське знамено — лінійні церк. ноти, що з'явилися в Києві й замінили попередні — *крюкові*.

Київський Братський Богоявленський м-р — засн. 1615 на дарованій Галшкою *Гулевичівною* землі «під монастир і... школу дітям християнським». Містився між Контрактовою площею, Набережно-Микільською (тепер Г. Сковороди), Іллінською та Волоською вулицями. До ансамблю м-ря входила церква Богоявлення, збудована коштом гетьмана П. *Сагайдачного* (1620). 1693 на її місці коштом гетьмана І. *Мазепи* арх. Й. *Старцевим* зведено кам'яний Богоявленський собор, прекрасний зразок укр. бароко. Його інтер'єри розписував укр. художник І. Квятковський та італ. майстер А.Скотті, іконостас роботи архітектора А. *Меленського* (1825). Знищено собор 1934. Ліворуч від Богоявленського собору містився навч. корпус КМА — т. зв. Мазепин, споруджений 1703—05 на кошти І. Мазепи; надбудову 2-го поверху й зведення Благовіщенської церкви здійснено у 1730—40 за сприяння протектора КМА Р. *Заборовського* архітектором Й.-Г. *Шеделем*. Праворуч від Мазепиного корпусу — будинок Галшки *Гулевичівни* й Борисоглібська (Трапезна, Святодухівська) церква, збудована П. *Могилою* у 30-х рр. XVII ст. як шкільне приміщення, перебудована у XIX ст. До ансамблю Богоявленського м-ря входила дзвіниця Братського м-ря (1756—59, архітектор С. *Ковнір*), знищена 1934. Замикали ансамбль одноповерхові келії та будинок настоятеля м-ря з боку вул. Волоської. У кін. XVIII — на поч. XIX ст. тер. м-ря розширилася до вул. Набережно-Хрещатицької. Тут розташовувалися бурси (одна з них, поч. XIX ст., збереглася), лікарня, лазня. 1822—25 зведено новий корпус Духовної академії (архітектор А. Меленський). Біля старого, Мазепиного, корпусу була криниця, а над нею — три тополі. Біля Трапезної церкви — сонячний годинник. Монастир входив до кола т. зв. учительних м-рів, завданням яких було утримувати навч. заклади, учителів та бідних учнів. Його історія невід'ємна від історії КМА.

Київський (Київський братський) колеґіум (колеґія) — виник після об'єднання *Київ. брат*. і *Київ. лавр. шкіл*. Почав діяти з 1.09.1632 як школа підвищеного типу, що стараннями П. *Могили* швидко набула рис вищого навч. закладу та ім'я Києво-Могилянський колеґіум (Академія).

«Київський синопсис» — перший короткий нарис історії України та Росії з давніх часів до останньої чв. XVII ст., використовувався як офіційний підруч-

ник до поч. XIX ст. Створений у КПЛ. Уперше видано лавр. друкарнею 1677, перевидавався бл. 30 разів з 1674 по 1861. Його автор — економ КПЛ П. *Кохановський*, вихованець КМА.

Кир (*грец.*) — пан-владика.

Китайка — дорога шовкова тканина.

Класи (школи) — КМА мала не предметну, а класну систему викладання. Структурно повний курс навчання складався з 8 т. зв. ординарних класів (у 2-й пол. XVIII ст.— з 7). Навч. курс тривав 12 років, з яких 4 припадали на грамат. класи: поч. (фара, або аналогія), нижчий (інфима), серед. (граматика) та вищий (синтаксима). Далі студенти вступали до класу поетики (поезії) — один рік, та риторики — один рік. За ними йшли найвищі класи — Superiora: філософії — 2 роки, богослов'я — 4 або 3 роки.

Фара, або аналогія (*лат.* ліхтар, відповідність) — підготовчий клас. Тут навчалися каліграфії, правопису, правил для учнів, опановували руську (українську), церк.-слов., польс. та лат. орфографію, скорочений катехізис, училися перекладати прості тексти із зазначених мов (клас у 2-й пол. XVIII ст. — скорочений).

Інфима (*лат.* найнижчий) — учні засвоювали першу та другу частини лат. граматики, продовжували вивчати руську мову, священну історію, набували вміння розмовляти латиною, перекладали складні тексти з творів античних авторів.

Граматика — учні продовжували вивчати граматику, училися вільно розмовляти латиною. Лат. мовою читався курс історії.

Синтаксима — закінчувалася мовна підготовка. Викладали арифметику, геометрію, катехізис.

Поетика (пїтика) — студенти вивчали загальнотеоретичну поетику (походження поезії, її предмет, мета, функції і т. ін.) і практичну, прикладну (особливості віршування, питання стилю тощо). Мета поетики: навчити студентів віршувати, тобто розвинути, як вважалося, природою закладені дані. Опановували до 30 видів віршів класичної, середньовічної і новітньої доби, а саме: епопею, комедію, трагедію, буколічну, елегічну, дидактичну, сатиричну поезію тощо. Вивчали й перекладали твори античних, середньовічних та новітніх авторів — істориків, письменників, правників.

Риторика — студентів навчали риторичним правилам: гарно говорити, висловлювати й обстоювати свою думку, складати промови, писати листи, прохання, вітання, панегірики і т. ін. Професори КМА вважали риторику універсальною наукою про слово, вершиною мистецтва й ставили її понад ін. науки. «...Важливою і священною справою є вивчення богослов'я, божественних таїнств,— навчав Й. *Кононович-Горбацький*.— Велика повага до права, безмежна слава математики, велике значення музики й інших [наук], та набагато більше [значення] — красномовства...» Ідеалом вихованця КМА була всебічно розвинена особистість, високоосвічена, ерудована, знавець мов. У класах поетики й риторики читали спец. курси зі світ. історії, л-ри, іноді математики тощо.

Філософія — курс філософії складався з історії філософії; філософії натуральної (фізика й математика); метафізики, або філософії божественної; філософії раціональної (логіка, діалектика); моральної (етика, або іфіка). Саме у КМА вперше в Сх. Європі почалося систематичне вивчення й викладання філософії. Переосмислюючи досягнення філос. думки від античності й середньовічної патристики до Відродження, Реформації і раннього Просвітництва, філософи КМА створили свою філос. систему, свою наук. філос. традицію, яка проклала шлях до новітньої вітчизн. філософії.

Богослов'я — викладалися: коротка церк. історія, *герменевтика*; богослов. думка від Т. Аквінського й до сучасності, догматико-полемічне богослов'я, Св. Письмо з поясненням найскладніших понять і т. ін.

Студенти ритор., філос. та богослов. класів вивчали вище красномовство, грец., староєвр. мови.

До неординарних належали класи: історії, географії, староєвр., грец., франц., нім., рос. мов, вищої математики (чистої — алгебра, геометрія; і змішаної — цивільна і військ. архітектура, механіка, гідравліка, гідростатика, оптика, діоптрика, тригонометрія, астрономія, мат. хронологія тощо); музики (нотний спів, інструментальна і вокальна музика, хорове мистецтво); малювання (рисувальний); економіки сільс. і домашньої (з 1799), де вивчали, власне, камеральні дисципліни, також — основи рільництва, рибоводства, садівництва, утримання й лікування худоби, бджіл тощо; медицини (з 1802). Всього в КМА викладалося одночасно 30—32 предмети. Навч. функцію виконував також *акад. театр* й *диспути*.

Клейноди (нім. коштовності) — атрибути і символи військ. та цивільної влади в Україні у XV—XVIII ст. Військ. К. (козацькі) — хоругва, бунчук, булава, печатка, також перначі, литаври, полк., сотенні й курінні *значки*, іноді — срібний каламар (атрибут військ. писаря). Вперше надані козац. війську 1576 польс. королем Стефаном Баторієм. За ступенями К. поділялися на гетьманські, полковницькі, сотенні, кошові, курінні, паланкові. 1764 рос. уряд скасував гетьманські К., 1765 — полкові й сотенні у Слоб. Україні, 1775 — запорозької старшини, на поч. 1780-х — у всій *Гетьманщині*. Всі К. забрано до Петербурга й Москви. З проголошенням незалежності Україна ставить питання про їх повернення.

Клир, клір — духовенство; клірик — той, що належить до духовного стану.

Клірос, крилас — місце в церкві по обидва боки перед іконостасом, призначене для дух. осіб, згодом і для півчих.

Клірошанин, крилашанин — особа, що співає на кліросі. «При пении клирошане должны стоять с благоговением в небесы подобной церкви, подражая ангелам на небесах, с трепетом и благоговением воспевать величество Божие». (З листа митрополита Київського і Галицького Філарета до *Дух. собору* КПЛ 1841).

Клобук — головний убір *ченців*: високий циліндр без полів, з покривалом, називається ще «шолом» — «броня віри та любові». Чорний — у простих *ченців* та *архієреїв*, білий — у *митрополитів* та *патріархів*.

Ключар — посадова особа при соборній церкві або кафедр. соборі, що охороняла церк. начиння і зберігала ключ від храму. К. наглядав за порядком богослужіння і готував для нього все належне.

Коад'ютор — див. *Вікарій*.

Кодифікаційна комісія («Комисія перевода и свода книг правных») — діяла в Україні 1728—43, спочатку в гетьман. столиці — Глухові, 1735 — у Москві, з лютого 1736 — знову в Глухові й 1743 — в Ічні Прилуцького полку. К. к. мала завдання створити єдиний кодекс укр. законів на основі *Литовського статуту*, почасти *Магдебурзького права* й укр. звичаєвого права. Упродовж 1728—43 в К. к. працювало більше як 30 правників, перекладачів, укладачів, переважно вихованців КМА. Керував К. к. І. *Борозна*, потім — Я. *Лизогуб*. Зміст підготовленого Кодексу «Права, по которым судится малороссійскій народ», його мова, тлумачення юр. понять тощо свідчать про добру правову підготовку членів К. к., їхню ерудицію, високий рівень юриспруденції в Україні.

Козаки городові — офіційна назва укр. козаків *Лівобереж. України* (2-га пол. XVII ст. — поч. 1780-х). Мали власну землю, були звільнені від податків, юридично вільні. Поділялися на кінних (брали участь у військ. походах) і піших (несли сторожову службу), у XVIII ст. з'явилася ще й незначна частина «тяглих», які виконували різні тимчасові повинності.

Козаки надвірні — служили у збройних загонах магнатів в Україні (XVI—XVIII ст.), одержуючи за службу платню, земельні наділи та увільнення від феод. повинностей. Стан скасовано на *Лівобережній Україні* бл. 1648—49, на *Правобережній* — 1793, у Галичині — 1772.

Козацька рада — загальне козацьке зібрання, орган козац. управління в Україні XVI—XVIII ст. На К. р. переобирали *гетьмана*, старшину, вирішували питання військ., адм., суд., зовн. відносин та ін. У найважливіших радах брали участь, окрім козаків, представники духовенства, міщан, селян (чорна рада). Окрім загальних К. р. і рад Запорозької Січі, скликалися ради полкові, сотенні, курінні, паланкові тощо.

Козацька старшина — див. *Старшина козацька*.

Козацька старшина генеральна — див. *Генеральна старшина*.

Колегіум, колегія (*лат.* товариство, співдружність) — у Європі XVI—XVIII ст. серед. або вищий світ. навч. заклад, в основу навч. процесу якого покладено *сім вільних наук (мистецтв) — artis liberalis*.

Колезький асесор — один з осн. цивільних рангів Рос. імперії. За «*Табелем про ранги*» належав до 8-го класу.

Колезький радник — один з осн. цивільних рангів Рос. імперії. За «*Табелем про ранги*» належав до 5-го класу.

Колезький секретар — один з осн. цивільних рангів Рос. імперії. За «*Табелем про ранги*» належав до 12-го класу.

Коломацькі чолобитні (петиції) — два звернення козац. старшини до Петра I, складені влітку 1723 у військ. таборі над р. Коломак (ліва притока Ворскли). У петиції козац. старшина домагалася відновлення держ. установ України, ліквідації *Малоросійської колегії* і дозволу обрати нового *гетьмана*. У відповідь рос. уряд наказав заарештувати і ув'язнити в Петропавлівській фортеці наказ. гетьмана П. *Полуботка*, полк. Д. *Апостола*, ген. бунчужного Я. *Лизогуба* та ін. представників *козац. старшини*.

Комісар — посада, введена до *Академічного правління* КМА 31.10.1798. Обирався з викладачів, відповідав за стан акад. господарства, слідкував за регулярним надходженням в економію КМА грошових і хлібних зборів тощо.

Комісіонер — один з викладачів КМА, обов'язком якого було забезпечення 6-ки книгами укр. і зарубіжних видавництв.

Комісія кодифікаційна — див. *Кодифікаційна комісія*.

«Комиссия об Уложении» (Комісія зі складання проекту Нового Уложення законів Російської імперії) — створена 1767 рос. урядом з представників різних станів Рос. імперії із дорадчими правами для вироблення загальноімпер. законодавства — нового зводу законів. Робота проводилась у 19 комісіях у Москві та Петербурзі. На 204 засіданнях не було остаточно вирішене жодне питання. У роботі брали участь депутати від укр. полків з наказами від виборців. Ці накази знаменували новий етап у розвитку укр. сусп. думки, стали тим ґрунтом, на якому сформувались укр. автономістичні ідеї кін. XVIII ст.

Компут (*лат.* обчислювати) — юр. докум. укр. козац. адміністрації, впроваджений після 1648 як реєстр козаків з даними про походження, військ. чин, майновий стан тощо. Вели К. полк. канцелярії. На Слобожанщині К. скасовано 1765, на Гетьманщині — у 80-х рр. XVIII ст.

Комора — в Україні митна застава.

Коморник — митний наглядач, митник.

Конвікт (*лат.* жити разом) — гуртожиток при катол. дух. закладах, де вихованці перебували на повному казенному утриманні. Свої К. мали також богослов. ф-ти деяких ун-тів.

Конґреґаційна зала — зала для зібрань в акад. Мазепиному корпусі КМА. Тут відбувалися засідання *Студ. конґреґаційного товариства*, студ. *диспути*, концерти, театр. вистави, зустрічі з поважними гостями. Тепер у К. з. НаУКМА відбуваються найурочистіші і найважливіші події.

Конґреґаційна церква в ім'я Благовіщення — збудована за проектом архітектора Й.-Г. *Шеделя* старанними протектора КМА Р. *Заборовського* під час реставрації Мазепиного корпусу. Освячена 7.11.1740 за ст. ст. Призначалася студентам КМА, об'єднаним в *конґреґаційне товариство*. Мала ім'я Благовіщення Пресв. Божої Матері (Благовіщення), що є традиційним для акад. студ. церков, перша з яких була збудована ще за П. *Сагайдачного* і на його кошт як придiл при Богоявленській церкві (1620). За рад. влади К. ц. зруйновано. 1996 відновлено НаУКМА як студ. церкву. Реставраційні роботи тривають.

Конґреґаційний патер (настоятель) — як правило, викладач риторики КМА й викладач *Великої інструкції*, наставник *Студ. конґреґації*, зав. всіма її справами. Призначався ректором.

Конґреґаційний префект — пом. *конґреґаційного патера*; обирався членами *конґреґацій* зі свого середовища.

Конґреґація акад. (*лат.* зібрання, об'єднання) — самоврядна студ. організація, братство в ім'я Пресв. Богородиці (Societas Marianna). Створена П. *Могилою* на основі «Младенческого братства» Київ. брат. школи: «Молодь, святим приязні братерської зв'язком зъеднечоная» (П. Могила). Поділялася на Велику (Congregatio major) та Малу (Congregatio minor). Велика К. а. об'єднувала вихованців старших класів. Її покровителькою вважалася Божа Матір. Мала К. а. була під покровительством св. кн. Володимира. До неї входили учні нижчих (грамат.) класів. Мета К. а. — виховувати студентів вірними і невідступними оборонцями укр. правосл. церкви, прищеплювати їм патріотичні почуття до КМА, України («умерти, аще би за сіє не стояло»), учити наполегливості в опануванні наук, також — допомагати студ. братству справами чи матеріально, незалежно від місця й умов проживання після закін. КМА. Той, хто вступав до К. а., складав урочисту присягу. К. а. мала своє правління, печатку з образом Богоматері, скарбничку, була своєрідним союзом взаємодопомоги студентів, представляла інтереси студентів у суді тощо. Члени К. а. опікувалися *конґреґаційною (студентською) церквою*, *конґреґаційною залою* і т. ін. К. а. збереглася аж до закриття КМА (1817). Виходячи в світ, її члени ніколи не забували Академію — надсилали свої праці, книги, кошти на бурсу, на хворих бурсаків, на стипендії бідним, здібним студентам та ін.

Кондиції (*лат.* вимога, умова) — дозвіл *префекта* КМА старшим студентам (філософам та богословам) на інспекторство над молодшими студентами (учнями).

Конклюзія (*лат.* conclusio) — у риториці остання частина виступу з патетичним зверненням до слухачів, широко застосовувалася в КМА. К. називались також тези *диспуту* (філос. чи богослов.). Їх чудово оформляли акад. художники на папері чи тканині, тиражували й оприлюднювали (зокрема, на брамі КМА) перед диспутом, щоб залучити до

участі в ньому бажаючих, дарували почесним гостям — гетьману, митрополиту, ректорам, благодійникам та ін. поважним особам.

Конректор (*лат.* спільність, сумісність) — у вищих навч. закладах Європи, зокрема в КМА,— старший викладач, що виконував обов'язки ректора.

Консисторія (*лат.* місце зборів) — орган управління й суду при єпарх. *архієреях* у Рос. імперії. До юрисдикції К. належав нагляд за церк. господарством, станом храмів, церк. посадовими особами, суд над духовенством й частково над мирянами (справи про розлучення).

Консоляції (*лат.* безстрокові позики) — грошові внески заможних студентів («паническі»). Їх давали «з поклоном» *префектові* в першій половині навч. року, у другій — викладачам своїх класів (10—15 руб. з класу) або на потреби КМА.

Конюший — придворний чин у Рос. імперії, наближена до царя особа. Відповідав за кінне господарство царя. Чин К. скасовано 1604.

Копа́ — в Україні в XVI—XVIII ст. одиниця грошової лічби. В XVII ст. дорівнювала 75 польс. грошам або 50 рос. коп.

Корогва — див. *Хоругва*.

Краківський університет (Польща) — відкрито 1364. Другий після Празького ун-т на слов. землях. У XV—XVII ст. тут викладали 13 професорів-українців. У списках студентів українці трапляються вже з 1400. Від цього часу й до серед. XVII ст. в К. у. навчалося приблизно 1834 укр. студенти, зокрема й майбутні ректори (К. *Сакович*, В. *Ясинський*) та професори КМА.

Крилас — див. *Клірос*.

Кримські походи 1687 і 1689 — спільні воєнні походи моск. і укр. війська проти Кримського ханства. У трав. 1687 моск. армія (60 тис. чол.) під командуванням кн. В. Голіцина та укр. військо (50 тис. чол.) на чолі з гетьманом І. *Самойловичем* вирушили на Крим. Всю вину за невдалий похід моск. командування переклало на І. Самойловича, якого було скинуто з гетьманства. Навесні 1689 розпочався другий К. п. моск. армії та укр. козац. війська (40 тис.) під командуванням В. Голіцина та гетьмана І. *Мазепи*, який також закінчився невдало.

Кримські походи 1736—38 — спільні воєнні походи рос. армії та укр. козац. війська проти Кримського ханства під час Рос.-тур. війни (1735—39). 20.05.1736 рос.-укр. військо під командуванням фельдмаршала Б. Мініха та наказ. гетьмана Я. *Лизогуба* здобуло Перекоп, на поч. черв.— Козлов (Євпаторія) і Бахчисарай. Спека, нестача води і провіанту, епідемія холери змусили війська відступити до Лівобереж. України. Черговий похід рос.-укр. армії на Крим у черв.-лип. 1738 завершився також невдачею. У цьому поході брав участь укр. літописець, гадяцький полк. Г. *Граб'янка*, якого було смертельно поранено в одному з боїв.

Крин — лілея.

Крюкові знамена — знаки давньоруської безлінійної *нотації* (передували 5-лінійній нотації), мають вигляд комбінацій рисок, ком, крапок, які вказують рух голосу, ритмічні співвідношення і звукові акценти. Запис допомагав під час виконання знайомих мелодій, але за ним не можна було відтворювати незнайомі.

Ксьондз (*польс.*) — священик у катол. церкві.

Ктитор (*грец.* засновник, творець) — той, хто надавав церкві *фундуш*; у XVII—XVIII ст.— церк. староста, повірений парафії, обирався в кожній церкві причтом, розпоряджався церк. майном під наглядом благочинного та єпарх. начальства.

Куничні гроші (куни) — у Київ. державі грошова одиниця, еквівалентом вартості якої слугувало хутро куниці, білки, соболя. Кунами називали й іноз. срібні монети, що потрапляли на Русь — динарії, дирхеми. Назва збереглася аж до XVII ст.

Кунсткамера (*нім.* комора мистецтв) — у минулому місце зберігання істор., худ., природн. та ін. колекцій рідкісних речей.

Кунтуш — верхній розпашний чол. і жін. одяг (без рукавів або з розрізними рукавами, т. зв. вильотами), вбрання козац. старшини і шляхти. Надягали поверх *жупана*.

Л

Лавник — депутат маґістрату (засідатель) з правом голосу, член *лавного суду*. Обирали Л. з найавторитетніших громадян у кількості 7—13 чол. Під головуванням війта вони розглядали цивільні та кримін. справи громадян міста, а також населення підлеглих містові т.зв. міських сіл.

Лавні суди — діяли з XVII до серед. XIX ст. в селах і містах Польщі та України, які користувались *Маґдебурзьким правом*.

Лавра (*грец.* широкий) — назва найбільших і найвпливовіших чол. м-рів, де кількість ченців не обмежувалася. В Україні цей титул мали й мають два м-рі: *Києво-Печерська лавра* (з XII ст.) та Почаєво-Успенська лавра (з XVIII ст., офіційно — з 1833).

Лаврський гурток — гурт вчених, письменників, книговидавців, коректорів, художників, перекладачів, яких зібрав й утримував архім. КПЛ Є. *Плетенецький* на поч. XVII ст. Всі вони брали участь у створенні *Київ. братства* й *Київ. брат. школи*.

Ландміліція — військо, сформоване 1713 з військ. поселенців — держ. селян — для захисту України й Росії від нападів крим. і ногайських татар.

Легуміни (*лат.* горох, боби) — харчі, які бурсаки привозили з дому для власного вжитку; пожертвування благодійників на утримання студентів КМА.

Лейб-гвардія (*нім.* той, хто перебуває при особі) — в Росії з 1698 військ. частини — особиста охорона царя.

Лейденський університет (Нідерланди) — засн. 1575. Уславився підготовкою висококваліфікованих медиків. Тут навчалося багато українців, серед них — вихованці КМА І. *Пашковський*, О. *Тимківський*, О. *Сидорович* та ін.

Лейпцизький університет (Німеччина) — засн. 1409, належить до найстаріших в Німеччині. Тут навчалися Лейбніц, Лессінг, Ґете, Вагнер, Шуман та ін. видатні діячі Німеччини. Про студентів з України в Л.у. є відомості з серед. XVI ст. 1562 записані: Петро Корсак, Юрій Келяновський і Микола Тарановський, у наступні часи навчалися вихованці Львів. та Острозьк. шкіл Павло Бойма, Михайло Гелінгіус, майбутній ректор Київ. брат. школи М. *Смотрицький*; у XVIII ст. — вихованці КМА Г. *Козицький*, М. *Мотоніс*, К. *Крижанівський*, брати Іван та Павло *Остроградські*.

Лен — спадкове земельне володіння в епоху феодалізму, яке надавалося васалу за умови несення ним військ. служби та виконання ін. повинностей.

Ленне право — див. *Лен*.

Лепрозорій (*грец.* лепра — проказа) — лікувально-профілактичний заклад.

Литовські статути («Старий» — 1529, «Волинський» — 1566, «Новий» — 1588) — кодекси середньовічного права Вел. князівства Литовського, що діяли на укр. землях у XVI — 1-й пол. XIX ст. Підґрунтям Л. с. було чинне законодавство, суд. постанови, нім., польс., рим. та звичаєве право Литви, Польщі, України тощо.

Лівобережна Україна — істор.-геогр. назва частини тер. України на лівому березі Дніпра. З 1654 перебувала в залежності від Моск. держави, що було підтверджено договорами з Польщею — Андрусів-

ським (1667) і «Вічним Миром» (1686). Обіймала тер. сучасних Черніг., Полтав., трьох р-нів Сум., сх. р-нів Черкас. і Київ. обл. з Києвом. Від польс. *Правобереж. України* була відділена 30—40-верстовою зоною, яка не підлягала заселенню.

Лікарня академічна — спочатку розміщувалася в кількох кімнатах акад. бурси. 1797 на т. зв. броварному подвір'ї, поряд з акад. бурсою, зведено окремий дерев'яний будинок на три кімнати на кам'яному фундаменті. При Л. а. була лазня, розташована на березі Дніпра. Л. а. існувала на пожертвування, зокрема митрополитів Г. *Кременецького*, С. *Миславського* та ін. За хворими бурсаками наглядали милосердні ченці. 1801 Академія зарахувала на посаду лікаря Х. *Бунге*, який мав вищу мед. освіту. В Л. а. сталися зміни. На придбання ліків Академією щорічно виділялося 400 руб., хворих забезпечували постільною білизною, окремим посудом, спеціально для них готували їжу. Під наглядом Бунге студенти-добровольці збирали лікар. рослини, доглядали хворих. Відповідали за стан лікарні *ректор* і *префект*.

Літургія (*грец.* служба, служіння; рос. назва обєдня; у католиків — меса) — церк. відправа (богослужіння) у христ. церквах, під час якої відбуваються обряди, пов'язані з таїнством причащання (євхаристія). До Л. входять молитви, співи псалмів, читання Св. Письма, проповіді та ін. обрядові дії, в яких беруть участь священики й миряни. Згідно з христ. вченням, Л. встановив за свого земного життя Ісус Христос під час тайної вечері. Перші Л. склали апостоли Яків і Марко.

Лічильна комісія (1734—76) — при *Ген. скарбовій канцелярії* здійснювала функції держ. контролю. Керувала особами, відповідальними за податки. З ліквідацією *Гетьманщини* перетворена на ревізійний орган.

Локація (*лат.* розміщення) — порядок розміщення студентів КМА в класі від перших до останніх лав. Найкращі учні отримували перші місця й звання *імператора*, невстигаючі сиділи на задніх лавах.

Львівський літопис — літописна пам'ятка 1-ї пол. XVII ст. Вміщена в рукоп. кн. М. *Гунашевського*. Точних відомостей про автора, місце і час написання немає. Л. л. охоплює період 1498—1649 і містить цінні відомості про політ., соц., екон. та культ. стан України, її відносини з Польщею, Росією, Туреччиною, Кримом, про козац.-сел. повстання 1630, 1637 і 1638, про початок Визв. війни укр. народу 1648—58. Опубл. у Москві (1839), Львові (1870-ті).

М

Магдебурзьке право — феодальне право м. Магдебург (Німеччина) на самоврядування, що у XIII—XVIII ст. поширилося також на Польщу, Україну, Литву. Міста, які одержували М. п., звільнялись від управління і суду вел. князя або королів. намісників.

Магістр (*лат.* начальник, вчитель) — перший вчений ступінь, що його надавали всі ф-ти ун-тів (крім мед.).

Магістрат (*лат.* уряд, влада) — орган міськ. самоврядування і суду в укр. містах з *Магдебурзьким правом*. Відав адм., госп., фін., поліційними та суд. справами. До складу М. входили: *війт* (голова), *бурмистри* (помічники), *райці* (радники) і *лавники* (засідателі). 1785 на Лівобережжі після створення міськ. дум за М. залишилися, гол. чином, суд. функції. Ліквідовані М. у 1860-х.

Магістратська корутва (хоругва) — військо магістрату, до складу якого входили всі цехи. Напр., у статуті цеху цирульників у параграфі 1-му зазначалося: «За невміння стріляти з гармат — в'язниця і штраф 5 фунтів воску».

Магістратська корутва золота — магістратська кінна гвардія.

Магістратський суд — суд для жителів міст, що мали *Магдебурзьке право*. Члени М. с. були виборні.

Маєток ранговий (маєтності рангові) — земельний наділ, що надавався гетьман. урядом козац. старшині «на ранг», тобто як винагорода за службу на час перебування на тій чи ін. посаді. Така форма відзнаки започаткована під час Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Розміри М. р. встановлювалися залежно від службового становища старшини, з ліквідацією Гетьманщини залишки М. р. перейшли у держ. власність.

Малоросійська колегія — держ. орган рос. колоніальної адміністрації, створений 1722 для управління *Гетьманщиною* замість Малорос. приказу в Москві. Зі створенням М.к. розпочався реальний процес ліквідації укр. державності. До складу першої М. к. (діяла 1722—27) входили 6 рос. офіцерів і цивільних службовців. Друга М. к. (1764—81) складалася з 4 рос. урядовців, 4 укр. старшин, прокурора (рос. полковника), 2 секретарів (росіянина і українця) і канцелярських службовців. Адміністративно М. к. підпорядковувалась у цивільних справах Сенатові, у воєнних — *Малоросійськ. ген.-губернаторові*. Осн. завдання М.к. — нагляд за діяльністю гетьмана, ген. і військ. старшини, стягнення податків до цар. казни, приведення держ. устрою України до загальних імперат. норм. Поступово М. к. узурпувала всю повноту влади в Україні. Припинила своє існування 1781.

Малоросійська скарбниця — див. *Генеральна скарбова канцелярія*.

Малоросійський приказ — установа Моск. держави, створена 1662, звідки цар. уряд здійснював відносини з Україною, затверджував претендентів на гетьманство, призначав воєвод, контролював внутр. і зовн. політику гетьман. уряду тощо. Ліквідовано у зв'язку зі створенням *Малоросійської колегії*.

Мандарин (малайське) — європ. назва 9-ти класів кит. чиновників (куань), цивільних та військ.

Мантійний чернець (малосхимник) — другий ступінь чернецтва, найпоширеніший. М. ч. носив рясу, пояс, *клобук* на *камилавці*, мантію.

Маршалок (маршал) — одна з найвищих держ. посад у Польщі (М. коронний) та Вел. князівстві Литовському (М. земський). М. керував офіційними церемоніями при королів. чи великокняз. дворі, виконував певні суд. функції тощо. В Україні М. називали місц., губ. чи повіт. предводителя дворянства.

Матрикул — список, до якого вносили імена студентів після вступу до ун-ту; свідоцтво, яким підтверджувалося зарахування до ун-ту.

Межигірський (козацький) літопис — охоплює події на Київщині та Волині з 1608 до 1700. Складений і тривалий час зберігався у Межигір. Спасо-Преображенському м-рі (неподалік від Києва). Укладачем вважається настоятель Межигір. м-ря Ілля Кошаківський.

Мезовірш (*грец.* середній, серединний) — вірш, у якому серединні літери рядків складають слово або речення, що можуть читатися згори вниз або знизу вгору. В такий спосіб зашифровувалось ім'я автора чи адресата, відповідь на запитання тощо. М.— один із більш як 30 видів віршів, що вивчались у класі поетики КМА.

Ментор — керівник, наставник, вихователь.

Метафізика (*грец.* після фізики) — в ідеалістичній філософії наука про надчуттєві принципи буття; протилежний діалектиці спосіб мислення і метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їхнім внутр. зв'язком, відірвано одне від одного, в незмінному стані; складова частина філос. курсу в КМА.

Миновіто (*ст.-укр.*) — а саме.
Миркачі — бідні студенти, що самотужки добували собі харчі. Назва походить від слів канта, який співали миркачі під вікнами домівок: «Мир Христов да водворяється в серцях ваших, за молитвами отец наших». Адм. КМА з огляду на злиденність студентів (школярів), особливо тих, що мешкали в *бурсі*, дозволяла їм миркувати. Окрім милостині за миркування, бурсаки одержували незначну плату за читання *акафістів* у церкві, відспівування покійників, дзвонарювання в церквах, сторожування збіжжя на полях тощо. Старші студенти вчили грамоті дітей у параф. школах, складали й читали хвалебні вірші на іменини, хрестини, одруження, писали за неграмотних листи, прохання, наймалися перекладачами, особливо в дні приїзду іноз. купців тощо.
Митра (*грец.* східна шапка) — позолочений і прикрашений реліг. емблемами головний убір вищого духовенства у правосл. церкві, який надягають під час богослужіння.
Митрополит (*грец.* — mētropolitēs) — другий після патріарха сан у правосл. церкві; вище звання правосл. і греко-катол. *єпископів*.
Митрополія — церк.-адм. округа, якою відає *митрополит*. В Україні перша М. Константинопольського патріархату утворена 990 з центром у Києві. 1596 після *Берестейського собору* виникла греко-катол. М., а Київ. правосл. була ліквідована. Відновлена 1620, але вже 1685 (1686) підкорена Моск. патріархатом. 1795 рос. урядом ліквідована греко-катол. М. Відновлення, усамостійнення укр. правосл. і греко-катол. М., піднесення їх до рівня патріархатів припадає на XX ст.
Мідьорит — ґравюра на міді.
Міологія — розділ анатомії, який вивчає скелетні м'язи.
Місіонер (*лат.* посилка, відправлення) — духовна особа, уповноважена церквою для проповіді певного реліг. вчення серед людей ін. віри.
Місцеблюститель (патріаршого престолу) — посада, введена після ліквідації патріаршества в Росії (1700). Першим М. Петро І призначив вихованця КМА митрополита Рязанського С. *Яворського*.
Місяцеслови — щорічні видання із зазначенням днів ушанування святих. Деякі М. містили дані з історії світ. та церк., різні поради тощо. Укладачами та видавцями М. були й викладачі КМА.
Молдавські походи Б. Хмельницького 1650—52 — спільні походи укр. і татар. військ, внаслідок яких молд. господар Василь *Лупул* дав обіцянку анулювати угоду з Польщею і стати союзником України (1650). Після Берестейської битви (1651) Лупул порушив угоду. Навесні 1652 укр. військо вступило в Молдавію удруге.
Монастир (*грец.* усамітнене житло) — стала форма організації життя колективного (гуртожиткового) чернецтва; тер., на якій проживає чернеча громада. Життя у М. регламентується статутом. Молитва, трапеза, праця, скарбниця — спільні.
Монах (*грец.* одинокий) — див. *Чернець*.
Морди(е)рці (*ст.-укр.*) — вбивці.

Н

Набедреник (*церк.*) — чотирикутний довгастий плат із зображенням хреста, який священики носять з правого боку.
Надвірна корогва — військ. формування в Україні у XVIII ст. Н. к. охороняла резиденцію гетьмана України та виконувала представницькі функції. Утримувалася за рахунок прибутків з окремих гетьман. земель.
Надвірний радник — один з осн. цивільних чинів Рос. імперії, за «*Табелем про ранги*» належав до 7-го класу.
Намісник (*церк.*) — з часів давньої Русі представник *єпископа*, відав церк. судом, інколи — *єпархією*; пом. *настоятеля* м-ря.
Намісництво — адм.-тер. одиниця на укр. землях у складі Рос. держави наприк. XVIII ст. 1775 після ліквідації автономії України та полк. устрою утворено Харк., Київ., Катеринос., Брацл., Поділ., Волин., Новгород-Сів. та Черніг. Н. Існували до 1796.
Нобілітація — надання шляхетства польс. Сеймом.
Новгород-Сіверський патріотичний гурток — виник наприк. XVIII ст. Більшість його членів — вихованці КМА: О. *Дівович*, Т. *Калинський*, П. *Коропчевський*, Г. *Политика*, О. *Лобисевич*, А. *Худорба*, П. *Симоновський* та ін. Саме тут було закладено основу автономістичних ідей, які мали вплив на розгортання нац.-визв. руху поч. XIX ст. в Україні.
Новобогородицька фортеця — одна з фортець, що споруджувались на Запорозьких землях за наказом Петра І нібито для захисту України від татар, насправді — «щоб заступити укр. людові шлях на Запорожжя» (М. Аркас). Збудована на р. Самара, поблизу Козац. Самарського Миколаївського м-ря. Гарнізон Н. ф. складався з 4000 моск. вояків, посад біля фортеці було заселено також вихідцями з Московії і лише трохи — з укр. полків. Ченці м-ря (старі запорожці) ремствували проти моск. засилля. Повертаючись із другого невдалого походу на Крим, кн. Голіцин взяв у облогу м-р і, незважаючи на прохання кошового Івана Гусака і запорожців, тяжко покарав усіх ченців. Тривалий час м-р залишався пусткою.
Новоначальник (новоначалець, рясофор) — чернець першого ступеня (термін перебування в ньому тривав від 6 місяців до 3 років). Носив рясу і камилавку, з посвятою в ступінь отримував нове ім'я.
Нони — день 1-ї чв. місяця у рим. календарі. У берез., трав., лип. і жовт. припадав на 7-ме число, а в ін. місяці — на 5-те.
Нотаріус (*лат.* той, що пише) — у КМА секретар *конгрегаційного префекта*.
Нотата, еррата (*лат.* відмітка; помилка) — записи *аудиторів* у «каталогах», за якими вчитель складав уявлення про успішність учнів, а водночас оцінював працю аудитора.
Нунцій (*лат.* вісник) — постійний вищого рангу папський представник при урядах чужих держав, який здійснює нагляд за діяльністю катол. церкви в країні перебування.

О

Обозний — виборна службова особа, що обіймала одну з найвищих адм.-військ. посад у Гетьманщині в XVII—XVIII ст. Були О. *генеральні* (див. *Генеральна старшина*) і О. полкові. О. полк. належав до полк. старшини, керував полк. артилерією і вважався заст. полковника в укр. козац. війську.
Окнохранитель — учень (студент), що мав слідкувати за чистотою в класі та за тим, щоб учні не писали й не малювали на столах, на стінах і щоб не побили вікон.
Окупації (*лат.* оволодівати) — домашні письмові твори або переклади, які належало виконувати студентам КМА.
Ординарний (*лат.* звичайний) професор — звання, що надавалося професорові за певні заслуги, до отримання ним звання *екстраординарного професора*.
Осавул — виборна військ.-адм. посада в *Гетьманщині*. Були О. *генеральні* (див. *Генеральна старшина*), полкові й сотенні. О. полк. (по 2 в кожному полку) і сотенні відали військ. підготовкою козаків, забезпеченням полку чи сотні озброєнням, складали козац. реєстри, статути тощо. У *Ген. артилерії* служили артилерійські осавули, які відали ген. обозами

і були заст. ген. обозного. На Запорожжі до військ. старшини належав курінний О.

Отаман — виборний або призначений військ., військ.-цивільний чи просто цивільний чин в Україні XV—XIX ст.; старший нерегулярного незалежного військ. загону.

Отаман гарматний — керівник полк. артилерії.

Отаман городовий, сільський — представник козац. адміністрації у містах, менших ніж сотенні, у селах — сільс. отаман (на Правобережжі та в Галичині — *сільс. староста*).

Отаман кошовий — найвища виборна посадова особа у Запорозькій Січі, кому козаки передавали всю повноту військ. і адм. влади. Іноді іменувався *гетьманом*. Обирався один раз на рік на козац. раді. Символом влади О. к. була булава.

Отаман наказний — керівник військ. загону, призначений на певний час.

Отаман сотенний — член сотенної канцелярії, до запровадження міськ. та зем. судів розглядав усі суд. тяжби. У містах і м-ках, де не було *магістратів*, заступав *бургомистра*.

Очаківський похід 1737—39 — під час Рос.-тур. війни (1735—39) здійснено рос. військом під командуванням фельдмаршала Б. Мініха з метою убезпечити пд. землі імперії від набігів крим. татар і закріпитися там. У поході брали участь укр. козац. полки, які відіграли вирішальну роль у взятті Очакова, Азова. Через епідемію чуми (1739) воєнні дії припинились.

Ошонок (*ст.-укр.*) — кусень хліба.

П

Падуанський університет (Італія) — засн. 1222. Єдиний у Європі, куди приймали жінок. Українці, які навчалися в П. у., створювали свої земляцтва. На поч. XVII ст. тут здобував освіту І. *Курцевич-Булига*, відомий член Київ. братства, розбудовник *Київ. брат. школи*, єпископ Володимирський.

Паламар (*грец.* той, що перебуває поблизу) — церковнослужитель, який прислужує священикові під час відправи.

Палата казенна — губернська фін.-госп. установа в Рос. імперії, створена 1775. В Україні запроваджена 1780—96. Відала загальнодерж. податками, акцизами та ін. грошовими зборами, прибутками від казенних маєтностей, також держ. селянами (до 1838), казенними з-ми, фабриками, промислами (соляними, рибними), гірничою і винокурною промтю (до 1863); наглядала за приватною торгівлею і промислами, проводила рекрутські набори (до 1874) тощо. К. п. підпорядковувалися повіт. казначейства. Ліквідована після 1917.

Палінодія (*грец.* зречення, відмова від своїх слів). «Палінодія, або Книга оборони...» (1622) — твір відомого укр. церк. й культ. діяча З. *Копистенського*, в якому найґрунтовніше викладено правосл. богослов'я київ. школи, спрямоване проти католицтва та унії. Обороняючи укр. правосл. віру, автор обґрунтував спадковість України від Київської Русі.

Панагія (*грец.* всесвята) — невелика кругла ікона Божої Матері. Як знак архієрейської гідності єпископи носять П. на ланцюжку на грудях.

Панегірик (*грец.* урочисто-похвальна промова) — жанр ораторської або поет. творчості хвалебного характеру. В КМА П. присвячувались ректорам, гетьманам, митрополитам, меценатам, окремим представникам шляхти, козацтва, також — друзям тощо. Найвизначніші пам'ятки цього типу мистецтв у КМА — П. митрополитам П. *Могилі*, Р. *Заборовському*, гетьманові І. *Мазепі*, ректорам В. *Ясинському*, Й. *Кроковському*, жалісний П. на смерть П. *Сагайдачного* та ін. П. давали можливість поетові не лише прославити видатну особу, а й оприлюднити власну думку, громад.-політ. ідеали, побажання й навіть вимоги до людей, від яких залежало їхнє здійснення.

Парафія (*грец.* поселення, колонія) — нижча церк.-адм. організація, що об'єднує віруючих навколо певного храму. Парафіяни утримують храм і *причт (причет)*.

Паркалаб (*молд.* пиркелаб) — начальник укріпленого міста в Молдавському князівстві.

Партесний спів (*лат.* partes — частина, партія) — ноти для окремих голосів багатоголосного церк. співу. Виник в Україні в кін. XVI ст. У XVII — 1-й пол. XVIII ст. досяг надзвичайно високого худ. рівня. Поширився на Росію. За своїми ознаками відповідав худ. принципам тогочасного укр. барочного стилю в л-рі, малярстві, архітектурі. Органічно вплітався в барокові інтер'єри храмів.

Патерик (*лат.* патер — отець) — збірник оповідань про святих (т. зв. життів) з фрагментами їхніх промов, послань, настанов тощо. 1661 видано найвідоміший «Києво-Печерський патерик», що був названий М. Грушевським «золотою книгою українського письменного люду».

Патріарх (*грец.* батько і влада, родоначальник) — глава церк. ієрархії правосл. церкви в деяких країнах.

Патріархат — система ієрархічного церк. управління, очолювана патріархом; найвища дух. влада в правосл. церкві.

Патріарша школа Константинопольська — школа вищого типу, засн. Геннадієм Схоларієм у XV ст. З 1625 її ректор Теофіл Кориделе, вихованець Падуанського ун-ту, підтримував наук. зв'язки з КМА, зокрема із С. *Почаським*. Співпраця КМА з П.ш.К. тривала до XVIII ст. включно. Навчалися в ній і студенти з КМА.

Перев'язка a. popliteam — артеріальна перев'язка.

Перкусія — один з об'єктивних методів обстеження хворого, що полягає у вистукуванні ділянок тіла та визначенні за характером звуку фіз. властивостей органів і тканин.

Перський (Дербентський) похід — похід козац. полків у складі рос. війська під командою ген.-поручика В.Зубова у прикаспійські володіння Ірану з метою попередити закріплення Ірану на Пн. Кавказі. Спільними діями було взято Дербент і Баку. З огляду на зміну зовн.-політ. курсу 1796 війська було відкликано.

Писар генеральний — див. *Генеральна старшина*.

Писар полковий — входив до складу полк. адміністрації. Відав діловодством полку і полк. канцелярією.

Півчий — *церковнослужитель*, співак при єпископ. каф-рі, соборній чи параф. церкві.

Підканцелярист — службовець, який не мав звання *канцеляриста*.

Підкоморій — за *Литовським статутом*, суддя, який займався межовими земельними справами; після суд. реформи К. *Розумовського* (1763) — один із суддів підкоморного суду; у Польщі — двірський сановник.

Підкоморні суди — див. *Суд підкоморний*.

Підскарбій генеральний — див. *Генеральна старшина*.

Підсудок — член *земського суду*.

Підчаший — придворна особа; у Польщі, Молдові помічник *чашника*. З XIV ст. почесний титул.

Пієтизм (*лат.* благочестя) — одна з течій у лютеранстві, послідовники якої проповідували реліг.-моральне самовдосконалення, благочестя, аскетизм, містику.

Піїтика, поетика — див. *Класи*.

Пікінери — іррегулярні військовопоселенські полки, створені цар. урядом 1764 в Україні на базі Новослобідського, Бахмутського, частково Миргородського і Полтавського полків, а також із держ. селян.

Повитчик — завідувач канцелярським столом у *Ген. військ. канцелярії*.
Пóгреб (*ст.-укр.*) — похорон.
Полк — див. *Полковник*.
Полки охотницькі — див. Військо охочекомóнне.
Полковий устрій — див. *Полковник*.
Полкові міста — осередки полк. адміністрацій, формування козац. полків, значні соц.-екон. центри. Першими П. м. стали Корсунь, Чигирин, Черкаси, Біла Церква, Київ, Переяслав. Число їх зросло в часи запровадження полк.-адм. устрою в роки Визв. війни 1648—58 й потому. П. м. в різний час, крім названих, були: Гадяч, Миргород, Полтава, Зіньків, Прилуки, Чернігів, Стародуб, Ічня, Ірклїів, Остер, Лубни, Умань, Кропивна, Брацлав, Вінниця, Овруч, Фастів, Могилів-Дністровський, на Слобожанщині — Харків, Ізюм, Суми, Острог (Рибінськ), Охтирка.
Полковник — керівник військ. і адм.-тер. одиниці — полку, що виникла під час та після Нац.-визв. війни укр. народу 1648—58. Зосереджував у своїх руках виконавчу та суд. владу. Здебільшого призначався *гетьманом* або обирався на козац. раді полку, згодом — за погодженням і наступним затвердженням цар. урядом. Посаду скасовано після ліквідації полк. устрою в Україні.
Полковник наказний — із полкової або сотенної козац. старшини, тимчасово обіймав посаду полковника. Призначався гетьман. *універсалом*.
Поручик — в піхоті цар. армії 2-й обер-офіцерський чин.
Послушник — той, хто готується до чернечого постригу, відбуває випробувальний термін *(іскус)* й несе послух, тобто виконує якусь роботу в м-рі. «Послух вище поста та молитви»,— вчить монастир. прислів'я. Тривав послух часом до 3 років.
Посольський приказ — центр. орган держ. правління Рос. держави, що відав передусім дип. зносинами. Утворено 1549. Здійснював також керівництво *Малорос. приказом* (до 1662 в його складі існувала канцелярія Малорос. справ), а також приказами Смоленським, Великої Росії (Охтир., Сум., Харк., Ізюм., Слоб. полки) тощо. Очолювали П. п. судді-дяки. Припинив свою діяльність 1717 після утворення Колегії іноз. справ, остаточно ліквідовано 1720.
Постриг — обряд висвячення в дух. сан чи в чернецтво, супроводжується підрізанням волосся.
«Права, за якими судиться малоросійський народ...» («Права, по которым судится малороссійскій народ Высочайшим, Всепресвѣтлейшія Державнейшія Великія Государыни Императрицы Елизаветы Петровны, Самодержицы Всероссійскія ея Императорского Величества Повѣленіем из трех книг, а именно Статута Литовского, Зерцала Саксонского и приложенных при том двух прав, такожде из книг Порядка по переводѣ из польского и латинского языков на россійскій діалект, в едину книгу сведенныя, в городѣ Глуховѣ, лѣта от Рождества Христова 1743 года») — звід законів України, складений впродовж 1723—43 *Кодифікаційною комісією*. В основу Кодексу покладено *Литовські статути*, почасти *Магдебурзьке право* та укр. звичаєве право. Кодекс не був затверджений, оскільки його зміст суперечив імпер. політиці рос. царизму щодо України. У 1-й пол. XIX ст. на землі України поширена єдина правова система рос. держави. Але ще певний час Кодекс використовувався в укр. судах, за ним вивчали й вивчають укр. право.
Правління гетьманського уряду — виконавчий орган управління *Гетьманщиною*, створений рос. урядом 1734 після смерті гетьмана Д. *Апостола* з метою дальшого обмеження автономії України. Складалося з трьох рос. чиновників на чолі з цар. резидентом кн. О. Шаховським і трьох укр. старшин на чолі з ген. обозним Я. *Лизогубом*. Фактичним головою був О. Шаховський. З обранням нового гетьмана України К. *Розумовського* П. г. у. ліквідовано.
Правобережна Україна — істор.-геогр. назва України на правому березі Дніпра після розділу України між Московією і Польщею за Андрусівським перемир'ям (1667). Включала тер. сучасних Київ., Черкас., Вінниц., Хмельн., Рівн. та Волин. обл. Внаслідок другого поділу Польщі (1793) П. У. відійшла до Рос. імперії.
Празький університет (Чехія) — перший ун-т на слов. землях, відкритий 1348. Його засн. король Карл IV за зразок обрав Сорбонну. В П. у. деякий час професором був Ян Гус. У 1517—19 Франциск Скорина друкує тут одну з перших книг слов. мовою — Біблію. У П. у. навчалися українці від часу його заснування.
Преподобний — прижиттєва назва представника чернецтва, який досяг найвищих моральних чеснот подвижництвом та святістю життя.
Пресвітер — у правосл. та катол. церквах священик, ієрей.
Префект (*лат.* начальник, голова) — помічник ректора у *колегіумах*, семінаріях, КМА.
Префект конґреґаційний — див. *Конґреґаційний префект*.
Привілей короля Владислава IV від 18.03.1635 — надавав право викладати у Київ. брат. колегіумі сім вільних наук, включаючи діалектику і логіку. Підтверджений Зборівським договором від 8.08.1649 та привілеями королів.
Причастя — одне з семи гол. христ. таїнств. Тлумачиться як прилучення до Божого єства.
Причетник — молодий член церк. причту *(паламар, псаломник)*.
Причт (причет) — див. *Клір*.
Пріор (*лат.* передній, найближчий, старший) — настоятель невеликого катол. чол. м-ря.
Прозектор (*лат.* розтинаючий) — посада асистента при мед. кафедрах, пов'язаних з вивченням анатомії, хірургії, гістології, зоології і т. ін.; при лікар. установах лікар, який очолює патолого-анатомічне відділення (прозектуру).
Промульгація (*лат.* оголошення, обнародування) — оголошення результатів виборів ректора, префекта, віце-префекта, викладачів, конґреґаційного префекта, сеньйорів і т. ін. в КМА. Новообраних вітали ритор — орацією, піїт — віршованою *ґратуляцією*.
Проповідник (казнодій) — особа, що виголошує проповіді, які пояснюють єванг. тексти, значення реліг. свят тощо.
Протектор (*лат.* охоронець, захисник) — покровитель. Офіційними П. КМА були митрополити Київ., починаючи від 1620. Прославилися митрополити-покровителі Й. *Борецький*, П. *Могила*, С. *Косів*, В. *Ясинський*, Й. *Кроковський*, Р. *Заборовський*, С. *Миславський*, Г. *Кременецький* та ін. Серед гетьманів визначними покровителями КМА були П. *Конашевич-Сагайдачний*, Б. *Хмельницький*, П. *Дорошенко*, І. *Самойлович*, І. *Мазепа*, Д. *Апостол*.
Протоієрей (*грец.* перший) — перший серед священиків при соборній церкві, її настоятель. Часто звання П. надається священикам як особиста почесна відзнака.
Протопоп (*грец.* перший) — стара назва *протоієрея*, що вийшла з ужитку на поч. XIX ст. П., як правило, обіймав посаду голови Дух. правління — *благочинного*.
Прототроній — первопрестольний, перший на каф-рі єпископ після митрополита. 1585 звання затверджено патріархом Ієремією за Володимирською каф-рою (м. Володимир). До того це

звання надавалося полоцьким архімандритам.

Професор (*лат.* — викладач) — найвище вчене звання викладачів вищих навч. закладів та працівників наук. установ; у КМА це викладачі риторики, філософії, богослов'я, визначні мовознавці.

Прутський похід 1711 — воєнний похід моск. війська на чолі з Петром I у Молдавію під час Рос.-тур. війни 1711—13. У черв. 1711 осн. сили моск. війська (46 тис. чол., 120 гармат) зазнали поразки. За Прутським мирним договором, укладеним в Яссах, Росія мала повернути Туреччині Азов, зруйнувати фортеці Таганрог, Новобогородицьку, не втручатися у справи Польщі. Карла XII належало вислати з Туреччини. Прутський договір ліг в основу угод між Росією і Туреччиною 1712, 1713, за якими Росія зобов'язувалася вивести свої війська з *Правобереж. України*.

Псаломщик — церковнослужитель, який читав або співав на криласі, супроводжував священика під час відвідування парафіян для виконання дух. треб, вів також письмові справи у церкві та парафії.

Пу́стинь — відлюдний невеликий м-р, який здебільшого приписувався до вел. м-ря.

Р

Рада полкова — орган полк. самоврядування у козац. війську України-Гетьманщини у 2-й пол. XVII — на поч. XVIII ст. На Р.п. обирали старшину — полкову і сотенну, розв'язували питання військ. та адм. характеру.

Райця, радник — виборний член ради магістрату. Обиралося від 4 до 24 осіб. Повноваження Р. поширювалися на цивільний суд, поліцію, торгівлю тощо. Посаду скасовано 1864.

Ранг (*нім.* чин) — ступінь, чин, спец. звання.

Ранговий маєток — див. *Маєток ранговий*.

Ратгер — див. *Райця*.

Ратман — див. *Райця*.

Ратуша (*нім.* рада) — див. *Магістрат*.

Ратушний суд — суд для мешканців міст, які не мали *Магдебурзького права*.

Регент (*лат.* правитель, правлячий) — диригент церк. хору, у КМА — регент *акад. хору*.

Реент (регент) — перший заступник *ген. писаря*, йому підпорядковувалися ст. військ. канцеляристи, підписки і канцеляристи *Ген. військ. канцелярії*.

Рейтари (*нім.* — вершник) — у Польщі та деяких ін. європ. країнах у XVI—XVII ст. наймана кіннота, з вогнепальною (карабіни, пістолі) та холодною (палаші, списи) зброєю. У Рос. державі полки Р. створені 1632. На поч. XVIII ст. реорганізовані в кінні драгунські полки. За місцем дислокації рос. Р. у 2-й пол. XVII ст. у Києві лишилась назва — вул. Рейтарська.

Рекреації (*лат.* — відновлення) — дні відпочинку у студентів КМА, вільні від занять. Великі травневі Р. тривали 3 дні (обов'язково буденні). Усі студенти і викладачі виходили на Шулявку, де була заміська резиденція митрополитів Київ., з м'ячами, кеглями, вертепом, оркестром, хором, театром. Співали пісні, гімни, ставили драми, влаштовували різноманітні змагання. Збиралися також на Хоривиці, біля Кирилівського м-ря. Р. студентів КМА були для всіх киян святом — «з киданням горіхів, грошей, цукерок студентам» на подяку за розваги.

Ректор (лат. управитель, керівник) — посадова особа, яка очолювала європ. серед. або вищий навч. заклад; в Україні — братські школи, колегії, Академію. Обов'язки Р. КМА — розподіл учителів по класах, визначення навч. курсу, відвідування лекцій, судочинство. Р. КМА, як правило, були й ігуменами (з 1632) або архімандритами (з 1732) *Київ. Брат. м-ря* та очолювали богослов. каф-ру. За час існування КМА мала 47 ректорів.

Ризник — хранитель ризниці; той, що шиє церковне вбрання.

Ритор (*грец.* виголошувати промову) — промовець; учитель риторики в КМА.

Риторика (*грец.* ораторське мистецтво) — наука про красномовство. Див. *Класи*.

Річ Посполита (*польс.* Республіка) — впродовж 1569—1795 офіційна назва польс. держави, що утворилася внаслідок об'єднання королівства Польща і Великого князівства Литовського на основі Люблінської унії (1569).

Ротмістр (*ст.-нім.* керівник) — офіцерський чин у кавалерії, командувач ескадрону.

Руга — церк. земля та маєток, відведені для утримання *причту*; річне утримання (хлібом чи грошима) причту парафіянами.

Ружна церква — церква, причт якої отримував *ругу*, або церква, що має земельний наділ.

Руське воєводство — адм.-тер. одиниця в Україні з центром у м. Львів, утворена бл. 1434 польс. владою на землях Галицько-Волинської держави, захоплених Польщею. Р. в. поділялось на 5 земель: Львів., Перемишл., Галицьку, Холм., Саноцьку. 1772 ліквідоване у зв'язку з поділом Польщі і переходом цих земель під владу Австрії.

Рясофор — див. *Новоначальник*.

С

Сагайдак, саадак (*татар.* дикий козел) — обладунок для стріл, обтягнутий шкірою дикого козла.

Сакра — благословіння, затвердження на єпископство.

Свіценосець — церковнослужитель, що пильнував у церкві за вогнем у кадильницях та асистував священикові.

Сейм — вищий станово-представницький двопалатний орган у Польщі в XV—XVIII ст. Посли від *сеймиків*, з'їздів шляхти воєводств або земель, вирішували на С. найважливіші справи.

Сейм елекційний — обирав короля.

Сейм конвокаційний — діяв у часи безкоролів'я.

Сейм коронаційний — приймав королівську присягу.

Секунд-майор — один з двох чинів майора в рос. армії у 1731—97. Зазвичай пом. командира полку, іноді командував батальйоном.

Семилітня війна (1756—63) — війна між Пруссією, Англією, Португалією, з одного боку, і Австрією, Росією, Саксонією, Францією, Швецією, Іспанією та рядом дрібних нім. держав — з другого. Виникла внаслідок загострення англо-франко-прусської боротьби за колонії. Попри всі зусилля гетьмана К. *Розумовського*, за імпер. наказом було забрано на війну Черніг., Київ., Ніжин. полки та 8 тис. укр. селян. Г. Орлик, син П. *Орлика*, загинув у цій війні як генерал франц. армії.

Семінарія (*лат.* розсадник) — освіт. заклад, де готували служителів церкви та вчителів нар. шкіл. Вихованці КМА були засн. С. у всіх осн. містах України, Росії, Білорусі.

Сенат (*лат.* старий) — один з найвищих держ. органів Рос. імперії. Здійснював нагляд за більшістю судів, урядових установ тощо. В ун-тах Європи, у т. ч. в КМА, С. називали студ. раду, до якої входили найкращі учні — «сенатори».

Сеньйор (*лат.* старший) — помічник *суперінтенданта* в КМА. Обирався зі студентів старших класів. Наглядав за життям бурсаків, виконанням ними домашніх завдань, поведінкою, порядком у приміщенні, влагоджував дріб'язкові непорозуміння тощо.

Синод (*грец.* сход, збори) — святкове зібрання визначних священиків під проводом єпископа (єпархіальний) або єпископів під проводом архієрея (провінційний) для спільного вирішення важливих церк. питань.

Синод Святійший — вища інституція управління правосл. церквою у Рос. імперії, створений 1721 замість ін-ту патріархії. У системі держ. органів стояв на рівні з Сенатом і підпорядковувався монарху. Першим президентом С. С. призначено вихованця КМА митрополита Рязанського С. *Яворського*.
Синопсис (*грец.* огляд) — у богослов. л-рі скорочений огляд тлумачень проповідей; в істор. л-рі збірка матеріалів, статей, описів, розміщених у хрон. порядку.
Синопсис Київський — див. *Київський синопсис*.
Синтаксима — див. *Класи*.
Ситити — підсолоджувати медом (воду, квас) або розводити мед водою; настоювати мед на чому-небудь (для одержання легкого алкогольного напою).
Сім вільних наук, або мистецтв (septem artis liberalis) — поділялися на trivium (граматика, риторика, діалектика) та quadrivium (філософія, арифметика, геометрія, астрономія, музика). На цих науках ґрунтувалося навчання у зх.-європ. ун-тах (артистичний ф-т) і колеґіумах. *Брат. школи* України, в. т. ч. Київська, також Колеґіум та КМА в основу навчання поклали сім вільних наук.
Скит — відлюдна обитель для ченців, що бажають вести суворіше, ніж у м-рі, життя. Побут ченців С. реґламентується особливо вимогливим уставом.
Скуфія, скуф'я — оксамитовий головний убір з гострими кутами. У правосл. церкві священик і диякон одержували С. як відзнаку від Синоду (згодом — від архієрея). Див. також *Камилавка*.
Скуток (*ст.-укр.*) — наслідок.
Слобода — вид новоутворених (насаджених) поселень в Україні XVII ст. у сільс. місцевості, жителі яких тимчасово звільнялися від податків. Ці пільги надавалися для залучення в маєтки феодалів селян з ін. місцевостей.
Смиренноділець — із старших мешканців *бурси*, який мав «кожного дня перед вікнами й сіньми бурси повимітати, а також пильнувати, щоб ніхто води, сміття або помиїв не виливав, чи за хвіртку з цим усім не виходив».
Сницар (*нім.* різьбяр) — майстер художньої обробки дерева чи металу (наскрізне, рельєфне різьблення із застосуванням позолоти і розфарбовуванням); також визначення ремесла каретника (сниця — частина карети, куди вкладалося дишло).
Собор — головний храм єпархії, міста або м-ря. Служба в С. відправляється вищим духовенством. На тер. КМА — *Брат. Богоявленський собор Богоявл. м-ря*.
Собор церковний — збори представників вищого церк. духівництва під проводом папи, патріарха чи митрополита — найвища церк. законоправна установа. С. всієї церкви — Вселенський, окремої країни, митрополії — помісний. Перший Вселенський С. ц. відбувся 49 р. в Єрусалимі, в ньому брав участь св. Павло, тому називається Апостольським.
Соборний старець — член *Духовного собору*.
Совісний суд — див. *Суд совісний*.
Содаліс (лат. товариш, друг, співучасник) — член *акад. конгреґації*.
Сорбоннський університет, Сорбонна (Франція) — засн. 1253 у Парижі з ініціативи духівника короля Людовіка IX Р. Сорбонна. Українці почали приїздити на навчання до С. у. майже відразу після його відкриття. У XIV ст. вони вже як бакалаври, ліценціати, магістри (доктори) брали участь у керівництві ун-том. 1369 записався до числа студентів «Іван з Рутенії». За 1389 — є відомості про бакалавра і ліценціата мов Германа Вілевича «рутенської нації з Києва». У С. у. навчалися П. *Могила*, П. *Симоновський* та ін.
Сотник — найвища адм., суд. і військ. посада в сотні. Очолював сот. уряд у системі *полк. устрою* України XVII—XVIII ст. Обирався на сотенній раді. З 1687 С. призначав *гетьман* України, на Слобожанщині — рос. адміністрація. С. підпорядковувався *полковнику* та полк. уряду, в окремих випадках — безпосередньо гетьману України. Посаду скасовано наприк. XVIII ст. у зв'язку з ліквідацією полк. устрою.
Сотня — адм.-тер. і військ. одиниця в Україні XVII—XVIII ст. Складова частина полку; військ. одиниця в козац. війську.
Справник земський — нач. земської поліції.
Справщик (*ст.-укр.*) — редактор, коректор.
Ставропігія (від *грец.* хрест і затверджувати) — привілей на підпорядкування церк. інституції — *м-ря* чи *братства* не місц. єпископові, а безпосередньо *патріархові* чи *Синодові*.
Старшина генеральна — див. *Генеральна старшина*.
Старшина козацька — виборний керівний військ. та адм.-політ. склад укр. козацтва. Виникла з появою *Гетьманщини* в серед. XVII ст.
Старшина полкова — військ. і цивільна адміністрація козац. полку в Україні, очолювана полковником.
Старшинська генеральна рада — у *Гетьманщині* з серед. XVII ст. до 1764 — дорадчий орган при гетьманові. До її складу входила старшина та полковники городових полків. С. г. р. встановлювала податки, оренди, відала справами військ.-оборонного характеру.
Стольник — нижчий придворний чин у Рос. державі XVI—XVIII ст.
Страсбурзький університет (Франція) — засн. 1567. Найбільш відомий своїми випускниками-медиками. Починаючи з XVIII ст. став місцем паломництва випускників КМА. Перша група з 15 випускників КМА прибула до С.у. 1760. Мед. освіту тут здобули вихованці КМА Д. *Самойлович*, М. *Тереховський*, Н. *Амбодик*, брати О. й П. *Шумлянські*.
Стряпчий — у Рос. державі з XVII ст. назва, згодом і чин деяких чиновників, що виконували різноманітні службові обов'язки при цар. дворі; урядовець при губ. прокуророві; з 1832 — особа, допущена до адвокатської практики в комерц. судах; пізніше С. присяжний — приватний повірений (ходатай) у справах.
Сугубо (*ст.-укр.*) — двоїсто, подвійно.
Суд генеральний — див. *Генеральний військ. суд*.
Суд ґродський (міський) — становий суд у *Речі Посполитій*. З XIV ст. запроваджується на Сх. Галичині, Київщині, Волині і Брацлавщині. У воєводстві С. ґ. очолював воєвода, у повіті — староста, звідки назва — «старостинський суд». С. ґ. розглядав кримін. та цивільні справи шляхти й ін. верств населення, якщо справа стосувалась шляхти, виконував вироки, винесені вищими суд. інстанціями. З 1763 полк. суди реорганізовано у С. ґ. Існували до 1782.
Суд земський — у XV—XIX ст. в Польщі, Росії, Україні суд. установа для розгляду цивільних справ. С. з. запроваджено у *Гетьманщині* за реформами К. *Розумовського* 1760—63 по 2 в кожному полку (у Ніжин.— 3). До складу С. з. входив зем. суддя (з 1768 посада пожиттєва), *підсудок* і писар, яких обирала старшина і затверджував гетьман. Ліквідовано С. з. 1782 у Гетьманщині, 1795 — у Правобереж. Україні. Відновлено 1796. Остаточно ліквідовано 1831.
Суд підкоморний — станова шляхет. суд. установа 2-ї пол. XVI — 1-ї пол. XVII ст. для розгляду справ про спірні землі. З 1834 до остаточного скасування 1840 С. п. діяли під назвою «межові суди».
Суд совісний — у кожній губернії Рос. імперії кін. XVIII—XIX ст. розглядав деякі цивільні та кримін. справи про злочини неповнолітніх і божевільних осіб, а також скарги.

Суддя вакансовий — суддя без місця, претендент на вакантну посаду в будь-якому полку суддівського уряду.
Суддя генеральний — див. *Генеральна старшина*.
Суддя полковий — голова полк. суду, розглядав кримін. та цивільні справи козаків і полкової старшини.
Супер-інтендант (*лат.* super — вищий) — помічник *префекта* КМА з викладачів, відповідав за *бурси*.
Супліка — письмове прохання або скарга.
Схима (від грец. вид, положення) — вищий чин чернецтва, що підлягає особливо суворим аскетичним правилам. Поділяється на малу і велику. Особливою обітницею С. є мовчання та прийняття нового імені на знак початку нового життя.
Схимник — чернець, що дав обітницю найсуворішого чернечого життя.

Т

«Табель про ранги» («Табель о рангах») — законодавчий акт Петра І, згідно з яким в армії, флоті та уряд. апараті встановлено ієрархію чинів (посад). Поділяв усі чини на 14 класів.
Тези академічні — див. *Конклюзії*.
Тиун — на укр. землях у Речі Посполитій і Моск. державі до XVII ст. — призначений князем, боярином чи ін. феодалом госп. управитель окремої волості чи міста; урядовець, якого призначали в судах для попереднього розгляду суд. справи.
Тиун владичний — служитель при *архієреї*, що наглядав за виконанням священиками і церк. старостами їхніх обов'язків. Посада існувала до 1667.
Товариство Св. Марії (Societas Mariana) — див. *Конгрегація*.
Токайська комісія (1747—83) — створена рос. урядом для заготівлі вин для цар. двору в Токаї (Угорщина). Відіграла помітну роль в історії екон., культ. зв'язків України з Угорщиною. Керівник Т. к. ген. Ф. Вишневський, за походженням українець, охоче набирав на службу студентів КМА і надавав їм можливість навчатися в Буді, Пешті, Галле та ін. європ. містах. Серед них були А. *Самборський*, І. *Фальковський*, Г. *Сковорода* й ін.
«Тренос» (*грец.* плач) — знаменитий твір М. *Смотрицького*, ректора Київ. брат. школи, на захист правосл. укр. церкви (1610).
Труженики науки — так називали кияни учнів і студентів КМА, яким подавали від щедрот своїх дещицю «за тим, щоб науку продовжувати могли».

У

Українська лінія — система укріплень (16 фортець, понад 200 редутів та ін.), збудована 1731—35 для оборони пд. кордонів України, простягалась від Дніпра по р. Орель та її притоці р. Берестовій до впадіння у р. Сівер. Донець (285 км). Обороняли У. л. 20 *ландміліцейських полків*. Стратегічне значення У. л. втрачено після буд-ва *Дніпровської лінії*.
Універсал (*лат.*— загальний, повсюдний) — докум., що мав характер маніфесту або розпорядчого адм.-політ. акта; видавався королем, гетьманом, іноді полковниками. Розрізняють земельні, охоронні, військ., службові та суд. У.
Університет (*лат.* сукупність) — об'єднання, корпорація людей, які навчають і навчаються (universitas magistrorum et schola). У Європі вища школа, де одержували освіту з різних галузей знань, вели наук. роботу. Перші У. виникли в арабських країнах та Візантії у VIII ст. В Європі перший У. засн. в Італії, в Болоньї 1119. Кожний У. мав свій статут, що був своєрідною конституцією. Студентів і професорів до європ. У. приймали з будь-якої країни, будь-якої нації і віросповідання, згодом у деяких У. встановлено обмеження з огляду на віросповідання. У Європі від XIII до XVIII ст. діяло бл. 50 ун-тів. Перший У. України й усієї Сх. правосл. Європи — *Києво-Могилянська академія*. Франц. інженер, картограф Гійом-Левассер де Боплан, відвідавши на поч. 1630-х Київ, писав: «У Києві, при Братській церкві, є Університет, або Академія».
Унія Берестейська — див. *Берестейська унія*.
Уряд — посада.
Уставщик (уставник, головщик) — керівник одного з *криласів*; профес. музикант, провідний співак, *регент*, вчитель співу, хранитель нотної б-ки. Келія У. була водночас і муз. класом, де навчалися новачки церк. порядку та церк. співу.

Ф

Фара — див. *Класи*.
Фізика експериментальна — частина фізики, що ґрунтувалася на практичних дослідженнях. Навч. предмет у КМА.
Фізикат (*грец.* єство, природа) — орган управління мед. справами.
Фізико-математичний кабінет КМА — засн. 1803 проф. І. *Фальковським*. У ньому були: повітряний насос, електрична машина, телескоп, термометр, астролябія, мензурки, глобус, сфера Коперника, пожертвувані здебільшого самим І. Фальковським. Окремі із зазначених приладів застосовували у КМА вже на поч. XVIII ст. Т. *Прокопович* та ін. викладачі.
Філякс — відповідальний за чистоту приміщень у бурсі.
Фініфть (*грец.* змішувати) — емаль, міцна склоподібна кольорова маса, що наноситься на металевий предмет і закріплюється обпалюванням; накладання візерунка на порцеляну.
Фіскал (*лат.* казенний, наглядач) — у КМА пом. *супер-інтенданта*. Наглядав за студентами в церквах, у місті, на публ. церемоніях; переносно — донощик.
Фронтиспис (від *лат.* чоло і дивитись) — малюнок, вміщений на початку книги, поряд з титульною сторінкою; гол. фасад будинку.
Фундуш (*лат.* основа) — у Речі Посполитій та Україні земельний наділ, пожертвування костьолові чи м-рю. Оформлявся у вигляді відповідного запису в книгах гродських чи зем. судових, а також — фундушеві грамоти, яка зберігалася в магістраті, храмі чи ін. обителі. 15 жовт. 1615 Галшка *Гулевичівна* надала Ф. на *Братський м-р* та *Київ. братську школу* в Києві на Подолі, яка поклала початок КМА. На цій землі нині розташовані істор. й сучасні будівлі НаУКМА.

Х

Хіротонія (рукопокладення) (від *грец.* рука) — таїнство висвячення дух. особи в певний сан. Хіротонувати священика може лише *єпископ*, єпископа — два-три єпископи, *митрополита* — *патріарх*. Здебільшого термін «хіротонія» застосовується до рукопокладання єпископів.
Хор академічний — див. *Академічний хор* (капела).
Хоругва, коругва, корогва — військ. підрозділ кінноти у польс. армії XVI—XVII ст. (50—120 воїнів); бойовий прапор у військ. підрозділах укр. козацтва; церк. знамено із зображенням реліг. символів, ликів Христа, Святих.
«Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають» (нар. пісня).

Хоругви малі, значки — військові прапори нижчих козац. підрозділів.

Хорунжий (від хоругва, коругва, корогва) — у Речі Посполитій, в Україні — прапороносець; з XVII ст.— керівник військ. підрозділу — коругви. З часу Нац.-визв. війни 1648—58 і до кін. XVIII ст. існувало кілька рангів Х.— сотенні, полкові, генеральні. Сот. й полк. відповідали за військ. підготовку козаків сотні чи полку, під їхньою охороною перебували коругви і сотенні значки.

Хорунжий генеральний — див. *Генеральна старшина*.

Хотинський похід (1739) — розпочався у трав. 1739 під час Рос.-тур. війни (1735—39). 58-тис. рос. армія фельдмаршала Б. Мініха, до складу якої входили укр. полки, у серп. 1739 взяла Хотин. Наслідком Х. п. став Білгородський мирний договір (1739), за яким Росія повернула собі Азов.

Ц

Царгород — староруська назва столиці Візантії м. Константинополя в офіційних документах, літописах.

Цензор (*лат.* суворий, мораліст) — один із старших і вправних учнів КМА, якому надавалося право карати порушників. Слідкував за чистотою й порядком у класах, вгамовував бешкетників, відповідав за забезпечення класу крейдою, чорнилом тощо.

Церква парафіяльна (приходська) — храм, який обслуговував віруючих *парафії* (приходу).

Церква соборна — див. *Собор*.

Церковнослужителі — у правосл. церкві назва нижчих ступенів *кліру*, які не мають благодаті священства: *чтеця*, *півчого* (дяка), *свіщеносця*, *псаломщика*, *паламаря*.

Ч

Чашник — у Речі Посполитій, Молдові й Волощині придв. сановник, відповідав за постачання напоїв до столу володаря. З XIV ст.— почесний титул, який надавався боярам, шляхті.

Ченець, чернець — той, хто дав обіт *чернецтва* й висвячений в один з його ступенів: 1) ченці новоначальці (*новоначальники*), або рясофори; 2) малосхимники, або мантійні ченці; 3) великосхимники, ступінь «входження до янгольського образу».

Чернецтво (від *ст.-укр.* чорний) — спосіб життя частини духовенства (чорне духовенство), який зобов'язує до аскетизму: бідності, послуху, цноти, посиленого моління. Висвячення супроводжується урочистим обрядом постригу, що символізує вступ «у рабство Бога», прийняттям нового імені й надяганням нового (чорного) вбрання. Ч. відлюдницьке, що мало форму самітництва, виникло в III ст., Ч. спільне, або гуртожиткове (що спричинило утворення монастирів) — у IV ст. В Україні засн. відлюдницького Ч.— Антоній Печерський (XI ст.), спільного — Феодосій Печерський (XI ст.).

Чигиринські походи (1677—78) — походи рос. війська і укр. козац. полків під Чигирин під час його облоги тур. військом.

Чини (ранги) — у Рос. імперії згідно з «*Табелем про ранги*» були цивільні, військові та придворні, що надавалися за вислугу і добру службу. Поділялися Ч. на 14 класів. Усі, хто належав до перших 8 класів за цивільним чи придв. відомством, зараховувалися до старшого дворянства з успадкуванням звання.

Чтець (псаломщик) — церковнослужитель, який під час богослужіння допомагав священикові, читав у церкві псалтир.

Ш

Шкільна драма — літ. жанр, що існував в Україні XVII—XVIII ст. Твори у цьому жанрі писали професори *піїтики* і *риторики* КМА для кращого засвоєння цих предметів студентами. За сюжетами Ш. д. умовно можна поділити на три типи: різдвяні, великодні та апокрифічні (про святих). Ш. д. послугувала виникненню театру в КМА, а потім — за її межами.

Школи — див. *Класи*.

Шляхта (*польс. від нім.* покоління, рід, порода) — привілейований стан в Україні, Польщі, Литві, Білорусі XIV—XVIII ст. Осн. обов'язком Ш. була військ. повинність в обмін на різноманітні права й привілеї. Укр. Ш. утворено переважно з дружинників, бояр та дворян, також — з козац. старшини за часів *Гетьманщини*. Після Люблінської унії 1569 укр. Ш. Волині, Київщини, Брацлавщини була урівняна в правах з польс. Ш. Деякі шляхет. родини отримали княз. привілеї. Частина укр. Ш. брала участь у Визв. війні 1648—58. З ліквідацією автономії України більшість укр. Ш., як і козац. старшини, отримала рос. дворянство. До найперших шляхет. привілеїв належить право на родову емблему — герб. Діти майже усіх укр. шляхет. родин навчались у КМА (до її заснування переважна більшість — у зарубіжних ун-тах). Галшка *Гулевичівна* дарувала свою землю під школу «дітям тако шляхетським, яко і міщанським... і всякого іншого звання й стану».

Штаб-лікар — найвищий чин, що міг бути наданий лікареві, який не мав ступеня д-ра медицини.

Класифікація чинів Російської імперії за «Табелем про ранги»

Чин	цивільний	військовий	придворний
1 клас	Канцлер	Генерал-фельдмаршал	
2 клас	Дійсний таємний радник	Генерал-від-інфантерії Генерал-від-кавалерії Генерал-від-інженер. військ	Обер-камергер Обер-гофмаршал Обер-єгермейстер Обер-шенк Обер-церемоніймейстер Обер-фоншнейдер
3 клас	Таємний радник	Генерал-лейтенант	Гофмаршал Шталмейстер Єгермейстер Гофмейстер Обер-церемоніймейстер Обер-форшнейдер
4 клас	Дійсний статський радник Прокурор Герольдмейстер	Генерал-майор	
5 клас	Статський радник	Церемоніймейстер	
6 клас	Колезький радник Військовий радник	Полковник	
7 клас	Надвірний радник	Підполковник	
8 клас	Колезький асесор	Капітан Ротмістр	
9 клас	Титулярний радник	Штабс-капітан	
10 клас	Колезький секретар	Поручик	
11 клас	Корабельний секретар		
12 клас	Губернський секретар	Підпоручик Корнет	
13 клас	Провінційний секретар Сенатський реєстратор Синодальний реєстратор Кабінетський реєстратор	Прапорщик	
14 клас	Колезький реєстратор		

Додаток 3

А

Абазин А., полк. брацлавський 418
Аббас І Великий, перський шах 144, 272
Аббасов А. М., автор 494
Абрагамович Варфоломій Гаврилович, викладач **29**
Абрагамович Гаврило, священик 29
Абрамов Н., автор 280, 319
Абрамовський Григорій Іванович, співак **29**
Август, римський імператор 380
Август II Саксонський (Сильний), король Речі Посполитої 69, 321, 344, 347, 418, 515
Август III, король Речі Посполитої 46, 320, 405–406
Августин Блаженний, духовний письменник 295, 558, 582
Августинович Ґеорґій Пантелеймонович, викладач **29**
Аверін П., обер-прокурор 291
Аверінцев С. С., автор 18
Авіценна, вчений, філософ 582
Авраам, викладач 29
Аврамов Василь, онук Берлинського Максима 67
Аврамов Іван, онук Берлинського Максима 67
Аврамова Ганна, онука Берлинського Максима 67
Аврамова Євдокія, онука Берлинського Максима 67
Аврамова Марія, онука Берлинського Максима 67
Аврамова Марія Максимівна – див. Берлинська Марія Максимівна
Аврамова Олександра, онука Берлинського Максима 67
Аврамова Ольга, онука Берлинського Максима 67
Аврамович Марко, орендар 353
Аврамович Тарас, бурмистр 143
Аврелій Август, теолог 71
Агнцев Д. И., автор 175, 409
Агрікола Юлій 310
Адамацький Олександр (Єпіфаній), викладач, архімандрит **29**, 456
Адамович Осип, учитель **29**
Аддісон Джозеф, англ. письменник 487
Адель-Грей Шахмал, кримський хан 354
Адоратский Н., автор 127, 216, 319, 499, 577
Адріан, патріарх Московський 128, 215, 221, 252, 284, 346, 378, 403, 610, 618
Адт К., ґравер 462
Азарія, ієродиякон 126
Азєєв Є. С., реґент 65
Аквінський Тома, філософ 245, 247
Акінфієв, князь 177
Аксак Ян, суддя 271
Аксаков І. С. 454
Аксаков С. Т., автор 220
Асенов Н. В., автор 86
Аламбер Жан Ле Рой, де, франц. просвітник 198, 283
Александр, великий князь – див. Олександр І
Александр, молд. господар 371
Александр Великий – див. Олександр Македонський
Александр І – див. Олександр І
Александра Павловна – див. Олександра Павлівна
Александрович Антон Михайлович, колез. асесор 61
Александрович Антон Михайлович, бунчук. товариш 523
Александрович Ганна Степанівна – див. Барановська Ганна Степанівна
Александрович Дмитро Михайлович, поет **29**
Александрович Єфросинія Василівна – див. Дечинська Єфросинія Василівна
Александрович Іван, священик **29**
Александрович Микола Дмитрович, військ. канцелярист **30**
Александрович Н., автор 182
Александрович Тимофій Васильович (Тихін), викладач, поет **30–31**, 44, 88, 183, 304, 337, 417, 478
Александровський Стефан Іванович (Серапіон), митрополит Київський і Галицький 29, 31, 67, 74, 120, 124, 132, 133, 202, 236, 269, 286, 296, 305, 311, 350, 356–357, 380, 424, 457, 461, 465, 478, 481–482, 578, 596
Алексєєв Михайло, меценат КМА **31**
Алексєєв О., ґравер 314
Алексинский 34–35, 39, 42, 50, 60, 68, 125, 225, 316, 385, 428, 510, 512, 606
Алишевський Павло, викладач, бібліотекар **31**
Алепський Павло – див. Павло Алеппський
Аляцій Л. 323
Алфер'єв С., лікар 93
Алчевська Христина Данилівна, педагог 112
Альбін, викладач 482
Альвар, португальський філолог 331
Амбодик-Максимович Нестор Максимович, доктор медицини, письменник 18, **32**, 36, 501, 595
Амвросий (Орнатский), автор 44, 91, 135, 138, 144, 190, 251, 257, 268, 288, 297, 302, 316, 322, 347, 367, 393, 428, 448, 506, 538, 604
Амвросій 108
Амвросій Медіоланський, духовний письменник 558
Амфілохій Хотинський, перекладач, архієпископ Хотинський **32–33**
Амфітеатров Філарет, митрополит Київський і Галицький 415
Анастасевич (Анастазі) Василь Григорович, бібліограф, перекладач, поет **33–34**
Анастасія Яківна, благодійниця КМА **34**
Андраш Олександра Миколаївна, автор 62, 188, 269, 294, 329
Андреевский С. С. – див. Андрієвський Степан Семенович
Андрейович Сава (Могильов'янин), викладач **34**
Андрєєв Тимофій Андрійович, диякон **34**
Андриевский А. А., автор 482, 589
Андрієв Нартифій, чернець 107
Андрієвич Давид, письменник 483
Андрієвський Амвросій, ректор Владимирської семінарії, архімандрит **34**
Андрієвський Андрій Опанасович, війт 37
Андрієвський Григорій (Геннадій), ректор Псковської школи, єпископ Костромський і Галицький, поет **34–35**
Андрієвський Євфим (Юхим) Іванович, доктор медицини, гоф-медик **35**
Андрієвський Іван, священик 35
Андрієвський Іван Самійлович, доктор медицини, перекладач **35**
Андрієвський Іван Юхимович, ректор С.-Петерб. ун-ту 35
Андрієвський Микола Юхимович, губернатор пермський і казанський 35
Андрієвський Петро (Потапій), ієродиякон **35–36**
Андрієвський Степан, співак 481
Андрієвський Степан Семенович, медик, губернатор астраханський **36–37**, 118, 209, 474, 476, 535, 595
Андрієвський Тимофій Андрійович – див. Андрєєв Тимофій Андрійович
Андрієвський Федір Андрійович, райця **37**
Андрій, апостол 424
Андрій Кесарійський 225
Андрусяк М., автор 189
Андрушко Віктор Олександрович, автор 50, 78–79, 87–88, 119, 122, 125, 132, 135–136, 140, 142, 144–145, 152, 175, 186, 191, 206, 215, 221, 224, 239, 247, 251, 257, 268, 278, 285, 288–289, 292–293, 295, 299, 309, 315, 322, 324, 332, 335, 341, 351, 361, 378, 392, 402, 404, 416, 439, 441, 443, 448, 452, 455, 460, 479, 496, 516, 536, 537, 548, 561–562, 574, 605, 615, 619
Андрущенко Матвій, священик 37
Андрущенко Мирослава Валеріївна, автор 76, 91, 111, 124, 127, 137, 153, 182, 184, 210, 217, 238, 270, 274, 289, 314, 329, 349, 352, 358, 364–365, 380, 390, 403, 426, 431, 439, 574
Андрущенко Семен Матвійович, викладач **37**
Анищенко 313
Анісов В. Ф., автор 264
Анічков Д. С., професор 44
Анна, київська княгиня 519
Анна Іванівна, рос. імператриця 41, 69–70, 78, 99, 142, 192, 213, 217, 274, 279, 321, 325, 332, 350, 388, 456, 573, 560, 590, 601, 615
Анна Леопольдівна, мати царя Івана VI 203, 239, 279, 332, 349
Анна Петрівна, герцогиня Голштинська 61, 65
Аннич Т., викладач 271
Аннібалі, співак 73
Антон-Ульріх, герцог Брауншвейзький 239
Антоній, архієпископ Чернігівський і Ніжинський 60, 553
Антоній, еклесіарх 101
Антоній, ієромонах 209
Антоній Печерський, святий 97, 260, 280, 471, 601–602
Антоній, царевич Картлійський, архієпископ Владимирський і Ярополчеський 34
Антоній Великий 107–108
Антонович – див. Жофруа А.
Антонович Володимир Боніфатійович, історик 7, 53, 59, 90, 123, 216, 271, 321, 341–342, 370, 419, 462, 529
Антонович Д. В., автор 17, 548
Антонович М., автор 63, 358, 368, 528
Антонович Михайло, співак **37**
Антонович Олена Федорівна, дружина Дунаєвського Г. А. 192
Антонович Тимко (Тимофій), козак 529
Антонович Федір, значк. товариш
Антоновский Михаил Иванович – див. Антоновський Михайло Іванович
Антоновський – див. Жофруа А.
Антоновський Михайло Іванович, бібліограф, видавець, перекладач 8, 16–17, **37–39**, 40, 424, 463
Антоновський Степан Іванович, ігумен, ректор Харківської семінарії **39**
Антоновські, шляхет. рід 37
Антонський Ґедеон, ректор Харк. колеґіуму 417
Антонський-Прокопович Антон Антонович, ректор Моск. ун-ту 37, **39–40**, 508
Антонський-Прокопович Вукол Антонович (Віктор), викладач, архімандрит **40**
Антонський-Прокопович Михайло Антонович, студент Моск. ун-ту 39, 463
Антропов Олексій, рос. живописець 314–315
Апанович Олена Михайлівна (Е. М.), автор 14, 76, 112, 115, 146, 152, 155, 273, 335, 355, 409, 429, 485, 568, 570
Апостол Анастасія Данилівна, дружина Кочубея В. 290, 296

Апостол Анна Данилівна, мати Кулябки С. П. 303
Апостол Данило Павлович, гетьман України 15, **40–42**, 70, 83, 90, 98–99, 140, 146, 148–149, 190, 210, 213, 217, 242, 290, 296, 303, 321–322, 325, 334, 350, 353, 361, 376–377, 399, 402, 405, 411, 438, 469, 493, 512, 513, 565, 586
Апостол Данило Петрович, ген. хорунжий **42**, 557
Апостол Катерина Петрівна, дочка Апостола П. 42
Апостол Марія Данилівна, дружина Горленка А. Д. 148
Апостол Марія Григоріївна – див. Лісницька Марія Григоріївна
Апостол Михайло Данилович 42
Апостол Олена Петрівна, дочка Апостола П. 42
Апостол Павло Данилович, полк. миргородський 42, 165, 252
Апостол Парасковія Данилівна, теща Ґалаґана Г. Г. 165
Апостол Петро Данилович, полк. лубенський 41, **42**, 252, 333, 354, 411, 513, 515, 557
Апостол Софія Петрівна, дочка Апостола П. 42
Апостол Уляна Василівна – див. Іскрицька Уляна Василівна
Апостол Яків Петрович, син Апостола П. 42
Апостоли, старшин. рід 40, 42, 492
Апполос 39
Апулей, письменник 85
Арайя Ф., композитор 64, 436
Аргунов Іван, рос. портретист 138
Арзуманова М. А., автор 198
Арістовський Григорій (Патрикій), викладач, архімандрит, письменник **42**
Арістотель, філософ 15, 91, 119, 124, 190, 226, 247, 268, 274, 298, 432, 447, 549, 583
Армашевський Іван Петрович, сотник веркіївський, хорунжий ніжинський **42–43**
Армашевський Павло Іванович, сотник веркіївський 43
Армашевський Петро, студент КМА **43**
Армашевський Сидір Іванович, сотник веркіївський **43**
Армашенко Іван, перекладач, друкар **43**, 60
Армашенко Наркіс, викладач, проповідник **43–44**, 469, 606
Армашенко Пилип, письменник 344
Арндт Й., протестантський богослов 78, 536
Арсеній, єпископ Тверський 423
Арсеній Почаївський, ігумен 485
Арсюль І. Є., лікар 448
Артемов Яків, викладач **44**
Артемовський Петро Петрович – див. Гулак-Артемовський Петро Петрович
Артовський Павло (Петро), писар, ігумен **44**, 416
Архангельський М., автор 448
Архипенко О., художник 345
Аршеневський Василь Кіндратович, професор **44**
Арянський Теофіл, викладач **44**
Аскаронський Даміан (Дамаскін), ректор Новгородської семінарії, єпископ Костромський і Галицький 30, **44–45**, 517, 527
Аскоченський В. І. (Аскоченский В. И.), історик 30–32, 35, 40, 44–45, 50, 54, 57, 61, 63, 75, 87–88, 93, 102–103, 107, 109, 117, 119–120, 123–125, 133, 135, 137–138, 141, 144, 153, 155, 160, 172, 180–181, 191, 210, 214, 223, 230, 238–240, 246, 249, 254, 257–258, 260, 263, 267, 271–272, 274, 280, 282, 285, 287, 293–294, 299, 302, 304, 311–312, 319, 322, 325, 329, 335, 337, 347, 349, 351–352, 358, 361, 364–367, 375–376, 380–381, 390, 393, 396, 402–404, 410, 420–421, 423–424, 427, 439, 443, 456, 469, 476, 480, 485, 487, 491, 495–496, 499, 506, 508–510, 512, 519, 534, 549, 553–554, 557, 559, 561, 571, 573–574, 577, 582–583, 589, 593–594, 599–600, 602, 606, 613, 616
Астаматій, наказ. гетьман 572
Ау-Зарита, військ. лікар 557
Афаназієвич Яків Дмитрович, священик **45**
Афанасієв Гнат, козак 45
Афанасієв Федір Гнатович, студент КМА **45**
Афанасіїв Корнелій, священик 131
Афанасьєв Г., художник 77, 472
Афанасьєв Кирило, канцелярист 348
Афанасьєв-Чужбинський О., письменник 63
Афендик Анастасія Давидівна, дочка Афендика Д. С. 46
Афендик Анастасія Петрівна, дружина Афендика Д. С. 46
Афендик Антон Семенович, ротмістр 46
Афендик Василь Іванович, син Афендика І. К. 46
Афендик Василь Іванович, син Афендика І. С. 46
Афендик Ганна Іванівна, дочка Афендика І. С. 46
Афендик Давид Степанович, сотник баришівський **46**
Афендик Іван Іванович, капрал 46, 70
Афендик Іван Корнилійович, віце-губернатор волинський та псковський **46**
Афендик Іван Семенович, капітан 46
Афендик Ірина Ґеорґіївна, дружина Афендика І. С. 46
Афендик Ірина Степанівна 158
Афендик Катерина Іванівна, дочка Афендика І. К. 46
Афендик Корнилій Іванович, син Афендика І. К. 46
Афендик Корнилій Максимович, бунчук. товариш 46
Афендик Максим Степанович, сотник бориспільський **46**
Афендик Марія Іванівна, дочка Афендика І. С. 46
Афендик Марфа Володимирівна – див. Берло Марфа Володимирівна
Афендик Матрона, дружина Афендика М. С. 46
Афендик Микола Семенович, сотник воронківський 46
Афендик Михайло Степанович, брат Афендика М. С. 46
Афендик Надія Іванівна, дочка Афендика І. К. 46
Афендик Олександр Іванович, син Афендика І. К. 46
Афендик Павло Давидович, син Афендика Д. С. 46
Афендик Семен, паркалаб 46
Афендик Семен Іванович, син Афендика І. С. 46
Афендик Софія Василівна – див. Нертовська Софія Василівна
Афендик Степан Давидович, син Афендика Д. С. 46
Афендик Степан Іванович, син Афендика І. С. 46
Афендик Федір Давидович, син Афендика Д. С. 46
Афендик Федір Іванович, син Афендика І. К. 46
Афендик Феодосія Іванівна, дочка Афендика І. С. 46
Ахмад III, тур. султан 146, 345

Б

Бабаков Гавриїл, міщанин 181
Бабаков Яків Гаврилович – див. Діаковський Яків Гаврилович
Бабенко-Сизова Є., реставратор 602
Бабій А. И. 57
Баворський 385
Багалей Д. И. – див. Багалій Д. І.
Багалій Д. І., автор 80, 106, 152, 268, 283, 436, 473, 490, 532, 589
Багрянський М. І., літератор 134
Баєвський Пилип Васильович (Теодосій), викладач, єпископ Білоруський **49**, 181, 479
Бажан Олег Григорович, автор 112
Базилевич, композитор, диригент **49**
Базилевич Григорій Іванович, доктор медицини 49, 495, 595
Базилевич Дмитро Ілліч (Веніамін), архімандрит 49–50
Базилевич Іван (Іринарх), ректор Крутицької семінарії, архімандрит **50**
Базилевич Іустин, митрополит Бєлгородський та Обоянський **50**, 214, 441
Базилевич Йов, ректор Переяславського і Харківського колеґіумів, єпископ Переяславський і Бориспільський **50–51**, 70, 283
Базилевич Микита Тимофійович, церк. служитель **51**
Базилевич Михайло (Мануїл), поет, викладач **51**, 349
Базилевич Петро, викладач, протопоп **51**
Байєр Г.-З., письменник, академік 55, 274, 446
Байкова О., небога Глоби І. 137
Байрон Джордж Гордон, англ. поет 345
Бакарова Анна, благодійниця КПЛ 318
Баклан М. М., автор 523
Бакуменко П., автор 568
Бакшеєвський Лаврентій, архієпископ Чернігівський і Ніжинський 497
Балабан Арсеній, єпископ Львівський, Галицький і Кам'янець-Подільський 51
Балабан Ґедеон, єпископ Львівський, Галицький і Кам'янець-Подільський 51, 65–66, 224, 282, 553
Балабан Дмитро (Данило, Діонисій), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 15, **51–52**, 114, 116–117, 161, 287, 389, 539, 553, 572, 585
Балабан Максиміліан 343, 373
Балабан Олександр, староста рогатинський і теребовлянський 65
Балабани, шляхет. рід 51, 224
Балабуха Г. В., брат Балабухи Гната 53
Балабуха Ганна Петрівна, дружина Берлинського Максима 67
Балабуха Гнат Васильович (Теодосій), ігумен **52–53**
Балановський Іринарх, архімандрит **53**
Балатевич К., художник 345
Балика Богдан (Божко) Якович, член Київського братства **53**
Балика Денис (Діонисій), київський війт **53**
Балика Леонтій Созонович, член Київського братства 53
Балика Михайло, член Київського братства 246
Балика Олександр Якович, міщанин 53
Балика Петро Созонович, член Київського братства **53**, 442
Балика Созон(ович), член Київського братства **53**, 442
Балика Созон Денисович, бурмистр **53**
Балика Созон Якович, міщанин 53
Балика Яцько (Яків), київський війт **53**
Балики, міщан. рід 12, 53
Балтич Симон (Симеон), художник **54**
Балцеров Ф., художник 177
Балюз Жан, дипломат 343–344

Бантиш Микола, батько Бантиша-Каменського М. М. 54
Бантиш-Каменський Дмитро Миколайович, історик 42, 49, 54–55, 67, 137, 225, 256, 260, 269, 386, 439, 446, 448, 459, 462, 591
Бантиш-Каменський Іван Миколайович, меценат **54**, 476
Бантиш-Каменський Микола Миколайович, історик, перекладач 7, 14, **54–55**, 72, 77, 100, 223, 264–265, 285, 313, 338, 470, 476, 537, 600
Бантыш-Каменский Д. Н. – див. Бантиш-Каменський Дмитро Миколайович
Банулеско-Бодоні Григорій Григорович (Гавриїл), митрополит Київський і Галицький, ректор Катеринославської семінарії 29, 35, 49, **55–57**, 58, 186, 270, 350, 391, 426, 495, 505, 579
Банулеску Анастасія, дружина Банулеску Григорія 55
Банулеску Григорій, боярин 55
Барабан В., автор 262
Барабаш Ю., автор 542
Барабаш Яків, кошовий отаман 114
Баранецький Павло, поет **57**, 525
Баранович Василь (Варлаам), архімандрит **57**, 533
Баранович Геннадій, архімандрит **58**
Баранович Ґеорґій (Юрій) Прокопович, педагог, реґент **58**, 495, 559
Баранович Євстратій Назарович, міщанин **58**
Баранович Іван Прокопович, військ. лікар **58–59**, 495
Баранович Катерина Іванівна, дочка Барановича І. П. 58
Баранович Ксенія Василівна – див. Слонецька Ксенія Василівна
Баранович Лідія, онука Барановича І. П. 59
Баранович Лука (Лазар), ректор КМА, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 13–14, 43, **59–60**, 106–107, 114, 143, 166, 168, 170–172, 177, 181, 216, 221, 252, 269, 300, 323, 343, 346, 360, 369, 377, 390, 406, 410, 435, 451, 506–507, 524–525, 539, 546, 553, 570, 602, 611, 617–619
Баранович Лук'ян Павлович (Лаврентій), єпископ В'ятський і Великопермський, ректор Новгородської семінарії **60–61**
Баранович Максим Павлович, доктор медицини **60**, 61
Баранович Микола Іванович, віце-губернатор Катеринослава 59
Баранович Михайло Степанович, письменник 59
Баранович Надія Іванівна, дочка Барановича І. П. 58
Баранович Олена Іванівна, дочка Барановича І. П. 59
Баранович Прокіп Григорович, священик 58, 495
Баранович Степан Прокопович, доктор медицини, стат. радник 58–59, 110, 495
Баранович Федір Євстратійович, ювелір 58
Барановичі, старшин. рід 58, 124, 505
Барановська Анастасія Степанівна, дружина Катеринича С. С. 61
Барановська Ганна Степанівна, дочка Барановського С. С. 61
Барановська Настя Степанівна, дружина Ханенка Г. І. 565
Барановська Олена Григорівна – див. Туманська Олена Григорівна
Барановський Андрій, співак **61**
Барановський Дмитро Степанович, ротмістр **61**
Барановський Іван Степанович, сотник моровський 61
Барановський Степан Степанович, обозний київський **61**
Барановський Стефан Якович, бунчук. товариш 61
Барановський Яків, обозний київський **61–62**
Барановські, старшин. рід 124
Бардаков Іван Семенович, викладач **62**
Барка В., письменник 25
Барнацький Іван Васильович, військовий **62**
Барсов А., професор 531
Барсов А. А., автор 324
Барсов А. В., автор 180
Барсов А. К., письменник 348, 590
Барсов Є. В. (Е. В.), автор 180, 232
Барсов Н. І. (Н. И.), автор 179–180
Барсук-Мойсеєв Хома Іванович, медик **62**
Барсуков А. П., автор 591
Барсуков Н. П., художник 155
Барский В. Г. – див. Григорович-Барський Василь Григорович
Барський В. Г. – див. Григорович-Барський Василь Григорович
Бартенев П. И., автор 118
Барутович Герман, викладач 456
Басараб Матей, волоський господар 111, 392, 479, 496, 503
Басараб Н., воєвода 392
Басараб Феодосій, син Басараба Н. 392
Бастідон Марія, дружина Галеновського Я. А. 132
Батирча, мурза 235
Баузе Ф., професор 531
Баумейстер Ф.-Х., нім. філософ 55, 275, 337, 365, 386, 571
Бах Й.-С., композитор 73
Башилов, міщанин 356
Башинський Іван, протоієрей, викладач **62**
Бевзюк Галина Петрівна, автор 99, 110, 318, 322, 329, 333, 423
Бегунов Ю. К., автор 91, 155
Беднов В. – див. Біднов В.
Безбородко Александр Андреевич – див. Безбородько Олександр Андрійович
Безбородьки, шляхет. рід 63
Безбородько Андрій Якович, ген. писар 62, 132, 565
Безбородько Євдокія Михайлівна – див. Забіла Євдокія Михайлівна
Безбородько Ілля Андрійович, граф 63, 615
Безбородько Олександр Андрійович, канцлер, сенатор 16, 37, **62–63**, 73, 351, 416, 462, 517, 541
Безольді, історик 484–485
Безпалий Іван, наказ. гетьман 292
Безсонов Л., автор 17
Бекон Френсіс, філософ 444
Бел Матей, викладач 558
Белгородский А. – див. Білгородський А.
Белецкий П. А., автор 523
Белинис А., автор 584
Белобоцкий Андрей, поет, філософ 79
Белоброва О. А., автор 186, 369
Белявский М. Т., автор 40
Беляновский А., автор 227
Беляшевский Н., автор 231
Бенігсен Леонтій Леонтійович, генерал 424
Бенклеєвський Федір (Теофіл), викладач, ігумен **63**
Бенуа А. Н., художник 314
Беньовський Казимир, дипломат 188
Бер Ф. С., академік 274
Бердяєв М. (Бердяев Н. А.), рос. філософ 489–490
Бережанский Петрушко Иванов – див. Бережанський Петро Іванович
Бережанський Іван, батько Бережанського П. І. 63
Бережанський Петро Іванович, співак, перекладач **63**, 72
Бережков М. Н., автор 276
Березицький Василь, вчитель **64**
Березницький Пилип Данилович, диякон **64**
Березовська Франціа – див. Ібершер Франціа
Березовський Максим Созонтович, співак, композитор 14, **64–65**, 103
Береславська Ганна, вдова полковника стародубського 59
Береславський Сергій Миколайович, автор 70, 165, 179, 183, 214, 250, 254, 283, 297, 341–342, 350, 352, 378, 401, 478, 482, 492–493, 519
Берестович Афанасій, архімандрит **65**
Бержиер, письменник 33
Беринда Лукаш Павлович, друкар
Беринда Павло (Памво), друкар, мовознавець, педагог 13, 23, 51, **65–66**, 160, 224–226, 258, 281–282, 284, 319, 367, 428, 494
Беринда Стефан (Степан), друкар, перекладач, письменник 65, **66**, 258
Берков П. Н., автор 78, 86, 487
Беркут Никифор, мельник 392
Берли, старшин. рід 70
Берлинська Ганна Петрівна – див. Балабуха Ганна Петрівна
Берлинська Катерина Максимівна, дочка Берлинського Максима 67
Берлинська Любов Стефанівна, дочка Берлинського С. 68
Берлинська Марія Максимівна, дочка Берлинського Максима 67
Берлинська Олександра – див. Шиянова Олександра
Берлинська Пелагея Петрівна, дружина Берлинського С. 68
Берлинський Василь Федорович, учитель **66**, 68
Берлинський Іван Максимович, син Берлинського М. 67
Берлинський Кесар Стефанович, підполк. артилерії 68
Берлинський Максим Федорович, викладач, історик, археолог **66–68**, 360, 482, 505
Берлинський Матвій Федорович, студент КМА 66, 68
Берлинський Михайло Федорович, співак **68**
Берлинський Стефан Федорович, штаб-лікар 66, **68**, 110
Берлинський Федір, священик 66, 68
Берлинські, шляхет. рід 66
Берлінський М. Ф. – див. Берлинський Максим Федорович
Берло Анастасія – див. Носенківна Анастасія
Берло Анастасія Іванівна – див. Сулима Анастасія Іванівна
Берло Андрій Іванович (Арсеній), викладач, єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський, Переяславський і Бориспільський **68–70**, 171, 455, 509, 600
Берло Василь Іванович, сотник воронківський 68, **70**
Берло Володимир Данилович, возний **70**
Берло Ганна – див. Мазапета Ганна
Берло Григорій, співак 70
Берло Данило, бунчук. товариш 70
Берло Іван, бунчук. товариш 264
Берло Іван Володимирович, підпрапорщик 70
Берло Іван Іванович, сотник воронківський 68–70
Берло Ірина Іванівна, дружина Петровського Лукаша 70

Берло Марфа Володимирівна, дружина Афендика І. 70
Берло Матвій Володимирович, полк. канцелярист 70
Берло Михайло Данилович, студент КМА 70
Берло Наталія Іванівна, мати Козельського К. С. 264
Берло Пантелеймон Володимирович, губ. канцелярист 70
Берло Параскева Якимівна – див. Сомко Параскева Якимівна
Берло Софія Іванівна, дочка Берла І. 68
Берло Феодосія Данилівна, дружина Гудима О. І. 157
Берында Памва – див. Беринда Павло (Памво)
Бестужев А., декабрист 370, 541
Бестужев Микола, канцлер Рос. імперії 557
Бестужев-Рюмин 34–35, 39, 42, 50, 60, 68, 125, 225, 316, 428, 510, 512, 606
Бестужев-Рюмін Микола 385
Бестужев-Рюмін Михайло Петрович, дипломат 209, 406
Бестужев-Рюмін Олександр Петрович, дипломат, генерал-фельдмаршал 52
Бетанкур 78, 80
Бетлій Олена В'ячеславівна, автор 78, 204, 206, 236
Бец В. А., автор 90, 370, 529
Бецький Іван Іванович, гол. попечитель Імперат. виховного дому 57
Бельський Йоахім, польс. хроніст 151, 507
Бельський М. І., художник 84, 507
Бельський Мартін, польс. хроніст 151
Бжозовський, священик 205–206
Бжостовські, шляхет. рід 524
Бикова Т., автор 7
Биковський Амвросій, архімандрит 88
Биковський Іван (Іоїль), письменник, ректор Ярославської семінарії, архімандрит **71–72**, 110
Биковський Михайло Йосипович, співак 63, **72**
Биковський Пафнутій, архімандрит, викладач **72**
Билинський Дометій, студент КМА 81
Бистрицький Іван Васильович (Іраклій), викладач **72**
Бичко А. К., автор 17
Бичко Ігор Валентинович, автор 17, 490
Бібіков І. І., генерал-лейтенант 65, 67, 251, 311
Бібіков Сергій, бурмистр 143, 479
Біда К., автор 167
Біднов В., автор 62, 504
Білгородський А., автор 351–352, 460, 480, 516, 574
Білгородський Григорій – див. Білогородський Григорій
Білецька-Носенко Анна Петрівна, мати Даровського П. І. 176
Білецький Григорій Кирилович, дяк **72**
Білецький Кирило, дяк 72
Білецький О. І., автор 436, 550
Білецький П. О., автор 14, 209
Білецький-Носенко Петро Іванович, сотник прилуцький 176
Білик Іван – див. Рудченко Іван
Білинський Дмитро (Дмитрій), ігумен 41, **72–73**
Біловольський Іван, викладач **73**
Білогородський Григорій, співак **73**
Білоградська Єлизавета Йосипівна, співачка 64
Білоградський Тимофій, співак, композитор **73**
Білозерський Ілля, священик **73**
Білопольський Анастасій, ректор Костромської семінарії 304
Білоровський Кирило, економ 321
Білостоцький Адам, шляхтич 51
Білоус П., перекладач 155
Білоусов Григорій Гаврилович, міщанин 73
Білоусов Микола Григорович, професор **73**
Білоусов Федір Григорович, лікар 73
Білоусович Кирило Андрійович, студент КМА 74
Білоусович Лука, архімандрит 45, **73–74**, 97, 126, 159, 279, 289, 304, 406, 520, 527, 590, 605
Білоусович Михайло Андрійович, ювелір **74**
Білуха Анастасія Іванівна – див. Маркович Анастасія Іванівна
Білуха Михайло Дмитрович, секунд-майор 353
Білуха-Кохановська Ольга Дмитрівна, дружина Масюкова С. П. 357
Більченко, режисер 84
Білявський Григорій, священик 74
Білявський Іван Григорович (Ієронім), музикант, співак **74**
Білявський Яків Григорович, студент КМА **74**
Бірон Ернст Йоганн, герцог Курляндський 332
Бічурін Микита Якович (Йоакинф), вчений 531
Бишенг – див. Бюшінг Антон Фрідріх
Блавацький Данило Якович, військ. канцелярист **74**
Благовещенский А., автор 138
Благовещенский М., автор 191
Блажевський Іван (Йосиф), ігумен, викладач **75**, 385
Блажейовський Д., автор 288, 306
Бланк П., лікар 434
Блау (Блеу), нідерл. вчений 283, 493
Блоницький Яків (Блонницкий Иаков), перекладач, письменник, викладач 14, **75**, 153, 494, 500, 536
Блонський Ієронім, ректор КМА, архімандрит **75–76**
Блуменбах І.-Ф., нім. вчений 62
Бобир Трохим, диякон 73
Боболинський Леонтій, історик, викладач, ієромонах **76**, 344
Бобрикович-Васильєва Мокієвська Констанція-Євдокія, черниця 343
Бобринский А. А., автор 248
Бобынэ Г. О., автор 374
Богаєвський І. І., літератор 253
Богацький Веніамін, викладач, ігумен **76**
Богаченко Семен, ген. суддя 567
Богданов Г., дипломат 291
Богданович 180
Богданович Анастасія Григорівна – див. Манжос Анастасія Григорівна
Богданович І., міщанин 290
Богданович Іван, надв. радник 352
Богданович Іполит Федорович, поет, видавець, перекладач 33, **77**, 85, 462, 544
Богданович Кузьма Симеонович (Климентій), викладач, проповідник **77**
Богданович Максим (Мельхіседек), викладач, архімандрит **77–78**
Богданович Петро Іванович, перекладач, видавець **78**
Богданович-Зарудний Самійло – див. Зарудний Самійло Богданович
Богданович-Любимський Досифей, архієпископ Бєлгородський і Курський **78**, 219
Боговитинова-Козирадська Анна, дружина Лозки С. 329
Богомазов Степан, почесний громадянин С.-Петербурга 279
Богомазова Клавдія, почесна громадянка С.-Петербурга 279
Богомодлевський Іван (Йоаким), викладач **79**
Богородський, ректор Київ. ун-ту 430
Богославський Григорій, канцелярист **79**
Богославський Михайло – див. Богуславський Михайло
Богословський Лазар, викладач, архімандрит **79**
Богун Іван Федорович, полк. кальницький і уманський 114, 291, 395–396, 405, 572
Богуславський Іустин, префект Чернігівського колеґіуму **79**
Богуславський Михайло, викладач **79–80**, 275
Боден Жан, франц. юрист 15
Бодянський Йосип (Бодянский О.), історик 7, 453, 566
Бодянські, небожі І. Фальковського 559
Божерянов И. Н., автор 139
Божиковський Бенедикт – див. Бориковський Бенедикт
Бойма Павло, єзуїт 60, 170
Бойченко Іван Павлович, батько Любича М. 335
Бокії, шляхет. рід 585
Бокій Ганна, дружина Четвертинського С. Я. 585
Боковня Семен Тимофійович, священик **80**
Болгаревський Михайло Прохорович, доктор медицини **80**
Болдинський Єфрем, префект Чернігівського колеґіуму **80**, 179
Болдирєв, студент Моск. ун-ту 533
Болтин Йоганн Никитич, генерал-майор 545
Болховітінов Євгеній (Болховитинов Е. А.), митрополит Київський і Галицький 7, 31, 34, 49, 55, 64, 74–75, 91–92, 100, 110–111, 120, 128, 132–133, 142, 186, 198, 215, 221, 225, 230, 280, 304, 324, 338, 349, 351, 355, 358, 364, 375, 388, 406–407, 476, 481, 557, 600, 602
Болховський Іона, старець 59
Большаков Л. Н., автор 118, 178
Большакова Т., автор 118
Бомарше Огюст, письменник 85
Бондар Андрій Володимирович, автор 50, 139
Боплан Гійом Левассер, де, автор 12, 586
Бордоні Ф. – див. Хассе Ф.
Борецька Никифора Федорівна – див. Чеховичівна Никифора Федорівна
Борецький Венедикт (Воніфатій) – див. Борянський Венедикт (Воніфатій)
Борецький Іван Матвійович (Йов), ректор Львівської і Київської братських шкіл, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 24, 34, **80–81**, 111, 160, 201, 226, 249, 271–273, 280, 282, 286, 305–306, 317, 371–372, 381, 428, 471, 502
Борецький Олексій Васильович, писар **81**
Борецький Полієвкт (Симеон), префект Чернігівського колеґіуму **81**
Боржепаський Микола – див. Бориспольський Микола
Боржиковський Бенедикт – див. Бориковський Бенедикт
Борзаківська Єлизавета Іванівна, дружина Борзаківського В. Д. 82
Борзаківська Катерина Василівна, дочка Борзаківського В. Д. 82
Борзаківський Василь Дмитрович, настоятель церкви **82**
Борзаківський Дмитро, священик 82, 426, 504
Борзаківський Іван Дмитрович, священик 82
Борзаківський Лев Васильович, титул. радник **82**
Борзаківський Петро Васильович, син Борзаківського В. Д. 82
Борзаківський Пилип, військ. канцелярист **82**, 309
Борзаківський Полікарп, священик 82
Борзаківські, священицький рід 82
Бориковський Адам, родич Бориковського Бенедикта 82

Бориковський Бенедикт, викладач **82**
Бориковський Йоаким, ігумен 82
Бориковський Лукаш, студент КМА 82
Борисенко В., автор 370
Борискович Ісаакій, єпископ Луцький і Острозький 116, 160, 317, 371–372
Борисов Інокентій, ректор КДА 93
Бориспольський Микола, перекладач **82**
Борковський Андрій, люблінський зем. писар 192
Борковський Костянтин, ректор Казанської та Нижньогородської семінарій, ігумен **83**
Боровик М. К., автор 104
Боровиковський Володимир Лукич, художник 145, 314, 437, 541–542
Боровкова-Майкова М. С., автор 108
Боровський Василь (Віталій), уставник **83**
Бородавка Яків (Яцько) – див. Нерода Яків (Яцько)
Бородій М. К. (Н. К.), автор 109, 222, 242, 357, 435, 474, 541, 595–596, 615
Бороздин А., автор 180
Борозна 213
Борозна Анастасія Андріївна – див. Миклашевська Анастасія Андріївна
Борозна Іван Владиславович (Володимирович), ген. суддя **83**, 309, 322
Борозна Іван Іванович, ген. бунчужний 41, **83**
Борозна Лаврентій, батько Борозни М. Л. 83
Борозна Максим Лаврентійович, сотник мглинський **83–84**
Борозна Петро Максимович, бунчук. товариш **84**
Борозни, старшин. рід 492
Борохович Михайло, полк. гадяцький 104, 139
Борошенко Олексій, значк. товариш **84**
Борсук Іван, сотник ніжинський 382
Бортнянський Дмитро Степанович, композитор, диригент **84–85**, 103, 437
Борщак І., автор 121, 345, 409
Борщевський Василь Петрович, студент КМА **85**
Борщевський Петро Іванович, бурґомістр 85, 482
Борщевські, міщан. рід 85
Борянський Венедикт (Воніфатій), проповідник **85**
Борятинський Юрій, воєвода 618
Ботин, історик 574
Боумен В., англ. вчений 595
Бражников М. В., автор 359
Браиловский С. Н., автор 186
Брайко Григорій Леонтійович, перекладач, видавець, дипломат 17, 85–86, 573
Брайковий Ф., дипломат 292
Брайковський Григорій Леонтійович – див. Брайко Григорій Леонтійович
Брайчевский М. Ю., автор 68
Брайчевська О. А., автор 370
Браницька, поміщиця 93
Браницькі, дворян. рід 524
Бранкевич Михайло Степанович, викладач, літератор **86**
Братанович Іван (Іриней) – див. Братановський Іван (Іриней)
Братановский – див. Братановський Іван (Іриней)
Братановський Анастасій, єпископ Білорусько-Могильовський 578
Братановський Іван (Іриней), викладач, єпископ Вологодський і Великопермський **86–87**, 124
Братковський Богдан, прадід Братковського Д. 87
Братковський Богдан Богданович, староста Луцького братства 87
Братковський Данило Богданович, поет **87**
Братковські, шляхет. рід 87
Братчикова Е. К., автор 544
Браун Й.-Ф., філософ, академік 265, 327
Браччі Себастіан, бурмистр, італ. архітектор 12, 53
Брежи де, дипломат 569
Брикнер А., автор 171
Бринцова Феодосія Григорівна, дружина Раковича Івана 452
Брискман М. А., автор 34
Бріґґен О. Ф., фон, декабрист 574
Бродакевич Артемій, студент КМА **87**
Бродакевич Транквіліон, городничий **87–88**, 480
Бродський Кирило (Костянтин), перекладач, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит **88**, 97
Брокгауз Ф. 7
Броницький Геннадій, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії 423
Бронкевич Леонтій, ректор КМА **88**, 114, 373–374, 404, 539
Брульйон П'єр (Павло), викладач **88**
Брусковський Лук'ян Іванович, студент КМА **88–89**
Брюль, граф 73
Брюс Я. 445
Брюсов, літератор 86
Брюховецкий Иван Мартынович – див. Брюховецький Іван Мартинович
Брюховецький В'ячеслав Степанович, автор 9, 46, 112, 380
Брюховецький Іван Мартинович, гетьман України 15, 68, **89–90**, 133, 169, 177–178, 189, 256, 369, 396, 453, 475, 546, 553, 571–572, 591, 618
Бугаєвська Тетяна Мусіївна, дочка Бугаєвського М. 90
Бугаєвський Йоаникій, ієромонах **90**, 97
Бугаєвський Микола Мусійович, син Бугаєвського М. 90
Бугаєвський Мусій, співак, викладач **90**
Буганов А. В., автор 591
Буганов В. И., автор 591
Бугартовський Прокл, викладач, священик **90**
Будде Й.-Ф., нім. пієтист, лексикограф 15, 136, 299, 337, 444, 536
Будзиновський В., автор 568
Будовниц И. У., автор 43
Бужинський Гавріїл, письменник, видавець, викладач 15, 18, **90–91**, 147, 213, 274, 331, 444, 462, 548, 582, 616
Бузановський Артемій (Арсеній), викладач, архімандрит **91**
Бузановський Ігнатій, викладач, ігумен **91–92**
Бук Д., професор 544
Булавін Кіндрат, ватажок повстання 242
Булатницький (Булатинський) Єгор, письменник, викладач **92**
Булахов М. Г., автор 533
Булашев Г. О., автор 559
Булгаков, рос. міністр 82
Булгаков Г., дипломат 292
Булгаков М. М., надв. радник 118
Булгаков Макарій, дослідник 111, 190, 192, 227, 280, 287, 305, 312, 324, 349, 351–352, 573
Булгар Микола, письменник 378
Булгарін Ф., письменник 345
Булгаріс Євгеній, архієпископ Слов'янський і Херсонський 380, 616
Булич Н. Н., автор 220
Булич С. К., автор 532
Бунґе Андрій Ґеорґович, аптекар 92
Бунґе Андрій Християнович, син Бунґе Х. Ґ. 93
Бунґе Ґеорґ-Фрідріх, аптекар 92, 434
Бунґе Іван-Фрідріх Ґеорґович, аптекар 92
Бунґе Катерина Миколаївна – див. Гебнер Катерина Миколаївна
Бунґе Катерина Християнівна, дочка Бунґе Х. Ґ. 93
Бунґе Марія Християнівна, дочка Бунґе Х. Ґ. 93
Бунґе Меланія – див. Ферран Меланія
Бунґе Микола Християнович, ректор Київського ун-ту 93
Бунґе Християн Ґеорґович, доктор медицини 56, **92–93**, 430
Бунґе Христофор Ґеорґович, медик 92
Бург Йоганн-Фредерік, теолог 266
Бургий 39
Буржинський Йосип, викладач, бібліотекар **93**
Бурляй Гаврило, полк. охочекомонний 93
Бурляй Іван Карпович, студент КМА **93**
Бурляй Карпо Гаврилович, переяславський полк. писар 93
Бурляй Кіндрат, прадід Бурляя І. К. 93, 382
Бурляй Михайло Карпович, студент КМА **93**
Бурмовський Євстафій, студент КМА 81
Бурцев В. Ф., друкар 502
Буслаєв Ф., історик мови 532
Бут Григорій, наказ. полк. 381
Бут Л., сибірський в'язень 369
Бут (Павлюк) Павло, керівник козац. повстання 569
Бутович М., художник 345
Бутович Павло Мартинович, троюрідний брат Єрлича Й. О. 205
Бутович Степан, ген. осавул 408
Бутовський Михайло Іванович, військ. канцелярист **93**
Бутолич Олександр Захарович, викладач **93**
Бутурлін, московський воєначальник 271
Бутурлін Андрій Васильович, воєвода київський 113, 116
Бутурлін В. В., рос. боярин 287
Бутурлін Василь, воєвода, дипломат 116, 269
Бутурлін О. Б., військовий 493
Буффано Ж., біолог 526
Бухартовський Прокл – див. Бугартовський Прокл
Буцинский П. Н., автор 570
Бучинський-Яскольд Олександр, поет **94**, 106
Быковский Иоиль – див. Биковський Іван (Іоїль)
Быковский Мишко Осипов – див. Биковський Михайло Йосипович
Бюфф'є Клод, франц. вчений 33
Бьоме Яків, письменник 134
Бюшінґ Антон-Фрідріх (Бюшинг Антон-Фридрих), нім. історик і географ 86, 337, 484, 616
Бякстер 78, 80
Бялковський Василь (Веніамін), викладач **94**, 241, 279, 304, 605

В

Вавило, чернець 56
Вавилов 100
Вайс Л. С., музикант 73
Валидовський (Валедовський) Діонисій Матвійович, студент КМА **97**
Валькевич Варвара Іванівна, дружина Домонтовича С. 187
Валькевич Марія Андріївна – див. Лизогуб Марія Андріївна
Валькевич (Валкевич) Захарій Степанович (Зосима), архімандрит 52–53, 57, 74, 94, **97–98**, 241, 261, 388, 419, 577, 605
Валькевич Іван Степанович, бунчук. товариш, зем. суддя **97**, 98, 187

Валькевич Катерина Костянтинівна — див. Пригара Катерина Костянтинівна
Валькевич Петро Васильович, ген. осавул 83, **97**, 98, 168, 217, 320, 565
Валькевич Софія Михайлівна — див. Старосельська Софія Михайлівна
Валькевич Степан Васильович, значк. товариш 98
Вальтер, нім. вчений 35
Валявський Іван Андрійович (Йоаникій), викладач **98–99**, 298
Ванат Стефан, племінник Ванатовича Василя 100
Ванатович Василь (Варлаам), архієпископ Київський, Галицький і всієї Малої Росії 69, **99–100**, 101, 150, 192, 325, 406, 469, 476, 510, 540, 601
Ванслов Іван Улянович, письменник, викладач 17, **100**, 289
Ваньковський Олександр (Амос), ієромонах **100**, 120, 176
Варахіїл, ієромонах 497
Варвара, родичка Заулонського К. 222
Варениця Василь, полк. кальницький 572
Варлаам — див. Ліницький Варлаам
Варнава, будівничий 63
Варсонофій, ігумен 122
Варфоломій, архімандрит 222
Варфоломій, дяк, вчитель 500
Василевич Іван (Йов), художник **100–101**, 393, 460
Василевич Іустин — див. Базилевич Іустин
Василенко М. П. (Н. П.), автор 16, 42, 355, 374, 439, 463
Василенко Олександр, співак 63
Василів Яків, священик 246
Василій, візант. імператор 503
Василій, старець 107
псевдо-Василій 502
Василь Великий Кесарійський, богослов 71, 107
Васильєв А., директор медичної колегії 49, 595
Васильєв Григорій, вчитель **101**
Васильєв Олександр Васильович, співак **101**
Васильєв Ф., архітектор 260, 590
Васильківський Максим, шляхтич 346–347
Васильківський Петро Максимович — див. Максимович Петро Максимович
Васильківський С., художник 43
Васильчиков А. А., автор 192, 459, 562
Васинський (Васенський) Геннадій, викладач, ігумен **101**
Васьковський Феодосій, викладач, проповідник, ігумен **101–102**, 171, 618
Вауманс, художник 568
Вахтанг, грузинський цар 589
Введенський О. І., рос. філософ 489
Ведель, фон, полковник 333
Ведель (Ведельський) Артемій Лук'янович, композитор 14, 64, **102–104**, 140, 454, 542
Ведельська Олена Григорівна, міщанка 102
Ведельський Лук'ян Власович, художник-різьбяр 102
Везалій А., вчений 493
Вейєрман К., художник 226
Веймарн, фон, генерал-поручик 560
Вейсбах Марія Юріївна, фон, дружина Кандиби В. А. 250
Велецька Анна Григорівна — див. Манжос Анна Григорівна
Велецька Катерина, дружина Велецького Володимира Васильовича 105
Велецька Марія Василівна, дружина Велецького М. В. 105
Велецька Олена Іванівна — див. Євреїнова Олена Іванівна
Велецька Степанида — див. Михайлова Степанида
Велецький Василь, гадяцький полк. суддя **104**
Велецький Василь Васильович, бунчук. товариш **104**, 352
Велецький Василь Васильович, полк. гадяцький **104**, 105
Велецький Володимир Васильович, бунчук. товариш **104–105**
Велецький Іван Васильович, бунчук. товариш **104**, 105
Велецький Максим Іванович,бунчук. товариш **105**
Велецький Михайло Васильович, студент КМА 104
Велецький Михайло Володимирович, сотник гадяцький **105**
Велецький Яків, прилуцький полк. осавул 104, **105**
Велецькі, старшин. рід 104
Великогагін Д. С., дипломат 89
Великдан Степан Петрович, син Прокоповича П. Т. 447
Величківський (Величко) Яків, лавник, викладач, член Кодифікаційної комісії **105**
Величко О. П., син Величка П. Є. 118
Величко П. Є., директор Оренбурзької митниці 118
Величко Самійло, літописець 13, 15, 87, 91, 94, 98, 104, **105–106**, 107, 170, 273, 300, 334–335, 343, 345, 369, 394, 433, 450, 475
Величковский Паисий — див. Величковський Петро Іванович (Платон, Паїсій)
Величковська Ірина, мати Величковського П. І. 107
Величковський, священик 429
Величковський Василь Федорович, причетник **106–107**
Величковський Іван, протоієрей **107**
Величковський Іван, поет, священик 13, 60, 106, 107, 249, 617
Величковський Іван Іванович, протоієрей 107
Величковський Петро Іванович (Платон, Паїсій), архімандрит, письменник, філософ 14, **107–108**
Величковський Яків, співак 41, **109**
Велланський Василь Михайлович, студент 110
Велланський Данило Михайлович, доктор медицини **109**, 110
Велланський Іван, сандомирський ловчий 110
Велланський Йосиф, мозирський скарбничий 109
Велланський Матвій Михайлович, лікар **109–110**
Велланський Михайло Іванович, міщанин 109
Велланські, шляхет. рід 109
Вельямінов-Зернов С., президент Малоросійської колегії 82, 309, 438
Венгеров С. А., автор 59, 448
Венедиктов І. П., медик 599
Венерацький Йоаникій, викладач **110**, 478
Венсович, професор 176
Вербицька Наталія Олексіївна, вихованка Безбородька О. А. 63
Вербицький Мельхіседек, викладач **110**
Вербицький Тимофій (Тарасій), ректор КМА та Новгородської семінарії, архімандрит **110–111**, 149, 241, 312, 420
Вербицький Тимофій Олександрович, видавець, письменник 80, **111**
Вергілій Публій Марон, давньоримський поет 91, 154, 327, 347, 462, 476, 611
Вердум Ульріх, радник 568
Вередкович Володимир, студент КМА 455
Вересаєв В. В., автор 125
Верещака, депутат сейму 115
Верещаки, шляхет. рід 114
Вернадська Ганна Петрівна — див. Костянтинович Ганна Петрівна
Вернадська Єлизавета Яківна — див. Короленко Єлизавета Яківна
Вернадська Марія Іванівна, дружина Метилевського Лева
Вернадська Пелагея Леонтіївна — див. Леонтович Пелагея Леонтіївна
Вернадський Василь Іванович, колез. радник, військ. лікар 110, **111–112**
Вернадський Володимир Іванович, президент ВУАН 112
Вернадський Дмитро, родоначальник Вернадських 112
Вернадський Іван Васильович, професор 111
Вернадський Іван Іванович, син Вернадського І. Н. 112
Вернадський Іван Никифорович, священик 111, **112**
Вернадський Микита Іванович, син Вернадського І. Н. 112
Вернадські, козац. рід 111–112
Вернер, професор 544
Вернет Н. Ф., кандидат богослов'я 501
Верстовський О., поет 571
Вертелецький Лаврентій Федорович, військ. канцелярист **112**
Вертелецький Омелян Федорович, студент КМА 112
Вертелецький Павло Федорович, студент КМА 112
Вертелецький Федір, священик 112
Верто д'Обер Р. О., франц. історик 265
Верхратський С. А., автор 32, 267
Верьовка Лариса Степанівна, автор 111, 260, 299
Веселаго Ф. Ф., автор 231
Веселицька Уляна Костянтинівна — див. Леонтович Уляна Костянтинівна
Веселицький Петро Петрович, дипломат 82, 451
Веселовский 100
Веселовський Корнелій, ієродиякон **112**
Вестерфельд Авраам, ван, голландський художник 156
Вешняк Федір Якубович, полк. чигиринський, дипломат 15, **112**
Вешняков О. А., дипломат 154, 478, 536
Вєрьовкін М. І., біограф Ломоносова М. В. 331
Виговська — див. Мещерська
Виговська Мар'яна Іванівна, дружина Гунашевського М. 115
Виговська Олена Богданівна — див. Стеткевич Олена Богданівна
Виговська Олена Богданівна — див. Хмельницька Олена Богданівна
Виговський Василь, полк. овруцький **112–113**, 115
Виговський Данило Остапович, полк. бихівський, наказ. гетьман України **113**, 115–116, 156, 177, 396, 529, 570, 614
Виговський Іван Остапович, гетьман України 12, 15, 51–52, 59, 89, 112, **112–115**, 116, 133, 156, 161, 166, 171, 177, 188, 269, 291–292, 328, 341–142, 360, 373, 382, 389, 395–396, 453, 502, 506, 512, 528–529, 553, 571–572, 580–586, 613–614
Виговський Ілля, небіж Виговського І. О. 115
Виговський Йосип, єпископ Луцький 485
Виговський Костянтин Остапович, ген. обозний **115–116**, 156, 360
Виговський Остап (Євстафій) Гнатович, намісник Київського замку 113, **116**, 372

Виговський Остап Іванович, син Виговського І. О. 115
Виговський Федір Остапович, дипломат 115, **116**, 372
Виговський Юрій Остапович, брат Виговського І. О. 115
Виговські, шляхет. рід 113, 124
Вигура Мартиніан, повіт. стряпчий 232
Викулин Д. – див. Вікулін Данило
Винар Л., автор 121
Винницький Інокентій, єпископ Перемишльський, Самбірський і Сяноцький 560
Винницький Олександр (Антоній), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії **116–117**, 287, 389, 572
Винницький Самсон (Самуїл), викладач **117**
Виноградова М., автор 360
Виноградський Гавриїл, викладач **117**
Винский Г. С. – див. Винський Григорій Степанович
Винська Марта Артемівна – див. Пороховщикова Марта Артемівна
Винський Григорій Степанович, письменник, перекладач 37, **117–118**, 178
Винський Степан Якимович, військ. канцелярист 117
Виридарський Іван, сотник верхіївський 43
Висоцька Тетяна Анатоліївна, автор 35, 44, 51, 65, 73, 82, 107, 121, 153, 156, 181, 189, 210, 228, 237, 255, 257–258, 260, 263, 296, 301, 316–317, 345, 349, 362, 419, 422, 425, 440, 443, 481, 484, 510, 516, 577, 582, 584, 593–594
Висоцький Григорій, дипломат 133
Висоцький Михайло, диякон 64
Висоцький Федір, дяк, вчитель 82
Висоцькі, шляхет. рід 133
Витвицький В., автор 65
Вишенський Іван, письменник-полеміст 21, 23, 228, 277
Вишинський Андрій, протопоп 118
Вишинський Антоній, чернець **118**
Вишневецька Раїна (Регіна) Єреміївна – див. Могила Раїна (Регіна) Єреміївна
Вишневецький Михайло, князь 371
Вишневецький Ярема, князь 40, 280
Вишневецькі, князівський рід 249, 371
Вишневский Д., автор 31, 70, 77, 88, 105, 110, 124, 127, 136, 147, 153, 175, 184, 192, 214, 223, 228, 236, 241, 246, 251, 268, 278, 280, 286, 289, 294–295, 304, 309–310, 314, 335, 338, 349, 351, 361, 367, 376, 381–382, 387–388, 395, 401, 407, 425–426, 439, 441, 461, 464–465, 496, 504, 511, 536–537, 542, 549, 581–583, 585, 600, 602, 606, 614, 620
Вишневський Гавриїл Федорович, генерал, голова Токайської комісії 558
Вишневський Ґедеон, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 17, 18, 36, 44, **118–119**, 147, 218, 289, 318, 423, 461, 465, 553, 582, 594
Вишневський Григорій, поет **119**, 457
Вишневський Федір Степанович, генерал-майор 488, 558
Вишнецький Семен (Софоній), чернець **120**, 176, 217
Вівес Л., філософ 134
Вігель Філіп Лаврентійович, обер-комендант Києво-Печерської фортеці 103, 387
Вієн І., медик 36, 474
Візерська Анастасія – див. Зарчанська Анастасія
Візерський Василь Пантелеймонович, син Візерського П. Г. 121
Візерський Гаврило Іванович, священик 120
Візерський Гнат Гаврилович (Ієронім), ректор Волинської та Чернігівської семінарії, архімандрит **120**, 461
Візерський Пантелеймон Гаврилович, протоієрей **120–121**
Візерський Семен Гаврилович, студент КМА 121
Вікентій, митрополит Кишинівський 258
Віктор, префект, член посольства 101
Вікулін Данило, старообрядець 179–180
Віллліє Я. В., лейб-медик, президент С.-Петерб. мед.-хірург. академії 109, 204
Віміна (Віміні) А., дипломат 502
Вінтер Е. (Винтер Э.), нім. вчений 71, 373, 446, 536
Віссаріон, архієпископ 423
Віткович Йосиф, студент КМА 478
Вітовт, вел. князь литовський 291, 329
Вітте, вчений 35
Владимир – див. Володимир
Владимирский-Буданов М. Ф., автор 43, 513
Владислав IV Ваза, король Речі Посполитої 76, 88, 116, 151, 259, 271, 281, 371, 442, 496, 523, 540, 569
Владислав Ягеллович, король Речі Посполитої 68
Власовський І., автор 271, 302, 358, 367, 390, 511, 593, 616
Возмуїлов Дорофей, капелан, ієромонах **121**
Возняк М. С., автор 21, 23, 35, 81, 143, 170, 227, 246, 281–282, 345, 367, 378, 452
Воїнов С., автор 454
Война, викладач, священик **121**
Войнаровська Анна Федорівна – див. Мирович Анна Федорівна
Войнаровська Марта, черниця 343
Войнаровська Олександра Степанівна – див. Мазепа Олександра Степанівна
Войнаровський Андрій Янович, дипломат **121**, 343, 345, 361, 364, 408–409
Войнаровський Станіслав Андрійович, син Войнаровського А. А. 121
Войнаровський Ян, київський зем. суддя 121, 343
Войнаровські, шляхет. рід 121
Войнеску, рум. боярський рід 175
Войников В. І., майор 320–321
Войникова Тетяна – див. Лизогуб Тетяна
Войтич Павло, війт київський 486
Войтков А., автор 51
Воланський Варлаам, намісник Київ. Брат. м-ря 264
Волинка 213
Волинський А. П., губ. астраханський 147, 456
Волинський Й., автор 84
Волинський Яків, викладач 385
Волинські, дворян. рід 573
Волк-Карачевский В. В., автор 419, 529
Волков Ф. Г., актор 267
Волкович Іоан, письменник 483
Волкович Феодосій, архімандрит 209
Волковичі, шляхет. рід 122, 124
Волковичівна Раїна, засновниця Єв'їнського монастиря 483
Волковський Петро (Афанасій І) – див. Вольховський Петро (Афанасій І)
Волковські, шляхет. рід 122, 124
Волконський Г. С., військ. губернатор оренбурзький 118
Волконський С., декабрист 465
Волконський Ф. Ф., воєвода 216
Володимир, викладач **121–122**
Володимир Мономах, київський князь 507
Володимир Святий, київський князь 21, 50, 88, 249, 282, 344, 359, 431, 445–446, 507, 519
Володкович Феліціян (Филип), митрополит Київський 185
Володковські, шляхет. рід 59, 124
Волостковський Василь (Варнава), викладач, архієпископ Холмогоровський і Важеський **122**, 268, 330
Волох Лаврентій, викладач 122, 330
Волховська Агафія Абрамівна – див. Полянська Агафія Абрамівна
Волховська Ольга Платонівна – див. Закревська Ольга Платонівна
Волховська Тетяна Густавівна, дружина Волховського О. 125
Волховська Уляна Петрівна, дружина Трегубова В. А. 123
Волховський Григор Іванович, капітан лейб-гвардії 122
Волховський Іван Степанович, протопоп **122**
Волховський Микола Петрович, онук Волховського М. С. 123
Волховський Михайло Степанович, бунчук. товариш **122–123**
Волховський О., чоловік Волховської Тетяни Густавівни 125
Волховський Петро Михайлович, арт. капітан 123
Волховський Степан, ніжинський протопоп 122
Волховський Степан Григорович, чернігівський віце-губернатор 122
Волховські, шляхет. рід 59, 122, 124–125
Волчанецький Денис Васильович, професор хірургії 56, **123**
Волчанський Д., драматург 177
Волчанський Ієронім, єпископ Мстиславський, Оршанський та Могильовський **123**, 124, 218
Волчанський Йосиф, ректор КМА, архієпископ Московський і Владимирський 99, **123–124**, 150, 232, 390, 510
Волчанський Прокіп (Павло), викладач, архімандрит **124**, 241
Вольський Іван, співак **124**
Вольтер, франц. просвітник 38, 55, 71, 77–78, 85, 118, 198, 204, 230, 265, 267, 276, 354, 401, 454, 461
Вольф Християн, нім. філософ 337
Вольховський Володимир Дмитрович, генерал-майор 125
Вольховський Павло, протоієрей 125
Вольховський (Волковський) Петро (Афанасій І), єпископ Іверський, Кашинський, Ярославський і Ростовський, ректор Троїце-Сергієвої і Тверської семінарій **124–125**, 241
Вольховський Петро Павлович (Афанасій ІІ), єпископ Староруський, Могильовський і Полоцький **125**
Вольховські, шляхет. рід 122
Волянський Іван (Іполит), чернець **125–126**
Волянський Йосип, ієродиякон **126**
Волянський Федір (Теофан), ієродиякон **126**
Вороницька Ганна Андріївна, дружина Калинського М. В. 248
Воронич К., шляхтич 259
Воронич Василь, київський зем. писар 126
Воронич Філон, київський зем. писар 126
Вороничі, шляхет. рід 126
Вороничівна-Даниловна Голубова Петронелла, благодійниця КМА **126**, 287
Воронківський Іаків, письменник, ігумен **126**
Воронова Т. П., автор 192
Воронцов, граф 215
Воронцов, генерал 464–465
Воронцов М. І., канцлер 197
Воронцов Олександр Романович, держ. діяч 85, 531

Воронцов С. Р., дипломат 85
Воскобойников Іван Данилович, архіваріус **126**
Воскобойников Іоїль, бібліотекар, архімандрит **126–127**
Востоков А., автор 113, 115, 476
Врублевський Йосип (Іоїль), викладач **127**
Всеволодский-Генгросс В. Н., автор 605
Втішний А., автор 170–171
Вуйціцький К., вчений 204
Вуяхевич-Височинський Михайло Васильович (Мелетій), архімандрит **127–128**, 343, 560
Вуяхевич Рафаїл, ієромонах 127
Выговские – див. Виговські
В'яземський О. О., керівник Межової експедиції Сенату 461

Г

Гааг 57, 91, 132, 135
Гаванський Андрій, викладач **131**
Гавриїл, родич Сагайдачного П. 271
Гаврилов Матвей, професор Моск. ун-ту 508
Гавришев Кирило Григорович, вчитель **131**
Гаєвський Григорій Іванович, осавул стародубський **131**
Гаєвський Іван, сотник решетилівський **131**
Гаєвський Федір Іванович, брат Гаєвського Г. І. 131
Гакгедорн, письменник 532
Галем Герард-Антон 530
Галенко Марія Сергіївна, автор 216, 254, 429
Галеновський Яків Андрійович, письменник **131–132**
Галеновська Марія – див. Бастідон Марія
Галецька К. В. – див. Лоренцова К. В.
Галецька Федора – див. Ширай Федора
Галецький Петро Петрович, бунчук. товариш **132**
Галецький Петро Семенович, полк. гадяцький 132
Галецький Семен Якович, ген. бунчужний **132**, 350, 377
Галик Алімпій, художник 144
Галинковська Матрона Юріївна, мати Галеновського Я. А. 131
Галинковський Андрій Федорович, прилуцький полк. писар 131
Галинковський Яків Андрійович – див. Галеновський Яків Андрійович
Галинський Афанасій (Авксентій), архімандрит, ректор Воронезької семінарії **132–133**
Галицький Іван, викладач **133**
Галілей Галілео, італ. вчений 147, 444–445, 582
Галл Франц Йосиф, лікар 448
Галлер, анатом 356
Галідей В., доктор 582
Галуппі Б., італ. композитор 84, 92, 436
Галятовский Иоанникий – див. Ґалятовський Йоаникій
Гальченко О. О., міщанин 336
Гамалея С. И. – див. Гамалія Семен Іванович
Гамалії, старшин. рід 133, 505
Гамалія Василь Григорович, значний товариш 133
Гамалія Іван, бунчук. товариш 513
Гамалія Іван, наказ. полковник 410
Гамалія Іван Андрійович, ген. суддя 433
Гамалія Катерина Григорівна 285
Гамалія М. Ф., мікробіолог 133
Гамалія Марія Іванівна, дружина Стефановича В. 513
Гамалія Марія Михайлівна, мати Милорадовича А. С. 362
Гамалія Микола Іванович, військ. товариш 353
Гамалія Михайло, ген. осавул 362
Гамалія Михайло Леонтійович, лікар **133**
Гамалія Надія Федорівна, дружина Гамалії М. Л. 133
Гамалія Олена Іванівна, дружина Политики Г. А. 433
Гамалія Платон Якович, викладач, член Державного адміралтейського департаменту, морський офіцер **133–134**
Гамалія Семен Іванович, викладач, перекладач, поет, держ. службовець **134–135**
Гамалія Стефан (Сит), ігумен **135**
Гамалія Яків Олександрович, бунчук. товариш 133
Ганенко Лаврін Стефанович – див. Ханенко Лаврін Стефанович
Ганенко Михайло Стефанович – див. Ханенко Михайло Стефанович
Ганенко Сергій Стефанович – див. Ханенко Сергій Стефанович
Гапанович Герман, ген. суддя 328
Гарані Н., італ. співачка 64
Гарковський Григорій – див. Горковський Григорій
Гармократний Омелян, студент КМА **135**
Гармашенко Наркіс (Наркисс) – див. Армашенко Наркіс
Гартман, лікар 617
Гатальська Стелла Миколаївна, автор 63, 85, 138, 154, 360, 376, 584, 596
Гаубіус, викладач 482, 501
Гвинтовка М., полк. стародубський 369
Гебнер Катерина Миколаївна, дружина Бунге Х. Ґ. 93
Гегуве, поет 33
Гедарульський Іван, викладач **135**
Гейко С., автор 236
Гейне Генріх, нім. поет 533
Гейнзіус Г., академік 266, 379
Гейстер Л., хірург 356, 514
Гейтер Йоганн, аптекар 92
Геллерт, письменник 532
Гельвецій Клод-Адріан, франц. філософ 118, 265, 544
Геневський Андрій Григорович, священик **135**
Геннади (Геннаді) Г. Н., автор 7, 32, 49, 62, 125, 132, 134, 204, 220, 224, 240, 264, 266, 448, 477, 510, 574, 613
Геннадий, архімандрит – див. Драніцин Геннадій
Георги И. – див. Ґеоргі Йоганн Ґоттліб
Геракліт, філософ 71
Герасевич М. 185
Герасименко Н. О., автор 42
Герасименко О. Я., автор 140
Герасимчук В., автор 115
Гербаль Н. В., автор 77
Гербель 57, 91, 132, 135
Гербенский 137
Гервасій, ієродиякон, економ КПЛ 79
Гервасій, ієромонах 333
Гермайзе О., автор 229
Германовський Ісайя, архімандрит, ректор Олександро-Невської семінарії **135**
Гермоген, автор 57, 293
Гернер, медик 150
Герцберґ Е.-Ф., канцлер Пруссії 253
Герцик Анастасія Василівна – див. Громика Анастасія Василівна
Герцик Афанасій Павлович, брат Герцика Г. П. 136
Герцик Василь Григорович, син Герцика Г. П. 136
Герцик Ганна Павлівна, дружина Орлика П. 394, 409
Герцик Григорій Павлович, ген. осавул 15, **135–136**, 290, 330, 364, 408
Герцик Іван Павлович, брат Герцика Г. П. 135–136, 408
Герцик Микола Григорович, священик 136
Герцик Павло Григорович, син Герцика Г. П. 136
Герцик Павло Семенович, полк. полтавський 135, 144, 374
Герцик Панас Павлович, брат дружини Орлика П. 408
Герцик Параска Григорівна, дочка Герцика Г. П. 136
Герцик Петро Григорович, син Герцика Г. П. 136
Герцик Семен Григорович, син Герцика Г. П. 136
Герцик Христина Павлівна, дружина Новицького Григорія 394
Гершензон-Чегодаева Н. М., автор 314
Геснер (Гесснер) С., автор 531–532
Гесте І., ісп. архітектор 360
Гестен Бенедикт, письменник 346
Гете Йоганн-Вольфганг, нім. письменник 158, 458
Геткант Фрідріх, інженер 171
Гетьманов Петро, реґент 356
Гизель Иннокентий – див. Ґізель Інокентій
Гиляревский А. К., автор 155
Гинович (Іоанович) – див. Янович Симеон (Саватій)
Гиновський Григорій Павлович (Гавриїл), викладач, ігумен **136**
Гиновський Олексій Павлович (Амвросій), викладач, архімандрит, письменник **136**
Гирич Пилип, канцелярист **136**
Гирчич Федір (Хома), викладач **136–137**, 326
Гібнер Йоганн, нім. історик 151
Гіка Ґеоргій, волоський господар 368
Гісцова Л. З., автор 504
Глебов Іван Федорович, генерал-губернатор Києва, сенатор **137**
Глебов О. І., генерал-аншеф 440
Глинський Сильвестр, ієромонах **137**
Глинський Феодосій, ігумен 99
Глібов Леонід, письменник 63
Глінка Михайло Іванович, композитор 437
Глінка Сергій Миколайович, письменник і журналіст, 454
Глоба Іван Якович, писар Запорозької Січі 15, **137**, 503
Глоба Явдоха Яківна, сестра Глоби І. Я. 137
Глоба Яків, козак 137
Глобенко М., автор 249
Гловацький Василь (Варлаам), професор Московської академії, архімандрит **138**, 577
Гловацький Гнат, викладач **138**
Гловацький Стефан (Сильвестр), митрополит Тобольський і всього Сибіру, ректор Тверської семінарії **138**, 448, 456
Гловачевский Кирилл Иванович – див. Гловачевський Кирило Іванович
Гловачевська Феодосія Прохорівна – див. Гнєвушева Феодосія Прохорівна
Гловачевський Кирило Іванович, співак, художник **138–139**
Глух Йосип, полк. уманський 395
Глядиковський Григорій Якович, священик **139**
Глядиковський Михайло Семенович, лікар **139**
Глядиковський Петро Григорович, священик **139**
Глядиковський Семен Григорович, священик 139, 455
Гнатюк В., автор 263
Гнєвушева Феодосія Прохорівна, дружина Гловачевського К. І. 138
Гніденки – див. Гнідичі
Гнідич Євдокія – див. Романович Євдокія
Гнідич Іван Романович, протопоп **139**
Гнідич Микола Іванович, перекладач, письменник 56, 510
Гнідич Михайло Якович (Мелетій), ігумен **139**

Гнідич Онисим Якович, сотник котельвянський і куземський **139**, 140
Гнідич Осип Романович, сотник котельвянський і куземський **139**, 140
Гнідич Петро Осипович, сотник котельвянський **140**
Гнідич Петро Петрович, медик **140**
Гнідич Роман Онисимович, сотник котельвянський 139, **140**, 364
Гнідичі, старшин. рід 139
Гоббс Томас, вчений 15
Гогенлоэ 137
Гоголи-Яновские, старшин. рід 615
Гоголь 156
Гоголь Микола Васильович (Н. В.), письменник 63, 140, 320, 523, 541–542, 615
Гоголь Остап, полк. подільський 114, 140, 291, 614
Гоголь-Яновський Афанасій (Панас) Дем'янович, миргородський полк. писар, перекладач **140**, 320, 615
Гоголь-Яновський Василь Панасович, диригент, театральний режисер, письменник 16, 140, 232, 320, 510, 541
Гоголь-Яновська Тетяна Семенівна – див. Лизогуб Тетяна Семенівна
Гоголь-Яновський Іван Петрович – див. Яновський Іван Петрович
Гогоцький Сильвестр, викладач, протоієрей **140**
Годебський Феофіл, єпископ Туровський і Пінський 209
Голембіовський Петро, резидент при польс. дворі 218, 405
Голеневський Іван Кіндратович, співак, поет, перекладач **140–141**
Голенищев-Кутузов І. Л., директор морського шляхет. корпусу 432–433
Голенищев-Кутузов М. И., генерал-фельдмаршал 111, 416
Голенковський Василь (Варлаам), архімандрит, письменник 41–42, 186, 477
Голенковський Стефан (Сильвестр), ігумен **142**
Голень – див. Голеневський Іван Кіндратович
Голиков Іван Іванович, історик 55
Голинський Станіслав 410
Голіцин Василь, київський губернатор 79, 221, 476, 524–525
Голіцин Дмитро Олексійович, князь, дипломат 181, 197, 237, 257, 263, 341, 557
Голіцин Дмитро Михайлович, київський генерал-губернатор 141, 142, 252, 261
Голіцин Михайло, князь, керуючий справами Слобідської України 351, 388, 534
Голіцин Михайло Михайлович, генерал-фельдмаршал 192, 443
Голіцин Олександр Миколайович, обер-прокурор Синоду 56, 478
Голіцин Петро, князь 252
Голіцин Ф. М., князь, куратор Моск. ун-ту 532
Голіцина-Кантемир Є. Д., княгиня 32, 526, 595
Голіцина 602
Голобуцький В. О., автор 459
Голованівський Яків (Іаков), співак, благочинний **142**
Голованський Григорій, учитель **143**
Головатий Антін (Антон), кошовий отаман козацького Чорноморського війська **143**
Головатий Павло, ген. суддя 137
Головін, стольник 614
Головін В., капітан 261
Головін Ф. О., дипломат 370
Головіна Марія Петрівна – див. Дорошенко Марія Петрівна
Головкін Б., боярин 293
Головкін Г. І., граф, рос. канцлер 41, 83
Головкін І. Г., міністр 261
Головня Гаврило Матвійович, співак 68, 90
Головня Тетяна Мусіївна – див. Бугаєвська Тетяна Мусіївна
Головчич Сильвестр, архімандрит, ректор КМА **143**, 364, 402
Голодович-Остропольський Павло, викладач, поет **143–144**, 201
Голосницький Феодосій (Сергій), єпископ Устюзький і Тамбовський **144**, 392
Голуб, ротмістр 539
Голуб Анастасія Марківна – див. Маркович Анастасія Марківна
Голуб Григорій Євстахійович (Гурій), бунчук. товариш, чернець **144**
Голуб Данило, шляхтич 126
Голуб Костянтин Іванович, ген. бунчужний **144**, 491
Голуб Оліфер Степанович, гетьман запорозьких козаків 126, 144, 272–273
Голуб Павло Євстахійович, брат Голуба Г. Є. 144
Голуб Палагія Захарівна, мати Мировича С. І. 363
Голуб Юрій, полк. канівський 126, 144
Голубєв (Голубев) С. Т., професор Київ. ун-ту і КДА 7, 17, 34, 49, 64, 68, 70, 81, 88, 102, 111, 126, 143, 158, 160, 167, 172, 186, 201, 220, 231, 246, 258, 263, 287, 296, 299, 306, 330, 337, 356, 360, 363, 370, 373, 403, 421, 428, 432, 442, 458, 472, 484, 511, 514, 540, 546, 548, 559, 590–591, 602, 612, 619
Голуби, козац. рід 144
Голубничий (Голубовський) Зиновій Петрович (Захарія), живописець 52, **144**
Голубовський Петро – див. Голембіовський Петро
Гольбах Поль-Анрі, франц. філософ 544
Гольберг Л., скандинавський просвітник 265
Гольдоні Карло, італ. драматург 92
Гомер, грец. поет 56, 91, 347, 611
Гончарова Наталя, дружина О. Пушкіна 189
Гончарук Олена Володимирівна, автор 268, 285
Горацій Г., давньоримський поет 91, 147, 158, 337, 347, 462, 544
Горбань М., автор 182, 430–431
Горбатовський, штаб-лікар 584
Горбачевський, викладач **144**
Горбач О., видавець 348
Горбенко Євгенія Василівна, автор 261, 360, 511, 514, 592
Горбич Йован, художник 54
Горговський Григорій – див. Горковський Григорій
Горголі Іван Дементійович, лікар 145
Горголі (Горголій) Сава Дементійович, доктор медицини **144–145**
Гордиевский И., автор 553
Гординський Іван, викладач **145**
Гординський Петро Андрійович, штаб-лікар, викладач **145**, 357
Гординський Стефан Андрійович, викладач, священик **145**
Гордієнко-Головко Кость, кошовий отаман Війська Запорозького 15, 136, **145–146**, 345, 364
Гордійчук Микола Максимович, автор 65
Горенко-Баранівська Лариса Іванівна, автор 73, 90, 131, 133, 176, 205, 210, 216, 239, 313, 355, 477, 526, 548, 550, 566, 573, 592
Горка Андрій (Лаврентій), викладач, письменник, єпископ Астраханський, Терський, Великоустюзький, Тотезький, Рязанський і Муромський, В'ятський і Великопермський 17, 79, 91, **146–147**, 214, 344, 444
Горковський Григорій, протопоп, учитель, намісник **147–148**, 496
Горленки, старшин. рід 148, 149, 293, 505
Горленко Анастасія – див. Лизогуб Анастасія
Горленко Андрій Андрійович, полк. полтавський, маршалок **148**, 149
Горленко Андрій Дмитрович, наказ. гетьман **148–149**
Горленко В. П., автор 314, 316
Горленко В. Ф., автор 393
Горленко Дмитро Лазарович, наказ. гетьман 136, 148–149, 347
Горленко Иоасаф – див. Горленко Яким Андрійович (Іларіон, Йоасаф)
Горленко Лазар, полк. прилуцький 148, 452
Горленко Марія Данилівна – див. Апостол Марія Данилівна
Горленко Марія Михайлівна, дружина Милорадовича А. С. 362
Горленко Михайло Андрійович (Митрофан), архімандрит **149**
Горленко Павло Дмитрович (Пахомій), ієромонах **149**
Горленко Петро Якимович, син Горленка Я. 560
Горленко Яким Андрійович (Іларіон, Йоасаф), єпископ Бєлгородський і Обоянський, поет 42, 75, 148, **149–150**
Горленко Яким Іванович, ген. хорунжий 41, 303, 464
Горленко Яцько, реєстровий козак 148
Горностай Самійло, підкоморій київський 258
Горностай Теофілія, дружина Горностая С. 258
Горобець В. Й., автор 355
Горобець Віктор Миколайович, автор 42, 62, 90, 113, 116, 121, 136, 142, 149, 156, 165, 167, 170, 187–189, 193, 229, 236, 289–291, 330, 355, 370, 393–394, 399, 419, 433, 439, 453, 463, 476, 491, 529, 566, 572, 591
Городецький Петро (Паладій), ієромонах, перекладач **150**, 480
Гороховський Марко Іванович, доктор медицини, перекладач **150**
Горошковський Павло, учитель 325
Горский А., автор 324
Горський В., автор 14
Гортинський Іван (Йоасаф), викладач **150**
Горфункель А. Х., автор 79
Горючко П. С., автор 578
Гоффендеріч, комендант Петроворадини 510
Гохберг Г., нім. письменник 289
Грабовецький Іван (Іларіон), викладач **151**, 291
Грабовський М., міщанин 215
Граб'янка (Кологривенко), наказ. полк. переяславський 151
Граб'янка Григорій Іванович (Грабянка Г. И.), полк. гадяцький 15, 41, 76, 91, 104, 132, **151–152**, 213, 226, 354, 382, 402, 428–429, 433, 462, 484, 507, 544
Граб'янка Євдокія Іванівна – див. Забіла Євдокія Іванівна
Граєвський І. С., автор 600, 602
Грамацький Павло, перекладач **152**
Грандо О. А., автор 204, 502
Граневич Г., студент КМА 385
Грановский А., автор 284, 322
Гребінка Євген, поет 63, 125, 158
Грекович Антоній, намісник митрополита Київського і Галицького 53
Грембецький Ґедеон, викладач 364
Грембецький Микола, наказ. полк. чернігівський **152**
Греч М. І. 617
Гречина Степан, викладач, протоієрей **152**

Грибович Павло, ген. осавул 490
Грибовський Софроній, архімандрит **152–153**
Грибоєдов Олександр, рос. письменник і дипломат 465, 571
Грибченко Хома, церковний староста 120
Григоренко, купець 482
Григорий, архімандрит 605
Григорій, маляр 548
Григорій, протопоп 613
Григорій Богослов, письменник 344
Григорій III Дука, молд. господар 529
Григорій Кирилович, священик 153
Григорій Синаїт, чернець 107–108
Григорій XIII, папа Римський 323
Григорович, викладач 275
Григорович Василь Григорович, військ. канцелярист **153**
Григорович Венедикт, священик 51, **153**, 189, 345, 349, 534
Григорович Веніамін (Вінарій), викладач, економ **153**, 292
Григорович Григорій, значк. товариш 448
Григорович Григорій, крамар 154–155, 448
Григорович Іларіон, викладач, єпископ Сарський і Подонський **153**, 385, 520
Григорович Кіндрат (Кирило), викладач, ігумен **153–154**
Григорович Лука, ігумен 394
Григорович Михайло, священик **154**
Григорович Софон, міщанин 246
Григорович Явдоха, бабуся Григоровича-Барського В. Г. 154
Григоровичі, міщан. рід 154
Григорович-Барский В. – див. Григорович-Барський Василь Григорович
Григорович-Барский И. – див. Григорович-Барський Іван Григорович
Григорович-Барський Василь Григорович, мандрівник, письменник, викладач 52, 97, **154–155**, 315, 431, 462, 536, 599
Григорович-Барський Іван Григорович, архітектор 52, 139, 154, **155–156**, 261, 462
Григорович-Фурсанович Феодосія Петрівна, дружина Силича А. І. 482
Григоровський Василь Андрійович, прозектор **156**
Грид Євстатій, священик 202
Гриневецький Модест (Михайло), ректор Львів. ун-ту 185
Гриневецький Спиридон, ігумен **156**
Гринів Є., автор 19
Грицай М. С., автор 282, 389, 540
Грінченко М., автор 64, 104
Грішов, директор друкарні 536
Громбах С. М., автор 32, 429, 474, 476, 612
Громика Анастасія Василівна, дружина Герцика Г. П. 136
Громов П., автор 219, 302
Гронський Й. С., автор 185
Груздев В. С., автор 32
Грузевич, шляхтич 614
Груша Іван, ген. писар, дипломат **156**
Грушевський Михайло Сергійович, історик 20, 66, 113, 115–116, 156, 201, 249, 258, 263, 273, 282, 328, 335, 371, 374, 382, 399, 405, 433, 439, 442, 453, 459, 471–472, 476, 512, 520, 535, 540, 585, 615
Грушинський Гаврило Федорович, лікар, колез. радник 110, **156–157**
Губерти Н. В., автор 477
Губчиць Василь, сотник почепський 188
Губчиць Катерина Михайлівна, дружина Лобисевича Опанаса 118, 327
Губчиць Марфа Василівна, дружина Домонтовича Федора 188
Губчиць Михайло, бунчук. товариш, маршалок 327
Губчиць Михайло Васильович, сотник бакланський 117
Гудим Анастасія Іванівна – див. Холодович Анастасія Іванівна
Гудим Анастасія Йосипівна, дружина Ядрила Г. І. 614
Гудим Андрій Осипович, значк. товариш **157**
Гудим Василь Іванович, бурґомістр 157
Гудим Г. К. – див. Леонтович Г. К.
Гудим Григорій Осипович, священик **157**
Гудим Іван Григорович, титул. радник **157**
Гудим Іван Петрович – див. Левкович Іван Петрович
Гудим Іван Федорович, колез. асесор **157–158**
Гудим М. А. – див. Прошкевич М. А.
Гудим Максим Осипович, студент КМА **158**
Гудим Осип Васильович, бурґомістр 157–158
Гудим Осип Іванович, бунчук. товариш, бурґомістр 157
Гудим Павло Іванович, полк. осавул 157, 573
Гудим Семен Федорович, студент КМА 157
Гудим Федір Осипович, купець 157
Гудим Феодосія Данилівна – див. Берло Феодосія Данилівна
Гудим-Левкович Михаил Васильевич, граф 566
Гудими, дворян. рід 157
Гудович А., генерал 253, 503
Гудович В., бунчук. товариш 176
Гудович Василь, таємний радник 193
Гудович Василь Андрійович, ген. підскарбій 321, 493
Гудович Феодосія Василівна, дружина Дуніна-Борковського В. 193
Гудовичі, графи 253, 379
Гузенко Світлана Михайлівна, автор 51, 77, 152, 223, 246, 609
Гузнер И. А., автор 319
Гуковский Г. А., автор 198
Гулак Євстафій, сотник переяславський 68
Гулак Микола, громадсько-політичний діяч, педагог, вчений 215
Гулак Софія Іванівна – див. Берло Софія Іванівна
Гулак-Артемовський Петро Петрович, поет, ректор Харк. ун-ту **158**
Гулак-Артемовський Семен Степанович, композитор 158
Гулаки, козац. рід 282
Гулевич 258
Гулевич Андрій Васильович, брат Гулевичівни Г. 159
Гулевич Бенедикт Васильович, брат Гулевичівни Г. 159
Гулевич Василь Федорович, воєвода 159
Гулевич Григорій Федорович, шляхтич 159
Гулевич Микола Васильович, брат Гулевичівни Г. 159
Гулевич Михайло Федорович, шляхтич 159
Гулевич Михайло Стефанович – див. Лозка Михайло Стефанович
Гулевич Роман Федорович, шляхтич 159
Гулевич Федір (Феодосій), єпископ Володимирський 159
Гулевич Януш, ключник і городничий 158, 330
Гулевич Януш Федорович, шляхтич 159
Гулевичі, шляхет. рід 159–160
Гулевичівна Анна Василівна, сестра Гулевичівни Г. 159–160
Гулевичівна Анна Янушівна, благодійниця Київської братської школи **158**, 330
Гулевичівна Галшка (Єлизавета) Василівна, фундаторка Київської братської школи й Богоявленського монастиря 11, 81, 158, **159–160**, 161, 280, 329–330, 372, 462, 514, 519
Гулкович Філон, шляхтич 260
Гуляницька Ганна – див. Шептицька Ганна
Гуляницький Андрій Григорович, син Гуляницького Григорія 161
Гуляницький Антон Григорович, син Гуляницького Григорія 161
Гуляницький Гаврило, священик **160–161**
Гуляницький (Гульяницький) Григорій, полк. ніжинський і корсунський, наказ. гетьман 114, **161**, 389, 396, 529
Гуляницький (Гульяницький) Іван, полк. ніжинський і корсунський, дипломат **161**
Гуляницький Федір Гаврилович, студент КМА 160–161
Гуляницькі, шляхет. рід 114–161
Гунашевська Мар'яна Іванівна – див. Виговська Мар'яна Іванівна
Гунашевський Михайло, дипломат, протопоп, канцелярист 115, 502, 613
Гуня Дмитро, ватажок козац.-селянських повстань 334
Гуревич М., автор 7
Гуржій О. І., автор 491
Гурій, ієромонах **161–162**
Гурки, козац. рід 417
Гурко Павло Іванович, брат Палія С. П. 162, 418
Гурко Пилип, козак 417
Гурко Семен Пилипович – див. Палій Семен Пилипович
Гурко Стефан, шляхтич 360
Гурко Федір Пилипович, брат Палія С. П. 418
Гурко Яків Павлович, батько Гурковського І. Я. 162
Гурковський Ґеорґій Іванович, сержант **162**, 418
Гурковський Іван Якович, настоятель церкви **162**, 418
Гусак, запорожець 146
Гусаровський (Гусаревський) Іван (Ієремія), префект Чернігівського колеґіуму **162**, 395
Гусарчук Т. В., автор 65, 104
Гуслистий К. Г., автор 273
Густав, король Швеції 134
Гюго Віктор, письменник 345
Гюго Герман, письменник 347
Гюне 156

Ґ

Ґаєцький Юрій Ґеорґійович, автор 24, 43, 62, 83, 98, 104–105, 131, 139–140, 144, 148, 152, 256, 322, 328–329, 333, 350, 357, 362, 395–396, 411, 431, 451, 465, 485, 492, 513, 515, 523, 586
Ґалаґан Гнат Іванович, полк. чигиринський і прилуцький 165, 465–466
Ґалаґан Григорій Гнатович, полк. прилуцький, благодійник КМА **165**
Ґалаґан Іван Григорович, наказ. полк. прилуцький 165
Ґалаґан К. В., двоюрідна сестра Маркевича М. Н. 366
Ґалаґан Олена Антонівна – див. Тадрина Олена Антонівна
Ґалаґан Олена Григорівна, дочка Ґалаґана Г. Г. 165
Ґалаґан Олена Михайлівна – див. Дуніна-Борковська Олена Михайлівна
Ґалаґан Павло 366
Ґалаґан Парасковія Григорівна, дочка Ґалаґана Г. Г. 165
Ґалаґан Семен Іванович, значк. товариш 165
Ґалаґан Федір Семенович, козак **165**
Ґалаґан Яків Семенович, значк. товариш **165**
Ґалаґани, шляхет. рід 165

Ґалятовський Йоаникій, ректор, письменник, архімандрит, вчений-публіцист 13–14, 59–60, 106, **165–167**, 168–170, 181, 319, 343, 435–436, 497, 507, 546, 571–572
Ґаляховський Данило, викладач, бібліотекар **167**
Ґаляховський Данило (Даніель, Досифей), художник, ґравер 14, **167**, 345, 525
Ґаляховський Дем'ян Олексійович (Досифей), архімандрит, професор, бібліотекар КМА 81, **167–168**
Ґаляховський Іван Олексійович, військ. канцелярист 167, **168**
Ґаляховський Мойсей Дем'янович, секунд-майор **168**
Ґаляховський Олексій, протопоп 167, **168**, 177
Ґаляховський Петро Олексійович, суддя миргородський **168**
Ґаляховський Я., поет 41
Ґваньїні (Гвагнин) Олександр, польс. хроніст 76, 106, 178, 334, 507
Ґедимін, литовський князь 142, 305, 334
Ґедиміновичі, князівська династія 437
Ґеорґі Йоганн Готтліб, вчений-академік 38–39, 85
Ґерхард Й., письменник 346, 366
Ґізелі 168
Ґізель Інокентій, ректор КМА, архімандрит КПЛ, письменник 12–15, 43, 60, 82, 114, 147, 167, **168–170**, 181, 201, 277, 287, 298, 309, 319, 372–373, 389, 404, 435, 451, 505, 507, 529, 539, 553, 569–570, 618–619
Ґільденштедт А., академік 85
Ґордон Ґеорґ-Стефан, студент КМА **170**
Ґордон Патрик, шотландський військ. інженер, автор спогадів про КМА **170–171**, 545
Ґошкевич Григорій, викладач 251, 292, 548, 610
Ґошкевич Пилип, викладач 69, **171**
Ґрачотті С., автор 11–12, 20, 25
Ґрекко Петро, викладач **171**
Ґроцій Ґуґо, вчений 15, 91
Ґуґуревич Теодосій, ректор КМА **171–172**

Д

Дабелов 78, 176, 180, 386
Давид, пророк 436
Давидов Василь, полковник 58
Давидов Динко, серб. дослідник 54, 460
Давидова Катерина, генеральша 58
Давидови, дворян. рід 58
Даламбер – див. Аламбер Жан Ле Рой, де
Дамаскін, архієрей 192
Дамаскін, ієромонах 186
Дамаскін Блаженний, композитор 68
Дамаскін Іоан 386
Дамаскін Римніксsucceed, перекладач, викладач, єпископ **175**
Даміан, ієромонах 325
Данєвський Пафнутій, ієромонах 385
Даниїл, митрополит Ренський 301
Данилевич Гавриїл, викладач **175**
Данилевич Давид, ректор Рязанської семінарії, архімандрит **175**
Данилевский В. В., автор 332
Данилевский Г. П., автор 351, 444, 535, 537
Данилевський Євфимій, військ. канцелярист **175**
Данилевський Іван Андрійович, військ. канцелярист **175**
Данилевський Іван Лук'янович, доктор медицини **175–176**
Данилевський Олексій Іванович, доктор медицини **176**
Данилевський Тимофій, співак **176**
Данилишина Е. И., автор 32
Данилієвич Давид – див. Данилевич Давид
Данилов Андрій, священик 34
Данило Галицький 507
Данилов Криснент, чернець 107
Данилович В., член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
Даніш (Даниш) М., автор 422, 559–560
Данковський К., шляхтич 381
Данте, поет 147
Дараган К. І., літератор 253
Дараган Юхим (Ефим), полк. київський 74, 97
Дараган Юрій, письменник 345
Даревський Іван (Йоакинф) – див. Даровський Іван (Йоакинф)
Даровська Анна Петрівна – див. Білецька-Носенко Анна Петрівна
Даровський Іван, «господар» гетьмана І. Скоропадського 176
Даровська Ірина Михайлівна – див. Мокрієвич Ірина Михайлівна
Даровський Іван (Йоакинф), ієромонах 120, **176**, 217
Даровський Петро Іванович, військ. канцелярист **176**
Дашкевич Йосип, студент КМА **176–177**
Дашкевич Я. Р., автор 253, 529
Дашков П. М., князь, дипломат 33, 321, 445
Дашкова Е. Р. (К. Р.), княгиня 77, 459
Дворецька Мотрона – див. Забіла Мотрона
Дворецький Василь, значк. товариш 177, 179
Дворецький Василь Федорович, полк. київський 89, 166, **177–178**, 179, 614, 618
Дворецький Іван, вчитель, священик 117, 178
Дворецький Іван Васильович, сотник остерський 177, **178**
Дворецький Іван Никифорович, сотник вакансовий **178**
Дворецький Федір, шляхтич 177
Дворецький Федір Васильович, колез. реєстратор **178**, 179
Дворецький Юрій Васильович, син Дворецького В. Ф. 177
Дворецькі, старшин. рід 177–178, 507
Дворниченко Іван Іванович, син Дворецького І. Н. 178
Дебоскет Д. І., генерал, інженер 52, 590
Девіс Норман, історик 21–22
Девлет II Ґірей, кримський хан 136, 146, 235, 347
Деєв, полковник 33
Дейнекін (Дейнека) Ґеорґій Стефанович, викладач, священик **179**
Декарт Рене, філософ 247, 268, 275, 332, 444, 600
Деліль, письменник 158
Демешко, козак 458
Демиденко Петро, волинський сотник 324
Демковський Матвій, купець 320
Демосфен, грец. оратор 347, 611
Демчинський Варлаам, викладач, ієромонах **179**
Дем'янов Семен Дем'янович (Самуїл), диякон **179**
Дем'янчук В. М., автор 51, 274, 312
Денисенко А., автор 63
Денисов Андрій, письменник **179–180**, 332
Денисов Іван, брат Денисова А. 179
Денисов Семен, письменник 179, **180**, 332
Денисова Соломонія, правителька монастиря – див. [Мишецька] Соломонія (Соломония Дионисьевна)
Денисович, письменник 249
Державін Гаврило Романович, міністр юстиції, сенатор 63, 84–85, 131–132, 198, 253, 291, 532
Державіна Дарія Олексіївна – див. Дьякова Дарія Олексіївна
Деркач Б. А., автор 158
Десницький Михайло, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 593
Дечинська Єфросинія Василівна, дружина Івана Александровича 29
Дечинський Василь, священик 29
Децик В., сибірський в'язень 369
Джалалій (Джелалій) Філон, полк. кропивнянський 112, 259
Джеджалій Федір, полковник 114
Джиджора І., автор 345, 439
Джунковский В., автор 474
Джунковська Єфросинія Іванівна, дружина Марковича М. Ф. 353
Дзендзелівський Й. О., автор 416
Дзик Данило Миколайович, брат Дзика М. 181
Дзик Микола, поборця брацлавський 181
Дзик Михайло Миколайович (Мелетій), ректор КМА, ігумен 15, **180–181**, 360, 546
Дзик Петро Миколайович, полк. фастівський 181
Дзик Ян, хорунжий брацлавський 181
Дзики, шляхет. рід 181
Дзира Я. І., автор 106, 115, 242, 266, 431, 433, 453, 568
Дзюба Олена Миколаївна (Е. Н), автор 76, 78, 86, 192, 227, 267, 274, 299, 319, 340, 380, 399, 401, 433, 543, 545, 574
Дзюбаревич Захар (Захарія), поет, композитор **181**
Дивний І. В., автор 61
Дидро – див. Дідро Д.
Дилецький Микола, композитор 215, 358
Диомидов Павел Дионисиевич – див. Діомидов Павло Діонисійович
Діаковський Омелян (Єфрем, Іоан) – див. Дяковський Омелян (Єфрем, Іоан)
Діаковський Яків Гаврилович, священик **181**, 193
Дівович (Дзівович) Олекса Данилович, полк. суддя 16, **182**, 430
Дівович (Дзівович) Семен Данилович, письменник, перекладач 13, 15, **182**, 326–327, 431, 543
Діденко А., гетьман Війська Запорозького 422
Дідовичі-Трипільські, шляхет. рід 539
Дідро Дені, франц. просвітник 71, 77, 85, 100, 204, 283, 289, 454
Дімсдал (Дімсдейл) Томас, англ. письменник 440, 487
Діомидов Павло Діонисійович, протоієрей, викладач **182–183**
псевдо-Діонисій Ареопагіт, філософ 75
Длугош Ян, польс. хроніст 249
Дмитрашки, шляхет. рід 183
Дмитрашко Марко, шляхтич 183
Дмитрашко Олексій Маркович, шляхтич 183
Дмитрашко Родіон, полк. переяславський
Дмитрашко-Райча Анастасія Олексіївна – див. Сулима Анастасія Олексіївна
Дмитрашко-Райча Анастасія Степанівна, мати Дмитрашка-Райчі Василя 183
Дмитрашко-Райча Василь Олексійович, сотник березанський, перекладач **183**
Дмитрашко-Райча Іван Васильович, син Дмитрашка-Райчі В. 183
Дмитрашко-Райча Тетяна Петрівна, дружина Канаровського-Сохи О. Г. 250
Дмитрашко-Райча Уляна Олексіївна, сестра Дмитрашка-Райчі В. 183
Дмитрашко-Райча Федір Олексійович (старший), бунчук. товариш 183

Дмитрашко-Райча Федір Олексійович (молодший), брат Дмитрашка-Райчі В. О. 183
Дмитрашки-Райчі, старшин. рід 505
Дмитрашко-Раїч Василь Олексійович – див. Дмитрашко-Райча Василь Олексійович
Дмитрий Ростовский – див. Туптало Данило Савич (Димитрій)
Дмитриев Л. А., автор 72
Дмитриев М. В., автор 227
Дмитриченко В. С., автор 266
Дмитрієв Йосип – див. Старцев Йосип Дмитрович
Дмитрієнко Марія Федорівна, автор 253
Дмитрій, моск. цар 53
Дмитровичі, старшин. рід 505
Добрина Данило, священик 183
Добрина Пахомій, архімандрит **183**
Добрина Сильвестр, викладач, архімандрит **183–184**, 219, 426, 478
Добринін Яків, благодійник КМА **184**
Добровський Йозеф, славіст 500
Доброгорський Федір, осавул золотої хоругви магістрату 64
Добродіяшко І., чернець, учитель 571
Доброхотов Б. В., автор 84
Добрынин Г. И., автор 562
Довгалевський Михайло (Митрофан), письменник, викладач 13–14, 146, **184–185**, 214, 364, 404
Довганевський (Долганієвський) Микита (Софроній), викладач **185**,190
Довгополий Клим, ген. суддя 135, 347, 364, 408
Додд У., англ. пресвітер 78
Долганієвський Микита (Софроній) – див. Довганевський Микита (Софроній)
Долгорукови, князівський рід 573
Долгорукий Дмитро, княжич 419
Долгорукий Г., князь, дипломат 136
Долгорукови, дворян. рід 545
Долгоруков В. В., князь 377
Долгоруков В. М., генерал-аншеф 357
Долгоруков Г. Д., воєвода брянський 63
Долгорукова Ганна Борисівна – див. Шереметєва Ганна Борисівна
Долгоруков П. В., автор 59
Долинський Г. 325
Долинський І. Г., літератор 253
Долинський Лука, живописець **185**
Долинський Патров, ієромонах 141, **185–186**
Долмати, шляхет. рід 224
Доманицький В., автор 87
Домаранський Іван, послушник **186**, 430
Домашнєв С. Г., директор С.-Петербурзької АН 77–78
Домецький Григорій (Гавриїл), викладач, архімандрит, письменник **186**
Домонтов Данило Петрович (Даниїл), викладач **186–187**
Домонтович Анастасія – див. Прохорович Анастасія
Домонтович Варвара Іванівна – див. Валькевич Варвара Іванівна
Домонтович Василь Степанович, син Домонтовича С. 187
Домонтович Василь Федорович, губ. секретар 188
Домонтович Ганна Федорівна, дочка Домонтовича Ф. І. 188
Домонтович Григорій Степанович, підпрапорщик 187
Домонтович Євдокія Федорівна, дочка Домонтовича Ф. І. 188
Домонтович Іван Іванович, бунчук. товариш 188
Домонтович Іван Михайлович, ген. суддя 187
Домонтович Іван Степанович, син Домонтовича С. 187
Домонтович Микола Степанович, колез. реєстратор 187
Домонтович Михайло Павлович, бунчук. товариш 187
Домонтович Олександр Степанович, колез. реєстратор 187
Домонтович Павло Іванович, священик **187**
Домонтович Петро Іванович, київський полк. писар **187**
Домонтович Степан Іванович, бунчук. товариш **187**, 188
Домонтович Тетяна Степанівна, дочка Домонтовича С. 187
Домонтович Федір Даміанович, ректор Переяславської семінарії, протоієрей **187–188**, 264, 312
Домонтович Федір Іванович, бунчук. товариш 187, 188
Домонтович Федір Павлович, сотник седнівський 187
Доморадський Федір Якович, колез. асесор 120
Дончевський Арсеній, комісар бурси **188**
Доримендовський Володимир, викладач 613
Дорогомирецький Михайло, викладач КМА 429
Дорожинський Семен (Симон), співак, чернець **188**
Дороніна Тетяна Олексіївна, автор 40, 44, 70, 87, 120, 133, 135, 138, 238, 258, 305, 309, 312, 313,326, 335, 350, 358, 381, 392, 396, 410,420, 424, 427, 461, 480, 508–510, 515, 519, 533, 554, 613
Дорофеєвич Калліст, єпископ Полоцький 287
Дорофей Авва, письменник 66, 108, 224, 258
Дорофієвич (Дорофеєвич) Гавриїл, письменник, викладач, друкар 428
Дорошенко, полковник 395
Дорошенко Агафія – див. Єропкіна Агафія
Дорошенко Андрій Дорофійович, наказ. гетьман 133
Дорошенко Д. І., автор 39, 52, 187, 345, 382, 390, 396, 409, 614
Дорошенко Фросина Павлівна – див. Яненко-Хмельницька Фросина Павлівна
Дорошенко Люба Павлівна – див. Яненко-Хмельницька Люба Павлівна
Дорошенко Любов Петрівна, дружина Лизогуба А. Ю. 319–320
Дорошенко Марія Петрівна, дружина Головіна 614
Дорошенко Михайло, гетьман 188, 271–272, 422, 568
Дорошенко Петро Дорофійович, гетьман 15, 52, 59, 90, 114, 127, 133, 161, 169, 177, **188–189**, 235, 250, 319–320, 343, 369–370, 382, 389, 394–396, 453, 490, 567, 572, 591, 613
Досифей, настоятель церкви, ієромонах **189**
Досифей, митрополит Волоський 57
Досифей, патріарх Єрусалимський 22
Досифей, патріарх Константинопольський 368
Драгоманов Михайло Петрович, історик 87, 430, 433
Драніцин Геннадій, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії 295
Дранчев Юрій 156
Древинська Настасія, благодійниця 160
Древинський Лаврентій, посол сейму 205, 259, 472, 519
Дрекселій, пресвітер 346
Дробецький (Дробицький) Григорій Степанович (Геннадій), викладач, ієродиякон **189–190**
Дрогобич Георгій, вчений 434
Дрождін Л. С., портретист 314
Дрождін П. С., портретист 314
Дрозденко (Дрозд) Василь, полк. брацлавський 188, 529
Дроздова З. А., автор 32
Дроздовська Катерина Дмитрівна, дочка значк. товариша 352
Друцька-Горська Овдотья, дружина Стеткевича Богдана 512
Дружинин (Дружинін) В. Г., автор 180
Дубина Ієронім, ігумен 553
Дубинський Іван (Іоан), викладач, єпископ Нижньогородський і Алатирський 185, **190**
Дублянський А., автор 302
Дубневич Амвросій, ректор КМА, єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 18, 41, **190–191**, 192, 214, 241, 262, 582
Дубницький Микита, священик 252
Дубровський В., автор 553
Дубровський Петро Петрович, бібліограф, колекціонер, дипломат **191–192**, 274
Дубяга-Стародубова Т. А., своячка Подолинського І. Н. 430
Дубянська Єлизавета Федорівна, дочка Дубянського Ф. 192
Дубянська Марія Костянтинівна – див. Шаргородська Марія Костянтинівна
Дубянський Захарій Федорович, син Дубянського Ф. 192
Дубянський Іван, протопоп 122
Дубянський Михайло Федорович, син Дубянського Ф. 192
Дубянський Федір Федорович, син Дубянського Ф. 192
Дубянський Федір Якович, духовник Єлизавети Петрівни 52, 141, 184, **192**, 406
Дубянський Яків Федорович, син Дубянського Ф. 192
Дузетан, філософ 134
Дулицький Меркурій, ієромонах **192**
Думитрашко-Райча Василь Олексійович – див. Дмитрашко-Райча Василь Олексійович
Думитрашков К., автор 31
Думитрашков К., художник 511
Думницький Оникій (Єрофій) – див. Малицький Оникій (Єрофій)
Думницький Сильвестр, ректор КМА 99, **192**
Дунаєвський Василь, військ. канцелярист **192**
Дунаєвський Григорій Андрійович, отаман, співак **192**
Дунін-Борковський Андрій Андрійович, бунчук. товариш 193, 523
Дунін-Борковський Андрій Васильович, військовий 193
Дунін-Борковський Андрій Якович, маршалок 193
Дунін-Борковський Василь Андрійович, бунчук. товариш **192–193**
Дунін-Борковський Василь Андрійович, полк. чернігівський 59, 152
Дунін-Борковський Василь Касперович, ген. обозний 166
Дунін-Борковський Василь Якович, бунчук. товариш 193
Дунін-Борковський Іван, маршалок 355
Дунін-Борковський Каспер (Карпо), родоначальник чернігівської лінії роду 192
Дунін-Борковський Максим Васильович, підполк. польс. армії 193
Дунін-Борковський Микола Якович, військовий 193
Дунін-Борковський Михайло Васильович, бунчук. товариш 165, 524
Дунін-Борковський П. М., бунчук. товариш 492
Дунін-Борковський Яків Андрійович, бунчук. товариш, поет **193**, 508

Дуніна-Борковська Ганна Андріївна, дружина Танського Й. А. 523
Дуніна-Борковська Ганна Василівна, дружина Лизогуба І. Я. 193
Дуніна-Борковська Ганна Яківна — див. Маркович Ганна Яківна
Дуніна-Борковська Єлизавета Яківна — див. Скоропадська Єлизавета Яківна
Дуніна-Борковська Катерина Василівна, дружина Корецького Й. Г. 193
Дуніна-Борковська Марія Василівна, дружина Томари Й. С. 193
Дуніна-Борковська Марфа — див. Турковська Марфа
Дуніна-Борковська Олена Михайлівна, дружина Ґалаґана Г. Г. 165
Дуніна-Борковська Софія Андріївна, мати Капніста В. В. 252—253
Дуніна-Борковська Софія Василівна, дочка Дуніна-Борковського В. 193
Дуніни-Борковські, старшин. рід 192—193, 253
Дунс Скот, філософ 582
Дурново Микола Дмитрович, генерал 424
Дурново Н. Н., автор 7, 51, 123, 210, 216, 271, 294, 316, 381, 392, 446, 471, 518, 559, 573
Дурново Надія Миколаївна, дочка Дурново М. Д. 424
Дьєрдь (Юрій) II Ракоці, трансильванський князь 89, 156, 360, 529
Дьяков Олексій, бригадир 253
Дьякова Дарія Олексіївна, дружина Державіна Г. Р. 253
Дьякова Олександра Олексіївна, дружина Капніста В. В. 253
Дядиченко В. А., автор 83, 90
Дядьковский 78, 176, 180, 386
Дяковський Омелян (Єфрем, Іоан), викладач, намісник монастиря, письменник 137, **193**
Дяченко В., автор 360
Дяченко Марія Олександрівна, автор 485, 534, 561, 599
Дяченко Мойсей (Мусій) Кирилович, послушник **193—194**

Е

Ежерец Е. А., автор 249, 256
Езоп, письменник 359
Ейзен Иоанн Георгий 134
Ейлер Й., академік 544
Ейлер Леонард, вчений 266
Екатерина II — див. Катерина II
Елизавета Петровна — див. Єлизавета Петрівна
Еллізен І. Г., фармаколог 245, 421
Ельницкий А., автор 463
Емін Микола Федорович, письменник 198
Емін Федір Олександрович, письменник, викладач, мандрівник 78, 100, 132, **197—198**, 326
Енґель Г. 42
Енґельґардт, колез. асесор 52
Енґельґардт П., полковник 261
Енґлес П., викладач, художник 454
Енегольм І. І., медик 245
Енс А. А., доктор медицини 145
Епадиа, крилашанин 101
Епіктет, філософ 75
Еремин И. П., автор 434
Ерлич Иоахим — див. Єрлич Йоахім Олізарович
Ерн В. Ф., рос. філософ 489
Ернст Ф., автор 360, 590
Ерчиħ В., автор 263
Есимонтовский Алексей — див. Єсимонтовський Олексій
Етре, де, маршал Франції 231
Ефименко А. Я., автор 260
Ефименко П., автор 137

Є

Євдокименко В., автор 60
Євдокія, родичка Сагайдачного П. 271
Євдокія Федорівна, рос. цариця 221
Євлевич Іван Миколайович (Ігнатій), архімандрит 34, 64, **201**, 220,435, 559
Євлевич Хома (Томаш) Якович, ректор Київської братської школи 34, 64, **201—202**, 471, 559
Євлевичі, міщан. родина 34
Євреїпова Олена Іванівна, дружина Велецького М. І. 105
псевдо-Евсевій 486
Євстатієвич (Єустатіадіс, Єустату, Єстатьєв) Дімітріє Брашовянул (Брашовець), рум. мовознавець, перекладач **202**
Євстаф'єва Олександра Олександрівна, автор 117, 153, 228, 267, 284
Євстахій Нафанаїл, викладач 271
Євтимій, чернець 186, 378
Євтимович Діонисій, брат Євтимовича Я. 202
Євтимович Омелян, брат Євтимовича Я. 202
Євтимович Яків, співак **202**
Євфимій, благодійник КМА **202—203**
Євфимій, чернець 465
Єзекія (Єзехій), цар єрусалимський 572
Єзучевська Степанида Павлівна, благодійниця 420
Єлагін І., літератор 204
Єленеєв Іван Іванович, викладач, протоієрей **203**
Єлизавета Петрівна, рос. імператриця 30, 43, 71, 74, 78—79, 93, 98, 119, 125, 131, 138, 141, 148—149, 153, 165, 192, 197, 214, 202, **203**, 218, 223, 225, 250, 260, 265—266, 279, 304, 321—322, 333, 351, 354, 358, 374—375, 379, 400, 402—403, 406, 410—411, 424—425, 428, 452, 458—459, 470, 482, 488, 493, 509, 524, 527, 536, 543, 561—562, 565, 581, 589, 601, 606
Єлинська Катерина, дружина Модзалевського С. 375
Єлисей, родич Сагайдачного П. 271
Єлізен Е., лікар 356
Єллінський Митрофан Микитович, штаб-лікар **203—204**
Єловицький Ф., шляхтич 399
Єльчанінов Богдан Єгорович, письменник, перекладач, військовий **204**
Єльчанінов Я., обер-комендант 82
Ємвферій, родич Заулонського К. 222
Ємиліан, родич Заулонського К. 222
Єнохін Іван Олексійович, доктор медицини **204**
Єнсен А., біограф Мазепи І. 121, 345, 407
Єпіфаній, проповідник **204—205**
Єпіфаній, співак, регент **205**
Єпіфаній, чернець 53
Єремія, патріарх Константинопольський 462
Єремія, чернець 53
Єрехович, викладач 326
Єрлич N, дочка Єрлича Й. О. 206
Єрлич Василь Іванович, шляхтич 205
Єрлич Василь Йоахімович, син Єрлича Й. О. 206
Єрлич Ганна Йоахімівна, дочка Єрлича Й. О. 206
Єрлич Григорій Йоахімович, син Єрлича Й. О. 206
Єрлич Єроним (Ярош) Йоахімович, син Єрлича Й. О. 206
Єрлич Йоахім Олізарович, шляхтич 126, **205—206**, 273
Єрлич Катерина Григорівна — див. Сосницька Катерина Григорівна
Єрлич Катерина Йоахімівна, дочка Єрлича Й. О. 206
Єрлич Костянтин Йоахімович, син Єрлича Й. О. 206
Єрлич Марина (Маріанна) Йоахімівна, дочка Єрлича Й. О. 206
Єрлич Маріанна Войцехівна — див. Рогузька Маріанна Войцехівна
Єрлич Олізар, шляхтич 205
Єрлич Олізар (Олізарко) Йоахімович, син Єрлича Й. О. 206
Єрлич Тетяна Олізарівна — див. Тиша-Биковська Тетяна Олізарівна
Єрличі, шляхет. рід 205—206
Єрмаков Є. Ф., інженер 246
Єрмолов Лев Романович, перекладач **206**
Єрмолов Олексій Петрович 530
Єропкін Петро, генерал-майор 102, 493
Єропкіна Агафія, дружина Дорошенка П. Д. 189
Єрофей, ігумен 45
Єрошевич Кирило, викладач **206**
Єсимонтовська Євпраксія Афанасіївна, дружина Максимовича Степана 350
Єсимонтовський Афанасій, стародубський полк. обозний 350
Єсимонтовський Олексій, сотник мглинський 84
Єсимонтовський Степан, чоловік Маркович Ганни Яківни 355
Єсимонтовські, старшин. рід 71, 492
Єстифеєв, надв. радник 252
Єфратов, селянин 206
Єфратов-Тигровський Афін (Акакій), учитель **206**
Єфремов Данило, отаман Війська Донського 74
Єфремов С. О., автор 523
Єфрон І. 7

Ж

Жабокритский 215, 220, 231
Жакен Йозеф, медик 421
Жданович Антін, полк. паволоцький і київський 114, 328, 585
Жданович Ганна Антонівна — див. Силич Ганна Антонівна
Жданович Інокентій, ігумен **209**
Жданович Матвій Васильович, бунчук. товариш 482
Жебровський Щасний — див. Лащ Мартин
Жевахов Н. Д., автор 149—150, 464
Железняк І. М., автор 263
Желіборський Арсеній, єпископ Львівський, Галицький та Кам'янець-Подільський 286, 496—497, 539
Желіборський Афанасій, єпископ Львівський, Галицький та Кам'янець-Подільський 117
Желябузький Іван, дипломат 360
Жигун О. І., диригент 103—104
Житецкий И. П., автор 374
Житецкий П. И. (Житецький П. І.), автор 14, 274, 540, 550
Жмайло, керівник козац. повстання 272
Жмакин В., автор 57
Жокур Л., де, франц. просвітник 543
Жолкевський Станіслав, польс. коронний гетьман 205, 259, 371, 568
Жолтовський П. М., автор 73, 133, 270, 313, 548, 592
Жолтовський Феофан, викладач 210
Жоравка, сотник стародубський 209
Жоравка Ганна Павлівна — див. Полуботок Ганна Павлівна
Жоравка Григорій Лук'янович, бунчук. товариш **209**
Жоравка Євдокія, дружина Жоравки Л. 209

Жоравка Лук'ян Іванович, полк. стародубський 209, 320
Жоравка Марія Григорівна, дочка Жоравки Г. 209
Жоравка Тетяна Андріївна — див. Лизогуб Тетяна Андріївна
Жоравка Тимофій Лук'янович, бунчук. товариш **209**
Жофруа А., граф 37
Жук Віра Никанорівна, автор 37, 40, 45, 66, 70, 125, 132, 134, 140, 148 178–179, 183, 188, 229–230, 239, 242, 251, 264, 268, 270, 284–285, 342, 347, 357, 374–375, 416, 423, 456, 494, 496,519, 526, 530–531, 533,535, 539, 582, 593, 602, 615–616
Жуков Сергій Фролович, підпоручик 261
Жукова Ірина Василівна — див. Кришталевська Ірина Василівна
Жуковська Єфросинія Михайлівна, дружина Марковича Д. Ф. 353
Жуковська Ксенія, дружина Полторацького І. Ф. 436
Жуковська Олена, дружина Манжоса Д. Г. 352
Жуковська Феодосія, дружина Оріховського М. І. 407
Жуковський А., автор 21, 246, 249, 258, 288, 361, 374, 387, 399–400, 404–406, 437, 442, 502, 519–520, 534, 539–540, 585
Жуковський Василь, штаб-лікар **209**
Жуковський Василь Андрійович, рос. поет 131, 437, 508
Жуковський Григорій Якович, син Жученка Я. 210
Жуковський Іван Іванович, військ. канцелярист **209–210**
Жуковський Іван Опанасович, лубенський полк. хорунжий 209–210
Жуковський Михайло Прокопович, сотник глинський 209
Жуковський Опанас Михайлович, сотник глинський 209
Жуковський Петро Іванович, військ. канцелярист 209, **210**
Жуковський Прокіп, сотник глинський 209
Жуковський Стефан, старшина цеху 498
Жуковський Яків Петрович — див. Жученко Яків Петрович
Жулкевський Станіслав — див. Жолкевський Станіслав
Журавка Григорій Лук'янович — див. Жоравка Григорій Лук'янович
Журавка Тимофій Лук'янович — див. Жоравка Тимофій Лук'янович
Журавський Василь Якович, ген. обозний 41
Журавський Федір Степанович, співак **210**
Журавський Ю. Й., автор 283
Жураківська Ганна Романівна — див. Лазаревич Ганна Романівна
Жураківська Ганна Яківна, дружина Скорупи П. Г. 493
Жураківський Андрій Якович, полк. ніжинський 493
Жураківський Василь Якович, ген. осавул 42, 321, 402
Жураківський Василь (Володимир), ігумен **210**
Жураківський Іван (Іродіон), архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 126, **210**, 302–303, 405, 456, 458, 550
Жураківський Лук'ян Якович, полк. ніжинський 493
Жураківський Михайло, сотник сосницький 210
Жураківський Р., військ. товариш 439
Жураківський Феодосій, священик 210
Жураківські, старшин. рід 492
Журахівська Анастасія, дружина Івана Новицького 394
Журман Ілля Васильович, ген. суддя 117
Жученко Кирило Якович, значк. товариш, прапорщик 210
Жученко Любов Федорівна, дружина Кочубея В. 210, 290
Жученко Параска Федорівна, дружина Іскри І. 210
Жученко Петро Тимофійович, наказ. полк. полтавський 210
Жученко Прокіп — див. Жуковський Прокіп
Жученко Федір Тимофійович, полк. полтавський 210, 235, 290, 359
Жученко Яків Петрович, значк. товариш **210**

З

Забела Иван, шляхтич 553
Забелин И. И., автор 92, 382
Забіла Анастасія Яківна — див. Маркович Анастасія Яківна
Забіла Віктор, письменник 63
Забіла Євдокія Іванівна, дружина Граб'янки Г. 213
Забіла Євдокія Михайлівна, мати Безбородька О. А. 62
Забіла Іван Васильович, батько Забіли І. І. 213
Забіла Іван Іванович, бунчук. товариш **213**, 490
Забіла Іван Петрович 394
Забіла Марія — див. Новицька Марія
Забіла Микола, кролевецький повіт. маршалок 355
Забіла Михайло Тарасович, ген. суддя 41, 62, 394, 401, 477
Забіла Мотрона, дружина Дворецького І. Н. 178
Забіла П. 269
Забіла Парасковія Василівна — див. Скоропадська Парасковія Василівна
Забіла Явдоха Михайлівна, мати Сахновського Г. І. 477
Забіли, старшин. рід 505
Заблудовський П. Ю., автор 367
Заборовский Рафаил — див. Заборовський Михайло (Рафаїл)
Заборовський Герман, ігумен 107
Заборовський Михайло (Рафаїл), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 18, 30–31, 75, 99, 107, **113–114**, 124, 126, 138,142, 148–149, 153, 167, 184–185, 190, 213–214, 216, 218, 223, 227, 236–237, 246, 262–263, 270, 278, 296, 301, 304, 313, 316, 325, 332, 336, 338, 349, 376, 386, 388, 426, 443, 464, 477, 480, 488,510–511, 514–516, 536, 553, 557, 559, 582, 590, 601, 611
Завадовский П. В. — див. Завадовський Петро Васильович
Завадовський Гнат Іванович (Іаков), чернець **214**
Завадовський Єлисей, композитор, викладач 50, **214–215**
Завадовський Іоан, священик 214
Завадовський Петро Васильович, міністр народної освіти 18, 63, **215**, 517
Завадовський Яків — див. Завадський Яків Васильович
Завадська Марія Яківна, дочка Завадського Я. В. 215
Завадський Яків Васильович, протоієрей **215–216**, 537
Завалевич Іван Лазарович (Іларіон), викладач, архімандрит **216**, 247
Заваліевський С., літератор 38
Заверухін Василь Іванович, викладач **216**
Завулонський Каріон — див. Заулонський Каріон
Загвойський (Завойський) Йосип, співак, композитор **216**
Загоровський В., священик 369
Загоровський Іван, значк. товариш 64
Загоровський Іван, студент КМА 217
Загоровський Ієронім, ректор Новгород-Сіверської семінарії, ігумен **216–217**
Загоровський Йосип, ієромонах 120, 176, 216, **217**
Загреба Костянтин — див. Лагода Костянтин
Загоскин Н. П., автор 220
Задира Семен — див. Садира Семен
Задорожна Оксана Федорівна, автор 35, 46, 53, 57, 100, 124, 135, 145, 150, 153, 156,204, 216, 223, 227, 231–232, 240, 245, 251, 256, 260, 264, 266–267, 274, 301, 310, 312, 363–364, 376, 381–382, 387, 401–402, 406, 421, 448, 455–457, 482, 487, 499, 501, 510, 514, 538, 553, 568, 578, 581, 593–594, 617
Задорожна Світлана Федорівна, автор 62, 315, 361, 425, 502
Заєць Яким Корнійович, послушник **217**
Зайцев Б. П., автор 283
Законник Єлисей — див. Завадовський Єлисей
Закревский Н. В. — див. Закревський Микола Васильович
Закревська Ганна Григорівна — див. Розум Ганна Григорівна
Закревська Єфросинія Осипівна, дружина Скоропадського Я. М. 492
Закревська Ольга Платонівна, дружина Волховського М. П. 123
Закревський Гнат Платонович, юрист, сенатор 123, 125
Закревський Йосип Лук'янович, ген. обозний 123
Закревський Микола Васильович, історик 123, 495
Закревський Осип Лук'янович 492
Закревський Платон Олексійович, полковник 123
Закревські, дворян. рід 123, 125
Закровецький Тимофій, військ. канцелярист **217**
Залескевич Іван (Ісайя), архімандрит, викладач **218**
Залієвський Маркел, ієродиякон **218**
Залуські, шляхет. рід 38
Залуцький Себастіян (Синесій), ректор Карловецької школи, ігумен **218–219**
Замлинський В., історик 568
Замойський Томаш, студент Замойської академії 259
Замойський Ян, коронний канцлер 171
Зам'ятін Ілля, стряпчий 63
Занкевич Йосип (Ілля), викладач, архімандрит 78, **219**, 426, 510, 557, 601
Заньkевич (Занковський) Микола Андрійович, ніжинський осавул 452
Запаско Я. П., автор 7, 49, 57, 81, 94, 144, 246, 364, 374, 410, 484, 497
Запольський Іван Гнатович, науковець, викладач **220**
Заржецький Рафаель, викладач **220**
Заруба В. М., автор 370, 394
Зарубецький Іполит, викладач 429
Зарудний Василь Данилович, миргородський полк. осавул **220**
Зарудний Ігригорій, миргородський полк. суддя 220, 411
Зарудний Іван Петрович, архітектор, художник **220**
Зарудний Мусій, миргородський сотник 220
Зарудний Самійло Богданович, ген. суддя 114, 328, 396, 528, 614
Зарудний Яків Мусійович, миргородський полк. хорунжий **220–221**
Заруцька Анастасія Федорівна — див. Мирович Анастасія Федорівна

Заруцький Опанас (Афанасій) Олексійович, письменник, протопоп **221**, 364
Зарчанська Анастасія, дружина Візерського П. Г. 120
Затворницький Іван (Ісавр), ієромонах **221**
Затенацький Я. П., автор 355
Заулонський Каріон, архімандрит, письменник, викладач **221–222**
Захара Ігор Степанович (И. С.), автор 583, 613
Захарій, ігумен 483
Зацепін І. Я., протоієрей 133
Зборовинський Іеракс, чернець **222**
Зварковський, надв. радник 361
Звенигородський Калістрат, ієромонах, викладач **222**
Звіряка Євстафій Федорович, доктор медицини, викладач **222**
Звіряка Іван (Іустин), ігумен **222–223**, 232
Звонарева Л. У., автор 436
Згурський Гервасій, викладач **223**, 424
Здебський Яків, дяк **223**
Здобнов Н. В., автор 55
Здравомыслов К. Я., автор 440, 606
Зеемелір Маргасту Микола, де, викладач 39, **223**
Зелезкевич Іван (Ісайя) — див. Залескевич Іван (Ісайя)
Зеленецький Іван Васильович (Ієремія), викладач **223**
Зеленецький Федір (Теофан), викладач **223**
Зеленський Василь Лаврентійович (Володимир), викладач, проповідник **223**
Зеленський Михайло, полк. брацлавський 395
Зеленський Петро Федорович, викладач **223**
Зелескевич Іван (Ісайя) — див. Залескевич Іван (Ісайя)
Зелич Герасим, серб. живописець 460
Зелчковський, художник-гравер 270
Зельницький Григорій Кирилович, викладач, науковець, письменник **224**
Зельницький Кирило, протоієрей 224
Земборський Григорій, поміщик 489
Земборський Іван, поміщик 489
Земинський Іван, батько Земинського С. 224
Земинський Софроній, викладач, ігумен **224**
Земка Тарасій Левкович (Левонич), ректор КМА, ігумен 34, 65–66, 201, **224**, 225, 281, 428
Землинський В., автор 409
Земля Ґеорґій-Лаврентій 524
Зеркальников П. — див. Семенніков Порфирій
Зеркальніков Порфирій — див. Семенніков Порфирій
Зерникав Адам, архітектор, письменник 124, 136, 170, 344
Зернова А. С., автор 503
Зеров Микола, поет 21, 609
Зертис Степан Костянтинович, батько Зертиса-Каменського А. С. 224
Зертис-Каменська Анна Степанівна, мати Бантиша-Каменського М. М. 54
Зертис-Каменський Андрій Степанович (Амвросій), архієпископ Крутицький, викладач, письменник 52, 54–55, 57, 138, 223, **224–225**, 249, 520
Зизаній Лаврентій, письменник, викладач 65, 160, 175, **225–226**, 227, 281–282
Зизаній Стефан Іванович (Сильвестр), ректор Львівської і Віленської братських шкіл **226–227**
Зимович Василь, бурмистр 349
Зимович Іезекііль, ієромонах **227**
Зимович П., лікар 434
Зіеминський Софроній — див. Земинський Софроній
Зіновіїв Климентій, поет 13, **227–228**
Зінов'єв Михайло, племінник Многогрішного Д. Г. 370
Злоткович (Злоткевич) Петро, священик **228**
Злотковський Антоній, викладач **228**
Злотковський Іван, співак 310
Злотнецький Леонтій, архімандрит, викладач **228**
Злотник Данило, міщанин 519
Змеев Л. Ф., автор 35, 49, 59, 61–62, 109, 150, 203–204, 245, 248, 256–257, 317, 348, 405, 421–422, 448, 455, 482, 502, 533, 539, 584, 609, 612, 617
Змієвський Андрій (Аверкій), ієромонах **228**, 577
Знаменский П., автор 240, 251, 280, 456, 511, 613
Значко Карпо Ілліч, сотник і осавул лубенський 228–229
Значко-Яворський Андрій Карпович, брат Значка-Яворського М. К. 229
Значко-Яворський Максим Карпович, брат Значка-Яворського М. К. 229
Значко-Яворський Матвій Карпович (Мельхіседек), архімандрит **228–229**, 327, 517
Значко-Яворський Олександр Карпович (Аркадій), ігумен **229**
Значко-Яворський Трохим Карпович, лубенський полк. осавул, повіт. суддя **229–230**
Золотар Христофор, міщанин 159
Золотаревський Петро (Пафнутій), чернець **230**
Золотаренко Василь, полк. ніжинський 89, 115, 177, 292, 453
Золотаренко Ганна Іванівна, дружина Хмельницького Б. М. 89, 161, 570
Золотаренко Іван, полк. ніжинський, наказ. гетьман 282, 570
Золотницький Володимир Трохимович, письменник, перекладач 16–17, **230**
Зорка Самійло, письменник 106
Зорковський Григорій (Гликерій), соборний старець **230**, 337, 466, 557
Зотов Конон Микитович, вчений, контр-адмірал **230–231**
Зотов Микита Мойсейович, дяк 231
Зотов П. А. 510
Зражевський (Закржевський-Донець) Андрій Петрович, повіт. канцелярист, викладач **231–232**
Зуб Симеон, ігумен **232**
Зуб Тимофій (Товія), ігумен **232**
Зубко Вадим Микитович, автор 83
Зубковський Василь Степанович (Варлаам), протоієрей, музикант **232**, 349
Зубковський І. А., лікар 232
Зубрицький Никодим, гравер 262, 602
Зульцер Франц Йозеф, австр. учений 202
Зущинський Іван Данилович (Йоаникій), викладач **232**
Зюзін М. О., воєвода 52
Зяловский 215, 220, 231

И

Ибак 82, 135, 236, 245, 310, 318, 393, 407, 440, 443, 456, 463, 469, 562
Игорь Святославич, князь Новгород-Сіверський 72
Иевлевич И. — див. Євлевич Іван Миколайович (Ігнатій)
Иконников В. С. — див. Іконніков В.
Илиодор, еклесіарх 453, 481
Иннокентий — див. Кульчицький Іван (Інокентій)
Иоаким — див. Савелов Іван Петрович (Йоаким)
Исаевич Я. Д. — див. Ісаєвич Я. Д.
Исихий — див. Ісихій Єрусалимський
Искра Гавриил — див. Іскра Гавриїл
Истомин Иоанн, автор 136
Истомин Ф., автор 111

І

Іаков, митрополит 108
Іберdroшер Франца, балерина 64
Ібрагім-паша, воєвода 94
Іван І, моск. князь 38
Іван Антонович, рос. імператор 203, 239, 364
Іван III Васильович, вел. моск. князь 432
Іван Олексійович, рос. цар 78, 209, 221, 319, 399, 403, 429, 511, 584, 591, 602
Іваненко Ганна — див. Кочубей Ганна
Іваненко Григорій, співак 63
Іваненко Петро Іванович, гетьман «Ханської» України 104, **235–236**, 418
Іваницька Тереза, шляхтянка 259
Іваницький Василь, священик **236**
Іваницький Василь (Варлаам), ректор Смоленської семінарії, архімандрит 236
Іваницький Федір Васильович, штаб-лікар **236**
Іваниш Богдан, предок Іванишева Д. О. 236
Іваниш Іван, сотник компанійського полку 236
Іваниш Микола Іванович, значк. товариш 236
Іваниш Олександр, священик 236
Іваниш Петро Олександрович, студент КМА 236
Іваниші, старшин. рід 236–237
Іванишева Єлисавета Дмитрівна, дочка Іванишева Д. О. 237
Іванишева Марія Дмитрівна, дочка Іванишева Д. О. 237
Іванишева Одарка Дмитрівна, дочка Іванишева Д. О. 237
Іванишева Олена Осипівна — див. Сементовська Олена Осипівна
Іванишів (Іваниш) Дмитро Олександрович, викладач, священик **236–237**
Іванишів (Іванишев) Микола Дмитрович, ректор Київ. ун-ту 237
Іванишів Олександр Дмитрович, лікар 237
Іванишів Осип Дмиторович, викладач 237
Іванишів Петро Дмитрович, син Іванишева Д. О. 237
Іванов Андрій, справщик 348
Іванов Арсеній, настоятель **237**
Іванов Афанасій, архієпископ Новоросійський і Дніпровський 232
Іванов В. Ф., автор 85, 204
Іванов Єремія, чернець 319
Іванов Іван, священик 237, 257, 263
Іванов Яків, студент 514
Іванова Л. І., художниця 280, 342
Іванович Арсеній — див. Іванов Арсеній
Івановський Йосиф, воєвода 218
Іванський Андрій, підприємець 237
Іванський Григорій Андрійович, міщанин 237–238
Іванський Григорій Григорович, викладач **238**
Іванський Іван Андрійович, військ. товариш 237
Івахненко Ніна Олексіївна, автор 29
Івашковський Афанасій, викладач 421
Івоня, волоський господар 76
Ігнатович Іван Тимофійович (Йоаким), протоієрей, викладач **238**
Ігнатович Кирияк, священик 238
Ігнатович Федір Кирилович (Феофіл), єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 86, 203, **238**, 257
Ієзекііль, ігумен 406
Іеракс, ієромонах 500

Ієронім, вчений-схоласт 247
Ієронім, намісник Київ. Брат. м-ря 420
Ієрусалимита Кирило, архімандрит **238**
Ізмайлов В. В., рос. літератор 313
Ізмайлов Лев, дипломат 427
Ізмайлов П., полковник 377
Ізюмова Катерина Миколаївна – див. Гебнер Катерина Миколаївна
Іконніков В., історик 237, 280, 366, 430–431, 433
Іларій, настоятель собору 361
Іларіон, архімандрит 503
Іларіон, митрополит Київський 20, 22
Іліаш Александру, молд. господар 368
Ілевич (Ілевич, Ілилевич) Серапіон, викладач **238–239**
Іленко Яків, співак 63
Ілля, ґравер 373
Ілляшенко Максим, полк. лубенський 399
Ільїн О., автор 544–545, 573
Ільковський (Іляковський) Єлисей, співак, реґент **239**
Ільницький Григорій (Гаведдай), церковний служитель **239**
Ільницький (Ільіцький) Іван (Йосиф), архімандрит, ректор Полтавського духовного училища **239**
Ільницький Модест, архімандрит **239**
Ільченко Іван Степанович, військ. канцелярист **239**
Іляшевич (Ілляшевич) Антоній, викладач, єпископ В'ятський і Великопермський **239–240**
Іляшевич (Ілляшевич) Іустин, викладач **240**
Іляшевич М., студент КМА 177
Інокентій, єпископ Бузеуський і Римнікський 175
Іоан, родич Сагайдачного П. 271
Іоан Богослов, апостол 175
Іоан Златоуст(ий), візантійський проповідник 66, 75, 103, 111, 154, 224–225, 251, 255, 282, 318, 334, 354, 380, 428, 558, 561, 585
Іоан Лиственичник, письменник 108
Іоан Собеський – див. Ян III Собеський
Іоанн Васильевич, священик 483
Іоанникій, келар 481
Іпатій, лікар, ієромонах **240**
Іполитович Паїсій, єпископ Холмський і Белзький 317, 371, 585
Іринарх, архімандрит 99–100
Іринарх, ієромонах 88, **240**
Ірод, цар іудейський 185
Ісаєвич Михайло, священик, викладач **240**
Ісаєвич Павло, студент КМА 76
Ісаєвич Степан (Саватій), викладач, проповідник 94, **240–241**, 279, 605
Ісаєвич Я. Д., автор 7, 23, 49, 53, 57, 81, 94, 144, 178, 227, 246, 364, 374, 410, 484, 497, 503
Ісайя, ієродиякон 496
Ісайя, намісник монастиря 238
Ісихій Єрусалимський 107–108
Іскра Гавриїл, викладач **241**
Іскра Захарій, полк. корсунський 418
Іскра Іван Іванович, полк. полтавський 210, 290, 586
Іскра Параска Тимофіївна – див. Жученко Параска Тимофіївна
Іскрицька Єва Іванівна – див. Моржковська Єва Іванівна
Іскрицька Олена Григорівна – див. Скорупа Олена Григорівна
Іскрицька Уляна (Олена) Василівна, дружина Апостола Д. 40, 42, 242
Іскрицький Василь Михайлович, шляхтич 241
Іскрицький Григорій Васильович, сотник сумський 242
Іскрицький Михайло, шляхтич 241
Іскрицький Петро Григорович, бунчук. товариш, ген. хорунжий **241–242**
Іслам-Ґірей III, кримський хан 113–114, 382, 569
Італинський Андрій Якович, доктор медицини, лінгвіст, археолог **242**, 434, 541, 615

К

Кавунник Михайло Іванович – див. Велланський Михайло Іванович
Кагамлик Світлана Романівна, автор 31, 36, 43–45, 50, 58, 70, 72, 87–88, 90, 94, 97–98, 100–101, 112, 118, 120, 126–128, 137, 142, 149–151, 176, 184, 186, 190, 192, 209, 215, 218–219, 221–223, 227–228, 230, 238–241, 247, 249, 261, 270, 274, 278, 286, 289, 292, 300–302, 304, 310, 317–318, 325–326, 328, 337, 349–350, 388, 395, 405–407, 417, 419, 422, 425, 427, 430, 439, 442–443, 450, 456, 458, 461, 463–464, 466, 477, 479–481, 485, 494, 504, 507, 511, 516–517, 520, 528, 534, 542, 557, 559–563, 577, 586, 602, 605–606, 609, 612, 614, 620
Каетан, філософ 277
Кайданов Яків Кузьмович, доктор медицини, перекладач **245**
Кайсаров А. С., літератор 132
Казарин Іван, студент Київської братської школи 442
Казимир, польс. король 329
Казновський Єлисей 271
Калайдович К., автор 533
Каландін І., архітектор 260
Калачинський Прокопій, ректор КМА, ігумен **245–246**, 403, 456, 561, 602
Калачов, віце-губернатор 321
Календа Іван, композитор 358
Каленик Федір Семенович, благодійник КМА **246**
Каленикова Оксимія Отрошківна, благодійниця Київ. Братського м-ря **246**
Каленикович Єфросинія Никифорівна, дружина Мокрієвича О. 376–377
Калениченко Пелагея Никифорівна, дружина Скоропадського І. І. 376, 491
Каленські – див. Калинські
Калепіно Амброджо, італ. вчений 347, 494
Калимон Іоан (Йосип, Йосиф), поет, проповідник **246**, 373
Калиниченко Никифор, чернігівський полк. обозний 320
Калинович Герасим, священик, викладач **246**
Калиновський Григорій, племінник Рубана В. Г. 462
Калиновський Гнат Семенович, священик **246**
Калиновський Семен, священик 246
Калиновський Степан (Стефан), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архієпископ Новгородський 18, 30, 44, 153, 216, 225, **246–247**, 279, 293, 331, 338, 448, 452, 596
Калиновський Федір, клірошанин **247**
Калинська Ганна Андріївна – див. Вороницька Ганна Андріївна
Калинська Ганна Іллівна – див. Тамиловська Ганна Іллівна
Калинський Василь Овсійович, возний оршанський 247
Калинський Михайло Васильович, колез. протоколіст 247–248
Калинський Овсій Кирилович, дід Калинського Т. 247
Калинський Тимофій Васильович, історик, юрист, військ. канцелярист 16, **247–248**, 327, 503
Калинський-Геліта Йосип Федорович, доктор медицини, хірург **248**
Калинські, шляхет. рід 247
Каліграф В. – див. Крижанівський Василь (Володимир)
Калімах 40
Каллиграф Владимир – див. Крижанівський Василь (Володимир)
Каллімах Гавриїл, митрополит Молдовлахійський 55–56, 107, 258
Калнишевський Петро, кошовий отаман 137, 503
Кальницький Тихін, миргородський полк. осавул 411
Кальнофойський Атанасій, історик, письменник, викладач 12, **248–249**, 282
Кальнофойський (Калонофойський) Валеріан, ієромонах 248
Кальнофойський Габріель, благодійник КПЛ 248
Каманін І. М. (Каманин И. М.), автор 271, 273
Камеженков Є. Д., портретист 314
Каменева Т. Н., автор 409, 557
Каменецький Й., лікар 476
Каменецький О., друг Трощинського Д. П. 542
Каменицький Василь, поет **249**
Каменський (Каменецький) Володимир, архімандрит 225, **249**
Каменський І. П., вчений 596
Каменський Микола, архімандрит 225
Каменський Петро, архімандрит 531
Каменські, шляхет. рід 225
Камерон Чарльз, архітектор 459
Кампанела Томазо, письменник 15, 147
Канаровський Григорій, священик **249–250**
Канаровський-Соха Олексій Григорович, сотник яготинський 249, **250**
Канаровська-Соха Тетяна Петрівна – див. Дмитрашко-Райча Тетяна Петрівна
Кандиба Андрій Данилович, ніжинський полк. хорунжий, маршалок **250**, 289
Кандиба Андрій (Андронік) Федорович, ген. суддя 41, 83, 250, 341
Кандиба Васса Іванівна – див. Пироцька Васса Іванівна
Кандиба Ганна Федорівна, онука Кандиби А. 341–342
Кандиба Данило Андрійович, бунчук. товариш 250, 391
Кандиба Марія Юріївна – див. Вейсбах Марія Юріївна
Кандиба Петро Данилович, брат Кандиби А. Д. 250
Кандиба Парасковія Степанівна – див. Лук'янович Парасковія Степанівна
Кандиба Федір, полк. корсунський 250
Кандиби, старшин. рід 250
Кандинська Віра Павлівна, автор 309, 619
Канівецький Василь, священик 251
Канівецький Євдоким Васильович (Єпіфаній), ректор Казанської семінарії, єпископ Воронезький і Єлецький **250–251**, 312
Канівецький Павло Петрович, доктор філософії, викладач **251**, 482
Канівецький Петро, священик 251
Канівецький Стефан Васильович, сотник ямпільський **251**
Канівський-Оболонський Василь, чернігівський полк. суддя 376
Канський Михайло (Мелетій), викладач **251**, 292, 548, 610
Кант Іммануїл, нім. філософ 463, 544, 571
Кантемир Антіох Дмитрович, князь, рос. письменник 30, 33, 135, 283, 445
Кантемир Дмитрій, князь 54
Кантемир Конст.[антин], молд. господар 55
Кантемир Мурза 568

Каплан-Гірей І, кримський хан 408
Каплонський Іоан, священик 251
Каплонський Тимофій Іванович (Тарасій), мандрівник, ієромонах **251–252**
Капля Кирило Захарович, викладач **252**
Капнісси, грец. рід 252
Капніссіс Петро Христофорович – див. Капніст Петро Христофорович
Капніст Автоном, онук Капніста Д. В. 253
Капніст Андрій Васильович, брат Капніста Д. В. 253
Капніст Василь Васильович, поет, драматург, громадсько-політичний діяч 16, 63, 118, 221, **252–253**, 313, 327, 355, 541–542, 544
Капніст Василь Петрович, полк. миргородський, бригадир 252–253
Капніст Данило Васильович, бунчук. товариш **253**
Капніст Іван Данилович, син Капніста Д. В. 253
Капніст Калістрат Іванович, онук Капніста Д. В. 253
Капніст Марія Мойсеївна, перша дружина Капніста В. П. 253
Капніст Микола Васильович, брат Капніста Д. В. 253
Капніст Олександра Олексіївна – див. Дьякова Олександра Олексіївна
Капніст Олексій Васильович (Ананій), миргородський повіт. маршалок 221, 253
Капніст Петро, полковник 252
Капніст Петро Васильович, сержант 118, 253
Капніст Петро Христофорович, дід Капніста В. В. 252
Капніст Софія Андріївна – див. Дуніна-Борковська Софія Андріївна
Капніст Софія Василівна, дочка Капніста В. В. 253
Капніст Стомателло, кавалер ордена св. Марка 252
Капністи, шляхет. рід 252
Капраль И., автор 227
Каптерев Н., автор 324
Кара-Мустафа, тур. візир 189
Карабьин П. А., автор 392
Караваєв Володимир Опанасович, хірург-офтальмолог 93, 430
Карам-бей, голова кримської делегації 453
Карамзін Володимир Миколайович, сенатор 33
Карамзін Микола Михайлович, письменник, історик 55, 67, 131–132, 134, 197, 532
Каратаєв И., автор 111
Каратигіна О. Д., балерина 63
Карбановський Серапіон, викладач КМА, ієродиякон **253–254**
Карбович Григорій (Теодосій), намісник Почаївської лаври, співак **254**
Каргопольський І., викладач 122, 330
Кардашевський Федір, священик 330
Каріон, ігумен 209
Карл Великий, король Великої франкської імперії 76
Карл X Густав, швед. король 188
Карл XII, швед. король 121, 146, 148, 330, 345, 347, 354, 364, 386, 408–409, 491
Кармазинський Костянтин (Кіпріан), архімандрит **254**
Карнович Андрій Лук'янович, значк. товариш 117
Карнович Степан Юхимович, полк. стародубський 493
Карновський Михайло, художник 14, 525
Карпека Ганна Олександрівна, дочка Карпеки О. С. 254
Карпека Дмитро Олександрович, канцелярист 254
Карпека Дмитро Степанович, бунчук. товариш, секретар Малоросійської колегії 254
Карпека Євдокія Олександрівна, дочка Карпеки О. С. 254
Карпека Марія Федорівна, дружина Огієвського Г. П. 400
Карпека Михайло Олександрович, казанський пошт-директор 254
Карпека Олександр Степанович, бунчук. товариш **254**
Карпека Олена Олександрівна, дочка Карпеки О. С. 254
Карпека Параскевія Олександрівна, дочка Карпеки О. С. 254
Карпека Пелагея Михайлівна – див. Пилипова Пелагея Михайлівна
Карпека Семен Карпович, глухівський городовий отаман, осавул Ген. військової артилерії 254
Карпека Степан Семенович, бунчук. товариш 254
Карпека Уляна Олександрівна, дочка Карпеки О. С. 254
Карпека Федір Семенович, бунчук. товариш 400
Карпека Юрій Олександрович, військовий 254
Карпинський Йоакинф, викладач, письменник, архімандрит, член Синоду **254**
Карпинський Никон Карпович, медик, професор 36, 203, 474, 476, 535
Карпова Е. Е., автор 141
Карпович Іоан, письменник 483
Карпович Лонгин (Леонтій), ректор Віленської братської школи, єпископ Володимирський і Берестейський **254–255**, 399, 483, 500
Касіянович Т., поет 483
Касперович Лаврентий – див. Кашперович Лаврентій Михайлович
Катальницький Патрикій, префект Чернігівської колегії **255**
Катарреу, молд. рід 40
Катерина, принцеса 239
Катерина Іванівна, герцогиня мекленбурзька 78
Катерина Олексіївна, князівна 477
Катерина І, рос. імператриця 132, 147, 203, 325, 348, 363
Катерина ІІ, рос. імператриця 15, 21, 23, 29, 31, 37, 40, 45, 51–52, 56, 61–62, 64, 68, 72, 76–78, 80, 83, 85, 97, 118, 134, 137–138, 141, 148, 192, 215, 229, 238, 266–268, 279, 294, 311, 313, 327, 358, 362, 365, 379, 385, 426, 432, 434, 444, 459, 472–474, 482, 495, 500–501, 504, 506, 513, 536, 562, 571, 589
Катеринич Анастасія Степанівна – див. Барановська Анастасія Степанівна
Катеринич Семен Степанович, надв. радник 61
Катіфорос Антоніос, лінгвіст 202
Катон, античний поет 274, 611
Катон Діонисій, письменник 545
Каховський Сильвестр, ієромонах **255**, 405–406
Каченовський Ф., уставщик 138
Кашинський (Кащинський) Іван Григорович, доктор медицини й хірургії, гоф-медик 255, **256**
Кашперович Лаврентій Михайлович, глухівський полк. писар, капелан **256**
Кашпуровський Петро, піддиякон 310
Кашуба Марія Василівна, автор 276, 549
Кащенко А., автор 146
Кащинський Григорій, священик **256**
Кваренгі Дж., архітектор 359
Квасов А. В., архітектор 155
Кветницький Федір (Теофілакт), викладач, ієромонах **256–257**, 330
Квінт Курцій Руф, історик 71, 91, 147, 154
Квітка Ганна Романівна, дружина Мокрієвича П. М. 377
Квітка І., полк. 189
Квітка Наркис (Нарцис), викладач, ігумен 237, **257**, 263
Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович, письменник 42, 112, 143, 150, 257
Квяткевич Павло, викладач **257**
Квятковський Нестор (Микита) Герасимович, доктор медицини **257**
Кгизель Иннокентий – див. Ґізель Інокентій
Келембет Андрій Петрович (Амвросій), викладач, архієпископ Тобольський і Сибірський **257**, 366
Келембет Григорій Петрович, викладач **257**
Келембет Іван, значк. товариш 257
Келембет Петро, диякон 257
Керестурі Ф., учень Щепіна К. 599
Керн (Маркова-Виноградская) Анна Петрівна, онука Полторацького М. Ф. 437
Керн Катерина Єрмолаївна, правнучка Полторацького М. Ф. 437
Керубіні 64
Кесарій, єпископ Римнікський 175
К'еркегор Сьорен, датський філософ 489
Кибальчич Т. В., археолог 388
Киждобрянський Миколай, ректор Новгородської семінарії **258**
Кизаревич Рафаїл, брат Кизаревича Ф. 258
Кизаревич Філофей (Філарет), письменник, ігумен 65, **258**, 381
Кизимович Матвій, студент Київської братської школи 442
Кий, легендарний засновник Києва 507
Килессо С. К., автор 261
Киліани, брати-гравери 524–525
Кирилл Философ 502
Кирило, патріарх, святий 226–227, 270
Кирилович Йосип, ієромонах, письменник 65
Кирієвський Євдоким Назарович, священик **258–259**
Кирієнко Назар, козак 258
Кир'яков Григорій Матвійович, співак **259**
Кир'яков Іван, поміщик 357
Кир'яков Матвій, священик 259
Киселі, шляхет. рід 259
Киселівські, старшин. рід 505
Кисіль Адам Григорович, воєвода київський, брацлавський 49, 59, 115–116, 246, **259–260**, 277, 471, 496, 502, 539, 569, 586
Кисіль Анастасія, дружина Киселя А. Г. 260
Кисіль Микола, хорунжий новгородський 539, 586
Кисіль Олехно (Олександр), засновник роду Киселів 259
Кисіль-Низкиницький Григорій Гнівошович, шляхтич 259
Кілессо Т., автор 156
Кіндзерявий-Пастухів С., автор 302
Кістяківська Н., автор 389
Кістяківський Олександр Федорович, професор Київ. ун-ту 72, 83
Кітченко Ф. (Китченко Ф.), автор 454
Клеопатра, цариця 154
Клепачевский А., автор 423
Климент XII, папа Римський 488
Климентій, єпископ Бузеуський і Римнікський 175
Климов Валерій Володимирович, автор 22, 548
Климович Л. Я. 483
Климовський Карпо (Арсеній), клірошанин **260**

Климовський Тимофій (Трофим), викладач 218, **260**, 262, 363
Ключарев 87, 135, 236, 245, 310, 318, 393, 407, 440, 443, 456, 469, 562
Ключарьов Ф. П., друг Гамалії С. І. 134
Ключевский В. О., автор 548
Кнаппе 83, 267–268, 292, 305
Кнапський Гжегож, автор польс.-лат. словника 284, 347
Книгін І. Д., вчений 596
Княжнін, київський губернатор 231
Княжнін Я. Б., рос. письменник 33, 132
Кобленц И. Н., автор 55
Ковалевський Гаврило, полк. кальницький 572
Ковалевський Іван, ген. осавул, дипломат 114, 156
Коваленко О., автор 439
Ковалинский М. І., біограф Сковороди Г. 488, 490
Ковальковський Іван, співак 437
Кованка Петро, студент КМА 260
Кованка Порфирій, викладач **260**
Ковет П'єр, де, викладач **260**
Ковнір Василь Степанович, прапорщик 261
Ковнір Євдокія Іванівна, дружина Ковніра С. Д. 261
Ковнір Катерина Тимофіївна – див. Кришталевська Катерина Тимофіївна
Ковнір Матвій Степанович – див. Кришталевський Матвій Степанович
Ковнір Степан Дем'янович, архітектор **260–261**, 304, 349, 601
Ковнір Тетяна Єфремівна, дружина Ковніра В. 261
Ковпецький Ієронім (Теодосій), викладач, проповідник **261**, 278, 361
Ковтун Василь, киселівський сотенний писар 322
Коган Ю. Я., автор 266
Когелнічану М., рум. історик 359
Когут З., автор 380
Кодрицький Томаш, студент КМА 121, **261–262**, 269, 471, 525
Козаковський Семен Федорович, лікар, колез. радник 110, **262**
Козачинський Мануйло Олександрович (Михайло), письменник, ректор шкіл у Сербії 13–14, 18, 30, 52, 203, 214, 218, 247, **262–263**, 313, 316, 363, 376, 452, 478, 488, 514, 585, 594, 599, 612
Козачинський Тимофій, священик 237, 257, **263**, 341
Козачкин Іван, військ. канцелярист **264**
Козачківський Андрій Осипович, лікар 264
Козачківський (Козачковський) Осип (Йосип), ректор Переяславської семінарії **264**, 312
Козельська Катерина Яківна, дочка Козельського Я. П. 266
Козельська Наталія Іванівна – див. Берло Наталія Іванівна
Козельський Євграф Якович, син Козельського Я. П. 266
Козельський Костянтин Семенович, титул. радник **264**
Козельський Павло Степанович, наказ. сотник кобеляцький 264
Козельський Семен, козац. старшина 264
Козельський Федір Якович, поет 85, **264**
Козельський Яків Павлович, викладач, філософ, письменник 15–17, **264–266**, 289, 326, 379
Козельський Яків Павлович, полтавський полк. осавул, депутат 264, 266
Козицька, шляхтянка 258
Козицький Григорій Васильович, видавець, депутат Законодавчої комісії 15, 17, **266–267**, 327, 379–380, 543, 574
Козицький П. О., автор 29, 58, 104, 239, 478, 578
Козлович Захарій (Іоан), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, єпископ Переяславський і Бориспільський 69, 150, **267–268**, 376, 509
Козловський, князь 177
Козловський Г., київський воєвода 370
Козловський Данило Дмитрович, священик 73
Козловський Іван, купець 323
Козьма Третий, герцог тосканський 436
Коколевський, протопоп 402
Кокорінов Олексій Пилипович, архітектор 314
Кокуйлович Лаврентій Степанович, протопоп 268
Кокуйлович Фадей, архімандрит **268**
Колачинський Прокіп – див. Калачинський Прокіп
Колесник Володимир 103
Колесник Євгенія Олексіївна (Е. А.), автор 77, 221, 366, 440, 508, 531, 533, 545
Колибанова К. В., автор 219
Колісниченко Тимофій (Тихон), викладач **268**
Колодний А., автор 22, 374
Коломієць І., скульптор 84
Копецький (Колпецький) Ієронім (Теодосій) – див. Ковпецький Ієронім (Теодосій)
Копцевич Марія Петрівна – див. Прозоровська Марія Петрівна
Колосов, возний 425
Колосов В. И., автор 257, 423, 487, 542, 584
Колосов И. А., автор 276
Колосова Вікторія Петрівна, автор 107, 224, 228, 253, 255, 281, 300, 367, 410, 479, 484, 497, 503
Колосовський Антоній (Аггей), єпископ Бєлгородський і Обоянський **268**
Колосовський Дмитро Никифорович, штаб-лікар **268–269**
Колосовський Іван Іванович, священик **269**
Колтовський Адам, вчитель **269**
Колумб Христофор, мореплавець 249
Колчицький Василь, військовий **269**
Кольчицький Григорій Стефанович, перекладач **269**, 301
Кольчицький Іван (Інокентій) – див. Кульчицький Іван (Інокентій)
Кольчицький Іван Стефанович, брат Кольчицького С. С. 269
Кольчицький Стефан Стефанович, перекладач, дипломат 206, 261, **269**, 301, 538
Колюшкевич Максим, співак **269**
Комар М., автор 143
Комаровський Василь Іванович, бунчук. товариш **269–270**
Комаровський Геннадій, архімандрит **270**, 614
Комаровський Іван, священик 270
Комаровський Іван, студент Моск. слов.-грек.-лат. академії 270
Комаровський Іван Іванович (Іраклій), єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, викладач 162, **270**, 395, 401
Комаровський Пахомій, намісник собору 270
Коменський Ян Амос, педагог 283, 571
Комонезький Василь, міщанин 246
Комлан О. С., історик 87, 228
Компаніон Карл, капітан у відставці, викладач **270**
Конашевич Лука, єпископ Великоустюзький і Тотезький, Казанський і Свіязький, Бєлгородський і Обоянський 42, 219, 238, **270–271**
Конашевич-Сагайдачний Петро, гетьман Війська Запорозького 13, 23, 53, 80, 144, 160, 178, **271–273**, 305, 323, 328, 334,359–360, 371, 428, 431, 442, 472, 514, 566, 570, 585,
Конашевичі-Попелі, шляхет. рід 271
Кондоіді П. З., директор Медичної канцелярії 434, 599
Кондратівський Іларіон (Кондратович, Кондратковський), єпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 70, **273–274**, 517, 592
Кондратович Киріяк Андрійович, перекладач, педагог 91, **274**
Кондратьєва Катерина Михайлівна, дружина Лизогуба І. С. 320
Кондратюк Руслан Юрійович, автор 506
Кондрацький Кирій, співак **274**
Кондура Андрій Панасович, доктор медицини **274**
Конисский Г. – див. Кониський Григорій Осипович (Ґеоргій)
Кониська Марія Дем'янівна – див. Туранська Марія Дем'янівна
Кониська Уляна Павлівна, дружина Цвітковського С. 578
Кониський Григорій Леонтійович, писар ніжинського магістрату 276
Кониський Григорій Осипович (Ґеорґій), письменник, ректор КМА, єпископ Білоруський 13–16, 18, 51, 71, 80, 97, 137, 141, 144, 146, 152, 183, 198, 202, 213–214, 229, 237, 241, 247, 260, **274–276**, 277, 299, 312, 326–327, 337, 349, 363, 380, 427, 461–462, 470–471, 487, 504, 506, 5113, 523, 574, 577–578, 592, 601
Кониський Дмитро Григорович, сотник варвинський **276**
Кониський Леонтій Єремійович, війт ніжинський 276
Кониський Матвій Григорович, сотник івангородський 183, **276**
Кониський Осип Іванович, бурґомістр 275
Кониський Федір Григорович, ніжинський полк. хорунжий **276**
Кониський Яків Федорович, двоюрідний брат Кониського Г. 578
Коновал Філон Корнійович – див. Лобасов Філон Корнійович
Коновський Клим, співак 216
Конон, родич Сагайдачного П. 271
Кононович Г., випускник КМА 346
Кононович-Горбацький Йосиф, ректор КМА, єпископ Білоруський 12–13, 201, 246, 258, **276–277**, 287, 368, 372, 404, 435
Конончук М., автор 447
Конончук Світлана Василівна, автор 277
Консбрух Г. В., автор медичних праць 245
Константин, рим. імператор 380
Константиновичі, старшин. рід 282
Констанцій, патріарх Константинопольський **277**
Контаревський Філофей, ігумен **277–278**
Конті Алессандро, італ. математик 33
Концевич Герман, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії 122, **278**, 330
Концевич Ігнатій, викладач, ігумен 122, **278**, 465
Концевич Серапіон, викладач **278**
Кончаківський Федір, студент КМА 298
Конюшкевич (Конюскевич) Петро (Павло), митрополит Тобольський 18, 52–53, 74, 94, 241, **278–280**, 319, 375, 605
Копа Роман, архімандрит 73, 278, 316, 601
Коперник Миколай, польс. астроном 444, 558, 582
Копецький І. – див. Ковпецький Ієронім

Копинський Ісайя, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 80, 168, 258–259, 272, **281**, 304
Копистенський Захарія, письменник-полеміст, архімандрит 23, 65, 160, 224–226, 249, **281–282**, 428, 435, 585
Копистенський Михайло, єпископ Перемишльський і Самбірський 281
Копцевич Герман – див. Концевич Герман
Копцевич Гнат, ігумен, викладач 361, 577
Копцевич Ігнатій – див. Концевич Ігнатій
Копцевич Лаврентій Хомович, бурмистр, війт 282
Копцевич Марія Петрівна – див. Прозоровська Марія Петрівна
Копцевич Михайло Семенович, військ. товариш, повіт. суддя 282
Копцевич Пелагея Семенівна, дочка Копцевича С. Л. 282
Копцевич Петро Михайлович, генерал-губернатор тобольський і томський 282
Копцевич Семен Лаврентійович, сотник переяславський **282–283**
Копцевич Серапіон – див. Концевич Серапіон
Копцевич Софія Семенівна, дочка Копцевича С. Л. 282
Копцевич Тетяна Семенівна, дочка Копцевича С. Л. 282
Копцевич Тетяна Яківна, дружина Копцевича С. Л. 282
Копцевичі, старшин. рід 282
Корбе Михайло Іванович, гвардії прапорщик у відставці 492
Корбе Софія Яківна – див. Скоропадська Софія Яківна
Кордет Лаврентій, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит **283**
Корецька Анна – див. Ходкевичівна Анна
Корецька Катерина Василівна – див. Дуніна-Борковська Катерина Василівна
Корецька Катерина Симеонівна – див. Могила Катерина Симеонівна
Корецька Уляна Петрівна, дружина Ханенка М. Д. 565
Корецький 78, 83
Корецький Олександр Петрович, бунчук. товариш 350
Корецький П. Г., підполк. рос. армії 193
Корецький Самійло (Самуель), князь 205, 258
Корецький-Сатановський Арсеній, викладач, перекладач 168, **283–284**, 479, 493–494, 506
Корецькі, князівський рід 249, 371
Коржевич Лука, викладач **284**
Коридал Теофіл, богослов 442
Коркішко А. А., автор 277
Корн Я., книговидавець 600
Корни (брати), книготорговці 295
Корнилович Захарія, єпископ Переяславський і Бориспільський 192, **284**, 298, 344, 361, 429, 560
Корнієвський Євдоким Назарович – див. Кирієвський Євдоким Назарович
Корнієнко Іван, сотник березанський 256
Корнієнко М. П., автор 161
Корній Л. П., автор 104
Корнякти, міщан. рід 185
Коробка Ірина Іванівна, мати Гудима М. О. 158
Коробка Федір, ген. обозний 395, 586
Коробчевський Василь Косьмович, студент КМА 285
Коробчевський Іван, викладач **284**
Коробчевський Косьма Васильович, священик **285**
Коробчевський Миколай Косьмович, студент КМА 285
Коровка-Вольський Григорій Карпович, полк. стародубський 171
Короленко В. Г., письменник 111
Короленко Єлизавета Яківна, дружина Вернадського Василя 111
Королі-Короленки, козац. рід 111
Корольков К., автор 375
Корольов, секретар хору 124
Корольов Павло, секретар 291
Корольова Олександра Павлівна, дружина Сенаторського Д. Г. 480
Коропчевський Григорій, значк. товариш 285
Коропчевський Павло Григорович, бунчук. товариш, віце-губернатор малоросійський 16, **285**, 327, 503, 541
Коростовець Іван, співак **285**
Короткевич Дорофей – див. Кроткевич Дорофей
Корсак Ельжбета, дружина Полубенського М. 437
Корсак Рафаїл, митрополит Київський і Галицький 248
Корсун Петро Єремійович, військ. канцелярист **285**
Корчанов Андрій Лазарович (Афанасій), ректор Чернігівської семінарії, єпископ Пензенський **285**, 310
Корчинський Хома, учитель **285**
Корчмарик Ф. Б., автор 22, 45, 50
Косагов І., петербурзький комендант, генерал 265
Косаковський Іван Романович, комісіонер КМА **285**
Косап Миколай, суддя 503
Косач Митрофан (Манасія), викладач **286**, 325
Косебуцький М., співак, купець 549
Косинський Криштоф, гетьман Війська Запорозького 342
Космачевський Антон, співак **286**
Косов (Косів) Стефан Адам (Сильвестр), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 12–13, 15, 22, 49, 51–52, 81, 114, 116, 169, 205, 216, 249, **286–288**, 298, 301, 356, 360, 371–373, 404, 421, 425, 442, 479, 506–507, 538–540, 585
Косовський Єрофей (Варлаам), митрополит Смоленський і Дорогобузький 214, **288**, 443, 480
Косс Петро Якимович, доктор філософії та богослов'я **288**
Коссовский Варлаам – див. Косовський Єрофей
Костакі Веніамін, митрополит Ясський 56
Косташ Олександр, сотник бобровицький 46
Костенецька Ганна Михайлівна – див. Мартос Ганна Михайлівна
Костенецький Афанасій Іванович, бунчук. товариш 288
Костенецький Григорій Назарович, сотник конотопський 288
Костенецький Іван Григорович, бунчук. товариш **288**
Костенецький Іван Якович, студент КМА 288
Костенецький Йосип, двоюрідний брат Костенецького Ф. Й. 288
Костенецький Петро Федорович, син Костенецького Ф. Й. 288
Костенецький Федір Йосипович, сотник конотопський **288–289**
Костенецький Федір Федорович, військ. канцелярист 288
Костенецький Яків Федорович, син Костенецького Ф. Й. 288
Костенко Ліна, поетеса 9
Костенський Яків, протопоп 289
Костенський Яків Якович, викладач, перекладач **289**, 613
Костин Мирон, молд. літописець 395
Костомаров Микола Іванович (Н. И.), історик 7, 42, 115, 121, 128, 136, 146, 149, 215, 260, 330, 348, 394, 419, 439, 529
Косторін І., обер-комендант Київської фортеці 590
Коструба Т., автор 491
Костула, чернець 481
Костюшкович Петро, підстароста житомирський 329
Костянтин (Курча), князь Пінський 305
Костянтин Павлович, великий князь 447, 472
Костянтинович Ганна Петрівна, дружина Вернадського І. 112
Котенко Наталія Володимирівна, автор 252, 452, 472
Котковський, викладач 201
Котляревский И. П. – див. Котляревський Іван Петрович
Котляревський Іван Петрович, письменник 14, 16, 247, 290, 327–328, 421, 465, 540, 542
Котович О. М., автор 524
Котусенко Віктор Володимирович, автор 80, 144, 427, 487
Кох Іван, директор учительської семінарії 66
Кохаль В., художник 458
Кохановська Ганна Станіславівна, мати Мокрієвича С. К. 377
Кохановський Пантелеймон, поет, історик 146, 507
Кохановський Симон, викладач, перекладач **289**
Кохановський Ян, поет 146, 289
Коховский С. – див. Каховський Сильвестр
Коховський Веспасіан, польс. письменник 151
Коцак А., мовознавець 500
Коцюбинська Агрипина Іванівна – див. Нестерович Агрипина Іванівна
Коцюбинський Михайло, священик 391
Коченевський Мойсей, викладач **289**
Кочетков Н., вчений 7
Кочубеї, старшин. рід 106, 290
Кочубей Анастасія Василівна, дочка Кочубея В. В. 290
Кочубей Анастасія Василівна – див. Скоропадська Анастасія Василівна
Кочубей Анастасія Данилівна – див. Апостол Анастасія Данилівна
Кочубей Андрій, родоначальник Кочубеїв 290
Кочубей Анна Василівна, дружина Обидовського І. П. 399
Кочубей Аполон Павлович, дійсний камергер **289**
Кочубей В. П., небіж Безбородька О. А. 63
Кочубей Василь Васильович, полк. полтавський, ген. писар 235, **289–290**, 296, 425, 491
Кочубей Василь Леонтійович, ген. суддя 105–106, 127, 210, 269, 290, 296, 301, 343, 361, 399 586
Кочубей Віктор Павлович, голова Держ. ради та Кабінету міністрів Рос. імперії 290
Кочубей Ганна, дружина Іваненка (Петрика) П. І. 235
Кочубей Ганна Василівна, дружина Томари С. 290
Кочубей Іван Васильович, син Кочубея В. В. 290
Кочубей Любов Тимофіївна – див. Жученко Любов Тимофіївна
Кочубей Марія Іванівна – див. Янович Марія Іванівна
Кочубей Марфа Василівна, дочка Кочубея В. В. 290
Кочубей Олена Василівна, дочка Кочубея В. В. 290

Кочубей Павло Васильович, голова цивільної палати Катериносл. намісн. 289–290
Кочубей Параска Василівна, тітка Обидовського І. І. 399
Кочубей Семен, полтавський губ. маршалок 290
Кочубей Семен Васильович, ген. обозний 290, 425, 565
Кочубей Уляна Василівна, дружина Скоропадського І. М. 290, 491
Кочубей Федір Васильович, бунчук. товариш **290–291**, 490
Кочубинський Михайло – див. Коцюбинський Михайло
Кошаровський Олександр, священик 291
Кошаровський Степан Олександрович, підканцелярист **291**
Кошиць Анна Ігнатівна, дочка Кошиця І. 291
Кошиць Андрій Ігнатович, священик 291
Кошиць Антоній Ігнатович, священик 291
Кошиць Григорій, священик 291
Кошиць Іван, брат Кошиця І. 291
Кошиць Ігнатій, священик **291**
Кошиць Марта, сестра Кошиця І. 291
Кошиць Никифір, родоначальник роду Кошиців 291
Кошиць Ніна Павлівна, співачка 291
Кошиць Олександр Антонійович, диригент 103, 291
Кошиць Олексій Григорович, двоюрідний брат Кошиця І. 291
Кошиць Павло Ігнатович, син Кошиця І. 291
Кошиць Павло Олексійович – див. Порай-Кошиць Павло Олексійович
Кошиць Фома, брат Кошиця І. 291
Кощій В., автор 568
Кравченко Григорій, козак 291
Кравченко Данило, козац. старшина 291
Кравченко Іван, двоюрідний брат І. Кравченка 292
Кравченко Іван, полк. білоцерківський 15, **291–292**
Кравченко Іван Іванович 292
Кравченко Олексій, сотенний отаман 292
Кравченко Олексій, штаб-лікар 292
Кравченко Петро, титул. радник 292
Кравченко Тиміш, козац. старшина 291
Кравченко Федір Іванович 292
Кравчук Леонід Макарович, Президент України 344
Край К., автор 533
Крайський Порфирій, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії 283, 292, 330, 426
Крайський Сильвестр, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, митрополит Смоленський і Дорогобузький **292**
Крамаренко И., автор 188
Крамаренков В. І., студент Академічного ун-ту 379
Красинські 167
Красицький П., польс. письменник 224
Красіцький І., філософ 158
Красницький Василь Ходика, київський скарбничий 159
Краснопольський Гавриїл, викладач, архімандрит 238, **292**, 520
Краснопольський Рафаїл, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, єпископ Холмогорський 251, **292–293**, 548, 610
Красовський, міщанин 226
Красовський Григорій, капелан 293
Красовський О. І., генерал 465
Красовський Тимофій Григорович, титул. радник, вчитель **293**
Крашеніннiков С. П., ботанік 265, 599
Кребійон П. Ж., письменник 158
Кребу К., адмірал 572
Кревза Лев, уніатський полеміст 281
Кревнер, письменник 265
Крекотень Володимир Іванович, автор 22, 107, 201, 451
Кременецький Григорій Федорович (Гавриїл), митрополит Київський і Галицький 44–45, 110, 126, 223, 225, 246, 257, 273, **293–294**, 336, 365, 420, 462, 474, 560
Кременецький Іван (Ігнатій), викладач, ігумен **294**
Кременецький Лука (Леонід), викладач, архімандрит **294**
Кременецький Федір, градоначальник Києва 293
Крем'янський Іван Карпович, студент КМА **294**
Крем'янський Іван Павлович, студент КМА 294
Крем'янський Карпо, священик 294
Крем'янський Павло, священик 294
Креницький, міщанин 368
Креницький Павло, протоієрей 531
Кресін О., автор 386
Крестова Л. В., автор 72
Крестопольський Порфирій, викладач, ігумен **294**
Креховецький Іван Томашевич, перший ген. писар 396
Кречетников Михайло, генерал 509
Кречетовський Йосип, редактор 348
Кривий Карпо, майстер-кравець 63
Кривошея Володимир Володимирович, автор 46, 61, 70, 93, 98, 161, 181, 213, 292, 302–304, 320, 322–323, 326, 328, 399, 426, 436–437, 452, 454, 494, 543–544, 548, 565, 573, 586, 589, 614
Кривошея Ірина Іванівна, автор 46, 213, 250, 436–437
Кривошка Семен, шляхтич 570
Кривусів-Борецький, автор 239
Крижанич Ю., хорв. лінгвіст 500
Крижанівський Антон Степанович, полк. гадяцький 295, 432
Крижанівський Василь (Володимир), ректор Ярославської семінарії, архімандрит 86, **294–295**
Крижанівський Костянтин Павлович, протоієрей **295**, 577
Крижанівський Смарагд, архієпископ Рязанський і Шацький 415, 461
Крижановский Е. М., автор 100
Крилов І. А., рос. письменник 437
Криницька Анастасія Арсенівна, дочка Криницького А. В. 295
Криницька Варвара Дмитрівна, дружина Криницького Й. А. 296
Криницька Ірина Григорівна – див. Левицька Ірина Григорівна
Криницький Андрій Йосипович, син Криницького Й. А. 296
Криницький (Кринѣцкий) Арсеній Васильович (Варлаам), архімандрит **295**, 296, 388
Криницький Василь, священик 295–296
Криницький Василь Йосипович, син Криницького Й. А. 296
Криницький Герасим Васильович, настоятель церкви **295**, 296
Криницький Йосип Арсенович, протоієрей **296**
Криницький Павло Васильович, викладач, священик 295, **296**
Криницький (Кринѣцкий) Стефан Йосипович, син Криницького Й. А. 296, 388
Криницький Федір, студент КМА 290, **296**
Криницький Федір Ходика, війт київський 53, 246
Крип'якевич Іван Петрович (И. П.), історик 39, 91, 112, 156, 328, 568–570
Криса Герасим, кошовий отаман 145
Крисаченко В. С., автор 304
Кристалевський Стефан Назарович (Софроній) – див. Кришталевський Стефан Назарович (Софроній)
Крицький Б. О., автор 261
Кричевський Михайло-Станіслав, полк. київський 569
Кришталевська Ірина Василівна, дружина Жукова С. Ф. 261
Кришталевська Катерина Тимофіївна, дружина Кришталевського М. 261
Кришталевська Тетяна Єфремівна, дружина Кришталевського В. 261
Кришталевський Василь Степанович, прапорщик 261
Кришталевський Матвій Степанович, син Ковніра С. 261
Кришталевський Стефан Назарович (Софроній), єпископ Іркутський і Нерчинський **296–297**
Криштопа Борис Павлович, автор 37, 109, 140, 176, 209, 222, 242, 248, 257, 300, 317, 356, 367, 416, 422, 429, 434, 440, 455, 458, 466, 474, 476, 498, 526, 535, 541, 595–596, 609, 612
Криштопенко Кирило Сергійович, сотник сенчанський 297
Криштопенко Сергій, родоначальник роду Криштоповичів 297
Криштопович Азарія Тимофійович, сотник роменський 297
Криштопович Іван Кирилович, сотник сенчанський 297
Криштопович Іван Тимофійович, бунчук. товариш 297
Криштопович Іван Тимофійович (молодший), підпоручик 297
Криштопович Костянтин Пилипович, підпрапорщик 297
Криштопович Мартин Тимофійович, лохвицький полк. хорунжий 297
Криштопович Олександр Пилипович, штаб-капітан у відставці 297
Криштопович Олена Олексіївна – див. Тимченко Олена Олексіївна
Криштопович Петро Тимофійович, естандарт-юнкер 297
Криштопович Пилип Тимофійович, сотник сенчанський **297**
Криштопович Тимофій Іванович, сотник сенчанський **297**
Криштопович Тимофій Тимофійович, естандарт-юнкер 297
Криштоповичі, старшин. і поміщицький рід 297
Криштофович Пилип Тимофійович – див. Криштопович Пилип Тимофійович
Кроковський Олександр (Йоасаф), ректор КМА, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 13, 119, 128, 141, 159, 167, 186, 213, 215, 252, 277, **297–299**, 375, 385, 403, 429, 439, 441, 458, 480–481, 511, 525, 561, 568, 582, 590–591, 610, 617–618
Кролик Теофіл, викладач, архімандрит 17, **299**, 444–445, 616
Кромер Мартин, польс. історик 106, 151, 274, 299
Кропивницький, посол сейму 519
Кропотов Гаврило Семенович, генерал-майор 353
Кроткевич Дорофей, викладач, митрополит Смоленський і Дорогобузький 292, **299**, 318, 341
Круз, віце-адмірал 133
Крузер Ілля, ловчий віленський 341
Крузер Констанція Іллівна, мати Мазаракі Д. І. 341

Крузіус (Круз), ад'юнкт 431
Крупецький Афанасій, єпископ Перемишльський і Самбірський 280, 471
Крупницький Б. Д., автор 42, 364, 409, 419
Круп'янський Андрій Олексійович, військ. канцелярист **299**
Крутень Матвій Самсонович, доктор медицини 18, **299–300**
Крщонович Лаврентій, ігумен, письменник, ґравер, видавець 59–60, 172, **300**, 346, 602
Крючкова Т., автор 302
Ксиловський Аполлос, чернець **300**, 480
Кувечинська Анастасія Дмитрівна, дружина Лакерди А. П. 310
Кувечинський (Кувичинський) Антонін (Антоній), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії **300–301**, 331, 452
Кувечинський Павло (Пахомій), викладач 151, **301**, 527
Кудинський Іоан, дяк 549
Кудрявцев П., автор 193, 485, 492
Кузеля Зенон 63, 210, 216, 359, 368, 528
Кузик В., автор 515
Кузьмина В. Д., автор 72
Кузьмич Йосиф, ієромонах **301**
Кузьмінський, член Кодифікаційної комісії 41
Кук Василь Степанович, автор 104
Кукіль-Тустановський Лаврентій – див. Зизаній Лаврентій
Кукольник Н., автор 64
Кулага, кошовий отаман 422
Кулага Іван – див. Петрижицький Іван
Кулаги, шляхет. рід 422
Кулаковский П. А., автор 219, 313, 594
Куликаускене Н. В., автор 299
Куликов І., ґравер 541
Кулиняк Данило Іванович, автор 87
Кулицька Марія, мати Кулицького М. І. 301
Кулицький Іван, священик 301
Кулицький Михайло Іванович, священик **301**
Куліш (Кулиш) Пантелеймон, письменник 228, 453, 542
Кульженко Степан Васильович, видавець 261
Кульженко Семен, дипломат 490
Кулька (Культа) Андрій, дипломат 613
Кульчинський Михайло Федорович, перекладач 206, 269, **301**, 538
Кульчицький Іван (Інокентій), викладач, єпископ Іркутський і Нерчинський, Переяславський (Залеський) 296, **301–302**
Кульчицький Полікарп, ігумен **302**
Кульчицький С., автор 427
Кулябка А. Ф., бунчук. товариш 320
Кулябка Анастасія Петрівна, сестра Кулябки С. 303
Кулябка Андрій, капітан 447
Кулябка Андрій Якимович, бунчук. товариш **302**
Кулябка Анна Данилівна – див. Апостол Анна Данилівна
Кулябка Василь Григорович, обозний лубенський 30, **302**
Кулябка Василь Іванович, студент КМА 30
Кулябка Василь Петрович, бунчук. товариш 29, **303**
Кулябка Ганна Степанівна, дочка Кулябки С. Г. 304
Кулябка Григорій, сотник лубенський, бунчук. товариш 302
Кулябка Григорій Петрович, брат Кулябки С. П. 303–304
Кулябка Євдокія Андріївна – див. Лизогуб Євдокія Андріївна
Кулябка Євдокія Марківна – див. Маркович Євдокія Марківна
Кулябка Іван Іванович, бунчук. товариш **303**
Кулябка Іван Петрович, полк. лубенський 303, 333, 350, 513, 594
Кулябка Ірина Степанівна, дочка Кулябки С. Г. 304
Кулябка Йосип Іванович, поручик **303**, 304
Кулябка Мотрона Василівна – див. Часник Мотрона Василівна
Кулябка Олена Степанівна, дочка Кулябки С. Г. 304
Кулябка Олена Степанівна – див. Тарновська Олена Степанівна
Кулябка Ольга Олексіївна – див. Семенова Ольга Олексіївна
Кулябка Павло Іванович, лубенський полк. обозний 33, **303**
Кулябка Петро, бунчук. товариш 303
Кулябка Петро Якимович – див. Косс Петро Якимович
Кулябка Семен Петрович (Сильвестр), ректор КМА, архієпископ Санкт-Петербурзький і Шліссельбурзький 17–18, 30, 45, 74, 88, 147, 167, 184, 203, 213, 237, 247, 302, **303–304**, 349, 376, 417, 426, 448, 478, 495–496, 510, 527, 557, 585, 599, 614
Кулябка Степан Григорович, бунчук. товариш **304**
Кулябка Тетяна Степанівна, дочка Кулябки С. Г. 304
Кулябка Уляна Петрівна, дружина Кулябки Я. І. 304
Кулябка Уляна Федорівна – див. Остроградська Уляна Федорівна
Кулябка Уляна Якимівна, дружина Кулябки І. І. 303
Кулябка Яким Федорович, бунчук. товариш 288, 302
Кулябка Яків Іванович, корнет 303, **304**
Кулябки, старшин. рід 288, 303
Кулябко Е. С., автор 266–267, 380
Кунашевич Василь, викладач 185, 190
Куницький Григорій, чернець **304**
Куницький Дмитро (Діонисій) Олексійович (Кирило), ректор КМА, єпископ Чигиринський **304–305**
Куницький Олексій, священик 304–305
Куницький Петро, протоієрей 57
Куницький Павло Олексійович, викладач **305**
[Кунцевич] Йоасаф, єпископ Полоцький 545
Купко Дарина Олександрівна, автор 594
Куприянов В. В., автор 599
Куракін Ф., князь, ген. прокурор 114, 532
Курбатов Іван, священик 367, 528
Курбатов, віце-губернатор Архангельська 457
Курбський, князь 530
Курдюмов М. Г., автор 253
Куриленко М. І., автор 228
Курило Адам, губ. секретар 127
Курлюков Федір, купець 583
Курцевич Василь Іванович, ротмістр 305
Курцевич Дмитро, підстароста білоцерківський 305
Курцевич-Булига Іван Дмитрович (Ієзекіль, Йосиф), архієпископ Суздальський і Таруський 81, 160, 272–273, 280, **305–306**
Курцевичева Домникія (Доротея) – див. Стужинська Галшка (Домникія, Доротея)
Курцевичі, князівський рід 305
Курцій Руф, рим. письменник, філософ 71
Кутинський М., автор 137
Кутневський Д., збирач податків 350
Кутузов М. І. – див. Голенищев-Кутузов М. И.
Кутузов О. М., член Головного Капітула 134
Куцевський Йоасафат, керівник Лавр. друкарні 292
Кучерук О., автор 220
Кучма Леонід Данилович, Президент України 344
Кушнір Мирон, кунічник 518
Кюхельбекер 83, 267–268, 292, 305

Л

Лабзина 61, 147
Лабінський Микола Гнатович, автор 29, 31, 34–35, 39–40, 49, 58, 86, 117, 120, 123, 133, 156, 158, 578
Лабынцев Ю. А., автор 548
Лавецький Петро, лікар **309**
Лавінський А., генерал-губернатор Іркутського краю 391
Лаврентій, ієромонах 175
Лавровский Л. Я., автор 324
Лавровський Гнат (Ігнатій), викладач, ієродиякон **309**
Лавровський Йосиф, викладач **309**
Лагода Костянтин, викладач **309**
Лагрене Ж.-П., викладач 314
Ладанін Іван, викладач **309**
Ладиженський С. А., дипломат 127
Ладижинський Василь (Віктор), викладач **309**
Ладинський Пилип, поет 82, **309**
Ладонка Антон, міщанин 309
Ладонка Іоан Антонович, диякон 309
Ладонка Пилип Антонович, військ. канцелярист **309**
Ладыженко К., автор 316
Лазаревич Ганна Романівна, дружина Полуботка П. Л. 439
Лазаревич Іван Лазарович (Іларіон) – див. Завалевич Іван Лазарович (Іларіон)
Лазаревич Йоасаф, митрополит Ростовський і Ярославський **309–310**
Лазаревич Йосип, чернець **310**
Лазаревич Роман Лазарович, сотник воронізький 310
Лазаревич Роман Степанович, ніжинський полк. писар **310**
Лазаревич Степан, бунчук. товариш **310**
Лазаревич Степан (Спиридон), викладач 310
Лазаревский А. М. – див. Лазаревський Олександр
Лазаревський Олександр, історик 7, 42–43, 70, 82–84, 90, 98, 122–123, 127–128, 131–132, 165, 172, 183, 250, 254, 309, 320–321, 328, 335, 341–342, 350, 352, 355, 362–363, 378, 385, 401, 411, 419, 424, 433, 439, 463, 478, 482, 490, 492–493, 515, 518, 536, 542–543, 548, 566, 573
Лакерда Анастасія Дмитрівна – див. Кувечинська Анастасія Дмитрівна
Лакерда Антоній Пилипович, купець, бурґомістр **310**, 311, 482
Лакерда Аркадій Олексійович, інженер 310
Лакерда Ганна Аноніївна, дочка Лакерди А. П. 310
Лакерда Іван Пилипович, міщанин 311
Лакерда Марія Антоніївна, дочка Лакерди А. П. 310
Лакерда Марфа – див. Леонтович Марфа
Лакерда Олексій Антонійович, міщанин 310
Лакерда Петро Пилипович, колез. радник **310**, 311
Лакерда Пилип Іванович, бурґомістр **310–311**
Лакерда Сергій Олексійович, інженер 310
Лакерди, міщан. родина 311
Лалеман, викладач 482
Лангій, лінґвіст 386

Ландышев С., автор 447
Ланжерони фон, графи 37
Ланкау Б., капітан рос. армії 320
Ланкау Тетяна — див. Лизогуб Тетяна
Лантух Григорій — див. Федорович Григорій
Ланцевський Гервасій — див. Линцевський Гервасій
Лапкевич Іван, викладач **311**
Ласкаріс Костянтин, лінгвіст 202
Ласкевич Варвара Семенівна — див. Мазаракі Варвара Семенівна
Ласкевич Ганна Іванівна, мати Политики Г. А. 431
Ласкевич Петро Семенович, бунчук. товариш **311**
Ласкевич Прохір Федорович, маршалок 342
Ласкевич Семен Остапович, сотник роменський 311
Ласко Петроній, чернець 259
Лассі Петро, генерал-фельдмаршал 132, 290, 377, 565
Латушевич (Лятушевич) Семен (Серапіон), єпископ Можайський і Волоколамський, Переяславський і Дмитровський та Вологодський і Білозерський **311**
Лафонтен Жан, франц. письменник 77, 531
Лахтин М. Ю., автор 348, 502
Лашкевич Максим Онисифорович, військ. канцелярист **311–312**
Лашкевич Онисифор, значк. товариш 311
Лашкевич Уляна Михайлівна — див. Улезко Уляна Михайлівна
Лашкевичі, старшин. рід 304
Лащ Мартин, полеміст 226
Лащевський Василь (Варлаам) — див. Лящевський Василь (Варлаам)
Лащенков Н. А., автор 425, 517–518, 560
Лебедев А. С., автор 70, 78, 283, 381, 444, 473, 535, 537
Лебедевич Варнава, ігумен 469
Лебединський Василь Іванович, студент КМА **312**
Лебединський Олександр Петрович, канцелярист **312**
Лебединський Петро (Сильвестр), ректор Тамбовської і Казанської семінарій, архієпископ Астраханський і Терський 251, 279, **312**
Лебединський Сава, студент КМА 185, 187
Лебединцев Василь Іванович — див. Лебединський Василь Іванович
Лебединцев Іван Михайлович, міщанин 312
Лебединцев Михайло, ієрей 312
Лебединцев П. Г., автор 511
Лебединцев Ф. Г., автор 229
Лев Галицький, князь 185
Лев Філософ, 503
Леваковський Стефан, викладач 286, 325
Леванда Андрій Іванович, син Леванди І. В. 312
Леванда Василь Іванович, син Леванди І. В. 312
Леванда Дарія Іванівна, дочка Леванди І. В. 313
Леванда Євфимія — див. Сербицька Євфимія
Леванда Иоанн Васильевич — див. Леванда Іван Васильович (Іоан)
Леванда Іван Васильович (Іоан), письменник, священик 32, 152, 253, **312–313**, 326, 366, 470, 500
Леванда Іван Іванович, консул, академік 313
Леванда Іоан, священик 312
Леванда Марія Іванівна, дочка Леванди І. В. 313
Леванда Олександр Іванович, син Леванди І. В. 312
Леванда Петро Іванович, військовий 312–313
Леванда Стефан Іванович, син Леванди І. В. 312
Леванда Тетяна Іванівна, дочка Леванди І. В. 312–313
Левандовський Прокіп, викладач 103, **313**
Левандовський Тимофій, викладач 218, 262, **313**, 363
Леванідов Андрій, генерал-губернатор Слобідської України 102–103, 313
Левашов С. Я., суддя 118
Левенгук Антоні, ван, вчений 354
Левендал, генерал 377
Левеновський Єремія, студент КМА 475
Левицкий Григорий Кириллович — див. Левицький-Ніс Григорій Кирилович
Левицкий Дмитрий Григорьевич — див. Левицький Дмитро Григорович
Левицкий О. И. — див. Левицький Орест
Левицкий П., автор 183, 312, 593
Левицька Агаша Дмитрівна, дочка Левицького Д. Г. 314
Левицька Анастасія Яківна, дружина Левицького Д. Г. 314
Левицька Ірина Григорівна, дружина Криницького Арсенія 295, 388
Левицька-Ніс Агафія, дружина Левицького-Носа Г. К. 315
Левицька-Ніс Марія Григорівна, дочка Левицького-Носа Г. К. 315
Левицький Антоній Григорович, диякон **313**, 315
Левицький Гаврило, викладач **313–314**
Левицький Григорій — див. Левицький-Ніс Григорій Кирилович
Левицький Григорій, протоієрей 456
Левицький Григорій Антонович, намісник церкви 313, 315
Левицький Дмитро Григорович, художник, академік **314**
Левицький Іларіон, ректор КМА, ігумен 184, 298, **314**, 553
Левицький Іоан, намісник лукомський 315
Левицький Іустин, викладач, ієромонах 154, **315**
Левицький Йосип, єпископ Холмський 286
Левицький Лука Іванович, священик **315**
Левицький Микола Григорович, священик 314
Левицький Орест, історик 126, 172, 221, 242, 266, 335, 453, 619
Левицький Петро Степанович, викладач **315**
Левицький Платон, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 94, **315**, 367
Левицький Стефан Григорович, священик 313, **315**
Левицький Ян, ніжинський полк. хорунжий 524
Левицький-Ніс Григорій Кирилович, художник-ґравер, священик 14, 167, 190, 213, 314, **315–316**
Левицький-Ніс Дмитро Григорович — див. Левицький Дмитро Григорович
Левицький-Ніс Іван Григорович, син Левицького-Носа Г. К. 315
Левицький-Ніс Прокіп Григорович, син Левицького-Носа Г. К. 315
Левківська Віра Григорівна, автор 232, 416
Левкович Василь Максимович, син Левковича М. І. 157
Левкович Іван Петрович, капітан 157
Левкович Максим Іванович, радник 157
Левкович Петро, родоначальник роду Гудим-Левковичів 157
Левкович Теофіл 421
Левковичі, дворян. рід 157
Левшин Платон, митрополит Московський і Коломенський 33, 421
Лежайський Василь, перекладач **316**
Лежайський Іларіон, викладач, архімандрит 8, 17–18, **316**, 346–347, 427
Лежайський Михайло, кандидат на чернігівську кафедру 346
Лейбніц Г. В., філософ 268, 490, 610
Лелянський Петро, викладач **316**
Леневич Мусій (Мойсей) Карпович — див. Ліневич Мусій (Мойсей) Карпович
Леницький Варлаам — див. Ліницький Варлаам
Леонід, архієпископ Сарський і Подонський 318
Леонтій, настоятель монастиря 540
Леонтович Амфілохій, єпископ Переяславський і Бориспільський **316**
Леонтович Василь, батько Леонтовича Т. В. 317
Леонтович Ганна Костянтинівна, дружина Гудима Г. О. 157
Леонтович Ганна Стефанівна, дружина Лисенка П. І. 323
Леонтович Йосип Михайлович, перекладач **316–317**
Леонтович Катерина Степанівна, дружина Силича В. І. 483
Леонтович Марина Миколаївна, мати Різенка В. П. 455
Леонтович Марфа Миколаївна, дружина Лакерди П. І. 311
Леонтович Микола, райця, надв. радник 311, 455, 554
Леонтович Михайло, священик 316
Леонтович Пелагея Леонтіївна, дружина Вернадського І. Н. 112
Леонтович Сава, медик, професор 18, **317**
Леонтович Степан, чернігівський полк. хорунжий 483
Леонтович Теофіл (Феофіл), ректор Більської і Люблінської братських шкіл, полеміст **317**
Леонтович Уляна Костянтинівна, дружина Веселицького П. П. 451
Леонтович Федір, студент КМА 203
Леонтовський, ксьондз 586
Леонтьевич Михаил Иванович, генерал-аншеф 354
Леонтьєв І., дипломат 169
Леонтьєв Микола, генерал-майор 353
Лепехін І., академік 544
Лепкий Б., письменник 34
Леп'яцький Йосип Григорович (Йоасаф) — див. Лип'яцький Йосип Григорович (Йоасаф)
Лермонт, полковник 271
Лермонтов Михайло Юрійович, рос. поет 271
Леруа Е., професор 431
Лерхе Й., медик 434
Лесньовська Катерина — див. Харлинська Катерина
Лесовицький Іван, студент КМА 317
Лесовицький Ілля, ієродиякон **317**
Лессінг, письменник 85
Лесток Д., професор 544
Леся Українка, письменниця 11, 614
Лехницька Марфа Євфимівна, племінниця Лехницького К. 317–318
Лехницька Параска Єрофеївна, дружина Сковороди Є. 317
Лехницький Герасим Єрофейович, ієромонах 317–318
Лехницький Євфимій Єрофейович, священик 317
Лехницький Єрофей, причетник 317
Лехницький К., інспектор 74
Лехницький Касіян, ректор КМА 39, 98, 310, **317–318**, 410, 420
Лехницький Михайло Павлович, студент КМА 317–318
Лехницький Павло Єрофейович, диякон 317
Лехницький Серапіон, викладач, архімандрит **318**

Лецида Авраамій, єпископ Туровський і Пінський 116, 371–372
Лешко Бєлий, польс. князь 109
Лешковський Олексій, співак 216
Лещинский Филофей – див. Лещинський Федір (Філофей, Теодор)
Лещинський Іван Степанович (Іона), викладач, архімандрит **318**, 331
Лещинський Федір (Філофей, Теодор), митрополит Тобольський і Сибірський, просвітник, місіонер 18, 79, 257, 270, 288, **318–319**, 347, 393, 427, 512
Ливотов Е., автор 276
Лигарид Паисий – див. Лігарид Пантелеймон (Паїсій)
Лизогуб Агафія, дружина Манжоса Х. 352
Лизогуб Анастасія, дружина Горленка А. А. 148
Лизогуб Андрій Юхимович, бунчук. товариш 98, 209, 290, **319–320**, 321, 399, 426
Лизогуб Антон Андрійович, бунчук. товариш 320
Лизогуб Василь Семенович, студент КМА 320
Лизогуб Ганна Василівна – див. Дуніна-Борковська Ганна Василівна
Лизогуб Ганна Василівна – див. Танська Ганна Василівна
Лизогуб Григорій Якович, бунчук. товариш **320**, 321
Лизогуб Євдокія Андріївна, дружина Кулябки А. Ф., Стороженка Г. А. 320
Лизогуб Єлизавета Яківна, мати Солонини І. М. 505
Лизогуб Іван, полк. канівський 115
Лизогуб Іван Семенович, бунчук. товариш **320**
Лизогуб Іван Якович, бунчук. товариш 321
Лизогуб Ілля Якович, полк. рос. армії 193, 321
Лизогуб Ірина Іванівна – див. Скоропадська Ірина Іванівна
Лизогуб Катерина Михайлівна – див. Кондратьєва Катерина Михайлівна
Лизогуб Любов Петрівна – див. Дорошенко Любов Петрівна
Лизогуб Марія Андріївна, дружина Валькевича П. В. 98, 320
Лизогуб Настя Степанівна, дружина Лизогуба Г. Я. 320
Лизогуб Олена Андріївна, дружина Пиковця І., Теребинського С. 320, 426
Лизогуб Параска Михайлівна – див. Миклашевська Параска Михайлівна
Лизогуб Семен Семенович, бунчук. товариш 140, 290, **320**
Лизогуб Семен Юхимович, студент КМА **320**, 410, 491
Лизогуб Тетяна Андріївна, дружина Журавки Я., Войникова В. І., Ланкау Б. 209, 320–321
Лизогуб Тетяна Семенівна, дружина Гоголя-Яновського А. Д. 140, 320
Лизогуб Феодора Іванівна – див. Мирович Феодора Іванівна
Лизогуб Юрій Якович, полк. чернігівський 152
Лизогуб Юхим Якович, ген. хорунжий 319–321, 491
Лизогуб Яків, полк. чернігівський 321
Лизогуб Яків Юхимович, наказ. гетьман 41, 128, 152, 290, 319, **320–322**, 325, 399, 462, 492, 505, 550
Лизогуби (Лизогубы), старшин. рід 125, 140, 253, 320, 322, 334, 505
Лилеев М. И., автор 70, 80, 131, 206, 268, 471
Линцевський Гервасій, викладач, єпископ Переяславський і Бориспільський 70, 127, 229, **322**, 498
Липинський В. К., автор 87, 113, 116, 126, 144, 216, 260, 328, 374, 390, 399–400, 428, 502, 512, 520, 529, 585, 594
Липський Анджей, підканцлер коронний 205
Лип'яцький Григорій, священик 322
Лип'яцький Йосип Григорович (Йоасаф), викладач **322**
Лисаневич Василь Михайлович, сотник мглинський 83, **322**, 402
Лисаневич Євдокія Федорівна – див. Підгурська Євдокія Федорівна
Лисенки, козац. рід 322–323
Лисенко Анастасія Іванівна – див. Товстоліс Анастасія Іванівна
Лисенко Віталій, батько Миколи Лисенка 454
Лисенко Василь Іванович, сотник киселівський **322**, 323
Лисенко Ганна Стефанівна – див. Леонтович Ганна Стефанівна
Лисенко Іван Максимович, автор 29, 61, 73, 101, 109, 204, 210, 269, 274, 285, 291, 358, 382, 390, 425, 454, 458, 460, 477, 479, 481, 550, 561, 605, 617
Лисенко Іван Федорович, сотник киселівський 322–323
Лисенко Йосип Федорович, дядько Лисенка В. І. 322
Лисенко Марія Василівна – див. Петрусева Марія Василівна
Лисенко Микола Віталійович, композитор 322, 454
Лисенко Павло Іванович, бунчук. товариш **323**
Лисенко Федір, сторож Голосіївської пустині 217
Лисенко Федір Якович, ген. суддя, ген. осавул 41, 355
Лисиці, старшин. рід 323
Лисиця Іван, полк. брацлавський 323
Лисиця Яків Іванович (Досифей), викладач **323**
Листовский И. С., автор 215
Литвинов Володимир Дмитрович, автор 19, 446, 612, 616
Лихачов Дмитро, рос. академік 547
Личков Никифор Іванович, купець 323
Личков Семен Никифорович, київський міський голова **323**
Личков Фадей Іванович, міщанин 323
Личкови, купецька родина 323
Лівій – див. Тіт Лівій
Лігарид Пантелеймон (Паїсій), письменник, викладач, митрополит Солунський і Газький **323–324**
Лінeвич Іван Карпович, військ. канцелярист **324**
Ліневич Карпо Петрович, сотник волинський 324
Ліневич Корнилій Карпович, військ. канцелярист, суддя **324**
Ліневич Матвій Карпович, бунчук. товариш **324**
Ліневич Мусій (Мойсей) Карпович, військ. товариш **324**
Ліницький Варлаам, архієпископ Псковський, Ізборський і Нарвський 34, 240, 286, **324–325**
Лінней Карл, біолог 78, 501, 525, 599
Ліпсій Юст, письменник 147, 289, 611
Лісевич Данило, сотник ковалівський 426
Лісіцин М. 103
Лісницька Марія Григоріївна, дружина Апостола Павла 40
Лісницький Григорій, полк. миргородський 40, 114–115, 156, 382, 396
Лісовський Федір, сотник новгород-сіверський 290
Ліст Ф., композитор 345
Ліхуда Йоаникій, організатор Моск. слов.-грек.-лат. школи 402, 507
Ліхуда Софроній, організатор Моск. слов.-грек.-лат. школи 402, 507
Ліхуди, засновники Моск. слов.-грек.-лат. школи 186, 206, 240, 332, 436, 469, 507
Ліщинський Василь Іванович, викладач 79
Лобанов, дипломат 252
Лобанов Петро, міщанин 360
Лобанов-Ростовский А. Б., автор 253
Лобанов-Ростовський Я., генерал-губернатор України 542
Лобасов Філон Корнійович, міщанин 326
Лобатынский С., автор 301
Лобач Мартин, ігумен **325–326**, 469, 480
Лобачевський Яків Федорович (Ієрофей), педагог, єпископ Острозький **326**
Лобисевич Анна Опанасівна, дочка Лобисевича О. К. 327
Лобисевич Анна Якимівна – див. Миткевич Анна Якимівна
Лобисевич Василь Опанасович, капітан 327
Лобисевич Катерина – див. Губчиць Катерина
Лобисевич Кирило Кирилович, стародубський полк. суддя **326**, 327–328
Лобисевич Кирило Якович, значк. товариш 326, 328
Лобисевич Марія Матвіївна – див. Холодович Марія Матвіївна
Лобисевич Марія Опанасівна, дочка Лобисевича О. К. 327
Лобисевич Опанас (Афанасій) Кирилович, письменник, перекладач, радник Генерального суду 13, 15–16, 118, 137, 182, 253, 313, **326–328**, 503, 523, 543
Лобисевич Павло Кирилович, стародубський полк. осавул 131, 326, **328**
Лобисевич Яків Філонович, військ. товариш 326
Лобисевичі, старшин. рід 326
Лобки, старшин. рід 328
Лобко Гавриїл, начальник Лаврської друкарні і Київської пустині **328**
Лобко Іван Павлович, брат Лобка Г. 328
Лобко Павло, священик 328
Лобко Павло Павлович, купець, райця **328**
Лобко Юхим, сотник вибельський 328
Лобко Яків, сотник погарський 328
Лобода Григорій, гетьман 328, 342
Лобода Федір, ген. суддя **328**, 329
Лободи, старшин. рід 114
Лободовський Симеон, викладач, священик 82, **329**
Логановський Іван Васильович (Йоакинф), ректор КМА, архімандрит 29, 285, 326, **329**, 356, 401, 443, 458, 519, 537, 602
Логвинов Павло, викладач **329**
Лозинський Лука (Лаврентій), співак **329**
Лозка Андрій, берестейський войський 329
Лозка Анна – див. Боговитинова-Козирадська Анна
Лозка Василь Яцькович, шляхтич 329
Лозка Катерина Стефанівна, дружина Млечка М. 159
Лозка Лаврін Васильович, підчаший київський 158, 330
Лозка Михайло Стефанович, шляхтич 158, 160, 330
Лозка Олехно, городничий київський 329
Лозка Стефан (Степан) Васильович, маршалок мозирський, підчаший київський 158–160, **329–330**
Лозка Юзеф (Йосип) Васильович, маршалок мозирський 330
Лозка Яцько, намісник 329
Лозки, шляхет. рід 329
Лозова Т., автор 559

Лозчина Анна Янушівна — див. Гулевичівна Анна Янушівна
Локателлі Дж.-Б., керівник італ. театральної трупи 92
Локк Джон, англ. філософ 337, 444
Локощенко Г., автор 73
Ломиковська Анастасія Іванівна, дружина Марковича І. А. 353
Ломиковська Олена Іванівна, дружина Мировича С. І. 363
Ломиковський Василь, етнограф, історик, агроном 16, 42, 355, 541
Ломиковський Іван, ген. обозний, ген. осавул, наказ. гетьман 136, **330**, 353, 361
Ломиковський Ілля Іванович, син Ломиковського І. 330
Ломиковський Михайло Іванович, син Ломиковського І. 330
Ломиковські, старшин. рід 355, 565
Ломоносов Михайло Васильович, рос. вчений, природодослідник, філософ, поет 39, 71, 122, 182, 197, 266–267, 274, 283, 327, **330–332**, 365, 379–380, 385–386, 431, 445, 481, 486–487, 500
Лонгинов Данило Устимович (Димитрій) — див. Устимович (Устинович) Данило Устимович (Димитрій)
Лонгинов М. Н., автор 198
Лонгинов Устим, міщанин 554
Лопата Тетяна Романівна, дружина Мокрієвича С. К. 377
Лопатинський Федір (Теофілакт), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії 8, 17, 147, 183, 261, **332**, 341, 361, 443, 582
Лопухін, князь 252
Лопухін, князь, ген. прокурор 532
Лопухін І. В., член Головного Капітулу 134
Лопухін Іларіон, голова стрільців 306
Лопухін О., вчений 7
Лоренцова К. В., дружина Галецького Т. С. 132
Лорер М., декабрист 465, 541
Лосенко Антін Павлович, художник 138, 267
Лосєв О. Ф., рос. філософ 489
Лосицький Ю., архітектор 161
Лоський М. О., рос. філософ 489
Лоський Ігор, автор 571
Лотман Ю. М., автор 86, 132
Лотоцкий А., автор 553
Лощенко Іван, сотник 256
Лубенський Роман, протопоп 332
Лубенський Стефан, священик **332**
Лубенський Стефан Романович, священик **332–333**
Луб'янівський Петро Федорович, викладач, протопоп **333**
Луб'янович К., літератор 38
Лудольф Г. В., мовознавець 500
Лукаріс Кирило, патріарх Константинопольський 281, 371, 499, 540
Лукарський Демко, шляхтич 159
Лукашевич В., член полтавської масонської ложі «Любов до істини» 290, 542
Лукашевич Василь, лубенський полк. суддя **333**
Лукашевич И. Я. 77
Лукашевич І. Я., поміщик 366
Лукашевич Лука Михайлович, генерал-майор **333**
Лукашевич Н., поміщиця 430
Лукашевич П. А., автор 183, 550
Лукашевич Паладій, префект Чернігівського колегіуму **333–334**
Лукашевич Ф., товариш Трощинського Д. П. 542
Лукин В. И. — див. Лукін Володимир Ігнатович
Лукіан, грец. письменник 267, 462, 544
Лукін Володимир Ігнатович, літератор 198, 204
Лукомский В. К., автор 178, 209, 260
Лукомський І. С., онук Лукомського С. С. 335
Лукомський Іван, дід Лукомського С. В. 334
Лукомський С. С., сотник переволочанський 334–335
Лукомський Степан (Стефан) Васильович, сотник яготинський, прилуцький і переволочанський 41, 321, **334–335**
Лукрецій Кар 147
Лук'янов (Лукьянов) В. В., автор 71–72
Лук'янович Парасковія Степанівна, дружина Кандиби А. Д. 250
Лук'янович Степан Я., лубенський полк. хорунжий 250
Луппов С. П., автор 91, 147
Лупул Василь, молд. господар 114, 382, 442, 496, 528, 613
Лупул Розанда Василівна, дочка Лупула В. 114, 528
Лутай Степан, родич Калиновського Ф. 247
Лучицкий И., автор 157–158
Лучичі-Виговські, шляхет. рід 112–113, 115–116
Лучкай М., мовознавець 500
Львов М., письменник 85
Львов С., князь 114
Любарський Василь (Варфоломій), єпископ В'ятський і Великопермський 236, **335**
Любарський Платон, архієпископ Астраханський і Кавказький 313, **335**, 470
Любачевський Яків Федорович (Ієрофей) — див. Лобачевський Яків Федорович (Ієрофей)
Люберт Зібранд, протестантський полеміст 227
Любименко И. И., автор 545
Любинецький Віктор, викладач **335**
Любисток Григорій Михайлович, полковник 354, 452
Любич Микола Іванович, військ. канцелярист **335**
Любомирський Василь (Варфоломій) — див. Любарський Василь (Варфоломій)
Любомирський Єжи, коронний маршалок 156, 171, 360
Людвіг Х. Ф., патолог 140
Людовік XIV, король Франції 528, 543, 569
Людовік XV, король Франції 408
Люппе Василь, викладач 39, 311, **335–336**
Люта Тетяна Юріївна, дослідник 329
Лютий Тарас Володимирович, автор 62, 185, 284, 367, 488, 506, 586, 619
Лютер Мартін, релігійний діяч 536
Люткович-Телиця Павло-Домжив, видавець 482
Ляйбніц — див. Лейбніц Г. В.
Лякіна Римма Миколаївна, автор 29–30, 37, 58, 61, 64, 68, 70, 73–74, 79–80, 82–85, 89, 93, 98, 110, 112, 121, 124, 126, 131–132, 135–136, 139, 144–145, 153, 156–158, 162, 167–168, 175–176, 192, 202–203, 209–210, 217, 223, 237–239, 246, 251, 254, 256–257, 261–262, 264, 269, 276, 285–286, 288–289, 291, 295–296, 299, 302, 309–316, 318, 322–324, 328, 333, 335, 337, 350, 353, 356–357, 368, 376–378, 390–392, 401–402, 407, 410–412, 416–417, 420, 422, 425–426, 437, 439, 443, 451–452, 454–455, 457–458, 460, 463, 465, 470, 475, 477–478, 480, 482, 486, 488, 498, 504–505, 509, 513, 515–516, 523–524, 538, 543–544, 554, 557, 560–561, 573, 577, 581, 583, 585–586, 589, 592, 594, 596, 602, 605, 609, 612, 614
Лянцкоронський Вацлав, староста черкаський 182
Ляскоронский Сильвестр — див. Ляскоронський Сильвестр
Ляскоронський Сильвестр, ректор КМА 141, 152, 312, 326, **336–337**, 376, 470, 504
Лятошевич Іван (Іраклій), викладач, ігумен 183, 337, 375, 466, 527, 557
Лятошевич Степан, брат Лятошевича І. **337**
Лятошинський Борис Миколайович, композитор 103
Лятошинський М. В., автор 131, 357
Ляхницький Касіян — див. Лехницький Касіян
Ляцкоронський Сильвестр — див. Ляскоронський Сильвестр
Ляшенко 61, 147
Ляшкевич Пелагея Іванівна, дружина Меленського А. І. 360
Ляшков Трохим, викладач, протоієрей **337**
Лящевецький (Лящевицький) Кирило, єпископ Воронезький і Єлецький, Чернігівський і Новгород-Сіверський **337–338**, 351, 363, 425
Лящевський Василь (Варлаам), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 14, 18, 51, 55, 88, 93, 126, 155, 213, 237, 246–247, 267, 318, **338**, 349, 376, 379, 448, 478, 495, 536, 600

М

Маблі Г.-Б., франц. просвітник 118, 267
Маврокордат Костянтин, волоський господар 202
Маврокордато Олександр, молд. господар 56
Мавсол, карійський цар 60
Магницкий Михаил, письменник 508
Магницький Леонтій, математик 330, 500
Магомет, пророк 431
Маєвський Варлаам, перекладач, архімандрит **341**
Маєвський Сидір (Йоасаф), архімандрит, викладач 299, **341**
Маендорф Р. И., письменник 573
Мазапета Ганна, бабуся Берла В. Д. 70
Мазаракі, старшин. рід 342
Мазаракі Анастасія Іванівна — див. Міницька Анастасія Іванівна
Мазаракі Андрій Семенович, військовий **341**
Мазаракі Варвара Семенівна, дружина Ласкевича П. Ф. 342
Мазаракі Ганна Іванівна, дружина Свічки В. Л. 341
Мазаракі Григорій Дем'янович, син Мазаракі Д. І. 342
Мазаракі (Мазаракій, Мазарака) Дем'ян Іванович, військ. товариш 341–342
Мазаракі Іван Дем'янович, військ. товариш **341**, 342
Мазаракі Іван (Ян) Іванович, дипломат 341
Мазаракі Іван Семенович, військовий 342
Мазаракі (Мазаракій) Іван Христофорович, член Львівського братства 341
Мазаракі Катерина Михайлівна — див. Мовчан Катерина Михайлівна
Мазаракі Констанція — див. Крузер Констанція
Мазаракі Микола Семенович, військовий 342
Мазаракі Петро Дем'янович, син Мазаракі Д. І. 342
Мазаракі Петро Семенович, військовий 342
Мазаракі (Мазаракій) Семен Андрійович, бунчук. товариш **341**, 342
Мазаракі Семен Семенович, військовий 342
Мазаракі Сергій, археолог-аматор 342
Мазаракі Степан Семенович, військовий 342
Мазаракі Федір Семенович, військовий 342
Мазаракій Христофор, купець 341–342
Мазепа, зем'янин 342
Мазепа Адам-Степан, білоцерківський

городовий отаман, підчаший чернігівський 116, 342
Мазепа Ганна Семенівна — див. Половець Ганна Семенівна
Мазепа Іван Степанович, гетьман України 14–15, 21, 40–43, 50, 59–61, 87, 93, 104–105, 116, 121, 127–128, 131–133, 135–136, 142, 145–146, 148–149, 152, 157, 160, 167, 171, 181, 187, 210, 214, 220–221, 225, 228, 235–236, 242, 245, 256, 269, 284, 290, 297–298, 300–301, 315, 319, 321, 323, 330, **342–345**, 346–348, 354, 361, 363–364, 374, 376–378, 386, 393–394, 399, 403, 407–411, 418–419, 429, 437–439, 441, 445–446, 457, 469, 485, 490–491, 494, 511, 523, 541–542, 546, 548, 553, 561, 582, 586, 590, 600, 609, 611, 618–619
Мазепа Марина (Марія, Магдалена), мати Мазепи І. С. — див. Мокієвська Марина (Марія, Магдалена)
Мазепа Михайло, шляхтич 342
Мазепа Федір Михайлович, полковник 342
Мазепа-Каменецький Михайло, шляхтич 249
Мазепа-(Колединська) Олександра Степанівна, шляхтянка 121, 343, 399
Мазепи-Колединські, шляхет. рід 249, 342
Мазурович Іван, співак, купець 549–550
Майборода Микита Якович, священик **345**
Майков В. І., письменник 132
Майков Д., дослідник 433
Макарій, архімандрит 268, 284, 389
Макарій, єпископ Коринфський 108
Макарій III, патріарх Антіохійський 286, 288, 373, 404, 507
Макарій Єгипетський 359
Макарій Римлянин, блаженний 43
Макаров А., автор 60
Макарович-Івашенцевич Криштоф, шляхтич 258, 381
Макіавеллі Ніколо, секретар Флорентійської республіки 15, 91, 299
Маклер Іван, учасник польс. повстання 1830–31 рр. 231–232
Маковецький Г., студент КМА 30
Маковецький Павло (Петро), викладач, архімандрит 335, **345**
Маковська Марина Дем'янівна, мати Чуйкевича Й. 586
Маковська Уляна Іванівна, мати Огієвського Г. П. 400–401
Маковський Дем'ян, значний товариш 586
Маковський Іван Миколайович, сотник кролевецький 400
Макрина, інокиня 271
Максим Грек 65
Максим Сповідник, письменник 108
Максимович Андрій Петрович, син Максимовича П. Д. 350
Максимович Антон Максимович, бунчук. товариш 346
Максимович Василь Максимович, наказ. полк. переяславський 346
Максимович Ганна Степанівна, дочка Максимовича С. 350
Максимович Гликера — див. Тимковська Гликера
Максимович Григорій Максимович, протопоп 346
Максимович Дем'ян, протоієрей 349
Максимович Дмитро Максимович, лікар, ген. бунчужний 346–347
Максимович Євпраксія Афанасіївна — див. Єсимонтовська Євпраксія Афанасіївна
Максимович Євфимій, священик 348
Максимович И. С., автор 348
Максимович Іван Іванович, доктор медицини 350
Максимович (Васильківський) Іван Максимович (Іоан), митрополит Тобольський і всього Сибіру 8, 17, 43, 191, 286, 298, 316, 319, 344, **346–347**, 377, 444, 511–512, 602
Максимович Іван Петрович, ген. писар 15, 18, 136, 330, **347–348**
Максимович Іван Петрович, доктор медицини 348
Максимович Іван Петрович, професор 350
Максимович Ігнатій, викладач, архімандрит, поет **348–349**, 425
Максимович Ілля Васильович, співак **349**
Максимович Йоакинф, викладач, ієромонах **349**, 390
Максимович Йосип, шляхтич 349
Максимович М. А. — див. Максимович Михайло Олександрович
Максимович Максим, священик 32
Максимович Марія Степанівна, дочка Максимовича С. 350
Максимович Марфа Гаврилівна — див. Ярославська Марфа Гаврилівна
Максимович Микола Іванович, викладач 350
Максимович Микола Петрович, син Максимовича П. Д. 350
Максимович Михайло (Манасія), ректор КМА, архімандрит, письменник 124, 152, 260, 268, 312, **349**, 386, 442, 470, 602
Максимович Михайло Максимович, бунчук. товариш 346
Максимович Михайло Олександрович, ректор Київ. ун-ту 7, 76, 112, 139–140, 201, 232, 261, 263, 419, 465, 469, 515, 529, 531–532, 600, 602
Максимович Михайло Петрович, доктор медицини 350
Максимович Михайло Степанович, військ. канцелярист 350
Максимович Олександр, батько Максимовича М. О. 530
Максимович Олександр Петрович, директор С.-Петерб. технологічного інституту 530
Максимович Олександра Петрівна, дочка Максимовича П. Д. 530
Максимович П., студент КМА 88
Максимович Павло Петрович, письменник, викладач 349
Максимович Петро Дем'янович, протоієрей **349–350**
Максимович Петро Максимович, значк. товариш 346–347
Максимович Петро Олександрович, полк. артилерії 350
Максимович Степан, наказ. полк. стародубський **350**
Максимович Степан Петрович, брат Максимовича І. П. 347
Максимович Степан Петрович, син Максимовича П. Д. 350
Максимович Т. 73
Максимович-Амбодик Нестор Максимович — див. Амбодик-Максимович Нестор Максимович
Максимовичі, шляхет. рід 282
Максимовський Тимофій, викладач **350**
Маланюк Євген 11–12
Малаховська Ірина, мати Орлика П. 407
Малаховські, шляхет. рід 407
Малашевич Іван, кошовий отаман 146
Малеванский Ф., автор 52
Малинин Тихін, єпископ Воронезький і Єлецький 284
Малиновський А., працівник Московського архіву Колегії закорд. справ 55
Малиновський Василь, чернець **350**
Малиновський Олексій, викладач **351**
Малиновський Павло (Платон), архієпископ Саарський, Крутицький, Московський і Севський 30, 72, 190, 349, **351**, 374, 390, 479–480, 533
Малицкий Иерофей — див. Малицький Оникій (Єрофій)
Малицкий Н. В., автор 223
Малицький І. — див. Малицький Оникій (Єрофій)
Малицький Оникій (Єрофій), митрополит Київський і Галицький 103, **351–352**, 389, 416, 455, 460–461, 480, 516, 530, 574
Мальевский Йов — див. Молевський Йов
Мальський Сильвестр, офіціал 217
Мальцов, старшина 390
Малюшицький Василь, викладач 271
Маляховський Григорій Федорович (Геласій), викладач **352**
Манасія, архієпископ Македонський 177
Мангилев П. И., автор 319
Манденки 107
Манденко Василь, дядько Величковського П. І. 107
Манджос — див. Манжос
Мандрика Катерина Семенівна, мати Гамалії П. Я. 132
Мандрика Марфа Семенівна, дружина Симоновського Петра 484
Мандрика Петро, сотник синявський 549
Мандрика Петро Петрович, син Мандрики Петра 549
Мандрика Семен, сотник кобижчанський 484
Мандя, купець 107
Манжос Агафія — див. Лизогуб Агафія
Манжос Анастасія Григорівна, дружина Богдановича Івана 352
Манжос Анна (Ганна) Григорівна, дружина Велецького Василя Васильовича 104, 352
Манжос Григорій Григорович, військовий 352
Манжос Григорій Хомович, лубенський полк. суддя 104, 352
Манжос Дмитро Григорович, військовий 352
Манжос Іван, міщанин 352
Манжос Іван Григорович, лубенський полк. осавул **352**
Манжос Катерина Дмитрівна — див. Дроздовська Катерина Дмитрівна
Манжос Олександра Іванівна, дружина Пирятинського Петра 352
Манжос Олена — див. Жуковська Олена
Манжос Олена, дружина Манжоса І. Г. 352
Манжос Степан Іванович, син Манжоса І. Г. 352
Манжос Уляна Федорівна — див. Савич Уляна Федорівна
Манжос Федір Хомович, значк. товариш 352
Манжос Хома Іванович, купець, сотник роменський 352
Манжос Яків Хомович, значк. товариш 352
Манжоси, шляхет. рід 352
Манкієв (Манкевич) А. І., історик 507
Мантяйський Яків — див. Мултянський Яків
Мануїл Ритор 65
Мануйлов І., член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
Мануйлович Іван, ген. осавул, правитель Ген. військ. канцелярії 39, 250
Мануйлович Марія Іванівна, дружина Пироцького І. 250
Манфредіні В., композитор 64
Манштейн, генерал-майор 545
Маньківський Іван, протоієрей 238
Маньківський Федір, бунчук. товариш **352–353**

Маньківські, старшин. рід 352
Маргарет (Маргіт), угорська княжна 370
Марголис Ю. Д., автор 264, 266–267, 380
Маренгейм, лікар 356
Мариновський Ю. Ю., автор 53, 594
Марія, родичка Заулонського К. 222
Марія, родичка Сагайдачного П. 271
Марія Казимира, королева Речі Посполитої 116
Марія-Людовика, королева Речі Посполитої 528
Марія Олексіївна, рос. царівна 210
Марія Тереза, австр. імператриця 185, 202
Марія Павлівна, велика князівна 472
Марія Федорівна, велика княгиня 251, 318, 472, 545
Марк, митрополит Ефеський 282
Марк Аврелій Антонін, римський імператор 19, 203, 478
Маркевич А. И., автор 353
Маркевич А., автор 221
Маркевич Микола Андрійович, історик, письменник, поет, музикант-аматор, етнограф, фольклорист 67, 77, 256, 366, 459
Маркевич Н. А., автор – див. Маркевич Микола Андрійович
Марко Вовчок, письменниця 228
Марков М., автор 62, 216, 252, 315, 361, 425, 429, 452, 472
Маркович Анастасія Іванівна – див. Ломиковська Анастасія Іванівна
Маркович Анастасія Іванівна, дружина Политики Козьми Андрійовича, Білухи Михайла Дмитровича 353
Маркович Анастасія Марківна, дружина Голуба К. І., Скоропадського І. 8, 144, 320, 353, 439, 491
Маркович Анастасія Михайлівна, дочка Марковича М. Я. 355
Маркович Андрій Іванович, бунчук. товариш 353
Маркович Андрій Маркович, ген. підскарбій 353, 400–401
Маркович Ганна Луківна, дочка Марковича Л. А. 353
Маркович Ганна Михайлівна, дочка Марковича М. Я. 355
Маркович Ганна Яківна, дочка Марковича Я. А. 355
Маркович Григорій Федорович, студент КМА 353
Маркович Дмитро Федорович, бунчук. товариш **353**
Маркович Євдокія Марківна, дружина Кулябки І. І. 303
Маркович Єфросинія Іванівна – див. Джунковська Єфросинія Іванівна
Маркович Єфросинія Михайлівна – див. Жуковська Єфросинія Михайлівна
Маркович Іван Андрійович, лубенський полк. обозний **353**
Маркович Іван Дмитрович, колез. асесор 353
Маркович Костянтин Дмитрович, прем'єр-майор 353
Маркович Лука Андрійович, бунчук. товариш **353**
Маркович Марія Прохорівна – див. Миткевич Марія Прохорівна
Маркович Марко Аврамович, тесть Голуба К. 144, 491
Маркович Михайло Федорович, бунчук. товариш 353
Маркович Михайло Якович, титул. радник 355
Маркович Мотрона Олексіївна – див. Плотна Мотрона Олексіївна
Маркович Олександр Олександрович, онук Марковича Я. А. 355
Маркович Олександр Михайлович, історик 355
Маркович Олена Павлівна – див. Полуботок Олена Павлівна
Маркович Опанас, фольклорист, етнограф 228
Маркович Осип, бунчук. товариш 86
Маркович Пелагея Яківна, дружина Піковця С. В. 355, 426
Маркович Тетяна Дмитрівна, дочка Марковича Д. Ф. 353
Маркович Уляна Дмитрівна, дочка Марковича Д. Ф. 353
Маркович Федір, бунчук. товариш 353
Маркович Яків Андрійович, ген. підскарбій, письменник 68, 70, 77, 98, 144, 147, 250, 278, 289–290, 297, **353–355**, 390, 401, 426, 438, 515, 541, 566, 616
Маркович Яків Якович, історик 355, 445
Марковичі, старшин. рід 355, 439
Марковский А., автор 451
Марковський М., дослідник 454
Марпергер П. І. 545
Мартель Р., автор 345
Мартин, аптекар 519
Мартинов Іван Іванович, перекладач 56, 510
Мартіні Дж., викладач 64
Мартос Ганна Михайлівна, дружина Костенецького Ф. 288
Мартос Іван Петрович, скульптор **355**
Мартос Іван Романович, історик, поет 355
Мартос Мартин Васильович, лубенський полк. суддя 355
Мартос Михайло, бунчук. товариш 288
Мартос О. І., історик 355
Мартос Роман, значк. товариш 355
Мартос Яків, військ. товариш 513
Мартоси, старшин. рід 505
Мартынов И. Ф., автор 86
Марфа Матвеевна, цариця 545
Марценюк Тамара Олегівна, автор 309
Марчевський Іван, студент КМА 356
Марчевський Ілля, студент КМА 356
Марчевський Лаврентій, співак **356**
Марченко І., полтавський війт 290
Марченко М. І., автор 76, 106, , 152, 320, 322, 335, 355, 485
Масальський Андрій, воєвода мінський 400
Маскевич-Даджибог, дяк **356**
Маслов С. І. (С. И.), автор 107, 228, 255, 263, 300, 335, 611–612
Маслов С. О., редактор 447
Масловська Віра Опанасівна, дочка Масловського О. Ф. 356
Масловська Надія Матвіївна, дружина Масловського О. Ф. 356
Масловська Уляна Опанасівна, дочка Масловського О. Ф. 356
Масловський Опанас Федорович, доктор медицини 36, 109, 145, **356–357**, 473
Масловський Федір Опанасович, син Масловського О. Ф. 356
Маслюк Віталій Петрович, автор 8, 70, 91, 94, 171, 185, 277, 385, 458, 496, 542, 609
Масюк Леонтій Федорович, сотник веприцький **357**
Масюк Ольга Дмитрівна – див. Білуха-Кохановська Ольга Дмитрівна
Масюк Прокіп Леонтійович, сотник веприцький **357**
Масюк Федір Юрійович, сотник веприцький **357**
Масюки, старшин. рід 357
Масюков Павло Семенович, маршалок гадяцький 357
Масюков (Масюк) Семен Прокопович, чернігівський губ. маршалок **357**
Матвеев П., автор 370
Матвеєв Артемон, боярин, рос. посол 161, 368, 382, 454
Матковська Оксана Володимирівна, автор 583
Матковський Федір, лікар 68
Матон Микола Миколайович – див. Мотоніс Микола Миколайович
Маттеї, професор 533
Матушевич (Матушевський) Кіндрат (Кандид), викладач, протоієрей **357–358**
Матфей Кіпрський 42
Матфієв Стефан, ієрей 440
Матяш, цирулик 201
Махмед-Емін Федір Олександрович – див. Емін Федір Олександрович
Махновець Л. Є., автор 250, 295, 490
Маховський Себастіан, полковник 115–116, 189
Маценко В. А, автор 29
Мацеевич Л., автор 120, 349
Мацієвич Л., викладач Чернігівської семінарії 120
Мацієвич Олександр (Арсеній), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, Тобольський і всього Сибіру, Ростовський і Ярославський 18, 45, 153, 279, 335, **358**, 547, 604
Мацьків Т., автор 345
Мацюк О. Я., автор 503
Мгонський Василь, диякон 577
Медакович Д., серб. дослідник 100–101
Медведєв Сильвестр, намісник монастиря 435–436, 469, 507
Мезенець Олександр, композитор **358–359**
Мезеряну Вартоломей (Вартоломій), рум. перекладач **359**
Мейперсон, письменник 508
Меланхтон Філіп, письменник 299
Меленська Пелагея Іванівна – див. Ляшкевич Пелагея Іванівна
Меленський Андрій Іванович, архітектор 31, **359–360**, 482, 515
Мелес (Мелесь) Федір (Теофілакт), настоятель **360**, 416
Мелецький М. 453
Меліссіно І., обер-прокурор Синоду, куратор Моск. ун-ту 39, 279, 508
Меллен Я., оператор С.-Петерб. сухопутної госпітальної школи 434
Мельман, професор 533
Мельников Авраам Савелійович, іконописець 323
Мельницька Ганна, меценатка 160
Менглі II Гірей, кримський хан 146
Меншиков О. Д., князь 42, 63, 93, 121, 178, 319, 321, 443, 491, 590
Мерзляков А., письменник 131
Метенський Симеон (Саватій) – див. Янович Симеон (Саватій)
Метилевська Марія Іванівна – див. Вернадська Марія Іванівна
Метилевський Лев, шляхтич 112
Мефодій III, патріарх Константинопольський 389, 453
Мехмед (Мухамед, Мухаммад) IV, кримський хан 115, 292, 389, 453
Мехмед IV, тур. султан 530, 567
Мечников І. 489
Мещерська, дружина Виговського К. О. 116
Мещерський Іван, князь 116
Мещерський (Мещерин, Мещеринів) Іван Іванович (Йосиф), ректор КМА, архімандрит 116, **360**

Мещерські, князівський рід 360
Мигалевич Софроній, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 43, 278, **360–361**, 469
Миглянський Андрій Герасимович, викладач **361**
Мигура-Плаксич Іван Детесович (Іларіон), ігумен, живописець 14, **361**, 403, 511, 525, 610
Мизунський Дмитро, канцелярист **361**
Мизь Р., автор 263
Микешин М., скульптор 84
Микитась Василь Лазаревич, автор 61, 77, 181, 203, 214, 299, 366
Микитась Надія Дмитрівна, автор 139, 464–465
Миклашевська Анастасія Андріївна, дружина Борозни І. І. 83
Миклашевська Параска Михайлівна, дружина Лизогуба А. Ю. 319
Миклашевська Уляна Степанівна, дружина Кулябки В. Г. 302
Миклашевський Андрій, бунчук. товариш 83
Миклашевський Михайло, ген. суддя 327
Миклашевський Михайло, новоросійський цивільний губернатор 542
Миклашевський Михайло Андрійович, полк. стародубський 319, 361
Миклашевський Пилип, поет **361**
Микола І Павлович, рос. імператор 132, 204, 290, 391, 506
Микулинська Ганна, засновниця Новочетвертинського м-ря 585
Миллер Д. П., автор 248, 268, 283, 589
Миловидов Л., автор 485
Милович Василь, священик 361
Милович Іван Васильович, викладач **361–362**
Милорадович Андрій Степанович, бунчук. товариш **362**, 363
Милорадович Г. А., автор 43, 62, 122–123, 127, 152, 248, 283, 322, 362–363
Милорадович Ґеоргій Петрович, таврійський цивільний губернатор **362**
Милорадович Марія Андріївна, дочка Милорадовича А. С. 362
Милорадович Марія Михайлівна – див. Гамалія Марія Михайлівна
Милорадович Марія Михайлівна – див. Горленко Марія Михайлівна
Милорадович Михайло Андрійович, київський та петербурзький генерал-губернатор 92, 360, 362, 483
Милорадович Михайло Ілліч, полк. гадяцький 43, 104, 151, 362
Милорадович Михайло Михайлович, полтавський губ. маршалок 248
Милорадович Михайло Степанович, поручик **362**, 363
Милорадович Олександр Степанович, поручик **362–363**
Милорадович Петро Степанович, полк. чернігівський 86, 362, **363**
Милорадович Софія Семенівна – див. Полуботок Софія Семенівна
Милорадович Степан Михайлович, бунчук. товариш 362
Милорадовичі, старшин. рід 362
Милославський Афанасій – див. Миславський Афанасій
Мильніков М., купець 302
Милявський, полковник 396
Милявський В. М., автор 274, 434
Миляева Л. С., автор 101, 460
Минацький Гаврило Іванович, викладач 363
Минацький Іван, викладач, протопоп 218, 262, **363**
Миних Б. – див. Мініх Бургард Крістоф
Мирдамський Даниїл – див. Натток-Михайловський Даниїл
Мирович Анастасія Федорівна, невістка Заруцького О. О. 221, 364
Мирович Анна Іванівна, сестра Мировича Ф. І. 121, 264
Мирович Анна Федорівна, дружина Войнаровського А. 121
Мирович Василь Якович, підпоручик 364
Мирович Дмитро Іванович, сотник яготинський 321
Мирович Іван, полк. переяславський 321, 363–364
Мирович Іван Іванович, брат С. Мировича 363–364
Мирович Іван Михайлович (Іванович), наказ. гетьман 363
Мирович Олена Іванівна – див. Ломиковська Олена Іванівна
Мирович Палагія Захарівна – див. Голуб Палагія Захарівна
Мирович Петро Федорович, воєвода єнісейський 364
Мирович Семен Іванович, мазепинець **363**, 364
Мирович Федір Іванович, ген. бунчужний та осавул 136, 363, **364**, 408
Мирович Феодора Іванівна, мати Лизогуба Г. Я. 320–321
Мирович Яків Федорович, воєвода кузнецький 364
Мировичі, старшин. рід 221, 363–364
Миронович Ромуальд, поет **364**
Миславський Афанасій, викладач, архімандрит 50, 141, 214, 317, **364**, 557
Миславський Власій (Варлаам), архімандрит, ректор Харківського колеґіуму і КМА 46, 93, 203, **364–365**, 402, 410, 439, 474
Миславський Семен, міщанин 498
Миславський Симеон Григорович (Самуїл), ректор КМА, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 62, 66, 81, 85, 88, 93, 97, 102, 117, 193, 223, 235, 246–247, 252, 260, 275, 283, 309, 312–313, 318, 351, 364, **365–366**, 386, 388, 402, 426, 439, 462, 471, 474, 481, 486, 498, 505, 509, 543, 558–559, 562, 571, 602,
Мисловський Карпо Васильович, небіж Миславського С. Г. 366
Миткевич Анна Якимівна, дружина Лобисевича П. К. 328
Миткевич Іван (Йоасаф), єпископ Бєлгородський та Обоянський, ректор Новгородської семінарії 247, **366–367**, 425, 488, 606
Миткевич Ієронім, викладач 30, **367**, 557
Миткевич Йосиф, ігумен 179, 214, 519
Миткевич Марія Прохорівна, дружина Марковича Я. А. 355
Миткевич Михайло, ректор Тобольської семінарії 279
Миткевич Федір, бурґомістр 159
Митрофан, ієродиякон 239
Митрофан, митрополит Коринфський 150, 325, 405
Митрофан, єпископ Бузеуський 175
Митрофанов Сила Митрофанович, доктор медицини **367**, 434
Митура Олександр, поет, педагог 65, 160, 225, 281, **367**, 428
Михаил, ієрей 271
Михаил Тверской, святий, князь 423
Михай Хоробрий, волоський господар 227
Михайло, митрополит Київський 97
Михайло, перекладач, співак **367–368**
Михайло, родич Скоропадського П. 271
Михайло Корибут Вишневецький, король Речі Посполитої 12, 102, 117,189, 431, 529, 618
Михайло Федорович, рос. цар 88, 225, 240, 258, 272, 306, 404, 591
Михайлов Афанасій Максимович, священик **368**
Михайлов Василь Афанасійович, священик **368**
Михайлов Лаврін – див. Кашперович Лаврентій Михайлович
Михайлович Семен, благодійник **368**
Михайлович Филимон, значк. товариш 144
Михайловський, піддячий 325
Михайловські, шляхет. рід 206
Михалевичі, шляхет. рід 124
Михальчук Л., автор 260
Мицик Юрій Андрійович, автор 52, 64, 72, 76, 82, 115, 117, 121, 152, 161, 166, 170, 171, 178, 206, 210, 213, 216, 232, 249, 258, 261, 269, 273, 291–292, 299, 301, 302–304, 309, 317, 320, 322, 358, 360–361, 368, 382, 385, 387, 396, 399–400, 405–406, 409, 422, 437, 471, 494, 502, 507, 520, 525, 535, 538–539, 565, 572, 585–586, 614
Мицько І. З., автор 255, 273, 281
Мишанич О. В., автор 20, 25, 185, 389
[Мишецька] Соломонія (Соломония Дионисьевна), настоятелька Лексинського м-ря 179–180
Мишецький Андрій Денисович – див. Денисов Андрій
Мишецький Борис, князь 179
Мишецький Діонисій (Денис), батько Денисова Андрія 179
Мишецький Семен Денисович – див. Денисов Семен
Мишецький Терентій, воєвода олонецький 179
Мишецькі, князівський рід 179–180
Мишлевич Джордже, художник 54
Мишляєвська Зіновія Михайлівна, дружина Мишляєвського Я. 368
Мишляєвський Даниїл Якович, студент КМА 368
Мишляєвський Самсон Якович, студент КМА 368
Мишляєвський Яків, колез. реєстратор **368**
Мишталський Ігнатій, викладач 298–299, 382
Мілеску Спафарій Ніколае, перекладач, дипломат **368–369**
Міллер Герард-Фрідріх, працівник Московського архіву Колеґії закорд. справ 54–55, 248, 331, 379, 431
Мільтон Дж., письменник 158
Міницька Анастасія Іванівна, дружина Мазаракі С. А. 342
Мініх Бургард Крістоф, генерал-фельдмаршал 46, 290, 303, 321–322, 355, 485, 526, 565
Мінц Петро, учень Чернігівського колеґіуму 241
Мінятій Ілля, письменник 267, 379
Міхаеліс А., нім. пієтист 337
Міхаелс Йоганн-Генріх, гебраїст 536
Міхал Вишневецький – див. Михайло Корибут Вишневецький
Міцкевич Адам, польс. поет 33, 158
Мічерліх, викладач 533
Мічурін Д., архітектор 590
Міщенко Іван, співак 341
Млечко Катерина Стефанівна – див. Лозка Катерина Стефанівна
Млечко Микола, хорунжий оршанський 159
Многогрішна Олена Дем'янівна, дочка Многогрішного Д. 370
Многогрішний Василь Гнатович, полк. чернігівський 59, 369–370
Многогрішний Дем'ян Гнатович, гетьман України 15, 59, 98, 152, 166, 187, 269, 301, **369–**

370, 377, 382, 394, 431, 453, 473, 567, 614, 618
Многогрішний Петро Дем'янович, син Многогрішного Д. 370
Многогрішний Яків Дем'янович, син Многогрішного Д. 370
Множинський Семен (Серапіон), письменник, ієромонах **370**
Мовчан Катерина Михайлівна, дружина Мазаракі Д. 341–342
Мовчан Михайло Федорович, прилуцький полк. осавул 341–342
Мовчани, старшин. рід 342
Могила Анна Єреміївна, дружина Потоцького Станіслава 371
Могила (Могилат) Василь, священик 374
Могила Гавриїл Симеонович, брат Могили П. 371
Могила Ґеорґій Іоанович, син Могили І. 371
Могила Єремія Іоанович, син Могили І. 227, 371
Могила Іван Симеонович, брат Могили П. 371
Могила Іоан, молд. воєвода 371
Могила Катерина, двоюрідна сестра Могили П. 258
Могила Козьма, член княжої ради при Стефані Великому 371
Могила Михайло Симеонович, брат Могили П. 371
Могила Мойсей Симеонович, брат Могили П. 371
Могила Павло Симеонович, брат Могили П. 371
Могила Петро Симеонович, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 11–13, 15, 17, 21–22, 25, 34, 49, 52, 59, 63, 66, 81, 88, 111, 114, 116, 126, 143–144, 148, 159–160, 167–168, 186, 201, 205, 224, 239–240, 246, 248–249, 255, 258–260, 276–277, 280–281, 286–287, 298, 306, 317, 356, 359, 361, 368, **370–374**, 381, 387, 392, 399–400, 404–406, 421, 428, 431, 435, 437, 451, 472, 482–484, 496–497, 502–503, 507, 512, 516, 519–520, 535, 538–540, 568, 585
Могила Раїна (Реґіна) Єреміївна, дружина Вишневецького Михайла 280–281, 371
Могила Симеон Іоанович, молд. і волоський господар, гетьман сучавський 370–371
Могили, шляхет. рід 374
Могилянский Арсений – див. Могилянський Олексій Васильович (Арсеній)
Могилянська Дарія, праправнука Лукомського С. С. 335
Могилянський Василь – див. Могила (Могилат) Василь
Могилянський Євстафій (Остап) Васильович (Єпіфаній), педагог, архімандрит 149, **374**
Могилянський Олексій Васильович (Арсеній), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії, викладач 37, 71, 74, 85, 97, 126, 139, 216, 223, **374–375**, 386, 486, 542, 585, 619
Модест, єпископ Люблінський 302
Модзалевський (Модзалевский) В. Л., автор 7, 42–43, 46, 55, 61, 63, 70, 83–84, 98, 104–105, 112–113, 116, 123, 132–134, 136, 139–140, 142, 144, 148–149, 152, 165, 176, 178–179, 183, 187–188, 193, 209–210, 215, 220–221, 229–230, 242, 250, 253–254, 260, 264, 266, 270, 276, 283, 285, 288–289, 291, 293, 297, 302, 304, 310–312, 316, 322–324, 326, 328, 333, 335, 341–342, 347, 350, 352–353, 355, 357, 362–364, 376–378, 390, 393–394, 399, 401–402, 410–412, 421, 425–426, 433, 439, 452–453, 457, 463, 465, 477–478, 482, 485, 490–491, 493, 513, 515, 518, 523, 539, 544, 581, 586, 605, 615
Модзалевська Катерина – див. Єлинська Катерина
Модзалевський Семен Іванович, отаман Почепської сотні, прапорщик **375**
Можайський Петро (Павло), викладач **375**
Мозер К.-Ф., нім. історик 265
Моисеева Г. Н. – див. Мойсеєва Г. М.
Мойза Хома Іванович – див. Барсук-Мойсеєв Хома Іванович
Мойсеєва Г. М., дослідниця 55, 72, 331–332
Мойсей, викладач, ігумен **375–376**, 424
Мокачевський Паїсій, викладач 618
Мокієвська Марина (Марія, Магдалена), ігуменя 342–343
Мокієвський Іван Стефанович, викладач КМА **376**
Мокієвський Костянтин, полк. київський 343, 523
Мокієвський Стефан Олександрович, священик 376
Мокієвські, шляхет. рід 343
Моковська Ганна Іванівна, мати Марковича Я. А. 353
Моковський Іван, сотник кролевецький 353
Мокренський Р., префект Харківського колеґіуму 97
Мокрицький Андрій (Ананія), викладач, ієромонах **376**
Мокрієвич Василь Іванович, бунчук. товариш 376
Мокрієвич Василь Самійлович, військовий 377
Мокрієвич Іван Оникійович, черніг. полк. суддя **376**
Мокрієвич Іван Самійлович, військовий 377
Мокрієвич Ірина Михайлівна, дружина Даровського П. І. 176
Мокрієвич Карпо Іванович, ген. писар 376–377
Мокрієвич Карпо Самійлович, військовий 377
Мокрієвич Михайло Оникійович, черніг. полк. осавул 176, **376–377**
Мокрієвич Олександр Михайлович, бунчук. товариш 377
Мокрієвич Оникій Карпович, сотник любецький 376–377
Мокрієвич Павло Михайлович, бунчук. товариш **377**
Мокрієвич Пантелеймон Самійлович, військовий 377
Мокрієвич Самійло Карпович, сотник чернігівський, поет **377–378**
Мокрієвич Тетяна Романівна – див. Лопата Тетяна Романівна
Мокрський Гонцель, письменник, проповідник 568
Молевський Йов, архімандрит **378**, 447
Молчанов П., автор 214
Мольєр Жан-Батіст, франц. драматург 523, 571
Мольнар Григорій, лінгвіст 202
Молявка Варвара Іванівна – див. Ширай Варвара Іванівна
Молявка Дмитро Кирилович, син Молявки К. О. 378
Молявка Євдокія Кирилівна, дочка Молявки К. О. 378
Молявка Іван Кирилович, син Молявки К. О. 378
Молявка Іван Харкович, значк. товариш 378
Молявка (Молявський) Кирило Олександрович, військ. товариш **378**
Молявка Олександр Іванович, значк. товариш 378
Молявка Семен Кирилович, син Молявки К. О. 378
Молявка Уляна Кирилівна, дочка Молявки К. О. 378
Молявка Федір Олександрович, значк. товариш 378
Молявка Харко, чернігівський городовий отаман 378
Молявки, старшин. рід 378
Монастирський Інокентій, ігумен 469
Монтень Мішель, франц. просвітник 71, 337
Монтеск'є Шарль-Луї, франц. філософ 265, 267, 327, 543
Монтюкл Ж., франц. вчений 78
Моравський Павло, архієпископ Коломенський, Суздальський і Рязанський 166, 286
Моравський Ян, викладач 609
Мордвінов М. С., адмірал 530
Моржковська Єва Іванівна, дружина Іскрицького М. 241
Моржковський Іван, шляхтич 528
Морозевич (Маркел), перекладач, викладач **378**, 416
Морозов А. А., автор 332
Морозов П. О., автор 319
Морозовицькі, шляхет. рід 114
Морозовський Петро, студент КМА 430
Морошкин И. Я., автор 616
Москаленко М. 155
Москопулос Емануїл, викладач 271
Мотилевський Петро, підканцелярист **378**
Мотовило О., викладач 271
Мотоніс Микола Миколайович, літератор, філолог, перекладач, обер-секретар Сенату 17, 266–267, 327, **378–380**, 543
Мотрона, родичка Заулонського К. 222
Мохов Йосип Омелянович (Йоасаф), ректор КМА 285, 326, **380**, 392, 396, 401, 458, 537, 559, 596, 602
Мохов Омелян, священик 380
Моцарт Вольфганг-Амадей, композитор 64
Мочульський Іван (Теоктист), архієпископ Бєлгородський і Курський 326, **380–381**, 470
Мстислав, київський князь 351
Мужиловський Анатолій, чернець 258, 381
Мужиловський Андрій, письменник, ієромонах 258, 272, 381
Мужиловський Григорій, священик 381
Мужиловський Діонисій, викладач **381**
Мужиловський Силуян Андрійович, дипломат 15, 116, 258, **381–382**, 502
Музеллі Олександр, шляхтич 585
Мултянський Яків, співак **382**
Муравйов Іван Матвійович, таємний радник 42
Муравйов-Апостол Матвій, декабрист 42, 541
Муравйов-Апостол Сергій, декабрист 42, 541
Муравйови-Апостоли, дворян. рід 42
Муравський Діонисій, викладач **382**, 548–549
Мурузі Олександр, молд. господар 56
Мусін-Пушкін Валентин Платонович, головнокомандувач рос. військ 133
Мусін-Пушкін О. І., обер-прокурор Синоду 71–72, 327, 366
Мустафа II, тур. султан 142
Мухамед (Мухаммад) – див. Мехмед
Мухін Є. Й., професор 222
Мухін М. Ф. (Мухин Н. Ф.), автор 88, 126, 143, 158, 167, 172, 178, 181, 192, 222, 240, 246, 304, 318, 349, 368, 387, 399, 404, 429–430, 439, 479, 486, 511, 519, 559, 619
Муцій Сцевола 370
Мушенко Павло, скрипаль 412
Мыцык Ю. А. – див. Мицик Юрій Андрійович
Мюре Марк, франц. гуманіст 379
Мякотин В. А., автор 183, 357
М'ясковський В., дипломат, підкоморій 12, 502, 586

Н

Навроцький Петро, підканцелярист **385**
Навроцький О., член Кирило-Мефодіївського товариства 215

Навуходоносор, цар Вавілонський 436
Надажинський Денис, студент КМА 542
Надаржинська Марія Максимівна, дружина Скорупи І. Г. 492
Назаревський Стефан Назарович (Софроній) – див. Кришталевський Стефан Назарович (Софроній)
Назарій, архімандрит 150
Наливайко Д. С., автор 14, 24
Наливайко Дем'ян, письменник, керівник Острозької друкарні 271, 503
Наливайко І., автор 148
Наливайко Семен (Северин), керівник козац. повстання 271, 342
Наменовський Семен (Симеон), поет **385**
Наполеон І Бонапарт, франц. імператор 16, 33, 111, 276, 311, 386, 482, 530, 592
Нарбут Григорій, гравер 25
Наримунд Гедемінович 305
Наришкін Л., боярин 459
Наришкіни, бояр. рід 458
Наріжний В. Т., рос. письменник 508
Наріжний С. К., автор 115, 198
Нарожницький Андрій (Антоній), митрополит Тобольський і всього Сибіру **385**, 500, 614
Нарольський Іван, поет **385**
Наседка Иван, богослов, священик 227
Нассау-Зіген Карл-Генріх-Ніколай-Отто, принц 133
Наталин Дмитрий, автор 432
Наталія Алексеевна, велика княгиня 309
Натток-Михайловський Даниїл, архієпископ Білоруський і Могильовський 313, **385**
Наум, родич Сагайдачного П. 271
Науменко В. П., автор 76
Науменко Наталія Валентинівна, автор 77, 150, 345, 505, 619
Науменко Ф. І., автор 81
Нахимовський Федір, ген. бунчужний, ген. писар 136, 364, **386**, 408
Нащинський Данило (Давид), ректор КМА, архімандрит 13–14, 97, 124, 152, 213, 312, 326, **386–387**, 470, 536
Невзоров М., автор 86
Невский В. А., автор 448
Невяровський Іван Якович, викладач **387**
Негребецький Андрій (Амвросій), викладач **387**
Негребецький Георгій, поет **387**
Негребецький Іларіон, архімандрит, викладач 69, 176, 184, 239, 316, 337, 351, **387–388**, 395, 419, 466, 480, 581, 620
Негребецький Костянтин, намісник монастиря 387
Неєлов П., архітектор 260
Незеленов А. И., автор 135
Некрашевич Георгій, священик 388
Некрашевич Іван Георгійович, письменник, священик 295, **388–389**
Нектарев Іван, співак 63
Нектарій, патріарх 277
Нельговський Ю. П., архітектор 511, 589
Нелюбович-Тукальський Йосиф, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 15, 52, 117, 189, 373, **389–390**, 453, 529, 546, 572, 618
Немирич Степан Стефанович, генерал артилерії Вел. князівства Руського 342–343
Немирич Юрій Стефанович, підкоморій київський 156, 171, 342–343
Немиричі, шляхет. рід 114
Немирович-Данченко Іван, сотник мглинський 322
Неофан, ієромонах 180
Неофіт VII, патріарх Константинопольський 56
Неплюєв Л., воєвода 476
Неплюєв М. І., дипломат 34
Нерода Яків (Яцько), козац. ватажок 271
Неронович Іван (Інокентій) – див. Нерунович Іван (Інокентій)
Нертовська Софія Василівна, дружина Афендика І. К. 46
Нерунович Іван (Інокентій), письменник, єпископ Іркутський і Нерчинський 41, 249, 296, 299, 349, 351, **390**, 596
Нестелей Іван Федорович, сотник басанський **390**
Нестерович Агрипина Гаврилівна, сестра Нестеровича І. Г. 391
Нестерович Гаврило, священик 391
Нестерович Дмитро Матвійович, військ. товариш **390–391**
Нестерович Іван Гаврилович (Іриней), ректор Кишинівської семінарії, архієпископ Іркутський і Нерчинський 57, **391–392**, 461
Нестерович Матвій Семенович, сотник конотопський 390
Нестерович Олександра Гаврилівна, сестра Нестеровича І. Г. 391
Нестерович Семен, дід Нестеровича Д. М. 390–391
Нестеровичі, священицький рід 391
Нестор 71
Нестор Печерський, літописець 22, 249, 287, 355, 533
Неступел Єліна, сестра Неступела Удріште 392
Неступел Удріште (Уріїл, Орест), перекладач 392
Нетребкін Олексій, учитель **392**
Неустроев А. Н., автор 7, 193, 463, 477, 508
Нечаї, шляхет. рід **114**
Нечай Данило, полк. брацлавський 291
Нечай Іван, полк. білоруський 113, 115, 453, 512, 570
Нечай Петро, київський міщанин 159
Нечай Степанида – див. Хмельницька Степанида
Нечипоренко Дмитро, сотник білоцерківський 291
Неустроєв О. – див. Неустроев А. Н.
Никанор, син священика 302
Никитенко І., автор 539
Никифорович-Полонський (Йоаникій), архієпископ Брацлавський і Подільський 144, 378, **392–393**
Никодим, ігумен 252
Николаев С. И., автор 348
Никольский Г., автор 333
Никольский П., автор 90, 133, 284, 289, 294, 405, 470, 511
Никон, диякон 43
Никон, ієромонах 36
Никон, патріарх Московський 59, 63, 180–181, 186, 323, 382, 469, 493
Никшич Лука, художник 54
Нідхем Т., вчений 526
Нікітіна Васса, дочка Новохатнього 474
Нікодим, чернець 108
Нікомах 247
Ніл (Нил), преподобний отець 103, 258
Ніл Сорський (Нил Сорский), чернець 108
Німчук Василь Васильович, автор 8, 13, 23, 66, 75, 226, 284, 416, 494, 500, 533
Ніс Василь, священик 315
Ніс Дорофей Степанович, священик 315
Ніс Кирило Степанович, священик 315
Ніс Олексій Степанович, священик 315
Ніс Степан, священик 315
Ніс Устина Кирилівна, сестра Левицького-Носа Г. К. 315
Ніфон, патріарх 392
Нічик В. М., автор 227, 247, 258, 281–282, 373–374, 436, 446, 472, 540, 571
Новакович Діонисій, єпископ Будимський **393**, 514–515
Новиков М. І. (Н. И.), рос. письменник 7–8, 39, 55, 63, 71, 118–119, 132, 134, 141, 197–198, 204, 225, 263–264, 266–267, 283, 289, 304, 330, 338, 423, 440, 487, 508, 544
Новицкий А. П., автор 316
Новицкий И., автор 160
Новицкий Илья Федорович – див. Новицький Ілля Федорович
Новицька Анастасія – див. Жураківська Анастасія
Новицька Ганна Іллівна, дружина Трощинського С. 394
Новицька Марія Іллівна, дружина Забіли М. 394
Новицька Марія Семенівна – див. Сулима Марія Семенівна
Новицька Меланія, дружина Новицького І. 394
Новицька Софія, дружина Новицького І. 309, 393
Новицька Христина Павлівна – див. Герцик Христина Павлівна
Новицький А. І., бригадир 518
Новицький Варлаам, викладач 222, 322–323
Новицький Григорій Ілліч, полковник, письменник **393**, 394, 409, 458
Новицький Іван, капітан 395
Новицький Іван Ілліч, бунчук. товариш, полк.-комісар прилуцький 394
Новицький Ілля Федорович, полк. охочекомонний 102, 309, **393–394**, 409, 458, 618
Новицький Петро Іванович, бунчук. товариш, полковник 394
Новицький Петро Іванович, суддя, послушник КПЛ **394–395**
Новицький Федір, козак 393
Новицькі, старшин. рід 282, 394
Новопольський Григорій (Гедеон), викладач **395**, 527
Новопольський Сильвестр, ректор Чернігівського колегіуму, ігумен 241, **395**
Новосельцев М. М., міністр народної освіти 463
Новохатній, батько Васси Нікітіної 474
Носач Тиміш (Тимофій) Іванович, полк. прилуцький та брацлавський, ген. обозний, наказ. гетьман 114–115, **395–396**, 614
Носенківна Анастасія, дружина Берла В. Д. 70
Носков Іван (Мелетій), ректор КМА, архімандрит **396**
Нудьга Г. А., автор 181, 242, 290, 571
Нуає П'єр, де, посол Франції 528

О

Обедовский Иоанн – див. Обидовський Іван Павлович
Обезьянинов 405
Обидовська Анна Василівна – див. Кочубей Анна Василівна
Обидовський Іван Іванович, перекладач **399**
Обидовський Іван Павлович, наказ. гетьман 300, 319, 321, **399**, 410, 429, 438, 609, 611,
Обидовський Павло, шляхтич 399
Обидовський Федір 586
Оболонська Тетяна – див. Родзянко Тетяна
Оболонський Дем'ян, ген. бунчужний 74, 457
Оболонські, старшин. рід 304
Оборин Н. А., автор 37, 245, 300, 440, 458, 466
Обысоева Е. С., автор 32

Овідій Публій Назон, рим. поет 71, 91, 132, 267, 274, 337, 380, 462, 476, 611
Огиенко И. И. – див. Огієнко Іларіон
Огинська Раїна – див. Волковичівна Раїна
Огинський Богдан, князь, надв. литовський хорунжий **399**, 400, 483
Огинський І., богослов 335
Огинський Марціян Олександрович, канцлер Вел. князівства Литовського 400
Огинський Олександр, воєвода, каштелян **399–400**
Огинський Самійло 400
Огієвич Григорій Павлович – див. Огієвський Григорій Павлович
Огієвич Карпо Павлович – див. Огієвський Карпо Павлович
Огієвич Павло Іванович – див. Огієнко Павло Іванович
Огієвська Євфросинія Григоріївна, дочка Огієвського Г. П. 400
Огієвська Марія Федорівна – див. Карпека Марія Федорівна
Огієвська Параскева Григоріївна, дочка Огієвського Г. П. 400
Огієвська Уляна Григоріївна, дочка Огієвського Г. П. 400
Огієвська (Огієнко) Уляна Іванівна – див. Маковська Уляна Іванівна
Огієвська Федора Григоріївна, черниця 400
Огієвська Феодосія Захарівна, дружина Огієвського Г. П. 400
Огієвський Антон Григорович, військ. товариш 400
Огієвський Василь Дмитрович, один із засновників лісової справи у Рос. імперії 400
Огієвський Гаврило Григорович, військ. товариш 400
Огієвський Григорій Павлович, сотник кролевецький **400–401**
Огієвський Дмитро Максимович, письменник, перекладач, доктор медицини 400, **401**
Огієвський Карпо Павлович, бунчук. товариш 400, **401**
Огієвський Кирило Тимофійович, протоієрей 401
Огієвський Лук'ян Карпович, бунчук. товариш 401
Огієвський Максим Григорович, сотник кролевецький 71, 400–401
Огієвський Олександр Максимович, державний службовець 400
Огієвський-Охотський Олександр Кирилович, викладач, протоієрей **401**
Огієнки (Огії), шляхет.-старшин. рід 400–401
Огієнко Григорій Павлович – див. Огієвський Григорій Павлович
Огієнко І. І. – див. Огієнко Іларіон
Огієнко Іларіон, митрополит 17, 108, 111, 167, 279–280, 372, 374, 390, 428, 481, 548, 606, 619
Огієнко Карпо Павлович – див. Огієвський Карпо Павлович
Огієнко Павло Іванович, сотник кролевецький 400
Огій Іван Степанович, значний товариш 400
Огій-Тишкевичі, шляхет. рід 400
Огінська Ганна, дружина Стеткевича Б. 512
Огінська Раїна – див. Волковичівна Раїна
Огінський Андрій (Афанасій) Іванович, студент КМА 401
Огінський Богдан – див. Огинський Богдан
Огінський Григорій Іванович (Гавриїл), архімандрит, ректор Архангельської семінарії **401–402**
Огінський Іоан, протопоп 401
Огінський Олексій Григорович, елініст 56
Оглоблин О. П., дослідник, історик 16, 121, 127–128, 152, 182, 235–236, 247–248, 253, 274, 320, 327–328, , 330, 355, 261, 363–364, 419, 430–431, 453- 454, 512, 518, 523, 542–543, 545, 566, 574, 593
Огранович Василь Якович, військ. канцелярист 402
Огранович Михайло Григорович, прилуцький полк. обозний 402
Огранович (Огронович) Яків Михайлович, бунчук. товариш 41, **402**
Одинець Петро, полковник 272
Одинович Антоній, викладач, архієпископ Коломенський і Каширський **402**
Одинцов Федір, священик 402
Одинцов Яків Федорович, викладач **402**
Одорський Ґедеон (Одорский Гедеон), ректор КМА, архімандрит 360, **402–403**, 448, 457, 612
Одорський Данило Довмонт (Моновид), стольник і городничий донемборзький 402
Одровонж-Мигалевич Інокентій, ректор Новгородської семінарії, архімандрит **403**, 606
Озеров Іван 479
Озерський Силуян, викладач 399, **403–404**, 429, 561
Окиншевич Л., автор 83, 98, 104–105, 144, 332
Окольський (Окольский) Симон, польс. літописець 106, 334–335
Оксенович-Старушич Гнат (Ігнатій), ректор КМА, ігумен 12, 86, 277, 372, **404**
Окулинський, чернець 258
Окунів Іван, співак 437
Оладьїн Федір 240
Олеарчик-Керенко А. С., автор 476
Олег, князь київський 282
Олександр, ієромонах, викладач **404–405**
Олександр І Павлович, рос. імператор 42, 68, 103, 118, 132, 191, 204, 215, 291, 313, 360, 381, 391, 472–473, 497, 514, 530, 533, 541, 593
Олександр ІІ, рос. імператор 204
Олександр Македонський 289, 385
Олександрович Антон, бунчук. товариш 523
Олександрович Ганна Степанівна – див. Уманець Ганна Степанівна
Олександрович Дмитро, бургомістр 455, 554
Олександрович Пелагея Іванівна – див. Танська Пелагея Іванівна
Олексій, архімандрит 456
Олексій Михайлович Романов, моск. цар 49, 52, 59, 63, 76, 89, 101–102, 161, 171, 177, 216, 249, 283, 287, 291–292, 323, 342, 346, 367–369, 382, 389, 425, 435, 453–454, 479, 506, 528–529, 535, 539, 567, 571, 591, 614, 617–618
Олексій Петрович, царевич 83, 128, 221, 288, 299, 545
Олекшич Олександр, поет **405**
Олекшич Павло, шляхтич 405
Олекшичі (-Гератовські), шляхет. рід 405
Олена Павлівна, велика князівна 472
Оленін О., президент С.-Петерб. Академії мистецтв 191, 437
Оленіна Єлизавета Марківна – див. Полторацька Єлизавета Марківна
Олехнович 524
Ольхович Трохим, лікар **405**
Ольшевський Павло – див. Алишевський Павло
Омейяди 154
Оникимовський Михайло – див. Онихимовський Михайло
Онискевич Герасим (Ґедеон), перекладач, ігумен **405**, 582
Онискевич Ієзекіїль, ієромонах **405–406**
Онискевич Саватій, ієромонах 405, **406**
Онихимовський Михайло, ієромонах, викладач **406**, 617
Онишкевич Василь, писар Війська Запорозького 406
Онишкевич Герасим (Ґедеон) – див. Онискевич Герасим (Гедеон)
Онуфрій, святий 284
Онушкевич (Онишкевич) Трохим, поет **406**
Опара Степан, гетьман Правобережної України 188, 529
Опарина Т. А., автор 227
Оранський (Оранский) Йосиф, викладач, архімандрит 73, 79, 97, 118, 186, 210, 218, 405, **406–407**, 466, 517, 527, 585, 612
Орват Стефан, вітчим Кольчицького С. С. 269
Орда Наполеон, художник 185, 336, 387
Ордін-Нащокін О., боярин 454
Ордовська Олександра Самсонівна – див. Цвітковська Олександра Самсонівна
Ордовський Павло, ад'ютант гарнізонного батальйону 577
Орел В. М., автор 181
Ориген, філософ 558, 582
Оріховська Феодосія – див. Жуковська Феодосія
Оріховський Євстафій, протопоп 407
Оріховський Іван Михайлович, сотник пирятинський 407
Оріховський Іван Євстафійович, протопоп 407
Оріховський Михайло Іванович, військ. канцелярист **407**
Оріховський Михайло Остапович (Євстафійович), бунчук. товариш 407
Оріховський-Роксолан Станіслав, священик 15, 169
Орлик Варвара Пилипівна, дочка Орлика П. 409
Орлик Ганна Павлівна – див. Герцик Ганна Павлівна
Орлик Григ (Григорій) Пилипович, маршал Франції, дипломат 386, 343, 364, 408–409
Орлик Ірина – див. Малаховська Ірина
Орлик Марія Пилипівна, дочка Орлика П. 409
Орлик Марта Пилипівна, дочка Орлика П. 409
Орлик Михайло Пилипович, син Орлика П. 409
Орлик Настя Пилипівна, дочка Орлика П. 409
Орлик Пилип Степанович, гетьман України 15, 67, 93, 104, 121, 136, 146, 236, 330, , 343–345, 347, 363–364, 386, 393–394, 399, 403, **407–409**, 438, 602
Орлик Пилип, онук Орлика П. 148
Орлик Степан, батько Орлика П. 407
Орлик Яків Пилипович, син Орлика П. 409
Орлики, шляхет. рід 407
Орлов, граф 64
Орлов В. Г., директор С.-Петерб. АН 267
Орлов Г. Г., граф 52, 366, 379
Орлов Михайло Ф., генерал-майор 67, 231, 311, 482
Орловский П., автор 57, 548
Орловський Гнат Савович (Олександр), співак **409**
Орловський Іван (Йоаникій), ректор Ол.-Нев., Рязанської семінарій, архімандрит **409**
Орловський Іван (Йоасаф), викладач, архімандрит **409**
Орловський Матейко, студент КМА 214

Орловський Мельхіседек, префект КМА 85, 134, 149, 269, 38, 560
Орловський Митрофан, викладач **409**, 429
Орловський Паїсій, ігумен **410**
Орловський Пилип Антонович, викладач 482
Орловський Сава, учитель 409
Ормінський Т., астроном 106
Орнатский Амвросий – див. Амвросий (Орнатский)
Орновський Іван, письменник 344, **410**
Ортинський Іван (Йоасаф) – див. Гортинський Іван (Йоасаф)
Ортолог Теофіл – див. Смотрицький Максим Герасимович (Мелетій)
Осадчий Іван 326
Осецький Герман, настоятель Моск. Донського м-ря 225
Осипов А., художник 252
Осман Гордый, тур. султан 334–335
Остоїч Васа, серб. живописець 460
Островський Іван Власович (Іоан), ректор Новгородської та Коломенської семінарій, єпископ Пермський і Єкатеринбурзький 66, 72, 203, **410**
Остроградська Уляна Федорівна, дружина Кулябки С. Г. 304
Остроградський Андрій Федорович, брат Остроградського П. Ф. 411
Остроградський Василь Федорович, бунчук. товариш **410**, 412
Остроградський Володимир Григорович, миргородський полк. осавул **410–411**
Остроградський Володимир Іванович, бунчук. товариш **411**
Остроградський Григорій Матвійович, сотник омельницький **411**
Остроградський Іван Іванович, канцелярист 411
Остроградський Іван Матвійович, бунчук. товариш 411
Остроградський Матвій Іванович, полк. миргородський 410, **411**, 412
Остроградський Микола Григорович, сотник омельницький **411**
Остроградський Павло Федорович, бунчук. товариш **411–412**
Остроградський Федір Матвійович, полк. миргородський 410–411, **412**
Острозький Костянтин, князь, воєвода київський 371, 428, 516
Острозький Костянтин Іванович, вел. гетьман литовський 205
Острозькі, князівський рід 225, 249, 507
Остряниця (Острянин) Яків, ватажок козац. повстання 106, 334
Отвей, англ. драматург 265
Отроковський В. М., автор 224
Оттон Перший, імп. Священної Римської імперії 334
Оуен Джон, англ. письменник 107
Офонасовичі, шляхет. рід 437
Очкин 405

П

Павел, преподобний **415**, 421, 424, 581
Павел, святитель – див. Конюшкевич (Конюскевич) Петро (Павло)
Павленко Роман, співак 63
Павленко С., автор 345
Павленко Ю. В., автор 548
Павличко, міщанин 428
Павлищев Н. И., автор 530
Павло, апостол 45, 66, 111, 428, 444, 558–559
Павло, митрополит Карловецький 258
Павло, митрополит Сарський і Подонський 436
Павло, родич Заулонського К. 222
Павло Алеппський, архідиякон 23, 286, 288
Павло з Десни, посол 271
Павло І, рос. імператор 29, 84, 62, 102–103, 222, 313, 318, 426, 440, 472, 508
Павло Петрович, вел. князь – див. Павло І
Павлов Григорій, полковник 583
Павлов Димитрій, співак 415
Павлов-Сильванский Н., автор 231
Павлович Анастасія Андронікiвна, дочка Павловича А. І. 415
Павлович Андронік Іванович (Олександр), єпископ Архангельський і Холмогорський **415**
Павлович Гаврило Андронікович, син Павловича А. І. 415
Павлович Іван, священик 415
Павлович Іван Андронікович, син Павловича А. І. 415
Павлович Олександра Максимівна, дружина Павловича А. І.
Павлович Христофор Андронікович, син Павловича А. І. 415
Павловский И. Д., автор 392, 562
Павловский И. Ф. – див. Павловський І. Ф.
Павловський 545
Павловський, бунчук. товариш 411
Павловський Димитро, штаб-лікар **415–416**
Павловський І. Ф., історик 32, 37, 40, 70, 87, 125, 134, 183, 188, 239, 251, 264, 266, 268, 355, 357, 374–375, 423, 497, 526, 530–533, 539, 582, 593, 614
Павловський Іван Трофимович, син Павловського Т. 416
Павлович Агапія Іванівна – див. Синяк Агапія Іванівна
Павловський Йов, викладач **416**
Павловський Олексій Павлович, мовознавець, письменник, викладач 13–14, **416**
Павловський Полікарп, архімандрит, викладач **416**
Павловський Трофим Олексійович, священик **416**
Павловський Федір, викладач **416**
Павлуцький (Павлоцький) Іван (Ілля), викладач, ієромонах 44, **416–417**, 520
Павлюк Павло – див. Бут Павло
Павша Семен, полковник 613
Падалка Василь Дем'янович, священик **417**
Падалка Дем'ян, священик 417
Падкевич Олексій (Адам), чернець **417**
Падуновський Петро (Порфирій), викладач 30, 218, 262, 363, **417**
Падуновський Федір (Фалалей), чернець **417**
Паисий, архімандрит – див. Величковський Петро Іванович (Платон, Паїсій)
Паїсій, архімандрит 86
Паїсій, ієромонах, викладач 101
Паїсій, ієромонах, намісник КПЛ 128
Паїсій, патріарх Єрусалимський 286, 373, 382, 404, 540
Паїсій Печерник, ієромонах 43
Палеологи, візантійська династія 271
Палий А. И., автор 273
Палій Іван Якович – див. Гурковський Іван Якович
Палій Маруся, дружина Палія С. П. 418
Палій Семен Пилипович, полк. фастівський 87, 105, 161, 344, **417–419**, 523, 583
Палій Феодосія, дружина Палія С. П. 417–418, 523
Палінгеніус М., італ. поет 294
Палкин Б. Н., автор 37
Паллас П. С., письменник 545
Пальмер, перекладач 506
Пальмовський Варсонофій, архімандрит **419**
Пальмовський Сава (Євстахій), ігумен, викладач **419**
Панас Мирний, письменник 145
Панашенко В. В., автор 46, 105, 193, 291
Панін М. І., граф, голова Держ. колегії закорд. справ 62, 77
Панін П. І., граф 230, 571
Панкевич Михайло Іванович, професор **420**, 531
Панкратій, благочинний 231
Панкратьєв Никодим, ректор КМА, архімандрит 39, **420**
Панкратьєв Петро, київський губернатор 311, 420
Панкратьєв Прокіп Федорович, капрал, поміщик 420
Панкратьєв Федір, батько Панкратьєва Н. 420
Панкратьєв Юрій Федорович, капітан, поміщик 420
Панов В., літератор 454
Панпушин С. В., художник 278
Папара Ґеорґій 341
Папафіло Ніколо, викладач 92
Параскева, родичка Сагайдачного П. 271
Парасковія Федорівна, рос. цариця 78, 545
Парпура Йосип, значк. товариш 420
Парпура Максим Йосипович, викладач, медик **420–421**
Парпура Степанида Павлівна – див. Єзучевська Степанида Павлівна
Парфеній II, патріарх Константинопольський 286, 373, 404
Парфеній IV, патріарх Константинопольський 52, 540
Пархоменко В., автор 29, 51, 70, 152, 274, 284, 351, 455, 460, 470, 476, 509, 609
Пархоменко І., автор 602
Пархомович А. М., автор 57
Паскевич І. Ф., граф 616–617
Паскевич Яків Федорович (Інокентій), архімандрит, викладач **421**
Пастер Луї, мікробіолог 526
Пастухов Петро, сенатор 402
Паторжинський, протоієрей 232
Пахльовська Оксана, автор 19–20, 25
Пацевський Антоній, викладач, священик 286, **421**
Пашкевич Лука, викладач 201
Пашкевич Максим Онисифорович, службовець Ген. військ. канцелярії 463
Пашкевич Марина Онисифорівна, дружина Рубця М. М. 463
Пашковський І., священик 591
Пащенко Є., автор 54, 101, 460
Певницкий В. Ф., автор 436
Пекалицький Антон Васильович (Аарон), викладач, священик **421–422**, 509
Пекалицький С., дириґент 60
Пекарский П. П., автор 91, 142, 231, 267, 274, 289, 299, 328, 380
Пековець Іван Васильович – див. Піковець Іван Васильович
Пековець Стефан Васильович – див. Піковець Стефан Васильович
Пелагея, родичка Сагайдачного П. 271
Пелехін Петро Павлович, доктор медицини, викладач **422**
Пентницький Арсеній – див. Піонтницький Арсеній
Пепковський Пахомій, єпископ Романський 101, 186, 218, 227, 261, 278, 349, 443, 485
Перевальська-Пшенична М., художниця 159
Передрієнко В. А., автор 152

Перетц В. М. (В. Н.), літературознавець 29, 181, 228, 378, 479, 486, 505
Перехвостова Євдокія Семенівна – див. Сулима Євдокія Семенівна
Перехрест І., полк. охтирський 524
Перехрестов Г. В., поміщик 518
Петр (Илейка) 415, 421, 424, 581
Петр Великий – див. Петро І
Петр Онуфриевич – див. Прокоп'єв П.
Петражицький Іван – див. Петрижицький Іван
Петражицькі, шляхет. рід 422
Петрашевич Василь Якович, хорунжий **422**
Петренко, міщанин 437
Петренко М. З., автор 58
Петренко Яків, козак 422
Петрижицький-Кулага Іван, гетьман Війська Запорозького **422**, 585
Петрик – див. Іваненко Петро Іванович
Петрина Олексій, ігумен 99
Петро, принц 239
Петро, родич Сагайдачного П. 271
Петро, священик 45
Петро І (Петро Олексійович), рос. імператор 17–18, 21–23, 41–42, 53, 55, 61, 65, 85, 90–91, 99, 106, 119, 121, 132, 140–142, 145, 147, 150–151, 167, 171, 186, 203, 210, 214, 221, 231, 251–252, 268, 284, 288–289, 298–300, 319, 321, 330, 344–348, 363, 368, 376, 385, 390, 393, 399, 404, 406, 418, 429, 437–439, 441, 444–445, 481, 486, 491, 511–512, 523–524, 545, 547–549, 565, 582, 584, 586, 591, 600, 602, 610, 615–616, 619
Петро II, рос. імператор 119, 142, 146, 321, 568
Петро III (вел. князь Петро Федорович, Петро Карл Ульріх), рос. імператор 64, 75, 77, 93, 97, 137, 304, 332, 338, 363, 434, 448, 453, 493, 536
Петров А., директор Рішельєвського ліцею в м. Одеса 430
Петров Артемій, доктор медицини **422–423**
Петров В., студент КМА 338
Петров В. П., поет 54
Петров Варлаам, єпископ Тобольський і Сибірський 97
Петров Г. А., художник 447
Петров Гавриїл, митрополит Новгородський і Олонецький 56, 78, 97, 423, 526
Петров М. І. (Н. И.), історик 7, 43–44, 50–51, 54, 57, 62, 68, 71–72, 82, 93, 99–101, 119, 137, 143, 147, 167, 170, 172, 181, 184–185, 187–188, 193, 201, 222, 239, 251, 254, 257, 261, 269–271, 276–277, 281, 285, 287–288, 294, 302, 310–312, 318–319, 323, 325, 327–329, 332, 344, 364, 366, 382, 393, 399, 402–404, 406, 417, 421, 429–430, 442–443, 456, 460, 463–464, 466, 469, 477, 479–481, 488, 496, 499, 504–506, 511, 518–519, 523, 540, 548–549, 557, 559, 561–562, 568, 573, 589, 600, 602, 604, 612, 614, 619
Петров Олексій Іванович, протоієрей, викладач 422, **423**
Петров П. М. (П. Н.), вчений 92
Петров-Лавровський Василь (Варлаам), архієпископ Тобольський і Сибірський 423
Петрович Макарій, архімандрит, ректор Тверської семінарії **423–424**
Петрович Мойсей, митрополит Карловецький 99, 218
Петровська Ірина Іванівна – див. Берло Ірина Іванівна
Петровський Лукаш, сотник переяславський 70
Петровський Микола Неонович, історик 260, 453, 568
Петровський Михайло Андрійович, письменник, генерал-майор **424**, 508
Петровський-Ситнянович Самуїл Гаврилович (Омельянович) (Симеон) – див. Полоцький Самуїл Гаврилович (Омельянович) (Симеон)
Петрункевич Платон, єпископ Владимирський і Ярополчеський 223, 395, 376, **424**
Петрусевич Іван, викладач **424**
Петрусевич Марія Василівна, дружина Лисенка В. І. 322
Петрушевич А. С., автор 287
Петрушевський (Петрушевский) В. Г., автор 103–104
Петулинський Рувим, викладач, ігумен 149, 246, 420, **424–425**, 426, 504
Печерський Максим – див. Васильківський Максим
Печерський Тимофій, протоієрей **425**
Пешковський Іван, чернець **425**
Пешковський Степан Іванович, викладач **425**
Пешта Р., осавул чигиринський 569
Пештич С. Л., автор 332
Пивоваров Григорій, війт 455, 554
Пикулинський Василь, співак 216, **425**
Пилашко Карпо Васильович, співак **425**
Пилипенко Анастасія, дружина Турчиновського І. 550
Пилипенко Михайло, сотник березанський 550
Пилипова Пелагея Михайлівна, дружина Карпеки О. 254
Пиновський Сильвестр – див. Помовський Сильвестр
Пиріг Любомир Антонович, автор 49, 62, 123
Пирожков, купець 482
Пирожников Іван Васильович, купець 157, 250
Пироцька Васса Іванівна, дружина Кандиби А. Д. 250
Пироцька Марія Іванівна – див. Мануйлович Марія Іванівна
Пироцький Іван, бунчук. товариш 250
Пирятинська Олександра Іванівна – див. Манжос Олександра Іванівна
Пирятинський Петро, бунчук. товариш 352
Писканов Н. К., автор 332
Пищанський Стефан (Серафим), викладач **425**
Підгурська Євдокія Федорівна, дружина Лисаневича В. М. 322
Підгурський Павло (Патров), чернець **425**
Піддубик-Сущевський Петро, лікар, педагог 535
Підкова Іван 76
Підкова Павло, управляючий маєтками 425 425–426
Підкова Федір Павлович, копіїст **425**
Підлузький Пахомій – див. Подлузький Пахомій
Підлузький Яким – див. Подлузький Яким
Підпалий Петро (Павло), працівник друкарні **426**
Піккйо Ріккардо, італ. славіст 19–20
Піковець Василь, сотник лукомський 426
Піковець Іван Васильович, сотник лукомський 320, **426**
Піковець Олена Андріївна – див. Лизогуб Олена Андріївна
Піковець Пелагея Яківна – див. Маркович Пелагея Яківна
Піковець Стефан Васильович, сотник лукомський 355, **426**
Піонтницький Арсеній, викладач 184, 219, **426–427**, 510, 601
Піончин Іван, шляхтич 271
Піснячевський Михайло Петрович (Мефодій), архієпископ Астраханський і Кавказький, Псковський і Ризький, ректор Ол.-Нев. семінарії 120, 186, **427**
Піснячевський Павло Петрович, студент КМА 427
Піч Роланд, автор 108
Піючевський Авксентій Васильович, викладач 276, **427**
Піючевський Василій, священик 427
Плавильщиков 424, 433, 443
Плавильщиков Василь Олексійович, рос. видавець та книготорговець 33
Плаксовський Павло, священик 451
Платковський Антоній, архімандрит, викладач 302, **427–428**, 512
Платов М. І., отаман Війська Донського 444
Платон, грец. філософ 15, 71, 289, 508
Платон, ієродиякон 127
Платонов Сергей Федорович, викладач 108
Плачинда-Сасина М. С. – див. Сасина Марія Сергіївна
Плезінґ, вчений 35
Пленк Йозеф Якоб, вчений 35, 256
Плетенецька Ганна Хомівна, сестра Плетенецького О. Х. 428
Плетенецька Євфимія Хомівна, сестра Плетенецького О. Х. 428
Плетенецька Палажка, мати Плетенецького О. Х. 428
Плетенецький Ієронім (Ярош) Хомович, брат Плетенецького О. Х. 428
Плетенецький Олександр Хомович (Єлисей, Євфимій), архімандрит 65–66, 80, 82, 160, 224–225, 249, 255, 280–282, 305, 367, 371, **428**
Плетенецький Панас Хомович, брат Плетенецького О. Х. 428
Плетенецький Хома, батько Плетенецького О. Х. 428
Плетенецькі, міщан. рід 428
Плетон Ґеорґій Геміст 282
Плеханов Г. В., автор 446
Плиска Максим Никифорович, літописець 151, **428–429**
Плиський Антон Матвійович, викладач **429**
Пліщ Юртов Василь Іванович – див. Єрлич Василь Іванович
Пліщ Юртов Іван Тимофійович, прадід Єрлича Й. О. 205
Пліщі Юртові, зем'янський рід 205
Плотна Мотрона Олексіївна, дружина Марковича Л. А. 353
Плотник Стефан, міщанин 519
Плохинський М. М., автор 252
Плохій С. М., автор 288
Плохута, колез. радник 472
Плутарх, рим. історик 78, 347
Плющ В., автор 7, 18, 32, 35, 37, 123, 140, 145, 150, 176, 204, 209, 256, 274, 300, 348, 367, 401, 405, 416, 421, 428, 434, 440, 458, 466, 474, 485, 498, 502, 514, 526, 534–535, 561, 595–596, 599, 612
Победоносцев П. В., видавець 508
Повчанська Анастасія, дружина Сагайдачного П. 271
Погодін М., рос. історик 106, 532
Погорецький Петро Іванович, доктор медицини 18, 32, **429**
Погорецький Ф., член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
Подгурський Павло (Патров) – див. Підгурський Павло (Патров)
Подлузький Пахомій, ректор КМА 404, **429–430**
Подлузький Тимофій, землевласник 83
Подлузький Яким (Юстиніан), чернець **430**
Подолинська Агафія Антонівна, дружина Подолинського І. Н. 430

Подолинський Андрій Іванович, дворянин 430
Подолинський Іван Наумович, дійсний стат. радник **430**
Подолинський Наум Степанович, священник 430
Подолинський Сергій Андрійович, вчений, громадський діяч 430
Подолинські 430
Подшивалов В. С., письменник 508
Пожарський С., князь 114
Покас Григорій Андрійович, військ. канцелярист, історик 182, **430–431**
Поклонський Тимофій Іванович (Тарасій) – див. Каплонський Тимофій Іванович (Тарасій)
Покора Андрій, церковний намісник 550
Покровский И. М., автор 325
Полєнов Олексій Якович, юрист 267
Полиевкт, ієромонах 101, 284
Поликарпов Теодор (Федор) – див. Полікарпов-Орлов Федір
Политанський Кирило (Костянтин), святий мученик **431**
Политика Анастасія Григорівна, дочка Политики Г. А. 433
Политика Анастасія Іванівна – див. Маркович Анастасія Іванівна
Политика Андрій Григорович, син Политики Г. А. 433
Политика Андрій Павлович, бунчук. товариш 431, 433
Политика Василь Григорович, син Политики Г. А. 433
Политика Ганна Григорівна, дочка Политики Г. А. 433
Политика Ганна Іванівна – див. Ласкевич Ганна Іванівна
Политика (Полетика) Григорій Андрійович, письменник, правник 13–16, 97, 263, 326–327, 375, **431–433**
Политика Григорій Григорович, син Политики Г. А. 433
Политика Григорій Іванович, дипломат, перекладач **433**
Политика Григорій Іванович, учень КМА 431
Политика Іван, козак 431
Политика Іван Андрійович, медик 431, **433–435**, 440, 473, 541, 615
Политика Іван Григорович, значк. товариш 433
Политика Іван Григорович, син Политики Г. А. 433
Политика Козьма Андрійович, майор у відставці 353
Политика Олена Іванівна – див. Гамалія Олена Іванівна
Политика Павло Григорович, син Политики Г. А. 433
Политика Павло Іванович, старшина 431
Политики, старшин. рід 431
Полікарпов-Орлов Федір (Полікарпов Т.), справщик, лексикограф 75, 119, 284, 292, 332, 462, 494, 548, 611
Половець Ганна Семенівна, дружина Мазепи І. С. 343
Половець Семен, ген. суддя 343
Полоницький Василь, небіж Углицького Ф. 553
Полоницький Євстафій, шляхтич 553
Полонецькі-Углицькі, шляхет. рід 553
Полонська-Василенко Наталія, історик 259–260, 299, 409, 568
Полоцький Дмитро, київський війт 99
Полоцький Самуїл Гаврилович (Омельянович) (Симеон), письменник, педагог, проповідник 13–14, 17, 60, 106, 167–168, 221, 330–331, **435–436**, 454, 469, 507, 611
Полторацька Агофокла Олександрівна – див. Шишкова Агофокла Олександрівна
Полторацька Єлизавета Марківна, дружина Оленіна О. М. 437
Полторацька Ксенія – див. Жуковська Ксенія
Полторацька Марія, мати Полторацького М. Ф. 437
Полторацький Іван Федорович, бунчук. товариш **436**
Полторацький Марко Федорович, диригент, співак 84, **436–437**
Полторацький Петро Маркович, надв. радник 437
Полторацький Федір Кирилович, козак 437
Полубенська Ельжбета – див. Корсак Ельжбета
Полубенський Іван Іванович, князь 437
Полубенський Михайло, поет **437**
Полубинська Тетяна, мати Виговського К. О. 116
Полубинський Олександр, маршалок Вел. князівства Литовського 524
Полуботки, козац. рід 439
Полуботок Андрій Павлович, син Полуботка П. Л. 439
Полуботок Анна Павлівна, дочка Полуботка П. Л. 363, 439
Полуботок Ганна Павлівна, дружина Жоравки Г. 209,439
Полуботок Ганна Романівна – див. Лазаревич Ганна Романівна
Полуботок Євфимія – див. Самойлович Євфимія
Полуботок Леонтій, ген. бунчужний, ген. осавул 437
Полуботок Олена Павлівна, дружина Марковича Я. А. 353, 355, 439
Полуботок Павло Леонтійович, наказ. гетьман 15, 40–42, 70, 82, 104, 132, 151, 176, 209–210, 290, 309, 321, 353, 357, 363–364, 377, 412, **437–439**, 451, 491, 565
Полуботок Софія Семенівна, дружина Милорадовича П. С. 363
Полуботок Яків Павлович, син Полуботка П. 439
Полуботок Ярема, райця 437
Поляков Леонид, автор 108
Поляномерульський Василій, старець 108
Полянська Агафія Абрамівна, дружина Волховського М. С. 123
Полянський Дем'ян Стефанович, викладач **439**
Полянський Лев, ієрей 223
Помаранський Федір (Фавст), чернець **439**
Помовський Сильвестр, ректор КМА **439**
Помпей, імператор 154
Помяловский И. В., автор 424, 463
Понирка Денис Васильович, доктор медицини **439–440**
Понкевич М., сибірський в'язень 369
Понтовський Пантелеймон Стефанович, священик, викладач **440**
Понятовський Станіслав-Август – див. Станіслав-Август Понятовський
Понятський Ієронім, викладач, архімандрит **440**
Попель II, польс. князь 110
Попкевич-Зеленський Петро Федорович – див. Зеленський Петро Федорович
Попов І. С. 305
Попов М. С., автор 358
Попов П. М., автор 167, 255, 282, 300, 315, 496, 524–525, 602
Попов Х., автор 148, 496
Попов Яків, учитель **440**
Попович Іван, студент КМА 514
Попович-Ходоркович Іван, наказ. полк. паволоцький 529
Поповський Інокентій, ректор КМА **441**, 582
Поповский Теодор, економ 102
Порай-Кошиці, шляхет. рід 291
Порай-Кошиць Ігнатій – див. Кошиць Ігнатій
Порай-Кошиць Павло Олексійович, співак 291
Пороховщикова Марфа Артемівна, дружина Винського Г. С. 117
Поселянин Е., автор 548
Посохова Людмила Юріївна, автор 283, 444, 501, 535, 537
Постоленко Василь, співак 437
Посудевська Тетяна Павлівна – див. Скоропадська Тетяна Павлівна
Посудевський Федір Романович, бунчук. товариш 491
Потебня О. О., мовознавець 228
Потій Адам (Іпатій), митрополит Київський і Галицький 53, 159, 227, 255, 329
Потій Катерина Христофорівна, дочка Гулевичівни Г. 159
Потій Петро Адамович, брат Потія Х. 159
Потій Христофор (Криштоф) Адамович, чоловік Гулевичівни Г. 159
Потій Ян Адамович, брат Потія Х. 159
Потоцька Анна Єреміївна – див. Могила Анна Єреміївна
Потоцький Микола, вел. коронний гетьман 291
Потоцький Северин, попечитель Харківського ун-ту 501
Потоцький Станіслав, коронний гетьман 371, 395, 405, 566
Потоцькі, магнатський рід 371
Потребенський Манасія, ієромонах **441–442**
Потребкін Олексій – див. Нетребкін Олексій
Потьомкін Йов, архієпископ Катеринославський, Херсонський, Таврійський 596
Потьомкін П., командувач рос. армії 113
Потьомкін Павло, кавказький генерал-губернатор 348
Потьомкін-Таврійський Г. О., рос. князь 52, 54, 56, 63–64, 118, 222, 256, 448, 461, 473–474, 486–487
Почаський Стефан (Софроній), ректор КМА, поет 12–14, 88, 277, 368, 372, 381, 404, **442**
Почека Афанасій (Антоній), архімандрит **442–443**
Почека Геронім, протопоп 570
Почека Дарія Корніївна – див. Баскова Дарія Корніївна
Почека Ірина Геронімівна, мати Забіли І. І. 213
Почека Максим, протопоп 213
Почека Феодосій, ігумен **443**, 480
Пражмовський Микола, канцлер Польщі 528
Пражмовські, шляхет. рід 528
Прибилович Йосип, викладач 548
Прибилович Стефан, ігумен, викладач **443**, 445
Прибиткова І. М., автор 380
Привалов Денис, міщанин 430
Пригара Катерина Костянтинівна, мати Валькевича П. 98
Прилуцький Дмитро (Дамаскін, Ієрофей), архімандрит **443**, 582
Применко Олена Володимирівна, автор 143, 269
Примо 424, 433, 443
Притвиц 447–448
Прінгель, вчений 35
Пріцак Омелян, автор 490, 492, 543
Прожанський Яків, викладач **443**
Прозоров Г., автор 245
Прозоровська Марія Петрівна, дружина Копцевича П. М. 283
Прозоровська Софія Іванівна – див. Скоропадська Софія Іванівна

Прозоровський Олександр, генерал-губернатор Москви 102
Прозоровський Петро Олександрович, генерал-майор 491
Прокоп'єв П., старообрядець 179–180
Прокопій Стефанович, полк. комісар 446
Прокопович Андрій, значк. товариш 446
Прокопович Андрій Семенович, ректор Харківського колегіуму 39, **443–444**, 589, 611
Прокопович Антон, священик 39
Прокопович Іоан Андрійович, священик 446
Прокопович Петро Іванович, науковець, бджоляр **446–447**
Прокопович Прохор Карпович, письменник, протоієрей **447**
Прокопович Семен, священик 36
Прокопович Степан Семенович – див. Андрієвський Степан Семенович
Прокопович Стефан Васильович, старшина 446
Прокопович Теофан, викладач 251, 299
Прокопович (Церейський) Теофан (Єлисей, Єлізар), ректор КМА, архієпископ Псковський, Ізборзький і Нарвський, віце-президент Синоду 8, 13–15, 17–18, 55, 69, 71, 91, 94, 99–100, 119, 122, 125, 136, 141–143, 146–147, 154, 167, 172, 179–180, 225, 247, 251, 254, 274–275, 277–278, 289, 319, 328, 331–332, 341, 344, 351, 353–354, 386, 399, 439, 441, 443, **444–446**, 448, 458, 462, 481, 512, 534, 536, 558, 606, 610–611, 615, 619
Прокопович Федір Іванович, студент КМА 446
Прокопович-Антонський А. – див. Антонський-Прокопович Антон Антонович
Прокопович-Антонський Вукол Антонович – див. Антонський-Прокопович Вукол Антонович
Прокопьевич Петр – див. Прокоп'єв П.
Проскура-Сущанський Федір – див. Сущанський-Проскура Федір Михайлович
Протасевич В. И., автор 276
Протасов, дипломат 567
Протасьєв П., дипломат 291
Прохорович Анастасія Олексіївна, дружина Домонтовича Ф. 187
Прохорович Герман, ігумен **447**
Прохорович І. І., чоловік Тимківської Т. 530
Прохорович Олексій, настоятель церкви 187
Прохорович Тетяна Федорівна – див. Тимківська Тетяна Федорівна
Проценко Людмила Андріївна, автор 156, 181, 185–186, 205, 313, 325, 337, 364, 383, 426, 540
Прошкевич Марфа Анатоліївна, дружина Гудима А. О. 157
Птицький Арсеній (Дамаскін), науковець 479
Пугачов Омелян, рос. повстанець 250, 448
Пузиков В. М., автор 433
Пузина Афанасій, єпископ Луцький 82, 160
Пузина Іван, священик **447**
Пузина Юрій, князь 157, 160
Пузіно Полікарп Іванович, медик, письменник, перекладач **447–448**
Пуриг, молд. дворянин 371
Пуришкевич Василь, священик 391
Пуришкевичі, дворян. рід 391
Путивлець Йосип, козак 111
Путинцев М., автор 302, 319
Путро Олексій Іванович (А. И.), доктор історичних наук 459, 565
Путята, пан 246
Пуффендорф Самуель, письменник 15, 91, 106, 151, 294, 319, 337, 611
Пуцек-Григорович Василь Григорович (Веніамін), митрополит Казанський і Свіязький 82, 138, 401, **448**, 456
Пуцек-Григорович Григорій Григорович, значк. товариш
Пуцеки, шляхет. рід 448
Пучковський Марко, друкар 239
Пушкар Мартин, полк. полтавський 114, 161, 395, 535, 572
Пушкін Григорій, воєвода 240
Пушкін (Пушкин) Олександр Сергійович, рос. поет 125, 139, 189, 213, 276, 345, 391, 437, 465, 571
Пчельський Стефан (Сильвестр), викладач **448**
Пшерембські, шляхет. рід 371
Пыпин А. Н., автор 17, 452
П'ясецький, член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
П'ятницький Арсеній – див. Піонтницький Арсеній

Р

Равич Єгор Іванович, лікар **451**
Равич Костянтин Єгорович, син Равича Є. І. 451
Рагузинський С. В., дипломат 302
Радецький Григорій, священик 451
Радецький Роман Григорович (Руф), коректор **451**
Радзивілл Г. Ф., князь 262
Радзивілл II Криштоф, князь 272, 422
Радзивілл Марія, молд. господарівна 49
Радзивілл Януш, лит. коронний гетьман 49, 382
Радивиловский Антоний – див. Радивиловський Антоній
Радивиловський Антоній, ігумен, письменник 60, 170, **451**
Радивиловський Ю., художник 185
Радиш Я., автор 482
Радишевський, наказ. полковник 451
Радишевський Іван, викладач **451**
Радишевський Маркел, викладач 606
Радишевський Р. П., автор 24, 60
Радищев Олександр, літератор 38, 63, 84, 253
Радович Парфеній – див. Родович Парфеній
Радькевич Яків Федорович, викладач **451–452**
Раєвський М., генерал 465
Раєвські, дворян. рід 465
Разін Степан, козак 591
Разумовские – див. Розумовські
Разумовский Д. В., автор 216, 479, 528
Раїч Іван (Іоан), письменник, перекладач **452**
Райковський Дмитро (Діонисій), викладач **452**
Ракович Андрій, бунчук. товариш 452
Ракович Дмитро Павлович, студент КМА **452**
Ракович Іван Андрійович, хорунжий Ген. військ. артилерії 452
Ракович Іоасаф, ігумен 358
Ракович Михайло Павлович, студент КМА **452**
Ракович Павло Семенович, бунчук. товариш 452
Ракович Семен Федорович, писар 452
Ракович Феодосія – див. Бринцова Феодосія
Ракушка-Романовський Роман Ониськович, ген. підскарбій 15, 242, **452–453**
Ралко Ірина Василівна, автор 294
Рамарджі, лікар 617
Расін Жан Батист, франц. письменник 33, 158
Раупах, композитор 84
Рациборський А., лікар 617
Рачинский А. В., автор 562
Рачинский Г. А. – див. Рачинський Гаврило Андрійович
Рачинська Марина Іванівна – див. Яворська Марина Іванівна
Рачинський, студент Моск. ун-ту 454
Рачинський Андрій Андрійович, регент 103, 327, 453
Рачинський Гаврило Андрійович, композитор 16, **453–454**
Рачинські, шляхет. рід 453–454
Ревуцький Левко, композитор 515
Ревуцький Федір, співак 310
Ревуцькі 515
Рейль Й. Х., психіатр 274
Рейналь Гильйом-Томас-Франсуа, письменник 33
Рейс 447–448
Репнін М. В., дипломат 229
Репський Василь, співак, художник **454**
Решка Станіслав, польс. письменник 483
Рєзанов В. І., автор 177, 185, 263
Рєпін І., художник 345
Рєпнін Микола Григорович, князь 16, 541
Рєпніни, князівський рід 125
Рєпнін-Оболенський Р. М., дипломат 301, 538
Рибаков М., автор 216
Рибальська Ірина Ґеоргіївна, дружина Тернавіота С. І. 527
Рибальський Ґеорґій, київський війт 527
Рибицький Яків, слуга Носача Т. 396
Ригер – див. Рігер Й.
Рижський (Рижский), ректор Харківського ун-ту 39
Рилєєв Кіндрат, рос. письменник 345, 574
Риман Г. 437
Римбалович Андрій, студент КМА 430
Римнікський Олександр Васильович – див. Суворов Олександр Васильович
Римша Андрій, викладач 271
Римша Іван, сотник седнівський 377, 454
Римша Петро Іванович, військ. канцелярист **454**
Римша Федір, сотник седнівський 454
Рисієвич Іван (Іоан), викладач **455**
Ріг Іван, запорозький кошовий 189
Рігельман О. І., історик 58, 217, 248, 259–260, 310, 393, 438, 537, 572
Рігер Й., дослідник 274
Рідерер, професор акушерства 32, 599
Різенки, шляхет. рід 455
Різенко Анастасія Лаврентіївна, мати Різенка І. 455
Різенко Василь Васильович, бургомістр 455
Різенко Василь Євстафійович, дід Різенка В. П. 455
Різенко Василь Павлович, медик **455**
Різенко Дмитро Федорович, штаб-лікар 455
Різенко Євстафій, шляхтич 455
Різенко Іван Федорович, доктор медицини, надв. радник **455**
Різенко Михайло Павлович, доктор медицини **455**
Різенко Павло Васильович, купець 455
Різенко Петро Васильович – див. Базилевич Петро
Різенко Федір Васильович, лавник 455
Різник Федір Даміанович – див. Домонтович Федір Даміанович
Різниченко В., автор 409
Ріккобоні М. Т., письменник 204
Ріндер, штадт-фізик 599
Ріхман Г.-В., викладач 265, 431
Ріхтер В., медик 256
Рішельє, губернатор херсонський 222
Рклицький, протоієрей 216
Робчановський Симеон, Самуїл – див. Рубчановський Симеон, Самуїл
Ровинский Д. А., автор 167, 316, 361, 524–525, 592, 602
Рог Іван – див. Ріг Іван
Рогалевський Іларіон, архієпископ Казанський і Свіязький 29, 138, 309, 448, **455–456**, 477, 619

Рогаля-Левицький Григорій Григорович (Гаврило), чернець **456**
Рогаля-Левицький Григорій Олександрович, викладач, священик 74, **456–457**
Рогаля-Левицький Михайло Олександрович, студент КМА 457
Рогаля-Левицький Олександр, священик 457
Рогачевський, лохвицький протопоп 457
Рогачевський Іван, протоієрей 122, 278, 403, **457**
Рогачевські, священицький рід 457
Рогович Мирослав Дмитрович, автор 263, 583
Рогожин Олексій Георгійович, кандидат географічних наук 123
Рогожина Наталія Василівна, автор 58–59, 61, 122–123, 125, 495, 548
Рогожина Олена, архітектор-художник 123
Рогоза Михайло, митрополит Київський і Галицький 226–227
Рогузька Маріанна Войцехівна, дружина Єрлича Й. О. 205–206
Рогузький Войцех, поручник 205
Родаченко І. Ю., автор 155
Родзянки, родина 505
Родзянко Василь, миргородський полк. обозний 457
Родзянко Єремій (Ієремія) Степанович, миргородський полк. обозний **457**
Родзянко Іван Степанович (молодший), військ. канцелярист **457**
Родзянко Пелагея, мати Родзянка Є. С. 457
Родзянко Семен, миргородський полк. осавул 411
Родзянко Степан Васильович, миргородський полк. обозний 148, 457
Родзянко Тетяна Степанівна, дружина Оболонського Д. 148, 457
Родконович Сенька, міщанин 246
Родович Парфеній, викладач, намісник монастиря 409, **457–458**
Родосский А. С., автор 221, 605–606
Роен, фон, викладач 482
Рожалін Кузьма Федорович, доктор медицини 18, **458**
Рождественский Ф., автор 366
Рожен М., художник 420
Рожинські – див. Ружинські
Розанов М., художник 224
Розановський Захарій, учитель 401, **458**
Розборський Микола (Наркіс), городничий **458**
Розен А. Є., декабрист 473
Розен Г. В., головнокомандуючий Окремим Кавказьким корпусом 125
Розен фон Розенштейн 156
Розенкампф Густав Андрійович, письменник 33
Розсоха Людмила Олександрівна, автор 84, 145, 220–221, 293, 355, 447, 581, 615–616
Розум Григорій Якович, козак 458
Розум Ганна Григорівна, дружина Закревського Й. Л. 123, 492
Розумиха Наталка – див. Розумовська Наталія Дем'янівна
Розумовские – див. Розумовські
Розумовська Ганна Григорівна – див. Розум Ганна Григорівна
Розумовська Наталія Дем'янівна, мати Олексія та Кирила Розумовських 458, 589
Розумовська Пелагея Семенівна – див. Сулима Пелагея Семенівна
Розумовський Кирило Григорович, гетьман Лівобережної України 52, 64, 73, 86, 98, 105, 117, 123, 148, 157 165, 176, 182, 191, 203, 221, 241, 253, 282, 288, 290, 316, 322, 326–328, 354–355, 399, 410–412, 419, 453, **458–459**, 486, 493, 496, 524, 536, 543–544, 562, 565, 571, 573, 583, 589, 594–595, 605
Розумовський (Розум) Олексій Григорович, співак 123, 141, 184, 203, 230, 247, 436, 458, 589, 599
Розумовський Петро, полк. ніжинський 288, 518
Розумовські, козац. рід 123, 458–459
Рокицький Степан, співак **459–460**
Роллен, франц. письменник 265, 354
Романов Максим Григорович (Мефодій), чернець **460**
Роман Великий, князь Галицько-Волинський 507
Романенко Андрій, полк. переяславський 256
Романова 463
Романова Марфа Семенівна, дружина Марковича І. А. 353
Романович Василь, художник **460**
Романович Євдокія, дружина Гнідича О. Я. 139
Романови, царська династія 569
Романовский Н., автор 501
Романовський В., автор 453
Романовський Лука, викладач **460**
Романовський Микола Павлович, викладач **460**
Романовський Павло Петрович, бургомістр 460
Романовський Симон Лук'янович (Стефан), ректор Подільської семінарії, архієпископ Астраханський і Терський 120, 326, **460–461**, 510
Ромило, еклесіарх 593
Ромоданов Максим Григорович (Мефодій) – див. Ромаданов Максим Григорович (Мефодій)
Ромодановський В. Г., воєвода новгородський 553
Ромодановський Г. Г., воєвода бєлгородський 89, 94, **114**, 127, 269, 369, 567, 572
Ромодановський Михайло, воєвода київський 104, 221
Ропчановський Симеон (Самуїл), викладач, ігумен **461**
Рославцева Марія Йосипівна, дружина Юркевича Л. Г. 605
Рославці, старшин. рід 304
Росовецкая Т. Н., автор 497
Российский Д. М., автор 140, 176, 257, 317, 401, 498
Ростовський Димитрій – див. Туптало Данило Савич
Ростовский Дмитрий – див. Туптало Данило Савич
Роттердамський Еразм, письменник 71, 86, 91, 136, 299, 379–380
Ртищев Дмитро, стольник 252
Ртищев Федір, стольник 360, 435–436, 469, 479
Рубан Василь Григорович, видавець, історик 8, 16–17, 55, 63, 100, 154–155, 197, 366, 380, **461–463**, 573
Рубан Григорій, козак 461
Рубан Мирон, учасник Нац.-визв. війни укр. народу 461
Рубан Яків Андрійович, письменник, історик **463**
Рубець Марина Онисифорівна – див. Пашкевич Марина Онисифорівна
Рубець Михайло, бунчук. товариш 463
Рубець Михайло Михайлович, бунчук. товариш **463**
Рубінковський Яків, польс. письменник, історик 334
Рубчановський Симеон (Самуїл) – див. Ропчановський Симеон (Самуїл)
Руданський С., поет 345
Руденський Микола (Никодим) – див. Рудзинський Микола (Никодим)
Руденський Яків (Йоасаф) – див. Рудзинський Яків (Йоасаф)
Рудецький Адам-Урсул, шляхтич 483
Рудзинський (Рудинський) Іван (Іустин), викладач, обер-ієромонах 278, **463**
Рудзинський (Рудинський) Микола (Никодим), викладач, ієромонах 337, **464**, 480, 527
Рудзинський Яків (Йоасаф), архімандрит, викладач 361, **464**
Рудиковський Андрій Петрович, військовий, письменник **464**
Рудиковський Остап Петрович, лікар, письменник, колез. радник 110, 139, **464–465**
Рудинський Микола (Никодим) – див. Рудзинський Микола (Никодим)
Рудко Іван, чоловік Плетенецької Є. 428
Рудченко Іван, письменник 145
Рудченко Панас, письменник 145
Рудыковский Андрей Петрович – див. Рудиковський Андрій Петрович
Рудыковский Евстафий Петрович – див. Рудиковський Остап Петрович
Рудыковский Н., автор 464
Ружинські, князівський рід 458
Ружицький Е. Й., автор 227, 430
Рум'янцев Микола Петрович, дипломат 55
Рум'янцев Н. П., граф 33
Рум'янцев О., резидент у Гамбурзі 121
Рум'янцев О. І., генерал-аншеф 165
Рум'янцев Сергій, граф 615
Рум'янцев (-Задунайський) П. О., генерал-фельдмаршал, генерал-губернатор Малоросії 15, 52, 61–62, 71, 122, 215, 251, 253, 264, 268, 273, 362, 400, 459, 493, 543–544, 615
Рункевич С. Г., автор 122, 227, 292, 332, 443, 605
Руновський Андрій Гаврилович, полтавський полк. обозний **465**
Руновський Гаврило, священик 465
Руновський Никифор, ігумен 107
Русанович Василь, викладач 385
Русанович Макарій, ієромонах 390
Русецькі 258
Русичевський Тимофій (Тит), викладач, ігумен **465–466**
Русичевський Яків (Іуст), проповідник 184, 337, 465, **466**, 557
Руской Гавриїл, архієпископ 466
Руссєва Надія Георгіївна, автор 51, 341
Руссо Жан-Жак, франц. просвітник 77–78, 118, 158, 191, 197, 265, 267
Рутський Вельямін, митрополит Київський і Галицький 239, 330
Руцький Ілля Васильович, доктор медицини, викладач 434, **466**
Руцький Федір (Фадей), чернець **466**
Рыбаловский А. П., автор 100
Рыцарева М. Г., автор 65, 84–85
Рюрик 445
Рюрики (Рюриковичі), князівська династія 585
Рябов Н., автор 135
Рясовский 463

С

Саадет Гірей, кримський хан 136
Саакадзєв Олексій, секунд-майор 353
Сабанеєв 31, 311, 482, 490, 492, 519, 573, 584
Сабатовський Павло (Косьма) – див. Соботовський Павло (Косьма)
Саблинський І., полк. 291
Саблуков Іван – див. Соблучок Іван
Савелов Іван Петрович (Йоаким), патріарх Московський 170, 186, 214, 221, 287, 346, 435–436, 451, **469**, 479, 507, 553, 618

Савелови, московський дворян. рід 469
Савельський І., викладач 299
Савецький Гервасій (Іоїль), ієродиякон 43, 325, **469–470**
Савинский Анастасій (Афанасій), архімандрит, викладач **470**
Савинський Іван, протоієрей, викладач **470**
Савицкий Д., автор 79, 537
Савицький Василій, священик **470**
Савицький Гервасій – див. Савецький Гервасій
Савицький Стефан, лубенський полк. писар **470**, 515
Савицький Стефан Васильович, диякон **470**
Савицький Яків Пилипович, церковнослужитель **470**
Савич Василь, полк. лубенський 517
Савич Леонтій, богослов 312
Савич Параска Василівна, дружина Сулими С. І. 517–518
Савич Симеон, ген. писар 309
Савич Уляна Федорівна, дружина Манжоса Г. Г. 352
Савлучанський П., автор 289
Савурський (Савурин) Кирило, канцелярист **471**
Савченко Іван, регент 286
Сагайдачний Петро Кононович – див. Конашевич-Сагайдачний Петро Кононович
Садилова Н. М., автор 145, 249
Садира Семен, запорожець 271
Садковська Ганна, дружина Турчина М. 549
Садковський Віктор, викладач, архієпископ Мінський і Волинський, Чернігівський і Ніжинський **471**
Садловський Р. І., автор 227
Садовський, чернець **471**
Саєвський, студент КМА 349
Сакович Іван, студент КМА 442
Сакович Калліст (Касіян), ректор Київської братської школи 13, 23, 53, 273, 428, 442, **471–472**, 483
Саланцані Л., вчений 327, 525
Саллюстій Гай Крисп, рим. історик 154
Салтиков І. П., граф, генерал-фельдмаршал 424
Салтиков М. І., граф, генерал-фельдмаршал 131
Салтиков П. І., губернатор Києва 103
Салтиков П. С., генерал-фельдмаршал 493
Салтиков С. А., підполковник 192
Салтиков-Щедрін Микола Євграфович, рос. письменник 67, 76, 274, 276
Салтыков-Щедрин – див. Салтиков-Щедрін Микола Євграфович
Сальві Серджо, італ. політолог 20
Самарин Ю. Т., автор 611
Самарін Н., прокурор Комерц-колегії 265
Самарський-Биховець Сильвестр Васильович, викладач **472**
Самарянов В. А., автор 35, 45
Самборський Андрій Опанасович, агроном, просвітник **472–473**
Самборський Афанасій (Опанас), священик 472
Самовидець, літописець 151, 156, 242, 259–260, 266, 334, 394, 453
Самойлович Василь Самійлович, священик 475
Самойлович Григорій Іванович, син Самойловича І. С. 476
Самойлович Д. С. – див. Самойлович Данило Самійлович
Самойлович Данило Самійлович, доктор медицини 18, 36, 222, 242, 300, 356, 367, 429, 434–435, 466, **473–474**, 526, 535, 541, 595, 599, 612, 615
Самойлович Євфимія, дружина Полуботка П. 437, 439
Самойлович Іван (Іоїль), викладач 66, 313, **474–475**
Самойлович Іван Самійлович, гетьман України 15, 57, 59, 94, 104, 107, 127, 144, 166, 171, 187, 189, 250, 269, 292, 298, 323, 343, 363, 370, 393–394, 399, 437, 475–476, 478, 490, 507, 546, 553, 567, 591, 618
Самойлович Мартин Самійлович, священик 475
Самойлович Михайло Іванович, син Самойловича І. С. 399
Самойлович Тимофій Самійлович, священик 475
Самойлович Яків Іванович, син Самойловича І. С. 476
Самойловичі, священицький рід 475
Самуїл, ігумен 284
Самусь Марія Федорівна – див. Тимковська Марія Федорівна
Самусь С. Ф. 530
Самусь Самійло Іванович, полк. канівський 87, 418
Сангушко, князь 399
Сандалюк Олег Миколайович, автор 29, 31–32, 34, 40, 42, 44–45, 72, 75–76, 79, 81, 88, 91, 100, 131, 137–138, 140–141, 162, 179–180, 183, 185, 190, 198, 222–223, 225, 230, 240–241, 246, 255, 257, 260, 278, 284, 289, 297, 310–311, 313–316, 323, 333–335, 362–363, 370, 378, 385–386, 393, 395, 405, 409–410, 415–416, 421, 424–425, 428, 440, 443, 447, 469–471, 477, 484–485, 487, 500, 503, 511–513, 519, 530, 538, 542, 559, 562, 573, 581, 583–584, 594, 606, 619–620
Санковський Василь Дем'янович, викладач, письменник **476**
Сапега Лев, канцлер 545
Сапєга Павло, вел. гетьман литовський 389
Сапельнікова Євгенія Вікторівна, автор 236
Сапковський Михайло, писар чернігівського магістрату 422
Сапковський Павло Іванович (Парфеній) – див. Сопковський Павло Іванович (Парфеній)
Саполович Яків Йосипович, доктор медицини 36, **476**, 535, 595
Сапфо, грец. поетеса 33, 85
Сарнецький, шляхтич 232
Сарті Джузеппе, італ. композитор 434
Сасина Марія Сергіївна, автор 43, 145, 167, 193, 204, 220, 222, 224, 282, 341, 361, 389, 470, 477, 523, 525
Саскій Ян Томек, викладач, дослідник 558
Сатарський Віктор, ієродиякон **476–477**
Сафа І Гірей, кримський хан 235
Сафо – див. Сапфо
Сахновська Явдоха Михайлівна – див. Забіла Явдоха Михайлівна
Сахновський Веніамін, єпископ В'ятський і Воронезький, Коломенський і Каширський 79, 424, 511
Сахновський Гнат Васильович, чернігівський полк. обозний 477
Сахновський Григорій Іванович, полтавський полк. обозний **477**
Сахновський Іван Гнатович, чернігівський полк. обозний 377, 477
Свентольдич, легендарний предок Киселів 259–260
Свенцицький Василь, викладач **477**
Светен Герхардт, ван, вчений 526
Светлов Л. Б., автор 39
Светоній Гай, письменник, історик 147
Свинський Іона, ієромонах 72
Свириденко Н., народна артистка України 84
Свідерський Артемій, архімандрит **477**
Свідерський Петро, чернець 477
Свіньїн П., художник 136
Світ Павло Якимович, регент **477**
Світловський Степан, диякон 388
Свіфт Джонатан, англ. письменник 487
Свічка Василь Леонтійович, бунчук. товариш 341
Свічка Ганна Іванівна – див. Мазаракі Ганна Іванівна
Своло-Михайловський Григорій, письменник, перекладач **477**
Святковський Іван (Йоаникій), архімандрит, викладач **477**
Святополк Окаянний, київський князь 171
Святополк-Четвертинський Ґедеон – див. Четвертинський Ґедеон
Святополк-Четвертинський Ілля, член Луцького братства 249, 404
Святополк-Четвертинський Стефан Якович – див. Четвертинський Стефан Якович
Святослав, київський князь 282
Себастьянович Василь, прилуцький полк. писар, обозний і суддя 477
Себастьянович Григорій Іванович, бунчук. товариш 478
Себастьянович Іван Васильович, прилуцький полк. писар 478
Себастьянович Іван Григорович, бунчук. товариш **477–478**
Себастьянович Матвій, сотник варвинський 478
Себастьянович Петро Матвійович, військ. канцелярист **478**
Себастьяновичі, старшин. рід 477
Себржинський Василь Іванович, викладач 74, **478**
Севастьянов Н. М., автор 497
Секур Костянтин, архімандрит **478**
Селецький Віктор, викладач, ієромонах **478–479**
Селій А., письменник 293
Селім І Гірей, кримський хан 104, 235, 343
Семашко, пасинок Палія С. П. 419
Семейкин Н. Н., автор 68
Семененко Григорій, отаман 291
Семенников В. П., автор 76, 543, 545, 574
Семенніков Порфирій (Порфилій) Тимофійович, дяк, вчений 143, **479**, 570
Семенов Василь, козак 251
Семенов Кір, студент КМА 515
Семенов Ярема, співак **479**
Семенова Ольга Олексіївна, дружина Кулябки П. І. 303
Сементовський Іосиф – див. Сементовський Осип
Сементовська Олена Осипівна, дружина Іванишева Д. О. 237
Сементовський Осип, протоієрей 156, 237
Семенченко Петро, поет **479**
Семієцький Йоасаф, архімандрит **479**, 533
Семчинський Станіслав Володимирович, автор 33, 175, 202, 359, 369, 392
Семчишин М., автор 374
Сем'яновський Антон, студент КМА 480
Сем'яновський Григорій, студент КМА 480
Сем'яновський Степан (Стефан), священик, викладач 313, **479–480**
Сем'яновські, родина 479
Сенаторська Олександра Павлівна – див. Корольова Олександра Павлівна
Сенаторський Дорофій Григорович, штаб-лікар **480**
Сенека – див. Залуцький Себастіян (Синесій)
Сенека, рим. письменник 71, 91, 230, 347, 385, 462
Сенкевич Діонисій, гравер 406
Сенютович Д., студент КМА 177

Сенютович Дмитро, чернець **480**
Сенютович Йоаникій (Йосиф), викладач, архімандрит 87, 101, 112, 126, 150, 209, 218, 222, 227, 283, 300, 302, 349, 351, 388, 405, 443, 458, 464, 469, 476, **480–481**, 510, 525
Сенютович-Бережний В., автор 210, 359
Сенявський Адам Микола, польс. коронний гетьман 121, 321, 393
Серапіон, студент КМА 177
Серачинський Матвій, ієромонах, уставник **481**
Сербин Іван, полк. брацлавський 291
Сербин Іосиф, серб. живописець 460
Сербинович Іван, священик **481**
Сербицька Євфимія, дружина Леванди І. В. 312
Сербицький І. М., міщанин 312
Сергієнко Г. Я., автор 419
Сергійчук В., історик 569
Сердюк Світлана Вікторівна, автор 72, 422, 505
Серебреніков Амвросій, архієпископ Катеринославський і Херсонесько-Таврійський 56
Серебренников В., автор 40, 50, 57–58, 76, 80, 82, 88, 93, 110, 117, 135, 137–138, 140–141, 158, 171, 187, 222, 232, 237–238, 254, 257–258,260, 268–270, 284–285, 294–295, 309, 311, 316, 318, 329, 336, 350, 358, 365–366, 380, 387, 396, 402, 410, 419–421, 424–425, 427, 480, 482, 487, 495, 504, 509–510, 516, 519, 559, 562, 578, 581, 584, 613, 619
Середа Є. О., автор 264
Середа Іван Лук'янович, співак **481**
Серман И. З., автор 77, 436
Серчик В., історик 569
Сетин Ф. И., автор 436
Сєряков Сергій Олегович, автор 351, 444, 535, 537, 589
Сєченов Дмитрій, митрополит Великоновгородський і Великолуцький 52, 341, 374, 562
Сигиревич Димитрій Іванович, протоієрей, викладач 73, 124, 316, 365, **481–482**
Сигиревич Іван Дмитрович, студент КМА 482
Сигиревич Йосип Дмитрович, викладач **482**
Сигиревич Микола Дмитрович, студент КМА 482
Сигізмунд, єзуїт 498
Сигізмунд, польс. король 329
Сигізмунд І Старий, польс. король 342
Сигізмунд III Ваза, король Речі Посполитої 51, 227, 259, 272, 305, 422, 428
Сидорович Олексій, доктор медицини **482**
Сизов Я. М., зять Винського Г. С. 118
Силенко-Нечай Іван, бургомістр 64
Силич Андрій Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Антон Іванович, колез. асесор, бунчук. товариш **482**
Силич Василь Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Василь Іванович, сотник любецький, чернігівський повіт. суддя **483**
Силич Ганна Антонівна, дружина Ждановича М. В. 482
Силич Григорій Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Іван Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Іван Степанович, наказ. полк. чернігівський 482
Силич Ілля Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Ірина Василівна, дочка Силича В. І. 483
Силич Й., полковник 177
Силич Катерина Стефанівна – див. Леонтович Катерина Стефанівна
Силич Микола Антонович, колез. реєстратор 482
Силич Микола Васильович, син Силича В. І. 483
Силич Надія Василівна, дочка Силича В. І. 483
Силич Оникій, полк. чернігівський 482
Силич Роман Федорович, генерал-майор 482
Силич Степан, чернігівський полк. хорунжий 482
Силич Федір Антонович, губ. секретар 482
Силич Феодосія Петрівна – див. Григорович-Фурсанович Феодосія Петрівна
Сильвестр, друкар, поет **483–484**
Сильвестр, патріарх Антіохійський 154
Сильницький Іван (Іоан), викладач **484**
Симеон, ієромонах **484**
Симеон – див. Мойсей
Симигиновський Максим, викладач 14
Симоновська Марфа Семенівна – див. Мандрика Марфа Семенівна
Симоновський Іоан, священик 125
Симоновський Петро Іванович, історик, бунчук. товариш 13, 16, 253, **484–485**
Симонтовський Петро Семенович, штаб-лікар **485**
Синдоровський Мелетій, ієромонах **485**
Синицкий Д., автор 162
Синопіус Д. П., лікар 434
Синьковський Варлаам, ректор Троїце-Сергієвої семінарії, архімандрит **485**
Синявін Наум Акимович, капітан 2-го рангу 231
Синяк Агапія Іванівна, дружина Павловича І. 415
Сиповский В. В., автор 86, 508
Сирін Ісаак, письменник 258
Сисин Ф., автор 21, 25, 260
Ситий І., автор 213
Ситник А., автор 581
Сич Мартин, райця київського магістрату 485
Сич Стефан Мартинович – див. Сичевський Стефан Мартинович
Сичевський Іван, співак 437
Сичевський Іван Стефанович, війт **485–486**
Сичевський Кирило Стефанович, священик 482, 554
Сичевський Мартин Якович, священик **486**
Сичевський Олександр Мартинович, полк. артилерії **486**
Сичевський Стефан Мартинович, протопоп 485
Сичевський Яків Стефанович, священик 486
Сичевські (Сичі), старшин. рід 486–486, 505
Сікачка Василь, швець 312
Сікачка Іван (Іоан) Васильович – див. Леванда Іван (Іоан) Васильович
Сіомашко Яків, поет **486**
Сірко Іван, кошовий отаман Запорозької Січі 115, 189, 396, 567, 571–572, 614
Січинський Володимир, автор 316
Січкарьов Лука Іванович, обер-прокурор Синоду 17, **486–487**
Скабовський Петро (Йоаникій), архімандрит, ректор Тверської семінарії **487**
Скалон Софія Василівна – див. Капніст Софія Василівна
Скалуба Давид, архімандрит **487**
Скальковський А. О., автор 137
Скальський Іван, протопоп, викладач **487**
Скамницький 599
Скачков К. А., автор 531
Скворцов И. М., автор 559
Скерлетов Станіслав (Євстахій), викладач **487–488**
Скибинський Стефан, викладач **488**
Сковорода Григорій Савич, філософ, поет 20, 24–25, 38, 51, 58, 70, 85, 107, 124, 149, 187, 220, 222, 227, 246, 250, 253, 263, 274, 277, 281–283, 294–295, 312, 354–355, 363, **488–490**, 495, 500, 536, 543, 562
Сковорода Євфросинія Омелянівна, дочка Сковороди О. 317–318
Сковорода Омелян (Ємельян), чоловік Лехницької П. Є. 317
Сковорода Пелагея – див. Шенгерей Пелагея
Сковорода Параска Єрофеївна – див. Лехницька Параска Єрофеївна
Сковорода Сава, козак 488
Скольський (Скульський) Андрій, типограф 496
Скорачинський Стефан, викладач 300
Скорина Лукаш Григорович, старший лавник 245
Скорина Франциск, друкар 65
Скоропадские – див. Скоропадські
Скоропадська Анастасія Василівна, дружина Кочубея Ф. В. 290, 490
Скоропадська Анастасія Марківна – див. Маркович Анастасія Марківна
Скоропадська Єлизавета Яківна, дружина Дуніна-Борковського П. М. 492
Скоропадська Єфросинія Осипівна – див. Закревська Єфросинія Осипівна
Скоропадська Єфросинія Яківна, дочка Скоропадського Я. М. 492
Скоропадська Ірина Іванівна, дружина Лизогуба С. Ю. 320, 491
Скоропадська Катерина Яківна, дружина Хвостова О. С. 492
Скоропадська Ксенія Хомівна, дружина Скоропадського В. І. 490
Скоропадська Парасковія Василівна, дружина Забіли І. 213, 490
Скоропадська Пелагея Никифорівна – див. Калениченко Пелагея Никифорівна
Скоропадська Софія Іванівна, дружина Прозоровського П. О. 491
Скоропадська Софія Яківна, дружина Корбе М. І. 492
Скоропадська Тетяна Павлівна, дружина Посудевського Ф. Р. 491
Скоропадська Уляна Іванівна, дружина Толстого П. П. 491
Скоропадський Василь Іванович, суддя 491
Скоропадський Василь Ілліч, ген. обозний, ген. бунчужний 290, **490**
Скоропадський Іван Васильович, бунчук. товариш 490
Скоропадський Іван Ілліч, гетьман України 15, 40, 42, 61, 70, 82, 90, 104, 140, 142, 144, 147, 157, 176, 213, 221, 239, 288, 290, 320–321, 353, 357, 361, 376–377, 401–402, 408, 438–439, 459, 480, **490–491**, 492, 515, 517, 523, 565, 586, 591
Скоропадський Іван Михайлович, ген. осавул **491**, 492, 565
Скоропадський Михайло Васильович, ген. підскарбій 490–492
Скоропадський Михайло Якович, секунд-майор 492
Скоропадський Павло Ілліч, бунчук. товариш **491**
Скоропадський Петро Якович, конотопський повіт. хорунжий 492
Скоропадський Тимофій Павлович, бунчук. товариш 491
Скоропадський Федір, шляхтич 490
Скоропадський Яків Михайлович, ген. бунчужний **492**
Скоропадські, старшин. рід 439, 490, 492
Скорульська Р. М., автор 322–323
Скорупа Анастасія Іванівна, дочка Скорупи І. Г. 492
Скорупа Анастасія Степанівна – див. Ширай Анастасія Степанівна
Скорупа Володимир Іванович, син Скорупи І. Г. 492
Скорупа Ганна Яківна – див. Жураківська Ганна Яківна

Скорупа Григорій Дем'янович, стародубський полк. суддя 183, 242, 350, 492
Скорупа Дем'ян Григорович, купець 492
Скорупа Іван Григорович, бунчук. товариш **492**
Скорупа Іван Іванович, військ. товариш 492
Скорупа Марія Максимівна — див. Надаржинська Марія Максимівна
Скорупа Марія Павлівна, дружина Сулими Я. С. 493, 518
Скорупа Олександр Іванович, військовий 492
Скорупа Олена Григорівна, дружина Іскрицького П. Г. 242, 492
Скорупа Павло Григорович, стародубський полк. обозний **492–493**, 518
Скорупа Петро Іванович, військовий 492
Скорупа Федір Іванович, військовий 492
Скорупи, старшин. рід 492
Скочко Андрій, міщанин 158
Скребков С. С., автор 84
Скульський Андрій — див. Скольський Андрій
Скуполі Л., італ. містик 35
Слабченко М. Е., автор 148
Славинецький Єпіфаній, письменник, перекладач 8, 13–14, 17, 75, 168, 202–203, 283–284, 347, 436, 479, **493–494**, 506
Славинський Захар Станіславович, хорунжий **494**
Славинський Матвій Іванович, викладач, історик **494**
Славинський Станіслав, підстолій краківський 494
Славутинський Федір — див. Сляватинський Федір
Следзинський Никифор (Миколай), чернець **494**
Слезка Михаил — див. Сльозка Михайло
Словацький Ю., письменник 345
Слонецька Ксенія Василівна, дружина Барановича П. Г. 58, 495
Слонецький Василь Павлович, священик 494
Слонецький (Слоницький) Федір Васильович (Теофілакт), ректор КМА, єпископ Вологодський і Великоустюзький 18, 29, 58, 291, 310, **494–495**
Слонимський (Сломинський) Григорій (Ґедеон), ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 14, 18, 51, 141, 214, **495–496**, 536
Слонський Іван, вчитель 148, **496**
Слотвинський Митрофан, ректор КМА, єпископ Тверський і Кашинський 75, 78, 257, 301, 374, 417, 487, 584
Слуховский М. И., автор 348
Случевський Михайло, священик 232
Сльозка Михайло, друкар, письменник **496–497**
Слюдикова Тетяна Борисівна, автор 215–216, 430
Слюсаревський Лук'ян Онисимович, міщанин 497
Слюсаревський Пантелеймон Лук'янович, чиновник **497**
Сляватинський (Славутинський) Федір, сотник яготинський 250
Смеловский 501–503, 508
Сменцовский М., автор 240
Смирдин Александр, рос. видавець 33
Смирницкий Антоний — див. Смирницький Авраамій Гаврилович (Антоній)
Смирницький Авраамій Гаврилович (Антоній), архієпископ Воронезький і Задонський **497**, 538
Смирницький Гаврило, священник, викладач 497
Смирнов С. К. — див. Смірнов Сергій Костянтинович
Смирнов Ф., автор 135
Сміловецький (Сміловський) Іван Андрійович, штаб-лікар 245, **497–498**
Сміловський Тимофій Гаврилович, медик, викладач 501
Смірнов Сергій Костянтинович, історик 17, 31, 54, 63, 85, 87–88, 125, 127, 138, 145, 152, 175, 216, 224, 238 ,241, 257, 278, 292–293, 295, 301, 315, 331–331, 338, 351, 360–361, 376, 421, 423, 425–426, 461, 463–464, 466, 479, 485, 496, 510, 517, 534, 548–549, 574, 577, 582–584, 594, 605, 615, 619
Смола Ігнатій, єпископ Суздальський 325, 572
Смолій В. А., автор 419, 570
Сморжевський Федір (Теодосій), архімандрит, викладач 43, 216, **498–499**
Смородин, купець 482
Смотрицький Герасим Данилович, письменник 23, 271, 286, 499
Смотрицький Максим Герасимович (Мелетій), архієпископ Полоцький, Вітебський і Мстиславський, ректор Київської братської школи 13, 22–23, 160, 167, 202, 226, 255, 271–272, 281, 330–331, 435, 471, 483, **499–500**
Смяловський Димитрій, архімандрит, викладач **500**
Смяровський А. 586
Смыслов 31, 311, 482, 490, 492, 519, 573, 584
Снисарев Василий Иоаннович — див. Снісарєв Василь Іванович
Снісарєв Василь Іванович, викладач, протоієрей **500–501**
Снісарєв Василь Васильович, священик 501
Снісарєв Іван, дзвонар 500
Снісарєва Анна — див. Сухомлинова Анна
Собеський Ян — див. Ян III Собеський
Соблучок Іван, співак 138
Соболевский А. И., автор 263
Соболевський Григорій Федорович, доктор медицини **501–502**
Соболевський Федір, значк. товариш 501
Соболь Богдан (Мирон) Ігнатович, бурмистр 502
Соболь В. О., автор 106
Соболь Євтихій Спиридонович, шляхтич **502**, 503
Соболь Іван Спиридонович, син Соболя С. Б. 503
Соболь Леонтій Спиридонович, син Соболя С. Б. 503
Соболь С. Л., автор 526
Соболь Спиридон (Сильвестр) Богданович, письменник, прекладач, ректор Київської та Могильовської братських шкіл 80, **502–503**
Соболь Тимофій Спиридонович, син Соболя С. Б. 503
Соботовський Павло (Косьма), ректор, архієпископ Астраханський і Кавказький, ректор Смоленської семінарії **503**
Согден, купець 253
Сокальський Василь (Володимир), архімандрит 15–16, **503–504**
Сокальський Гнат, священик **504**
Сокальський Гнат Матвійович, копіїст 504
Сокальський Матвій Гнатович, священик **504**
Сокальський П., композитор 345
Соколов Н., гравер 434
Соколов О., автор 593
Соколов Тихін, єпископ Воронезький і Єлецький 333
Соколович Іван (Йоаникій), чернець **504**
Соколовський Афанасій, викладач 251, 292, 548, 610
Соколовський Калістрат Миронович, викладач, супер-інтендант **504**, 578
Соколовський Кіндрат (Костянтин), викладач, архімандрит **504–505**
Соколовський Микита Іванович, викладач КМА, префект 186, 427, 455, **505**
Соколовський Мирон Якович, дворянин 504
Сократ, філософ 289, 385
Соленик, міщанин 159
Соловйович Павло, студент КМА 387
Соловьев С. М., автор 21, 220, 323, 459, 562
Сологуб Ісихій, ієромонах, поет **505**
Соломирецька Доміцела, княгиня 585
Соломирецька Олена, засновниця Кутеїнського м-ря 502, 504
Соломирецька Регіна, княгиня, засновниця Гощанського Михайлівського м-ря 404, 442
Соломирецький Б., князь 225, 499
Соломка, писар артилерії 62
Соломон, чернець 437
Солонина Агафія Дмитрівна, онука Солонини К. Ф. 505
Солонина Єлизавета Яківна — див. Лизогуб Єлизавета Яківна
Солонина Іван Михайлович, київський полк. обозний **505**
Солонина Костянтин Дмитрович, наказ. полк. київський 171, 177, 505, 614
Солонина Марія Гаврилівна, міщанка 505
Солонина Михайло Сергійович, сотник остерський 505
Солонина Назар Сергійович, архімандрит 505
Солонина Парасковія, міщанка 505
Солонина Семен Степанович, міщанин 505
Солонина Сергій Васильович, бунчук. товариш 505
Солонини, старшин. рід 505–506
Солуцький А., автор 319
Сольська Єлизавета Андріївна — див. Яновська Єлизавета Андріївна
Сольська Ірина Яківна, мати Сольського П. 506
Сольська Марія Петрівна, дочка Сольського П. 506
Сольська Олександра Петрівна, дочка Сольського П. 506
Сольська Олена Петрівна, дочка Сольського П. 506
Сольський Григорій Дмитрович, священик 506
Сольський Дмитро Петрович, священик 506
Сольський Дмитро Якович, священик 506
Сольський Йосип, священик 506
Сольський Йосип Дмитрович, священик 506
Сольський Мартин Дмитрович, лейб-медик 506
Сольський Михайло Дмитрович, священик 506
Сольський Петро Дмитрович, викладач, протоієрей **505–506**
Сольський Петро Петрович, стат. радник 506
Сольський Тимофій Петрович, прокурор 506
Сольський Хрисанф Петрович, попечитель Одеського учбового округу 506
Соминович Григорій, поет 483
Сомко Ганна, дружина Хмельницького Б. М. 89, 570–571
Сомко Параскєва Якимівна, дружина Берла І. 68, 70
Сомко Яким, наказ. гетьман, полк. переяславський 68, 89, 115, 127, 156, 616, 177, 292, 451, 570–572
Соневицький І., автор 104
Сопіков В. С., рос. бібліограф 33
Сопковський Павло Іванович (Парфеній), ректор Новгородської семінарії, архімандрит **506**, 509
Сорока Павлін, начальник Лаврської друкарні 81

Сосницька Катерина Григорівна, мати Єрлича Й. О. 205
Сосюра Володимир, поет 345
Софія Августа Фридеріка — див. Катерина II
Софія Олексіївна, рос. царівна 221, 524
Софокл, філософ 611
Софонович, війт 350
Софонович Григорій, священик 506
Софонович І. Ф., студент КМА 37
Софонович Іван, райця і війт київський 506
Софонович Мефодій, викладач **506**
Софонович Мефодій, священик 506
Софонович Олексій, священик 506
Софонович Теодосій, історик, ігумен 13, 15, 178, 181, 249, 271, 298, 493, **506–507**, 529, 570
Софонович Тихін (Тимон), чернець **507**
Софроній, патріарх Константинопольський 55
Софроній — див. Кришталевський Степан Назарович (Софроній)
Сохань П., автор 463
Сохацький Павло Опанасович (Сохацкий Павел), письменник, перекладач, надвірний радник 37, 420, 463, **507–508**, 533
Сошальський Ґеоргій 489
Сошальський Йосип 489
Сошальський Олексій 489
Спарвенфельд Й., поліглот 284
Спасович В. Д., автор 452
Сперанский И., автор 77, 150, 206, 218, 236, 289, 315, 318, 335, 345, 416, 426, 484, 503–504, 553, 562, 577
Сперанська, княгиня 93
Сперанський М. М., генерал-губернатор Сибіру 63, 531
Спешницький С., літератор 38
Срезневський І., історик мови 7, 532
Срібницький Йосип Лук'янович, студент КМА **509**
Срібницький Никодим, єпископ Чернігівський, Новгород-Сіверський, Петербурзький, Шліссельбурзький, Переяславський, Бориспільський 69, 79, 223, 229, **509**, 606
Ставицький (Ставинский) Андрій Павлович (Анатолій, Августин), ректор Костромської семінарії, архімандрит 421, **509–510**, 558
Ставицький Іван (Інокентій), викладач 245, 310, 461, **510**
Ставровецький Кирило-Транквіліон, проповідник 226, 436
Стагонський Авраамій — див. Лецида Авраамій
Стадницкий А., автор 57
Стаматі Яків, митрополит Молдовлахійський 56
Стамбульський Дмитро, священик 79
Станіслав Лещинський, король Речі Посполитої 46, 321, 386, 408
Станіслав-Август Понятовський, король Речі Посполитої 62, 141, 229, 471
Станіслав Радзивілл, король 524
Станіславлєв Стефан 514
Станіславський Іван, викладач, протоієрей **510**
Станіславський Йов, ігумен 102
Старжицький Василь (Варнава), викладач, письменник, ігумен 150, 184, 219, 426, **510–511**, 557, 601
Старицький Михайло Петрович, драматург 87
Старков Г., дипломат 292
Старовойт О., автор 227
Старосельська Софія Михайлівна, дружина Валькевича І. С. 98
Старосельський Михайло, сотник почепський 98
Старушич Гнат Оксенович (Ігнатій) — див. Оксенович-Старушич Гнат (Ігнатій)
Старушич Климентій Оксенович, представник Косова С. 287
Старцев Йосип Дмитрович, архітектор **511**
Стасевич Лук'ян Васильович, викладач, священик 90, **511**
Стахієв, міністр 258, 584
Стахович Андрій, сотник чернігівський **511**
Стахович Іван Григорович, бунчук. товариш 350
Стаховський Андрій (Антоній), просвітник, митрополит Сибірський і Тобольський 43, 219, 344, 346, 358, 427, 500, 511–512
Стаховські, старшин. рід 511
Стеклов Іван, ґравер 564
Стеллецкий Н. С., автор 39, 153, 283, 351, 674, 444, 473, 530, 535, 537–538
Степаненко М., автор 64
Степаненко Наталія Василівна, автор 93, 110, 171, 175, 228, 335, 367, 387
Степаненко Тимофій — див. Степанов Тимофій
Степанков В. С., автор 419, 570
Степанов Тимофій, писар 396
Степанович Михайло, шляхтич 615
Степанський Теофан, намісник монастиря, ієромонах 99
Степенькін С. Ю., автор 161
Степовик Д. В., автор 167, 361, 525
Стерн Л., англ. письменник-просвітник 118, 131–132
Стеткевич Богдан, надв. литовський маршалок **512**
Стеткевич (-Любовецький) Богдан Вільгельмович, підкоморій мстиславський, воєвода мінський 115, 143–144, 201, 399, 502, 512
Стеткевич Вільгельм Богданович, підкоморій брацлавський 512
Стеткевич Ганна — див. Огінська Ганна
Стеткевич Іван Вільгельмович, князь 512
Стеткевич Криштоф Богданович, князь 201
Стеткевич Криштоф Вільгельмович, підкоморій брацлавський 512
Стеткевич Михайло Богданович, князь 143, 201, 512
Стеткевич Овдотья — див. Друцька-Горська Овдотья
Стеткевич Олена — див. Соломирецька Олена
Стеткевич Олена Богданівна, дружина Виговського І. О. 512, 585
Стеткевич Юрій Богданович, князь 512
Стеткевич Юрій Криштофович, князь 512
Стеткевичі-Любовецькі, шляхет. рід 144
Стефан, архідиякон 270, 282
Стефан, посол 272
Стефан Баторій, король Речі Посполитої 76
Стефан Васильович, полк. старшина 446
Стефан IV (Великий), молд. воєвода 371
Стефаненкова, міщанка 134
Стефанович Андрій Степанович, сотник багацький 513
Стефанович Василь Васильович, лубенський полк. суддя, голова Кодифікаційної комісії 41, 402, **512–513**
Стефанович Іван Васильович, значк. товариш **513**
Стефанович Іван Данилович, викладач, голова В'ятського губернського магістрату **513**
Стефанович Корнелій Андрійович, військ. канцелярист **513**
Стефанович Максим (Модест), архімандрит 149, **513**
Стефанович Марія Іванівна — див. Гамалія Марія Іванівна
Стефанович Я., інспектор 74
Стефанович-Донцов Михайло Якович, перекладач, штаб-лікар **513–514**
Стефановский Т., автор 192
Стецький Григорій Миколайович, шляхтич 514
Стецький Іван (Ян) Миколайович, студент КМА 258, 514
Стецький Микола Олехнович, засновник Київського братства та Київської братської школи, тивун київський **514**
Стецький Олександр Миколайович, шляхтич 514
Стецький Павло Миколайович, шляхтич 514
Стецький Самійло Миколайович, шляхтич 514
Стецький Федір Миколайович, шляхтич 514
Стецький Ян, шляхтич 258
Стецькі, шляхет. рід 514
Стіл Річард, англ. письменник 487
Стобенские — див. Стобенські Іван та Степан
Стобенський Гнат, сницар 514
Стобенські Іван та Степан, майстри кам'яних справ 261, **514**
Стовпяцький Іван, писар 46
Стогов Е., начальник адміралтейства 391
Стогов Е. И., автор 392
Стожок Федір Данилович, сотник батуринський 79
Стойков Арсеній, діяч серб. відродження 313, **514–515**
Столповський Семен, бунчук. товариш, член Кодифікаційної комісії 83, **515**
Стороженки, старшин. рід 515
Стороженко А. В., автор 183
Стороженко Андрій Григорович, сотник ічнянський **515**
Стороженко Андрій Іванович, сотник ічнянський 515
Стороженко Григорій Андрійович, сотник ічнянський 320, 390, 515
Стороженко Євдокія Андріївна — див. Лизогуб Євдокія Андріївна
Стороженко Іван, полк. прилуцький 390, 570
Стороженко Марія Богданівна — див. Хмельницька Марія Богданівна
Стороженко Н. В., автор 394
Стороженко Петро Григорович, військ. канцелярист **515**
Стороженко Тетяна Григоріївна, дочка Стороженка Г. 390
Стороженко Уляна Василівна — див. Томара Уляна Василівна
Страбон, письменник, хроніст 558
Страдомський А., автор 619
Стратеман В., письменник 91
Стратій Я. М. (Стратий Я. М.), автор 14, 19, 31, 119, 124, 152, 170, 191, 246–247, 268, 277, 299, 314, 404, 406–407, 441, 505, 549, 582–583, 600, 606
Страховський Бартоломей, польс. художник 315
Стрелецький Сава, викладач 352
Стрельбицька Ганна, шляхтянка 515
Стрельбицький Іван Іванович, викладач **515–516**
Стрельбицький Іван Якович, панцерний хорунжий 515
Стрельбицький Самсон Іванович, ювелір 144, 482, 515
Стрельбицький Яків Федорович, чашник чернігівський 515
Стремоухов Олександр — див. Мезенець Олександр
Стремуша Сава Федорович (Созонт), священик, викладач **516**
Стрешовський (Стржешевський) Антоній, викладач 251, 292, 441, 548, 610
Стрибилі, шляхет. рід 516
Стрибиль Абрам, шляхтич 516
Стрибиль Богдан, шляхтич 516
Стрибиль Данило, член Київського братства **516**
Стрибиль Євстахій, шляхтич 516

Стрибиль Стефан, учень Лавр. школи **516**
Стрибиль Філон, міщанин 372, **516**
Стрийковський М., польс. хроніст 76, 249, 298, 507
Стринжа Григорій, священик **516**
Стринжа Григорій Григорович, священик 516
Стріха Максим, перекладач 84
Строганов П., дослідник 387
Строєв (Строев) П. М., історик 7, 45, 57–58, 61, 63, 72, 75, 91, 100, 120, 124–125, 135, 147, 183, 186, 216, 218–219, 222, 238, 240, 254, 268, 270, 274, 278, 292, 294, 306, 311, 318, 341, 364, 367, 376, 378, 402–404, 410, 416, 419, 423, 429–430, 440, 456, 469, 479, 487, 495, 499, 503–504, 510, 513, 519–520, 527, 530, 534, 561, 582, 584, 593–594
Строєвський Григорій (Гавриїл), ігумен, викладач **516**
Стройновський В., польс. письменник 33
Стройновський Ієронім, польс. письменник, депутат Віленського ун-ту 33
Строцький Павло (Протасій), чернець **516**, 527
Струков Іван (Йоаким), єпископ Переяславський і Воронезький 294, 613
Студинський К., автор 66
Стужинська Галшка (Домникія, Доротея), ігуменя, дружина Курцевича Д. 160, 305–306
Стуллі (Стулич) Й., лексикограф 494
Суарес, ісп. філософ 277
Субтельний Орест, історик 121, 136, 149, 155, 330, 348, 363–364, 409
Суворин Н., автор 87
Суворина 501–503, 508
Суворін О., видавець 77
Суворов Максим, дипломат 514
Суворов-Римнікський Олександр Васильович, рос. воєначальник 63, 111, 313, 316, 446, 474, 481, 516, 574
Суворова 31, 111, 518, 532–533
Суджу Михаил, молд. господар 108
Судієнко М., історик 106
Сулима, депутат сейму 115
Сулима, ватажок повстання на Правобережжі 572
Сулима Анастасія Іванівна, дружина Берла В. І. 70
Сулима Анастасія Олексіївна, дружина Дмитрашка-Райчі В. О. 183
Сулима Григорій Семенович, чернець **516–517**, 518
Сулима Дмитрій, єпископ Бендерський і Аккерманський 391
Сулима Євдокія Семенівна, дружина Перехвостова Г. В. 518
Сулима Євстафій Семенович, секунд-майор 518
Сулима Іван (Ієссей), чернець **517**
Сулима Іван Михайлович, гетьман 517
Сулима Іван Федорович, ген. хорунжий 70, 288, 517, 549
Сулима Марія Павлівна – див. Скорупа Марія Павлівна
Сулима Марія Семенівна, дружина Новицького А. І. 518
Сулима Микола, генерал-губернатор Східного Сибіру 518
Сулима Микола Матвійович, автор 51, 276, 403, 478, 518, 568
Сулима Михайло, родоначальник Сулим 517
Сулима Олексій, бунчук. товариш 183
Сулима Параска Василівна – див. Кочубей Параска Василівна
Сулима Параска Василівна – див. Савич Параска Василівна
Сулима Пелагея Семенівна, дружина Розумовського П. І. 518
Сулима Петро Іванович – див. Іваненко Петро Іванович
Сулима Семен Іванович, полк. переяславський 165, 183, 250, 493, 516–518
Сулима Семен Семенович, надв. радник 518
Сулима Симеон, протопоп 517
Сулима Степан Іванович, гетьман 517
Сулима Теофан, архімандрит 45, **517**, 527
Сулима Федір Іванович, полк. переяславський, гетьман 399, 517
Сулима Федір Семенович, син Сулими С. 183
Сулима Харитон Семенович (Христофор), ректор Чернігівського колегіуму, єпископ Феодосіївський і Маріупольський, Слобідсько-український і Харківський 425, **517–518**, 526, 560
Сулима Яким Семенович, ген. суддя 131, 493, 517, **518**
Сулими, старшин. рід 114, 159, 399, 516, 518–519
Сулимовський Криштоф (Христофор), благодійник КМА **518–519**
Сумароков Олександр, рос. письменник 33, 73, 84, 132, 197, 267, 283, 327, 379
Сумнецький Антоній, ігумен 337
Сумцов В. Ф., історик 489
Сумцов Н. Ф. (М. Ф.), автор 60, 166–167, 170, 548
Сурин Гарасим Станіславович, київський зем. підсудок 519
Сурин Мартин, поет **519**
Сурини (Суримовичі), шляхет. рід 519
Суровцев П., прем'єр-майор 261
Суханський Іоан, священик 519
Суханський Семен Іванович (Стефан), ієродиякон **519**
Сухарєв, полковник 288
Суховій Петро, гетьман Війська Запорозького 189, 567, 572
Суходольський Іван, шляхтич 512
Суходольський Марко Павлович, протоієрей 519
Суходольський Роман Маркович (Сильвестр), ректор Смоленської семінарії, архімандрит 312, **519**
Сухозагнет Дмитро (Давид), ігумен **519**
Сухомлинова Анна, дружина Снісарєва В. І. 500
Суша Яків, єпископ Холмський 529
Сушков Н. В., автор 86
Сушковський Данило Самійлович – див. Самойлович Данило Самійлович
Сушковський Самійло, священик 473
Сущанська-Проскура Марія Михайлівна, шляхтянка 519
Сущанський-Проскура Василь, студент КМА 520
Сущанський-Проскура Григорій, шляхтич 519
Сущанський-Проскура Іван, підчаший київський, чашник 520
Сущанський-Проскура Микола Михайлович, шляхтич 519
Сущанський-Проскура Михайло, шляхтич 519
Сущанський-Проскура Федір Михайлович, київський зем. писар 372, **519–520**
Сущанський-Проскура Юрій Михайлович, шляхтич 519
Суяновський Рафаїл, архімандрит **520**
Сцевола Муцій, римлянин 370
Сьєдіна Джованна, автор 348
Сытник К. М., автор 112
Сычевская А. И., автор 66
Сычевский Иван – див. Сичевський Іван Стефанович

Т

Тадрина Олена Антонівна, мати Ґалаґана Г. Г. 165
Тадрина Петро Антонович, міщанин 165
Тадрини, київський міщан. рід 165
Тамиловська Ганна Іллівна, дружина Калинського Т. В. 248
Тамиловський Ілля, значк. товариш 248
Танєєв А., воєвода 370
Танська Ганна, дружина Танського І. А. 523
Танська Ганна Андріївна – див. Дуніна-Борковська Ганна Андріївна
Танська Ганна Василівна, дружина Лизогуба С. С. 320
Танська Пелагія Іванівна, дружина Александровича Антона 523
Танський, письменник **523**
Танський Антон Йосипович, військовий 523
Танський Антон Михайлович, полк. київський 418, 523
Танський Василь, полк. київський 333
Танський Василь Михайлович, полк. переяславський 140, 320, 523
Танський Василь Йосипович, військовий 523
Танський Іван Антонович, бунчук. товариш 418, **523**
Танський Іван Йосипович, військовий 523
Танський Йосип (Осип) Антонович, капітан **523**
Танський Михайло, полк. брацлавський 523
Танський Семен Йосипович, військовий 523
Танський Федір Антонович 418
Танські, старшин. рід 140, 523
Тарасевич Андрій Федорович, військ. канцелярист 524
Тарасевич І., бунчук. товариш 290
Тарасевич Кіндрат Федорович, значк. товариш **524**
Тарасевич Леонтій (Інокентій), художник-гравер 60, **524–525**, 602
Тарасевич Олександр (Антоній), художник-графік 59, 167, 300, 316, 320, **525**
Тарасевич Федір, сотник мглинський 524
Тарнавіот Стефан (Софроній) – див. Тернавіот Стефан (Софроній)
Тарновська Олена Степанівна, дружина Кулябки А. Я. 302
Тарновський Петро Данилович, бунчук. товариш 165
Тарновський Степан, бунчук. товариш 302
Тарновський Яків Степанович, ген. бунчужний 322
Тароня С., історик 568
Тассо Т., письменник 106
Татарик П. Й., автор 109
Татарин Семен – див. Михайлович Семен
Татарский И., автор 436
Татиана Михайловна, цесарівна 545
Татищев В. Н., автор 274, 445–446
Татищев В. – див. Татищев В. Н.
Ташшедик Шаумель, агроном, просвітник 473
Твардовський, чернець **525**
Твардовський Самуїл, польс. поет 106, 146, 151, 334, 470
Тев'яшов С. 489
Тележинський Іван, священик 525
Тележинський Йосип Іванович, послушник **525**
Теличенко И., автор 183
Тенецький Стефан, серб. живописець 460
Теофан, патріарх Єрусалимський 80, 255, 272–273, 280, 305–306, 381, 471, 585
Теофан Грек, викладач 271
Теплов Григорій Миколайович, ад'юнкт-професор 354

Теплов Олексій Григорович, губернатор слобідськоукраїнський 101
Теребинська Олена Андріївна — див. Лизогуб Олена Андріївна
Тереховський Мартин Матвійович, доктор медицини 32, 36, 501, **525–526**, 595, 599
Тереховський Матвій, священик 525
Терешкевич Іван, козак 526
Терешкевич Тимофій Іванович (Аполлос), ректор Олонецької і Архангельської семінарій, єпископ Слобідськоукраїнський і Харківський **526**
Терлецький В. Н., автор 284
Тернавіот Ірина Ґеорґіївна — див. Рибальська Ірина Ґеорґіївна
Тернавіот Степан Іванович, колез. секретар **526–527**
Тернавіот Стефан (Софроній), архімандрит, ректор Костромської семінарії 337, 349, 517, **527**
Терновский Ф. А., автор 32, 152, 255, 288, 313, 349, 611
Тернопільський (Терновський) Федір Якович, співак, хормейстер 367, **528**
Тесленко Ігор Анатолійович, автор 206, 322–323
Тетеря-Моржковська Олена Богданівна — див. Хмельницька Олена Богданівна
Тетеря-Моржковський (Мошковський) Павло Іванович, гетьман Правобережної України 15, 113–117, 156, 161, 188, 241, 287, 328, 343, 389, 507, **528–530**, 566–567, 570, 572, 614
Тещинський Варлаам, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит **530**
Тимківська Тетяна Федорівна, дружина Прохоровича І. І. 530
Тимківський (Тимковський) Василь Федорович, поет, перекладач **530**, 531, 533
Тимківський (Тимковський) Єгор Федорович, вчений, письменник, дипломат 530, **531**, 533
Тимківський (Тимковський) Іван Федорович, вчений 508, 530, **531**, 532, 533
Тимківський (Тимковський) Ілля Федорович, вчений 40, 88, 311, 508, 517, 530, **531–533**, 592–593
Тимківський Осип (Йосип) Тимофійович, лікар, письменник **533**
Тимківський Роман Федорович, доктор філософії і словесності 530, **533**
Тимківські, старшин. рід 530
Тимковский Е. Ф. — див. Тимківський (Тимковський) Єгор Федорович
Тимковська Гликера Федорівна, дружина Максимовича О. І. 530
Тимковська Марія Федорівна, дружина Самуся С. Ф. 530
Тимковський Іван Назарович, дядько Тимківського В. Ф. 530
Тимковський Назар Васильович, переяславський сотенний писар 530
Тимковський Федір Назарович, переяславський полк. осавул 530–531
Тимоновський Лука, ієромонах 72
Тимофей, архієпископ 271
Тимофієнко С., співак 63
Тимофій II, патріарх Константинопольський 53
Тимошевич Йосиф, архімандрит 479, 520, **533–534**
Тимченко Василь Тимофійович, козак 530
Тимченко Григорій Павлович, доктор медицини **534**
Тимченко Олексій, гадяцький полк. осавул 297
Тимченко Олена Олексіївна, дружина Криштоповича Пилипа 297
Тиньовський Паїсій, викладач **534**
Тисаровський Єремія, єпископ Львівський 65, 371, 496
Титловський Матвій (Титловский Матвей), польс. історик 106, 334
Титов А. А., автор 548
Титов Ф. І. (Ф. И., Хв.), історик 7, 34, 36, 43, 45, 49, 52, 61, 66, 74, 81, 87–88, 90, 94, 98, 100–101, 109, 111–112, 120, 125–126, 128, 133, 137, 142, 149–151, 160, 176, 186, 190, 192, 203, 217–219, 221–224, 227–228, 230, 238–241, 260–261, 278, 280, 286, 292, 294, 300–302, 310, 313, 317, 319, 326, 337, 350, 363, 366, 376, 381, 388, 392, 396, 404–407, 417, 425, 427–428, 430, 439, 441, 443, 458, 461, 464–466, 470, 476, 480–481, 485, 494–495, 504–505, 507, 510–511, 516–517, 527–528, 539, 542, 548, 557, 559–561, 577, 585, 609, 612, 614
Тихий Семен, дипломат 614
Тихолаз А., автор 14
Тихомиров Д., автор 287, 386, 578
Тихон, ігумен 189–190
Тихоневич Сава (Євстахій) — див. Пальмовський Сава (Євстахій)
Тихонов Семен, реґент 259
Тихонравов Н. С., автор 147, 274, 429, 463
Тихорський Єпіфаній, єпископ Бєлгородський і Обоянський 43, 87, 190, 219, 289, 292, 305, 406, 518, **534–535**
Тихорський Хома Трохимович, доктор медицини 18, 123, 150, **535**
Тичина П., поет 25
Тиша, дипломат 535
Тиша Адам — див. Тиша-Биковський Адам Яремович
Тиша Іван, поет 535
Тиша Юрій (Ґеорґій), поет 535
Тиша Михайло, сотник звягельський 535
Тиша-Биковська Тетяна Олізарівна, сестра Єрлича Й. О. 205
Тиша-Биковський Адам Яремович, племінник Єрлича Й. О. 205, **535**
Тиша-Биковський Ярема, швагер Єрлича Й. О. 205
Тишевський Іван Дмитрович, лікар **535**
Тиші-Биковські, шляхет. рід 535
Тишкевич Єжі (Юрій), воєвода київський 258, 405, 539
Тишкевич Олехно, шляхтич 514
Тишкевич Ю. — див. Тишкевич Єжі
Тишкевичі, шляхет. рід 514
Тишкин Г. А., автор 264, 266–267, 380
Тіт Лівій, римський історик 91, 154, 191, 289, 344, 531, 611
Ткачев 31, 111, 518, 532–533
Ткачук М., автор 14
Товпига Б., сотник 112
Товстоліс Анастасія Іванівна, дружина Лисенка І. Ф. 322–323
Тодорський Василь, студент КМА 30, 44
Тодорський Симон, професор КМА, архієпископ Псковський, Ізборозький і Нарвський 14, 71, 75, 78, 154, 214, 338, 349, 366, 386, 406, 421, 445, 448, 495, **535–536**, 577
Токарев Н. Я., автор 443
Толмачев Яків Васильович, викладач 518, **537**
Толстая Уляна Іванівна — див. Скоропадська Уляна Іванівна
Толстой Лев Миколайович, рос. письменник 584
Толстой П., член Таємної канцелярії 616
Толстой Петро Петрович, граф, полк. ніжинський 491
Толстой Ю., автор 61, 125, 251, 497, 582
Томазов Валерій В'ячеславович, автор 112, 353, 355, 490–492
Томанд М., автор 263
Томара Василь Степанович, полк. переяславський 515
Томара Василь Степанович, сенатор 253, 355, 488
Томара Ганна Василівна — див. Кочубей Анна Василівна
Томара Катерина Степанівна, дочка Томари С. 353
Томара Марія Василівна — див. Дуніна-Борковська Марія Василівна
Томара П. С., надв. радник 193
Томара Степан, бунчук. товариш, колез. радник 250, 488
Томара Степан Іванович, полк. переяславський 68, 290
Томара Уляна Василівна, мати Стороженків Андрія і Петра 515
Томилович Йоасаф, викладач, ігумен **537**, 616
Томша Штефан, воєвода 359
Тонкий Павло, послушник **537–538**
Топольський Афанасій, ректор Харківського колеґіуму, архімандрит **538**
Топоровський Тимофій Лук'янович, перекладач 269, 301, **538**
Топчій Є. М., студент Харківського колеґіуму 444
Торбаков И. Б., автор 17–18, 39, 463
Травкіна О., автор 73
Травлинський Антон Якович, штаб-лікар **538**
Травлинський Онисим Якович, лікар 538
Травлинський (Травулинський, Траулинський) Яків, священик 538
Транквіліон-Ставровецький Кирило, проповідник 436
Требинський С., чоловік Олени Лизогуб 320
Трегубов Андрій Васильович, мировий посередник 123
Трегубов Василь Андрійович, інженер-будівельник 122–123
Трегубов Василь Андрійович, штабс-капітан 123
Трегубов Віктор Павлович, юрист 123
Трегубова Наталія Василівна — див. Рогожина Наталія Василівна
Трегубова Уляна Петрівна — див. Волховська Уляна Петрівна
Трегубови, шляхет. рід 59, 123
Тредіаковський Василь Кирилович, викладач, рос. письменник 198, 283, 431
Трембачев Яків Фомич, надв. радник 295
Третяк Федір, мазепинець 408
Тризна Йосиф, письменник, архімандрит 15, 49, 82, 205, 216, 286–287, 373, 538–539
Тризна Хома Павлович, лубенський полк. писар **538**
Тризни, старшин. рід 505, 539
Трипільський Григорій, протоієрей 539
Трипільський Іван Григорович (Іустин), вчений, педагог **539**
Трипільські — див. Дідовичі-Трипільські
Трипольський (Трипільський) Григорій, поет **539**
Трипольський Іван, шляхтич 539
Трипольський Максим Федорович, вчений 514
Трипольський Остап, шляхтич 539
Трипольський (Трипільський) Стефан, поет **539**
Троицкий И., автор 150
Трофимович Ісайя — див. Трофимович-Козловський Ісайя
Трофимович Федір (Теофан), письменник, викладач, ігумен 99, **539–540**
Трофимович-Козловський Ісайя, ректор КМА 12, 277, 286, 371–373, 399, 404, 421, 442, **540**
Трофимук О., автор 612
Трохимовський (Трохимовский) Михайло Якович, лікар 16, 242, 434, **540–541**, 615

Трощинська Ганна – див. Новицька Ганна
Трощинський Дмитро Прокопович, член Малоросійської колегії, міністр, меценат 16, 131, 134, 232, 355, **541–542**
Трощинський Матвій, козак 541
Трощинський Степан, полк. гадяцький 104, 394, 541
Трояновський Василь, викладач **542**
Трояновський Нектарій, викладач **542**
Троянський Ґеорґій (Гедеон), чернець **542**
Трубецький М., рос. урядовець 188
Трубецький М. М., член Головного Капітулу 134
Трубецький М. Ю., князь 52, 527
Трубецький О., уповноважений рос. уряду 114, 571
Трубецький С., декабрист 465
Трубецкой Іван Юрійович, київський генерал-губернатор 494
Трухенський Афанасій, гравер 435
Труцевич Іоіль, ігумен 502
Трясило Тарас – див. Федорович Тарас
Трясця Климентій – див. Зіновіїв Климентій
Туманська Марія Осипівна, дочка Туманського О. 544
Туманська Олена Григорівна, дружина Барановського С. С. 61, 544
Туманська Олена Осипівна, дочка Туманського О. 544
Туманська Парасковія Романівна – див. Яновська Парасковія Романівна
Туманська Пелагея Осипівна, дочка Туманського О. 544
Туманський Андрій Григорович, співак **543**
Туманський Василь Григорович, бунчук. товариш 97, **543**, 544
Туманський Василь Осипович, син Туманського О. 544
Туманський Григорій Тимофійович, священник 543–544
Туманський Іван, студент Геттінген. ун-ту 545
Туманський Іван Григорович, перекладач 16, 253, 379, 504, **543**, 544
Туманський Йосип (Осип) Григорович, військ. канцелярист 503–504, **543–544**
Туманський Ф. В., цензор 545
Туманський Федір Осипович, вчений 15, 55, 78, 354, 543, **544–545**
Туптали (Тупталенки), козац. рід 181, 546
Туптало (Тупталенко) Данило Савич (Димитрій), викладач, письменник, митрополит Ростовський і Ярославський 13–14, 18, 43, 54, 60, 80, 106, 128, 136, 168, 170, 172, 181, 214–215, 221–222, 287, 300, 319, 331, 344, 347, 358–359, 364, 367, 375, 390, 443, **545–548**, 601, 610–611, 618–619
Туптало Марія Михайлівна, мати Туптала Д. 546
Туптало Олександра Савівна, черниця 546
Туптало Памфілія Савівна, ігуменя 546
Туптало Параскева Савівна, ігуменя 546
Туптало (Тупталенко) Сава Григорович, сотник макарівський і київський 181, 546–547, 583
Туптало Феодосія Савівна, ігуменя 546
Тур Никифор, архімандрит 428
Туранська Марія Дем'янівна, дружина Кониського М. Г. 276
Туранський Дем'ян Олексійович, бунчук. товариш, сотник глухівський **548**
Туранський Олексій Михайлович, ген. суддя **548**
Туранські, старшин. рід 539
Тургенєв І. П., рос. письменник 131, 134
Туркевич Яків (Йосиф), викладач, проповідник **548**, 615
Туркістанов Трангістан, обер-скарбничий, князь 589
Туркістанова Марфа, княгиня, дружина Шаули М. А. 589
Турковська Марія Григорівна – див. Журавка Марія Григорівна
Турковська Марфа Максимівна, дружина Дуніна-Борковського В. 193
Турковський, зять Кочубея В. 290
Турковський Максим Михайлович, бунчук. товариш 193, 209, 390
Турковський Михайло Максимович, ген. писар 30, 41
Турковські, старшин. рід 304
Турнавіот Стефан (Софроній) – див. Тернавіот Стефан (Софроній)
Туробойський Йосиф, письменник, викладач 251, 292, 298, 382, **548–549**, 610
Турчанинов П. И. – див. Турчанінов Петро Іванович
Турчанінов Василь, полковник 451
Турчанінов Петро Іванович, співак, диригент, композитор 103–104
Турчин Михайло, сотник березанський 549
Турчиновська Анастасія – див. Пилипенко Анастасія
Турчиновський Ілля Михайлович, співак, священик **549–550**
Тучков С., літератор 38

У

Уатс, вчений 508
Уваров А. С., видавець 155
Углицкий Феодосий – див. Углицький Теодосій
Углицька Марія, мати Углицького Т. 553
Углицький Іоан, протопоп 553
Углицький Йоаникій, ієромонах 553
Углицький Микита, ієрей 553
Углицький Теодосій, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський 128, 346, **553**
Углицький Семен Микитович, дяк 553
Углицький Стефан (Сава), викладач **553**
Углицькі, шляхет. рід 553
Уегебауер, лікар 434
Ужевич І., мовознавець 499
Украінцев, дяк 376
Улащик М., дослідник 76
Улезко Уляна Михайлівна, мати Лашкевича М. О. 311
Улезко Яків, полк. корсунський 396
Уляницкий В. А., автор 100, 231
Уманець Іван, ніжинський полк. писар 315
Уманець Пилип, полк. ніжинський 144
Уманець Ф. М., автор 236
Унковський Василь, дипломат 395, 586
Унковський Григорій, дипломат 382
Урбан VIII, папа Римський 499
Урош Пятый, цар сербський 262–263, 452
Урсул Д. Т., автор 369
Ус В., отаман 591
Усікова Анна Олександрівна, автор 39, 80, 283, 305
Усов П. С., автор 180
Усович Кузьма Андрійович, купець, райця 554
Усович Михайло Кузьмич, лікар **554**
Усовичі, міщан. рід 554
Устимович (Устинович) Данило Устимович (Димитрій), єпископ Полтавський і Бориспільський, Смоленський і Брянський, викладач 46, 93, **554**
Устина Василівна, мати Федоровича Я. Ф. 560
Устрицький Ієронім, єпископ Перемишльський 406
Устрялов Н. Г., автор 210
Ухтомський К., підполковник 82
Ушаков А., член Таємної канцелярії 616
Ушаков Симон, художник 435
Ушинський К. Д., педагог 532

Ф

Фабер 518, 566, 568
Фаворський Йосип Євстафійович, військ. канцелярист **557**
Фаворський Павло, священик 557
Фаворський Яків Павлович (Йоасаф), викладач, писар **557**
Фалкенштейн, граф 545
Фалько, вчений 35
Фальковський Ириней – див. Фальковський Іван Якимович (Іриней)
Фальковський Веніамін, ієромонах 337, 466, **557**, 601
Фальковський Іван Якимович (Іриней), єпископ Чигиринський, Смоленський і Дорогобузький, ректор КМА 66, 109, 187, 215, 240, 329, 366, 391, 415, 421, 455, 460, 464, 478–479, 486, 505, 509, **557–559**
Фальковський Степан Якимович, брат Фальковського Івана 558
Фальковський Яким (Іустин), священик 421, 558
Фамендін Юрій, воєвода київський 231
Феген Йоганн, батько Фегена К.-Й. 559
Феген Карл-Йоганн, викладач **559**
Федір, викладач **559**
Федір, майстер 560
Федір Олексійович, рос. цар 143, 394, 435, 469, 584, 614
Федоренко П. К., автор 70
Федорів Петро, викладач 613
Федорів Ю., автор 100, 616
Федоров Дмитро, (Демосфен) чернець, викладач **559**
Федоров (Федорович) Іван (Иван) , друкар 111, 271, 432, 484, 497, 502
Федоров Максим Федорович – див. Федорович Максим (Максес) Федорович
Федоров Назарій, селянин 296
Федорович Григорій (Лантух), кошовий отаман 137
Федорович Іван, викладач 560
Федорович Йоаникій, ієромонах 99
Федорович Максим (Максес) Федорович, викладач **560**
Федорович Михайло, військ. канцелярист **560**
Федорович (Трясило) Тарас, керівник повстання 1630–31 рр. 177, 422, 568
Федорович Яків Федорович, підлікар **560**
Федотов Д. Д., автор 448
Фелеш'є Е., єпископ Німський 134
Фенелон Франсуа де Саліньяк де ла Мот, франц. письменник, академік 40, 354, 543
Феодор, ієрей 271
Феодорович Іларіон, чернець **560**
Феодосій, ієромонах **560**
Феодосій, писар 304
Феодосій, старець 258
Феодосій Великий, імператор 134
Феодосій Печерський, ігумен, святий 97, 144, 260–261, 601
Феотокі Никифор, архієпископ Слов'янський 55
Феофілакт, архімандрит 100
Феофілакт, єпископ Воронезький і Єлецький 79, 90, 362, 511
Ферран Меланія, дружина Бунге Х. Ґ. 93
Филарет (Гумилевский), автор 31, 83, 142, 184, 190, 210, 219, 268, 274, 278, 289, 304, 325–326, 358, 385, 407, 440, 456, 470, 501, 518, 538–539, 561–562, 574, 589
Филимонович Максим (Мефодій), митрополит

Київський, Галицький і всієї Малої Росії 89, 143, 181, **560**, 617
Филипович Афанасій 177
Филипович Григорій, священик, учитель **560**
Филипович Кирило (Ієзекіїль), ігумен, ректор КМА 171, 560–561
Филипович Л., автор 374
Филиповська Дарія Яківна, двоюрідна сестра Лехницького К. 318
Филиповський Григорій, священник 561
Филиповський Федір, священик 318
Филиповський (Филипович, Філь) Степан Григорович, співак **561**
Филонов Яків Филонович — див. Лобисевич Яків Филонович
Филофей Синайский, письменник 108
Филѣпович Іоанн, священник 388
Филѣпович Петро 388
Финдейзен Н. Ф., автор 63, 101, 216
Фіалковський, підданий КПЛ 247
Фіалковський Степан Герасимович, доктор медицини **561**
Філарет, патріарх Московський 258, 306
Філдінг Єлизавета, дружина Самборського А. О. 472
Філінський Василь, «христовий піп» 429
Філіп-Вільгельм, баварський князь 360
Філіпов Іван, письменник 180
Фініцький Михайло Євстафійович, вчитель 79
Фішер, філолог, історик 327
Флавенський Іван (Ісаак), ігумен **561**
Флавій Йосиф, історик 334, 558, 611
Флоренський П. О.(Флоренский П. А.), рос. вчений 561–562
Флоринский Кирилл — див. Флоринський (Фліоринський) Кирило І
Флоринский Н., автор 415
Флоринський Андрій (Авраамій), викладач, архімандрит **561**
Флоринський Кирило, співак **561**
Флоринський (Фліоринський) Кирило І, викладач, єпископ Севський і Брянський 264, **561–562**
Флоринський Кирило ІІ, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, архімандрит 268, 374, **562**
Флоринські 561–562
Флоровский Г., автор 108
Фома Кемпійський 392
Фоменко В. Н., автор 222, 364
Фомін І., дипломат 382
Фонвізін Д. І., рос. пісьменник 77
Фонвізін П. І. 77
Фонсека, ісп. філософ 277
Фонтана М., архітектор 590
Фоминський Іван, викладач **562**
Форінель Йосип, викладач **562**
Форостецький Петро, крилошанин 232
Франк Йоганн Петер, лікар 176, 455, 599
Франке Август Герман, вчений 444, 536
Франко Іван Якович, письменник, громадський діяч 228, 282
Францкевич-Радимінський Миколай, шляхтич 329
Фрасл Є., дяк 181
Фридрикевич Самійло, полк. білоцерківський 343
Фридрих II, король прусський 33
Фрідріх, герцог Голштинський 61, 65
Фрідріх II, князь Гессен-Гамбурзький 57
Фріц, вчений 35
Фродінг Елеонора Карпівна, дружина Винського Г. С. 118
Фукідід, історик 91
Фюллеборн Ґеорґ Густав, професор 508

Х

Халанський Іван, ректор Новгород-Сіверської семінарії 593
Халкоконділ Дмитрій 282
Халкоконділ Лаонік, історик, гуманіст 282
Халчинський Я., посланець архієпископа Чернігівського 181
Ханенки, шляхет. і козац. рід 566, 568
Ханенко Анастасія Миколаївна, дочка Ханенка М. Д. 565
Ханенко Богдан Іванович, меценат, колекціонер 565
Ханенко Василь Миколайович, студент Кільського ун-ту 565–566
Ханенко Галина Миколаївна, дочка Ханенка М. Д. 565
Ханенко Гнат Іванович, бунчук. товариш **565**
Ханенко Данило Лаврінович, наказ. полк. лубенський 565
Ханенко Євдокія Миколаївна, дочка Ханенка М. Д. 565
Ханенко Єфросинія Миколаївна, дочка Ханенка М. Д. 565
Ханенко Іван Миколайович, син Ханенка М. Д. 565
Ханенко Лаврін Стефанович, брат Ханенка М. С. 565–566
Ханенко Марфа Миколаївна, дочка Ханенка М. Д. 565
Ханенко Микола Данилович, ген. хорунжий та бунчужний 82, 90, 274, 321, 330, 350, 355, 391, 406–407, **565–566**, 605
Ханенко Михайло Іванович, історик 565–566
Ханенко Михайло Осипович, професор, письменник **566**
Ханенко Михайло Стефанович, гетьман Правобережної України 12, 15, 114, 189, 330, 490, 565, **566–568**, 572, 614
Ханенко Настя Степанівна — див. Барановська Настя Степанівна
Ханенко Николай Данилович — див. Ханенко Микола Данилович
Ханенко Олександр Іванович, бібліофіл 565
Ханенко Олександр Іванович, небіж Ханенка М. Д. 565
Ханенко Осип, протоієрей 566
Ханенко Петро Миколайович, син Ханенка М. Д. 565
Ханенко Сергій Степанович, брат Ханенка М. С. 566
Ханенко Степан (Стефан), родоначальник роду Ханенків, козак 565–566
Ханенко Уляна Петрівна — див. Корецька Уляна Петрівна
Ханенко Яків Михайлович, син Ханенка М. С. 567
Харлампович К. В., автор 22–24, 29, 31, 35–36, 40, 43–45, 49–50, 60–61, 63, 65, 72–73, 78–79, 81, 85, 88, 94, 100–101, 107, 120, 122, 128, 135, 138, 142–145, 151–152, 154, 162, 175–176, 181, 184–185, 189–190, 192, 206, 209–210, 215, 217–219, 223–225, 227–228, 237–241, 251, 255, 257, 261, 268–271, 274, 278, 280, 284–286, 288, 292–295, 299, 301, 304, 306, 309, 315–316, 318, 322, 325–326, 335, 337, 341, 349, 358, 360–362, 376, 378, 385, 390, 395, 402–405, 409, 416, 425–426, 428, 431, 441, 443, 447–448, 452, 454, 456–457, 460–461, 464–466, 477, 479–481, 484, 487, 496, 513, 517, 520, 534, 537, 548, 557, 559, 562, 574, 577, 581–582, 584–585, 594, 596, 605–606, 614–615, 617, 619
Харлинська Катерина, дружина Четвертинського С. Я. 585
Харченко Василь, вчитель, співак 605
Хассе (Бордоні) Ф., італ. співачка 73
Хвостов Олександр Семенович, таємний радник 492
Хвостова Катерина Яківна — див. Скоропадська Катерина Яківна
Хегельмайєр Христоф-Вільгельм, пастор 303–304
Хемніцер Іван Іванович, рос. письменник 63
Херасков Михайло Матвійович, рос. письменник 33, 77, 132, 240
Хижняк Василь Петрович, автор 409
Хижняк Зоя Іванівна, автор 11, 29, 34, 39–40, 42, 49, 51, 53–55, 60, 63–64, 66, 68, 72–75, 80–82, 88, 90–91, 93, 101–102, 119, 122–123, 126, 132, 135, 137, 143–145, 147, 149, 152, 155–156, 158, 160, 162, 167–168, 172, 178–180, 184, 186, 191–192, 201–203, 214–215, 220, 223, 242, 246, 248, 250–252, 254, 257–258, 263, 267, 270–271, 273, 276–278, 280–283, 288, 294–296, 299, 302, 304, 306, 310, 312–313, 316, 318–319, 325–326, 328, 330, 332, 335, 337–338, 345, 347, 349, 356, 360–361, 363–364, 366, 368, 370, 374–375, 378, 380–381, 386–387, 393, 399, 404, 417, 419–421, 425, 428, 430–431, 433, 436, 439, 441–444, 447–448, 452, 454, 457–458, 460, 463, 469,471–473, 475–476, 479, 486–488, 504–505, 510, 513–519, 536, 539–540, 542–543, 559–562, 566, 570–571, 574, 581, 583, 589, 593, 602, 612, 615–617, 619
Хиленко Іван, отаман 45
Хитько, запорожець 45
Хіврич Л., автор 84
Хітрово Б., окольничий 114
Хмарний Андрій, поет **568**
Хмарний Ісаакій, викладач, драматург 385, **568**
Хмеленко Ничипир, міщанин 246
Хмельницкий Богдан — див. Хмельницький Богдан-Зіновій Михайлович
Хмельницька Ганна — див. Золотаренко Ганна
Хмельницька Ганна — див. Сомко Ганна
Хмельницька Марія Богданівна, дружина Стороженка І. 390, 515, 570
Хмельницька Мотрона — див. Чаплинська Мотрона
Хмельницька Олена Богданівна, дочка Хмельницького Б. М. 113, 115, 529, 570
Хмельницька Степанида Богданівна, дружина Нечая І. 570
Хмельницький Богдан-Зіновій Михайлович, гетьман України 15, 49, 51, 59, 83, 89, 91–93, 106, 112–116, 133, 151, 156, 161, 169, 177–178, 182, 188–189, 216, 259, 261, 286–287, 291, 323, 328, 342, 376–377, 381–382, 389–390, 395–396, 403, 407, 422, 429, 453, 470, 479, 502, 506, 512, 515, 528–529, 538–540, 545, 553, 566, **568–570**, 571, 585, 586, 613–614
Хмельницький Іван (Ян), небіж Хмельницького Б. 613
Хмельницький Іван Парфенович, доктор філософії 8, 365, **570–571**
Хмельницький Микола Іванович, син Хмельницького І. 571
Хмельницький Михайло, батько Хмельницького Б. 568
Хмельницький Тиміш Богданович, військовий діяч 114, 395, 528, 569–570, 586, 613
Хмельницький Юрій Богданович (Ґедеон), гетьман України 15, 52, 89, 114–115, 117, 127, 161, 166, 170, 188, 209, 292, 389, 396, 453, 475, 506, 528–529, 553, 566–567, 570,

571–572, 614–615
Ходика Федір (Хведір) — див. Криницький Федір Ходика
Ходкевич Кароль, лит. гетьман 271
Ходкевичівна-Корецька Анна, княгиня 224, 258
Ходыки, міщан. рід 53
Хойнацкий А. Ф., автор 593
Холмський-Волинець Сильвестр, митрополит Нижньогородський, Смоленський і Алатирський 341, **572–573**
Холодович Анастасія Іванівна, дружина Гудима П. 573
Холодович Іван Іванович, військ. канцелярист **573**
Холодович Іван, купець 573
Холодович Іван, сотник воронізький 46, 573
Холодович Ірина Іванівна, дружина Шрамченка В. 573
Холодович Марія Матвіївна, дружина Лобисевича П. К. 328
Холодович Матвій Іванович, бунчук. товариш **573**
Холодович Степан Іванович, студент КМА 573
Холодовичі, козац. рід 573
Холодовський Опанас Дем'янович, прем'єр-майор 353
Холостенко М., автор 261, 360
Хома-Русин, священик 428, 479
Хоменський Феодосій, ігумен 99
Хоментівський С., дипломат 321
Хорошкевич Яків Іванович, перекладач **573–574**
Хорунжий Юрій, письменник 433
Хоткевич Гнат, коронний гетьман 371
Хотунцевський (Хотунцевич) Йоасаф, ректор Моск. слов.-грек.-лат. академії, єпископ Кексгольмський і Ладозький **574**
Храпанов Самійло (Самуїл), викладач **574**
Храповицька, дружина Апостола П. 42
Храповицький Ян Антоні, польс. мемуарист 396
Христодул Керкирский 378
Хрущов Іван, полк. ніжинський 586
Худорба (Худорбій) Архип Михайлович, військ. канцелярист, історик 16, **574**
Худорби, старшин. рід 574

Ц

Цапенко М., автор 511
Цареградський Артемій, священик **577**
Царогородський (Цареградський) Євстафій (Євнікіан), викладач 228, **577**
Цветков Г., автор 351, 444, 537
Цвіт Максим (Миколай), архімандрит, викладач **577**
Цвітковська Олександра Самсонівна, дружина Ордовського П. 578
Цвітковська Уляна Павлівна — див. Кониська Уляна Павлівна
Цвітковський Василь, козак 577
Цвітковський Самсон Васильович, директор Могильовських народних училищ 276, **577–578**
Цезар Юлій, полководець, історик 91
Цезарій Франциск, друкар 201
Цекова Ярослава Юріївна, автор 362
Целевич О., автор 189
Целларій Х., лексикограф 75, 494
Церейський Теофан (Єлисей, Елізар) — див. Прокопович Теофан (Єлисей, Елізар)
Цертелєв П., вчений 416
Цесарський (Цезарський) Савелій, викладач, капельмейстер **578**
Цилюричка Марія, міщанка 315
Цирендоржієв Рабан, автор 370
Цихович М., єзуїт 169
Цицюра Тиміш, полковник 115, 396
Ціцерон Марк Тулій, рим. оратор 71, 154, 274, 277, 327, 344, 347, 508
Цоппіс Ф., капельмейстер 64
Цурковський Олександр, війт 143
Цявловский 518, 566, 568

Ч

Чаадаев 584
Чайка Петро Федорович — див. Чайковський Петро Федорович
Чайка Федір Опанасович, шляхтич 581
Чайка Федір Федорович, козак 581
Чайковський Андрій Васильович (Аарон), викладач **581**
Чайковський Ілля Петрович, інженер 581
Чайковський Петро Ілліч, рос. композитор 84, 345, 581
Чайковський Петро Федорович, штаб-лікар **581**
Чайчиха Ганна, вдова Чайки Федора 581
Чалый М. К., автор 532
Чаплинська Мотрона, дружина Хмельницького Б. М. 570
Чаплич-Шпановський Йосиф, єпископ 116, 287
Чапський Ігнатій, викладач **581**
Чарамуржа, небіж Палія С. П. 418
Чарнецький Пантелеймон, студент КМА 30, 44
Чарнецький Стефан, польний гетьман коронний 171, 206
Чарниський (Чарнийський) Панкратій, викладач, архімандрит **581**
Чарниш В., чернігівський губ. маршалок 327
Чарниш Василь Іванович, маршалок, ген. суддя **581**
Чарниш Іван, ген. суддя 581
Чарниш Іван Никифорович, миргородський полк. писар 581
Чарнота Іван — див. Чорнота Іван
Чарноти, старшин. рід 586
Чарнуцкий Феофан — див. Чарнуцький Федір (Феофан)
Чарнуцький Йов, архімандрит **581–582**
Чарнуцький Панкратій — див. Чарниський Панкратій
Чарнуцький Прокіп, військ. канцелярист 582
Чарнуцький Федір Прокопович (Феофан), викладач, єпископ Нижньогородський і Алатирський 74, **582**
Чарнуцький Христофор, ректор КМА, архімандрит 298, 463, 480, **582–583**, 617
Чарныш Иван — див. Чарниш Іван
Чарторизький А. А., князь, попечитель Віленського ун-ту 33
Чарторийська, княжна 490
Часник Василь Карпович, полк. охочекомонний 583
Часник Гнат Карпович, полк. охочекомонний **583**
Часник Іван Павлович, міщанин 583
Часник Карпо Карпович, брат Часника Г. К. 583
Часник Карпо Петрович, полк. охочекомонний 418, 583
Часник Микола Іванович, інженер-полковник 583
Часник Мотрона Василівна, дружина Кулябки А. Я. 302
Часник Олександр Павлович, міщанин 583
Часник Павло Іванович, генерал-майор, інженер 583
Часник Стефан Васильович, військ. канцелярист **583**
Часники, старшин. рід 583
Чацький Тадей, граф 409
Чемесов Є., гравер 267
Чепа Адріян, знавець укр. старовини 327
Чепелевський Василь (Авксентій), викладач **583**
Чепелєв Лаврентій, викладач, ієромонах **583–584**
Чепіга Інна Петрівна, автор 167
Червинский Е., автор 292, 584
Черетович Антон Опанасович (Адольфович), доктор медицини **584**
Черкаський В. М., автор 145
Чернейовський Йосиф, архімандрит **584**
Чернець Данило, міщанин 429
Черницький Андрій, викладач **584**
Черницький Сильвестр, митрополит Смоленський і Чернігівський 292, 584
Черниш Іван, полк. гадяцький 104
Чернишов І. Г., граф 38
Чернишов З. Г., намісник Полоцької і Могильовської губерній 134
Чернишова О. Р., графиня 134
Черніка Парфеній, митрополит 55
Чернуцький Йов — див. Чарнуцький Йов
Чернышев С., автор 593
Чернявінов Іван, козак 584
Чернявінов Корнилій Іванович, церковнослужитель, перекладач 258, **584**
Чернявський Іван, студент КМА 88
Чернявський Йосиф — див. Чернейовський Йосиф
Чернявський Федір Григорович (Павлович), штаб-лікар **584**
Черняєв Віктор, викладач 276
Черняк Іван, полковник 288
Чернята Іван — див. Чорнота Іван
Черняхівська Марія Яківна — див. Завадська Марія Яківна
Черняхівський, студент КМА 177
Чесноков В. С., автор 430
Четвериков С., автор 108
Четвертинська Ганна — див. Бокій Ганна
Четвертинська Ганна — див. Микулинська Ганна
Четвертинський Григорій Остафійович, підкоморій луцький 585
Четвертинський Захарій Григорович, підсудок луцький 585
Четвертинська Доміцела — див. Соломирецька Доміцела
Четвертинська Катерина — див. Харлинська Катерина
Четвертинський Ґедеон, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 51, 117, 171, 375, 483, 507, 618
Четвертинський Микола Стефанович, каштелян мінський 585
Четвертинський Сильвестр, єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський 549
Четвертинський Стефан Якович, благодійник КМА **585**
Четвертинський Яків Андрійович, батько Четвертинського С. Я. 585
Четир Грабован Йован, серб. художник 460
Чефранов М., протоієрей 296–297
Чеховичівна Никифора Федорівна, дружина Борецького І. М. 80
Чеховский В., автор 57
Чижевський Григорій Григорович, підполковник **585**
Чижевський Григорій Дмитрович, підпоручик **585**
Чижевський Дмитро, історик філософії 19–20, 490, 536
Чижевський Дмитро, сотник охочекомонний 585
Чикин С. Я., автор 245
Чирський Мисаїл, архімандрит 520
Чистович И. А., автор 52, 75, 91, 119, 289, 341,

351, 409, 446, 461, 470, 477, 481, 616
Чистович И. Ф., автор 78
Чистович Я. А., автор 7, 49, 62, 140, 145, 150, 348, 434, 482, 502, 534, 561
Чичагов В. Я., адмірал 38, 133
Чишкевич Іван Іванович (Ігнатій), викладач **585–586**
Чишко В., науковець 7
Чорнота Іван, ген. обозний 15, 395, **586**
Чудінова І. А., автор 205
Чуйкевич Йосип Федорович, військ. канцелярист **586**
Чуйкевич Катерина, дружина Чуйкевича Й. 586
Чуйкевич Марина Дем'янівна – див. Маковська Марина Дем'янівна
Чуйкевич Олександр Ничипорович, писар полтавський 586
Чуйкевич Семен Васильович, бунчук. товариш, суддя **586**
Чуйкевич Федір Олександрович, бунчук. товариш 586
Чуйкевичі, старшин. рід 586
Чулков М. Д., рос. письменник, історик 71, 197
Чумак Людмила Павлівна, автор 93
Чухліб Тарас Васильович, автор 66, 92, 105, 137, 143, 176, 180, 203, 220, 419, 451, 568, 591

Ш

Шакабенте Арсеній IV, митрополит Сербський 100
Шакловитий Ф., начальник Стрілецького приказу 436, 524
Шамаєва Кіра Іванівна (Шамаева Кира Ивановна), автор 72, 74, 83, 142, 188, 232, 254, 260, 328, 409, 415, 451, 454, 456, 460
Шамрай С. М., автор 485
Шапошников Федір Михайлович, вчитель 477
Шаргородська Марія Костянтинівна, дружина Дубянського Ф. 192
Шаргородський Костянтин Федорович, духівник Єлизавети Петрівни 192
Шарой П. Н., штаб-лікар 222
Шарлемань Людвіг, архітектор 359
Шаршмідт (Шармідт) С., нім. вчений 356, 444
Шаула Андрій Семенович, київський полк. обозний 589
Шаула Андрій Якович, полк. київський **589**
Шаула Іван Карпович, сотник носівський 589
Шаула Іван Якович, військ. канцелярист **589**
Шаула Карпо Семенович, сотник носівський 589
Шаула Марфа – див. Туркістанова Марфа
Шаула Мойсей Андрійович, капітан **589**
Шаула Семен Федорович, сотник носівський 589
Шаула Яків Семенович, бунчук. товариш 589
Шафіров, барон, дипломат 324
Шафонський Опанас, доктор медицини 313, 327, 473, 544
Шаховський А. І., князь, генерал-лейтенант 290, 390
Шаховський О., письменник 571
Шашков А. Т., автор 319
Шванський Михайло Іванович, професор, протоієрей 283, 444, 500, **589**
Шварц І. Г., засновник студентського вченого товариства Моск. ун-ту 463
Швець О., автор 280
Швитков 584
Шебанов 591
Шебештьєн Еде, історик 473
Шевальє П'єр, франц. історик 484–485
Шевельов Ю., автор 23
Шевченко В. І., автор 489–490
Шевченко І. І., автор 20–21, 372, 374
Шевченко Ольга Миколаївна, автор 100, 192, 231, 284
Шевченко Тарас Григорович, поет, художник 14, 19, 106, 112, 123, 125, 143, 215, 228, 237, 264, 291, 447, 542, 559
Шевченко Ф. П., автор 313, 393, 448, 515, 590
Шевчук Валерій Олександрович, автор 8, 29, 49, 57, 82, 94, 106, 119, 144, 150, 177, 181, 249, 253, 309, 335, 378, 385, 429, 470, 479, 486, 505, 568, 609
Шевырев С. П., автор 92, 463
Шедель Йоганн-Готфрід, архітектор 142, 213, 245, 260–261, 514, **589–590**, 601
Шейден Іван Іванович – див. Шедель Йоганн-Готфрід
Шеліга Ян, друкар 496
Шеллінґ Ф., професор 109
Шелудяк Ф., отаман 591
Шемберк Я., комісар 113
Шенгереї, старшин. рід 488
Шенгерей Пелагея, мати Сковороди Г. С. 488
Шенрок В. И., автор 140
Шептицька Ганна, дружина Гуляницького Г. 161
Шептицький Афанасій, митрополит Львівський 184, 217
Шептицький Варлаам, архімандрит, єпископ 117, 405
Шептицький Лев, єпископ Львівський 185
Шептицький Олександр Федорович, магнат 483
Шептицькі, шляхет. рід 483
Шереметєв, граф 74
Шереметєв, князь 252
Шереметєв (Шереметев) Борис Петрович, генерал-фельдмаршал 149, 170, 247, 321, 389, 456, 565, **590–591**
Шереметєв Василь Борисович, воєвода київський 101, 116
Шереметєв Г. П., граф, фельдмаршал 324
Шереметєв Михайло Борисович, генерал, дипломат 324, 591
Шереметєв (Шереметев) Петро Васильович (Великий), воєвода київський 89, 113, 171, 291, 441, 590, **591**
Шереметєва Ганна Борисівна, схимниця 591
Шереметєва П. І., дружина Шереметєва П. 171
Шереметєви, бояр. рід 590–591
Шереметьєвский В., автор 91
Шехновський Григорій, викладач, протоієрей **591–592**
Шигура Йосип Іванович, художник **592**
Шиденко Василь Артемович, автор 37, 50, 53, 74, 81, 217, 232, 269, 395, 497, 525, 527, 538
Шийкевич З., член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
Шимкевичі, шляхет. рід 59
Шип Н. А., автор 40, 266, 487
Ширай Анастасія Степанівна, дружина Скорупи І. Г. 492
Ширай Варвара Іванівна, дружина Молявки К. О. 378
Ширай Іван Степанович, бунчук. товариш 492
Ширай М., етнограф 215
Ширай Степан Спиридонович, бунчук. товариш 492
Ширай Федора, дружина Галецького С. Я. 132
Ширков С., київський генерал-губернатор 62
Широцький К., автор 109, 216
Шишацький (Шишацкий) Григорій Степанович (Варлаам), ректор Переяславського колегіуму, архієпископ Білоруський 16, 120, 273, 327, 386, 517, **592–593**
Шишацький Степан, паламарчук 592
Шишацький-Ілліч О., письменник-етнограф 227–228
Шишка Василь, член Мінського братства 218
Шишка Ґедеон, ігумен 218
Шишка-Ставицький Семен, шляхтич 514
Шишков А. С., міністр народної освіти Росії 38
Шишков О. С., держ. секретар 530
Шишков О. Ф. 118
Шишков Ф. Я. 118
Шишкова Агофокла Олександрівна, дружина Полторацького М. Ф. 437
Шишковський Іван Федорович (Йоаким), архімандрит **593**
Шиянов Микола, стат. радник 68
Шиянов-Чернявський Федір Григорович (Феофан), ректор Чернігівської семінарії, єпископ Полтавський і Переяславський 81, 126, 525, **593**
Шиянова Олександра Миколаївна, дружина Берлинського С. 68
Шкарлат Іван, батько Носача Т. І. 395
Шкарлат Тиміш (Тимофій) Іванович – див. Носач Тиміш (Тимофій) Іванович
Шкляревич Опанас Прокопович, лубенський полк. суддя 593
Шкляревич Петро Опанасович, сотник хмелівський **593–594**
Шлевен Давид, ґравер 592
Шлегель, філософ 571
Шльоцер А.-Л., академік 85, 197
Шляпкин И. А., автор 43, 135, 203, 215, 221–222, 548
Шматковський Іван, протопоп 435
Шмигельський Сергій Євстафійович (Сисой, Симеон), викладач 240, **594**
Шмит 134
Шолупін Никифор, намісник Глухівської протопопії 457
Шольц Якуб, купець 320
Шостаковський Йоасаф, ієромонах 362, **594**
Шоффин И. 265
Шпаковський Сава, архієпископ Архангельський і Холмогорський, Коломенський і Каширський **594**
Шпачинський Н. А., автор 216
Шпурцгейм, лікар 448
Шрайбер Й. Ф., медик 32, 429, 434
Шрамченко Василь, сотник олишевський 573
Шрамченко Ірина Іванівна – див. Холодович Ірина Іванівна
Шредер, барон 134
Шреєр-Ткаченко О. Я., автор 104, 490
Штелин (Штелін) Я. Я., вчений-академік 65, 73, 85, 314, 331, 431
Штенфліхт, австр. генерал 409
Штенфліхт Карл Густав, граф 409
Штенфліхт Пилип, граф, старшина 409
Штерк А. 150
Штернберг Я. І., автор 559
Штефан Олексій Іванович (Анастасій), ігумен **594**
Штефан Петро Іванович, студент КМА 594
Штефан Хоробрий, воєвода 359
Штранге М. М., автор 86, 100, 198, 267, 289, 380, 487, 543, 616
Шубський Захарій Степанович (Зосима) – див. Валькевич Захарій Степанович (Зосима)
Шувалов А. П., граф 267
Шувалов Іван Іванович, засновник Моск. ун-ту 508, 527, 532
Шувалов П. І., граф 203
Шувалова М. Г., графиня 561
Шугуров Н. В., автор 530–533
Шудря Микола Архипович, автор 65, 73, 77, 85, 568, 572

Шулковський Віссаріон, викладач 618
Шульгін (Шульга) Яків Іванович, чиновник губернаторства 465
Шульгін Я., автор 439
Шумейко Прокіп, полк. ніжинський 381
Шумилевич Ілля, викладач 315
Шумляк Георгій, викладач 218, 262, 363, **594**
Шумлянский А. М. — див. Шумлянський Олександр Михайлович
Шумлянський Йосиф, єпископ Львівський, Галицький і Кам'янець-Подільський 117, 214, 341, 453
Шумлянський Кирило, єпископ Переяславський і Бориспільський 149, 550
Шумлянський Михайло, значк. товариш 594–595
Шумлянський Олександр Михайлович, доктор медицини 36, 526, **594–595**
Шумлянський Павло Михайлович, доктор медицини **595–596**
Шумовський Олексій Павлович, викладач **596**
Шумовський Павло, священик 596
Шумський Стефан (Сильвестр), викладач, ієромонах **596**
Шютц 591

Щ

Щапов Я. Н., автор 77, 366
Щепицкий — див. Щепін Костянтин Іванович
Щепін Костянтин Іванович, доктор медицини, професор, перекладач **599**
Щербак Віталій Олексійович, автор 146
Щербак Іван, міщанин 600
Щербак Тихін Іванович (Тимофій) — див. Щербацький Тихін Іванович (Тимофій)
Щербатов, князь 177
Щербатов М., історик 55, 85
Щербацький Василь, священик 107
Щербацький Григорій (Георгій), викладач, письменник 13–14, 39, 202, 326, 337–338, 417, **599–600**
Щербацький Тихін Іванович (Тимофій), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії 72–73, 97, 99, 110, 118, 124, 135, 150, 179, 183, 238–239, 241, 247, 275–276, 279, 295, 299, 349, 365, 375–376, 424, 487–488, 513, 519–520, 527, 542, 557, 559, 582, 599, **600–602**
Щербаченко В., автор 204
Щербина В., автор 66, 68, 142, 464–465
Щербинін Є. О., губернатор харківський 488–489
Щировський Андрій, диякон 577
Щирський Іван (Інокентій), поет, гравер, ігумен 14, 60, 245, 298, 344, 399, 403, 524–525, **602**
Щокін Гнат, учитель **602**
Щурат Василь Григорович, академік 185, 239, 484
Щуровська (Щуровчанка) Тетяна, мати Берла А. 68

Э

Эварницкий Д. И. — див. Яворницький Д. І.
Эйнгорн В., автор 49, 90, 170, 288, 323, 370, 436, 591
Эккартсгаузен, нім. філософ 86
Эмин Федор Александрович — див. Емін Федір Олександрович
Эрнст Ф. Л., автор 156

Ю

Юдейко, викладач 251
Юзефович Д., автор 284
Юзефович И., автор 70
Юзефович Єрофей, викладач, ієродиякон **605**
Юзефович Корнелій Іванович, співак **605**
Юзефович Олексій Євстафійович, губернатор подільський 29
Юзефович Степан, військ. канцелярист **605**
Юницький Семен (Сильвестр), архімандрит 52, 533, **605**
Юрій Ракоці — див. Дьєрдь (Юрій) II Ракоці
Юркевич Іван, хорунжий стародубський 605
Юркевич Лук'ян Пантелеймонович, секунд-майор **605**
Юркевич Марія Йосипівна — див. Рославцева Марія Йосипівна
Юркевич Пантелеймон Іванович, значк. товариш 605
Юрлов О. О. 103
Юрченко М., автор 65
Юрьев В. П., автор 513
Юрьевский А., автор 347
Юскевич Андрій (Амвросій) — див. Юшкевич Андрій (Амвросій)
Юстиніан, імператор 611
Юстиніан, історик 442
Юшкевич Андрій (Амвросій), викладач, архієпископ Великоновгородський та Великолуцький 44, 71, 279, 358, 366, 374,581–582, 585, 601, **605–606**, 613

Я

Яблоновский 499, 615, 617–618
Яблонский Д. Н., автор 514
Яворницький Андрій (Афиндорф), чернець, співак **609**
Яворницький Д. І., автор 146, 273, 393, 503–504
Яворский Стефан — див. Яворський Семен (Симеон) Іванович (Стефан)
Яворский Ю., автор 484
Яворська Євфимія, мати Яворського С. І. 609
Яворська Марина Іванівна, мати Рачинського Г. А. 453
Яворська Марія Прохорівна — див. Миткевич Марія Прохорівна
Яворський Геліяш, лицар 228
Яворський Григорій Іванович, доктор медицини **609**
Яворський Іван, бунчук. товариш 453
Яворський Іван, міщанин 609
Яворський Микола Георгійович, студент КМА **609**
Яворський Назарій, протопоп, викладач **609**
Яворський Олександр, шляхтич 229
Яворський Павло Іванович, протопоп 611
Яворський Семен (Симеон) Іванович (Стефан), викладач, митрополит Рязанський і Муромський 8, 13–14, 17–18, 22, 60, 78, 90, 122, 146, 152, 213, 220, 239, 245, 251, 277, 284, 288–289, 292–293, 298, 319, 332, 344, 346, 351, 358, 361, 364, 407, 436, 441, 443, 453, 461–462, 509, 534, 544, 548, 561–562, 573, 582, 601–602, **609–612**, 617–619
Яворський Федір Михайлович, доктор медицини **612**
Ягельський Касіян Йосипович, доктор медицини 18, 367, 473, **612**
Ядрило Анастасія — див. Гудим Анастасія
Ядрило Гаврило Іванович, підпоручик 612
Ядрило Гаврило Іванович, військ. товариш, райця київський **612**
Ядрило Іван Гаврилович, студент КМА 612
Ядрило Матвій Іванович (Михайло), ігумен **612**
Ядрило Микола Іванович, студент КМА 612
Ядрило Пилип Іванович, студент КМА 612
Якимович Іван, священик 512
Яків, англ. король 171
Яків, єпископ Гуцький 56
Яків, родич Сагайдачного П. 271
Яковенко Наталія Миколаївна, історик 53, 58–59, 123, 126, 306, 405, 437, 512, 514, 519–520, 535, 539, 585
Яковлева Т., автор 115
Яковлєв, полковник 146
Яковлів А., автор 83, 98, 104–105, 322, 513, 515
Яковлів Андрій, лубенський полк. суддя 257
Яковлів Федка — див. Тернопільський Федір Якович
Якубович Федір, священик 317
Якубович Яків, ген. осавул 98
Якубовський Іван, священик 232
Якубовський Тихін, єпископ Воронезький, Єлецький, Суздальський, Юріївський, Севський і Брянський 284, **613**
Якубовський Юзеф, шляхтич 258
Якушкін Арсеній, ієромонах 194
Ялинський Семен, поет 60
Ямницький Іван (Йосиф), ректор Новгородської семінарії 366, 606, **613**
Ямпольский И., автор 454
Ян II Казимир, король Речі Посполитої 12, 37, 51, 87, 93, 113, 115–117, 156, 161, 166, 170, 177, 259, 342–343, 360, 382, 528–529, 539, 566, 569, 572, 614
Ян III Собеський, король Речі Посполитої 87, 117, 171, 189, 242, 269, 301, 334, 341, 389, 403, 417, 525, 567
Яненко Павло Іванович — див. Яненко-Хмельницький Павло Іванович
Яненко Парасковія Романівна — див. Яновська Парасковія Романівна
Яненко-Хмельницька Єфросинія (Фросина) Павлівна, дружина Дорошенка П. 189, 614
Яненко-Хмельницький Григорій Іванович, брат Яненка-Хмельницького П. І. 614
Яненко-Хмельницький Павло Іванович, полк. київський, дипломат 177, 189, 572, **613–614**
Янковська Л., дослідниця 547
Янович І., отаман глухівський 290
Янович Марія Іванівна, дружина Кочубея В. 290
Янович Симеон (Саватій), викладач 270, **614**
Янович Федір, студент КМА 30, 44
Яновский И., автор 70, 229, 239, 251, 375, 456, 497, 559, 593, 602
Яновский Омелян, священик 52
Яновский Феодосий — див. Яновський Федір Михайлович (Теодосій)
Яновська Єлизавета Андріївна, дружина Сольського Й. 506
Яновська Парасковія Романівна, дружина Туманського О. 544
Яновський Андрій Іванович, військ. канцелярист **614**
Яновський Василь Михайлович, брат Яновського Ф. М. 615
Яновський Григорій (Гедеон), викладач, ігумен 310, **614–615**
Яновський Данило Семенович, губ. суддя, директор гімназії **615**
Яновський Дем'ян Іванович, священик 140, **615**
Яновський Іван Петрович, штаб-лікар 434, **615**
Яновський Іван Якович, священик 615
Яновський Кирило Михайлович, брат Яновського Ф. М. 615

Яновський Леонтій Михайлович, брат Яновського Ф. М. 615
Яновський Паїсій, архімандрит 396
Яновський Петро Федорович, священик 615
Яновський Федір Михайлович (Феодосій), архієпископ Великоновгородський і Великолуцький 99, 141, 289, 304, **615–616**
Яновський Хома Максимович, викладач, перекладач **616**
Яновський Яким (Ієронім), архімандрит, ректор Полтав. слов. семінарії **616**
Яновські, старшин. рід 140
Яременко П. К., автор 500
Ярмоленко Гаврило, обозний переяславський 256
Ярмолович Юрій, член Ген. канцелярії Війська Запорозького 502
Ярослав Мудрий, князь київський 507
Ярославська Маргарита Гаврилівна, дружина Максимовича П. Д. 350
Яроцький Василь Якимович, старший лікар **616–617**
Яроцький Гнат Якимович, лікар 616, **617**
Яроцький Михайло Якимович, військовий лікар 616, **617**
Яроцький П., автор 374
Ярошевич Кирило – див. Єрошевич Кирило
Ярошевицький І., викладач 177, 582
Ярошевський Іларіон, викладач 326
Ярошинський Іван (Йосиф), викладач **617**
Ясилковський Стефан, співак **617**
Ясинський (Ясинский) Варлаам, ректор КМА, митрополит Київський, Галицький та всієї Малої Росії, письменник 43, 50, 60, 101–102, 106–107, 128, 146, 167, 171, 178, 192, 245, 251, 284, 286, 297–298, 361, 363–364, 369, 375, 393, 403, 406, 429, 441, 479, 507, 524, 525, 546, 548, 553, 609–611, **617–619**
Ясинський Лаврентій, викладач, проповідник, архімандрит **619**
Яскевич Андрій (Амвросій) – див. Юшкевич Андрій (Амвросій)
Ясноводський Веніамін, викладач **619**
Ясноводський Іван, священик 619
Ясноводський-Рубанов Олександр Іванович (Азарія), кафедральний писар **619**
Ясон, викладач, бібліотекар **619**
Ястрембський Іоан, ієродиякон **619**
Ясь Олексій Васильович, автор 253
Яськовський 52
Яхимович Дмитро (Данило), ієромонах, викладач **619–620**
Яхонтов И., автор 186
Яцимирский А. И., автор 108
Яцько, міщанин 428
Ящук Олена Вікторівна, автор 90, 185, 223, 271, 294, 367, 405, 506, 586, 613, 619
Ящуржинський Василь, вчитель, священик, письменник **620**
Өомин 499, 615, 617–618

Alexandrowicz Timotheum – див. Александрович Тимофій Васильович (Тихін)
Alexandrowycz Tychon – див. Александрович Тимофій Васильович (Тихін)
Amfilohie Hotiniul – див. Амфілохій Хотинський
Aristotel – див. Арістотель
Babeş Victor, автор 202
Baranowicz Lazarus – див. Баранович Лука (Лазар)
Bellarmini Robert, автор 227
Bendza M., автор 117
Blažejovsky D. – див. Блажейовський Д.
Bobana G. – див. Бобыне Г. О.
Bogacki Beniamin – див. Богацький Веніамін
Bolyai Janos, автор 202
Boniecky A., автор 59
Brogi Bercoff G., автор 20, 23
Brzozowski – див. Бжозовський
Buffier – див. Бюфф'є Клод
Bykowskj Ioann – див. Биковський Іван (Іоїль)
Bykowsky Joel – див. Биковський Іван (Іоїль)
Calepino Ambrogio – див. Калепіно Амброджо
Charłampowicz K. – див. Харлампович К. В.
Chmielnicki Bohdan – див. Хмельницький Богдан-Зіновій Михайлович
Chrapowicki J. A. – див. Храповицький Ян Антоні
Chyńczewska-Nennel T., автор 22, 25
Ciccarini M., автор 23
Ciceron Marcus Tullius – див. Ціцерон Марк Тулій
Ciobanu Şt., автор 175
Cymbalisty P., автор 22
Czartoryski 396
Czech M., автор 25
Czermak W., автор 206
Damashin Rimniceanu – див. Дамаскін Римніківський
Dan D., автор 359
Davies Norman – див. Девіс Норман
Dobryna Sylvestr – див. Добрина Сильвестр
Dowgalewski Mytrophan – див. Довгалевський Михайло (Митрофан)
Eminescu Theodoro – див. Емін Федір Олександрович
Eotvos Roland 202
Estreicher K., автор 94
Eustatievici Dimitrie – див. Євстатієвич (Єустатіадіс, Єустату, Єстатьєв) Дімітріє Брашовянул (Брашовець)
Fionik D., автор 317
Florovsky George 21
Frick D. A., автор 22
Gajecky G. – див. Ґаєцький Юрій Ґеорґійович
Giesel Innocentium – див. Ґізель Інокентій
Giraudo G., автор 20
Gmiterek H., автор 288
Graciotti S. – див. Ґрачотті Санте
Hainsworth C., автор 108
Harmaszenco Narcissus – див. Армашенко Наркіс
Hołodowicz Paweł – див. Голодович-Остропольський Павло
Horak M., автор 19
Hugo Herman – див. Гюґо Герман
Isaievicz Paulus – див. Ісаєвич Павло
Jabłonowski A., автор 12, 19, 549, 583
Jasiński Barlaam – див. Ясинський Варлаам
Javorski Stephan – див. Яворський Семен (Симеон) Іванович (Стефан)
Jaworski Stephan (Symeon) – див. Яворський Семен (Симеон) Іванович (Стефан)
Jerlicz Joachim – див. Єрлич Йоахім Олізарович
Jobert A., автор 21, 374
Jonesco T., автор 21
Kaczmarczyk J., автор 570
Kalenscy – див. Калинські
Kalinovsky Stephan – див. Калиновський Степан (Стефан)
Kavpecki Hyeronim – див. Ковпецький Ієронім (Теодосій)
Kisiel Adam – див. Кисіль Адам Григорович
Konaszewicz – див. Конашевич-Сагайдачний Петро Кононович
Konisski Georgij – див. Кониський Григорій Осипович (Ґеорґій)
Korzon O., автор 189
Kosow – див. Косов Стефан Адам (Сильвестр)
Kowalska M., автор 23
Kozaczyński M. – див. Козачинський Мануйло Олександрович (Михайло)
Krokowski P. Joasapho – див. Кроковський Олександр (Йоасаф)
Krokowski Joasaph – див. Кроковський Олександр (Йоасаф)
Krupnytsky B., автор 121
Kubala L., автор 113
Kulabka Basilio – див. Кулябка Василь Григорович
Kulabka Silvestrum – див. Кулябка Семен Петрович (Сильвестр)
Kurczewicz Ian – див. Курцевич-Булига Іван Дмитрович (Ієзекіїль, Йосиф)
Laudat I. D., автор 359
Lewin P., автор 24
Linnaei – див. Лінней Карл
Lipiński W. – див. Липинський В. К.
Lizohup Simeon – див. Лизогуб Семен
Luther (Lutor M.), 21, 374
Lużny R., автор 13, 24
Martel A., автор 22
Masepa Jan – див. Мазепа Іван Степанович
Măzăreanul Vartolomei – див. Мезеряну Вартоломей (Варфоломій)
Mazepa Jan – див. Мазепа Іван Степанович
Milescu – див. Мілеску Спафарій Ніколає
Mironowicz A., автор 317
Mohila Petrus – див. Могила Петро Симеонович
Mohila Pierre – див. Могила Петро Симеонович
Mohyła Piotr – див. Могила Петро Симеонович
Mohyla Peter – див. Могила Петро Симеонович
Movila Petru – див. Могила Петро Симеонович
Nagy B., автор 202
Narolski Iwan – див. Нарольський Іван
Năsturel – див. Нестурел Удріште (Урііл, Орест)
Nehrebecki Illarion – див. Негребецький Іларіон
Nestor – див. Нестор Печерський
Nicomach – див. Нікомах
Niesiecky K., автор 59
Nowicka-Jeżowa A., автор 24
Obidowski Jan – див. Обидовський Іван Павлович
Oljanćyn D., автор 570–571, 577
Orłowski Mathaecum – див. Орловський Матейко
Ostrozski – див. Острозький Костянтин
Pachlovska O. – див. Пахльовська Оксана
Paweł, syn Makarego z Aleppo – див. Павло Алеппський
Perdenia J., автор 206
Pervain I., автор 202
Picchio R. – див. ПіккйоРіккардо
Platon – див. Левшин Платон
Polubiński Alexander – див. Полубинський Олександр
Procopovicz Theophan – див. Прокопович (Церейський) Теофан (Єлисей, Єлізар)
Radivil Janussi – див. Радзивілл Януш
Radyszews'kyj R. – див. Радишевський Р. П.
Raphael – див. Заборовський Михайло (Рафаїл)
Rawita-Gawroński F., автор 530, 570
Rodowicz Parthenus – див. Родович Парфеній
Rudeński Jacob – див. Рудзинський Яків (Йоасаф)
Rudziński Ioann – див. Рудзинський (Рудинський) Іван (Іустин)
Salvi S. – див. Сальві Серджо
Saunders D., автор 22, 542
Ševčenko I. I. – див. Шевченко І. І.
Slomiński Gedeon – див. Слонимський (Сломинський) Григорій (Ґедеон)
Smolitsch I., автор 108
Smotritski – див. Смотрицький Максим Герасимович (Мелетій)
Smotrycki Melecjusz – див. Смотрицький Максим Герасимович (Мелетій)

Sobieski Jan – див. Ян III Собеський
Sobolewsky Gr. – див. Соболевський Григорій Федорович
Sokołowicz Ioann – див. Соколович Іван (Йоаникій)
Sosna G., автор 317
Srebnicki Nicodem – див. Срібницький Никодим
Starzychj Barnaba – див. Старжицький Василь (Варнава)
Stetkiewicz Lubawiecki Bohdan – див. Стеткевич (-Любовецький) Богдан Вільгельмович
Stetkiewicz Mihał – див. Стеткевич Михайло Богданович
Strungaru D., автор 202
Stupperich R., автор 446
Sydorenko A., автор 19
Sysyn F. – див. Сисин Ф.
Szczerbacki Thymothei – див. Щербацький Тихін Іванович (Тимофій)
Tachiaos A. E., автор 108
Thomson F. J., автор 21
Tomşa Ştefan – див. Томша Штефан
Troianowski Nectarium – див. Трояновський Нектарій
Tryzna Jozef – див. Тризна Йосиф
Tumiłowicz Joazaph – див. Томилович Йоасаф
Turkowski Michael – див. Турковський Михайло
Urbańczyk St., автор 22
Urechia V. A., автор 359
Velichkovsky Paisy – див. Величковський Петро Іванович (Платон, Паїсій)
Vernadsky G., автор 570
Wasiński Gennadij – див. Васинський (Васенський) Геннадій
Winter E. – див. Вінтер Е.
Wiszniowski Gedeon – див. Вишневськи (Ґедеон)
Wołczański Joseph – див. Волчанський Йосип
Zaborovski Raphael – див. Заборовський Михайло (Рафаїл)
Zawadowski Jelyzeo – див. Завадовський Єлисей
Zizania Stephanek – див. Зизаній Стефан Іванович (Сильвестр)
Żurakowski Irodion – див. Жураківський Іван (Іродіон)

Додаток 4

А

Абердин, м. 170
Абрагамівка, с. 524
Авдотьїно, с. 134
Аверс, м. 204
Авсбург — див. Аугсбург
Австрійська імперія 55, 202, 204, 262, 451, 591
Австрія 107, 114, 124, 136, 145, 154, 197, 341, 477
Австро-Угорщина 536, 574
Адріанополь, м. 121, 426, 530
Азія (Азия) 38, 155, 369, 616
Азов, м. 40, 152, 165, 171, 184, 220, 321, 344, 400, 406
Азовська губ. 486
Акерман, м. 122, 572
Аксютинці, с. 433
Аландські о-ви 447
Албанія 464
Александрія, м. 154
Александров, м. 31
Алеппо, м. 154
Алжир 197
Алтинівка, с. 400
Альпи 111
Альтона, м. 589
Америка 38, 249, 536
Амстердам, м. 599
Анадир, м. 370
Ананіївський пов. 57
Англія 78, 85, 121, 142, 171, 231, 289, 327, 472–473, 530, 611
Андріївка, с. 165, 400
Андруші, дача 593
Анконія, м. 252
Антверпен, м. 346, 354
Антонівка, с. 50
Антоновичі, с. 378
Аптекарський острів 421, 525
Арабська Республіка Єгипет 277
Аравия 616
Арістовка, с. 42
Архангельськ, м. 17–18, 283, 346, 358, 457, 526, 571, 615
Архангельська губ. 330, 401
Архангельська єпархія 306, 341
Архангельська обл. 122, 279, 292, 330
Архангельське, м-ко 142, 412
Архіокі, передмістя Стамбула 271
Аслан, м. 567
Астраханська губ. 248, 272, 348, 485–486
Астраханська єпархія 147, 416
Астрахань, м. 17–18, 36–37, 117–118, 147, 167, 183,422, 460–461, 485, 503, 584, 591
Астрахань, р. 147
Аугсбург (Авшпурк), м. 42, 237, 252, 257, 263, 341, 524–525
Аустерліц 313
Афіни (Афины), м. 119
Афон, гора 55, 75, 107–108, 144, 154, 181 431
Африка 38, 155, 536

Б

Бабин, с. 181
Баварія 58, 464, 524–525
Багацька сотня 513
Базавлук, р. 272
Базар, с. 570
Байкал 302
Бакланська сотня 117, 176
Баклань, м-ко, с. 378, 459
Баламутівка, с. 361
Балкани 54, 536, 543
Балки, с. 132, 151 377
Балта, м. 301
Балтійське море 39, 133, 231
Балтський пов. 121
Балтський р-н 301
Бамберг, м. 109
Бар, м. 252, 572
Бар, м-ко 115, 154
Баришівка, м-ко 86, 240, 504, 516–518, 561
Баришівська сотня 41, 46, 427, 516, 518
Баришівський р-н 183, 296, 427, 549
Баркулабів, м. 499
Барське староство (Барское староство) 66, 115, 586
Басанська сотня 46,175, 249–250
Басань, м-ко 390, 543
Батіг, с. 113, 395
Батурин, м., смт 59, 79, 87, 121, 161–162, 165, 171, 187, 220, 269, 301, 310, 321, 344–345, 377, 407, 411, 418, 446, 458–459, 503, 523, 586, 614
Батуринська сотня 79, 446
Бахмацький р-н 79, 310, 446, 458, 503
Бахмач, м-ко 230
Бахмут, м. 511
Бахчисарай (Бахцисарай), м. 146, 235, 524
Беден, с. 32
Безуглівка, с. 540
Бейрут, м. 154
Белгородчина 204
Белград, м. 417,
Белецкий уезд 67
Белзьке воєвод. 351, 439, 471, 514
Белзький пов. 351
Бельмачівка, с. 41, 561
Бендери, м. 53, 122, 146, 215, 342, 345, 407–409, 541
Берген, м. 409
Бердичів, м. 158, 323, 418
Бердичівський пов. 291, 620
Береза, с. 64
Березанська сотня 183
Березань, м-ко, м. 183, 296, 549–550
Березань, о-в 142
Березка, с. 291
Березна, м-ко 326
Березнівський р-н 605
Березнянська сотня 111–112, 192
Березов 393
Березова Рудка, с. 125
Берестейщина 159, 329, 430
Берестечко, м. 261, 271
Берестя, м. 175, 227
Берислав, м. 222
Бериславський р-н 145
Берковець, урочище 336
Берково, с. 613
Берлинці, с. 66
Берлін (Берлин), м. 16, 32, 34, 49, 62, 73, 125, 131, 134, 204, 220, 224, 240, 253, 264, 266, 390, 446, 448, 477, 510, 534, 570, 574, 577, 592, 613, 615
Бессарабія 32, 56–57, 530
Бессарабська губ. 222
Бессарабська обл. 530
Беч, м. 262
Бєлгород, м. 75, 270, 380, 461, 534
Бєлгородська губ. 432
Бєлгородська єпархія 135, 268, 419, 534
Бєлгородська обл. 149, 204
Бєлгородщина 69, 220
Бєлград (Београд), м. 101, 263, 478, 511
Беловар, м. 262
Биків, с. 205
Бирин (Бирине), с. 421
Бистриця, м. 55
Бихів, м. 376
Біла Росія 276
Біла Русь 17, 22, 201
Біла Церква, м. 93, 114, 161, 185, 259, 271, 291, 305, 321, 377, 395, 408, 418, 567, 569
Білгород-Дністровський, м. 572
Білгород (Білгородка), м., с. 259
Біле, м. 119
Біле море 231
Біле озеро 99
Білики, м-ко, смт 268, 516
Білки, с. 519
Біловод (Біловоди), с. 586, 619
Білозірка, р. 131
Білопілля, м. 395
Білорусь (Білорусія) 9, 12, 14, 17, 18, 24, 52, 59, 62, 75, 81, 117, 134, 167, 206, 210, 214, 218–219, 226–227, 239, 247, 262, 282, 287, 381, 386, 389, 406, 436, 453, 525, 546, 570, 583, 592
Білоруський полк 382
Білоус, р. 187
Білоусівка, с. 239
Білоуська сотня 320, 437, 482
Білоцерківка, м-ко 238
Білоцерківська сотня 410
Білоцерківське староство 305, 609
Білоцерківський полк 113, 291, 408, 418
Білоцерківський р-н 29, 50, 179, 342
Білоцерківці, с. 557
Білоцерківщина 249, 342
Більськ, м. 317, 372
Більський пов. 156
Бірча, м-ко 80
Близький Схід 154, 408, 499
Блотниця, с. 341
Бобрик, с. 357
Бобровицька сотня 333
Бобровицький р-н 390, 543
Богате, м. 584
Богацька сотня 410, 443
Богодухівка (Богодухів), м. 504
Богодухівський пов. 222
Богодухівський р-н 222, 443
Богородицька фортеця 315
Богородське-Язикове, с. 118
Богуслав, м. 215, 313
Богуславське староство 29, 120
Богуславський пов. 93, 260, 538
Богуславський полк 418
Богуславський р-н 505, 518
Богутівщина, х. 341
Богушкова Слобідка, м. 250
Бодаївка, с. 247
Бодяни, м. 460
Божок, с. 585
Болгарія 17, 154–155, 345, 500
Болонья, м. 83, 252
Болохівщина 506
Борзна, м-ко 37, 89, 93, 106, 109, 177, 417
Борзна, р. 346
Борзнянська протопопія 553
Борзнянська сотня 231, 290
Борзнянський пов. 538
Борзнянський р-н 30, 179, 494
Бориспіль, м. 46, 117, 333, 539
Бориспільська сотня 295–296, 561
Бориспільський р-н 70, 77, 295–296, 388, 418, 469, 516, 599
Бористен (Борисфен) 314, 388, 441, 445
Борки (Бірки), с. 259
Борківка, с. 193
Боровичі, с. 437–438
Бородіно 58, 68, 447
Бородянка, м. 415
Бородянський р-н 238
Боромля, м-ко, с. 50, 139, 440
Бортне, с. 84
Борщагівка, с. 602
Борщівка, с. 41, 613
Босівка, с. 478
Боснія 17
Боярка, с., м. (Київ. обл.) 124, 436, 594
Боярка, с. (Черкас. обл.) 291
Браїла, м. 204, 455
Браїлів (Брайлов), м-ко 188
Бранденбург, м. 569
Бранево, м. 170
Братислава, м. 168, 295, 421, 509, 574
Брацлав, м. 453, 529, 567
Брацлавська єпархія 460
Брацлавське воєвод. 87, 114, 151, 159, 186, 232, 334, 453, 460, 490, 561, 566
Брацлавський полк 113, 161, 262, 418, 567
Брацлавщина 51, 181, 189, 387, 395, 418, 529, 567
Брашов, м. 202
Бреслау, м. 168, 266–267, 295, 315, 349, 379, 386, 399, 409, 492
Брест-(Литовський), м. 145, 175
Брестська фортеця 583
Бровари, м. 171
Броварський р-н 61, 116, 154, 258, 430, 561, 614
Броди, м. 485
Бронниці, с. 311
Бронна Слобода 435
Бронницький пов. 134
Брусилів, м. 260, 409
Брусилівський р-н 248
Брусилівщина, пустош 329
Брюссель, м. 191
Брянськ, м. 36,63, 101, 209, 326, 328, 337, 542
Брянська обл. 83, 117, 131, 215, 241, 350, 378, 401, 452, 492, 498, 509, 535
Бубнівська сотня 530
Бубнове, м-ко 140, 530
Буг, р. 165
Бугаївка, с. 613
Буда, м. 558
Буда, с. 492
Будапешт, м. 55, 558
Буджак, м. 418
Будима, м. 263
Будин, м. 500
Будища, м. 183, 223
Бузулуцький пов. 118
Бузький Брод 377
Буйничі, м. 502
Буковина 107
Букурешт, м.— див. Бухарест
Булишеве, с. 118
Бурівка, с. 320
Буромка, с. 127–128
Бурятія 370
Бусовиська, с. 117
Бусурманське (Батиєве), с. 329
Бухарест (Букурешт), м. 101, 175, 202, 359, 367, 369, 374, 392
Бухарестська митрополія — див. Угро-Валаська митрополія

Бухария 118
Бучач, м. 567
Буша, м. 291

В

Ваганичі, с. 320
Валаське князівство 175, 368
Валахія, князівство 395, 464, 529
Валки, м. (Харк. обл.) 500
Валки, с. (Черніг. обл.) 228
Валківська сотня 500
Валківський пов. 500–501
Валківський р-н 500
Валява, с. 117
Варва, м. 161, 478
Варвинська сотня 127, 165, 276, 478, 507
Варвинський р-н 294, 507
Варениці 125
Варниця, с. 342, 345
Варта, р. 321
Варшава, м. 7, 20, 23–25, 38, 40, 44, 52, 59, 112–113, 115–117, 121, 126, 136, 156, 158, 168, 201–202, 204–206, 218–219, 229, 249, 252, 255, 259, 263, 273, 276, 286–288, 300, 305, 316, 321, 342–343, 345, 360, 371, 374, 389, 396, 406, 409, 428, 440, 442, 446, 464, 471, 476, 481, 484, 496, 516–517, 525, 528–530, 538–539, 567–569, 572, 584, 617
Варшавський пов. 97
Василівка, с. 140
Василівський р-н 132, 377
Васильєвський острів 314, 432, 590
Васильків, м-ко, м. 113, 154, 217, 223, 255–256, 260, 269, 295, 368, 433, 458, 469, 560
Васильківське озеро 41
Васильківський пов. 29, 49, 202, 232
Васильківський р-н 202, 260, 262, 304–305, 464
Васлуй пов. 368
Вевіс (Єв'є), м. 255, 483, 499–500, 502
Ведмедівка, м., с. 605
Велика Вільшанка, с. 464
Велика Каратуль, с. 363
Велика Мотовилівка, с. 49
Велика Обухівка, с. 252
Велика Русь 17
Велика Салтанівка, с. 232
Велика Снітинка, с. 581
Велике князівство Литовське 49, 98, 125, 227, 276, 337, 382, 389, 400, 507, 525, 529
Велике князівство Руське 114–115
Великий Устюг, м. 167
Великі Бубни, с. 477
Великі Будища, м-ко, с. 136, 146, 223, 300–301, 422, 542
Великі Сорочинці, с. 40, 147, 264, 348, 481, 491, 540, 561
Великобагачанський р-н 238, 253
Великобританія 86, 170
Великобурлацький р-н 516
Великолуцька пров. 152
Великоросія 114, 182, 431
Великоустюзька єпархія 86
Велманці, с. 110
Венгрия – див. Угорщина
Венеціанська область 476
Венеціанська республіка 252
Венеція, м. 20, 25, 84–86, 108, 154, 265, 378, 401, 512
Веприк, м-ко, с. 32, 121, 357
Веприцька сотня 475
Вербівка, с. 288
Веремiївка, м-ко 165, 334
Вержіївська сотня 42, 58, 93
Верхнигорівський, х. 148
Верхньодніпровський р-н 131
Верхняя Азия 118
Верхолісся, с. 323
Вестфалія 447
Ветлевець, с. 242
Ветка, м. 206
Виблі, с. 328
Виборг, м. 572
Виборзька фортеця 332
Виг, р. 179–180
Вигів, с. 116
Виграньський форпост 560
Вильно (Вильна) – див. Вільно
Вильнюс – див. Вільно
Винники, м. 116
Виповзів, с. 41, 429
Вискидки, передмістя Немирова 572
Високе, с. 466
Висоцьк, м. 529
Вихвостів, с. 320
Вишатич, с. 81
Вишгород, м. 403, 442
Вишгородок, м-ко, с. 186
Вишгородський р-н 451, 596
Вишеньки, с. 295–296, 372–373, 388
Вишеньковичі, м. 325
Вишнівка, с. 399
Відень, м. 22, 80, 85, 121, 181, 191, 237, 252, 257, 263, 341, 401, 417, 452, 488, 509, 514, 538, 557, 595
Візантія 19, 25, 282
Вільно (Вільнюс), м. 33, 82, 119, 135, 226–227, 239, 248, 254–255, 281, 300, 317, 345, 407, 415, 424, 496, 499, 524–525, 529, 569, 584, 593, 609
Вільшана, м-ко 471
Вільшани, с., смт 619
Вільшанка, с. 464
Вінницька обл. 120, 140, 151, 154, 232, 262, 376, 443, 451, 460, 561
Вінницький пов. 232
Вінниця, м. 352, 372, 539
Вінніпег, м. 108, 280, 390, 606
Вісла, р. 389, 569
Вітебськ, м. 578
Вітебська губ. 245
Вітебське воєвод. 247, 286, 402–403
Вітовці, с. 474
Віттенберг, м. 304
Віфлієм, м. 324
Владимир-на-Клязмі, м. 18, 55, 167, 393, 424
Владимирська губ. 31, 123
Владимирська єпархія 34, 376, 428, 484
Владимирська обл. 31
Влуків, о-в 403
Вовнівці, с. 458
Вовча Гора, с. 179
Вовчанський пов. 602
Воеводина 263, 393
Вознесенское наместничество 57
Вознесенське, с. 134
Војводина – див. Воєводина
Волинка, м-ко, с. 324
Волинська губ. 505
Волинська єпархія 268
Волинська земля 87, 159
Волинська, обл. 87, 116, 237, 259, 268, 326, 358
Волинська сотня 324
Волинське воєвод. 87, 109, 116, 159, 185, 192, 225, 236, 259, 285, 301, 313, 326, 358, 417, 499, 614
Волинь 51, 63, 117, 120–121, 123, 158, 161, 165–166, 189, 205–206, 225, 227, 259, 268, 287, 305–306, 326, 329–330, 332, 337, 399, 418, 431, 472, 475, 483, 493, 505–506, 520, 529, 567, 569, 593, 605
Волиця, с. 115
Волиця Загоровська, с. 483
Вологда, м. 18, 86, 167, 311, 461
Вологодська губ. 420
Вологодська єпархія 295
Володимир (Волинський), м. 358, 475, 528
Володимирський пов. 236, 259
Володькова Дівиця, с. 417
Волоколамський пов. 188
Волоколамський р-н 188
Волоська земля 181
Волоська митрополія 56
Волочкове, с. 333
Волощина 12, 17, 33, 54–57, 68, 101, 114, 121, 149, 155, 345, 348, 371–373; 448, 483, 496, 502–503, 571, 599
Вольнь – див. Волинь
Вороб'ївка, с. 127, 165
Вороблевичі, с. 185
Воронеж, м. 17–18, 79, 90, 133, 250–251, 273, 284, 289, 294, 333, 351, 355, 405, 470, 494, 497, 511, 532
Воронежчина 269, 497
Воронезька губ. 150, 269, 271, 294, 312, 432, 481, 494, 511
Воронезька єпархія 79, 477, 493
Воронезька обл. 294, 481, 497, 511
Воронівка, с. 528
Вороніж, м-ко 126, 310, 573
Воронізька сотня 310, 573
Воронковичі, с. 329
Вороньки, м., м-ко 264, 362
Вороньків, м-ко 68–70, 77, 469
Вороньківська сотня 68, 70, 80, 388, 425, 599
Ворскла, р. 394
Воткінськ, м. 581
Вроцлав, м. 24, 167–168, 171, 206, 266, 273, 288, 295, 315, 338, 345, 349, 374, 379, 386, 399, 472, 492, 570, 600
Вуковар, м. 313, 417
В'юнище, с. 363
В'язівка, с. 113
В'язівці, с. 265
В'язова, р. 251
В'язове, с. 533
Вязьма, р. 271, 447, 502
В'ятка, м. 18, 60, 146–147, 189, 239, 335, 513, 581
В'ятська губ. 513, 681
В'ятська єпархія 79
В'ятська обл. 597
В'ятська пров. 440
В'ятське намісн. 513

Г

Гаага, м. 73, 191, 501, 516, 615
Гадяцька сотня 410, 471
Гадяцький пов. 105, 357, 362, 581
Гадяцький полк 32, 34, 72, 104–105, 139–140, 151, 214, 259, 264, 289, 333, 348, 357, 379; 390, 402, 426, 438, 471, 475, 533, 565, 581, 595
Гадяцький р-н 32, 348, 357
Гадяч, м. 73, 90, 101, 114, 121, 127, 183, 317, 438, 446, 454, 476, 525
Газа, м. 323
Гайман-Долина 132, 151, 376–377
Гайшин, с. 333
Галац, м. 136, 345
Галле, м. 14, 109, 145, 202, 338, 386, 395, 444, 462, 488, 533, 536
Галицька Слобідка, с. 394
Галицьке передмістя 428
Галицько-Волинське королівство 507
Галич, м. (Росія) 517
Галич, м. (Україна) 224, 475, 507, 569
Галичина 115, 117, 224, 239, 248, 258, 260, 343, 599
Гамаліївка, с. 363
Гамбург, м. 121, 170, 360, 508, 589
Ганновер, м. 136
Гарців, с. 492–493
Гатчина, м. 84
Гвоздів (Гвіздів), с. 260, 304–305
Геделе, м. 556
Гезлев, м. 422
Гейльсберг, м. 447
Гельмязівська сотня 488
Германівка, с. 115, 566, 571
Германія 531
Герцеговина 362
Геттінген, м. 362, 533, 545
Гетьманщина (Гетьманат) 15, 41–43, 46, 59–60, 62–63, 72, 83, 89, 97–98, 104–105,115, 117, 131, 139–140, 144, 146, 148, 152, 161, 165, 193, 213, 235–236, 247, 250, 254, 256, 290, 292, 302–304, 320–322, 327–329, 333, 343–344, 346, 350, 354–355, 357, 369; 389–390, 396, 400, 408, 411, 418, 437–439, 445, 451, 453, 459, 465, 484–485, 491–493, 500, 505, 513, 515, 523, 543, 565, 586, 614
Гінці, с. 37
Гірки, м. 345
Гірськ – див. Горськ
Гланишів, с. 333
Глеваха, с. 262, 465
Глибоке, с. 333
Глинськ, м., с. 137
Глинська сотня 209–210, 439, 617
Глинський пов. 156, 544
Глобинський р-н 147, 392, 581
Глуськ, м. 525
Глухів, м., м-ко 41, 62, 64, 73, 78, 83–84, 90, 98, 117, 132, 150, 165, 167–168, 170, 182–183, 190–192, 203, 213, 217, 221, 228, 241, 250, 254, 265, 268, 273, 316, 325, 327, 335, 345, 355, 364, 369, 377, 380, 399–400, 405, 426, 455, 459, 469, 490–491, 501, 510, 541, 543–545, 565, 573, 581, 605
Глухівська протопопія 457, 553
Глухівська сотня 45, 64, 183, 353, 365,400
Глухівський пов. 254, 285, 491, 544–545
Глухівський полк 89, 256
Глухівський р-н 45, 64, 254, 285, 353, 365, 439, 545
Глухівщина 289
Гнатівка, с. 478
Гнилецький, х. 165
Гнилещина, урочище 553
Гніздинський, х. 193
Говтва, м., м-ко, с. 410–412, 526
Говтвянська сотня 410, 412, 526

Говтвянський пов. 411–412
Гоголеве, с. 123, 140
Гоголів, м-ко, с. 116, 258
Гоголівська сотня 74
Голландія 231, 261, 373, 516, 540
Голштейн, графство 153
Голштинія – див. Шлезвіг-Голштинія
Гольманівка, с. 82
Гольці, с. 82
Гомель, м. 206, 369, 549–550
Гомир'є, м. 54
Гомолчанские Ровни 325
Гончарівка 345
Горинь, р. 114
Горнє, с. 113
Городоцький р-н 283
Городиловичі, с. 350
Городиська сотня 265, 317
Городище, м-ко, с. 147, 158, 333, 363, 402, 460, 504
Городищенське намістя 147
Городищенський р-н 75
Городня, м., м-ко 286, 452
Городнянська сотня 193, 362, 454
Городнянський пов. 362
Городоцький р-н 80, 283, 516
Гороховатка (Горохуватка), с. 39
Горошине (Горошино), м-ко, с. 88, 239, 333
Горошинська сотня 479
Горсенз – див. Хорсенс
Горськ, м-ко 83
Гостролуччя, с. 427
Гоща, м-ко 12, 143, 201, 372, 404
Гощанський р-н 614
Грабинівка, с. 290
Градизьк, смт. 147
Градизький пов. 615
Грайворон, м. 149–150
Гребінківський р-н 46
Гренландія, о-в 231
Греція 9, 17, 55, 75, 154, 197, 345, 370,473, 543, 599
Грецька Республіка 135, 478
Гречаники, с. 282
Гриденки, с. 492
Грим'яче (Грем'яч), м-ко, с. 328
Гринчук, с. 179
Гришківщина, х. 341–342
Гробище, с. 394
Гродно, м. 117, 121, 148, 227, 252, 320, 455
Грозів 82
Грудки, м. 229
Грузія 54, 530
Грунська сотня 533
Гуляйгород, с. 356
Гуляйполе, с. 356
Гуляники (Гулябники), с. 161
Гурбинці, с. 478
Гутштадт, м. 447
Гуша, м. 56

Ґ

Ґданськ, м. 170, 315, 320–321, 352, 569
Ґдов, м. 321
Ґетеборґ, м. 313

Д

Дагистань 354
Далекий Схід 370
Дале, м. 417
Далисичі, с. 242
Далмація 487
Дамаск, м. 154
Данилівська пуща 582
Данини, урочище 589
Данія 100, 239
Данциг, м. 315
Девентер, м. 343
Дегтярі, с. – див. Дігтярі, смт
Дейманівка, с. 133
Демидів, с. 528
Дем'янці, с. 251, 333, 557
Денисовка, с. 330
Деньги, с. 251, 530–531
Дербент, м. 131, 565
Дергачівський р-н 619
Деркачі, с. 517
Дермань, с. 239, 499
Десна, р. 41, 78, 154, 272, 328, 454,606
Деханівка, сл. 193
Джакерман, м. 567
Джерзі Сіті, м. 65
Диканський р-н 223, 300–301, 422, 542
Диканька, м-ко, с. 89–90, 106, 146, 357, 615
Димер, м. 102, 140, 394
Дирчин, с. 193
Дівицька сотня 35–36
Дівиця, м-ко 451
Дівичка, р. 381
Дігтярі, смт 165, 345
Дмитровичі, с. 441
Дмитрушки, с. 391
Дніпро, р. 13, 41, 58, 74, 82, 85, 107, 131, 137, 146, 157, 159, 189,229, 235, 237, 271, 284, 344, 354–355, 389, 394, 400, 410–411, 440, 445–446, 451, 461, 475, 485, 509, 560, 567, 572, 582, 586
Дніпропетровськ (Днепропетровск), м. 76, 137, 152, 178, 249, 273, 298, 370, 507
Дніпропетровська обл. 88, 131, 134, 271, 335, 461, 503, 593
Дністер, р. 236, 377
Добромиль, с., м. 585
Добрянка, м. 434
Довге Поле, м. 12, 111, 372
Домодедово 590
Домонтів (Домонтове), м-ко, с. 186–187, 535
Дон, р. 333
Донецьк, м. 106
Донецька обл. 149, 268
Доробуг, м. 614
Дорогобуж, м. 119, 341, 477, 614
Драбівський пов. 125
Драбівський р-н 239
Драгомирна 107–108
Дрезден, м. 73
Дрогобич, м. 17, 609
Дроздівка, с. 35
Дроздовиця, с. 320
Дроків, с. 241–242
Дубки, х. 489
Дубно, м. 206, 237
Дубовичі, с. 182, 465, 584
Дубосари, м-ко 56, 474
Дунаєвецький р-н 499
Дунай, р. 14,145, 572
Дунайські князівства 56
Дюнкерк, м. 569
Дюнкірхен 93
Дятловичі, с. 209, 405

Е

Европа – див. Європа
Евье – див. Вевіс
Едірне, м. 528
Едмонтон, м. 22, 103, 542
Езель, о-в 231
Екатеринослав – див. Катеринослав
Ельбінг, м. 617
Ензем, м. 100
Ерестфер, м. 40
Естонська Республіка 210, 358, 463

Є

Єв'є – див. Вевіс
Євлашівка, с. 399
Євпаторія, м. 422, 474
Європа 9–11, 14, 19, 21, 23–25, 60, 155, 168, 191, 216, 219, 252, 267, 327, 334, 368, 407–409, 429, 446, 474, 500–501, 524, 528, 530, 536, 590, 595, 599
Єгипет 154, 197, 499
Єкатеринбург, м. 274
Єкатеринбурзька губ. 279
Єлабуга, м. 456
Єлгава, м. 78
Єлець, фортеця 271
Єлисаветград, м. 458
Єлисаветградський пов. 58
Єнісейськ, м. 364, 418, 476
Єрки, с. 220, 410
Єросівка, с. 591
Єрусалим, м. 154, 238, 323–324, 345, 370, 415, 538
Єсковець, с. 427
Єфремівський пов. 133

Ж

Жабки, с. 513
Жаботин, м. 572
Жан-Вальєр 585
Жердев, м. 115
Жереб'ятин, с. 68–69, 329
Жешувщина 84
Животов 585
Жидачів, м. 115
Жидачівський р-н 516
Жиздра, м. 236
Жилінська Заминка, передмістя Іркутська 296
Жировиці, маєток 286, 525
Житомир, м. 156, 259, 464, 505–506
Житомирська обл. 113, 116, 248, 323, 409, 475, 594
Житомирський пов. 400
Житомирщина 535
Жмудь 205
Жоведь, р. 187
Жовква, м. 185, 405, 495, 514, 568
Жовківський р-н 225–226, 471
Жовнине, м-ко, с. 380
Жовтанці 185
Жовті Води 490, 569
Жовтневе, м. 474
Жорнокльови, с. 364
Жуки, с. 105–106, 289–290
Жукин, с. 128
Жулинки (Жулин), с. 203
Журавка, с., м-ко 294, 148

З

Забайкалля 370
Заблудів, м. 100
Заворичі, с. 61
Загальці, с. 238
Загреб, м. 488
Задесятовецьке поле 326
Задніпров'я 333
Задонськ, м. 269
Зазим'є (Зазим'я), с. 418, 430
Займище, с. 187
Закарпаття 227, 448, 524–525
Закінф (Занте), о-в 154, 252, 478
Замкова гора (Киселівка) 260, 614
Замостя, м.104, 525, 569
Западная Россия 13
Западная Русь 282, 374
Запорізька обл. 131, 151, 377
Запорожжя (Запорожье) 15, 22, 102, 112, 126, 220, 235, 328, 343, 345, 408, 417, 503–504, 541, 544
Запорозька Січ 15–16, 38, 72, 89, 107, 111, 118, 137, 145–146, 148, 210, 220, 227,235, 271, 315, 345, 354, 364, 408, 411, 417, 419, 422, 434, 459, 461, 475, 490, 503, 545, 567, 569, 571, 585
Заслав, м-ко 87, 205, 337, 475
Заудайка, с.165
Заушанська волость 58
Заушшя 122,124
Захід 11, 19–20, 249
Західна Європа 22, 24, 102, 142, 354, 380, 436, 491–492, 525, 592
Західна Україна 84, 117, 406
Заячий, о-в 415
Збараж, м. 188, 535, 586
Зборів, м. 117, 151, 188, 213, 259
Звенигород, м. 78
Звенигородка, м. 232, 415
Звенигородське староство 291
Звенигородський пов. (Київської губ.) 286, 291, 478
Звенигородський пов. (Московської губ.) 153, 440, 509
Звіринець 93
Згарська-Тимківщина (Згарський, Згар), х. 530–531, 533
Здвиж, р. 329
Здолбунівський р-н 326, 499
Зимовеньки (Зімовноє), с. 204
Зіньків, м-ко, м. 37, 292, 390
Зіньківська 2-га сотня 72
Зіньківський пов. 362
Зіньківський р-н 72, 259, 333, 595
Златопілля (Златопіль), м., смт 58
Змирянка, с. 591
Зміїв, м. 189, 240, 325
Змітнів (Змітневе), с. 291
Знаменське, с. 501
Золотоніська сотня 530–531, 535
Золотоніський пов. 186, 251, 333, 362, 531, 533
Золотоніський р-н 186–187, 250–251, 488, 494, 535
Золотонішка, с. 123
Золотоноша, м-ко, м. 316, 360, 530–531, 533, 535
Золочанська сотня 411
Золочів, м. 125–126
Золочівський пов. 428
Золочівський р-н 222, 488
Зомбор, м. 558

И

Иркутск – див. Іркутськ
Ирландия 86
Италия – див. Італія
Івангород, м. 41, 429
Івангородська сотня 183, 231, 276
Іваничі, с. 236
Івахніки, с. 317
Іваничівський р-н 259
Іванівка, с. 290, 426, 473
Іванківський р-н 138
Іванківці, с. 165
Івано-Франківська обл. 65, 218
Івановське, с. 344
Іванчинці, с. 290
Ідєнсальм 447
Ієрусалим – див. Єрусалим
Ізмаїл, м. 145, 271
Ізмаїльська фортеця 464
Ізюм, м. 75
Ізюмський пов. 39, 473
Ізюмський полк 325
Ізяслав, м. 337
Іллірія 464

Інгерманландія 599
Інгул, р. 137
Інгулець, р. 137
Індія 33, 154
Інсбрук (Іншпрук), м. 252
Іонічне море 478
Іран 148, 272
Іркліїв, м. 349, 376–377
Іркутськ, м. 17–18, 296, 299, 301–302, 390, 392, 427, 498, 583–584
Іркутська губ. 390
Іркутська єпархія 288, 296, 316, 391–392
Іркутський край 391
Ірпінь, р. 41, 519, 570
Ісачки, с. 394
Іскриця, с. 242
Ісландія 231
Іспанія 89, 277
Італійська Республіка 242
Італія 9, 14, 20, 32–33, 64, 84, 87, 111–112, 142, 145, 154, 191, 197, 204, 220, 252, 271, 291, 305, 327, 343, 437, 458, 477, 528, 591–592, 599, 616
Іча, р. 574
Ічівський остріг 574
Ічня, м-ко, м. 165, 538
Ічнянська сотня 90, 223, 236, 515, 605
Ічнянський р-н 90, 165, 236, 519, 605

Й

Йена, м. 109, 444

К

КНР 127, 316
Кавказ 104, 125, 222, 237, 460, 465, 530
Кавказьке намісн. 150, 348
Каврай (Коврай), с. 250, 488
Кагарлик, м. 272
Кагарлицький р-н 146, 329, 618
Кагул, р. 62, 215
Казанська губ. 42, 72, 250, 271, 368
Казанська єпархія 42, 120, 252, 294, 335, 448
Казанська митрополія 573
Казань, м. 18, 22–23, 29, 31, 35–36, 40, 42–45, 49–50, 60–61, 63, 65, 72–73, 78–79, 81, 85, 88, 94, 100–101, 107, 120, 122, 127–128, 135, 138, 142–145, 151–152, 154, 162, 175–176, 181, 184–185, 189–190, 192, 206, 209–210, 215–220, 223, 225, 227–228, 238–241, 250–251, 255, 257, 261, 268–271, 274, 278, 280, 284–286, 288, 292–295, 299, 301, 304–305, 309–310, 315–316, 318–319, 322, 325–326, 335, 337, 341, 349, 358–362, 376, 378, 385, 390, 395, 402–405, 409–410, 417, 425–426, 428, 431, 440–441, 443, 447–448, 452, 454, 456–457, 460–461, 464, 466, 477, 479–481, 484, 487, 496, 498, 511, 513, 517, 520, 534, 537, 548, 557, 559, 561–562, 566, 573–574, 577, 581, 584–585, 591, 594, 596, 605–606, 613–615, 617, 619
Каїр, м. 154
Кайнарджі, м. 253
Калабрія 78, 271
Калайдинці, с. 175
Каланчак, смт 235
Калачівка, с.118
Кале 569
Каленики, с. (Черніг. обл.) 187, 440
Калинівщина, урочище 553
Калита, с. 523
Калінінград, м.176, 285
Калмикія 54, 348
Калуга, м. 63, 113, 224, 254, 271, 454
Калузька губ. 86, 224, 236, 401, 420
Калузька єпархія 221, 341
Калузька обл. 236
Кальник, м. 567, 572
Кальницький полк 376, 418, 443, 567
Каменец-Подольский – див. Кам'янець (-Подільський)
Камінь-Каширський р-н 268
Камчатка, п-ів 219, 351, 370, 391, 574
Кам'янець-Подільська єпархія 510
Кам'янець-Подільське воєвод. 499
Кам'янець (-Подільський), м. 87, 113, 140, 189, 218, 272, 291–292, 393, 460–461, 474, 499, 510, 553, 567, 572
Кам'янець-Подільський р-н 179
Кам'янецький пов. 179, 283
Кам'янече, с. 329
Кам'яний Брід, м-ко 529
Кам'яний Затон, м-ко 112, 131, 145–146, 376–377
Кам'янка, м-ко 58
Кам'янка, р. 146
Кам'янська Січ 145–146
Кам'янці, х. 342
Канада 103
Канберра, м. 373
Кандибівка, сл. 250
Канів, м. 89,115,177, 389, 396, 422, 572
Канівський полк 144, 418
Канівський р-н 144, 305
Каплинці, с. 583
Карапиші, с. 120
Караптаки, с. 354
Карбовщина, с. 327
Каргополь, м. 554
Карлівці (Сремські), м. 100, 218, 237, 262, 451
Карловець, м. 452, 514
Карлсбад 615
Карпилівка, с., м-ко 41, 285, 370, 429
Карпівка, р-н Петербурга 445
Каспійське море 147, 181
Катеринбурзька пров. 36
Катеринодар, м. 474
Катеринослав, м. 17, 59, 62, 146, 230, 335, 474, 532, 538
Катеринославська губ. 335, 474
Катеринославська єпархія 161, 518
Катеринославське намісн. 230, 289, 473, 535
Катеринославський пов. 362
Катюжанка, с. 596
Кафа, м. 271, 357
Келеберда, м-ко, с. 140, 144, 264, 333, 475
Келебердинська сотня 411
Кельн, м. 499
Кенігсберг, м. 176, 257, 285, 322, 386, 544, 571, 573, 577, 613
Керестеш, м. 558
Кефіллінія, о-в 154
Кибинці, с. 16, 232, 252, 355, 541–542
Киев – див. Київ
Киевская епархия – див. Київська єпархія
Киевская митрополия – див. Київська митрополія
Киевское наместничество – див. Київське намісн.
Киевщина – див. Київщина
Києво-Святошинський р-н 124, 333, 371, 594
Кизи-Кермен (Кизикермен), м. 235, 344, 418, 565, 577–578
Київ, м. 7, 11–15, 17–25, 29–37, 39–46, 49–68, 70, 72–94, 97–107, 109–113, 115–128, 131–133, 135–162, 165–172, 175–193, 197, 201–206, 209–210, 213–232, 236–241, 245–247, 249–261, 263–264, 266–306, 309–326, 328–338, 341–342, 344–345, 347–353, 355–368, 370–378, 380–382, 385–396, 399–407, 409–412, 415–431, 433–437, 439–447, 448–461, 463–466, 469–488, 490–497, 499–500, 502–517, 519–520, 523–528, 530, 532, 534–540, 542–550, 553–554, 557–562, 566–568, 570–574, 589–596, 599–602, 605–606, 609–620
Києвець, волость 528
Київська губ. 29, 58, 83, 110, 194, 215, 232, 286, 291, 333, 356, 391, 415, 464, 538, 585, 594, 612, 620
Київська держава 507
Київська єпархія 120, 139, 176, 182, 229, 273, 277, 309, 349, 370, 386, 415, 469–470, 602, 619
Київська земля 259
Київська митрополія 49–50, 52, 90, 117, 169, 192, 210, 259, 273, 281–282, 287, 305, 312, 316, 323, 360, 407, 469, 471, 476–477, 517, 553–554, 583, 606
Київська обл. 29, 46, 49–50, 61, 68, 70, 77, 86, 116, 118, 120, 124, 132, 138, 146, 152, 154, 179, 182–183, 185, 187, 202, 215, 217, 223, 238, 240, 250–251, 255–256, 258–259, 262, 264, 267–269, 282, 295, 304–305, 313, 328, 333, 342, 357, 363–364, 368, 388, 418, 427, 429–430, 433, 447, 451, 464, 469, 504–505, 509, 513, 516–518, 531, 546, 549, 557, 559, 561, 578, 581, 592–594, 596, 599–600, 609, 614, 618
Київська Русь 14, 19–20, 22–23, 25, 38, 76, 249, 298, 355, 366, 445, 462
Київська сотня 118, 146, 154, 217, 223, 247, 255–256, 260, 262, 269, 304–305, 333, 368, 430, 439, 559, 593–594
Київське воєвод. 29, 35, 58, 74, 113–114, 120, 126, 138, 158–159, 179, 185, 188, 206, 224, 248, 291, 305, 313, 328, 342, 356–357, 361, 370, 400, 409, 422, 429, 475, 478, 504–505, 515, 519, 525, 546, 553, 568, 571, 581, 609
Київське намісн. 37–38, 49, 61, 124, 132, 148, 179, 186, 202, 221, 248, 251, 260, 264, 297, 362, 374, 423, 433, 447, 456, 464, 531, 578, 596
Київський пов. 124, 179, 238, 295, 313, 333, 464, 578, 596
Київський полк 61, 74, 113, 118, 136, 146, 154, 157, 177–179, 187, 217, 223, 247, 255–256, 258, 260, 262, 269, 293–296, 304–305, 333, 337, 356, 361, 368, 382, 391, 431, 439, 451, 458, 493, 505, 523, 557, 559, 561, 565, 581, 589, 591, 594, 600, 614
Київщина 51, 61, 93, 115–116, 122, 188, 191, 206, 227, 230, 249, 260, 329, 371, 405, 418, 466, 514, 528, 535, 539, 559–560, 565, 571–572
Кимполунг, м. 12, 111, 372
Кирилівка, с. 291
Кирилов, м. 99
Киров, м. 147
Киселів, м-ко 322
Киселівка – див. Замкова гора
Киселівська сотня 322–323, 602
Кистра (Китьор, Кистер), с. 401
Китаєво, район Києва 260
Китай 127, 153–154, 216, 301, 302, 316, 319, 322, 368–370, 391, 447, 498, 531, 577, 594
Китай-город 306
Китайгород, м-ко, с. 88, 134, 235, 593
Китайское государство 54
Кишинів (Кишинев), м. 55, 57, 222, 369, 374, 391
Кишинівська єпархія 392
Кілія, м. 271
Кіль, м. 51, 61, 65, 153, 345, 349, 360, 433, 484, 534, 582, 613
Кінбурн, фортеця 466, 474
Кіпр, о-в 154
Кіровоградська обл. 58, 232, 329
Клепач, урочище 336
Клинці, м. 154
Клівленд, м. 121
Кліщинці, с. 394
Клов, район Києва 260
Клюси, с. 509
Княгинин, с. 328
Княжий, х. 533
Княжичі, с. 193
Кобеляки, м-ко, с. 402
Кобеляцький р-н 268, 516
Кобижча, м-ко 484–485
Кобижчанська сотня 523
Кобильниці, м-ко 236, 338
Кобринова Гребля, с. 415
Ковалівська сотня 259
Ковель, м. 326
Кодак, м. 89, 171, 355, 475
Кодима, м. 346
Козаниші, с. 354
Козацька Діброва 475
Козацький, поріг 331
Козелець, м., смт 61, 127, 156, 171, 382, 431, 557, 567, 590, 614
Козелецька сотня 61, 356, 458, 613
Козелецький пов. 61, 123
Козелецький р-н 337, 356, 609
Козельщинський р-н 458, 526
Козин, о-в 82
Козин, с. 29
Козинці, с. 363
Козли, с. 513
Козлов, м. 524
Козятинський р-н 451
Колабрів, с. 328
Колемка (Колимка, Коленка, Колимі, Колом'є), с. 205
Колима, р. 370
Коломак, р. 343

Коломийці, с. 364
Коломна, м. 18, 254, 325, 402, 410, 424, 511, 594
Комань, с. 574
Комарно, м. 567
Комишна (Комишня), смт, м-ко 214
Комишнянська сотня 348
Кононівка, с. 140, 615
Конотоп, м-ко, м. 114–115, 161, 250–251, 285, 288, 292, 319–320, 328, 370, 389, 420, 482, 614
Конотопська протопопія 553
Конотопська сотня 250, 288, 390
Конотопський пов. 250, 458, 492
Константинів 539
Константинополь, м. 22, 25, 52, 56, 75–76, 82, 154–155, 197, 205, 228, 237, 242, 258, 301, 305, 324, 369, 401, 431, 473, 478, 499, 584, 599
Конюшки, с. 278
Копенгаген, м. 153, 204, 534, 599
Копин, с. 280
Копитів, с. 261, 481
Копців, с. 261, 481
Корець, м. 225, 481
Корнин, с. 519
Короваї, с. 399
Коровинці, с. 352, 399, 435, 440
Королівство Польське 109
Корона Польська 229, 276, 494
Короп, м-ко, смт 138, 153, 369, 507, 613
Коропська сотня 402
Коропський р-н 369, 393
Коростелівський, х. 381–382
Коростенський р-н 113
Коротояк, м. 284
Корочанський пов. 204
Корсунська сотня 161
Корсунський полк 161, 288, 418, 567
Корсунщина 250
Корсунь (-Шевченківський), м. 51–52, 113–115, 117, 151, 161, 360, 389, 396, 567, 569, 571–572
Корфу, о-в 154
Корюківський р-н 322–323
Косачівка, с. 41, 429
Косичі, с. 242
Костайнице, с. 460
Кострома, м. 18, 35, 44–45, 219, 304, 527, 536
Костромська губ. 420, 513
Костромська єпархія 34, 83, 335, 509, 517
Костянтинівська сотня 352, 399
Костянтиноградський пов. 596
Косуть, с. 407
Косцін 291
Котельва, м-ко 139–140, 364
Котельвянська сотня 140
Котелянка, с. 313
Котор, р. 41, 403, 570
Кохавина, с. 115
Кочеров, с. 205
Краків, м. 12–13, 19, 24, 34, 60, 66, 70, 76, 87, 94, 119, 177, 189, 201, 250, 258, 337, 396, 445, 474–476, 529, 540, 549, 583, 614, 621
Краківщина 206
Краковець, м., м-ко 218, 458
Крапивна, м. 554
Красилів (Красилівка), с. 232, 609
Красилівський р-н 285
Красне, с. (Басанської сотні) 249–250
Красне, с. (Батуринської сотні) 79
Красне 291
Красний Колядин, м-ко, с. 505
Красний Кут, м. 254
Краснобрід 567
Красновичі, с. 215
Красноград, м. 423
Красноколядинська сотня 342, 352, 475
Краснокутськ, смт 254
Краснопілля, с. 402
Красностав, м. 287
Красноярське, с. 302
Красноярський край 137
Красовка, с. 133
Кременець, м. 372, 499
Кременецький пов. 161, 285, 301, 417, 505
Кременчук (Кременчуг), м. 64, 89, 145, 230, 247, 333, 410, 423, 434, 461, 473–474, 615
Кременчуцьке море 503
Кременчуцький пов. 392
Кременчуцький р-н 145, 264, 317
Криве, с. 594
Крига, с. 395
Крилос, м. 65–66, 224
Крим 33, 38–39, 62, 75, 132, 135–136, 145, 188–189, 230, 235–236, 290, 343–344, 354, 364, 386, 394, 408, 461–462, 465, 473–474, 490, 529, 567, 571–572, 591
Кримське ханство 54, 114, 171, 188, 271, 394, 408, 422, 591
Кристіанштадт, м. 408
Крит, о-в 101
Криштопівка, х. 297
Кролевець, м-ко, м. 59, 319, 400–401, 586
Кролевецька сотня 400, 465, 584–586, 615
Кролевецький пов. 182
Кролевецький р-н 60–61, 182, 400, 465, 584
Кронштадт, м. 133, 590
Кропивна, м-ко, с. 319, 494, 530
Кропивнянська сотня 250, 530
Круподерниці, с. 133
Крутий Берег, с. 264–265
Крутицька єпархія 318, 574
Крутич-поле, с. 399
Крым — див. Крим
Крымская обл. 290
Ксаверов, с. 166, 570
Ксендзівка, с. 52
Кубань 143, 222
Кудинівська гребля 41
Кудрівка, с. 187–188
Кудрявець, ручай 41
Куземин, м-ко, с. 34, 139
Кузнецьк, м. 364
Кулажинці, с. 46
Куликівський р-н 35–36, 451
Кульчиці, с. 271, 302
Кумейки 568
Кумтуркали, с. 354
Кунашівка, с. 290
Кунгур, м. 335, 581
Куопіо, м. 447
Купчин (Купчинський), х., смт 123, 140
Курейська (Куростровська) парафія 330
Курилівка, с. 250, 399
Курляндія 454
Куростровська волость 331
Курськ, м. 33, 76, 136, 149–150, 153, 204, 283, 328, 381, 454, 526, 584, 614
Курська губ. 60–61, 204, 381, 426, 584
Курська єпархія 136, 153, 254, 381, 530
Курська обл. 268, 344, 584
Курське намісн. 66, 68, 141, 203, 257
Курчичі, с. 242
Кусичі, с. 492–493
Кутеїн, м. 65, 287, 502
Кухмистерська слобідка, поселення 537
Кяхта, м. 153

Л

Лаврів, м., с. 116
Ладава, урочище 586
Ладижин, м. 567
Ладога, м. 353, 438
Ладозьке, оз. 526
Ладозький канал 131, 209
Лановецький р-н 186
Лапинці, с. 148
Ларга, р. 62, 215
Ларнак, м. 154
Латвійська Республіка 78
Лебедин, сл., м. 154, 285, 438
Лебединський пов. 399
Левендалівка, с. 500
Левонки, с. 378
Лейден, м. 140, 482, 501–502, 533, 561
Лейпциг, м. 55, 59, 68, 109, 121, 254, 266, 295, 318, 338, 379, 444, 473, 533, 536, 600
Леляки, с. 165
Лемеші, с. 123, 458
Лемківщина 184
Лена, р. 113
Ленинград, м. 35, 39, 55, 62–63, 65, 72–73, 75, 78–79, 84, 86, 91, 100–101, 118, 132, 136, 141, 145, 155, 192,198, 204, 216, 224–225, 253, 264, 266–267, 319, 332, 380, 436–446, 487, 523, 545
Ленінградська обл. 142, 230
Леньків, с. 326
Лесковиця 377
Летичівський пов. 294
Летичівський р-н 294, 417
Летос, о-в 154
Лехновиці (Лехнівка), с. 183
Лецьки, с. 333, 363
Либідь, р. 41, 377
Ливни, м. 271
Лизогубівка, с. 319
Липки, район Києва 93, 430
Липове, с. 165
Липовецький р-н 376
Липовий Ріг (Липів Ріг), с. 378–379
Липці, с. 537
Листвин, с. 193, 320
Листвинська сл. 193
Лисянка, м. 113, 567, 614
Лисянський р-н 291, 478
Литва 24, 59, 79, 114, 166, 205, 287, 291, 345, 507, 538, 546, 583, 592
Литвяки, с. 394
Литовська Республіка 33, 226–227, 229, 254, 400, 407
Литурівка, с. 528
Ліван 154
Лівобережжя 89, 104, 113, 122, 127, 156,189, 281, 330, 370, 389, 400, 431, 453, 475, 490, 544, 565, 567
Лівобережна Україна 42, 62–63, 86, 89–90, 93, 117, 135, 142, 148–149, 253, 289–290, 292, 327, 346, 353, 369, 380, 394, 399, 418, 431–432, 437–438, 451, 453, 459, 475, 490–491, 511, 529, 535, 541–542, 544, 553, 567, 570, 581
Ліворно, м. 64, 133, 231
Ліпляве, м-ко, с. 140, 333
Ліплявська сотня 140
Ліски, сл. 511
Лісна, с. 377
Лісники, с. 363
Лісняки, урочище 554
Лісовичі, с. 357
Літинський пов. 140
Літки, м-ко, с. 154, 614
Ліфляндія 92, 256, 548
Лоїв, м. 549–550
Лозовий, о-в 411
Лозовій Яр 70
Локощина, сл. 290
Ломоносов, м. 230
Ломоносово, с. 330
Лондон, м. 22, 137, 153, 193, 197, 222, 317, 472, 484, 542, 568, 570–571, 599
Лопазенка, р. 84
Лопазна, с. 83–84
Лоретто, м. 252
Лосинівська вотчина КПЛ 88
Лохвицкий уезд — див. Лохвицький пов.
Лохвицька 2-га сотня 333
Лохвицька сотня 41, 355, 363, 402, 512–513
Лохвицький пов. 297, 362, 478
Лохвицький полк 297
Лохвицький р-н 297, 363, 471
Лохвиця, м., м-ко 115, 126, 245, 447, 457, 477, 565, 567, 590
Лубенська 2-га сотня 140, 402
Лубенська 1-ша сотня 228–229
Лубенський пов. 37, 264, 297, 303
Лубенський полк 17, 42, 45, 61, 82, 88, 126, 133, 137, 140, 148, 160, 165, 175, 209–210, 217, 222, 229, 239, 242, 245, 257, 265, 273, 297, 302–303, 311, 315, 323, 333–334, 352–355, 362–363, 370, 376, 380, 394, 402, 407, 410, 426, 431, 433, 438, 447, 457–458, 470, 477–479, 486, 488, 497, 512–513, 515, 519, 530, 557, 565, 582, 586, 594, 615, 617, 619
Лубенський р-н 37, 45, 140, 175, 264, 394, 615
Лубенщина 140, 228, 288, 297
Лубни, м. 33, 152, 179, 181, 228–229, 257, 302–304, 333, 350, 377, 395, 407, 456, 530, 539, 584, 615
Лужський пов. 131
Лука, с. 471
Лукавиця, сл. 193
Луки, с. 278
Лукнов, м. 178
Луком'я (Лукім'я, Лукомля), м-ко, с. 315, 334, 426, 566
Лукомська сотня 426
Лутава, с. 41, 429
Луцьк, м. 87, 123, 159–160, 259, 268, 475, 483
Луцький пов. 116, 205, 225, 614
Луцький р-н 116
Луцько-Острозька єпархія 51
Лучка, с. 297, 471
Львів (Львов), м. 21–24, 35, 49, 53, 57, 65, 69, 75, 81, 94, 111–112, 122, 127, 143–144, 150, 154, 156, 166–167, 170, 185, 217, 221, 223, 226–228, 239–240, 246, 263, 273, 276, 280–281, 287, 306, 313, 316, 323, 328, 332, 341–342, 345, 355,

360–361, 364, 367, 371, 373–374, 378, 396, 403, 409, 416, 421, 428, 439, 444, 452–453, 475, 484, 488, 490–492, 496–497, 502, 515, 536, 538, 548, 568–570, 572, 609, 612
Львівська земля 213, 222
Львівська обл. 65, 78, 80, 87, 115–116, 125–126, 185, 217–218, 222, 225–226, 239, 261, 271, 278, 302, 350–351, 405, 428, 430, 441, 463–464, 470–471, 481, 458, 485, 495, 514–516, 581, 585, 609
Львівський пов. 116
Львівський р-н 116
Львівщина 185, 216
Любава, м. 245
Любар, м. 170, 376, 396, 506
Любачів, м-ко 439
Любачівський пов. 458
Любецька сотня 79, 346, 378, 513
Любеч, м-ко, смт 438, 602
Любин (Любині), с. 78
Люблін, м. 7, 24, 113, 258, 268, 317, 472, 475, 538, 609
Люблінське воєвод. 193
Любомль, м-ко 529
Любомльське староство 115
Люневіль, м. 335
Лялич 215

М

Мадрид, м. 191
Мазепинці, с. 342, 345
Мазепівка, с. 344
Мазовецьке воєвод. 97, 109–110
Мазовія 528
Макарів, м-ко 546
Макарівка, с. 97
Макарівський р-н 215, 429, 591
Макіївка, с. 179, 523
Максаки, с. 91
Максими, с. 187
Мала Антонівка, с. 50
Мала Дівиця, с., смт 252
Мала Нева, р. 439
Мала Росія 15–16, 38, 63, 136, 151, 182, 248, 260, 290, 320, 362, 369, 380, 404, 428–432, 453, 459, 462, 485, 540, 544, 561
Мала Русь 17, 460
Малага 448
Малая Россия – див. Мала Росія
Малі Будища, с. 374, 595
Малі Низгурівці, с. 291
Малі Плоти, с. 133
Малоросійська губ. 285, 327
Малоросія (Малороссия) 43, 49, 55, 61, 63, 67, 75, 83–84, 90, 98, 122–123, 128, 131–132, 134, 165, 172, 182, 245–246, 250, 253, 256, 274, 285, 296–297, 321–322, 328, 335, 350, 362, 373, 375, 378, 401, 419, 424, 430–431, 436, 459, 478, 482, 490–493, 542, 544, 546, 548, 573
Малороссийский край 566
Мальборк, м. 117, 161, 389
Мальта, о-в 591
Мальці, с. 246
Малютинці, с. 133, 519
Марбург, м. 595
Марієнбаум – див. Мальборк
Масани, с. 378, 613
Масловий Став 422
Махнівка, м., смт 120, 231
Махновський пов. 451
Мачоха, м-ко 529
Маячка, м-ко, с. 314–315
Мглин, м. 185, 458
Мглинська сотня 83–84, 192, 241, 492, 524
Медведів, с. 83
Меджибіж, м., смт. 294, 360, 417, 572
Мекленбург, м. 78, 591
Мелань 185
Мелешичі, волость 528
Менський пов. 324
Менська сотня 91
Менський р-н 91, 592
Мервин (Мервич), с. 376
Мерефа, м. 312
Микитів перевіз 434, 461
Микільська волость 374
Миколаїв, м. 463, 473–474
Миколаївка, с. 352–581
Минская епархия – див. Мінська єпархія
Миргород, м. 34, 45, 140, 145, 220–221, 246, 293, 355
Миргородська сотня 221, 246, 422
Миргородський пов. 140, 232, 252–253, 355–356, 362, 423, 541–542
Миргородський полк 17, 40, 84, 123, 140, 145, 147–148, 165, 168, 210, 220–221, 238, 242, 246, 252–253, 264, 273, 294, 317, 333, 348, 379, 407, 410–412, 416, 422, 427, 440, 447, 457, 481, 491, 513, 526, 540, 561, 577, 581, 592
Миргородський р-н 40, 214, 232, 246, 252, 264, 348, 355, 422–423, 481, 491, 540–541, 561
Миргородщина 145, 147, 290, 349, 503
Мирівка, с. 327
Миронівський р-н 29, 120
Миропіль, м. 426
Митченки, с. 446–447
Михайлівка, с. 156, 399, 438
Михайлівка-Рубежівка, с. 371
Михайло-Коцюбинське, смт 513
Мишурин Ріг, с. 131
Мишурин Ріг, урочище 131
Мишуринорозьке намістя 314
Мізевна, передмістя Стамбула 271
Мілан, м. 19, 84, 512
Мінікен – див. Мюнхен, м.
Мінськ (Мінск), м. 218, 225, 252, 255, 258, 276–277, 374, 382, 436, 455–456, 484, 499, 533, 537, 583, 592
Мінська єпархія 49, 241, 326, 516, 592
Мінська обл. 49, 135, 262
Мінський пов. 512
Міттау – див. Єлгава
Млини, с. 333
Мньов, с. 79
Могилев-на-Днепре – див. Могильов
Могилевская губ.– див. Могильовська губ.
Могилів-на-Дніпрі – див. Могильов
Могилів-Подільський, м. 291, 529
Могилів-Подільський р-н 151
Могилівський полк 567
Могильов, м. 16, 34, 69, 112, 123, 167, 201, 220, 252, 274–276, 287, 386, 502–503, 545, 549, 564, 577–578, 592
Могильовська губ. 67, 134
Могильовська єпархія 77, 123, 142, 276, 287
Могильовська обл. 403
Могильовський пов. 66
Могриця, с. 443
Модена, м. 84
Можайськ, м. 18, 447
Мозир, м. 613
Мозирський пов. 553
Мозоліївка, с. 426
Мойсіївка, с. 426
Мокіївська сл. 523
Мокіївський х. 523
Мокіївка, с. 376
Мокринці, с. 565
Молдавія (Молдова) 12, 33, 40, 54–56, 88, 107, 111, 114, 145, 155, 167, 193, 224, 227, 258, 272, 291, 323, 345, 359, 368, 370–372, 382, 391, 407–410, 442, 464, 474, 523, 528–529, 531, 571–572, 599, 613
Молдавская ССР 369
Молдавська митрополія 56
Молдавське князівство 14, 17, 32, 368, 391
Молодькова сл. 492
Молотнікове, с. 596
Монастирище, м-ко, с. 165, 519
Монастирищенська сотня 165, 204
Монастирищина 452
Монголія 427, 531
Моравія 402, 512
Моровська сотня 61
Мосани – див. Масани
Мосівка, с. 125
Москва, м. 7, 12–13, 17, 20, 25, 31–32, 34–35, 37, 39–40, 42–44, 49–55, 57, 59, 62–63, 67–69, 72, 75–80, 84–93, 98–102, 108, 111–117, 119, 121, 123–125, 127–128, 131–132, 134–138, 140–143, 145, 148–157, 161, 165–167, 169–171, 175–178, 181, 183–184, 186, 188–190, 192–193, 198, 20, 204, 206, 210, 213–216, 218, 220–225, 227, 230, 232, 235–236, 238–239, 241, 245, 249–254, 256–259, 261–264, 266–274, 276, 278–281, 283–285, 287–292, 295, 297–302, 304–306, 309–310, 313–325, 327–328, 330–332, 337–338, 343–348, 351, 354–356, 358–361, 363–364, 366–370, 373, 375–376, 380–382, 385–386, 389–394, 396, 399, 401–408, 410, 415–416, 418–421, 423–426, 428, 430, 432, 434–437, 439–440, 443–444, 446, 448, 453–454, 461, 463–464, 466, 469, 471, 473–477, 481, 484–487, 489–491, 493–499, 501–503, 505–507, 509–512, 515, 517–518, 520, 524, 527–528, 530–534, 537–540, 543, 545, 547–549, 553–554, 557, 559, 561–562, 566–574, 577, 582–584, 586, 590–592, 594, 596, 599, 601–602, 605–606, 609–612, 614–615
Московія 20, 22–23, 81, 280, 287, 408, 436
Московська губ. 134, 153, 188, 440, 509
Московська держава 17, 22, 52, 63, 90, 271, 292, 337, 343, 373, 382, 407, 435, 506, 591
Московська єпархія 50, 78, 138, 175, 217, 219, 224–225, 238, 358–359, 365, 382, 424, 440, 485, 509, 581, 582, 584, 606, 614–615
Московська обл. 134, 188, 402, 509, 562, 594
Московське царство 38, 49, 306
Московщина 22, 64, 216, 359, 368, 407, 528
Мостиський р-н 87, 441
Мостища, с. 41, 287, 333, 670, 591
Мотижин, м. 381
Мотовилівка, м-ко, с. 41, 491, 583
Мошни, м-ко 592
Мстиславська єпархія 403
Мстиславське воєвод. 247, 422
Мстиславський пов. 512
Муравейка, р. 291
Мурано, м. 154
Мураска (Муравка), с. 370
Мутин, с. 400
Мухоїди (Мухоєди), м-ко 166, 373, 570
Мюнхен (Мінікен), м. 16, 32, 35, 37, 63, 83, 98, 104–105, 121, 123, 140, 145, 150, 176, 182, 191, 204, 209–210, 216, 221, 248–249, 252–253, 256, 274, 300, 301, 322, 328, 348, 355, 359, 363–364, 367–368, 373, 401, 405, 416, 419, 429, 431, 434, 440, 454, 458, 466, 474, 485, 498, 502, 513–515, 526, 528, 534–535, 542–543, 545, 561, 571, 574, 593, 595–596, 599, 612

Н

Наданчичі, с. 346
Наддніпрянщина 283, 520
Назарет, м. 154
Найтоповичі, с. 492–493
Нанчулка, с. 117
Нарва, м. 399, 536
Насауд, м. 55
Неаполь, м. 84, 154, 242, 252
Нева, р. 143, 599
Невзорів, с. 492
Невка, р. 456
Недра, с. 183
Недригайлівський р-н 352
Немирів, м. 418, 443, 565
Немирівський р-н 232
Ненаситець, поріг 330
Несвіж, м., с. 251, 319
Нехаївка, с. 393–394
Нехайки, с. 364
Нехвороща 355
Нехворощанське намісн. 315
Нижнє Подніпров'я 565
Нижні Татри 473
Нижній Новгород, м. 18, 55, 190, 454, 619
Нижньогородська губ. 271
Нижньогородська єпархія 582
Нижня Сироватка, с. 472
Низкиничі, с. 259–260
Николаев – див. Миколаїв
Ніамець, м. 108
Нідерланди 73, 78
Ніжин, м. 16, 54, 59, 63, 89, 122, 144–145, 161, 171, 177, 224, 231, 238, 249, 269, 274, 280–281, 315, 319, 346–347, 378–379, 381, 420, 425, 443, 452, 486, 492, 500, 511, 605, 609, 611
Ніжинська сотня 417
Ніжинська 2-га сотня 417, 540
Ніжинська 1-ша сотня 30
Ніжинський пов. 378, 401, 438
Ніжинський полк 17, 30, 35–37, 40–43, 45, 58, 62, 64, 74, 79, 84, 89–90, 93, 106, 109, 126, 132, 138, 144, 150, 153, 167–168, 178, 183, 190, 192–193, 221, 230, 250–251, 254, 256, 276, 287, 289, 310, 316, 333, 335, 353, 355, 365, 390–

391, 393, 399–401, 417, 420, 425–426, 429, 439, 446, 451, 453, 465, 482, 484, 490, 494, 501, 507, 510, 524, 531, 540–541, 544, 565, 573, 584–586, 613, 615
Ніжинський р-н 58, 378, 401, 540
Нікополь, м. 461
Нікопольський р-н 271
Німан, р. 389
Німеччина 12, 49, 79, 85, 100, 121, 222, 262, 266, 315, 324 362, 386, 433, 458, 462, 484, 489, 533–534, 536, 559, 562, 571, 577, 590, 612
Нова Басань, с. 390, 543
Нова Водолага, смт 321
Нова Сербія 411, 459
Нова Січ 41, 112, 137, 142, 262, 503–504
Нова Слобода, с. 66, 68
Нова Четвертня 585, 592
Новгород, м. 18, 34, 44–45, 84, 180, 186, 246, 258, 274, 294, 341, 403, 477, 506, 510, 561, 574, 605–606, 615
Новгород-Волинський пов. 313
Новгород-Северское наместничество – див. Новгород-Сіверське намісн.
Новгород-Сіверська єпархія 229, 273, 517, 592
Новгород-Сіверське намісн. 46, 182, 248, 250, 254, 378, 436, 503
Новгород-Сіверський, м. 16, 34, 43, 58–60, 76, 89, 131, 166–167, 221, 247–248, 273–274, 327, 346, 358, 369, 453–454, 517, 532–533, 543–544, 592, 616
Новгород-Сіверський пов. 248, 326, 447
Новгород-Сіверський р-н 326, 328, 352, 421, 574
Новгород-Сіверщина 291, 345, 503
Новгородськ, м. 232
Новгородська губ. 448
Новгородська єпархія 45, 79, 91, 99–100, 110, 183, 239, 258, 341, 348, 416, 469, 506, 509, 517, 592, 601, 615
Новгородська сотня 560, 574
Новгородський пов. 63, 448
Новий Оскол, м. 256
Новий Сад (Нови Сад), м. 54, 263, 363, 393, 452, 460
Новий Самбір, м. 122
Нові Боровичі, с. 362
Нові Млини, с. 614
Нові Санжари, м-ко 235, 443
Новоархангельськ, м. 434
Новоархангельський р-н 329
Новогрудок, м. 227, 496
Новомиргород, м. 57–58, 62, 380, 458
Новомиргородський р-н 58
Новоміська сотня 83, 492, 549
Новомлинська сотня 393
Новомосковськ, м-ко 17, 315, 335
Новоросійська губ. 145, 148, 451, 458, 486
Новоросійський край 469
Новоросія 58–59
Новосанжарський р-н 209, 315
Новосибирск, м. 227, 319, 393
Новосілки, с. 102, 370, 451, 619
Носівка, м-ко, м. 161, 293–294, 361, 589
Носівка, р. 589
Носівська сотня 589
Носівський р-н 192
Ночегівка, с. 61
Нью-Джерсі 345
Нью-Йорк, м. 16, 21–22, 45, 50, 52, 63, 100, 104, 121, 152, 185, 189, 210, 216, 271, 302, 330, 355, 358–359, 361, 367–368, 382, 390, 396, 511–512, 528, 593, 614, 616
Нюренберг, м. 109

О

Обедов 611
Обиходы, с. 570
Оболонь 41
Обоянь, м. 78, 438
Обтов, с. 553
Обухів, м-ко 132
Обухівка, с. 252–253
Обухівський р-н 600
Обуховичі, с. 138
Овлуківські сінокоси 41
Овруцький пов. 113, 116, 247
Овруч, м. 58, 122, 124
Овручина 112–113, 115–116, 329, 528
Овчинець, с. 242
Одеса, м. 56–57, 108, 222, 430, 474
Одеська обл. 301, 572
Одеський пов. 57
Одорків 402
Озеряни, с. 165
Окоп (Окіп), с. 394
Оксанина, с. 391
Оксфорд, м. 289, 500
Олбин, с. 61–62
Олександрівка, м., с. 322–323, 426
Олексопольський пов. 615
Оленівка, с. 492–493
Олеськ, с. 568
Олехвин, с. 492
Олешки 146
Олешківська Січ 41, 146
Олика, м. 87
Олишівка, м-ко 511
Олишівська сотня 573
Оломоуц, м. 402, 617
Олонець, м. 526
Олонецька губ. 498, 554
Олонецький край 179–180
Ольхи, с. 363
Ольхова Говтва, р. 210
Ольшанка, с. 591
Ольшанка-Шавулина 343
Омбиш, с. 30
Омельник, м-ко 145, 411
Омельницька сотня 411, 581
Омелянів, с. 61
Ометинці, с. 323
Омск, м. 319
Опачичі, с. 373
Опішня, м-ко 289
Опішнянська сотня 333, 595
Ораніенбаум, м. 64, 230, 590
Орел, м. 257, 489
Оренбург, м. 118, 209, 473
Оренбурзька губ. 209, 250
Оренбурзька пров. 118
Оренбурзький край 118
Оржицький р-н 132, 315, 334, 402, 566
Оржиця, м. 479
Оринін, м. 259
Оріль, р. 131, 235, 290, 321, 355
Орловець, с. 75
Орловська губ. 182
Орловська єпархія 36, 43, 53, 63, 101, 216, 238, 319, 337, 341, 441, 561
Орлянське намістя 257, 315
Орша, м. 502, 512
Оршанський пов. 422, 512
Осеке, м. 417, 488
Осіч, с. 361
Османська імперія 171, 178, 258, 271–272, 321, 389, 407, 422, 591, 613
Осокорки, с. 74
Остапівка, с. 165
Остапівська сотня 410, 440
Остапівське намістя 147
Остапівський пов. 221
Остер, м. 41, 89, 127
Остер, р. 41, 61, 589
Остерська гребля 429
Остерська сотня 61, 154, 178–179, 337, 429, 451, 505, 581, 614
Остерський пов. 61, 177, 484, 537
Остерщина 61
Острог, м. 63, 111, 127, 160, 185, 249, 255, 314, 326, 360–361, 461, 474, 503, 539, 567–568, 592
Острогозьк, м. 511
Острогозький пов. 312, 511
Острогозький полк 235
Острозька волость 205
Остролуччя, с. 427
Оттоманська імперія 76
Оттоманська Порта 56, 253, 530
Оханськ 133
Охтирка, с., м-ко, м. 274, 348, 366–367, 405, 500
Охтирський пов. 139
Охтирський полк 50, 139–140, 235, 364, 438, 440, 443, 504
Охтирський р-н. 34, 533
Очаків, м. 46, 271, 321, 418, 421, 474, 535, 572
Ошмянський пов. 407

П

Павловськ, м. 84
Паволоцький полк 113, 567
Паволоч, м. 529
Падуя, м. 20, 252, 305, 436
Пакульська волость 79
Палестина 154, 345, 499
Пальчики, с. 446–447
Пан-Іванівка, с. 488
Панкрац, м. 460
Пантусів, с. 97
Панфили, с. 68, 70
Паплинці, с. 382
Парафіївка, м-ко, с. 90, 236, 605
Париж, м. 16, 21, 23, 63, 68, 80, 108, 121, 131, 135, 152, 191, 204, 210, 216, 231, 295–296, 299, 330, 359, 362, 365, 367–368, 373, 447, 464, 474, 482, 484, 512, 528, 533, 562, 569, 585, 594–595, 599
Парк-Трудолюб, х. 355
Патмос, о-в 55, 154
Пацицели (Пасицели), с. 301
Педківщина, підварок 432
Пекарі, с. 323
Пекін, м. 127, 153, 316, 322, 427, 498, 531, 577, 593
Пекулівка 193
Пенеженська губа 574
Пенза, м. 285, 392
Пензенська губ. 391
Перевод, р. 523
Перевода, с. 40
Переволочанська сотня 334, 411
Переволочна, м-ко, с. 77, 148, 222, 434, 475
Перекіп, с. 500
Перекоп 46, 235, 271, 290, 524, 541
Перемишль, м. 122, 217, 221, 281, 387, 389, 471, 475, 488
Перемишльська єпархія 116, 258
Перемишльська земля 87
Перемишльщина 116
Перемишльський пов. 81, 236, 311, 337, 464
Перемишлянський р-н 428
Переточанський, х. 433
Переяслав (-Хмельницький), м. 50, 57, 68–70, 89, 114, 131, 152, 177, 182–183, 187, 259, 264, 267–269, 281, 283, 294, 322, 346, 363–364, 434, 448, 475, 509, 513, 517, 519, 528, 530–531, 549, 567, 571–572
Переяслав-Хмельницький р-н 251, 282, 333, 434, 557
Переяславль, м. 271, 427
Переяславль-Залеський, м. 374, 4227, 581
Переяславль-Рязанський, м. 611
Переяславська єпархія 53, 69–70, 223, 225, 229, 273, 284, 296, 312, 322, 375, 517, 592
Переяславська сотня 251
Переяславська 1-ша сотня 282, 333, 557
Переяславський пов. 333
Переяславський полк 17, 41, 46, 61, 69–70, 77, 80, 86, 140, 151, 175, 183, 187, 240, 249–251,256, 264, 282, 296, 316, 328, 333–334, 346, 349, 360, 364, 376, 388, 390, 418, 425, 427, 469, 488, 493–494, 504, 516–518, 528, 530, 535, 543, 557, 561, 565, 599, 613
Переяславсько-Бориспільська єпархія 29, 51, 152, 246, 273–274, 284, 351, 455, 460, 470–471, 509, 592, 609
Переяславсько-Залеська єпархія 311
Переяславсько-Полтавська єпархія 284
Переяславщина 46, 69, 90, 183, 189, 192, 250, 363, 528, 591
Перм, м. 100, 133, 410, 581
Пермська єпархія 294
Пермське намісн. 60
Персія 100, 144, 147, 181, 248, 253, 341, 456
Петербург, м.– див. Санкт-Петербург
Петрівка, с. 231
Петрівці, с. 265
Петроворадин, м. 100, 393, 514
Петроград, м. 58, 120, 176, 180, 217, 220, 224, 231, 417, 463
Печерськ, район Києва 12, 50, 67–68, 82, 93, 111, 142, 157, 215, 236, 261, 295–296, 313, 315, 345, 356, 359, 416, 426, 434, 451, 504, 568, 577, 581, 585
Печерська слобідка, район Києва 154
Пешт, м. 363, 558
Пилявці, с. 382
Пирогівка, с. 573
Пирятин, м. 123, 133, 161, 353
Пирятинська 2-га сотня 133, 407, 497
Пирятинська 1-ша сотня 133, 557, 583
Пирятинський пов. 37, 125, 133, 362
Пирятинський р-н 497, 519, 558, 583
Писарівка, с. 492
Пихторівка, с. 312, 492–493
Південна Буковина 32, 359
Південна Київщина 567

Південна Україна 362, 547
Південний Буг, р. 143, 236
Південно-Західна Росія 326
Південно-Східне Поділля 113
Північне море 231
Північний Кавказ 341, 354
Північний Льодовитий океан 358, 391
Підгір'я 271, 475
Підкамінь, м-ко 185
Підкарпатське воєвод. 225, 560
Підлісне, с. 356
Підляське воєвод. 280
Підляшшя 475, 490, 529
Підпільна, р. 41, 503
Піза, м. 64
Пізняки, с. 312, 362–363
Пінськ, м. 165, 254, 278, 389
Пінщина 389, 483
Піски, присілок 586
Піщана (Піщане), с. 268
Піщатичі, м-ко 528
Плес, м. 513
Плесецьке (Плесецкое, Плисецкое), с. 41, 166, 287, 403, 570
Плетеничі, с. 428
Плисецька пуща 582
Плоске, с. 192
Побужжя 235
Повенці, с. 179–180
Поволжя 271
Повстин, с. 497
Погар, м. 131, 286, 326, 328, 430, 433
Погарська сотня 326, 328
Погарський пов. 328, 378, 433
Погребки, с. 319
Подище, с. 148
Поділ, район Києва 12, 44, 58, 64, 67, 72–73, 80, 85, 89, 93, 102–103, 109, 111, 120, 126, 139, 142, 154–155, 157–158, 162, 213, 236–238, 261–262, 277, 285, 287, 290, 310–314, 317, 323, 326, 329, 332, 337, 349, 359–360, 368, 455, 457–458, 460, 470, 478, 481, 486, 495, 505, 515, 518–519, 523, 527, 546, 554, 560, 570, 583, 585, 592, 612, 614, 616–618
Поділля 115, 117, 166, 269, 283, 367, 371, 399, 401, 418, 420, 425, 434, 475, 493, 553, 567, 569, 572, 586
Подільська губ. 66, 121, 451
Подільська єпархія 287, 461
Подільське воєвод. 133, 140, 179, 189, 218, 283, 292, 294, 417
Подільський полк 113
Подніпров'я 146, 568
Познань, м. 609
Позняки, с. 41, 429
Позняківщина 372–373
Покровське, с. 60–61, 503
Покослов, с. 492
Полісся 189, 281, 346, 529, 570
Полковнича Слобода, с. 304
Поло, м. 271
Половецьке, с. 505
Пологи, с. 363, 373
Положки, с. 148, 439
Полонне, м. 192, 392, 505
Полонський р-н 313
Полоцьк (Полацк), м. 33, 201, 258, 277, 374, 382, 435, 584
Полоцька губ. 134
Полоцьке намісн. 506
Полошки, с. 365
Полтава, м. 17, 29, 32, 37, 40, 51, 55–56, 70, 77–78, 87, 89–90, 104, 107, 1106 114, 120, 123–125, 131, 133–136, 140, 148, 152, 182–183, 188, 220, 229, 235, 239, 246, 251, 264, 266, 268, 274, 284, 288, 290, 321–322, 345–346, 351, 355, 357, 374–375, 380, 386, 399, 407, 410, 423, 454–455, 457, 460, 470, 494, 497, 509, 519, 527, 530–531, 533, 535, 539, 581–582, 590, 593–595, 609, 615–616
Полтавська губ. 37, 123, 125, 133, 140, 152, 181–182, 187, 252–253, 257, 297, 342, 352, 355, 357, 374, 392, 423, 533, 541–542, 581, 593, 596
Полтавська єпархія 50, 78, 149, 228, 254, 257, 284, 289, 322, 415, 477, 530, 560, 584
Полтавська обл. 32, 34, 37, 40, 45–46, 72–73, 82, 84, 88–89, 101, 105, 123, 126, 133, 140, 145, 152, 175, 179, 181, 183, 209, 214, 220, 222–223, 228–230, 232, 235, 238–239, 242, 245–246, 252–253, 257, 259, 264, 268, 289, 293, 297, 300–303, 312, 315, 317, 333–334, 348, 350, 355, 357, 362–364, 370, 374, 376, 390, 392, 394, 402, 407, 411, 416, 422–423, 439, 444, 447–448, 454, 457, 470–471, 476–478, 481, 488, 491, 497, 516, 519, 525–526, 530, 539–542, 558, 561, 565–566, 577, 581–584, 592, 594–595, 615
Полтавська 1-ша сотня 89, 289, 594
Полтавська сотня 105
Полтавський пов. 374, 615
Полтавський полк 17, 88–89, 105, 122, 131, 134, 144, 148, 222–223, 230, 235, 264, 268, 289–290, 300–301, 315, 333, 374, 379, 411, 422, 425, 431, 443, 454, 465, 477, 516, 542, 586, 593–594
Полтавський р-н 105, 289
Полтавщина 16, 84, 105–106, 112, 122–123, 134, 140, 145–146, 148, 188, 266, 290, 295, 317, 357, 366, 394, 494, 517, 541, 615–616
Польща 8, 12, 15, 21, 23–24, 37, 54, 59–60, 62, 79, 90, 110, 113–115, 136, 141–142, 145, 156, 169, 188–189, 227, 235, 247, 259–260, 271–272, 276, 297, 321, 333–334, 336, 343–345, 354, 357, 369, 371, 373, 376–377, 386, 396, 405–406, 408, 418–419, 424, 443, 447, 463, 471, 484, 486, 507, 509, 528–530, 536, 538, 560, 567, 569, 571–572, 591–592, 599, 617
Померанія 591
Помоклі, с. 36
Помор'я 179–180
Поморяни, м. 222
Попенки, с. 121
Попівка, присілок (Лубенського полку) 586
Попівка, с. (Київського воєводства) 74
Попільнянський р-н 475, 594
Попова Гора, с. 549
Пореводи, с. 399
Порта – див. Оттоманська Порта
Португалія 191, 197
Потелич, м-ко 225–226, 471
Почаїв (Почаев), смт 94, 108, 185, 306, 444, 500
Почайна, р. 614
Почеп, м-ко, м. 117, 459
Почепська сотня 321
Почепський р-н 378
Почепщина 327, 419
Правобережжя 104, 135, 146, 148, 188, 229, 343, 369, 417–419, 453, 474, 491, 529, 567, 572
Правобережна Україна 87, 89–90, 93, 104–105, 115, 138, 140, 142, 155, 161, 170, 177, 188–189, 206, 227, 229, 235, 247, 254, 285, 315, 343–344, 354, 367, 380, 389, 396, 400, 404, 408, 418–419, 431, 459, 490, 528–530, 565, 567, 591–592
Прага, м. 115, 145, 183, 189, 252, 299, 357, 419, 446, 488
Пресбург, м. 168, 295, 421, 488, 509, 574
Прибалтика 512
Привередов, с. 206
Придніпров'я (Приднепровье) 32, 333, 471, 566
Приладожжя 599
Приліновка, сл. 433
Приліпка, с. 526
Прилуки, м. 39, 112, 131, 148–150, 227–228, 245, 334–335, 353, 402, 465–466
Прилуцька сотня 148, 165, 252, 334, 466
Прилуцький полк 77, 90, 104–105, 127, 131, 165, 176, 192, 204, 223, 236, 252, 257, 273, 276, 288, 294, 323, 334, 341–342, 352, 402, 452, 466, 475–476, 478, 493, 505, 507, 515, 519, 538, 557, 560, 605
Прилуцький р-н 17, 77, 112, 165, 187, 222, 228, 252, 402, 466
Прип'ять, р. 272, 613
Пріорка 486
Прогної 144
Прохори, с. 58, 494
Пруссія 54, 58, 107, 127, 165, 168, 176, 193, 285, 295, 447, 493, 572
Псков, м. 18, 34, 57, 183, 213, 278, 286, 288, 325, 389, 399, 509, 535, 577, 585, 591, 613
Псковська єпархія 183, 325, 448, 487, 504
Псковська обл. 599
Пугачівка, с. 525
Пуків, м. 329
Пустогород, с. 254
Пустомитівський р-н 217, 470
Путивль, м. 153, 240, 370, 389
Путивльський пов. 60–61, 66, 68, 285
Путивльський р-н 66, 68
Путивльщина 416
Пухівка, с. 527
Пушкино, м. 591

Р

РФ 31, 34, 36, 42, 44, 60, 71–72, 77–78, 83, 86, 90, 97, 99–101, 113, 117, 120–122, 124, 132, 134, 136–138, 142–143, 146, 149, 153, 175–176, 179–180, 182, 188, 190, 197, 203–204, 209, 215, 220–221, 224, 230, 239, 241, 246, 250, 254, 257–258, 268, 273, 278, 283–286, 288, 292, 294, 296–297, 299, 301, 305, 309, 311–312, 326, 328–330, 335, 341, 344–346, 350, 363, 369, 378–380, 385, 390–391, 399, 401–403, 409–410, 423, 426, 430, 440, 448, 453, 456, 460, 461, 470, 475–477, 481, 485, 492, 494, 497–498, 503, 506, 509, 511, 517, 531, 534–535, 546, 554, 560–562, 566, 572, 574, 583–584, 594, 599, 605, 613, 615, 619
Регенсбург, м. 109
Радомишльський пов. 248, 323
Радькове, с. 452
Раківка, с. 528
Ракова Січ, сл. 433
Раковщина, с. 329
Рашков, м. 529
Ревель, м. 210, 231, 289, 358, 463, 535
Ревутинці, с. 400
Республіка Білорусь 34, 49, 65, 82, 93, 100–101, 112, 123–124, 135, 175, 201, 209, 241, 251, 254, 262, 275–276, 278, 286, 302, 320, 381, 387, 403, 405, 422, 435, 455, 471, 496, 502, 510, 584
Республіка Бурятія 369–370
Республіка Молдова 46, 55–56, 222, 342, 345, 368
Республіка Польща 81, 84, 97, 99, 156, 218, 221, 225, 236, 255, 266, 268, 280–281, 295, 300, 310–311, 315, 325, 338, 349, 379, 386, 399, 405–406, 430, 439, 443, 471, 488, 492, 560
Республіка Саха 121
Республіка Татарстан 42, 120, 144, 220
Республіканець, с. 145
Речиця 381
Решетилівка, м-ко 230, 374, 542
Решетилівська сотня 131
Решетилівський р-н 440
Решетникове, с. 209
Решітки, с. 140, 333
Репки, м. 549–550
Ржавець, с. 223
Ржищев, м. 115, 566
Рибінський полк 235
Рига, м. 311, 325, 348, 453, 591
Рижанівка, м. 415
Рильськ, м. 344–345
Рильське 166
Рильський пов. 399
Рим 154
Рим, м. 20, 23–25, 84, 100, 108, 154, 167, 191, 242, 252, 282, 288, 304, 323, 332, 348, 370, 444, 446, 512, 592, 611
Римнік-Вилча, м. 175, 499
Римніківська єпархія 175
Римніківське єпископство 175
Римська імперія (Римская империя) 248, 463
Рівне, м. 570
Рівненська обл. 143, 185, 225, 237, 239, 326, 499, 605, 614
Рівчак, с. 523
Ріпкинський р-н 602
Річ Посполита 12, 34, 59, 69, 80–81, 87, 90, 93, 101, 106, 113, 115–117, 156, 161, 167, 170–171, 177–178, 183, 188, 197, 209, 259, 262, 272, 288, 292, 301–302, 320–321, 333, 342, 351, 360, 382, 386, 389, 396, 399–400, 403–404, 406, 419, 422, 463, 502, 510, 515,

519–520, 529–530, 538–539, 566–567, 586, 591, 606, 614
Ровеньки, сл. 312
Рогатин, м. 224
Рогози (Рогозів), с. 68, 328, 599
Рогощі, с. 270
Родимль, м-ко 559
Родинці, с. 323
Родіонівка, х., с. 544–545
Рожів, м-ко 329
Роїська, сл. 377
Роїська сотня 377, 437
Роїще, м-ко 152
Рокитнянський р-н 609
Роменська сотня 352–353, 458, 586, 619
Роменський пов. 341–342, 538, 594
Роменський р-н 137, 352, 376, 458, 477–478, 560, 617, 619
Роменщина 352
Ромни (Ромен), м-ко, м. 29, 86, 115, 139, 210, 217, 220, 342, 352, 431, 433
Російська держава 39, 54, 67, 157, 242, 274, 344, 356, 379, 432–434, 440, 473–474, 476, 526, 541, 544, 595
Російська імперія 8, 14–20, 38, 46, 56, 61–63, 70–71, 83, 85, 92, 97, 131, 148, 150, 175–176, 193, 203–204, 222, 230, 237, 239, 245, 248, 252, 256, 264, 266, 288, 314, 319–321, 343, 352, 354, 366, 375, 379, 381, 400, 430–433, 440, 458, 461–462, 473–474, 482, 491, 497, 513, 526–527, 531, 541, 543, 545, 557–558, 573, 584, 600
Росія 7–9, 12, 15–18, 20–23, 32–33, 36, 41, 49, 51, 54, 56–57, 59–60, 62–65, 71–73, 84–86, 91, 101–102, 107, 109–111, 118–119, 121, 123, 125, 133–134, 136–137, 140–142, 145, 151, 153, 167, 169–170, 177, 179–180, 183, 189, 191, 197–198, 204, 206, 214–216, 218–220, 226–227, 230–231, 240, 242, 245, 248, 253, 257, 261–262, 266, 269, 271, 273–274, 276, 279, 281–282, 288, 292–293, 298–302, 306, 316, 319, 323–324, 326, 328, 331–332, 341, 346–348, 354, 356, 360, 362–363, 365–366, 379, 382, 389, 396, 403, 408, 416–418, 420, 423, 425, 427, 429, 431–435, 441, 445–446, 451, 461–463, 466, 471, 473–474, 477–479, 484–486, 488, 490, 494, 498, 501, 506, 514, 523, 525–530, 532–536, 541, 545, 547–548, 557, 559, 561, 568, 571–572, 577, 582, 584, 586, 592–593, 595, 599, 605–606, 609–613, 615
Рославль, м. 119
Рось, х. 242
Российское государство – див. Російська держава
Россия – див. Росія
Роставиця, р. 272
Ростов, м-ко, м. 18, 124, 358, 366, 509, 546–547, 595
Ростово-Ярославська єпархія 216, 309, 561
Ростовська єпархія 216, 292, 365
Росток, м. 168
Рохманів (Рохманівка), с. 312
Рубан, с. 232
Руда-на-Стриї, с. 115
Рудівка, с. 165
Рудня, х. 323
Рудня Політиченська, с. 193
Рудякове, с. 425
Румунія 32, 55–56, 68, 94, 107, 111, 154, 167, 175, 202, 204, 226, 330, 345, 373, 407, 455, 499–500, 540
Русь 17, 20, 22, 24, 60, 80, 280, 287, 445, 457, 507, 514, 569, 590
Руська земля 24
Руське воєвод. 65, 78, 80–81, 87, 99, 116, 125–126, 185, 213, 217–218, 222, 225–226, 236, 239, 261, 271, 278, 281, 302, 310–311, 338, 350, 387, 405–406, 428, 430, 441, 443, 458. 463–464, 470, 481, 485, 488, 495, 515–516, 560, 581, 585, 609
Русь-Україна 11, 52, 282, 429
Рутенія 24
Ручинська гребля 70
Ручки, с. 348
Рущук, фортеця 585
Рябівка, с. 492–493
Рязанська губ. 59
Рязанська єпархія 175, 409
Рязань, м. 18, 91, 175, 409, 573
Рясна, фортеця 402

С

США 291, 345
Саблінська парафія 448
Савин, с. 61–62
Саксонія (Саксония) 58, 136, 142, 363, 447, 464, 512
Салкове, с. 80, 333
Салоніки (Солунь), м. 108, 135, 154, 408–409
Салтанівка, с. 583
Салтикова Дівиця, м-ко 36, 451
Салтикове-Тернаве, с. 602
Самара, м-ко 335
Самара, р. 146, 321
Самбір, м. 161, 278–280, 515
Самбірське старосто 581
Самбірський пов. 271
Самбірщина 65, 483
Сан-Бенедетто 84
Сандомирське воєвод. 109, 247
Санкт-Петербург, м. 13, 15–18, 20–21, 29, 31–39, 41–46, 49–50, 54, 57–59, 61–68, 70–80, 83–86, 88, 90–93, 97–98, 100, 103–104, 108–113, 115–116, 118–126, 128, 131–132, 134–143, 145–147, 149–155, 162, 165, 167, 171, 176–178, 180–181, 183–184, 186, 188, 190–193, 197–198, 203–204, 206, 210, 213–223, 225, 227–231, 236–238, 240, 245–246, 248, 250–254, 256–257, 259, 261, 264–270, 274, 276, 278–283, 286–290, 292–294, 297, 299–300, 302–306, 309–314, 316–322, 324–328, 330–332, 337–338, 341, 345, 347–352, 354–356, 358–362, 364–365, 367, 374–380, 382, 385–386, 388, 391–394, 396, 399–407, 409–410, 415–416, 419, 421–424, 427, 430–434, 437, 439–440, 443–448, 452, 454–456, 459–464, 470–477, 479, 481–482, 484–485, 487–490, 492–493, 495, 497, 501, 503–504, 508–509, 512–513, 515, 517–520, 523–527, 530–539, 541, 543–545, 548, 553, 557, 561–562, 565–566, 568, 570–571, 573–574, 581–582, 584–585, 589–595, 601–602, 605, 609, 611–612, 614–617, 620
Санкт-Петербурзька губ. 131, 545
Санкт-Петербурзька єпархія 509
Сарапульський пов. 581
Саратівська губ. 485
Сардинське королівство 291
Саричіївка, с. 399
Сарники, с. 205
Сарновичі, с. 570
Сароозеро 179
Сатанов, м-ко 283, 317
Саут Бавнд-Брук, м. 271, 302, 345, 358, 367, 511, 593, 616
Сахнівка, с. 193
Сачковичі, с. 535
Сваркове, с. 353
Свич, р. 209
Світличне, с. 507
Свіязький пов. 72
Святого Іоана, фортеця 376
Святого Хреста, фортеця 147, 354
Святої Параскеви, фортеця 377
Священна Римська імперія 153, 215
Севастополь, м. 342
Северин (Біловар), м. 262
Северная Америка 38
Севрук (Севруки), с. 285
Севськ, м. 18, 476, 498, 561
Седнів, м. 321, 454, 549–550
Седнівська сотня 193, 454
Сейм, р. 288
Селенга, р. 370
Селенгинськ, м 369–370.
Селище, с. 242
Семенівка, с. (Березнянська сотня) 183
Семенівка, с. (Львів. обл.) 470
Семенівка, с. (Топальська сотня) 180
Семенівський р-н 88, 239, 333
Семигород 114, 571
Семилуки, м. 294
Сенча, м-ко 297
Сенчанська 1-ша сотня 297
Сербине поле 90, 189
Сербія 9, 12, 14, 17, 20, 54, 99–101, 214, 218–219, 237, 260, 262, 313, 345, 363, 393, 417, 445, 452, 460, 478, 488, 500, 514–515, 594
Сергіїв Посад, м. 137, 294, 562
Сергіївка, с. 112, 165
Середземне море 526
Серпухов, м. 271
Сибір (Сибирь) 41, 76, 113, 115, 127, 219, 279, 296, 301, 319, 347, 349, 360, 364, 370, 390, 393, 396, 427, 429, 443, 476, 500, 512, 531, 547
Сизранський пов. 42
Сильченкове, с. 381
Симбірськ, м. 409, 485, 534, 591
Синай, гора 277
Синоп, м. 271
Синява, м., с. 609
Синявка, м. 549
Синяки, с. 549
Сиракузи, м. 531
Сирець, р. 85, 310–311, 430
Сирець 455
Сирія 154, 345
Сита Буда 463
Ситники (Ситняки), с. 215
Сицилія 78
Сібіу, м. 202
Сіверська Україна 161
Сіверщина 161, 382, 475, 573
Сідней, м. 64, 210, 216, 359, 368, 528
Сілезія 58, 183, 408, 447, 464, 493
Сілістрія, м. 62
Сінне, м. 222, 442
Січ – див. Запорозька Січ
Сквирський пов. 361, 594
Сковородинівка, с. 488
Скопці, с. 333
Слабинська сотня 187
Славутицький р-н 205
Слобідка, с. 221
Слобідська губ. 432, 602
Слобідська Україна 145, 227, 235, 283, 420, 438, 444, 461, 534
Слобідськоукраїнська архієпископія 518
Слобідськоукраїнська губ. 101, 420, 443, 537
Слобідсько-Харківська єпархія 425
Слободище (Слободища), м. 170, 396, 614
Слободищенська волость 405
Слободки, с. 387
Слободське, м. 581
Слобожанщина 66, 78, 321, 343, 420, 475, 489, 534, 589
Словаччина 154
Слуцьк, м. 49, 93, 124, 135, 262, 381, 387, 471, 525
Случ, р. 114, 418
Случчина 82
Сміла, м-ко 35, 142, 529, 591, 614
Сміле, м. 478
Смілянська вотчина 150
Смілянський р-н 74, 286, 594
Смірна, м. 55
Смоленськ, м. 58, 68, 77, 86, 118–119, 150, 206, 215, 218, 236, 252, 287–289, 292, 299, 315, 318, 335, 345, 358, 360, 382, 416, 426, 440, 465, 484, 503, 505–506, 511, 553–554, 562, 571, 573, 577, 584, 615
Смоленська губ. 44
Смоленська єпархія 99, 218, 341, 378, 386, 477, 573, 581
Смоленське князівство 432
Смолин, с. 187
Смоляжи, с. 58
Смотрич, м-ко 499
Смотрич, р. 572
Смяч, р. 454
Снагов, м. 499
Снітинська сотня 45, 175, 303, 394
Снов, р. 59
Снятин 394
Сож, р. 369
Сокаль, м. 351
Сокальський р-н 261, 350, 481
Сокиринці, с. 165
Сокольський Байрак, с. 210
Солікамськ, м. 335
Соловецькі о-ви (Соловки) 238, 306, 403, 415
Соловіївка, с. 248
Солонець, ручай 41
Солониця, с. 328
Сороки, м. 46, 395
Сорокошичі, с. 337
Сорочинська протопопія 147
Сорочинська сотня 252, 457

Сорочинці, с., м. 40, 42, 147–148, 242, 264, 348, 412, 481, 491, 540–541, 561
Сосницька сотня 290
Сосницький пов. 187–188, 362
Сосницький полк 453
Сосницький р-н 187–188, 291, 324
Сосниця, с., м-ко 153, 178, 189, 319, 394, 424, 436–437, 614
Соснівка, р. 115
Соснівка, с. 42, 424
Соснове, с. 363
Спаське, с. 400
Сремська єпархія 448
Сремські Карлівці, м.— див. Карлівці (Сремські)
Срібне, м-ко, м. 114, 476, 557
Срібнянська сотня 165, 560
Срібнянський р-н 165, 478, 560
Ставрополь, м. 123
Стайки, с., м-ко 41, 146, 149, 189, 336, 349, 389, 582, 618
Стамбул, м. 52, 121, 154, 271, 347, 431, 572
Стара Басань, с. 46
Стара Водолага, с. 321
Стара Гута, с. 291
Стара Руса, м. 510
Стара Синява, м. 506
Старе, с. 68, 250
Старе Бусурманське, маєток 329
Старий Білоус, с. 482
Старий Костянтинів, м. 490
Старий Крим, м. 518
Старий Оскол, м. 381
Старий Почеп, с. 319
Старий Самбір, м. 122, 430
Старі Дмитрушки, с. 391
Старобільський пов. 145
Старов, м. 430
Стародуб, м. 98, 117, 176, 242, 326, 350, 452–453, 491–493
Стародубська сотня 312, 350, 492
Стародубська 2-га сотня 215, 257
Стародубська 1-ша сотня 97
Стародубський пов. 98
Стародубський полк 34, 76, 78, 83–84, 89, 97–98, 117, 131–132, 161, 193, 176, 182, 185, 209, 215, 221, 241, 247, 256–257, 286, 311–312, 322, 326–328, 350, 352, 378, 401, 421, 430, 433, 453, 492, 509, 512, 524, 535, 549, 565, 574, 605, 560
Стародубщина 83, 98, 242, 350, 378, 492
Старокостянтинів, м. 301, 418
Старосамбірський р-н 585
Старосілля, с. 333
Стасівці, с. 148, 290
Стеблів, м. 116, 567, 572
Степанівка, с. 344
Стефанівка, сл. 204
Стовпяги, с. 364
Стокгольм, м. 121, 382, 408–409, 487, 557, 599
Страсбург, м. 473, 482
Стратемирівка, с. 473
Страшовиці, с. 117
Стрельна, м. 590
Стрижевський, х. 452
Стрижень, р. 422, 451
Стрий, м. 463–464
Стрийський р-н 203
Стрітівка, присілок, х. 41, 349, 582
Стрятин, маєток 65–66, 224
Суасан 585
Суботів, с. 166, 568, 570
Суджа, м. 268
Судова Вишня, с., м. 87
Суздаль, м. 18, 138, 151, 306, 325, 613
Суздальська єпархія 138, 240, 613
Сула, р. 433
Сулимівка, с. 516, 518–519
Суми, м. 74, 77, 219, 485
Сумська обл. 34, 45, 50, 60–62, 64, 66, 68, 84, 90, 126, 132, 137, 139, 150, 167–168, 171, 178,182–183, 190, 192, 210, 217, 221, 228, 250–251, 254, 274, 285, 288, 310, 316, 319, 335, 352–353, 355, 365–366, 376, 395, 400–401, 420, 426, 431, 433, 439–440, 443, 452, 458, 465, 472, 477–478, 482, 490, 501, 510, 531, 533, 541, 544–545, 560, 565, 573, 584, 586, 605, 617, 615, 619
Сумський пов. 443
Сумський полк 235, 285, 395, 438, 472
Сумський р-н 443, 472
Суразький пов. 242
Суха Діброва, урочище 272
Сухий Ташлик, с. 286
Суходілля, с. 257
Сучава, р. 395, 613
Схід 21, 154–155, 277
Східна Європа 15, 22, 249, 360, 408, 539, 547, 568
Східна Словаччина 574
Східна Україна 24, 362
Східний Сибір 518

Т

Таврическая епархия 57
Таврійська губ. 473–474
Талалаївка, с. 341–342, 381, 401
Талалаївка, смт 342
Талалаївський р-н 341, 505
Таллінн, м. 210, 231, 358, 463, 536
Тальнівський р-н 356, 415
Тамань 474
Тамбов, м. 144, 312
Тамбовська єпархія 75
Тарасівка, с. 72
Тарасовичі, селище 527
Тараща, м. 592
Таращанське староство 357
Таращанський пов. 447
Таращанський р-н 357
Тарговицький полк 567
Тарков, м. 354
Тарту, м. 86
Ташань, с. 363
Ташлик, р.
Ташлик, с. 131, 286
Тбилиси, м. 185
Твер, м. 18, 125, 257, 297, 310, 332, 423, 454–456, 487, 531, 542, 572, 584
Тверська губ. 44, 420
Тверська єпархія 273, 311, 341, 348, 448, 572
Темберщина, с. 29
Темешвар, м. 423, 448, 452
Тереховець, с. 482
Терехтемирів, м. 305
Терехтемирівська (Трахтемирівська) сотня 282, 530
Тернопіль, м. 19, 490
Тернопільська обл. 94, 186, 213
Тетіївський р-н 447
Тигіль, р. 574
Тигільська фортеця 574
Тираспольський пов. 57
Тирява Сільна, с. 184
Тисмениця, м. 218
Тихвинське, с. 134
Тихвін, м. 97, 100
Тихий океан 391
Тіроль (Тероля), м. 252
Тобольськ, м. 18, 52, 94, 138, 241, 257, 270, 279, 316, 319, 346–347, 358, 363–364, 385, 418, 423, 475–476, 500, 511, 605, 614
Тобольська губ. 279
Тобольська єпархія 270, 279, 319
Тобольське намісн. 137
Токай, м. 421, 488, 558
Толчин, м-ко 402
Томська губ. 279
Топальська сотня 182, 509, 535
Топорець, м. 119
Топчіївка, с. 399
Торговіште, м. 372
Торонто, м. 64, 100, 121, 152, 210, 216, 330, 359, 368, 437, 512, 514, 528, 542, 568, 571
Торунь, м. 493
Трайстени 107
Тракай, м. 400
Трансильванія 33, 55, 89, 156, 202, 360, 569, 571
Трансильванія, принципат 55
Требухів, с. 561
Трипілля, с., м-ко 118, 149, 600
Триполі, м. 154
Тростинка, с. 202
Тростянець, м-ко 139
Тростянецький р-н 50, 139, 440
Трубіж, р. 69
Трубчевськ, м. 117
Трубчевський пов. 118
Трудолюб, с. 355
Труханів, о-в 434
Трьохсвятительські ґрунти 41
Тула, м. 133–134
Тульська губ. 123, 133, 420, 554
Тульчин, м. 204
Туніс 197
Тупичів, с. 193
Туранівка, м. 531–532
Турецька область 101
Турецька Республіка 431, 528
Туреччина 15, 54, 56–57, 62, 82, 104, 114, 127, 133, 135, 146, 154, 181, 235, 242, 262, 271–272, 316, 324, 343–344, 355, 364, 386, 389, 408, 418, 431, 461, 475, 484, 536, 565, 567–569, 571, 591, 599
Турківський р-н 609
Туруханськ, м. 137
Тухи, с. 220
Тюменська обл. 475
Тюмень, м. 318–319, 443
Тютюри, с. 350
Тягиня 418

У

Углич, м. 476
Угорське королівство 295
Угорці, с. 483
Угорщина 55, 104, 154, 169, 181, 367, 417, 421, 423, 448, 452, 488, 536, 558–559
Угро-Валаська митрополія 175
Удай, р. 402, 407
Удмуртія 581
Уж, р.— див. Уша
Ужгород, м. 448
Узин, м. 29
Ука, р. 574
Україна 7–25, 29–32, 33, 36–45, 49–54, 56, 58, 61, 69–70, 72–76, 80–85, 87–94, 97–98, 100–101, 104–107, 110–119, 121–124, 126–128, 131–132, 135–142, 144–151, 153–160, 162, 166–171, 175–179, 181–183, 186, 188–190, 192–193, 202–204, 206, 209–210, 214–223, 225–228, 230, 232, 235–241, 245–249, 251–256, 259–262, 264, 269–270, 272–274, 276–278, 280–282, 285–290, 292–293, 295–296, 298–302, 304–306, 309–314, 316–326, 328–337, 342–351, 353–358, 360–364, 366–371, 373–374, 376–379, 381–382, 385–386, 388–391, 393–395, 399–400, 402–403, 405–412, 415, 417–419, 421–422, 424–434, 436–440, 442–443, 445–448, 451–466, 469–489, 491, 493–494, 496–497, 499–500, 502, 504–505, 507, 509, 511–520, 523–525, 527–530, 532, 534, 536, 538–549, 554, 557, 559–561, 565–574, 577, 581–586, 589, 591–594, 596, 600–602, 605, 609–614, 616, 619–620
Україна-Гетьманщина 16, 98, 104–105, 290, 392
Україна-Русь 72, 113, 116, 328, 382, 458–459
Українська держава 15–16, 161, 292, 494, 568–569
Улянівка, с. 300
Уманське староство 525
Уманський пов. 329, 391
Уманський полк 418, 566–567
Уманський р-н 391, 525
Уманщина 490
Умань, м. 120, 135, 224, 273, 335, 490–491, 529, 566–567, 572, 620
Унев, м. 506
Упсала, м. 599
Урал 133, 581
Уральськ, м. 485
Усівка, с. 175
Уствицька сотня 410
Устивиця, м., с. 253
Устюг, м. 18, 147, 466
Устюзька єпархія 466
Устя, р. 216
Уфа, м. 118
Уфимське намісн. 36, 60, 118
Уша, р. 122, 124

Ф

ФРН 51, 61, 65, 78, 153, 189, 345, 349, 360, 481, 484, 589
Фастів, м. 87, 237, 403, 418, 570, 583
Фастівський полк 418
Фастівський р-н 49, 581
Фастівщина 87
Федорівка (Фидрівка), с. 147, 392
Феодосія, м. 271, 474, 560
Феофанія 593
Феррара, м. 252
Фесівка, с. 288
Фидрівське намісн. 147
Філадельфія, м. 113, 116, 126, 280, 530
Фінляндія 447
Фінська затока 231
Флоренція, м. 20, 64, 84
Фокшани, м. 301, 410
Фонтенбло 569
Фракія 549
Франція 38, 49, 79, 121, 135, 191, 222–223, 231, 327, 335, 343, 360, 369, 408–409, 458, 462, 465, 528, 612
Французька Республіка 111, 335
Фрідланд 447
Фролівське, с. 399
Фрунзівка, с. 581

Х

Хабне, с. 323
Хаєнки, с. 148
Ханбиків, с. 439
Ханська Україна 235–236, 343
Харків, м. 39, 60, 70, 78, 80, 88, 102–104, 108, 153, 156, 167, 182–183, 189–190, 219, 252, 257, 260, 268, 283, 326, 335–336, 351, 374, 380–381, 388, 394, 425, 431, 444, 453–454, 458, 464, 480, 500–501, 517–518, 526, 530, 532, 534–535, 537–538, 548, 553, 560, 570, 589, 595
Харківська губ. 473, 500
Харківська єпархія 75, 101, 137, 149, 153, 190, 217, 219, 268, 278, 293, 326, 443, 461, 501, 523, 530, 561, 609, 612
Харківська обл. 39, 151, 189, 192, 222, 240, 254, 312, 325, 423, 443, 465, 500, 504, 516, 537, 619
Харківська протопопія 517
Харківське намісн. 396 102, 222, 240
Харківський пов. 420, 488, 537
Харківський полк 189, 235, 254, 312, 500, 516, 619
Харківський р-н 312
Харківщина 75, 325, 420
Харьков – див. Харків
Харьковская епархия – див. Харківська єпархія
Херсон, м. 33, 473–474
Херсонська губ. 57–58, 222, 466, 473
Херсонська обл. 145, 474, 488
Херсонський пов. 362, 473
Хижки, с. 319
Хильківка, с. 416
Хильчичі, с. 209
Хирлеу, м-ко 32
Хитці, с. 45
Хіва (Хива), м. 118
Хіос, о-в 55, 154, 323
Хмелів, м., с. 560
Хмелівська сотня 376, 477, 593
Хмельницька обл. 87, 140, 179, 192, 205, 218, 283, 285, 292, 301, 313, 337, 388, 392, 417, 461, 499, 505, 510
Хмельницький, м. 506
Ходорків (Ходорів), м. 475, 535
Холм, м. 51, 569
Холмогори, м. 18, 122, 278, 292–293, 330–331, 402
Холмогорська єпархія 141, 186, 330
Холмогорський пов. 401
Холмогорський р-н 330
Холмщина 115
Холодний Яр, ліс 516
Хомутець, м-ко, с. 422–423
Хорватія 262, 460, 487–488, 500
Хорол, м-ко 457, 577
Хорольська сотня 84, 221, 412, 416, 447
Хорольський р-н 416, 447
Хорошки, с. 160, 394
Хорсенс (Горсенз), м. 239
Хотетов 489
Хотин, м. 32, 205, 259, 264,371, 377, 391, 402
Хотуничі, с. 376
Хотянівка, с. 544
Христинівка, с. 567
Хрузіус 431

Ц

Царгород, м. 376, 408, 421, 524, 572
Царевококшайськ, м. 456
Царичанка, м. 131, 235, 290
Царичанський р-н 88, 134, 593
Царське Село 64, 472
Цецора, м. 205, 259, 334, 371, 568
Циблі, с. 363
Цибулів, м-ко 410
Цибулівський округ 247
Цивільськ, м. 456
Цинка, с. 492
Цісарська область 574

Ч

Чайківці (Чайковичі), с. 65, 581
Чапаївка, с. 250
Чаплівка (Чаплеевка), с. 52, 615
Чарниші, с. 193
Чебоксари, м. 72
Челябинск, м. 118, 209
Челябінський округ 209
Челябінський пов. 36
Ченгутси, с. 354
Чепелів 515
Червона Мотовилівка, с. 49
Червона Русь 475
Чердинський пов. 240
Черевки, с. 402
Черепин, с. 447
Черешневиці, с. 487
Чериковський р-н 403
Черкаси, м-ко, м. 53, 291, 471, 566, 572, 594
Черкаська обл. 35, 51, 74–75, 112–113, 125, 142, 144, 158, 186–188, 224, 239, 250–251, 286, 291, 305, 315–316, 334, 349, 356, 360, 370, 389, 391, 415, 422, 430, 456, 478, 488, 490, 494, 504, 516, 525, 530–531, 533, 566, 568, 571, 592, 594, 605, 620
Черкаське староство 35, 74
Черкаський пов. 356, 460
Черкаський полк 418, 451
Черкаський р-н 592
Чернигов – див. Чернігів
Черниговская епархия – див. Чернігівська єпархія
Чернин 527, 581
Чернівці, м. 359
Чернігів, м. 16, 36, 43, 59–60, 70–72, 76, 79–81, 89, 94, 122–123, 131, 135, 152, 167, 179, 187, 191, 203, 206, 222, 238–239, 241, 248–250, 252, 254–255, 268–270, 274, 285, 299–300, 309, 320, 322, 327, 333–334, 337, 345–348, 350–352, 362, 369, 377–378, 381, 395, 401, 403, 410, 416, 419, 422, 437–438, 447–448, 456, 471, 482, 495, 500, 512–513, 524, 532, 534, 546–550, 553, 581, 590, 593, 602, 609, 611, 619
Чернігівська губ. 58, 61, 112, 118, 123, 187–188, 228, 250, 273, 285, 324, 326, 458, 532, 537, 544–545, 592, 615–616
Чернігівська єпархія 41, 50, 72–73, 79–80, 99, 101, 122–123, 137, 149, 172, 179, 183, 190, 193, 222, 238–239, 249–250, 252, 255, 270, 293, 322, 334, 346–347, 351–352, 361, 375, 386, 395, 401, 403, 410, 419, 447, 456, 491, 495, 500, 512, 519, 534, 546, 553, 559, 570, 581, 593, 602
Чернігівська обл. 30, 34–37, 39, 54, 58, 61, 76–77, 79, 81, 83, 90–91, 93, 106, 109, 112, 122, 127, 138, 145, 149, 151, 153, 165, 178–179, 182, 187–188, 192, 221–222, 224, 227–228, 230–231, 236, 245, 249, 252, 268–270, 273–274, 280, 291, 293–294, 310, 322–324, 326, 328, 334, 337, 341–342, 346–347, 352–353, 356, 358, 361–362, 369, 376, 378, 382, 390, 393, 401–402, 417, 420–421, 424–425, 431, 436, 443, 446, 451, 456, 458, 465–466, 473, 476, 478, 482, 486, 494, 503, 507, 511, 513, 519, 533, 538, 540, 543, 557, 560, 574, 589, 592, 602, 609, 613, 615–616
Чернігівська сотня 378, 473
Чернігівське воєвод. 114, 247, 280, 358, 369, 452, 515
Чернігівське намісн. 83, 297, 327, 341–342, 362, 401, 482, 538, 544, 615
Чернігівський пов. 270, 362, 482
Чернігівський полк 17, 41, 79, 91, 111–112, 122, 152–153, 178, 187, 192–193, 213, 268, 285, 291, 296, 309, 320, 322–324, 328, 346, 362–363, 376–378, 422, 424, 436–438, 454, 456, 473, 475–476, 482, 490, 511, 513, 533, 565, 602
Чернігівський р-н 79, 269, 378, 454, 473, 482, 511, 513
Чернігівщина 62, 79–80, 123, 127, 161, 187–189, 192–193, 203, 205, 213, 215, 227, 273, 301, 320, 324, 333, 343, 361, 378, 394, 410, 451, 482, 494, 500, 567, 583, 589, 614
Чернігово-Сіверщина 187–188, 250
Черногородка – див. Чорногородка
Чернявщина (Лапинці), с. 148
Чеснокресні грунти 41
Четвертинівка, с. 567
Четвертня, с. 483
Чехівка, с. 433
Чехія 512, 615
Чечельник, м. 460
Чешуйки, с. 83
Чигирин, м. 51–52, 94, 112–114, 117, 127, 152, 166, 171, 177, 188–189, 216, 229, 382, 389–390, 395–396, 453, 475, 516, 567–568, 571–572, 586, 614
Чигиринська сотня 393
Чигиринське старосто 370, 424
Чигиринський пов. 58–59, 83, 456
Чигиринський полк 377, 418, 568, 591, 613
Чигиринський р-н 370, 516, 568
Чигиринщина 568
Чигрин-Дубровська сотня 165
Чорна долина 235
Чорне, с. 516
Чорне море 143, 474
Чорнижів, с. 492–493
Чорнобаївський р-н 380
Чорногорія 17, 473, 487
Чорногородка, с. 166, 287, 429, 570
Чорнотичі, с. 324
Чорнуська сотня 82, 312, 362–363, 376
Чорнухи, м-ко 222, 257, 370, 470, 488, 581
Чорнухинський р-н 312, 362–363, 376
Чортів Міст 111
Чортомлицька Січ 41, 145–146
Чорториги, с. 545
Чорторий, р. 41
Чуваська Республіка 72
Чугуївський пов. 240
Чуднів, м. 115, 170, 396, 571, 614
Чудське, оз. 321
Чуйківці, с. 289
Чумгацький, х. 333

Ш

Шаповалівка, с. 115
Шаргород, м. 391, 561
Шарківщина, с. 246
Шахворостівка, с. 355
Швейцарія 111, 121, 222, 327
Швеція 15, 100, 114, 121, 135, 142, 265, 321, 344, 364, 382, 386, 408, 487, 569, 571, 591, 615
Шебекинський р-н 204
Шевченкове, с. 545
Шепетівка, м. 417
Шептаки, с. 352
Шептаківська сотня 401, 421
Шибенне, с. 258, 381
Шибиринівка, с. 378
Шиловичі, с. 127–128
Шишаки, м., м-ко 294, 447, 592
Шишацька сотня 123, 221, 410
Шишацький р-н 123, 140
Шкей, околиця Брашова 202
Шклов, м. 549
Шкурати, с. 61
Шлезвіг-Гольштинія, земля 51, 61, 65, 153, 189, 345, 349, 360, 481, 484, 539, 565
Шліссельбург, м. 142
Шліссельбурзький пов. 245
Шосткинський р-н 126, 673, 615
Шотландія 170
Шпаківка, с. 452
Шполянський р-н 430
Шулявка, район Києва 99, 375

Щ

Щебри, с. 45
Щекавиця, гора 389, 415, 614
Щеки, с. 394
Щигри, м. 584
Щирець, м. 217
Щорський р-н 83, 362, 376

Ю

Юго-Западная Россия 7, 15, 90, 106–107, 334, 370, 530
Юденів, с. 433
Юр'івка, с. 34, 201
Юсківці, с. 104
Юхнів, с. 560

Я

Яблунівська сотня 61, 132, 239, 519
Явора (Явори), м-ко, с. 609
Яворів, м. 239
Яворівський р-н 78, 218, 458
Яготин, м. 250, 459
Яготинська сотня 68, 282, 333–334
Яготинський р-н 68
Ядлівка, с. 41, 491
Яким'янка 220

Якутія 121
Якутськ, м. 121, 370
Якутський острог 113, 115
Ямпіль, м-ко 178, 262
Ямпільська сотня 178, 251, 452, 529
Ямпільський р-н 531, 544
Янівка, с. (Чернігівського полку) 473–474, 482
Янівка, с. (Полтавського полку) 594
Яновщина, х., с. 140
Янськ, м. 513
Яремин, с. 492
Яреськівська сотня 221, 410
Яреськи 542
Ярополче, с. 188–189
Ярослав, м. 99, 225, 310, 405–406, 430, 443, 475, 560
Ярославка, с. 430
Ярославль, м. 71, 123, 125, 335, 391–392, 476, 566
Ярославська губ. 123–124, 420
Ярославська єпархія 295
Ярославська обл. 124, 476
Ярославське городище 329
Ярошів (Яришів), с. 151
Ярошівка, с. 617
Ясси, м. 12, 32, 55–56, 94, 226, 277, 330, 368, 372–373, 382, 395, 402, 407–408, 442, 529, 531, 540, 613
Яффа, м. 154

Belarus – див. Білорусь
Berlin – див. Берлін
Białystok 317
Bielsk Podlaski 317
Borysthen – див. Бористен
Bucureşti – див. Бухарест
Buffalo 514, 542, 568, 571
Cambridge 19, 22, 43, 62, 83, 98, 104–105, 131, 139–140, 144, 148, 152, 249, 256, 260, 287, 322, 328–329, 333, 350, 357, 362, 374, 411, 431, 451, 465, 485, 492, 513, 515, 523, 586
Charkoviae – див. Харків
Chişinau 33, 175
Central Europe 24
Constantinopoli – див. Константинополь
Czerniechów – див. Чернігів
Czyhiryn – див. Чигирин
Desna – див. Десна
East Central Europe 24
Edmonton – див. Едмонтон
Europe – див. Європа
Firenze – див. Флоренція
Hetmanate – див. Гетьманщина
Kaynardgi – див. Кайнарджі
Kiev – див. Київ
Kiew – див. Київ
Kijovia – див. Київ
Kijów – див. Київ
Köln 22, 108
Korona Polska – див. Корона Польська
Kraków – див. Краків
Leiden – див. Лейден
Leipzig – див. Лейпциґ
Lille 22
Lipsiae – див. Лейпциґ
Lipsk – див. Лейпциґ
Lithuania – див. Литва
London – див. Лондон
Lubelskie województwo – див. Люблінське воєводство
Lublin – див. Люблін
Lwów – див. Львів
Milano – див. Мілан
München – див. Мюнхен
New Haven 570
Olten 108
Osteuropa – див. Східна Європа
Ottawa 19, 24
Oxford 21
Ozov – див. Азов
Padova – див. Падуя
Paris – див. Париж
Petersburg – див. Санкт-Петербурґ
Petropoli – див. Санкт-Петербурґ
Poland – див. Польща
Pologne – див. Польща
Polonia – див. Польща
Polska – див. Польща
Porte Ottomane – див. Оттоманська Порта
Poznań 526
Rámnic – див. Римнік-Вилча
Rom (Roma) – див. Рим
Russe Blanche – див. Біла Русь
Russie – див. Росія
Ruthenium Imperium – див. Російська імперія
Salonica – див. Салоніки
Suceava, м. 359
Toronto – див. Торонто
Ukraina (Ukraine, Ucraina) – див. Україна
Varsoviae – див. Варшава
Warszawa – див. Варшава
Wielkie Księstwo Litewskie – див. Велике князівство Литовське
Wien – див. Відень
Wilno – див. Вільно
Wrocław – див. Вроцлав
Würzburg 108
Zante – див. Закінф
Zaporoże – див. Запорожжя

Джерела, використані авторами статей

Додаток 5

А. Б.[еляновський] Стефан Зизаний. Волын. ЕВ, 1887, № 6–17.

А. Л. «От чего дух геройства в Малороссии исчез?» КС, 1883, № 4.

А. Р-ва. Ириней, епископ Пензенский, 1826–1830 гг. Рассказ священника. РС, 1879, т. 24.

Аббасов А. М. Воронезький край і Полтавщина. В кн.: Тези доповідей і повідомлень Другої Полтавської обласної наукової конференції з історичного краєзнавства. Полтава, 1991.

Абрамов Н. Павел Конюшкевич, митрополит Тобольский и Сибирский (1757–1768). СПб., 1868.

Абрамов Н. Святитель Филофей, в схиме Федор, просветитель сибирских инородцев. Омск, 1882.

Автобіографія Іллі Турчиновського. В кн.: Білецький О. І. Хрестоматія давньої української літератури (доба феодалізму). К., 1952.

Агнцев Д. И. История Рязанской духовной семинарии. 1724–1840. Рязань, 1889.

Адоратский Н. Православная миссия в Китае за 200 лет ее существования. Опыт церковно-исторического исследования по архивным документам, в. 1–2. История Пекинской духовной миссии в первый период ее деятельности (1685–1808 гг.). Казань, 1887.

Аксаков С. Т. Собр. соч., т. 2–3. СПб., [1909].

Аксенов Н. В. Исторические записки о Смоленской губернской гимназии (1786–1833), ч. 1. Смоленск, 1912.

Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отд-ние 2 (1721–1795 гг.), отд-ние 3 (1796–1819 гг.). К., 1904–1913:

Отд-ние 2, т. 1, ч. 1–2 (1721–1750 гг.). К., 1904;
Отд-ние 2, т. 2 (1751–1762 гг.). К., 1905;
Отд-ние 2, т. 3 (1762–1796 гг.). К., 1906;
Отд-ние 2, т. 4 (1762–1795 гг.). К., 1907;
Отд-ние 2, т. 5 (1783–1795 гг.). К., 1908;
Отд-ние 3, т. 1 (1796–1803 гг.). К., 1910;
Отд-ние 3, т. 2 (1804–1808 гг.). К., 1911;
Отд-ние 3, т. 3 (1809–1812 гг.). К., 1912;
Отд-ние 3, т. 4 (1813–1819 гг.). К., 1913.

Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1–5. СПб., 1846–1853.

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, т. 1–15. СПб., 1863–1892.

Акты Унии 1742–1747 гг. Черниг. ЕИ, 1862, ч./офиц., № 1 <прибавление>, №7 <прибавление>.

Александрович Н. К некрологу протоиерея о. Диомидова. Полтав. ЕВ, 1874, № 5.

Александрович Н. Некролог [П. Д. Диомидова]. Полтав. ЕВ, 1874, № 2.

Александрович Н. Празднование юбилея Павла Дионисиевича Диомидова. Полтав. ЕВ, 1873, № 19.

Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVIII века, описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским, в. 2 (От Днестра до Москвы). М., 1897.

Амвросий Молдавский старец Паисий Величковский 1722–1794. Краткий биографический очерк с приложением учения старца Паисия об умной молитве. Почаев, 1902.

Амвросий (Орнатский). История Российской иерархии, ч. 1–6. М., 1807–15.

Андриевский А. А. Войтовство Ивана Сычевского в Киеве (1754–1766 г.). КС, 1891, № 4–6.

Андриевский А. А. Из архива Киевского губернского правления. Исторические материалы, в. 8. К., 1885.

Андрусяк М. До історії боротьби між П. Дорошенком та П. Суховієм в 1668–1669 рр. ЗНТШ, 1929, т. 150.

Андрущенко М. В. Парнас віршотворний: Києво-Могилянська академія та український літературний процес XVIII ст. К., 1999.

Анісов В. Ф., Середа Є.О. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. К., 1959.

Антологія української поезії, т. 1. Українська дожовтнева поезія. Твори поетів XI–XVIII ст. К., 1984.

Антоній (архієпископ Чернігівський і Ніжинський). Нариси з історії Чернігівської єпархії. До 1000-ліття від часу заснування. КСт., 1992, № 3.

Антонович В. Б., Бец В.А. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах, в. 1. К., 1885.

Антонович В. Б. О происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России. К., 1867.

Антонович В. Б. Паны Ходыки, воротилы городского самоуправления в Киеве в XVI–XVII ст. КС, 1882, № 2.

Антонович В. Б. Последние времена Козачества на правой стороне Днепра. По актам с 1679 по 1716 год. К., 1868.

Антонович В. Б. Прилукский полковой есаул Михайло Мовчан и его записная книга. КС, 1885, № 1.

Антонович Д. В. Українська книга. В кн.: Українська культура. Лекції. К., 1993.

Антонович М. Українські співаки на Московщині в 17 ст. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж — Нью-Йорк — Мюнхен — Торонто — Сідней, 1962.

Антонюк Г. Д. Йосип Туробойський — діяч Києво-Могилянської академії. В кн.: Молоді учені-суспільствознавці УРСР — 70-річчю Великого Жовтня. Тези респ. наук.-теорет. конф. 17–18 груд. 1987 р. Львів, 1987.

Анушкин А. Во славном месте Виленском. Очерки из истории книгопечатания. М., 1962.

Апанович О. М. Богдан Хмельницький — полководець та його сподвижники. К., 1997.

Апанович О. М. Гетьмани України і Кошові отамани Запорізької Січі. К., 1993.

Апанович О. М. Подорож упродовж чверть століття. КіЖ, 1991, 21 верес.

Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. Исторические сборники. К., 1983.

Апанович О. М. Сагайдачний Петро — український козацький гетьман. КК, 1998, жовт., № 106.

Апанович О. М. Чортомлицька Запорозька Січ. До 345 річниці заснування. К., 1998.

Апанович О. М. «Щоденник» Якова Марковича. БВ, 1997, № 4.

Аполлонова лютня. Київські поети XVII–XVIII ст. К., 1982.

Аполлос Терешкевич, Слободо-Украинский епископ. Полтав. ЕВ, 1881, № 21.

[Апостол П. Д.] Дневник Петра Даниловича Апостола (май 1725 — май 1727 гг.). КС, 1896, № 7–8.

Арзуманова М. А. Новое о Ф. Эмине. РЛ, 1961, № 1.

Архангельский М. Преосвященный Вениамин (Пуцек-Григорович), митрополит Казанский и Свияжский. «Странник», 1866, т. 1, № 1.

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, т. 7. Вильно, 1870.

Архив Юго-Западной России, издаваемый временною Комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе, ч. 1–3. К., 1859–1914.

Архів Коша Нової Запорозької Січі 1734–1775. Корпус документів, т. 1–2. К., 1998, 2000.

Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713–1776. К., 1994.

Архіў Уніяцкіх мітрапалітаў. Мінск–Полацк, 1999.

Аскоченский В. И. История Киевской духовной академии по преобразовании ее в 1819 году. СПб., 1863.

Аскоченский В. И. Киев с древнейшим его училищем Академиею, ч. 1–2. К., 1856.

Бабий А. И. Православие в Молдавии: история и современность. Кишинев, 1988.

Багалей Д. И. Два культурных деятеля из среды Харьковского духовенства. В кн.: Сб. ХИФО, 1912, т. 20.

Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905), т. 1. Харьков. 1905.

Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), т. 1 (1802–1815), т. 2 (1815–1835). Харьков, 1893–98, 1904.

Багалій Д. І. Нарис української історіографії, т. 1, в. 1–2. К., 1923–25.

Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. К., 1992.

Баклан М. М. Історія села Макіївки Носівського району Чернігівської області. К., 1995.

Бакуменко П., Кощій В. Ханенки. «Україна», 1992, № 26.

Бантыш-Каменский Д. Н. Жизнь преосвященного Амвросия архиепископа. М., 1813.

Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. К., 1993.

Бантыш-Каменский Д. Н. Источники Малороссийской истории, ч. 1 (1649–1687), ч. 2 (1691–1722). М., 1858–59.

Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь достопамятных людей земли русской, содержащий в себе жизнь и деяния знаменитых полководцев, министров, мужей государственных, великих иерархов православной церкви, отличных материалов и учених известных по участию в событиях отечественной истории, ч. 1–5. М., 1836.

Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь достопамятных людей русской земли, ч. 1–3. М., 1847.

Барабан В. Емануїл Козачинський у Сербії. В кн.: Український календар. 1970. Варшава, 1969.

Барабаш Ю. Кибинці й недалеко Кибинців. КСт., 1994, № 2.

Барсов А. В. Андрей Денисов Вторушин, выгорецкий проповедник. (Материалы для истории русского раскола). ТКДА, 1867, № 2, 4.

Барсов Е. В. Описание актов архива Маркевича, относящихся к истории южно-русских монастырей. М., 1884.

Барсов Н. И. Братья Андрей и Семен Денисовы. Эпизод из истории русского раскола. ПО, 1865, т. 17, № 5–6, т. 18, № 9–12.

Барсов Н. И. Семен Денисов Вторушин, предводитель русского раскола XVIII в. К., 1866.

Барсуков А. П. Род Шереметьевых, кн. 4. СПб., 1884.

Бартенев П. И. К жизнеописанию Г. С. Винского. РА, 1877, № 6.

Бегунов Ю. К., Бужинский Г. Ф. В кн.: Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Беднов В. Краткие исторические сведения об Екатеринославской духовной семинарии. Екатеринослав, 1904.

Белгородский А. Киевский митрополит Иерофей Малицкий (1796–1799 гг.). К., 1901.

Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII–XVIII вв. Л., 1981.

Белинис А. Диссертации докторов медицины, защищенных или признанных в Вильнюсском университете в 1793–1844 гг. (Библиографический указатель). Вильнюс, 1958.

Белоброва О. А. Об использовании миниатюр к сочинениям Николая Спафария 1670-х гг. ТОДРЛ, т. 45. Л., 1992.

Белоброва О. А. Писатели и книжники XI–XVII вв. Гавриил Домецкий. ТОДРЛ, т. 40. Л., 1985.

Белявский М. Т. 200-летие Московского университета. М., 1955.

Беляшевский Н. К истории Киевской академии. Конон Зотов в Киевской академии. КС, 1893, № 9.

Бердяев Н. А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX и начала XX века. В кн.: О России и русской философской культуре. Философы русского послеоктябрьского зарубежья. М., 1990.

Бережков М. Н. Георгий Конисский как проповедник. Речь, произнесенная в торжественном собрании Нежинского историко-филологического общества 19 февраля 1895 г. К., 1895.

Берков П. Н. История русской журналистики XVIII века. М.–Л., 1952.

Берлинский М. Ф. Известие о Межигорской церкви. В кн.: ТиЛОИДР, ч. 5, кн. 1. М., 1830.

Берлинський М. Ф. Історія міста Києва. К., 1991.

Библиографический указатель замечательных уроженцев и деятелей Харьковской губернии. В кн.: Харьковский календарь на 1884 г. Харьков, 1883.

Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. Московского университета за истекающее столетие со дня учреждения янв. 12-го 1755 по день столетнего юбилея янв. 12-го 1855, ч. 1–2. М., 1855.

Биологи. Биографический справочник. К., 1984.

Біда К. Іоанікій Галятовський і його «Ключ розуменія», ч. 1. Пам'ятки української літератури і мови XVII ст. Рим, 1975. (Editiones Universitatis Catholicae Ukrainorum S. Clementis Papae, t. 37–39).

Біднов В. «Найдорожче для мене зосталося там, коло Вас...» (Листи Василя Біднова до Дмитра Яворницького). КСт., 1993, № 2.

Білецький О. І. Симеон Полоцький та українське письменство XVII-го віку. В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. Д. І. Багалія. К., 1927.

Білецький О. І. Хрестоматія давньої української літератури (доба феодалізму). К., 1952.

Білецький П. О. Український портретний живопис XVII–XVIII ст. К., 1969.

Благовещенский А. История Казанской духовной семинарии с восьмью низшими училищами за XVIII–XIX ст. Казань, 1881.

Благовещенский М. Извлечение из материалов по истории Черниговской семинарии. Черниг. ЕИ, 1900, № 15; 1903, № 10, 21–24; 1904, № 1, 3–4, 18.

Блажейовський Д. Ієрархія Київської церкви (861–1996). Львів, 1996.

Бобринский А. А. Дворянские роды, внесенные в общий Гербовник Всероссийской Империи, ч. 2 (от начала XVII столетия до 1885 года). СПб., 1890.

Бобынэ Г. О. Гуманизм в философской и общественной мысли Молдавии в XVII — начале XVIII в. Кишинев, 1988.

Бодянский О. Исторические сведения о генеральном хорунжем, Николае Даниловиче Ханенко. ЧОИДР, 1858, кн. 1.

Божерянов И. Н. Художник Кирилл Иванович Гловачевский. (Биографический очерк). КС, 1885, № 2.

Болховітінов Є. Вибрані праці з історії Києва. К., 1995.

Болховитинов Е. Историческое известие о митрополите Петре Могиле. ВЕ, ч. 72, № 21.

Болховитинов Е. Краткое описание Киево-Софийского собора и монастыря. К., 1825.

Болховитинов Е. Новый опыт исторического словаря о российских писателях. ДП, 1805, ч. 2, № 6.

Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры с присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное, также планов Лавры и обеих пещер. К., 1826.

Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского Собора и Киевской иерархии с присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное, также планов и фасадов Константинопольской и Киевской Софийской церкви и Ярославова надгробия. К., 1825.

Болховитинов Е. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви, т. 1–2. М., 1995.

Болховитинов Е. Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России, служащий дополнением к Словарю писателей духовного чина, т. 1–2. М., 1845.

Большаков Л., Большакова Т. Винский, известный и неизвестный. В кн.: Рифей. Уральский литературно-краеведческий сборник. Челябинск, 1981.

Большаков Л. Н. Возвращение из прошлого. К., 1988.

Большаков Л. «Я истины искал...» В кн.: Уральский библиофил. Челябинск, 1986.

Боплан Гийом Левассер де. Опис України. К., 1990.

Борисенко В. Дем'ян Многогрішний. КСт., 1992, № 4.

Боровик М. К. Про вплив народної пісні на мелодику А. Веделя. УМ, 1971, в. 6.

Боровкова-Майкова М. С. Нил Сорский и Паисий Величковский. В кн.: Сергею Федоровичу Платонову ученики, друзья и почитатели. Сб. ст. СПб., 1911.

Бородий Н. К. А. Ф. Масловский — выдающийся украинский врач XVIII в. СЗ, 1984, № 5.

Бородий Н. К. Е. Ф. Зверяка — инспектор Бессарабской врачебной управы. СЗ, 1987, № 4.

Бородий Н. К. К биографии братьев А. М. и П. М. Шумлянских. СЗ, 1984, № 7.

Бородий Н. К. К биографии Д. С. Самойловича. СЗ, 1977, № 3.

Бородий Н. К. М. Я. Трохимовский — выдающийся украинский врач XVIII века. СЗ, 1977, № 8.

Бородій М. К. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987.

Бородій М. К. Участь вихованців Київської академії в розвитку вітчизняної медицини XVIII ст. УІЖ, 1980, № 3.

Бороздин А. Денисовы, братья Андрей и Семен. В кн.: РБС, т. Дабелов–Дядьковский. СПб., 1905.

Борщак І. Арешт Войнаровського. ЗНТШ, 1925, т. 138–140.

Борщак І. Великий мазепинець Григор Орлик. В кн.: Різниченко В. Пилип Орлик — гетьман України. Історична оповідь. К., 1996.

Борщак І. Войнаровський: сестрінок гетьмана Івана Мазепи, друг Аврори Кенгісмарк і сибірський в'язень. Львів, 1939.

Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. Історичні есе. Львів, 1991.

Борщак І. Мазепа — людина й історичний діяч. Львів. 1933.

Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. Життя й порив великого гетьмана. К., 1991.

Ботвинник М. Б. Лаврентий Зизаний. Минск, 1973.

Бражников М. В. «Азбука» Александра Мезенца. СМ, 1968, № 6.

Браиловский С. Н. К литературной деятельности Гавриила Домецкого. ИОРЯС, 1904, т. 9, кн. 4.

Браиловский С. Н. Один из пестрых XVII столетия. Историко-литературное исследование. СПб., 1902.

Брайчевська О. А., Ляшко С. М., Чишко В. С. Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець X — початок XX ст.). В кн.: Українська біографістика. Зб. наук. праць, в. 1. К., 1996.

[Брайчевський М. Ю.] Максим Берлинський та його «Історія міста Києва». В кн.: Берлинський М.Ф. Історія міста Києва. К., 1991.

Братчикова Е. К. Парсуна Димитрия, митрополита Ростовского и Ярославльского. ТОДРЛ, т. 46. Л., 1993.

Брикнер А. Патрик Гордон и его дневник. СПб., 1878.

Брискман М. А. В. Г. Анастасевич (1775—1845). М., 1958.

Бровко А., Бровко Б. Яків Новицький та його імениті предки. Запоріжжя, 1997. (Запорізька спадщина, в. 3).

Брюховецький В. Відродження. КСт., 1993, № 1.

Брюховецький В. Відродження Києво-Могилянської Академії. УІ, 1991, т. 28, № 1/2.

Брюховецький В., Хижняк З. Світильник духовності. «Кур'єр ЮНЕСКО», 1996, № 12.

Буганов В. И., Буганов А. В. Полководцы 18 в. Русские полководцы. М., 1992.

Будзиновський В. Наші гетьмани. Львів, 1907.

Будовниц И. У. Словарь русской, украинской, белорусской письменности и литературы до XVIII века. М., 1962.

Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды. Биобиблиографический словарь, т. 1. Минск, 1976.

Булашев Г. О. Преосвященный Ириней Фальковский, епископ Чигиринский, К., 1883.

Булгаков (Макарий). История Киевской академии. СПб., 1843.

Булгаков (Макарий). История Нижегородской иерархии, содержащая в себе сказания о нижегородских иерархах с 1672 по 1850. СПб., 1857.

Булгаков (Макарий). История Русской церкви, т. 11, кн. 2—12. СПб., 1882—1883.

Булич Н. Н. Из первых лет Казанского университета (1805—1819), ч. 2. Казань, 1891.

Булич С. К. Очерк истории языкознания в России, т. 1 (XIII в.—1825 г.). СПб., 1904.

Буцинский П. Н. О Богдане Хмельницком. Харьков, 1882.

В. А.[скоченский В. И.] Василий Григорьевич Григорович-Барский, знаменитый путешественник XVIII века. К., 1854.

[В. Д.] Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии за время от 1798 г. по 1818 г., извлеченные из дел архива Полтавской духовной Консистории. Полтав. ЕВ, 1883, № 3, 5.

«В лета моей юности»: Н. В. Гоголь на Полтавщине. М., 1991.

В. Г. Рубан. В кн.: Тихонравов Н. С. Соч., т. 3, ч. 1. Русская литература XVIII и XIX вв. М., 1898.

Василенко М. П. Матеріали до історії українського права, т. 1. К., 1929.

Василенко М. Павло Полуботок. В двісталітню річницю його смерті (29.XII.1724 р.) (Розвідка). «Україна», 1925, кн. 6.

Василенко Н. К истории малорусской историографии и малорусского общественного строя. КС, 1894, № 11—12.

Василенко Н. П. Очерки по истории Западной Руси и Украины. К., [1916].

Васильчиков А. А. Записка о хранителе Депо Манускриптов г. коллежском советнике Дубровском. РА., 1878, кн. 2.

Васильчиков А. А. О собирателе рукописей Дубровском. РА, 1878, кн. 2.

Васильчиков А. А. Семейство Разумовских, т. 1. СПб., 1880.

Величко С. В. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII-м веке, т. 1—4. К., 1848—64.

Величко С. В. Літопис, т. 1—2. К., 1991.

Величковский А. Святитель Димитрий, митрополит Ростовский (Ко дню 200-летия со дня его блаженной кончины). Чернигов, 1909.

Величковський І. Твори. К. 1972.

Венгеров С. А. Источники словаря русских писателей, т. 1. СПб., 1900.

Венгеров С. А. Критико-биографический словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней), т. 1, в. 1—3. Пг., 1915.

Вениамин (Пуцек-Григорович), митрополит Казанский и Свияжский. 1762—1782. Полтав. ЕВ, 1883, № 8.

Вересаев В. В. Спутники Пушкина, в. 1. М., 1934.

Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини. К., 1991.

Верхратський С. А. Історія медицини. К., 1983.

Веселаго Ф. Ф. Общий морской список, ч. 1. От основания флота до кончины Петра Великого. СПб., 1885.

Винар Л. Андрій Войнаровський. Мюнхен—Клівленд, 1962.

Виноградова М., Дяченко В. Де жив головний архітектор? ЛУ(К.), 1993, 4 лют.

Винский Г. С. Мое время. Записки. СПб., 1914.

Винтер Е. Феофан Прокопович и начало русского Просвещения. В кн.: XVIII век, сб. 7. М.—Л., 1966.

Витвицький В. Максим Березовський. Життя і творчість. Джерзі Сити, 1974.

Вишневский Д. Из быта студентов старой Киевской академии. КС, 1896, № 1—3.

Вишневский Д. Искра Гавриил монах, риторический учитель Черниговского Коллегиума и его столкновение с префектом Киевской Академии Георгием Конисским. КС, 1897, № 9.

Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII столетия. (Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время). К., 1903.

Владимирский-Буданов М.Ф. Акты по управлению Малороссиею гр. П. А. Румянцева за 1767 год. ЧИОНЛ, 1891, кн. 5, отд. 3.

Владимирский-Буданов М. Ф. Материалы для биографии В. Стефановича (1697—1773). ЧИОНЛ, 1893, кн. 7, отд. 3.

Власовський І. Історія української церкви, т. 3. Нью-Йорк, 1957.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1. Нью-Йорк, 1955.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 3 (XVIII—XX ст.). Нью-Йорк—К.—С.Бавнд Брук, 1990.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 3 (XVIII—XX ст). К., 1998. (Репринт. відтвор. вид. Нью-Йорк, 1955 р.).

Возняк М. Бендерська комісія по смерті Мазепи. В кн.: Мазепа. Збірник, т. 1. Варшава, 1938.

Возняк М. Граматика Лаврентія Зизанія з 1596 р. Львів, 1911. (Відб. ЗНТШ, т. 101, в. 1—102, в. 2).

Возняк М. С. Історія української літератури, т. 2—3. Віки XVI—XVIII, ч. 1—2. Львів, 1921—24.

Возняк М. С. Історія української літератури, кн. 1. Львів,1992.

Возняк М. С. Письменницька діяльність Івана Борецького на Волині і у Львові. Львів, 1954.

Возняк М. С. Причинки до студії над писаннями Лаврентія Зізанія. Львів, 1908. (Відб. ЗНТШ, т. 83, в. 3).

Возняк М. Рецензія на нові книги про святителя Димитрія. ЗНТШ, 1911, т. 101.

Возняк М. Старе українське письменство. Львів, 1929.

Воїнов С. Нове про родину Рачинських. СЛ. 1999, № 3.

Войтков А. Иов Базилевич, епископ Переяславский, и участие его в церковно-политической жизни Польской Украины (1771—1776). К., 1903.

Волинський Й. Дмитро Бортнянський і Західна Україна. В кн.: УМ, в. 6. К., 1971.

Волк-Карачевский В. В. Борьба Польши с казачеством во второй половине XVII и начале XVIII века. К., 1899.

Володарі гетьманської булави. Історичні нариси. К., 1994.

Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К., 1995.

Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб., 1888.

Воронова Т. П. П. П. Дубровский — первый хранитель «Депо Манускриптов» Публичной библиотеки. В кн.: АЕ за 1980 год. М., 1981.

Воронова Т. П. Материалы к биографии П. П. Дубровского. В кн.: Источниковедческое изучение памятников письменной культуры. Сб. науч. трудов. Л., 1984.

Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы, т. 1–3. М., 1953; М., 1954.

Востоков А. К истории первого Крымского похода. КС, 1886, № 2.

Востоков А. Суд и казнь Григория Самойловича. КС, 1889, № 1.

Всеволодский-Генросс В. Н. Русский театр от истоков до середины XVIII века. М., 1957.

Втішний А. Київські сторінки щоденника Патрика Гордона. «Хроніка–2000», 1997, № 17–18.

[Г.] С дороги. КС, 1889, № 4.

Гл. Л. Список докторов медицины из малороссов, практиковавших в России в XVIII столетии. КС, 1896, № 3.

Гаєцький Ю. Києво-Могилянська академія і Гетьманщина. НЗ НаУКМА, т. 3. Історія. К., 1998.

Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Зб. документів. К., 1970.

Гейко С. Татарський гетьман. «Старожитності», 1994, № 5/6.

Генерал-фельдмаршал граф Борис Петрович Шереметев. В кн.: Бантыш-Каменский Д. Н. Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов, ч. 1–4. Пушкино, 1991.

Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка (1729–30 года). К., 1901.

Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–31 гг.). К., 1896.

Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка (1729–1730). Чернигов, 1908.

Геннади Г. Н. Справочный словарь о русских писателях и ученых, умерших в XVIII и XIX столетиях, и список русских книг с 1725 по 1825 год, т. 1–3. Берлин, 1876–1906.

Георги И. Г. Описание всех, обитающих в Российском государстве, народов и их житейских обрядов, обыкновений, одежд, жилищ, вероисповеданий и прочих достопамятностей, ч. 1–4. СПб., 1799.

Герасименко Н.О. Данило Апостол — гетьман Лівобережної України (1727–1734 рр.). УІЖ, 1992, № 3.

Герасименко О. Я. Гоголь і Полтавщина. К., 1976.

Гербель Н. В. Русские портреты в биографиях и образцах. СПб., 1888.

Гермайзе О. Коліївщина в світлі новознайдених матеріалів. «Україна», 1924, кн. 1–2.

Гермоген (епископ Псковский). Таврическая епархия. Псков, 1887.

Гершензон-Чегодаева Н. М. Дмитрий Григорьевич Левицкий. [М., 1964].

Гиляревский А. К. Русский паломник Барский. РА, 1881, кн.1.

Гісцова Л. З. Чи були блакитні й жовті прапори на Запоріжжі? АУ, 1990, № 5.

Глобенко М. «Тератургіма» Атанасія Кальнофойського в її зв'язках із старокиївською літературою. Мюнхен, 1956.

Гнатюк В. Зносини українців із сербами. В кн.: Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському з нагоди його 10-літньої праці в Галичині 1864–1904 рр. Львів, 1906.

Голобуцький В. О. Запорізька Січ в останні часи свого існування (1734–1775). К., 1961.

Голубев С. Т. В защиту Киевского митрополита Петра Могилы. Киев. ЕВ, 1893, № 3, 10–11.

Голубев С. Т. Гедеон Одорский (бывший ректор Киевской академии в начале XVIII столетия). ТКДА, 1900, № 10, 12.

Голубев С. Т. Две драматические пьесы прошлого столетия Сильвестра Ляскоронского. 1. Трагедо-комедия, изданная в академии Киевской честным иеромонахом Сильвестром Ляскоронским, учителем пиитики школы поэтики, 1729 года; 2. Образ страстей мира сего образом страждущего Христа исправися. ТКДА, 1877, № 9.

Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886.

Голубев С. Т. К биографии фундаторши Киево-братского монастыря Елизаветы Васильевны Гулевичевны и ее ближайших родственников. ТКДА, 1886, № 9.

Голубев С. Т. Киево-Могилянская коллегия при жизни своего фундатора, Киевского митрополита Петра Могилы. Речь на годичном акте Киевской духовной академии 26 сентября 1890 г. К., 1890.

Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия. Речь, произнесенная на торжественном акте Киевской духовной академии 26 сентября 1901 г. К., 1901.

Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. (Опыт церковно-исторического исследования), т. 1–2. К., 1883–98.

Голубев С. Т. Материалы для истории западно-русской церкви, в. 1. К., 1891.

Голубев С. Т. О составе библиотеки Петра Могилы. Киев. ЕВ, 1876, № 8–9.

Голубев С. Т. Старый корпус Киевской академии (Мазепин) и его «репарация» при архиепископе Рафаиле Заборовском. К., 1913.

Горбань М. Нариси з української історіографії, ч. 1. Новий список літопису «Краткое описание Малороссии». Харків, 1923.

Горбенко Є. В. Києво-Могилянська академія. Архітектурний нарис. К., 1995.

Горбенко Є. В. Нове у дослідженні творчості архітектора І. Г. Шеделя. ВАБіА УРСР, 1960, № 4.

Горбенко Е. В. Новое в исследовании творчества каменных дел мастеров Ивана и Степана Стобенских. В кн.: Исследование и охрана архитектурного наследия Украины. Сб. К., 1980.

Горбенко Є. В., Нельговський Ю.П. Реконструкція вигляду будинку Київської Академії (XVIII ст.). ВАБіА УРСР, 1962, № 1.

[Гордиевский И.] Святитель Феодосий Углицкий, архиепископ Черниговский. КС, 1903, № 9.

Гордон П. Дневник генерала Патрика Гордона, веденный им во время его шведской и польской служб от 1655 г. до 1661 г. и во время его пребывания в России от 1661 г. до 1699 г., ч. 1–2. М. 1892.

Гордон П. Киев в 1684/85 годах по описанию служилого иноземца Патрикия Гордона. Из дневника Гордонова извлеч. приват-доцентом Казанской духовной академии, магистром С. А. Терновским. К., 1875.

Горенко Л. І. Щоденники Я. Марковича та М. Ханенка як джерело вивчення музичного побуту гетьмансько-старшинського середовища першої половини XVIII ст. на Україні. В кн.: Рукописна та книжкова спадщина України, в. 3. К., 1996.

Горленко В. П. Записки Иоасафа Горленко, епископа Белгородского, и Старинные заметки о роде Горленков. К.,1892.

Горленко В. П. Украинские были. К., 1899.

Горленко В. Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків. К., 1964.

Горобець В. Й. Діаріуші — визначні пам'ятки української писемності XVIII ст. В кн.: Історичні джерела та їх використання, в. 7. К., 1972.

Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII першої чверті XVIII ст. К., 1995.

Горобець В. М. Зліт і падіння Івана Брюховецького. ІУ (К.), 1997, жовт., № 38 (54)–39 (55).

Горобець В. М. Присмерк Гетьманщини. Україна в роки реформ Петра І. К., 1998.

Горобець В. Славетні імена Сіверянщини: Роман Ракушка-Романовський (Самовидець). СЛ, 1997, № 3.

Горский А. Несколько сведений о Паисие Лигариде, до прибытия его в Россию. В кн.: Прибавление к изданию творений Святых Отцов, в русском переводе за 1862 год, ч. 21. М., 1862.

Горфункель А. Х. Андрей Белобоцкий — поэт и философ конца 17 — нач. 18 в. В кн.: ТОДРЛ, т. 18. М.–Л., 1962.

Горючко П. С. Документы к истории Могилевской духовной семинарии, 1758–1810

годов. Могилев. ЕВ, 1907, № 20–24.

Горючко П. С. Материалы для истории Могилевской духовной семинарии, 1780–1800 г. 1. Самсон Васильевич Цветковский. Могилев, 1901.

Горючко П. С. Учителя Могилевской духовной семинарии. Биографические материалы для времени 1765–1808 годов. Могилев, 1904.

Грабянка Г. И. Действия презельной и от начала поляков кривавшой небывалой брани Богдана Хмелницкого, гетмана Запорожского, с поляки, за Найяснейших Королей Польских Владислава, потом и Каземира, в року 1648, отправоватися начатой и за лет десять по смерти Хмелницкого неоконченной, з розных летописцев и из диариуша, на той войне писанного, в граде Гадячу, трудом Григория Грабянки, собранная и самобитних старожилов свидетельстви утвержденная. Року 1710. К., 1854.

Грабянка Г. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. К., 1992.

Граевский И. Киевский митрополит Тимофей Щербацкий. К., 1912.

Грамоты к Патриарху Никону от Богдана Хмельницкого и проч. ВЕ, 1827, № 13, июль.

Грандо О. А. Визначні імена в історії української медицини. К., 1997.

Грановский А. Полтавская епархия в ее прошлом и настоящем. (Историко-статистический опыт), в. 1. Полтава, 1901.

Греки на українських теренах. Нариси з етнічної історії: документи та матеріали. К., 2000.

Григорий, архимадрит. Списки настоятелей Московского Высокопетровского монастыря с 1379 года. ЧОИДР, 1874, кн.1, № 1–3.

Григорович-Барський В. Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік. К., 2000.

Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф.Л. Давня українська література. К., 1989.

Грінченко М. Історія української музики. К., 1922.

Громбах С. М. Данило Самойлович (1744–1805). М., 1951.

Громбах С. М. [Примечания]. В кн.: Самойлович Д. Избранные произведения, в. 1. М., 1949.

Громбах С. М. Русская медицинская литература XVIII века. М., 1953.

Громов П. Историко-статистическое описание Камчатских церквей. ТКДА, 1861, т. 1.

Громов П. Начало христианства в Иркутске и святой Иннокентий, первый епископ Иркутский. Его служение, управление, кончина, чудеса и прославления, ч. 1–3. Иркутск, 1868.

Гронський Й. С. Лекції з синтаксису Митрофана Довгалевського. Рад. л-во, 1982, № 7.

Гроссу В. Памяти Гавриила Бануленско-Бодони, экзарха Молдо-Валашского (1808–1812) и митрополита Кишиневского (1813–1821). ЖМП, 1971, № 6.

Груздев В. С. Краткий очерк истории акушерства и гинекологии в России. ЖА и ЖБ, 1906, № 3–4, 6, 10.

Грушевский М. С. Барское староство, исторические очерки. К., 1894.

Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. К., 1990.

Грушевський М. С. Історія України-Руси, т. 6–7, 9, кн. 1–2, 10. К., 1995–98.

Грушевський М. С. Історія української літератури, т. 6, кн. 1. К., 1996.

Губерти Н. В. Материалы для русской библиографии, в. 1. Хронологическое обозрение редких и замечательных русских книг XVIII ст., напечатанных в России гражданским шрифтом. 1725–1800. М., 1878.

Гузнер И. А. Библиотеки учебных заведений Сибири в первой половине XVIII века. В кн.: Книга в Сибири XVII — начала XX вв. Новосибирск, 1980.

Гуковский Г. А. Эмин и Сумароков. В кн.: XVIII век, сб. 2. М.–Л., 1940.

Гуржій О. І. Гетьман Іван Скоропадський. К., 1998.

Гусарчук Т. В. Рукописна колекція творів А.Веделя з бібліотеки хору Київської духовної академії. В кн.: З історії української музичної культури. Тематичний збірник наукових праць. К., 1991.

Гусарчук Т. В. Шкода, що доля була такою жорстокою... КіЖ, 1995, 1 листоп.

Гуслистий К. Г. Петро Конашевич-Сагайдачний (До 350-річчя від дня смерті). УІЖ, 1972, № 4.

Ґрачотті С. Українська культура XVII ст. і Європа. В кн.: Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи. (Матеріали 1-го українсько-італійського симпозіуму 13–16 вересня 1994 р.). К.– Венеція, 1996.

Данилевский В. В. Ломоносов на Украине. Л., 1954.

Данилевский Г. П. Украинская старина. В кн.: Данилевский Г. П. Соч., т. 21. СПб., 1901.

Данилевский Г. П. Харьковские народные школы (1732–1865). В кн.: Данилевский Г. П. Украинская старина. Харьков, 1866.

Данилишина Е. И., Обысова Е.С. Н. М. Максимович-Амбодик. М., 1976.

Даніш М. Українські студенти в Братиславському ліцеї у XVIII ст. УІЖ, 1991, № 3.

Дашкевич Я. Р. Берлін, квітень 1791 р. Місія В. В. Капніста. Її передісторія та історія. В кн.: УАЩ (Нова серія), т. 4, в. 1. К., 1992.

Дашкевич Я. Павло Тетеря. В кн.: Володарі гетьманської булави. Історичний нарис. К., 1994.

Дашкова Е. Р. Записки княгини Е. Р. Дашковой. М., 1990 (Репринт. воспроизвед. изд. Лондон, 1859 г.).

Два письма гетмана Мазепы к гадяцкому полковнику, писанные во время зимовки в Дубно, в декабре 1705 года. КС, 1901, № 4.

Дем'янчук В. М. З історії заснування Переяславського колегіуму. В кн.: Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. Зб. наук. праць. К., 1992.

Денисенко А. Канцлер О. Безбородько. «Старожитності», 1991, № 4.

Деркач Б. А. Гулак-Артемовський П. П. В кн.: УЛЕ, т. 1. К.,1988.

Джиджора І. Реформи Малоросійської Колегії на Україні в 1722–23 рр. В кн.: Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському з нагоди його 10-літньої праці в Галичині 1894–1904 рр. Львів, 1906.

Джиджора І. Україна в першій половині XVIII віку. Розвідки і замітки. К., 1930.

Джунковський В. Данило Самойлович. ВЖВН, 1813, № 6.

Дзендзелівський Й. О. Видатний український філолог. «Мовознавство», 1968, № 6.

Дзира Я. І. Величко та його літопис. (До 300-річчя від дня народження літописця). В кн.: Історіографічні дослідження в Українській РСР, в. 4. К., 1971.

Дзира Я. І. Вступ. В кн.: Самовидець. Літопис. [Історіографічна пам'ятка другої половини XVII ст.]. К., 1971.

Дзира Я. І. Іван Виговський як реформатор українського правопису і основоположник національної ідеології. В кн.: Конотопська битва 1659 року. Зб. наук. праць. К., 1996.

Дзира Я. І. Михайло Грушевський та козацьке літописання XVII–XVIII ст. УІ, 1991, № 3–4; 1992, № 1–4.

Дзира Я. Михайло Ханенко. В кн.: Гетьмани України: історичні портрети. Зб. К., 1991.

Дзира Я. Творчість Шевченка і літопис Величка. «Вітчизна», 1962, № 5.

Дзира Я. Чия ж насправді «Історія Русів»? «Слово Просвіти» (К.), 1996, 6 черв. (25).

Дзюба О. М. Злигодні полковника-мазепинця. «Старожитності», 1994, № 3/4.

Дзюба О. М. Козицький і Мотоніс. «Старожитності», 1994, № 3/4.

Дзюба Е. Н. Переводческая деятельность воспитанников Киевской академии (XVIII в.). В кн.: Культурные и общественные связи Украины со странами Европы. Сб. научн. тр. К., 1990.

Дзюба Е. Н. Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским (вторая половина XVI — первая половина XVII в.). К., 1987.

Дивний І. В. Козелецький військовий некрополь. Біографічний довідник. К., 1997.

Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. [Зб. документів]. К., 1993.

Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України. К., 1976.

Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. Збірник актових документів. К., 1981.

Діярій гетьмана Пилипа Орлика. В кн.: Праці Українського інституту у Варшаві, т. 17, серія історична, кн. 3. Варшава, 1936.

Для посетителей портретной залы Киевской духовной академии. К., 1874.

Дмитриев Л. А. История открытия рукописи «Слова о полку Игореве». В кн.: «Слово

о полку Игореве» — памятник XII века. М.—Л., 1962.

Дмитриев М. В. Православие и Реформация. Реформационные движения в восточно-славянских землях Речи Посполитой во второй половине XVI в. М., 1990.

Дмитриченко В. С. Суспільно-політичні погляди Я. П. Козельського. К., 1957.

Доброхотов Б. В. Д. С. Бортнянский. М.—Л., 1950.

Добрынин Г. И. Истинное повествование или жизнь Гавриила Добрынина, им самим написанная. 1752—1827. РС, 1871, № 2—10.

Документы Богдана Хмельницкого (1648—1657). К., 1961.

Документы и дела, относящиеся к жизни и деятельности св. Иоасафа (Горленко), епископа Белгородского и Обонянского (1748—1754), в.1—2. Курск, 1910—11.

Документы, известия и заметки. КС, 1905, № 10.

Документы об освободительной войне украинского народа. 1648—1654 гг. К., 1965.

Долгоруков П. В. Российская родословная книга, ч. 1. СПб., 1854.

Доманицький В. Вірші Данила Братковського. В кн.: Липинський В. І. Данило Братковський — суспільний діяч і письменник XVII століття. К., 1909.

Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич, 1991.

Дорошенко Д. І. Гетьман Петро Дорошенко. Огляд його життя і політичної діяльності. Нью-Йорк, 1985.

Дорошенко Д. І. Мазепа в історичній літературі і в житті. В кн.: Мазепа. Збірник, т. 1. Варшава, 1938.

Дорошенко Д. І. Нарис історії України, т. 1—2. К., 1992.

Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. К., 1996.

Дорошенко Д. І. Польсько-українська війна 1671 року (до історії гетьманування Петра Дорошенка). Прага, 1942.

Дорошенко Д. І. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. Берлін, 1940.

Драматическое произведение XVIII-го века, найденное в рукописях Смоленской духовной семинарии. КС, 1897, № 7—9 (Прил.).

Дроздова З. А. Нестор Максимович Максимович-Амбодик (отец русского акушерства). Л., 1950.

Дружинин В. Г. Писания русских старообрядцев. Перечень списков, составленный по печатным описаниям рукописных собраний. СПб., 1912.

Дружинин В. Г. Поморские палеографы начала XVIII столетия. Пг., 1921.

Дублянський А. Українські святі. Мюнхен, 1962.

Дубровський В. Життя й діла Феодосія Углицького (Полоницького). Харків, 1930.

Думитрашков К. Поздравления от Киевской духовной академии митрополиту Серапиону. Киев. ЕВ, 1875, № 15—16.

Дурново Н. Н. Иерархия Всероссийской церкви от начала христианства в России до настоящего времени, ч. 1—3. М., 1892—98.

Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII і початку XVIII ст. К., 1959.

Ежерец Е. А. Первый русский врач-воздухоплаватель — Иван Григорьевич Кашинский. В кн.: Авиационная и космическая медицина. Труды III Всесоюзной Конференции по авиационной и космической медицине (г. Калуга, 10—13 июня 1969 г.), т. 1. М., 1969.

Екатерина II. Записки императрицы Екатерины II. М., 1990. (Репринт. воспроизвед. изд. Лондон, 1859 г.).

Екатерина II. Переписка российской имп. Екатерины Второй с г. Вольтером с 1763 по 1778 г., ч. 1. СПб., 1802.

Еремин И. П. Симеон Полоцкий — поэт и драматург. В кн.: Полоцкий С. Избр. сочинения. М.—Л., 1953.

Ернст Ф. Київ. Путівник. К., 1930.

Ернст Ф. Київські архітектори XVIII віку, ч. 1. К., 1918.

Ерчић В. Мануил (Михаил) Козачинский и његова Траедокомедија. Нови-Сад—Београд, 1980.

Ефименко А. Я. История украинского народа. К., 1990.

Євдокименко В. Суспільно-політичні погляди і діяльність Лазаря Барановича. В кн.: З історії вітчизняної філософської та суспільно-політичної думки. К., 1959.

Єнсен А. Мазепа. Історичні картини. К., 1992.

Єнсен А. Родина Войнаровських в Швеції. ЗНТШ, 1908, т. 92, кн. 6.

Єфремов С. О. Історія українського письменства. К., 1995.

Ж-цкий И. [Житецкий И.П.] Петр Могила. В кн.: ЭСБиЕ, т. 46. СПб., 1898.

Жевахов Н. Д. Святитель Иоасаф (Горленко), епископ Белгородский и Обоянский (1705—1754). Материалы для биографии, т. 1—2, ч. 1—2, 3. К., 1907—09.

Желєзняк І. М. М. Козачинський і літературна мова Сербів другої половини XVIII ст. В кн.: З історії української та інших слов'янських мов. Зб. ст. К., 1965.

Жерела до історії України-Руси, т. 12. Львів, 1911.

Жигун О. Артемій Ведель: розшуки і повідомлення. УК, 1997, № 7.

Житецкий П. Памяти Георгия Конисского (1717—1795). К., 1895.

Житецкий П. И. Странствующие школьники в старинной Малороссии. КС, 1892, № 2.

Житецкий П. И. Энеида Котляревского и древнейший список ея в связи с обзором малороссийской литературы XVIII века. К., 1900.

Житие святителя Феодосия архиепископа, Черниговского чудотворца. М., 1996 (Репринт. воспроизвед. изд. 1898 г.).

Жмакин В. Митрополит Гавриил Бодони. РА, 1898, № 11.

Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI—XVIII ст. К., 1983.

Жук В. Н. Унікальна пам'ятка історії та культури. В кн.: Полтавський Хрестовоздвиженський монастир. Статті з історії монастиря. Полтава,1993.

Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. К., 1997.

Журавський Ю. Й., Зайцев Б. П. Харківський колегіум: його викладачі та вихованці. В кн.: УІЗ, в. 37. Харків, 1992.

Забелин И. И. Из хроники общественной жизни в Москве в XVIII ст. В кн.: Сб. ОЛРС. М., 1891.

Забелин И. И. Малороссийская переписка, хранящаяся в Московской оружейной палате. М., 1848.

Загоскин Н. П. Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. Казанского университета (1804—1904). За сто лет, ч. 1—2. Казань, 1904.

Закревский Н. Описание Киева, т. 2. М., 1868.

Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні, кн. 1—2, ч. 1—2. Львів, 1981—84.

Запорізьке козацтво в українській історії, культурі та національній самосвідомості. Матеріали міжнар. наук. конф. К.—Запоріжжя, 1997.

Заруба В. М. Охочекомонний полковник Ілля Новицький та його архів. В кн.: Рукописна та книжкова спадщина України, в. 1. К., 1993.

Заруба В. М. Постаті. Студії з історії України, кн. 2. Дніпропетровськ, 1993.

Заруба В. М. Студії з історії України. К., 1995.

Заруба В. М. Украинское казацкое войско в борьбе с турецко-татарской агрессией (последняя четверть XVII в.). Харьков, 1993.

Заседание в Книжной Палате 18-го февраля 1627 г. по поводу исправлений Катехизиса Л. Зизания. В кн.: Памятники древней письменности и искусства. СПб., 1878.

Затенацький Я. П. Українське мистецтво першої половини XIX ст. К., 1965.

Захара И. С. Борьба идей в философской мысли на Украине на рубеже XVII—XVIII вв. (Стефан Яворский). К., 1982.

Захара І. С. Стефан Яворський. Львів, 1991.

Захара І. С. Теорія пізнання і логіка. В кн.: Історія філософії на Україні, т. 1. К., 1987.

Збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія з нагоди 70-ї річниці життя та 50 років наукової діяльності. К., 1927.

Зборник за ликовне уметности, [4—5]. Нови Сад, 1968—69.

Звонарева Л. У. Влияние педагогической системы Киево-Могилянской коллегии на формирование Симеона Полоцкого — преподавателя. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні

слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Здобнов Н. В. История русской библиографии до начала XX века, т. 1. М., 1944.

Здравомыслов К. Я. Иерархи Новгородской епархии от древнейших времен до настоящего времени. Краткие биографические очерки. Новгород, 1897.

Землинський В., Пащенко В. Петро Могила. В кн.: Історія України в особах: IX–XVIII ст. К., 1993.

Землинський В. Пилип Орлик. «Віче», 1994, № 3.

Зернова А. С. Белорусский печатник Спиридон Соболь. В кн.: Книга. Исследования и материалы, сб. 10. М., 1965.

Змеев Л. Ф. Русские врачи писатели, в. 1, тетр. 1–2. СПб., 1886.

Знаменский П. Духовные школы в России до реформы 1808 года. Казань, 1881.

Знаменский П. История Казанской духовной академии за первый дореформенный период ее существования (1842–1870 годы), в. 1–3. Казань, 1891–92.

Зодчество Украины. Сборник. К., 1954.

И. М.-К. Известие о М. С. Бранкевиче. ДЮ, 1812, № 9.

Иван Мартынович Брюховецкий. В кн.: Антонович В. Б., Бец В. А. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах, в. 1. К., 1885.

Иевлевич И. Автобиографическая записка, заключающая в себе некоторые сведения о Киево-Братской школе. В кн.: Голубев С. Т. История Киевской духовной академии, в. 1. Период до-Могилянский. К., 1886.

Из времени упадка Запорожья. КС, 1887, № 8.

Из истории православия и братской школы в Могилеве. В кн.: Тихомиров Д. Столетие существования Могилевской духовной семинарии. 1785–1885. Могилев-на-Днепре, 1885.

Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии. Минск, 1962.

Иконников В. С. Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. университета св. Владимира (1834–1884). К., 1884.

Иконников В. С. Опыт русской историографии, т. 1–2, кн. 1–2. К., 1892–1908.

Иконников В. С. Павел Конюшкевич, митрополит Тобольский. 1758–1768 гг. Заметки по поводу новых о нем материалов. РС, 1892, № 3.

Ильинский Ф. М. «Большой Катехизис» Лаврентия Зизания. ТКДА, 1898, № 2, 5–6, 8, 10; 1899, № 3.

Ириней Нестерович, архиепископ Иркутский, 1805–1864 гг.: подлинное дело о так называемом «бунте» его в Сибири в 1831 г. РС, 1882, т. 36.

Исаевич Я. Д. Новые материалы об украинских и белорусских книгопечатниках первой половины XVII в. В кн.: Книга. Исследования и материалы, сб. 34. М., 1977.

Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника. М., 1981.

Исаевич Я. Д. Типография Михаила Слезки и ее роль в межславянских культурных связях. В кн.: Федоровские чтения 1973. М., 1976.

Исследование и охрана архитектурного наследия Украины. Сб. К., 1980.

Истомин Иоанн. Историческое описание Курского Знаменского первоклассного монастыря. Курск, 1857.

Историко-математические исследования, в. 8. М., 1915.

Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 1–6. Чернигов, 1873–74.

Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине (1875–1900). Преподаватели и воспитанники. Нежин, 1900.

Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). Харьков, 1908.

Исторические акты: I. Письмо Орлика к Стефану Яворскому [1/12 июня 1721 г.]. «Основа», 1862, № 10.

Исторические сведения о семье Бунге в России. К., 1901.

История белорусской дооктябрьской литературы. Минск, 1977.

История Молдавской ССР, т. 1. Кишинев, 1965.

История Украинской ССР, т. 3. К., 1983.

Источниковедческое изучение памятников письменной культуры. Сб. науч. трудов. Л., 1984.

Іванов В. Ф. Дмитро Бортнянський. К., 1980.

Іванов В. Ф. Співацька освіта України X–XVIII ст. К., 1992.

Іларіон (митрополит) – див. Огієнко І.

Ільїн О. Невдачливий Федір Туманський. ПСт., 1998, № 5.

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. К., 1966.

Ісаєвич Я. Д. З літературної творчості діячів Києво-Могилянської академії. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Ісаєвич Я. Д. «Навіти» – невідома пам'ятка української публіцистики XVII ст. НІБАУ УРСР, 1964, № 6.

Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. Львів, 1983.

Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929.

Історія Києва, т. 2. К., 1986.

Історія України в особах. Литовсько-польська доба. К., 1997.

Історія України в особах: IX–XVIII ст. К., 1993.

Історія українського середньовіччя: Козацька доба. Зб. наук. праць (на пошану історика О. М. Апанович), ч. 1–2. К., 1995.

Історія української культури. Нью-Йорк, 1990.

Історія української літератури, т. 1. К., 1967.

Історія української музики, т. 1. К., 1989.

Історія філософії на Україні, т. 1. К., 1987.

Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 3. К., 1994.

К. Ш-й. [Широцький К.] Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII віку. «Рада» (К.), 1914, 18 черв.

К духовным истокам Белгородчины. По материалам литературно-просветительного вечера «Духовные истоки Белгородчины» 14 сентября 1993 г. Курск, 1994.

К истории Котельви. КС, 1901, № 11.

К портрету Ильи Федоровича Новицкого. КС, 1886, № 9.

Калайдович К. О трудах профессора Тимковского по части русской истории (отрывок из рукописной биографии). ВЕ, 1820, ч. 110, № 5–8.

Каманин И. М. Очерк гетманства Петра Сагайдачного. К., 1901.

Каменева Т. Н. Черниговская типография, ее деятельность и издания (XVII–XVIII вв.). В кн.: ТГБЛ, т. 3, М., 1959.

Капнист В. Собр. соч., т. 1–2. М.–Л., 1960.

Капраль М. Неопублікований фрагмент документа стосовно релігійних поглядів Стефана Зизанія. ЗНТШ, 1993, т. 225.

Каптеров Н. Характер отношений России к православному Востоку в XVI и XVII столетиях. М., 1885.

Карабьин П. А. Поставление Иринея Нестеровича архиепископом в Иркутск 1830 г. РС, 1880, т. 29.

Каратаев И. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами с 1491 по 1652 г., т. 1. СПб., 1883.

Карпова Е. Е. И. К. Галеневский – поэт ломоносовской школы середины 18 в. В кн.: Уч. зап. ЛПИ, т. 417. Л., 1971.

Каталог документів з історії Києва XV–XIX ст. К., 1982.

Кашуба М. В. Георгий Конисский. М., 1979.

Кашуба М. В. Георгій Кониський – світогляд та віхи життя. К., 1999.

Кашуба М. В. З історії боротьби проти Унії XVII–XVIII ст. К., 1976.

Кащенко А. Кость Гордієнко-Головко. Останній лицар Запоріжжя. Катеринослав, 1917.

Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Головатый. (Материал для истории Малороссии). В кн.: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Твори, т. 7. К., 1970.

Керн (Маркова-Виноградская) А. П. Воспоминания о Пушкине. М., 1987; 1988.

Киевская летопись (1241–1621). В кн.: Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси, изданный комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. К., 1888.

Киевский воевода П. В. Шереметьев и Нежинский магистрат 1666–1669. КС, 1891, № 11.

Килессо С. К. Киево-Печерская лавра. Памятники архитектуры и искусства. М., 1975.

Китченко Ф. Гавриил Андреевич Рачинский, знаменитый скрипач. (Биографический очерк). В кн.: УМузА, в. 2. К., 1999.

Китченко Ф. О кончине Г. А. Рачинского. [Внутренние известия из Новаграда Северского]. «Москвитянин», 1843, № 11.

Кілессо Т. Григорович-Барський. Невідомі сторінки життя і творчості. «Старожитності», 1992, № 10.

Кіндзерявий-Пастухів С. Світильники Землі Української. ВАНУ, 1993, № 4.

Кістяківська Н. Твори Івана Некрашевича – українського письменника XVIII віку (Розвідка й тексти). К., 1929.

Клепачевский А. Слово, сказанное при погребении настоятеля Кременчугской Соборно-Успенской церкви, Протоиерея Алексея Петрова. Полтав. ЕВ, 1870, № 11.

Климов В. В. Святитель Димитрій. Львів, 1995.

Ключевский В. О. Древнерусские жития как исторический источник. М., 1988.

Книга. Исследования и материалы:
сб. 10. М., 1965;
сб. 34. М., 1977.

Книга Белоруссии, 1517–1917. Сводный каталог. Минск, 1986.

Книга і друкарство на Україні. К., 1965.

Книга Київського підкоморського суду 1584–1644. К., 1991.

Кобленц И. Н. Н. Н. Бантыш-Каменский (1737–1814) и его материалы по русской библиографии. В кн.: Теория и история библиографии. Сб. ст. в память К. Р. Симона. М., 1970.

Коваленко О. Б. Павло Полуботок. В кн.: Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К., 1995.

Ковалинський М. І. Життя Григорія Сковороди. В кн.: Сковорода Г. Твори, т. 2. К., 1994.

Коган Ю. А. Просветитель XVIII века Я. П. Козельский. М., 1958.

Когут З. Російський централізм і українська автономізм. Ліквідація Гетьманщини 1760–1830. К., 1996.

Козицький П. О. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. К., 1971.

Колесник Е. А. Библиотеки дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР. В кн.: Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР. Сб. науч. трудов. К., 1984.

Колесник Є. О. Бібліотека М. А. Маркевича. УІЖ, 1973, № 1.

Колесник Є. О. До 200-річчя від дня народження І. Ф. Тимківського. УІЖ, 1972, № 8.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. К., 1988.

Колибанова К. В. Українсько-сербські культурні зв'язки XVIII сторіччя. К., 1993.

Колодний А., Филипович Л. Петро Могила – фундатор української богословської науки. В кн.: Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997.

Колосов В. И. История Тверской духовной семинарии. Ко дню 150-летнего юбилея Семинарии. Тверь, 1889.

Колосов И. А. Георгий Конисский – епископ Белорусский. М., 1895.

Колосова В. П., Крекотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. В кн.: Величковський І. Твори. К., 1972.

Колосова В. П. Климентій Зіновієв. Життя і творчість. К., 1964.

Колосова В. П. Новые данные к биографии Павла Домжив-Люткевича. В кн.: Федоровские чтения 1982. М., 1987.

Колосова В. П. Преемники Ивана Федорова в Белоруссии и на Украине. В кн.: Иван Федоров и восточнославянское книгопечатание. Минск, 1984.

Колосова В. П. У рукописному архіві Капніста. Рад. л-во, 1958, № 3.

Комарь М. Оповідання про Антона Головатого та про початок Чорноморського Козацького війська. СПб., 1901.

Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. К., 1963.

Компан О. На поклик альбатросів. ЛУ (К.), 1986, 31 лип.

Кондратюк Р. Ю. До питання генеалогії духовенства Волині. В кн.: Болохівщина: земля і люди. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 23–24 черв. 2000. Стара Синява-Любар, 2000.

Конисский Г. История Русов или Малой России. К., 1991.

Кониський Г. Філософські твори, т. 1–2. К., 1990.

Конончук М. Великий пасічник. До 200-річчя з дня народження П. І. Прокоповича. СВ (К.), 1975, 10 лип.

Конюс Э. М. Истоки русской педиатрии. М., 1946.

Копистенский З. Казанье на честном погреби о.Елисея Плетенецкого. В кн.: Титов Ф.И. Типография Киево-Печерской Лавры. (1606–1616–1721 гг.). (Исторический очерк), т. 1. К., 1918.

Коркішко А. А. Про філософське спрямування курсу логіки Йосифа Кононовича-Горбацького. В кн.: Від Вишенського до Сковороди. (З історії філософської думки на Україні XVI–XVIII ст.). [Зб. ст.]. К., 1972.

Корнієнко М. П., Кривошея В.В. Персональний склад старшини правобережних полків (1648–1678 рр.). К., 2000.

Корній Л. П. Історія української музики. Підручник для муз. вузів, ч. 2. К.– Харків, 1998.

Корольков К. Арсений Могилянский, митрополит Киевский и его забота об улучшении проповеднического дела (в 2-й половине XVIII в.). Киев. ЕВ, 1875, № 12, 19.

Корчмарик Ф. Б. Духовні впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України. Нью-Йорк, 1964.

Костомаров Н. И. Богдан Хмельницкий, т. 1–3. М., 1994.

Костомаров М. І. Галерея портретів. Біографічні нариси. К., 1993.

Костомаров Н. И. Историческе монографии и исследования. СПб., 1868.

Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. СПб., 1885.

Костомаров Н. И. Павел Полуботок. В кн.: Костомаров Н. Собр. соч., кн. 5, т. 12–14. СПб., 1905.

Костомаров Н. И. Руина. Исторические монографии 1663–1687. Гетманство Брюховецкого, Многогрешного и Самойловича. СПб., 1882.

Коструба Т. Гетьман Іван Скоропадський (1708–1722). Львів, 1932.

Котляр Н. Ф., Смолий В. А. История в жизнеописаниях. К., 1990.

Кошиць О. А. Спогади. К., 1995.

Крамаренко И. Из воспоминаний о ректорах, управляющих Полтавско-Переяславской семинарией в первой четверти текущего столетия. Полтав. ЕВ, 1878, № 11.

Крачун Т. А. Очерки по истории развития школы и педагогической мысли в Молдавии. Кишинев, 1969.

Крекотень В. І. З історії українсько-білоруського літературного співробітництва в першій половині XVII ст. (поема Хоми Євлевича «Лабіринт»). В кн.: Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. К., 1984.

Крекотень В. І. Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики XVII ст. К., 1983.

Кресін О. Мазепинці. К., 1994.

Крестова Л. В., Кузьмина В. Д. Иоиль Быковский, проповедник, издатель «Истины» и первый владелец рукописи «Слово о полку Игореве». В кн.: Древнерусская литература и ее связи с новым временем. М., 1967.

Кривошея В. В. Еліти нації і еліта суспільства (або деякі питання української генеалогії). РД, 1997, № 11.

Кривошея В. В., Кривошея І. І. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва. І. Борозна. ІІ. Волинка. К., 1999.

Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини. (Персональний склад і генеалогія Козацької старшини. 1648–1782 рр.), ч. 1–2. К., 1998.

Кривошея В. В., Кривошея І.І. Сосниця козацька. К., 1999.

Кривошея В. В. Українська Козацька старшина, ч. 1. К., 1997.

Кривошея В. В., Орел В. М. Українська шляхта напередодні визвольної війни середини XVII століття (Історико-географічні та історико-генеалогічні матеріали). К., 2000.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький — поборник возз'єднання України з Росією. Львів, 1953.

Крип'якевич І. П. Студії над державою Богдана Хмельницького. ЗНТШ, 1931, т. 151.

Крицький Б. О. Архітектурно-будівельна діяльність Степана Ковніра. В кн.: Питання історії архітектури та будівельної техніки України. К., 1959.

Крупницький Б. Д. Гетьман Данило Апостол і його доба (1727—1734). Авсбург, 1948.

Крупницький Б. Д. Гетьман Пилип Орлик (1672—1742). Його життя і доля. К., 1991.

Крупницький Б. Д. З історії Правобережжя 1683—1688 рр. В кн.: ПУІФТ, т. 4. Прага, 1942.

Крыжановский Е. М. Феофан Прокопович и Варлаам Ванатович. ТКДА, 1861, № 3.

Кудрявцев П. Освітні мандрівки вихованців Київської Академії. В кн.: Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва, зб. 1. К., 1930.

Кузик В. Від Хмельницьких до Ревуцьких. ДУ (К.), 1995, 23 листоп.

Кук В. С. Артем Лук'янович Ведель (Ведельський). К., 1971.

Кук В. С. Артем Ведель-Ведельський (1767—1808). Арешт та ув'язнення (1799—1808). НВ НМАУЧ, в. 2. К., 2001.

Кук В. С. Нові документальні дані про життя А. Л. Веделя (Ведельського) у Харкові (1796—1798 рр.). УМ, 1971, в. 6.

Кукольник Н. Максим Созонтович Березовский. В кн.: Кукольник Н. Соч., т. 2. СПб., 1852.

Кулаковский П. А. Начало русской школы у сербов в XVIII в. Очерк по истории русского влияния на югославянские литературы. СПб., 1903.

Куликаускене Н. В. Книги переводчика и общественного деятеля петровской эпохи Феофила Кролика в Иркутске. В кн.: Федоровские чтения 1980. М., 1984.

Кулиш П. Климентий, украинский стихотворец времен гетмана Мазепы. РБ, 1859, т. 5, кн. 17.

Кулиш П. Обзор украинской словесности. І. Климентий. «Основа», 1861, № 1.

Культурные и общественные связи Украины со странами Европы. Сб. научн. тр. К., 1990.

Кулябко Е. С. Замечательные питомцы Академического университета. [Биографические очерки]. Л., 1977.

Куприянов В. В. К. И. Щепин — доктор медицины XVIII века. М., 1953.

Курдюмов М. Г. Описание актов, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии. СПб., 1907.

Куриленко М. І. Густинський Свято-Троїцький монастир. [Прилуки, 1997].

Кутинський М. Некрополь України. «Дніпро», 1990, № 12.

Кучерук О. Головний архітектор Москви. ПУ, 1990, № 4 /1991, № 1.

Л. М. [Мациевич Л. С.] К характеристике русской церковно-бытовой жизни в первой трети XIX в. КС, 1904, № 12.

[Л. П.] Где находился киевский дом Саввы Туптала сотника? КС, 1887, № 2.

Лабынцев Ю. А. Последний общеславянский писатель Димитрий Саввич Туптало и главная книга его жизни. (К 300-летию напечатания в Киеве первого тома «Четьих Миней»). В кн.: Роль библиотек в развитии общества. Тезисы докл. и сообщ. междунар. науч. конф. (10—13 окт. 1989 г., Киев). К., 1989.

Лавровский Л. Я. Несколько сведений для биографии Паисия Лигарида, митрополита Газского. ХЧ, 1889, № 11—12.

Ладыженко К. Жизнь и деятельность Григория Кирилловича Левицкого. ИвЮР, 1914, № 5—6.

Лазаревский А. М. Галагановский фамильный архив. КС, 1883, № 11.

Лазаревский А. Документальные сведения о Савве Туптале и его роде. КС, 1882, № 8.

Лазаревский А. М. Из семейной хроники Берлов. КС, 1899, № 1.

Лазаревский А. М. Исторические очерки Полтавской Лубенщины XVII—XVIII вв. ЧИОНЛ, 1896, кн. 2.

Лазаревский А. М. Конотопская старина. В кн.: Памятная книжка Черниговской губернии. Чернигов, 1862.

Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. К., 1882.

Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Лизогубы. КС, 1882, № 1.

Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи. КС, 1882, № 2.

Лазаревский А. М. Люди Старой Малороссии. 1. Семья Скоропадских (1674—1758). ИВ, 1880, № 8.

Лазаревский А. М. Обозрение Румянцевской описи Малороссии, в. 1—2. Чернигов, 1866—67:
в. 1. Полк Черниговский. Чернигов, 1866;
в. 2. Полк Киевский и Нежинский. Чернигов, 1867.

[Лазаревский А. М. Одиннадцать писем пешехода Василия Григорьевича Барского к родным. 1723—1746]. РА, 1874, кн. 2.

Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления, т. 1—3. К., 1888—1902:
т. 1. Полк Стародубский. К., 1888.
т. 2. Полк Нежинский. К., 1893.
т. 3. Полк Прилуцкий. К., 1902.

Лазаревский А. М. Отрывки из дневника гетманской канцелярии за 1722—23 годы. ЧИОНЛ, 1898, кн. 12.

Лазаревский А. М. Отрывки из фамильного архива Полетик. КС, 1881, № 4.

Лазаревский А. М. Очерки малороссийских фамилий. Материалы для истории общества в XVII и XVIII веках. РА, 1875, кн. 1.

Лазаревский А. М. Павел Полуботок. Очерки из истории Малороссии XVIII века. РА, 1880, кн. 1.

Лазаревский А. М. Предисловие к дневнику Николая Ханенко. КС, 1884, № 3.

Лазаревский А. М. Рубан Василий Григорьевич. КС, 1897, № 1.

Лазаревский А. М. Села Конотопского уезда. (Опыт истории южно-русских сел). В кн.: ЗЧГСК, кн. 2, в. 3—4. Чернигов, 1869.

Лазаревский А. М. Старинные малороссийские портреты, КС, 1882, № 5.

Лазаревский А. М. Сулиминский фамильный архив. КС, 1882, № 11.

[Лазаревська К. О.] Переднє слово. В кн.: Величко С. Сказание о войне козацкой с поляками. К., 1926.

Ландышев С. Юбилей протоиерея о. Прохора Прокоповича. Киев. ЕВ, 1864, № 8.

Лапичак Т. Брати Андрієвські. ЛВ, 1961, № 1, ч. 20.

Лахтин М. Ю. Краткий биографический словарь знаменитых врачей всех народов. СПб., 1902.

Лащенков Н. А. Христофор — первый епископ Слободско-Украинский и Харьковский (16 окт. 1799 г.—18 мая 1813 г.). Харьков, 1895.

Лебедев А. С. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности (по архивным документам) с портретами и автографами. Харьков, 1902.

Лебедев А. С. Иоасаф Горленко, епископ Белгородский и Обоянский. В кн.: Сб. ХИФО, т. 12. Харьков, 1900.

Лебедев А. С. К истории учреждения семинарии в Переяславе. КС, 1888, № 3.

Лебедев А. С. Феоктист Мочульский, архиепископ Белгородский (1787—1799) и Курский (1799—1818). Харьков, 1902.

Лебедев А. С. Харьковский Коллегиум как просветительский центр Слободской Украины до учреждения в Харькове университета. М., 1886.

Лебединцев Ф. Г. Архимандрит Мельхиседек Значко-Яворский.— Краткий формуляр архимандрита Мельхиседека Значко-Яворского. В кн.: Архив ЮЗР., ч. 1, т. 2—3. К., 1864.

Левицкий О. И. Автобиографическая «сказка» малороссийского летописателя Стефана Лукомского. КС, 1890, № 9.

Левицкий О. И. Афанасий Заруцкий, малорусский панегирист конца XVII и начала XVIII ст. КС, 1896, № 3.

Левицкий О. И. Очерки народной жизни в Малороссии во второй половине XVII ст. КС, 1901, № 9.

Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища (бывшей Переяславской семинарии). КС, 1889, № 1.

Леонид (Поляков). Схиархимандрит Паисий Величковский. ЖМП, 1954, № 10.

Леонюк В. Словник Берестейщини. Львів, 1996.

Ливотов Е. Георгий Конисский, архиепископ Белорусский. Краткий очерк жизни и деятельности святителя к 100-летию со дня смерти его 13 февраля, 1795—1895. М., 1895.

Лилеев М. И. Из истории раскола на Вятке и Стародубье XVII—XVIII вв., в. 1. К., 1895.

Лилеев М. И. Описание рукописей, хранящихся в библиотеке Черниговской духовной семинарии. СПб., [1880].

Липинський В. І. Данило Братковський і його доба. В кн.: Липинський В. І. Данило Братковський — суспільний діяч і письменник XVII століття. К., 1909.

Липинський В. К. Релігія і церква в історії України. К., 1995.

Липинський В. К. Твори, т. 2. Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Філадельфія, 1980.

Липинський В. К. Твори, т. 3. Україна на переломі: 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. К., 1997 (Репринт. відтворен. вид. Відень, 1920).

Лисенко І. М. Митрополит Йосип Нелюбович-Тукальський. КСт., 1994, № 6.

Лисенко І. М. Пикулинський Василь. В кн.: УРЕ, т. 8. К., 1982.

Лисенко І. М. Словник співаків України. К., 1997.

Листки из записной книжки «Русской старины». Указ императрицы Елизаветы 1744 г. РС, 1875, т. 14, № 10.

Листовский И. С. Биография графа П. В. Завадовского (Екатерининского любимца и первого министра народного просвещения). РА, 1883, № 3.

Литвинов В. Д. Ідеї раннього просвітництва у філософській думці України. К., 1984.

Литвинова Т. Ф. До питання про історичні погляди та соціальні ідеали Григорія та Василя Полетика. В кн.: Історія суспільної думки Росії та України XVII — початку XIX ст. Дніпропетровськ, 1992.

Личный состав Малороссийской козацкой старшины в 1725 году. КС, 1904, № 7—8 (Прил.).

Лобанов-Ростовский А. Б. Русская родословная книга, т. 1. СПб., 1895.

Лобатынский С. Церковно-административная деятельность преосвященного Иова, епископа Переяславского и Борисопольского в Браславщине (1770—1776). Подол. ЕВ, 1890, № 23.

Лозова Т. Іриней Фальковський та його «Размышления ежедневные, писанные в 1787 году». В кн.: Наук. зап. ІУАДГ НАНУ. Зб. праць молодих вчених та аспірантів, т. 2. К., 1997.

Локощенко Г. Глухівській школі 250. «Музика», 1988, № 3.

Лонгинов М. Н. [Русские писатели XVIII века]: XVII. Федор Александрович Эмин; XVIII. Николай Федорович Эмин. РС, 1873, т. 7.

Лоський І. Українці на студіях в Німеччині в XVI—XVIII ст. ЗНТШ, 1931, т. 151.

Лотман Ю. М. Пути развития русской прозы 1800—1810. В кн.: Уч. зап. ТГУ, в. 104. Труды по русской и славянской филологии, в. 4. Тарту, 1961.

Лотоцкий А. Святитель Феодосий Углицкий, архиепископ Черниговский и Новгород-Северский. Каменец-Подольский, 1895.

Лукашевич П. А. Автобиография южнорусского священника 1-й половины XVIII ст. КС, 1885, № 2.

Лукин В. И., Ельчанинов Б. Е. Сочинения и переводы. СПб., 1868.

Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. К., 1993.

Лукьянов В. В. Первый владелец рукописи «Слово о полку Игореве» — Иоиль Быковский. В кн.: ТОДРЛ, т. 12. М.—Л., 1956.

Луппов С. П. История города Вятки. Киров, 1958.

Луппов С. П. Книга в России в первой четверти XVIII века. Л., 1973.

Лучицкий И. Киев в 1766 г. КС, 1888, № 1.

Любецкий архив графа Милорадовича, в. 1. К., 1898.

Любименко И. И. Проект 1779 г. об устройстве филиала Академии наук в Глухове и о написании истории Украины. ВАН СССР, 1935, № 5.

Любименко И. И. Ученая корреспонденция Академии наук XVIII века (1766—1782). Научное описание. М.—Л., 1937.

Лятошинський М. В. Історичний нарис територіального складу Полтавщини. В кн.: Історично-географічний збірник, т. 3. К., 1929.

Мазепа. Збірник, т. 1. Варшава, 1938.

Мазепа І. Дума. Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями. ПУ, 1991, № 6.

Мазепа — людина й історичний діяч. К., 1991.

Макаров А. М. Світло українського бароко. К., 1994.

Максимович М. А. Воспоминание о Тимковских. КС, 1898, № 11.

Максимович М. А. Записки о первых временах Киевского Богоявленского Братства. К., 1865.

Максимович М. Известие о книге: «Благоутробие Марка Аврелия», напечатанной во Львове 1745 г. Киев, ЕВ, 1871, № 1.

Максимович М. А. Исследования о гетмане Петре Конашевиче-Сагайдачном. В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1. К., 1876.

Максимович М. А. Обозрение городовых полков и сотен, бывших на Украине до смерти Богдана Хмельницкого. В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 1, К., 1876.

Максимович М. А. Сказание о Межигорском монастыре. В кн.: Максимович М. А. Собр. соч., т. 2. К., 1877.

Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. К., 1992.

Малеванский Ф. Краткий очерк Киевской митрополии от начала ее существования до конца XVIII века. Киев. ЕВ, 1895, № 3.

Малицкий Н. В. История Владимирской духовной семинарии (1750—1814), в. 1. М., 1900.

Мангилев П. И., Шашков А. Т. Библиотека Тобольского митрополичьего дома в первой половине XVIII в. В кн.: Книга в России. Век Просвещения. Тез. докл. 4-й Всес. научн. конф. Ленинград, 11—13 декабря 1990 г. Л., 1990.

Марголис Ю. Д. Тишкин Г. А. Отечеству на пользу, а россиянам на славу. Из истории университетского образования в Петербурге в XVIII — начале XIX в. Л., 1988.

Мариновський Ю. Ю. Черкаська минувшина. Православні монастирі на терені Черкаської області до 1917 року. Черкаси, 1997.

Маркевич А. К биографии Афанасия Заруцкого. КС, 1896, № 4.

Маркевич А. Образчик малорусских эпитафий XVIII в. КС, 1883, № 6.

Маркевич А. И. Марковичи. К., 1890.

Маркевич Н. А. История Малороссии, т. 2. М., 1842.

Маркевич Н. А. История Малороссии, т. 3. Слова, письма, грамоты, акты (1443—1667). М., 1842.

Маркевич Н. А. [Архив Н. А. Маркевича]. ОЗ, 1851, т. 74, № 2. (VIII. Смесь. Литературно-художественные новости).

Марков М. Матеріали до історії учбових закладів Чернігівської дирекції. 1804—1805 навчальний рік. СЛ, 1999, № 4.

Маркович Я. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича. КС, 1894, № 6.

Маркович Я. А. Дневник Якова Марковича (1717 -1767 гг.), ч. 1—3. К., 1893—97.

Маркович Я. А. Дневник Якова Марковича (1735—1740), т. 4. Львів, 1913. (Жерела до історії України-Руси. НТШ Археографічна комісія).

Маркович Я. А. Дневные записки Малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича, ч. 1—2. М., 1859.

Марковский М. Антоний Радивиловский, южно-русский проповедник XVII в. УИ, 1894, № 4, 7, 10; 1895, № 9, 11—12.

Марсове поле, кн. 2. Героїчна поезія на Україні. Друга половина XVII — поч. XIX століть. К., 1989.

Мартос И. Р. Частная переписка И. Р. Мартоса. 1817—1830. Письма И. Р. Мартоса, В. В. Капниста, Д. В. Елланского и др. К., 1898.

Мартынов И. Ф. Журналист, историк и дипломат XVIII века Григорий Леонтиевич Брайко. В кн.: XVIII век, сб. 12. М.—Л., 1977.

Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). К., 1959.

Маслов С. И. Библиотека Стефана Яворского. К., 1914.

Маслов С. І. До питання про літературну спадщину С. В. Лукомського. В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. М. С. Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності, ч. 2. К., 1928.

Маслов С. І. Етюди з історії стародруків IX—X ст. К., 1927.

Маслов С. И. Казанье Мелетия Смотрицкого на честный погреб о. Леонтия Карповича. К., 1908.

Маслов С. І. Маловідомий український письменник кінця XVII — початку XVIII ст. Іван Величковський. В кн.: Величковський І. Твори. К., 1972.

Маслов С. І. Мануїл (Михаїл) Козачинський і його «Трагедия о смерти последнего царя сербского Уроша V-го и о падении Сербского царства». Рад. л-во, 1958, № 4.

Маслов С. І. Наука Леонтія Карповича в неділю перед Різдвом. ЗУНТ, кн. 2. К., 1908.

Маслюк В. П. Бучинський-Яскольд Олександр. В кн.: УЛЕ, т. 1. К., 1988.

Маслюк В. П. Із спостережень над першою вітчизняною риторикою 1636 року — «Оратором Могилянським» І. Кононовича-Горбацького. ІФ, 1974, в. 36.

Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII — першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. К., 1983.

Маслюк В. П. Невідомі байки з Переяславської поетики 1742—1743 рр. Рад. л-во, 1987, № 4.

Маслюк В. П. Невідомі байки Митрофана Довгалевського. Рад. л-во, 1982, № 7.

Маслюк В. П. Теорія силабічного вірша у шкільних латиномовних поетиках XVII — першої половини XVIII ст. УЛ, 1980, в. 35.

Маслюк В. П. «Hortus poeticus» М. Довгалевского — памятник теории искусства поэзии первой половины XVIII в. на Украине. В кн.: Проблемы античной культуры. [Классич. филология]. Докл. конф. 20—26 ноября 1969 г. Тбилиси, 1975.

Масонство в его прошлом и настоящем, т. 2. М., 1991.

Матвеев П. Батуринский переворот 13-го марта 1672 года. (Дело гетмана Демьяна Многогрешного). РС, 1903, № 9—11.

Материалы для истории Переяславской епархии прошлого столетия. Полтав. ЕВ, 1891, № 10—11, 17—18.

Матеріали до вивчення історії української літератури, т. 1. Давня українська література. Доба феодалізму — до кінця XVIII ст. К., 1959.

Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки, в. 2. Львів, 1914.

Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. К., 1972.

Маценко В. А. Прилукщина. Историческое описание Прилукского уезда Полтавской губернии, ч. 1—2. Ромны, 1988.

Мациевич Л. Ода на первый день мая 1761 г. (Литературный памятник старой Киевской академии). ТКДА, 1897, № 9.

Мациевич Л. М. К характеристике русской церковно-бытовой жизни в первой трети XIX в. КС, 1904, № 12.

Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах. 1687—1709. Мюнхен, 1988.

Мацюк О. Я. Новые документы о типографе Спиридоне Соболе. В кн.: Федоровские чтения 1973. М., 1976.

Медакович Д. Путеви српског барока. Београд, 1971.

Медицина в Україні. Видатні лікарі. Біобібліографічний словник, в. 1. Кінець XVII — перша половина XIX ст. К., 1997.

Межигорская летопись (1608—1700). В кн.: Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси, изданный комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. К., 1888.

Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси, в. 2. К.,1896.

Мизь Р. Емануїл Козачинський — автор першої сербської драми. «Шветлощ». Часопис за литературу, културу и друштвени питаня. (Нови Сад), 1967, № 1.

Микитась В. Л. «Бабське століття», або «Темна пляма» в історії України XVIII ст. «Київ», 1990, № 8.

Микитась В. Л. Давньо-українські студенти і професори. К., 1994.

Миллер Д. П. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение казацкой старшины в дворянство. КС, 1897, № 4.

Миловидов Л. Проекти університету в Києві у другій половині XVIII в. В кн.: Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва, зб. 1. К., 1930.

Милорадович Г. А. О роде дворян и графа Милорадовича. К., 1871.

Милорадович Г. А. Родословная книга Черниговского дворянства, т. 1, ч. 2. СПб., 1901.

Милявский В. М. И. А. Полетика — первый русский профессор зарубежного университета. (К 250-летию со дня рождения). СЗ, 1977, № 2.

Милявский В. М. Лекарь Андрей Кондура. (Из истории развития здравоохранения на Полтавщине). СЗ, 1975, № 9.

Мистецтво України. Біографічний довідник. К., 1997.

Митрополит Евгений. (Е. А. Болховитинов: 1767—1837). Жизнь и творчество. Энциклопедический словарь. Воронеж, 1998.

Митці України. Енциклопедичний довідник. К., 1992.

Михальчук Л. Дилема Адама Киселя. ПСт, 1998, № 3.

Мицик Ю. А. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини 17 ст. Дніпропетровськ, 1996.

Мицик Ю. А. Іван Виговський. В кн.: Володарі гетьманської булави. К., 1995.

Мицик Ю. А. Із листування українських письменників-полемістів 1621—1624 років. ЗНТШ, 1993, т. 225.

Мицик Ю. А., Степенькін С. Ю. Корсунщина козацька. Корсунь-Шевченківський, 1997.

Мицик Ю. А. Листи Петрижицького-Кулаги. «Козацтво», 1996, № 1.

Мицик Ю. А. Московський посол у Корсуні 1657 року. КЧ, 1998, № 7—8.

Мицик Ю. А. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. очима Єрлича. АУ, 1995, № 4/6.

Мицик Ю. А. Нові дані до біографії Петра Конашевича. В кн.: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, в. 5. Львів, 1998.

Мицик Ю. А. Перший історико-політичний трактат. УІЖ, 1991, № 5.

Мицик Ю. А. Українські народні прислів'я та сентенції у записах XVII ст. ВД (Дн.), 1992, 12/13 груд.

Мицько І. З. Матеріали до історії Острозької академії (1576—1636). Бібліографічний довідник. К., 1990.

Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636). К., 1990.

Мишанич О. В. Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість. К., 1980.

Могилевская епархия. Историко-статистическое описание, т. 1, в. 2, ч. 1. Могилев-на-Днепре, 1908.

Модест (епископ Люблинский). Жизнь св. Иннокентия, первого Иркутского епископа и чудотворца. СПб., 1879.

Модзалевский Б. Л. Василий Григорьевич Рубан. (Историко-литературный очерк). СПб., 1897.

Модзалевский В. Л. Генеральный судья Иван Чарныш и его род. КС, 1904, № 4—5.

Модзалевський В. До біографії українського штихаря Григорія Левицького. В кн.: Зб. СМ УНТ, [т.] 1. К., 1921.

Модзалевский В. Л. К родословной Гоголей-Яновских. ТПУАК, в. 1. Полтава, 1905.

Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 1—4. К., 1908—14:

- т. 1. А—Д, К., 1908;
- т. 2. Е—К, К., 1910;
- т. 3. Л—О, К., 1912;
- т. 4. П—С, К., 1914.

Модзалевский В. Л. Очерки по истории Лохвицкой, Сенчанской, Чорнуской, Куренской и Варвинской сотен, вошедших в состав Лохвицкого уезда. К., 1906.

Модзалевский В. Л. Павел Леонтьевич Полуботок. Биографический очерк. СПб., 1903.

Модзалевський В. Л. Перший військовий підскарбій (1663—1669) Роман Ракушка. (Нарис його життя та діяльности). ЗІФВ УАН, 1919—23, кн. 1—3.

Модзалевский В. Л. Роман Ракушка, один из деятелей «Руины». ТЧГАК, в. 10. Чернигов, 1913.

Модзалевський В. Л. Томари. В кн.: Модзалевський В. Л. Матеріали до «Малороссийского родословника», [т. 5], в. 1. [Танські—Тройницькі]. К., 1996.

Модзалевський В. Л. Тризни. В кн. Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник, т. 5, в. 2 [Тризни—Туранські]. К., 1998.

Моисеева Г. Н. Бантыш-Каменский Н.Н. В кн.: Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Моисеева Г. Н. Ломоносов и древнерусская литература. Л., 1971.

Моисеева Г. Н. Спасо-Ярославский хронограф и «Слово о полку Игореве». К истории сборника А. И. Мусина-Пушкина со «Словом». Л., 1976.

Молодик на 1844 г. Украинский литературный сборник. СПб., 1844.

Молчанов П. Протектор Киевской Академии Рафаил Заборовский, митрополит Киевский. Киев. ЕВ, 1876, № 5, 7.

Морозов А. А. М. В. Ломоносов. Путь к зрелости. 1711–1741. М.–Л., 1962.

Морозов П. О. История русского театра до половины XVIII столетия. СПб., 1889.

Морошкин И. Я. Феодосий Яновский, архиепископ Новгородский. Историко-биографический очерк. РС, 1887, т. 55, № 7; т. 56, № 10–11.

Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв. К., 1890.

Музыкальная энциклопедия, т. 4–5. М., 1978, 1981.

Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь. Историко-археологический очерк. К., 1895.

Мухин Н. Ф. Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк. К., 1893.

Мыцык Ю. А. «Летописец» Дворецких – памятник летописания XVII в. В кн.: Летописи и хроники. 1984 г. Сб. ст. М., 1984.

Мыцык Ю. А. Украинские краткие летописцы конца XVII – начала XVIII в. В кн.: Некоторые проблемы отечественной историографии и источниковедения. Днепропетровск, 1978.

Мыцык Ю. А. Украинские летописи XVII века. Днепропетровск, 1978.

Мыцык Ю. А. Украинский историко-политический трактат 1669 года как памятник публицистики. В кн.: Актуальные историографические проблемы отечественной истории XVII–XIX вв. Сб. научн. тр. Днепропетровского ун-та. Днепропетровск, 1982.

Мякотин В. А. Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка (1729–1731). Харьков, 1896.

Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII в., т. 2. Прага, 1925.

Н. В. Ханенко М. О. В кн.: ЭСБиЕ, т. 73. СПб., 1903.

Н. П. Разговор Великороссии с Малороссией. ИВ, 1881, № 5.

На чолі козацької держави. Зб. наук. праць. До 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького, в. 2. Рівне, 1996.

Наказы малороссийским депутатам 1767 года и Акты о выборах депутатов в комиссию сочинения Уложения. К., 1889.

Наливайко Д. С. Козацька християнська республіка: (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках). К., 1992.

Наливайко І. Протопопська школа в Сорочинцях. «Зоря Полтавщини», 1995, 20 черв.

Наріжний С. Гетьманство Івана Виговського. В кн.: Праці УВПІД, т. 1. Прага, 1929.

Настольный словарь для справок по всем отраслям знания, т. 3. СПб., 1864.

Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському з нагоди його 10-літньої праці в Галичині 1894–1904 рр. Львів, 1906.

Наулко В. І. Хто і відколи живе в Україні. К., 1998.

Науменко В. П. Хронографы южнорусских редакций. ЖМНП, 1885, № 5.

Науменко Ф. І. Педагог-гуманіст і просвітитель І. М. Борецький. Львів, 1963.

Невский В. А., Федотов Д. Д. Отечественная невропатология и психиатрия XVIII и первой половины XIX века (1700–1860 гг.). Библиографический указатель. М., 1964.

Незеленов А. И. Литературные направления в Екатерининскую эпоху. СПб., 1889.

Неизданные письма иностранных писателей XVIII–XIX веков. Из ленинградских рукописных собраний. М.–Л., 1960.

Нестерович И. Г. Известие о кончине и жизни преосвященного Экзарха Гавриила, Митрополита Кишиневского и Хотинского. ОЗ, 1821, № 15.

Нестерович И. Г. Переписка из Кишинева. О Монастыре Городище. ОЗ, 1822, № 30.

Неустроев А. Н. Историческое розыскание о русских повременных изданиях и сборниках за 1703–1802 годы библиографически и в хронологическом порядке описанных. СПб., 1874.

Неустроев А. Н. Литературные деятели XVIII века. І. Василий Григорьевич Рубан. СПб., 1896.

Неустроев А. Н. «Приятное и полезное препровождение времени». Литературный журнал, издававшийся в 1794–1798 гг. в Москве. Библиографический указатель. СПб., 1874.

Никитенко І., Новосад М., Оксіюк Й. Православ'я на Україні. К., 1985.

Николаев С. И. Гиновский А. В кн.: Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Николаев С. И. Литературные занятия Ивана Максимовича. ТОДРЛ, т. 40. Л., 1985.

Никольский П. История Воронежской духовной семинарии, ч. 1. Воронеж, 1898.

Ничик В. М. Из истории отечественной философии конца XVII – начала XVIII вв. К., 1978.

Ничик В. М. Роль Киево-Могилянской коллегии в развитии просвещения восточнославянских народов. В кн.: Славянские культуры и мировой культурный процесс. Минск, 1985.

Ничик В. М. Феофан Прокопович. М., 1977.

Німчук В. В. Києво-Могилянська академія і розвиток української лінгвістики XVII–XIX ст. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. К., 1985.

Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською. К., 1980.

Нічик В. М. Києво-Могилянська академія і німецька культура. К., 2001.

Нічик В. М., Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія і українсько-німецькі культурні зв'язки. НЗ НаУКМА, т. 18. Історичні науки. К., 2000.

Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). К., 1991.

Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України. К., 1997.

Нічик В. М. Філософські попередники Г. С. Сковороди. ФД, 1985, № 2.

Новиков Н. И. Древняя Российская Вивлиофика, содержащая в себе собрание древностей Российских, до истории, географии и генеалогии Российския касающихся. М., 1791.

Новиков Н. И. Опыт исторического словаря о российских писателях. М., 1987.

Новицкий А. П. История русского искусства с древнейших времен, т. 2. М., 1903.

Новицкий И. Настоящее имя первой фундаторши Киево-братских школ. КС, 1885, № 8.

Нудьга Г. А. На літературних шляхах. Дослідження, пошуки, знахідки. К., 1990.

Нудьга Г. А. Перші магістри і доктори. Історико-культурний нарис. В кн.: Нудьга Г. А. Не бійся смерті. К., 1991.

О. Л.[евицкий О. И.]. Письмо и стихи Варлаама Ясинского. КС, 1890, № 3.

[О. Л.] Путешествие малороссийского иеромонаха Тарасия Каплонского в Италию в 1697 году. КС, 1896, № 4–6.

О. Л.[азаревский]. Рождественские вирши в списке XVIII ст. КС, 1889, № 1.

О. Наместнику Братского монастыря с братиею (7 января 1668 года). [Письмо [IV] 30]. В кн.: Страдомский А. Письма преосвященного Лазаря Барановича. Чернигов, 1865.

О России и русской философской культуре. Философы русского послеоктябрьского зарубежья. М., 1990.

О трагедии славено-сербской. ВЕ, 1807, ч. 33, № 11.

Оборин Н. А. Вклад воспитанников Киевской Братско-Могилянской академии в развитие отечественной медицины. В кн.: Очерки истории высшего медицинского образования и научных медицинских школ на Украине. К., 1965.

Общий гербовник дворянских родов Всероссийской империи, начатый в 1797 году, ч. 2. СПб., 1798.

Огиенко И. И. Проповеди Иоанникия Галятовского, южно-русского проповедника XVII века. Харьков, 1913.

Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К., 1994.

Огієнко І. Митрополит мученик Арсеній Мацієвич. Вінніпег, 1964.

[Огієнко І.] Іларіон (митрополит). Св. Димитрій Туптало. Його життя й праця. Історико-літературна монографія. Вінніпег, 1960.

[Огієнко І.] Іларіон (митрополит). Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця та наука. Вінніпег, 1975.

Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К.,1992.

Огієнко І. І. Українська церква за час Руїни (1657–1687). Вінніпег, 1956.

Оглоблин О. П. Василь Капніст. В кн.: Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

Оглоблин О. П. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк–Париж–Торонто, 1960.

Оглоблин О. П. До історії Руїни. ЗІФВ УАН, 1928, кн. 16.

Оглоблин О. П. До питання про автора Літопису Самовидця. ЗІФВ УАН, 1926, кн. 7–8.

Оглоблин О. П. Договір Петра Іваненка (Петрика) з Кримом 1692 р. В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. Дмитра Івановича Багалія з нагоди 70-ї річниці життя та 50 років наукової діяльності. К., 1927.

Оглоблин О. П. Договір Петрика з Кримом 1692 р. В кн.: Студії з Криму. К., 1930.

Оглоблин О. П. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

Оглоблин О. П. Люди старої України та інші праці. Острог–Нью-Йорк, 2000. (На обгорт. Мезько-Оглоблин О. П.)

Оглоблин О. П. Мазепа і Петрик. В кн.: Студії з Криму. К., 1930.

Оглоблин О. П. Микола Василенко й Вадим Модзалевський. Мюнхен–Нью-Йорк, 1968.

Оглоблин О. П. Петрик, ханський гетьман України (1692). В кн.: Студії з Криму. К., 1930.

Оглоблин О. П. Проблема предків Миколи Гоголя. УІ, 1968, № 1–4.

Оглоблин О. П. Семен та Олекса Дівовичі. В кн.: Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен, 1959.

Огоновський О. Історія літератури руської, ч. 1. Львів, 1887.

Окиншевич Л. Генеральна Старшина на Лівобережній Україні в XVI–XVIII вв. К., 1926.

Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., ч. 2. Рада Старшини. К., 1930.

Олеарчик-Керенко А. С. Видатні українські лікарі XVIII сторіччя. НК (Варшава). 1965, листоп., № 11 (91).

Опарина Т. А. Иван Наседка и полемическое богословие Киевской митрополии. Новосибирск, 1998.

Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781). К., 1931.

Описание архива Александро-Невской Лавры за время царствования императора Петра Великого, т. 1–2. СПб., 1903, 1911.

Описание дел архива Морского Министерства за время с половины XVII до начала XIX ст., т. 3, 6, 9. СПб., 1882, 1891, 1902.

Описание документов Архива западнорусских униатских митрополитов (1470–1700), т. 1. СПб., 1897.

Описание документов и дел, хранящихся в архиве святийшего Правительствующего Синода, т. 1–50. СПб., 1868–1914.

Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. К., 1989.

Оранский Й. Письмо архимандрита Слуцкого Й. Оранского Киевскому митрополиту и капелану при Российском посольстве в Варшаве С. Кохоновскому. Черниг. ЕИ, 1862, № 2 [Прибавление].

Орловский П. И. Материалы для истории Киевской духовной академии с 1798 по 1802 гг. ТКДА, 1904, № 6.

Орловский П. Сотник малороссийского войска Савва Григорович Туптало и супруга его Мария Михайловна, родители Димитрия Ростовского. Киев. ЕВ, 1868, № 16.

Особисті архівні фонди Відділу рукописів. Анотований покажчик. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Львів, 1977.

Отроковский В. М. Тарасий Земка, южнорусский литературный деятель XVII в. Сб. ст. ОРЯС, т. 96, в. 2. Пг., 1921.

Отчет имп. Публичной библиотеки за 1894 г. СПб., 1897.

Очерки истории Киево-Печерской лавры и Заповедника. К., 1992.

П. Л. [Лебединцев П. Г.] Исторические заметки о Киеве. КС, 1884, № 10.

Павленко С. Міф про Мазепу. Чернігів, 1998.

Павленко Ю. В. 100 великих украинцев. М., 2001.

Павлищев Н. И. Польская анархия при Яне Казимире и война за Украину, т. 2. СПб., 1887.

Павлов-Сильванский Н. Проекты реформ в записках современников Петра Великого. СПб., 1897.

Павловский И. Кирилл Флоринский, епископ Севский. РС, 1876, т. 16, № 5–8.

Павловский И. Д. Ириней Нестерович, архиепископ Иркутский. РС, 1879, т. 26, № 11.

Павловский И. Ф. К истории Полтавского дворянства 1802–1902. Очерки по архивным данным, в. 2. Полтава, 1907.

Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава, 1912.

Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава, 1913.

Павловский И. Ф. Полтава. Исторический очерк ея как губернского города в эпоху управления генерал-губернаторами (1802–1856). Полтава, 1910.

Павловский И. Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благодетели. Опыт Краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава, 1914.

Палий А. И. Гетман Сагайдачный. [Исторический портрет]. Умань, 2001. (Наши великие предки).

Палкин Б. Н. Опыт достоверный. НиЖ, 1982, № 2.

Палкин Б. Н. Русские госпитальные школы XVIII века и их воспитанники. М., 1959.

Палкин Б. Н. С. С. Андреевский (1760–1818). М., 1986.

Пам'ятки братських шкіл на Україні. Кінець XVI – початок XVII ст. Тексти і дослідження. К., 1988.

Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст., т. 5. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Острог–Варшава–Москва, 1999.

Памятники, изданные временной Комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе, т. 1–4. К., 1845–1859.

Памятники, изданные Киевскою Комиссиею для разбора древних актов, 2-е изд., доп., т. 1–3. К., 1897–98 (т. 1 – 1898; т. 2 – 1897; т. 3–1898).

Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII–XVIII вв., т. 1, ч. 1–3. К., 1905.

Памятники этической мысли на Украине XVII – первой половины XVIII ст. К., 1987.

Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.). К., 1995.

Панегирик Кочубеям (1-й половины XVIII в.). КС, 1887, № 6–7.

Пархоменко В. До питання про політику гетьмана Самойловича. В кн.: Ювілейний збірник на пошану акад. М. С. Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності, ч. 1. К., 1928.

Пархоменко В. Епископ Переяславский Арсений Берло, его личность и деятельность. Полтав. ЕВ, 1911, № 3, 9.

Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской Епархии (1733–1785 гг.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Полтава, 1910.

Пархоменко І. Любецька богоматір. «Старожитності», 1992, № 1.

Пархомович А. М. Киевская духовная академия (ныне Императорская) для Кишиневской епархии с ее учебными заведениями (1813–1913 гг.). Историко-археологическая справка к 300-летию Академии (15.10.1615 г.–1915 г.). Кишинев, 1914.

Пащенко Є. Українське барокко в Сербії. «Всесвіт», 1977, № 12.

Певницкий В.Ф. Симеон Полоцкий. ПО, 1860, № 10–11.

Пекарский П. История императорской Академии наук в Петербурге, т. 1–2. СПб., 1870–73.

Пекарский П. Кондратович, русский прозаик и стихотворец, филолог и беллетрист XVIII в. «Современник», 1858, № 6.

Пекарский П. Наука и литература в России при Петре Великом, т. 1. СПб., 1862.

Передрієнко В. А. Ділова і народна розмовна мова XVIII ст. (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України).

Переписка епископа Арсения Берла с управителем Белгородского архиерейского

дома. В кн.: Лебедев А. С. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности (по архивным документам). Харьков, 1902.

Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы, т. 1. Из истории русской песни, ч. 1. СПб., 1900.

Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы, т. 3. Из истории развития русской поэзии XVIII в. СПб., 1902.

Перетц В. Н. Московский книгочий XVII века. Лит. В, 1901, т. 1, кн. 4.

Перетц В. Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Киев 30 мая —10 июня 1915 года. К., 1916.

Перетц В. Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Петроград 30 января — 7 февраля 1915 года. К., 1915.

Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI — перша половина XVII ст.). Збірник документів. К., 1975.

Петренко М. З. Українське золотарство XVI—XVIII ст. К., 1970.

Петрикевич В. Літопис С. Величка та «Wojna Domowa» С. Твардовського. Порівнююча студія. Тернопіль, 1910.

Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997.

Петро Сагайдачний. Історико-документальна книжка. К., 1992.

Петров Н. И. Автобиографические записки преосвященного Иринея Фальковского (1762—1783 гг.), ч. 1. ТКДА, 1907, № 7.

Петров Н. И. Воспитанники Киевской академии из сербов с начала Синодального периода и до царствования Екатерины II (1721—1762 гг.). СПб., 1905.

Петров Н. И. Драматические произведения Г. Конисского. ДиНР, 1878, № 9—12.

Петров Н. И. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России с учреждением Св. Синода в 1721 г. и до половины XVIII века. К., 1904.

Петров Н. И. Иеромонах Ефрем Диаковский, Киевский гомилет и проповедник второй половины XVIII века. ТКДА, 1893, № 7.

Петров Н. И. Историко-топографические очерки древнего Киева. (С планом древнего Киева 1638 г.). К., 1897.

Петров Н. И. Киевская академия в гетманство Кирилла Григорьевича Разумовского (1750—1763 гг.). К., 1905.

Петров Н. И. Киевская академия в царствование императрицы Екатерины II (1762—1796 гг.). К., 1906.

Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века. К., 1895.

Петров Н. И. О духовных драмах св. Димитрия Ростовского (200-летие его кончины). ЧЦИАО КДА, 1910, № 10.

Петров Н. И. Один из предшественников И. П. Котляревского в украинской литературе XVIII века Афанасий Кириллович Лобысевич. В кн.: Статьи по славяноведению, в. 1. СПб., 1904.

Петров Н. И. Описание рукописей Церковно-Археологического музея при Киевской духовной академии, в. 1—3. К., 1875—79.

Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве, в. 1—3. М., 1891—1904:

в. 1. Собрание рукописей Московского митрополита Макария (Булгакова), Милецкого монастыря на Волыни, Киево-Братского монастыря и Киевской духовной семинарии. М., 1891.

в. 2. Собрание рукописей Киево-Печерской Лавры, Киевских монастырей Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Николаевского, Выдубицкого, женского Флоровского и Десятинной церкви, М., 1896.

в. 3. Библиотека Киево-Софийского собора. М., 1904.

Петров Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII—XVIII вв., преимущественно драматическая. К., 1911.

Петров Н. И. Разговор Великороссии с Малороссией. (Литературный памятник второй половины XVIII века). КС, 1882, № 2, 7.

Петров Н. И. Указатель церковно-археологического Музея при Киевской духовной академии. К., 1897.

Петров П. Н. Сборник материалов для истории имп. С.-Петербургской Академии художеств, за 100 лет ее существования, ч. 1. СПб., 1864.

Петровський М. Н. Нариси історії України XVII — поч. XVIII століть. (Досліди над літописом Самовидця). Харків, 1930.

Петровський М. Н. Псевдо-Діаріуш Самійла Зорки. ЗІФВ УАН, 1928, кн. 17.

Петровський М. П. Українські діячі XVII віку: Роман Ракушка-Романовський. ЗІФВ УАН, 1931, кн. 26.

Петрушевич А. С. Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 годы. Львов, 1874.

Петрушевский В. Г. О личности и церковно-музыкальном творчестве А. Л. Веделя. (К истории Киево-Академического хора и характеристике церковного пения в Киеве в конце XVIII в.) ТКДА, 1901, № 7.

Пештич С. Л. «Синопсис» как историческое произведение. ТОДРЛ, т. 15, 1958.

Пилип'юк Н. «EVXAPISTEPIOH Albo Вдячність». Перший панегірик Києво-Могилянської школи: його зміст та історичний контекст. ЗНТШ, 1992, т. 224.

Писканов Н. К. Областные культурные гнезда. Историко-краеведческий семинар. М.—Л., 1928.

Питання східнослов'янської лексикографії XI—XVII ст. Матеріали симпозіуму. К., 1979.

Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI — поч. XIX ст. К., 1984.

Плачинда-Сасина М. С. Листи Івана Рудченка. В кн.: Україна: наука і культура, в. 25. К., 1991.

Плеханов Г. В. Сочинения, т. 21. М.—Л., 1925.

Плохинский М. М. Путешествие Тарасия Каплонского в Италию в конце XVII столетия. В кн.: Сб. ХИФО, т. 8. Харьков, 1896.

Плохій С. М. До історії формування політичного секуляризму на Україні. В кн.: Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і реформації. К., 1991.

Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти, кн. 1—2. Мюнхен, 1970—83.

Повало-Швыйковский А. Л. Указ императрицы Елизаветы о льготах протопопу Евстафию Могилянскому 1744 г. РС, 1875, т. 14, № 10.

Покровский И. М. Малороссийские и западно-русские епархии в XVIII в. ПС, 1913, № 1, 3, 6.

Полетика Г. А. Записка о начале Киевской академии. ЧИОНЛ, 1896, кн. 11.

Полиевкт. Сведения о Полтавской епархии и ее архипастырей. Полтава, 1868.

Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. 1721—1737, т. 6 (8 мая 1727—16 января 1730). СПб., 1889.

Полонська-Василенко Н. Д. Історія України, т. 2. Від середини XVII ст. до 1923 року. К., 1995.

Полтаві 800 років. 1174—1974. Збірник документів і матеріалів. К., 1974.

Полтавщина. Енциклопедичний довідник. К., 1992.

[Помяловский И. В.] Записки Михаила Ивановича Антоновского. РА, 1885, № 2.

Попов М. С. Арсений Мацеевич, митрополит Ростовский и Ярославский. СПб., 1905.

Попов П. М. З історії поетики на Україні (XVII—XVIII ст.). В кн.: Матеріали до вивчення історії української літератури, т. 1. Давня українська література. Доба феодалізму — до кінця XVIII ст. К., 1959.

Попов П. М. Замітки до історії українського письменництва XVII—XVIII вв., ч. 1—3. К., 1923.

Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1. К., 1927.

Попов П. М. Панегірик Крщоновича Лазарю Барановичу. Невідоме Чернігівське видання 80-х років XVII в. К., 1927.

Попов Х. Протопопская школа в Сорочинцах 1740—1741 гг. Полтав. ЕВ, 1892, № 19—20.

Поселянин Е. Русская церковь и русские подвижники XVIII века. СПб., 1905.

Посохов С. И., Ярмыш О. Н. Губернаторы и генерал-губернаторы. Харьков, 1996.

Посохова Л. Ю. Харківський колеґіум (XVIII — перша половина XIX ст.). Харків, 1999.

Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743. К., 1997.

Прибавление к изданию творений Святых Отцов, в русском переводе за 1862 год, ч. 21. М., 1862.

Прибиткова І. М. Основи демографії. Посібник для студ. гуманіт. фак. вищих навч. закладів. К., 1995.

Приватні листи XVIII ст. К., 1987.

Пріцак О. Доба військових канцеляристів. КСт.,1993, № 4.

Пріцак О. Рід Скоропадських: історико-генеалогічна студія. В кн.: За велич нації. Львів, 1938.

Прозоров Г. Материалы для истории императорской Санктпетербургской медико-хирургической академии, в память пятидесятилетия ее, собранные ординарным профессором Григорием Прозоровым. СПб., 1850.

Прокопович Ф. Письмо к Якову Марковичу – из Петербурга от 10 мая 1720 года. ТКДА, 1865, кн. 1.

Протасевич В. И. Георгий Конисский. В кн.: Из истории философской и общественно-политический мысли Белоруссии. Минск, 1962.

Протоиерей г. Кременчуга о. Алексий Петров. Некролог. Полтав. ЕВ, 1870, № 11.

Проценко Л. А. Історія Київського некрополя. К., 1995.

Проценко Л. А. Київський некрополь. Путівник-довідник. К., 1994.

Пузиков В. М. Общественно-политические взгляды Симеона Полоцкого. В кн.: Научн. труды по философии БГУ, в. 2, ч. 2. Минск, 1858.

Пулюй-Куліш. Подвижники Нації. К., 1997.

Путинцев М. Митрополит-схимонах Федор, просветитель сибирских язычников. ДЧ, 1887, № 1.

Путинцев М. Сказания о некоторых Сибирских подвижниках благочестия. М., 1889.

Путро А. И. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века. (Некоторые вопросы социально-экономического и общественно-политического развития). К., 1988.

Путро О. І. Славний рід Ханенків (До питання про джерела і авторство «Історії Русів»). В кн.: Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. (Матеріали Других Всеукраїнських історичних читань). Черкаси, 1992.

Пыпин А. Н., Спасович В. Д. Обзор истории славянских литератур. СПб., 1865.

Радиш Я. Українські військові лікарі (друга половина XVIII ст. – початок XX ст.). ПСт, 1997, № 1.

Радишевський Р. П. Барокковий концептизм поезії Барановича. В кн.: Українське літературне барокко. К., 1987.

Радишевський Р. П. Лазар Баранович – український письменник і суспільно-політичний діяч XVII ст. в оцінці сучасників. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Разумовский Д. В. Церковное пение в России. Опыт историко-технического изложения, в. 1–3. М., 1867–69.

Рачинский А. В. Кирилл Флоринский, епископ Севский. РС, 1876, № 2.

Реестр учителей и учеников в Коллегиуме Братском Киевском обретающихся, року 1727 поданый. В кн.: Описание документов и дел... Синода, т. 7 (1727). СПб., 1885.

Реєстр Війська Запорізького 1649 року. К., 1995.

Реєстр Козацької Старшини 1744 року. КСт., 1992, № 5.

Речи, произнесенные в торжественных собраниях имп. Московского университета русскими профессорами онаго, с краткими их жизнеописаниями, ч. 1–4. М., 1819–23.

Рєзанов В. І. Драма українська, т. 1. Старовинний театр український, в. 3, 5. К., 1925–28:

в. 3. Шкільні дійства Великоднього Циклу. К., 1925.

в. 5. Драматизовані легенди агіографічні. К., 1928.

Рибаков М. Біля витоків мистецтвознавчої науки. «Музика», 1993, № 3.

Ригельман А. И. Летописное повествование о Малой России и ея народе и казаках вообще... Собр. и сост. чрез тр. инженер-генерал-майора и кавалера А. Ригельмана, 1785–1786 годы, т. 1–4. М., 1847.

Риман Г. Музыкальный словарь. М., [1901–1904].

Рігельман О. І. Літописна сповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994.

Різниченко В. Пилип Орлик (Гетьман-Емігрант). Його життя і діяльність. К., 1991.

Ровинский Д. А. Подробный словарь русских граверов XVI–XIX вв., т. 1–2. СПб., 1895.

Ровинский Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов, т. 1–2. СПб., 1889.

Ровинский Д. А. Русские граверы и их произведения с 1564 года до основания Академии Художеств. М., 1870.

Рогович М. Д. Проблема знака в логіці Христофора Чарнуцького та Мануйла Козачинського. «Мовознавство», 1971, № 5.

Рогович М. Д. Теоретичні джерела філософії Григорія Сковороди. Методичні рекомендації для студентів. Львів, 1993.

Рогович М. Д. Філософська думка в Києво-Могилянській академії. Мануйло Козачинський. ФД, 1969, № 1.

Рогожина Н. В. Святитель Христовий Димитрій Ростовський. НВ (К.), 1999, листоп., № 11 (139).

Родаченко І. Ю. Мандрівки Василя Барського. [Про видатного українського просвітителя, гуманіста і вченого (1701–1747)]. Докум. повість. К., 1967.

Родосский А. С. Описание книг гражданской печати XVIII ст., хранящихся в библиотеке Санкт-Петербургской духовной академии. СПб., 1899.

Родосский А. С. Описание старопечатных и церковно-славянских книг, хранящихся в библиотеке Санкт-Петербургской духовной академии, в. 2. СПб., 1894.

Родосский А. Описание 432-х рукописей, принадлежащих С.-Петербургской Духовной академии и составляющих ее первое по времени собрание. СПб., 1893.

Рождественский Ф. Самуил Миславский, митрополит Киевский. К., 1877.

Розсоха Л. О. Віхи родоводу Панаса Мирного. КСт., 1999, № 4.

Розсоха Л. О. Миргородці в Київській академії. ЗП, 1994, 6 січ.

Розсоха Л. О. Слідами історії. ПП (Миргород), 1986, 15 лип.

Розсоха Л. О. Як миргородець на Січі «порядкував». «Миргород», 1996, 6 січ.

Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Романовский Н. Протоиерей Василий Иоаннович Снесарев. «Странник», 1861, т. 1, № 1.

Романовський В. Хто був «Самовидець»? (Присвячується В.Л.Модзалевському). «Україна», 1925, кн. 5.

Росовецкая Т. Н. Апостол Ивана Федорова 1574 г. в старопечатных львовских редакциях 1639 и 1654 гг. В кн.: Федоровские чтения 1983. М., 1987.

Российский Д. М. История всеобщей и отечественной медицины и здравоохранения. Библиография (996–1954 гг.). М., 1956.

Россия. Полное географическое описание нашего Отечества, т. 7. Малороссия. СПб., 1903.

Рудыковский А. П. Воспоминания от юности бурсацкой жизни до вступления в военную службу и до офицерского чина. КС, 1892, № 4.

Рудыковский Е. П. Встреча с Пушкиным. (Из записок медика). РВ, 1841, т. 1, № 1.

Рудыковский Н. Устройство военных поселений (Из записок отставного майора А. П. Рудыковского). 1820–1821 гг. РС, 1873, т. 8, № 10.

Ружицький Є. Звідки походив Єлисей Плетенецький. НК (Варшава), 1973, трав., № 5 (181).

Ружицький Є. Невідомий документ про смерть Стефана Зизанія. АУ, 1972, № 1.

Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження архівних та бібліотечних фондів, в. 1. К., 1993.

Рункевич С. Г. Александро-Невская лавра, 1713–1913. СПб., 1913.

Рункевич С. Г. Архиереи петровской эпохи в их переписке с Петром Великим, в. 1. СПб., 1906.

Рункевич С. Г. Описание документов Архива западно-русских униатских митрополитов, т. 1 (1470–1700 гг.). СПб., 1897.

Русская архитектура первой половины XVIII века. Материалы и исследования. М., 1954.

Русский биографический словарь А. Половцова:

т. Аарон – император Александр II. М., 1992 (Репринт. воспроизвед. изд. СПб., 1896 г.);

т. Алексинский – Бестужев-Рюмин. М., 1992 (Репринт. воспроизвед. изд. СПб., 1900 г.);

т. Бетанкур – Бякстер. М., 1995 (Репринт. воспроизвед. изд. СПб., 1908 г.);

т. Вавилов – Веселовский. Нью-Йорк, 1991;

т. Гааг – Гербель. М., 1991 (Репринт. воспроизвед. изд. 1914 г.);
т. Гербенский – Гогенлоэ. М., 1916;
т. Гоголь – Гюне. М., 1997 (Репринт. воспроизвед. изд. 1916 г.);
т. Дабелов – Дядьковский. СПб., 1905;
т. Жабокритский – Зяловский. Пг., 1916;
т. Ибак – Ключарев. М., 1994 (Репринт. воспроизвед. изд. СПб., 1897 г.);
т. Кнаппе – Кюхельбекер. М., 1995 (Репринт. воспроизвед. изд. СПб., 1903 г.);
т. Лабзина – Ляшенко. СПб., 1914;
т. Нааке-Накенский – Николай Николаевич Старший. СПб., 1914;
т. Обезьянинов – Очкин. СПб., 1905;
т. Павел, преподобный – Петр (Илейка). СПб., 1902;
т. Плавильщиков – Примо. СПб., 1905;
т. Притвиц – Рейс. СПб., 1910;
т. Рейтерн – Рольцберг. СПб., 1913;
т. Романова – Рясовский. Пг., 1918;
т. Сабанеев – Смыслов. СПб., 1904;
т. Смеловский – Суворина. СПб., 1909;
т. Суворова – Ткачев. СПб., 1912;
т. Тобизень – Тотлебень. Нью-Йорк, 1991;
т. Фабер – Цявловский. СПб., 1901;
т. Чаадаев – Швитков. СПб., 1905;
т. Шебанов – Шютц. СПб., 1911;
т. Щапов – Юшневский. СПб., 1912;
т. Яблоновский – Ѳомин. СПб., 1913.

Русско-китайские отношения в XVII веке. Материалы и документы, т. 1 (1608–1683). М., 1969.

Рыболовский А. П. Варлаам Ванатович, архиепископ Киевский, Галицкий и Малыя России. К., 1908.

Рыцарева М. Г. Композитор Д. Бортнянский. Жизнь и творчество. Л., 1979.

Рыцарева М. Г. Композитор М. С. Березовский. Жизнь и творчество. Л., 1983.

Рябов Н. Еще несколько сведений о Н. И. Новикове и С. И. Гамалее. (Письмо к редактору «Московских ведомостей»). Землянск, 10 янв. МВ, 1859, 21 янв.

С. Е.[гунова]. Гетманство Брюховецкого. КС, 1885, № 8.

Савицкий Д. Русский гомилет начала 18 века Иоаким Богомодлевский. ТКДА, 1902, № 8–12.

Савлучанский П. Русская духовная литература первой половины XVIII века и ее отношение к современности (1700–1762 гг.). ТКДА, 1878, № 4–5.

Садилова Н. М. Диссертации и монографии русских ученых XV–XIX вв. по медицине на иностранных языках. Библиографический указатель, т. 1. Л., 1956.

Садловський Р. І. До історії есхатологічних вчень та єретичних рухів на Україні кінця XVI – початку XVII століть (Стефан Зизаній). В кн.: Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і реформації. К., 1991.

Садовяк Д. Петро Могила – митрополит Київський. К., 2000.

Самарин Ю. Т. Соч., т. 5. Стефан Яворский и Феофан Прокопович. М., 1880.

Самарянов В. А. Памятная книга для Костромской епархии. Кострома, 1868.

Самборский А. А. О пребывании великой княгини Александры Павловны в Угрии (1799–1801 гг.) Записки протоиерея А. А. Самборского. В кн.: Памятники новой русской истории, т. 2, отд. 2. СПб., 1872.

Самовидец. Летопись Самовидца о войнах Богдана Хмельницкого и междоусобиях бывших в Малой России по его смерти, доведена продолжателем до 1734 г. М., 1846.

Самовидец. Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник: Хмельницкой, «Краткого описания Малороссии» и «Собрания исторического». К., 1878.

Самовидець. Літопис. [Історіографічна пам'ятка другої половини XVI ст.]. К., 1971.

Самойлович Д. С. Избранные произведения, [в. 1–2]. М., 1949–52.

Самуил (Миславский). Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры. К., 1817.

Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний. КСт., 1992, № 2.

Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси, изданный комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. К., 1888.

Сборник материалов для истории имп. С.-Петербургской Академии художеств за сто лет ее существования, ч. 1. СПб., 1864.

Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей, отд. 3. К., 1874.

Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии за время от 1798 г. по 1818, извлеченные из дел архива Полтавской духовной Консистории. Полтав. ЕВ, 1887, № 20; 1888, № 3, 5.

[Светлов Л. Б.] М. И. Антоновский. В кн.: Московский университет и развитие философской и общественно-политической мысли в России. М., 1957.

Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725–1800, т. 1–5. М., 1962–67.

Святитель Иоанн Максимович, митрополит Тобольский и Сибирский, новоявленный чудотворец (1651–1715 гг.) (По поводу прославления 10 июня 1916 года). Киев. ЕВ, 1916, № 22–28, 30–33.

Свято-Пантелеймоновский скит в Феофании киевского Покровского монастыря. К., 1996.

Севастьянов Н. М. Жизнь преосвященного Антония, архиепископа Воронежского и Задонского. СПб., 1852.

Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і реформації. К., 1991.

Семейкин Н. Н. М. Ф. Берлинский, бывший ученик и учитель Киевской духовной академии, и его учено-литературная деятельность. К., 1916.

Семенников В. П. Материалы для истории русской литературы и для словаря писателей эпохи Екатерины II. На основании документов архива Конференции имп. Академии наук. СПб., 1914.

Семенников В. П. Собрание, старающееся о переводе иностранных книг, учрежденное Екатериной II (1768–1783 гг.). Историко-литературные исследования. СПб., 1913.

Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу. К., 1993.

Сенютович-Бережний В. Полтавський полковник Федір Жученко. В кн.: Збірник на пошану Зенона Кузелі. Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962.

Сергієнко Г. Я. Семен Палій (До 200-річчя з дня смерті). УІЖ, 1960, № 1.

Сергієнко Г. Той легендарний Сагайдачний. «Віче», 1995, № 10.

Серебренников В. Киевская Академия с половины XVIII века до преобразования ее в 1819 году. К., 1897.

Серман И. З. И. Ф. Богданович – журналист и критик. В кн.: XVIII век, сб. 4. М.–Л., 1959.

Серман И. З. «Псалтырь рифмотворная» Симеона Полоцкого в русской поэзии XVIII века. ТОДРЛ, т. 18. Л.,1962.

Сетин Ф. И. «Буквари» Симеона Полоцкого в ряду древнерусских учебников XVI–XVII вв. В кн.: Симеон Полоцкий и его книгоиздательская деятельность. М., 1982.

Симоновский П. Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах, собранное из разных историй иностранных (немецкой – Бишенга, латинской – Безольди, французской – Шевалье) и рукописей русских через бунчукового товарища Петра Симоновского, 1765 года. М., 1847.

Синбирский сборник. Историческая часть, т. 1. М., 1845.

Синицкий Д. Исторические сведения о Подольской духовой семинарии. Подол. ЕВ, 1865, № 21.

Сиповский В. В. Материалы по библиографии, истории и теории русского романа, ч. 1. XVIII век. СПб., 1903.

Ситий І. Генеалогічні та історичні нотатки бунчукового товариша І. І. Забіли. СЛ, 1999, № 4 (28).

Ситник А. Талант козацького роду (чи не «Чайківський» наш Петро Ілієвич?). «Старожитності», 1993, № 15/16.

Січинський В. Григорій Левицький, український гравер середини XVIII ст. Львів, 1936.

Січинський В. Іван Мазепа. Людина і меценат. Філадельфія, 1951.

Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього коша Запорозького. Дніпропетровськ, 1994.

[Скачков К. А.] Еще о покойном Тимковском. МВ, 1875, 14 марта, № 66.

Скачков К. А. Тимковский Е.Ф. (Некролог). МВ, 1875, 18 февр., № 47.

Скворцов И. М. Хроника жизни Иринея Фальковского, составленная по его рукописям. Киев. ЕВ. 1861, № 6, 8, 10.

Сковорода Г. С. Повне зібрання творів, т. 2. К., 1973.

Сковорода Г. С. Твори, т. 2. К., 1994.

Сковорода Григорій: образ мислителя. К., 1997.

Скорульська Р. М. Лисенки давні і сьогочасні. В кн.: УМузА. Документи і матеріали з історії української музичної культури, в. 2. К., 1999.

Скребков С. С. Бортнянский — мастер русского хорового концерта. В кн.: Ежегодник института истории искусств, в. 2. М., 1948.

Слабченко М. Е. Малороссийский полк в административном отношении. (Историко-юридический очерк). Одесса,1909.

Славинецький Є. Лексикон латинський Є. Славинецького.— Лексикон словенолатинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. К., 1973.

Словарь исторический о святых, прославленных в российской церкви, и о некоторых подвижниках благочестия местно чтимых. СПб., 1862.

Словарь русских писателей XVIII века, в. 1. Л., 1988.

Словарь членов общества любителей российской словесности при Московском университете (1811—1911). М., 1911.

Слуховский М. И. «Каталог универсальный» 1727 г. В кн.: АЕ за 1979 год. М., 1981.

Слюдикова Т. Б. Де збиралось Товариство. (Нове місцеперебування Т. Г. Шевченка у Києві). ЛУ (К.), 1981, 10 берез.

Слюдикова Т. Б. Джерела до біографії С. А. Подолинського. АУ, 1991, № 5/6.

Слюдикова Т. Б. Київські адреси Кирило-Мефодіївців. АУ, 1989, № 3.

Слюдикова Т. Б. Літопис життя та діяльності С. А. Подолинського (1850—1891). АУ, 1999, № 1—6.

Сменцовский М. Братья Лихуды. Опыт исследования из истории церковного просвещения и церковной жизни конца XVII и начала XVIII веков. СПб., 1899.

Смирдин А. Роспись российским книгам для чтения из Библиотеки Александра Смирдина. СПб., 1828.

Смирнов С. К. История Московской духовной академии до ее преобразования в 1814—1870 гг. М., 1879.

Смирнов С. К. История Московской Славяно-греко-латинской Академии. М., 1855.

Смирнов С. К. История Троицкой Лаврской семинарии. М., 1867.

Смирнов Ф. Виленский Свято-духов монастырь. Историческое описание с тремя рисунками. Вильна, 1888.

Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. К., 1993.

Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. К., 1994.

Смолій В. Іван Мазепа. «Віче», 1994, № 2.

Смолій В. Петро Дорошенко. «Віче», 1994, № 1.

Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна у другій половині XVII—XVIII ст. Проблема державотворення. К., 1993.

Смотрицький М. Граматика. К., 1979.

Соболевский А. И. Неизвестная драма М. Козачинского. К., 1901.

Соболь В. О. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. Донецьк, 1996.

Соболь С. Л. Мартин Тереховский и его диссертация о природе наливочных анималькулей. «Микробиология», 1948, № 4.

Соколов О. Варлаам Шишацкий, бывший архиепископ Могилевский и Витебский (исторический очерк). Вильна, 1883.

Соловьев С. М. История России с древнейших времен, кн. 3, т. 11—15. СПб., 1893; кн. 9, т. 17—18; кн. 12, т. 23—24; кн. 13, т. 25—26. М., 1963, 1964—65.

Соловьев С. М. Кирилл Флоринский в 1761 г. РС, 1876, т. 15, № 3.

Солуцкий А. Филофей Лещинский, митрополит Сибирский и Тобольский. В кн.: Временник МОИДР, кн. 20. М., 1854.

Соневицький І. Артем Ведель і його музична спадщина. Нью-Йорк, 1966.

Сотниченко П. А. К истории библиотеки Киево-Могилянской академии. В кн.: История становления и развития академических библиотек. М., 1987.

Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. К., 1992.

Сохань П. Історична доля та шляхи розвитку української історіографії. В кн.: Тези доповідей І наукової конференції Київського осередку Українського історичного т-ва, жовтень, 1993: Міфологія в українській історіографії (XIX—XX ст.). К., 1993.

Сперанский И. Очерк истории Смоленской духовной семинарии и подведомых ей училищ со времени основания семинарии до ее преобразования по Уставу 1867 года (1728—1868 гг.). Смоленск, 1892.

Списки архиереев иерархии всероссийской и архиерейских кафедр со времени учреждения Святейшего Правительствующего Синода (1721—1895). СПб., 1896.

Списки Черниговских дворян 1783 года. Материалы для истории местного дворянства. Чернигов, 1890.

Список губернских и уездных предводителей дворянства Черниговской губернии. 1782—1893. Чернигов, 1893.

Список студентов и учеников Киевской академии 1779 года. КС, 1902, № 1.

Справочный энциклопедический словарь, изд. К. Крайя, т. 1, 10. СПб., 1847, 1848.

Стадницкий А. Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх молдовлахийский (1808—1812 гг.) и митрополит Кишиневский (1813—1821 гг.). Кишинев, 1894.

Старицький М. Остання ніч. В кн.: Старицький М. Твори, т. 2. К., 1984.

Старовойт О. М. Стефан Зизаній. Львів, 1996.

Статут Великого княжества Литовского с подведением в надлежащих местах ссылки на конституции, приличныя содержанию онаго, ч. 1—2. СПб., 1811.

Стеллецкий Н. С. Протоиерей А. А. Самборский законоучитель императора Александра I. К., 1896.

Стеллецкий Н. С. Харьковский Коллегиум до преобразования его в 1817 году. Харьков, 1895.

[Степанков В. С. Григорій Гуляницький]. В кн.: Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети, кн. 1, К., 1998.

Степовик Д. В. Києво-Могилянська академія і розвиток української гравюри. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. К., 1988.

Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво бароккo. К., 1986.

Степовик Д. В. Олександр Тарасевич [Видатний діяч українського образотворчого мистецтва XVII ст., один із предтеч української реалістичної графіки]. К., 1975.

Степовик Д. В. Українська графіка XVI—XVIII століть. Еволюція образної системи. К., 1982.

Стефановски Т. Материалы для биографии царского духовника протоиерея Федора Дубянского. Черниг. ЕВ, 1881, № 27.

[Стогов] Э. И. Бунт Иркутского архиепископа Иринея. РС, 1878, т. 23.

Столетие Киевской Первой гимназии (1809—1811—1911 гг.), т. 1. Именные списки и биографии должностных лиц и воспитанников гимназии. К., 1911.

Стороженки. Фамильный архив, т. 4. К., 1910.

Стороженко А. В. Очерки Переяславской старины. Исследования, документы и заметки. К., 1900.

Стороженко Н. В. Новицкий Илья Федорович, охочекомонный полковник. КС, 1885, № 7.

Страдомский А. Письма преосвященного Лазаря Барановича.Чернигов, 1865.

Страницы военного некрополя старой Одессы. К., 1996.

Странствования Василья Григоровича-Барского по святым местам Востока с 1723 по 1747 г., ч. 1—4. СПб., 1885—87.

Стратий Я. М., Литвинов В. Д., Андрушко В. А. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. К., 1982.

Стратий Я. М. Проблемы натурфилософии в философской мысли Украины XVII в. К., 1981.

Строганов П. Архимандрит Давид Нащанский, ректор Киевской академии второй половины XVIII столетия. ТКДА, 1905, № 3.

Строев П. М. Библиологический словарь и черновые к нему материалы. СПб., 1882.

Строев П. М. Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской церкви. СПб., 1877.

Студинський К. «Адельфотес», граматика, видана у Львові в р. 1591. Студія літературно-язикова. Львів, 1895. (ЗНТШ, 1895, т. 7, в. 3).

Студинський К. Три панегірики XVII віку. ЗНТШ, 1896, т. 12.

Субтельний О. Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст. К., 1994.

Суворов Н. Биография Братановского. Вологод. ЕВ, 1867, № 1, 3–4, 12, 21.

Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скорупˆ и Войцеховичей. К., 1884.

Сумцов Н. Ф. К истории южно-русской литературы XVII в., в. 1–3. Харьков–К., 1884–85, 1894:
в. 1. Лазарь Баранович. Харьков, 1885;
в. 2. Иоанникий Галятовский. К., 1884;
в. 3. Иннокентий Гизель. К., 1894.

Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе. Одеса, 1998.

Сушков Н. В. Московский университетский благородный пансион и воспитанники Московского университета, гимназии его, университетского благородного пансиона и дружеского общества. М., 1858.

Східнослов'янські граматики XVI–XVII ст. Матеріали симпоз. К., 1982.

Сытник К. М., Апанович Е. М., Стойко С. М. В. И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине. К., 1988.

Сычевская А. И. Памва Беринда и его вирши. К., 1912.

Татарский И. Симеон Полоцкий. (Его жизнь и деятельность). Опыт исследования из истории просвещения и внутренней церковной жизни во вторую половину XVII века. М., 1886.

Татищев В. Н. Духовная моему сыну. Тексты духовной и увещания. СПб., 1896.

Теличенко И. Очерк кодификации малороссийского права по введению Свода Законов. КС, 1882, № 11.

Терлецкий В. Н. Столетний юбилей Полтавской епархии (17 декабря 1803 г.–17 декабря 1903 г.). Полтава, 1904.

Терновский Ф. А. Варлаам Коссовский. ТКДА, 1879, № 10.

Терновский Ф. А. Киево-Софийский протоиерей Иоанн Васильевич Леванда. Его биография и неизданные доселе проповеди и письма, т. 1. К., 1879.

Терновский Ф. Киевский митрополит Петр Могила. (Биографический очерк). КС, 1882, № 4.

Терновский Ф. А. Очерки из истории Киевской епархии в XVIII столетии, на основании документов Синодального архива. К., 1879.

Терновский Ф. А. Стефан Яворский. (Биографический очерк). ТКДА, 1864, № 1, 3, 6.

Тимковский И. Ф. Мое определение в службу. Сказание в трьох частях 1850 года. «Москвитянин», 1852, № 17–18.

Титов А. А. Проповеди святителя Димитрия, митрополита Ростовского на украинском наречии. М., 1909.

Титов Ф. И. Воспитанники Академии на службе в Киево-Печерской Лавре. ТКДА, 1911, кн. 1–2.

Титов Ф. И. К вопросу о значении Киевской академии для православия и русской народности в XVII–XVIII в. К., 1904.

Титов Ф. И. Киево-Печерская Лавра как ставропигиальный монастырь. Историческая справка. К., 1918.

Титов Ф. И. Киевская академия в эпоху реформ (1796–1819 гг.), в. 1–5. К., 1910–15. (в. 1, 1910; в. 2–3, 1912; в. 4, 1913; в. 5, 1915).

Титов Ф. И. Русская православная церковь в польско-литовском государстве в XVII–XVIII вв. (1654–1795 гг.), т. 1–3. К., 1905–16. (т. 1–2, 1905; т. 3, 1916).

Титов Ф. И. Св. Димитрий, митрополит Ростовский, бывший ученик Киевской духовной академии 1651–1709 гг. К., 1909.

Титов Ф. И. Святитель Иоасаф Горленко, епископ Белгородский и Обоянский (1705–1754), бывший ученик и учитель Киевской академии. К., 1911.

Титов Ф. И. Святитель Павел, митрополит Тобольский и Сибирский (1705–1770 гг.). К., 1913.

Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской Лавры. (1606–1616–1721 гг.). Исторический очерк, т. 1. К., 1918.

Титов Ф. И. Феоктист (Мочульский), архиепископ Курский и Белгородский. К., 1894.

Титов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Вкраїні в XVI–XVIII вв. К., 1924.

Титов Хв. Стара вища освіта в Київській Україні XVI–поч. XIX в. К., 1924.

Тихомиров Д. Могилевские епископы, с краткими биографическими о каждом из них сведениями. Могилев-на-Днепре, 1887.

Тихомиров Д. Столетие существования Могилевской духовной семинарии, 1785–1885. Могилев-на-Днепре, 1885.

Тихонравов Н. С. Кирьяк Кондратович, переводчик прошлого столетия. БЗ, 1858, № 8.

Тихонравов Н. С. Русские драматические произведения. 1672–1725 гг. К 200-летнему юбилею русского театра, т. 2. СПб., 1874.

Тихонравов Н. С. Сочинения, т. 3, ч. 1. М., 1898.

Ткачев С., Ханас В. 250 імен на карті Тернопілля. Польсько-українські культурні взаємини. Краєзнавчо-бібліографічний покажчик. Тернопіль, 1996.

Токарев Н. Я. Дело об еретичестве Стефана Прибыловича (1717–1718). ЧОИДР, 1888, кн. 1.

Толмачев Я. В. Автобиографическая записка. РС, 1892, № 9.

Толстой Ю. Списки архиереев и архиерейских кафедр иерархии Всероссийской со времен учреждения Святейшего Правительствующего Синода (1721–1871). СПб., 1872.

Томазов В. В. З генеалогії козацьких родів: Костянтиновичі та Вернадські. В кн.: Історія українського середньовіччя: Козацька доба. Зб. наук. праць (на пошану історика О. М. Апанович), ч. 2. К.,1995.

Томазов В. В. Марковичі. «Старожитності», 1994, № 1/2–3/4.

Томандл М. Српско позориште у Војводини (1736–1868), кн. 1. Нови Сад, 1953.

Торбаков И. Б. Киево-Могилянская академия как культурно-просветительский центр переходного периода. В кн.: Русская культура в переходный период от средневековья к Новому времени. М., 1992.

Торбаков И. Б. Литературно-издательская деятельность воспитанников Киево-Могилянской академии (Петербург 1760–1780). ФиСМ, 1991, № 10.

Травкіна О. Викладачі Чернігівського колегіуму — члени Кодифікаційної комісії. СЛ, 1998, № 3.

Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700–1786). Чернігів, 2000.

Троицкий И. Об отношении к Киеву святителя Иоасафа Горленко, епископа Белгородского и Обоянского. Киев. ЕВ, 1911, № 3.

Трофимук О. Літературний текст барокко як відображення світогляду доби. В кн.: Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей, т. 2. К., 1993.

Труды Полтавской ученой архивной комиссии, в. 9. Полтава, 1912.

Труды Черниговской губернской архивной комиссии, в. 2. Чернигов, 1898.

Турчанинов П. И. Автобиография. СПб., 1863.

Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. Черкаси, 1994.

Українська козацька держава. (Матеріали Третіх Всеукраїнських історичних читань). К.–Черкаси, 1993.

Українська культура. Лекції. К., 1993.

Українська література 20 століття. Навч. посібн. для вчителів. К., 1993.

Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. К., 1984.

Українська література XVIII ст. К., 1983.

Українська поезія. Кінець XVI — початок XVII ст. К., 1978.

Українська поезія. Середина XVII ст. К., 1992.

Українська ритовина XVII–XVIII вв. (Доба Мазепи). В кн.: Історія української культури, зш. 12, верес. Львів, 1937.

Український архів, видає Археографічна комісія Всеукраїнської Академії наук:
т. 1. Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку. К., 1929.
т. 4. Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку. К., 1931.

Українські письменники. Біо-бібліографічний словник, т. 1. Давня українська література (XI–XVIII ст.). К., 1960.

Уляницкий В. А. Русские консульства за границей в XVIII веке, ч. 1–2. М., 1899.

Уманец Ф. М. Гетман Мазепа. Историческая монография. СПб., 1897.

Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. К., 1998.

Урсул Д. Т. Николай Гаврилович Милеску Спафарий. М., 1980.

УСЕ. Універсальний словник-енциклопедія. К., 1999.

Усов П. С. Помор-философ Андрей Денисов. ИВ, 1886, № 4.

Устрялов Н. Г. История царствования Петра Великого, т. 6. СПб., 1859.

Ученая корреспонденция Академии наук XVIII века (1766–1782). Научное описание. М.–Л., 1937.

[Ф. В.] Киев 1787 г. и дед покойного Н. Х. Бунге. [Документы, известия и заметки]. КС, 1895, № 9.

Федоренко П. К. Воронковская сотня Переяславского полка по Румянцевской описи. В кн.: ТПУАК, в. 12. Полтава, 1915.

Федорів Ю. Історія церкви в Україні. Торонто, 1967.

Феномен Петра Могили. Біографія, діяльність, позиція. К., 1996.

Феофан Чарнуцкий, епископ Нижегородский и Алатырский (1753–1773 г.). Полтав. ЕВ, 1883, № 10.

Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 1–5. Харьков, 1857–59:

отд. 1. Краткий обзор епархии и подробное рассмотрение монастырей. Харьков, 1859;

отд. 2. Уезды Харьковский и Валковский. Харьков, 1857.

Филарет (Гумилевский). Обзор русской духовной литературы, кн. 1. 862–1720, кн. 2. 1720–1863. СПб., 1884.

Филарет (Гумилевский). Черниговские иерархи. ТКДА, 1860, № 2.

Философская и общественно-политическая мысль Белоруссии и Литвы. Минск, 1987.

Философская мысль в Киеве. Историко-философский очерк. К., 1982.

Финдейзен Н. Ф. Очерки по истории музыки в России, т. 1, в. 1. М.–Л., 1928.

Філософія. Курс лекцій. К., 1994.

Флоренский П. А. Детям моим. Воспоминания прошлых дней: Генеалогические исследования; Из Соловецких писем; Завещание. М., 1992.

Флоринский Н. Жизнеописание преосвященного епископа Александра (Павловича). М., 1885.

Флоровский Г. Пути русского богословия. Париж, 1988.

Фоменко В. Н. Карион Заулонский и украинско-русские художественные взаимосвязи на рубеже XVII–XVIII вв. В кн.: Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. Зб. наук. праць. К., 1988.

Франко І. Климентій Трясця і Григорій Сковорода. В кн.: Франко І. Зібр. творів, т. 40. Літературно-критичні праці. К., 1983.

Ханенко М. Д. Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка. 1727–1753. К., 1884.

Харлампович К. В. Западно-русские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. Казань, 1898.

Харлампович К. В. Иосиф Курцевич, архиепископ Суздальский, Б. Владимирский и Брестский (1621–1642 гг.). Почаев, 1900.

Харлампович К. В. Малороссийское влияние на Великорусскую церковную жизнь, т. 1. Казань, 1914.

Харлампович К. В. Материалы для истории Казанской духовной семинарии в XVIII в. Казань, 1903.

Хегельмайер Х.-В. Повідомлення про стан ученості у Києві в російській Україні. В кн.: Крисаченко В. С. Українознавство. Хрестоматія-посібник, кн. 1. К., 1996.

Хижняк З. І. Галшка Гулевичівна (До 380-річчя заснування Київської братської школи). КСт., 1994, № 4.

Хижняк З. І. Зв'язки козацтва з Києво-Могилянською академією. В кн.: Запорізьке козацтво в українській історії, культурі та національній самосвідомості. Матеріали міжнар. наук. конф. К.–Запоріжжя, 1997.

Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 1988.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1981.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська акдемія й українське козацтво. В кн.: Історія українського середньовіччя: Козацька доба. Зб. наук. праць (на пошану історика О. М. Апанович), ч. 1. К., 1995.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. Правовий статус (1615–1819). НЗ НаУКМА, т. 3. Історія. К., 1998.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. Суспільно-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні. К., 1991.

Хижняк З. І. Київська академія — перший вищий учбовий заклад на Україні. УІЖ, 1971, № 1.

Хижняк З. Освіта, її роль в релігійних, культурних та політичних діяннях Петра Могили. В кн.: Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997.

Хіврич Л. Фугатні форми в хорових концертах Д. Бортнянського. В кн.: УМ, в. 6. К., 1971.

Хойнацкий А. Ф. Варлаам Шишацкий, бывший архиепископ Могилевский. (Из истории 1812 г.). ИВ, 1881, № 7.

Холостенко М. Андрій Меленський. (До 180-річчя з дня народження). ВАА УРСР, 1947, № 1.

Холостенко М. Степан Ковнір. ВАА УРСР, 1947, № 3.

Хорунжий Ю. Злет і заземлення Григорія Полетики. К., 1994.

[Хорунжий Ю.] Український флот за Мазепи. УК-р (К.), 1993, 11 груд.

Храневич К. Скоропадские. В кн.: РБС, т. Сабанеев–Смыслов. СПб., 1904.

Хронологический указатель иерархов Ростовской и Ярославской паствы, от учреждения ее при св. равноапостольном Великом князе Владимире до настоящего времени. СПб., 1859.

Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII–XVIII веков. [М., 1967].

Цветков Г. Харьковские школы в старину и теперь. (Заметки об училищах и народном образовании в Харьковской губернии). ДВ, 1864, № 8.

Целевич О. Причинки до зносин П. Дорошенка з Польщею в 1670–1672 рр. ЗНТШ, 1896, т. 25.

Цирендоржієв Р. Український гетьман відбивав напади монголів. ВК (К.), 1998, 16 черв.

Чалый М. К. Воспоминания. КС, 1889, № 4–7.

[Червинский Е.] Смоленские митрополиты: Симеон IV Милюков, Сильвестр II Черницкий, Сильвестр III Крайский и Дорофей Короткевич (1676–1718 гг.). Их жизнь и деятельность. Смоленск, 1899.

Черкаський В. М. Панас Мирний. Біографія. Дослідження. К., 1973.

Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990.

Чернышев С. Православно-русское духовенство в его служении Церкви и государству в эпоху Отечественной войны. ТКДА, 1913, № 1.

Чесноков В. С. Забытый научный новатор. БК РННВ, 1994, № 12.

Четвериков С. Молдавский старец Паисий Величковский, его жизнь, учение и влияние на православное монашество, т. 1–2. Eesti Petseri, 1938.

Четвериков С. Путь умного делания и духовного трезвения. «Путь», 1926, № 3.

Чефранов М. Блаженный Софроний, 3-й епископ Иркутский. М., 1907.

Чеховский В. Киевский митрополит Гаврил Бануляско-Бодони (1799–1803 гг.). К., 1905.

Чижевський Д. І. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Тернопіль, 1994.

Чижевський Д. І. Українські друки в Галле. Краків–Львів, 1928.

Чикин С. Я. Врачи-философы. М., 1990.

Чистович И. История Санкт-Петербургской духовной академии. СПб., 1857.

Чистович И. А. Очерки из истории духовных училищ и церковной иерархии в первой половине текущего столетия. «Странник», 1887, т. 2, № 1.

Чистович И. А. Очерки истории Западнорусской церкви, ч. 1–2. СПб., 1882–84.

Чистович И. А. Труды Иакова Блонницкого. ИОРЯС, 1858, т. 7, в. 1.

Чистович И. А. Феофан Прокопович и его время. Сб. ст. ОРЯС, т. 4. СПб., 1868.

Чистович Я. История первых медицинских школ в России. СПб., 1883.

Чумак Л. П. З історії Києво-Подільської вільної аптеки. ФЖ, 1995, № 4.

Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобе-

режної України (остання чверть XVII ст.). К., 1996.

Чухліб Т. В. Михайло Ханенко. В кн.: Володарі гетьманської булави. Історичний нарис. К., 1994.

Шамаєва К. З музичного побуту Києво-Печерської лаври. КСт., 1992, № 2.

Шамаєва К. И. Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века. К., 1992.

Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в. ЗІФВ УАН, 1931, кн. 26.

Швець О. «Радуйся, святителю Павле, міста Самбора похвало, Православної Церкви Пресвітлий світильниче». Самбір—Філадельфія, 1998.

Швець О. Святитель Павло Конюшкевич, митрополит Тобольський (матеріали до канонізації). ПВ, 1999, № 3—4.

Шевченківський словник, т. 1—2. К., 1976—77.

Шевченко В. І. Вчення Г. Сковороди про субстанцію у контексті сучасності. В кн.: Сковорода Григорій: образ мислителя. К., 1997.

Шевченко Ф. П. Роль Києва в міжслов'янських зв'язках у XVII—XVIII ст. К., 1963.

Шевчук В. О. Давня українська поезія як речник державотворення. РД, 1993, № 11.

Шевчук В. Козацьке літописання як чинник державотворення. (З циклу «Етюди до історії українського державотворення»). РД, 1992, № 4.

Шевчук В. О. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». В кн.: Історія Русів. К., 1991. (Репринт. відтвор. вид. М., 1946).

Шевчук В. Самійло Величко та його Літопис. В кн.: Величко С. Літопис, т. 1. К., 1991.

Шевчук В. О. Співці Київського Парнасу. В кн.: Наука і культура. Україна. К., 1980.

Шевчук В. «Тератургима» Атанасія Кальнофойського. «Хроніка-2000», 1997, № 17—19.

Шевырёв С. П. Антон Антонович Прокопович-Антонский. Воспоминания, посвященные воспитанникам университетского благородного пансиона. М., 1848.

Шевырёв С. П. История имп. Московского университета (1755—1855), написанная к 100-летнему юбилею. М., 1855.

Шенрок В. И. Материалы для биографии Гоголя, т. 1. М., 1892.

Шереметьев Б. П. Военно-походный журнал 1711—1712. СПб., 1898.

Шереметьевский В. Гавриил Бужинский. В кн.: РБС, т. Гааг—Гербель. М., 1991.

Шип Н. А. Русско-украинское культурное сотрудничество в XVIII первой половине XIX века. К., 1988.

Шляпкин И. А. Из массонской переписки (1802—1821). «Библиограф»,1889, № 3.

Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский и его время (1651—1709 гг.). СПб., 1891.

Шпачинский Н. А. Киевский митрополит Арсений Могилянский и состояние Киевской митрополии в его правление (1757—1770 гг.). К., 1907.

Шреєр-Ткаченко О. Я. Григорій Сковорода — музикант. К., 1972.

Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики, ч. 1. К., 1980.

Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII века. Л., 1935.

Штернберг Я. І. Студенти і вихованці Київської академії в Угорщині у XVIII ст. УІЖ, 1965, № 4.

Штранге М. М. Демократическая интеллигенция России в XVIII веке. М., 1965.

Штранге М. М. «Энциклопедия» Дидро и ее русские переводчики. В кн.: Французский ежегодник. 1959. М., 1961.

Шугуров Н. В. Илья Федорович Тимковский, педагог прошлого времени. КС, 1891, № 8—10.

Шудря М. Михайло Ханенко. УГ (К.), 1997, 10 лип.

Щапов Я. Н. Собрание И. Я. Лукашевича и Н. А. Маркевича. Описание. М., 1959.

Щербаченко В. Духовенство и миряне в духовной жизни Белгородчины. В кн.: К духовным истокам Белгородчины. По материалам литературно-просветительного вечера «Духовные истоки Белгородчины» 14 сентября 1993 г. Курск, 1994.

Щербина В. Два Київські генерал-губернатори першої половини XVIII ст. (Князь Д. М. Голіцин та М. І. Леонтьєв). ЗУНТ, т. 19. К., 1925.

Щербина В. Из семейного архива. I. Записки Андрея Петровича Рудыковского (1796—1874). КС, 1892, № 4.

Щербина В. Из семейного архива. II. Стихотворения Евстафия Петровича Рудыковского (1784—1851). КС, 1892, № 5—7.

Щербина В. Первый Киевский археолог М. Ф. Берлинский. КС, 1896, № 12.

Щурат В. П. Початки слави української народної пісні в Галичині. Львів, 1927.

Эварницкий Д. И. Источники для истории Запорожских казаков, т. 1—2. Владимир, 1903.

Эйнгорн В. Киевский воевода П. В. Шереметьев и Нежинский магистрат 1666—1669. КС, 1891, № 11.

Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в., [кн.] 1. Сношения Малороссийского духовенства с Московским правительством в царствование Алексея Михайловича. М., 1899.

Энциклопедический словарь. Под ред. И. Е. Андреевского, т. 1—54. СПб., 1890—1907.

Энциклопедия русской жизни. Роман и повесть в России второй половины XVIII — начала XX в. Рекомендательный библиографический справочник. М., 1988.

Эрнст Ф. Иван Григорович-Барский, киевский архитектор XVIII века. КИАТ, 1918, № 3.

Юбилеи духовных лиц [П. К. Прокоповича]. ПО, 1864, т. 14, № 7.

Юбилейный акт высочайше утвержденного Общества Киевских врачей 29 октября 1891. К., 1892.

Ювілейний збірник на пошану акад. [М.С.] Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності, ч. 1—2. К., 1928.

Юзефович Д. Иерархия Переяславско-Полтавской Епархии, Полтав. ЕВ, 1863, № 15.

Юзефович И. Меры преосвященного Арсения Берло, епископа Переяславского и Бориспольского, к возвышению духовенства в нравственном отношении. Полтав. ЕВ, 1891, № 22.

Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805—1905). Харьков, 1908.

Юрченко М. Максим Березовський. Огляд біографічних матеріалів. В кн.: УМ, в. 19. К., 1984.

Юрьев В. П. Народное образование в Вятской губернии в царствование имп. Екатерины II-й. Материалы с истории Вятской гимназии, по поводу ее столетия (1786—1886). Вятка, 1887.

Юрьевский А. К жизнеописанию святителя Иоанна Максимовича. ТКДА, 1916, № 5—6.

Я. Ш. [Шульгин Я.] Павел Полуботок, полковник Черниговский. (1705—1724). КС, 1890, № 12.

Яблонский Д. Н. Порталы в украинской архитектуре XVII—XVIII вв. К., 1955.

Яворницький Д. І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Дніпропетровськ, 1991.

Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків, т. 1—3. Львів, 1990—92.

Яворский С. Надгробная юже Преосвященный Стефан по погребении св. Димитрия написа. ДЧ, 1909, ч. 3.

Яворский Ю. Пропавшая западно-русская книга «Діалог о смерти» 1629 года. СПб., 1912.

Яковенко Н. М. Розтятий світ: культура України-Руси в добу хмельниччини. «Сучасність», 1994, № 10.

Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). К., 1993.

Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. К., 1998.

Яковлів А. Український Кодекс 1743 року: «Права, по которым судится малороссийский народ». Мюнхен, 1949.

Ямпольский И. Русское скрипичное искусство. Очерки и материалы, ч. 1. М.—Л., 1951.

Яновский И. Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский, защитник православия и народности Малорусской Украины прошлого столетия, в борьбе ее с униею и полонизациею края. Историко-биографический очерк. 1716—1809 гг. Полтав. ЕВ, 1855, № 22—23.

Яновский И. Варлаам Шишацкий, бывший архиепископ Могилевский и Витебский (1805—1813). Полтав. ЕВ, 1883, № 18.

Яновский И. Епифаний Канивецкий, епископ Воронежский и Черкасский (1816—1825). Полтав. ЕВ, 1883, № 19.

Яновский И. Забота Киевских и Переяславско-Бориспольских архипастырей прошлого столетия об образовании детей со-

временного им духовенства в пределах нынешней Полтавской епархии. Полтав. ЕВ, 1892, № 19–20.

Яновский И. Общежительный Лубенский Мгарский Спасопреображенский монастырь, его святыни и достопримечательности. Полтав. ЕВ, 1886, № 19.

Яновский И. Преосвященный Антоний Смирницкий, архиепископ Воронежский и Задонский (1826–1846 г.). Полтав. ЕВ, 1883, № 19.

Яновский И. Преосвященный Ириней Фальковский, епископ Чигиринский, коадьютор Киевской митрополии (1813–1823). Полтав. ЕВ, 1883, № 19.

Яновский И. Русские иерархи XVIII и начала XIX столетий, уроженцы нынешней Полтавской епархии. (Историко-биографический очерк). Арсений Могилянский, митрополит Киевский и Галицкий (1757–1770 гг.). Полтав. ЕВ, 1883, № 6–7.

Яременко П. К. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. К., 1986.

Яроцький П. Петро Могила і проблеми унії. В кн.: Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч. К., 1997.

Яхонтов И. Иеродиакон Дамаскин, русский полемист XVIII века. ЖМНП, 1875, № 8.

Яцимирский А. И. Возрождение византийско-болгарского мистицизма и славяно-аскетической литературы в 18 в. В кн.: Почесть. Сб. статей по славяноведению, посвященных проф. М. С. Дринову его учениками и почитателями. Харьков, 1908.

Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 4. Kraków, 1950.

Bendza M. Prawoslawna diecezia Przemyska w latach 1596–1681. Warszawa, 1982.

Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut, t. 2. Piśmenictwo staropolskie. Warszawa, 1964.

Blažejovsky D. Byzantine Kyivan rite students in Pontifical colleges and in seminaries, universities and institutes of Central and Western Europe (1576–1983). Romae, 1984 (Analecta OSBM, series 2, sectio 1).

Bobănă Gh. Varlaam şi Petru Movilă. «Cugetul», 1993, № 1.

Boniecky A. Herbarz Polski, cz. 1, t. 1. Warszawa, 1899.

Chrapowicki J.A. Diariusz, t. 1. Warszawa, 1978.

Ciobanu Şt. Istoria literaturii române vechi. Chişinău, 1992.

Czermak W. Kilka słów o pamiętnikach Polskich XVII w. «Ateneum», 1896, t. 4.

Dan D. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul. Bucureşti, 1911.

Deluga W. The Influence of Prints on Painting in Eastern Europe. В кн.: Print Quarterly, t. 10, hp. 3. London, 1993.

Dicţionarul literaturii române de la origini pî-nă la 1900. Bucureşti, 1979.

Dzęgelewskij I. O tolerancję dla zdominowanych. В кн.: Polityka wyznaniowa Rzeczypospolitej w latach panowania Wladyslawa IV. Warszawa, 1986.

Encyclopedia of Ukraine, vol. 2, 5. Toronto–Buffalo–London, 1988.

Encyclopedia of Ukraine, vol. 4. Toronto, 1993.

Estreicher K. Bibliografia Polska, cz. 3, t. 2. Kraków, 1894.

Gajecky G. The Cossac Administration of the Hetmanate, vol. 1–2. Cambridge, 1978.

Gajecky G. The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. В кн.: Horvard Ukrainian Studies, vol. 8, № 1/2, June 1984. The Kiev Mohyla Academy: Commemorating the 350-th Anniversary of its Funding (1632). Cambridge, 1985.

Gmiterek H. Album stódentów Akademii Zamojskiej (1595–1781). Warszawa, 1994.

Gordon P. Tagebuch des Generals Patric Gordon. SPb., 1851.

Hainsworth C. Staretz Paisy Velichkovsky (1722–1794). Doctrine og Spiritual Guidance. Rom, 1976.

Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilanska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogolnego cywilizacyi zachodniej na Rusi. Kraków, 1900.

Jierlicz J. Latopisiec albo kroniczka różnych sprw i dziejów dawnych i terazniejszych czasów, t. 1–2. [Peterburg]–Warszawa. 1853.

Jobert A. Od Lutra do Mohily. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648. Warszawa, 1994.

Kaczmarczyk J. Bohdan Chmielnicki. Wroclaw e.t.c., 1988.

Koropeckyj R. The Kiev Mohyla Collegium and Seventeenth-Centure Polish English Literary Contacts. A Polish Translation of Henry Montagu's. Manchester al Mondo. В кн.: The Kiev Mohyla Academy Commemorating the 350th Anniversary of its Founding (1632). Cambridge, 1985.

Kortschmaryk F. B. The Kievan Academy and its Role in the Organization of Education in Russia at the Turn of Seventeenth Century. New York, 1976.

Korzon O. Dola i niedola Jana Sobieskiego, t. 2–3. Kraków, 1898.

Krupnytskyi B. Hetman Mazepa und seine Zeit (1687–1709). Leipzig, 1942.

Kuwbala L. Wojna Moskiewska. R. 1654–1655. Warszawa, 1910.

Lăudat I. D. Vartolomei Măzăreanul. «Mitropolia Moldovei», 1966, № 7–8.

Lipiński W. Z dziejów Ukrainy. K., 1912.

Lużny R. Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej. В кн.: Z dziejów związków kulturalnych Polsko-slowiańskich w XVI–XVIII wieku. Prace historyczno-literackie. Kraków, 1966.

Mironowicz A. Bractwo Objawienia Pańskiego w Bielsku Podlaskim. Bielsk, 1994.

N. – див. О трагедии славено-сербской.

Niesiecky K. Herbarz Polski, t. 2, 8–10. Lipsk, 1839–45.

Oljančyn D. Aus dem Kultur und Geistesleben der Ukraine. «Kyrioz», Bd. 2, H. 1–4. Berlin, 1939.

Perdenia J. Jerlicz (Irlicz) Joachim. В кн.: PSB, t. 11. Wroclaw – Warszawa – Kraków, 1964.

Polski Slownik Biograficzny:
- t. 1. Kraków, 1935;
- t. 7.1.31. Wrocław etc., 1948;
- t. 8.2.37. Wrocław etc., 1959;
- t. 13.4.59. Wrocław etc., 1968;
- t. 20.2.85. Wrocław etc., 1975;
- t. 21.3.90. Wrocław etc., 1976;
- t. 34.3.142. Wrocław etc., 1993.

Rawita-Gawroński F. Bohdan Chmelnicki, t. 1–2. Lwów, 1906–09.

Rawita-Gawroński F. Ostatni Chmielniczenko (Kniaze Kozacki) 1640–1679. Poznań, 1919.

Relatii romano-ucrainene – istorie si contemporanietate. Satu Mare, 1999.

Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture, 1750–1850. Edmonton, 1985.

Shevcenko I The Many Worlds of Peter Mohyla. В кн.: The Kiev Mohyla Academy. Cambridge, 1985.

Smolitsch I. Leben und Lehre der Starzen. Köln – Olten, 1952.

Smolitsch I. Russisches Mönchstum. Entschtehung, Entwicklung und Wesen. 988–1917. Würzburg, 1953.

Sosna G., Fionik D. Dzieje Cerkwi w Bielsku Podlaskim. Białystok, 1995.

Stupperich R. Feofan Procopovicz in Rom. «Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte», 1931, Bd. 5.

Sydorenko A. The Kievan Academy in the Seventeenth Century. Ottawa, 1977 (University of Ottawa Ukrainian Studies, № 1).

Sysyn F. E. Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil (1600–1653). Cambridge, 1985.

Sysyn F. E. Peter Mohyla and the Kiev Academy in Recent Western Works: Divergent Views on Seventeenth-Centure Ukrainian Culture. В кн.: The Kiev Mohyla Academy Commemorating the 350th Anniversary of its Founding (1632). Cambridge, 1985.

Tachiaos A. E. The Revival of Byzantine Mysticizm among Slaves and Romanians in the XVIII th Century. Salonica, 1986.

Urechia V. A. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul (1720–1780). Bucureşti, 1889.

Urzędnicy Województwa Lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy. Kórnik, 1991.

Vernadsky G. Bohdan, hetman of Ukraine. New-Haven – London, 1941.

Volumina Legum, t. 4. Petersburg, 1859.

Winter E. Frühaufklärung. Der Kampf gegen den Konfessionalismus in Mittel- und Osteuropa und die deutsche-slawische Begegnung. Berlin, 1966.

Winter E. Halle als Ausgangspunkt der Deutschen Russlandkunde im 18 Jahrhundert. Berlin, 1953.

Winter E. Ketzerschicksale. Christliche Denker aus neun Jahrhunderten. Berlin, 1979.

Андраш Олександра Миколаївна — студентка ФПН НаУКМА

Андрушко Віктор Олександрович — старший науковий співробітник Центру європейських гуманітарних досліджень НаУКМА

Андрущенко Мирослава Валеріївна — кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Апанович Олена Михайлівна — кандидат історичних наук, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, лауреат наукової нагороди Антоновичів, член Спілки письменників України

Бажан Олег Григорович — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії НаУКМА

Бевзюк Галина Петрівна — випускниця НаУКМА, студентка Університету № 2 в Нансі (Франція)

Береславський Сергій Миколайович — випускник НаУКМА

Бетлій Олександра В'ячеславівна — студентка магістерської програми з економіки ЕЕРЦ при НаУКМА

Бичко Ігор Валентинович — доктор філософських наук, професор кафедри історії філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА, заслужений професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Бондар Андрій Володимирович — випускник НаУКМА

Брюховецький В'ячеслав Степанович — доктор філологічних наук, професор, президент НаУКМА

Верьовка Лариса Степанівна — член Спілки журналістів України, письменник

Висоцька Тетяна Анатоліївна — студентка магістеріуму НаУКМА

Ґаєцький Юрій Ґеорґійович — доктор історії, професор Гарвардського університету (США)

Галенко Марія Сергіївна — студентка ФЕН НаУКМА

Гатальська Стелла Миколаївна — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Гончарук Олена Володимирівна — студентка маґістеріуму НаУКМА

Горбенко Євгенія Василівна — кандидат мистецтвознавства

Гордійчук Микола Максимович — доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України

Горенко-Баранівська Лариса Іванівна — науковий співробітник Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти та науки України

Горобець Віктор Миколайович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Гузенко Світлана Михайлівна — аспірантка НаУКМА

Дзюба Олена Миколаївна — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Дмитрієнко Марія Федорівна — доктор історичних наук, завідуюча відділом спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України, заслужений діяч і лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, кавалер ордена Княгині Ольги III ступеня

Дороніна Тетяна Олексіївна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської філології та зарубіжної літератури Державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг)

Дяченко Марія Олександрівна — кандидат медичних наук, доцент кафедри соціальної медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця

Євстаф'єва Олександра Олександрівна — студентка ФПвН НаУКМА

Жук Віра Никанорівна — кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України

Задорожна Оксана Федорівна — старший науковий співробітник НДЦ «Спадщина Києво-Могилянської академії» НаУКМА, аспірантка Інституту європейських досліджень НАН України

Задорожна Світлана Федорівна — студентка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Захара Ігор Степанович — кандидат філософських наук, доцент кафедри історії і філософії Львівського національного університету ім. Івана Франка

Зубко Вадим Микитович — віце-президент з навчальної роботи НаУКМА

Івахненко Ніна Олексіївна — заслужений учитель України, керівник музею «Прилуччина» школи № 10 м. Прилук

Кагамлик Світлана Романівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Центру українознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Кандинська Віра Павлівна — студентка ФГСН НаУКМА

Кашуба Марія Василівна — доктор філософських наук, професор, завідуюча відділом філософії культури Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету ім. Івана Франка

Климов Валерій Володимирович — кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділення релігієзнавства Інституту філософії України ім. Г. С. Сковороди НАН України

Колесник Євгенія Олексіївна — бібліотекознавець, бібліограф

Колосова Вікторія Петрівна — кандидат філологічних наук

Кондратюк Руслан Юрійович — провідний науковий співробітник Державного архіву Житомирської області

Конончук Світлана Василівна — кандидат філософських наук, співробітник Українського незалежного центру політичних досліджень

Котенко Наталія Володимирівна — студентка ФГСН НаУКМА

Котусенко Віктор Володимирович — викладач кафедри філософії НаУКМА

Крекотень Володимир Іванович — доктор філологічних наук

Кривошея Володимир Володимирович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України

Кривошея Ірина Іванівна — кандидат історичних наук, старший викладач Уманського педуніверситету ім. П. Г. Тичини

Криштопа Борис Павлович — доктор медичних наук, професор, завідуючий кафедрою управління охорони здоров'я Київської медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика

Кук Василь Степанович — старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, голова Наукового відділу Всеукраїнського братства ОУН-УПА

Кулиняк Данило Іванович — письменник, член Спілки письменників України

Купко Дарина Олександрівна — студентка ФГСН НаУКМА

Лабінський Микола Гнатович — член Спілки письменників України, член Спілки театральних діячів України, лауреат премії ім. І. П. Котляревського

Левківська Віра Григорівна — студентка магістеріуму НаУКМА

Лисенко Іван Максимович — мистецтвознавець, провідний науковий редактор видавництва «Наукова думка»

Литвинов Володимир Дмитрович — кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, доцент кафедри філології НаУКМА, член Спілки письменників України

Лютий Тарас Володимирович — аспірант Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України

Лякіна Римма Миколаївна — історик, науковий співробітник Центрального музею Збройних сил України

Марценюк Тамара Олегівна — студентка ФСНТ НаУКМА

Маслюк Віталій Петрович — доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету ім. Івана Франка

Матковська Оксана Володимирівна — кандидат філософських наук, науковий співробітник відділу філософії культури Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Микитась Василь Лазарович — доктор філологічних наук, професор

Микитась Надія Дмитрівна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу

Мицик Юрій Андрійович — доктор історичних наук, професор, завідуючий кафедрою історії НаУКМА, завідуючий відділом пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, протоієрей УПЦ КП

Науменко Наталія Валентинівна — аспірантка кафедри українознавства Українського державного університету харчових технологій

Німчук Василь Васильович — член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України, лауреат премії ім. І. Я. Франка

Пиріг Любомир Антонович — доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік АМН України, заслужений діяч науки і техніки

Піч Роланд — продекан, професор Українського Вільного Університету (Мюнхен), викладач Мюнхенського державного університету, президент товариства Якоба Бьоме, генеральний секретар і член Судето-Німецької академії в Мюнхені, викладач Західно-Чеського університету в Пільзені, почесний професор НаУКМА, член НТШ

Посохова Людмила Юріївна — доцент кафедри історичних дисциплін Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Применко Олена Володимирівна — студентка ФГСН НаУКМА

Проценко Людмила Андріївна — історик-архівіст, краєзнавець (м. Київ)

Путро Олексій Іванович — доктор історичних наук, професор, завідуючий кафедрою гуманітарних і соціальних дисциплін Академії керівних кадрів культури і мистецтва

Ралко Ірина Василівна — студентка магістеріуму НаУКМА

Рогович Мирослав Дмитрович — кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних наук Львівської академії мистецтв

Рогожина Наталія Василівна — кандидат архітектури, член Спілки архітекторів України

Розсоха Людмила Олександрівна — науковий співробітник Миргородського літературно-меморіального музею Д. Гурамішвілі

Руссева Надія Георгіївна — студентка ФГСН НаУКМА

Сандалюк Олег Миколайович — аспірант Інституту політології та етнонаціональних досліджень НАН України

Сапєльнікова Євгенія Вікторівна — студентка ФГСН НаУКМА

Сасина Марія Сергіївна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри літератури, видавничої справи та редагування Національного технічного університету України «КПІ»

Семчинський Станіслав Володимирович — доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, почесний член Академії наук Республіки Молдова, почесний доктор наук (Doctor Honoris Causa) Університету імені В. Бабеша та Я. Бойяя в м. Клуж-Напока (Румунія).

Сердюк Світлана Вікторівна — аспірантка НаУКМА

Сєряков Сергій Олегович — аспірант кафедри історичних дисциплін Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Слюдикова Тетяна Борисівна — історик-архівіст (м. Київ)

Степаненко Наталія Василівна — студентка ФПН НаУКМА

Стратій Ярослава Михайлівна — кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України

Сулима Микола Матвійович — доктор філологічних наук, заступник директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Сьєдіна Джованна — аспірантка Департаменту слов'янських мов та літератур при Гарвардському університеті (США)

Тесленко Ігор Анатолійович — студент магістеріуму НаУКМА

Томазов Валерій В'ячеславович — науковий співробітник Інституту історії України НАН України, голова Українського генеалогічного товариства, заступник генерального директора Українського центру культурних досліджень Міністерства культури і мистецтв України

Усікова Анна Олександрівна — випускниця НаУКМА

Хижняк Василь Петрович — доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Хижняк Зоя Іванівна — кандидат історичних наук, доцент, завідуюча НДЦ «Спадщина Києво-Могилянської академії» НаУКМА

Цекова Ярослава Юріївна — аспірантка Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Чепіга Інна Петрівна — кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту української мови НАН України

Чумак Людмила Павлівна — кандидат фармацевтичних наук, заступник завідувача Аптеки-музею м. Києва

Чухліб Тарас Васильович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, директор НДІ козацтва при Інституті історії України НАН України

Шамаєва Кіра Іванівна — доктор мистецтвознавства, професор Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

Шевченко Ольга Миколаївна — кандидат історичних наук, співробітник НДІ Приватного права і підприємництва Академії правових наук України

Шевчук Валерій Олександрович — член Спілки письменників України, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, кавалер ордена Князя Ярослава Мудрого V ступеня

Шиденко Василь Артемович — провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу історії Києво-Печерської лаври Києво-Печерського Національного історико-культурного заповідника

Шудря Микола Архипович — журналіст, член Спілки кінематографістів України, член Спілки письменників України, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка

Щербак Віталій Олексійович — доктор історичних наук, професор, декан ФГСН НаУКМА

Ясь Олексій Васильович — кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Ящук Олена Вікторівна — випускниця НаУКМА, студентка Universitare J. C. Prost (Париж).

Всім, хто своєю працею допомагав виходу в світ цього видання, щира подяка

Авторам статей — за співпрацю і доброзичливість.

Відділу зв'язків із громадськістю НаУКМА — за підтримку в організації видання.

Працівникам Науково-дослідного центру «Спадщина Києво-Могилянської академії»: Олені Ващекіній, Марині Гуз, Анні Горбунцовій, Олені Применко, Анні Підлісній, Тарасові Мицканюку, Юрію Чуприні.

Нашим помічникам — студентам НаУКМА: Русланові Алішеву, Сергієві Балану, Марині Барановській, Галині Бевзюк, Олені Бетлій, Ксенії Білаш, Олені Біляковській, Павлові Богданову, Андрію Бондарю, Аліні Бондарчук, Оксані Бялковській, Ользі Ващук, Тетяні Висоцькій, Ірині Власенко, Марії Галенко, Володимиру Галкіну, Андрію Ганишу, Олені Гончарук, Оксані Грицюк, Ярославі Гудзенко, Юрію Гумену, Олександрі Гурієнко, Марії Дацюк, Марині Двораковській, Наталці Деркач, Роману Дідковському, Русланові Дороховцю, Дмитрові Дьоміну, Олександрі Євстаф'євій, Олені Жабицькій, Юрію Завгородньому, Тетяні Заїці, Святославу Іващенку, Ганні Калині, Вірі Кандинській, Руслані Касинюк, Ігорю Кереї, Ірині Кисляковській, Ларисі Козярівській, Олені Коляді, Наталії Котенко, Вікторові Котусенку, Дарині Купко, Тарасові Курищуку, Ярославу Лавреновичу, Оксані Лазоренко, Вірі Левківській, Вікторові Луговику, Тарасу Лютому, Костянтину Ляшенку, Ользі Максименко, Тамарі Марценюк, Дзвінославі Матіяш, Віталію Милошику, Катерині Михайліченко, Андрію Михайлову, Наталії Мудрак, Катерині М'ясниковій, Наталії Науменко, Наталії Неділько, Володимирові Нечипоруку-Злому, Марині Панченко, Олександрі Пеньок, Вірі Перцовій, Оксані Попович, Наталії Приходько, Олені Прокопчук, Ользі Радчишен, Ігорю Радіонову, Ірині Ралко, Катерині Ревейчук, Сергію Рибакові, Оресту Рожанківському, Надії Руссєвій, Євгенії Сапєльніковій, Світлані Сердюк, Катерині Ситник, Петрові Стебницькому, Наталії Степаненко, Ігорю Тесленку, Олені Трегуб, Ганні Усіковій, Олександрі Харитоновій, Ганні Хоменко, Ярославі Цековій, Маргариті Чабанній, Олегові Шамі, Данилу Юрачківському, Олені Ящук.

Карта 1

Навчальні, культурно-освітні заклади та монастирі України, засновані вихованцями Києво-Могилянської академії або в яких вони працювали (XVII—XVIII ст.)

Карта 2

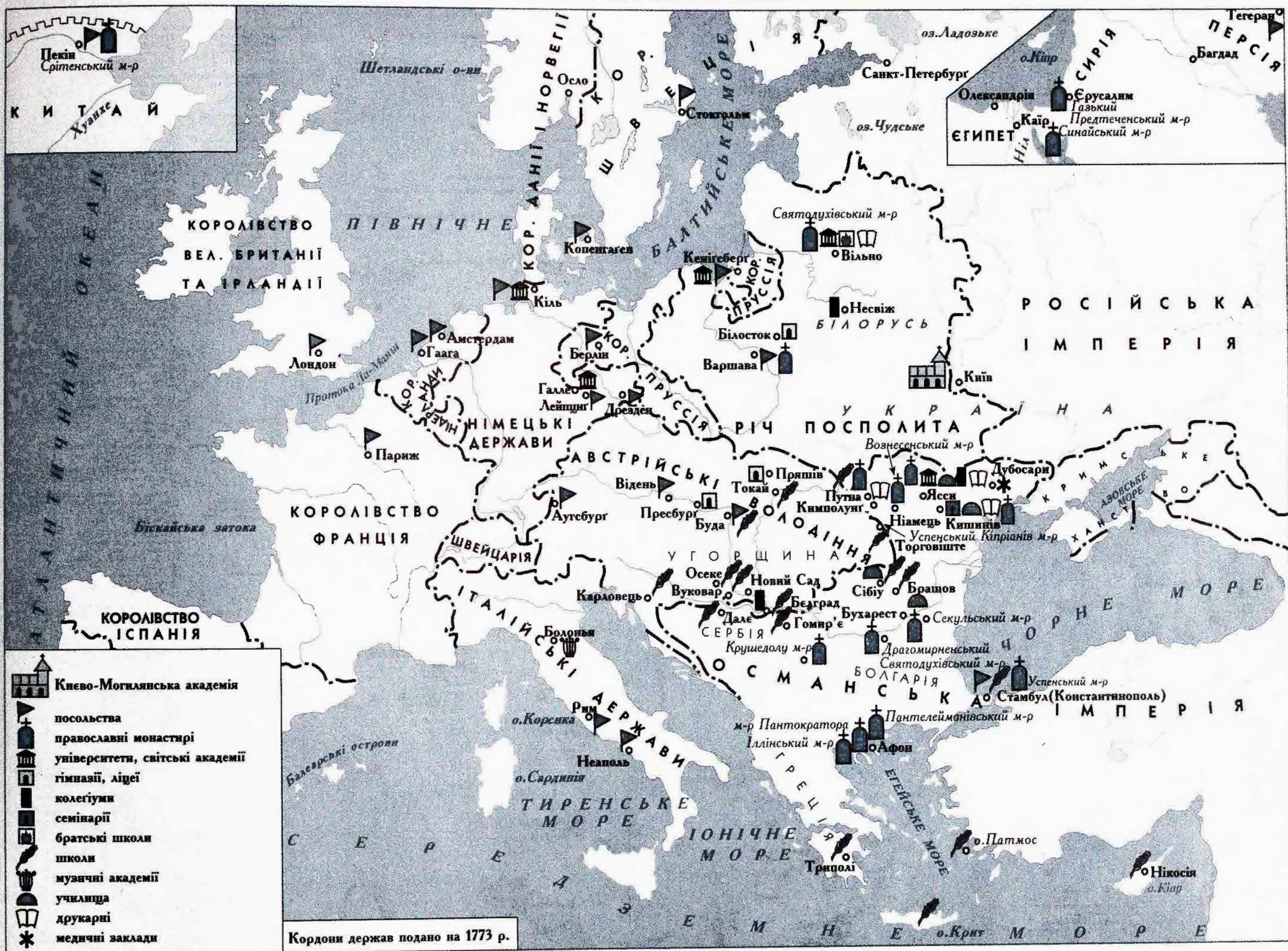
Закордонні навчальні заклади, установи та монастирі, в яких працювали вихованці Києво-Могилянської академії (XVII—XVIII ст.)

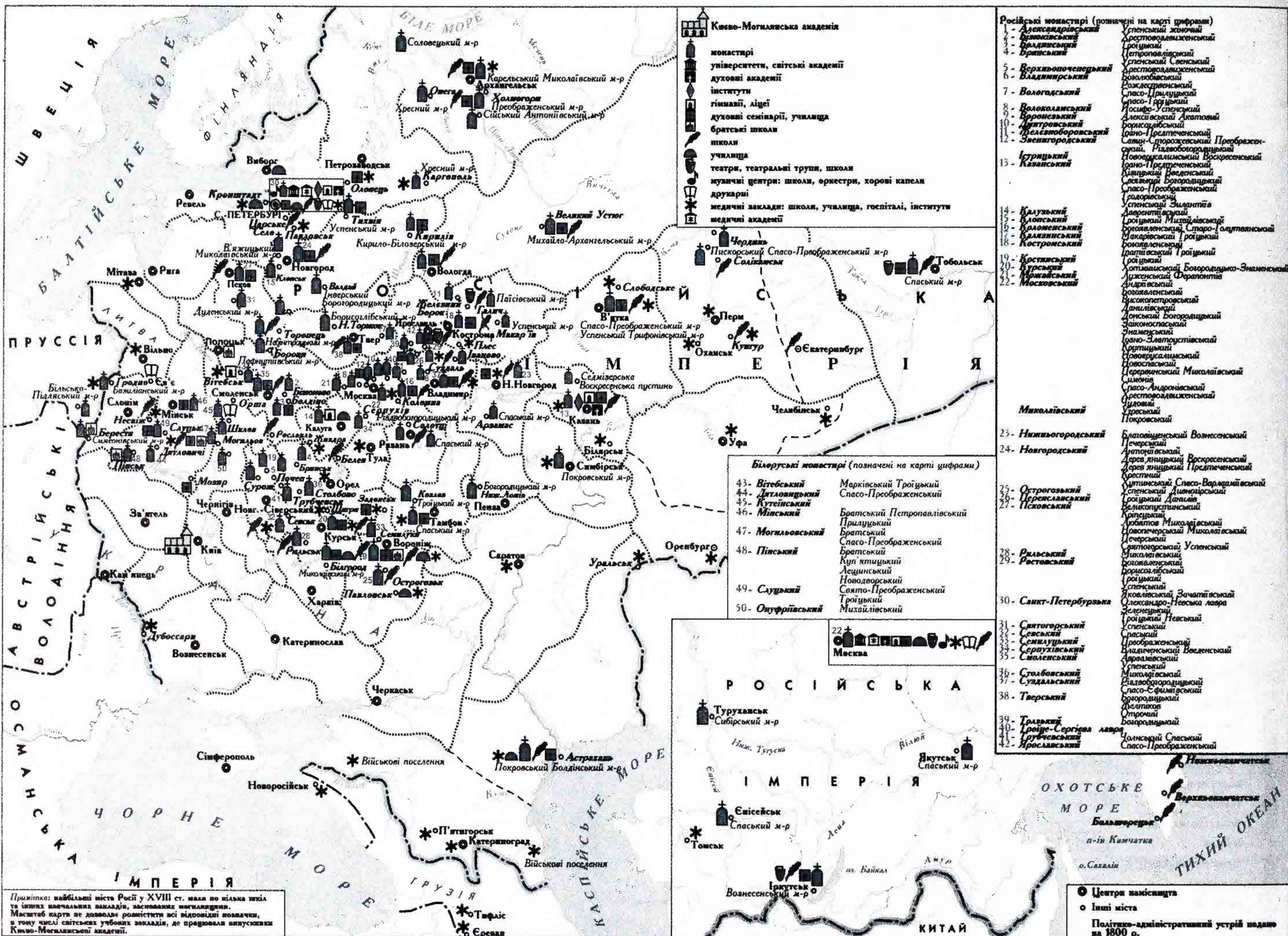
Карта 3

Навчальні, культурно-освітні заклади й монастирі Росії, Білорусі, Молдови, засновані вихованцями Києво-Могилянської академії або в яких вони працювали (XVII—XVIII ст.)

Українські православні монастирі
(позначені на карті цифрами)
1 - Батуринський Крупицький Миколаївський
Петропавлівський
2 - Гамаліївський Рідвоборогодицький, Харлампіївський
3 - Глухівський Петропавлівський, Успенський
4 - Густинський Троїцький
5 - Дерманський Троїцький
6 - Ковелецький Георгіївський
Спасо-Преображенський
7 - Корсунський Онуфріївський
8 - Кролевецький Пустинно-Рихлівський Миколаївський
9 - Макошинський Миколаївський
10 - Мошногірський Вознесенський
11 - Ніжинський Благовіщенський, Назарет-Богородицький
12 - Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський
13 - Оверянська Богородицька пустинь
14 - Островський Спасо-Преображенський
15 - Новопечерський
16 - Переяславський Михайлівський
17 - Полтавський Хрестовоздвиженський
18 - Путивльський Молчанівський
19 - Сінненський Покровський
20 - Сорочинський Михайлівський
21 - Харківський Курязький
Покровський
Успенський
22 - Чернігівський Борисоглібський
Єлецький Успенський
Іллінський Троїцький
Рождественський
ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ
ЛЮБЛІНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
БЕРЕСТЕЙСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
БЕРЕСТЯ
ВОЛИНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
КИЇВСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
БЕЛЗЬКЕ ВОЄВОДСТВО
РУСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
ПОДІЛЬСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
БРАЦЛАВСЬКЕ ВОЄВОДСТВО
РІЧ ПОСПОЛИТА
РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ
ГЕТЬМАНЩИНА
СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА
НОВА СЕРБІЯ
ЗАПОРІЖЖЯ
УКРАЇНА
ВОЛОДІННЯ АВСТРІЙСЬКИХ ГАБСБУРГІВ
КНЯЗІВСТВО МОЛДАВІЯ
(васал Османської імперії)
ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ
КРИМСЬКЕ ХАНСТВО
ЧОРНЕ МОРЕ
АЗОВСЬКЕ МОРЕ
Люблін
Холм
Красностав
Володимир-Волинський
Христорождественський м-р
Луцьк
Киселин
Пересопниця
Загоровський м-р
Белз
Дубно
Дермань
Острог
Гоща
Ганнопіль
Зв'ягель
Кременець
Ярослав
Яворів
Крехів, Спаський м-р
Перемишль
Львів
Самбір
Лаврів Онуфріївський м-р
В. Загайці
Св. Іоанна Милостивого м-р
Рогатин
Стратин
Галич
Крилос
Проскурів
Ужгород
Кам'янець-Подільський
Троїцький м-р
Вінниця
Брацлав
Немирів
Шаргород
Миколаївський м-р
Умань
Хотин
Чернівці
Овруч
Житомир
Межигірський Спасо-Преображенський м-р
Київ
Васильків
Стародуб
Погар
Камінський м-р
Кам'янський м-р
Новгород-Сіверський
Тупичівський м-р
Любеч
Антоніївський м-р
Михайлівка
Вороніж
Глухів
Кролевець
Чернігів
Максаки
Борзна
Батурин
Конотоп
Путивль
Ніжин
Ковелець
Густиня
Ромни
Михайлівський м-р
Прилуки
Спасо-Преображенський м-р
Гадяч
Сорочинці
Красногірський Миколаївський м-р
Охтирка
Краснокутськ
Суми
Сінне
Харків
Зміїв
Оверяни
Преображенський м-р
Вознесенський м-р
Переяслав
Мгар
Лубни
Миргород
Валки
Вел. Будища Троїцький м-р
Трахтемирівський м-р
Богуслав Миколаївський м-р
Золотоноша
Красногірський м-р
Канів
Мошни
Черкаси
Корсунь
Диканька
Полтава
Біліївськ
Костянтиноград
Медведівка Микільський м-р
Звенигородка
Мотронинський м-р
Лебедин
Миколаївський м-р
Пивогорський Пустинно-Троїцький м-р
Кременчук
Новогеоргіївськ
Козловська
Нехвороща Успенський м-р
Українська дивізія
Святогорський Успенський м-р
Старобільськ
Сів. Донець
Новомиргород
Єлисаветград
Борисоглібськ
Орловщина
Самарський м-р
Катеринослав (Новоросійськ)
Ольвіополь
Військові поселення
Нова Січ
Миколаїв
Херсон
Вітовці
Таврійська обл.
Севастополь
Дніпро
Дністер
Прут
Дунай
Півд. Буг
Дон
Вісла
Сян
Західний Буг
Прип'ять
Десна
Київо-Могилянська академія
монастирі
університети, світські академії
медична академія
інститути
духовна академія
гімназії, пансіонати, ліцеї
колеґіуми
духовні семінарії
братські школи
школи
училища
музична академія (в 1791 р.)
музичні центри: школи, оркестри, хорові капели
театри, театральні трупи, школи
друкарні
медичні заклади: школи, училища, госпіталі, інститути
адміністративні центри, ○ інші населені пункти, ✧ фортеці
Цифрою I на карті позначене Князівство Волощина
I
Примітка: на карті України зазначені не всі учбові заклади.
Зокрема, за переписом 1748 р. в Ніжинському полку існувало
217 шкіл, в Лубенському — 172, в Чернігівському — 154,
в Переяславському — 119, в Полтавському — 98, в Прилуцькому — 69,
в Миргородському — 37.
На карті не зазначені Генеральна військова канцелярія,
полкові, сотенні канцелярії, судові установи, магістрати тощо.
Київські православні монастирі
Києво-Печерська лавра
Богословський (жін.) в межах Михайлівського Золотоверхого монастиря
Братський Богоявленський
Видубицький
Вознесенський
Воскресенський
Йорданський Миколаївський (жін.)
Катерининський (Синайський)
Кирилівський
Михайлівський Золотоверхий
Петропавлівський
Пустинно-Миколаївський
Софійський
Троїцький больничний
Флорівський (жін.)

Пекін
Срітенський м-р
КИТАЙ
Хуанхе
Шетландські о-ви
Осло
КОР. ДАНІЇ І НОРВЕГІЇ
ШВЕЦІЯ
КОР.
Стокгольм
БАЛТИЙСЬКЕ МОРЕ
оз.Ладозьке
Санкт-Петербург
оз.Чудське
Тегеран
ПЕРСІЯ
Багдад
о.Кіпр
СИРІЯ
Олександрія
Єрусалим
Газький
Предтеченський м-р
ЄГИПЕТ
Каїр
Синайський м-р
Ніл
АТЛАНТИЧНИЙ ОКЕАН
КОРОЛІВСТВО ВЕЛ. БРИТАНІЇ ТА ІРЛАНДІЇ
ПІВНІЧНЕ
Копенгаген
Святодухівський м-р
Вільно
Кенігсберг
КОР. ПРУССІЯ
Кіль
Несвіж
БІЛОРУСЬ
РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ
Амстердам
Гаага
Лондон
Протока Ла-Манш
КОР. НІДЕРЛАНДИ
Берлін
КОР. ПРУССІЯ
Білосток
Варшава
Київ
Галле
Лейпциг
Дрезден
УКРАЇНА
РІЧ ПОСПОЛИТА
НІМЕЦЬКІ ДЕРЖАВИ
Париж
АВСТРІЙСЬКІ
Вознесенський м-р
Пряшів
Токай
Путна
Дубосари
Відень
Ясси
Аугсбург
Пресбург
Буда
Кимполунг
Ніамець
Кишинів
КРИМСЬКЕ ХАНСТВО
АЗОВСЬКЕ МОРЕ
Біскайська затока
КОРОЛІВСТВО ФРАНЦІЯ
ВОЛОДІННЯ
Успенський Кипріанів м-р
Торговіште
ШВЕЙЦАРІЯ
УГОРЩИНА
Осеке
Новий Сад
Сібіу
Брашов
Карловець
Вуковар
Белград
ЧОРНЕ МОРЕ
Далє
Бухарест
Секульський м-р
КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ
ІТАЛІЙСЬКІ ДЕРЖАВИ
Болонья
СЕРБІЯ
Гомирє
Крушедолу м-р
Драгомирненський
Святодухівський м-р
БОЛГАРІЯ
Успенський м-р
ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ
Стамбул (Константинополь)
Рим
о.Корсика
м-р Пантократора
Пантелеймонівський м-р
Іллінський м-р
Афон
Неаполь
Балеарські острови
о.Сардинія
ГРЕЦІЯ
ЕГЕЙСЬКЕ МОРЕ
ТИРЕНСЬКЕ МОРЕ
ІОНІЧНЕ МОРЕ
Триполі
о.Патмос
Нікосія
о.Кіпр
СЕРЕДЗЕМНЕ МОРЕ
о.Крит
Києво-Могилянська академія
посольства
православні монастирі
університети, світські академії
гімназії, ліцеї
колегіуми
семінарії
братські школи
школи
музичні академії
училища
друкарні
медичні заклади
Кордони держав подано на 1773 р.

Києво-Могилянська академія
монастирі
університети, світські академії
духовні академії
інститути
гімназії, ліцеї
духовні семінарії, училища
братські школи
школи
училища
театри, театральні трупи, школи
музичні центри: школи, оркестри, хорові капели
друкарні
медичні заклади: школи, училища, госпіталі, інститути
медичні академії
Російські монастирі (позначені на карті цифрами)
1 - Александрівський — Успенський жіночий
2 - Бузинський — Хрестовоздвиженський
3 - Валдинський — Троїцький
4 - Брянський — Петропавлівський; Успенський Свенський
5 - Верхньопочепецький — Хрестовоздвиженський
6 - Владимирський — Боголюбівський; Рождественський
7 - Вологодський — Спасо-Прилуцький; Спасо-Троїцький
8 - Волоколамський — Йосифо-Успенський
9 - Воронезький — Алексіївський Акатовий
10 - Дмитровський — Борисоглібський
11 - Желєзноборовський — Іоано-Предтеченський
12 - Звенигородський — Савин-Сторожевський Преображенський, Різдвобогородицький
Істринський — Новоєрусалимський Воскресенський
13 - Казанський — Іоано-Предтеченський; Кізицький Введенський; Свіязький Богородицький; Спасо-Преображенський; Федорівський; Успенський Зилантів
14 - Калузький — Лаврентіївський
15 - Клопський — Троїцький Михайлівський
16 - Коломенський — Богоявленський Старо-Голутвинський
17 - Калязинський — Макаріївський Троїцький
18 - Костромський — Богоявленський; Іпатіївський Троїцький
19 - Костинський — Троїцький
20 - Курський — Хотмишський Богородицько-Знаменський
21 - Можайський — Лужецький Ферапонтів
22 - Московський — Андріївський; Богоявленський; Високопетровський; Данилівський; Донський Богородицький; Заіконоспаський; Знаменський; Іоано-Златоустівський; Крутицький; Новоєрусалимський; Новоспаський; Перервинський Миколаївський; Симонів; Спасо-Андроніївський; Хрестовоздвиженський; Чудовий
Миколаївський — Угреський; Покровський
23 - Нижньогородський — Благовіщенський Вознесенський; Печерський
24 - Новгородський — Антоніївський; Дерев'яницький Воскресенський; Дерев'яницький Предтеченський; Хрестний; Хутинський Спасо-Варлаамівський
25 - Острогозький — Успенський Дивногірський
26 - Переславський — Троїцький Данилів
27 - Псковський — Великопустинський; Крипецький; Любятов Миколаївський; Новопечерський Миколаївський; Печерський; Святогорський Успенський
28 - Рильський — Миколаївський
29 - Ростовський — Богоявленський; Борисоглібський; Троїцький; Успенський; Яковлівський Зачатіївський
30 - Санкт-Петербурзька — Олександро-Невська лавра; Зеленецький; Троїцький Невський
31 - Святогорський — Успенський
32 - Севський — Спаський
33 - Семилуцький — Преображенський
34 - Серпухівський — Владичецький Введенський
35 - Смоленський — Авраамієвський; Успенський
36 - Столбовський — Миколаївський
37 - Суздальський — Різдвобогородицький; Спасо-Єфимієвський
38 - Тверський — Богородицький; Желтиков; Отрочий
39 - Тульський — Богородицький
40 - Троїце-Сергієва лавра
41 - Трубчевський — Чолнський Спаський
42 - Ярославський — Спасо-Преображенський
Білоруські монастирі (позначені на карті цифрами)
43 - Вітебський — Марківський Троїцький
44 - Дятловицький — Спасо-Преображенський
45 - Кутеїнський
46 - Мінський — Братський Петропавлівський; Прилуцький
47 - Могильовський — Братський; Спасо-Преображенський
48 - Пінський — Братський; Куп'ятицький; Лещинський; Новодворський
49 - Слуцький — Свято-Преображенський; Троїцький
50 - Онуфріївський — Михайлівський
Центри намісництв
Інші міста
Політико-адміністративний устрій подано на 1800 р.
Примітка: найбільші міста Росії у XVIII ст. мали по кілька шкіл та інших навчальних закладів, заснованих могилянцями. Масштаб карти не дозволяє розмістити всі відповідні позначки, в тому числі світських учбових закладів, де працювали випускники Києво-Могилянської академії.
ШВЕЦІЯ
ФІНЛЯНДІЯ
БАЛТІЙСЬКЕ МОРЕ
БІЛЕ МОРЕ
ПРУССІЯ
ЛИТВА
АВСТРІЙСЬКІ ВОЛОДІННЯ
ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ
ЧОРНЕ МОРЕ
КАСПІЙСЬКЕ МОРЕ
ГРУЗІЯ
РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ
ОХОТСЬКЕ МОРЕ
ТИХИЙ ОКЕАН
КИТАЙ
Соловецький м-р
Архангельськ
Карельський Миколаївський м-р
Холмогори
Сійський Антоніївський м-р
Петрозаводськ
Каргополь
Виборг
Кронштадт
Ревель
С.-ПЕТЕРБУРГ
Царське Село
Павловськ
Тихвін
Новгород
Кирилів
Кирило-Білозерський м-р
Вологда
Великий Устюг
Михайло-Архангельський м-р
Чердинь
Соликамськ
Тобольськ
Спаський м-р
Митава
Рига
Псков
Валдай
Іверський Богородицький м-р
Тверь
Ярославль
Кострома
Вятка
Слободське
Перм
Кунгур
Єкатеринбург
Вільно
Полоцьк
Вітебськ
Гродно
Смоленськ
Орша
Мінськ
Слуцьк
Могильов
Москва
Володимир
Н.Новгород
Казань
Симбірськ
Челябінськ
Уфа
Калуга
Тула
Рязань
Орел
Курськ
Воронеж
Тамбов
Пенза
Саратов
Чернігів
Новг.-Сіверський
Київ
Білгород
Харків
Кам'янець
Дубоссари
Вознесенськ
Катеринослав
Черкаськ
Сімферополь
Новоросійськ
Військові поселення
Астрахань
Покровський Болдінський м-р
П'ятигорськ
Катериноград
Тифліс
Єреван
Оренбург
Уральськ
Туруханськ
Сибірський м-р
Якутськ
Єнісейськ
Томськ
Іркутськ
Вознесенський м-р
Москва
Нижньокамчатськ
Верхньокамчатськ
Большерецьк
п-ів Камчатка
о.Сахалін

Зміст

Від упорядників 7
В'ячеслав Брюховецький. Осягнімо нашу славу 9
Зоя Хижняк. На шляхах історії 11
Оксана Пахльовська. Києво-Могилянська академія як чинник становлення національної самобутності української культури: парадокси еволюції 19

А–Я 27–620

Додатки 621
Додаток 1. Скорочення слів, абревіатури 622
Додаток 2. Тлумачний словник маловживаних і застарілих слів та деяких подій 626
Додаток 3. Іменний покажчик 646
Додаток 4. Географічний покажчик 694
Додаток 5. Джерела, використані авторами статей
Додаток 6. Автори статей 727
Подяка 730
Карти 731

Довідкове видання

Києво-Могилянська академія в іменах XVII—XVIII ст.

Енциклопедичне видання

Редактор енциклопедичних статей І. М. Лисенко
Редактор вступних статей, тлумачного словника Л. С. Верьовка
Бібліограф Є. О. Колесник
Художнє оформлення, макет, верстка — П. Ю. Адамова
Коректори Ю. І. Бойко, Н. І. Слєсаренко, І. Г. Ярошенко
Сканування і комп'ютерна обробка ілюстрацій — О. В. Брюховецька
Комп'ютерне виконання карт — Н. В. Грехова, Н. М. Пасюк
Виготовлення фотокопій ілюстрацій — Д. П. Санін

Здано на виробництво 5.01.2001 р.
Підписано до друку 1.12.2001 р. Формат 90Х60/8.
Папір матовий крейдований. Гарнітура «Академія».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 92,0.
Обл.-вид. арк. 111,78. Наклад 5000 прим. Вид. № 1–211.

Національний університет «Києво-Могилянська Академія».
Видавничий дім «КМ Академія».
04070, Київ-70, вул. Сковороди, 2. Тел.: 416 6092, 238 2826.

Надруковано з готових фотоформ на Головному підприємстві ВО «Поліграфкнига».
03057, Київ-57, вул. Довженка, 3. Зам. 1—187.

К38 Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.: Енцикл. вид. / Упоряд. З. І. Хижняк; За ред. В. С. Брюховецького.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— 736 с.: 290 іл.
ISBN 966-518-132-7

Ця книга — перша спроба стисло й систематизовано подати інформацію про життєвий шлях та діяльність вихованців і діячів Києво-Могилянської академії XVII—XVIII ст. В Енциклопедії представлено майже 1500 імен: гетьманів, церковних ієрархів, козацьких старшин, письменників, медиків, композиторів та багатьох інших знаних і незнаних досі осіб, діяльністю яких творився дух нації, її ментальність, спосіб життя.

ББК 74.58г (4УКР) я2

